

BIRLA CENTRAL LIBRARY
PILANI (Rajasthan)

Class No S294.103

Book No V82V V3

Accession No. 52047

REQUEST

IT IS EARNESTLY DESIRED THAT THE BOOK BE HANDLED WITH CARE AND BE NOT MARKED, UNDERLINED OR DISFIGURED IN ANY OTHER WAY, OTHERWISE IT WILL HAVE TO BE REPLACED OR PAID FOR BY THE BORROWER IN THE INTEREST OF THE LIBRARY.

LIBRARIAN

शान्तकुटी-वैदिकग्रन्थमाला

सा च

विश्वबन्धु-शास्त्रिणा

कर्मिष्ठसंघटकानां लम्बितप्रौढिविशेषाणामुपनिषानां विदुषां सहयोग-
तश्च परामर्शकसंघटकानां नानादेशीयानामुपनिषानां
विपश्चिदपश्चिमानां सन्निर्देशतश्च
संपादिता

अयं च तस्यां

३यो ग्रन्थः

लाभपुरे

विश्वेश्वरानन्द-वैदिक-शोध-संस्थानेन प्रकाशितः

१९९९ वि०

THE ŚĀNTAKUTĪ VEDIC SERIES

EDITED

with the co-operation of a Staff Organisation of about thirty specially
Trained Scholars and under the general guidance
of an inter-national Advisory Board

By

VISVA-BANDHU ŚĀSTRĪ, M.A., M.O.L

VOLUME III

LAHORE

Published by the V. V. R. Institute

1942

A VEDIC WORD-CONCORDANCE

Being a *universal vocabulary register* of about **425** Vedic works, with
complete textual reference and critical commentary bearing on
phonology, accent, etymo-morphology, grammar, metre,
text-criticism, and Ur-Aryan philology

In five Volumes, sub-divided into twelve Parts

By

VIŚVA-BANDHU SASTRI

Director, the Viśveśvarānanda Vedic Research Institute and the
D. A.-V. College Research Department, formerly, Principal,
Dayānanda Brāhma-Mahāvidyālaya, Lahore

With the immediate assistance of

BHĪMA-DEVA ŚĀSTRĪ

Vol. I in Four Parts

(Sāmhītās)

PART I

Introduction, अ

Pages I-CLIV and 1-592.

L A H O R E

Published by the V. V. R. Institute

1942

वैदिक-पदानुक्रम-कोषः

स च

संहिताब्राह्मणोपनिषत्सूत्रवर्गीय-सपादचतुःशत [४२५] वैदिकग्रन्थस्थ-सकलपदजात-संग्रहस्वरूपः
प्रतिपदप्रतियुक्त-श्रुतिस्थलसर्वस्व-निर्देशैः समवेतश्च यथासंगत-तत्तन्नावपुराणवेदाङ्गीय-
विचारसमन्वितटिप्पणैः सनाथितश्च

संभूय द्वादशखण्डात्मकैः पञ्चभिर्विभागैर्व्यूढश्च

सन्

दयानन्दब्राह्ममहाविद्यालयीयाचार्यपदप्रतिष्ठितपूर्वेण, विश्वेश्वरानन्दवैदिकशोधसंस्थानस्य
च दयानन्दमहाविद्यालयीयाऽनुसंधानविभागस्य च संचालकेन

सता

विश्वबन्धुशास्त्रिणा

भीमदेवशास्त्रिणः

नान्तरीयेण साहाय्यकेन

संपादितः

अयं च तत्र

(साहित्यिकस्य)

चतुःखण्डात्मकस्य १मस्य विभागस्य

१मः खण्डः

भूमिका, अ

पृष्ठानि I-CLIV, च १-५९२ च

लाभपुरे

विश्वेश्वरानन्दवैदिकशोधसंस्थानेन प्रकाशितः

१९६६ वि०

Printed and bound at the V. V. R. I. Press, Lahore.

First edition, first issue, 1942. Quality III, 250 Copies.

Price Rs. 11-4-0 for the Permanent Members of the V. V. R. I. Society and the Advance Subscribers, Rs. 13/- for the Registered Subscribers and Rs. 15/- for others.

(अधिकार-सर्वस्वं सुरक्षितम्)

लाभपुरस्थे वि. वै. शो. सं.-मुद्रागृहे मुद्रितो बद्धश्च ।

प्रथमं संस्करणम्, प्रथमः प्रकाशः, १९९९ वि. । ३या कोटिः, २५० प्रतिकृतयः ।

मूल्यम् ११) रु. वि. वै. शो. सं.-सभायाः स्थिरसदस्यानां चाऽग्रिमग्राहकाणां च, १३) रु. स्थिरग्राहकाणां च, १५) रु. अन्येषां च कृते ।

Prepared and published under the Patronage of the Central Government of India, the Provincial Governments of the Panjab, the United Provinces, Bombay and Madras, the Hyderabad, the Mysore, the Travancore, the Baroda, the Indore, the Kolhapur, the Sangli, the Jammu and Kashmir, the Patiala, the Jodhpur, the Nabha, the Shahpura and the Keonthal States, the Awagarh and the Vijayanagram Estates, the Panjab and the Calcutta Universities and the Vishveshvaranand S. P. Sabha and the Moolchand Kharaitiram Trusts and a large number of other donors and supporters, official as well as private.

Specially commemorating the valuable initial help which Their Late Highnesses Maharaja Sir Sayaji Rao Gaekwad III of Baroda, Maharajadhiraj Sir Bhupindar Singh Mahindar Bahadur of Patiala and Raja Shri Bije Sen Bahadur of Keonthal and High Highness Maharaja Shri Tukoji Rao Holkar, formerly, Ruler of Indore were pleased to grant for this work (cf. Preface, P. XVIII).

भावना

ओंधीधामप्रचेतिन्यै शब्दब्रह्मस्वयंभुवे ।
भगवत्यै सरस्वत्यै भूयोभूयो नमोनमः ॥१॥

अम्बितमे नदीतमे देवितमे सरस्वति ।
अप्रशस्ता इव स्मसि प्रशस्तिमम्ब नस्कृधि ॥२॥

यस्ते स्तनः शशयो यो मयोभूर् येन विश्वा पुष्यसि वार्याणि ।
यो रत्नधा वसुविद् यः सुदत्रः सरस्वति तमिह धातवे कः ॥३॥'

तव प्रवाहं प्रततं प्रवेगं शक्नोऽवगाढुं भवति स्वतः कः ।
प्रसादये तत् करुणावति त्वां निष्णापयेमं निजहस्तधृत्या ॥४॥
तव प्रसादः खलु देवमातः सौजन्यसौशील्यसुधासुधावैः ।
पापप्रमुक्तानथ पुण्ययुक्ताञ् शुद्धान् पवित्रान् यजतांस्तनोति ॥५॥
त्वदेकनिष्ठस्य ममैष यत्नस्त्वद्भक्तिरक्तस्य च विश्वबन्धोः ।
संसारसर्वस्वविधानसारे स्यात् प्रीतये ते श्रुतिशेमुषी-प्रः ॥६॥

वि.-ब. शा.

DEDICATED

TO

SARASVATĪ,

The divine spirit of ever-progressive march of the ever-unfathomable
and ever-unfordable, eternal stream of knowledge

AND

Her sincere devotees of all times
and all climes.

V.-B. S.

१ एतदादौ बाह्वृचे द्वयृच उदात्ता एवाऽधोरेखाभिर्निर्दिष्टा द्रष्टव्याः (तु. भू ४, ५, च, ४) ।

विषयः

(CONTENTS)

REFACE—

PAGES

I. Brief History and Prospectus of the work, II. Extent and Nature of the work, III. Academic Organisation, IV. Printing Arrangement, V. Financial Problem, VI. Obligation, VII. Conclusion	ix-xix
---	--------

INTRODUCTION—

I. KINDRED LITERARY BACKGROUND—(a) Vedic Nighaṇṭavas, (b) Classical Lexicons, (c) Modern Dictionaries, (d) Vedic Anukramaṇīs, (e) Mono-textual Word-indexes, (f) Multi-textual Concordances	xx-xxviii
II. GENERAL AIM, SCOPE AND PLAN	xxviii-xxix
III. BASIC TEXTS	xxix-xxx

V. OUTLINES OF METHOD—

1. GENERAL—(a) Exhaustiveness of textual data, (b) Textual Correlation and Variation, (c) Textual Establishment, (d) Textual Interpretation, (e) Textual Metrics, (f) Textual Elongation, (g) Textual Pada-pāṭhas, (h) Scheme of Categorised Record, (i) Accent, (j) Etymo-Morphology, (k) Correlation of Systems, (l) Pāṇinian Studies, (m) Previous Authorities	xxx-xlvii
2. TREATMENT OF VERBS—(a) Roots, (b) Stems, (c) Conjugative Forms	xlvi-lv
3. TREATMENT OF DECLINABLES—(a) Distinctive Symbols, (b) Arrangement of Primary Bases, (c) Arrangement of Secondary Bases, (d) Arrangement of Composite Bases, (e) Arrangement of Feminine Bases, (f) Treatment of Verbal Declinables, (g) Treatment of Adverbial Declinables, (h) Treatment of Un-pedigreed Declinables, (i) Numerical Separation of Declinables, (j) Treatment of Declensional Forms, (k) Non-initial Componental Reference	lv-lxi
4. TREATMENT OF INDECLINABLES	lxi-lxiii
5. TREATMENT OF ACCENT—(a) Textual Accentography, (b) The Indirect Lineal System, (c) The Direct Numerical System, (d) The First Direct Lineal System, (e) The Second Direct Lineal System, (f) The Concordance Direct Lineal System,	lxiii-lxxvi
6. TREATMENT OF REFERENCES	lxxvi-lxxxii
7. SIGNS AND SYMBOLS	lxxxii-lxxxvi
8. TYPOGRAPHICAL SETTING	lxxxvi-lxxxviii

प्रस्तावना—

पृष्ठानि

१. ग्रन्थस्य संक्षिप्ते इतिभूतभविष्यती, २. ग्रन्थस्येदन्ता चेयता च, ३. विद्वत्-संग्रहः,
४. मुद्रण-प्रबन्धः, ५. आर्थिकी समस्या, ६. आभार-प्रकाशनम्, ७. उपसंहारः .... Lxxxix-xciii

भूमिका—

१. सजातीय साहित्य-भित्तिका—(क) वैदिका निघण्टवः, (ख) प्राक्प्रतिष्ठाः कोषाः,
(ग) अर्वाञ्चः कोषाः, (घ) वैदिक्योऽनुक्रमणः, (ङ) एकग्रन्थीयाः पदानुक्रमाः,
(च) बहुग्रन्थीया अनुक्रमकोषाः .... xciv-xcviii
२. सामान्येन लक्ष्यं क्षेत्रं व्यवस्था च ... xcvi-xcix
३. आधार-ग्रन्थाः .... xciv-c
४. विधानक-सारसंग्रहः —

१. सामान्य-प्रकरणम्—(क) सामग्र्याः संपूर्णत्वम्, (ख) अधिश्रुतिकौ संवाद-विमंवादौ,
(ग) पाठ-प्रतिष्ठापनम्, (घ) पाठानामर्थतोऽनुसंधानम्, (ङ) श्रौतश्छन्दोविमर्शः,
(च) साहित्यिकं दीर्घत्वम्, (छ) प्राक्तनाः पदपाठाः, (ज) वर्गिता-निर्देशिका,
(झ) स्वरः, (ञ) व्युत्पत्ति-योगः, (ट) प्रक्रिया-संवादनम्, (ठ) अधिपाणिनीयमनु-
संधानम्, (ड) पूर्वार्थार्थितीयं निर्दर्शनम् .... c-cix
२. तिङन्त-प्रकरणम्—(क) धातवः, (ख) तैडान्यज्ञानि, (ग) तैडानि रूपाणि .... cix-cxiii
३. सुबन्त-प्रकरणम्—(क) वैशेषिकाः संकेताः, (ख) कृद्व्यवस्थापनम्, (ग) तद्धित-
व्यवस्थापनम्, (घ) समास-व्यवस्थापनम्, (ङ) स्त्रीलिङ्गक-व्यवस्थापनम्,
(च) कालिकलकारार्थक-सुबर्हकृद्-निर्देशिका, (छ) क्रियाविशेषणंभावुक-सुबर्हप्रातिपदिक-
निर्देशिका, (ज) अयौगिक-सुबर्हप्रातिपदिक-निर्देशिका, (झ) विसंख्यात-सुबर्ह-
प्रातिपदिक-निर्देशिका, (ञ) सौपरूप-निर्देशिका, (ट) उत्तरपदत्व-निर्देशिका .... cxiii-cxvii
४. अव्यय-प्रकरणम् ... cxvii-cxviii
५. स्वर-प्रकरणम्—(क) आधारग्रन्थीयं स्वराङ्कनम्, (ख) रेखीयो गम्यः प्रकारः,
(ग) संख्याङ्कीयः सिद्धः प्रकारः, (घ) प्रथमः प्राक्तनो रेखीयः सिद्धः प्रकारः,
(ङ) द्वितीयः प्राक्तनो रेखीयः सिद्धः प्रकारः (च) एतत्कोषीयो रेखीयः सिद्धः प्रकारः cxviii-cxxv
६. स्थल-प्रकरणम् ... cxxv-cxxviii
७. संकेत-प्रकरणम् .... cxxviii-cxxxix
८. मुद्रा-प्रकरणम् ... cxxxix-cxxxxii

संक्षेपाः —

- (क) ग्रन्थीयाः, (ख) लेखकीयाः, (ग) सामान्याः, (च) संक्षेपपाठ-प्रकारः ... cxxxiii-cxliii

आशुपरामर्शिका-चित्राणि—

१. कौथुम-सामवेदीय-स्थलसंवादनम्, २. शंपा. RW. इत्याथर्वण-संस्करणयोः स्थलाङ्कन-संवादनम्,
३. प्रस्तुतकोषीय आधिपृष्ठिको वैयुत्पत्तिक-स्तम्भविभागः, ४. मूलाऽऽर्यभाषीयस्य भू इत्यस्य त्रिवृत्त-
विपरिणाम-प्रस्तारः ... cxliv-cliv

P R E F A C E.

I. BRIEF HISTORY AND PROSPECTUS OF THE WORK.

It may not come amiss briefly to recount the circumstances, in which the present work was undertaken. Svāmī Dayānanda Sarasvatī had breathed his last in 1883 after having carried on in North India for over eighteen years an altruistic and patriotic campaign of socio-religious regeneration of his countrymen. His dynamic personality, full of great enthusiasm and sincere fervour as it was, had produced a feeling of general regard for India's glorious past with special emphasis on the importance and sanctity of Vedas as being by virtue of their high teachings the panacea that ill-adjusted humanity so much needed.

It was against this background that Svāmī Viśveśvarānanda and Svāmī Nityānanda started, some ten years after his death, their joint, selfless mission of following in his footsteps in propagating Vedas and their teachings. Keen as they were on popularising the study of Vedas, they very much felt the need of a comprehensive Vedic dictionary being brought within the easy reach of those interested in this line. Seeing that there did not exist any previous work, which could satisfactorily serve this purpose, they announced in 1903 their decision to devote themselves to the task of producing a new one. They published in 1907-8 the four Vedic word-indexes (cf. Intro. I, e, 2, iiff), with a view to base their Dictionary on the same. After the death of Svāmī Nityānanda in 1913, Svāmī Viśveśvarānanda carried on the work alone till, two years before he passed away, the present writer, in compliance with his desire, took charge of it as a labour of love in 1923.

It so happened that a consolidated list of non-verbal entries in the four Vedic word-indexes, अ to ओ, had been prepared in the form of basic reductions. In the portion relating to अ, meanings from the commentaries of Sāyana, Uvāṭa, Mahīdhara and Dayānanda had been entered, interspersed with citations of etymological bearing from Aitareya, Śatapatha and Taittirīya Brāhmaṇas, an anthology of such citations up to the end of vowels having been compiled specially for this purpose. As the work had progressed further, details of Pāṇinian frame-work as well as meanings

from Griffith's and Whitney's translations had also been added. It was felt that the situation demanded considerable overhauling both in the matter of completion and extension of the scheme. Accordingly, it was decided that the Dictionary should be re-written from the beginning so that it could include entire verbal, declinable and indeclinable vocabulary as relating to all available Samhitās along with meanings from all known commentators, ancient as well as modern and, also, such other useful side-help towards Vedic interpretation as could be culled from extant Brāhmaṇas, Āraṇyakas, Upaniṣads, Aṅgas and Upāṅgas. In view of this decision, previously collected materials began to be checked, amplified and supplemented. Besides, a programme was started, in accordance with which full use was to be made of the existing indexical reference books as mentioned in the Introduction to Vol. II of this work (pp. xxiiiiff) as well as here in their proper place below (cf. Intro. I.), and text-editions such as those of Maitrāyaṇa and Kāṭhaka Samhitās and many Śrauta Sūtras that had been mutually correlated or supplied with vocabularies. When this scheme had been worked on these lines for about five years, its result was published in 1929 under the title, 'Vaidika-Śabdārtha-Pārijāta', or, 'A Complete Etymological Dictionary of the Vedic Language as recorded in the Samhitās, Fasciculus I.'

But although this publication was welcomed and appreciated, it had been fully realised in the course of its preparation that it would be impossible to invest this work with the contemplated high measure of completeness in the absence of thorough-going word-indexes to the vast range of the source materials intended to be incorporated in it. Accordingly, separate word-indexes to several Vedic texts, mostly Brāhmaṇas and Śrauta Sūtras, were planned and prepared to the end of their vowel portions. As the scheme advanced, it, however, became evident that this partial equipment would not do. Discussions on indexed words would involve cross-references to those not yet indexed and this would naturally very much obstruct a clear view of the situation and check further progress of the work. In this way, practical experience as gained after many long years of hard work in this field, impressed on the mind, as nothing else could have done, the imperative need of a universal word-index, comprehending entire Vedic and sub-Vedic texts along with their auxiliary and dependent works as well as some other important offshoots as the *sine*

quo non of Vedic lexicography. The present work is a direct outcome of the efforts that were subsequently made towards fulfilment of this need. At first when it was definitely underaken, the idea was that it would be practicable to go on with the Dictionary and the Concordance simultaneously. But, gradually, the conviction grew that it would be in the interest of the Dictionary itself that the Concordance should be first completed; otherwise, it was feared, the former might again need considerable overhauling in the light of the new data supplied subsequently by the latter. Accordingly, after work had been going on in both the sections during the three years, 1930-32, purely literary considerations in addition to the financial and organisational aspects of the problem, led to the postponement of work in the Dictionary section.

It is now for a full decade that the Concordance has been receiving exclusive attention. Entire materials as needed for it have been almost completed, and editing and publication of the same are simultaneously going on apace. Out of the five volumes as projected (cf. Intro. II, c, 2), two parts of Volume II have already been issued (1935-36) and Volume III is in the press. If every thing else goes all right, the present speed of work may be expected to place the entire Concordance, altogether consisting of twelve parts like the present one, in the hands of the reader by the middle of 1947.

Meanwhile, work in the Dictionary section is being presently restarted so that by the time the Concordance is completed, materials for it should have been compiled and made ready for being released to the press by instalments. Now that its superstructure will be raised on the basis of this Concordance, it may naturally be looked forward to as a complete and scientifically classified statement of entire ancient and modern contribution to Vedic interpretation, critically edited and assessed at its proper value in the light of etymo-morphological, grammatico-syntactical, metrico-phonetico-accentual and semasiological considerations with corroborative citations from and references to original texts, Vedic, sub-Vedic, auxiliary and extensional.

Moreover, a number of by-products are under contemplation, the present Volume being the indexical basis of one of these, namely, 'Catur-Veda-Koṣa', which is already in the press. On account of its limitation to the four principal basic texts, namely, ऋ. मा. कौ. and शौ. (cf. Abb. क),

it may in a way be regarded as a corrected, consolidated and scientifically overhauled recast of the four Vedic word-indexes of Svāmi Viśveśvarānanda and Nityānanda, which, as indicated above, formed a sort of starting point of this scheme.

II. EXTENT AND NATURE OF THE WORK.

This Concordance is a long-range and difficult experiment, having already involved incessant labour during the past twelve years with a further need of continuance of the same during the next five years. But considering the extensiveness of the undertaking and the intensive and laborious studies demanded by it, it is not surprising that it is so. As it is, it purports to record almost every word-form as used in about 425 texts, in scientifically standardised and pedigreed setting, accompanied by complete textual reference and critical apparatus bearing on phonology, etymology, grammar, accent, metre and textual situation from the points of view of uncertainty, obscurity, or emendability on the one hand, and textual repetition and correlation on the other. To this end, actual Pada-Pāthas of about 420 texts have had to be first prepared and then converted into etymological indexes, which, in their turn, have been consolidated volume-wise according to the plan as given in its proper place below (cf. Intro. II, c, 2). These enormous textual materials have been copied out on cards, numbering about thirty lacs with another fifteen lacs or so as covered by the critical apparatus, evidently being the most voluminous data ever compiled in this line.

From among the topics constituting the critical apparatus, those relating to textual determination and Pāṇinian setting have demanded very careful and special consideration and sifting of previous contribution, ancient as well as modern, to those studies. While it may be left to the reader to form his own opinion about the intensiveness and complicated nature of studies instituted here in this behalf, an idea of the volume of the same may be indicated just by way of illustration. Thus, besides the symbolical machinery which has been specially introduced in relation to the entries in the body of the Concordance and is being described in its proper place below (cf. Intro. IV, 7), there are altogether 6408 footnotes to the 592 pages of the present part, giving an average of about 11 to a page. Out of these, 225, 271 and 511, are concerned with supplemental revision of the Pāṇinian system, textual emendation and textual variation,

respectively. Unmanageable as the presentation of these vast materials would otherwise have been, it has been necessary to devise over 500 abbreviations, which, when occurring in the footnotes, will have to be completed and supplied with proper case-endings by the reader in order that the related passages may yield connected sense as intended¹. The method of doing so is duly indicated in its proper place below (cf. Abb. ३). About 700 footnotes, directly, and a good many more, indirectly, are devoted to breaking the ground for a new technique in the contiguous fields of etymology, phonetics, morphology, semantics and accent. Some of the important postulations may be referred to here as under² :—

1. Ur-Aryan speech, which was non-synthetic, expanded through natural pronounciational variation, out of five primary, mono-syllabic, accented, significant, composite sounds.

2. The usage of its sounds was gradually differentiated so as to signify the primary parts of speech in the order of proper nouns, common nouns, adjectives, pronouns, abstract nouns, adnominal prepositions, conjunctions and interjections. Further tendency to convey related ideas through compositive juxtaposition of primary sounds constituted the origin of the entire later synthetic usage leading to the differentiation of the secondary parts of speech in the order of verbs, adverbs, and verb-governing prepositions.

3. The so-called suffixes are fossilised non-initial components of primary compounds.

4. A large number of the Pāṇinian verbal roots, being of composite nature, are further divisible.

5. A large number of the so-called homonyms are only apparently so in that they really represent entirely different original words, which in the course of phonetic decay have reached the stage of complete homo-phonology. The theory of multi-basic roots (cf. abb. ३३.) is

¹ It will be observed that in the history of Sanskrit research in modern times, this is the first considerable attempt towards employment of Sanskrit itself as the medium of expression of entire critical accompaniment. A glossary of special words is being included among the contemplated constituents of the fifth and last volume of this work.

² cf. Intro. IV, 1, j, 5, iff.

advanced for the purpose of rendering this explanation consonant with the Pāṇinian setting.

6. Double accent had no place in Ur-Aryan speech.

7. The so-called independent Svarita is a late arrival, being based on the original Udātta.

8. All simple and composite vowel sounds are, in the last analysis, residual mechanical differentiations of the original rolling vowel as taken by itself, or in conjunction with a following **व्** or **य्** and deprived of its rolling accompaniment through phonetic decay and have regularly exhibited a markedly degradational tendency, ending in disappearance, when not under stress as caused by a following conjunct consonant¹.

When viewed in the light of the above brief indication of the extent and the extremely complicated and very difficult technique of this work, it appears that about twenty years' time, which it is expected to take in all, is not very long. It may be interesting to note here that Jacob's and Bloomfield's Concordances, simple, alphabetic arrangements of verses without any complicated critical apparatus as they were, contained textual representation to the extent of hardly 15 per cent. and 30 per cent., respectively, of the textual strength of this Concordance, but occupied their authors for eight and sixteen years, respectively.

III. ACADEMIC ORGANISATION.

The Viśveśvarāṇanda Vedic Research Institute was started in the beginning of 1924 for carrying on this work in an organised manner.

¹ Putting the original vowel as ***ऋ** in order that its variational transition into **अर्**, **इर्** and **उर्** may harmonise with the Pāṇinian conception in this behalf, the idea may be represented as under :—

- I. ***ऋ** > { **अर्** > **आ** > **अ** > ....
इर् > **ई** > **इ** > ....
उर् > **ऊ** > **उ** > ....
- II. **अय्** > { **आय्** > **आइ** > **ऐ** > **ए** > **ऐ** > **इ** > ....
अय् > **अइ** > **ए** > **ऐ** > **इ** > ...
- III. **अव्** > { **आव्** > **आउ** > **औ**, **ओ** > **ओ** > **उ** > ....
अव् > **अउ** > **ओ** > **ओ** > **उ** > ...

Similarly, while primitive **हय्**, **हव्**, **उय्** and **उव्** have given rise to a number of other composite vocalic sounds as present in later Aryan speech, the original sound **हर्** is additionally represented by its secondary alternative reversions, **ऋ** and **ॠ**.

During the first six years, two or three whole-time scholars and as many part-time ones used to assist the editor. Their number rose to a dozen or so during the next six years. After this, as the work grew in volume as in technique, the system of part-time scholars was practically dropped in favour of that of whole-time ones, whose strength has now for some years past been ranging from thirty to thirty-five. They have been specially trained to attend to the different stages of the several sections of the scheme. Each entry-card passes through about a dozen grades of checking and technical treatment before it reaches the editor for the purposes of final scrutiny and of the critical apparatus, which, besides his general function of planning the methodology to be followed in connection with the preceding stages, constitute his especially personal responsibility. The Planning Committee, consisting of the sectional heads as well as some other senior members of the editorial staff meets every week to regulate the progress of work according to schedule and to consider fresh problems as they arise from time to time in connection with making necessary additions to and alterations in the scheme. Such outside scholars, Indians as well as foreign, as have been taking interest in the scheme in the past, are associated with the Institute as members of the Academic Advisory Board. It has not been practicable so far to hold a considerable number of meetings of this Board ; but, nevertheless, correspondence with the members has been a source of continuous and helpful contact with them.

IV. PRINTING ARRANGEMENT.

The Institute had a legacy of valuable association with the Nirṇaya-Sāgara press, Bombay. The four Vedic word-indexes of Svāmī Viśveśvarānanda and Svāmī Nityānanda had been printed by it and it had been contemplated that further work would as well be entrusted to it. And, accordingly, the first fasciculus of Pārijāta was printed there in 1929. But it was realised in the course of that trial experiment that it would not be practicable to arrange satisfactory printing of such a complicated work from anywhere outside Lahore. Local arrangement was therefore tried in connection with the printing of the two parts of Volume II of the Concordance. That the collaboration of three printing concerns had to be sought for this purpose and that, even then, it had taken full four years (1933-36) to print off about 1250 pages, showed

the insufficiency of the local resources in this behalf. Consequently, it was decided three years ago that the Institute should have its own printing department, which has since been organised, being known as the V.V.R.I. Press. Its initial success in respect of the present volume augurs well for its increased efficiency in the future. Printing of this work is being done on three different qualities of paper, the best one having been manufactured under definite specifications, ensuring its fairly long durability.

V. FINANCIAL PROBLEM.

In entrusting this scheme to the present writer, eighteen years ago, Svāmī Viśveśvarānanda had taken upon himself the entire responsibility of providing necessary funds for it and he saw to it during the first two years which, as Providence would have it, proved to be the last ones of his earthly life. Afterwards, the Viśveśvarānanda Sampat-Prabandhinī Sabhā Trust, which he had provided in his last will as made a couple of months before his death towards the end of 1925 to take charge of his estate, worth over a lac of rupees, continued to finance the Institute during the next decade. Towards the middle of 1936, the control, management and financial responsibility of the Institute were transferred to the present, independent, registered organisation, the V. V. R. I. Society, which had been specially brought into being on entirely non-denominational lines for the purpose of associating the Central and the Provincial Governments of India, Indian States and Universities, private and public trusts and business concerns and individual members of the public with this scheme.

During the years preceding this change of hands, there had been a constant feeling of discontent and disappointment because it was recognised to be entirely beyond the capacity of the above-mentioned Trust to cope with the growing needs of the Institute. Just to give an idea of how much the same have increased, it may suffice to mention that while an aggregate of Rs. 50,000 or so was spent in this behalf during the first twelve years, now about Rs. 30,000 has been the usual annual expenditure during the past five years, and the feeling is still there that much more is needed to secure the scheduled completion of the scheme satisfactorily. It is very encouraging to note that the Institute has recently succeeded in obtaining considerable recognition at the hands of the Government of India, some Provincial Governments, Indian States and Universities as well as some private and public trusts and a large

number of members of the public and that it has been enabled on the basis of this valuable support to push the progress of the scheme as never before.

But it cannot be overlooked that this by itself does not go very far in solving the financial problem of the Institute. For, in the absence of dependable and liberal recurring grants-in-aid, the present writer, who feels himself to be under moral responsibility in this matter, must needs go on as before with the unavoidable daily process of canvassing help from everywhere from sheer fear of the failure of the scheme, of course, to the great detriment of the scheme itself because it cannot, possibly, under the prevailing circumstances receive that measure of his most exclusive and intensive attention which it so badly needs at this stage.

VI. OBLIGATION.

After the above summary of the several aspects of this work, academic as well as organisational and financial, it is now my most pleasant duty to pay homage to the elders in this line and to acknowledge the help received so far. I salute the seers of yore who first saw the light of Vedas and the ancient Pada-kāras, Nighaṇṭu-kāras and Ācāryas, like Yāska, Pāṇini, Piṅgala and others, who formulated and promulgated Vedāṅgas to render Vedas easy to understand. I honour all the Bhāṣya-kāras, ancient, medieval and modern, who have kept the torch of Vedic lore ablaze, and all Vedic editors, translators, exegetists, philologists, prosodists and lexicographers of this age who through their long and laborious services have built up a new tradition in this line. A special reference is most thankfully to be made here to Bloomfield's work on Vedic repetitions and his and Edgerton's joint work on Vedic variants, both of which have been practically fitted into the critical apparatus of the present work. Setting as I do a high value on the sympathetic interest which the present-day scholars, in general, and members of the Academic Advisory Board, in particular, have been evincing in the progress of this undertaking, I specially and respectfully mention the name of Dr. Siddheśvara Varmā who through his own simple, retired and regulated life of ideal dedication to the eternal Śabda-brahman and his highly suggestive criticism of my work, accompanied by supply of useful information from time to time, has during all these years been a never-failing source of inspiration and instruction to me.

While thanking, in general, the entire editorial staff, past and present, for their loyal and effective co-operation, I want to put on record my special appreciation of the ability and devotion with which Śrī Bhīma-Deva Śāstrī, M.A., M.O.L. and Śrī Rāmānanda Śāstrī, Vidyā-vācaspati have been substantially facilitating my work and also to mention the names of Śrī Raghunātha-Candra Śāstrī, Vidyā-vācaspati for having afforded me considerable relief by efficiently attending to the general duties and Śrī Amara-Nātha Śāstrī, Vyākaraṇācārya for having ably helped in the difficult task of inspection of press-copy and correction of proofs. In thanking the printing staff, in general, for satisfactorily seeing this volume through the press, I express my special appreciation of the work of the Manager, Śrī Dhanpatrai Sethi, the Head Compositor, Śrī Revata Rām and the Printer, Śrī Sirāja Dīn.

Coming to the financial organisation, so essential for the materialisation of a gigantic scheme like this, I have first gratefully to refer to His late Highness Maharaja Sir Sayaji Rao Gaekwad III of Baroda and His Highness Maharaja Śrī Tukoji Rao Holkar, formerly Ruler of Indore, who as prime patrons of Svāmī Viśveśvarānanda sanctioned generous grants of about Rs. 20,000/- each, in support of this work during the initial period of its pre-Lahore history. A similar reference is to be made to His late Highness Maharajadhiraj Sir Bhupendar Singh Bahadur of Patiala and His late Highness Raja Bijē Sen Bahadur of Keonthal, whose joint gift of a valuable piece of land at Simla enabled the original headquarters of this scheme, known as Śānta-Kuṭī, being built there. It is very encouraging that the present enlightened Rulers of Baroda and Patiala are very worthily maintaining continuance of the past association of their worthy sires with the Institute by sanctioning further help for it. During the recent years, the Government of India, the Governments of the Panjab and the United Provinces, and of the Hyderabad, the Mysore, the Travancore, the Jammu and Kashmir, the Jodhpur, the Kolhapur, the Sangli, the Nabha, the Keonthal and the Shahpura States, and the Awagarh Estate have been pleased to sanction valuable, non-recurring grants towards completion of this scheme. The Panjab University has been very generously helping this scheme, since 1938 and the Calcutta University, also, from amongst the other Indian Universities, has sanctioned a grant to signify its interest in this work. The Viśveśvarānanda Trust continues to contribute to the funds of the

Institute, and the Moolchand Khairatiram Trust, Lahore, also, has recently extended its patronage to it. The Governments of Bombay, Bihar and Madras have extended their patronage to it in the matter of distribution of its publications. Sārvadeśika-Ārya-Pratinidhi-Sabhā, Delhi and the Panjab Ārya-Pratinidhi-Sabhā, Lahore have in recognition of the work of the Institute extended their moral support to it. Besides, a large number of other donors have shown their sympathy by becoming the Patrons or the Members of the V. V. R. I. Society. To every one of my above-mentioned supporters, I owe a debt of deep gratitude. I pray that it may be given to me just to signify it by rendering some humble service to the cause of advancement of Vedic studies, in particular, and of philological studies, in general, through the medium of this work, for my feeling in this matter is too deep for any other formal way of expressing it.

VII. CONCLUSION.

But to wind up, I feel like drawing back as I think of presenting this volume to the Vedic scholarship of the day. I am afraid, its defects are too glaring to be overlooked. In a complex, extensive and, may I add, progressive work like this which, being a result of necessary collaboration, has passed through so many hands, errors of entry and unevenness of treatment are more or less inevitable. But, as I feel, if my concern had been restricted only to the editorial aspect of my present many-sided charge and, especially, if the office routine and the financial organisation could have devolved on some other shoulders, it should have been practicable at least to reduce the proportion of these shortcomings. In the circumstances, without, however, intending to adduce either of these considerations as any justification for my failure to come up to the mark, I crave indulgence of every worker in this field to the extent of kindly apprising me of such mistakes and omissions as he may come across while using this work. Needless to add that the least help which will be rendered in this direction, will be most thankfully received and put to the right use in the further continuation of the work.

VIŚVA-BANDHU ŚĀSTRĪ.

V. V. R. Institute, Lahore.

June, 1942.

INTRODUCTION.

I. KINDRED LITERARY BACKGROUND.

(a) VEDIC NIGHAṆTAVAS.

Yāska, in a passage which has since assumed classic importance, succinctly indicates the process of advancement of Vedic lore in ancient days. Says he, "first came the Seers who had direct vision of reality (Dharma). They initiated their lesser associates, who themselves did not possess direct vision, in the secrets of their heart (Mantras) by means of word of mouth (Upadeśa). And, these, in their turn, feeling a strong urge further to impart knowledge, compiled Veda and Vedāṅgas that the same might be mastered in their fullness"¹. While Śikṣā and Chandas aided right pronunciation and recitation of Veda, Vyākaraṇa and Nirukta aimed at making it correctly understood. Vyākaraṇa, presupposing familiarity with the general import of a word on the basis of its radical element as quite discernible from its ordinary pronunciation, helped the determination of the exact value of a particular form of it as used in relation to other words in a sentence. Nirukta, on the other hand, concerned itself primarily with the task of determining the original radical element in a word, which had become obscure through the complicated working of the natural phenomenon of phonetic decay with a view to justify its meaning, if known from tradition, and to guess it, if otherwise.

To facilitate a proper grasp of the teaching of Nirukta, which grew in importance as with the passage of time, the Vedic language became more and more unfamiliar, it seems, different Vedic schools prepared several lists of select words (Nighaṇtavas)².

Only one of these, which bore the stamp of Yāska's editing³ and was used as the basis of his commentative thesis, since known as Nirukta, has come down to us, though in three recensions⁴. A triple arrange-

¹ cf. Nirukta, i, 20.

² cf. Nirukta, vii, 13.

³ cf. Nirukta, op. cit.

⁴ cf. PA. I, 305.

ment was followed in these lists in that synonyms, homonyms and deonyms were separated from one another. While synonyms and deonyms offered easy and clear sub-grouping meaningwise and regionwise, respectively, homonyms remained mixed up with residual vocabulary of obscure origin and, therefore, uncertain signification. Having been designed as ready aids to memorise only such Vedic words as seemed noteworthy on account of their obscurity or importance otherwise, these lists did not contemplate exhaustive inclusion of the entire vocabulary of even a single Vedic text. That the extant list of Nighaṇṭavas has to its credit only 24 entries from amongst the first 500 entries in the present volume may suffice to illustrate this point.

(b) CLASSICAL LEXICONS.

Amara-siṅha and other medieval masters of Sanskrit lexicography perfected the technique of the ancient Nighaṇṭavas in producing their well-known metrical works. Synonymic and homonymic arrangements were pointedly distinguished from each other by being treated in separate works. But these lexicons had no immediate function to perform in respect of the Vedic texts as such, classical Sanskrit alone being their primary concern. To illustrate from Amarakoṣa, which is admittedly the most popular work of this class, out of the 35 entries in it as corresponding to the first 500 entries in the present volume, while not one accounts for an exclusively Vedic word, the number of even those which are common to Veda and classical Sanskrit, does not exceed 25. It is interesting that towards the end of the seventeenth century, Bhāskara-rāya seemingly made up this deficiency in the classical lexicons by adding to their number his Vaidika-koṣa, being a metrical rendering of Vedic Nighaṇṭavas as explained by Yāska.

(c) MODERN DICTIONARIES.

So long as the ancient instructional method of learning the entire course of studies by heart remained in vogue, the classical metrical lexicons continued to render yeoman's service towards maintenance and advancement of Sanskrit studies. But when with the introduction of the printing press, the present system of instruction from books with its visual emphasis as contrasted with the auditory one of the oral system, gradually became the order of the day, compilation of new alphabetical dictionaries soon began to be felt as a great desideratum. The opening

of the last century was hailed by the first production in this line by the Pandits on the staff of the College of Fort William. Wilson's dictionary, which first appeared in 1817, was based on it. The St. Petersburg dictionary by Böhtlingk and Roth (1852-75) was the most comprehensive of the many attempts that were subsequently made in this direction. The presence in it of 450 entries as against the corresponding first 500 entries in the present volume clearly indicates the fullness of its Vedic section. Grassmann's dictionary, though limited to Ṛgveda, was characterised by neatness of method and thoroughness of execution. Monier-William's dictionary presented in a handy form the materials as well as conclusions of the above-mentioned and other scholars with occasional additions and alterations and casual references to Indian traditional scholarship. Tārā-Nātha's Vācaspatyam (1873-84), based mainly on tradition as it was, was the most extensive work produced in this line in India. But from the point of view of Veda, its utility was almost negligible. Thus, for instance, out of its first 800 entries as corresponding to the first 500 entries of the present volume, it refers only 40 of them to Vedic sources.

(d) VEDIC ANUKRAMANĪS.

The practical need of the ancient days, instructional and ritualistic, led the way to the compilation of serial hand-books, called Anukramaṇīs, enumerating initial portion (Pratīka) and names of Ṛṣi, Devatā and Chandas as pertaining to each Mantra. They followed the order of the related texts and were composed in prose as well as verse. It seems that at first they had been compiled in the form of separate sets of four-fold enumeration, which were later on, in some cases, consolidated into composite lists, known as Sarvānukramaṇīs, enumerating all the four topics together. There is hardly any need of adding that the enumeration of Vedic Padas as aimed at by the present work was, according to the ancient system, the object of Pada-Pāṭhas and not of these Anukramaṇīs.

(e) MONO-TEXTUAL WORD-INDEXES.

1. Alphabetical word-indexes to Sanskrit texts may in point of time be said to have just preceded the above-mentioned alphabetical Sanskrit dictionaries which needed the same as their necessary basis. They have been published, generally, as appendages to several text-

editions and, only occasionally, in the case of very important texts, separately also.

2. The following works of this class may be briefly noticed here on account of their special connection with the texts, which are being dealt with in the present volume :—

- (i) Max Müller's Word-Index to Ṛgveda first appeared in two instalments in 1872 and 1874 as appended to the last two volumes of his first edition of that text and, afterwards, in a separate volume, as well, at the time of the second edition of the same (1890-92). It was designed merely as an unconsolidated, alphabetic arrangement of the Pada-text as such, omitting a considerable number of words, constituting refrains and repetitions, but repeating all compounds, verbal as well as non-verbal in a separate list, at the end, without referential accompaniment, in the alphabetic order of the non-initial components.
- (ii) Svāmī Viśveśvarānanda and Svāmī Nityānanda brought out in 1908 a further reprint of the above, without the repetitional list of compounds, under the title, 'A Complete Alphabetical Index of all the words in the Rīgveda.'
- (iii) Grassmann's 'Wörterbuch zum Rīg-Veda,' (1873), besides being a record of Ṛg-vedic signification as acceptable to the author, can very well be used also as a word-index in that it enters every word-form with complete textual references, leaving out repetitions and refrains. According to its method of consolidation, only verbal and non-verbal sections, both arranged base-wise, are distinctly treated, no attempt being made to consolidate and correlate the three columns of the non-verbal sections, namely, primary derivatives (kṛts), secondary derivatives (Taddhitas) and compounds (Samāsas). The reverse index, given at the end, is a very useful accompaniment.
- (iv) 'A complete Index of all the words in the Yajurveda,' by Svāmī Viśveśvarānanda and Svāmī Nityānanda (1908) is an alphabetical re-arrangement of the Pada-text of Mādhyandina-Yajurveda.

- (v) 'Word-Index to Taittirīya-Saṁhitā, by Mm. Paraśurāma Śāstri, Fasc. I, (B. O. R. I. Poona, 1930) is a simple alphabetical re-production of the Pada-text, going even to the absurd extent of repeating compound words. Its system of referential notation is inconsistent in that Anuvākas are enumerated side by side with Khaṇḍas, which are continuously counted Prapāṭhaka-wise, besides being a motley combination of Roman and Devanāgarī numerals and abbreviated Sanskrit ordinals.
- (vi) Simon's 'Index Verborum' to Schroeder's edition of Kāṭhaka (caraka)-Yajurveda-Saṁhitā (1912) follows the methods of grammatical consolidation, giving the verbal and nominal forms distinctly under verbal roots and nominal bases, respectively. Its process of consolidation has however remained incomplete and inconsistent in that it has not been applied to all those declinables which are represented by only one form each.
- (vii) In 'A complete Index of all the words in the Sāmaveda' by Svāmī Viśveśvarānanda and Svāmī Nityānanda (1908), words have been taken directly from Saṁhitā-text of the Kauthumas as such and arranged alphabetically without their accent having first been converted into the Pada-accent. Moreover, it does not follow a consistent formula in respect of prepositionally composite verbs, which are sometimes entered as compound words and sometimes as two separate words. As it is, it is often very misleading and, therefore, undependable. Thus, for instance, it makes, without any justification, seven and ten accentually distinct entries, respectively, in recording the two simple words, अग्निः and अग्नि.
- (viii) Whitney's 'Index Verborum' to Śaunakiya-Atharvaveda-Saṁhitā (1881) is a work of very high order. It is a fine model of scientific consolidation and thoroughness of execution. Its value is further enhanced by having been supplied, at the end, with a reverse index and lists of feminine and verbal stems. As in Grassmann's work, the process of

consolidation is limited to the differentiation of verbal and non-verbal sections only. From the point of view of the text, it does not include repetitions and refrains, and, practically, the whole of the last Kāṇḍa. Mere indication of Ṛgvedic resemblance or variation of entries, though useful by way of a notice, is not enough, it being still necessary to gather detailed information from elsewhere in order to make it yield some tangible result.

- (ix) 'Index,' as attached to Volume III of S. P. Pandit's edition of Śaunakīya-Atharvaveda-Saṁhitā (1898) with Sāyaṇa's commentary on the same, is mere alphabetical arrangement of the Pada-text. Where the Pada-text is not available, words are entered exactly as found in the Saṁhitā-text as such, with the result that one and the same word is often entered more than once and falsely differentiated merely on the basis of its varying accentual notation as dependent on a preceding or a following word in the Saṁhitā-text e. g. entries corresponding to अश्वस्य and मंहिष्ठः.
- (x) 'A complete-Index of all the words in the Atharvaveda' by Svāmī Viśveśvarānanda and Svāmī Nityānanda (1907) is a reprint of the above as a separate, handy volume¹.

(f) MULTI-TEXTUAL CONCORDANCES.

With the gradual recognition of the importance of comprehensive Vedic studies towards a right understanding of the texts as well as

¹ Besides their structural limitations and short-comings, if any, as indicated here, these works, as a matter of course, also suffer, without exception, from all such other defects as are inevitably inherent in the very nature of indexical essays of this type and as could be detected and corrected exhaustively only by virtue of the many stages of graded checking, which all materials as compiled for the present volume had to pass through. Just a few of these defects may be illustratively classified below, the related work or works out of the ten which are noticed here being referred to by the corresponding number or numbers of this list as enclosed inside terminal brackets :—

1. *Reference missed*, e.g. अश्वसः ऋ ५, ६१, २ (iii); अश्वसः ऋ ५, ६२, ४ (i and ii); अ-सपत्नम् शौ १९, २७, १४, अ-सतः शौ ५, ६, १ (viii); असि ऋ १, ९४, ७; ५, ९, ४; ८, ९२, २८; ९३, ३३; ९५, ३; ९७, ५; ९८, ५; ६ (iii); असितम् शौ १०, ४, ५; १३, असु-तुपः

reconstruction of the history of growth and development of the ancient cultural heritage of India, it came to be realised towards the close of the last century that it was necessary to compile for this purpose on

शौ १०, ५, ४९; अस्तुमा शौ १२, ४, ५२ (viii); अस्तुष्ट १, १६२, ११; ८, १७, १० (iii); अस्मत् शौ ७, २४, १; १८, ४, ६९; अस्मि शौ ६, ५८, ३, अस्मे शौ १८, ४, ४६, अहानि शौ १८, १, २७; २८ (viii); आ ऋ ८, ८१, ६; ९, ८१, ४ (i and ii); आह शौ १८, २, ३७, स्याम शौ ९, १५, २०; १८, ३, १७; ४, ६९ (viii).

2. *Misprints*, e.g. अशम् < अशम्, अशाय < अशाय, अकृष्टपृष्ठ्या° < °पृष्ठ्या° (v); अववपति < अप° (vi); अभि-शाचः < °शाचः (x); उपलान् < °लान्, चक्रम् < चक्रम् मा १९, ५५, चयम् < चयम् (iv); जजायथाः < अजायथाः (v); तवसा < तवसा (iv); तत्प्राणा < °प्राणा (i and ii); शवसानम् < °नम् (ii); प्रविदम् < °म (iv); सुप्रशस्तिम् < सु-प्रशस्तम् (ix and x), पुचेत < पुचेतः (ii).

3. *Wrong Construction*, e.g. अनुवासि < अनुवा । असि, अनुव्रताः < °ता, अनुवृद्धिम् < मनुः । क्रद्धिम् (vi); अभिसंचरेण्यम् < अभि । संचरेण्यम् (iii); अर्वाकः < अर्वा । अकः (vi); अवसः < अवसे (iv); अवान्तरा < अव । अन्तरा (vi); अश्मन्वतीः < अश्मन्वती (iv); अश्विना < अश्विनौ ऋ १, ११६, ५; १८२, ७; ७, ७२, ४; ७३, २, अश्विना (सं.) < अश्विना ऋ ४, ४५, ५ (iii); अहीतमुख्यस्या < अहीतमुखी । अस्याः (vi); आदित्याः < आदित्या ऋ २, ४१, ६ (i and ii); आसन् । इषून् < आसञ्जि(न्[न्]-इ)षून् काठ ४५, २१, का < एका काठ २२, ८१, गायत्र्यविभक्ता < गायत्री । अविभक्ता (vi); तत्तऽअपसे < तत्तऽअपसे (ii); तुरत् < प्रतरत मा ३५, १० (iv); परिवृताः < परिवृता ऋ ३, १७, १ (i and ii); बहिष्कनीनिके < बहिः । कनीनिके, मत्सपत्नाः < मत् । सपत्नाः (vi) मा (< अस्मद्-) < मा शौ ८, १, ८ (viii); वाजिनः < वाजि । नः ऋ ६, १३, ६, सूनुता < सूनुताः ऋ ८, १३, ८ (i and ii).

4. *Wrong analysis*, e.g. रनि-शित- < १ निशित- in अ-निशित- (i and ii); अनु-दु- < *आ-नुद- in अनानुद-, अनु-भूति- < *आऽनु-भूति- in अनानुभूति- (i, ii and iii).

5. *Wrong reduction*, e.g. अहि-हन्- > अहिघ्ने < अहि-घ्न- (vi); अ-निमिष- > अ-निमिषम् < °मिष-, अनेन- > अनेनः < अनेनस्- (iii); क्रतु- > क्रत्वा < √क्र, √१अस् > आसन् < आसन्- (vi).

6. *Wrong reference*, e.g. अप मा ५, ८६ < ५, ८१ (iv); एति ऋ ४, ७, ४; ५ < ४, ६, ४; ५ (ii); खर्ववासिनीम् शौ ११, ११, ७, १६ < ११, ११, १६ (x); प्र शौ २०, ७६, ७२ < २०, ७७, ७२ (ix and x); प्रह्वेन शौ १०, ११५, २ < २०, ११५, २, मदन शौ २, २८, ४ < २०, २८, ४ (x); युक्तः ऋ १, १५९, ३ < १, १५८, ३ यूथे ऋ ९, ११०, ७ < ९, ११०, ९, रुक्ष ऋ ७, १५, ३ < ७, १५, १३ (ii); रोचनानाम् ऋ ७, ५, १० < ३, ५, १०, वितूर्य ऋ १०, ३, ३ < १०, ६८, ३, विश्वध ऋ ४, १९, ६ < ४, १६, १८ (i and ii); विष्ये ऋ ९, २२, २ < ४, २२, २ (ii); अयन्ताम् ६०२, ८ < ८४४ (= ऋ १०, १८), १२ (iii).

the basis of Vedic literature comparative reference books, collecting and correlating multi-textual data. A reference to the few works which have been compiled so far in this line may be made as under :—

1. Jacob's 'A Concordance to the Principal Upanishads and Bhagavadgītā,' (1891) draws its materials from 56 (also counted as 66) texts. It is in the form of serial groups of citations from these texts, given under an alphabetically arranged list of select words, which are not intended to be provided with any kind of etymo-grammatical treatment or referential fullness.

2. Bloomfield's 'A Vedic Concordance' (1906) represents the materialisation of the last portion of the plan of a three-fold apparatus designed to facilitate and deepen the study of Vedas and consisting of a universal word-index to Vedas, an index of Vedic subjects and ideas and a Vedic Concordance, which he envisaged and announced in 1892. It is a universal Vedic Pratika-index and, as such, is to be distinguished from the present work which is a universal Vedic Pada-index. It gives every Vedic Mantra, or its every Pāda, when metrical, in a common alphabetic arrangement. Altogether, 119 texts have been drawn upon, out of which 56, forming the original corpus, have been fully utilised and the rest only on a restricted and selective basis according to the nature of each case. That even accented texts have been given unaccented is a serious drawback in this otherwise very useful major work of comparative Vedic reference.

3. 'Vedic Index of Names and Subjects' by Macdonell and Keith (1912), practically embodies the second portion of Bloomfield's scheme as indicated above, consisting of series of articles in the form of digests of previous and contemporary research as well as original conclusions based on and referred to Vedic sources in respect of a number of material and cultural aspects of ancient Indian life, so important for historical, geographical and general researches. These articles are given under an alphabetically arranged list of words, which were selected primarily to form appropriate titles for the same and not for the purpose of being referentially concorded or etymo-grammatically explained.

4. Haṇsa-Rāja's 'Vedic Koṣa' (1926) gives serial groups of citations of philological and general interest taken, in the main, from 15 Brāhmaṇa-texts under an alphabetically arranged list of select words,

not intended to be referentially fully concorded or further explained in any other way.

II. GENERAL AIM, SCOPE AND PLAN.

(a) AIM.

1. It will be observed that while most of the reference books referred to in the foregoing chapter have been and may continue to be useful in their own way, none of them was designed to be or could serve the purpose of a universal Vedic word-index, the definite need of which was indicated by Bloomfield in 1892 as already alluded to. The chief object of the present work lies in the fulfilment of this long-felt need of Vedic scholarship.

2. Primarily designed as the basis of a universal Vedic dictionary, as already projected, varied accompaniments of the presentation of its indexical materials as described in detail in the sequel, are intended substantially to relieve the said dictionary of the burden of philological discussions so that it could address itself freely to the exegetical and semasiological data.

(b) SCOPE.

1. The number of basic texts registered so far is 407 and is expected further to rise to 425 by the time the last instalment is issued¹.

2. Besides entire Vedic and sub-Vedic literature available in print, some other works of ancillary and extensional type, though outside these two classes, are also included in this enumeration on account of their considerable relationship of form or substance with the same.

3. The basic texts fall under the following main heads :—

- (i) Samhitās, (ii) Khila-sūktas, (iii) Brāhmaṇas, (iv) Āraṇyakas, (v) Upaniṣads, (vi) Śrauta-sūtras, (vii) Ghṛya-sūtras, (viii) Mantra-pāṭhas, (ix) Dharma-sūtras, (x) Piṭṛmedha-sūtras, (xi) Śulba-sūtras, (xii) Pariśiṣṭas, (xiii) Anukramaṇīs, (xiv) Śikṣās, (xv) Prātiśākhya, (xvi) Sūtra-pāṭha, Uṇādi-pāṭha, Dhātu-pāṭha, Gaṇa-pāṭha, Phiṭ-sūtras, Vārtikas, Iṣṭis and Lakṣyāṇi of the Pāṇinian grammar,

¹ Contrast this with 180, being the figure which represented the visualisation of the scope seven years ago (cf. Vol. II, p. XII.)

(xvii) Nighaṇṭavas, (xviii) Nirukta, (xix) Chandas, (xx) Jyotiṣa, (xxi) Pūrva-mīmāṃsā, (xxii) Uttara-mīmāṃsā, (xxiii) Sāṅkhya, (xxiv) Yoga and (xxv) Bhagavad-gītā.

(c) **PLAN.**

1. These heads have for the purposes of this Concordance been grouped as under :—

(i) Saṁhitās and Khila-sūktas, (ii) Brāhmaṇas and Āraṇyakas, (iii) Upaniṣads, Uttara-mīmāṃsā, Sāṅkhya, Yoga and Bhagavad-gītā and (iv) the remaining sixteen heads.

2. In order that the distinct types of vocabularies, severally, pertaining to Saṁhitās, Brāhmaṇas, Upaniṣads and Sūtras, in general, could be presented in a form which should facilitate specialised researches into them, the vocabularies of the above-mentioned four convenient groups are arranged in separate volumes, which are designated as Volumes I, II, III and IV, respectively and are being issued in parts like the present one. Volume V is intended to include consolidated indexes of initials as well as finals of all the vocabularies registered in Volumes I-IV along with some other contents of commemorative, referential and bibliographical utility.

III. BASIC TEXTS.

(a) The following Saṁhitā-texts are dealt with in this Volume¹:-

1. Ṛgveda-Saṁhitā. (abb. ऋ.)
2. Ṛgveda-Khilasūktāni. (abb. खि.)
3. Vājasaneyā (Mādhyandina)-Śukla-Yajurveda-Saṁhitā. (abb. मा.)
4. Vājasaneyā (Kāṇva)-Śukla-Yajurveda-Saṁhitā. (abb. का.)
5. Taittirīya-Kṛṣṇa-Yajurveda-Saṁhitā. (abb. तै.)
6. Maitrāyaṇīya-Kṛṣṇa-Yajurveda-Saṁhitā. (abb. मै.)
7. Kāṭhaka-(Caraka)-Kṛṣṇa-Yajurveda-Saṁhitā. (abb. काठ.)

¹ What follows is mere enumeration, consolidated bibliography to Vols. I-IV, having already been referred to above as a contemplated constituent of Vol V. It is to be observed here that colophons to the basic texts are being treated as integral portions of the latter for the purpose of proper registration of their varied vocabulary.

8. Kapiṣṭhala (Kāṭha)-Kṛṣṇa-Yajurveda-Saṁhitā. (abb. क.)
9. Kauthuma-Sāmaveda-Saṁhitā. (abb. कौ.)
10. Jaiminiya-Sāmaveda-Saṁhitā. (abb. जै.)
11. Śaunakiya-Atharvaveda-Saṁhitā. (abb. शौ.)
12. Paippalāda-Atharvaveda-Saṁhitā¹. (abb. पै.)

(b) Ancient Padā-texts as available in relation to some of the afore-said Saṁhitā-texts and the technique of their exhaustive correlation with the Concordance entries are being indicated in the sequel (cf. Intro. IV, I, a ; g)

(c) As a further aid to the right understanding and trustworthy analysis of the basic texts, an effort is made to lay under thorough contribution as wide a range of ancient as well as modern Vedic commentaries and other related treatises and dissertations as practicable at different stages of the work. It is unnecessary to enumerate the same here in view of the clear indication in this matter, title-wise as well as author-wise, being made in its proper place below (cf. Abb. क and ख).

IV. OUTLINES OF METHOD.

1. GENERAL.

(a) EXHAUSTIVENESS OF TEXTUAL DATA.

This volume possesses characteristic fullness of basic record in that every word-form which is found used in the texts treated of here, is registered in it without any exception. These extensive materials are given here, for the first time, in a complete analytical setting, accompanied by a critical and commentative apparatus in the form of footnotes containing varied and exhaustive discussions on text-critical, etymological, phonological, grammatical, syntactical, accentual, metrical, semasiological and exegetical problems involved, taking due cognisance of and assessing at its proper value contribution of previous scholarship, ancient as well as modern, on the subject.

¹ Books I-XVI are included so far, the same only having been available in the transcript editions at the time of original compilation of textual entries. The remaining text, namely, Books XVII-XX are being added supplementally.

(b) TEXTUAL CORRELATION AND VARIATION.

1. The process of internal repetition in Ṛgveda is dealt with, exhaustively and distinctively, from the point of view of each word-unit, both when it is read in the repetitive occurrence of the passage containing it as well as when it is not read in the same.

2. The phenomenon of textual relationship between Ṛgveda, the virtual fountain-head of Vedic text-tradition, and other Vedic texts is likewise fully treated. It is graphically differentiated according as the text containing a particular word-unit happens to be a mere repetition of the corresponding Ṛgvedic passage, or has suffered some change, especially in respect of the word-unit in view.

3. When this variation affects only the accentual or morphological aspects of a word-unit, the Ṛgvedic reading is regularly indicated in footnotes, e. g. p.348^c.

4. Likewise, when the change consists of the use of quite another word, which may or may not be synonymous with the Ṛgvedic reading, the latter is mentioned in footnotes, e.g. p.15^k.

5. But when the change involves such structural tampering with a passage as renders equation of the particular word-unit in view impracticable, due report to this effect along with numerical reference to the corresponding Ṛgvedic passage is made in footnotes¹, e. g. p. 39^c.

6. Other mutual textual variation outside Ṛgvedic tradition is also generally referred to in footnotes, e.g. pp. 34^a, 65ⁱ, 80^c, 373^k.

7. Important variative suggestions as derivable from manuscript readings are in the same manner properly referred to in footnotes, e.g. pp. 47^b, 61^k, 354^a, 367^a.

8. Ancient commentative tradition and modern scholarship have likewise been laid under contribution on this point, specially, towards clarification of obscure readings, e.g. pp. 68^f, 78^f, 426^a.

9. Vocabulary of the Brāhmaṇa portion of Black Yajurveda,

¹ In the further continuation of the present volume, this and the other above-mentioned single-sided processes are being developed into double-sided referential tools which students of Ṛgveda on the one hand and those of the remaining Vedic texts on the other will be able to use with equal facility.

as representing the oldest Vedic prose, is given a distinctive treatment to facilitate its special study.

(c) TEXTUAL ESTABLISHMENT.

1. The process of textual record in the Concordance has been preceded by and, indeed, based upon a thorough-going and manifold checking of each word-unit from the points of view of its accent, morphology, phonology and etymo-grammatical setting. While ancient Pada-pāṭhas have been fully utilised in the few cases in which they are available, it has been necessary to construct new Pada-pāṭhas on similar lines in the case of the remaining texts. Standard traditional commentaries and modern translational and exegetical works have likewise been exploited. And, these lengthy and laborious studies have revealed as never before that the utmost and most urgent need of future Vedic scholarship still lies in the matter of re-editing of these texts, without exception, towards securing a larger measure of correctness of their readings.

2. This will be amply borne out by even a cursory reference to the several hundred footnotes, which are devoted to statement and solution, in so far as suggestible, of this most difficult problem and may be classified for the sake of affording a clear view of the point involved, in each case, into the following main types:—

- (i) Those indicating obscurity, but not attempting any solution, e.g. p. 7^k.
- (ii) Those embodying an effort to solve an obscure problem, e.g. pp. 199^o, 373^b.
- (iii) Those rendering dubious some readings which have hitherto been passing muster, e.g. pp. 6^g, 66^o.
- (iv) Those challenging previously established readings, e.g. pp. 7^j, 40^t, 77^p, 146^t, 221^a, 222^d, 250^j, 280^t, 315^k, 386^e, 439^t, 443^o.
- (v) Those justifying emendation actually introduced, e.g. pp. 7^m, 101^d, 170^o, 230^b, 309^r, 364^o, 371^h, 373^t, 494^k.
- (vi) Those supplementing previous deficient editings, e.g. pp. 7^o, 17^p.
- (vii) Those making proper assessment of ancient authorities, e.g. pp. 10^g, 36^o, 176^h, 206^j, 252^j, 260^o, 271^o, 319^t, 534^o.

- (viii) Those making proper assessment of modern authorities, e.g. pp. 11^a, 18^b, 226^b, 234^b, 244^b, 253^f, 271^a, 297^k, 304^m, 306^f, 360^e.

(d) TEXTUAL INTERPRETATION.

Even though continuous interpretation of Vedic texts lies outside the domain of the Concordance, exigencies of the process of textual determination have necessitated exegetical treatment in the case of a good many passages, e.g. pp. 10^g, 14^b, 18^f, 38^b, 42^f, 58^f, 59^g, 258^b, 259^b, 281^b.

(e) TEXTUAL METRICS.

Occasionally, circumstances similar to those just alluded to above have rendered it unavoidable to undertake, of course, incidentally, a critical study of the varied metrical aspects of a number of Vedic texts. The methodology of this process in respect of normalisation and restoration of original measures as developed and followed here (e.g. pp. 458^f, 494^k, 500^f) will be found well worth a separate, exhaustive pursuit, being a very useful side-help towards necessary textual reconstruction.

(f) TEXTUAL ELONGATION.

The phenomenon of textual elongation has demanded three-fold treatment as follows :—

1. When a word is read (as in Maitrāyaṇī Saṁhitā) as ending in **आ**, being a peculiar phonological resultant of original terminal **अस्** or **ए** before accented initial vowel of another word¹, the said **आ** is converted into either of its above-mentioned respective bases accompanied, generally, by a footnote reference to this change, e.g. p. 561^a.

2. When a word is read as ending sometimes in a long vowel and sometimes in a short one (as is the case with a few verbal forms and indeclinables) on account of historical or metrical reasons, this double aspect is indicated in juxtaposition, when entering the word at the head of the combined referential section against the practice of the Pada-texts of uniformly reading a word of this type as ending in a short vowel², e.g. **अव्>अव>वा**, **अध>धा**, **अभि>मी**, **अभि>रक्ष>अभि...रक्षथ>था**.

¹ The situation needs further consideration, for it may possibly represent a fossilised reminiscence of original long vowels, in which case the treatment referred to here will have to be modified.

² cf. Intro. IV, 4, c, xi.

This rule essentially holds good also in the case of prepositionally compositive indeclinables of the above-mentioned type¹, e.g. १ अतु, > नृ-राष्ट्र-, २अ (तु>) नृ-राष्ट्र-.

3. Initial syllables of reduplicative word-forms, mainly of the intenso-frequentative type, are sometimes read as ending in short vowels² (e.g. ततृदान्-, ततृषाण्-, ववृस्व), but more often as ending in long ones (e.g. तातृषाण्-, अतु...वातृतुः, वातृध्व्यै, वातृध्वस्व). The Pada-texts do not observe a uniform rule in these cases (e.g. ममहन्ताम्, ममृजे, ववसान्-, ववृषाण्-, beside चाकल्ये, चाकशीति, चाकनत्)³. Words of this class are entered here uniformly in accordance with the either aspect of the Samhitā-texts (e.g. ततृषाण्-, beside तातृषाण्-).

(g) TEXTUAL PADA-PĀTHAS.

Ancient Pada-pāthas of five texts, namely, Ṛgveda, Mādhyandina and Taittirīya Yajurvedas, Kauthuma Sāmaveda and Śaunakiya Atharvaveda are available in print. Pada-pāṭha of Maitrāyaṇa Yajurveda is found frequently noted in the critical apparatus attached to its edition. A manuscript of this Pada-pāṭha is also locally available⁴. A few points bearing on the relationship of this Concordance to these ancient records of separation of textual word-units may be given as under :—

1. When the entries as made here agree with the Pada-texts, which holds good in the case of an overwhelming majority of them, no reference is made to the latter.

2. In cases of discord between the two, and there is a good crop of them, too, the Pada-texts are regularly noted and also discussed, if necessary, in footnotes, e.g. pp. 85^b, 219^c, 242^a, 295^c, 346^c, 439ⁱ, 494^k, 587^a.

¹ Accordingly, discrepancies here and there (e.g. अ-कुत्र) merely represent the preliminary, incompletely developed stage of the application of this technique.

² From the point of view of the Ur-Aryan philology, the practice of the Pada-texts in respect of reading long reduplicative syllables as short ones has hardly any justification.

³ For treatment of long vocalic finals of initial components of certain composite declinables, cf. Intro. IV, 3, d, viii.

⁴ The so called Rāvaṇa's Pada-pāṭha of Ṛgveda, a manuscript of which, Aṣṭaka VII only, is deposited here, does not differ in any way from the familiarly known Pada-pāṭha as attributed to Śākalya.

3. In cases of doubtful entry, the Pada-texts are noted to the accompaniment of descriptive assessment of pros and cons, e.g. pp. 6^a, 147^b, 154^d.

4. While Pada-texts, as a rule, do not put Avagraha between the negative particle and the next component in a compound word, the Concordance regularly supplies the requisite mark, thereby lining up negative compounds with all other compounds. The value of this departure will be apparent from cases like अ-पति-म्नी- (as against अपति-म्नी-according to the Pada-text), where accent on the negative becomes more clearly understandable through it than it could otherwise be¹.

5. In many other compounds of doubtful nature, in which Pada-texts avoid putting Avagraha anywhere, the mark is supplied here, often as a tentative measure and discussed as such in footnotes, e.g. p. 61^e.

6. Where there is discord between a Concordance entry and the corresponding Pada-text in respect of the position of Avagraha, the subject is duly dealt with in footnotes, e.g. pp. 91^d, 159^l, 163^m.

7. As against the practice of the Pada-texts of indicating a prepositional component of a composite verb as such only when the former is unaccented, the same is given here as such, irrespective of its being accented or otherwise. This device, affecting as it does thousands of entries, has, in its turn, necessitated close investigation towards determining real existence of mutual affinity between the two parts of each such case².

¹ It is, however, to be observed that this departure, useful as it is in cases like the one under reference, where the negative adjunct qualifies an entire following compound and not its initial component alone, has a barely mechanical value of referential convenience as distinguished from a scientific and historical one. For, it seems, the Pada-texts had a very significant tradition at their back in refraining from separating the negative component from a following word in that the basic entry अ- is a mere phonetically residual reduction from the original word-unit, *अ- of diminutive and negative signification and that as such it lacks independent *locus standi*, at least, from the point of view of the Ur-Aryan philology (cf. fnn. अ, न).

² But, it is quite likely, that the Pada-texts are here keeping alive the memory of olden times when the so-called accented prepositions as understood by later grammatico-etymologists, were still adverbs, which could be used as unaccented prepositions only on entering into composition with immediately following accented verbs, the implication being that enclitic verbs did not possess compositive potentiality (cf. Intro. IV, 3, a, 4).

8. As indicated above under the preceding head, the Concordance more often differs from than agrees with Pada-texts in its method of recording cases of textual elongation.

(h) SCHEME OF CATEGORISED RECORD.

1. Partly on morphological and partly on significative grounds, word-units are registered here, under three grammatical categories, namely, verbs, declinables and indeclinables, arranged in one, common, pedigreed, alphabetic order.

2. While detailed mechanism of the distinctive record of these categories follows in the separate sections on them, some general observations on the subject may be made here :—

- (i) The verbal section comprehends entirety of tense and mood formations from primary as well as secondary roots, both simple ones and prepositionally composite ones.
- (ii) Verbs signifying simple predication, are grouped in distinction from separate sub-groups, relating to those used in causative, desiderative or intenso-frequentative sense. The former, in their turn, are further separated in two sub-groups, one consisting of forms based on developed stems (i. e. Sārvadhātukas) and the other of those based on undeveloped stems (i.e. Ārdhadhātukas.)
- (iii) Distinctive groups of declensional forms are pedigreed under connected verbal roots through corresponding declinable basic reductions (i.e. Prātipadikas). In cases of obscure geneological connection, unpedigreed entries are made in their own, independent alphabetic order and the same are etymologically treated and discussed in footnotes.
- (iv) A clear, gradewise distinction is made in entering declinables of primary nature (i.e. Kṛt) from those of secondary nature (i.e. Taddhita.)
- (v) Compositive character of each declinable, whether primary or secondary, is distinctly recorded, both when it appears as a first component and when it is used as a subsequent one. Besides, exhaustive cross-references are made to facilitate a thorough-going study of each compound.

- (vi) Feminine formations are, likewise, arranged, gradewise, according as they are related to primary or secondary declinables or respective compounds of either of them.
- (vii) Semasiological differentiation in the use of declinables as different kinds of nouns (i.e. proper nouns, common nouns, and abstract nouns), pronouns, adjectives, adverbs and, also, other parts of speech is indicated, generally, in footnotes.
- (viii) Unusual forms, whether conjugational or declensional are brought into prominence by being noted, a second time, in their own, independent, alphabetic order.
- (ix) Indeclinables both pedigreed ones (e.g. absolutives and infinitives) and unpedigreed ones (e.g. Nipātas) are entered as a separate category and as such clearly distinguished from the other two categories.
- (x) Separate categorisation of indeclinables, however, proceeds here from considerations of practical utility rather than scientific tenability in that, possibly, barring a few interjections, they are in the last analysis to be recognised as being mere fossils of so many old, phonetically decayed declinables, which had, it seems, especially developed adverbial, prepositional, conjunctive and, sometimes, interjectional usage. It is against the background of this recognition that almost all so-called indeclinables (Avyayas) of locative or temporal signification are, so to speak, reclaimed and entered as regular, though, in a way, new declinables and many others, though not carried to the length of complete reclamation, etymologically explained.
- (xi) Adnominal prepositions (Karma-pravacanīyas) are clearly distinguished from adverbial prepositions (Upa-sargas and Gatis).
- (xii) A new, graded distinction is brought out in the use of certain verb-connected indeclinables as (1) simple adverbs, (2) prepositional adverbs and (3) full-fledged prepositions, e.g. pp. 319^k, 323^v.
- (xiii) Significant classification of each composite word-unit

forms a regular feature of footnotes and may along with the division into components be depended upon as the most helpful means of further exegetical efforts in this behalf.

- (xiv) Although symbolical distinction which is made between one category and another, has helped very much in dispensing with the general use of numerically differentiated entries of phonologically similar word-units falling under different categories, yet it is found useful and, accordingly, employed, in those cases where it is necessary to bring out accentual variation as well as in many others, in which this treatment is likely to afford a distinct view of separate semasiological aspects (e.g. different kinds of nouns.)

(i) **ACCENT.**

While detailed treatment of accent in the Concordance forms the subject of a separate, subsequent section, the following observations, being of general nature, may be made here in this connection :—

1. Every accentual entry is explained in footnotes, this along with etymo-grammatical and text-critical discussions being their most essential constituent.

2. Inter-textual accentual variation is regularly indicated and correlated in footnotes, e.g. p. 370^a.

3. Necessary emendation of accent is made and indicated as such, e.g. pp. 7^m, 37^e, 145^a, 221^f, 224^b, 287^f.

4. Textually unavailable or uncertain accent is only occasionally supplied, e.g. pp. 60^f, 65^e.

5. While Udātta and the so-called independent (Jātya) Svarita are regularly and distinctively marked, the former alone is recognised as the original accent, ontogeny of the latter being explained on the basis of the same, thereby correlating it with the ordinary Kṣaipra phenomenon, e. g. pp. 537^f, 566^d.

6. The phenomenon of double accent is admitted only as a fossilised representative of a very primitive condition of the Ur-Aryan morphology, in which the subsequently so marked synthetic characteristic of comparatively later Sanskrit had not yet advanced much beyond the initial stage of compositional repetition or juxtaposition

of independently usable, accented word-forms, signifying varied case-relations and, also, tending to develop adverbial and prepositional values. Accordingly, the basic reductions like अग्नी-धोम- and अग्ना-पुस्त-, which are more in accord with the Pāṇinian notion of them (e.g. pp. 37^b, 49^a) than with the idea just being indicated here, had better been entered as अग्नि-(+)धोम-, अग्ना-(+)पुस्त-. The present ontogenetical conception of this phenomenon may also be said to have been responsible for the discovery of the three grades of combination of an indeclinable with a verb (cf. Intro. IV, 1, h, 2, xii). This, coupled with the thorough-going discrimination which has been made as between the adnominality or adverbiality of each occurrence of an indeclinable, has necessitated a large number of verbs, which have been understood so far as being doubly accented and composite, being recorded here as two singly accented separate words in each case, e. g. pp. 178ⁱ, 184ⁱ, 185^p, 317ⁱ, 319^a, 321^a, 327^a, 329^k.

7. The system of marking Udatta and Svarita as followed here, is an eclectic innovation, which is based upon the traditional systems and, which by virtue of its directness, simplicity and suggestiveness, may be well worth consideration towards uniform adoption in future editions of the texts.

(j) ETYMO-MORPHOLOGY.

1. Yāska and Pāṇini were the brightest, though not the earliest, exponents and systematisers of the long line of ancient Indian school of grammatico-etymologists (Nairuktas), who enunciated the theory of verbal origin of noun and, for the matter of that, adjective and adverb, which were regarded either as mere semasiologically differentiable aspects of or as secondary derivatives from it. They evolved the wonderful technique of verbal roots on the one hand and separate sets of conjugational, declensional, primary, secondary, feminine and denominative suffixes on the other and described every verbal, nominal, adjectival or adverbial form, primary or secondary, as a combination of some ultimate verbal root with one or more suffixes from the corresponding set or sets. While the entire significative range of a verbal root in its varied nominal transition remained exclusively centred upon itself, the suffixal machinery, though void of any meaning in itself, was supposed to possess the potentiality of lending the requisite, distinctive colouring to root-

meaning at each stage of its said transition. Thus, for instance, the presence of the action of eating as found in the denotation of the words, भक्ता, भक्षन् and भक्ष्य was due to the presence in them of the common verbal root, √भक्ष् to eat ; but the active, abstractive and passive relationship of the action of eating as respectively denoted by these words was derived from the respective presence in them of the suffixes, वृत्, ल्युट् and क् . A frame-work of indicatory letters (Anubandhas) as attached to suffixes was invented, specially by the grammarians as distinguished from the etymologists, readily to help a note being made of particular phonetic and accentual changes in the radical portion as attending suffixal contact.

2. While this analytic treatment was the recognised province of Vyākaraṇa, Nirukta, as following it in principle, was in a way complementary to it in that by bringing to light, as its primary function, the phonetic changes which language underwent in being spoken from generation to generation, it enabled obscure words being passed through a mental process of reversion to the original situation (Pratyakṣa-vṛtti), favourable to their right analysis into radical and suffixal elements.

3. It is, however, noteworthy in this connection that their respective treatment of the phenomenon of phonetic change constituted the real line of demarcation between these two Vedāṅgas in that, as stated above, Vyākaraṇa sought codification of this phenomenon on the basis of specially indicatable peculiarities as attaching to suffixal elements when coming into contact with particular basic elements, verbal as well as nominal, and Nirukta recognised the same as inherent in the very nature of the spoken word, both in its basic and suffixal portions and, therefore, admissible as such without attributing its incidence, whether in a base or in a suffix or in both, to either of them as a speciality belonging to it.

4. The following points may be noted as bearing on the treatment followed here in this matter :—

- (i) The Concordance is presented in a thorough-going Pāṇinian setting, the above-mentioned etymo-morphological principle being strictly adhered to.
- (ii) In the case of regular, pedigreed entries, etymological aspect being self-evident, corresponding footnotes concern themselves mainly with the morphological side.

- (iii) In the case of etymologically obscure and, therefore, unpedigreed entries, corresponding footnotes are intended to afford a complete view of previous contribution, ancient as well as modern, to the subject, accompanied by its critical assessment as well as new suggestion, if any.
- (iv) In most cases, phonetic changes are explained both according to the Vyākaraṇa and the Nirukta sections of the ancient grammatico-etymological system and an attempt is made to correlate their respective terminologies.

5. But while the Pāṇinian system forms the structural backbone of the Concordance on account of its remarkable intrinsic merit and firmly established universal recognition, another quite independent hypothesis in the Ur-Aryan philology is also envisaged in numerous footnotes. The following remarks are intended just to point out some of its salient features :—

- (i) The Ur-Aryan speech expanded out of accented, monosyllabic significant, basic sounds.
- (ii) Each basic sound was of a composite nature, beginning as an aspirated or sibilated consonant and finishing up as a rolling vowel, with a nasal tendency.
- (iii) These basic sounds, which do not seem to have been more than five, but may have been fewer, may be represented as *ṣ, *ṣ̣, *ṣ̥, *ṩ and *ṣ̈¹.
- (iv) As a result of natural variation inherent in pronunciation from man to man, each basic sound was uttered in a number of ways in respect of both its elements, consonantal as well as vocalic².
- (v) Ur-Aryan was a non-inflective language.
- (vi) Originally conceived as nouns and used in series to convey

¹ For the elongated representation of the common vocalic aspect of these basic sounds, and for the devolutional phenomenon in the Aryan vocalic system, characterised, in pausa, by an elisional tendency, cf. Pre. II, 8, fn.

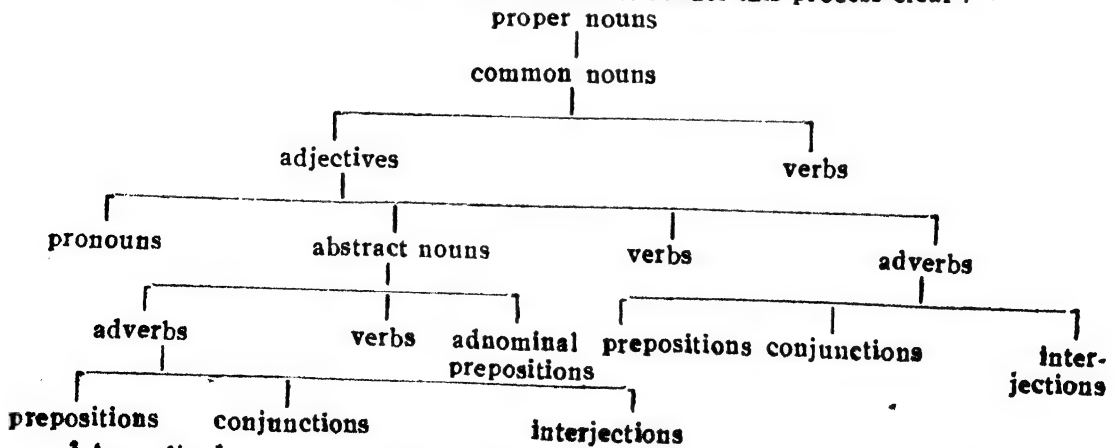
² The general line taken by this phenomenon of variation is being illustrated hereafter in the form of a ready-reference chart in the case of one of the basic sounds (cf. RC. १).

connected ideas, the above-mentioned basic sounds gradually developed interrelated values of different parts of speech, still at the primitive uninflected stage, in the order of proper nouns, common nouns, adjectives, pronouns, abstract nouns, adnominal prepositions, conjunctions and interjections and, subsequently, through the inter-play of the compositional phenomenon, verbs, adverbs and adverbial prepositions¹.

(vii) Frequency and constancy of several serial types of the basic sounds were responsible for the development of compositive tendency in them. It manifested itself in a number of ways, starting with the primitive compound, consisting of loosely strung two components, which maintained their separate accents intact, and culminating in the rich variety of the several types of consolidated and singly accented compounds of later usage. Accordingly, the doubly-accented particle, **वाव** [^{*}अ॒र- + अ॒र-] is of great historical importance, being the only surviving representative of the above-mentioned primitive compounds in the form of juxtapositive conjunction of two separate word-units.

(viii) Of the later compounds, oxytone Dvandva was the first to come into vogue, gradually followed by the other principal varieties, namely, oxytone Tatpuruṣa on the one hand and Prādi *cum* Bahuvrīhi, which maintained the accent of the first member, on the other².

¹ The following table is intended further to render this process clear :—

² Accordingly, as the Ur-Aryan terminology is gradually recognised and the close relationship between Prādis, on the one hand, and Bahuvrīhis instead of

- (ix) Kṛt and Taddhita derivatives, consisting of more than one syllable, were so many compounds of original monosyllabic nouns.
- (x) Differentiation of feminine signification was accompanied, in the first instance, by terminal conjunction of a gradually specialised component, which originally signified diminutiveness or, may be, being a mate and was the direct ancestor of the later Sanskrit suffixal syllables. Subsequent bifurcation from it of feminine formations in आ on the one hand and ई and ऊ on the other was a merely phonetic phenomenon, e.g. p.391^g.
- (xi) Verbal conjugation and nominal declension developed from juxtapositionally compositive tendencies of basic sounds, those getting uniformly tagged at the end of other sounds assuming, in course of time, corresponding suffixal values. Accordingly, doubly accented forms ending in त्वै and doubly or singly accented Aluk compounds like वृत्तस्वति-, अग्नीषोम-, अंहसस्वति- and अग्नेगू- may be said to be fossilised reminiscences of the stage when terminal components had not yet fully assumed suffixal character.
- (xii) To sum up what has preceded, first, the basic monosyllabic sounds formed the common basis of nominal as well as verbal usage, though, in sequence of time, the latter emerged after the former had been already in the field and, secondly, out of the several morphological categories (Vṛttis) as recognised in the Pāṇinian system, namely, Sup, Tiñ, Kṛt, Taddhita, and

Tatpuruṣas, on the other, becomes patent, the Pāṇinian compositional technique will have to be considerably modified with a view to normalise the description of all compounds accent-wise. It is quite imaginable that while, on the one hand, no scope may be left for an oxytone compound, irrespective of its components (vs. Pāṇini, VI. 2, 162 ff) to be classed as Bahuvrīhi, all initially and medially accented compounds, likewise, on the other, may have to be treated as Prādi cum Bahuvrīhis (vs. Pāṇini, VI, 2, 2ff). This will naturally involve comprehensive application of the reversicnal process to arrive at the Ur-Aryan syllabaries, on the one hand, and change in the position of Avagraha in thousands of compounds, on the other—a work, which, it is clear, lies much beyond the limited scope of the present attempt.

Samāsa, the last mentioned formed the common origin of the rest. Therefore, there is no essential distinction between the primary verbs and the so-called denominative verbs, as understood at present, except that the latter came historically later than the former.

(k) CORRELATION OF SYSTEMS.

Although from the point of view of the hypothesis of uninflected, monosyllabic origin of the Ur-Aryan speech, as adumbrated above, Pāṇinian basic as well as suffixal elements have no objective existence (e.g. pp. 439¹, 443²), yet, for reasons as already stated, this Concordance is set strictly in accordance with the Pāṇinian twofold terminology. Accordingly, the following points may be noted as indicating how the new hypothesis is given in footnotes in correlation to the Pāṇinian system :—

1. Basic monosyllabic sounds are represented as ending in ऋ, being the familiarly known, common, theoretical, starting point for the objective triple phonetic variation, namely, अर्, इर् and उर्¹.

2. When a basic monosyllabic sound is referred to in respect of its verbal usage, it is prefixed by the familiar radical sign, e. g. p. 585^h.

3. When a basic monosyllabic sound is referred to in respect of its nominal usage, it is put as a derivative and supplied with the familiar terminal hyphen, e. g. p. 587^h.

4. Most of the Pāṇinian verbal roots are of a composite nature and, wherever necessary, they are explained as such, indicating their components, e.g. p. 479^g.

5. A new semantic theory is introduced to explain how, e. g. √अर्च > अर्क- could denote many unconnected things, e. g. a hymn, the sun and the plant of that name. This is the theory of Bahu-prasthāna Dhātu (abb. बधा.) or verbal roots of multiple origin. In the light of this postulation, verbal roots of this kind are common, undifferentiable, phonetic descendants of entirely separate predecessors with different meanings², e. g. pp. 416^d, 437ⁱ, 479^g.

¹ The implication is that but for this correlational consideration, it is unnecessary to represent the basic sounds with the long vowel, the short one being quite sufficient.

² As a corollary to this hypothesis, it is to be observed that when a root consisting of one of the basic sounds happens to be characterised by homonymic poten-

6. Pāṇinian suffixes are occasionally traced to their objective ancestors, e. g. pp. 163^b, 341^a, 381°, 403^a, 425°, 426^m, 430^a, 486^b, 490ⁿ, 494^b, 502^b, 504ⁿ.

7. Pronouns and other parts of speech, wherever possible, are brought within the fold of regularly pedigreed entries, e. g. २५नु, अस्मद्-.

(I) PĀNINIAN STUDIES.

The main lines on which the Concordance serves the purpose of carrying on comprehensive and comparative studies in the Pāṇinian system may now be briefly indicated as under :—

1. Yāska's four-fold categorisation of words¹, namely, nouns, verbs, prepositions (Upasargas) and particles (Nipātas) was further consolidated by Pāṇini. He treated² prepositions under particles and grouped them together along with certain other words listed in Gaṇapāṭha under स्वर as indeclinables³, all of which he put as a special sub-class of declinable bases (Prātipadikas) with declensional suffixes dropped⁴. But this

tiality, the phenomenon is to be explained on the basis of the distinction to be made between the really basic sounds on the one hand and those only apparently so on the other, the latter being only phonetic remnants of primitive composite sounds. The residual process may be represented, e. g. as, *वर- + *मर- > *वमर- > *वामर- > *वमर- > *वमर- > *हमर- > *मर- > √*मृ, which is obviously different from the original reduction, √*मृ, responsible for the second component in the above-mentioned primitive compound. Just to indicate the potentiality of this theory as a useful tool for further researches, incidental reference may be made to the current theory of the Indo-Iranian clash in ancient times. It is supposed that as a result of it, Deva as a diefic term with Indians became a demonic one with Iranians and Asura as a diefic term with Iranians became a demonic one with Indians. In so far as the philological aspect of the theory is concerned, it is obvious that it will fall to the ground if the present hypothesis of multiple origin of homo-phonological words is conceded. And, quite incidentally, the presence in the Ur-Aryan speech of this compositive tendency of its basic sounds, may be said to be additionally vouched for by the persistent use of auxiliary verbs in all Aryan languages, ancient as well as modern.

¹ cf. Nirukta, i, 1.

² cf. Aṣṭādhyāyī, i, 4, 58.

³ cf. op. cit. i, 1, 37.

⁴ cf. op. cit. ii, 4, 82.

process, which seemed to reduce the number of the categories to two, failed to assume any objective value in that it served merely to sidetrack into the technical jumble the real problem of finding out the way to etymo-morphological correlation of indeclinables with the other two categories. The Concordance, as already observed, follows, in substance, only the non-technical aspect of the Pāṇinian method in that indeclinables are treated here as a category apart to the accompaniment of adumbration of the fundamental principle of their intimate connection with declinables by virtue of their being recognizable as fossilised declensional forms.

2. In correlating Pāṇinian enunciation with the Concordance entries, the scheme which is followed is as under :—

- (i) When any aspect of an entry is the subject of an Aṣṭādhyāyī-sūtra, Gaṇa-sūtra, Uṇādi-sūtra, Phiṭ-sūtra, Vārtika or Iṣṭi, the same is regularly cited, e. g. p. 1^a.
- (ii) When an obscure aspect of an entry is not the subject of a specific Pāṇinian enunciation, an effort is made to explain the former on the basis of special utilisation of the framework of the latter, often involving lengthy and intricate discussions bearing on textual and technical interpretation, e. g. pp. 6^a, 41¹, 42^k, 76¹, 90^f, 91¹.
- (iii) A large number of entries, hypothetical as well as textually preserved, are responsible for the introduction of a very comprehensive process of supplementation and corresponding enrichment of the Pāṇinian tradition in respect of the Pada, the Gaṇa and the Set and Anṭ aspects of verbal roots and, also, in that of suffixes, Anubandhas, primary and secondary formations, conjugation, declension, composition, accent and other grammatical and phonological details. A substantial portion of the critical apparatus is devoted to proper registration of this process which is specified, in bold type, by the word, उपसंख्यान- or उपसंख्येय- (common abb. उसं.) so familiar to students of Kātyāyana and Patañjali or, in a few cases, by the word वृ. This device is intended to facilitate utilisation of the data which are recorded here, being, so to speak, a continuation of the

contribution as made in this behalf by those ancient teachers, e. g. pp. 43^b, 227^a, 241^k, 472^d.

- (iv) When some aspect of an entry is explained on the basis of the principle of phonetic decay, an effort is often made to correlate the latter by rendering it into Pāṇinian terminology, e. g. pp. 1^o, 472^d.
- (v) When an entry is discordant with a specific Pāṇinian enunciation, the same is duly reported, e. g. pp. 11^l, 41^k, 90^b, 223^h.

(m) PREVIOUS AUTHORITIES.

Varied as the nature of discussions in footnotes is, an effort is always made properly to represent and weigh both pros and cons of a case, as viewed by previous authorities, being respectively headed by the comparative and differentiative abbreviations तु. and वैतु., e. g. pp. 168^a, 169°, 173^m, 174ⁿ, 226^b, 316^g.

2. TREATMENT OF VERBS.

(a) ROOTS.

1. The radical sign, √ is uniformly prefixed to verbal roots as their characteristic graphic representation, e.g. √१भंइ, √२भंइ.

2. In the Pāṇinian system, a verbal root generally consists of two parts, namely, the radical element proper and the indicatory portion, Anubandha. For the purposes of this Concordance, however, only the real radical element is given without the technical accompaniment, which has no significance outside the Pāṇinian system, but is, on the other hand, likely to cause serious embarrassment by interfering with the essential alphabetic order, e. g. √भञ्ज्, √कृ < √भञ्ज्, √हुकृञ्, respectively.

3. The Pāṇinian 'Idit' roots, namely, those accompanied by the indicatory short इ as a mark of their prospective taking in of a nasal element in the process of their conjugational and derivative expansion, are entered here with their nasal potentiality made manifest, e.g. √१भंइ<√भदि.

4. When a root exhibits this nasal element only in some of its conjugational or derivative forms and does not do so in others, it is recorded twice in the Pāṇinian system distinctly to bring out its duplicate character in this matter, which is done here by simply

indicating the nasal aspect in juxtaposition with the preceding non-nasal one in the same entry, e. g. अभि/दम्, इम्.

5. It is included in the scheme which is being followed here that such roots as are essentially different on semasiological grounds, though phonographically needing identical representation, should in the last analysis be numerically differentiated. But at the present stage of the progress made in this matter, the treatment still remains, even if unavoidably, uneven and incomplete, for which a reference may be made to fnn. to √*अद्, √*अर्च् > अर्क-, √१अद्, √२अद्, √१अस्, √२अस्. In the circumstances, the safest course as now emerging for being followed till, at least, the consolidated index stage, (cf. Intro. II, c, 2) and, may be, the Dictionary stage (cf. Intro. II, a, 2) are reached, is to indicate, wherever specifically needed, the particular significance in which a root of this type, designated here as a Bahu-prasthāna Dhātu (abb. बधा.), is intended, whether in the body of the Concordance or in the related footnote, e. g. √*अप्, √*अल्प्, √सन् *सरणे (p. 528ⁱ).

6. Prepositionally composite roots have been treated exactly on the same lines as the simple ones. Instead of entering them in subordination to the latter, they are given an equal status with the same in order that the primary and the secondary vocabulary as severally connected with and derived from them may the more clearly and independently be represented as each distinct family-group and may the more easily be referable as such in its own alphabetic order, e. g. अति/पद्, अनु/पद्, अभि/पद्. But, in a way, centrifugal as this process is, it is regularly accompanied by its centripetal correlative in that the treatment of every simple root is concluded with the indication of the one or more prepositions, in composition with which it is found used, e. g. √अज्.....[अजु°, अप°, अभि°....]. The employment of this duplicate system of record will naturally help in each root being studied comprehensively both in its simple state and in its prepositionally compositive usage. The characteristic utility of this referential apparatus becomes the more pointedly remarkable in the case of such roots as are available only in prepositional combination and as such are given in their alphabetic order merely for the purposes of cross-reference, e. g. √अहस्. The following points deserve special attention in the matter of the record of these roots :—

- (i) The treatment of cases which do not offer any scope to crasis between the prepositional and the radical components, is quite simple in that the medial radical sign clearly differentiates them from each other in their juxtapository entry, e. g. अति√पत्.
  - (ii) When there is crasis between the prepositional and the radical components, round brackets, containing the combining elements separated by the radical sign is put after the resultant syllable, embodying the said phonetic phenomenon, e. g. अवा (व√रञ्)स्, अवे (व√इ), अभ्य(भि√अ)न्ज्.
  - (iii) When there are more than one prepositions attached to a root, the same are divided from one another by means of one or more additional medial hyphens, according to the need of a case, e. g. अति-प्र√कित्, अनु-प्र√युज्, अनु-सं-प्र√या.
  - (iv) When there are more than one prepositions attached to a root and there is crasis between themselves, round brackets, containing the combining elements separated by a hyphen, is put after the resultant syllable, embodying the said phonetic phenomenon, e. g. अयु(ति-उद्√प्रह्, √अन्वा-(नु-आ)√भू, अनु-पर्या(रि-आ)√वृत्.
  - (v) When there are more than one prepositions attached to a root and there is crasis between themselves as well as between the root and the preposition immediately preceding it, the situation is represented by putting round brackets, containing, first, the combining prepositions mutually separated by one or more hyphens and, then, the root and the preposition next to it separated from each other by the radical sign, e. g. अभ्युद्भि(भि-उद्√इ), अभ्युदे(भि-उद्-आ√इ).
  - (vi) In entering a root preceded by more than one prepositions, the order in which the prepositions are arranged depends more on their comparative semasiological proximity to the root than merely on the sequence of their textual occurrence, e. g. उपा(प-आ)√गम् > आ'उप गन्तव.
7. When an extra-Nipāta adverb is prepositionally attached

to a root, the latter is treated here just like an ordinary prepositionally composite root, e. g. अन्तर-भा√धा, अन्तरि(इ√इ), अस्तमि(म्√इ), अरण्येऽनु√वच्¹.

8. Denominative roots are given as such in their alphabetic order under their respective nominal or adjectival bases. The following special points relating to their somewhat varied entry are to be noted :—

- (i) Complete reductional stage is represented by a root derived by means of the Pāṇinian suffix क्त्वि from a base ending in अ, being given as unaccented, consonant-ending one, e. g. √अच् > ओम- > √*ओम्.
- (ii) A denominative root tending to be employed in its conjugative or derivative expansion as one formed by adding the Pāṇinian suffix णिच्, is given unaccented and as one ending in इ, e. g. अन्त- > √*अन्ति, २अन्ध- > √*१अन्धि (i. e. just like an ordinary Curādi root or a causative base and without following the general modern method of entering a root of this type as one ending in अच्).
- (iii) Denominative bases other than the foregoing two types are entered with proper accent, representing the stem-stage, preceding the personal or derivative endings², e. g. अहंस्- > √*अंहोय्, अक्ष- > √*अक्षिय.

9. Our basic literature bears testimony to the presence of a number of defective roots, namely, those which in the course of their chequered fortunes through ages lost a measure of their self-sufficing entity in that while some of their forms remained popular in literary usage, the rest somehow dropped off, making room for the corresponding ones of certain other roots, which were often similarly defective

¹ vs. the practice of modern lexicons not to register roots of this kind, obviously, thereby rendering it difficult for them to explain the presence of prepositionally composite verbal derivative accent (cf. Pāṇini, vi, 2, 139) found in words like अरण्येऽनु-वाक्या, as sought by them, independently of the radical precession; also, vs., the alternative course of Taddhita formation as per p. 401¹.

² It is to be observed that the limitations of the Pāṇinian technique have prevented the reductional representation being practicable in most of these cases.

in respect of their other forms. In the Pāṇinian system, they have generally been treated as synonymic pairs, one member of which is mentioned as the root proper and the other as a merely complementary substitute for it in certain conjugative and derivative forms. The following points may be noted in connection with the treatment of these roots here:—

- (i) When the members of a Pāṇinian pair of this kind happen on immediate¹ philological grounds to be separate from and independent of each other, they are treated as any other two unrelated roots, e. g. √१अस् and √भू, √दा and √यच्छ, √ब्रू and √आह्, √सृ and √धाव्, √इष् and √पश, इ and √गा.
- (ii) When the members of a Pāṇinian pair of this kind happen on philological grounds to be interrelated as cognates and, also, readily recognizable as such, the less used of the two is simply entered in its alphabetic order, whence it is cross-referenced to the more used member, in juxtaposition to which it is given in round brackets and under which its entire forms are distinctly registered in a separate paragraph, e. g. √इच्छ, √क्रच्छ, √गच्छ, √यच्छ and √धम् in relation to √इप्, √क्र, √गम्, √यम् and √ध्मा, respectively.

10. When the manifold reduction, on purely phonetic grounds, of one and the same root demands plural representation in different alphabetic orders for the purpose of independent record of its several types of conjugative or derivative forms, each type beginning with a different vowel, each radical entry is accompanied by a cross reference to its other correlated entry or entries in round brackets, e. g. √अर्ष् (=√अर्च), √अर्ह् (=√*ऋह्).

11. New roots, simple, composite and denominative, are entered, generally accompanied by the usual top-asterisk, to meet the following situations:—

- (i) When they are pre-supposed by certain conjugative and derivative formations, e. g. अंहस्- > √*अंहोय्, अंहुर- > √*अंहृरि, √*अप्, √*ऋह्.

¹ The implication in the use of this adjective is that at least some of the roots, being referred to here, may ultimately come out to be interrelated cognatively on the basis of the Ur-Aryan philology.

(ii) When they are demanded by considerations of referential facility in the matter of alphabetic arrangement, e. g. $\sqrt{*अर्}$, $\sqrt{*अर्ष}$ $\sqrt{*अर्ष}$.

(iii) When they are indicated by etymological considerations, often of the Ur-Aryan character, e. g. $\sqrt{*ऋ}$ (p. 397^p), $\sqrt{*अस्क्}$ (p. 408ⁱ), $\sqrt{*म्}$ (p. 408^s), $\sqrt{*धृ}$, $\sqrt{*धृ}$ (p. 499^e).

12. According to the Pāṇinian system, such roots as expand into forms belonging to different conjugational types have been enumerated separately as so many different roots. Here, however, they are accorded a single, consolidated entry, under which the several types of their forms are distinctly arranged according to the general system to be presently described, e. g. $\sqrt{इ}$, $\sqrt{कृ}$.

(b) STEMS.

1. When there is some special phonetic transformation in a root in passing into the stem stage, whether on account of duplication or some other factor attendant upon the addition of a suffixal intermediary, the same is properly indicated alongside of the root, e. g. $\text{अति}\sqrt{ष्ठा} (<\text{स्था}) > \text{तिष्ठ}$, $\text{अभि}\sqrt{हन्} > \text{जिघांस}$, $\text{अभि-स}\sqrt{पद्} > \text{पादि}$.

2. When such sub-stems happen to be rather too many, they are given at the head of their respective paragraphs containing their forms, e. g. $\sqrt{\text{अति}}\sqrt{\text{तृ}} > \text{अति}\sqrt{\text{तर्}}$, $\text{अति}\sqrt{\text{तृ}}$, $\text{अति}\sqrt{\text{तुर्}}$, $\text{अति}\sqrt{\text{तारि}}$.

(c) CONJUGATIVE FORMS.

1. In entering the conjugative forms as available, the primary ones belonging to the present and imperfect tenses and the subjunctive, imperative and optative moods related to them, are first given in the order, लट् , लेट् , लोट् , लृट् and विधिलिट् , e. g. $\text{अनु}\sqrt{\text{भू}}$, $\sqrt{१\text{अस्}}$.

2. When the forms belonging to the above-mentioned tenses and moods are based on different conjugative varieties (Gaṇas), they are grouped stemwise, in separate paragraphs, e. g. $\text{अति}\sqrt{\text{तृ}}$, $\text{अनु}\sqrt{\text{भृ}}$.

3. Then, follow the remaining primary forms in the order, लिट् , लृट् , आशील्लिट् , लुङ् , and लृङ् , e. g. $\text{अनु}\sqrt{\text{वृत्}}$, $\text{अनु}\sqrt{\text{ष्ठा}} (<\text{स्था})$, $\sqrt{१\text{अस्}}$, $\sqrt{२\text{अस्}}$.

4. When some लेट् forms are more akin to the लृट् than to the लट् stems, they are separated from the लट् stem forms, if any, and treated along with the लृट् forms, e. g. $\text{अति}\sqrt{\text{तृ}} > \text{अतितरः}$, $\text{अति}\dots\text{तारिषत्}$.

5. Similarly, other modal forms are split up stemwise and the different types are entered separately, e. g. अप्/भू > अप्...भवतु, अप्भूतु; अपि/भू > अपि...भूतु; अपि/गम् > अपि...जगम्युः.

6. The single, seemingly incipient, लुट् form is treated as a derivative ending in वृच्, e. g. अम्वा/गम् > अम्वा-गन्तु-.

7. In the case of the Ubhayapada roots, the Ātmanepada forms precede the Parasmaipada ones, e. g. अभि/मृश्, अभि/रक्ष्.

8. The forms are arranged personwise and numberwise in the order, III, II and I and singular, dual and plural, respectively, e. g. अभि/रक्ष्, √१भस्.

9. When a form is to be recorded both accented and unaccented, its accented aspect precedes the unaccented one, e. g. √भव् > भवति, भवति; √१भस् > अस्ति, अस्ति.

10. Primary forms having been exhausted, next come in order, arranged on the same lines, passive, reflexive, causative, desiderative and intensive forms, e. g. √अञ्ज्, अति/तृ, √भद्, अनु/शक्.

11. When the final short vowel of a form is lengthened in the Sāṃhitā text, the same is shown by putting the original and the emergent aspects in juxtaposition¹, e. g. अप्/हन् > अप्...हन्तु > ता, अपि/भू > अपि भूम > मा, √भव् > भव > वा.

12. The conjugative treatment of a root is concluded by enumerating, inside square brackets, the prepositions which are used in combination with it, e. g. √भद्...[अपि°, आ°, वि°].

13. Peculiar and unfamiliar forms are repeated in their alphabetic order also, whence they are duly cross-referenced to their proper entries, e. g. अप्सन्त < √*अप्, अङ्गन् < √२अङ्.

14. The following points deserve special attention in the matter of the record of the forms of prepositionally composite roots :—

- (i) The prepositional components of these forms are found used in two ways, namely, as their integral components and as separate entities. In both cases, extreme caution is needed in distinguishing between the use of a Nipāta as a genuine

¹ cf. Intro. IV, 1, f, 2 ff.

preposition from its use as a mere adverbial adjunct¹. Indeed, this presents one of the most difficult practical exercises of the Vedic philology in that every individual case, according to its special situation, has to be determined on the basis of mainly semasio-syntactical and accentual, and sometimes, also phonological and metrical considerations.

- (ii) The treatment of prepositionally integrated forms is quite simple in that they have merely to be copied out, e. g. अति√कृ > अतिक्रूति.
- (iii) When the prepositional component of a form is used in separation from it, the situation is represented by the typographical device of putting dots between the two components, e. g. अति√त् > अति...तरामसि.
- (iv) When after a prepositionally composite form has been read in a text, the preposition alone is repeated, implying similar repetition of the verbal form, the same is represented by making a separate entry, in which the implied form is supplied in distinct type in juxtaposition to the preposition and inside round brackets, e. g. अप√नुद् > अप¹(नुदस्व), where the additional device of the degree figure also represents repetitional triplication.
- (v) When the prepositional component of a composite verbal form occurs in a Pratika as quoted from elsewhere without the verbal component as read in the original text, the latter is duly supplied in distinct type, inside round brackets, (cf. Intro., IV, 4, 6, 2) e.g. अभी(मि√ई) > अभि(ईमहे).
- (vi) When the occurrence of a preposition in a text implies the contextually needed verbal form having to be supplied from imagination, the situation is represented either by putting the preposition juxtaposed by the empty radical sign followed by a hyphen mark as a head-entry and suggesting the radical component in the footnote to the

¹ i. e. as envisaged by Pāṇini (1,1, 58) and as against the enunciation of Yāska (1, 1), involving inherent isolation of Upasargas as constituting an independent category (cf. Intro. iv, 1, j, 5, i ff. for the Ur-Aryan implication).

same, e. g. अति√- , or by treating the case under the fully supplied root with this difference that at the particular reference, the implied form is given inside round brackets in distinct type, e. g. अप√गम् > अप(गमयन्तु).

- (vii) In giving prepositionally composite forms, crasis between one preposition and another and between a preposition and a root is fully maintained, e. g. अभ्यु(भि-उ)पा(प-अ)व√ह > अभ्युपावहरामि.

3. TREATMENT OF DECLINABLES.

(a) DISTINCTIVE SYMBOLS.

1. All declinable bases are distinguished from verbal roots on the one hand and indeclinables on the other by being supplied with a terminal hyphen, which indicates that they enter into actual use only with proper declensional suffixes added to them, e. g. अंश-, अंशु-, अग्नि-, अग्नायी-, आग्नेय-, अग्नि-द्वय-.

2. An asterisk is put on this terminal hyphen to indicate basic reduction in the case of a word, generally not recognised as pertaining to the category of declinables, e. g. अन्तर्*, रजस्*.

3. When it has to be indicated that a particular declensional form is used as a sub-base in that it enters as such into combination with other words, it is accorded a separate, un-accented and un-hyphenated entry at the head of its compounds, e. g. अग्र- > अग्रे.

4. A composite base, which is arrived at by combining the components as textually read in separation, is entered with the sign ϕ prefixed to it¹, e. g. ϕअति-रोहत्-, ϕअप-न्नत्-, ϕअप-दुहत्-.

(b) ARRANGEMENT OF PRIMARY BASES.

1. Every primary declinable base is entered immediately under the verbal root from which it is derived, except when the conjugational forms related to the latter may have to intervene, e. g. अंहोयू-, अहूयूत्-, अभि-इवसूत्-, अपि-हीन-.

¹ So far, only some prepositionally composite participial bases as representing this type having come under observation, this phenomenon may be correlated to the parallel one in the verb section (cf. Intro. iv, 2, C, 14, iii).

2. When a primary declinable is derived from a verbal sub-base treated along with its head-base, the foregoing general rule is followed in entering it only after the entire conjugational forms, whether belonging to the head-base or one or more sub-bases attached to it have been exhausted, e. g. अति√तृ > अति√तर > अति-तर-.

3. Primary declinables, if many, are entered in the alphabetic order, e. g. √अव् > अव्-, अव-, ऊति-, ऊम-.

4. In the case of group-bases, those treated as complementary bases are alphabetically arranged as sub-bases under or along with the head-base, with which they are connected either on phonological grounds or as being its cognates¹, e. g. अदस्- > अदस्-, अमी-, अमु-; अस्मद्- > अस्मद्-, अहम्- *आव्-; अहन्- > २अह-, अहन्-, अहर-, अहस्-.

5. Arrangement of primary declinables is occasionally liable to be interfered by the combined alphabetic entry of one or more cognate indeclinables, e. g. अनु-वृक्ष-, अभि-वृक्ष-, अभि-वृक्ष-.

(c) ARRANGEMENT OF SECONDARY BASES.

1. All secondary declinables are alphabetically arranged under the primary bases to which they may be related.

2. Such of them as are homo-vocalic in that their initial syllables have not undergone any gradational change, are put in the columns which are separated by a single measure from those in which the related primary bases have been entered; e. g. अग्नीषोम- > अग्नीषोमीय-, अग्र- > १अग्रिय-, २अग्रिय-, अग्र्य-.

3. Such of them as are allo-vocalic in that their initial syllables have undergone some gradational change, are taken up before the other secondary or compositional entries, which are homo-vocalic and put in the columns which are separated by a double measure from those in which the related primary bases have been entered, e. g. अतिथि- > अतिथ्यु-.

4. But when an allo-vocalic secondary base is related to a primary base which is not used as the first member of a compound, the former is put in the column which is separated by a single measure from the one in which the latter has been entered, e. g. अग्र्ययण- > आग्रयण-.

¹ This treatment is being extended in the continuation to comprehend cases of textual cerebralisation, e. g. अमुर, व, ल, :- एवम्, न्- (vs. अर्चस्- as registered here).

5. The arrangement of tertiary bases and those still further removed from their primary originals also follows the foregoing rules in that, in general, every derivative base, whatever its development-stage, is put under the base, which immediately precedes it in the order of development, in the column separated by a single measure from the one in which the latter has been entered, e. g. २अ-दिति-> आदित्य-, आदित्य-वत्-.

(d) ARRANGEMENT OF COMPOSITE BASES.

1. Composite declinables are characteristically distinguished from simple declinables by being given an additional medial hyphen, e. g. अव-द्-, अव-शंस-, अव-हार्-.

2. When a primary compound further enters into secondary composition with a simple declinable, the position of the medial hyphen shifts forwards or backwards, as the case may be, so as to lie between the primary compound on the one hand and the new component on the other, e. g. अवशंस-द्-, अंधि-कृष्णाजिन-.

3. When two primary compounds further form a secondary compound, the latter alone is indicated by a single medial hyphen, e. g. अवशंस-दुःशंस-, अजात-पुत्रपक्षा-.

4. Compounds are recorded alphabetically, if many, under their first components after the secondary derivatives of the latter, if any, have been entered, e. g. अतिथि- > अतिथि-ग्व-, अतिथि-पति-.

5. A primary compound is put under its first component in the column next to the one in which the latter has been entered, e. g. असुर- > असुर-क्षयण-.

6. A secondary compound is put under its first composite component in the column next to the one in which the latter has been entered, e. g. अवशंस-दुःशंस-.

7. When the final syllable of the preceding component and the initial one of the following component of a compound are phonofusively affected, whether either of them or both, the situation is duly indicated inside round brackets introduced between them, e. g. अग्न्यु(ग्नि-उ)-पस्थान-, अक्षितो(त-ऊ)ति-, अन्तः(<रु)-कोश-, अती(ति-इ)स्वरी-, अनु-व(<स)स्य-.

8. When a long vowel with which the first component of a compound ends, represents an ancient phonological phenomenon¹, the

¹ cf. Intro. IV, 1, f, 2 ff.

same has been indicated inside inter-component round brackets, but only in terms of familiar approximation¹, e. g. *अ(ऌ>)क्षा-नृद्-, अ(जि>)जी-गर्त-, अ(ति>)-ती-काश-, अ(नु>)नू-वृत्-.

(e) **ARRANGEMENT OF FEMININE BASES.**

1. Declinables which end in a long vowel and are, according to the Pāṇinian technique, derivable only in the feminine gender are entered as such without being accompanied by the bracketed postulation of their pre-feminine aspect, ending in a short vowel, e. g. अर्हणा-.

2. Declinables which, according to the Pāṇinian technique, though usable in different genders, are traceable in their feminine usage only are entered in juxtaposition to their pre-feminine aspect, which is indicated along with the angular or arrow-like pointer, inside round brackets, e. g. अनपरोधु(क>)का-, अद्युमा(न>)ना-, अति-चुर(त्>)न्ती-, अश्व-पर(शु>)शू-.

3. Declinables ending, gender-wise, in अ or आ but keeping the same accent intact, are grouped in a combined entry, a comma being put between the two aspects, to which the terminal hyphen is attached in common, e. g. अघ,घा-, १अज,जा-, अञ्जान,ना-.

4. Declinables ending in इ or उ, which is lengthened in the feminine gender without affecting the accent, are also grouped in a like manner, e. g. अराति,ती, अभि-दिप्सु,प्स-, अवस्यु,स्यू-.

5. All other feminine declinables are put separately under their respective pre-feminine aspects in the columns next to those in which the latter have been entered, thus obviating unnecessary confusion of declensional forms. The main varieties may be noted as under :—

- (i) Those ending in आ, when representing distinct semasiological and, may be, etymological aspects, e. g. अघा-, अषाढा-.
- (ii) Those ending in ई and representing their pre-feminine aspect with final अ or consonant, e. g. अ-देव- > अ-देवी-, अ-सत्- > असती-, अर्किन्- > अर्किणी-.
- (iii) Those ending in ई and representing their basic aspect in इ with accent variation, e. g. अक्षि- > अक्षी-, अङ्गुलि- > अङ्गुली-, अर्षणि- > अर्षणी-.

¹ According to the Ur-Aryan terminology, this long vowel represents the original अर्, इर् or उर् (cf. Intro. IV, 1, j, 5, i ff.).

(iv) Those ending in ई and representing their basic aspect in इ without accent-variation, when subject to further differentiation on various other grounds, e. g. अरुणि- > १अरुणी-.

(v) Those ending in ई and representing their pre-feminine aspect with final, ऋ e. g. अवितृ- > अवित्री-, अनुष्ठातृ- > अनुष्ठात्री-.

(f) TREATMENT OF VERBAL DECLINABLES.

Verbal declinables, namely, participial bases, which are generally treated as a part of the verbal section in modern lexicons, are here entered just like other regular, pedigreed declinables in common alphabetic order with the same, e. g. अप॒/रुध् > अप॒-रुद्ध-, अप॒-रुध्यमान-.

(g) TREATMENT OF ADVERBIAL DECLINABLES.

No distinction is made in the treatment of those declinables, certain declensional forms of which are found adverbially used, from that of those without such usage except that the said peculiarity in the case of the former has been made the subject of special indication in the related footnotes, e. g. अ॒-विद्वेष- > -षम्, अनु॒-काम्- > -मम्.

(h) TREATMENT OF UN-PEDIGREED DECLINABLES.

The following circumstances have called for a number of declinables being entered, outside the pedigreed arrangement, in their own, independent alphabetic order.

1. When, in the case of a primary declinable, etymology is unknown, obscure or uncertain or is proposed in the terms of the Ur-Aryan speech, e. g. अनु॒स्-, २अ॒न्य-.

2. All declinables, whether primary, or secondary or composite, which have suffered such phonetic change as is likely to offer some difficulty in their being readily referred to their proper place of occurrence in the geneological setting, are treated in this way as well as duly cross-referenced, e. g. ऊ॒त्ति-, ऊ॒म-, १अ॒त्र-, २अ॒त्र-, सु॒त्-, आग्ने॒य्-, आतिथ्य॒-, अग्ना॒-विष्णु-.

3. Every sub-base of a group-base is treated in this way as well as duly cross-referenced, e. g. अ॒मी-, अ॒मु-, २अ॒ह-, अ॒हर्-, अ॒हस्-.

4. When one or more components of a composite declinable, as proposed, are of dubious nature, e. g. अ॒नीक-, अ॒भीक-, अ॒नर्विश-.

5. All primary negative compounds are treated in this way, e. g. अ॒-पति-, अ॒-पतिष्णी- in contrast to अ॒-जात- > अ॒जात-शत्रु-.

(i) NUMERICAL SEPARATION OF DECLINABLES.

1. When a declinable is met with in more than one accentual aspect, the same has been differentiated into so many separate bases, e. g. १अ-मेनि-, २अ-मेनि-; १अपस्-, २अपस्-; २अरु-णी-, ३अरु-णी-.

2. This treatment is likewise followed in bringing into relief certain other extra-accentual attendant factors, responsible for more than one semasiological aspects of an otherwise one and the same base, e.g. १अप्-, २अप्-; १अ-दिति-, २अ-दिति-; १अरति-, २अरति-; १अरत्ति-, २अरत्ति-; १असुर-, २असुर-.

3. Declinables are also subject to this treatment when it is intended additionally to distinguish them from homo-phonetic indeclinables¹, e. g. १अङ्गिरस्त्वत्-, १अनु-.

(j) TREATMENT OF DECLENSIONAL FORMS.

1. As a rule, only the last syllable of a base is repeated in conjunction with the declensional suffixes. The prefixed hyphen indicates that the initial residue is to be supplied from the basic entry to complete each form, e. g. अंश- > -शः, -शम्, -शस्य.

2. Declensional forms of monosyllabic bases which are fully repeated under the foregoing general rule, are therefore given without the accompaniment of the preceding hyphen, e. g. सत् > सत्, सन्तः, सन्तो.

3. Generally, the position of accent in declensional forms being the same as in the related bases, it is not indicated. When, however, there occurs declensional shift of accent, the same is duly recorded, e. g. सत् > सत्तः, सताम्, सद्भ्यः.

4. Declensional forms are arranged alphabetically and not casewise or genderwise, morphological considerations taking precedence of grammatical ones, even if only to facilitate ready and consolidated reference, e. g. अंशु- > -शवः, -शवे, -शुः; अग्र, ग्रा- > -ग्रम्, -ग्रा, -ग्राः, -ग्रान्.

5. In the case of group-basic entries with one or more sub-bases, the forms related to each sub-base are separately arranged according to the foregoing general rules, e. g. अङ्गस्- > अङ्गी- > -ङ्गी, -ङ्गीभ्यः, -ङ्गीषाम्.

6. Declensional forms used in duplication are separately indicated as such according to the general rules, a medial hyphen being

¹ This practice is however being dropped in the continuation (cf. Intro. IV, 1, h, 2, ix ff.).

put between the doublets, e. g. अंगु- > -गुः-गुः; अंहस् > -हसः-हसः; अग्नि- > -ग्निम्-ग्निम्.

(k) NON INITIAL COMPONENTAL REFERENCE.

Each declensional section is concluded with the indication, inside square brackets and in distinct type, of the initial components of compounds, in which the respective declinable is used as a non-initial component, e. g. अंगु- ....[°गु- अन्°, उप°, तृप्त°].

4. TREATMENT OF INDECLINABLES.

1. All indeclinables are entered without any distinctive mark and, as such, are easily distinguishable from verbal roots with prefixed radical sign on the one hand and from declinables with terminal hyphen on the other, e. g. अथ, अनु, √भद् > अस्वा, अस्तवे, अनु√दिग् > अनु-दिग्, अधरात्.

2. Indeclinables, which whether on account of their remote or obscure origin or otherwise, are treated as being of non-derivative nature, are co-columned with primary verbal roots, simple as well as composite, on the one hand and such declinables as have been accorded unpedigreed entry in their own alphabetic order on the other, e. g. अति, २अथ, २अनु.

3. Derivative indeclinables of the nature of absolutes and infinitives, which are generally treated in the verbal section in modern lexicons, are co-columned with their declinable cognates in common alphabetic order, e. g. √भद् > अस्तवे, अस्तुम्, अस्वा.

4. Derivative indeclinables of secondarily extensional nature are put under their respective primaries in the column next to the one in which the latter have been entered, e. g. √भद् > अस्वा > अस्वाय.

5. Indeclinables, which are not far removed from their basic declensional ancestry, are put under the latter as sub-entries e. g. अधर- > अधरात्.

6. Attention may be drawn to the following points in regard to the record of indeclinables in composition:—

- (i) When they are prepositionally attached, whether in conjunction or in separation, to verbs and declinables, the composite verbal roots and the declinable bases, as the case may be, under which the latter are arranged, are not

treated as their subordinate compounds, but are, on the other hand, co-columned with them, the idea being that in these compounds, which are put in the alphabetic order of their prepositional components merely to facilitate reference, the right of priority as a semasiological factum rests with the non-prepositional components, explicit or implied, as the case may be, and that the same is helped, at least, partially, in being recognised by means of an independent entry in this wise, e. g. अनु✓पत्, अनु-पथ-; अभि✓रुह्, अभि-रूप- in regard to अनु and अभि, respectively.

- (ii) When, as in the case of a citation from some other text, the indeclinable component of an originally composite word occurs in isolation, the same is entered according to its compatibility under the general rules, the other component being supplied (cf. Intro. IV, 2, c, 14, v), e.g. अभी(भि✓इ) > अभि (ईमहे).
- (iii) When the prepositional component of a composite derivative indeclinable is textually read in separation, the latter is accorded an integrated entry, prefixed by the sign ϕ , (cf. Intro. IV, 2, c, 14, iii), e. g. अभि-समे(म्-आ✓इ) > ϕ अभिसमेत्य.
- (iv) An originally enclitically compositive indeclinable is entered independently in its own alphabetic order, its peculiar usage being indicated in a general way¹, e.g. इव, उच, चित्.
- (v) When, however, an enclitic indeclinable enters into composition with another indeclinable, it is not separated as an independent word, the compound being entered under the first component, e. g. अथ > अथो.
- (vi) But when an enclitic indeclinable enters into composition with another prepositionally compositive indeclinable, it is separated as an independent word so that it may help the main prepositional component stand out in bold relief, e. g. अपे(प✓इ) > अप(पत्) < अपो(एत्), अप✓म्यक्ष > अप...म्यक्ष < अपो...म्यक्ष, अपे(प✓ई)ज् > अप...अपेजते < अपो...अपेजते.

¹ Pada-Pāthas of different schools have in common treated these indeclinables except इव as separate words. Pada-Pāṭha of the Taittirīyas differs from those of the other schools as available, in treating इव, also, as a separate word.

7. Indeclinables are numerically differentiated in the following cases :—

- (i) When they are found used accented as well as unaccented, e. g. १कुम्, २कम्, १यथा, २यथा.
- (ii) When it is intended additionally to distinguish an indeclinable from one or more homo-phonological declinables¹, e. g. २अनु, २अभि, ३अव.

8. In the case of composite indeclinables, the usual double entry system is followed in that they are treated in their own order and that their first components are also cross-referenced when their second components receive their proper entry, e. g. सम(म्/अ)र्धि > समर्धयित्वा, अर्धयित्वा सम्°.

5. TREATMENT OF ACCENT.

(a) TEXTUAL ACCENTOGRAPHY.

Of the texts available for the purposes of this volume, seven, namely, Ṛgveda, Mādhyandina-Yajurveda, Kāṇva-Yajurveda, Taittirīya-Yajurveda, Maitrāyaṇīya-Yajurveda, Kauthuma-Sāmaveda and Śaunakiya-Atharvaveda happen to bear accent marks throughout. In the case of the rest, while some of the Khila-Sūktas and a few sections of Kāṭhaka-Yajurveda and Paippalāda-Atharvaveda exhibit accent marks, the other two, namely, Kapiṣṭhala-Kāṭha-Yajurveda and Jaiminiya-Sāmaveda have so far been published without accentuation.

(b) THE INDIRECT LINEAL SYSTEM.

1. In Ṛgveda and Taittirīya-Yajurveda, along with its Brāhmaṇa and Upaniṣad, Udātta, which is really the accent proper, goes unmarked, being indirectly represented by a horizontal under-stroke below the preceding, preparatory Anudātta on the one hand and a vertical up-stroke on the following, enclitic Svarita on the other, e. g. अग्नये. One or more Anudāttas are, however, also left unmarked when following a Svarita, except when followed by another Udātta or Svarita, in which case the immediately preceding Anudātta is necessarily marked, e. g. °ळे as against पु° in 'अग्निर्मळे पुरोहितम् (ऋ १, १, १). To obviate this kind of unmarked post-Svarita Anudātta being ever erroneously taken as Udātta,

¹ This rule, however, is not being followed in the continuation (cf. Intro. IV, 1, h, 9 ff).

the latter is separated from the preceding Svarita by putting between them the sign १ with no mark on the Svarita vowel, when it is short, and ३ with an under-stroke below the Svarita vowel, when it is long, e. g. अ॒प्स्व॑न्तः (ऋ १, २३, १९), क्वे॑दानीम् (ऋ १, ३५, ७). An Anudātta preceding an Udātta or Svarita is always marked, e. g. अ॒ग्निम्, क॒न्या॑। When more than one Anudāttas occur in the beginning of a sentence or a hemistich, all of them are marked, e. g. अनु॑कामम् (ऋ १, १७, ३).

2. This system has been mainly followed in Atharvaveda of the Sāunakiyas as well as Yajurveda of the Mādhyandinas, the Kāṇvas, and, in so far as evident from the manuscript sources, of the Kapiṣṭhala-Kaṭhas. But while there is complete agreement between Ṛgveda and Taittiriya-Yajurveda on the one hand and these texts on the other in the matter of denotation in them of Udātta and Anudātta, the latter show some peculiarities in their treatment of Svarita, which it may be useful just to indicate here as under :—

- (i) In Śaunakiya Atharvaveda, the sign ५ is juxtaposed to represent a preceding Svarita, e. g. वी॒र्य॑म्, सर्वा॑ ह्यस्मिन् (११, ८, ३२), ज्येष्ठ॑व्रोऽभवत् (११, ८, १). A post-Udātta Svarita, whether enclitic or phono-fusive, is, however, marked, as in Ṛgveda, by the usual up-stroke, e. g. तं व्य॑र्णवन्तु स॒र्वे (१, ११, २). A post-Svarita Udātta is treated just as in Ṛgveda, if the Svarita vowel be long, e. g. वि॒क्रेश्यो॑ ३ वि॒ प्र॒ताम् (१, २८, ४), but a little differently if the same be short in that the up-stroke lies on the Svarita vowel as against on the intervening sign to make it look like १ as in Ṛgveda ; e. g. अ॒प्स्व॑न्तः (१, ४, ४).

- (ii) In Mādhyandina-Yajurveda, the detailed under-handle usually represents Svarita, e. g. वि॒वी॒ष॑ (६, ५), वी॒र्य॑मसि (१२, ९), आ॒स्ये॒न॑ (२, ११). The under-trident, is, however, employed to bring a post-Svarita Udātta into full relief, e. g. वी॒र्यं॑ मयि (१२, ९), अ॒प्स्व॑न्तः (२, ६), यो॒ऽह्मा॑न् (१, २६). But when it occurs at the head of a new sentence or hemistich, the Svarita at the end of the previous sentence or hemistich is represented by the usual detailed under-handle, e. g. व॒रु॒धः । वसुः॑ (३, २५). When a Svarita heads a sentence or a verse, and, also,

when, both as enclitic and phono-fusive, it follows an Udātta, it is denoted by the ordinary vertical up-stroke, e. g. अयम्बकं यजामहे (३, ६०), अव देवं अयम्बकम् (३, ५८), उर्या अय्यौत (१२, १).

- (iii) In Kāṇva-Yajurveda, the R̥gvedic and the Taittiriya norm of denoting Svarita, in general, by a vertical up-stroke is strictly adhered to except in the treatment of pre-Udātta Svarita, which, whether short or long, is, to the contrary, always represented by the usual, preparatory, horizontal under-stroke, e. g. अप्स्वन्तः (१०, २, ३), योऽस्मान् (१, ९, ४), प्रसवेऽद्विनोः (१, ३, ६).

- (iv) Kapiṣṭhala-Kaṭha-Yajurveda, which, as evident from its somewhat defective manuscript material, falls in line with Kāṇva-Yajurveda, differs from the latter but in one minor detail, namely, that a pre-Udātta Svarita vowel, if short, is lengthened, besides being under-stroked¹, e. g. उर्वान्तरिक्षम् (१, २), अप्स्वान्तः (४८, ४).

(c) THE DIRECT NUMERICAL SYSTEM.

In Sāmaveda, a quite different system of marking accent by means of numerals at the top is followed. The main features of this system may be described as follows² :—

1. In general, the top-numerals १, २, and ३ stand for Udātta, Svarita and Anudātta, respectively, e. g. अग्निं वै (१, २१).

2. The first alone among more than one initial Udāttas is marked, e. g. आ त् (१, १६७), स्पर्हं तद् आ (१, २०७), ने हि (१, २४१).

¹ We have a manuscript, which seems at some stage to have passed through the hands of a scribe who, obviously through absent-mindedness, occasionally confuses the accentuation by introducing, haphazardly, the Mādhyandina-Yajurvedic detailed under-handle and under-trident e. g. प्रसवे (sic वे)द्विनोः (१, ८), सिद्धस्यावह (२, ३), युयोधुस्मत् (२, ८). But no evidence is available from it to support the report that a small under-ring, e. g. इमानि, sometimes used to denote enclitic Svarita (cf. Sch., ZDMG. II, 151).

² References as supplied to some of the illustrations here are to Kauthuma-Sāmaveda (cf. RC. १).

3. An Udātta in pausa is indicated by २ instead of १, e. g. वैर्यम् (१, १४).

4. The first alone among more than one Udāttas at the end is given the top-numeral २, e. g. मैहो ५ हि षः (२, १६), उतै चाम् (२, १५६), नान्यं त्वत् (२, ३३४).

5. When an Anudātta intervenes between two Udāttas, the first one is represented by the top-numeral, २, e. g. अंगै आ योहि (२, १०).

6. When an Anudātta follows a group of successive Udāttas, being followed by another Udātta, the first alone of the former is marked with २३ at the top, the other single Udātta taking the usual top-figure, १, e. g. शयोरभि (१, ३३), वना त्वं यन्मातुः (१, ५३).

7. A Svarita following more than one successive Udāttas is given the top-notation २२, instead of २, e. g. नि होता (१, १), निर्गा अकृन्तत् (१, ५८५).

8. A phono-fusive Svarita in pausa or when followed by an Anudātta is also indicated by २२, e. g. उक्थ्यम् (२, १११६), मनुष्येभिः (१, ७९), नीव (२, १००६), देव्येतु (१, ५६).

9. A phono-fusive Svarita before an Udātta is marked by the original top-numeral २, and the vowel carrying it, whether short or long, develops Pluti as indicated by the juxtaposition of ३ after it (as against the practice in R̥gveda of permitting Pluti only to a long vowel in this situation), e. g. पौष्टुते द्वितीयया (१, ३६), अंभ्योऽदिशः सूरः (१, १२८).

10. When more than one successive Anudāttas precede an Udātta or a Svarita, only the last of them is marked as in the indirect system, e. g. समुद्रम्, इन्द्रोभ्योऽदिशः (१, १२८).

11. When more than one successive Anudāttas follow a Svarita, they are left unmarked as in the indirect system, e. g. चित्रं राधो अमर्त्य (१, ४०).

12. An Anudātta preceding a pre-Anudātta or an ultimate Svarita is indicated by ३क instead of ३ (for examples, cf. under 8 above).

(d) THE FIRST DIRECT LINEAL SYSTEM.

In Maitrāyaṇīya-Yajurveda, Kāṭhaka-Yajurveda and Paippalāda-Atharvaveda, a distinct method of direct lineal denotation of the accent

proper, namely, Udātta is followed and the same may be indicated here as under :—

1. Maitrāyaṇīya-Yajurveda and Kāṭhaka-Yajurveda as represented by their manuscripts agree in representing Udātta by means of a vertical up-stroke as against the use of this sign to mark Svarita in the R̥gvedic indirect lineal system, e. g. अग्निः.

2. They also agree in denoting phono-fusive Svarita, in general, by means of an under-hook, दिव्नीव (मै १, २, १४), कृ, व्यस्यः (काठ ७, १२), शुण्टोऽधि° (मै २, ६, १३).

3. While Maitrayaṇīya-Yajurveda marks preparatory Anudātta with a horizontal under-stroke, e. g. अग्निः, Kāṭhaka-Yajurveda uses a vertical under-stroke for the same purpose¹, e. g. अग्निः.

4. Their treatments of pre-Udātta Svarita, also, differ from each other in that while the figure ३ precedes it in Maitrāyaṇīya-Yajurveda, the ordinary horizontal under-stroke serves this purpose in Kāṭhaka-Yajurveda just as in Kāṇva-Yajurveda, e. g. प्रसु३वेऽद्विनोः (मै १, २, १५), as against प्रसवेऽद्विनोः (काठ २, ९)².

5. But they again agree in not making any denotative distinction between short and long pre-Udātta Svaritas.

6. Maitrāyaṇīya Yajurveda employs a cross-stroke to represent post-Udātta Svarita, in general, e. g. धिक्.

7. It, however, marks it with a tri-lineal vertical up-stroke when it is followed by preparatory Anudātta³, e. g. प्रथमः, प्रसु३वेऽद्विनोः (मै १, २, १५).

8. Kāṭhaka-Yajurveda denotes the same, in general, by means of an under-dot⁴.

9. Paippalāda-Atharvaveda follows this system in the treatment of Udātta by a vertical up-stroke, but differs from it in that it uses a vertical under-stroke, as in Kāṭhaka-Yajurveda, to denote preparatory Anudātta, e. g. दाता.

¹ Sch., however, does not mark preparatory Anudātta.

² Sch. substitutes reversed under-hook (Λ) for this under-stroke.

³ It may be interesting to observe that Pada-Pāṭha of Maitrāyaṇīya-Yajurveda follows the R̥gvedic system of indirect accentuation.

⁴ While Sch. leaves enclitic Svarita un-marked, साण. uses the under-handle (˘) and the under-trident (˘) to signify the two situations, respectively.

10. It also agrees with Kāthaka Yajurveda in the use of an under-dot to mark off enclitic Svarita, e. g. कर्मः.

11. It has also an under-handle to denote phono-fusive Svarita, in general, but that resembles the detailed variety as in use in Mādhyandina-Yajurveda and not the under-hook as used in the above-mentioned twin texts, e. g. न्यक्, शरण्या या (पै १४, २, ७), तन्वा शतमया (पै १४, २, ८).

12. Post-Svarita Udātta has the usual up-stroke to denote it, while pre-Udātta Svarita is not differentiated in any way.

13. But post-Svarita Anudātta is treated as enclitic Svarita in that it is likewise marked off by an under-dot, e. g. आस्याय (१६, १०४, ६).

(e) THE SECOND DIRECT LINEAL SYSTEM.

In Mādhyanīna and Kāṇva Śatapatha-Brāhmaṇas as well as in some other Brāhmaṇa texts¹, another distinct method of direct lineal denotation of the accent proper, namely, Udātta² is followed and the same may be indicated here as under:—

1. These texts agree in marking Udātta² with a horizontal under-stroke as against the use of the same for denoting pre-Udātta Anudātta in Ṛgveda and the other texts which follow it in this matter and in leaving Anudātta and enclitic Svarita unmarked, e. g. अग्निना.

2. An Udātta preceding another Udātta loses its mark³, e. g. केतयः केतम् (५, १, १, १६).

3. Likewise, in a series of consecutive Udāttas, the last one alone is marked, e. g. अग्निं हि वै धूर्य (१, १, २, ९).

4. Phono-fusive Svarita is also represented by the same sign⁴ placed below the preceding vowel, e. g. वीर्यम्.

5. When the preceding vowel happens to be Udātta, the mark below it serves two purposes in that it represents the following

¹ Cf. C. काशवा. Intro. p. 9.

² cf. op. cit., pp. 10f. for notice and refutation of the view that the so-called Bhāṣika or Brāhmaṇa accent represents a historical development of progressive shift of accent and that, therefore, it is wrong merely to postulate the so called direct system of accentography to explain away the real change that has gradually occurred in the situation of accent in a word.

³ The illustrative references as being made here are to माशवा.

⁴ Web. however, uses a double horizontal under-stroke for this purpose.

Svarita as well as continues to indicate the Udātta accent inherent in that vowel. As a result of this duplicate function of this mark in this position, another preceding Udātta loses its corresponding mark, e. g. यज्ञो वै स्वः (१, १, २, २१), मानुषं नेद् व्यृद्धम् (१, ७, २, ९) as against इति सैषा (१, ४, १, २६), where the pre-Svarita vowel having originally been Anudātta does not necessitate removal of the Udātta mark from beneath the preceding vowel.

6. A Svarita preceding an Udātta or another Svarita does not lose its mark, e. g. यज्ञो वै स्वरुहः (१, १, २, २१), देवा वै स्वरुग्म (१, ९, ३, १४ where Svarita is pre-Udātta) and इति सैषैतम् (१, ४, १, २६ where Svarita is pre-Svarita).

7. Similarly, final or pre-final Udātta (i. e. one occurring on the last or penultimate syllable of the ending word of a Kaṇḍikā-Pratika, a Kaṇḍikā or a Brāhmaṇa) does not go unmarked before an initial Udātta (i. e. one occurring on the first syllable of the first word of the following text-division), but is indicated by three under-dots instead of the usual under-stroke, e. g. देवत्रा ॥ सुः (५, १, ४, ७३), इति ॥ अथा° (३, ४ २, ९ ३)¹.

8. The same treatment is accorded to a final syllable, whether with or without accent before an initial Svarita², e. g. इति ॥ तेऽविदुः (३, ४, ३, ७३), प्रतिप्रस्थाता ॥ सोऽध्व° (४, २, १, १३३)¹.

9. A pre-final syllable is also similarly treated towards preparation for a phono-fusive Svarita² expected to develop on account of the unavoidable combination of the final and the initial syllables separated by a minor division, e. g. एव । एतद् (३, ४, २, १३), गृहीत्वा । उपनिष्क्रम्य (४, २, ५, १). When an Udātta, which has its mark, is nasalised, the accent mark is also repeated beneath the attendant symbol of vocal nasalisation, e. g. शतुः-शतः (३, ४, ३, १८) as against यज्ञः सुमभरन् (३, १, ४, ४).

(f) THE CONCORDANCE DIRECT LINEAL SYSTEM.

1. For the purposes of this Concordance, in which entire word-forms constituting the integral units of all the above-mentioned texts possessing quite a mess of the accent-marks as used in the manuscripts on the one hand, and, often, with considerable alterations, in the printed editions on the other, are to be recorded side by side, it is extremely necessary to devise some uniform system of accentuation so that in the

¹ The application of this rule and the following one is limited to माशत्रा. (cf. C. काशत्रा. Intro. p. 9).

² Web. naturally, uses two rows of three dots each to represent this situation.

matter of instituting a comparative study of these texts from the historical point of view, it may be practicable to obtain at once a clear and panoramic view of their relative accentual situation.

2. A good deal of intriguing complexity in the previous systems attaches to the changing position of a word-form from the beginning to the middle and from the middle to the end of a prose formula or of a Pāda or a hemistich of a verse. In particular, each system is very much exercised in arriving at some ingenious method of indicating pre-Udātta Svarita. But it is not at all necessary to make any special provision here for this situation, simply because it does not arise within the compass of a separately registrable word-unit, which, by its very nature, carries only one of these, namely, either Udātta or phono-fusive Svarita, as its main, governing accent and is precluded from carrying both of them at one and the same time.

3. The object of the accent-aspect of the Concordance being only to show in a clear manner the accent proper as carried by each word, it is deemed quite desirable, even if only to avoid confusion, entirely to eliminate marking in the case of Anudātta. For, Anudātta is no accent, being, in the strict sense of the term, rather negation of it. It has been described as a low tone¹ only in its contrast to Udātta, it being, as it is, neither a high tone nor a low tone. When immediately preceding the accent proper, i. e. either Udātta or phono-fusive Svarita, it definitely becomes a low tone by way of providing preparation for the following accent. Similarly, when it immediately follows Udātta, it assumes the role of a relief or a glide-down and as such there is a sort of temporary, projective accession to its tone-value, causing it just to start as virtual Udātta and gently to settle down again to its normal position. Entirely accidental as both these aspects of Anudātta are, being always dependent on its position in relation to the accent proper of a word, the very sight of which, if properly marked, should as a matter of course lead to the right mode of its respective pronunciation in both the positions, any graphic representation for them in the presence of one for the accent proper would obviously be redundant.

4. As already indicated, the accent proper of a word may be

¹ cf. Pāṇini, I, 2, 30.

either Udātta or phono-fusive Svarita¹. Accordingly, the problem from the point of view of this Concordance resolves itself into fixing upon two most suitable signs to be distinctly used to indicate these two varieties of the accent proper. As already indicated in detail, out of the fifteen Vedic texts, which are available to us in a more or less accented state, seven, namely, Ṛgveda, Taittiriya Yajurveda, Taittiriya Brāhmaṇa, Taittiriya Āraṇyaka, Taittiriya Upaniṣad, Kāṇva Yajurveda and Kapiṣṭhala-Kaṭha Yajurveda agree in representing Svarita always by a vertical up-stroke, which the other two, namely, Mādhyandina Yajurveda and Saunakiya Athārvaveda, also, use quite frequently. Of the remaining six texts, three, namely, Maitrāyaṇīya Yajurveda, Kāṭhaka Yajurveda and Paippalāda Athārvaveda have, instead of it, their two signs, namely, the under-hook and the detailed under-handle, while Mādhyandina and Kāṇva Śatapatha Brāhmaṇas have their pre-syllabic horizontal under-stroke and Sāmaveda has the two sets of its numerical sign. In other words, instead of having a one, common, alternative sign, these six texts have among themselves five distinct methods to be attended to. Besides the weight of overwhelming traditional support at its back, consideration of its denotative clearness and prominence coupled with typographical simplicity has led to the vertical up-stroke of the previously described indirect lineal system being adopted here as the Svarita sign. After this appropriation of the vertical up-stroke, the selection of the horizontal under-stroke of the second variety of the ancient direct lineal system as the Udātta-sign has been arrived at by simply eliminating the only other available alternative, namely, the triple set of the Sāmavedic numerical system as being unnecessarily cumbersome and confusing. In this way, out of over a dozen marks found previously used, the two which appeared to be the simplest and clearest have been chosen on an eclectic basis

¹ Of the three varieties of phono-fusive Svarita, namely, Abhinihita, Praśliṣṭa and Kṣaipra, obviously, the first two could very seldom get a chance of assuming the role of the accent proper of a word [as.e.g. परोऽहु-माशना ३, ४, ४, २६), अर्भन्विताम् (मा ११, ६१)], because both of them, generally, resulted from the fusion of the final and the initial sounds of two consecutive word-units, which would require separate registration. And, for the purposes of this discussion, Jātya Svarita, the principal variety which occurs as the accent proper, is included here among the phono-fusive varieties of Svarita, because, in the last analysis, it can hardly be differentiated from Kṣaipra (cf. pp. 427¹, 537¹, 538^p).

distinctly to denote the two kinds of accent proper in a uniform manner in all accented entries in this Concordance, irrespective of the original textual denotation according to the previous systems¹.

5. The important points which have to be borne in mind towards clear comprehension of this system as actually applied in the Concordance may be summarised as under :—

- (i) Simple and prepositionally as well as adverbially composite primary verbal roots and such denominative verbal roots as, according to the Pāṇinian technique, end in क्त्वि or णिच्, are as a rule entered without any accent-mark in order that their conjugational forms, which immediately follow them, may the more markedly be represented with their respective and, often, varied accents, e. g. √१अक्ष्, √२अक्ष् अति/मुच्, अख्यली/कृ, (√अव्>)/ओम्, (अन्त->) √अन्ति.
- (ii) The remaining denominative verbal roots, on the other hand, are given with their accent-marks², e. g. अघ- > √अघाय्.
- (iii) As indicated just above, conjugational forms are given with their accent properly marked, e. g. √१अक्ष् > अक्षुते, √२अक्ष् > आक्षिषुः, √अघाय् > अघायति.
- (iv) When conjugational forms suffer loss of accent owing to their non-initial position or particular syntactical connections and situations, they are given unaccented³, e. g. √१अक्ष् > अक्षुयात्.
- (v) Conjugational forms derived from unaccented texts are in

¹ Both of these signs as well as all the previously used lineal signs have to be taken as mere graphic symbols, without possessing any inherent power even indirectly to suggest the relative qualitative or quantitative value of the accent-bearing syllables. In consequence, it will be simply fanciful to take the horizontal under-stroke as an automatic mark of a low-tone and the vertical up-stroke as that of a high-tone.

² Obviously, this differentiation owes its origin to the corresponding difference in the mode of registration of these roots, (cf. Intro. IV, 2, a, 8, iii).

³ In such cases, the primary function of this work, namely, to record word-forms in their actual usage in reference to their textual occurrence, unavoidably takes precedence of its every other function, so as to obviate there being left any scope for referential confusion in this matter.

common with the other vocabulary derived from them given unaccented, e. g. $\sqrt{\text{अज्}} > \text{अजामसि, अजन्.}$

- (vi) But when some verbal conjugational forms are derived from both, the accented as well as the unaccented texts, those relating to the unaccented texts are entered along with the accented ones¹ taken from the accented texts, e. g. $\text{अनु}\sqrt{\text{ध्व-}} (<\text{ध्वं}\text{स्}) > \text{अनुदध्वसे.}$
- (vii) Derivative bases, whether declinable or indeclinable, are, when taken from the accented texts, given with their accent-marks, e. g. $\sqrt{\text{अत्}} > \text{अतत्-, अतिथि-; } \sqrt{\text{अद्}} > \text{अत्तवे, अत्तुम्.}$
- (viii) When a derivative base is taken from an unaccented text, it is given without an accent-mark, e. g. $\text{अग्नि-मेदिन्-, अग्नि-यानी-}$.
- (ix) When a derivative base is taken from both, the accented as well as the unaccented texts, it is given with the accent-mark as vouched for it by the accented texts², e. g. अंशु- .
- (x) When a derivative base is set up as a hypothetical postulate, being a step towards etymological approach to another next-grade derivative, its accent-mark, also, is, of course, of a hypothetical nature, e. g. *अन्तः-पर्शु- .
- (xi) When from an expository consideration, it is necessary specially to hypothesize the accent of a derivative base, the same is indicated by placing the asterisk on the particular accent-bearing syllable, e. g. $\text{अच्छूरा-, अष्टा-दंष्ट्र-}$.
- (xii) When a definite evidence is not available for fixing upon the accent proper of a hypothetical derivative base, it is given without any accent-mark, e. g. $\sqrt{\text{अद्}} > \text{अद्गार-} > \text{आद्गार-}$.
- (xiii) The pronominal bases, which have entirely enclitical declensional usage, are entered without any accent mark, e. g. $\text{अस्मद्-} > \text{२*अँ (>*न्-), *ई-, एन-, त्व-, सम-, *सी-}$.

¹ Naturally, this cannot rule out the possibility of original accentual variation, specially when the passages do not happen to be identical or, at any rate, syntactically parallel.

² It is possible that a non-monosyllabic base relating to the unaccented texts might originally have been homo-phonetic, but with a different accent.

- (xiv) The pronominal bases, which in certain syntactical situations have enclitical declension, are graphically repeated without an accent-mark, e. g. इदम् > इअम्, > इअ-; अस्मद् > अम्य्, रम्य्.
- (xv) Sub-basically used compositive declensional forms are entered unaccented, at the head of their compounds, e. g. अग्र- > अग्रे.
- (xvi) Certain composite bases, which carry two accents, are accordingly given with two accent marks, e. g. बृहस्पति-, वनस्पति-, अग्नी-वरुण-.
- (xvii) When declined, a derivative base generally continues to maintain its accent in its original position, rendering it unnecessary to repeat its graphic representation in the following case-forms, e. g. अंहस् > -हसः (=अंहसः).
- (xviii) When the final vowel of an oxytone base is changed into a semi-vowel before a case-ending, shifting the accent to the latter¹, the same is not shown in the declensional entry, e. g. ऊति- > -त्या (=ऊत्या).
- (xix) When the final इ or उ, short or long, of an oxytone base is gradationally changed into अय् and इय् or अव् and उव् before a case-ending, the accent is not marked in the declensional entry, e. g. अग्नि- > -गतयः (=अग्नयः), धी- > धियः (=धियः), अंशु- > -शवः (=अंशुवः), अमु- > -मुवः (=अमुवः).
- (xx) When the final vowel of an oxytone base is changed into a semi-vowel, rendering the Anudatta initial of the case-ending Svarita, the same is properly recorded in the declensional entry, e. g. अरुणी- > -ण्यः, अश्वत्थी- > -थैः.
- (xxi) When, in declension, the accent is shifted to a case-ending, rendering the stem unaccented, the change is specifically

¹ The wording of this rule, which is obviously fashioned after Pāṇini, 6, 1, 174, will have to undergo an essential change when the accentual situation indicated by it turns out after further historical consideration to be rather a fit subject of Pāṇini, 6, 1, 161, (cf. Rule, xxii below), the implication being that √*यृ योगे > *यृ- > *या- represents the origin of the Pāṇinian suffix टा as ready for use in a case like this (cf. p. 588^b.)

shown in the declensional entry, e. g. अवायुत्- > -यते, १अप्- > अपः, २अप्- > अग्निः.

- (xxii) When, in declension, the accent shifts to a case-ending as a result of a vocalic loss in the preceding base, the same is duly represented in the declensional entry¹, e. g. असन्- > -स्तः, अस्थन्- > स्थन्ः.
- (xxiii) Vocative forms are either initially accented or entirely unaccented. Consequently corresponding graphic representation is essential for clearly bringing out either of these accentual situations. For this purpose, the presence or the absence of the accent-mark below the characteristic ring which follows the abbreviative hyphen before a vocative form, indicate, respectively, that a particular vocative form is accented or otherwise, e. g. १अक्ष- > -०क्ष, २अक्ष- > -०क्षाः, आदित्य- > -०त्य.
- (xxiv) Declensional forms connected with unaccented bases, whether taken from the unaccented texts or having enclitical usage, are as a matter of course left without any accent-mark, e. g. अ-कृतपूर्व- > -र्वम्; अस्मद् > (*अर्- > *२अँ >)*न्- > नः, नौ.
- (xxv) The occasional duplicate declensional entry is governed by the foregoing rules about the simple declensional entry in that the second member, as a rule, does not carry the accent, e. g. अंशु- > -शुः-शुः (=अंशुः-अंशुः).
- (xxvi) Such indeclinables as are accented, whether initially or finally or doubly, no other variation being available, are given with proper accent-marks, e. g. अनु, अभि, एतवे, उ.
- (xxvii) When an indeclinable has the accented as well as the enclitic usage, it is entered in its both varieties separately, e. g. १कम्, २कम्, १यथा, २यथा.
- (xxviii) When an indeclinable is met only in its enclitical usage, it is entered without an accent-mark, e. g. इव (cf. Intro. IV. 4, 6, iv fn.), उ, च.
- (xxix) A compositive indeclinable is so entered that its accentual situation, both when it maintains its accent and when it

¹ cf. the footnote to Rule, xviii above as purporting to extend the jurisdiction of this rule to comprehend certain other cases which have so far been otherwise classified and explained.

loses it, is clearly shown, e. g. अति॒/पु > अतिपवते, अतिपवते;
अप॒/गु(>गू)ह् > अप-गृह्णह-, अप-गृह्मान-.

6. TREATMENT OF REFERENCES.

1. Every pedigreed, conjugational or declensional, and unpedigreed, 'declensional or indeclinable', entry is accompanied by exhaustive reference to the textual passage or passages of its original occurrence. The following order of referential precedence is observed in respect of the texts which have been dealt with here :—

I. R̥gveda-	(i)	ऋ.	(ii)	खि.
II. Yajurveda-	(i)	मा.	(ii)	का.
	(iii)	तै.	(iv)	मै.
	(v)	काठ.	(vi)	क.
III. Sāmaveda-	(i)	कौ.	(ii)	जै.
IV. Atharvaveda-	(i)	शौ.	(ii)	पै.

2. The abbreviated textual names are followed immediately by the referential figures, representing their major divisions and one or more sub-divisions of the latter, separated from one another by one or more commas according to the nature of each case and supplied with a dot at the end, e. g. अकन्तः पै १, ४३, २.

3. But when a referential unit is followed by another unit, whether pertaining to the same text or a different one, they are separated from each other by a semi-colon, e. g. अ॒हस्-हः ऋ १, ४२, १; २, २३, ४...., अ॒शु->-शु॒ शौ ५, २०, १०; पै....

4. When in a group consisting of two or more homo-textual referential units, the figures representing the major divisions or medial sub-divisions are common, only the first unit is given with all the figures, the common ones being not repeated in entering the subsequent unit or units as the case may be, e. g. अ॒क्षया॒ तै ५, २, ७, ५^३; १०, ४; ५; ३, ५, ३^३; for ५, २, ७, ५^३; ५, २, १०, ४; ५, २, १०, ५; ५, ३, ५, ३^३.

5. A series of consecutive referential units are represented by separating the last sub-divisional figure of the first unit in the series from the last sub-divisional figure of the last unit in the series, which alone is entered inclusively, by placing a hyphen between them, e. g. अ॒ग्नि->-ग्नि॒ काठ १६, ८-११; १९, ३^३-५^३.

6. The consecutiveness in respect of a few rare cases of equally sub-divided medial figures is also represented similarly by placing a hyphen between them, e. g. अंहस्- > -हसः शौ ४, २३-२९, १-७.

7. Referential units or groups as pertaining to several conjugational or declensional forms are separated from one another by semi-colon, the terminal full stop being supplied only at the end of an article, e. g. अंशु- > -शवः...; -शवे...; -शोः...; ३, १२, ४.

8. When two or more separate conjugational or declensional forms referentially concur, they are juxtaposed, followed by the common referential unit, e. g. अति^५(चर), (अति)चर पै ३, ३३, ६; अत्याशित- > -तस्य, -तेन मै ३, ६, २.

9. When the same entry represents the repeated occurrence in relation to a single referential unit, the latter is provided with the appropriate top degree-figure, indicating the number of times a word is thus read, e. g. अहूरणु- > -णम् काठ १०, ९^३; अग्नि- > -ग्ने काठ १८, ३^३; ४^४; १५; १६^{१५}.

10. According to the ancient practice, the number as well as the names of the textual divisions varied more or less from text to text. While the entire appellative appendage of divisions has been dispensed with, their separated numerical representation being quite sufficient, their number as in the case of each separate text is preserved with only a few modifications here and there introduced towards increasing the measure of referential simplicity¹. The following description is intended to supply necessary information in this matter :—

- (i) Ṛgveda Samhitā has two systems of division, namely, the Aṣṭaka-Adhyāya-Varga-Mantra one and the Maṇḍala-Anuvāka-Sūkta-Mantra one. The latter one with the elimination of Anuvāka sub-division by counting the Sūktas pertaining to each Maṇḍala continuously, is adopted and represented here by three corresponding figures, being the simpler and the more familiarly known of the two kinds.
- (ii) Ṛgveda-Khilas are divided into five Adhyāyas, each of them being further sub-divided into Sūktas and Mantras.

¹ References to the colophonical entries which are allowed on account of their traditional interest but do not belong to the texts proper, are distinctly indicated by the terminal addition of the abbreviation पुष्पि. (=पुष्पिका-) to the corresponding referential apparatus, e. g. इडिमिका-, ओरिमिका-.

The Concordance follows this tri-partite division. The appendages, Samhitāraṇya and Pariśiṣṭa are treated for referential purposes as the sixth and the seventh Khila Adhyāyas, respectively, and this along with their internal bi-partite division brings them in line with the preceding five tri-partite Adhyāyas. In the second, the third and the fourth Adhyāyas, there are some separately sub-divided bi-partite Sūktas. When an entry is to be referred to a Mantra in the second component of a particular Sūkta of this nature, the corresponding Sūkta figure is supplied with the top degree-figure २, e. g. $\sqrt{१अस्} > असि खि ४, ७^३, १^१$. In the case of the penta-partite seventh Sūkta of the fifth Adhyāya, an additional figure is introduced between the Sūkta figures and the Mantra figures as a substitute for the letters of the alphabet, which have been employed in the printed text, to denote the number of the part, in which the Mantra containing a particular entry is read¹, e. g. २अ-दिति->-ते: खि ५, ७, १, २.

- (iii) Mādhyandina-Yajurveda is divided into forty Adhyāyas, each of them containing a number of Mantras. Two figures are accordingly used here to represent this bi-partite division.
- (iv) Kāṇva Yajurveda follows the four-fold Daśaka-Adhyāya-Anuvāka-Mantra division. It is rendered tri-partite by the continuous counting of the forty Adhyāyas as in Mādhyandina Yajurveda and represented as such by three corresponding figures².
- (v) Taittirīya-Yajurveda follows the four-fold Kāṇḍa-Prapāṭhaka-Anuvāka-Khaṇḍa division, which is accordingly represented here by four corresponding figures³.

¹ This method, however, is followed only in the present part of this volume and is being eschewed, in the continuation, in favour of the use of appropriate top degree-figures as in the case of the above-mentioned bi-partite Sūktas.

² In Satavalekara's recent edition, published after the Concordance materials had been compiled, further consolidation has been made by the continuous counting of Mantras towards eliminating Anuvākas, the ancient four-fold division being also simultaneously retained.

³ The Mysore edition counts Khaṇḍas continuously, but the same has not been followed here in view of the textual lacuna of that edition.

- (vi) Maitrāyaṇīya-Yajurveda is divided into four Kāṇḍas, which are severally further sub-divided into Prapāṭhakas and Khaṇḍas. This three-fold division is here represented by three corresponding figures.
- (vii) Kāṭhaka-Caraka-Yajurveda follows the bi-fold Sthānaka-Khaṇḍa division and the same is represented here by two corresponding figures. The thirteen chapters of the Aśvamedha supplement, though not so designated, have also been counted continuously with the preceding forty main Sthānakas¹, which, in consequence, are denoted by numbers ranging from 1 to 53.
- (viii) Kapiṣṭhala-Kaṭha Yajurveda seems originally to have possessed two schemes of division, namely, the one, in which, as in Maitrāyaṇīya-Yajurveda, the text followed the tri-partite Kāṇḍa-Prapāṭhaka-Khaṇḍa splitting and the other, in which, as in Kāṭhaka-Caraka Yajurveda, the major divisions, here known as Aṣṭakas, representing a mere mechanical grouping of equi-numerical Adhyāyas, were only nominal in that the Adhyāyas were continuously counted from Aṣṭaka to Aṣṭaka. The text as now available is after the latter scheme, which is represented here by only two figures, corresponding to Adhyāyas and Khaṇḍas, it being unnecessary to denote the nominal Aṣṭaka division. Adhyāya 34, which is not sub-divided into Khaṇḍas, is brought into line with the rest of the text by being treated

¹ The appellation of Pañcama Grantha as used at the head of as well as in the colophon to the Aśvamedha supplement, indicates that at one time or, at least, in some particular redaction of it, the preceding main text of forty Sthānakas might have been arranged into four Granthas, the first three of them corresponding to the present three Granthas, namely, Iṭhimikā* (< Bhrithimikā* = Prathamikā), Mādhyamikā and Orimikā* (< Avarimikā* = Avaramikā*), except that Yājyās and Anuvākyās as now included in the body of these Granthas, were taken out of them and grouped into a separate fourth Grantha. As will be noted, this is incidently corroborated by a specific reference to Yājyās and Anuvākyās as Caturtha Grantha in the colophon to Sthānaka 40. Reference to this Grantha division has, however, been obviated here by counting Sthānakas continuously.

as consisting of one, unbroken Khaṇḍa, uniformly represented by the number १.

- (ix) Kauthuma-Sāmaveda has two main divisions, namely, Pūrvārcika with its two appendages, Āraṇya-Kāṇḍa or Āraṇya-Saṁhitā and Mahānāmnyārcika, and Uttarārcika, also known as Chanda-Ārcika. Each of the two Ārcikas is sub-divided into Prapāṭhakas, Ardhas, Daśatis (in Uttarārcika, called Sūktas) and Mantras. The Pūrvārcika head-division into three Kāṇḍas, each consisting of two Prapāṭhakas, is in name only, Prapāṭhakas being counted continuously throughout. There is, however, yet another scheme common to both Ārcikas, in which the text is split up into Adhyāyas, Khaṇḍas and Mantras. While both appendages of Pūrvārcika are excluded from the Prapāṭhaka scheme, the Adhyāya scheme takes cognizance of Āraṇya-Kāṇḍa which is counted as the sixth Adhyāya, possessing, like the other Adhyāyas, bi-fold sub-division. The scheme of representing Pūrvārcika and Uttarārcikas by the numbers १ and २, respectively, and counting the Mantras as read in each of them continuously as employed in Bloomfield's Concordance, is followed here. But while it indicates the first of the two appendages abbreviatively as Ārs. and the second one fully as Mahānāmnyah, here the number २ stands for the former, which is further divided into Daśatis (or Khaṇḍas) and Mantras and the number ३ for the latter, which is sub-divided into Mantras only. In this way, Āraṇya-Kāṇḍa and Mahānāmnyah are here represented by three and two figures respectively¹.
- (x) Jaiminiya-Sāmaveda is referred to by means of three figures, the last two of which correspond to the ancient textual sub-division into Khaṇḍas and Mantras. Each of the four head-divisions, textually arranged in the order, Pūrvārcika, Āraṇya *cum* Mahānāmni, Ūhagāna and Ūhyagāna, the

¹ cf. RC. १, for the correlation of the references as given here with their actual occurrences in the printed text, which still continues to be presented within the complex framework of both the above-mentioned old divisions.

last two together representing Uttarārcika of Kauthuma-Sāmaveda, is denoted by the first figure, which is one out of the first four numbers (१-४), in the textual order of the four head-divisions. In the first head-division, namely, Pūrvārcika, separate representation of its ancient division into three Parvans, including the further four-fold sub-Parvan-wise splitting of the second Parvan, has been dispensed with by counting its Khaṇḍas continuously, thus bringing it into line with the other head-divisions¹.

- (xi) Śaunakīya-Atharvaveda is referred to by three figures, standing for Kāṇḍa, Sūkta and Mantra, respectively. This division is followed on account of its simplicity in preference to the other four-fold division into Kāṇḍas, Prapāṭhakas, Anuvākas and Mantras. There is some difference in the Berlin and the Bombay editions, in the enumeration of Sūktas in Kāṇḍa VII and in respect of treating the eight Paryāya hymns, scattered over seven different Kāṇḍas, as one consolidated hymn or as so many separate hymns in each case as also in that of grouping the Mantras of each Paryāya and thus reducing their number². The references here follow, as a rule, the Bombay edition².
- (xii) Paippalāda Atharvaveda is referred to by three figures as representing its three-fold Kāṇḍa-Sūkta-Mantra division in preference to its other four-fold division into Kāṇḍas, Anuvākas, Khaṇḍas³ and Mantras. Such Sūktas (e. g. III, 37) as need further editing towards being differentiated into their constituent Mantras, have been provided with an artificial Mantra sub-division, uniformly denoted by the number १. Also, when some still undifferentiated group-Mantra

¹ This device is already used, alongside of the ancient method, in Raguvīra's Devanāgarī reissue of Caland's Roman edition.

² cf. RC. ३, for its referential correlation with the other edition.

³ The manuscript reading, क. (= Kāṇḍa) for this sub-division, though copied as such in the printed editions, is obviously a mislection for *क., probably due to the loss of original aspiration in the Kashmirian dialect, followed by a conscious, though wrong, effort at emendation (= क. > क.).

(e. g. IX, 12, 6-7) has to be referred to, only the figure on the right side of the grouping hyphen is entered here.

7. SIGNS AND SYMBOLS.

The following signs and symbols are used towards consolidation or clarification of record :—

1. ✓ is prefixed to verbal roots as their distinctive mark, e. g. ✓अह्.
2. ✓- is, in a number of cases, juxtaposed to such compositive prepositions as implicate their verbal correlate being syntactically supplied from outside the text, e. g. अति✓-.
3. - (=full hyphen) is used at the end of a declinable base as its distinctive mark and under a particular syllable of a word to denote the position of Udātta accent in the same, e. g. अंश-, अग्नि-.
4. - (=half hyphen) is used before a shortened declensional form, immediately following a base, to indicate its initial lacuna, अग्नि->-तिनः as against -तिनम्. It is also used as Avagraha between components of a compound, e. g. अग्ने-ग-.
5. | (=vertical line) is put above a syllable to indicate the position of Svarita as the accent proper of a word, e. g. अ-कुप्यन्च्-.
6. = indicates 'is the same as,' e. g. तथा गत्या (= तेन प्रकारेण), p. 112^b.
7. + indicates formative or compositional contamination, e. g. ✓जन्+ङः p. 32¹, ६अ+इवैथ- p. 499^m.
8. → indicates 'becomes' e. g. अंशे(र→)रा-.
9. > = →, e. g. २अभि > मी.
10. ← indicates 'is derived from' or 'referable to' e. g. ६अ←नञ्.
11. < = ←, e. g. अन्तः(<र)-कोश-.
12. <> indicates 'derivation from' alternating with 'reversion to,' e. g. अनङ्गु <> ध्- p. 165^b.
13. s indicates inclusion in or loss of the following अ in the preceding phono-fusive आ, ए or ओ, e. g. वाऽन्यस्य p. 13¹, स्वरेऽविशेषः p. 4^b, भूरि विमृश्योऽयम् p. 13¹.
14. ss indicates inclusion of the following आ in the preceding phono-fusive आ, e. g. पञ्चम्यर्थस्याऽऽकङ्क्षितत्वात् p. 5¹.

15. (s) indicates inclusion of the following अ in the preceding phono-fusive अ of phonetically reversionary nature, e. g. अस्त्रै(s)यण-

16. , is used as a general separative mark, e. g. between (i) different portions or aspects of basic or formative entries, e. g. √अस्, अस्ति; अनुस् (>इ, ऋ) √अवह्; अध, अधा; अन्त,न्ता-; अनु,>नू-याज्-; and (ii) inter-unit referential divisions, e. g. अनुयजति तै ६, ३, ११, ६; and (iii) in foot-notes, e. g. ....कुत्वाभावः, p. 211°.

17. ; is used as a separative mark between referential units, e. g. अंश- > -शः २, १, ४; २, १.

18. . is used as a terminative mark at the end of separate paragraphs, e. g. अनु √दिष्, ...; १०, ५, अंश- ..., १७. It is also similarly employed in abbreviations, but is generally dropped when the same enter into composition with other abbreviations¹, e. g. नापू. against नापूटि., or are followed by referential figures which may or may not be put inside brackets, e. g. अंश- > -शः अ २, १, ४; शौ (११, २, ११). p. 8¹.

19. ' ' are used generally to enclose quoted portions with इति appended at the end, e. g. 'कृत्योक'. p. 8°.

20. ° as a top-mark is used in the completive sense, following letter or letters standing for the complete basic entry, e. g. °शु- (=अंशु-) and preceding letter or letters being indicated as combinative with the basic entry, e. g. अंशु- > ... °शु- अन्° (=अनंशु-). It is likewise used in foot notes, to avoid repetition of preceding as well as following separate words in quotations, e. g. °वामीरनु° (=अग्ने वामीरनु संरक्षि) p. 201°. When juxtaposed, accented or not as the case may be, between the abbreviating hyphen and a following declensional form, it indicates the vocative character of the latter, e. g. अंशु- > -०शो, अग्नि- > -०ग्ने.

21. * indicates hypothetical nature of (i) a basic entry or a particular meaning of it, when it is placed at its left top-corner, e. g. *अप्-, √अप् *हिसायाम्, p. 528¹, (ii) accent, supplied or emended, when it is placed above the particular accent-carrying syllable, e. g. अस्त्र-ह्रस्वः, अस्त्र-संयोज्यः, (iii) declinability of a base, when it is placed on the terminal hyphen, e. g. अस्त्र- and (iv) compositional division, when it is placed on the medial hyphen, e. g. अस्त्र-रि-क्ष-

¹ cf. Abb. for the provision being made towards disuse of dispensable compound abbreviations in the continuation.

22. ? precedes basic, conjugational and declensional entries and abbreviated names of texts and follows referential units to indicate obscurity, uncertainty or undependability of the form in which a particular entry is made in general or in reference to certain passage or passages in the matter of the following as related to it :—

- (i) Textual postulation, (e. g. १अ-कल्याणी-, अक्षी- > -यौ पै ६, ६, ११).
- (ii) Phonology, (e. g. ?अंहारि-).
- (iii) Intelligibility, (e. g. ?अकन्त:).
- (iv) Compositional division, (e. g. ?अप्-सरु:).
- (v) Etymology, (e. g. ?३अर्थ-).
- (vi) Hypothesization, (e. g. ?√*अराय).
- (vii) Accent, (e. g. अष्टौ in मै ४, २, १४?).

In foot-notes, it follows a topical abbreviation, (e. g. व्यु.?, मुग.?) to signify the doubtful character of the subject.

23. φ is prefixed to a prepositionally composite derivative entry to signify the separability of its prepositional component, e. g. φअप-शोचुचत्-. It follows a referential unit when a particular entry partakes of this nature only in that passage, e. g. अप-घ्नत्- > -घ्नत् ऋ ८, ४३, २६φ.

24. ‡ precedes a basic, conjugational or declensional entry or a textual abbreviation to signify variant character of the entry in reference to a corresponding reading in R̥gveda or elsewhere as invariably indicated in a foot-note¹, e. g. अ-जर- > ‡-रस्य. It follows a referential unit if the signification of this character of a particular entry is to be delimited to that particular passage, e. g. अग्नि-मत्- > -मान् काठ २३, ११‡.

25. † precedes a basic, conjugational or declensional entry to signify its occurrence in a R̥gvedic verse, clause or phrase, which in being repeated in other texts has lent this entry also to them as its integral constituent², e. g. †अजम्-; अजमन्- > †-जम्. It is applied to the referential

¹ It is to be observed that the present part is defective in respect of the corresponding textual variants to certain R̥gvedic entries having not been thus indicated and that this defect is being made good for in the terminal supplement to the whole volume.

² Corresponding R̥gvedic cross-references are also being added in foot-notes, or otherwise indicted, but only with effect from the next part of this volume.

apparatus initially or terminally, according to the extent to be covered, when it is intended referentially to delimit this signification of a particular entry, e. g. **अव्युत्-व्युत्- > -व्युत् शौ २०, ३४, ९†**. When it is to be shown that an entry occurs in this repetitional manner only partially in a text in which it is read a number of times, a degree figure is put above it to specify the number of the repetitional occurrences, e. g. **अस्मद्- > *३- > नः मै. ४, १४, ९^१; १†**.

26. ¶ precedes a basic, conjugational or declensional entry to signify its occurrence in the Brāhmaṇa portion of a Black Yajurvedic text. It is referentially applied initially or terminally according to the extent to be covered, when it is intended referentially to delimit this signification of a particular entry, e. g. **¶अपि/सृज्, अव/पद् > ¶अवपद्यन्ते, २अरण्य- > -ण्यम् मै ¶१, ९, ७**. When it is to be shown that this characteristic of an entry is found only partially in a text in which it is read a number of times, a degree figure is put above it to specify the number of the occurrences, characterised as such, e. g. **अधि मै ४, ४, ५^२; १¶**.

27. § is a prohibitive mark to exclude jurisdiction of the signification of † and ¶ from a conjugational or declensional entry or certain passage or passages in which it occurs², e. g. **† अ-तन्द्र- > §-न्द्रम्², ¶अनायतन- > -नः §शौ...**, **अपराह- > -¶हे पे ... १०, ६, ७§**.

28. Three bracket-sets are used as under :—

- (i) ( ) Round brackets enclose inter-entry formative or phonetic indication, e. g. **अ-का(ण>)णा-**, **अपि/ळा(<स्था),अभ्या(भि-आ)/वह्**. In prepositionally composite conjugational forms, such of them as are textually implied are also put in these brackets, e. g. **अति/चर् > अति^v(चर)**.
- (ii) [ ] square brackets enclose colophons to basic entries, listing first components of compounds in which they are used as subsequent components, e. g. **अंशु-... [°कु- अन्°, उप°...], /अव् > [अनु>न्व°...]**.

¹ This semi-colon, being unnecessary, is being dropped in the continuation.

² The post-hyphen position of †, ¶ and § in abbreviated conjugational or declensional entries, wherever found in the Concordance, should be taken for their pre-hyphen position, being a more accurate representation of the situation, e. g. **-§न्द्रम् > §-न्द्रम्**.

- (iii) [ ] el brackets enclose such referential units as refer to inter-textual repetition, the first unit as indicating a R̥gvedic verse or a portion of it with the particular basic, conjugational or declensional entry as its integral constituent being repeated in the texts as indicated by the subsequent units, e. g. १भुङ्क्ष्य- > -इव्यैः ऋ [६, ६०, १४; ८, ७३, १४].
- (iv) [( )] round brackets within el brackets enclose such referential units as refer to inter-textual repetition, indicating that a R̥gvedic verse or a portion of it as referred to by the referential entry inside the outer el brackets is repeated in the text or texts, referred to by the referential entry inside the round brackets with this difference that the particular basic, conjugational or declensional entry is not repeated, being replaced by some synonym or variant, e. g. अंशु- > -शुः ऋ ९, [६२, ४; (८२, १)]; अ-सपत्न, स्ना- > -नः ऋ १०, १७४, [(१५९, ४) ४]; -स्ना ऋ १०, १५९, [४, (१७४, ४)].
- (v) In foot-notes, brackets have only a punctuative use, bringing into full relief authorities cited and comparisons and counter-comparisons made in the course of topical discussions. Round brackets are used when only a single set is needed. But when in the course of an involved discussion, brackets within brackets are called into service, their order of precedence and repetition may be represented as [([([ ])])] .

8. TYPOGRAPHICAL SETTING.

1. The text section of the Concordance is presented in three columns to a page.

2. The first and the last entries of words on a page are indicated on the top, to the left and to the right, respectively. But when a page ends or begins with an alphabetically discrepant secondary entry, the preceding primary entry followed by the sign >, is indicated at the top, to the right or to the left, as the case may be, e. g. अनु√धा > (p. 201).

3. In a divisional column, basic entries are made in distinct significant columns of their own, extending up to five grades according to the nature of the progressive stage of development, which may have to be indicated in the case of the derivatives entered therein in reference to

their primaries. Each succeeding column is removed from the preceding one by a definite measure towards the right, e. g. $\sqrt{\text{अत्}}$, $\sqrt{*अप्}$, $\sqrt{१अम्}$.

4. Separate paragraphs are assigned to the Sārvadhātuka and the Ārdhadātuka sections of verbal conjugation as well as to the different Sārvadhātuka conjugational types (e. g. अनु $\sqrt{\text{गम्}}$, $\sqrt{\text{हृ}}$; अति $\sqrt{\text{तृ}}$). Similarly, several declensional sub-groups entered together under a common basic entry, are given in separate paragraphs, e. g. अस्मद्-, अहम्-.

5. In this way, the whole material is presented in the form of basic pedigrees, making it very easy for the eye to notice at once where one such series ends and the next begins as also the extent to which a particular base, verbal, declinable or indeclinable, has in actual vedic usage permitted itself to be affected by the phenomena of internal transformation and external accumulation. Thus, while prepositionally composite radical bases like अती(ति $\sqrt{\text{इ}}$) and अप $\sqrt{\text{नुद्}}$ have hardly ever gone beyond the second column, simple radical bases like $\sqrt{\text{अत्}}$ and $\sqrt{*अप्}$ have freely travelled up to and, sometimes, even beyond the fourth column.

6. The commentary section of the Concordance is presented in the form of alphabetically¹ headed, separate foot-notes, arranged as a rule, in two columns, but, sometimes, from typographical considerations, in three columns also, e. g. p. 186.

7. Three different types have been used according to the following scheme, aiming at bringing out in full relief the several distinct features of each entry :—

I. The bolder black type is used in the following :—

- (i) Primary verbal roots, simple as well as composite.
- (ii) Un-pedigreed declinable and indeclinable bases as well as cross-referential entries of peculiar conjugational and declensional forms and the first members of alphabetically arranged cross-referential series of derivatives, (cf. II, v below).
- (iii) The head figure of every referential unit.

¹ English instead of Sanskrit letters are used for this purpose only with a view to add to the visual effect towards referential readiness.

II. The smaller black type is used in the following :—

- (i) Conjugational forms.
- (ii) Pedigreed declinable and indeclinable bases at all stages.
- (iii) Compounds of declinable and indeclinable bases.
- (iv) Declinable forms.
- (v) Members, beginning with the second, of an alphabetically arranged, cross-referential series of derivatives, e. g. अ॒नु॒मु॒ etc. against अ॒स्त॒वे.
- (vi) Foot-notes, to indicate, (a) quoted words, (b) verbal roots and their conjugational forms, (c) derivative bases and their declensional forms, (d) indeclinable bases, (e) Paṇinian suffixes, (f) the word, शो॒चः and, (g) the abb. उ॒सं.

III. The white type is used in the following :—

- (i) The main body of the referential section.
- (ii) The main body of the foot-note commentary.
- (iii) The bracketed derivative or phonological analysis as given within the body of a basic entry, e. g. अ॒-वृ॒ण्य(वृ→)न्ती, अ॒त्यं(ति-अं)हस्-, अ॒त्यं(ति/अ)ई.
- (iv) The cross-referential indication of a principal entry, e. g. √अ॒द् यद्. after अ॒स्त॒वे.
- (v) Compositional cross-references, bracketed or unbracketed as the case may be, terminally supplied to articles, related to compositive basic entries, e. g. अ॒ज्ञ- [.....अ॒ति°.....]

प्रस्तावना

१. ग्रन्थस्य संक्षिप्ते इतिभूतभविष्यती

साक्षात्सरस्वतीसधर्मेव सन् सत्संप्रदायतः सरस्वतीपदसुभूषितस्वनामान्तः स्वामी दयानन्द उत्तरापथे किलाऽष्टादशे वर्षाणि यावत् जनतोपकारसारं च विश्वोद्धारप्राग्भारं च परमोदारधर्मप्रचारं कृत्वा षष्ठ्यूनद्विसहस्रतमेऽब्दे (१९४०) परमं पदं प्राप्तवान् । तदीयायाः सत्योत्साहनिर्भरायाः प्रेरणायाः खल्वेतत् फलेग्रहित्वमिव समपद्यत, यल्लोके समुज्ज्वलायां भारतीयायां प्राच्यां संस्कृत्यां सामान्येन, सामाजिकाऽसमन्वयजगद्व्याधिभारपरमौषधंभावुकेषु वेदेषु वैशेष्येण च महादरबुद्धिः प्रादुरासीत् ।

एवंविधे किल श्राद्धसौरभाऽऽवासिते सामाजिके वातावरणे महात्मनस्तस्य निर्वाणसंप्राप्तेर्दशम इव वर्षे संजाते तदीयपादपूतां पद्धतिमेवाऽनुसरन्तौ परमार्थनित्यौ स्वामिनावानन्दपदोत्तर-विश्वेश्वरनित्याऽभिधेयौ वेदप्रचारार्थं सायुज्येन बद्धपरिकरावभवताम् । तौ तावद् वेदाऽध्ययनसौकर्यैकनिबद्धमनसौ दृढमेवमन्वभवतां यथा यथावदुपयोग-वदर्थसामग्रीकेण केनचिद् वैदिकेन कोषप्रवेकेण जनतासुलभेन सतैव तस्योद्दिष्टस्य विषये साफल्यं स्यादिति । न च कोऽप्येवंविधो वेदैकाऽनुसंधानसौविध्यकरः कोषो विरचितपूर्व इति संप्रधार्य च तौ चत्वारिंशदूनद्विसहस्रतमेऽब्दे (१९६०) आत्मीयमभिनववैदिककोषविरचनपरं निश्चयमुदघोषयताम् । तस्योद्घोषणस्य पञ्चमे वर्षे (१९६५) च तौ विरच-यिष्यमाणकोषाधारंभावुकाश्चतस्र ऋग्वेदादिवेदचतुष्टयीय-पदानुक्रमणिकाः प्रकाशमनयताम् । प्रवर्त्यमाने चैवं वैदिक-कोषीये कार्यकलापे सप्तत्युत्तरोनविंशतिशततमेऽब्दे (१९७०) यवीयानेव सन्नपि स्वामी नित्यानन्दो नित्यैकानन्दं पदं प्रापद्यत । अचिरायुषैव सताऽपि चिरसयुजा तेनैवमपरिहार्यतया वियुक्तोऽपि सन् स्वामी विश्वेश्वरानन्दस्तु तत् ऊर्ध्वमेक एव दश वर्षाणि यावत् तं कार्यभारमुदवहत् । तत्पश्चादेव 'वयमतीव वृद्धाः संजाताः, सांप्रतमन्येन केनाऽपि कनीयसा कार्यभारोऽयं स्वोपरि ग्रहीतुं सांप्रतम्' इत्यनया तदीयया सत्-प्रेरणयाऽयं जनः सद्भावैका-ऽऽजीविकः सन्नशीत्युत्तरोनविंशतिशततमेऽब्दे (१९८०) मेवाकार्यमिदमूर्यकरोत् ।

तस्मिन् समये तावत् पदानुक्रमणिकाचतुष्टयीत ओकारादिपदावधिकोऽनाख्यातिको भागः प्रातिपदिकी-कृतः सन् संगृहीतपूर्वोऽभवत् । तत्र चाऽकारादीयेऽंशे यत्र तत्रैतरेय-शतपथ-तैत्तिरीय-ब्राह्मणवचनैः प्रमाणितानां सतां सायणोवटमहीधरदयानन्दीयानां शब्दार्थानां संग्रहोऽप्यवियत । तत् उपरितने क्रियतिचिदंशे च मध्ये मध्ये पाणिनी-यानि सूत्रादीन्यपि ग्रिफिथद्विज्ञीयानि मतान्यपि प्रमाणत्वेनोद्धृतान्यासन् । एवं खलु स्थिते तदेदमन्वभूयत यद् व्यासितश्च पूर्तितश्च करिष्यमाणः कोषोऽयं सर्वशाखीययाऽऽख्याताऽनाख्यातोभयविधया वैदिकपदसामग्र्या च यथो-पलब्धिकब्राह्मणाऽऽरण्यकोपनिषदज्ञोपाङ्गतया च तत्तद्भाषीयप्राग्वर्किततद्वेदभाष्यीयया च श्रौतार्थाऽवबोधप्रयोजिकया सामग्र्या चाऽवश्यं सनाथयितव्य इति । एतदनुसारमेव च पञ्चषाणि वर्षाणि यावत् कार्यकलापे प्रवर्तिते सति षडशीत्युत्तरोनविंशतिशततमेऽब्दे (१९८६) वैदिकशब्दार्थपारिजाताऽभिधस्य कोषस्य प्रथम आदर्शरूपः प्रखण्डः प्रकाशमनीयत ।

यद्यपीदं प्रकाशनं दिष्ट्या सर्वत एव वर्धापनस्य च प्रशंसनस्य च पात्रतामभाज्यत, तथापीदं तावदेतद्-निर्माणसकालमेव निरवरोपणतया खलु निश्चयपदवीमारोप्यत, यथैवंप्रकारकस्य कोषस्य समुचितं संपादनमनन्यथा-सिद्ध-साज्ञोपाङ्गसंपूर्णवैदिकवाङ्मयीयसकलपदानुक्रमाऽऽत्मक-कोषान्तर-सव्यपेक्षमेव स्यादिति । एतस्याः प्रतीतेरनुपदम्

उक्तपूर्वप्रकारकस्याऽनिवार्यत्वेनाऽपेक्ष्यमाणस्य च सतः साधनग्रन्थस्य महत्या आवश्यकतायाः पूर्त्यर्थं योयोगततिर्व्यतानि, अयं प्रकृतः कोषस्तावत् तदीयसाक्षात्फलस्वरूपो भवति । एतत्कोषीयप्रारम्भिकप्रवृत्तेस्तृतीयवर्षान्ततः (१९८९) खल्वयं विनिश्चयोऽकारि यथा वैदिकशब्दार्थकोषस्य यथेष्टायाः संपूर्णेनितरामेतदीयसंपूर्त्यधीनत्वादादौ तावत् सर्वथा शक्यताऽयमेव कोषः संपादनीयः पश्चादेव चासावपर एतत्साध्यभूत इति । एवं तावदासाधारण्येन क्रियमाणस्य ग्रन्थस्याऽस्य दशम्य इमा वर्षा भवन्ति । अनया हायनदशत्या च यथापेक्षसामग्रीसंकलनस्य संपूर्तिश्चरमसंपादनप्रकाशनकार्याङ्गप्रयोजिका सती समासादिता भवति । अस्य च ग्रन्थस्य पञ्च विभागा भवन्ति (तु. भू. २, ग, २), ये चाऽपि साकल्येन प्रकृतखण्डसकायेषु सत्सु द्वादशसु खण्डेषु प्रविभक्ता भवन्ति । तत्र तावद् द्वितीयविभागीयं खण्डद्वयं प्रकाशितचरं भवति (१९९२-९३) । खण्डमात्रकः संस्तृतीयो विभागश्च मुद्रणस्थो भवति । भूयश्चेदपि संभाव्येत यदसति कस्मिन्नपि प्रत्यूहविशेष एतः पञ्चमीभ्यो वर्षाभ्यः (२००४) द्वादशाप्येतद्ग्रन्थीयाः खण्डाः प्रकाशिताः स्युरिति ।

अस्मिन्नेवाऽन्तरे च वैदिकशब्दार्थकोषीयं कार्यमपि पुनः प्रवर्तितं सत् तावता समयेन प्रकाशनाङ्गोपान्त्यभावेन सुसंपादितं स्यात् । एतावतः प्रस्तुतसाधनग्रन्थसाधनैकप्रयोजितात् सतो व्यवधानादनन्तरं भूय इव प्रक्रियमाणो च तस्मिन् कोषे नितान्तं संकलनविषया च लक्षणविषया च सर्वाङ्गीणा संपूर्तिः स्यादिति कैमुतिकमिव संभाव्येत ।

एवमन्येऽपि बहवोऽवान्तरग्रन्थाः प्रकृतग्रन्थाऽऽधारेण विरच्येरन् । तेषां मध्ये तावदेकः प्रकृतविभागीयप्रतिष्ठः ऋ. मा. कौ. शौ. (तु. संज्ञे., क.) इत्येतद्वेदचतुष्टयोपाश्रयेण प्रवर्तितत्वाच्च चतुर्वेदकोष इत्याख्यः सन् मुद्रणस्थोऽपि भवति ।

२. ग्रन्थस्येदन्ता चेयत्ता च

यावताऽस्य ग्रन्थस्याऽतीव महती व्याप्तिर्भवति काठिन्यं च वैचित्र्यं चाऽस्य स्वरूपस्य, तावता नात्र किमपि चित्रमिव स्याद् यदस्य संपाद्यमानस्य द्वादशाब्दी व्यतीतचरी यन्त्रास्य समाप्याशाऽब्दपञ्चकान्तरापेक्षिणीति । अस्मिन्स्तावत् कोषे हि संपादचतुःशतसंख्याकानाम् ऋग्वेदादीनां यथोपलब्धिकवैदिकवाङ्मयीयानाम् आधारग्रन्थानां यावन्मात्रशब्दरूपराशयो यथावद् व्यवस्थापितया सत्या यौगिकया प्रक्रियया निर्देश्याश्च समग्रैः स्थलाङ्गैः सनाध्याश्च भवन्ति । तदुपरितन आलोचनात्मके टिप्पणग्रन्थे च यथापेक्षं प्रत्येकं शब्दरूपं वर्णितश्च व्युत्पत्तितश्च व्याकरणतश्च स्वरतश्च छन्दस्तश्च वाक्याऽन्वयतश्च विचार्य्य भवति । यत्र यत्र च पाठा अनिश्चितस्वरूपा वा दुरुहा वा शोधसापेक्षा वा भवन्ति, तत्र तत्र ते तथा प्रदर्श्या भवन्ति । यत्र यत्र च पाठानां स्थलवैशेष्येण पुनःश्रुतयो भवन्ति, तत्र तत्र तास्तथा सूच्या भवन्ति । यत्र यत्र च सश्रुतित्वे सत्यपि पाठानां विसंवादा भवन्ति, तत्र तत्र तेऽपि तथा संकेत्या भवन्ति । तदेवंव्यतिकरितस्याऽस्य महतः कार्यस्य संपादनार्थं प्रथमं तावद् येषां चतुःपञ्चानां ग्रन्थानां प्राक्कनाः पदपाठा उपलभ्यन्ते, तान् विरह्य सर्वेषामपरेषाम् आधारग्रन्थानां नूतनाश्च संपूर्णाश्च पदपाठा व्यरचिषत । त एव च यौगिकेन च यथावर्णमात्रिकेण चाऽनुक्रमेणोपनिबध्य यथाविधानकविशेषं (तु. भू. २, ग, २) व्यवस्थाप्य चेह समावेशिषत । सैवैषाऽतिविशालकायाऽभूतपूर्वग्रन्थमात्रकसंग्रहा च सामग्री पञ्चचत्वारिंशत्संख्याकासु निर्देशपृष्ठिकासु प्रतिलिपिं प्राप्तवती सती संप्रति चरमसंपादनप्रकाशनाङ्गाऽन्तर्गतिर्भवति ।

टिप्पणाऽऽत्मक आलोचनग्रन्थेऽपि च येऽनेके विषया उपनिबद्धा भवन्ति, तेषां मध्यात् तावत् पाठानां याथावस्थविनिश्चयश्च निर्देशानां यथापाणिनीयविधानकीकारश्चोभावेवाऽनतिशयितमात्राऽवधानविशेषसव्यपेक्षौ च तत्परकप्राग्वार्गदर्शनवैविध्ययथार्थव्यवस्थापनप्रयोजकौ च सन्तौ भूयिष्ठाऽचिन्त्यपरिश्रमैक-

साध्यौ भवतः । एवं स्थितेऽत्र विषये यः प्रयत्नः कृतो भवति, तस्य साराऽसारतः परीक्षणं सदसती विवेक्तुं क्षमा विद्वांस एव प्रमाणं स्युः । तस्येयत्तामात्रं स्पर्शक इव कश्चित् परिचयस्तु तावदिहाऽपि कार्येत । तथाहि । सालोचनाऽध्ययनसाचिव्यविशेषकरं विशिष्टस्वरूपं (तु. भू. ४, ७) निर्देशीयं सांकेतिकं विधानकं विरह्य प्रस्तुत-
खण्डीयानां ५९२ पृष्ठानामुपरि साकल्येन ६४०८ टिप्पणानि भवन्तीति कृत्वा मध्यतस्तावत् प्रतिपृष्ठमिमानि ११ भवन्ति । एष्वपि यथाक्रमं २२५, २७१, ५११ पाणिनीयप्रक्रियानुबन्धिवार्तिकीकरणं च तत्तच्छ्रुतिपाठीय-
शोभनं च तत्तच्छ्रुतिपाठभेदीयप्रदर्शनं च प्रयोजयन्ति । अपि चाऽपराणि ७०० इव टिप्पणानि स्वरसंस्कारौ चाऽर्थविचारं
चाऽधिकृत्याऽयं यावत् परिचितपूर्वायाः सत्या धातुप्रत्यययोगीयायाः प्रक्रियाया नितान्तं विविक्त्या इव सत्या अपरस्या
अभिनवायाः स्वोपज्ञायाः स्वतःसिद्धनाममात्रयोगीयायाः प्रक्रियाया द्वारमिवोद्घाटयन्ति (तु. भू. ४, १, अ, ५) ।
एतद्ग्रन्थीययोग्यासिस्वरूपयोरेतावतस्तावत् संक्षिप्तादेव सतोऽस्मात् संकेतमात्रादपीदं भूयः स्पष्टं प्रतीयेत,
यथाऽब्दानां दशतिद्वयेनाऽपि चेदीदृशो ग्रन्थः संपादितः स्यात्तर्ह्यसाम्बन्धीयसैवाऽनेहसा सिद्धः स्यादिति ।

३. विद्वत्-संग्रहः

उक्तपूर्वस्याऽस्य महतः कार्यस्य संपादनमनेकाऽभियुक्तजनीयव्यापारव्यवस्थयैव सुसाधं स्यादिति
कृतवैकाशीत्युत्तरोनविंशतिशततमस्याऽब्दस्य (१९८१) प्रारम्भे श्रीविश्वेश्वरानन्दवैदिकशोधसंस्थानस्य
किलाऽऽरम्भोऽभवत् । आदौ तावद् द्वित्राः सार्वकालिकास्तावन्त एव चाऽऽर्धकालिका विद्वांस इह कार्यं कुर्वन्ति स्म ।
प्रथमेन वर्षषट्केन तदीया संख्या द्विगुणिताऽभवत् । तत्पश्चाच्चोत्तरासुत्तरां समां कार्यमात्रावृद्धयनुरोधतः
सहायकभूतानां विदुषां संख्याऽपि विवर्धमानैवाऽभूत् । आ च नान्तरीयाऽतीतपूर्वाद् वर्षपञ्चकात् संप्रति ते
त्रिंशत्पञ्चत्रिंशा एव सन्तस्तत्कार्याङ्गीयनियोगाऽभ्यासविशेषवन्तो भवन्ति । कार्यव्यवस्थायाः सुसिद्धयर्थं
च तत्तद्द्वितीयनियोगा उपदशासु कक्षासु विभक्ता भवन्ति । एकैका निर्देशपृष्ठिका च यथाक्रममतिस्वकक्षा सती काले-
नेमं जनं तत्प्रातिस्विकनियोगयोः सतोश्च चरमनिरीक्षणस्य च टिप्पणीयसंपादनस्य च कृत उपधावति ।
एवं किलाऽनेन दैनंदिनेन विधानेन व्यवस्थीयमानं सत् कार्यमेतद् नियमेन चाऽप्रतिहतवेगेन च प्रवर्तते । एवं
प्रवर्तमानस्याऽप्यस्य कार्यस्य नैऋत्युद्दिष्टप्रगतिर्संभावनार्थं तत्तद्द्वितीयनियोगाध्यक्षभूतकर्मिष्ठप्रवेकोपकल्पिता व्यवस्थापन-
समितिश्च प्रातिसप्ताहिकस्य कार्यस्येतिभूतेन चेतिभविष्येण च परिचिता भवन्ती नैत्यिकी जागरूकतामिव भजते । ये
चाप्यन्ये विद्वांसः संस्थानबाह्याः सन्तोऽस्मिन् कार्ये प्रीतिविशेषं प्रदर्शयन्ति च साहाय्यविशेषमातन्वन्ति च, तेऽपि
विद्वत्परामर्शसमित्यङ्गतां भाज्यमानाः सन्तो बहुविधमिव किलास्य कार्यस्योपकुर्वन्ति ।

४. मुद्रण-प्रबन्धः

आदौ तावदनुसंधानविशेषीयाणां विशालकायानां ग्रन्थानां सुप्रतिष्ठित एव कस्मिंश्चिद् मुद्राग्रहे
समुचितं मुद्रणं संभवेदित्येवं खलु विचार्य वैदिकशाब्दार्थपारिजातीयः प्रखण्डो मुंबापुर्या निर्णयसागराख्ये मुद्राग्रहे
मुद्रापितोऽभवत् । तदुद्भवस्त्वयमनुभवोऽभवद् यथैवंविधानामतिक्रिष्टविधानकानां च बहुजनसाहाय्यकसंव्यपक्ष्णाणां
ग्रन्थानां समुचितं मुद्रणं तदीयनिर्माणक्षेत्रादतिदूरे कापि नैव संभवेदिति । तत्पश्चात् प्रकृतग्रन्थीयद्वितीयविभा-
गीययोर्द्वयोः खण्डयोर्मुद्रणस्थेहैव त्रयाणां मुद्राग्रहाणां सायुज्येन यथाकथंचित् प्रबन्धे संपन्नोऽपि सतीदमेव
निरचीयत यथाऽस्य संस्थानस्य ग्रन्थानां स्वक एव मुद्राग्रहे साधु मुद्रणं स्यादिति । एतदनुसारं च संस्थानीयस्य
मुद्राग्रहस्य प्रतिष्ठापितस्य सत् इदं वर्षत्रयं संपद्यते । यतश्च प्रस्तुतस्य खण्डस्य मुद्रणोऽनेन पर्याप्तं साफल्यं प्रत्य-
लम्बि, तत् एवैनास्मिन् विषय उत्तरोत्तरमपि भूयसी नैपुणी समासाद्येतेति सूचितं भवति । अन्यच्च । अस्य
ग्रन्थस्य मुद्रणं संभावितभिर्भार्यस्थितिकेनृजनसौकर्यमुद्दिश्याऽर्धतो भिद्यमानेषु त्रिप्रकारकेषु काण्डेषु कृतं
भवति । एषां यस्तावच्च श्रेष्ठः प्रकारो भवति, तस्य सुचिरस्थिरत्वं लक्ष्यीकृत्य निर्देशविशेषाऽधीनतया निर्माणं भवति ।

५. आर्थिकी समस्या

यदा स्वामिविश्वेश्वरानन्देनाष्टादशभ्योऽब्देभ्यः पूर्वमनेन जनेनाऽयं कार्य-भारो ग्राहितस्तदा तेन यथा-पेक्षमर्थप्रबन्धमहमेव करिष्य इति स्वीकृतमभवत् । एतच्च वर्षद्वयं यावत् सर्वथा सत्यापयन्नसौ द्व्यशीत्युत्तरोनविंशति-शततमस्याऽब्दस्य (१९८२) अन्ते देवेच्छया दिवंगतोऽभवत् । तदनन्तरं या तेन स्वराजोहणान्मासद्वयात् पूर्वं स्वीयाया अधिलक्ष्मितायाः संपत्तेः संभारणार्थं विश्वेश्वरानन्दसम्पत्प्रबन्धिनी सभा सनियोगविशेषं संस्थापिता-ऽभवत्, सा दश वर्षाणि यावदस्य संस्थानस्याऽर्थतो भरणमकरोत् । यथा तु तथा सभया सुकरस्याऽर्थवितरणस्य मात्राऽतीवाऽपर्याप्ताऽभवत्, तथा तदीयसदस्यानुमत्या मध्येत्रिणवत्युत्तरोनविंशतिशततमाऽब्दं (१९९३) राजकीय-जनतीयोभयविधसाहाय्यसंप्रापणेनाऽस्य संस्थानस्य संरक्षणार्थं समर्थभावुका विश्वेश्वरानन्दवैदिकशोधसंस्थानसमे-त्याख्या सर्वसंप्रदायस्थसहायकसज्जनैः संभाव्यमाना च सर्वसंप्रदायसाधारणा च सत्यपि संस्थान्तरमात्राऽनधीन-तया नितान्तं स्वतन्त्रा च सत्यसनातनसरस्वतीसंपूजनैकस्वधर्मा चाऽपरा संस्था तद्विषयकराजकीयनियमानुसारितया संस्थापिता सत्येतत्संस्थानीयं समग्रं प्रबन्धमात्मसादकरोत् । एतेन प्राबन्धिकेन परिवर्तनेन च संस्थानस्याऽस्य कार्यक्षमतायां खलु त्रैगुण्यविशिष्टमिवाऽन्तरं सुलक्ष्णं भवति । तथाहि । यत्राऽऽदितः प्रथमैस्त्रयोदशैर्वैरधिपञ्चा-शसहस्ररूप्यकव्ययेनाऽष्टलक्षमिताः निर्देशपृष्ठिका अक्रियन्त, तत्राऽधुनेवाऽवसितिमुपेयुषा वर्षपञ्चकेनैवाऽध्यर्थलक्ष-रूप्यकव्ययेन च चतुर्विंशतिलक्षमिताः निर्देशपृष्ठिका अकारिषत ।

परमेवं संपाद्यमानैश्च खलु कार्यक्षमताऽर्थस्य भूयसीं च स्थिराऽऽगमां च मात्रामपेक्षेत् । न च तदर्थ-मद्यापि नैश्चिन्त्यकरः कश्चित् प्रबन्धो भवति । तदभावे तु गत्यन्तरादर्शनाद् यथापूर्वमनेनैव जनेन चरमसंपादकीय-नियोगवतापि सताऽवदयमहरह इतस्ततोऽर्थसंप्रहायाऽविरतायासेन भाव्यमित्येषा दुःस्थितिरन्यथा सुस्थितामपि संस्थानीयां कार्यक्षमतां चैतद्ग्रन्थप्रकाशनीयां प्रगतिं च नितरां विहन्यादित्याशङ्कितमेव चेत्तः सदा भवति ।

६. आभार-प्रकाशनम्

एवं तावदस्य कार्यस्य तथा शास्त्रीयया च सांस्थिक्या चाऽऽर्थिक्या च दृष्ट्या स्वरूपपरिचापने समासतः कृते सत्येतत्-पथप्रवृत्तपूर्वाऽभ्यर्हिताऽभिवादनस्य च यावत्प्राप्ततत्सहाय्यकयथासिद्धात्मोपकार्यतानिवेदनस्य च संप्रति खल्वयं प्रीतिकरः शुभोऽवसरः समुपतिष्ठते । प्रथमं तदहं तांस्तान् प्राथमिकान् वेदमन्त्रदष्टून् ऋषींश्च तदनु तांस्तान् पदकारांश्च निघण्टुकारांश्च तत्तद्वेदाङ्गोपज्ञानप्रकाशनसुगमितनिगमार्थसुकीर्तीन् यास्क-पाणिनि-पिङ्गल-प्रभृतीना-चार्यवरांश्च भूयो भूयो नमामि । अथाभिवादयेहं तांस्तानपि सर्वान् प्राग्मध्यागर्वाङ्गालिकान् ब्राह्मणोपनिषद्भिर्योतिः-शिखोत्सेचनैकव्रतान् वैदिकभाष्यकारांश्च तांस्तानपि च सर्वानर्वाचः स्वीयाऽजस्रमहापरिश्रमसंप्रवर्तितस्वोपज्ञसंप्रदामविशे-षान् सतः वैदिकाण् शोधकांश्चाऽनुवादकांश्चाऽल्लोचकांश्च भाषामीमांसकांश्च छन्दोविवेचकांश्च कोषकारकांश्च । नामोद्देश-विशेषतश्चेह द्वे ब्रह्मफौलस्य वैदिकपुनःपाठविवरणी च तत्सहकारितस्यैजर्टनस्य वैदिकपाठभेदविवरणी च कृती साकल्येनैवैतद्ग्रन्थान्तःपातिते सत्या उपकारकभावेन संकीर्त्ये भवतः । यथायतनीयैरभियुक्तैः सामान्येन च विद्वत्-परामर्शसमितीयसदस्यैर्विशेषेण चाऽस्मिन् कार्ये प्रीतिमद्भिर्भूयते, तदहं बहु मन्यमानस्तदर्थं हृदा सर्वेषामपि तेषां सभाजनं करोमि । नित्यशब्दब्रह्मनिष्ठाऽऽदर्शोद्दिष्टमुनिजोचितप्रभूततत्पस्काऽऽत्मभावस्य च समये समये प्रत्युद्भावसमा-लोचनेन चोपयोगवद्वस्तुप्रदर्शनेन च ममोपकाराऽतिशयं चोत्साहोद्रेकं चातन्वतश्चात्मनः सुहृदः श्रीसिद्धेश्वरवर्मपरम-विदुषस्तु सुनाम सादरविशेषमुक्तीर्यतामि । अथाऽपि ये नाम विद्वांसः पुरा चाऽद्य च संस्थानीयकार्मिष्ठतयाऽस्मिन् सर्व-शक्तिव्ययकरे कर्मणि भक्तिक्षमतोभयनिर्भरितसद्योगतो मम सयुगवानोऽभूवन्, सर्वानपि तानहमद्य धन्यान् संभाव-यामि । यच्च एम्. ए., एम्. ओ. एल्. इत्युपाधिवरः श्रीभीमदेवशास्त्री, विद्यावाचस्पतिः श्रीरामानन्दशास्त्री च सर्वथाप्यभिज्ञभावेन च योग्यतया च यथास्वं नियोगभारमुद्धृत्यौ मदीये संपादनकार्ये सौकर्यविशेषं सुतरामकाष्ठाम्,

तदेतद् विशेषमानार्हतयेहोस्त्रिखामि । यदपि विद्यावाचस्पतिः श्रीरघुनाथचन्द्रशास्त्री नियोगसामान्यस्य सम्यगनुष्ठानतो व्याकरणाचार्यः श्रीभरनाथशास्त्री च मुद्राप्यमुद्रणपत्रिकयोर्व्युत्पत्तिसमाधानसहकृतावलोकतो मम साहाय्यं समपीपदतां, तदपीदं विज्ञापयामि । मुद्रणगृहीयकर्मिष्ठवर्गस्य सामान्यतोऽधिष्ठातुः श्रीधनपतिराजश्रेष्ठिनश्च मुद्रकस्य श्रीरेवतरामस्य च स्थापयितुः सिराजदीनस्य च विशेषतः प्रस्तुतखण्डीयस्य सुमुद्रणस्य कृते साधुत्वं वदामि ।

अथेदगबृहत्कार्यसिद्ध्येकनिमित्तभूतं सामान्यन्तरसंपत्त्येकाधारमिव च सन्तमर्थसंग्रहमधिकृत्याऽऽदौ तावद् भूतपूर्वो बडौदानरेशो महामान्यो महाराजो गायकवारः सरपूर्व-तृतीय-सयाजिरावसमाख्यश्च पूर्व-मिन्दौराऽधिपतिर्महामान्यो महाराजो होल्करः श्रीतुकोजिरावसमाख्यश्च महत्या कृतज्ञतया संस्मर्त्तव्यौ भवतः, यौ लाभपुरीयसांस्थिकप्रारम्भात् पुरा स्वामिविश्वेश्वरानन्दस्य प्रोत्साहकभूतावेतत्कार्यसंपादनार्थं प्रत्येकमुपविश-सहस्ररूप्यकमितं परमोदारं साहाय्यविशेषमकुरुताम् । एवमेव भूतपूर्वः पटियालानरेशो महामान्यो महाराजाधिराजमेहेन्द्रः सरपूर्वभूपेन्द्रसिंहसमाख्यश्च क्योथलनरेशो महामान्यो राजा विजयसेनश्च कार्तज्ञेनोत्कीर्त्यौ भवतः, यौ सिमला-पत्तन एतत्कार्यीयप्रवृत्त्युदयस्थानभूतायाः शान्तकुट्या निर्मापणार्थं तस्मा एव स्वामिवराय महार्घं भूमिखण्डं सहैव प्रादत्ताम् । इदं च भूयो विशेषेणोत्साहं जनयति यद्वर्तमानौ बडौदानरेशश्च पटियालानरेशश्च स्वपूज्यपितृपादपद्धतिं योग्यतया सुतरामनुसरन्तौ पुष्कलार्थप्रदानतः संस्थानेनाऽनेन सगुक्तावेव भवतः । अथ सांप्रतिकेषु वर्षेषु तावद् अस्य कार्यस्य पूर्यर्थं भारतीय-पञ्चापीय-संयुक्तप्रान्तीय-हैद्राबादीय-महेश्वरीय-द्रावन्-कोरीय-जम्बुकारमीरीय-योधपुरीय-कोल्हापुरीय-सांगलीय-नाभीय-क्योथलीय-शाहपुरीय-राजकोषेभ्यश्च अवागढ-संस्थानाञ्च पञ्चापीय-कालिकातीय-विश्वविद्यालयाभ्यां च विश्वेश्वरानन्दनिधानतश्च मूलचन्द्रखैरातीरामनिधानतश्चास्थिरं सदपि महार्घं च महोपकारकं चार्थिकं साहाय्यकं संप्राप्तं भवति । मुंबई-विहार-मद्रास-प्रान्तीयराज्यैश्च संस्थानीयानां कियतांचिद् ग्रन्थानां क्रयणं व्यवस्थापितं भवति । सार्वदेशिक-पाञ्चापिकाभ्यामार्यप्रतिनिधिसभाभ्यां च प्रस्तावविशेषतोऽत्रत्यं कार्यं प्रमाणितं भवति । अपि च बहुभिर्बहुदायिभिः श्राद्धैः सज्जनैः संस्थानीयायाः सभायाः संरक्षकत्वं वा सदस्यत्वं वा स्वीकृतं भवति । एषां खलूक्तपूर्वाणां नानाविधानां सहायकप्रवेकाणां मध्य एकैकमपि प्रति तथाविधं मम हृदयमाभारनिर्भरं भवति, यत् तदीयं किमपि वाचनिकं प्रकाशनं कथमपि कर्तुं नितान्तमशक्नुवानः सन्नेतदेवाऽहं भावयेयं यथा कथंचिदप्यहमेतत्-कार्यीयपरिशीलनेन तुच्छतुच्छेनापि सता वैदिक्याः शेमुष्यारश्च विशेषतो भाषाशास्त्रीयायाः प्रवृत्तेश्च सामान्यतः कमपि प्रकर्षलवं प्रयोजयेयमिति ।

७. उपसंहारः

यथा चेदं विभावयामि ग्रन्थमिमं संप्रति सांप्रतिकानां वैदिकविद्याविशारदानां करगतीकुर्यामिति, तथा चैव मदन्तर्भेदद् भयमिवोत्थितं भवति । जानाम्येव ह्यतिदुर्मर्षा एतदीया दोषा इति । एवं स्थिते वितर्कयेऽहं यदस्मिन्नतिगहने च विशाले चाऽजस्रं प्रगामुके च कार्ये सामान्यतोऽप्यनिवार्याऽनेकजनीयहस्तानुसंक्रमवशाच्च विशेषतोऽपि निर्देशयैतथी च व्यवस्थापनवैषमी च दुष्परिहरे इव स्यातामिति । अपि चेदमनुभवाम्यहं यथा प्राबन्धिके चाऽऽर्थिके च भारेऽन्यत्र संक्रान्ते सत्यहं चेद् ग्रन्थसंपादनमात्रनियोगोऽभविष्यं तर्ह्यत्राऽवरतो दोषाणां मात्रा नूनमूनता-मैष्यदिति । उभाभ्यामपि त्वेताभ्यां वितर्कानुभवाभ्यां मिथ्यात्मतोषैककराभ्यां सङ्ख्यां प्रेक्षकाणां समाधानलेशस्याऽप्य-संभावनादेतदेव तावत् तान् प्रार्थये यद् येऽपि दोषास्तेषां दृष्टिपथमवतरयुस्तेऽपि तैर्यथावत् समाधाय विज्ञाप्ये-रञ्जिति । एतच्चात्राऽऽश्वासनमपि भूयः कैमुतिकीक्रियेत यथाऽस्मिन् विषये कियमाणोऽल्पाल्पोऽपि सहयोगो मयका प्रहोस-माज्ञतयोरीकरिष्यते चाऽऽगामुके कार्यशेषे सुतरामिवोपयोक्ष्यते चेतीति विदुषां वशंवदः कश्चिद्—

लाभपुरे वि. वै. शो. संस्थाने }
श्रावणे, वि. १९९९ तमेऽब्दे }

विश्वबन्धुशास्त्री

भूमिका

१. सजातीयसाहित्य-भित्तिका

(क) वैदिका निघण्टवः

येन क्रमेण गतेषु तेषु प्राचीनेषु दिनेषु वैदिकी सरस्वती भगवती विस्तरभरमुत्तरोत्तरं संवभार, तमेव नितरामुपचितप्रामाण्यनिर्भरेण वचःप्रवेकेण स्वकेन यास्कः किलोल्लिलेख । तथाहि 'साक्षात्कृत-धर्माण ऋषयो बभूवुस्तेऽवरेभ्योऽसाक्षात्कृतधर्मभ्य उपदेशेन मन्त्रान् संप्रादुः । उपदेशाय ग्लायन्तोऽवरे बिस्मग्रहणायेमं ग्रन्थं समाम्नासिषुर्वेदं च वेदाङ्गानि च (१, २०)' इति । एवं तेषु लक्षिताऽलक्ष्याऽऽर्षहृग्यापारेषु प्राप्त-श्रुतिशेषेषु जुट्परिचितसंक्षिप्तप्रचारेषु षाट्संख्यसमन्वयेन सिद्धलोकप्रसिद्धिषु वेदाङ्गेषु तावच्च शिक्षायाश्च स्थान-प्रयत्न-स्वर-मात्राऽऽद्यानुगुण्यतस् तत्तद्वर्णसदुच्चारणस्य, कल्पस्य च श्रौत-गृह्य-धर्म-भेदतस्तत्तद्विधिसंगतविधिस-त्कर्मणः, छन्दसश्च प्रतिप्रस्तारविशेषं यति-पादाऽर्धविभागतस्तत्तद्गायत्र्यादिमितिमानस्य, ज्योतिषस्य च दिव्य-ज्योतिःसंचारतस्तत्तत्तत्रयोगसमयप्रतीतिः, व्याकरणस्य च प्रकृति-प्रत्ययाऽऽगमाऽऽदेश-लोप-परिभाषातस्तत्तद्वाक्य-स्थशब्दप्रातिस्विकश्रुतिस्थस्वरूपपरिचापुकसूत्रस्य, निरुक्तस्य च वर्ण-लोपाऽऽगम-विपर्यय-विकार-सहकृताऽर्थवैशिष्ट्या-ऽऽत्मकपाञ्चविध्यप्रमाणतः परोक्षाऽतिपरोक्षश्रुतिद्वयप्रत्यक्षतासंप्रयोगतश्च तत्तच्छब्दीयप्रकृतिसिद्धसदर्थमानस्य प्रवर्तनेन यथायथं चारितार्थयोगः संपदे । यथा यथा च कालेन वाचिकमूलविप्रकर्षप्रकर्षतो वैदिकानां शब्दानां परोक्षाऽतिपरोक्षता श्रद्धिमुपजगाम, तथा तथा खलु निरुक्त-वेदाङ्गोपयोगाऽपेक्षाऽप्यधिकाधिकमनुबभूवे । तत्र सौकर्यार्थमेव च तैस्तैराचार्यैस्तत्तच्छास्त्रीया बहवो निघण्टुसमाम्नायाः समामन्त्रिरे (या ७, १३) । तेषामेवाऽयमन्यतमो भवति, य एको यास्ककृतसंस्कारतः (तु. या. गप्.) मुद्रितकायः संस्तदीयेन तदाप्रसूतिस्वायत्तीकृतनिरुक्तसंज्ञाधिकारेण भाष्येण संगुप्तिमिवोपगतोऽधुनापि शाखात्रयेण (शौप १, ३०५) हस्तगतो भवति । एतन्निर्दर्शनत इदं विदितं भवति, यथा निघण्टुग्रन्था नैघण्टुक-नैगम-दैवत-प्रभेदतः काण्डत्रय्या क्रियन्ते स्म । तत्राऽपि नैघण्टुके काण्डे यथार्थविभागत एकार्थाऽनेकाऽभिधानानाम्, दैवते काण्डे च यथालोकत्रयविभागतः प्राधान्यस्तोतव्यदेवतानाम्नां सरलः संप्रह इति च, नैगमे काण्डे त्वनेकाऽर्थैका-ऽभिधानानां चाऽनवगतार्थानां च व्यतिकरितः संप्रह इति चाऽपरः सुवेचो विशेष आधीयते स्म । यतश्चैते समाम्नाया अप्रत्यक्षसंस्कारदुरूहाणां च संप्राप्तकिंचिद्वैशिष्ट्याऽन्तरवतां च सतां कतिपयानामेव शब्दानां संस्मारक-मात्रत्वेन प्रवृत्तिमुपागमन्, तत एव प्रकृतकोषीयप्रकारकः पारायणिकः पदसंप्रह एषामविषय इति कैमुतिकायते । तदेतदत्र निदर्शनं स्याद् यत् सांप्रतिकोपलब्धविषये निघण्टुग्रन्थे प्रकृतकोषीयेषु प्रथमेषु ५०० शब्देषु केवलं २४ शब्दाः समाम्नायिष्येति ।

(ख) प्राक्-प्रतिष्ठाः कोषाः

अथोत्तरस्मिन्नेहसि बहवः परिसाधितपुरातननैघण्टवविधानकनैपुणीका निघण्टुकारमतस्तिका अमर-सिंहप्रमुखा यास्तांस्तान् पथात्मकान् कोषोत्तमान्कुर्वन्, तेषां किलौष प्रविभागो भवति यथैक एकार्थाऽनेकाऽभिधान-स्वरूपा एके चाऽनेकार्थैकाऽभिधानस्वरूपा इति । किन्तुअयविधानामप्येषां प्राधान्येनाऽर्वाक्काव्यीयसंस्कृतैकहृदीनां सतां

निगमाऽवबोधे न कश्चिदुपयोग इव संभवेत् । तथाहि । संकेत्यमानैतत्कोषग्रन्थराशिप्राथम्यभाज्यमरकोषे प्रकृत-
कोषीयेषु प्रथमेषु ५०० शब्देषु केवलं ३५ शब्दाः समावेशमलप्सत । न त्वेष्वत्यल्पसंख्याकेष्वपि सत्सु शब्देष्वेको-
ऽपि वेदमात्रविषय इति खलु सुस्मरं स्यात् । यदप्येषां कोषाणां सुदुश्छदं नैगमं नैयून्यं संपूरयितुकाम इव भास्कररायो
मध्येवैक्रमोनविंशाऽब्दशतकं वैदिककोषाऽऽख्यं निबन्धमकरोत्, तदप्यकिञ्चित्करमिव स्यात् । ग्रन्थो ह्यसौ स्वरूपत
उक्तपूर्ववैदिकनिघण्टुपद्यीकरणमात्रत्वादनतिरिच्यमानः सन्नैव कामपि वस्तुनिकाये नवर्द्धिमादधीत ।

(ग) अर्वाञ्चः कोषाः

यावत् प्राचीनां पद्धतिमनु शिक्षणविधौ श्रवणस्य च कण्ठाग्रकरणस्य चाऽप्रतिहतं प्रभुत्वमभवत्,
तावत् संस्कृतविद्याप्रचारौपयिकत्वेनोक्तपूर्वार्द्धन्दोबद्धाः कोषा अपि महान्तमुपकारं खल्वकुर्वन् । परं यतःप्रभृति
मुद्रणयन्त्रोपयोगः समारम्भित, तत एवाऽऽरभ्य नूतनं विधानकमन्वकारादिक्रमेणोपनिबद्धानां कोषाणां साऽवसरत्वस्य
प्रतीतिरप्युत्तरोत्तरं वृद्धिमगात् । सर्वप्रथमश्चाऽत्र विषये प्रयत्नः कलिकाता-पत्तनीयानां परिडितानां स्मर्यते । तदाधारेण
विलसनेन विदुषा विरचितः कोषः (१८७४) प्रकाशं प्रपेदे । तदुपरिविततानां कृतिततीनां च मध्ये रोथ-बोइट-
लिङ्काभ्यां विरचितः सेंटपीटर्जबर्ग-पत्तनीयः कोषः (१९०९-३२) मुकुटमणीयते । यत् प्रकृतकोषीयेषु
प्रथमेषु ५०० शब्देष्विह ४५० अपाठिषत, तदस्य वेदाध्ययनौपयिकभावस्य निदर्शनं स्यात् । ग्रासमन्त्रस्य बाह्वृचः
कोषोऽपि तस्य विधानकपाटवस्य च कृतिपारग्यस्य च प्रमापको भवति । मोनियरविलिअम्जस्य कोषश्च प्राधान्येन
कोषान्तरीयविषयस्य संप्राप्तुत्वेन च क्वचित् क्वचित् स्वोपज्ञवस्तुनः समर्पुक्त्वेन च विशेषतः सुग्रहैकपुस्तकस्व-
रूपत्वेन चोपकारको भवति । तारानाथीयो वाचस्पत्याऽऽख्य-कोषः (१९३०-४१) आकारत एतद्वर्गीयभारतीय-
कृतीनां मध्ये प्राधान्यं भजते । वेदाध्ययनौपयिकत्वेन त्वस्य न कश्चिदप्युपयोगसंकेतः सुकरः । तथाहि । प्रकृतकोषीयैः
प्रथमैः ५०० शब्दैः साऽवधिकेष्वेतदीयेषु प्रथमेषु ८०० शब्देषु केवलं ४० शब्दा एव वेदगोचरत्वेनोदाह्रियन्ते ।

(घ) वैदिक्योऽनुक्रमण्यः

पुरातने कालेऽध्ययनार्थप्रयोजिताश्च कर्माऽर्थप्रयोजिताश्च सत्यस् तत्तच्छास्त्रीयपाठानुक्रमेण
मन्त्रप्रतीकानां चर्चिनाम्नां च देवतानां च छन्दसां च कण्ठाग्रकरणे साचिव्यं दधाना गद्यपद्याऽन्यतराऽऽत्मिका अनु-
क्रमण्यो ग्रन्थनं संप्रापुः । आदौ तावत् प्रतिशास्त्रं मन्त्रप्रतीकादीनि चत्वारि वस्तुजातानि पृथक्त्वेन, कालेन च
क्वचित् क्वचित् सर्वाण्येतानि वस्तूनि समुह्य सार्वसाधारण्येनाऽनुचक्रमिर इत्येवमेतदीयो विकासक्रमः संभाव्येत । न
त्वेतासामनुक्रमणीनां व्यूढानां वा समूढानां वापि सतीनां पदपाठायतया विविक्ते सति नैगमपदाऽनुक्रमणे किमपि
तात्पर्यमिति कृत्वा तदपेक्षयाऽपि प्रकृतकोषस्य विषयविवेकः स्पष्टो भवति ।

(ङ) एकग्रन्थीयाः पदानुक्रमाः

साकल्येन वैकांशेन वा वर्णमात्राऽनुक्रमेण समूढानि सन्ति तत्तद्ग्रन्थीयानि पदजातानि खलूक्तपूर्वार्णाम-
वर्किकोषाणां संपादन औपयिकतामभक्षतेति सहजं प्रतीयते । एवं तावत् प्रवृत्तिकालतस् तत्तद्ग्रन्थीयपदानुक्रमसूचीना-
मुक्तपूर्वकोषानपेक्ष्य किञ्चिदिव पूर्वत्वमभूत् । तासां सूचीनां मध्ये कासांचिदेव पृथक् प्रकाशः समजनि । एतासां मध्ये
याः प्रकृतकोषप्रस्तुतविभागीयाऽभिसंबन्धास्तासामिह संकेतः क्रियते । तद् यथा—

१. मोक्षमूलरीया बाह्वृची पद-सूची (१९२९-३१, १९४९-५१), यस्यां योगतोऽसमूहमेव सत्
पदपाठमात्रं वर्णमात्रानुक्रमेण धृतं भवति । मन्त्राऽऽवृत्तीयानां च पदानामत्र समावेशो न भवति ।

२. इयमेव सूची स्वामिभ्यां विश्वेश्वरानन्द-मित्थानन्दाभ्यामप्यभिनवं प्रकाशमनीयत (१९६५) ।

३. ग्रासमञ्जीये बाह्वृचे कोषे (१६३०) यथाऽऽवृत्तिपुनरुक्तभागीयपदवर्जं पदान्तरसर्वस्वस्य यथायोगं च यथास्थलं च समावेशो भवति, तथाऽनेन पदसूच्यर्थोऽपि सुसाधो भवति । इहाऽऽख्याताऽनाख्यातयोर्विभागो यथा स्फुटो भवति, न तथाऽनाख्याताऽवान्तरभेदानां सतां कृतद्वितसमासानां पारस्परिको विवेकः । एतदीयमन्यात्तरीयं परिशिष्टं प्रत्ययीययोगान्वीक्षणस्य बहुपकरोति ।

४. स्वामिनोर्विश्वेश्वरानन्द-नित्यानन्दयोर्यजुर्वेदपदानामकारादिवर्णानुक्रमीयाऽनुक्रमणिकायां (१६६५) माध्यन्दिन-यजुर्वेदीयानि पदानि योगतोऽसमूहान्येव सन्ति पदपाठमनु वर्णमात्रयाऽनुक्रान्तानि भवन्ति ।

५. महा. परशुरामीयाऽजादिपदखण्डमात्री तैत्तिरीय-संहितायाः पदानुक्रमणी (१९८७) वर्णमातृकं व्यवस्थापनं विहायाऽणुमात्रेणाप्यनुकृतेति कृतिद्विरुक्तिपर्यन्तात् सतः पदपाठाद् न भिद्यते । स्थलसंकेतोऽप्येतदीयोऽन्यतः शब्दसंख्याविमिश्रणादन्यतरच्च रोमकसंख्यासंमिश्रणात् प्रेक्षकाणामप्रीतिकरः ।

६. सायमनीये काठक(चरक)यजुर्वेदीये पदानुक्रमे (१९६९) योगसमूहनमर्धजरतीयते । तथाहि । यथाधात्वाख्यातसमूहने च यथाप्रातिपदिकं नामिकसमूहने चेष्यमारोऽपि सर्वेषामपि सकृच्छ्रुतीनां पदानां विषये धातुप्रातिपदिकाऽन्यतरप्रदर्शने च यथायोगं प्रातिपदिकाऽनुक्रमणे चाऽनादर एव प्रादर्शि ।

७. स्वामिनोर्विश्वेश्वरानन्द-नित्यानन्दयोः सामवेदपदानामकारादिवर्णानुक्रमीयाऽनुक्रमणिकायां (१९६५) कौथुम-सामवेदीयानि पदानि स्वरतः प्रतिपदसमुचितपरिवर्तनेनाऽसनाथितानि यथासंहितापाठमेव धृतानि सन्ति बुधां क्लेशैककराणि भवन्ति । तथाहि । 'अग्निः' इति वस्तुतोऽभिन्नस्वरोऽपि सन्नयामेव सप्तधोल्लिखितो भवति । एवम् 'अभि' इत्यस्य दशधा-कृत्या न कोऽप्यर्थः । अन्यच्च । उपसृष्टस्याऽऽख्यातस्य विषयेऽनियमो भवति । तद्वि कचिदेकपदतया कचिच्च द्विपदतयाऽकारणमेव भेद्यते । अतः शोधकार्यस्याऽनुपकुर्वीण्यमनुक्रमणिकाऽकिञ्चित्करी स्यात् ।

८. द्विषि इत्यस्य शौनकाऽथर्वपदानुक्रमः (१९३८) ग्रन्थनविधानके ग्रासमञ्जीयां बाह्वृचीं कृतिमनुविधानस्तत्रत्येनैव संकेतेन गतार्थः सन् नितरामुपकुर्वीच्च शोधपराणाम् । एतदीया बाह्वृच-संमेलनविमेलन-प्रक्रिया तु बाह्वृचस्थलसंकेताऽभावेऽपर्याप्ता स्यात् ।

९. शङ्करपाण्डुरङ्गण्डितीयः शौनकाऽथर्वपदानुक्रमः (१९५५) योगतोऽसमूहः सन् पदपाठस्य यथावर्णमात्रं प्रणयनमात्रं भवति । यत्वनुपलभ्यमानपदपाठेषु स्थलेषु यथासंहितापाठं स्वरसंकेतोऽकारि तन्निहान्त-मन्याय्यं च व्यामोहकं च स्यात् (तय.तु.अश्वस्य, मुंहिष्ठः इत्येतत्स्थानीयस्तत्संकेतभारः) ।

१०. स्वामिनोर्विश्वेश्वरानन्द-नित्यानन्दयोर अथर्ववेदपदानामकारादिवर्णानुक्रमीयाऽनुक्रमणी (१९६५) नान्तरीयपूर्वस्यैव मुद्रणाऽभ्यासमात्रम् ।

१ उक्तपूर्वैस्तैस्तैर्वैधानिकैर्दोषैश्चाऽपर्याप्तभावेऽपि साकमेतेषु पदानुक्रमेष्वन्येऽपि सर्व एतद्वर्गीयग्रन्थन-स्वरूपसहजा दोषाः सामान्येनैव सुलभा भवन्ति । त एवह प्रविभज्य निदर्शनमात्रार्थं संकेत्यन्ते । आवसानिक्यः कोष्ठबद्धाः संख्या उक्तपूर्वीणां दशानां पदानुक्रमणीनां वर्णनक्रमाऽनुप्राप्ताः संख्या एव संवादुका भवन्ति-

१. स्थलाऽसंकेतः, तय. अश्वस्यः ऋ ५, ६१, २ (३); अश्वस्यः ऋ ५, ६२, ४ (१, २); अ-सप्तमम् शौ १९, २७, १४, अ-स्ततः शौ ५, ६, १ (८); असि ऋ १, ९४, ७; ५, ९, ४; ८, ९२, २८; ९३, ३३; ९५, ३; ९७, ५; ९८, ५; ६ (३); असितुम् शौ १०, ४, ५; १३, असु-तुपः शौ १०, ५, ४९; अस्ताम् शौ १२, ४, ५२ (८); अस्तु ऋ १, १६२, ११; ८, १७, १० (३); अस्मत् शौ ७,

(च) बहुप्रन्थीया अनुक्रमकोषाः

अथ यथा यथा नवजागरितसंस्कृताऽभिरुचौ पश्चापये यथोपलभ्यप्रन्थराशिपारायणिकस्य वेदाऽध्ययनस्य वेदार्थोपदर्शनप्रयोजकत्वेन च प्रभारतीविकासैतिह्यक्रमप्रतिसंदर्भकत्वेन चोपयोगस्य प्रतिभानमभूत्, तथा तथा

२४, १; १८, ४, ६९; अस्मि शौ ६, ५८, ३, अस्मे शौ १८, ४, ४६, अहानि शौ १८, १, २७; २८ (८); आ ऋ ८, ८१, ६; ९, ८१, ४ (१, २); आह शौ १८, २, ३७, स्याम शौ ९, १५, २०; १८, ३, १७; ४, ६९ (८) ।

२. अप-मुद्रणम्, तय., अ॒शाम् < अ॒शीम्, अ॒शाय < अ॒शाय, अ॒कृष्टप॒च्या° < °च्या° (५); अववपति < अप° (६); अ॒भि-शाचः < °साचः (१०); उप॒लान् < °लान्, च॒क्रम < च॒क्रम मा १९, ५५, च॒र्यम् < च॒र्यम् (४); जजा॒यथाः < अजा॒यथाः (५); त॒वसा < त॒वसा (४); त॒तृषा॒णा < °पा॒णा (१, २); श॒वसान्म् < °नम् (२); प्र॒विदम् < °व (४); सु॒प्रश॒स्तिम् < सु॒-प्रश॒स्तम् (९, १०), प॒चेत < प॒चेते (२) ।

३. मिथ्या-पदत्वम्, तय., अनु॒वासि < अनु॒वा । अ॒सि, अनु॒व्रताः < °ता, अनु॒ष्टुप्तिम् < मनुः । ऋ॒द्धिम् (६); अ॒भिसं॒चरे॒ण्यम् < अ॒भि । सं॒चरे॒ण्यम् (३); अ॒र्वाकः < अ॒र्वा । अ॒कः (६); अ॒वसः < अ॒वसे (४); अ॒वान्तरा < अ॒व । अ॒न्तरा (६); अ॒श्मन्व॒तीः < अ॒श्मन्व॒ती (४); अ॒श्विना < अ॒श्विनौ ऋ १, ११६, ५; १८२, ७; ७, ७२, ४; ७३, २, अ॒श्विना (सं.) < अ॒श्विना ऋ ४, ४५, ५ (३); अ॒हीत॒मुख्यस्या < अ॒हीत॒मुखी । अ॒स्याः (६); आ॒दित्याः < आ॒दित्या ऋ २, ४१, ६ (१, २); आ॒सन् । इ॒ष्टुन् < आ॒सन् (न[न]-इ)ष्टुन् काठ ४५, २१, का < ए॒का काठ २२, ८३, गाय॒त्र्युवि॒भक्ता < गाय॒त्री । अ॒वि॒भक्ता (६); त॒तुऽअ॒पसे < त॒तुऽअ॒पसे (२); त॒रत् < प्र॒तरत् मा ३५, १० (४); प॒रिवृ॒ताः < प॒रिवृ॒ता ऋ ३, १७, १ (१, २); ब॒हिष्क॒नीनि॒के < ब॒हिः । क॒नीनि॒के, म॒त्सप॒त्नाः < म॒त् । स॒प॒त्नाः (६); मा (< अ॒स्मद्-) < मा शौ ८, १, ८ (८); वा॒जिनः < वा॒जि । नः ऋ ६, १३, ६, सू॒नुता < सू॒नुताः ऋ ८, १३, ८ (१, २) ।

४. मिथ्या-अवग्रहः, तय. र॒नि-शित- < १नि॒शित- अ॒निशित- इत्यत्र (१, १); ?अ॒नु-द- < *आ॒नु-द- अ॒नानु॒द-, इत्यत्र अ॒नु-भूति- < *आ॒नु-भूति- अ॒नानु॒भूति- इत्यत्र (१, २, ३) ।

५. मिथ्या-प्रातिपदिकत्वम्, तय., अ॒हि-हन्- > अ॒हिन्ने < १अ॒हि-न्न- (६); अ॒निमिष- > अ॒निमिषम् < °मिष-, अ॒नेन- > अ॒नेनः < अ॒नेन॒स्- (३); ऋ॒तु- > ऋ॒त्वा < √ऋ, √१अ॒स् > आ॒सन् < आ॒सन्- (६) ।

६. मिथ्या-स्थलत्वम्, तय., अ॒प मा ५, ८६ < ५, ८६ (४); ए॒ति ऋ ४, ७, ४; ५ < ४, ६, ४; ५ (२); ख॒र्ववा॒सिनी॒म् शौ ११, ११, ७, १६ < ११, ११, १६ (१०); प्र॒ शौ २०, ७६, ७२ < २०, ७७, ७२ (९, १०); प्र॒क्षेन॒ शौ १०, ११५, २ < २०, ११५, २, म॒दन् शौ २, २८, ४ < २०, २८, ४ (१०); यु॒क्तः ऋ १, १५९, ३ < १, १५८, ३ यू॒थे ऋ ९, ११०, ७ < ९, ११०, ९, रु॒क्ष ऋ ७, १५, ३ < ७, १५, १३ (२); रो॒च॒नाना॒म् ऋ ७, ५, १० < ३, ५, १०, वि॒त॒र्ये ऋ १०, ३, ३ < १०, ६८, ३, वि॒श्वे ऋ ४, १९, ६ < ४, १६, १८ (१, २); वि॒श्वे ऋ ९, २२, २ < ४, २२, २ (२); अ॒व॒स्ताम् ६०२, ८ < ८४४ (= ऋ १०, १८), १२ (३).

अधिपञ्चाशोभ्योऽब्देभ्य एदमन्वभावि, यथैतदर्थं बहूनपि वैदिकान् ग्रन्थान् संमेल्य तदीयं साधारण्यं समर्पुकाश्च वस्तु-
वैविध्यं संग्राहकाश्च तुलनाऽऽत्मकपरामर्शोपयिकंभावुका अनुक्रमकोषाः संकलनीया इति । अथ ये चैवमभिप्रायुका ग्रन्था
अद्याऽवधि व्यरचिषत, ते संकेततः परिचाप्येरन् । तद् यथा—

१. जैकबीयेऽनुक्रमकोषे (१९४८) भगवद्गीतासहकृतानाम् उपनिषदां वाक्यानां प्रातिपदिकी-
भावित-यथावर्णमात्राऽनुकान्त-तदीयमुख्यपदाऽनुपातित्वेनाऽयौगिकश्चापूर्णस्थलीयश्च सन्नप्युपादेय एव संग्रहो भवति ।

२. ब्लूमफील्डीयेऽनुक्रमकोषे (१९६३) ऋग्वेदादीनां ११९ ग्रन्थानां यथावर्णमात्राऽनु-
कान्तानां मन्त्रपादप्रतीकानां संग्रहो भवति । एषां ग्रन्थानां मध्ये ५६ एव मौलिका ग्रन्थाः साकल्येन संगृहीता भवन्ति ।
अन्येषां तु यथाऽपेक्षमंशत एव संकलनं व्यधायि । यत्विहाऽन्यथा सर्वथा बहुपकारके सति संग्रह उपलभ्यमान-
स्वराङ्गना अपि पाठाः स्वरराहित्येनैव प्रादर्शिषत, तदस्य गुरुदोषतामावहेत ।

३. कीथसहकृतमैकडानलीये वैदिकाऽनुक्रमकोषे (१९६९) वैदिककालिकसांस्कृतिकविकासं वा
प्राचीनेतिहासविज्ञानप्रभृतिविषयान्तरसामान्यं वाऽधिकृत्य संकेतनिर्भरांश्च सतो यथावर्णमात्रमनुकान्तांस्तांस्ताब्
छब्दाब् शीर्षकीकृत्य विरचितानां स्वपरोभयोपज्ञमतवैविध्यसारं समर्पुकाणां च निबन्धानां संग्रहो भवति ।

४. हंसराजीये वैदिककोषे (१९८३) १५ ब्राह्मणग्रन्थानधिकृत्य प्राचीननिर्वचनप्रमुखकतिपय-
विषयप्रदर्शनपरकारिण यथावर्णमात्रमनुकान्तानि संकेतितविशिष्टस्थलीयपरामृश्यवाक्यावलिसनायितानि सन्ति कति-
पयान्येव पदानि संगृहीतानि भवन्ति ।

२. सामान्येन लक्ष्यं क्षेत्रं व्यवस्था च

(क) लक्ष्यम्

१. तत्तत्प्रकारान्तरतश्चरितार्थानामपि सतां नान्तरीयपूर्वाध्यायवृत्तोपवर्णनानामनुक्रमग्रन्थानां मध्ये न
केनचिदपि यावदुपलब्धनिःशेषवैदिकवाङ्मयीयपदसर्वस्वाऽनुक्रमकोषीया चिरादनुभूयमानाऽपि सती शोधाऽभियुक्त-
ऽपेक्षा सुपूरा भवति । तस्याः सदपेक्षायाः पूर्तिरेव तावत् प्रकृतस्य ग्रन्थस्य मुख्यं लक्ष्यं भवति ।

२. अन्यच्च । एकान्तरीयोत्तराध्यायसमर्पितया प्रक्रिययेह प्रतिशब्दं विशेषेण योगचिन्ताप्रयोजकं सद्
विविधं वस्तुजातं तथा संगृह्यते, यथैतदाधारेण पुरा प्रक्रियमाणे वैदिकशब्दार्थकोषे साक्षाच्छ्रुत्यर्थपर्यालोचनमप्रतिहतवेगं
प्रवर्त्तेति ।

(ख) क्षेत्रम्

१. अत्र तावद् अथ यावत् ४०७ आधार-ग्रन्था वृत्तसंग्रहाः समपत्सत । आऽन्यखण्डोद्यप्रकाशं चैषा
संख्या ४२५ भावुकेति संभावनीयम् ।

२. अस्यां तावत् संख्यायां मुख्यात् सतो वैदिकात् साहित्याद् बाह्यानां सतां स्वरूपतो विषयतश्च तस्य
संनिकर्षविशेषमादधानानां च तत्तदङ्गोपाङ्गसामस्याऽभिसंबद्धानां चाऽपरेषामपि बहूनां ग्रन्थानां समावेशो भवति ।

३. अथाऽऽधारग्रन्थाः स्वरूपविभागतः संकेत्यन्ते । तद् यथा—

(क) संहिताः, (ख) खिलसूक्तानि, (ग) ब्राह्मणानि, (घ) आरण्यकानि, (ङ) उपनिषदाः, (च) श्रौत-
सूत्राणि, (छ) गृह्यसूत्राणि, (ज) मन्त्रपाठाः, (झ) धर्मसूत्राणि, (ञ) पितृमेधसूत्राणि,
(ट) शुल्बसूत्राणि, (ड) परिशिष्टानि (ढ) अनुक्रमण्यः, (ढ) शिक्षाः, (ण) प्रातिशाख्यानि,
(त) पाणिनीये सूत्रपाठः, उणादिपाठः, भातुपाठः, गणपाठः, फिदसूत्राणि, वार्तिकानि, इष्टयः,

गतपूर्वतत्तद्विभागीयलक्ष्यसर्वस्वं च, (ध) निघण्टवः, (द) निरुक्तम्, (ध) छन्दः, (न) ज्यौतिषम्, (प) पूर्व-मीमांसा, (फ) उत्तर-मीमांसा, (ब) सांख्यम्, (भ) योगः, (म) भगवद्गीता च ।

(ग) व्यवस्था

१. प्रकृते ग्रन्थ उपगुज्यमाना एते विभागा यथा समूह्यन्ते तथाऽधुना संकेतो भवति । तद् यथा—

१. संहिताः खिल-सूक्तानि च, २. ब्राह्मणान्यारण्यकानि च, ३. उपनिषद् उत्तर-मीमांसा सांख्यं योगो भगवद्गीता च, ४. अवशिष्टाः षोडश विभागाश्च ।

२. यथैतेषां विभागानां सामान्येन संहिता-ब्राह्मणोपनिषत्-सूत्राऽऽत्मतया चतुर्व्यूहानां सतामन्योन्यविवेक-प्रयोजिततत्तद्व्यूहीयवैशेष्यनिर्भरः स्वाध्यायाऽभ्यास उत्तरोत्तरं संप्रवर्तते, तथा प्रतिव्यूहं पार्थक्येन प्रवर्तमानाः प्रकृतग्रन्थीयाश्चत्वारो विभागा अक्लृप्सत । तद् यथा । प्रथमो विभागः सांहितिकः, द्वितीयो विभागो ब्राह्मण-ऽऽरण्यकीयः, तृतीयो विभाग औपनिषदः, तुरीयो विभागः सौत्रश्च । अपर आवासनिकः पञ्चमो विभागोऽपि क्लृप्तो भवति, यस्मिन् प्रथमेषु चतुर्ष्वपि विभागेषु संगृहीतानां सतां शब्दानामाद्याऽन्योभयवर्णाऽनुक्रमेण सकलपाठश्च संस्मरणीयपरामर्शीयैतत्क्षेत्रीयग्रन्थराशिपरिचयीयोपयोगवन्ति कानिचिद् विषयान्तराणि च समा-वेशायाऽभिप्रेयन्ते । एते पञ्च विभागाश्च यथाप्रकृतखण्डं प्रविभज्य प्रकाशयन्ते ।

३. आधार-ग्रन्थाः

(क) अथ प्रकृते विभागे येषां संहिता-ग्रन्थानां समावेशो भवति^१, त इम इह नामोद्देशमात्रतः कीर्त्यन्ते । तद् यथा—

१. ऋग्वेद-संहिता (संक्षे. ऋ.)
२. ऋग्वेद-खिलसूक्तानि (संक्षे. खि.)
३. वाजसनेय (माध्यन्दिन)-शुक्ल-यजुर्वेद-संहिता (संक्षे. मा.)
४. वाजसनेय (काण्व)-शुक्ल-यजुर्वेद-संहिता (संक्षे. का.)
५. तैत्तिरीय-कृष्ण-यजुर्वेद-संहिता (संक्षे. तै.)
६. मैत्रायणीय-कृष्ण-यजुर्वेद-संहिता (संक्षे. मै.)
७. काठक (चरक)-कृष्ण-यजुर्वेद-संहिता (संक्षे. काठ.)
८. कपिष्ठल (कठ)-कृष्ण-यजुर्वेद-संहिता (संक्षे. क.)
९. कौथुम-सामवेद-संहिता (संक्षे. कौ.)
१०. जैमिनीय-सामवेद-संहिता (संक्षे. जै.)
११. शौनकीयाऽथर्ववेद-संहिता (संक्षे. शौ.)
१२. पैप्पलादाऽथर्ववेद-संहिता (संक्षे. पै.)^२

(ख) कस्याः कस्याः संहितायाः प्राक्प्रोक्ताः पदपाठा इदानीमुपलब्धिविषया भवन्ति, किंलक्षणश्च तदीयः प्रकृतग्रन्थीयाऽभिसंबन्ध इत्येतद्विस्तर उपरि उपादीयमानः द्रष्टव्यः (तु. भू. ४, क, ७) ।

^१ एतद्ग्रन्थीया विचित्रपदाः पुष्पिका अप्यत्र द्वितीयखण्डात् प्रमृति समाविष्टा द्रष्टव्याः ।

^२ एतदीयदेवनागरमुद्रणसापेक्षः सन्नस्या आ षोडशकाण्डान्तादिह समावेशः समभावि । चरम-काण्डचतुष्कं तु विभागाऽन्ते परिषेध्यमाणं द्रष्टव्यम् ।

(ग) आधारग्रन्थीयपरिशोधपरिज्ञानयोर्विषये तत्र तत्रोपयुक्तचरीणां चोपयोक्त्यमाणानां च प्राग्वर्गभाष्यटीकाटिप्पणानिबन्धादिप्रकारककृतीनां तन्नामतश्च तत्कर्तृनामतश्च संक्षेपेषुल्लेखो भवतीतीहापि तत्पुनर्वचनेऽभिरुचिर्न भवति ।

४. विधानक-सारसंग्रहः

१. सामान्य-प्रकरणम्

(क) सामग्र्याः संपूर्णत्वम्

एतद्ग्रन्थीये प्रकृते विभाग आधारभूतेषु श्रुतिग्रन्थेषु यावन्मात्रप्रयुक्तस्य सत एकैकस्य शब्दस्यैकैकस्य रूपस्य स्थल-नैःशेष्येण समावेशोऽकारीत्येतदीयं विशिष्टं लक्षणं भवति । एषाऽनतिशयितपूर्वकायविस्तरा सती शब्द-सामग्रीहैव तावत् सर्वप्रथमं सर्वाङ्गीण्या यौगिक्या प्रक्रियया व्यवस्थाप्य यथावद् निर्दिश्यते । अथ विश्वप्राग्वर्गविधुधी-यतत्तद्वैदिकविषयीयतत्तन्मतसामस्योल्लेखाऽऽलोचनोभयनिर्भरैश्च तस्य तस्य पाठस्य स्वरूपं च तस्य तस्य शब्दस्य व्युत्पत्तिं च तत्र तत्र विचारणीयतयोपतिष्ठमानास्तास्ताः सांहितिकीर्वा वैयाकरणीर्वा वाक्यान्वयीया वा सौवरीर्वा छान्दसीर्वाऽर्थमीमांसीया वा सांशयिकीः स्थितीश्चाधिकृत्य प्रवर्तमानैश्च प्रतिपृष्ठीयैष्टिप्पणैः समग्रोऽयं ग्रन्थो मूलार्थविशदी-कृतिप्रयोजनिकया वृत्त्येव सनाथ्यते ।

(ख) आधिभ्रुतिकौ संवाद-विसंवादौ

१. यदा बाह्वचे श्रावितपूर्वः सन् पाठः पुनः श्राव्यते, तदा तस्य तत्तच्छब्दविशेषीयपुनःपाठाऽपाठ-विवेकतो यथायोगं प्रतिनियतस्वरूपः संकेतः क्रियते ।

२. यदा बाह्वचः श्रुतिविशेषो ग्रन्थान्तरीयतया श्रुतिगोचरतामुपैति, तदा तस्य तत्तच्छब्दविशेषीयतद्गतपाठाऽपाठविवेकतो यथायोगं प्रतिनियतस्वरूपः संकेतः क्रियते ।

३. यदोक्तपूर्वस् तत्तच्छब्दविशेषीयः पाठभेदः स्वर-प्रत्ययान्यतरमात्रीयस्वरूपो भवति, तदा बाह्वच-मूलपाठो नित्यं टिप्पणे प्रदर्शितो भवति, तय. पृ. ३४८° ।

४. यदोक्तपूर्वस्तत्तच्छब्दविशेषीयः पाठभेदस्तत्पर्यायाऽपर्यायान्यतरभूतशब्दान्तराऽऽत्मको भवति, तदापि बाह्वचमूलः पाठो नित्यं टिप्पणे प्रदर्शितो भवति, तय. पृ. १५^k ।

५. यदा तूक्तपूर्वस्तत्तच्छ्रुतिविशेषीयः पाठभेदस्तच्छब्दविशेषीयप्रातिस्विकस्थानाऽऽपन्नशब्दान्तरतया व्यवस्थापयितुं दुःशको भवति, तदा बाह्वचं मूलं स्थलाङ्कनमात्रेण विज्ञापितं भवति^१, तय. पृ. ३९° ।

६. बाह्वचभिन्न-ग्रन्थान्तरीया अन्योन्याऽपेक्षया वर्तमानाः पाठभेदा अप्येवं यथायथं टिप्पणेषु प्रदर्शिता भवन्ति, तय. पृ. ३४°, ६५^l, ८०°, ३७३^k ।

७. तत्तद्ग्रन्थीयमूलकोषीया विशिष्टपाठभेदीयाः संकेता अपि यथासंभवं टिप्पणेषु प्रदर्शिता भवन्ति, तय. पृ. ४७^b, ६९^k, ३५४^a, ३६७^q ।

८. प्राग्वर्गभाष्योपलभ्या दुरूहपाठविमर्शीया विशिष्टसंकेता अप्येवं टिप्पणेषु प्रदर्शिता भवन्ति, तय. पृ. ६८^f, ७८^f, ४२६^d ।

^१ उपरितनात् खण्डात् प्रभृति बाह्वचाऽपेक्षयाऽपि तुलनात्मकाध्ययनस्य सौकर्यसंपादनार्थं ग्रन्थान्तरीयास्तत्पाठभेदा अपि समानमेव टिप्पणेषु प्रदर्शयिष्यमाणा द्रष्टव्याः ।

१. कृष्णयजुर्वेदीयब्राह्मणभागीया शब्दावलिश्च श्रुत्यन्तरविवेकतोऽध्ययनसौकर्यार्थं संकेतपार्थक्येन निर्दिष्टा भवति ।

(ग) पाठ-प्रतिष्ठापनम्

१. इहत्यादेकैकस्माद् निर्देशाच्च प्राक् तद्विषये वर्णितः स्वरतो योगतोऽन्वयतश्चाऽसकृच्च निःशेषं च स्थितिसमीक्षणं व्यधायि । येषां ग्रन्थानां प्राचीनाः पदपाठा उपालप्सत, तदीयानां निर्देशानां समये तेषामुपयोगोऽकारि । येषां तु ग्रन्थानां प्राचीनाः पदपाठा नोपालप्सत, तदीयनिर्देशसौकर्यार्थं तेषां प्राग्विधयेव नवीनाः पदपाठा अकृषत । एवं यावन्मात्रं प्रागर्वाग्भाष्यीय उपयोगः समभूत्, तावन्मात्रमसौ सम्यगकारि । दीर्घप्रततस्य नितरां परिश्रमसाध्यस्य चाऽस्य पर्यालोचनाऽऽत्मकस्य वैदिकग्रन्थाऽध्ययनकार्यस्य संपादनात्तावदयमनुभवः प्रापि यथा पाठपरिशुद्धिमुद्दिश्य सर्व एवैते ग्रन्थाः पुनःसंस्करणविशेषाऽपेक्षा भवन्तीति ।

२. अस्याश्चाऽऽधारग्रन्थीयाया अपेक्षाया विषये खलु स्थले स्थले तां तां विकटां स्थितिमुद्देशतश्च यथासंभवं समाधानतश्चोदाहरन्ति टिप्पणानां शतानि साक्षीणि स्युः । एषां टिप्पणानां तावदेते मुख्याः प्रकारविशेषा भवन्ति—

(अ) यत्राऽदर्शितसमाधानं दुरूहतामात्रं संकेतितं भवति, तय. पृ. ७^क ।

(आ) यत्र समाधानप्रयत्नसहकृता दुरूहता संकेतिता भवति, तय. पृ. १९९^०, ३७३^० ।

(इ) यत्र शुद्धतया प्रसिद्धपूर्वाणां पाठानां विषये सांशयिकत्वं प्रदर्शितं भवति, तय. पृ. ६^०, ६६^० ।

(ई) यत्र शुद्धतयोरीकृतपूर्वाणां पाठानां प्रत्याख्यानमिष्टं भवति, तय. पृ. ७^१, ४०^१, ७७^०, १४६^१ ।

(उ) यत्र यथाऽभिप्रेतं शोधविशेषः समर्थितो भवति, तय. पृ. ७^म, १०१^०, १७०^०, २३०^०, ३०९^१ ।

(ऊ) यत्र ग्रन्थविशेषीयमूलमिव सद् यथोपलम्भ-संस्करणं पूर्तिमिव नीतं भवति, तय. पृ. ७^०, १७^० ।

(ऋ) यत्र प्राचीनाः कृतयोऽर्धत आलोचिता भवन्ति, तय. पृ. १०^०, ३६^०, १७६^०, २०६^१ ।

(ॠ) यत्राऽर्वाक्यः कृतयोऽर्धत आलोचिता भवन्ति, तय. पृ. ११^०, १८^०, २२६^०, २३४^० ।

(घ) पाठानामर्थतोऽनुसंधानम्

यद्यपि श्रौतपदजातीयवैयाकरणव्यवस्थितिसहकृतनिर्देशमात्रोद्देशस्य सतोऽस्य ग्रन्थस्य श्रुतिपरंपरीयमर्थोऽनुसंधानं विषयो न भवति, तथाऽप्युक्तपूर्वपाठप्रतिष्ठापनशोधनप्रसङ्गाऽनुरोधतस्तत्र तत्र तदपि प्रसङ्गं भवति, तय. पृ. १०^०, १४^०, १८^१, ३८^०, ४२^१, ५८^१, ५९^०, २५८^०, २५९^०, २८१^० ।

(ङ) श्रौतश्छन्दोविमर्शः

तत्तत्पाठपर्यालोचनप्रतिष्ठापनीयप्रयत्नप्रयोजितरश्चेह तस्य तस्य मन्त्रस्य यथातत्स्थितिविशेष-विचारं छन्दोविमर्शोऽप्यानुषङ्गिकधर्मभाक् सन् समावेशं लभते । यच्चाऽस्मिन् विषये छन्दोऽनुलक्षणीकरणतत्त्वानुप्रापणो-भयप्रयोजनकं विधानकं प्रवर्तितं चाऽनुसृतं च भवति (तय. पृ. ४५८^१, ४९४^०, ५००^१) तस्याऽपराङ्ग-भावेन च पूर्णभावेन च कियमाणोऽभ्यासक्रमो भूयिष्ठानां पाठानां यथायथं प्रतिष्ठापकः स्यादिति प्रतीयते ।

(च) साहितिकं दीर्घत्वम्

संहितापाठाय दीर्घत्वं स्वरूपभेदतस्त्रेधाविशिष्टाया निर्देशिकायाः प्रयोजकं भवति । त इमे तावत् त्रयोऽपि विशेषा भवन्ति—

१. यत्र (यथा मै.) उदात्ताद्यच्के पदे परतः पदान्त्याऽऽकारात्मिका श्रुतिर् अस्, ए इत्येतयोर्मध्ये-
ऽन्यतरेण समूला भवति, तदाऽसौ यथास्वमूलविवेकतो व्यवस्थाप्य प्रत्यापन्नतन्मूलस्वरूपतया निर्दिष्टा भवति, टिप्पण-
गतश्च तद्विस्तरो भवति, तय. पृ. ५६१^१ ।

२. कानिचित् तिङ्रूपाणि चाऽव्ययानि च ह्रस्वदीर्घोभयविधान्ततया श्रूयन्ते । तानीमानि प्राक्तेषु
पदपाठेषु नित्यं ह्रस्वान्ततयैव प्रदर्शितानि भवन्ति । इह तावत्तदीयस्याऽस्यौभयविध्यस्य सूचनार्थं समूहस्य सतस्त-
दीयस्य स्थलाङ्कनस्य मूर्धन्यः संस्तदुभयप्रकारसाधारणभूत एव तदीयो निर्देशो भवति (तु. भू. छ, ४, ग), तय.
अध > धा, अभि > मी, अभि/रक्ष > अभि...रक्षथ > धा, / अन् > अन् > वा ।

अथ यदा कश्चिदुपसर्गः पूर्वपदतां गतोऽनयैव द्विविधतया श्रूयते, तदाऽसावपि तदुभयप्रकारसाधारण-
भूतमेव निर्देशं भजते, तय. १ अनु, > नू-राध- ।

३. यङि परतोऽभ्यासांशः प्रायेण दीर्घान्ततया श्रूयते, कचिदेव त्वपि ह्रस्वान्ततया वा ह्रस्वान्तमात्र-
तया वा । इहैतत् त्रैविध्यं यथायोगं संहितापाठमनु निर्दिष्टं भवति, तय. वाङ्मध्यै, तत्प्राण- इति तात्प्राण- इति च,
तत्प्राण- (वैतु. पदपाठानां प्रायिकी ह्रस्वान्तता-मात्रीया क्वाचित्क्येव च दीर्घान्ततामात्रीया प्रवृत्तिः, तय. ववसान-
वृषाण-, चाकनत्, चाकशीति) ।

(छ) प्राक्तनाः पदपाठाः

१. ऋग्वेदस्य च माध्यन्दिनतैत्तिरीययोर्यजुर्वेदयोरच कौथुमस्य सामवेदस्य च शौनकीयस्याऽथर्ववेद-
स्य च प्राक्तनाः पदपाठा मुद्रिताः सन्त उपलभ्यन्ते । मैत्रायणीयः पदपाठोऽप्यंशतस्तत्संस्करणीयेषु टिप्पणेषु
समाविष्टो भवति^१ ।

२. अस्मिन् कोष एतेषां पुराणानां पदपाठानामुपयोगप्रकारमधिकृत्य तावदिमे केचिद् विशेषा
भवन्ति—

(अ) यदाऽत्रत्यो निर्देशः पदपाठादविशिष्टो भवति, तदा पदपाठविषया परामर्शिका नैव क्रियते ।

(आ) यदाऽत्रत्यो निर्देशः पदपाठाद् विशिष्टो भवति, तदा पदपाठो नित्यं टिप्पणगोचरीक्रियते
प्रायेण तत्त्वत आलोच्यते च, तय. पृष्ठ. ८५^b, २१९^०, २४२^d, २९५^०, ३४६^०, ५८७^० ।

(इ) यदाऽत्रत्यो निर्देशः सांशयिको भवति, तदा पदपाठटिप्पणे दीयते, तत्तत्पक्षोपवर्णनं चाऽपि
तत्रैव क्रियते, तय. पृष्ठ. ६^a, १४७^b, १५४^d ।

(ई) नञ्समासेषु नञ उत्तरमवग्रहो न क्रियत इति पदपाठीया सामान्या प्रवृत्तिर्भवति । इह तावद्
यथापेक्षं नञ उत्तरमप्यवग्रहः क्रियते । ततः खल्व् अ-पत्ति-मी- इत्येवंप्रकारकाणां समासोत्तरपदानां
सतां नञ्-समासानां स्वरः सुरूपष्टतरः स्यात् (वैतु. अपत्ति-मी- इति पदपाठीयो निर्देशः, यत
इह पृथग्भूतेन पति-शब्देन नञः समासोऽनभिप्रेतो भवति, पत्ति-न्नी- इत्येतेन समासेन
चाऽभिप्रेतो भवतीति दुर्वेचमिव स्यात्) ।

(उ) यत्राऽप्यन्यत्र संदिग्धस्वरूपेषु समासेषु पदपाठीयाऽवग्रहाऽप्रवृत्तिर्भवति, तत्र सर्वत्रेहाऽवग्रहः
क्रियते च टिप्पणीयेनाऽऽलोचनेन सनाध्यते च, तय. पृ. ६१^a ।

^१ एतदीयः समग्रो मूलकोषोऽप्येकः पञ्चापविंशविधालयपुस्तकालयीयतयाऽस्मत्पार्ष्ववर्तितां भजते । यस्तु
रावणकर्तृकत्वप्रसिद्धिबाहुचपदपाठीयसप्तमाष्टकमात्रीयोऽप्येको मूलकोष उक्तपूर्वं पुस्तकालये विद्यते, तस्य शाकलप्रसिद्धेः
पदपाठान्नितरामभेदाद् रावण इत्यत्र प्रतिलेखक एव कश्चित् स्यान्नतु स्वतन्त्रपदपाठकारः कश्चिदिति स्पष्टम् ।

- (ऊ) यदाऽत्रत्यनिर्देशाऽवग्रहीया स्थितिः पदपाठाऽवग्रहीयायाः स्थितेर्मिमा भवति, तदाऽयं स्थितिभेदष्टिप्पणे सम्यगालोचितो भवति, तय. पृष्ठ. ९१^६, १५९^१, १६३^३ ।
- (ऋ) श्रौता उपसर्गा उपसर्ज्यतिङ्पेक्षया व्यवहिताश्च भवन्त्यव्यवहिताश्च । ये तावद् व्यवहिता भवन्ति ते नित्यं सस्वरा भवन्ति, ये त्वव्यवहिता भवन्ति त उभयथा भवन्ति सस्वराश्च निःस्वराश्च । तद् ये निःस्वरा भवन्ति त एव पदपाठेषु पूर्वपदतया निर्दिश्यन्ते नेतरे । इह तु व्यवहिता अप्यव्यवहिता अप्यथ निःस्वरा अपि सस्वरा अपि येऽपि तिङ्-सापेक्षा भवन्ति, ते सर्वेऽपि पूर्वपदतया निर्दिष्टा भवन्तीत्येवमयं सहस्रशो निर्दिष्टिभेदकरः सुमहान् विशेषो द्रष्टव्यः ।
- (ऋ) संहितापाठीयस्य दीर्घत्वस्य निर्देशस्य विषये च यथाऽस्य कोषस्य पदपाठेभ्यो विसंवादाऽतिरेको भवति तथोपवर्णितचरमेव भवति (तु. भू. ४, १, च) ।

(ज) वर्गिता-निर्देशिका

१. इह तावदाधारग्रन्थीयानि पदानि तिङन्तानि सुबन्तान्यव्ययानि चेति त्रेधा वर्गीकृत्य च यथासंभवं यौगिकीभाव्य च सामान्येन सतैकेन वर्णमात्राऽनुक्रमेण निर्दिष्टानि भवन्ति ।

२. यावत् प्रतिवर्गीया नैर्देशिका विशेषा उपरितनानां यथास्वप्रकरणानामेव विषयतां भजेरन्, सामान्यायाः सत्या निर्देशव्यवस्थाया विषये केचिद् विशेषास्तावदिहाऽप्युल्लिख्येरन् —

- (अ) तिङन्तीये वर्ग उपसृष्टाऽनुपसृष्टोभयविधानां सतां मूलधातूनां नामधातूनां च यथोपलम्भं सर्वलकारीयाणि रूपाणि समाविष्टानि भवन्ति ।
- (आ) शुद्धक्रियाख्याणि रूपाणि च शिच्प्रभृत्यर्थविशिष्टक्रियाख्याणि प्राक्रियिकाणि रूपाणि च पृथगुपवर्गकल्पनेनाऽन्योन्यतो विभज्यन्ते । एवं सार्वधातुकनिष्पन्नानि रूपाण्यार्धधातुकनिष्पन्नेभ्यो रूपेभ्यो निर्देशक्रमार्थक्येन विविच्यन्ते ।
- (इ) सुबन्तानि रूपाणि यथास्वधातु-साक्षात्परंपरिताऽन्यतराऽभिसंबद्धप्रातिपदिकशिरस्कृतया निर्दिश्यन्ते । अस्पष्टयोगत्वाद् धातवीयवंशपरंपराबाह्यनिर्देशानां सतां प्रातिपदिकानां च योगपरीष्टिष्टिप्पणगता भवति ।
- (ई) तद्धिता यथास्वप्रकृतिभूतेभ्यः कृद्भ्यः श्रेणि-भेदेन निर्दिश्यन्ते ।
- (उ) कृतां च तद्धितानां च पूर्वपदतश्चोत्तरपदतश्च सकलं सामासिकं वृत्तं यथायथं निर्दिश्यते च तुलनात्मकाऽध्ययनविशेषप्रयोजनकेन प्रतिपरामर्शिकासुभिज्ञेण सनाध्यते च ।
- (ऊ) कर्तृ वा ताद्धितं वा सामासिकं वा स्त्रीवृत्तं यथायोगप्रतिविविक्तेन सता श्रेणिबन्धेन पृथङ् निर्दिश्यते ।
- (ऋ) यथायोगं निर्दिष्टानां सतां सुब्योगिनां प्रातिपदिकानां वैयक्तिकसंज्ञात्वेन वा सामान्यसंज्ञात्वेन वा भावपदत्वेन वा सर्वनामत्वेन वा विशेषणपदत्वेन वा क्रियाविशेषणत्वेन वा कथंचिदन्यथात्वेन वा यथाश्रुति श्रुतिवैशिष्ट्यं यावदपेक्षं टिप्पणेषु निर्दिश्यते ।
- (ऋ) विलक्षणानि सन्ति तिङ्-रूपाणि वा सुब्-रूपाणि वा द्विर्निर्दिश्यन्ते, यौगिकेनाऽनुक्रमेण च प्रतिपरामर्शिकासनाधितेन सता यथाप्रातिस्विकेनाऽनुक्रमेण च ।
- (लृ) यौगिकत्वेन चाऽयौगिकत्वेन चोभयथाऽपि निर्देशाभाजि सन्त्यव्ययानि सौपतैकाभ्यां वर्गान्तराभ्यां सुवेचानि भवन्ति ।

- (ए) अव्ययीया पृथक्-कृतिस्त्वेषा यथाप्राक्प्रसिद्धिप्रेक्षणसौकर्यमात्रप्रयोजना भवति । व्याकृतिसीमान्त-दृशा हि तत्तदव्ययं तत्तत्प्रातिपदिकीयतत्तद्विभक्तीयं रूपं क्रियाविशेषणत्वेन बोधसर्गत्वेन वा समुच्चयपदत्वेन वा तत्तद्वृत्तिवैशिष्ट्ययुतं सद् भूयो भूयोऽभिन्नतयैव श्रूयमाणत्वात् कालेना-ऽसौपमित्यस्याः प्रतीतिर्विषयोऽभूत् । एवं च तावदास्थायेहाऽनेकानि प्राक्प्रसिद्धितोऽव्ययाख्यानि सन्त्यपि पदानि सुबन्ताऽन्तरसन्ध्यायतया प्रातिपदिकशिरस्कीकृत्य निर्दिष्टानि भवन्ति । अन्यानि चापि बहुन्येवमनिर्दिष्टान्यपि सन्ति टिप्पणेषु तथात्वेन व्याख्यातानि भवन्ति ।
- (ऐ) कर्मप्रवचनीयानामन्यत उपसर्गगतीनां चाऽन्यतो विवेक इह सम्यक् प्रदर्शितो भवति ।
- (ओ) प्राक्प्रसिद्धित उपसर्गेतिसामान्यसंज्ञावतामव्ययविशेषाणामिह यथाश्रुतिलक्षणतः क्रियाविशेषणा-ऽऽत्मकान्यव्ययानि, औपसर्गिकारण्यव्ययानि, उपसर्गात्मकान्यव्ययानि चेति त्रेधा विषयविभागः कृतो भवति, तय. पृष्ठ. ३१९^४, ३२३^५ ।
- (औ) प्रतिसमासं यथाश्रुत्यर्थालोचनमिह तत्पुरुषादिभेदनिर्देशः कृतो भवति यथायोगमवग्रहश्च । अनया विधया खलु तत्तत्समासवच्छ्रुतिभागीया वृत्तिरिव विरचिता भवति ।
- (अं) यद्यपि सवर्णानां सतां भिन्नवर्गीयाणां शब्दानां संकेतविशेषप्रयोजितो वर्गविवेक एव पर्याप्त इति कृत्वा सामान्येन तदीयः सांख्यो विवेकोऽन्यथासिद्धत्वादुपेक्षितो भवति, तथापि यत्र यत्र स्वरतो वाऽर्थतो वा वैशद्याऽर्थं सांख्यो विवेकोऽपेक्षितो भवति, तत्र तत्र सोऽपि कृतो भवति ।

(इ) स्वरः

यद्यप्युपरिष्ठात् सौवरं प्रकरणं पृथग् विरचयिष्यमाणं भवति, तथाऽपि तद्विषयीयं यत् किञ्चित् सामान्य-लक्षणं भवति, तत्तावदिदं सूच्यते—

१. एकैकः सौवरो निर्देशष्टिप्पण उपपादितो भवति ।
२. यथाश्रुतिशाखाभेदमुपलभ्यमानः स्वरभेदष्टिप्पणे सूचितश्च व्यवस्थापितश्च भवति, तय. पृ. ३७०^६ ।
३. यथाऽपेक्षाविशेषं स्वर-शोधः कृतश्च यथायथं सूचितश्च भवति, तय. पृष्ठ. ७^७, ३७^८, १४५^९, २२१^१ ।
४. अनङ्कितस्वरग्रन्थीयः स्वरः कचिदेवेहाऽङ्कितो भवति, तय. पृष्ठ. ६०^१, ६५^२ ।
५. यद्यप्युदात्तश्च जाल्यः स्वरितश्च यथाश्रुति सर्वत्राऽङ्कितौ भवतस्तथाप्युदात्त एव मौलिकः स्वर इत्या-स्थाय जाल्यस्य स्वरितस्य तन्मूलकतया प्रतिपादनेन तदीयः क्षैप्रस्वरितेनाऽभेदाऽन्वय इष्टो भवति, तय. पृष्ठ. ५३७^३, ५६६^४ ।
६. यद्यप्येकपदाऽवच्छेदेन द्विस्वरत्वमपि यथाश्रुतीहाङ्कितं भवति, तथाऽप्यस्मिन् विषय एवमास्थितं भवति, यथा मौलिकस्थित्यनुदृष्ट्या सर्वत्राऽपि द्विस्वरवदेकपदताया विषय एकैकस्वरवतोर्द्वयोर्द्वयोः पदयोरेव्यारूपयोश्च यथा-स्वरयोरेव च सतोः प्रारम्भिकसमासस्वरूपभूतं पारस्परिकसंनियोगमात्रं भवतीति च तस्मिन् च संनियोगे सति नैरुक्तिक-वर्णलोप-विकाराभ्यां च तयोः पदयोर्द्वयोः सतोरप्येकतेवाऽखण्डरूपा संपन्ना भवतीति च (तु. यथोत्तरस्वरद्वयम् एतवै, वाव, बृहस्पति- इह च पृष्ठ. १७८^१, १८४^२, १८५^३, ३१७^४, ३१९^५) ।

७. अत्रत्य उदात्तस्य उदात्तभूमिस्वरितस्य च यथायोगमङ्कनप्रकारो नूतन इव प्रतीयमानोऽपि सन् पुराणाऽऽधारसुप्रतिष्ठो भवति । अस्य प्रकारस्य प्रकामं सारख्यान् साक्षादिव प्रतीतिकरत्वाच्चेत ऊर्ध्वं करिष्यमाणेषु वैदिक-ग्रन्थीयेषु संस्करणेष्वपि तत्स्वरान्कनसाम्यकरी सती महती खलूपादेयता स्यात् ।

(अ) व्युत्पत्ति-योगः

१. यास्क-पाणिनिमूर्धन्यानां प्राचां निरुक्तव्याकरणप्रधान-शब्दमीमांसायाः प्रवर्तकानामाचार्याणां मतेन प्रत्येकमाख्यातं च नाम च योगजं भवति । तत्र तावदाद्यः प्रकृत्यात्मको भागो धातुरित्युच्यतेऽन्यश्च तिङ्सुबन्त्यतर-विभक्त्याऽऽत्मकश्चाऽन्यतः कृतद्धिताऽन्यतरनामकरणाऽऽत्मकश्चाऽन्यतः प्रत्यय इति । केवलौ सन्तौ धातुश्च प्रत्ययश्च न प्रयुज्येते । तदीय-योगसिद्धानि सन्ति शब्दरूपाण्येव तु वाग्व्यवहारं लभन्ते । प्रत्येकं चेदृक्-स्वरूपं शब्दरूपं तत्तत्प्रत्ययीयेन काल-संख्या-कारकाऽऽदिभेदकोपाध्यात्मकेनाऽर्थेन युक्तं सन्तं क्रियामात्रस्वरूपं धात्वर्थमाह । तथाहि । 'अत्ता', 'अदनम्', 'अन्नम्' इत्येतेषु त्रिष्वपि शब्दरूपेषु समानधात्वंशीयभक्षणाऽऽत्मकाऽर्थवाचकत्वसामान्ये सत्यपि यत्तदीयं यथाक्रमं कर्तृपरत्वं च भावपरत्वं च कर्मपरत्वं च परिणतं भवति, तत्तद्गत-तृज्-व्युद्-क्त-प्रत्ययीययथायोगोपाधिसंभवं भवति । एवं तावद् धातूनां तत्तत्प्रातिस्विकाऽर्थवत्त्वं भवति प्रत्ययानां तु प्रातिस्विकाऽर्थवत्त्वाऽभावे सति धातवीय-तत्तत्प्रातिस्विकार्थोपाधायकमात्रत्वमिति विवेकः स्पष्टो भवति ।

२. यद्यप्यस्याः प्रकृति-प्रत्ययविभागीयायाः प्रक्रियाया निरुक्तव्याकरणोभयवेदाङ्गीयं प्रामाण्यं प्रसिद्धं भवति, तथापि व्याकरणस्यैवाऽनया प्राधान्येन स-विषयता संपद्यत आनुषङ्गिकमात्रत्वेनैव तु निरुक्तस्य । तस्य हि तावत् प्राधान्येन तत्तत्प्रकृतिकत्वेन तत्तच्छब्दार्थपरीक्षणनित्यत्वेन प्रवृत्तिर्भवति । एवमपि तदतिपरोक्षवृत्तीनां च परोक्षवृत्तीनां च सतां शब्दानां वर्णविकाराऽऽगम-लोप-विपर्ययाऽनुसंधानतः प्रत्यक्षवृत्तित्वस्य प्रत्यापादनेन तदीयप्रकृति-प्रत्ययविभागीयं सौकर्यविशेषमात्रवद् व्याकरणस्य कात्स्न्यमेव प्रयोजयति ।

३. अस्ति तावद् निरुक्तव्याकरणीययोः प्रक्रिययोरन्योऽप्येको विशेषः । तथाहि । ये पदे पदे वर्णाऽऽगम-लोप-विकार-विपर्यया भवन्ति, ते वैयाकरणां प्रक्रियायां तत्तत्कार्यसूचकतत्तदनुबन्धवत्तत्तत्प्रत्ययसंनियोगेनाऽनुशिष्टा भवन्ति । त एव तु नैरुक्त्यां प्रक्रियायां तत्तत्प्रकृतिप्रत्ययप्रतिनियतसंनियोगनिरपेक्षं वाग्व्यवहारमात्रसिद्धेन सता तत्तद्विशेषधर्मकेण प्रातिस्वाभावेनोद्दिश्यन्ते ।

४. अथ शाब्दिकीं निष्पत्तिमधिकृत्य या प्रक्रियाऽस्मिन् कोषे चरितार्था भवति, तस्या अयं संक्षेपो भवति—

(अ) या नामोक्तपूर्वा पाणिनीयेति प्रसिद्धा सती प्रकृतिप्रत्यययोगनिर्भरा वैयाकरणी प्रक्रिया भवति, तन्मात्राऽनुसारीहृत्य निर्देशसर्वस्वं भवति ।

(आ) विस्पष्टव्युत्पत्तिकत्वाद् यौगिकवंशपरंपरीयत्वेन निर्दिष्टानां सतां शब्दानां विषये धातवीयां-ऽशस्य निगदसिद्धत्वात् प्रत्ययीयांश्च एव टिप्पणीयस्य विचारस्य प्राधान्येन विषयतां भजते ।

(इ) ये शब्दास्तावद् दुरूहव्युत्पत्तिकत्वाद् यौगिकवंशपरंपरातो बाह्यत्वेन निर्दिष्टा भवन्ति, तेषां व्युत्पत्तेर्विषये यत् किञ्चित् पुरातनं वा नूतनं वा कल्पनारूपं समभूत्, तत् सकलमपि यावच्छक्येन स्वीयेनोद्घापोहेन साकं टिप्पणेषु दीयते ।

(ई) बहुष्वपि शब्देषु लक्ष्यमाणानां वर्णविकारादीनां विषये व्याकरणाऽनुसारं च निरुक्ताऽनुसारं चो-भयथाऽप्युपपत्तिः प्रदर्शिता भवति । एवं खलु द्वयोरपि तयोः प्रक्रिययोराधारभूतयोर्यथास्व-संज्ञापरिभाषयोरितरेतरीयतयाऽनुवाद इव कृतो भवति ।

५. यद्यपि पाणिनीयायाः प्रक्रियायाः प्रातिस्विकगुणप्रकर्षाच्च सुप्रतिष्ठितचतुर्दिक्प्रामाण्याच्च तद्विस्तृत-विधानकत्वेनैवाऽयं कोषः प्रवर्तितो भवति, तथाऽपीहोपसप्तशतेषु टिप्पणेष्वार्यभाषीयां मौलिकीं स्थितिमुद्दिश्य स्वो-पज्ञतयोपकल्पिताया नितरां स्वतन्त्रायाश्च सत्या अपरस्या नवीनाया वैयापत्तिक्याः प्रक्रियाया अप्युपयोगः कृतो भवति । तद्विषयीयास्तावदिमे कतिपये वादाः संप्रहेण सूच्यन्ते —

(अ) मूलभूताऽऽर्यभाषा सार्थक-सस्वरैकाच्च-ध्वनीनामाधारेण प्रथमां प्रवृत्तिं लेभे ।

(आ) त आधारभूता ध्वनयः स्वगताऽनेकखण्डा इव सन्त आदितो महाप्राणव्यञ्जनाऽऽत्मका अन्त-
तश्चाऽनुनासिकंभावुक-विलोलस्वराऽऽत्मकाश्च बभूवुः ।

(इ) संख्यातस्तावत्ते ध्वनयः पञ्चाऽनतिरिक्ततया संभाव्यमानाः सन्तो *षू, *भू, *धू, *भू, *शू इत्येवं निर्दिश्येरन् ।

(ई) उच्चारणविषये प्रतिवक्त्रभेदप्रतिस्वाभाव्यादेव त एत आधारभूता ध्वनयो व्यञ्जनखण्डतश्च स्वरखण्डतश्च प्रत्येकं बहुविधस्योच्चारणस्य विषयतां व्रजन्तः कालेन पश्चात्परिनिष्ठित-प्रतिविकृतिस्वरूप-तत्तत्स्वरव्यञ्जनाऽऽत्मतया परिणता भव्युः^३ ।

(उ) त एते बहुविधमुच्चार्यमाणाः सन्त आधारभूता ध्वनयः प्रत्ययप्रकारकध्वन्यन्तरसंयोगनिरपेक्षा-
ऽव्ययप्रकारकतयैवाऽऽदिमं प्रयोगं लेभिरे ।

(ऊ) आधारभूता ध्वनयो मूलतो नामतयैवोपकल्प्यमानाः सन्तस्तस्य तस्येतेतरार्थसपेक्षतया संबद्धस्य सतोऽर्थस्य बोधनार्थमादिमवाक्यभूततत्त्वीयपरंपरारूपतां चाऽन्यतस्तत्तद्वृत्तिवैशिष्ट्यतश्च समासतश्च व्यक्तिसामान्य-भाव-त्रितयपरकसंज्ञाऽन्यतमतया च विशेषण-सर्वनामाऽन्यतर-तया च कर्मप्रवचनीयतया च संसर्गाऽन्तर्गाऽन्यतरतया चाऽऽख्याततया च क्रियाविशेषणतया

१ दीर्घताऽतन्त्रा भवति । अस्या ऋ > अर, इर, उर इत्यस्य त्रैविध्येनाविर्भवतः परिणामस्य पाणिनीयायां प्रक्रियायामेवमेव संभवात् तत्संवादनैकदृष्टिकत्वेनोपकल्पितमात्रत्वात् ।

इहापि तावदाधारध्वनीयाऽऽद्यव्यञ्जनांशनिवृत्त्याऽवशिष्टाच्च *॥ इत्येवं निर्देष्टव्याच्च सतो मौलिकात् स्वरात् स्वरान्तरीयो निवृत्तिपर्यवसानः परिणामक्रमोऽयं निदर्श्यते—

१. *कृ > { अर् > आ > अ > ...
 हर > ई > इ > ...
 उर् > ऊ > उ > ...

२. अर्य > { आय् > आइ > ऐ > ए > ऍ > इ > ...
 अय् > अइ > ए > ऎ > इ > ...

३. अर्व > { आव् > आउ > औ > ओ > औ > उ > ...
 अव् > अउ > ओ > औ > उ > ...

[विशेषः—ए, ओ इत्येतयोः सांध्यत्ववित्तयाऽनुपाती द्विमात्रत्वस्यैकमात्रत्वेन परिणामो द्रष्टव्यः ।]

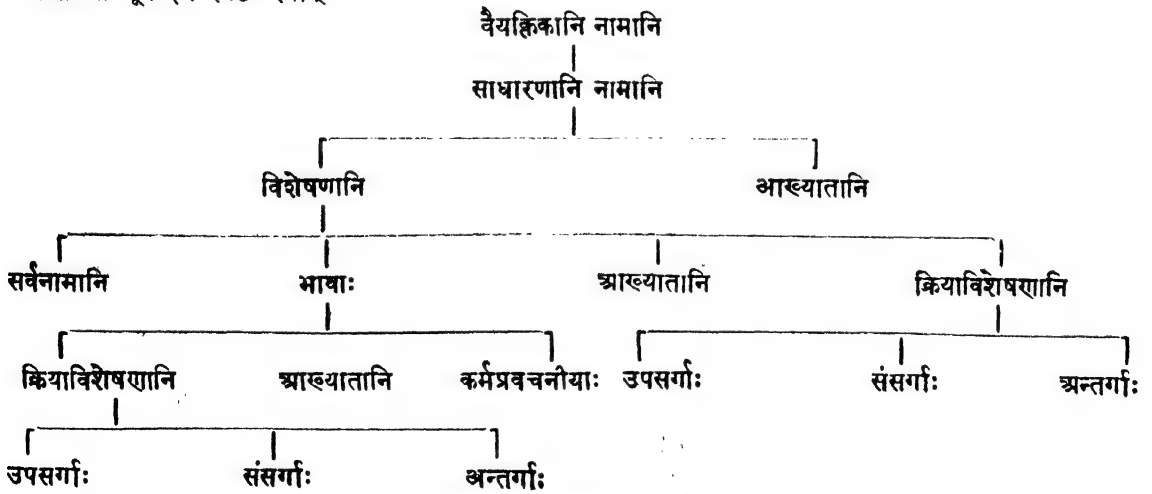
संसृज्यते वाक्यीयो वा वाक्यप्रदेशीयो वाऽर्थोऽनेनेति कृत्वोपसर्ग-कर्मप्रवचनीयोभयभिन्नानां सतां समुच्चयापादकानां निपातानामेषा संज्ञा द्रष्टव्या (= conjunction) ।

अन्तर्गच्छन्तीति कृत्वा वाक्यीयपदैरन्वयाऽभावेऽपि वाक्यीयाऽर्थसामान्यस्य तदन्तःप्रवेशेनेव प्रातिस्विकेनाऽऽश्चर्यादि-मानसभावपरेणाऽर्थेनोपाधयुक्तानां निपातानामेषा सङ्गा द्रष्टव्या (= interjection) ।

चोपसर्गतया चाऽऽर्थपरिणामवैविध्यं चाऽन्यतो भेजिरे^१ ।

- (ऋ) तस्य तस्य संबद्धस्य सतोऽर्थस्य वाचकभूताभ्यस्ताभ्यस्ताभ्य आधारध्वनीयपरंपराभ्यो भूयो-
नियतप्रयोगाभ्यः सतीभ्य आदौ यथावस्थिताऽवयवीयस्वरपार्थक्यं चाऽपरिनिष्ठितसमासधर्मं च
सत्^२ कालनैकस्वरतामापन्नं सकलं द्वन्द्वादिकं सामासिकं वृत्तं प्रादुर्बभूव । द्वन्द्व-तत्पुरुषावन्तोदात्तौ
प्रादि-बहुव्रीही चाऽऽद्युदात्तौ बभूवतुरित्येतया मौलिकसामान्यविवेकदृष्ट्या येऽप्यन्तोदात्ताः
समासा बहुव्रीहित्वेन च मध्योदात्ताः समासास्तत्पुरुषत्वेन च पाणिनीयेऽनुशिष्टा भवन्ति^३ ।
तेऽवग्रहस्थितिपरिवर्तनेन यथायोगं तत्पुरुषत्वेन च बहुव्रीहित्वेन चोद्देश्याः स्युः ।
- (ऋ) अनेकाच्चाः सन्तः कृतश्च तद्धिताश्च तत्परकप्रसिद्धिकप्रत्ययाऽऽख्यानामभावाद् मौलिकस्थित्य-
नुरोधेनाऽऽधारध्वनीयाः समासविशेषा एव भवन्ति ।
- (लृ) स्त्रीप्रत्ययान्ततया प्रसिद्धानि शब्दरूपाण्यपि तत्परकप्रत्ययाऽभावसामान्याद् मूलतः समास-सवृत्त-
कान्येव भवन्ति (तु. पृ. ३९१^४) ।
- (ऐ) सुतिष्ठन्तरप्रत्ययान्ततया प्रसिद्धानि चाऽपि शब्दरूपाणि तत्तत्प्रत्ययाऽभावसामान्यात् समास-
सवृत्तकान्येव भवन्ति^५ ।
- (ए) बहवः पाणिनीया धातवोऽप्यनेकाऽवयवत्वात् समास-सधर्माणो भवन्ति (तु. पृ. ४७९^६) ।
- (ऐ) ये चाऽनेकार्था इत्येवं प्रसिद्धिभाजः शब्दा भवन्ति, ते स्वीयतत्तदर्थपरस्परवैशिष्ट्यात्मकत्वाऽभावे
सति मूलतस्तत्तदर्थवाचकत्वेन भिन्ना एव सन्तः कालेन वर्णविकाराऽऽदितः परिणतायाः
सर्वणताया वशादेकत्वमिवाऽऽपन्ना भवन्ति (तु. पृ. ४९६^७, ४९७^८, ४९९^९) ।
- (ओ) ये चाऽप्यभिन्नार्था इत्येवं प्रसिद्धिभाजः शब्दा भवन्ति, तेषामपि बहवो मूलतोऽन्योन्यमभिन्ना एव
सन्तः कालेन विवर्णतया परिणता भूत्वा परस्परं भेदतो व्यवहारमापन्ना भवन्ति (तु. पुनस्, भूयस्-) ।

^१ प्रथममसमस्तानां च कालेन समस्तानां च सतामाधारध्वनीनामयं तत्तद्भूतिवैशिष्ट्यक्रमस्तावदनया
तालिकया भूय इव स्पष्टः स्यात्—

^२ यत्तु. बाव इति *भद-भद- इत्येतदादिस्वरूपतयोपपाद्यमानम् ।

^३ तु. पा ६, २, २ उउ; १६२ उउ ।

^४ 'तवै' इत्यन्तानि द्विस्वराणि पदानि चान्यतोऽलुक्समासारचान्वतोऽत्र ज्ञापकतां यान्ति (तु. पुनस्, भूयस्-) ।

(ओ) उदात्त एव मौलिकः स्वरः सन् कालेन सामासिके वृत्त आविर्भूते सत्यनुदात्तं चान्यत उदात्ताऽनुदात्ताऽन्यतरभूमि स्वरितं चान्यतः प्रयोजयामास ।

(औ) एवं तावत् समस्ताऽसमस्ताऽऽधारध्वनिमात्राऽऽधारेण प्रथमतो नामिके वाग्व्यवहारे परि-
निष्ठिते सत्येव सकल आख्यातिको वाग्व्यवहारस्तन्मूलकतयाऽऽविर्भूवेति च तत्तन्नाम्ना पश्चा-
देव तन्त्रमात्रतः प्रसिद्धिं गताः सत्यः सुप्तिङ्कृतद्धितवृत्तयश्चाऽपि स्वरूपतः प्रातिस्विकार्थहीन-
तत्तत्प्रत्ययाऽऽख्यशब्दरूपाऽन्तत्वाऽभावे सत्याधारध्वनीयसमासाऽऽत्मकतां न व्यभिचेरुरिति
चाऽत्र संग्रहो भवति ।

(ट) प्रक्रिया-संवादनम्

मौलिकाऽऽर्ग्यभाषीयतत्त्वाऽनुसंधानतो वैयुत्पत्तिकस्य प्रकृतिप्रत्ययीयस्य विभागस्याऽनभ्युपेयत्वे (तु. पृष्ठ. ४३९^१, ४४३^२) स्थित्यपि कथमेतत्कोषोपनिबन्धो यथापाणिनि प्राचीनयौगिकसंज्ञा-परिभाषानुसारित्वेनैव प्रवृत्तिमान् भवतीत्युपदर्शितपूर्वम् । यथा रीत्या त्वेवं सति नूतना मौलिकस्थितीया नाम प्रक्रिया पाणिनीयया प्रक्रियया संवाद्यमाना सती टिप्पणविषयतां भजते, सा खल्विदानीमत्र संक्षेपेणोच्यते—

१. अइ, इइ, उइ इत्येतेषां मौलिकाऽच्कानां त्रयाणामादेशानाम् ऋकार एव साधारणभूतः स्थानी स्यादिति कृत्वाऽऽधारध्वनयस्तदन्ततया निर्दिष्टा भवन्ति^१ ।

२. यदा कश्चिदाधारध्वनिराख्यातिकवृत्तिविशिष्टतया विवक्षितो भवति, तदाऽसौ पाणिनीयधातुसामा-
न्येन धातवीयसंकेतपुरस्कारतो निर्दिष्टो भवति (तु. भू. ४, २, क, १), तय. पृ. ५८५^१ ।

३. यदा कश्चिदाधारध्वनिर्नामिकवृत्तिविशिष्टतया विवक्षितो भवति, तदाऽसौ क्तिबन्तीकृत्येव निर्दिष्टः
सन् सुब्योगीयप्रतिपदिकाऽन्तरसामान्येनाऽऽवसानिकेन विच्छेदकाऽऽख्येन संकेतेन सनाध्यते (तु. भू. ४, ३, क, १),
तय. पृ. ५८७^१ ।

४. परःसहस्राः पाणिनीया धातवः साऽवयवा भवन्तीति सूचितचरं वादमनुसृत्य ते धातवो यथा-
ऽपेक्षमवयवप्रदर्शनपूर्वं टिप्पणेषूपयुज्यन्ते, तय. पृ. ४७९^१ ।

५. एकः शब्दो वृत्तिवैशिष्ट्यभिन्नस्वरूपाऽनेकार्थवाचको न भवतीत्युक्तपूर्ववादेन पाणिनीयायाः प्रक्रियायाः
संवादनाथं धातूनां बहुप्रस्थानत्वमुपकल्प्य तज्जानां कृतमिकवृन्तगताऽनेकफलन्यायतोऽनेकार्थवाचकत्वमुपपाद्यते,
तय. पृष्ठ. ४१६^१, ४३७^१, ४७९^१ ।

६. पाणिनीयायां प्रक्रियायां ये स्वतन्त्रप्रयोगाऽनर्हाश्च प्रातिस्विकाऽर्थरहिताश्च सन्तः प्रत्यया भवन्ति, ते
मौलिकस्थित्यपेक्षया स्वतन्त्रप्रयोगाऽर्हप्रातिस्विकाऽर्थवदाधारध्वनिपरिणतशब्दीयवर्णाविशेषाः सन्तः पृथग्-निर्देशयाऽवयव-
धर्माणो भवन्तीत्युपवर्णितपूर्वं वादमनुसृत्य यत्र तत्र पाणिनीयानां प्रत्ययानां वास्तविकाऽऽधारभूतास्ते ते मौलिकाः शब्दा
अपि निर्दिश्यन्ते, तय. पृष्ठ. १६३^१, ३४१^१, ३८१^१, ४०३^१, ४२५^१, ४२६^१, ४३०^१, ४८६^१, ४९०^१,
४६४^१, ५०२^१, ५०४^१ ।

७. सर्वनामान्यव्ययानि च प्रातिपदिकानि सन्ति नामाऽऽत्मकप्रातिपदिकाऽन्तरसामान्येन तत्र तत्र
यौगिकवंशपरंपरितेन सनाध्यन्ते, तय. तु. २ अनु, अस्मद्- ।

(ठ) अधिपाणिनीयमनुसंधानम्

यथाऽयं कोषः पाणिनीयमनुशासनं साक्षादिवाऽधिकृत्य सर्वाङ्गीणं च तुलनात्मकं चानुसंधानं प्रयोजयेत्,
तथेदानीं संग्रहेणोच्यते—

^१ पाणिनीयायाः प्रक्रियाया बहिरस्य दीर्घत्वस्यान्यथासिद्धत्वमित्यभिप्रेतव्यम् ।

१. नामाख्यातोपसर्गनिपातात्मकतया चत्वारि पदजातानीति यास्कः (१, १) आह । उपसर्गान् निपातेष्वन्तर्भाव्य (पा १, ४, ५८) च निपातान् स्वरादिगणसामान्येनाऽव्ययीभाव्य (पा १, १, ३७) चाऽव्ययानि लुप्तसुप्कतामात्रेण (पा २, ४, ८२) प्रातिपदिकान्तरेभ्यो भिन्नानि सन्त्यपि प्रातिपदिकान्येवेति कृत्वा च पाणिनिस्तु धातवः प्रातिपदिकानि प्रत्ययाश्चेत्येतत् तत्तत्पदस्वरूपापादकं सद् लाक्षणिकमात्रस्वरूपकपदार्थत्रितयमित्याह । एवं तावत् प्रत्ययानां साक्षाद्निर्देशानर्हत्वाद् धातवश्च प्रातिपदिकानि चेत्येतद् वर्गद्वयमेव निर्देश्यत्वमापद्यते । एवं स्थितेऽपि त्वस्मिन् कोषे लुप्तसुप्कान्यव्ययानि संगृहीतार्थवैस्पष्ट्यार्थं सुव्योगीयेभ्यः प्रातिपदिकान्तरेभ्यो विशेष्य पृथगेव निर्दिश्यन्ते ।

२. अत्रत्यानां निर्देशानां पाणिनीयाऽनुशासनीयसमन्वयस्य तावदयं प्रकारो भवति—

- (अ) यदा कश्चिद् निर्देशः साक्षादिवाऽष्टाध्यायी-गणोणादि-फिट्सूत्र-वार्तिकेष्टि-सव्याप्तिकस्य सतः पाणिनीयाऽनुशासनस्य विषयो भवति, तदाऽसावनुशासनविशेषो नियमेन सूच्यते, तय. पृ. १^a ।
- (आ) यदा कस्यचिद् निर्देशीयस्य दुरुहस्य शब्दस्वरूपैकदेशस्य विषये पाणिनीयमनुशासनं न भवति, तदा तदनुसारं तस्योपपादनार्थं तदीयस्य विधानकस्य परिष्कारविशेषनिर्भर उपयोगोऽस्मदीयस्य प्रयत्नविशेषस्य विषयो भवति, तय. पृ. ६^a, ४१¹, ४२^k, ७६¹, ९०¹, ९१¹ ।
- (इ) येषां निर्देशानां विषये पाणिनीयाऽनुशासनस्य नितान्तमभावः स्यात्, तानधिकृत्य तत्र तत्र धातवीय-परस्मैपदात्मनेपदविकरणोडागमान्यतमीये वा प्रत्ययीये वाऽनुबन्धीये वा तैक्वे वा सौपे वा कार्ते वा ताद्धिते वा सामासिके वा सौवरे वा सांहितिके वोच्चारणीये वा पाणिनीये प्रकरणे वार्तिकरीत्योप-संख्यानं (संक्षे. उसं.) क्रियते, तय. पृ. ४३^b, २२७^o, २४१^k, ४७२^d ।
- (ई) यदा कश्चिद् निर्देशो नैरुक्तिकया तत्तद्वर्णलोपाऽऽगम-विकार-विपर्ययाऽऽदिस्वरूपया प्रक्रिययोपपादितो भवति, तदा पाणिनीयया प्रक्रिययाऽपि तदनुवादः क्रियते, तय. पृ. १^o, ४७२^d ।
- (उ) यदा कस्यचिद् निर्देशस्य पाणिनीयेनाऽनुशासनेन विस्पष्टो विरोधो भवति, तदा तद्विषया स्पष्टैव सूचना क्रियते, तय. पृ. ११¹, ४१^k, ९०^b, २२३^b, ४४९^a ।

(ड) पूर्वाऽभ्यर्हितीयं निदर्शनम्

टिप्पण्यगतेषु तेषु तेषु नानाविषयेषु नानास्वरूपेषु चोद्घापोद्घेषु प्रवर्तमानेषु तत्तत्पक्षबलाबलपर्यालोचन-सौकर्यार्थं सर्वत्र तु.इतिशिरस्कतया पक्षतः, वैतु. इतिशिरस्कतया विपक्षतश्च पूर्वेषामभ्यर्हितानां मतानि यथावद् निदर्श्यन्ते, तय. पृ. १६८^a, १६९^o, १७३^m, १७४ⁿ, २२६^b, ३१६^e ।

२. तिङन्त-प्रकरणम्

(क) धातवः

१. सर्वे धातवः प्रातिस्विकता गतेन √इत्येतेन संकेतेन पुरस्क्रियन्ते, तय. √१अंङ्, √२अंङ् ।
२. मा गाद् व्यर्थं धातवीयवस्त्वंश-वर्णक्रमो वैयाकुली-प्रासतामिति सर्वे धातवो निरनुबन्धा एव निर्दिश्यन्ते, तय. √अञ्ज्, √कृ (=यक्र. अञ्ज्, डुकृञ्) ।
३. पाणिनीय इदितः सन्तो धातव इह कृतनुमागमत्वेन निर्दिश्यन्ते, तय. √१अंङ् < √अहि ।

४. पाणिनीय इदितयाऽनिदितया चोभयथा निर्दिष्टि भजमाना धातवः पार्थक्येन संख्यायन्ते । इह तु तदनुविधायि धातवीयं जुंभावाऽभावत्वं युगपदेव निर्दिश्यते, तय. अभि/दम्, इम् ।

५. पाणिनीये केचिद् धातवस्तदादेशा वाऽदन्तत्वेनाऽनुशिष्टा भवन्ति । त इह धात्वन्तरसामान्येन हलन्ततयैव निर्दिश्यन्ते, तय. /कश्, /गण्, /धाव्, /यच्छ् ।

६. सश्रुतयः सन्तो भिन्नार्था धातवः (तु. संज्ञे. बधा.) तत्स्पष्टविवेचनाऽपेक्षितस्वशक्तिसमुचित-मात्रासङ्गावाऽभावविचारतः कचिदेव पृथक् संख्यायन्ते, प्रायेण तु तेन तेनाऽभिप्रेतेनाऽर्थेनैव सनाध्यन्ते, तय. तु. टिटि. /अर्, /अर्च > अर्कः, /१अश्, /२अश्, /१अस्, /२अस्; वैतु. /सन् *सरणे (पृ. ५२८^१) ।

७. उपसृष्टा धातवो धात्वन्तरसाकक्ष्यमारोप्यमाणा यथास्ववर्णमात्रं स्वातन्त्र्येण निर्दिश्यन्ते, तय. अति/पद्, अनु/पद्, अभि/पद् । एवं स्थितेऽपि कस्को धातुः केन केनोपसर्गेणोपसृज्यत इत्यस्य समुदितपरिचयार्थ-मनुपसृष्टधातुनिर्देशाऽन्ते यथाश्रुति तदीया उपसर्गा अपि कोष्ठेऽन्तर्बध्यन्ते, तय. /अज्...[अनु, ...] । अनयैव किल द्वैधप्रक्रिययोपसृष्टमात्रतया वर्तमानानां धातूनामपि यथातद्वर्णमात्रं परामृश्यत्वेन निर्देशः संभवति, तय. /अङ्स् । ये चाऽप्यन्ये विशेषा इह वैशेष्येणाऽवधेयास्त इमे सूच्यन्ते—

(क) यत्रोपसर्गधात्वंशयोः संधिर्न भवति, तत्र तन्मध्यगो धातवीयः संकेत एव तद्व्यवच्छेदाया-ऽलम्, तय. अति/पत् ।

(ख) यत्रोपसर्गधात्वंशयोः संधिर्भवति, तत्र साहितिकाद् वर्णादनन्तरं बध्यमाने वर्तुलकोष्ठेऽन्तर्मध्यगेन सता धातवीयेन संकेतेन व्यवच्छिद्यमानौ विसंहितौ वर्णौ निर्दिश्येते, तय. अवा(व/२अ)स्, अवे(व/इ), अभ्य(भि/अ)ञ्ज् ।

(ग) यत्र धातुरनेकधोपसृष्टो भवत्युपसर्गीयः संधिश्च न भवति, तत्र सङ्ख्या भूयो वा यथापेक्षं मध्यगेन विच्छेदकाऽऽख्येन संकेतेनोपसर्गीयो व्यवच्छेदः प्रयोज्यते, तय. अति-प्र/कित्, अनु-प्र/युज्, अनु-सं-प्र/या ।

(घ) यत्र धातुरनेकधोपसृष्टो भवत्युपसर्गीयः संधिश्च भवति, तत्र साहितिकाद् वर्णादनन्तरं बध्यमाने वर्तुलकोष्ठे विसंहितयोर्वर्णयोर्मध्ये विच्छेदकाऽऽख्यः संकेतो ध्रियते, तय. अत्यु(ति-उ)द्/ग्रह्, अन्वा(नु-आ)/भू, अनु-पर्या (रि-आ)/ष्ट् ।

(ङ) यत्र धातुरनेकधोपसृष्टो भवत्युपसर्गीयश्चोपसर्गधातवीयश्च संधी भवतः, तत्र प्रथमं संहितस्वरूपो निर्देशो भवति, तदन्ते च वर्तुलकोष्ठे यथापेक्षमुक्तपूर्वयोः संकेतयोरुपयोगेन समुचितोऽन्योन्यं व्यवच्छेदः प्रदर्शितो भवति, तय. अभ्युदे(अभि-उद्-आ)/इ ।

(च) यत्राऽनेकधोपसृष्टिर्भवति, तत्रोपसर्गक्रमनिर्देशाऽर्थक्रमनित्यस्य सतः कचिच् श्रुतिक्रमेण विसंवा-दोऽपि प्रतीयेत, तय. उपा(प-आ)/गम् > आ...उपगन्तन ।

८. यत्र किंचिद् अनैपातिकं क्रियाविशेषणं (=सुबन्तविशेषात्मकं) गतीयते, तत्र तद्युक्तो धातुरप्युपसृष्ट-धातुनिर्विशेषतया निर्दिश्यते, तय. अन्तर-आ/धा, अन्तरि (इ/इ), अस्तमि (म्/इ), अरण्येऽनु/वच्^१ ।

९. नामधातवो यथास्वनामिकप्रकृतिमनु यथावर्णमात्रं निर्दिश्यन्ते । तद्विषय एते विशेषाः सूचनीया भवन्ति—

^१ तु.पृ. ४०१^१ यदनु कृद्गृह्यापादनप्रयोजनकोऽयं निर्देशो भवति ।

- (क) येऽन्तप्रकृतिकाः सन्तः क्विपि निष्पन्ना भवन्ति, ते स्वराङ्कनं विनैव निर्दिश्यन्ते, तय. ✓/अव् > ओम- > ✓/ओम् ।
- (ख) ये णिचि निष्पन्ना भवन्ति, ते चौरादिक-हेतुमदन्यतर-णिजन्तधात्वन्तरवत् स्वराङ्कनमभजमत्नाः सन्त इकारान्ततया निर्दिश्यन्ते, तय. अन्त- > ✓/अन्ति, २अन्ध- > ✓/१अन्धि ।
- (ग) उक्तपूर्वद्वैविध्यविभिन्ननिष्पत्तीनि नामधात्वन्तराणि प्रायेण पाणिनीयप्रक्रियायाऽनभिमततत्त्वलेश-नाऽतिरेकव्यतिरेकतोऽनुवादयितुमशक्यानीति कृत्वाऽङ्गरूपता^१मापाद्य सस्वराणि निर्दिश्यन्ते, तय. अंहस्- > ✓/अंहोय, अघ- > ✓/अघाय, अञ- > ✓/अञ्चय ।

१० पाणिनीये येषां धातूनामन्योऽन्यमादेशादेशिभावो विधीयते, तदीय इहत्ये निर्देश एते विशेषा भवन्ति—

- (क) यदैवविधयोः कयोश्चिद् धात्वोरापातिकया^१ भाषाशास्त्रीयया दृष्टया पार्थक्यमेव प्रतीयते, तदा तयोसंबद्धधात्वन्तरद्वयसामान्येन पृथक् निर्देशो भवति, तय. ✓/१अस्, ✓/भू च, ✓/दा, ✓/यच्छ च, ✓/भू, ✓/आह च, ✓/स, ✓/धाव च, ✓/इह, ✓/पश् च, ✓/इ, ✓/गा च ।
- (ख) यदैवविधयोः कयोश्चिद् धात्वोरापातिकयाऽपि भाषाशास्त्रीयया दृष्टया साजात्यसंनिकर्षः प्रतीयते, तदा तयोर्मध्ये यस्य भूयसी रूपसंपत्तिः स्यात्तदनुगततया चाऽवान्तरपार्थक्येन चाऽल्पीयोरूपसंपत्तेर्धातोर्निर्देशो भवति । एवं स्थितेऽपि परामर्शसौकर्यौपयिकतया तस्य यथातद्वर्णमात्रं पृथगपि धातुमात्रीयो निर्देशो भवति, तय. ✓/इच्छ > ✓/इष्, ✓/ऋच्छ > ✓/ऋ, ✓/गच्छ > ✓/गम्, ✓/यच्छ > ✓/यम् ।

११. यदा कस्यचिद् धातोस्तदीयाया रूपसंपत्तेरादिवर्णतो बहुविधत्वाद् विशदवैयुक्तिकप्रतीत्यर्थं तदानुगुरयेनाऽऽदिवर्णभेदतो बहुधा निर्देशः कृतो भवति, तदा प्रतिनिर्देशविशेषं निर्देशान्तरीयः परामर्शो वर्तुल-कोष्ठेऽन्तर्बध्यते, तय. ✓/अच् (= ✓/ऋच्), ✓/अर्ह (= ✓/ऋह) ।

१२. नवोपकल्पिता धातवः प्रायेणाऽधितारकित्वा भवन्ति । अथ यैरपेक्षाविशेषैस्तदीयोपकल्पना प्रयोजिता भवति, त इमे स्मर्यन्ते—

- (क) यदा तन्मूलानि कृत्तिङ्रूपाण्युपलभ्यन्ते, तय. अंहस्- > ✓/अंहोय, अंहुर- > ✓/अंहुरि, ✓/अघ, ✓/अङ्कय, ✓/अप्, ✓/अह ।
- (ख) यदा तदीयेन यथावर्णमात्रेण व्यवस्थापनेन परामर्शे सौकर्यविशेषः संजायते, तय. ✓/अर्, ✓/अर्ध, ✓/अर्ध ।
- (ग) यदा तद्द्वारा विशेषतो मौलिकीमार्यभाषामपेक्ष्य योग-संपत्तिर्भवति, तय. ✓/ऋ (पृ. ३९७^०), ✓/अस्कृ (पृ. ४०४^१), ✓/म् (पृ. ४०८^२), ✓/धृ, ✓/धृ (पृ. ४९९^३) ।

^१ अनभिमततत्त्वस्याः (= पाणिनीयायाः प्रक्रियायाः) क्लेशनाऽतिरेकस्तद्व्यतिरेकतस्तामतितरामिवा-ऽक्लेशयित्वेत्यर्थः ।

^२ तिङि परतः सति नामधातवीयं यदङ्गं तद्रूपतामिति भावः ।

^३ मौस्थि. अपेक्षया तत्संबन्धसंभवविच्छेदो मा भूदित्यर्थमेतद् विशेषणं दीयते ।

^४ कचिदनवधानात् तारकेयं नापि प्रप्ता भवतीत्येतत्सूचकमिदं विशेषणं द्रष्टव्यम् ।

१ गिजायभिग्नजितहेतुत्वादर्थविशेषानुपहितं सदाक्रियिकं यद् वृत्तं भवति तदेवेह शुद्धमिति विशिष्योच्यते ।

१२. तिङ्-रूपाणि परिसमाप्य तेन तेन प्रकृतेन धातुना योगमाप्नुवानानामुपसर्गाणां संग्रहो वर्गकोष्ठेऽन्तर्बध्यते, तय. $\sqrt{\text{अद्}} \dots [\text{अपि}^\circ, \text{आ}^\circ, \text{वि}^\circ]$ ।

१३. विलक्षणानि रूपाणि यथास्ववर्णमात्रमप्यनुक्रम्यन्ते च ततो यथास्वधातु प्रतिपरामर्श्यन्ते च, तय. अप्सन्त $< \sqrt{\text{अप्}}, \text{अप्सन्} < \sqrt{\text{अप्}} \text{अप्}$ ।

१४. अथोपसृष्टधातवीयरूपनिर्देशीयाः केचिद् विशेषा उल्लिख्येरन्—

(क) व्यवहिताऽव्यवहितोभयथाप्रयुक्तानामुपसर्गाणां विषये प्रतिस्थलं वाक्यान्वयीयायाः सौवर्याश्छान्दस्याः सांहितिकयाश्च स्थित्या भूयोभूय आलोच्यत्वाद् नितान्तं दुष्करोऽपि सन्नेष निर्णयो दुर्वारो भवति यथोपसर्गत्वेन निर्दिश्यमानं पदं वस्तुतोऽतिक्रियाविशेषणभावं सदेव संसिद्धोपसर्गभावं भवतीति (तु. भू. ४, १, अ, ५, अ उउ) ।

(ख) अव्यवहितोपसृष्टानां धातूनां रूपाणि यथाश्रुतमेव निर्दिश्यन्ते, तय. अति $\sqrt{\text{कृ}} > \text{अतिकरोति}$ ।

(ग) व्यवहितोपसृष्टानां धातूनां रूपाणि तु कतिभिश्चिद् माध्यमिकैर्बिन्दुभिः सह निर्दिश्यन्ते, तय. अति $\sqrt{\text{तु}} > \text{अति} \dots \text{तरामसि}$ ।

(घ) यदोपसर्गमात्रस्य पुनःश्रुतेः श्रावितचरस्य तिङ्-रूपस्याऽध्याहारः साऽवसरो भवति, तदोपसर्गे भूयः पृथग् निर्दिष्टे सत्यध्याहर्तव्यं तिङ्-रूपं विभिन्नं मुद्रितं सद् वर्तुलकोष्ठेऽन्तर्बध्यते, तय. अप $\sqrt{\text{नुद्}} > \text{अप}^1 (\text{नुदस्व})^1$ ।

(ङ) प्रतीकगताश्चोपसर्गमात्रश्रुतयस्तत्तन्मूलत आहारितैस्तत्तुल्यैस्तिङ्-रूपैर्विमुद्रितैश्च कोष्ठबद्धैश्च सद्भिः सनाथीकृत्य निर्दिश्यन्ते, तय. अभी (भि $\sqrt{\text{ई}}$) $> \text{अभि}$ (ईमहे) ।

(च) यदोपसर्गमात्रश्रुतिः कल्पयितव्याऽऽक्षेप्ययोग्यतिङ्-रूपा भवति, तदा तदव्यवधानेन दक्षिणतो विच्छेदिकासनायितं सद् धातवीयसंकेतमात्रं प्रदाय तदीये टिप्पणे तिङ्-शो निर्दिश्यते, तय. अति $\sqrt{-}$ । परं प्रायेण यदा साक्षाद् निर्दिष्टस्यैव सतः कस्यचिद् धातोः किञ्चिद् रूपमुक्तपूर्वविधया प्राकरिणी योग्यतामपेक्ष्याऽध्याहार्यं स्यात्, तदा तद् रूपमपि कोष्ठेऽन्तर्बद्धं सत् तद्वारूपान्तरसंपत्त्या सह निर्दिष्टमेव भवति, तय. अप $\sqrt{\text{गम्}} > \text{अप}$ (गमयन्तु) ।

(छ) रूपनिर्देशाऽवसर उपसर्गगतो वोपसर्ग-धातुगतो वा संधिः कोष्ठकान्तर्बध्यमानयथास्वविच्छिन्नरूपः सन् यथाश्रुतं निर्दिश्यते, तय. अभ्यु (भि-उ)पा(प-अ) व $\sqrt{\text{ह}} > \text{अभ्युपावहरामि}$ ।

३. सुबन्त-प्रकरणम्

(क) वैशेषिकाः संकेताः

१. सर्वेषां सुबर्हाणां प्रातिपदिकानामन्ते तत्प्रातिस्विकसंकेततया दीयमानो विच्छेदकसंकेतस्तेषामन्यतो धातुभ्योऽन्यतश्चाऽव्ययेभ्यः पृथक्करणः सन् प्रयोगे तदीयस्य सुप्रत्यययोगस्याऽवश्यंभावित्वं सूचयेत्, तय. अंश-, अंशु-, अग्नि-, अग्नायी-, आग्नेयु-, अग्नि-दग्ध- ।

२. यदा किञ्चित् सुबर्हतयाऽप्रसिद्धचरं प्रातिपदिकं तथात्वेन निर्दिश्यते, तदा तदन्त्यो विच्छेदकस्तारकया सनाथ्यते, तय. अन्तर* २अवस्* ।

* अत्र मूर्धन्या संख्याऽऽवृत्तिप्रिकं सूचयति ।

३. अलुक्-समासीयं पूर्वपदं पृथगवान्तरप्रातिपदिकीकृत्य स्वरेण च विच्छेदकेन च विना निर्दिश्यते, तय. अग्र- > अग्रे ।

४. व्यवहितपदश्रुति सामासिकं प्रातिपदिकं ष इत्येतेन संकेतेन पुरस्कियते (तु. भू. ४, २, ग, १४, ग), तय. षअति-रोहत्-, षअप-घ्नत्-, षअप-दुहत्- ।

(ख) कृद्-व्यवस्थापनम्

१. धातोश्च तज्जस्य कृत्-प्रातिपदिकस्य च मध्ये सति तद्भावे तद्भातवीयतिङ्-रूपाणि विहाय नान्यत् किमपि व्यवधायकं भवति, तय. अंहोयू-, अङ्कूयूत्-, अभि-श्वसूत्-, अपि-हीन- ।

२. मुख्यधात्वनुगताऽवान्तरीकृतधातुजं प्रातिपदिकं मुख्याऽवान्तरोभयप्रकारकधातवीयरूपसर्वस्वं परि-समाप्य तदुपरि निर्दिश्यते, तय. अनु✓/ गम् > गच्छ् > अनु-गच्छन्ती-, अति✓/तृ > अति✓/तर् > अति-तर- ।

३. बहुत्वे सति धातुविशेषजानि कृत्-प्रातिपदिकानि यथास्ववर्णमात्रं निर्दिश्यन्ते, तय. ✓अव् > अव्-, अव्, उति-, उम- ।

४. गणभावेन निर्दिष्टानां सतां प्रातिपदिकानामवान्तरीकृताः प्रभेदा मुख्यैः प्रभेदैः साकं वा यथास्व-वर्णमात्रं च यथाप्रातिस्विकरूपखण्डशीर्षण्यतया च वा निर्दिश्यन्ते^१, तय. अदस्- > अदस्-, अमी-, अमु-...; अस्मद्- > अस्म-, अस्मद्-, अहम्, आव-...; अहन्- > २अह-, अहन्-, अहर-, अहस्- ।

५. यथावर्णमात्रमनुक्रमस्य कृन्मात्रसामान्यात् सुबर्हाणां प्रातिपदिकानां सतां कृतां पार्श्वत एवाऽसुब-र्हाणामव्ययानां सतां कृतामपि निर्देशो भवति, तय. अनु-इश्य, अभि-दुष्ट, अभि-दुष्ट ।

(ग) तद्धित-व्यवस्थापनम्

१. तद्धितानि प्रातिपदिकानि यथास्वं नामिकप्रकृतीनामुपरिष्ठादव्यवधानेन यथावर्णमात्रं निर्दिश्यन्ते, तय. अग्नि- > अग्नि-मत्-, आग्नेय-; २अ-दिति- > अदिति-स्व-, आदितेय-, आदित्य- ।

२. येषां तद्धितानां स्वनामिकप्रकृतिभिरायत्तरसामान्यं भवति, ते तत्पूर्वपदैः समासैः सस्थितयः सन्तस् तदीयस्तम्भाऽपेक्ष्यैकया मात्रया व्यवहिते स्तम्भान्तरे निर्दिश्यन्ते, तय. २अग्नीषोम- > अग्नीषोमीय-; अग्र- > १अग्रिय-, २अग्रिय-, अग्र्य- ।

३. येषां तद्धितानां स्वकृतप्रकृतिभिरायत्तरेण वैषम्यं भवति, ते तत्प्रकृतिकेभ्यः समासेभ्यः प्रागेव तदी-यस्तम्भाऽपेक्ष्यया मात्राद्वयेन व्यवहिते स्तम्भान्तरे निर्दिश्यन्ते, तय. अतिथि- > आतिथ्य- ।

४. यदा तु विषमाऽऽयत्तरस्याऽपि सतस्तद्धितस्य नामिकी प्रकृतिः सामासिकीं पूर्वपदतां नोपेयात्, तदा तन्निर्देश एकया मात्रया व्यवहिते स्तम्भ एव क्रियते, तय. अग्र्ययण- > आग्र्ययण- ।

५. तद्धितानां तद्धितानां विषयेऽयं सामान्यो नियमो भवति, यथा यस्य या प्रकृतिस्तस्य तदपेक्ष्यैकया मात्रया व्यवहिते स्तम्भे निर्देशः स्यादिति, तय. २अ-दिति- > आदित्य- > आदित्य-वत्- ।

(घ) समास-व्यवस्थापनम्

१. माध्यमिकविच्छेदकान्तरसमन्वितानि सन्ति सामासिकानि प्रातिपदिकान्यन्तमात्रविच्छेदकितसुबर्ह-प्रातिपदिकान्तरमात्रात् सुवेचानि स्युः, तय. अघ-रूत्-, अघ-शंस-, अघ-हार- ।

^१ उपरितनात् खण्डात् प्रभृति णत्व-तदभावाभ्यां च षत्व-तदभावाभ्यां च लक्षितानि प्रातिपदिकान्य-प्यन्यैव दिशा मुख्याऽवान्तरीकृत्य निर्दिश्यन्ते, तय. धनुर, ष्, स्, :-, पूषण्, न- (वैतु. इह अर्यमन्-) ।

२. समासेऽसमस्तप्रातिपदिकान्तरेण समस्य समासान्तराऽवयवतामुपेयुषि माध्यमिकविच्छेदकस्तदीय-पूर्वोत्तरान्यतरपदताया अनुरोधात् तदन्त्यो वा तदाद्यो वा यथायोगं संजायते, तय. अघशंस-हुन्, *अधि-कृष्णाजिन- ।

३. समासद्वयेन समासान्तरे जन्यमाने तत्समासान्तरमात्राऽपेक्षया मध्ये विच्छेदको दीयते, तय. अघशंस-दुःशंस-, अजात-पुत्रपक्षा- ।

४. स्वपूर्वपदीयेष्वाद्यक्षरेण वैषम्यभाक्तु तद्धितेषु यथायथं निर्दिष्टेषु सत्सु समासा यथावर्णमात्रं निर्दिश्यन्ते, तय. अतिथि- > अतिथि-न्व-, अतिथि-पति- ।

५. प्राथमिकः समासः स्वपूर्वपदापेक्षयैकया मात्रया व्यवहिते स्तम्भे निर्दिश्यते, तय. असुर-> असुर-क्षण- ।

६. समासजः समासः स्वसमस्तपूर्वपदापेक्षयैकया मात्रया व्यवहिते स्तम्भे निर्दिश्यते, तय. अग्निष्टोम-प्रायण- ।

७. यदा समस्यमानयोः पूर्वोत्तरपदयोरन्त्याऽऽद्यवर्णयोस्तयोरन्यतरस्मिन् वा सांहितिको विकारो भवति, तदाऽसौ तन्मध्यप्रवेशिते वर्तुलकोष्ठे यथायथं निर्दिश्यते, तय. अग्न्यु(ग्नि-उ)पस्थान-, अक्षितो(त-ऊ)ति-, अन्तः(<इ-) कोश-, अती(ति-इ)खरी-, अनु-ष(<स)स्यु- ।

८. यदा पूर्वपदाऽन्त्यो दीर्घः स्वरः पौर्वकालिकह्रस्वमूलो भवति (तु. भू. ४, १, च, २ उउ.), तदाऽसौ ह्रस्वो यथापरिचितपरिभाषं सुगम्य निर्दिश्यते^१, तय. अ(क्ष>)क्षा-नङ्-, अ(जि>)जी-गर्त-, अ(ति>)ती-काश-, अ(नु >) नू-वृत्- ।

(ङ) स्त्रीलिङ्गक-व्यवस्थापनम्

१. पाणिनीयायां प्रक्रियायां स्त्रीलिङ्गमात्रतया सिषाधयिष्यमाणानि सन्ति दीर्घान्तानि प्रातिपदिकानि तथैव निर्दिश्यन्ते, तय. अर्हृणा- ।

२. यानि प्रातिपदिकानि पाणिनीये संभवल्लिङ्गान्तरतया शिष्यमाणानि सन्त्यप्युपलब्धस्त्रीलिङ्गकमात्र-श्रुतीनि भवन्ति, तानि वर्तुलकोष्ठित-कोणपुङ्खान्यतरस्वरूपसंकेतसहकृताऽस्त्रीपरकपूर्वरूपोपकल्पनानि कृत्वा निर्दिश्यन्ते, तय. अनपरोधु (क >) का-, अश्यामा(न >) ना-, अति-चर(त् >)न्ती-, अश्व-पर(शु>)र्तु- ।

३. स्वराऽभेदेन लिङ्गपर्यायतोऽकाराऽऽकारान्यतराऽन्ततयोपलब्धश्रुतीनि प्रातिपदिकानि प्रार्धविराम-विविक्तोभयप्रकारसाधारणाऽन्त्यविच्छेदकतया समुह्य निर्दिश्यन्ते, तय. अघ,घा-, १अज,जा-, अज्जान,ना- ।

४. इवर्णोवर्णान्यतराऽन्तानि प्रातिपदिकान्यपि नान्तरीयोक्तपूर्वयाऽवर्णान्तपरया दिशैव निर्दिश्यन्ते, तय. अराति, ती^{*}-, अभि-दिप्सु,प्सु-, अवस्यु,स्यु- ।

५. उक्तपूर्वव्यतिरिक्तानि सर्वाण्यपराणि स्त्रीलिङ्गकानि प्रातिपदिकानि यथास्वाऽनुगताऽस्त्रीपरकपूर्वरूपीय-स्तम्भापेक्षयैकया मात्रया व्यवहिते स्तम्भान्तरे तत्तद्रूपसुवारसंभेदानिवृत्त्यर्थं पृथग् निर्दिश्यन्ते । एतानि तावत् प्रविभज्य किञ्चित् सूच्येरन्—

(अ) यान्याकारान्तानि सन्त्यर्थतश्च योगतश्च विशिष्टानि स्युः, तय. अघा-, अषाढा- ।

^१ मूत्रा. परिभाषया त्वेतद् दीर्घत्वं यथायोगम् अर, इर, उर इत्येतदन्यतममूलकं भवति (तु. भू. ४, १, अ, ५, अ उउ.) ।

(आ) यानि दीर्घकारान्तानि सन्त्यकार-हलन्यतरान्ताऽस्त्रीपरकपूर्वरूपाणि स्युः, तय. अ-देव- > अ-देवी-, अ-सत्- > अ-सती-, अर्किन्- > अर्किणी- ।

(इ) यानि दीर्घकारान्तानि सन्ति भिन्नस्वर-ह्रस्वेकारान्त-मौलिकपूर्वरूपाणि स्युः, तय. अक्षि- > अक्षी-, अङ्गुलि- > अङ्गुली-, अर्षणि- > अर्षणी- ।

(ई) यानि दीर्घकारान्तान्यभिन्नस्वर-ह्रस्वेकारान्त-मौलिकपूर्वरूपाणि सन्त्यन्यथा कथञ्चित् सुवेचानि स्युः, तय. अरुणि- > १अरुणी- ।

(उ) यानि दीर्घकारान्तानि सन्त्यृकारान्ताऽस्त्रीपरकपूर्वरूपाणि स्युः, तय. अवितृ- > अवित्री-, अनु-ष्ठात्- > अनु-ष्ठात्री- ।

(च) कालिकलकारार्थक-सुबर्हकृद्-निर्देशिका

क्त-कसु-कानच्-शतृ-शानच्-स्यतृ-स्यमानाऽन्यतमाऽन्ताः सुबर्हाः कृतः सांप्रतिकेषु कोषेष्व-
ख्यातिकप्रकरणे लकाररूपाऽनुपदं निर्दिश्यमानाः सन्त इह तावत् सुबर्हकृदन्तरसामान्येन यथावर्णमात्रं निर्दिश्यन्ते,
तय. अप-रुध् > अप-रुद्ध-, अप-रुध्यमान- ।

(छ) क्रियाविशेषणभावुक-सुबर्हप्रातिपदिक-निर्देशिका

येषां सुबर्हाणां रूपविशेषाः क्रियाविशेषणभावुका भवन्ति, तेषां सुबर्हान्तरनिर्विशेषं निर्देशो भवति,
प्रस्तुतवैशिष्ट्यं च तदीयं यथावत् टिप्पण्यते, तय. अ-विद्वेष- > -षम्, अनु-काम- > -मम् ।

(ज) अयौगिक-सुबर्हप्रातिपदिक-निर्देशिका

यानि निमित्तान्यादाय कानिचित् सुबर्हाणि प्रातिपदिकानि कृद्वास्त्रीकृत्य स्वतन्त्रशब्दतया यथावर्णमात्रं
निर्दिश्यन्ते, तानीमानि सूच्येरन् -

१. यदा कृज्जातीयस्य सुबर्हस्य प्रातिपदिकस्य व्युत्पत्तिरज्ञाता वा दुरूहा वा संदिग्धा वा
मूलाऽऽर्थभाषीया सत्यप्रसिद्धा वा स्यात्, तय. अनस्-, २अन्यु- ।

२. यदा कृतद्वितसमासाऽन्यतमजातीयं सुबर्हं प्रातिपदिकं वर्णविकारतो यौगिकव्यवस्थितिकतया दुरीक्षमिव
संजायेत, तदैवविधे स्वतन्त्रनिर्देशे क्रियमाणे सति समुचिता प्रतिपरामर्शिकाऽपि क्रियते, तय. ऊत्ति-, ऊम-,
१अत्र-, २अत्र-, सुत्-, आग्नेयु-, आतिथ्यु-, अग्ना-विष्णु- ।

३. यदा समासत्वेनोपकल्प्यमाने सुबर्हे प्रातिपदिकेऽवयवतः संशयो भवति, तय. अनीक-,
अभीक-, अनर्विंश्- ।

४. अथ गणतो निर्देशभाजां सुबर्हाणां प्रातिपदिकानां येऽवान्तराः प्रमेदा भवन्ति, ते प्रत्येकं
प्रतिपरामर्शिकया सनाध्यैवं स्वतन्त्रतयाऽपि निर्दिश्यन्ते, तय. अमी-, अमु-, २अह-, अहर्-, अहस्- ।

५. पूर्वपदतया समासान्तरमननुप्रविष्टः सन् नञ्-समासश्च प्रथमस्तम्भीयतया स्वतन्त्रं निर्दिश्यते, तय.
अ-पति-, अ-पतिष्णी-, अ-जात- (वैतु. अजात-शत्रु-) ।

(झ) विसंख्यात-सुबर्हप्रातिपदिक-निर्देशिका

१. स्वर-भेदेन श्रूयमाणानि सवर्णानि सुबर्हाणि प्रातिपदिकानि विसंख्यात निर्दिश्यन्ते, तय. १अ-मेनि-,
२अ-मेनि-, १अपस्-, २अपस्-, २अरु-णी-, ३अरु-णी- ।

२. अथ स्वरभेदव्यतिरिक्तकारणान्तरप्रयोजिताऽर्थभेदप्रदर्शनौपायिकतयाऽपि सुबर्हप्रातिपदिक-
विसंख्यानमाद्रियते, तय. १अप्-, २अप्-; १अ-दिति-, २अ-दिति-; १अरति-, २अरति-; १अरत्ति-, २अरत्ति-;
१असुर-, ४अ-सुर- ।

३. सवर्णाऽव्ययतः पृथक्करणाऽर्थमनपेक्षितमपि सत् कचिदेतद् विसंख्यानमाद्रियते, तय. १अक्लिस्वत्-,
१अनु- ।

(अ) सौपरूप-निर्देशिका

१. सुब्योगे प्रातिपदिकस्याऽन्त्यमेकाज्मात्रं तत्पूर्ववर्तिनः प्रातिपदिकावशेषस्य संग्राहकेण सता विच्छेद-
केन पुरस्कृतं सन्निर्दिश्यते, तय. अंश- > -शः, -शम्, -शस्य ।

२. एकाज्मात्रकाणां प्रातिपदिकानां सुब्योगीये निर्देशे तावद् विच्छेदकेन संग्राह्यस्य पूर्ववर्तिनः प्राति-
पदिकांशस्यैवाऽभावात् तत्प्रयोगाभावात् तत्प्रयोगाभावो भवति, तय. सत्- > सत्, सन्तः, सन्तौ ।

३. प्रातिपदिकाऽपेक्षया स्वरतो विशेषे प्रदर्शयितव्ये सत्येव सुब्योगीये निर्देशे स्वराङ्कनमाद्रियते, तय.
सत्- > सतः, सताम्, सद्भ्यः ।

४. सौपानि रूपाणि संघटितपरामर्शिकासौकर्याऽनुरोधेन यथावर्णमात्रं न तु यथाव्यक्ति वा यथाविभक्ति
वा निर्दिश्यन्ते, तय. अंशु- > -शवः, -शवे, -शुः; अग्र, प्रा- > -ग्रम्, -प्रा, -प्राः, -प्रान् ।

५. 'गाणप्रातिपदिकाऽवान्तरप्रातिपदिकीयानि सौपानि रूपाणि यथोक्तपूर्वसामान्यव्यवस्थं पार्थक्येन
निर्दिश्यन्ते, तय. अदस्- > अमी- > -मी, -मीभ्यः, -मीषाम् ।

६. साऽऽग्नेडितानि सुब-रूपाणि माध्यमिकविच्छेदकवन्ति सन्ति यथोक्तपूर्वसामान्यव्यवस्थं पार्थक्येन
निर्दिश्यन्ते, तय. अंशु- > -शुः-शुः, अंहस्- > -हसः-हसः, अग्नि- > -ग्निम्-ग्निम् ।

(ट) उत्तरपदत्व-निर्देशिका

एकैकस्य सुब-रूपीयस्य खण्डस्याऽन्ते वर्गकोष्ठेऽन्तस् तत्तत्प्रकृतप्रातिपदिकोत्तरपदाः समासाः
पूर्वपदतो विमुद्रं निर्दिश्यन्ते, तय. अंशु- ... [°शु- अन्°, उप°, तृप्त°] ।

४. अव्यय-प्रकरणम्

१. अव्ययमात्रं वैशेषिकसंकेतविरहितं सद् यथास्ववैशेषिकसंकेताभ्यां धातोश्च सुब्योगीयात् प्राति-
पदिकाच्च सुवेचं भवति, तय. अथ, अनु, √अद् > अस्वा, अस्तवे; अनु √दिश् > अनु-दिश्य, अधरात् ।

२. व्युत्पत्तेः पारोक्ष्याद्वाऽन्यथा यतः कुतो वाऽकृजातीयतया प्रदर्श्यमानानि सन्त्यव्ययानि यथावर्णमात्रं
स्वातन्त्र्येण निर्दिश्यन्ते, तय. अति, २अथ, २अनु ।

३. त्वान्त-सुमुञ्चन्तप्रकाराणि कृजातीयान्यव्ययानि सांप्रतिकेषु कोषेष्वख्यात-सविषयीक्रियमाणान्यपि
सन्तीह सजातैः सुब्योगीयैः कृदन्तरैः सस्तम्भीकृत्य तत्साधारण्येन यथास्ववर्णमात्रं निर्दिश्यन्ते, तय. √अद् >
अस्तवे, अस्तुम्, अस्वा ।

४. अनूपचितकायानि सन्ति कृज्जातीयान्यव्ययानि यथास्वप्रकृतिभूताऽव्ययान्यनु मात्रयैकया
व्यवहिते स्तम्भान्तरे निर्दिश्यन्ते, तय. √अद् > अस्वा > अस्वाय ।

५. यान्यव्ययानि स्वप्रकृतिभूतेभ्यः सुव्योगीयेभ्यः प्रातिपदिकेभ्यः स्वरूपतो नाऽतिविप्रकृष्टानि स्युः, तानि तदुपरि तद्वान्तरप्रातिपदिकतया पृथक् निर्दिश्यन्ते, तय. अधर- > अधरात् ।

६. समासाऽवयवतां प्रपञ्चानामव्ययानां विषय एते विशेषा अवधेया भवन्ति—

(क) तत्तदव्ययपूर्वपदतया विशिष्टानां धातूनां च प्रातिपदिकानां च तत्तदव्ययाऽनधीनतया यथास्ववर्णमात्रं निर्देशा भवन्ति, तय. अनु✓/१पत्, अनु-पथ-, अभि✓/रूढ्, अभि-रूप- ।

(ख) मूलतः समासाऽवयवभूतानि सन्ति प्रतीकगतत्वेन पृथगिव श्रूयमाणान्यव्ययानि यथोक्तपूर्वसामान्य-व्यवस्थं वर्तुलकोष्ठेऽन्तः प्रदर्शितैः सद्भिर् मौलिकैरुत्तरपदैः सनाथ्य निर्दिश्यन्ते (तु. भू. ४, २, ग, १४, ङ), तय. अभी(भि✓/ई) > अभि(ईमहे) ।

(ग) यदा समस्तस्य कृजातीयस्याऽव्ययस्योपसर्गांशो मूले व्यवहित इव श्रूयते, तदा तस्य निर्देशः ः इत्येतेन संकेतेन पुरस्कियते (तु. भू. ४, २, ग १४, ग), तय. अभि-समे(म्-आ✓/इ) > ःअभि-समेत्य ।

(घ) मूलत उत्तरपदविधया समासाऽवयवतां भजदपि सद् निहतंभावुकमव्ययं यथास्ववर्णमात्रं स्वा-तन्त्र्येण निर्दिश्यते^१, तय. इव, उ, च, चित् ।

(ङ) यदा तूक्तपूर्वं निहतंभावुकमव्ययमव्ययान्तरस्याऽन्ते श्रूयते, तदा तद् यथासामान्यव्यवस्थं समासाङ्ग-भूतमेव निर्दिश्यते, तय. अथ > अथो ।

(च) एवं सत्यपि यदा तु निहतंभावुकमव्ययमुपसर्गभावुकस्याऽव्ययान्तरस्याऽन्ते श्रूयते, तदा तत् ततो व्यवच्छिद्य पृथगेव निर्दिश्यते येनोपसर्गोपसृष्टसंबन्धोऽव्यवहित इव प्रतीयेत, तय. अपे(प✓/इ) > अप(एतु) < अपो(एतु), अप✓/म्यक्ष > अप...म्यक्ष < अपो...म्यक्ष, अपे(प✓/ई)ञ् > अप...अपेजते < अपो...अपेजते ।

७. अव्ययानां विस्मयानेऽयं वक्ष्यमाणो निमित्तोद्देशोऽवधेयः —

(क) यदा तानि सस्वर-निःस्वरोभयथा श्रूयन्ते, तय. १कम्, २कम्, १यथा, २यथा ।

(ख) यदा वैशेषिकसंकेतस्य पर्याप्तौ सत्यामपि सवर्णात् सतः सुव्योगीयात् प्रातिपदिकाद् व्यवच्छेदविशेषो-ऽभिप्रेतो भवति^२, तय. २अनु, २अभि, ३अव ।

८. समस्तानामव्ययानां यथासामान्यप्राप्ति द्वेधा निर्देशो भवति । यथास्ववर्णमात्रं च पूर्वपदीयप्रति-परामर्शिकासहकृतं यथोत्तरपदनिर्देशं च, तय. सम(म्✓/अ)र्धि > समर्धयित्वा इति च अर्धयित्वा सम्^३ इति च ।

५. स्वर-प्रकरणम्

(क) आधारग्रन्थीयं स्वराङ्कनम्

यथोपलम्भमेतद्ग्रन्थप्रकृतविभागीयाऽऽधारग्रन्थानां मध्ये सप्तसु तावत् सामध्येण स्वरोऽङ्कितो भवति । त एत ऋग्वेदो माध्यन्दिन-यजुर्वेदः काण्व-यजुर्वेदस्तैत्तिरीय-यजुर्वेदो मैत्रायणीय-यजुर्वेदः कौथुम-सामवेदः शौनकीया-

^१ एतान्यव्ययानि सर्वाणि तैत्तिरीये पदपाठे, पदपाठान्तरेषु च इव-व्यतिरिक्तानि, पृथक्-पदतया पठ्यन्ते ।

^२ उपरितनखण्डात् प्रकृत्ययं नियमोऽन्यथासिद्धायमानो द्रष्टव्यः (तु. भू. ४, १, ३, फ, ३)

ऽथर्ववेदश्च सन्ति । अपरेषां मध्ये तु खिलसूक्तेष्वंशतः काठक-यजुर्वेदे च कचित् कचित् स्वराङ्कनमुपलभ्यते । कपिष्ठल-कठ-यजुर्वेदस्य जैमिनीय-सामवेदस्य चाऽद्यावधि निःस्वरमेव संस्करणमभूत् ।

(ख) रेखीयो गम्यः प्रकारः

१. ऋग्वेदे तैत्तिरीय-यजुर्वेदे चोदात्तो नाम मुख्यः स्वरः स्वतोऽनङ्कितः सन्नन्यतोऽधोरेखितप्रागनु-दात्ततोऽन्यतश्चोर्ध्वदण्डित-स्वरितितोत्तराऽनुदात्ततो विज्ञप्तो भवति, तय. अग्रये । स्वरितोत्तरवर्त्यनुदात्तमात्रमप्या-ऽधोरेखितोदात्त-स्वरितान्यतरोदयानुदात्तमनङ्कितं भवति, तय. अग्निमीळे पुरोहितम् (ऋ १, १, १) इत्यत्र पुं^० इत्येतद्वैपरीत्येन 'के' इति । अस्य खलु स्वरितोत्तरस्याऽनङ्कितस्य सतोऽनुदात्तस्योदात्ततयाऽऽभासो मा भूदित्यर्थं स्व-रितस्य च तदुपरितनस्योदात्तस्य च मध्ये संकेतविशेषौ स्थाप्येते । तथाहि । यदा स्वरितो ह्रस्वो भवति, तदा १ इति, यदा चाऽसौ दीर्घस्तदा तस्मिन् स्वयमप्यधोरेखिते सति ३ इति, तय. अप्स्वन्तः (ऋ १, २३, १९), क्वे ३ दानीम् (ऋ १, ३५, ७) । उदात्त-स्वरितान्यतरोदयोऽनुदात्तोऽधोरेखितो भवतीति सूचितमिवाऽधस्तात्, तय. अग्निम्, कन्या । मन्त्राऽर्धादौ वा वाक्यादौ वा वर्तमानमनुदात्तमात्रमङ्कितं भवति, तय. अनुक्तामम् (ऋ १, १७, ३) ।

२. अयमङ्कनप्रकारः शौनकीयाऽथर्ववेदे माध्यन्दिन-यजुर्वेदे कारव-यजुर्वेदे यथामूलकोशं कपिष्ठलकठ-यजुर्वेदे चाऽपि लब्धप्रचारोऽभूत् । एवमपि तावद् उदात्ताऽनुदात्तयोर्विषये सामान्ये सत्यपि स्वरितस्य विषये सन्त्येव बाह्वृचतैत्तिरीयेतरग्रन्थीयाः केचिद् विशेषाः, तथाहि—

(अ) शौनकीयेऽथर्ववेदे स्वरितादुपरि १ इति संकेतो भवति, तय. वीर्यम्, सर्वा ऋस्मिन् (११, ८, ३२), ज्येष्ठवरोऽभवत् (११, ८, १) । उदात्तादुपरितनः स्वरितस्तु बाह्वृचवत् साधारणे-नोर्ध्वदण्डेनैव संकेल्यते, तय. तं व्यूर्णवन्तु सूतवे (१, ११, २) । उदात्ते परतो ह्रस्वात् स्व-रितादूर्ध्वदण्डितात् सत उपरि १ इति संकेतो भवति, तय. अप्स्वन्तः (१, ४, ४) । तस्यैव दीर्घस्य सतस्तु संकेतो बाह्वृचनिर्विशेषो भवति, तय. विक्रेड्यो ३ विघ्नताम् (१, २८, ४) ।

(आ) माध्यन्दिन-यजुर्वेदे — इत्येतेनाधो-दीर्घहस्तकेन स्वरितः साधारण्येन संकेल्यते, तय. द्विवीव (६, ५), वीर्यमसि (१९, ९), आस्येन (२, ११) । उदात्ते परतस्त्वसावधस्त्रिशूलकेन संकेल्यते, तय. वीर्यं मयि (१९, ९), अप्स्वन्तः (९, ६), योऽस्मान् (१, २६) । यदा तावत् स्वरितोदात्त-योर्मध्ये विरामो व्यवधत्ते, तदाऽधोदीर्घहस्तकस्यैवोत्सर्गो भवति, तय. वरूथ्यः । वसुः (३, २५) । यजुरादौ वाऽर्धर्चादौ वा वर्तमानश्चोदात्तादुपरितनभूतश्च स्वरितस्तु साधारणोर्ध्वदण्डेनैव संकेल्यते, तय. त्र्यम्बकं यजामहे (३, ६०), अर्व देवं त्र्यम्बकम् (३, ५८), उर्व्यां त्र्यद्यौत् (१२, १) ।

(इ) कारव-यजुर्वेदे उदात्ते परतः स्वरितमात्रमधोरेख्यत इत्येव विशेषः^१, तय. अप्स्वन्तः (१०, २, ३), योऽस्मान् (१, ९, ४), प्रसवेऽश्विनोः (१, ३, ६) ।

(ई) कपिष्ठलकठ-यजुर्वेदेऽन्यथा सर्वथा कारव-यजुर्वेदेन स-प्रक्रिय एव वर्तमान उदात्तोदयोऽधोरेख्यमाणो ह्रस्वस्वरितो दीर्घतामप्यापाद्यत इत्यस्त्येवाऽणीयान् विशेषः, तय. उर्वान्तरिक्षम् (१, २), अप्स्वन्तः (४८, ४) ।

^१ अस्मदीये मूलकोषे माध्यन्दिनप्रकारीयः संभेदोऽपि लक्ष्यते । एतच्छास्त्रीयत्वेनाऽनुदात्तभूमिस्व-रितीयस्याऽधोवर्तुलकस्योपलम्भोऽपि परैः सूचितो भवति (तु. ZDMG ४९, १५१) ।

(ग) संख्याङ्गीयः सिद्धः प्रकारः

सामवेदे मूर्धन्यसंख्याऽऽत्मको विभिन्नः किल सिद्धः प्रकारः प्रवर्तते । एतदीया मुख्या विशेषा इमे सन्ति^१—

१. सामान्येनोदात्तस्वरितानुदात्ता यथाक्रमं मूर्धन्यस्थितिभिः १, २, ३ इत्येताभिः संख्याभिः संसंकेता भवन्ति, तय. अङ्गिर्न वैः (१, २१) ।

२. परंपरिताऽनेकोदात्तमध्ये प्रथम एव लब्धसंकेतो भवति, तय. आं तु (१, १६७), स्पाहं^१ तद् आ (१, २०७), न हि (१, २४१) ।

३. आवसानिक उदात्तः १ इत्यस्य स्थाने २ इत्यनेन संकेत्यते, तय. वैर्यम् (१, १४) ।

४. आवसानिकपरंपरिताऽनेकोदात्तमध्ये प्रथम एव नान्तरीयोक्तपूर्वया दिशैव च संकेत्यते, तय. महो^२ हि षः (२, १६), उतै घाम् (२, १५६), नान्यं त्वत् (२, ३३४) ।

५. अनुदात्तव्यवहितयोरुदात्तयोर्मध्ये प्रथमः २ इत्यनेन संकेत्यते, तय. अङ्गैर्न आं योहि (२, १०) ।

६. यदा परंपरिताऽनेकोदात्ताऽनुग उदात्तोदयोऽनुदात्तो भवति, तदा परंपरितप्रथम उदात्तः २३ इत्येवं संकेत्यते, परश्च १ इत्येवम्, तय. शंयोरैभि^३ (१, ३३), घना^३ त्वं यन्मौतुः^३ (१, ५३) ।

७. परंपरितानेकोदात्ताऽनुगः स्वरितः २ इत्यस्य स्थाने २२ इत्येवं संकेत्यते, तय. नि^१ होतो^२ (१, १), निर्गा^३ अकृन्तत् (१, ५८५) ।

८. यदा उदात्तभूमिः स्वरित आवसानिको वाऽनुदात्तोदयो वा भवति, तदाऽसौ २२ इत्येवं संकेत्यते, त^३ उक्थ्यम् (२, १११६), मनुष्येभिः^३ (१, ७९), नीव^{२२} (२, १००६), देव्येतु^३ (१, ५६) ।

९. उदात्तोदय उदात्तभूमिः स्वरितः २ इत्येवं संकेत्यते प्लुतिं चाऽऽपाद्यते, तय. पाद्यै^३ तं द्वितीयया (१, ३६), अभ्या^३ दिशैः सूरैः (१, १२८) ।

१०. उदात्त-स्वरिताऽन्यतरोदयपरंपरिताऽनेकाऽनुदात्तमध्ये चरम एव संकेत्यते, तय. समुद्रम्, इन्द्राभ्या^३ दिशैः^३ (१, १२८) ।

११. स्वरितस्याऽनुगतया वर्तमानमनुदात्तमात्रं न संकेत्यते, तय. चित्रं^३ राधो^{२२} अमर्त्य (१, ४०) ।

१२. आवसानिकाऽनुदात्तोदयान्यतरस्वरितोदयोऽनुदात्तः ३क इत्येवं संकेत्यते (इह तु. अधस्तनम् ८मीयमुदाहरणम्) ।

(घ) प्रथमः प्राक्नो रेखीयः सिद्धः प्रकारः

अथ यो मुख्यस्योदात्त-स्वरस्य साक्षादिव संकेततः सिद्धभावुकः प्राक्नो रेखीयः प्रकारो मैत्रायणीय-यजुर्वेदे, काठक-यजुर्वेदे, पैपलादाऽथर्ववेदे चोपलभ्यते, स एवात्र संगृह्यते—

१. मैत्रायणीय-यजुर्वेदे काठक-यजुर्वेदे चोदात्त ऊर्ध्वदण्ड्यते, तय. अग्निः ।

२. उदात्तभूमेः स्वरितस्य कृते चोभयत्राऽधोभुमकः ८ इति सामान्यः संकेतो भवति, तय. दिव्रीव (मै १, २, १४), व्यसृपः (काठ ७, १२), शुण्टोऽधि^० (मै २, ६, १३), क्व ।

^१ उदाहरणीयस्थलसंकेताः कौथुमसामवेदीया भवन्ति ।

^२ Sch. त्वियमधोरेखा न प्राऽयोजि । अत एवेहाऽप्युदाहरणान्तरेष्वेतदप्रयोगो द्रष्टव्यः ।

३. मैत्रायणीय-यजुर्वेदे सन्नतरोऽधोरेख्यते (तय. अग्नि-), काठक-यजुर्वेदे चासावधोदण्डेन संकेत्यते, तय. अग्नि- ।

४. उदात्तोदयस्य स्वरितस्य विषयेऽपि चैतयोः शाखयोर्मध्ये भवत्येव कियानपि वि-संवादः । तथाहि । मैत्रायणीयाः ३ इत्यङ्कं ततः पुरस्तात् प्रयुज्यते, कठाश्च तं स्वरितमेव कारवसाधारण्येनाऽधोरेख्यन्ति^३, तय. 'प्रसवे-
ऽश्विनोः (मै १, २, १५), वैतु. प्रसवेऽश्विनोः (काठ. २, ९) ।

५. स्वरितीयह्रस्व-दीर्घ-भेदप्रयोजितस्तु नेहोभयत्र कोऽप्यवान्तरविशेषो भवति ।

६. मैत्रायणीया अनुदात्तभूमेः स्वरितस्य कृते सामान्येन तिरोरेखां प्रयुज्यते, तय. धियः ।

७. सन्नतरोदयत्वे त्वस्याऽनुदात्तभूमेः स्वरितस्य कृते तं ऊर्ध्वत्रिपुण्ड्रं प्रयुज्यते^४, तय. 'प्रथमः', 'प्रसवे-
ऽश्विनोः (मै १, २, १५) ।

८. कठा अनुदात्तभूमेः स्वरितस्य कृते सामान्येनाऽधोबिन्दुना निर्वाहं पश्यन्ति^५, तय. धियः ।

९. पैपलादाऽधोर्ववेदेऽप्युदात्तीय ऊर्ध्वदण्डः प्रयुज्यते सन्नतरश्च काठक-यजुर्वेदवदधोदण्डेन संकेत्यते च, तय. दाता ।

१०. यत्तत्राऽनुदात्तभूमिः स्वरितोऽधोबिन्दुना सनाध्यते तदपि काठकेन सामान्यमावहति, तय. कामः ।

११. माध्यन्दिन-यजुर्वेद-सामान्येन च मैत्रायणीय-काठकयजुर्वेद-भेदेन च तत्रोदात्तभूमिः स्वरितः साधारण्येनाऽधोदीर्घहस्तकेन द्योत्यते, तय. न्यक्, शरण्या या (१४, २, ७), तन्वा शतमया (१४, २, ८) ।

१२. स्वरितादुपरितनस्याऽनुदात्तस्य यथावदूर्ध्वदण्डप्रहात् तस्य स्वरितस्य कृते विशिष्टतरं संकेतान्तरं नाऽपेक्ष्यते ।

१३. स्वरितादुपरितनस्याऽनुदात्तस्य त्वनुदात्तभूमिस्वरितवदुपचार इष्यते यावताऽसावधोबिन्दुना सनाध्यते, तय. आस्याय (१६, १०४, ६) ।

(ङ) द्वितीयः प्राक्तनो रेखीयः सिद्धः प्रकारः

कारव-माध्यदिनीययोः शतपथ-ब्राह्मणयोः केषुचिद् ग्रन्थान्तरेषु (तु. C. काशब्रा. भू. पृ. ९) चाऽपरः खलु रेखीयः सिद्धः प्रकारो लब्धप्रतिष्ठो भवति । इमे तावदेतदीया विशेषा भवन्ति—

१. अत्रोदात्तोऽधोरेख्यते^६ ऽनुदात्तश्चाऽनुदात्तभूमिः स्वरितश्च नाऽङ्क्यते, तय. अग्निना ।

२. उदात्तोदय उदात्तो नाऽङ्क्यते, तय. केतपूः केतम् (५, १, १, १६)^७ ।

^३ सन्नतरो नामोदात्तस्वरितान्यतरोदयोऽनुदात्तः प्रसिद्धो द्रष्टव्यः ।

^४ Sch. त्वस्या अधोरेखायाः स्थान ऊर्ध्वबुध्नितं काकपदकं (Λ) प्रयुज्यते ।

^५ मैत्रायणीयानां पदपाठ उक्तपूर्वो बाह्वचः प्रकारो लब्धप्रतिष्ठोऽभूदित्यपरो विशेषोऽप्यत्र वैचित्र्यैक-
वृद्धिकरो भवति ।

^६ Sch. अनुदात्तभूमिं स्वरितं नैव संकेतयति । सात. तु मूलोक्तस्थितिद्वयनिर्वाहाय यक्. अधो-
हस्तकं (L) चाऽधस्त्रिशूलकं (ω) च प्रयुज्यते ।

^७ तु. C. काशब्रा. भू. पृ. ९ यत्र भाषिकस्वरस्य स्वरूपत आलोचनायां प्रवृत्तायां पुरातन उदात्तः
कालेनाऽनुदात्ततां गत इत्यभिप्रायः परकीयो वादः प्रत्युक्तो भवति ।

^८ एतत्खण्डोदाहरणीयस्थलसंकेताः माशब्रा. प्र. ।

३. परंपरितानां सतां बहूनामुदात्तानां मध्ये चरम एवाङ्क्यते, तय. अग्निर्हि वै धूरथ (१, १, २, ९)।

४. उदात्तभूमि-स्वरितस्य संकेतार्थं तदुदयमक्षरमधोरेख्यते^१, तय. वीर्यम् ।

५. एवं तावदुदात्तभूमि-स्वरितोदयेऽक्षर उदात्ते सति तदीयाऽधोरेखा तस्य चोपरितनस्य स्वरितस्य च समानं ग्राहिका भवति । एवं च स्थिते तदुदयमुदात्तान्तरं चेद् भवति, तर्हि तन्नाङ्क्यते, तय. यज्ञो वै स्वः (१, १, २, २१), मानुषं नेद् व्यृद्धम् (१, ७, २, ९), वैतु. इति सैषा (१, ४, १, २६) यत्र तिकारोऽनुदात्तः सन्नात्मोदयोदात्तेकारीयाऽधोरेखाया अन्यथासाधने प्रयोजको न भवति ।

६. उदात्त-स्वरिताऽन्यतरोदयस्य स्वरितस्य तूक्तपूर्वः संकेतो न व्याह्रन्यते, तय. यज्ञो वै स्वरुः (१, १, २, २१), देवा वै स्वरुगन्म (१, ९, ३, १४), इति सैषैतम् (१, ४, १, २६) ।

७. कण्डिका-ब्राह्मणान्यतराऽवसानीय उदात्तः कण्डिका-ब्राह्मणान्यतराऽऽद्य उदात्ते परतस्त्रिभिरधोबिन्दुभिः संकेत्यते^२, तय. देवत्रा ॥ सुः (५, १, ४, ७ उ) ।

८. उदात्तो वाऽनुदात्तो वाप्यावसानिकः सन् स्वरिते परत एवमधोबिन्दुत्रिकेण संकेत्यते, तय. इति ॥ तेऽबिन्दुः (३, ४, ३, ७ उ), प्रतिप्रस्थाता ॥ सोऽध्व० (४, २, १, १३ उ) ।

९. यदाऽऽवसानिकस्याऽपि सतोऽक्षरस्य परेणाऽक्षरेण संहिते पाठे सति स्वरितः संभवति, तदा तदुदयस्योपान्त्यस्याऽक्षरस्यैवमधोबिन्दुत्रयेण संकेतो भवति, तय. एव । एतत् (३, ४, २, १३) ।

१०. अङ्कितस्य सत उदात्तस्याऽनुनासिकतां प्राप्तावनुनासिकचिह्नमप्यधोरेख्यते, शत५-शत५ ह (३, ४, ३, १८); वैतु. यज्ञ५ समभरन् (३, १, ४, ४) ।

(च) एतत्कोषीयो रेखीयः सिद्धः प्रकारः

१. एवं तावद् यत्र कुत्रचित् किञ्चित् सामान्यमपि बिभ्राणेषु प्रायेण त्वन्योन्यं नितरामिव विशिष्यमाणेष्वेव पुरातनेषु बहुषु स्वराङ्कनप्रकारेषु विद्यमानेष्वपि कथमिव सर्वशास्त्रीयसौवरस्थितिर् नाम केनाऽपि शास्त्रासर्वस्वसाधारणतां भजमानेन सता प्रकारविशेषेण युगपदेव हस्तामलकीक्रियेत्येवमभिप्राया खलु प्रक्रियमाणस्य सतोऽस्य समस्तवैदिकवाङ्मयस्य प्रातिनिध्यमिव कुर्वाणस्य चैतिहासिकदृष्ट्या तदीयतुलनात्मकाऽध्ययनमधिकृत्यौपयिकतां बिभ्राणस्य च कोषस्य बलवत्यपेक्षाऽभूत् ।

२. अस्याश्चाऽपेक्षायाः पूर्त्यर्थं यः सम्यग् विचारितः सन् पुराणानां प्रकाराणां सारायमाण इव प्रकारविशेषोऽत्र लब्धप्रवेशो भवति, स सर्वेषां प्रेक्षकाणां प्रकाममभिमतः सन् सुकरत्वाच्च सुग्रहत्वाच्चाऽपि सर्वत्र भविष्यति प्रकाशमेघ्यत्सु वैदिकग्रन्थीयसंस्करणेषु चरितार्थ्यते ।

३. अस्मिन्स्तावत् प्रकारेऽनुदात्तमात्रमनङ्कितं भवति । अनुदात्तो ह्युदात्ताऽभावस्य संज्ञा भवति । अस्य नीचैस्त्वं नामाऽऽपेक्षिको धर्मो भवति । उदात्त एव किल मौलिक आर्यभाषीयः स्वरो भवति । तदपेक्षयाऽनुदात्तो नीचैरुच्चार्यते । यदाऽयमुदात्तोदयो भवति, तदा भूयोऽपि नीचैर्गत इव लक्ष्यमाणः सन् सन्नतर इत्युच्यते । यदा चायमुदात्ताऽनुगो भवति, तदाऽस्मिन् सोपानक्रमिकस्य सतः स्वराऽवरोहस्य लक्ष्यमाणात्वादाद्यंशत उदात्तधर्मतायाः समावेश इव भवति, तेन चाऽयं समाहाररूपः सन् स्वरित इत्युच्यते । छाया रूपस्त्वर्थं भवति । न ह्यस्या-

^१ web. अत्राऽधोरेखाद्वयं प्रयुक्तं द्र. ।

^२ web. तावदेषा स्थितिर्द्वाभ्यामधोबिन्दुत्रिकाभ्यां संकेत्यते ।

ऽनुदात्तभूमेः सतः काऽपि प्रागुदात्तस्वतन्त्रा सती प्रातिस्विकी स्थितिर्भवति । तथा ह्युदात्तान्तरोदयत्वे सत्ययमनुदात्त एव सन् सन्नतरतामुपगतोऽनुदात्त एव पुनर्भवति । एवं तावच्च शुद्धो वा सन्नतर-स्वरिताऽन्यतरत्वोपाधिको वाऽनुदात्तः पूर्वोत्तरान्यतरपार्श्ववर्तिनः सन्नतर-च्छायास्वरिताऽन्यतरव्यवहितस्य वा नान्तरीयतया स्थितस्य वोदात्त-स्यैव स्थितिलक्षकमात्रतामनुप्राप्तः संस्तदीयाऽङ्कनत एव स्वतःसिद्धविज्ञप्तिकयथायोगविभिन्नोक्तपूर्वावान्तरस्वरूप इति कृत्वैव नैतदीयाऽन्यथासिद्धाङ्कनगौरवमिहाऽऽप्रियते ।

४. यदधस्तादुदात्तो मौलिकस्वर इति कृत्वाऽङ्कनार्हत्वेन प्रत्यपादि, तत्र खलूदात्तभूमेः सतोऽभिनिहित-प्रश्लिष्ट-क्षैप्र-जात्याऽन्यतमत्वेन प्रातिस्विकस्थितिमतो वास्तविकस्य स्वरितस्याप्यङ्कनार्हत्वस्य समावेशोऽभिप्रेतो भवति^१। एवं तावदुदात्तश्चोदात्तभूमिः स्वरितश्च द्वावेव स्वराविह पार्थक्येनाऽङ्कनमर्हत् इति कृत्वा पुरातनानामुक्तपूर्वाणां संकेता-नामेव मध्याद् ऋग्वेदे, तैत्तिरीय-यजुर्वेदे, तैत्तिरीय-ब्राह्मणे, तैत्तिरीयाऽऽरण्यके, तैत्तिरीयोपनिषदि, काण्व-यजुर्वेदे, कपिष्ठल-कठ-यजुर्वेदे चैकान्तिकतया, माध्यन्दिन-यजुर्वेदे, शौनकीयाऽथर्ववेदे च यथास्वोक्तपूर्वप्रक्रियं पर्याप्ततया, स्वरितसंकेतत्वेन प्रयुक्तपूर्वत्वादूर्ध्वदण्डः (= अ) एव चोदात्तभूमिस्वरितस्य, शातपथप्रसिद्धिरधोरेखा (= अ) चोदात्तस्य संकेतौ निर्धारितौ भवतः^२ ।

५. ये चैतद्ग्रन्थीय-स्वराङ्कनीया व्यावहारिका विशेषा भवन्ति, त इमे संगृह्योल्लिख्यन्ते—

(क) अगतिका वा सगतिका वा मूलधातवश्च, क्तिब्-णिज्जन्यतरान्ता नामधातवश्च तदीयविभिन्नस्वराणां सतां रूपाणामसंभिन्नं संकेतनं सुकरं स्यादिति स्वरतो नाङ्क्यन्ते, तय. ✓१अक्ष, ✓२अक्ष, अति✓मुच्, अल्लखली✓कृ, ✓अव् > ✓ओम्, अन्त- > ✓अन्ति ।

(ख) नामधात्वन्तराणि तु स्वरतः संकेत्यन्ते (तु. भू. ४, २, क, ७, अ), तय. अघ->✓अघाय ।

(ग) तिङन्तानि रूपाणि स्वरतः संकेत्यन्ते, तय. ✓१अक्ष > अक्षणुते ।

(घ) संनिहितपदान्तरनिमित्तप्रयोजितनिघातानि तिङ्-रूपाणि स्वरतो न संकेत्यन्ते^३, तय. ✓१अक्ष > अक्षणुयात् ।

(ङ) अनङ्कितस्वर-संस्करणेभ्यो ग्रन्थेभ्यः संगृहीतानि सन्ति तिङ्-रूपाणि तदीयशब्दान्तरसामान्येनाऽनङ्कितान्येव ध्रियन्ते, तय. ✓अज् > अजामसि, अजन् ।

(च) यदाऽङ्किताऽनङ्कित-स्वरेभ्य उभयेभ्यो ग्रन्थेभ्यस्तिङ्-रूपाणि संगृह्यन्ते, तदाऽनङ्कितस्वर-ग्रन्थीयानि तिङ्-रूपाणि यथाऽङ्कितस्वरग्रन्थीयस्वरवच्छ्रुति^४ निर्दिश्यन्ते, तय. अनु ✓ध्व(ध्वं)स् > अनुदध्वसे ।

(छ) अङ्कितस्वर-ग्रन्थीयं सुव्योगीयं वाऽव्ययं वा कृन्मात्रं स्वरवद् निर्दिश्यते, तय. ✓अत् > अतत्-अतिथि-, ✓अद् > अत्तवे, अत्तुम् ।

(ज) अनङ्कितस्वर-ग्रन्थीयः कृद् निःस्वरं निर्दिश्यते, तय. अग्नि-मेदिन्-, अग्नि-यानी- ।

^१ मूलतो जात्य-क्षैप्रयोरभेदो द्रष्टव्यः (तु. पृष्ठ. ४२७^१, ५३७^१, ५३८^२) ।

^२ तस्मिंस्तस्मिन् पुराणे वा नूतने वा सौवरे संकेते प्रतिनियतायाः स्वरविशेषसंकेतनविषयायाः स्वाभाविक्याः शङ्करभाषाद् यथासमयं सङ्क्षिप्तविशेष उपाधीयत एव ।

^३ अस्य ग्रन्थस्य यथाश्रुतानुक्रमणस्वरूपताया एतदीयलक्षणशास्त्रस्वरूपताऽतिरेकित्वादित्यभिप्रायः ।

^४ अपि तानि स्वरतो वस्तुतस्तथा स्युर्न वा स्युरित्यस्य तत्तन्मूलीयवाक्यस्वतन्त्रविचाराधीनत्वादस्मिन् विषयेऽत्रत्यो निर्देशोऽप्रमाणं भवति ।

- (क) अङ्किताऽनङ्कितस्वरभ्य उभयेभ्यो ग्रन्थेभ्यः संगृह्यमाणः कृद् यथास्वरवद्ग्रन्थीयश्रुति निर्दिश्यते^१, तय. अंशु- ।
- (ख) व्युत्पत्त्यौपयिकतयोपकल्पितानां कृतां स्वरनिर्देश औपकल्पनिको भवति, तय. *अन्तः(<र)-पर्शु- ।
- (ग) यदा व्युत्पादनप्रयोजितः सन् स्वर उपकल्पनाया विषयो भवति, तदा स्वरवदक्षरं सन्तारकं निर्दिश्यते, तय. अष्ट्रार-^२, अष्ट्रा-दंष्ट्र- ।
- (घ) यदौपकल्पनिकस्य सतः कृतो विषये सौवरी स्थितिर्दुर्विनिगमना भवति, तदाऽसौ निःस्वरं निर्दिश्यते, तय. √अट् > अट्णार->आट्णार- ।
- (ङ) निघातमात्रवन्ति सर्वनामानि निःस्वरं निर्दिश्यन्ते, तय. अस्मद्-> २*अं(>न्)-, *ई-, *सी-, एन-, सम-, ख- ।
- (च) निहताऽनिहतोभय-प्रयोगवन्ति सर्वनामान्युभयथा पृथग् निर्दिश्यन्ते, तय. इदम्-> ३अ-, ४अ-; अस्मद्-> १म्य-, २म्य- ।
- (छ) अलुक्-समासे पूर्वपदायमानानि चाऽवान्तरप्रातिपदिकीक्रियमाणानि च सन्ति सुब्-रूपाणि निःस्वरं निर्दिश्यन्ते, तय. अग्र->अग्रे ।
- (ज) द्वैस्वर्येण ध्रूयमाणाः समासास्तथैव निर्दिश्यन्ते, तय. बृहस्पति-, वनस्पति-, अग्नी-वृष्ण- ।
- (झ) यथाप्रातिस्विकप्रातिपदिकस्वरवन्ति सुब्-रूपाणि निःस्वरं निर्दिश्यन्ते, तय. अंहस्->-हंसः (=अंहसः) ।
- (ञ) हल्पूर्वोदात्तयण्भाव-प्रयोजितः^३ सुब्-उदात्तो न निर्दिश्यते, तय. कृति>-स्था(=ऊत्या) ।
- (ट) यदा सुपि परत उदात्तयोर्द्विवर्णयोः स्थानेऽन्यतः अय् इति वा इय् इति वाऽन्यतश्च अय् इति वा उय् इति वा भवतः, तदा सुब्-रूपं निःस्वरं निर्दिश्यते, तय. अग्नि->-अयः (=अग्नयः), धी->धियः (=धियः), अंशु->-शवः (=अंशुवः), अग्र->-ग्रवः (=अग्रवः) ।
- (ठ) उदात्तयण्भाव-प्रयोजितः सुप्-स्वरितो यथावद् निर्दिश्यते, तय. १अरुणी->रुण्यः, अश्वत्थी->-थीः ।
- (ड) यदा प्रातिपदिकनिघात-प्रयोजकः सुप्-स्वरः प्रवर्तते, तदाऽसौ यथावद् निर्दिश्यते, तय. अघायुत्->-यते, १अप्-> अपः, २अप्-> अवभिः ।
- (ण) उदात्तनिवृत्तिप्रयुक्तः सुप्-स्वरो यथावद् निर्दिश्यते^३, तय. अस्त्य->-स्त्यः, अस्त्यन्->-स्त्यन्ः ।
- (त) आद्युदात्त-निघातोभयविधमामन्त्रितं पदं स्वीयसंकेतविशेषभूत-वर्तुलकीयाया अधोरेखाया भावा-ऽभावाभ्यां यथायोगं विविच्य निर्दिश्यते, तय. १अक्ष->-०क्ष, २अक्ष->-०क्षाः, आदित्य->-०त्य ।
- (थ) निःस्वरं निर्दिश्यमानानि प्रातिपदिकान्यनुब्रूयन्ति सुब्-रूपाणि कैमुतिकेनैव निःस्वरं निर्दिश्यन्ते, तय. अ-कृतपूर्व->-र्वम्, अस्मद्-> (*अँर>*अँ) न्->नौ, नः ।

^१ अप्यस्वरवद्ग्रन्थीयोऽनेकाच् कृद् वस्तुतो यथानिर्दिष्टस्वरो भिन्नस्वरो वेत्यत्राऽयं निर्देशोऽनेकान्ति-को भवति ।

^२ वैकु. पृ. ५८८^b (तु. उपरिष्ठात् फ च) ।

^३ तु. पृ. ५८८^b यदन्वधस्ताद् (द) इत्यत्र प्रतमुदाहरणमप्यस्यैव नियमस्य विषयो भवति ।

(म) साम्नेडितानां सुब्-रूपाणां नियताऽऽन्नेडितांशनिघातानां सतां निर्देश उक्तपूर्वसुब्-रूपीयनिर्देश-सामान्यमेव बिभर्ति, तय. अंशु- > -शुः-शुः (=अंशुः-अंशुः) ।

(य) अव्यय-मात्रं यथास्वरभ्रुति निर्दिश्यते, तय. अनु, अभि, एतवै ।

(र) सस्वरनिःस्वरोभयविधभ्रुतिकमव्ययं यथायथं पार्थक्येन निर्दिश्यते, तय. १कुम्, २कम्, १यथा, २यथा ।

(ल) निहतमात्रस्वरूपमव्ययं तथैव निर्दिश्यते, तय. इव (तु. भू. ४, ४, च, ४), उ, घ ।

(व) सस्वरनिःस्वरोभयविधभ्रुतिकं समासाङ्गभानुकमव्ययं यथायथं विविच्य निर्दिश्यते, तय. अति-
✓पू > अतिपवते, अतिपवते, अप✓गु (>गू)ह > अप-गूह-ह, अप-गूहमान- ।

६. स्थल-प्रकरणम्

१. प्रतितित्वन्तसुबन्ताऽव्ययनिर्देशाऽनुपदं यथाभ्रुति समग्राणि स्थलानि निर्दिश्यन्ते । तत्र तत्तद्-ग्रन्थोद्देशतस्तावदयं निर्देशकमो भवति—

(क) ऋग्वेदे—१. ऋ., २. खि. ।

(ख) यजुर्वेदे—१. मा., २. का.,

३. तै., ४. मै.,

५. काठ., ६. क. ।

(ग) सामवेदे—१. कौ., २. जै. ।

(घ) अथर्ववेदे—१. शौ., २. वै. ।

२. प्रत्युपस्थिते स्थलनिर्देशे प्रथमं तावद् यथाऽपेक्षं ग्रन्थनाम्नः संक्षेपो दीयते । तदनु नान्तरीयतया ग्रन्थीयप्रधानाऽवान्तरविभागप्रदर्शिकाः संख्या दीयन्ते । आसां च मध्ये या प्रथमा भवति सा प्रधानविभागीया भवति, अवान्तरविभागीयास्त्वितरा यास्ततश्चाऽन्योन्यं च प्रार्थविरामेण व्यवच्छिद्यन्ते । संख्यानामन्ते च विरामो दीयते, तय. अकन्तः पै १, ४३, २.

३. यदा स्थलविशेषनिर्देशमनु स्थलान्तरीयो निर्देशः क्रियते, तदा ययोः कयोरपि द्वयोः स्थलाङ्कनमात्र-योर्मध्येऽर्धविरामो दीयते, तय. अंहस्- > -हः ऋ १, ४२, १; २, २३, ४; अंशु- > -शुः शौ ५, २०, १०; पै...

४. ग्रन्थविशेषीयाऽनेकस्थलानामङ्कम उपस्थिते सति प्रथमायमेव तदीयमात्रायां सर्वास्तत्तद्वि-भागीयाः संख्या दीयन्ते । उत्तरासु तु तदीयमात्रासु समानाः सतीः प्रधान-मध्यमविभागीयाः संख्या नावर्त्य याश्चरम-विभागीयाः सत्यो विभिन्नाः संख्याः स्युस्ता एवं निर्दिश्यन्ते, तय. अङ्गणया तै ५, २, ७, ५^१; १०, ४; ५; ३, ५, ३^१; < ५, २, ७, ५^१; ५, २, १०, ४; ५, २, १०, ५; ५, ३, ५, ३^१;

५. अनेकेषां परंपरितानां स्थलानां निर्देश उपस्थिते सति प्रथमचरमयोः सतोः स्थलयोरेव निर्देशः क्रियते, तन्मध्ये विच्छेदकश्च दीयते, तय. अग्नि- > -ग्निम् काठ १६, ८-११; १९, ३^१-५^१.

६. यदि कचिद् मध्यमानां संख्यानामपि विषय उक्तपूर्वप्रकारकं पारंपर्यं निर्देश्यं भवति, तर्हि तासां मध्याद् अथैवं प्रथमचरमयोः सत्योरेव निर्देशः क्रियते, तन्मध्ये च विच्छेदको दीयते, तय. अंहस्- > -हसः शौ ४, २३-२९, १-७.

७. यथा रूपविशेषीयाणां स्थलनिर्देशानामन्योऽन्यमर्धविरामेण व्यवच्छेदो भवति, तथैव विभिन्न-रूपीयाणां स्थलसंख्याङ्कव्यूहानामन्योऽन्यमर्धविरामेण व्यवच्छेदः क्रियते, चरमरूपीयचरमस्थलीयसंख्याङ्काद्ध्वं च विरामो दीयते, तय. अंशु- > -शवः...; -शवे...; -शोः...; ३, १२, ४.

८. रूपविशेषाणां सस्थलानां सतां प्रथमं परंपरितो निर्देशो भवति, तदनु च तत्साधारणस्थलीयाः संख्या दीयन्ते, तय. अति^४(चर), (अति) चर पै ३, ३३, ६; भृत्याशित- > -तस्य, -तेन मै ३, ६, २.

९. यदा रूपविशेषस्य स्थलविशेषीया विशेषसंख्याकाऽऽवृत्तिः सूचनीया भवति, तदा तदङ्कः स्थ-लाङ्कशीर्षयतया निर्दिश्यते, तय. अहूरण- > -णम् काठ १०, ९^३; अग्नि- > -ग्ने काठ १८, ३^३; ४^६; १६^{१४}.

१०. तत्तद्ग्रन्थीयतयाऽन्योन्यं प्रायेण भूयोविशिष्टानि सन्ति तत्तत्प्रधान-मध्यम-चरमविभागीयानि प्राक्प्रसिद्धानि मण्डलाऽध्यायप्रभृतीनि नामान्युक्तपूर्वप्रकारेण संख्याङ्कनमात्रेण निर्वाहसंभवादन्यथासिद्धानीति कृत्वा नोपयुज्यन्ते^१. अयं तावत्तदीयः स्वरूपतश्च संख्यातश्च परिचयः संप्रहेणोच्यते—

(क) ऋग्वेदेऽष्टकाऽध्याय-वर्ग-मन्त्रात्मकश्च मण्डलाऽनुवाक-सूक्त-मन्त्रात्मकश्च चतुष्टयौ सन्तौ द्वौ विभाग-प्रकारौ भवतः । एतयोर्द्वितीय एव प्रसिद्धतरत्वादिहोपयुज्यते, प्रतिमण्डलं सूक्तानां परंपरितात् संख्यानादनुवाकीयनिर्देशस्याऽन्यथासिद्धत्वात् प्रतिस्थलं संख्यात्रितयस्यैवाङ्कनं च क्रियते ।

(ख) ऋग्वेद-खिलानि सूक्त-मन्त्र-प्रविभक्ताऽध्यायपञ्चकात्मकानि भवन्ति । एत एव त्रयो विभागाश्चात्र संख्याप्यन्ते । संहिताऽरण्यं च परिशिष्टं चोभे अपि द्विधा प्रविभक्ते सती यथाक्रमं षष्ठ-सप्तमा-ऽध्यायतयाऽङ्क्येते । द्वितीय-तृतीय-चतुर्थेष्वध्यायेषु सन्ति कतिचित् सूक्तानि यानि पृथङ् मन्त्रप्रवि-भक्त-खण्डद्वयात्मकानि भवन्ति । तदीयस्थलाङ्कन उपस्थिते सति सूक्ताङ्कीयशीर्षयभूतेन २ इत्यङ्केन द्वितीयखण्डीयतया विवेकेन परामर्शो भवति, तय. √ १अस् > असि खि ४, ७^३, १^३ । एवं पञ्चमाध्यायीयसप्तमसूक्तस्थ-खण्डपञ्चकस्य विविक्तः परामर्शः सूक्त-मन्त्राङ्कमध्यीयतया धृतेन सताऽङ्क-विशेषेण क्रियते^२, तय. अदिति- > -तेः खि ५, ७, १, २.

(ग) माध्यन्दिन-यजुर्वेदो मन्त्रप्रविभक्तचत्वारिंशदध्यायात्मकः सन् संख्याद्वयेन परामृष्टविभागद्वित्यो भवति ।

(घ) काण्व-यजुर्वेदस्य दशकाऽध्यायाऽनुवाक-मन्त्रात्मकश्चतुर्व्यूहो विभागश्चत्वारिंशतोऽप्यध्यायानां माध्यन्दिन-यजुर्वेदवत् परंपरितसंख्यापनेन त्रिव्यूहः सन् संख्यात्रयेण परामृष्टो भवति^३ ।

(ङ) तैत्तिरीय-यजुर्वेदीयो विभागः काण्ड-प्रपाठकाऽनुवाक-खण्डात्मकतया चतुर्व्यूहः सन् चतुर्धा संख्याप्याङ्क्यते^४ ।

(च) मैत्रायणीय-यजुर्वेदः प्रपाठक-खण्ड-प्रविभक्ताऽध्यायचतुष्टयात्मकः सन् संख्यात्रयेण परामृष्टत्रिव्यूह-विभागो भवति ।

^१ तत्तद्ग्रन्थीय-तत्तद्विभागीय-पुष्पिकीयाणां निर्देशानां स्थलाङ्कन उपस्थिते सति यथायोगं केवलाद् ग्रन्थनाम्नो वा विभागविशेष-सहकृतग्रन्थनाम्नो वोपरि पुष्पि. इति संक्षेपो दीयते, तय. तु. इटिमिका-, ओरिमिका- ।

^२ एतद्ग्रन्थीय-प्रकृतखण्डादप्रतस्तावदस्य सूक्तमन्त्राङ्क-मध्यीयाङ्कस्य सूक्ताङ्कीय-शीर्षयतयैव स्थितिः संपादयिष्यमाणा द्रष्टव्या ।

^३ एतद्ग्रन्थीयसामग्रीसंकलनात् पश्चात् प्रकाशं नीयमाने सात, प्रत्यध्यायं मन्त्राणां परंपरित-पाठेनाऽनुवाकीयो विभागोऽप्यन्यथासिद्ध इव क्रियते ।

^४ मैसू. त्रुटितपाठत्वात् तदीयः खण्डपरंपरितेन त्रिव्यूहोऽपि सन् विभाग इह नाऽनुस्रियते ।

- (छ) काठक-चरक-यजुर्वेदः खण्डप्रविभक्त-स्थानकात्मकतया व्यूढः सन् संख्याद्वयेन परामृष्टो भवति । आश्वमेधिकपरिशिष्टीयास्त्रयोदश प्रधानविभागा अपि स्थानकीकृत्य च चत्वारिंशता स्थानकैः परंपर-यित्वा च परामृश्यन्ते । एवं तावत् संकलितानि सन्ति स्थानकानि त्रिपञ्चाशत्संख्याकानि संपद्यन्ते^१ ।
- (ज) कपिष्ठल-कठ-यजुर्वेदेऽष्टकाऽध्याय-खण्डात्मकतया त्रिव्यूढो विभागोऽध्यायपरंपरितेनाऽन्यथा-सिद्धीभूताऽष्टकविवेकः सन् संख्याद्वयेनैवेह परामृष्टो भवति^२ । चत्वारिंशोऽध्यायोऽखण्डप्रविभक्तः सत्केखण्डात्मकतया सर्वत्र १ इत्येतेन खण्डाङ्केन सहैव निर्दिश्यते ।
- (झ) कौथुमसामवेदे प्रथमं तावद् द्वौ विभागौ भवतः । पूर्वार्चिकं चोत्तरार्चिकं च । आरण्य-काण्डं वाऽऽरण्य-संहिता वेति च महानाम्न्यार्चिकमिति च पूर्वार्चिकाऽनुगता परिशिष्टद्वयी भवति । पूर्वोत्तरार्चिकयोः प्रपाठकाऽर्ध-दशति-मन्त्रात्मकश्चतुर्व्यूढो विभागो भवति । पूर्वार्चिकीया षट्-प्रपाठकी प्रतिप्रपाठकयुगलं काण्डव्यवहारेण त्रिकाण्डव्यपि भवति । प्रपाठकानां परंपरितेनाऽन्यथासिद्धस्त्वयं काण्ड-विभागो भवति । यत्तुत्तरार्चिके दशतेः स्थाने सूक्तं व्यवहियते तत्तदवान्तरविभागविशेषीय-संज्ञामात्रीयविशेषत्वान्न विशिष्यते । अस्ति तावदुभयमुख्यविभागसाधारणोऽध्याय-खण्ड-मन्त्रात्मक-स्त्रिव्यूढोऽपरोऽपि विभाग-प्रकारः । अस्मिन् प्रकारे आरण्य-काण्डस्यापि षष्ठाऽध्यायात्मकतया व्यवहारो भवति । अपि चोत्तरार्चिके क्वचित् खण्डमन्त्रयोर्मध्यगमितया सूक्तविभागोऽप्युप-लभ्यते । इह तावदुक्तपूर्वयोः प्रकारयोः कतरेणचनपि विभागे सति परामर्शिका नितान्तं दुष्करा भवतीति कृत्वा च BC. इत्यत आंशिकं संकेतं गृहीत्वा च पूर्वोत्तरार्चिके यथाक्रमम् १ इति २ इति च संख्याप्य परामृश्येते च, तदुभयीया मन्त्राश्च माध्यमिकविभागाऽन्यथासिद्धयर्थं पृथक्-परंपराभ्यां संवलयन्ते च । अनया दिशोभयार्चिकीयस्थलाङ्कनं द्वाभ्यां द्वाभ्यां संख्याभ्यां साध्यते । एवमारण्य-काण्डम् ३ इत्येवं महानाम्न्यार्चिकं च ४ इत्येवं परामृश्येते । आरण्य-काण्डे दशति-खण्डाऽन्यतरनामको मध्यमो मन्त्रगणात्मको विभागो भवतीति कृत्वा तदीयं स्थलाङ्कनं संख्यात्रिकेण संपाद्यते । मध्यमस्य कस्यचिद् विभागस्याभावाद् महानाम्न्यार्चिकीयं स्थलाङ्कनं तावद् द्वाभ्यां संख्याभ्यामेव क्रियते^३ ।
- (ञ) जैमिनीय-सामवेदे पूर्वार्चिकमिति प्रथमः, आरण्यं च महानाम्न्यश्चेत्युभयात्मको द्वितीयः, ऊहगान-मिति तृतीयः, उहगानमिति चतुर्थः, इत्येवं चत्वारो मुख्या विभागाः सन्तः प्रत्येकं खण्ड-मन्त्रात्मक-तया द्विधा प्रविभक्ता भवन्ति । एतदीयं स्थलाङ्कनं च त्रिभिः संख्याभिरभिनिर्वर्त्यते । पूर्वार्चिकीयः खण्डगणात्मकपर्वरूपोऽवान्तरविभागश्चैवं तद्गतद्वितीयपर्वगतोपपर्वप्रकारकोऽपरो-ऽवान्तरविभागश्च मुख्यविभागान्तरत्रिकवत् खण्डपरंपरितेनाऽन्यथासिद्धाविव क्रियेते^४ ।

^१ मुख्यानां चत्वारिंशत्-स्थानकानां मूलत इठिमिका (< *त्रिधिमिका = *प्रथमिका), मध्य-मिका, ओरिमिका (< *अवरिमिका = *अवरमिका), याज्यानुवाक्याश्चैत्येवं ग्रन्थचतुष्कतोऽपि विभाग आसी-दित्यत्र तत्तद्ग्रन्थसंकेतवत्यः स्थानकीयाः पुष्पिका द्रष्टव्याः ।

^२ भावे क्कान्तं पदं द्रष्टव्यम् ।

^३ काण्ड-प्रपाठक-खण्डात्मकोऽपि विभागोऽस्यां शास्त्रायां कदाचिदादरं लेभ इत्यत्रैतदीयमूलकोशीयं साध्यं भवति ।

^४ इहस्य च मुद्रितसंस्करणमात्रीयस्य च स्थलाङ्कनप्रकारसर्वस्व संवादनाथं तु. आचि. १.

^५ र. पुरातनविभागीयः प्रकारश्चेहाऽनुस्रियमाणः प्रकारश्चोभावपि प्रदर्शितचरौ भवतः ।

(ट) शौनकीयाऽथर्ववेदे द्वौ विभागप्रकारौ प्रवर्तते । काण्ड-सूक्त-मन्त्रात्मकस्त्रिव्यूढश्च प्रकारः काण्ड-प्रपाठकाऽनुवाक-मन्त्रात्मकश्चतुर्व्यूढश्च प्रकारः । एतयोर्मध्ये प्रथम एव तावदिहानुवर्त्यमानः सन् संख्यात्रिकेण द्योत्यते^१ ।

(ठ) पैपलादाऽथर्ववेदे च द्वौ विभागप्रकारौ प्रवर्तते । काण्ड-सूक्त-मन्त्रात्मकस्त्रिव्यूढश्च काण्डा-ऽनुवाक-^२खण्ड-मन्त्रात्मकश्चतुर्व्यूढश्च । एतयोर्मध्ये तावत् प्रथम एवेहानुवर्त्यमानः सन् संख्या-त्रयेणाऽङ्कयते । यत्र क्वचिच्च (तु. ३, ३७) सूक्तानि मन्त्रतोऽविभक्तानि भवन्ति, तत्र तान्येकमन्त्रात्मकानीति कृत्वा^३ इत्येतन्मन्त्रस्थानीयाऽङ्कप्रदानेन संख्यात्रयेणैवाऽङ्कयन्ते । एवम-विविक्तमन्त्रविभागस्थलीयाङ्कन उपस्थिते सति विच्छेदकव्यवहितयोः सतोर्द्वयोर्मुद्रितसंस्करणीययो-रङ्कयोर्मध्याद् द्वितीयो विच्छेदकदक्षिणपार्श्वीयोऽङ्क एवेह प्रदर्श्यते (तु. ९, १२, ६-७) ।

७. संकेत-प्रकरणम्

इह तावद् निर्देशस्य समूह्यर्थं वैशद्यार्थं वा ये केचन संकेताः प्रायुज्यन्ते, त इमे भवन्ति—

१. ✓ इति धातुकः^४ प्रातिस्विकचिह्नतया धातुमात्रेण पुरस्क्रियते, तय. ✓१अङ् ।

२. ✓- इति स-विच्छेदको धातुकः प्रकरणत आक्षेप्याऽऽख्यातांशानामुपसर्गाणामुपरिष्ठात् प्रयुज्यते, तय. अति✓- ।

३. — इति विच्छेदकः प्रातिपदिकमात्रान्ते प्रतः संस्तदीयसुब्योगीयतामुपदर्शयति । शब्दमात्रीयाक्षर-विशेषस्याऽधस्ताद् दीयमानश्चायं धर्मान्तरमिव बिभ्राणः संस्तत्रोदात्तस्य व्यवस्थितिं सूचयति ।

४. - इत्यर्धविच्छेदकः प्रातिपदिकादुपरि नान्तरीयतया निर्दिश्यमानात् संचिमात् सतो रूपविशेषात् पुरस्तात् प्रतः संस्तदीयायंशस्य पूरयितव्यतामुपक्षिपति, तय. अग्नि- > -भिः, वैतु.-भिम् । अयं समासेऽवग्रहत्वेना-ऽपि प्रयुज्यते, तय. अग्ने-ग- ।

५. । इत्यूर्ध्वदण्डो वर्णमूर्ध्नि दीयमानः सन् शब्दविशेषीयैकस्वरस्य सतः स्वरितस्य व्यवस्थितिं प्रदिशति, तय. अ-कुर्ध्व- ।

६. = इति संतोऽः स्वतः प्राग्वर्तमानस्य सतः स्वत उत्तरवर्तिना सता तुल्यत्वं सूचयति, तय. 'तया गत्या' (= तेन प्रकारेण), पृ. ११२^b ।

७. + इति योजकः प्रकृतिप्रत्ययीयं वा समासावयवीयं वा योगं संकेतयति, तय. ✓जन्+ङः (पृ. ३२^०), ६अ+इवथ- (पृ. ४९९^m) ।

८. → इत्यभिपुङ्गुः स्वतः प्राग्वर्तिनः सतः स्वोत्तरवर्त्यात्मकतया परिणामं संकेतयति, तय. अंशो- (र→)रा- ।

९. > इत्यभिकोणः = →, तय. २अभि>भी ।

१०. ← इति प्रतिपुङ्गुः स्वत उत्तरवर्तिनः सतः स्वप्राग्वर्त्यात्मकतया परिणामं संकेतयति, तय. ६अ←नञ् ।

^१ WR. शंपां. इत्येतयोः काचित्कस्थलाङ्कनभेदवतोः सतोः संवादनार्थं तु. आचि. २ ।

^२ मूलकोषे खण्ड->*कण्ड->काण्ड इति काशमीरवाचनिकप्रवृत्तिमुलभविक्कारमध्योऽपपाठो द्रष्टव्यः ।

^३ धातुं संकेतयतीत्यभिप्रायपरस्तद्धितो भवति । एवमुपर्यपि तत्तत्संकेतसंज्ञात्वेन प्रयुज्यमानाः शब्द-विशेषा यथावद् बोद्धव्याः ।

११. < इति प्रतिकोणः = ←, तय. अन्तः(<१)-कोश-

१२. < > इति कोणयुगं स्वतः पूर्वोत्तरवर्तिनोरन्योन्यप्रकृतिविकृत्यन्यतरभावं संकेतयति, तय. अनुबुद्ध < > ध्वं- (पृ. १६५^b) ।

१३. ऽ इति वक्रकं संहिताविषय उत्तरवर्तिनोऽकारस्य पूर्ववर्तिनि सांहितिक आकार एकार ओकारे वाऽन्तर्भावं संकेतयति, तय. वाऽन्यस्य (पृ. १३^f); स्वरेऽविशेषः (पृ. ४^b); भूरिविम्बस्योऽयम् (पृ. १३^f) ।

१४. ऽऽ इति द्विवक्रकमुत्तरवर्तिन आकारस्य पूर्ववर्तिनि सांहितिक आकारेऽन्तर्भावं संकेतयति, तय. पञ्चम्यर्थस्याऽऽकाङ्क्षितत्वात् (पृ. ५^f); °कर्मताऽऽपद्यते (पृ. ७५^a) ।

१५. (ऽ) इति कोष्ठितं वक्रकमुत्तरवर्तिनोऽकारस्य पूर्ववर्तिनि पूर्वरूपैकादेशात्मकेऽकारेऽन्तर्भावं संकेतयति, तय. अग्रै(ऽ)यण- ।

१६. , इति प्रार्ध-विरामो यत्र तत्र शाब्दिके वा स्थलीये वा निर्देशे यथापेक्षं लघिष्ठव्यवच्छेदकत्वेन प्रयुज्यते, तय. √१अस्, अस्ति; अंनस्(>ङ्, ळ्)√१वद्; अध, अधा; अन्त,न्ता-; अनु,>नू-याज- ।

१७. ; इत्यर्ध-विराम एकैकस्याः स्थलाङ्कनमात्राया व्यवच्छेदकतया प्रयुज्यते, तय. अंश- > -शः ऋ २, १, ४; २७, १.

१८. . इति विराम एकैकस्य पदसंग्राहकनिर्देशखण्डस्य च समासाभिमुखे संक्षेपान्तरे वा स्थलाङ्के वा परतोऽसत्यैकैकस्य संक्षेपस्य चाऽवसाने व्यवच्छेदकतया प्रयुज्यते, तय. अनु√दिशू, ...१०५., अंश-.....१७. । पा. (वैतु. पा. मे.) इति च, अंश- > -शः ऋ २, १, ४ (वैतु. ऋ.) इति च ।

१९. ' ' इति शीर्षणं प्रार्धविराम-प्रतियुगं स्वमध्यगतस्य प्रायेणैतिकारेणाऽनुगतस्य सतः पाठस्य ग्रन्थान्तरीयोद्धारात्मकतां संकेतयति, तय. 'कृत्योक-' (पृ. ८^g) ।

२०. ° इति वर्तुलकं शीर्षणतया प्रयोगतः पूर्वोत्तरस्थित्यनुक्रमेणाऽधस्तनीं चोपरितनीं च पूरयितव्यतां संकेतयति, तय., अंशु- °शु- अन्° (= अनंशु-), °वामीरनु° (= अग्ने वामीरनु संदृशि पृ. २०१^o) । इदमेव च वर्तुलकं यदाऽर्धविच्छेदकस्य च संचितस्य सतः स्वरूपस्य च मध्ये दीयते, तदा तस्य रूपस्याऽऽमन्त्रितभावः सूच्यते, तय. अंशु- > -°शो, अग्नि- > -°ग्ने ।

२१. * इति तारका मस्योपरि धृता भवति, तस्यौपकल्पनिकत्वं संकेतयति । तत्र ये विशेषा भवन्ति, त इमे सन्ति—

(क) वामपार्श्वतः शीर्षण्या सतीयं शब्दविशेषस्य तदर्थविशेषस्य बोक्तृपूर्वं स्वरूपमाचष्टे, तय.

√*अप्, √१अस् *हिंसायाम् ।

(ख) सस्वरस्याऽक्षरविशेषस्योपरि धृता सतीयं तस्य स्वरस्योक्तपूर्वं स्वरूपमाचष्टे, तय. अप्सर-हुँ-, अँ-संवाज्य- ।

(ग) आवसानिक-विच्छेदकस्योपरि धृता सतीयं तत्प्रतियोगिनः सुब्योगीयताया उक्तपूर्वं स्वरूपमाचष्टे, तय. अन्तर्-° ।

(घ) अवग्रहस्योपरि धृता सतीयं तस्योक्तपूर्वं स्वरूपमाचष्टे, तय. अन्तुरि-°- ।

२२. † इति प्रश्नकः शब्द-रूप-ग्रन्थनामसंज्ञेपाऽन्यतमीयाद् निर्देशात् पुरस्ताच्च स्थलाङ्कनिर्देश-मात्राया उपरिष्ठाच्चोपचर्यमाणो यथास्थितस्य तत्तन्निर्देशस्य विषये सामान्यतो वा तत्तद्विशेषतो वा दुरुहता-सांशयि-कताऽध्यवसेयकल्पतादिप्रकारकमर्थं संकेतयति । येवेतद्विषयभूतेषु तावदस्योपचारो भवति, तानीमानि संगृह्येरन्—

(क) पाठ-स्वरूपे, तय. †अ-कल्याणी-, अक्षी- > -क्ष्यौ पै ६, ६, ११ ।

(ख) वर्ण-स्वरूपे, तय. †अंहारि- ।

(ग) तात्पर्य-स्वरूपे, तय. †अकन्त- ।

(घ) अवग्रह-स्थितौ, तय. †अप्-सर्- ।

(ङ) व्युत्पत्ति-स्वरूपे, तय. †अर्थ- ।

(च) उपकल्पना-स्वरूपे, तय. †अराय- ।

(छ) स्वर-स्वरूपे, तय. अष्टौ मै ४, २, १४? ।

एवं टिप्पणेषु चायं व्यु. मूपा. इत्यादितस् तत्तद्विषयीयात् संज्ञेपादुपरि ध्रियमाणस्तत्र तत्र निर्णयाभावं सूचयति ।

२३. † इति संकेतः कृतः पुरस्तादुपचर्यमाणस्तस्य व्यवहितोपसृष्टत्वं भवतीति च स्थलाङ्कीय-मात्राविशेषादुपरि ध्रियमाणश्च तत्रैव स्थले व्यवहितोपसृष्टत्वं भवतीति च संकेतयति, तय. †अप-शोशुचत्-, अप-न्नत्- > -न्नन् ऋ ८, ४३, २६४.

२४. † इति संकेतः शब्द-रूप-ग्रन्थनामसंज्ञेपान्यतमीयाद् निर्देशात् पुरस्तादुपचर्यमाणस्तदधिकृतायाः पाठस्थितेर् नित्यं टिप्पणितस्थलस्य सतो बाह्यचादिग्रन्थान्तरीयश्रुतिविशेषस्याऽपेक्षया भिन्नाऽऽत्मकतां संकेतयति, तय. अ-जर-> †-रस्य । स्थलविशेषीयपाठस्थितेरेवंप्रकारतायां सूचयितव्यायां सत्यां तु संकेतोऽयं तत्तत्स्थला-ङ्काऽवसानतः क्रियते, तय. अग्नि-मत्-> -मान् काठ २३, ११ † ।

२५. † इति संकेतः शब्द-तद्रूपाऽन्यतरीयनिर्देशविशेषात् पुरस्तादुपचर्यमाणस्तद्वतः श्रुतिसामा-न्यस्य बाह्यचमूलकतां सूचयति, तय. †अज्म-, अज्मन्->†-ज्म । यदा तु निर्देशविशेषस्य श्रुतिविशेषीय-तथैवैवंप्रकारकता सूचयितव्या भवति, तदा तच्छ्रुतिविशेषीयव्याप्तिमात्रानुपाततोऽयं संकेतः स्थलाङ्कीयमात्राविशे-षात् पुरस्ताद्वोपरिष्ठाद्वोपचर्यते, तय. अच्युत-च्युत्-> -च्युत् शौ २०, ३४, ९† । यदा चाऽपि निर्देशविशेषस्य श्रुतिविशेषीयाऽऽवृत्तिबहुत्वविषयत्वे सति क्वाचित्कृतयैवैवंप्रकारकता सूचयितव्या भवति, तदा शीर्षण्यावृत्तिसूचक-संख्यावतः स्थलाङ्कविशेषादनन्तरं यावदावृत्त्येवंप्रकारकता सूचयितव्या भवति, तावदावृत्तिसूचकशीर्षण्यसंख्यायुतोऽयं संकेत उपचर्यते, तय. अस्मद्-> *न्-> -नः मै ४, १४, ९^{१३}; †† ।

२६. † इति संकेतः शब्द-तद्रूपान्यतरीयनिर्देशविशेषात् पुरस्तादुपचर्यमाणस्तस्य कृष्णयजुर्वेद-विशेषीयब्राह्मणभागीयतां सूचयति । यदा च निर्देशविशेषस्य श्रुतिविशेषीयतथैवैवंप्रकारकता सूचयितव्या भवति, तदाऽयं संकेतस्तच्छ्रुतिव्याप्तिमात्रानुपाततः पुरस्ताद्वोपरिष्ठाद्वा प्रयुज्यते, तय. †अपि/सृज्, अव/पद्-> †अवपद्यन्ते, २अरण्य-> -ग्यम् मै १, ९, ७.... । यदा तु निर्देशविशेषस्य स्थलविशेषीयाऽऽवृत्तिबहुत्वे

१ धातूनां च व्ययाऽव्ययोभयविधानां प्रातिपदिकानां चैषा सामान्यसंज्ञा द्रष्टव्या ।

२ तिङन्तं वा सुबन्तं वा तत्तद् पदमिह यथास्वप्रकृतिभूतशब्दापेक्षया तत्तद् रूपमित्युच्यते ।

३ अन्यथासिद्धोऽयमर्थविराम इति कृत्वा प्रकृतस्वरङ्गादूर्ध्वमस्याऽप्रयोगो भवति ।

सति काचित्कृत्यैवैवंप्रकारकता सूचयितव्या भवति, तदाऽऽवृत्तिसंख्याशिरस्कात् सतः स्थलविशेषीयादङ्कादनन्तर-
मेवंप्रकारकतापर्यायसंख्याशिरस्कृतयाऽयं संकेतो ध्रियते, तय. अ॒धि मै ४, ४, ५^२; ^१ ॥^१ ।

२७. § इति संकेतः † इत्यस्य च ॥ इत्यस्य चोक्तपूर्वप्रकारेण प्रवर्तमाने विषयोत्सर्गे रूपस्थलविशेषा-
ऽन्यतराऽपेक्षयाऽपवादभावं सूचयति, तय. अ॒न्त॒द्र- > -§^२न्द्रम्. ॥अनायतन- > -नः §शौ..., अपराह-
> -॥...पै १०, ६, ७§.

२८. पृथक्कारेण वैशद्यमुद्दिश्येह प्रयुज्यमानानां त्रयाणां कोष्ठकानां तावदयं विषयविभागो भवति—

(क) ( ) इत्यर्धचन्द्रकोष्ठकेऽन्तर्निर्देशीया योगविषया वर्णविकारविषया वा सूचना क्रियते, तय. अ॒न्का-
(ण>)णा-, अपि/ष्ठा(<स्था), अभ्या(भि-आ)/वह् । उपसृष्टतिङन्तप्रकरणे प्रकरणगम्य
आख्यातिकोऽशोऽप्यर्धचन्द्रकोष्ठके निर्दिश्यते, तय. अति /चर्>अति^१(चर) ।

(ख) [ ] इति दण्डकोष्ठके प्रतिशब्दीयस्वरङान्त औत्तरपदिको निर्देशः क्रियते, तय. अंशु-... [°शु-
अन्°, उप°...]; /अव्... [अनु > न्व°...] ।

(ग) [ ] इति नागदन्तकोष्ठके निर्देशविशेषीयसूततच्छ्रुतिगतत्वेनाऽन्तर्बाह्वीयः संवादो निर्दिश्यते,
तय. १अ॒श्व- > -श्चैः ऋ [६, ६०, १; ८, ७३, १४] ।

(घ) यदा बाह्वचनिर्देशविशेषस्य स्थाने संवादिषु बाह्वेषु वा ग्रन्थान्तरीयेषु वा श्रुत्यन्तरेषु तस्य
निर्देशविशेषस्याऽश्रवणे सति तत्पर्यायान्तरं श्रूयते, तदा तन्निर्देशविशेषीये बाह्वे स्थले
नागदन्तकोष्ठके निर्दिष्टे सत्यंशतस्तत्संवादिश्रुत्यन्तरस्थलाङ्कनं नागदन्तकोष्ठकाऽऽभ्यन्तरिके-
ऽर्धचन्द्रकोष्ठके क्रियते, तय. अंशु- > -शुः ऋ ९, [६२, ४ (८२, १)], २असपत्न, स्ना-
> -त्नः ऋ १०, १७४, [(१५९, ४) ४]; -त्ना ऋ १०, १५९, [४ (१७४, ४)] ।

(ङ) टिप्पणेषु संवादि-विसंवादिमतान्तराणां चान्येषां पदार्थानां च वैशद्यविशेषेण समर्पणार्थमेतेषां
कोष्ठकानां व्यवच्छेदकमात्रतया प्रयोगो भवति । तथाहि । यदैक एव कोष्ठकोऽपेक्ष्यते, तदाऽर्ध-
चन्द्रकोष्ठक उपयुज्यते । यदा तु द्वाधीयसि विचारे प्रवर्तमाने सति कोष्ठकानामन्योन्यमाभ्यन्तर-
भावेन समावेशः सावसरो भवति, तदा [([([ ])])] इत्याकारकस्तदीय उपयोगक्रमो द्रष्टव्यः ।

८. मुद्रा-प्रकरणम्

१. अस्य ग्रन्थस्य मूल-भागः प्रतिपृष्ठं स्तम्भत्रयेण विभक्तो भवति ।

२. प्रतिपृष्ठमादिमः शब्दो वामतोऽन्तिमश्च दक्षिणतः शीर्षण्यतया निर्दिश्यते । यदा त्वेतयोरुभयो-
र्वाऽन्यतरस्य वा विभिन्नाऽनुक्रमाद्यक्षरत्वात् पृष्ठविशेषीयसामान्याऽनुक्रमविघातकत्वं भवति, तदैतयोरुभयोर्वाऽन्य-
तरस्य वा स्थाने कोणिताऽन्तः सन् धात्वादिमूलभूतस्य शब्दस्य निर्देशो भवति, तय. अनु/धा > (पृ. २०१) ।

३. प्रतिपृष्ठविभागीयस्तम्भं शाब्दिका निर्देशास्तावत् प्रातिस्विकेषु तत्तन्मूलाऽपेक्षया यौगिकपारंपर्यतः
प्रत्ययान्तरयोगमेकैकया मात्रया दक्षिणतो व्यवच्छिद्यमानेष्वन्योन्यसापेक्षोपरितनावस्थितिष्वापन्नात् सहजसंभो-
पयोगेषु वैयाकरणाभिनिर्भरेषु स्तम्भेषु क्रियन्ते, तय. /अव्, /°अप्, /१अश् ।

^१ तु. गतपृष्ठस्य ३यं टिप्पणम् ।

^२ प्रकृते खण्डे बाह्वचश्रुतिमात्रगतः संवादो भवति । इत ऊर्ध्वं खण्डान्तरेषु त्वाधारग्रन्थमात्रगतः
संवादोऽपि प्रदर्शयिष्यते ।

४. सार्वधातुकाऽऽर्धधातुकविषयकतिङन्तानां च सार्वधातुकप्रकरणीयभिन्नविकरणरूपाणां च समूहप्रातिपदिकीयाऽवान्तरप्रातिपदिकीयरूपाणां चाऽन्योन्यविवेकार्थं प्रत्येकं खसङ्गपार्थक्यं क्रियते, तय. अनु/गम्, /गच्छ, अति/त्, अस्मद्-, अहन्- ।

५. एवं तावत् सर्वे शब्दा इह वंशपरंपराभिरिव निर्दिश्यमाना उपक्रमोपसंहारविवेकतः सुलक्ष्णा भवन्ति । कस्कः शब्दः कियतीं कियतीं वैदिकवाङ्मयीयां प्रयोगदिमाप्तवानित्यप्यनेन प्रकारेण समीक्षितुमुपलभ्यते । तथाहि । यावद् अती (ति/इ), अप/नुद् इत्येवंजातीयानामुपसृष्टानां धातूनामाश्चर्यमिव द्वितीयस्तम्भाऽतिक्रमो भवति, तावद् /अत्, /*अर् इत्येवंजातीयाः शुद्धा धातवः प्रायेण चतुर्थं स्तम्भमभिव्याप्य प्रवर्तमाना उपलभ्यन्ते ।

६. अस्य ग्रन्थस्य वृत्तिभागस्तावद् टिप्पणमयो भवति । टिप्पणानि चैतानि सामान्यतः स्तम्भद्वयेनोपनिबद्धानि भवन्ति (वैतु. पृ. १८६ यत्र स्तम्भत्रितयस्याऽपि प्रयोगो लब्धाऽऽदरो भवति) । प्रत्येकं टिप्पणं च वेल्लक्षण्यप्रयोजित-दृष्टिसौकर्यमुद्दिश्याऽऽङ्गलवर्णशिरस्कृतयाऽऽरभ्यते ।

७. एकैकस्य निर्देशस्य तत्तदङ्गमङ्गान्तरविवेकेन विस्पष्टं लक्ष्येतेत्यभिप्रायेण विभिन्नमुद्रात्रयी प्रयुक्ता भवति । इयं तावदस्मिन् विषये व्यवस्था कृता भवति—

(क) गुर्व्या कृष्ण्या मुद्रया तावदेतानि निर्देश्यानि भवन्ति—

१. शुद्धा उपसृष्टाश्चाऽनुपसृष्टाश्च धातवः ।
२. यौगिकत्वेन निर्देशभाजि व्ययानि चाऽव्ययानि च प्रातिपदिकानि, प्रतिपरामर्शीयनिर्देशभाजि विलक्षणानि सुप्-तिङन्तरीयरूपाणि, यथावर्णमात्राऽनुक्रान्तानां प्रतिपरामर्शीयनिर्देशभाजां प्रातिपदिकपरंपराणां मध्ये प्राथमिकानि प्रातिपदिकानि च ।
३. प्रत्येक-स्थलाङ्गीयमात्रायाः प्रधानविभागीया संख्या ।

(ख) लघ्व्या कृष्ण्या मुद्रया तावदेतानि निर्देश्यानि भवन्ति—

१. तिङ्-रूपाणि ।
२. सुब्-रूपाणि ।
३. यौगिकनिर्देशभाजि व्ययानि वाऽव्ययानि वा कृतद्धिताऽन्यतरात्मकानि प्रातिपदिकानि ।
४. व्ययाऽऽव्ययाऽन्यतरप्रकारकप्रातिपदिकीयाः समासाः ।
५. यथावर्णमात्रानुक्रान्तानां प्रतिपरामर्शनीयनिर्देशभाजां प्रातिपदिकपरंपराणां मध्ये द्वितीयप्रभृतीनि प्रातिपदिकानि, तय. अत्तवे इत्यत ऊर्ध्वम् अत्तुम् इत्यादीनि ।
६. टिप्पणेषु तावद्—१. उद्धृताः पाठाः, २. धातवस्तदीयानि तिङ्-रूपाणि च, ३. यौगिकतया निर्दिष्टानि प्रातिपदिकानि च तदीयानि सुब्-रूपाणि च, ४. अव्ययात्मकानि प्रातिपदिकानि, ५. पाणिनीयाः प्रत्ययाः, ६. शोधः इति पदं चैतदभिप्रायकं पदान्तरं च, ७. उस्. इति संक्षेपश्चैतदभिप्रायकं संक्षेपान्तरं च ।

(ग) सितया मुद्रया तावदेतानि निर्देश्यानि भवन्ति—

१. उक्तपूर्वमुद्रान्तरनिर्देश्यांशव्यतिरिक्तः स्थलाङ्कनात्मको भागः ।
२. उक्तपूर्वमुद्रान्तरनिर्देश्यांशव्यतिरिक्तषु टिप्पणात्मको भागः ।
३. अन्तःशब्दनिर्देशीयो यौगिको वा साहितिको वाऽवान्तरनिर्देशः, तय. अ-शृण्व(त् >)न्ती- ।
४. प्राधान्यभाजो निर्देशस्य प्रतिपरामर्शिका, तय. अत्तवे इत्यतः पश्चाद् 'अद् द्र.' इति ।
५. यथापेक्षितप्रतिशब्दीयखण्डान्ते कोष्ठकीकृत्याऽन्यथा वा क्रियमाणौत्तरपदिकी प्रतिपरामर्शिका, तय. अत्त-... [अति°...] ।

संक्षेपाः^१ (Abbreviations)

(क) ग्रन्थीयाः^२ (of Books)

अ. =अमरकोष-(अमरसिंहीय-)	ऐआ. =ऐतरेयाऽऽरण्यक-	जै. =जैमिनीय-संहिता- (साम-वेदीया-)
अक्षी. =अमरकोषीयाक्षीरस्वामि-वृत्ति-	ऐआ. =ऐतरेय-ब्राह्मण-	जैउआ. =जैमिनीय- (तलवकार-)-
अन. =अनन्ताचार्य-भाष्य- (का., मूको.)	क. =कपिष्ठल-कठ-संहिता- (कृष्णयजुर्वेदीया-)	उपनिषद्-ब्राह्मण-
अप. =अथर्ववेद- परिशिष्ट-(=PA.)	कउ. =कठोपनिषद्-	जैआ. =जैमिनीय-ब्राह्मण-
अभा. =अमरकोषीया- भानुदीक्षित-वृत्ति-	का. =काण्व-संहिता-(शुक्रयजुर्वेदीया-)	ता. =तारापादीय-(शौ.कतिपय-शब्दार्थविचार-(=CA.)
अवे. =अथर्ववेद-(सामान्येन)	काउ. =कातन्त्रीय-उणादिसूत्र-	तांब्रा. = ताण्ड्य-ब्राह्मण-
आ. =आत्मानन्द-भाष्य-(ऋ.)	काठ. =काठक-संहिता-(कृष्ण-यजुर्वेदीया-)	तै. = तैत्तिरीय-संहिता- (कृष्ण-यजुर्वेदीया-)
आनन्द. =आनन्दतीर्थ-भाष्य-(ऋ.)	काल. =कालनाथ-भाष्य- (का., मूको.)	तैआ. =तैत्तिरीयाऽऽरण्यक-
आपमं. =आपस्तम्ब-मन्त्रपाठ-	काशब्रा. =काण्व-शतपथ-ब्राह्मण-	तैआ. =तैत्तिरीय-ब्राह्मण-
आपश्रौ. =आपस्तम्ब-श्रौतसूत्र-	काश्रौ. =कात्यायन-श्रौतसूत्र-	द. =दयानन्द-भाष्य-(ऋ. प्रभृ.)
आबो. =आनन्दबोध-भाष्य- (का., मूको.)	कौ. =कौथुम-संहिता-(साम-वेदीया-)	दु. =दुर्ग-कृता- (निरुक्त-वृत्ति-)
उ. =उवट-भाष्य-(मा.)	कौनि. =कौत्सव्य-निघण्टु-	दे. =देवराजयज्व-कृता- (निघ-एटु-वृत्ति-)
उणा. =उणादिसूत्र-(=पाउ.)	कौसू. =कौशिक-सूत्र-	देव. =देवयज्ञ-प्रदीपिका- (विश्व-बन्धु-कृता-)
उद्गी. =उद्गीथ-भाष्य-(ऋ.)	खि. =खिलसूक्तसंग्रह-(ऋग्वेदीय-)	धापा. =धातु-पाठ-(=पाधा.)
ऋ. =ऋग्वेद-संहिता-	गोब्रा. =गोपथ-ब्राह्मण-	नाप्रप. =नागरीप्रचारिणीपत्रिका- (काशी)
ऋप्रा. =ऋग्वेद-प्रातिशाख्य-(शौन-कीय-)	छांउ. =छांदोग्योपनिषद्-	

^१ सितमुद्राः संक्षेपाः प्रस्तुतखण्डमात्रगोचराः सन्त इत उपरि नोपयुज्येरन् ।

^२ एते संक्षेपाः क्वचिद् ग्रन्थनामतः क्वचिच्च तत्कर्तृनामतः प्रवृत्तिमन्तो भवन्ति ।

^३ एभ्यः प्राचीनग्रन्थीयसंक्षेपेभ्य उत्तरं दीयमानाः संख्याङ्कास्तत्तद्ग्रन्थीयप्रसिद्धमुख्याऽवान्तर-विभागाऽनुसारिणो भवन्ति । यदा तु प्रकरणस्पष्टत्वात् स्थलनिर्देशोऽनपेक्षितः स्यात्तदा ग्रन्थीयसंक्षेपादनन्तरं संख्याङ्को नैव क्रियते । अथ यत्र नवीनग्रन्थीयसंक्षेपादनन्तरमेकोऽखण्ड एव संख्याङ्कः कृतः स्यात्, तत्राऽसौ पृष्ठाङ्कतया बोद्धव्यो भवति (वैतु. WG. यस्य प्रकृत-खण्डमात्रेणेषु त्रिचतुरेषूपयोगेष्वयमेकः संख्याङ्कस्तद्ग्रन्थीयविषयीयाऽवान्तरखण्डनिर्देशको भवति) ।

अथाऽपि यत्र नवीनग्रन्थीयसंक्षेपेभ्य उत्तरं क्रियमाणाः स्थलाङ्काः संख्या-खण्डद्वयात्मकः स्यात्, तत्र ABI इत्येवंविधानां वर्षस्य त्रिचतुर्वा प्रकाशयमानानां पत्रिकाणां विषये तावत् प्रथमः कृष्णाङ्को वर्षपरंपरया पृथक्संख्यायमानस्य भागस्य द्वितीयः श्वेताङ्कश्च तस्य वार्षिकभाग-विशेषस्य पृष्ठस्य निर्देशको भवतः । POC इत्यत्र तु प्रथमोऽङ्कस्तदीयभागपरिभाषाऽभावाद् वर्षविशेषस्य निर्देशको भवति । एवं VV. इत्यत्र च WAG. इत्यत्र च प्रथमोऽङ्कः भागस्य निर्देशके सति द्वितीयोऽङ्कस्तदीय-विषयीयाऽवान्तरखण्डस्य निर्देशको भवतीत्यपरो विशेषः ।

^४ एवंविधाः संक्षेपविवरणान्तर्गताः संक्षेपा ग्रन्थीय-सामान्याऽन्यतरसंक्षेपवर्गीयाः सन्तो यथापेक्षं यथास्थानं विव्रियमाणा द्रष्टव्याः ।

नि. = निरुक्त- (=या.)
 नि., निघ. = निघण्टु-
 निस. = निरुक्त-समुच्चय- (वररुचि-
 कृत-)
 पपा. = पद-पाठ- (सामान्येन)
 पा. = पाणिनीया- (अष्टाध्यायी-)
 पाठ. = (पाणिनीये) उणादिसूत्र-
 (शाकटायन-कृत-)
 पाठना. = (पाणिनीये) उणादिवृत्ति-
 (नारायणीया-)
 पाठभो. = (पाणिनीये) उणादिसूत्र-
 (भोजीय-)
 पाठश्वे. = (पाणिनीये) उणादिवृत्ति-
 (श्वेतवनवासि-कृता-)
 पाका. = (पाणिनीये) काशिकावृत्ति-
 (वामन-जयादित्य-कृता-)
 पाग. = (पाणिनीये) गणपाठ-
 पागम. = (पाणिनीये) गणरत्नमहो-
 दधि- (वर्धमान-कृत-)
 पाण्डु. = शंकरपाण्डुरङ्ग- (=शं.पा.)
 पाष्ठा. = (पाणिनीये) धातुपाठ-
 पान्या. = (पाणिनीये) न्यास-
 (जिनेन्द्रबुद्धि-कृत-)
 पापम. = (पाणिनीये) पदमञ्जरी-
 (हरदत्त-कृता-)
 पाभम. = (पाणिनीये) मनोरमा-
 (भट्टोजीदीक्षित-कृता-)
 पाम. = (पाणिनीये) महाभाष्य-
 (पतञ्जलि-कृत-)
 पामवा. = (पाणिनीये) महाभाष्यीय-
 वार्तिकादि- (=पाष्ठा.)
 पामाष्ठा. = (पाणिनीये) माधवीया-
 धातुवृत्ति-
 पारि. = वैदिकशब्दार्थ-पारिजात-
 (विश्वबन्धु-कृत-)
 पावा. = (पाणिनीये) वार्तिक-
 (सामान्येन)
 पाषा. = (पाणिनीये) शब्दकौस्तुभ-
 (भट्टोजीदीक्षित-कृत-)
 पासिकौ. = (पाणिनीये) सिद्धान्त-

कौमुदी (भट्टोजीदीक्षित-
 कृता-)
 पासिल. = (पाणिनीये) सिद्धान्त-
 कौमुद्यास्तत्त्वबोधिनीवृत्ति-
 (ज्ञानेन्द्रसरस्वती-कृता-)
 पास्व. = (पाणिनीये) स्वरसिद्धान्त-
 चन्द्रिका- (श्रीनिवासयज्व-
 कृता-)
 पै. = पैप्पलाद-संहिता- (अथर्व-
 वेदीया-)
 प्रा. = प्रातिशाख्य- (सामान्येन)
 फि. = (पाणिनीये) फिड्सूत्र-
 (शान्तनवाचार्य-कृत-)
 बा. = बालकृष्ण-भाष्य- (तै.मूको.)
 बृउ. = बृहदारण्यकोपनिषद्-
 ब्रा. = ब्राह्मण- (सामान्येन)
 ब्रास. = ब्राह्मणसर्वस्व- (हलायुध-
 कृत-, मूको.)
 भ. भर. = भरतस्वामि-भाष्य- (कौ.,
 मूको.)
 भा. = भट्टभास्कर-भाष्य- (तै.)
 भोउ. = पाठभो.
 म. = महीधर-भाष्य- (मा.)
 मदी. = मन्त्रार्थ- दीपिका- (शत्रुघ्न-
 कृता-, मूको.)
 मभा. = महाभारत-
 महे. = महेश्वरवृत्ति (या.)
 मा. = माध्यन्दिन-संहिता- (शुक्र-
 यजुर्वेदीया-)
 माप्रा. = माध्यन्दिन-प्रातिशाख्य-
 (कात्यायनीय-)
 माश. = माध्यन्दिन-शतपथ-ब्राह्मण-
 (=माशाब्रा.)
 माशाब्रा. = माध्यन्दिन-शतपथ-ब्राह्मण-
 सु. = सुब्रह्म-भाष्य- (श्र., मूको.)
 मै. = मैत्रायणीय-संहिता- (कृष्ण-
 यजुर्वेदीया-)
 य. = यजुर्वेद- (सामान्येन)
 या. = (यास्क्रीय-) निरुक्त-
 र. = रघुवीर-संस्कृत- (क.)

रा. = रावण-भाष्य- (श्र.)
 ल. = लक्ष्मणस्वरूप-संस्कृत- (या.,
 वै.)
 वाच. = वाचस्पत्य- (तारानाथ-कृत-
 बृहत्संस्कृताभिधान-)
 विव. = विवरण- (माधव-कृत-, कौ.,
 मूको.)
 वै. = वैकटात्मज-माधव-भाष्य-
 (श्र.)
 वैक्रभ. = (वैकटात्मजमाधव-कृता-)
 श्र. अनु.
 वेसं. = वेद-संदेश- (विश्वबन्धु-कृत-)
 वेको. = वेदार्थकोष- (=दयानन्दीय-
 वेदार्थसंग्रह-, चमूपति-कृत-)
 वैक. = वैकटेश-भाष्य- (तै., मूको.)
 वेसा. = वेद-सार (विश्वबन्धु-कृत-)
 वैको. = वैदिक-कोष- (हंसराजीय-)
 वैप. = वैदिक-पदानुक्रम-कोष-
 (प्रकृत-, अस्मदीय-)
 वैभा. = वैदिक-कोष- (भास्करराधीय-)
 वैवा. = वैदिकवाक्यान्वय-कोष-
 (प्रचिकीर्षित-, अस्मदीय-)
 वैवि. = वैदिक-विश्वकोष- (प्रचि-
 कीर्षित-, अस्मदीय-)
 वैश. = वैदिकशब्दार्थ-कोष- (प्रचि-
 कीर्षित-, अस्मदीय-)
 शां. = शंकरकृत-भाष्य-
 शक. = शब्द-कल्पद्रुम- (राधा-
 कान्तदेव-कृत-)
 शचि. = शब्दार्थचिन्तामणि-कोष-
 (सुखानन्द-कृत-)
 शब्द. = शक.
 शभा. = माशाब्रा.
 शंपा. = शंकरपाण्डुरङ्ग-संस्कृत-
 (शौ.)
 शांभा. = शाङ्खायनाऽऽरण्यक-
 शांश्रौ. = शाङ्खायन-श्रौतसूत्र-
 शांभा. = शाङ्खायन-ब्राह्मण-
 शौ. = शौनक-संहिता- (अथर्व-
 वेदीया-)

सौच. =शौ. चतुर्ध्यायी- (प्रातिशाख्य-)	ससा. =सत्यव्रतसामभ्रमि-संस्कृत- (कौ. प्रमृ.)	(ऋ. प्रमृ.)
शौप. =शौनकीय-परिशिष्ट-(=अप.)	सा. =सायण-भाष्य-(ऋ. प्रमृ.)	सावे. =सामवेद-(सामान्येन)
सौप्रा. =शौ. प्रातिशाख्य-	सात. =सातवलेकर-संस्कृत-	स्क. =स्कन्दस्वामि-भाष्य-(ऋ., या.)

- ABI. =Annals (of the) Bhandarkar (Oriental Research) Institute, (Poona).
- AG. =Arnold, (E. V. : Historical Vedic) Grammar.
- AJP. =American Journal (of) Philology (Baltimore).
- AM. =Arnold, (E. V. : Vedic) Metre (in its Historical Development).
- AO. =Acta Orientalia (ediderunt Societates Orientales Batava Danica Norvegica)
- AR. =Aufrecht, (Th. : Die Hymnen des) Rgveda.
- AUF. =AR.
- AUS. =Allahabad University Studies.
- AVM. =AM.
- AVS. =Avery, (John.) : Verb (Inflection in Sanskrit).
- B. =Bloomfield, (Maurice, art., trans.)
- BA. =Bloomfield, (Maurice, : Hymns of) Atharvaveda.
- BAL. =Bulletin (of the) Adyar Library. (Madras.)
- BC. =Bloomfield, (Maurice, : Vedic) Concordance.
- BDG. =Brugmann, (K.+) Delbrück, (B.) : Grundriss (der vergleichenden Grammatic der Indo-Germanischen Sprachen).
- BDI. =Bulletin (of the) Deccan (College Research) Institute (Poona).
- BEG. =BL.
- BEN. =BS.
- BG. =BL
- BI. =Bloch, (J. : L') Indo-Aryan du Veda aus temps modernes.
- BKA. =Barret, (L. C. : The) Kashmirian Atharvaveda (with critical notes
- BL. =B.
- BL. =Bergaigne, (Abel. : Etudes sur le) Lexique (du Rgveda ; Journal Asiatique, 1883-84).
- BS. =Benfey, (Th. : Die Hymnen des) Samaveda.
- BSOS. =Bulletin (of the) School (of) Oriental Studies (London).
- BV. =Bharatiya Vidya (Bombay).
- BW. =Böhtlingk, (Otto : Sanskrit) Wörterbuch (in kürzeren Fassung).
- C. =Caland, (W., ed. art.).
- CA. =Choudhry, (Tārāpāda, : On interpretation of doubtful words in) Atharvaveda.
- COB. =Chatterjee, (Sunātikumāra) : Origion (and development of) Bengali (Language).
- CR. =Calcutta Review.
- DAS. =Delbrück, (B.) : Altindische Syntax.
- F. =Florenze, (C. A. : Das sechste Buch der Atharva Samhitā, übersetzt und erklärt.)
- G. =GRV.
- GA. =Grill, (J. : Hundert Lieder des) Atharvaveda, (übersetzt und mit text-kritischen und sachlichen Erläuterungen versehen).
- GG. =Geldner, (K.F. : der Rgveda in Auswahl, erster Teil) Glossar.
- GK. =Geldner, (K.F.+) Kaegi, (A : Siebenzig Lieder des Rgveda und mit Beiträgen von R. Roth)
- GR. =Grassman (H.) : Rgveda (übersetzt und mit kritischen und

- erläuterenden Anmerkungen versehen).
- GRI. =Griffith, (R. P. H. I. : trans. ऋ. मा. कौ. शौ.)
- GRV. =Geldner, (K. F. : der) Rgveda. (i-iv übersetzt und erläutert).
- GVS. =PG.
- GW. =Grassmann, (H.) : Wörterbuch (zum Rgveda).
- H. =Hillebrandt, (A. art.)
- HL. =Hillebrandt, (A.) : Lieder (des Rgveda, übersetzt).
- HLR. =HL.
- HM. =Hillebrandt, (A. : Vedische) Mythologie.
- IA. =Indian Antiquary (defunct).
- IBS. =Index (zu den Harmonieen und Descripanzen in Th.) Benfey's (Ausgabe des) Sāmaveda, (Indische Studien Vol. III. pp. 199-247).
- IC. =Indian Culture (Calcutta).
- IHQ. =Indian Historical Quarterly (Calcutta).
- IS. =Indische Studien (defunct, ed. Weber, A.).
- JA. =Journal Asiatique (Paris).
- JAOS. =Journal (of the) American Oriental Society.
- JBAS. =Journal (of the) Bombay (Branch of the Royal) Asiatic Society.
- JBHU. =Journal (of the) Benares Hindu University.
- JBRs. =Journal (of the) Bihar (and Orissa) Research Society.
- JBU. =Journal (of the) Bombay University.
- JC. =Jacob, (Col.G.A.:A) Concordance (to the Principal Upanishads and Bhagavadgita).
- JIH. =Journal of Indian History (Madras).
- JMS. =Journal (of the) Mythic Society (Banglore).
- JOR. =Journal (of) Oriental Research (Madras).
- JRAS. =Journal (of the) Royal Asiatic Society (of Great Britain and Ireland).
- JVI. =Journal (of the Śrī) Venkaṭṣvara (Oriental) Institute (Tirupati).
- K. =Keith. (A. B., trans.)
- KT. =K.
- KZ. =Kuhn, (A.+ Aufrecht, Th.) : Zeitschrift (für vergleichende Sprachforschung).
- L. =Lanman, (C.R.:Noun Inflection in the Veda; JAOS.X. 325-601).
- LR. =Ludwig, (A. : der) Rgveda, (order die heiligen Hymnen der Brahmana zum erster Male Vollständig ins Deutsche übersetzt mit Commentar und Einleitung, Vol. I-VI).
- LUD.. =LR
- M. =Müller, (Max. F, ed. art.)
- MEL. =MGC.
- MG. =Macdonell, (A.A. : Vedic) Grammar.
- MGC. =Meillet, (A.+ Vendryes, J.: Traite de) Grammaire (comparee des Langues) Classiques.
- MGS. =Macdonell, (A.A.:Vedic) Grammar (for) Students.
- MK. =Macdonell, (A.A.+) Keith, (A. B. : Vedic Index of Names and Subjects).
- MM. =M.
- MR. =Macdonell, (A. A. : A Vedic) Reader (for students).
- MV. =Müller, (Max.F.): Vedic (Hymns, trans.)
- MVG. =MG.
- MVM. =Macdonell, (A.A.) : Vedic Mythology.
- MW. =Monier Williams, (Monier, : A Sanskrit English Dictionary).
- NIA. =New Indian Antiquary (Poona).

- NW. = Neisser, (W. : zum) Wörterbuch (des Rgveda).
- OK. = Oertel, (H. : zur) Kapiṣṭhala-katha (Samhitā)
- ORN. = Oldenburg, (H.) : Rgveda, (Text-kritische und Exegetische) Noten.
- OV. = Oldenburg, (H.) : Vedic (Hymns, trans.)
- PA. = (The) Pariśiṣṭas (of) Atharvaveda (Vols. I-III., Bolling, G. M. + Negelein, J.)
- PG. = Pischel, (R. +) Geldner, (K. F. : Vedische Studien).
- PHQ. = (The) Panjab Historical Quarterly (Lahore).
- PO. = (The) Poona Orientalist.
- POC. = Proceedings (of the all-India) Oriental Conference.
- PR. = Peterson, (P. : Hymns from) Rgveda.
- PVR. = PG.
- PW. = (St.) Petersburg (Sanskrit) Wörterbuch (von Böhtlingk, Otto. + Roth, Rudolph).
- R. = Roth (R., art.)
- REIV. = RI.
- RI. = Renou (L.) : Index (Vedique, Vedic Studies, Lahore).
- RJ. = RR.
- RR. = Rajwade, (Vajjnath Kashinath : Words in) Rgveda.
- RW. = Roth, (R. +) Whitney, (W. D., ed., शौ.)
- S. = Stevenson, (J., ed., कौ.)
- SB. = SBW.
- SBW. = Schmidt, (R. : Nachträge zum) BW.
- Sch. = Schroeder, (Leopold von., art., ed.)
- SI. = Simon, (R.) : Index (Verborum zum कठ.)
- SIM. = SI.
- ST. = S,
- TV. = Thomas, (F. W.) : Vedic (Hymns, trans.)
- VB. = (The) Viśva Bhāratī (Quarterly, Shantiniketan, Bengal).
- VPO. = Varmā, (Siddheshwara : Critical studies in the) Phonetic Observations (of Indian Grammarians).
- VV. = (Bloomfield, M. + Edgerton, F.) : Vedic Variants.
- VVS. = Venkaṭasubbiah, (A.) : Vedic Studies.
- W. = Whitney, (W. D., trans., art.)
- WAG. = Wackernagel, (J.) : Altindische Grammatik.
- wb. = Web
- Web. = Weber, (A., art., ed.)
- WG. = Whitney, (W. D. : Sanskrit) Grammar.
- WI. = Whitney, (W. D.) : Index (Verborum to शौ.)
- Wil. = Wilson, (H. H., ed. कौ.)
- WIP. = Woolner, (A. C.) : Introduction (to) Prakrit.
- WIS. = Weber, (A.) : Indische Studien.
- WN. } = WAG.
- WNG. }
- WSR. = Whitney, (W. D.) : Supplement (to WG.) Roots, (e'c.)
- WR. = RW.
- WS. } = WSR.
- WSGS. }
- WW. = Walde, (Alois, + Pokorny, Jullius : Vergleichendes) Wörterbuch (der Indo-germanischen Sprachen).
- WWA. = Wüst, (W. : Vergleichendes und Etymologisches) Wörterbuch (des Alt-indo-arischen), Altindischen.
- WZKM. = Wiener Zeitschrift (für die) Kunde (des) Morgenlandes.
- z. = ZA.
- ZA. = Zimmer, (H.) : Altindische Leben.
- ZDMG. = Zeitschrift (der) Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft.

(ख) लेखकीयाः (of Authors)

अनन्ताचार्य-	तु. अन.	कौत्सव्य-	तु. कौनि.	भट्टभास्कर-	तु. भा.
भरसिंह-	,, अ.	कौशिक-	,, कौम्.	भट्टोजिदीक्षित-	,, पाभम.,
आग्रायण-	,, आग्रा. (या. स्मृ.)	कौटुकि-	,, कौ. (या. स्मृ.)	भरतस्वामिन्-	,, भ.
आत्मानन्द-	,, आ.	क्षीरस्वामिन्-	,, अक्षी.	भानुदीक्षित-	,, अभ.
आनन्दतीर्थ-	,, आनन्द.	गार्ग्य-	,, गा. (या. पा. स्मृ.)	भारद्वाज-	,, भार. (या. स्मृ.)
आनन्दबोध-	,, आबो.	गालव-	,, गाल. (पा. या. स्मृ.)	भास्करराय-	,, वैभा.
आपस्तम्ब-	,, आपमं., आपश्रौ.	चमूपति-	,, वेको.	भोज-	,, भोउ.
आपिशलि-	,, आपि. (पा. स्मृ.)	चर्मशिरस्-	,, चर्म. (या. स्मृ.)	महीधर-	,, म.
उद्गीथाचार्य-	,, उद्गी.	चाक्रवर्मण-	,, चा. (या. स्मृ.)	महेश्वर-	,, महे.
उवट-	,, उ.	छन्दोग-	,, छांउ.	माधव-	,, विव., वै.
ऐतरेय-	,, ऐआ. ऐब्रा.	जयादित्य-	,, पाका.	मुद्रल-	,, मु.
भौदुस्वरायण-	,, औदु. (या. स्मृ.)	जिनेन्द्रबुद्धि-	,, पान्या.	यास्क-	,, या.
जौपमन्यव-	,, औपम. (या. स्मृ.)	जैमिनि-	,, जै. जैब्रा.	रघुवीर-	,, र.
और्णवाभ-	,, और्ण. (या. स्मृ.)	ज्ञानेन्द्रसरस्वती-	,, पासित.	राधाकान्तदेव-	,, शक.
कठ-	,, क., कउ, काठ.	ताण्ड्य-	,, तांब्रा.	रावण-	,, रा.
कण्व-	,, का., काशब्रा.	तारानाथ-	,, वाच.	लक्ष्मणस्वरूप-	,, ल.
कपिष्ठल-	,, क.	तित्तिरि-	,, तै., तैआ., तैब्रा.	वररुचि-	,, निस.
कात्थक्य-	,, कात्थ. (या. स्मृ.)	तैटकि-	,, तैट. (या. स्मृ.)	वर्धमान-	,, पागम.
कात्यायन-	,, पावा., काश्रौ., माप्रा.	दयानन्द-	,, द.	वाचस्पति-	,, वाच.
कालनाथ-	,, काल.	दुर्ग-	,, दु.	वाजसनेय-	,, का मा.
काश्यप-	,, काश्य. (या. स्मृ.)	देवराजयज्वन्-	,, दे.	वामन-	,, पाका.
कुशुमिन्-	,, कौ.	नारायण-	,, पाउना.	वाथ्यायणि-	,, वाथ्या. (या. स्मृ.)
कौत्स-	,, कौत्स. (या. स्मृ.)	पतञ्जलि-	,, पाम.	विश्वबन्धु-	,, देप्र., वेसं., वेसा., वैप. वैश. प्रमृ.
		पाणिनि-	,, पा.	वैकटाऽऽत्मज-	
		पैप्पलाद-	,, पै.	माधव-	,, वै., वैश्र अ.
		पौष्करसादि-	,, पौ.	वैकटेश-	,, वैक.
		बालकृष्ण-	,, बा.	शंकर-	,, शं.
				शंकरपाण्डुरङ्ग-	,, शंपा.
				शतवल्काक्ष-	,, शत. (या. स्मृ.)
				शत्रुघ्न-	,, मदी.
				शाकटायन-	,, पाउ., शा. (या. स्मृ.)

शाकपूणि-	तु. शाक. (या. स्मृ.)	श्वेतवनवासिन्	तु. पाउश्वे.	स्फोटायन-	तु. स्फो. (या. स्मृ.)
शाकव्य-	,, (पा.या.स्मृ.)	सत्यव्रतसामश्रमिन्	,, ससा.	हंसराज-	,, वैको.
शांखायन-	,, शांभ्रा., शांभ्रा.,शांभ्री.	सातवलेकर-	,, सात.	हरदत्त-	,, पापम.
शान्तनवाचार्य-	,, फि.	सायण-	,, सा.	हलायुध-	,, ब्रास.
शौनक-	,, श्रु.प्रा.,शौ., शौच., शौप्रा.	सुखानन्द-	,, शचि.	हारिद्रविक-	,, हा. (या. स्मृ.)
श्रीनिवासयज्वन्-	,, पास्व.	सेनक-	,, से. (पा. स्मृ.)		
		स्कन्दस्वामिन्-	,, स्क.		
		स्थौलाह्वीवि-	,, स्थौ.(या.स्मृ.)		

Arnold, E. V. cf. AG.,AM.	Grill, J. ,, GA.	Rajwade, V.K. ,, RR.
Aufrecht, Th. ,, A R.	Hillebrandt, A. ,, H.,HL.,HM.	Renou, L. ,, RI.
Avery, J. ,, AVS.	Jacob, Col.G.A.,,, JC.	Roth, R. ,, R.,PW.,RW.
Barret, L.C. ,, BKA.	Keith, A.B. ,, K.,MK.	Schmidt, R. ,, SBW.
Benfey, Th. ,, BS.	Kuhn, A. ,, KZ.	Schroeder, L. ,, Sch.
Bergaigne, A. ,, BL.	Lanman, C.R. ,, L.	Simon, R. ,, SI.
Bloch, J. ,, BI.	Ludwig, A. ,, LR.	Stevenson, J. ,, S.
Bloomfield, M. ,, B.,BC.,VV.	Macdonell, A.A.,, MG.,MGS.,	Thomas, F.W. ,, TV.
Böhtlingk, O. ,, BW.,PW.	,, MK.,MR.,	Varmā,
Bolling, L.G. ,, PA.	,, MVM.	Siddheshwara.,, VPO.
Brugmann, K. ,, BDG.	Meillet, A. ,, MGC.	Vendryes, J. ,, MGC.
Caland, W. ,, C.	Monier-	Venkata su-
Chatterjee, S.K.,, COB.	Williams, M. ,, MW.	bhiā, A. ,, VVS.
Choudhry, T. ,, CA.	Müller, Max. ,, M.,MV.	Wackernagel, J. ,, WAG.
Delbrück, B. ,, DAS.	Negellein, J. ,, PA.	Walde, A. ,, WW.
Edgerton, F. ,, VV.	Neisser, W. ,, NW.	Weber, A. ,, Web.
Florenze, C.A. ,, F.	Oertel, H. ,, OK.	Whitney, W.D. ,, W.,WG,WI.,
Geldner, K. F. ,, G.,GG.,GK.,	Oldenburg, H. ,, ORN.	,, RW., WRS.
GRV., PG.	Peterson, P. ,, PR.	Wilson, H.H. ,, Wil.
Grassmann, H. ,, GR.,GW.	Pischel, R. ,, PG.	Woolner, A.C. ,, WIP.
Griffith, R.P.H. ,, Gri.	Pokorny, J. ,, WW.	Wüst, W. ,, WWA.
		Zimmer, H. ,, ZA.

(ग) सामान्याः (General).

१ = एकवचन-	अध्या. = अध्याय-	आधा. = आर्धधातुकोदय-
२ = द्विवचन-	अमा. = अर्धमागधी-(मभा.)	आन. = आनन्दश्रम-संस्करण-
३ = बहुवचन-	अव. = अवधी-(नभा.)	आसा. = आसामी-(नभा.)
अदा. = अदादिगण-	अव्य. = अव्यय-	इटिद्र. = इत्यत्र टिप्पणं द्रष्टव्यम् (= यद्र. टि.)
अद्र. = अग्रे द्रष्टव्य-(व्या-) (= यद्र.)	अस. = अव्ययीभावसमास-	इसं = इतिहासपुराणीय-संस्कृत-
अप. = अपभ्रंश-(मभा.)	आचि. = आशुपराभरीक-चित्राणि (प्रप्र.)	उ. = उत्तरवर्तिन्-
अभि. = अभिधानकोष-(सामान्येन)	आत्म. = आत्मनेपद-(,°दिन्-)	उड. = (अनेकत्वे सति) उत्तरवर्तिन्-

उभा. = उपर्य आगामुक- (=वैतु. गपू.)
 उवि. = उविया- (नभा.)
 उप. = उत्तरपद-
 उपप्रस्व. = उत्तरपदप्रकृतिस्वर-
 उपु. = उत्तमपुरुष-
 उभ. = उभयपद- (, °दिन-)
 उस. = उपपदसमास-
 उसं. = उपसंख्यान-, उपसंख्येय-
 एउ. = एकान्तरीय-उत्तर-
 एउउ. = (अनेकत्वे सति) एकान्त-
 रीय-उत्तर-
 एउटि. = एकान्तरीय-उत्तर-
 टिप्पण- (= एउ. टि.)
 एउटिदि. = एकान्तरीयोत्तरस्य टिप्प-
 णस्य दिशा (= एउ. टि. दि.)
 एपू. = एकान्तरीय-पूर्व-
 एपूटि. = एकान्तरीय-पूर्व-
 टिप्पण- (= एपू. टि.)
 एपूटिदि. = एकान्तरीयपूर्वस्य टिप्पणस्य
 दिशा (= एपू. टि. दि.)
 एपूदि. = एकान्तरीयस्य पूर्वस्य
 दिशा (= एपू. दि.)
 एपूप. = (अनेकत्वे सति) एकान्त-
 रीय-पूर्व-
 एस्थि. = एवं-स्थित-
 औ. = औपसर्गिक-
 औष. = औपसर्गिक-अव्यय-
 औप. = औपयिक-
 कं. = कण्डिका-
 कण्डवा. = कण्डवादिगण-
 कप. = कर्म(परक)पद-
 कप्र. = कर्मप्रवचनीय-
 कस. = कर्मधारयसमास-
 कसंप्र. = कलिकातासंस्कृत-
 ग्रन्थमाला-
 काश्मी. = काश्मीरी- (नभा.)
 कास. = काश्मीरसमास-
 कासं. = काश्मीरसंस्कृत-

कृत-प्रस्व. = कृतप्रस्व.
 कृतप्रस्व. = कृतप्रकृतिस्वर-
 क्रिप. = क्रिया(परक)पद-
 क्रिवि. = क्रियाविशेषण-
 कथा. = कथादिगण-
 खं. = खण्ड-
 ग. = गति-
 गद्र. = गत-द्रष्टव्य- (, व्या- = यद्र.)
 गटि. = गत-टिप्पण- (= यद्र. टि.)
 गपू. = गत-पूर्व-
 गपूटि. = गतपूर्व- टिप्पण-
 (= गपू. टि.)
 गपूदि. = गतपूर्वस्य दिशा (= गपू. दि.)
 गस. = गतिसमास-
 गस्व. = गति-स्वर-
 गुज. = गुजराती- (नभा.)
 च. = चतुर्थी- (विभक्ति-)
 चस. = चतुर्थीतत्पुरुषसमास-
 चु. चुरा. = चुरादिगण-
 जु. = जुहोत्यादिगण-
 टि. = टिप्पण-
 टिटि. = टिप्पण- (अनेकत्वे सति)
 त. = तत्र
 तना. = तनादिगण-
 तय. = तद् यथा. (= e.g.)
 तस. = तत्पुरुषसमास-
 तु. = तुलनीय-, (या- = cf.)
 तुटि. = तुलनीय-टिप्पण- (= तु. टि.)
 तुदा. = तुदादिगण-
 तृ. = तृतीया- (विभक्ति-)
 तृतस. = तृतस.
 तृतस. = तृतीयातत्पुरुषसमास-
 त्रिउ. = त्र्यन्तरीय-उत्तर-
 त्रिपू. = त्र्यन्तरीय-पूर्व-
 त्रिपूटि. = " " टिप्पण-
 (= त्रिपू. टि.)
 दश. = दशति-
 दि. = दिश-
 दिवा. = दिवादिगण-

द्र. = द्रष्टव्य- (, व्या-)
 द्रवि. = द्रविडभाषा-
 द्वस. = द्वन्द्वसमास-
 द्वि. = द्वितीया- (विभक्ति-)
 द्विउ. = द्व्यन्तरीय-उत्तर-
 द्विउटि. = " " टिप्पण-
 (= द्विउ. टि.)
 द्विउटिदि. = " " " " दिशा
 (= द्विउ. टि. दि.)
 द्वितीस. = द्वितीयातत्पुरुषसमास-
 द्विपू. = द्व्यन्तरीय-पूर्व-
 द्विपूटि. = द्व्यन्तरीय-पूर्व-टिप्पण-
 (= द्विपू. टि.)
 द्विपूटिदि. = " " दिशा
 (= द्विपू. टि. दि.)
 द्विस. = द्विगुसमास-
 धा. = धातु-
 धास्व. = धातु-स्वर-
 न. = नपुंसक-
 नभा. = नवीना-, भारती- (भाषा-)
 ना. = नामपद- (= नाप.)
 नाउ. = नान्तरीय- + उत्तर-
 नाउउ. = (अनेकत्वे सति) नान्तरीय-
 + उत्तर-
 नाउटि. = नान्तरीयोत्तर- टिप्पण-
 (= नाउ. टि.)
 नाउटिदि. = नान्तरीयोत्तरस्य टिप्पणस्य
 दिशा (= नाउ. टि. दि.)
 नाउदि. = नान्तरीयोत्तरस्य दिशा
 (= नाउ. दि.)
 नाधा. = नामधातु.
 नाप. = नाम(परक)पद-
 नापू. = नान्तरीय-पूर्व-
 नापूप. = (अनेकत्वे सति) नान्तरीय-
 पूर्व-
 नापूटि. = नान्तरीयपूर्वटिप्पणस्य
 (= नापू. टि.)
 नापूटिदि. = नान्तरीयपूर्व-टिप्पण-
 दिशा (= नापू. टि. दि.)

नापूदि.	=नान्तरायपूर्व- दिशा (=नापू.दि.)	प्रा.	=प्रातिशाख्य-(सामान्येन)	यक्र.	=यथाक्रम-
नापूमं.	=नापू. मं.	प्राकृ.	=प्राकृत-(मभा.)	यतु.	=यथास्थानं तुलनीय-(,या)- (=यस्था. तु.)
नापूरा.	=नापू. शब्द-	प्राप्र.	=प्रासङ्गिक-ग्रन्थ-, °न्धीय-	यटि.	=यथास्थानं टिप्पण- (=यस्था. टि.)
नि.	=निपात-	प्राति.	=प्रातिपदिक-	यद्र.	=यथास्थानं द्रष्टव्य-(,व्या)-
निसा.	=निर्णयसागर-संस्करण-	प्राभा.	=प्राचीना-, भारती-(भाषा-)	यनि.	=यथा प्रप्र. निर्दिष्ट-(,ष्टा)-
नेपा.	=नेपाली-(नभा.)	प्रास.	=प्रादिसमास-	यमुपा.	=यथामुद्रितपाठ-
नैप्र.	=नैरुक्तिक-प्रक्रिया-	बंगा.	=बंगाली-(नभा.)	यस्थ.	=यथास्थल-
पं.	=पञ्चमी-(विभक्ति-)	बधा.	=बहुप्रस्थान-धातु-	यस्था.	=यथास्थान-
पंस.	=पञ्चमीतत्पुरुषसमास-	बस.	=बहुव्रीहिसमास-	यस्थि.	=यथास्थित-
पंजा.	=पंजाबी-(नभा.)	बिहा.	=बिहारी-(नभा.)	योउ.	=योग्यक्रियाक्षेप-प्रयोजक- +उपसर्ग-
पर.	=परस्मैपद-(,°दिन-)	बौसं.	=बौद्धसंस्कृत-	रुधा.	=रुधादिगण-
परि.	=परिशिष्ट-(प्रकृतग्रन्थीय-)	भाप.	=भाव(परक)पद-	रू.	=रूप-
पा.	=पाठ-	भाप्र.	=भाषाशास्त्रीय-प्रक्रिया-	वा.	=वाक्यान्वय-
पाप्र.	=पाणिनीयप्रक्रिया-	भू.	=भूमिका-(पार्श्वधृतग्रन्था- न्तरायसंकेताऽभावे प्रप्र.)	वि.	=विशेषण-(=विप.)
पाभे.	=पाठभेद-	भ्वा.	=भ्वादिगण-	विग.	=विशेषि-
पार.	=पारसी-(=ईरानी-भाषा-)	मं.	=मन्त्र-	विप.	=विशेषण(परक)पद-
पाली.	=पाली-(मभा.)	मपु.	=मध्यमपुरुष-	विभ.	=विभक्ति-
पुं.	=पुंलिङ्ग-	मभा.	=मध्यमकालीना-, भारती- (भाषा-)	विशे.	=विशेष्यपद-
पुष्पि.	=पुष्पिका- (=colo- phen)	मरा.	=मराठी-(नभा.)	विशेवि.	=विशेष्यगर्भित-विशेषण-
पू.	=पूर्ववर्तिन्-	महा.	=महामहोपाध्याय-	विस्व.	=विभक्तिस्वर-
पूप.	=पूर्वपद-	महारा.	=महाराष्ट्री-(मभा.)	वैतु.	=वैपरीत्येन तुलनीय-(,या)-
पूपप्रस्व.	=पूर्वपदप्रकृतिस्वर-	माग.	=मागधी-(मभा.)	वैसं.	=वैयक्तिक-संज्ञापद- (=व्यसं.)
पूपू.	=(अनेकत्वे सति) पूर्ववर्तिन्-	मुपा.	=मुद्रितपाठ-(प्राप्र.)	वैसं.	=वैदिक-संस्कृत-
पृ.	=पृष्ठ-	मूआ.	=मूआभा.	व्यसं.	=व्यक्तिपरक-संज्ञापद-
पृष्ठ.	=(अनेकत्वे सति) पृष्ठ-	मूआभा.	=मूलाऽऽर्यभाषा- (Ur- Aryan).	व्यु.	=व्युत्पत्ति-
प्र.	=प्रत्यय-	मूको.	=मूल-(हस्तलिखित- ग्रन्थात्मक-) कोश-, °शीय-(,या-)	व्रज.	=व्रजभाषा-(नभा.)
प्रप्र.	=प्रकृतग्रन्थ-(,°न्धीय-,तय. इह प्रप्र. (=वैप. वा तदीय- वा)	मूकोपा.	=मूलकोशीयपाठ-(=मूको. पा.)	शौर.	=शौरसेनी-(मभा.)
प्रथ.	=प्रथमा-(विभक्ति-)	मूपा.	=मूलग्रन्थीय-पाठ-(=मुपा.)	श्रु.	=श्रुति- (textual occurrence).
प्रधा.	=प्रकृत-धातु-	मूसं.	=मूलसंस्कृत-(भाषा-)	ष.	=षष्ठी-(विभक्ति-)
प्रपा.	=प्रपाठक-	मैसू.	=मैसूरसंस्करण-	षउ.	=षडन्तरीय-उत्तर-
प्रपु.	=प्रथमपुरुष-	मौस्थि.	=मैलिकस्थिति- (=मूसं., मूआभा. वाऽपेक्ष्य)	षस.	=षष्ठीतत्पुरुषसमास-
प्रभृ.	=°प्रभृति-			स.	=समास-
प्रस्ता.	=प्रस्तावना-(पार्श्वधृतग्रन्था- ऽन्तरीय-संकेताऽभावे प्रप्र.)			स.	=सप्त.
प्रस्व.	=प्रत्ययस्वर-			सं.	=संज्ञा-(=संष.)

सं.	=संबोधन-	संप.	=संज्ञा(परक)पद-	साना.	=साधारण-नामन्-
सं.	=संस्कृ- त-	संपा.	=संहिता-पाठ-		(common noun).
सं.	=संहिता-(=संपा.)	सप्र.	=समान-प्रकरण-	सासस्व.	=सास्व.
संक्षे.	=‘संक्षेपाः’ इत्याख्य- मिहृत्यं प्रकरणम्, कश्चित् संक्षेपविशेषः ।	सव्यु.	=समान-व्युत्पत्तिक- (cognate).	सास्व.	=साधारणसमास-स्वर-
संदि.	=संस्कृ-टिप्पण-	सश्रु.	=समानश्रुति-(co-textual).	सिं.	=सिंधी- (नभा.)
सना.	=सर्वनामन्-	सस.	=सप्तमीतत्पुरुष-समास-	स्थ.	=स्थल- (textual occurrence).
सनि.	=समाननिष्पत्तिक- (homo-formative).	सस्थ.	=समान-स्थल-	स्वा.	=स्वादिगण-
सप्त.	=सप्तमी-(विभक्ति-)	साधा.	=सार्वधातुकोदय-	स्वाभ.	=स्वार्थप्रधान-, अव्यय-
				स्वाप्र.	=स्वार्थ-प्रधान-
				हिं.	=हिंदी- (नभा.)

Abb.	= Abbreviations (प्रम.)	Fr.	= French.		the work cited.
abb.	= abbreviation.	Germ.	= German.	P., pp.	= Page, pages.
Ar.	= Arabic.	Gk.	= Greek.	Pers.	= Persian.
Arm.	= Armenian.	Goth.	= Gothic.	Port.	= Portuguese.
art.	= article.	Heb.	= Hebrew.	Pre.	= Preface.
Bl.	= Bibliotheca Indica.	H. G.	= High German.	Pruss.	= Prussian.
Boh.	= Bohemian.	IA.	= Indo-Aryan.	q. v.	= quod vide, ‘which see.’
Bret.	= Breton.	Ice.	= Icelandic.	RC.	= Ready-Reference Charts(प्रम.).
cf.	= confer, compare.	id.	= idem, ‘the same.’	Rom.	= Romane.
ch.	= chapter.	IE.	= Indo-European.	Russ.	= Russian.
ed.	= edited, edition, editor.	i. e.	= id est, ‘that is.’	Sax.	= Saxon.
e. g.	= example gratia ‘for example.’	Intro.	= Introduction.	Sec.	= Section.
Eng.	= English.	Ion.	= Ionic.	Slav.	= Slavonic.
Eur.	= European.	Ir.	= Iranian.	trans.	= translation, translator, translated.
f.	=(and the) following.	Iri.	= Irish.	v.	= vide, ‘see.’
ff.	= f. (plural).	Lat.	= Latin.	v. s.	= versus, ‘against.’
fn. fnn.	= footnote, footnotes.	Lith.	= Lithuanian.	v. s. v.	= vide sub voce, ‘see under the word’.
		Ms.	= Manuscript.	Zd.	= Zend.
		Mss.	= Manuscripts.		
		Nor.	= Norse.		
		O.	= Old.		
		Op. cit.	= Opere citato, ‘in		

—:०—:०—

(घ) संक्षेपपाठ-प्रकारः (Method of reading abbreviations).

एते संक्षेपा इह कोषे मूलभागे च टिप्पणभागे चोभयत्र प्रयुज्यन्ते । मूलभागे तावद् ग्रन्थीया एव संक्षेपाः प्रयुज्यन्ते, टिप्पणभागे तु ते चापरे चेति सुलक्ष इव भवति कोषीयभागभेदेन संक्षेपीयभेदप्रयोगभेदः । अथ संबन्धार्थताप्रवाहाऽनुरोधत उभयत्र मूलभागे च टिप्पणभागे च संक्षेपाः पूरयित्वा पूरयित्वा च यथाप्रकरां विभक्तिभिर्योजयित्वा योजयित्वा च पठनीया भवन्ति । एवं स्थितेऽप्यस्मिन् संक्षेपमात्रसाधारणे तत्पाठप्रकारस्वरूपे, मूलभागीयानां संक्षेपाणां तावत् सर्वत्र सप्तम्येकवचनीययोग एव प्रयोगः प्राकरणिकतां भजत इति निर्विशेषस्तदीयो विशेषो भवति, तय. अंश- > -शः (ऋ २, १, ४ = ऋग्वेदे द्वितीये मण्डले प्रथमे सूक्ते चतुर्थे मन्त्रे) ।

टिप्पणभागीयानां संज्ञेपाणां तु यथा प्रकरणानुरोधतो नानाविभक्तियोगीयः प्रयोगोऽभीष्टः स्यात्, तथाऽसाविदानीं टिप्पणद्वयसंज्ञेपीयेण तत्तद्विभक्तियोगेन, विस्पष्टबोधसौकर्यार्थं मध्येटिप्पणप्रयुक्ततत्संकेतीयशाब्दिकपर्याया-
ऽनुवादसनाधितेन सता, निर्दिश्येत—

पूर्तिविभक्तियोगात् पूर्वाऽवस्था

४५२^०) दकारादुत्तरमीकारोऽपि पठ्यते [तु. मै. प्रभृ. संटि., मा. का. सश्रु. स्थ. (= नाउ. रु.) च] ।
उ. म. च (मा.) सा. च (का.) ✓अद् इत्यस्य शुद्धं वा लुप्तगिष्कं वा वृत्तमाहुः [तु. PW.; वैतु. भा. सा. K. च (तै.) यनि. इति (तु. काश्रौ. [५, १०, १२] प्रकृताज् जपात् पूर्ववर्तिनो यजुषोऽवदान-होमे विधानं कुर्वन्)] । यद्वा दकारस्य स्थाने धकार एव मौलिकः स्यात् (तु. संटि. मै १, १०, ४; क ८, १०) इति कृत्वा नेदं यनि. न वा ✓अद् इत्यस्य वृत्तं किं तर्हि < अव✓धा इति द. ।

५०४^k) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । नाउउ. व्यु. औप. द्र. । पूष. ✓/१अश्>*अश्- इति अस्थि- (यद्र.) इत्येतदीयस्य पूष. पर्यायः द्र. । उप. च *स्थिर- [✓स्था + भावे किरिः प्र. (तु. पाउ १, ५३ [=मौस्थि *स्थृ इति भावे क्तिबन्तः])] इति नैप्र. >*थिर- इति द्र. [एस्थि. यनि. अस्थिन तात्पर्य-मिति भावः (तु. [*अष्टिर- >] पंजा. टिब्बा, हिं. टीला [<*अष्टील-)]] ।

पूर्तिविभक्तियोगादुत्तराऽवस्था^१

४५२^०) × × × × × [तुलनीयानि मैत्रायणीय-कृष्णयजुर्वेदसंहिताप्रभृतिषु संस्कर्तृटिप्पणानि, माध्यन्दिन-शुक्लयजुर्वेदसंहितायाः कारवशुक्यजुर्वेदसंहितायश्च समानश्रुतिनी स्थले (= [इह कोषे] नान्तरीयोत्तरं रूपं) ×] । उवटो महीधरश् × माध्यन्दिनशुक्यजुर्वेद-संहितायां सायणश् × (कारवशुक्यजुर्वेदसंहितायां) × × × × × × × [तुलनीयः (St.) Petersburg Wörterbuch (इति कोष-विशेषः); वैपरीत्येन तुलनीयं भास्करस्य, सायणस्य, कीथस्य × (तैत्तिरीयकृष्णयजुर्वेदसंहितायां [= तदीय-भाष्यादिषु प्रकटितं मतम्]) यथानिर्दिष्टम् × (तुलनीयः कात्यायनः [= सामर्थ्यात् संज्ञेपीयो योगविभागो भवति] श्रौतसूत्रे [× × ×] × × × × × × ×)] । × × × × × × × (तुलनीये संस्कर्तृ-टिप्पणे मैत्रायणकृष्णयजुर्वेदसंहितायां × × × [च] कपिष्ठल-कृष्णयजुर्वेदसंहितायां × × [च]) × × × × यथा-निर्दिष्टं × × धातोर् × × × × × °उपसृष्टाद् × धातोर् निष्पन्नम् × द्रष्टव्यम् ।

५०४^k) बहुव्रीहिसमासे पूर्वपदप्रकृतिस्वरः (पाणि-नीयसूत्रम् × × × [= इह द्रष्टव्यम्]) नान्तरीयोत्तरो-त्तराणां व्युत्पत्ताव् औपयिकं द्रष्टव्यम् । पूर्वपदं धातोर् × इत्यतो निष्पन्नमौपकल्पनिकं प्रातिपदिकम् × × (यथा-स्थानं द्रष्टव्यस्य [= सामर्थ्यात् क्रमभेदो भवति]) × × पूर्वपदस्य × द्रष्टव्यम् । उत्तरपदं × औपकल्पनिकं प्राति-पदिकं × [(भवति) धातुः × च (अत्र सामर्थ्यात् × इत्यस्य स्थाने चकारद्वयं प्रयुक्तं भवति) × × प्रत्यय-श्च (तुलनीयं पाणिनीयव्याकरणीयमुणादिसूत्रं × × [भवति मौलिकवस्तुस्थिताव् औपकल्पनिको धातुः × × × ×]) × नैरुक्तप्रक्रियायां विपरिणतं (सद्) × औपकल्पनिकं प्रातिपदिकं × × द्रष्टव्यम् [एवंस्थिते यथानिर्दिष्टस्य × × × × (तुल्य [औपकल्पनिकात् प्रातिपदिकाद् × इत्यतः विपरिणतं] पंजाबी-भाषायां × हिंदी-भाषायां × [औपकल्पनिकस्य प्रातिपदिकस्य × इत्यस्य विपरिणामः])] ।

^१ × इति चिह्नस्थानीयानि शब्दरूपाणि सुस्पष्टं पठितानि भवन्तीति कृत्वा तानि नेह पुनर्निर्देशं भजन्ते ।

आशुपरामर्शिका-चित्राणि (Ready-Reference Charts)

१. कौथुमसामवेदीय-स्थलाङ्कन-संवादनम्

एतत्कोषीयो व्यङ्गः प्रकारः				प्राचीनः पञ्चाङ्गः प्रकारः				प्राचीनस् व्यङ्गः प्रकारः				एतत्कोषीयो व्यङ्गः प्रकारः				प्राचीनः पञ्चाङ्गः प्रकारः				प्राचीनस् व्यङ्गः प्रकारः			
आचिक-	मंत्र-	आचिक- प्रपाठक- अर्थ- दशति-	मंत्र-	आध्याय- खंड-	मंत्र-	आचिक-	मंत्र-	आचिक- प्रपाठक- अर्थ- दशति-	मंत्र-	आध्याय- खंड-	मंत्र-	आचिक-	मंत्र-	आचिक- प्रपाठक- अर्थ- दशति-	मंत्र-	आध्याय- खंड-	मंत्र-	आचिक-	मंत्र-	आचिक- प्रपाठक- अर्थ- दशति-	मंत्र-	आध्याय- खंड-	मंत्र-
१	१-१०	१ १ १ १	१-१०	१	१-१०	१	१-१०	१ ४ १ १	१-१०	१	१-१०	१	१-१०	१ ४ १ १	१-१०	१	१-१०	१	१-१०	१ ४ १ १	१-१०	१	१-१०
"	११-२०	" " " २	१-१०	" २	१-१०	"	१-१०	" " " २	१-१०	" २	१-१०	"	१-१०	" " " २	१-१०	" २	१-१०	"	१-१०	" " " २	१-१०	" २	१-१०
"	२१-३४	" " " ३	१-१४	" ३	१-१४	"	१-१४	" " " ३	१-१०	" ३	१-१०	"	१-१०	" " " ३	१-१०	" ३	१-१०	"	१-१०	" " " ३	१-१०	" ३	१-१०
"	३५-४४	" " " ४	१-१०	" ४	१-१०	"	१-१०	" " " ४	१-९	" ४	१-९	"	१-९	" " " ४	१-९	" ४	१-९	"	१-९	" " " ४	१-९	" ४	१-९
"	४५-५४	" " " ५	१-१०	" ५	१-१०	"	१-१०	" " " ५	१-१०	" ५	१-१०	"	१-१०	" " " ५	१-१०	" ५	१-१०	"	१-१०	" " " ५	१-१०	" ५	१-१०
"	५५-६२	" " २ १(६)	१-८	" ६	१-८	"	१-८	" " २ १(६)	१-१०	" ६	१-१०	"	१-१०	" " २ १(६)	१-१०	" ६	१-१०	"	१-१०	" " २ १(६)	१-१०	" ६	१-१०
"	६३-७२	" " " २(७)	१-१०	" ७	१-१०	"	१-१०	" " " २(७)	१-८	" ७	१-८	"	१-८	" " " २(७)	१-८	" ७	१-८	"	१-८	" " " २(७)	१-८	" ७	१-८
"	७३-८०	" " " ३(८)	१-८	" ८	१-८	"	१-८	" " " ३(८)	१-१०	" ८	१-१०	"	१-१०	" " " ३(८)	१-१०	" ८	१-१०	"	१-१०	" " " ३(८)	१-१०	" ८	१-१०
"	८१-९०	" " " ४(९)	१-१०	" ९	१-१०	"	१-१०	" " " ४(९)	१-११	" ९	१-११	"	१-११	" " " ४(९)	१-११	" ९	१-११	"	१-११	" " " ४(९)	१-११	" ९	१-११
"	९१-९६	" " " ५(१०)	१-६	" १०	१-६	"	१-६	" " " ५(१०)	१-१०	" १०	१-१०	"	१-१०	" " " ५(१०)	१-१०	" १०	१-१०	"	१-१०	" " " ५(१०)	१-१०	" १०	१-१०
"	९७-१०६	" २ १ १	१-१०	" ११	१-१०	"	१-१०	" २ १ १	१-८	" ११	१-८	"	१-८	" २ १ १	१-८	" ११	१-८	"	१-८	" २ १ १	१-८	" ११	१-८
"	१०७-११४	" " " २	१-८	" १२	१-८	"	१-८	" " " २	१-१०	" १२	१-१०	"	१-१०	" " " २	१-१०	" १२	१-१०	"	१-१०	" " " २	१-१०	" १२	१-१०
"	११५-१२४	" " " ३	१-१०	" १३	१-१०	"	१-१०	" " " ३	१-१०	" १३	१-१०	"	१-१०	" " " ३	१-१०	" १३	१-१०	"	१-१०	" " " ३	१-१०	" १३	१-१०
"	१२५-१३४	" " " ४	१-१०	" १४	१-१०	"	१-१०	" " " ४	१-८	" १४	१-८	"	१-८	" " " ४	१-८	" १४	१-८	"	१-८	" " " ४	१-८	" १४	१-८
"	१३५-१४४	" " " ५	१-१०	" १५	१-१०	"	१-१०	" " " ५	१-१०	" १५	१-१०	"	१-१०	" " " ५	१-१०	" १५	१-१०	"	१-१०	" " " ५	१-१०	" १५	१-१०
"	१४५-१५४	" " २ १(६)	१-१०	" १६	१-१०	"	१-१०	" " २ १(६)	१-१०	" १६	१-१०	"	१-१०	" " २ १(६)	१-१०	" १६	१-१०	"	१-१०	" " २ १(६)	१-१०	" १६	१-१०
"	१५५-१६४	" " " २(७)	१-१०	" १७	१-१०	"	१-१०	" " " २(७)	१-१०	" १७	१-१०	"	१-१०	" " " २(७)	१-१०	" १७	१-१०	"	१-१०	" " " २(७)	१-१०	" १७	१-१०
"	१६५-१७४	" " " ३(८)	१-१०	" १८	१-१०	"	१-१०	" " " ३(८)	१-१०	" १८	१-१०	"	१-१०	" " " ३(८)	१-१०	" १८	१-१०	"	१-१०	" " " ३(८)	१-१०	" १८	१-१०
"	१७५-१८४	" " " ४(९)	१-१०	" १९	१-१०	"	१-१०	" " " ४(९)	१-१०	" १९	१-१०	"	१-१०	" " " ४(९)	१-१०	" १९	१-१०	"	१-१०	" " " ४(९)	१-१०	" १९	१-१०
"	१८५-१९३	" " " ५(१०)	१-९	" २०	१-९	"	१-९	" " " ५(१०)	१-१०	" २०	१-१०	"	१-१०	" " " ५(१०)	१-१०	" २०	१-१०	"	१-१०	" " " ५(१०)	१-१०	" २०	१-१०
"	१९४-२०३	" ३ १ १	१-१०	" १	१-१०	"	१-१०	" ३ १ १	१-१०	" १	१-१०	"	१-१०	" ३ १ १	१-१०	" १	१-१०	"	१-१०	" ३ १ १	१-१०	" १	१-१०
"	२०४-२१३	" " " २	१-१०	" १०	१-१०	"	१-१०	" " " २	१-१४	" १०	१-१४	"	१-१४	" " " २	१-१४	" १०	१-१४	"	१-१४	" " " २	१-१४	" १०	१-१४
"	२१४-२२२	" " " ३	१-९	" ११	१-९	"	१-९	" " " ३	१-१२	" ११	१-१२	"	१-१२	" " " ३	१-१२	" ११	१-१२	"	१-१२	" " " ३	१-१२	" ११	१-१२
"	२२३-२३२	" " " ४	१-१०	" १२	१-१०	"	१-१०	" " " ४	१-१०	" १२	१-१०	"	१-१०	" " " ४	१-१०	" १२	१-१०	"	१-१०	" " " ४	१-१०	" १२	१-१०
"	२३३-२४२	" " " ५	१-१०	" १३	१-१०	"	१-१०	" " " ५	१-१२	" १३	१-१२	"	१-१२	" " " ५	१-१२	" १३	१-१२	"	१-१२	" " " ५	१-१२	" १३	१-१२
"	२४३-२५२	" " २ १(६)	१-१०	" २	१-१०	"	१-१०	" " २ १(६)	१-९	" २	१-९	"	१-९	" " २ १(६)	१-९	" २	१-९	"	१-९	" " २ १(६)	१-९	" २	१-९
"	२५३-२६२	" " " २(७)	१-१०	" ३	१-१०	"	१-१०	" " " २(७)	१-१२	" ३	१-१२	"	१-१२	" " " २(७)	१-१२	" ३	१-१२	"	१-१२	" " " २(७)	१-१२	" ३	१-१२
"	२६३-२७२	" " " ३(८)	१-१०	" ४	१-१०	"	१-१०	" " " ३(८)	१-१२	" ४	१-१२	"	१-१२	" " " ३(८)	१-१२	" ४	१-१२	"	१-१२	" " " ३(८)	१-१२	" ४	१-१२
"	२७३-२८२	" " " ४(९)	१-१०	" ५	१-१०	"	१-१०	" " " ४(९)	१-८	" ५	१-८	"	१-८	" " " ४(९)	१-८	" ५	१-८	"	१-८	" " " ४(९)	१-८	" ५	१-८
"	२८३-२९२	" " " ५(१०)	१-१०	" ६	१-१०	"	१-१०	" " " ५(१०)	१-८	" ६	१-८	"	१-८	" " " ५(१०)	१-८	" ६	१-८	"	१-८	" " " ५(१०)	१-८	" ६	१-८

પ્રત્યક્ષોપીયો દ્વયક્ર્: પ્રકાર:		પ્રાચીન: પચ્ચાક્ર્: પ્રકાર:		પ્રાચીનશ્ ચતુરક્ર્: પ્રકાર:		પ્રત્યક્ષોપીયો દ્વયક્ર્: પ્રકાર:		પ્રાચીન: પચ્ચાક્ર્: પ્રકાર:		પ્રાચીનશ્ ચતુરક્ર્: પ્રકાર:	
આવૈક- મંત્ર-	આવૈક- પ્રપાઠક- અર્ધ- સૂત્ર- મંત્ર-	આવૈક- પ્રપાઠક- અર્ધ- સૂત્ર- મંત્ર-	આવૈક- પ્રપાઠક- અર્ધ- સૂત્ર- મંત્ર-	આવૈક- પ્રપાઠક- અર્ધ- સૂત્ર- મંત્ર-	આવૈક- પ્રપાઠક- અર્ધ- સૂત્ર- મંત્ર-	આવૈક- પ્રપાઠક- અર્ધ- સૂત્ર- મંત્ર-	આવૈક- પ્રપાઠક- અર્ધ- સૂત્ર- મંત્ર-	આવૈક- પ્રપાઠક- અર્ધ- સૂત્ર- મંત્ર-	આવૈક- પ્રપાઠક- અર્ધ- સૂત્ર- મંત્ર-	આવૈક- પ્રપાઠક- અર્ધ- સૂત્ર- મંત્ર-	આવૈક- પ્રપાઠક- અર્ધ- સૂત્ર- મંત્ર-
૨	૧-૩	૨	૧	૧	૧-૩	૨	૧૦૫-૧૦૭	૨	૧	૧૬	૧-૩
"	૪-૬	"	"	૨	૧-૩	"	૧૦૮-૧૧૦	"	"	૧૭	૧-૩
"	૭-૯	"	"	૩	૧-૩	"	૧૧૧-૧૧૩	"	"	૧૮	૧-૩
"	૧૦-૧૨	"	"	૪	૧-૩	"	૧૧૪-૧૧૬	"	"	૧૯	૧-૩
"	૧૩-૧૫	"	"	૫	૧-૩	"	૧૧૭-૧૧૮	"	"	૨૦	૧-૨
"	૧૬-૧૮	"	"	૬	૧-૩	"	૧૧૯-૧૨૧	"	"	૨૧	૧-૩
"	૧૯-૨૧	"	"	૭	૧-૩	"	૧૨૨-૧૨૪	"	"	૨૨	૧-૩
"	૨૨-૨૪	"	"	૮	૧-૩	"	૧૨૫-૧૨૭	"	૨	૧	૧-૩
"	૨૫-૨૬	"	"	૯	૧-૨	"	૧૨૮-૧૩૦	"	"	૨	૧-૩
"	૨૭-૨૯	"	"	૧૦	૧-૩	"	૧૩૧-૧૩૩	"	"	૩	૧-૩
"	૩૦-૩૧	"	"	૧૧	૧-૨	"	૧૩૪-૧૩૬	"	"	૪	૧-૩
"	૩૨-૩૪	"	"	૧૨	૧-૩	"	૧૩૭-૧૩૯	"	"	૫	૧-૩
"	૩૫-૩૬	"	"	૧૩	૧-૨	"	૧૪૦-૧૪૨	"	"	૬	૧-૩
"	૩૭-૩૮	"	"	૧૪	૧-૨	"	૧૪૩-૧૪૫	"	"	૭	૧-૩
"	૩૯-૪૧	"	"	૧૫	૧-૩	"	૧૪૬-૧૪૮	"	"	૮	૧-૪
"	૪૨-૪૩	"	"	૧૬	૧-૨	"	૧૫૦-૧૫૨	"	"	૯	૧-૩
"	૪૪-૪૬	"	"	૧૭	૧-૩	"	૧૫૩-૧૫૫	"	"	૧૦	૧-૩
"	૪૭-૪૯	"	"	૧૮	૧-૩	"	૧૫૬-૧૫૮	"	"	૧૧	૧-૩
"	૫૦-૫૨	"	"	૧૯	૧-૩	"	૧૫૯-૧૬૦	"	"	૧૨	૧-૨
"	૫૩-૫૪	"	"	૨૦	૧-૨	"	૧૬૧-૧૬૨	"	"	૧૩	૧-૨
"	૫૫-૫૭	"	"	૨૧	૧-૩	"	૧૬૩-૧૬૪	"	"	૧૪	૧-૨
"	૫૮-૫૯	"	"	૨૨	૧-૨	"	૧૬૫-૧૬૭	"	"	૧૫	૧-૩
"	૬૦-૬૨	"	"	૨૩	૧-૩	"	૧૬૮-૧૭૦	"	"	૧૬	૧-૩
"	૬૩-૬૫	"	"	૨	૧-૩	"	૧૭૧-૧૭૩	"	"	૧૭	૧-૩
"	૬૬-૬૮	"	"	૨	૧-૩	"	૧૭૪-૧૭૬	"	"	૧૮	૧-૩
"	૬૯-૭૧	"	"	૩	૧-૩	"	૧૭૭-૧૭૯	"	"	૧૯	૧-૩
"	૭૨-૭૪	"	"	૪	૧-૩	"	૧૮૦-૧૮૨	"	૨	૧	૧-૩
"	૭૫-૭૭	"	"	૫	૧-૩	"	૧૮૩-૧૮૫	"	"	૨	૧-૩
"	૭૮-૮૦	"	"	૬	૧-૩	"	૧૮૬-૧૯૦	"	"	૩	૧-૫
"	૮૧-૮૩	"	"	૭	૧-૩	"	૧૯૧-૧૯૩	"	"	૪	૧-૩
"	૮૪-૮૬	"	"	૮	૧-૩	"	૧૯૪-૧૯૬	"	"	૫	૧-૩
"	૮૭-૮૯	"	"	૯	૧-૩	"	૧૯૭-૧૯૯	"	"	૬	૧-૩
"	૯૦-૯૨	"	"	૧૦	૧-૩	"	૨૦૦-૨૦૨	"	"	૭	૧-૩
"	૯૩-૯૫	"	"	૧૧	૧-૩	"	૨૦૩-૨૦૫	"	"	૮	૧-૩
"	૯૬-૯૮	"	"	૧૨	૧-૩	"	૨૦૬-૨૦૮	"	"	૯	૧-૩
"	૯૯-૧૦૦	"	"	૧૩	૧-૨	"	૨૦૯-૨૧૧	"	"	૧૦	૧-૩
"	૧૦૧-૧૦૨	"	"	૧૪	૧-૨	"	૨૧૨-૨૧૩	"	"	૧૧	૧-૨
"	૧૦૩-૧૦૪	"	"	૧૫	૧-૨	"	૨૧૪-૨૧૬	"	"	૧૨	૧-૩

एतत्कोषीयो द्वयङ्कः प्रकारः		प्राचीनः पञ्चाङ्कः प्रकारः		प्राचीनश् चतुरङ्कः प्रकारः		एतत्कोषीयो द्वयङ्कः प्रकारः		प्राचीनः पञ्चाङ्कः प्रकारः		प्राचीनश् चतुरङ्कः प्रकारः	
आचिक- मंत्र-		आचिक- प्रपाठक- अर्ध- सूक्त- मंत्र-		आध्याय- खंड- सूक्त- मंत्र-		आचिक- मंत्र-		आचिक- प्रपाठक- अर्ध- सूक्त- मंत्र-		आध्याय- खंड- सूक्त- मंत्र-	
२ २१७-२१८		२ २ २ १३	१-२	४ ४ ३ १-२		२ ३४१-३४३		२ ३ २ १०	१-३	६ ३ ४ १-३	
२ २१९-२२१		२ २ २ १४	१-३	२ ५ १ १-३		२ ३४४-३४६		२ २ २ ११	१-३	२ ४ १ १-३	
२ २२२-२२४		२ २ २ १५	१-३	२ २ २ १-३		२ ३४७-३४८		२ २ २ १२	१-३	२ २ २ १-३	
२ २२५-२२७		२ २ २ १६	१-३	२ २ २ १-३		२ ३४९-३५१		२ २ २ १३	१-३	२ २ २ १-३	
२ २२८-२२९		२ २ २ १७	१-३	२ ६ १ १-३		२ ३५२-३५४		२ २ २ १४	१-३	२ ५ १ १-३	
२ २३०-२३२		२ २ २ १८	१-३	२ २ २ १-३		२ ३५५-३५७		२ २ २ १५	१-३	२ २ २ १-३	
२ २३३-२३५		२ २ २ १९	१-३	२ २ २ १-३		२ ३५८-३६०		२ २ २ १६	१-३	२ ६ १ १-३	
२ २३६-२३८		२ २ १ १	१-३	२ १ १ १-३		२ ३६१-३६२		२ २ २ १७	१-३	२ २ २ १-३	
२ २३९-२४१		२ २ २ २	१-३	२ २ २ १-३		२ ३६३-३६५		२ २ २ १८	१-३	२ २ २ १-३	
२ २४२-२४७		२ २ २ ३	१-६	२ २ २ १-६		२ ३६६-३६८		२ २ २ १९	१-३	२ २ ४ १-३	
२ २४८-२५३		२ २ २ ४	१-६	२ १ १ १-६		२ ३६९-३७१		२ २ २ २०	१-३	२ २ ५ १-३	
२ २५४-२५६		२ २ २ ५	१-३	२ २ २ १-३		२ ३७२-३७४		२ २ २ २१	१-३	२ २ ७ १-३	
२ २५७-२५९		२ २ २ ६	१-३	२ २ १ १-३		२ ३७५-३७७		२ २ २ २२	१-३	२ २ २ १-३	
२ २६०-२६२		२ २ २ ७	१-३	२ २ १ १-३		२ ३७८-३८०		२ २ २ २३	१-३	२ २ २ १-३	
२ २६३-२६५		२ २ २ ८	१-३	२ २ १ १-३		२ ३८१-३८३		२ ४ १ १	१-३	२ ७ १ १-३	
२ २६६-२६८		२ २ २ ९	१-३	२ २ ४ १-३		२ ३८४-३८६		२ २ २ २	१-३	२ २ २ १-३	
२ २६९-२७१		२ २ २ १०	१-३	२ ४ १ १-३		२ ३८७-३९६		२ २ २ ३	१-१०	२ २ २ १-१०	
२ २७२-२७३		२ २ २ ११	१-२	२ २ २ १-२		२ ३९७-४०६		२ २ २ ४	१-१०	२ २ ३ १-१०	
२ २७४-२७६		२ २ २ १२	१-३	२ २ २ १-३		२ ४०७-४१०		२ २ २ ५	१-४	२ २ २ १-४	
२ २७७-२७९		२ २ २ १३	१-३	२ ५ १ १-३		२ ४११-४१३		२ २ २ ६	१-३	२ २ ३ १-३	
२ २८०-२८२		२ २ २ १४	१-३	२ २ २ १-३		२ ४१४-४१६		२ २ २ ७	१-३	२ २ ४ १-३	
२ २८३-२८४		२ २ २ १५	१-२	२ २ ३ १-२		२ ४१७-४१९		२ २ २ ८	१-३	२ २ १ १-३	
२ २८५-२८७		२ २ २ १६	१-३	२ ६ १ १-३		२ ४२०-४२२		२ २ २ ९	१-३	२ २ २ १-३	
२ २८८-२८९		२ २ २ १७	१-२	२ २ २ १-२		२ ४२३-४२५		२ २ २ १०	१-३	२ २ ३ १-३	
२ २९०-२९२		२ २ २ १८	१-३	२ २ ३ १-३		२ ४२६-४२८		२ २ २ ११	१-३	२ २ ४ १-३	
२ २९३-२९५		२ २ २ १९	१-३	२ ४ १-३		२ ४२९-४३०		२ २ २ १२	१-२	२ २ २ १-२	
२ २९६-२९८		२ २ २ २०	१-३	२ ७ १-३		२ ४३१-४३३		२ २ २ १३	१-३	२ २ ३ १-३	
२ २९९-३०१		२ २ २ २१	१-३	२ २ २ १-३		२ ४३४-४३६		२ २ २ १४	१-३	२ २ ५ १-३	
३ ३०२-३०४		३ २ २ १-३	१-३	३ २ १-३		२ ४३७-४३९		३ २ १-३	१-३	३ २ १-३	
३ ३०५-३०७		३ २ १-३	१-३	३ २ १-३		३ ४४०-४४२		३ २ १-३	१-३	३ २ १-३	
३ ३०८-३१०		३ २ १-३	१-३	३ २ १-३		३ ४४३-४४५		३ २ १-३	१-३	३ २ १-३	
३ ३११-३१७		३ २ १-३	१-७	३ २ १-७		३ ४४६-४४७		३ २ १-३	१-२	३ २ १-२	
३ ३१८-३२४		३ २ १-३	१-७	३ २ १-७		३ ४४८-४५०		३ २ १-३	१-३	३ २ १-३	
३ ३२५-३२८		३ २ १-३	१-४	३ २ १-४		३ ४५१-४५३		३ २ १-३	१-३	३ २ १-३	
३ ३२९-३३१		३ २ १-३	१-३	३ २ १-३		३ ४५४-४५६		३ २ १-३	१-३	३ २ १-३	
३ ३३२-३३४		३ २ १-३	१-३	३ २ १-३		३ ४५७-४५९		३ २ १-३	१-३	३ २ १-३	
३ ३३५-३३७		३ २ १-३	१-३	३ २ १-३		३ ४६०-४६२		३ २ १-३	१-३	३ २ १-३	
३ ३३८-३४०		३ २ १-३	१-३	३ २ १-३		३ ४६३-४६५		३ २ १-३	१-३	३ २ १-३	

एतत्कोषीयो द्वयङ्कः प्रकारः		प्राचीनः पञ्चाङ्कः प्रकारः		प्राचीनश् चतुरङ्कः प्रकारः		एतत्कोषीयो द्वयङ्कः प्रकारः		प्राचीनः पञ्चाङ्कः प्रकारः		प्राचीनश् चतुरङ्कः प्रकारः	
आर्विक- मंत्र-	आर्विक- प्रपाठिक- अर्ध- सूक्त- मंत्र-	आर्ध- सूक्त- मंत्र-	अध्याय- खंड- सूक्त- मंत्र-	आर्विक- मंत्र-	आर्विक- प्रपाठिक- अर्ध- सूक्त- मंत्र-	आर्ध- सूक्त- मंत्र-	अध्याय- खंड- सूक्त- मंत्र-	आर्विक- मंत्र-	आर्विक- प्रपाठिक- अर्ध- सूक्त- मंत्र-	आर्ध- सूक्त- मंत्र-	अध्याय- खंड- सूक्त- मंत्र-
२४६६-४७७	२४२१	१-१२	८१११-११२	२६३०-६३५	२५२५	१-६	२०४११-१६				
२४७८-४८९	२४२२	१-१२	२१११-११२	२६३६-६४१	२५२६	१-६	२०५११-१६				
२४९०-४९२	२४२३	१-३	२१११-११३	२६४२-६४७	२५२७	१-६	२०६११-१६				
२४९३-४९५	२४२४	१-३	२१११-११३	२६४८-६५३	२५२८	१-६	२०७११-१६				
२४९६-४९८	२४२५	१-३	२१११-११३	२६५४-६५६	२५२९	१-३	२०८११-१३				
२४९९-५०१	२४२६	१-३	२१११-११३	२६५७-६५९	२५३०	१-३	२०९११-१३				
२५०२-५०४	२४२७	१-३	२१११-११३	२६६०-६६२	२५३१	१-३	२१०११-१३				
२५०५-५०६	२४२८	१-२	२१११-११२	२६६३-६६५	२५३२	१-३	२११११-१३				
२५०७-५०९	२४२९	१-३	२१११-११३	२६६६-६६८	२५३३	१-३	२१२११-१३				
२५१०-५१२	२४३०	१-३	२१११-११३	२६६९-६७०	२५३४	१-२	२१३११-१२				
२५१३-५१५	२४३१	१-३	२१११-११३	२६७१-६७२	२५३५	१-२	२१४११-१२				
२५१६-५१८	२४३२	१-३	२१११-११३	२६७३-६७५	२५३६	१-३	२१५११-१३				
२५१९-५२१	२४३३	१-३	२१११-११३	२६७६-६७८	२५३७	१-३	२१६११-१३				
२५२२-५२४	२४३४	१-३	२१११-११३	२६७९-६८१	२५३८	१-३	२१७११-१३				
२५२५-५२७	२४३५	१-३	२१११-११३	२६८२-६८४	२५३९	१-३	२१८११-१३				
२५२८-५३६	२४३६	१-९	२१११-११३	२६८५-६८७	२५४०	१-३	२१९११-१३				
२५३७-५४५	२४३७	१-९	२१११-११३	२६८८-६९०	२५४१	१-३	२२०११-१३				
२५४६-५५४	२४३८	१-९	२१११-११३	२६९१-६९३	२५४२	१-३	२२१११-१३				
२५५५-५५९	२४३९	१-५	२१११-११५	२६९४-६९६	२५४३	१-३	२२२११-१३				
२५६०-५६२	२४४०	१-३	२१११-११३	२६९७-७००	२५४४	१-४	२२३११-१४				
२५६३-५६५	२४४१	१-३	२१११-११३	७०१-७०३	२५४५	१-३	२२४११-१३				
२५६६-५६८	२४४२	१-३	२१११-११३	७०४-७०६	२५४६	१-३	२२५११-१३				
२५६९-५७१	२४४३	१-३	२१११-११३	७०७-७०९	२५४७	१-३	२२६११-१३				
२५७२-५७४	२४४४	१-३	२१११-११३	७१०-७११	२५४८	१-२	२२७११-१२				
२५७५-५७७	२४४५	१-३	२१११-११३	७१२-७१३	२५४९	१-२	२२८११-१२				
२५७८-५८०	२४४६	१-३	२१११-११३	७१४-७१६	२५५०	१-३	२२९११-१३				
२५८१-५८२	२४४७	१-२	२१११-११२	७१७-७१९	२५५१	१-३	२३०११-१३				
२५८३-५८४	२४४८	१-२	२१११-११२	७२०-७२२	२५५२	१-३	२३१११-१३				
२५८५-५८७	२४४९	१-३	२१११-११३	७२३-७२५	२५५३	१-३	२३२११-१३				
२५८८-५९०	२४५०	१-३	२१११-११३	७२६-७२८	२५५४	१-३	२३३११-१३				
२५९१-५९३	२४५१	१-३	२१११-११३	७२९-७३२	२५५५	१-४	२३४११-१४				
२५९४-५९६	२४५२	१-३	२१११-११३	७३३-७३५	२५५६	१-३	२३५११-१३				
२५९७-५९९	२४५३	१-३	२१११-११३	७३६-७३८	२५५७	१-३	२३६११-१३				
२६००-६०२	२४५४	१-३	२१११-११३	७३९-७४०	२५५८	१-२	२३७११-१२				
२६०३-६०५	२४५५	१-३	२१११-११३	७४१-७४३	२५५९	१-३	२३८११-१३				
२६०६-६१५	२४५६	१-१०	२१११-११०	७४४-७४५	२५६०	१-२	२३९११-१२				
२६१६-६२३	२४५७	१-८	२१११-११८	७४६-७४८	२५६१	१-३	२४०११-१३				
२६२४-६२९	२४५८	१-६	२१११-११६	७४९-७५१	२५६२	१-३	२४१११-१३				

एतत्कोषीयो व्यङ्ग्यः प्रकारः		प्राचीनः पञ्चाङ्गः प्रकारः		प्राचीनश् चतुरङ्गः प्रकारः		एतत्कोषीयो व्यङ्ग्यः प्रकारः		प्राचीनः पञ्चाङ्गः प्रकारः		प्राचीनश् चतुरङ्गः प्रकारः	
आचिक- मंत्र-	आचिक- प्रपाठक- अर्ध- सूक्त- मंत्र-	आध्याय- खंड- सूक्त- मंत्र-	आचिक- मंत्र-	आचिक- प्रपाठक- अर्ध- सूक्त- मंत्र-	आध्याय- खंड- सूक्त- मंत्र-	आचिक- मंत्र-	आचिक- प्रपाठक- अर्ध- सूक्त- मंत्र-	आध्याय- खंड- सूक्त- मंत्र-	आचिक- मंत्र-	आचिक- प्रपाठक- अर्ध- सूक्त- मंत्र-	आध्याय- खंड- सूक्त- मंत्र-
२ ७५२-७५४	२ ६ २ ९	१-३	२ २ ३ १-३	२ ८६२	२ ७ १ ९	१	१४ २ ४ १	२ ६ २ ९	१-३	२ २ ३ १-३	२ ८६२
२ ७५५-७५७	२ ६ २ १०	१-३	२ ४ १ १-३	२ ८६३-८६४	२ ७ १ ९	१	२ २ १ १-२	२ ६ २ ९	१-३	२ ४ १ १-३	२ ८६३-८६४
२ ७५८-७६०	२ ६ २ ११	१-३	२ २ २ १-३	२ ८६५-८६७	२ ७ १ ९	१	२ २ २ १-३	२ ६ २ ९	१-३	२ २ २ १-३	२ ८६५-८६७
२ ७६१-७६२	२ ६ २ १२	१-२	२ २ ३ १-२	२ ८६८-८७०	२ ७ १ ९	१	२ २ ३ १-३	२ ६ २ ९	१-२	२ २ ३ १-३	२ ८६८-८७०
२ ७६३-७६४	२ ६ २ १३	१-२	२ २ ४ १-२	२ ८७१-८७३	२ ७ १ ९	१	२ २ ४ १-३	२ ६ २ ९	१-३	२ २ ४ १-३	२ ८७१-८७३
२ ७६५-७६७	२ ६ २ १४	१-३	२ ५ १ १-३	२ ८७४-८७६	२ ७ १ ९	१	२ ५ १ १-३	२ ६ २ ९	१-३	२ ५ १ १-३	२ ८७४-८७६
२ ७६८-७७०	२ ६ २ १५	१-३	२ २ २ १-३	२ ८७७-८८१	२ ७ १ ९	१	२ २ २ १-५	२ ६ २ ९	१-५	२ २ २ १-५	२ ८७७-८८१
२ ७७१-७७२	२ ६ २ १६	१-२	२ २ ३ १-२	२ ८८२-८८४	२ ७ १ ९	१	२ २ ३ १-३	२ ६ २ ९	१-३	२ २ ३ १-३	२ ८८२-८८४
२ ७७३-७७५	२ ६ २ १७	१-३	२ २ ४ १-३	२ ८८५-८८७	२ ७ १ ९	१	२ २ ४ १-३	२ ६ २ ९	१-३	२ २ ४ १-३	२ ८८५-८८७
२ ७७६-७७८	२ ६ २ १८	१-३	२ ६ १ १-३	२ ८८८-८९०	२ ७ १ ९	१	२ ६ १ १-३	२ ६ २ ९	१-३	२ ६ १ १-३	२ ८८८-८९०
२ ७७९-७८१	२ ६ २ १९	१-३	२ २ २ १-३	२ ८९१-८९३	२ ७ १ ९	१	२ २ २ १-३	२ ६ २ ९	१-३	२ २ २ १-३	२ ८९१-८९३
२ ७८२-७८४	२ ६ २ २०	१-३	२ २ ३ १-३	२ ८९४-८९५	२ ७ १ ९	१	२ २ ३ १-२	२ ६ २ ९	१-२	२ २ ३ १-२	२ ८९४-८९५
२ ७८५-७८९	२ ६ २ २१	१-५	२ ३ १ १-५	२ ८९६-८९८	२ ७ १ ९	१	२ ३ १ १-३	२ ६ २ ९	१-३	२ ३ १ १-३	२ ८९६-८९८
२ ७९०-७९३	२ ६ २ २	१-४	२ २ २ १-४	२ ८९९-९०१	२ ७ १ ९	१	२ २ २ १-३	२ ६ २ ९	१-३	२ २ २ १-३	२ ८९९-९०१
२ ७९४-७९९	२ ६ २ ३	१-६	२ २ १ १-६	२ ९०२-९०३	२ ७ १ ९	१	२ २ ३ १-२	२ ६ २ ९	१-२	२ २ ३ १-२	२ ९०२-९०३
२ ८००-८०२	२ ६ २ ४	१-३	२ २ २ १-३	२ ९०४-९०५	२ ७ १ ९	१	२ २ ४ १-२	२ ६ २ ९	१-२	२ २ ४ १-२	२ ९०४-९०५
२ ८०३-८०५	२ ६ २ ५	१-३	२ ३ १ १-३	२ ९०६-९०८	२ ७ १ ९	१	२ ३ १ १-३	२ ६ २ ९	१-३	२ ३ १ १-३	२ ९०६-९०८
२ ८०६-८०७	२ ६ २ ६	१-२	२ २ २ १-२	२ ९०९-९१०	२ ७ १ ९	१	२ २ २ १-२	२ ६ २ ९	१-२	२ २ २ १-२	२ ९०९-९१०
२ ८०८-८०९	२ ६ २ ७	१-२	२ २ ३ १-२	२ ९११-९१३	२ ७ १ ९	१	२ २ ३ १-३	२ ६ २ ९	१-३	२ २ ३ १-३	२ ९११-९१३
२ ८१०	२ ६ २ ८	१	२ ४ १ १-	२ ९१४-९१६	२ ७ १ ९	१	२ ४ १ १-३	२ ६ २ ९	१-३	२ ४ १ १-३	२ ९१४-९१६
२ ८११	२ ६ २ ९	१	२ २ २ १-	२ ९१७-९१९	२ ७ १ ९	१	२ २ २ १-३	२ ६ २ ९	१-३	२ २ २ १-३	२ ९१७-९१९
२ ८१२-८१४	२ ६ २ १०	१-३	२ २ ३ १-३	२ ९२०-९२२	२ ७ १ ९	१	२ २ ३ १-३	२ ६ २ ९	१-३	२ २ ३ १-३	२ ९२०-९२२
२ ८१५-८१७	२ ६ २ ११	१-३	२ २ ४ १-३	२ ९२३-९२४	२ ७ १ ९	१	२ २ ४ १-२	२ ६ २ ९	१-२	२ २ ४ १-२	२ ९२३-९२४
२ ८१८-८२०	२ ६ २ १२	१-३	२ २ ५ १-३	२ ९२५-९२८	२ ७ १ ९	१	२ २ ५ १-४	२ ६ २ ९	१-४	२ २ ५ १-४	२ ९२५-९२८
२ ८२१-८२३	२ ६ २ १३	१-३	२ ५ १ १-३	२ ९२९-९३०	२ ७ १ ९	१	२ ५ १ १-२	२ ६ २ ९	१-२	२ ५ १ १-२	२ ९२९-९३०
२ ८२४-८२६	२ ६ २ १४	१-३	२ २ २ १-३	२ ९३१-९३२	२ ७ १ ९	१	२ २ २ १-४	२ ६ २ ९	१-४	२ २ २ १-४	२ ९३१-९३२
२ ८२७-८२९	२ ६ २ १५	१-३	२ २ ३ १-३	२ ९३३-९३४	२ ७ १ ९	१	२ २ ३ १-५	२ ६ २ ९	१-५	२ २ ३ १-५	२ ९३३-९३४
२ ८३०-८३२	२ ६ २ १६	१-३	२ ६ १ १-३	२ ९३५	२ ७ १ ९	१	२ ६ १ १	२ ६ २ ९	१	२ ६ १ १	२ ९३५
२ ८३३-८३५	२ ६ २ १७	१-३	२ २ २ १-३	२ ९३६	२ ७ १ ९	१	२ २ २ १	२ ६ २ ९	१	२ २ २ १	२ ९३६
२ ८३६-८३८	२ ६ २ १८	१-३	२ २ ३ १-३	२ ९३७-९३८	२ ७ १ ९	१	२ २ ३ १-२	२ ६ २ ९	१-२	२ २ ३ १-२	२ ९३७-९३८
२ ८३९-८४१	२ ६ २ १९	१-३	२ ३ १ १-३	२ ९३९	२ ७ १ ९	१	२ ३ १ १	२ ६ २ ९	१	२ ३ १ १	२ ९३९
२ ८४२-८४३	२ ६ २ २	१-२	२ २ २ १-२	२ ९४०-९४२	२ ७ १ ९	१	२ २ २ १-५	२ ६ २ ९	१-५	२ २ २ १-५	२ ९४०-९४२
२ ८४४-८४६	२ ६ २ ३	१-३	२ २ ३ १-३	२ ९४३	२ ७ १ ९	१	२ २ ३ १	२ ६ २ ९	१	२ २ ३ १	२ ९४३
२ ८४७-८४९	२ ६ २ ४	१-३	२ २ ४ १-३	२ ९४४	२ ७ १ ९	१	२ २ ४ १	२ ६ २ ९	१	२ २ ४ १	२ ९४४
२ ८५०-८५२	२ ६ २ ५	१-३	२ २ ५ १-३	२ ९४५	२ ७ १ ९	१	२ २ ५ १	२ ६ २ ९	१	२ २ ५ १	२ ९४५
२ ८५३-८५५	२ ६ २ ६	१-३	२ २ १ १-३	२ ९४६-९४८	२ ७ १ ९	१	२ २ १ १-३	२ ६ २ ९	१-३	२ २ १ १-३	२ ९४६-९४८
२ ८५६-८५८	२ ६ २ ७	१-३	२ २ २ १-३	२ ९४९-९५१	२ ७ १ ९	१	२ २ २ १-५	२ ६ २ ९	१-५	२ २ २ १-५	२ ९४९-९५१
२ ८५९-८६१	२ ६ २ ८	१-३	२ २ ३ १-३	२ ९५२-९५४	२ ७ १ ९	१	२ २ ३ १-६	२ ६ २ ९	१-६	२ २ ३ १-६	२ ९५२-९५४

एतत्कोषीयो द्वयङ्कः प्रकारः		प्राचीनः पञ्चाङ्कः प्रकारः		प्राचीनश् चतुरङ्कः प्रकारः		एतत्कोषीयो द्वयङ्कः प्रकारः		प्राचीनः पञ्चाङ्कः प्रकारः		प्राचीनश् चतुरङ्कः प्रकारः	
आचिक-	मंत्र-	आचिक-	प्रपाठक- अर्ध- सङ्के- मंत्र-	अध्याय- खंड- सङ्के- मंत्र-		आचिक-	मंत्र-	आचिक-	प्रपाठक- अर्ध- सङ्के- मंत्र-	अध्याय- खंड- सङ्के- मंत्र-	
२	९५५-९५६	२	७ ३	१७ १-२	१६ ४ १ १-२	२	१०६१-१०६३	२	८ ३	१ १-३	१९ १ १ १-३
"	९५७-९५८	"	" "	१८ १-२	" " २ १-२	"	१०६४-१०६७	"	" "	२ १-४	" " २ १-४
"	९५९-९६०	"	" "	१९ १-२	" " ३ १-२	"	१०६८-१०७०	"	" "	३ १-३	" " ३ १-३
"	९६१-९६३	"	" "	२० १-३	" " ४ १-३	"	१०७१-१०७२	"	" "	४ १-२	" " ४ १-२
"	९६४-९६६	"	" "	२१ १-३	" " ५ १-३	"	१०७३-१०७४	"	" "	५ १-२	" " ५ १-२
"	९६७-९६९	"	८ १	१ १-३	१७ १ १ १-३	"	१०७५-१०७७	"	" "	६ १-३	" " २ १ १-३
"	९७०-९७२	"	" "	२ १-३	" " २ १-३	"	१०७८-१०८०	"	" "	७ १-३	" " २ १-३
"	९७३-९७४	"	" "	३ १-२	" " ३ १-२	"	१०८१-१०८३	"	" "	८ १-३	" " ३ १-३
"	९७५-९७७	"	" "	४ १-३	" " ४ १-३	"	१०८४-१०८६	"	" "	९ १-३	" " ४ १-३
"	९७८-९८०	"	" "	५ १-३	" " २ १ १-३	"	१०८७-१०८९	"	" "	१० १-३	" " ३ १ १-३
"	९८१-९८३	"	" "	६ १-३	" " २ १-३	"	१०९०-१०९२	"	" "	११ १-३	" " २ १-३
"	९८४-९८६	"	" "	७ १-३	" " ३ १-३	"	१०९३-१०९५	"	" "	१२ १-३	" " ३ १-३
"	९८७-९८८	"	" "	८ १-२	" " ४ १-२	"	१०९६-१०९८	"	" "	१३ १-३	" " ४ १ १-३
"	९८९-९९१	"	" "	९ १-३	" " ३ १ १-३	"	१०९९-११०१	"	" "	१४ १-३	" " २ १-३
"	९९२-९९४	"	" "	१० १-३	" " २ १-३	"	११०२-११०४	"	" "	१५ १-३	" " ३ १-३
"	९९५-९९७	"	" "	११ १-३	" " ३ १-३	"	११०५-११०७	"	" "	१६ १-३	" " ५ १ १-३
"	९९८-१०००	"	" "	१२ १-३	" " ४ १ १-३	"	११०८-१११०	"	" "	१७ १-३	" " २ १-३
"	१००१-१००३	"	" "	१३ १-३	" " २ १-४	"	११११-१११४	"	" "	१८ १-४	" " ३ १-३
"	१००४-१००६	"	" "	१४ १-३	" " ३ १-३	"	१११५-१११७	"	९ १	१ १-३	२० १ १ १-३
"	१००७-१००९	"	" २	१ १-३	१८ १ १ १-३	"	१११८-११२०	"	" "	२ १-३	" " २ १-३
"	१०१०-१०१२	"	" "	२ १-३	" " २ १-३	"	११२१-११२३	"	" "	३ १-३	" " ३ १-३
"	१०१३-१०१५	"	" "	३ १-३	" " ३ १-३	"	११२४-११२६	"	" "	४ १-३	" " ४ १-३
"	१०१६-१०१८	"	" "	४ १-३	" " ४ १-३	"	११२७-११२९	"	" "	५ १-३	" " ५ १-३
"	१०१९-१०२१	"	" "	५ १-६	" " २ १ १-६	"	११३०-११३१	"	" "	६ १-२	" " २ १ १-३
"	१०२२-१०२४	"	" "	६ १-२	" " २ १-२	"	११३२-११३४	"	" "	७ १-३	" " ३ १-३
"	१०२५-१०२७	"	" "	७ १-२	" " ३ १-२	"	११३५-११३७	"	" "	८ १-३	" " ३ १-३
"	१०२८-१०३०	"	" "	८ १-३	" " ४ १-३	"	११३८-११३९	"	" "	९ १-२	" " ४ १-२
"	१०३१-१०३३	"	" "	९ १-२	" " ५ १-२	"	११४०-११४२	"	" "	१० १-३	" " ३ १ १-३
"	१०३४-१०३६	"	" "	१० १-३	" " ३ १ १-३	"	११४३-११४५	"	" "	११ १-३	" " २ १-३
"	१०३७-१०३८	"	" "	११ १-२	" " २ १-२	"	११४६-११४७	"	" "	१२ १-२	" " ३ १-३
"	१०३९-१०४०	"	" "	१२ १-२	" " ३ १-२	"	११४८-११५०	"	" "	१३ १-३	" " ४ १-३
"	१०४१-१०४२	"	" "	१३ १-२	" " ४ १-२	"	११५१-११५३	"	" "	१४ १-३	" " ४ १ १-३
"	१०४३-१०४५	"	" "	१४ १-३	" " ५ १-३	"	११५४-११५६	"	" "	१५ १-३	" " २ १-३
"	१०४६-१०४८	"	" "	१५ १-३	" " ६ १-३	"	११५७-११५९	"	" "	१६ १-३	" " ३ १-३
"	१०४९-१०५०	"	" "	१६ १-३	" " ४ १ १-३	"	११६०-११६२	"	" "	१७ १-३	" " ४ १-३
"	१०५१-१०५४	"	" "	१७ १-३	" " २ १-३	"	११६३-११६५	"	" "	१८ १-३	" " ५ १ १-२
"	१०५५-१०५७	"	" "	१८ १-३	" " ३ १-३	"	११६६-११७१	"	" २	१ १-६	" " २ १-६
"	१०५८-१०६०	"	" "	१९ १-३	" " ४ १-३	"	११७२-११७३	"	" "	२ १-२	" " ६ १ १-२

एतत्कोषीयो द्वयकः प्रकारः	प्राचीनः पञ्चाङ्कः प्रकारः	प्राचीनश् चतुरङ्कः प्रकारः	एतत्कोषीयो द्वयकः प्रकारः	प्राचीनः पञ्चाङ्कः प्रकारः	प्राचीनश् चतुरङ्कः प्रकारः
आचिक- मंत्र-	आचिक- प्रपाठक- अर्ध- सूक्त- मंत्र-	आध्याय- खंड- सूक्त- मंत्र-	आचिक- मंत्र-	आचिक- प्रपाठक- अर्ध- सूक्त- मंत्र-	आध्याय- खंड- सूक्त- मंत्र-
२ ११७४	२ ९ २ ३ १	२० ६ २ १	२ ११९६-११९८	२ ९ २ १३ १-३	२० ७ ५ १-३
॥ ११७५	॥ ॥ ॥ ४ १	॥ ॥ ३ १	॥ ११९९-१२०१	॥ ॥ ३ १ १-३	२१ १ १ १-३
॥ ११७६	॥ ॥ ॥ ५ १	॥ ॥ ४ १	॥ १२०२-१२०४	॥ ॥ २ १-३	॥ ॥ २ १-३
॥ ११७७	॥ ॥ ॥ ६ १	॥ ॥ ५ १	॥ १२०५-१२०७	॥ ॥ ३ १-३	॥ ॥ ३ १-३
॥ ११७८-११८०	॥ ॥ ॥ ७ १-३	॥ ॥ ६ १-३	॥ १२०८-१२१०	॥ ॥ ४ १-३	॥ ॥ ४ १-३
॥ ११८१-११८३	॥ ॥ ॥ ८ १-३	॥ ॥ ७ १-३	॥ १२११-१२१३	॥ ॥ ५ १-३	॥ ॥ ५ १-३
॥ ११८४-११८६	॥ ॥ ॥ ९ १-३	॥ ७ १ १-३	॥ १२१४-१२१६	॥ ॥ ६ १-३	॥ ॥ ६ १-३
॥ ११८७-११८९	॥ ॥ ॥ १० १-३	॥ ॥ २ १-३	॥ १२१७-१२१९	॥ ॥ ७ १-३	॥ ॥ ७ १-३
॥ ११९०-११९२	॥ ॥ ॥ ११ १-३	॥ ॥ ३ १-३	॥ १२२०-१२२२	॥ ॥ ८ १-३	॥ ॥ ८ १-३
॥ ११९३-११९५	॥ ॥ ॥ १२ १-३	॥ ॥ ४ १-३	॥ १२२३-१२२५	॥ ॥ ९ १-३	॥ ॥ ९ १-३

२. शंपा. RW. इत्याथर्वणसंस्करणयोः स्थलाङ्कनसंवादनम्

शंपा. <> RW.	शंपा. <> RW.	शंपा. <> RW.
कार्ड- सूक्त- मंत्र-	कार्ड- सूक्त- मंत्र-	कार्ड- सूक्त- मंत्र-
७ ६ १-२	९ ७ १-१३	१२ १० १-१५
॥ ७ १-२	॥ ८ १-९	॥ ११ १-१२
॥ ४६ १	॥ ९ १-१०	॥ ४ १-१३
॥ ४७ १	॥ १० १-१०	॥ ५ १-८
॥ ७० १-२	॥ ११ १-१४	॥ ६ १-७
॥ ७१ १	॥ १२ १-२६	॥ ७ १-७
॥ ७५ १-२	॥ १३ १-२२	॥ ८ १-६
॥ ७६ १	॥ १४ ॥	॥ ९ १-५
॥ ८० १-४	॥ १५ १-२८	॥ १० १-२८
॥ ८१ १-२	११ ३ १-३१	१५ २ १-२८
८ १० १-१३	॥ ४ १-१८	॥ ४ १-१८
॥ ११ १-१०	॥ ५ १-७	॥ ५ १-१६
॥ १२ १-८	१२ ५ १-६	॥ ६ १-२६
॥ १३ १-१६	॥ ६ १-५	॥ १३ १-१४
॥ १४ १-१६	॥ ७ १-१६	॥ १४ १-२४
॥ १५ १-४	॥ ८ १-१०	१६ ५ १-१०
९ ६ १-१७	॥ ९ १-८	॥ ८ १-२३

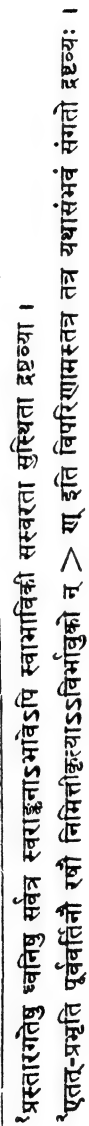
३. प्रस्तुतकोषीय आधिपृष्ठिको वैयुत्पत्तिक-स्तम्भविभागः

(THE PAGE-PLAN OF THE ETYMO-GRAMMATICAL COLUMNS IN THE CONCORDANCE)

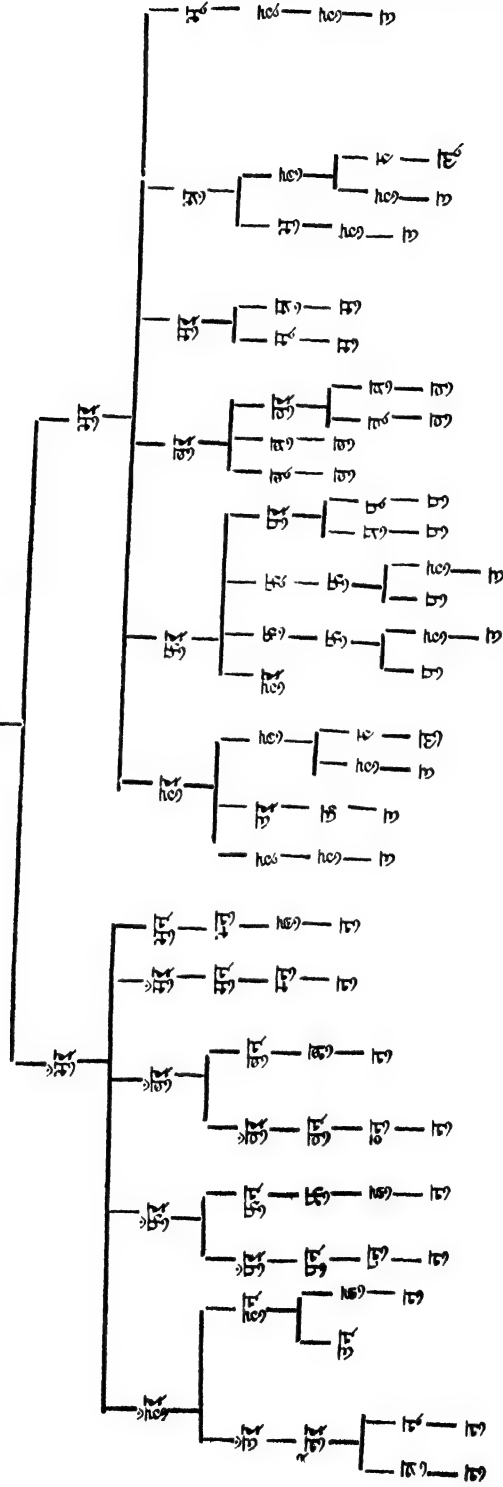
गुर्वी कृष्णा मुद्रा The bolder black type.	लघ्वी The smaller			मुद्रा type	
१मः स्तम्भः 1st Column.	२यः स्तम्भः 2nd Column	३यः स्तम्भः 3rd Column	४थः स्तम्भः 4th Column	५मः स्तम्भः 5th Column	
१. प्रतिपरामर्श्या निर्देशाः cross-referential entries.	x	x	x	x	x
२. उपसर्ग-व्यतिरिक्ता निपाताः adnominal prepositions & particles.	→ समासाश्च तद्धिताश्च compounds & secondary formations.	x	x	x	x
३. अव्ययनिर्देशानि व्य- यानि प्रातिपदिकानि unpedegreed declinables.	→ १. नामधातवः denominatives → २. समासाः compounds. → ३. समानादिवर्णास्तद्धिताः homo-vocalic secondary derivatives.	→ कृतः primary derivatives. → { १. समासाः compounds. २. समानादिवर्णास्तद्धिताः homo-vocalic secondary derivatives. → समासाः compounds. विभिन्यादिवर्णास्तद्धिताः allo-vocalic secondary derivatives.	→ समासाः compounds. → समासाः compounds. (विभिन्यादिवर्णास्तद्धिताः) → { १. समासाः compounds. २. समानादिवर्णास्तद्धिताः homo-vocalic secondary derivatives. → समासाः compounds. → समासाः compounds.	→ समासाः compounds. → समासाः compounds. (विभिन्यादिवर्णास्तद्धिताः) → { १. समासाः compounds. २. समानादिवर्णास्तद्धिताः homo-vocalic secondary derivatives. → समासाः compounds. → समासाः compounds.	x x x x x
४. उपसृष्टानुपसृष्ट मूल- धातवः primary roots, simple as well as composite.	→ १. व्ययाः कृतः declinable derivatives. → २. अव्ययाः कृतः indeclinable derivatives.	→ १. नामधातवः denominatives. → २. समासाः compounds. → ३. समानादिवर्णास्तद्धिताः homo-vocalic secondary derivatives. → उपचयात्मका अव्ययाः कृतः extensional absolutes & infinitives.	→ कृतः Primary derivatives. → समासाः compounds. → विभिन्यादिवर्णास्तद्धिताः allo-vocalic secondary derivatives. → समासाः compounds.	→ समासाः compounds. → समासाः compounds. → समासाः compounds. → समासाः compounds. → समासाः compounds.	x x x x x

(ग)मु (मुँ)म्

^१प्रस्तारगतेषु ध्वनिषु सर्वत्र खराङ्कनाऽभावेऽपि स्वाभाविकी सस्वरता सुस्थिता द्रष्टव्या ।

^२एतत्-प्रत्यति पूर्ववर्तिनौ रषौ निमित्तीकृत्याऽऽविर्भाविको न >ण इति विपरिणामस्तत्र तत्र यथासंभवं संगतो द्रष्टव्यः ।

अथ

वैदिक-पदानुक्रम-कोषे

सांहितिके प्रथमे विभागे

प्रथमः खण्डः

अ

१ अ- ← अस्मद्- यद्.

२ *अं- → न- ← अस्मद्- यद्.

३ अ- , ४ अ- ← इदम्- यद्.

५ अ- ← एतद्- यद्.

६ अ- ← नञ्.

अन्^१

अंश- -शः ऋ २, १, ४; २७, १; ५, ४२, ५; ७, ३२, १२; मा ३४, ५४; का ३३, २, १७; मै १, ६, १२; काठ ११, १२; शौ ६, ४, २; २०, ५९, ३; पै ६, १९, ४; -शम् ऋ १, १०२, ४; २, १९, ५; ३, ४५, ४; तै ७, १, ६, २; शौ ७, ५२, ४; ११, ८, २; पै २, २३, १; ३, ३६, ५; ५, १३, ४; १६, ४; १२, ६, ७; १५, १३, २; -शस्य मै १, ६, १२; -शा ऋ ५, ८६, ५; १०, १०६, ९; -शाः ऋ १०, ३१, ३; -शान् शौ ११, १, ५; पै १६, ८९, ५; -शाय ऋ १, ११२, १; मा १०,

५; का ११, ४, २; तै १, ८, १३, ३; मै २, ६, ११; काठ १५, ७; -शेन मै ३, ८, ४; काठ ८, १७.

[°श- परी°, भूत° यद्.]

अंश-ध्री- अंस- अद्र.

॥ अंश-प्रास्^१ - -सः मै १, ६, १२.॥ अंश-भू^१ - -भुवा तै ६, ४, ८, २; ३.॥ अंशु(र→)रा^१ - -राः मै ४, ४, १.

अंशु- -शवः ऋ ८, ९, १९; ५३, ४; खि ३, ५, ४; तै ६, ४, ४, ४; ॥ मै ३, ७, ४; ९, १; ४, ५, ४; ५; ॥ काठ २४, ५; २६, २; १०; २७, ६; ॥ क ३७, ६; ४०, ५; ४१, ८; ४२, ६; जै ४, १८, ८; शौ ९, ६, १४; ११, १, १८; १९, ६, १६; २०, १४२, ४; पै ९, ५, १४; १६, ९०, ८; १११, १४; -शवे ऋ १, ४६, १०; -शुः ऋ ३, ३६, ६; ४, २२, ८; ५, ४३, ४; ९, [६२, ४; (८२, १)]; ६८, ४; ७४, २; ५; ८९, ६; ९१, ३; ९२, १;

१०, १७, १२; १३; ९४, १०; मा ७, २६; १८, १९; २०, २७; का ७, ११, १; १९, ७, १; २२, २, ४; तै १, २, ६, १; ३, १, ८, ३; १०, १; ४, ७, ७, १; ६, ६, १०, १; मै २, ११, ५; ३, ४, १; काठ २, ८; १८, ११; २१, ११; ३४, ३; ३५, ८; क २८, ११; ४८, ९; कौ १, ४७; २, ३५; ४, २; ५; ८; जै १, ३१, ६; ४९, ७; ३, ३०, १; शौ ५, २९, १३; पै ६, ९, १; -शुः शौ ५, २९, १२; पै १३, ९, १५; १६; -शुः-शुः मा ५, ७; का ५, २, ५; तै १, २, ११, १; ६, २, २, ४; मै १, २, ७; ३, ८, २; काठ २४, ९; क २, २; ३८, २; -शुना ऋ ४, ५८, १; मा १७, ८९; २०, २७; का १९, १, ३; २२, २, ४; तै १, २, ६, १; मै १, ६, २; कौ १, ३०५; जै १, ३२, ३; पै ८, १३, १;

* नलोपः (पा ६, ३, ७३)। अ-क, अ-कनिष्ठ- प्रभृ. यद्.

* नुडागमः (पा ६, ३, ७४)। अ-अक्त- प्रभृ. यद्.

* प्रथममक्षरम् √ १ अक्षेर् वा √ अनेर् वा निर्वाच्य-मितीवाभिसंधायास्य निर्वचनमनयोर्धात्वोरन्यतरस्य शम् इत्यव्ययेन योगतोऽनुशास या. (२, ५; १२, ३६)। अर्वाक्षस्तु √ १ अक्ष इति धातुमात्राद् व्युत्पादयन्ति। यच्चेह कैश्चिद् वाच. प्रभृ. आभिधानिकैः √ अक्षेर् निर्वि-वक्षा प्रकटीकृता तददृष्टप्रतिष्ठं भवति। तादृशस्य मौलिकत्वेन विशिष्टस्य धातोरेव काल्पनिकमात्रत्वात्। न हि तस्य धातो-रन्यानि कानिचिदपि तिङ्रूपाणि वा कृद्रूपाणि बोधलभ्यन्ते यदाधारेण तस्य स्वतन्त्रधातुतया सत्ताङ्गीक्रियेत। अतः √ १ अक्ष > * १ आशु- < अंश- इत्येवम् २ आ(शु) > शु- इत्यतो विवेकार्थम् आद्यस्याऽनुनासिकतायां सिद्धायां तदप्रसक्तस्य च स्वरपूर्वसंक्रान्तेऽर्वाविर्भावः प्राकृतिकः।

पाप्र. घञन्तत्वेऽन्तोदात्ते प्राप्ते (पा ६, १, १५९) आद्यविकार आत्वाभावात्तदभावे वृषाद्याद्युदात्तत्वं द्र. (पा ६, १, २०३)।

* पतस.। 'थाथ'- (पा ६, २, १४४) इत्यन्तोदात्तत्वम्। उप. प्र. √ २ अस् + घञ्। अथवा कर्मण्य् अण्। कृद्-उत्तर-पदप्रकृतिस्वरः (पा ३, २, १; १, ३; ६, २, १३९)।

* कर्मण्युपपदे √ २ भू + क्तिप्। उप. धातुस्वरः प्रकृत्या (पा ६, १, १६२; २, १३९)। अथवा पतस. घ. च कर्मणीत्यविशिष्टा सौवरी स्थितिः।

* = अक्षे- इति SBW.। व्युत्पासितु विस्पष्टे-त्वाद् विमर्शमपेक्षते। स च किंचिदिवेह प्रदर्शयितुं शक्यः। अंशान् सस्यप्राचुर्य-निदानभूतान् ऐश्वर्यप्राप्ति-लक्षणान् ईरयद्- इति। विस्तरस्तु वैश. द०।

* अंशुर् अंशेन व्याख्यातः (तु. या २, ५; १२, ३६)। उः प्रत्यय इह भवतीत्येव विशेषः। प्रत्ययस्वरेण

-†अंशुभिः ऋ [१, ११, १७; ९, ६७, २८]; ९, १५, ५; मा १२, ११४; का १३, ७, १३; तै ६, ४, ५, ७; मै ४, ५, ५; काठ ३५, १३; कौ २, ६२०; जै ३, ५०, ७; पै १६, ७१, २६; -अंशुभ्याम् मा ७, १; का ७, १, १; तै १, ४, २, १; ६, ४, ५, ३; मै १, ३, ४; काठ ४, १; २७, १; क ३, १, ४२, १; -अंशुम् ऋ [१, १३७, ३; (९, ६५, १५)]; ३, ३६, ७; ४, २६, ६; ५, ३६, १; ६, १७, ११; २०, ६; ७, ९८, १; ८, ५, २६; ७२, २; ९, ६८, ६; ७२, ६; ८६, ४६; [(८५, १०); ९५, ४]; ९७, १४; १०, ९४, ९; ११३, २; १४९, ५; खि १, २, ८; तै २, ३, ५, ३; ४, १४, १; १३, २, २, १; ३, ४, ३; १६, ६, १०, १; २; मै ४, ९, २७; १२, २; काठ २९, ६; ३५, १४; ४०, ५; क ४५, ७; ४८, १३; कौ १, २९८; २, १५७; जै ३, १५, ५; ४, १०, ४; शौ ७, ८६, ६; २०, ८७, १; पै १, १०२, ४; -अंशुषु मा ८, ५७; का ९, ७, ४; -अंशु तै ६, ४, ५, ३; -अंशु तै ६, ४, ४, ४; ६, ९, २; मै ४, ७, ७; १॥ काठ २६, १०; २७, १; ३०, ७;

१॥ क ४१, ८; ४२, १; शौ ६, ४९, २; ११, १, ९; १२, ३, २०; पै १, ९६, २; ५, ३६, ६; १६, ८९, ९; -अंशु शौ ५, २०, १०; पै ९, ६, ९; २४, १०; -अंशो मा ७, ३; का ७, १, ३; शौ ७, ८६, ३; -अंशोः ऋ १, १२५, ३; २, १३, १; ३, ४८, २; ४, १, १९; २५, ३; ९, ९६, ८; १०७, १२; १०, ९४, ८; तै ६, ६, १०, २; काठ २९, ६; क ४५, ७; कौ १, ५१४; २, ११७; जै १, ५३, ४; ३, १२, ४.

[°अंशु-अनं, उप०, तृप्तं, सोमं]

अंशु-मत्- -मत् तै ३, २, २, १; -मन्तम् खि १, ७, ४; शौ १३, २, ७; -मन्ति तै ३, २, २, १; -मान् शौ ८, १, २; पै १६, १, २.

†अंशुमती- -ऋतीः शौ ८, ७, ४; पै १६, १२, ४; -तीम् ऋ ८, ९६, १३; काठ २८, ४; क ४४, ४; कौ १, ३२३; जै १, ३४, १; शौ २०, १३७, ७; -रथाः ऋ ८, ९६, १४; १५; खि ३, ९, १; शौ २०, १३७, ८; ९.

अंशोर- अंश- द्र.

अंस- -सः पै ४, १४, ७; -सम् पै १३, १०, १०; -सिन्धोः ऋ ५,

५७, ६; मै ४, ११, ४; १४, १८; पै १६, १४७, ६; -सा मै ४, १३, ४; काठ १६, २१; -साम्याम् ऋ १०, १६३, २; मा २५, ३; का २७, ३, २; तै ५, ७, १३, १; ७, ३, १६, २; मै ३, १५, ३; काठ ४३, ६; ५३, ३; शौ २, ३३, २; २०, ९६, १८; पै ४, ७, २; ९, ३, ११; -से तै ५, ३, १, ५; शौ ८, ६, १३; -सिन्धु ऋ १, ६४, ४; १६६, ९; १०; १६८, ३; ५, ५४, ११; ७, ५६, १३; मै ४, १४, १८; -सौ ऋ १, १५८, ५; मा २०, ८; का २१, ७, ७; तै ५, ३, १, ५; मै ३, ११, ८; काठ २०, १०; ३८, ४; क ३१, १२; शौ ९, ४, ८; १२, ७; १०, २, ५; ९, १९; ११, ३, ९; पै १५, १२, ४; १६, २४, ७; ५३, १५; ५९, ५; १३७, ९; १३९, ७.

[°स- वि०, शिति०]

†अंस-त्र- -त्रम् ऋ ८, १७, १४; कौ १, २७५; जै १, २९, ३; -त्रा ऋ ४, ३४, १.

अंस-त्र-कोश- -शम् ऋ १०, १०१, ७.

१॥ अंस-दध्न्- -दध्न् मै १, ६, ६; -मे मै १, २, १०.

अंस- (प्र-→) ध्री- -ध्रीम्^१

चान्तोदात्तः (तु. पाठ १, २७; पा ३, १, ३) ।

^a) मतुप् प्रत्ययः । स चोदात्तः (पा ६, १, १७६) ।

^b) स्त्रियां कीपः पित्वाभिघाते स्वरेश्वरविशेषः (पा ४, १, ६) ।

^c) √अंशु+सन् प्रत्ययो नित्-स्वरश्च (पाठ ५, २१; पा ६, १, १९७) । इदं प्रति० ← √अंस इति मतं (तु. शक.) नेष्टम् । धातुरसौ नाधा. एतन्मूल इत्यस्य सुवचनरत्नात् ।

^d) उस. । √अंशु+कः प्रत्ययः (पा ३, २, ३) । कृद्-उत्तरपदप्रकृतिस्वरे प्राप्ते पूर्वपदप्रकृतिस्वरार्थं दासीभारादित्वम् उपसंख्येयम् (तु. पा ६, २, ४२; १३१) ।

^e) बस. । पूर्वपदप्रकृतिस्वरः (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^f) दध्न् प्रत्ययश्चित्-स्वरश्च (पा ५, २, ३७; ६, १, १६३) ।

^g) द्वितीयमक्षरं तालव्यं पै. इति विवेकव्यम् । तच्चोच्चारणमात्रे प्रादेशिक-विकारतया व्याख्येयमित्यतिरोहितमिव भवति ।

^h) कारकोपपदे √ध इत्यतो मूलविभुजादित्वात् कः प्रत्ययस् थाधादि-स्वरश्च (पावा ३, २, ५; पा ६, २, १४४) ।

ⁱ) शौ. मुपा. 'ध्रीम्' इति कृत्येन वर्णेन भवति भूयिष्ठकोशाभ्यात् । सा. तु चतुर्थमेवात्र वर्णमाह ।

शौ ११, १, २३; पै १६, ९१, ३.
 ॥ अंसे-पा(द→)व्^b -पाव्, द् मै २,
 ६, १३; काठ १३, ६; -पादम्
 काठ १३, ६.

अंस्व^c -स्याः ऋ १, १९१, ७.

✓ १ अंस्व^d अहन्-अद्र.

✓ २ अंस्व^e

* अंस्व -हः^f ऋ ६, ३, १.

† अंहस्^g -तिः ऋ १, ९४, २; ८,
 ७५, ९; तै २, ६, ११, २; मै
 ४, ११, ६; काठ ७, १७; पै
 १२, १, २; -तिभ्यः ऋ ५, ५५,
 १०; काठ ८, १७; -तिम् ऋ ८,
 ६७, २; २१.

अंहस्^h -हः ऋ १, ४२, १; २, २३,
 ४; [५; ८, १९, ६; १०, १२६,
 १]; २८, ६; [३३, २; ६, ४४,
 १६]; ३४, १५; ३, १५, ३;
 ५९, २; ४, २, ९; ३, १४;
 ११, ६; [१२, ६; १०, १२६,
 ८]; २०, ९; ५, ३१, १३;
 ४५, ११; ६, २, ४; ३, २; ४,
 ८; ११, ६; ३७, ४; ६७, ८;
 ७, ४०, ४; ६०, ६; ६६, ५;
 ८२, ७; ८, १९, ६; ९, १०४,
 ६; १०, ३५, १४; ३९, ११;
 ६३, ६; तै २, २, ७, ४१; ३,
 ४, ११, ५; ४, ७, १५, ७; ७;

॥ मै १, १०, ८; १०; ११ⁱ; १२;
 १३; १४; ३, १६, ५; † ४,
 १०, २; १४, ९; १५; † काठ
 २, १५; २१, १३; २३, १२;
 ॥ ३६, ३; ५; ६^j; ७; ८; ११;
 † कौ १, ३६५; ४२६; २, ७०२;
 † जै १, ३८, ४; ४१, ८;
 ३, ४६, ८; † पै ५, ३९, १;
 ८; १५, २०, १; -हः^k सु शौ
 ६, ३५, २; -हसः ऋ १, १८,
 ५; ३६, १४; ५८, ८; ९; ९१,
 १५; ९३, ८; १०६, [१-६];
 ११५, ६; ११७, ३; ११८, ८;
 १३६, ५^l; १८०, ५; २, २६,
 ४; ३३, ३; ३, ३२, १४; ४,
 २, ८; ५३, ६; ५५, ५; ५,
 ५१, १३; ६, १६, [३०; ७,
 १५, १५]; ३१; [४८, ८; ७,
 १६, १०]; ७, १, १५; १५, ३;
 १३; ७१, ५; [१०४, २३; १०,
 ५३, ५]; ८, १८, ६; १०; २४,
 २७; ३१, २; ९, ५६, ४; १०,
 २४, ३; २५, ८; ३६, २; ३;
 ६५, १२; ६६, ५; ९७, १५;
 १२६, २; १३२, ७^m; १६४, ४;
 खि १, १२, ६; २, ६, १८;
 ५, ५, १०; मा ४, १०; १२,
 ९; ४०; ८९ⁿ; १९, १०; २०,

१४-१६; ३३, ४२^o; का ४, ४,
 ४; १३, १, १०; ३, ११; ६,
 १५^p; २१, १, ९; २२, १,
 १-३; ३२, ३, १३^q; तै १, ५,
 ११, ५^r; ६, १२, ३^s; ८, १, १;
 २, २, ७, ४^t; ३, १३, १^u; ४,
 २, २-३^v; ३, १, ४, ३; २, ४,
 ३^w; ४, २, ६, ४^x; ३, १३, ४;
 ५^y; ७, १५, १^z; २^{aa}; मै
 १, ७, १; ४; ॥ १०, २^{ab}; १०^c;
 ११; १२^d; १३; २, २, १०^e; ३,
 १^f; ५, ३^g; ७, १३^h; ३, ११,
 ७; १०ⁱ; १६, ५^j; † ४, ८, ९;
 १०, १; १२, ३; १३, १; ९;
 १४, ४; १७; काठ २, १४^k;
 † ८, १४; १६; ९, १^l; ॥ १०, ९^m;
 १०ⁿ; ११, ११^o; १५, १२^p;
 १६, ८; १३^q; २१, १३; १४;
 २२, १५^r; ३५, ४; ॥ ३६, ५;
 ६^s; ७; ३७, १८; ३८, ५^t; ७^u;
 क ८, २; ४; ४८, ५; † कौ १, २४;
 ३९७; २, ७३१; ११८२; ३,
 ४, ८^v; † जै १, ३, ४; ४४,
 ७; २, २, १; ४, ६, १०; शौ
 २, ४, ३; २८, १; ४, १०, १;
 ३; २३-२९, १-७; ६, ३, २;
 ४५, ३^w; ९६, १^x; ७, ६६, १;
 ११७, १; ८, २, १८; ४, २३^y;

*) पै. कोशसाक्ष्यं 'अभियम्' इति रूपं समर्थयति । तत्
 सम्यग् अवधेयम् ।

^b) बस. । पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । पूष. सप्तम्या अलुक् ।
 उप. लोपः समासान्तः (पा ५, ४, १३=) ।

^c) तान्नभविक्तेऽर्थे यस्मिन् प्रत्यये व्यक्त्वादाशुदात्तः (पा ४,
 ४, ११०; ६, १, २१३) ।

^d) ✓ २ अह् इत्यस्यैवाऽनुनासिकोपक्रमं प्रकारान्तरमि-
 त्यर्वाचामभिसन्धिर् भवति (तु. GW.) । अयं च धा.
 ✓ २ अह् इति च यक्. ✓ अह् इत्यनेन ✓ अह् इत्यनेन
 च समानं समूलतया प्रतिपत्तव्यौ भवत इति तु तत्त्वम्
 अवधेयम् ।

^e) < ✓ हस् इति या ४, २५ ।

^f) पञ्चम्यर्थयिमेतद् रूपमित्यत्र विप्रतिपत्त्यभावेऽपि
 मूलस्वरूपपरिच्छेदतो भवत्येवाभियुक्तानां विवादः (तु. सा.
 GW., ORN.) । प्रकरणतः पञ्चम्यर्थस्याऽऽकाङ्क्षितत्वात्
 क्तिबन्तस्य प्राति. पं१ स्यात् । 'सावेकाचः' (पा ६, १,
 १६८) इति विभक्तिस्वरे प्राप्ते 'न गो-' (पा. नाउ.) इति
 तन्निषेधः उक्तः । स्याद्वा एउ. अंहस्- इत्यस्यैव द्वि१ ।
 एवं तावद् द्वितीयायाः पञ्चम्यर्थतया श्रूयमाणत्वात्
 ✓ २ पा इत्यस्य द्विकर्मकता उक्तः (तु. पाम १, ४, ५१) ।

^g) अतिच् प्र. चित्स्वरश्च (पाउ ४, ६२; पा ६, १, १६३) ।

^h) अशुन् प्रत्ययो नित्-स्वरश्च (पाउ ४, २१३; पा ६,
 १, १९७) । अत्र अहन्- > अंहस्- इत्यपि कल्पना
 भवति कुतूहलैककृत (तु. भा. तै १, ४, १४, १) ।

७, १३; १०, ५, २२; ११, ६, १-६; ८; १०-२१; १४, २, ४५; १९, ४४, ८; ९; पै १, १२, १; ४१, ४; २, ११, ३; २४, २-४; २६, १; २; ८५, ४; ४, २४, ७; २५, १; ५; २८, १-६; ३३-३९, १-७; ५, १७, ८; ३९, २; ७, ३, ८; १९, ९; ९, २२, ३-२३; १३, १३, ९; १५, ३, ८; १३, १-५; ७-९; १४, १-९; ११; २०, ३; १६, २, ४; ४, ८; ८, ५; ११, ३; १३, ३; १४९, ११; -हसः-हसः शौ १, ३१, २; पै १, २२, २; -हसा तै २, ४, २, ३; काठ १०, ९; १०; -हसि ऋ १, ५४, १; -हांसि ऋ [६, २, ११; १४, ६; (१५, १५)]; ७, २३, २०; खि २, ६, १९; ७, ५; ८, ५; शौ २०, १२, २; [०हस्-अति०]
अहसस्प(हसः-प)ति- तये

मा ७, ३०; २२, ३१; का ७, १२, १; २४, १८, १.
अहस्पत्य^१-स्थाय तै १, ४, १४, १; ६, ५, ३, ४; मै ३, १२, १३.
॥अं(हस्>)हो-गृही(तं->)ता-ताः मै १, १०, ६; १०; काठ ३६, १; ५.
अं(हस्>)हो-मुच^१- ॥मुक् तै २, ४, २, १; मै २, २, १०; ४, ३, ९; काठ १०, ९; १०; -॥मुग्भ्याम् तै ७, ५, २२, १; मै ३, १५, ११; काठ ४५, १९; -मुचः मा ४, १३; का ४, ५, ५; तै १, ६, १२, ३; -मुचम् ऋ १०, ६३, ९; खि २, ४, २; तै १, ६, १२, ४; २, १, ११, १; २, ७, ४१; शौ १९, ४२, ४; -मुचा मै ४, १४, ६; -॥मुचे तै १, ८, ९, १; २, २, ७, ४; ४, २, २; ३; ५, १२, ५; ७, ५, २१, १; २२, १; मै २, २, १०; ६, ६; ३, १५,

११; ४, ३, ९; १२, ३; काठ ८, १६; १०, ९; १०; १५, ४; ४५, १८; १९; शौ १९, ४२, ३.
✓अं(हस्>)हो-च^०
अंहो(यु<)यू-युवः ऋ ५, १५, ३.
अंहारि^२-रिः क २, ७.
अंहु^३-होः ऋ १, [६३, ७; (४, २१, १०)]; १०७, १; २, २६, ४; ५, ६५, ४; ६७, ४; ८, १८, ५; ६७, ७; मा ८, ४; ३३, ६८; का ८, १, ३; ३२, ५, १४; तै १, ४, २२, १; २, १, ११, ४; मै १, ३, २६; काठ ४, १०; क ३, ८.
॥अंहीय(यस्->)सी-सी काठ २४, ९; २५, ९; क ३८, २; ४०, २.
अहु-भेदि^४-भेद्याः खि ५, २२, १; मा २३, २८; का २५, ६, ८; शौ २०, १३६, १.

^१) पपा. अवग्रहाभावः । तस. घ. अलुक् । पूषप्रस्व. प्राप्ते सामान्योऽन्तोदात्त उस्सं. (यक्. पा ६, ३, २१; २, १८-१९; १, २२३) । पति-शब्दस्य मुख्यार्थबाधाया विशेष इत्युक्तम् ।

^२) प्राग्दीव्यतीयेष्वर्थेषु पत्युत्तरपदलक्षणो ण्यः प्रत्ययो वृद्धभावाः प्रत्यय-स्वरश्च (पा ४, १, ८५; ३, १, ३; तु. भा. तै १, ४, १४, १) ।

^३) तृतस. । पूर्वपदप्रकृतिस्वरः (पा ६, २, ४८) ।

^४) उस्सं. । ऋबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३६) ।

^५) नाधा. । परेच्छायां क्वाच् प्रत्ययः (पावा ३, १, ८) ।

^६) ङः प्रत्ययस्तत्स्वरश्च (पा ३, २, १७०; १, ३) । स्त्रियाम् ऊङि तत्-स्वरेण सति शिष्टेन स्वरः (पावा ४, १, ६६) ।

^७) एवं किल मुपा. भवति । तस्य च चिन्त्यत्वं द्र. (यतु. अकारि-). एवं तु. क १, १६ यत्र तादृक्-प्रकारक एव मुपा. भवति ।

^८) ङः प्रत्ययः प्रत्यय-स्वरश्च (तु. पाउ १, ७; पा ३, १, ३) ।

^१) ईयसुन् प्रत्ययो नित्-स्वरः स्त्रियां ङीप् च (पा ५, ३, ५७; ६, १, १६७) ।

^२) अंहु यथा स्यात्ताया भिद्यत इति कृत्वा उस्सं. । उप. <✓भिद्+हृन् (पावा ३, ३, १०८) । 'ग्नित्यादिर्' (पा ६, १, १९७) इत्याद्युदात्तः । 'गतिकारक' (पा ६, २, १३६) इति उपप्रस्व. द्र. । वि. सद् विशेष्यगर्भतया प्राति. इदं व्याख्येयं भवति । तद्विस्तरस्तु वैश. अनु-संधेयः । विवरणे विब्रुवन्तोऽपि भे(द->)दी- इति दीर्घान्तं प्राति. अत्र भवति बस. चेत्यत्र उ. च म. च B.W. च समनसो भवन्ति । न तु तेनेष्टापतिर्भवति । बस. पूषप्रस्व. दुर्वारत्वप्रसङ्गात् । उप. आद्युदात्त-त्वसिद्धयर्थं घञन्तत्वेन प्रतिपत्तौ ङीङ्गते टापः स्थाने ङीप्ः प्रवृत्तावपरमप्यलक्षणत्वं द्र. । म. समासा-वयवयोः पूर्वापरविपर्यासोऽपि चिन्त्य इति दिक् । उप. इकारान्तस्य स्त्रियां श्रवणं संभवेदित्यत्र कामं कानिचित् सजातीयानि प्राति. निदर्शयन् (तु. जमि-, स्थिषि-, वेदि-प्रभृ.) । एस्थि. उप. दीर्घान्तत्व-निपातन-प्रयासोऽन्यथा-सिद्धायमानः सुत्यज इति सर्वं चतुरस्रं द्र. ।

†अङ्कुर- -रः ऋ १०, ५, ६; शौ ५, १, ६; पै ६, २, ६. ✓*अङ्कु(>ङ्)रि ^b अङ्कुरण, णा ^c -णम् कठ १०, ९ ^३ ॥; -णा ऋ ६, ४७, २०; शौ ९, २, ३; पै १६, ७६, ३; -णात् ^d ऋ १, १०५, १७; शौ ६, ९९, १. ✓अङ्क अङ्क- इटिद्र. ॥अ-क- -कम् तै ५, ३, ७, १; मै ३, ३, १; कठ २१, २; ३५, १८ ^v ; क ३१, १७; ४८, १६ ^v . °अक- उप ^० , परा ^० अकः ✓कृ द्र. अ-कनिष्ठ ^० -घासः ऋ ५, ५९, ६; ६०, ५. ?अकन्तः ^१ पै १, ४३, २. ॥१अ-कर्ण, णा ^१ - -र्ण्या तै ६, १, ६, ७; -र्णाः, -र्णान् तै १, ८, ९, ३.	॥२अ-कर्ण ^२ - -र्णः मै ३, ९, ५. ॥अ-कर्णक ^२ - -काय तै ७, ५, १२, १; कठ ४५, ३. अ-कर्षन् ^३ - -र्मा ऋ १०, २२, ८. †अ-कल्प ^३ - -रूपः ऋ १, १०२, ६; पै ३, ३६, ३. ?अ-कल्या(ण→)णी ^३ - †अ-कव, वा ^३ - -वाः ऋ ५, ५८, ५; मै ४, १४, १८; -वाभिः ऋ १, १५८, १; ६, ३३, ४; -वेभिः ऋ ६, ६०, ३; मै ४, १३, ७; कठ ४, १५; -वैः ऋ ३, ४४, १६. †अ-कवा(व-अ)रि ^३ - -रिम् ऋ ३, ४७, ५; ६, १९, ११]; मा ७, ३६; का ७, १८, १; तै १, ४, १७, १; मै १, ३, २१; कठ ४, ८; क ३, ६; -री ऋ ७, ९६, ३. अ-कवच ^३ - -चः शौ ११, १२, २२. अ-कवि ^३ - -विषु ऋ ७, ४, ४.	?अकशद्वयवैत्युरातकः ^k पै १, ९४, ४. ॥अकस्य-विद् ^३ - -विदः मै १, ५, १२. ॥अ-का(ण→)णा ^३ - -ण्या तै ६, १, ६, ७; -णा ^m मै ३, ७, ४. अ-काम ^३ - -मः कठ २८, ५॥; क ४४, ५॥; शौ १०, ८, ४४; -माः तै ३, २, ८, ३; कठ ९, १७ ^३ ॥; शौ ६, ११४, ३; पै १६, ४९, ३. अ-कामकर्षण ^३ - -र्नः ऋ १, ५३, २; शौ २०, २१, २; -नम् शि ५, ७, १, १०; मै ४, १३, २; कठ १५, १३. ॥अ-कामप्रीत ⁿ - -ताः कठ ३५, १७; क ४८, १५. अ-कार्य ^३ - -यम् मा ४०, ८; का ४०, १, ८. ?अ-कारः ^० पै १, ८६, १. ?अ-कार्यम् ^३ पै ५, ३४, ६.
---	--	---

^a) पपा. अनवगृहीतः । मत्वर्थे रः प्रत्ययस्तत्-स्वरश्च । (तु. पा ५, २, १०७; या ६, २७) । उरच्-प्रत्ययान्तश् चित्-स्वरः कृत स्याद् इति वा (तु. पाठ. १, ४१; पा ६, १, १६३)

^b) नाधा. णिच्-प्रत्ययान्तः उस्सं. (तु. पा ३, १, २१) ।

^c) युच् प्रत्ययश् चित्-स्वरश्च (पा ३, ३, १०७; ६, १, १६३; GW.) ।

^d) विशेष्य-गर्भं वि. भवति न तु सं. (वैतु. सा. GW. MW.)

^e) तस. । अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^f) 'अक्रान्तम्' इति शोधः संभाव्येत (तु. 'अर्वाङ्गम्' इति नापू. मन्त्रे) ।

^g) तस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप. कर्ण- इति मत्वर्थोऽङ्च्-प्रत्ययान्तः (तु. पा ५, २, १२७) । अथवा, बस. एव स्यात् । एवं सत्य् उप. आद्युदात्तम् । अन्तोदात्त-प्राप्तौ (पा ६, २, १७२) नञ्-स्वर औपसंख्यानिकः द्र. । अयं च सौवरो विशेषः तै. उपलभ्यते न शाखान्तरे (वैतु. नाउ.) ।

^h) नापूटि. द्र. । समासान्ते कपि ह्रस्वान्तेऽन्त्यात् पूर्वे स्वरं प्राप्ते कपिपूर्वत्वम् उपसंख्येयम् (पा ५, ४, १५४; ६, २, १७३; १७४) ।

ⁱ) बस. अन्तोदात्तश्च (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^j) शौ. WR. एवं नञ्-पूर्वत्वेन शिवावयिषन्तौ सन्तौ

कल्याणी- इत्यत्र यथावद् निराकृतौ यद्र. ।

^k) दुरुहः संस्करणान्तराऽपेक्षः मुपा. भवति ।

^l) तस. । उप. कर्मणि ष. अलुक् कारकोत्तरकृत-प्रकृतिस्व-रश्च । नञ्-पूर्वत्वे तत्स्वरे प्राप्ते (पा ६, २, २) कृत-स्वार्थं नञ्-समासस्ततः पूर्वविप्रतिषेधेन द्र. (तु. पाम ५, १, ११९) ।

^m) मूल एतत्-प्रभृतिषु चतुर्षु पदेषु मुपा. चिन्त्यः तु. ✓/क्री इत्यस्य 'क्रीयते' इत्यत्र (मै ३, ७, ४) संटि. । पूर्वस्मिन् नञि सस्वरे सति तद्वर्जमवशिष्टं पदं निहतं द्र. । अतस्ततोऽग्रे 'स्यात्' इत्यस्य क्रियापदस्यापि निहतत्वात् 'णा' इत्यत्र निहितः स्वरोऽशुद्धः द्र. । एवं ततोऽग्रे 'अस्वर्वा' इत्यत्रापि (तु. संटि. १६) । एवम् एतत् स्पष्टं भवति यत् पूर्वोक्तः पदचतुष्टयीस्वरः संपादकस्य स्वोपज्ञः पूर्वोक्तदिक्षा मिथ्याभूतश्च भवति । पूर्वपदस्य नञ उदात्तत्वात् 'स्याद्' इत्यत्र 'वृ' इत्यनेन सस्वरेण भाव्यम् । अन्ततश्च 'अससशाफा' इत्यत्र पूर्ववत् नञ उदात्तत्वे 'न्त' इत्यस्य सस्वरत्वमलक्षणं द्र. ।

ⁿ) तस. । उप. नृत्तस. द्र. ।

^o) 'अकार्षुः' इति मूलतः सम्भाव्यते ।

^p) 'उद्-कार्य-म्' इति स्यात् । 'उद्-अकार्यम्' इति मुपा. चिन्त्यः । 'कुरु' इति पदस्य साङ्गिध्यात् कस्यचित् कर्तव्यविशेषस्य न त्वकर्तव्यस्य सम्भावनोत्पाद्येतेति

अ-कितव- -बम् मा ३०, ८; का ३४, १, ८.

अ-कुत्र^१ क १, १२०, ८.

अ-कुड्यङ्क्- -ङ्यक् क १०, २२, १२.

अ-कुप्यत्- -प्यन्तः शौ २०, १३०, ८.

अ-कुमार- -रः क १, १५५, ६.

अ-कुश(ल^२)ली- लीः मै १, ११, १०.

अ-कू(ट^३)टा- टया तै ६, १, ६, ७.

अ-कूपार- -रः क १०, १०९, १; शौ ५, १७, १; पै ९, १५, १;

-रस्य क ५, ३९, २; मा २४, ३५; का २६, ७, ५; तै ५, ५, १३, १; मै ३, १४, १६; कौ २, ५२३†; जै ३, ४०, २०†.

अ-कृत^४- -तः क १, ६३, ४; -तम् क ६, १८, १५; ८, ६६, ९; खि ३, १०२, ८१†; २०, १; मै ४, १२, ३; काठ ८, १६; शौ २०, ९७, ३; पै २, २४, ३६;

-ता क ४, १८, २; -तात् क १०, ६३, ८; -ते क १, १०४, ७.

[^१त- कृत^०]

अ-कृतपूर्व^५- -र्वम् पै १६, १२३, ३.

अ-कृत्तरुक्^६- -रुक् क १०, ८४, ४; शौ ४, ३१, ४; पै ४, १२, ४.

अ-कृत्वा^७ मै ४, ३, २.

अ-कृश^८- -शासः तै ३, २, ८, ५.

अ-कृषीव(ल^९)ला- लाम् क १०, १४६, ६.

अ-कृष्ट^{१०}- -ष्टम् तै ५, २, ५, २३; ३; काठ २०, ३२; क ३१, ५३.

अ-कृष्टपच्यु, च्या^{११}- -च्यम् तै २, ४, ३; ४, ७, ५, २६; मै २, २, ४; ४, ३, २; काठ १०, ११; १२, ७; १८, १०६; क २८, १०;

-च्याः मा १८, १४; का १९, ५, २; तै ६, १, ३, ७; मै २, ११, ५; काठ २६, ५; क ४१, ३; -च्ये शौ ५, २९, ७; पै १३, ९, ८.

अ-कृष्ण^{१२}- -ष्णः मा २३, १३; का

२५, ४, २.

अ-कृत्तस, ता^{१३}- -सम् तै ३, ४, ९, ३; मै ३, ७, १; काठ २९, १०; ३०, ३; क ४६, ३; ६; -सस्य तै ५, ४, ८, ५; मै ३, २, ९; ४, १; ७, १; काठ २१, ११; -साः तै ३, ४, ८, ३; ७, २, ४, १; ४, ३, ६.

अ-कृत्तसि^{१४}- -सिम् तै ७, २, ७, १.

अ-केतु^{१५}- -तवे क १, ६, ३; मा २९, ३७; का ३१, २, १; तै ७, ४, २०, १; मै ३, १६, ३; काठ ४४, ९; कौ २, ८२०; जै ३, ५७, १०; शौ २०, २६, ६; ४७, १२; ६९, ११.

अ-के(श^{१६})शी^{१७}- -श्यः पै १६, १०५, १.

अ-को(श^{१८})शा^{१९}- -शाः मै २, ७, १३; काठ १६, १३.

अकृत्तः, अकृत्ताः, अकृत्तः, अकृत्तः
/अकृत्तः द.

अकृत्त^{२०} पै ५, १०, १.

अ-क्र^{२१}- -क्रः क १, १४३, ७; १८९, ७;

विमर्शपेक्षम् ।

*) तस. । अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप. यद्र.

b) 'त्रा' इति संहितायां दीर्घः । तस. उत्तरपदाद्युदात्तत्वम् उपसंख्येयम् (तु. पा ६, २, १९९) ।

c) पपा. अनवगृहीतः । नञादित्वं संदिग्धं भवति । सा. भाष्ये तददर्शनात् । यद्यपि भाष्यीये काचित्के मूको० (तु. MM.) तत्सद्भावोऽपि लब्धप्रवेशो भवति तथापि तत्सद्भावपक्षे नञ्-स्वरस्याऽवश्यं-भाषित्वात् (पा ६, २, २) तस्य चेद्धानुपलम्भात् तदभाव एवाऽनुमीयेत । अथवा यथा 'अद्वि-सध्योर् अन्तोदात्तनिपातनं कृत्स्वरनिवृ-त्तार्थम्' (पावा ६, ३, ९२) इति कृत्-स्वरस्य बाधनं भवति, एवं नञ्-पूर्वत्वे नञ्-स्वरस्यापि बाधनम् उपसंख्यायेत । ननु तत्र कुम्भि- इति नैव पठ्यते कुतस्तदन्तोदात्त-निपातन-मिति चेत् । सत्यं, तस्याप्युपसंख्यानं कर्तव्यं यथा सह>सम्भि- तथा कुह>कुम्भि- इति (तु. पा ६, ३, ९५) ।

यत्तु PW. अकुम्भ्युक्- इत्यत्रोदात्तं निर्दिशति तत्र । उदात्तनिवृत्तिस्वरेण स्वरितस्वैव सावसरत्वात् (पा ८, २, ४) प्रामाणिक-साक्ष्यन्तरोपबृंहितत्वाच्च । नञ्-पूर्वत्वा-पूर्वत्वपक्षयोरुभयोरपि रूपं क्विब. भवतीति समानम् ।

d) अत्र यस्थि. उताहो कृतम् इति पदमिति संदेहः ।

तु. 'अज्ञानतः' इत्यत्रत्यं टि. ।

e) तस. उप. यद्र. । इहल्यं रूपं क्विब. भवति ।

f) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. 'कृत्त-रुक्' इति बस. । अथवा 'अकृत्त-रुक्' इति बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) ।

g) तस. । 'कृत्योक' (पा ६, २, १६०) इत्युक्त्वाः स्वरः ।

h) बस. अन्तोदात्तश्च (पा ६, २, १७२) । 'अपुष्पाः' इति क (१०, ९७, १५) पाभे. ।

i) बस. । क्षियां क्षीप् (पा ४, १, १४) । 'वि-केशी-' इति शौ (११, २, ११) पाभे. यद्र. ।

j) विकारभूयिष्ठः पाठो नैकान्तिकपर्यवसानः । तक्म-सकृत्स्य 'अकृमन्' इत्यस्य वा रूपं स्यात् 'तक्म' इत्येव वा मूलतः पाठः स्यादित्युत्प्रेक्षामात्रमिह द्र. । प्रकरण-संगति-परीष्टिपरो विमर्श-विशेषस्तु वैश. अन्वेष्टव्यो भवति ।

k) नञ्-पूर्वस्य आङ्-पूर्वस्य वा /क्रम् इत्यस्य रूपं द्र. (या ६, १७) । ङः प्रत्ययः । प्रथमे कल्पे भावे वा कर्मणि वा यक्र. बस. तस. च । स्वरार्थं तु. यक्र. पा ६, २, १७२; १६० (चार्वीदिषु उंस.) । उत्तरे च कर्तरि प्रत्यये पूष. ह्रस्वत्वं कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) चेति विवेकः ।

३, १, १२; ४, ६, ३; -काः ऋ
१०, ७७, २.
† अ-कृतु- -तुः ऋ १०, ८३, ५; शौ, पै
४, ३२, ५; -कृतुश्च शौ ३, २५,
६; -तुः ऋ ७, ६, ३.
अकन् √ कृ द.
अ-क्रविहस्त^१ - -स्ता ऋ ५, ६२, ६.
अ-क्रव्या(व्य-अ)क्^२ - -व्यात् शौ
१२, २, ३; ४२; -व्यादा पै
१६, ७१, १.
अ-क्रि^३ - -क्री ऋ १, १२०, २.

अ-क्रीळ(ड)त्^४ - -ळ् ऋ १०,
७९, ६.
‡ अ-क्रीत, ता^५ - -तः तै ६, १, १०, ५;
काठ २६, ३; क ३७, २; -तम्
काठ ३४, ३; -ता^६ काठ २४, १.
अ-कुक्ष^७ - -क्षः मै २, ९, ९.
अ-क्रूर^८ - -रम् मै ३, २, ३; ८, २, ५;
१०, १; ४, १, १०; -रेण पै ६,
९, ८.
‡ अ-क्रूरंकार^९ - -राय तै ५, १, ७,
१; काठ १९, ७; क ३०, ५.

अ-कृ(स्त→)स्ता^{१०} - -स्ताः मै ४, २, ९.
√ १अक्ष^{११}, अक्षुते, अक्षुयात्,
अक्षुयात् मै ४, २, ९. [निर^{१२}]
१अक्षि(त→)ता^{१३} - -ताः मै ४, २,
९. [०त-अन्^{१४}]
अक्षित(व्य→)व्या^{१५} - -व्याः मै
४, २, ९.
१अष्ट- निर^{१६}, ०कर्ण-
√ २अक्ष^{१७}, १अक्षु^{१८} पै १०, २, ३.
१अक्षिषुः √ १अश द.
अक्ष- अक्षोः^{१९} मै ३, ११, ५.

- *) बस. । अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।
b) तस. । नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. बस. द्र. ।
c) तस. । अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।
d) वैयाकरणिकः संकेतो विमर्शपेक्षः वैश. द्र. ।
e) -तः इत्येवं मुपा. शोध्यः तु. सोम- > -मेन इत्यत्र
संस्थितिः ।

*) मूलकोशभूयिष्ठसाक्ष्याद् 'अव्लस्ता' इति वकारवत्
प्रातिपदिकस्वरूपं भवति । व्युत्पत्तिस्तु विमर्शपेक्षिणी वैश. द्र.

*) यः √ अक्ष इति पर. च वेद् च विकल्पितशपद्भ्युत्पत्त्या
चोपदिष्टः (पा ३, १, ७५) तस्य तावद् यावदुपलभ्ये
वैदिके वाङ्मये तिङ्रूपाणि नैव दृष्टिपथमवतरन्ति ।
'आक्षिषुः' इति लुकि यद्रूपं भवति तद्विषयेऽभियुक्ताः
√ १अश इत्यस्य वेदम् √ २अक्षे वेदमित्युभयथा संस्का-
रसंभवाच्च व्याप्यर्थसाम्याच्च विनिगमकान्तराभावाच्च विवे-
क्तुमक्षमाः संदिह्यत एव । एवंभूतेऽपि आक्षान्- इति कृद्रूपस्य
√ २अक्षे व्युत्पत्तिः सुलभेति कृत्वा तस्य धातोः सद्भा-
वोऽनुमन्तव्यो भवति । अनुमते च तस्मिन् अक्ष-, अक्ष-,
अक्षि- प्रभृतिशब्दानामपि व्युत्पादनमस्मादेव धातोः
कर्तव्यम् इति भवत्येव पन्था ऋजीयान् । ननु मूलतः
√ १अक्ष इत्यस्यापि √ १अश इत्यनेन स्यात् कोऽपि
विस्मृतप्रायः सजन्तप्रकारकः पुरातनः संबन्धस्तेन च प्रसि-
द्धतराद् √ १अश इत्यस्माद् एव यथाकथंचिद् आक्षान्-
इत्यस्याप्य अक्षदिशब्दान्तरवद् व्युत्पत्तिः द्र. इति चेन्न ।
एवं सति मौलिकभेदाश्रयेण बहूनामपि धातूनां पृथक् संख्या-
नानुपपत्तेः । नन्विष्टापत्तिरिति चेन्न । √ १अक्ष इत्यस्य
दुरुपपादापत्तेः । तस्य हि √ १अश इत्यस्मात् पृथग्भूतानि
तिङ्रूपाणि कृद्रूपाणि च श्रौतान्युपलभ्यन्ते । असौ चापि
केवलमर्थवशात् प्रयोगविशेषवशाच्चैव पृथक् निर्देशमर्हन्
√ २अक्ष इत्यस्य तन्मूलभूतस्य सप्ताऽनङ्गीकारे कैमुतिक-

त्वेनैव विभ्रष्टसत्ताक आपद्येत । अत उक्तविशोभयोर
√ १, २अक्ष इत्येतयोर निर्देशो दुष्परिहरो वेदितव्यः । ननु
कथम् √ १अक्ष इति √ २अक्ष इतीमम् आश्रितो भवतीति
चेदुच्यते । तथाहि । व्याप्तिमात्रे वर्तमानः √ २अक्ष इत्येव
व्यतिवेधनरूपातिशयितव्यातिविशेषं यदाह तदा √ १अक्ष
इति जायमानोऽर्थविवेक-सौकर्याय पृथक् निर्देशमर्हति । वेद्
चासौ उभयपदी च । अल्पतरविषयत्वाच्च √ १अक्ष
इत्यस्य प्रथमसंख्याकत्वेन पुरस्ताभिर्देशः द्र. ।

b) पाप्र. धा. ऊदित् । ततो निष्ठायां विकल्पित इति
प्रत्यय-स्वरः (पा ३, १, ३; ७, २, ४४) ।

*) तद्वति प्रत्यये तित्त्वरितत्वम् (पा ६, १, १८५) ।
शेषं नापृष्टि. द्र. ।

*) एवम् इवाऽभिप्रयन् मुपा. चिन्त्यः । प्रत्यक्षकृते
मन्त्रे गुष्मच्छ्रुतिप्रधाने प्रपु. योगस्याऽसंगतेश्चाऽर्थतो-
ऽन्वयज्ञेसाच्च । अक्षतोदकः (ः) इत्येवं किलाऽत्र साधी-
यान् मूको. द्र. । गुष्मदभिधेयस्योपमेयभूतस्याऽक्षतोद-
केन समुद्रेण साम्यप्रदर्शनेऽन्वयपर्यवसानसमुपलम्भादिति
यावत् । अन्यच्च, यथा मूको. समुद्रैव^१ इत्येवमुपलभ्यते
तथैतत् प्रतीयेत यद् अत्र समुद्र इव > समुद्रैव इत्या-
कारकः सन्धिः श्रुत्यभिप्रेतो भवतीति । तथा च सति
छन्दश्चरणस्य यथालक्षणत्वमुपजायमानम् अप्येनमेव
श्रुत्यभिप्रायमुपबृंहयेद् इत्यलं मुपा. संस्करणान्तरसापेक्ष-
त्वोपवर्णनविस्तरण ।

b) मूको. साक्ष्येण संभाव्यमानं स्त्रीवृत्तं प्राति. (तु.
अक्षी- > -क्षौ इत्यस्य पै ६, ६, १ इत्यत्रत्यं च तत्
उत्तराणि च टि.) । सद्भावाभ्युपगमे क्तिबन्तं प्राति.
द्र. । अस्मिन्नेव प्रकारेण वाजसनेयिनः स्वरितान्तम्
'अक्षयोः' (मा २१, ४८) इति । तैत्तिरीयाधोदात्तान्तम् 'अक्ष्योः'
(तैब्रा २, ६, १४, १) इति पठन्ति । अत्र तु तस्माद् अक्षी-

[०क्ष-अन०]

१अक्ष- -०क्ष ऋ ३, ५३, १९; -क्षः
 ऋ १, १६४, १३; १६६, ९;
 ३, ५३, १७; ६, २४, ३; ८, ५,
 २९; १०, ८५, १२; णितै २, ६,
 ३, ३; ६, २, ९, १; णिमै ३, २, २;
 ४, ६, ८; काठ २५, ८१; क ४०,
 ११; शौ ९, १४, १११; १४, १,
 १२१; १९, ५३, २; पै १२, २,
 २; १६, ६७, ३१; १५१, ३;
 -क्षम् ऋ १, ३०, १४; १५; ७,
 ३३, ४; णितै ३, १, ३, १; ६, २,
 ९, ४; काठ १०, ५१; िको २,
 ४३५; ४३६; िजै ३, ३३,
 १०; ११; िशौ २०, १२२, २;
 ३; -क्षाः मै ४, ५, ९१; -क्षान्
 शौ २, १४, २; -णिक्षान् काठ ८,
 ७; क ७, ४; -क्षाय^१ खि ५,
 १४, १; -क्षे ऋ ८, ४६, २७;
 मै ३, ६, ८१; पै ५, ९, ४;

-क्षेण ऋ १०, ८९, ४; कौ
 १, ३३९; जै १, ३५, ८. [०क्ष-
 अथस्^०, रथ^०]
 णिअक्ष-सङ्ग^०-ङ्गम् तै ६, ३, ३,
 ४; मै ३, ९, २. [०क्ष-अन०]
 अ(क्ष→)क्षा-नङ्ग^१-नङ्गः ऋ
 १०, ५३, ७.

२अक्ष- -क्षः ऋ १०, ३४, ४;
 -क्षस्य ऋ १०, ३४, २; -क्षाः
 ऋ १०, २७, १७; मै ३, ६, ३१;
 शौ ६, ७०, १; ७, ११४, ६;
 १४, १, ३६; पै १, ४९, २; २,
 ३५, ३; ४, ९, १; १०, ७;
 -०क्षाः शौ ७, ५२, ९;
 -क्षाणाम् मै ४, १४, १७; शौ
 ६, ११८, १; ७, ११४, ५; पै
 ४, ९, ४; १६, ५०, ३; -क्षान्
 णिमै १, ६, ११; ४, ४, ६;
 शौ ४, १६, ५; ७, ११४,
 ७; पै ४, ९, ६; ५, ३२, ५;

-क्षासः ऋ १०, ३४, ६; ७;
 -क्षेभ्यः शौ ७, ११४, २; पै ४,
 ९, ३; -क्षेषु काठ ३६, १५; शौ
 ४, ३८, ४; ५, ३१, ६; ६, ३८,
 ३; ७, ११४, १; १२, ३, ५२;
 १४, १, ३५; पै २, १८, ४; २६,
 २; ४, ९, २; ९, २२, १६; १०,
 ६, ५; १६, १४९, ३; -क्षैः ऋ १०,
 ३४, १३; मै ३, ६, ३१; शौ ७,
 ५२, १; -क्षौ^१ शौ १९, ५०, १.
 [०क्ष-अन०, अधि०, अनाक्ष०,
 अपिनद्ध०, आक्ष०, कृष्ण०, चतुर०,
 धूम०, पद्म०, पद्मदल्यत०,
 पद्मपत्रायत०, परस्०, पर्यस्त०,
 पित्र०, प्रति०, भूति०, मुक्त०, विरूप०,
 विष०, शुष्क०, स्येत०, स०, सनिस०
 सम०, सहस्र०, हरि०, हिरण्य०]
 अक्ष-क-अन०
 अक्ष-का(म→)मा^१-माः शौ
 २, २, ५; पै १, ७, ५^१.

इत्यस्माद् दीर्घान्ताभिष्पणाद् रूपात् पृथग्भूतमेव रूपं
 पठ्यते। पपा. अत्येवमेव। ततश्च १अक्ष- २अक्ष- अक्षि-
 अक्षी- इत्येतेभ्यो विविक्तस्य हलन्तस्य अक्ष-इत्यस्य शब्द-
 स्य सदभावः संभाव्यते। स एव नन्पूर्वः अनक्ष- इत्यत्र
 अत्र। अपि च 'सौ' (पा ६, १, १६८) इति बिभक्तिस्वरः द्र।

१) अन् प्रत्ययो नित्स्वरश्च (पा ५, ३३; पा ६, १,
 १६७)। १अक्ष इत्यस्माद् व्युत्पत्तिपक्षे सकारादित्वं प्रत्य-
 यस्येवेत (पा ३, ६५)। अन्यत् सर्वं समानमिति दिक्।

२) अविच्छिष्टः पाठः। श्रुतिविप्रतिपादश्च भूयानत्र
 भवति। तद् यथा। 'यक्षाव' इति (शौ २०, १२८, १२)
 पाण्डु. मुपा.। तत्र 'यक्ष्माव' इत्येवं पाठम् उच्यते WR.।
 शौ १२, १५, ५ इत्यत्रापि 'यक्ष्माव' इति पठ्यते। अन्ततः
 'यक्षाव' इत्येवमपि केषुचित् शौ. कोशेषूपलभ्यते।
 मूलतः किंविधात्र श्रुतिः किमर्था वेत्यत्र वैश. अनुसंधेयम्।

३) कारकोपपदे √सङ्ज्+अधिकरणे षञ् प्रत्ययः।
 'आय' (पा ६, २, १४४) इत्यन्तोदात्तः। रूपं क्विबि.
 उपलभ्यते।

४) कारकोपपदे √नङ्+क्षिप्। कृद्-उपप्रस्व. (पा ६,
 २, १३६)। पूष. संहितायां दीर्घः (पा ६, ३, ११६)।

५) अत्र प्रत्ययस्य निर्वर्त्तनित्तिमात्रं नापूष. विशेषः द्र.

१) अत्र मूको. 'अक्ष्यौ' इत्यपि भवति। (तु. अक्षी->
 -क्ष्यौ मै १, ६, ७ टि.)।

२) 'अक्षान् देवनसाधनभूतान् कामयते' इत्यभिप्राय-
 वन्तः PW., BW., MW., W. प्रभृतयोऽर्वाक्षः २अक्ष-इत्य्
 उपपदम् इत्याहुः। तच्चिन्त्यं भवति। देवन-प्रकरणाऽभावाच्च
 सामान्येन रूप-यौवन-सम्पद्विशेषलक्षणभूतस्याऽप्सरः-
 कर्तृक-मनोमोहन-श्रेष्ठसाधनभूतस्य कामयुक्तवस्य तस्या
 नेत्रयोः श्रुत्या प्रतिपिप्सितत्वाच्च। अतोऽक्षि-पर्यायभूतः
 २अक्ष-एवेह प्रकृतः द्र.। सा. उपपदसमासतया व्याचष्टे
 'अक्षाणि कामयमाना' इति। तथात्वे सामान्येन बहुव्रीहि-
 लक्षणस्य पूषप्रस्व. अभावः स्याद् उपपदसमासलक्षणस्य
 कृद्-उपप्रस्व. च भावः स्यात्। भवति तु तत्र पूषप्रस्व.
 (पावा ३, २, १)। बस. इत्यपि वा सुबचम् (पाम. त.)।

३) अर्वागभियुक्तप्रतिपादित-यूतप्रकरणाऽऽभासाऽभि-
 भवजनितश्च 'अक्षिकामाः' इत्याकारक-मूलकोशसाध्य-
 विरुद्धश्च मुपा. चिन्त्यः। यस्तस्यमेतच्छास्त्रीयो मूल-कोश-
 प्रदर्शितः पाठः शास्त्रान्तरि यस्य 'अक्षिकामाः' इति पाठस्या-
 ऽपेक्षया विशेषणोपरिष्ठाद् उक्तस्याऽभिप्रायस्य समर्थनाय
 प्रभवेद् यथा नेह देवनस्य प्रकरणा-सांगत्यं किमपि भवतीति
 च यथा चेहाऽक्ष- शब्दो नेत्रवाचक इति च।

अक्ष-वृद्ध^a - वधः शौ ५, १८, २; पै ९, १७, २^b.

अक्ष-पराजय^c - यम् शौ ४, १७, ७.

अक्ष-राज^d - जाय मा ३०, १८; का ३४, ३, ५.

अक्ष-वृत्त^e - तम् मै ४, १४, १७; शौ ६, ११८, २; पै १६, ५०, ४.

॥ अक्ष(क्ष-आ)वपु^f - पस्य काठ १५, ४.

॥ अक्ष(क्ष-आ)वापु^g - पस्य तै १, ८, ९, २; मै २, ६, ५; ४, ३, ८.

अक्षन्^h - क्षणि मै ४, ४, ३; - ॥ क्षन् तै ६, १, ९, १; - ॥ क्षभिः ऋ १, ८९, ८; १२८, ३; १३९, २ⁱ; २, २, ४; ९, १०२, ८; १०, २१, ७;

७९, ५; १२७, १; मा २५, २१; का २७, ११, ८; मै ४, १४, २;

काठ १३, १६; ३९, १५; कौ २, १२२४; - क्षाणि ऋ ७, ५५, ६;

पै ४, ६, ५; - क्षः ऋ ८, २५, ९; खि ५, ७, ४, ७; मा ४, ३२;

का ४, १०, ३; तै १, २, ४, १; ६, १, ७, ३; मै १, २, ५; काठ २, ६; क १, १९; - ॥ क्षणा मै २,

३, ६; - क्ष्णोः खि १, ११, ८; शौ १९, ६०, १.

अक्ष(न>)ण-वत्^j - ववते तै ७, ५, १२, १; काठ ४५, ३; - ववन्तः ऋ १०, ७१, ७; - ववन्तम् खि १, ५, ७; - ॥ ववान् ऋ १, १६४, १६; शौ ९, १४, १५; पै १६, ६७, ६.

१ अक्षर^k - रः पै १२, २, १; - रम् ऋ १, १६४, ४२; ३, ५५, १; खि ५, ३, २^l; ३; - रा ऋ १, ३४, ४; ७, १, १४; - राः शौ १३, ३, ६; - राणि मा २३, ५७;

३, ६; - क्ष्णोः खि १, ११, ८; शौ १९, ६०, १.

अक्ष(न>)ण-वत्^j - ववते तै ७, ५, १२, १; काठ ४५, ३; - ववन्तः ऋ १०, ७१, ७; - ववन्तम् खि १, ५, ७; - ॥ ववान् ऋ १, १६४, १६; शौ ९, १४, १५; पै १६, ६७, ६.

१ अक्षर^k - रः पै १२, २, १; - रम् ऋ १, १६४, ४२; ३, ५५, १; खि ५, ३, २^l; ३; - रा ऋ १, ३४, ४; ७, १, १४; - राः शौ १३, ३, ६; - राणि मा २३, ५७;

३, ६; - क्ष्णोः खि १, ११, ८; शौ १९, ६०, १.

अक्ष(न>)ण-वत्^j - ववते तै ७, ५, १२, १; काठ ४५, ३; - ववन्तः ऋ १०, ७१, ७; - ववन्तम् खि १, ५, ७; - ॥ ववान् ऋ १, १६४, १६; शौ ९, १४, १५; पै १६, ६७, ६.

१ अक्षर^k - रः पै १२, २, १; - रम् ऋ १, १६४, ४२; ३, ५५, १; खि ५, ३, २^l; ३; - रा ऋ १, ३४, ४; ७, १, १४; - राः शौ १३, ३, ६; - राणि मा २३, ५७;

३, ६; - क्ष्णोः खि १, ११, ८; शौ १९, ६०, १.

*) अर्वाक्ष आभिधानिक व्याख्यातारश्च (PW., BW., MW., W. Dr.) देवन-प्रकरणाकम् २ अक्ष- इति पूर्वपदं ब्रुवाणाश्चिन्त्याः स्युः । तादृशस्य प्रकरणास्याभावात् । तदपेक्षयाऽक्षि-पर्यायभूतस्याऽपरस्य तस्यैव शब्दस्याऽत्र ग्रहणं साधीयः स्यात् । भूयान् विस्तरस्तु वैशः द्र.

^b) 'अक्ष-वृद्धः' इति मूकोपा. । तस्याऽपि 'वृद्धदोहाः' इति कठश्रुति-निदर्शनेन व्याख्यानं प्रकरण-संगतं संभवेदित्यादि-विस्तरः वैशः अनुसंधेयः । मुपा. च शौ. भृत्या साम्याऽऽपादनेच्छया औत्कच्यं मूले द्र. ।

^c) तस. । 'थाथ-' (पा ६, २, १४४) इत्यन्तोदात्तः ।

^d) तस. । समासान्ते टच्चि चित्स्वरः (पा ५, ४, ६१; ६, १, १६३) ।

^e) सतस. । पूषप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^f) कर्मण्युपपदे आ/वपु+अक्ष (तु. पा ३, १, १३४) । आधादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

^g) नापूदि. अण् । कृद्-उपप्रस्व. (पा ३, २, १; ६, २, १३९) ।

^h) √ १ अक्ष+सनिः प्रत्यय औणादिकः प्रत्ययस्वरश्च (पा ३, ३, १; १, ३) । यद्वा √ २ अक्ष+अनिः (तु. पा ३, १, १५९) इत्यस्यां निष्पत्तौ सकारः प्रकृत्युपजनः स्यात् ।

पाणिनीयास्त्व अक्षि- इत्यतः कृताऽनङ्कविशादुदात्ताद् व्युत्पादयेयुः (पा ७, १, ७६) । प्रथमे कल्पे समानेऽर्थे समानाद् धातोः कृत्-प्रत्ययसुभिक्षजः किञ्चिन्मात्रं भिजानां बह्वंशेन सरूपाणां बहूनां नाम्नां मौलिक आभिर्भाव आस्थीयेत ।

उत्तरे तु मूलत एकस्य तथानिष्पन्नस्य प्रधानीभावितस्य नाम्नः सत इतराणि नामानि नैकैकिक-विकारमात्राणि स्युरिति विवेके सुदर्शे तारतम्य-प्रामाण्ये विविचां विमर्शः शरणायताम् ।

पाणिनीयास्त्व अक्षि- इत्यतः कृताऽनङ्कविशादुदात्ताद् व्युत्पादयेयुः (पा ७, १, ७६) । प्रथमे कल्पे समानेऽर्थे समानाद् धातोः कृत्-प्रत्ययसुभिक्षजः किञ्चिन्मात्रं भिजानां बह्वंशेन सरूपाणां बहूनां नाम्नां मौलिक आभिर्भाव आस्थीयेत ।

उत्तरे तु मूलत एकस्य तथानिष्पन्नस्य प्रधानीभावितस्य नाम्नः सत इतराणि नामानि नैकैकिक-विकारमात्राणि स्युरिति विवेके सुदर्शे तारतम्य-प्रामाण्ये विविचां विमर्शः शरणायताम् ।

पाणिनीयास्त्व अक्षि- इत्यतः कृताऽनङ्कविशादुदात्ताद् व्युत्पादयेयुः (पा ७, १, ७६) । प्रथमे कल्पे समानेऽर्थे समानाद् धातोः कृत्-प्रत्ययसुभिक्षजः किञ्चिन्मात्रं भिजानां बह्वंशेन सरूपाणां बहूनां नाम्नां मौलिक आभिर्भाव आस्थीयेत ।

उत्तरे तु मूलत एकस्य तथानिष्पन्नस्य प्रधानीभावितस्य नाम्नः सत इतराणि नामानि नैकैकिक-विकारमात्राणि स्युरिति विवेके सुदर्शे तारतम्य-प्रामाण्ये विविचां विमर्शः शरणायताम् ।

ⁱ) अत्र पाणिनीया मनुषि प्रातिपदिकस्य नकारलोपं ततो नुटं च कृत्वा (पा ८, २, १६) नुट-उत्तरस्य पिञ्जि-

हतस्य मनुपः स्वरं साधयेयुः । स्यादत्रैवं वाच्यं यथैके-षाम् अक्षन्तानां नाम्नां मनुषि नकारलोपो भवति न च भवत्येकेषामिति । ननु ततः किम् इति । उच्यते । नुटोऽनु-

शिष्टेरेवं निवार्यत्वं प्रसिध्येद् इति । ननु नुटोऽभावे तदुत्तरत्वाभावे कैमुतिके सति 'इस्वनुड्भ्याम्' (पा. ६, १, १७६) इत्युक्तो मनुपः स्वरो न स्यात् तेन च तद्व-

ल्लक्ष्यानुविधायित्वं तन्त्रस्य कथं प्रसिध्येद् इति । उच्यते । सति सिद्धे लक्ष्यविशेषाऽननुविधायित्वे तन्त्रस्यैवं चोद्यं स्यान्नान्यथा । न चेह तथात्वमिव तस्य प्रतीयेत । मनुप-

स्वरानुशिष्टेरेव शोधार्हत्वानुदर्शनात् । तथाहि, नुटो मनुपः स्वरोऽनुशिष्यमाणे सति वनन्-वत्-, वामन्-वत्-, ओमन्-वत्-, अमन्-वत्-प्रभृ. नलोपानन्तरं भूतपूर्व-

गत्याऽनन्तेभ्यो मनुषि नुडागमे कृते मनुपस् तदुत्तरत्व-सिद्धौ तत्स्वरे प्राप्ते तदभावेऽव्याप्तिदुष्टाऽनुशिष्टिः स्यात् ।

अतोऽत्रैवं वाच्यं यथाऽनकारलोपिभ्य आबुदातोभ्यो-ऽनन्तेभ्यः प्राति. मनुप पिञ्जित एव भवतीति । यथा निदर्शितेषु प्राति. अन्तोदात्तेभ्यस्तु तादृशेभ्यः प्राति.

मनुप उदात्तो भवतीति च । यथा उवन्-वत्-, अस्थन्-वत्-, दधन्-वत्-, आत्मन्-वत्-, ध्वस्मन्-वत्- प्रभृ. इति ।

अथाऽपि यथा मन्-प्रत्ययान्तानां प्राति. स्वातन्त्र्येण कृद्-भावो भवति, एवम् अक्षन्तानामपि प्राति. आदेशी-

भावाद्यतन्त्रं स्वतन्त्रं च तथात्वमङ्गीक्रियेतेति पुष्टपूर्वस्य पुनःपोषणमिव भवति ।

^j) √ १ अक्ष यद्वा √ २ अक्ष+स्वरः प्रत्ययः । प्रत्ययाणुदा-

तत्वेन मध्यस्वरः (पा ३, ७०; पा ३, १, ३) । अ-अक्ष-इत्येवं

पाणिनीयास्त्व अक्षि- इत्यतः कृताऽनङ्कविशादुदात्ताद् व्युत्पादयेयुः (पा ७, १, ७६) । प्रथमे कल्पे समानेऽर्थे समानाद् धातोः कृत्-प्रत्ययसुभिक्षजः किञ्चिन्मात्रं भिजानां बह्वंशेन सरूपाणां बहूनां नाम्नां मौलिक आभिर्भाव आस्थीयेत ।

उत्तरे तु मूलत एकस्य तथानिष्पन्नस्य प्रधानीभावितस्य नाम्नः सत इतराणि नामानि नैकैकिक-विकारमात्राणि स्युरिति विवेके सुदर्शे तारतम्य-प्रामाण्ये विविचां विमर्शः शरणायताम् ।

पाणिनीयास्त्व अक्षि- इत्यतः कृताऽनङ्कविशादुदात्ताद् व्युत्पादयेयुः (पा ७, १, ७६) । प्रथमे कल्पे समानेऽर्थे समानाद् धातोः कृत्-प्रत्ययसुभिक्षजः किञ्चिन्मात्रं भिजानां बह्वंशेन सरूपाणां बहूनां नाम्नां मौलिक आभिर्भाव आस्थीयेत ।

५८; का २५, १०, ५, ६; ॥ तै २, ४, ११, १; ५, ८, ३; ६, १, ५; ३, २, ९, १; २; ३; ४; ६, १, ६, ३; ६, ११, ५; ॥ मै १, ७, ३; ११, १०; २, ३, ७; ४, ४; ३, ६, ५; ४, ७, ५; ॥ काठ ९, १; १०, ७; १२, ५; १४, ४; २३, १०; ३४, १२; ॥ क ८, ४; ३७, १; -॥ रात् तै ५, १, ९, १; ६, १, २, ७; -॥ रे १, १६४, ३९; ६, १६, ३५; तै ६, १, ६, २; ॥ काठ २३, १०; १; क ३७, १; ॥ कौ २, ७४७; जै ३, २२, २; शौ ९, १५, १८; पै १६, ६९, ८; -॥ रेण १, १६४, २४; १०, १३, ३; शौ ९, १५, २; १८, ३, ४०; पै १६, ६८, २. [॥ अक्षीति, अष्ट, अष्टाचत्वारिंशत्, एक, एकादश, चतुर, चतुर्दश, चतुर्विंशति, चतुश्चत्वारिंशत्, त्रयो-

दश, त्रि, त्रिंश, त्रिंशत्, दश, द्वाविंशत्, द्वादश, द्वि, नव, पञ्च, पञ्चदश, शत, सप्त, सप्तदश, सहस्र.]

अक्षर-त्व- अक्षीति

अक्षर-पक्षि- -॥ कृत्तयः काठ ९, २; क ८, ५; -॥ कृत्तिः मा १५, ४; का १६, १, ६; तै ४, ३, १२, ३; मै १, ११, १०; २, ८, ७; काठ १४, ४; १७, ६; क २६, ५; -॥ कृत्तिम् मै १, ११, १०; -॥ कृत्तीः तै ५, ३, ८, २; ॥

॥ अक्षर-शस्त्रः (०) तै २, ५, ८, ३; मै ३, १, १; ७, ७.

॥ अक्षर-रा- -॥ रा ७, १५, ९; ३६, ७; -॥ राणां ३, ३१, ६; मा ३३, ५९; का ३२, ५, ५; मै ४, ६, ४; काठ २७, ९.

अक्षि- -॥ कृत्त ९, ९, ४; ॥ तै ५, ३, १२, १; २; ६, ४, १०, ५;

॥ काठ २७, ८; शौ १, ८, ३; १५, १८, २; पै ४, ४, ९; -॥ क्षिणी शौ १०, ९, १४; ११, ३, २; -॥ क्षिभिः काठ ३५, १; -॥ क्षीणि शौ ४, ५, ५; ६.

अक्षि-क- अन्

॥ अक्षि-पक्षि- -॥ पक्षि ६, १६, १८; १०, ११९, ६; काठ २०, १४; कौ २, ५७; जै ३, ६, ३.

अक्षि-भु- -॥ भुवः मा २३, २९; का २५, ६, ९; शौ २०, १३६, ४.

॥ अक्ष्या(क्षि-आ)मय- -॥ यः काठ २७, ८.

अक्षी- -॥ क्षी १, ७२, १०;

[११६, १६; ११७, १७]; १२०, ६; २, ३९, ५; १०, ७९, २; पै ६, ६, २; -॥ क्षीभ्याम् १०, १६३, १; खि ४, १०, ३;

तै ७, ३, १६, १; ॥ काठ १२, १०; शौ २, ३३, १; ११, ११, ४,

नन्-पूर्वत्वाभ्युपगमपक्षे 'नञो जर-' (पा ६, २, ११६) इत्यत्रोपसंख्यानम् द्र. ।

*) बस. पूर्वपदप्रकृतिस्वरः (पा ६, २, १)। उप. यद्र.

*) वीप्सायां शसि प्रत्ययस्वरः (पा ५, ४, ४३; ३, १, ३)।

*) असमस्तः कृत् नापूरा. द्र. । स्वरमात्रे विशेष इत्येकः कल्पः । अस्मिन् कल्पे प्रत्ययो निद् भवत्य् आद्युदात्त-करणः शेषं प्रकृत्यादि पूर्ववत् द्र. । तस्य अयं नन्-स्वरः (पा ६, २, २) इत्यपरः कल्पः । स्त्रियाम् अर्थविशेष-निर्लङ्घी विशेष्यगर्भविशेषणत्वेनैकस्य प्राति. अचान्तर-विशेष इव समजनि । तद्विस्तरः वैश. द्र. ।

*) १/अक्ष+सिन् प्रत्ययो नित्स्वरश्च (तु. पाउ ३, १५६; पा ६, १, १९७) । यद्वा २/अक्ष+इन् प्रत्ययः स्यात् (तु. अक्षन्- यटि.) ।

*) 'अक्षी' इति पठन् SIM. चिन्त्यः । एकवचन-सङ्ख्या ह्रस्वत्वं साधीयः स्यात् ।

*) 'अक्षभिः' इति बाह्वचः (१, ८९, ८) पाभे. ।

*) 'अक्षणि' इति बाह्वचः (७, ५५, ६) पाभे. ।

*) करकोपपदे १/अक्ष+क्त्वि. कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, ११६) ।

*) उस. । क्तिबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा. ६, २, १३९) ।

*) भु- इति ह्रस्वान्तं प्राति. अनुमन्वानो म. चिन्त्यः । अत्र च बाह्वचानां पाभे. अवधेयः । तद् यथा । काश्मीरीयमूलकोशे 'अक्षीभगो' इति पाठः । स एव च खि ५, २२, ४ इत्यत्र मुपा. । तदीयमूलकोशान्तरी-योऽपरः पाठः 'सत्यसाक्षीवगो यथा' इत्यपि भवति (तु. खि ५, २२, ४ टि.) । पूर्वस्मिन् पादे सक्थना प्रमाणभूतेन नार्या देशानस्य श्रावितस्योपमानमुखेनोपबृंह्यो मंत्रस्वारस्यात् सक्थि-साकक्ष्य-स्थापनाय 'सत्यस्याक्षिभुवा यथा' इति तृतीयान्तः पाठो मूलतः प्रवृत्त इति संभाव्यते । तजिश्चयस्तु भूयस्तरां याजुष-मूलकोशान्तेषणापेक्ष इति तत्परा अभि-युक्ता लब्धसंकेताः स्युः । शौ. तु 'सङ्कुला' इति नारी-विशेषणं श्रावयति । भूयिष्ठ-मूलकोशीय-साक्ष्यादपि स एव पाठो लब्धप्रतिष्ठो भवति । अतस्तच्छाखीयः पाठः 'अक्षिभुवः' इति प्रथमान्त एव साधुरिति विवेकोऽवधेयः ।

*) बस. । उप. यद्र. ।

*) द्विवचनमात्रे भूयते । नापूरा. ई इत्यादेश उदात्तः (पा ७, १, ७७) । यद्वा 'कृदिकारादक्तिनः' (पाग ४, १, ४५) इति बह्वादिष्व् अन्तर्भाष्य ङीष् प्रत्ययः द्र. । लक्ष्येऽविशेष उभयथाऽपीति दिक् ।

३; २०, ९६, १७; पै ४, ७,
१; १६, ५५, ३; ५६, ३; ५७, ३;
-क्ष्योः^a मा २१, ४८; का २३,
६, १; -क्ष्योः^a तै ३, २, ५, ४; ५,
५, ९, २; शौ ५, ४, १०; ६, २४,
२; १२७, ३; पै १, ३१, ४; -क्ष्योः^b
मै १, ६, ७; काठ २०, ६; क ३१,

८; शौ १, २७, १; ४, ३, ३; ५,
२३, ३; २९, ४; ६, ९, १; ७, ३७,
१; पै १, ५५, ३; २, ८, ३; ३३, २;
३; ९०, २; ४, २०, २; ६, ९, १^d;
७, २, ३^e; ८, ३, ८^f; १०, ७^g;
१३, ९, ५^h; १४, १७^h; १६,
५३, २^h; १६, ८^h; १३७, ३^h.

अक्षी-भगⁱ - मा: खि ५, २२, ४.
अक्षु^j - क्षु: ऋ १, १८०, ५; -क्षुम्
शौ ९, ३, ८; पै १६, ३९; ८.
अक्षु-जाल^k - लाभ्याम् शौ ८,
८, १८.
अक्षु-माला^l - लाभ्याम् पै
१६, ३०, ६.

^a) 'उदात्तस्वरितयोर्' (पा ८, २, ४) इति स्वरितोत्सर्गे
'उदात्तयणः' (पा ६, १, १७४) इति व्यवस्थापको निय-
मोऽनुशिष्टो भवति । तस्य नियमस्य विद्यमानेऽपि चारि-
ताथ्याऽवसरेऽस्मिन् प्रवृत्त्यभावः शुक्लयजुर्निघ्नः द्र.
शाखान्तरीयायास् तत्प्रवृत्तेरुपलम्भात् (तु. नाउ. रूपम्) ।

^b) स्वरितत्वं विभक्तेः सर्वनामस्थानत्वाद् उदात्तविष-
यत्वाभावाद् द्र. (तु. नापूटि.) ।

^c) इह मूको. 'अक्षौ' इति च 'अक्षौ' इति चापि
भवतः । तेन मूलतः २अक्ष- इत्यस्य अद्यर्थे सद्भावः द्र. ।

^d) मूको. 'अक्षौ' इति पाठो भवति । ततश्च 'अक्षौ'
इत्येवं-प्रकारको मौलिकः पाठ इत्यपि संभावनायोपलभ्येत ।
तच्चाऽपि शब्दरूपम् अक्ष- इत्यतो वा २अक्ष- इत्यतो वा
ज्ञातमिति संदेहः । तत्र 'मधुसंज्ञी' इति पार्श्व-
धृतं स्त्रीवृत्तं विशेषणपदं विनिगमकं स्यात् । यद्यनयो-
रुभयोर्बाऽन्यतरस्य वा स्त्रियाम् एतद् रूपं संभवेत् तदा
तदीयमिदं रूपं भवितुमर्हन्नन्यथा । ह्रस्वाऽवर्णाऽन्तस्य
तादृशं तावत् रूपं न संभवति । हलन्तस्य अक्ष- इत्यस्य तु
संभवति । अतस्तदीयमेतद् रूपमिति संभाव्येत ।

^e) 'अक्षौ' इति मूकोपा. । अत्र सञ्जियोग-पाठितात् स्त्री-
विषयाद् हलन्ताद् 'नास्' इति शब्दाद् भवेद् एतत् सुकल्पं
यथा अक्ष- इति शब्दस्य 'अक्षौ' इति रूपं विवक्षितं न तु
अक्षी->अक्ष्यौ इति । भवत्येव तादृशः शाखान्तरे पाठः
(तु. शौ ५, २३, ३) परंतत्र 'नास्' इत्यस्यापि स्थाने 'नासा'
इति रूपं प्रयुक्तम् उपलभ्यते । अत उभयोः शब्दयोर्विषये
तत्तच्छास्त्रीषः पाठे. इति वक्तुं पार्येत । यद्येवमभ्युपगमः
स्यात्तर्हि 'नास्' इति शब्दवत् अक्ष- इत्यपि शब्दः स्त्री-
विषयः स्यादित्यपि संभाव्येत (तु. पै ६, ९ इत्यत्रत्यस्य
मूकोपा. नापूटि.) ।

^f) 'अक्षौ' इति मूको. न तु तत्तद्वान्दसमानुकूल्यमिव
जायते । मुपा. अपि चिन्त्यः प्रमाणाभावात् । शौ ४,
६, १ इत्यत्र हि 'अक्ष्यम्' इति भूयिष्ठकोशानुमतः पाठो
भवति । सा. तु तत्र 'अक्ष्यम्' इति पपाठः । प्रकरणाच्चेह चक्षु-
रर्थ एवाऽपेक्ष्यते न तु तदाभितस् तादृशः कोप्यन्योऽर्थः ।

यथा पूर्वम् आञ्जनस्य वृत्र-कनीनिकया साम्यमुक्तमेवमधुना
तदीयं पर्वत-नेत्रत्वमुत्प्रेक्षितुमिष्टमित्यस्य सुवचत्वात् । अतो
द्वौ विकल्पौ भवतः । 'अक्ष्यौ' इत्यप्रामाणिकः पाठ एव
समीचीन इत्येकः । कोशीयः 'अक्षौ' इत्येव मौलिकः पाठ-
स्तदनन्तरं च 'स्वम्' इत्यस्य वाऽन्यस्य वा कस्यचिच्छब्दस्य
प्रमादजो भ्रंश इत्यपरः । तद् भूरिविभृशयोऽयं विषयः ।

^g) 'अक्षौ' इति मूको. स्पष्टं पठ्यते । तद्विशेषणतया
पार्श्वधृताद् दुरूहाद् 'नकरणी' इति शब्दादेतत्तावत्
सहं स्याद् यदत्र स्त्रीविषयस्य हलन्तस्य अक्ष- इत्यस्या-
ऽभीष्टं रूपम् 'अक्षौ' इति । पै १३, ६, ५ इत्यत्र 'मोक्षौ'
इति मूको. 'अक्षौ' इत्यस्यैव समर्थको भवेन्न तु कथमपि
'अक्ष्यौ' इत्यस्येति सुवचम् । पै १३, १४, १७; १६,
५३, २ इत्यत्र च स्पष्टम् 'अक्षौ' इत्युपलभ्यते । पै १६,
६६, ८ इत्यत्रत्यः 'अक्षम्' इति पाठोऽपि पूर्ववद् 'अक्षौ'
न तु 'अक्ष्यौ' इति संकेतयेत् । तत्रत्यो लेखकप्रमादश्च
पठ्यवसान-सुलभाऽऽलस्य-कारित इत्यपि संभाव्येत ।
पै १६, १३७, ३ इत्यत्र चान्ततः स्पष्टमेव 'अक्षौ' इति
पठितं भवति । प्रकरणसंगमनं च तत्रत्यम् अक्ष- इत्यस्य
स्त्रीविषयत्वे पर्यवस्येदित्यनुसंधेयम् (तु. यद्->यौ इत्यत्र
पै १६, १३७, ३ टि.) ।

^h) 'अक्षौ' इत्येव पाठः संभाव्येत । विमर्शः नापूटि. द्र. ।

ⁱ) अक्षिभू- इत्यत्र टि. गद्र. ।

^j) उन् प्रत्ययो नित्-स्वरश्च (तु. पाउ १, ६; पा ६,
१, १६७) । √१अक्षेर् व्युत्पत्तिपक्षे तु क्सुन् प्रत्ययः
(तु. पाउ ३, १५७) । स्वर उक्तः ।

^k) द्वस. । सामान्यः सामासिकः स्वरः (पा ६, १, २२३) ।

^l) मुपा. 'अक्षमालाभ्याम्' इति मूको. नोपातः शाखान्त-
रीयश्च पाठः (तु. नापूटि.) पूर्वाशतः स्त्रीकृत इत्यत्र को हेतुरिति
तु वयं न जानीमहे । वास्तविकपाठभेदानादाय प्रवृत्तानां शाखा-
नामेवंप्रकारकेण संमेलन-प्रयासेनाऽप्रामाणिकश्रुतिप्रवर्तन-
प्रसङ्गात् । 'अक्षमाला' चेहोपवर्ण्यमाना रुद्राक्षमालायाः
प्राक्तनतम-संकेतभूता स्यादित्यपि विमर्शापेक्षम् । यमुपा.
नापूटि. द्वस., मूकोपा. तु तस. स्याद् इति विशेषोऽपि सुगमः द्र. ।

अक्षोर ^a पै २, ८१, २.	२, ८ ^३ ; ९; ६, ३; ८, ९; १०, ३ ^३ ; कठ २०, ९ ^३ ; २१, ७; क ३१, ११ ^३ .	-या: तै ५, ३, ३, १ ^३ .
अक्षण ^b -		अक्षण ^b - क्ष्वम् शौ ४, ९, १.
अक्षण-यावन् ^c - -वान: ऋ ८, ७, ३५.	अक्षण-दुह ^d - -धुह ऋ १, १२२, ९.	[^० क्ष्व- आक्ष ^० .]
अक्षणया ^e तै ५, २, ७, ५ ^३ ; १०, ४; ५; ३, ५, ३ ^३ ; ४, ५, १ ^३ ; ६, २, ८, ३ ^३ ; ३, ६, ३; १०, ६ ^३ ; मै ३,	अक्षणया-स्तोम ^f -	२अक्ष- √ १अरा यद्.
	अक्षणया-स्तोमी(य→)या ^g -	आक्षण- -ये ऋ १०, २२, ११.
		अक्षणवृत्- √ २अक्ष द्र.
		अक्षत् √ कशा > क्षा < ख्या द्र.

^a) मुपा. भूयिष्ठवैकृत-विशिष्टो भवति । 'अक्षोर' अर-सम् (?अलसम्) अपलुप्यतु' इत्यस्मदीयः शोध-प्रस्ता-वश्च भवति । अक्ष- इत्यस्य च 'अक्षोर' इत्योसि रूपं द्र. । तु. अक्ष- इत्यत्र यस्या. टि. ।

^b) √ २, १ अक्षेरव्याप्त्यर्थाद् अतिविवेधनार्थाद्वात्य पर्ण-वल्गाऽम-रणाऽऽदिशब्दान्तरवद् औणादिके (पाउ ३, ६) न-प्रत्यये निष्पत्तिरित्यर्थः । एवं लघीयसा प्रत्ययेन संभवति निर्वाहे 'कृत्यश्रृम्भां कस्तनः' (पाउ ३, १७) इत्यत्र किमिति सानुबन्धो गुरुतरोऽन्यः प्रत्ययो विहित इति नैव सहम् इव प्रतिभाति । तस्मिन्नपि सति शब्दसिद्धावभेदो भवति । धात्ववयवभूतस्य संयोगादेः ककारस्य लोपे षस्य च कुत्वे प्रत्ययाऽऽदि-सकारस्य षत्वे च तत्संभवादित्यर्थः । यच्च √ २अक्षेर अभ्युपगमे वैशिष्ट्यं भवति यच्च √ १अक्ष इत्यस्य व्याप्तिसकृत्संघाताऽपराधस्याभ्युपगमे न तथा सुलभमिव भवतीत्यर्थ-विस्तरः वैश. अनुसंधेयः । यदपि शक. प्रामाण्येन PW. प्रभृतयोऽर्वाञ्चोऽस्य ङीब-विषयं भेदान्तरमाहुस्तदप्रमाणमिति सुत्यजमिव भवति । सहपठित-कृत्स्न-शब्दवच्चास्य विशेषणमात्रत्वं सुवचं भवति (तु. पाउ ३, १७) । यत्तु तत्रापि नपुंसकतया पाठो भवति तच्चिदैशसामान्य-परं न च ङीबमात्रतानिष्ठापर-मिति द्र. । यच्चाप्यस्य निष्पिपादविषयेव PW. √ अम्ब इत्यस्याऽऽवसानिकं संकेतमक्रषात् तच्चिर्मूलमिव भवति । कदाचित् ततः प्राणुदाहृतस्य वृउ. पाठस्याऽन्ते 'मुञ्चति' इति शब्देन ध्वनिसाम्यजनितभ्रमद्वारेण तदुत्थापितत्वा-दिति दिक् ।

^c) उस. √ या+वनिप् । कृद्- उपप्रस्व. (पा ६, २, १३६) । अक्षण- इत्यस्याऽत्राऽपि क्रियाविशेषणतया प्रयोगो भवति ततश्चापि ङीबतायोग इति सुवचमिव भवति ।

^d) इह अक्षण- इत्यस्य भावप्रधानो निर्देशो वक्तव्यः । ततश्च तिरोभावेन कौटिल्येनाऽसारल्येनेत्यादितृतीयान्त-सकृद्भीभूत-शब्दान्तरवत् क्रियाविशेषणतायोगः सुवचः । वाच् प्रत्ययश्चात्र तृतीयायै । चित्तवरेणान्तोदात्तः (पा ७, १, ३९; ६, १, १६३) द्र. ।

^e) उस. । क्तिवन्त- कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^f) नस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) ।

^g) तस्येदमित्यर्थे गहादेराकृतिगणत्वाच्च → ईषः प्रत्य-यस्तत्स्वरश्च (पा ४, २, १३८; ३, १, ३) ।

^h) तु. पै ६, ६, १ यत्राऽतिशयोक्तिमुखेनाऽऽजनस्य वृत्र-कनीनिकात्वं च त्रिककुत्-पर्वताऽक्षित्वं च धावितं भवति । इह तु तस्य केवलमुत्तरं विशेषणमभिप्रेत्य पर्वताऽक्षयत्वं श्रूयते । तद्वदिति विमर्शः किमेतद् 'अक्ष्वम्' इति । उच्यते । 'अक्षि अक्षे अक्षिणि वा भवं तदर्थं हितं वाऽक्ष्वम्' इति यत् प्रत्ययः (पा ५, १, ५) । प्रथमे कल्पे दृष्टिशक्तिपर्यायो भवेद् वाक्याऽन्वयश्च वृत्र-कनीनिकात्-दिशा दृष्टिशक्तिवाऽऽरोपपूर्वकमतिशयोक्त्यैव साध्यः । द्वितीये कल्पे तु वाक्यभेदेनाऽन्वयः द्र. । तद् यथा । 'पर्वतस्याऽसि' इति तत्-प्रभवत्वात्तदीयोऽसीत्याजना-ऽभिजनोपवर्णनपरमेकं वाक्यं कर्तव्यम् । 'अक्ष्वमसि' इति नेत्ररोगाऽपहरत्वात् तदर्थं हितमसीत्युक्तविशेषणाऽन्त-रोपवर्णनपरं चापरं वाक्यं कर्तव्यमिति । यद्वा भाव एव प्रत्ययः स्यात् । एवमप्यक्ष्णो दर्शन-साधकता-द्वारा तद्वा-वस्य दृष्टिशक्त्यव्यभिचारात् पूर्वोक्त एवार्थसामान्ये पर्यव-सानमिति कृत्वा तृतीयः कल्पो नेह विवेचनायोपलभ्येत । 'यतोऽनावः' (पा ६, १, २१३) इत्याद्युदात्तत्वं चेह द्र. । यत्तु क्वचित् (तु. W. इत्यस्य OP) तैतं स्वरितमिव प्रादर्शि तदपलक्षणीं च समस्तकल्पेन मूको. विस्वादि च द्र. । यदपि क्वाचित्कं मूलकोशीयं सायणीयं च साक्ष्यम् 'अक्ष्वम्' इति पाठं प्रत्युपस्थापयितुमुपलभ्यते (तु. W. पाण्डु. टि.) तदप्यसत् । अक्षर-नैयूत्यस्य दुर्वारत्वाच्छब्दोभावात् । यथास्थिते तु यथाः स्थान इयदेशकरणेन तस्य सुवारत्वं द्र. । यच्चाप्यन्ततः कश्चिद्वर्णनः (तु. W. संकेतः) 'अक्ष्वम्' इति वा 'अक्ष्वम्' इति वा शोधमाह तत्तु प्रमाणाभावात् । अन्यथा सम्यग् निर्वाहे संभवति सर्वथानपेक्षितत्वाच्च नितरां सुत्यजमिति दिक् । तु. अक्षी- > -क्षी इत्यत्र पै ६, ६, १ टि. ।

ⁱ) लिटि कानिचि चित्तवरेणान्तोदात्तः (पा ३, २, १०६; ६, १, १६३) । नुबभावविमर्शः √ १अक्ष इत्यत्र अक्ष. ।

अ-क्षत,ता- -तः ऋ ५, ७८, ९; १०, १६६, २; शौ १२, १, ११; पै १, ४५, २; छ, ६, ७; ५, ३०, ४; १२, ६, ५(?)^b; १३, ३, ११†; १६, ३४, ५; -तम् पै ५, ३०, ४; १४, १, १०; -ताः पै १६, १००, १२; -तानाम् पै १४, १, १०; -तौ पै १०, ९, ३.

अ-क्षतो(त-उ)दक^c -कः पै १०, २, ३

अ-क्षति- -तिम्^d पै १६, १००, २.

†अ-क्षतु^e -तुः पै १४, ३, ११.

अक्षन्^f -घस् द्र.

अक्षन्- -रअच् द्र.

अ-क्षय^g -ये शौ १९, ५२, ३; पै १, ३०, ३.

¶अ-क्षय^h -य्वम् मै १, ८, ६; काठ ३१, १५.

१अक्षर-, २अक्षरा-, अक्षि- -रअच् द्र.

अक्षाः अतिⁱ -चर् द्र.

अ-क्षित^j -क्षित मै १, ८, ६.

१अक्षित- -रअच् द्र.

२अ-क्षित,ता- -तः तै १, ६, ३, ३; ७, ३, ४; मै १, ४, ७¶; काठ ५, ५^k; ८, १३^l; क ८, १^m; शौ ४, ५, ७; ६, १४२, २; ९, १, ६; ११, १, २०; पै १६, ३२, ७; ९१, १ⁿ; -तम् ऋ १, ९, ७; ५८, ५; [६४, ६; ९, ७२, ६]; १३०, ५; ५, ५३, १३; ७, ६५, १; ८, ७, १६; ७२, १०; ९, २६, २; ३१, ५; ६८, ३; ७८, ३; ११०, ५; १०, १०१, ६; मा १८, १०; ३८, २६^o; का १९, ४, ३; ३८, ६, १^p; तै १, ६, ५, १; २, ४, १४, १; ३, १, १०, ३; ११, ७†; ४, २, ५, ५†; मै १, ४, २^q; ७^r; काठ ३८, १४†^s; ४०, ११; †कौ २, ८५७; ९५४; शौ ३, २४, ४^t; ७; २९, ४; ५; ४, २७, २; ७, ८६, ६; १८, ४, ३६; १९, ५४, ४; २०, ७१, १३†; पै १, १०२, ४; ४, ३५, २; ५, ४०, ८; ११,

५, ४; ८; १२, २, १४; १६, ७०, २; -तस्य शौ ७, ८०, ४; -†ता ऋ ३, ४०, ७; ९, ६८, ३; शौ २०, ६, ७; -ताः काठ ४०, १३^u; शौ १, १५, ३; ६, १४२, ३^v; ७, ८६, ६; १०, ६, १४; पै १, २४, ३; १६, ४३, ७; ७०, १०; -ताम् तै ३, ११, ३; मै ४, १२, ६; शौ ७, १७, २; ८५, २; १८, ४, ३२; -ते ऋ ९, ११३, ७; मै ३, २, ६¶; -तौ शौ ९, १, ७; पै १६, ३२, ६. [०त- अन्^w]

अ-क्षि(त→)ता-वसु^x -सुम् ऋ ८, ४९, ६; खि ३, १, ६.

†अ-क्षितो(त-ऊ)ति^y -तयः ऋ ८, ३, १५; मै १, ३, ३९; कौ १, २५१; २, ७१२; जै १, २६, ९; ३, ५८, ९; शौ २०, १०, १; ५९, १; -तिः ऋ १, ५, ९; ६, २४, १; शौ २०, ६९, ७; -तिम् ऋ ४, १७, १६.

^a) तस.। नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. <✓क्षण् यद्र.।

^b) ओषधि-प्रकरणे 'ताः' इत्येव पाठः संभाव्येत।

^c) बस.। 'अक्षतु' इत्यस्य ✓रअच् इत्यत्र टि. गद्र.।

^d) मुपा. किमिति संदिग्ध इति नैव विस्पष्टमुक्तं भवति। मूलतोऽयमेव पाठः स्यादित्यत्र तु. २अक्षित- > -तः इत्यत्र पै १६, ६१, १ टि.। यथा तत्र ब्रह्मौदनोऽक्षत-तया प्रतिपादितो भवति तथैवेह पञ्चौदनस्य (स्वयमक्षत-तयैव) अक्षतिप्राप्तिद्वारा प्रतिपाद्येत। यथा च तत्र शाखान्तरीयपाठधृतिरप्रमाणा भवति तथेह संदेहोत्पादनमहेतुकमिति सर्वं निरवयम्।

^e) अन्यत्र प्रसिद्धि-रहितोऽयं निगमः। ✓क्षण् इत्यस्मात् तु-प्रत्ययेनौणादिकेन क्षतु- इत्यस्य भावे निष्पत्तिः स्यात् ततश्च 'क्षतौदना क्षतुमुक्ता क्षतिरहिता' इत्येवं विशेषणतामुखी प्रकरणसंगतिरबाधा स्यात्। तथाविधा शतौदना भवतात्प्रामाण्य इत्यातिशायनिकाऽऽक्षीः पर्यवसानश्च मन्त्रस्वरसः द्र.।

^f) तस.। पूषप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. <✓१क्षि यद्र.।

^g) तस.। शक्यार्थे ऋति यान्तादेशे नञ्-स्वरं बाधित्वा 'कृत्योक्त' (पा ६, २, १६०) इत्यन्तस्वरः।

^h) बस.। अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. भावे क्षिप् द्र.।

ⁱ) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. कान्तम्।

^j) मुपा. शाखान्तराद् (तु. शौ ११, १, २०) इह धृतः। मूलकोशीयः पाठस्तु 'अक्षतः' इति भवति। शाखा-द्वयप्रामाण्यान्मन्त्रस्यास्य मौलिकत्वप्रसिद्धौ सत्यामप्यक्ष-ताक्षितयोः कतरो मौलः पाठ इति विमर्शाहो विषयः। तात्पर्ये विशेषाभावाद् विनिगमकान्तराभावे यथाशाखं त्वध्येतव्यं भवति। एवं सति किमिति तथा नेहाकरीति न जानीमहे। तु. अक्षति- > -तिम् इत्यत्र पै १६, १००, २ टि. यत इहापि कौशः पाठ एव मौल इति विनिगमन-याप्युपलभ्येतेति दिक्।

^k) 'अनुपक्षितम्' इति पाठे. (ऋ १०, १०१, ५)।

^l) अक्षित-वसु- इति पपा.। बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। अथवा तस. नञ्-स्वरः स्यात् (पा ६, २, २) उप. च बस. स्यात्। उभयथापि स्वरं च तात्पर्यं च सामान्यं द्र.। पूष. दीर्घस्तुपसंख्यानोत्सर्गसूत्रे (पा ६, ३, १३७) निदर्शयितव्यः।

^m) समास-स्वरार्थं नापूटि. द्र.।

अक्षितव्य- ✓ १अक्ष द्र.

१अ-क्षिति^a- तयः तै २, ४, १४, १; मै ४, ९, २७; १२, २; काठ १०, १२; पै १, १०२, ४; -ति क [१, ४०, ४; (५, ३४, ७)] [(३, ९, १) ८, १०३; ५; ९, ६६, ७].२अ-क्षिति^b- तये पै १६, ७०, २; १०; -तिः का २, ३, ८; तै ४, ७, ४, २; मै २, ११, ४; काठ ५, ५; १८, ९; क २८, ९; शौ ११, ९, २५; १०, ४; २६; पै ५, ४०, ७; १६, ८४, ४; ८५, ४; ८७, ६; -तिम् खि ४, १२, २; ११ तै १, ७, १, ६; ३, ४; मै ४, ९, २७; १२, २; काठ १०, १२; शौ १८, ४, २७; पै ५, २८, ८; ४०, ४; ५; -त्यै मा ६, २८; का ६, ७, ६; तै १, २, १३, २; ६, ३, ३; ७, ३, ४; ६, ४, ३, ४; मै १, ३, १; ४, ५, २१; काठ ३, ९; ५, ५; ८, १३; क २, १६; ८, १.अ-क्षित्यत्^c- यन्तम् क ४, १७,

१३.

अक्षी- ✓ २अक्ष द्र.

अ-क्षीयमाण,णा^d- णम् क ३, २६, ९; तै ३, ३, ११, ४; शौ ७, २१, ३; पै ५, ४०, ४; -णस्य तै १, १, १०, २; काठ, क १, १०; -णा क १, १५४, ४; -णाः मा १७, ३; का १८, १, ४; तै ४, ४, ११, ४; मै २, ८, १४; काठ ४०, १३; -णे पै २, २३, ५.

अक्षु- ✓ २अक्ष द्र.

अ-क्षु^e- क्षु मा १८, १०; का १९, ४, ३; तै ४, ७, ४, २; ५, ४, ८, २; मै २, ११, ४; ३, ४, ११; काठ १८, ९; क २८, ९.अ-क्षुध्य^f- ध्याः शौ ७, ६२, ४; ६; पै ३, २६, ३.१अ-क्षुध्यत्^g- ध्यताम् मै १, ६, ३; ५; -ध्यन् तै ५, ४, ४, १; काठ २१, ७.अ-क्षेत्रधिद्^h- वित् क ५, ४०, ५; १०, ३२, ७.अ-क्षेमⁱ- मम् पै १४, २, ३.

१३; काठ २०, ७; २५, ५; २८, १; ३१, १०; क ३१, ९; ३७, ७; ३९, २; ४४, १; ४७, १०; -काः तै ७, ४, ११, २; ५, ९, १; मै ३, ८, ६; ४, २, १४; काठ ३३, ३.

१अ-क्षोधुक,का^j- कः मै १, ४, ११;

६, ४; ५; ११; ३, २, ७; ४, १,

?अक्षौर, अक्षण, अक्ष्य- ✓ २अक्ष द्र.

?अक्षिल्ली^k- ली शौ २०, १३४, ६.अ-खनत्^l- नन्तः^m क १०, १०१, ११.अ-खर्व,र्वाⁿ- र्वम् क ७, ३२, १३;शौ २०, ५९, ४; -र्वा^o मै ३, ७,

४१; -र्वेण तै २, ५, १, ७१.

१अ-खलति^p- तिः काठ २८, ८; क ४४, ८.अ-खात्^q- तम् शौ ५, १३, १.अ-खि(द्र→)द्रा^r- द्राः तै ३, ५, ८, १; काठ २९, ५; ३९, ३; क ४५, ६.

^a) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. क्षिति- < ✓ १क्षि+कर्तरि क्तिच् औणादिकः यद्र.। एवं किल नाउ. क्तिञ्चोत्तरपदात् सुभेदेऽस्मिन् प्राति. यदिह सा. (क १, ४०, ४) बस. इति च 'नञ्सुभ्याम्' (पा ६, २, १७२) इत्यनुशिष्टः स्वरश्च छन्दसि सर्वविधिविकल्पाच्च भवतीति चाह, तन्निष्प्रयोजनप्रयासमात्रं द्र.। एवमर्वाञोऽपि GW. प्रमृ. इह क्तिजन्तम् उप. अविविच्यन्तश्च चिन्त्या इति किमु वक्तव्यम्।

^b) उप. भावे क्तिञ्चन्तम् इतिमात्रम् नापूटि. विशेष उक्तपूर्वो भवति। शेषं तत्र गतम्।

^c) तस.। नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. < ✓ २क्षि यद्र.।

^d) उप. कर्मणि शानच्। स्वरः एपूटि. द्र.।

^e) नापूटि. समासस्वरौ। उप. ✓ १क्षुध्+भावे क्तिच् यद्र.।

^f) बस.। नञ् उत्तरं क्षुध्+यत् (पा ५, १, ६७) यद्र.। अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. गृहविशेष- षणं समासश्च गृहविशेषणमित्यभिसन्धिः। तस. उप. गृहविशेषणं सद् गृहविशेषणतयोपचरितमिति दवीयांस- मिव मार्गं संकेतयन् सा चिन्त्यः। तदुक्तदिक्षा 'ययतोअ'

(पा ६, २, १५६) इत्यन्तोदात्तोऽविशेषः। यदपि उप. य-प्रत्ययान्ततया तेन प्रत्यपादि, तदप्यलक्षणं स्यात्। यत्-प्रत्ययौत्सर्ग्यदर्शनात्। अत्राऽर्वाञः (तु. MW.) उप-चारसंकेतमङ्गुर्वाणा एव तस. इति यद् भण्येयुस्तन् नितराम-पुष्टमिति दिक्।

^g) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. शत्रन्तं यद्र.।

^h) तस.। औत्सर्गिको नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)।

ⁱ) तस.। उप. यद्र.।

^j) 'कृत्योक्त' (पा ६, २, १६०) इति नञ् उत्तरस्य उक्त-प्रत्ययान्तस्यान्तोदात्ताऽनुशिष्टेरपवाद उः। नञ्-स्वरः सामान्यः द्र. (पा ६, २, २)।

^k) कौन्तापान्तरसामान्येन वैकृतभूयस्त्वयुतः पाठः। अशिक्क्षु- प्राति. अत्र स्याद् इति RW. (तु. संटि.)।

^l) तस.। नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) उप. यद्र.।

^m) यत्तु GW. 'अखनन्त' इति मुपा. इति मन्यमानो लक्षि रूपमाह तच्चिन्त्यम्।

ⁿ) मुपा. चिन्त्यः। मिथ्यास्वरदुष्टत्वात्। तुटि. अकाणा- इत्यत्र।

अ-खिद्रयामन्- -मभिः ऋ १, ३८, ११.

अ-खिल^b- -लः पै ५, ३, ८.

?अखल^c

अखल-ल^d-

अखली/१कृ^e, अखली-
कृत्य ऋ ७, १०३, ३.

✓अगृ-अङ्ग-टिद्र.

अ-ग^f-अगस्ति-द्र.

¶अ-गत^g- -तः तै ५, १, ५, ८; ६, १, १, ५; काठ १९, ५; क ३०, ३; -तम् तै २, ६, ३, ५;

-ऽतस्य शौ ११, १२, १६; १४, २, ७४.

¶अ-गतश्री^h- -श्रीः तै २, ५, ४, ४.

¶अ-गता(त-अ)सुⁱ- -सुः मै ४, ७, २.

अ-गदु^j- -दः शौ ४, १७, ८; ५, २९,

६-९; पै १, ५८, ४; २, २६, ५;

५, ९, ५; १७, ६; १८, ५⁺; १३,

९, ७; ८; ११; १५, १५, ९;

-दम् ऋ १०, १६, ६; ९७, २;

मा १२, ७६⁺; का १३, ६, २⁺;

तै ३, ४, ९, ३⁺; ४, २, ६, १⁺;

५, ७, १३, १; मै २, ७, १३⁺;

काठ १६, १३⁺; ५३, ३; क २५,

४⁺; शौ ५, ४, ६; ६, ९५, ३;

१८, ३, ५५⁺; पै २, २६, ३; ११,

६, २⁺.

¶अ-गर्तमित्^k- -तम् काठ २५, १०;

२६, ५; क ४०, ३; ४१, ३.

अ-गव्युत्ति^l- -ति ऋ ६, ४७, २०.

अग(ऽ)स्ति^m- -स्तिम् शौ ४, २९, ३;

४, ३८, ३; -स्तीः पै ८, १२, ७.

अगस्यⁿ- -स्य ऋ १, १७०, ३;

-स्यः ऋ १, १७९, ६; १८०, ८;

७, ३३, १०; खि २, १, ७; मै २,

१, ८⁺; काठ १०, ११⁺; शौ

४, ३७, १; १८, ३, १५; पै १३,

४, १; -स्यम् ऋ ८, ५, २६;

-स्यस्य ऋ १०, ६०, ६; खि ५,

३, ६; तै ७, ५, ५, २⁺; ¶मै २,

१, ८; ४, २, ९; ¶काठ १०, ११;

३४, ४; शौ २, ३२, ३; ५, २३,

१०; पै २, १५, ५; ९, ७, ७;

-स्ये ऋ १, ११७, ११; १८४,

५; -स्येन पै १०, १२, ५.

भागस्य^o- -स्यः पै ८, १५, २.

अ-गिरौ(रा-ओ)कस्^p- -कसः ऋ

१, १३५, ९.

?अ-गु^q-

?अगुवाक^r- -के पै २, २०, ३.

¶अ-गुप्त^s- -सम् तै ५, ६, ६, २.

अ-गृभी(←ही)त^t- -तः ऋ ८, ७९, १

^a) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. सोपपदे
✓या+मनिन् प्रत्ययः।

^b) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) उप. यद्र.।

^c) इष्टजन-संदर्शनाऽऽदि-जात-प्रमोदविशेषसूचकतया
क्रियमाणास्य शब्दविशेषस्याऽनुकरणम्। तु. नाउ. टि.

^d) अखल-इति शब्दाऽनुकरणं लातीत्यर्थः विशेषणता-
वचनोऽयं शब्दः द्र.। यत्तु सा. अनुसरद्भिः कैश्चित्
(तु. PW., BW., GW., MW.) समप्रस्याऽस्य अखल-
इति शब्दस्य शब्दविशेषाऽनुकरण-स्वरूपता प्रत्यपादि तद-
सत्। उदाह्रियमाणायां श्रुतौ हि पुत्रदर्शनेन पितुरनखल-
स्याऽखलीभावो निदर्शितो भवति। एवं तावद् अखले-
त्येतद्-विशिष्टत्वे तस्य तात्पर्य-पर्यवसानाद् विशेषणतावच-
नोऽयं शब्दः द्र.। एवं च सति कर्म शब्दाऽनुकरणमात्रः
अखलेति शब्दोऽव्ययतया प्रयोगमर्हेत्। यथा खादकरोतीति
खादिति करोतीति वा भवत्येवं स्यात्ताम अखलकरोतीति
अखलेति करोतीति वा। अखल-शब्दस्तु अखलेति
शब्दाऽनुकरणाद्युक्तत्वमुखेन पितृविशेषणता-वचनतामापा-
दितस्ततोऽन्यो नाऽव्ययमिति सुवचम्।

^e) अनखलम् अखलं करोतीति षिबः द्र. (पा
५, ४, ५०)। एवं चैनं प्रत्ययार्थं शब्दाऽऽभासकल्पनया
तिरोभावयन्तः सा. तदनुगताश्चार्वाकानां कैश्चित् (तु.
PW., MW. प्रभृ.) नितरां शोच्या भवन्ति। यत्तु MW.

‘अखलीकृत्या’ इत्येवं व्यबन्तं दीर्घमाह। तदसत्।
दीर्घाऽऽदेशस्य छन्दोऽर्थं सांहितिकमात्रत्व-दर्शनात्।

^f) नञ्-पूर्वाद्✓गम्+ङः।

^g) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^h) समास-स्वरौ नापू. द्र.। उप. बस. इत्येव विशेषः।

ⁱ) ‘अरपाः’ इति बाहुचः (१०, १३७, ५) पाभे.।

^j) तस.। उप. गर्त-पूर्वाद्✓मि+क्लिप् प्रत्ययः।

^k) पपा. अनवगृहीतः। अग+✓२अस+तिन्
प्रत्ययः (पाउ ४, १८०) शकम्बादिस्वात्पररूपे कृद्-
उपप्रस्व. (पा ६, १, १६७; २, १३६)। विस्तरस्तु
वैश. द्र.।

^l) =अगस्ति- इति। स्वार्थे यप् प्रत्ययः। स्वरः
पूर्वावस्थः।

^m) ‘अव्ययक-’ (पा ४, १, ११४) इत्यपत्येऽर्थे अण्
प्रत्ययः।

ⁿ) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. बस. तृ.
अलुक् च।

^o) अनभिमतमपि मतान्तर-संकेतार्थमङ्कितम् द्र.। तु.
अगो- इत्यत्र टि.।

^p) अनु-वाक-इति पाठः संभाव्यते। तयो रुद्र-भवयोर-
नुवाके तदीयाऽऽज्ञा-वचनाऽनुपालन-द्वारेण तदनुवचन-
मात्रताऽधिकृताः स्यामेत्यर्थस्य सुगमत्वात्।

†अ-गृहीतशोचिस्^a - -विषः ऋ ५, ५४, ५; -विषम् ऋ ५, ५४, १२; ८, २३, १; कौ १, १०३; जै १, ११, ७.
अ-गृहीत, ता^b - -तः काठ ३५, १०; क ४८, १२; -ताः तै ३, २, १, २; ६, ४, २, १; मै ४, ५, १; -तैः ७, ३, १९, १; २०, १; काठ ४३, ९; १०.
†अ-गृहीत्वा^b तै ३, २, १, २; ५, ७, ९, १; मै ३, ९, १.
†अ-गो^c - -गोः ऋ ८, २, १४; कौ १, २२५; २, ११५५; जै १, २४, ३.
२अ-गो^d -
अगो-ता^d - -ताम् काठ ३८, १३; शौ ४, १७, ६; पै ५, २३, ८; -तायै ऋ ३, १६, ५.

†अ-गोअर्घ^e - -घेम् तै ६, १, १०, १^१.
अ-गोपा^e - -पाः ऋ २, ४, ७; ७, १८, १०; -पाम् ऋ ३, ५७, १.
†अ-गोरुध^f - -धाय ऋ ८, २४, २०; जै ४, १७, ८; शौ २०, ६५, २.
†अ-गोह्य^g - -ह्य ऋ १, १६१, १३; †कौ^h १, ३९३; २, ५९७; †जैⁱ १, ४४, १; ३, ४८, १३; -ह्यः ऋ ८, ९८, ४; शौ २०, ६४, १; -ह्यम् ऋ १, ११०, ३; १०, ६४, ३; -ह्यस्य ऋ १, १६१, ११; ४, ३३, ७.
अग्ध^j -
अग्धा(ग्ध-अ)द्^k - -ग्धात् तै ३, ३, ८, २.
अग्ना^l, अग्नाथी^m, अग्नि-
अग्निⁿ - -मयः ऋ १, ५०, ३; ५९, १; १२३, ६; १२७, ५; १६४, ५१; २,

२८, २; ३४, १; ३, २२, ४; २६, ४; ४, ४५, ५; ५, ६, ६; ८७, ३; ६, ७; ६, ६६, २; ७, १, ४; ७२, ४; ८, ३, २०; १९, ३३; २८, २; ४३, ४; ५; १०, ३५, १; ६; १३; ४६, ७; ८८, १८; मा ८, ४०†; १२, ५०†; १३, २५†; १४, ६†; १५†; १६†; २७†; १५, ५७†; १८, ३१; ६७; ३३, १†; २†; ५२; ३५, ८; का ८, १५, १†; १३, ४, ६†; १४, २, ११†; १५, १, ५†; ४, ३†; ८, ५†; १६, ७, १†; २०, १, २; ४, ९; ३२, १, १†; २†; ४, ९; ३५, ४, ७; तै १, ७, ७, २; २, ५, ८, ६†; ३, २, ८, ३; ४, २, ४, ३†; ४, ११, १; २; ७, १२, १; ५, १, ८, २†; ५, ७, ४; ९, १†; ७, ८, २†; ९, ३†; १६, २, ७, ३; ३, १, ३; मै १, ३, ३३†;

^a) समासस्वरौ नाउ. द्र. । उप. बस. इत्येव विशेषः ।

^b) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^c) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । अत्र यस्था. व्युत्पाद्यमानस्य उप. स्तुतिस्तोत्रन्यतरस्मिन्नर्थ औप-चारिकी वृत्तिः द्र. (तु. निघ १, ११; ३, १६) । यत्विह सा. 'गो-' इति प्राति. √गै इत्यस्मान् निष्पादयन्नपरमिव गो-शब्दं बोधयामास तद् मौलिक-प्रमाणान्तराभावे विमर्शविशेषाऽपेक्षमिव वाच्यम् । भूयानप्येतद्-विस्तरः वैश. अनुसन्धेयः । यदिह बस. इतीवाभिसन्धाय PW. प्रभृ. अर्वाञ्चः (तु. ORN) अगु-इति (GW. अगो- इति वापि) प्राति. आहुस्तच्चिन्त्यं भवति । तथात्वे ह्यन्तोदात्तः स्यात् (पा ६, २, १७२) । यथा स्वरतस्तत्-सकले सुगु- इति प्राति. श्रूयते (तु. ऋ १, १२५, २) ।

^d) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । गोद् ह्रस्वाऽभावः उस्सं. (वैतु. पा १, २, ४८) । अगो-ता- इत्यत्र तलि स्वरऽ-विशेषः (पा ६, १, १९३) । सा. तु गोस्तद्वति वृत्तिं पश्यन् १अगो-+तल् इत्येवमाह (तु. ऋ ३, १६, ५) । तद्विमृश्यम् ।

^e) 'सु' (<सह)-गोपा- इति मूलतः बस. सतो नञ्-पूर्वत्वे तस. स्याद् नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । अज्मध्य-सकारलोपश्च प्राकृतिकः द्र. । यद्वा 'नञ्सुभ्याम्' (पा ६, २, १७२) इत्यत्राऽपवादमुपसंख्यानं बस. एव स्यात् ।

^f) तस. नञ्-स्वरश्च (पा ६, २, २) । उप. उस. गो/रुध्

इत्यस्मात् कर्तरि कः प्रत्ययः (पावा ३, २, ५) ।

^g) '-ह्यः' इति बाह्वचः पाभे. नाउ. रु. द्र. ।

^h) होमेनागतम् अग्धमित्यभिप्रायेण सा. व्याचष्टे । एवं चात्र अग्नि-ध- इत्यस्यैव मथ्यवर्त्तिनो 'नि' इत्येतस्य लोपात्मको विकारः स्यात् । 'अग्नौ धीयते' इति चास्य व्याख्यानं सुलभम् । अनुपदम् 'अहुताद्' इत्यस्य शब्दस्य श्रवणाच्च 'हुताद्' इत्यर्थे 'अग्धाद्' इत्यस्य प्रयोगः सुकल्पः । यत्तु MW. सायणीयं व्याख्यानं दग्ध- इत्यस्माद् अनर्थान्तरमित्याह, तन्न । दग्धमात्रात् सायणोक्तदिशा हुतपर्यायभूतस्य 'अग्धस्य' भेद-दर्शनात् । अथवा, गध- इति √घस् इत्यस्य छान्दसं कान्तं रूपं भवेत् (तु. MW. अग्धाद्- इत्यत्रैव) । यथा 'सुगिधश्च मे' (मा १८, ६) इत्यत्र किमि भाव-वचनस्य 'गिध' इत्यस्य श्रवणं भवति । एवं च न गधम् अग्धम् इति कृत्वाऽन्येन केनाप्यजग्ध- पूर्वम् अग्नेरेव कृते प्राथम्येन समर्पितमित्यर्थपर्यवसानाद् हुतेत्यर्थलाभः सुलभः । प्रथमे सायणीये कल्पेऽन्तोदात्तता द्वितीये चाऽऽद्युदात्ततेत्यर्थसाम्येऽपि भूयान् विशेषः । निहत- पूर्वपदमात्रतया श्रवणोपलम्भाद् विनिगमनाऽन्तरस्य चा-ऽदर्शनात् कतरो योगः साधीयानिति विवेक्तुं नोपलभ्यते ।

ⁱ) कारकोपपदे √अद्+विद् । कृद्-उपप्रस्व. (पा ३, २, ६८; ६, २, १३९) ।

^j) √अङ्+निः प्रत्ययो नलोपः प्रत्ययस्वरश्च (पाउ ४, ५० पा ३, १, ३) । निर्वचनान्तराणि च वैश. द्र. ।

६, २५; ७॥; २, ३, ८; ७, ११†; ८,
१२५; १२, १; १३, २, ६; ८, ५;
६; १०; ९, १; ४, १, १४॥;
१४, ११†; काठ ४, ११†; ७, १४३;
१६, ११†; १७, १०५; १८, १३; १९,
८॥; २०, १॥; २१, ४॥; २२, १०;
क ३, ९†; ६, ३३; २५, २†; २६, ९५;
२९, २; ३०, ४; ६॥; ३१, ३॥; १९॥;
३५, ४; कौ ३, ५, ८†; शौ २, ३५,
१; ३, २१, १; ७, ६९, १; ८, १, ११;
९, ४, १८; १०, ५, २१; १२, १, १९;
३७; ३, ५०; १३, २, १८†; १६, १,
१; १८, ४, १२; १३; १९, ९, ११;
१२; १६, २; २७, १५; २०, ४७, १५†;
पै १, ८८, ३; २, ४०, ४; ३, १३, ६;
२३, ४; ६, १८, २; ९, २३, ६; १०,
८, ५; ९, १; ६; १२, ७, १३; १३,
३, १६; १२, १; ११; १६, २, १;
२५, ८; १२९, ९; -ॐमयः मा ५, ३४;
का ५, ८, ५; -ॐमयः मा ५, ३४; का
५, ८, ५; -मये क १, ७४, १; ७७,
१; ७८, ५; ७९, १०; १२७, ४; १०३;
१४०, १; १४३, १; ३, २, १; ६, १;
१०, ५; १३, १; ४, ५, १; ८, ५; ५,
५, १; ११; ७, १; १२, १; १६, १; २५,
७; ६, ३, २; ८, १; १०, ३; १६, २२;
४८, १; ७, ३, ७; ४, १; ५, १; ८,
६; १३, १; १४, १; १५, ४; ६२, २;
८, १९, ५; २२; २३, १५; २४; [२३,
२३; ४३, ११; ४४, २७; १०, ९१,
१४]; १०३, ६; ८; १०, ८०, ७; ८५,
४१; १८७, १; खि ४, ९, ३; ५, ७,
२, ११†; ४, १५५; मा १, १०; १३;
२, १; २०; २९; ३, २†; ११; ४, ७;
५, १; ६, ३२; ७, ४७; ८, ३८३; ४७;
१०, ५; २३; ११, ५९; ६६; १४, ७;
१५, २९†; २०, ७८†; २२, ६; २७;
२३, १३; २४, १६; २३; २४; २६,
९†; १२†; २७, ४२†; २९, ५९;
६०३; ३०, २१; ३८, ११; ३९, १;

का १, ३, ७; ४, ३; २, १, १; ५, २;
७, १; ३, १, २†; २, ५†; ३, १; ४,
३, १५; ५, १, १; ६, ८, ३; ८, १२,
१†; १३, १†; २२, १; ९, २, ७; ११,
४, २; ७, ३; १२, ५, १०; ७, १; १५,
२, १†; १६, ५, १०†; २२, ७, १२†;
२४, २, १; १३, १; २५, ४, २; २६,
४, १; ५, ३; ४; २९, ५, ११†; ३१,
५, १†; ७, १; ३४, ४, ३; ३८, २, ५;
३९, १, १; तै १, १, ३, १; ४, २; ५,
१; ८, १; ११, १; १४, ४†; २, २,
१५; १०, १; ३, १४, ७†; ४, १३, १†;
२९, १†; ५, ५, १†; १०, १; ८,
४, १॥; ७, २; १०, १॥; १३, ३;
१५, २; १६, २; १२, २, २, १†;
३†; ४; ५†; ३, १†-३†; ४; ४, १†;
२†; ३†; ४†; ५†; ६; ७†; ८; ११, ६;
३, २, ८; १५; ४, १, २†-४†; ३,
३; १०, २; ५, ४, ५; ५, २; ६, २,
१; ३, ३†; ६, ५†; ११, ४†; ३,
२, ४, १; ३; ११, १†; ४, १, ५, ४;
९, १; २, ५, ६; ३, ४, ३; ४, ४, ४†;
५, ३, १०, २॥; १४, ५, ४†; ९, १;
५, १९, १; २४, १; ६, १५, १; ६, १,
२, १; २†; २, १, ३; ७†; ३, ५, १॥;
३; ७, १; ७, १, १२, १; १४, १; १६,
१; १७, १; २०, १; ५, ७, २†॥; १४,
१†॥; २१, १†॥; २२, १†॥; २३, १;
२४, १; मै १, १, ३; ५; ६; ११; २,
२†; ६; ३, ३; ३१†; ३६; १४, ११;
१३; १५†; ५, १†; ६, २; ७; ८॥; ७,
२॥; ८, १; २॥; ७†; ८†; ९†; ९,
४†॥; १०, १; ८॥; १५॥; ११, १०;
१२, १, २†; ३†; १०†; ११; २, ६;
१३†; ३, १; ५; ६†; ४, ८; ५, ६; ९;
११†; ६, ३; ४॥; ६॥; ११; १२; १३†;
॥७, ६; ७; १४; ॥८, १†; १३, ९; १३;
३, ११, १; ९†; १०†; १३, १०; १४, ९†;
६, ४†; ७, १॥; ९; १०॥; १०, ३†॥;
११, ४†; १२, २; ७; १३, १४; १४, ४;

५; १५, १०; ११; ४, १, ५†; ६†॥;
१३; ४, ६; ७; ५, ४; ७, ७; ९, ८;
†११, १; †१३, ९†; †१४, ३†; काठ १,
३-५; ८; ११; २, २†; ८; १५; ३,
१०; ४, ११†; ६, २†; ६†; ८; ९; ७,
५; ६†; १२†; १४; १६†; ८, १; ६;
८†; ९†; ११; १५; ९, ५; ६; ९; ११;
१०, ३†; ४†; ५†; ६†; ७†; ११, १†;
३; ८; १०; १२, १; १५; १३, १; ३†;
१३†; १५, २; ३; ५; ७; ८†; ९; १६,
५; ७; १७, १†; १९, ८; ९†; १०;
१२†; २१, ८; १०†; २३, २†; ५; ८;
२४, ८; २९, ७; ३०, ६; ७; ३१, २;
१०; ३३, ७†; ३६, २; ९; ३७, ३-
५; १३; १४; ३८, ९; १२†; १४; १५;
४०, १४; ४१, १; ३; ५; ७; ८; ११;
४५, १०†; १८†; १९†; २०; ४७, ९;
४८, ३; ४९, ५; ५१, १; ६; क १,
३-५; ८; ११; १४†; २, २; १७; ३,
९; १४, १†; ५†; ७; ८†; १५, ४;
५†; ६, २†; ३; ६॥; १७, २; ३†; ५†;
८; १८, ३; ८; ९; १२॥; २५, १०†;
१३०, ७; ८; १३१, २†; ३५, ८†;
१३६, २; ३८, १; १४५, ८; ४७, २;
१०; †कौ १, ३५; ४४; ८६; ८८; ९८;
१०४; १०७; २, ५३; २२८; ७२९;
९३३; ३, ३, ८; †जै १, ४, १;
१०; ९, ६; ८; ११, २; ८; १२, १;
२, २, ३; ३, ५, ११; २०, १२; ३२,
१; ४, ११, ६; २८, २; शौ ४, ३९,
१†; ६, १०, १; ३४, १; ७, ९२, १;
९, ३, १२; ११, १०, ३१; १२, ३,
५५; ४, ३४†; १४, २, ४; १८, ४,
७१; १९, ४, १; ४३, १; ५५, ५; २०,
१, ३†; पै १, ३५, १; २, ३६, ४; ५४,
१; ५, ३५, १†; १६, ४०, ४; ८८, २;
११८, ५; १२४, ६, -†मा क १, ५९,
३; ४, ८, ६; [५, ३७, ५; १०, ४५,
१०]; ६, १४, १; ७, ९४, ४; [४,
१, ३] ८, २७, ३]; ७२, १५; खि ३,

१५, १९; मा १२, २७; का १३, २,
१०; तै ४, २, २, ४; काठ २०, १४;
कौ २, १५०; ८३२; जै ३, १४, १०;
-ॐ ग्ना ३३ मा ८, १०; तै १, ४, २७,
१; ६, ५, ८, ४; मै १, ३, २९; ४, ७,
४; काठ ४, ११; २८, ८; ३०, १;
क ३०, ९; ४४, ८; ४६, ४;
-ॐ ग्ना ३३ खि ५, ४, १०; -मि:
ऋ १, १, २; ५; १२, ६; २७, १२;
३६, १७; १८; ५९, २; ६; ७; [६०,
४; ७२, १]; ६५, ४; ६९, २; ३;
७०, १; [३; (७, १०, ५)]; ७१, ८;
७४, ३; ७७, २; ४; ५; [७९, ५; १०,
११८, ३]; [१२; ७, १५, १०];
९३, ५; [९८, २; ७, ५, २; (१०,
८७, १)]; ९९, १; [१०५, १४; १४२,
११; १८८, १०]; १०७, ३; ११२,
१७; १२४, ११; १२७, ७; १२८,
१; ३; ४; [६; ८, (१९, १) ३९, ६];
७; १३६, ७; १४१, १२; १३; [१४३,
२; ६, ८, २; (७, ५, ७)]; ५; ६;
१४५, ५; १४८, २; १५७, १; १६१,
९; १४; १६२, १५; १६९, ३; ११;
२, [२, ८; (१०, ११, ५)]; ३; [१;
१०, २, २]; १०; ४, २; ७; ९, १; १०,
१; २; ३; ५; ३, १, ११; १२; १८;
२, [२; ५, ४, २]; [८; १०, ११०, ११;
१५०, ४]; ३, १; २; ४; ६; ९; ११; ४,
२; [८; ७, २, ८]; [१०; ७, २, १०];
५, १-३; [४; (५, ३, १)]; १०;
[(१, १, ५) १०, ४]; ११, १-३; ५; [६;
५, २५, ५]; १३, ४; १४, १; १६, १;
१७, १; २०, ४; २२, १; २३, १; २५, २;
३; २६, [३; (८, १२, ३३)]; ७; २७,
[४; (७, १५, १०)]; ५; १३; १४; २९,
२; ७; ९; ३१, ३; ५३, ४; ५४, १; ५५,
१०; ५७, १; ४, १, १०; २०; २, १;
३, १०; ५, २; ३; ४; ६, २; ४; [५;
७, ७, ४]; ७; ७, ७; ११; ९, ४;
[१२, ३; (७, ६०, ११)]; १३, १;

१५, १; २; ३; २५, ३; ४; २८, ३;
५५, ४; ८; ५, १, १; २; ३; [५;
६]; २, ९; ३, १०; १२; ६, २; ३;
९, २; ११, १; ४; १३, ३; १४, ४;
१५, १; १६, २; १७, ४; १८, १; २४,
२; २५, ४; ६; २८, १; २९, ७;
४१, ४; [१०; (६, १२, ४)]; ४४, १५;
४९, ३; ५१, १३; १४; ५८, ३; ६०,
७; ७५, ९; ७६, १; ६, १, ६; ४, २;
४; ६, २; ९, १; १२, १; [४; ७, १२,
२]; १४, २; ४; ५; १५, १०; १३;
१६, १९; २८; ३४; १८, १०; ४९,
[१; ५१, १०; (१०, १५, ५)]; ९;
५२, ६; ६३, ४; ७, १, १४; १५;
१६; ४, [२; १०, ११५, २]; ३; [४;
१०, ४५, ७]; ५; ६; ५, २; ६, ३;
५; ६; ७; ७, ३; ५; ८, १; ४; १०,
२; ११, ४; १५, ३; ६; १०; १६,
१२; ३०, ३; ३४, १४; [२५; ५६,
२५; (१०, ६६, ९)]; ३५, ४; ३६,
१; ३९, १; [७; ४०, ७; ६२, ३];
४०, ३; ४२, ४; ४४, ५; ४९, ४; ५०,
२; ५१, ३; ६७, २; ७७, १; ७८, २;
८, ७, ३६; १२, ९; १८, ९; १९, ८;
(८४, १)]; ११; १९; २२; २३; २३,
१३; २५, १९; २७, १; ३९, १; ४;
५; ६; ७; ८; ९; ४०, १; ४३, ६;
७; ८; २२; ४४, १२; १६; २१; ५६,
५; ५८, २; ६०, १३; ६९, ११; ७१,
१३; ७५, ४; १४; [१०२, ९; (९,
४५, ४)]; १०३, २; १२; ९, ५, ११;
६६, २०; ८८, ५; १०, १; १६; २, ३;
४; ५; ३, ३; ७; ५, ७; ६, २; ४; ८,
१; १६, ६; १०; ११; १७, ३; १९,
२; २१, ५; ३१, ९; ४५, १; ४; १२;
४६, ८; ५१, ४; ५२, ४; ६१, १४;
[६५, १; (९)]; ६९, ७; ११; १२; ७०,
७; ७८, २; ७९, ४; ८०, १; [३, ६१,
७] २; ३; ४; ५; ६; ८४, २; ८५, ८;
३९; ४०; ४१; ८७, १; ८८, ४; ६;

९०, १३; ९५, १२; १००, ६; १०६, ३;
१०९, २; ११०, १०; ११३, ८; ११५,
५; ७; ११८, ४; १२२, १; १२४, ४;
१२८, २; १५०, ५; १५१, १; १५८, १;
१६२, १; २; १६४, ३; १६५, २; १६९,
२; १७३, ५; १७६, ४; १८७, ५;
खि १, ४, ९; ५, २; ३; ४; २, ६;
२०; ११, १; २; ३, ८, ५; १५, २०;
२९; १६, २; १८, १; ४, २, ८; ५,
११; २२; २७; २९; ८; १९, १; २-४;
६; ७; १०, २; ४; ११, १३; ५, १,
१; ५, १; ८; १०; ७, २, १; १०;
३, ११; ४, १८; ५, १२; ७, ७, १;
मा १, २२; २, ३; १०; ११; ३०;
३, ९; १०; १२; २५; ३९; ४०;
४, ११; १५; ५, ४; ९; ३७; ६, १६;
१८; २६; ७, १४; ४४; ८, १७; ५६;
९, ३१; ३९; १०, ९; २९; ११, १७;
२४; २५; ३६; ६८; १२, १; १;
६; १३; १८; २१; २४; २५; २९;
३३; ३४; ४७; १०३; ११७; १३,
१४; १९; २४; ३०; ४०; ४५; १४,
२०; ११५, १०; २०; २१; २४;
२७; ३६; ३८; ४२; ४८; ५१; ५२;
१७, १६; ६२; १८, १४; १६;
२२; ३८; ५७; ६४; ६५; ६६; ७२;
७३; ७६; १९, १७; ४८; ६५; १;
२०, १४; ५५; २१, १२; १४; १५;
४०; ४७; ५८; २२, १६; २३, १०;
१७; ४६; २५, ३७; ४७; २६, १;
८; ९; २७, २१; २८, २२; ४५;
२९, ३; ३५; ३६; ३७, १२; १२;
३२, १; १५; १३, ९; ११; १६;
१२; ३३, ९; ३७, १५; ३९, ६;
का १, ८, ३; २, १, ४; २, ७; ८; ७,
२; ३, २, १; ३; ३, २; १७; ४,
३; ४, ५, १; ७; ५, १, ४; ९, ३;
६, ३, ७; ४, १; ७, ३; ७, ६, ३; ७,
४; ९, २, ४; ३, ३; ७, ४; १०, ६,
१; ११, ३, १; ४, ६; ८, ६; १२,

२, ६; १३; १४; ३, ९; ७, ३;
 †१३, १, १; ७; १४; २, १; ४; ७; ८;
 १२; ३, ४; ५; ४, ३; ६, २; १६;
 १४, १, १४; २, ४; १०; ३, ४; ४,
 ३; ८; १५, ५, ६; १६, ३, १; †५,
 १; २; ५; ८; १८; २०; २४; ३०;
 ६, ३; ४; १८, २, १; ५, १३; १९,
 ५, २; ६, १; ७, ४; २०, २, १; ३, ७;
 ४, ७; ८; ५, ५; ६; ९; २१, २, ६;
 ३, १९; ४, १५; २२, १, १; ६, १;
 २३, २, १; ३; ४; ४, १२; ५, ५; ६,
 ११; २४, ४, ८; २५, ३, ७; ४,
 ६; ९, २; २७, १३, ६; १५, २; २८,
 १, १; ६, १; १०, १; २९, २, ११;
 ५, ३; ३०, २, ११; ४, ११; ३१,
 १, ३; †४, ११; १२; †३२, १, ९;
 ११; १६; ३५, १, १२; ३, १; ३७,
 ३, २; ३९, ४, १; †१, १, ८, १;
 १०, ३; १२, १; †१४, ३; ४; २, १२,
 १; †१४, ६; ७; ३, ४, १; ७, २; १०,
 १; १३, १; †१४, १; २; ४; ५; ६-८;
 ४, ४४, १; ४६, ३; †२; ५, १, ११;
 २१; ४; २, २१; †५, १; ३; ६, ३; †;
 ७, १; ३१; ८, २१; १९, १; ५;
 १०, २; ११, १; †३; ४; ६, ३, १;
 ४, ३; ४; ७, २; ११, ५; ७, ४, ३;
 ५; ११, १; ८, ५, ३; १०, १; १२,
 २; १३, १; १२, १, २, ७; ४, ६;
 ११, २; ३; २, ४, ४; ६; ७; ८; ३;
 ५, १; २; ४; ५; ६, १; २; ३;
 ४; ९, १; ३; १०, ३; ४; ११, ५;
 †१२, २; ६; ३, २, ८; ३, १; १०,
 ३; ११, २; ५; १४, २; ४, ५,
 २; १०, २; ५, ४, ५; ५, २; ८, १;
 ५; ९, १; ४; ५; ११, ८; †१२, २;
 ४; ५; ६, ५, ६; ६, १; ४-६; ९, ४;
 ६; ८; †११, १; ३; ३, १, १,
 ३; ४, २; ३; ६, २; ९, १; २, ४, १;
 ४; ५, ४; ११, ३; ३, १, २; २, १;
 १८, ३-६; ११, ३; ४, १, १; २;

५, १; ७, १; ११, ३; ५; ११, १;
 ५, १, ४; ४, १; ३; ४; ५, १;
 २; २; †११, १; २; ४; ५; ७, १,
 २, २; ५; †३, ३; ४; ८, ३; ९, २;
 १०, ४; †११, १; ४; २, †१, २; ४;
 †२, १; २; ४; ३, २; ४, २; ७, १; ८,
 १; ९, २; ६; १०, ४; ३, ३, १; ७, १;
 १३, १; ४, २, १; †४, १; २; ५;
 ८; ५, १; ६, १; ९, १; १०, १; १२,
 १; ६, १, ५; ३, ४; ९, २; ७, ५,
 १; ६, १; ९, १; १२, १; १३, ३; ४;
 १४, १; २; १५, १, १, ३; ४; २,
 २; ४; ५; ३, ३; ४; ४, १; ३; ५;
 ५, ३-५; ७-९; ६, १; ७, ४; ८, ५;
 ६; ९, ५; १०, १; ३; ११, १; २, २, १;
 ४; ५; ३, ३; ५; ४, १; ५, ६; ६, १;
 २; ५; ७, १; ५; ८, १; २; ३;
 १०, १; ७; ३, १, १; २, ४; ४, १;
 ६; ५, ३; ७, ४; ९, १; १०, २; ११,
 ३; ४, १, ३; ३, १; ४, २; ४;
 ५, ४; ६, १; ६; ७, ३; ४;
 ६; ७, ३; ४; ९, १; २; १०, १;
 २; ४; ५; ५, १, २; ४; ६; २, १;
 २; ३; ३, २; ४, १; २; ४; ५, १;
 ६, १; ३; ७, १; २; ४; १०, १; ३;
 ६; ७; ६, २, १; ४; ३, २; ४, १; ७; ४;
 ५; ६, १; ३; ४; ७, ३; ८, १; ९,
 २; ३; १०, ३; ७, २, ३; ३, २-४;
 ४, १; ५, १; २; ६, १; ५; ६; ७,
 ३; ८, १-३; ९, १; ७; २; ३;
 ४; १०, २; २६, १; १६, १,
 ४, ५; ६; २, १, ७; २, १; ६; ५, ५;
 ७, २; ८, ४; ३, ५, १; २; ४;
 ७, ३; ४, ३, २; ५, ६, ४; ८, ४;
 ९, १; ६, ७, ३; ८, ३; ७, १, १;
 ४; ३, १२, १; ४, १७, १; १८, २;
 ५, १५, १; १७, १; १९, १; २०,
 १; २३, १; २५, १; †१, १, ९; २,
 ७; १५; १७; ३, १; १२; ३६-३८;
 १४, ३; ५-७; १३; १४; ५, १; †३;

३; †; ४; ५; १; †; ६; १; †; ९;
 ११; १; १६, १; १; १; १; १; १;
 ७; ८; ९; १०; १; ११; १२;
 ७, १; २; १; ३; ४; ५; ६, १;
 १; २; ४; ५; ६; ७; ८; ९; १०,
 १; २; ४; ५; ६; ७; ८; १०, ३; ५;
 १४; १५; ११, १०; २, १, १, २;
 ३; ४; ७; ८; १०; ११; १२, ५; ५;
 ६; ७; १३; १, १; ४; ५; ७; १४,
 ६; ८; १५, ५; ६; ७; ९; ११;
 १६, ६; ८-१०; ७, २; †; ३; †;
 ७; ८; ९; १०; †; ११; १४;
 १५; १६; १७; २०; ८, ३; ९; १४;
 १०, २; ५; ११, ५; ६; १२, २; ३;
 ४; ६; १३, ७; ८; ११; १३;
 १४; २०-२२; १३, १, १; २; ३;
 ४; ७; ५; ६; ७; ८; १०; २, १;
 २; ७; ३; ४; ५; ६; ७; ८; ९;
 ३, २; ३; ४; ५; ६; ७; ८; ९;
 १०; ४, १; २; ३; ४; ५; ६;
 ७; ८; ९; १०; ५, २; ६, १; ८; ९;
 ७, १; ७; ८; १०; ८, १; ४; ५;
 ९, १; ४; ५; ७; ८; १०, १; ५;
 ७; ११, २; ३; ५; १०; ११;
 १२, १९; १६, १; २; ४; ७; १४,
 १, ३; ४; ५; ९; १४; ७; २, २;
 ३; १०; ३, १; २; ४; ७; ८; ४,
 २; ३; ७; ५, २; ७; ५; ८;
 ९; ६, ९; ७, २; ३; ४; ७; ८;
 ८, २; ३; ५; ६; ७, ३; ५; ६;
 ११; २३; २५; १०, १; २; ३; ४;
 †; ४; ५; ११, १; २; ४;
 ५; ६; १२, १; २; ४; ७; ८;
 ५; ६; १; †; †१३, ३; ४; ७; ५;
 ६; ७; ८; ९; १०; १४, १; १५;
 १६; १७; १८; १९; २०; २, २;
 १४; १५; १६, ४; ७; ९; ७, ४; ९;
 १२; १४; १६; ५, १; ३; ४; ६;
 ६, १; २; ३; ४; ५; ६; ७; ८; ९;
 १०; ७, १; २; ४; ५; ६; ८; ९; १०;

९२, ३; ९७, ३; १०१, ३; २, ३, २;
 ५, ७; ६, ४; २४, १; ५; २६, १;
 २८, १; ३; ३६, ५; ५०, १; ५१, १;
 ५६, १; ५८, २-४; ५९, ३; ६६, २;
 ५; ६८, १; ७१, ५; ७२, १; ७३, २;
 ४; ७८, ४; ८०, ४; ५; ८५, २; ८६,
 १; ९०, ५; ३, १, ३; ५, १; २; ६,
 १-३; ६; १०, २; ११, १; १२, १;
 ९; २०, ४; २३, २; २४, १; २७, ६;
 ३२, ४; ३९, १; २; ४, ३, ३; ५; ७;
 ४, ४; ८, १; ११, ४; १२, २; १३,
 ५; १८, ५; ७; १९, ५; २४, २; ७;
 ५, ३, ७; ८; ४, ३; ६, ७; ७, ८;
 १०, १; ११, १; १२, ८; १४, ३;
 १७, ७; २०, ३; २१, १; २६, ३;
 २८, १; ५; ७-९; ३७, २; ६; ४०,
 ३; ६, ९, ३; १०, ८; १८, १; २२,
 २१; २२; ७, २, १; ११, १; १४, १;
 १६, १; १८, ३; ८, ६, ५; ९, ३;
 १०, १२; २०, २; ६; ९, १, ३; ११;
 २, १; ३, १; ४, २; ७, १; ११, ६;
 १२, ३; १४, १; १५, २; १७, ३; ९;
 २१, १; २; २५, १; १०; ११; १०, १,
 १०; १२; २, १०; ५, २; ६, ११; ९, ९;
 ११, १-१०; १२, १-६; १५, १; ११,
 १, ३; ५, १२; १२, ३; १४; १६; ५, १;
 ६, २; ७, १; १३, १, १; २, ५; ३, ३;
 ५, २३; ८, ४; ९, १; १७; १०, १;
 १४, ११; १५, २, ६; ४, ६; ५, ४;
 ६, ५; ७, ८; २२, ३; १६, ६, १; १८,
 ३; ४; १७, ७; १८, ६; २२, २; २४,
 ३; २७, ५; १०; ३१, ४; ४०, ८;
 ४१, ४; ४२, ६; ५०, १; ९; ५३,
 ३; १८; ६४, ५; ७०, ९; ७२, ९;
 १०; ७७, ३; ७८, १; ४; ८२, १;
 ८५, ७; ८९, २; ९२, ३; ९७,
 ५; १०४, ८; १०७, ७; १३३,
 १०; १३८, ७; १३९, १; ३;
 १४५, ३; १४६, ९; १५०, ८; ९;
 १५१, १; -मिना ऋ १, १, ३;

१२, ६; ३६, १८; १६२, ११; ५,
 ४३, ७; ८, ३५, १; ४३, १४;
 मा १०, ३०; १७, ६५; १९,
 १७; २०, २५; २१, ५८; २५,
 ३४; २९, १०; ३७, १५; का ११,
 ९, २; १८, ६, १; २१, २, ६;
 २२, २, २; २३, ६, ११; २७, १३,
 ३; ३१, १, १०; ३७, ३, २; तै १,
 ४, ४६, ३; १२, ५, ९, ५; ६, २, १;
 ३, १, ११, १; ४, ३, ३१; ५, ३,
 १; ११, ५; ४, ३, ३, ५; ४, ८,
 १; ६, ५, १; ८, ४; १५, १, ११,
 ४; ३, ९, १; ४, ७, १; ५, ५, ४;
 ६, १; ८, २; ७, ९, ३; १६, १, ५, २;
 ११, ६; ३, ७, १; ८, २; ९, ४; ७,
 १, ५, २१; ३, ११, २; १४, १; १६,
 १, ६, ६; ८, ४; ८; १०, ५; १४; २,
 १, ११; ३, ४; ५, ३; ८, ११;
 १०, ६; ३, १, ६; २, ६; ३, १; ७;
 ९; ८, १; ९, १; ४; ५; ७; ११,
 ५; १६, १; २; ४, १, १४; २,
 २; ८, १; ९, ३; ६; १०, २; ३;
 ४; १४, १६; काठ ६, ५-७; ७,
 ११; १३; ८, ४; १०; १०, १; ७; १३,
 ४; ६; १२; १५, १२; १८, ४; १९,
 ५; २०, १४; २१, ८; ९; २२, २; ५; ७;
 २४, ७; ९; १०; २६, २; २८, ८; ३४,
 १९; ३५, १५; २०; ३६, ८; ३९, ११;
 ४०, ३; ४३, १; ४; ४६, २; ५; १६,
 ४, ४-६; ६, ९; ७, ६; २८, ४;
 ३०, ३; ३५, १; ३७, ८; ३८, २;
 ३; ४०, ५; ४४, ८; ४८, १; १३;
 १८; कौ २, १९; जै ३, १८,
 १; ४६, १; शौ ३, १२, ९; ४, १४, २;
 २३, ५; ३९, २; ५, २३, १३; ६, ८५,
 ३; ८, १७; ९, ३, २३; ५, ५; ११, २,
 २६; १३, १, २९; १९, ३७, १; ४५,
 ६; पै १, २७; २; ५४, २; २, ३६, १;
 ३, ३, २; ४, १८, २; ३०, १; ३३,
 ५; ५, १३, ७; ७, २, १०; ८, १६,

७; ९, ७, १; १५, ४, ६; २२, ५;
 १६, ३०, ८; ४१, ३; ५७, ५; ९७, ४;
 १०६, ६; -मिभिः ऋ १, २६, १०;
 ३, २४, ४; ६, १०, २; [११, ६; १२,
 ६]; ७, ३, १; ८, १८, ९; १९, ७;
 ६०, १; १०, १४१, ६; खि ३, ८, ५;
 काठ ९, १०; ३५, १; ३९, १५; क
 ४८, २; कौ २, ५६९; ८५३; ८५४;
 ८५५; ९०२; ९६७; जै ३, ४६, ४;
 ४, २४, ९; २५, ४; शौ ३, २०, ५;
 २०, १०३, २; पै ३, ३४, ८; ३८, २;
 १६, १०३, ९; -मिभ्यः ऋ ७, १, ४;
 १६, १, ८, २; ५, १, १; मै २, १३,
 १३; ३, १, १०; काठ १९, ८; ४०,
 ३; ५; क ३०, ६१; शौ ३, २१, १-७;
 पै ३, १२, १-७; ७, ११, ३;
 -मिभ्याम् तै ३, ३, ८, १; मै १, ८,
 ६; काठ ८, १२; क ७, ७; -मिम् ऋ
 १, १, १; १२, १; [७; १३६, ६]; ९;
 १४, ३; [२३, २०; १०, ९, ६]; २७,
 १; ३५, १; ३६, १; २; ७; ११; ३८,
 १३; ४४, ३; ४; ८; ४५, ४; ५८, ७;
 ७१, ७; [७२, ४; (२, ३५, १४)]; ८४,
 १८; [९६, १-७]; १०६, १; ११२,
 १; ११३, ९; ११६, ८; [१२७, १;
 ८, ७१, ११]; [१२८, ८; ५, १, ७; ६,
 १४, २; (७, १६, १)]; १३९, १;
 १४३, ४; ७; १४६, १; १५७, ५;
 १६१, ३; १६४, ४६; १७०, ४;
 १७४, ३; १८१, ९; [१८६, ३; ८,
 (१९, ८) ८४, १]; २, २, १; ३; ४, १; ३;
 [८, ५; (८, ६, ३५; ९५, ६)]; १०, ४;
 ६; १२, ३; २४, ७; २५, १; ४१, १९;
 ३, १, २-४; ११; १४, २, ३; ४; [५;
 १०, १४०, ६]; १३; १४; ३, ३; ५;
 ९, ५; [९; १०, ५२, ६]; १०, ६;
 ११, ४; १२, ३; १३, ३; ५; १७, ४;
 १९, १; २०, १; [५; १०, १०१, १];
 २३, २; ३; २६, १; २; २७, २; ६;
 ११; १२; २९, १; ५; १५; ३१, १५;

४, १, १९; २, १७; १९; ३, १; ६,
८; [११; ५, ३, ४]; ३९, २; ४;
५८, ८; ५, १, ४; २, १२; ४, ३; ६,
१; १०; [९, ३; ६, १६, ४०]; [११,
२; १०, १२२, ४]; ४; १४, १; ३;
५; ६; १७, १; २१, ४; [२२, २; २६,
७]; २५, १; [४; ८, १०३, ३]; ९;
[२८, ६; ८, ७१, १२]; ४३, ७; ६०,
१; ८५, २; ६, १, ३; ८; ७, १; ८, ४;
[१०, १; (३, १०, २)]; १५, ४; ७; १७;
१६, ४६; २१, ९; ४९, २; ५०, १;
६०, १२; ७, १, १; २, २, ३; ३, १, ५;
६, ४; ७, १; १०, ३; ५; १६, १; ३;
३९, ५; ४१, १; ४२, ६; ४४, १; ३;
[७८, ३; ८०, २]; ९९, ४; ८, ७, ३२;
[११, ६; १०, १४१, ३]; ९; १९, २;
[४; ४४, १३]; १३; २३, २; [१, १
१२७, २)७; (६०, २; १७)]; २०; [२२;
३९, ८; ६०, २; १०२, १०]; २५;
३९, १; ४३, १९; [२४; ४४, ६];
२५; ३१; ४४, १; ३; ७; १५; २६;
४५, १; ४८, ६; ६०, १७; ७१,
[(५, २१, ४) १२]; १३; १४; १५;
७३; ८; ७४, १; ४; ६; [१०२,
४-६]; ७; २२; १०३, १; १०; १०,
१, ५; ६, ५; ७, ३; ५; ११, ३; ४;
१६, ९; १४; २०, २; ६-८; २१, १;
३५, ३; ४५, ६; ४६, ९; ५२, ६; ६१,
९; १६; [३५, १०] ६३, ९; ६४,
३; ८; ६८, ९; [७, ११, २) ७०,
३]; ८०, ५; ६; ७; ८८, ३; ८-
१०; १२-१४; ९१, ६; ८; ९२, २;
११८, ६; १२१, ७; १२६, ५; १३६, १;
१५०, ४; ५; १५५, ५; १५६, १; खि
४, ९, १; ३; ४; ७; १४, १; ५, ७, १, १;
४; १२; २, २; १०; ११; ४, ४; १५;
१७; ५, ४; १२; ७, १, २; ७, २; ६;
मा १, १७; ३, १; ५; ४, ३१; ६,
२१; १७, २४; ३२; ९, २६; ११,
९; १०; १३; १६; १८; १९; २१;

२२; २८; ३०; ३१; ४६; ४७; ५७;
६६; ७६; १२, २; २३; ३०; ६१;
१११; १३, १; ४३; ११५, ३२; ४१;
४७; ४९; ११७, ७०; ९६; १८,
५१; १९, ३३; २१, २९; ४०; ४७;
५८; ५९; २२, ३; १५; १७; २५,
३; २७, १४; २५; २८, २३; २४;
३४; ४६; १३३, ७; ८; ४५; ३४,
३४; ३५, १८; १९; ३९, ८; का
१, ६, १; १०, ५; ३, १, १; ५; ४,
१०, २; ६, १, १; १७, १०, १; १४,
१; १०, ५, ५; १२, १, ९; १०; २,
२; ५; ७; ८; १०; ११; ३, १; ३;
४; ४, ९; १०; ११; ५, ८; ७, १;
११; १३, १, २; २, ६; ३, १; ४,
१७; ७, १०; १४, १, १; ४, ६; १६,
१५, १४; २३; २९; ६, १; १८, ६,
६; १९, १, ९; २०, ३, १; २१,
३, २; २३, ४, १; १२; ५, ५; ६,
११; १२; २४, १, ३; ४, ७; १०;
२७, ३, २; २९, २, ४; ४, ३; ३०,
२, १२; ३, १; ११; ४, १२; १३२,
१, ७; ८; ४, २; ३५, ४, १८; ३९,
६, १; ११, १, ७, १; २, ८, २; ३,
११, १; १४, १; ४, १३, १; ३६, १;
१५, १, २; २, १; २, ३; ५; ३, १;
४, ३; ४; ८, ५; ९, २; ३; ४; ५;
७; १०, ३; ६, १, १; ३; ८, ३;
७, ६, ४; १०, ३; ८, २, ३; १२,
१, २, ७; ११, १; २, २, १; २; ३,
१-४; ४, १; २; ४; ५; ६; ५, ७;
९, ३; ३, ८, २; ११, १; ५, ८, २;
३; ४; ५; १; १२, ४; ५, ६, ५, ६;
४; ९, ४; १०, ३; ३, १, ३, ११;
८; २, ३, १; ३, ८, ६; ५, ११, ४;
४, १, १, १; २; २, १, २; ३; ४;
५; ३, १; २, ३; ४; ५, २; ३; ८, १;
६; १, १, १, १; १०, २; ५; ११, ४;
२, २, ३; ३, १; ५, २; ७, ३; १०, २;
३, १, ३, ३; ८; ४, १, ३-६; ८;

६, ५, २; ७, १२, ३; १३, १; ३; १५,
१; १५, १, २, ३; ४; ५; ३, २; ४,
२; ५, ७; ९; ८, ५; १०, १; ४;
२, १, १; २, ४; ५; ३, १; २; ३; ६;
५, ३; ६; ६, २; ४; ५; ७, २; ५; ८,
१; २; ७; ३, २, २; ५, २; ५; ७, ४;
९, १; २; १०, २-४; ११, २; ४, १,
१; २; २, २; ४, ३; ५, ३; ७, ४; ५;
९, १; १०, १; ३; ५; ५, १, ६; ७;
२, १; ३; ४; ३, १; ४, ३; ४; ६, १;
७, १; २; ८, १; ३; ९, ३; १०, ३;
६; ६, १, १; ३, १; ४; ४, ३-५;
५, ३; ६, १; ३; ४; ७, ३; ८, ३; ४;
९, २; ३; १०, १; २; ७, १, १; २;
२, २; ७, ३, ४; ४, ३; ५, ७; ६, १;
४; ५; ६; ८, २; ९, १; २; ३; ४;
१०, १; १६, १, ४, ६; ११, ३; २, १,
७; २, ६; ७; ३, १; ५, ५; ६, १; ८,
६; ३, ४, ८; ५, १; २-४; १०,
५; ४, १, ४; ५, २, १; ६, ३, ५; ७,
१, ५, २; ११, १; ५, ८, १; १९, १;
मे १, ८; २, ६; १८; ३, १, ५; ४, १;
५; १०; १०, ४; ७; ११;
१२; १३; १४; १६, १; २;
३; ४; ६; ७; ८; ९; १०; ११;
१२; १३; १४, ४; ५; १८, १; २;
४; ५; ६; ७; ८; ९; १०, ७; १२;
१७-१९; ११, ४; २, १, ३; १०;
११; ३, ५; ४, ६; ५, ५; ७, १;
२; ३; ४; ५; ७; ८-११; १४;
१६; १७; १२, ३; ४; ६; १३,
१; ७; ८; १३; १५; २३;
३, १, १; २; ३; ४; ५; ६; ७;
१; १०; ११, १; २; ३; ४; ५;
७; १०; १३, १; ३; ६; ९; १०;
१४, १; ३; ४; ५; ६; ७; ८;
९; १०; १५, ५; १७, १; ९;
१८, १; ४; ६; १६, १; २; ५;
६; ७; १०, १; ४; ८; ११,
२; ५; ७; १२, १; १५, ३; १६, ५;

४, १, ८; २, १०; १२॥; ॥५, १; २;
 ९, १२; २३; २५; †१०, १; २; ३;
 ॥३; ५; ६; †११, १; २; ४; †१२,
 ५; ६; †१३, २; ४; ५; ६; ७; ९;
 †१४, ३; ५; १०; ११; ॥; काठ १, ७;
 २, ६; १४; १५; ३, ८; ४, ५; ९; ६,
 २; ४; ६; ७; ८; ७, २; ४; ५; ८;
 ६; ७; ८; ९; १०; १२; १५; १६;
 १६; ८, १; २; ३; ४; ५; ६; ८;
 १०; ११; १२; ९, १; २; ३; १०,
 ४; ५; ११, ८; १२; १३, १५; १४,
 २; १५, ११; १२; १३; १६, १;
 २; ३; ४; ५; ७; ८-११; १४;
 १७; २१; १८, ४; १५; १७; १८;
 १९; २०; २१; १९, २; ३-५;
 ९; १०; ११; १२; १३; १४; २०,
 १; ४; ५; ६; ७; १०; १४; १५;
 २१, २; ३-५; ७; ९; १३; १४;
 २२, १; २; ४; ६; ७; ८; ९;
 १०; १५; २३, ५; ६; ८; ९; २४,
 ८; ९; २५, १; ३; २६, २; ३; ५;
 ७; ११; २७, ८; २९, ८; ३१, ६;
 १५; ३४, ६; १९; ३५, १; २; १७;
 १८; ३६, २; ६; १२; १३; ३७, २;
 ३८, २; ३९, ३; १३; १४; १५;
 ४०, १; ३; ७; १४; ४१, २; ४५,
 १५; क १, ७; १९; २, १५; ३, ५; †
 ॥४, १; २; ५; ६; ७; ॥५, २; ३;
 ४; ५; ८; ९; ॥६, १; २; ३; ५;
 ६; ७; ८; ९; ॥७, १; २; ३; ६;
 ७; ८; ॥८, ४; ५; ६; २५, १; २; ५;
 २९, ४; ५; ६; ७; ८; ॥९, ३०, १;
 †२; ३; ७; ८; ॥३१, १; †२;
 ॥३२; ६; ७; ८; ९; १२; १७;
 १८-२०; ३४, १; १०; ॥ ३५, १;
 २; ४; ॥३६, ५; ॥३८, १; २; ४; ६;
 ॥४०, ५; ॥४१, ३; ५; ४७, ६; ४८,
 १; २; ३; १५; १६; †कौ१, ३;
 १७; १८; १९; २१; ३२; ४५; ४७;
 ४९; ५९; ६७; ६९; ७२; ८२; ८७;

८९; ९१; १३३; ४२०; ४२५; ४६१;
 ४६५; २, २१; ९९; १४०; १९६;
 २५९; २९६; ३३४; ४९०; ५०१;
 ५१८; ५६९; ६८८; ७२३; ७२४;
 ७६४; ८६५; ८६६; ८७७; ८९३;
 ९०३; ९०५; ९१४; ९१७; ९८४;
 १०३८; १०६२; १०८७; ११६३;
 ११७१; ११७४; ३, ३, ४; †जै १,
 १, ३; २, ७-९; ३, १; १२; ५, १;
 ३; ५; ६, ५; ७, ५; ७; १०; ९, ७;
 ९; १०, १; १४, ९; ४१, २; ७;
 ४८, ७; १०; २, १, १०; ३, २, १२;
 १०, १; १४, १; १८, ३; २२, ६; २४,
 १२; २८, ६; ३८, ४; ४०, १४; ४६,
 ४; ५७, १३; ५९, १५; १७; ४, १,
 ८; १२, ११; १३, ८; १४, ७; ८;
 ९; १५, ७; १०; १७, ४; २१, ३; ४;
 २४, ५; २५, ५; २८, ४; २९, ४;
 शौ १, ६, २; ३३, १-३; ३, १६,
 १; २०, ४; २१, ८; ३०, ६; ४,
 २३, ३; ४; ७; ४०, १; ५, १८, ५;
 ३०, १२; ६, १८, १; २८, २; ७, ४७,
 २; ५२, ३; ६५, १; ८७, २; ११५, २;
 ८, २, ४; ९; ८, २; ९, ३, १४; १५,
 २८; १०, २, २०; २१; ७, ३३; ८,
 १७; ११, ८, १; १२, १, ६; १९; २०; २,
 ८; ९; १०; ५४; १३, १, २५; ४०;
 ५२; ५७; १४, १, ३९; २, १८; २०;
 २३-२५; १५, ४, १४; १०, ९; †१८,
 १, २०; २१; ३, २२; ६०; ॥४,
 १४; ४०; १९, १८, १; २७, ७; †२०,
 १६, ९; ३४, ३; ६७, ३; १०१, १;
 १०३, १; ३; पै १, २५, १-३; ९५,
 ३; २, ५०, १; ५१, १; ५७, २;
 ८२, १; ३, १२, ८; १६, ४; ३४,
 २; ६; ३८, ५; ४, १८, ६; २८,
 १; ३१, १; ३३, २; ४; ७; ५,
 ५, १; १९, ६; ३६, ४; ८; ३८, १;
 ६, १०, ६; ७, १७, १; ८, १३,
 ८; ९, १, ४; ७, १०; १२; १४,

२; १७, ५; ७; २५, ११; १०, १,
 १३; ७, ७; १२, ७, १; १३, ३,
 ४; १२; ४, १५; ७, ३; १०, १; १४,
 १, २; ३; ४; ३, २६; १५, १३, १;
 १६, ३, ४; ८; २९, २; ४०, १; ६१,
 २; ५; ९७, ७; १०३, ८; १४९, १०;
 -†ग्निम्ऽग्निम् १, १२, २; ६, १५,
 ६; ८, ६०, [(१, १२७, २; ८, २३,
 ७; ६०, ३) १७]; तै ४, ३, १३, ८; मै
 ४, १०, १; ५; कौ २, १४१; जै ३,
 १४, २; शौ २०, १०१, २; -ग्निषु
 १, १०८, ४; ५, ६, ६; ७, १,
 २२; शौ १५, १२, १; -ग्नी ५,
 [४५, ४; ६, ५९, ३]; ६०, १; तै ११,
 ५, ९, ५; ६, ७, १; ४, २, ११, १;
 ॥मै १, ४, ८; १०; ५, ११; ३,
 ९, १; ४, १०, ५; काठ ४, १५;
 ७, ७; २२, १; २६, ७; २७, ६; ३२,
 ६; ७; ॥क ४१, ५; ४२, ६; शौ ११,
 ७, ११; १३, १, ४६; ४७; ४९;
 ५०; ५१; पै १६, १५४, १; -ग्नीः खि
 २, ६, १, १८; -॥ग्नीः तै १, ५, ९, ६;
 का ८, १२; क ७, ७; -ग्नीन् ७, १,
 १४; तै ३, ५, १, २॥; ५, ६, १, २; ६, ३,
 १, २॥; मै १, ६, ६॥; २, १३, १; ३, ८,
 १०; ११; शौ १२, २, ४; १६, १, १३;
 पै १, ३३, ४; -ग्नीनाम् १०, ७८,
 ३; तै ५, ६, ९, १॥; ॥मै १, ६, ११;
 ३, १, ९; २, १; ३; ४, ३; ८, १०;
 ९, ७; ॥काठ १९, १०; ११; २०, १;
 २१, १२; ॥क ३०, ८; ३१, १;
 -॥ग्ने १, १, ४; ६; ९; [१२, ३;
 १०; १५, ४]; ५; [१२; ८, ४४, १४;
 १०, २१, ८]; १३, ४; १४, ७; १०;
 ११; २२, ९; २६, २; २७, ४; ३६,
 [५; ४४, ९]; ४४, १; [२; ८, ११,
 २]; ५; ७; १०; ११; ४५, [६; ३,
 २९, ४]; [८; (८४, ७; ८, १, २२;
 ९, ९८, ४)]; १०; ५८, ८; ७३, ४;
 ७५, २-५; ७६, ५; ७९, ४; ६; [९४,

१-१४]; ९७, १; १०५, १३; १२७,
११; १४४, ७; १४७, ५; १६१, १;
१८८, ३; १८९, १-३; २, १, १५;
[१६; २, १३]; २, २; ६; ७, १; ४; ५;
९, २; ४; ६; ३, १, १६; [२२; १०,
८०, ७]; [२३; ५, ११; ६, ११; ७,
११; १५, ७; २२, ५; २३, ५]; २, ६;
३, ७; १०; १०, [२; (६, १४, २)
१०, २१, ७; ११८, ७]; ७; ११, ९;
१३, ६; १४, ३; ४; १५, ५; १६, ६;
१९, ३; ४; २०, २; ३; २१, ३; २२,
२; ३; २३, २; २४, १; २; [३; ८,
१९, २५; (१७, १; ७५, ३)]; ४; ५; २५,
१; ४; ५; २७, ३; १०; १५; २८, १;
३-६; २९, ८; १२; ५७, ५; ४, [१,
३; (८, २७, ३)]; ४, ३; १२; ६, १;
७, २; ९; (१, ३६, १२) १]; १०, १;
३-५; ७; ८; ५, १, ११; ३, ७; ९;
४, ९; ७, ९; [९, ४; ६, २, ९]; १०,
१; १३, १; ६; १६, ५; २०, ३; २१,
१; २; २२, ४; २३, १; ४; २४, १;
२५, ३; २६, १; ३; [४; ५१, १]; ६;
२७, २; २८, ३; ४; ४६, २; ५६, १;
६०, ६; ८; ६, १, १३; २, १; ८; १०;
[११; १४, ६; (१५, १५)]; ३, १;
[(१, ११) ४, ६]; ८, ५; १०, २; ५;
११, १; २; ४; १३, १-३; ५; ६;
१५, १४-१६; १९; १६, ३; ९; [५,
५१, ५]; १०; (७, ९०, १)]; १६;
२१; ३३; ३६-३९; ४३; ४८, १०;
५१, ५; ६०, ३; ७, ३, ३; ९, ५; १४,
३; [१५, १३; ८, ४४, ११]; १६, ९;
१७, १; ३; ४३, ३; ८, ११, ७; १९,
९; २९; २३, ६; ११; २६; २८;
[३०; (९०, ५)]; ३९, ३; ४३, २; १२;
१५; १६; १८; २३; २६; २७; ४४,
२; ४; ५; ८; २२; २५; २९; ६०, १;
३; ५; ७; १६; १८-२०; ७१, ५; ६;
८; ७४, ७; ७५, ११; १३; १६; ८४,
९; १०२, १६; १८; १०३, १३; ९,

६६, १९; २१; ६७, २३; २४; २६;
१०, १, २; १२, ६; २१, ६; ७९, ५;
६; ८७, ५; ७; २१; २३; ९१, ३; ९८,
१२; ११८, १; १२२, ६; १२८, ६;
१४०, १; १४१, १; १५०, ३; १५६,
४; ५; [(९, ६१, ११) १९१, १];
खि १, २, ७; ५, ५; २, ६, १, १९;
७, ४; ५; ३, ८, ५; १६, ८; ४, ८,
९; ९, ५; ६; ५, ७, १, १२; मा १,
५; ११; १८; २, ४; ७; ९; १४; १७;
२०; २७; २८; ३, १७; १८; २४;
२५; ३८-४०; ४, १४; ५, ६; ९;
३६; ४०; ७, ४३; ८, २०; ३८;
९, २८; ३७; ११, ३५; ४३;
४६; ७५; १२, ७; ८; १०; ३१; ३७;
४१; ४८; ४९; ५१; ५८; ५९;
१०४; १०६; ११५; ११६; १३,
१; ११; ३६; ४२; ४४; ४९-५१;
११५, १६; ३०; ३१; ३५; ३७;
४४; ४६; ४८; ५३; १७, ४-६;
८; ९; ५०; ५३; ६९; ७१; ७३;
७७; १२, ३८; ४१; २०, २४; २५,
४७; १२६, १३; २०; २७, २२;
३२, १४; १३३, ३; १०; १२; ४८;
३४, १५; ३५, १६; ४०, १६;
का १, ३, १; ८; ६, ३; २, १, ५; २,
१; ४; ९; ४, ४; ५, १; ६, ६; १०;
३, ३, ८; ९; १६; १७; ४, ३; ४;
४, ५, ६; ९, ५; ५, २, ३; ३, २; ९,
२; ७; ८, ६, ३; १२, १; १३, १; १;
९, २, ३; ३, ६; ४, २; १०, ५, ४;
११, १, ३; १२, ३, ८; ४, ६; १०;
७, ७; १०; १३, १, ८; ९; ११; ३,
२; ८; १२; ४, ४; ५; ७; १४;
१५; ७, ३; ५; १४; १५; १६, १,
११; ३, १०; ४, ५; ७, ३; ४; १६,
१, १; १५, ११; १३; १७; १९;
२६; २८; ३०; ६, ५; १८, १,
५-७; ९; १०; ५, १; ४; ६, ५;
७; ९; १३; २०, ४, ४; २१,

३, ९; ११; १२; २२, २, १; २७,
१५, २; २९, २, १२; ५, १; २;
१३२, १, ३; १०; १२; ४, ५;
३३, १, ९; ३५, ३, ११; ४, १४;
४०, १, १८; १, १, ४, २; ८, १;
१०, २; ११, २; १२, १; १३, २; ३;
१४, ३; ४; २, ३, १; ११, १; १२,
१; १४, २; ५; ३, ४, ३; १४, ३;
५; ६; ७; ८; १४, २९, १; ४३, १;
४४, २; ४६, २; ५, ३, ३; ५, २;
३; ४; ६; २; ४; ७, ५; ८, ५; ६,
२, २; ६, २; ३; ७, २; ७, ६, ४;
६; १०, २; २, १२, १; ६; ४, ५,
१; २; ८, १; ११, २; १५, ७, ३; ४;
८, १; २; ९, १; १६, ११, ३; ४;
३, १, ४, ४; ११, ६; २, ११, १; ३,
१, १; ५, ६, १; ११, १; ९; ३; ४,
१, ३, ३; १४, २; ३; ८, ३; ९, ३; १०,
१; ११, १; २, १, २; ३; ३, १; ३;
४; १४, २; ३; ५, १; २; ७, १; २; ९,
५; १०, १; २; ३; ११, ३; ३, १२,
१; १३, २; ४; १४, ३; ४; ५; ७;
८; ७, २; ६, १, १; २; ३; ५;
३, १; २; ५, २; ३; ७, १३, ४; ५,
१, ५, ८; २, २, २; ६, १; ३, ५,
१; ११, ३; ४, ६, २; ७, १; २; ५, ३,
१; १; ६, १; १; ७, ४, १; ३, ७,
२; ६, ३, २, ६; मै १, १, ८; ९; २,
३; ७; ८; १३; १; ३, ११; ३८;
४, १; ५; ७; १४; ५, १; १; २; ३;
४; ९; १०; ११; १४; ६, १; १;
२; १; ७; १; ४; १; ८, ५; ६; १०,
२; ३; २, ४, ४; ७; ८; ६, ३; ७, ३;
४; १; ७; १०; ११; १४; १; ४; १;
१५; १७; १; ८, ७; १०, १; ४; ६;
१२, ४; ६; १३, ७; ८; ११; १२;
३, १, ५; ६; २, १; २; ४; ५;
१०; ३, ८; ९; १; ४, ५; ८, ५;
९, १; ११, १०; १; ४, १, ५; ७, ३;
९, २४; २६; ११०, १; २; ३;

၅၀; ၅၅; ၆, ၈; [၅; ၆, ၅၆, ၈၀]; ၅;
 ၆; ၅, ၅၀; ၆, ၂-၅; ၉, ၅; ၆; [၅;
 ၂၃, ၂]; ၅၀, ၂; ၈; ၆; ၅၅, ၃; ၅;
 ၆; ၅၂, ၃; ၈; ၅; ၆; ၅၃, ၈; ၅;
 ၅၆, ၈; ၅၆, ၅; ၂၀, ၅; ၂; ၂၆,
 ၅; ၂၅, [၅; ၆, ၅, ၃၃]; ၃; ၂၆,
 ၂; ၅; ၃၀, ၅၂; ၅၃; ၅၅; ၃၈, ၉;
 ၈၃, ၆; ၅၅; ၈၅, ၅; [၅၅, ၆; ၅၀];
 ၆, ၅, ၅; ၅; ၉; [၅၀; (၅, ၆၃, ၅)];
 ၅၅; ၅၃; ၂, ၅; ၈, ၅; ၅; ၆; ၅, ၈;
 ၆; ၅; ၆, ၃; ၅, ၃; [(၅, ၆၅, ၆)၅];
 ၆, ၅; ၉, ၅; ၅၀, ၆; [၅၅, ၆; ၅၂,
 ၆]; ၅၃, ၈; ၅၈, ၃; ၅၅, ၆; ၉; ၅၅;
 [၅၂; ၅, ၈, ၉]; ၅၆, ၅; [၅; ၆,
 ၅၉, ၅၅; ၈၃, ၃၀]; ၅၂; ၅၃; ၂၅;
 ၂၅; ၃၅; ၈၅; ၂၅, ၆; ၈၆, ၃; ၈;
 ၅-၉; ၅၀, ၉; ၅၅, ၅၃; ၆၀, ၂; ၃;
 ၆၆, ၉; ၅, ၅, ၃; ၅; ၅-၉; ၅၅;
 ၅၅-၅၉; [၂၀-၂၅] ၂, ၅; ၃, ၃; ၅;
 [၅၀; ၈, ၅၀; (၆၀, ၆)]; ၈, ၅; ၅, ၃-
 ၆; ၆; ၉; ၅, ၂; ၂; [၅; ၆, ၅]; ၆, ၃;
 ၅; ၉, ၆; ၅၀, ၈; ၅၅, ၅-၃; ၅; ၅၂,
 ၃; ၅၃, ၂; ၃; ၅၅, ၅; ၅၂; ၅၆, ၅;
 ၅; ၅၅, ၆; ၅၆, ၂၂; ၃၈, ၆; ၃၉,
 ၈; ၅; ၈၂, ၂; ၈၃, ၅; ၅၉, ၅; ၉၃, ၅;
 ၆; ၅၀၈, ၅၀; ၅၈; ၆, ၅၅, ၅; ၃;
 ၅၀; ၅၉, ၅၅; ၅၅; ၂၅; ၂၆; ၂၆;
 ၃၀; ၃၃; ၂၃, ၅၈; ၂၉; ၃၉, ၂;
 ၅၀; ၈၃, ၃; ၉; ၅၀; ၅၃; ၅၈; ၅၅;
 ၂၀; ၂၆; ၃၂; ၃၃; ၈၈, ၅၅; ၅၆;
 ၂၃; ၂၈; ၃၀; ၆၀, ၉; ၅၅; ၅၈; ၅၆;
 ၅၅, ၈; ၅၈, ၆; ၅၅; ၅၅, ၅; ၅၀;
 ၆၈, ၈; ၅၀၂, ၅; ၂; ၂၀; ၅၀၃, ၈;
 ၅၈; ၂၀, ၅, ၅; ၂, ၅; ၈, ၅; ၈;
 ၆; [၅; ၅, ၅]; ၆, ၆; ၅; ၅, ၅; ၂; ၈;
 ၆, ၆; ၅၅, [(၂, ၂, ၆)၅]; ၅; ၆; [၉;
 ၅၂, ၉]; ၅၅, ၉; ၅၂; ၅၆, ၅; ၅; ၆;
 ၅၃; ၅၉, ၃; ၂၀, ၅၀; ၂၅, ၂; ၈;
 ၅; ၈၅, ၃; ၃; ၅-၅၅; ၈၆, ၅၀; ၅၅,
 ၅; ၃; ၅; ၅; ၉; ၆၉, ၃; ၈; ၆; ၆; ၆;

१०; ७०; ११; ८५, ३८; ८७, ४; ६;
 ८-१४; १६; १७; १९; २०; २२; २४;
 २५; ८८, ५; ९१, ४; ७; ९; १५; ९८,
 ८; १०; ११; ११०, ३; ११५, ९;
 ११८, ८; १२२, २; ३; ७; ८; १२४,
 १; १२८, १; १४०, ४; १४२, १-३;
 ५; ६; १५६, २; ३; खि १, ४, ८; २,
 १, १; ८, ५; ११, ५; १३, ४; ५; ३,
 १५, ९; १६, ७; ४, २, ४; ९, ५; ७;
 ५, ५, १०; ७, ३, ११; ५, १२; ६,
 ३, ४; मा १, १७; २, ८; १४; १६;
 २७; ३, ४; १४; १७; १९; २२; १;
 २४; ४, १६; २८; ५, ८; ६, २९; १;
 ८, १९; २४; ११, २६; २७; २८;
 ३२; ३७; ४०; ४१; ७२; ७३; १;
 ७७; १२, ९; १५-१७; १९; २०; २६-
 २८; ३२; ३६; ३८-४०; ४२; ५१; १;
 ५२; १०९; ११३, १०; १२;
 १३; १५; २२; ३७; ४५; ४७; ४९;
 ११५, २२; २३; २८; ४५; ५४; ५६;
 ५५; ५६; १७, २; ५२; ६६; ७५; १;
 ७६; ७९; ८७; १८, ३५; ४६; ५२;
 ६१; ६२; ७४; ७५; १२, ११; ४०;
 ६४; ६६; ६९; १२०, २२; ७९;
 १२१, ३; ४; २७, १; २; ३; ४;
 ५; ६; ७; ९; १३; ४३; २२, १;
 ११; २८; १३३, ३४; १३-१५;
 १३४, १२; १३; ३५, १७; ३८,
 १७; का १, ६, १; २, २, ३; ३, ९;
 ५, ८; ३, १, ४; २, ८; ३, ४; ७;
 १०; १४; ४, ५, ८; ५, २, ८; ६,
 ७, ७; २, ३, ५; १२, १२, १५; १६;
 ३, १; ४; ५; १०; ४; ३; ४; ७;
 ८; १२; १३, १, १०; १६-१८; १२,
 २; ३; ९-११; ३, ३; ७; ९-११; १३;
 १४, ७; ८; ७, ८; १४, ११, १०;
 १२-१४; २, ७; ३, ११; ४, ८; ५, १;
 १६, १५, ३; ९; १२; २७; ६, ६; ७;
 ८; १८, १, २; ३; ५, ३; ६, २; ११;
 १२; १५; १२, १, १; २०, १, ६; २, ९;

३, २; ४, ५; १५, ७; ८; २१, १, १०;
 १४, १४; १६; १९; १२२, १, ७; ७,
 १३; १२३, १, ३; ४; २२, १, १;
 २-४; ५; ६; ७; ९; २, ३; ३१,
 १, १; ११; ४, ४; १३२, १, ४; १३-
 १५; ३३, १, ६; ७; ३५, ४, १५;
 ३८, ४, १; तै १, १, ७, १; १०, २;
 १२, १; १३, २; १४, ४; २, ३, १;
 ११, २; ११४, १; २; ३-६; ३, ३,
 १; १३, २; १४, १; ३; ४; ७; ८; ४,
 ४३, २; ४४, ३; ४५, २; ३; १४६,
 १; २; ३; ५, २, ४; ३, २; ३; ४,
 ३; ५, २; ३; ४; १६, २; ४; ७, ४;
 ६; ८, ५; १०, १-३; १११, २; ३;
 ६, २, १; २; ६, २; ४; १०, २; ७,
 ६, ४; ७; २, १२, ६; ३, १०, ३;
 ११, ५; ४, १४, ४; १५, ८, १; २; ६;
 ९, ३; ४; ११२, १; ३; ४; ५; १६,
 ११, १; २; १२, ४; १; ५; ३, १, ४, १;
 ११, १; १२, ११, १; २; ३, ८, १; २;
 १११, १; २; ४, १०, ५; १११, १; ५, ३,
 २; ४, २; ५, ३; ६, ३; १११, ३; ५; ४,
 १, २, ५; ३; १, २; ४; ४, १; १; ७,
 १; २; ३; ४; ८, १; ९, ३; १०, १;
 २; ११, ४; २, १, ३; ५; १२, १; ३;
 ४; ३, १; २; ३; ४; १; ४, ३; ४; ५,
 १; ७, २; १, ४; ५; १०, ४; ११, ३; १;
 १३, १३, १; २-४; ६; ४, १, १;
 २; ६; ७; ७, २; ११, ३; ४; ६, ३,
 १; ५, १; ४; ५; ७, १२, ३; १३, १;
 ४; ५; १; १४, १; १५, ७; ५, १, ४,
 १; ३; ४; ५, ४; ८, ५; १०, १;
 १११, १; ४; ३, ११, ३; ४, २, ४; ७,
 ३; ४; ५; ५, ७, ५; १०, ६; ७, २,
 १; ४, १; ६, ३; ७, ३; ८, १; ६, १, ४,
 ६; २, २, ७; ७, ३; ६, १, २; मै १, १,
 ३; ८; २, ३; ७; ८; १२, ३, १; ३;
 ३८; ३९; ४, १; २; ३; ५; ८; १;
 १; ५, १; २; ३; ५; ८; १; १०;
 ६, १; १; २; ७; ७, १; ११, ४; १;

२, ३, ४; ७, २; १; ३; ४; ५; ७; १; ८;
 ९; १०; १; ११; १; १२; १४; १५;
 १६; १७; १८, १४; १०, ४; ६; १;
 १२, १; ३; ४; ५; १३, ७; ८; १;
 २२; ३, १, ५; ९; २, २; ३, ४;
 ९; १; ४, ६; ७; ९; १०; ८, ५;
 ११, ४; १६, २; ५; १; ४, ८; १४;
 ३, ४; ८, २; ९, ३; १०, १; २;
 ३; ४; ५; ६; ११, १; २;
 ४; ५; ६; १२, २; ३; ४; ५;
 ५; ६; १३, ३; ५; ६; ७; १४,
 ९; १५; १६; १७; का १, ४; ७; ८;
 १०; ११; १२; २, ४; ८; ९; १३;
 १४; १५; ३, १; ९; ४, ९; ११;
 १२; १३; १४; १५; १६; ५, ४;
 ५; ६; ६, ८; ९; १०; ११; ७,
 १; ३; ६; ८; ११; १२; १३;
 १४; १६; १७; ८; ३; १४; १६;
 २, १; २; ५; ६; १९; १०, १२;
 ११, ७-९; १३; १२, १४; १३,
 १४; १५; १४, २; १५, २; १२;
 १३; १६, २; ३; ४; ७; ८; ९;
 १०; ११; १२; १४; १५; १६;
 १७; २०; २१; १७, ६; १०; १७;
 १८, ३; ४; १५; १६; १७; १८;
 २०; २१; १२, ३; ४; ५; १०-
 १३; १४; २०, ४; १४; १५;
 २१, २; ६; ८; ९; १३; १४; २२,
 १; ५; ६; १०; १२; २३, ५; १२;
 २४, ९; २५, ६; २६, २; ११; २८,
 ४; ३०, ८; ३१, ३; ६; ११; १२;
 १४; १५; ३२, ४; ५; ६; ३४, २;
 १९; ३५, १; २; ४; ९; १२; १४;
 १७; ३६, १०; १५; ३८, २; ५; ९;
 १२; ३९, २; ३; १३; १४;
 १५; ४०, १; २; ३; ५; ६; १०;
 १२; १३; १४; ४६, २; क १, ४;
 ७; ८; ११; १२; १६; १; २, २; ३;
 ७; ८; १; १६; ३, ७; ९; १०; १;
 ११; ४, ७; ८; ५, १; २; ४; ५;

२७, ४, १; २९, २, १; ५; ६; ८;
 ३२, १, १०१; ५, ६; ३५, ४, ३; ३७,
 २, २; तै १, ५, २; १०, १; ३; १३,
 ३; २, ४, १; १०, १; १२, ३; १४, ७;
 ३, ७, १; १२, १; ४, ४३, १; ४५,
 १; ५, ४, ४१; ६, २, ३; ४; ४, १; २;
 १०, ११; ११, ५; ७; ७, ४, १; २; ४;
 १०, ३; ८, ११, १; १४, १; १२, १,
 २, ७; २, ५, ६; ९, ३; १०, ४; १२,
 ६; ३, ७, २; ८, १; १०, ३; ११,
 १; ४; ४, १२, २; १४, ४; ५, २,
 ७; ६, ६, १; ८, ६; ९, ८; ११, २;
 १३, १, ५, २; ३, १, २; ४, ३, १;
 २; १०, ५; ४, १, ४, २; ५, १; ८,
 १; २; २, ४, १; ८, १; ९, ६; १०,
 ४; ३, ४, २; ९, १; ४, ६, २; १०,
 १; ११, १; २; ६, ५, १; ७, १५, १;
 १५, १, १, २; ३; ४, २; ५, ३; १०;
 ६, २; ८, ४; ९, ५; १०, २; २, १,
 २; ६; ३, २; ४; ४, १, ५, २; ३; ६,
 १; ५; ८, ७; ९, १; १०, २; ६; ३;
 ४, १; १०, २; ३; ११, २; ३; ४, २,
 १; ७, ५; ५, १, १; ५; ७; ३, २; ४,
 ४; ६, १; ७, ५; ८, २; ३; १०,
 ७; ६, २, १; ३; ३; ४, २; ६, ३; ४;
 ७, १; ८, १; ६; ७, ३, ४; ४, २; ४;
 ६, ५; ८, १; २; ९, २; २१, १; ६, १, १,
 ३; १७, १; ३; २, १, २; ७, १; १; ८,
 ४; ६; ३, ५, २; ४; ७, ५, ७, २; १;
 मै १, १, ६; २, ५-७; ८; ३, १; ३५;
 ३६; ३७; ३९; १४, ५; ६; ८; १०; १;
 १२; १५, २; ६; ८; ९; १०;
 ११; ६, १; २; ३; ४; ५; ६; १;
 ७; १०; ११; ७, २; १८, २; ६; ९,
 २; १०, १८; २, ११, ३; १०; ३, ४;
 ५; ६; ७; ४; ११; ६, ११; ७, ३;
 ५; १; १२; १५; १७; ८, ५;
 ११; १२; १३; १२, ६; १३, २०;
 १३, १, १; ३; ५; ६; १०; २, १;
 २; ३; ४; ५; ६; ७; १०; ३,

१; २; ३; ४; ५; ६; ७; ८, २;
 ३-७; ८; १०; ५, २; ६, ९; ७, ५; ९;
 ८; ५; ६; ९, ५; १५, ४; १६,
 ५; ७, १, ६; १; १३; १४; २,
 १; ४, ५; ५, २; १; ६, २; ९; ७, ३; ८,
 ३; ९, ३; १०, २; ५; ११, ६; १३,
 ७; ९; १४, ११; १५; काठ १, ५; १०;
 १२; २, ६; ८; ९; ३, ४; ९; ४, ९;
 १३; ५, १; ३; ५; ६, १; ७; ९; ७,
 ४; ५; ६; ८; १३; १५; १७; ८, १;
 ३; ५; ६; ११; १५; ९, १०; १२;
 १०, १; ६; ११, १; ७; ८; १०;
 १२, ५; १३, ४; १५, ७; १६, ३;
 ४; ११; १५-१७; १७, १; ४;
 १०; १८, ४; १३; १७; २१;
 १९, २; ४; ५; ८; ९; १०; ११;
 १२; २०, १; ३; ५; ७; ९; १०;
 १२; १४; २१, १; ३; ८; ९; ११;
 १२; २२, १; ५; १०; १५; २३,
 १; ५; २४, ५; ८; २५, ६; २६, १;
 ६; ७; २७, ४; ६; २९, २; ३;
 १०; ३०, ६; ३१, ४; १५; ३२, १;
 ३; ४; ५; ७; ३३, ७; ३६, १३; ३९,
 १; १३; ४०, ३; ९; १४; ५३, ११;
 क १, ५; १०; १९; २, २; ३; ११;
 १६; ३; ७; ११; १२; ४; ६; ८;
 १५, ३; ४; ५; ६; १; ३; ५; ६;
 ८; १७, १; २; ८; २, ३; ३; ५,
 २; ६; ८; १०; २६, ३; ९; २९, ५;
 ८; ३०, २; ३; ८; ११; १३, १;
 २; ३; ५; ६; ७; ९; ११; १२;
 १४; १८; २१; १३, २; ४; ७;
 १३७, ६; ३८, १; १३९, ३; ४; ६;
 १४०, ४; ४१, ४; ५; १; ४२, ४;
 ६; ४५, ३; ४६, ३; ४७, ४; १;
 १०; १; ११, ५, २; २९, ३;
 ३३, ७; ४५, ३; ५३, १; ५४,
 ९; २, ४, ६; ३, २४, ९; २८, १;
 ४, ८, ६; शी ३, १, ५; २, ३; १९, ४;
 ४, १४, १; २३, १; ३३, ५; ३६, २; ५,

२७, १; ५; ८; ९; २८, ६; ६, २०, १;
 ७६, २; ४; ७, ४७, २; ७३, ४; ५; ८, १,
 ४; २, १३; २७; २८; ७, ८; १५; १६; ९,
 १, १; ३; १०; २, ६; ५, ६; १३;
 १०, ५; ७; ११, १, २५; ४, ५; १०,
 ९; १२, १, २०; २, ४०; ३, ३४; १३,
 १, ३०; २, ३५; ७, ८; १५, ६, ३;
 १८, २, ५; ८; ४, ८; १९, २६, १;
 २७, ५; ४५, ३; १२०, १०७, १४; १;
 २, ३८, २; ५९, ४; ३५, ३; ६, ५;
 १९, ३; ३८, १; ४, २९, ५; ३३, १;
 ५, १५, ३; १६, ३; २०, १; २; ५;
 ६, १०, ७; ७, ५, ३; ४; ९; १५, ३;
 ९, १, १; ४; ६; ८; ३, ५; १७, ८;
 १०, ७, ५; १०, ३-५; १२, ७; ११,
 १, १३; १३, ९, ११; १३, २; १४,
 १; १६, १, ४; ४, ३; ५, ८; १२, ८;
 १३, ५; ६; ३२, १; २; १०; ७२, ४;
 ७६, ५; ८५, ७; ९१, ५; ९७, ५; ९८,
 ३; १२४, ६; १२८, १; १५२,
 ४; -नौ ऋ १, १२४, १; १६२, १९;
 १८९, ८; २, १५, ४; २६, १; ३, ३०,
 २; ५५, ३; ५९, ५; ४, ३, [११;
 १०, ८८, २]; [६, ४; ६, ५२, १७];
 २५, १; ३९, ३; ५, १, १२; ६,
 [११, ५; ७, २, ४]; ४०, ३; १०,
 ६, ३; ८८, १; ७; १६५, ४; १७९,
 ३; खि ४, ९, ७; ७, १, १; ४, २;
 मा ५, ४; ११, ७६; १५, २५; १७,
 ५५; २३, ४; २५, ४२; ३४, १९;
 ३८, १६; का ५, १, ४; १२, ७, ११;
 १६, ५, ६; १८, ५, ६; २५, २, २;
 ३३, १, १३; ३८, ३, २; तै १, ३,
 ७, २; ५, १, ११; १२, १, १, ४; २, ४,
 ६; ३, २, ९; १३, १; ३; ४, १, २;
 ६, ५, ६; ८, २; ३, ५, ५, २; ४, ४,
 ४, २; ६, ३, २; ९, ३; १५, १, ८, ४;
 २, ८, १३; २, ९, ५; ५, ५, २; ७, १;
 ९, ३; ४; ७, ५, ३; १६, २, १, ७; ३,
 ४, ८; ५, १; ४, ९, २; १७, १, १, १;

५, १५, १३; १मै १, २, ७६; ४, ६; ८;
५, १०; ७, २; ८, १३; २; ८; ११, ५;
२, १, ८; ३, १; ९, ४, ३; ६; ५, ५; ७;
९; १०, ५; १३; ७; ३, २, ५;
४, ९; ५, २; ७, ९; ९, २; ४, ५; ४;
५, २; ६, २; ८, ६; ९, ९; १०; १काठ
३, ४; ६, १; २; ५; ६; ७; ७;
७; १४; १५; १६; ८, २; १०; १५;
१०, २; ७; ११, १; २; १२, १; ११;
१५; १३, १२; १४, ५; १६, ९; १८, ३;
१९, ८; २०, ३; २१, ७; ८; २२,
१; २३, ६; २५, ३; २६, ३; ७; २७, ४;
२९, ९; ३४, ७; १४; ३५, १७; ३६,
१५; ४०, ५; ४६, ५; १क २, ११;
३, १२; ४, १; ४; ५; ६; ६;
१; ३; ५; ७; ७, ६; ८; ३; २८, ३;
३१, ५; ७; ३८, ६; ४१, ५; ४२,
४; ४८, १५; शौ ४, ३९, ९; ५, ३१,
९; ६, २९, १; ३८, १; १२२, ३;
७, ७६, ३; ९२, १; ९, ५, ५; १०,
१, १८; ४, २२; ११, १, २९; ७, १३;
१२, २, १३; १९; ३, ७; ५४; १७,
१, १३; पै २, १८, १; ३४, ३; ५, १६,
६; ४०, ३; १०, ३, ४; ११, ५, २;
१३, ५, २; ९, १; १४, ३, ९; १५,
२२, ३; १६, १७, २; ३६,
८; ५१, ७; ९१, ९; १५४, ४.

[°गिन-अन्°, अन्तर°, आहित°,
इन्द्र°, इन्द्र°, ईति°, केवल°, जमद°,
दक्षिण°, देव°, परि°, पुरस्°,
पूर्व°, समिद्ध°, सु°, सूर्य°,
स्वर्ण°]

†अग्नायी°- यी ऋ ५, ४६, ८;
मै ४, १३, १०; शौ ७, ५१, २;
-यीम् ऋ १, २२, १२.

‡आग्नेयी°- यः ऋमा २४, १;
२९, ५८; ५९; ३९, ५; ऋका २६,

१, १; ३१, ६, १; ७, १; ३९, ३, १;
तै २, १, २, ८; ९; ५, ६; ३,
२, ४; ५; ३, २-४; ५, ३, २;
६, ३, ३; ३, ५, १, ४; ५, २,
५, २; ५, १, ५; २२, १; २४,
१; ६, ४, ५; २२, १; ७, ५,
२१, १; मै १, ६, ८; ९; १०,
१; ११, ९; २, १, ३; ४; ६;
२, ७; १३; ३, १; ५; ६; ५, ५; ६,
१; ३; ५; १२; १३; ३, ६,
१; ९, ५; १०, ३; १३, २; ४,
३, १; ८; ४, ७; ८; ७, ३; ८;
९; ८, ३; ६; काठ ८, १०; ९,
४; ५; १३; १०, २; ५; ९;
११, १; २; ५; ८; १२, १;
१३, २; ४; ५; १२; १४, ९;
१५, १; २; ४; ९; २२, ९;
१३; २९, ७-९; १०; ३४,
१६; ३७, २; ३; ४५, १८;
४८, १; ३; ५०, २; क ७, ६;
८, ७; ८; ३५, ३; ४५, ८;
४६, ३; पै १६, ७२, ९; -यम्
तै १, ५, २, २; ८, १, २; २, १;
४, २; ७, १; ९, १; १७, १;
१९, १; २०, १; २, १, २, ७;
८; ९; ४, ६; २, ५, ५; ३, २,
३-५; ३, १; २; ११, १; ५, ३,
१; ३, २, २, ३; ४, ३, १; ५,
४, ३; ५, ६, ५, १; ६, ६, ८,
३; मै १, ७, २-४; १०, ७; २,
१, ३; ११, २, ७; १३; ३, १;
५; ६; ४, ६; ५, २; ३; ५; ९;
३, १, ८; ६, १०; ७, ५; ४, ५,
९; ८, २; काठ ८, १; १०; १५;
९, १-३; १०, ७; ९; ११, १;
२; ८; १३, २; ३; ४; ५;
२२, ३; २३, ७; २९, ४; ७;

१०; ३२, १; ३४, १; १६; ३६,
२; क ६, ६; ७, ६; ८, ३-६;
३१, १९; ३६, ४; ४५, ५; ८;
४६, ३; -यस्य तै २, ३, २;
मै १, ५, १२; -याः ऋमा २४, ६;
९; १४; ऋका २६, २, १; ४; ३,
४; तै १, ५, ९, ३; ५, ५, १, १;
मै ३, १३, ७; १०; १२; १३;
१५; १६; काठ १३, ३; २३, ८;
२४, ८; २६, ७; २८, ४; क
३८, १; ४१, ५; ४४, ४; -यात्
काठ ८, ३; क ६, ८; -यान्
काठ १३, १३; -यानि मै २,
५, २; काठ ८, १०; १३, २; क
७, ६; -याम मै ४, ७, ८;
-येन तै २, ४, ६, १; ६, ६, ५,
१; ८, १; ३; मै २, ५, २; काठ
१०, २; -यौ तै २, १, २, ९;
३, ८, २; ५, ५, २३, १; काठ
४८, २. [°य-अन्°, नाना°.]

‡आग्नेयी°- यी मा २४,
३१; का २६, ७, १; तै १, ५,
९, ३; २, २, ४, ५; ५, ४, ३, २;
मै १, ७, ४; ८, ५; २, ५, २;
३, २, ८; १०, १; १४, १२;
४, ३, ४; काठ ६, ५; ७;
८, ३; ११; ९, २; १३, १; ६;
क ४, ४; ६; ६, ८; ७, ८; ८,
५; -यीः तै ५, ५, १, १; मै १,
६, ९; ३, २, २; ७; ४, ६; काठ
१९, ८; २१, ४; २२, १२; क
३१, १९; ३५, ५; -यीम् तै २,
१, २, ४; ५; मै २, ५, २;
काठ १३, १; -यीषु तै ७, २,
५, ५; -या तै ३, १, ६, १; ५,
७, १, १; मै २, ३, ५; ३, ९,
१; ४, ६, ५; ८, २; ३; ५;

*) क्षियां ऋपि 'ऐ' आदेशः । तस्य श्लोकात्तत्त्वम्
(पा ४, १, ३७) ।

*) इदमर्थे देवतासम्बन्धर्थे वा ङङ्-प्रत्ययः ।

आदिशुद्धिः । किस्वरः (यक. पा ४, २, ३३; ७, १, २;
२, ११८; ६, १, १६५) ।

*) क्षियां ऋपि । उदात्तनिवृत्तिस्वरः (पा ६, १, १६१) ।

काठ ८, ११; २१, ८; २६, २५;
२८, ४; २९, २; क ७, ८; ४०,
५; ४४, ४; ४५, ३; -व्या: मै
३, १, १; ४, ७.

॥आग्नेय-पावमानी॥ - नीभिः
मै १, ५, ६; ६, ५; -न्याम्
मै ३, ३, ५.

॥आग्नेयी-त(म→)मा॥ - मा
काठ १९, १; ७; क २९, ८;
३०, ५.

अग्नौ-पावमानी॥ -

॥अग्निपावमा(न→)नी॥ -
नीभिः तै १, ५, ७, ३; -नीभ्याम्
तै १, ७, ६, ४; -न्याम् काठ
२१, ५; क ३१, २०.

अग्नौ-महत्॥ -

अग्निमहत्॥ - नीतम् मै २, १,
८; क ४५, १; -ता: मा २४, ७;
का २६, २, २; मै ३, १३, ८.

[०त- वैश्वदेव०]

॥अग्निमहत्ती॥ - ती, -तीम्
मै २, ५, ७.

अग्ना-विष्णु॥ - णू तै २, ३, ११,
१॥; -०णू तै १, १, १२, १; ८,
२२, १; २, ५, १२, १; ४, ७, १,

१; ५, ७, ३, २; मै १, १, १३; ४,
१०, १; ११, २; काठ ४, १६;
११, १३; शौ ७, ३०, १; २.

आग्नावैष्णवी॥ - व: तै २, २,
९, १॥; मै २, ६, १; ४; ३, १,
१०॥; ४, ३, १॥; काठ १५, १;
३; -॥वमू तै १, ८, १, १; ८, १;
२, २, ९, १-३; ५; ६; ३, ११, १;
५, ४, २; ३, ५, १, ४; ५, ५,
१, ४; मै १, ४, १४॥; ६, ८; २,
१, ७; ३, ५; ३, ६, १; काठ
१०, १; ११, ८; १२, ९; २२,
१३; -वा: मा २४, ८; का २६,
२, ३; तै ५, ६, १८, १; मै ३,
१३, ९; काठ ४९, ८; -वेन तै
२, ५, ४, २॥.

॥आग्नावैष्णवी॥ - धीम् मै
३, ६, ८; -व्या तै ५, ७, ३,
२; ६, ६, ७, ३; मै ४, ७, २.

अग्नि-कृत- परि०

अग्नि-केतु॥ - तु: तै ४, ३, ११, ५;
काठ २०, ३; ३९, १०.

अग्नि-गूढ॥ - ढानाम् खि ५, २, २.

॥अग्नि-चित्॥ - चित् तै ५, २, ५,
५; ४, ५, २; ७, ४; ५; ९, २; ३;

५, १०, ५; ६, ३, १; ७, ६, १;
मै ३, ३, ९; ४, ३, ५; काठ २०,
३; २१, ७; ९; १२; २२, २;
६; क ३१, ५; ३४, १; -चितः
तै ५, ६, २, १; ३, ४; मै ३, १,
९; ४, ३; काठ १९, १०; २२,
७; क ३०, ८; ३५, १; -चितम्
तै ५, ४, ७, ४; ९, ४; काठ २०,
५; २१, ९; १२; क ३१, ७;
-चिता मै ३, ३, १, ४, ८; -चिते
मै ३, ४, ३; काठ २२, ६; क
३४, १.

अग्नि-चोर॥ -

अग्निचोर-निपात॥ - तेषु खि
४, २, ९.

॥अग्नि-जु, जु॥ - जम् मै ३, ७, ५;

-जा: काठ ११, ८; २४, ६; क
३७, ७; शौ १०, ४, २३॥; पै
१६, १७, ५॥.

१अग्नि-जिह्व॥ - िह्वा: क १, [४४,

१४; (५, ५१, ८) ७, ६६, १०;
१०, ६५, ७; ८९, ७; ३, ५४,
१०; ६, २१, ११; ५०, २; ५२,
१३; मा २५, २०; ३३, ५३; का
२७, ११, ७; ३२, ४, १०;

१) कस. सामान्यः समासस्वरः । पूष. पुंवद्भावः
(यक. पा ६, १, २२३; ३, ४२) । उप. यद्र. ।

२) आतिशायनिकस्तमप् प्रत्ययः (पा ५, ३, ५५) ।

३) देवताद्वन्द्वे पूष. आनङ्-आदेशे पूर्वोत्तरपदप्रकृति-
स्वरः (पा ६, ३, २६; २, १४१) ।

४) अण् प्रत्ययः । उभयपदवृद्धिर् इत्वं प्रत्ययस्वरश्च
(यक. पा ४, २, २४; ७, ३, २१; ६, ३, २८; ३, १, ३) ।

५) त्रियां ङीप उदात्तनिवृत्तिस्वरेणोदात्तत्वम् (पा ४,
१, १५; ६, १, १६१) ।

६) 'सास्य' (पा ४, २, २४) इत्य् अण् प्र. । उभय-
पदवृद्धिर् इत्त्वप्रतिषेधः प्रत्ययस्वरश्च (यक. पा ७, ३,
२१; पावा. ६, ३, २८; पा ३, १, ३) ।

७) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) उप. यद्र. ।

८) कर्मणि कान्ते पूषप्रस्व. (पा ६, २, ४८) । शौ.

'अग्नि-मूढानाम्' इति पाभे. अद्र. ।

१) कारकोपपदे √चि+ङिप् । कृद्-उपप्रस्व. (पा ३,
२, ६१; ६, १, १६२; २, १३६) ।

२) द्वस. । उप. यद्र. ।

३) तस. । मुपा. प्रथमचतुर्थे अक्षरे उदात्ते भवतः ।
स्वरोऽसौ न प्रामाणिक इति कृत्वा नादर्शि । भूयांसः
पाभे. भवन्ति । तत्कृते संति. द्र. ।

४) कारकोपपदे √जन्+ङः (पा ३, २, ६७) । खर
एप्. द्र. ।

५) बस. अन्तोदात्त उपसंख्येयो भवति (तु. पा ६, २,
१६७) । तात्स्थ्यात्ताच्छ्रुतिरिति कृत्वा तस. एव
स्यात् सामान्यः सामासिकस्वर इतीवाऽप्य् अभिसंदधीत
भा. (तै. यद्र.) । अथवेह उप. जिह्व- < √ङे इत्यतो
यङ्लुकि मूलविभुजाविवात् क-प्रत्यये भवति (पावा
३, २, ५) न तु जिह्वा- इति । तेन तस. अन्तोदात्तः
(पा ६, २, १४४) इत्येवं व्यवस्थीयेतेति दिक् ।

तै २, ४, १४, ५; मै ४, १२, १;
काठ ३५, १; -हेयः तै ३, ५, ८,
१; ९, २; काठ २९, ५; क ४५, ६.
२अग्नि-जिह्वा^१ - ह्याः शौ ११, ११,
१९; पै १६, १५०, ७.
अग्नि-जुत^२ - ताः खि ५, ५, ७.
अग्नि-उयोतिसु^३ (→ष)^४ - तिषम्
का ३, २, १.
अग्नि-तुप्^५ - तपः ऋ ५, ६१, ४.
अग्नि-तुप्स्^६ - पोभिः ऋ १०,
६८, ६; शौ २०, १६, ६१.
†अग्नि-तप्त^७ - सेभिः ऋ ७,
१०४, ५; शौ ८, ४, ५; पै १६,
९, ४.
अग्नि-तेजस्^८ - णिजसम् काठ ८,
१२; क ७, ७; -जाः शौ १०, ५,
२५; पै १६, १३१, १.
अग्नि-त्रा- अन्^९
†अग्नि-दग्ध^{१०} - गधाः ऋ १०, १५,
१४; शौ १८, २, ३५; -गधानाम्
खि ३, २१, २; ५, २, २. [गध-
अन्^९]
॥अग्नि-दाह^{११} - ह्यम् काठ २३, ९.
[ह्य- अन्^९]
अग्नि-दूत^{१२} - तः ऋ १०, १४, १३;
शौ २, १२, ७; १८, २, ११;

पै २, ५, ८.
अग्नि-ग्नी(←मि-इ)ध्व^{१३} - गिन्ध्व ऋ
[२, १, २; १०, ९१, १०]; ॥काठ
२, ८^{१३}; ९^{१३}; ११^{१३}; १२; १५^{१३};
२८, ८^{१३}; -गिन्ध्वम् ऋ १०,
४१, ३; काठ २६, ९^{१३}; क ४१,
७^{१३}; ॥गिन्ध्वे काठ ३५, १८; क
४८, १६; -॥ग्नीत् मा ७, १५^{१३};
तै ६, ५, ८, ५^{१३}; ७, १, ५, ७; मै
१, ६, ४; ९, १^{१३}; ४^{१३}; ५, ८; ३, ८,
१०; ४, ५, ४^{१३}; ७, ४^{१३}; ८, ३; काठ
२५, ५; क ८, ११^{१३}; १२; ४४,
८^{१३}; -०ग्नीत् तै ६, ३, १, २; ५,
८, ५; मै ४, ९, २; -०ग्नीत्
खि ५, ७, ५, ४; तै २, ६, ५,
६; क ३९, २; -ग्नीधः मै ४,
४, ८^{१३}; -॥ग्नीध्वम् मै १, ४, १३;
३, ९, ८^{१३}; -॥ग्नीध्वे तै १, ८, १८,
१; २, ६, ९, १; ६, ६, १, ५;
७, १, ५, ६; ७; ७, २; मै १,
४, १३; ६, ४; ९, ८; ४, ८, २;
३; क ४४, ४^{१३}.
आग्नीध्र^{१४} - ॥धः मै ४, ५, ९;
काठ २६, १; २; क ४०, ४, ५;
-॥धम् मा १९, १८^{१४}; का २१,
२, ७^{१४}; तै ३, १, ६, १; २, ४,

२; ४, ७, ८, १; ५, ४, ६,
४; ६, ३, १, १; ६; ४, २, ६;
७, १, ६, ६; ७; २, १, ३; मै
१, ९, ८; ३, ४, ४; ८, १; ८;
९^{१४}; १०^{१४}; ४, ५, ९; ६, ५, ८,
२; ३; काठ ९, १५; २१, ८;
१२; २४, १०; २५, १०; २६,
१; २८, ४; क ३८, ३; ४०,
३; ४; ४४, ४; -॥धस्व मै ३,
८, ९; -धत् ऋ २, ३६, ४; खि
५, ७, ५, ४; मा २, १०; ११;
का २, २, ७; ८; तै ४, ४, ९, १;
६, ३, १, १^{१४}; ॥मै ३, ३, ८;
८, १०^{१४}; ९, ४; ॥काठ २१, ८;
२६, १^{१४}; २८, ४^{१४}; ॥क ४०,
४^{१४}; ४४, ४^{१४}; †शौ २०, २, २;
६७, ५; -ध्रे मा ८, ५६; ३८,
१८; का ९, ७, ४; ३८, ५, १;
तै ३, १, ३, २; ४, ४, ९, १; ५, ४,
६, ४^{१४}; ॥६, ३, २, १; ३^{१४};
६; ४, २, १; ६; ६, १, १^{१४}; ॥मै
३, ४, ४; ९, १; ४, ५, १; ८,
२; ३; ९; ॥काठ २१, ८^{१४}; २६,
२^{१४}; २८, ४^{१४}; ३४, १४; १५^{१४};
१७; ॥क ४०, ५^{१४}; ४४, ४^{१४};
-॥ध्रेण मै ३, ९, १; काठ २६, २;

- ^a) तस. सामान्यः समासस्वरः (पा ६, १, २२३) ।
^b) कर्मणि निघ्नान्ते पूर्वपदप्रकृतित्स्वरः (पा ६, २, ४८) ।
'अग्नि-दूत-' इति शास्त्रान्तरीयः पाभे. यद्र. ।
^c) बस. पुपप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।
^d) कारकोपपदे √तप्+कर्तरि क्तिप् प्रत्ययः । कृद्-
उपप्रस्व. (पा ६, २, १३६) ।
^e) बस. उपप्रस्व. उपसंख्येयः (तु. पा ६, २, १३८) ।
^f) सतस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १४४) । उप. यद्र. ।
^g) तृतस. । उप. √दह्+कर्मणि ण्यत् प्रत्ययः ।
^h) कर्मणि कान्ते पूर्वपदप्रकृतित्स्वरः (पा ६, २, ४८) ।
'अग्नि-जुत-' इति शास्त्रान्तरीयः पाभे. गद्र. ।
ⁱ) कारकोपपदे √इन्ध्व+कर्तरि क्तिप् । कृतुत्तरपद-
प्रकृतित्स्वरः (पा ६, २, १३६) । अपि च अग्निध्व-
इत्ययं छन्दोऽनुरोध्याचारणसौकर्य-प्रयोजितः शकम्भादि-

पररूपात्मको भेदः द्र. । अयमेव च भेदो बाह्वे मूलतोऽधीत
इत्यपि संभाव्यते । दाशतय्यामस्यैवाऽऽभ्रातत्वात् । यत्तु
(ऐजा. ५, २५; शां. ब्रा. ३०, १; खि ५, ७, ५, ४) इत्यत्र न्याय्यं
दीर्घमध्यं रूपमुपलभ्यते ततो नैवास्य मतस्य किमपि
हीयेत । ऋतुप्रेषात्तत्वेन हि तस्योपलम्भात् । यस्मात्तया
तस्य मुख्यत्वेन यजुर्विषयता न त्वग्विषयता स्यात् । यदि
याजुषं किमपि प्रकरणं बाह्वैः स्वीये ब्राह्मणादौ परिशिष्ट-
धिया धृतमुपलभ्येत तर्हि प्राधान्येन यजुःशाखास्वेव
भूयमाणास्य तस्य बाह्वेऽप्रधानैव श्रुतिरिति
निरवयवम् ।

^j) सस्थ. काठ. (२८, ४) ग्रन्थपात इति संदि. द्र. ।

^k) हणि प्र. पुनः स्वायें अञ् प्र. (पावा ४, ३, १२०;
५, ४, ३६) बद्धा रेफोपजनः अञ् प्र. एवैक इत्यत्र भवति
विमर्शः (तु. वस्था. प्रदर्श्यमानस्यास्य प्राति. टि.) ।

क ४०, ५.

॥आग्नीध्रीय॥-यः तै ६,

३, १, ३.

अग्नि-धान^b- -नम् मै १, ८, २:

काठ ६, २; क ४, १: -नात् शौ

१२, ३, ३५; -ने ऋ १०, १६५,

३; शौ ६, २७, ३.

अग्नि-नुक्त^c- -ज्ञानाम् कौ २,

१२२१.

अग्नि-नेत्र^d- -त्राः मा ९, ३६; का

११, १, २; तै १ ८, ७, १; मै

२, ६, ३; ४, ३, ४; काठ १५, २;

पै २, ५३, १; -त्रेभ्यः मा ९,

३५; का ११, १, १.

॥अग्नि-प्रतिष्ठान^d- -तः काठ १४, ९.

अग्नि-भ्राजस्^d- -जसः ऋ ५, ५४,

११.

॥अग्नि-मत्^e- -मत् मै ४, १, ३:

काठ २७, ५; ३१, २; क ४२,

५; ४७, २; -मति मै १, ६,

११; ३, १, ४; ४, ४; ७, ७;

४, ५, २; ८, ५; काठ ९, १६;

१९, ३; २४, ४; २५, ८; २९,

३; क ३०, १; ३७, ५; ४०, १:

-मते मै १, ८, ८; -मन्ति काठ

२४, १०; क ३८, ३; -मान्

काठ ८, १२; १९, २; २३, ११;

क ७, ७; २९, ८; शौ ८, ४, २;

†अग्निमि(म्-इ)न्ध^f- -न्धः ऋ १,

१६२, ५; मा २५, २८; का २७,

१२, ५; तै ४, ६, ८, २; मै ३,

१६, १; काठ ४६, ४.

॥अग्नि-मुख, खा^g- -खा काठ ३७,

३; -खाः काठ ३५, १८; क ४८,

१६; -खान् तै २, ६, ९, १; ६,

६, १, ५; ७, ३, ११, ३६; मै ३,

३, १०; काठ २१, ४; १०; ४३,

१६; क ३१, १९.

अग्नि-मूढ^h- -ढानाम् शौ ६, ६७, २.

अग्नि-मेदिन्ⁱ- -मेदी पै १६,

७३, ५.

अग्नि-या(न-→)नी^j- -नी काठ

२२, ५.

†अग्नि-रूप^k- -पाः ऋ १०, ८४, १;

शौ ४, ३१, १; पै ४, १२, १.

१अग्नि-वत्^l- -वति तै ५, १, ३,

२; ६, १, ८, ३; २, ९, ३; ६, ३,

२; -वते तै २, २, ४, ६; ७;

-वान् ऋ ७, १०४, २; पै १६,

९, २; ॥तै ५, ५, २, १; २.

२अग्नि-वत्^l पै २, ७८, ४.

अग्नि-वर्णा(→)र्णा^m- -र्णाम् खि

४, २, ८; १२.

अग्नि-वर्णा(९९)भा- चन्द्रसूर्य^o

अग्नि-वासस्^d- -वासाः शौ १२,

१, २१.

॥अग्नि-विद्ⁿ- -विदः मै ३, १, ९;

*) तात्रजातिकेऽर्थे छ→ईयः प्रत्ययः प्रत्ययस्वरश्च (पा ४, २, ११४; ३, १, ३)।

b) अधिकरणो ल्युट् कृद्-उत्तरपदप्रकृतिस्वरश्च (पा ३, ३, ११७; ६, १, १६३; २, १३६)।

c) कर्मणि क्कान्ते पूषप्रस्व. (पा ६, २, ४८)।

d) बस. पूर्वपदप्रकृतिस्वरः (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

e) 'ह्रस्व-' (पा ६, १, १७६) इति मतुब् उदात्तः। ऋ. तै. पै. तच्छास्त्रीयानि ब्राह्मणानि च वकारादि प्रत्ययं श्रावयन्ति। शौ. याजुषाणि शास्त्रान्तराणि तु मकारादिमिति विवेको यथायथमनुसंधेयः। यत्. अग्नि-वत्- इति। एवं अग्नि-मत्- इति च अग्नि-वत्- इति च वैप. २ द्र.।

f) 'अग्नि-वान्' इति बाह्वचः (७, १०४, २) पाभे.। अत्र वतुबन्तं प्राति. भवति न तु मतुबन्तम् इत्येतत् WJ. न व्यवहृत्। यथा त्वत्र कासुचिच्छाखासु वकारादिः प्रत्ययोऽपरासु च मकारादिरित्यस्य विवेक इहैवोक्तपूर्वः। यच्च PW. MW. चाऽथर्वमात्रे मकारादि प्रत्ययमाहुस्तदव्याप्यतिव्याप्तिभ्यां दुष्टं भवति। पै. अव्याप्तेः, कासुचिद् याजुषीषु शाखासु चोक्तदिशाऽतिव्याप्तेरिति भावः।

g) कर्मण्युपपदे √हन्ध्+अण् प्रत्ययः। कृद्-उपप्रस्व.। पूष. मुमागमः (यक. पा ३, २, १; १, ३; ६, २, १३६; पावा ६, ३, ७०)।

h) कर्मणि निष्ठायां पूषप्रस्व. (पा ६, २, ४८)। उप.

✓मुह् यद्र.। 'अग्नि-गूढानाम्' इति पाभे. गद्र.।

i) कर्मण्युपपदे √मिद्+णिनिस्ताच्छीलिकः।

j) तस. स्त्रियां ङीप् (पा ४, १, १५)। 'अग्ने-यानी-' इत्यत्र टिद्र.।

k) यथा चास्मिन् प्राति. काश्चिच्छाखा वकारादि काश्चिच्चापरा मकारादि प्रत्ययमामनन्तीत्यत्र अग्नि-मत्- टि. द्र.। तत्र यथा प्रत्ययाङ्गभूत-मकारवकारविकल्पः शाखाभेदेन प्रादर्शि तथा भूयसे विवेकाय (तु. काठ २३, ११; शौ ८, ४, २) विशेषमेन विरहय्योभयत्र बाह्वच्याः श्रुतेरभिज्ञैव श्रुतिर्भवतीत्यपि द्र.।

l) तुल्यार्थे वतिः प्रत्ययः (पा ५, १, ११५)।

m) बस. पूर्वपदप्रकृतिस्वरः (पा ६, २, १) यच्च मुपा. नापू. मन्त्रे 'अग्नि-वर्णा' इत्यन्तोदात्तत्वम् अत्र च पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् इति विशेषोऽकारि तत्र न किमपि प्रमाणमुपपत्त्यङ्गं वा पर्यायमः। अन्य-यदार्थप्रधाने विशेष-यातावाचिनि प्राति. अस्मिन् पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वेन भाव्य-मुभयत्र च तथैव पठितव्यमित्यत्र किमु वक्तव्यमिव भवति।

n) कर्मण्युपपदे √विद्+क्विप्। कृद्-उपप्रस्व. (पा ३, २, ६१; ६, २, १३६)।

-विदा मै ३, ४, ८.
अग्नि-विमोचन^a - नम् पै ९, ७, २.
अग्नि-वेश^b -
अग्नि-वेशि^c - शिम् ऋ ५,
३४, ९.
अग्नि-शमन^d - नम् पै ९, ७, १३.
अग्नि-शाल^e - लम् शौ ९, ३, ७;
पै १६, ३९, ७.
अग्नि-श्री^f - श्रियः ऋ ३, २६, ५.
॥अग्नि-(स्तु)ष्टुत्^g - ष्टुत् तै
७, २, ५, ५; ४, ३, ३; -ष्टुता तै
७, ३, ७, १.
॥अग्नि-(स्तो)ष्टोम्^h - मः तै १,
६, ९, १; ३, १, ७, ३; ५, ४, १०,
२; ६, ४, ३, ४; ७, १, ४, २; ५,
४; १०, ४; २, १, २; २, १, २;
३, २; ५, ५; ६; ३, १३, १६;
४, २, ५; मै ३, ४, ४; ८, १०;
९, ५; ४, ४, १०; ५, २; ७;
काठ १४, ९; १५, १०; २२,
१; २५, १०; २६, १; २८, १;
३३, ६; ३४, ८; १६; ३७, ७;
४३, ३; क ४०, ३; ४; ४४,

१; शौ ११, ९, ७; ऋ ८, १९,
७; १६, ८२, ७; -मम् तै १, ६,
९, १; ७, २, ९, २; ४, १०, १;
मै १, ११, ९; ४, ४, १०; ५,
२; ६, ६; काठ १४, ९; २६, १;
२८, १; ३३, २; ३७, ११; क
४०, ४; ४४, १; शौ १०, ९,
८; ऋ १४, ३, २६; १६,
१३६, ८; -मस्य मै ३, ८, २;
४, ५, २; काठ २४, १०; २६,
१; क ३८, ३; ४०, ४; -माः
तै ७, ४, ७, १; काठ ३३, ३;
४; -मात् मै १, १०, ५; काठ
३५, २०; क ४८, १८; -मात्
ऋ ११, ५, ३; -मे तै ६, ६, ८,
२; ११, ४; मै ३, ८, ९; ९, ५;
४, ५, ४; ७, ६; काठ २९, २;
३७, ११; क ४५, ३; -मेन तै
१, ६, ९, १; ७, १, १, २; ३;
३, १; ५, ३; मै १, ८, ६; ३,
८, १०; ४, ४, १०; काठ १४,
९; शौ ९, ९, २; ऋ ५, १४,
२; १६, ७, ९; ११४, १; -मैः

शौ १२, ३, ३३; -मौ तै ७, २,
५, ६; ९, १; २; ४, ११, २;
काठ ३४, ८.
॥अग्निष्टोम-प्रायणⁱ - णः काठ
३४, ८; -णाः तै ७, २, ९, १.
॥अग्निष्टोम-संभित^j - तः काठ
३३, ४.
॥अग्निष्टोम-साम^k - -मम् तै
१, ८, १८, १; मै ४, ४, ९;
-मानि^l तै ७, २, ५, ५.
॥अग्निष्टोम-स्तोत्र^m - -त्राणि
काठ ३३, ४.
॥अग्नि-(स्थ)ष्टु, ष्टाⁿ - ष्टः काठ
२९, ८; -ष्टम् मै ३, ३, १०;
काठ २१, १०; -ष्टस्य मै १, ५,
१३; -ष्टा तै ६, ३, ४, ३; -ष्टाः
मै ३, ९, ३; ४; ४, ७, ९; काठ
२६, ५; २९, ८; क ४१, ३;
-ष्टात् मै ४, ७, ९; काठ २९,
८; -ष्टाम् तै ६, ३, ४, ३-५;
काठ २६, ५; क ४१, ३; -ष्टेन
काठ २९, ८.
अग्नि-ष्वा(←स्वा)त्^o - -त्ताः

^a) तस. स्युडन्त-कृत-प्रकृतिस्वरः (पा ३, ३, ११५;
६, १, १९३; २, १३९) ।

^b) अग्नेर्वेशः स्वरूपमिव स्वरूपं यस्यैरिति बस.
पूपप्रस्व. (पा ६, २, १) ।

^c) अपत्येऽर्थे इङ् । यित्स्वरः (पा ४, १, ९५; ६, १, १९७) ।

^d) तस. उत्तरपदाद्युदात्तत्वम् (पा ६, २, १२३) ।

^e) कर्मण्युपपदे √श्रि+क्वि दीर्घश्च । ततः कृद्-
उपप्रस्व. (पावा ३, २, १७८; पा ६, २, १३६) । यत्तु सा.
इह सम्प्रसारणाऽभावमिवापश्यत् तदसम्बद्धमित्युपेक्ष्यम् ।
यदपि MW. बस. च उप. पू. -निरपेक्षं प्राति. चेत्याह
तदपि निर्मूलं भवति । तथा हि सति पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्व-
प्रसंगादिति दिक् ।

^f) नापू. द्र. उप. धातोर् ह्रस्वादुत्तरं तुगागमे षत्वे (पा
८, ३, ८२) च विशेषः ।

^g) तस. सामान्यः समासस्वरः (पा ६, १, २२३) ।

^h) बस. पू. प्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

ⁱ) तस. 'तृतीया' (पा ६, २, ४८) इति पू. प्रस्व. । उप. यद्र. ।

^j) सतस. पू. उस्. स्वस्वरूपत्वाद् योगविभागीयः समा-
सान्तः अच् प्रत्ययश्चित्स्वरश्च (पा ५, ४, ७५; ६, १, १६३)

^k) समासान्तभावाऽभावान्यतरस्य दुर्विचत्वेऽपि नापू. दि.
तै. तद्भावानुगमाद् एतद् रूपं कृतसमासान्तस्य प्राति.
इति संभाव्येत ।

^l) कारकोपपदे √स्था+कः प्रत्ययः षत्वं च । अन्तो-
दात्तः (पा ३, २, ४; ८, ३, ९७; ६, २, १४४) ।

^m) √स्वद् इति ह्रस्वोपधाद् विविच्य √स्वाद् (तु.
ऋ ९, ६८, २) इत्यतः कर्मणि कान्ते पू. प्रकृतिस्वरं
(पा ६, २, ४८) प्राप्ते परत्वात् धाधादि-स्वरः (पा ६,
२, १४४) इहाऽवसरं लभेत । ननु नैवमसावुत्सर्गो
विशिष्टं पूर्वविप्रतिषेधेन चारितार्थार्हं पूर्वपदप्रकृतिस्वरं
बाधेतेति चेत् । सत्यमेवैतत् । तदप्यभ्यर्हितसमादरपर-
त्वेनैवं व्याख्यायि (तु. सा.) । लक्षणानुकूल्यमात्रार्थं तावद्
भावे के षतस. । तद्वति तादृशतः अच् प्रत्ययश्चेत्यादिसंकेतो
ग्राह्यः । वाच्यविशेषसंज्ञाद्योतनार्थोऽयं विशिष्टः स्वरः
स्वाद् इति तु संभाव्येत ।

अग्नी-पर्जन्य^a - -०मौ ऋ (२, ४०, ५) ६, ५२, १६].

॥अग्नी-वरुण^b - -गाम्याम् काठ २९, ३; -णौ तै ६, ६, ३, ३; मै ४, ८, ५१^c.

॥आग्निवारुण^d - -गम् तै १, ५, २, ५; मै २, १, ४.

॥आग्निवारुण^e - -णी मै २, ३, १; काठ १२, १; १३, ६; -णीम् काठ १३, ६.

१अग्नी-पो(←सो)म^f - -मयोः खि ५, ७, २, ८; १०; मा १, २२; २, १५; २५, ५; ६; का १, ८, २; २, ४, १; २७, ५, १; ६, १; तै १, ६, २, ३; ४; ४, १; ११, ५; ६॥; २, ५, २, ७॥; मै ३, १५, ४; ७; ॥काठ ७, ५; ३२, १^g; ॥क ५, ४; -मा ऋ १, ९, ३, ८;

१०, ६६, ७; शौ ६, ९३, ३; पै १०, २, ९; -०मा ऋ १, ९३, २; [४; (३, १२, ९)]; ६; ७; ९; १२; १०, १९, १; तै २, ३, १४, १; २^h; मै ४, १०, १ⁱ; ११, २; १४, १८^j; काठ ४, १६^k; ॥शौ १, ८, २; १८, २, ५३; ॥पै ४, १०; -गाम्याम् खि ५, ७, २, ११^l; मा १, १०; १३; ६, ९^m; २४, २३; का १, ३, ७; ४, ३; ६, २, ३ⁿ; २६, ५, ३; तै १, १, ४, २; ५, १; ८, १; ६, ११, ५; ६; ६, १, ११, ६॥; ॥मै २, १, ३^o; ३, ७, ८; १४, ४॥; ४, ३, १^p; काठ १, १२^q; ५, १; २३, ८; २४, ७^r; ३१, ११^s; ३२, १^t; क १, १२^u; ३७, ८^v॥; ४७, ११^w; शौ १२, ४, २६;

-मौ खि ५, ७, २, ४; ५; ६^x; मा २, १५; का २, ४, १; ॥तै १, ६, ९, २^y; २, ३, ३, १; ३; ४, १२, २; ५, २, २^z; ४; ६; ६, २, २; ५, ६, १, ३॥; ६, १, ५, २^{aa}; ३; ॥मै २, १, ४^{ab}; ४, ३; १३, १॥; ३, ७, १^{ac}; ८^{ad}; काठ ५, १; ७, ५; ८, १०^{ae}; १०, २^{af}; २३, ८; २४, ७^{ag}; ३२, १^{ah}; ३५, ३; ३९, २; ॥क ५, ४; ७, ६^{ai}; ३७, ८^{aj}; शौ ३, १३, ५; ८, ९, १४; पै ३, ४, ५; १६, १९, ४; -०मा ऋ १, ९३, १; ५; १०; ११; तै २, ३, १४, २^{ak}; ३, ५, १, २; मै १, ५, १; काठ ४, १६^{al}; -०मौ शौ ६, ५४, २; पै ६, ११, ७^{am}; ८; ९.

२अग्नीषोम^b - -मौ शौ ६, ६१, ३.

^a) यत् सोमवरुणयोरग्नेर् ईद्व-आदेशमाचार्योऽन्वशात् तदव्याप्तमनुशासनं द्र. । पर्जन्येऽप्यग्नेर् ईद्व-आदेश-श्रवणोपलम्भात् । अतः सूत्रे (पा ६, ३, २७) तस्याप्य् उप-संख्यानं कर्तव्यमिति दिक् । देवताद्वन्द्व उभयपदप्रकृति-स्वरः (पा ६, २, १४१) ।

^b) देवताद्वन्द्व आनङ्गम् बाधित्वा ईद्व-आदेश उभय-पदप्रकृतिस्वरश्च (यक. पा ६, ३, २६; २, १४१) ।

^c) मुपा. स्वरो भ्रष्टः सम्भाव्येत । शाखान्तरीयपाठ-साहित्वेनोभयपदप्रकृतिस्वरस्यैव यथार्थत्वात् (पा ६, २, १४१) ।

^d) 'सास्य' (पा ४, २, २४) इत्य् अण् प्रत्ययः । उभयपदद्वन्द्व इत्वं प्रत्ययस्वरश्च (पा ७, ३, २१; ६, ३, २८; ३, १, ३) ।

^e) खियाम् उदात्तनिवृत्तिस्वरेण ङीप् उदात्तत्वम् (पा ४, १, १५; ६, १, १६१) ।

^f) अग्नी-वरुण- इत्यत्रत्यं टि. द्र. । मूर्धन्याऽऽदेशो विशेषः (पा ८, ३, ८२) ।

^g) 'सोमारुद्रौ' इति बाह्वचः (६, ७४, ४) पाभे. ।

^h) देवताद्वन्द्वेऽपीह कथं सामान्य-समासस्वरो न च देवताद्वन्द्वीयमुभयपदीयं द्वैस्वर्यम् (पा ६, २, १४१) इति विमर्शविशेषोपासमिष भवति । स्यादेतत् । नात्राऽभिध-सोमश्च देवतात्वेन श्रूयते इति । कथमिति । उच्यते ।

तयोरत्र ब्रह्मात्मभावभावितस्य निखिलजगदुत्पादन-वैभव-स्यर्षेर्जुष्यत्वद्वारेण साधनता-मात्रत्वेन हि श्रवणं भवति । यदि तयोरिह कामना-विशेषविशिष्टस्य कस्यचिद् ऋषे-रार्थपत्यमुखेन स्तुत्यताऽभविष्यत् तदा प्राधान्यस्तुति-भाक्त्या किल तयोर्मुख्यं देवतात्वमप्यभविष्यत् । इह तु पूर्वोक्तदिशा स्तोताऽऽत्मनः सर्वशक्तिसमन्वितत्वमेव प्राधान्येन स्तौति तच्छ्रेयतामात्रतयाऽग्नीषोमयोश्चापि संकेतं करोतीति तयोर्देवतात्वमिहोपसर्जनीभूतमिती-वार्थः साधारणसमासस्वरेण समर्पयितुमिष्टः स्यात् । एव-मपि तद्देवतात्वस्य विहृतत्वात् कथं तदुपाश्रयस्याग्नेर् ईद्व-आदेशस्येह लब्धावकाशतोपपद्येतेति पुनरपि संदेहः संजायते । तत्रापि खल्वेवमुच्यते । नात्र देवतात्वस्य नितरामुपघातो भवति । स्तोत्राऽऽत्म-वैभवमहिमैवैतेन गीयते यद् देवते अप्यग्नीषोमौ तत्र साधनतामात्रां भजत इति श्रूयते । तेन शब्दस्वरूपविषये तद्देवतात्वस्य तदवस्थितत्वे सति, अत्रत्यतात्पर्यार्थतस्तद्विधातो नाम तदुपसर्जनीभाव इत्यापद्यते । सा चार्थी गौराता तावद् देवतात्वाश्रितस्वरस्य साधारणसमासस्वरेण बाधितत्वेन प्रदर्श्यते । निगदमात्रेण स्तोतृणां श्रोतृणां च तथात्व-व्यक्तीभावस्य समर्पयितुमिष्टत्वात् । सौवरेऽर्थस्यानेन प्राधान्यं प्रदर्शितं भवति । अथ यच्छब्दस्वरूप्यनिग-मयवा प्रातिस्विकं तदीयं देवतात्वं भवति तस्माद्विहृत-

॥अग्नीषोमीय, या- -यः तै
७, ५, १५, १; मै १, ५, ७, २, १,
४; ६, १६; ३, ७, ८; काठ १५,
१; २४, ७; २९, १; ३४, १४;
३७, २; क ३७, ८; ४५, २;
६शौ ९, ६, ६; ६पै १६, १११, ६;
-यम् तै १, ८, १, १; ८, १, २;
३, ३, ३; ५, २, ३; ३, २, २,
२; ६, १, ११, ६; मै १, ६, ८;
२, १, ३; ४; ३, ६, १०; ८,
२; काठ ८, १०; १०, २; २३,
७; क ७, ६; ३६, ४; -यया
मै १, ५, ६; ७; काठ ७, ५; क
५, ४; -यस्य मै ३, ४, ६; ७,
८; -या तै ३, ४, ३, २; -ऋयाः
मा २४, ८; का २६, २, ३; मै ३,
१३, ९; ४, ३, ११; -यात् मै ३,
८, २; -याम् तै ३, ४, ३, ३; काठ
१३, १२; -यायाः मै १, ५, १२;
-ये मै ३, ७, ८; काठ १०, २;
-येन काठ १०, २.

अग्ने-या(न→)नी^b - नी तै ४, ४,
६, २; मै २, ८, १३.

॥अग्न्या(मि-आ)ध्वे^c - यम् मै १,
६, १२; १३; काठ ८, १०; ९,

१५; क ७, ६; शौ ११, ९, ८६;
पै १६, ८२, ८६; -यस्य मै १, ५,
६; काठ ७, ४; क ५, ३; -याय
काठ ८, ११; क ७, ८; -ये मै
१, ६, ४; ५; काठ ९, १५;
-येन तै ५, ४, १०, ४; काठ
२२, २.

॥अग्न्यु(मि-उ)पस्थान^d - नम् मै
१, ५, ८; ६, १०; काठ ७, ५; ६;
क ५, ४; ५.

अग्न्ये(मि-ए)ध्वे^e - धम् मा ३०,
१२; का ३४, २, ४.

अग्र, ग्रा^f - प्रम् ऋ १, २८, ६; ११२,
१८; ३, ५, [५; ४, ५, ८]; ३०,
१७; ३१, ६; ३९, ३; ५५, ७;
४, १३, १; २७, ५; ४६, १;
४७, १; ६, ६५, २; ७, ९१, ५;
१०, ८, ४; ७१, १; ७५, २; ४;
८३, [८, १००, २] ७; ८५,
१९; १००, १२; १०३, ८; १०७,
५; १११, ८; १३५, ६; खि ४,
९, ४; ७, ७, ७; मा ११, १७;
१३, ५१; १७, ४०; २३, २४;
२७, ३०; ३३, ५९; का १२,
२, ६; १४, ५, ५; १८, ४, ८; १;

२५, ६, ४; २९, ३, ८; ३२,
५, ५; तै १, ७, १२, २; १२,
३, ४, ३; ४; १४, ५; ६; ६;
३, ५, ६, २; ४, १, २, २; ५,
१, २, ५; २, १, ५; १६, ३, ९,
५; ४, ११, १; ६, ११, २, ३;
७, २, ७, २; ४, १९, ३; मै
१, १, ४; ८, ९; १०, ३; २,
५, ६; ७, १६; १७; ३, १, ४;
१०, १; १३, १; १४, ३,
५; ६, ४; ७, ९; ८, ९;
१२, २; काठ ९, ६; १०, १२;
१३; ११, ४; १२, ७; ८; १३,
७; १४, ३; १६, २; १७; १९,
३; २५, ५; २७, ९; ३०, ३;
३८, १४; ४४, ८; ४५, १२;
क ८, ९; २५, ८; ३०, १; ३९,
२; ४६, ६; ५; १, ७०; १;
१२, ९७; १२०६; ३, ३, १३; ३;
१, ७, ८; २, २, ८; ४,
२३, ९; शौ २, २६, २; ४, १,
५; १९, ३; ३२, ७; ६, १३७,
३; ७, १, १; ३, १; ८६, २; १;
८७, ४; ५; ८, ७, ३; १२; १०,
८, ८; १२, ३, १०; १४, १, २४;

त्वात् तदाश्रयो देवताद्वन्द्वस्तदवस्थो वक्तव्यः । तदिदमुप-
सर्जनीभूतं देवतात्वमुपजीव्यामेर ईद्-आदेशोऽपीह चरि-
तार्थो भवत्विति सर्वं चतुरस्रमनवयं च भवति ।

^a) गहादेर आकृतिगणत्वाच् छ→ईयः प्रत्ययस्
तत्-स्वरश्च (पा ४, २, १३८; ३, १, ३) ।

^b) 'अग्ने' इत्यामन्त्रितं पदं तदवस्थमत्र पूर्वपदीभूतं
द्र. । लु. बायो-यानी-अन्तरिक्ष-यानी- । एभिः पूर्वपदैस्त-
न्युक्त्यो वैदिक्यः स्तुतयः संकेत्यन्ते । 'अग्ने' इत्येवमार-
भ्यमाणस्तुतिकलापद्वारेण यानी शकटिकाऽभीष्टप्रापिके-
तीष्टकाविशेषणतायां तात्पर्यपर्यवसानं भवति । एवमेव बायो-
यानी-अन्तरिक्ष-यानी- इति चेष्टकाविशेषणपदे व्या-
ख्यातव्ये भवतः । सर्वत्र देवानामिति संबन्धे षष्ठी भवति ।
तत्संबन्धिन्यसीत्यर्थः । यत्तु सा. यानी- इति पदमग्न्या-
दीनां विशेषणमाह 'प्रापकोऽसि' इति, तन्मन्दमिव भवति ।
करयोऽनुवन्तात् क्रियां कीवन्तादेतस्मात् तथाविधसंबन्ध-

स्यानौपयिकत्वापत्तेः । न ह्यत्र इनिः प्रत्ययो मत्वर्थीयः
शङ्कितव्यो भवति । तथा सत्यन्तोदात्तत्वस्य दुष्परिहर-
त्वात् । अपि चोपरिष्ठाच्छ्रूयमाणम् 'अन्तरिक्ष-' इत्यस्य
विशेषणत्वं नितरां दुर्घटं स्यात् । भूयानप्यत्र विस्तरः
वैश. द्र.

^c) उस. कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, २१३; २, १३६) ।
उप. आ/धा+यत् प्रत्ययः (पा ३, १, ९७) ।

^d) कारकोत्तरस्युदन्त-कृत्स्नस्वरः प्रकृत्या (यक्. पा ३,
३, ११५; ६, १, १९३; २, १३९) ।

^e) कर्मण्युपपदे आ/इन्ध्+कः प्रत्ययस् थायादि-
स्वरश्च (पावा ३, २, ५; पा ६, २, १४४) ।

^f) आ/अङ्+रन् प्रत्ययः । अनुनासिकलोपो नित-
स्वरश्च (पाउ २, २८; पा ६, १, १६७) ।

^g) विशिष्ट इह बाह्वः (२, १५, ८) पामे. द्र. ।

^h) 'अग्ने' इति बाह्वः (७, ८, १) पामे. द्र. ।

१६, १, ६; १८, १, २७; २८;
 पै १, १३, ४; ३८, ४; ५१, १;
 २, १२, २; ४, ३२, ७; ५, २,
 ४; ८; १५, १; ५; २८, ५; ९, ११,
 ८; १६, १२, ३; १३, २; १०१,
 ३; -ग्रम्-उग्रम् ऋ १, १२३,
 ४; -ग्रामा ऋ १०, ८७, १०; शौ
 ८, ३, १०; पै १६, ६, १०; -ग्रा:
 पै २, २५, १; ५, २९, १; -ग्राम्
 काठ ३०, २; -ग्राम्य मै ३, १०,
 १; -ग्रै ऋ १, ३१, ५; १२६,
 ४; १२७, १०; १६४, ८; २२;
 २, १७, ३; ३, ४८, २; ५८, ४;
 ४, ५, ७; ५, १, ४; ५; ८०,
 २; ७, ८, १; ९, ३; १५, ५;
 ३३, १४; ४४, ४; ६८, ९; ८०,
 २; ८, ६, २४; ५३, ८; ५९, ६;
 [१००, २; (१०, ८३, ७)]; ९,
 ६९, १; ७३, ९; ८६, १२; ४२;
 ९६, १; ९९, १; १०६, १०;
 १०, १, १; १८, ७; ४५, ५;
 ६९, १; ८५, ३८; १०७, ९;
 ११०, ४; १२१, १; १२९, ३;
 ४; खि १, ४, १०; ६, ६; २,
 ९, ३; ३, ५, ८; २२, २; ५, ७,
 ४, ५; ७, ७, ६; मा १, १२;
 ८, ३७; ९, ७; २३; ११२, १३;
 २२; १०६; १३, १; ४; ५१;
 १९, ८७; २३, १; २५, २५,
 १०; २९, २९; ३१, १७;
 २१; ३७, ५; का १, ४, २; ८,
 ११, २; १०, २, ४; ५, १; ११३,
 १, १४; २, ५; १४, १, १;
 ४; ५, ५; २१, ६, ८; २५, १,
 १; ६, ५; २७, १०, १; ३१,
 ४, ५; ३५, २, १; ५; ३७,
 १, ५; तै १, १, ५, १; ५, १०,
 १; ६, ९, २; ७, ७, २; १०, १;

२, ४, १४, १; ६, ७, ४; ३,
 १, ४, २; १०, २; ५, ४, २;
 १४, १, ३, ४; ८, ३; २, १,
 ४; २, ३; ८, २; १०, ४; ३;
 ६, ४, ३; १५, १, २, ४; ४, ५;
 ६, ३; ७, २; २, १, ५; २, ६;
 ४, ३; ३, ५, १, २; ६, ४, २; ७,
 ४, ३; ५, ३; ६, १, २; १६,
 २, ३, ५; ४, ४; ५, २; ३, १०,
 ४; ४, ३, २; ५, १; ५, ६, १;
 १७, १, १, ४; ५, १, २, १०, २;
 ४, २, १; ५, १; ५, ४, १; १६
 १, १, ४; १२, ३; १५; १४, ३;
 ६, १; ३; ७-९; १३; ७, २;
 ८, १; ४; ९, ४; १०, १८; ११,
 १; ४; २, २, ७; ५, ५; ७, ३;
 ८; ९; १५; १; १७; १३,
 २३; ३, १, १; ३; ५; ६; ८;
 २, ४; ३, ९; ४, ८; ९; ६, ५; ७;
 ७, २; ४; ८-१०; ८, ३; ९,
 ३; ४; १०, ३; ११, ९; १२,
 १६; ४; १२, ८; १२; १३;
 १२, ५; ३, २; ४, २; ९; १०; ५,
 २; ६; ६, ८; ७, २; ८, ३; ८;
 ९, १; १२, ६; १३, ३; १४,
 १; काठ ५, ६; ६, ४; ६; ७,
 ३; ५; ८; १२; ८, २; ४; १०;
 ९, १२; १२, ३; ४; ६; १३,
 १४; १४, २; १६, ३; ८; ९;
 १५; १७; २०; १८, १९; १९,
 २; ४; ५; ७; ११; २०, ४;
 ५; २१, ४; ६; २२, ४; २३,
 ८; २४, ६; २५, ५; २७, ६;
 २८, ४; ६; ३०, २; ८; ३१,
 १; ६; ९; ३६, ६; १३; ३७,
 ९; ३८, ३; ४०, १४; ४५, ११;
 १६, ३; ५; १५, २-४; १६,
 २; ७; ९; ७, ६; २५, ६; ८;

२९, २; ७; ८; ३०, २; १; ३;
 ५; ३१, १; ७; २१; ३७, ७;
 ३९, २; ४२, ६; ४४, ४;
 ६; ४६, ५; ४७, १; ६; ९; १; १
 १, ५३; ५५, १; ५७, २; २९०;
 ३८३; १; १, ५५, १; ५६, ३;
 ५८, ७; ३, २४, ६; ३१, ३; शौ
 १, ३४, २; २, २९, ७; ३४, ३; ४;
 ३, ४, ४; ९, ६; १२, ५; २२,
 ३; ४, १, २; २, ६; ७; ७; ८;
 १४, १; १९, ४; २८, ४; ५,
 १२, ४; २८, ११; ६, ११६,
 १; ७, ८७, २; ११५, २; ८,
 १०, १; ९, ४, २; ५, २०; ११४,
 ८; २१; १०, ७, २८; ८,
 २१; ११, १, २३; १२, १५;
 १२, १, ८; २४; २, ३१; ३,
 १; ६; ४, २४; १३, २, ३९;
 १४, २, १; ३२; ५०; १८, ३,
 ५७; १९, ६, ९; २२, २१;
 २३, ३०; ३१, ९; ३५, १; ४१,
 १; ५२, १; ५३, १०; ५६, २;
 पै १, ३०, १; ५३, ३; ९२, ४;
 २, ९, २; २५, २; ५२, ३; ५५,
 १; ५९, ९; ७३, १; ३, १, ४;
 ८, २; २०, ५; ३२, ४-६; ३८,
 १; ४, १, १; ८; ९; २, २; ३५,
 १०; १०, २; ११, १; १३, ५;
 १४, ६; १७, ३; ५, २, १; ७;
 २५, ३; ४; ६, ६, ४; ९, ५;
 १४, ४; ८, ९, १; ९, ५, ७;
 १०, ५, ९; ६, ८; ११, ४, १;
 ५, १३; १२, २, १०; १३, ३,
 ३; ५, ३; १४, १४; १४, ३, ७;
 १६, २४, २; ४९, ७; ५६,
 १-१८; ६०, ८; ६६, ८; ६७,
 ११; ९१, ३; ९६, ४; १०२,
 ८; १३३, १; -ग्रैण खि ५, ७,

*) एतयोः स्थलयोर् यक. बाह्वचः (१०, ८५, १६;
 १०३, ८) पाभे. 'अग्रम्' इति ।

*) सस्थ. काठ (२८, ४) ग्रन्थपात इति संदि. द्र. ।

*) किरिष्ट इह बाह्वचः (यक. १०, १२१, ७; १०, ५;) पाभे. ।

३, ९; मा ६, २; २८, २०; का
६, १, २; ३०, २, ९; तै १, ३,
५, १; २, ३, १४, ५^१; ६, ८,
४^१; ६, ३, ३, ३; ९, ५^१; मै
१, २, १४^२; १३, ८, ४; ९, १^३;
३^३; ५; १०, १; ६; १४, १,
१२^३; ८, ३; १३, ८^४; काठ
३, ३; १९, १३; २५, ५; २६,
५; क २, १०; ३९, २^१; ४१,
३; ५^१; पै १, ८६, ७; -प्रेषु क
८, ६, ७. [°ग्र- अति°,
अन्य°, अयस्°, अशुक्°,
आर°, इषु°, उक्थ°, उपांशु°,
ऐन्द्रवायव°, गो°, चन्द्र°, जिह्वा°,
ज्योतिस्°, तपस्°, नख°, मन्थिन्°,
मैत्रावरुण°, यद्°, वात°, वायु°,
शुक°, शुक्क°, स°, सम्°,
सायक°, हृदय°.]
अग्र-जा^१ - जाम् क ९, ५, ९.
अग्र-जिह्वा^२ - हम् मा २५, १;

का २७, १, १; मै ३, १५, १.
अग्र-णी(←नी)ति^१ - तिम क
२, ११, १४.
अग्र-सु(→)° क १०, १०, ७;
खि ३, १६, ४; मा ३१, ९^१; का
३५, १, ९^१; १^१ मै १, ८, ७; २,
५, ३; काठ १३, ३^१; शौ ४, १०,
२; ५, १७, १४; १९, ३४, ८^१;
पै ४, २५, ३.
अग्र(ऽ)य(न→)ण^२ -
आग्रयण^३ - ण: मा ७, २०;
१३, ५८; १८, २०; का ७, ८,
२; १४, ७, १०; १९, ७, २;
१^१ तै १, ४, १०, १; ११, १; ४,
३, २, ३; ७, ७, १; ६, ४, ११,
३; ४^२; ५, ७, १^३; ८, १; १०,
१^३; २^३; ७, २, ७, ४; ८, १^३;
२^३; ४^३; ६; ७; क ३, ४; २८,
११; -णम् १^१ तै ५, ७, २, ५;
६, ४, १, २; ३^३; ७, ५, ४, १;

पै ४, ४०, १; ४; -णस्य १^१ तै
२, ३, १०, ३; ३, १, ६, ३^१; ६,
४, ११, २; ७, २, ८, ६; ७;
-णात् मा १३, ५८; का १४,
७, १०; १^१ तै ३, १, ९, १; ४, ३,
२, ३^१; ६, ५, ७, १^३; ८, १; १०,
२^३; -णे तै ६, ४, ११, ३^१.
[°ण- स्व°]
१^१ आग्रयण-स्व^१ - स्वम् तै ६,
४, ११, २.
१^१ आग्रयणा(रा-अ)ग्र^१ - प्रा:
तै ६, ४, ११, १; -ग्रान् तै ६,
४, ११, १; ७, २, ७, ३.
अग्र-युवन्^२ - वा क १०,
७०, २.
१^१ अग्र-व(त्→)ती^१ - ती तै २,
३, ४, ३^३; ४.
अग्र-शुस्(→)°^३ शौ १२, ४,
३३; १९, ६, ११^१; पै ९,
५, ९^१.

^१) विशिष्ट इह बाहुच: (२, १४, ३) पाभे. द्र. ।

^२) क्कारकोत्तर-विहन्त-कृत-स्वर: प्रकृत्या भवति (पा ३, २, ६७; ६, १, १६२; २, १३९) ।

^३) षतस. सामान्य: समास-स्वर: (पा ६, १, २२३) ।
'राजदन्तादिषु' (पा २, २, ३१) इति जिह्वाया: पर-
प्रयोगो ह्रस्वश्च (पा १, २, ४७) ।

^४) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. √नी+स्त्रियां
फिन् (पा ३, ३, ९४) श्रुत्वं च ।

^५) आद्यादेराकृतिगणत्वात् तसि: प्रत्ययस्तत्स्वरश्च
(पावा ५, ४, ४४; पा ३, १, ३) ।

^१) शोधोन्मुखस्य w. एवाऽयं पा. द्र. । 'ग्रसते' इति
सा. प्र३(?) पठति तथा च व्याचष्टे । तथा-पाठी
पाण्डु. तु ग्रसत्->ग्रसते इतीव पिपाठयिषति । साधी-
योरच्चाऽयमूहः प्रतीयते । w. शोधस्याऽप्रामाणिक-
त्वाच्च 'पुरा' इत्यस्य श्रवणादनन्तरं तत्पर्यायभूतस्यास्य
पुनरुक्तमात्रत्वापादनाच्चोपेक्ष्यत्वं भवति । यदपि सा. १रूपे
३रूपम् इति ब्रह्म तेन तद्वचसोऽप्यप्रामाण्यमापतति ।

^२) डस. । उप. (<√इ+कर्मणि ह्युद्) लित-स्वर:
प्रकृत्या (पा ६, १, १९३; २, १३९) । शक्यत्वादेर आकृति-
गणत्वात् पररूपत्वं (पावा ६, १, ९४) श्रुत्वं च (पा

८, ४, ३) । अथवा कस. । उप. भावे प्र. द्र. । अस्मिन् पक्षे °ण-
इत्येवं प्राति. अन्तोदात्तं द्र. (पा ६, १, २२३) । असंज्ञा-
विषयत्वाद् णत्वं चापीह उच्यते । कल्पद्वये समानमपि सत्
पररूपत्वं शाखाविशेषनिर्णयार्थं । तथाहि यावदुपलब्धि मा.
का. तै. च तद् भवति मै. काठ. क. च न भवति (तु.
आग्रयण- आग्रयण- इति च) ।

^३) नापृष्टिदि. प्रथमे कल्पे स्वार्थिकः अण् प्र. उच्यते.
(तु मा. तै १, ४, १०, १) । द्वितीये च कल्पे 'ज्योत्स्ना-
दिभ्यः' (पावा ५, २, १०३) इति मत्वर्थे अण् द्र. (तु.
वाच.) । उभयत्रापि प्रत्ययस्वरत्वेनाऽन्तोदात्तत्वं समान-
मिति दिक् ।

^४) भावे स्वः प्रत्ययः (पा ५, १, ११६) तत्स्वरश्च ।

^५) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^६) क्कारकोपपदे √वा+वनिप् प्रत्ययः । पितृवाणि-
घाते कृत-स्वरः प्रकृत्या भवति (यक्र. पा ३, २, ७४; १,
४; ६, १, १६२; २, १३६) ।

^१) मनुप् प्रत्ययः । पितृवाणिघाते स्वरैऽभेदः । स्त्रियां
ङीप् (पा ५, २, ९४; ३, १, ४; ४, १, ६) ।

^२) शस् प्रत्ययस् तत्-स्वरश्च (पा ५, ४, ४२; ३, १, ३) ।

^३) 'अग्रतः' इति बाहुच: (१०, ९०, ७) पाभे. द्र. ।

अग्रमि- -निः पै १५,
१२, ६.

अग्रमि- -द्वाना ऋ
६, ६९, ६.

अग्रमि- (न→)ण-

अग्रमि- -णः मै १, ३,
१३, २, ७, १९, ११, ५, ४, ३, २;
५, ९, ६, १, ४, ७, १, ४, ८,
७६; ८, ९, ९; काठ ४, ५, १६,
१९६; १८, ११, २७, ९, १०;
२८, १, ७, ९, १०, ३०, २, ३;
३, क २५, ९६; ४४, ७, ९, ४५,
१, ४६, ५, ६; -णम् मै ४, ३,
२, ६, ४, ९; काठ १२, ७;

२७, ९, १०; -णस्य काठ १२,
७, २७, ९; -णाल् मै २, ७,
१९६; ४, ६, ४, ७, १, ८, ९;
काठ १६, १९६; २७, ९, २८, ७;
९; क २५, ९६; ४४, ७, ९;
-णेन काठ ८, १, १२, ७, ३; क
६, ६.

अग्रमि- -स्वम्
काठ १२, ७, २७, ९.

अग्रमि- -त्रम्
काठ २८, १०, ३; क ४५, १.

अग्रमि- (ण-अ)ग्रम्
-ग्राः काठ ३०, २, ३; क ४६, ५;
-ग्रान् मै ४, ६, ४, ८, ९; काठ

३०, ३; क ४६, ६.

अग्ने^१

अग्ने-गु- -गः ऋ ९, ८६,
४५; कौ २, ९६६; जै ४,
२०, ९.

अग्ने-गु- -गाः खि ५, ६,
१; मा २७, ३१; का २९, ३, ३;
तै १, ३, ६, १; ३, १, १०, २;
मै १, २, १४; काठ ३, ३; १०,
१२; २१, १४; २६, ५; क २,
१०; ४१, ३; -गाम् खि ५, ७,
४, ५.

अग्ने-गु- -गुः -गुवः मा
१, १२; का १, ४, २; तै १, १,

१) संदिग्धस्थलीयः पाठो भवति ।

२) कारकोपपदे अग्रमि-वनिप् । प्रत्ययस्य पित्वा-
भिघाते कृद्-उपप्रस्व. (यक्र. पा ३, २, ७५; १, ४; ६, २,
१३९) । इह पदे पादादाव् आमन्त्रित-स्वरः षोष्ठिकः
द्र. (पा ६, १, १९८) । तु. 'सम्-अग्रम्' तत्रत्यं टि. च ।

३) इह चैतदीये नाउ. तद्धिते च सरूपप्रायाभ्यां 'अग्र-
यण-, आग्रयण-' इत्येताभ्यां पररूपत्वाभावमात्रे विशेषः ।
सोऽपि शाखाविशेषनिघ्नत्वेन भवतीति तत्रैव टि. द्र. ।

४) आग्रयण- इत्यत्र टि. गद्र. ।

५) भावे स्वः प्रत्ययः (पा ५, १, ११६) ।

६) षतस. । उप. यद्र. ।

७) बस. पूर्वपदप्रकृतिस्वरः (पा ६, २, १) । उप. गद्र. ।

८) 'अग्ने' इत्येतस्मिन्नुपपदभूते सप्तम्या अलुग-
एदन्तत्वं वा निपातनाद् द्र. ।

९) उप. अग्रमि-गु- (पावा ३, २, ४८) इति
प्रायोवादो भवति । वस्तुतस्तु 'सुपि स्थः' (पा ३, २, ४)
इत्यत्र 'सुपि' इति योगविभागादाकारान्तधातुमात्रादनुप-
सृष्टात् सुपि के सुसाधे अग्रमि-गु- प्र. इति सुलभ ऋजी-
यान् पन्थाः । थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

१०) सोपपदाद् अग्रमि-गु- प्र. (पा ३, २, ७४) ।
यद्वा अग्रमि-गु- प्र. अनुनासिकस्याऽऽस्वम् (पा ३,
२, ६७; ६, ४, ४१) इत्येवं सम्प्रदाये लब्धप्रतिष्ठं
भवतीति विविचन्तु विमृशः । कृद्-उपप्रस्व. चोभयत्र
समानः द्र. (पा ६, १, १६२; २, १३९) ।

११) अत्र दीर्घान्तं प्राति. इति सम्प्रदायो भवति । तथाहि ।
'गमः कौ' (पा ६, ४, ४०) इति अग्रमि-गु- अनुनासिक-

लोप ऊङ्-आदेशः (पावा ६, ४, ४०) । यद्वा, औणादिक-
प्रकरणे 'अग्नेश्च ऊङ्' (२, ६८) इत्यनेन चकाराद् अग्रमि-
अपि ऊङ् प्रत्यय इष्यते । 'अग्ने गच्छति' इति कृत्वा सेवकपरं
व्याख्यानं चास्याभियुक्ता वदन्ति । तद् एवमुभयथा दीर्घान्तं
प्राति. भवतीत्यविशेषः । अत्र विमर्शविशेषापेक्षेव
भवति । सहोदाहृताद् 'अग्ने' शब्दादस्य विषयविवेकः ।
तथाहि । अग्ने-शब्दो नेत्रयोरुपरि विराजमानायां बाल-
रेखायां चरितार्थो भवति नित्यस्त्रीलिङ्गश्च 'अग्ने-गु-' शब्दस्तु
यावदुपलभ्य स्त्रियां सन्नपि विशेषणतया प्रयुक्तो भवति
पदार्थविशेषवाचकश्च न भवति । तत् स्त्रीत्वमप्यस्य
विशेष्यभूताऽङ्-अधीनं न तु प्रातिस्विकमिति तद्विषयोऽपि
भूयान् विशेषो भवति । एवंभूते यद्यपि नाद्य याव-
स्त्रिङ्गान्तरीया एतद्विशेष्यभूताः शब्दा उपलब्धास्तथापि
तथाविधाः शब्दा वैदिके प्रयोगे भवेयुरित्यत्रैतच्छब्द-
स्वारूप्यं न कथमपि विघातकतामुपेयात् । एवं च सम्भा-
व्यमाने तादृशि प्रयोगे मूलतः अग्ने-गु- इति अग्रमि-
गु- इत्यतो वा अग्रमि-गु- प्रत्ययान्तं (तु. पाउ १, ३३)
निष्पन्नं प्राति. अभूत् तस्य च स्त्रियां पा ४, १,
६६ इति प्रकरण उपसंख्यानान् ऊङ् प्रत्ययः
स्यादित्यत्र विप्रतिपत्तिविशेषो नोदियादिति दिक् । अपि
चात्र विषये उत्तरपदभूत 'गु-' इत्यन्ताः 'अग्नि-गु-, वनर-
गु-' प्रभृतयः पूर्वोक्तस्यैव प्रामाण्यवैशिष्ट्यमिवादधानाः
द्र. । 'अग्नि-गु-' इति पुंसीन्द्रविशेषणतया प्रायेण ध्रूयते
(तु. ऋ. १, ६१, १; ६, ४५, २०; ८, ७०, १) एवं तु.
ऋ. ८, ६३, ११ यत्र 'जुन-' इत्यनेन समानाधिकरणः
ध्रूयते । एवं 'वनर-गु-' इति बाह्वे-भृगु- इत्यस्य सामाना-

५, १; मै १, १, ४; ४, १, ४; काठ
१, ११; ३१, १०; -०४वः क
१, ११; ४७, १०.

अग्ने-णी^० -णीः मा ६, २; का
६, १, २; -०णीयः^० मै १, १, ४.

॥ अग्ने-वधुस्^० -धुः, -धुषि
मै ४, १, ९.

॥ अग्ने-दिधिषु^० -धुः, -धौ
काठ ३१, ७; क ४७, ७.

अग्ने-पा^० -पाः ऋ ४, ३४,

१०; -पाभिः ऋ ४, ३४, ७.

अग्ने-पू^० -०पुवः मा १, १२;

का १, ४, २; तै १, १, ५, १.

अग्ने-यावन्^० -वा मै ४,

१४, ९; -वानम् लि ५, ७, ४, ५.

अग्ने-वध^० -धाव मा १६,

४०; का १७, ६, ४; तै ४, ५, ८, १;

मै २, ९, ७; काठ १७, १५; क २७, ५

अग्ने-वध(प्र-इत्वन-→)री^० -री शौ

१२, १, ७; -र्याः मै ४, २, १०॥

अग्नि(म-→)मा^० -मा ऋ ५, ४४, ९.

१ अग्नि॒य,या^० -०यः ऋ १, १६, ७;

८, २६, २५; ९, ७, २; ३; ६२,

२५; २६; ८३, ३; ८६, १२;

१०, १२०, ८; कौ २, १२५;

१२६; २२७; ३८३; ४७९;

४८०; ३, २, २; जै २, ५, १०;

३, १३, १; २; २०, ११; ३१,

३; ३६, ४; ५; शौ ५, २, ८;

२०, १०७, ११; -यम् ऋ १,

धिकरणं भजते (तु. ऋ १, १४५, ५)। अनेनापि हस्वान्तं
'गु-' इत्यन्तं प्राति. अभ्युपेयतामेवोपेयात्। एवं स्थिते
सम्प्रदायस्यैतद्विषयकं प्रामाण्यं चिन्त्यम्। पाणिनीयां
प्रक्रियामनुसृत्य किञ्च अनुनासिकलोपे, ऊङ्-आदेशं वदन्
म., औणादिकीं प्रक्रियां चानुसृत्य इ-प्रत्ययवादी उ. च
नितरामप्रमाणं स्यातामिति कैमुतिकमिव भवति।

०) कारकोपपदे √नी+क्विण्णत्वं कृद्-उपप्रस्व. च
(पा ३, २, ६१; ६, १, १६२; २, १३९; ८, ४, ३)।

१) '-०णीयः' इत्यस्य स्थाने प्रयुक्तेऽस्मिन् शब्दरूपे
छान्दस ईयङ्-आदेशः द्र.। एवमेव चैतन् मूलकोशैः
पदपाठेन च प्रमापितं भवतीति साधुतास्य मा शङ्कि।

०) तु. अग्ने-वधुस् (वैप२), अग्ने-दिधिषु- (नाउ.)
च। तस. कृद्-उत्तरपदप्रकृतिस्वरः (पा ६, २,
१३९) उप. √धा+उसिः (पाउ २, ११५) कित्त्वं लिङ्-
वच्च उंसं. तेनाऽऽतो लोपो द्वित्वं च द्र. (पा ६, १, ८; ४, ६४)।

०) विशिष्टादपि सञ्ज्ञानाद् उः (पा ३, २, १६८)।

०) सोपपदात् √१पा+विच् प्रत्ययः। कृद्-उपप्रस्व.
च (पा ३, २, ७४; ६, १, १६२; २, १३९)।

१) उप. उ. √१पा+ङ् प्रत्यय इत्याह। म. च √१पा+
क्विण् प्रत्यय ऊङ्-आदेशश्च √१पू+क्विण् वा, इति धातुविकल्पेन
पाप्र. अन्वाचक्षे। पूर्वपक्षपातिन इवार्वाक्षो भवन्ति (तु. PW.
MW. प्रमृ.)। न त्विह √१पा इत्यस्य कोप्यवकाशः सम्भा-
वनायोपलभ्यते। तथाहि। अपां ह्येतद् विशेषणं भवति।
'अग्ने प्रामुख्येण पुनन्ति' इति सुबचं च तद्व्याख्यानं
भवति। अप-कर्तृकस्य पानस्याप्रसिद्धेस्तत्कर्मके च पाने
तत्प्राधान्यविधातात् तत्कर्तृकज्ञानप्रनयनाशंसनस्य सुत-
रामपार्थत्वात् प्रकरणासंगतिप्रसङ्गात् सुत्यज इव √१पा
इत्यस्य विकल्पो भवति। अन्यच्च ऋ १०, १७, १० इत्यत्रा-
प्यपामेव विशेषणं श्रूयते 'वृत्तर्चः' इति। 'पुनन्ति' इत्या-
शंसनमप्यनुपपदेमेव तत्र श्रूयते। यथा तत्र 'वृत्तेन पावयिष्य

आपः' इत्येव प्राकराणिकं व्याख्यानं न तु 'वृत्तं पिबन्ति'
इति वा 'वृत्तं पाययन्ति' इति वा। एवमिहापि √पू इत्येव
लब्धावकाशः स्यान्नैव धात्वन्तरं किञ्चित्। अथापि 'केत-पू-'
इति प्राति. 'अङ्-पू-' इति प्राति. चेमेवेवाभिसन्धिं
द्रढयितुं प्रभवतः। स्वरस्तु नापू. द्र.।

०) कारकोपपदे √या+वनिप्। पित्वात् प्रत्ययनिघाते
कृद्-उत्तरपद-धातुस्वरः प्रकृत्या (पा ३, २, ७४; ६, १,
१६२; २, १३९)।

१) कारकोपपदे √वध+अच्। धाधादि-स्वरः (पा ३,
१, १३४; ६, २, १४४)।

१) कारकोपपदे √इ+कनिप् प्रत्ययः। कृद्-
उत्तरपदप्रकृतिस्वरः (पा ३, २, ७५; ६, १,
१६२; २, १३९)। स्त्रियां ङीपि रेफान्तादेशः (पा ४,
१, ७)।

१) 'अग्रादि-' (पावा ४, ३, २३) इति तान्नभविक्तेऽर्थे
ङिमच् प्रत्ययश्च चित्स्वरश्च (पा ६, १, १६३)।

१) तान्नभविक्तेऽर्थे प्रकृते घ-→इयश् च छ-→ईयश्
च प्रत्ययौ विधीयते (पा ४, ४, ११७)।
किमनुबन्धोऽसौ घ इत्यत्र विमर्शो भवति।
कथमिति। उच्यते। आगुदात्तत्वेनान्तोदात्तत्वेन
चोभयथा श्रूयमाणत्वादस्य शब्दस्य तन्निमित्तभूतयोः
क्रमेण निजिदन्यतरत्व-चित्त्वयोः प्रत्ययस्यावश्यं-
भावित्वात्। तत्रापि प्रायोभावित्वादान्तोदात्त-
भ्रुतेस्तद्वतः शब्दस्वरूपस्य प्राधान्यं वाच्यम्। एवमल्पी-
यस्तया श्रूयमाणत्वादागुदात्तस्य शब्दस्वरूपान्तरस्य
गुणभावो वक्तव्यो भवति। अद्यानयोः शब्दस्वरूपयोरुप-
लब्धिविभागोऽनुसंधेयः। स च यथा। प्रथममन्तोदात्तं
प्राति. ऋ. तै. मै. कौ. शौ. जै. आमनन्ति। तासु
शाखासु घञ्-प्रत्ययान्तः शब्द इत्यर्थः। द्वितीयमागुदात्तं
प्राति. तै. मात्रगोचरं भवति। तत्रैवैव शब्दस्तावद्

१३, १०; ४, ३७, ४; ६, १६, ४८;
७, ९२, २; ९, ७१, ४; तै ३,
१, ११, ११; मै ४, १३, १०†;
शौ ११, ८, ३; पै १६, ५९, ४;
-या ऋ ४, ३४, ३; १०, ९५, २.
२अग्रिय^१- -याय तै ४, ५, ५, २.
अग्रिय^२- -यम् मै २, ७, १३;
-याय मै २, ९, ५.
अग्रय^३- -ग्रयः पै ६, १, ८†; -ग्रयम्
खि १, ३, ७; -ग्रयाय मा १६,
३०; का १७, ४, ४; काठ १७,

१४; क २७, ४.
अ-ग्रभण^४- -णे ऋ १, ११६, ५.
अग्रैयण^५-, अग्रैयण- अग्र- द.
॥अ-ग्रह^६- -हः काठ ३०, ७.
॥अ-ग्रहण^७- -णौ मै १, ४, ७; ५,
१४; ८, ४.
?अग्रान्नि-, अग्रान्- अग्र- द.
॥अ-ग्राहयित्वा^८ मै ४, १, ९.
अग्रिमा^९-, १अग्रिय^{१०}-, २अग्रिय^{११}-,
अग्रिय^{१२}- अग्र- द.
अग्रु^{१३}- -ग्रवः ऋ ७, ९६, ४; कौ २,

८१०†; शौ १४, २, ७२†; १८†
२, ४७; -मुः ऋ ५, ४४, ७.
अग्रु^{१४}- -†मुवः ऋ १, १४०, ८;
१९१, १४; ३, २९, १३; ४,
१९, ७; ९; ३०, १६; ७, २,
५; ९, १, ८; ६६, ९; काठ ३८,
१३; जै ४, ४, ८; पै १, ५९, ५†; ४,
१७, ६; -मुवै शौ ६, ६०, १; ३.
अग्रे प्रभृ.; अग्रय- अग्र- द.
✓अघ^{१५}
अघ,घा^{१६}- -घः ऋ १, ४२, २; -घम्

घन्-प्रत्ययान्तो भवतीत्यर्थः (तु. श्रोत्रिय- पा ५, २, ८४)। एवमपि कथं तै. उभयथा श्रुतिर्भवतीत्यपरो विमर्शो भवति। अत्रोच्यते। आद्युदात्तैव तच्छास्त्रीया प्रातिस्विकी श्रुतिः। यत्र तु शाखान्तरीयायाः श्रुतेः संनिवेशो भवति यथा (तै. ३, १, ११, १ इत्यत्र ऋ. १, १३, १० इत्यस्य), तत्र मूलशाखास्वर एवाद्रि-यत इति सुकरो विवेको वाच्यः। एवं स्थिते यत् स्वीय-पाणिनीयाष्टकसंस्करणेऽवरत उपलभ्यमानस्य घन्-प्रत्ययान्तस्य शब्दस्वरूपस्य संकेतमकरोत् BW. (तु. २भागे पृ. ४५५) सर्वथाप्युपेक्षितवांश्च मुख्यशब्द-स्वरूपं चित्-प्रत्ययान्तं तन्मन्दमिव भवति। अतस्त-द्वचसः संगतिश्चोक्तशाखाविशेषमात्रनिघ्नानां सार्वत्रिकी-त्यपि पूर्वोक्तानुसन्धानादतिरोहितमिव भवति। एवं च स्वयं श्रेत्रिय-शब्दं चित्-तया पठताऽऽचार्येण तत्राऽन्तो-दात्तत्वस्य संकेतितत्वात् (तु. पा ५, २, ६२)। इन्द्रिय-शब्दस्य चापि तदानुपदिक्त्वाभिप्रायतनबलाच्चान्तोदात्तत्वस्य सुबो-धत्वाद् मुख्यम् अग्रिय-शब्दमनुरूप्याचार्यस्य 'घच्छौ' (पा ४, ४, ११७) इत्येवंप्रकारकश्चकारानुबन्धनः पाठोऽभि-सम्मत इत्यपि सम्भाव्येत। अग्रिमसूत्रे निरनुबन्धस्यैव च प्रत्ययस्य संगतत्वादवश्यं तद्विवेकार्थमिह सानुबन्धः प्रत्ययः पठितव्यो भवेत्। नन्वेवमप्यन्तोदात्तस्यैव शब्द-स्वरूपस्यानुशासनतः सुसाधतायां सत्यामप्याद्युदात्तस्य शब्दस्वरूपस्य विषये साक्षादनुशिष्यभावादवतिष्ठेति खल्व्याचार्यदर्शनेऽव्याप्तिदोष इति चेत्। न। सुवारत्वादा-ऽऽशङ्कितस्य दोषस्य। तद् यथा। 'अग्राव् चव' (पा ४, ४, ११६) इत्यत्र 'च' इत्यधिकं पठ्येत। तथा सति पूर्वसूत्राद् घनोऽनुवृत्तिः सुवचा भवेत्। ततश्चाद्युदात्तमपि शब्दस्व-रूपमाचार्यानुशासनेऽन्तःपतितं भवेदित्यभिसन्धिः। अथवा, 'अग्रिय-' इत्य् अन्तोदात्तैव श्रुतिरेकरूपा द्वैविध्यासहेति वक्त-

व्यम्। तत् कथमाद्युदात्तविधोपलब्धिरिति चेत्। उच्यते। यथा यरामध्ये 'यू' इत्यस्य स्थाने 'इय्' इति, 'वू' इत्यस्य स्थाने च 'उव्' इति तै. आभ्रानसम्प्रदायो भवति। तथेह अग्रय- इत्यस्य यत्-प्रत्ययान्तस्य यतोऽनावीयाद्युदात्त-भाजः शब्दस्वरूपस्य स्थाने, अग्रिय- इत्याद्युदात्ता प्राति-भासिकी श्रुतिर्भवति न घन्-प्रत्ययान्तस्य शब्दान्तरस्य कल्पनासाकाङ्क्षत्वमिव भवतीति स्यात्। यथा अघ्न्य-प्राति. तै. अग्रिय- इत्यामनन्ति (यस्था. ऋ १, ३७, ५ प्रभृति। एवं तैत्रा २, ६, ६, २)। एवं तावदिह बहुरिव विमर्शोऽपेक्षितः द्र. भूयानपि तद्विस्तरो वैश. अनुसंधेयः।

*) नापूटि. द्र.।

*) अत्र निन्-छ→ईयः प्र. द्र.। निन्-स्वरः (तु. पा ४, ४, ११७; पा ६, १, १९७)। शेषं नापूटि. द्र.।

*) तत्रभवेऽर्थे यत् प्रत्यय आद्युदात्तत्वं च (पा ४, ४, ११६; ६, १, २१३)।

*) '१अग्रियः' इति ऋ (१०, १२०, ८) पाभे.।

*) बस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

*) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

*) ✓अञ्+कुन् प्रत्ययो निन्स्वरश्च (तु. पाउ ४, १०३; पा ६, १, १९७)।

*) स्त्रियाम् ऊक्। प्रत्ययस्वरः (पा ४, १, ६६)।

*) ✓२अंङ् ✓२अह् इत्येताभ्यां समूल इत्यर्वाचीनोऽभिसन्धिर् द्र. (तु. GW. अघ- इति)।

*) अर्वाञ्च एतच्छब्दमात्रनिष्पत्त्यर्थं कल्पितम् ✓अघ् इति धातुम् ✓२अंङ् इत्यस्यैव रूपान्तरमाहुः। ✓अह् इत्यस्य तु भौवादिकस्य गत्याक्षेपे पठितत्वादपार्थ इवायमा-यासः संभाव्येत। आक्षेपस्य निन्दायां वैयाकरणैर्व्याख्यात-चरत्वान् निन्दितकर्मात्मकशब्दार्थसांगत्यस्य ✓अह् इत्य-नेन सहजप्राप्तत्वादिति भावः। भूयानत्र विकल्पविस्तरस्तु

कृ [१, ९७, १; २-८]; २, ४१, ११; ५, ३, ७; ६, ६२, ८; ७, १०४, २; ८, १८, १४; ४७, १; १०, ३५, ३; खि २, ११, १, ४; मा ३५, ६१; ११; २११; का ३५, ४, १०; २०१; २११; मै १, ५, १२१; काठ २३, १११; शौ १, २८, ३; ४, १७, ३; १३३, १; २-८; ८, ४, २१; ६, २६; १०, १, ५; १२, ३, १४; ८, ५; १४, २, ५९-६२; १२०, २०, ६; ५७, ९; पै ४, ८, १-१३; १२९, १; २-८; ५, २३, ३; ७, १, ५; १४, ३, ६; १६, ९, २१; ८१, ७; १४४, ७; -घस्य कृ १, १२३, ५; ८, ७९, ४; ८३, ५; १०, ८९, १४; पै १५, १६, ४-९; १७, १-३; -घा कृ ८, ४७, ५; १०, १०२, १०; खि ५, ७, ३, ४; मा २८, १५; का ३०, २, ४; मै ४, १३, ८; काठ १९, १३; -घा: कृ [६, ४८, १६; ५९, ८]; शौ २०, १२९, १६; -घात् कृ १, १२८, ५; १६६, ८; शौ १२, १०, १३; पै १६, १४६, ८; -घानाम् कृ ८, ४७, २; -घानि कृ २, २९, ५; ७, ८३, ५; मै ४, १२, ६; -घाम् पै १, ८६, ६; -घाय कृ १, १८९, ५; ७, १९, ७; तै १, ६, १२, ६; मै ४, १२, ३;

शौ २०, ३७, ७. [°व-अरि°, केवल°, तार्ष्ट°, पुलु°]

अघा- -घासु कृ १०, ८५, १३.

अघ-कृत्^१ - कृते शौ १०, १, ५; पै ७, १, ५; -कृभि: शौ १४, २, ६२.

अघ-द्वि(ष्ट→)ष्टा- -ष्टा शौ २, ७, १.

अघ-मारु^१ - -र: शौ ६, ९३, १; पै ३, १०, २.

अघ-मेनि- -नि: पै १०, १२, ८.

अघ-रुद्^१ - -रुद: शौ ८, १, १९; ११, २, ११; पै १६, २, ८; १०५, १.

अघ-ल्ल^१ - -ल्ला: शौ ८, ८, १०; पै १६, २९, १०.

अघ-वि(ष→)वा^१ - -वा शौ ५, १८, ३; १२, ७, १; १५, १०, १३; पै ५, २२, १-९; ९, १७, १०; १५, १६, ४-९; १७, १-३; १६, १४२, १; १४३, ६; १४६, ८; -वा: शौ ६, ९३, २; -वाभ्य: शौ ६, ९३, ३.

अघ-शंस^१ - -स: कृ १, १२९, ६; [२, ४२, ३; ६, २८, ७]; ४, ४, ३; ६, [७१, ३; ७५, १०]; १०, १८५, २; १मा १, ११; ३, ३२; १३, ११; २९, ४७; ३३, ६९; ८४; १का १, १, २१; ३, ३,

२४; १४, १, ११; ३२, ५, १५; ६, १५; तै १, १, १, ११; २, १४, १; ४, २४, १; ४, ६, ६, ४; तै १, १, ११; ३, २७, ५, ४; २, ७, १५; ३, १६, ३; ४, १, ११; काठ १, १; ५; ४, १०; ७, २; १६, १५; ३०, १०; ३१, ४; ३५, ५; ४६, १; क १, १; ५; ३, ८; ५, २१; २५, ६१; ४६, ८; ४७, ४; १; ४८, ६; शौ ४, २१, ७; ७, ७९, १; १९, ४७, ६; पै ३, १०, २; ६, २०, ६; १५, १०, १०१; -सम् कृ ६, ८, ५; ७, १०४, २; १०, ८७, २०; खि ५, ५, ४; ७, ४, १४; मै १, ५, १; काठ २३, १११; शौ ८, ३, १९१; ४, २; पै ४, ८, १-१३; ११६, ७, ९; ९, २; -सस्य कृ १, ४२, ४; -सात् तै १, ६, ३, १; -साय कृ ७, १०४, ४; ८, ६०, ८; १०, १८२, १; शौ ८, ४, ४; पै १६, ९, ५; -से कृ ५, ३, ७. [°स- हत°].

अघशंस-दु:शंस^१ - -साभ्याम् शौ १२, २, २.

अघशंस-हन्^१ - -हा कृ [९, २४, ७; २८, ६; ६१, १९]; कौ १, ४७०; २, १६५; ३१७; ६४१; जै १, ४९, ४; ३, १६, १; २६, ३; ५१, ६.

वैश. द्र. । पचादित्वाद् अच् । चित्स्वरः (पा ३, १, १३४; ६, १, १६३) ।

*) नक्षत्रविशेषात्मकतया सर्वथा पूर्वार्थभिन्नार्थरूढत्वात् पृथक् निर्देशः द्र. । तदर्थविमर्शस्तु प्रकरणासाहचर्यादिभ्यो वैश. एव द्र. ।

१) कारकोत्तर-क्लिबन्त-कृत्स्वरः प्रकृत्या (पा ६, १, १६२; २, १३६) ।

०) तस्य 'वृत्तीया' (पा ६, २, ४८) इति पूषप्रस्व. । उप. यद्र. ।

१) कर्मण्युपपदे √कृत्+अण् प्रत्ययः । कृद्-उपप्रस्व. (यक्र. पा ३, २, १; १, ३; ६, २, १३९) ।

०) कस. । उप. यद्र. ।

१) कर्मण्युपपदे √ला+कः (पा ३, २, ३) । अथवा, 'सिध्मादिभ्यश्च' (पा ५, २, ९७) इत्यत्र अच्-इत्यस्योपसंख्याने परविषयत्वेन मत्वर्थीयो लृष् प्रत्ययः स्यात् । प्रथमे कल्पे 'धाथ-' (पा ६, २, १४४) इत्यनेन, द्वितीये च चित्स्वरेयान्तोदात्तः द्र. (पा ६, १, १६३) ।

०) बस. पूर्वपदप्रकृतिस्वरः (पा ६, २, १) उप. यद्र. ।

१) कर्मण्युपपदे √शंस+णः प्रत्यय उत्सं. पूषप्रस्व. च (पावा ३, २, १) । यद्वा नापृदि. समासस्वरौ द्र. ।

१) द्वस. सामान्यः सामासिकः स्वरः (पा ६, १, २१३) ।

अध-हार^a -रः कौ २, १२१४;
शौ ६, ६६, १.

✓अघाय^b, अघायति ऋ १,
१३१,७.

अघायु^c - -यतः ऋ १,
९१,८; ४,२,६; ५,२४,३; [६,
१६, ३०; ७, १५, १५]; १०,
६३, १२; मा ३, २६; २५, ४८६;
का ३, ३, १८; तै २, ३, १४,
१; मै १, ५, ३; ४, १०, १; काठ
२, १४; ७, १; क ५, १; जै ४,
६, १०; -यताम् शौ १०, ९, १;
पै १६, १३६, १; -यते ऋ
६, ५१, ६; ८, ७१, ७; पै ४,
८, १-१३; -यन्तम् शौ १०,
४, १०; पै १६, १५, १०.

अघायु^d - -यवः मा ४, ३४;
११, ७९; का ४, १०, ५; १२, ७,
१४; तै १, २, ९, १; ४, १, १०,
३; मै १, २, ६; २, ७, ७; ३,
७, ८; काठ २, ७; १६, ७; क
२, १; शौ १, २७, २; ३; १९,
१८, १-१०; पै १, ४२, ३; २,
३१, २; ५; ७, ३, २; ५; १७,

१-१०; -युः ऋ १, १४७, ४;
खि ४, ५, १८; तै ५, ७, ३, १;
शौ ४, ३, २; ५, ६, १०; १०,
१-७; १९, ४७, ७; ४९, ९;
पै ६, ११, १२; १२, ९-११;
१३, १-३; २०, ७; ८, ६, ९;
१४, ४, ९; -युना पै ७, ८, ७;
-यूनाम् शौ १, २०, २; -यूनि
खि ४, ५, ३; -योः ऋ १, २७,
३; १२०, ७; ४, २, ९; [१,
३६, १५] ७, १, १३; [१०,
४२, ११; ४३, ११; ४४, ११];
मा १६, ५०†; तै ३, ३, ११,
१; ४, ५, १०, ४†; मै २, ९,
९†; काठ १०, १३†; १७, १६†;
क २७, ६†; कौ २, ९८६†; जै
४, २४, ७†; शौ १, २७, १; ७,
५३, १†; †२०, १७, ११; ८९,
११; ९४, ११; †पै १५, ११, १;
१६, ८, ११.

अघा(र→)रा^m - -रा पै १, ८६, ६.

अघा(घ-अ)रि(न्→)णीⁿ -

-णीः शौ ११, ११, १४.

१अघा(घ-अ)श्च^o - -श्चाय ऋ १,

११६, ६.

२अघा(घ-अ)श्च^p - -श्चय शौ
१०, ४, १०; पै १६, १५, १०.

१अघासार^q - -रम् पै १, ५८, २.

१अ-घात^k - -ताय काठ २९, १; क
४५, २.

१अ-घातक^k - -कः काठ ८, ६.

१अ-घातुक^l - -कः मै १, ४, ७†; ६,
४; ८, ५†; ३, १, ३; काठ २७,
६†; ३०, १०; ३२, ५; क ७,
२; ४२, ६†; ४६, ८.

१अ-घात्य^k - -स्येन काठ २६, १०;
क ४१, ८.

✓अघाय, अघारा, अघारिणी,
१अघाश्च, २अघाश्च- १अघा-
सार- ✓अघ द.

अ-घो(र→)रा^m - -रा मा १६, २; का
१७, १, २; तै ४, ४, १२, ५;
५, १, १; मै २, ९, २; ३, १६,
४; काठ १७, ११; २२, १४; क
२७, १; पै १४, २, ८; १५, २, ४;
१६, ७३, २; -रेण काठ ३८, १३;
शौ ७, ६२, १; १४, २, १२; पै
३, २६, १; -रेभ्यः मै २, ९, १०.

^a) कर्मण्युपपदे ✓हृ+अण् प्रत्ययः । कृद्-उपप्रस्व.
(यक्र. पा ३, २, १; १, ३; ६, २, १३९) ।

^b) ✓अघ-य इति पपा. । परेच्छायां क्यचि पूष.
आऽऽकारान्तादेशः (पावा ३, १, ८; पा ७, ४, ३७) ।
पराधिकरणकाघस्येच्छायां धात्वर्थपर्यवसानं द्र. । धातु-
स्वरेणान्तोदात्तः (पा ६, १, १६२) ।

^c) शतुरद अदुपदेशाभिघाते शपः पिस्वाभिघाते च
शिष्टो धातु-स्वरः (पा ३, २, १२४; ६, १, १८६; ३,
१, ४; ६, १, १६२) । 'शतुरनुमः' (पा ६, १, १७३)
इति विभक्त्येवमात्मत्वम् ।

^d) उः प्रत्ययस् तत्-स्वरश्च (पा ३, २, १७०; १, ३) ।

^e) विशिष्ट इह बाहुचः (२, ३३, १४) पाभे. द्र. ।

^f) कर्मण्युपपदे ✓हृ+अण् प्रत्ययः । (तु. पा ३, १,
१३४) ।

^g) पपा. अनवगृहीतः । सोपपदाद् भा✓हृ इत्यतो वा,
अनुपसृष्टाद् ✓हृ इत्यतो वा ताच्छीलिको णिनिः (तु. सा.

आर्त्त- इत्येवं व्याचक्ष्णाणः) । कृद्-उपप्रस्व. (पा ३, २,
७८; १, ३; ६, २, १३९) । नन् पूष. ✓हृ इत्यतो वारिन्-
इति उप. चेति PW. प्रभृ. । चिन्त्यं त्वेत् ।
नन्-स्वरानुपलम्भादिति दिक् । क्रियां ङीप् (पा ४,
१, ५) ।

^h) बस. पूर्वपदप्रकृतिस्वरः (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

ⁱ) सर्पजातिविशेषात्मकार्यविशेषपरत्वात् पृथक् निर्देशः
द्र. । अत्र BW. अघपूर्वात् ✓हृस्वेद व्युत्पत्तिमाह । सा
तु विमर्शविशेषापेक्षिष्यनुसंधेया ।

^j) सन्दिग्धस्थलीयः पाठोऽत्र भवति ।

^k) तस. । उप. <✓हृन् यद्र. ।

^l) तस. नन्-स्वरः (पा ६, २, २) । एतत्प्रकारकेष्व्
अ-ओषुकादिष्व् अनेकेषु शब्देषु 'कृत्योक्त' (पा ६, २,
१६०) इत्यन्तोदात्तानुशिष्टेरपवादः उक्तः द्र. ।

^m) तस. अव्ययपूपप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप. <✓धुर्
यद्र. ।

अधोर-धोरतर^a - रेभ्यः मै २, १, १०.
 अ-धोरचक्षुस्^b - क्षसः पै ७, ८, ६.
 †अ-धोरचक्षुस्^c - क्षुः ऋ १०, ८५,
 ४४; शौ १४, २, १७.
 अ-मत्^d - मतः ऋ ७, २०, ८; -मता
 ऋ ५, ५१, १५; -मते ऋ ८, २५,
 १२.
 १अ-ज्य, ज्या^e - ज्यः शौ ९, ४,
 १७; -ज्यस्य ऋ १, ३०, १९;
 -ज्या ऋ १, १६४, २७; ७, ६८,
 ९; १०, ६०, ११; शौ ३, ३०,
 १; ६, ९१, २१; ७, ७७, ८१;
 ९, १५, ५; १९, १६, २; २७,
 १५; -ज्याः ऋ ९, ८०, २; मा
 ६, २२; २०, १८; का ६, ५, ३;
 २२, १, ४; शौ ७, ८८, २; ८,
 ७, २५; १९, ४४, ९; -ज्यानाम्
 मै २, ५, १०; ४, २, १०; शौ ९,
 ४, २; ४, १९; -ज्याभ्यः ऋ ५,
 ८३, ८; -ज्याम् ऋ ७, ६८, ८;
 -†ज्यायाः ऋ १०, ८७, १६;
 शौ ८, ३, १५; -ज्यासु मै १, २,
 ६१; -ज्याौ ऋ ३, ३३, १३; शौ
 १४, २, १६१; १८, ४, ४९.

अ-मि(य→)या^f - यानाम् तै
 ३, ३, ९, २; -†यासु तै १, २,
 ८, १; ६, १, ११, ३.
 †२अ-ज्य, ज्या^g - ज्यम् ऋ १, ३७,
 ५; -ज्या ऋ ७, ८७, ४; ८,
 १०२, १९; -ज्याः ऋ ८, ७५,
 ८; ९, १, ९; मै ४, ११, ६;
 काठ ७, १७; जै ४, ४, ९;
 -ज्यानाम् ऋ ८, ६९, २; १०,
 १०२, ७; कौ २, ८६२; जै ४,
 २५, २; -ज्यायाः ऋ ४, १, ६;
 ९, ९३, ३; १०, ४६, ३; कौ
 २, ७७०.
 अ-मि(य→)या^h - याः तै २,
 ६, ११, २.
 ३अ-ज्य, ज्याⁱ - ज्यः पै १६, २५,
 ७; -ज्या क ४६, ८; पै १,
 १११, ११; ५, १९, १; १०,
 ८, ५; १३, ३, १६; १६, ६८,
 ५१; -ज्याः खि २, ८, ३; पै २,
 २०, २; ३३, ५; ४, २२, ७; ७,
 १३, ११; १५, १९, १०; १६, १४,
 ४; -ज्यानाम् काठ १३, ९; पै
 १६, २४, २; ५; २५, ९;

-ज्यायाः पै १६, ७, ६; -†ज्यासु
 काठ २, ६; ४, ९; क १, १९.
 ४अ-ज्य, ज्या^j - ज्याः मै १, २,
 १८; काठ ३, ८; ३८, ५; -ज्याः
 मा १, १; १२, ७३; का १, १,
 २; १३, ५, १२; मै १, १, १;
 २, ७, १२; ४, १, १; काठ १,
 १; १६, १२; ३०, १०; क १, १;
 २, १५; २५, ३; पै १५, ३, ९;
 -ज्ये शौ १२, १०, १२; १४;
 -ज्येक १, १६४, ४०; मा ८, ४३;
 का ९, ६, २; शौ ६, ७०, १-३;
 ७, ७७, १११; ९, १५, २०; १०,
 ९, ३; ११; २४; १०, १; १२,
 ११, २; ४; १८, ३, ४; पै १६,
 ६९, १०; १०७, १; १३६, ३;
 १३७, १; १३८, ४; १४६, १२.
 अ-मि, या^k - ज्याः तै १, ३,
 ११, १; -ज्याः तै १, १, १, १;
 -ज्ये तै ७, १, ६, ८.
 १॥अज्या-स्व^l - स्वम् मै ४, २, १२.
 अज्या^m(ज्य-आस्य→)स्याⁿ - ज्याः
 खि ४, ५, २६; -ज्ये^o खि
 ४, ५, ३२.

^a) द्वस. । सामान्यः समासस्वरः (पा ६, १, २२३) ।
 अ-धोरधोरतर- इत्येकमभिप्रायो विभागः पपा. अपि
 द्र. । तथात्वे तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) इति विवेकः सहः ।
^b) तस. । उप. सोपपदे √चक्ष्+असुन् प्रत्ययः
 (पाठ ४, २३३) । 'धोर-' इति किवि. द्र. ।
^c) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. बस. ।
^d) समासस्वरौ नाप्. द्र. । उप. <√हन् यद्र. ।
^e) √हन् इत्यतो भावे घञर्थे कः (पावा ३, ३, ५८)
 तत्सु तद्वर्तित्यर्थे यत्-प्रत्यये ज्य- इति । तस. नञ्-
 स्वरं बाधित्वाऽन्तोदात्तः (पा ५, १, ६७; ६, २, १५६) ।
 अथवा, कृत्यप्रत्ययस्यैवार्थतो मुख्यत्वात् कर्मणि क्यप् ।
 ततो नञ्-स्वरमपोयान्तोदात्तत्वम् (पा ३, ३, ११३; ६, २,
 १६०) वक्तुं सा. अह्वननम् अग्रः । ततोऽह्वये यः प्रत्ययस्
 तत्स्वरेणान्तोदात्त इति । तज्ज । प्रत्यय-स्वरस्य नञ्-स्वरेण
 कश्चि प्राप्ते नञो गुणप्रतिषिधीयत्वात् तत्स्वरबाधकान्तो-
 दात्तत्वस्यैव सुवचनतत्वात् ।

^f) 'उल्लियासु' इति बाहुचः (५, ८५, २) पाभे. ।

^g) '१अ-ज्य- २अ-ज्य-' इत्येतयोरेव शाखान्तरीय
 उच्चारणभेदोऽत्र निदानम् ।

^h) उप. 'अज्यादयश्च' (पाठ ४, ११२) इति यक्-
 प्रत्ययान्तेऽव्ययपूपप्रस्व. (पा ६, २, २) । यद्वा 'कृत्योक्'-
 (पा ६, २, १६०) इत्यस्याऽत्राऽपवादः उत्सं. द्र. । अर्थविशे-
 षद्योतकोऽयं भेद इति ।

ⁱ) स्वराङ्गानुपलम्भात् तदाश्रयप्रथमद्वितीयान्यतरवि-
 वेको दुःशक इति कृत्वा पृथक् निर्देशः द्र. ।

^j) आमन्त्रितत्व-वशात् सौवरो विवेको दुःशक
 इति कृत्वा पृथक् निर्देशः द्र. ।

^k) भावे स्वः । प्रत्ययस्वरः (पा ५, १, ११९; ३, १, ३) ।

^l) बस. पूर्वपदप्रकृतिस्वरः (पा ६, २, १) । पादा-
 दावामन्त्रिताद्युदात्तः । 'ज्यास्ये' इति मुपा. स्वरो मुख-
 प्रमादजः स्यात् ।

^m) 'अज्याते' इति शौ (१०, १, २०) पाभे. यद्र. ।

अङ्कु

अङ्कु^१-ङ्कः पै २, ७९, ४; -ङ्काः ऋ १, १६२, १३; मा २५, ३६; का २७, १३, ५; तै ४, ६, ९, १; मै ३, १६, १; काठ ४६, ४; -ङ्कान् शौ १, १२, २; पै १, १७, २; -ङ्के पै ५, ९, ६; -ङ्केन शौ ७, १२०, १; पै २, ७९, ५; -ङ्कौ तै १, ७, ७, २. [ङ्क-उद्, परि, बाहु, सम्]
अङ्काङ्कु^२-ङ्कम् मा १५, ५; का १६, १, ८; तै ४, ३, १२, ३; काठ १७, ६; क २६, ५.

अङ्कावङ्कु^३-ङ्कम् मै २, ८, ७.
अङ्किन्^४-ङ्किनः शौ १९, ६६, १; पै १६, १५०, ५; -ङ्किनम् पै ७, १२, ९; -ङ्की ऋ ३, ४५, ४.
अङ्क(ति→)ती^५-तीषु पै ८, १२, ६.
अङ्कस्^६-ङ्कांसि ऋ ४, ४०, ४; मा ९, १४; का १०, ३, ७; तै १, ७, ८, ३; मै १, ११, २; काठ १३, १४.
अङ्कस्^७-सम् ऋ ४, ४०, ३; मा ९, १५; का १०, ३, ८; तै १, ७, ८, ३; मै १, ११, २; काठ १३, १४.

अङ्कु^८-ङ्कुम् काठ ४०, ११.
अङ्कु-पु^९-पम् मा १५, ४; का १६, १, ५; तै ४, ३, १२, २; मै २, ८, ७; काठ १७, ६; क २६, ५.
अङ्कुश^{१०}-शः ऋ ८, १७, १०; मै ४, १२, ३; काठ ६, १०; शौ ६, ८२, ३६; २०, ५, ४; -शम् ऋ १०, ४४, ९; १३४, ६; कौ २, ४४१; जै ३, ३३, १६; शौ २०, ९४, ९; पै ७, १२, ९६.
[श-अयस्तर]
अङ्कुशिन^{११}-शिनः ऋ १०, ३४, ७.

*) लक्षणार्थाद् भौवादिकाद् अङ्कु इत्यतो वा गतियाचनान्यतरार्थाद् अङ्कु इत्यस्माद् वा करणाधिकरणयोर्षः प्रत्ययः द्र. । प्रत्ययश्चासौ 'पुंसि संज्ञायाम्' (पा ३, ३, ११८) इत्युक्तो वा स्यादग्रिमे सूत्रेऽनुक्तसमुच्चयार्थीयचकारप्रयोजितो वा स्यात् ।
अङ्कु+घ इति कल्पे कुत्वं द्र. (पा ७, ३, ५२) ।
कौटिल्यार्थेन अङ्कु इत्यनेनापि नुमागमनिपातनतो यथाकथमपि सम्बन्धः साध्यतामर्थानुसन्धानतः । यत्तु अङ्कु-प्रत्ययान्तता क्वचित् प्रत्यपादि 'तु. शब्द.' तन्न । कर्त्रर्थसम्बन्धात् । यदपि 'उदङ्कु-' इत्यस्य घञ्-प्रत्ययेन निष्पत्तिरुपदिष्टा भवति (तु. पा ३, ३, १२३) तदप्यचिन्त्यं नैव भवति । तद्विस्तरस्तु वैश. द्र. ।

१) कर्मण्युपपदे अङ्कु+अण् । कृद्-उपप्रस्व. (पा ३, २, १; १, ३; ६, २, १३९) ।

२) 'ङ्क-ङ्क' इति पपा. । मा. प्रभृ. तु 'अङ्काङ्कु-' इत्येवामनन्ति तद् नापू. गद्व. ।

३) मत्वर्थीय इनिः प्रत्ययस् तत्स्वरदच (पा ५, २, ११५; ३, १, ३) ।

४) मुपा. तु ह्रस्वान्तो भवति । तथात्वेऽसौ चिन्त्यो भवेत् । कोशशास्त्रस्य दीर्घान्तत्वप्रमापकत्वात् । दीर्घान्तं चेह साधु द्र. । 'बङ्कादिभ्यश्च' (पा ४, १, ४५) इत्यत्र गयो 'अङ्कति-' शब्दस्य साक्षात्पठितत्वोपलब्धेर् ङीष्-न्तस्य तस्य न्याय्यत्वादिति दिक् ।

५) असुन् प्रत्ययः (पाठ ४, २१६) । निस्वरः (पा ६, १, १९७) । यद्वा अङ्कु+असुन् (पाठ ४, १८९) कुत्वे च । अथवा, कुटिलगतिवाचकाद् अङ्कु इत्यस्मात्

तस्मिन्नेव प्रत्यये नुमागमो निपात्यताम् ।

६) अर्श आदेराकृतिगणत्वान्मत्वर्थे अङ्कु प्रत्ययश्चित्स्वरश्च (पा ५, २, १२७; ६, १, १६३) ।

७) अङ्कुवनिष्पत्तिर् द्र. । अत्रौणादिक ङः प्रत्यय इत्येव विशेषः । यत्तु 'नावङ्को' (पाठ १, १७) इत्यत्र नि-पूर्वत्वमुपदिष्टं तदनैकान्तिकं वाच्यम् । निपूर्वाद् अतत्पूर्वाच्च अङ्कु इत्यस्माद् उ-प्रत्ययोपलम्भात् । अत्र कुत्वं चाऽऽकृतिगणत्ववचनेन प्रसाध्यम् (पा ७, ३, ५३) । अथवा 'न्यङ्कु-' इत्यत्र 'अङ्कु-' इत्यस्य तदुत्तरपदत्वेनान्तर्भावः द्र. । अत्र 'अङ्कु-' इत्यपि मूलकोशप्रमाणितं प्राति. द्र. । बाह्वे च 'वङ्कु-' इति श्रूयते (तु. ऋ. १, ११४, ४) ।

८) पपा. पूर्वोत्तरपदविभागादर्शनाद् मुपा. तदनुसारी द्र. । सोपपदात् अङ्कु/२पा इत्यतो वा अङ्कु/१पा इत्यतो वा के थाथादि-स्वरे च (पा ३, २, ३; ६, २, १४४) निष्पत्तौ सुलभायामप्यर्थानुसन्धानतो भूयान् विमर्श-विस्तरः वैश. अन्वेष्टो भवति ।

९) लोमादेराकृतिगणत्ववचनात् तादृतेन श-प्रत्ययेन निष्पत्तिः द्र. (तु. पा ५, २, १००) यत्र पपा. तथाविधः प्रकृति-प्रत्ययविभागो न प्रदर्शितस्तत्र तादृशी प्रक्रियैव द्र. । रोमश-प्रभृतिष्वपि तत्रोक्तो विभागो नोपलभ्यते । अथवा कृदेव स्यान्न तादृतिः प्रत्ययः । तु. उणा. ४, १०७ यत्र अङ्कु+उणश्च नामकरण उपदिष्टो भवति । प्रथमे कल्पे प्रत्ययस्वरेण द्वितीये च चित्स्वरेणान्तोदात्तत्वमुभयत्र समानम् (पा ३, १, ३; ६, १, १६३) ।

अङ्क्य

अङ्क्य-यन्तम् ऋ ६,
१५, १७.

अङ्क्य परि०

अङ्ग

अङ्ग-अम् ऋ १०, ८५, ३०;

१०९, ५; शौ ५, १७, ५१; ६,

७२, १; १०, ७, २; ९; २५;

२६; १४, १, २७; १८, २,

२६; ४, ६४; पै ९, १५, ५;

-अङ्ग-अम् ऋ १०, ९७, १२;

मा १२, ८६; का १३, ६, १२;

शौ ४, ९, ४; ९, ३, १०६; पै

८, ३, ११; ९, ९, २६; १३, १३,

६; ६१, ३९, १०, ८८, ५; -आ

शौ ६, ६६, ३; ११, १०, १२;

१२, ९, ४; ११, १०; पै २, ३९,

२; ६; ३, ३७, १; १६, ८६, १;

१४५, ४; -आत् शौ १०, ७,

२; पै १, ५९, १; -आत्-आत्

ऋ १०, १६३, ६; खि ५, ७, २,

६; मा २१, ४३-४५; का २३,

५, ३; मै १, ११, ६१; ४, १३,

७; काठ १४, ६१; १८, २१; शौ

५, २५, १; ८, ७, ३; १०, ४,

२५; १४, २, ६९; पै ४, ७,

७; ११, १, १४; १६, १२, ३;

१७, ३; -आनाम् णिमे ३, १०,

३; ४; णिकाठ १३, १०; ३४,

९; शौ १८, २, २४; पै ९, ७,

४; -आनि ऋ १०, १०३,

१२; मा ६, १०; ८, २९; १२,

४; १७, ४४; १८, ३; १९,

९३; २०, ६; ८; का ६, २, ५;

९, ५, २; १३, १, ५; १८, ४,

१२; १९, २, ३; २१, ६, १४;

७, ५; ७; तै १, ३, ८, १; ३, १,

८, १; ३, १०, १; ४, १, १०,

५; ७, १, २; णि ५, २, ७, ५; १०,

५; ३, ५, ३; ४, ५, १; ५, ६, २; ९,

२६; ६, ९, २; ७, २५, १६; णि ६,

२, ८, ३; ३, ७, ४६; १०, ६; णि ७,

४, ११, ३; ५, ८, २; ५; २५,

१; मै १, २, १५; ११, ६१; २, ७,

८; ११, २; णि ३, २, ८; ५, १;

८, ९; ९, ६६; १०, १; ३; ११,

८; णि ४, ३, ८; ५, ५; ९६; ६,

५; ८, ७६; काठ ३, ५; ६, ७; १३,

९; १०; १४, ६; १६, ८; १८,

७; २०, ९; २१, ३; २६, ८;

२७, १०; २८, १; ३८, ३;

४; ४०, ६; ४५, ५; क २, १२,

४, ६१; २८, ७; ३१, १८१;

४१, ६; णि ४४, ११; णि २,

१२११; शौ ३, २, ५; ११, ६;

४, ५, ४; १२, ७; ६, ९०, २; ९, ४,

११; १३, १९; १०, ५, ५०; ७,

१८; ११, ९, ६; २०, १३६, ८;

पै १, ६१, ३; ३, ५, ५; ४, ६,

४; १३, १४, ८; १२; १६, २५,

१; ७५, ९; १२; ८२, ६; -अ

शौ १०, ७, १; ३; १३; २७;

-अ-अ मा ६, २०; का ६, ४,

४; तै १, ३, १, १; ६, ३, ११,

२; मै १, २, १७; ११, ६१; काठ

३, ७; १४, ६१; क २, १४;

शौ १, १२, २; २, ३३, ७^१;

६, ११२, ३; २०, ९६, २३^१;

पै १, १७, २; ७०, ४; -अ

मा २३, ५०; का २५, ९, ६;

शौ ६, ७२, १; -अभिः ऋ

१, १४१, ८; ३, ७, ४; -अभ्यः

तै ३, १, ४, ११; २, ३, २; ४१; ७,

३, १६, २; काठ ३०, ८; ४३,

६; शौ १, १२, ४; २, ३४, ५;

३, ७, ३; ५, ३०, ८; ६, ९०,

१; ९, १३, ७-९; ११, २, ६;

१९, ४४, २; पै ३, २, ३; ३२,

७; ९, १३, ८; १५, ३, २; १६,

७४, ७-९; १०४, ६; -अषु मा

२०, १०; का २१, ७, १०; काठ

३८, ४; पै १, १०९, ४; २, ७९,

२; १५, २०, १०; १६, ८८, ४;

-अषु-अषु पै १६, १४९, १;

-अः ऋ १, ८९, ८; २, ३३, ९;

३, १, ५; १०, ४, ६; मा १९,

९३; २५, ६; २१; का २१, ६,

१४; २७, ९, १; ११, ८; मै १, ४,

७; ३, २, ११; ११, ५, ६; ११,

९; १५, ८; ४, १४, २; काठ

३५, १; ३८, ३; णि २, १२२४;

शौ ४, १४, ९; ६, १२०, ३; ७,

५, ५; ८, २, ३; पै ८, ८, ४;

१६, ३, ३; ५१, १; ९९, ३. [अ-

अन्, चतुर, त्रिशत, त्रि,

बीड, यथा, रथ, वि, विश्व,

स, सम्, सम्भृत, सर्व,

सहस्र, सु, स्थिर]

अङ्ग-ज्वर- नः शौ ५, ३०, ९,

*) कण्ठवादेराकृतिगणत्वाद् यक् प्रत्ययो दीर्घत्वं च (पा ३, १, २७; ७, ४, २५) ।

*) अङ्गपदेशाल् लसार्वधातुकस्य शशुद निघाते शपश्च पित्वाभिघाते धातुस्वरस्तदवस्थः (पा ६, १, १८६; ६, १, १६२) ।

*) अङ्ग-प्रत्ययः (पा ३, ३, १६) । अथबोणा-दिषु अङ्ग इत्यस्माद् व्युत्पाद्यमानम् 'अङ्गम्' इतीहापि

शापकं स्यात् (तु. पाउ ४, २१६) । तथा च सति अङ्ग इत्यस्मादेव धनि प्रत्यये निष्पत्तिर् द्र. । धित्-प्रयोजितं कुत्वं भित्स्वरश्च (पा ६, १, १९७) । यत्तु MW. अङ्ग इत्यस्मादाह तदप्रामाणिकमिवाऽऽभाति ।

*) 'अङ्गात्-अङ्गात्' इति ऋ (१०, १६३, ६) पाठे. ।

*) कर्मण्युपपदे अङ्ग-ज्वरि-अङ्ग प्रत्ययः । कृद-उपप्रस. (पा ३, २, १; ६, २, १३९) ।

-रम् शौ ५, ३०, ८; ९, १३, ५; पै ९, १३, ८.

अङ्ग-मेदु^a - वः शौ ५, ३०, ९; १९, ४४, २; पै १५, ३, २; -वम् शौ ९, १३, ५; पै ३, १७, ५.

अङ्ग-रोग^b - गम् पै १, ९०, ४; ९, १३, ९; १६, ७४, ५.

अङ्ग-रोग^c - गाल् पै ७, १५, ७.

अङ्ग-वत्^d - वते काठ ४५, ३.

अङ्ग-पल्लव^e - रुंवि तै २, ५, ६, १^१.

अङ्गिन्^f - ङ्गिने तै ७, ५, १२, २.

अङ्गीन- यावत्^g, विश्व^h

अङ्गे-प्लुⁱ - प्लुः शौ ६, १४, १.

अङ्ग-य^j - ङ्गयः शौ ६, १२७, ३; -ङ्गयाः ऋ १, १९१, ७.

[ङ्गय- विश्व^o]

२अङ्ग^k - ङ्गेभ्यः शौ ५, २२, १४.

अङ्गार^l - रः खि ३, १५, २०^१; काठ ३५, १८; क ४८, १६; -रम्

तै ६, ३, ९, ५^१; मै ४, १, ८;

काठ ३१, ६; क ४७, ६; -राः

ऋ १०, ३४, ९^१; तै ३, ४,

८, ४; मै १, ८, ६; काठ ६,

७; २१, १०; क ४, ६; -रान्

काठ २६, १; क ४०, ४; -रेण

मै ४, १, ९; काठ ३१, ७; क

४७, ७; -रेषु तै ५, १, ९,

२^१; मै १, ४, १२; ८, ६; २, ५,

५; काठ ६, ७; १९, १०^१; क

४, ६; ३०, ८^१; -रैः तै ६, ३,

१, २. [०र- अन्^o]

अङ्गारि^k - ०रे मै ३, ७, ७.

अङ्गिर^l - रस्य पै ५, ३०, ९; -राः

ऋ १, ८३, ४; शौ २०, २५, ४;

-रे ऋ ४, ५१, ४; -रेभ्यः शौ

१९, ३९, ५; पै ७, १०, ५.

अङ्गिरस्^m - ०रः ऋ १, १६, ३१,

१७; ७४, ५; ११२, १८; २,

२३, १८; ४, ३, १५, ९, ७, ५,

८, ४; १०, ७; ११, ६; २१, १;

६, २, १०; १६, ११; ८, ६०,

२; ७४, ११; ७५, ५; ८४, ४;

१०२, १७; खि २, १३, ४; ५;

५, २०, ४; मा ३, ३; ५, ९^१;

११, ४५; १२, ८; १५, २८^१;

का ३, १, ३; ५, ३, २^१; १२, ४,

८; १३, १, ९; १६, ५, ९^१; तै

१, २, १२, १^१; १२, ५, ८, १, ४;

६, ११, २; ४, १, ४, ३; २,

१, ३; ४, ४, ३^१; ५, १, ५, ६;

६, २, ७, ३; मै १, २, ८^१; ७,

१, २, ७, ४; १३, ७^१; ३, ८,

५; ४, ११, ६^१; काठ २, ९^१;

७, १३; १७; १६, ४; ८; १९,

५; ११; २२, १२; २५, ६; ३९,

१३; १४; ४०, ११; क २,

३^१; ३०, ३; ३१, १; ३९, ३;

कौ १, २९; २, ११; २५, ८;

८९९; ९०३; जै १, ३, ९;

३, २, २; २२, ५; ४, १४, ३; २५,

५; शौ २०, १०३, ३^१; १३५, ९;

-रसः ऋ १, ६२, २; ७१, २;

[३, ५३, ७; (७, १०३, १०);

१०, ६७, २]; ४, २, १५, ३, ११;

५, ११, ६; ४५, ८; ६, ६५, ५;

^a) कर्मण्युपपदे / भिदु+अण्। कृद्-उपप्रस्व. (पा ३, २, १; ६, २, १३९)।

^b) व्यु. नापूदि. द्र.। 'ज्वर' इति शौ.-शाखीयः पाभे.।

^c) 'जत्रग्वाद् अङ्गरोगाद्' इत्येवं मूलतः सतः पा. स्थाने 'अत्रग्वाद् अङ्गरोगाद्' इत्याकारकः प्रामादिकः मुपा. द्र.।

^d) मनुषो मस्य वः (पा ५, २, ९४; ८, २, ९)।

^e) द्रस. 'न दक्षिपवभादीनि' (पा २, ४, १४) इत्युक्तगणस्य तदाकृतिव्यापकत्वे 'इभ्मा-वर्हिधी' इति-वत् पूर्वपददीर्घ उभयपदप्रकृतिस्वरश्च (पा ६, २, १४०)। यशु भा. 'परादिस्' (पा ६, २, १९९) इति शिष्टिम-नुस्मरभिक्षेतरपदाद्युदात्तत्वमात्रमाह तच्चित्रमिव भवति। पाठान्तरवद-ग्रन्थानुरोधेन वा दृष्टिदोषेण वा तस्य तथा मतं स्यादिति भूयोविमृश्यं सम्पद्यते विविचाम्।

^f) मत्वर्थीय इनिः (पा ५, २, ११५)। प्रत्ययस्वरः।

^g) कारकोपपदे / स्था+भिष्। कृद्-उपप्रस्व. (पा ३, २, ७४; ६, २, १३९)। पू. स. अलुक्।

^h) तात्रभविके यति द्व्यच्कत्वादाद्युदात्तत्वम् (पा ४, ४, ११०; ६, १, २१३)।

ⁱ) जनपदवाचित्वाच् शब्दस्य पृथङ् निर्देशः।

^j) आरन् प्रत्ययः (पाठ ३, १३४)। नित्स्वरः (पा ६, १, १९७)। अथवा 'अग्नि-गार-' इत्येवं मूलतः सतः प्राति. अपभ्रंशः। तत्र च उप. < / गद् (ल) द्र.।

^k) एवं किल मुपा. भवति। तस्य च चिन्त्यत्वार्थम् 'अङ्गारि' इति अद्र.। एवं तु. मै १, २, ५; १२; ३, ८, १० यत्र तादृक्प्रकारक एव मुपा. भवति।

^l) किरन् प्रत्ययो नित्-स्वरश्च (तु. पाठ १, ५२; पा ६, १, १९७)। यद्वेह च नाउ. च एपूदि. प्राकृति-कत्वं द्र.।

^m) अङ्गुन् प्रत्यय इद्-स्टावागमौ च। यशु (पाठ ४, २३६) इत्यत्र 'असिः' प्रत्यय उपादेशि तच् चिन्त्यमिव भवति। प्रत्ययस्वरेणान्तोदात्तत्वापत्तेः। अतः पूर्वतः प्रवर्तितः (तु. पाठ ४, १८९) अङ्गुन् प्रत्यय एवोक्तावा-गमौ च द्र.। नित्स्वरः (पा ६, १, १९७)।

[७, ४२, १; ५२, ३]; १०, १४, ६; ६२, ५; ७८, ५; १०८, ८; १०; १६९, २; खि ४, ८, १; िमा १५, २८; १९, ५०; ३४, १७; िका १६, ५, ९; ३३, १, ११; ितै २, ६, ३, २; १२, ६; ३, १, ९, ४; ५, १, २; ४, ४, ४, २; ५, १, २, ४; २, ८, ४; ४, २, ३; ३, २; ७, २, २; ६, १, १, २; ३, ३; २, ६, २; ७, १, ४, १; ४, १७, १; मै १, ४, १; २, ७, १२; १३, ७; ि ३, १, ३; ३, ४; ६, ७; ८, ४; ि ४, ८, ३; ५; काठ ४, १४; ५, ४; ८, ४; ९, १६; १९, २; २१, ६; २२, १०; १३; २३, ४; २८, ३; ३१, १५; ३२, ४; ३८, १३; ३९, १४; ४०, ५; ४४, ६; िक ६, ९; २९, ८; ३१, २१; ३५, ४; ३६, १; ४४, ३; कौ १, ९२; २, २५८; जै १, १०, २; ३, २२, ५; शौ २, १२, ५; ३, २१, ८; ८, ८, १३; ९, ५, १६; १०, ६, २०; ७, १८; ३४; ११, ८, १३; १२, ३, ४३; ४५; १८, १, ५८; ६१; ३, २०; ४, ३; २०, ९१, २; पै ३, १२, ८; ३८, ९; ५, ११, ४; १४, ८; ११, २, ६; १५, १४, ६; १६, ३०, ३; ४४, ३; ९८, ७; १४०, ४; -०रसः ऋ १०, ६२, [१-४]; पै २, ५, ५; -रसम् शौ ४, २९, ३; पै ४, ३८, ३; -रसाम् ऋ १, ६२, ३; १०७, २; १२१, १; ३; १२७, २; २, २०, ५; ६, ११, ३; १०, ७०, ९; खि ३,

१५, ३०; ३२; ५, १, ३; मा १, १८; का १, ६, ४; तै १, १, ७, २; ३, ५, १, २; ५, ६, १६, १; ७, १७, १; मै १, १, ८; ६, १; २; ५; ४, १, ८; काठ १, ७; ७, १३; ८, ४; ३१, ६; ३९, १५; ४९, ६; ५३, ७; क १, ७; ६, ९; कौ २, ११६४; शौ ६, ३५, ३; १६, ८, १४; १८, ४, ८; -रसौ मै ३, ४, २; -राः ऋ १, ३१, १; १३९, ९; ३, ३१, ७; ५, ४५, ७; १०, ९२, १५; मा ३४, १२; का ३३, १, ६; शौ १९, ३४, ६; ५४, ५; पै ११, ३, ६; १२, २, १५; -शिभिः ऋ १, ६२, ५; १००, ४; २, १५, ८; ४, १६, ८; ६, १८, ५; ७, ४४, ४; १०, १४, ३-५; १११, ४; तै २, ३, १४, ५; ६, १२, ५; ६; ७, १, १८, २; मै ४, १४, ५; १६; काठ ४१, ९; शौ २, १२, ४; १८, १, ४७; ५९; ६०; २०, ७७, ८; पै २, ५, ४; -रोम्भ्यः ऋ १, [५१, ३; ९, ८६, २३]; १३२, ४; १३९, ७; ८, १४, ८; ६३, ३; ९, ६२, ९; खि ५, २०, १; तै ७, ५, ११, २; काठ ४५, २; िकौ २, ३३१; ९९१; जै ३, २७, ७; शौ १२, ३, ४४; १९, २२, १८; २०, २८, २; ३९, ३; १३५, ६; पै १६, ९४, ५. [स्-आदित्य^०, रुद्र^०]

आङ्गिरस^१-सः ऋ ६, ७३, १; १०, ४७, ६; ६८, २; १४९, ५; १६४, ४; मा १९, ७३;

का २१, ५, २; मै १, ६, ५; ३, ११, ६; काठ ३८, १; शौ ६, ४५, ३; ८, १३, १५; १०, १, ६; ११, १२, १०; १२; १३; १९, ४, ४; १२०, १६, २; ९०, १; पै ७, १९, १; १६, ३५, ६; ९६, ८; १३५, ५; -सम् खि १, २, ९; २, ४, २; शौ ५, १९, २; पै ९, १८, ८; -सस्य ऋ ४, ४०, १; काठ ९, १२; -सान् ऋ ६, ३५, ५; -सानाम् शौ १६, ८, १५; १९, २२, १; -साय मै १, ९, ४; काठ ९, ९; ११.

आङ्गिरसी^१-०सि शौ १२, १०, ६; पै १६, १४६, २; -सी मा ४, १०; का ४, ४, २; तै १, २, २, २; मै १, २, २; काठ २, ३; क १, १५; पै ३, २२, १; -सीः शौ ८, ५, ९; ७, १७; २४; ११, ६, १६; पै १६, १३, ९; १४, ३; २२, ६; २७, ९.

अङ्गिरस-तम, मा^१-०म ऋ १, ७५, २; ८, ४३, १८; २७, ४४, ८; मा १२, ११६; का १३, ७, १५; तै १, ३, १४, ३; काठ ३५, १७; क ४८, १५; जै १, ५३, ९; -मः ऋ १, ३१, २; १००, ४; १३०, ३; ९, १०७, ६; १०, ६२, ६; कौ १, ५१९; -मम् ऋ ८, २३, १०; -मा ऋ ७, ७५, १; ७९, ३.

अङ्गिरस-वत्^१-स्वतः मै ४, ९, ९; -स्वते मा ३८, ९; का ३८, २, ३; मै ४, ९, ८; -स्वन्तौ ऋ ८, ३५, १४; -स्वान् ऋ २, ११, २०; ६, १७, ६.

१) अपत्य-वृद्ध-कृताऽन्यतमेऽर्थे अण् प्रत्ययस्तत्स्वरश्च (यक. पा ४, १, ११४; २, ७; ३, ११६) ।

२) जिवां ऋष उवाच निवृत्तिस्वरेशोदात्तत्वम् (पा ४, १, १५; ६, १, १६१) ।

०) आतिशायनिकस् तमप् प्रत्ययः । तस्य पित्वाभिघाते स्वरः पूर्वावस्थः (पा ५, ३, ५५; ३, १, ४) ।

१) मनुषो मस्य वत्वे भत्वम् (पा १, ४, १९) । स्वरः नापूदि. द. ।

२अङ्गिरस्-वृत्^a ऋ १, ३१,
१७; ४५, ३; ६२, १; ७८, ३; २,
१७, १३; ३, ३१, १९; ६, ४९,
११; ८, ४०, १२; ४३, १३;
खि ४, ९, ३; मा ११, ९^३; १०;
११; १६^३; २८^३; ४७; ५८^४;
६०^४; ६१^४; ६५^४; १२, ५३^४;
१३, १९; २४; २५; १४, ६;
१२; १४-१६; २७; १५, ५७;
५८; ६४; २७, ४५; ३४, १६^४;
का १२, १, ९^३; १०; ११; २,
५^३; ३, १^३; ४, १०; ५, ९^४;
११^४; ६, १; २^४; ५^४; १३, ४,
९^३; १४, २, ४; १०; ११; १५,
१, ५; ४, २; ३^३; ८, ५; १६,
७, १^३; ६; २९, ६, १; ३३, १,
१०^४; तै ४, १, ३; ४^४; २, २^४;
३, १^३; ५, २; ३^३; ४^३; ६, १^४;
२^४; ३^४; २, ४, ४^३; ७, ४; ९,
२; ३, ६, २; ४, ३, ३; ६, २;
५, १, २, ४^३; ५, २, ४^३॥
५, ४^३॥ ६, ३; मै २, ७, १; २^४;
४; ६^४; ११^३; १५^३; १६^४;
८, ७; १४^३; १३, १४^३;
२०^३; ३, १, ३^३; ७^३; ८^३; ४, ९,
१^३; १५; १६; काठ १, ९^३; १६,
१^३; ३^३; ५^४; ६^३; ११^३; १६;
१९, २^३; ३८ १३; ३९, १; ३^३;

४^४; ७; १३; ४०, ३^३; ५^४;
क २५, २^३; २९, ८^३; ३०,
४^३; ५.
॥अङ्गिरोघा(रस्-धा)मन्^०-
-मानः मै ३, २, ९; काठ २०,
११^३; क ३१, १३^३.
अङ्गु^०-
अङ्गु-वृत्^१- ॥छम् तै ६, १, ९,
५; मै ४, ५, ८; -छाम्याम् मै ४,
६, ३; -छेन मै ४, ५, ८; काठ
१३, ७; २४, ५; क ३७, ६.
अङ्गुरि^०- -रिम् शौ ४, १८, ६; ५,
३१, ११; २०, १३६, १३. [०रि-
अन्^०, पञ्च^०, सु^०]
अङ्गुलि^०- दश^०, द्वि^०
अङ्गुलि^०- -लयः मा १८, २२; का
१९, ७, ४; तै ४, ७, ९, १; ॥६, १,
१, ८; ९, ५^३; ७, ३, ९, २॥;
॥मै १, १०, १३; २, ११, ६३; ३,
६, ३; काठ १८, ११; २३, १;
३३, ३; ८; ३६, ७; ३८, ४;
क २८, ११; ३५, ७; -लिभिः
तै ६, १, ९, ५॥; शौ ४, १४, ७;
-लिभ्यः शौ २, ३३, ६; २०,
९६, २२; पै ४, ७, ४; -लिम्
मै ४, ५, ८॥; पै ५, २४, ५; -लीः
मा २०, ६; का २१, ७, ५; मै ३,
११, ८; काठ ३८, ४^३; शौ १०,

२, १; पै १६, ५९, १^३; १४७,
८^३; १४९, १^३; -स्या ॥मै १, ८,
५; ४, ५, ८. [०लि- अन्^०,
पञ्च^०, मृदु^०]
अङ्गुली^१- -लीभिः पै १६,
९८, १०.
अङ्गुलि-काण्ड^१- -ण्डम् काठ
२६, ४; क ४१, २.
अङ्गुलि-मात्र^१- -त्रम् मै ३, ९, ४^३.
१अङ्ग- २अङ्ग- √अङ्ग द्र.
३अङ्गु^१ ऋ १, १, ६; ८४, ७-९;
१९; [११८, ३; ३, ५८, ३];
१६४, ७; २, ४१, १०; ३, ३३,
११; ५, ३, ११; [६, ४४, १०;
८, ८०, ३]; ५०, १०; ५२, ३^३;
७२, ५; ७, २०, ९; ५६, २;
९१, १; ८, [६, २६; ७, २];
२४, १२; १५; ९६, १०-१२;
९, १०८, ३; १०, ४, ४; ४२,
३; ५४, ४; ६४, १३; ७९, ४;
८६, ७; १२९, ७; १३१, २;
१४६, ४^३; १४९, ३; खि ४, ७^३,
१०; मा ६, ३७; १०, ३२;
१९, ६; २३, ३८३; का ६, ८,
८; ११, १०, २; २१, १, ५;
२५, ७, ६३; तै १, ८, २१, १;
३, १, ३, २; ५, २, ११, २; मै
१, ४, १२॥; ११, ४; २, ३, ८;

^a) क्रियातुल्यत्वे गम्ये, इवार्थे वा वलिः । भत्वम् ।
प्रत्ययस्वरः (पा ५, १, ११५; ११६ पावा १, ४, १८) ।

^b) बस. पूर्वपदप्रकृतिस्वरः (पा ६, २, १) । उप.
यद्र. ।

^c) तु. अङ्गु- इति । तद्वदौयादिकेन उ-प्रत्ययेन
निष्पाद्यताम् ।

^d) सोपपदात् √स्था+कः (पा ३, २, ४) । थाथादि-
स्वरः षत्वं च (पा ६, २, १४४; ८, ३, ९७) ।

^e) अङ्गुलि- इत्यत्र टि. द्र. ।

^f) औयादिक उर(→ल)च् प्र. (तु. पाठ १, ३८) ।

^g) उलिः प्रत्ययः (पाठ ४, २) । प्रत्ययस्वरेण
मध्योदात्तत्वम् । यणु. छक. प्रत्ययं चितमनुमेने तत्

संस्कारच्युतमिव स्याद् अन्तस्वरापत्तेः । रलयोरभेदे
अङ्गुरि- इति गद्र. । एवं क्षीयन्तम् 'अङ्गुली-' इति अद्र. ।

^h) स्वराङ्कणाभावादिदं विवेक्तुं दुःशकं यथैतद् रूपं
ह्रस्वान्तस्य प्राप्तिः भवत्युताहो दीर्घान्तस्येति ।

ⁱ) 'कृदिकाराद्' (पाग ४, १, ४५) इति क्षीप्-विकल्पः ।
तेन चान्तोदात्तत्वमपि द्र. ।

^j) षतस. । उप. यद्र. ।

^k) प्रमाणे मात्रच् (पा ५, २, ३७) । तत्प्रयोजित-
मन्तोदात्तत्वं च (पा ६, १, १६३) ।

^l) अम् इति क्षिप्रनाम स्वराविषु पठितम् । तत्पूर्वकाद्
√गम् इत्यतो डे प्रत्यये निष्पन्नस्य शब्दरूपस्याग्य-
त्वेनोपचारः द्र. । गस. उपप्रस्थ. (पा ६, २, १३९) ।

३, ११, ७; १२, २; ४, ८, ९; १२, १; १४, २; काठ १२, ९; १४, ३; ३७, १८; ५०, ५; कौ १, २००; २४७; ३८९; ५८३; २, २८८; ६९१-६९३; ८६१; १०७३; जै १, २१, ७; २६, ५; ४३, ९; ५९, ६; ३, २४, ४; ५६, १८-२०; शौ ३१, १६, २; ३२, ३, २; ३५, ११, ५; ७; ९, १४, ५; ३११, ६, २१; ३१३, ३, २१; २०, २०, ५; ५७, ८; ६३, ४-६; ८९, ३; १२५, २; १२६, ७; पै १, ८, २; ६, ४, १०; ८, १, ४; ५; ७; १६, ६६, ७; अङ्गो ^६ शौ ६, ६०, ९; पै ४, २०, ७ ^७ .	अङ्गुलि-√अङ् द. अङ्गुलि ^१ - अङ्गे-ट्टा- अङ्गय-√अङ् द. अङ्गोष ^२ - अङ्गोषिन् ^३ - णिणम् कौ १, ५२८; २, ४६७; ७५८; जै १, ५४, १०; ३, ३५, २. अङ्गोषि ^४ (य>)आ ^५ - या: पै ६, ३, ११. √अङ्घ ^६ अङ्घि ^७ - ङ्घिणा मा २, ८; का २, २, २; काठ १, १२; ३१, ११; क १, १२; ४७, ११. अङ्गारि ^८ - रि: मा ५, ३२; का ५, ८, २; तै १, ३, ३, १; मै १, २, १२; काठ २, १३; -रे मा ४, २७; का ४, ९, ४; तै १, २, ७, १; मै १, २, ५; ३, ८, १०; काठ २, ६; क १, १९. अङ्गार- अङ्गारि- अङ्गिन्- अङ्गिर- अङ्गिरस्- अङ्गिन्- अङ्गु- अङ्गुरि- अङ्गुल-	आङ्गार ^९ - र: काठ २२, ३. √अङ्घ ^{१०} , अप ^{११} , आ ^{१२} , उद ^{१३} , वि ^{१४} अङ्घ ^{१५} - चत: मै २, ७, ११. अ-चक्र, का ^{१६} - क्रम् ऋ १०, १३५, ३; -क्रया ऋ ४, २६, ४; १०, २७, १९; -के ऋ १, १२१, ११; -केभि: ऋ ५, ४२, १०. अ-चक्रवृत्त, ता ^{१७} - तम् ^{१८} , -ताम् काठ ६, ३; क ४, २. अ-चक्रिवस् ^{१९} - चक्रिवेशौ ५, १४, ९; पै २, ७१, १. अ-चरत् ^{२०} - रत् ऋ ३, ५६, २. अ-चरन्ती ^{२१} - न्ती ऋ १, १८५, २; मै ४, १४, ७. अ-चरम् ^{२२} - मा: ऋ ५, ५८, ५; मै ४, १४, १८. अ-चराच(र→)रा ^{२३} - रा काठ १२, २. अ-चर्मक ^{२४} - काय तै ७, ५, १२, २; काठ ४५, ३.
--	--	---

१) 'अङ्ग' इत्यस्योत्तरेण 'उ' इति निपातेन निहतेनैकी-
भाव इवात्राऽऽपन्नः। अथवा 'अङ्ग' इत्यस्य 'अर्यमन्'
इत्यनेन, उज्ज्वल तदुत्तरेण नु-निपातेनाऽऽर्थः सम्बन्धः
द्र.। अत्र यत् सा. उज्ज उत्तरम् अनुं पपाठ तदसत्।
'नु' इत्यत्रत्यं टि. अद्र.।

२) एतद्वन्मन्त्रार्थोऽविस्पष्टार्थपदो भवति। तु. दिवि-
वस्- दिवि-स्तन्- इत्यत्रत्ये टि.।

३) आङ्गुष- इत्येतद्व्युत्पत्तावौपयिकी कल्पनेयं तत्रैव
विस्तरेण द्र.।

४) आङ्गुष- इत्यनेन समानन्यायत्वात् तदीयनिगमानां
च भूरिसंख्याकत्वादस्य वैयुत्पत्तिकः संकेतोऽपि तत् एव
सुप्रहः द्र.।

५) मत्वर्थात् इति: (पा ५, २, ११५)। प्रत्ययस्वरः।

६) 'आङ्गुषाणाम्' इति ऋ (९, १०, २) पाभे.।

७) इदमाद्यर्थेषु च→इयः प्र. द्र. (तु. पा ४, ४, ११७)

तु. ता. स्तोत्रिन्- इति। रु. अप्रसिद्धेरेव अङ्गुष्ट-

>अङ्गोष्ठ- इत्यस्मादिब प्राप्ति. भ्रान्त्युत्पादितात् प्र.मूके.

भयतीति द्र.। अङ्गोष्ठ- अङ्गोषिन्- आङ्गुष- आङ्गुष्य-

अङ्गोष्ठि- इत्यादिषु प्रत्ययकृतभेदे सुभेदेऽपि सूतत.

एक एव धातुरभिव्यक्त इति सम्भाव्यत इत्यपि द्र.।

८) यतुटि. √अङ्घ, √अङ्घ, √अङ्घ।

९) क्रिन् प्र. निस्वरश्च (पाठ ४, ६६; पा ६, १, १९७)।

१०) 'अङ्घ्रिण विष्णु' इति मुपा.। तु. मा २, =।

एवं 'विष्णु->-०६णो' इत्यत्र टि. च।

११) पपा. अनवगृहीतः। 'अंहसः अरिः' इत्येवं व्याच-

क्षाणौ उ. च म. च पूर्वपदप्रकृतिस्वरमधिकृत्य चोद्यौ

भवेताम्। तन्मताभ्युपगमस्तु दासीभारादित्वाच् शक्यो-

ऽभिसंधातुम्। वस्तुतस्तु संशीतिबहुलत्वाच्चेदमित्य-

मिति वक्तुं पायैत। भूयान् व्युत्पत्तिविस्तरः वैश. द्र.।

अपपाठान्तरयोः कृते अङ्गारि- इति अङ्गारि- इति

च गद्र.।

१२) सस्थ. 'अङ्गार-' इत्यत्र वैयुत्पत्तिकं टि. अद्र.।

१३) √अङ्घ इत्यनेन समानार्थकः यद्र.।

१४) शतुः शपश्च निघाते धातुस्वरः (पा ६, १, १८६;

१, १६२)।

१५) विशिष्ट इह बाहुचः (५, ८१, ३) पाभे.।

१६) वस. अन्तोदातः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

१७) तसः। उप. तृतस. द्र.।

१८) तस. अव्यय-भूपप्रस्म. (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

१९) वस. समासान्तः कप् प्र. उस्सं. (पाठ ५, ४, १५१)।

१अ-चारका(क-आस्य>)सन्-

-कास्मा शौ २०, ३४, १२.

१अ-चिकित्स्व- स्वान् श्र १, १६४, ६; शौ ९, १४, ७; पै १६, ६६, ६.

१अ-चित्- चितः ऋ ७, ८६, ७; १०४, १; ९, ९७, ५४; काठ २३, ११; कौ २, ४५६; जै ३, ३४, १४; शौ ८, ४, १; पै १६, ९, १; -चितम् ऋ १०, ८७, १२; काठ ४०, ५६; शौ ८, ३, २१; पै १६, ८, १; -चिते श्र ७, ६१, ५.

१अ-चित्- -त्तम् श्र १, १५२, ५; ६, ४६, १२; -त्तात् श्र ४, ३, १; तै १, ३, १४, १; मै ४, ११, ४; काठ ७, १६; कौ १, ६९; जै १, ७, ७; -त्तान् ऋ ३, १८, २; काठ ३५, १४; क ४८, १३.

२अ-चित्- -त्तम् खि १, ९, ४.

१अ-चित्तपाजस्- जाः मै १, ९, १६; ५; काठ ९, ९६; १२; क ८, १२.

१अ-चित्तमनस्- -ताः मै १, ९, १६; ५; काठ ९, ९६; १२; क ८, १२.

अ-चित्- -तिः ऋ ७, ८६, ६; -तिभिः ऋ ४, १२, ४; मै ३, १६, ५; काठ २, १५; -त्तिम् ऋ ४, २, ११; मा २७, ६; का २९, १, ६; तै ४, १, ७, ३; ५, ५, ४, ४१; मै २, १२, ५; काठ १८, १६; ४०, ५; क २९, ४; -त्ती ऋ ४, ५४, ३; ७, ८९, ५; तै ३, ४, ११, ६; ४, १, ११, १; मै ४, १०, ३; १२, ६; काठ २३, १२; -त्तीः शौ २, ६, ५; -त्या शौ ५, १७, १२-१७; ३०, ३; ३१, १०; ६, ५१, ३; १२, ४, ५१; ५२; पै ९, १३, ३; १५,

८; १६, ३७, ७.

अ-चित्- -त्रम् ऋ ६, ४९, ११; श्र- ४, ५१, ३.

अ-चित्- -दुः मा २०, ४४; का २२, ४, ९; मै ३, ११, १; काठ ३८, ६; -दुम् खि ५, ७, १, १०^१; मै ४, १३, २; काठ १५, १३.

अ-चेत्- -तसः श्र ७, १८, ८; -तसम् ऋ ७, ६०, ६; ७; -ताः ऋ १, १२०, २.

अ-चेतान- -तस्य ऋ ७, ४, ७.

अ-चोद्- -दते क ५, ४४, २; खि ४, ९, ५.

१अ-चोद्- -दसः ऋ ९, ७९, १; कौ १, ५५५; जै १, ५७, २.

१अच्छ, १अच्छे^१ पै १, ११२, २; अश्(च)छत्तु, पै १६, १५२, ३^१.

यद्वा वैकल्पिकश्चरितार्थयितव्यः (पा ५, ४, १५४)। कञ्-अभावनिगमाश्च मृग्याः। कप् उपान्त्यस्वरे प्राप्ते (पा ६, २, १७४) 'कपि पूर्वम्' (पा ६, २, १७३) इत्युक्तः स्वरः पूर्वविप्रतिषेधेन लब्धावसरः द्र.।

^१) सा. आधारीकृत्य कल्पितः पाठः द्र.। अतः सर्वथा स्वरूपतश्च स्वरतश्च विमर्शविशेषोऽपेक्षितो भवति। तु. पाण्डु. पाभे.। तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. बस. द्र.।

^२) तस. नञ्-स्वरः। उप. /चित्+कसुः प्रत्ययः। /चित्/चित् इत्येतयोरैक्यमिवातिष्ठमानाः पाश्चात्याश्च /चित् इत्यस्मादेव मौलिकत्वेन प्रतिपन्नादत्र चान्यत्र चैवंजातीयेषु प्राप्ति. निष्पत्तिमाहुः।

^३) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. /चित्+भावे क्तिप्। यत्तु कैश्चित् /१, २, चि इत्य-तोऽपि निष्पत्तिरुक्ता भवति तद्विस्तरः साक्षेपः वैश. द्र.। एवं तुः 'चित्-' इत्यत्रत्यं टि. अपि।

^४) तत्पुरुषबहुव्रीहिसमासाभ्याम् औभबविध्येन विग्रहे सम्भवति क्रमशः तस. 'परादिश्छन्दसि' (पा ६, २, १९९) इत्यनेन, बस. 'नमो जर-' (पा ६, २, १९६) इत्यत्रोपलब्ध्याभाद् वा स्वरो व्याख्यातव्यः।

^५) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

^६) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. बस. यद्र.।

^७) तस. स्वरः नाप्. द्र.। उप. यद्र.।

^८) परोक्षनिष्पत्तिकं प्राप्ति.। /अच् इत्यत इत्यर्वाक्षः। मञ्पूर्वाच् /चि इत्यस्माद् वा, /अञ्च् इत्यस्माद् वेति उ. च म. च। 'अ-पाक-' इति नञ्-तत्पुरुषस्य साहचर्यादत्रापि तस. एव तु संभाव्येत।

^९) अ-चिष्टम् इति मुपा.।

^{१०}) तस. नञ्-स्वरे (पा ६, २, २) प्राप्ते अन्तोदात्त उत्सं. (तु. पा ६, २, १६०)। उप. </चुद् द्र.।

^{११}) अविस्पष्टपदभूयिष्ठं स्थलं द्र.। यथानिर्देशं 'वा' इति 'ते' इति पृथक् पदे इव भवतः। तत ऊर्ध्वं 'तानि' इति 'अच्छे' इति द्वे पदे स्यातामुताहो एषां चतुर्णां पदानां स्थाने 'वाते तान् यच्छे' इति पदत्रयी स्यादिति सन्देहो भवति। प्रथमस्य कल्पस्यापेक्षया द्वितीयः साधीयान् प्रतीयते। अर्थस्य स्फुटत्वविशेषसौकर्यात्। एवं च सति मुपा. यथावत् संशोभनीयः। कल्पद्वयापेक्षया /अञ्च्, इति /यञ्च् इति च विकल्पकल्पने तत्सर्वं द्र.।

^{१२}) अविस्पष्टपदसङ्कुलः मुपा. द्र.। अभिगमनार्थे मन्त्रस्वारस्यप्रतिभानात् तस्मिन्नर्थे यनि. धातुः सुकल्पः स्यात्। तस्मिन्नेवार्थेऽयं धातुराधुनिक्यां पश्चिमोत्तर-भारतीयै रावच्छिन्नी-प्रदेशे प्रवर्तमानायां भाषायां लभ्यत इति च भूयस उक्तोपबृंहणाय द्र.।

१ अच्छ- -च्छम् क ३५, ७.	१; ४४, १५; [४७, ७; ८, ७१,	१३, २, ९; १६, ५, ५;
अच्छ ^१ - -च्छवः पै २, ९१, २.	६; १०, ४५, ९]; ५१, ३; ६७,	२२, ५, ३; २९, ३, ४; ३१,
२ अच्छ, अच्छा ^२ क १, २, २; ४४, ४;	२; ७, १, १८; १८, ४ ^३ ; २४, ३;	३, १३; ३२, ५, १; ६,
१०१, ८; १०५, १४; १२९,	३४, २० ^४ ; ५७, ७ ^५ ; [९०, १ ^६ ;	९; तै १, १, २, १९ ^७ ; ५, ६,
५; १३०, १; ५; [१३२, ५;	(१, १३५, २; ८, ८२, ५)]; ९२,	३; २, २, १२, ८; ४, २, २, ३;
१३९, १]; १६३, १३; १६५,	३ ^१ ; ८, २, २८; ५, ३३; १६, १०;	३, १३, ६; ४, ४, २; ६, ७, ५; मै
४; १३; १४; १६७, २; १७३,	२२, ४; ३३, १३ ^३ ; ४८, ६; ९३,	१, १, २; ६, ४ ^४ ; २, ७, ९;
११; १८६, ६; २, १९, २; ३;	२३; [१०२, ७; (५, ७, १)];	१३, ७ ^५ ; ३, ९, २ ^६ ; †४,
३९, १; ३, १, १; ४, ३; १५, ५;	१०३, २; ९, ९, [३८, १]; ५७,	१, २; १०, १; ६ ^७ ; ११, २;
१९, २; [३३, ५; ६, ४९, ४];	१]; ६४, १६; ६६, [११; १०७,	३ ^८ ; १४, १८; काठ १, २; २,
[३५, १; (७, २३, ४)]; ३९, १ ^९ ;	१२]; [१२; (६४, १७)]; ६८,	१५; ८, १७; ९, १८ ^१ ; १०, १२;
५४, ५; ६१, ५; ४, १, २;	१ ^३ ; ६९, ९ ^४ ; ८१, २ ^० ; ९१, १;	१६, ९; ३१, १; ३५, २; ३८,
१४, १; २०, २; २१, ४;	९५, ३; ९७, ८; २५; १०८, २;	७; ४६, ३; क ४१, २; ४७,
२४, ८; २९, ४; ३४, १; ३;	१०, १, ७; २६, १; ३०, १; ५;	१ ^२ ; १ ^३ ; †कौ १, २१; ७३;
३८, ५; ४४, ५; ४५, ७; ५, १,	३२, ५; ४५, ९; ११२, ४; १४३,	१५१; ४५९; ४६१; ५१४;
१; ४; ४२, १५; ४५, ९ ^० ; ५२,	५; खि १, ४, ८; २, ७, ४; ३,	५४३; ५४४; ५६३; ५६६;
१४; १५; ५९, ६ ^१ ; ७४, ३; ७६,	१०, १, ६; †मा १२, २६; १५,	२, ८; ९; १२; ४३;
१; ६, ६, १; १६, १२ ^२ ; ४४ ^३ ;	२४; २०, ४९; २७, २७ ^४ ; २९,	११७; २२९; २९६;
३०, ४; ३२, ४; ३७, ३; ४१,	२४; ३३, ५५; ७८; †का	४६७; १०९६; ११०२;

१) एवं किल मूलकोशीयसाक्ष्यनिभृतो मुपा. भवति । शास्त्रान्तरीयायाऽन्यप्रकारकाय पाठाय तु '१ अच्छं वषट्कारम्' इत्यत्र टि. द्र. ।

२) कर्तर्य उः प्रत्ययः (तु. पा ३, २, १६८) ।

३) आद्युदात्तत्वं साहितिको दीर्घश्च (फि ४, १२; पा ६, ३, १३६) ।

४) 'आ...जिगाति' इति क्रियया योगं वष्टि PW. किन्तु मतेरागमनस्य, इन्द्राभिमुख्यार्थविशिष्टत्वस्यात्र प्राधान्येन श्रावयितुमिष्टत्वात्तथात्वस्य चासमासाद्भूतेनैव सुतरां वक्तुं योग्यत्वात् कर्मप्रवचनीयता समुचिता द्र. ।

५) तु. नापूटि. । अत्राप्याभिमुख्यार्थस्य श्रावणे मन्त्रस्वारस्यात्तस्य च कर्मप्रवचनीयतायोगेन सुसाधत्वात्तथात्वं निरदेशीति दिक् । गतित्वार्थम् तु. GW. PW. ।

६) उत्तरेण 'विवाससि' इति क्रियापदेन योग इति सा. GW. च । तु. शब्रा १, ४, १, २७; तैब्रा. ३, ५, २, २. १

७) GW. गतिसंज्ञमाहोत्तरेण 'याहि' इति क्रियापदेन युक्तम् । तत्र । तस्य तदुत्तरेणाऽऽका विशिष्यान्वयप्रतीतिः । तु. सा. ।

८) 'आ...गन्तु' इति क्रियया योग इति GW. ।

९) 'आ...गमन्ति' इति क्रियया गतियोग इति GW. ।

१०) 'आ...जिगाति' इति क्रियया गतित्वयोगार्थम् तु.

GW. PW. । पार्थक्येनान्वयार्थं च तु. सा. ।

११) पूर्वेण 'याहि' इति क्रियापदेन युक्तमिति सा. । तद् विमृश्यं भवति । तथात्वेऽप्याहपूर्वत्वतोऽर्थस्य प्रकरणापेक्षितस्याक्षेपसाध्यत्वाद् व्यर्थप्रयासादित्यर्थः । तु. ऋ ६, १६, ४४ ।

१२) गतिं पूर्वेण 'यासि' इति क्रियापदेनाभिसम्बद्धं सा. आह 'प्र' इति स्पष्टं श्रावितमुपसर्गं तु स विस्मरतीति चित्रम् ।

१३) गतिरिति सा. GW. च । उत्तरेण 'शृण्वत्' इति क्रियापदेन योगात् ।

१४) प्र.../स्वन्द् इत्यनेन गतित्वेन योग इति GW. MW. च । शीघ्रगमनमात्रे धेनुभिरौपम्यस्य श्रूयमाणत्वात् प्रस्यन्दाऽऽस्यन्दनयोर्यथा मन्त्रस्वारस्यं भवति न तथा देवम् अच्छप्रस्यन्दने, अथवाऽच्छाऽऽस्यन्दने । अतो धात्वर्थमात्रशोतिकायामकर्मिकायामिव क्रियायां तद् द्वारा कर्तुरीप्सितलक्ष्यसमर्पणार्थं देवं प्रति सा क्रिया प्रवर्तत इत्यात्मको वाक्यपूर्तिविशेषकरो नूतन इवाऽऽकारविस्तरः द्र. ।

१५) तु. नापूटि. । तत्रोक्तदिशाऽत्रापि मुख्यायाः सोमकर्तृकायाः क्रियायाः शीघ्रगतिमात्रसमर्पणे निदर्शनं ज्ञापकीकृत्याऽकर्मको योगः द्र. । ततश्च 'कलसाद्...' अच्छ इत्याकारक आनुषङ्गिको विस्तर इत्युक्तं भवति ।

११११; जि १, ३, १; ८,
१; १६, ७; ४८, ३; ७; ५३,
४; ५५, १०; १२; ५७, ८; ३,
१, १०; ११; २, ३^६; १२,
४; २०, १३; २४, १२; ३५,
२; ५३, ७; ८; ५९, २; ४, ५,
३; ७, ५; शौ ६, ३९, २; ११,
१, २; १३, २, ४६; २०, १७,
१; ४६, १; १४३, ५; पै १६,
८९, २।

अच्छ/दु, अच्छ...द्ववताम् ऋ ३,
१४, ३.

अच्छ/धन्व, अच्छ...धन्वाति ऋ
३, ५३, ४.

अच्छ/नक्ष, अच्छ...नक्षते ऋ
६, २२, ५; शौ २०, ३६, ५.

अच्छ, अच्छा/नी, अच्छा...
नयति ऋ ९, ८७, १; कौ १,
५२३; २, २७; जै १, ५४, १; ३,
३, ६; अच्छा...नयतु ऋ ४, १,
१०; अच्छा...नयन्तु ऋ १,
४०, ३; मा ३३, ८९; ३७,
७; का ३७, १, ७; मै ४, ९, १;
कौ १, ५६; जै १, ६, २; अच्छ...
नयतम् ऋ २, ३९, ५; अच्छा...
नयतम् ऋ ५, ५५, १०.

अच्छ...नेषि ऋ ८, १६, १२;
शौ २०, ४६, ३; अच्छ...नेषत्
ऋ १, १४१, १२.

अच्छ, अच्छा/या, अच्छायाति तै
६, १, ९, ३^६; ४; अच्छ...याति
ऋ १, १२३, ४; ९, ९६, २;
अच्छा...बाथः ऋ ३, ३३,
२; अच्छयाहि ऋ १, ३१,

१७; अच्छा...याहि ऋ ७,
९, ५; २३, ४; मा ३३, १८;
७०; का ३२, २, १; ६, १;
मै ४, १४, ११; कौ २, ७३४;
शौ २०, १२, ४; अच्छा...
याहि ऋ २, १८, ७; ९, ९७, ६.
अच्छा...अयासम् ऋ ३,
३३, ३.

अच्छा/गम्, अच्छागच्छति ऋ
१, ४१, ६; अच्छागमेम ऋ ४,
५, १३.

अच्छा...गन्तु ऋ ५, ४३, ८;
अच्छा...गन्तम् ऋ १, १५१, ७.

अच्छा/गा, अच्छा...गासि ऋ ५,
२५, १.

अच्छाजिगाति ऋ १०, ४७, ६;
अच्छा...जिगाति ऋ १०, ६, ४;
अच्छाजिगासि ऋ ३, २२, ३;
मा १२, ४९; का १३, ४, ५; तै
४, २, ४, २; मै २, ७, ११;
काठ १६, ११; क २५, २;
अच्छा...जिगासि पै १, ५१, ३;
अच्छा...जिगातम् ऋ २, २४,
१२.

अच्छा...गात् ऋ १, १०४,
५; ३, ३१, ६; मा ३३, ५९;
का ३२, ५, ५; मै ४, ६, ४;
काठ २७, ९; अच्छागुः ऋ ३,
४२, ३; शौ २०, २४, ३; अच्छा
...गाः ऋ ४, १६, ९.

अच्छा/चर, अच्छा...चरन्ति ऋ
३, ५७, ३; अच्छा...चरन्ति
ऋ ८, ६०, २; कौ २, ९०३; जै
४, २५, ५; शौ २०, १०३, ३;

अच्छाचगमसि ऋ ९, १, ५.
अच्छा/दी, अच्छादीये^७ ऋ ३,
५५, ३.

अच्छा/नश्, अच्छा नक्षि ऋ
५, २४, २; मा ३, २५; १५,
४८; २५, ४७; का ३, ३, १७;
१६, ५, ३०; २७, १५, २; तै
१, ५, ६, ३; ४, ४, ४, ८; मै १,
५, ३; काठ ७, १; क ५, १; कौ
२, ४५८; जै ३, २४, १६.

अच्छा/नू, अच्छा...अनूषत ऋ
१, ६, ६; १०, ४३, १; कौ १,
३७५; जै १, ३९, ६; शौ २०,
७०, २.

अच्छा/वच्, अच्छा...विवक्ति ऋ
७, ७२, ३; अच्छाविवक्ति ऋ
३, ५७, ४; ४, २०, ५; अच्छा
...विवक्ति ऋ ७, ६७, १;
अच्छा-वोचे ऋ ६, ५१, ३;
अच्छा...वोचेः ऋ ७, ९३, ७;
अच्छा-वोचेय ऋ १, १२२,
५; ४, १, १९; अच्छा-वोचः
ऋ ८, ७५, २; तै २,
६, ११, १; काठ ७, १७;
अच्छा...वोचः ऋ [६, २, ११;
१४, ६; (१५, १५)]; खि २, ६, १,
१९; ७, ५; ८, ५; मै ४, ११, ६;
अच्छा-वोचम् ऋ ५, ४१, १४.
अच्छा...ऊचिषे ऋ ३, २२,
३; मा १२, ४९; का १३, ४, ५;
तै ४, २, ४, २; मै २, ७, ११;
काठ १६, ११; क २५, २.
अच्छा...वच्यते^८ ऋ १,
१४२, ४.

^७ अभिनयननिर्णयनयोर बर्होऽहतिविषययोः प्रति-
योगित्वेन श्रवणे मन्त्रस्वरारस्याद् गतित्वकल्पना साधीयसी
द्र. । कर्मप्रवचनीयतायोग इति सा. ।

^८ पूर्वपठितेन 'शुभि' इति पदेन कर्मप्रवचनीयतया
योगमाह सा. । तदसारमिव भवति । तस्य पदस्य
कर्मत्वायोग्यत्वात् । वैवा. अन्वयश्च द्र. ।

^९ कर्मणि यक् (पा ३, १, ६१) द्र. । यश्चात्र
सम्प्रसारणाभाव इव प्रतीयते तदर्थं पात्र. सम्प्रसारणे
कृते 'वाचछन्दसि' (पा ६, १, १०६) इति पूर्वरूपविकल्पे
यण द्र. । मतेरच्छोक्तिसाहचर्यस्य श्रुती प्रसिद्धत्वात् (तु.
ऋ १, ६१, ३ प्रश्न.) अच्छा-वचनस्य चाश्रुतपूर्वत्वाद्
अच्छा/वच् इति याऽर्वाक्रीनी कल्पना भवति (तु. MW.)

॥अच्छा-वाक्- --क लि ५,
७, ५, १०६; -कः तै ७, १, ५, ५;
-कम् मै ३, ९, ८; काठ २६,
९; क ४१, ७; -कस्य मै ४, ४,
८; काठ ३४, १६; -काय तै १,
८, १८, १; मै ४, ६, ५^१.

॥अच्छावाक-साम- -सम् तै
५, ४, १२, ३^२.

॥अच्छावा(क्य>)क्या- -क्या
मै ४, ४, ८; काठ २६, ९; क ४१,
७; -क्याः मै ३, ९, ८.

†अच्छो(च्छ-उक्ति- -क्तिभिः
ऋ १, ६१, ३; १८४, २; ८, १०३,
१३; शौ २०, ३५, ३; -कौ ऋ
५, ४१, १६^३.

१अच्छा/वद्, अच्छावदामसि मा
१६, ४; का १७, १, ४; तै ४,
५, १, २; मै २, ९, २; काठ १७,
११; क २७, १; शौ १९, २, ३;
पै ८, ८, ९; १४, २, ६; १५, १५,
४; अच्छा...वदामसि ऋ ८,
२१, ६; अच्छावदामः ऋ १०,
८८, १४; †अच्छावद् ऋ १,
३८, १३; ५, ८३, १; ८, ५१,
३; १०, १४१, १; खि ३, ३, ३;

मा ९, २८; का १०, ५, ४; तै
१, ७, १०, २; मै १, ११, ४;
काठ १४, २; क २९, २; शौ ३,
२०, २; पै ३, ३४, ३; अच्छा
...वद् पै ७, १२, ७.

२अच्छा(च्छ-आ)/वद्, अ-
च्छा(च्छ-आ)वदामि शौ ६, ५९,
३; अच्छावदामसि शौ ६, १४२,
२; अच्छा(च्छ-आ)वदामसि शौ
७, ३९, ३; ८, ७, १; १०, १०,
४; १२, १, २७; पै १, २९, १;
३, २९, १; ५, १, ६; ७, १२,
१; १६, १२, १; १०७, ४.

अच्छा/वृत्, अच्छा...वृत्तीय ऋ
१, १८६, १०.

अच्छा/सु, अच्छा...असरत् ऋ
९, ९२, २; †अच्छा...असरः^४ ऋ
९, ११०, ४; कौ २, ८५८.

अच्छा/हू, अच्छा...हूतः ऋ
४, १५, ७.

१अच्छे(-च्छ, च्छा/इ), ॥अच्छेति
तै २, ४, ९, ३; १०, ३; ५, २,
६; ५, १, ८, १; ६, ३, ३, १^५;
४, ३, ३^६; मै २, १, ८; ४, ८^७;

४, १, २; ५, २^८; काठ १०,
११; ११, १०; २४, ३; २६,
३; ३१, १; क ३७, ४; ॥अच्छे-
ति मै ३, ७, ६; ४, ५, २;
†अच्छ...एति ऋ १०, ३०, ६;
काठ १३, १६; अच्छा...एति
ऋ २, ३६, ६; ७, ३, ३; मा २७,
१४; २९, २, ४; तै ४, १, ८, १;
मै २, १२, ६; क २९, ५; शौ ५,
२७, ४; पै ९, १, ३; अच्छ-
यन्ति मै ३, ७, ८^९; काठ २४, ६^{१०};
क ३७, ७^{११}; अच्छ...यन्ति ऋ
५, ४७, ६; काठ १८, १७;
†अच्छा...यन्ति ऋ १, ७१,
३; ७, १०, ३; मै ४, १४, ३;
अच्छा...एषि^{१२} कौ २, ५७१;
जै ३, ४६, ६; अच्छ...एमि
तै २, २, १२, ३; अच्छेमः मा
११, १६; का १२, २, ५; तै ४,
१, २, २; ५, १, २, ४; मै २, ७,
२; ३, १, ३; काठ १६, १;
१९, २; क २९, ८; अच्छा...
एतु ऋ ७, ३६, ९; †अच्छा...
यन्तु ऋ ८, २३, १०; ७१, १०;
कौ २, ९०४; जै ४, १४, ६;

साऽऽदोदक्षमैव भवति । सुखिह- इत्येतदप्याऽऽराध्य-
विशेषणत्वेन ध्रुयमाणम् अच्छोक्तेरेवाऽऽराधनौपयिकतां
संकेतयेद् आराध्यप्रियत्वादिति दिक् । अच्छेति कप्र. इति
सा. इहानुसंधेयः ।

*) गत्युत्तरकृत-प्रकृतिस्वरः (पा ६, २, १३९) । उप.
अण् प्रत्ययः । कुत्वार्थं च न्यङ्वादिगण उस्सं. (पा ७, ३,
५३) । यणु भा. (तै १, ८, १८, १) घ-प्रत्ययान्तमाह
तन्मृगयमूलम् । करणाधिकरणयोरेव तद्भावात् ।

b) चतस. । शेषम् अग्निहोम-साम- इत्यत्र दि. द्र. ।

c) तस्येदमित्यर्थे यति तिच्चात्स्वरितत्वम् (तु. पा ४,
३, १२१; ६, १, १८५) ।

d) कस. अण्यय-पूर्वपदप्रकृतिस्वरे (पा ६, २, २) प्राप्ते
तद्भाधस्वरूपे गत्युत्तरकृत-प्रकृतिस्वरे च (पा ६, २, १३९)
प्राप्ते गतिस्वरेः (पा ६, २, ५०) प्रकृत्या भवति । यणु सा.
(ऋ. १, ६१, ३) कस. इत्येवं विवृणोति, बस. इत्येवं च

पूपप्रस्व. समादधाति तद् व्याहृतत्वाच्चाऽलक्षणत्वाच्च
दुरन्वयत्वाच्चातीवाऽप्रमाणम् ।

०) अभिप्रासौ तात्पर्यम् द्र. ।

१) तु. ऋ ९, ६८, १; ८१, २ दि. यद्-नैपरी-
त्येनेह गतित्वयोग आस्थीयते । सनिष्यद्वा सोमः सहा
वाजाभिमुख्येन सरतीति वाजस्य कर्मणः साक्षात् क्रिय-
येप्सिततमत्वेन श्रवणं प्रतिभाति । ततश्चाभिमुख्यार्थस्य
गुणभावस्तद्वाचकस्य गतित्वाग्रीकाराद् आपततीति किमु
वक्तव्यम् । कर्मप्रवचनीयतादर्शां सा. द्र. । 'अच्छा-
सुनिष्यद्वा' इति योगमुशन्तौ GW. MW. तु चोद्यौ
भवेताम् । श्रुत्यर्थस्य पदवृत्तिसमर्पितत्वाद् /स्यन् इत्यत्र
गतित्वयोगस्यान्यथासिद्धत्वाद् वाजप्राप्तावाभिमुख्यार्थस्य
च विशेषाधायकत्वाद् /सु इत्यनेन गतित्वयोगस्य
चरितार्थत्वादिति दिक् ।

६) '...एति' इति बाहुचः (७, ३, ३) प्राप्ते ।

अच्छ... यन्तु ऋ २, १०६, १; कौ २, ४४; ८५८; जै १, ५८, १; ३, १६, ५; ५९, ३; शौ ३, ४, ३; पै ३, १, ३; अच्छेहि मा ४, २०; का ४, ६, ५; तै १, २, ४, २; ४, १, २, २; ५, १, २, ४; ६, १, ७, ७; मै १, २, ४; ३, ७, ६; काठ २, ५; २४, ३; क १, १७; ३७, ४; अच्छा... इत ऋ १०, ३०, २; अच्छ... इतन ऋ ३, २९, ९; अच्छ... भयाम ऋ ५, ४५, ५; अच्छेताम् मै ४, ८, १. अच्छे(च्छ-इ)त ^१ - तः मा ८, ५४; का ९, ७, १; तै ४, ४, ९, १; काठ ३४, १४. अच्छे(च्छ-इ)त् ^२ - स्यः मै ३, ९, २. २अच्छे(च्छ-आ/इ), अच्छा(च्छ- आ)यन्ति शौ १२, ४, १४; १५. अच्छेवपदकार ^३ - रम् तै ३५, ७. अच्छन्वस्का ^४ - स्कम् मै ४, ७, ५; ६. अच्छन्दोस्मा ^५ - मम् तै ७, ३, ६, २; ८, २; ४, १, २; २, ३;	६, २. अच्छम्बदकार ^६ - रम् तै १, ५, ७, ६; २, ३, ६, २; ४, ११, ५; ५, ११, ४; ६, २, ५; ७, ६; ५, ४, ७, ४; मै १, ५, ५; काठ १२, ४; १३, १०; २३, १; -राय मै २, ४, ५; ३, १०, १; ४, ५, १. अच्छु(र→)रा ^७ - रामिः काठ ५३, ३. अच्छला ^८ - लाभिः तै ५, ७, १३, १. अच्छा २अच्छ द. अच्छाय ^९ - यः ऋ १०, २७, १४. अच्छिद्यमा(न→)ना ^{१०} - नया ऋ २, ३२, ४; तै ३, ३, ११, ५; मै ४, १२, ६; काठ १३, ६; शौ ७, ५०, १; -ना शौ ८, २, १; पै १६, ३, १. अच्छिद्र, द्रा ^{११} - द्रम् ऋ २, ३, ८; ५, ६२, ९; ६, ४९, ७; ८, २७, ९; खि ५, ७, १, ९; तै ४, १, ११, २; मै ३, ६, ३१; ४, ४, २१; १३, २; १४, ३; १०; काठ १५, १३; १७, १८; ३१, १४; -द्रस्य ऋ ६, ४८, १८; -द्रा ऋ १, [५८, ८; (४, २, २; ६, ५०, ९)]; १६२, १८; [२, २५, ५; ३, १५, ५]; मा २५, ४१; तै ४, ६, ९, ३; ५, ६, ८, ६; काठ ४०, ६; ४६, ५; -द्राः ऋ १, १५२, १; तै ५, ६, ८, ६; मै १, ३, ३५; ३, २, ८; ४, १४, १०; -द्राम् तै १, ५, ११, ५; मै २, ३, ८; १३, २; काठ १२, ९; पै २, २०, १; -द्रे मा ११, ३०; का १२, ३, ३; तै ४, १, ३, २; मै २, ७, ३; ४, १३, ४; काठ १६, ३; २१; १९, ४; क ३०, २; -द्रेण मा १, १२; १६; २०; ३१; ४, ४; १०, ६; का १, ४, १; ५, ७, ७, ४; १०, ३; ४, २, २; ११, ४, २; तै १, १, ५, १; १०, ३; २, १, २; मै १, १, ६; ९; २, १; २, ३, ८; ६, ८; ३, ६, ३१; ४, ४, २१; काठ १, ५; २, १; १२, ९; १५, ६; २३, १; क १, ५; १३; ३५, ७. अच्छिद्र-तनु ^{१२} - तु मै १, १, ३.
--	---

^१) अनन्तरगति-प्रकृतिस्वरः (पा ६, २, ४९)। उप. कर्मणि कः।

^२) वषपः पितृवान् निषाते कृद्-उत्तरपदप्रकृतिस्वरः (पा ३, १, १०९; ६, २, १३९)।

^३) समानार्थकप्रकरणात्पाद्याद् मुपा. चिन्त्यः स्यादिति प्रतिभाति। तु. सस्थ. काठ २३, १। एवंप्रकारकाय पाभे. तु. गोत्रा २, १, ११ यत्र 'छम्बद् कुर्वात्' इत्यस्य 'अच्छम्बद् कुर्वात्' इति पाभे. उपलभ्यते, एतदर्थं वैपर छम्बद्/कृ इत्यत्र टि. द्र.।

^४) वस. कप् प्रत्ययः समासान्तः (पा ५, ४, १५४)। 'कपि' (पा ६, २, १७३) इति स्वरः द्र.।

^५) वस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

^६) छम्बद्/कृभावे 'कार' इति मूलतः सतः क्रियाविशेषणत्वेन योगाद् द्वितीयैकवचने प्रयोग उदाहो अनुकूलं रूपमव्ययमिति विवेक्तुं दुःशकम्। नन्-समास-तत्स्वरविशिष्टतयैव श्रुत्युपलम्भात्। नन्-समासाभावपक्षे

'अच्छम्बद्' इत्यव्ययमुपपदीकृत्य प्रयोगं निष्पादयतां (तु. PW. प्रभृ.) तु प्रथमे कल्पेऽन्तोदात्तः (पा ६, २, १४४) स्याद् द्वितीये चोपोत्तमोदात्तः (पा ६, १, १९३) स्यादिति विवेकः सुलभः द्र.।

^७) √अच्छ+अरः। प्रत्ययस्वरेण मध्योदात्तत्वम् (पा ३, १३१)। अत्रैतत्-सदृशं प्रातिपदिकत्रितयमपरमपि द्र.। तद् यथा अच्छ- (ल→) ला- इति, अक्ष- (ल→) ला- इति, अक्ष- (र→) रा- इति च। सर्वाणि चैतानि चत्वारि स्वरूपाण्य अक्षर→रा- इति मूलतः सतः पञ्चमस्य प्राति. प्रादेशिकविकारमात्राणि द्र.। भाषासंक्रमे अक्ष-→अच्छ-, अक्ष→अच्छ- इत्याकारकस्य, र→ल- इत्याकारकस्य च परिवर्तनस्य सुप्रसिद्धत्वाद्देह बहु वक्तव्यं स्यात्। एतानि प्राति. यस्या. द्र.।

^८) तस. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^९) वस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। पूष. तस. नापू. द्र.।

१) अच्छिद्र-स्व- स्वप्न मे २, ४, २;
३, ८, ७; १०, ४; काठ १२, १२;
२२, १३; २३, १; क ३५, ७.
१) अच्छिद्रो(द्र-इ)ट्का^० - का मे ३,
२, ८.
अच्छिद्रो(द्र-ऊ)ति^० - ति: ऋ १,
१४५, ३.
अच्छिद्रो(द्र-ऊ)प्नी^० - णी ऋ
१०, १३३, ७.
अ-व-छिन्न^० - व: तै १, ३, ५, १;
१, २; ६, ३, ९, ३; मै १, ४, २; ७;
काठ ७, २; ९; क ५, २; ८; शौ
१९, ५८, १; पै १, ११, १;
-बम् मा २०, ४३; का २२, ४,
८; तै १, २, ३, ३; ६, १, ४, ९;
मै १, ४, ६; ३, ११, १; ४, ८,
८; काठ २३, ८; ३८, ६;
क ४८, १; शौ ६, १२२, १;
पै २, ६०, २; १६, ५१, ५;
-बस्य मा ७, १४; का ७, ६,

३; ७, ४; तै ३, २, ३, १; मै १,
३, १२; काठ ४, ४; क ३, ३;
-जा: शौ १९, ५८, १; पै १,
११०, १.
अ-व-छिन्नपत्र, प्रा^० - त्र: मै २, ७,
१६; काठ १, ११; २, ७; क २,
१; -त्रा काठ, क १, ११; -त्रा:
ऋ १, २२, ११; मा ११, ६१;
१३, ३०; का १२, ६, २; १४, ३,
४; मै २, ७, ६; ३, १, ८; काठ
१६, ६; १९, ७; क ३०, ५.
अ-व-छिन्नपर्ण^० - णेन शौ १९, ३२,
२; पै १२, ४, २.
अ-व-छिन्नरै^० - राय: क २, ९;
-रायम् काठ ३, २.
अच्छु- √ अच्छ् द्र.
१ अच्छे, २ अच्छे, अच्छेत- अच्छेत्य-
अच्छोक्ति- २ अच्छ् द्र.
१अ-च्युत^० - -० त खि ७, ३, १; -त:
ऋ १, ५२, २; १०, १११, ३;

मा २०, २७; का २२, २, ४; तै
१, २, ६, १; काठ ३४, ११; शौ
६, ८८, ३; १९, ३३, २; पै १२,
५, २; -तम् ऋ १, ५६, ५; २,
३, ३; ६, १५, १; १७, ५; १०,
१७०, ३; मै २, ७, १६; काठ
३९, ३; कौ २, ८०, ५; जै ४, ३,
१; शौ ५, २८, १४; १२, ३,
३५; पै ५, ४०, ४; -ता ऋ १,
८५, ४; १६७, ८; २, २४, २;
६, २, ९; २२, ६; ३१, २; ८,
२०, ५; १०, ६१, १०; तै ३,
१, ११, ६; शौ ९, २, १५; २०,
३६, ६; पै ६, ७, ४; १६, ७७,
५; -ता: ऋ १०, ११५, ४;
-तानाम् ऋ ८, ९६, ४; मा ७,
२५; का ७, १०, २; तै १, ४, १३,
१; मै १, ३, १५; काठ ४, ५; २८,
१; क ३, ५; -तानि ऋ ३, ३०,
४; -तेन काठ ६, ६; क ४, ५.

०) तस. नञ्-स्वर: (पा ६, २, २)। भावे लः। स्वरा-
पेक्षया अ-व-छिद्र-स्व- इति द्र. (पावा ५, १, ११९)।

१) कस. सामान्यः सामासिकः स्वरः (पा ६, १, २२३)।

०) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. < √ अब् यद्र.।

१) समासस्वरौ नापुटि. द्र.। उप. ऊअस् → ऊअन्
इत्यत्राऽऽदेशपरिभाषा प्राचा भवति (तु. पा ५, ४,
१३१)। समानार्थे किंचिद्-भिन्ने मौलिकप्रवृत्तिमती द्वे
प्राति. इत्याऽऽकारिकाऽर्वाचा परिभाषा भवति। तदत्र
वर्णनप्रकार-मात्रे भेदोऽवधेयः।

०) तस. अव्यय-पूषप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

१) 'अ-व-छिन्नरै' इत्यत्र टि. द्र.। पाभे. च यथायथ-
मनुसंघातव्यो भवति।

०) समासस्वरौ एप्. द्र.। उप. बस. द्र.।

१) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. कस. द्र.।

१) अत्र शास्त्राभेदेन पाभे. द्र.। तद् यथा। तै १, ३,
५, १ 'अ-व-छिन्नः। रायः' इति पदद्वयं ध्रूयते। क.
२, ९ इत्यत्र काठ ३, २ इत्यत्र च समस्तमेकं पदं यथानिर्देशं
ध्रूयते। यूपच्छेदनानन्तरं तत्परिवासनकाले यजमा-
नाग्नीरभिप्रायं धृतिरेषा द्र.। पदद्वये तावद् 'यथाऽयं
यूपो मन्त्रबलेनाऽच्छिन्नो भवति तथाऽस्माकं यजमानं

राय उपपद्यन्तां सुवीरश्वासौ भवेद्' इत्याकारिकाऽऽशीर्
द्र.। यत्तु सा. अत्र 'रायः' इति द्वितीयाबहुवचनान्तं
पदमभिप्रायन् 'रायो धनानि यजमानाव देहि' इत्येवं
व्याख्यत। तदविचारसहम्। 'ऊच्छिद्रम्' (पा ६, १,
१७१) इति विभक्तिस्वरापत्तेर्दुर्वारत्वात्। एवमैकपथे क.
२, ९ इत्यत्र 'अच्छिन्ना राय इमं यजमानमुपपद्यन्ताम्'
इत्याख्यार्थः द्र.। काठ. ३, २ इत्यत्र तु भवति कश्चिद् अपरो
विशेषः। पूर्वोक्तशास्त्राद्वये, अच्छिन्न- इत्यारभ्य नवं वाक्यं
भवति। अत्र काठ. त्वावसानिकयोः पदयोर्द्वयोरपि
पूर्वैरेव त्रिष्टुभाऽथवा तस्या उत्तरार्धेनैकवाक्यताऽन्वयः
द्र.। एतस्माच्च भेदाद् द्विव्याख्यानम् एतत् प्राति. द्र.।
तथाहि, क. वाक्यपार्थक्यकल्पे नञ्-तस. (छिन्ना राय-
रिच्छन्नायस्तद्धिना इत्यर्थः) अत्र 'छिन्न-रै-' इत्यन्तोदात्तं
प्राति. उप. भवेत्। काठ. पूर्वान्वितवाक्यकल्पे तु छिन्ना रायो
यस्माद् इति प्रथमं बस. 'छिन्न-रै-' इत्याकारकं प्राति.
भवेत् ततश्च पूर्ववद् नञ्-तस. अव्यय-पूर्वपदप्रकृतिस्वरौ
भवेत् (तु. पा ६, २, २)। बस. -पक्षे उपसर्जनहस्तत्ववार-
णार्थम् 'ईयसो बहुमीहेः' (पावा ५, ४, १५६) इत्यत्र
उत्सं. द्र.। विवेकभूयिष्ठपेक्षो विषयः पुनरपि वैज्ञ.
प्रवृ. द्र.।

२अ-च्युत- -तः तै २, ६, ३, ३.

अच्युत-क्षित्^b -क्षित् मा ५, १३;
का ५, ४, ४; तै १, २, १२, ३;
मै १, २, ८; ३, ८, ५; काठ २,
९; क २, ३.

अच्युतक्षित्-तम^c -मः मा ७,
२५; का ७, १०, २; तै १, ४,
१३, १; मै १, ३, १५; काठ ४,
५; क ३, ५.

अच्युत-च्युत्^d -च्युत् ऋ २, १२,
९; शौ ५, २०, १२; २०, ३४,
९; पै ९, २४, १२; १३, ७,
९; -०च्युत् ऋ ६, १८, ५.

अच्युत-तम^e -मम् काठ २८, १.

अच्युत-वृद्ध(भ→)भा^f -भाम् खि
२, ६, २५.

✓अज, अजति ऋ ६, ६६, ७;

अजन्ति ऋ ९, ९१, १;

अजामसि पै ११, २, १०; अजतु
शौ ८, ६, १९; पै १६, ८०,
१०; अजन्तु शौ ८, ५, ५; ६;
पै १६, २७, ५; ६; अज(>जा)
ऋ १, १७४, ३; शौ ४, ३७,
२; पै १३, ४, २; १५, २०, ६;
अजन् पै ९, १९, २; आजः ऋ
७, ५, ६; आजतम् ऋ १, ११२,
१६; अजेत ऋ १, १२९, ६.

अजुः^g ऋ ५, ६, १०.

अज्यसे ऋ ६, २, ८. [अनु^h,
अप^h, अभि^h, अभ्या^h, अव^h,
उद्^h, उप^h, निर^h, वि^h, सम्^h]

अज्-पृतनाⁱ

१अज, जा^j - -०ज शौ ९, ५, ९; १६;
-०ज काठ ७, १३; शौ ९, ५,
१५; पै ३, ३८, ९; १६, ९७,
१०; ९८, ७; -जः ऋ १, ६७,

३; १६२, २; ४; १६३, १२;
२, ३१, ६; ३, ४५, २; ६, ५०,
१४; ७, ३५, १३; ८, ४१,
१०; १०, १६, ४; ६४, ४; ६५,
१३; ६६, ११; १३४, ६; खि
५, ३, ५; मा ५, ३३; १३, ५१;
२१, २९; २४, ३२; २५, २५;
२७; २९, २३; ५९; ३४,
५३; का ५, ८, ३; १४, ५, ५;
२३, ४, १; २६, ७, २; २७,
१२, २; ४; ३१, ३, १२; ७,
१; ३३, २, १६; तै १, ३, ३,
१; १२, १, ४; ५; ४, ४, १०, ३;
१६, ७, ५; ८, १, २; ५, ५, १, ३;
१२, १; २४, १; ७, १, १, ४;
मै १, २, १२; ६, २; ४; २, ५,
१; ७, १७; १३, २०; ३, ११, २;
१४, १३; १६, १; ४, ८, ३;

*) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. भावे ऋः।
आद्युदात्तत्वान्तोदात्तत्वयोस्तात्पर्यं तावदेव साम्यं यावद्
अप्रतिहत-प्रतिघातरहितेत्येतयोस्तत्पर्यायभूतयोः शब्द-
योर्मध्ये भवति। एवं तयोः सामान्येनाऽनर्थान्तरभूतार्थवा-
चकत्वे सत्यपि यः सूक्ष्मो भेदो भवति तद्विस्तरः वैश. द्र.।

^b) सोपपदात् ✓२ क्षि+क्षिप्। कृद्-उपप्रस्व. (पा
६, २, १३६)।

^c) तमपः पित्वाभिघाते स्वरस्तदवस्थः (पा ५, ३,
५५)।

^d) 'अच्युत-क्षित्' इत्यत्र व्यु. च स्वरश्च द्र.।

^e) तस. सामान्य-समासस्वरप्राप्ति (पा ६, १, २२३)
परप्रकृतिस्वरत्वमापवादिकं द्र. (तु. पा ६, २, १२१)।
उप. ✓वृद्ध+अभः प्रत्ययः (पाउ ३, १२५)। तस्य
च निस्त्वमाद्युदात्तत्वात् उलं. (पा ६, १, १९७)। अथवा
मन्त्रस्य पूर्वार्धे माधव-प्रिया- इति बस. भवतीत्यत्रापि
बस. एव संभाव्येतेति मुपा. स्वरतो भ्रष्टः स्यादित्यपि
सुकल्पं द्र.।

^f) 'अजुर्बसुः' इत्यत्रत्यं टि. द्र.।

^g) कर्तारि पचाष् अच् चित्स्वरश्च (पा ३, १, १३४;
६, १, १६३)। अपशु-प्रकरणे तत्र तत्र तत्तद्देवतादि-
विशेषणतया बहुयः श्रुतयो भवन्ति। तत्र
कचित् कचिद् १अ-अ (<✓अज्)-इत्येवमपि

भाष्यकारैर्व्याकृतं भवति। तत्र तेषां पारस्परिकस्य
भूयसो ब्रैमल्यस्य सद्भावाद् विमर्शविशेषतो भूयिष्ठेषु तत्-
प्रकारकेषु स्थलेषु तथाविधायाम्युत्पत्तेर अप्राकरणि-
कत्वाभासाच्च तत्तद्वाच्यविमर्शविस्तरतः करिष्यमा-
णस्याऽस्मदीयस्य विवेचनस्य वैश. एव विशेषेण युक्ता-
वसरत्वाच्चेह व्युत्पत्तिविभागतः शब्दद्वैविध्यनिर्देशो
नाऽकारीति मर्षयन्तु युक्तयुक्तविचारिणः। एस्थि. अपि
द्वित्रैरुदाहरणैरेषा मौनमुद्रा किञ्चिदुपपाद्यत इव। तद्
यथा। ऋ. १०, ८२, ६ इत्यत्रोपस्थाप्यमाना द्वितीया
व्युत्पत्तिः (तु. GG.)। विश्वकर्मणोऽर्पा गर्भत्वेन भूय-
माणत्वाद् अजन्मनस्तथाविधविशेषणस्यानुपपत्तेर
अप्रामाण्यमिवाऽऽपतेत्। एवम् ऋ. २, ३१, ६ प्रभृ.
'एक-पाद्' इति विशेषणाच्च बुध्यत्वविशिष्टस्याऽहः साह-
चर्याच्च तत्र माहाभागाद् एकेनैव पादेन सर्वत्र प्राप्तुमलं-
भूषण् अतश्च चानुष्पाद्यं प्रति नितरां निरपेक्षः कश्चिद्
अद्भुतमायोऽजाऽन्तरविशिष्टोऽज एव शिवावविधितः
स्याद् इति संभाव्यते (तु. ऋ. १०, ११७, ८
यत्राऽस्मदभिप्रायत एकद्विचतुष्पदां पारस्परिका उत्कर्षा-
पकर्षौ सम्यक् स्पष्टं च श्राव्येते)। यत्तु G. ऋ. १०,
६०, ३ प्रभृ. स्वपक्षसमर्पणमपरयत्, तदपि व्यर्थमिव
भवति। तत्र सर्वत्र पाद्-शब्दस्य सामान्येनाऽऽपार्या-
यत्वदर्शनाद् इति दिक्।

काठ २, १३; ८, ८; १२^१; १३, १; १६, १७; २४, ७^३; ३९, १३; ४६, ३; ४^१; ४७, २; ४८, ३; क२, ७; १७, २; ७^३; २५, ८; ३७, ८^१; १कौ २, ४४१; १०६९; १जै ३, ३३, १६; शौ ४, २४, १; ९, ५, १; ३; ७^३; १०; ११; १३; १६; १८; २०; २१; ३१-३६; १०, ७, ३१; ८, ४१; १३, १, ६; १८, २, ८^१; १९, ११, ३^१; पै ३, ३८, १; ९; ८, १९, १-३; ८; १३, ८, १३^१; १६, ९७, १; ७-९; १८, २; ३; ७; ९९, ६; ८; -१जम् तै २, १, १, ५; मै १, ६, ४; २, ५, २; ३^१; ५; ११^१; ३, १०, २^१; ४, ८, ३; काठ १२, १२; १३^१; १३, १; २; ४^१; ५; १३; १८, १; शौ ४, १४, ६; ९; ९, ५, ७^३; ११; १२; २२; २४; -२८; ३१; ३७; १८, २, ९; पै ३, ३८, ११^३; ८, १९, ४; ७; १०; ११; ९, ७, २; १६, ९७, ७^३; ८; ९८, १; ९^३; १००, २; ४; -१जया तै ६, १, ६, ३; १०, १; मै ३, ७, ७; काठ २३, १०; २४, २; ६^३; क ३७, १; ३; ७^३; -१जस्म ऋ १, १६४, ६; १०, ८२, ६; मा १७, ३०; का १८, ३, ६; तै ४, ६, २, ३; मै २, १०, ३; काठ १८, १; क २८, ३; शौ

ॐ४, ४, ८; १४, ७; ८; ९, ५,
 १९ॐ; १४, ७; पै १६, ६६,
 ६; ॐ९९, १-२; ५; -जा ऋ २,
 ३९, २; मा १४, १९; २३, ५६;
 का १५, ५, ५; २५, १०, ४; तै २,
 २, ४, ५॥; ३, ४, २, २; ॥ ३,
 २; ६; ४, २, १०, ४; ३, ७,
 १; ॥ ५, १, ६, २; ४, ३, २; ॥ ६,
 १, ६, ३; ५, १०, १; मै ॥ १,
 ५, १०; ८, १; २, ६, १३;
 ८, ३; १३, १४; ३, ७, ७॥;
 ४, ४, ९॥; काठ ६, २; ७,
 ७; १३, ११; १२^४; १७, ३;
 १९, ५; २३, १०; ३४, ७;
 ३९, ४; ॥ क ४, १; २६, २ॐ;
 ३०, ३; ३७, १; ७; -जा:
 ऋ ६, ५७, ३; १०, २६, ८;
 तै ५, ६, १९, १; ७, ३, १४,
 १; मै ४, २, १४; काठ ५, ३;
 १३, १; २४, ६; २८ १०^२;
 ३५, १५; ४३, ४; ४९, ९;
 क ४५, १^३॥; पै १, ४०, ४;
 -जान्मै २, ५, ११॥; काठ १३,
 ३॥; पै १२, ६, १०; -॥ जानाम्
 तै २, १, १, ५, ५, १, ३; ॐ पै
 २, ३७, ४; ६, १५, ८; -जाम् ऋ
 ८, ७०, १५; ॥ मै २, ५, २^३;
 ३, ७, ७; ४, ८, ८^२; ॥ काठ १३,
 १; २८, ५; क ४४, ५॥; शौ ६,
 ७१, १; पै २, २८, २; -जाय
 पै ६, ३, ११; -॥ जाया: तै ६, १

६, ३; काठ ८, २; २३, १०;
 क ६, ७; ३७, १; -**ज्यायाम्**
 तै ५, ४, ३, ३; मै ३, ३, ४;
 काठ २१, ६; क ३१, २१;
 -**जायै तै** २, १, १, ६^१; -**जासः**
 ऋ ६, ५५, ६; ७, १८, १९;
 -**जे शौ** ५, ३१, २; पै ९, ११,
 ४; -**जेन शौ** १८, २, २२.
 [°ज, जा-गो°, चरम°]
ज(जा>) **ज-क्षीर्-** -**रम्** तै
 ५, १, ७, ४; मै ३, १, ८^२; -**रे** तै
 २, २, ४, ४; ५; -**रेण** तै ५, १,
 ७, ४; ४, ३, २; मै ३, १, ८;
 काठ १९, ७; क ३०, ५.
भज-नार्- -**रः** खि २, १४, २;
 ३; मा २४, ३८; का २६, ८, ३;
 तै ५, ५, १४, १; मै ३, १४, १९;
 काठ ४०, ५; ४७, ४; शौ २०,
 १२९, १७^३; पै १, ९६, ४; -**राः**
 शौ ४, १५, ७; ९; ११, २,
 २५; पै ५, ७, ६; १६, १०६, ५;
 -**रेण** तै ७, ३, १४, १; काठ
 ३५, १५; ४३, ४.
अज-स्व- -**स्वम्** तै ६, १,
 ६, ३.
अज-पाल- -**लम्** मा ३०, ११;
 का ३४, २, ३.
अज-व(धु→)ञ्ज- -**ञ्जु** शौ
 ५, ५, ८; पै ६, ४, ८.
अज-मासु- -**सुः** ऋ ७, १०३,
 ६; १०.

^a) षतस.सासस्व. पूष.ह्रस्वः (पा ६,१,२२३;३,६३)।

b) कर्मण्युपपदे ✓ १गृ+भच् (पा ३, १, १३४) ।
थायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

०) 'अञ्जक-' इत्यत्र टि. यद्र. ।

८) भावे ल्यः (पा ५, १, ११९) । पूष. ह्रस्वः (पा ६, ३, ६४) । प्रत्ययस्वरः ।

•) कर्मण्युपपदे ✓ १पा → पाणि + भण् (पा ३, २, १)।

कृष्ण-उपनिषद्. (पा. ६, २, १३९) ।

१) सौवरः संकेतात् तस्य इति कृत्वा कल्पनामूलः प्र.। शौ.

च पै. चोभयत्र समाने प्रकरणे सम्बुद्धिप्रयोगः । तस्य च पादादित्वाद् वाक्षिकम् आशुदातत्वं ब्र. (पा ६, १, १९८) । कचिद् 'अजबभुः' इति प्रथमान्तमपि रूप-मुपलभ्यते (तु. पाण्डु. टि.) । तथात्वे उत्तरं श्रूयमाणेन 'पिता' इति पदेनास्य समानाधिकरण्यात् स्यात् । एवमेव PW. प्रभू. च व्याचक्षते । स्वरस्तु ह्रस्वप्रादः स्यात् । कचिद् 'अजबभुः' इत्यविभक्तादयवः पपा. अपि कृत्यते । (तु. पाण्डु. टि.) ।

*) बस. पूर्वपदप्रकृतिस्वरः (पा ६, २, १) । उप. यद्ग. ।

अज-मीळह-

आजमीळह^१- क्हासः ऋ

४, ४४, ६; शौ २०, १४३, ६१;

॥अज-कोम^२- -मैः तै ५, १, ६,

२; काठ १९, ५; क ३०, ३.

अज-को(मन्→)झी^३- -झी मै
४, २, १४.अज-(शुंङ्ग>)शृङ्गी^४- -०ङ्गि

शौ ४, ३७, २; पै १३, ४,

२; -झी शौ ४, ३७, ६; पै १३,

४, १०; ११; १५.

अजा-स्व^५- -स्वम् काठ २३,

१०; क ३७, १.

अजा(जा-अवि^६)- -वयः ऋ १०,

६०, १०; मा ३, ४३; ३१, ८१;

का ३, ४, ६; ३५, १, ८१; तै ६,

५, १०, ११; काठ २९, ९१; शौ

५, २१, ५; ७, ६२, ५; ८, ७, २५;

११, २, ९; १९, ६, १२; पै ३,

२६, ५; ९, ५, १०१; ७, १;

२३, ९; १६, १४, ४; १०४,

९; -विभिः शौ १०, ६, २३;

पै १६, ४४, ५; -विषु शौ ११,

२, २१; १२, २, १५; पै १६,

१०६, १.

†अजा(ज-अ)श्व^७- -०श्व ऋ १,१३८, ४^३; ६, ५५, ३; -श्वः ऋ

६, ५८, २; ९, ६७, १०; मै ४,

१४, १६; -श्वम् ऋ ६, ५५, ४.

२अज- सुनिर^८अजक^९- -कः स्ति ५, १५, ५.अजका^{१०}-अजकाव^{११}- -वम् ऋ ७,

५०, १.

अजव^{१२}, अज^{१३}, संवि^{१४}अजन, नी^{१५}- अश्व^{१६}, गो^{१७}अजि^{१८}-अ(जि>)जी-गर्त^{१९}-॥आजीगर्ति^{२०}- -र्तिः काठ

१९, ११; क-शे १, १; -र्तिम्

तै ५, २, १, ३.

अजिव^{२१}- -नम् शौ ६, ६७, ३; -नेन

शौ ५, २१, ७; -नैः शौ ४, ७,

६; पै २, १, ५. [०न- अधिकृष्ण^{२२},कृष्ण^{२३}, बस्त^{२४}]

*) पैसं. नाउ. व्युत्पत्तावौपयिकं द्र.। उप. <√मिह द्र.।

b) अण् प्र. तादितः (तु. पा ४, १, ११२ यद्वा पा ५, ४, ३८)। प्रत्ययस्वरः।

c) तस.। अत्र उप. मूलतो नकारान्तं सत् समासाऽन्ताऽन्तमुताहोऽकारान्तमिति विमृश्यम्। तु. गोब्रा. १, २, २२ यतो मौलस्याऽकारान्तप्रकारकस्य प्राति. अपि सद्भावः प्रत्यक्षमापाद्यते। प्रथमे कल्पे समासान्तदेशितः (पा ५, ४, १०३; ६, १, १६३) स्वरः। उत्तरे च सामान्यः समासस्वरः (पा ६, १, २२३) इति विवेकः।

d) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १)। क्रियां ङीप् (पा ४, १, २९)।

e) बस. 'शृङ्गम्' (पा ६, २, ११५) इति परादि-स्वरः। क्रियां च ङीवि (पा ४, १, ५५) प्रत्ययस्वर इति विशेषः।

f) हस्वामावे रु.। शेषम् 'अज-स्व-' इत्यत्र द्र.।

g) ऋ. मा. च पपा. अनवगृहीतः। शौ. तु ०ज-अ^{२५} इति। द्रस. सामान्यः समासस्वरः (पा ६, १, २२३)।

h) बस. पूर्वषट्प्रकृतिस्वरः (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

i) 'अजक-' इति विगतस्वरोऽपि मूको. पा. भवति न त्वसौ कोऽपि वास्तविकः पाप्मे.। तु. शौ २०, १२६, १७, यत्र 'अजागार-' इति मुपा. 'अजगर्तः' इति च मूको. पाप्मे.। वस्तुतोऽत्र पदद्वयी वा भवति पदत्रयी वेति पदविभागं प्रति भवत्येव संदेहः। उभयथा संभवाद् उभयथाऽपि तात्पर्यस्याविस्पष्टत्वाद् विनिगमकान्तराभावात्। इह 'अरुक-', 'अविकृता-' इत्यत्रत्ये दि. अपि द्र.।

j) नाउ. प्राति. तद्गतं दि. च द्र.।

k) 'अजका-व-' इति पपा.। तमेवानुसरति सा.। वः प्रत्ययोऽर्णवादिवद् मत्वर्थे द्र. (पावा ५, २, १०९)। एतदुत्तरसूत्रे 'अजगव-' इति प्राति. धनुर्विशेषसंज्ञापरमितोऽन्यदिव भवति। न चासौ संज्ञात्मकोऽर्थ इहाप्यभिप्रेतः स्यादिति वचनायोपलभ्येत। तस्यार्थस्याऽप्रत्यपरिहर्तव्य-विषाद्यनिष्टवस्तुवर्णनपरकप्रकरणेन नितान्तमसंगतत्वात्। ये अपि शब्दा. ४, १, ५, १९ इत्यत्र, तांब्रा. २५, १५, ३ इत्यत्र च यक. 'अजकाव-' इति 'अजगाव-' इति च प्राति. श्रूयेते ततोऽप्येतद् भिन्नार्थवाचकत्वाद् अन्यदिव भवति।

l) शत्रन्तं प्राति.।

m) करणे ह्युद्। क्रियां ङीप्।

n) नाउ.-व्युत्पत्ता औपयिकं प्राति.। इः प्र. (पाउ ४, १४०)। प्रत्यय-स्वरः।

o) 'अजौ गर्तौ यस्य' इति बस. पूप. दीर्घः (तु. पा ६, ३, १३७)। अत्र अ-जी^{२६} इति मन्वानः MW. विमर्शविशेषापेक्षः।

p) बाह्यादित्वाद् अपत्यार्थ इण् प्रत्ययो भित्-स्वरश्च (पा ४, १, ९६; ६, १, १९७)।

q) अज- इत्यतस् तादितमिति MW.। प्राबस्तु √अज्+इन् प्रत्यय इत्याहुः (तु. काउ. २, २२)। यत्तु (पाउ २, ४८) इत्यत्र (भोउ २, २, १६४) इत्यत्र च इण् प्रत्यय इत्युक्तं भवति तत् लक्ष्याननुविधायित्वादलक्षणां द्र.। न ह्यन्तस्वरा भ्रुतिर्भवति यतश्च चानुबन्धश्च चरितार्थतामियात्। प्रत्ययस्वरेण मध्योदात्तत्वम्।

अजिन्-सन्ध^०—अधम् मा ३०,
१५; का ३४, ३, २.
अजिर्, हा^०—रः ऋ ६, ६४, ३; ८,
१०१, ३; १०, ९८, २; शौ ३,
४, ३;—रम् ऋ १, १३८, २; ३,
९, ८; ४, ४३, ६; ७, ११, २;
(१०, ७०, ३); १०, १०२, ४;
खि ४, ११, ६; मा ३४, ६; ॥ काठ
९, १; १३, १२; २१, ८^३; ॥ क
८, ४; शौ ८, ८, ३; पै १६, २९,
४;—रा ऋ [१, १३४, ३; ५,
५६, ६]; ३, ३५, २; काठ ३१,
१४;—राः तै २, ४, ७, २;
काठ ११, ९;—राय मा १६,
३१; का १७, ४, ५; तै ४, ५,
५, २; मै २, ९, ५; काठ १७,
१४; क २७, ४;—रासः ऋ १,
१४०, ४; ५, ४७, २; ८, ४९,
८; खि ३, १, ८. [०१-खदिर^०]
†अजिर्-कोविस्^०—विषः ऋ

९, ६६, २५; कौ २, ६६०; जै
३, ५५, १;—विषम् ऋ ८,
१९, १३.
†अजिरा(र-आ)चरिष्णु^०—ऽणुः
खि ४, ८, ६.
अजिरा(र-अ)धिराज^०—जौ शौ
७, ७३, ३.
√अजिराय^१, †अजिरायते ऋ
८, १४, १०; शौ २०, २८, ४;
३९, ५.
†अजम^०—अमम् ऋ १, १६३, १०;
३, २, १२; मा २९, २१; का
३१, ३, १०; तै ४, ६, ७, ४;
काठ ४६, ३;—अमस्य ऋ ४,
५३, ४;—अमेष् ऋ १, ३७, ८;
१०; ८७, ३; ५, ८७, ७; ८, ४३,
२०; तै ४, ३, १३, ७; मै ४, ११, २.
अजमन्^०—†अम ऋ १, १५८, ३;
६, ४, ४; ८, ४६, २८; १०,
१०३, ६; मा १७, ३८; का १८,

४, ६; तै १, ३, १४, ७; ४, ६,
४, २; मै २, १०, ४; क २८, ५;
कौ २, १२०४; शौ ६, ९७, ३;
१९, १३, ६; पै ७, ४, ६;—अमन्
ऋ १, ६५, ३; ११२, १७; १६६,
५; ६, ३१, २; ८, २०, ५;
—अमना, —अमनि शौ ११, १२,
२२;—अमभिः ऋ ८, ४६, १८;
—अमा काठ १८, ५.
१अज्यमान^१—नः ऋ ५, ३०, १४.
†अज्र^१—अः ऋ ६, २४, ८;—अः
मै २, ४, ७३;—अज्र ऋ ४,
१, १७; १९, ७; ५, ५४, ४;
६, ६२, २; ८, १५, २; १०,
४४, ८; ५९, ३; शौ २०, ६१,
५; ६२, ९; ९४, ८;—अज्र ऋ ८,
२७, १८. [०अ-उरु^०, घाते^०]
अज्रय^१—अया ऋ १०, ६९, ६.
अ(ष्ट→)ष्ट्रा^१—ष्ट्रा ऋ ६, ५३,
९;—ष्ट्राम् ऋ ४, ५७, ४;

* कर्मण्युपपदे सम्/धा+मूलविभुजादित्वात् कः
प्र. (पावा ३, २, ५)। अन्तोदात्तः (पा ६, २, १४४)।

०) किरिष् प्रत्ययः (तु. पाठ १, ५७; भोड २, ३, ४७)।
यश्च (काठ १, २४) इत्यत्र निरनुबन्धः प्रत्ययः शिष्टो
भवति स स्वरानुरोधरहितलोक्मात्रगोचरः द्र.। वेदे
स्वन्तस्वरतश्चिदनुबन्धः सुवच एवेति किमु
वक्तव्यं भवति। निस्स्वरः (पा ६, १, १६३)।

१) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

४) यमु. यनि. च द्वैस्वरी दुरुपपादा द्र.। प्राति. चेत् साधु
स्यात्तर्हि तस. तत्स्वरश्चान्त्य एव द्र.। मूको. तु भूय-
स्त्वेन जरिष्णु- इत्येव उप. समर्थयन्ति (तु. MW.)।
अजिराजरिष्णुः, अजराजरिष्णुः, अजराजरिष्णु, इत्ये-
तेषां मध्ये मध्यमो वीतमो वा पा. स्याद् आदिस्वरश्चेति
विमृशन्तु विमृशः।

५) द्रस. सामान्यः समासस्वरः (पा ६, १, २२३)।

६) नाधा. आचारार्थे क्यक् दीर्घश्च (पा ३, १, ११)।

७) मङ्ग. प्र. नित्-स्वरश्च (तु. पाठ १, १४०; पा ६, १, १६७)।

८) अमिन् प्रत्ययः (तु. पाठ ४, १४५)। शेषं नाप्. द्र.।

९) सामान्यो निघाते बह्व-स्वरः (पा ६, १, १६६)।

१०) रङ् प्रत्ययः औपादिक ऋसं. निस्स्वरश्च (पाठ २,

२८; पा ६, १, १९७)। एतच्च एप्. इति च प्रत्ययमात्र-
भिन्ने सती अप्यर्थतः समाने भवत इत्येतदर्थं तु. 'अजिर्-'
इति पाभे. तै २, ४, ७, २; काठ ११, ९। यत्तु सा. (ऋ ४,
१, १७) ६अ-जर (<√जृ) इत्येवं व्युत्पत्तिं व्यकल्पयत
तद् निर्दिष्टशास्त्रान्तरीयव्यवहारविरोधाद् अप्रामाणिकम्।
यदसौ तत्रैव गमनशीलतया व्याचक्षाणः √अज् इत्य-
स्माद् व्युदपादयत् तत् साधु। वाच्यविमर्शस्तु वैश. द्र.।

११) यदत्र यतोऽनावीथः खरो न भवति भवति च
तित्-प्रयोजितः स्वरितः (पा ६, १, १६५)। तदेतद् अज्र-
अजिर्- इत्यत्रैव भूयो ज्ञापकं स्यात्। कथमित्युच्यते।
मूलतस् व्यचक्षेऽस्मिन् शब्देऽभ्युपेयमाने (अजिर्-
>अज्र-) ततश्चाऽव्यचक्षात् सतः प्रत्ययोत्पत्तौ सत्याम्
(अजिर्->अज्र-) यतोऽनावीथस्वरनिमित्ताभावात् (पा
६, १, २०५) नैमित्तिकाऽभाव इत्यर्थात्। यद्वा 'अनावः'
(पा ६, १, २१३) इति यदुक्तं तदल्पमिति द्र.। अन्येषां
व्यचक्ष्वे सत्यप्यनायुदात्तानां सतां तत्रोपसंख्येयत्वात्
(यत्तु. उक्थ्यं, कन्यां, धान्यं)।

१२) ष्ट्रन् प्र. (पाठ ४, १६७)। आधान्तर-सज्जन्-परि-
चयार्थं केवाचिदभिमतस्य √अज् इत्यसौ निर्वचनस्य
संकेतार्थं च तु. WW. १, ३६। निस्स्वरः (पा ६, १, १९७)।

६, ५८, २; मै २, ७, १२; ४, १४;
१६१; काठ ३७, ११; शौ ३,
१७, ६१; पै १२, ६, ३.
आ(ष्ट्र→)ष्टी^०- -ष्टी^०शौ
६, २७, ३; -ष्ट्याम् ऋ १०,
१६५, ३.
अष्ट्रा-दं(ष्ट्रा>)ष्ट्र^०-
॥आष्ट्रा-दंष्ट्र^०- -ष्ट्रम् मै १,
११, ९; काठ १४, १०.
अष्ट्रा-विन्^०- -वी ऋ १०,
१०२, ८.
आजि^१- -जयः ऋ १, ८१, ३; ७,
३२, १७; कौ १, ४१४; २,
३५४; जै १, ४०, ६; ३, २९,
११; शौ २०, ५६, ३; -जा ऋ
१, ६३, ६; १०२, ३; १०;
११६, २; १५; ७, ८३, २; ९,
६६, ८; पै ३, ३६, २१; -जिम
ऋ १, १७९, ३; ४, २०, ३;
२४, ८; ४१, ८; ४२, ५; [५८,
१०; (९, ६२, ३)]; ५, ४१, ४;
६, २४, ६; ७५, २; ७, ९८,
४; ८, ४५, ७; ५३, ८; ९, ३२,
५; १०, १०२, १२; खि ३,
५, ८; तमा १७, ९८; २९,
३९; तका १९, १, ११; ३१, २,
३; तै ४, ६, ६, ११; ५, ३, २,
३१; ७, ५, ९, २१; १मै १,
११, ५; ७^१; ३, १६, ३१; ४, ३,

२; १काठ १०, ५; १२, ७; १४,
५; ७; ८; २१, १२; २३, ३;
४०, ७१; ४६, ११; कौ १, ६८१;
जै १, ७, ६१; शौ ६, ९२,
२; ७, ८७, ११; १३, २ ४;
५; २०, ८७, ४१; तपै ८, १३,
१०; १५, १०, २; -जिष्ठ
ऋ १, ८१, १; १३०, ८^२; २,
३४, ३; ४, १७, ९; [५, ३५,
७; ८, ८४, ८]; ७, ८३, ६;
१०, १५६, १; तै ३, ५, ११, ५;
मै ४, १०, ३; १२, ४; काठ
१५, १२; कौ १, ४११; २,
३५२; ८७७; जै १, ४०, ३;
३, २९, ९; ४, ११, २;
शौ २०, ५६, १; -जीन् ऋ
६, ३५, २; शौ २, १४, ६; पै २,
४, ३; १०, १, ६; -(जि→)जीम्
॥मै २, १, ११; ३, ४, ३;
-जेः ऋ ४, ४१, ११; १०,
१०२, ५; -जौ ऋ १, ५१, ३;
५२, १५, ११२, १०; १७६,
५; ३, ३२, ६; ५३, २४; ४,
१६, १९; ६, १९, ३; २०, १३;
८, ९६, १४; ९, ९१, १; ९७,
१३; २०; १०, ६१, १; ८; ६८,
२; ७५, ९; १०२, १; काठ ७,
१२; ३८, १२; तिकौ १, ५४३;
२, १५६; तजै १, ५५, १२;

३, १५, ४; तशौ २०, १६, २;
१३७, ८६.
आजि-कृत्^०- -कृत् ऋ ८,
४५, ७.
आजि-तुर^०- -तुरम् ऋ ८, ५३,
६; खि ३, ५, ६.
आजि^१-पति^१- -ते ऋ ८, ५४,
६; खि ३, ६, ६.
अजक- अजकाव- /अज् द.
अ-जग्धपाप्मन्^१- -प्मा शौ ९, ७,
९; पै १६, ११३, ३.
॥अ-जग्धिस^१- -वासम् तै २, १,
१०, २^१; काठ १०, ६^२; १२, ५^२;
१३, ६^२.
अ-जघ्नुषी- -षी ऋ ८, ६७,
१५.
अजत्- अजन्, नी- /अज् द.
अजना^१- -नाम् पै २, ४०, ३.
अ-जय^३- -यः पै १५, ६, ५.
१अ-जुर,रा^३- -रा ऋ १, [५८, ४;
(४, ७, ९)]; १२७, ९^१; ६, २, ९, ५,
७; ८, ५; १६, ४५; ८, २३,
११; १०, ११५, ४; मा १८,
७४; का २०, ५, ७; तै १, ३,
१४, ३; ३, १, ११, ६; कौ
२, ७३५; -तरः ऋ १, ५८, २;
१४४, ४; १४६, २; ३, [२, २;
५, ४, २]; २३, १; ४, ४५, ७;
५, ७, ४; ४४, ३; ६, ४, ३;

^१) स्वार्थे अण् (पा ५, ४, ३८) । प्रत्ययस्वरः । अियां
कीप उदात्तानिष्ठित्वरेणोदात्तत्वम् (पा ६, १, १६१) ।

^२) स१ प्रण्यम् । प्र. पूर्वसवर्णता द्र. (शौप्रा १, ७४)
नाड. रु. शास्त्रान्तरीयः पाभे. द्र. ।

^३) नाड. व्युत्पत्तावौपयिकं द्र. । सासख. द्र. ।

^४) मत्वर्थे अण् प्र. (तु. पा ५, २, ६१) तत्स्वरश्च । आष्टा०
इति मुपा. भवति (वैतु. मूको. च नाड. काठ. च) ।

^५) मत्वर्थीयो विनिः (पावा ५, २, १२२) । प्रत्यय-स्वरः ।

^६) अधिकरणे इण् प्र. (पावा ३, ३, १०८ यद्वा
पाउ ४, १३१) । प्रत्ययस्वरः ।

^७) सोपपञ्चत्- /कृ+क्रिप् । कृद्-उपप्रस्व.

(पा ६, २, १३९) ।

^८) उप. < /तुर < /स्वर' अन्यद् नापू. द्र. ।

^९) तस. 'पत्यौ' (पा ६, २, १८) इति पूषप्रस्व. ।

^{१०}) तस. अव्यय-पूषप्रस्व. (पा ६, २, २) उप. बस. द्र. ।

^{११}) तस. नापूदि. स्वरः । उप. यद्र. ।

^{१२}) 'गाम्' इत्यनेन सामानाधिकरण्यमिति कृत्वा प्राति-
संकेतोऽकारि । वस्तुस्थितिः संदेहकवलितैव द्र. ।

^{१३}) बस. परकर्तृकस्वजयरहित इत्यर्थे द्र. । तु. शौ १९,
२४, ८ यत्र 'अ-जुर-' इति ध्रुयते ।

^{१४}) बस. । 'नजो जर-' (पा ६, २, ११६) इत्युत्तर-
पदाबुदात्तत्वम् । उप. < /जृ ।

१५,५; २२,३; ४८, ३; ६८, ९;
७, १५, १३; १०, ५०, ५; ८७,
२१; खि ४, ९, ५; ५, ५, ८;
मा १७, १०; का १८, १,
११; तै ३, ४, ११, १; ४,
६, १, २; मै २, ७, ८^१; १०,
१; ४, १०, १; ११, ४^१; १२,
६; १४, १५; काठ २, १४;
१७, १७; २३, १२; ३५, १४;
क २८, १; ४८, १३; कौ १,
२४; जै १, ३, ४; शौ ८, ३,
२०; ११, २४, ८; ५३, १;
२०, ३६, ३; पै १८, १६, ८;
११, ५, ५^१; १६, ७, १०; ८, ५;
-तरिम् अ १, १२६, २; १६४,
२; १४; ३, ८, २; [३२, ७; ६,
१९, २; ४९, १०]; ५, ६, ४;
२७, ६; ६, ५, ७; ८, ६; २१,
१; ३८, ३; १५; ७, १८, २५;
८, ६, ३५; २३, ४; २०; ९९,
७; १०, ५१, ७; ८८, १; ३;
१०६, ६; १५६, ४; मा १८,
७४; का २०, ५, ७; तै १, ३,
१४, ३; ५, ४, १^१; ७, ३^१; ११,
२; ४, ४, ४, ६; ५, ७, ८,
२^१; मै २, १३, ७; ४, ११,
१; १२, २^१; १३, १; १४, १५;
काठ २, १४, १५; ४, १६;
८, १७; ९, ६; १५, १२; कौ १,
२८३; ४१९; २, ३७२; ८८०;

जै १, ३०, १; ४१, १; ३, ३०,
१५; शौ ३, १९, १५; ६, ९८,
२; ९, १४, २; १४; १०, ८,
४४; १३, ३, १८; १८, ४, ८८;
२०, १०५, ३; ११, ५;
१३, ५, २८; १०, १; १६, ६६,
२; ६७, ४; -^१रिस्स कौ २, ३३३;
जै ३, २८, ५; -रा अ १, ११३,
१३; ५, ३४, १; शौ १०, ८,
२६; पै १६, १०३, ३; -तरिः अ
१, ६४, ३; १२७, ५^१; १४३,
३^१; ३, १८, २; ७, ३, ३; १०,
१४, ११; काठ ३५, १४; क
४८, १३; कौ २, ५७१; जै ३,
४६, ६; पै ९, ११, ८^१; -तरिणि
अ १०, ९१, ७; मै ४, ११, ४;
-राम् शौ २, २९, ७; १२, २,
३२; पै १५, २, ८; -तरिः अ
७, ५४, २; १०, ४६, ७; ८७,
२०; मा ३३, १; का ३२, १,
१; शौ ८, ३, १९; पै १६, ७,
९; -रे अ ३, ६, ४; ६, ७०,
१; १०, ३१, ७; मा ३४, ४५^१;
का ३३, २, ८^१; तै ४, ३, ११,
१; मै २, १३, १०; ४, ११,
१^१; काठ १३, १५^१; ३९, १०^१;
कौ १, ३७८^१; जै १, ३९,
१^१; शौ ८, ३, २५; ९, १२; पै
१६, ८, ६; १९, २; -रे तै ४,
३, ११, ५; -रेण पै ३, १, ८^१;

-तरिः अ १, १६०, ४; ६,
५, ४; ६, २; ७, १०४, ५; तै १, ३,
१४, ४; काठ ३५, १४; क ४८,
१३; शौ ८, ४, ५; पै १६, ९, ४;
-रेम्यः अ १०, ९४, ७; -रेः
अ २, ८, ४; -तौ मा १८, ५२;
का २०, ३, २; तै ४, ७, १३, १;
मै २, १२, ३; काठ १८, ५; क
२९, ४; पै ३, ३८, ६; -रौ अ
१, ११२, ९.

१२अ-जर^d - राय मै ४, १४, १७.

अ-जुर(त→)न्ती^१ - न्तीम् मा २१,
५; का २३, १, ५; तै १, ५, ११,
५; मै ४, १०, १; काठ ३०, ४;
५; क ४६, ७; शौ ७, ६, २.

अ-जरयु^१ - यु अ १, ११६, २०.

अ-जरायु^१ - युः पै ११, ५, ७.

अ-जवृत्^१ - वसः अ २, १५, ६.

अ-जस्र,सा^१ - तं अ ८, ६०, ४;
काठ ३५, २; जै ४, २८, ९;
-स्रः अ २, ३५, ८; ३, १, २१;
२६, ७; ५४, १; ७, १, १८;
१०, ६, २; मा ११, ५४; १८,
६६^१; का १२, ५, ५; तै ४, १,
५, २; ३, १३, ६^१; मै २, ७, ५;
४, १०, १; १२, ५^१; १४, १५^१;
काठ १६, ५; शौ ७, ८३, १;
१९, ३, २; -स्रम् अ १,
१००, १४; ९, ११३, ७; १०,
४५, १; १२९, १; १८५, ३;

^a) 'अ-मृतः' इति बाहुचः (१०, ४५, ८) पाभे.

^b) 'अ-जुराणि' इति बाहुचः (१०, ९१, ७) पाभे.

^c) विशिष्ट इह बाहुचः (१०, १७३, ६) पाभे.

^d) प्रामाणिकी स्याच्चक्षुतिस्तर्हि 'जुर' इति भावे
अङ्-प्रत्ययेन (पा ३, ३, ५७) व्युत्पाद्य नञ्-तस. द्र.।
एवमाकारिकं भ्रुति पपा. प्रमाणायेत्। 'निधिरञ्जुराय'
इति साहित्यिकं मूले. साक्ष्यं तु 'अधिरञ्जुर आय(त)' इत्या-
कारक-पद-विभागे ज्ञापकं स्यात्। अन्यत्र 'निधि-' इत्य-
स्मान्प्रोक्षत्वेन प्रसिद्धे यस्थि. 'अधि-' इत्यस्यैव विकार-
मात्रत्वेन सुवचत्वात्। तु. शौ. ६, ११८, २; तै. आ. २, ४

च यत्रोभयत्र 'अधिरञ्जु-' इति प्राति. एव श्राव्यते
तच्च अद्र.।

^e) तस.। एवं च सत्यपि वस. प्रकृते 'नञो जर-' (पा ६,
२, ११६) इत्यत्र उदसं. द्र.।

^f) वस. तत्स्वरः (पा ६, २, १७२)। यणु कैश्चित्
तस. इत्युक्तं भवति (तु. PW. प्रभु.)। तच्च। नञ्-
स्वरप्रसङ्गात्।

^g) वस.। उप. जरोपपदे $\sqrt{ह+ञ्ण}$ प्र. (पाउ १, ४)।

^h) वस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. $\sqrt{ञ्+ञ्ण}$ द्र.।

ⁱ) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, १, १)। उप. यद्र.।

<p>खि ५, ५, ८; मा ३, ३३; ११, ३१; १२, १८; १३, ४३; १७, ५८; २६, ६; का ३, ३, २५; १२, ३, ४; १३, २, १; १४, ४, ६; १८, ५, ९; २८, ४, १; ५, १; तै १, १, १४, ५; ५, ११, १; ४, १, १, ४; ३, २; २, २, १; २, १०, २; ६, ३, ३; मै १, ५, ४; ६, २; ७; २, ७, ३; ९; १७; १०, ५; ३, ३, ८; ९; ४, ११, १; काठ ४, १६; ७, २; १४; १६, ३; ९; १७; १८, ३; १९, ४; १; क ५, २; ६, ४; २८, ३; ३०, २; १; कौ २, १०५८; ३, ३, १२; ३, २, ७; शौ ६, ३६, १; १३, २, ३६; १६, २, ५; -ता ७, १, ३; मा १७, ७६; का १८, ६, १२; तै ४, ६, ५, ४; मै २, १०, ६; काठ १८, ४; ३५, १; ३९, १५; क २८, ४; कौ २, ७२५; जै ३, ५९, १६; -ता १०, १२, ७; शौ १८, १, ३५; -ता ७, ४, ५५, २; -ता १, ४, ३४, १; मै २, १३, १९; काठ ४०, ४; -ता ६, १६, ४५; ७, ५, ४; ४८, ३; खि १, ४, ६; मा ११, २८; का</p>	<p>१२, ३, १; तै ४, १, ३, १; मै २, ७, २; काठ १६, ३; कौ २, ७३५; -ता १, १८९, ४.</p> <p>अ-जात, ता - ता: तै १, ५, ८, ५; ७, ६, ५; २, १, ५, ४; मै १, ६, ४; ३, ६, ७; -ता: ता: तै २, १, २, ३; ७, १, १, ३; शौ ११, १०, ५; पै १६, ८५, ५; -ता ५, १५, २; मा १५, १; २; का १६, १, १; तै ४, ३, १२, १; मै २, ८, ७; ३, २, १०; काठ १७, ६; क २६, ५; शौ ६, १३६, २; ७, ३५, १; ३६, १; पै १, ६७, २.</p> <p>अजात-पुत्रप (त) - क्षा: क्षाया: खि ७, ७, २.</p> <p>अजात-शत्रु - श्रु: श्रु ८, ९३, १५; तै ४, ४, १२, ४; मै ३, १६, ४; काठ २२, १४; पै १५, २, २; -श्रु ५, ३४, १.</p> <p>अ-जानि - नये शौ ६, ६०, १.</p> <p>अ-जामि - मय: श्रु २, २५, ३; -मि ५, १९, ४; १०, १०, ९; १०; ता: तै ६, ३, १०, ५; ७, ४, २, ३; १०, २; मै ४, ६, ८; काठ ६, ५, ७; ३३, २; क ४, ४; शौ १८, १, १०; ११; -मि ११, १००, ११; -मि १, १११, ३; १२४, ६; ४, ४, ५;</p>	<p>६, ४४, १७; ७, ८२, ६; मा १३, १३; का १४, १, १३; तै १, २, १४, २; मै २, ७, १५; काठ १६, १५; क २५, ६; -मी ६, १९, ८; १०, ६९, १२.</p> <p>अजामि-ख - खाय तै २, ६, ६, ४; १०, ४; ५, ५, ६, २; ७, २, ५, ५; काठ १०, ८; १२, ४; २१, ७.</p> <p>अ-जायमान - न: मा ३१, १९; का ३५, २, ३.</p> <p>अजि - अज द.</p> <p>अ-जित, ता - त: खि ५, ५, ११; -ता १, १३, ४.</p> <p>अ-जितमनस् - नस: काठ १०, १०.</p> <p>अजिन, अजिर, अजिराय, अजी - गत - अज द.</p> <p>अ-जीत, ता - त: शौ १२, १, ११; -ता शौ १, २७, ४; -ता: तै ५, ७, २, ४; काठ १३, १५; -ता ५, ७, २, ३.</p> <p>अ-जीति - तये श्रु ९, ९६, ४; -ति ९, १७, ३०; तै ५, ७, २, ३.</p> <p>अ-जी(र्ण) - जी - जी तै ४, ३, ११, ५; मै २, १३, १०; काठ ३९, १०.</p> <p>अ-जीवन - न: शौ १८, २, ३०.</p>
---	---	---

^a) विशिष्ट इह बाह्यचः (८,१८,५) पाभे ।

^b) 'अजस्रः' इति बाह्वचः (३, २६, ७) पाठे. ।

०) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^d) बस. । उप. तस. यद्र. ।

०) तत्र. उप. 'जात-शत्रु-' इति बस. द्र.। अथवा बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। एवमौभयविषये संभवस्यपि द्वितीयः कल्प एव साधीयान् द्र.। जातशत्रु-त्वाऽभावाऽपेक्षयाऽजातशत्रुत्वस्य व्यवहारेऽभीष्टतरत्वेनोपलम्भादिति दिक्।

१) वस. । उप. जाधा(→जा)+समासान्तो निरुद्ध-

आदेशः (पा ५,४,१३४)। 'नञो जर-' (पा ६,२,११६)
इत्यत्रोपसंख्यानान्दु उत्तरपदाद्युदात्तत्वं द्र. ।

६) पदविभागः सस्व. च अण्विच्छद्-स्व- इत्यत्र द्र. ।

^h) 'अथितः' इति मूको. पाभे. । 'अपितः' इति
सांश्रौ. ८, १६ च ।

१) 'अजताम्' इति मूपा. । 'अ-जुराम्' इति च शास्त्रा-
न्तरीयः शौ. (२, २९, ७) पाठे. ।

^१) तस. । उप. जित-मनस- इति बस. द्र. ।

^k) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. $\angle \sqrt{\text{ञि}}$ इति सा., $\angle \sqrt{\text{ज्या}}$ इति PW. प्रसृ.।

अ-जुर्- -रम् ऋ ८, १, २; शौ २०, ८५, २.

अ-जुर्-यु^१ - -र्यम् ऋ ६, २२, ९; शौ २०, ३६, ९; -र्यम् ऋ २, ८, २; ६, ३०, १; -र्यम् ऋ १, ६७, १; १४६, ४; २, १६, १; ३, ७, ४; ५३, १५; ५, ६९, १; ६, १७, १३; १०, ८८, १३; शौ ५, १, ४; पै ६, २, ४; -र्यम् ऋ ८, १३, २३; -र्यां ऋ २, ३९, ५; -र्याः ऋ २, ३,

५; ३, ७, ७; ४, ५१, ६; -र्याः ऋ १०, ९४, १२.

अ-जुर्-यु^२ - -र्यम् ऋ ५, ६, १०.

अ-जुर्-यु^३ - -र्यम् ऋ ५, ७७, २; ७, ७५, १; ७८, ३; मै ४, १२, ६१; पै १६, ६३, ६; -र्यां ऋ २, ४०, २; तै १, ८, २२, ५; मै ४, ११, २; काठ ८, १७; शौ ७, १२०, २३; -र्यां ऋ [(१, ३६, १५); ७, १, १३]; -र्यां ऋ ९, ७३, ८; -र्यानि ऋ १०, १६४, ३;

शौ ६, ४५, २; -र्यां शौ १०, ३, ६.

अ-जुर्-यु^४ - -र्याः ऋ ६, ३, २; -र्यां ऋ १, ६३, ५.

अ-जुर्-यु^५ - -र्याः खि ५, ५, ११.

अ-जुर्-यु^६ - -र्याः तै ३, २, २, १.

अ-जुर्-यु^७ - -र्याः ऋ ३, ४६, १; ५, ४२, ६; मै ४, १४, १४.

अ-जुर्-यु^८ - -र्याः शौ २०, १२८, १६.

अ-जुर्-यु^९ - -र्याः पै ५, १४, १.

अ-जो(ष-→)पा^{१०} - -र्याः ऋ १, ९, ४;

*) बस. 'नम्सुभ्याम्' (पा ६, २, १७२) इत्यन्तो-दात्तः । उप. हलन्तं भावे ड्र. । PW. तु अकारान्त-माह । तदपि विमृश्यं भवति । तदर्थं यद्र. ।

*) तस. । 'कृत्योक्त' (पा ६, २, १६०) इत्यन्तस्वरः । उप. च <√जृ>जुर् इत्यतः क्यबन्तं यद्र. । यस्विह सा. ण्यता प्र. (जार्ज- >जुर्- इति कृत्वा) व्यु. आह, तदसत् । गुणावृद्धयविषये (क्विद्विषये) एव √जृ>जुर् इत्यस्याऽच्-परिणामस्य श्रुतिप्रसिद्धेरिति यावत् (तु. ऋ. १, १८२, ३ प्रभु. यत्र क्ष-विकरणात्वेव श्रुतयो भवन्ति) ।

*) एकमेव पदं सर्वं निहतं चेति पपा. भवति । 'आख्यातमाख्यातेन क्रियासातत्ये' (पा २, १, ७२) इत्यन्तर्गणसूत्रोक्तदिशा मयूरव्यंसकादिष्वन्तःपातमिव सा. वष्टि । न त्वेवं सत्यपि समासावयवयोर् 'अजुः' इत्यस्य 'यमुः' इत्यस्य च स्वरूपपरिच्छिन्तिः सुलभा संभाव्येत । यस्मिन् कस्मिन्नपि लकार ईहृग्-रूपाप्रसिद्धेः । सर्वेषां योगानां तच्छेषाणां च छन्दोविषये बाहुलक-दर्शनमत्राशरण्यानां शरणं भवत्वित्यपि न सुवचं भवति । तथाविधागतिकत्वाभावात् । तर्हि का सा गतिरिति चेदु-च्यते । अत्रेयं कल्पना विचार्यतां यथाऽऽदितस् 'एवाग्नि-मजुर्मुमगुर्' इत्येवं सतः प्रथमस्य पादस्य कालान्तरे तत्तत्प्रभावजो यनि.-प्रकारकः पाठः प्रचलित इति । एवं हि सम्यक्प्रकारेणानुष्टुप्-पादः संजायते । यस्मिन् तु तत्सिद्धवर्थम् एषां इत्याकारकः पाठो दीर्घत्वानुनासिक-त्वाभ्यामायासविशेषसाध्य इवाभाति । अजुर्- इत्येतेन विशेषणैः योगश्चास्तेस्तत्र तत्र दाशतयां सुलभ इव द्र. । अत्र समस्तं पदमित्यास्थाय GW. सा. वद् √अज् इत्यस्य च √यम् इत्यस्य च योगमाह । तच्चिन्त्यं भवति । तदुक्तदिशा 'अजुर्' इत्याकारको

वा 'अजुर्' इत्याकारको वा पूर्वभागः स्यात् । उभय-थापि छन्दोविषयमापेक्षते । तन्निवारणार्थमवश्यं तेनापि मन्त्रारम्भे 'एवाग्निम्' इत्याकारकः पाठोऽभ्युपेयः । भूयानप्यत्र विमर्शविस्तरोऽन्यत्रानुसंधेयः । AJP ३८, १ इत्यत्र BL. इत्यनेनोक्तमनुसरन् NW. 'अजुर् यमुर्' इत्यादित इव सतः पाठस्य हसनमभ्युपेति । पू. अस्मदभ्युपगतमेव, नातस्तत्र किमपि चोद्यमिव भवति । 'यमुर्' इति प्रस्तावितम् उप. √यम् इत्यस्य किं रूपं भवतीति नालं परिच्छेत्तुमिति सुत्यजम् । तदपेक्षया 'अजुर्' इत्यस्य न्याय्यतरत्वात् प्रसिद्धतरत्वाच्च ग्रहणं सुगमतरमिव भवेत् । अभ्युपगते च तस्मिन्स्तदीयाज्म-ध्यस्थस्य गकारस्य 'गीर्भिर्' इत्यस्मिन् परतः सति ध्वनिसाम्यप्रयोजितो लोपोऽपि सूहो भवेदिति दिक् ।

*) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

*) दीर्घ एव विशेषः (पा ८, २, ७६) । अन्यद् अ-जुर्- इत्यत्र द्र. ।

*) एकं वेदं पदं पदद्वयं वेति संदिह्यते । प्रथमे कल्पे द्वैस्वरी दुरुपपादाऽपरे च पदविवेको दुःशक इति भूयोवि-मर्शपेक्षेव भवति । 'उच्चैःश्रवसुम्' इति WR. तु. पाण्डु. टि. ।

*) 'अजैषम्' इत्येवं मूलतः सतो विक्ररः स्यात् । तथात्वेऽपि विस्पष्टसांगत्यविरहाद् विमर्शविशेषस्य स्थानं द्र. ।

*) प्राचां मतेन 'अजोषधाः' इत्यस्य कङि थासि रूपस्य ह्रस्वापत्तिरियं भवति (तु. सा. प्रभु.) । PW. प्रभु. तु. यनि. आहुः । अत्र उप. प्रति विज्ञायो भवति । √जृप् इत्यतः कर्त्रेयं कृद् भवत्युताहो भाव इति । प्रथमे कल्पे तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) द्र. । न त्वन्य एवं-विधो निगम इह निदर्शयितुमुपसंभवेत् । द्वितीये कल्पे-

शौ २०, ७१, १०.	अ-ज्येष्ट ^१ - नः मै ४, ४, ५.	५ ^१ ; ४१, ३ ^१ ; शौ ५, २७, २;
अ-जोष्य ^२ - न्यः श्र १, ३८, ५.	अ-ज्येष्ट ^३ - ङाः श्र ५, ५९, ६;	२०, १६, २ ^१ ; अजते ऋ ९
अ-ज्ञात, ता ^४ - तः खि ४, ५, १०; शौ	-ङासः श्र ५, ६०, ५.	१०२, ७; अज्यते श्र ९,
१०, १, ८; पै १६, ३५, ८;	अज्ज- अज्य- √अज् द.	८६, ४३; कौ १, ५६४; २,
-तम् शौ ६, १२७, ३; पै १, ९०,	√अज्च्, अप ^० , अभि ^० , अव ^० , आ ^० ,	९६४; जै १, ५७, ११; ४, २०,
४; -ताः श्र ४, २३, ७; ७, ३२,	उद् ^० , नि ^० , परा ^० , प्रति ^० , वि ^० , सम् ^०	८; शौ १८, ३, १८; अजते
२७; कौ २, ८०७ ^१ ; जै ४, ३०,	अज्च्- अधर ^० , अन्ध ^० , अस्मत्र ^० ,	श्र १, ९२, १; १५१, ८; ८,
७ ^१ ; शौ ८, ७, १८; २०, ७९, २ ^१ ;	अस्मदि ^० , उह ^० , श्रजु ^० , घृत ^० ,	७२, ९; ९, १०, ३; कौ २,
पै १६, १३, ७; -ते शौ १०, १,	दक्षिण ^० , दधि ^० , देव ^० , देवदि ^० ,	४७१; ११०५; जै ३, ३५, ६;
२०; पै १६, ३६, १०; -तेषु	नर ^० , भद्र ^० , मद्रि ^० , यद्रि ^० , विश्व ^० ,	†अज्जगित् श्र १, ९५, ६; ३,
श्र १०, २७, ४; [त- अन्]	विश्वदि ^० , शिवति ^० , सत्रा ^० , सद्रि ^० ,	८, १; १४, ३; ५, ३, २; ४३,
अज्ञात-केत ^५ - ताः श्र ५, ३१, ११.	समि ^० , सु ^० .	७; ६, ११, ४; ९, १०६, २०;
अज्ञात-यक्ष्म ^६ - िक्षमात् श्र १०,	अव्य- आ ^०	मै ४, ९, ३; १३, १; १४, १५;
१६१, १; शौ ३, ११, १; २०,	√अज्ज, अकृते श्र १, १२४, ८;	काठ १५, १२; पै ८, १४, ६;
१६, ६; पै १, ६२, १.	५, १, ३; ८, २९, १; मै ४,	अनक्षि पै १६, ३३, १०;
अ-ज्ञान ^७ -	८, ५१ ^१ ; †कौ २, १०९८;	अकृष्वे श्र १०, १००, १०;
अज्ञान-तस्(ः) ^८ - लि ३, १० ^१ , ८.	अनक्ति श्र १, १५३, २; णितै २,	अजे पै १, ११२, १; अनक्षि
अ-ज्ञास् ^९ - ङाः श्र १०, ३९, ६.	६, ५, ३; ६, ३, ४, ३ ^१ ; णिमै ३, ९,	शौ ४, १४, ६; पै १, ६६, २;
अज्म, अज्मन्- } √अज् द.	४; ६; १०, २; अनक्ति ऋ ४,	अज्मः श्र ९, ४५, ३; अनुकु
१अज्यमान- }	६, ३; १०, ६८, २; णितै २, ६,	शौ ५, २८, ३; अनुकु श्र ८, ३९,
२अज्यमान- } √अज् द.	५, ३ ^१ ; ६, २, १०, ५ ^१ ; ३, ३,	१; खि ५, ७, १, २; मा ६, २;
अ-ज्यानि ^{१०} - निम् तै ३, ३, ८, ३; ४,	२; ४, २; ३ ^१ ; ९, ३; ११, ३ ^१ ;	२७, १२; ३७, ११; का ६, १,
७, २; ५, ७, २, ३; काठ १३,	णिमै ३, ९, ३ ^१ ; ४, ५, २; णिकाठ	२; २९, २, २; ३७, २, १; तै
१५; शौ ६, ५५, १; -नीः तै	७, १५ ^१ ; १८, १७; २१, ८;	१, ३, ५, १; ६, १; ६, ३, ३,
५, ७, २, ५१ ^१ .	२६, ५ ^१ ; ३७, १६ ^१ ; णिक ६,	२; ४, २; मै १, २, १४; २, १२, ६;

ऽनायासेन नम्-बस. स्यात् । तथा सति 'नम्सुभ्याम्' (पा ६, २, १७२) इत्युक्तेऽन्तस्वरोऽपोदित उंसं. द्र. । अथवा मत्वर्थायाऽच्-प्रत्ययान्तम् 'जोष-' इत्यपरम् उप. स्यात् । ततश्च प्रथमकल्पवत् समासस्वरौ सुसाधौ स्याताम् । निदर्शनाऽभावोऽपि तद्वत् समानं चोद्यो भवेत् । द्वितीय-कल्पे भावार्थप्रत्ययवति तु, श्र १, १२०, १। यद्वा अ-जोषस्-इत्यत्र उप. कर्तर्य असुच् प्र. द्र. प्रथमकल्पवच्च सस्व. ।

*) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । अत्र उप. √जुष् > जोषि इत्यतः कृत्यप्रत्ययान्तं भवेद् यदि वा जोष- इत्य-तस् तादृहिकप्रत्ययान्तं भवेत् । उभयथाऽपि स्वरोऽन्त्यः स्यात् (पा ६, २, १६०; १५५) । सोऽयं तदपवादः द्र. । यद्वा ननोऽणुप्रतिषेधीयत्वे सति तत्पूर्वस्याऽस्य प्राति. जोष्वेतर-द्वेष्वेतेत्यतर्प्यायत्वेन वृत्तेरुक्तस्याऽन्त्य-स्वरस्य प्राप्त्यभावः द्र. ।

१) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) उप. यद्र. ।

०) तस.-गर्भितो बस. द्र. । अथवा तस. एव । तथात्वे ज्ञात-केत- इत्य् उप. बस. द्र. । उभयथाऽपि नम्-स्वरो न विहन्येत ।

५) तस.-गर्भितः कस. द्र. । तेन च साधारणः सामा-सिकः स्वरः (पा ६, १, २२३) ।

०) 'अज्ञानतो कृतम्' इति मुपा. । स च 'अज्ञानतुः कृतम्' इत्यस्य विकारमाप्रमुताहो 'अज्ञानतुः अकृतम्' इति वास्तविकः पदविभाग इति विग्रह्यम् । तसिः प्रत्यय-स्तत्स्वरश्च (तु. पावा ५, ४, ४४) ।

१) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. √ज्ञा+ कर्तर्य असिः प्रत्ययः (तु. पाउ ४, २२५) ।

५) समास्वरौ नापृदि. द्र. । उप. < √ज्वा ।

५) तस. । उप. < √ज्वा+यत् । नम्-स्वरापवादो-ऽन्तोदात्तः (पा ६, २, १६०) ।

१) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

३, ९, ३; ४, ९, ३; १३, २१;
काठ ३, २; ३; १५, १३; २६,
३; ५; क २, ९; १०; २९, ५;
४१, १; ३; पै २, ५९, १;
अञ्जत् मै ३, १२, १९^१; शौ
१८, ३, १०; अञ्जत् मा २३, ८^१;
का २५, ३, ४^१; तै ७, ४, २०,
१^१; काठ ४४, ९^१; शौ ३, २२,
२; पै ३, १८, २; अञ्जित् ऋ
१०, १५६, ३; कौ २, ८७९^१;
अक्षत् शौ ६, ६९, २; ९, १,
१९; पै १६, ३३, ९; अनक्तन
ऋ १०, ७६, १; अनञ्जत् ऋ ३,
१९, ५; आञ्जत् मै १, ८, ४^१;
अञ्जित मै ४, ८, ५^१; अनज्यात्
ऋ १०, ३१, ४.

†आनजे ऋ १, १०२, १; ८,
६३, १; मा ३३, २९; का ३२,
२, १२; कौ १, ३५५; जै १, ३७,
४; †आनजे ऋ ८, ६३, १; कौ १,
३५५; जै १, ३७, ४; पै १, ५५,
१६; आनज मा ८, ३०; का ९,
५, ३; तै ३, १०, २; काठ १३,
९; अज्यते ऋ ८, २०, ८; ५१, ९;
९, ३२, ३; ७६, २; १०, ११८,
३; खि ३, ३, ९; मा ३३, ८२;
का ३२, ६, १३; †कौ २, १२०;
५७९; ९५९; †जै ३, ४७, ५;
४, १९, १; २७, ५; अज्यसे
ऋ ९, ६६, ९; †अज्यसे ऋ ३,
४०, ६; ९, ७८, २; ८५, ५;
कौ १, १९५; जै १, २१, २;
कौ २०, ६, ६. [अन्तर^२, अभि^३,

आ^०, उद्^०, उप-आ^०, नि^०, वि^०,
सम्^०].
अक्ष, क्ता- -क्तः ऋ ४, ३, १०; ६,
४, ६; ५, ६; ९, ९६, २२; तै
४, १, ४, २^१; मै २, ७, ४^१; काठ
१६, ४^१; -क्तम् ऋ २, ३, ४;
४, २७, ५; ९, ७४, ८; १०, १७७,
१; मा २, १६; २०, ३९; का २२,
४, ४; तै १, १३, १; मै ३, ११,
१; १६, २; काठ ३१, ११; ३८,
६; ४६, २; क १, १२; ४७,
११; शौ ७, १०३, १^१; पै १६,
५०, ३; -क्ता ऋ १, ६२, ८^१;
मै ३, ९, ६^१; -क्ते तै १, ३, ७, १;
६, ३, ५, ३; -क्ती मा ६, ११; का
६, २, ६; तै १, ३, ८, १; ६, ३, ७,
५; मै १, २, १५; काठ ३, ६; क
२, १३; [°क्त-अनभि^०, अनुप^०,
अभि^०, आ^०, घृत^०, घृतानु^०, नि^०,
वि^०, सम्^०, स्वभि^०].

अक्षु^४- -क्तवः ऋ १०, ३, ४; ८९,
१५; -क्तवे ऋ १०, ४०, ५; -क्षुः
ऋ १, १४३, ३; २, ३०, १;
-क्षुना ऋ २, १०, ३; १९, ३;
-†क्षुभिः^५ ऋ १, ३४, ८; ३६,
१६; ४६, १४; ५०, २; ७, ९४,
५; ११२, २५; ३, १७, १; ३१,
१६; ४, ५३, १; ३; ५, ४८, ३;
८४, २; ६, ६९, ३; ९, ५०, ५;
१०, १४, ९; ३७, ९; मा ३४,
३०; ३५, १; का ३३, १,
२४; ३५, ४, २; तै २, २,
१२, ३; कौ २, ५५९; ३,

५, ७; १२; जै ३, ४४, ५;
शौ १३, २, १७; २२; १७,
१, ९६; १८, १, ५५; २०, ४७,
१४; १९; पै १२, १, ६;
-क्षुभ्यः ऋ १०, ८९, ११;
-क्षुम् ऋ ७, ६६, ११; १०, ६४,
३; ९२, २; -क्षुषु ऋ ८, ९२,
३१; कौ १, १२८; जै १,
१४, ४; -क्षून् ऋ १, ६८, १;
५, ५४, ४; ६, ४, ५; ३९, ३;
६५, १; ७, ७९, २; ८, ५, ८;
१०, १, २; १२, ७; मा ११,
४३; का १२, ४, ६; शौ
१८, १, ३५; -क्षोः ऋ ३, ७,
६; ३०, १३; ४, १०, ५; [५,
३०, १३; ६, २४, ९; ६, ३, ३;
५; ३८, ४; ७, ११, ३; ३९, २;
१०, ९२, १; १४; खि ५, ७, ३,
१; मा २८, १२; ३३, ४४^१;
का ३०, २, १; ३२, ४, १^१;
मै ४, १३, ८; १४, १५^१; काठ
१९, १३; -क्षौ ऋ ६, ४९,
१०.

†अक्ष्वा तै ६, ३, ९, २; मै १, ८,
७; काठ ६, ८^१; १९, १०; १२;
२२, १०; २५, ५; ७; क ४, ७;
३०, ८; ३१, २; ३५, ४; ३९,
२; ५.

२अज्यमान, ना^०- -नः ऋ ९, ९७,
३५; १०, ३१, ९; -ना ऋ १०,
३१, १०.

†अजर् शौ १९, ५३, २.

अञ्जत्^६- -अञ्ज ऋ १, ९२, ५;

*) 'अक्षुन्' इति बाह्वचः (१०, १, २) पामे. ।

*) निशावाचि विशेष्यनिग्नम् ।

*) कित्तु दुः प्र. तत्-स्वरश्च (दु. पाठ १, ७१) ।

*) प्रायेणास्य रूपस्य तत्तत्क्रियाव्यापकाकुशब्दार्थ-
भूतकालविशेषवाचकतया क्रियाविशेषणत्वेन प्रयोगा उप-
लभ्यन्ते ।

*) आनयो निषातो (पा ३, १, १८६) यक्ष-स्वरः ।

*) यदत्र सा. शतरि रूपमाह तेन प्रतीयते, यक्षस्य
दृष्टौ सत्वरं रूपं बभूवेति । पाण्डु. यनि. निषात एव
दृश्यते । कोशान्तरसाक्ष्यतः सत्वररूपसद्भावोऽपि प्रमा-
प्यते । w. त्वत्र नान्तरीयोत्तरं मन्त्रमादर्शाकुर्वन्
'अर्वाक्' इति पिपठिषति । तदेवं रूपपरिच्छेदो भूयो-
विमर्शापेक्षः द्व. ।

*) शक्ष-प्रत्यक्सु सत्स्वरश्च (पा ३, २, १२४)

मा २९, १; २; का ३१, १,
१; २; तै ५, १, ११, ११; मै
३, १६, २; काठ ४६, २; पै
१२, २, २; -अन्तः पै ९,
१२, ८. [°अञ्- प्रति°]
अञ्जन- अमि°, आ°, प्र°, वि°,
सम्°.

॥अञ्जन-गिरि- -रिणा काठ
२३, १; क ३५, ७.

॥अञ्जि- -लिना तै २, ५, १, २;
७; ३, ३, ८, ४; ५, ४, ९, ४; मै
३, ४, ३; काठ २१, १२.

अञ्जस्- -अः अ १, ३२, २;
१९०, २; मै ४, १४, १३; शौ २,
५, ६; पै १३, ६, २; -असा° क
१, १३९, ४; ६, १६, ३; ५४, १;
१०, ७३, ७, मा ५, ५; का ५, २,
३; तै १, २, १०, २; ॥५, २, ३, ५;
८, ५; मै १, २, ७; ३, ४, ७; ॥;
काठ २, ८; ६, १०; ॥२०, १;
७; क २, २; ॥३१, ३; ९; कौ २,
८२६; ज ४, ४, ७; -अजसि
अ १, १३२, २; -अजोभिः खि
५, ७, २, १; मै ४, १३, ४; काठ
१६, २१.

॥अञ्जसा(सा-अ)य(म-→)नी-
-नी तै ७, २, १, २; ३, ५, ३;
७, ३; ९, ३; ४, १, ३; २, ४;
४, ३.

अञ्जस्-पा°- -स्पाः अ १०,
९४, १३; -स्पास् अ १०,
९२, २.

अ(अस्-→)अजो-यान- -नैः शौ
१८, २, ५३.

॥अञ्ज(स-→)सी- -सी अ १,
१०४, ४.

॥अञ्जसी(न-→)ना- -नाम्
अ १०, ३२, ७.

॥अञ्जान, ना- -नः अ २, ८, ४;
३, १०, ४; ९, ५०, ५; [१०३,
२; १०७, २२]; कौ २, ४३०;
५५९; जै ३, ३३, ५; ४४, ५;
-नाः अ ४, ५८, ९; मा १७,
९७; का १९, १, १०; काठ ४०,
७; पै ८, १३, ९.

अञ्जि- -अजयः अ १, १६६, १०;
७, ७८, १; १०, ९५, ६; -अजये
तै ७, ३, १७, १; काठ ४३, ७;
-॥अजि अ १, १२४, ८; ४, ५८,
९; ७, ५७, ३; ८, २०, ११; २९,

१; मा १७, ९७; का १९, १,
१०; काठ ४०, ७; पै ८, १३, ९;
-अजिः मै ४, २, १४॥;
-॥अजिभिः अ १, ३६, १३;
३७, २; ६४, ४; ८५, ३; ८७,
१; ११३, १४; २, ३४, १३;
५, ५२, १५; ५६, १; १०, ७८,
७; मा ११, ४२; का १२, ४, ५;
तै ४, १, ४, २; मै २, ७, ४;
काठ १५, १२; १६, ४; कौ १,
५७; जै १, ६, ३; -अजिम् मा
२३, २१; का २५, ६, १; तै ७, ४,
१९, १; ॥मै २, ५, ९; काठ ४४,
८; -॥अजिषु क २, ३६, २; ५,
५३, ४; शौ २०, ६७, ४; -अजिन्
अ १०, ७७, २; [°अजि- उद्°,
कृष्ण°, महत्°, वृषद्°, स्वेद°].
अजि-मत्- -मन्तः अ ५,
५७, ५.
अजि-व- -वम् शौ ८, ६, ९;
पै १६, ७९, ९.

अजि-सकथ- -कथः मा २४,
४; का २६, १, ८; -कथायै तै
७, ३, १७, १.

अजि-स-→)कथ- -कथः

*) अलिच् प्रत्ययश्चित्स्वरश्च (पाठ ४, २; पा ६,
१, १६३)।

*) असुन् प्र. निच्वाद् आदि-स्वरश्च (पाठ ४, १८९;
पा ६, १, १९७)।

*) किवि. भवति।

*) कारकोपपदे √इ+क्यु(>अन)द्। लिट्स्वरः
प्रकृत्या (पा ६, १, १९३; २, १३९)। पूष. विभक्तोरलुक्
(पावा ६, ३, ३)। शिष्यां ङीप् (पा ४, १, १५)।

*) कारकोपपदे √१ पा+विच्। कृद्-उपप्रस्व.
(पा ३, २, ७४; ६, २, १३९)।

*) कप. <√बा द्र.। समासस्वरौ एपूटि. द्र.।

*) अक्षरार्थेद आकृतिगणत्वाद् मत्वर्थीयः अच्
चित्-स्वरश्च (पा ५, २, १२७; ६, १, १६३)। शिष्यां
गौरादित्वाद् ङीप् उस्. (पा ४, १, ४०)। प्रत्ययस्वरः।
तु. अञ्जसीना- इत्यप्रत्ययं टि.।

*) अञ्जस्- इत्यतः ख-→ईनः प्रत्ययः (तु. पा ४, २,
९३) तत्स्वरश्च। सा. एतद् अभ्युपयन्त्य् अप-पर्यायत्वेन
अञ्जसी- इति प्राति. मत्वा ततः षष्ठ्यां बहुवचनमिति
विकल्पनरुचिर्भवति।

*) शानधि चित्स्वरः (पा ६, १, १६३)।

*) इः प्रत्ययस् तत्-स्वरश्च (तु. पाठ ४, १४१)।

*) मनुषः स्वरः (पा ६, १, १७६)।

*) मत्वर्थीयो वः प्र. तत्स्वरश्च (तु. पावा ५, २, १०९)।

*) वस. समासान्तः षच् (पा ५, ४, ११३)। चित्-
स्वरेण (पा ६, १, १६३) नित्येऽन्तोदात्ते प्राप्ते 'सकथं
चाकान्तात्' (पा ६, २, १९८) इति विभाषा द्र.।
यत्रान्तोदात्तो न दृश्यते तत्रैवास्याश्च चारितार्थ्यं बोध्यम्।

*) अत्र शास्त्राभेदेन शब्दस्वरूपे कियानपि भेदः द्र.।
सुषामादिषु च (पा ८, ३, ९८) इत्युक्तदिशा परादौ नति-
र्भवति। नापूटि. उक्तायाः प्राप्तविभाषायाः (पा ६, २, १९८)

मे ३, १३, ५; -व्याय काठ
४३, ७.
अभ्युत्त(जि-ए)त^b -ताय तै ७,
३, १७, १; काठ ४३, ७.
आनजान^c -ना ऋ १, १०८, ४.
✓अद्
अदणार्^d
आदणार्^e -रः तै ५, ६, ५, ३.
✓अण्व
अण्व^f - अति^g.
अण्वी^h - गव्या ऋ २,
१५, १; २६, १; कौ २, ६१६;
जै ३, ५०, ४.
अण्वीⁱ - गवीः ऋ २, १,

७; -गवीभिः ऋ १, ३, ४; मा
२०, ८७; का २२, ८, ८; कौ २,
४९६; जै ३, ३८, १०; शौ २०,
८४, १; -गव्या ऋ २, १४, ६,
अणिमन्^j -
अणिमन्-तस्^(:) मै ३, ९,
४^k; १०, ४.
अणिष्ठ, षा^l - षम् काठ २५,
१; क ३८, ४; -ष्ठाः तै २, ५,
५, २; काठ २५, १; क ३८, ४.
अणीयस्^m - यांसः काठ ६, ७;
क ४, ६; -यान् काठ २०, १०;
क ३१, १२.
अणीयस्कृⁿ - -रुक्म शौ

१०, ८, २५.
अण्व^o - णु काठ १२, १३.
अण्व^p - णुनि शौ ११, ९, १०; पै
१६, ८२, १०.
अण्व^q - णवः मा १८, १२; का
१२, ४, ४; तै ४, ७, ४, २; मै २,
११, ४; काठ १८, ९; क २८, ९.
अण्व^r - णू खि ५, २२, २; -णौ
शौ २०, १३६, २.
अण्व^s - णवम् ऋ २, १०, ५; ९१,
३; कौ २, ४७३; जै ३, ३५, ८;
-णवानि ऋ २, ८६, ४७; १०७,
११; कौ २, १०४०; -णवेषु ऋ
२, १६, २.

इह सविषयतोदाहार्या भवति । शेषं नापूदि. द्र. ।

^a) खराङ्गणाभावेऽपि नतिसद्भावलक्षणसाम्यादस्यां
शाखायामेतत्प्रकारकं प्राति. स्यादिति कृत्वाऽयमत्र
विन्यासः द्र. ।

^b) वर्णलक्षणसमासः (पा २, १, ६६) । 'वर्णो
वर्णेष्वनेते' (पा ६, २, ३) इति पर्युदासवचनाद् एत-
शब्द उप. सति पूषप्रस्व. न भवति । साधारणः
सामासिकः स्वर एव न भवति (पा ६, १, २२३) ।

^c) लिटः कानच् नित्स्वरश्च (पा ६, १, १६३) ।

^d) औणादिकः कर्तरि नारच् प्र. ण्वुत्वञ्च (तु. दु १, १४) ।

^e) गोत्रापलेऽर्थे अण्व् प्रत्ययस्तत्स्वरश्च (पा ४, १, ९२) ।

'आङ्गनार-' इति शाखान्तरीयः पाठः अङ्गनार-
इत्यत्र द्र. ।

^f) डः प्रत्ययः (पाउ १, =) तत्स्वरेणान्तोदात्तः
द्र. । यत्तु PW. प्रमृ. आद्युदात्तमाहुः । तत्र प्रामाण्यं
चिन्त्यं भवति । सत्यम्, माश. १४, ७, २, ११ इत्यत्र
तथात्वं दृश्यते । न तु तत्-कण्ठगतस्य स्वराङ्गणस्य
कारणान्तरवत् प्रामाण्यं भवतीत्यसकृत् तत्तत्प्रकारोष्-
नोच्चां । यच्च अण्वु- इति किवि. उपलभ्यते ततोऽप्ये-
तदेव स्थापितं भवितुमर्हति यथाऽन्तोदात्त एवात्र प्रमाणं
नाद्युदात्त इति । कश्चिन्त्यते । यदा हि किञ्चिद् वि.
किवि. भावयितुमिष्यते तदा तस्य स्वस्वरूपस्थस्यैव
नपुंसकवचने रूपं प्रयुज्यते । अतो न वि. इत्यत्र किवि.
इत्यत्र च सौवरः कोऽपि विवेकः कर्तुमिष्टः स्यादिति
भूयो विविचन्तु विविचः ।

^g) वि. द्र. । १ अण्वु- इत्यतः जियां ङीचि सति (पा

४, १, ४४) 'उदात्तयणो ह्रस्वपूर्वात्' (पा ६, १, १७४)
इत्यन्तोदात्तापत्तिः स्याद् अत आद्युदात्तत्वसिद्धयर्थं ङीच्
प्रत्ययो नित्स्वरश्च (तु. पा ४, १, ७३; ६, १, १९७) । वस्तुतो-
ऽन्तोदात्तशब्देभ्यः पितृविदनुबन्धावाद्युदात्तत्वसिद्धये
समानमक्षित्करो द्र. । तदर्थं नित्-प्रत्यय एव वक्तव्यः ।
आद्युदात्तशब्देभ्यस्तु पिताऽपि प्रत्ययेनेष्टलाभः स्याद्
इति सुकरो विवेकः ।

^h) अङ्गुल्यात्मकविशेष्यविशेषवाचकं द्र. । स्वरः नापूदि. दि. ।

ⁱ) ग्रन्थान्तर आद्यन्तोभयस्वरोपलब्धिवशाद् इम-
निच्-इमनिच्प्रत्ययौ यथायोगं द्र. तु. वैप. २ ।

^j) तसिः प्रत्ययस् तत्स्वरश्च (तु. पावा ५, ४, ४४) ।

^k) आतिशायनिक इहञ् प्रत्ययो नित्-स्वरश्च (पा
५, ३, ५५; ६, १, १९७) ।

^l) ईयसुन् प्र. (पा ५, ३, ५७) । स्वरो नापू. द्र. ।

^m) प्रकृत्यर्थवैशिष्ट्ये कः प्रत्ययः (तु. पा ५, ४, २८) ।

ⁿ) किवि. द्र. ।

^o) विशेष्यगर्भत्वेन प्रयोगात् पृथग् विन्यासः द्र. ।

^p) धान्यविशेषवाचकत्वात् पृथग् विन्यासः । अत्र डः
प्रत्ययस्तस्य नित्त्वमादिस्वरार्थम् (पाउ १, ९; ६, १,
१९७) ।

^q) एकस्यां कौन्ताप्यां श्रुतौ शाखाभेदेन पाभे. द्र. ।
इदं प्राति.=१ अण्वु- उताहो मित्रार्थमपरमित्यस्य विमर्श-
विशेषार्हत्वात् पृथग् विन्यासः । आद्युदात्तत्वाद् इद-
मपि अण्वु- इतिवद् विशेष्यविशेषवाचकं स्यादित्यपि
संभाव्येत ।

^r) औणादिको वञ् प्र. (तु. पाउ १, १५२) । नापू. स्वरः ।

आणि- -णिः ऋ ५, ४३, ८; -णिम्
 ऋ १, ३५, ६; -णी णि ४, ८,
 ४^१; -णीः स्त्रि ४, ८, ५; -णी
 ऋ १, ६३, ३.
 अण्ड- , आण्ड- , आण्डाद्- √अम् द.
 अण्व- , १, २ अण्वी- √अण् द.
 √अत्, सम्^०
 अत्^०-
 अतत्^०- -तत् ऋ ६, ६१, ९.
 अतमान^०- -नम् ऋ २, ३८, ३;
 -नाः ऋ ६, ९, २.
 अतसु^०- -सम् ऋ ४, ४, ४, ८,
 ६०, ७; मा १३, १२; का १४,
 १, १२; तै १, २, १४, २; मै २,
 ७, १५; काठ १६, १५; क२५,
 ६; -सस्य ऋ ३, ७, ३; -सा
 ऋ १०, ८९, ५; तै २, २, १२,
 ३; -सानि ऋ २, ४, ७; -से ऋ
 १, १६९, ३; -सेषु ऋ १, ५८,
 २; ४; ४, ७, १०.

अतसी^१- सीनाम् ऋ ८,
 ३, १३; शौ २०, ५०, १.
 ?/अतस^०
 ?/अतसाय^०,
 अतसाय, दया^०- -दयः ऋ
 २, १९, ४; -व्या ऋ १, ६३, ६.
 ?अतसि^०-
 अतिथि^१- -थयः शौ ९, ७, ६; पै
 १६, ११६, १; -थयै ५, २, २,
 ४; मै १, ५, ७; काठ ७, ५; १९,
 १२; क ५, ४; ३१, २; -थिः ऋ
 १, ७३, १; १२८, ४; २, २, ८;
 ३, २, २; ४, १, २०; ४०, ५;
 ५, १, ८; ९; ३, ५; ४, ५; १८,
 १; ६, २, ७; ४, २; ७, ८, ४;
 ९, ३; ४२, ४; ८, [१९, ८;
 (८४, १)]; १०३, १२; १०,
 ९१, २; िमा १०, २४; १२,
 १४; ३४; ३३, १६; िका ११,
 ७, ४; १३, १, १५; ३, ५; ३२,

१, १६; तै १, ६, १२, २६; ८;
 १५, २; २, ५, १२, ४; ४, २,
 १, ५; ३, २; मै २, ६, १२;
 ७, १०; ४, ११, १; १२, २६; १४,
 १५; िकाठ २, १५; ८, १६६;
 १५, ८; १६, ८; १०; ३४,
 १४॥; िक २५, १; कौ १, ८५; १;
 ३७२; जै १, ९, ५; ३९, ३; शौ ७,
 २२, १; ७७, ९; ९, ७, ४; ८, ७;
 १०, ६, ४; १५, १०, १; ११, १;
 १२, २; १३, १; ३, ५; ७, ९; ११;
 पै १६, ४२, ४; ११२, १०; ११३,
 १०; -थिम् ऋ १, ४४, ४; ४८,
 ६; [१२७, ८; ८, २३, २५];
 [१८६, ३; ८, (१६, ८) ८४, १];
 २, ४, १; ३, ३, ८; २६, २; ४, २, ७;
 ५, ८, २; ६, ७, १; १५, १; ४;
 ६; १६, ४२; ७, ३, ५; ८, ४४,
 १; ७४, १; १०३, १०; १०, १, ५;
 १२, १; १२२, १; १२४, ३;

^a) इण् प्रत्ययस् तत्स्वरश्च (पा ३, १०८) ।

^b) अत्य- इत्यत्रत्ये टि. व्युत्पत्तेश्चरमो विकल्पो-
 ऽनुसंधेयः ।

^c) शानुः शपश्च निघाते (पा ६, १, १८६) धातुस्वरः
 पूर्ववत्स्थः ।

^d) ज्ञानजन्तत्वात्रे विशेषेऽविशिष्टं सौवरं नापू. द्र. ।

^e) असच् प्रत्ययः (पाठ ३, ११७; भोउ २, ३, १७३) ।
 चित्स्वरः (पा ६, १, १६३) । यत्तु (काठ ३, १०)
 असच्-प्रत्ययमाह तत्त्वोक्तविषयमेव द्र. । स्वरविरोधापत्तेरिति
 यावत् । प्रत्यये चाऽनुबन्धस् तदन्तस्याऽन्तोदात्तत्वस्य
 लक्षणमित्यसङ्गदुक्तपूर्व द्र. ।

^f) गौरादित्वात् स्त्रियां ङीष् प्रत्ययस्वरश्च (पा
 ४, १, ४१) । अतसि- इति स्वतन्त्रम् (असिच्-प्रत्य-
 यान्तम्) पुं. प्राति. इत्येवमपि मतं भवति (तु. PW.
 प्रसू. वैतु. ORN.) ।

^g) नाभा. क्यङ्कन्तः । ततो भावकर्मणोः
 कृत्यसजातीयो यङ् प्रत्ययः द्र. । अकारलोपे
 (पा ६, ४, ४८) प्रस्रयात् पूर्व स्वरः (पा ६, १, १९३) ।
 यद्वा 'सर्वप्रातिपदिकेभ्यः' (पा ३, १, ११) इत्या-
 चारार्ये ङिपि √अतस इति नाभा. भवेत् । ततः पूर्ववद्

भावकर्मणोः कृत्यसजातीयः (पा ६, ४, ५५) इत्यत्र
 लब्धसंकेत आद्येति प्रत्ययः द्र. । इह तावद् अतो
 लोपे प्रत्ययस्वरः । यत्तु PW. GW. √अतसाय इत्येवं
 लुप्तान्त्याकारतया निर्देशमन्वमन्येता तद् आर्धधातुक-
 विषयत्वप्रवेशात् प्राक्तरायां प्राकृतदशायामप-
 लक्षणमिव स्यात् । केचिद् अतसी- इत्यस्य
 तद्धितवृत्त्याऽपि व्याचिख्यासवो भवेयुः (तु.
 ORN. MW. NW.) एवमपि ताद्धित आद्य-प्रत्यये
 प्रातिपदिकपुंस्त्वान्न सुलभो निष्पादनप्रकारः स्वरसंकेतश्च ।
 अथापि सा. √अत्+अः (उपजनः)+साध्यः
 (प्रत्ययः) इत्येवमनुसंधान आगमानुदात्तत्वं चादाय
 प्रत्ययादिस्वरतया सौवरी स्थिति समाधानः
 प्रौढायेत ।

^h) अतसी- इत्यत्र टि. द्र. ।

ⁱ) नञ्-पूर्वो बस. इति लोकमात्रपरो वादः । नासौ
 वेदे चरितार्थयितुमशक्यम् । स्वराण्युपपत्तेः । तथात्वे
 छान्तोदात्तेन भाव्यम् (पा ६, २, १७२) । अतः √अत्
 इत्यस्माद् इथिच् प्रत्ययः (या ४, ५; पाठ ४, २; पा ६, १,
 १९७) । तेन चाऽसमस्तम् आधुदात्तं च प्राति. इत्यत्र न
 कोऽपि विसंवादो भवति ।

मा ३, १; ७, २४; १२, ३०;
३३, ८; का ३, १, १; ७, १०, १;
१३, ३, १; ३२, १, ८; तै १,
४, १३, १; ३, ५, ११, ५; ४,
२, ३, १; मै १, ३, १५, २;
७, १०; ३, ७, ९॥; ४, १०,
३; काठ ४, ५; ७, १२; १५,
१२; १६, १०; ३९, १४; क
३, ५; ६, २; कौ १, ५; ६७;
८७; ११०; २, ४९०; ५९४;
९१४; जै १, १, ५; ७, ५, ९, ७;
१२, ४१; ३, ३८, ४; ४८, १०;
४, १५, ७; -धीन् ऋ ५, ५, ३;
शौ ९, ६, ३; १०, ८; ११, ५;
पै १६, १११, ३; ११५, ४; ११६,
९; -धीनाम् तै ५, २, २, ३॥;
मै ४, ८, १॥; क ३१, २॥; शौ ९,
७, १३; पै १६, ११३, ६; -०थे
ऋ ८, ७४, ७; -थे: मा ५, १;
का ५, १, १; तै १, २, १०, १;
६, २, १, २; मै १, २, ६; ३, ७,
९; काठ २, ८; २४, ८; ३०, १॥;
क २, २; ३८, १; ४६, ४॥; शौ
९, ८, १-६; पै १६, ११३, ७-
९; -थौ शौ ९, ८, ८. [०थि-

नीप^०, त्रिय^०, मित्र^०, मेघ^०, मेघय^०]
आतिथ्य^० - ध्यम् ऋ १,
७६, ३; ४, ४, १०; ५, २८, २; मा
५, १; का ५, १, १; ॥तै १, २,
१०, १॥; १४, ४१; २, २, ५, ५;
५, २, २, ४; ६, २, १, १३; २५;
४; ७३; ७, ५, १५, १; ॥मै १, २,
६॥; ९, ८; ३, ७, ९८; ॥; ८,
२; ९, १; ४, ११, ५१; ॥काठ २,
८॥; ६, १११; २१, ८३; १०; २४,
८५; ॥; क २, २; ३८, १५; ॥; पै
९, १२, ३; -॥ध्यस्य तै ६, २,
१, ३, ४; मै ३, ७, ९; -ध्यात् मै
३, ९, १॥; -ध्ये ऋ ४, ३३, ७;
काठ ३४, १४॥.

आतिथ्य-रूप^० - पम्
मा १९, १४; का २१, २, ३.
अतिथि-ग्व^० - ग्वम् ऋ १, ५३,
१०; ११२, १४; ४, २६, ३;
६, १८, १३; ८, ५३, २; १०,
४८, ८; खि ३, ५, २; शौ २०,
२१, १०; -ग्वस्य ऋ १, ५३,
८; २, १४, ७; ६, ४७, २२; शौ
२०, २१, ८; -ग्वाय ऋ [१,
५१, ६; १३०, ७]; [६, २६,

३; ७, १९, ८]; शौ २०, १७, ८.
आतिथिग्व^० - ग्वे ऋ ८,
६८, १६; १७.
॥अतिथि-पति^० - ति: मै ४, ८,
१॥; काठ ३०, १॥; क ४६, ४॥;
शौ ९, ६, ३; ७, १; ११, ५; पै
१६, १११, ३; ११२, ५; ११६, ९.
†अतिथि(न्→)नी^० - नी: ऋ
१०, ६८, ३; शौ २०, १६, ३.
†अल्क^० - स्क: ऋ ८, ४१, ७;
-स्कम् ऋ १, ५, ७; १२२, २;
४, १६, १३; १८, ५; ५, ७४,
५; [६, २९, ३; १०, १२३,
७]; ९, ६९, ४; १०, ४९, ३;
९५, ८; ९९, ९; †कौ २, ७२२;
११९३; ११९७; जै ३, ५९,
१४; पै ८, १४, ७; १५, १२, ५;
-स्कान् ऋ ५, ५५, ६; -स्के
ऋ ९, १०१, १४; १०७, १३;
कौ २, ११८; ७३७; जै ३, १२,
५; ४, २६, २; -स्के: ऋ २,
३५, १४; ६, ३३, ३.
‡अल्मन्^० - आत्मन्- यद्.
अत्य^० - स्य: ऋ १, ५६, १; ५८,
२; ६५, ३; १४९, ३; १९०, ४;

*) 'अतिथि:' इति बाह्वच: (८, ९२, १२) पाभे ।

b) तादर्थ्ये ण्य: प्रत्यय उस्. (तु. पा ५, ४, २६) ।

प्रत्ययस्वर: ।

c) षतस. सामान्य: समासस्वर: (पा ६, १, २२३) ।

d) तु. पुत-ग्व-नव-ग्व-वृक्ष-ग्व- । एतानि सरूपाणि
प्राति. पूष. स्वरवन्तीति भेद उपपादयितुमर्ह: स्यात् ।
ननु तिथिग्व- इतीह उप. स्यान् नव-ग्वस. च स्वर:
(पा ६, २, १७२) इति चेन्न । तिथि- इति प्राति.
हि वेदागोचरमिव भवति । कुतस् तस्य समासाज्जभाव: ?
एतन्न ग्व- इति प्राति. मूलत: √गम् इत्यतो वा √गा
इत्यतो वा गो- इत्यतो वेति च सर्वं विमृश्यं द्र. ।

e) अप्रत्ययार्थे अण् प्रत्ययस्तत्स्वरश्च (पा ४, १, ९२) ।

f) तस्र. 'बलौ' (पा ६, २, १८) इति पूषप्रस्व. ।

g) अतिथि- इत्यनेन समानार्थं प्राति. प्रत्ययमात्रे
भेद इति सा. (तु. MW.) । अतिथि- इत्यतो मत्वर्थे

प्रत्यय इत्यपरो वाद: (तु. ORN., NW.) । पूर्वे कल्प
औणादिक: इथिनिच् प्रत्ययश् चित्स्वरश्च । उत्तरे
तु मत्वर्थीय इनि: प्र. तादितस् तत्स्वरश्चेति विवेक: ।
अियां ङीप् तस्य च पित्त्वान् निघाते स्वरस्तदवस्थ
इति दिक् ।

h) 'इण्भी-' (पाउ ३, ४३) इति कन् प्रत्ययो
नित्स्वरश्च (पा ६, १, १९७) ।

i) 'गृहोत्मा न प्रकाशते' (कउ ३, १२) इति
संकेतलाभाद् आत्मन्- इत्यत्र आ-अत्मन्- इत्येवं विभाग:
कर्तव्य इतीवाभिधाय मनिजन्त: कृदन्तोऽयं विमर्शाहतां
निनीष्यते । भूयांश्चैतद्-विषयको विस्तर आत्मन्-
इत्यत्र स्मन्- इत्यत्र च टि. द्र. ।

j) कृत्यसरूप: कर्तार्य औणादिको बर् प्र. । अथवा अत्-
इत्यस्मात् क्तिबन्तात् तादितो बर् प्र. । उभययाऽपि 'बलो-
ऽनाब:' (पा ६, १, २१३) इत्याद्युदात्तोऽव्यभिचरितो भवति ।

२, ४, ४; ३, २, ७; ३८, १;
५, ३०, १४; ६, २, ८; ४, ५;
७, २४, १; [८, (४९, ५); ५०,
५]; ९, ३२, ३; ४३, १; ५; ६६,
२३; [७६, १; ७७, ५]; ८०, ३;
८१, २; ८२, २; ८५, ५; ८६,
[३(७०, १०)]; २६; ४४; ९३,
१; ९६, १५; २०; ९७, १८;
४५; १०, ६, २; ७६, २; ९६,
१०; १४४, १; खि ३, २, ५; मा
२२, १९; ३३, ७५; का २४,
६, १; ३२, ६, ६; तै ७, १,
१२, १; मै ३, १२, ४; ४, १४,
१५; काठ ४१, ३; कौ १,
५३८; ५५८; २, १२०; ५७८;
६६८; ७६८; ९६५; ११२४;
तै १, ५५, ६; ५७, ५; ३, ४७,
४; ५५, ९; ४, २०, १०; २७,
५; शौ २०, ३१, ५; -तयम् ४
१, ५२, १; ६४, ६; [१२९, २;
१३५, ५]; १३०, ६; ३, २, ३;
२२, १; ५, २५, ६; ४४, ३;
७, ३, ५; ९, ६, ५; ८५, ७;
मा १२, ४७; का १३, ४, ३;

तै ३, १, ११, ७; ४, २, ४, २;
मै २, ७, ११; ४, ११, १; काठ
२, १५, १६, ११; क २५, २;
कौ १, ३७७; जै १, ३९, ८;
-स्यस्य १, १८०, २; -स्या
४, २, ३; -तयाः ४, १,
१६३, १०; १७७, २; १८१, २;
३, ५६, २; ५, ३१, ९; ५९, ३;
६, ४४, १९; ९, १३, ६; ८७, ५;
मा २९, २१; का ३१, ३, १०;
तै ४, ६, ७, ४; काठ ४६, ३;
कौ २, ५४१; जै ३, ४२, ८;
-तयाः ४, १, १२६, ४; २,
३४, ३; ३, ३२, ६; ३४, ९;
शौ २०, ११, ९; -स्याय
४, ३, ७, ९; -तयाः ४, ७,
५६, १६; ९, ४६, १; ९७, २०;
तै ४, ३, १३, ७; मै ४, १०, ५;
काठ २१, १३; -स्येन ४, २,
३४, १३; -स्यैः ४, ६,
३२, ५.

आति- -तयः ४, १०, ९५, ९;
-तिः मा २४, ३४; का २६, ७,
४; मै ३, १४, १५.

आति^१- -ती तै ५, ५, १३, १;
काठ ४७, ३.

१? अत- / अत द.

२ अत^२ < ३ अ- < इदम्- यद.

३ अत^३ < > द

अ-तण्डाल^४- -रुम् पै १५,
१८, १.

अत- / अत द.

१? अ-तथा^५- -थाः ४, ८२, १; कौ
१, ४१६; जै १, ४०, ८.

अ-तन्द्र^६- -न्द्रः ४, ७२, ७; ७,
१०, ५; ८, ६०, १५; कौ १,
४६; जै १, ५, २; शौ ११,
६, २४; १३, २, २८; ४२;
पै १६, २३, ४६; -न्द्रम् पै ९,
१२, ९; १०, २, ९; -न्द्राः ४, ८,
२, १८; कौ २, ७१; जै ३, ७, ९;
शौ २०, १८, ३; -न्द्रासः ४, १,
९५, २; ४, ४, १२; तै १, २, १४,
५; मै ४, ११, ५; काठ ६, ११;
पै ८, १४, २.

१? अ-तपस्विन्- -स्वी काठ ३४, ९.

अ-तस^७- -सः शौ ९, ५, ६; पै १६,
९७, ५.

^१) इण् प्रत्ययः (पावा ३, ३, १०८; यद्वा पाउ ४,
१३१)। तत्स्वरः ।

^२) 'कृदिकारात्' (पाग ४, १, ४५) इति ङीष् ।
तत्स्वरः । शास्त्राभेदेन पाभे. द. (तु. नापू.) ।

^३) अद्वा. इत्यत्र अद्वाति- इत्यत्र चाऽऽद्यवयवत्वेन
प्रस्तावितं शब्दरूपम् अद्वा इत्यत्र टि. मूलस्वरूपतः
परिच्छेद्यम् ।

^४) अद्भुत- इत्यत्र अद्भुत्- इत्यत्र चाऽऽद्यवयवत्वेन
दृश्यमानं त. एव टि. स्वरूपतः परिच्छेद्यम् ।

^५) कदाचिद् उप. / तण्ड+आळच् प्र. स्यात् (पाउ
१, ११६; भोउ २, ३, १०० उउ.) । अथवाऽसमस्तं
प्राति. स्याद् / अत् इत्यस्मात् । तद् विमृश्यम् ।

^६) तुथा > / तथा नाथा. भवति क्तिन्तः । ततः
कृद्-इते पुनः क्तिप् तुथा- इति प्राति. भवति । तस्य तल.
नम्-पूर्वत्वे नम्-स्वरः (पा ६, २, २) इतीवाऽनुसंधानः
सा. व्याचष्टे । अर्वाचामपीह एवाऽभिप्रायो भवति । वैतु.

सावे. BI. संटि. यत्र तथाः < / तन्+लुङ् मपु १ इत्येवं
कौवि. व्याचष्ट इत्युक्तं भवति । अस्मिन् कल्पे माङ्-
योगेऽङागमाऽभावश्च 'तिङ्कृतिङ्' (पा ८, १, २८) इति
निष्ठातश्च द. ।

^७) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. < / तन्द्
यद. । द्वि१सद् -न्द्रम् इत्य् अन्वये क्वि. द. ।

^८) सख. नापूटि. द. । अत्रात्रायवचनदेव तप्यमानस्या-
ऽपि तापाऽभावात्मिकाऽऽशीरभिप्रेता स्यात् । परिः कप्र.
पार्थक्यवचनः 'अतः' इति पञ्चम्यन्तेनाऽभिसम्बद्धः ।
w. स्वन्यथामनाः सन् पाठविकृतिं शङ्कमानः 'परि चेद्
अतप्थाः' इत्येवं परि / तपेद् लुङि रूपं वष्टि । तत्र 'अतसाः'
इति दीर्घाऽऽकारवत्पाठं प्रदर्शयत् कियचिद् मूको. साक्ष्य-
मपि प्रोद्बलकं भवेत् (तु. पाण्डु. यटि.) । 'तप्ताच् चरोरप्य-
तप्तः सन्नुत्क्रमत् अजः' इत्यत्र चमत्काराऽऽधिक्यस्य
तु संभाव्यमानत्वाद् यनि. एव साधीयसी मौलिकी
श्रुतिः स्यादिति मतं भवति ।

अतस-तनु- नः ऋ ९, ८३, १; कौ १, ५६५; २, २२५; जै १, ५७, १२; ३, २०, ९.	८, ४. ^१	अतसाध्य- √ अत यद्र.
अ-तप्यमा(न→)ना ^१ - ने ऋ १, १८५, ४.	अ-तवीयस्- -यान् तै २, २, १२, ५. अ-तव्यस्- -व्यान् ऋ ५, ३३, १; ७, १००, ५; मै ४, १०, १; काठ ६, १०; कौ २, ९७६; जै ४, २३, ६.	अ-तस्कर- -रम् शौ १२, १, ४७.
?अ-तमत्- -मत् पै १०, ६, १०.	अ-तस्(→) पअ- (<एतद्-) यद्र.	अति ऋ १, १३५, ६ ^२ ; १४१, १३ ^३ ; १४३, ३; २, २८, १; ३, ९, ४ ^४ ; १०, ७ ^५ ; ६, १०, ५ ^६ ; [१६, २० ^७ ; (४५, २०)] १८, ७ ^८ ; ७, ३३, २; ८२, १ ^९ ; ८, १, ३३ ^{१०} ; २, ३४ ^{११} ;
अतमान- √ अत यद्र.	अतस-, सी-, ?/अतस, ?अतसि-	
अ-तमेरु ^१ - रुः मा १, २३ ^३ ; का १,		

*) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

b) तस. नष्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. <√तप् यद्र. ।

c) संदिग्धः पा. । उप. <√तम् यद्र. ।

d) सस्व. एण्टि. द्र. । उप. √तम्+एरुः प्र. उसं. (पा ३, ३, १) ।

e) उप. <√तु यद्र. । शेषं नापू. द्र. ।

f) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १०२) । उप. यद्र. ।

g) 'यथा सूरौ मिहम् अति यथा स्यात्तथा निस्तनुयात् तथा वयमपि विघ्नान् अति यथा स्यात्तथा निस्तनुयाम' इति मन्त्रस्वारस्ये कप्र. द्र. । यद्वा 'यथा सूरः अति (तराम्) मिहं निस्तनुयात्तथा वयमपि विघ्नान् अति (तरां) निस्तनुयाम' इत्यर्थे अव्य. किवे. द्र. । एवं चान्वये सुलभे सत्यर्वाचाम् अतिनिष्ठतन्पुः इति ध्रुप-सृष्टावपलक्षणस्वरायामाग्रहोऽप्रशस्तः द्र. (तु. GW.MW.) एवं निसु/तन् > निष्ठतन्पु इति यद्र. ।

h) यत्तु GW. पूर्वोणाख्यातेन गतित्वेन योगमैच्छत् तन्मन्दमिव भवति । अतिविराजनाऽऽत्मिकया पिरडी-भूतया क्रिययाऽग्नेः कर्तृतया संबन्धे संभवत्यपि स्त्रिधां कर्माभुभूषितानां तयाऽकर्मिकया क्रियया संबन्धस्याऽसंभाव्यमानत्वात् तदंशेनाऽतिक्रमणमात्रेण तत्संबन्धस्य स्फुटत्वाच्च । अतः कप्र. योग इत्येव साधीयो भवति । तेन कर्तृकर्मणोर् उक्तसंबन्धयोर् यथायथं सुसाधत्वात् ।

i) 'अति...अभिस्मृति' इति ध्रुपसृष्टो योग इति सा. । तच्च । अतेश्चाऽभेदोभयोरपि पृथगन्वयसौलभ्यात् तच्चात्व एव च श्रुतिस्वारस्यप्रतीतेः । षत्वाऽभावोऽभेरुपसर्गेत-रत्वे ज्ञापको भवेदित्युक्तचरम् ।

j) विश्वपार्थिवपदार्थातिक्रमणकर्तृ रयेर् दाशनक्रियाया न त्वतिदाशनक्रियायाः कर्मभावो विवक्षितो भवति । अतो नान्येषामुपसृष्टक्रियाभिप्रायोऽत्र चरितार्थयितुं शक्येत ।

k) अत्रोत्तराऽऽख्यातेनोपसर्गतया योगं यत् सा. अन्ये चाहुस्तत्र । तथात्वे गतिद्वये प्रथमगतिनिघातेन भाव्यम् । लक्षणैः लक्ष्यानुविधायिना भाव्यमिति कृत्वोक्तलक्षणस्य काचित्कोऽपवादोऽप्यनुज्ञेय इति चेत् । सत्यं, गत्यन्तराऽभावे यथोक्तं तथैव कर्तव्यम् । इह त्वन्वयस्याऽपरस्य सुलभत्वादपार्थस्तादृशः प्रयासः स्यात् । कोऽसावपरोऽन्वय इति चेद्, उच्यते । अतिर् अत्र कप्र. । 'मानुषाणां जनिम (=जनिमानि) अति अतिक्रम्य यथा स्यात् तथा (किवि.) इन्द्रो मज्मनाऽमर्त्येन च नाक्का (अन्यत्र देवानां जनिमस् इत्यर्थः) प्रसखे प्रसृतो बभूव' इत्याकार-केऽन्वयेऽतिक्रमणात्मकमर्थमतिरिच्याऽन्यत्र प्रसरणाऽऽत्मकस्याप्यर्थस्य सद्भाव-विशेषः द्र. ।

l) 'अति...वनुष्यति' इत्येवं गतित्वमुष्टः सा. न्व वें. च (वैतु. PW. प्रभृ.) ।

m) यदत्र सा. तमनुसर्त्तारश्च प्राचोऽथार्वाचः 'अति-दासत्' इत्युपसृष्टां क्रियामाहुस्तत्र । ज्ञायोमेरासंज्ञस्य दानस्तुतावेतच् छाव्यते यथाऽन्यकर्तृक-दानमात्रमतिक्रम्य तत्कर्तृकं दानं प्रवर्तत इति । 'अन्यान्' इति कर्म-पदमतिक्रमणक्रियाया विषयतामापनुमर्हति न त्वतिदान-क्रियायाः । आसन्नो ह्यन्यान् सकलान् दातुनतिक्रम्य ततो-ऽन्येभ्यो दानपात्रेभ्य एव ददाति । अनया विधया सत्य-प्यत्रातिदानस्य प्रासन्निकत्वे तस्य सामान्याश्रुतेश्च तदव-यवभूताया अतिक्रमण-क्रियायाः कर्मपदस्य विस्पष्टभुतेश्च पूर्वपदीभाववशाद् गौणीभूतादतिक्रमणार्थात् कर्मप्रवच-नीयतया प्रयोगोऽतैर् मुख्य एवातिक्रमणार्थः साधीयानि प्रतिभाति ।

n) 'विद्वा' इति द्वितीय-पादस्थं पदम् 'एतानि' इत्यनेन प्रथमपादस्थेन पदेन सामानाधिकरण्येन निनीषुः सा. अति=अतिशयित इत्येवं व्याचष्टे । तदक्षरं भवति । अतेश्च तत्सजातीयानामपरेषां च शब्दानां यथास्वं विशेषणतया प्रयोगानर्हत्वात् । यदपि GW. 'अतिभृण्वे' इति योगमाह तदप्यपलक्षणं भवति । यद्युयोगे तिङ्-

२४, २^६; ६२, २^७; ९, ८, ५;
१५, ६; १७, ५; ६३, ४^८; ८६,
३१^९; ४७^{१०}; १०, ३३, ९;
४४, १^१; ७५, १; ७७, २;
८६, २; ९३, ६; १२६, ४; ५^१;
६^१; ७; खि २, १४, ९; ५, ७, ३;

७, ३, १; १०, १; मा १०,
१७; का ११, ६, १; तै १,
८, ११, १; १४, २; २, २,
९, २^६; १०, २; ४, १२, ४^{११};
५^{११}; ७^{११}; ५, ४, ४^{११}; १२, ३^१;
४, २, ११, १^१; ५, १, ५, ५^१;

१०, ३^१; ७, २, ३; ६, १^१; १^१७,
२, ७, ४; ५; मै १, ८, ६^१;
२, ५, १^१; ६, ११; ३,
२, ५; ५, १; ४, ४, ५; ६,
८^१; १२, ४^१; १३, ८; काठ
१०, १०; १२, ५; १५, ७;

निघाताभावे (पा ८, १, ६६) 'तिङ्गि चोदात्तवति' (पा ८, १, ७१) इति गतित्वे सत्य् अतिना निहतेन हि भाव्यम् । तर्हि काऽत्र गतिरिति चेत् । उक्तपूर्वेति । कासाविति । विश्वा (=विश्वानि) अति (=अतिशयितो यथा स्यात् तथा) इत्येवमेतद् अबान्तरवाक्यं सत् क्विवि. भवेदिति । इन्द्रस्य विश्वातिशयित्वश्रावणे मन्त्रस्य स्वारस्यात् तस्य च प्रकारान्तरेण दुःसाधत्वाद् गतीयितुमिष्टस्याऽत्तेऽद गतीतरत्वं विरह्य गत्यन्तराऽभाव इति यावत् ।

*) 'अति...दाशसि' इत्युपसर्गभावमपरे वदन्ति । तथात्वे मघोनामतिदाशनकर्मताऽऽपद्येत । न चेष्टाऽऽपतिरिति वाच्यम् । अन्यथात्वान् । तथाहि मघवान इह दाशन-कर्तृतया न तु दाशन-सम्प्रदानतया श्राव्यन्ते । किन्तत् इत्युच्यते । तत् एतदेवाऽऽगच्छति यदत्र सर्वेषामिन्द्रभिन्नानां दातृणामपेक्षेयन्द्रस्य दानं गरीय इत्येतदर्थस्य विवक्षितत्वात् तेषां सर्वेषामिन्द्रभिन्नानां दातृणामतिक्रमणक्रियाया एव न तु पराभिप्रेताऽतिदाशनक्रियायाः कर्मता स्यादिति । तेन चाऽत्तेः प्राधान्येन निर्देशस्याऽपेक्षितत्वाद् गतित्वेनोपसर्जनीभावो नाऽऽदरणीय इति तत्त्वं द्र. ।

५) सा. वर्णकद्वयेन व्याचक्षाणः प्रथमे वर्णकेऽति गतिमाह । तच्च । तथात्वे हि गतेर्गतौ निघातोऽभविष्यत् (पा ८, १, ७०) । अपरं च । प्रवर्धनं नामाऽकर्मिका क्रिया भवति । तत्कर्तुः श्रुतिगोचरकर्मभूतपदार्थान्तराऽतिक्रमण-कर्तुश्च समानत्वेऽप्युक्तपदार्थान्तरजातस्याऽतिवर्धनक्रियायाः कर्मभावस्याऽनभिप्रेतत्वाद् उपसर्गबलेनाऽकर्मकाऽऽख्यातस्य सकर्मकत्वं स्याद् इत्यपि वक्तुमसुलभं द्र. । अतोऽत्तेः कप्र. अन्ये तस्यार्थेन तत्कर्मीभूतपदार्थं संपिण्डीभाव्य क्विवि. वाक्येऽन्वये द्र. । अनया दिशैव G.W. अप्यत्र गतित्वमुशन्नुपेक्ष्यः । एवंविधासु गतिद्वयाभासवतीषु श्रुतिषु सर्वत्रैवमेवाऽऽत्त्याद्यः कप्र. गति-प्रतिरूपकमात्राः सस्वराश्च भवेयुरिति यथायथं न्यायसामान्यं चरितार्थयितव्यम् इति दिक् ।

८) 'अभि' इतीव सा. पपाठेति सम्भाव्यते ।

९) पवित्राऽतिक्रमणस्य प्रयागे कारणतामुपेक्षुषो मुख्य-

त्वेन समर्पणमुचितमिति कृत्वाऽपेक्षितार्थवचनः कप्र. द्र. । गतित्वेन समस्तक्रियाज्ञतामस्य प्रतिपिपादयिषुस्ततोऽतिक्रमणस्य प्राधान्येन संप्रत्ययं च तिरोदिधापयिषुः सा. चिन्त्यः । यथाकथमपि गतित्वपक्षेऽभ्युपगम्यमानेऽपि 'प्राप्त्येति' इत्येवं व्याचक्षाणोऽसौ विपर्यस्त-पदक्रमः द्र. । सोमकर्तृकस्य प्रयाणस्य पवित्राऽतिक्रमणाऽनुवर्तित्व-स्वाभाव्याद् 'अतिप्रैति' इत्येवं वक्तुमुचितत्वादिति दिक् ।

६) नापूटिदि. यनि. न्याय्यत्वे सिद्धे गतिर्वा कप्र. वेत्यत्र चिन्त्यत्वमापन्नः सा. । यच्च स्व-व्याख्यान इह 'प्र' इत्युपसर्गस्य समावेशमेव न करोति तत् प्रत्यसौ भूयश्चोऽ इति विशेषस्तु द्र. ।

७) 'अति (=अत्यन्तम्)...प्रत्वक्षाणः' इत्येवं पृथग् अव्ययं स्यादित्येकः कल्पः । 'अति(क्रामंश्च)...प्रत्वक्षाणश्च' इत्यर्थाऽनुगमाद् अति-प्र/त्वक्ष इति द्वयसृष्टिः स्यादिति द्वितीयः कल्पः । 'विश्वा सुहांसि...प्रत्वक्षाणः (तान्य्) अति (क्रम्य) आयातु' इत्येवम् अति-भा/या इत्येषा द्वयसृष्टिः स्यादिति तृतीयः कल्पः । तदेवं भूयमाणपद-संभावितविकल्प-मुभिन्ने यत् सा. अति (-गच्छतीति शेषः) इत्याक्षेपान्तरं बाह्यमुदैक्षत, तद् अन्यथा-सिद्धं मन्त्रस्वारस्यविरुद्धं च द्र. ।

८) अत्यन्तं वाऽतिक्रमणं वा यथा स्यात्तथेति प्र/युजेर विशेषणतायामव्ययतया प्रयोगः द्र. । परकृता-ऽभिचाराऽपेक्षया चाऽयं कप्र. अस्ति । तस्य च कर्मणो गम्यत्वाद् अतेर अव्ययत्वं न तु कर्मप्रवचनीयत्वमुक्तं भवतीति विवेकः द्र. ।

९) तु. मै २, ४, ३^१ इत्यत्र समानप्रकरणे 'अति' इति 'प्र' इति चोपसर्गद्वययुक्तमुत्तरमाख्यातं श्रावितं भवति । अत एव तत्र प्रथमो गतिर्निहतः (तु. पा ८, १, ७०) । एवं तु. प्र/यम् → यच्छ इत्यत्र सस्थ. टि. ।

१०) अन्याऽतिक्रमणे वृत्तेर्मुख्यत्वात् कप्र. भवति । गतित्वेन संबन्धमिच्छुर भा. यदत्र /मिद् = /मिद् इती वाभिऽप्रैति तद् भ्रान्तमिव द्र. ।

११) 'अति-दीयन्ते' इति यदत्रोपसृष्टा क्रियेति केषांचिदभिप्रायो भवति । तच्च । परिधिस्थानीय-मरुत्वतीयाऽति-

१९, ३१; १०^२; १३; २०,
१४^१; क १३०, १; ८^२;
४८, ४; तौ १, १००;
२, ५३२; तौ १, ११, ४;
३, ४१, ८; शौ ४, ३४,
४; ८, ५, ९; १८, १,
३८^३; १२०, ९४, १^४; १०७,
१३; १२६, २; १२७, ७६;
पै ४, २७, ६^२; ५, ३१, ६^२;
१३९, ४; ५^२; ६^२; ७; ६, २२,
४; १५^२; २०; १३, ५, १४;
१६, २७, ९.

अति/— ऋ ६, ६१, ९^८.

अति/काश्

अ(ति>)ती-काश्^०—शाः तै ६,
१, १, ४; पै ४, ४०, ३; -शात्
तै १, २, २, २; मै १, २, २;
काठ २, ३; क १, १५; -शान्
तै ६, १, १, ११.

अति-कु(कृ)व्व^१—व्वम् मा ३०,
२२; का ३४, ४, ४.

अति/कृ, अतिकरोति तै ६, ६, २,
११; †अति^२...व्वम्>मा ऋ
१०, १२, ५; शौ १८, १,

३३.

†अतिकृत्वम्^३ पै १, ५५, ४.

अति-कृश^४—शम् मा ३०, २२;
का ३४, ४, ४.

अति-कृष्ण^५—ष्णम् मा ३०, २२;
का ३४, ४, ४.

अति/क्रम>क्राम्, †अतिक्रामति
तै ७, २, ७, १; मै १, ५, ११; ३,
८, १; ४, १, १४; काठ ६, ४, ८, ८;
३०, ३; क ४, ३; ७, २; ४६,
६; †अति...क्रामति तै २, ४,
१, ४; काठ ७, ९; १०, ७; क ५,
८; अतिक्रामामि पै ९, २२,
२६; अति...क्रामामि तै ३, ५,
३, १; अति...क्राम शौ २,
११, १-५; पै १, ५७, ५;
†अत्यक्रामत् तै ६, २, ४, २;
मै ३, ८, ३; काठ ८, ५; २५,
२; क ७, १; ३८, ५; †अति...
अक्रामत् काठ ६, ६; क ४, ५;
अति...क्रामेत् मै १, ६, ८;
अतिक्रामेम् ऋ १, १०५, ६.
अत्यक्रमीत् ऋ ९, ६९, ४; खि
४, ९, ४; तै ५, ७, २४, १; ६,

२, ४, २१; काठ २५, २१; क
३८, ५१; †कौ २, ७२२; †जै
३, ५९, १४; अति...अक्रमीत्
ऋ ९, ४५, ४; †मै १, ६, ७;
१०, १७; †अति...अक्रमुः
ऋ १०, ९७, १०; मा १२, ८४;
का १३, ६, १०; तै ४, २, ६,
३; मै २, ७, १३; ४, १४, ६^१;
काठ १६, १३; क २५, ४;
पै ११, ६, ११; अतिक्रमिष्टम्
ऋ १, १८२, ३.

अति-क्रमे^२ ऋ १, १०५, १६.

†अति-क्रम्य^३ तै ६, २, ३, ३; मै १,
१०, १८; ३, ८, १; काठ २५,
१; ३६, १२; क ३८, ४; पै
१४, ३, २७६. [०क्रम्य अन^४]
१†अति-क्रान्त^५—न्तः काठ ७, ९;
१०, ७; २०, ६^२; २१, २; ४^२,
२२, १०^२; ३१, ११; क ३१, ८^२;
१७; १९^२; ३५, ४^२; ४७, ११;
—न्ताः काठ २१, ४; क ३१,
१९.

२अति-क्रान्त^६—न्तः खि २,
१४, ५.

क्रमणार्थस्य प्रसङ्ग विवक्षितत्वात् । तथाविधा च विवक्षा
प्राधान्येन कप्र. एवातेर निर्दिष्टौ सुसाधा द्र. ।
इहाऽतिक्रमणक्रियाया विषयस्य दानकर्तृसम्प्रदानोभय-
विलक्षणतयाऽतिक्रान्तभावसमर्पणद्वारा क्विवि. अन्वये द्र. ।

^१) ऋ ८, २४, २ गटि. द्र. ।

^२) ऋ १०, ४४, १ गटि. द्र. ।

^३) सुपा. ? इति चिह्नं नापेक्ष्यते । अतेः पृतन्यतः इति
पदेन कप्र. अन्वयस्य सुसंगतत्वात् । न च अतीहि इति
शोधः सुवचो वाच्यः । ब्रह्मराजन्यवच्छ्रैः सभापदा-
भिप्रेताभिर्विद्भिश्चाऽभिवृद्धिमात्रस्य समानसाध्यतया
सुसंगतेरित्यर्थः ।

^४) अर्थतः √नी इत्यस्य वा √भावि इत्यस्य वा
समुचितस्य क्रियार्थस्याऽऽक्षेपः सुलभः द्र. ।

^५) गस. उप. वज्रन्ते कृति आधादि-स्वरः पूष. च
दीर्घः (यक्र. पा ६, १, १४४; ३, १२३) ।

^६) मा. ह्रस्वः, कप्र. दीर्घ इति विवेकः द्र. । प्रास.

अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) ।

^७) 'व्रतम्' इत्येतेन पदेनैकपथमिच्छन् सा. स्वरे चोद्यो
भवेत् ।

^८) विकृतः पा. । 'इत् किल स्वम्' इत्याकारकस्य मूलतः
पदत्रयस्य सतोऽयं विकारः स्यात् तु. शौ १, ३४, ४ ।

^९) प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^{१०}) गस. केनन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, १३९) ।

^{११}) गस. वयबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^{१२}) प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) । इह पूष.
प्रादित्वेऽपि नोपसर्गत्वम् । उप. वर्तिन्या क्रियाया साक्षात्
सम्बन्धाभावात् । अत एव 'गतिरनन्तरः' (पा ६, २, ४९)
इति न प्रवर्तते । अत्र उप. कर्तरि कः । 'एनम्' इति
पदं च 'पूर्वः' इत्यनेनान्वितं द्र. इति दिक् । (तु. त. एव
'अस्य पश्चाद्' इति 'एनेन संवद्' इति च) ।

^{१३}) गस. उप. कर्तरि कः । प्रवृद्धादित्वादन्तोदात्तः
(पा ६, २, १४७) ।

अति-क्रामत् ^a —मन्तः शौ १२, २, २८; २९; -॥मन्तम् काठ ८, ५; क ७, १.	१३; शौ २०, ५७, ३; ६८, ३; अतिख्यतम् ऋ ८, २२, १४; ७३, १५.	८, १ ^३ ; २ ^३ ; ७, ५, १, ६; मै ११, ९; ४, ७, ३ ^३ ; काठ १४, ९; २९, ७ ^३ ; ३०, ५; ७; ३३, ४ ^३ ; क ४ ^५ , ८ ^३ ; -द्याणाम् तै ६, ६, ८, १; -द्यान् काठ ३०, ७.
अतिक्रामन्ती ^b —न्ती खि ५, २२, ७; शौ २०, १३६, ६.	अति/गा, अति...जिगति ^c ऋ ९, १४, ६.	॥अतिग्राह-स्व ^d —स्वम् तै ६, ६, ८, १.
अति/कुञ्ज ^e —अति-कुष्ट ^f —ष्टाय मा ३०, २ ^५ ; का ३४, १, ५.	अतिगेष्म पै ५, ६, ८; अत्य-गात् मा २८, १२; का ३०, २, १; अति...अगात् काठ ३६, ११; अति...गाः तै ३, २, ५, ४; अति...अगाम् मा ५, ४२; का ५, १०, २; तै १, ३, ५, १; ६, ३, ३, १; मै १, २, १४; ३, ९, २; काठ ३, २; २६, ३; क २, ९.	अति-घातम्, अति-ज्य- अति- /हन द.
अति/क्षाम ^g —क्षामि ^h , अति... क्षामत् शौ ७, ६५, १.	अति/गाह, अतिगाहते ऋ ९, ६७, २०; ८६, २६; काठ २३, ६ ^३ ; अतिगाहेत काठ २३, ६; †अति-गाहेमहि ऋ २, [७, ३: (३, २७, ३)]; काठ ३५, १२; क ४८, १२.	अति/चर, अति...चरति मै ४, २, १; अति ⁱ (चर) ^k ; (अति)... चर पै ३, ३३, ६; ॥अत्य-चरन् काठ ८, ७ ^५ ; १३, २; क ७, ४ ^५ ; अति...अचरन् मै १, १०, १०; काठ ३६, ५.
अति/क्षर, अतिक्षरन्ति ऋ ५, ६६, ५; अत्यक्षरत् मै २, ५, ७ ^५ ; अत्यक्षरन् ऋ ९, ६३, १५; अति...अक्षाः ^l ऋ ९, ४३ ५.	अति/गुर, अति...जुगुर्यात् ऋ १, १७३, २.	अति-चर(त् ^m →)न्ती ⁿ —न्तीः मै १, १०, १; काठ १३, २; ३६, ५.
अति-क्षि(प्र→)प्रा ^o —प्रा तै २, १, १, ११.	?अ-तिग्म ^p —ग्मम् पै ५, २७, २.	॥अति-चरितवै ^q मै १, १०, १; काठ ३६, ५.
अति/खन्—अति-खा (त→)ता ^r —ता तै २, ६, ४, २१.	अति/ग्रह ^s —अति-ग्राह ^t —ग्राः काठ ३३, ४ ^३ ; -द्याः तै ४, ७, ७, २; ६, ६, १३९.)	अति/चित्<चिति, अति...चित्- येम ऋ ४, ३६, ९; अति... चितयेम ऋ २, २, १०.
॥अति-खे(य→)या—या काठ २५, ४; क ३९, १.	अति/गुर, अति...जुगुर्यात् ऋ १, १७३, २.	अति/चृत्, अतिचृतामसि शौ ५, २८, १२; पै २, ५९, ११.
अति/ख्या, अत्यख्यत् शौ १०, १०, १५; पै १६, १०८, ५; †अतिख्यः ऋ १, ४, ३; ८, ६५, ९; कौ २, ४३९; जै ३, ३३,	अति/गुर, अति...जुगुर्यात् ऋ १, १७३, २.	

^a) गस.शत्रन्त-कृद्-उपप्रस्व.(पा६, १, १८६; २, १३९.)।

^b) क्षियां क्षीपः पिप्वाभिधाते स्वरेऽविशेषः। यत्तु खि. मुपा. गतिस्वरो भवति तच् चिन्त्यम्। 'गतिकारक' (पा ६, २, १३९) इति स्वरेण तद्-बाधात्।

^c) कर्मणि कान्तेऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४६)।

^d) 'अति' पृथग् अभ्य. इति /क्षे→क्षाम-→/क्षामि इति च सा. अभिप्रेयात्। तद् यद्।

^e) सा. गतिमनादायेव व्याचष्टे। तद् विस्मृतेरेव स्यात्।

^f) प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. यद्।

^g) 'गब्धा' इति संनिहितसुलभं कर्म परित्यज्य 'अंशुम्' इत्यध्याहरन् सा. चिन्त्यः।

^h) संदिग्धस्थलावयवभूतः पा. चिन्त्यः द्र.। यमु. वा स्वाद् 'अति-ग्मम्' इति वा स्यात् किमप्यन्वद् वा।

ⁱ) गस. शत्रन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १८५; २,

१३९)।

^j) भावे स्वः प्रत्ययस्तत्-स्वरश्च (पा ५, १, ११६)।

^k) पूर्वार्धगतैर् निहादिभिश्चतुर्भिर् अतिचरणविषयी-भावयितुमिष्टैरन्वयार्थं 'चर' इति चतुर् अतिना योजयित्वा पाठ्यम्। तदनु तृतीये पादे 'दुरिता' इत्येतदनिष्टसा-मान्यवचनं भवति। तेन पूर्ववद् अन्वयसिद्धये पूर्वार्धं श्रावितः अतिः पुनरत्र 'चर' इत्यनेन योजयित्वा पाठ्यो भवतीति दिक्। (तु. अति/तृ>...तर मै २, १२, ५; ...तर काठ १८, १६; इति च अति/सह>...सहस्व तै ४, १, ७, ३; ...सहस्व मा २७, ६; का २९, १, ६; इति च यत्रैतत्-समानोऽन्वयः द्र.)।

^l) क्षियां क्षीपः पिप्वाभिधाते स्वरेऽविशेषः।

^m) तवै-प्रत्ययान्तस्याऽन्तोदात्तोऽनन्तरस्व गतेश्च प्रस्व. (पा ६, २, ५१)।

अति-च-छन्दस्^a - १^b न्दः^c काठ ३८,
१०; -न्दसम् मा २८, ३४; का
३०, ३, ११; तै ५, ३, ८, ३^d;
मै ३, ९, ८^e; काठ २६, ९^f;
क ४१, ७^g; -न्दसा मा २८,
४५; का ३०, ४, ११; १^h तै ५,
२, १, ५; २, २; ६, १, ६, ४ⁱ;
१^j मै ३, ७, ४; ४, ८, ५;
१^k काठ २४, ५; २६, ४; १^l क
३७, ६; ४१, २; -न्दसे मा
२४, १३; का २६, ३, ३;
-न्दाः मा २१, २२; का २३,
२, ११; १^m तै ४, ४, १२, ४;
५, २, १, ५; २, २; ३, ८,
३ⁿ; ६, १, ९, ४^o; मै ३, ७,
४^p; ११, ११; १६, ४; ४, ८,
५^q; काठ २२, १४; २४, ५;
क ३७, ६^r.
आतिच्छन्दस्^s - साय तै ७, ५, १४,
१; मै ३, १५, १०; काठ ४५, १०.

अति/जन
अति-जन^t - नम् मै ४, ४, ९; १०.
अति/जि, अत्यजैषीत् शौ १४,
२, ७४.
अति/जीव
अति-जीव^u - वः शौ ८, २, २६;
पै १६, ५, ६.
अति-जी(व्य→)व्या- -व्याः
पै १६, ५, ८.
अति/ज्या>जि, अति...जिनाति
मै १, ८, ७^v.
अति/तप्, अत्यतपस् शौ १३, २,
४०; अतितपः शौ १८, २, ३६.
अति/तृद्, अत्यतृणत्^w शौ १९,
३२, ४; पै १२, ४, ४.
अति^x...ततर्द शौ ७, ४१, १.
अति-तृण^y - णम् मा ३६, २;
का ३६, १, २.
अति/तृ
अति/तर, अतितरति पै २,

२७, २; १^z अति...तरामसि ऋ
७, ३२, २७; कौ २, ८०७;
जै ४, ३०, ७; शौ २०, ७९,
२; १^{aa} अतितरः^{aa} पै ५, २१, ४;
अति...तरम्तु पै १६, ५१, ६;
अतितर पै २, ८६, ३; ५; अति^{ab}
(तर); (अति)...तर^{ab} मै २, १२, ५;
अति^{ac} (तर); (अति)...तर^{ac} काठ
१८, १६^{ac}; क२९, ४; शौ २, ६, ५;
अति^{ad} तर पै २, ८९, २; अतितराणि
शौ ४, ३५, १-६; अति...अततरन्
शौ ४, ३५, २; १^{ae} अति...तरेम
ऋ ३, २७, ३; तै १, २, २, २;
मै ४, ११, २; १^{af} अति...तरेम
ऋ ८, ४२, ३; मै १, २, २; काठ
४०, १४; क१, १५; जै ४, १, ९.
अति/तर्द(तना.), अतितरुष्व
पै २, ८६, १.
अति/तत्, अतिततति^{ag} शौ
१९, ३६, २.

^a) प्रास. अव्यय-पूषप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^b) शास्त्रान्तरेषु सर्वत्र काठ. अप्यन्यत्र सर्वत्राऽङ्गीकृत-
दर्शनाद् इहत्यः सुपा. चिन्त्यो भवति (तु. नाउउ.
रु.)।

^c) इदमर्थे अण् (पा ४, ३, १२०)। प्रत्ययस्वरः।

^d) गम. उप. भावे घञ्। थाथादि-स्वरो वृद्धय-
भावश्च (पा ६, २, १४४; ७, ३, ३५)। यद्वा प्रास. उप.
जन- इति निष्पन्नः शब्दः। तथात्वे 'अतेर्धातुलोपे'
(पावा ६, २, १११) इत्यन्तोदात्तः।

^e) समासार्थे स्वरार्थे च तु. अति-जन- इत्यत्रत्यं टि.
उप. कर्तर्य अच् प्र. इति विशेषस्तु द्र.।

^f) 'अत्यतृणः' इति सा. पपाठ।

^g) कर्मणि केऽनन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४९)।

^h) 'तत्तमन् कामयालोऽसोऽतितरो मरुन्मभि' इत्येवं
मूलतः सत उत्तरार्धस्य विकारमात्रं सुपा. नितरां
शोच-सपिच इति संभाव्येत (तु. नापूमं. चरमः पादः;
काम्यालोरो, मरुज- इत्यत्रत्ये टि. च)। एस्थि.
अक्षर-इत्येनोन् इव भवन् पादोऽपि सुपरः द्र.।

ⁱ) कमु. शक्त्यामेवेन स्वरभेदः सुवचः। तथाहि, मै.
आख्यातं सस्वरं भवति। शौ. च तदेव निहृतमिति

विवेकः। शौ. अपि निघात एकेषां मूलकोशान्ममभिमतो
नैकेषामित्यपरो विवेकः। तदत्र कतरे कतरोपपत्तिरिति
विचारः। 'हि च' (पा ८, १, ३४) इति हिना योगे
तिङ्छन्तं न निहन्त्येति मै. निघाताभावे पूर्वोपपत्तिः।
पूर्वसूत्राद् 'अप्रातिलोम्ये' इत्यस्यानुवृत्तेर् अत्र हेरु अव-
धारणार्थत्वात् तस्य च प्रातिलोम्य-भिन्नत्वाद् हि-योगे न
निघात इति यावत्। अथ विश्व-दुरिताऽतितरणार्थमुद्यो-
ज्यमानत्वाद् अग्नेस्तेन तद्वर्जितं कर्माऽमर्ष-विशेषयुक्ते-
नैव क्रियेततरामिति अत्राऽमर्षवचन इति कृत्वा प्राति-
लोम्य-विषयस्य सङ्गावादत्र पूर्वोक्तस्य सूत्रस्य प्रत्युदा-
हरणविषयता द्र.। असावेव चाऽपरोपपत्तिः शौ. पाक्षिके
निघाते वाच्येति दिक्। (तु. 'अति/चद' > 'चर' इति द्र.)।

^j) SIM. अति कप्र. आह। तच् चिन्त्यम्।
पूर्वार्धे निहादीनां पार्थक्येन निर्दिष्टानामुत्तरार्धे सामा-
न्येन तस्या एवाऽतितरणक्रियाया विषयीभावयितव्यत्वेन
विहवा दुरिता इत्येवं श्रावितत्वात् सैवोपसृष्टा क्रियाऽ-
वश्यमत्र पुनरुपादेयेति तत्त्वम्। अनुपसृष्टस्य/तृ
इत्यस्याऽभीष्टाऽतितरणार्थेऽशक्तत्वादिति भावः।

^k) इलुब्ध क्षब्धेति विकरणद्वयमाह सा.। तदपेक्षया
लेट्य अडागमः सुवचतरः द्र.।

अति/तुर, अति...तुतुर्याम
क ५, ४५, ११.
अति...तारिषत् क ८, १९,
१४; अति...अतारीत् शौ १३,
२, ३४; २०, १०७, १३;
अति...अतारिम ऋ ८, १३,
२१.
अति/तारि, अति...तारयति
खि ४, २, ८.
अति-तर- -रः पै २, ८९, १; ३; ५.
अति-तार्य- -र्या^१ -र्याः शौ ८,
२, २७.
अति-तितिवि- -वांसः ऋ १,
३६, ७.
अतिथि- -पति-, अतिथिन्-
/अत् द.
अति/दृष्ट^२, अतिधक्^३ क [२, ११,
२१; १५, १०; १६, ९; १७,

९; १८, ९; १९, ९; २०, ९];
अतिधक्कम् क १, १८३, ४.
अति/दम्भ, इभ
अति-दम्भ- -भन्^४
अतिदम्भ- -भः पै १६,
७२, ५.
अति/दस् > दासि, अतिदासय
पै १६, १४६, २४.
अति/दह, अत्यदहत तै ५, २,
५, २; १०, ३.
अतिधक्ष्यति तै ५, ५, २, ४;
अतिधक्ष्यति मै ३, २, ४; ६;
८; काठ ८, २; क ६, ७;
अति...धक्ष्यति तै ५, ५, २,
३; मै १, ६, ३; अतिधाक्
तै १, १, ८, १.
अति-दहमा(न->)ना^५ -ना तै ५,
५, २, ३.

अति-दाह- -हात् तै ५, २, ५,
२; १०, २; काठ २०, ३; ९;
क ३१, ५; ११. [दाह- अन^६]
अति/दा, अतिदष्टात्^७ मै ४, ६, ८१.
अति/दाश्^८
अति/दिक्
अति-दीवन्^९ -वा शौ ७, ५२,
६; २०, ८९, ९.
अति-दीव्य > द्या^{१०} ऋ १०, ४२, ९.
अति-दिश- -दिशः पै १६, ९९, ७.
अति-दीर्घ- -र्घम् मा ३०, २२;
का ३४, ४, ४.
अति-दुर- -रम् पै २, २४, १-५;
-रे काठ ८, १०; क ७, ६.
अति/दृष्ट
अति-दृष्ट- -भन्^{११}
अतिदभुत- अन^{१२}
अति/दु, अतिद्रव क १०, १४, १०;

^१) गस. कर्तर्य अच् प्र. (पा ३, १, १३४)।

^२) गस. ष्यदन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३६)।

^३) सख. नापु. द्र.। उप. लिटः कसुः। तरणेऽतिक-
मणार्थस्य स्वरूपत एव विद्यमानत्वात् तदर्थान्तिशय इह
गत्यर्थ इति कृत्वा सा. तमर्थमाह।

^४) अत्र प्रकरणे /दृष्ट (निष २, १४; या १, ९)
इति निर्देशोऽर्वाङ्गनाभियुक्तानुसारेण द्र.। /दृष्ट इतीमं
दानार्थं या. कल्पयाश्चकार। यत् तु तं निरनुस्वारतया सा.
पठन्निव मुद्रापितस्तत्र भाष्यकर्तुरनपराधः स्यात्। एवं
यद् या १, ७ इत्यत्र स्क. अपि तादृशमेव पाठमभिरो-
चयमान इव भवति तत्रापि तन्मुद्रणसंस्कृतुरेवापराधः
स्यात्।

^५) मपु१ इति प्राञ्चो या. प्रभृ., प्रपु१ इत्यर्वाङ्ग इति
विवेकः। प्रथमे कल्पे वाक्यचतुष्टयं मन्त्रस्योत्तरार्धे भवति।
उत्तरे कल्पे तु त्रिवाक्यीत्यपरोऽपि विवेकः सुलभः द्र.।

^६) प्रज्ञादित्वात् स्वार्थे अण् प्र. (पा ५, ४, ३८)।

^७) तु. शौ १२, ५, ५२ यत्र उपेतितगत्यन्तरपूर्वाऽऽख्या-
तश्रुतिर् भवति।

^८) कर्मणि ज्ञानजन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १८६;
२, १३९)।

^९) गस. वजन्ते कृति थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)।

^{१०}) अत्राऽतिक्रमणात्मकस्याऽत्यर्थस्य सामान्येन विव-

क्षितत्वाद् अतिक्रमणीयविशेषस्य गम्यमानत्वाद्
आख्यातार्थेन च पिरङ्गीभावेन प्रदर्शितत्वाद् अतएव गतिवत्
सुस्थमिव भवति। यत्रान्यथा तत्र नैवमित्यति इत्यस्य
/दा > दासत् इत्यस्य च कृते क ८, १, ३३ इटिद्र.।

^{११}) पराभिप्रायानुवादः द्र.। अति इति कप्र. यथा
भवति तथा ऋ ६, १६, २०; ८, २४, २; शौ १८, १,
३८ इत्यत्र टि. द्र.। एवं /दाश् > दाशसि इत्यस्य
कृते ऋ ८, २४, २; शौ १८, १, ३८ इटिद्र.। दाशत्
इत्येदर्थं च ऋ ६, १६, २० इटिद्र.।

^{१२}) प्रास. अव्ययपूपप्रस्व. (पा ६, २, २)। यत्त्विह
सा. गस. इति कृत्वा अति/दिक् इत्यतः कृत-प्रत्यय-
मुत्पादयेत्, तन्मन्दमिव भवेत्। तथात्वे हि गत्युत्तरकृत-
प्रस्व. भाष्यम् (पा ६, २, १३९)। यत्र खलु
गत्यर्थधात्वर्थयोः संपिण्डितयोरिव सतोर् नामीभावः
कृतोत्पिपादयिषितो भवति तत्रैव गस. गत्युत्तरकृत-
प्रस्व. च भवति। यत्र तावद् धात्वर्थमात्रस्य नामी-
भूतस्य सतः प्रार्थ्यविशेषैर् अनुरजनमिष्यते तत्र प्रास.
पूपप्रस्व. च द्र. इत्येवंप्रकारकः प्रतिपदं स्वरानुरोधात्
सुलभानुमानो विवेकः सर्वत्र सुधीभिर् यथायथमनुपंधेयः।
बाह्वचश्च पाप्मे. नाउदि. द्र.।

^{१३}) गस. ष्यदन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^{१४}) प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

शौ १०, ९, ८; ९; १८, २,
१११; पै १६, १३६, ८; ९.
अति-इव- -वात् काठ २७, ७.
[°इव-अन°]
अति-इव- -तः मा १९, ३; का
२१, १, ३; तै १, ८, २१, १०;
मै ३, ११, ७; काठ १२, ९;
शौ ६, ५१, १०; -तस्य काठ १०,
५. [°इव-अन°]

अति/धा

अति-हित- -तम् १०, १८१,
२; शौ ७, ५५, ३; १८, २, २६.

अति/धाव, †अति...धावति
१, २, २; कौ २, ६११;
जै ३, ४९, ५; अतिधावत शौ ५,

८, ४; पै ७, १८, ४.
अति/ध्वस्, अतिध्वस् १०, ८,
५५, ५; खि ३, ७, ५.

अति/निद् नेद, अतिनेदन्ति,
अति...नेदन्ति तै १, ६, ८,
१; मै १, ४, १०; काठ ३२,
७; अत्यनेदत् मै ३, १०, ४.

अति-नेद- अन°

अति/नी, †अतिनयति काठ २६,
२; क ४०, ५; अति...नयति
कौ १, ४२६; †अति...नयन्ति
१०, १२६, १; जै १, ४१, ८;
पै ५, ३९, १; अति...नयसि
१०, ४५, ६; अति...नयथ
१०, ६३, १३; अति...नयाति

शौ ३, ११, ३; २०, ९६, ८;
पै १, ६२, ३; अति...नय १,
४२, ७; १०, १३३, ६; अत्यनयन्
पै १४, १, ९; अति...अनयन्
मा १०, १; का ११, २, १; तै १,
८, ११, १; काठ १५, ६; अति...
अनयन् मै २, ६, ८; †अतिनयेत्
काठ ३५, १६; क ४८, १४.
अति...नेषत् तै ५, ७, २, ३; शौ
६, ११०, २; पै ५, ६, ६; †अति
...नेथ १०, १२६, २; पै ५,
३९, २; अत्यनेत्, अत्यनेषम्
मै १, ८, ७; †.

†अति-नीय° मै ३, ६, ६.

अति-नेतृ- -तारः १०,

*) गस.उप.भावे अप्। यथादि-स्वरः (पा६, २, १४४)।

*) कर्मणि निष्ठाया मनन्तरगतस्वरः (पा६, २, ४६)।

*) 'अति इतः' इति मुपा. पपा. च चिन्त्यौ। मा. तु समस्तमेवाह। सस्थ. अति-सुत- इति पाभे. यद्।

*) अत्रैकस्य चकारस्य लोपः। उत्तरत्र चन् इत्यत्र च इति न इति च पदद्वयं द्र। तथा च सति अतिध्वस् इत्यस्याः क्रियाया निघाताभावः (पा८, १, ६३)। ननु तत्र प्रथमायाः क्रियाया विषयः (पा८, १, ५९) प्रकृते चैकैवा-द्वितीया क्रियोपलभ्यत इति चेत्। सत्यम्। एका क्रियोपलभ्यतेऽपरा च गम्यते। चक्षुषा च संनृषे न (भवन्ति) इत्याक्षेपस्य सुलभत्वादित्यर्थः। तां गन्यमानां किल क्रियामपेक्ष्येयं प्रथमा क्रिया निष्प्रत्यूहं निघाताभाववती स्यादिति किमु वक्तव्यम्। ननु (पा८, १, ५७) इत्यत्रोत्तरवर्ति-चन-योगे तिष्ठो निघाताभावस्य शिष्टत्वात् कथमसौ सरलः पन्था नाभिरुचित इति चेत् चोदनायाः पुनः प्रसूतिस्तदुच्यते। प्रथमं तावच् चन् इत्यस्येह तिष्ठो नास्त्येव योगः। चक्षुषा इति पदेन तत्संबन्धस्वारस्यात्। अन्यच्च। गतिपूर्वश्चात्र तिष्ठो वर्णते तत्र चागतित्वविशेषणं प्रादायि। अतो नायं तच्छासनविषय इति संक्षेपः। अयं च धातुः श-विकरणो विकरणस्वरः पाणिनीयाच् शब्-विकरणाद् धातुस्वरान् भिन्नः द्र। कथं च नुमन्धो/ध्वस् इति वेद-संहिताभ्यो बाह्यो ब्राह्मणादि-बाह्यम-गोचर इत्यादिविषयो/ध्वस् इति द्र।

*) वृथिव्या उपरि नेतव्यमिति कृत्वा पूर्वस्मिन् वाक्ये अति/नी इति श्रूयते। यत् उत्तरे च वाक्येऽन्तरिक्षस्य

मध्यतो नेयमिति कृत्वा अपि/नी इति श्रूयत इत्येवं यथा-श्रुति विवेकः सुगमः द्र. (पैतु. उभयत्रोपरिभाव-वैशिष्ट्यो-भयनक्रियायास्तन्मात्रिकः पाभे. क ४०, ५; संटि. च)।

*) अङ्घ्रिनिमित्तभूताभिर देवा इन्द्रं तथा समर्थयन्ति यथासौ शत्रून् अतिगच्छतीत्यर्थस्य श्रुतिस्वारस्यसंगतेर उ. अन्यथावादित्वशङ्कया हेयः म. चाऽतेद् गतिवत् विस्प-ष्टमनुवदन् प्राह इति विवेकस्तद्वत्तद्विनीनां सुलभः स्यात्।

*) गस. ल्यबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा६, २, १३९)।

*) गस.उप.कर्तरि नृन्। कृद्-उपप्रस्व. (पा६, १, १९७; २, १३९)। देवा अस्मान् दुरितानि द्विषथातिक्रम्य नयन्त् इत्याकारकस्यान्वयस्य श्रुतिस्वारस्यसंवादितात् सुलभत्वं द्र। यत्तिवह सा. 'दुरिता' 'अस्मान् अतिनयन्तु' इत्याह। तत्र दुरितान्य अतिनयनस्य प्रधानं कर्मोता-स्मान् इत्येतदाकारकः सन्देहोपि जायेत। तत्र विपरीता प्रतीतिर्माभूद् दुरितान्येव प्रधानकर्मतयाऽतिनीयेरक्षि-त्यत्र तस्यैवोत्तरपाठस्य द्विष-विषयस्य विनिगमकत्वात्। यत्तु मन्त्रस्य पूर्वार्धे सा. नः इत्य् अस्मदः शसि रु. ष३ इत्येवं कल्पयाश्चकार तद् असमर्थत्वाद् हेयम्। न ह्येकं शब्दरूपं पूर्वार्धे षष्ठीरूपतयोत्तरार्धे च द्वितीया-रूपतयाऽनुगमयितुमुपलभ्येत। ननु भाष्यकर्तुस्तदाह-बलात्कारमनुमन्यमानस्यावश्यं केनापि हेतुविशेषेण भाव्यमिति चेत्। सत्यम्। अवश्यं तेन भाव्यम्। परं बुभूषतापि तेन सहेतुनैव भाव्यमित्यपि त्वावश्यकं द्र। यथा च नासौ सहेतुरित्यत्र तिर(स्>)रो/नी इत्य-स्यैतदेव स्थलं यद्।

११६, ६.

अति-नेनीयमान^a - नः ऋ ६,
४७, १६.अति/नु, नू > नाबि, अतिनावयेत्
तै ६, ३, ४, ४॥.

अति/नुद्

अति-मुत्त^b - तः शौ ८, ७, १५.अति/१पत्, †अति...पसिम^c ऋ
९, १०७, २०; कौ २, २७३;
जै ३, २३, ५.अति/पाति, अति...पातयस्व
खि ४, ५, २९.†अति/पद्, अतिपद्यते मै २, १, १०;
काठ १०, ५; अतिपद्येत् काठ
६, ८^३; १०, ५; क ४, ७^३.अति/पादि, अतिपादयति तै
२, २, २, १; ५, ४; अतिपाद-
यति मै २, १, १०; अतिपाद-
येत् तै २, २, २, १.अति-पचोस्(>)^d मै २, ४, ५.अति-पञ्च^e - ञे तै ६, ३, ४, ८.

[°न-अन°]

अति-पाद- - दात् काठ ३३, ६.

[°पाद-अन°]

अति-पाष्^f तै २, २, ५, ४.

अति/पद्, अतिपद्यति शौ ४, ५,

२; १३, १, ४५; पै ४, ६, २;

अतिपद्यन्ति शौ ४, १६, ४;

पै ५, ३२, २; †अति...पद्यसि

ऋ १, ९४, ७; पै १२, १, ७;

अतिपद्यामि शौ १८, २, ३२;

अतिपद्य^h पै ८, ११, ७.अति-पद्यⁱ - इयः पै १०, ६, ११;

-इयम् शौ ११, २, १७; पै १६,

१०५, ७.

अति-पद्यत् - इयन् पै ८, १९, १.

अति/पू, †अतिपवते तै ६, ५, ११,

४; †अतिपवते मै २, ४, १; काठ

१२, १०; †अति...पवते ऋ ९,

१०६, १३; कौ १, ५७६; जै

१, ५८, ११; ३, ५, ५; १२,

७; अति...पवाते ऋ ९, ९७,

४; †अति...पवताम् कौ १,

५३५; जै १, ५५, ३; †अति

...पवस्व ऋ ९, २, [१; ३६,

२]; कौ २, ३८७; जै ३, ३१, ७;

अतिपवेत् काठ १२, १०॥.

अत्यपविष्ट मै २, ३, ९॥; अति

...अपाविष्टः ऋ ९, ६०, २.

†अति-पवमान^k - नः ऋ ९,

३०, ४.

अति-पवित- -तस्य काठ १२, ९॥.

†अति-पुपुवान्^l - नम् मै २,

४, १.

अति-पू(←पु)रुष^m - वः पै १३, ३,

१४.

अति/पृ, †अतिपिप्रति ऋ ७, ६६,

५; कौ २, ७०२; जै ३, ४६,

८; अति...पिपृथ ऋ १०, ३५,

१४; अति...पिपृत्तु ऋ २, २७,

७; अति...पिपर्तन ऋ ८, १८,

१७.

अति...पर्वत् ऋ ३, २०,

४; ५, २५, ९; ७, ९७, ४;

१०, ६३, ६; खि ४, २, ७;

जै ४, २८, ४†; अति...पर्वत्

ऋ ८, ६७, २; १०, १८७,

[१-५]; खि ४, १४, १; ५, ४,

६ⁿ; ७^३; तै ४, २, ५, २; मै २,

७, १२; ३, २, ४॥; ४, १०, ६;

काठ १६, १२; १७, १६; १८†;

२१, १३†; क २५, ३; जै २,

७, २; ३^३; †३, ३२, १-३; शौ

†६, ३४, १-५; ७, ६५, १;

पै ५, २७, ८†; अति...पर्वत्

^a) यच्चि शानजन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३६)^b) कर्मणि ऋऽनन्तरगति-प्रस्व. (पा ६, २, ४९)।‘रदाभ्याम्’ (पा ८, २, ४२) इति धात्वन्तदकारस्य
निष्ठा-तकारस्य च नत्वप्राप्तौ ‘नुदविदोम्द-’ (पा ८, २,
५६) इति विकल्पः द्र.।^c) अतिक्रमण-विषयोऽपि सन् सूर्यस्तदतिक्रमणाऽनन्तरं
प्राप्तव्यात् सोमादभिन्न इतीव यत् सा. अभिप्रेति, तच्च।
अन्याऽतिक्रमणेनाऽन्यस्य प्राप्तेर्दर्शनात्। ननु नैव सा.
अति गतिमतिक्रमणे जग्राहेति चेत्, तर्हि तथाऽकुर्वन्तो नैव
शोभनं चकारेति वच्यः। अतिक्रमणार्थादन्यत्राऽत्तेर्गतिस्त्वे
प्रमाणाऽभावात्। न चैतदेव प्रमाणं भवेदिति वाच्यम्।
सूर्यमतिक्रम्य ततोऽपि परस्तात् पतनस्य संगततरत्वात् तेन
चाऽर्थान्तरस्याऽनपेक्षितत्वाद् अप्रामाणिकाऽर्षकल्पनाया
वैयर्थ्यात्। एवं नाऽत्र परः इत्येतत् सूर्यस्य विशेषणपदं
भवेत्तुमर्हत्। यथा च किञ्चि. एवैतद् भवेत्तथा यद्र.।^d) गस. तोसुजन्ते कृति ‘तादौ’ (पा ६, २, ५०) इति
पूपप्रस्व.। मूको. धातु-स्वरः पाभे. भवति। तच्चिन्त्यम्।^e) सस्व. १ अति-कान्त- इत्यत्राऽन्वेष्ट्यौ।^f) गस. स्यबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।^g) √परोः √स्पश् इत्यनेन √इश् इत्यनेन च
यादृशः संबन्धस्तदर्थं √पश् यद्र.।^h) सांशयिकं रू. द्र.। यनि. ‘ड’ इति पृथक् द्वेवो भवति।ⁱ) गस. उप. श-प्रत्ययः डसं.। कृद्-उपप्रस्व.
(यक. पा ३, १, १३७; ६, २, १३९)।^j) नापू. रू. बाहुचः पाभे. द्र.।^k) गस. शानजन्त-कृत्स्वरः प्रकृत्या (पा ६, २, १३९)।^l) गत्युत्तर-कानजन्त-कृत्स्वरः प्रकृत्या (पा ६, १,
१६३; २, १३९)।^m) ‘अत्वादयः’ (पांवा २, २, १८) इति प्राप्त. द्र.।ⁿ) ‘अति...स्वर्षत्’ इति कौ (४, ६; ७^३) पाभे. द्र.।

क १, १९, १; अति...पारिषत्
 ऋ १०, १६, ८^a; शौ २०, ३१,
 ३^f; अतिपर्वन् क ७, ४०, ४^b;
 अति...पर्वन् क ४, ३९, १;
 अतिपर्वः पै ४, २९, ८; †अति-
 पर्व ऋ १, १७, ८; शौ ४, ३३,
 ८; †अतिपर्वि ऋ ५, ३, ११; ४,
 ९^o; ७, २३, २; ८, १७, १५^d;
 ९, ७०, १०^o; शौ २०, १२, २;
 अति...पर्वि ऋ १, १७४, ९;
 ३, १५, ३; अ(अ)तिपर्वथः
 क ५, ७३, ८ⁱ; अति...पर्वथः
 क ८, २६, ५; अति...पर्वथ
 क ८, ८३, ३; †अति...पर्विष्ठाः
 ऋ १०, १२६, ३; पै ५, ३९, ३.
 अति/पारि, †अति...पारयाति

क ८, १६, [११; (६९, १४)];
 जै ४, ५, ४; शौ २०, ४६, २;
 अतिपारय क ९, ७०, ९; शौ
 १७, १, २५; २६; †अति...पा-
 रय क १, १७, ७; [१८९, २;
 १०, ५६, ७]; तै १, १, १४,
 ४; मै ४, १०, १; शौ ४, ३३,
 ७; १९, ५०, २; पै ४, २९, ७;
 १४, ४, १२; अति...पारयथ
 क २, ३४, १५; अत्यपीपरः
 शौ १७, १, २५; २६.
 अति-पारय^६-यः ऋ ६, ४७, ७.
 अति-प्र/कित्^७, प्र...अति...चेकिते
 क १, ५५, ३.
 अति-प्र/क्षर, अति...प्र...अक्षाः
 क ९, ६६, २८.

१॥ अति-प्र/च्यु, अतिप्रच्यवेत काठ
 ८, ८; क ७, २.
 ?अति-प्र/त्वक्ष
 †अति-प्रत्वक्ष^८-णः क १०, ४४, १.
 अति-प्र/दा, अति...प्रादाय मै १,
 १०, १८^१.
 अति-प्र/पृ, अति...प्र...पर्वि क [१
 १७४, ९^१; ६, २०, १२].
 अति-प्र/यम् > यच्छ^९, अतिप्राय-
 च्छत् मै २, ४, ३.
 अति-प्र/युज्, १॥ अतिप्रयुक्ते काठ
 १०, १; ३०, ३; क ४६, ६;
 अति...प्रयुक्ते मै २, १, ७^१;
 १॥ अति...प्रयुक्त तै ४, ३, ११,
 ४^१; मै २, १३, १०; काठ ३९,
 १०^१; अति...प्रायुक्त मै २, १, ७.

*) यद्द्योगे तिष्ठो निघाताभावः । सा. वें. च यद्
 अनुपसृष्टमाख्यातसम्बन्धं व्याचक्षाते तत्र संस्कार-च्यु-
 तिरेव बीजं स्यात् । तेन चोभयोर्भाष्यकृतोः पारस्परिकः
 कौटुह्य आश्रयाऽऽश्रयिभाव इत्यपि क्रियत्याचिन्मात्रया
 विमर्श-क्षमः स्यात् ।

^b) व्याख्याने शाब्दिक-सामान्यात् परस्पराऽनुबद्धौ
 सा. वें. चेति प्रतीयेत (तु. क १०, १६, ८ इत्यत्रापि
 तद्भाष्ये) ।

^c) अस्मद्वाच्यानां दुरिताऽतिक्रमण-प्रयोज्यकर्तृतया
 विवक्षा-स्वारस्याद् यत् सा. दुरितानामेवाऽतिक्रमण-प्रयो-
 ज्यकर्तृत्वमाह, तत्राऽवश्यं तदीयः प्रमादः । दुरिताऽति-
 क्रम्य-पदार्थाऽन्तराऽभ्युतेरिति दिक् ।

^d) यत् सा. 'अतीत्य पारय' इत्येवं व्याचष्टे, तत्र णिच्-
 मन्तर्भाष्याऽतियाप्याऽतिगमय पारयेत्याद्याकारकोऽर्थः
 द्र. । अत्येतुः पारं गन्तुश्चैकव्यक्रित्वाद् अत्ययनपारगम-
 नोभयभावैकाश्रयस्य प्रयोज्यकर्तृत्वाभिप्रायादिति दिक् ।

^e) यथा सा. 'दुरितान्यतीत्य पारय' इति व्याचष्टे, तथा
 विपरीतार्थप्रतीतिर् जायेत । येषां पारणं विवक्षितं, तेषा-
 मेव दुरिताऽतिगमनस्य विवक्षितत्वात् कश्चिद् दुरिताऽति-
 क्रमणं कृतवान् अन्यान् कांश्चित् पारयेदित्यस्याऽयुक्तत्वाद्
 दुरिताऽतिगमनं चिकीर्षतां तत्-प्रयोजकतया देवतायाः
 शिश्रावयिषितत्वं द्र. ।

^f) 'समुद्रातिपुर्वि' इत्यत्र 'समुद्रा' । अति' इत्येवं यत्
 पपा, भक्ति, तत्र तत्-साधुत्वं प्रति संदेहो भवति । उदात्त-

वति तिष्ठि परतो गतेर्निघातस्य संभाव्यमानत्वात् तथा-
 त्वाऽनुवादिनि पदविभागे बाधकाऽभावाच्च (पा ८, १,
 ७१; २, ५) ।

^g) आख्यातमिति सा. । तच्च । तथात्वे तिष्ठो निघा-
 तस्य प्राप्तत्वात् तदभावे प्रमाणाऽभावाच्च । पपा. द. GW.
 च यद् नामीभावमातस्थिरे तत् तथ्यं द्र. । अतोऽत्र
 गस. उप. सोपसर्गादपि शः प्र. उस्सं. (पा ३, १, १३८) ।
 गत्युत्तरकृत-प्रकृतिस्वरः (पा ६, २, १३९) ।

^h) कोऽत्र धातुः कतमं च तदीयं रूपमित्यत्र बहवो
 वादा भवन्ति । √कितेर् यच्चि कर्मणीति सा. । √२चेर्
 वा √चितेर् वेत्यर्वाच्चः प्रत्ययः । यत्तु. √२चि
 च √चित् च ।

ⁱ) अति इत्यत्रत्यं सस्थ. टि. गद्र. ।

^j) यदत्र सा. समुद्रस्याऽतिक्रमणं च पूरणं च युगपद्
 आह, तच्च चित्रम् । तस्मिन् ह्यतिक्रान्ते सति तस्य
 पूरणत्वस्याऽवसराऽभावात् । वें. अतिनयति इति यदाह,
 तत् सुन्दरम् । एवमुभयोर् भाष्यकृतोः संवाद-स्थलवद्
 विसंवादीयलान्यपि विच्छिष्य तयोः पारस्परिक-संबन्धः
 परिच्छेद्यः स्यात् ।

^k) तै २, ४, १२, ४; ५; ७^१ इत्यत्र समानप्रकरणे
 'अति' इति पृथक् पदमिव सस्वरं श्रवितं भवति । तथा
 चाप्य् 'आदरेण' इति सा. व्याचष्टे । अय्य. क्विबि. अन्वय
 इत्यर्थः । एवं तु. 'अति' इत्यत्र प्र/यम् → च्छ इत्यत्र
 च संकेतितस्थलं टि. ।

अति-प्र/रिच्, †अति...प्र...रि-
चाये^a ऋ १, १०९, ६; मै ४,
१०, ४; काठ ४, १५.
अति-प्र/श्नु>सार्धि, अतिप्रार्थयत्
ऋ ८, १३, ६.
अति-प्र/श्नु→श्नु, †अति...प्रश्नुष्वे
ऋ १०, ११, ७; शौ १८, १,
२४.
अति-प्र/स्व, †अति...प्रसृष्टे ऋ २,
२५, १; मै ४, १४, १०.
अति-प्र/स्था>तिष्ठ, अति...प्र...
तिष्ठ ऋ ८, ६०, १६^b.
अति...प्र...तस्थौ ऋ १, ६४,
१३^c.
अति-प्र/स्यन्द, प्र...अति...
असिष्यदत् ऋ ९, ३०, ४.
†अति/प्रु, अत्यप्रवत तै ७, १, १,
२; अति...अप्रवत तै ७, १,
१, ३.
अति-प्रे(प्र/इ), प्र...अत्येषि ऋ ५,

१, ९^d.
†अति-बहु^e- -हु मै २, ४, ५.
अति/भा, अतिभाति शौ १०, ३,
१७; पै १६, ६४, ६; अति-
भाहि पै १६, ६४, ७.
†अति/भू, अतिभवति मै १, ५,
११; अति...भूयासम् काठ
३५, १५.
अति/मन्, अतिमन्यते ऋ १०,
११, २; †अति...मन्यते ऋ
६, ५२, २; शौ २, १२, ६; पै
२, ५, ६; अति...मन्यते^f मै १,
८, २; अतिमन्यसे ऋ १, १७०,
३; अतिमन्ये ऋ १, १३८, ४;
†अतिमन्यातै मै १, ६, १२;
†अत्यमन्यत ४, २, ७; ३, १;
६, ८^g; काठ २८, ३; क ४४,
३; †अत्यमन्यन्त तै ६, ३, ४,
८; मै २, ५, ६; ३, ३, १;
अत्यमन्यन्त †मै ३, ७, ९;

९, ४; शौ १०, ८, ३५;
†अतिमन्येत तै ६, ३, ९, ५;
४, २, ३.
अति...मनामहे ऋ ९, ४१, २.
अति-मति^h- -तिम् ऋ १, १२९, ५.
†अति-मन्यमानⁱ- -ना: मै २,
५, ६.
अति-मात्र^j- -त्रम् शौ ५, १९, १;
८, ६, १३; पै १६, ८०, ५;
-त्रा: पै ९, १८, ७.
†अति/मुच्, अतिमुच्यते मै १, ४,
६; काठ ३२, ५; अति...मुच्यते
तै ६, ६, ९, २; अत्यमुच्यत तै
६, ४, २, ३; काठ १३, ८;
अत्यमुच्यन्त मै ४, ५, १; काठ
३७, १४.
अति-मुक्ति^k- -क्त्थै तै ६, ६,
९, २^l.
अति-मुच्यमा(न→)ना- -ना:
काठ ३२, ५^m.

^a) प्रोपसर्गवशाद्वातोर्विरेचनाद् अभिधेयाद् भिधे-
धिकभावात्मकेऽर्थे प्रयोगं यत् सा. आह, तन्न । तस्मि-
न्नेवाऽर्थेऽतिपूर्वस्य /रिच् इत्यस्य कर्मणि प्रयोगस्वाभा-
व्यात् । अति/रिच् इत्यस्य चाऽत्र प्रयोगे द्वितीयायाश्च
पञ्चम्याश्च समानः संबन्धः । भाष्यीयाऽन्वयतो द्वितीयान्त-
कर्मपदानां त्रयाणाम् अतिना कप्र.योगाद् अत्राप्तचारितार्थ्ये
सति कस्यचिद् अन्यस्य पञ्चम्यन्तस्य पदस्याऽऽकाङ्क्षा
भवति यदपेक्षया भाष्यकाराशयेन प्ररिक्तीभावस्याऽऽ-
वसानिकी श्रुतिरर्थवती स्यात् । तादृशस्य पदस्याऽदर्श-
नात् पूर्वोक्तेन प्रकारेणाऽत्तेर्गतित्वयोगतः पञ्चम्यन्तद्विती-
यान्तपदानां समानम् अनायासेनाऽन्वयः साध्यः । अत
इह GW. प्रष्टु. अण्य् अति गतिमकुर्वाणाः समानमुपेक्ष्या
इति किमु वक्तव्यमिव भवति ।

^b) ऋ १, ६४, १३ इत्यत्र स्वकीयं वचोऽपलापय-
न्निव (तु. नाउटि.) सा. इह प्र/स्था इत्यस्य गत्यर्थता-
मेव समर्थयति । यत्तु तथा कुर्वाणोऽप्यसाव् अति गति-
त्वेन तेनाऽऽख्यातेन न योजयति, तद् नाउटिदि. मन्वम् ।

^c) सा. भाष्ये तस्थौ इत्यत्र प्रः खण्डितः द्र. ।
तन्मतेऽपिद्वि अत्र कप्र. भवति । वस्तुतस्तु य एव पूर्वं
जनानामतिक्रमणं करोति तस्यैव तदनु प्रस्थातृत्वेन श्रूय-

माणत्वात् प्रस्थानक्रियायाश्च कर्मान्तराऽनपेक्षयाऽकर्मक-
त्वेन समर्थ्यमाणत्वाद् अतेश्च प्रस्य च समानं गतिभावः ।
प्र/स्था इत्यस्य च ऋ २, २५, १ इत्यत्र प्र/स्व
इत्येतेन गमनार्थवाचकत्वेन सामर्थ्यं द्र. । एस्थि. यदत्र सा.
प्र/स्था=प्रति/स्था इत्येवमाह, तत्रेति दिक् ।

^d) सा. प्रं प्रत्युपेक्षवान् भवति । तथाकुर्वाणोऽसावु-
पेक्ष्यः । श्रुतिक्रमेण प्रं पृथक्कारं पठन् वें. अपि चिन्त्यः ।
अत्यर्थाऽपेक्षया प्राऽर्थस्याऽयनक्रियायां सन्निधानाऽऽधि-
क्यात् तस्य प्रथमं संबन्धः कल्पनीयो भवति । ततः
पिण्डीभूतेन प्रायणार्थेन काममत्यर्थो युज्यतामिति यनि.
प्रदर्शने बीजम् ।

^e) प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २)। किञ्चि. योगः द्र.।

^f) मुपा. अति इत्यस्योत्तरत्राऽन्वयः । तथात्वं चिन्त्यम् ।
प्रकृतेऽतिमननस्य भ्रान्त्यर्थेऽपेक्षितत्वादुत्तरत्राक्ये चाऽत्तेः
संबन्धविशेषाऽचारितार्थ्यादिति दिक् ।

^g) गस. 'तादौ' (पा ६, २, ५०) इति पूषप्रस्व. ।

^h) गस. कर्तरि ज्ञानजन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १,
१८६; २, १३९) ।

ⁱ) बस. (पावा २, २, २४) । 'अतेर्बातुलोपे' (पावा ६,
२, १९१) इत्यन्तोदात्तः । उप. मात्रा- < / १ मा यद्ग. ।

अति-मुमुक्षान(→)ना- -नाः मै ४, ५, ११।	अति/राज्, अति...राद् ऋ ६, १२, ५।	शौ ९, ९, ४; पै १६, ११४, ३; -प्रीतौ तै ७, २, ६, ३; ९, १; ३; ३, ४, २; ५, ३; ६, २; ७, ४; ८, २; ९, ३; १०, ५; ४, १, ३; २, ५; ३, ६; ४, ३; ५, ४; ६, ३; ७, ३; ५, १, ३; काठ ३४, ८। [°रात्र- त्रि°]
अति-मोक्ष- अति-मोक्षि(न→)णी- -णी तै ६, ६, ९, २; मै ४, ७, ७; काठ ३०, ७।	अति-रात्र- -प्रीतः तै १, ६, ९, १; ५, ४, १२, ३; ६, ४, ३, ४; ७, १, ४, २; ५, ४; १०, ४; २, २, २; ३, २; ५, ६; ६, २; ६, १; २; ३, ३, १; १३, १; ४, २, २; ३, २; ६, १; १०, १; ५, १, ३; काठ २५, १०; ३३, २; ३४, ८; ४३, ३; क ४०, ३; पै ८, १९, ७६; -मम् प्रीतै १, ६, ९, १; २, ४, ७, १६; ३, १, ७, ३; ७, ३, ३, २; ४, १०, १; मै २, ४, ७; काठ ११, ९; ३३, २; ३४, ७; शौ १०, ९, ९; पै १४, ३, २६; १६, ७१, ९; १३६, ९; -प्रीतात् मै १, १०, ५; काठ ३३, २; ३५, २०; क ४८, १८; -त्रे ऋ ७, १०३, ७; तै ६, ६, ११, ४१; प्रीतै ३, ८, ९; ९, ५; ४, ५, २; ७, ६; -त्रेण प्रीतै १, ६, ९, २; ७, १, ५, ३; ४, ५, ४; मै १, ८, ६१; काठ १४, ९१;	प्रीतिरात्र-चर(म>)मा- -माम् काठ २९, १०; क ४६, ३।
अति/मृज् प्रीति-मृजान- -नाः मै ४, १, ९; काठ ३१, ७; क ४७, ७।	अति/यज्, प्रीतियुजते तै २, ५, ४, ४।	अति/रिष्, प्रीतिरिष्यते तै ३, ४, १, १; ४; ७, १, ५, ६; ५, ५, २; अति...रिष्यातै तै २, ३, ६, १।
अति-याज्- -जस्य ऋ ६, ५२, १।	अति/यत्, अत्ययत्न मै ३, ८, ३१।	अतिरिष्यते ऋ [८, ९२, १४: २२]; तै १, ४, ४६, ११; ७, ५, ५, २१; मै २, २, १३१; प्रीतौ १, १९७; २, १०१०; प्रीतै १, २१, ४; शौ ८, ९, २६; पै १६, २०, ४; प्रीतिरिष्यते मै १, ११, ९; २, २, ८; ४, १, २; ६, ४; ७, ४; ९; ८, ५; काठ १४, १०; २६, ४; २८, ९; २९, ३; ३१, १; ३४, ४;
अति/या, अतियाथः ऋ ५, ७७, ३; अतियाथः ऋ ६, ६२, २; अतियाहि शौ १३, २, ५; अति...याहि ऋ १, १३५, ७।	अति-याजि- -जस्य ऋ ६, ५२, १।	
अति-यापि, अतियापयन्ति पै १६, ७५, ७।	अति-ययिष्वत्- -वाञ् ऋ ९, १५, ६; कौ २, ६२२; जै ३, ५०, ६।	

^a) गस. कानजन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^b) मत्वर्थाय इनिः (पा ५, २, ११५)। प्रत्ययस्वरः।

^c) गस. शानजन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९)।

^d) गस. उप. कर्तरि णः प्र. उसं. (पावा ३, १, १४०)
कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^e) गस. उप. लिटः कसुः प्रत्ययः। कृद्-उपप्रस्व.
(पा ६, २, १३९)।

^f) प्रास. रात्रि-शब्दात्समासान्तः अच् प्रत्ययः। ततश्च
चिस्वरः (पा ५, ४, ८७; ६, १, १६३)।

^g) क. -मम् इत्येवं मूको.। ततो लब्धसङ्केतः काठ.
सं. -मम् इत्याकारकं मूको. -माम् इत्याकारतया शोध-
येत्। उभयथापि साधु भवति। कथमिति। काठ. तावद्
एकादशिनी विशिष्यते (तु. अनुपदं ध्रुयमाणं सन्निवा इति
पदम्)। सैवं यथा स्यात् तथेति कृत्वा क. च क्विवि.
श्रूयत इत्येष विवेकः द्र.। यत्तु क. सं. -रमे इत्येवं

श्रावयितुमिच्छति, तत्र मूको. प्रामाण्यमनुपलभमानो-
ऽसाव् आपधौ. १४, ७, २० इत्यत्र प्रयुक्तस्य तादृशस्य
शब्दस्य साक्ष्यमुदाहरति। निष्प्रयोजनस्त्वयमुपक्रमो
भवति। अन्या हि काठकी कापिष्ठली च शाब्दी प्रवृत्ति-
रन्या च श्रौतसूत्रीया शाब्दी प्रवृत्तिः। प्रथमा तावद्
एकादशिनी-विशेषण-द्वारिकेत्यवोचाम। उत्तरस्यां च
अतिरात्राणां चरमः इति कृत्वाऽऽवसानिकोऽतिरात्र
एकादशिन्युपलक्षितकर्मविशेषस्य कृत औपयिककाल-लक्ष-
णतयोपस्थाप्यते। तद् एवमुभयोः प्रयोगयोः साधुत्वाऽव्य-
भिचारसामान्येऽपि शब्दप्रवृत्तिभेदानुरोधेन सौत्रात् पा.
साहितिकः पा. विवेकस्य इति दिक्।

^h) दिवा. कर्तरि प्रयोगः। मै. १, ११, ९ इत्यत्र
ध्रुयमाणम् एतत्-समानमपि रु. स्वरभेदात् कर्मणि
यगन्तं यक्-स्वरं चेत्वेवमतो विवेकस्य भवति (द्विउ. रु.)।
कर्त्रर्थकर्माथयोरभिचारयोरपि सत्तोरिह तात्पर्यतो-
ऽभेदः द्र.।

क ४१, २; ४४, १; ४५, ४; ४७, १; अतिरिच्येते तै ७, ४, १०, २; ११, २; मै ४, ७, ५; काठ ३३, २; ४; अति (रिच्येते) मै ४, ७, ५; अतिरिच्यन्ते मै ४, ३, ३; ६, ४; ७, ५; ९; अतिरिच्यसे पै ८, १८, १०; अत्यरिच्यत ऋ १०, ९०, ५; मा ३१, ५; का ३५, १, ५; तै २, ३, ६, १॥; मै १, ११, ५; २, २, ८; काठ १०, १०; क ३६, १; कौ ३, ४, ७; जै २, ३, १०; शौ १९, ६, ९; पै ९, ५, ७; अत्यरिच्यत मै २, ४, ३; ३, ६, ८; काठ १४, ५; २३, ४; ३०, ७; अति ... अरिच्यत काठ १०, १०॥; अतिरिच्येरन् काठ ३४, १. अति...रिचि ऋ ६, २१, २; अति...ओचि मै ४, ७, ४॥. अति/रेचि, अतिरेचयति तै ७, ३, १, २; मै ४, १, २; ८, ९; काठ ३१, १; क ४७, १; अति... रेचयतः मै ४, ६, ७; अति... रेचयन्ति तै ६, ६, ११, ५; अतिरेचयेत् मै ३, ६, ८; ४, ८, ९; काठ १३, १०; २६, ४; २७, ५; २८, १; २९, ८; क ३६, २; ४१, २; ४२,

५; ४४, १; अति... रेचयेत् तै २, ५, ११, ४; ३, ४, १, ३. अति-रिक्, क्ता - ऋक्: तै ७, १, ५, ६; १०, ३; ४, १०, २; ११, २; मै २, २, ११; ४, ७, ४; काठ २४, १; २८, १; ३३, २; ३; क ३७, २; ४४, ९; शौ ८, ९, १०॥; पै १६, १९, ७॥; -क्तम् ऋ ८, ५८, ३; खि १, ४, १; तै १, ८, ६, २; २, ३, १२, २; ३, ४, १, २-४; ६, ३, ४, ७; ८; ७, ५, ५, २; मै १, ४, ११; २, २, ११; ३, ७, ९; ४, ८, ५; काठ १३, १०; १४, १०; २३, ४; २४, १; २६, ६; २८, ९; ३०, ७; ३४, ४; ४०, ५; क ३६, १; ३७, २; ४१, ४; ४४, ९; -क्तस्य तै ३, ४, १, ४; -क्ता तै ७, १, ५, ६; -क्ता: तै ७, ४, ७, ३; मै ४, ७, ३; काठ २९, ८; ३०, ७; -क्तात् तै ७, ४, ७, ३; मै २, ११; -क्ते तै ३, ४, १, ४; ७, ५, ५, २; काठ १३, १०; ३४, ४; -क्तेन तै ७, ५, ५, २; काठ १३, १०; १४, १०; २४, १; २८, ९; ३०, ७; ३४, ४; क ३७, २; ४४, ९. [क्त-

ऊन] अति-रेक्-अन् अति/रुच्, अतिरोचते ऋ १०, १८७, २; जै ३, ३२, २; शौ ६, ३४, ३; अतिरोचसे ऋ १, ९४, ७; शौ १३, १, ३६; पै १२, १, ७. अति<>ती-रुच् - रुच्याम् मा २५, ३; का २७, ३, २; मै ३, १५, ३. अति<>ती-रोक् - का: काठ २३, १; क ३५, ७; -कान् मै ३, ६, १; काठ २२, १३. अति-रोचमान - नम् ऋ १०, ५१, ३. अति/रुह्, अतिरोहति ऋ १०, ९०, २; मा ३१, २; का ३५, १, २; कौ ३, ४, ६; जै २, ३, ९; पै २, ८१, २; अति... अरुहत् शौ १९, ४९, २. अति-रोहत् - हन् ऋ ९, १७, ५. अति/रेज्, अति... रेजन्ते ऋ १, १४३, ३. अति-लोमश - शम् मा ३०, २२; का ३४, ४, ४. अति/वद्, अतिवदति तै ५, ४, ७, ७; ६, १, ८, १; मै ३, ७, ६; काठ २१, १०.

^{a)} कर्मणि निष्ठायां मन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४६)।

^{b)} 'अति। रिक्' इति पपा. अपेक्षितमध्याऽवग्रह-विहीनोऽनपेक्षितविराममध्यो मुद्रापकप्रमाददुष्टः द्र.।

^{c)} मै. उपसर्गस्य क्तिपि दीर्घः (पा ६, ३, ११६)।

गत्युत्तर-कृत्-प्रकृतिस्वरः (पा ६, २, १३९)।

^{d)} उस. वजन्ते कृति याथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)

उपसर्गस्य च दीर्घः (पा ६, ३, १२२)। मै. नायं दीर्घः।

^{e)} गस. शानजन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^{f)} 'अधि... अरुहत्' इत्यभिमतः पाठः संटि. द्र.।

^{g)} गस. वजन्ते कृति उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^{h)} यदत्र अक्कुः > कुम् इति विभक्तिं विपरिणमय्य

सा. तत्सम्बन्धेन कप्र. अपश्यत्, तद् भ्रान्तम्। अक्कु-इत्यस्येहोपमानभावेन भ्रूयमाणत्वप्रतीतिं रात्रिपर्यायत्वा-ऽभावात्। अस्य च योऽर्थः ऋ २, ३०, १ इत्यत्राऽपि गतिमतीनां मभिसंबन्धेनाभिप्रेतो भवति स एवेह सिन्धु-त्वेन विक्षिप्तः सज्जमेः सिन्धूनां सतां स्वेषाणां स्वन्दन-शीलत्वमुखेनोपम्यौपयिकतामापद्यमानः द्र.। एवं चामे-स्त्वेषा अतिशयेन रेजन्ते गतिमन्तो भवन्तीति सा. अनभिप्रेतोऽपि सन् प्रकरणेन संगततर इति सदर्थः द्र.। 'न' इत्यस्याऽनियेधार्थीयत्वादिति दिक्।

ⁱ⁾ प्रस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, २)। धातुलोप-विषयाऽभा-वादिह 'अतेः' (पा ६, २, १९१) इत्यन्तोदात्तो न भवति।

अति...वदति मै ४, २, १; अति...वदत् ^१ खि ५, १५, ६; अतिवदेत् शौ ११, ३, २५; पै १६, ५४, ११. १ अति-वाद् ^२ - दे ^३ तै ६, ४, ५, २. [०द-अन् ^४] अति-वादन- } अन् ^५ अति-वायुक- } अति/वन्, १ अति...वनामहे कौ २, २४३; जै ३, २१, ८. अति/वह्, १ अति...ववक्षिथ ऋ १ ८१, ५; १०२, ८; ३.९, ३; कौ १, ३१२; जै १, ३२, १०; ४, ६, १; १ अति...वक्षत् ऋ ६, २२, ७; शौ २०, ३६, ७. अति/घा, अतिवाति शौ ४, ५, २. अति/वी, अति...वेति ऋ ५, ४४, ७. अति...वेद्यत् ^६ पै २, ६१, १. अति/१वृ १ अति-वरेष्य ^७ - ण्यः काठ २४,	१; क ३७, २. १ अति-वृद्धि ^८ पै १६, ६०, २. अति/व्यथ अति-व्यथ- दुर ^९ अति/व्यध्→विध्, अति...विध्यति ऋ ४, ८, ८; अतिविध्यन्ति काठ ३८, १४; शौ ८, ५, १९; पै १६, २८, ८. अतिव्याप्तीः तै ७, ५, १०, १. १ अति-वि(द्ध→)द्धा ^{१०} - द्धा ऋ ८, ९६, २; मै ३, ८, ३; ४, १२, ५; काठ ९, १९. अतिविद्ध-भेष(ज→)जी ^{११} - जी शौ ६, १०९, १. १ अति-विधे ^{१२} ऋ ५, ६२, ९; मै ४, १४, १०. अति-व्याध- अन् ^{१३} अति-व्याधिन् ^{१४} - धी मा २२, २२; का २४, ८, १. अति-व्याध्य- अन् ^{१५}	अति/वज् अति-वजत् ^{१६} - जङ्गिः ऋ १, ११६, ४. अति/शब् ^{१७} > शीप्, अतिशीयन्ते मै २, ६, १ ^{१८} ; ४, ३, १; काठ १५, १. अति-शर्धत् ^{१९} - रे शौ ४, ४, ५, - रेणु शौ ७, ८५, ४. अति/शस् अति-शस् ^{२०} - शसा खि ५, ५, ७. १ अति/शिष्, अत्युशिष्यत तै २, ४, १२, १; ५, २, १; ६, १, ३, ३; ४, २, १; ६, ८, १. अति-शिष्ट ^{२१} - ष्टाय तै ७, ३, २०, १; काठ ४३, १०. अति-शुक्ल ^{२२} - क्लम् मा ३०, २२; का ३४, ४, ४. अति/१शुच् अति>सी-शोक ^{२३} - कः पै १, ३२, ३.
---	--	---

^१) तु. अमि...विदत्, न इति शौ २०, १३०, १४ पाभे.।

^२) गस. उप. घञन्ते कृति थाथादि-स्वरे (पा ६, २, १४४) प्राप्ते परादि-स्वरः उंसं.। न च गस. मा भूत् प्रास. भवत्विति वाच्यम्। तथाचेऽप्य् अव्यय-पूपप्रस्व. प्राप्ते (पा ६, २, २) परादिस्वरस्य उंसं. ऋते निर्वाहा-सम्भवादिति यावत्।

^३) 'गायत्री...नातिवादे (भवति)' इत्येवम् एकं वाक्यं पपा. इ (तु. भा.).। KT. त्वत्र वाक्यद्वयं वष्टि। 'गायत्री (भवति)' इत्येकं 'नातिवादो (भवति)' इत्यपरम् इत्येवं तन्मते प्र१ इति विवेको विमृश्यः।

^४) 'अति...मनामहे' इति ऋ (९, ४१, २) पाभे.।

^५) तु. ऋ १, १८९, २। किमत्राऽपि 'विश्वा' इत्यस्य स्थाने 'वेध्यत्' इत्यपपाठो भवत्य् उताहो /वी इत्यस्याऽन्युपसृष्टस्याऽन्तर्भावित-रायर्थे तिङ्-वृत्तमित्यत्र विमृष्टभिः प्रसक्तप्रयत्नैर् भाव्यम्।

^६) प्रास.। उप. यद्र.।

^७) यमु. पा. चिन्त्यः। अ-भ्युद्धि- यद्र.।

^८) कर्मणि क्तेऽनन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४९)।

^९) क्तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। उप. क्षियां जीप् (पा ४, १, ३०)। यमु. सा. प्रथमवर्णके

बस. इत्याह। तज्ज। तथात्वे हि पूषप्रस्व. स्यात्। यदप्युत्तरवर्णके अतिविद्ध- इति कर्तरि क्कान्तमित्याह। तदपि न। अप्रसिद्धेरसामर्थ्याच्च साहसमात्रताऽव्यभिचारादिति। न चेद्वाभीष्टः षतस. तदविदित इति क्षेपः। तद्विद्वानपि क्षिप्तभेषजी- इत्यत्र तत्रैव द्वितीये वर्णके तथा व्याचक्षाणोऽपि यदनायासेनो-ल्लक्षणं व्याकरणविहारमभिरोचयते न च तत्र दोषलव-मपि शङ्कते तेनैव चित्रीयते चेत्तः।

^१) केनन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, १३९)।

^२) ताच्छील्ये णिनिः। कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^३) गस. शान्त-कृत्स्वरः प्रकृत्या (पा ६, २, १३९)।

^४) प्रास. 'अहःसर्व' (पा ५, ४, ८७ उउ.) इत्यत्र समा-सान्ताऽच्प्रकरणे शुद्धी- इति उंसं.। तेनाऽक्कारान्त-तापतिश्च चित्स्वरश्च द्र. (पा ६, १, १६३)।

^५) 'अतिशष्ठा' इति मुपा. चिन्त्यः। असंगतेः। तु. तत्रैव संदि. यतः साक्ष्याऽन्तरबलेन दन्त्यसकारान्तं प्राप्ति. मूल-तोऽभिप्रेतमिति सुलभं भवति।

^६) प्रास. अव्ययपूपप्रस्व. (पा ६, २, २)।

^७) उस. उप. भावे ञ्। पूष. दीर्घः (पा ६, ३, २२२)। 'अभिज्ञोक्तः' इति शौ (१, २५, ३) पाभे.।

अति/शो(→शा), अति...शिशीते
ऋ १, ३६, १६.

अति/श्रा>श

अति-श्रुत^a- -तम् मे १, ८, २.

अति/ष(<स)ञ्ज^b

अति-ष(क्त)>का^c- -का शौ

१२, ३, २३; -काः, -काभिः

काठ २५, १; क ३८, ४.

अति/षि(<सि)^d

†अति-षित^e- -तम् ऋ १०, ७३,

९; कौ १, ३३१; जै १, ३४, ९.

अति/ष्क<>स्कन्द^f, अतिस्क-

न्दति काठ ६, ३; क ४, २;

अतिस्कन्दन्ति ऋ ५, ५२, ३.

अति-स्कृदस्(>:)^g ऋ १०, १०८, २.

अति-स्कृदे^h ऋ ८, ६७, १९.

अति-स्कृ(द्रन्)>द्वरीⁱ- -रीम् मा

३०, १५; का ३४, ३, २.

अति/ष्टि(<स्ति)ष्^j

अति/तिष्टिषिष

अति-तिष्टिषिषत्^k- -षन् मे

१, ६, ३.

अति-ष्टिषम्^l मे १, ६, ३.

अ-तिष्ठत्^k- -ष्ठन्तम् ऋ १०, ८९, २.

†अतिष्ठन्ती^m- -न्तीनाम् ऋ १,

३२, १०; पै १३, ६, १०.

†अ-तिष्ठमान, ना^k- -ना तै ६, १,

४, १; ४, ११, २; -नाः तै २,

२, ११, ४; ५; ६, २, २, १;

-ने तै ६, १, ३, १.

अति/ष्टा(<स्था)ⁿ→तिष्ठ, अतिति-

ष्ठति काठ १३, ४; †अत्यतिष्ठत्

ऋ १०, ९०, १; मा ३१, १; का

३५, १, १; कौ ३, ४, ३;

जै २, ३, ६; शौ १९, ६, १;

पै ९, ५, १.

अतितस्थौ ऋ १०, ६०, ३.

अति-ष्टीⁿ-

अतिष्टा-वत्^o- -वान् शौ ३,

२२, ६.

अति-ष्टावन्^p- -वा पै २, ६९, ५.

अति-ष्टाय^q शौ १९, ३३, ५; पै

१२, ५, ५.

अति-ष्टाय^r- -यः, -यम् काठ १३, ४.

अति-सर्ग- अति/सृज् यद्.

अति/सह, अति^s (सहस्व); (अति)

...सहस्व तै ४, १, ७, ३;

अति^s (सहस्व); (अति) ...सहस्व

मा २७, ६; का २९, १, ६.

अति/सृ, अतिसरः पै ५, ३१, ७.

अति-सर्- -राः शौ ५, ८, २;

^a) कर्मणि क्तेनन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^b) 'उपसर्गात्' (पा ८, ३, ६५) इति षत्वम् ।

^c) 'परिनिविभ्यः' (पा ८, ३, ७०) इत्यत्र अतीत्यस्य
उसं. षत्वम् द्र. ।

^d) 'परेश्च' (पा ८, ३, ७४) इत्यत्राऽतेर् उसं. द्र. ।
तेन शाखाभेदेनाऽतिपरस्य √स्कन्द इत्यस्य षत्व-
विकल्पः सुसाधः स्यात् (तु. रू.) ।

^e) गस. कसुबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९७; २,
१३९) ।

^f) उप. तुमर्थे केन् प्रत्ययः । सस्व. नापूद. ।

^g) गस. कनिबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३६) ।

स्त्रियां ङीष् रेफान्तादेशश्च (पा ४, १, ४) ।

^h) पा ८, ३, ६५ इत्यत्रोपसंख्यानान् षत्वम् ।

ⁱ) सञ्चन्ताच् शञ्चन्तं प्राति. द्र. । गत्युपपद-कृद्-
उपप्रस्व. । सनो निन्वादाबुदात्तत्वे प्राप्ते (पा ६, १, १९७)
अभ्यासात् परस्य स्वरः उसं. (पा ६, १, १९२) ।

^j) गस. उप. कमुल् प्रत्ययः । कृद्-उपप्रस्व. (पा ६,
१, १९३; २, १३९) ।

^k) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्. ।

^l) स्त्रियां ङीष्ः (पा ४, १, ६) पित्वाभिघाते स्वरेऽभेदः ।

^m) षत्वम् (पा ८, ३, ६५) कृदूपेष्व औपयिकं द्र. ।

ⁿ) नाउ. मतुबन्तस्य सिद्धयौपयिकं सदेतत्
प्राति. तत्तादवस्थाधीनसत्ताकं द्र. । यस्थि. उप. भावे

अह् (पा ३, ३, १०६) । ततः स्त्रियां टाप् । गत्युत्तर-
कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^o) मतुपः पित्वाभिघाते नापू. स्वरेऽविशेषः । यदिह
सा. एतद्=नाउ. इत्येवमभिसंधायैतद् वनिबन्ततया विक-
ल्पेन व्याचिख्यासति, तदरुचिरमिव भवति । पपा. 'वान्'
इत्यवयवस्याऽवगृहीतत्वाद् मतुपस्तदास्था-विषयत्वस्य
स्पष्टत्वाद् वनो नलोपाऽभावस्य च छान्दसत्वेन
व्याख्येयस्य व्यर्थप्रयासाऽनर्थान्तरत्वात् ।

^p) गस. उप. वनिप् प्रत्ययः (पा ३, २, ७४) । प्र१
रूपे नलोपः (पा ८, २, ७) द्र. ।

^q) गस. ल्यबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९३; २,
१३६) इह सा. 'अभिष्टाय' इति पाठमाह ।

^r) गस. 'आतश्चोपसर्गे' (पा ३, १, १३६) इति सगति-
केभ्य आदन्तेभ्यो धातुभ्यः क-प्रत्ययेऽनुशिष्टे सत्यपि
'इयात्' (पा ३, १, १४१) इत्यत्र सोपसर्गादपि √स्था
इत्यस्मात् तदपवादात्मकः कर्तारि णः प्र. उसं. । युगा-
गमः (पा ७, ३, ३३) ।

^s) 'अति...तर' इति पाठं तै. मा. काठ. शौ. पठन्
BC. उपेक्ष्यः भिन्नपाठदर्शनादिति (तु. अति/चर>
...चर, इत्यत्र च अति/तृ>...तर, ...तर इत्यत्र
च टि. ।

^t) पञ्चाषधि थाथादि-स्वरः (पा ३, १, १३४;
६, २, १४४) ।

पै ७, १८, २; -०राः शौ ५, ८, ४; पै ७, १८, ४; ५; -रान् शौ ५, ८, ७. अति-सुत्य पै ७, १८, ५. अति/सृज्, अतिसृजति काठ २४, ७; अतिसृजामि शौ १०, ५, १५-२१; १६, १, ४; पै १०, ९, १; १६, १२९, १-१०; अति...सृजामि शौ १६, १, ७; पै ५, ३२, १; अतिसृजामः शौ १०, ५, १५-२१; अति...सृजन्तु शौ ४, १६, ६; अतिसृजस्व पै ५, २४, ८; अतिसृज शौ १५, १२, २; अति-सृजेत् शौ १५, १२, ३. अतिसृज्यन्ते मै १, ४, ६. †अति...असृक्षत ऋ ९, १०७, २५ ^१ ; कौ १, ५२२; जै १, ५३, १०. अति-सर्ग ^२ - गम् मै २, १३, २२; काठ ४०, १२. अति-सृष्ट ^३ - ष्टः मै १, १, २; शौ १५, १२, ४; ७; १६, १, १; -ष्टाः शौ १६, १, १. [°सृष्ट-अन ^४] अति/सृप्, †अतिसृपति ऋ ८, १०२, २१; मा ११, ७४; का १२, ७, ९; तै ४, १, १०, १; मै २, ७, ७; काठ १६, ७; शौ ४, २०, ९; †अतिसृपति ऋ ९, ८६, ४४; कौ २, ९६५; जै ४, २०, १०; अतिसृपात् शौ ४, १६, ४; अतिसृपेत् तै ६, ३, १, ५ ^५ ; काठ २६, १; क ४०, ४. अति-सृपे ^६ मै ३, ८, १०. अति/स्कन्द अति/कन्द द्र. अति-स्थूल ^७ - -लः मै ३, ९, ४१; -लम् मा ३०, २२; का ३४, ४, ४. अति/स्रस्, अतिस्रसेम ऋ ६, ११, ६. अति/स्र, अत्यस्रवत् मै ४, २, १२. अति-स्रुत- -तः ^८ मा १०, ३१; का ११, १०, १; मै २, ३, ८; ३, ११, ७. अति/स्रु, अति...स्वर्यत् ^९ कौ ४, ६; ७. अति/हन्, अतिहन्यात् मै २, २, ११. अति-घातम् मै २, ४, ५. अति-घ्न ^{१०} ,->घ्नी-	अति-हृत्- -ह्यः शौ ११, ७, १६; पै १६, ८३, ६. अति-हृत्(त→)ता- -ताः पै १३, ५, २. अति/रहा अति-हाय ^{११} ऋ १, १६२, २०; मा २५, ४३ ^१ ; णै २, ६, ६, ६; ४, ६, ९, ४ ^१ ; ६, ३, १, ३; णै १, ८, ५; ३, ८, १०; काठ ६, ५; ४६, ५ ^१ ; क ४, ४. ?अतिहायति ^{१२} पै ५, २१, २. अति-हित- अति/धा द्र. अति/हु, अतिहुहोति मै ३, ४, १. †अति/हृ, अतिहरेत् मै ६, ३, ९, ५; अतिहरेत् तै २, ६, ८, ४; ६, ३, ९, ५; मै ३, १०, १ ^१ ; काठ २८, १. †अतिजजिषे ^{१३} ऋ [९, ८६, २९; १००; ९]; कौ २, ३६८; जै ३, ३०, ११. अति-ह्रस्व ^{१४} - -स्वम् मा ३०, २२ का ३४, ४, ४. अति/ह्रे, अतिह्र्ये पै ५, ४, ९. अती(ति/इ), अत्येति ऋ ६, ४, ५; ९, ७२, ३; [८५, ९; ८६, ७];
---	---

^१) /सृज् इत्यस्य ष्यन्तेन /गम् इत्यनेन समान-तात्पर्यपर्यवसानकत्वात् कर्मीभूतानां सोमानां पवित्राऽति-क्रमणेन तत्पूर्वकं धारया सृज्यमानत्वेन च समानम-न्वितत्वाद् गतित्वमभ्युपेयमन्यथाऽऽस्थश्च सा. उक्तादेव हेतोरुपेक्ष्य द्र. ।

^२) उप. घञन्ते कृति थाधादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

^३) कर्मणि केऽनन्तरस्य गतेः प्रस्व. (पा ६, २, ४९) ।

^४) केनन्त-कृत-स्वरः प्रकृत्या (पा ६, १, १९७; २, १३९) ।

^५) प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप यद्र. ।

^६) अति/ध्वस् इत्यत्रयं टि. द्र. ।

^७) शतशान्तरीयः पाभे. 'अतिद्रुतः' इति अति/द्रु इत्यत्र टि. द्र. ।

^८) शास्त्रान्तरीयः अति...पषेत् इति पाभे. अति/पृ इत्यत्र गद्र. ।

^९) आभीक्ष्ण्ये णसुलि कृद्-उपप्रस्व. (पा ३, ४, २२;

६, १, १९३; २, १३९) ।

^{१०}) वज्रर्थे टक् प्र. उसं. (पा ३, २, ५३) । उपधालोपः कुत्वञ्च (पा ६, ४, ९८; ७, ३, ५४) ।

^{११}) तस्येदमित्यर्थे यति तित्स्वरितं द्र. (पा ४, ३, १२१; ६, १, १८५) ।

^{१२}) अतिक्रमरोऽतिलङ्घन इत्यर्थः । त्यागार्थस्वाऽसंगतेर् अति/१हा स्यादित्येवं भ्रमो न स्यात् । क्यबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^{१३}) विकृतः पा. संस्करणान्तरसापेक्षः । अल्प अह-तिम् अति नो हिनुष्व इद् इति त्रैषुभः पादो मूलतः संभाव्येत ।

^{१४}) केवलं मौलिकस्य धात्वादेर् हकारस्य भकारतया दर्शनं भवति । अभ्यासांशस्य जकारतया श्रुतेर् बकार-तया श्रूयमाणाभ्यासाद् /वृ इत्यस्माद् विवेकः सुकरः द्र. ।

[९६, ६; १७]; १०, ३१, ९; मा ४०, ४; वा ४०, १, ४; तै ३, ४, ११, २१; ६, १, ४, ९॥; मै ४, १, ९॥; १२, ६१; काठ २३, १२१; †कौ २, २९४; ५२५; †जै ३, २४, १०; ४१, १; शौ १०, ८, १६; पै १६, १०२, ५; ॥अत्येति तै ६, ६, २, १९; मै ४, १, ३; काठ १२, ११; ३१, २; ७; ३७, १२; क ४७, २; ७; अति...पुति मा ३१, १८; का ३५, २, २; तै ६, ३, ३, १॥; काठ २६, ३९; शौ १२, २, ११; अती(←ति) ...पुति मै ३, ९, २॥; अति-यन्ति ॥ १, ३२, ८; ९, ६९, ९; तै ३, २, २, १; २; मै ४, ५, २॥; शौ १८, ३, १७; पै १३, ६, ८; †अच्येति ॥ ९, १७, ३१; कौ १, ५३४; जै १, ५५, २; शौ १३, १, ५७॥; अत्येति †कौ १, ५६२; २, ६६६; †जै १, ५७, ७; ३, ५५, ७; शौ १८, १, ३९१^१; १९, ३३, ३; पै १२, ५, ३; अति...पुतु शौ ६, ७५, ३१^२;

अतीताम् ॥ १०, ८५, ३२; शौ १४, २, ११; अतीहि ॥ ८, ३२, २१; मा ३, ६१^३; का ३, ८, ६९; तै १, ८, ६, २; मै १, १०, ४; २०; काठ ९, ७; ३६, १४; क ८, १०; कौ १, २२३१; जै १, २४, ११; †अति...इहि ॥ ३, ४५, १; ९, १०७, १९; मा २०, ५३; का २२, ५, ७; कौ १, २४६; ५१६; २, २७२; १०६८; जै १, २६, ४; ५३, ६; ३, २३, ४; शौ ७, १२२, १; १०, १, १६॥; पै १६, ३६, ६॥; अति...इहि ॥ ८, ३२, २२; अति...अयाम शौ १२, ३, १८; अत्यायन् काठ १२, ३॥; ॥अतीयात् तै ६, ३, १, ६; ४, २, ३; मै ३, ८, ९; १०; ॥अतीयात् तै ६, ४, २, ३; मै ३, ८, १०^४; ४, १, ४; काठ २६, १^५; ३१, ३; क ४०, ४^६; ४७, ३; अतीयाम ॥ ५, ५३, १४. अति...पुषः^७ शौ ९, ५, ९; पै १६, ९७, १०.

अती(ति-इ)त- -ताः पै १३, ५, १५.
अती(ति-इ)स्य काठ ३२, ६१॥.
अती(ति-इ)स्व(त्वन>)री^८- -रीम् मा ३०, १५; का ३४, ३, २.
अती(ति-ई)यिर्वस्^९- -वांसम्, अति(ईयिवांसम्) ॥ ३, ९, ४.
अत्या(ति-आ)य^१- -यम् शौ १०, ८, ३; पै १६, १०१, ६.
अत्या(ति-आ)यम्^१ ॥ ८, १०१, १४.
अत्ये(ति-ए)तवै^{१०} ॥ ५, ८३, १०.
अत्येतु- दुर^{१०}
अती-काश- अति/काश द.
अती(ति/ई) क्ष, अतीक्षेत काठ ३४, १८.
अ-ती(त्न>)क्षणा^{११}- -क्षणम् काठ २५, १; क ३८, ४.
अती-रुच्-, अती-रोक्- अति/रुच् द.
अ-तीर्ण^{१२}- -र्णम् ॥ ८, ७९, ६.
॥अ-तीर्णि^{१३}- -र्णि काठ १९, २; क २९, ८.
॥अ-तीर्थ- -र्थम् काठ २६, ८;

^१) 'पुर्येति' इति बाहुचः (९, ८२, १) पामे. ।

^२) एकतरत्र 'अति' 'इहि' इति ॥ ८, ३२, २२) पामे. द. ।

^३) लेटि सिपि अटि मपुर द. । यत्तु GW. प्रभृ. $\sqrt{\text{एष्}}$ इत्यत एतद् रु. इत्याहुस्तज्ज. लेडर्थस्येह विव-
क्षितत्वाद् अस्य रु. च ततो लेटि प्रहीतुमशक्यत्वात् ।
पुषतु (शौ ६, ६७, ३) इत्यत्र उपेष्णन्तम् (शौ ८, ६, १७)
इत्यत्र च कामम् ? $\sqrt{\text{एष्}}$ वा स्यात् तन्मूलभूतः
 $\sqrt{\text{इष्}}$ इति वा स्यात् त्विहाऽन्यथान्वये प्रकरणे । ननु
तत्राऽप्युभयत्र $\sqrt{\text{इ}}$ इत्यत एव रूपकल्पनां कुरु किं वृथाऽनया
धात्वन्तरकल्पनयेति चेत् । तर्हि मैवं जल्पि । तथाऽप्युप-
गमे $\sqrt{\text{इ}}$ इत्यस्य लेडज्ञाद् इव सतो लोड-सद्-अन्यतर-
प्रत्ययोत्पत्तिप्रसङ्गात्तद्व्य च नितान्तं दुष्कल्पत्वादिति दिक् ।

^४) गस. उप. कनिपः पिरबाभिवाते धातु-स्वरः प्रकृत्या
(पा ६, २, १३९) । स्त्रियां ङीष् रेफान्तादेशश्च (पा ४, १, ७) ।

^५) स्वरसंस्कारार्थम् अति/या > अतिययिर्वस्-इटिद्र. ।

^६) समानायां श्रुतो शाखाभेदेन भिन्नस्वरपर्यवसायिनी
भिन्ना शब्दप्रवृत्तिर द. । तथाहि, उभयत्र क्विप्. एतदि-
त्येवं सत्यपि बाहुचे उप. णमुलन्तम् अव्य. लिति प्रत्यये
तत्पूर्वधातुस्वरविशिष्टम् (पा ६, १, १९३) भवति । शौ. च
ण-प्रत्ययान्तस्य (पा ३, १, १४१) प्रत्ययस्वरेणाऽन्तोदात्तस्य
प्राति. द्वि१ भवतीति विवेकः सुलभः । उभयत्र तावद्
गत्युत्तरकृत-प्रकृतिस्वरः (पा ६, २, १३९) भवतीति स्पष्टम् ।
अत्रोक्तप्रकारेण भिन्नां शाब्दीं प्रवृत्तिमविविधानाः PW.
GW. MW. प्रभृ. अर्वाभ्योऽप्रमाणं स्युः ।

^७) तवै-प्रत्ययान्तस्य द्वैस्वर्यं भवति (पा ६, २, ५१) ।

^८) तस. उप. तीक्ष्ण- यद्र. ।

^९) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. < $\sqrt{\text{तु}}$ यद्र. ।

^{१०}) तस. उप. $\sqrt{\text{तु}}$ +भावे क्तिन् द. ।

क ४१, ६; -थेन काठ २६, ७ ^१ ; क ४१, ५.	?अ-तृमुह ^१ - -हम् मै २, १, ९ ^१ । अ-तृतृजि ^२ - -जिम् ७, २८, ३. १अ-तृर्त ^३ - -र्तम् ८, ९९, ७; काठ २, १५ ^४ ; कौ १, २८३; जै १, ३०, १; शौ २०, १०५, ३.	-र्तम् ५, २५, ५; मै ४, ११, १; -र्तं १०, १४९, १. अ-तृर्तदक्ष ^४ - -क्षा ८, २६, १. अ-तृर्तपथिन् ^५ - -न्था: ५, ४२, १; १०, ६४, ५. अ-तृदिल ^६ - -लास: ५, १०, ९४, ११.
अती-शोक- अति/१शुच् द्र. १।अती(ति/१इ) ष, अथैषन् मै १, १०, १४; काठ २६, ८. अ-तुर ^७ - -र: पै ५, १३, ७; -राणाम् शौ ७, ५२, २. ?आतुर- यद्र.	२अ-तृर्त ^८ - -र्त: १, १२६, १. खि ५, ५, १; तै २, ५, ९, २;	

१) 'तीर्थेन' इति मुपा. मुद्रणप्रमादजः ।

७) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. <√तुर यद्र.।

८) गुणप्रतिषेधेऽत्र नञ्-तस. 'ययतोः' (पा ६, २, १५६) इत्युक्तोऽन्तोदात्तः । उप. तुमुह->तुमुह-यद्र. । यत्त्वं (अन्तमुह->) अन्तमुह- इतीव R. पा. चिक्लृप्सते (तु. SBW.), तदपि विमृश्यम् । तथा सति *अन्तमुह- इत्यतो भावे यः प्रत्ययः उभयं. (पा ५, १, १२६) तत्स्वरश्च द्र. ।

९) तस.नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. <√तृज यद्र.।

१०) बाह्व्ययां समानायां ध्रुतौ (तु. ऋ ५, २५, ५) उत्तरादिस्वरः । केवलं शाखाभेदेनायं विसंवाद उत वा किमप्यन्यद् भेदकं निमित्तं भवतीत्यादिविमर्शः वैश. विस्तरणीयः ।

१) बस.उप.भावे क्तः प्र. । 'नञो जर-'(पा ६, २, ११६) इत्युपलक्षणं न त्वत्र परिगणनमिति वक्तव्यम् । किमर्थ-मेतदुच्यत इति । यथा तृर्त- प्रभृ. लक्ष्याण्यपि समा-विशेरञ्जिति । यदा १अ-तृर्त- इति तस. भवति तदा क्तः कर्मणि भवति । यदा च २अ-तृर्त- इति बस. भवति तदा क्तो भावे भवतीत्युक्तपूर्वया दिशोभयोः प्रयोगयो-रर्थसामान्याभेदेऽपि सूक्ष्मः कोऽपि शाब्दिको विवेकः द्र. ।

४) तम. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. बस. यद्र. । 'अतृर्त-दक्ष' इति पपा. भवति । ततो न मन्येत यथाऽत्र नञ्-पूर्वं शब्दरूपं बम. भवतीति च अतृर्त- इति तत्र बस. पूष. भवतीति च । प्रवृत्तिर्ह्येषा पपा. भवति यथा निषेधार्थीयो नञ् नाऽवगृह्यत इति । ततः किमिति । ततोऽत्र तृर्त- इत्येतद् मूलतो नञा पुरश्चिकीर्षितं भवति तृर्त-दक्ष- इति वेति विनिश्चयो दुष्कर इति । कथमिति । उभयथापि स्वराऽविशेषे सामान्यार्थाविशेषे च सति विशे-षणतायोगसामान्यादिति । तथाहि । यदा तृर्त- इत्यनेन नञ् मूलतः समस्यते तदा प्रथमं नञ्-स्वरस् तस. जायते । पश्चाच्चासौ दक्ष- इत्यनेन समस्यमानः बस. पूषप्रख. उपजनयति । कल्पान्तरे तस. उक्तः स्वरः । एवमर्थेऽपि तात्पर्यतः सामान्यं भवति । तद् यथा । यदा तस. तदा

भावविशेषविशिष्टेन पदार्थविशेषेण विशिष्टो नञा विशि-ष्येत । यदा च बस. तदाऽसौ नञ्विशिष्टभावविशेषेण विशिष्टेन पदार्थविशेषेण विशिष्येत । अत एवविधेषु निगमेषु तैस्तैर् व्याख्यातृभिः कचिद् बम. इति कचित् तस. इति कचिच्च'बस. वा तस. वेति ताटस्थ्येन विकल्पभूयस्त्वमिव यदभाजि तेन नैव कापि चित्रीया सावसरा स्यात् । एरिथ. अपि यथा श्रौती शाब्दी प्रवृत्तिस् तस. विशेषेण पुष्णती दृष्टिपथमवतरति तथा नाउटि. द्र. ।

५) नापूटिदि. सख. द्र. । अत्र तृर्त-पथिन्- इति उप. समासान्तः अः प्र.(पा ५, ४, ७४) सामान्येनाऽनिवार्थ-प्रवृत्तिरपि सन् यत्नव्यावसरो न भवति तेनैतज् ज्ञापितं भवति यथा नञ्-संनियोगेन समासान्ताभावीयं यदनु-शासनं (पा ५, ४, ७१) भवति तस्याऽयं विषय इति । स च समासान्ताऽभावो नष्पूर्वशब्दान्तात् तम. एवाऽनु-मतो भवति । अत्र पथिन्- इति स्वस्य च तदन्तस्य च समस्तशब्दरूपस्य समानं ग्राहको भवतीति तन्त्रसमयः विदुषां सुविदितः । यच्च 'पथो विभाषा' (पा. नाउ.) इति पथिन्- इत्यस्याऽस्मिन् नञ्-संनियोगेन समासान्ताऽभाव-प्रकरणे विकल्पविषयत्वमन्वशासि तस्य तावद् अ-पथ- इत्यत्र यस्था. निदर्शनं भवति । तद् विनिगमनाऽन्तरस्य नितान्ताऽभावेऽत्रत्यः समासान्ताऽभाव एव विनिगमको भवति यथैतत्प्रकारकेषु नञ्-पूर्वपदेषु समस्त-शब्दरूपेषु सर्वत्राऽसति बाधकाऽन्तरे तस. भवतीत्येवमेवाऽभ्युपेयमिति । अतो यत् सा. 'अतृर्तःस्वरारहितः पन्था यस्थ' (ऋ १०, ६४, ५) इत्येवं व्याचक्ष्णोऽत्र बम. इत्यातस्थे तन्मन्दमिव भवति । तथात्वे नष्पूर्वत्वाऽभावे तत्पुरुषा-ऽभावे च समासान्ताऽभावस्य दुरुपपादत्वात् । अपरं चाप्यत्र दूषणं भवति । तद् यथा । त्वरा-रहितत्वेन व्याख्यायमानं पूष. बस. भवेत् । तेन च तद् २अतृर्त- इत्याकारकं स्यात् तु १अतृर्त- इत्याकारकम् । एवं चाऽभ्युपगते सति प्रकृते बस. पूषप्रस्व. नञ्-स्वरो नैवोपपद्येत ।

१) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. <तृद् यद्र. ।

अ-तृप्^a -पासः ऋ ४, ५, १४.
 अ-तृष्णुवत्^b -वन्तम् ऋ ४, १९, ३.
 अ-तृषित^c -ताः ऋ १०, १४, ११.
 अ-तृष्णज्^d -जः ऋ १०, १४, ११.
 अ-तृष्य^e -ष्याः शौ ७, ६२, ४; ६.
 -ष्यासः पै ३, २६, ३.
 अ-तृष्य(त→)न्ती^f -न्ती ऋ १,
 ७१, ३.
 अ-तेजस्^g -जसम् शौ २, १९, ५;
 २०, ५; २१, ५; २२, ५; २३,
 ५; -जाः काठ ३५, १७;
 क ४८, १५.
 ?अतैषैता^h पै ५, ३१, २.

अतोऽधि- एतद्→५अ यद्.
 अत्क- ✓अत् यद्.
 अत्तवे, अत्तुम्, अत्तु-, अत्त्वा-, अत्त्वय
 ✓अद् यद्.
 ?अत्मन्- अत्थ- ✓अत्त द्र.
 अत्यं(ति-अं)हस्ⁱ -हाः मा १७, ८०;
 का १८, ७, १; तै १, ८, १३,
 ३; ४, ६, ५, ५; मै २, ६, ६१;
 ११, १; काठ १८, ६; क २८, ६.
 ?अत्य(ति-अ)प्र^j -प्रम् तै २, ६, ५,
 ४^२; काठ २५, ५^२; क ३९, २^२.
 अत्य(ति-अ)णु^k -णुः मै ३, ९, ४.
 अत्य(ति-अ)न्त-न्तः पै १५, २३, १३.

अत्य(ति-अ)न्न-
 ?अत्यन्न(न्न-अ)द्^l -दः मै ३, २, ६.
 ?अत्य(ति-अ)प/हन्, अति...अप-
 हन्ति मै २, १, ५; काठ ११, ५.
 अत्य(ति/अ)द्^m, अति...अर्हात्
 ऋ २, २३, १५; मा २६, ३;
 का २८, २, १; तै १, ८, २२,
 २; मै ४, १४, ४; काठ ४, १६;
 ४०, ११^k.
 ?अत्य(ति-अ)विⁿ -विः ऋ ९,
 १३, १; कौ २, ५३७; जै ३,
 ४२, ३; -विम् ऋ [९, ६, ५;
 ४५, ५; १०६, ११]; कौ २,

^a) तस.नञ्-स्वरे (पा ६, २, २) प्राप्तेऽन्तोदात्तः (पा ६, २, १५७)। उप.हि क-प्रत्ययान्तम् (पा ३, १, १३५) भवति। गुणप्रतिषेधे चाऽशक्यत्वर्यपर्यवसानके समासः। तृप्- यद्।

^b) तस. नञ्-स्वरे (पा ६, २, २)। उप. ✓तृप् (स्वा.) इत्यस्य शतरी रूपम्।

^c) समासस्वरौ नापृटिदि. द्र.। उप. <✓तृप्।

^d) तस.नञ्-स्वरे (पा ६, २, २)। उप.पा.प्र.✓तृष् इत्यतो नजिह्वा प्र. (पा ३, २, १७२) साध्यमानं किमिति पपा.तृष्ण-ज्-इत्येवं प्रत्ययाऽन्तःखण्डनेन विभज्यत इत्यत्र विमृशां भूयसी विमृष्टिः शरणायाताम्। यथा च तृष्ण+अज्- (<✓अज्)> तृष्णाज्-> तृष्णज्-इत्येवं शकन्वादि-त्व-प्रकारिका (तु. पावा ६, १, ६४) मौलिकी वस्तुस्थितिः संभाव्येतेत्यस्य भूयानपि विस्तरो भवति तथा अ-स्व-प्रज्- इत्यत्र च यथायोगम् उप. च यद्।

^e) तस. नञ्-स्वरे (पा ६, २, २) प्राप्ते 'मयतोः' (पा ६, २, १५६) इत्यन्तोदात्तः। उप. तृष्- शब्दाद् अर्हत्यर्थे यत् प्र. (पा ५, १, ६७)।

^f) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्।

^g) दुष्पठं संदिग्धं संस्करणान्तरसापेक्षं च प्राति. द्र.।

^h) प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) उप. यद्।

ⁱ) अतिक्रान्तमग्रं यथा स्यात्तथेत्यर्थात् क्विवि. भवति। समासस्वरौ नापृटि. द्र.।

^j) सोपपदाद् ✓अद्+टः प्र. उसं. (पा ३, २, २०)। कृत्स्वरः प्रकृत्या (पा ६, २, १३९)। तु. अच्चादु- इटि.।

^k) रेफरहितो मुपा. शोभाहः।

^l) इह च अत्यंहस्- इत्यत्र च प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. अपवादरूपोऽन्तोदात्तः (पा ६, २, १६१) किमिति न

प्रवृत्ति लभत इत्युपपादनाऽहो विषयः। ननु तत्र कृद्विभविषयत्वमुपात्तं भवतीह च कृदन्तर्भूतोणादिप्रत्यय-साधितविषयस्य कृद्विषयत्वाऽव्यभिचारात् तद्विषयत्वमिति चेत्। तर्हि नवं वाच्यम्। अत्यच्चादु- इत्यत्राऽकृद्विभे विषयेऽन्तोदात्तप्रवृत्त्यभावाऽतिप्रसङ्गात्। न चाव्या-प्यनिव्याप्तिपरिहाराय 'अतेर धातुलोप इति वक्तव्यम्' (पावा ६, २, १९१) इत्युक्तं भवतीति वा चोद्यपरिहाराय स्यादलमिति मन्तव्यम्। लक्ष्ये धातुलोपाऽनुगमदर्शन-सामान्यात्। कस्तावत् समाधिरिति। यत्र मौलिकः क्रियांशः प्रधानो भवत्यप्रधानश्च नामीभावस्तत्र तावद् धातुलोपनिरोपमन्तोदात्तः प्रवर्त्तमानः द्र.। तदेवं विधेषु निगमेषु प्रास. अपेक्षया गस. आस्थेयतरः। तद् यथा अति-जीव-, अति-दाह-, अति-याज-, अति-मान-, अति-सन्ध- प्रभृ. गस. सुलभो भवति। एवम् अत्यच्चादु- इत्यत्र ✓अद् इत्यनेन नदीय इव संबद्धः सन् गतीयमानो-ऽतिर् भिन्नक्रमः। गस. चोत्तरकृत्-प्रकृतिस्वरः। यद्वा, एपृटिदि. अत्यञ्जमिति प्रशस्ताऽञ्जार्थे प्रास. पूपप्रस्व. स्यात् तत उस. च तथाप्युत्तरकृत्-प्रकृतिस्वरत्वादिति यावत्। अथ यत्र वैयुत्पत्तिकः क्रियांशो गुणतामुपैति प्रवृत्ति-विशेषानुरजितो नामीभावश्च प्राधान्यं भजति तत्र खलु सत्यसत्यपि धातुलोपे प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. च। यथाऽसति धातुलोपे तावद् अति-कृश-, अति-कृष्ण-, अति-मेमिव-, अति-हृस्व-, अति-शुक्ल-, अत्यणु-, अत्यन्तिक-, प्रभृ.। यथा च सति धातुलोपे अति-पूरुष-, अत्यंहस्-, अत्यवि- प्रभृ.। अत्यग्र-, अति-च्छन्दस्- प्रभृ. धातुलोपे सत्यसति चोभयथापि सुवच इत्यपरो विवरणविषयो विशेषश्च द्र.। अन्ततश्च यत्राऽतेर

२९१; जै ३, २४, ७.
अत्य(ति-२अ)श्→आशि
अत्या(ति-आ)शित^०-तस्य, -तेन
मै ३, ६, २.
अत्य(ति-१अ)स्, अत्यस्तु ऋ ७,
१, १४; अति...स्यात्^१ मै ३, ३,
२^२॥; अति...स्यात् मै ३, २,
६; ३, २; ४, ५, ८; अति...
स्याम शौ ११, १, १२; २१;
पै १६, १०, १; ११, २.
अत्यास- वि^०
अत्या(ति-आ)स्/क्रम
॥अत्या-क्रम्य^० तै ६, २, ३, ३.
अत्या(ति-१आ)प्
अत्या(ति-आ)सि^१-सि: शौ ११,
१, २२; पै १६, ८४, २.
अत्याय-, अत्यायम् अती(ति-३) द.
अत्या(ति-आ)स्/या, अति...आयात्

ऋ १०, ४४, १^०; अत्यायाहि
ऋ ३, ३५, ५; अति...आयाहि
ऋ ३, ४३, २; †अत्यायातम्^१
ऋ ५, ७५, २; कौ २, १०९४.
अत्या(ति-आ)स्/स्, अत्यासरत् पै ५,
३१, १.
॥अत्या-सारि(न→)णी^०-णी तै
२, ६, ५, ४; -णी: क ३९, २.
अत्या(ति-आ)स्/स्ज्, अत्यासजामि
पै १६, १२९, १-१०.
॥अत्या(ति-आ)स्/हे, अत्याह्यति मै
४, २, ७^१; अत्याह्यन्ति मै १,
१०, १६; अत्याह्यत् मै ४, २,
६; अत्याह्यन् काठ ३६, ९;
अत्याह्येत् मै ४, २, ७.
अत्याह्यिष्यामि मै ४, २, ६^२.
अत्याह्यन्ते मै ४, २, ६.
अत्यु(ति-उ)द्→त्/पत्→पाति,

अति...उत्पातय पै ६, २२, २४.
॥अत्यु(ति-उ)द्/ग्रह्, अत्युद्गृही-
यात् मै १, ६, ६; काठ ८,
१२; क ७, ७.
अत्युद्-गृह्^१-ग्रह: मै १, ६, ६.
अत्यु(ति-उ)प्/धा, अत्युपदधाति
मै ३, २, ४१^१.
अत्यु(ति-उ)द्, †अति...ओहते ऋ
८, ६९, १४; शौ २०, ९२, ११.
॥अत्योहीत् मै ४, ३, ८; ७, ८.
अत्यु(ति-ऊ)र्मि^१-र्मि: क ९, १७, ३.
अत्यु(ति-ऊ)ष्, †अति...अर्षति क
९, ८६, ४४; १०७, १७; कौ
१, ५२०; २, ९६५; जै १, ५३,
१२; ४, २०, १०.
अत्ये(ति-आ-३), अत्यायन्ति शौ ११,
१२, १४; अत्यायन्तु शौ ११,
१२, १५; अत्येहि पै ४, १४, २; ४.

उत्तरवर्तिनो नामीभावपूर्ताविप मौलिकभावात्मकता नैव
विद्वन्येत तत्र धातुलोपविषयत्वे सति गस, असम्भवत्यप्य
अन्तोदात्त एव प्रवर्तमानः द्र.। यथा अति-नाष्टु-शत्रा.)
इत्यत्र । तस्मादस्याऽन्तोदात्तानुशासनस्य कृद्विषयत्वे सति
धातुलोपस्याऽन्यथासिद्धायमानत्वात् साक्षाद्-धात्वर्थ-
प्राधान्येन विशेषणीयत्वं द्र.। अथाऽकृद्विषयत्वे तस्य
श्रौतनिदर्शनाभावे प्राकृताचार्यवचनप्रामाण्याद् धातु-
लोपे सतीति विशेषणमुपादेयम् । तेन हि अत्यहकुश-
प्रभृ. उक्तः स्वरः प्रवर्तते । शोभनो गार्ग्यः अति-गार्ग्यः
इत्येवमादिषु च न प्रवर्तते । एवं तावत् सूत्रे यथान्या-
सम् 'अकृत्यदे' इति प्रियमाणं सदेव 'धातुलोपे सति'
इत्येवं पुनर्विशेषणमुपाददीत । दिशा चानयाऽकृन्मात्र-
विषयत्वमस्यानुशासनस्य मूलत आचार्यस्याभिप्रेत-
मित्यादिनिष्कर्षः सम्यग् अवधेयः ।

*) गस. (तु. अत्यवि-) अग्रयन्तकर्तृभूत-कर्मणि
कैऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

१) इवाऽर्थाऽनुरजितोपसर्गार्थविशिष्टत्वं क्रियार्थस्याऽभि-
प्रयती श्रुतिर इवस्य गतेश्च क्रियायाश्च मध्ये श्रावणमनु-
रुधाना द्र.। व्यवहितगतिप्रयोगमननुमन्वाने लोके
नैवविधाऽतिसूक्ष्मा शाब्दी प्रश्रुतिरनायासेनाभिव्यञ्जयि-
तुमलमिति दिक् ।

०) गस. क्यबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

१) गस. अनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ५०) ।

०) अति इत्यत्रत्यं सस्थ. टि. द्र. ।

१) मन्त्रादावपि सतः क्रियापदस्योपसृष्टत्वाद् अति-
ङ उत्तरत्वे तिङ्ङंशस्य निघातो गतिद्वये च प्रथमस्य
गतेर्निघातः (पा ८, १, २८; ७०) ।

०) णिनि-प्रत्यायान्तात् स्त्रियां ङीप् । तस्य पित्वा-
न्निघाते स्वरस्तदवस्थः ।

१) गस. कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) । उप. क्यबन्ते
(पा ३, २, ११९) प्रत्ययस्य पित्त्वनिघाताद् धातुस्वर-
शेषः ।

१) √२ऊह इत्यत्रोपसृज्येतेत्यर्वाचः PW. प्रभृ.
अभिप्रयन्ति । तथात्वे लघूपधत्वाभावाद् गुणबाधः प्रस-
ज्येत (पा ७, ३, ८६) । यत्किञ्च √२ऊह इत्येवं यस्या.
संकेत्यमानो वितर्कार्थं पाधा. भवति, सोऽप्यत्राऽनुपयुक्तो
भवति । गुणबाधप्रसङ्गसामान्ये सति वाच्यार्थाऽसंबन्धा-
दिति यावत् । न च √ओह<आ+√२ऊह इत्येवमु-
पसर्गान्तरकल्पनया 'आ+ऊहते' इत्येवं व्याख्येयमिति
निर्बाधम् । तथात्वे आहः सस्वरत्वे सति 'ओहते...ओहसे'
इत्यनुदात्तयो रू. असंभाव्यमानत्वादिति दिक् । अपि च
उपसर्गस्येह द्विः पाठोऽनर्थक इव द्र. ।

१) प्रास. पूषप्रस्व. (पा ६, २, २) । विस्तरः
'अत्यवि-' इत्यत्र टि. द्र. ।

अत्ये(ति-ए)त्य काठ १२, ३.
अत्येतत्तै, अत्येतु- अती(ति)✓इ) द.
१ अत्र-२ अत्र- ✓अद् द.
३ अत्र ६ अ<एतद्- द.
॥ अत्रपु- -पु मै १, ८, २; क ४, २^b.
अत्रप्त्व(पु-अ)यः(←स्)पात्र- -त्रम्
काठ ६, ३.
?अत्रव्याः ?जत्रव्य- द.
अ-त्रस्नु^१- -स्नु मै ४, १३, ९.

अ-त्रासुक- -काः मै ४, २, ३॥
अत्रि-, अत्रिन्- ✓अद् द.
?अत्रिरिक्ततयूते^१ पै १३, ३, ५.
अ-त्स्वक-
अ-त्स्वक- -वकाय तै ७, ५, १२,
२; काठ ४५, ३.
?अत्वाभ^१ पै १६, ७२, ४.
अ-त्स्व(र→)रा^१- -राभिः मै ३,
१५, ६.

अत्साः ✓त्सर द.
अत्स्यत्- ✓अद् द.
✓अथ^१
१*अथ^k-
*अथ-र^१-
*अथर^m-
?अथरिⁿ-
अथरी^o- -र्यै^o ऋ ४, ६, ८.
✓अथर्य^१

*) बस. 'नञ्सुभ्याम्' (पा ६, २, १७२) इत्युक्तः स्वरः।
अत्रपुस्- इति चापि मूको. द.।
b) अत्र वैशाकरण-मौढ्यमनिदानभूतः शाखान्तरीयः
पाभे.भवति । तु.अत्रप्त्वयः पात्र- इति नाउ. टि. द.।
c) त्रपुभिन्नस्याऽयसः पात्र- इत्यर्थः । अयस उत्तर-
पदत्वात् तत्-स्थस्य विसर्जनीयस्य 'अतः' (पा ८, ३,
४६) इति प्राप्तस्य सकारादेशस्याऽभावो भवति ।
शाखान्तरीये (क ४, २) मूपा. सकारादेशस्या-
ऽस्य सद्भावस्तत्र पद-पार्थक्यं ज्ञापयेत् । तद् यथा
'अत्रपु । अयस्पात्रम्' इति । तथात्वे ह्यनुत्तरपदस्थस्य
विसर्जनीयस्योक्त आदेश उपपद्येत । अहो सूक्ष्मेक्षिकाऽऽ-
चार्यस्य यदेवंविधानि तत्तच्छास्त्रीयानि शान्दानि प्रवृत्ति-
रहांस्यप्यलक्ष्यद् इति । एस्थि. क. ४, २ इत्यत्र काठ-
कीयपाठभेदमेनं सुसूक्ष्ममनाद्रियमाणेन संस्कर्त्रा टि.
अपार्थमेव शोधप्रास्ताविकमुद्बुद्धनमकारीति दिक् (तु.
अत्रपु-, अयस्पात्र-, तद्गते सस्थ. टि. च) । BW. प्रभू.
अत्र 'अत्रपु अयःपात्रम्' इति पदद्वयमनुमेनिरेतच्चिन्त्यम् ।
d) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. ✓अप्+
कनुः प्र. (पा ३, २, १४०) ।
e) व्युत्पत्ति-स्वरार्थम् अ-चातुक-इटिद्र.।उप. <✓अस् ।
f) ध्रुतिरत्र विमृशां विमर्शाहं द. ।
g) अ-चर्मक- इत्यत्र टि. द. ।
h) 'अन्नाभवः' इति शोधः स्यात् । (यतु. <अन्वा-
✓भू । 'अनु' इत्यत्र सस्थ. टि. च द.) ।
i) बस. उत्तराऽऽदिस्वरः उंसं. (पा ६, २, ११६) ।
उप. <✓स्वर+चअर्थे कः प्र. (पावा ३, ३, ५८) यद्र.। पपा.
अनवगृहीतः शाखान्तरीयः अच्छल- (तै ५, ७, १३, १)
इति पाभे. स्स>छ इत्याकारकस्य प्राकृतिकस्य विकारस्य
निदर्शनं भवति (तु. उत्तर>पंजा., हि. उच्छल प्रभू.) ।
j) उ. निष्पत्तावैपयिकम् अर्वाकनी क्वाचित्की कल्पना
द. (तु. MW., WW (१, ४२); ?अथन- (या ११, १८)

इति च) ।

k) उ. निष्पत्तौपयिकस्वैकहृक् कल्पना भवति (तुटि.
अथ-र-, ✓अथर्य) । पचादित्वादच् चित्स्वरश्च (पा ३,
१, १३४; ६, १, १६३) ।

l) नापू. >ताद्वितः र-प्रत्ययान्तः उ. निष्पत्तौप-
यिकः द. (तुटि. अथरी-, ✓अथर्य) ।

m) नाउउ. मूलभूतमेतद् <नापू. यद्वाऽन्यथा
निष्पन्नम् अग्निपर्यायभूतभाषान्तरीयसजन्माभिसंबद्धं प्राति.
भवतीत्यर्वाहः (तु. GW., MW.) । एतत् ष१ भवति
अथ+अस् (>अर) इतीवाऽप्य् अभिसन्धिर् भवति
च (तु. WW १, ४२) । नाउउ. ष१ कथं बत मूलता-
मिथाद् इति कृत्वाऽभिसन्धिर् अयमनादराहः ।

n) एपू. यद्वा नापू. >अस्य नाउ. निष्पत्तौपयिकी
कल्पना भवति (तु. GW., MW.) । अनुमन्वाना अप्य्
अस्य सत्ताम् ✓अत् इत्यस्माद् एतत् प्राति. इतीव
प्राक्स्वातस्थिरे (दे २, ५) ।

o) 'कृदिकारात्' (पाग ४, १, ४५) इति नापू.
कीप्-प्रत्ययान्तः । यद्वा अथर- इत्येव मूलं प्राति.
तस्य च ✓२अस्>अस्->तर- इत्येवं निष्पन्नस्य
सतोऽन्यस्य वा कस्यचित् सरूपप्रायस्य सतः प्राकृतिक-
विकारात्मकं स्यात् (तु. पा ५, ३, ९० प्रभू.; उद्धृतपर्या-
यभूतं पंजा. अथरा इति च) । एवं च अथ-रु- इत्यतः
अियां कीप्य् उदात्तानिधृतिस्वरः (पा ६, १, १६१) ।

p) प्र३ । 'उदात्त-' (पा ८, २, ४) इति स्वरितः ।
यतु ष१ इतीवाऽर्वाहो मन्वते (GW. BW.) तन्नैव सत् ।
'उदात्तयणः' (पा ६, १, १७४) इत्युदात्तत्वदुर्वारत्वप्रसङ्गात् ।

q) कण्वादीनामाकृतिगणात्वात् (पा ३, १, २७)
नाधा. यगन्तः द. (तु. निघ. २, १४ [तत्र ✓रथर्य इति
मूको. पाभे. अपि यद्र.) । अयं च तावत् पाभे. प्रामा-
णिकतरः स्याद् अस्वैव तिङ्कृद्कृतस्य गत्यर्थे बाह्वच-
भ्रवणोपलम्भाद् ✓अथर्य इत्येतस्य च तिङ्कृतस्याऽध्व-

अथर्व^० - -००० मा ३, ३७.
 †अथर्व^० - -युम् ऋ ७,
 १, १; काठ ३४, १९; ३९, १५.
 अथर्वन्^० - -वर्णः ऋ ६,
 १६, १४; १०, ४८, २; मा ११,
 ३३; का १२, ३, ६; तै ३, ५,
 ११, ४; ४, १, ३, ३; मै २,
 ७, ३; काठ १६, ३; शौ १०,
 २, २७५; पै १६, ५९, १०५;
 -वर्णा ऋ १०, २१, ५; -वर्णाम्
 शौ १६, ८, १६; -वर्णि ऋ
 ८, ९, ७; शौ २०, १४०, २१;
 -वर्णे शौ ७, १०९, १; -०र्वन्
 शौ ५, ११, २; पै ८, १, २;

-वर्भिः काठ ५, ४; १८, १८;
 क २९, ६; -वर्भ्यः ऋ ६, ४७,
 २४; मा ३०, १५; का ३४, ३,
 २; पै १६, ९४, ६; -वर्वा ऋ
 १, ८०, १६; ८३, ५; ६, १६,
 १३; १०, ९२, १०; १२०, ९;
 मा ८, ५६; ११, ३२, १; १५,
 २२१; का ९, ७, ४; १२, ३,
 ४; ५१; १६, ५, ३१; तै ३, ५,
 ११, ३१; ४, १, ३, २, ४, ४,
 ११; ९, १; १५, १, ४, ३, ६,
 ६, ३; मै २, ७, ३१; ३, १, ५१;
 काठ १६, ३, १; १९, ४, १;
 क ३०, २, १; कौ १, ९१; जै १,

१, ९१; शौ ५, २, ९१;
 १०, २, २६; १०, १२; १७;
 १८, ३, ५४; १९, ४, १; ५४,
 ५; †२०, २५, ५; १०७, १२;
 पै ५, २, ७; ६, १, ९१; १२,
 २, १५; १६, ५९, ९; १०८,
 २; ६; -वर्णाः ऋ ९, ११, २;
 १०, १४, ६; मा १९, ५०१;
 तै २, ६, १२, ६१; †कौ २, २;
 जै ३, १, ४१; शौ ४, ३७, १;
 १०, ६, २०; ११, ८, १३;
 १८, १, ५८१; पै ५, ११, ४;
 १३, ४, १; १५, १४, ६; १६,
 ४४, ३; -वर्णाम् शौ ४, १, ७;

णात् कृद्वृत्तस्याऽपि गत्यर्थेन संबन्धाऽभावो भावनाच्चेति
 दिक्]। यक् प्र. चेह अथ-र- इत्यतो वा स्याद् अथ-
 इत्यतो वा (तु. Gw. प्रभृ.) अथाप् अथ- इत्यतो वा।
 उत्तमे कल्पे रेफो मध्योपजनः द्र. (तु. रथ-> / रथ-यु)।

a) पचाय्-अच् (पा ३, १, १३४)। चित्-स्वरः
 (पा ६, १, १६३)। एतत्-प्रभृ. सजातेषु पपा. अवग्र-
 हाऽभावो भवति। अयं चेह विवेकः सुवचः। क्यच्-
 प्रकारकेण प्रत्ययेन निष्पन्नस्य नाधा. तिङ्सु च कृत्सु च
 रू. पपा. अवग्रहो भवतीति च (तु. अघायुति, अघायुत्-,
 अघायु- प्रभृ.) यका निष्पन्नेषु च तेषु तेषु रू. पपा.
 अवग्रहो न भवतीति च (तु. / इरज्यु, / इरस्यु,
 / इषुध्य, / दुवस्य, प्रभृ.)। यत्विह / वल्गू-यु
 इत्येवं पपा. अवग्रहमाणाः नाधा. कण्डवादिषु (पा ३,
 १, २७) आचार्यैर् अपाठि तत्रोक्तविवेकतः पुनर्विमर्शा-
 र्हेत्वं द्र.। / अत् इत्येतत्-संबन्धसंकेतार्थं नाउटि. द्र.।

b) उः प्रत्ययः 'क्यात्' (पा ३, २, १७०) इत्यत्र
 यकोऽप्य् उस्. द्र.। प्रत्यय-स्वरः। एतच् च नाप्.
 च नाउ. च प्राग्विर् मूलतः < / अत् इत्येवमभिसमधापि
 (तु. याप्, ११; उ. म. सा. च यस्था.)।

c) औणादिकः (४, ११३) वनिन् प्र. उस्.। अतो लोपे
 (पा ६, ४, ४८) यकारलोपः (पा ६, १, ६६)। नित्-
 स्वरः (पा ६, १, १९७)। यद्वा माध्यमिक-रेफोपजन-
 पूर्वकम् अथ- इत्यतः उस्. अथर्व- इति तादितान् सतस्त-
 दिते वनिन्-प्रत्यये निष्पत्तिः। अथापि वा अथर्- इत्यतो
 वनिप्-प्रत्यये तदिते निष्पत्तताम्। प्रथमे पूर्ववद् नित्-
 स्वरः। उत्तरे च प्रत्ययस्य पितृ-निघाते प्रकृतिस्वरः

द्र.। यत्तु या. (११, १८) अथनवन्तः इत्याह
 तद् विमर्शविशेषमर्हेत्। तद् यथा। स्वरूपतोऽर्थतश्च
 किमेतद् अथन- इति जिज्ञास्येत। मरुप्रायस्य नाप्.
 निर्वचने अतन-वत्- (नि ५, ११) इति यदुपलभ्यते
 तदेवेद् लेखक-प्रमादतो वर्गद्वितीयमध्यतयोपलभ्येतेति
 प्रथमः कल्पः। / अथ इत्यस्य प्राक्-प्रतिद्वयभावाद्
 इति यावत्। अ-थवेण-वन्तः इत्यस्य वा अथर्व-वन्तः
 इत्यस्य वा मूर्तो यास्केनोक्तस्य लिपिकारितो विकार
 इति वा स्यादुत्तरः कल्पः। अयमेव च सदर्थस्य नेदी-
 यानिव भवेत्। 'थर्वतिश्चरति कर्मा तत्-प्रतिषेधः'
 इत्युत्तरस्य तथाविधपाठार्थेव अ-गतिमद्वाचकस्य व्या-
 ख्यानतयोपयुक्तत्वात्। अन्यथा च पूर्वोत्तरयोः पाठभाग-
 योर् गतिमत्त्व-गतिराहित्याऽऽन्मक-परस्परविरुद्धार्थकयोः
 सतोर् व्याहतत्वदोषप्रसङ्गात्। अतः पूर्वभागे
 / थर्व- इति वा अथवेण- इति वा नम्-पूर्वश्च
 मतुबन्तश्च मौलिकः सन्-पाठ इति मतं भवेत्। अनया
 च दिशा अ-थर्वन्- इति तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)
 नाप्. अतनवद्-वाचकाद् विपरीतार्थ इतीव या. मेने
 इत्यर्थो निर्गतेत्। तन्मतेन उप. थर्वन्- < / थर्व-
 वनिप् इत्येवं निष्पन्नं च भवेदित्यपि द्र.। वत्त्वत्र दुर्गः
 'किमिदमथनम्' इति प्रश्नमुत्थाप्याऽपि साकाङ्क्षीकृत्येव
 विरमति तद् अतीव खेदकरम्। यच्चाऽपि स्कन्दमहेश्वरीये
 ततो विशिष्टतरं किञ्चिद् व्याख्यानमुपलभ्यते तदपि
 संस्करणदोषभूयस्त्वप्रस्तं सन् नितराम् अस्पष्टमिव
 भवति। एवं दिग्भानमिह प्रादर्शि विस्तरस्त्वन्यत्राऽनु-
 संधेयः।

५, ११, ११; ७, २, १; पै ८, १, ११.	शौ १६, ८, १७; १९, २३, १;	✓अथर्व ^१
आथर्वण ^२ - -०ण खि १,	-गाय ऋ १, ११७, २२.	†अथर्व्यु ^३ - ऋयुम् कौ
९, ४; शौ ६, १, १; -०ण कौ १,	आथर्वणी ^४ - णी: शौ	१, ७२; २, ७२३; जै १, ७,
१७७; जै १, १९, ३; -ण: ऋ १,	११, ६, १६; पै १६, २२, ६.	१०; ३, ५९, १५.
११६, १२; णै ५, १, ४, ४;	†अथर्व-वत् ^५ ऋ ६, १५,	अथर्व-वी ^६ - ऋयम् ऋ १,
६, ६, ३; काठ १९, ४१; क	१७; १०, ८७, १२; शौ ८, ३,	११२, १०.
३०, २१; पै १, ८, ४; -णम्	२१; पै १६, ८, १.	१*अथ- ✓अथ द.
शौ ४, ३, ७; पै १, ८, ४;	अथर्वो(र्व-अ)ङ्गिरस् ^७ -रस:	२अथ ^८ , अथा ^९ ऋ १, ४, ३; १०,
३८, ४ ^३ ; -णा: शौ १०, ६,	शौ १०, ७, २०; पै ९, २३, ११;	३; १६, ७; २४, १५; २६, ९;
२०; पै १६, ४४, ३; -णानाम्	१६, ८४, ७.	[४७, ३:(६)]; ५४, ९; ५९, २;

^१) गोत्रापत्येऽर्थे अण् प्र. तत्स्वरश्च (पा ४, १, ११४)।

^२) खियां ङीप उदाननिवृत्तिस्वरेणोदात्तत्वम् (पा ४, १, १५; ६, १, १६१)।

^३) तुल्यार्थे वति: (पा ५, १, ११५)। प्रत्ययस्वर:।

^४) द्रस. सामान्य: समास-स्वर: (पा ६, १, २२३)।

^५) ✓अथर्व इत्यनेन समानन्यायो नाथा. द्र०।
क्ये पदत्वाञ्जलोपस्ततोऽकारलोपश्च (यक. पा १, ४, १५; ८, २, ७; ६, ४, ४८)।

^६) ताच्छीलिक उ: प्रत्यय: (पा ३, २, १७०)।
अथर्व- इति बाह्वृच: पाभे. गद्र.। यन् मथ्यरेफरहित-
त्वेन क्वचिन् मुद्रापितं भवति (तु. BL, कसंप्र. च) तन्
मन्दमिव भवति। बाह्वृचे पाभे. तत्सद्भावसाध्योपलम्भान्
मूको. तद्दर्शनाच्च (तु. ST.)। सा. अपि मथ्ये रेफं
पपाठेति तदीयात् >✓थर्व इति विकल्पकथनात् सुल-
भानुमानं भवेत्। यदिह सा. <अथर्व इतीवाऽनुमन्य-
मान: प्रादर्शि (तु. कसंप्र.) तन्न। आथस्य नञ्
>अकारस्याऽनपेक्षितत्वाद् गतिमिति तात्पर्योक्तेर-
असंगतिदर्शनाच्च। ✓थर्व गत्यर्थो भवति न त्व
✓अथर्व इति यावत्। तेन च आगम्यम् इति व्या-
ख्यानमप्य् अ-गम्यम् इत्येवं शोध-पूर्वकं पठितव्यं
भवेत् (यतु. BL.)।

^७) स्वरूपपरिच्छिन्ति: संदेहप्रस्ता भवति। स्त्री. वि.
भवति। इअ+✓थर्व+अच्(द)>थर्व->थर्वी इतीवा-
ऽभिसंदधान: सा.गमनपर्यायभूत-थर्वणाऽभाववत्यां तात्पर्य-
माह। एवं तावत् तस. नञ्-स्वरेण (पा ६, २, २) भाव्यम्।
खियां नयन्तत्वे द्वि१ अमि पूर्वत्वेन (पा ६, १, १०७) च
भाव्यमिति चोद्यद्वयमापद्यमानं दुष्परिहरं स्यात्। अम-
नस्कोऽप्येतद् एवाऽनुबदन् GRI अप्येतेन प्रत्युक्त: द्र.।
एतद्वैपरीत्येन <✓अत् इतीव नापूपदि. प्राक्तनैकदेशिक-
निर्वचनसामान्येनाऽनुमन्यमान: वै.गमनवत्यां तात्पर्यमाह।

एवं तावद् ✓अत् (<थ>अथ-)+इ+व(>वी)
इत्येवं माध्यमिकरेफोपजनवति तद्धिते व-प्रत्यये खियां
गौरादित्वोपसंख्यानत: (पा ४, १, ४१) ङीषि प्राति.
संभवत्यपि द्वि१ अमि पूर्वत्वप्राप्ते: पूर्ववद् दुर्वारत्वं द्र.।
एवमपि खियाम् अथर्वन्- इति वा <✓अथरि+व>वी
इति वा यद् अर्वाकनम् अपरं मतद्वयं भवति (तु. PW.
GW. MW.) तदप्युक्तेन चोद्येन समानं प्रस्तं द्र.।
एस्थि. अपि पपा. तदीयैतद्विषयक-प्रक्रियाऽनुरोधेनाऽव-
ग्रहाऽभावेऽपि तस. इति मतं भवति। पूष. तावद् अथ-
इति वा रेफोपजनवद् अथर्व- इति वा स्यात्। उप. च
<✓वी+किप् द्र.। स्वरश्च सामान्य: सामासिक: (पा ६,
१, २२३) वा स्याद् उम. इति कृत्वा 'गति कारक-' (पा ६, २,
१३९) इत्युक्ते वा। द्वि१ रु. च 'एरनेकाच:' (पा ६, ४,
८२) इति ययय् 'उदात्त-' (पा ८, २, ४) इति स्वरितान्तं
द्र.। वाच्यविमर्शस्तु वैश. विस्तरणीय इति दिक्।

^८) मूलतो य-था, त-था, क-था, इत्-था इत्येतैः
स-कक्षतया व्युत्पन्नमिदम् अव्य. संभाव्येत। तस्मिन्
दर्शने इदम् >३अ- इति यत् सना. भवति ततस् थाल्-
प्रत्यये लित्-स्वर: (पा ६, १, १९३)। अथवोक्ते: शब्दैः
संपूर्ण-साकक्ष्यार्थं था इत्येव प्रत्यय इत्यास्थाय कस्मिंश्चि-
दतिप्राचीने काले कथमपि स्वरपूर्वसंक्रमपूर्वकोऽन्त्यस्याऽचो
हस्वीभावेन परिणाम: समजनीत्युच्येत। यतु भाषान्त-
रीय-साजाल्यहमिभरस्य 'AND', 'UND' प्रभृ. समानार्थैः
शब्दैः संबन्ध उत्प्रेक्षि (WW १, ६७) तदभितिकमिवे-
त्युद्भाव्येत। एवं यत् क्वचिद् अस्मदीयैर एतद्
<✓अथ इति संभावितं भवति (तु. वाच.), तदपि
धात्वर्थान्वयाभावेऽसंबद्धप्रलापाद् अविशिष्टं द्र.।

^९) नापूपदि. मूलतो दीर्घान्तस्य स्वरपूर्वसंक्रान्त्या ह्रस्वा-
न्ततया परिणतस्य संहितायां छन्दोऽनुबद्धा पुनर्
दीर्घाऽऽपत्ति:

७५, २; ७६, ३; [८१, ८; (११, ९;
७, ९६, ५)]; ८७, ४; ९२, १५;
९३, ७; ९४, ९; १०२, ६; १०;
[१०८, १; (५) ६-१२]; १०९,
२; ११४, ९; ११७, १९; ११९,
९; १३६, १; २; १६३, १३;
१६४, १२; २, [३, ९; (३, ८,
९; ७, ४७, ३)]; ३६, ३; ३७,
५; ३८, १; ३, ३, १; ६, ६;
९, ३; १३, ३; १७, ३; ५;
२८, ५; २९, १०; ३१, ७;
३२, १०; ३४, १०; ४७, २;
५३, ३; ११; ४, १८, ५; ११;
२०, ९; २४, १०; ३५, ३; ४;
३६, ४; ४२, ९; ५, ३०, ९;
६, १६, १८; ४०, १; ४; [५३,
५-७]; ५४, ७; ७, [११, ४;
१०, ५२, ३]; ९८, ५; ८, ९,
१४; १०, ५; ४०, २; ४६, १५;
१६; ४८, ६; ८९, २; [९६, ७;
१०, ५२, ५]; १०२, १९; ९,
[४, १-१०]; ८१, २; ८६,
२८; ८७, ६; १०, १, ७; १४, १०;
[१५, ४; (३७, ११)] ११; १६, १;
२; २३, ३; २७, २२; ५१, ७;
८५, १६; ३३; १०७, ३; १०८,
३; ८; १११, ६; १२७, ६;
१२९, ६; १४३, ३; १४५, ३;
५; [१८२, १, ३]; स्त्रि १, ५,
९; ७, २; २, ६, १, ६; ३,
१५, ४; ४, ५, २७; २९; मा
३, १४; ७, २५; ३७; ८,
३४; १२, १२; ५२; ६५;
१५, ५६; १७, ३१; ११९,
५५; ५९; २३, २६; २७;
२६, २४; २७, ६; २९, २४;
३०, २२; ३३, ९५; ४०,
१५; का ३, ३, ४; ७, १०, ३;
२०, १; ८, ८, १; १३,
१, १३; ४, ८; ५, ४; १६,

६, ८; १२१, ४, ५; ८; २५,
६, ६; ७; २९, १, ६; ३१, ३,
१३; ३४, ४, ४; ४०, १, १७;
तै १, १, १३, १; १४, १; १;
२, ३, ३; ४, ४२, १; ५, १, २१;
५, २; ९, १; ६; ११, ३; १;
६, ४, २; १०, ४; ७, ११, २;
२-४; १३, ४; ८, ५, २; १;
१२, १, २, १; ३; ४, ७; ८; ५,
२; ८, ४; २, ६, ४; ८, ३;
११, ३; ३, ३, ४; ५, १; १३,
२; १४, ३; ४, २, १; ४, १;
२; ६, २; १०, २; १२, २; ५,
११, २; ६, १, ५; ३, ५; ९,
३; ४; ६; १२, २; १३, १, २,
२; ३, १; ४, ४; ९, ६; ११,
२; २, १, २; २, १; ८, ४;
१११, २; ३; ३, ७, ३; ८, १;
४, १०, ४; ११, ६; ५, १, २; १;
२, १; ६, १; ४; १, ७, ३;
२, १, ४; ४, ४; ५, ३;
१६, १; २; ६, ३, ४; ७, ५; १;
७, १३, ५; १५, १, ३, ५;
५, ४; ४, २, २; ३, ४; १०,
२; ७, २, ५; ३, २; ४, २;
९, २; ३; २६, १; १६, २, १,
१; ३, १; ५; ४, २; ५, १;
२; ११, ४; ३, १, ३; ६; २,
१; १०, ४; ४, ५, ६; ७, २;
५, ८, ६; १०, १; ११, ४;
६, ४, २; ४; ६, २; १७, १,
३, १; ४, ३; ५, ३; ४; ५, ६;
७; ६, ५; १०, ३; २, १, ४;
४, १; ३; ७, ३; ४; ९, १;
३, १, १; ३; ४; ४, १०, १;
१९, २; ५, १, १; २, १;
३, १; ६, ३; १५, १; ११, १,
१, ६; १३; २, १०; १८;
३, २३; ३९; ४, ५; ६;
१०; १२; १३; १५; ५, ५;

८; ११; १२; १३; ६, ४; ५;
६; ८; ९; १०; ११; १२;
१३; ७, ११; ३; ४; ५; ८,
१; २; ४; ५; ६; ७; ८; ९;
९, ४; ६; ७; १०, ५; ६; ८;
१०; ११; १२; १३; १४; १६;
१७; १८; १९; २०; ११, ५;
७; ८; ९; २, १, १; २; ३; ८;
९; १२; २, ४; ७; ९; १३;
३, १; २; ३; ६; ९; ४, २;
३; ४; ५; ५, १; २; ३; ४;
५; ६; ७; ८; ९; ६, १; ६; ७,
८; १२; १३; १; ८, ११; ९,
१०; १२, ५; ३, १, १; ३; ५;
१०; २, १; २; ४; ५; ६;
७; ८; ९; १०; ३, १; २;
३; ५; ७; ८; १०; ४, ३; ६;
८; ५, २; ३; ५; ६, २; ५;
६; ९; ७, २; ३; ४; ८; ९;
१०; ८, १; २; ३; ४; ५;
७; ८; ९; १०; ९, १; २; ४;
५; ६; ७; ८; १०, १; २;
३; ४; ५; १३, ११; ४, १,
१; ६; ८; ११; १२; २, १;
२; ७; ९; ११; १२; १३;
१४; ३, १; २; ३; ४; ५;
६; ७; ८; ९; ४, १; २;
५; ८; ९; १०; ५, १; २; ४;
५; ६; ८; ९; ६, १; २; ३;
४; ५; ७; ९; ७, २; ३;
४; ५; ६; ७; ८; ९; ८, १;
३; ५; ७; ८; ९; १०, ६;
११, १; १२, १; ५; १४,
३; ५; ६; १२; १३; १५;
१७; १८; कठ १, १२;
२, १५; ३, ८; ५, ६; ६, १;
४; ६; ७, ७; ८; ८, ४;
५-७; १३; ९, ३; १४; १५;
१०, २; १०; ११, १; २; ३;
६; १०; १२, १; ३; ४; ७;

८^३; १०^३; १२; १३^३; १३, ३^३;
 ४^३; ५^३; ६; १४, ५^३; ९^३;
 १५, ५^३; १०; १६, ८; १८,
 ३^३; १६; १९, ८^३; ९; १०;
 १२; २०, २; ५; ६^३; ७-११;
 १४; २१, २^३; ३^३; ४^३; ६^३ ८;
 १०^३; १२; १३; १४^३; २२, १;
 ६^३; ११^३; २३, १; ३; ६; ९;
 २४, ८; २५, २; ६; ७; १०^३;
 २६, ९; १०; २७, १; ३^३; ४^३;
 १०; २८, ३; ६^३; ७; ९; २९,
 ३; ४^३; ७^३; ९^३; १०; ३०, १^३;
 २^३; ३^३; ८; १०^३; ३१, ४;
 ६^३; ९^३; १३; ३२, २^३; ३; ७;
 ३३, २^३; ६^३; ८^३; ३४, ३; ५;
 ८^३; ११; १५; ३५, १६; १७;
 १८^३; १९^३; २०^३; ३६, ३; ५^३;
 ६^३; ७; १०^३; ११^३; १२; १३;
 १४; ३७, २; ३^३; ४^३; ५^३; ९;
 ११; १६^३; १७^३; ४०, ११-१३;
 ४४, ४; ४५, ४^३; ४६, ३;
 ॥क॥ २, १५^३; ३, १२; ४, ३^३;
 ५^३; ६, ९^३; ७, ४; ८, १;
 ६; २८, ३^३; २९, ४^३; ३०,
 ६; ३१, २; ४; ७; ८^३; ९-१३;
 १७^३; १८^३; १९^३; २१^३; ३४, १^३;
 ३५, ५^३; ७; ३६, ६; ३८, १;
 ५; ३९, ३; ४^३; ५; ४०, २;
 ३^३; ४१, ७; ८; ४२, १^३; ३^३;
 ४^३; ४४, ३; ६^३; ४५, ५^३;
 ८; ४६, २^३; ३^३; ४^३; ५^३;
 ६^३; ८^३; ४७, ४; ६^३; ८; ९^३;
 ४८, १५; १६^३; १७^३; १८^३; १^३कौ
 १, ३२४; ३६६^३; ४२२^३;
 ४३३; २, ५७; ३९७-४०६;
 ४३९; ५२०^३; ६९६; १०८३;
 ३, १, ४; १जै १, ३४, २; ३८,
 ७^३;^a ४१, ४^३;^a २, ५, १; ३,

६, ३; ६^३;^a ३१, १७-२६;
 ३३, १३; ४०, १६^३;^a ५६,
 २३; शौ १, ७, ३; ७; १८, १;
 २, ६, ५; ३, ३, ६; ८, १;
 १२, ५; २५, ६; ४, १, ५; ४,
 ८; ७, २; १७, ८; ६, ५०, १;
 ६६, ३; ११६, १; ११९, २;
 १२१, १; १३८, २; ७, ९, १;
 १५, ३; ५८, ६; ८८, ४; ८,
 १, ६; ८, २०; ९, २४; ९, ५,
 २७; १४, १२^३; १०, १, २८;
 ४, १; ११, १, ८; ६, १४; १०,
 ३१; १२, २, ३०; ३, ५५-
 ६०; ४, २२; २३; २५; २८;
 ३६; ५२; १४, १, १६^३; २१^३;^a
 २, २९^३; १५, १२, ८; १३,
 ११; १८, २, ४^३; ५^३; ९; ३,
 ७१; १९, ३४, ८; ५२, ५; ६८,
 १; १२०, ११, १०; ५६, ५;
 ५७, ३; ६८, ३; ७३, ४; ८७,
 ५; १२८, १^३; १३०, १७-१९;
 १३६, ७; ८; १४१, ४; पै १,
 ३०, ५; ७१, ४; ८९, १; २,
 १, १; २६, ५; ५८, २; ७४,
 ६; ८०, २; ३, ३३, ६; ३४, १^३;^a
 ४, ४, ३; ४; ७; ५, ३९, २^३;^a
 ७, ९, ७; १२, १०^३;^a १८, ८;
 १९, ३; ८, ७, ५; १२, २;
 १५, ४; १३; १९, ३; २०, ५;
 ९, १९, २; २२, १५; १०, १,
 ९; ४, ५; १२, ३, १३; १६;
 ७, १-४; ९^३; १३, १, ३; १६^३;
 ३, ८; ५, १८; १४, ४, ७^३;
 १५, ५, ९; १०; २३, ९; १६,
 १, ६; ९, ३^३;^a १५, १; २०,
 १^३; ३०, १०; ४९, ७; ५०,
 ८; ५८, ४^३; ६७, २^३; ६९,
 १२^३;^a ७१, ९; १०^३; ११; ८५,

५; १२६, १-३.
 अथो ॥ १, २८, ६; ५०, १२;
 ११३, १३^३; १५७, ६^३; १६४,
 [४०; (७, ४१, ५)]; ४६; १९१,
 १; २^३; ३, ३७, ११; ६०, ४; ६,
 ७५, १५; ८, ९१, ६; ९, ३९, ५;
 [६०, २; (६४, २६)]; १०, २७,
 ९; ३६, ५; [६०, ८; ९; १०];
 ८५, २; ३५; ४१; ९०, ५; ९२,
 ४; ९६, १३; ९७, ९; १६^३;
 १३६, ५; १३७, ४; १५९, ३;
 १७३, ६; १९०, ३; खि ३,
 १०, २; १५, ६; १४; ५,
 १२, ५; १५, ४^३; १०^३; मा ३,
 ४३; ११, ८२; १२, १७; ५४;
 ८३^३; ९०^३; ९७; १००; १५,
 ५९; १६, ८; १२; २३, ६०;
 ३१, ५^३; का ३, ४, ७; ९, ६;
 ११, ६, १६^३; १२, ७, ७; १३,
 १, १८; ४, १०; ६, ९^३; २१;
 १६, ७, २; १७, १, ८; ११;
 २५, १०, ८; ३५, १, ५^३;
 ॥तै १, ५, १, ४; २, ४; ४, १; २;
 ७, २; ३; ८, ३^३; ९, ६; ८, २;
 ४; ७, १, ६; ३, १^३; ४, ३; ६,
 ३; ८, ६, १^३; २, २, ४, ६; ५,
 ४; ५^३; ३, ९, ३; ११, ५; १३,
 ३; ४, ६, २; ९, ३^३; १०, ३;
 ५, १, ४; ६; ३, ७; ५, १; ७,
 २; ८, ७; ११, २^३; ३^३; ६; ७;
 ६, १, ६^३; ६, ४; ९, १; ४;
 १०, ४; ३, १, ५, २; ९, ३; २,
 ६, ३^३; ४; ६; ७; ३, ९, २^३;
 १०, १^३; ४, १, ३; ९, ७; १०,
 २; ५; ५, ५, २; ७, २; ३; ४^३;
 १, ९, ३; २, १, ५; ४, ४; ५,
 १, ३; ४; ५, १, १, २; ४, १;
 ६, २^३; ४; ८, ५; ९, ५; ६; २,

^a) अथ, अथा इति बाह्वचः पाठे. यथायथं प्र. ।

^b) एतच्-शोषार्थं दृष्टि- > त्रिः इत्यत्र सस्थ. टि. प्र. ।

^c) 'अथ-उ' इति समुदितं निपातद्वयम् 'भोक्' (पा १,
 १, १५) इति प्रगृह्यतामापाद्य पपा. इति-कारेण पठ्यते ।

१, ३; ३, २; ५; ५, ४; ६;
 ७, ३; ८, १; ९, ६; १०, ६;
 ३, १, २; २, २; ४, ७; ७, २;
 ४; ९, १; २; १०, ४; ४, १, १; २;
 ३; २, ३; ४; ३, २; ४, ४, १;
 ५, ५; ६, ४; ८, १; ४; ९, १;
 १०, ३; ५; ५, १, ६; ५, ३;
 ७, २; १०, ५; ६, २, १; ३;
 ४, २; ६, २; ७, ३; ८, ४; ६;
 ९, १; १०, १; ३; ७, २, २; ४,
 १; ५, २; ७; ६, ३; ८, ३; ९,
 ३; ४; १०, २; ६, १, १, ३;
 ३, ३; ५, २; ६, ५; ६; ७, २;
 ११, ३; ६; २, १, १; ७; २, २;
 ५, १; २; ३; ७, २; ८, ६; ९,
 २; १०, ४; ११, ३; ३, १, २;
 ५, २; ४; ७, २; ३; ८, १; ३;
 ९, ४; ५; १०, १; ११, ३; ४,
 ३, ३; ४; ४, ३; ५, २; ५, ९,
 २; ६, ३, २; ६, २; ७, २; ४;
 ७, १, १, २; ३; २, १; १०,
 ३; ४; २, १, २; ३; २, २;
 ३; ३, २; ५, ५; ६; ८, २;
 ४-७; ३, १, २; ५, ३; ७, ३;
 ४; ८, १; ९, ३; १०, ४; ५;
 ४, १, ३; २, ४; ५; ३, ३;
 ४; ५; ४, ३; ५, २-४; ७,
 २; ९, १; ५, १, ५, ४, २; ५,
 १; २; ८, ३; ५; ९, ३; १५,
 २; ११, १, ४, ५; ७; ८; १०;
 १३; १५; ५, ५; ६; ८; १०;
 ११; १२; ७, २; ४; ८, २;
 ३; ४; ५; ६; ७; ८; १०,
 ४; ५; ६; ७; ९; १४;
 १६; १७; २०; ११, ६-९;
 २, १, ३; ७; ११; २, २; ८; ३,
 १; ५; ६; ७; ४, १; २;
 ३; ४; ५; ५, २-५; ७; ८;
 १०; १७, ७; १२; ९, २; १३;
 १०, १३; ३, १, १; २; ५; ७;

९; १०; २, १; २; ३; ४;
 ५; ६; ७; ८; ९; १०; ३,
 १; ६; ८; ९; १०; ४, ३;
 ४; ५-७; ६, १; २; ३;
 ५; ६; ७; ८; ९; १०; ७, २;
 ४; ५; ७; ९; १०; ८, ४;
 ६; ७; ९; १, २; ३; ५; ७;
 १०, १; २; ३; ४; ५, १, ५;
 ६; ८; १०; १२; १४; २,
 १; २; ९; १४; ३, २; ८; ४,
 २; ५; ८; ५, १; २; ५; ६,
 ३; ५; ८; ९; ७, १; ४; ८;
 ९; ८, ३; ५; ६; ८; ९; १४,
 ११; काठ ७, १५; ८, १२;
 १३; ९, १; ७; १०, ५; ७;
 ११, १०; १२, ३; ६; १२;
 १३, ९; १०; १४, ६; ८; १६,
 ७; ८; १३; १९; १७, ११;
 १९, १; ५-७; १०; २०, ३;
 ४; ५; २१, ३; ७-९; १२;
 २२, १०; १३; २३, १; ४-६;
 २४, ३; ४; ६; ७; ८; ९; २५,
 १; ५; ६; ७; ८; ९; १०;
 २६, ५; ७; ९; २७, १; २;
 ४; २८, १; ७; १०; २९, ८;
 १०; ३०, २; ७; ३१, ८-११;
 ३२, १; ५; ७; ३३, २; ३४,
 २; ५; १६; २०; ३६, १; २;
 ५; ७; ९; १०; १२; ३७, १;
 १६; १८, ५; ९; ७, १; ७;
 ८, १; ४; १०; २५, ४; १३;
 २७, १३; २९, ८; ३०, ३-
 ५; ८; ३१, ५; ६; ७; १८;
 ३५, ४; ३६, १; ३७, ४; ५;
 ७; ८; ३८, १; २; ४, ३९,
 २; ३; ५; ४०, १; २; ३;
 ४१, ३; ५; ७; ४२, १; २;
 ४; ४४, ७; ४५, १; ४६, ३;
 ५; ४७, ९-११; ४८, १४;
 १८; १८, २, २५२; ६५१; ३३,

३, १; ४, ७; जै १, १८,
 ८; २, १, ४; ३, १०; ३,
 २१, १७; शौ १, १४, २;
 २२, २; ४; २, ४, ६; ९,
 १; ३१, २; ४; ३२, ५; ३६,
 ७; ३, ४; १८, ५; २१, ९;
 २४, १; २५, ५; ४, ३, ४;
 ५; ६, ६; ९, ३; १३, ५; १७,
 ७; १९, ३; २०, ५; ३६, १; ५,
 १४, २; २१, ४-६; २२, १०;
 २३, १२; ३०, १३; ६, १३, १;
 १४, ३; १९, २; २१, ३; ६९,
 ३; ७४, २; ९६, २; १०३,
 २; १०९, ३; १२८, ४; १३३,
 ४; १३८, २; १३९, २; ४;
 १४०, २; ७, ५८, २; ५; ६२,
 ५; ७८, ३; ८०, २; १००, ३;
 ११७, २; ८, २, २८; ५, १२;
 ७, ५; १०; २२; २८; ९, ३,
 १; ४, ४; २०; १३, ७; १५,
 २८; १०, २, २७; ३, ७; ८,
 २२; ३८; ९, १२-२४; १०,
 १७; ३३; ११, १, २९; ६, ३;
 ९; १७; ८, २; ६, ७; ९, ८;
 १०, ५; १४; १५; २३; ११,
 १०; २२; १२, ३; १२, १, ७;
 ९; २, १९; ४, १८; ३०; ३९;
 ४०; ४६; १४, १, २; २८;
 २, ४; १९, ४, ३; ६, ९;
 ३४, ४; ३९, २; ३; ४;
 ४६, ३; ४८, १; ४९, ३; ५०,
 ५; १२०, २०, ४; ३२, ३; ५७,
 ७; १२८, ५; १३०, १७-१९;
 ११, १५, २; २८, ४; ३७, १; ३८,
 ३; ४३, २; ४८, १; ६०, २; ६६,
 ३; ४; ६८, ३; ७९, १; १०७,
 १; २, ८, ५; १०, १; १४, ४;
 १५, २; ४; २०, २; २१, ६;
 ३२, ३; ४१, ३; ५२, ५; ५८,
 ५; ६२, १; २; ६७, १; ४; ८५,

१; ८७, २; ३, ५, ४; १२, ९; १७, ४; २६, ५; २८, ६; २९, ३; ३७, १; ४, ५, ५; २०, १; २३, ५; २६, ६; ५, १, २; ३; ८, ५; ९, १; १७, ८; १८, २; २०, ८; २६, १; ९; ३०, १; ३१, ३; ३३, १०; ३४, ३-६; ३८, ५; ६, ६, २, ९, २; ४; ६; १४, ४; १५, ३; २१, १; २२, २०; ७, १, २; १०, २-४; १२, ५; १३, ३; १९, ९; ८, ११, १; ९; १२, ३; १८, ९; ९, ४, ११; ५, ७; १०, २; ४; १४, ३; २२, २५; २३, ३; ७; ९; २५, ६; १०, १, २; ७; ३, ४; ११, २, ५; ३, ४; ५, २; १२, ६, ११; १३, १, १०; १४, २, ११; १६, ४, १५; १५, १३, २; ४; ६; १८, ४; २०, १०; २१, ६; ८; १६, १२, १०; १४, १; २१, ३; ९; २२, ७; २४, ५; २५, १०; २८, २; ३९, १; ५९, १०; ६३, ७; ६९, १०; ७४, ७; ८२, ८; ८६, ४; ५; ८७, ३; ९१, ९; १०२, ९; १०८, ६; ११०, ३; १३७, २-१०; १३८, १-५; १४९, ६-८; १५५, ५.

अथोक्तुस्स्यांसे^a पै ६, १५, ४.

अथर-, अथर-, अथरि-,
अथर्य-, अथर्य-, † अथर्यु-,
अथर्वन्-अथर्वन्-^a, अथर्व्य-,
अथर्व्यु-^a अथर्व्.

अद्^b, अत्ति ऋ १, १६४, २०; ६,
४, ५; ८, १०२, २१; मा ११,
७४; २२, ८; २३, ३०; ३१;
का १२, ७, ९; २४, ३, ६; २५,
६, १०; ११; तै २, २, ६, २१;

४, १, १०, १; १५, ३, ४, ६;
७; ६, १०, २; ७, १, १९, ३; २,
१०, ४; ४, १९, २; मै ११, ६,
५; १०, ९; ११, ५; २, १, २१;
७, ७; ३, ६, ७; १२, ३;
१३, १; शौ ९, १४, २०; अत्ति
१, ६५, ४; १४३, ५; २,
१३, ४; ३५, ७; ६, १५, १;
१०, २७, १३; १४; ७९, २;
४; १२५, ४; ११, २, ६, २;
५, २, ९, २; ३, ४, १; ४, १०,
४; ५, ४, २; ६, २, ३; ७, ९,
४; ७, २, १०, २; ४; ११, २,
१, २; २, २; ४, ७, ५; ८, ३;
११, ७, ६; ८, ६; ११; १०,
३; १३, १२; १४, ५; १६, ७;
२०, ३; ६; ७, ९; १२; २१,
१; ४; २२, २; ४; ७; २३, ६;
२४, ७; २८, ५; ३४, ८; ११;
३५, ३; ३६, ३; ४१, १०; ४४,
८; ११, ५, ५; ७, २; ८; ३०,
८; ३१, ५; ८; ९; ११; १४;
१६; १९; ३५, १; ३७, ८;
४४, ५; ४८, ४; शौ ४, ३०,
४; १२, ९, ३; १५, १४, २;
४; ६; ८; १०; १२; १४; १६;
१८; २०; २२; २४; पै १६,
६७, १०; १४५, ३; १४९,
९; अत्ति: ऋ १०, ७९, १;
अदन्ति तै २, ३, ७, ४; मै
२, ३, ७; शौ ७, ५८, ७; ८,
६, २३; अदन्ति ऋ [१, ९४,
३; २, १, १३]; १४; १०, २८,
११; १४६ ३; मै ३, ६, ६;
११, ८, ४; ११; १०, ५; १२,
५; ७; २३, २; ९; ३४, ११;
११, ६, ९; ७, ८; ३५, ८; ३६,
६; कौ २, ४१६; जै ३, ३२,

६; पै १, ४८, ४; ४, २१, २;
१२, १, ४; १६, ८१, ५;
अत्ति ऋ १०, २८, ३; अत्ति
शौ ६, ७१, १; ३; अत्ति ऋ
१०, ८६, १४; कौ ३, १, ९;
शौ ५, १८, ७; १४, १, ५७;
२०, १२६, १४; पै २, २८, २;
९, १७, ६; अदन्ति तै ५, २,
१०, ३; ४, २, २; काठ २०,
९; क ३१, ११; अदन्ति शौ १०,
८, २२; पै ८, ९, १२; १६,
१०२, ९; अदन्ति शौ ६, ५०,
१; अत्ति ऋ १०, १५, ८; खि
५, ७, ४, १-३; मा १९, ५१;
मै ३, १०, ६; काठ २९, १; क
४५, २; शौ १, २८, ३; ४; ४,
१७, ३; १८, ३, ४६; पै ५,
२०, ८; २३, ३; अदन्ति ऋ १०,
८७, ७; ११०, ११; मा २९,
११; ३६; का ३१, १, ११;
४, १२; तै ३, १, ४, ४; ५,
१, ११, ४; मै ३, १६, २; ४,
१३, ५; काठ १६, २०; ४६,
२; शौ ५, १२, ११; ८, ३, ७;
११, १२, २३; २४; पै ५, १६,
२; १६, ६, ७; अदन्ति शौ
११, १२, २६; अत्ति ऋ १,
१६४, ४०; १०, १५, १२;
११६, ७; ८; मा १९, ६६; का
२१, ४, १६; तै २, ६, १२,
५; शौ ७, ७७, ११; ९, १५,
२०; १८, ३, ४२; ४, ६५;
अत्ति ऋ ३, ३५, ३; ५२, ७;
खि ५, २२, ९; मा १२, ६५;
२३, ८; का १३, ५, ४; २५, ३,
५; तै ४, २, ५, ३; ७, ४, २०,
१; मै २, ७, १२; ३, १२, १९;
काठ १६, १२; ३७, १३; १४;

^a) 'अथोक्तु कुक्षी आदत्ते' इति त्रिपदश्च शोधः विमु-
श्यः । तत्र प्रथमम् 'अथ+उत्त' इति समस्तं पदं द्र. ।

^b) पाप्र. लुब्धादिषु/घस् इत्यादेशमाचक्षते । इह तु
तद्रूपाणि यथायथं तत्रैवाऽनुसंधेयानि (पा २, ४, ३७-४०) ।

४४, ९; क २५, ३; शौ ४, २२, ७; ५, २२, ८; ६, ६३, १; १२, २, ३; २०, १३६, ११-१३; पै १६, ६९, १०; अक्षम् शौ ६, १४०, २; पै १, ८७, २; †अक्ष>त्ता १०, १५, ११; मा १९, ५९; का २१, ४, ८; तै २, ६, १२, २; मै ४, १०, ६; काठ २१, १४; शौ १८, ३, ४४†; अक्ष मा २३, ८; का २५, ३, ५; तै ७, ४, २०, १; मै ३, १२, १९; काठ ४४, ९; शौ २, २४, १-८; पै २, ४२, १-८; ९१, १-५; अक्षन् १०, १००, १०; †अक्षानि काठ २२, ७; क ३५, १; †१आदत् १०, ६८, ६; शौ २०, १६, ६; †आदन् तै ६, २, १, ५; ७, ५; काठ ११, १०; २०, ५; २५, ६; ३६, ७; क ३१, ७; ३९, ४; †अक्षान् मै १, ८, ८; २, १, २; अक्षान् †तै २, ५, १, ६; ५, २, ९, २; ७, ६, १; †काठ १०, ३; ११, ४; १२, ५; ७;

२३, ६; २९, २; क ४५, ३; शौ ५, १८, २; पै ९, १७, २; १६, ११३, १; अक्षुः क १०, ९५, १४.

अक्ष्यन्ति मै २, १, ३.

†अक्षते तै ५, ६, ३, २; †अक्षते तै ५, ३, ३, २; ३; ४; ४, २; ३; ५; ६, २, ३; ६; ६, ५, ३; मै १, ६, ९; ३, २, १०; ४, १; ७; ७, ६; काठ ८, ४; २१, ४; क ६, ९; ३१, १९.

✓आदि, आदयति काठ १२, ५.

[अपि°, आ°, वि°]

†अक्षवे १०, ३, ३५, ७; ८, ४३, २९; ७७, ८; १०, १६, १२; ७९, ६; ८५, ३४; ९२, ३; मा १९, ७०; का २१, ४, २०; तै २, ६, १२, १; मै १, १०, १८; काठ २१, १४; †शौ १, ११, ४; ५, १८, १; १२, २, ३७; १४, १, २९; १८, १, ५६; ५७; २, ३४; †पै १, ५, ४; ९, १७, १.

अक्षुम् शौ १८, ४, ६३.

अक्षु- -क्षारः शौ ६, १४२, ३; -क्षारम् खि ५, ७, ४, १०.

†अक्षी- -क्षी तै ६, ४, १०, ४; ५; -क्षीः तै ६, ४, १०, ४; ५; मै १, १०, १३; ४, ५, १; ६, ३; काठ २७, ८; २८, १०; ३६, ७; क ४५, १; -क्षीषु काठ २७, ८.

अक्ष्वा^१ काठ २१, ७.

अक्ष्वाय^१ मै १, ८, ५.

१अक्ष- -त्राणि क १०, ७९, २.

२अक्ष- -त्रम् क ५, ३२, ८;

-त्राः शौ ९, १२, १६; १०, १०, २१; पै १६, १०९, १; १३९, १४; -त्रैः क १, १२९, ८.

अत्रि- -त्रयः क ५, [२२, ४; ३९, ५]; ४०, ९; शौ १८, ३, २०; पै ११, २, ६; -त्रये क १, ५१, ३; ११२, ७; १६; ११८, ७; ११९, ६; १८०, ४; ७, ६८, ५; ८, ७३, ३; ७; ८; १०, ३९, ९; १४३, ३; -त्रिः क १, १३९, ९; १८३, ५; ५, ७, १०; ४०, ६; ८; ७३,

*) अक्षो (त-उ) इत्येवम् उष्मा निपातेन योगे सति पारिणामिक्यामोदन्तत्वापत्तौ समुदितस्य शब्दरूपस्य निपातेतरत्वेऽप्यु ओदन्तनिपातान्तत्वाद् ओदन्तनिपात-वद् व्यवहारोपचारात् पपा. प्रगृहीभाव इतिकरण-योगश्च द्र. ।

b) २आदत् इति रू. <आ/दा यद्र. ।

c) सा. एतद् रू. <आ/दा (=२आदत्) इत्यभि-सन्धाय व्याचक्षाणः प्रत्याख्येयः । प्रकृते जिह्वया दक्षिः परिविष्टस्य चर्वणस्याऽभिप्रेतत्वात् । तत्परिग्रहणमात्रस्य वर्णने चमत्काराऽभावाद् उपमेयांशेऽर्काणामभिप्रेतविशेषणानुपयोगाच्चेति दिक् ।

d) तुमर्थे तवेन्-प्रत्यये निस्वरः (पा ६, १, १९७) ।

e) तुमन्-प्रत्यये नापृदि. स्वरः ।

f) कर्तरि कृष्-प्रत्यये चित्स्वरः (पा ६, १, १६३) ।

g) स्त्रियां ङीप् (पा ४, १, ५) 'उदात्तयणः' (पा

६, १, १७४) इत्यन्तोदात्तत्वम् ।

h) पाप्र. क्तिव क्तिपि सति जग्धाऽऽदेशाऽभावः उस्. (वैतु. पा २, ४, ३६) ।

i) क्त्वो यगागमे रूपम् (पा ७, १, ४७) । आगमाऽनु-दात्तत्वस्य सुस्थत्वात् क्त्वः स्वरस् तदवस्थः द्र. ।

j) अन् प्र. (तु. पाउ ४, १६८) । निष्वाद् आशुदात्तत्वम् (पा ६, १, १९७) । स्वरमेदात् (तु. नाउ.) कर्तृकर्म-विवेकेनाभिधेयव्यवस्था । वृत्तिविशेषविशिष्टतायां यथेत-स्तादितं मातुर्वर्धिकं वृत्तं संभाव्येत तथा अत्रिन्- इत्यत्र टि. यद्र. ।

k) कर्तरि अः प्र. उस्. (पाउ ४, १६७) तत्-स्वरश्च ।

l) त्रिप् प्र., तस्य पिष्वाभिधाते धातुस्वरस्तदवस्थः (पाउ ४, ६८) । अथ मतान्तरे भवतः । ३अन्+त्रि- इति वा ६अन्+त्रि- इति वा (या १, १७) ।

६; ७; ७४, १; ७८, ४; ८,
४२, ५; ११ तै ७, १, ८, १; २;
११ मै ४, ८, ३; ११ काठ २८, ४; ११ क
४४, ४४; शौ १३, २, ४; १२;
३६; ३, १५; १८, ३, १५; १६;
पै १४, ३, २३; -त्रिणि पै ५,
२८, ३; -त्रिभिः पै १, ९३, ४;
-त्रिभ्यः ऋ ५, ६७, ५; -त्रिम्
ऋ १, ११६, ८; ११७, ३; २,
८, ५; ५, १५, ५; ६, ५०, १०;
७, ७१, ५; ८, ५, २५; १०,
८०, ३; १४३, १; २; १५०,
५; खि १, १२, ६; तै ७, १, ८,
२१; शौ ४, २९, ३; ४; पै ४,
३८, ३; ५; -त्रीणाम् ऋ ८,
३६, ६; ३८, ८; -०त्रे ऋ ५,
४०, ७; -त्रेः ऋ ५, २, ६;
८, ३५, १९; [३६, ७; ३७,
७]; खि ३, १७, ५.
१॥आत्रेय^b-यः पै ८, १५,

११; -यम् खि २, ४, २१; काठ
२८, ४; क ४४, ४; -याय मै
४, ८, ३.
अत्रि-वृत्^c ऋ १, ४५, ३; ५,
४, ९; ७, ८; २२, १; [५१,
८-१०]; ७२, १; मै ४, १०,
११; शौ २, ३२, ३; ५, २३,
१०; पै २, १४, ५.
अत्रि-हिरण्य^d-ण्यम् काठ
२८, ४.
अत्रिन्^e-त्रिणिः ऋ. १, २१, ५;
९४, ९; ७, १०४, १; ५; ९,
८६, ४८; काठ २३, १११; शौ
१, ७, ३; १६, १; ३; २, ४, ३;
४, १०, २; ६, ३२, ३; †८, ४,
१; ५; पै १, १०, २; ३; ४,
४, ३; २५, ३; ४; १२, १, ११;
†१६, ९, १; ४; -†त्रिणम्
ऋ १, ३६, १४; २०; ८६,
१०; ६, १६, २८; ५१, १४;

८, १२, १; १९, १५; ९, १०४,
६; १०५, ६]; १०, ३६, ४; ११८,
१; मा १७, १६; का १८, २, १;
तै ४, ६, १, ५; मै २, १०, २;
४, १३, १; काठ १५, १२;
१८, १; ३९, १५; क २८, २;
कौ १, २२; ११३; ३९४; २,
९६३; जै १, ३, २; १२, ७;
४४, ४; ४, ६, ८; ८, ६; शौ
२०, ६३, ७; -त्रिणाम् शौ १,
८, ४.
अत्स्यत्^f-स्यन् मै २, १, २.
१अद्-अकव्य^g, अगध^h, अहुतⁱ,
आगढ^j, आम^k, ऊर्ज^l, कय^m,
कव्यⁿ, करम्भ^o, कव्य^p, पुरुष^q,
मधु^r, यव^s, यवस^t, विश्व^u,
विष^v, सर्व^w, सुहुत^x, सोम^y,
हविस्^z, हव्य^{aa}, हुत^{ab}.
अद्-अदाय^{ac}, अन्त्र^{ad}, अन्न^{ae},
अवका^{af}, गर्भ^{ag}, हविस्^{ah}.

a) द्वि सुपा. चिन्त्यो भवति तुटि. अत्रि-हिरण्य-।
b) गोत्रापत्येऽर्थे ढक् > एयः प्र., कित्वादन्तोदात्तश्च
(पा ४, १, १२२; ६, १, १६५)।
c) तुल्यार्थे वतिः प्रत्ययस्तत्स्वरश्च।
d) अत्रिद् हिरण्यम् इति शास्त्रान्तरे (क ४४, ४)
मूको. भवति। यत्तु स एव पा. सं. अप्युररीकृतो भवति
तन्नेष्टं भवति। संप्रदान-कारकस्य प्रकरणे कर्तृ-कारकस्य
अत्रि-शब्दस्य संगतेरसंगतेश्च। तथाहि। दक्षिणा-दाने
प्रकृतेऽत्रिगोत्रापत्यात्मकाय ब्राह्मणाय हिरण्यं यथा
दीयेत तथा यजमानो (न त्व अत्रिः) दद्यादिति विधीयते
एवं तावद् अत्राऽत्रिभ्यो हिरण्यम् इति कृत्वा चतस.
भवति। किंवि. इति कृत्वा च न. द्वि१ भवति। अथ प्रक-
रणे कस्मैचिदेकस्मा एवाऽऽत्रेयाय दातुमिष्टत्वेन हिरण्य-
स्य विवक्षितत्वात् संप्रदान-कारकस्यैकविषयत्वे सत्यपि
'जात्याख्यायाम्' (पा १, २, ५८) इति विकल्पितं बहुत्वं
च बहुत्वे च 'अत्रिभृगु-' (पा २, ४, ६५) इति गोत्रप्रत्य-
यस्य लुक् च द्र. (गु. विग्रह-वाक्यम्)। यत्तु क. संटि.
काठ. 'आत्रिहिरण्यम्' इत्यभिप्रायः प्रादर्शि तन्नितरामु-
पेक्ष्यम्। नितान्तसंस्कार-मान्यनिदर्शनमात्रत्वात्। 'इत-
आनिजः' (पा ४, १, १२२) इत्यत्र आत्रेय- इत्यस्यैव

लक्ष्यान्यतमत्वेन विहितत्वाद् आत्रि- इत्यस्य च
सर्वथाऽप्यश्रुतपूर्वत्वात्। न च श्रुतिरेव स्वयमिह प्रामाण्ये
निकषायतामिति वा सुवचम्। तत्र 'अप्रतिनोदायात्रि०'
इत्यत्र अप्रतिनोदायेत्यत ऊर्ध्वं ह्रस्वस्य वा दीर्घस्य
वाऽकारस्य पदादित्वेन समानं विसंधेयत्वे संभवत्यपि
'यदत्रि०' इत्यत्र यद् द्वितीयं तदेव शब्दरूपं श्रूयते तत्र
'यद्' इत्यत ऊर्ध्वं पदादित्वेन ह्रस्वस्यैवाऽकारस्य विसं-
धेयत्वेनोपगमादिति यावत्। अन्ततश्च यद् आत्रेय-
इत्यस्य विषये त. एव संटि. श्रुतिसंवाद इव प्रादर्शि तदपि
सर्वथाऽन्यथासिद्धमिव भवति। उक्त्या दिशा केवलम्
'आत्रेय-' इत्याकारकस्यैव शब्दरूपस्य प्रकरणेऽभिप्रेतत्वात्
तद्विषये जागरूकसंस्कारवतां संशयाऽसंभवाच्चेति दिक्।
०) त्रिनिः प्रत्ययस्तत्स्वरश्च (पा ४, ६८)। १अत्र-
इत्यस्य भावार्थे श्रुति-विशेषे संभाव्यमाने ततो मातुब-
र्थिक इनिः प्रत्ययः स्यात्। एवमपि प्रत्ययस्वरत्वम्
अप्रतिहतमिति दिक्।
१) 'लटः सद्वा' (पा ३, ३, १४) इति पर. लटः
शब्दादेशः। तस्य च स्थानिवत्त्वात् 'स्थतासी ललुटोः'
(पा ३, १, ३३) इति स्थः प्रत्ययः। सतिशिष्टत्वाच्च
तत्-स्वरः द्र.।

अद्व- -दत्त ऋ १०, ३७, ११;
-दन् ऋ १०, ४, ४; पै २, २,
३; ९, १०, १; -दन्तम् कौ
३, १, ९. [०दत्- अन्०]
अदन्- अन्, विषं
अदान्^b- -नम् ऋ ४, १९, ९.
अद्व- -द्वाः शौ १, २७, ३.
अद्वान्^c- -द्वा ऋ १, ५८, २. [०द्वान्-
द्वान्]
अद्व-सद्व- -सत् ऋ १, १२४,
४; ८, ४४, २९; -सदः ऋ ६,
३०, ३; -सदाम् ऋ ७, ८३, ७.
अद्व-सद्य- -द्याय ऋ ८, ४३, १९.

†अद्व-सद्वन्^d- -द्वा ऋ ६, ४,
४; तै १, ३, १४, ७.
‡अद्वः^e
२अद्व^f-अन्, अहुत^g, हविस्^h हुतⁱ.
¶अद्वमान, ना^j- -नम् मै १, ११,
५; -ना मै ४, ८, ८; -नाः तै ६,
४, ३, ४; काठ २७, ८; २८,
६; क ४४, ६; -नानाम् तै २,
४, ९, २; काठ ८, ५; क ७, १.
अद्वि^k- -द्वयः ऋ १, १४९, १; २,
१६, ५; ३, ३२, १६; ४१, २;
४, १९, ५; ५, ८७, २; ६, ४८,
५; ६३, ३; ८, ४, १३; ५३,

३; ६३, २; ७२, ११; ८८, ३;
९, ७९, ४; १०, ७६, ७; ७८,
६; ८९, ६; ९४, ८; ११; १३;
१४; १००, ८; १०४, २; खि
३, ५, ३; तै ६, १, ११, ४१;
†कौ १, २९६; २, ४९१; ९५३;
†जै १, ३१, ४; ३, ५, ८१; ४,
१८, ७; †शौ २०, २३, २; ३३, १;
-०द्वयः ऋ १०, ७६, ४; ८; ९४,
१; -द्विः ऋ १, १६५, ४; ३, ३१,
७; ५, ४५, ७; ६, ४०, २; ७, २२,
१; ३५, ३; ६८, ४; १०, ७६, २;
खि ३, १५, ३१^m; मा १, १४;

a) शतृ-प्रत्ययस्तत्स्वरश्च ।

b) आत्म. शानच् प्र. चित्-स्वरः (पा ६, १, १६३) ।

c) कर्तरि गन् प्र. (पाउ १, १२२) स्वरः नाउदि. द्र. ।

d) कर्मणि मनिन्-प्रत्यये नित्स्वरः (पाउ ४, १४५; पा ६, १, १९७) ।

e) सप्तम्युपपदात्/सद्+कर्तरि क्तिप्. नाउदि. स्वरः ।

f) नापुटिदि. भावे क्यब् उस्. (पा ३, १, १०६ उउ) ।

g) पिप्त्वा निघाते धातुस्वरः प्रकृत्या (पा ६, २, १३९) ।

h) एपुटिदि. वनिप् प्र. स्वरश्च ।

i) ऋ २, १३, ९ इत्यत्र आद्यः > 'आ। अद्यः' इति पपा. भवति । सा. वें. च ततो द्वितीयं पदमिन्द्रपरत्वेन पश्यन्ताव एतद्=/अद्+कर्मणि यत् प्र. इत्येवं चाभिसंदधानाव् उपजीव्य- इति पानीय- (=सेव्य-?) इत्येवं च व्याचक्षाते । अस्मिन् कल्पे प्राति. यत्-प्रत्ययान्तं चादि-स्वरं च द्र. (पा ६, १, २१३) । आ/दो > आ-अद्यः इत्याकारकमेकमुपसृष्टमनिहतं च (पा ८, १, ६६) क्रियापदमिह भवतीति चाऽर्वाग्भिरुपस्थाप्यमानं कल्पान्तरं द्र. (तु. ORN. GW. प्रभृ.) । प्रथमे कल्पे 'युक्ता ह्यस्य हरयः शता दश' (ऋ ६, ४७, १८) इति मन्त्रवर्णाद् इन्द्रयस्य च हरिभिस्तद्बहनस्य चाऽऽक्षेप इष्यते । एवं तावत् साकम् इति पदमनुपयुक्तं भवति । इन्द्रययुक्तानां हरीणां बहुत्वस्य श्रुतिप्रसिद्धस्य सतो गुण-विशेषाधानार्थं 'दश शता' इति विशेषणस्योपपत्तौ सत्या-मपि तेषां हरीणां रथे युक्तानां सतां साक-भावस्य स्वतः-सिद्धत्वात् तद्विपरीतभावस्य चासंभवात् साकमिति क्रिधि. छान्यथासिद्धमिति किमु वक्तव्यम् । अपि चैवमाक्षेपसिद्धया क्रियया प्रथमे वाक्ये परिसमाप्ते सति 'युद्ध' इति द्वितीये

वाक्ये चोपरिष्ठादादास्यमाने 'आ अद्यः' इति यत् पदद्वयी स्वाभाविकात् संबन्धादुद्भूयमानाऽपि सती स्वतन्त्रवाक्यनिर्वाहार्थमन्तर्गडयितुमिवेष्यते, तन्नेव रुचि-रम् । असुलभान्वयप्रतीतेरिति यावत् । एवं द्वितीये वाक्ये 'युद्ध' इति कालवचनं सना. सद् यद् इन्द्रसामानाधि-करणेन व्याख्यातं भवति तदपि नितरामुपेक्ष्यमित्यत्र नैव बह्विव वक्तव्यमस्ति । कल्पान्तरे तावत् प्रतिपादं वाक्यपरिसमाप्तौ दृश्यमानायाम् 'आद्यः' इति क्रिया-पदस्य सदन्वयो भवति । अथ दशशतोपलक्षितबहु-संख्याका दस्यव इन्द्रेण साकं सपदि विनाशयेरन्निति भवत्येव कोऽपि चमत्कारातिरेकः । भवन्त्यपि च दस्यु-संख्याबहुत्वसंवादिनश्चेन्द्रकर्तृकतद्वधसंवादिनश्च बहवो मन्त्रवर्णाः (तु. ऋ. १, १३३, ४; २, १४, ६; ४, ३०, १५; ७, ९९, ५; शौ ६, १०४, १ प्रभृ.) यतु. आ/दो > आद्यः इति ।

1) सोपपदाद् भावे क्यप् प्र. उस्. । पिप्त्वा निघाते च प्र. धातु-स्वरः प्रकृत्या भवति (पा ६, २, १३९) । तेन तेन पू. युक्तं यद्. ।

2) शानचो निघाते (पा ६, १, १६६) यकः स्वरः ।

3) क्रिन् प्रत्यये (पाउ ४, ६६) नित्-स्वरः (पा ६, १, १६७) । भाषान्तरीयसाजात्यमीमांसायां त्वेतत् प्राति. /अद् इत्येतस्मादनिष्पन्नं सद् २ अद्- इत्यस्मादि-दानीमपि व्युत्पत्ति-प्रदर्शन-साकाङ्क्षात् प्राक्तमतः सरूपतः प्राति. प्रति द्र. । ततश्च रिन् प्र. मतुबर्थायस्तद्धित इति पाप्र. दिक् (तु. WW १, १६१) ।

4) 'अद्विभिः' इति ऋ (९, १०१, ३) पाप्मे. ।

5) 'अभिः' इति मुपा. विमृश्यः ।

३३, ७८†; का १, ५, २; ३२, ६,
९†; तै १, १, ५, २; २, ४,
१४, ३†; ३, ३, ९, २; मै २,
५, १०; ४, ११, ३†; काठ १,
५; ९, १८; १३, ९; १६, ९;
३१, ४; क १, ५; ४७, ४;
†कौ १, ३९८; ५२९†; २,
२७७; ६०३†; †जै १, ४४, ८;
५४, ५†; ३, २३, ९; ४९, १†;
शौ ५, २०, १०^b; ९, ४, ५;
१९, १०, ३†; २०, ११७, १†;
पै ९, २४, १०; १३, ८, ३†;
१६, २४, ४; -द्रिणा ऋ १,
१६८, ६; १०, २८, ३; -द्रिमि:
ऋ १, १२१, ८; १३०, २;
१३५, [२; ८, ८२, ५; (७,
९०, १)]; ५; १३७, १; [३^२;
९, ६५, १५]; २, ३६, १; ३,
४४, ५; ५३, १०; [४, ४५, ५;
९, १०७, १]; ५, ४०, १;
[८६, ६; (८, १२, ४; १३,
१२)]; ८, [१, १७; ९, ३४,
३]; २२, ८; ३५, २; [३८, ३;
६५, ८]; ९, ११, ५; २४, ५;
[२६, ५; ३०, ५; ३२, २; ३८,
२; ३९, ६; ५०, ३; ६५, ८];
५१, १; ६३, १३; ६६, २९; ६७,
३; ६८, ९; ७१, ३; ७५, ४; ८०,
५; ८६, २३; ३४; १०१, ३; ११;
१०७, १०; १०९, १८; मा १९,
२; २०, ३१; का २१, १, २; २२,
२, ८; मै ३, ११, ७†; काठ ३७,
१८†; †कौ १, ४९९; ५१२;
५१३; २, १२१; २५३; ३१४;
४२५; ४५३; ५१२; ५५७;

५७५; ६२५; ६६३; ६७५;
७९५; १०३९; †जै १, ५२, ३;
५३, २; ३; ३, २१, १८; २५,
१०; ३२, १४; ३४, ११; ४०, ८;
४४, ३; ४७, १; ५२, ५; ५५,
४; ५६, ३; ४, २७, ६; -†द्रिम्
ऋ १, ७, ३; ५१, ३; ६१, ७;
६२, [३; १०, ६८, ११]; ४;
७१, २; ७३, ६; ८५, ५; ८८,
३; ३, १, १; ४, १, १४; १५;
२, १५; ३, ११; १६, ८; १८,
६; २१, ६; ५, ४३, ४; ४५, १;
५२, ९; ६, १७, ५; ३२, २; ३९,
२; ६२, ७; ८, ६०, १६; ९, ९७,
३९; १०, २८, ९; ४५, ६; ११२,
८; ११३, ४; खि १, ५, १०; २,
३, १; मा १२, २३; का १३, २, ६;
तै ४, २, २, ३; मै २, ७, ९^१; १३,
६; ४, ११, २; काठ २, १५;
कौ २, १४९; ७०९; जै ३, ५८,
६; शौ २०, १६, ११; ३५, ७;
३८, ६; ४७, ६; ७०, ९; ७७,
८; -द्री ऋ १, १०९, ३; ७,
३९, १; ४२, १; -†द्वेः ऋ १,
९३, ६; ११७, १६; [११८, ३;
३, ५८, ३]; १३९, १०; ३,
३१, ६; ५, ४१, १२; ७, ६,
२; २२, ४; ७९, ४; ९, ८७, ८;
१०, २०, ७; मा ३३, ५९; का
३२, ५, ५; तै २, ३, १४, २;
मै ४, ६, ४; १४, १८; काठ ४,
१६; २७, ९; कौ २, ११४८;
-†द्वौ ऋ १, ७०, २; ५, ८५,
२; ९, ९६, १०; मा ४, ३१;
का ४, १०, २; तै १, २, ८, २;

६, १, ११, ४; मै १, २, ६;
काठ २, ६; ४, ९; क १, १९.
†अद्रि-जा^१- जाः ऋ ४, ४०,
५; मा १०, २४; १२, १४; का
११, ७, ४; १३, १, १५; तै १,
८, १५, २; ४, २, १, ५; मै २,
६, १२; काठ १५, ८; १६, ८.
अद्रि-जूत^१- तः ऋ ३, ५८, ८.
†अद्रि-दुग्ध^१- दधः ऋ ९, ९७,
११; कौ २, ३७०; जै ३, ३०,
१३; -ग्धाः ऋ १, ५४, ९; ४,
५०, ३; शौ २०, ८८, ३.
†अद्रि-बर्हस्^१- हर्हः ऋ १०,
६३, ३; मै ४, १२, १.
अद्रि-बुद्ध^१- बुद्धस् तै ४, २, १०, १
अद्रि-बुध्न^१- धनः ऋ १०, १०८,
७; खि १, ७, १; -धनम् मा
१३, ४२; का १४, ४, ५; मै
२, ७, १७; काठ १६, १७.
†अद्रि-भिद्^१- भित् ऋ ६,
७३, १; शौ २०, ९०, १.
अद्रि-मातृ^१- तस् ऋ ९, ८६, ३
†अद्रि-वत्^१- वः^१ ऋ १, १०,
७; ८, ६४, १]; ११, ५; ८०, ७;
१४; १२१, १०; १२९, १०^२;
१३३, २; ६^२; ३, ३७, ११; ४१,
१; ४, ३२, ५; ५, ३५, ५; ३६, ३;
३८, ३; ३९, १; ३; ६, ४५, ९;
४६, २; ७, २०, ८; ८९, २;
८, १, ५; १३; २, ४०; ६, २२;
[(५, ८६, ६); १२, ४; (१३, १२)];
१३, २६; १५, ४; २१, ७; २४, ६;
११; ३६, ६; [४५, ११; ६१, ४];
४६, २; ११; [(४९, १०) ५०,
१०]; ६२, ११; ६८, ११; ७६, ८;

^a) 'इन्दुः' इति बाह्वचः (९, ९७, ४०) विशिष्टः पामे.।

^b) मूलकोशीयसाक्ष्यम् 'अद्रिः' इत्य् अपि समर्थयति।

तथात्वं च प्रामाणिकतयोद्भरन्ति केचित् (द्र. PW. MW.,
वैतु. WR.)। तद् विमर्शविशेषापेक्षं द्र.।

^c) उस. विबन्त-कृद्- उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^d) तस. 'तृतीया' (पा ६, २, ४८) इत्युक्तः पूषप्रस्व.।

^e) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

^f) कारकोत्तर-विबन्तकृत-प्रस्व. (६, २, १३९)।

^g) मतुपः पित्वाभिघाते पूर्वावस्थः स्वरः।

^h) आसन्त्रिते 'मनुवसोः' (पा ८, ३, १) इति कर् आदेशः।

८; ८०, ४; ९२, १८; २७; ९७, ९;
 ९८, ८; ९, ५३, १; १०, १४७, १;
 खि ३, २, १०; ५, ४, ८; सा २७,
 ३८; का २९, ५, ७; तै ७, ४,
 १५, १; मै २, १३, ९; काठ ३९,
 १२; ४४, ४; कौ १, १९४; २९१;
 ३४५; ३७१; ३८३; ४१२; २,
 ६१; १६०; २३०; ५२२; ५२४;
 ६०१; ७०४; १०६४; ४, ८;
 जै १, २१, १; ३०, ९; ३६, ४;
 ३९, २; ४०, ४; ४३, ३; २, ७,
 ३; ३, ६, ७; १५, ८; २०, १४;
 ४०, १८; १९; ४८, १७; ४, ७,
 १; ९; २७, १०; शौ २०, २०,
 ४; २३, १; ५७, ७; ६१, १; ९३,
 १; ९८, २; १००, २; ११६, १.
 अत्रि-सु(←सु)त- -तः ऋ ९,
 ७२, ४; -तासः ऋ १, १३९, ६.
 †अत्रि-संहत^१- -तम् ऋ ९, ९८,
 ६; कौ २, ६८०; जै ३, ५६, ८.
 अत्रि-सावु^२- -नो ऋ ६, ६५, ५.
 अक्ष^३- -१^४ पै १०, १, ७; -जम्
 ऋ १, १४०, २; २, २४, १२;
 ३५, ५; ७; १०; ११; १४; ३,
 ४८, ३; ४, २, ७; ११, १; १२,
 १; ६, ४, ४; ५; ४१, ३; ७,
 ९८, २; ८, ४, १२; १०, ५९,
 २; ६१, ४; ६९, २; ७९, ५;
 ९१, ५; ९९, ५; १०७, ७;
 ११२, ४; ११३, ८; ११७, ६;
 १२५, ४; खि १, ९, १; ३, १०,
 ७; सा १६, ६६; १८, १०;
 १९, ५; ४८; २३, ८; का १७,
 ८, १८; १९, ४, ३; २१, १,
 ५; ३, १९; २५, ३, ५; ॥ तै १,

३, १४, ७; ५, २, १; ७, २,
 २; ३; ३, ४; ४, २; २, १, ३,
 ३; ६, १; २; ४; ७, ५; ९,
 १; २; २, ५, १; ५; ६; ६, २;
 ७, २; ३; ३, ६, २; ७, ४; ५, १,
 ६; ७, ३; १०, ३; ६, १, २;
 ३, ३, ५, ५; ६, ३; ४, ३, ३; ५,
 १६; ५, ७, २; ४, १, २, ५; १;
 ३, १३, २; ५, ११, २६; ७, ४,
 २६; ५, १, २, २; ३, ३; ५, ५;
 ९, ४; २, २, १; ३, ७; ५, ५;
 ८, ६; ७; ९, २; ३; १०, ३;
 ३, ३, २-४; ४, १; २; ३, ५;
 ६; ७; ४, २, २; ४, १; ४; ५;
 ५, २; ६, ३; ४; ५; ६; ७,
 २; ८, २; ६; ३; ९, २; १०, ४;
 ११, २; ५, ६, ३; १०, ५; ७;
 ६, २, २; ३; ५; ६; ३, २;
 १०, २; ३; ७, २, २; ४, २; ९,
 ४; १०, २; ३; ६, १, ९, ६;
 १०, २; २, ४, ५; ३, ५, ४; ४,
 ४, २; ६, ४, ५; ५, ३; ७, १,
 ९, १; २, १०, २; ३, ३, २;
 ५, ३; ७, ४; ९, १; १२, १६;
 ४, ३, ६; ४, ३; २०, १; ५,
 ८, ४; १५, २; १६, ५, १४;
 ६, ५; ८; ९; ११; ७, ३;
 ८, ८; ९, ७; १०, ११; ११,
 ५; ७-९; २, १, ३; ११; ३, ७;
 ९; ४, १; ५, ७; ७, २; ९, ९;
 ११, ४; १३, १; ३, १, १;
 २; ३; २, २; ४; ५; ६; ८;
 ९; १०; ३, ६; ४, १; २;
 ३; ७; ६, ७; ९; ७, ६, ८,
 ९; ९, ३; ४; १०, ७;

६११, ७; १०; १२, १९; ४, २,
 १; ६; १३; ५, ४; ९, १०;
 ११, १; काठ ६, ५; ७, ३;
 ६; ११; ८, २; ४; ६; ७;
 ८; ११; १२; ९, १; १५;
 १०, ३; ५; ६; ८; १२, ५;
 ७; १०; ११; १३, १२;
 १४, ५; ६; १०; १६, २; १८,
 ९; १९, १; ३; १०; १२;
 २०, १; ३; ४; ५; ६; ७; ९;
 १२; १३; २१, १; ३; ४;
 ७; ८; १०; ११; १२; २२,
 २; ४; ७; २३, २; ५; ६; ८;
 २४, २; ५; २५, १; २; १०;
 २६, ५; २९, २; ३०, ५; ३१,
 १२; ३४, ५; ३५, ३; ३६, २;
 ६; ३७, १; १८; ३८, २; १२;
 ४३, २; ४४, ९; १६, २;
 ५; ६, १; ७; ९; ७, २; ३;
 ४; ७; ८; ४; ६; ७; ८;
 ९; २९, ८; ३०, १; ८; ३१,
 २; ३; ५; ६; ७; ८; ९; ११;
 १४; १५; १६; १८; १९;
 ३५, १; ८; ३७, ३; ३८, ५;
 ४०, ३; ४१, ३; ४५, ३; ४७,
 ११; ४८, ४; कौ १२, ३३२;
 १२१४; ३, १, ९; जै २, ८, ४;
 शौ ३, २७, ३; ४, ३०, ४; ५,
 १८, ४; ७; ६, ६३, १; ७१, १;
 ३; ११६, १; ७, १०६, १; ८,
 २, १९; ७, १२; ९, ७, ७-९; १०,
 २, २७; ५, ४५; ८, २२; १०, ८;
 ११, ७, २५; १२, १, ३; ४२; ६,
 ४; १३, ५, १; ६, १; १५, ७, ४; ५;
 ८, २; १४, २; ४; ६; ८; १०; १२;

^१) नाजदि. स्वरः । उप. < १ सु यत्र । सकारस्य
 मूर्धन्यादेशः (पा ८, ३, ६५) ।

^२) तस. 'वृत्तीया' (पा ६, २, ४८) इत्युक्तः स्वरः । उप.
 < सम् + हन् यत्र ।

^३) वस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । अत्रिसावुगसप्रथम-

प्रकाशत्वादित्यर्थः ।

^४) कर्मणि क्तः । 'निष्ठा च-' (पा ६, १, २०५) इत्यु
 आद्युदात्तत्वम् ।

^५) दुष्पठ एतदादि र मन्त्रार्थः संस्करणान्तरसापेक्षः इ. ।

^६) अक्षैः इति ऋ (२, १०, ४) पामे. ।

१४; १६; १८; २०; २२; २४;
 १९, ७, ४; २०, ८, ३; पै १, ६, ३;
 १; २, २८, १; २; ४; ३, ११, ५;
 २३, १; ५, २८, २; ४; ७; ६, २२,
 २०; ८, १५, १३; ९, १७, ४; ६;
 २०, ९; २२, ९; २२; १०, ११,
 ८; १२, ३, १४; १६, ४, ९; ४८,
 १; ५९, १०; १०२, ९; १०७, ८;
 ११३, १-३; १३२, ७; १४१, ४;
 १५५, ४; -अम् -अम् शौ १०,
 ६, ५; ३३; पै १६, ४२, ५;
 ४५, ३; -अस्य खि २, ६, १,
 १०; मा ३, ४३; ११, ८३; ३४,
 ५८; ३९, ४; का ३, ४, ७;
 १२, ७, १८; ३३, २, २१;
 ३९, २, २; तै १२, १, ३, ३;
 ६, २; ४, २, ३, १; ५, २, २,
 १; ४, ८, ३१; मै २, १५, ४;
 ७; ९, ३; १०, १; १३, १,
 १; ३; २, ४; ५; ४, १; ३;
 ९, ४; ४, १४, १६; काठ ५,
 १; ७, ११; १४, ६; १६, १०;
 १९, १; १२; २१, ११; ३२, १;
 क २५, १; २९, ८१; ३१, २;
 शौ ५, २८, ३; ७, ६२, ५;
 १५, ८, ३; १९, ३१, ८; पै २,
 ५९, १; ३, २६, ५; ५, १५,
 १; २८, ५; १०, ५, ८; -११स्य
 -अस्य तै ५, २, ५, ५; ४, ९,
 २; ६, २, २; मै १, ११, ८; ३,
 २, ५; ४, ३; काठ १४, ८;

२०, ३; २१, १२; क ३१, ५;
 -११ा ऋ १, ६१, ७; १२२,
 १३; १२७, ४; ३, ३६, ८; ४,
 ७, १०; ११; ५, ८, ५; ७, ३,
 ४; ४, २; १०, ९१, ७; मै ४,
 ११, ४; काठ ७, १६; कौ २,
 ३३३, जै ३, २८, ५; शौ २०,
 ३५, ७; -आत् मा २, २५; १९,
 ७५; का २, ६, ४; २१, ५, २;
 मै १, १०, १११; ३, ८, ९१;
 ११, ६; काठ ३६, ६; ३८, १;
 पै २, २८, ३; -आनाम् मा १६,
 १८; का १७, २, २; तै ४, ५,
 २, १; काठ १७, १२; क २७,
 २; शौ १८, ४, ५४; -आनि
 तै ७, ३, १४, १; काठ ८, २;
 ३५, १५; ३७, १; ४३, ४;
 क ६, ७१; शौ १९, ३१, ४;
 पै १०, ५, ४; -आय तै १, ७, ९, २;
 मै १, ११, ३; २, ११, ६; १३,
 १, ३; ६, ९; काठ १४, १; शौ १२,
 ३, ५७; -अ ऋ १०, २९, ४; का
 २, ६, ९; मै २, ३, १; ३, ८, ९१;
 काठ ७, १४; ८, २; ११, २; ११;
 २०, ५; २५, १०; २६, ५; ११क
 ६, ७; ३१, ७; ४०, ३; ४१,
 ३; शौ १०, ५, ४४; १२, १,
 ४; २०, ७६, ४; पै ८, १०, २;
 १६, १३२, १०; -अन ऋ १०,
 ९०, २; मा ३१, २; का ३५,
 १, २; १तै ४, ५, १, ८, १;

५, ४, ४, ४; ६, २, ५, ४; ७,
 ३, ९, १; मै १, ६, ९१; २, ८,
 १४; ३, ३, ६१; काठ १४, ६;
 २९, २; ३९, ३; ११; क ४५,
 ३१; कौ ३, ४, ६; जै २, ३, ९;
 शौ १०, ६, २३; १२, १, २२;
 पै १३, १४, ४; १६, ४४, ५;
 -अनु ऋ २, २३, १६; मा १६,
 ६२; का १७, ८, १६; तै ४, ५,
 ११, १; मै २, ९, ९; काठ
 १७, १६; क २७, ६; -११ैः
 ऋ २, १०, ४; ३५, १२; ३, ५०,
 १; १०, १, ४; ५, ४; २८, ११;
 २९, ३; ५; मा ११, २३; का
 १२, २, १२; शौ २०, ७६, ३, ५.
 [अति°, अन्°, उक्त°, घृत°, तद्°
 दग्ध°, दीक्षित°, हु°, पीवस्°, बहु°
 वशा°, विश्व°, वृषभ°, सर्पिस्°]
 अञ्ज-करण- -णः पै १६, ११३,
 ६; -णम् १मै १, ६, ११; ३, १, ९.
 अञ्ज-काम- -१मः खि ५, ३, २६;
 तै २, १, ३, ३; ६, १; २, ४; ७, ५;
 ९, २; २, ७, २; ५, ४, ११, २; मै
 १, ९, ७; २, ५, ४; ७; ३, ४, ७; ४,
 ३, ३; ४, ९; काठ १०, ८; १३, ७;
 १२; २१, ४; २५, २; क ३१, १९;
 ३८, ५; -१मस्य तै २, ५, १०, ३;
 ५, १, ९, ४; ६, ४, ३, २; काठ ८, १२
 १९, १०; २०, ४; क ७, ७; ३०,
 ८; ३१, ६; -माय ऋ १०, ११७, ३
 अञ्ज-काम्य^१

a) 'अभ्ये' इत्यपि मूको. तदर्थम् १ अभ्य-इत्यत्र टि.द्र.।

b) कारकोपपदे/कृ+करणेऽधिकारो वा ष्युद्। कृद्-
 उपप्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

c) कस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्। यद्वा
 कर्मण्युपपदे/कम् > कामि+णः प्र. पूपप्रस्व. च (पावा
 ३, २, १)। गतु. अञ्ज-काम-।

d) पाप्र. 'काम्यञ्ज' (पा ३, १, ६) इति सुबन्तादि-
 ष्कार्या नाधा. अन्तोदात्तः। अथवा कञ्ङादीनामा-
 कृतिगणत्वात् काम्- इत्येतत् तत्रान्तर्भाव्य यद् प्र. स्यात्

(पा ३, १, २७)। ननु धात्वधिकारे प्राति. प्र. नेष्टो
 भवतीति चेत् तर्हि नायमनैकान्तिकोऽभ्युपायो यथो-
 भयथा संभवे धा. यग्न भवति प्राति. च न भवतीति मतं
 भवति। मुनस्-, नुमस्-प्रभृ. सन्ति हि तावदपराण्यपि
 कतिपयानि प्राति. येभ्यो यग्न विहितो भवति। अथापि
 सुख, दुःख-प्रभृ. च यद् धापा. चु. पाठ-मात्राद् धा.
 इति प्रहीतुमिष्येरस्तदपि सम्मूलमिव न भवेत्। ताद-
 शानामपि धातुत्वेन जिघृक्षमाणानां वस्तुतो मूलतो
 धात्वन्तरजत्वे सति कृतां प्राति. सतामेवाऽपि जन्तानाम्

अन्न-काम्या^a - म्या^b पै ९,
२२, २२.

अन्न-तेजस्^c - जाः शौ १०, ५,
१४; पै १६, १३१, १०.

अन्न-धान^d - नात् तै ७, १,
१, ५.

अन्न-यति^e - तये का ३, २, ५; तै
२, २, ४, २॥; मै २, १, १०॥;
काठ १०, ६॥; शौ १९, ५५,
५; -तिः ॥तै २, २, ४, २; ५,
२, २, १; ॥मै २, १, १०;
काठ ५, १; १०, ६; ३२, १;
शौ १३, ३, ७; पै १, ५०, ३;
-॥तिम् तै २, २, ४, २; मै
२, १, १०; काठ १०, ६; -०ते
मा ११, ८३; ३४, ५८; का १२,
७, १८; ३३, २, २१; तै ४, २, ३,
१; ५, २, २, १; मै २, १०, १;
४, १४, १६; काठ १६, १०;
१९, १२; क २५, १; ३१, २.
अन्न-पत्य^f - स्याय मै १, ६,
१; २; काठ ७, १३; ८, ६; क
६, ४; ७, २.

अन्न-भाग^g - गः शौ ३, २०, ६;
पै ५, १९, ६; -गम् शौ १२,
१, २९; पै ५, ३१, २.

अन्न-मय^h - येन लि ३, १५, ७.

अन्न-योग - यैः पै १६, १२७, ३.

अन्न-वत्ⁱ - वत् काठ ४०, ५; पै
१, ९६, ३; -॥वते तै २, २, ४,
१; मै २, १, १०; काठ १०, ६;
-॥वन्तम् तै २, २, ४, १; मै २,
१, १०; काठ १०, ६; -वान्
॥ १०, ११७, २; ॥तै २, २, ४,
१; ३, ४, ३, ३; ॥मै १, ९, ७;
२, १, १०; ॥काठ ४, १४, ९,
१५; १०, ६; शौ १८, ४, २१.

अन्न-वती^j - स्तीः तै ५, ३,
४, ६; काठ २१, १; क ३१, १६;

-तीभिः मै ३, ३, ६; -तीभ्याम्
मै ३, १, ४.

अन्न-विद्^k - विदः शौ ६,
११६, १; पै १६, ४९, ७.

अन्न-वृध^l - धम् ॥ १०, १, ४.

अन्न-सि(त>)ता^m - ता पै ७,
६, ८.

अन्ना(न-अ)हⁿ - ॥हः तै १,
६, २, ३; ४; ११, ५; ६; ७,

२, ३; ४; २, १, ३, ३; ६, २; ४;

७, ५; ९, १; २; २, ४, १; ५,

४; ७, ३; ३, ६, १; २; ६, ६,

५; ३, २, ९, ६; ४, ३, ३; ४,

४, ८, १६; ५, ३, ४, ६; ७;

५, ४, २; ६, २, २; ४, २; ७,

१, ९, १; ३, ८, १; मै १, ४,

१५; ६, ९; ११; २, १, १०;

११; ३, १, ९; २, १; ४; ८;

१०; ४, २; काठ ६, २; १०,

६; १३, १२; २२, १; ११;

३२, १; ३९, ११; क ४, १;

३१, १६; शौ १३, ३, ७; ६; पै

९, २१, १; ५; ७; -दम् मा

३, ५; का ३, १, ५; ॥तै १, ५,

३, १६; ८, ५; ७, ६, ५;

२, २, ४, १; मै १, ६, १;

२; ५॥; २, १, १०॥; काठ ७,

१३; ८, ६; १०, ६; क ६,

४; ७, २; शौ १५, १४, १;

३; १३; १५; १७; २१; २३;

अभातुतया व्यवहारलामस्य सुवचतत्वादिति यावत् ।
एवं च यका प्र. लक्ष्यसिद्धौ संभवन्त्यां काम्येषः प्र.
कल्पनाऽप्यन्यथासिद्धायतामिति दिक् ।

a) 'अः प्रत्ययात्' (पा ३, ३, १०२) इति क्रीत्ववि-
वक्षायाम् अ-प्रत्ययोत्पत्तौ टाच् द्र. (पा ४, १, ४) ।
काम्येष्वप्ये च अ-प्रत्यय-स्वरेण प्राति. स्वरो भवति
यच्-पक्षे च षतस. समासस्वरः (पा ६, १, २२३) भव-
तीति विशेषोऽप्यवश्यमवधेयः ।

b) छान्दसं तु १३. (तु. मूको.) एतत्-संवादनने पै ९, २२,
१९ इत्यत्रापि मुपा. धनकाम्याः > म्या (तु १) इत्येवं
सुशोषः द्र. । प्रकृते च 'अन्नकाम्यौद' इत्येवं सुपठ-
मिति दिक् ।

c) कस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) उप. यद्र. ।

d) कस. कृद्यन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

e) षतस. 'पत्यौ' (पा ६, २, १८) इति पूषप्रस्व. ।

f) भवि आह्वानादेराकृतिगत्वाद् व्यभि भित्-स्वरो
कृद्यभावश्च (पा ५, १, १२४; ६, १, १९७) ।

g) षतस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. ।

h) मुपा. स्वरधिन्यः । प्रत्ययस्वर इष्येत (पा ३,
१, ३) । तु. शक-मय-, सु-मय-, गो-मय- प्रमृ. ।

i) मनुपः पित्वाभिघाते स्वरेऽविशेषः ।

j) 'उगितइच' (पा ४, १, ६) इति ङीप् । तस्य च
पित्वाभिघाते स्वरः पूर्ववद् द्र. ।

k) उस. क्तिबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६; २, १३९) ।

l) कृतस. । उप. <?/सि वा √सो वा √चि वा ।

m) उस. उप. भवि प्र. थायादिस्वरः (पा ३, १,
१३४; ६, २, १४४) । स्त्रियां ङीबर्थम् उप. नवद्-अवद्-

प्रमृ. उसं. (यतु. अथर्व-वर्णं) । अथवा, नवद्-प्रमृ.

अच्-प्रत्ययान्तत्वे सति टकारानुबन्धसापेक्षाः सन्तोऽपि

ट-प्रत्ययेनैव निष्पन्नाः द्र. । एवं हि लाचवं स्यात् । एस्थि.

अपि ऋषच्-प्रमृ. स्त्रियां ङीबर्थक्यतरप्रत्ययवर्तां पर्यादे-

योभावपि अचं च टं च प्र. अपेक्षमाह्वानाभुभवतोमुखी

काऽपि विलक्षणा गतिरिति भूयोऽपि प्रस्तावितविषय-

विभागलक्षणाविमर्शः सावकाशः द्र. ।

-दा: तै १७, ३, ८, १; ९, १;
२; ४, ७, ३; मै ४, २, ८; -दाव
मै ४, २, ८; -दाव का ३, २,
५; तै २, २, ४, ११; मै २, १,
१०१; काठ १०, ६१; शौ १९,
५५, ५; -दे काठ ३०, ५; -देन
शौ १५, १४, २; ४; १४; १६;
१८; २०; २२; २४.

अन्नादी- -११ी काठ ८,
१२; क७, ७; -दी: शौ १५, १४,
५; ११; -दीमि: शौ १५, १४,
६; १२; -दीम् शौ १५, १४, ७;
९; -द्या शौ १५, १४, ८; १०.
अन्ना(न्न-अ)दन^b -नम् तै २,
५, १, १; २; काठ १२, १०.

११अन्ना(न्न-अ)घ^c -घम् तै १,
५, ४, १; २; ६, ११, ६; २, १, ९,
१३; २, ५, ३; ३, ६, १; २; ५,
१०, ३; ६, १, २; ६, ५; ३,
४, ३, ३; ८, ५; ६; ५, ४, ४,
५; ६, १; २; ९, २; ३; ६, ३,
३; ६, १, ९, ६; १०, २; २,
४, ५; ४, ४, २; ६, ४, ५; ३;
७, १, ८, २; ३, २, १; ५, ३;
७, ४; ४, ३, १; २; ६; ४, ३;
५, ८, ४; ९, ३; १०, १; मै

१, ६, ३; ५; ९; ११; ८, ४;
९, ७; १०, ६; १२; ११, ८;
९; २, १, २; ११; ४, १, ८;
५, ४; ७; ३, १, ९; २, २;
५; ३, १; २; ४, १; २; ३;
७; ८; १०; ६, ७; ४, १, ११;
३, ३; ४, २; ९; ६, ९; ७, ३;
काठ ५, १; ६, २; ४; १०, ३;
८; १२, १०; १३, ७; १४, ६;
८; ९; १९, १०; २०, ५;
२१, ७; ११; १२; २५, २;
२८, ६; २९, २; ३२, १;
३४, १०; ३६, १; ६; क ४,
१; ३; ३०, ८; ३१, ७; ३८,
५; ४४, ६; ४४, ३; ६शौ १२,
६, ४; १३, ५, १; ६, १; १५,
७, ४; ५; ८, २; ६, २०, ९;
१६, ४८, १; १४१, ४; -घस्य
तै १, ५, ४, २; २, ५, ७, २;
११, ७; ७, १, १०, ४; २, १,
३; २, २; ३, २; ५, ५; ३,
८, २; ९, ३; ४, ३, ४; ६; ५,
३; ७, २; ३; ५, ८, ३; मै १,
१०, १२; ११, ७; ८; ९; २,
१, २; ४, ८; ३, १, २; ४;
३, १; ६; ४, १; ३; ६, ९;

४, ३, २; ३; काठ १०, ३; ६;
८; १३, ७; १४, ८; १०;
२१, ११; १२; २३, ५; ३४,
५; ३६, ६; ६शौ १५, ८, ३;
-घात् तै १, ६, ६, १६; ५, ४,
४, ४; ९, २; काठ २१, ७; १२;
-घाय ६मा ३, ५; ६३; २०, ३;
६का ३, १, ५; २१, ७, २; तै ६१,
५, ३, १; ७, ९, २; २, १, ९,
१; मै ३, ११, ८; ४, ३, ८;
४, ६; ६, ९; काठ ७, १३;
८, ४; ६; ९, १५; २१, ७;
२९, २; ३७, १; ३८, ४; क
६, ४६; ९; ७, २; ६; ४५, ३;
-घे तै २, २, ७, ३; ३, ३, ४,
५; ५, २, ३, ७; ३, ३, ४, ६,
४; ६, १०, ३; ७, ३, ३, १;
२; ५, १५, २; काठ २०, १;
४; १३; २१, १०; २३, ८;
२४, ९; ५; ३६, २; क ३१,
३; ६; ३७, ३; ६; -घेन तै २,
६, ६, ४; ७, २; ६, ६, ४, ५;
मै १, ११, ८; काठ १४, ८;
६शौ १३, ८, ४-६; ९, १; २; ५.
✓अन्नियत्^d

अन्नियत्- -यते ऋ ४, २, ७.

a) 'टिङ्क-' (पा ४, १, १५) इति स्त्रियां ङीप् उदा-
त्तनिवृत्तिस्वरः (पा ६, १, १६१)।

b) कास. कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।
उप. करणे क्युद् प्र. (पा ३, ३, ११७)।

c) ✓अद् > २अघ- गद.। यत् तै १, ५, ३, १
इत्यत्र मा. एतत् प्राति. भाव एव यति सिसाधयिषेत्,
तदपि समानलक्ष्यत्वादनवयं द्र.। उभयथाऽपि च सामर्थ्य-
विशिष्ट इह भावोऽभीष्ट इत्यपरं वि. देयम्।

d) आत्मेच्छायाम् उस्. क्यमि प्र. नाधा.। निवृत्तस्वरः
(पा ६, १, १९७)। पाप्र. 'क्यचि च' (पा ७, ४, ३३) इत्य-
वर्णस्य यो दीर्घ ईकार आदिश्यते तं क्यम् अप्यतिदिश्य
छान्दसो ह्रस्वः द्र. (तु. सा. नाउ.)। यद्वा ह्रस्वेकारादेश-
स्यैव मूलतः सतः 'अकृत्सार्वधातुकयोः' (पा ७, ४,
२५) इति सर्वत्रान्यत्रेकारादेशस्थलेषु चारितार्थ्यमाप्नुवा-

नोऽपि दीर्घ इहाऽचरितार्थः द्र.। आदेशाभावस्थलेषु
चापि कचित् कचिद् दीर्घो न भवति (तु. मित्र-यु-
सुन्न-यु- ✓रघुय, ✓गातुय प्रभू.)। तस्माद् 'अकृत्-
सार्वधातुकयोः' (पा ७, ४, २५) इत्यत उपरिष्ठाच् 'छन्दसि
बहुलम्' इति च 'ई प्राप्नोः' (पा ७, ४, ३१) इत्यत्र
'इ प्राप्नोः' इति च 'क्यचि च' (पा ७, ४, ३३) इत्यत
उपरि पुनश्च 'छन्दसि बहुलम्' इति च पठ्येत। तेन
वेदे क्ये परतः कचिद् अकारस्य स्थान इकारादेशो भवति
कचिच्च न भवति, कचिद् अजन्ताङ्गस्य दीर्घो भवति
कचिच्च न भवतीत्युभयमपि लाघवविशेषेण विस्पष्टि-
मियाद् अव्याप्त्यादिदोषश्च नाशङ्क्येत (तु. पा ७, ४, ३५)।

०) सा. अत्र नाधा. क्यच् प्र. इत्याह। तच्च। तथात्वे
हि ततः शत्रन्ताच् च१ (अजाद्यसर्वनामस्थाने) विभक्ति-
दात्ता स्यात्। चित्स्वरेण नाधा. अन्तोदात्तत्वे सति

आद- स्कन्ध°

आद(क→)का° - काम् तै ५, ७, ११, १; काठ ५३, १.

आदन° - ने ऋ ६, ५९, ३.

आदयितु° - रनु लि १, ९, १.

आदिन्- केवल°, शिला°

१°आद्य, घा° - घाः मै ३, १०, ३°;

-घम् तै २, २, ५, १; ६; मै १, ६,

५; शौ ८, २, १९६; पै १६, ४,

९६; -घा तै ६, ४, १०, ५; -घाः

तै ३, ४, ३, ७; ६, ४, १०, ४; ५;

७, १, १, ५; मै १, ५, १०; ११;

१०, १३; २, ३, २; ३, ७, १; ४,

५, १; ६, ३; काठ २७, ८;

२८, १०; ३६, ७; क ४५,

१; -घान् मै १, ५, ११;

-घासु काठ २७, ८. [°घ-अन]

१अद्- ✓अद् द्र.

२अद्-३अद् > द, यक. अद्रि-अमुत-टिद्र

१अद्- ✓अद् द्र.

१२अद् पै २, ८१, २.

अ-दक्षिण° - णः मै २, ४, ५;

काठ १२, ३; -णम् काठ ३७,

१२१; -णाः काठ ३७, १२१;

पै ५, ६, ६; -णासः ऋ १०,

६१, १०; -णेन मै १, ४, १३१.

अ-दक्षिणीय° - यः मै ४, ८, २१.

१अ-दक्षिण्य° - ण्यम् तै १, ५, १, २.

१अदत्- ✓अद् द्र.

२अ-दत्- -दत्ते ऋ १, १८९, ५;

-दन् क १०, ७९, ६.

अ-दत्त, ता° - तः शौ ५, ११, ९;

१०; -तम् पै ८, १, ९; १०; १०,

६, ४; ९; -त्ता शौ १२, ४, १३.

अ-दत्त्वा° शौ १२, ४, १९; २३; ४५.

अ-दत्त्रया° - त्रया ऋ ५, ४९, ३.

अ-ददत्° - दत्त शौ १२, ४, २०; २१;

२६; ३४; -दत्ते मै १, १०, २.

अ-ददिवस्° - ददुषः शौ १२, ४,

४८; -ददुषे शौ १२, ४, ३९.

अदन- ✓अद् द्र.

अ-दन्त(→)न्ता° - न्ताम् पै १६,

‘तास्यनु-’ (पा ६, १, १८६) इत्यनुपदेशाल्लसार्वधातु-
कस्य शतुरनुदात्तत्वे सत्यप्यु ‘अतो गुणे’ (पा ६, १, ९७)
इत्येकादेशे शत्रन्तस्य प्राति. अन्तोदात्तत्वेन विद्यमान-
त्वादित्यभिसन्धेः (तु. अघायत्- > -यत्तः, -यते प्रभृ.) ।
अतो नित् प्र. उंसं. एवेति दिक् (तु. ORN., WG
१०६७A च) ।

*) ण्वुल् → अकः प्र. लिट्-स्वरश्च (पा ६, १, १६३) ।
पावकादित्वोपसंख्यानानेन प्रत्ययस्थकात् पूर्वस्याऽकारस्ये-
त्त्वाभावः द्र (पावा ७, ३, ४५) ।

*) ण्यन्ताल् ण्युद् प्र. लिट्-स्वरः (पा ६, १,
१९३) । करणे वाऽधिकरणे वा प्र. द्र. । कर्मणीति तु
सा. आह । अत्र प्रयोज्यकर्तृत्वसमर्पणस्य प्राधान्येन
विवक्षितत्वाद् एयन्तात् प्रत्ययोत्पत्तिर् द्र. (तु. पपा., वैतु.
च ORN. प्रभृ.) । आद्येते यस्मिन्निति कृत्वाऽध्वकर्तृकाऽ-
दनक्रियाधिकरणात्मके पात्रविशेषे वृत्तिर् द्र. । यथा तस्मिन्
पात्रेऽध्वौ सहप्रवेशितमुखौ भवत एवमिन्द्राग्नी देवौ सुते
सोमपात्रे भवत इत्याद्यर्थविस्तरः पुनः वैश. विशेषण
उपादेयः (तु. स्वादन- ऋ ५, ७, ६ यत्र सा. अपलक्षणा-
मेव कर्तरि प्रत्ययं पश्यति चमत्कारविशेषकरं करणार्थं
च न पश्यति) । कर्त्रर्थे यु (>अन)-प्रत्ययान्ताः प्राये-
णाऽन्तोदात्ता भवन्तीत्यपि सुस्मरं द्र. ।

*) ण्यन्ताल् इत्युच् प्रत्ययश्चिस्वरश्च (तु. पाठ ३,
२९; पा ६, १, १६३; ४, ५५) ।

*) ण्यत्-प्रत्यये तित्स्वरः (पा ३, १, १२४; ६, १,
१८५) ।

*) नाञ्चः इति मूको. नाञ्चः इति च सुपा. भवति ।

उभयथाऽपि स्वरो दुरुपपदः द्र. ।

१) १अर्द-गणै- -णम् इति किञ्चि. अत्र श्रुत्यभिप्रेतमिति
संभाव्येत (यटि. द्र.) ।

२) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप.
यद्र. ।

३) तस. ‘नञो गुणप्रतिषेधे’ (पा ६, २, १५५)
इत्यन्तोदात्तः । उप. यद्र. ।

४) तादर्थ्ये सत्यपि ‘ययतोः’ (पा ६, २, १५६)
इत्यन्तोदात्तः उंसं. । उप. यद्र. ।

५) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. पाप्र.
दन्त- इत्यस्य ‘दन्त→त्’ आदेशः (पा ५, ४, १४२) । प्र१
‘उगिदचाम्’ (पा ७, १, ७०) इति नुमागमः द्र. ।

६) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

७) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. <

(✓दत्रयु नाधा.) > दत्रया- यद्र. । अत्र सा. ✓अद्+अत्रः

प्र. इति कृत्वा ‘वार्याणि’ इत्यनेन सामानाधिकरण्याऽऽ-

पादकं याच् (पा ७, १, ३९) इति सुप् प्र. आह (=अद्वान्णी-

त्यर्थः) । असावेव जिह्वार्थे तत एव धातोर अद्वान्- इत्ये-

तत् प्राति. अपि पक्षे निष्पाद्य निरकुशं व्याचष्टे । अर्वा-

अस्तु नञ्-पूर्वम् ✓१द्वा > द्वान् इति प्राति. इत्यातिष्ठ-

माना या इति तृतीयाधिकः प्र. स्यात् प्रयोगतश्च किञ्चि.

द्र. इत्येवमाहुः (तु. GW. प्रभृ.) । देवतायाः स्वयं द्वान्-

वस्वात् (ऋ ६, ५०, ८) परकर्तृक-द्वान्प्रेप्सुतया वार्थ-

दातृत्वेनोपवर्णने मन्त्रस्वारस्वप्रतीतिस्त्वहोक्प्रकारेण

द्वान्-या- इति प्राति. सुकल्पं द्र. ।

८) समासार्थम् ‘अ-द्वान्’ इत्यत्र टि. द्र. ।

१५२, ३.
 अदन्तक^१-न्तकः तै २, ६, ५, ५१;
 -काय तै ७, ५, १२, १; काठ
 ४५, ३.
 १) अ-दन्तशूक^२-काः तै ६, १, १०, ४.
 अ-दब्ध, द्वा^३-ब्धः ऋ १, २४,
 १३; ७६, २; ८९, ५; १२८,
 १; २, ६, ६; २७, १३; ४, ४,
 ३; ५, १९, ४; ६, ७, ७; ७,
 ३६, २; ८, ५९, ३; ७८, ६;
 ९, ७७, ५; ८५, ३; ९७, १९;
 १०७, २; १०, १२८, ६; खि
 १, ६, ३; ४, ९, ५; मा ४,
 १५; १३, १११; २५, १८१;
 का ४, ५, ७; १४, १, १११;
 २७, ११, ५१; तै १, २, १४,
 १; ६६, २, ४; ११, ६; २, १,
 ११, ४; ४, ३, १३, २; ६, १,
 ५; ७, १४, ३; मै १, २, ३; २,
 ७, १५१; ३, १६, ४; ४, १०,
 ५१; ११, ४; काठ ५, १; १६,
 १५१; २१, १३१; २२, १४;
 ३२, १; ४०, १०१; क २५,
 ६१; तै २, ६६४; ९७४; जै
 ३, ५५, ५१; शौ ६, ५३, २;
 १७, १, १२; १-ब्धम् ऋ ४,
 ५०, २; ६, ५१, १; १०, ८७,
 २४; खि ६, ३, २; शौ २०,
 ८८, २; पै १६, ८, ८; १-ब्धस्य
 ऋ ७, ६६, ६; ८, ४४, २०;

१०, ७५, ९; काठ ४०, १४;
 कौ २, ७०३; जै ३, ४६, ९;
 -ब्धा ऋ ३, ५४, १६; १०,
 ७५, ७; १-ब्धाः ऋ १, १७३,
 १; २, २७, ९; ३, १, ६; ४, २,
 १२; [(२, २८, ३) ७, ६०,
 ५]; ८, १८, २; १०१, ६; ९,
 ९७, ५७; मै ४, १२, १; १४,
 १४; काठ ३१, १२१; ०-ब्धाः
 ऋ [२, २८, ३; (७, ६०, ५)];
 -ब्धान् ऋ ६, ५१, ४; ९;
 -ब्धानि ऋ [१, २४, १०; ३,
 ५४, १८]; -ब्धासः ऋ १, ८९,
 १; २, २७, ३; ६, ६७, ५; ८,
 ६७, १३; मा ३, १८; २५,
 १४१; का ३, ३, ९; २७, ११,
 ११; तै १, १, १०, २; ३, ५,
 ६, १; काठ २६, १११; -ब्धे
 ऋ ४, ५५, ३; -ब्धेन मा १,
 ३०; का १, १०, २; तै १, १,
 १०, ३; मै १, १, ११; काठ १,
 ६; १०; ३१, ५; क १, ६; १०;
 ४७, ५; शौ १७, १, १२;
 १-ब्धेभिः ऋ १, ६५, ९; [१४३,
 ८; ६, ५, ७]; ६, ७१, ३; मा
 ३३, ६९; ८४; का ३२, ५, १५;
 ६, १५; तै १, ४, २४, १; मै
 १, ३, २७; काठ ४, १०; क ३,
 ८; शौ १७, १, ९६; पै ८, १४,
 ९; -ब्धैः ऋ ६, ४८, १०.

अदब्ध-भत्र-भ्रम् काठ २२, १४.
 अदब्ध-चक्षुस्-क्षुः शौ १३,
 २, ४४.
 अदब्ध-धीति^४-तीन् ऋ ६,
 ५१, ३.
 १) अदब्धवत-प्रमति^५-तिः ऋ २,
 ९, १; मा ११, ३६; का १२,
 ३, ९; तै ३, ५, ११, २; ४,
 १, ३, ३; मै. २, ७, ३; काठ
 १६, ३.
 अदब्धा(ब्ध-आ)यु^६-यो मा २,
 २०; का २, ५, १; तै १, १, १३,
 ३; काठ १, १२; ३१, १२, क
 १, १२; ४७, ११.
 अदब्धा(ब्ध-अ)यु^७-युः शौ ५,
 १, १; पै ६, २, १.
 अ-दुभ^८-भा ऋ ५, ८६, ५.
 अ-दमायु^९-युः पै ५, २, ७.
 अ-दभ्र^{१०}-भ्रम् ऋ ८, ४७, ६.
 १) अ-दयु^{११}-यः ऋ १०, १०३, ७; मा
 १७, ३६; का १८, ४, ७; काठ
 १८, ५; क २८, ५; कौ २,
 १२०५.
 अदस्^{१२}-
 अदस्-दः ऋ १, १०५, ३; १८७,
 ७; ६, ५६, ३; ८, १०, १; २६,
 १७; ९, ६५, २२; १०, ७२,
 ६; १२०, ३; १५५, ३; १८६,
 ३; खि २, १४, ९; ५, १४, १;
 मा २६, ११; २; का २८, १, ११;

*) बस. समासान्तः कप् प्रत्ययः (पा ५, ४, १५४) ।
 स्वरार्थम् 'अ-चर्मक' इत्यत्र टि. द्र. ।

b) तस. नभ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

d) सस्व. नापूदि. द्र. । समानाधिकरणः बस. इति सा.,
 तथा वा व्यधिकरणो वेति MW. । एतद्विस्तरः वैश. द्र. ।

e) बस. 'नजः' (पा ६, ३, ११६) इत्यत्र उस्.
 उत्तरादिस्वरः ।

f) तस. । उप. <√दमायु (तु. शौ ४, १, ७) ।

g) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, ३, १७२) । अ-दायु-

इति तै. आ-दायु- इति मै. च पाभे. यद्र. । अ-दायु-
 इत्यत्रत्यं टि. च द्र. ।

h) दभ्+दस्-(<√दस्+कर्मणि क्प्) इतीव व्यु-
 त्पादयश्च शक. चिन्त्यः । एवं हि नाम तस. नभ्-स्वरः
 स्यात् । अन्तोदात्तस्तु भवति । अतः उप. भावे प्रत्यय-
 मुक्त्वा बस. इत्यवदिष्यन्तेतर्हि साधीयोऽभविष्यत् । वस्तु-
 तस्तु सना. सदितं न यौगिकत्वमर्हेत् । आधोऽकार
 उत्तरस्य मौलिकस्य दकारश्च निविशिष्टस्य सना. गुण-
 विशेषाऽऽधायकम् आगममात्रं भवतीति भाषाविज्ञानच-
 पानां दृष्टिरत्र भवति (तु. WW १, ९५) ।

३; तै ४, २, ८, ३; ५, २, ३,
३; १; ६, १, २; १६, १, ६, ४;
११, ५; २, १, ३; ११ १, ३,
२६; ४, १; ६, ३; ५;
१०; ८, १; १०, ५; ८; ९;
११, ९; २, १, २; ५, ५; १३,
१; ३, १, २; ३, ४; ६, ७;
७, ७-९; ८, ३; ५; ७; ९;
१; ४, २, २; ६; ४, ९; १०;
५, ३; ७, १-४; ८, २; ६;
काठ ५, ३; ७, १२; ८, १०;
११, ४; १०; १४, ९; १६,
१५; २३, १०; २४, ६; २५,
५; ६; २६, २; ९; ३५, २०;
३९, २; ४०, ८; ११ ७, ६;
२५, ६; ३७, १; ३९, २; ४;
४१, ७; ४८, १८; ११ २,
५१३; ८३५; ११९२; १३ ३,
४०, ९; ४, ५, ७; ३०, ४;
शौ २, ३, १; ३, ७, ३; १३,
१; ४, २, ४; १९, ४; ५, २,
३; ६, १८, ३; १०, ९, ५;
११, १०, ३३; १३, १, ५५;
१९, ५२, ४; २०, १०७, ६;
१२८, १२; पै ३, २, ३; ४, १;
५, २५, ४; १६, १, ३; ८, ७;
१६, ७; १२, ३, १५; १३,
१, १५; १४, ३, १६; १५, २३,
८; १६, १३६, ६; -दः-दः शौ
१६, ७, ९.

अमी- मी ऋ १, २४, ६;
१०; १०५, ५; ९; १०; १२७,
८; १४१, १३; ४, १८, ११;
मा ९, ४०; १०, १८; १३, ८;
१७, ४७; का १४, १, ८; १८,
४, १५; ११ ३, २, ११, ३; ३,
७, १; ६, १, ५, ४; ११ १,

१०, ८; २, २, १; २, ६;
७, १५; ४, ७, ३; १२, ५;
काठ ७, १२; १०, १२; ११
१, ३६८; १३ १, ३८, ९;
शौ ३, ८, ५; २९, १; ५, ८,
५; २१, ८; ६, ९४, १; १०३,
३; ७, ८५, ४; ८, ८, १०; २४;
९, १५, १८; १३, २, १३;
पै १, १०२, १; ५, ६, ८; २६,
८; ७, १८, ६; १६, २९, १०;
-मीम्यः शौ ८, ८, २४;
-मीषाम् ऋ ६, ७५, १६; १०,
१०३, १२; खि ३, २१, १;
मा १७, ४४; ४५; १८, ६,
४, १२; १३; मै २, ५, ९;
११ २, १२११; १२१३; शौ
१३, २, ५; १९, ८; ८, ८,
१९; ११, ११, २०; १२, १९;
१२, २, ५५; १९, ५२, ४; पै
१, ३०, ४; ५६, ४; ३, ५, ५;
१६, ३०, ९.

अमु- मुना मा २६, १; का २८,
१, २; तै ६, ४, १०, २१; ११
१, ८, ९; २, १, २; ४, ५, ४;
काठ २६, ४१; पै १३, ६, ८;
-मुम् ऋ १, ७, ६; ८, १२,
३०; खि ३, १०, १, २; मा ९,
३८; ३१, २२; का ११, १, ४;
३, २; ६, २; ३५, २, ६; ११
१, ५, ४, ४; ९, ४; ६, २,
४; ६, १; ११, ६; ७, ६,
२; २, १, ३; २, ३; ५, ३;
१२, २; ५, ७, २; ३, ३, ६,
१; ५, १, ३; ४; ४, ६, १, १;
५, २, १, ७; ९, ५; ४, ४,
१; ६, ५, ३; ८, ३; ६, १, ५,

५; ४, ५, ६; ५, ११, १; ६,
१, १; ७, १, ५, ३; २, १, ४;
४, २; ३, ४, २; १०, ३; ११
१, ५, ५; ६, १३; ८, १; ६;
९; १०, १९; ११, ७-९;
२, १, २; २, १; ५; ७;
१३; ३, १; ५, ११; ६, ६;
३, १, ४; ४, ४; ६; ७, ५,
१; ६, १०; ७, ८; ८, ४; ९,
१; ३; ४, ३, ४; ४, ८; ६,
२; ३; ६; ८; ७, २; ६;
७, ९; ८, १०; ९, १; काठ
१, १२; ५, १; ६, १; ३; ७,
८; १५; ८, ८; ९; १२; ९,
३; ११, ३; ४; ६; १२;
१४, २; ७; ८; १०; १९, ९;
२०, ८; २१, २; ६; ७; २२,
३; ६; १३; २३, १; ८; ९;
२६, १; २; ६; २७, ५; २८,
१०; २९, ७; ८; ३१, ११;
३२, १; ३३, ८; ३४, ६; १८;
३६, १३; १५; ३७, १३; ४०,
९; ११ १, १२; ३, १२; ४,
२; ६, ५; ७, ३; ५; ७; ८,
६; ३१, १०; १७; २१; ३४,
१; ३६, ५; ६; ४०, ४; ५;
४१, ४; ४२, ५; ४५, १; ८;
४७, ११; ११ २, ६५१;
९७१; शौ २, १२, ४; ३, ३,
१; ५, ८, ७; २२, १२; ६, ७५,
१; १३५, २; ३; ८, ६, १२;
९, ११, १३; १०, ५, ४४; १६,
८, २; ५-२९; ३१; २०,
७०, १२; १२८, १; पै १, ४३,
२; ५०, ४; ५९, ३; ६३, ३;
२, ५, ४; ३७, ५; ६४, १; ७४,
१; ८५, १; ४, २०, ६; ५,

१) इञ्- वा णञ्- वा > अञ् (दि१)+उ (अपरं सना.)
इति सनसं सना.स्यादित्युपेक्षते WW१, १८७। अनयैव
दिशा नापू. अवात्तरयोः प्राति. अपि कश्चिदतिप्राचीनः

सार्वनामिकः समास उतोभयत्र इञ्+म- (=अस्मदर्थं
मौलिकं सना.)+ (बलविशेषाऽऽवायकमात्रः) उ (इति नि.)
इत्यपि विमृश्यम् (तु. WW१, १८८)। भूयश्च वैश।

१७, ३; २५, ७; २७, २; ७,
१८, ५; ९; १६, ३८, ३; ७७,
३; ८०, ३; १३२, १०;
-मुष्मात् ऋ ४, २६, ६; तै २,
३, १, ४; ५; ७, ३, ११, १;
मै १, १०, १७॥; ३, ३, ५; ४,
८, ८॥; काठ ७, ९; ८, ४; २४,
१; ६; ८; १०; २६, ६; ३६,
१२; ४३, १; ॥क ६, ९; ३७,
२; ७; ३८, १; ३; ४१, ४;
शौ १२, ८, ११; पै ५,
२६, २; १६, १४४, १०;
-मुष्मिन् मा १७, २; का
२, ३, ८; १८, १, ३; ॥तै
१, ५, ४, ४; ६, ३, ३६;
७, ३, ४६; २, ५, ८, १२;
६, २, ४; ३, ४; ६, ४; ३, ३,
८, ४; ५; ४, ४, ११, ४६;
५, २, १, ६; ७, ५; ३, ५,
२; ६, ३; ७, २; ४, १, २; २,
४; ४, १; ८, १; ९, ४; ११,
१६; ५, १, ५; २, ३; ४, ३;
४; ८, ३; ६, ६, ३; ९, २;
७, २, २; ३, ४; १०, २; ६,
१, १, १; ८, ५; १०, ५; २,
३, ५; ३, १, २; ४, २, ५;
५, ९, २; ६, ८, ३; ७, १,
६, ४; ३, ४, १; ५, १; २;
१०, १; ४, ११, १; ॥मै
१, ५, ५; ६, १२; ७, ५६;
१०, १७; २, ५, ११; ८,
१४६; ३, १, ५; १०; २,
६; ७; ३, १; ४६; ४, १; ६,
२; ७; ७, १०; ८, ७; ९;
९, ४; ४, १, ८; ११; १३;
२, १; ३, १; ४, १०; ८, २;
१०; काठ ८, ८; १३; ९, ३;
१२; १४, ६; २१, २; ४; ६;

११; १२; २२, १३; २३, ९;
२४, ६; २६, १; २७, १; २;
२८, ४; २९, २; ३०, ५; ७;
९; ३१, ६; १०; ३३, ५;
३४, ८; ३६, ११; १२; ॥क ७,
३; ८, १; ६; ३१, १७; १९;
३६, ६; ३७, ७; ४०, ४; ४२,
१; २; ४४, ४; ४५, ३; ४७,
६; १०; शौ ११, ६, १८; १२,
१०, ११; पै २, ४, ५; ९, २१,
८; ११, ५, ४; ८; १६, २२,
८; १४६, ७; -मुष्मै ऋ ५,
४४, ४; मा १०, २; ३; ४;
का ११, २, २; ३; तै १,
५, ६, ४; ८, ५; ६, ६, ३; ७,
६, ५; ८, ११, १; ॥दि, १, ८,
५; ४, २, ५; ७, ५, १३, १;
मै १, १, ५; ६; २, १५-१७;
५, १०॥; २, ३, ४; ५; ६,
७; ३, ३, ४॥; ८, १०॥; ९, ६;
१०, १; ॥; ४, ८, ८॥; काठ
३, ५; ६; ७, ७; ११, ७;
२१, ४; २४, ३; १०; २५,
१०; २६, ५; ८; ३१, ३; ४; ७;
३६, १५; ४५, ९; ॥क १२,
१२; १३; ३१, १९; ३७,
४; ३८, ३; ४०, ३; ४१, ३;
६६; ६७, ३; ४; शौ ७,
११८, १; १६, ६, ७; ११;
-मुष्मै ऋ १, १६४, १०; ८,
३४, १; मा ९, ४०; १०, १८;
२०; का ११, १, ४; ३, २;
६, २; तै ३, ४, ८, ६; ६, ४, ५,
६; मै १, ४, २; ७॥; ॥क २;
५; ६; २, १, २॥; ९; २, १;
॥५, १०; ११; ६, १; १२;
॥३, २, १; ३; ४; ३, ५६; ६,
१; ७, ७; १०, १; ४, ३,

१; ४, ६; ५, ५; ६, ३; ७;
६॥; ॥क ८, २; ३; ५; १०; काठ
८, २; ११, ६; १५, १; ८;
२१, ७; ३०, ५; ३१, १३;
३२, ५; ३४, १८; ३७, १३;
१४; ॥कौ १, ३४८; २, ११५७;
११५८; ११५९; ॥जै १, ३६,
७; शौ ६, १३०, ३; १३५,
१-३; ९, ९, १०॥; पै ३, २९,
३; ३७, १; ५, ९, ८; ३३, ७-
९; ७, १८, ४; १०, १०, ४;
५; १६, ६६, १०॥; -मुष्मैः
का ११, ३, २; ६, २; ॥तै ३,
२, ९, ६; ५, २, ३, ३; ॥मै १,
६, ३; २, ४, ५; ६, ६; ९६;
३, २, ३; ६४, ४, ३; ६, २;
३; ७, ९; काठ ११, ६; ११;
१४, २; ८; १५, ७; २१, ६;
२७, ५; २८, १; २९, ८;
३४, १८; ३६, १५; ४०, ९;
॥क ६, ७; ३१, २१; ४२, ५६;
शौ ६, १३८, ४; ५; ८, ८,
१६; १०, ५, ३६; ४४; १६,
७, ८; ८, २; ५-२९; ३१;
पै १, ६३, ३; ६८, ५; २, ३७,
५; १०, १०, ४; ५; १६, ३०,
७; ७७, ३; १३२, १०;
-मुष्मैः शौ ४, १६, ९;
-मुष्मैः ॥तै ५, २, ३, ३; ४,
७, ३; ७, १, ४, ३; मै १,
१०, १८॥; २, ६, ६॥; ९; ३,
३, ५; ४, ४, ३; ६, २; ३; ६;
काठ ११, ६॥; १५, ७; २१, ९॥;
२७, ५; क ४२, ५; -मुष्मै
मा ९, ४०; १०, १८; तै २, ३,
१, ४; ५; मै ४, १, ११॥; काठ
३१, १३॥.
अमु-तस्(ः) ऋ १, १७९, ४;

१) 'अमुष्मै' इति संस्करणान्तरसापेक्षः मुपा. नितरां
अर्थः । अमुष्मात् (लोकाद्) इति कोशः सुलभः द्र. ।

२) आत्मन्त्रिते पराश्रयविधातः (पा १, २, ८, १, १६) ।

३) पञ्चम्यर्थे तसिद्ध प्रत्ययः । लिट्स्वरः (पा ६, १, १९३) ।

९, ८१, २; १०, ८५, २५; १५५,
२; खि ४, ३, १; मा ३, ६०;
का ३, ८, ५; तै ३, ३, ६, २१;
५, ५, ३; ४, ७, १४, ४; १५,
१, १, ४; ४, ७, ३; ७, ५, ७,
४१; १मै १, ५, ५; ११; ८, ४;
६; १०, १२; २, १, ८; ४, ८;
५, ७; ३, ३, ४; ७, ३; ९;
१०, १; ४, ३, ७; ५, ५; ६,
३; ९; ७, ३; १४, १७६;
काठ ९, १२; १२, १३; १३,
७; २१, ६; ९; २५, ५; १०;
२६, ५; ६; २७, १; २९, ७;
३०, ४; ३३, २; ७; ८; ३४,
५; ३६, १; ४०, १०; ११ ३१,

२१; ३९, २; ४०, ३; ४१,
३; ४; ४२, १; ४६, ७; शौ १,
२०, ३; ५, ३, ११; ८, ३;
७, १२०, १; ८, ९, ६; ११,
१२, ९; १४; १४, १, १७;
१८; १८, ३, ३८; पै ७, १८,
३; १६, १८, ६.

॥अमुतः-प्रदान॥ - नम् तै
३, २, ९, ७; -नात् मै १, १०,
६; काठ ९, ३७; क ८, ६०.
अमु-त्र मा १७, २; का २, ३,
८; १८, १, ३; तै १, ६, ३, ३;
७, ३, ४; ४, ४, ११, ४; ५,
४, २, ४१; ६, ६, १, ४१;
१मै १, ४, ७; ८; २, ८, १४६;

३, ३, ४; ४, ३; ७, ८; ९, १;
७; ८; १०, १; २-४; ४, २,
९; ७, २; ८, २; ११काठ २२,
६; २७, १; ३२, ६; ११काठ ३४,
१; ४२, १; शौ ८, १, १८;
९, ३, १०; १३, १, ३९; पै
१६, २, ७; ३९, १०.

अमुत्र-भूय- -यात् मा
२७, ९; का २९, १, ९; तै ४, १,
७, ४; मै २, १२, ५; ३, ४, ६;
काठ १८, १६; क २९, ४; शौ
७, ५५, १.

१*अमुया
२अमु-या- -मुया क १,
२९, ५; ३२, ८; ४, १८, १;

a) बस पूपप्रस्व. (पा ६, २, १)। तस. पूप. 'अव्यये
नञ्कुनिपातानाम्' (पावा ६, २, २) इत्युक्तदिशा परि-
गणितान्यतमत्वाभावेऽप्यु अव्यय-पूपप्रस्व. उसं. (यतु. भा.)
इति तु न वक्तव्यं बस. इत्येव च वक्तव्यम् । अन्यथा हि
पञ्चम्यर्थप्रत्ययान्तस्य पूप. कारकत्वाऽभ्युपगमाद् 'गति-
कारक-' (पा ६, २, १३९) इति कृद्-उपप्रस्व.
स्यात् । यथा चात्र पूप. कारकतया गृह्येताव्ययतया च न
गृह्येतेति तथा अमुत्र-भूय- इत्यत्रयं टि. यद्र. ।
यदपीह भा. सार्वविभक्तिकं तसिं प्र. अ-लितमाह,
तदपि नोपादेयम् । तथात्वे ह्य अमु-न्तः इत्येवं प्रत्ययस्वर
आपद्येत (तु. त. इतः-प्रदानम् इति) । तस्माल् लिदेव
प्रत्यय इह सुवच इति दिक् ।

b) इह SIM पूप. च उप. च पृथक् पदे इत्यादिष्ठे ।
तत्र, उभयाभिनिर्वृतस्य संपिण्डितार्थस्य हेतुत्वेन श्रावणे
श्रुतिस्वरस्यप्रतीतिः । (तु. नापू. मै. स्थ.) ।

c) -प्रजानाद् इति मूको. अत्र भवतीति नापू. काठ.
स्थ. संटि. संकेतितं भवति (यद्र.) ।

d) सप्तम्यर्थे ब्रह् प्र. लिट्-स्वरः (पा ५, ३, १०;
६, १, १९३) ।

e) तस. उप. भावे क्यबन्तम् (पा ३, १, १०७) ।
प्र. पितृषान् निधत्ते धातुस्वरः । ब्रह्मन्तस्य पूप. सत्यप्यु
अव्ययत्वे कारकार्यत्वात् कारकवदुपचारः । तेन च
कारकोत्तरकृत-स्वरः प्रकृत्या भवतीति सूपपदं द्र. (पा ६,
१, १३९) । अन्यथा हि सासस्व. (पा ६, १, २२३)
स्मृतिस्थितिनिष्ठः ।

f) एतत्-प्रयोगदुर्मिच्छे तु. एउटि. ।

g) तस. सामान्यः सामासिकः स्वरः (पा ६, १, २२३) ।
उप. >√या यद्र. ।

h) -यया> -या इत्येवं प्राकृतायित-सहकृतं च सौवरो-
त्तर-संक्रम-विशिष्टं च तृ१ द्र. । पपा. अवग्रहाऽभावो
भवति । तत् एतद् रु. यनि. समस्तस्य प्राति. इति. मा
शङ्कि । पपा. अवग्रहस्य भावाऽभावयोः सामान्येन समासा-
ऽसमास-विनिगमकत्वे सत्यप्यु एकान्तेन तथात्वाऽभावात् ।
तथा हि । पाप्र. प्राति. समं समासेतरत्वे सति छण्य-या
इत्यस्य च अमुया इत्यस्य च रु. सुबादेशान्ततायाम्
इष्टायामपि पपा. पूर्ववग्रह उत्तरे च तदभावः । तेन
पदकारमतेनैवाऽवग्रहस्य समासमात्रसंकेतात्मकतावादो
विहन्येत । यदपीहाऽऽचार्या या इत्यंशस्य सुबादेशमात्र-
तामाहुः (पा ७, १, ३९; GW. प्रमृ.) । तथाङ्गीकारेऽस्य
रु. ध्रुतिप्रकारद्विविध्यं बाधकं भवति । तद् यथा ।
बाह्वृचैः त्रिः पापया इति रु. समानाधिकरणं वि. भवति
(१, २९, ५; १०, ८५, ३०; १३५, २) । अन्यत्र च
सर्वत्रैतत् क्विवि. भवति । पूर्वस्मिन् प्रकारे तावद् एतत्
क्विवि. न भवति ना. च भवतीति सुलभम् । एस्थि.
अप्येतत् सना. रु. इति कृत्वा यत् सा. चाचौ बुद्धेः कृत्या-
याश्चाऽऽक्षेपे सादरो भवति तच्च चिन्त्यम् । यच्च सर्वत्रै-
तद् रु. क्विवि. भवतीत्यर्वाचामभिमतं भवति तत्र तावत्
समानाधिकरणं वि. मृग्य-समाधानं द्र. । अथवैवमत्र द्र. ।
उक्त्या दिशाऽतिप्राक्काले अमु-य->अमुया (तृ१) इत्या-
कारिकायां निष्पत्तौ व्यवहारे सिद्धायां सत्यास्य शब्द-

५, ३४, ५; १०, ८५, ३०; ८९, १४; १३५, २; काठ ३१, १४; शौ ५, २२, १; ७, ५८, ६; १०४, १; १४, १, २७; २०, ७४, ५; पै १, ४८, २; १३, १, १.

आमुष्यायण^१ - -०ण शौ ४, १६, ९; -०णः तै १, ८, १२, २; मै २, ६, ९; ३, ६, ९; ४, ४, ३; काठ १५, ७; २३, ५; क ३६, २; -०णम् तै १, ८, १०, २; मै १, ८, ९; २, २, १; ६, ६; ३, ३, ५; ४, ६, २; ३; ७, ९; ९, १; काठ ११, ६; ११; १४, २; ८; २१, ७; २७, ५; २९, ८; ३४, १८; ३६, १५; ४०, ९; क ४२, ५; शौ १०, ५, ४४; १६, ८, २; ५-२९; ३१; पै १, ६३, ३; २, ३७, ५; १६, ७७, ३; १३२, १०; -०णस्य तै ३, ४, ८, ६; मै २, १, ९; ६, १; ४, ३, १; ५, ५; ६, ६; काठ ११, ६; १५, १; ३४, १८; शौ १०, ५, ३६; पै १०, १०, ४; ५; -०णाय काठ ३६, १५; -०णै शौ १६, ७, ८.

अमु- मू खि ५, १२, १; काठ

२२, ७; क ३५, १; शौ ३, ७, ४; १३, ६, ७; २०, १२८, १; पै १, ४९, ४; -मूः ऋ १, २३, १७; ६, ४७, ३१; ९, ११३, ८; खि ५, १५, २; िमा ६, २४; २९, ५७; का ६, ६, ३; ितै २, ४, १०, ३; ४, ६, ६, ७; ५, ३, ९, १; िमै २, ४, ८; ३, २, ३; १६, ३; िकाठ ७, ८; ११, १०; ४६, १; शौ १, ४, २; १७, १; २७, १; ६, ६७, १; ९, ४, ६; ११, ११, १८; १२, २०; २०, १२९, ७; पै १, ४७, ३; १६, २४, ६; -मूखि ३, ३, ८; शौ ५, ८, ८; ६, २९, १; ८४, २; ८, ८, ३; ४; ८-११; २४; १०, १, ६; ३१; ११, १, २०; पै २, १६, १; ९, २५, १४; १६, २९, ३; ४; ८-१०; ३०, १; ३५, ६; ११, १; -मूम् ८, ५१, ८; १०, १२५, ७; ितै ३, २, ९, ७; ५, ३, ७, ४; ३, ११, १; ६, ८, ५; ८, ६; मै २, १, ८; शौ ४, ३०, ७; ६, ९, ३; १२६, ३; १३९, ३; ७, ११८,

१; ८, ८, २; १४; १५; १७; १८; ११, १२, १३; १९, ५३, ५; पै २, ९०, ४; ३, २५, १; १२, २, ५; १५, १२, १; १६, ३०, ४; ६; ८; १०२, ३; १५३, १.

असौ^२ - सौ १, १०५, १६; १९१, ९; ५, १७, ३; ८, ९१, २; ६; १०, १३२, ४; १४६, १; १५९, १; खि ३, २१, १; ४, ८, ५; ५, १, ४; मा ७, ३; ९, ३८; १०, २०; १६, ६; ७; १७, ४७; ३५, २२; ४०, १७; का ७, १, ३; १७, १, ६; ७; १८, ४, १५; ३५, ४, ५; २१; ४०, १, १६; ितै १, ७, ६, ३; ८, १२, २; २, १, २, ४; ४, १; ८, १; २, ९, ७; १०, १; ३, २, २; ४, १; २; ६, २; ४, १०, २; ५, २, ५; ५, ५; ७, २; ६, ९, ७; ३, १, ७, २; २, ९, ६; ७; ३, ८, ६; ४, ५, १, २; ३; ५, १, ४, ३; ५, ८; ८, ६; १०, ३; २, ५, ४; ७; ३; ४; ३, ३, ५; ७, ४; १०, ३; ४, ६, ६; ७, ३; १२, २; ५, ४, १; ६, ८, ३; ५; १०, २; ७, १, ३; ४, २; ५, २; ५; ६;

रूपस्य तात्पर्यतस् 'तथा गत्या' (=तेन प्रकारेण) इति पर्यवसानात्तस्यैव चार्थस्य $\sqrt{\text{या}} >$ उप. अभावेऽपि अमु- इति सना. स्त्रीप्रकारकस्य या इत्यस्य तु. प्र. उत्पत्त्या समर्प्यमाणात्वाद् अदुस्- > अमु- इत्यस्य सना. स्त्रियां तु१ एतद् रू. भवतीति प्रतीतिः संजाता । पपा. च अवग्रहभ्रम एतत्-प्रतीतिजन्मा द्र. (वैतु. या इत्यं- शस्य सुन्विशेषमात्रत्वाऽभावं प्रति जागरूकतायां पपा. अवग्रह-या, अद्युष्ण-या प्रभृ. अवग्रह-सद्भावः) । अस्मिन् दर्शने तावद् यत्रैतद् रू. समानाधिकरणेन वि. युक्तं भवति तत्र वस्तुतः 'अमुया(तु१), पापुया= -युया(>या) इत्येवं प्रयोगस्य मौलिकस्य सतः पापुया (अमुया) इति स्मारकं भवतीति सुबचम् । तात्पर्यसादृश्यान्ततः 'अमुया' इति मौलिकस्य सना. तु१ रू. चान्यतः 'अमुया' इति समस्तस्य प्राति. च तु१. रू. अन्यतः

संभेदे प्राप्तेऽन्तोदात्तं चैतद् रू. अभिभावकं सद् एकमात्र- मवशिष्टं प्रयोगतः क्विवि. च समजनीति निष्कर्षः ।

a) (अदुस्->) अमुष्य+अपत्येऽर्थे फक् > आयनः प्र., प. अलुक् कित्-स्वरश्च (पा ४, १, ९९; ६, ३, २१; १, १६५) ।

b) पाप्र. एतदवान्तरं प्राति. <अदौ < अदुस्-, ततः प्र१ सुलोपश्च (पा ७, २, १०६; १०७) । अर्वाच्या दृष्ट्या तु त्रिवृदिदं प्राति. अदुस्- इत्येतत्-समानतन्त्रम् अन्ततन्त्रं च द्र. । तद् यथा । 'अ-स-औ' इत्येते त्रयोऽत्रांशा भवन्ति । अ इत्यागमात्रमादौ भवति । 'औ' इति अथो प्रभृ. उपलभ्य- मानस्य 'उ' इत्येतस्य वृद्धमिव रू. अन्ते भवति । मध्यस्थं च स इति वास्तविकं सना. भवति त(>तद्-) इत्येतत्- पर्यायभूतमिवेति (तु. WW १, ८८; १८८; २, ५०९) । यद्वा प्रथमोऽवयवोऽप्य् ३अ- इत्येतत् सना. एव स्याद्वान्ते च मूलतः समस्तस्य सतः सना. द्वित्वसूचन औ प्र. इति ।

६, १, ६, १; ३, ११, ३; ४, १०,
२; ५, ४, १; ११, १; ६, ४,
४; ७, १, १, ६; ४, ३; २, १,
२; ४; २, ३; ४, २; ७, २;
३, ५, ३; ६, २; ७, ३; ९,
२; ३; १०, १; ५; ४, १, १;
२; २, ४; ४, २; ३; ११, १;
५, १, ३; २०, १; ११, १, १,
३; ५, ५; ७; ११; ६, ३;
६; ८; १०; ८, १; ६; १०,
१६; ११, ७; २, १, २; २, २;
३, ३; ६; ९; ४, ५; ८; ५,
४; ७; ९; १०; ११, ६, ९;
१२; ९, २; ३; ३, १, १; ३; ६;
२, ६; ८; ९; ३, ३; ४; ५; ८;
६; ६, १; ९; ७, ७; ८, ३; ९,
१; ३; १०, ४; ११, ८; ४,
१, ३; ५; ८; ११; १२; १३;
२, १; २; ३, २; ४, ३; ६; ७;
५, ३; ५; ६, ३; ६; ८; ७,
३; ९; ८, २; ५; ८; १०;
काठ ६, ३; ४; ७, २; ४; ६;
१४; ८, ४; ८; ९, १५; १०,
१; ५; ८; ९; ११, ४; ५; ७;
१०; १२, ४; ६; ७; १०; १३,
७; ८; १२; १४, ७; १५, ७;

८; १७, ११; १८, १९; १९,
२; ४; ५; २०, ५; ६; १३;
२१, ५; ८; ९; २२, ८; १३;
२३, ५; ८; २४, ६; ९; २६,
१; ४; २७, १; ८; २८, २;
१०; २९, ७; ३०, ३; ४; ५;
३१, २; ६; ९; १०; १३;
३२, २; ३३, ३; ८; ३४, ८;
९; ३६, १०; १५; ३७, १०;
११; १३; ४३, १; ४५, १७;
११, २; ३; ५, २; ३;
६, ४; ९; ७, ३; २७, १;
२९, ७; ८; ३०, २; ३; ३१,
७; ८; २०; ३४, १; ३५, २;
५; ३६, २; ३७, ७; ३८, २;
४०, ४; ४१, २; ४२, १;
४४, २; ४५, १; ८; ४६,
६; ७; ४७, २; ६; ९; १०;
११, २; १२, १०; १२, १४; शौ
१, २६, १; २; २९, ५; २,
१४, ३; ३, २, ६; ४, २, ३;
४; १६, ३; ५, ८, ३; ७; ६,
१३०, १; २; ३; ४; १३१,
१; २; ७, ७, १; २; ११,
१२, ११; १२, ३, २०; १३,
१, २३; १५, १०, ७; १५,

४; ५; १८, २; १६, ८, २;
५; २९; ३१; १८, ४, ६६; पै
१, १०, ३; ११, ४; १०६, १;
१२, ३५, १; ४१, १; ३, ५,
६; ४, १९; १, ६; १२६,
२; ६; १५, ३, १; २;
१२, १; ६, ११, ७-९; ७,
२, ७; १८, ३; ८, २०, १;
९, २५, १६; १४, २, ९;
१६, ४३, ९; -०सौ मा ३८,
२; का ३८, १, २; तै २, ४,
९, ३; मै १, ४, २; ४, ४,
४; ९, ७; १९; काठ ११, १०;
-०सौ मा ९, ३०; ३५, ६; का
३, ९, ६; तै ७, ३, ५, २; मै ४,
९, १०; शौ ४, १६, ९; ५, ६,
५-७; १८, ४, ३३.
असकौ मा २३, २२; २३;
का २५, ६, २; मै ३, १३, १.
अ-दस्त - -स्तमै ४, २, ५, ५;
मै ४, १, ३; काठ १, ३; ३१,
२; ३८, १४; क १, ३;
४७, २; -स्ता: काठ २७,
५; क ४२, ५.
अ-दाति - -तिम् पै १६, ४२, ४.
१अदान- / अद द.

a) एकतरत्र मूलकोशेषु W. इत्यतः स्वरो यथायथमनु-
संधेयः । एवं पदत्रित्वे काठ १२, ४ इत्यस्य साक्ष्यमपि द्र.।

b) विशिष्ट इह बाहुचः (१, १९१, ११) पाभे.।

c) इह संबोध्यव्यक्तिविशेषनामस्थानीयत्वाद् आम-
न्त्रितवदुपचारे षाष्ठिक आद्युदात्तः (पा ६, १, १६८)।

d) प्राति. स्वरूप-परिच्छिन्नौ तु. असौ इत्यत्र गटि.।
अत्र प्रागिवीयः अकृष् प्र. भवति चित्-स्वरश्च । एतावां-
स्तावद् विशेषः (पा ५, ३, ७१; ६, १, १६३)।

) तस. नन्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. < / दस्य यद्र.।

f) विशिष्ट इह बाहुचः (१०, १०१, ५) पाभे.।

g) तस. उप. < / २दा यद्र.। नितरां संस्करणाऽन्तरा-
ऽपेक्ष इह सुपा. द्र.। आदौ तावद् हिरण्यशृङ्ग- > ङो
इति हिरण्यशृङ्ग- > -शृङ्ग इत्येवं शोध्यः (तु शौ १०,
६, ४)। ननु शास्त्राभेदादुभयत्र प्रातिस्विकः स्वतन्त्रः

पा. यथोपलब्धि समादरणीय इति । ओमिति । तत्
कथमिति । यमु. मूको. न समादरणीय इति । मूको. अन्य-
थालिङ्गत्वादिति । कथमिति । उच्यते । तत्र हि हिरण्य-
शृङ्गं मणिरिति पा. °शृङ्ग° इत्युत्तरवर्तिन्या ओकार-
मात्राया अभावो लिङ्गं भवति यथा मूलतः °अगयम् इत्येवं
सतः °अगयं > °शृङ्गयम् इत्येवं वर्णविकारः समजनीति ।
प्रकरणाच्चैतत् स्पष्टं भवति यथाऽत्र °अज्ज- इत्येव मौलिकं
प्राति. भवति नापरमिति । तथाहि । सादिरफालकृतस्य
मणेर अनुसूत्रं हिरण्यशकलेनाऽनुगमनं कृत्वा बन्धनं
प्रकृतं भवति (तु. पै. त. २, ६; ७; शौ १०, ६, २;
६ प्रसृ.; कौसू ३, २) तद् हिरण्यानुसूत्रण-क्रियामा-
दाय हिरण्यशकलयोपचारे स्वाभाविकध्वमत्कारो भवति
हिरण्यशृङ्गतयोपवर्णने च न काप्युपपत्तिरपलाभ्यते । एवं
शब्दसंघटनसाम्याच्च छान्दससंघटनसाम्याच्च पूर्वोक्तिः

२अ-दान^a - नाय शौ १२, ४, ५१.

१अ-दानीय^b - नाय मै ४, २, ८^c.

अ-दान्य^d - म्यान् शौ २, ३५, ३.

अ-दाभ्य, म्या^e - -म्यः श्र १, ३१,

१०; ७, १५, १५; काठ ६, ८;

क ४, ७; -म्यः श्र १, २२,

१८; ३, ११, ५; ४, ५३, ४;

५, ५, २; ९, ३, २; २८, ६;

३७, ५; ५९, २; ७५, २; ८५,

६; १०३, ४; १०, ११, १;

२५, ७; २६, ७; मा १८, १९;

३४, ४३; का १९, ७, १;

३३, २, ६; तै ४, ४, १२, १;

७, ७, १; १६, ६, ९, १; २^३;

मै २, ११, ५; १३, १३; ३,

४, १; ४, ७, ७; काठ १८, ११;

३०, ७; ४०, ३; क २८, ११;

†कौ २, ५१; २७०^f; ६११;

६३५^g; ६४१; ६४६; ९०६;

१०२०; †जै ३, ५, १०; २३,

२^h; ४९, ५; ५१, ६; ५३, ४;

४, ९, १; १५, १; शौ ३, २१,

४; ७, २७, ५; १८, १, १८; †

पै ३, १२, ४; -म्यम् श्र ३,

६२, ६; ७, १०४, २०; ८, ५,

१२; ८५, ५; ६१, १२; १०१,

१२; ९, २६, ४; १०, ११८, ६;

मा ३, १८; ७, २; ८, ४९;

१७, ७८; ३३, ४०; का ३,

३, ९; ७, १, २; ८, २२, ३;

१८, ६, १४; ३२, ३, ११; †

तै १, १, १०, २; ४, १, २; ५,

५, ४; ३, ३, ३, २; ४, २^३;

५, ६, १; ६, ४, ४, ३; मै १,

३, ४; ५, २; २, १०, ६; ४, ५,

७; काठ ४, १६; ६, ९; २७,

१, ३०, ६; ७; ३९, ३; क ४, ८;

४२, १; कौ २, ११३९; जै ४,

३, ३; †शौ ८, ४, २०; २०,

५८, ४; पै १६, १०, ९; -म्यस्य

श्र ८, ७, १५; तै ६, ६, ९, १; †

मै ४, ७, ७; -म्या श्र १,

१५५, १; तै ५, ७, ४, १; †

मै ३, ३, ९; -०म्या श्र ५, ७५,

७; ८; ७, ६६, १७; -म्या:

श्र ३, २६, ४; -०म्या: श्र २,

३४, १०; -म्यानि श्र १०, ५४,

४; -†म्यासः श्र [(२, २, ४) ९,

७०, ३]; कौ २, ७७५; -१म्ये

तै ६, ६, ९, १; २; -म्येन श्र

१०, ११८, ७; तै ६, ६, ९, १

१अ-दाभ्य-स्व^e - स्वम् तै ६, ६, ९,

१; मै ४, ७, ७; काठ ३०, ७^३.

१अ-दामन्^f - मानः श्र ६, ४४, १२.

२अ-दामन्^g - मानः श्र ६, २४, ४.

†अ-दाय^h - यः तै ४, ६, ४, २; शौ

१९, १३, ७; पै ७, ४, ७.

अ-दाया(य-१अ)दⁱ -

अदाया(य-अ)दी - दीः तै ६,

५, ८, २.

१अ-दायिन्^j - यी काठ ६, ६; क ४, ५.

अ-दारस्य^k - स्य मै ४, २, १४; †

शौ १, २०, १.

अ-दाशु^l - श्र १, १७४, ६.

अ-दाशुरि^m - रिः श्र ८, ४५, १५;

खि ५, १२, ४; शौ २०, १२८, ४.

†अ-दाश्वस्ⁿ - दाशुषः श्र ७, १९,

१; ९, २३, ३; शौ २०, ३७, १;

-दाशुषाम् श्र [(१, ८१, ९; ५,

६, ६; ८, ४५, १५; १०, १३३,

२)]; शौ २०, ५६, ६.

अदा(ध्वस्+तर)शृष्ट^o - रस्य

श्र ८, ८१, ७.

अ-दास^p - सः पै १, ६४, १.

अ-दास्यत्^q - स्यन् मै ४, ५, १; †

एवाशयो लब्धप्रतिष्ठो भवति (तु. त. २, १ इत्यत्र 'वर्ममहामयं मणिः' इति)। अतः पा. सर्वप्रकारिकां संगतिम् अनुरूप्यैव शाखासु तत्र तत्र प्रातिस्विकी नवता-
ऽन्वेष्टव्या नाऽन्यथा यथेह सुपा. इति दिक्। अथापि द्विती-
यस्य पादस्याऽऽदितः मूको. (१३) द्वाहम् (यद्र.) इति केवलम्
उकारांशोऽस्पष्टेऽन्यथा सुस्पष्टे सत्यपि तत्स्थाने तृतीयस्य
पादस्य साम्बतो यद् दधद् इति पठित्वा सुपा. छन्दो-
भङ्ग इव क्रियते श्रुतिस्वारस्यं च विहन्यते तदतीवा-
ऽन्याय्यं द्र.। वसुनोऽदार्ति प्रत्युद्वाहो हि यथा सार्थक इव
भवति न तथा तद्दानम् असामर्थ्यादिति यावत्।

a) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

b) तस. 'नञो गुण-' (पा ६, २, १५५) इत्य् अन्तोदात्तः।
उप. अर्हायै छ-→ईयः प्र.। यत्तु उप. अनीयद्-प्रत्ययान्ते
'ह्रस्वोक्' (पा ६, २, १६०) इत्य् अन्तोदात्त इति केचित्सा-
धयेयुस्तद्विमर्शार्हम्। प्रत्ययस्य मौलिकत्वाऽभावप्रसङ्गात्

सर्वत्रैव ल्युङन्तादर्हायै छ-प्रत्ययेनेष्टाऽऽपत्तिदर्शनाच्च।

c) तस. 'यद्यतोः' (६, २, १५६) इत्युक्तः स्वरः।

d) विशिष्ट इह बाहुचः (९, २५, ३) पाभे.।

e) भावे त्वः प्रत्ययस् तत्स्वरेणाऽन्तोदात्तश्च।

f) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. <√१दा यद्र.।

g) नापृटिदि. स्वरः। उप. <√२दा <√दो यद्र.।

h) 'अ-दयुः' इति श्र (१०, १०३, ७) पाभे. 'आ-दायुः'

इति मै. पाभे. यद्र.। सस्व. एपृटिदि. द्र.। उप. ?√१दा यद्र.।

i) तस. उप. कृते अच्चाद्- इटि. द्र.।

j) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. <√१दा यद्र.।

k) अर्थापेक्षया नञ्-समासात् तरप् प्र.। तस्मिंश्च
संप्रसारण-दीर्घाऽऽदिकार्यजातं द्र.। पित्वाच्च तस्य निघाते
स्वरेऽविशेषः द्र.।

l) तस. उप. <√दस्+भावे घञ्। एतदादिमन्त्रा-
र्धमात्रमत्र वैकृतभूयिष्ठे सूक्ते सुपठमिव भवति।

शौ ६, ७१, ३; ११९, १; पै २,
२८, २; १६, ५०, ६.

१अ-दाहुक- -रुः मै १, ८, ९॥

१अदित् ^b पै ५, २७, १.

१अ-दिति^c-

२अ-दिति^d-[†]तयः ऋ ७, ५२, १;
काठ ११, १२; -[†]तये ऋ १,
२४, १; २; १५; ४, ३, ८; ५,
८२, ६; १०, ८७, १८; ११०,
४; मा १२, १२; २९, २९; का
१३, १, १३; ३१, ४, ५; तै १,
५, ११, ४; ४, २, १, ४; मै १,
२, १८; ४, १३, ३; १४, १७;
काठ ३, ८; १६, ८; २०; ४०,
११; क २, १५; कौ ३, १, ४;
जै २, ५, १; शौ ५, १२, ४;
७, ३५, १६; ८८, ३; ८, ३,
१६; १८, ४, ६९; पै १६, ७,
८; -[†]तिः ऋ १, ४३, २; ७२,
९; ८९, १०^१; [९४, १६; ९५,
११; ९६, ९; ९८, ३; १००,
१९; १०१, ११; १०२, ११;
१०३, ८; १०५, १९; १०६,
७; १०७, ३; १०८, १३; १०९,
८; ११०, ९; १११, ५; ११२,
२५; ११३, २०; ११४, ११;
११५, ६; ९, ९७, ५८]; [१०६,
७; ४, ५५, ७]; [१०७, २;
४, ५४, ६; १० ६६, ३]; १५३,
३; [१६२, २२; ४, ३९, ३];

१९१, ६; २, १, ११; २७, ७;
[४०, ६; ७, ४०, ४]; ३, [४,
११; ७, २, ११; (५, ११, २;
१०, १५, १०; ७०, ११)]; ५४,
१८; २०; ४, १, २०; २५, ५;
५, ३१, ५; ४२, २; ४४, ११;
४६, ६; ४९, ३; ५१, ११; ५९,
८; ६, ५१, ११; ६७, ४; [७५,
१२; १७; ८, ४७, ९]; ७, ९,
३; ३५, ९; ३८, ४; ४०, २;
५१, २; ६०, ८; [६६, ६; ८,
१२, १४]; ९३, ७; ८, १८, ६^१;
७; २५, ३; १०; ४७, ९; ४८,
२; ९, ८१, ५; १०, ११, २;
१२, ८; ३६, ३; ६३, ३; ६४,
१३; ६५, १; ६६, ४; ७२, ४;
५; ९; ९२, ११; १३२, ६;
मा १, १४; १९; ४, १९; २१;
९, ३४; १०, ९; ११, ५७;
५९^१; ६१; १३, १८; १४, २९;
१७, ४८^१; १८, २२; २५,
२३^१; ४५; २८, २५; २९, ४;
४९^१; १३३, १६; ४२; ३४,
३०; का १, ५, १; ७, १; ४,
६, ३; ७, १; १०, ६, ४; ११,
४, ६; १२, ५, ८-१०; ६, १;
१४, २, ३; १५, ९, २; १८,
४, १६^१; १९, ७, ४; २७,
११, १०^१; ३०, ३, २; ३१,
१, ४; १३२, १, १६; ३, १३;

३३, १, २४^१; तै १, २, ४, २;
५, १; ५, ३, ३; ११, ५^१; १॥
६, १२, ६^१; ७, ११, २७; ८,
१८, २; १२, २, ६, १; ३, १,
२; ३, १, ४, ४; २, ५, १; ३,
११, ३; ४, ११, २^१; ५, ६, २;
४, १, ५, ३; ४^१; ६, १; २, ९,
१; ३, १०, १; ४, ९, १; १०,
१; १२, ५; १६, ६, ४; ९, ४;
७, ९, १; १५, १, ७, १^१; ११,
२; ३, ४, ४; ५, १, ६; १६,
१, ५, ३; ७, ५^१; ४, ७, २; ५,
६, १; ७, ५, ४, २^१; मै १, २,
४^१; १५; ६, १२^१; ९, २;
१०, २०^१; ११, ६^१; १०^१; २,
१, १२^१; ३, ५^१; ५, २^१; ६,
९; ७, ५; ६^१; ८, ६; १४; ११,
५; ६; १३, २०; १३, १, ७^१; ६;
८^१; २, ६; ७, १^१; २; ५; ८;
९, १; १६, २^१; ३^१; १४, १,
१^१; २^१; ५-७; १३; २, ३; ३,
८; ४, ३^१; ९; ८, १०^१; ९, १^१;
११, ४^१; १२, १^१; २; ४;
६; ११४, १; ४^१; काठ १,
१०; ११^१; २, ५^१; ७, २; ९;
१५; १६; ८, २; १०; १६; १७;
९, १०; ११, ६; ८^१; १२, १४^१;
१३, १; ३^१; १४; १४, ४^१; ६;
१५, ७; १६, ५^१; १६; १७^१;
१७, ५; १८, ११; १९, ६; ७^१;

a) अ-क्षोभुक- इत्यत्र टि. द्र. ।

b) 'आद्, इद्' इत्येवं मूलतः पदद्वयाऽऽत्मकस्य पा.सतः
मूको. उत्तरस्य पदस्य सकारेण प्रयोजितो भ्रमपाठ इव
भवति किमपि $\sqrt{१}$ दा इत्यस्य सञ्ज्ञन्तं रु. इत्यभिसन्धे-
रिति यावत् । इतः पूर्वस्य 'म' इत्यस्य पुनरपि 'मे' इति
प्रत्यावर्तनं चास्य मिथ्यापाठस्य परिणाम इति दिक्
(तु. १अदित्सवश्च इत्यत्र टि.) ।

c) उप. $\sqrt{१}$ दा इति कृत्वा नाउ. पृथग्-भूतं
प्राप्ति. इदमिति भवति प्रवादः । यथा त्वेवं माऽऽस्थायी-
त्येतदत्र परैरुदाहियमाणेषु निगम-स्थलेषु टि. संकेत्यमानं

यद्र. (तु. नाउ.) -तिम् ऋ १, १५२, ६; ४, २, ११;
-तये ऋ १०, ८७, १८) । एस्थि. एकमेव भेदकाऽङ्कनिर-
पेक्षम् अ-दिति- इति प्राप्ति. इति द्र. ।

d) तस. नन्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. $\sqrt{२}$ दा
८दो यद्र. (वैतु. शब्दा १० ६, ५, ५ यत्र $\sqrt{अद्}+$
इतिन् प्र. इतीव व्युत्पत्तिः संकेत्येत । एवं नापूटि. संके-
तित-स्थलेष्विह टि. च यत्र क्वचिद् उप. $\sqrt{१}$ दा इत्ये-
वमपि भवतीति कृत्वाऽऽमाद् मिन्नस्य सरूपस्य प्राप्ति.
कल्पना परैः कियमाणा प्रदर्शिता भवति । या ४, २२
इत्यत्र उप. $\sqrt{३}$ दी इत्येवमपि मन्येत) ।

२१, १; २२, १४; २३, ८;
९; १२; २४, ३; ४; ६; २६,
२; ३०, ४; ५; ८; ३१, १; ४;
५; १४; ३२, १; ३४, १; १४;
३६, १४; ३९, ३; १३; ४०, ९;
४६, १; २; ५; क १, ११; १७;
१८; ५, २; ६, ५; ७; ६; १;
२६, ४; २८, ११; ३०, ४; ५;
३६, ५; ३७, ४; ५; ७;
४०, ५; ४६, ७; १४७, १;
४; ५; १; १, १०२; २९९; १;
२, ७०३; १२१६; ३, १, २;
१; १, ११, ६; ३१, ७; २,
५, २; ३, ४६, ९; शौ ३, २२,
१; ५, २६, ६; ६, ३, १; ४, १;
२; ७, १; ६८, २; ८१, ३;
१२०, २; ७, ६, १; १८, ३;
८, ९, २१; ९, १२, १०; ११,
१, १; ११, ३, ४; १२, १, ६१;

१५, ६, २०; १८, ४; १८, १, १;
१९; ३६; ३, २७; १९, १०,
९; पै २, ३६, ४; ६६, ५; ८०,
३; ३, १५, ३; १८, १; २३, ३;
४, २८, ७; ५, ११, ५; ३७,
७; ४०, २; ६, १०, ३; ८, १४,
११; ९, २, ६; १२, २; १०,
६, २; १२, १, १६; १३, ८,
९; १६, १९, ९; ४७, ५; ५३,
९; ८९, १; ९०, २; १३९, ११;
-तिम् १, ८९, ३; १०६, १;
१३६, ३; १५२, ६; ४, २, ११;
२५, ३; ५५, ३; ५, ४२, १;
४६, ३; ६२, ८; ६९, ३; ६,
५०, १; ५१, ३; ४; ७, १०,
४; १८, ८; ३९, ५; ८, १९,
१४; १०१, १५; १०, ६३, ५;
१०; [६५, ९; (६६, ४)];
९२, १४; [१००, १-११];

मा ९, ५; १०, १६; १३,
४३; ४९; १८, ३०; २१, ५;
६; २५, २; १६; ३३, ४९;
का १०, २, १; ११, ५, ७;
१४, ४, ६; ५, ३; २०, १, १;
२३, १, ५; ६; २७, ०, २;
११, ३; ३२, ४, ६; १, १,
५, ११, ५; ७, ७, १; ८,
१२, ३; ४, २, १०, २;
५, ५, ४, ४; ७, १३, १;
६, १, ५, ३; १, ११, १;
२, ६, ९; ७, १७; ३, ७, १;
१५, २; ४, १०, १; काठ २,
३; ७, २; १५, ७; २३, ८;
३०, ४; ५; ४०, ५; ५३, ३;
क ५, २; २५, ८; ४६, ७; शौ ३,
८, २; ७, ६, २; ७, १; २;
१८, ४, ३०; पै २, ३०, २; ३,
९, ४; ४, २८, १; ११, ५, २;

a) अत्र सा. च अर्वाश्च (तु. PW. GW. प्रभृ.) नापू. तैरुप-
कल्प्यमानं पृथग्-भूतं $\sqrt{१६}$ प्राति. पश्यन्ति । अयं
तावत् तेषामभिप्रायः । 'हे देव ! अस्माकं राये दितिं रास्व'
इत्येवं ह्यत्राऽऽशंसनं भवति । आशंस्यमानस्य धनस्य च
देवकर्तृक-दानैकसाध्यत्वाद् $\sqrt{१६}$ दिति- इति वैयु-
त्पत्तिकः क्रमः सुकल्पो भवति । तेन च 'भूयो भूयो
दानं देहि' इत्येवं देवः प्रार्थ्येत । यथा च धनप्राप्तिर्देवकर्तृ-
कदानसाध्या सती देवाऽऽराधनतः सिद्ध्येत् तथैव प्राप्तं
सत् तद्धनमनुत्सर्गेण दानाऽभावेन नाम संरक्ष्येतेति कृत्वा-
ऽनुपदमेवाऽऽत्मकर्तृक उक्तपूर्व-दित्यभावोऽप्याशंस्येतेति
भवत्येव तत् प्राति. अपि लब्धाऽवसरमिति । एतत्त्वत्र
द्र. । यत्र तत्र मन्त्रेषु प्रार्थ्यमानं धनं सर्वत्र दानायैवेष्यते
(तु. अ. १०, १४१, ६) न तु कापि कदर्यवृत्त्या सुगुप्तये ।
कदर्यवृत्तीनां पणीनां पीनः पुन्येन निन्यत्वेन तत्संश्रद्धीत-
सुगुप्तस्य धनस्य प्रसह्याऽपहरणस्य च प्रशस्य-कर्मतया
श्रावणं भवति (तु. अ. ६, ५३, ३; ५-७; ९, १११, २) ।
अतः श्रुतिस्वारस्यं विहन्यादेवायं परकीयः प्रवादो यथा
प्रकृते स्वस्य कृते देवकर्तृकं दानं धनप्राप्त्यनन्तरमात्म-
कर्तृकस्य दानस्य निवारणं चेष्टेतेति । एस्मि. 'कदर्यायां
धनस्याऽपहरणं कृत्वा तद्धनाऽवखण्डनाऽऽत्मिकां दितिं
($\sqrt{१६}$ वा $\sqrt{१६}$) तत्फलस्वरूपमैश्वर्यं वाऽऽत्मभ्यं

देहि दानशीलानामस्माकं त्वत्प्रसादप्राप्तस्य धनस्य च
परकृताऽवखण्डनाऽभावं च सुरक्षितं कुरु' इत्याकारकमार्श-
सनमेव श्रुत्यनुकूलतया मन्त्रसदर्थतया च संभाव्येत ।
तेन यत्र यत्राऽन्यत्राऽप्यन्यैरुक्तपूर्वा पृथग्-भूतस्य प्राति.
कल्पना क्रियते तत्र तत्राऽप्यसौ व्याख्यानस्याऽस्य सविष-
यत्व-सद्भावात् तद्विघातक-लिङ्गाऽन्तरस्य चाऽनुपगमात्
समानमेवान्यथासिद्धायतामिति नैव भूयांसं बबोविस्तरम-
पेक्षेत (तु. GW. अ. १, १५२, ६; १०, १८७, १८ यत्र
देवतावृत्ति प्राति. भवतीति विरोधाऽभावः द्र.) । ननु
'दितिश्च दिति वार्यम्' (अ. ७, १५, १२) इति मन्त्र-
वर्णाद् दानार्थकस्य क्रियापदस्य संनियोगाद् दिति-
($\sqrt{१६}$ इति द्र. इति चेन्न । बहुदेवसामान्येन दान-
क्रियायामुपक्षिप्तायां सत्यां दिति-विषयत्वेन श्रुत्युपलम्भात्
(तु. त. एव नापू. मन्त्रे च भग-विषयत्वेन श्रवणं भवति)
नैतदैकान्तिकमिव भवति यथा क्रियापदमेतद् दिति-
इत्यस्य वैयुत्पत्तिक-संकेततयैव गृह्येतेति । अन्यथा तद्यु-
क्तावपि मन्त्रस्वारस्याऽविहतत्वोपगमात् । तथाहि । याऽऽ-
त्मगताऽवखण्डनरहिता सती देवताऽदिति- इत्येवमुच्यते
सैवाऽऽत्मकर्तृकपरगताऽवखण्डनमूलहेतुभूता सती दिति-
इत्येवमुच्यते इति द्र. । यदपीह सा. अदितिम् $\sqrt{१६}$ अदितेर्
इति विभक्तिपरिणाममभ्यरोचयत् तच्चापेक्ष्यते । $\sqrt{१६}$ उक्त्य

७, ११; १३, ५, २; ९;
-०ते ऋ २, २७, १४; ८, २७,
५; मा ३, २७; ८, ४३; ३८,
२; का ३, ३, १९; ९, ६, २;
३८, १, २; तै १, ६, ३, १;
२, ३, १, २; ७, १, ६, ८; मै
२, २, १; ४, २, ५; ९, ७; -०ते
ऋ १, ९४, १५; २, २९, ३;
[४, ५५, १; ६२, ४]; ५, ५१,
१४; [६, ५१, ५; १०, ६३,
१७; ६४, १७]; ७, ६०, १;
८, १८, ४; ६७, १०; १४; १८;
१०, ३९, ११; ६४, ५; मा ११,
५६; का १२, ५, ७; तै १, ५,
३, १; २, ३, १०, ३; ४, १,
५, ३; मै १, ६, १; २; २, ३,
४; ७, ५; †४, १२, ४; १४,
११; काठ ७, १३; ८, ६;
११, ७; ८; १६, ५; ३६, १५;
क ६, ४; ७, २; शौ २, २८,
५; १२, ३, ११; पै १२, १,
१५†; १५, ५, ३; -०तेः ऋ १,
११३, १९; १६६, १२; १८५,
३; ४, १२, ४; ४२, ४; ७, ४१, २;
६०, ५; [८२, १०; ८३, १०];
८७, ७; ८८, ७; ८, १८, ५;
९, २६, १; ६९, ३; ७१, ५;
७४, ३; ५; ९६, १५; १०, ५,
७; ११, १; ६३, २; ७०, ७;
७२, ४; ८; १८५, ३; खि ५,
७, १, २; †मा ३, ३३; ३४,
३५; का ३, २, २५†; १५, ८,
४; ३३, २, ३†; तै ४, ७, १५,

७†; मै १, ३, ९; ५, ४†; ३,
१६, ४; ५†; †४, ६, ९; १३,
२; काठ २, १५†; ७, २†;
१५, १३; ३१, १४; क ५, २†;
शौ २, २८, ४; ३, १६, २†;
७, ८, १; ११, १, २४; १३,
२, ९; १५, ६, २१; १८, १,
१८†; पै ४, ३१, २†; ६, २,
९२; १५, २, ३; १६, ९१,
४; -०तेः^b ऋ [२, २८, ३;
७, ६०, ५८]; -॥त्या तै ५, १,
७, १; ६, १, ५, २; काठ १२,
७; क ३०, ५; -॥त्याः मा १, ११;
१४; १९; ४, २२; ३०; १४,
५; का १, ३, ८; ५, १; २; ७,
१; २; २, ३, ४; ५, ३; ४, ७,
२; १०, १; १५, १, ५; तै १,
१, ४, २; ५, १; २; ६, १; २, ८,
१; १०, १; ३, ४, २; ६, ५, १;
६, १, ११, २; ३, २, ४; मै १,
१, २; ३; ५; ६; ७; २, ६;
१३; २, ७, ६; ८, १; ५; ३,
१, ७; ७, ८; ९, १; १५,
४; ७; ४, १, २; ५; ६; ७;
१३; २, ३; ३, ८; ९, ७;
काठ १, २; ५; ६; ९; २, ६;
७; ३, १; ५, १; १६, ५;
१७, १; ४; १९, ६; १; २०,
१०; २१, १; २४, ६; २६, २;
३१, १; ४; ५; ३२, १; ४७,
१०; ५३, १२; क १, २; ५;
६; ९; १९; २, १; ८; २५,
१०; २६, ३; ३०, ४; ३१,

१२; ३७, ७; ४०, ५; ४७,
१; ४; ५; शौ ३, २२, १; ५,
१, ९; १३, १, ३८; २, ३७; पै
३, १८, १; -॥त्याः तै ५, १,
७, १; ६, १, ५, १; काठ १२,
७; क ३०, ५; पै ९, १२, ३^d;
-॥त्यै मा १ ३०; २, २; ४, ३०;
११, ५९; १४, २५; २२, २०;
२४, ५; ९; २५, ४; ८; २९,
६०; ३८, १; ३; का १, १०, २;
२, १, २; ४, १०, १; १२, ५,
९; २४, ७, २; २६, १, ९; २,
४; २७, ४, १; ८, १; ३१, ५,
१; ३८, १, १; ३; तै १, १, २, २;
४, १, ५, ४; ३, ९, १; ५, ३,
४, ३; ५, २०, १; ६, १८, १;
७, १६, १; २२, १; ७, ३, १५, १;
५, १४, १; मै १, ११, १०; २, ५,
२; ६, १३; ३, १२, ५; १३, ६;
१०; १५, १०; काठ ८, १०;
११, ८; १२, १३; १३, ३;
१५, ४; ९; ३०, ४; ५; ३६,
१४; ४३, ५; ४५, १०; ४७,
१०; ४९, ८; ५३, ६; क ७,
६; ४६, ७.

†आदित्य- -यम् ऋ १०,
८८, ११; मै ४, १४, १४.

आदित्य, त्या- -०त्य मै १, ७,
१; ५; शौ ५, २१, १०; ११, १२,
४; १७, १, २५; -०त्य ऋ १,
२४, १५; ३, ५९, २; ८, ५२,
७; १०१, ११; खि ३, ४, ७;
†मा ८, ३; ५; १२, १२;

इत्यस्य वारणाऽर्थस्य सतोऽनीप्सितस्य पञ्चम्यन्तस्य
(वैष्ण. पा १, ४, २७) गम्यत्वे सति द्वितीया-योगस्य श्रुति-
सुभिन्नत्वात् (तु. ऋ ८, २५, ११; ७१, ७; १०, ७, १) ।

a) 'अदित्याः' इति शौ (५, १, ९.) पामे. ।

b) षष्ठ्यन्तस्य पूर्वमन्त्रिताज्ञवद्भावे (पावा २, १, २)

निघातः (पा ८, १, १९) द्र. ।

c) सम्बुद्धिविषयत्वाभावाच्च निघाताभाव इति

विशेषः ।

d) यत्तु. 'आदित्या' इत्यत्र टि. ।

e) शुभादराकृतिगणत्वाद् अपत्येऽर्थे ङक् (>पयः)
प्रत्ययः । आदिकृद्धिर् अन्तोदात्तश्च (यक्र. पा ४, १, १२३;
७, २, ११८; ६, १, १६५) ।

f) प्राग्दीव्यतीया येऽर्थास्तेषु ण्यः प्रत्ययस्तत्स्वरश्च
(यक्र. पा ४, १, ८५; ३, १, ३) ।

३३, ३९; िका ८, १, २; ३६;
 १३, १, १३; ३२, ३, १०; ितै
 १, ४, २२, १; ५, ११, ३; ३,
 ४, ११, ५; ४, २, १, ४; ६,
 ५, ६, ५॥; िमै १, २, १८; ३,
 २६; ४, ६, ९६; १०, २; १४,
 १७; काठ ३, ८; ४, १०; ८,
 १४; ९, ३; १६, ८; २३, १२;
 २८, ६; ४०, ११; क२, १५; ि
 ३, ८; ि; ८, २; ६; ४४, ६; िकौ
 १, २७६; २, ११३८; ३,
 १, ४; िजै १, २९, ४; २,
 ५, १; ४, ३, २; शौ ७, ८८,
 ३; ९, १३, २२; १३, २, ३;
 २८; २९; १८, ४, ६९; २०,
 ५८, ३; पै ४, १६, ८; ५, ३९,
 ५; १६, ९०, ९; १५१, ४;
 १५२, ७; -स्यः १, २५,
 १२; ५०, १३; १०५, १६;
 १६३, ३; १९१, ९; २, २८, ४;
 ३, ५९, ५; ७, ८४, ४; खि ७,
 ७, ८; मा २६, १; २९, १४; ि
 ३२, १; ३९, ६; का २८, १, १;
 ३१, ३, ३; ३५, ३, १; ३९,
 ४, १; ितै १, ५, ९, ४; ७, ६,
 ३; २, १, २, ४; ४, १; ८, १;
 २; २, १०, १; ३, २, २; ४,
 १; २; ४, १०, २; ५, ८, १;
 ६, ६, ३; ३, ३, ८, ५; ६, ५,
 ५, २; ४, ६, ७, १; ७, ७, २६;
 ५, १, ८, ६; १०, ३; २, ५, ४;
 ३, ३, ५; १०, ३; ४, ६, ६;
 १२, २; ५, १, ६; ७, १, ३; ४,
 २; ५, २; ५; ७; २६, १; ६,
 १, ५, १; ७, ५; २, १, ६; ४,
 १०, २; ५, ३, ४; ४, १; ६, २;
 ३; ४; ५; ७, १, १, ६; २, ७,
 २; ३, १०, १; ५; ५, ४, १;

१६, १६; १९, २६; िमै १, ५,
 ७; ९; ११; ६, ३; ६; ८; १२;
 ८, १; २; १०, १६; १६; २०;
 ११, ७; २, १, २; २, २;
 ३, ३; ६; ५, ७; ९-११;
 ६, ५; ३, १, १०; ३, ८; ६;
 ६, १; ७, १; २; ५; ७; ८, ४;
 ९, १; ३; ४, १, ५; ८; ११;
 १२; १३; २, १; २; ३, ८; ५,
 ५; ६, ३; ६; ८; ९; ७, ३;
 ८, ५; ८; १०; ६, २३; २५;
 १४, १४; काठ ६, ३; ७, ६;
 ८, ४; ८; ९, ३; १५; १०,
 ८; ११, ४; ५; ६; १०; १२,
 ६; १३, ७; ८; १२; १४,
 ७; २०, ५; १३; २१, ८; २२,
 ८; १३; २३, ८; २४, ६; ९; २६,
 २; ४; २७, ८; २८, २; ६;
 १०; २९, ७; ३०, ३; ५;
 ३१, ६; १०; १३; ३२, २;
 ३३, ८; ३४, ९; ३६, १०;
 ३७, ९; १०; ११; १३; १४;
 ४०, ६; ४५, ४; ११; १५;
 िक ४, २; ६, ९; ७, ३; ८,
 ६; ३१, ७; ३५, २; ५; ३७,
 ७; ३८, २; ४०, ५; ४१, २;
 ४४, २; ६; ४५, १; ८; ४६,
 ६; ४७, ६; १०; जै १, १२,
 १०; शौ २, ३२, १; ४, ३९, ६;
 ६, ५२, १; ९, २, १५; ११,
 ११, २५; १२, ११; १६; १५,
 ४, १८; १०, ७; १५, ४; १८,
 २; १७, १, २४; १९, १, १०;
 पै २, १४, १; ३, १७, ५; ४,
 १६, १; ७; ८, २०, १; ९,
 १२, ७; १२, ७, २; १५, १३,
 ६; १६, ७५, १२; ७७, ५;
 १५०, १०; १५२, ४; ६;

-स्यः १, २४, १३; ४, १,
 २; १०, ३६, ४; मा १३, ४१;
 का १०, ५, ५; १४, ४, ४; ितै
 १, ८, १, १; ९, १; २०, १;
 २, १, ४, १; ८, १; १०, ३;
 २, ६, १; ३, १, ३; ५; २, ३;
 ५, ३; १२, २; ५, ८, २; ३,
 ३, ८, ६; ५, ५, २; ४, २, १०,
 १६; ५, ३, ६, १; ६, २, ६, १;
 ५, ६, ५; िमै १, ६, ८; १०,
 २०; २, २, १; ३, ५; ५, ११;
 ७, १७; १३, १५; ३, ६, १०;
 ८, ४; ४, ३, ४; ४, ८; ६, ९;
 ८, १०; ६, २, २५; काठ ६,
 १; ३; ८, ९; १०, १२; १४,
 २; १६, १७; २२, १३; २३,
 ८; ९; २४, ३; २८, ६; ३०,
 ५; ३३, ६; ८; ३७, १७; िक
 ३, १२; ४, २; ७, ५; ३६,
 ५; ६; ३७, ४; ४४, ६; कौ
 १, ९, १; जै १, १०, १; ५; ि
 शौ ३, २०, ४; १०, ८, १७;
 १५, ४, १७; १०, ११; १७, ९;
 पै ३, ३४, ६; ९, १२, १;
 १२, ७, २; १४, ३, २६; १६,
 १०३, ८; -स्यः २, २८,
 १; ३, ५९, ३; ितै १, ७, ६,
 ३; २, १, २, ५; ४, २; ५, १,
 ८, ६; २, १, ३; ५, ४; ६, ३,
 ८, ३; ४, ५, ५; िमै १, ४, ७;
 ८, २; ५; ६; २, १, २; ५,
 १०; ३, २, १; ४; ६, १; ७,
 ७; १०, १; ४, ६, ९; ८, २;
 ३; ५; १०, २; ३४, १४; काठ
 १२, १३; २३, १; २६, ७;
 २७, २; ३२, ५; ३३, ६; ३४,
 ५; िक ३५, ७; ४१, ५; ४२,
 २; शौ १३, २, १; -स्या

अ) अग्निम् इति ऋ (१०, १२६, ५) विशिष्टः पामे ।

तिको दीर्घः द्र ।

ब) मुपा. 'आदित्य देवा' इत्यत्र द्वितीये पदे साहि-

०) 'आदित्यान्' इति ऋ (१०, १४१, ३) पामे ।

ऋ ५, ६७, १; -०त्या ऋ ७, ८५,
 ४; -त्या ऋ [१, १३६, ३; २,
 ४१, ६]; ५, ६९, ४; मा ४,
 २१; का ४, ७, १; तै १, २, ५,
 १; २, ३, १, ३॥; मै १, २, ४;
 २, ५, २॥; ६, १३; ॥ ४, ३, १;
 ४, ९; काठ २, ५; १३, १; ३४,
 १; क १, १८; कौ २, २६२†;
 जै ३, २२, ९†; -०त्याः ऋ १,
 ४१, ५; २, २९, १; ८, १८,
 [१२; ६७, १८]; १९; २२; ४७,
 ११; ६७, ७; १५; १६; २०;
 १०, ६६, १२; मै १, ३, १; २,
 २, १; शौ ६, १४४, १; २०,
 १३५, ६; ९; -०त्याः ऋ १,
 [१०६, २; १०, ३५, ११]; १८८,
 ४; २, ३, ४; २७, ५; ६; ८; ११;
 १६; ६; [५१, ५; १०, ६३, १७;
 ६४, १७]; ६२, ८; ८, २७,
 २२; ४७, १; ६; ८३, ५; १०,
 ३५, १२; ६३, ७; तै. २, १,
 ११, ५†; मै १, ६, १२॥; † ४,
 १४, ११; १४†; काठ ३, ९; ११,
 ६; १२; क २, १६; शौ १, ३०,
 १; ५, २८, ४; ६, ११४, २; पै
 १, १४, १; २, ५९, २; ७०, ५;
 ४, २८, २†; १६, ४९, १; २;
 -त्याः ऋ [३, ८, ८; ७, ३५,
 १४; (१०, ६६, १२)]; ७, ५१, ३;
 ६०, ४; ८, ४७, ४; ९, ११४,
 ३; १०, [६५, १; (६६, ४)];
 ८५, १; २; १२८, ९; खि ५,
 ७, १, ५; ४, १३; २०, १; ४;
 मा २, ५; ९, ३४; ११, ५८;
 ६०; ६५; १२, ४४; १४, २०;
 ३०; १५, १२; २१, २५; २३,
 ८; ३४, ४६†; का २, १, ७;
 १०, ६, ४; १२, ५, ९; ११; ७,
 १९; १३, ३, १५; १५, ५, ६;
 ९, ४; १६, ३, ७; २३, ३, ३;

२५, ३, ४; ३३, २, ९†; तै १,
 १, ९, ३; ५, ३, २; ३†; ४, ४†॥;
 ७, ११, २; २, १, ११, ३; ॥ ३,
 १, १†; ४; ५; ५, ३; ४, १४,
 १; ॥ ३, ३, ३, १॥; ४, ९, ७; ५,
 १, २†; २, ३; ४, १, ५, ४; ६,
 १; ३; २, ३, ४; ३, ७, २; १०, ३;
 ४, २, ३; ५, २; ७, १४, ४†; ५,
 २, २, ५; ॥ ३, ४, ३; १०, २†;
 ॥ ५, २, ६; ९, ४; ६, ७, ३॥; १९,
 १; ७, २, २; ६, ५, ६, १॥; ॥ ७,
 १, ५, २; ३, ४, १; ५, १†; १३,
 १॥; ४, ६, १; २०, १॥; मै १, १,
 १०; २, ८; ४, ३; ६, १२†॥; ७,
 १†; ५†; ॥ ३; ९, २; ११, १०†;
 २, २, १†॥; ७, ६†; १२; ८, ३;
 ९; ११, ५; ॥ ३, १, ७; १०†;
 ४, २; ६; ७, १; ११, १२॥;
 १२, १९॥; ॥ ४, १, १०; ३,
 १; ४, ३; ५; ५, ४; ६, ८; ९,
 २७॥; १२, २॥; ४†; १३, २†;
 १४, १७॥; काठ १, ९; ७, ६;
 १५†; ८, १४†; ९, ३†; १०;
 १६†; १०, १२; ११, ६†; १४,
 ४†; १५, १३; १६, ५†; ६; १७,
 ३; ८; १९, ९†; २१, १; ५;
 २२, ६†; ७; १०; २४, ४; २५,
 ५; ६†; २६, ९; २८, ३†; ६†;
 ३१, ८; ३४, ७; १६; ३५, ७;
 ३७, १७; ३८, ११; १२; १३;
 ४०, ५†; १०; ४३, ३; ४४, ९;
 ४९, ९; ॥ क १, ९॥; ५, ५; ६, ५†;
 ८, २॥; ६†; ॥ २६, २; ४; ७;
 ३१, २०; ३४, १†; ३५, १;
 ४॥; ३७, ५; ३९, २॥; ४†; ४१,
 ७; ४४, ३†; ६†; ४७, ८; ४८,
 ६॥; शौ १, ९, १; ३, २७, १; ५,
 † ३, ९; १०; ६, ६८, १; ७४,
 ३; ८, १, १६; १०, ७, २२; ९,
 ८; ११, ८; १३; १२, २, ६;

३, ४३; † १४, १, १; २; १५,
 २, २; १८, ३, १२; ४, ३; १९,
 ९, ११; ११, ४†; १६, २; २७,
 १५; २०, १३५, ६; ९; पै १,
 १९, १; ५०, २; १०१, २;
 १०२, ४; २, २५, १; ८०, ३;
 ३, २४, १; ५, ४, १४†; १४, ८;
 ६, ७, ९; १८, २; ८, ९, २;
 १०, ३, ५; ८, ५; ११, २, ३;
 १३, ३, १६; ५, १७; ८, १४†;
 १४, १, १; १५, १४, ६; १६,
 २, ६; ७०, ५; ७२, २; १३६,
 ८; -॥ त्याम् मै १, १०, १७;
 ४, ८, ८; काठ ३६, १२;
 -त्यान् ऋ १, [१४, ३; ६, १६,
 २४; (१०, १४१, ४)]; ४५,
 १; ९४, ३; ३, २०, ५; ४,
 २५, ३; ६, ५१, ४; [७, ४४,
 १; १०, ३६, १]; ८, ६७, १;
 १०, ६३, ३; ५; [६५, ९; ६६,
 ४]; १४१, ३; खि ५, ७, ४, १३;
 मा ९, २६†; १५, ६; २५, १;
 ३३, ४५†; का १६, २, ३; २७,
 १, २; ३२, ४, २†; तै १, ७,
 १०, ३†; २, १, २, ४॥; ११, ५†;
 ३, १, १†॥; ५; ५, ३॥; ३, ५,
 १, २; ४, ४, १, २; ५, ३, ६,
 १॥; ७, १२, १; ६, ५, ६, ३॥;
 ॥ ७, १, ५, १; ३; मै १, ६, १२॥;
 ११, ४†; २, २, १†॥; ८, ८;
 ३, १५, १; १, ४, १२, १†;
 काठ ९, १६; ११, ६; १७, ७;
 २८, ३; ३७, १७; ५३, २; क
 २६, ६; ४४, ३॥; † कौ १, ९६;
 २, ४१६; जै ३, ३२, ६†; शौ
 ३, ८, ३; १०, ९, १०; ११,
 ८, ५; १३, ३, १७; पै १२, १,
 ४†; १३, ५, १८; १५, १३, ५;
 १६, १३६, १०; -त्यानाम् ऋ
 २, २७, १३; ३, ५६, ४;

७, ५१, १; ८, १८, १; २; ३१,
१२; ४७, ५; ६७, ३; १०१,
१५; १०, ३५, ९; ४८, ११;
१०३, ९, मा १४, २५; १७,
४१†; २२, १९; २४, ६; ३९;
२५, ६; का १५, ८, ३; १८,
४, ९†; २४, ६, १; २६, २,
१; ८, ४; २७, ६, १; तै १,
१, ११, २; †२, १, ११, ४; ६;
४, ३, ९, २; ४, ११, ३; ६,
४, ३†; ५, ३, ४, ३; ६, १६,
१; ७, १७, १; ६, १, १, ४†;
७, १, १२, १; मै १, १, ८;
१२; ३, १; ३६; ९, २; २, ८,
५; १०, ४†; ३, १२, ४; १३,
७; १४, २०; १५, ६; ४, १, ८;
१३; ९, १२; १४, १४†; काठ
१, ११; ३, ९; ७, १३†; ९,
१०; १७, ४; १८, ५; १९, ९;
२१, १; २२, ५; ३१, १०;
३९, १; ४१, ३; ४९, ६;
५३, ७; क १, ११; २, १६;
२६, ३; २८, ५†; ४७, १०;
कौ २, १२०७†; शौ ९, १, ४;
४, १३; १५, २, ४; १८, ४, ८;
१९, १३, १०†; पै ७, ४, १०†;
१६, २५, ३; ३२, ४†; १२४,
१†; -स्याभिः मै ३, ८, ५†;
-स्याम् तै १, ८, १९, १†; काठ
१३, १; ३४, १; -स्याय काठ
२४, ३†; ३३, ६; ४१, १; क
३७, ४†; शौ ४, ३९, ५†;
१२, ३, ५५; पै २, ३६, ४;
१३, ५, १९; १६, ११८, ७;
-०स्यासः ऋ १, ४१, ४; १०७,
१; ८, १८, १०; ११; १८;
४७, २; ७; ६७, ५; १४; १९;
२१; मा ८, ४†; ३३, ६८;
का ८, १, ३†; ३२, ५, १४;
तै १, ४, २२, १; २, १, ११,

४†; मै १, ३, २६; काठ ४,
१०; क ३, ८; †कौ १, ३९५;
३९७; जि १, ४४, ५; ७;
शौ १९, ५६, ४; पै ९, १२,
९; -०स्यासः ऋ ८, १९, ३४;
१०, ६३, १३; -†स्यासः ऋ २,
१, १३; २७, २-४; ३, ५४,
१०; ५, ५१, १२; ७, ५१, २;
५२, १; ८, २७, ६; ६७, २;
१०, ७७, २; १२६, ५; ७;
मै ४, १२, १; काठ ११, १२†;
पै ३, ८, ४४; ५, ३९, ४; ५;
-त्ये मा ४०, १७; मै ३, ७,
१०†; काठ ८, ८; २७, १; २;
३४, ५; †क ७, ३; ४२, १;
२; शौ १०, ३, १८; पै १६,
६५, २; -त्येन ऋ १०, ७७, ८;
खि १, १, १; †मै १, ८, ९; ४,
८, १०; काठ १३, ५; २६, ४;
३०, ५; क ४१, २†; शौ ४,
३९, ६; -त्येभिः ऋ १, २०, ५;
७, १०, ४; ३५, ६; ४४, ४;
८, ९, १२; ९, ६१, ७; तै ७,
१, १८, १; काठ ४१, ९; कौ
२, ४३१†; जै ३, ३३, ६†; शौ
२, १२; ४; १९, १०, ६†;
२०, १४१, २†; पै २, ५, ४;
५, ३७, ६; १३, ८, ६†; -त्येभ्यः
ऋ २, २७, १; खि ५, ७, ४, १७;
मा २, १६; ८, १; २; ३; ४; १५,
६; २२, २८; २४, २७; ३४,
५४†; का २, ४, २; ८, १,
१-३; १६, २, ३; २४, १४,
२; २६, ६, २; ३३, २, १७†;
तै १, १, १३, १; ४, २२, १;
२, १, २, ३†; ३, १, १†; ४;
३, ५, ६, २; ४, ४, १, २; ६,
२; ५, ५, २, ७†; ६, ५, ६, १†;
७, १, ५, २†; मै १, ३, २६†;
३६; ६, १२†; ७, १; ५; ११,

१०; २, २, १†; ६, १; ८, ८;
१३; ३, ७, १०†; १२, ७; १४,
९; ४, ३, १†; काठ ४, १०†;
८, १४; ९, ३; ११, ६†; १२†;
१२, १३†; १५, १; १७, ७;
१९, ९; २२, ५; ७; ३०, ६;
३७, १७; ५१, ३; क ३, ८†;
८, २; ६; २६, ६; ३५, १†; शौ
१२, ३, ४४; १५, २, ३; १९,
३९, ५; पै १, ९३, १; ७,
१०, ५; १६, १२४, १-११;
-त्येषु ऋ ८, २७, ३; पै २,
१८, ५; -त्यैः ऋ [१, १०७,
२; ४, ५४, ६; १०, ६६, ३];
[२, ३१, १; ८, ३५, १]; ३,
५४, २०; ४, ३४, ८; ५, ५१,
१०; ८, [३५, १३; १४; १५];
१०, ९८, १; १२५, १; १५०, १;
१५७, २; ३; खि ५, ७, ३, ७;
मा २, २२; ५, ११; १४, ७;
२०, ३९; २५, ४६†; २८,
४; २९, ८; का २, ५, ५; ५,
४, १; १५, २, १; २२, ४, ४;
२७, १५, १†; ३०, १, ४;
३१, १, ८; तै १, २, १२, २;
२, १, ११, २; ३; २, ११, ५†;
४, ३, ४, ३; ५, १, ११, ३†;
१६, २, २, १; ७, ५; मै १, २, ८;
२, २, ६†; ८, १; ३, ७, १०†;
११, १; १६, २; ४, ९, ५; १२,
२†; १३, ८†; काठ २, ९;
१०, १२†; ११, ३; १७, १;
१९, १३; २४, ९; ३८, ६; ४६,
२; क २, ३; २५, १०; ३८, २†;
†कौ २, ४६१; ४६२; †जै ३,
३४, १९; २०; शौ ४, ३०, १†;
८, ८, १२; १०, १०, ९; १८,
३, २७; १९, १७, ४; †२०, ६३,
१; २; १२४, ४; ५; पै ७, १६, ४;
१५, ५, ४; १६, ३०, २; १०७, ९;

—स्वै शौ ८, २, १५; पै १६,
४, ५. [°स्व- स°, सु°]

आदित्य-ग्रह^०—-हः, -हम्
तै ६, ५, १०, ११।

आदित्य-जुत^०—-तः ऋ ८,
४६, ५.

आदित्य-धामन्^०—-मानः
मै ३, २, ९; काठ २०, ११^१; क
३१, १३^१.

आदित्य-नामन्^०—-मानि
मै ४, ४, ५.

आदित्य-पात्र^०—-त्रम् मै ४,
८, ८; काठ २८, १०^१; क ४५, १^१.

आदित्य-रथ^०—
आदित्यरथ-वेग^०—-गेन
खि २, १, २.

आदित्य-वत्^०—-वतः खि ५,
७, ४, १७; -वते मा ६, ३२;
३८, ८; का ६, ८, ३; ३८, २,
२; तै १, ४, १, १; २, २, ११,
६^१; मै १, ३, ३; २, २, ६^१; ४,
५, ४; काठ ३, १०; ११, ३;
क २, १७; -वन्तम् शौ १९,

१८, ४; पै ७, १७, ४.

आदित्यवद्-गण^०—-गण्य
तै ३, २, ५, ३.

आदित्य-वर्णि^०—-निः मा ५,
१२ का ५, ४, २; तै १, २, १२, ३;
६, २, ८, २; मै १, २, ८; ३,
८, ५; काठ २, ९; २५, ६; क
२, ३; ३९, ४.

आदित्य-वर्ण^०—-र्णम् खि ४,
११, ९; मा ३१, १८; का ३५,
२, २; -र्णे खि २, ६, ६.

आदित्या(s)क्रिस्—-रसः पै
१३, ५, २०.

आदित्या(त्य-अ)न्त—
-न्तम् काठ २८, ६; क ४४, ६.

आदित्ये(त्य-इ)ष्टका^०—-काः
तै ५, ३, १०, २; ३: काठ २२,
६; क ३४, १.

आदिति-देवत्य^०—-त्याः तै ६, ४,
७, ३.

आदिति-स्व^०—-स्वे ऋ ७, ५१, १;
तै २, १, ११, ६; मै ४, १४, १४.

अदित्सत्^०—-सन्तम् ऋ ६, ५३,

३; मा ९, २४; का १०, ५, ३;
तै १, ७, १०, १; मै १, ११, ४;
काठ १४, २; शौ ३, २०, ८;
पै ३, ३४, ९.

अदित्सदम्^० पै ५, २७, १.

अ-दिप्सत्^०—-प्सतः शौ ४, ३६,
२; -प्सन्तम् पै १०, १२, ७.

अ-दिष्^०—-वा

अ-दीक्षित^०—-तः तै ६, १, २, १;
काठ २३, २; क ३५, ८; -ताः
काठ ३४, ६^१.

अ-दीन^०—-नाः मा ३६, २४^१.

अदीप^० पै १६, ५०, २.

अ-दीव्यत्^०—-व्यन् पै १६, ५०, ६.

अ-दुग्ध^०—-ग्धाः ऋ ७,

३२, २२; मा २७, ३५; का
२९, ५, ४; तै २, ४, १४,
२; मै १, ४, ५^१; २, १३, ९;
काठ ३२, ३१; ३९, १२; कौ
१, २३३; २, ३०; जै १, २५,
१; ३, ४, १; शौ २०, १२१, १.

अ-दुच्छुन^०—-नः ऋ २, ६१, १७;
कौ २, २४०; जै ३, २१, ५.

a) तस. सामान्यः समासस्वरः (पा ६, १, २२३) उप. यद्र.।

b) कर्मणि क्तान्ते पूषप्रस्व. (पा ६, २, ४८) उप. यद्र.।

c) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) उप. यद्र.।

d) तस. सासस्व. द्र.। 'वेग-' इति मुपा. भवति।
स्वरस्त्वसौ चिन्त्यो भवति (तु. पा ६, १, २२३)।

e) मनुष-स्वरस्य (पा ६, १, १७६) 'न गोश्चन्-'
(पा ६, १, १८२) इति निषेधे स्वरेश्वरविशेषः।

f) कर्मण्युपपदे √वन्+कर्तर्य् इन् प्रत्ययः। कृद्-
उपप्रस्व. (यक. पा ३, २, २७; ६, १, १९७; २, १३९)।

g) तादर्थ्यं यत्। तिस्वरः (पा ५, ४, २४; ६, १, १८५)।

h) भावे एवः प्रत्ययस्य तत्स्वरश्च (पा ५, १, ११९)।

i) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) उप. यद्र.।

j) अकृतसंस्कारः मुपा. भवति। 'निर्ऋतिर् म
आदित्य सवम्' इत्येवमनुष्टुप्पादस्य नैर्ऋतप्रकरणाऽनु-
कूलतया मूलतः पठितत्वेन संभाव्यमानत्वे प्रकृते कृते
'आद्' इति च 'हृद्' इति च सवम् इति च त्रीणि पदानि
परस्परमन्वितानि द्र.। तु. 'अदित्य' इत्यत्र च तैरि-

इत्यत्र च सव->-वम् इत्यत्र च सस्थ. टि.।

k) उप. <√दृश् द्र.। शेषम् एपुटि. द्र.।

l) कस. (=३अ-+३*दिव्-). सासस्व. (पा ६, १,
२२३)। तृ१, पक्षेऽन्तोदात्तं सत् (पा ६, १, १६९) अदि-
वा>अदिआ>अद्या इत्येवं प्राकृतायितकमेण प्रथमम्
५अद्य इत्यात्मतया ततश्च छन्दोऽनुरोधतः ३अद्य इत्यात्म-
तया पर्यवसानं स्यात्। (तु. टि. ३-५अद्य, ३*दिव्, २*द्य-).।

m) सस्व. त्रिपुटिदि. द्र.। उप. <√रदा <√दो द्र.।

n) विशिष्ट इह ऋ. (७, ६६, १६) पाप्मे. द्र.।

o) 'अनुणः) आददीय' (<आ/१दा) इत्येवं शोषः
द्र.। एकवच बहुवचैत्युभयथा प्रकृते स्थले स्तोतृनिग-
मानामुपलम्भादिहैकवदुपचारः। (अनुणा आददीय>)
'अनुणादीय' इत्येवं सतश्च मूको. इहापि स्तोतृनिगमे
मन्त्रपूर्वार्धदिशा बहुवदुपचारः स्यादिति कृत्वा 'अनुणा
अदीप' इत्याकारकोऽन्याक्षरेऽनुष्टुप्पर्यवर्तकश्च मिथ्या-
सम्भिविरलेषणो भ्रान्तश्च मुपा. संभाव्यते।

p) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) उप. यद्र.।

अ-दुर्मख^a - स्वस्य ऋ ८, ७५, १४;
तै २, ६, ११, ३; मै ४, ११, ६.
अ-दुर्मख(ल→)ली^b - ली शौ १४,
२, ४०; -ली: ऋ १०, ८५, ३३.
अ-दु(स-कृ)कृत^c - कृतौ ऋ ३,
३३, १३; शौ १४, २, १६.
अदुस्^d - दु: खि ४, ७, ३.
अदू^e - दुव: ऋ ७, ४, ६.
अ-दून^f - ना: शौ २, ३१, ३; पै २,
१५, ३.
अ-दपित^g - ताय ऋ ४, ३, ३;
-तेभि: ऋ [१, १४३, ८; (६,
८, ७)].
अ-दत्त^h - स: ऋ १, ६९, २; -सम् ऋ
८, ५९, ७; खि १, ६, ७.
अदस-कृतⁱ - तु: ऋ ८, ७९, ७;
-तुम् ऋ ६, ४९, २.
अ-दप्यत्^j - प्यता ऋ १, १५१, ८.
अ-दइयमान^k - न: शौ १०, ८, १३;
पै १६, १०२, २.

अ-दृष्ट, दृष्ट^l - दृ: शौ ५, २३, ७; पै
५, ३, ६; ७, २, ८; -दृम् शौ
२, ३१, २; पै २, १५, २; १६,
१४९, ८; -दृष्टा: ऋ १, १९१,
१; ३; ४; शौ ६, ५२, २१; पै
५, ३, ३; १५, ९; ९, ६, २;
७१; ९; १२; -दृष्टा: ऋ १,
१९१, [५; ६]; ७; -दृष्टान् ऋ
१, १९१, २; ८; शौ ५, २३,
६१; ६, ५२, ३; ८, ८, १५;
पै ५, ३, ८; ७, २, ७; १६,
३०, ५; -दृष्टानाम् पै ५, ३, ५;
९, ६, ५; ८; -दृष्ट्य: पै ९, ६,
११.
अदृष्ट-दृह(न→)नी^m - नीम् पै ९,
६, १.
अदृष्ट-दृन्ⁿ - दृन् ऋ १, १९१,
८; ९; शौ ५, २३, ६; ६, ५२,
१; पै ५, ३, १; २; ७, २, ७.
अदृष्ट-हन(न→)नी^o - नी पै ५,

३, ४.

अ-देव^p - व: ऋ ६, १७, ८; १८,
११; २२, ११; ८, ४६, २१;
५९, २; ७०, ७; ७१, ८; १०,
३७, ३; ३८, ३; कौ १, २६८;
जै १, २८, ६; शौ ६, ६, १४;
२०, ३६, ११; पै ७, १८, ३४;
-वम् ऋ २, २२, ४; ३, ३२,
६; ९, १०४, ६; १०५, ६; कौ
१, ४६६; २, ९६३; जै १,
४८, ६; -वस्य ऋ [१, १७४,
८; २, १९, ७]; १०, १११, ६;
-वाक् ऋ १०, १२४, २; -वान्
ऋ ३, १, १६; १०, १३८, ४;
-वानि ऋ ६, ४८, १०; कौ
२, ९७४; -वेन ऋ २, २३,
१२; काठ ४, १६.
अ-देवी - ऽवी: ऋ १, १७४,
८; ३, ३१, १९; ५, २, ९; १०;
६, २५, ९; ४९, १५; ७, १,

a) तस. नञ्-स्वर: (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

b) सस्व. नापूटिदि. द्र.। उप. बस. ङीप् प्रत्यय:
उसं. (पा ४, १, ३०)।

c) तु.=अरुस्- इत्यत्र (पै ६, ४, ३) टि.।

d) सस्व. द्विपूटिदि. द्र.। उप. <√१दु(>वृ)+कर्तरि
क्विप् यद्र. (वैतु. MW. यत्रास्य दुवस्- इत्येतत्-सकल-
तया समर्पणाद् भावे प्र. भवतीतीव संकेत्यते। तथात्वे
प्रकृते बस. सत्य् अन्तोदात्तेन भाव्यमिति तु चोयं द्र.)।

e) तस. नञ्-स्वर: प्रकृत: द्र.। उप. <√२दु
>वृ+क्: इति विशेष:।

f) बस. पूप्प्रस्व. (यतु. टि. अवार्थ-कृत-).।

g) तस. नञ्-स्वरे (पा ६, २, २) प्राप्ते परायुदात्त: उसं.
(पा ६, २, ११६)। ननु कथं बस. प्रकृते तस. उसं. इति। उभ-
यविधं खल्विह उसं. भवति समासस्य च प्राप्ति. चेति। किं
तत् इति। तेन बस. अन्यत्रापि नञोऽनन्तरवर्तिनामपरि-
गणितानामपि सतां प्राप्ति. आयुदात्तत्वं सिद्धयेति।
एवं चेह संभाव्येत, यथा नञ उत्तरं परायुदात्तात्मिका
सौवरी प्रवृत्तिरादौ समासावैशेष्येण केषुचित् प्राप्ति. प्रवर्त-
माना सती कालेन व्यवस्थितिमिवाऽऽप्य बस. अयं स्वरो
भवतु न तस. इति (यतु. अ-दृष्ट- वैप२)। एवं च सति

पुरावर्तिनामसतामपि तस. केषांचिदेवविधस्वराणां प्राप्ति.
विषय उपपत्तिं मार्गयमाणांनामाचार्याणामयं दृष्टि:
संजाता यथा तादृशेष्वपि सर्वेषु प्राप्ति. बस. एव यथा
भवेत् तथा तद्व्याख्यानं कर्तव्यमिति। एस्थि. यथा
भावे निष्पन्नानि उप. इति कृत्वा अजूर-, अमूर- अमृत-
इत्यत्र बस. इति सुवचमेवं भावे ज्ञातम् उप. इति
कृत्वा अ-दृष्ट- इत्यत्रापि कामं बस. इत्युच्येत। न
त्वेवंविध उत्तरकालीनस्थितिमात्रसंवादिनि व्याख्यान-
कौशल उक्तप्रकारकप्रवृत्त्यन्तरवत्याः श्रुत्याः स्वारस्यमि-
वाऽनुभूयेत। तद् यथा। 'दृष्टमदृष्टमदृष्टम्' (शौ २,
३१, २) इत्यत्र प्रथमं ज्ञानं कर्मणि भाव्यते तदनुपदं
च तद्विज्ञमात्रसमर्पकं द्वितीयं च तदेव ज्ञानं शब्दरूपम्
उक्तपूर्वया प्रक्रियया 'दृष्टं दर्शनं तद्रहितम्' इत्येवं भावे
निष्पन्नमिति कृत्वा भाव्येतेति प्रातिपत्तौ दवीय इति नैव
श्रद्धेयमिव भवेत्। एस्थि. उक्तदिशा स. अपि प्राप्ति.
अपि च उसं. इति वा बस. एवेति वेति भूयोऽपि विमृश्यम्।

h) कास.। उप. बाहुलकात् कर्तरि व्युट् स्त्रियां ङीप्
च (पा ३, ३, ११३; ४, १, १५)।

i) क्विबन्त-कृद्-उत्तरपदप्रकृतिस्वर: (पा ३, २, ८८;
६, २, १३९)।

१०; ९८, ५; ८, ११, ३; ६१, १६; ९६, १५; खि १, ११, ३; तै १, २, १४, ७; काठ २, १५; शौ ८, ३, २४; २०, ८७, ५; १३७, ९; पै १६, ८, ३; -ब्याः काठ ३७, १५; १६; पै ६, १२, ८.	१०; ४, १, १०; काठ १, ९; २५, ४; ३१, ८; क १, ९; ४७, ८. अ-देवव ^० -त्रात् ऋ ५, ६१, ६. अ-देवयत् ^० -यन्तम् ऋ २, २६, १. अ-देवयु ^० -युः ऋ ८, ९७, ३; -युम् ऋ ७, ९३, ५; ८, ७०, ११; ९, ६३, २४; कौ १, ४९२; २, ५८७; जै १, ५१, ६; ३, ४८, ३; -यून् ऋ १०, २७, २; ३; -योः ऋ १, १५०, २. अ-देवृमी ^१ -मी शौ १४, २, १८.	?अदेव ^० -अम् पै २, २, ५. अ-दोमव ^० -वम् शौ ६, ६३, १. अ-दोमधु ^० -धौ शौ ८, २, १८; पै १६, ४, ८ ^१ . अद्- / अद् द. अद्-घा ^१ ऋ १, ५२, १३; [३, ५४, ५; १०, १२९, ६; (१०, ११४, २)]; ८, १९, ९; १०१, ११; १०, १११, ७; मा ३३, ३९; का ३२, ३, १०; मै २, १, ८ ^१ ; ४, १२, १; शौ २०, ५८, ३.
---	--	---

२अ-देव^० -वः शौ ५, ८, ३; -वाः
ऋ ८, ९६, ९.

अ-देवयजन^० -नः तै १, १, ९, २;
-नम् तै ३, ४, ३, ७; मै १, १,

अ) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

ब) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

८) सस्व. नापूटिदि. द्र. । उप. 'देवास् त्राः, देवानां
(=तत्कृता) वा त्राऽस्य' इति कृत्वा मन्थोदात्तो बस. यद्र. ।

द) सस्व. एपूटिदि. द्र. । उप. सोपपदाद् / हन् +
टक् प्र.उसं. (पा ३, २, ५२) । खियां डीप् (पा ४, १, १५) ।

९) स्पष्टमपि सन्तं मूको. कथं सं. कचिदतिवेलसंस्कर-
रणोत्साहोऽस्पष्टमथ विपरीतार्थं च कुर्यादित्यत्र मन्त्रोऽयं
निदर्शनं द्र. । तद् यथा । औपसंहारिकेऽस्मिन् मन्त्रेऽरसी-
भावयितुं संकेत्यमानस्य विषस्य प्रथमं पिष्टात्मतयाऽपिष्टा-
त्मतया च तदनु (गृहे भव- >) गृह-इत्येतदात्मतया च
(देहे भव- >) देह-इत्येतदात्मतया च विशेषाः श्राव्यन्ते
यतः सर्वेऽपि ते ते विशेषा देवैः स्तूयमानैर् अरसीक्रिये-
रिति । एवं मूको. च मन्त्रसंगतेश्च संवादे सत्यपि यन्
नञ्-पूर्वत्वमिष्टं भवति तदनिष्टमेवेति । उत्तरार्धे-
ऽप्येवमेव 'देवास् सर्वस्य विद्वांसो (अ)रसं कृणुता
विषम्' इत्यस्य मूको. स्थाने 'देवस्य सर्वस्य विद्वान्
सोऽरसं कृणुतां विषम्' इति यदेकवचनतामापाद्य वास्त-
विकं कर्तृपदं कर्माता नीयते काल्पनिकं कर्तृपदं च प्रलया-
न्त-कल्पनाजाल-विषयीभावात् प्रहेलिकायत इव तत् सर्वं
व्यर्थाऽऽयासकरं श्रुतितात्पर्यतो दूराऽपेतं च द्र. ।

१) पपा. अवग्रहाऽभावस्तत्काले उप. अविस्पष्टत्वस्य
सूचकः स्यात् । अद् + मद् - (< / मद्) इत्येवं विभज्य
सा. व्याचष्टे । अतः किञ्चिदिवैव भिन्नेन नाउ. सकृच्चमिव
साहचर्येण श्राव्यते, 'अ-बलासौ' इति (सा. 'अ-बला-
सौ' इति यद्र.) । ततस्तद्वद् अ-दोमद् - इत्यत्र च नाउ.
अ-दोमधु-इत्यत्र च नञ्-पूर्वत्वे संकेत्यमाने उप. (< / २दु >)
दोमधु- (यद्र.) + (< / दा वा / धा वा >) दु- वा धु- क्ते-
वमनूपेक्ष्येत (तु. PW. MW. प्रष्ट. च WW १, ७६७ च) ।

अत्र पै (१९ तमे काण्डे तु. W.) अनमीव- इत्येतत् प्राति.
श्राव्यमाणस्यामुपेक्षायां गमकं द्र. । अस्मिन्श्चोत्तरे दर्शने
बस. अन्तोदात्तः द्र. (पा ६, २, १७२) ।

८) नापूटिदि. व्युत्पाद्येऽत्र प्राति. अद्- इति मधु-
इति च समासाऽवयवतया वाऽसमासाऽवयवतया वा श्राव-
यन् सा. चिन्त्यः । पै. हि नापू. स्थाने अनमीव- इत्य-
स्येह यनि. स्थ. चाऽस्यैव श्रवणादुक्तया दिशा शौ. उभयत्र
नञ्-पूर्वत्वं समस्तत्वं च प्राति. सुदृढतरं स्यात् ।

१) अधोमधौ इति मूको. विकृतपूर्वभागा श्रुतिर् द्र. ।

१) स्वरादिषु चादिषु च (पाग १, १, ३७; ४, ५७)
पठितत्वाद् अव्य. एतद् इत्युक्तं भवति । नाम्नाप्रकृतौनि
तावद् अव्य. भवन्ति । कानिचिद् मूलतः समस्ताऽसमस्त-
सुब्रूपतया व्याख्यानाय सुलभानि भवन्ति कानिचिच्च न
भवन्ति । प्रकृते तावद् ३अ (< इदम्) > २अ (> दु)
इत्येतत् प्रथमाऽवयवत्वेनोपलभ्यमानं सार्वनामिकं शब्दरूपं
सत् प्रयोगवशाद् गतिमात्रत्वेनोपचरितं भवति (पाग
१, ४, ६१) । एतदुत्तरं च धा- (< / धा) इति
प्राति. कृद्-उत्तरपदप्रकृतिस्वरविशिष्टं (पा ६, २,
१३६) भवति । तस्यैतस्यैवं परिणतस्य गस. प्राति.
यत् तु १ भवति तदेवेह पूर्ववत् प्रयोगवशादव्य-
यत्वेनोपचरितं सत् स्वरादिषु च चादिषु चाऽऽचार्यैः
पठितं भवति । एतज्जातीयेष्वव्ययपरिणामेषु सुविशे-
षाणां क्रियाविशेषणार्थसमर्पकतया प्रयोगसौलभ्यं च
मौलिकप्रवृत्तिनिमित्ततयाऽवधेयम् । अस्मिन् दर्शने (२अ
[> दु] + / धा इत्यतः नाउ. सरूपाद् नाधा. -भिजा-
दिव सतः धा. >) अद्-धा- इत्येवं मूलं प्राति. कल्प-
नीयमिति दिक् । अत्र पू. < / अद् + कर्मणि क्तिप्, उप.
च < / धा + कर्तरि क्तिप्, इत्येवं यद् नाच. अभिप्रेतं
भवति तत् प्राति. कर्तृपरत्वाऽभावाद् न यथार्थमिति द्र. ।

अद्वा

अद्वाति^b - तयः ऋ १०, ८५,
१६; शौ ११, १०, ७; १४, १,
१६; पै १६, ८५, १०; -तिः
शौ ६, ७६, २.

अध्यालोहकर्ण- अध्यालोहकर्ण-
टि. द्र.

अद्भुत^c - त^१त ऋ ५, १०, २;
६, १५, २; ८, २६, २१; ९,
२०, ५; मा २७, ३४; का २९,
३, १०; कौ २, ३२२; जै ३,
२६, ८; -तः ऋ १, ९४, १२;
१३; [१४२, ३; ९, २४, ६;
(७)]; २, ७, ६; २६, ४; ५, २३,
२; ६, ८, ३; ८, १३, १९; ९,
८३, ४; ८५, ४; १०, १५२,
१; खि १, ५, १; मा ११, ७०; २१,
२०; का १२, ७, ५; २३,
२, ९; तै १, ३, १४, ७; ४,
१, ९, २; मै २, ७, ७; ३, ११,
११; काठ १६, ७; ३८, १०;
कौ २, ३१६; जै ३, २६,
२; शौ २, १२, १; पै २, ५,

१; ८८, १; ११२, १, १२;
१३; पै १६, ७२, ६; १३;
-तम् ऋ १, १८, ६; १४२,
१०; १७०, १; ८, ४३,
२४; १०, १०५, ७; खि ४, ५,
२६; २९; ८, ७; मा २७, २०;
३२, १३; का २९, २, १०;
३५, ३, १०; तै ४, १, ८, ३; मै
२, ७, १६; १२, ६; काठ १८,
१७; ३९, ३; क २९, ५; कौ
१, १७१; जै १, १८, ७; शौ
५, २७, १०; पै ९, १, १०;
-तस्य ऋ १, ७७, ३; -ता ऋ
१, २५, ११; -०ता ऋ ५,
६६, ४; -तान् ऋ ४, २, १२.
अद्भुत-कृत^c - तुम् ऋ ८,
२३, ८; -०त् ऋ ५, ७०, ४.
अद्भुतै(त-ए)नस्^c - नसः^c ऋ
८, ६७, ७; -नसाम् ऋ ५, ८७, ७.
अद्भुत^c - तस्य ऋ १, १२०, ४.

अद्भुत- अद्भुत द.

अद्भुतः } < अद्भुत द.
अद्भुतः }

अद्भुतः } < अद्भुत द.
अद्भुतः }

अद्भुतः अद्भुत द.

अद्भुतः

अद्भुतः ऋ १, २८, ८; ३४, ३; ३५,
११; ३६, २; ६; ४४, ९; ४५, ९;
४८, १५; ४९, २; ५०, ११;
[५८, ८; ४, २, २; ६, ५०,
९]; ८४, १६; ९२, १४; १५;
९३, २; १००, १०; १२०, ३;
१२३, ३; ८; १३; १२५, ३;
१३६, ४; १४२, १; [८; २,
४१, २०; ५, १३, २]; १५९,
५; १८२, ८; १८४, १; १८८,
१; २, ३, ३; १३, ८; २७, २;
३२, ५; ३७, ५; ४१, ३; २१;
३, १४, ५; १७, २; १९, ४;
२९, १६; ५३, २१; ४, १०, ४;
१६, २; २४, ७; २५, १; ३७, २;
५१, ३; ४; ५, १, ११; ४५, ५;
४९, १; ५३, १२; ५६, १; ५८, ३;
७३, १; ७४, ७; ७९, १; ६, ४, १;
१५, १४; १६, २६; १८, १३;

a) नाड. व्युत्पत्त्यौपयिकः क्तिबन्तः नाधा. सुकल्पः ।

b) कर्तरि तिः प्र. (तु. पाउ ४, १८०) । तत्स्वरेणा-
न्तोदात्तः । उप. अति- < अत् इति मतान्तरं भवति
(दे ३, १५) । तथात्वे पपा. अवग्रहाभावस्तु दुरुपपदः
स्यादिति ।

c) =अ-भूत- इति कृत्वा ६अ ३ अत् (>द)+
भू (>भु) त- (तु. या १, ६) । पपा. अवग्रहामावोऽपि
पूप. ३ अत् इत्यस्य नमूलकतामिमां संकेतयेत् । अत्-
(<अत्)+अत्/भा> भुत- इति यद् वाच. उक्तं
भवति । तज्ज । अन्तोदात्ते अद्भुत- इत्यत्र कथंचित्
तत्संभवेऽपीहाऽऽशुदात्ते प्राति. तस्य नितरामप्रवृत्तेः । यद्यपि
GW. प्रश्न. पू. =अति इत्येतत्-लक्षितमित्याहुस्तदपि न ।
अ-दूष्ण- (यद्र.) इत्यत्र तथात्वस्य नितरामसंगतिदर्शनात् ।
तस्मान्मूलतोऽतिशयविशेषद्योतनार्थम् अति-अ-भूतम् >
अद्भुतम् इत्येवं परिणति-क्रमः कामं संभाव्यते न तु
नमं विना निर्वाह इत्यभिसन्धिः । WW. (१, ८५०)
६अ+(<अत्/भा>) द्भुत- (=दब्ध) इत्येवं यदुत्प्रेक्षते

तदप्य अ-दूष्ण- इत्यत्रत्ये पू. व्यञ्जनभक्तिमिवाऽऽ-
पतन्ती न स्पष्टयितुं क्षमम् (यत्तुटि. 'अतिद्भुत- अ-
तिद्भुत-') । स्याद्वा अ-दूष्ण- इत्यस्य स्वतन्त्र एव कश्चि-
दपरो निष्पत्तिप्रकारः (यद्र.) । तेन तदिहृत्ये निष्पत्तिप्रकारे
साधकबाधकाऽन्यतरत्वेन नैवोदाहार्यमिति निष्कर्षः
भूयोविमर्शापेक्षाऽवशेषः द्र. ।

d) अत्र 'अद्भुत' इति संदिग्धः संस्करणान्तरसा-
पेक्षः सुपा. । 'अद्भुतः स्वाद्यो निहितः' इत्येवं प्रथमं
पदत्रिकं शोधमियादिति विचारणीयम् ।

e) बस. पू. प्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

f) यत्त्विदं GW. सं३ आह तच्चिन्त्यम् । 'नामन्त्रिते' (पा
८, १, ७३) इत्यामन्त्रितस्य पूर्वस्य विद्यमानत्वे निघातप्रसङ्गात्

g) नापू. मत्वर्थीयः अच् प्र. (पा ५, २, १२७) अन्तोदात्त-
करणश्च नापू. भेदनश्चेति दिक् । अर्थवैशेष्यं वैश. द्र. ।

h) नाड. व्युत्पत्तावौपयिकीयं परकीया तर्कणा तत्रैव टि.
संकेत्यमानाऽनुसंधेया ।

i) प्रागिभर् ३ अ- इत्यतः ये प्रत्यये तत्स्वरेण

२१, ९; २४, ५; ३०, ३; ३७,
१; ५२, १७; ५६, ४; ६३, १;
६५, ३; ६८, १; ७१, ३; ६;
७, २, १; १७, ५; [३५, १५;
१०, ६५, (१४) १५; ६६,
१५]; [(५, ४२, ३) ४०, १]; ४३,
४; ४७, १; २; ५१, २; ५७, २;
५९, ३; ६०, १; ६६, [४; ८,
२७, १९; २१]; १२; ६९, ६;
७५, २; ७८, ५; १००, ५; ८,
१, १०; २, २०; ५, १८; ९, ९;
२२, ६; २६, ३; ८; २७, ५; १४;
[४७, १८; १०, १६४, ५];
६४, १७; ६६, ७; [(५, ४७,
१०) ७३, ५]; ९३, ४; ९४, ८;
१०१, ४; ९, ४४, ६; ६७, २२;
८४, १; १०, १५, २; १८, ३;
२२, १; २; ३५, ३; ५; ७; ९; [(५,
४३, १०) १३]; ३६, ११; ३७,
५; ३८, ४; ४०, १४; ४५, ९;
५३, ३; ४; ५४, २; ५; ८७,
१३; १५; ९२, ९; ९५, १४;
११०, १; ९; ११३, १०; १२७,
४; १३५, ५; १४२, ६; १६०,
२; १६७, ३; खि१, १, २; ३,
१५, ३२; ४, ५, २; ८, ९; ५, १,
३; ७, १, २; ५; ११; २, ६; ११३;
४, १५१; मा १, १२; २, ८;
५, ३; ७, ४६; ८, ६; १२,
२६; ६०; १३, २२; १७, ८४;
१८, ३१; ३३; ४६; ७५; १;
११९, ४२; ६८; २१, ४३-४५;

५९-६१; २७, ७; २८, २२;
२३१; ४६१; १२९, २५;
३४; ३२, १४; ३३, २०; १;
३५१; ५२; ६९१; ८४; ९४१;
३४, २७१; ३७, ३-६; का १,
४, २; ५, १, ३; ८, ३, ११;
९, २, ६; १०, १, १; १३, २,
९१; ४, १६; १४, २, ७; ७,
५; २०, १, २; ४; २, ९; ५,
८१; १२१, ३, १३; ४, १७; २३,
५, ३३; ६, १२-१४; २९, १, ७;
३०, २, ११; १२१; ४, १२१; ३१,
४, १; १०१; १३२, २, ३; ३,
६; ४, ९६; ५, १५; ६, १५; ३३,
१, २११; ३५, ३, ११; ३७, १,
३-६; तै १, १, १३, ३; ३, ७,
२; १४, २१; ४, २३, ११; २४,
११; ४३, २; ४४, २१; ७, ७, १;
२, २, ११२, २; ५; ५, ३, ७१;
६, १२, ४१; ३, १, ४, ११;
७, २१; २, ६, १; ३, ११, ५१;
५, ६, १; ४, १, १, ३; ७, ३;
११, ४१; २, २, ३१; ५, २;
११, ३१; १३, १३, ३-५; ४,
४, ७१; १२, ५; ७, १२, १;
६, ६, १, ३; ७, ५, २४, ११;
मै १, १, १३३; २, ७; ३, २७१;
३७; ३८१; ११, १; २, १, ८१;
२, १; ७, ९; १२; १६; १०,
६१; १२, १३; ५३; १३, ८१;
३, ३, ९१; ८, ७१; १६, ४३१;
५; ४, ६, ११; ७, ४१; ८, २१;

९, ११; १०१; ११०, १३; २३;
४३; ६३; १११, १३; १२, १;
२१-४१; ६३१; १३, २३; ३११;
७, ९३; १४, ६; १११; १८१; काठ
२, १५१; ३, ४; १४, १०; १२;
६, १०१; १०, १३; १३, १४;
१६१; १५, १३३; १६, ९१;
११; १६; २०१; १७, १९;
१८, ६; १३३; १६३; २१;
१९, १३३; २०, १४१; २६,
७; १११; ३७, १३; ४१, ११;
४५, २११; क २, १११; १३,
८; १०; २८, ६; २९, २३;
४३; ४१, ५; १११, १२६;
१४१; २४१; २७२; २९५;
३४१; ४२१; २, २३२; ७०१;
७५५; ९७६; १०४१; १०९०;
जि १, १४, २; १५, ७; २५, ९;
२८, १०; ३१, ३; ३५, १०; ४१,
३; २८, १; ४६, ७; ४, ८, ७;
१९, ४; २३, ६; शौ १, १, १;
२०, २; ३२, ३; ३, २२, ३;
४, ३, ५; ४, ६३; ५, ७, ५; ६;
११२, १; ९; १८, २; ६, ६६,
२; ९०, १; १९, २; १०८, ४;
१३८, १; ७, २१, १; ३२, ११;
४९, २; ५०, २१; ५२, १;
८९, १; १०२, ११; १८, ३, १२;
१४; १०, ५, ४८; ७, २३;
८, २३; २९; १०, ११; ११, ६,
२१; १०, ३; १६; १२, २,
२२१; १३, १, ५८; ११८,

निपात्यते (पा ५, ३, २२) । एवं नामाऽसमस्तं प्राति-
इदमिति कृत्वा पपा. अनवगृहीतमवतिष्ठते । अथ्य. चैतत्
प्रयोगतः द्र. । अथाऽर्वाचामीदृशी धारणा भवति यथाऽस्य
'अ' इत्युत्तराऽशो इदिव- > इष्टु- इत्येतदेव मूलतः
सद् अकारान्ततयाऽऽपर्णं भवतीति (तु. MW.) । कचिद्
एवमप्युत्प्रेक्षि यथा १अ-शु- > अ-शुवि इति स१ मूलतः
सतोऽन्याऽश-लोपाऽऽत्मको विकार इति (तु. GW.) । अथ
कचिदप्ययं विशेषः प्रत्यपादि यथाऽस्याऽऽदौ योऽकारो

भवति स उत्तराऽश-वाच्यगुणविशेषमृद् आगममात्रं
भवति यथा अदुस्- इत्यत्रेति (तु. WW १, ९८) । एवं चतु-
र्वर्तेषु कल्पेषु त्रिषु पूर्वेषु पूर्वाऽशे, उत्तरेषु च त्रिषुत्तराऽशे
साम्यं द्र. । एवमपि परामिप्रावतोऽकारान्ततयाऽऽपाथ-
मानम्-शु इति किञ्चि. इति न. द्वि१ सच्च अव्य. इत्यु-
पचर्येत विभक्तिलोपानुत्पत्त्योः फलतोऽभेदादित्यमिसन्धेः ।
वस्तुतस्तु अ-दिव- > अदिवा (तु. १) इत्यस्य प्राकृतायितं
संभाव्येत अद्या (> अद्य) इति (तु. टि. अ-दिव-, २ इ-).

१, ६; ४६; ३, ५९; १९,
११, ५; ४७, ५; ६; ४९, ९;
५०, २; ६; १२०, ७७, २; ९६,
२; ९७, १; ११२, १; १४०,
४; पै १, २३, ३; ९१, ४; २,
१३, २; ३०, ३; ३७, ४;
३, १८, ३; ३३, ७; ३७, १; ४,
५, ८; १४, ८; २२, ६; ६,
२०, ४; ६; ७, ९, ८; १०; ८,
८, ६; ११, ११; ९, १७, २;
१०, ६, ३; १०, २; ५, ९;
८, १५; १४, ४, ६; १२;
१६, ७, २; ४; २३, १; ८५,
३; ८६, ६; १०२, १०; १०८,
१; १५२, १०.

४^{अद्य} अ १, २३, [२३; १०,
९, ९]; ७६, ५; ९२, १४; १५;
११३, ७; १२; १३; १६१,
११; १६७, १०; ४, १०, १;
७, ९३, १; ८, ९, १३; १०,
५; ३३, १५; ४७, १८; १०,
१४, १२; ३२, ८; खि ५, ७,
१, ८; ६; मा १५, ४४; १७,
७७; २०, २२; ३४, ९; का
२, २, २; १६, ५, २६; १८, ६,
१३; २२, १, ७; तै १, १, १४,
१; २, ५, ४; ३, २, ४, ४; ३,
११, ३; ४, ४, ४, ७; १२, ५;
१५, ५; ५, ७, ४, १; मै १, ३,

३९; ५, १२; ६, ६; १०,
३; २, १०, २; १३, ८; ४,
१०, २; ११, १; १३, २; ७;
८; काठ ४, ९; १३; ७, १०; १;
१३; १३, १५; १५, १३;
१९, १३; २८, ४; २९, ३;
३४, १७; ३८, ५; क ३, ७;
११; ५, ९; ४४, ४; काँ १, ४३४;
१०८२; १०८३; ११२७; जै १,
४२, ८; शौ ३, २, ४; ४, ४, ६;
६, ६७, १; ११८, १; ११, १२,
२; १६, ४, ६; ६, १; १८, २,
१३; २०, १४१, ३; पै १, ३३,
१; ३, ५, ४; ४, ५, ८; १०,
९, १०; १६, ५०, ३.

५^{अद्य} -या अ १, १३, [२;
(६, ५३, १०)]; ६; २५, १९;
३४, १; ४४, १; ३; [४७, ३;
(६)]; ५४, ५; ११३, १७; ११५,
६; १६१, १३; १६३, १३; १८०,
[१०; ४, ४४, १]; २, २९, २; ६;
३, ३६, ३; ४, २५, ३; ३०, २३;
४४, ३; ५, २२, [२; २६, ८];
५१, १३; ७४, १; ७९, ३;
८२, ४; ७; ६, १८, १३; ३०,
३; ५०, [४; (१५)]; ५६, ६;
७, १०४, १५; ८, ३, ८; १५,
६; २०, २; २२, १; ९, ६५,
२८; १०, ३०, २; ३; ३५, १;

२; [३६, २-१२]; ५५, ५;
६३, ८; ८१, ७; मा ८, ४५; ६;
१७, २३; २१, १; २९,
२४; ३३, १७; ४२; ५१;
९७; मा ८, १९, १; १८, २,
७; २३, १, १; ३१, ३,
१३; ३२, १, १७; ३, १३; ४, ८;
तै २, १, ११, ६; ४, ११, २;
६, २, ६; ७, ५; मै ४, ९, १२;
१०, २; १२, ६; १४, ४; १७;
काठ ४, १६; १८, २; २१,
१३; ३०, ५; ४०, ११; ४६,
३; क २८, २; काँ १, ४०;
३२५; ४९८; २, ४८७; ६९८;
९२४; ९३५; १०९२; ११३०;
११३२; जै १, ४, ६; ३४, ३;
५२, २; ३, २०, १६; ३७, २;
५७, २; ११, ८; शौ ७, ८७,
६; ८, ४, १५; ९, १५, ९;
१२०, ६१, ३; ९९, २; १४३,
१; ३; पै १४, ४, १६; ६८, ८;
-मा -या अ ८, ६१, १७;
कौ २, ८०८.

अद्या-इव(←स्वस्)°-इवान्
तै ३, १, ७, २.

२अ-द्यु^d-द्युम् अ ७, ३४, १२.

अ-द्युत्°-द्युतः अ ६, ३९, ३.

अ-द्युत्^d-

१अद्युत्^f-त्ये अ १, ११२, २४.

a) संहितायां सन्ध्युपेतायां ह्रस्वदीर्घयोर् विवेको दुःशकः
इति कृत्वा नापू. वा नाउ. बाऽभिन्नस्य सतः पृथक् निर्देशः।

b) एपूदि. पात्र. दीर्घस्वन्द्वाऽनुबद्धः संहितामात्रगो-
चरो भवति। ह्रस्व-प्रकृतिस्त्वाच्चाऽसौ पपा. ह्रस्वतां पुनरा-
पादितो भवति। यत्तु MW. वेदे दीर्घान्तमेव प्राति.
आतिष्ठेते तज्जेति। नापू. रूपस्य सङ्गावादिति। एस्मि.
यु>-यु इत्यभिप्रायतस्तावद् उभयोः प्रकारयोः श्रूयमाण-
त्वाद् ह्रस्वस्य दीर्घायाः प्रकृतेः प्रादुर्भाव-कल्पनाया अपे-
क्षया दीर्घस्य ह्रस्वायाः प्रकृतेः प्रादुर्भाव-कल्पनाया
अवयवस्त्वं स्यादिति कृत्वा एपू. किंवि. इति मूलतो लुप्त-
विभक्तिस्त्व सतः सामान्याऽकारान्तमिदं प्राति. इति

कृत्वा प्रथमसंस्कारविस्मृताविव सत्यां पुनस् तृ१ प्र. टा
इत्यस्य प्रसूतौ किंवि. वेदम् अव्य. वेत्युभयोः फलतोऽ-
विवेकादिति दिक् (तु. सद्यस्- टि.)। अद्या>अद्य इत्यस्य
मौलिकत्वं तु एपूदिदि. द्र.।

c) द्वस. 'अच्' इति योगविभागात् समासान्तः अच्
प्रत्ययः (पा ५, ४, ७५)। चित्स्वरष् टेलोपिश्च (पा ६, १,
१६३; पावा ६, ४, १४४)।

d) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) उप. १^{बु}-यद्र.।

e) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

f) स्वार्थे यच् प्र. उस्. (पा ५, १, १२५)। तस्माच्च स्वरसि-
द्धयर्थं नञ्-समासस्य पूर्वविप्रतिषेधः उस्. (पामा ५, १, ११९)।

१२अ-धृत्य- -स्वे मा ३४, २९;
का ३३, १, २३.

अद्रि- ✓अद्र द्र.

१अ-द्रुह^b- -ध्रुक् ऋ ६, ५, १; ११, २;
६२, ४; -०ध्रुक् ऋ ६, ५१, ५;
मै ४, १४, ११; -द्रुहः ऋ १,
३, ९; [१९, ३, ९, १०२, ५];
१५९, २; २, १, १४; ३, ९,
४; २२, ४; ८, ४६, ४; ६७.
१३; १७, १२; ९, ९, ४; ७३,

७; १००, १; ७; १०, ६६, ८;
मा १२, ५०; का १३४, ६; मै ४,
१०, ३; कौ १, २०६; ५५०; २,
२८१†^०; २८७†^०; ३६७; जै १,
२२, ३; ५६, ८; ३, २३, १३; २४,
२†^०; ३०, १०; शौ ६, ७, १६; २०,
५४, ३; पै ६, १७, ३; -०द्रुहः
ऋ ८, १९, ३४; २७, ९; १५;
-द्रुहम् ऋ [६, १५, ७; ८, ४४,
१०]; कौ २, ९१७; जै ४, १५,

१०; -द्रुहा ऋ ३, ५६, १; ४,
५६, २; ५, ६८, ४; ७, ६६,
१८; कौ २, ८१६; जै ३, ५७, ६;
-०द्रुहा ऋ २, ४१, २१; मै ३,
८, ७; -द्रुहे ऋ ९, ९, २.

१अ-द्रुहन्^d- -०ह्राणा ऋ ५, ७०, २;
कौ २, ३३६; जै ३, २८, ८.

अ-द्रूक्षन्^e- -क्षन्म शौ ८, २, १६;
पै १६, ४, ६.

१अ-द्रोघ^f- -घम् ऋ ८, ६०,

तेन तितस्वरितत्वं द्र. (पा ६, १, १८५)। यत्तु सा. इह बस.
चाह उप. च <✓ध्रुत्+भावे ण्यत् इति चापश्यत् तदु-
पेक्ष्यम्। ✓दिव् इत्यस्य तत्र तत्र वृत्ते 'ध्रु' इत्याकारिकाया
वर्णव्यापत्त्याः प्रसिद्धेर् (यद्र.) ✓ध्रुत् इत्यस्य च वृत्तमात्रे
तस्या अप्रसिद्धेरिति यावत्। यथा च तन्मते स्वरः सर्वथाऽपि
नोपपद्येतेति तस्य तत्राऽवशं व्यत्ययशरणायातात् स्पष्ट-
मिति वचोऽन्तरं माऽपेक्षि। यथा च शाखान्तरे नञ्-समा-
साद् भावप्रत्ययः पूर्वविप्रतिषिद्धं स्यादित्येष विषयः नाउ. द्र.।

a) नापू. समानेऽपि मन्त्रे शाखाभेदेन शाब्दी सौवरी
च प्रवृत्तिभिर्भा भवति। तद् यथा। उक्तपूर्वया दिशा
बाह्वचे नञ्-समासात् सिद्धात् सतः प्र. उत्पद्येतेह मा. च
का. च सति सिद्धे तद्धिते नञ्-समास उत्पद्येतेत्य् अनेन
प्रवृत्तिभेदेन तावत् स्वरे भेद आपद्येत। तथाहि। यथा
बाह्वृचे प्रत्ययस्वरः प्रधानो भवति, एवमिह समासस्य
स्वरः प्रधानो भवतीति। एस्थि. चेह 'ययतोः' (पा ६, २,
१५६) इत्यन्तोदात्तः प्राप्तस्य नञ्-स्वरस्य (पा ६, २, २)
बाधकः द्र.। यत्त्विह उ. च म. च 'तत् आगतः' इत्यर्थे वा 'तत्र
भवः' इत्यर्थे वा प्र. आहतुस्तदसत्। तल्लक्ष्यस्याऽपार्थ-
त्वादिति यावत्। तौ हि अवसे इत्युत्तरं पदम् अवस-
इत्यस्य प्राप्तिः. रू. इति भ्रान्तौ सन्तौ तस्य प्रकृतं प्राप्ति. वि.
इत्यन्वयमिच्छतः। (तु. ✓अव् > अवसे इत्यत्र सस्थ. टि.)।

b) बस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

c) '-द्रुहे' इति बाह्वृचः पाभे. द्र.।

d) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. ✓द्रुह्+
घनिष् प्र. यद्र.। AUF. इह 'अ-द्रुहणा' इति पा. पपाठ।
मृग्यप्रामाण्यस्याऽपि सतस्तस्य पा. अपेक्षया उप. शान-
जन्तं भविष्यतीति विवेकः द्र.।

e) 'वृद्धं शिवं च स्यात् संस्पर्शेऽद्रूक्षन् च' इति प्रकरणं
भवति। Ws. प्रमृ. मध्यतो दकारमपाकृत्य 'अरूक्षन्म्'
इति शिभावयिष्यन्ति। तस्त् अप्रामाण्यमित्युपेक्ष्यम्। उक्त-

प्रकारकं वस्त्रं रूक्षं न स्यादित्यस्याऽर्थस्य स्वाभाविकत्वे-
नाऽभीष्टत्वात् पूष. नञ् भवति च उप. रूक्षन्- भवति
चेति स्पष्टम्। माध्यमिको दकारस्तावत् कृत इति
समाधानमपेक्षते। ६अ > ३अत् (द्र) इत्येकः कल्पः
(तु. टि. १अद्भुत-). ६अ+द्रूक्षन्- (<✓द्रु(>द्रूह्+
क्स्नः प्र. इति च द्वितीयः कल्पः (यत्तु. ता.)। ६अ+
[(✓द्रु(> १*द्रु+रूक्षन्- (माध्यमिकसमानध्वनिद्वयै-
करूप्ये) > द्रूक्षन्-] इत्येवं च स्याच्चरमः कल्पः प्राकृतिक-
वर्णलोपसहकृतः। अस्मिन् कल्पे 'यज्ञ हृणाति न च रूक्षं
भवति' इत्युभयथा वस्त्रं विशिष्येतेति विशेषः। अस्मिन्
१द्रू- इति प्राप्तिः. छेदनार्थस्तथैव प्राधान्येन द्र. यथासौ
वृत्तपर्यायतां गते पदार्थविशेषपरे २द्रु- इत्यत्रपरे प्रसिद्धे
प्राप्तिः. भवति। (वैतु. मोउ. यत्र ✓द्रु > द्रु- इतीव शिष्टं
भवति)। अयं तावद् भेदोऽत्र द्र. यथा वृत्तवाचिनि २द्रु-
इत्यत्र कर्मणि प्र. भवति १द्रु- इत्यत्र च कर्तरीति दिक्।

f) एपूदि. समासः स्वरश्च। उप. च १द्रोघ-
(<✓द्रुह्) यद्र.। प्रयोगतः क्वि.। सा. वें. GRI
च २द्रोघ- इत्य् उप. भवतीति कृत्वा माम् इत्याक्षिपन्ति
तस्येदं वि. च भावयन्ति। यथा तु २द्रोघ- इत्यस्य पृथग्
अवस्थितिः संदिश्येत तेन च सा. उक्तं व्याख्यानं विप्र-
तिष्ठं स्यादित्येतद्विस्तरः २द्रोघ- इत्यत्र यद्र.। यदपि PW.
MW. च यदा २अद्रोघ- इति क्वि. भवति तदा
१अद्रोघ- इत्येतत् संपद्यत इतीबाऽभिसंदधीयातां तद्
निर्मूलं द्र.। इह स्वरभेदे समासस्यैव नियामकत्वात् क्वि.
भवतीति न वा भवतीत्यस्याऽन्यथासिद्धत्वात्। तथाहि।
यदा 'अद्रोघः' (=द्रोहाऽभावः) यथा स्यात्तथेत्यर्थात्
क्वि. भवति तदा अद्रोघम् इत्याद्युदात्तस्य तस. वर्तयि-
तव्यो भवति। यदा च (क्वश्चिद्) 'अद्रोघः' (=द्रोहरहितः)
यथा स्यात्तथेत्यर्थात् क्वि. भवति तदा अद्रोघम्
इत्यन्तोदात्तः बस. वर्तयितव्यो भवतीति विवेकः जुगुप्सः।

४ ^a ; जै ४, २८, ९.	अद्वन्-अप्र ^० , वि ^० , सम् ^०	†अ-द्विषेण्य ^१ - -ण्यः ऋ १, १८७, ३;
२†अ-द्रोघ ^b - -०घ ऋ ३, ३२, ९;	अ-द्वयत् ^c - -यन्तम् ऋ ३, २९, ५.	काठ ४०, ८; पै ६, १६, ३;
-घः ऋ ६, १२, ३; मै ४, १४,	†अ-द्वयस् ^d - -याः ऋ १, १८७, ३; ८,	-ण्यम् ऋ १०, १२२, १.
१५; -घम् ^e ऋ ५, ५२, १;	१८, ६; खि ५, ४, ९; काठ ४०, ८.	?अद्वयु ^f पै १६, ७२, ६.
-वेण ऋ ३, १४, ६; काठ ६, १०.	अ-द्वयाविन् ^g - -विनः ऋ १, १५९, ३;	†अ-द्वेषु, प्रा ^१ - -षः ऋ १, १८६, १००;
अ-द्रोघवाच् ^h - -वावम् ऋ [६, ५, १;	-विनम् ऋ ३, २, १५; ५, ७५,	-वे ऋ [९, ६८, १०; (९७,
२२, २]; शौ ६, १, २; २०,	५; -वी ऋ ७, ५६, १८.	३६); १०, ४५, १२]; मा १२,
३६, २†.	अ-द्वयु ⁱ - -युः कौ ४, ९ ^j ; -युम् ऋ ८,	२९; का १३, २, १२.
?†अ-द्रोघा(घ-अ)विता ^k शौ ११, १, २;	१८, १५.	अ-द्वेषुस् ^l - -षः ऋ १, २४, ४ ^m ;
पै १६, ८९, २.	†अ-द्वितीय ^k - -यम् मै ४, ७, ४;	५, ८७, ८; १०, ३५, ९.
?अ-द्रयु ⁿ - -द्रयुः जै २, ७, ३†.	काठ २८, ९ ^o ; क ४४, ९ ^p .	अ-द्वे(ष्य→)ष्या ^r - -ष्ये मै २, ७, ९.

^a) GW. इहाऽन्तोदात्तं रु. श्रावयति । तदेतत् साच्याऽन्तरसर्वस्व-विसंवादादुपेक्ष्यं द्र. ।

^b) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. एपूटि. द्र. ।

^c) किवि. इति GW। वि. (अवस्- इत्यस्य) इत्यन्ये सा. प्रभृ. ।

^d) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । यथा उप. द्रोघ-वाच्- इति कास. भवति बस. च न भवति तथा यद्र. (वैतु. सा. प्रभृ.) । इह प्रकृतेऽपि नापू. पूप. इति कृत्वा बस. एवाभिमतो भवति परेषाम् (तु. सा. प्रभृ.) । एस्थि. अपि स्वरतस्तात्पर्यतश्चाऽविशेषेऽपि च यदत्र तस. एव भवतीति भवत्याग्रहस्तत्राप्युक्तो मतभेदः (=द्रोघ-वाच्- इत्येतद्विषयकः) बीजं द्र. ।

^e) '°अविता' इति (क्वचिद् °अविताः इति च) समस्तं शब्दरूपं पपा. भवति । प्रथमां दिशमनुसरन्नेव च सा. '°अविन्- > °अविता' इत्युपकल्पयति । एवं तन्मते तस. भवति १अ-द्रोघ- इति वा २अ-द्रोघ- इति वा पूप. च भवति । उभयथाऽपि तस. स्यादन्तोदात्तश्चेत्याद्युदात्ता श्रुतिस्तु दुरुपपदा द्र. । 'द्रोघाविन्- इत्य् उप. स्यात् तेन च तस. नञ्-स्वरश्चेत्येवं यथाकथमपि स्वर-संगतौ सत्या-मपि सा. अनुमतेन प्रकारेण मध्येपादं वाक्यभङ्गो नितरा-मरुचिरः द्र. । यच्च पपा. द्वितीयां दिशमनुरुन्धानाः PW. प्रभृ. '°अविताः' इत्येवं पा. इच्छन्ति तत्राप्युक्तपूर्वं सौवरं चोद्यं सामान्येन चरितार्थयितव्यम् । √अव् इत्यस्य के प्र. अवित- इति रु. चाऽश्रुतिगोचरतया तदीयविल्लष्ट-कल्पनामात्रत्वमुपक्षिपेत् । 'अञ्जेधन्त इहान् बाजमुच्छ' (ऋ ३, २९, ९) इति विशिष्टपाठमैद-युतायाः सस्थ. मौलिक्याः श्रुतेरपेक्षया च छन्दोऽनुरोधेन चैतत् संभा-व्येत यथेह प्रथमात् प्र३ रु. उपरि पादमात्रवाक्यपरि-समाप्तिरेण केनापि क्रियापदेन (लोडि म३ रु.) भावय-मिति । एवं तावद् 'अ-द्रोघा(ः)अवता वाचमुच्छ' इत्या-

कारिकायां मौलिक्यामाथर्वणश्रुत्यां सत्यां मध्यवर्तिनि क्रियापदे सांहितिको दीर्घः (तु. ता.) ।

^f) एवं पठन् मूको. दूषितः द्र. । अर्थत आसंगत्याच् छन्दस्तश्च वैषम्यात् । प्रथमेषु त्रिष्वपि पादान्तेषु (SIS) इति गणकमे सिद्धे सतीहाऽकस्माद् अक्षरत्रुटेश्च (SSS) इति पादान्त-क्रमस्य चाऽनभीष्टत्वं द्र. (तु. कौ ४, ९, यत्र 'अद्वयु- > -युः' इति शुद्धः पा. भवति । अपि च अद्वयाः (<अ-द्वयस्-) इति बाह्वृचः पाभे. यद्र. ।

^g) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. <√द्वयु (<द्वयु- <द्वि-)+शतृ-प्रत्ययः ।

^h) सख. नापूटि. द्र. । उप. √द्वयु+कर्तर्य् असिः प्र. ।

ⁱ) सख. एपूटि. द्र. । उप. यद्र. ।

^j) '†अद्वयुः' इति जै. पाभे. यद्र. ।

^k) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^l) तस. नञ्-स्वरे प्राप्तेऽन्तोदात्तः (पा ६, २, २; १६०) । उप. (यद्र.) 'केन्य' इत्यस्य प्र. कृत्यार्थत्वात् (पा ३, ४, १४) कृत्यवदुपचारादित्यभिसंधेरिति यावत् ।

^m) १अव्-भुत- > -तः इत्यत्र पै. टि. द्र. ।

ⁿ) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. <√द्विष्+भावे घञ् ।

^o) विष्णवादीनां त्रयाणामुत्तरेषां पर्यायेणैकैकस्य संबन्धः द्र. (वैतु. सा. यो विष्णुनैव संबन्धमाह, GW. प्रभृ. च यदन्विह नाउ. प्राति. शिश्वावयिषितं भवति) ।

^p) सख. एपूटिदि. द्र. । उप. द्वेषस्- यद्र. । अन्वयतः किवि. (तु. MW.) ।

^q) भग- इत्यस्य वि. सद् नापू. प्राति. अत्र भवतीति सा. अभिप्रेति ।

^r) तस. उप. √द्विष्+ण्वत् प्रत्ययः । 'कृञ्चोक' (पा ६, २, १६०) इत्युक्तो नञ्-स्वरापवादोऽन्तोदात्तः ।

अध्

अध्-→अध्- २अप्- यद्.

अध्वन्^b -ध्वन् ऋ १, ३७, १३;

६, १२, ३; २९, २; ५१, १५;

८, ८३, ६; १०, ३७, १०; मै ४,

१४, १५†; -ध्वनः ऋ १, ४२,

१; ७१, ९; ७२, ७; १०४, २;

१४६, ३; ३, ३०, १२; ४, ५,

१२; १६, २; ५, ५३, ७; ५४,

१०; ६, १६, ३; ७, ६०, ४; ८,

२७, १७; ५९, २; १०, २२, ४;

११५, ३; १७९, २; खि १, ६, २;

मा ४, १९; ९, १३; २६, १; का ४,

६, ४; १०, ३, ६; २८, १, २; तै १,

२, ४, २; ७, ८, १; ४, १, २, ३; ५,

१, २, ६; ६, १, ७, ६; मै १, २, ४;

३, ७, ६†; ४, १२, ४†; काठ २,

५; ६, १०†; १३, १४; २४, ३;

क १, १७; ३७, ४; कौ २, ८२†;

जै ४, ४, ७†; शौ ४, ११, २; ७,

७५, २; २०, ७७, २†; पै ३, २५,

३; ५, ३५, १२; -ध्वनाम् मा ५,

३३; णि २, ५, ११, २; ५, १, २,

४; काठ १९, २†; क २९, ८†;

-ध्वनि ऋ ६, ४६, १३; ५०,

५; खि १, २, १; -ध्वने ऋ १,

४२, ८; -†ध्वभिः ऋ १, २३,

१६; ९, ५२, २; शौ १, ४, १;

-†ध्वसु ऋ १०, १८५, २; मा

३, ३२; का ३, ३, २४; मै १,

५, ४; काठ ७, २; क ५, २;

-ध्वा ऋ १, ११३, ३; १७३,

११; २, १३, २; ७, ४२, २;

५८, ३; ८, ३१, ११; १०, ६१,

२६; १०८, १; का ११, १, ४;

कौ २, ११०१†; शौ १३, २, १४;

-ध्वानः तै २, ५, ११, २†;

-ध्वानम् ऋ १, ३१, १६; १०,

५१, ६; ११७, ७; खि ४, ९, १;

मा ११, १८; २५, ३; का १२,

२, ७; २७, ३, २; मै १, ११,

२; २, ७, २; ३, १, ४; ७, ६;

१५, ३; काठ १६, २; १९, ३;

२०, ५†; क ३०, १; ३१, ७;

शौ ३, १५, ४†; पै १, ५१, ४.

[°ध्वन्-अभि°, कृष्ण°, प्र°, वि°]

अध्व-गु- -नौ ऋ ८, ३५, ८.

अध्वग-घातिन्^d -तिना पै

१६, १०४, ७.

अध्व-गत्^e -गतः शौ १३, १,

३६; ४३.

अध्व-पति^f -०ते मा ५, ३३.

अध्वर^g -रः ऋ ८, १९, १९; २७,

३; ९, ७, ३; मा २, ८; ६, २३;

१५, ३८†; का २, २, ३; ६, ६,

१; १६, ५, २०†; तै १, १, १२,

१; ३, १२, १; ३, १, ९, ३;

*) अनुमध्यश्च सनुमध्यश्चेति द्विधा धातुरयं प्रतिप-
त्तव्यः । अनुम् तावद् नाउउ. व्यु. औपयिको
भवति । सनुम् च √*अध्व इत्येवं लब्धसंकेतः
यद्. (तु. २अध्वस्- टि.; GW. अध्वर-
इत्यत्र; ww १, १३०) । √अम्+√धा
इत्याकारको मौलिकधातुद्वययोगश्चास्मिन् पारिणामिके
धातौ सम्भावनीयो गत्यर्थपुष्टिपर्यवसानः । एतद्वैपरीत्येन
च √अध्, √अह् इत्यत्र √अम्+√ह(<घ)न्
इत्याकारको मौलिकधातुद्वययोगो गत्यर्थनिरोधपर्यव-
सानः द्र. । एवं नाम √२अह्, √१अह् इत्याकारको
योऽनुम् च सनुम् च द्विधा भिन्नो धातुर्भवति (यक्.
पाधा १२७३, ६३५) तत्र धकारान्तस्य मूलतः सतो
हकारान्तताऽऽपत्तिः प्राकृतिकी संभाव्यते । अनयैव दिशा
√२अह् इत्यत्र च हकारो मौलिक-धकारस्थान इत्येवं
प्रतिपत्तव्यम् (तु. गत्याक्षेपीयः √अह् पाधा १०९) ।
अत इतः पूर्वम् √१अह् इत्यस्य च √२अह् इत्यस्य च
यद् धकारान्ताभ्यां सरूपाभ्यां समूलता समकेति (तु. पृ.
५ टि. d) तद् यथावच् छोधाहं द्र. । गत्यर्थस्य √१अह्
इत्यस्य हकारो धकारमूल इत्यत्राऽपरोऽपि भवति संकेतः
(तु. भोउ २, ३, ३० अध्व- इत्यस्य व्यु.) ।

b) ऋणिर् प्रत्ययः । तस्य च पित्वाभिघाते धातुस्वरः

(भाषान्तरीय-सजन्मसंकेतार्थं तु. ww १, १३०) ।
नापूटिदि. मूलतो धकारान्ते धातौ सुवचतरेऽपि यत्
प्राग्भिर् √अत् इत्यतो धकाराऽऽपत्तिपूर्विका व्यु. उक्ता
भवति (पाउ ४, १२६; भोउ २, १, २८३) तत्र प्राकृता-
यिततिरोधापितवस्तुस्थितिवमेव बीजं द्र. ।

c) सोपपदाद् √गम्+कर्त्तरि ङः प्र. । कृद्-उपप्रस्व.
अन्तोदात्तः (पा ६, २, १३९) ।

d) कर्मण्युपपदे √हन्+णिनिः प्र. (पा ३, २, ७८) ।

e) कारकोपपदे √गम्+क्विप् प्र. । अनुनासिकलोपे
तुकि च (पा ६, ४, ४०; १, ७१) एपूटिदि. स्वरः ।

f) षतस. 'पत्यौ' (पा ६, २, १८) इति पूषप्रस्व. ।

g) वरच् प्र. उस्. (पा ३, २, १७५) । 'अधति
व्याप्नोति कर्तव्यभावेन जीवनम्' इति (तु. ww १,
१३०, GW.) । यथा ऋतु- इत्यत्र समानप्रकरणे प्राति.
गत्यर्थो धातुमूलं भवति तथाऽत्रापीत्यभिः सन्धिः ।
अ+ (√ध्व) ध्वर- इत्येवं बस. अन्तोदात्तः (पा
६, २, १७२) इत्यपराऽपि प्राक्-सामान्या व्यु. द्र. (तु. तै
३, २, २, ३) । यत् तत्र भा. उप. कर्त्तरि वा कर्मणि वा
अध् प्र. इत्याह, तच्च । कौटिल्यहिंसनाऽन्यतराऽऽत्मकध्वर-
णरहितत्वेऽध्वरस्य तात्पर्याद् भावे अप् प्र. इत्यस्य सुवच-
तरत्वादिति दिक् । एवं तु. मै ३, ६, १०; काठ २३, ७) ।

मै १, १, १३; ३, १; ९, ५३॥;
 १०, २; ४, १, १४; १२, ५; ४;
 काठ १, १२; ३, ९; ९, १३;
 १२, ३; ३१, ११; ३९, १५;
 क १, १२; २, १६; ४७, ११॥;
 †कौ १, १११; २, ४८०; ९०९;
 †जै १, १२, ५; ३, ३६, ५;
 ५६, १६; शौ ४, २४, ३; ७,
 ६०, ११; ११, ९, ७; १८, २,
 ३२; पै ४, ३९, २; १६, ८२,
 ७; -रम् १, १, ४; [१४, ११;
 २६, १]; १८, ८; १९, १; २३,
 १७; ४४, १३; ७४, १; ४; ९३,
 १२; १०१, ८; [१३५, ३; ७,
 ९२, ५]; ७; १५१, ३; ७; २,
 २, ५; ३, १७, ५; २०, १; २४,
 २; २८, ५; ५४, १२; ४, २,
 १०; ९, ६; ७; १५, २; ३७, १;
 ५, [४, ८; ६, ५२, १२; ७, ४२,
 ५]; ५१, २; ७१, १; ६, ६८,
 १०; ७, २, ७; ५६, १२; ८२,
 ७; ८, ३५, ६; ४३, २०; ६३,
 ६; ७२, ९; ९, ४४, ४; ८३,
 ५; १०, ३०, ११; ६३, ६; ८५,
 १८; ९२, १५; ९४, १०;
 ११०, २; खि १, १२, ८; ३,
 २२, १०; मा ३, ११; ५, १७;
 ६, २४; २५; ३०; २७, १७;
 १८; २८; २९, २६; ३३,
 १५; ३७, १९; का ३, ३, १;
 ५, ५, ४; ६, ६, ३; ७, १;
 ८, १; २९, २, ७; ८; ३, ९;
 ३१, ४, २; ३२, १, १५; ३;
 ३७, ३, ५; तै १, २, १३, २;
 ३, १३, १; ४, १, १; †५, ५,
 १; ७, १; ४, १, ८, २; ११,
 १; ६, २, ९, ३; मै १, ३, १;
 ३; †५, १; ५; ९, ५; २, १२,

६; ४, ५, ४॥; ९, ६; १०,
 ३; १२, २; †१३, ३; ४;
 †१४, २; १८; काठ २, १४;
 ३, ९; १०; ६, ९; ७, ४;
 †१६, २०; २१; १८, १७;
 २३, ७; ३८, १२; क २, १६;
 १७; ४, ८; ५, ३; २९, ५;
 ३६, ४॥; †कौ १, १६; २,
 ७२९; †जै १, २, ६; ४,
 १८, ५; शौ १, ४, २; ५, १२,
 २; २७, ८; ९; १४, १, ४६;
 †पै ६, १७, १; ९, १, ७; ८;
 -†रस्य १, १२८, ४; ३, ८,
 ८; ११, १; २३, १; ६०, ७;
 ४, ३, १; ७, ८; ५, ४९, ४;
 ६, ६६, १०; ७, ७, १; ११,
 [१; १०, १०४, ६]; ४; १६,
 १२; ४२, १; ८, १०, ४; १०,
 १, ५; ७, ५; ६६, १; १४०, ५;
 मा १२, ११०; का १३, ७, ९;
 तै १, ३, १४, १; ३, २, २,
 ३॥; ४, २, ७, ३; मै २, ७,
 १४; ३, ६, १०॥; ४, ११, ४;
 १४, ११; काठ २, १५; ७, १६;
 १६, १४; २३, ७॥; क २५, ५;
 ३६, ४॥; कौ १, ६९; २, ८६४;
 ११७०; जै १, ७, ७; २१, २;
 -†रस्य ४, ६, १; ६, १५,
 १४; ७, १४, २; तै ४, ३, १३,
 ४; मै ४, १०, १; -रा ३, ६,
 १०; खि ५, ५, १; ७, २, १०;
 मा २१, ४७; का २३, ५, ५;
 -राणां १, १, [८; २७, १;
 ४५, ४; ३, १२, २; ८, ८, १८];
 [४४, २; ८, ११, २]; ९; ३, ३,
 ८; १०, ४; ४, ७, ३; ६, ७, २;
 ८, ४४, ७; १०२, ७; १०, २,
 ६; [७, १०, ५], ४६, ४; ६६,

८; खि ५, ५, १; मा ३, २३;
 का ३, ३, १५; तै १, ५, ६,
 २; ६, १२, ३; २, ५, ९, २;
 मै १, ५, ३; काठ ७, १; ८;
 १२; क ५, १; †कौ १, १७;
 २१; २, २९६; ४९२; ९८४;
 ११३१; जै १, २, ७; ३, १; ३,
 २४, १२; ३८, ६; ४, ११, ९;
 २४, ५; शौ १९, ४२, ४;
 -राणां ५, ३, १; -†रान्
 १, ४८, ११; १३५, ५; ८,
 ३५, २१; १०, २, ३; ३२, २;
 ७६, ३; तै १, १, १४, ४; मै ४,
 १०, २; १३, ७; काठ २, १५;
 १८, २१; शौ १९, ५९, ३;
 -†राण्य ३, २, ७; ४, ७, ७;
 ७, २, ३; ४१, ६; ४३, २; ८२,
 १; ८, १९, २; १०; मा ३३,
 ७५; ३४, ३९; का ३२, ६, ६;
 तै २, ५, १२, २; मै ४, १२, ४;
 १४, ६; कौ २, १०३८; जै ४,
 २९, ४; शौ ३, १६, ६; पै ४,
 ३१, ६; -रे १, [१२, ७;
 (१३६, ६)]; १५, ७; [१६, ३;
 ८, ३, ५]; ४७, २; ५७, ३;
 ९४, १३; १२१, १; ७; १४२,
 १३; १६५, २; ३, ४, ४; ८, १;
 १०, १; ७; १४, ७; १६, ६;
 २७, ४; १२; २८, ३; ५३, १०;
 ५७, ४; ४, ९, ४; १५, १; ५५,
 १; ५, २६, ३; [२८, ६; ८, ७१,
 १२]; ४४, ५; ६, २, ३; १०,
 १; १५, ७; १६, २; ४६; ५०,
 ९; ७, ३, १; ७, ४; १६, ५;
 ३९, ४; ८४, १; १०४, १८;
 ८, ३, ५; ७, ६; १२, ३१-३३;
 १३, ३०; २७, १; ३५, २३; ४६,
 १८; ५०, ५; [१०; (४९, १०)];

a) 'रम्' इति ऋ. (६, ६८, १०) पामे. (वैतु. BC.) ।

b) 'रे' इति ऋ. (१०, ४०, १०) पामे. ।

c) षष्ठ्या ग्रामन्त्रिते पराङ्गवस्वरः (पा २, १, २) ।

d) -राणां इति मुपा. स्वरस्त्वलक्षणाः। शेषं नापूटि.द्र.।

६०, २; ६६, १; ९३, २३;
९, ६७, १; ७२, ५; ८२,
३; ९८, ३; १०२, ६; ८; १०,
८, ३; ११, ४; १७, ७; २१, ६;
३०, १५; ४०, १०; ७७, ८;
९४, १४; १२२, ७; खि ३, २,
१०; ४, ९, २; ७; ५, ६, ६;
मा २, ४; ४, ५; २१, ५७; का
२, १, ५; ४, २, ३; २३, ६,
१०; तै १, १, ११, २१; २, १,
२; मै १, २, २; २, १३, ८१; ३,
११, ५; १४, ११, ३; १२, १;
१३, १; ४; काठ १, ११; ९, ५;
१८; १०, १३; १२, ४; १५,
१२; १६, २१; १७, १८; ३५,
१; ३८, १२; ३९, १४; क १,
१११; ८, ८; ४८, २१; १ कौ १,
३२; ४८; ५०१^a; ६१; १००;
१५१; २३७; २४९; २, ३७;
५६९; ५९०; ६६७; ६७३;
८२५; ८७३; ९०३; ९१७;
९३७; जै १, ३, १२; ५, ४;
६१^a; ६, ७; ११, ४; १६, ७;
२५, ५; २६, ७; ३, ४, ८; ४६,
४; ४८, ५; ५५, ८; ५६, १;
४, ४, ६; १५, १०; २३, ४;
२५, ५; २९, ५; शौ ८, ४, १८१;
१८, १, २११; ४११; ४, ४५;
१९, ३३, ३; १२०, १५, ३;

१०३, ३; ११८, ३; पै १२, १,
१३१; ५, ३; १६, १०, ८१;
-रेषु ऋ १, [५८, ७; १०, ३०,
४]; ७७, २; १६२, १७; २, १,
१३; ३, २७, ८; २९, ७; ५३,
१; ६२, ५; ४, [७, १; ८, ६०,
३]; ५१, २; ५, १, ७; ४, १;
१४, २; २२, १; २८, ४; ६,
४९, २; ६३, ४; ७, १, १६; [१०,
५; (१०, ४६, ४)]; ९२, २; ८, ११,
१०; १०, ३०, ८; ७६, ३; ९८,
९; ११४, ५; मा ३, १५१; १५,
२६१; २५, ४०; २७, १४; ३३,
६१; का ३, ३, ५१; १६, ५, ७१;
२९, २, ४; ३२, १, ६१; तै १,
४, ४६, ३; ५, ५, १; ४, १, ८,
१६; ६, ९, ३; मै ११, ५, १; ५२;
११; २, १२, ६; काठ ६, ९; ७, १६;
१८, १७; २३, ११; ४६, ५;
क ४, ८१; २९, ५; १ कौ १,
३३८; २, ८२८; १ जै १, ३५,
७; ४, २६, ९; २८, ८; शौ
५, २७, ५; ६, ११०, ११;
१४, १, ३७१; पै ९, १, ४,
[अध्वर- जीर^०, दाशु^०, वितत^०,
वि^०, सु^०].

१ अध्वर-क(ल्य→)लपा^b-

-रूपा मै २, १, ७; काठ १०, १;
-रूपाम् तै २, २, ९, ४.

अध्वर-कृत्^c-कृत् तै १, ४,
१, १; मै १, ३, ३; ४, ५, ४१;
काठ ३, १०; क २, १७; -कृतम्
मा १, २४; का १, ९, १.

१ अध्वर-स्व^d-स्वम् तै ३,
२, २, ३; मै ३, ६, १०; काठ २३,
७; क ३६, ४.

अध्वर-व(त्→)ती^e-तीम्
तै २, ५, ८, ५१.

अध्वर-श्री^f-श्रियः ऋ [१,
४७, ८; (९२, ३; ८, ४, १४; ८७,
२; ४)]; १०, ७८, ७; -श्रियम्
ऋ १, ४४, ३; १०, ३६, ८.

अध्वरे^g

अध्वरे-व्ता^h-व्ताः ऋ
१०, ७७, ७.

अध्वरीयⁱ, अध्वरीयसि^j ऋ
१०, ९१, ११; अध्वरीयसि ऋ
[२, १, २; १०, ९१, १०].

अध्वरीयत्^k-यत्ताम्^l ऋ
१, २३, १६; [४, ९, ५; ६, २, १०];
शौ १, ४, ११; न्यन्तः काठ
१८, ३; २१, ८.

अध्वर्यु^m

अध्वर्युत्ⁿ-र्यन्तः मा १७,
५६; का १८, ५, ७; तै ४, ६,
३, ३; मै २, १०, ५; क २८, ३;
-र्यन्ता ऋ १, १८१, १.

अध्वर्यु^o-र्यन्तः ऋ १, १५३, १

- a) 'अध्वर्युम्' इति ऋ (१, ४४, १३) पाभे. ।
b) असमासौ कृष्णप् प्र. (पा ५, ३, ६७) । तस्य च
पित्वाभिघाते स्वरेऽविशेषः ।
c) कर्मण्युपपदे √कृ+कर्तरि क्तिप् । कृद्-उपप्रस्व.
(पा ६, २, १३९) ।
d) भावे स्वः प्रत्ययस्तत्स्वरश्च ।
e) 'ह्रस्व-' (पा ६, १, १७६) इति मतुप्-स्वरस्य 'न
गोश्चप्' (पा ६, १, १८२) इति निषेधे पूर्वावस्थः स्वरः ।
f) कर्मण्युपपदे √श्रि+क्तिप् प्र. दीर्घश्च (पावा ३,
२, १७८) । कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३६) ।
g) अध्वरे इत्येतस्मिन्नुपपदभूते स. अलुगं द्र. ।

- h) कारकोपपदे √स्था+विच् । एतूटिदि. स्वरः ।
i) क्यचि प्रत्ययेऽवर्णस्य ईत्वे नाधा. द्र. (पा ३, १,
८; ७, ४, ३३) ।
j) अस्य च नाड. च रु. ऋग्विषयत्वेऽप्य् अध्वर-
इत्यस्य क्यचि लोपाऽभाव उक्तं. (पा ७, ४, ३९) ।
k) शतुर्निघाते धातुखरेऽविशेषः (पा ६, १, १८६) ।
l) 'शतुर्नुमः' (पा ६, १, १७३) इति विभक्तिस्वरः द्र. ।
m) नाधा. । द्विपूटिदि. तद्विपरीत्येन ऋगनृकसामान्येनेह
अध्वर- इत्यस्य क्यचि लोपः द्र. (तु. पा ७, ४, ३९) ।
n) 'त्रयात्' (पा ३, २, १७०) इत्य् डः प्र. । तत्स्वरश्च ।
o) क्यचि प्र. अध्वर- इत्यस्यान्यलोपार्थं नापूटि. द्र. । या. (१, ८)

३, ४६, ५; ५, ३१, १२;
 ७, ९२, २; १०३, ८; ९, ९७,
 ३७; १०, ३०, ६; मा २३,
 ४२; का २५, ८, ४; तै २, ६,
 ७, ४; ५, २, १२, १; मै ४,
 १३, ५; काठ १३, १६; ५०,
 ६; कौ २, ७०७; जै ३, ५८,
 ४; पै २, ७३, ५; -†०२वः
 ऋ २, १४, [१; १०, ३०, १५];
 [२; ३७, १; (७, १६, ११)];
 ३-११; ५, ४३, ३; ७, २,
 ४; ९८, १; १०, ३०, २; ३;
 १४; मै ४, १४, ५; शौ २०,
 ८७, १; -०२वः ऋ ८, ४, १३;
 -१०२वः तै १, ८, १८, १; ६, ६,
 १०, २; ७, १, ७, २; मै १,
 ६, ४; काठ ८, ८; ३५, १६;
 १८; क ७, २; ४८, १४; १६;
 -युः ऋ १, ९४, ६; १६२, ५;
 २, ५, ६; ३, ५, ४; ४, ६, ४;
 ५, ३७, २; ६, ४१, २; ८,
 ७२, १; १०१, १०; मा २५,
 २८; का २७, १२, ५; १तै २,
 ६, ५, ६; ३, १, २, ४; ७, १;
 १०, २; २, ९, २; ५; ६; ३,
 २, १; ७, २; ५, ९, १; ४, ६,
 ८, २; ५, १, ३, १; २; ४;
 ५, ९; ४, ३, १; ५, ९, २;
 १०, ३; ६, २, ४; ७, ८, १;
 २; ९, १; ६, १, ८, ३; ४;
 ९, १; १०, ३; २, ९, २; ३; ४;
 १०, ७; ३, १, ५; ६; ८, ३;
 ४, ३, १; १०, ६; ११, ३;
 ५, १, ४; ३, ४; ९, ३; ६,
 १०, २; ७, ५, ८, २; ५; १मै १,
 ४, १०; ६, ११; ९, १; ४;
 ५; १०, १३; २, ३, ९; ३, १,
 ४; २, ८; ४, ४; ६, ८; ७,

४; ७; ८; ८, ७; ८; १०;
 ९, ६; १६, १; ४, १, २;
 ५; ९; १४; ४, ८; ५, २;
 ६; ६, १; ६; ८; ७, ४; ८, ५;
 काठ ९, ८; ९; ११; १२;
 १२, १०; १२, ३; २०, ६;
 ८; २४, ४; २५, ५; ८; २६,
 १; ६; २७, १; ५; ६; १०;
 ३१, १; ३; १०; ११; १३;
 ३२, ७; ३५, १६; ३६, ७; ४६,
 ४; १क ८, ११; १२; ३०,
 १; ३१, ८; १०; ३७, ५;
 ३९, २; ४०, १; ४; ४१, ४;
 ४२, १; ५; ६; ४७, १; ३;
 १०; ११; १४; १जै ४, १६,
 ४; शौ ७, ७७, ५; १८, ४,
 १५; १९, ४२, १; पै ४, ४०,
 ६; ८, ९, ५; १२, १, ५;
 -युः १मै ३, ८, १०; ४, ८,
 ८; -युभिः ऋ १, [१३५, ३;
 ६]; २, ३७, २; ३, ७, ७; ४,
 २७, ५; ७, ९०, १; ९, १०,
 ९; १०, ३०, १३; मा ३३,
 ७०; का ३२, ६, १; १कौ २,
 ४७७; १जै ३, ३६, २; शौ
 २०, ६७, ७; -१युभ्याम् काठ
 २८, ५; क ४४, ५; -युम् ऋ
 १०, ४१, ३; १तै ३, २, ९, १;
 ४; ७; ५, १, ५, ८; ४, ३, १;
 ५, ९, २; १०, ३; ६, २, ४;
 ६, १, १०, १; १मै ३, ३, ४;
 ७, ७; ९, ८; १०, ५; ४, ६,
 ५; १काठ १९, ५; २१, ६; १क
 ३०, ३; ३१, २१; ४१, ७;
 -युम् ऋ २, १६, ५; खि ५, ७,
 ५, ११; मा १४, १-५; ७;
 का १५, १, १-५; २, १; तै २,
 ६, ४, १; ४, ३, ४, १; २; ३;

१६, २, १०, १; ३, ६, ३; ४, ४, १;
 मै १, ९, १; ४; २, ८, १; १४,
 ५, ४; ६, ८; काठ ९, ८; ११;
 १७, १; २६, ९; २८, ५; ३४,
 ५; क ८, ११; २५, १०; ४४,
 ५; -०युं खि ५, ६, ४; ७, ५,
 ११; मा ३३, ३; ७; का ३२,
 ३, ४, ६, ४; -युणाम् तै ३, २,
 ९, ६; -०योः ऋ ६, ४२,
 ४, ४४, १३; ८, ४, ११; ३२, २४;
 ९, ५१, १; मा २०, ३१; २३,
 २३; का २२, २, ८; २५, ६,
 ३; तै ६, ४, ३, ४; मै ४, १,
 ११; १; १कौ १, ३०८; ४९९;
 २, ५७५; ७९३; १जै १, ३२, ६;
 ५२, ३; ३, ४७, १; शौ २०,
 १३५, ४; -०योः ऋ ३, ५३, ३;
 ८, २४, १६; १०, ३०, ५; खि ५,
 १९, १; तै २, ५, ९, ६; काठ
 ३१, १३; १कौ १, ३८५; २,
 १०३४; १जै १, ४३, ५; शौ ११,
 १, ३१; २०, ६४, ४; पै १६,
 ९२, १; -०योः मै ४, ५, २; १;
 -योः ऋ ३, ३५, १०; १०,
 १७, १२; मा ७, २६; का ७,
 ११, १; १तै २, ६, ५, ४; ३,
 १, २, ३; १०, १; २, १, ३;
 १मै ३, ८, १०; ४, ४, ८; ५, ६;
 ६, ५; काठ २६, १; २७, ५; ६;
 १०; ३५, ८; १क ४०, ४; ४२,
 ५; ६; १. [०यु-अन०, चमस०, सु०]
 आध्वर्युव-वम् ऋ १०,
 ५२, २; खि ५, ७, ३, ८; मा २८,
 १९; का ३०, २, ८; मै ४, १३,
 ८; काठ १९, १३; -वात् खि
 ५, ७, ५, ११.
 अध्वर्यु-पात्र-वम् मै ४,
 ६, २५.

<अध्वर्यु-वम्> युञ्+कर्त्तरि क्ङ् प्र. औणादिकः, यद्वा
 अधीयाने 'यु' इत्युपसर्गः इत्यधिकमप्यत्र प्र.

a) तस्येदमित्यर्थे अम् प्र. (पा ४, ३, १२३) निस्वरश्च।

b) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। उप. यद्वा।

१अध, अधा^१ १, १५, १०; ३८,
१०; ४२, ६; ५५, ५; ५७, २; ७२,
१०; ९४, ११; १०१, ९;
१०२, ७; १०४, ५; ७; ११४,
१०; १२०, १२; १२१, ६;
१२२, ११; १२७, ६; ९;
१२९, ११; १३२, ३; १३९,
१; १०; १४०, १०; १४४, २;
१५१, २; १५३, १; १५६, १;
१६७, २; १६९, ६; १७०, ५;
१८०, ७; १८६, ९; २, १३,
५; १७, ३; [४, ९, ११०, ९];
२२, २; २८, ९; ३०, ३; ३१,
२; ४; ३, [४, ९; ७, २, ९];
६, २; ३२, ११; ३८, २; [४२,
६; ८, (४५, १३) ७५, १६;
९८, ११]; ५५, १; ६; ४, २,
१४-१६; ५, १०; १४; ६, ७;
७, २; १०, २; १६, १७; १७,
७; १०; १८, ९; १३; २२, ६;
२७, १; ३-५; ३१, ६^२; ५, ९,
५; १६, ४; १७, ४; २९, ५;
३८, १; ४०, ६; ४६, २; ५२,
३; ११^३; १६; ५४, ६; ६६, २;
४; ८५, ८; ६, [१, २; (६; ५,
१, ५; १०, ५२, २)]; २, ७;
६, ४; ५; १०, ४; १२, ५; १५,
९; १६, ४; १७, ८-१०; १८,
१४; १९, १२; २५, ७; ३०,
२; ३१, ३; ३६, १; ४६, १०;
१२; ६६, ६; ८; ७, ३, २; ४,
८; १५, १४; १८, १२; २१;
२०, ३; ५; २१, ६; २९, ३; ४;

३४, २; ३८, ६; ४५, ३; ५६,
१; ७; २२; २४; ७४, ५; ८२,
९; ८३, ५; ८८, २; ९०, ३;
९१, ५; १०४, १५; ८, १, १६;
१८^३; २८; ३३^३; १२, १९;
१३, २४; ४६, २९; ३१^३; ३३;
६२, ९; ६९, १६; ८३, ८; ९;
८४, २; ६; ९२, २९; ९३, १२;
१४; ९६, १५; ९८, ७; [१००,
२; १०, ८३, ७]; १०१, १०;
९, ४८, ५; ६१, २; ९७, ११;
९९, २; १०२, १; २; १०, १,
६; ६, ७^३; १०, १४; ११, ४^३;
२२, ६; २५, १-३; ३०, १०;
३३, १; ३; ५४, ६; ५९, १;
६१, २०-२४; ८५, २७; ९२,
१४; ९५, १२; १४^३; ९७, २;
१११, ९; ११३, ८; ११५, १;
१३२, ३; १३३, ५; खि १, ८,
३; ४, ९, ४; ५, ७, ५, १२;
मा ८, ५; १२, ८; ७६^३; †१५,
४५; ६२; १७, ६३; ६४;
१९, ६९^३; २७, ९; २४^३;
३३, ४८^३; का ८, २, १; १३,
१, ९; ६, २^३; †१६, ५, २७;
७, ५; १८, ५, १४; १५; २१,
४, १९^३; २९, १, ९; ३, २^३;
३२, ४, ५^३; †१२, ६, ११, ४;
१२, ४; ३, १, ११, १; ४, १,
७, ४^३; ४, ३, ३; ४, ७; ५,
१०, ३; ७, ४, १५, १; †मै २, ७,
१६^३; ८, १४; १२, ५^३; १३, ८^३;
३, ४, ६^३; ४, १०, २; १२, ३;

१३, ६; १०; १४, २; ६; ८; ९;
१२; काठ ४, १३; १५; ८, १६^३;
१७; १६, ८; १२; १३; १७, १०;
१८; १८, १६; २०; २०, १४; २३,
१२; ४४, ८; क २५, ३; ४^३;
२६, ९^३; २९, ४; †कौ १, ५२^३;
६४; ४०६; ४६१; ५७०; २, ६०;
१७५; १८९; ३६३; ३६४;
३७०; ५६१; ५७०; ८३८;
८४६; ९०१; ९१९; ९८१;
११२८; †जै १, ५, ८^३; ७, २;
४५, ८; ४८, ७; ५८, ५;
३, १६, १३; १७, ११; ३०,
६; ८; १३; ४५, ३; ४६, ५;
५८, २; ४, ११, ३; १४, ५;
१६, २; ४; २४, २; शौ १, २८,
४; ३, ४, ४; २०, १^३; ४, ३२,
७^३; ५, २२, २^३; ६; ६५, १; ७,
७७, ११; ८८, ३; ८, ४, १५^३;
९, १५, २०; १०, २, ७; ४,
२५; १२, ३, २; ९; १३, १,
३०; १४, २, २०; १८, १, १६^३;
२१^३; ५१^३; २, ११^३; २३; ३,
१७; २१^३; ४, ४८; ६३; ६९;
७०; १९, ३३, ५; ४७, ८; ५०,
१; †२०, १५, २; २४, ६; ६०,
२; ८३, २; ९२, १३; १००,
१; १०८, २; १३७, ९; पै १,
४१, २; ६८, २; २, २०, ५;
३२, २; ४, ३२, ७; ५, २, ६;
६, २; १०, ६, ३; ११, ६, २^३;
१२, १, ९^३; ११^३; १३, २, ९^३;
१६, १०, ५^३; १७, ३; ५९, ८.

अ) अथ, अधा इत्यत्र वर्णव्यापत्तिमात्रेण किञ्चिदिव
विरूपं सदप्येतदेव प्राप्तिः। मूलतः द्र. नि. च अव्य.
चेति तत् एव स्पष्टम्। यद्वा भिन्नैव ततोऽस्य व्यु.। तद्
यथा। उभयौ श्रुतिर्भवति। ह्रस्वान्ता च दीर्घान्ता च।
दीर्घान्तं च रु. मूलतस् २^३अ-ध- (बस. ३अ+भावे
(^३धा>) धा- इत्यस्यात्र व्यु. औपयिकतया
सुकल्पस्य तु सत् किञ्चि. च (तु. ५अ-ध->धा

इत्यत्र टि., [अध+उ]>अधो>अधु>अधुना
इति च) छन्दोऽनुरोधमात्रेण ह्रस्वान्ततया परिणतं
चेति च अध इति व्युत्पन्नं वाऽव्युत्पन्नं वेति च
विमृश्यम् (तु. WW १, ९९; कथा, तथा, यथा, कृध^०
इत्यत्र टि. च यत्र.)। एस्थि. ह्रस्वान्ताश्च दीर्घान्ताश्च
निगमा इह सहाऽवस्थिताः सन्तस् तत्तदन्नाद्यतो विवे-
कार्थमनुसंधेयाः।

अध-प्रिय- -०या ऋ ८, ८, ४.	अधस् ^२ -धः ऋ ७, १०४, ११;	९६; ३, २, १; ४, १, २; काठ
२ ^२ अ-ध- -धा	८, ३३, १९; १०, ११९, ११;	१, २; ८, १२; ९, १४; १२,
अधद्राः ^१ कौ १, ३२३.	१२९, ५; १६६, २; मा १६, ५७;	१०; १७, ६; १९, ११; २५, ४ ^२ ;
अधस्, अधर- अधस् द्र. ।	३३, ७४ ^३ ; का १७, ८, ११;	६; २६, ६ ^४ ; ३१, १; क १, २;
अधराकासी ^३ पै २, ७४, ५.	३२, ६, ५ ^४ ; तै ४, ५, ११, १;	७, ७ ^५ ; २७, ६; ३१, १ ^६ ;
अधर्म- -माय मा ३०, १०; का	५, ६, ९, १ ^७ ; मै १, ६, ६, ९;	१३९, १ ^८ ; ३; ४१, ४ ^{१९} ; ४७,
३४, २, २.	६; ११, ७; २, २, ५; ४, १, ९;	१; कौ १, १७२; शौ ३, १८, ४ ^२ ;

a) तस. निपात-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २)। तत्र हि अव्य. इत्यत्र नि. परिगणनं कृतं भवति। उप. प्रिय- <✓प्री यद्र. । स्याद्वा अध-प्री^१ (उस.) इत्येतत् प्राति. क्बन्तम्। ततोऽपीष्टनिगमसमानसिद्धेरिति यावत् (तु. कध-प्री^२ यत्रापि GW. कुध-प्रिय- इत्येवमेव प्राड्यितु- कामो भवति)। सा. इह पू. अधस् > अध इत्येवं स्यात् (कधा >) कध > अध इत्येवं (वर्णलोपतः) वा स्यादिति वृणाणः कध इत्यस्य 'अध' इत्येतस्य च सना. विवेकं विलुम्पेदित्युपेक्ष्यः।

b) अध, अधा इत्यत्र व्यु. औपयिकं सत् त. टि. गद्र. ।

c) 'अधस्त' इति पाभे. भवति (ऋ ८, ९६, १३)। सा. स्वीये बाह्वचभाष्येऽमुं पाभे. संश्रव्याऽर्थतोऽभिन्नं सन्तं वर्णविकारमात्रतयेव समाधत्ते। कौ. (कासं. सं.) त्वसौ 'अपद्राः' (यद्र.) इति पाभे. उपश्रावयमाणः अप✓द्रा इत्यस्य तिङ्भ्रूततया व्याचिख्यासुर्भवति। तदेवं शाखाभेदेन व्यवस्था द्र.। तथा हि। बाह्वचभाष्ये संकेत्यमाना छान्दोगी शाखा कौ. अपरा सती भिन्नपाठ- वती बभूवेति स्यात्। एवमपीहायमन्तःसाममुपलभ्य- मानः पाभे. एतज् ज्ञापयितुमलं स्याद् यथा 'अध. द्राः' इत्येवं वा 'अप. द्राः' इत्येवं वा मूलतः पदद्वयात्मके सामवेदिनां पाभे. सति 'द्राः' इति द्वितीयं पदं <द्रा- (<✓द्रा) स्यादिति। एस्थि. च यत् सा. 'अधद्राः' इत्यमुं पाभे. बाह्वचेन पाभे. संमेलयितुकाम इव ✓धा इत्यस्यैव किञ्चित्तिङ्भ्रूतविशेषतया प्रतिपिपादयिषति तन्निर्मूलं द्र.। अथ वाक्यान्वये तावदयमपरो विवेकः द्र.। यथा बाह्वचे तुरीये पादे 'अप...अधस्त' इत्येषा ध्रुता सती क्रिया वाक्यकरी भवति। सावे. तु 'अप' इत्युपसर्ग- श्रुतिबलेनोच्चीयमानाऽऽक्षेपाह्वा तत्-पूर्वा 'चकार' इत्ये- वेति च। बाह्वचे वाक्ये 'स्नेहिस्मि' इत्येकं कर्म सावे. तु तच्च 'द्राः' चेति द्वे। अथ काठ. क. च 'अधध्राम्' (यद्र.) इति पाभे. भवति। स च बाह्वचस्य पाभे. नेदी- यानिति कृत्वा ✓धा इत्यस्य रेफोपजनाऽऽदिमतिङ्- भ्रूतविशेषः स्यादिति वा साव. पाभे. अपि नेदीयानिति

कृत्वा अधध्राम् > अधध्राम् इत्येवं माध्यमिकवर्ण-व्यत्यास- मात्रं वेति समानं सूहं सद् विमृश्यं द्र.। कौ. 'अधद्राः' इति पाभे. अपि कचित् सं. श्राव्यते (तु. सं. BI. BEN. WIL.)। यत्त्वमुं पाभे. तदीयम् 'अधत्'। राः' इति पपा. चोपजीव्य LUD. 'राट्' (<राज्) इत्यस्य सतोऽन्य- विकारतया द्वितीयं 'राः' इति पदं प्रतिपद्यते तत्तथा स्यान्न वा स्यादिति। कथमुत्तरः कल्प इति। 'अधत् (>द्) द्राः' इत्येवं मूलतः सति माध्यमिकं दकारद्वयम् 'अनचि च' (पा ८, ४, ४७) इत्यनुशासनीयत्वाद् वैकल्पिकमि- तीवाभिसंधायैकदकारवत्तया श्रुतिप्रवृत्त्युपागमस्यापि संभ- वादिति। एवमप्युत्तरे कल्पे प्रथमं पदम् 'अधत्' (<✓धा) इति स्यान्न 'अध्' इति तु वचः सावकाशी- भवत् पुनरपि भूयोविमृश्यत्वमस्य विषयस्य प्रख्यापयेदि- त्यलम् (तु. अपद्राः, ०द्रा-, अदध्राम्, *अधद्राः)।

d) इहाकिञ्चित्करे सुपा. 'अधराब्च्- > अधराग् (यद्र.) आसीत्' इति शोधो विमृश्यः।

e) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र. ।

f) ६अ+धस् (<✓धा+भावे असुक्) इत्याकारक- मौलिकाऽवयवस्य च बस. अन्तोदात्तस्य (पा ६, २, १७२) प्रयोगतः किवि. च सतः न. द्वि१ रू. एतद् वस्तुतो भवति यत् स्वरदिषु (पाग १, १, ३७) पठ्यत इति कृत्वा अव्य. इद- मित्युच्यते। एस्थि. 'अधो वसति' इत्यत्र अधाः (=आत्मनो- ऽपेक्षयाऽऽधारीकर्तुमुचितस्य बुध्न्याऽवस्थितिमतोऽन्यस्य कस्यचिद्भावाद्) अनाधार आधाररहितो यथा स्यात्तथा <उपरिस्थितपदार्थान्तराऽपेक्षया नीचैस्तरां वसतीत्यर्थः द्र.। प्रयोगतः किवि. एवोपलभ्यते वि. सतो रूपान्तरं च किमपि नोपलभ्यते इत्येतन्मूलैतदव्ययत्वप्रसिद्धिः खलु द्र.। यत् प्राग्भिर् अधस् > अध्+असिः प्र. तादितः (पा ५, ३, ३९) इत्युक्तं भवति तन्नोपपद्येत। अपर-, अवर- प्रभृ. (यद्र.) समानप्रकारकनिष्पत्तीनां शब्दान्तराणां साम्यानुसंधानतस् अधर- इत्यस्यैतन्मूलकत्ववचनस्यौचित्यदर्शनाच्चैतन्मूलं स्यादिति यावत् (तु. अधर- टि.)। यच्च भाषान्तरीयेषु सजन्मस्व अनुनासिकांशः श्रूयते (तु. WW १, ३२३)

६, ४२, २; ८, ४, ११†;
पै १, २९, १; २, ८९, ५; ३,
१९, ४; ७, १२, ३†; ६; ८,
११, ३; १०, २, १०; १३, ३,
११†; १६, १०, १†.

अध-ईष^b-षम् तै ६, ३, ३, ४१॥

अधस्तात्^c ऋ ३, ३०, १६; खि
२, २, ३; मा २४, १; का २६,
१, १; णि २, ६, ३, ४; ५, ५, ९,
५; ६, २, १; ६, २, ११, १†; ३, ६,
४; ४, ११, ४; ५, २, १; णि २,
१, ९; २, २; ४, १; ३, २, १; २,
६; १०, ३; १३, २; ४, १,

८; १३†; ४, ४; ५, ६; ८, ८;
काठ ९, १७; ११, ४; १३, ३†;
२०, ५; २५, ८; ९; २६, ८;
२७, ५; २८, १०; ३१, ६;
णि ३१, ५; ७; ४०, १; २; ४१,
६; ४२, ५; ४५, १; ४७, ६;
८; शौ ४, ४०, ५; पै १५, १९, ६.

णि अधस्ता(त्→)ल्-लक्ष्मन्^d-
क्षमाणम् मै ३, २, ७.

अधस्पदु^e-दम् ऋ[१०, १३३,
४; १३४, २]; खि ४, ५, १९;
मा १५, ५१; का १६, ६, ३; तै
१, ६, १२, ४†; ४, ७, १३, ३;

५, १, २, ६१†; मै २, १२, ४;
४, १२, ३†; काठ १८, १८; क
२९, ६; कौ २, ४४२†; शौ २,
७, २; ५, ८, ५; ८; ७, ३५,
१; ६४, १; ११, १, १२; २१;
पै ५, २३, ५; २६, १; २९, ८; ७,
१८, ६; ९; १६, १०, १; ११, २;
-दा^f पै ७, १५, ८; -दा^h
ऋ ८, ५, ३८; -दात् ऋ १०,
१६६, ५; -देन शौ १०, ४, २४;
पै १६, १७, ६.

अधो (<धस्-अधⁱ- -आः^j
ऋ ३, ३३, ९.

तत्राऽऽद्याऽकारस्याऽनुदात्तत्वे सिद्धे सति तत्प्रोढलनविषय-
कस्य तत्तत्प्रदेशस्थवक्तृप्रवृत्तिविशेषस्य तथाविधाऽऽनु-
नासिक्यात्मकपरिणामतया समाधानं सुवचम्
(तु. २अं→नु। अंश-इत्यत्र टि. च)।

a) 'अध' ऋ (१०, १४५, ३) पाभे।

b) अस. 'अध ईषयोः' इति कृत्वा 'पारे मध्ये' (पा २,
१, १८) इत्यत्र उंसं.। 'गोस्त्रियोः' (पा १, २, ४८) इति
ह्रस्वाऽऽपत्याऽदन्तत्वे सम्पन्ने 'नाव्ययीभावात्' (पा
२, ४, ८३) इत्य् अम्-भावे (सुन्मात्रस्य) द्वि१ रू. इदं
क्रिवि. चेति द्र.। 'अध ईषे सति' इत्यर्थे 'तृतीयासप्तम्योः'
(पा २, ४, ८४) इत्य् अम्-भावं ब्रुवतः भा. अपार्थ गौरवं
द्र.। सासस्व. (पा ६, १, २२३)। भूयानपि सामासिको
विमर्शः अधस्पदु- इत्यत्राऽनुपदमिव द्र.।

c) पाप्र. अधर- > अध- + अस्तातिः प्र. (पा ५, ३,
३९ उ)। यथा त्वत्र स्वयम् < अधस् इति कृत्वा अधर-
इति स्वतः पूर्ववर्तिनः प्राति. मूलत्वेन न व्यवहियेते-
त्यादिविषयः संकेतितपूर्वः (अधस् इत्यत्र द्र.)। तदन्वि-
हापि अधस् + तातिल् (तु. अधरात्) उंसं. इत्येव
सुवचम्। लिट्-स्वरः (पा ६, १, १९३)।

d) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

e) अस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) क्रिवि. चेति कृत्वा अध-
ईष- इत्यनेन न्यायसामान्यं द्र.। पाप्र. पूप. 'स्' > 'स्'
इति पुनः प्रकृतापत्तिर् द्र. (पा ८, ३, ४७)।

f) 'अधरम्' इति ऋ (१०, १५२, ४) विशिष्टः पाभे.।

g) 'नाव्ययीभावात्' (पा २, ४, ८३) इति सुन्मुक्तो-
ऽभावेऽम्भावे प्राप्ते 'तृतीयासप्तम्योः' (पा २, ४, ८४) इति
तृ१ अमोऽभावः प्राकृतिकृष्-टा-प्रत्यय इव-भावरहितश्च द्र.।

h) एतद् रू. (प्र३) ज्ञापकं भवति यथा प्रकृताकारकः
अस. मूलतः वि. भवतीति (तु. अधोअध- > -आः)।
एवं सत्यपि क्रियाविशेषणतयैव श्रुतिमुभिन्नं भवति। तथा-
त्वेन च न. द्वि१ रू. एव प्राधान्येन प्रयुज्यते क्वचित्
क्वचित् तृ१, पं१, स१ च। अदन्तानां प्राति. द्वि१ रू.
अमन्तत्वोपलब्धेरैवैतदुक्तं भवति यथाऽदन्तेभ्यः अस.
सुब-लुब् न भवति सुपोऽम्भावश्च भवतीति। अनदन्तानां
प्राति. च न. द्वि१ रू. असुबवत्तवोपलब्धेरैवमप्युक्तं
भवति यथाऽनदन्तेभ्यः अस. सुपो लुग् भवतीति।

i) सस्व. अधस्पदु- इत्यत्र गतौ द्र.। पूर्वरूपैकादेशे
प्राप्ते (पा ६, १, १०९) प्रकृतिभाव उंसं.।

j) प्र३ रू. वि. च द्र. (तु. अधस्पदु- > -दाः)।
एवंविधे प्रयोगे विशेषणभावे सत्यपि तस्य क्रियापरत्वा-
भावात् कामम् अव्ययीभावभावुकः समासविशेषो
भवतीत्युच्येत न तु सम्यङ् निष्पन्नः अस. भवतीति
वक्तुसुपलभ्येत। सुसिद्धे हि अस. पूर्वपदभूताऽव्ययार्थ-
स्याऽधिकरणविशेषाऽऽत्मकस्य प्राधान्येनेह भाव्यम्। न तु
प्र३ रू. प्रकृते तद् भवति। तदधिकरणविशेषवर्तिवृत्त्यु-
पलब्धेरिति यावत्। स्याद्वेहाऽधोवर्तित्वं नामाऽधोभाव-
वत्त्वं भवतीति कृत्वा पूर्वमुक्तप्रकारकादभिनिष्पन्नाद् अस.
मत्वर्थीयप्रकारकस्तद्धितः अध् प्र. वक्तव्यस्तत्स्वरेण
चान्तोदात्तस्तदवस्थः द्र.। एस्थि. १ अधस्पदु- (अस.)
इत्येका निर्दिष्टिः स्याद् यदीयानि न. द्वि१, तृ१, पं१,
स१ च रू. भवेयुः। तज्जन्मनः २ अधस्पदु- इत्यस्य
तादितस्य वि. सतः पृथक् च गौणी च निर्दिष्टिः स्याद्
यदीयं च प्रकृतं प्र३ रू. भवेत्। अथाऽन्ततस् तस. वा
स्याद् मयूरव्यंसकप्रकारकः (तु. पा २, १, ७२)। अस्मिन्तु

॥अ(धस्)>धो-नाभि^a- -भि मै
३, २, १; काठ १९, ११; क ३१, १.
अ(धस्)>धो-भाग^b- -भो पै ९,
१०, १२.

अ(धस्)>धो-राम, मा^c- -मः
मा २९, ५८; का ३१, ६, १; तै
५, ५, २२, १; मै ४, ७, ८१;
काठ ४८, १; -माम् काठ १३,
१; -मौ मा २४, १; २९, ५९;
का २६, १, २; ३१, ७, १; तै
५, ५, २४, १; मै ३, १३, २;
काठ ४८, ३.

अ(धस्)>धो-वचस्^d- -वसः
शौ ५, ११, ६; पै ८, १, ६.

अधम, मा^e- -मः [(५, ३२, ७);
७, १०४, १६]; शौ ८, ४, १६;
पै १६, १०, ६; -मम् ऋ १,
२४, १५; [५, ३२, ७; (७, १०४,
१६)]; मा ६, १६; १२, १२१;
का ६, ३, ६; १३, १, १३१;
तै १, ३, ९, २१; ५, ११,
३१; ४, २, १, ३१; ६, ३, ९, २;
३; मै १, २, १६; ३, १०, १; ४,
१४, १७१; काठ ३, ६१; ८;
१६, ८; ४०, ११; क २, १३;
१५१; कौ ३, १, ४१; जै २, ५,
११; शौ १, २१, २१; २, ८, १; ३,
७, ४; ७, ८८, ३१; ८, २, २४;
९, २, १७; १८; १०, ३, ९;
१३, १, ३२; १८, ४, ६९; पै २,

८८, ३१; १०, १०, २; १५, २३,
९; १६, ६३, ८; ७७, ६; ७;
१५२, १०; -मा शौ ९, २, ४;
९; पै १६, ७६, ८; -माः शौ ६,
१२१, १; ७, ८८, ४; पै १६,
५१, २; -मान् ऋ ४, २८, ४;
-मानि ऋ १, २५, २१; काठ
२१, १३; -मायाः पै ३, १५, ५.

अधर, रा^f- -रः ऋ १, ३२, ९; ३,
५३, २१; मै १, २, १५; ३, ४,
१०१॥; काठ २०, ११॥; ३०, ८;
९; क ३१, १३॥; ४७, ११; शौ
७, ३२, ११; १९, ४६, ५; पै
१, ७८, १; ४, २३, ४; ५,
३३, ५१; १३, ६, ९१; -रः-रः
शौ ६, १३४, २; -रम् ऋ २,
१२, ४; १०, ९८, ५; १५२,
४; १६६, ३; मा ८, ४४; १८,
७०; मा ८, १८, १; २०, ५, ३;
तै १, ३, २, १; ३, १, ४, ४;
२, १०, २; मै १, १०, ७१; ४,
५, ८; ॥काठ २८, ७; २९, ८;
३१, १४१; ३२, २; ३४, १८;
३६, १; ॥क ४४, ७; कौ २,
१२१८१; शौ २०, ३४, ४१; पै
७, १८, ९; १३, ७, ४१; १६,
५, ४; -रस्मै काठ २८, ७; ४४,
७; -रस्याः शौ ८, २, १५; पै
१६, ४, ५; -रा ऋ १, ३३,
१५; १०, १४५, ३; शौ ३, १८,

४; पै ७, १२, ३; -रात् ऋ [१०,
४२, ११; ४३, ११; ४४, ११];
तै ३, ३, ११, १; काठ १०,
१३; शौ ७, ५३, १; २०, १७,
११; ८९, ११; ९४, ११;
-रात् ऋ १, १०१, ५; खि २,
११, ५; ४, ६, ९; मा १७, ६३;
का १८, ५, १४; तै १, १, १३,
१; ६, ४, २; ३२, ८, ५; ५, ३, १;
४, ६, ३, ४; मै १, १, १३; २,
१०; ४, १२, ३; काठ १, १२;
५, २; १८, ३; ३२, २; क २८,
३; शौ २, २९, ३; ३, ६, ६;
५, ८, ८; २८, १४; ६, ८८,
३; १०, ३, ३; ६, १९; ३०;
१३, १, ३१; १९, ३३, २; पै
१, १९, २; ४, २७, २; १२, ५,
२; १३, ३, ८; १६, ४४, १;
४५, १; ६३, ३; -राभ्यः ऋ
१०, १४५, ३; शौ ३, १८, ४;
पै ७, १२, ३१^h; -रै मै १, ६,
९१; ३, २, ९१; ४, १२, ३;
काठ २६, १०१; ३१, १४१; क
४१, ८१; शौ १, ९, २, ४; ३,
१९, ३; ४, २२, ६; १३, १,
३१; पै १, १९, ४; २, ४, ५;
३, १९, ४; २१, ६; -रेण मा
२५, २; का २७, २, १; तै ५,
७, १२, १; मै ३, १५, २; -रौ
शौ १०, २, २; पै १६, ५९, २.

कल्पे पूष. अधो-वर्तिनि वृत्तिरिति विशेषः सुलभो
भवति । सासस्व, चेह भवतीत्यपि वचोऽन्तरं नापेक्षते ।
यत्तु प्रकृते रु.सा.कृद्-उत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वमिव मन्यमानो-
ऽन्तोदात्तं समर्थयामास । तन्न । गतिकारकोपपदादेव तस.
तत्प्रवृत्तेस्तस्य चेहाऽदर्शनात् तदधीनस्य कार्यस्य नितरा-
मनुपपत्तेरिति यावत् (वैतु. नाउ. अधो-नाभि- यत्र सा.
भाष्य उक्तं दिशमनुरुध्य पराऽऽद्युदात्ताऽऽत्मकप्रकृतिस्वर-
प्रसङ्गः स्यात्) ।

^a) अधो-प्रश्न. टि. यदुक्तं तदिहापि संगतं द्र. ।

अनदन्तत्वात् पाप्र. अस. सुब्लुक् च द्र. इत्यपि संकेतित-

चरमेव स्मारितं भवति ।

^b) कस. वर्तीतिमध्यमपदलोपः (पावा २, १, ६०) ।

^c) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. रामै-(<
/रम्) इति सौन्दर्यलक्षणविशेषपरं यद्र. ।

^d) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. यद्र. ।

^e) 'अधोवसोः' (पावा ४, ३, ८) इति मः प्र. अन्त्य-
लोपः । प्रत्ययस्वरः (तु. अवम- टि.) ।

^f) 'अधरम्' इति ऋ (१०, १५२, ४) पाभे. ।

^g) 'अधस्-' इत्यत्र 'अधर-' इत्यत्र च टि. द्र. ।

^h) 'उत्तराभ्यः' इति ऋ (१०, १४५, ३) पाभे. ।

अधरात्^१ ऋ ६, १९, ९; [७, ७२, ५; ७३, ५]; [१०४, १९; १०, ८७, २१]; ८, ६१, १६; १०, २७, १५; ८७, २०; मै ४, ११, ४†; काठ ९, १९; शौ २, १४, ३; ६, ४०, ३; ८, ३, १९†; २०; ४, १९†; ५, १७; ११, २, ४; १२, १, ३१; ३२; २, ४१; १८, ४, ११; १९, १५, ५; ४८, ४; पै १, ३६, ३; ५२, १; ३, ३५, ५; ६, २१, ४; ८, ११, ८; १५, ११, १†; १९, ३; †१६, ७, ९; १०; ८, ११; १०, १८; २८, ७; १०४, ४६.

अधरात्तात्^२ ऋ १०, ३६, १४.

अधर-कण्ठ^३ - णेन मा २५, २; का २७, २, २; मै ३, १५, २.

॥ अधर-लक्ष्मन्^४ - क्षमाणम् तै ५, २, ८, ३; ४; काठ २०, ६; क ३१, ८.

॥ अधर-सपत्न^५ - लः, - लम् मै ३, ४, १०.

अधर-स्था^६ - स्थाः खि २, ८, २.

अधर-हनु^७ - नुः शौ ९, १२, २; पै १६, १३९, २.

अधरा(र-अ)र्क्^८ - राक्, ग् खि ५, १२, २; १७, १-४; मा ६, ३६; १०, १९; का ३, २, ६; ६, ८, ७; ११, ६, ४; तै १, ४, १, २; ८, १४, २; ६, ४, ४, ३; मै १, ३, ४; २, ६, ११; ४, ४, ५, ५, ७; काठ ३, १०, १५, ७; ३७, १०; ३९, १; क २, १७, शौ २०, १२८, २; १३४, १-६; -राक् शौ ५, २२, २; १२, २, १; -राक्^९ ऋ १०, १३१, १; १३३, २; कौ २, ११५२; जै ४, १, ५; शौ २०, ९५, ३; १२५, १; -राक्^{१०} शौ ३, ६, ७; ९, २, १२; पै २, ५५, ५; ३, ३, ७; १६, ७७, २; -राक्^{११} शौ ५, २२, ३; ४; ६, १२७, ३; १०, ५, ३६; १६, ८, ४-२९; ३३; १९, ३९, १०; पै १, ९०, ४;

७, १०, १०; १३, १, ४; ५. [०न्व-भूमि^{१२}]

अधराची^{१३} - चीः मा १६, ५; का १७, १, ५; मै २, ९, २; काठ १७, ११; क २७, १; पै १, ५९, ५; -चीम् पै ६, २२, १५; १६.

अधराचीन^{१४} - नम् ऋ २, १७, ५.

अधराचीन-प्रवण^{१५} - णः काठ ३४, १८॥.

अधराच्य^{१६} - च्यम् शौ ४, ७, २; पै २, १, १; ५, २१, १.

अधरो(र-उ)त्तर^{१७} - रम् काठ १२, ४.

अधरो(र-ओ)ट्ट^{१८} - ट्टेन काठ ५३, २.

अधस्प र्य तां म धने भ वा- न्वेन^{१९} पै २, १९, ४.

अधि ऋ १, ६, [९; ४९, १; ५, ५६, १; ८, ८, ७]; १०^{२०}; १६, ६; १९, ६; २१, ६; २५, १८^{२१}; २८, ९^{२२}; २९, ६; ३२, ७;

a) स्वार्थे आतिः प्र. (पा ५, ३, ३४)। तत्स्वरः।

b) स्वार्थिक-प्रत्ययान्तादपरः स्वार्थिकस् तातिल् प्र. उसं. स च स्वरेऽविशेषकरः (पा ६, १, १६३)।

c) तस. सासख. (पा २, २, १; ६, १, २२३)।

d) बस. पूषप्रख. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

e) 'अधिरस्था' इति मुपा. भवति (यद्र.)। तस्य स्थाने यनि. शोषः संटि. द्र.। अभ्युपाये 'अधरे स्थाः स्थिति-र्यस्य' इति बस. कृत्वा नापूदि. स्वरः।

f) उस. कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)। उप. अन्व-किन्।

g) प्रयोगतो न. द्वि१ सदपि क्वि. द्र.।

h) 'चौ' (पा ६, १, २२२) इति पूर्वपदस्याऽन्तोदात्तः द्र.।

i) स्त्रियां ङीप् उदात्तनिष्ठस्वरं बाधित्वा चौ पूर्वपद-स्याऽन्तोदात्तः (पा ६, १, २२२)।

j) स्वार्थे ख-ईनः प्र. तत्स्वरश्च (पा ५, ४, ८)।

k) शैषिकेऽर्थे यत् प्र. तत्स्वरश्च (तु. पा ४, २, १०१; ६, १, १८५)।

l) द्रस. एकवद्भावो ननुसकत्वश्च (पा २, ४, १२; १७)।

m) संस्करणान्तरसापेक्षो नितरां दुरुहः मुपा. तत्त्वतोऽवधेयः।

n) 'अधि...ईमहे' इत्युपसर्गभावं सा. आह (वैतु. स्क. वें. प्रभृ.)। अपादानविकल्पस्य प्राधान्येन शिश्रावयिषित-त्वात् तदनुवादी कप्र. एवेति वादः साधीयान्। प्राप्ति-मात्रार्थविवक्षायां अधीत्यर्थस्य प्रासङ्गिकत्वाच्चेति दिक्।

o) 'अधि...दुर्गम्' इति सा. गतियोगमभ्यमन्यत। तज्ज। देवताया रथस्याऽधिकदर्शनस्याऽपेक्षया पृथिव्यधिकरणा-तया भावयो श्रुतिस्मारस्य-विशेषप्रतीतेरधिकरणाऽर्थस्य प्राधान्येन समर्पयितुमिष्टत्वाच्च तदनुवादी कप्र. एवायमिति (तु. वें., Gw. प्रभृ. च)।

p) '...निधेहि' इत्युत्तराख्यातेन योगं व्याचक्षाणः सा. चिन्त्यः। सुनिपुणं चिन्तयताऽपि तेन विवेचयितुमिष्टयोः सोमा-धिकरणात्वाच्छेदकत्वेनाऽप्यारोपणस्थापनक्रिययोर्मैदग्रहस्य दुर्ग्रहत्वाद् निधाननिगदेनैवाऽप्यारोपणस्यापि सामर्थ्याद् गतार्थत्वाच्चेति यावत्।

३३, ३; ४; ३६, ११; ३९, ४; ४२,
३; ४३, ७^a; ४६, ३; [४७, ७;
८, ८, १४]; ४८, ७; ५१, ५; ७३,
१०; ८०, ४; ६; ८३, ३^b; ८५, २^c;
७; ८८, ३; १२३, ४; १२५, ५;
१२६, १; १३९, २^d; [३; ८,
९२, २०]; ४; ११; १४०,
११; १४४, ५; १४६, ३; [१५५,
३; ९, ७५, २]; १६४, २^d; ५;
१८; २२०; २३; २९; ३९^f;
४२^g; १६६, १०; २, २, १०; [३,

७; ३, २९, ४]; १३, ७; १६,
२; २९, ५; ३०, ३; ४०, ४;
३, ३, ३^h; ५, ९; ८, ३; ७;
२१, ५; ५३, १६; ४, ४, ५;
५, ७; ९; १८, १२; २७, ४;
३०, १२; १४; १५; ३५,
८; ३८, ७; ४५, १; ५८,
११ⁱ; ५, ३६, ३; ५२, १७;
५७, ६^j; ६०, ७; ६१, १२;
६२, ५; ७८, ९^k; [८३, ९; ८,
४९, ७; (५०, ७)]; ८७, ४;

६, ६, ४; ७, ६; १६, १३; २०, ९;
३४, १^l; ३५, २^k; ३८, ३^l; ४५,
३१^m; ४८, ५; ५९, ८; ७५, ३;
७, १८, १४; २७, ३; ३३, ११;
३६, १; ७६, २; ५; १०३, ५;
८, १, १८; २, ८; ४, १३; ७,
७; १४; ९, १४; १०, १; [३;
(१, १०५, १३)]; ४; १२, १७;
१७, ११; १९, ३७; २०, ११;
१२; २३, २६; २५, [७ⁿ]; (४,
२, १८; ७, ६०, ३)]; ३०,

a) 'अधि निषेहि' इत्यत्र यद्वार्त्तनैः GW. MW. प्रभृ. उत्तरवर्तिनः न्युपसृष्टस्य सतः क्रियापदस्य गत्यन्तरतया व्याख्यानं कृतं तन्मन्दम् । तथात्वे हि 'गतिर्गतौ' (पा ८, १, ७०) इत्युक्तदिशा निघातप्रसङ्गात् । ननु द्वैस्वर्यमनुमन्यताम् अन्यत्र तथाऽनुदर्शनादिति चेद् नेत्युच्यते । अल्पिष्ठ-संख्याकानि न्यायसंगतद्विस्वर्ययुक्तानि कानिचिदेव पदान्यतिरि-च्याऽन्यत्र सर्वत्राऽविवेकेन योऽयं केषांचिदभियुक्तानामेक-पदावच्छेदेन द्वैस्वर्यवादी नाम प्रवर्तते तस्याऽस्माभिः साध्य-समत्वाऽव्यभिचारमात्रतयैवाऽङ्गीकारात् । तर्हि काऽत्र गति-रिति । सप्तम्यर्थानुवादी कप्र. इति । प्रकृते हि शतसंख्या-कानां नृणां या श्रीर्भवति तस्या अस्मद्वाच्याऽधिकरणक-मात्रताया आशंस्यमानत्वादस्मद्वाच्याऽधिकरणार्थे विशि-ष्य विवक्षिते सति तत्साधनतामियादयं कप्र. इति दिक् ।

b) सप्तम्युपबृंहणः कप्र. (वैतु. PW. प्रभृ.) ।

c) सप्तम्यर्थानुवादकतया कप्र. द्र. (तु. GW. प्रभृ. वैतु. सा.)

d) 'अधितस्त्युः' इत्येवमभिसंयोज्य गतिरिति GW. प्रभृ. आहुस् तन्न । विश्वभुवनकर्तृकपरमव्योमा-ऽधिकरणकाऽऽश्रयप्राप्तिमात्रत्वस्य विवक्षितत्वाद् गतिभावे चाऽधिपदार्थभूतस्याऽधिकारोपरिभावाद्यर्थविशेषस्य परम-व्योमविषयकतयाऽन्वयानौचित्यादिति दिक् ।

e) अधिकरणस्य विशेषण विवक्षातस्तदुपबृंहणः कप्र. द्र. (वैतु. GW. अधि... सुवते) ।

f) इह 'अधि' निषेदुः' इत्येवमभिसंयुजानाः सा. GW. प्रभृ. एपुदिदि. चिन्त्याः स्युः ।

g) GW. 'अधि वि क्षरन्ति' इत्येकं पदमातस्थे । न त्वेवं द्वैस्वर्यं सपपदं स्यात् । अतः पञ्चम्यर्थानुवादकता-मात्रत्वं द्र. । यत्तु. सा. अधिकार्थे अव्य. इत्याह तदपि न । उपयोगाऽभावात् । समुद्रकर्तृकस्य क्षरणास्य पूर्वत एव विशेषार्थेन व्युपसर्गेण विशिष्टत्वादिति यावत् । प्रकरणाच्च

सामुद्रिक-क्षरणक्रियाया अपेक्षया प्रकृततदपादानभूतगौर्या एव संकेतस्य बलवत्तया विवक्षितत्वोपगमाद् अपादाना-र्थानुवादकः कप्र. इत्येवाऽत्र साम्प्रतमिति द्र. ।

h) 'अधि संदधुः' इत्यत्र सा. भिन्नक्रम इवामाति । यस्मिन् इत्यस्याधिकरणतावच्छेदकतया तत्सन्निधानस्यापे-क्षितत्वात् । गतित्वं ब्रुवाणाः PW. GW. MW. प्रभृ. अपि चिन्त्याः । स्वराऽनुपपत्तेर अर्थे चमत्काराऽभावाच्च (तु. वै.) ।

i) यत् GW. च सा. च पदमिदम् 'श्रितम्' इत्यनेन सम-न्वितमुक्तं, तदरुचिरं द्र. । कर्मप्रवचनीयतयैवात्राऽर्थसङ्गतेः ।

j) सामान्येन ऋ ९, ९४, १ इत्यत्र गतार्थत्वं द्र. । इह सा. क्रिचि. अव्य. एतदित्येवान्वयं प्रदर्शयतीति विशेषस्त्वनुसंधेयः ।

k) 'गोषु' इत्यत्राऽधिकरणवचनत्वेनान्वय-प्रदर्शने कप्र. एव स्यात् । विशेषेण वक्तुमर्हस्य सप्तम्यर्थस्याऽनुवादक इति यावत् । गो-जेत्रन्तरस्याऽप्रकृतत्वात्तदपेक्षाकृताधिकभावस्य नितरामभावात् तादृग्भावसमर्पकस्याध्युपसर्गस्याऽनपेक्षि-तत्वमिह भवतीत्यपरोऽभिसन्धिः । (वैतु. सा. GW. MW.) ।

l) पूर्वस्मिन् पादे ब्रह्मणां गिरामाधारत्वेन विशिष्य श्रवणादधिकरणप्रवचनः कप्र. द्र. । (वैतु. सा. GW. प्रभृ. 'अधिबृधत्' इति गतित्वमिति) ।

m) यत् सा. GW. प्रभृ. च (तु. ऋ ९, ८५, १२ टि.) गतित्वमाहुस्तच्चोद्यं भवति । दशतयीष्व अधिपूर्वस्य √स्था इत्यस्य सकर्मकत्वोत्सर्गात् तदपवादाऽनुपलम्भाच्च (तु. ऋ १, ४९, २; १६३, ९; ३, ३५, ४; ४, ३१, १; ८, १०, ६; १०, ८१, ४) । अतः कर्मोऽभावे तथात्वस्य प्रकृतेऽसम्भ-वात् सप्तम्यर्थानुवादी कप्र. द्र. (तु. ऋ १, १६४, २ टि.) ।

n) 'बृहत्तुः दिवः' इत्यभ्युज्जताऽपादानार्थसमर्पके पदे सती भ्रान्त्या कर्मतामापाद्य यदत्र सा. 'अधि... पृथ्वतः' इति साक्षेपं गतित्वमियेष, तन्न । उक्तस्याऽपादानार्थस्यैव प्राधा-न्येन विवक्षोपगमात् तदनुवादिनः कप्र. सावसरत्वात् ।

३^a; ३२, ४; [३४, १३; ९७,
५; ९, १२, ६; १०७, १४];
४१, ४; ४५, ३२; ४७, ३; ११;
६४, ११; ६५, ११; ६८, १९^b;
६९, ५; ७२, २; ७५, १५; ९,
८, ८; १२, ३; १४, १; १९, ३; ४;

[२५, ३; २८, ३]; २६, १; ३;
५; २७, १; ५; ३१, २; ५; ३७,
४; ५७, ४; ६३, [८; ६५, १६];
२७; ६५, २५; ६६, ९^c; २९;
७३, २; ५; ६; ७५, १^d; ३; ७९,
४; ८२, ४; [८५, १२^e; १०, १२३,

७; (८)]; ८६, [३; ९७, ४०]; ६;
२५^f; २७; ९१, [१; ९२, ४]; २^g;
९४, १^h; ९६, १३; ९७, ४०ⁱ;
५३^j; १०१, ११; १६; १०५,
४^k; १०, १, २; ४, ३; १०, १;
१३, ३; ४३, २; ४८, २; ४९, ९^l;

a) 'अधि...नैष्ट<√नी' इति गतियोगं मन्वानाः PW. प्रभृ. चिन्त्याः । अनुष्टुप्मध्यवर्तिन्य् अध्यन्ते जागते (त्रैष्टुभे ? वा) पादे त्यक्तुमनीष्टस्याऽपादानीबुभूषितस्य पदार्थस्य विशेषेण विवक्षातस्तस्मात्प्रगामितया कप्र. एव द्र.।

b) वाजबन्धुत्वविशिष्ट-सुष्मदभिधेयाऽधिकरणतयाऽव-
द्य-धारणस्य नितान्ते दुःशकत्वेऽभिप्रायवती श्रुतिरिति
कप्र. द्र. । (वैतु. सा. PW, GW. प्रभृ. अधि/ष्ट>धारि) ।

c) सप्तम्यर्थानुवचनः कप्र. द्र. । स्वन- इत्यत्रोत्तरत्र
धात्वर्थविशेषणीभूतं पृथग् अन्व- इति सा. आहेति विशेषो
विमृश्यः । यत्तु PW, MW. च अधि/ष्व(<स्व)न्>(ण्)
>अधिष्वणि इतीव पठतश् चिण्-प्रत्ययान्तक्रियापद-
तया व्याचक्षाते च तदतीवोपेक्ष्यं (वैतु. GW) द्र. । सस्वरस्यो-
पसर्गा-बुभूषितस्याऽधीत्यस्य निघातप्रदर्शनस्य च चिण्ण-
न्तस्य रू. निघातविषयस्य सतोऽनिघातप्रदर्शनस्य चाऽनि-
घातानुमतौ सत्यामपि चित्स्वरविषयस्य सतो धातुस्वरप्र-
दर्शनस्य च णिति प्र. परत उपधाऽकारस्य वृद्धिविषयस्य
सतोऽवृद्धिप्रदर्शनस्य च सर्वथाप्यपलक्षणात्वादिति दिक् ।

d) यथा कश्चित् प्रियमाणाः स्वेषां प्रियाणां प्रियचि-
कीर्षया ताहुर्दृश्य दवीयांसमप्यध्वानमश्नुवीत, एवं सोमो
नाम प्रियाणि नामानि (=प्रियनामभाजि> [लक्षणाया]
पयांसि [तु. निघ १, ११]) अभिलक्ष्य पवमानः संन
तेषु पयःस्व अधि (=तेषामुपरिभागे) वर्धमानः (=मण्डं
दधानः) तानि स्वच्छत्रछाययेव गोपायतीत्येवमधि-
करणार्थस्य विशेषेण शिश्नावयिषितत्वात् तदुपबृंहणः कप्र.
द्र. (वैतु. सा. PW. प्रभृ. च) ।

e) तु. ऋ ६, ४५, ३१ गटि. । यथा तत्र बृहसंज्ञ-
कस्योपरिभावविशिष्टायां स्थित्यां सत्यामपि तस्योपरिभा-
वस्य पणिसंज्ञकीयविषिष्टमूर्धात्मकविशिष्टाधिकरणविशि-
ष्टतया विवक्षितत्वे सति तस्याधिकरणविशेषस्यौत्कृष्ट्येन
समर्पयितुमिष्टत्वात् तत्साधनभूतः सप्तम्यर्थानुवादी कप्र.
इत्युक्तं भवति, एवमिहापि गन्धर्वस्यौर्ध्वविशिष्टस्योर्ध्व
एवाधिकरणविशेषे स्थित्या भाव्यमित्याकृतयन्त्येव ध्रुव्या
तदीया स्थितिर्नाकात्मकौर्ध्वविशिष्टाधिकरणकतयोप-
वर्शिता भवति । तस्याधिकरणविशेषस्य संकेतवैशेष्यार्थं

च तदर्थानुवादी कप्र. नियुज्यत इत्युभयोः स्थलयोः कप्र.
प्रयोजनसामान्यं द्र. ।

f) '...अहेषत' इत्युत्तरेण क्रियापदेन गतित्वेन युक्त-
मिति यदाह सा. तदयुक्तं द्र. । उपसर्गार्थस्य प्रकरणे
श्रावयितुमनिष्टत्वोपगमादिति दिक् (वैतु. GW. प्रभृ.) ।

g) उपसर्ग इति कृत्वा योग्यक्रियाऽध्याहार-पक्षपाती
सा. भवति । उत्तरेण सुवान्- इत्येतेन गतित्वेनाऽन्वयकामाः
PW. प्रभृ. भवन्ति । तच्चिन्त्यम् । तथा सत्यैकपदे द्वैस्व-
र्याऽनुपपत्तेर् 'उपसर्गात्' (पा ८, ३, ६५) इत्युत्तरादेः
षत्वप्रसङ्गाच्च । वस्तुतस्तु 'यः सोमोऽव्यादिभिर् (उत्तरा-
र्थश्राविताभिः) साधनभूताभिः प्रमृष्टो भवति स एव
दिव्यस्य जनस्य वीति (=वीती) अधि (=वीत्यहो) भव-
तीति कृत्वा सूयते' इत्याकारकेऽन्वये सप्तम्यर्थानुवचनः
कप्र. एवेति तत्त्वं स्यात् (तु. ऋ ८, ५४, ६ यत्र 'वाजे'
इति स१ सकक्षतया वीती इति रू. श्रूयते) ।

h) अधिकरणस्य विशेषेण विवक्षायां मन्त्रस्वारस्य-
प्रतीतेस्तदुपबृंहणः कप्र. द्र. । यत्तु सा. च GW. प्रभृ.
अर्वाञ्चश्चोत्तरत्र 'स्पृधन्ते' इति व्यवहिते क्रिप.
गतित्वेनाऽन्वयमाहुस्तन्निःसारमिव भवति । प्रतीयमान-
स्याऽर्थस्य तादृश-गतित्वसंबन्ध-राहित्येऽपि प्रतीयु-
पलम्भात् (तु. ऋ १, ३३, ५; ६१, १५; २, १९, ४;
६, १४, ३; ७, १८, ३; ८५, २) । प्रकृते च गत्युपाश्र-
येणाऽर्थविशेषाऽऽधानस्य प्रतीत्यनुपलम्भादिति दिक् ।

i) 'अधि...वाबृधे' इति यदाह सा. तन् नाउटिदि. चिन्त्यम्

j) अन्यथादर्शी सा. चिन्त्यः (तु. ऋ ९, ६७, ५२) ।
तत्र हि प्रथमेऽर्धर्धे सोमस्य मांश्चत्वसरोऽधिकरणकं
पवनमत्र च तद्विशेषेण श्राव्यतीर्थाऽधिकरणकं पवनं
श्रूयते । अतोऽधिकरणत्ववचनमात्रः द्र. ।

k) सोमस्य वर्णस्य शुचितमत्वस्य स्थापनार्थं तं गोषु
नाम तद्विकारेषु पयःसु श्वेतश्वेतेष्वपि स्तसु तदभिभाव-
कत्वेन स्थापयाम इति कृत्वा गवात्मकाधिकरणवैशेष्यप्र-
चनः कप्र. द्र. (वैतु. सा. PW, GW. प्रभृ. अधि/ष्ट>धारि) ।

l) सकलपृथिव्यधिकरणतयाऽपि द्रव्य-संवाप्तीनां
नदीनाम् यदप्रतिहतो भवति प्रवाहस्तन्नेन्द्रस्य वृषत्वं

६४, २^०; १२; ६५, ११; ७१,
२; ७३, ५; ७५, २; (७९, २;
(३, १४, ५; ६, १६, ४६));
८२, ६; ८५, १; ४६; ९०, ५;
९४, ३; ९^०; १४; ९८, ६;
१०४, ९; १२१, ६; ८; १२३,
२; ३; १२९, ४; १३०, २;
[१३३, १-६]; १३८, ६^०; १५३,
२; १६३, १; ३; १७३, १^०; १९०,
१; २; खि २, ६, ६; ३, १, ७;
८, ३^०; १५, १३; १६, १; ४, ६, ५;
९, १; ४; मा १, २२; ७, १९^०;

८, ५२; ११, १^०; ११^०; १२;
२२; ३२^०; ४३^०; ७१^०; १२,
११^०; ६३^०; १३, १३^०; ३४^०;
४५; १५, २२^०; ५०; ५४; १६,
५४; ५५; १७, १; १४^०; ३०^०;
५४; ५५; ७३; ९९^०; १८, ५४;
५५; ६१; ६७; १९, ३४; २०,
१७; ३२; २७, ४; २६^०; २८, १;
१२९, ३१; ४०; ३१, ५; ३२, २;
७; ३३, ४७^०; ३४. १५^०; ३५,
२२; का १, ८, ३; ७, ८, १^०; ९, ६,
४; १२, १, १; ११; २, १; ११; ३,

५^०; ४, ६^०; ७, ६^०; १३, १, १२^०;
१३; ५, २^०; १४, १, १३^०; ३, ८;
४, ८; १६, ५, ३^०; ६, २; ६; १७,
८, ८; ९; १८, १, १; १४^०; ३, ६^०;
५, ५^०; ६; ६, ९; १९, १, १२^०;
२०, ५; ४, ४; ९; २१, ३, ३; २२, १
४; ३, १; १२९, १, ४; ४, २; ४; ३०
१, १; १३१, २, ५; ४, ७; ३२, ४,
४^०; ३३, १, ९^०; ३५, १, ५^०; ३,
२; ४, २, १; तै १, १, ८, १; २, १४,
२^०; ४, १०, १^०; ४३, २; ५, ५,
४; ९, ३^०; ७, १३, ५^०; ८, ३, १;

नाम नितान्तं वर्षणशीलत्वमेव निदानमित्यर्थे श्रुत्यभिप्रेते
सत्य अधिकरणार्थप्रवचनः कप्र. द्र. (वैतु. सा. PW.GW.
प्रभृ. अधि/धृ>धारि इति समस्तमाख्यातमिच्छन्तः)।

a) 'अधि...अयंसत्' इति संबन्धमाह GW.। तच्चि-
न्त्यम्। बन्धनाऽर्थस्य प्रकृतत्वाद् अधिना योगे तद्विपरी-
तोत्सर्गार्थकार्य-प्रतीतिरिति यावत् (तु. ऋ १, ८५, १२;
वैतु. ऋ १०, ४०, १२ यत्र निना योगे सत्यपि बन्धनार्थः
प्रकृतो न विहन्यत इति कृत्वा नेर् गतित्वं सुवचं भवति)।
अतः सप्तम्यर्थोपबृंहणः कप्र. एवाऽत्राऽयं स्यादिति दिक्
(तु. ऋ १, १३५, ३; ६ प्रभृ.)।

b) सप्तम्यर्थानुवादी कप्र. इत्येव सुवचः (वैतु. GW.
अध्यासते)।

c) 'अधि...अदधाः' इत्येवं गतित्वम् MW. आह।
तच्चिन्त्यं भवति। मासां हि दिवसगणमात्रात्मकतया दिव-
सापेक्षयाधिकारौपर्याऽन्यतरप्रकारकस्यार्थस्याऽनपेक्षितत्वात्
साधारणसप्तम्यर्थमात्राऽनुवादकतेह द्र.।

d) अत्र GW. उत्तरेण/अंश् इत्यनेन गतियोगमनुमनुते
(वैतु. PW.) तच्च।/अंश् इत्यस्याऽधःपतने निरुद्धत्व-
दर्शनाद् उपर्यर्थस्याधेः कुतश्चिदधःपतने विशेषणतायोगो
नितरामयुक्तः स्यात्। अतः पञ्चम्यर्थानुवादित्वमात्रेण
चरितार्थ इव भवत्यन्यथाऽनर्थक इति।

e) 'अति' इति बाह्वचः (८, ५६, ३) पाभे. द्र.।

f) 'अध्याभरत्' इत्यादात्तगतिमिति क्रियापदे सस्वर-
गत्यन्तरानुप्रवेशमीहमानाश्चिन्त्याः PW. प्रभृ.। अन्व-
यान्तरसद्भावसंभवे सति परेष्टद्वैस्वर्यवादस्य साध्य-
समत्वाव्यभिचारादिति यावत्। पृथिव्या अभिदेवता-
कृत्वाद्भेदोऽर्थोऽपि पृथिव्याः सकाशादाहरणश्रुतेः स्वाभा-
विकत्वोपगमात् पृथिव्या अपादानभावस्य विशेषेण

श्रावणार्थं तदनुवचनस्य कप्र. सावसरत्वं भवति। यदिह
प्रथमोक्ते स्थले (मा ११, १) गतिरयमुक्तान्वय इति द्वितीये
च स्थले (मा ११, ११) कप्र. इति व्याहृतमिव ब्रूतः उ.
च म. च ततस्तयोरनवधानतैव प्रतीयतेति दिक्।

४) शाखाभेदेनोभयौह प्रवृत्तिर्भवति। तद् यथा। मा.
(वैतु. १८, ५१) का. (वैतु. २०, ३, १) मै. काठ. क. चाधिकरण-
त्वोपबृंहणतयाऽस्य श्रुतिर्भवति (उत्तमे नाके अधि) इति।
'इतो रोहन्तं तथा रोहय यथा तस्य रोहणपर्यवसान-
मुत्तमनाकाधिकरणकं भवति' इत्येवं चात्र व्याख्येयम्। इह
रोहणक्रियाया अपेक्षया तत्समाप्त्यधिकरणस्य विवक्षा
मुख्येत्यर्थः। तै. शौ. पै. त्वपादानोपरिभावविशिष्टस्य
क्रियार्थस्य प्राधान्येन श्रावयितुमिष्टत्वादयं गतित्वेन श्रूयते
(उत्तमं नाकम् अधि-रोहयैनम्) इति। 'इत उपरि यथा
स्यात्तथा रोहन्तमधिरोहन्तं सन्तमुत्तमनाकाप्राप्त्यवधिक-
त्वेनाधिरोहय' इत्येवं चेदं व्याख्येयम्। इह रोहणसमाप्त्य-
धिकरणस्याऽपेक्षयोक्तप्रकारेणोपरिभावविशिष्टक्रियाया वि-
वक्षा मुख्येत्यर्थः सुवचः द्र.। एस्थि. तै. शौ. पै. चाधि-
करणभावापेक्षयोक्तया क्रियेयस्सिततमत्वस्य मुख्यत्वेनो-
पलम्भाद् 'उत्तमं नाकम्' इति कर्म श्रूयते (रूह
>रोहय इति रू. सस्थ. संकेताः, अधि/रूह>अधि-
रोहय इति रू. च शाखान्तरीयाः संकेताः यद्र.)।

h) जातवेदोजनिमधिकृत्याऽरण्यादिकारणान्तराऽपेक्ष-
योक्तायाः प्राथम्यस्य स्तवने मन्त्रस्वारस्यादनन्तरपर्या-
योपर्यर्थेऽधिर्गतीतरतया स्वातन्त्र्येणाऽन्वयमर्हति।

i) 'अध्याहृत्य' इति वदन् क्रियाऽंशं प्रवेशयितुमिच्छति
सा.। उपर्यर्थकः पर्यवसानवचनः कप्र. इत्येव तु सुवचम्।
अनर्थकत्वं समर्थयन् भा. तावद् उपेक्ष्य इति किमु
वक्तव्यम्।

॥२, १, ५, २; २, २, १; ४, ८; ८, ६; ३, ९, ३; ४, ६, १; ११, १३; १२, २; ५, ३, ३; ४, ५, ६, ६; ११, ३; ३, ३, ३; ॥४, ३, १३; २; ५, १, १९; ॥४, १३; २; ३; ५, ३; १११, १; ३; ४, १, १, १; २, १; ४; ३, २; ४, २; ७, २; १८, ५; ६; ९, २; ११, ३; २, १०, ४; ४, ४, १; १२, ३; ५, ११, १; ६, १, १; ४; २, ३; ३, २; ५, ३; ६, १; ७, १३, १-४; ५, १, ४, ४; ५, ४; ॥५, १, ६; ५, ४; ६, ४, ४; ७, ७, २; ॥६, १, १०, ५; २, १०, ५; ११, ४; ३, १, २; ९, १; १०, ४; ५, ५, ३; १०, २; ७, १, २०, १; ॥२, ८, ५; १०, १-३; ३, ११, १; ४, २, ५; मै १, १, ९; १२; २, ८; १४; १५; ३, १३; ३७; ४, ३; ३, ४, ५;

६॥; ९॥; ६, १; २; ३॥; ७; १०॥; ॥७, २; ३, ४; ॥८, ८; ९; ९, ७॥; १०, १; ८॥; १०॥; ॥११, ६; ७; २, १, १०; ॥२, १; ३; ५; ११; ३, ५॥; ॥४, ३; ४; ॥५, ४; ९; ७, १; २; ३; ४; ७; १२; १५; १७; ९, ९; १०, १; ३; ३; ५; ६; १२, ३; ४; ५; १३, ७; २३; ३, १, १; ३; ५॥; ९; १२, ४; ७; ३, १॥; ॥६, २; ३; ७; ९; ॥७, २; ७; ९; ॥८, ३; ५; १०; ॥९, १; ३; ॥१०, ३; ४; ११, ७; १६, ३; ४; ४, १, १; ९; ११; ॥३, २; ३; ४; ५; ४, ३; ४॥; ५; ॥७; ९; ५, ५; ६, ४; ६॥; ७; ४; ९॥; ८, ९; ९, ११; १०, ३; ११, ४; १२, ४; ६; १३, १; ३; ५; ॥१४, १; १४; १५; १८; काठ १, ८; ११; ४, ३; ५; ९; ५, ६;

६, १; २; ७, १२; १३; १७; ८, ४; ८; १०; १२; १५; ९, १; ३; १०, ५; ७; ९; ११, ८; १२, ७; ८; ११; १३, २; ३; १२; १५; १४, ७; ८; १०; १५, ११; १२; १६, १-४; ७; १२; १५; १७; २०; २१; १७, १६; १७; १८, १; २; ३; ४; १५; १६; १८; १९, ५; १०; २०, ४; २१, ६; ७; २२, ९; १४; २३, १; २; ५; ८; २४, ६; ७; ८; २५, ५; २९, ७; ३०, ८; ९; ३१, ७; ९; ३२, ६; ३४, २; ३; ६; १२; ३५, ७; १६; २०; ३६, २; ३; ५; ३७, २; ३; ५; ९; १६४; ३८, २; ५; १२; ३९, २; १४; ४०, १; ३; ४१, ११; ४२, १; ४६, १; ८; ११; ३, ४; ७; ११; १२; ४, १;

अ) सप्तम्यर्थानुवादी कप्र. । 'अधिसंवसन्ते' इत्येवं गतित्वं मन्वानाः PW. प्रष्टु. चिन्त्याः ।

ब) पञ्चम्युपबृंहणः कप्र. । 'अधि...संक्रामतु' इत्येवं गतित्वं मन्वानौ भा. सा. चिन्त्यौ ।

ग) 'अधि । आसते' इत्यत्र पपा. उत्तरस्तिङ् यञिहत इव प्रादर्शि तत् प्रामादिकं द्र. । यद्योगीयस्वरस्य तत्राऽवश्यं-भावित्वादिति यावत् । एवं तावद् अयं सस्वरः कप्र. एव सुवचः । गतित्वे सति 'तिङ् चोदात्तवति' (पा ८, १, ७१) इति निघातप्रसङ्गादिति दिक् ।

द) अपादानत्वस्य विशेषण शिप्रावयिषितत्वात्तदुपबृंहणः कप्र. द्र. । यत् केचिद् 'अधि-व्रतु-' इति समस्तं प्राति. प्रतिपदिरे (तु. BW. MW.) तदसत् । तथात्वे हि पूषप्रस्व. द्र. ।

०) उपरिभावेन क्रियाया विशेषणस्याऽपेक्षयाऽधिकरणविशेषस्य विवक्षाविशेषप्रतीतिः कप्र. द्र. कारकोद्बलनः ।

१) तु. श्रु ५, ४४, १ यत्र अनु इति श्रूयते । तुरू-हाया इव सत्या अस्याः श्रुतेः पाठे यथा काऽपि वैकली संभाव्येत तथोक्तबाह्वचस्थलीये अनु इत्यत्रत्ये टि. द्र. ।

४) एकतरत्र पदपर्यायकलक्षणस्य स्वराङ्गस्योपलम्भात् प्रकरणादुपर्यर्थविशिष्टाधिकरणार्थस्य च संगतिविशेषदर्श-

नात् कप्र. एवेति सुवचम् । यत्तु MW. अधिब्रियातयतीति क्रियां ह्युपसृष्टामत्रोदाजहार तदुक्तलौवराऽनुपपत्तौ मन्द-मिति किमु वक्तव्यमिव । यत्र च कारणाऽन्तरादैकपद्य-व्यवस्था तत्र तथा द्र. तु. अधि-वि/यत् इत्यत्र काठ २४, ८; २६, १०; २९, ९; ३९, ३; ४०, ३; ५ टि. ।

५) पञ्चम्यर्थानुवादकः कप्र. द्र. । यत्तु SIM 'अधि-निष्क्रीय' इत्येवं गतित्वमाह । तत्र । प्रकरणोऽध्यर्थानुर-ञितनिष्कयमात्रस्य विवक्षितत्वात् (तु. निर्याच्य मै २, ५, ६) ।

१) 'अधि...अर्पितम्' इत्येकव्यवहितेन निष्ठान्तेन समा-समिच्छुः SIM चिन्त्यः । अधिकरणार्थस्यौत्कथ्येन प्रका-शयितुमिष्टत्वात्तदनुवचनस्य कप्र. एव संगतत्वात् (तु. तस्यैव स्वयमनुपदम् 'अधि श्रितुम्' इत्यत्र तथानुगमा-दिति दिक्) । इह द्वितीये स्थले 'तिष्ठसि' इत्येवं योगं मन्वानः SIM चिन्त्यः । (तु. श्रु ६, ४५, ३१ टि. ।

१) एकतरत्र 'अधिप्रणयति' इत्येवं योगमुशन् SIM चिन्त्यः । पञ्चम्यर्थानुवादित्वस्यैव प्रकरणानुरोधात् (तु. मै ३, १, ५) ।

५) अभ्यर्थोऽधिरेह श्रावित इति द्र. तु. काठ ४, १३; मै. १, ३, ३९; एवम् श्रु १, ३१, १८; १४१, ११

६, ९^३; १७, ३; ६^३; ७; १८,
३; ४^३; ६; २५, ३; ६^३; ८; २७,
६^३; २८, १^३; २^३; ३^३; ४;
२९, ४^३; ६^३; ३०, ३; ८;
३१, २१^१; १३५, ३^३; ७; ८;
१३६, २; ६; १३७, ७; ८; ३८,
१^३; ३९, २^१; ४१, ८^१; ४५,
८^१; ४७, ७; ४८, ९^३; १८^३; १^३कौ
१, ९; ५२; १२०; १५९; २९८^३;
४८६; ५१८; ५२९; ५३२; ५३९;
५४३; ५५४; ५७४; २, ५०; ५२;
७३; ७५; १८३; २०६; २३१;
२३७; २७०; ३५०; ४५३; ४५५;
५३६; ५३९; ५४८; ५५१; ५६७;
६०३; ६३२; ६३४^३; ६३६; ६४५
८४०; ९६१; १०२४^३; १०५०;
१०८०; १११४; ११५१-११५३
११९४; ११९७; ३, १, २; ४, ७;
१जै १, ९; ५, ८; १३, ६; १७,
५; ३१, ६^३; ५०, १०; ५३, ८;
५४, ५; ८; ५५, ८; १२; ५७, १;
५८, ९; २, १, १; ३, १०; ३, ५, ९;
११; ७, ११; ८, १; १७, ४; १९, १;
२१, २; २३, २; २९, ७; ३४,
११; १३; ४२, २; ४३, ४; ७;

४९, १; ५१, २; १०; ५२, २;
५३, ३; ४, १, ४-६; ७,
८; १०, १; १६, ९; २८, ६;
शौ १, ३, ६; ९; १४, १;
२४, ४; ३२, ४; ३४, १; ३५,
३^०; २, १, ५; ३, १; ४; ५; ७,
१; ३; ९, १; ४; १०, ८; ३०,
१; ३३, १; ४; ३, ६, १^३; ७,
१; ४, २, ६^३; ४, ७; ६, ४; ७,
१; ८, ४; १०, २; ६; १९, ४;
७; ३४, १; ५, ४, ७; ६, ४;
१२, ६; २१, ४; ६, २१, १;
३०, १; ७०, १; २; ३^३;
७३, ३; ७६, १; ८७, १^३;
१०१, ३; १०९, २; १११, १^३;
१२४, ३; १३३, ४; १३६, १;
१३८, ४; ५; ७, ९, १; ५५, १;
६७, १; ८७, ३; १२०, ३; ८, २,
२७; ६, २४^३; ७, २; ७; १३; १४;
१६; १९; ९, ४^३; ५; ९, १, १०;
१६; १७; ३, २०; ५, ४; ६^३; ८;
१५; १३, १२; १४, २^३; ६; १८;
२१; १५, १; ७; १८; ३१; १०, २,
५; १४; १७; २६; ७, १^३; २; १२;
१५^३; २९; ३०; ४३; ८, १९;

४१; ९, १२; १०, ५; १९;
२१; ११, १, २४^३; २६; ३६;
६, ४; ७, १५; २४; ९, ८; ९;
१४; १८; १०, १; ३०; ३४;
११, १०; १२, १, ८; ५२; ५६;
२, ४१; ३, ३; २६; ३६; ४७; १३,
१, १४; २५; ३७^३; ४२; ३, २; ६;
१८^३; ७, ५; १४, १, १; २, ९^३;
२३; ४३; ४८४; ४९; १८, १, १;
२, ३२; ४७; ४, ३; ४; १९,
३, १; ५, १; ६, ९; १६; २४, २; ३;
२६, १; २७, १०; ३१, १२; ३४,
६; ४५, ३; ४८, ६; ५३, ३; ५६,
१-३; ५; १२०, ५, ५; १७, २;
२२, ५; २५, ३; ७०, ५; ६; ७४,
६; ९२, २; ९३, ५; ९५, २-४;
९६, १७; २०; ११०, २; १११,
२; १४१, ४; पै १, ८, ३; ४;
१५, १; २३, ४; २९, ४; ३८,
१; ५५, ३; ६७, १; ६८, ५;
७९, १; ८९, १; २, ६, ३; ९,
१; १०, ३; १७, १; २६, ४;
३२, १; ६५, ३; ३, २, १; ३,
१; ५, ३; ८, १; २; ३; ५; १३,
५^३; १५, २; ३; १७, १; २२,

(यत्राभ्यर्थेऽष्टेति श्रूयते) ।

*) एकतरत्रापादानभूतस्य विशेषेण विवक्षातस्तदुपबृंह-
णाः कप्र. भवति । तदेवं मुपा. 'अधिसृज्यते' इति चिन्त्यम् ।

^b) यत् सा. गतिरित्याह तद् ऋ९, ७५, १ टि. चिन्त्यम् ।

^c) इन्द्रियाऽधिकरणभूतेन्द्रायमाणस्येदमा परामृश्य-
मानस्याऽधिकरणतावैशिष्येनाऽऽप्यतेजःप्रभृतीनां धार-
णस्य शिवावधिषितत्वाद्वाऽऽधिकरणार्थप्रवचनः कप्र.
द्र. (तु. सा.) । शेषम् ऋ ८, ६८, १९; प्रश्न. टि. गद्र. ।

^d) यद् उत्तरक्रियायोग इत्याह सा. तच् चिन्त्यम् ।

^e) अत्र 'अधितिष्ठति' इत्येतं योगं वदन् WI. चिन्त्यो
भवतीत्यत्रानुपदमेव पुनः श्रूयमाणः कप्र. प्रमाणं द्र. ।
तत्र हि यद्यर्थ कप्र. नाऽभविष्यद् गतिश्चाऽभविष्यत् तर्हि
प्रथमस्याऽस्य गतेः सतोऽवश्यं निघातोऽभविष्यत् (पा ८
१, ७०) इति तर्कणा साधु भवति ।

^f) दर्विकर्तृकमोदनगात्रवेदितृत्वं नाम यथागात्रं यथा-

तत्तद्वात्रोचितवेदिभागं चौदनचयनौपयिकं स्यादिति
कृत्वाऽधिक्रियमाणपेक्षयाऽधिकरणापेक्षयाऽपि समानं
तन्महत्त्वं भवतीत्यधिकरणार्थप्रवचनः कप्र. द्र. (वैतु.
WI. MW. अधि... चिनोतु इति गतित्वमिति) ।

^g) 'अध्य आसजामि' इत्यत्र सस्वरमधिसुत्तरेण सस्व-
रोपसृष्टक्रियापदेनैकपथं निनीषुः MW. चिन्त्यः, एकस्मिन्
पदे द्वैस्वर्यस्यऽनुपपत्तेः (तु. पदद्वयपार्थक्यदर्शी WI.) ।

^h) तृतीयपाद उत्तरशब्दश्रुतेष्वतुर्थे पादेऽधेरुभयोः
पार्श्वयोर्यदपेक्षयोत्तरत्वमभिकाम्यते तद्वाचकयोः पक्षम्य-
न्तयोः पदयोरवस्थितिर्मूलतः सती समयेन विकृतपाठतया
परिणतेत्यनुमातुं सुलभम् (तु. शौ ३, ५, ५ यत्राधिस्था-
निन उतेत्यस्योभयोः पार्श्वयोः पक्षम्यन्ते पदे भवतः) ।
एवं स्थिते 'मनुष्याः' इति 'संशतः' इति च पदे विकृतपाठ-
संशोधनपूर्वकं 'मानुष्याः' इत्येवं 'संवतः' इत्येवं च कथं
मुपठे इत्यस्य कृते तु. तत्पदगतं टि. ।

१; २८, ३; ३३, ४; ३८, ५; ७;
 ४, ११, ५; ७; २, ५; ३, १०; ५,
 १०; ७, ३; १६, १; २१, २;
 २५, २; ३; ३७, ६; ५, ८, ३;
 १०, १०; १२, ७; १३, ८; १;
 १७, ६; २०, ३; २५, ४; २९,
 ३-५; ३३, १०; ३६, १; ७;
 ३७, ४; ४०, ३; ६, ६, ३; ८^२; ७;
 ४; ८, ९; १७, ६; २१, ६; २२,
 १; १४; ७, ५, ३; १०;
 ६, ८; ८, ३; ८, १०, २; ४;
 १३, ११; ९, ३, ४; ५, ७; १;
 १४; ६, २; ५; ७, २; ८, २;
 १२, ७; २३, २; १०, १, ४, २,
 ७; ८; ७, १०; ११, ३, ६; १२,
 २, ३; ४, ३; ५, ५; १३, ३, १;
 ६, ७; १४, २, २; ३, ९; १२;
 १५, १, ८; ४, ३; ५, ९; १०;
 १०, ३; ११, ३; २१, ४; ९;
 २२, ७; २३, ५; १६, ५, ८;

१२, २; ७; १३, ३; ४; ६; ८;
 १८, ४^२; ५; २१, ४; ३२,
 १०; ३३, ७; ८; ४०, १०;
 ५१, २; ५२, १; ५९, ५;
 ९; ६०, २; ५; ७; ८; १६६,
 २; ५; १६७, ८; ११; १६८,
 १; ७; १६९, ८; ११;
 ७०, १; ७५, २; ८०, ४^२;
 ८१, ४; ८२, ८; ९; ८३, ४;
 ८; ८५, १; १०; ८८, १; ३;
 ९१, ४; ९२, ६; ९७, २-४;
 ९७, ५; ९८, ५; १०२, ६;
 १०४, १०; १०७, ५; १०८,
 ९; १०९, १; १३७, २; १५२,
 ४; १५४, १^२; ५; १५५, ३.

अधि-कल्पिन्- अधि/कल्प द.

अधि/कृ, अधिक्रियते मै ३, ७, ७;
 ४, ५, ५.

अधिकरण-स्वप्न^०

अधि-कृष्णाजिन^० -नः काठ

३४, ५.

अधि/क्रम, अधि/क्रमति तै ५,
 ४, ४, ३; ५, ३; ५, ७, १;
 ९, ३; ७, ६, ४; अधि/क्रमति
 तै ५, ४, ४, ५; ७, २; काठ २१,
 ७^२; ९^२.

*अधि-क्रा^१ - क्रिः^० पै ११, ७, ४.

अधि/चक्रम्

अधि-चक्र(म>)मा^१ -माम्
 शौ ११, ११, १६.

?अधिक्रय^२ पै ११, ७, ४.

अधि/क्रीड, अधि/क्रीडन् मै १,
 १०, १६; काठ ३६, १०.

अधि/वलूप

अधि-कल्पिन्^१ -स्विप्नम् मा ३०,
 १८; का ३४, ३, ५.

अधि/रक्षि, अधि/रक्षियन्ति ऋ
 १, १५४, २; ७; ९६, २; मा
 ५, २०; का ५, ५, ८; मै १,
 २, ९; काठ २, १०; क २, ४;

*) पूर्वपादत्रये तथा तथा विशिष्टत्वेनोपवर्णितस्या-
 ऽधिकरणविशेषस्य विशेषेण श्रावयितुमिष्टत्वात्तत्परः
 कप्र. द्र. ।

b) मूको. च सा. (शौ ११, ७, ११) च 'अति'
 इतीव श्रूयते । यत्तु सा. 'दृढाः' इत्येवंसमासमाह
 ततस्तदीये पुस्तके स्वराङ्कणे कश्चिद् भेदोऽभवदिति
 प्रतीयते । अथवा पृथक्-स्वरयोः सतोरपि समासं वदत-
 स्तस्य प्रमाद एव स्यात् । अथ मूलतः अधि इत्यस्मिन्-
 भ्युपगम्यमाने कप्र. एवायं सप्तम्यर्थानुवादीति सुवचम् ।
 एस्थि. च 'तथोः' इति पदं 'नभसोः' इति विशेष्यसाकाङ्क्षं
 द्र. न तु मन्त्रोक्ताभिद्वयसंकेतकमिति (वैतु. सा.) । तेन च
 स२ रु. अधिकरणवाचिना कप्र. अनेन भूयःप्रोद्बलि-
 तार्थेन सता 'श्रयन्ते' इत्यस्य क्रियापदस्यान्वयः द्र. (तु.
 शौ १०, ७, ३८; ११, ३, ५१; १२, ३, ३८; प्रभृ.) ।

c) बस. पूषप्रस्व. (पावा २, २, २४; पा ६, २, २) ।
 उप. यद्र. ।

d) सोपपदाद् /क्रम+विद् प्र. आत्वं च (पा ३, २,
 ६७; ६, ४, ४१ [यत्तु. वधि-क्रा-]) ।

e) द्विउ. यमु. प्राकृतिकसन्धिपरिणतोऽपपाठः द्र. यनि.
 स्त्री. प्र३ रु. रोपीर्. इत्येतत्-समानाधिकरणं च द्र. ।

f) गस. उप. अच्-प्रत्ययान्ते थाथादिस्वरः (पा ६,
 २, १४४) ।

g) 'अधिका(ः>)य् अस्य' इत्याकारके (विसर्गलोपे
 पुनस्तत्पूर्वोत्तरस्वरसन्धिनिरोधक्यकारवति) पा. मूलतः
 सत्यनुपदं श्रूयमाणस्य या(ः) इत्यत्रत्यस्य यकारान्तरस्य
 समानध्वनितिरस्कारकेणोव प्रभावेण यकारनिवृत्तौ सत्यां
 पुनस्तन्निरुद्धः स्वरसन्धिः प्राकृतत्वात् पाठकप्रमादतो
 ह्रस्वभावं चोपागमत् (पाप्र. 'भो भगो-' [पा ८, ३,
 १७] इत्यत्र 'लोपः शाकव्यस्य' [पा ८, ३, १९]
 इत्यत्र चायं विषयः संकेतितः द्र.) । ननु माध्यमिक-
 यकाराऽनुप्रवेशलोपाऽऽत्मककार्यद्वयगौरवं किमित्यनुमतं
 भवति तदपेक्षया विसर्गलोपानुपाती प्राकृतिकः
 स्वरसन्धिरित्येवं लाघवं किमित्यादरविषयो न भवतीति
 चेद् । उच्यते । मूको. एतद्विषये संकेतलामादेवैवं गुरु-
 त्वमनुमतं भवति लघुत्वं चोपेक्षितं भवतीति । तथाहि ।
 प्रकृत एव मन्त्रार्थे 'ता(ः) इत्तः' इत्यस्य स्थाने 'तायितः'
 इति मूको. भवति (एतद्वर्णकः सुपा. ?) । 'अधिकाः'
 इत्यस्य शब्दरूपस्य कृते तु. द्विपू. अधि/क्रम>
 अधिका- ।

h) गस. उप. णिनिः प्र. कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

शौ ७, २७, ३; अधिक्षितः^a ऋ ८, ४०, ३; ४१, ९; अधिक्षितः ऋ ८, २५, ५.

अधि/३क्षि

अधि-क्षित^b -तम् ऋ १०, ९२, १४.

अधि/गम् > गमि, अधिगच्छेम^c पै १६, ८९, ८.

अधि...गहि ऋ ८, २४, ७; ९, ७२, ९.

अधि...अगन् शौ २, ९, ३.

अधिगम्यते शौ ७, १०६, १.

?अधि...गमयामसि^d पै ३, १, ८.

अधि-गर्त्य^e -त्यस्य ऋ ५, ६२, ७.

अधि/गा, अधि...गात ऋ ८, २०,

२२; [(५, ५५, ९) १०, ७८, ८];

अधि...गातन ऋ [५, ५५, ९;

(१०, ७८, ८)]; अध्यगात् शौ

२, ९, ३; पै २, १०, ५; अधि...

अगात् पै २, १०, ५.

अधि-गो-

अधि-गव^f -वम् शौ ९, ८, ९.

अधि-चक्रस- अधि/कम् द्र.

अधि/चर, अधि...चराव ऋ ७, ८८, ३.

अधि-चरण- सु > स्वं

अधि/जन्, अधिजायते मै ३, ९,

२; काठ १३, ४; अधिजायेत

काठ १३, ४.

अधिजज्ञे^g ऋ ८, ५८, ३; पै

८, ९, १; अधिजज्ञिरे पै १३,

५, ११.

अधि-जरायु- युः पै ११, ५, ४;

-युम् पै ११, ५, २; ३; ५;

८; १०.

अधि-ज्य^h

॥अधिज्य-धनुस्ⁱ -नुः काठ

३४, ५.

अधि/तिष्ठ, अधि/ष्टा द्र.

अधि/दिक्

अधि-देव- वाः पै १५, ९, ५.

अधि-देवन^j -नम् मै ४, ४, ६; -ने

तै ३, ४, ८, २^k ॥ शौ ५, ३१,

६; ६, ७०, १, पै २, ३५, ३;

१३, १०, ५^l; १६, १४९, ३.

[०न- मध्य^m]

अधि-द्यौ- द्यौः तै ४, ४, ५, २;

मै २, ८, १४.

?अधि-दिक् -?अधिवम् द्र.

अधि/दिक्, अधि...दिविष्टⁿ ऋ १०, ९३, १५.

अधि/द्रु

?अधि-द्रुत्^m -द्रुतः पै १, ७८, १.

अधि/धन्, अधि...धन्व ऋ ९, ९७, [१६ⁿ; (१९)].

अधि/धा, अधि...धत्ते काठ ११, ८१॥

॥अधि...द्धाति काठ २२, २;

६; †अधि...द्धाति ऋ ९, ७५,

२; कौ २, ५१; जै ३, ५, १०;

अधिधत्थः ऋ १, १५७, ६;

अधि...धत्थः ऋ ७, ६८, ६;

अधिधामि पै ५, ४०, ३;

a) यथा नापू. स्थले हि-योगेन, एवमिह यद्-योगेन प्रयोजितो निघाताभावस् तिष्ठः द्र. । यत्तु सा. 'यस्य' इत्यनेन समानाधिकरणमिदमिति कृत्वा ष१ रु. इदमित्यभिदधे, तन्नितरां प्रामादिकमित्युपेक्ष्य द्र. । तथात्वे हि कृदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वेन धातुस्वरेण भाव्यम् । नन्वेका-जन्तस्य समासस्यापि सुबपेक्ष्यैकाचकत्वमाश्रित्य 'सावे-काचः' (पा ६, १, १६८) इति ङस उदात्तत्वं स्यादिति कथं भाष्ये प्रमादः शङ्क्यत इति चेद् । न । 'अन्तोदा-त्तादुत्तरपदात्' (त. नाउ.) इत्यत्राऽनित्यसमासविषयक-विकल्पशासनस्य नित्यसमासे सर्वथा तद्विषयत्वाभावस्य सूचकतया व्याख्यातत्वात् तदनुगतमात्रनिगमोपगमाच्च (तु. अग्नि-द्रुत्- टि.) । अत्र मन्त्रे पदान्तरभाष्येऽपि प्रमादो भवतीत्यपरा चैतत्-समर्थिनी दिक् (यत्तु. √पृ > पप्रतुः रु. सस्थ. टि.) । इह GRI. अपि प्र३ रु. ब्रुवाणः समानं चोय इति वचोऽन्तरं नापेक्ष्यते ।

b) गत्युत्तर-क्लिबन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

c) 'अथ गच्छेम' इति शौ (११, १, ८) पाभे. ।

d) अभि...मृशामसि (ऋ १०, १७३, ६) इति अव...नवामसि (शौ ७, ९४, १) इति च पाभे. द्र. ।

अथ मूको. (अधि त्वा... >) अद् त्वा... इतीव तकारे परतो धकारस्य दकारापत्तावसंभाव्यमानायां सत्यामेव-मुत्प्रेक्ष्येत यथा 'अथ त्वाऽऽगमयामसि' इत्याकारिकी मौलिकी श्रुतिर्बभूवेति ।

^e) प्रास. पूषप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^f) प्रास. समासान्तश् षट् प्र. चित्स्वरश्च (पा ५, ४, ९२; ६, १, १६३) ।

^g) यद्योगे निघातानुपपत्तेः मुपा. निघातश्चिन्त्यः ।

^h) 'प्रादिभ्यः' (पावा २, २, २४) इति बस. ।

ⁱ) बस. पाक्षिकः समासान्ताऽभावः (पा ५, ४, १३३) ।

^j) गस. उप. अधिकरणे ह्युद् । कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^k) 'आदिदेवनम्' इति वा 'अदिदेवनम्' इति बोभयथापि संस्करणान्तरसपेक्षः अष्टो मुपा. ।

^l) अधि कप्र. मन्वानः GW. उपेक्ष्यः ।

^m) मुपा. खरिडतत्वाद् दुःशकेऽसंदिग्धान्वये प्राति. इदं स्वरूपतो विमृश्यं द्र. ।

ⁿ) तु. नाउ. स्थ. यत्र परिणा समानोऽन्वयः श्रूयते । GW. MW. बोभयत्राऽन्यथा पश्यन्तोच्चिन्त्यौ ।

अधिधेहि ऋ ६, ३५, ४; ६५, ६; अधि...धेहि ^a ऋ ३, १९, ५; ४, १७, २०; ७, २५, ३; काठ ८, १४; क ८, २; अधि... दधात ऋ ५, ३, ७; अध्यध- त्तम् ऋ १, ११७, ८. अधि...धिवे ऋ १०, २१, ३. अधि...दधे ऋ [२, ८, ५; (१०, २१, ३; १२७, १)]; अधि...दधिवे ऋ १, ८५, २७; अधि...धिवे ऋ ८, २८, ५; अधि ...अधित ऋ ९, ७१, ९; १०, [२, ८, ५; १०, २१, ३]; १२७, १]; †काठ १३, १६; †अधिधा: ऋ १, ५४, ११; मै ४, १४, १८; काठ ३८, ७; अधि...धा: ऋ ७, २४, ५. †अधिधायि ऋ ४, ३६, ७; १०, १६, ४; शौ २०, ३०, ४. ‡अधि-दुधान(न→)ना ^c - -नि ऋ १०, ११०, ६; काठ १६, २०. अधि-धीयुमा(न>)ना ^d - -ना शौ १२, ८, ३. अधि-हि(त>)ता ^e - -ता शौ ११, ३, १४.	अधि/धू, अध्यधूनुत पै ११, ७, १२. अधि/धृ>धारि, अधिधारय पै २, ७३, १. अधि/ध्वन् अधि-ध्वन्- -ध्वनः? शौ २०, १२७, १४. अधि-नि/धा, †अधिनिदधाति काठ २५, ८; अधिनिदधमसि शौ ६, १३८, ३; अधिनिधेहि शौ २, २९, २; पै १५, ५, २. अधि...निदधुः ऋ १, ७२, १०; ७३, ४. ‡अधिनि-धाय ^f तै ६, ५, ९, ३; ७, ५, १०, १. अधि-निर/ (नि→)णिज् अधिनिर्-णिज् ^h - -णिजः ऋ ८, ४१, १०. अधि-निर/१मा, †अधिनिर्मि- मीत मै ४, १, ९. अधिनिर्-मित- -तः पै ९, २३, ८; १२. अधि/नी, †अधिनयति काठ १०, १०; अधिनीयते पै १६, ५४, ८. अधि-नीयुमान ^d - -नः ऋ १०,	८९, ६. अधि/नृत्, अधिनृत्यतु शौ १०, ९, २; पै १६, १३६, २; अधिनृत्य शौ ५, २०, १०; पै ९, २४, १०. अधि-न्यस्(नि/२अस्) †अधिन्य- स्यति काठ २०, २; क ३१, ४; ‡अधिन्यस्येत् काठ २९, ८. अधि-पति ¹ - -तयः मा १४, २९-३१; १५, १०-१४; १६, ५९; का १५, ९, २; ४ ^३ ; १६, ३, १; ४; ७; १०; १३; १७, ८, १३; तै ३, ४, ५, १; ४, ४, २, १ ^३ ; २ ^३ ; ११, ३; ५, ११, १; †५, ५, ५, १; १०, ४; मै २, ८, ६ ^३ ; ९ ^३ ; ९, ९; काठ १६, १३; १७, ५ ^३ ; ८ ^३ ; १६; २२, ५ ^३ ; ३३, ६ ^३ ; क २६, ४ ^३ ; ७ ^३ ; २७, ६; शौ ५, २४, ६; पै १२, ७, ८; -तये मा ९, २०; १८, २८; २२, ३०; ३२; का १०, ४, १; १९, ९, १; २४, १७, १; १९, १; तै ७, ४, १६, १; मै १, ११, ३; ३, १२, ११; काठ १४, १; ३५, १०; ४४, ५; क ४८, ८; शौ ६, १०, १-३; १२, ३,
--	---	--

^a) गतित्वकर्मप्रवचनीयत्वान्यतरत्वस्य समत्वेन संभ-
वात् संनिहिततरान्वयस्य वरीयस्त्वमिति गतित्वं निर्दिष्टं
सदपि पुनर्विमर्शसापेक्षं द्र. ।

^b) पदपूर्णत्ववादी वै. चिन्त्यः । श्रीधारणविषयकस्य
उपरिभावस्याऽन्वयोपपत्तेर्गतित्वं सार्थकं द्र. ।

^c) गत्युत्तर-ज्ञानजन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३६)।

^d) उप. कर्मणि ज्ञानचो निघाते यक्-स्वरः प्रकृत्या
(पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

^e) कर्मणि कैऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^f) मुपा. कौन्तापसामान्यसंदेहवती श्रुतिर द्र. । यस्थि.
स्वरतश्चाऽर्थतश्च दुःशकायां संगतौ WR. 'वृनादधिध्वनो
गिरः' इत्यस्य स्थाने 'ध्वनो दधिध्व नो गिरः' इत्या-
मूलबूलपरिवर्तितं पाठम् उच्यते । वस्तुतस्तु प्रथमे मन्त्रार्थे
प्रत्यक्षकृतेन स्तुतपूर्वं इन्द्रोऽधुना परोक्षकृतेन स्तूयते

'वर्नाद् अधि-ध्वनो गिरः' इति । एवं च संभाव्यमाने
स्वरत एव शोधो लब्धावसरः स्यान्न पदत इति विशेषः
द्र. । अत्र प्रथमं पदं √वन्>लेटि रू. (=वनाति) द्र. ।
द्वितीयं च प्रकृतं पदं क्तिबन्तोत्तरपदस्य गस. प्राति. शसि
रू. द्र. (गिरः इत्यस्य वि. इत्यर्थः) ।

^g) गस. उप. ह्यप् । कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९३;
२, १३९) ।

^h) प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप. यद्र. । यत्तु
सा. 'अधि' इत्यस्योत्तरक्रियया योगम् आह तच्चिन्त्यम् ।
तथा सस्य उप. पृथक् सता 'निर्णिजः' इत्येवं स्वरवता हि
भाव्यम् (वैतु. पपा.) । यच्चासाव् 'अधिचक्रे' इति क्रियां
प्रसाध्य पुनश्च 'चक्रे' इत्यनुपदमेव व्यवहरति, तदपि
नितान्तं विषमं द्र. ।

¹) प्रास. पूषप्रस्व. (पा ६, १, २) । उप. यद्र. ।

५५-६०; -ति: मा १३, २४;
१४, ९; १४; २८^५; २९^५; ३०^३;
३१^३; १५, १०-१४; ५८; १८,
१९; २०, ३२; का १४, २, १०;
१५, ३, १; ४, ३; ९, १^५; २^३;
३; ४^५; १६, ३, ३; ६; ९; १२;
१५; ७, १; १९, ७, १; २२,
३, १; तै १, २, १, २; ६, ६, ४;
७, ९, १; ३, १, ५, १^१; २,
७, २; ४, ५, १^३; ७, २; ५, २, ४;
४, ३, ५, १; १०, १^३; २^५; ३^३;
४, १, २; २, ३; ६, १^३; ९, १;
१२, १; ७, ७, १; ११, २; १^५,
३, १, ५; ६, २; ४, २, ३;
५, १०, १^३; २^५; ७, ४, ४^४;
६, २, ३, २^१; ७, ४, १६,
१^३; मै १, २, ३; २, ७, १६^३;
८, २; ६^३; ९^५; १४^३; ११, ५;
१३, २१^३; ३, ४, १; ६, ९^१;
८, ८^१; ४, ९, ११; १२, २;
काठ ७, २; ९^३; ८, १७; ११,
५^३; १७, २; ५^३; ७; ८^५; १०^३;
१८, ११; १२; २०, १; १०;
२६, २; २८, १; ३४, १४;
३७, ९; १७; ३९, १; ४४, ५^३;
क ५, २; ८^१; २६, १; ४^३; ६;
७^५; ९^३; २८, ११; २९, १;
१३१, ३; १२; ४०, ५^१; शौ
३, २७, १-६; ४, ८, १; ३५,
६; ५, २४, १; २; ४; ७-१४;
३०, १५; ७, ५, २; १२, ५,

४; १३, २, २५; ४१; पै १,
५३, ४; ९७, १; २, ६६, २;
३, २४, १-६; ४, २, १; २२,
४; ५, १४, ४; ९, १४, ५;
१२, ७, १-३; ४^३-७^३; ८; ९^३;
१०; ११^३-१४^३; १३, ५, २४;
१५, १, ३; १६, १४०, ४;
-तिना मा १५, ९; का १६, २,
७; मै २, ८, ८; -तिभ्यः शौ
३, २७, १-६; पै ३, २४, १-६;
-तिम् तै ७, ४, १६, १; मै
३, ६, ९^१; काठ ११, ५; २०,
१^३; ४४, ५; क ३१, ३^१; पै ६,
९, ६; १२, ७, १; २; ४-७; ९;
११-१४; -ती शौ ५, २४, ५;
पै १२, ७, १०^३; -तीन् तै १,
६, ६, ४; ३, २, ७, २; पै १२,
७, ८. [०ति- राजन्^०]

अधि-पत्नी^० -ती मा १४, १३;
२९; ३०; १५, १४; का १५,
४, ३; ९, २; ३; १६, ३, १३;
तै ४, ३, ४, २; ६, २; १०, १;
२; ४, २, २; ५, ५, १०, २^१;
मै २, ८, ३; ६; ९; १३, २१;
काठ १७, ३; ५^३; ८; २०, ११^३;
क २५, १०; २६, २; ४^३; ७;
३१, १०३^३; शौ ५, २४, ३;
पै १२, ७, ३; -ती: तै ५,
४, २, ३^१; -तीम् मा १४,
५; का १५, १, ५; मै २,
८, १; काठ १७, १; पै १२,

७, ३.

अधिपत्य^० -स्वम् ऋ १०,
१२४, ५^०; खि १, ४, ९; ३, १६,
७; मा १४, २४^५; २५^५; २६^३; १८,
४; का १५, ८, १^३-४^३; ५; १९,
२, ४; तै ४, ३, ९, १^५; २^५; १०,
३^३; ७, २, १; १^५, १, ८, २; २, ३,
१; मै २, ५, ११^३; ८, ५^३; ११,
२; ३, २, ३^१; १०; काठ १७,
४^३; १८, ७; २०, १२^३; २१,
१^३; ३; २९, ७^३; ३३, ६; क
२६, ३^३; २८, ७; ३१, १४;
१८^१; ४५, ८^१; शौ १८, ४,
५४; १९, ५६, ३; पै ३, ८, ३;
-स्याय मा १८, ८; का १९, ९,
२; तै १, ८, १०, २; १२, २;
काठ १५, ५; १८, १२; २७,
१; ४०, ९; क २९, १; ४२, १^१;
-स्ये मा ३७, १२^३; का ३७, २,
२^५; तै ३, ३, ५, १^५; मै ३, १६,
४; ४, ९, ३^५; काठ २२, १४,
पै १५, १, ८^५; -स्यै: तै ४, ४;
१२, ३; ५; मै ३, १६, ४^३; काठ
२२, १४^३; पै १५, २, १.

अधिपति-सु>स्व^०

१^१अधिपति-व(त→)ती^० -ती:
काठ २१, ३; क ३१, १८.

अधि/२पा, अधिपाहि पै ५, १७, २.

अधि-प^० -प: पै ५, ७, ८; १०, २,
१०; -पेभ्यः पै १६, १००,
१३.

a) स्त्रियां ङीप् नकारान्ततापति: (पा ४, १, ३४) ।

b) 'पत्यन्त-' (पा ५, १, १२८) इत्युक्तदिशा यकि
प्राप्ते कर्मणि भावे वा व्यञ् प्र. (पा ५, १, १२४) । यित्स्वरः
(पा ६, १, ११७) ।

c) पपा. आद्यवृद्धिर्न प्रादशीति यन्-प्रत्ययान्तमपर-
मेवैतत् प्राप्ति. स्यादित्येवं मा विप्रतिपादि । समाननिष्प-
त्तिकस्य लक्ष्यान्तरमात्रस्य बाहुवे च संहितान्तरे चाऽनुप-
लम्भाद् एवमस्यापि लक्ष्यभूतस्यान्यत्र सर्वत्र भ्रुतिमात्रे वृद्धो-
पक्रमत्वेन भ्रुतिगोचरत्वात्, प्रकृते च सवर्णादीधसन्धिस्थले

वृद्धाऽवृद्धान्यतरोपक्रमतयाऽस्य समानं पठितुं शक्यत्वात्,
पपा. यद् ह्रस्वोपक्रमतया प्रादर्शि तस्य तत्पक्षकविनि-
गमकान्तराभावे सति पुष्ट्यभावतयोपेक्ष्यत्वं द्र. (यतु.
क्षेत्रपत्य-, गार्हपत्य-) ।

d) नाउ. रू. शास्त्रान्तरीयः पाभे. द्र. ।

e) 'छन्दसीरः' (पा ८, २, १५) इति मनुषो
मकारस्य वकारादेशः । स्त्रियां ङीप् (पा ४,
१, ६) ।

f) गस. उप. कः प्र. (पा ३, १, १३६) द्र. ।

अधि-पा^a - पा काठ २२, १५; -पाः
 ऋ ७, ८८, २; १०, ८४, ५;
 मा १२, ५८; का १३, ४, १४;
 तै ४, २, ५, १; मै १, ५, ४;
 ११; २, ७, ११; ४, १४, १२;
 काठ १६, ११; क २५, २; शौ
 ४, १५, १०; ३१, ५१; ६, ११९,
 १; ७, ५५, २; १०, १, २२;
 १२, ३, ९; १९, ३१, २; ६;
 ११; ५६, ६; पै ३, ८, ६; २७,
 ६; ४, १२, ५१; १०, ५, २;
 ६; ११; १५, २२, ५; १६,
 ३७, १; ५०, ६; १५०, ६;
 -पा^aमा^a तै ५, ६, ६, २; ६,
 १, ४, ६; ७, ६; मै २, २,
 ४; काठ १०, ११; पै ४,
 १८, ६६.

अधि-प्र✓-च्छिद्, अधिप्रच्छिन्धि
 पै १६, १४६, ११.

अधि✓/भू, अधिभ्रवत् ऋ १, ८४,
 १७; १०, १७३, ३; शौ १,
 १६, १; ६, ५, ३; ८७, ३१;
 १४१, १; अधिभ्रवत्^b काठ
 ३५, ७; क ४८, ९; अधिभ्रवन्
 मा १७, ५२; मै २, १०, ४; काठ
 १८, ३; ३७, ९; क २८, ३; शौ
 ४, ८, २; पै ४, २, २; अधिभ्रवन्
 का १८, ५, ३; तै ४, ६, ३, १;
 अधि^cभ्रवाथः मै ३, १६, ५;
 अधिभ्रवीतु ऋ ६, ७५, १२;
 मा २९, ४९; तै ४, ६, ६, ४;

मै ३, १६, ३; काठ ४६, १; शौ
 १२, १, ५९६; पै १, ७८, २;
 ६, ९, ३; अधि^cभ्रवीतु मै ४,
 १४, १; अधिभ्रवन्तु ऋ १०,
 १५, ५; ६३, १; मा १९, ५७;
 ५८६; का २१, ४, ६; ९६; तै
 २, ६, १२, ३; काठ २१, १४;
 शौ १८, ३, ४५; अधि^cभ्रव-
 न्तु तै ४, ७, १५, ४; ५; मै ३,
 १६, ५१; काठ २२, १५१; शौ ४,
 २७, १; पै ४, ३५, १; अधि-
 ब्रूहि शौ ८, २, ७; ८; पै १,
 ९५, ३; १६, ३, ७; ९; ४६,
 १-१०; ४७, १-१०; ४८,
 १-५; अधि^cभ्रूहि ऋ [१, ३५,
 ११; ११४, १०]; मा १५, १;
 २; ३४, २७१; का १६, १, १;
 २; ३३, १, २११; तै ४, ३,
 १२, १; ५, १०, ३१; ७, ५,
 २४, ११; मै २, ८, ७; काठ
 १०, १३; १७, ६२; ४०, ३;
 ४१, १; क २६, ५३; शौ २, २७,
 ७; ११, २, २०; पै २, १६, ५;
 १६, १०५, १०; अधिभ्रूतम् पै
 १५, २१, २; अधि^cभ्रूतम्
 शौ ४, २८, ७; पै ४, ३७, ७;
 अधिभ्रूत शौ ३, २६, १-६; पै
 ३, ११, १-६; अधिभ्रूयात् तै २,
 ५, ११, ९१; अधि^cभ्रूयातम्
 तै ४, ७, १५, ६.

अधि✓/भुज्

अधि-भोजन^c - ना ऋ ६, ४७,
 २३.

अधि✓/भू, अधिभवति मै १, १०,
 ११; २, ३, ३; ४, २; काठ १२,
 ६; ७३; १२; ३६, ६; १४.

अधिभूयासम् काठ १२, २.

अधि✓/भूष

अधिभूषत्^d - षन् ऋ १,
 १४०, ६.

अधि✓/मन्थ

अधि-मन्थन^e - नम् ऋ ३, २९, १.

अधि✓/यत्→याति, अधियेतिरे ऋ
 [१, ६४, ४; (५, ५४, ११)].

अधि-यातयमान^f - नः ऋ ६,
 ६, ४.

अधि✓/यम् > यच्छ, अधि... यच्छत
 ऋ १, ८५, १२; तै १, ५,
 ११, ५; मै ४, १०, ४; काठ
 ८, १७.

अधि✓/या, अधि... याति ऋ ९,
 १०७, ८; कौ १, ५१५, २,
 ३४७; जै १, ५३, ५; ३,
 २९, ४.

अधि-रज्जु^g - ज्जुः शौ ६, ११८, २;
 पै १६, ५०, ४; -ज्जु काठ
 ३०, ९१.

अधि-रथ^h - थम् ऋ १०, ९८,
 ४; १०२, २; -था ऋ १०,
 ९८, १०; -थानि ऋ १०,
 ९८, ९.

अधि-राजⁱ - जः तै १, ३, ७, २;

a) गस. विजन्त-कृद्- उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

b) नापू. रू. पामे. द्र.।

c) प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप.✓/भुज्
 +कर्मणि ह्युट् (पा ३, ३, ११३)। अर्थतो वस्त्र- इत्य-
 स्य वि. भवति। तत एव किल सा. उप. धनपर्याय-
 स्त्वेन ग्राहयित्वा माध्यमिकस्य कस्यचिद् धातुजस्य लोप-
 मपर्यवस्यति (तु. पावा २, २, २४) वस. अयमिति दिद-
 शेषिषयाऽपार्थं भूयः-प्रयास इव भवति।

d) धा. सकार उपजनः। सस्व. एउटिदि. द्र.। सा.

प्रभृ. तु अधि^cनमन्ते (<✓/नम्) इति योगमाहुः।
 तन्न। स्वारस्यविधातादिति दिक् (तु. वैश.)।

e) गस. उप. करणे ह्युट् उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

f) गस. शानचो निघाते धातु-स्वरः प्रकृत्या (पा ६,
 १, १८६; २, १३९)।

g) वस. पूष. धातुजस्योत्तरांशस्य लोपे पूपप्रस्व.
 (पावा २, २, २४; पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

h) प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

i) प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. समासान्ते ढधि चित्स्वरणे

२, ३, ६, २॥; ४, १४, २; मै
१, २, ७; २, २, ११॥; ४, ३,
२॥; १२, २; ३; काठ ३, ४;
८, १७; १२, ७॥; २४, २॥;
क २, ११; ३७, ३॥; शौ ६,
९८, १; २; ९, १५, २४; १९,
४६, ४; पै १३, ९, १; १५,
२२, ३; -जम् १०, १२८,
९; मा ३४, ४६; का ३३, २,
९; तै २, ३, ६, १॥; ४, ७,
१४, ४; काठ ४०, १०; शौ ५,
३, १०; पै ५, ४, १४; १४, ३,
२५॥; -जा: तै ७, ३, ४, २॥;
-जाय तै २, ३, ६, २॥; ५,
६, १७, १; मै २, २, ८; ११;
काठ १०, १०॥; ४९, ७; -जौ
तै ७, ३, ४, २. [०ज-अजिर०]
॥आधिराज्य०- ज्यम् मै २, २,
८; ११.

अधि-रु(कम→)कमा^b- कमा ऋ ८,
४६, ३३.

अधि/रुह्>रोहि, अधिरोहति शौ
१३, ३, २६; पै १३, ३, १;
अधिरोहन्ति कौ २, २२६^{१०};

अधिरोहत्तु शौ १०, ६, ३१; ३२;
अधिरोह ऋ १, ५६, २; शौ ३,
१२, ६; ११, १, ७; पै १६,
८९, ७.

अधि...रुहेयम्^{१०} मै १, २, २;
काठ २, ३; अधि...रुहेम ऋ
८, ४२, ३; तै १, २, २, २; क
१, १५.

अध्यरुक्षत्तु शौ ११, १, १३;
१६; पै १६, ९०, ३; ६; १५०,
१०; अधि...अरुहत्^{१०} शौ
१९, ४९, २.

अधिरोह्या^{१०} तै ४, २, ५, ३; शौ
१, ९, २; ४; ६, ६३, ३; ८४,
४; ११, १, ४; ३०; १४,
२, ३७; १८, ३, ४; पै १४,
३, ४; १६, ८९, ४; ९१,
१०.

अधि-रुहाण^{१०}- -णा: मा १८,
५१; का २०, ३, १.

अधि-रुह^{१०}-

अधिरुहा-कृण^b- -र्ण: मै २, ६,
१३; ३, १३, ५.

अधी-(रोह>)लोष^{१०}-

अधीलोष-कृण^b- -र्ण: तै ५,
६, १६, १; काठ ४९, ६.

अधीलोषकृण^b- -र्ण: काठ
२४, १; क ३७, २.

अधिर्यता^{१०} पै ५, ६, ४.

अधि/वच्, अध्यवोचत् मा १६, ५;
का १७, १, ५; तै ४, ५, १,
२; मै २, ९, २; काठ १७, ११;
क २७, १; अधिवोच ऋ १,
१३२, १; अधिवोच: पै १, ७६,
२; अधि...वोच: मा ६, ३३;
का ६, ८, ४; तै १, ४, १, २;
मै १, ३, ३; काठ ३, १०; क
२, १७; अधिवोचत्तम् ऋ ७,
८३, २; काठ २२, १५;
अधिवोचत्त ऋ २, २७, ६; ८,
[२०, २६; ६७, ६]; ३०, ३;
४८, १४; १०, १२८, ४; तै
४, ७, १४, २१; शौ ६, ७,
२१.

अध्युच्यते शौ ११, १०, ३४^m.

अधि-वक्तु^b- -क्ता ऋ [१, १००,
१९; १०२, ११]; ८, ९६, २०;
मा १६, ५; का १७, १, ५;

बाधित: (यक. पा ६, २, २; ५, ४, ९१; ६, १, १६३)।

a) ब्राह्मणादित्वाद् भावे वा कर्मणि वा व्यञ् प्र.
मित्स्वरश्च (पा ५, १, १२४; ६, १, १९७)।

b) बस. पूषप्रस्व. (पावा २, २, २४; पा ६, २, १) उप. यद्र.।

c) 'अधितिष्ठन्ति' इति ऋ (९, ८३, २) पाभे.।

d) नाउ. रु. पाभे.।

e) मूको. प्रतिपदं पाभे. भवन्ति। एवमपि स्पष्टोऽर्थो
दुर्लभ इति कृत्वा सा. WR. च किञ्चित् स्वोपज्ञमिवापि संशो-
ध्य पठन्ति। तदैतत् सर्वमाकरोऽनुसंधेयम्। प्रकृते W.
'अति' इति पिपठिषति। तच् चिन्त्यम्। रात्र्या अन्धकारस्य
विश्वविधिरुहणस्य सुवचनरत्वात्। न हि विश्वातिरिक्तं
नाम किमप्यन्यद् वस्तु भवति यद् रात्रिर् विश्वं क्रान्तवती
सती खलु रोदुं शक्नुयादिति दिक् (तु. सस्थ. गटि.
अति/रुह>अरुह्)। एवम् 'अति...अर्हत्' इति यत्
सा. पठति, तदपि प्रकृतस्वारस्यप्रतिकूलतयोपेक्ष्यम्।

f) 'अधि' इत्युपरि मा १२, ६३ टि. द्र.।

g) तस. प्रवृद्धादित्वाद् अन्तोदात्तः (पा ६, २, १४७)।

h) बस. 'कर्णः' (पा ६, २, ११२) इत्युत्तरपदाद्युदात्तः।
पूष. लक्षणवाचकस्य दीर्घः (पा ६, ३, ११५)। (=अधी-
लोष-कृण-, =अध्यालोह-कृण-, इति यद्र.)।

i) गस. उप. घञन्ते 'उपसर्गस्य' (पा ६, ३, १२२)
इति दीर्घः। र>ल इति ह>ध इति च प्रादेशिक-
प्राकृतिकविकारतया द्र.।

j) एपूर्दि. समास-स्वरौ सिद्धौ द्र.। लक्षणस्य सतो-
ऽपि पूष. दीर्घाऽभावात् तद् विद्यादिष्व् उस्. (पा ६, ३,
११५)। यत्तु. अध्यालोह-कृण- इति।

k) 'नासिकोदर-' (पा ४, १, ५५) इति स्त्रिणां
विकल्पितो ङीष् द्र.।

l) पुनः संस्करणीयः मुपा. प्रयत्नविशेषसापेक्षः द्र.।

m) अत्रं पूष. पृथक्पदतया निर्दिशति WI.। एवमपि
क्रिवि. इव तद्भवेदित्यविशेषः द्र.।

n) गत्युत्तर-तुजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९;)।

तै ४, ५, १, २; मै २, ९, २; ४, १२, ४ ^१ ; काठ १२, १४ ^१ ; १७, ११; क २७, १; पै ९, ३, १ ^३ ; १६, ५, ७; -कारम् ऋ २, २३, ८.	४; मा २५, ३९; का २७, १४, १; तै ४, ६, ९, २; मै ३, १६, १; काठ १३, १; ४६, ५.	अधि-वि/श्रुत्, ॥अधिश्चयति तै १, ६, ९, ४; मै ४, १, १२; ॥अधिश्चयति तै १, ६, ९, ३; २, २, ५, ६; ११, १; ३, ६, २; ७, ३; मै ४, १, १२ ^३ ; काठ १२, ५; ३१, ९ ^३ ; क ४७, ९ ^३ ; अधि...श्चयन्ते शौ ११, ७, ११; अधि... श्चयामि शौ ९, ५, ५; पै १४, ३, ९; अधिश्चय तै ४, २, १, ४ ^१ ; ५, २, १, ४ ^१ ; मै ४, ९, २; काठ १६, ८; १९, ११; क ३१, १.
अधि-वाक् ^२ - कः पै १२, ४, ९ ^३ ; -काय ऋ ८, १६, ५; शौ ६, १३, २.	†अधिवि-कूर्तन ^१ - नम् ऋ १०, ८५, ३५; शौ १४, १, २८.	अधि-वि/यत्, याति, ॥अधिविया- तयति ^२ काठ २४, ८; २६, १०; २९, ९ ^३ ; क ३८, १.
अधि/वद्, ॥अध्यवदन् मै ३, २, २. ॥अधि-वाद ^३ - दम् मै ३, २, २ ^३ ; काठ १९, १२ ^३ ; क ३१, २ ^३ .	अधि-वि-यत् - तः काठ ३९, ३; ४०, ३; ५.	अधि-वि/राज ^४ , अधि...विराजतः ऋ १, १८८, ६.
अधि/वप्, अधि...वपते ऋ १, ९२, ४; ॥अधि...वपते तै १, ६, ९, ३; अधिवपामि तै १, १, ६, १.	अधि/वृत् → वर्ति, अधि...ववृत्त्युः ^५ ऋ १०, २७, ६.	अधिशिश्चाय शौ १०, २, ७; १३; पै १६, ५९, ८.
?अधिवम् ^६ पै १४, ३, २५.	॥अधिवर्तयति काठ ३१, ६; क ४७, ६.	॥अधि-श्चित ^७ - तम् मै १, ८, ३; १०; ४, १, ९; काठ ६, ३; ३१, ७; क ४, २; ४७, ७; -ते मै १, ५, ७; ८, ४; शौ १५, १२, १.
अधि/२वस्, अधिवस्ते ऋ १०, ७५, ८.	अधि-वर्तमान ^८ - नम् ऋ ४, २८, २.	॥अधि-श्चित्य ^९ मै ४, १, १२; काठ ६, ३ ^३ ; ४ ^३ ; ६; ८; २३, ६; क ४, २ ^३ ; ३ ^३ ; ५; ७.
अधि-व(स्त्र→)स्त्रा ^{१०} - स्त्रा ऋ ८, २६, १३.	*अधि-शाखा ^{११} - ॥अधि-शाख्य ^{१२} - ख्यः मै ३, ९, २.	॥अधि-श्रीयमाण- ^{१३} - णम् काठ ६, ३.
अधि-वास ^{१४} - ॥सः मै २, ५, १; काठ १३, १; -तसम् ऋ १, १४०, ९; १६२, १६; १०, ५,	अधि/शी, अधिशुमहे शौ १२, १, ३४.	

a) गस.उप. घञन्ते कृति थाधादिस्वरः(पा६, २, १४४)

b) शौ १९, ३२, ९ अवसाने 'वृणो दिवा कः'
इति पाण्डु. मुपा. 'धरुणोऽधिवाक्' इत्येवं पै. श्रुत्या
संमेल्य शोधनीयः (तु. WR.) ।

c) 'पतिमस्या अधिदिवम् अहिनवम्' इत्येवं मूलतः
सतः पा. लुप्तमाध्यमिकप्रसमाक्षरो विकारः प्रमादजनित
इति संभाव्यते । तदनुसंधानोचितः शोधः द्र. । एवं
तावद् अधि-दिव- इति सप्तम्यर्थे अस. सति समा-
सान्तप् ढच् ततोऽम्भावश्च द्र. (यक. पा २, १, ६; ५, ४,
१०७; २, ४, ८३) ।

d) वस. पूषप्रस्व. (पावा २, २, २४; पा ६, २, १) ।
उप. यद्र. ।

e) सस्व. त्रिपुटि. द्र. । पूष. दीर्घः (पा ६, ३, १२२) ।

f) गस. ल्युङन्तकृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

g) पक्षे समाने संभवत्यपि सप्तम्यर्थानुवादकत्वेऽधेरुत्त-
रेण सगतिना क्रिप. समासः नाड. कान्तस्याऽनुरोधाद् द्र.
(वैतु. अधि इत्यस्य काठ ११, ८; ३७, १६ इत्यत्रत्ये टि.) ।

h) निपातानामुभयौ गतिः । प्रायिकी च गतिरूपा काचि-
त्की च कर्मप्रवचनीयरूपा । प्रकृतेऽनपेक्षितत्वाद्गुणरस्याः
पूर्वया क्रियार्थवैशिष्ट्यं द्र. । स्याद्वा अधि इति पृथक् पदम्
अव्य. क्तिवि. च । तथापि तात्पर्यतः सामान्योपलब्धेरिति
यावत् ।

i) एवं किल GW. MW. प्रभृ. । यत्तु सा. उपर्यर्थे
अव्य. अधिमाह, संभवदपि तद्वेयम् । उपर्यर्थस्य विभ-
क्त्याऽपि वक्तुं क्षमत्वात् । साधिकारवर्तनक्रियायां पवि-
कर्तृकायां मन्त्रस्वारस्यात्, तस्यार्थस्य च शुद्धया क्रियया
वक्तुमक्षमत्वात् साधीयोऽधर्गगतिरिति दिक् ।

j) गस. शानजन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

k) प्रास. अव्यय-पूषप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

l) मत्वर्थे यप् प्र. उस्सं. (पा ५, २, १२०) । तस्य च
पित्वाभिघाते स्वरैऽविशेषः द्र. ।

m) 'अधिभ्रातृ' इति ऋ (१०, १७३, १) पामे. ।

n) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) उप. यद्र. ।

o) ल्यबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

अधि/ष(←स)द्^a॥अधि-षट्^b मै २, २, २^c.॥अधि-षादम्^d काठ ११, ४.

अधि/षु(←सु)

अधि-षवण^e - ॥णम् तै १, १,

५, २; मै ३, ८, ८; ४, ५, ९;

८, ५; काठ १, ५; २५, ९^f;३१, ४^g; क १, ५; ४०, २^h;४७, ४ⁱ; -णे मा १८, २१;

का १९, ७, ३; तै ४, ७, ८, १;

॥६, २, ११, ३; ४^j; मै २,११, ५; ॥३, ८, ८^k; ॥४, ५,

४; ९; ८, ५; काठ १८, ११;

२५, ९^l; २९, ३; क २८, ११;४०, २^m॥; ४५, ४॥; शौ ५,

२०, १०.

अधि-षवण्यⁿ - ण्या ऋ १,

२८, २.

अधि/ष्क(←स्क)न्द^f, अधिष्कन्दशौ ५, २५, ८; पै १३, २, १५^g;

अध्यस्कन्दत् मै २, ५, ६॥; शौ

१०, १०, १६; पै १६, १०८, ७.

अधिष्कन् ऋ १०, ६१, ७.

॥अधि-स्क(ज→)जा^h - जा तै २,२, ८, २. [०ज-अन^o]अधि/ष्ठा(←स्था)ⁱ

अधि/तिष्ठ, अधितिष्ठति ऋ

१, ५१, ११; काठ ३८, १२;

अधितिष्ठति शौ १०, ८, १; पै ९,

६, ४; अधितिष्ठतः शौ १९, ५४,

५; पै १२, २, १५; अधितिष्ठ-

न्ति ऋ ९, ८३, २; जै ३,

२०, १०^j; पै १६, १५१, ४;

अधितिष्ठसि ऋ १०, १३५, ३;

अधितिष्ठथः ऋ ८, १०, ६;

†अधितिष्ठथः ऋ ५, ६३, १;

१०, ४१, २; मै ४, १४, १२;

†अधितिष्ठत् ऋ ८, ६९, १५;

शौ २०, ९२, १२; †अधि-

तिष्ठति ऋ १, ८२, ४; कौ

१, ४२४; जै १, ४१, ६;

अधितिष्ठतु शौ २, १४, ४; पै

५, १, ४; अधितिष्ठ शौ १२,

३, १; १३, २, ७; पै १६, ९६,

१; †अधि...तिष्ठ>छा ऋ ५,

३३, ३; मा १०, २२; का ११,

७, २; अधितिष्ठतम् खि १, ७,

४; †अध्यतिष्ठत् ऋ १, १६३,

२; मा २९, १३; का ३१, ३,

२; तै ४, ६, ७, १; †अध्य-

तिष्ठत् ऋ १, १६३, ९;

१०, ८१, ४; मा १७, २०;

२९, २०; का १८, २, ५;

३१, ३, ९; तै ४, ६, २, ५;

७, ४; मै २, १०, २; काठ १३,

३॥; १८, २; क २८, २; ४०,

६; ४६, ३.

अधि...तस्थौ ऋ ६, ६३, ५;

अधि...तस्थौ ऋ १०, १०५,

५; अधितस्थुः^k ऋ १, ३५, ६;

†अधि...तस्थुः ऋ १, १६४, ३;

शौ ९, १४, ३; पै १६, ६६, ३.

अधिष्ठास्यति काठ ३, ३; क

२, १०; अधि...स्थास्यति मा

६, २; का ६, १, २; तै १, ३, ६,

१, अध्यस्थात्^l ऋ ९, ८६, ८;

अध्यष्ठात् शौ १०, १०, १३;

अध्यस्थात्^l ऋ ५, ३१, १;काठ १२, १३॥^m; पै १५,१२, २ⁿ; अधि...अस्थात् ऋ

९, ८५, ९; मै २, ७, १६;

काठ ३९, २; ३; अधि...अस्थुः

a) 'सदिद्' (पा ८, ३, ६६) इति सस्य मूर्धन्यादेशः।

b) गस. ह्यबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

c) णमुलन्तं सत् किवि. द्र. (पा ३, ४, २४)।

d) गस. अधिकरणे ह्युद् प्र.। कृद्-उत्तरपद-लित्स्वरः प्रकृत्या। उप. आदौ मूर्धन्यापत्तौ सत्यां नः>णः (यक. पा ६, १, १९३; २, १३९; ८, ३, ६५; ४, २)।

e) तादर्थिको यत् प्रत्ययः स्वरितत्वं च (पा ५, १, ६६; ६, १, १८५)।

f) उपसर्गस्थानिमित्तात्परस्य सस्य मूर्धन्यादेश उस्सं. (पा ८, ३, ७२)।

g) मूको. खरिडते सति '-क्रन्द' इति मुपा. कौत-स्त्यं प्रामाण्यं चोभयमपि विमृश्यम् (वैतु. नाड. रू.)।

h) कर्मणि केऽनन्तरगतित्-स्वरः (पा ६, २, ४९)।

i) 'उपसर्गात्' (पा ८, ३, ६५) इति षत्वम्।

j) 'अधिरौहन्ति' इति कौ (पा २, २२६) पाभे।

k) एवंविधेषु सोपसर्गेषु क्तिप. पदकाराणामुभयी

प्रवृत्तिर्भवति। यत्रोपसर्गाऽंशे स्वरो भवति तिङ्शे च निघातो भवति, तत्र समस्तैकपदत्वे सत्यपि तेऽवग्रहमना-द्रियमाणा उभौ तावंशौ पार्थक्येन निर्दिशन्तीति। यत्र च गत्यंशे निघातो भवति तिङ्शे च स्वरो भवति, तत्र ते सामान्यसामासिकलक्षणमनुसन्धाना इवाऽवग्रहं प्रदिशन्तीति च। तत्र तावत् प्रथमप्रकारिक्यां प्रवृत्तौ पाठतः स्वरवतो गत्यवयवस्य प्राधान्यानुभवो निदानं स्यात्। एवं सत्यपि वैयाकरणादृष्ट्या त्वर्थत एवाऽनुसंधेयत्वाद् गतित्वभावाऽभावविवेकस्य ततः सिद्धे सति सगतिवसंबन्धे पदकाराणां प्राथमिकीं प्रवृत्तिमेवोपजीव्य गत्यंशस्य पृथक्पदत्वं मा संभावि। तथात्वे गतित्वलक्षणस्यैव बाधप्रसङ्गादिति दिक् (तु. माप्रा. ५, १६)।

^l) 'प्राक् सितात्' (पा ८, ३, ६३) इत्यद्-व्यवायेऽपि षत्वे प्राप्ते शास्त्राभेदेन तद्विकल्पः द्र. (तु. नाड. रू.)।

^m) 'अध्यस्थात्' इति मुपा. स्वरो मुद्रणप्रमादजः गद.।

अ १०, १२३, ४; अध्यस्थाः
 ऋ १, ४९, २; अघ्यष्टाम्
 शौ १२, १, ११.
 अधि-तिष्ठत्- -ष्टन् अ ३, ३५,
 ४; शौ १३, २, ३१; २०, ८६,
 ११.
 अधि-ष्टा- -ष्टाः पै ६, ३, ७.
 अधि-ष्टातु- -ता शौ ४, १६, १.
 अधि-ष्टान- -नम् अ १०, ८१,
 २; मा ७, १३; १८; १७, १८;
 का ७, ६, २; ७, ३; १८, २,
 ३१; तै ४, ६, २, ४१; मै १,
 ३, १२३; २, १०, २१; ४, ६,
 ३३; काठ ४, ४३; १८, २१;
 २७, ७३; क ३, ३; २८, २१;
 पै १६, ३१, ३; -नात् शौ १२,
 ४, ४; ५; -ने काठ ३४, ५; शौ
 १२, ४, २३.
 अधि-ष्टाय- -लि ३, १६, ५; ४, ५,
 २०; काठ ३४, ५१.
 अधि-धीयमान- -नः काठ
 १३, ३.
 अधि-(सम्>)सं/वृत्, अधि-
 समवर्तत ऋ १०, १२९, ४.
 अधि-(सम्>)सं/हन्, अधिसं-
 जहि पै ४, २४, ६.
 अधि-(सम्>)सं/भू, अधिसंबभुवुः
 पै १, १०१, २.
 अधि-सर्पिस्- -पिः पै १५, ११, ३.
 अधि/सृज्, अधिसृजस्व पै ८, ११,

६१४.
 अधि/स्पृश्>स्पृशि, अधिस्पृश-
 येत् तै ६, २, ६, १.
 अधि-हित- अधि/धाद्र.
 अधि/हृ
 अधि-हियमाण- -णः काठ ३४,
 १४.
 अधि-(धि/इ), अध्येति अ ४, १७,
 १२; ५, ४४, १३; अधि ३, ३,
 ६३; अध्येति अ १९, ६७, ३१;
 ३२; मा ३, ४२; का ३, ४, ५;
 तै २, ३, १२, २१; मै ३, ३, ६३;
 ४, ८; कौ २, ६४८; ६४९;
 शौ ७, ६२, ३; १४, १, ३०; पै
 ३, २६, ४; अधि...एति पै १,
 ७०, ३; अधियन्ति काठ १२,
 ६; १४, ६; अधीय ऋ ७, ५६,
 १५; अध्येति ऋ ३, ५४, ९;
 अधीमसि अ १, ८०, १५;
 अधि...हमसि अ ८, ९१, ३;
 पै ४, २६, ४१; अध्येतु अ १०,
 १००, ४; अधीहि अ १, ७१,
 १०; अधि...इहि अ १०, ३३,
 ७; शौ ५, ३०, ६; पै ९, १३,
 ६; १५, १७, ८; अधीतम् शौ
 ६, ११८, ३; पै १६, ५०, ५;
 अधि...इत् अ ८, ८३, ७;
 मा ३३, ४७; का ३२, ४, ४;
 अध्येत मै ३, ६, ५; ४,
 २, १२; अधीयात् मै ३,

३, ६.
 अधीत- -तम् लि ३, १५, २७;
 ७, १, १; ४, १. [०त-दुर०]
 अधीति- -तिम् पै २, १०, ५; -तीः
 शौ २, ९, ३; -ती ऋ २,
 ४, ८.
 अध्ययनम्- -नम् लि ७, १, १;
 ४, १.
 अधि-(धि/ई), अधी(धि-ई)यति
 अ १०, ३२, ३; अध्यैयन्त
 मै १, १०, १४; काठ
 ३६, ८.
 अधी(धि/ई)र, अधीरयन्त लि ४,
 १०३, ३; अध्यैरयन्त मा ३२,
 १०; का ३५, ३, ७.
 अधीर, रा- -रः शौ ५, ३१, १०;
 -रा अ १, १७९, ४; -राः शौ
 ११, ११, २२.
 अधी-लोध- अधि/रुह द्र.
 अधी-वास- अधि/वस् द्र.
 अधि-धृत, ता- -तः काठ १०, २;
 ११, १३; ६; -ता तै ५, ३, २,
 १; ४, २, १; मै २, ५, १;
 -ताः तै ७, २, ४, ३; मै ३,
 २, १.
 अधि-धृष्ट, ष्टा- -ष्टः अ १०, १०८,
 ६; -ष्टम् ऋ ६, ६७, २; ८,
 ६१, ३; ७०, ३; कौ १, २४३;
 २, ५०५; जै १, २६, १;
 ३, ३९, ४; शौ २०, ९२, १८;

- a) गत्युत्तर-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।
 b) कर्तरि विच् प्रत्ययः (पा ३, २, ७४)। तु. वि-ष्टा-।
) गस. कृजन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १६३; २,
 १३९)।
 d) अधिकरणे ल्युट्। गत्युत्तर-कृत्-स्वरः प्रकृत्या
 (पा ६, १, १९३; २, १३९)।
 e) गस. क्स्वप्। स्वरः नापृटि. द्र.।
 f) सुपर्ण-इत्यस्य वि. सद् बस. द्र. (पावा २, २, २४)।
 नापृ. मन्त्रस्य प्रथमे पादेऽत्रत्यो विषयो कियन्तिदुक्तपूर्वः
 द्र.। 'अधि' इति पृथक्-पदमिव प्रदर्शयन् प्रथमपादान्त-

- भाविनः 'आसाम्' इति पदस्य (तु. मूको.) अन्यं मकारं
 द्वितीयपादादौ श्रूयमाणस्य 'अनः' इत्यस्याऽऽद्यवर्णतया
 पठित्वा 'मनः' इत्येतत् पदमाविर्भावयन् सुपा.
 नाऽदरणीयः।
 ४) शोध-सापेक्षे सुपा. अधि>धि>ध्व इत्येष
 विकार-क्रमः संभाव्येत (तु. मुष्टि->-ही रु. सस्थ.टि.)।
 h) कर्मणि क्तेऽनन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४९)।
 i) क्तिन्ते उप. गतिस्वरः प्रकृत्या (पा ६, २,
 ५०)।
 j) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्ग.।

-ष्टाः ऋ ६, [५०, ४; १५];
६६, १०; ७, ३, ८; ८, ६६,
१०; १०, १००, १२; १०१,
८, मै ४, १४, ११; काठ ३८,
१३; शौ १९, ५८, ४; पै
१, ११०, ४६; -ऋष्टाय शौ
२०, ४९, २; -ष्टासः ऋ ५,
८७, २.

अ-धृष्णत्^a - ण्तः पै २, ४०, ३.

अ-धेनु^b - नवे शौ ६, ५९, १; -नुम्
ऋ १, ११७, २०; -न्वा ऋ
१०, ७१, ५.

अध्य(धि-अ)क्त, क्ता^c - क्षः ऋ १०,
१२९, ७; मै २, २, ५१; ४, १,
१३; ६, १११^d; १२, १; काठ
३०, १०१; क ४६, ८१; शौ
९, २, ७; १०, १, ६; पै ५,
२६, ७; १५, १७, १-१०; ८,
१-७; ९, १-३; १६, ३५,
६; ७६, ६; -क्षम् ऋ ८, ४३,
२४; १०, ८८, १३; तै १, ६,
१, १; मै ३, ७, ६१; काठ २४,

३१; क ३७, ४१; -क्षा पै १५,
८, ८; -क्षान् खि ५, ७, ४,
१३; -क्षाम्याम् तै ३, २, १०,
१३; -क्षाय मा ४, १९; का
४, ६, ४; तै १, २, ४, २; ६,
१, ७, ६३; मै १, २, ४; ३, ७,
६; काठ २, ५; २४, ३; क १,
१७, २७, ४; -क्षेण ऋ १०,
१२८, १; तै ४, ७, १४, १;
मै १, ४, १; काठ ४, १४;
२७, ४१; ४०, १०; क ४२,
४१; शौ ५, ३, १; पै ६४,
३०, १-९; ५, ४, १; -क्षेभ्यः
शौ १, ३१, १; पै १, २२, १;
१६, ९५, ६. [०८- सु > स्वं]
आध्यक्ष्य^e - क्ष्याय मा ३०,
११; का ३४, २, ३.

अध्ययन- / १ अधी द.

अध्यर्ध- -र्धः शौ २०, १३१, २२;
-र्धम् खि ५, १५, १५.

अध्यर्धे(र्धेऽइ)ड^f - डम् काठ
३४, ६.

अध्य(धि-अ)व/सो > सायि, १ अ-
ध्यवस्यति^g तै ५, २, १, ७;
काठ १९, १२; २०, १३;
२३, ६; क ३१, २; ३२;
३६, ३.

१ अध्यवसाययति, अध्यवसा-
ययति तै ५, २, ३, १.

अध्यवसान- सु > स्वं^h

अध्यवसायं तै ६, १, ५, १.

अध्यवस्यत्ⁱ - स्यन् मै २, १, ११.

१ अध्य(धि-अ)स्थ^j - स्थात् तै २,
१, २, २; मै २, ५, २^m.

१ अध्यⁿ पै १, ६, १.

अध्या(धि-आ)/रुह्, अधि...आ
...अरुहत् ऋ ९, ७५, १; कौ
१, ५५४; २, ५०; जै १, ५७,
१; ३, ५, ९; अध्यारुहन् पै
११, २, ७.

अध्या(रो >)लोह^o

अध्यालोह-कुर्ण- -र्णः मा २४,
४; का २६, १, ७.

अध्या(धि/आ)स्, अध्यास्ते काठ

a) तस. । उप. / धृष् + इना + शतृ प्र. द. ।

b) तस. नञ-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

c) बस. पूषप्रस्व. (पावा २, २, ४; पा ६, २, १) ।
उप. २ अक्ष- (वैतु. पाप्र. अक्षि- + अन् उसं. [पा ५, ४,
११३]) ।

d) मुपा. अन्तोदात्त उपपत्तौ विमृश्यः ।

e) ब्राह्मणादित्वाद् व्यञ् प्र. उसं. (पा ५, १, १२४) ।
आदित्रिद्विधाऽऽद्युदात्तश्च द्र. (पा ६, १, १९७) ।

f) एवं किञ्च WR. शुशोधयिषतः । 'अत्यर्धचुः' इत्येवं
पारङ्मु. पठति । वस्तुतत्त्वमन्वेष्यम् । पारङ्मु. पा. पदद्वय-
मिति तु सुवेचम् ।

g) नापू. रु. शास्त्रान्तरीयः पाभे. अयं द्र. ।

h) बस. । उप. इडा- यद्र. । तु. द्वीड- परिस्तुब्धेड-
होड्ड- , प्रमु. ।

i) 'ओतः इयनि' (पा ७, ३, ७१) इत्यु ओकारलोपः ।

j) व्यबन्त-कृत्स्वरः प्रकृत्या (पा ६, १, १६३; २, १३९) ।

k) गस. उप. शतुर्निघात उदात्तनिघृतिस्वरेण
विकरणस्वरः (पा ६, १, १८६; १, १६१) ।

१) विभक्त्यर्थे अस. (पा २, १, ६) । पाप्र. उप. अस्थि-
> अस्थन्- (पा ७, १, ७६) । वस्तुतस्तु पृथक् प्राति.
यद्र. । 'नपुंसकादम्यतरस्याम्' (पा ५, ४, १०९) इति
टच् समासान्तः । चित्-स्वरः (पा ६, १, १६३) ।

३) 'अध्यस्ताद्' इति तकारोपोत्तमः मुपा. प्रामादिकः
स्यात् ।

५) 'अद्या' इत्यस्य मूलतः सतः प्रादेशिको विकारः द्र. ।
(तु. शौ १, १, १; मै ४, १२, १) । यत्तु मुपा. अधि आ
इति पदद्वयं स्यादिति संदेह उदपादि, तन्न तथेत्यु-
पेक्ष्यम् ।

७) अधी-रो(>लो)ह(<ध)-इत्यत्र अधीलोध-कुर्ण-
इत्यत्र च टि. व्युत्पत्त्याद्यर्थं द्र. । इहाऽऽङ् इत्यस्या-
धिक्यमात्रतो भेदेऽप्यभेदादित्यर्थात् । एस्थि. अङ्-या^o
इति यद् दकारद्वितीयवर्णत्वं पराभिमतं (तु. PW.)
तदयुक्तम् । अर्थत आद्यंशस्य 'अङ्' इत्यभिनिर्वर्त्यत्वा-
ऽनुमाने दकारवत्ता संगच्छेतेति चेत् । न । परहृष्टार्थ-
संबन्धस्याऽसंभाव्यमानत्वात् । भूयानप्येतद्विस्तरस्तु
वैश. द्र. ।

२३, ३; अध्यासते ऋ१, २५, ९^६.
 अध्या(धि/आ)ह्, अध्याह तै २, ५,
 ११, ९; अध्याह तै २, ५, ११,
 ९; शौ १, १६, २.
 अध्या(धि-उ)प/धा, अध्यापदधाति
 मै ३, ३, १.
 अध्या(धि-उ)प/स्था^७, अध्यापति-
 हासि पै ५, ३७, १.
 अध्या(धि-ऊ)घी^८—भीम् मै ३, १०, ४.
 अध्या(धि/१ऊ)ह्, अध्याहते मै ४, ४,

४; अध्याहति तै ३, ५, ७, ३^९;
 काठ २८, २; क ४४, २; अध्या-
 हासि काठ २७, ५; क ४२, ५;
 अध्याहते कठ २७, ५; क ४२, ५.
 अध्या-
 अध्या(१)धि(१)गु^{१०}—गवे ऋ १,
 ६१, १; शौ २०, ३५, १;—गुः ऋ
 ६, ४५, २०; ८, ७०, १; ९३, ११;
 मै ४, १३, ४६; कौ १, २७३; २,
 २८३; जै १, २९, १; ३, २३, १५;

शौ २०, ९२, १६; १०५, ४;—गुम्
 ऋ १, ११२, २०; ८, १२, २; २२,
 १०; ६०, १७; शौ २०, ६३,
 ८;—गू ऋ ५, ७३, २; ८, २२,
 ११;—०गो मै ४, १३, ४६;
 —०गो ऋ ३, २१, ४; ५, १०,
 १; ९, ९८, ५; मै ४, १३, ५;
 काठ १६, २१^३; कौ १, ८१; २,
 ५८७; जै १, ९, १; ३, ४८, ६.
 अध्या-गो^{११}—गावः^{१२} ऋ १, ६४,

a) 'वातम्' इत्यस्य कर्मपदस्याऽऽक्षेपः पूर्वार्धात्
 सुकरः द्र. ।

b) 'धिपति' इत्येवं मूको. वर्षाविन्यासाद्
 अधि-प्र/स्था इति संभावयितुमुचिततरं द्र. ।

c) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। पाप्र. उप. स्त्रियां
 ङीप् ङङस्—>ङङन्—>ङङन्-द्र. (पा ४, १, २६; ५,
 ४, १३१; ६, ४, १३४)। वस्तुतस्तु पृथक् प्राति. यद्र. ।

d) नाउ. एतत् पूष. भवति केषांचिन्मतेन (तु. त. टि.)।
 शौ ५, २०, १० इत्यत्र च 'अद्रिः' इत्येवं मूलतः सतः
 स्थाने क्वचिच्छोधाऽभिप्रायेण पठ्यते (तु. पाण्डु. यटि.)।
 वस्तुतस्तु नेह शोधापेक्षिणी श्रुतिः। सोमाभिषव उपमा-
 मुखेन प्रकृते प्रावसामानाधिकरण्येनाऽद्रीत्यस्य प्रासङ्गिक-
 त्वात्। ननु सोमप्रकरणे प्रावपर्यायतयाऽद्रिस्तत्र तत्र
 मन्त्रवर्णेषु प्रसिद्धो भवति न समानाधिकरणतयेति।
 मैवं वाचि। सामान्येन प्रावपर्यायत्वप्रसिद्धावप्यद्रेस्तत्-
 समानाधिकरणत्वेनापि श्रुतिवर्णोपलम्भात् (तु. ऋ १०,
 ७६, २ [यत्र प्राव-शब्दो बहुवच् श्राव्यमाणाः सन्नेक-
 वत् परामृष्टो भवत्य् अद्रि-शब्देन]; ७८, ६)। एस्थि.
 प्रकरणसंगतत्वाद् मूको. च पपा. च प्रमाणितत्वाच्च
 अद्रि- इत्येवेहाऽऽद्रियेत न तु तच्छोधतयोपस्थापितमश्रुत-
 पूर्वं यनि. प्राति. इति तत्त्वम्। प्राव-शब्देन विवक्षितार्थ-
 वचने सिद्धे तत्पर्यायभूतस्य शब्दान्तरस्य श्रवणं मा
 भूदिति पुनरप्याग्रहश्चेत् तर्हि शब्दान्तरस्य वैयुक्तिक-
 मादरणाख्यं गुणविशेषमादाय तन्मुखेन प्राव-शब्दस्य
 विशेषणमभीष्टं स्यादिति सुवचम्। यथाकथमपि शोध-
 प्रस्तावस्यौचित्येऽभ्युपगम्यमानेऽपीह 'अद्रिर् गव्यन्'
 इति पदद्वयापेक्षया (अधिगव्य>अधि-गव्यन्->)
 गव्यन् इत्येकं पदं साधीयः स्यात्। कल्पनामात्रसारत्वं
 चास्यापि समानमिति विमृशामतिरोहितम्।

e) अधि-गु- इत्येवं पपा. भवति। तत्र अनु-अ- इत्या-

कारकं समस्तं पूष. द्र. इति सा.। इदंपर एव च तदनु-
 सारिणामर्वाचां प्रायोवादः (तु. PW. GW. MW.
 WW.)। एतन्मतानुसारं तावद् यथाऽवयवम् अअ इत्यस्य
 च (अ+किः प्र.) धि- इत्यस्य च पूष. समावेशो
 भवति। द्वितीये चेदावयवे कर्मणि प्र. (धियते धृतो
 भवतीत्यर्थः, तु. यस्थ. सा.)। अथ गु- इत्य् उप.
 <अ/गा द्र. (तुटि. अग्ने-गु-)। एवं च ('अद्रि' यथा
 स्यात्तथा गाति' इति कृत्वा) *अधि-गु- (दुर्गत- इत्यर्थे) तस.
 स्यात् तद्रर्भञात् प्राति. नञ-पूर्वं नञ-स्वरश्च द्र.।
 अथ पक्षान्तरं भवति, यथाऽत्र तस. नञ उत्तरं अद्रि-गु- इति
 उप. भवतीति (तु. NW. त. संकेतितो भाषाऽन्तरीय-
 सजन्मशब्दरूपसंवादश्च)। अस्मिन् पक्षेऽत्रत्यमपि
 साक्ष्यप्रति भवति। तद् यथा। यो नाम अ/धृज् इति
 भौवादिकः पठ्यते गत्यर्थकः (पाथा २१९), तस्यैव
 अ/धृज् इत्याकारतया स्वरूपपरिणामः (तु. MW.)
 कुत्सितगतिपरत्वेन चार्थपरिणामः द्र.। ततः धृक् प्र.
 दुर्गत- इत्येतद्-वचनं *अधि-गु- इति प्राति. निष्पद्येत (तु. भृगु-
 वङ्गु- प्रभृ.)। कामस्यैव प्राति. (*अधि-गु->*अधि-गु->)
 धिक्-गु इति अव्य. प्राकृतिकपरिणामतया द्र.। अद्यापि
 खलु पंजा. 'अधि-जीवन' इत्याकारके प्रयोगे 'अधि-कार' इत्यत्र
 शब्दे चोक्तपूर्वा परिणामप्रक्रिया निगम्यमाना लक्ष्येत।
 अपरं च। पंजा. अघि- इति खद्वा- इत्यस्य वि. भवति। तच्च
 वान-दाम-शैथिल्यवचनम्। एवं तु. नाउ. उप. *अधि-गु- इति
 च पंजा. अ/धृक्, हि. अ/धृक्, अ/धृक् प्रभृ. कम्पनार्थीयाः।

f) अधि-गु- गो- इत्येवं मूलतः सतः स्थानेऽन्त्ययोर्द्वयोः
 पदाऽवयवयोर् च्चनिसाग्यप्रयोजिते प्रथमस्य प्राकृतिके
 लोपे सति यनि. प्राति. आविर्भाव इत्यभिसन्धिर्भवति। एस्थि.
 च बस. पूषप्रस्व. च द्र.। उप. उपसर्जनस्यापि सतो हस्वा-
 ऽभावश्च ङसं. (पा १, २, ४८)। भूयानपि विशेषः नाउटि. द्र.।

g) सा. अर्वाचश्च नापू. एव प्राति. एतद् रु. इत्या-

३ ^a ; ८, २२, ११ ^b . अ-(-?)भि(-?)ज(ज?) ^c - -भिजः ऋ ५, ७, १०. अ-भुक् अ-भुह- द्र. ॥अ-भुव- -वः काठ २८, १; -वम् काठ २८, १; क ४४, १; -वाः काठ १२, २; -वाणाम् काठ २८, १. ॥अभुव-तम् -तम् काठ २८, १. ॥अभुव-स्व- -स्वम् क ४४, १.	अध्वन्- अध्वर- ^d , अध्वरीयु } √अध् द्र. ॥अ-ध्वर्तव्य ^d - -व्याः तै ३, २, २, ३. अ-ध्वर्यु ^e - -र्यः काठ ३५, ७; क ४८, ९. √अध्वर्यु ^e , अध्वर्यु ^e √अध् द्र. अ-ध्वस्मन् ^f - -स्मभिः ऋ २, ३४, ५; ३५, १४; ९, ९१, ३; -स्मानः ऋ १, १३९, ४. ॥अ-ध्वृत ^g - -तः मै ३, ६, १०.	√१अन्, अनति ^h शौ ४, ४, ३; पै ४, ५, ४. आनीत् ऋ १०, १२९, २; आनीत् ऋ १०, ३२, ८. [अनु- प्र°, अप°, अभि-वि°, उद्°, प्र° वि°, वि-अव°, सम्°] १अन् ⁱ - १अनिल ^j - -लम् मा ४०, १५; का ४०, १, १७. १अन्य,न्या ^k - -न्याम् क ८
--	---	---

ऽऽतिष्ठन्ते। अतस्तदीयाऽत्रत्या व्याख्या नापू. निर्विशेषा द्र। कुतोऽस्मिन्नेव रू. सुपो णिद्वद्भावेनेव प्रयोजिता वृद्धिराक-
स्मिकीवाऽऽजायत इति प्रश्नस्तु प्रायेण व्यगणि। यत्रापि
क्वचिदयमालोचि, तत्र 'गु-' इत्यन्तं प्राति. अविघात्यैव
मिथ्यालक्षणदीर्घभावतया (=°गवः > °गावः इति) वा-
ऽविस्पष्टनिमित्तकगोवद्भावतया वा समाधायि (तु. ORN.
ऋ ८, २२, ११; NW. च)। यथा त्वस्य रू. उभयोः
स्थलयोः परस्परविविक्तं नापू. च विशिष्टं व्याख्यानं साव-
सरं भवतीति नाउ. टि. संकेतितं द्र।

a) प्रकृते पर्वतौपम्येन मरुतां वोदृत्वं स्तूयते। जल-
भारवाहका मरुतः किमाकारा भवन्तीत्यपेक्षायां तदुप-
मानभूताः पर्वता अधृतगमनत्वेन वा (तु. सा. प्रभृ.)
प्राशस्त्यादिगुणवत्तया वा (तु. NW.) विशेषयितुं नोचिताः
स्युः। उभयथाऽपि वोदृत्ववैशेष्याऽनाविर्भावप्रतीतिरिति
यावत्। यथाऽऽत्मन उपरि संचारिणोऽध्विगु-गवादि-
पशून् वहन्तः पर्वताः शोभेरस्तथा संचरणशीला वर्ष्या
अपो वहन्तो मरुत इत्येवं विव्रियमाणे तावदुभयेषां पर्व-
तानां च मरुतां चोपमानोपमेयभावस्तदुभयवहनसंकेतेन
सुस्पष्टः स्यात्। एरिथ. अत्र रू. गो- इत्य् उप. तत्संज्ञ-
कप्रसिद्धपशुपरमिति तत्त्वमवधेयम्।

b) नापृटिदि. अत्र प्रकृते स्तुत्ययोरध्विगुतया विशिष्टयोः
स्तोत्राऽध्विगुना भाव्यमुताध्विगु-वाचेत्येवं विचार्यमाण
उत्तरः कल्प एव साधीयान् स्यादिति कृत्वाऽस्य रू. अपि
व्याख्यानार्थं नापू. प्राति. भिन्नस्य प्रस्तावः द्र.। एवं
सत्यप्ययं विशेषो भवति यथा नापू. स्थलाद् विशिष्टतयेह
स्थले गो- इत्य् उप. वाक्-परं भवति न पशुपरमिति
निष्कर्षः।

c) बस. नम् पूष.। उप. √अध्वि+भावे क्तिप्।
अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। एकमात्रं रू. ष१।
एवं तावद् नञ उत्तरं पद-विभागः द्र.। सा. तु 'अ-अधि-

+ज-' इति द्विविभक्तं प्राति. आह। तत्र च समस्ते पूष.
नञ उत्तरं 'अधि-'[<]√धृ (तुटि. अध्विगु-) इति वा
<√धृ इति वेति निजामिप्रायं विकल्प्य तत् उत्तरं
'ज-'[<]√जन् इत्याह। तत्र। (√जन् >) 'ज' इत्येतद्
यत्र कुत्रापि उप. भवति तत्र सर्वत्र पपा. अवगृह्यते। अत्र
चाऽवप्रहादर्शनाभैतदत्र पपा. अभिमतमित्यस्य स्पष्टत्वात्।
यनि. रू. च सा. मतेन प्र१ इत्यत्रापरो विवेकः द्र.। GW.
MW. चाप्येवंवादिनौ सन्तौ बह्वंशेन सा. अनुवादकौ
भवतः। ORN. तदनु NW. च प्राति. जकारान्ततया
प्रतिपद्येते। प्रकृतं रू. च ष१ वा प्र३ वेत्यत्र तद्विवेक
आकरत एव प्रतिपत्तव्यः।

d) सत्व. नाउ. द्र.। उप. च तद्व्यय प्र. इति विशेषः।

e) तस. नञ-स्वरं बाधित्वा 'कृत्योक्त-' (पा ६, २,
१६०) इत्यन्तोदात्तः। उप. √धृ इत्यतो यत्प्रत्ययान्त-
निपातनम् उस्सं. (पा ३, १, १२३)।

f) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप.
√ध्वस्+भावे मनिन् प्र.।

g) तस. नञ-स्वरः (पा ६, २, २) उप. √ध्व+क्तः प्र. द्र.।

h) लुग्विकरणे लेट्य् अङ्गागमो द्र.। तिपः पित्त्वाद्
अटश्चाऽऽगमस्वाभाव्याद् निघाते धातुस्वरो भवति।
यद्-योगीयस् तिङ्-स्वरः (पा ८, १, ३०)।

i) भावे क्तिप्। धातुस्वरस्तदवस्थः।

j) तद्धित इलन् प्र.। निरस्वरः (पा ६, १, १९७) एतत्
प्राति. उद्. सरूपाद् इलच्- प्रत्ययान्तात् प्राक्तरतया श्रूयमा-
यात् कृतः पृथग् द्र. (तु. तिङ्- > तिङ्बिल- प्रत्ययस्वरः।

k) तत्र साधिवति वा तस्मै हितमिति वेत्यर्थे यद् प्र.
(यक. पा ४, ४, ८९; ५, १, ५)। द्वयक्तत्वादायुदात्तः
(पा ६, १, २१३)। कचिद् वि. कचिच्च विशेष्यगर्भं
वि. इत्यस्य यस्थ. विवेकः पराभिमतविमर्शसचिवः वैश.
अनुसंधेयः। यत्तु सा. G. (तु. NW) च एतत् प्राति.

१, १०; २७, ११; कौ १, २९५;
जै १, ३१, ३; -न्ये^१ शौ १२,
१, ४; -न्येभ्यः शौ १२, २,
१६; -न्येषु शौ ११, ४, २३.
†अनुत्^२ - नत् ऋ १, १६४, ३०;
शौ ९, १५, ८; पै १६, ६८, ९.
[नत्- <अप^०, अवि^०, अभ्यव^०,
प्र^०, वि^०]
अनन-, अनितुम् <प्र^०
२अनिल^० - लः खि ४, ५, २७; २९.
†अनुत्^३ - नवः ऋ ५, ३१, ४; ७,
१८, १४; तै १, ६, १२, ६; मै ४,
१२, २; १४, १३; काठ ८, १६;
कौ १, ४४०; जै १, ४६, ४; -नवि
ऋ ८, १०, ५; -नुषु ऋ १,
१०८, ८.

†आनव^० - वः कौ १, ४५८^१;
-वम् ऋ ८, ७४, ४; कौ १, ८९;
जै १, ९, ९; -वस्य ऋ ७, १८,
१३; -वाय^० ऋ ६, ६२, ९;
-वे ऋ ८, ४, १; कौ १, २७९;
२, ५८१; जै १, २९, ५; ३, ७,
७; शौ २०, १२०, १.

१^०अनु- / १अनु द.

√ २^०अनु^१

२^०अनु^१

३^०अनु^१

४अनु < ६अ < नञ्

√ ३^०अनु^१

अनु-, -ना-, -ना इदम्- द.

अनं (न-अं)शु^१ - शु तै ३, २, २, १.

अनक्त- घृत्^०

अनु(न-अं)क्ष^१ - नक् ऋ २, १५, ७.
अन(न-अं)क्ष, क्षा^१ - क्षा ऋ १०,
२७, ११; -क्षासः ऋ ९, ७३,
६; पै ६, ११, ३.

अनक्षक^३ - काय काठ ४५, ३.

अ-नक्षत्र^१ - त्राः काठ ३७, १२.

१^०अनु(न-अं)क्षसङ्ग^३ - ऋः काठ
२६, ३; क ४१, १; -ङ्गम्^० तै
६, ३, ३, ३; मै ३, ९, २.

अन(न-अं)क्षि^१ -

अनक्षिक^३ - काय तै ७, ५, १२, १.

अन(न-अं)क्षित, ता^३ - ताः मै ४, २, ९^३.

अ-नम, मा^३ - १^०मः मै ३, १, ५; ९, ३;

-माः ऋ ३, १, ६; शौ १२, ३, ५१;

-१^०मे काठ २५, ९; क ४०, २.

१^०अ-नमंभावुक^१ - कः काठ २५,

२अन्य- इत्यतोऽभिज्ञत्वे सति तदर्थविशिष्टवैशिष्ट्यवृत्ति-
तया व्याचिख्यासतस् तदरुचिरमिव भवति । स्वरपूर्व-
संक्रमाऽनुपपत्तेरिति यावत् । अथ यत् PW प्रभृ. (तु.
NW) ६अ+नि+(√या>) या- (=अ-मिया-) इत्येवं
तस. सतो माध्यमिकाऽज्जलोपमिवाऽऽस्थाय तदाश्रयमर्थं
विष्टुण्युस् तत्र लक्षणतोऽदोषो भवति । आर्था तु दृष्ट्या
तावत् कुत्र कः कल्पः कथमुपकल्पतामित्यत्रापि पुनः वैश.
एव शरणम् ।

२) मूको. 'अञ्जे' इत्यपि पठ्यते (यद्र.) । एतदेव च
प्रासङ्गिकमिव स्यादिति कृत्वेह यनि. प्राश्रिकं चिह्नं
प्रसं द. ।

३) 'तास्यनुदात्तेत्' (पा ६, १, १८६) इत्य-
स्याऽलब्धावसरत्वाच् शतृ-स्वरः ।

४) इलृष् प्र. (पाउ १, ५३) । चित्स्वरः (पा ६, १,
१६३) । तु. वृदिल-, सलिल- प्रभृ. ।

५) डः प्रत्ययः (तु. पाउ १, ७) । तस्य च निच्चादा-
द्युदात्तः (पा ६, १, १९७) । व्युत्पत्तितः प्राणिसामान्य-
परं सत् प्रवृत्तितो मनुष्यकुलविशेषपरं प्राति. एतद् द. ।

६) प्राग्दीव्यतो येऽर्थास्तेष्व् अञ् (पा ४, १, ८६) । अित्-
स्वरः (पा ६, १, १९७) ।

७) 'सहस्रमानवः' इतीव स्वरद्वयोपेतां पदद्वयीं सतीं
यत् सा 'सहस्रसंख्याका मनुष्या यस्य' इति बस. इति कृत्वा
व्याचष्टे ततस्तस्य पाठ इतो विभिन्नस्वरः प्रतीयेत ।

८) सामान्यविशेषातिरिक्त्वादिहास्य रु. अर्धप्रभृत्तैर्

मूलभूतस्य प्राति. १अनु- इत्यस्य मौलिक्याः प्रवृत्तेः
सामान्यपरत्वमनुमीयेतेति दिक् ।

१) मूलतः स्थगनात्मकप्रतिबन्धसामान्ये प्रवृत्तस्य
सतोऽस्यैव धातोः शब्दविशेषत्वेन परिणामे मूर्धन्या-
न्तत्वं द. (तु. पाधा. √अण् [शब्दे= शब्दप्रतिबन्धे ?]
पंजा. √अङ्, आङ्- प्रभृ.) । अनुस्-, अन्त-, अन्ति,
प्रभृ. तद्वाश्चेतत्-प्रकृतिकत्वेनोपदर्श्यमानाः यद्र. ।

२) भावे क्तिबन्तं प्राति. भवति । २अनु इत्यत्रास्यो-
पयोगः यद्र. ।

३) अभ्यन्तरार्थीयः नि. । ३अन्तम-, अन्तर-, अन्तर्द-,
१अनीक- प्रभृ. चैतत्-प्रकृतिकत्वेनोपदर्श्यमानाः यद्र. ।

४) कान्त्यर्थीयो धा. । १अनीक-, आनु- (लोके आनन-
इत्यपि) प्रभृ. शब्दाश्चैतन्निष्पन्नाः यद्र. ।

५) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

६) समासान्तः कप् प्र. । तै. पाभे. उप. इकारान्तं यद्र. ।

७) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

८) प्रयोगतः किवि. भवति ।

९) समासान्ते कपि ह्रस्वान्तेऽन्यात् पूर्वे स्वरे प्राप्ते
कपि पूर्वे स्वरः उसं. (पा ५, ४, १५४; ६, २,
१७३; १७४) । उप. इकारान्तत्वे द्विप्. काठ. पाभे.
विशेषः द. ।

१०) सत्त्व. नापू. द. । उप. नमोपपदाद् √१भू
सुकञ् प्रत्ययो मुमागमश्च (पा ३, २, ५७; ६, ३,
६७) ।

५; ३१, १०; क ३९, २; ४७, १०.	॥अन(न-अ)ङ्गार- -रम् काठ २४, ६; क ३७, ७.	१०, ४ ^१ .
॥अन(न-अ)ग्नि ^० - -ग्निः काठ ८, १२; क ७, ७; -ग्नौ तै ५, १, ३, १; ४; ६, १, ८, ३; २, ९, २; काठ १२, १; १९, ३; २४, ४ ^२ ; २५, ८; क ३०, १; ३७, ५ ^३ ; ४०, १.	अन(न-अ)ङ्गुलि ^० - -रेः शौ ८, ६, २२.	॥अन(न-अ)तिपञ्च ^० - -ञम् काठ ६, ८ ^२ ; क ४, ७ ^३ .
†अन(न-अ)ग्नि(त्र→)त्रा ^b - -त्राः ऋ १, १८९, ३; मै ४, १४, ३.	अन(न-अ)ङ्गुलि- -लेः पै १६, ८१, ४.	॥अन(न-अ)तिपाद ^१ - -दाय काठ ३३, ६ ^३ .
†अन(न-अ)ग्निदग्ध ^c - -ग्धाः ऋ १०, १५, १४; शौ १८, २, ३५.	अनङ्गु- अनस्- द्र. ॥अ(न-अ)तिक्रम्य ^० मै ३, ८, १.	॥अन(न-अ)तिरेक ^० - -काय काठ ३१, १; क ४७, १ ^४ .
॥अन(न-अ)ग्निदाह ^d - -हम् काठ २३, ९.	॥अन(न-अ)तिदाह ^c - -हाय तै ५, २, ५, ३; १०, ३; ५, २, ४; ५; मै १, ६, ३; ३, २, ४; ६; ८; काठ २०, ३; ९; क ३१, ५; ११; ४०, ४.	॥अन(न-अ)तिरेच ^k - -चाय मै ४, १, २.
†अन(न-अ)ग्निष्वाप्त- -त्ताः ^d मा १९, ६०; का २१, ४, १०.	॥अन(न-अ)तिद्वश् ^f - -श्म तै २, ६, ५, २ ^२ .	॥अन(न-अ)तिवाद् ^c - -दाय मै ३, १, ७ ^१ .
अन(न-अ)ङ्ग ^e - -ङ्गाय तै ७, ५, १२, २.	अन(न-अ)तिद्रुत ^g - -ता ऋ ८, १०, ३.	॥अन(न-अ)तिवादन ^m - -नाः काठ ३१, १२
अनङ्ग-क ^० - -काय काठ ४५, ३.	॥अन(न-अ)तिद्रव ^c - -वाय काठ २७, ७.	॥अन(न-अ)तिवादिन् ⁿ - -दिनः मै ४, १, १३.
	॥अन(न-अ)तिनेद ^h - -दाय मै ३, १६; पै १६, ७७, १.	॥अन(न-अ)तिवादुक ^० - -कः तै ६, ४, ५, २.

a) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

b) तस. नञ्-स्वरः (पा. ६, २, २)। उप. बस. वा उस.
वा। तत्रापि पूर्वे कल्पे उप. √आ + कर्तरि कः प्र.।
उत्तरे च कल्पे सोपपदात् √आ + कः प्र.। (तु. अ-
देवत्र-टि.)।

c) सस्व. नापूटि. द्र.। उप. यद्र.।

d) 'अनग्निदग्धाः' इति बाहुचः (१०, १५, १४)
पाभे.। शेषं नापू. द्र.।

e) समासान्तः कप् प्रत्ययः (पा ५, ४, १५४)।

f) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. प्रास.। तत्राप्यु
उप. √इश् + भावे नञ् उस्. (पा ३, ३, ९०)।

g) सस्व. नापूटि. द्र.। उप. कृते १अद्-भुत- इत्यत्र
टि. द्र.।

h) सस्व. एपूटिदि. द्र.। उप. अति. √निद् + भावे
घञ्।

i) तस. उप. अति. √पद् + घञ्।

j) क्विद् मूको. 'चाय' इत्यपि पा. भवति (तु. नाउ.)

k) उप. कृदशे कृत्वाभाव एव नापू. विशेषः सस्व.
द्विपूटि. द्र.।

l) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.। ययु

मुपा. ०न^० इति स्वरो निरदेशि तदप्रमाणं स्यात्।

m) सस्व. नापूटि. द्र. (तु. नाउउ. समानप्रकरणके
शाखान्तरीये प्राति.) उप. अति. √वद् + ताच्छीलिकः
कर्तरि ण्युच् उस्. (पा ३, २, १४८ उउ.)।

n) सस्व. एपूटिदि. द्र.। उप. अति. √वद् + णिनिः प्र.।

o) कथमिह तस. नञ्-स्वरो भवति (पा ६, २, २)
यावता नञ् उत्तरवर्तिन्यु उक्ञ्-प्रत्ययान्ते कृत्
अन्तोदात्तः शिष्टो भवति (पा ६, २, १६०) इति।
उच्यते। उक्तोऽन्तोदात्त उक्ञ्कृदर्थप्रवृत्तिनिमित्ततच्छीलादि-
प्रतिषेधविषयत्वेनैव शिष्टः। तेन यत्र नञ् सिद्धसमप्र-
कृदन्तार्थाद् भिन्नार्थोपस्थापनार्थो भवति तत्रोक्तस्यान्तो-
दात्तस्थानवसरत्वं सामान्यस्य नञ्-स्वरस्य च सावसरत्वं
द्र.। एवम् अत्रास्य नञादेः प्राति. अतिवादुकत्वेतर-
गुणवति वृत्तिर्भवतीति तत्त्वमनुसंधेयम्।

p) नाउ. व्यु. औपयिकं द्र.। तस. नञ्-स्वरः (पा ६,
२, २)। उप. अति. √व्यध् + भावे घञि थाथादि-स्वरः
(पा ६, २, १४४)।

q) तद्धितः यत् प्र. (पा ५, १, ६६) तित्स्वरः
(६, १, १८५)। ननु किमिति नञ्-सहितात् प्राति. प्र.
उच्यते न नञ्-योगः पश्चादिव्यत इति। लक्ष्यस्वर-

अन(न-अ)तिसृष्ट^०- -ः शौ १५,
१२, ८; ११.

अन(न-अ)त्युद्य^०- -यम् शौ १०,
७, २८.

अन(न-अ)दत्^०- -दन्तः शौ ६,
५०, २.

अनदती^१- -तीः ऋ ३, १, ६.

अन(न-अ)धिस्क(न→)आ^०-
-आ मै २, ५, २.

अन(न-अ)ध्वयु^०- -युम् मै ३,
१०, ५.

अन(न-अ)नुकृत्य, त्या^१- -त्यम् ऋ
१०, ६८, १०; शौ २०, १६,
१०; -स्था ऋ १०, ११२, ५.

अन(न-अ)नुकशाति^०- -त्यै मै ४,
७, ५^३; काठ ३७, १६.

अन(न-अ)नुगति^०- -त्यै काठ ८,
४; क ६, ९.

अन(न-अ)नुध्यायिन्^०- -यिनम् मै
१, ८, ५^३; काठ ६, ८; क ४, ३;
७; -यी मै १, ६, ४; ११.

अन(न-अ)नु>नूयाज^०- -जम् तै
६, १, ५, ३; मै ३, ७, २; काठ २३,
९; २४, ८; क ३६, ६; ३८, १.

अन(न-अ)नुशस्त^०- -स्तम् मै १,
९, ७; काठ ३४, २.

अन(न-अ)नुसर्ग^०- -र्ग्य तै ७,
५, ७, ४; काठ ३३, ७^३.

अन(न-अ)न्त^०- -न्त खि ७, ३, १;
-न्तः ऋ १, ११३, ३; ६, ६१,
८; कौ २, ११०१; -न्तम् ऋ
१, ११५, ५; १०, ७५, ३; मा
३३, ३८; का ३२, ३, ९; मै १,
८, ७^३; ४, १४, ४; शौ ८,
४, १७^३; १०, ८, १२^३;

२०, १२३, २; पै २, ८१, ३^३;
१३, ४, ६^३; १६, १०, ७;
१०१, ८^३;

-न्तान् ऋ ७, १०४,
१७; -न्ताय मा ३०, १९; का
३४, ४, १; -न्तासः ऋ ५,
४७, २; -न्ते ऋ १, १३०, ३;
४, १, ७; -न्तैः ऋ १, १२१, ९.

अनन्त-नामन्-मानि खि ७, ३, ३.
अनन्त-शुष्म^१- -ष्माः ऋ १, ६४,
१०.

अन(न-अ)न्तर^०- -रः, -रम् खि ३,
१५, १२; -राः पै १, ६५, १.

अन(न-अ)न्तरय^०- -याय काठ ८,
१३; क ८, १.

अन(न-अ)न्तरित^०- -तः मै ४, ४,
१०.

अन(न-अ)न्तरित^०- -त्यै तै ५, २,
५, ६.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -तः मै १, ८,
१; ३, ६, ६^३; काठ २३, ३^३;
३७, ६; क ३५, १^३.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

१३; क ८, १.

अन(न-अ)न्तराय^०- -यम्^१ तै ६,
१, ८, ४; २, १०, २; -याय
तै ५, ४, १२, ३.

अन(न-अ)न्तरित^०- -तः मै ४, ४,
१०.

अन(न-अ)न्तरित^०- -त्यै तै ५, २,
५, ६.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -तः मै १, ८,
१; ३, ६, ६^३; काठ २३, ३^३;
३७, ६; क ३५, १^३.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

अन(न-अ)न्तर्हित^०- -त्यै मै १,
४, १३; ३, २, ५.

सिद्धयर्थमिति । तथाहि । नञ्-योगात् पूर्वमुत्पद्यमाने
तद्धिते तदर्थत्वे वा प्र. अगुणप्रतिषेधीयत्वे वा नञः
समानं नञ्-स्वरेण भाव्यमथाऽतदर्थत्वे च प्र. गुणप्रति-
षेधीयत्वे च नञोऽन्तोदात्तेन भाव्यम् (पा ६, २, १५६) ।
उभयथाऽपि चैवं तित्स्वरितत्वस्य लक्ष्ये विद्यमानस्याऽ-
दर्शनं स्यात् । यनि. प्रकारेण व्याख्यायमाने तु निरवद्या-
ऽभीष्टसिद्धिरित्यनुमन्यताम् ।

a) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. अति/सृज्
+कः प्र. ।

b) तस. नञ् उत्तरे गस. /वद् इत्यस्मात् क्यबन्तं
प्राति. भवति । तेन 'कृत्य-' (पा ६, २, १६०) इत्युक्तः
स्वरः ।

c) सस्व. एपृटि. द्र. । उप. यद्र. ।

d) स्त्रियां ङीपः (पा ४, १, ६) पित्वाङ्गिधाते स्वरे-
ऽभेदः ।

e) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

f) तस. नञ्स्वरापवादः 'कृत्यो-' (पा ६, २, १६०)
इत्युक्तः स्वरः । उप. अनु/कृ + क्यप् प्रत्ययः ।

g) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।
तै. °नू^१ इति दीर्घः (पा ६, ३, १२२) ।

h) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

i) 'अनन्तान्' इति बाह्वचः (७, १०४, १७) पाभे. ।

j) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

k) तस. उप. अन्तर/इ + भावे अच् (पा ३, ३,
५६) यद्र. ।

l) तृ. स्थाने द्वि१ सद् क्वि. भवति ।

m) तस. नञ्-स्वरः । उप. <अन्तर/धा यद्र. ।

n) दुरुहः संस्करणान्तरसापेक्षः सुपा. भवति ।

o) तस. 'विभाषा तृन्' (पा ६, २, १६१) इत्य् अन्तो-
दात्तः । उप. यद्र. ।

p) तस. नञ्-स्वरः । मूको. उप. गकार-स्खलनं संटि.
संकेतितं द्र. । उप. अन्वग-भावे^१ यद्र. ।

६, ८, ४; २, २, २, ३; ६, ६, ३; ६, २, १, ६; ४, २, ६; ९, ५.	८, २; २, १, १, २; -गान् काठ ११, ८; ३७, १६.	६; पै ५, २३, ८ ^म .
॥अन(न-अ)न्वघजय ^० - -याय मै ३, ९, ५; ३, १०, ६ ^१ .	अन(न-अ)पगामि(न→)नी ^६ - -नीम् खि २, ६, २; १५.	अन(न-अ)पत्यवत् ^० - -वन्तः शौ १८, २, ४७.
॥अन(न-अ)न्ववाय ^० - -याय मै १, १०, १३; २०; २, ५, ६; ३, २, ४ ^३ ; ६, १; ४, ५, १; ८, ५; काठ २०, ६; १३; ३१, १०; ३६, ७; १४; क ३१, ८; ४०, १; ४७, १०.	॥अन(न-अ)पच्युत ^० - -तः ऋ ४, ३१, १४; ८, ९३, ९; ९, ४, ८; १०, २६, ८; मै २, १३, ६; काठ ३९, १२; कौ २, ४०४; ५७४; जै ३, ३१, २४; ४६, १२; शौ २०, ४७, ३; १३७, १४; -तम् ऋ ४, १७, ४; ५, ४४, ६; ८, ९२, ८; १०, ९३, १२; कौ २, ९९३; जै ४, २७, २; -ता ऋ ८, २६, ७; ९, १११, ३ ^३ ; कौ २, ९४१ ^३ ; जै ४, १, २.	॥अन(न-अ)पदोष्य ^० - -ध्यम् मै २, १, ४ ^३ .
॥अन(न-अ)न्वारब्ध ^० - -ध्यम् तै ६, ३, ८, २.	अन(न-अ)परोधु(क→)का ^० - -का मै ४, ४, २ ^१ .	॥अन(न-अ)परुध्य ^० - -ध्यः तै २, २, ८, ५; ३, १, २; -ध्यम् तै २, ३, १, ५.
॥अन(न-अ)न्वारभ्य ^० तै ३, १, २, ४ ^३ .	॥अन(न-अ)परोष्य ^० - -ध्यः मै २, २, १; काठ ३८, १२ ^१ .	अन(न-अ)पवाच(न→)ना ^१ - -ना शौ ८, ८, ९.
अन(न-अ)पक्रमिन् ^१ - -मिणः मै २, ३, २; ५.	॥अन(न-अ)पवृज्य ^० - -गान् ऋ १, १४६, ३.	अन(न-अ)परोष्य ^० - -ध्यः मै २, २, १; काठ ३८, १२ ^१ .
॥अन(न-अ)पक्रामत्- -मन्तः, -मन्तौ ^२ काठ ७, ५.	॥अन(न-अ)पज्ययत् ^० - -यन्तः ऋ ६, ७५, ७; मा २९, ४४; तै ४, ६, ६, ३; मै ३, १६, ३; काठ ४६, १; पै १५, १०, ७.	अन(न-अ)पवाच(न→)ना ^१ - -ना शौ ८, ८, ९.
अन(न-अ)पक्रामुक ^० - -काः मै ४, २, ४.	अन(न-अ)पत्य ^० - -त्यम् शौ १२, ४, २५; -त्यानि ऋ ३, ५४, १८.	अन(न-अ)पवृज्य ^० - -गान् ऋ १, १४६, ३.
अन(न-अ)पक्षेयुत(म>)मा ^१ - -मा मै ३, ७, ३.	अनपत्य-ता ^१ - -ताम् शौ ४, १७,	॥अन(न-अ)पक्षेयत् ^० - -यन्तः ऋ ६, ७५, ७; मा २९, ४४; तै ४, ६, ६, ३; मै ३, १६, ३; काठ ४६, १; पै १५, १०, ७.
॥अन(न-अ)पग, गा ^० - -गाः तै १, ५,	अनपत्य-ता ^१ - -ताम् शौ ४, १७,	अन(न-अ)पस्पृश ^० - -स्पृक् शौ १३, १, २७.
		॥अन(न-अ)पस्फुर ^० - -स्फुरः ऋ ८,

a) तस.नञ्-स्वरः (पा ६,२,२)। उप. अन्व(नु-ञ्च)व
 ✓जि+भावे अच् प्रत्ययः।

b) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. यद्र. ।

c) सस्व. एपूटि. द्र. । उप. अन्वा/रभ्+क्तः प्र. द्र. ।

d) तस. नञ्-स्वरः । उप. अप $\sqrt{\text{क्रम}} + \text{इनिः}$ प्र. (तु. पाउ ४, ६) । यद्वा तद्धित इनिः प्र. (पा ५, २, ११५) ।

e) तस. 'कृत्योक-' (पा ६, २, १६०) इत्युक्तः स्वरः ।
(वैतु. अ-श्लोथुक-, अनपरोथुक-, अ-निर्दाथुक-प्रभृ.) ।
उप. अप॒/क्रम्+उक्त॑ प्र. यद्र. ।

f) सख. नापूदि. द्र. । उप. अप/१क्षि+यत्- प्र.
कृते आतिशायनिकस्तमप् प्र. ।

४) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. अप/गम्+
णिनिः प्र.।

^h) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. $\langle \text{अप} \sqrt{\text{द्यु}} \text{ यद्र. ।}$

i) उप. भप/णिछद् + भावे घञ् । सस्व. एपूटि. द्र. ।

१) तस. 'कृत्योक-' (पा ६, २, १६०) इति नम्-स्वरा-
पवादोऽन्तोदात्तः । उप. कृत्यः प्र. शक्यार्थे द्र. तत्साह-

चर्येण धातोर्यादेशस्य निपातनात् (पा ६, १, ८१) ।

^k) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

१) 'अनप-स्युताम्' इति पपा. भवति । तत्राऽवग्रहो भिन्नक्रमः द्र. । न ह्य् अपस्य- इत्येतद् अनपस्य- इत्येतद्वाऽवग्रहन्ति (तु. w.) । भावे तस्य प्र. लिट्स्वरश्च (पा ५, १, ११९; ६, १, १९३) ।

iii) 'अनुपश्यताम्' इति मूको. ।

ⁿ) तस. नञ्-स्वरापवादः 'कृत्योक'- (पा ६, २, १६०)
इत्यन्तोदात्तः द्र. । उप. अप/दुष्+ण्यत् प्र. ।

०) सस्व. नापूटिदि. द्र. । उप. अप/रुध् + क्यप् प्र. ।

^D) 'अ-क्षोधुक-' इत्यत्र टि. सस्व. द्व. । उप. अप
✓ रुध् + उक्ञ् प्र. ।

^a) सस्व. द्विपूटिदि. द्र. । उप. ण्यदन्तं यद्र. ।

१) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. < अप/वच यद्ग. ।

*) सस्व. कृते 'अनपजय्य-' इत्यत्र टि. द्र. । उप. अप
✓ वृज + क्यप् प्र. ।

६९, १०; शौ २०, ९२, ७.
 अन(न-अ)पस्फुरत्- -रन् शौ १०,
 १०, २७; पै १६, १०९, ७;
 -रन्तः पै ५, ६, १; १०; १६,
 १; -रन्तम् शौ १८, ४, ३६;
 पै ५, ४०, ८; -रन्तौ शौ ९,
 १, ७; पै १६, ३२, ६.
 अनपस्फुरन्ती- -न्ती शौ १२,
 १, ४५; पै २, ७३, २; -न्तीः
 शौ १८, ४, ३४; -न्तीम् ऋ
 ४, ४२, १०; मा ७, १०; का
 ७, ४, २.
 अन(न-अ)पस्फु(र→)रा- -राम् ऋ
 ६, ४८, ११.
 अन(न-अ)पायिन्- -यिनः का २,
 ५, ८.
 अन(न-अ)पावृत्- -वृत् ऋ ६,
 ३२, ५; १०, ८९, ३.
 अन(न-अ)पिगृह्य काठ २७, ८१.
 अन(न-अ)पिधाय- -मै ४, ६, ३.
 अन(न-अ)पिनद्ध- -द्धम् ऋ ६,
 ७२, ४.
 अन(न-अ)पिमन्त्र- -न्त्रः काठ १३,
 ११.
 अन(न-अ)पेक्ष- -क्षम् मै १, ५, ७.
 अन(न-अ)पेक्षमाण,ण- -णाः मै
 १, १०, १३; २०; ३, २, ४; ४,
 ८, ५; काठ ३६, ७; १२.

अन(न-अ)पे(त→)ता- -ताः मा
 १८, ६५; का २०, ४, ८; तै ५,
 ७, ७, ३.
 अन(न-अ)पोष- -षः तै २, ४,
 १३, १; काठ ११, ४.
 अनस- -सम् ऋ ९, १६, ३.
 अन(न-अ)प्नस्- -मसः ऋ २,
 २३, ९.
 अन(न-अ)भिक्रम्य- -तै ३, १, २, ३१.
 अन(न-अ)भिगत- -तम् मै २, २,
 ७; ४, ६, ४.
 अन(न-अ)भिधारित- -तम् तै
 २, ६, ३, ५.
 अन(न-अ)भिघृत्- -तम् मै १,
 १०, २०; ३, १०, ५; काठ २३,
 १; २५, ८; ३६, १४; क ३५,
 ७; ४०, १.
 अन(न-अ)भिचरत्- -रन् मै ४,
 ५, ५.
 अन(न-अ)भिजित- -तः मै ३, ८,
 १; काठ ३०, ५; -तम् तै ३,
 ४, ३, ४; ५, ४, ६, ४; मै ३,
 ८, १०; ४, ५, १; काठ ८, ७;
 ९, १५; क ७, ४; -तस्य तै ७,
 ५, ९, २; मै ३, ४, १; काठ
 २१, ११.
 अन(न-अ)भिदाह- -हाय काठ
 २६, १.

अन(न-अ)भिद्रुह- -द्रुहा ऋ २,
 ४१, ५; कौ २, २६१; जै ३,
 २२, ८.
 अन(न-अ)भिद्रोह- -हाय मै ४,
 ३, ४.
 अन(न-अ)भिघृण्वत्- -वन् मै
 १, १०, १४; काठ ३६, ८.
 अन(न-अ)भिध्वंसयत्- -यन्
 काठ २७, ८.
 अन(न-अ)भिप्रपाद- -दाय क
 ४५, ३.
 अन(न-अ)भिमानुक- -कः मै १,
 ४, १३; ३, १०, १; ५.
 अन(न-अ)भिमृत- -तम्, -ते मै
 १, ६, ३.
 अन(न-अ)भिम्लातवर्ण- -र्णः ऋ
 २, ३५, १३; काठ ३५, ३; क
 ४८, ४.
 अन(न-अ)भिविद्ध- -द्धम् तै २,
 ६, ८, ४.
 अन(न-अ)भिश् (स्त→)स्ता-
 -स्ता ऋ ९, ८८, ७; कौ २,
 ८२३; जै ४, ४, ४.
 अन(न-अ)भिज्ञस्ति- -स्ति मा
 ५, ५; का ५, २, २.
 अन(न-अ)भिज्ञस्ति- -स्तिः मै
 १, ४, ३; ८; काठ ५, ४; ३२,
 ४; ३४, १९; क ४८, १.

*) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

b) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. अप/२वृ+
 क्तिप्। प्र. उपसर्गस्य दीर्घः (पा ६, ३, ११६)।

c) सस्व. नापृटि. द्र.। उप. <अप/ईभृ। प्रयोगतः
 क्तिवि. भवति।

d) अन्-अस- इति पदविभागः प्रागर्वाक्-संमतो
 भवति। तत्र तावत् सा. वै च उप. आस- (<अप्)
 इत्यस्य हसितादिरूपान्तरमिति मन्यते। PW. प्रमृ. च
 २अप्-इत्यनेनास्याऽभिसंबन्धं संभावयन्ति। वस्तुतस्त्वे-
 तद् अप् इत्यस्य सगोत्राद् २अप्-इत्यस्य च मूल-
 भूताद् अप् इत्यस्मात् के निष्पन्नं सन् नञ्-पूर्वत्वे
 प्रवाहाऽभाववद्-वाचकं च सद् अपामपेक्षया

‘दुष्टर-’ इत्येतत्-सकृत्तया सोमस्य समुचितं वि.
 भवेदिति विचारयन्तु तत्त्वतः बुधियः।

e) वस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) उप. यद्र.।

f) समासस्वरार्थम् अ-भोद्युक्-इत्यत्र टि. द्र.।

g) क्तिवि. भवति। तेनैतद् रु. न. द्वि१ इति।

यत्तु उ. तदनु म. च MW चैवं वस. इति कृत्वा
 ‘आज्यम्’ इत्यस्य वि. इत्याहुः। तच्च। तथा सति
 अन्तोदात्तं नाम प्राति. (तु. नाउ.) एतत् स्यात् (पा ६,
 २, १७२)। एतदादीनि त्रीणि पदानि प्र१ सत आज्य-
 इत्यस्य कर्मप्रसङ्गाऽऽक्षेप्यस्य सामान्येन वि. भवन्तीति
 चापि भुवाणावेतौ व्याख्यातुवरौ (उ. म. च) साहसतिशयं
 कुर्वाणौ भवतः (यत्तु. अभिज्ञस्तिपा., अनभिज्ञस्तेषु-)

अन(न-अ)भिज्ञस्तेन्य^१- न्यः मै
१, २, ९; -न्यम् मा ५, ५; का
५, २, २; तै १, २, १०, २;
६, २, २, ४^१; मै १, २, ७;
काठ २, ८; क २, २; -न्याय
मै १, ४, १४^१।
१अन(न-अ)भिषुत^२- -तस्य तै ६,
६, ९, २; मै ४, ७, ७; -तान्
काठ २७, १; ३०, ७; क ४२, १।
अन(न-अ)भिहित^३- -ताय तै ७, ४,
२२, १; काठ ४५, १।
अन(न-अ)भीष्टु^४- -शुः ऋ [१,
१५२, ५; ४, ३६, १]; ६,
६६, ७।
१अन(न-अ)भीष्ट^५- -ष्टः मै ३, १०,
४; -ष्टाः मै १, १०, १७; २०;
काठ ३६, ११; १४।
अन(न-अ)भ्यक्त, का^६- -क्तः खि ५,
१३, १; मै १, ८, २^१; शौ २०,
१२८, ६; -१क्ताः तै ७, १, १,
३; मै १, ८, २; काठ ६, २;
२५, १०; २६, ५; क ४, १;
४०, ३; ४१, ३।
१अन(न-अ)भ्यवचारु(क→)का^७-
-का मै ३, ८, ७।
अन(न-अ)भ्यारूढ^८- -ढम् शौ ११,

७, २३; पै १६, १५५, ४।
१अन(न-अ)भ्यारोह^९- -हाय काठ
३६, ७।
१अन(न-अ)भ्युदित^{१०}- -तम् मै ४,
६, ४।
अन(न-अ)भ्रि^{११}- -भ्रयः शौ १९, २,
३; पै ८, ८, ९; १२, ९; ९,
११, ९।
अन(न-अ)भ्रिखा(त→)ता- -ता पै
९, ९, ५।
अनमस्यु^{१२}- -स्युः ऋ १०, ४८, ६।
१अन(न-अ)मित्र^{१३}- -त्रम् मा १८, ६;
का ३, २, ६^१; १९, ४, २; तै
४, ७, ३, २; मै २, ११, ३;
काठ १८, ९; ३७, १०^१; क २८,
९; शौ ६, ४०, ३^१।
२अन(न-अ)मित्र, त्रा^{१४}- -त्रम् शौ
१२, १, ४७; -त्राः काठ ३७, १०;
-त्राम् शौ १२, १, १०; -त्राय
तै १, ८, १०, २; -त्रैः काठ ३७,
१०।
अन(न-अ)मील, वा^{१५}- -वः ऋ ७,
४६, २; ५४, १; मा ३३, ८६;
तै ३, ४, १०, १; मै १, ५, १३;
शौ २, २९, ६^१; पै १, १३, ३^१;
५, २८, ७^१; ७, ६, १०; -वम्

ऋ १०, १४, ११; शौ १८, २,
१२; -वस्य ऋ ३, १६, ३;
मा ११, ८३; का १२, ७, १८;
तै ४, २, ३, १; ५, २, २, १;
मै २, १०, १; काठ १६, १०;
१९, १२; क २५, १; ३१, २;
-वा शौ ११, १, २२; -वाः ऋ
३, २२, ४; ६२, १४; १०, १७,
८; १८, ७; ३५, ६; ३७, ७;
खि २, ८, ३; मा १, १; ४,
१२; १२, ५०^१; का १, १, २;
४, ५, ४; १३, ४, ६^१; तै १,
१, १, १; ४, २, ४, ३^१; मै १,
२, ३; २, ७, ११^१; काठ १, १;
१६, ११^१; ३०, १०^१; १^१; क १,
१; २५, २^१; ४६, ८^१; शौ २,
३०, ३; ३, १४, ३; १२, १,
६२; २, ३१^१; १८, १, ४२^१;
३, ५७; ४, ४६; -वान् शौ
१२, २, २६; -वाम् ऋ १०,
९८, ३; पै १४, ३, २; -वासः
ऋ [३, (५४, २) ५९, ३]; मै
४, १०, २^१; १२, ६।
?अनय^{१६}- -यम् पै ५, १८, २^१।
अन(न-अ)राति^{१७}- -तिः पै ९, ३,
९-१३।

*) तस. नञो गुणप्रतिषेधीयत्वाद्दन्तोदात्तः उसं. (पा ६, २, १५५)। उप. अभिज्ञस्त- (यद्र.) + स्वायें एन्यः प्र. उसं. (पा ५, ३, ११५)। यत्तु भा. (तै ६, २, ४) कृत्तया सुडागमपूर्वकम् एन्य-प्रत्ययेन व्यु. विकल्पाऽन्तोदात्तं छान्दसत्वेन व्याचष्टे। तदयुक्तम्। अर्थतः प्रस्ताव्यमानस्य प्र. कृत्याऽन्तर्भाव्यत्वात् 'कृष्योक्त' (पा ६, २, १६०) इत्यन्तोदात्तस्य सुलक्षितत्वादिति भावः। यदपि उ. म. च (मा ५, ५) 'हास्तेनी (<नी)' इति कृद्-उत्तरपदप्रकृतिस्वरलक्षणं प्राति. वदन्तौ लिङ्गव्यत्ययं च विभक्तिव्यत्ययं चाहतुः। तदप्यसत्। तथा हि सति 'उदात्तस्वरितयोः' (पा ८, २, ४) इति विभक्तिस्वरितत्वाऽऽपत्तेः।

b) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

c) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

d) उप. अभि-अव/चद्+उक्तम् प्रत्ययः। शेषम्

अनपरोक्ष- इत्यत्रत्ये टि. द्र.।

e) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. अभि-आ/रुद्+भावे घञ् प्र.।

f) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। भावप्रधानो निर्देशो भवति। अथवा 'अव्ययम्' (पा २, १, ६) इत्यर्थाभावे नञ् अव्य. उ. सुपा समस्तं स्यात् तेन च अस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) इति दिक्।

g) बस. प्रयोगतः वि. इति नापू. विवेकः।

h) 'मीमासः' इति सुपा. सु-शोधः।

i) मूको. विकृतो भवति। शोधस्य सावसरत्वे सति शाखान्तरसंवादितरत्वाद् 'आमयम्' इत्येव सुश्रवतरम्।

j) 'युक्मम्' इति बाहुचः (१०, १३७, ४) पाभे.।

k) शोधधेयेन समकालमेवाऽरातिभ्यो. रोगरूपेभ्यो मुक्त इत्यभिप्रायाद् बस. द्र. (तु. सहोषधि-).।

अनरुपः^a खि ५, ७, ४, ८.
अन(न-अ)र्षण^b - णम् शौ १२, ४, ३३.
अन(न-अ)र्षण^c - र्मणाम् शौ ७, ८, १.
अन(न-अ)र्षण^d - र्षम् ऋ १, १६४, २; १८५, ३; शौ ९, १४, २१; १३, ३, १८; पै १६, ६६, २१; -वर्ण^e ऋ [२, ४०, ६; ७, ४०, ४].
अन(न-अ)र्षण^f - र्षणः ऋ ५, ५१, ११६; ८, ३१, १२^h; -वर्णम् ऋ १०, ९२, १४ⁱ; -वर्णाम् ऋ १०, ३६, ११; ६५, ३; -वर्णः ऋ १, ११६, १६; -वर्णः ऋ १, ९४, २; ४, १७, २०; ५, ४९, ४; [६, १८, २] ७, २०, ३; १०, ६१, ५^j; १३; ९९, ३; मा ६, १२;

का ६, ३, १; तै १, ३, ८, १;
६, ३, ८, ४^k; मै १, २, १६;
३, १०, १^k; ४, १४, ११; काठ
३, ६; ९, ४; क २, १३; ८,
७; पै १२, १, २१; -वर्णः ऋ
१, ११०, ६; ८, १८, २; -वर्णः
णम् ऋ १, ३७, १; ५१, १२;
१३६, ५; ११०, १; २, ६, ५;
६, ४८, १५; ७, ९७, ५; ८,
९२, ८; तै ४, ३, १३, ६; मै
४, १०, ५; काठ १७, १८;
२१, १३; कौ २, ९९३; जै ४,
२७, २.
अन(न-अ)र्षण^b - र्वाक् मै ३,
१०, ४.
अन(न-अ)र्षण^c - र्णम् ऋ १, ९४, २;
४, १०, ५; काठ १७, १८;
२१, १३; कौ २, ९९३; जै ४,
२७, २.
अन(न-अ)र्षण^d - र्वाक् मै ३,
१०, ४.
अन(न-अ)र्षण^e - र्णम् ऋ १, ९४, २;
४, १०, ५; काठ १७, १८;
२१, १३; कौ २, ९९३; जै ४,
२७, २.
अन(न-अ)र्षण^f - र्वाक् मै ३,
१०, ४.
अन(न-अ)र्षण^g - र्णम् ऋ १, ९४, २;
४, १०, ५; काठ १७, १८;
२१, १३; कौ २, ९९३; जै ४,
२७, २.
अन(न-अ)र्षण^h - र्वाक् मै ३,
१०, ४.
अन(न-अ)र्षणⁱ - र्णम् ऋ १, ९४, २;
४, १०, ५; काठ १७, १८;
२१, १३; कौ २, ९९३; जै ४,
२७, २.
अन(न-अ)र्षण^j - र्वाक् मै ३,
१०, ४.
अन(न-अ)र्षण^k - र्णम् ऋ १, ९४, २;
४, १०, ५; काठ १७, १८;
२१, १३; कौ २, ९९३; जै ४,
२७, २.
अन(न-अ)र्षण^l - र्वाक् मै ३,
१०, ४.
अन(न-अ)र्षण^m - र्णम् ऋ १, ९४, २;
४, १०, ५; काठ १७, १८;
२१, १३; कौ २, ९९३; जै ४,
२७, २.

४; शौ २०, ५८, २.
अन(न-अ)र्षणⁿ - निम् ऋ ८, ३२, २.
अन(न-अ)र्षण^o - सः तै ७,
१, १, ३; ६.
अन(न-अ)र्षण^p - माय मै ४,
१, १४.
अन(न-अ)र्षण^q - शाय काठ
२३, ६.
अन(न-अ)र्षण^r - मः पै १६,
१२४, ७.
अन(न-अ)र्षण^s - तम् तै २, ३,
१, ४; मै २, २, १.
अन(न-अ)र्षण^t - यता ऋ ४,
४, ७; ६, १०१, ३.
अन(न-अ)र्षण^u - स्यै तै ६,
१, ११, ५; २, १, २; ९, २.
अन(न-अ)र्षण^v - याय काठ २६,
७; क ४१, ५.

a) अनरिषस् -> अनरुषः इति मूको. साक्ष्यसुपुष्टः
शोधः स्यात् (तु. संटि.) ।

b) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

c) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । यश्च 'अनर्ष-
णाम्' इति ऋ (१०, ३६, ११) पाभे. स उप. वकार-
मकारान्यतरमध्यत्वे प्राकृतायित इव संभाव्येत ।

d) समासस्वरार्थं नापूटि. द्र. ।

e) यनि. वा स्त्री. रू. एतद् अनर्षण- इत्यस्य वेति
विवेक्तुं दुष्करमिव भवति (यतु. उभयत्र उप.) ।

f) सस्व. द्विपूटि. द्र. ।

g) इह सा. एतद् रू. प्र१ चोत्तरार्धे 'पूषा' इत्यनेन
समानाधिकरणं चेति प्रतिपद्यते । प्र१ च संप. चाऽदिति-
सकृद्देवविशेषपरमित्यर्थात् (तु. BW. GW. MW.,
वैतु. NW. ORN. च यत्र यनि. प्र३ इति व्यवस्थापयि-
तुमिष्टं भवति) । तथा अनर्षण- इति पृथक् प्राति. यत्
कल्प्यते तत्रोपोत्तमस्वरोऽपलक्षणं आपद्येतेति तस्य
प्राति. एव स्वरूपतश्चिन्त्यत्वमुपक्षिपेत् । अत इह द्वि३ रू.
'नः' इत्येतत्समानाधिकरणमिति विमृद्भिर्विचार्यताम् ।

h) नापूटिदि. प्र१ एतद् रू. वि. चेति यत् कैश्चिद-
र्वागिभिरुपतर्कितं भवति तत्र सौवरी विप्रतिपत्तिरगपू. द्र. ।

i) इह रू. उपधाया दीर्घाभावश्छन्दः-प्रयोजितः ।
एतदपि संप. देवविशेषपरमिति यत् केचिद्वर्षा आस्थि-

षत तत्र चोद्यम् एपूटिदि. द्र. ।

j) अनर्ष- इत्यस्य स्त्री. रू. इति PW. । तच्चिन्त्यम् ।
प्रकरणोऽस्त्रीविषयत्वाच्च पुं-समानाधिकरणयाच्चेति दिक् ।

k) '०र्षाक्' इति मुपा. चिन्त्यः । तु. नापू. स्थलम् ।

l) नाउ. व्यु. औपयिक इति कृत्वा निर्देशोऽयं द्र.
(तु. नाउ. टि.) ।

m) पूष. उप. सद्. अर्ष- इति भाववचनो वा वि. वेत्ये-
तद्विवेचनमुपाश्रितं भवति यथेह बस. स्यादुत तस. इति ।
प्रथमं भावपक्षे तावद् नापू. प्राति. बस. अन्तोदात्तेन
भाव्यम् (पा ६, २, १७२) । अत्रापि च बस.
पूषप्रस्व. सता '०र्षा' इत्येवं स्वरसंकेतेन भाव्यम् । न
चैवमुपलभ्यते । अतः नापू. प्राति. तस. नञ्-स्वरः (पा
६, २, २ [वैतु. अर्ष- इत्यत्र GW.]) । अथवा, नापू.
प्राति. मा निर्देशि । 'अर्षा-राति-' इत्येतद् मौलिकं
प्राति. स्यात् । तस्य च बस. सतः प्रकृते तस. नञ्पूर्वत्वेन
परामर्श इति मतं स्यादिति दिक् (यतु. 'अर्षा-राति-') ।

n) वैसं. सतः स्वरतः पदविभाग इव प्रादर्शि ।

o) उप. अव/क्षे+कः>मः (पा ८, २, ५३) ।

p) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. अव
/रुलै+शान्-प्र. ।

q) उप. अव/क्षिद्+क्षियां किन् प्र. । सस्व. नापूटि. द्र. ।

r) तस. उप. अव/क्षि+भावे अच् प्र. ।

॥अन(न-अ)वच, ता^a- -त्तम् मै ३,
१०, ३; -त्तम् मै ४, ८, १.

॥अन(न-अ)वदानीय^b- -यम् काठ
१३, ५^१; -यानि मै २, ५, ५.

अन(न-अ)वद्यु, टा^c- -०० ऋ १, ३१,
९; १२९, १^३; १७४, २; १०,
१४७, २; -घः ऋ ९, ६९, १०;
-घम् ऋ १, ७१, ८; मा ३३,
११; का ३२, १, ११; तै १, ३,
१४, ६; मै ४, १४, १५; -घस्य
ऋ १, ३३, ६; -घा ऋ १, ७३,
३; -घाः ऋ १, १२३, ८; २,
२७, २; ३, ३१, १३; ६, १९,
४; मै ४, १२, १^d; -घाभिः ऋ
४, ३२, ५; शौ २, २, ३; पै १,
७, ३; ७, ९, ३; -घासः ऋ
७, ५७, ५; ९१, १; मै ४, १४,
२; -घैः ऋ १, ६, ८; शौ २०,
४०, २; ७०, ४.

†अनवद्यु-रूप(प→)पा^e- -पाः ऋ

१०, ६८, ३; शौ २०, १६, ३.

अन(न-अ)वद्राण^f- -०ण काठ ३७,
१०^१; -णः काठ ३७, १०^३; शौ
८, १, १३; पै १६, २, ३.

अन(न-अ)वधर्ष^g- -र्षम् शौ ८, २,
१०; पै १६, ३, १०.

॥अन(न-अ)वपाद्- -दाय काठ ३३,
६^१.

अन(न-अ)वपृग्ण^h- -ग्णा ऋ १,
१५२, ४.

†अन(न-अ)वब्रवⁱ- -वः ऋ १०,
८४, ५; शौ ४, ३१, ५; पै ४,
१२, ५.

अन(न-अ)वभ्र^j-
अनवभ्र-राधस्^k- -धसः ऋ १,
१६६, ७; [२, ३४, ४; ३,
२६, ६]; ५, ५७, ५.

॥अन(न-अ)वरुद्ध, द्वा^l- -द्धः मै ३,
९, ४; काठ २४, ८; क ३८, १;
-द्धम् मै १, ५, ७^३; ९, ७; ११,

९; ४, ७, ३; काठ १४, ९^१;
२९, ७; क ४५, ८; -द्धस्य तै
५, २, ५, ६^३; मै ३, ४, १; काठ
२१, ११; -द्धा तै १, ७, ६, ७;
काठ ८, १२; क ७, ७; -द्धाः
तै ५, १, ५, २; काठ ९,
१५; १९, ८; २२, ७; क ३०,
६; ३५, १.

॥अन(न-अ)वरुध्य^m काठ १०, १.

अन(न-अ)वस्ⁿ- -सः ऋ ६, ६६, ७.

॥अन(न-अ)वस्तीर्य^o तै ६, २, १०,
४; ३, ४, २^१.

अन(न-अ)वस्यत्^p- -स्यन्तः ऋ ४,
१३, ३.

अन(न-अ)वहाय^q तै १, ४, ४३, २;
मै १, ३, ३७; ४, ८, २; काठ
४, ९; क ३, ७.

†अन(न-अ)वह्वर^r- -रम् ऋ २, ४१,
६; कौ २, २६२; जै ३, २२, ९.

॥अन(न-अ)वानम्^s तै ६, ६,

^a) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^b) तस. उप. अवदानीय- इत्य् अव-दान- (<√रदा
<√दो+भावे ह्युद>+तादर्हकश् छच्→ईयः प्र.
उसं. (पा ५, १, ६९) । चिदनुबन्धप्रयोजितः अन्तोदात्तः
(पा ६, १, १६३ [तु. तैत्रा. १, ३, ८, ४]) । अत्र गुणप्रति-
षेधीये नञि पूष. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १५५) । नन्व उप.
तद्धितान्तं मा भूत् कृत्यान्तमे एव स्याद् अनीयर्-प्रत्ययान्तम्
(पा ३, १, ९६) इति मा वाचि । उपोत्तमस्वरापत्तेः (पा ६,
१, २१७) । एस्थि. अपि दुर्दमः स्याच्चेत् कृत्य-पक्षपातस्
तर्हि 'अनीयच्' प्र.उसं. । वस्तुतस्तु (ह्युद>) अनाऽन्तात्
कृतः स्वरसंवादकाऽनुबन्धकेन तद्धितेन प्र.निर्वाह एव साधी-
यान् स्याद् अन्यथासिद्धायतां चोक्तः कृत्यः प्र.इति दिक् ।

^c) तस. नञ्-स्वरे प्राप्ते 'कृत्योक्त-' (पा ६, २, १६०)
इत्यन्तोदात्तः । उप. यद्र. ।

^d) 'अनिमिषाः' इति ऋ(२, २७, ९) विशिष्टः पाभे. ।

^e) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^f) बस.अन्तोदात्तः(पा ६, २, १७२)।उप.अव/व्रा+ह्युदप्र.

^g) तस.नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)।उप.अव/पृच्+क्तः ।

^h) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. <अव
√वृ यद्र.। (तु.या ६, २९; सा.ऋ १०, ८४, ५)।वैतु. सा.

शौ ४, ३१, ५ यत्र अनवब्रव-इतीव तस. इत्युक्तं भवति) ।

ⁱ) सस्व. नापूटिदि. द्र. । नाउ. पूष. भवति ।
अत्र अव/भृ< अव-भ्र- इति भावे क-प्रत्यये
उप. द्र. । यत्तु वि. इति कृत्वाऽस्य उप.
भावे निष्पत्तिमपरे नेव समर्थयेयुः (तु. सा. GW. प्रभृ. च)
तच्चोद्यं स्यात् । अ-भावनिष्पत्तौ हि तस. नञ्स्वरः स्यान्न
तु बस. अन्तोदात्त इति यावत् । यदपि सा. (ऋ २,
३४, ४) अव-भ्र- <√भ्रंश् + कः प्र. (पा ३, २, ४८ इत्यत्र
उसं.) इत्याह, तन्न । गुणविशेषेऽसति गौरवमात्रत्वात् ।

^j) तस. उप. अव/रुध् + (क्त्वा→)क्यप् ।

^k) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. √अव्
+ असच् प्र. (पाउ ३, ११७) इति वा (तु. सा. NW. च);
अव/सा(<सो) + कः प्र. इति वा (तु. GW. MW.) ।

^l) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. अव/हृ+
अच् प्र. (पा ३, १, १३४) ।

^m) सस्व. नापूटिदि. द्र. । उप. अव/१अन्+णमुल्
प्र. । यत्तु मै. पपा. 'अनवा-अनम्' इत्येव निरदेशि, तच्
शोधनीयम् । पूष. नञ्-उत्तरमेकस्य उपसर्गस्य 'अव' इत्य-
स्वेवाभ्युपगमाद् द्वितीयस्य उपसर्गस्याऽऽहोऽनभ्युपगमाच्चा-
ऽथ उप. णिति प्र. परे वृद्धेरनिवार्यत्वादिति । ननु पूष.

१०, २; काठ २६, ८; ९; ३६,
४; क ४१, ६; ७.
†अन(न-अ)वायु^१-यम् ऋ ७,
१०४, २; काठ २३, ११; शौ
८, ४, २; पै १६, ९, २.
‡अन(न-अ)वायु^२-रम् तै ७, ५, ३,
२; काठ ३३, ५.
‡अन(न-अ)वेत^३-तः, -तौ तै २,
६, ३, ५.
‡अन(न-अ)वेष्ट^४-ष्टम् मै १, १०,
११; १३; काठ ३६, ७.
?अनव्याधात्^५ पै ७, १५, १.
अन(न-अ)शन-अशन^६, साशन^७
अन(न-अ)शनि^८-नि तै २, ४, ७, १.
‡अन(न-अ)शित^९-तम् तै १, ६,
७, ४.
†अन(न-अ)शनत्^{१०}-शनत् ऋ १,
१६४, २०; शौ ९, १४, २०;

पै १६, ६७, १०.
अनश्यत्^{११}-श्यतः काठ ३८, १२.
अन(न-अ)श्व^{१२}-श्वः ऋ १०, १८, ७;
शौ १२, २, ३१†; १८, ३, ५७;
-श्व मा ४, ३३; का ४, १०, ४;
तै १, २, ८, २६; काठ २, ७^{१३}.
†अन(न-अ)श्व^{१४}-श्वः ऋ [१, १५२,
५; ४, ३६, १]; ६, ६६, ७;
-श्वम् ऋ १, ११२, १२; १२०,
१०; -धासः ऋ ५, ३१, ५;
तै १, ६, १२, ६; मै ४, १२, २;
काठ ८, १६.
अन(न-अ)श्वदा^{१५}-दाम् ऋ ५,
५४, ५.
अन(ष्ट→)ष्टा^{१६}-ष्टाः मै ४, १, १.
†अनष्ट-पशु^{१७}-शुः ऋ १०, १७, ३;
शौ १८, २, ५४.
अनष्ट-वेदस्^{१८}-दसम् ऋ ६, ५४, ८.

अनस्^{१९}-नः ऋ २, १५, ६; ४,
३०, ११; १०, ५९, १०; ७३,
६; ८५, १०; १२; ८६, १८;
१३८, ५; तै ५, २, २, ३१†; ‡मै
१, ८, ९; ४, ८, २; ३; ‡काठ १९,
१२†; २४, ६; २६, २; २८,
४; ५; ‡क ३१, २†; ३७, ७;
४०, ५; ४४, ४; ५; ‡शौ १४, १,
१०; १२; २०, १२६, १८; पै
१५, ११, ३६; -नः सु काठ २, ७;
-नसः ऋ ४, ३०, १०; ८, ९१, ७;
१०, १०२, ६; शौ १२, १, ४७;
१४, १, ४१†; पै ४, २६, ७†;
-नसा ऋ ३, ३३, ९; १०; ‡तै
५, २, २, ३; ६, १, ९, ३†; ‡मै
३, ७, ८†; ‡काठ १९, १२; २४,
६†; ‡क ३१, २; ३७, ७†;
-‡नसि तै ५, ४, १०, २; -‡नसे

एक एवोपसर्गो न द्वावित्यत्र विनिगमकं ब्रूहीति । उच्यते,
तु. शब्दा १, ३, ५, १४ यत्र 'अवान्यात्' इति
पदं श्रूयते अन्यथा 'गतिर्गतौ' (पा ८, १, ७०) इति
सतोर्हि द्वयोरुपसर्गयोः पूर्वस्य निघाते 'अवान्यात्' इत्यनेन
भाव्यमित्यभिसन्धेः । ननु भोः कथम् 'अवानिति'
(शब्दा ४, ३, २, ६) इति समाधिसेरिति । यद्-योगी-
ये तत्र तिङ्निघाताऽभावे धातुस्वरस्य सामञ्जसादिति ।

१) सस्व. नाउटि. द्र. । उप. अव^२/इ+भावे अच् प्र.
(पा ३, ३, ५६) । प्रयोगतः क्वि. द्र. ।

२) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

३) तस. नस्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

४) तु. पै २, ८५, ३. यत्र समानेऽपि मन्त्रे 'अनंय-
धात्' इत्यस्य प्रामादिकस्य मूको. स्थाने 'एनं य् अधात्'
इति प्रामादिकशोधमुखः मुपा. भवति । उभयत्र मन्त्र-
स्य तृतीये पादे प्रमादतः 'पातु' इति पदस्य भिन्नक्रमत्वं
संभाव्य 'पातु पश्चाद् अनुव्याधाद्' इति शोधः
पर्येष्टव्यः ।

५) द्विपूटि. सस्व. द्र. । प्रयोगतः क्वि. द्र. ।

६) तस. नस्-स्वरः । उप. <√२नश् यद्र. । तैआ
६, ५, २ इत्यत्र 'अनुः-कतः' इत्यस्यान्यस्य च पाभे.
कृते यत्तु. पैप२ टि. ।

७) अनःश्रुत्- इत्यस्य वा अनःश्रुत्- इत्यस्य वा

मूलतः प्राति. सतः यनि. प्राति. विकारमात्रमितीवाभि-
प्रयन् भा. विमृश्यः ।

८) मूको. एकदेशमुपाश्रितः 'अनश्शु' इतीव मुपा. ।

९) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

१०) √२अन् + कर्तर्य् असुन् प्र. (पाउ ४, १८९) ।

नित्वादायुदात्तः (पा ६, १, १६७) । अथवा
मूलतः अन्-अद्- इति तस. नस्-स्वरः (तत्र च उप.
√१क+कर्तरि विच् प्र.) । एवं चास्य स्वतोऽगतिमति
(=भाररूपेऽन्येनोहो) पदार्थमात्रे सामान्यायाः प्राथमिक्या
वृत्त्याः सत्या वहने भारो यदधिकरणत्वेनोच्यते तस्मिन्
छकटे वैशिष्ट्यं समजनीति सुवचम् (तु. WW १, १३२) ।
मूलतो रेफान्तत्वेऽस्य प्राति. अनद्-विश्- इत्यत्रत्यं पूष.
विनिगमकं द्र. (एवम् अनद्-वाह- इत्यत्र पूष. अनद्->
'अनश्->अनद् इति प्राकृतायितं सुलभम्) । अथापि वा
६अ + नश्->५<६, ६, २) इत्येषा मौलिकी स्थितिः
स्यात् । एस्थि. अस्मिन् कल्पे नापू. कल्पाद् उप. प्रकृ-
त्यंशमात्रे भेदः द्र. । तथाहि तत्र उप. <√१क इह
च उप. <√१नश् इति सुवेचम् । उभयत्र विनिगमिका
सामग्री तु समानेति दिक् ।

११) 'मनः' इति मुपा. चिन्त्यः (तु. अभिसर्पिस्-
इत्यत्रत्यं टि.) ।

१२) 'मनसा' इति मुपा. चिन्त्यः (तु. क. पृ१०१. संटि. ७) ।

तै ६, २, ६, १; -॥नासि तै ३,
१, ३, १; ६, ३, २, ३; [०न्स-
अर्चन०]

अनस्(>इ,ळ)/१वह्

अनङ्(ङ-उ)ह्<>ङ्-^०

-ङ्स्त्रु ऋ ३, ५३, १८; -ङ्स्त्रिः

मै २, ७, १२; पै २, २२, ४;

-ङ्स्त्रयः शौ ६, ५९, १; -॥ङ्स्त्रुः

तै २, २, ९, ४; मै १, ६, ४, ८; २,

१, ७; ३, ६, १; काठ ६, ३; १०,

१^३; २२, १३; क ४, २; ॥शौ ४,

११, ३; ८; ९; ११; ॥पै ३,

२५, ५; ७; ९; १०; -॥ङ्स्त्रुहा

तै ६, १, १०, २; मै ३, ७, ७;

काठ २४, २; क ३७, ३; पै १२,

३, ९॥^०; -ङ्स्त्रुहि शौ ४, ११, ७.

आनङ्स्त्रुह^१ - हे मै ३, ७, ४.

अनङ्-वाह^० - -इवान् मा

१४, १०; १८, २७; २१, १८;

२२, २२; २९, ५९; का १५, ३,

४; १९, ८, ४; २३, २, ७; २४,

८, २; ३१, ७, १; तै ॥१, ५, २,

४; ॥२, २, २, १; १०, ५^३; ६,

२, ३; ४; ४, ३, ५, १; ७, १०,

२; ५, ५, २४, १; ॥६, १, १०,

२; २, १, १; ७, ५, १८, १;

॥मै १, ६, ४^३; ७, २; ८, ९;

२, १, १०; ५, ४; ६, १^३॥; २, ८,

२॥; ११, ६॥; ३, ७, ४; ९; ११,

११॥; १२, ६॥; ४, ३, १^३; ४,

८; ८, ६; काठ ६, ३; ८, ८;

१५; १३, ६; १५, १^३; १७,

२; १८, १२; २४, ८; २९, ४;

३८, १०; ४५, १४; ४८, ३;

॥क ४, २; ८, ३; २६, १॥; २९,

१॥; ३८, १; ४५, ५; शौ ४,

११, १^३; २; ४; १०; ५, १७,

१८; ८, ५, ११; ९, १, २२;

११, ६, १३; ७, १८; १२, ३,

४९; १९, ३९, ४; पै ३, २५,

१^३; २; ३; ८; ११; १२; ५,

१, ५; १५, ५; ६, ५, ५; ७,

१०, ४; ८, १२, ११; ९, १६,

१; १६, २२, ३; २८, १; १५४, ८.

अनङ्-वाह^१ - -इवाहः मा

२४, ८; १३; का २६, २, ३; ३,

३; तै ५, ६, १८, १; मै ३, १३, ९;

१८; काठ ४९, ८; शौ १९, ५०,

२; पै २, २२, ३; ८, १८, २;

९, १०, ११; १४, ४, १२;

-इवाहम् ऋ १०, ५९, १०;

खि ५, ५, ४; मा २८, ३०; ३५,

१३; का ३०, ३, ७; ३५, ४,

१२; तै १, ८, १८, १॥; ॥मै

१, ६, ४^३; २, १, ६; काठ ११,

५॥; क ७, २॥; शौ ९, ५, २९;

१२, २, ४८; पै ५, ३१, ६;

-इवाही ऋ १०, ८५, १०; तै

५, ६, २१, १^३; मै ४, ४, ९॥;

काठ ५०, १^३॥; शौ ३, ११, ५;

७, ५५, ५; १४, १, १०^३; पै

१, ६१, ३; ८, ११, ३.

॥अनङ्-वा(ह्)>ही^० - -ही

a) एकार्यवृत्तीनां सतामपि प्रत्ययभेदतः किञ्चिन्मात्र-
विरूपान्तानां नाउउ.कृतां व्यु.श्रौपयिकोऽयं धातुर.द्र.पूप.
स्>इ इत्यत्रद्विवरणार्थं तु. मापा.३,४५, वस्तुतः र>ङ्
द्विपूटि. च। यत्तु नाउ. कृति उप. वृह्- इत्याकारकमिच्छेयुः
केचित् (तु. G.W. प्रभु.) तदयुक्तम्। किञ्च-भिन्नप्रत्ययान्तरे
निष्पन्नस्य सतोऽसर्वनामस्थानेऽजादिप्रत्यये परतः संप्र-
सारणं स्यादित्यस्य प्राचीयसः पथोऽपेक्षया किपि निष्प-
त्त्यैव निर्वाहलघीयस्त्वदर्शनाद् उपधाकृद्धभावे सति
संप्रसारणवद्रूपाभावाऽननुपपत्त्यदर्शनाच्चेति दिक्। यदपि
तदेव उप. वाह्- इत्येवंमात्रम् P.W. इच्छति। तदप्य-
युक्तमेव। तथा सति 'वाह ऊद्' (पा ६,४,१३२) इत्यस्य
प्रसङ्गाद् अङ् अनङ्स्त्रुः प्रभृ.उदुपधत्वम् अनङ्वाही- इत्यत्र
संप्रसारणेतरोपधत्वं च नोपपद्येत। एस्थि. यनि. तत्तत्-
प्रत्ययपरत्वं नाउउ. कृतस्य यथाकार्यं साध्ववधेयमिति दिक्।

b) उस. किञ् उसं. तदन्तकृद्-उपप्रस्व. किस्वात्
संप्रसारणं च (यक्. पा ३, २, ६१; ६, २, १३९;
१, १५)। भ-संज्ञायां परिणतहकारान्तता चरितार्था
भवति। ततोऽन्यत्र (=पदान्ते) मौलिकवर्गवृत्तीयान्तता
सुप्रतिष्ठिता द्र. (तु. टि. /१वह्; वैतु. पा ८, २, ७२

यदनु इ>इ इत्याकारको वर्णपरिणामो भवति)। यथेह
उप. वृह्- इति वा वाह्- इति वा परामिसतं सदपि नैव
युक्तं भवति, तथा नापुटि. गतार्थ द्र.।

c) '-ङ्स्त्रुहान्' इति मूको. '-हाम्' इति ष३ मूलतः
सतोऽपभ्रंशः स्यात्। मुपा. तु नितरामपलक्षणत्वादुपेक्ष्यः।

d) तस्येदमित्यर्थे अङ् प्र. जित्-स्वरश्च (पा ४, ३,
१२३; ६, १, १९७)।

e) उप. णिवः प्र. (पा ३, २, ६४)। सख. एपूदि. द्र.।
मौलिकोपधाभूतोऽकारः सानुनासिकः सन्नपि वृद्धिविषयः
द्र. (वैतु. पा ७, १, ९८; ८२ यदनु सौ परे एपू.
प्राति. आम् च नुम् चेष्ट्येते)।

f) नापू. उपधायाः निरनुनासिकत्वमात्रत्वे विशेषः
(वैतु. पा ७, १, ९८ येन द्विपू. प्राति. आम् भवति न
तु भिजं प्राति. क्रियेते)।

g) उस. कर्मण्य् अण् प्र. ततः स्त्रियां ङीप् उदात्त-
निवृत्तिस्वरः (पा ३, २, १; ४, १, १५; ६, १, १६१)।
व्यु. यतु. अनोवाह- (वैतु. पाप्र. गौरादिषु पाठाद्
ङीष्न्तता च अनङ्स्त्रु- इत्यत्र आम् च [पाग ४, १, ४१;
पावा ७, १, ९८])।

मै २, ६, ३; ४, ३, ४; काठ १३, ६; १५, २; -हीम् काठ १३, ६.
 अन(न-अ)विश्व^a - विश्वे ऋ १, १२१, ७.
 अनुस्-वत्^b - स्वन्तः ऋ १, १२६, ५; -स्वन्ता ऋ ५, २७, १.
 अनुस्वती^c - ती शौ १०, १, १५.
 अनस्विन्^d - स्वी तै ५, २, २, ३; काठ १९, १२; क ३१, २.
 अनस्विनी - नी पै १६, ३६, ५.

अ(नस्>)नो-बाहु^e - ही तै ५, ६, २१, १; काठ ५०, १.
 अन(नस्>)नो-बाहु^f - बाहु तै ६, १, ९, ४; मै ३, ७, ८; काठ २४, ६; क ३७, ७.
 अनस्(मै>)सा^g - साम् पै ८, १६, ५.
 अन(न-अ)स्थ^h - स्थः ऋ ८, १, ३४; -स्थाः शौ ४, ३४, २; पै ६, २२, २.
 अनस्थकⁱ - कम् मै ३, ३, ५; काठ २१, ५; क ३१, २०;
 -कात् मै ३, ७, ५; काठ २४, ५;

क ३७, ६; -काय काठ ४५, ३६.
 अन(न-अ)स्थ^j - स्था ऋ १, १६४, ४; शौ ९, १४, ४; पै १६, ६६, ४.
 अन(न-अ)स्थ^k - अनस्थक^l - काय तै ७, ५, १२, २; -केन तै ६, १, ७, १^m.
 अन(न-अ)स्थचित्ⁿ - चित् मै ३, ५, १.
 अनह्यमान - नस्य पै १६, १२०, १.
 अना इदम् - द्र.
 अना(न-अ)कृत^o - तः ऋ १, १४१, ७.

a) सांशयिकः पद-विभागः । अनुस्-+विश्व- इत्येवं कास. इति PW. प्रभृ. केचित् । सा. अपि विकल्पेन व्यु. एतामनुमनुते । तथा सति 'गतिकारक-' (पा ६, २, १३९) इति खरेण भवितव्यं पूषप्रस्व. च न भवितव्यमिति चोद्यम् । अतः अनु+अविश्व- इति यत् सा. पञ्चान्तरं भावयति तत् स्वरतः साधीयः (=तस. नस्-स्वरः) । उप. अपि कास. भवत्य् उपप्रस्व. । तत्र च पूष. √१ऋ+भावकर्मणोर् विश्व् प्र.इति संकेतितमात्रं द्र. (तु. अनुस्- टि.) । अथवा बस.पूषप्रस्व. । तत्र च 'अनो विश्व् विशयत इति कृत्वा निवासो यस्य' इति वा (तु. GW.) 'अनोयुक्ता विशो यस्य' इति वा (इह मध्यमपदलोपः) 'अनांसि च विशश्च यस्य' इति वा विग्रहः । अनुस्> अनुद् इत्यत्र तु. उपर्बुध्- (उप्स्>उप्द्) ।

b) मनुषो वत्वे भवम् (पा १, ४, १९) । प्रत्ययस्य च पित्वाभिघाते खरे विशेषाऽभावः ।

c) त्रियां ङीपः (पा ४, १, ६) पित्वाभिघाते स्वरस्तदवस्थः ।

d) मत्वर्थे विनिः प्रत्ययस्तत्स्वरश्च (पा ५, २, १२१) ।

e) कर्मण्युपपदे √१वह्+अण् प्र. । कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

f) उस. 'गति-' (पा ६, २, १३९) इत्युक्त उपप्रस्व. । उप. < √१वह्+अण् तित्-स्वरश्च (पा ६, १, १८५) ।

g) अनु/सप्+क्तः प्र. त्रियां टाबन्त इह शिवावयिषित इति पूर्वोत्तरसापेक्षालोचनवताम् अतिरोहितमिव भवेत् । अत इह अनुसप्तम् इति शोधितः पा. द्र. । अनुपदं भूयमाणास्यास्य शोधार्थं यस्या. तु. टि. १२अहन-, विश्वन्, पापी(र्वे->)या-, शमिह(र्त्->)ती- ।

h) बस. 'ननुदुःसुभ्यः' (पा ५, ४, १२१) इत्यत्र

अस्थि- इत्यस्य उसं. द्र. । तेन विकल्पेन समासान्तोऽश्चित्स्वरेणाऽन्तोदात्तः । स्याद्वा पञ्चान्तरं (तु. नाउ. टि.) ।

i) उक्तसमासान्तादपि कप् उसं. (पा ५, ४, १५४) । कपि च परे 'ह्रस्वान्ते' (पा ६, २, १७४) इति स्वरः । ननु समासान्तात् समासान्तो मा भूदित्य् एउ. अनस्थन्- इत्यस्मादनुक्तसमासान्तात् कपि ह्रस्वान्तीय उक्तः स्वरः स्यादिति । नेति । कथमिति । 'नलोपः' (पा ८, २, २) इति स्वरविधौ नलोपस्याऽसिद्धत्ववचनाद् ह्रस्वान्तत्वाऽभावादिति दिक् । (तु. अचर्मक-, अच्छन्दस्क- प्रभृ.) । इह च नापू. च मूलतः अस्थि- इत्यतो विवेच्यस्य 'अस्थि-(यद्र.) प्राति. उपाश्रयेण वा सर्वं चतुरस्रं स्यादिति दिक् ।

j) पाप्र. उप. (अस्थि->अस्थन्) इत्यत्र अनङ् समासान्तः उसं. (पा ७, १, ७५) तत्स्वरेण चान्तोदात्तः । मूलतः अस्थन्- इति अस्थि- इत्यतः पृथक् प्राति. (यद्र.) इति कल्पे तावद् अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) इत्युक्त इति विवेकः सुलभः ।

k) समासान्तप्रत्ययाऽभावे विकल्पः (तु. द्विपूटि.) । अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) ।

l) समासान्तः कप् (पा ५, ४, १५४) । यत् कपि परे ह्रस्वान्तीयः स्वरः (पा ६, २, १७४) न भवति कपिपूर्वीयः (पा ६, २, १७३) एव च स्वरो भवति, तत्र शाखाविशेषनिघ्नविशेषत्वेन समाधानमनुसंधीयेताऽन्यथा वेति विमृश्यम् ।

m) तस. नस्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. उस. कर्मण्युपपदे √१चि+किप् प्र. कृद्-उपप्रस्व. च (पा ६, २, १३९) ।

n) सस्व. नापूदिदि. द्र. । उप. आ/ङ्+कर्मणि कः प्र. ।

अना(न-आ-अ)काक्ष^१-क्षः खि ५,
१३, १; शौ २०, १२८, ६०.

॥अना(न-आ)क्रम^१-माय मै ४, १,
१४.

†अना(न-आ)ग,गा^१-गाः ऋ ७,
८७, ७; ९७, २; १०, ३६, १२;
मा ३३, १७; का ३२, १, १७;
तै ४, ७, १५, ७^१; -गान्
ऋ ३, ५४, १९; ४, १२, ४;
१०, १२, ८; मै ३, १६, ५;
काठ २, १५; शौ १८, १, ३६;
-गाम् ऋ ८, १०१, १५.

॥अना(न-आ)गत^१-तम् तै २, ५,
५, १; -ताव तै ६, २,
१, १.

अना(न-आ)गमिष्यत्^१-व्यतः शौ
१६, ६, १०.

१अना(न-आ)गस्^१-गसः ऋ १,
२४, १५; १२३, ३; २, २३, ७;
४, ५४, ३; ५, ८२, ६; ७, ६२,

२; ८, [४७, १८; १०, १६४,
५]; ६७, ७; १०, ३५, ३; ३६,
९; ३७, ७; ६३, ४; खि ४, ५,
३; मा ४, १२; १२, १२१; का
४, ५, ४; १३, १, १३१; †तै १,
५, ११, ४; ४, १, ११, २; २,
१, ४; मै १, २, ३; १८१; ४,
१०, ३१; १४, १७३; †काठ
३, ८; १६, ८; ४०, ११; क २,
१५१; कौ ३, १, ४१; जै २, ५,
१२१; शौ ७, ७, १; ३५, १;
८८, ३१; ९, ५, २; १६, ६,
११; १८, ४, ६५; पै २, ३९, २;
१४, ४, १७; १६, ३५, ७;
-गसम् ऋ [(१, १६२, २२)
४, ३९, ३]; १०, ६३, १०; मा
२१, ६१; ७; का २३, १, ६१;
७; तै १, ५, ११, ५१; मै ४, १०,
११; काठ २, ३; ७, १६१; शौ
१९, ४४, ३; पै २, ३, १; १५, ३,

३; १६, ३६, ८; -१गाः ऋ ५,
८३, २; ७, ६०, १; ६६, ४;
८६, ७; मा ३३, २०; का ३२,
२, ३; मै ४, १२, ४; कौ २,
७०१; जै ३, ४६, ७.

†अनागास्-स्व^१-स्वम् ऋ १, ९४,
१५; [१६२, २२; (४, ३९, ३)];
१०, ३५, ३; मा २५, ४५; तै ४,
६, ९, ४; काठ ४६, ५; पै १२, १,
१५; -स्वे ऋ १, १०४, ६; ६,
५०, २; ७, ५१, १; तै २, १, ११,
६; मै ४, १४, १४; -स्वेन ऋ
१०, ३७, ९.

अना(गस्>)गो-हृत्वा^१-ह्या शौ
१०, १, २९; पै १६, ३७, १०.

२अना(न-आ)गस्^१-गसः शौ १०,
१, ७; १९, ५०, ७; -गसम्
शौ २, १०, १-८; १०, १, १८;
-१गाः ऋ १०, १६५, २; शौ ६,
२७, २.

१) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. बस. द्र.।
तत्रापि पूष. <आ/अञ्ज्, उप. च २अक्ष- यद्र.।

२) अत्र -क्ता- इति पाण्डु. स्वर-संकेतो दुरुहः द्र.।

३) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. <आ
√क्रम् यद्र.।

४) सख. एउटिदि. द्र.। उप. आगु- (<आ/हन्
[<घन्>] गन् + कर्तरि ङः प्र.) इति वा
(=[√अङ्घ् + कर्तर्य अच् प्र.] >अङ्घु- >आघु-)
इति वा प्राकृतिकवर्णपरिणामभाग् द्र.। व्यु. २आगस्-
इत्यस्मात् प्रत्ययमात्रे भिन्नम्। यत्वेतद् = १आगस्-
इति कृत्वाऽपरे (तु. GW. प्रभृ.) बस. इह भवतीति
प्रतिपक्षास्तच्चिन्त्यम्। बस. सखन्तोदात्त आपये-
तेति दिक्। भूयानपि विस्तर इह नाउउ. वैश. च द्र.।

५) 'अनागान्' इति ऋ (४, १२, ४) पाभे.।

६) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

७) समास-स्वरौ नापू. द्र.। उप. २आगस्- इत्य्
असुच्चा प्र. निष्पन्नम्। यदपीहाऽन्ये PW प्रभृ. १आगस्-
इत्येतद् उप. इति कृत्वा बस. इत्याहुस्तद् द्विपूटिदि.
चिन्त्यम्।

८) भावे स्वः प्र. (पा ४, १, ११९)। प्रत्यय-स्वरः।

प्र१ ह. व्यवहारप्राचुर्यात् प्राति. तत्सरूपतायामिव
प्रतिभातायां तत एव भावे प्र. उत्पत्तिर्जातेति सुतर्कं सच्
छान्दसमिति वा प्राकृतिकमिति बोधवर्ण्यताम्।

१) षतस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। उप. <
√हन् यद्र.।

२) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. १आगस्-
इत्यत्र असुन् प्र.। यत्विह तस. इति MW. आह, तच्च।
तथात्वे नञ्-स्वरापत्तेरिति यावत्। यदपि GW. इह
आ/गा>आगा- इति कर्त्रर्थे निष्पन्नं प्राति. उप. भवतीति
च नञ्पूर्वत्वे च तस. भवतीति चाह तदुभयमसत्। 'गसः'
'गसम्' इत्येतयो ह. व्याख्यानार्थमस्य यनि. प्राति.
अवश्यमभ्युपेत्यादभ्युपेते चास्मिन् 'गाः' इत्यस्य
ह. अप्येतदीयत्वेन सुवचत्वे सिद्धे पराभिप्रेतस्य प्राति.
अन्यथासिद्धायितमात्रत्वाच्च, यतरे कतरेऽपि च प्राति.
अभ्युपगते सति गपूदि. स्वरतस् तस. अनुपपन्नत्वा-
च्चेति (तु. NW.)। एवं तावद् अस्य प्राति. अर्थतः गपू.
अतिसूक्ष्ममिवाऽन्तरं भवति। (गपू. = आगसोऽकर्तृ- इत्य्
एतच्च = आगसा रहित- इति)। अस्य चातिसूक्ष्मस्याऽर्था-
न्तरत्वस्य स्वरभेद एव लक्षणं भवतीति किमु वक्तव्यम्।
एस्थि. अपि गपू. एव निगममुभिन्नं भवत्यस्य तु प्राति.

॥अना(न-आ)ग्नेय^a- -यम् मै १, ७, ३^१; ४^२; काठ ९, १^३; २^३; १८, १९; क ८, ४^३; ५^३; २९, ७.

॥अना(न-आ)च्छिन्नस्तुक^b- -कस्य मै ३, ८, ५.

॥अना(न-आ)च्छुरण^c- -णम् तै ५, १, ७, ४; कठ १९, ७; क ३०, ५.

अना(न-आ)जानत्^d- -नन् शौ ६, ११९, ३; पै १६, ५०, ७.

॥अना(न-आ)ज्ञात^d- -तम् तै २, १, ६, ५^२.

॥अनाज्ञात-यक्षम^e- -क्षमः काठ १३, ६.

॥अनाज्ञातयक्षम-गृहीत- -तः काठ १३, ६^२.

अना(न-आ)तत्^d- -तम् खि ५, १५, १७; शौ २०, १३२, ७; -ताय मा १६, १४; का १७, ११४; तै ४, ५, १, ४; मै २, ९, २; काठ १७, ११; क २७, १; पै १४, २, १२.

१अना(न-आ)तुड, रा^f- -रम् ऋ १, ११४, १; ८, ४७, १०; १०, ९७, २०; मा १२, ९५; १६, ४८; का १३, ६, २२; १७, ८, २; मै २, ९, ९; काठ १७, १६; क २७, ६; पै १५, १५, २;

-रस्य पै १, ९७, ३; -राः ऋ १०, ९४, ११; -०रे पै ४, २२, ६; -रेण पै २, ६१, १.

२अना(न-आ)तुर^g- -रम्^{†h} तै ४, २, ६, ५; ५, १०, २; -रान् शौ १२, २, ४९.

१अना(न-आ)त्मन्^d- -स्मने तै ७, ५, १२, २.

२अना(न-आ)त्मन्ⁱ- -अनात्मन्^j- -काय काठ ४५, ३.

†अनाथ^e- -थम् ऋ १०, १०, ११; शौ १८, १, १२.

अना(न-आ)दि(ष्ट-)-ष्टा^d- -ष्टाम् शौ १५, ६, १६.

॥अना(न-आ)दृत्य^d तै २, ५, ३, ५; ५, ३.

अना(न-आ)द्यु, द्या^k- -द्यम् तै ५, ७, ९, २^१; शौ ८, २, १९; पै १६, ४, ९; -द्या शौ ५, १८, ३; पै ९, १७, १०; -द्याम् शौ ५, १८, १; पै ९, १७, १.

अना(न-आ)घृष^l- -घषः शौ ६, २१, ३.

अना(न-आ)घृष्ट, ष्टा^d- -ष्ट मै १, ४, ९; -ष्टः ऋ ७, १५, १४; तै ४, ४, ८, १; काठ ३९, ११; -ष्टम् ऋ ८, २२, १८; खि ४, १, १; मा १, ३१; ५, ५; ९^३; १४, ९; का

१, १०, ४; ५, २, २; ३, २^३; १५, ३, २; तै १, २, १०, २; १२, १^३; ४, ३, ५, १; ४, १२, २; ६, २, २, ३^३; मै १, १, ११; २, ७; ८^३; ४, ४; ३, १६, ४; ४, १४, १७; काठ १, १०; २, ८; ९^३; ५, ६; ७, १४; २२, १४; ३२, ६; क १, १०; २, २; ३^३; ६, ४; पै २, ३०, ५; -ष्टा मा ७, १२; १७; ३७, १२; का ७, ६, २; ७, ३; ३७, २, २; मै १, ३, १२; ४, ९, ३; काठ ४, ४; २७, ८; क ३, ३; -ष्टाः मा १०, ४; ७; का ११, २, ४; ४, ३; तै १, ८, १२, १; मै २, ६, ८^३; ४, ४, २^१; काठ १५, ६^३; पै १, ३८, ३; १६, १५१, ५; -ष्टानि ऋ १०, १३८, ४; खि ५, ५, २; -†ष्टाभिः ऋ ४, ३२, ५; ८, १०२, १५; कौ २, ९२२; जै ४, ६, ७; -ष्टाय तै १, ५, १०, १; -†ष्टासः ऋ १, १९, ४; पै ६, १७, ५.

अनाष्टय्य- -याः खि ५, ५, ९.

अना(न-आ)घृष्य पै १३, १०, १०.

अना(न-आ)घृष्य, ष्या^k- -ष्यः मा २७, ७; का २९, १, ७; तै ४, ७, ३; मै १, ९, १; ५^१; २, २, १२^१; १२, ५; ४, १३; काठ ९, ९, १२;

ऋ. दशममण्डलमात्रे च शौ. च यस्थ. विरलमेव श्रवणं भवतीति विविचामनुसंधानाय कल्पताम् ।

a) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र. । यत्तु नानाग्नेयम् (=न. अना^o) इत्यत्र मुपा. 'नानाऽग्नि->नाना-ग्नेयम्' (तु. BW., SBW.) इतीव वा 'नाना। आग्नेयम्' (तु. SIM) इतीव वा पदकृत्यं प्रास्तावि, तदसत् (तु. तैआ १, ३, १, २; ६) ।

b) सस्व. नापू. द्र. । उप. बस. द्र. ।

c) सस्व. एपू. द्र. । उप. √घृष्ट + कर्मणि ऋः प्र. ।

d) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र. ।

e) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र. ।

f) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र. ।

g) शाखाभिदात् तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) ।

h) 'रम्' इति वा. क्रिवि. द्र. ।

i) 'अनातुरम्' इति ऋ (१, ११४, १) पाभे. ।

j) सस्व. द्विपूटिदि. द्र. । अयं संकेतः नापू. विवेकायौ नाउ. स्वरसिद्धावौपयिकश्च द्र. ।

k) समासान्तः कप् प्र. (पा ५, ४, १५४) । स्वरविधौ नलोपासिद्धः (पा ८, २, २) इत्स्वान्तीयस्वराप्रवृत्तौ कपिपूर्वीयः स्वरः (पा ६, २, १७३ उ.) तु. अनस्थक-, अनस्थिक- इत्यत्र टि. ।

l) तस. उप. कृत्यान्तत्वाद् नम्-स्वरं बाधित्वा 'कृत्योक-' (पा ६, २, १६०) इत्यन्तोदात्तः ।

m) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. आ. √घृष्ट + क्तिप् प्र. ।

१८, १६; क८, १२; २९, ४; शौ
७, ८४, १; पै ३, ३३, ७; -व्यम्
४, १८, १०; मा ५, ५; का
५, २, २; तै १, २, १०, २; ६,
२, २, ३; मै १, २, ७; ८; २,
८, २; ४, ४, १; काठ २, ८;
९; ७, १४; १७, २; क२, २;
३; ६, ४; २६, १; पै १५, १,
५; -प्या १०, ४४, ५; शौ
२०, ९४, ५; -प्या: १०,
१०३, १३; १५४, २; मा १७,
४६; का १८, ४, १४; तै ४, ६, ४,
४; मै ४, ४, १; कौ २, १२१२;

शौ १८, २, १६; पै १, ५६,
१; -व्याय मा ३८, ७; का ३८,
२, १; मै ४, ९, ८; -व्यौ कौ २,
१२१९.

†अना(न-आ)नत^a -०त ४५,
९; -त: ४८, ६४, ७; ९०,
४; कौ १, १४२; जै १, १५,
८; -तम् ४७, ६, ४; १०,
७४, ५; -तस्य ४८, ६८, ४;
कौ १, ३६४; जै १, ३८, ३;
-ता: ४१, ८७, १.

‡अना(न-आ)नीत^b -ता: काठ ८,
११; क ७, ८.

अना(न-आ)नुजा^c -जाम् तै ४, ३,
११, ३^d; काठ ३९, १०.

†अना(न-आ)नुबु^e -द: ४१, ५३,
८; २, २१, ४; २३, ११; शौ
२०, २१, ८; -दम् १०,
३८, ५.

†अनानुदिष्ट^f(?<४)^g -ष्ट(?<४):
४१, १६०, ४; शौ २०,
१६, ४.

अना(न-आ)नुभूति^h -ती: ४६,
४७, १७.

अना(न-आ)पि^h -पि: ४१, १०२,
८ ८, २१, १३; (१०, १३३,

*) तस. नञ्-स्वर: (६, २, २) । उप. आ
√नम्+क्त: ।

^b) सस्व. नापू. द्र. । उप. आ/नी+क्त: ।

^c) सस्व. एपू. द्र. । उप. <अनु-जा- (<२अनु
√जन्) यद्र. ।

^d) सा. पुं. यजमानपरतयाऽन्वयमिच्छति । तथा सति
प्राकरशिकानामनेकेषां पदानामर्थानामपार्थं क्लिष्टकल्पन-
मिव द्र.) तु. सस्थ. टि. २अनु/जन् > अनु-जा- > -जाम्,
√वद् > वदत् > -न्ती-) ।

^e) बस. अन्तोदात्त: (पा ६, २, १७२) । उप. आ
√नुद्+(इगुपधलक्षणः) क: प्र. (पा ३, १, १३५) । पपा.
तु अननु-दु- इत्याकारको भवति । ततः अनु-दु- (<२अनु
√१दा) इत्य् उप. भवतीति कृत्वाऽन्यैरेतत् प्राति.
व्याख्यायि (वैतु. सा. १, ५३, ८ यत्र तेन उप. <आनु
(<अनु)/२दा(<दो) इत्यास्थायि) । यदत्र यनि. उप.
भवति तत्र १०, ३८, ५ इत्यत्र स्व-बुज्- इत्यत्रत्यस्य
स्वेति विशेषणस्य च रश्च-चोदन- इत्यत्रत्यस्य नोदनप-
र्यायभूतक्रियार्थवचनस्य च साहचर्यं ज्ञापकं भवेद् यथा
स्तूयमान इन्द्र आनुदाऽन्तररहितः स्वत एव दुष्टदमने
च दानाभिमुखतया धनवत्-प्रेरणो च प्रवृत्तो भवतीति
यावत् । अन्यच्च । यदपि GW. MW. चेह तस. इतीव
पश्यन्तौ व्याचक्रतुस्तदपि भ्रान्तमिव भवति ।
तथा सति नञ्-स्वरः स्यान्नान्तोदात्त इति । एस्थि. यत्
पपा. अनुसारिभिः प्राक्तनैरभियुक्तैर् उप. साहितिको
दीर्घ इवाऽऽस्थायि तत् सारतो विमृश्यम् ।

^f) आतिशायविकृष्टम् प्र. निस्वरः (पा ६, १, १९७)
(तु. चोदिष्ट-प्रभृ.) । यमु. प्राति. छ>ष्ट इत्यतिप्राचीनो

विकारः संभाव्येत । अत्र 'अननु-दिष्ट' इति पपा. तदनु
२अनु/दिष्टोः क्तान्तं कृतसाहितिकदीर्घप्रथमाऽच्कम् उप.
इत्येवं च (तु. नापू. टि.) प्रागभ्यर्हितानां व्याख्यानं द्र. ।
एस्थि. अपि नापू. दि. सर्वेषु वीर्योपलक्षितेषु कर्मसु
परप्रेरणां प्रत्यसहिष्णुरिन्द्रो ब्रह्मद्विद्धननेऽतितमामिव
तथा भवतीति प्राकरणिकस्वारस्यसंवादनसहचरीवोक्तपूर्वा-
ऽऽतिशायनिकी संभावनाऽनुसंधीयतां विविग्निमः ।

^g) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. (आ[=आप्त-]
अनु-भूतिम् इति कृत्वा) आऽनुभूति- इति प्रास. (तु. पावा
२, २, १८) । यद्वा (आ[=आप्त] अनु-भूतिरासामिति
कृत्वा) आऽनुभूति- इति बस. (तु. पावा २, २, २४) ।
उभयथाप्य अननुभूतपूर्वाः शरदः इत्यर्थतोऽभिसंबन्धः
समानः । यावता पूर्वोरनुभूतपूर्वाः शरदोऽवधून्वान इन्द्रो-
ऽननुभूतपूर्वा अपि तास्तर्त्तरीति, अतः स पूर्वाणि
सख्यानि परिवृज्याऽपरागम्येतीति यत् पूर्वार्धे श्रुत्यभि-
प्रेतं भवति तत् सत्यमिति निदर्शनालङ्कारः (तु. नाउ. अप्य
अपरस्यै व्यु.) । अत्र अननु-भूति- इति पपा. तदनुवर्तिनी
चोभयी प्रागर्वाचामभिप्रवृत्तिर् द्र. । तद् यथा । बस.
(=अनुभूतिरहिताः [प्रजाः]) इति सा. । उक्तः बस. वा तस.
वेति विकल्पिनोऽर्वाचश्च (GW. MW. NW.) । उभयत्र
२अनु>आनु^o इति दीर्घपक्षेऽपि साहितिकं निपातनं द्र. ।
यथा चैकमन्यतरतोऽपि साध्वन्वयाभावो भवतीत्यत्र भूयः
वैश. अनुसंधेयम् ।

^h) बस. भवति नञ्-पूर्व इति प्रागर्वागभ्यर्हिता आहुः ।
तत् कथं नान्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) इति चोद्यम् ।
तत् साध्यं कथमिति । तस. भवतु न बस. इति । तेन तावत्
सौवरी चातुरस्त्री कामं निष्पद्यताम् (पा ६, २, २) न

२); १०, ३९, ६; कौ १, ३९९; २, ७३९; जै १, ४५, १; शौ २०, ११४, १.	८, २, १; कौ १, १२४; २, ८४; जै १, १३, १०; ३, ८, १०.	६; का १९, ४, २; तै ४, ७, ३, २; मै २, ११, ३; काठ १८, ९; क २८, ९; पै १०, १२, १.
अना(न-आ)स, सा ^a - सः ऋ १, १००, २; तै ७, १, १०, ३१; काठ ८, ७१; क ७, ४१; -सिम् तै २, ५, ११, ४; ५, १, ९, १; ६, १, २, ७; मै १, ४, ११; ५, ७; ११, ९; २, २, १२; ५, २; काठ १०, ८; -सिस् तै ७, १, ५, ६; -सा काठ ३८, १४; -साः शौ ४, ७, ७; ४, ६, २; पै ६, ११, २; -साम् तै ७, ४, ५, ३१; -सेन मै ४, २, ११.	अना(न-आ)भव ^o - -व काठ ६, ७; क ४, ६. अनाभि- -भिम् काठ २०, ७; क ३१, ९. अना(न-आ)भु ^a - -भो मै १, ८, ५. अना(न-आ)भू ^a - -भुवः ऋ १, ५१, ९. अनामर्ग ^a - -गः शौ १९, ४५, २. अनामन ^a - -नात् शौ १२, ४, ५; ८. अना(न-आ)मय ^a - -यः पै १६, ५, ७. अना(न-आ)मय ^a - -या खि ५, १५, ५ ^h ; शौ २०, १२९, २०; -याः शौ ९, १३, १३-१८; पै १६, ७५, ३-८. अना(न-आ)मयत् ^k - -यत् मा १८,	†अना(न-आ)मयित्तु ^l - -सुभ्याम् ऋ १०, १३७, ७; शौ ४, १३, ७; पै ५, १८, ८. †अनामिन् ^m - -मि ऋ ३, ६२, ५; ६, ८, ६; तै १, ५, ११, २; मै ४, ११, १; काठ ४, १६. अना(न-आ)मृण ⁿ - -णः ऋ १, ३३, १. अना(न-आ)मृत ^o - -तम् तै ५, २, ३, १; काठ ७, १२; २०, १; २२, ६; क ६, २; ३१, ३; ३४, १; -ते तै ५, २, ३, २; काठ २०, १; क ३१, ३. अना(न-आ)यत् ^p - -तः ऋ [४, १३, ५; १४, ५.]

त्वाऽऽर्थाति (आपि-रहिते वृत्तेर्नाऽऽपि-भिज इत्यभिसन्धेः)। उच्यते। इह उप. बस. भवत्विति। सोऽपि कल्पना-मूलत्वाद् विकल्पितविग्रहः द्र.। तद् यथा। नञ उत्तरस्य (सहू>) साऽऽपि-इति मूलतः सतो नैरुक्तिकः सकारलोपो नकारोपजनश्च स्यातामिति प्रथमः कल्पः (तु. अगोपा-)। 'आ(ऽऽसाः) आपयोऽनेनाऽनया वा' इति माध्यमिकधातु-जलोपे सत्य् आऽऽपि-इत्य् उप. इति द्वितीयः कल्पः (पावा २, २, २४)। 'अन्(आसाः) आपयोऽनेनाऽनया वा' इति नष्मात्रातिरिक्तस्य धातुजांशस्य पूष. लोपे सति बस. पूषप्रस्व. इति कृत्वा नष्मात्रस्य पूष. स्वरः प्रकृत्येति च तृतीयः कल्प इति दिक् (चरमश्चायं प्रकारः नापू. अपि द्र.)।

a) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

b) तस. नञ्-स्वरं बाधित्वा 'कृत्य' (पा ६, २, १६०) इत्यन्तोदात्तः। उप. यद्र.।

c) आबयुः सक्तेव तदुपप्रत्ययमनायेव नञ्-पूर्वत्वेन आब्येत। उप. आबयु- यद्र.। सस्व. एपूटि. द्र.।

d) तस. नञ्-स्वरः। उप. आ/भी + कर्तर्य् इनिः प्र. (तु. पा ३, २, १५७) इति वा आ-भय- (प्रास.) + मत्वर्थे इनिः प्र. (पा ५, २, ११५) इति वा।

e) सस्व. नापूटि. द्र.। उप. आ-भय- (आ/भू + अभ् प्र.)। एस्थि. माध्यमिकरेफोपजनः मुपा. चिन्त्यः।

f) सस्व. नापूटि. द्र.। उप. ? नाम-ना- (नाम्ना गच्छति नाम-मुदित्वर्थः) इति तत्त्वतः पर्येष्टव्यम्।

कथमिति। मूको. पा. बहुविकृतत्वेनोपलम्भात् (तु. पाण्डु.)। यत्तु सा. अनामक- इति बस. अत्र पठित्वेव व्याचष्टे, तदसत्। तथा सति कपिपूर्वायः स्वरः स्यात् (पा ६, २, १७३)। 'माम् भगतस्य' इति पै. (तु. w.) यच्छ्रूयते तेनापि सुगमो निर्वाह इति (कल्पनान्तरकृते तु. w. WR. च)।

g) पपा. अवग्रहो न भवति। व्यु. ?। अङ्गु + (भावार्थे) आ-मन- (<आ/मन्) इति बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) इतीव w. द्र.। अङ्गु + आमन- (<अ/मन् > आमि + भावे क्युद्) इतीव च LUD. द्र.।

h) अयं मुपा. 'अनामयत्' इति मूको. स्थाने संस्कारमा- न्याद् धृतः। 'यम्' इत्य् अस. द्वि १ सत् क्वि. इत्येव सुपठम्।

i) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

j) 'अनामया' इति मुपा. स्वरश्चिन्त्यः।

k) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. अ/मन् > आमि + शतृ-प्र.।

l) तस. उप. <अ/मन् > आमि + इत्युच्-प्रत्यये णेर अय्-आदेशे (तु. पा ३, २९; पा ६, ४, ५५) नञ्-स्व- रपवादः 'कृत्योक्' (पा ६, २, १६०) इत्यन्तोदात्तः उत्स.।

m) सस्व. एपू. द्र.। उप. अ/मन् + ताच्छीलिकः णिनिः।

n) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. आ अ/मृण् + कः (पा ३, १, १३५)।

o) तस. नञ्-स्वरः। उप. आ/मृ + कः प्र.।

p) उप. आ/श्यम् + कः प्र.। शेषं नापू. द्र.।

॥अना(न-आ)यतन, ना- -नः मै ३,
४, १०; ४, ७, ६; काठ १०, ३;
२६, ३; २८, ३; ३०, ७; ३४,
९; ३५, १८; क ४१, १; ४४,
३; ४८, १६; शौ ११, ३, ४९;
५१ १६, ५८, ४; ५; -नम्
मै ३, ४, १०; ४, ७, ६;
काठ २१, ८; २६, ३; क ४१,
१; -नाः तै ३, १, ९, २;
३; ७, १, ५, ४; मै ३, ८,
१; १०, ५; काठ २४, १०;
२९, १; क ३८, ३; ४५, २;
-नानि काठ १२, ५; -ने मै १,
६, ११; ३, १, ४; ४, ४; ७, ७;
४, ५, २; ८, ५; काठ ३५, १८;
क ४८, १६.
अना(न-आ)युष्म- -धासः ऋ ४, ५,
१४; ८, ९६, ९.
॥अना(न-आ)रब्ध^b- -ब्धः तै ६, ४,
२, १.
॥अना(न-आ)रभ्य^b तै १, ६, ८, १;
काठ ३२, ७; ३६, ११.
अना(न-आ)रम्भण^a- -णः तै २,
६, ५, ६; -णम् काठ २१, ८; ॥
-णो ऋ १, ११६, ५; [१८२,
६; ७, १०४, ३]; खि १,
२, १; शौ ८, ४, ३; पै १६,

९, ३.
अना(न-आ)रुद्ध- -द्धः पै १६,
७२, ६.
॥अना(न-आ)र्त, तर्त^b- -र्तः तै ३, ४, ३,
६; काठ १२, १०; -र्तम् पै ९, २२,
२४; -र्ताः तै ७, ५, १, ३; -र्ताम्
काठ ३५, १९; क ४८, १७;
-र्तेन मै २, ४, १.
॥अना(न-आ)र्त्ति^b- -र्त्तै तै २,
६, ९, ३; ८; ३, १, ७,
१; २, ४, २; ५; ७, ४,
२, ४.
॥अना(न-आ)र्त्विजीन^c- -नः काठ
१३, ४.
अना(न-आ)र्या- -र्या पै २,
३१, २.
अना(न-आ)र्यैय^b- -याणाम् शौ ११,
१, ३३; पै १६, ९२, ३; -याय
मै ४, ८, ३॥.
१अना(न-आ)ल(<र)ब्ध^d-
॥अनालब्धा(ब्ध-अ)यता^e-
-ता काठ २४, ३; क
३७, ४.
२॥अना(न-आ)लब्ध^e- -ब्धम् तै ६,
३, ५, २.
॥अना(न-आ)लभ्य^h मै १, ४, १०; ४,
१, ४; ५, ६; काठ ३१, ३; क

४२, ६; ४७, ३.
अना(न-आ)लम्बु(क->)काⁱ- -का
काठ ३५, १८; क ४८, १६.
॥अना(न-आ)लेष्ट^a- -शे तै ५, १,
५, ५.
अना(न-आ)वयस्^j- -याः शौ ७,
६५, ३.
॥अना(न-आ)वि(द्ध->)द्धा^b- -द्धया
ऋ ६, ७५, १; मा २९, ३८;
का ३१, २, २; तै ४, ६, ६, १;
मै ३, १६, ३; काठ ४६, १; पै
१५, १०, १.
अना(न-आ)व्या(ध->)घा^k- -धाम्
शौ १४, १, ६४.
अना(न-आ)वृत्^b- -वृत् ऋ १०,
९५, १४.
अना(न-आ)वृ(त्)>त्ता^b- -ताम् शौ
१५, ६, १९.
१॥अना(न-आ)वस्कु^l- -स्काय तै
३, १, ५, १; ६, १, १०, ३;
३, ८, ३.
२अना(न-आ)वस्कु^m- -स्कः शौ १२,
४, ४७.
॥अना(न-आ)शस्त^a- -स्ताः ऋ [१,
२९, १; २, ४१, १६]; शौ २०,
७४, १.
*अना(न-आ)श्रिस्-

- a) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।
b) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।
c) तस. उप. ऋत्विज्- +तादर्हिकः खञ् प्र. (पा ५,
१, ७१) ।
d) अर्थपार्थक्यनिदानोऽयं नाउ. पृथक् निर्देशः द्र. ।
तच्चाऽर्थपार्थक्यं किञ्चिदानमित्येतद् १आ/लभ् इत्यत्रा-
ऽनुसंधीयताम् ।
e) कस. पूष. च उप. चोमे तस. नञ्-पूर्वौ भवतः
(=अना[र->]लब्धा चासाव् अयता चेति तु. तै ६, १,
७, ५ यत्रात्रत्यस्य पूष. स्थाने 'अबद्धा' इत्येतद्
'अयता' इत्येतत् च पृथक् द्वे पदे भवतः) ।
f) मूको. 'अनालब्धा' इति पूष. भवति । ततः 'अना-
ऽऽलम्भा' इत्यस्य मूलतः बस. सतः संकेतोऽपि सुग्रहः

- तथा सत्यपि यनि. कस. अव्यभिचरितः ।
g) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. <२आ
✓लभ् यद्र. ।
h) नापूटि. सस्व. द्र. । उप. १आ/लभ्+क्त्वा>क्यप् ।
i) उप. <१आ/(<र>)ल(म्)>म्ब यद्र. । शेषम्
अनपरोक्ष- इत्रत्ये टि. द्र. ।
j) सस्व. द्विपूटि. द्र. । उप. आ-वयस्- यद्र. ।
यत्तु WI. आकारान्तं प्राति. निरदेशि तदप्रमाणम् ।
k) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७०) । उप. आ
✓लभ्+भावे घञ् प्र. ।
l) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. आ/वयस्-
भावे घञ् प्र. कुत्वम् (पा ७, ३, ५२) ।
m) सस्व. एपूटि. द्र. । उप. नापूटि. द्र. ।

॥अना(न-आ)शीर्क ^a - -कण तै १, ६, १०, ४. अना(न-आ)शीर्दा ^b - -र्दाम् ऋ १०, २७, १. †अना(न-आ)शु ^c - -शवः ऋ १, १३५, ९; ८, १, १४; शौ २०, ११६, २; -शुः खि ५, १३, ६; शौ २०, १२८, १०६; -शुना ऋ ६, ४५, २; -शोः ऋ १०, ३९, ३. ॥अना(न-आ)शुमवत् ^b - -वन्ति काठ २३, ३. ॥अना(न-आ)श्वस् ^d - -श्वान् तै १, ६, ७, ३; ४. अनाष्ट ^e - -ष्टः पै १०, २, ५; -ष्टम् पै ५, २८, २. अना(न-आ)स् ^f - -नासः ऋ ५, २९,	१०. अनासिक् ^f - -काय तै ७, ५, १२, १; काठ ४५, ३. ॥अना(न-आ)स्क(न→)सा- -सा काठ १२, १३. ?अनास्त ^g पै ७, ८, ९. अना(न-आ)स्थान ^f - -ने ऋ १, ११६, ५. अना(न-आ)स्माक् ^h - -ऋः शौ १९, ५७, ५; -ऋम् शौ १९, ५७, ४. ?अनास्य ⁱ - -स्यौ क २, १. अना(न-आ)स्त्राव ^f - -वम् शौ २, ३, २; पै १, ८, २. अना(न-आ)हत ^b - -तः पै २, ३१, ४. अनाहत-शी(र्वन)र्णी ^j - -र्णी तै ३, २, ५, १. ॥अना(न-आ)हित ^b - -तः पै १, ६, ४.	॥अनाहिता(त-अ)मि ^k - -मिः काठ ६, ७; ८, ११; क ४, ६; ७, ८; -मिः काठ ९, १५. अना(न-आ)हुत ^b - -तम् पै ६, १४, १. ॥अना(न-आ)हुति ^b - -तिः तै ५, ४, ३, २; -तिम् ऋ १०, ३७, ४; ६३, १२. ॥अ-निखात, ता ^b - -तः काठ ३७, १६; -ता मै ३, ८, ९. अनितभा ^f - -भा ऋ ५, ५३, ९. ॥अ-निधाय ^m मै १, ६, ६. †अनि(न-इ)ध्म, ध्मा ^f - -ध्मः ऋ २, ३५, ४; १०, ३०, ४; तै २, ५, १२, २; शौ १४, १, ३७; -ध्माम्? मै ४, १२, ४ ⁿ . अनि(न-इ)न् ^o - -नस्य ऋ १, १५०, २.
--	---	---

a) बस. समासान्तः कप् (पा ५, ४, १५४)। 'कपि पूर्वम्' (पा ६, २, १७३) इत्युक्तः स्वरः। अयस्मयादित्वञ्च उस्सं। तेन पदवाङ्मत्वं भत्वादिसर्जनीयाभावश्च (पावा १, ४, २०)। यत्तु भा. 'नञ्सुभ्याम्' (पा ६, २, १७२) इत्यन्तोदात्तत्वाद् तद् भ्रान्तमिव स्यात्।

b) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

c) चार्वादिक्त्वं उस्सं। तेन तस. नञ्-स्वरापवादोऽन्तोदात्तो भवति (पा ६, २, १६०)। उप. यद्र.।

d) तस. नञ्-स्वरः। उप. √२अञ्+क्वसुः प्रत्ययः (पा ३, २, १०९)।

e) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. नास्- इति GRI.। आस्- (<> आस्त्रं- इत्यन्ये। 'मृष्टवाचः' इत्यनुपदभ्रूयमाणविशेषणान्तरापेक्षयोस्तरो बहुसंमतः कल्प एव साधीयानिति मतं भवति।

f) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

g) असंस्कृत एव मुपा. भवति नितरां दुष्पठः। अना(न-आ)स्->-सम् ('यज्ञम्') इति शोधः संवन्धश्च द्र.।

h) तस. नञ्-स्वरे प्राप्ते चार्वादिक्त्वं उस्सं. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १६०)। उप. (अस्मद्) अस्माक्-+अण् (पा ४, ३, २)। यद्वा अस्माक्- (यद्र.) इत्यतः प्राति. भावेऽपि प्र. उप. निष्पद्ये सति बस. अन्तोदात्तः (पा ६,

२, १७२) इत्येवं सुवचनं द्र.।

i) वास्तविकः पाभे. वा अनञ्- इत्यत्र गप्. (यद्र.) प्रामादिकविकारमात्रं वेति विमृश्यताम् (तु. संटि.)। प्रथमे कल्पे अ-नास्य- इत्येवं पदविभागः स्याद् अन्-आस्य- इत्येवं वेत्यपरो गवेष्णाहो विषयः।

j) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. क्षीर्षन्-+क्षीप् प्र. उपधालोपश्च (पा ४, १, २८; ६, ४, १३४)।

k) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। अन्-आहितामि- इत्येवं तस. नञ्-स्वरे (पा ६, २, २) स्वरतः समाने संभवत्यपि यदसौ नोररीकृतस् तत्र नञः क्रियारूपगुणप्रतिषेधे वर्तमानाया मुख्याया वृत्तेः क्रियावतः पदावयवस्याऽऽहितेत्यस्य समासान्तरोपसर्जनीभावे सति बाधो मा भूदित्येतद् बीजं द्र.। अर्थनित्यत्वेन परीक्ष्यत्वात् लक्ष्यलक्षणानामित्यभिसन्धेः।

l) वैसं. इतीवाऽनवग्रहः पपा. भवति। तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. 'इतु-भा- (बस.) इति पद-विभाग-कल्पना व्यु. निमित्तमात्रतया गृह्येत।

m) तस. नञ्स्वरः। उप. नि/धा+क्त्वा>व्यप्।

n) 'ध्मः' इत्यस्य स्थानेऽपपाठः स्यात् (तु. नापू. हं. ऋ [२, ३५, ४] स्थलम्)। अस्मे इति पपा. (तु. संटि.) यः पाभे. भवति सोऽपि दुष्पठः द्र.।

o) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

अ-निन्दा^a-न्दाः शौ ११, १०, २२;
पै १६, ८७, २.

अ-निन्दा^b-न्दाः ऋ ९, ८२, ४;
-०न्दा ऋ १, १८०, ७.

अनि(न-इ)न्दा^c-न्दाः ऋ ७,
१८, १६; -न्दाः ऋ १, १३३,
१; ५, २, ३; १०, ४८, ७;
-न्दाः ऋ १०, २७, ६;
-न्दाः ऋ ४, २३, ७.

अनि(न-इ)न्दा^d-न्दाः पै १६, ७६, ९.

†१अ-निपद्यमान^e-नम् ऋ १,
१६४, ३१; १०, १७७, ३; मा
३७, १७; का ३७, ३, ४; मै ४,
९, ६; पै १६, ६८, १०.

२?अ-निपद्यमान^f-नम् शौ ९,
१५, ११.

अ-निबद्ध^g-द्धः ऋ [४, १३, ५;
१४, ५].

अ-निबाध^h-धः ऋ ३, १, ११; [५,
४२, १७; ४३, १३].

अ-निभृष्टⁱ-ष्टः ऋ १०, ११६,
६; शौ १९, ६०, २; -ष्टम् मा

१०, ६; का ११, ४, २; तै १, ८,
१२, १; मै २, ६, ८; ४, २, ३; ण;
काठ १५, ६; -ष्टाः तै १, ८,
१२, १.

अनिभृष्ट-तविषि^j-विः ऋ २,
२५, ४; ५, ७, ७.

अनिभृष्ट-तेजस्-जाः काठ १८,
१६; क २९, ४.

†अ-निमान^k-नः ऋ १, २७, ११;
६, २२, ७; कौ २, १०१४; जै
४, ९, ५; शौ २०, ३६, ७.

अ-निमिष^l-मिषा^m ऋ ३, ५९, १;
७, ६०, ७; तै ३, ४, ११, ५^k;
काठ २३, १२; ३५, १९; क
४८, १७.

१अ-निमिषⁿ-वम्^o ऋ ५, १९,
२; ७, ६१, ३.

†२अ-निमिष^p-षः ऋ १०, १०३,
१; मा १७, ३३; का १८, ४,
१; तै ४, ६, ४, १; मै २, १०,
४; काठ १८, ५; क २८, ५; कौ
२, ११९९; शौ १९, १३, २; पै

७, ४, २; -वम्^q ऋ १, २४,
६; -वाः ऋ २, २७, ९; -वण
ऋ १०, १०३, २; मा १७, ३४;
का १८, ४, २; तै ४, ६, ४,
१; मै २, १०, ४; काठ १८, ५;
क २८, ५; कौ २, १२००;
शौ १९, १३, ३; पै ७,
४, ३.

अ-निमिष^r-वन्निः ऋ [१, १४३,
८; (६, ८, ७)]; -वन्तः ऋ १०,
६३, ४.

†अ-निमेष^s-वम्^t ऋ १, ३१, १२;
१६४, २१; मा ३४, १३; का
३३, १, ७; शौ ९, ९, २२;
पै १६, ६७, १२.

१अनि(न-इ)न्दा^u-रेण ऋ ४, ५, १४.

२अनि(न-इ)न्दा^v-राः ऋ ८, ४८,
११; मा ११, ४७; का १२, ४,
११; मै २, ७, ५; काठ १६, ४;
-०म् ऋ ७, ७१, २; ८, ६०,
२०; १०, ३७, ४; खि ५, २१,
३; मा १२, १०५; का १३, ७,

a) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

b) तस. उप. ष्वदन्ते कृति 'कृत्योक्त' (पा ६, २,
१६०) इत्यन्तोदात्तः।

c) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

d) बस.। निरिन्द्रिय- इति पाभे. (शौ ९, २, १०)।
स चापि समानार्थः बस. यद्र.।

e) नापू. स्थाने स्वरतोऽपपाठो वा स्यात् पाभे. वा
(तु. ऋ १, १६४, ११)। उत्तरे कल्पे <आ नि/पद्
इतीयं मौलिकी स्थितिः स्यात्। ततः प्रथमाजङ्गस्व-
त्वनिर्देशः प्राकृतिको वा स्याद्वास्तविकः प्रामादिको वा
स्याद् मूको. एव विद्यमानः। उभयथाऽप्युप प्रस्रव.
गतिद्वयात्मकं पूष. उपकल्पयेदित्यव्यभिचरितं द्र.। एवं
तावद् वस्तुतोऽर्धभेदवती ध्रुतिद्वयीति संभाव्यते विस्तरतः
वैश. चानुसंधीयत।

f) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. नि
/बाध्+भावे षञ् प्र.।

g) तस. नञ्-स्वरः। उप. नि/अञ्ज्+कः यद्र.।

h) बस. पूषप्रस्रव. (पा ६, २, १)। तुटि. अनाहिताभि-

यत्रत्यया दि. तस. नेह लब्धादरः। उप. यद्र.।

i) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. नि
/१मा+व्युद् प्र.।

j) तृ१ सत् प्रयोगतः किवि. द्र.। एतद् <१अ-निमिष-
(=नाउ) इति PW. विमृश्यः (तु. NW.; वैतु. GW.
MW.)।

k) उप. कर्तरि कः प्र. इति तृ१=द्वि३ इति च कृत्वा
देव-पर्यायत्वेन यद् भा. विकल्पेन व्याचष्टे तत् क्लृप्तक-
ल्पनाऽव्यभिचरितं द्र.।

l) तस. नञ्-स्वरः। उप. नि/मिष्+भावे कः प्र.।

m) एतद् रु. <नापू. इति प्रतिपक्षौ GW. MW. च
चिन्त्यौ द्र.। प्रयोगत एतत् किवि. भवतीत्यभ्युप-
गमसामान्ये सति नापू. न. द्वि१ अनिमिद् इत्याकारकं
स्वाञ्च यनि. इत्यनुपपत्तिदर्शनादिति दिक्।

n) द्वि१ सत् प्रयोगतः किवि. द्र.।

o) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप.
<इरा- यद्र.।

p) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

४; तै ४, २, ७, २; मै २, ७, १४; काठ १६, १४; क २५, ५; शौ २०, १३५, १३.	!अ-निरुक्तसामन् ^० -मा काठ १४, १०.	¶अ-निर्वाह ^१ -हाय मै ४, ८, ५.
अ-निरा(र-आ)हित ^० -तः शौ १२, २, ३५; ३६.	¶अ-निर्घात ^२ -ताय तै ३, १, ८, ३; २, ४, २; मै ४, ४, ४.	¶अ-निर्वीर्य ^३ -यः काठ २८, ८.
¶अ-निरुक्त, का ^४ -कः तै ७, ४, २, ३; मै १, १०, ५; ११, ९ ^३ ; ३, ६, ५; काठ १२, ९; १४, १० ^३ ; २०, ५; २४, ८; २६, १; २८, १०; ३३, ४; ३५, २०; क ३१, ७; ३८, १; ४०, ४; ४५, १; ४८, १८; -कम् तै ६, २, ७, ३; मै ३, २, ५; ४, ६; ८, ९; ४, ८, ६; काठ ६, ५; ९, १५ ^३ ; १६; २९, ४; ३२, १ ^३ ; क ४, ४; ४५, ५; -क्या मै ३, ६, ५; ४, ८, ६; -का काठ १२, ९; -काः मै ३, ४, ६; ८, १० ^३ ; काठ १४, १० ^३ ; -कानि काठ २१, २ ^३ ; क ३१, १७ ^३ ; -काम् तै २, ५, ७, ३; काठ ३६, १३.	¶अ-निर्वाह ^५ -हाय तै २, ३, ६, २; ७, ४; मै २, ३, ७; ३, ३, ३; ४, १, ९; काठ १२, ५; ३१, ७; क ३०, २; ३; ३१, ७; १८.	अ-निर्विशमा(न→)ना ^६ -नाः ऋ ७, ४९, १.
	अ-निर्वाहक ^६ -कः मै १, ४, ८; काठ ३२, ४.	†अ-निवेश(न→)ना ^७ -नानाम् ऋ १, ३२, १०; पै १३, ६, १०.
	¶अ-निर्दिष्टभाग ^७ -गः तै २, २, ४, ६.	अ-निर्वीर्य ^८ -यः काठ २७, ९.
	¶अ-निर्मा ^८ -गाय मै १, ८, ५; २, ३, १ ^३ ; ४, ३, ६ ^३ ; ४, १; काठ १२, ५; ८; १३; २४, १०; क ३७, ७ ^३ ; ३८, ३.	अ-निवृत्त ^९ -तः ऋ ३, २९, ६.
	¶अ-निर्याच्य ^९ तै ५, २, ३, १; मै ३, १, ३; २, ३; काठ २०, १; ३०, ९; क ३१, ३.	अ-निशित, ता ^{१०} -तः मा १, २९; का १, १०, १; काठ ३१, १४; -तम् ऋ २, ३८, ८; ९, ९६, २ ^३ ; तै ४, ७, १५, ४ ^३ ; -ता मा १, २९; का १, १०, १; -ताः मै ४, १, १२ ^३ ; काठ १, १०; ३१, ९ ^३ ; क १, १०; ४७, ९ ^३ ; ¶.
		†अनिशित-स(र्ग→)र्गा ^{११} -र्गाः ऋ १०, ८९, ४; कौ १, ३३९; जै १, ३५, ८.
		अ-निःशस्त ^{१२} -स्ताः ऋ ४, ३४, ११ ^३ .

a) नाउटि.सस्व.द्र.। उप. <निर्-आ/धा यद्र.।

b) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

c) यमि. तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। वस्तुतस्तु मुपा. चिन्त्यो भवति। निरुक्त-सामन्-(यद्र.)इत्यस्याऽनयः प्राति. एव प्राकरणिक्त्वात् (तु. मै १, ११, ९)।

d) सस्व. एपूटि. द्र.। उप. निर्कृति-गृहीत- इति तृतस. द्र.।

e) उप. <निर्/वह यद्र.। शेषम् द्विपूटि. द्र.।

f) तस. कृत्योक्तीयस्वरामाव-कृते अ-क्षोभुक-टि. द्र.।

g) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. निर्दिष्ट-भाग- इति बस. यद्र.।

h) सस्व. नापूटि. द्र.। उप. निर्/सृज्+मावे चञ् प्र.।

i) काठ. समानप्रकरणे अनुवाह- इति ध्रूयमाणं यद्र. (तु. संति.)।

j) उप. निर्/वह्+चञ् प्र.। शेषं द्विपूटि. द्र.।

k) सस्व. एउटि. द्र.। अनिर्वीर्य- इति प्रमाद-अंशितमध्यरेफः पाभे. यद्र.। उप. बस.।

l) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. नि/विष्+अधिकरणे व्युद् प्र.।

m) तस. नम्-स्वरः। उप. *नि-वीर्य- बस. (प्रावा २, २, २४)। यद्वा =निर्वीर्य- (गपूटि. द्र.)।

n) सस्व. नापूटि. द्र.। उप. अनिशित- (<नि/शा) यद्र. (तु. शम्भा १, ३, १, ६; ४, १, २, २५ यत्र यक. अनुपरत- इति चराचर- इति चैतत्पर्यायभावतो निर्दिश्येते; अर्वाक्ष [GW.MW.NW.प्रमृ.])। एस्थि.सर्वत्र पपा. अनिशित- इत्येवं निरदेशीतीव कृत्वा सा. प्रमृ. भाष्य-कारैर् उप. =रनि-शित- (<नि/शा<शो) इत्यवधार्य तत्र तत्र व्याख्यानप्रौढिं प्रदर्शयद्भिस्तत्प्रयोजितान्वय-पीडनादौ व्यर्थमादरः प्रादर्शि (भूयानप्यत्र विस्तरः निष् इत्यत्र द्र.)।

o) किवि. सद् न. द्वि १ द्र.।

p) यतु. ?अ-निशित-> -तम् तत्रत्यं टि. च।

q) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

r) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. निद्र (<>स्) /संस्+क्तः प्र.।

s) इह ध्रूयमाणं रू. प्र३ (तु. 'सज्जोषसः सूरयः' ऋ ४, ३४, ६ प्रमृ.)। एस्थि. एतद् रू. सं३ इति यद् GW. आह तन्निःसारं द्र.।

अ-निषङ्ग- - ऋ १, ३१, १३.

अनि(न-इ)ष(व्य→)व्या- - स्याः क
१०, १०८, ६.

अ-निषिञ्चनः- - पै १५, १५, ९.

अ-निषित- - तम् मै ३, १६, ५;
काठ २२, १५.अ-निष्कृत- - तः पै ३, ३३, ४६;
-तम् ऋ ८, ९९, ८; ९, ३९,
२; कौ २, २४९; जै ३, २१,
१४.

अ-निष्कृति- - स्या पै ३, १७, ३.

अनि(न-इ)ष्ट, घा- - षः काठ ३५,
१७; क ४८, १५; -ष्टम् तै ६,
६, ६, २; -ष्टाः तै २, ६, १, ५;
-ष्टभ्यः काठ ५, ४; ३२, ४;
-ष्टेषु काठ ३५, १८; क ४८,
१६.अनि(न-इ)ष्टक- - के तै ५, ४, १०,
३; मै ३, ४, ५; काठ २२, २.अ-निष्टक्य- - क्यम् काठ २४, ५;
क ३७, ६.

अ-निष्ठृत- - तः ऋ ८, ३३, ९;

मा २७, ४; का २९, १, ४; ७;
तै ४, १, ७, २; ३; मै २, १२,
५; काठ १८, १६; क २९,
४; कौ २, १०४८; शौ ७,
८२, ३; १२०, ५३, ३; ५७,
१३; पै ३, ३३, ७.अ-निष्ठय- - ऋ ७, १३;
क ६, २.अनि(न-इ)ष्ट्वा- - काठ १२, ७;
३५, १७; क ४८, १५.

अ-निहत्य- - शौ १२, ३, ४४.

अनीक- - कः पै ४, २४, ७; -कम्
ऋ १, ११३, १९; ११५, १;
१२१, ४; १२४, ११; १६८, ९;
२, ३५, ११; ३, ३०, १३; ४,
५, ९; १५, ११, १; १२, २;
५, २, १; ४८, ४; ७६, १; ६,
४७, २८; ५१, १; ७, १, ८;
९; ८८, २; ८, ९६, ९; १०,
२, ६; ७, ३; ४३, ४; ४८, ३;६९, ३; मा ७, ४२; ८, २४६;
१३, ४६; २९, ५४; का ८,
१७, १; ९, २, २; ४, २६; १४,
४, ९; तै १, ४, ४३, १; ४५,
१६; २, ३, ८, २; ४, १४, ४;
४, ३, १३, १; ६, ६, ६; ६,
२, ३, ११; मै १, ३, ३७; ३९१;
२, १, १०१; ३, १६, ३; ४,
१४, ४; काठ ४, ९; १३; २२,
५; ६; ८; २९, ३; ४६, १;
क ३, ७; ११६; ३४, १; ४५,
४६; कौ ३, ११०२; ३, ५, ३;
जै २, ४, ६; शौ ४, २७, ७६;
६, १२५, ३; ७, ३७, १६;
१३, २, ३४६; ३५; २०, १७,
४; १०७, १३; १४; पै ४, ३५,
७; १५, ११, ७; १२, ४; १६,
१५१, ५; -का ऋ ३, १९, ४;
४, २३, ७; -कात् पै ८, १३,
११; -कानि मै २, १, १०१;
-के ऋ ४, ५८, ११; ६, ४७, ५;a) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. नि
✓ष(>स) ऋ + घञ् षत्वं कुत्वं च ।b) तस. उप. साध्वर्थक-यदन्ते नञ्-स्वरापवादो
ऽन्तोदात्तः (पा ४, ४, ९८; ६, २, १५६)।c) मुपा. नितरामकृतसंस्कारः । वस्तुतः पूर्वमन्त्रस्य
यः 'एषा' इत्युत्तरार्थो भवति सोऽस्य मन्त्रस्य पूर्वार्धे
स्यात् । 'अनिषेचनं चक्रुषी' इत्यनेन शोधितपाठेन
तृतीयन पादेन च तस्य मन्त्रस्य गायत्र्या छन्दसा पूर्तिः
स्यादिति विचारयन्तु सुधियः । एवं तावदिह तस.
नञ्-पूर्वः । उप. नि ✓षि(<सि)ष् > नि-षेचन- इति यद् ।d) अ-निषित- > -तम् (गद्) । अत्र मूको. पा. वैकृतं
द्र. (तु. संटि.) ।

e) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद् ।

f) 'अनिष्ठृतः' इति (शौ ७, ८२, ३) पाभे ।

g) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । विशेष्यगर्भं
वि. द्र. । उप. इष्टका- < ✓यञ् यद् ।h) तस. नञ्-पूर्वः । 'कृत्य-' (पा ६, २, १६०) इत्य-
न्तोदात्तः । उप. निष्टक्य- यद् ।

i) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. < नि

✓ष्ट् < स्तु यद् ।

j) पपा. निस् ✓स्तु > * निः-स्तुत- इतीव उप. निर्दिष्टं
विवेकव्यम् ।k) सस्व. एपूटि. द्र. । उप. निष्पृ < निस् + स्यप्
प्र. षत्वं च (पावा ४, २, १०४; पा ८, ३, १०१) यद् ।

l) सस्व. द्विपूटि. द्र. । उप. < नि ✓हन् यद् ।

m) ✓२*अन् + ईकन् प्र. (पाउ ४, १७) । नित्स्वरः
(पा ६, १, १६७) । यद्वा तस. स्याद् नञ्-स्वरः (पा ६,
२, २) । उप. च (नि >) नी + क- (< १अक- < ✓अच्,
ञ्च्) । अथवा, नापू. कल्पे नञोऽभावे सति नि इत्यस्य स्थाने
अनु इति द्र. । तथा च सति समाननिष्पत्तेर् अञ्क-इत्य-
स्मात् प्राति. विवेचनप्रयोजनः ऊ > ई इति वर्णपरिणामः ।
अथापि वा नापू. एव कल्पे नञभावे सति नि इत्यस्य
स्थाने ३ अञ् यद्. (तु. अन्तर, २ अन्तर-) ।
माध्यमिक ईकार उपजनः (तु. सम् (ईक-) ।
अन्ततस्तदेव उप. दर्शनार्थेन ✓२अक् इत्येतेनाभि-
संबद्धं स्यात् पूष. च सप्तमीप्रकारकम् (२ अञ् >) अनि
इति क. सद् दीर्घाभूतं स्यादित्यपीहामियुक्तानामूहः द्र.
(तु. WW. १, १२, ६; १६९) ।

५; ७, ४, ३; ८, ७४, ४; १०२,
१३; ९, ९७, २२; लि ५, ५,
८; मा १७, ९९; २०, ३६;
का १९, १, १२; २२, ४, १;
मै ३, ११, १; काठ ३८, ६;
४०, ७; १४; †कौ १, १३;
५३७; २, ९२०; †जै १, २,
३; ५५, ५; ४, ३, ४; ६, ५;
-केन २, ९, ६; मा ५, ३४;
का ५, ८, ५; तै १, ३, ३, १;
†४, ३, १३, २; ६, १, ५;
मै १, २, १२; १०, ५; १४;
३, ९, ५; †४, १०, ५; ११,
४; काठ २, १३; २१, १३;
३५, २०; ३६, ८; क २, ७;
४८, १८; -केषु ८, २०,
१२; -†कै: ३, १, १५;

५४, १]; ४, १०, ३; ७, ८,
५; मा १५, ४६; का १६, ५,
२८; तै ४, ४, ८; मै ४, १०,
२; ५; ११, ४६; काठ २०, १४;
कौ २, ११२८; पै ४, २७, ६.
[°क-चतुर°, उयोत्ति°, तिग्म°,
त्रि°, द्वि°, पुरु°, बृहद्°, शत°,
सु>स्व°]
॥अनीक-स्व°- स्वाय मै १, १०,
१४; काठ ३६, ८.
अनीक-वत्°- वत्ते मा २४, १६;
२९, ५९; का २६, ४, १; ३१,
७, १; तै १, ८, ४, ११; ५, ४,
५, ४°; ५, २४, १; मै १, १०,
१; २, १, १०; ३, १३, १४;
काठ ९, ५; ४८, ३; क ८, ८°;
-वन्तम् सि ४, १४, १; -वान्

तै ५, ४, ५, ४°.
अनीक-शु(°)° शौ ५, २१, ८;
९; ६, १०३, ३.
॥अनी(न-ई)जान°- न: मै १, ४, ६;
४, ८, ६; -नम् तै ६, ६, ७, ३;
-ने मै ४, ८, ६.
†अनीड(ळ)°- ष: १०, ५५, ६.
कौ २, ११३३.
अनी(न-ई)शान°- न: तै ६, २, ५,
१; मै १, ७, १.
अनी(न-ई)श्वर°- रा: शौ १२, ३,
४२.
१अनु- १अन द्र.
२अनु १, ६, ४°; १०, १२°;
१५, ५; २५, १६; ३३, ११°;
३७, ९; ३८, ११°; ४४, १०;
४६, १४°; ४९, ३°; ५०, ३°; ६°;

a) भावे स्वः (पा ५, १, ११९)। प्रत्ययस्वरः।

b) मनुपः पित्वाभिधाते स्वरः पूर्वावस्थः।

c) शस् प्र. (पा ५, ४, ४२)। प्रत्ययस्वरः।

d) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

e) सस्व. नापू. द्र.। यत्तु सा. प्रमृ. उप. आश्रयपर्याय-
तया पश्यन्तः बस. अत्राहुः, तज्ज। तथा सत्यन्तोदात्ता-
पतोः (पा ६, २, १७२)। यथा त्वेतद् उप. सरूपादाश्रय-
पर्यायात् संप. विविक्तं सद् वि. इति संभाव्येत तथा
विवरणतः १°नीड- इत्यत्र यद्र.। तस्मिन् उप. वि.
सतीह तस. भवतु न बस. इति तु तत्त्वम्।

f) =२अनु- इति रू. प्रयोगतः द्वि१ क्रिवि. च सद्
उक्ता नि. योगमुपेत्यैकत्वमिवापन्नं द्र.।

g) लक्षणे कर्मप्रवचनीयः (पा १, ४, ९०)।

h) अत्र उ. म. (तु. मा. ५, २९) यद् 'अनु-बुद्धयः'
इत्येकं पदमित्याहुस्तत् स्वरदोषादुपेक्ष्यम्। अन्वयेऽशक
इव सन् स्वर. पदपूरणतामाहेति सम्भाव्यते। इन्द्रमभिलक्ष्य
तदनुगतास्तदुद्देश्यकाः सर्वा वृद्धयश्च सर्वा जुष्टयश्च भव-
न्ति तस्याक्षरकस्यान्वयस्य न केवलं संभवादपि त्वमीष्ट-
त्वात् (तु. सा. वें PW. प्रमृ.)। तथा गुणरस्यामृचि
पुनरिन्द्रस्य स्तुतिभिरभिवर्धनं श्रूयते।

i) कप्र. इति सा. वें. GW. च। ॥अर् इत्यनेन
गतित्वेन योगम् MW. वष्टि। तज्ज। स्वधामनुलक्ष्य
न तु तां कर्मतया विषयीकृत्य चरणस्य विवक्षितत्वात्।

j) रोधस्वतीर् अनुलक्ष्येत्यर्थतः कप्र. (तु. सा. वें;
वैतु. GW. अनु-यातु)।

k) उषस उपाचरणमकर्मकमाख्यातमभिप्रेतं द्र.।
आश्विनश्रीरनुलक्षणस्य विषयो न त्वनूपाचरणस्येति
विवेकाद् गतित्वदर्शी वें. चिन्त्यः।

l) लक्षणे वेत्तुंभूतलक्षणे वा कप्र.। अध्याहार-
मुखेन सा. अप्येनेमवार्थमभिप्रयन् स्यात्। गतित्वं तु
नितान्तमनपेक्षितमित्यभिसन्धिः।

m) सा. एव केवलम् 'अनु-वि-अर्धम्' इत्याख्यात-
योगमाह। तत्र चाऽऽख्यातिकप्रत्ययस्य कर्तरि आन्तदृष्टत्वं
बीजम्। रूपं चेदं कर्मणि न तु कर्तरीत्यस्य कृते तु.
॥इत् ॥ १०, ३०, १३ इत्यत्र स्वयमसौ
भाष्यकारोऽपि द्र.।

n) उत्तरमन्त्रेण प्रकरणासामानाधिकरत्ये सति वरुणस्य
पृथिव्यादिलोकत्रयदर्शकत्वे तात्पर्यं द्र.। तत्राप्य् 'अनु
जनान्' इत्यतः पृथिवी संकेतिता (पृथिव्यामित्यर्थः)।
॥अर्ण्य इत्यस्य चोभयथा वृत्तं भवति सकर्मकं च (तु.
१, १५५, ५; ५, ७३, ६; ८, ५९, १; १०, ३५,
९) अकर्मकं च (तु. ४, २७, ३; ८, ९, ६)।
तदिहाकर्मकत्वं द्र.। यत्तु सा. PW. च 'अनु-पश्यसि'
इति योगमाहुस्तज्ज। उत्तरेण मन्त्रेण तात्पर्यसमन्वय-
दर्शनात्तद्विहाऽप्यनुपस्यस्य ॥अर्ण्य इत्यस्योपपुष्प-
तरत्वादित्यभिसन्धिः (तु. GW. W.)।

७१, ६; ८०, [१-१६]; ८^a; ९;
८२, ३^b; ८४, [१०-१२]; ८८,
६^c; ९५, ३^d; ११३, १३; १२०,
११^e; १२१, ३; ७; १२६, ३^f;

५; १२८, १^g; १३६, ५; १३८,
३^h; १४१, ३ⁱ; ९^j; १४८, ४;
१६१, ३^j; १६४, २८^k; १६५, ५^l;
१६६, १०^m; १६७, १०; [१७५,

६ⁿ; १७६, ६]; १७६, २^o; १८०,
८; १८१, ५; १८३, ३^p; १८७,
४^q; १९१, १५^r; २, १, १५^s; २,
[४; ९, ७०, ३]; ५^t; ८; ८, ५^u;

a) कप्र. इति खलु सा. साध्वाह । कर्मपिच्छातोऽधि-
करणापिच्छाया बलीयस्त्वप्रतीतिः ।

b) उद्दिश्य प्रयागेऽभिप्रायाद् अनुप्रयागं यद् GW.
PW. आहतुस्तत्र । तस्यानुगमनपर्यायत्वात्तस्य चेहाऽसंग-
तत्वात् ।

c) अतिक्रिष्टान्वय उत्तरार्धे कदाचिद् 'अनु'...अस्तो-
भयत्' इत्याख्यातमभिप्रेतं स्यात् ।

d) 'अनुष्टु'...अनु'...विदधौ' इत्यन्वयं वष्टि सा. ।
न त्वसौ सुवचः । 'अनुष्टु' इत्यनेनैवाऽनोरनुक्रमाद्यर्थस्या-
ऽऽगतत्वाद् व्यर्था पुनरुक्तिर्भवेदिति । समग्रश्च तदीय
उत्तरार्धार्थोऽन्वयो व्यत्यस्तः । न ह्य ऋतून् प्रशासता
सूर्येण पार्थिवानां पूर्वा दिग् अनुविधीयते । पूर्वा दिशमनु
(=तस्यामित्यर्थः), प्रशासता तु तेनर्तवोऽनुष्टु विधीयन्ते ।
इहैतावतैवाऽलं विस्तरः वैश. अनुसन्धेयः ।

e) 'जनान्' इत्यनेन च 'सोम-पेयम्' इत्यनेन च पर्या-
येणाभिसंबन्धमनोरेकस्याऽध्याहारः कर्तुं योग्यः । एवं कृते
च तयोरर्थविवेकः द्र. (तु. सा.) ।

f) 'मा' इत्यस्य प्रामुख्यसाधको लक्षणार्थः कप्र. (तु.
सस्थ. उप; वैतु. PW. GW. अनु'...आगात्' इति) ।

g) अनुसृत्येति यत् सा. व्याचष्टे तदनुलक्ष्येत्यर्थे
द्र. । 'तां नियुतम् अनु' इति च तत्राऽन्वयः ।

h) 'अनु'...मथायति' इतीवाभिप्रयन् सा. चिन्त्यः (तु.
ऋ ३, ४३, १; ५०, २ प्रमृ. GW. च) ।

i) सीम् इत्यनेनान्वितः कप्र. भवति । यत् सा.
इममन्वयं व्यभिचार्य्य 'अजायथाः' इत्यस्य क्रिप. वि.
अव्य. (=गतिभिन्नत्वे सति तत्-सकृत्) इतीव सम्बन्ध-
मभाषत, तच्चिन्त्यम् । गतिप्रकारके संबन्धेऽपि सीम्
इत्यस्य रु. कर्माऽऽकाङ्क्षापूर्कत्वेन दर्शनादिति यावत् ।
लक्षणार्थप्राधान्यात् कप्र. एव स्यादिति तु स्थितिः
(तु. GW.) ।

j) 'वः' इत्येतदनुबद्धो लक्षणो कप्र. (वैतु. सा. पश्चादर्थे
अव्य. इति भाषुकः) ।

k) 'अनु'...अमीमेत्' इति गतियोगवादिनः पाश्चा-
त्या भवन्ति । तत्र हि तेऽभिप्रेतमनुलक्षणात्मकमर्थ-
मन्तर्भावयन्ति । तदयं वादश्चिन्त्यो भवत्यप्रामा-
णिकत्वादम्यथाप्रसिद्धे । तथाहि । अनुगमनाऽनु-

शब्दनाऽनुभोजनादिप्रयोगेषु योऽनोरर्थो भवति तेनैव
तत्सदृशेनैव वाऽर्थेनेहापि भाव्यम् । स चाऽऽनन्तर्यसादृश्या-
दिविशिष्टो नितरां लक्षणार्थविलक्षण इत्यभियुक्तानामति-
रोहितमिव भवति । अतो यथाऽभिमतव्याख्यानं लक्षणो-
द्देशार्थः कप्र. एव प्रकाशयताम् । सामर्थ्यात् प्रसिद्धे ।
सा. च कप्र. अभिप्रयन्नप्यर्थस्य विषये न साधुवादी ।
तद्विस्तरस्तु वैश. द्र. ।

l) स्वधामनुलक्ष्य (=तद्विषय इति यावत्) त्वमिन्द्रा-
ऽस्माकं भवसीति तुरीयपादस्याऽर्थः पूर्वा पादत्रयीं प्रति
हेतुतयोपन्यस्तः । यत् सा. 'अनु'...बभूथ' इति योगमाह
तद् विमृश्यम् ।

m) तु. सा., वैतु. च PW. प्रमृ. । येषां 'वि-अनु'...धिरे'
इत्याख्यातयोगोऽभिमतो भवन् 'गतिर्गती' (पा ८, १, ७०)
इत्युक्तं पूर्वगतिनिघातमुपक्षिपेद् अथ 'श्रियः' इति द्विः
अनन्वितमिव कुर्यादिति नैवाऽऽद्विषेत् ।

n) 'अनु'...जोहवीमि' इति सा. गतित्वमपि विक-
ल्पयति । तत्र । निविदामनुहवनस्य हवनस्य वा
श्रुत्याऽप्रसिद्धत्वाद् निविद्द्वारकस्य हवनस्य च प्रसिद्ध-
त्वात् (तु. ऋ १, ८९, ३; ९६, २; २, ३६, १६) ।

o) कर्मणि प्रयोगमाहुः PW. MW. GW. । तच्चिन्त्यम् ।
'यम्' इति कर्मपदस्य तथा सति संबन्धक्लिष्टत्वात् ।

p) वें. सा. PW. च 'अनु'...वर्तते' इति योगमाहुः ।
तथापि विमर्शसहं स्थलं द्र. ।

q) गतित्वेऽपार्था द्वैस्वर्यापत्तिरित्यसकृदवोचाम ।

r) PW. MW. अनु'...प्रवाधृते इति योगमाहुः । तथा
सति प्राधान्येनाभिप्रेतो लक्षणार्थो गौणो भवेत् । अनुपूर्वक-
गत्यर्थानामाख्यातानामर्थे लक्षणार्थाऽन्तर्भावश्चाऽप्रसिद्धः ।

s) पूर्वेण 'भुवत्' इत्याख्यातेन गतितया युयोजयिषुर्
वें. चिन्त्यः ।

t) चित्रमेतद् यत् सा. कर्मप्रवचनीयतयोपक्रम्य
गतित्वे पर्यवसाययति । /चित् इत्यस्याऽकर्मकः प्रयोगः
द्र. (तु. ऋ २, ३४, २) ।

u) सा. इहाऽर्धजरतीयतीव । स्वराज्य-पदे कर्तरि प्रत्यय-
श्वेद् भवेत्तर्हि का गतिरनोरिति नासौ स्पष्टमाह । 'अनु
...बाधुः' इति योगश्चेदभिमतः स्यात्तर्हि स्थिजार्थान्तर्भावे-
ऽपि सति न कोऽपि प्रसिद्धोऽन्वयः संभवेदिति दिक् ।

[१३, १३; १४, १२]; २१, ३^०;
२४, १३^०; २८, २; ३०, २;
३६, ६^०; ३७, १; ३८, ३; ५^०;

६^०; ७^०; ४२, २; ३,
७, ६^{३०}; १२, ७; १५,
३^०; १७, १^०; ५; २३, २; २६,

८^०; ३३, ३^०; ४; ३५, ८^०; ४३,
१^०; ५१, १०^०; ११; ५५, ४;
४, ४, १^०; ८; ९; १६, १८^०;

a) लक्षणे इति सा., आनन्तर्य इति वें. उभयथाऽपि कप्र. एव ।

b) च्युतस्वरसंस्कार एव सा. आदिस्वरं वृक्षा- इति पदं गवार्ये पश्यन्नगतिकत्वादनोर्गतित्वविकल्पमाचष्ट (तु. 'अनु वृक्षान्' इति प्रयोगः [ऋ १, ८२, ३ प्रभृ.]) । विस्तरस्तु वैश. द्र. ।

c) पूर्णानि निविद्धोऽनुसृत्य प्रवृत्तस्य मे ह्रस्वस्य बोधत-मित्यन्वयः । सा. √शंस् इतीममध्याहरति गतित्वेनाऽनुं च तेन योजयति । श्रुतिस्वारस्यविरुद्धस्त्वयं योगो भवति । विस्तरस्तु वैश. द्र. ।

d) वें. अनुं 'इषितुम्' इति केतमिति चोभयं भाग-मित्यनेन समानाधिकरणमित्याह । अन्वादि वाक्यान्तरं तु द्र. । केतमनुलक्ष्य सवित्रेषितमित्यन्वयः ।

e) लक्षणे कप्र. । सा. 'जायते' इति पदमिति शेष इत्येवं सुप्रहं द्र. ।

f) सप्तमीवचनः कप्र. (तु. GW., वैतु. PW.) ।

g) तृतीयार्थे कप्र. । ह्वेन धाम्नेति मन्त्रांशस्वरसः । 'अनु' 'वक्ष' इति योगं यत् सा. आह तच्च चिन्त्यम् (तु. सस्थ. टि. परि/३वक्ष्) । अन्यत्र च 'अनुघोषम्' इति ब्रुवाणः स एव स्वरद्वयं प्रति चोद्यो भवेत् ।

h) वें. सा. 'अनु' 'विभाहि' इत्याख्यातयोगमाह तुः । तत्कर्मतया च ज्वालाशब्दोऽध्याह्रियते पूर्वी-शब्दस्य च पुरुषाब्दात् स्त्रियां रूपापत्तिरुच्यते । परमेतावतः क्लेशवतः पथः सरलतरः कप्र. मार्गः । 'पूर्वीः' (कृष्णाः) अनु (अनु-सृत्य तद्वद् इत्यर्थः) वर्तमानासु कृष्णासु त्वम् अग्ने 'विभाहि' इति सुश्लिष्टोऽन्वयः ।

i) 'अनु' 'समिध्यमानः' इति गतित्ववादी वा पक्षे सप्तम्यर्थकर्मप्रवचनीयत्ववादी वा सा. उभयथाऽप्युपेक्ष्यः (तु. समानाभिप्रायाः श्रुतीः ऋ १, १६४, ४३; ५०; १०, ५६, ३; ६०, १६ प्रभृ.) । अथेह प्रथमे कल्प आदिस्वरं अग्ने-शब्दम् अग्निविशेषणतया कर्तरि व्याचक्षाणः सा. नितरां च्युतसंस्कारः ।

j) सा. PW. GW. MW. अनु-प्रजान् इति द्वयुदात्तमे-कपदमाहुः । मति-शब्दश्चाऽङ्गीवरूपो ज्योतिर् इत्यस्य समानाधिकरणतया व्याख्यायते । वस्तुतस्तु 'मतिम् अनु' इति तु कप्र. द्र. (तु. 'इवा मनीषी मनसाऽभिकल्पः' (कव. ६, ९) ।

k) सुलभः सप्तम्यर्थे कप्र. । 'अनुसंचरन्ती' इति द्वयुपसर्गयोगं तुवाणः GW. स्वरद्वयीं प्रति चोद्यो भवति ।

l) वें. 'अनु' 'आगत्य' इति सा. च 'अनु' 'प्रजान्' इति योगावाहतुः । समानश्रुतिस्वारस्यं तु कप्र. इव द्रढयेत् (तु. ऋ ३, १२, ७; ७, ७, २; १०, १४, २) ।

m) 'सोम-वेयम्' इत्यनेन संबन्धात् लक्षणे कप्र. (तु. ऋ १, १४१, ३; ३, ५०, २; ७, ९०, ४; १०, ३७, ३) ।

n) लक्षणे कप्र. । इदमाऽस्याऽन्वयः । नापू. मन्त्रे कृतां प्रार्थनामुद्दिश्येत्यर्थः (वैतु. सा. य इहाऽसंगतमिवा-ऽनुकमाऽर्थमाह) । यत्तु वें. एतदन्वयार्थं 'त्वाम्' इति पद-मिन्द्रपरमाविच्छिप्सति तदप्ययुक्तम् । तथा हि सतीदमः 'सुतम्' इतिपदेन विशेषणत्वेन संबन्धे सिद्धे उत्तरार्धे 'अस्यु' इत्यस्य पदस्याऽन्वादेशीयेन सर्वनिघातेन भाव्यम् (पा २, ४, ३२) । ननु त्वदभीष्टेऽन्वयेऽपि समानं चोद्यमन्वादेश-सामान्यादिति चेद् । नेति ब्रूमः । 'सुतम्' इत्यत्र कस्य भावेऽभिप्रायात् पूर्वार्धेन च प्रथमस्य वाक्यस्य परिसमा-प्तिदर्शनाद् (वैतु. सा.) उत्तरार्धार्थेनेदमा सुतस्य सतः सोमस्य प्रथमत एव उपस्थापनाद् अन्वादेशविषयाभावाद् 'ऊडिदम्' (पा ६, १, १७१) इति स्वरस्य चारितार्थादिति ।

o) प्रथमे कल्पे प्रसिति-शब्दं सेनापर्यायीकुर्वन् सा. 'अनु' 'ब्रूणानः' इति योगमाह । आस्तां तावत् तन्निन्ता तस्य नितान्तं निर्मूलत्वात् । प्रसितेरुक्तोऽर्थो व्युत्पत्ति-मात्रावष्टम्भः प्रवृत्तिप्रामाण्यशून्यः । गत्यर्थो √ब्रू (स्वा.) √ब्रू (क्या.) इत्यस्माद् विविक्त इत्यलं विस्तरान्तरेण । द्वितीये च कल्पेऽनोः कोऽर्थो भाष्यकृतोऽभिमत इत्येव न स्पष्टमुक्तं भवति । यदि नाम तृतीयार्थः कर्मप्रवचनीययोग इत्युच्येत तर्हि तृष्णीम् इति तृतीयार्थे द्वितीयेति तद्वचा-स्यपार्थान्यापयेरन् । उक्तयोगत एव तत्सिद्धेः । न चापीह निरुक्तप्रामाण्यात् तृतीयार्थेऽनुरभिस्मृतस्तत्त्वेति वक्तुं पायेत । तदुद्धृते निरुक्तांशे तृतीयारूपयोर्येऽनोः पाठो-पलम्भात् । यदि हि नाम द्वितीयायास्तृतीयात्वेन परि-णतिर् अनुना कारिता निरुक्तकारस्याऽभिप्रेताऽभविष्यत् तदोक्तप्रकारेणोक्तपरिणामकारितया परिसमाप्तशक्तिवाद् अनोः पुनःपाठमसौ नाभ्यरोचिष्येत्यभिसन्धिः ।

p) लक्षणे कप्र. (तु. सा. [यस्त्वसौ भावे निष्पन्नं प्रसिति- इत्येतत् स्त्री. प्राति. लक्षणाया तद्वद्भूतित्वोपचा-रेण पुंसा सामानाधिकरण्यं भजत् सद् बस. भवतीति कृत्वा

२२, ७^a; २९, ३^b;
४०, ४^c; ५२, ६;

५, २९, २^d; ३२, १०^d;
३३, २^e; ४४, १^f; ३;

५२, ६^g; ५३, ५; ६^h;
१०ⁱ; ५९, १^j; ६९,

स्वत एव पुं. भावयति, तद् यथा दाशतय्या वाचोयुक्तया विरुध्येत तथा यद्. वैतु. वें GW. च लक्षणार्थमलक्ष-
यन्ताव् अनु...आजगम् इति द्व्युपसृष्टाऽऽख्याता-
ऽऽख्यायिनौ ।

a) सीम् (=पूर्वार्धश्राव्यमाणाः स्वसूः) अनुलक्ष्येति
संबन्धः (तु. वें. सा. च) । यश्चेद्दाशतय्याऽपरोऽनुः श्रूयते तदर्थं
यतु. अनु/बन्ध>अनु...बद्धधान- इति (वैतु. सा. यः
'बद्धधानाः' इति पदं 'सीम्' इत्येतत्-समानं प्रकृतेन
कप्र. अनुनाऽन्वितमिच्छति) । एवं यश्चेद्द प्रः श्रूयतेऽसौ
गतितया /स्यन्द्>स्यन्दयुध्यै इत्यत्रान्वितः यद्.
(वैतु. सा. यो द्वितीयमुक्तपूर्वम् अनुं 'स्यन्दयुध्यै' इत्यनेन
प्रं च 'मुचः' इत्यनेन गतितया योजयितुमिच्छन् 'प्रमुचः'
इत्येकस्मिन् पदे द्वैस्वरी कथं, तिष्ठि चोदात्तवति गति-
निधाताभावश्च कथमिति चोद्यं नेव पश्यति । नापू. मन्त्रे
च समानप्रकरणके प्र/स् इत्यस्य प्र/क्रम इत्यस्य च
ये श्रुती भवतस्ते च नितरामिवोपेक्षते) । यतु PW.
प्रभृ. 'अनुप्रमुचः' इति द्विगतिकं त्रिस्वरमभ्रुतपूर्वं
क्रिप. श्रावयेयुस्तदीव निस्सारं द्र. निपातद्वय-
प्राकरणिकसंबन्धाऽविभावनदुर्विपाकमात्रत्वात् स्वरसंचार-
सौद्धीं प्रत्य् अक्षम्यसाहसमात्रत्वाच्चेति दिक् ।

b) यद् वें. 'अनु...श्राव्य' इत्याह तच्चिन्त्यम् (तु.सा.) ।

c) कप्र. । ईम् इत्यनेन सना. वा युदित्येतच्छ्रस्केन
पूर्वार्धमितेन वाक्येन वाऽन्वयः । प्रथमे कल्पे ईम् इत्य-
नेन नापू. मन्त्रे श्रावितचरोऽर्चनप्रकारः परामृश्यमानः
द्र. । उत्तरे त्व ईम्...इन्द्रम् इति समानाधिकरणः
संबन्धः । प्रथमे कल्पे लक्षणार्थं उत्तरे तु पश्चादर्थे-
ऽनुद् इत्यपरो विवेकोऽपि द्र. (वैतु. PW. प्रभृ. 'अनु...
आर्चन्' इत्येवं योजुकाः) ।

d) पादादौ 'युद्' इत्याक्षिप्य पश्चादर्थे वा लक्षणे वा
तदभिसम्बद्धः कप्र. (वैतु. सा. सर्वथोत्तन्त्रमिव 'क्षितयः'
इत्यस्य वि. इतीव भाषमाणः, PW. प्रभृ. च 'अनु...नमन्त'
इत्यनपेक्षिताऽन्वर्थोपसृष्टिमाख्यातिकं योगं ब्रुवाणाः) ।

e) 'याः (धियः) अनु इत्था जोषं वृक्षः' इत्येवमन्वयः
(वैतु. सा. 'अनु...वृक्षः' इति योगोऽस्पष्टान्वितार्थः) ।

f) लक्षणे कप्र. । सामान्येन द्वितीयायां प्राप्तायामिह
'यासु' इति सप्तमी द्र. । अनु...वृक्षसे इति योगं GW.
मनुते स चात्र प्रत्याख्येयः ।

g) 'एनान्...विद्युतो मरुतो...अनु...अह अनुगच्छ-

न्त्येव' इति सा. /गम् इतीममध्याहरन् अनोर्गतित्वं
प्रतिपिपादयिषति । न चासौ यत्नस्तदीयः शोभनः ।
लक्षणार्थं कप्र. सुवचत्वे तेनैव च विद्युन्मरुत्-सन्धिध्यात्म-
कस्य श्रुत्यर्थस्वारस्यस्य सुवेदे ऽध्याहारस्य तदुपाश्रयस्य
गतित्वकल्पनस्य वा सुतरामजागलस्तनायमानत्वं न
व्यभिचरेत् । यच्च सा. 'एनान्...मरुतः' इत्यन्वादेशस्य
चाऽन्वादिष्टस्य चोभयोः सपदि योगमेकस्मिन्नेव वाक्ये-
ऽन्वयं च बभाषे तदपि तस्याऽसदृशमिवापेक्षते । अन्वादेश-
स्याऽन्वादिष्टस्थानित्वेनैव सावकाशत्वादित्यस्य निगदसिद्ध-
त्वात् । न चेद्देवोपरिष्ठाद् दिवः इति षष्ठी न च तत्संगत्यर्थं
'मरुद्रणस्य' इत्यश्रुतोऽध्याहारोऽपेक्ष्यत इत्यादिविस्तर-
स्त्वस्मदीये वैश. द्र. । उक्तादेव न्यायाद् अन्वादिष्टाऽन्वादेश-
विषयकाद् उत्तरार्धमात्रग्यापकैकवाक्यकल्पनामुपाश्रित्य
प्रवर्तमानस्य MW. 'अनु...अर्त' इति योगोऽपि सुत्यजः
स्यादिति न बहु वक्तव्यमिवास्ति ।

h) 'अनु...यन्ति' इति योगं भाषमाणः PW.
उपेक्ष्यः (वैतु. GW.) । तथा सति 'रोदसी' इत्यस्याऽन्वयस्य
स्वारसिकस्य दुर्लभत्वप्रसङ्गात् । यनि. तु पर्जन्यविसर्ज-
नानन्तरं मरुतामुभयलोकसंसर्जकेनेव सतेन्द्रधनुषा द्यावा-
पृथिव्योर्मध्ये गतिः सुवचेति तदुपपत्तिः । यदपि सा.
पर्जन्यविमोचनस्य द्यावापृथिवीविषयत्वमनुमन्येत तदपि
चिन्त्यम् । 'दिवः' पूर्वार्धे पर्जन्यकोशच्छावनाऽपादानत्वेन
श्रावितत्वे सति तस्याः सपदि पर्जन्यविमुक्तजलाधारत्वस्य
दुर्घटत्वाच्चायुक्तत्वाच्चेति दिक् । अपि च 'अनु...वि...
सृजन्ति' इत्येवं योगमातिष्ठमानः MW. चिन्त्यः ।
'...यन्ति' इत्यनेन च 'वि...सृजन्ति' इत्यनेन चैकस्यै-
वानोर्युगपदयोगमुशन् PW. विमृश्यः ।

i) पूर्वार्धगते 'शुर्धम्' इति 'गणम्' इति च पदे अनु-
लक्ष्यत्वेनानेन कप्र. सताऽन्विते भवतः । सकलमन्त्रमये-
ऽत्रैकस्मिन् वाक्ये सति यत् सा. पूर्वार्धोत्तरार्धभेदेन वाक्य-
भेदं चकार । तन्मन्दम् । तदीययोजनाद्वयेऽप्य् अनुप्रयन्ति'
इत्येकपदे द्वैस्वर्यप्रसङ्गादिति दिग् (अस्मदीययोजनायां तु.
अ ५, ५३, ५) । PW. प्रभृ. गतित्वं मन्वानास्तथैवोपेक्ष्याः ।

j) इह 'अथयन्ते' इत्यकर्मकमाख्यातम् (तु. वि. अनु
/अथ्, अथ्> 'शिअथः', वैतु. GW. य इहाप्युपसृष्टमा-
ख्यातमाह, सा. च य उपसृष्टिं च समर्थयति /अथ्= /क्रिप्
इति धात्वन्तरसाम्यं च [तु. सा. अ ४, ३२, २२ अपि]) ।
एवं तावत् 'स्वं भानुसु' इत्येवं यनि. कप्र. एव द्र. ।

१९०; ७३, ४०; ७८, २०; ८१, |

२१; ३१; ८६, ५; ६, १५, ९; |

१७, १२०; २३, ८; २८, ४';

a) लक्षणे कप्र. (तु. सा. GW.)। गतिरेव वा स्यात् । तदा 'गोमतीर...अनु...क्षेति' इति सकर्मकतयाऽन्वयो वक्तव्यः । प्रायेण तु $\sqrt{}$ २क्षि इत्यस्याऽकर्मकतयैव श्रुतयो भवन्ति । काचित्कमेव च सकर्मकमपि श्रवणं भवति (तु. श्र. ५, ३७, ४) ।

b) 'बाम्' इत्येतेनाऽन्वितः पश्चादर्थे कप्र. द्र. (तु. GW., वैतु. सा. PW. यदनु 'अनुष्टुवे' इति समस्तमाख्यातं भवति न्यायेतरद्वैस्वर्यं च प्रसज्यते) । यथा च स्तुव->वे इति स१ स्यान्न चाऽऽख्यातमिति यद्र. ।

c) लक्षणे कप्र. द्र. ।

d) पाश्चात्यास्तु प्रथमे मन्त्रे 'अनु...विराजति' इत्याख्यातं द्वितीये मन्त्रे च 'अनु...ययुः' इत्याख्यातं पश्यन्ति । तदेतत्तदीयं दर्शनमदर्शनमिव भवति (तु. सा.) । उभयत्र लक्षणादिकर्मप्रवचनीयार्थविशेषोपपत्तेः । तथाहि । उषःकर्तृकया प्रयाणक्रियया सवितृकर्तृकाया विराजनक्रियाया लक्ष्यलक्षणसंबन्धो वा पौर्वापर्यसंबन्धो वा मन्त्रस्वारस्यानुरोधेन काममुपपद्यते । स एव च कर्मप्रवचनीयार्थ इत्यभिप्रायः । गतित्वे प्रयाणविराजनक्रियोरभिधेयार्थस्वरूपसामान्ये सत्येव तयोः क्रियोर्गतिद्वारा पौर्वापर्यसंबन्धो भवेन्नाम वाच्यः । न तु 'पत्युर्मरणमनु विनयेत पत्नी' इतीह प्रयुक्तमरणद्वयवत् प्रयाणविराजनक्रिययोः काऽप्यभिधेयार्थस्वरूपसमता संभवति येन प्रयाणापेक्षया विराजनस्याऽऽन्तर्यद्योतकत्वेनाऽनोर्गति-त्वमुपपद्यताम् । समानवाच्यार्थस्वरूपतायामानन्तर्यसाहचर्यसजातीयोऽनोर्थो गतित्वद्योत्यो भवति विभिन्नवाच्यार्थक्रियाप्रयोगे चाऽसावेवार्थः कर्मप्रवचनीयत्वं प्रयोजयतीत्याकारको विवेक इहाभिप्रेतो भवति । अथोत्तरस्यामृच्ययमपरो विवेकविषयोऽवधेयः । तद्यथेह सवितृकर्तृकदेवान्तरकर्तृकयोः प्रयातियातिक्रियोरभिधेयस्वरूपं प्रति भेदाभावो भवति, तथा पूर्वोक्तदिशा तदीयाऽऽन्तर्याद्यर्थो गतिगोचरीक्रियेत्येवं प्रत्यवस्थीयमाने उच्यतेऽयमपि नैव गतिविषय इति । कर्मान्तरसद्भावात् । को भावः । उच्यते । यत्र कर्तृविशेषकर्तृक्रियापेक्ष्य कर्त्रन्तरकर्तृकायास्तज्जातीयया अपरायाः क्रियाया आनन्तर्याद्यर्थो गतियेत्यो भवति तत्र पूर्वा क्रिया कृद्वृत्तिं वाऽऽपाद्यते कर्तरि वाऽन्तर्भाव्यते । सा चैवं कृद्वृत्तिमापाद्यमाना वा क्रिया तदन्तर्भावविशिष्टो वाऽसौ कर्ताऽनूपसृष्टया उत्तरस्याः क्रियायाः कर्मतया निर्दिश्यते । तद्वति वाक्ये कर्मान्तरं च न संभवति । यथा 'रामो गच्छति' इति

रामकर्तृकैका क्रिया । 'लक्ष्मणो गच्छति' इति लक्ष्मणकर्तृकाऽपरा क्रिया । तयोः परस्परसम्बन्धावच्छेदो द्विविधः संभवति । 'रामस्य गमनमनुगच्छति रामं वाऽनुगच्छति लक्ष्मणः' इति । न तु 'रामस्य वनगमनमनु लक्ष्मणः कीर्त्तिं जगाम' इत्यत्र गतित्वं सम्भवति । उभयोः क्रियोर्गल्यर्थसामान्येऽपि द्वितीयस्य कर्तुरीप्सिततमत्वेनाऽपरस्य कर्मणः प्रदानात्तदपेक्षया प्रथमकर्तुर्वा कृद्वृत्तिमापन्नायास्तत्कर्तृकायाः क्रियाया वा द्वितीयकर्तुरीप्सिततमत्वाभावेऽनुगतिविषयत्वाभावात् । अनुना कर्मप्रवचनीयेन तयोर्मध्ये वर्तमान आनन्तर्यसम्बन्धस्तु द्योत्यत एव । तद्वदिहाऽपि (श्र. ५, ८१, ३) सवितृकर्तृकप्रयाणक्रियां कृद्वृत्तिमापन्नामनु (अनुलक्ष्याऽनुसृत्य वा) अन्ये देवाः स्वीयमीप्सिततमकर्मभूतं महिमानं ययुर्नत्वनुययुरिति विवेकः कर्तव्यः ।

e) तासां नदीनां संबन्धिनः पुन्यां पथो मार्गान् प्रवृत्तः प्रवृत्तान् अन्वकाशीरिति शेष इत्येवम् अन्वित्युपसर्गयोग्यक्रियाध्याहारं च तत्प्रकारकमन्वयं च तद्भाष्यं च सा. अनुमेने । अत्र प्रत्येकस्मिन् पदे क्षोदक्षमे सत्यपि न विस्तारेणार्थ इति संकेतमात्रमुच्यते । 'प्रवृत्तः' इति शसि रूपस्य 'नीचीः' इत्यस्य च 'अपसः' इत्यस्य च समानाधिकरणभूतस्य तद्वद् अपां विशेषणत्वेन सहजेन चारितार्थ्यमुपागतस्य 'पुन्याम्' इत्यमि रूपेणैकवचनेन विगतिगतीयमानं वचनव्यत्ययमुपाश्रित्य सामानाधिकरण्येन योजयितुं मनीषाऽनीशा तदीयेत्यवधेयम् । 'प्रवृत्तः' इत्यस्योक्तात् खियां शसि सामर्थ्यात् (तु. श्र. ७, ३२, २७ प्रभृ.) । अत उक्तो वचनव्यत्ययप्रस्तावो निरर्थकः । एवं चाऽनोः कर्मप्रवचनीयतया पुन्याम् इत्यनेनाऽन्वयः श्रुज्यत्युत्तरार्धमात्रव्यापकमेकमेव वाक्यं च भवेदिति ।

f) 'उरुगायम् अभयम् अनु...विचरन्ति' इत्याकारिका योजना GW. MW. प्रभृतीनां पाश्चात्यानामभिमतता भवति । तत्र विमर्शो भवति । किमिह तासां गवामभयविशिष्टलोकविशेषं प्रति संक्रमणं शिश्नाविषितं भवत्युताहो तासामिहैवाऽभयेन विचरणमिति । सूक्तानि लिङ्गानि तावद् द्वितीयमेव विकल्पं द्रव्यन्ति । ओपक्रमादोपसंहाराद् हि समग्रं सूक्तेतद् गवामाप्यायने सुखविशेषाधाने पालने पोषणे च सुपठं भवति । अतः कप्र. उरुगायेनाभयेन इति तृतीयार्थे योगः । अभयस्य सिद्धवच्छ्रावितत्वान् नाऽयं साध्याभिप्रायोद्देशादिलक्षण-

३६, २^a; ४६, १४^b; ५४, ६^c; ६३, ६^d; ७; ६४,

५; ६६, ४^e; ६७, ६; ७५, ६^f; ७, ७, २^g; १८,

१२^h; ३१, ९ⁱ; ७०, ४^j; ७७, ३; ८७, ७^k; ८, १,

पदार्थवचन इति विवेकश्च सुकरः । तदकुर्वन् सा. तु चिन्त्यः ।

a) 'अनुप्रयेजे' इति योगं सा. GW. चाहतुंस्तदनभिमतं भवति । यत ऐन्द्रस्यौजसो लक्ष्यत्वेन समर्पयितुमिष्टत्वात्तदर्थीयोऽनुः कप्र. एव स्यात् । अन्यथा द्वैस्वर्यमप्यनुपपन्नं भवतीत्यपरं चोयं स्यात् ।

b) इन्द्रचोद्यमानाऽध्वनिशेषणपरेयमृक् । अनु-पदवाच्य-लक्षणार्थविषयतया तेऽध्वा इह श्राव्यन्ते । तान् 'अनु' तानुविश्य यदि 'कलोशं' कोशनपूर्वकं 'स्वनि' शब्दोऽकारि तदा 'ये' उत्तरार्धश्रावितप्रकारेण 'आ...वृष्टतति' इत्याकारकोऽन्वयो भवति । अस्मिन्नन्वये 'कलोशम्' इति पदं √कुश् इत्यस्य क्रियाविशेषणतया प्रयुक्तो घञन्तः परिणामो वा णमुलन्तः परिणामो वा द्र. । सा. तु पूर्वस्या ऋचश्च 'चोदयासे' इत्याख्यातमिहाप्यनुकृष्य तद्वत् ततोऽपि पूर्वतरयर्चाऽन्वयमाह । तद्विस्तरस्तु तत एव द्र. । स इहाऽनुं कर्मप्रवचनीयं 'कलोशम्' इत्यनेन योजयतीति विवेकस्तु सम्प्रत्येव द्रष्टुं साम्प्रतम् । उभयोः √कुश् √स्वन् इत्येतयोः शब्दार्थयोर्लक्ष्यलक्षणसंबन्धावच्छेदकतानुपपत्तेः । न त्विह √कुश् इति भये इति वक्तुं लभ्येत । अप्रमाणात् । नतिश्चेहाऽनुपसर्गनिमित्ता साहित्यिकी द्र. । लौकिक्या उपसर्गविशेषनिमित्ताया नतेर्भोजनमात्रगोचरतया (पा ८, ३, ६९) विधानादिति यावत् । यच्च MW. स्वीयशोधनाऽभिवर्धनपरिशिष्टे अनु/स्वन् इत्येवं योगमनुमेने । तदलक्षणम् । उभयस्वरोपपत्त्यभावादिति दिक् ।

c) लक्षणार्थः कप्र. । यत्र यत्र यथा यथा च गावः प्रायुस्तत्र तत्र तथा तथा च प्रेहीत्यर्थः (एवं नाम ताः संरक्षन् संस् ताभिः सह गत्वा तासां प्रत्यायनसमये-ऽरिष्टाभिस्ताभिः प्रत्यागन्तुमर्हेरित्यभिसन्धेः [तु. नाउ. मन्त्रः]) । एस्थि. अपलक्षणांमपि सतीं द्वैस्वरीमनुमन्वाना 'अनुप्र...इहि' इति योगं च ब्रुवाणाः PW. प्रभृ. उपेक्ष्याः ।

d) अनु-प्र/१पत् इतीवेह कल्पयन्तः सा. प्रभृ. नाद्रियेरन् । लक्ष्यमात्रभूतयोरद्विनोः प्रपतनक्रियया कर्तृत्व-संबन्धाभावे सति कस्यचिदपि तदनुप्रपतनकर्तृत्वेन वक्तुमनुपलभ्यमानत्वात् लक्षणार्थः कप्र. पृथगन्वयः स्यादित्यभिसन्धेः ।

e) एकतरत्र 'अध्वा दीप्याऽनुगताः' इत्यनोस्तृतीयार्थे

कर्मप्रवचनीयतामभिप्रेति वै. । सा. अपि तद्वन्मानी भवति । एवं तु सति कर्मप्रवचनीयेन तृतीयार्थस्याभिहितत्वे 'अध्वा' इत्यनया तृतीयया नात्मलाभोऽपेक्षणीयः 'कर्म-' (पा २, ३, ८) इति सामान्यनियमाद् द्वितीययैवेह भाव्यमिति विमृशन्तु विविचः ।

f) पूर्वार्धे यथाऽभिलषिते पुरोनयने श्राविते सत्युत्तरार्धे इह तत्प्रत्यनीकतया मनोऽनुसारि पश्चाद्यमनं श्रावितं द्र. । एवं सत्यु अनोः कप्र. 'मनः' इत्येतेन कर्मपदेन 'पश्चाद्' इत्यस्य क्विवि. च 'यच्छन्ति' इत्येतेन संबन्धः (वैतु. या ९, १६ यदन्विब सा. 'पश्चात्' इत्येतत् पदं 'इमयः' इत्येतेन योजयन्नपि मनोऽनुकूलमित्युक्त्या-ऽनोरिवार्थं परिसमापयन्नपि तदीयं पुनः प्रसवमिवेच्छन् 'अनुयच्छन्ति' इत्यपि भाषते, GW. च यः 'अनुयच्छन्ति' इति योगं समर्थयन् 'पश्चाद्' इत्येतद् अनोरर्थे कप्र. इतीवाऽभिसंदध्यात्) ।

g) तृतीयार्थे कप्र. इति सा. साध्वाह । 'अनु...आयाहि' इत्येवं योगं पश्यन् GW. चिन्त्यः स्यात् ।

h) सादृश्यार्थे कप्र. (द्रुष्टुम् अनु इति संबन्धः) । प्रथमे पादे श्रूयमाणे 'श्रुत-' इति 'वृद्ध-' इति च कवष-इत्यस्य वि. असती वैसं. भवत इति कृत्वा सा. आनुपूर्व्ये अव्य. इत्यातिष्ठते । PW. प्रभृ. च द्रुष्टु-कवषयोः सामानाधिकरण्यामिव पश्यन्तोऽनुं 'नि वृणक्' इत्येतद्ध्यवहितं किप. गतीकृत्याऽनुप्रवेशयन्ति । तदेतत् सर्वं सार्थविमर्शं द्र. ।

i) कृष्टिकर्तृकसंनमनस्य सोमकर्तृकोर्ध्वाभावस्य च समानं देवताराधनमुद्दिश्य कृतत्वेन श्रावण एव मन्त्रस्वरसः । अतो 'भुवन्' इति क्रियायोगमुशन् GW. चिन्त्यः ।

j) 'चक्षुथुः' इत्यनेन व्यवहितेन किप. गतित्वाऽभिसंबन्धं सा. प्रभृ. उर्युः । उपसृष्टधातुवाच्यभूतस्या-ऽन्वेषणविशिष्टदर्शनार्थस्य प्रसङ्गाऽभावात् कप्र. सतोऽनोः सहशार्थस्य च प्रासङ्गिकत्वाच्च तथेति दिक् (तु. ऋ ९, ९७, ५) । यथा च √क्ष्या इत्यस्योपसृष्टस्यानुपसृष्टस्य च सतोऽकर्मकमपि वृत्तं भवति तथा मा ११, १७^३ इत्यत्रत्ये टि. यद्र. ।

k) गतिरिति वै. सा. PW. प्रभृ. च । तथा च सति 'व्रतानि' इत्येतत् सकर्मकत्वेनाऽभीष्टस्याऽन्तर्भावित्यर्थस्य 'अनु-कृष्ट- > -न्तः' इति शब्दन्तस्य कर्मतया योजयितुमिष्यते ।

१४^a; २, ३३^b; ४, ८^c; १०;
२०^d; ६, ३८^e; ९, २;

१०, ६; [११, ८; ४३,
२१]; १७, ५^f; १९, ३५;

२०, ७; २१, १८; ३२, १९^g;
४१, ३^h; ७ⁱ; १०; ४८, १३; ५८,

यथा चेदमाख्यातं न सकर्मकं न चाऽन्तर्भावितव्यर्थं भवितुमर्हेत् तथा बाह्व्य एवास्याऽपराः श्रुतयो विस्पष्टं दर्शयन्ति (तु. ऋ ६, २, ४; ३, २; ८, ४६, २३ यत्र ऋध्व-वार- बीत-वार- शब्दयोश्च विवेकोऽप्युक्तमेवार्थं दृश्यति)। एस्थि. मध्यमयोः पादयोर्हेतुहेतुमद्भावः द्र. ।

a) '(वयम्) अमममहीत् (यथा वयं) ह्य ! ते महता राधसा स्तोममनु सकृत् सु मुदीमहि' इत्येवमन्वयः । अनुत्र तृतीयार्थे कप्र. भवति । स्तोतृणां स्तोमसह-कृतानामन्त्रेण महता राधसा निमित्तभूतेन वा साधन-भूतेन वा (सिध्यमानस्य) मोदातिशयस्याऽन्तर्विच्छिन्न-पर्यायरहितस्याऽस्मकसह-द्वावविशिष्टस्याऽनुभवस्य प्रार्थ्य-मानत्वेन समर्पणे तारपर्यवती भगवती श्रुतिर् द्र. (वैतु. सा. प्रभृ. यैः पूर्वार्धेन वाक्यमेकं परिसमाप्योत्तरार्धेन तदसंबद्धमिव वाक्यान्तरं कर्तुं कृतोत्साहैः सद्भिर्बला-कारेणैव 'अनु...मुदीमहि' इति योगमुरीकुर्वाणैर् अनु ✓मुद्=अनु✓मू इतीव बामाप्यते) । उक्तपूर्वेऽस्मदीये-ऽन्वये 'सु' इत्य् अभ्य. क्वि. 'मुदीमहि' इत्यनेन क्वि. संगच्छेतेति दिक् ।

b) 'मघं हविलक्षणे धनं तद्वतो यजमानान् अनुमन्यनु-मोदको भवति' इति प्रथमे कल्पे सा. गतित्वमाह । अत्र तावच् शसन्तस्य 'मघोनः' इत्यस्य 'अनु...मन्दी' इत्येवं कृताऽन्वयो दुर्घटश्चिन्त्यः । न च स्यान्नाम 'मघोनः' इति षष्ठी किमतो नश्छिद्यत इति वाच्यम् । अनुपसृष्टस्य 'मन्दी' इति शब्दस्य बाह्व्ये प्रसिद्धत्वात् (तु. ९, ५८, १ प्रभृ.) । उत्तरस्यामुचि 'वाजडावा मघोनाम्' इत्युप-स्थिताच्छ्रौतास्त्रिहापि बहुत्वविशिष्टमघवद्विषयता-ऽनुमानाच्च । मध्यमे कल्पे तावदसौ 'मन्दी स्तुत्यः' इति नितान्तमसमर्थमर्थमिच्छन् वाक्यपूर्त्तावशक्तस् 'ताननु-गृह्णातीति शेषः' इत्यनपेक्षिताऽध्याहारमुपाश्रयति । ततोऽपि सन्तोषमनापुनर्वचिव चरमे कल्पे 'यस्य मघोनो धनवत इन्द्रस्य मन्दी स्तोता (अनु) अनुकूलो भवति' इत्युत्तमसम्बद्धमनोरनुकूलार्थे प्रयोगं वाञ्छति । तेनाप्यत्र प्रस्तुतमन्त्रावधिकामर्थपरिसमाप्तिम-पर्यंश्च 'एष पृतानि' इत्युत्तरत्रैकवाक्यतामाह ।

c) तु. सा. यः ऋ ३, ३२, ११ इति श्रुत्यन्तरसंवादेन तृतीयार्थतामस्य कप्र. सतः प्रतिपदे (वैतु. GW. 'अनु...बावसे' इति योनः) ।

d) लक्षणे कप्र. । यत्तु सा. पश्चादर्थतामस्य परयन्

'यूयानि' इत्यनेन कर्मणाऽस्य संबन्धं मन्वानश्च 'निर्...अजे' इति क्वि. अकर्मकमाह, तन्न (यत्तु. निर् ✓अज्) ।

e) इह पपा. 'वर्ति' > 'वर्ति' इति शोधः द्र. (इन्द्र-मनुलक्ष्य यावापृथिव्यौ वर्तनशीले भवत इन्द्रवक्ष वर्तनशीला भवन्ति यथाऽश्वमनुलक्ष्य तदनुसारितया चक्रं वर्तनशीलं भवत्येवं मन्त्रान्वयस्य सुश्लिष्टत्वात्) । एस्थि. ✓वृत् इत्यस्य लुप्तप्रत्ययतकारं प्रपु. इति यदन्ये प्रतिपद्यन्ते (तु. सा. GW.) तदसंगतम् । निदर्शनवाक्ये तिष्ठन्तापेक्षया वृदन्तस्य सतश् चक्रस्य वि. नेदीय इवाऽऽकाङ्क्षितत्वा-दित्यभिसन्धिः । एवं च तावदत्र मन्त्रे अनुर् द्विः श्रूय-माणतया सकृच्चाऽऽक्षिप्यमाणतया कप्र. द्र. ।

f) सकलगान्नाऽनुलक्षणस्य प्राधान्येन समर्पणे श्रुति-स्वारस्यप्रतीतिस्तत्र च लक्षणे कप्र. एव द्र. (तुटि. शौ २०, ४, २) ।

g) स्वधा आहुवश्चानुलक्ष्य यत्रैव तास्तत्रैवेत्यर्थे कप्र. । यत्तु सा. द्वितीयमनुं पूरणमाह । तन्न । 'आहुवः' इत्येतेन द्विः तस्याऽन्वयस्य सुवचनरत्वात् ।

h) लक्षणे कप्र. । 'तस्य वरुणस्य व्रतम् अनु तिस्र उषो वेनीरवर्धयन्' इत्यन्वयः । यत्तु वै. सा. च 'तिस्र उषः' इति द्विः इतीवाभिसन्धाय कालात्यन्तसंयोगार्थत-येव व्याचक्षाते । तच्चिन्त्यम् । 'तिस्रभ्यः' (पा ६, १, १६६) इत्युक्तदिशा 'तिस्रः' इत्येतद् रु. प्र३ स्यात् । एतत्-समानाधिकरणं सद् 'उषः' इत्येतदपि च तथेत्य-भिसन्धेर (उषसः > उषः इत्येवं सकारलोपश्च संजात इत्यपरो विशेष इह समवधेयः । न तु क्विप् उष- इति भिन्नं प्राति. स्यादिति । तथा सति जस्य अन्तोदात्तानु-पपत्तेरिति दिक्) । उक्ते चान्वये वेनीर् इति द्विः रु. (वैतु. सा. प्र३ रु. इति प्रतिपन्नः [यथा चैतद् रु. ✓षी > वय(न) > नी- > वेनी- इत्यस्य प्राति. भवति न च पराभिमतस्य ✓वेन् इत्येतन्निष्पन्नस्याऽन्तोदा-त्तस्य सतः सरूपकल्पस्यान्यस्य प्राति. इत्येतद्विस्तरः यद्र.] । एस्थि. उषन्निकोपलक्षिताः सर्वेऽपि काला वरुणव्रतानुसारिणः सन्तो वेनीर्नाम नदीर् वर्धयन्तीति तत्तन्मन्त्रवर्णप्रसिद्धेः श्रोत्यानां वरुणाज्ञानुसारित्वे तात्पर्यं द्र. ।

i) इत्थंभूताख्यान इह कप्र. । वरुणव्रताधीना देवा इत्यर्थः । व्रतस्य देवकर्तृकानुवर्तनक्रियायाः कर्मीभावेन विवक्षितत्वेऽनोर्गेतित्वं वा वाच्यं तत्प्रयोग-

२^a; ६३, ५^b; ६९, १८^c;
८८, ५^d; १०३, २^e;

९, २२, ६; २९, १^f;
५४, १; ६३, ६; ७०, ३^h;

९२, ३ⁱ; ९७, ५^j; ३२^k; १०३,
५; १०९, ७^l; १०, २, ३^m;

सामर्थ्याच्च योग्यक्रियाऽध्याहारो वक्तव्यः (तु. वें. सा. GRI. प्रभृ.)। उभयोः कल्पयोरियानेव भेदो भवति यत् कर्मप्रवचनीयकल्पे देवानां वरुणाव्रताधीनतामुखेन गतिकल्पे च तेषां तद्व्रताऽनुगमनाऽऽख्यानमुखेन वरुणः स्तूयते। प्रथमे तद्व्रतानुसारित्वं फलत्वेन कैमुतिकं द्वितीये प्रधानतया शाब्दस्तन्निर्देश इति दिक्।

^a) लक्षणे कप्र. (तु. ऋ ८, ११, ८; ४३, २१)। यत् 'अनुप्रभृतः' इत्येकं पदमिति GW. MW. च। तद-सत्। स्वरद्वयोपपत्तिविरहात्।

^b) लक्षणे कप्र. (ऋतुम् अनुम् इति संबन्धः। 'ते' इत्यस्य चोत्तरार्धे संबन्धः)। क्वि. अव्य. इति सा. आह। तदीयेऽन्वये 'अनुषत्' इत्यनेन क्वि. गतिभावेन संबन्धवचनं साधीयः स्यादिति।

^c) पश्चादर्थे अव्य. क्वि. (वैतु. 'अनु'...आशत' इत्येवं योजुकः सा. [एस्थि. ष. अन्वय आपयेत न त्वसौ सुपोष इति चिन्त्यत्वं द्र.])।

^d) 'अनु'...ववक्षिथ' इत्येवं योग इति कृत्वा यत् साः सन्नताद् 'अनु'...वह इत्यत एतद् रू. आह। तन्न। अकर्मकस्य 'रवश्च' (यद्र.) इत्यस्याऽनुपसृष्टस्येह संगत-तरत्वादिति दिक्।

^e) अधिकरणाऽनुलक्षणवचनः कप्र.। 'पृथिव्यां विवर्त-मानः सन्नपि देवान् अच्छ मज्जना नाकस्य सानौ प्रति-ष्ठत इव' इत्यभिप्रयती धृतिर्द्र. (वैतु. सा. यः देवान् इत्य-नेनास्य संबन्धमाह; PW. प्रभृ. च येऽत्र 'अनु'...वि-वाहते' इति योगमाहुः; एवं वें. यः 'अनु'...प्र...विवा-हते' इति योगमाह)।

^f) 'प्रवृत्तः' (द्वि३) इत्येतदनुगतः कप्र. (तु. ऋ ६, १७, १२ प्रभृ., वैतु. सा. [यस्य प्रवृत्तः इति प्र३, 'अनु'...आशत' इत्युपसर्गवती क्रिया चेति चिन्त्योऽन्वयः। पूर्वमन्त्रानुवर्तितबहुत्वविशिष्टसोमाति-रिक्तकर्त्रन्तरानुपपत्तेरिति दिक्])।

^g) लक्षणे कप्र.। 'अनुप्रभृतः' इति द्वैस्वयंऽप्युत्त-रेण शस्त्रन्तेनैकपदतां ब्रुवन्तः GW. प्रभृ. चिन्त्याः।

^h) उत्तरार्धवर्च-दिग्-विशिष्टाः सन्तः केतव उभयलोक-प्रसिद्धाः सन्त्वा इत्यस्मिन् मन्त्रस्वारस्ये निर्जाल्यमाने जुनृद्वित्वस्य प्राधान्येन शुश्रावयिषितत्वाद् तत्साधकः

कप्र. द्र. (तु. सा., वैतु. वें. PW. प्रभृ. च 'अनु'...सन्तु' इति)।

ⁱ) सप्तम्यर्थे कप्र. द्र. (तु. नापू. स. सकृत्वा श्रुतिः। एवं तु. ऋ १, ९८, १; १८६, ११; ३, १६, ४; ५, ३७, १; ९, १११, ३; १०, ७५, ३ प्रभृ. यत्र 'यत्' इत्यस्य वृत्तम् अकर्मकं सत् तृ. वा स. वा सहकृतं श्रूयते)। एस्थि. 'अनु'...यतते' इति योगमिच्छवः सा. प्रभृ. चिन्त्याः स्युः। अपरं च। सा. अनु/यत् इत्यस्य सकर्मकतामभिप्रयन् कर्मपदवाच्यस्याऽनुगमनरूपे यतने यदस्य वृत्तिमाह तदसमर्थमिव द्र.। अनोर यतन-क्रियार्थाननुरजकत्वात् प्रति गतिभावाभावाच्चोक्तायाः क्रियायाः कर्मपदवाचयानुगमनसप्रयोजनतायामनोर्लक्ष-णार्थवाचकत्वेन पर्यवसानाच्चेति दिक्।

^j) 'धाम' इति 'इन्द्रम्' इति च पर्यायेण कर्मकारकतां नयन् यत् सा. अनुमुपसर्गाभावयज्ञप्युभयत्र तथा न करोतीत्यर्धजरतीयं तन्मतेनापि नितरामजोष्यम्।

^k) गतित्वमनुरुन्धान इव सा. (तु. MM.) 'अभिक्रानिकदत् पुनः पुनः शब्दायते' इति चेद-भणत्, तदासौ चिन्त्यः। एवं हि सति 'पन्थाम्' इति कर्मपदमनन्वितमिवापद्यते। अन्तर्भावितप्रधानकर्मणः क्यङ्कन्तस्य 'शब्दाय' इत्यस्य कर्मान्तरापेक्षाभावात्। अतस्तदपितक्रियाया अधिकरणलक्षणतया अनुना कप्र. द्वितीयान्तं 'पन्थाम्' इति पदं समन्वितं स्यात्।

^l) 'पूर्यः' इति (<पूर्वी-) द्वि३ इति कृत्वा तद-न्वितः कप्र. द्र. (वैतु. वें. सा. यन्मते 'अनु'...पवस्व' इति योगः)।

^m) देवानां मार्ग उपाश्रायि। तत्र किं लक्ष्यमिति। उच्यते, 'यच्छक्नुवाम' (=यावती शक्तिर्भवति) 'तदनु' (तावती शक्तिमनुलक्ष्य=यथाशक्ति) प्रवोदुम् (=प्रकर्षेण क्रमितुं चलितुं=साफल्यं प्राप्तुम्) इति। एवं तावदस्मिन्नन्वये प्र/वह इत्यस्याऽकर्मकतया प्रयोगः (तु. ऋ ५, ३०, ३; ४४, ८; ८, ४६, २६ प्रभृ.)। 'प्रवोदुम्' इत्यनेन (भावप्रधानेन नात्रेव सता द्वि१) लक्ष्यभूतेनाऽनोरन्वय इतीवाभिप्रयन् भा. भवति (तु. तै १, १, १४, ३)। अस्यापेक्षया तावद् 'यच्छक्नुवाम तत् प्रवोदुम् अनु' (-शक्नुवाम) इत्येवं सकर्मकस्य अनु/शक् इत्यस्य प्रयोगतः साधीयानन्वयः संभवेत्। यस्वसौ 'तदनु' (=तं पन्थानमनु) इति लिङ्गव्यत्ययं विकल्पयति तत्

६^a; ७; ११, ३; १४, १^b; २^b;
७^b; १७, ११^{५०}; १८, १^d; २७,

५; ३७, ५; ४०, ९; १०^e;
४५, ११; ५१, ६^f; ५६, ३^g;

६१, २१^h; ६८, १२ⁱ; ९१,
७; ९७, १९; १०३, ६^j;

संभवत्युक्तप्रकारके वाक्ययोजनान्तरे नाऽऽद्रियेत । सा. अनु-
क्रमार्थे अनुम् अयम् । (प्रबोधमित्येतत्-संबद्धं) क्वि-
चेच्छति । तदपि विमृश्यम् । यत्तु GW. प्रभृ. अनुप्र-
बोधम् इति योगमाहुस्तदसत् । एकस्मिन् पदेऽपलक्षण-
स्वरद्वयाऽनुपपत्तेः । ननु लक्षणस्य लक्ष्यानुविधायित्वो-
पगमाद् अत्रत्यं द्वैस्वर्यमनुलक्ष्य लक्षणान्तरं क्रियेतेति
चेत् । न । सति संभव उपपत्त्यन्तरस्य सामान्यलक्षणाप-
वादाऽनौचित्यादिति दिक् ।

५) लक्षणे कप्र. (वैतु. सा. अनु' आयजस्व इत्येव-
मपि विकल्पकः) ।

६) अत्र पूर्वेषां पितृणां स्वाः पथ्या अनु(=स्वैः पथिभिस्
[तृतीयार्थे कप्र.]) परायणं यत्रोते सप्तम्यर्थेन पदेना-
धिकरणमुखेन ध्रावितं भवति । अनयैव दिशा परायण-
मार्गविवेकेन परायणाधिकरणनिर्देशः ऋ १०, १४, ७
इत्यत्र विस्पष्टः कृतो भवति । अत एव कारणाद् ऋ १०,
१४, १ इत्यत्र 'प्रवतो महीरु' इत्यत्र सप्तम्यर्थ-
पर्यवसानकलक्षणोऽनुवर्तक्यः । प्रवत्सु महीषु परेयिवा-
निति यमस्तुतौ तात्पर्यम् । एवंस्थिते समानाधिकरणे
'प्रवतो महीः' इति पदे व्यधिकरणतया व्याचक्षाणोऽनुं
च गतितया योजयितुकामः सा. चिन्त्यः । एवम् ऋ १०,
१४, २ इति मन्त्रेऽपि सा. सप्तमीतृतीययोर्मध्येऽव्यव-
स्थया भ्रान्तचित्त एवाऽनोर्मन्त्रस्थं संबन्धमपश्यन्धाहार-
मुखेन नवीनं वाक्यमुपकल्पयति । ऋ १०, १४, ७
इत्यत्र त्वधिकरणविवेकस्य निगदसिद्धत्वात् सा. अपि
साधु भाष्यमाह ।

७) 'प्रथमान्' इति च 'धून्' इति च समानाधिकरणे
पदे अन्वया विवृण्वन् सा. चिन्त्यः । तद्विस्तरस्तु वैश.
द्र. । तार्ततीयोपादस्थश्चाऽनुः कैश्चिदुत्तरत्र शात्रन्ते कृत्य
अनुगमयितुमुपलिप्सितं भवति । तत्र । स्वरविरोधादेव ।
पूर्वोक्तदिशाऽत्र कर्तुमिन्नकारकान्तराऽनपेक्षया भावस्व-
रूपस्य प्रधानस्य क्रियार्थस्य समर्पणमात्रेणाऽस्मवती
भूतिर्भवति । अतः प्रधानकर्मतयाऽनाकाङ्क्षितत्वादत्र
योनि-शब्दः क्रियालक्षणाऽधिकरणाऽन्यतरार्थपर्यवसायितया
तद्वचनसमर्थेनाऽनुना कर्मप्रवचनीयेन योगाद् द्वितीयायां
ध्रावितो भवति । अथ तुरीये पादे सा. अकारणमेव
चैतीमव्यवस्थितिमुपागतो विकल्पभूयिष्ठं भाष्यमभाषत ।
शातपथेनौपसंहारिकेणोद्धारेण तु सप्तम्यर्थपर्यवसायिस्व-
दिशाऽनोः कर्मप्रवचनीयत्वस्यैव प्रदर्शितत्वाद् वचनव्य-

त्ययाद्यपार्थप्रयासपुरस्कृताऽनुजुहोमीत्याद्यनेक-विकल्प-वि-
कल्पकर्मकलिलायमानोऽसौ न कस्य दयनीयः स्यात् ।

८) तुदि. ऋ १०, १४, १; २; ७ यत्रोक्तदिशा-
ऽत्रापि तृतीयार्थे कप्र. । परेण पथा परेहि दूरं
गच्छेत्यर्थः । तद्दूरगमनाधिकरणभूतदेशविशेषार्थश्चेह
तुरीयपादस्थयाऽस्मदीयप्रजादिनिवासाधिकरणभूताऽस्मत्-
संनिहितप्रस्तुतदेशव्यतिरेचनमुख्यया प्रार्थनया संकेत्यते ।
'अनुपरेहि' इति योगमिच्छवस्तु GW. MW. प्रभृ.
सौवरीमनुपपत्तिमधिकृत्याऽनुयोक्तव्या भवेयुः (तु. सा.) ।

९) लक्षणे कप्र. । यत्तु. सा. GW. प्रभृ. च 'अनु-
...दीधियुः' इति क्रियायोगमाहुः स्तच्चिन्त्यम् ।

१०) 'अध्वानम्' इत्येतदनुबद्धः कप्र. । यथा कश्चिद्
रथी मार्गप्रस्थितः सन् कस्यचिदन्यस्य नियोगमुरीकुर्याद्
अध्वानं प्राप्येतदप्यन्वाचयेनेव संपादयिष्यामीति, तथा-
ऽप्रेस्ते पूर्वं भ्रातरो देवान्तरोद्दिष्टहविर्वहनात्मकं नियोगमुरी-
कृतवन्त इत्यर्थः । एस्थि. तृतीयार्थे वा स्यात् सप्तम्यर्थे
वा (वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अन्वावरीधुः' इति द्व्युपसृष्ट-
माख्यातं स्यादिति कृत्वा व्यर्थमपलक्षणं द्वैस्वर्यम्
अभिलाषुकाः) ।

११) प्रथमा...सत्या...धर्म (=धर्माणि) अनु' इत्येकत्र
'पुत्रम् अनु' इत्यन्यत्र यथाभूतमन्वयः । सा. तु
विहायैनमृजीयांसमन्वयं 'गाः' इत्यनेन क्रिप. गतित्वेन
योगमपश्यत् । तस्य मन्ददर्शनस्यैवैतत् फलं यत् साधन-
तया श्राव्यमाणयोर धर्मपत्तमनोः (तु. ऋ १, १६४, ४, ३; ५०;
६, ३, ७; ८, ८, २३ प्रभृ.) साध्याऽनुप्रवेशः समजनीति दिक् ।

१२) 'कनायाः...उपमातिम्...अनु' इति संबन्धे सादृश्ये
कप्र. । (वैतु. वै. सा. GW. ये अनु'...परेयुः [२अनु-
परा/ह] इत्यातिष्ठन्ते) ।

१३) 'पूर्वीर' इत्येतेनाऽमिसंबद्धः कप्र. । 'अन्वानोनवीति'
इति योगे ब्रुवाणाः PW. प्रभृ. द्वैस्वर्यं प्रत्यनुयोक्तव्याः स्युः ।

१४) अत्र लक्षणे कप्र. । तु. अनुपदमेव मन्त्रे
श्रूयमाणम् 'अनु संरभध्वम्' इति । यत्रेन्द्रस्य प्रामुख्येना-
ऽऽदर्शिकृत्य शिश्रावयिषितत्वात् तल्लक्षणाः कप्र. भवति ।
मै. त्वेवंविधेषु स्थलेषु सामान्यतः प्रथमं कप्र. अपि
निहततया लक्षयन्ती गतिभावं प्रापयन्ती च प्रतीयते ।
(वैतु. वै. सा. PW. GW. प्रभृ. च येषाम्
अनुवीर्यध्वम् इत्य् अनुसंरभध्वम् इति च योगाव-
भीष्टाविव भवतः) ।

१०५, २^{३१}; ११५, ६^३; १२२,
२^०; १२४, ९^६; १२५, ७^०;
१३५, ४^१; १४२, ७^६; १४५,
६^३; १४९, ३; १५९, २; १६८, २^१;

खि २, १४, १०; ३, १५, १;
२६^१; १८, १^६; ५, ४, ४; ११;
६, १^१; मा १, २०^६; २,
१५^{२३}; २६^३; २७^३; १३,

१६; ५२^६; ४, २८^०; ५, २९^१;
४०^३; ६, १२; ७, १२^१; ८,
३७; ४०^१; ९, १४^१; १०, १९^३;
११, १२^६; १७^५; १२, ३^१;

a) 'अनु/वी>अनु' 'वेः' इत्यत्रत्यं सस्थ. टि. द्र.।

b) अस्य मन्त्रस्य 'यः...वरम्...अनु...तृषु...
च्यवानः...अनुद्रे...चिद्...धृषता...ध्रन्वना...' इव
(अविष्यति तस्मै=) अविष्यते (वाजिन्मत्वादिविशिष्टाय)
जातवेदसे सुपिण्य (स्तुतिपरो भवेति शेषः) इत्येवम-
न्वयः स्यात्तत्र च वरम् इत्यनेनाऽन्वितो लक्षणार्थः
कप्र. अनुर इति सरलः पन्थाः (वैतु. सा. LUD.,
GRI. यन्मतेन अनु/च्यु> अन्नु-च्यवान- इत्येकं
समस्तं प्राति. भवति; एवं तु. ORN. यदीयविमर्शविस्त-
रानुविमर्शः वैश. अनुसन्धेयः)।

c) 'अनु...अजनयन्' इति क्रिययाऽन्वयं ब्रुवाणाः
PW. प्रभृ. चिन्त्याः। देवानां (विश्व-) जननव्यापारस्या-
ऽग्नेस्तादृशव्यापारात्मकं तमनुलक्ष्याऽभिनिर्वर्तुक्त्वेन
समर्पणे श्रुतिस्वारस्यप्रतीतेर्लक्षणाऽर्थो गतिवे सति
समासाङ्गीभावाद् गुणतां मा गादिति कृत्वा कप्र. इत्य-
भिसन्धेः। एस्थि. क्रिप. भावसामान्ये प्रयुक्तत्वात् सकर्म-
कस्य सतोऽपि कर्मनिराकाङ्क्षत्वं द्र.। अथवा समुचितं
कर्माऽऽक्षिप्येत (तु. सा.)।

d) उत्तरेण कृता ज्ञानजन्तेन 'चर्चयुमानम्' इत्यनेन
गतिवत्वमुखेनैकपद्यमिच्छन्तः MW. प्रभृ. सौवर्या अनुपपत्ते-
र्विषये चोथा भवेयुः (तु. सा.)।

e) अधिकरणानुलक्षणाः कप्र. (तु. ऋ १, १८७,
४; १०, ९७, ७; १९; वैतु. PW. MW. अनु
...वित्तिष्ठे' इति युज्जानौ)।

f) यः कुमार-मानसोपज्ञो रथः नापू. मन्त्रेऽश्रावि
यद्विषये च तदितरेषां विप्राणां प्रवृत्त्यभाव इह समकेति,
तमनुलक्ष्य (तदाधारेणेत्यर्थः) इतोऽग्रे साम तथाऽनभि-
प्लावां संप्रवृत्तिमलब्ध, यथा नाव्याहितं सत् किञ्चिद्वस्तु
मध्येसागरमपि सुरक्षितं भवेदिति श्रुतिस्वरसे प्रतीयमाने-
ऽपि यत् सा. प्रभृ. सर्वे व्याख्यातारः 'अनुप्रावर्तत'
इति द्विस्वरं द्रुपसर्गं च योगमनुमन्वीरंस्तत्राऽऽस्था-
ऽभावः साऽर्थः स्यात्।

g) लक्षणो कप्र. द्र.।

h) 'अनुप्र...धावतु' इति योगं ब्रुवाणाः PW. प्रभृ.
चिन्त्याः। प्राधान्येन विवक्षितस्य लक्षणार्थस्य तथात्वे
गुणताप्रसङ्गादैकपद्ये सति द्वैस्वर्यानुपपत्तेश्च (गतिद्वयं

समस्तं सदेकपिण्डीभूतमेकस्वरं च स्यादित्यभिसन्धि-
भवति [तु. W. शौ ३, १८, ६]।

i) 'वातस्य' इति षष्ठ्या सहाऽनुं कप्र. युयोजयिषुः
सर्वथोत्तन्त्रः सा. उपेक्ष्यः। द्वितीयान्तेन 'वि-ष्टाः'
इत्यनेन पदेनास्याऽन्वयः द्र.।

j) पाठः खण्डितोऽतो विवेको दुःशकः।

k) तु. ऋ ७, ७७, ३; ८, ५८, १।

l) सप्तम्यर्थे कप्र. द्र.।

m) 'अनुजेषम्' इति द्रुपसृष्टं द्विस्वरं च योगमु-
शन्तौ PW. MW. च चिन्तयौ भवतः। अनुर लक्षणे
कप्र. द्र.। तथाऽन्वयस्य स्वारसिकत्वात्।

n) 'सूर्यस्याऽऽवृतमनु(=उद्दिश्य)आवर्ते' इति वाक्या-
र्थस्य सुस्पष्टत्वात् लक्षणार्थे कप्र. (वैतु. यस्था. अन्वा-
वर्त्ते इति तै. काठ. शौ. पै. सौवरः पाप्मे. यतस् तत्रा-
ऽनोरुपसर्गता स्पष्टा भवति। सूर्यस्याऽऽवृतः कर्मतया
विवक्षितत्वे सत्य् अन्वा/वृत् इत्येतस्य सकर्मकता चेति
दिक्)।

o) 'अमृतान्' इत्येतत्संबन्धो लक्षणो वाऽऽनन्तर्याथे
वा कप्र. द्र.।

p) लक्षणार्थे समन्विते सत्यपि 'अनुरीयमाणाः'
इत्यैकपद्यावच्छेदेन द्विस्वरं योगमनुमन्यमानौ PW.
MW. च चिन्तयौ द्र.।

q) सा. (तै ४, १, २, २) म. च व्यवहितेन 'अख्यत्'
इत्यनेन क्रिप. गतित्वेन योगमाहृतुः। तन्न। अनूपसृष्ट-
धातुवाच्यार्थस्य प्रकरणाभावादिति यावत् (तुटि.
ऋ ७, ७०, ४)। प्रथमयोर्द्वयोः पादयोश्चतुर्थे च पादे
लक्षणार्थस्तृतीये च पादे सदृशार्थः कप्र. (तु. ऋ ५, ८१,
२ यत्र सवितृ-संबन्धेन समानं वर्णनं भवति)।
ननु/ख्या सकर्मकोऽकर्मको वेति। उभयमिति। कथ-
मिति। उच्यते। यदा कर्मविशेषनिरपेक्षं सामान्येन
दर्शनप्रकाशनाद्यर्थो भवति तदाऽयमकर्मकः (तु.
ऋ १, ४६, १०; १२३, २; ४, १३, १; १४, १;
१९, ९; २४, ८; १०, १२७, १ प्रभृ. शौ ७, ८२, ५
प्रभृ. च) एषु स्थलेषु कचित् कचित् प्रतिर अनोः स्थाने
भूयते। तन्न यदि प्रतिः कप्र. न स्यात्तर्हि प्रासङ्गिकार्थाद्
विपरीतस्याऽर्थस्य प्रतीतिः स्यात् प्रतिख्यानात्मकस्य।

५^५; २८†; ९३†; १३, ५†;
६; ७; ९†; १७, ३८†; ६६^५;
१९, ४०^५; ५४†^५; २०, ४९†;
२७, १६; २९, १९†; ४३†;
३२, ४; ३३, ३२†; ३५,
७†; का १, ७, ४; १०, ५^५;
२, ४, १^{२०}; ६, ५^५; ७^५;
७, ५^०; ३, ३, ६†; ७, २†;
४, ९, ५^०; ५, ७, ५†;

७, ६, १†; ८, ११, २; १५,
१†; १०, ३, ७†; ११, ६, ४†;
१२, २, १; ६^५†; १३, १, ३†;
६^५; २, ११†; ६, १९†; १४,
१, ५†; ६; ७; ९†; १८, ४, ६†;
६, २^५; २१, ३, ११^५; ४, ४†;
२२, ५, ३†; २९, २, ६; ३१, २,
१०†; ३, ८†; ३२, ३,
३†; ३५, ३, ४; ४, ६†;

तै १, १, १०, ३^५; १४, ३†; २,
४, २^५; ६, १^५; ८, १^०; १०,
१; १४, १†; ४†; ३, १, २†;
७, १^५; ८, २; ४, ९, १†;
४४, ३^५; ५, १, ३^५; २, २^५;
५^५†; ५, १†; ७, १†; ८,
३^५; १०, ४^५; ६, ४, १^५;
२^५; ५, २^५; १७, १, १^५;
६^०; ४, २^५; ५, १^५; ३^५;

न च तदुपयुज्येतेति यथा प्रतिस्तथाऽनुः प्रकरणसामान्ये
कप्र. एव स्यादित्यभिसन्धिः ।

*) कप्र. द्र. । (तुटि. तै १, ६, ५, २; वैतु. मै २, ७, ८
यत्राऽनुगतत्वाद्यर्थैर्विक्रमणक्रियाया एकपिराडीभावेनेव
विवक्षायाः संभाव्यमानत्वाद् अनोर्गतिभावस्तदर्थ-
ऽनुप्राणितक्रियायाः सकर्मत्वं च भवति) ।

*) सप्तम्यर्थे कप्र. [तु. पूर्वस्मिन् पादे 'पशुषु प्रविष्टः'
इति; वैतु. सा. अनु...वितस्थे इति द्रुपसृष्टमाख्यात-
मिच्छन् (तथा संभवत्यपि 'वि-ः' इत्यत्राऽनुव्याप्य-
त्वमभिप्रेतमिति कृत्वा 'कालाध्वनोः' (पा २, ३, ५) इति
द्वि. द्र. । सा. तु 'अनुसृत्य' इति भाषमाणः कर्मणि द्वि.
इतीवाभिप्रेति)] ।

*) तुटि. मा २, १५^५ ।

*) तुटि. मा ११, १७^५ ।

d) तुटि. मा २, २६; २७ ।

*) लक्षणे कप्र. द्र. ।

*) तुटि. मा ४, २८ ।

*) तृतीयार्थे वा लक्षणे

*) तुटि. मा १०, १९ ।

*) वा कप्र. द्र. ।

*) लक्षणे कप्र. । गतिरिति ब्रुवन् MW. चिन्त्यः
(तु. सा. भा. च) ।

*) आनन्तर्ये वा (तु. सा. भा. च) लक्षणे वा कप्र. द्र. ।
प्रथमे कल्पे वसोर्धर्मस्य च दिवश्चाऽऽस्थानक्रियासा-
मान्याऽपेक्षया तत्पूर्ववर्तिन्या देवगणकर्तृकायाः क्रियाया
अपेक्षयाऽऽनन्तर्यं द्र. (वैतु. सा. भा. च वसुधर्मविषय-
स्याऽऽस्थानस्यापेक्षया णुविषयस्याऽऽस्थानस्याऽऽनन्त-
र्यमिति) । द्वितीये कल्पे वसुधर्ममनुलक्ष्येति संबन्धः
(तु. शौ ७, १०२, ४ पा. मे) ।

*) लक्षणार्थे कप्र. । (वैतु. PW. K. प्रश्. 'अनुसंस्मरन्ति'
इत्यपलक्षणद्विस्वरं योगमसत्यप्यनिवार्यत्वेऽनुमन्यमानाः) ।

*) लक्षणे कप्र. । पृथिव्यन्तरिक्षादिषां विक्रमणाधि-
करणतया लक्ष्यत्वेनाऽनुश्रूयमाणत्वात् (तु. K.; वैतु. भा.
यः पक्षादर्थे कप्र. इच्छन् वि/क्रम इत्येतम् आत्म.
सन्तं सकर्मकतां प्रापयिष्यन् भवति) ।

*) लक्षणे कप्र. (तु. भा.) । K. त्व अनुम् 'उपतिष्ठन्ते'
इत्येतेनाऽऽख्यातेनाऽनुगमयति । पशूनां पाकयज्ञमनु-
लक्ष्योपस्थानस्य विवक्षितत्वात्तस्य च गतित्वे गौणतापत्तेः
प्रथम एव कल्पः साधीयानित्यभिप्रेतः ।

*) दक्षिणाया यत्तद्वैशेष्येण युक्तायाः पश्चन्तरसंक्रमण-
लक्ष्यत्वेन शिश्रावयिषितत्वात् तदर्थीयः कप्र. द्र. ।

*) सा. भा. च 'लक्षण-' (पा १, ४, ९०) इति
कप्र. । 'नृतीयार्थे' (पा १, ४, ८५) इति च
K. । यथा तु MW. आनन्तर्यार्थं ग्राहयितुं गतित्वं
संप्रधारयामास, नैतत् तथा संभवेत् । गतित्वं णुपगतो-
ऽनुर्यदा भवति, तदैतदुपसृष्टस्याऽऽख्यातस्य द्विधा प्रवृत्ति-
र्भवति । कस्यचिदपरकर्तृकस्य स्वजातीयस्य स्वाभिन्नस्य
वा भावस्यापेक्षयैतद्वाच्यस्य भावस्य भौतिके वा दिक्का-
लादिलक्षिते बौद्धे वा चितिसंस्कारलक्षिते पश्चाद्भावित्व-
विशिष्टे सादृश्य-सामीप्याद्यर्थबोधने तात्पर्यमित्येकम् ।
प्राक्काविशिष्टस्य भावस्य वा नामीभूतस्य वा तत्कर्तुर्वा
तेनाऽनुपसृष्टेनाऽऽख्यातेन कर्मसंबन्धाद् उपसृष्टेस्तस्याः
पूर्वमकर्मकस्यापि सतः सकर्मकता भवतीत्यपरम् । एवं च
सत्यं अनुश्वेद् उपसर्गः स्यात्तर्हि यजमानकर्तृका
देवकर्मिका वा देवोज्जितिकर्मिका वा तदनुपातिन्यु-
ज्जितिरवगम्येत । देवाः पूर्वं विजयिनः सन्तो यज-
मानेन पश्चाज्जिता इत्यर्थः । नचेयमिष्टापत्तिः ।
तात्पर्यविरोधात् । देवकर्तृकेण विजयेन तत्साधनकस्य
तदनुलक्षितस्य वा यजमानकर्तृकस्य विजयस्य प्राधान्येन
विवक्षितत्वात् । देवविजयस्य पूर्वसिद्धत्वात् तत्प्राक्का
यजमानकर्तृकस्य विजयस्य च पश्चात् तद्द्वारा च सिद्ध-
त्वात् तदनन्तरता स्वत एव सिद्धा सती शाब्दं वाचनं
नापेक्षेत । एवं खलु कर्मप्रवचनीयवाद एवेह सुस्थितः ।
स एव च सौवरलक्षणानुकूलः (तुटि. मा २, १५^५) ।

*) लक्षणवचनः कप्र. न गतिः (वैतु. K. 'अनु-
[नु. उ.]पयम्ति' इति) । नाउ. मन्त्रे त्व 'अनुपयम्ति'

६, ३^{१०}; ७, २^b; ८, ३^{११};
८, ५, १^{३०}; १४, २^{११};
१२, १, ४, ५^०; ५, १^१;

६^६; २, १, ४^b; ५; ९,
५; ३, ३, १^{२६}; ५, ३^१;
७, १^{१०}; १२, २^{१०}; ४, २,

१^{२०}; २^०; ४^०; ८, १^१; २^१;
५, ३, २; ३; ४, २^{२०}; ५, ३^१;
६, २^१; ८, ७^०; ६, ५, ६^६;

इति गतिर्न कप्र. इति स्वरविवेकेन विज्ञाप्यमानो-
ऽसावुभयोः प्रयोगप्रकारयोर्विषये विवेचनीयः । तद् यत्र
लक्षणाद्यर्थः कर्मकारकाद्यनुबद्धतया प्राधान्येन शिवावयि-
ष्यते, तत्र तद्वाचकाः प्रातिस्विकस्वराः कप्र. प्रयुज्यन्ते ।
अथ यत्र त एव नि. अर्थान्तरवाचकाः सन्त आख्याता-
ऽङ्गभूतास्तदर्थविशेषणपरत्वेन शिवावयिष्यन्ते, तत्र त उप-
सर्गधर्मिण आख्यातस्वरभावाभावव्यवस्थितस्वरा भव-
न्तीति । अन्यथैतावता संनिकर्षेणाऽपार्थस्वरभेदश्रुते-
रनुपपत्तेरिति दिक् ।

५) 'अनु-पर्यावर्तते' इत्येवमत्र प्रथमोत्तमस्वरवत् व्युप-
सर्गयोगमिवाऽऽतस्थिवान् MW. (तदनु K. च) चिन्त्यः
स्याल्लक्षणार्थस्य विस्पष्टं धाव्यमाणत्वात् ।

६) तृतीयार्थे कप्र. इति K. । लक्षणेऽपि सुगमः । गतित्व-
मुशान् भा. त्विह चिन्त्यः । स्वराऽनुपपत्तेः ।

७) प्रथमो द्वितीयश्चाऽनु इत्यंभूतलक्षणे, तृतीयश्च लक्षण
इति विवेकः (तु. ऋ १, ८२, ३) । 'अनु...प्र...यासि'
इति योगे कृताऽऽस्थो भा. चिन्त्यः । वश- शब्देन तत्त्व-
तोऽपरिचयात् । अथाप्यसाविह मुधैव विकल्पग्रस्तः द्र. ।

८) गतिरिति भा. K. च । द्वैस्वर्यं त्वनिष्ठं तथाऽऽपये-
तेति लक्षणे कप्र. एव द्र. । (तुटि. तै १, ६, ५, २) ।

९) 'जघनतः' इत्यर्थे जघने (द्वि२) इत्यनेन सम्बद्धः
कप्र. भवति । भा. K. च जघने इति स१ पश्य-
न्तौ 'अनुदैव' इति व्युपसृष्टत्वे सति द्विस्वरं योगं ब्रुवन्तौ
चिन्त्यौ, तन्मतैनैव पश्चादर्थस्य जघन-शब्देनोक्तत्वात् ।
प्रकरणे तन्मात्रतया संबन्धस्याऽन्वर्थस्य चारितार्थाभावं
प्रति, सत्यैकपदे द्वैस्वर्यस्याऽपलक्षणात् च प्रति तौ चोद्यतां
व्रजतः । ननु जघन- इति प्राति. पुं. श्रूयते (तु. ऋ १,
२८, २ प्रभृ.) इति चेत् । सत्यमेतद् अंशत एव । न. अपि
श्रुत्युपलम्भात् (तु. तैत्रा २, ४, २, ७ [यच्छाखासा-
म्याद् नेदिष्ठतया प्रामाण्यमर्हेत्]) । नन्वेवमपि मुपा.
पपा. च प्रगृह्यत्वलक्षणाऽनुपलम्भश्चोद्यः स्यादिति चेत् ।
ओमिति ब्रमः । अस्मद्व्याख्यानेऽस्यांशस्य प्रामादिकविका-
रतयाऽनभ्युपाये सति मृग्यसमाधानान्तरत्वादिति दिक् ।

१०) लक्षणे कप्र. । 'अनुदायन्' इति गतित्वं मन्वानौ
MW.K. च चिन्त्यौ । तथा तु सति स्वराऽनुपपत्तिर् द्र. ।

११) भा. K. चाऽत्र लक्षणार्थमपश्यन्तौ 'अनुसंत-
नोति' इति रू. प्रतिपन्नौ न्यायेतरद्वैस्वर्यपक्षपातिनौ

सन्तौ चिन्त्यौ ।

१२) पश्चादर्थे अव्य. (तु. नाउ. स्थ. यत्र 'उपरिष्ठात्'
इति प्रयुज्यते; वैतु. MW. 'अनुनिर्वपेत्' इति) ।

१३) आनन्तर्यार्थबोधकम् अव्य. क्विवि. संबन्धश्च
(वैतु. मै २, १, १ यत्र समाने प्रकरणेऽनुः पृथग् अव्य.
क्विवि. असन् नाउ. क्विप. गतिभावेनाऽनुप्रविष्टो भवति
[तु. सस्थ. टि. अनु-प्र/२यम् > अनुप्रयच्छति]) ।

१४) प्रधानभूतां वाचमनुलक्ष्याऽन्या वाचः प्रवदन्तीति
वाक्यार्थप्रतीतेर् अनुः कप्र. (वैतु. MW. अनुप्रवद-
न्ति' इत्यन्याग्यो योगः) ।

१५) लक्षणार्थस्य प्राधान्येन विवक्षितत्वाद् व्युपसृष्टिश्च
तामनु द्विस्वरता चाऽनभीष्टा सुवारा द्र. । प्राक्ष्वेवमेव
विश्रवकस्वपि गतित्वमेवाऽनुमन्वानाः MW.K. प्रभृ. चिन्त्याः ।

१६) आ/प्याय इत्यस्य शुद्धस्याऽकर्मकत्वाद् भिन्नकर्तृ-
काऽऽप्यायनयोर्द्वयोर्मध्ये लक्षणलक्षितसंबन्धस्यैवोपपन्न-
त्वात् कप्र. एव सुवचः ।

१७) लक्षणे कप्र. । अन्यथादर्शी MW. चिन्त्यः ।

१८) लक्षणे (हीने वा तु. भा.) कप्र. । (वैतु. PW. प्रभृ.
'अनु-सम्-आ-रभामहै' इति व्युपसृष्टं द्विस्वरं योगमनुम-
न्यमानाः सन्तश्चिन्त्यतामुपगताः । तथा हि सति 'गतिगत्तौ'
(पा ८, १, ७०) इत्युक्तदिशा निहतः स्याद् अनुः [तु.
नाउ. नि. सम् इति; एवमपि तुटि. ऋ १०, १०३, ६]) ।

१९) अनोः कप्र. सप्तम्या योगः समवधेयः ।

२०) अन्तर इत्यर्थेऽन्तर्भागानुलक्षणवचनः कप्र. (वैतु.
अनुवि/विश् मै २, ४, ७; ८ यत्राऽयं कर्मण्येव कार-
कान्तरसंबन्धस्याऽन्तर्भावादिव गुणभावाद् गतिभावं प्रा-
पितो भवति) ।

२१) पश्चादर्थे अव्य. द्र. ।

२२) सप्तम्यर्थपर्यवसानकः कप्र. द्र. ।

२३) एष्टिदि. कप्र. द्र. । 'अनुप्रपिपते' इति योगम् PW. प्रभृ.
आहुः । तन्मन्दम् । एकपदे स्वरद्वयस्याऽपलक्षणत्वात् ।

२४) तु. तै २, ६, ५, ५ यथा तत्र प्रस्तरस्याऽऽहव-
नीये प्रहरणं श्रावितं भवति तथाऽत्र तत्सकृत्तया तदु-
त्तरविधितया च प्रस्तरस्य तदेकांशस्येत्यर्थे बहिरनु (बहिषि)
प्रहरणं श्राव्यते । एवं चेह सप्तम्यर्थपर्यवसानो लक्षणे
कप्र. एव वक्तव्यः । गतित्वाऽध्यवसानः MW.
विस्पष्टेतरान्वयः K. च चिन्त्यौ भवेताम् ।

१०, ४^३; १२, २^१; १३, १,
३, १^१; ४, २^३; ८, ३^१;
२, १, ३^३; ४, ५^०;
५, ५^१; ६^३; ६, १^३;
३, ६, ३^३; ७, १^३; २^१;
४, ८, ३^३; ६^३; ५, १,

३^३; ४^३; २, ३^१; ४^३; ६,
२^३; ३^३; ४, १, २, १^३; २^३;
३^३; ८, २^०; १०, ४^१; २,
१, १^३; २^३; २, ४^१; ८, २^१;
३^१; ९, ५^१; ३, १०,
३^३; ११, १^३; ४^३; ४, ४,

८^३; ६, ४, २^१; ५, १;
६, ३^१; ७, ३^१; १५, १, १,
४^३; २, ६; ३, १^३;
७, ४^३; ८, ६^३; २, १,
३^३; ३, ६; ५, ४^३;
६, १; ७, ३^३; ८,

अ) हेतुवचनः कप्र. इति भा. अभिप्रेति । तथात्वं लक्षणावाचकताद्वारकमेवाऽनुवेदितव्यम् । पञ्चत्वसंख्यामनु-लक्ष्य तत्पूर्तिहेतुना प्रायणवत्-समिष्टयनुःसंकलनेनोदयन-पञ्चकस्योक्तत्वात् ।

ब) तुटि. तै २, १, ५, ६ ।

क) लक्षणे वा तृतीयाथे वा कप्र. । यत्तु भा. ऐक-पद्यमिवोत्तरेण कर्मणि शानजन्तेन कृताऽभ्युवाह 'अनु-रज्यमानाः' इत्येवं च व्याचक्षते, तन्नोपपद्यते । प्रथमा खल्वापत्तिः सौवरी सुविदिता विमृशां भवति । कर्मणि प्रवृत्तिमतः पदस्य कर्तरि व्याख्यानं दुर्वचमित्यपरा । उपेक्षिताऽनुपदः K. तूपेक्ष्यः ।

द) लक्षणे कप्र. द्र. ।

क) यत्तु MW. 'अनुप्रसर्पन्ति' इत्य् आख्यातिकं योग-माह तदसत् । स्वरविरोधात् । अत एवविधेषु लिङ्गान्तरैः सामान्येन गतितया वा कर्मप्रवचनीयतया वा सुवहेषु स्थलेषु स्वर एव विनिगमकः स्यात् । लक्षणाद्यर्थस्य प्राधान्ये द्वैपद्यं द्वैस्वर्यं च । तस्याऽऽख्यातान्तर्भावेण गौणत्वं ऐक्यमैकस्वर्यं चेति दिक् ।

१) इत्थंभूतलक्षणे कप्र. । यथाऽनु विष्णुं भक्तस्तद्वदि-त्यर्थः । वस्तुतस्त्वं अनुगतत्वाऽऽदिबोधकाऽऽख्यातस्य गम्यत्वमिह द्र. । एवं च गर्भीकृताऽऽख्यातानुप्राणिताथ-वचनसामर्थ्यमित्थंभूतलक्षणार्थ इति सुवचं भवति ।

२) हीने कप्र. इति भा. सुवचः ।

३) हेत्वर्थानर्थान्तरभूते लक्षणे कप्र. ।

४) नापूटिदि. कप्र. । गतित्ववादी MW. चिन्त्यः ।

५) इह द्वयोः कल्पनाऽऽख्यभावयोर्मध्ये प्रथमोक्तमनु-लक्ष्य पञ्चादुक्तस्य संभावितया श्रावितत्वाच्चाऽनुकल्पना-ऽऽख्यस्योपसृष्टभावस्याऽप्रासङ्गिकत्वाच्च यथाकथमप्यभ्यु-गमे सति लक्षणविषयभूतवाचकस्य द्वितीयान्तपदस्या-ऽन्वयविधातकत्वाच्च गतित्वपक्षपातिनी मतिरर्वाङ्मनी (तु. PW. प्रभू.) नाऽऽद्विषेतेति दिक् ।

६) आनन्तर्ये गतित्वकर्मप्रवचनीयत्वव्यतिरिक्तं प्राति-स्विकाऽन्वययोग्यमव्ययमनुमन्तव्यमिति ।

७) आनन्तर्य इति भा., तृतीयाथे इति K. । सप्तम्यर्थ-

सामान्येऽथवा वक्तव्यः कप्र. अनुपदमोष्यादिषु पञ्चादीनां प्रतिष्ठापनात्मकाच्छ्रुतिलिङ्गात् । सर्वथाऽपि कर्मप्रवचनीय-तामात्मनस्तु न जहातीति । अनु-सं/तन् इत्येवं वितथा-ऽनुमानीव प्रतीयमानः MW. चिन्त्य एव स्यात् ।

८) लक्षणे कप्र. । अनन्तरपर्यायं स्वतन्त्रम् अव्य. इति भा. ।

९) लक्षणे कप्र. (तु. ऋ ८, ४८, १३; तुटि. मा ११, १७^५; वैतु. सा. अनु...आततान' इति) ।

१०) अनु/दद्<१दा>'अनु...ददन्ते' इत्यत्र टि. द्र. ।

११) तुटि. मा १२, ५^५; वैतु. अनु-वि/क्रम>अनु-विक्रमस्व मै २, ७, ८^५ ।

१२) स्वार्थप्रधानम् अव्य. (वैतु. 'अनुव्यायन्' मा १४, ३०) ।

१३) इह 'अनुसंचरन्ती' इति पदं ब्रुवाणः सा. चिन्त्यः । एकस्मिन् पदेऽनेकस्वरानुपपत्तेः । अतः सप्तम्यर्थपर्यव-सानके लक्षणे कप्र. एव प्रथमोऽनुः । अथ 'अतस्य पुन्था-मुनु' इत्यत्र तृतीयाथे वा लक्षणे वा द्वितीयोऽनुः कप्र. एव । ऋतस्य मार्गेण वा मार्गमुद्दिश्य वाऽऽगमनमात्रस्योपसां विवक्षितत्वात् । कुतः । उच्यते । अनुपदं ज्योतिषा त्रयाणां घर्माणामन्वागमनस्य श्रूयमाणत्वात् । आगमनमेवान्वा-अन्वागमनस्योपपन्नत्वात् (तु. 'रेतः' शौ ८, ९, १३) । एवमस्यां कण्डिकायां त्रयोऽनवो भवन्ति । तेषां द्वौ कर्मप्रवचनीयावादिमौ चरमस्तु गतिरिति विवेकः । अन्यथेवाभिप्रयन्तौ सा. K. चोक्तदिशा चोद्यो भवतः (तुटि. सस्थ. अन्वा/गा>अनु...आगुः) ।

१४) इहेत्थंभूतलक्षणे वा हेत्वात्मकलक्षणे वा कप्र. द्र. । बाङ्गचे तु गतित्वमुपागतः (तु. ऋ १, १२७, १) ।

१५) तृतीयाथे वा हेत्वर्थतात्पर्यको वा कप्र. द्र. ।

१६) लक्षणे कप्र. 'अनुसृजति' इति 'अनुपर्यावर्तन्ते' इति च द्रष्टुपसृष्टं द्विस्वरं च योगं पश्यन्तौ PW. MW. चाऽयथार्थदर्शिनौ भवतः ।

१७) वैतु. तै ५, २, ७, २ यत्रयाद् 'अनु-उप/धा' इति योगादेहस्ये पृथक्कृताऽनुके प्रयोगे सूक्ष्मेक्षिकयाऽवश्यं विशेषः कश्चन भवति । तदपश्यन्तः MW. K. प्रभू. चिन्त्याः ।

४^{ab}; ७^b; ९, ५^c; ३, १,
३^d; ४, ७^e; ५, २^f; ७, ४^g;
४, २, १; ६, २; ७, १^h;
६^h; १०, ३ⁱ; ५, २, १^h;

५, २^j; ७, ५ⁱ; १०,
६ⁱ; ६, ४, १; ७, ४,
४^h; ७, १^h; ९, २^k;
१६, १, ५, ३ⁱ; ४ⁱ; ७,

७^h; ८, १^m; ९, ५ⁿ; ११ⁿ
२^h; ३, ४, ७ⁿ; ५,
३^h; ७, १; ८, ३; ४^h;
४, १, २ⁱ; २, ६^r;

a) एकतरत्र गतिमदङ्गिरोभिः प्रसर्पतः पुरोडाशस्य केवलं गच्छन्तमनुगच्छति इत्याकारकः पौर्वापर्यात्मकोऽनुसार्यानुसरणविशिष्टः संबन्धो न भवति । किन्तु स्वर्गं यतोऽङ्गिरस उद्दिश्य (=तत्-सहभावप्राप्तये) स्वभावतश्चलितुमशक्नुवन्नपि कूर्मत्वमुपगच्छन् पुरोडाश आत्मनः प्रसर्पणमकारयदिति तात्पर्यात् कूर्मीभूतस्य पुरोडाशस्योद्देशविशेषसाधनतामुपगतायाः प्रसर्पणक्रियायाः श्रावणे मन्त्रस्वारस्यात् कप्र. अनुर् न गतिरित्यभिसन्धिः । अन्यत्र लक्षणे कप्र. (तुटि. तै ६, ५, ११, १) । उभयत्र वैतु. PW. प्रभृ. 'अनु-प्र/सृ' च 'अनु-परा/भू' च ।

b) 'तृतीयार्थे' (पा १, ४, ८५) इति चीयमानाप्रवेदिप्रवेशे करणं समर्पयितुमिष्टं द्र. । उल्लखलमुपधेयमिति विधिर्भवति । नाभिर्हि तद् अग्नेश्चीयमानस्य भवति । तदुपधाने सति स्वनाभ्येवासावभिर्वेदिं प्रविशति । तदनुपधाने स्वनाभिमपश्यन् यजमानस्य प्रामादुकस्य नाभ्या द्वाराऽसौ वेदिप्रवेशं कुर्वाणस्तं विहणीयात् । मैवं भूदित्युपधेयमुल्लखलमिति श्रुत्यर्थो भवति । अथवाऽधिकरणात्मकः सप्तम्यर्थोऽभिप्रेतः स्यात्तद्वचनश्च कप्र. द्र. (तु. मै ३, २, ७; काठ २०, ७; क ३१, ६ यत्र नाभि- इत्यस्य स१ श्रूयते) । उभयथाऽपि नाभिपदार्थस्य मुख्यलक्ष्यत्वेन समर्पणे सति स्पष्टे प्राकरणिके तात्पर्ये यदेतदपश्यन्तः केचिद् 'अनुप्रविशति' इत्येकपदात्मकं द्विस्वरं योगं प्रतिपद्यन्ते (तु. MW. K.) तच्चाऽऽदिथेतेति दिक् ।

c) तुटि. तै ५, २, ५, ४ ।

d) तृतीयार्थे कप्र. (तु. K.; वैतु. भा. लक्षण इति) ।

e) अर्क्यम् (=अर्कभवं) साम शस्त्रं चाऽनुलक्ष्याऽकं तदाधारेण विधा विधीयत इत्येव श्रुतिस्वारस्यं स्यात् (तु. तै ४, ३, ८; ९ च तदुपरि सा. भाष्यं च [K. टि. च]) । गतितया योजयन्तौ MW. K. च चिन्त्यौ भवतः ।

f) प्रणुदितान् भ्रातृव्यान् उद्दिश्येत्येवंप्रकारकेऽर्थे कप्र. द्र. ।

g) तृतीयार्थे कप्र. ।

h) लक्षणे प्रकरणस्य मुख्यं तात्पर्यमिति कृत्वा तदुद्बलप्रयोजनः कप्र. । ऐकपथे सति द्वैस्वर्यानुपपत्तेः । (वैतु. भा. PW. प्रभृ. 'अनुप्राविशत्' इति) ।

i) लक्षणे कप्र. द्र. ।

j) पश्चादर्थे अव्य. वा लक्षणार्थे कप्र. वा । प्रथमे कल्पे प्रथमायाः स्वयमानुपगताया उपधानं कृत्वा (पश्चात्) प्राणनक्रियां कुर्यादित्यन्वयः स्यात् । द्वितीये कल्पे प्रथमां स्वयमानुपगतामुपधीयमानामनुलक्ष्य प्राण्यादिति संबन्धः । एवं चाऽन्यतरार्थकोऽनुरुतरयोर् उपधानयोरप्यनुवर्तयितव्यो भवति । नन्व् 'अनुप्राण्यात्' इत्येका द्युपसृष्टा क्रिया स्यादिति । नेति । कथम् । यावता सकृदे उत्तरे 'व्यन्यात्' इति च 'अपान्यात्' इति चोभे अपि क्रिये अद्युपसृष्टे सती 'प्राण्यात्' इति क्रियाऽपि तदन्व् अद्युपसृष्टेत्युपक्षिपेतमिति । अन्यथात्वे ऐकपथे सति द्वैस्वरी नोपपद्येत ।

k) लक्षणे कप्र. । यत्राभिर्भवति तत्रैव पशव उपतिष्ठन्त इत्यर्थः । 'अनुपतिष्ठन्ते' इति सकर्मको द्युपसृष्टो योग इति यद् भा. च K. चोष्टस्तत्र । तदभिप्रेतस्य पश्चादर्थस्य प्रकरणेऽनभिप्रेतत्वाद् ऐकपथे सति द्वैस्वर्यस्याऽनुपपत्तेश्च (वैतु. मै ३, २, ३; ७; ९, २; ४, ७, ९ यत्र लक्षणार्थस्याऽप्राकरणिकत्वात् साकल्यार्थस्य च स्वारसिकत्वादिहाऽसंगतः पराभिप्रायः संगतो भवति) ।

l) तुटि. तै ३, ४, ८, ३ ।

m) लक्षणे कप्र. । निक्रमणक्रिया पदषट्कपरिमितेत्यस्यैवाऽर्थस्य न त्विहाऽनुनिक्रमणार्थस्य प्राधान्येन विवक्षितत्वात् । अत एवाऽनौ पृथक् स्वरोऽप्यत्रैव ज्ञापको भवेत् । चिन्त्या अतो गतित्ववादिनो भा. MW. K. प्रभृ. (तुटि. 'अनु-नि/क्रम' > 'अनुनिक्रामति' इति) ।

n) सप्तम्यर्थे कप्र. तु. ततः किञ्चिदिव प्राक् श्रूयमाणं 'सुवासु'...उप' इति । एस्थि. भा. प्रभृ. 'अनुसंचरति' इति योगमनुजानानाश्चिन्त्याः स्युः । अपलक्षणद्वैस्वर्यापत्तेः ।

o) अन्तरिक्षमुद्दिश्य वाऽन्तरिक्षेण वाऽयनस्य विवक्षितत्वसंभवाल्लक्षणे वा तृतीयार्थे वा कप्र. ।

p) आनन्तर्यार्थे स्वार्थप्रधानम् अव्य. ।

q) छन्दोभिरेवैनं प्रजनयतीत्यानुपदिकास्त्रिज्ञात् तृतीयार्थे कप्र. इति सिद्धमिव । वितथवादी MW. चिन्त्यः ।

r) लक्षणे कप्र. । न त्वनुपदम् अनुम्बवचार- इति

५, १^a; ६, ३^b; ७, १^a; १०,
४^a; ५, ३, ३^d; ८, १^a; ३^a;
३^a; १०, १^f; ११, १^e; २^h;
६, ४, २ⁱ; ६, १^h; १७, १,
१, ४ⁱ; ५ⁱ; ६ⁱ; ५, ५^j;
६, ८^k; ७, ४ⁱ; २, ४,
१^m; ७, १^a; ८, २; ४;

५; ३, ७, २; ४, ४, १ⁿ;
८, ३ⁱ; ९, १^o; ११, ४^h;
५, ६, २^h; मै १, १, ७^f; २,
६^a; ११^f; १५^f; १६;
३, ११^f; ३३^f; ३९^o;
४, ७^h; ५, १^f; ५ⁱ; ६^f;
६, २; ८, ५^h; ९^h; ११;

१०, ३^f; १७^h; ११, २^f;
२, १, १०^h; २, २^h; ४,
७^f; ५, ३^h; ७^h; १०^h;
६, ११^f; ७, २^h; ८^f;
९^f; १५^f; १०, ४^f;
६; १२, ४^x; १३, ८^y;
१०^y; ३, १, ४^h; ११; ५^h;

शब्दश्रवणादिहाप्य अनु-अव/चर इति भ्रमः स्यात् ।
इह लक्षणार्थस्यैव विवक्षितत्वात् । तस्मिन् शब्दे च
हेतुमानिति वाऽऽनुषङ्गिक इति वाऽनोरर्थः । विस्तरस्तु
वैश. द्र. ।

*) तृतीयार्थे कप्र. ।

^b) यतः प्राणो न्युतस्तत एवाऽपानोऽपि 'न्युच्छेत्'
इत्यस्यार्थस्य विवक्षातो लक्षणे कप्र. इत्येव युक्तम् ।
अतः K. अत्र वैस्पष्ट्यमर्हत् ।

^o) तृतीयार्थे कप्र. द्र. । वाचमनु वाचा तथा सहाय-
भूतेत्यर्थः । 'अनुप्रयन्ति' इति योगं मन्वानाः K. प्रभृ.
तु चिन्त्याः ।

^d) गतित्व कर्मप्रवचनीयत्वाऽन्यतरसङ्गावापेक्षया स्वा-
र्थप्रधानम् अव्य. इत्येव साधीयः द्र. ।

^o) सप्तम्यर्थे कप्र. द्र. ।

ⁱ) लक्षणे कप्र. ।

^h) लक्षणार्थस्यैव प्राकरणीकत्वाद् अनुद् अत्र कप्र.
भवति । परा/भू इत्यस्य चाऽकर्मकं कृतं भवति (वैतु.
MW. यः 'अनु-परा/भू' इति कल्पयन् सकर्मकं किप.
इच्छति) ।

^h) हेत्वात्मके तृतीयार्थे कप्र. (तु. भा.; वैतु. PW.
प्रभृ. 'अनु...परा (आ वा) भवन्ति' इति) ।

ⁱ) तुटि. तै ५, ७, ९, २ ।

ⁱ) अनुक्रमार्थेऽव्ययमित्यभिप्रेति भा. । अथापि
स्वल् अधि-परिवत् (तु. पा १, ४, ९३) अनुप्रयुक्तवि-
भक्त्यर्थाऽनुवादकतामात्रेण सार्थकोऽप्यनर्थक इव स्याद्
अन्यथा सिद्धेः ।

^k) लक्षणे कप्र. द्र. । एनमनुलक्ष्याऽस्य विषय इति
यावत् । आनन्तर्यार्थे अव्य. इति भा. ।

ⁱ) तुटि. तै १, ७, ६, ३ ।

^m) तुटि. तै ३, ४, ८, ३ ।

ⁿ) प्रजापतिकर्तृकस्तुतिप्रयोगाऽभावे देवान्तरकर्तृकतद-
नुसारित्वप्रयोजितस्तुत्यनुप्रयोगाऽसंभवाच्चाऽपलक्षणाद्वैस्व-
र्थप्रसङ्गाच्च गतिभावेन अनुद् उत्तरां प्र-पूर्वा क्रियां नानु-

प्रवेशयितव्य इति ।

^o) तृतीयार्थे कप्र. । तत्र सत्रे केशवपनं सशिखं कुर्या-
दिति विधेरभिप्रेतत्वात् । अतः सशिख-विशिख-वपनवि-
वेकाऽननुदर्शी K. चिन्त्यः ।

^p) एकतरत्र तृतीयार्थे कप्र. । 'अनुप्राणन्ति' इत्येवं
योगमुशन् MW. चिन्त्यः ।

^q) तुटि. मा ४, २८ ।

^r) लक्षणे वा तृतीयार्थे वा कप्र. ।

^h) पश्चादर्थे अव्य. द्र. ।

ⁱ) तुटि. मा ११, १२; १७^y । अन्यत्र 'यज्ञमनुलक्ष्य
दम्पती अग्राताम्' इत्येवं प्रकरणसंगत्या कप्र. द्र. (वैतु.
MW. 'अनु...अग्राताम्' इति) ।

^u) 'तान् अपिपृथमानान् अन्वपिपृथते' इत्यत्र
तावद् अनुद् 'गतिगंतौ' (पा ८, १, ७०) इति गतिलक्षणं
निघातमनुभवन्नपि सजातीयप्रयोगान्तरसाम्येन सस्वरः
कप्र. स्यादित्यपेक्षा बलवतीव भवति । कदाचिन्मूलतो विद्य-
मानः स्वरः प्रमादाच्छ्रुतिं गमित इतीव चोत्प्रेक्ष्यते । तु.
अनुपदमेवोपरिष्ठात् 'तान् प्रजायमानान् अनु प्रजायते'
यत्र अनुद् इति पृथक् कप्र., 'प्रजायते' इति च पृथक्
किप. भवति ।

^v) तुटि. तै १, ७, ४, २ ।

^w) एकतरत्र यत्तु मुपा. 'अनुवर्षति' इत्येवमुपसृष्टमा-
ख्यातं शिवावयिषितं भवति तदसङ्गतत्वाच्चिन्त्यं द्र. ।

^x) कप्र. यथा भवति तथा 'अनु-सम्-प्र/या>?अनु-
सम्प्रयात' इत्यत्रत्ये टि. यद्र. ।

^y) तुटि. तै ४, ४, ४, ८ ।

^z) सकृद् 'अनुप्रतिष्ठति' इत्यत्र गतिभूत्वाऽथ त्रिः
कप्र. द्र. । यदा द्वयोः समानभावयोर्लक्ष्यलक्षणासंबन्धो
विवक्षितो भवति पौर्वोत्तरप्रकारकस्तदा तद्वचनः अनुः
कप्र. वा स्याद् गतिवैत्युभयधाभूतेर्विकल्पः । यदा
चैकस्मिन् वाक्ये प्रयुक्ताया गतिभूताऽनुविशिष्टायाः
क्रियाया अर्थो वाक्यान्तरेऽनुपदिन्यनुवर्तयितुमिष्टो भवति
तदा तदर्थं प्रकारद्वयमुपयुज्यमानं द्र. । तद् यथा ।

२, १ ^३ †; ५ ^१ ‡; ६ ^२ †; १ ^१ ‡ ^b ;	८ ^० ; ६, २ ^१ ‡; ३ ^१ ‡; ५ ^१ ;	८ ^१ ; ९†; ११ ^३ †; ७, ४†;
१०; १ ^३ ‡, ५; ६ ^० ; ८; ४,	६ ^१ ‡; ७, ४ ^२ ‡; ८, ९†;	५†; १३ ^१ ; १४ ^३ ‡; ८, ५;
५ ^१ ; ६ ^३ ‡; १ ^१ ‡, ४; ८; ७,	९, १० ^३ ‡ ^१ ; १०, २†; ६†;	७ ^२ ; ८ ^२ ; १५; १७†; ९,
१ ^० ; ६ ^३ ; ७; ८, ४ ^१ ‡; ९,	११, २ ^१ ‡; ३†; ४ ^३ †; ५ ^२ †;	१ ^३ ‡; ३ ^४ ‡; ६ ^५ ‡; ११ ^५ ‡; १४ ^३ ‡;
७ ^१ ; १०, १ ^३ ‡; २ ^१ ‡; ७ ^१ ‡ ^b ;	१२, ४ ^२ †; १४, १२†;	१८†; १०, ४ ^३ ; १० ^३ ‡; ११,
११, १० ^१ ‡; १६, ३†; ४, १,	१४†; १६ ^३ †; १८†; काठ	२; ३ ^२ ; ४ ^३ ; ८; ९†; १०; १२,
७ ^१ ; १० ^१ ‡ ^j ; २, १ ^१ ‡ ^k ; ३,	१, ६; २, ६ ^२ ‡; १२†;	५ ^३ ; १३, ८ ^३ ; ९†; १४ ^३ †;
१ ^१ ‡ ^१ ; ३ ^३ ‡ ^m ; ४, ५ ^१ ‡;	१५†; ३, ४ ^३ ; ६ ^१ ; ४,	१६†; १४, ७ ^३ ; १६, १; २ ^१ ‡;
१ ^१ ‡ ^१ , १; ३ ^३ ‡; ४ ^१ ‡ ⁿ ; ७;	११†; १३ ^३ ; १६ ^१ ‡; ६, २ ^३ ‡;	८ ^१ ‡; ९†; १५ ^१ †; १७, ८†;

अनुः पश्चादर्थकः कप्र. एव पुनः श्राव्येत तस्य चाऽऽक्षे-
पेणाऽनुवर्तनीयया मूलक्रियया क्रिवि. संबन्धः स्यादिति
प्रथमः प्रकारः यथेह । अथ लक्ष्यलक्षणभूतसमानभा-
वाभ्यां कर्तृत्वसंबन्धविशिष्ट-पूर्ववाक्यगतपदद्वयसकृत्तया
समर्प्यमाणे स्वं स्वं भावं प्रति कर्तृभूते पदान्तरे एवोत्तरे
वाक्ये श्राव्येयाताम् । पश्चादर्थकगतिभूताऽनुसहिता सम-
ग्रैव च क्रियाऽऽक्षेप्या स्यादिति द्वितीयः प्रकारो भवति
यथा मै ३, ३, १०; काठ २२, २ इत्यत्र ।

*) 'हीने' (पा १, ४, ८६) इति कप्र. । अधिकशक्ति-
हीनशक्तिभ्रातृव्ययोः प्रणोदनस्य सममभीष्टत्वात् तयो-
स्तत्ताऽति-अनुभ्यां द्योतिता भवति ।

b) तु. नापूटि. । न चेह 'स्यात्' इत्याख्यातस्य
विद्यमानत्वात् तेन गतित्वेन योगः स्यादित्युच्येत । प्रति-
वाक्यं क्रियान्तराभावे भवस्तिरूपस्य क्रियासामान्यस्य
विद्यमानत्वदर्शनान् नेह किमपि विवेकविनिगमकं विशेषा-
न्तरमुत्पश्यामः । पूर्ववदेव च सहकृ-पदस्य 'अति'
इति कप्र. साक्षिध्याद् विषयविवेकार्थं हीनार्थवचनोऽयं
कप्र. एव द्र. ।

c) तृतीयार्थवचनः कप्र. । तादृक्-सकृत्पदसाह-
चर्यात् ।

d) प्रायिकसामान्यवस्तु सत्स्वपि बहुषु स्थ. एष तावत्
परस्परं विशेषो भवति यथा कश्चिद् निपातोऽन्यत्र
गतिर् भवत्यन्यत्र च कप्र. इति (प्रकृते तु. अनु-प्रति
✓स्या>अनुप्रतिष्ठिति मै ३, ३, १०; ४, ४ यत्र
अनुद् गतिर्भवति) । एस्थि. यथोपलब्धि सौवरी
स्थितिरेवाऽत्र नियामिका स्यादिति दिक् ।

e) तुटि. तै ६, १, ५, ३ ।

f) तुटि. मै १, २, १५ ।

g) एकतरत्र तुटि. तै ३, ३, ११, १ । अन्यत्र लक्षणे कप्र. ।

h) लक्षणार्थस्य प्राधान्येन विवक्षितत्वाद् 'अनु'...
प्रजाबन्ते' इत्येवं योगं पश्यन् तदन्तर्भाषकः MW.

चिन्त्यः । कप्र. इत्येव साम्प्रतम् ।

i) लक्षणे कप्र. द्र. ।

j) 'मूलम्' इत्यनेन सम्बद्धो लक्षणार्थे तृतीयार्थे
वा कप्र. द्र. ।

k) हेत्वर्थपर्यवसानके लक्षणे कप्र. । वितथदर्शी
MW. चिन्त्यः । अकर्मकस्य जागरणस्य कर्माभिसंबन्ध-
नैरपेक्ष्यात् ।

l) तृतीयार्थे कप्र. ।

m) तुटि. मै २, ५, ७ ।

n) चतुर् हीने वारद्वयं तु लक्षणे कप्र. ।

o) हीने कप्र. द्र. ।

p) आनन्तर्यार्थे अव्य. वा लक्षणे वा
कप्र. द्र. ।

q) 'नु' इति मुपा. ? (तु. पपा. संटि. नाउ. काठ ४,
१६ च) । लक्षणे कप्र. (तु. प्रति तै १, ८, २२, १;
२, ५, १२, १; मै ४, १०, १; शौ ७, २९, १; वैतु.
SIM. 'अनुञ् आचरण्यात्' इति) ।

r) एकतरत्र तुटि. मा ४, २८, अन्यतरत्र लक्षणे
कप्र. द्र. ।

s) गतिर् इति ऋवाणः SIM. द्वैस्वर्यं प्रति चोद्यो
भवति । स्वार्थप्रधानम् अव्य. द्र. ।

t) सप्तम्यर्थे कप्र. द्र. ।

u) तृतीयार्थे वा लक्षणे वा कप्र. द्र. ।

v) तुटि. तै २, ४, २, १^२ ।

w) तुटि. मा. ११, १७^१ ।

x) कप्र. (वैतु. टि. मै २, ७, ८ अनु-वि/क्रम>अनु-
विक्रमस्व इति स्वराङ्गणाभावादिह काठ. श्रुतिस्तत्र मै.
संकेतितं कतरं वर्गमनुबद्धा स्यादित्यध्यवसातुमशक्यमित्येवं
सत्यपि यदेषैव मौलिकी वाक्-प्रवृत्तिः स्यादिति व
कृत्वाऽत्र गतीतरपक्ष उरीकृतस्तत्र सदसद्विविचः
प्रमाणम् ।

१९^{४०}; १८, ४; ५^{३४}; १९^{३१}^b;
१९, ३^०; ५^{१४}^d; ९^{१०}^e;
२०, १; ३^१; ६^४; ७; ९^२; १०^{१४}^b;
१२^४; २१, १; ३; ७; ८^१^f; ९;

१४^१; २२, १^k; २^b; १०; २३,
८^{३०}^b; ९; २४, ६^१; २५, ४^m; ५;
२६, ७^b; ८^b; २७, २; ८^{३०}^m;
२८, १^{३०}; ९^{३०}; २९, ८^a; १०^b;

३०, १^b; २; ३^{१०}^b; ७^३; ८^१; ९^१;
३१, ५^b; ८^{३१}^{१०}; ३२, ५^b; ३३,
३^४; ३४, ७^१; १३^{१०}; ३५, ८^१^f;
१६^{११}^v; १७^३^w; १८; ३७, ११^३;

^a) तुटि. काठ ७, १४^३ ।

^b) लक्षणो कप्र. द्र. ।

^c) तुटि. मा ११, १७^४ ।

^d) स्वार्थप्रधानम् अव्य. वा स्याल्लक्षणवचनः कप्र. वा योग्यक्रियाऽध्याहारो वेति भूयोऽपि विमृश्यं द्र. ।

^e) सयोनरनेश्वयनं कर्तव्यं तद्-द्वारा वेदिं प्रविशेद् नेद् यजमानस्य योन्या द्वारेति कृत्वा तृतीयार्थे कप्र. द्र. ।

^f) तुटि. सस्थ. मै २, ७, ८; तुटि. तै ५, ३, ४, ७ ।

^g) तुटि. तै ६, ५, ११, १ ।

^h) आनन्तर्यार्थे कप्र. (वैतु. मै ३, २, ९ यत्र पश्चादर्थे-नाऽऽख्यातार्थो नेदीय इवाऽनुरजितो भवति । तेनाऽकर्मक-स्याप्याऽऽख्यातस्य सकर्मकत्वाऽभिनिर्वृत्तौ सत्यां तस्य च तदीयस्य कर्मपदस्य चाऽन्तरा तदीयं कर्तृपदं श्रूयते [वैतु. प्रकृतेऽस्य कप्र. सतो व्यवधानीव श्रुतिः]) ।

ⁱ) लक्षणो कप्र. (तु. मै ३, २, १० यत्रत्या समान-प्रकरणिका सौवरी स्थितिरेहापि विनिगमनी भवति ।

^j) तु. ऋ १०, १४५, ६; शौ ३, १८, ६ यदन्वि-हापि 'माम् अनु' इतीव लक्षणाऽभिप्रायः संबन्धो भवति ।

^k) प्रेत्य समारोहस्य स्वर्गस्य मानं सम्प्रति क्रियमा-णस्य यज्ञस्य मानमन्वित्यर्थविवक्षाप्रामुख्यात् कप्र. द्र. (तु. तैत्रा २, १, २, १०, यत्रत्यः स्वरसंकेतोऽप्ये-तत्समर्थकर्ता भजति [तु. वैप२ यस्था. टि.]) । एस्थि. PW. प्रभृ. 'अनुसमारोहति' इति व्युपसृष्टौ बम्भ्रम्य-माणाश्चिन्त्याः स्युः ।

^l) तु. सस्थ. टि. तै ५, ७, ९, २ ।

^m) लक्षणो कप्र. । अनु/खन् > अनुखनेत् इत्येवं योजकः SIM चिन्त्यः ।

ⁿ) तुटि. मै ४, ६, ३^१ ।

^o) तुटि. मै ३, १०, २ ।

^p) तुटि. मै ४, ७, ४^३ ।

^q) सप्तम्यर्थे कप्र. द्र. ।

^r) तुटि. मै १, २, १५; शौ २, ३४, ३ ।

^s) एकतरत्र तुटि. काठ १६, ८ । अथेह विशो-बोऽप्यस्ति । तथा हि । असुरस्य लोहितं पृथिवीं साकल्ये-नाऽपूरयदित्येवं श्रुतिर्नाभिप्रेति येन गतिभावमनुप्रविश्य

अनोर अर्थो विधावनार्थमनुरजयेदिति गतिपक्षानादरः द्र. (वैतु. PW. MW.) । अन्यतरत्र तु. सस्थ. टि. मै ४, १, १० ।

^t) तुटि. तै ७, ४, ११, ४^३ ।

^u) सप्तम्यर्थे कप्र. भवति (तु. तत्रैव श्रूयमाणं 'पूर्वप-क्षेषु' इति) ।

^v) भावलक्षणस्य विषयस्य प्रामुख्येन श्रावयितुमिष्ट-त्वात् तस्य च यथा कप्र. न तथा ग. गमयितुं शक्यत्वात् कप्र. एव द्र. । अथ कप्र. एतदपरं लक्षणम् । तद् यथा । यत्र लक्ष्यभूतो भावश्चाऽन्यतः पृथक् क्रियापदेनोच्यते लक्षकभूतो भावश्चाऽन्यतः पृथक् क्रियापदान्तरेणोच्यते तत्र सामान्येन कप्र. अनुर द्र. इति । तस्माद् यथा 'ङिम्भस्य मरणमनु मरणं खिम्भस्य' इत्यत्र कप्र. अनुर भवति तथैव 'ङिम्भं क्रियमाणमनु क्रियते खिम्भः' इत्यत्राऽप्ययं कप्र. इति । यत्र तु लक्ष्यलक्षकयोर्भावयोः समानत्वे वा सजातीयत्वे वा सति लक्षकभूते भावे गम्ये सति लक्ष्यभूतो भावोऽनुपूर्वेण सकर्मकेण सता क्रियापदे-नोच्यते तत्र ग. अनुर भवतीति । यथा 'ङिम्भमनुक्रियते खिम्भः' इति । एवं तावत् प्रकृते कलशस्योपवानं पृथक् शस्त्रेण क्रियाप्रधानेन पदेनोच्यते तदनुलक्ष्य प्रवर्तमानश्च प्राणोपदसनाभावः पृथक् क्रियापदेनोच्यत इति कृत्वा कप्र. अनुर अत्र भवतीति निर्विवादं सद् अन्यत्र च सकलासु वाचोयुक्तिषु निदर्शयितव्यमिति दिक् (तु. प्राण- > -णेन इत्यत्र क ४८, १४ टि., गप्. पृ १८० टि. D च) ।

^w) प्रयास्यद्यजमानकर्तृकाऽग्न्यन्वाधानादिक्रियाविशे-षाधीनप्रीतभावाः कामास्तेन तस्यां क्रियायां कृतायामेव तं प्रति कामप्रीताः सन्तस्तेन प्रयाता सह प्रयायुर्नान्यथे-त्येवं लक्षणाथस्य प्राधान्येन विवक्षितत्वात् कप्र. अनुर न गतिरितीव कृत्वा पृथक् स्वरो भवति (वैतु. काठ ९, १७ यत्र समानकल्पया श्रुत्या तत्-सजातकर्तृकं प्रयातो-ऽनुप्रयाणं सूचितं भवति । अयं तु तत्र विशेषो भवति यथा प्रयाता क्रियमाणायाः क्रियाया इन्द्राग्नीदेवताकर्तृ-न तु प्रयात आत्मीयं कमपि विशेषमुपजीव्याऽकामानामपि सतां सजातानां तदनुप्रयाणे प्रवृत्तिः संजायत इति कृत्वा प्रयात्रनुप्रयातृमध्ये लक्ष्यलक्षकसंबन्धाभावे सति लक्ष-णार्थस्य वाच्यत्वेनाऽप्राप्तत्वाद् न कप्र. अनुरिति) ।

३८, २; १२^{३६}; ३९,
१०^५; ४०, ८^१; ९; १३;
†४६, १; ३^५; क १, ६;
१९^७; २, ११^{३०}; १३^३;
३, ३^१; ९^१; ११^१;
४, ७^१; ८^१; †५,
३; ४; ६, ३^{१०}; ७, २;
३^१॥; ४^१॥; ८, ३; ४^३;
६; ७^२; ९^५; २५,
६^१; २८, ४; ५^१;
२९, ७^१॥; ३०, १^१; ३^१;
१३१, ३^१; ५^१; ८^१;
९^१; १०^१; ११^१; १२^१;
१४; १६; १८; ३५,
४; १३६, ३^१; ६; ३७,
५^१॥; ७^१; १३९, १^१;

२^१; ४१, ५; ६^१;
४२, २^१॥; ४४, १^१॥;
४६, ३^१; ४; ५; ६^३;
४७, ५^१; ८^१॥; १४८,
१५^{१०}; १६; †कौ १, ५१;
१६५; २२९; ३६७;
४०९; ४१०; ४१२; ४१३;
४३६; ४६५^७; २, ८७; ८८;
१०५; २०१; ३३३; ३५५;
३५६; ३५७; ५१७; ७७५;
९१९; ९२७; ९५६;
१०४४; ११५५; ११६३^७;
१२०४^३; ३, ४, २, ५, ८; ११;
१४, १; †जै १, ५, ७;
१८, १; २४, ५; ३८, ८;
४०, १; २; ४; ५; ४२,

१०; ४८, १०^७; २, ३,
३; ७, २; ३, ९, १; ३;
११, १; १८, ८; २८,
५; २९, १२; १३; १४;
४०, १३; ४, २, ८;
१६, २; २०, २; २१,
५; २२, १०; शौ १, २२,
१^१; २, ३४, ३^१; ३,
७, २^१; ९, ६^१; १८, ६^१;
४, १५, ४^१; ७^१; ८^१;
९; १२; २१, ४^१; ५,
१, ३; २७, ७; ६, १७,
१-४^१; २६, २^१; २९, ३;
३९, १^१; ६९, २; ७२,
१; ९०, २; ९७, ३^१;
१०५, १-३; १२१, ४^१;

^a) लक्षणे कप्र. द्र. ।

^b) तुटि. मा ४, २८ ।

^c) तुटि. तै १, ३, ७, १^१ ।

^d) तुटि. काठ ४, १३ ।

^e) तुटि. मा १७, ६६; काठ ७, १४^१ ।

^f) तुटि. मा ११, १७^१ ।

^g) तुटि. तै ६, ५, ११, १ ।

^h) तुटि. काठ १९, ९ ।

ⁱ) तुटि. तै ५, २, ९, ५ ।

^j) तुटि. तै ५, ७, ९, २ ।

^k) तुटि. काठ २६, ८ ।

^l) तुटि. मै ३, १०, २ ।

^m) तुटि. तै ३, ४, ८, ३ ।

ⁿ) तुटि. मै ४, १, १० ।

^o) तुटि. काठ ३५, १७ ।

^p) तुटि. तै ४, ४, ४, ८ ।

^q) तृतीयाथै वा लक्षणे वा कप्र. । 'अनु'...उदयताम्'
इति योगं परयन्तौ PW. MW. उपेक्ष्यौ ।

^r) 'अन्वैक्षन्त' इत्येवं क्रिप. अन्वयाद् 'दीध्यानाः'
इत्यनेन तद्गतस्याऽनु-पदार्थस्य पारम्परिकसंबन्धस्य
सिद्धत्वे सत्यपि यदन्यैर् 'अनुदीध्यानाः' इतीव संबन्धो-
ऽपरम् अनुं कप्र. सन्तं 'बध्यमानम्' इत्यनेन ज्ञानज-
न्तेन नापू. अन्वितं व्यर्थं गतीकारमिष्यते (तु. सा. WI.
च) तथाऽऽदिष्येत । आर्थस्य संबन्धस्योक्त्या दिग्वा

सुसंगतत्वे सत्यप्यनुपपन्नद्वैस्वर्यप्रसङ्गादिति दिक् ।

^s) तृतीयाथै कप्र. (तु. नापू. मन्त्रे 'सु क्षेत्रियं
विप्राणया' इति) । एस्थि. 'अनु'...अक्रमीत्' इति योग-
परः WI. चिन्त्यः ।

^t) सप्तम्यर्थे कप्र. द्र. ।

^u) लक्षणे कप्र. (तु. W.; वैतु. सा. यस्य अनुगतम्
इति भाष्यमव्ययपरतया नेयमुतोपसर्गतयेति विमर्शम-
पेक्षेत) ।

^v) कप्र. अयमिह भवति । अत्र पूर्वार्धीयं प्रत्याशं विद्यो-
तनस्य च प्रतिदिशं वातस्य वानस्य चाऽऽशंसनं ज्ञापकं
स्यात् ।

^w) लक्षणे कप्र. । आनन्तर्यं इति W. । 'अनुसूनुम्'
('-त्रम्' इति पाण्डु.) इत्याकारकमेकं पदं सा. पपाठ ।

^x) सा. 'अनुव्यावर्तने' इत्येकं पदं पठंश्चिन्त्यः ।
तृतीयाथै कप्र. । अन्येन पथा पाप्माऽनुपद्यतामिति यावत् ।
अथवाऽनर्थिका गतेर्द्विरुक्तिः । 'अनुपद्यताम्' इति
क्रियायामेव विवक्षापर्यवसानात् ।

^y) कप्र. भवति (तु. ऋ १०, १०३, ६ इत्यत्रत्यं
टि., सस्थ. च टि., 'वीर्यध्वम्', 'संरभध्वम्', 'हर्ष-
ध्वम्' इत्यत्र च यस्था. टि.) ।

^z) नापूटिदि. निवासक्रियाया अपेक्षया प्रकृतद्वितीया-
ऽन्तपदवाच्यस्य तदभिधाय्य तदधिकरणतया समर्पणे
श्रुतिस्वारस्यप्रतीतेस्तत्साधनभूतः कप्र. द्र. । गपूदि. गति-
पक्षः MW. मिथ्याप्रत्ययं प्रति चोद्यः ।

१२२, १^a; २^b; ७, ४४, १;
५९, १; ८७, ४^०; १०२,
४^d; ८०, ९, ८; १२; १३^e;
१५^f; १६; १७; ९, १,
१९; २४^g; ४, २४; १०, २,
२२; २३^h; ४, ६ⁱ; ५,
२५-३५^j; ३७^k; ४५^l; १०,
७^m; ११, २, १०ⁿ; ७, १२;
१०, ११^o; १९-२२; २४;
२७^p; १२, २, २१^q; ३,
१७^r; १३, १, १०^s; २,

१४^t; १८^u; २१^v; ४०^w;
३, १^x; २०^y; ६, ५^z; १४,
१, ६०^{aa}; २, १०^{ab}; ७४;
१५ⁿ, २, १; ९; १५; २१; ६,
१; ४; ७; १०; १३; १६; १९;
२२^{ac}; २४; ९, १; १४, १; ३;
५; ६; ९; ११; १३; १५;
१७; १९; २१; २३; १८, १,
२०^{ad}; २७^{ae}; ५०^{af}; २, ९;
१३^{ag}; ४, २८^{ah}; ७५^{ai}; ७६^{aj};
८६^{ak}; ८७^{al}; १९, ६, २^{am};

१३, ६^{an}; २६, ३^{ao}; ४९, २^{ap};
६^{aq}; ५८, ३^{ar}; १२०, ४, २^{as};
१५, २^{at}; ४०, ३; ४२, २;
४७, १५; १८; ६९, १२;
९२, १५; १०९, १-३; ११६,
२; १३१, २६; १३९, २;
पै १, २८, १; ५९, ४^{av}; ६३,
१^{aw}; ९२, १^{ax}; १०७, २^{ay};
२, ३३, २^{az}; ६०, २^{ba}; ८६,
१-६; ३, २, २^{bb}; ७, १; १५,
५^{bc}; २८, ४; २९, १; ३२, ४^{bd};

^a) तृतीयार्थे कप्र. (वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अनु-संतरेम' इति योगं वदन्तः । इह तु. नाउ. मन्त्रे कप्र. श्रूयमाणस्तथैव सा. व्याख्यायमानश्च) ।

^b) तृतीयार्थे कप्र. (तु. शौ ६, १२२, १ सौवरी स्थितिस्तत्र चेह च यनि. विनिगमिका स्यात् । एस्थि. तत्र ग. इतीह च कप्र. [सोऽपि च लक्षणार्थीयः] इति सा. तद्व्यत्यासेन तत्र कप्र. इतीह च ग. इति W. च व्याहृतवाचाविव स्यातामिति दिक् [तु. तैश्चा. २, ७, २ यत्रत्ये पाभे. स्वरो भूयोऽपीह यनि. एव पुष्टिं विदध्यात्.] ।

^c) तुटि. मा ११, १७^v ।

^d) तु. सस्थ. टि. तै १, ४, ४४, ३ ।

^e) तै ४, ३, ११, १-२ सस्थ. टि. द्र. ।

^f) द्वितीयान्तं स्वविषयीभूतमधिकरणार्थकतयाऽऽपादयन् कप्र. द्र. । पुरुष-कर्तृकस्य निवासस्य देवाधिकरणकतायां तन्मध्यगतत्वपर्यवसानरूपायां प्रकृतस्य प्रश्नस्योत्तरस्य च स्वारस्यप्रतीतिः । एस्थि. उत्तरेण २/२क्षि इत्यस्य तिङ्श्रुतेन यद् MW. गतित्वानुसंबन्धमाह तच्चिन्त्यम् । द्वितीयान्तपदवाच्यकर्तृकनिवासस्याऽपेक्षया तदनुगतस्य वा तत्पश्चाद्भवस्य वा पुरुषकर्तृकस्य निवासस्य समर्पणे प्रकृतप्रश्नोत्तरयोः स्वारस्याऽभावादिति दिक् ।

^g) पश्चादर्थे कप्र. द्र. ।

^h) तु. सस्थ. टि. मा १२, ५ ।

ⁱ) 'दक्षिणां दिशमनुलक्ष्य या सूर्यस्याऽऽवृत्तं तामहमन्वावर्त्ते' इत्यन्वयाल्लक्षणे कप्र. द्र. ।

^j) सप्तम्यर्थे कप्र. द्र. ।

^k) प्रवेशनक्रियायाः कर्मणोऽनिर्देशात् साकाङ्क्षाऽन्वयं रचयन् W. चिन्त्यः । वशायाः प्राधान्येन प्रतिष्ठापनेऽभिप्रायवत्तां श्रुत्यामभ्युपगतायां संभवे सत्यपि गतित्वे

क्रियायाः प्राधान्यविशेषाऽऽधानेन कर्मणो भूयस्तरां गौणीभावापत्तेस्तत्प्राधान्यविशिष्टप्रतीत्यर्थं तदधिकरणताऽऽपत्तौ विवक्षितायां सत्यां सप्तम्यर्थेऽनुः कप्र. द्र. ।

^l) गतिरिति सा. अभिप्रयन् प्रतीयते । तथा तु सति द्वैस्वर्यापत्तिः स्यादित्यसौ चोद्यो भवेत् । शरीरस्य प्राधान्येनोपस्थापनेन श्रुतिसफलतायामभ्युपगतायां लक्षणे कप्र. (न तु पश्चादर्थे तु. W., नापूटि. च) ।

^m) तृतीयार्थे कप्र. ।

ⁿ) लक्षणे कप्र. द्र. ।

^o) मा ८, ४० सस्थ. टि. द्र. ।

^p) 'अनु-वि-चाकशीति' इति योगं द्रष्टुमष्टं पश्यन्तौ PW. MW. उपेक्ष्यौ । अनोल्लक्षणे कप्र. सतः संगतत्वात् ।

^q) तु. पाण्डु. टि. W. टि. च । वैकृतभूयिष्ठे पाठेऽनुः कप्र. (अनु मा) इति सम्भाव्यते ।

^r) आधारलक्षणः कप्र. । एवं किल सा. इहामभिप्रयन् संभाव्यते । बाह्वृचे तु (तु. ऋ ८, १७, ५) गतितामेवाऽस्यासाविच्छति ।

^s) द्वितीयायां प्राप्तायां 'ते' इति ष. छान्दसी वक्तव्या भवति ।

^t) वातस्य ष(प्र)वानम् अनु प्रवानमनुलक्ष्येत्यर्थं इति लक्षणे कप्र. । एवं द्वितीयोऽप्य् अनुः स्यात् तथैव मध्ये च 'अथ' इति शोधः संभाव्यते ।

^u) पूर्वमनु, आनुपूर्व्येणेत्यर्थः ।

^v) लक्षणार्थे कप्र. ।

^w) शौ ६, १२२, १ सस्थ. टि. द्र. ।

^x) शौ ३, ७, २ सस्थ. टि. द्र. ।

^y) सप्तम्यर्थे कप्र. (तु. सस्थ. टि. मध्यामध्यम->मे) ।

^z) शौ २, ३४, ३ टि. द्र.

४, १७, ५१; २०, ७^a; २४, २^b;
५, ६, २; ७, ६^c; ९, ११; २१,
६; ४०, २^{ad}; ६, १६, ४^f;
२२, १९; ७, ४, ६^g; ८,
१, ४^e; १४, ३^f; ९, १, ६;
५, २^f; ११, ७, ९; १३, ६,
१^f; १४, ४, ६^g; १५, १०,
६^f; १२, १०^h; २३, ८; १६,
१५, ६ⁱ; १८, ८^j; १९,
२^j; ३^j; ५^j; ६^j; ७^j;
३३, ९; ३४, ९; १०^k;
५१, ५^k; ६१, १ⁱ; ७२,
४^l; १०७, ७^m; १३१,
१ⁿ-१०^o; १४७, ७ⁿ; ८ⁿ;
१४८, ३; १४९, १^p; १५४,
२^q.

अनु✓- मा ५, ९^r; ३७, १८^r; का
५, ३, २^r; ३७, ३, ५; शौ १८,
३, ४०^s.

१अनु-क, का^t-कम् मै ४, ३, ८;
-का: मै ४, ३, ७^u; ७, ८;
-कान् तै २, २, ८, १; ५, १०,
१; मै ४, ३, ७; -काम् मै २,
१, ९; ५, ८; ३, ३, १०; ४,
७, ८.

अनु✓कम् > कामि

१अनु-काम^v- -म: मा १८, ८;
का १९, ३, ४; तै ४, ७, ३, १;
मै २, ११, ३; काठ १८, ८; क
२८, ८.

†अनुकाम-कृत्^v- -कृत् ऋ ९,
११, ७; कौ २, ७९७.

२अनु-काम^w- -मम् ऋ १,
१७, ३; ८, ४८, ८; ९,
११३, ९.

३अनु-काम^x- -मा ऋ ८, ९२,
१३.

अनु-कामि(न्→)नी^y- -नी तै ३,
५, ६, १.

अनु✓काश

अनु, > नू-काश^z- -शम् तै ५, ४,
१, ३; ७, १२, १; काठ ५३,
२; -शेन मा २५, २; का
२७, २, १; मै ३, १५, २.

[°श-स्वेत°]

अनु✓कि, अनु...चिकिते काठ ३७,
९; अनु...चिकिताम् शौ ६,
५३, १.

^a) तुटि. काठ २१, ८।

^b) पाठस्य व्यवस्थाऽभावाद् अविस्पष्टान्वयोऽनुः।

^c) तुटि. शौ ४, १५, ७; ८।

^d) लक्षणे कप्र. (तु. 'मदम् इष्यमाणः' इति पूर्वस्या-
मृचि सकक्षा ध्रुतिः)।

^e) संदिग्धः पाठः। 'नु' इत्यस्य स्थाने 'अनु' इत्यु-
पात्ताऽकारः संभाव्यते।

^f) पश्चात् पूरितः पाठः (तु. ऋ १०, ९०, ४)।
किमित्यभि-स्थानेऽनुरूपरित इति चिन्त्यम्।

^g) लक्षणार्थे कप्र.।

^h) सन्दिग्धान्वयः पाठः।

ⁱ) पश्चादर्थे कप्र. द्र.।

^j) तै ४, ३, ११, १ इत्यत्र सस्थ. टि. द्र.।

^k) शौ ६, १२२, १ सस्थ. टि. द्र.।

^l) तुटि. शौ १०, २, २२; २३।

^m) 'सूर्यस्याऽग्नेश्चन्द्रमसोऽनु भूर्ति वातस्याऽऽभू-
तिम् (?अत्वाभ>) अनु त्वम् आऽभवः' इत्येवं शोध-
सुपठमिदं बहुविकृतं त्रैष्टुभमर्धर्चं द्र.। एस्थि. कोष्ठ-
गोऽत्यन्तदुष्पठः सुपा. सं. शोध-व्यूद्धिमेव विज्ञापेयत्।

ⁿ) तुटि. शौ १०, १०, ७^u।

^o) तृतीयार्थे कप्र.। ष. अभिसंबद्धः द्र.। मूको. शोध-
सापेक्षो भवति (तु. सस्थ. टि. अप✓कम् > अपक्राम)।

^p) तु. सस्थ. टि. शौ ११, ७, १२।

^q) सप्तम्यर्थे कप्र. द्र.।

^r) तु. उ. म. च यावन्नु ✓ह इहाऽऽक्षेप्यो भवति।
वस्तुतस्तु 'त्वया (=अमिना द्वाभूतेन)' इति तु. कप्र.
एव स्यात्।

^s) 'अनु✓ह > अन्वैत्' इतीवेह संभाव्यते। सा. तु
✓रुह इतीममेव पूर्ववद् आचिक्षिप्सति (तु. पाण्डु. टि.,
w. टि. च)।

^t) 'अनुक-' (पा ५, २, ७४) इति कन् प्र.। नित्-
स्वरः (पा ६, १, १९७)।

^u) गस. उप. भावे घञि थाथादि-स्वरः (पा ६,
२, १४४)।

^v) कारकोपपदे ✓कृ+कर्तरि क्तिप्। कृद्-उपप्रस्व.
(पा ६, २, १३९)।

^w) अस. सामान्यः समास-स्वरः (विस्तरार्थं तु. सा. ऋ
१, १७, ३)। अदन्तस्य अस. रूपतो 'नाव्ययीभावात्'
(पा २, ४, ८३) इति कृत्वा विभक्त्यर्हतया निर्देशः।

^x) प्रास. 'अनोः' (पा ६, २, १८९) इत्य् अन्यप्राधान्ये
सत्युपसर्जनतां गतस्य उप. अन्तोदात्तः द्र.। यत्तु PW.
प्रभृ. नापू. अस्मात् प्राति. समासतो न विविच्यु-
स्तदसत्। अर्थतोऽन्वये सूक्ष्मभेदोपगमादिति दिक् (तु.
वैश.)।

^y) गस. उप. णिनिः प्र.। कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २,
१३९)। ततो ङीपः पित्तवान् निघाते स्वरैऽविशेषः।

^z) भावे घञि थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)।
मै. विरहय्य सर्वत्रोपसर्गस्य दीर्घः (पा ६, ३, १२२)।

अनु-कूल^a—कूल शौ ५, १४, १३;
पै २, ७१, ५. [°ल- विश्वमनस्,
विष्णुमनस्]

अनु/कृ

अनु-कृ^b—रेण शौ १२, २, २.

¶अनु-कृति^c—-तिम् काठ १९,
१२; २७, १; क ३१, २; ४२,
१. [°ति- एतद्]

अनु-कृत्य- अन्^d

अनु/१कृप्>कृप्, अनुकल्पयाति
पै ५, १५, ४.

अनु/२कृप्, अनु...कृपते^e ऋ १,
११३, १०; अनु...अकृपेताम्
क ८, ७६, ११.

अनु/कृ, अनुकिरामि शौ १८, ३,
६९; ४, २६; ४३.

?अनुकचूता^f पै १६, ७३, ४.

अनु(न-उ)कथ^g—-कथः काठ ३०, ७¶;
-कथाः ऋ ५, २, ३.

†अनु/कन्द, अनुचक्रे ऋ ८, ३,
१०; शौ २०, ९, ४; ४९, ७.

अनु/कम्—काम्, अनुकामाम मा
३८, १९; का ३८, ५, २; अनु-
कामेम् ऋ ५, ५३, ११.

अनु...अक्रमीत् ऋ ९, ११४,
१; †अनु...अक्रमुः ऋ ९, २३,

२; कौ १, ५०२; जै १, ५२, ६.
अनु/कुश, अनुक्रोशन्ति ऋ ४,
३८, ५.

अनु/कशा^h

¶१अनु-कशातिⁱ—-कशात्यै मै ३,
१, १; ३; ९, ४; ४, ८, ३; काठ ७,
७; ८; १०; १९, २; ३; २०,
६; ११; २१, ३; २२, ७. [°ति-
अन्]

¶२अनु-कशाति^j—-कशात्यै मै ३,
१, ४.

अनु-कशातु^k—-कशात्रे काठ २६,
१२.

¶अनु-कशात्य^l मै १, ८, ९.

अनु/क्षद्

अनु-क्षत्तु^m—-त्तारम् मा ३०, ११;
१३; का ३४, २, ३; ५.

†अनु/क्षर, अनुक्षरन्ति ऋ ८, ६९,
१२; मै ४, ७, ८; शौ २०, ९२,
९; अनुक्षर ऋ ९, १७, ८; जै
४, २१, ६.

?अनुक्षमाहिⁿ पै १६, १४९, १२.

अनु/ख्या^o, अनु...अख्यन् काठ ७,
१०; क ५, ९.

¶१अनु-ख्याति^p—-ख्यात्यै तै २, ५,
११, ३; ६, २, १; ५, १, ८, ६; २,

८, १; ३, २, २; ७, ४; ४, १,
४; ६, ३, ७, २; ५, ४, १; ६,
१, ५; ७, २, ६, २; ४, २, २;
३, २; ६, २; ५, १, ३; क ५,
९; २९, ८; ३१, ८; १३; १८;
३५, १.

¶२अनु-ख्याति^q—-ख्यात्यै तै ५, १,
२, ६; क ३०, १.

¶अनु-ख्यातु^r—-ख्यातारम् तै ३,
३, ८, ५^२.

अनु/गम्—च्छ, गमि, ¶अनुगच्छति
मै १, ८, ९; ४, ५, ५; काठ ६,
६; क ४, ५; ¶अनुगच्छति मै
१, ८, ८; ३, ४, ७; अनु-
गच्छथ ऋ १, १६१, ११; पै
१, ५१, ३; १६, ५१, ४;
¶अन्वगच्छत् मै २, १, ४^३;
¶अन्वगच्छन् मै १, ६, ३;
¶अनुगच्छेत् मै १, ८, ८^३; ९^३;
३, ४, ७; काठ ६, ६^३; क ४, ५^३;
अनुगच्छेम मा १५, ५०; का
१६, ६, २; तै ४, ७, १३, ३;
मै २, १२, ४^३; काठ १८, १८;
क २९, ६; शौ ११, १, ३६.
अनु...गमन्तु ऋ ४, ३५, १;
अनु...गमानि ऋ ४, १८, ३;

*) अस. उत्तरपदाद्युदात्तः (पा ६, २, १२१) । उप.

यद्र. । यनि. विभक्त्यर्हतार्थं तुटि. २अनु-काम- ।

^b) गस. उप. 'पुंसि संज्ञायाम्' (पा ३, ३,
११८) इति घः प्र. । कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २,
१३९) ।

^c) गस. क्तिञ्चन्ते कृति 'तादौ-' (पा ६, २, ५०) इति
पूपप्रस्व. ।

^d) कप्र. इतीव च रु. <अनु/१कृप् इतीव च
व्याचक्षाणः सा. व्याहृतश्च चिन्त्यपक्षश्च द्र. । धातु-
विवेकः यद्र. ।

^e) 'अनु(न-उ)प-क्षितः' इति शोधः द्र. ।

^f) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) ।

उप. यद्र. ।

^g) कक्षा, क्षा>ख्या इत्यस्य प्राकृतिकस्य परिणामस्य

शाखाविशेषनिघ्नो व्यवहारविवेको यथायोगं द्र. ।

^h) प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप.
क्तिन् प्र. । प्रथमसंख्याके सरूपे प्राति. अनूपसृष्टा-
द्धातोः प्र. तेन च गस. उक्तो भवति । इह च अनुप-
सृष्टाद्धातोः प्र. सति प्रास. इति विवेकः स्पष्ट
इति दिक् । यद्यपीह सरूपयोर्द्वयोः स्वरतोऽभेदो
भवति तथाऽप्यर्थतो भवत्येव क्रियाश्चित् सूक्ष्मो
भेदः (तु. वैश.) इति कृत्वोभयोः पार्थक्येन
निर्देशः ।

ⁱ) गस. नृजन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^j) गस. ल्यबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९३; २,
१३९) ।

^k) नितरामसंस्कृतेऽत्र मुपा. अव/रुध्>'अव...
अरुस्महि' इति शोधः द्र. ।

अनु.....जम्मुः ऋ ४, ३३, ६;
 †अनुजम्मुः ऋ १, ६५, १; ५,
 ४९, ४; ६, १, २; ३; १०,
 ४६, २; मै ४, १३, ६; काठ १८,
 २०; अनुजम्मुः ऋ ३, ३९, ५;
 अनु.....अगम्मुः ऋ ६, ६३, ८.
 अनु-गच्छ(त्→)न्ती^१ - न्ती शौ
 १२, ७, १६; पै १६, १४३, ७.
 †अनु-गत^२ - तौ मै १, ८, ७.
 अनु-गति- अन्^३
 अनु-गत्य^४ तै ६, ४, ५, ६; शौ १२,
 ४४, १०; पै १५, ३, १०.
 †अनु-गमयित्वा^५ काठ ६, ६; क
 ४, ५.
 अनु/गा, अनुगानि ऋ ४, १८, ३.
 अनुगात् शौ १०, ४, २६;
 १२, २, ४३; पै १६, १७, ७;
 अनुगात् पै २, ५२, ४;
 †अनु.....गुः ऋ १, ६५, २;
 १०, १२, ३; शौ १८,
 १, ३२; अनु.....गुः ऋ ३,
 ७, ७; अनुगाः शौ ५, ३०,
 १; ६; ८, १, ७; १०; पै ९,
 १३, १; ६; १६, १, ७; १०;

अनुगात् ऋ १०, १९, १; शौ
 ७, ६२, ७; अनुगेषम् तै १, २,
 ३, ३; ६, १, ४, ९.
 अनु-गायस् - यस्म ऋ ८, ५,
 ३४.
 †अनु/१गृ>गु, अनु.....गृणाति ऋ
 १, १४७, २; मा १२, ४२; का
 १३, ३, १३; तै ४, २, ३, ४;
 काठ १६, १०; क २५, १.
 १अनु(न-उ)ग्र^६ - ग्रः ऋ ७, ३८, ६.
 २†अनु(न-उ)ग्र^७ - ग्रासः ऋ ८, १,
 १४; शौ २०, ११६, २.
 अनु/ग्रह>गृह>भ^८, अनुगृह्णाति
 ऋ ७, १०३, ४; अनुगृह्णाति तै
 १, ७, २, ४; †अनुगृह्णाति तै १,
 ७, २, ३; ४; अनु.....गृह्णातु पै
 ५, १७, ४; †अनुगृह्णातु ऋ २,
 २८, ६; मै ४, १४, ९.
 †अनुगृह्णाते काठ २७, ३; १०;
 क ४२, ३.
 †अनु-गृह्णत् - हन्तः मै ३, ८,
 ७; काठ २५, ८; क ४०, १.
 अनु-घन- अनु/हन^९ द.
 अनु/घुष्

†अनु-घुष्>घ्या^{१०} ऋ १, १६२,
 १८; मा २५, ४१; तै ४, ६, ९,
 ३; काठ ४६, ५.
 अनु/घ्रा→जिघ्र
 अनु-जिघ्र^{११} - घ्रम् शौ ८, ६, ६;
 पै १६, ७९, ६.
 अनु/चन्, अनु.....चक्षत ऋ १,
 १२१, २; अनुचक्ष ऋ ४,
 १८, ३.
 अनुचक्ष ऋ [५, २, ८; १०,
 ३२, ६].
 अनु/चर, †अनुचरति तै ५, ५,
 ६, २; अनु.....चरति ऋ ३, ५५,
 ७; पै ५, १५, ५; २६, ३;
 †अनु.....चरतः ऋ १०, १४,
 १२; पै १०, ९, १०; †अनु.....
 चरन्ति काठ १२, १३; अनु.....
 चरसि ऋ ३, ६१, १; अनु.....
 चरामसि ऋ ८, २५, १६;
 †अनु.....चरामसि ऋ ८, ६१, ५;
 कौ १, २५३; २, ९२९; जै १,
 २७, १; शौ २०, ११८, १;
 अनुचरः ऋ ८, १, २८; अनु-
 चरन्तु पै ५, ६, ३; ७, ६, २;

^१ 'रातिमु' इत्येवमन्त्यं पश्यतः सा. कप्र. अनुः ।
 तन्न । क्रियायाः सकर्मिकायाः सत्यास्तथा सत्यध्याहार-
 मुखेन निराकाङ्क्षीकरणासुधाप्रयासस्याऽनिवार्यत्वप्रसङ्गा-
 दिति दिक् ।

^२ गस. शत्रन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।
 स्त्रियां ङीपः पित्त्वाभिघाते स्वरेऽविशेषः ।

^३ प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^४ गस. ह्यबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^५ समासे ऋवो ह्यब् वेदे भवति च न भवति च
 (पा ७, १, ३८) । एवं तावदिह तदभावपक्षः ।

^६ बस. पूपप्रस्व. (पावा २, २, २४; पा ६, २, १) ।
 उप. /मै+असुन् प्र. (पा ४, १८९) । यत्तु 'अनुगातव्य-'
 इत्येवं व्याचक्षाणः सा. एतत् प्राति. <अनु/मै
 इतीवाऽभिसंदधीत, तन्न । तथा सति तस. गत्युत्तरत्वात्
 कृद्-उपप्रस्व. प्रसज्येत ।

^७ तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^८ तस. उप. कृद्भूतत्वे (पा २, २८) सति चार्वा-
 दिष्प उंसं. द्र. । कृत्प्रश्रुतिनिमित्तात्मकगुणप्रतिषेधीयनञ्-
 पूर्वत्वे नञ्-स्वरं बाधित्वाऽन्तोदात्तो भवतीति (पा ६, २,
 १६०) । नाप्. सरूपात् तस. सतोऽपि विवेकश्चोपपाद्य-
 ताम् । उप. मूलतः उंस. तत्रत्यं च उप. </रा इति
 सत् काऽन्तमिति वा कृत्वाऽशक्यर्थे नञ्-पूर्वत्वेऽन्तो-
 दात्तः (पा ६, २, १५७) । शिष्टं गप्. कल्पेन समानम् ।
 एस्थि. उप. व्यु. इह सौवरे विनिगमकत्वात् तद्विस्तरः
 यद्र. । यद्वा उग्र- इति वि. च भवति संप. च (तु. उग्र-)
 उप. संज्ञा-प्राधान्ये वृत्तिं विकल्प्य बस. नञ्-स्वरः
 सुवचः स्यात् (पा ६, २, १७२) । एवमपि यथायोग्यं
 श्रुतयस्तु मृग्याः ।

^९ 'ह्रमहोः' (पावा ३, १, ८४) इति हस्य भः ।

^{१०} गस. शत्रन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^{११} गस. कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) । उप. शः
 प्र. (पा ३, १, १३७) ।

अनुचरत्त पै १६, २६, ३; ॥अन्व-
चरत् काठ १२, ५; १९, १; क
२९, ८; अन्वचरन् शौ १२, १,
८; अनुचरेम ऋ ५, ५१, १५;
शौ १२, १, १७; ॥ अनुचरेम
ऋ ४, ५७, ३; मै ४, ११, १;
शौ २०, १४३, ८.
॥अन्वचारिषम् ऋ [१, २३,
२३; १०, ९, ९]; मा २०, २२;
का २२, १, ७; तै १, ४, ४५,
३; ४६, २; मै १, ३, ३९;
काठ ४, १३; २९, ३; ३८, ५;
क ३, ११; पै १, ३३, १.

अनु-चर,रा- -रम् मा ३०, १३;

का ३४, २, ५; -॥रा काठ २१,
३; क ३१, १८; -राणि, -रै:
तै ६, २, १, २॥.

॥अनुचर-व(त्→)ती^१- -ती तै
५, ५, ६, २.

अनुचित्, अनुचेतथः ऋ ४,
४५, ६.

अनुचेति ऋ ४, ३७, ४.

१अनु(त्-उ)चित(त्→)ता^१- -ताम् पै
६, २, २.

२अनु(त्-उ)चित^१-

?अनुचित(त्-व्याख्य^१- -व्यम् पै
७, ८, ९.

अनुच-छो, अनुच्छय^१ शौ ९, ५,

४; पै १६, ९७, ३.

अनु/जन् > जा, अनुजायते ऋ ६,
४८, २२; तै ७, ५, २५, २॥;
मै १, ९, ६॥; काठ ९, १४॥;

अनुजायताम् खि २, १०, ३;

शौ ३, २३, ३; अनुजायन्ताम्

शौ २, १३, ५; पै ३,

१४, ३; १५, ६, ९;

अन्वजायन्त ऋ १०, ७२,
३; ५.

अनु-जा^१- -जाम् तै ४, ३, ११,

३^१; काठ ३९, १०.

आनुजा^१- अन्^१ द्र.

*अनु-जावर^१-

^१) पचादित्वाद् अच् प्र. । थाथादि-स्वरः (पा ६, २,
१४४) ।

^२) 'ह्रस्व-' (पा ६, १, १७३) इति मनुष उदात्तत्वे
प्राप्ते 'न गोश्चन्-' (पा ६, १, १८२) इति निषेधात्स्वरस्त-
दकस्थः ।

^३) 'अनुदि(त्→)ताम्' इति पाभे. (शौ ५, १, २) ।
तदिह मूक. वर्णविकारो वा स्यात् प्रामादिकः, उप. √वच्
(> √उच्)+कितच् (पाउ ४, १९३) इति वा सेट्-
कान्तप्रकारकत्वं वाऽभ्युपेयम् ।

^४) उप. √उच्+क्तः इति नापू. विविक्तं नाउ.
व्यु. औपयिकं च प्राति. द्र. ।

^५) मूको. मध्ये तंकारलोपः प्रामादिक इतीव कृत्वा
यनि. शोधः द्र. । एस्थि. बस. स्यात् । उप. च √व्यध्
> व्याध-+तात्कर्मिकस् तद्धितः यच् प्र. । तद्
व्याध- > व्याध- इति दकारोपजनश्चोक्तपूर्ववर्णान्तर-
लोपाऽनुप्रयोजितमात्रः प्रामादिक एव स्यात् ।

^६) 'ओतः इयनि' (पा ७, ३, ७१) इत्योकार-
लोपः ।

^७) गस. उप. कर्तरि विद् प्र. । धातोरात्वं
कृद्-उपप्रस्व. च (यक. पा ३, २, ६७; ६, ४,
४१; २, १३९) । ङान्तत्वेन संभवन्त्यामपि व्यु.
(पा ३, २, १०१) नाऽऽदरः । एउदि. एव चेहापि
√जन् इत्यस्यापेक्षया √या इत्यस्याऽर्थसंगतेर्विशिष्ट-
तरत्वेनोपगमाद् अनु-या->अनु-जा- इत्याकारकं प्राकृ-
तायितं स्यादिति विमर्शाद् द्र. । एस्थि. विधि प्र. निष्पन्न-
मेतद् द्र. (पा ३, २, ७४) ।

^८) यद् इष्टका-परं सदेतद् रू. यजमान-परतया सा.
निनीषति, तदयुक्तमिव भवति । अपार्थं स्वारसि-
काऽन्वयपीडनप्रसङ्गादिति यावत् (तु. वदत्->वदन्ती
इति रू. प्र१ सत् प्र३ इति कृत्वा तेनाऽनुपदं विविय-
माणम् । एतत्तदीयमपधानुधावनमेव च अनुष्ठानपरतया-
ऽस्य प्राति. नितरामप्रसिद्धे तदीये व्याख्याने
बीजं द्र.) ।

^९) 'सान्नाय-' (पावा ५, ४, ३६) इत्यत्र उसं. स्वार्थिकः
अण् (तु. नाउउ.) । यत् सा. अन्^१ (यद्र.) इत्येतद्-
व्याख्याने आङ् चाऽनु च इत्युपसर्गानुपपत्तीविभावयिषति
तच्चिन्त्यम् । नञ्-विमुक्तस्य उप. स्वयं श्रुत्याऽनुपदमेवा-
ऽदीर्घाऽकारादितयोपकल्पितत्वात् । यथा चाऽर्थतोऽपि
सा. चिन्त्यो भवति, तथा नापूटि. द्र. ।

^{१०}) प्रास. पूषप्रस्व. । उप. मत्वर्थीयस्तद्धितः वरच् प्र.
उसं. (पावा ५, २, १०६) । यद्वा 'जा-' इत्येतद्भावि-
ष्मोपपदाद् √१ष्ट कर्तर्ये अच् प्र. इत्येवं व्याख्याने उस.
सति कृद्-उपप्रस्व. इति विमृशां विचाराय कल्पताम् ।
गत्यर्थस्य च प्रासङ्गिकत्वाद् उप. 'जा-' इत्यवयवः
'या-' < √या इत्यस्य प्राकृतिको विकारो वा स्याद्
√जन् इत्यतो निष्पन्नः सन् प्राप्त्यात्मकं प्रादुर्भावार्थं
वा ब्रूयात् । अन्यच्च । 'पञ्चेवाऽग्रं पुन्यैताम्' (तै ७, २,
७, २) इत्येतच्छ्रौताथोपबृंहणं च यथाकथमपि पश्चिमस्य
सतोऽग्रेसरत्व-परत्वेनैतत् प्रकरणमवसाययत् । ततश्च
द्विपूटिदि. अनुः प्रातिस्विकं पश्चादर्थं ब्रूयात् । एस्थि.
नेह 'अवर-' इत्य् उप. भवति किन्तु जावर- इत्ये-
तद् उप. भवतीति । अपरं च । यस्थ. इन्द्रस्य वा-

॥आनुजावर^१- -रः तै २, ३, ४, २; ३; ४^१; ६, ६, ११, २; ७, २, ७, २^२; मै २, ५, ६; ४, ६, ४; ८, ९; काठ ११, ४^३; १३, ७^३; २७, ९; ३०, ३^३; क ४६, ६^३; -रम् मै २, ५, ६; पै ४, २७, १६; -रस्य तै ७, २, १०, २; -रौ तै ७, २, ७, २; मै २, ५, ६; काठ १३, ७; ३०, ३; क ४६, ६.
॥आनुजावर-तर^२- -राः काठ २७, ९.

॥अनुजास्वन्वा^३ खि ४, ५, ३४.

अनु-जिघ्र- अनु/प्रा द.

अनु/जीव, अनुजीवति खि ७, ७, ९; अनुजीवान् मै १, २, ९; अनुजीवाथ तै ५, ७, ४, ४; अनुजीव पै २, ८०, १; अनुजीवाम तै १, २, १३, १.

अनु/ज्ञा>जा^४, अनुजानन्ति पै १६, १३२, ११; अनुजानन्तु शौ ६, ११२, १; १०, ५, ५०; ॥अनु...अजानन् ऋ १०, ८५,

१४; शौ १४, १, १५.
अनुज्ञास्यन्ति तै ६, ३, १, ६^१.
॥अनु-ज्येष्ठ^५- -ष्ठम् मै १, ८, ४^२; काठ ६, ४; क ४, ३; पै १२, २३, १.
अनु/तज्, अनु...अतक्षत ऋ १, ८६, ३.
अनुतक्षुः तै ५, ६, ८, ६; अनु-तक्षिषुः काठ ४०, ६.
अनु/तन्, अनुतन्वन्ति शौ ९, १३, १४; पै १६, ७५, ४; अनु...तनुहि का २, ६, ९; अनु...तनु मै १, ४, २; काठ ७, २; क ५, २; अनुतनुत शौ १०, २, १६; पै १६, ६०, ९.

॥अनुतन्तुनाम्^६ पै ३, २९, २.

अनु/तप्, अनुतप्यन्ताम् पै २, ५, १; अनुतप्यन्त तै ३, २, ८, ३; मै २, ३, ८; शौ २, ३५, १; पै १, ८८, ३.

१अनु-तप्यमान^७- -नाः मै २, ३, ८.

२अनु-तप्यमान^८, ना^९- -नम् शौ २, ३५, २; -नाः तै ३, २, ८, २;

पै १, ८८, १.
अनु/तिष्ठ अनु/प्रा द.
अनु/तद्, अनुतन्धि ऋ ५, १२, २; अनु...अनुतन्तम् ऋ ७, ८२, ३.
॥अनु...ततद् ऋ १, ३२, १; कौ ३, ३, ११; जै २, ३, १; शौ २, ५, ५.
॥अनु/तृ->तर, अनुतरति^{१०}, अनु-तरन्ति मै ३, ६, ९.
॥अनुत्त, ता^{११}- -त्तः^{१२} कौ १, २४८; २, ७६१; जै १, २६, ६; -त्तम् ऋ १, ८०, ७; १६५, ९; ७, ३४, ११; मा ३३, ७९; का ३२, ६, १०; मै ४, ११, ३; काठ ९, १८; कौ १, ४१२; जै १, ४०, ४; -त्ता ऋ ८, ९०, ५; -त्ताः ऋ ३, ३१, १३.
॥अनुत्त-मन्यु^{१३}- -न्युः ऋ ८, ९६, १९; -न्युम् ऋ ७, ३१, १२; (८, १२, २२); ८, ६, ३५; कौ २, ११४५; जै ४, २९, ९.
अनु(न-उ)त्त(म>)मा^{१४}- -माम्

ऽश्विनोर्वाभिसम्बन्धेनाऽस्य प्राति. आर्थवादिनी श्रुति-र्भवति । न श्विन्द्रस्य वाऽश्विनोर्वा कस्यचिदनुजस्या-पेक्षयाऽवरत्वं नामापकृष्टतरत्वं श्रुतिप्रमाणितमिव भवति । यत्तु यस्थ. सा. भा. चोभावप्य अनुज्, अवर्- इत्ये-तयोः प्राति. तस. इत्यास्थितौ, तच्चिन्त्यम् । यद्येवमभ-विष्यत्तर्ह्य आनु-जावर- इत्याकारकः पपा. न ह्यभविष्य-दिति । कथङ्कारमभविष्यदिति । आनुज-अवर्- इति (तु. भृत्-अंश-, उप-अंशु, उप-अयन-, उप-अरण-, उप-अर्- प्रभृ.) ।

^१) नाप्. प्राति. स्वार्थे अण् (पावा ५, ४, ३६) । तत्-स्वरः । तु. अनु-जा->आनुजा- (पपा. आनु-जा- इति) ।

^२) आतिशायनिकस्तरप् प्र. (पा ५, ३, ५७) ।

^३) अनु/जन्(>जा)> 'अनुजायस्व त्वम्' इत्येवं मूलतः पा. संभाव्येत । यद्वा द्वितीयस्य पदस्य स्थाने नु+आ>'न्वा' इति पदद्वयी स्यात् । एवं तर्हि 'आ' इत्यस्य 'जायस्व' इत्यनैनैव गतित्वेनाऽन्वयस्तुरीये पाद

उपयोगश्च द्र. । 'अनुजसूवा' इति शोधः (तु. संटि.) त्वशोध एव द्र. । अनन्वितत्वाव्यभिचारादिति दिक् ।

^४) 'ज्ञाज्जोर्जा' (पा ७, ३, ७९) इति 'जा' आदेशः ।

^५) अस. सासस्व. (पा २, १, ६; ६, १, २२३) ।

अदन्तत्वात् सुबर्हत्तया निर्देशः द्र. (तुटि. अधस्पर्दु-) । यद्वा प्रास. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १८९) । वा. क्वि. चेत्येवं सुवचम् ।

^६) 'अनु-तन्तन([√तन् > √तन्तन्+अच् प्र.]>) ना- -नाम्' इति शोधः द्र. (तु. अभि-रोरुद्- शौ ७, ३९, १) ।

^७) गस. उप. कर्तरि इयन् प्र. । ज्ञानजन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १८६; १६७; २, १३९) ।

^८) उप. कर्मणि यक् । शेषं नाप्. द्र. ।

^९) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^{१०}) '०त्ता' इति (ऋ ८, ९०, ५) पाभे. ।

^{११}) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । यद्वा तस. स्याद् नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) उप. च बस. ।

शौ २०, १३५, २.
 ॥अनु(न-उ)त्तरवेदि-क- -कम्
 काठ ३७, ४.
 ॥अनु(न-उ)त्पूत^b- -तम् मै १, ४,
 १३; काठ २९, १; क ४, ३;
 ४५, २.
 ॥अनु(न-उ)त्सर्ग^c- -र्गम् तै ७, ५,
 ३, २; काठ ३३, ५.
 ॥अनु(न-उ)त्सह्य^d मै १, ८, ८.
 अनु(न-उ)द(क→)कृ^e- -काः ऋ ७,
 ५०, ४.
 अनु/दध्
 ॥अनु-दक्षि^f- -क्षि ऋ २, १, १०.
 अनु/दद्(<१दा), अनु...ददन्ते^g
 मै २, १२, ६; काठ १८, १७;

क २९, ५; अनु...अददेताम्
 कौ २, ३३९, १^h.
 अनु/दह्, अनु...दहन्ति ऋ १०,
 २८, ८ⁱ; अनुदह ऋ १०, ८७,
 १९; कौ १, ८०; जै १, ८, ८;
 शौ ५, २९, ११; ८, ३, १८;
 पै १६, ७, ५; ॥अन्वदहत् मै
 १, ८, २.
 अनु-दहत्^j- -हन् शौ २,
 २५, ४.
 अनु/१दा>दद्, ददा, अनुददाति
 ऋ २, १२, १०; शौ २०, ३४,
 १०; पै १३, ७, १०; अनुददासि
 ऋ १, १९०, ५; अनुदत्ताम्
 मै ४, १४, १७^k; शौ ६, ११८,

१; पै १६, ५०, ३; अनुदत्तम् मै
 ४, १४, १७; शौ ६, ११८, २;
 पै १६, ५०, ४; अनु...
 अददाताम् जै ३, २८,
 ११^l; अनु...अददुः ऋ ५,
 २९, ५.
 अनु...ददुः ऋ २, १३, १०;
 अनुदात् ऋ ७, ४५, २; अनुदुः
 ऋ १, १२७, ४.
 अनुदायि ऋ १, ६१, १५;
 २, २०, ८; शौ २०, ३५, १५;
 अनु...दायि ऋ ६, २५, ८;
 तै १, ६, १२, १; ७, १३, १;
 २, ५, १२, ५; मै ४, १२, २;
 काठ ८, १६.

^a) बस. समासान्ते कपि 'ह्रस्वान्ते-' (पा६, २, १७४)
 इत्युक्तः स्वरः (तु. तैत्रा. २, ७, ५, २ यत्र उप.
 दीर्घान्तत्वाद् -वेदीक- इति कपि-पूर्वीयः [पा. नापू.]
 स्वरः श्रूयते)। उप. यद्.

^b) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. उद्
 √पु+क्तः।

^c) नापू. सस्व. भवतः। उप. उद्/सृज्+घञ्।
 वा. किवि. द्र. (वैतु. भा. यः उप. णमुलन्तं
 व्याख्ययत्)।

^d) उप. उद्/सह्+क्यप्। शेषम् एप्. द्र.।

^e) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्.।

^f) बस. पूषप्रस्व. (पावा २, २, २४; पा ६, २,
 १)। उप. <१दध् यद्.। किवि. च सामान्यं (=वि.)
 च भवतीति कृत्वा द्वि१ च न. च रू. द्र.। एतत् किप.
 न नाप. इतीव कृत्वा चाऽत्र (अनु/दद् >) '-धक्षि'
 इति पपा. भवति (तु. ऋप्रा ४, ४१; ३१७ तदनु सा.
 प्रष्ट. च)। यथा त्विह यनि. व्यु. साधीयस्त्वं संभाव्येत
 यथा चापरेषाम् उप. सरूपाणां निगमानां संहितायां
 √दह् इत्यतो निष्पन्नेभ्यो धकारविशिष्टतया श्राव्य-
 मायोभ्यः सरूपप्रायनिगमान्तरेभ्यो विवेचयन्त्यामिव
 दकारविशिष्टतया श्राव्यमाणाणामपि व्यु. एतत्समानैव
 संभाव्येत्येतद्विमर्शः √दध् इत्यत्र यद्.।

^g) शास्त्राभेदेन मन्त्रे यत् कियच्चिदन्तरं भवति
 तदनु पद-योजनायामपि कियच्चिद् भेदः द्र.। तद्
 यथा। प्रकृते शास्त्रात्रये तावद् 'द्वारः' इति रू. प्र३

सद् वाक्ये कर्तृतयाऽन्वितं भवति। 'विश्वा' इति रू.
 च न. द्वि३ सद् 'व्रता' इत्यनेन न. द्वि३ सता सामा-
 नाधिकरण्यं भजद् वाक्ये कर्मतामुपैति। शास्त्रान्तरेषु
 (तु. मा २७, १६; का २९, २, ६; तै ४, १, ८, २;
 शौ ५, २७, ७) तु 'द्वारः' इति रू. द्वि३ सत् लक्षणार्थेन
 अनुना कप्र. योगमुपैति प्रधानवाक्ये च 'विश्वे' इति
 प्र३ रू. कर्तृतां भजति। पूर्वोऽन्वये दिव्यात्मनां द्वारा-
 मभिर्व्रताऽनुधारकतया मुख्यः संकेतो भवत्युत्तरे चाऽमि-
 भिन्नानां विश्वेषां (=देवानां) तद्द्वारपालानामिव सतां
 तद् व्रतधारकत्वस्य संकेतो भवतीति विवेकः सुलभः।
 शौ. √दद् इत्यस्य स्थाने/रक्ष् श्रूयत इत्यपि
 भेदान्तरं द्र.।

^h) अनु/२कृप्>'अनु...अकृपेताम्' इत्य् अनु-
 √१दा>'अनु...अददाताम्' इति च श्रुतौ (यक. तु.
 ऋ ८, ७६, ११; जै ३, २८, ११) अनु/मद्>'अनु-
 अमदेताम्' इति च भाष्ये (तु. सा.) पाभे. द्र.।

ⁱ) अत्र कप्र. अनुर इति ब्रुवाणः सा. चिन्त्यः (तु.
 नाउ. रू.)।

^j) गस. शान्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^k) मूको. 'अनुदत्तान्' इतीव पपा. च 'अनुदत्तानि'
 इतीव यत् प्रादशि (तु. संटि.) तदुभयं विकृतं द्र. (तु.
 शौ ६, ११८, १)।

^l) अनु/२कृप्>'अनु...अकृपेताम्' इति अनु-
 √दद्>'अनु...अददेताम्' इति च पाभे. तदुपरि टि.
 च द्र. (यक. ऋ ८, ७६, ११; कौ २, ३३९)।

अनु-देय^a— यम् ऋ ६, २०, ११.
 †अनुदेयी^b— यी ऋ १०, ८५,
 ६; १३५, ५; ६; शौ १४, १, ७.
 ॥१अनु(न-१३)दित— ते काठ ८,
 ३; क ६, ८; —तेन काठ ८,
 ३; क ६, ८.
 २अनु(न-२३)दित, ता^c— ताम् शौ
 ५, १, २; —तासः ऋ १०,
 ९५, १.
 अनु/दिश, ॥अनुदिशति तै १, ५,
 ४, ३; ७, १, ५; मै ३, २, ६;
 ६, १०; ७, ७; काठ १४, ७;
 २३, ६; २४, ६; क ३७, ७;
 ॥अनुदिशति तै ६, १, ४, ८;
 १०, ५; ३, १, ६; अनु...
 दिशामि मा १३, ४८-५१;
 का १४, ५, २-५; तै ४, २,
 १०, १-३; ४; ५, २, ९, ५;
 मै २, ७, १७; काठ १६, १७;
 २०, ८; क २५, ८; ३१, १०;
 ॥अनुदिशति तै ६, १, ४, ८;

१०, ५.
 अनु-दिश्य^d मा १, २८; का १, ९,
 ६; मै १, १, १०.
 ॥अनु-दिष्ट^e— ष्टेः मै १, ११, ७;
 काठ १४, ७. [१०ष्ट-अनानुदिष्ट
 (१७)-]
 अनु/दृश्, अनु...दृशे ऋ ८, १,
 ३४.
 अनु-दृश्य^f ऋ १०, १३०, ७; मा
 ३४, ४९; का ३३, २, १२; तै
 १, १, ९, ३; काठ १, ९; क
 १, ९.
 अनु-द्रष्टु^g— ष्टेः काठ २६, १२.
 ॥अनु(न-३)ददाह^h— हाय काठ १०,
 १०; १९, ४; ५; २०, ५; २१,
 ३; २४, ६.
 ॥अनु(न-३)द्वतⁱ— ते काठ ३७, ६.
 ॥अनु(न-३)द्वृत^j— तम् मै १,
 ८, ७.
 अनु(न-३)द्वृ^k— द्वे ऋ १०, ११५, ६.
 अनु/द्रु, अनु...द्रवस्व पै १६,

१००, ३; ॥अनुद्रवेत् मै १, ८,
 ७; क ४, ५.
 ॥अनु-दृश्य^l तै ५, १, १, २; ४,
 ५, ५; ७, ७; मै १, ६, १०;
 ८, ४; ३, १, १; ९; काठ १८,
 १९; क ४, ३; २९, ७.
 अनु(न-३)द्वृत्त^m— तम् पै १६,
 १२१, ५.
 †अनु/धन्व, अनु...धन्वे ऋ २,
 ५, ३; तै ३, ३, ३, ३; मै २,
 १३, ५; कौ १, ९४; जै १,
 १०, ४.
 अनु/धा>दध, अनु...दधाते मै
 ४, १४, ९; अनु...दधे ऋ ५,
 ५३, ५; अनुधमसि पै ६,
 २२, १८.
 अनु...दधिरे ऋ ६, ३६, २.
 अनु...धायि ऋ ६, २०, २.
 अनु/धिⁿ
 अनु...धिषीय^o तै ३, ५, ६,
 ३; काठ ३, ९; क २, १६;

a) गस. यदन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, २१३; २, १३९)।

b) 'वयस्यचरमे' (पावा ४, १, २०) इति स्त्रियां
 कीपः पितृवाजिघाते स्वरैऽविशेषः।

c) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

d) गस. ऋजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।
 उप. <√दिश् वा √दृश् वेत्यत्र शाखाभेदेन संभवन्त्या-
 मपि व्यवस्थायां मूलस्वरूपतोऽनुसन्धेयमेव।

e) कर्मणि क्तेऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९)।

f) गस. कृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९)।

g) तस. उप. उद्/दृह्+भावे घञ्।

h) तस. उप. उद्/हृन्+क्तः।

i) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

j) सस्व. कृते तुटि. 'अनु-दिश्य' इति।

k) 'अनुवोचत्' इत्येवं संबन्धमनुजानानौ सा. (ऋ.),
 भा.(तै.) चैकपद्याऽऽस्थायां द्वैस्वरीं प्रति चोद्यौ स्याताम्।
 प्राकरणिकस्याऽन्वयस्याऽपेक्षयाऽपि यनि. संबन्ध एव
 घरीयानिति पूर्वार्थोत्तराथै संगमितवतामतिरोहितं स्यात्।
 एस्थि. अनुः कप्र. वा पादपूरणो वेति वादयोरपि
 निःसारत्वं कैमुतिकं द्र. (यक्र. तु. सा. च विव. च कौ.)।

l) कप्र. इति सा.। √धा इत्यस्य सकर्मकत्वाच्चासौ
 'सामर्थ्यात् स्तुतीरिति लभ्यते' इति यद् बाह्यकर्माऽऽक्षेप-
 माह तच्चिन्त्यम्। तदपेक्षयोपसृष्टाऽऽख्यातेन 'रुथान्'
 इत्यस्यैव कर्मणोऽभिसंबन्धः सुवचतर इति यावत्।

m) √धा>*धि->√धि इति क्रमसंकेतः (यतु.टि.)।

n) पाप्र. सीयुट इडागमो निपात्यते, आतो
 लोपश्च (यक्र. पा ७, ४, ४५; ६, ४, ६४)। यनि. तु
 सीयुटः शाखाभेदविकल्पेनाऽऽतः कित्त्वम् उस्सं. (पा ३,
 ४, १०४ [वैतु. नाउ. रु.])।

o) 'अग्ने वाम्यनु संदृशि' इत्येवमिव मूलतः पादस्य
 सतः स्थाने 'वामीरनु' इत्येवं मुपा. श्रूयमाणे
 शोधसापेक्षता विमृश्या भवति (तु. सस्थ. टि.
 ?वामी->-मीः)।

p) 'अग्ने वाम्या ते संदृशि' इत्येवमिव मूलतः पादस्य
 सतः स्थाने 'वामी ते संदृशि' इत्यक्षरद्वयेनोनतया
 मुपा. श्रूयमाणे शोधः विमृश्याः (तु. सस्थ. टि.
 आ/धा>√धि >आ...धिषीय)।

q) प्रथमे पादे 'अग्ने' इत्यामन्त्रितपदानेन छन्दस्तः
 सुशोधता द्र. (तु. एपूटि.)।

अनु...षेधीय ^a मै १, ३, १ ^b . अनु-हित ^c -तम् मै १, ६, ४. अनु/१धाव, अनुधावति खि ५, २२, ९; शौ २०, १३६, ११; ॥अनुधावन्ति मै १, ६, ३; अनु- ...धावसि ऋ ९, ९७, ५५; ॥अनु...धावताम् ^d कौ १, ३७१; जै १, ३९, २; अनुधावत शौ ५, २१, १०; ११, १२, १. १अनु/धी, धि(<धा) २अनु/धी(<ध्या<ध्वै) अनु/दीधी ^e , अनु...दीधियुः ऋ १०, ४०, १० ^f ; अनु...दीधियुः ^g शौ १४, १, ४६. अनु-दीध्यान ^h -नाः ⁱ ऋ [३, ४, ७; ७, ८]. अनु/धूप	अनु-धूपित ^c -तासः ऋ २, ३०, १०. अनु/ध्मा→धम, अनु...धमन्ति ऋ ८, ७, १६. ॥अनु/ध्वै>ध्या, अनुध्यायति तै ३, १, ३, १; अनु...ध्यायति काठ ६, ४, ८ ^j ; क ४, ३; ७; अनुध्या- यन्ति काठ ३०, ९. अनु-ध्या ^k -ध्याः शौ ७, ११९, २. ॥अनुध्यायिन् ^l -यिनम् मै १, ८, ४; -यी मै १, ६, ४; ५; ११; ८, ५. [०यिन्-अन्] अनुध्यायिनी ^m -यिनीः मै ३, ६, ६. अनु/ध्व(<ध्वं)स्, अनुदध्वसे ⁿ मै १, ७, १; काठ ८, १४; क ८, २.	अनु/नह ॥अनु-नह ^c -हः मै ४, ५, ७. ॥अनु-नह ^c -ह्यै मै ३, ९, ४; काठ ३०, ५. ॥अनु/१नश् अनु...अनद् ^p ऋ [१, १६३, ७; १०, ७, २]; मा २९, १८; का ३१, ३, ७; तै ४, ६, ७, ३; काठ ४६, ३. ॥अनु-नि/क्रम, अनुनिक्रामति ^q काठ २४, ४ ^r . अनु/निच्, अनुनिश्चन्ति शौ ९, १३, १५; पै १६, ७५, ५. ॥अनु-नि/धा अनुनि-हित ^c -ताः मै ४, ६, ७. अनु-नि/भञ्ज ॥अनुनि-भञ्जन ^s -नम् खि ५, १५, ११; शौ २०, १३१, २.
--	--	---

^a) सीयुटः कित्वाऽभावः द्र. (तु. नापू. रू. टि.) ।

^b) पा. शोधः अपेक्षितो भवति । प्रथमे पादे 'अग्ने वाम्या' इत्यादिमे पदे स्याताम् (तु. एपूटि.) । एवमन्तिमे पादे 'वामीरनु' > वाम्यानु (तु. त्रिपूटि.) ।

^c) कर्मणि केऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^d) अनु...भवतः^e इति (ऋ १०, १४७, १) पाभे. ।

^e) एपू. च नापू. च रू. अनु-पूर्वाद् > अनु/१दीधी (यद्र.) वा अनु/२दीधी (यद्र.) वेत्यस्य विषयस्येदानीमपि विमर्शापेक्षत्वात् सामान्येन भूयस्तरां विमृश्यत्वेनेह निर्देशः द्र. ।

^f) सा. अनु/धा→धी इति परिणामं समर्थयन्निव व्याचष्टे । एवं दीधियुः=दीधिषुर् इति PW. (तु. GW.) । तदेतत् सर्वं वैश. द्र. ।

^g) अन्तारूपे वर्णविकारेऽन्तरं द्र. (तु. नापू. बाहृचं रू. यस्य छन्दस्तः साधीयस्ता स्यात्) ।

^h) गस. शानजन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १८९; २, १३९) ।

ⁱ) कप्र. अनुर इति कृत्वा 'व्रतम्' इत्यनेन नाउ. संबन्धमस्य सा. आह । तद्विमर्शः अनु/दीधी इत्येतन्मूला-ऽर्थविमर्शानुपाती सन् (तु. GW.) वैश. अनुसंधेयः ।

^j) अनुम् अगतिं मन्यमानः SIM. उपेक्षाविषयो भवति (तु. नापू. रू.) ।

^k) गस. उप. स्त्रियां भावे अङ् प्र. । ततश्च टापि

कृद्-उपप्रस्व. (पा ३, ३, १०६; ६, २, १३९) ।

^l) गस. णिन्यन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^m) स्त्रियां ङीप् (पा ४, १, ५) पित्त्वान्निघाते स्वरे नापू. अभेदः ।

ⁿ) तै. (१, ५, ३, २) 'अनुदध्वसे' इति पाभे. भवति । तेन तत्र कप्र. अनुर इति कृत्वा 'पृथिवीम्' इत्यनेन नापू. अस्य संबन्धः शाखाभेदेन व्यवस्थेयः । तदयथा । मै. प्रभृ. अनु/ध्व(<ध्वं)स् इति सकर्मको धातुर्भवति । तै. तु अनु/ध्व(<ध्वं)स् इत्यकर्मको धातुरुपसृष्टो भूत्वा सकर्मकतां नोरीकरोति ।

^o) भावे क्तिनि 'तादौ' (पा ६, २, ५०) इत्युक्तः स्वरः ।

^p) आडागमः (तु. वि/२वृ>वि...आवः) ।

^q) तु. अनु निक्रामति (तै ६, १, ८, १) इति च अनु निष्क्रामति (मै ३, ७, ६) इति च यत्रोभयत्र कप्र. भवत्य् अनुर अकर्मिका च तदुत्तरा (वैतु. इहत्या तद्युक्ता सकर्मिका) क्रियेति दिक् ।

^r) कौन्तापसामान्याच् छोधसापेक्षत्वं द्र. । पारङ्मु. णि^c इति स्वरः प्रादर्शि । तत्र यनि. प्रथमः शोधः गत्युत्तरकृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९; तु. खि.) । यञो-भयत्र (खि. च शौ. च) अनु^o इत्येवं मुपा. भवति, तदसाधु स्यात् । पूर्वोत्तरवाक्यसाध्वन्वयार्थं लक्ष्यार्थस्य कप्र. इहाऽवसरः द्र. । ततश्च 'अनुः' इति नाउ. रू. वियुज्य

॥अनु-नि/युज्, अनुनियुनक्ति काठ
१०, ११; ११, १; १३, ३;
२१, १०; २९, ९; १०^३; क
४६, ३^३.

अनु-निर/दह, अनुनिर्दह^१ शौ ९,
२, ९; पै १६, ७६, ८.

अनु-निर/द्रु, अनुनिर्द्रव पै १५,
२३, ८.

॥अनु-निर/वप्, अनुनिर्वपति काठ
८, ८; १०; १०, १; क ७, ३;
६; अनुनिरवपन् काठ ८, १३;
क ८, १; अनुनिर्वपेत् मै १, ६,
८; काठ ८, ८; १०^३; ११, ५; क
७, ३; ६^३; पै ९, २१, १-१२;
१६, ११९, १-३.

अनुनिर(र-उ)प्य^२- -प्यम् काठ
८, ८^३; -प्याणि क ७, ३^३.

अनुनिर-वाप्य^३- -प्यः तै २, ५,
३, १; ४, १; -प्यम् तै २, ५,
३, १.

॥अनु-नि/षि(<सि)ञ्
अनुनि-षिञ्चत्- -ञ्चन् काठ ३६, ४.

॥अनु-नि/स(>ष)/क्रम्
अनुनिष्-क्रम्य^४ मै १, ६, १०.

अनुनि-हित- अनु-नि/धा द्र.

अनु/नी, अनु...नयः ऋ ४, ३०,
१९.

अनुनेषि ऋ १, ९१, १; ६,
४७, ८; मा १९, ५२; का २१,
४, २; तै २, ६, १२, १; मै ४,
१०, ६; काठ २१, १४; शौ
१९, १५, ४; पै ३, ३५, ४;
अनुनेषथ>था ऋ ५, ५४,
६; अनु...नेषथ>था ऋ ८,
४७, ११.

अनु...नीयते पै ६, ६, ६.

अनु/नु, नू

अनु/नोनु(>नो), अनुन्नोनुवुः ऋ
१, ८०, ९.

अनु-नोनुवत्^५- -वतः ऋ ८, ९२,
३३.

अनु(न-उ)न्मदित^६- -तः शौ ६,
१११, १-४; पै ५, १७,
६; ७.

॥अनु(न-उ)न्माद^७- -दाय तै ५, ५,
१, २; ७, ३, १०, ४; मै ३,
१, १०^३; काठ १९, ८.

॥अनु(न-उ)न्मुक्त^८- -क्तः मै ३,
७, ८; -क्तम् मै ४, ६, २; -क्ताः
मै ३, ९, ७.

॥अनु(न-उ)पक्रामत्^९- -मन्तः,
-मन्तौ^{१०} क ५, ४.

अनु(न-उ)पक्षित^{११}- -तम् ऋ ३, १३,
७; १०, १०१, ५; मै ४, ११,
२; काठ २, १५; -तौ शौ
६, ७८, २.

॥अनु(न-उ)पगत- -तम् काठ ११, २.

॥अनु(न-उ)पग्रथ्य^{१२} तै ६, १, १०, ४.

॥अनु(न-उ)पजीवनीय^{१३}- -यः तै ५,
४, ४, ३; -यानि तै ५, १, ६, २.

॥अनुपजीवनीय-तम^{१४}- -मः मै ३,
१, ३; ५.

अनु/१पत्, अनुपातयति^{१५} पै ५,
३३, ७; अनुपातय शौ ६, १३४,
३; पै ५, ३३, ६.

अनु-पथ^{१६}- -थाः ऋ ५, ५२, १०.

अनु/पद्, अनुपद्यते मै ३, १, ९;
काठ ३०, ४; क ४६, ७; अनु-
पद्यताम् शौ ६, २६, २; ॥अन्व-
पद्यत मै ४, ८, १^३; ॥अनुपद्येत
तै ७, १, ४, ३.

अनु-पद^{१७}- -पत् मा १५, ८; का
१६, २, ५; -पदः काठ ७, ८;
-पदे मा १५, ८; का १६, २, ५.

॥अनु(न-उ)पदस्^{१८}-

पृथक् ध्रुव्यतामित्युभयत्र द्वितीयः शोधः द्र.। यत्तु W.R.
अनोः स्थाने/कृ>‘कर्त’ इति शोधमाह तुस्तस्य तावतैव
चाऽनवसरत्वं भवतीति किमु वक्तव्यम्।

^१) द्रुपसृष्टौ प्रथमो गतिर्निहन्यते (पा ८, १, ७०)।

^२) गस. ण्यति प्राप्ते क्यब् वा उसं. (तु. नाउ.)
संप्रसारणं च द्र. (यक. पा ३, १, १२६; ६, १, १५)।

^३) गत्युत्तर-कृद्-उपप्रस्व. प्रवर्तमाने तित्स्वरश्चरि-
तार्थो भवति (पा ६, १, १८५)।

^४) गस. क्यबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९३;
२, १३९)।

^५) गस. शान्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १८९; २, १३९)।

^६) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^७) सस्व. नापृष्टि. द्र.। उप. उद्/मद् + घञ्।

^८) सस्व. एपृष्टि. द्र.। उप. उद्/मुच् + कः। मुपा.

-नु- इति स्वर-श्रेषः।

^९) प्रकरणतोऽनुपक्रमस्याऽनवसरः किञ्चाऽनपक्रमस्या-
ऽवसर इति कृत्वा ‘अप’ इत्येवेहापि मूलतः ग. अभिप्रेतः
स्यादिति मुपा. शोधमर्हेत् (तु. काठ ७, ५)।

^{१०}) तस. नञ्-स्वरः। उप. उप/ग्रन्थ् + स्यप्।

^{११}) ‘अनवदानीय’ इत्यत्र टि. द्र.।

^{१२}) आतिशायनिकस्य तमपः (पा ५, ३, ५५)
पित्वाक्षिधाते स्वरैऽविशेषः।

^{१३}) प्रकरणतः ‘-यन्’ इति वा ‘-यामि’ इति वा
शोधः द्र.।

^{१४}) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १)। ‘अ’ इत्यस्य
प्राप्तस्य समासान्त-प्रत्ययस्य बाधकः अप् प्र. उसं.
(पा ५, ४, ७४; ११६)।

^{१५}) गस. क्बन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १६२; २, १३९)।

^{१६}) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. उप/दस्

+भावे क्पि।

अनुपदस्-वत्^a -वत् काठ २०, ७; -वत्: शौ ४, ११, ९; १२; पै ३, २५, ८; ९.
अनुपदस्वती^b -तीम् शौ २, ३६, ५; ७, ८५, २; पै २, २१, ५.
अनु(न-उ)पदस्यत्^c -स्यत् तै ५, २, ९, २; क ३१, ९.
अनु(न-उ)पदासु(क-→)का^d -का तै ६, १, ७, ८; ७, ३, ३, २.
अनु(न-उ)पदष्ट^e -ष्टा मै ४, ६, ९; काठ २८, ६; क ४४, ६.
अनु(न-उ)पयामगृहीत^f -तः, -तम् मै ४, ५, ५.
अनु-परा/गम्, अनुपरागच्छति, अनुपरागच्छेत् मै १, ८, ९.
अनु-परा/पत्, अनुपरापतति काठ २६, ३; क ४१, १.
अनु-परा/२हा अनुपरा-हाय^g मै १, ६, १२.
अनु-परि/क्रमम् अनुपरि-क्रमम्^h तै ५, ४, ३, ४^३; ५, १०, ६; मै ४, ३, ४.
अनु-परि/चरम् अनुपरि-चारम्^h तै ५, ४, ५, ३; काठ १२, १; २०, ५; क ३१, ७.

अनु-परि/लिख्, अनुपरि-लखति मै ३, ७, ७.
अनु-परि/वृत् > वर्त्त, अनुपरि-वर्त्तयेयुः मै १, ६, ६.
अनु-परि/वि(<सि)च्, अनुपरि-विञ्जति मै ३, ९, ३.
अनु-परि/ह् अनुपरि-हारम्^h तै ५, ३, १, ३; १०, १; ४; काठ २०, ८; १०; क ३१, १०; १२.
अनु-परी(रि/इ), अनुपरियन्ति शौ १५, १७, ८.
अनु-परे(रा/इ), अनुपरैति मै ४, १, ८; काठ ३१, ६.
अनु-पर्या(रि-आ) /वृत् > वर्त्ति, अनुपर्यावर्त्तन्ते मै ३, २, ४^३. अनुपर्यावर्त्तयति मै ३, ९, ३.
अनुपर्या-वर्त्तमानⁱ -नम् मै ३, १०, १.
अनु(न-उ)पलाभ^k -भाय तै ६, ३, २, १; २.
अनु-पलाल-पलाल^o
अनु/पश, अनुपश्यते ऋ ९, ७०, ४; अनुपश्यति तै २, ५, ६, १; ६, २, १; ६, १, ५, २; ३^२; अनुपश्यति मा ४०, ६; का ४०, १, ६; मै १, ५, १२; अनुपश्य शौ १८, ४, ३; अनुपश्यत्

तै ५, १, ४, ३; मै २, ३, ४^३; ३, १, १; ३; ४, ८, ३; काठ ११, ७^३; १२, २; क २९, ८; अनुपश्यत् तै ५, १, ४, ४^३; अनुपश्यत् ऋ १, १६४, ९; शौ ९, १४, ९; पै १६, ६६, ९; अनुपश्यन् तै २, ५, ११, ३^३; ६, ३, ७, १; २; मै १, ५, १२; ३, ७, १^३; काठ ७, १०; ३७, १६^३; क ५, ९; पै १३, ५, १९^३; अनुपश्येत् ऋ १०, ११७, ५; अनुपश्येत् काठ ३७, १६.
अनु-पश्यत्^l -श्यतः मा ४०, ७; का ४०, १, ७.
अनु-पश्यमान^m -नः, -नाः मै २, १३, २२; काठ ४०, १२.
अनु(न-उ)पसेचनⁿ -नः शौ ११, ३, २४; पै १६, ५४, १०.
अनु-पस्पशान- अनु/स्पश् द.
अनु(न-उ)पहृत्ⁿ -तः काठ ११, १; -तेन मै २, ४, १; काठ ११, १; १२, १०.
अनु(न-उ)पह्वयमानⁿ -नः मै २, २, १३.
अनु/२पा, अनुपाहि पै २, ८०, १.

a) म (>व)तुपो भत्वे (पा १, ४, १९) पित्वाभिधाते स्वरेऽविशेषः ।

b) स्त्रियां ङीपः (पा ४, १, ६) पित्वात् स्वरेऽभेदः ।

c) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. उप/दस्+शतृ-प्र. ।

d) सस्व. नापू. द्र. । यथा च कृत्योक्तीयः (पा ६, २, १६०) स्वरो न प्रवर्तते तथा तुटि. अ-श्रोधुक- । उप. उप/दस्+उकञ् द्र. ।

e) सस्व. एपूटि. द्र. । उप. यद्र. ।

f) सस्व. द्विपूटि. द्र. । उप. यद्र. ।

g) गस. श्वबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

h) गस. णमुलन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

i) सकर्मिका वृत्तिर्भवति (वैतु. मै १, ४, ७; ३, २, १०; ७, ६ यत्राऽकर्मकं चाऽऽख्यातं कप्र. च अनुर इति) ।

j) गस. शानजन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

k) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. उप/लभ्+घञ् द्र. ।

l) सस्व. एपूटि. द्र. । उप. शतृ-प्र. इति विशेषः ।

m) वस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

n) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. <उप/ह् >ह् यद्र. ।

<p>अनु-पाल- *अनु/पालि^b अनु-पालय(त→)न्ती^c -न्ती शौ १८, ३, १. ¶अनु(न-उ)पाक्त^d -क्तः तै २, ६, ३, ३. अनु/पिश, अनु^{...}पिपेश शौ १४, १, ६०. अनु/पुष्, अनुपुष्यास्म, अनु^{...} (पुष्यास्म) मा २६, १९; का २८, ११, १. अनु/पू, अनु^{...}पवन्ति पै १४, १, १७. †अनु-पूर्व^e -र्वम् ऋ १, ११७, ३; १०, १८, ५; ६; १३१, २; मा १०, ३२; १९, ६; २३, ३८६; का ११, १०, २; २१, १, ५; २५, ७, ६६; तै १, ८, २१, १; ५, २, ११, २; ७, ४, १०, ११; मै १, ११, ४; २, ३, ८; काठ १२, ९; १४, ३; ३४, ११; ३७, १८; शौ १२, २, २४; २५; २०, १२५, २.</p>	<p>अनुपूर्व-व(त्स→)त्सा^f -त्साम् शौ ९, ५, २९. अनु/पृ>पृण, अनु^{...}पृणन्ति^h ऋ ८, ४९, ३; खि ३, १, ३. ¶अनु(न-उ)पेयमान, नाⁱ -ना काठ ११, ३; -ना: मै २, २, ७; -नानि काठ ११, ३. ¶अनु(न-उ)पोत्त^j -से तै ६, ५, २, २; मै ४, ६, ६; काठ २८, १. ¶अनु(न-उ)पौष्य^k तै ३, ३, ८, ३. अनु-प्र/गा, अनुप्रगेष्म पै १६, ९२, ६. अनु-प्र/चित्, अनु^{...}प्र^{...}चेतयते^l ऋ ९, ८६, ४२. ¶अनु-प्र/जन>जा, अनुप्रजायते मै ३, २, ९; काठ^m १०, ३; २०, १०; १२; २६, ७; ३६, ११; कⁿ ३१, १२; १४; ४१, ५; अनु- प्रजायन्ते मै १, १०, ७; १३; ३, २, ९; ४, ५, १; ६, ३; काठ^m ६, ५; ११, २; १३, ८; २२, ६; २६, १; २७, २; २८, २; १०८; ३४, १; ३६, २; ७; कⁿ ४, ४६; ३४, १;</p>	<p>४०, ४; ४२, २; ४४, २; ४५, १; अनुप्रजायन्ते मै २, ३, ७; ३, ९, ५. अनु-प्र/ज्ञा→जा, ¶अनुप्रजानात् काठ २३, ८; क ३६, ५; ¶अनुप्रजानीयात् काठ २६, ६; क ४१, ४. अनुप्रशेषम् पै ३, ३८, ९; १६, ९८, ७. अनु-प्र/जिज्ञास, ¶अनुप्रजि- ज्ञासन्त काठ २१, २; २३, ८; क ३१, १७; ३६, ५. ¶अनुप्रशु^o पै ६, २२, १२. ¶अनु-प्रति/ष्ठा (<स्था) > तिष्ठ, अनुप्रतिष्ठिति^p मै ३, १, ५; ३, १०; ४, ४; काठ २२, २; अनुप्रति- तिष्ठन्ति मै १, १०, ७; काठ ३६, १. अनु/प्रथ, अनुप्रथताम् तै ३, ३, १०, २; अनुप्रथन्ताम् मा ८, ३०; का ९, ५, ३; काठ १३, ९. ¶अनु-प्र/श्वा अनुप्र-दातृ^q -ता तै २, २, १, ४; मै २, १, १; काठ ९, १७.</p>
--	--	--

^a) प्रास. पूषप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. < / २पा यद्र.।

^b) नाउ. व्यु. औपयिकः नापू. आचारार्थे ष्यन्तः
 नाधा. द्र.। हेतुहेतुमद्भावविरहात्तदर्थीये णिचि लुगाग-
 मस्य (पावा ७, ३, ३७) शासनमशिष्टं द्र. (यतु. टि.
 < / २पा > पाल-)।

^c) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।
 त्रिंयां च ङीपः पित्वाभिधाते स्वरेऽविशेषः।

^d) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. उप. < / अञ्ज् + कः।

^e) 'अनु मध्यतः' इतीव योगं पश्यन् कप्र. अनुर्
 इति कृत्वा यद् w. व्याचष्टे तन्न। तसि-प्रत्ययान्ते-
 नोक्तस्य योगस्याऽयुक्तत्वात्।

^f) अस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। उप. यद्र.। वा. किवि.।

^g) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

^h) अनुपूर्तिश्च सरसो रचनानुपातिनी भवतीति द्र.।

ⁱ) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. उप
 < / इ + कर्मणि शानच्।

^j) सस्व. नापूटि. द्र.। उप. उप. < / वप् + कः।

^k) सस्व. एपूटि. द्र.। उप. उप. < / उष् > ओषि +
 क्त्वा > ल्यप् प्र. (तु. भा.)।

^l) PW. प्रमृ. अनुः कप्र. इतीवाऽऽतिष्ठमानाश्चिन्त्याः।
 'द्युभिः' इति हि तृ रू. सत् कप्र. विनैव तद्योगजिज-
 नयिषितार्थवाचकं स्यादिति कृत्वाऽन्यथा प्रसिद्धस्येव
 तादृशस्य योगस्याऽपार्थत्वात्।

^m) स्वराङ्कणाभावाद्देषु स्थलेषु गतिर्वा कप्र. वाऽनुर्
 इत्यस्य दुर्वेचत्वे सत्यपि नापू. प्रकरणेन संवादतो गतित्वेन
 निर्देशः।

ⁿ) 'अनुप्रशेषस्' इति वा रू. स्यात् किमन्यद्वेति
 संस्कारान्तरसापेक्षेऽत्र मुपा. विमृश्यम्।

^o) यथेहाऽऽक्षेपविषयत्वं भवति तथा 'अनु'
 इत्यत्र मै ३, १, ५ इत्यत्रत्ये टि. उत्तरे कल्पे
 निदर्शयमानं द्र.।

^p) गस. वृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९)।

अनु-प्र/१पत् > पाति, ?अनुप्रपातय^a
पै ६, २२, १७.

॥अनु-प्र/पद्, अनुप्रपद्येत तै ६, ५,
३, ३.

॥अनु-प्र/१पा, अनुप्रपिबन्ते मै १,
१०, १८; काठ ३६, १३.

॥अनु-प्र/२यम् → छ, अनुप्रय-
च्छति मै २, १, १^b; काठ ९,
१७^c.

॥अनु-प्र/या, अनुप्रयान्ति काठ ९,
१७^d; क ४८, १५.

?अनुप्र-याण^e -णम् शौ ७, ७७, ६^f.

॥अनुप्र-याय^g काठ ३५, १७; क
४८, १५.

अनु-प्र/युज्, अनुप्रयुक्ते शौ ११,
२, १३; पै १६, १०५, ३;
अनुप्रयुक्ताम् शौ १२, १, ४०.

अनु-प्र/वह

अनुप्रवोढुम्^h शौ १९, ५९, ३ⁱ.

अनु-प्र/विश्, अनुप्रविशतु पै ८, २०,
४; अनु^{...}प्रविश शौ ६, ११३,
२; ॥अनुप्रविशत् मै ३, ४,
८; काठ २२, ७; ३६, १; क
३५, १; पै १६, ८६, २; अनु-
प्राविशताम् मै २, ५, ९^j; अनु-
प्राविशन् पै १६, ८६, ९; १०;
८७, १; २; ४; ७; ८८, ४-६;
अनुप्राविशथाः शौ १०, १०,
२२; पै १६, १०९, २.

अनुप्र-विष्ट^k -ष्टा पै १, १०६, २;
-ष्टाः फ़तै ४, २, ६, ५^l; पै ५,
६, १.

॥अनु-प्र/वृत् → वात, अनु^{...}प्रव-
र्तयन्ति तै ३, १, ३, १; ६, ३,
२, ३.

अनु-प्र/वि(←सि)च्, अनुप्रविच्यते

पै १६, १३५, १०^l.

अनु-प्र/स्त् → सारि, अनु^{...}-
प्रासारयन्त^m ऋ १०, ५६, ५.
?अनुप्रसारयम्ⁿ पै ६, ६, २.

अन-प्र/सृज्, अनुप्रसृज्यते पै १६,
१३५, १०^l.

॥अनु-प्र/हृ, अनुप्रहरति काठ ६,
८^o; २५, ५; क ४, ७^p;
३९, २; अनुप्रहरेत् मै १,
८, ७.

अनु-प्रा(प्र/अ)ण्, ॥अनुप्राणन्ति मै
३, ९, ३; अनुप्राणन्तु मा ४,
२५; का ४, ८, ४; मै १, २,
५; ३, ७, ४; ४, २, ५; काठ
२, ६; २४, ५; क १, १९;
३७, ६; अनुप्राण मै ४, २, ५;
अनुप्राणिहि मा ४, २५; का ४,
८, ४; काठ २, ६.

^a) (प्रपततो) मृगान् इत्यभिसन्धायाऽनोर गतित्व-
मास्थायि । अरण्योपलक्षणाऽधिकरणार्थविवक्षायां तु
लक्ष्यमात्रे तात्पर्योद् अनुः कप्र. द्र. ।

^b) शाखान्तरप्रवृत्त्यन्तरं भवति (तुटि. २अनु [तै २,
२, १, ५]) ।

^c) तुटि. २अनु (काठ ३५, १७³) यदन्वापातिके
सत्यपि प्रकरण-साम्ये किञ्चित् सूक्ष्मतरमन्तरमुपजीव्य
वाक्ययोजने परस्परं बेभिद्येते ।

^d) गस. ल्युङन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, १९३; २,
१३६) । वस्तुतस्त्वपपाठ इवायं भवति । यनि. गतिभावे-
ऽनोरथाऽऽसंगत्यात् । सवितृकर्तृकविराजनक्रियया तत्कर्मी-
बुभूषितस्योषसः प्रयाणस्यैव संबन्धविशेषाऽभावात् । अनु-
पूर्वत्वे सति तस्य निरर्थकस्येव सतो नितरमेव संबन्धा-
ऽभाव इत्यभिसन्धिः । एस्थि. 'अनु प्रयाणम्' इत्याकारके
पदद्वयात्मके पा. मूको. च सा. च समर्थ्यमानेऽप्यथ बाह्वृचे
मूले (५, ८१, २) विद्यमानेऽपि यत् पाण्डु. WR. च तथा
नाऽपाठि तत्र हेतुर्नृग्यो भवति (तु. W. टि. च तत्संवादी
तदीयोऽनुवादश्च) । न चाप्य् अस. स्यादिति कृत्वा
समाधानं संभवति । तथात्वे सासस्व. स्यान्न तु यनि.
उपप्रस्व. इत्यलम् ।

^e) गस. ल्युङन्त-कृद्-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^f) तुमुनि प्र. 'तादौ' (पा ६, २, ५०) इत्युक्तः स्वरः ।

'अनु । प्रवोढुम्' इति पदद्वयात्मकः (ऋ १०, २, ३) पाभे. यद्र. ।

^g) कर्मणि कैऽनन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^h) गस. अथवा 'प्रथिवीम् अनु' इति संबन्धे सति सप्त-
म्यर्थः कप्र. अनुद्र. (तु. 'विष्टिताः...') [ऋ १०, ९७, १९]
इति मौलिकः पाभे. । एवं तावद् ऋ. तै. चोभयत्र
अनु/विश् इत्यस्याभावः स्यात् ।

ⁱ) इह नितरामपंकृतः मूको. द्र. । यतु. सस्थ. टि. अनु-
प्र/सृज् > अनुप्रसृज्यते ।

^j) यदिह वै. सा. च कप्र. अनुः 'प्रजाः' इत्येतदनु-
बद्ध इतीव वदन्तौ प्र/सारि इत्यस्य स्वाभाविकी कर्म-
पदाकाङ्क्षां बाह्यपदाक्षेपेण पिपूरयिषेतां न चाऽनुं यनि.
गतितां नीत्वा 'प्रजाः' इति पदं समस्तायाः क्रियायाः
कर्म भावयेतां तच्च चिन्त्यं द्र. (तु. PW. GW. MW.) ।

^k) यनि. नितरां दुरुहे मुपा. 'अनु । प्रसारय ।
त्वम्' इति पदत्रयात्मकः शोधः स्यात् । एवं तावद् अनुः
कप्र. । 'प्रसारय' इत्यस्य चोत्तरत्र 'अक्षी' इत्येतेन
सकक्षेण केनचिद् द्वितीयपादगतेन कर्मपदेन संबन्धः द्र. ।

^l) '-जज्य-' इति पुनरुक्तविकृतः मूको. भवति ।
'अनुप्रविच्यते' (शौ ८, १५, ४) इत्येतदनु 'अनु-
प्रविच्यते' इति यद् मुपा. भवति तत् सं. साहसमात्रम् ।
मूको. अहेतुको विरोध इत्येको हेतुः । षत्वं चाऽपलक्षणा-
मित्यपर इति ।

॥अनु-प्रा(प्र/२अ)स्, अनुप्रास्यति
मै ३, १०, १९.

॥अनुप्रास्य^a पै १५, १२, ११.

॥अनु/प्री, अनुप्रीणाति मै ३, ९, ८.

अनु-प्रे(प्र/इ), अनुप्रायाथ मै ३, ७, १.

॥अनुप्रयन्ति मै ३, ७, १॥; पै

१, ७८, १^b; अनुप्रेमः शौ ५, ७,

३; पै ७, ९, ४; ॥अनुप्रेहि^c मै ४,

९, ७; अनुप्रेत मा १८, ५८; का

२०, ४, १.

अनुप्रेयतुः शौ १९, ४४, १०;

पै १५, ३, १०.

अनु-स्रव^d -वम् पै ७, ७, ४.

अनु/बन्ध>बध्, ॥अनुबध्नाति तै

५, ४, ७, ७; ६, ६, ५, ३; अनु-

बध्नन्ति शौ ५, १९, १२.

॥अनुबध्यते काठ २९, ४;

क ४५, ५; ॥अनुबध्यन्ते मै ३,

९, ७.

०अनु-बद्धधानै^e -नाः ऋ ४,
२२, ७.

॥अनु,>नू-बन्ध्या^f -न्ध्या तै

२, २, ९, ७; ५, ५, ४; ५; मै ३,

१०, ५^g; ४, ८, ५; ६; काठ

१०, १; २९, १; ४^h; क ४५,

२; ५ⁱ; -न्ध्याः तै ५, ६, २२,

१; काठ २९, ४; ५०, २; क

४५, ५; -न्ध्याम् मै २, १, ७.

अनु/बुध्, ॥अनुबुध्यते काठ ६, ६;

क ४, ५; ॥अनुबुध्यन्त काठ

३०, ७; ॥अनुबुध्येत काठ १३,

१०.

अनु...अभुत्सत शौ १२, ४, १.

अनु-बुद्ध^h -द्धम् शौ ४, २४, ६;

१०, १, १९; पै ४, ३९, ६;

१६, ३६, ९.

अनु/बृ, अनुब्रुवे खि ४, ८, ४;

अनुब्रूहि तै २, २, ११, २ⁱ॥; ६,

३, ५, ३^j; ४; ७, १; १०, ३^k॥;

११, ४; मै १, ४, ११; २, ३,

७^l; ४, ५, ३; ९, ९; काठ

१२, ५^m; २७, ३; क ४२, ३;

॥अनुब्रवीत् मै ४, ६, ४;

॥अनुब्रुवन् काठ १३, ३;

॥अनुब्रूवीत् काठ ११, १०;

॥अनुब्रूयात् तै २, ५, १०, १ⁿ;

२^o; ३^p; ४^q; ६, १, ४, ४; मै १,

९, ८; ३, २, २; ८, १०; ४,

५, ३; काठ १०, ११; ११, ५;

१२, ४^r; २३, ५^s; २५, ३^t;

२६, ८^u; क ३६, २^v; ३८, ६^w;

४१, ६^x.

॥अनु-ब्रुवत्^y -वत् मै ४, ५, २;

-वन् तै ६, २, ६, १; मै ३,

८, ४; ७; काठ ३४, २.

अनु-ब्रुवाणं^z -णः ऋ ५, ४४,
१३.

अनु/भा, ॥अनुभाति मै १, ८, ७;

काठ ६, ६; क ४, ५; अनुभासि

ऋ ३, ६, ७.

॥अनु/भिद्

अनु-भिद्य^k काठ १२, १.

अनु/भू, अनु...भवतः ऋ १०,

१४७, १; ॥अनुभवत् तै ७, ३,

१४, १.

॥अनु...भूयासम् काठ ३५,

१५; अनुभूत् ऋ ३, ३२, ११;

अनु...भूत् ऋ १, १७३, ८^l;

अनु...भुवत् ऋ १, ५२, ११.

अनु-भूति- -तिम् पै १६, ७२, ४.

अनु/१भृ, अनु...भराभि मा २,

१७; का २, ४, ५; तै १, १,

१३, २; मै ४, १, १४; काठ

१, १२; अनु...अभरत् ऋ ९,

७२, ३^m.

॥अनुभिभति काठ १९, १०; क

३०, ८; ॥अनुभिभति मै ३, ४,

३ⁿ; काठ ३७, ११; ॥अनुभिभृ-

ताम् काठ ३६, १०; ॥अनुवि-

भृताम् मै १, १०, १६.

॥अनु-भर्तुⁿ -र्तारः काठ ३७, ११^o.

^a) 'अनुप्रास्येवान्' इति मुपा. १। तत्र 'स्ये-' इति शोधमनुसंधाय गस. ह्यबन्तं रू. 'स्ये' इत्येकम्, (√इ>१एव->) एवान् (द्वि३) इत्यपरं च पदं स्यादिति संभाव्यते।

^b) खरिडतः मूको. इति कृत्वाऽऽनुमानिकः मुपा. द्र.।

^c) 'अनु। प्र। इहि' इति पपा. कप्र. अनुर इति विवेकः।

^d) बस. (पावा २, २, २४)। उप. यद्र.।

^e) गस. कानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९)।

^f) गस. ण्यदन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८५; २, १३९)।

^g) एतदन्तेषु स्थ. पूष. ह्रस्व उकारोऽन्यत्र दीर्घः उसं. (पा ६, ३, ११६)।

^h) कर्मणि केऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९)।

ⁱ) गस. शान्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^j) सस्व. नापूटि. द्र.। उप. शानच् प्र. इति विशेषः।

^k) गस. उप. ह्यबन्तं द्र.।

^l) स्तोतृषु प्रीतिबुद्धिं कुर्वतीन्द्रे गवा (वाचा) विश्वानि जोष्याण्यनुभूतान्येवेत्यभिप्रायवती भृतिर् द्र.। अनुर अव्य. क्विवि. पश्चादर्थ इति वै., अनुक्रमार्थ इति सा., इत्येवं भिन्नाऽन्वयं पक्षान्तरं भवति। तदनु वाक्ययोजनाद्वयेऽपि परस्परमन्तरमनुसंधेयम्।

^m) PW. GW. च यथा 'जोषम्' इत्येतदनुबद्धं कप्र. अनुम् आहतुस्तथा निराकाङ्क्षं वाक्यं न पूर्येत (सकर्मकत्वाद् √१भृ इत्यस्येत्यभिसन्धेः)।

ⁿ) गस. कानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९)।

अनु-भर्त्री^a— श्री ऋ १,८८,६.
 अनु-भृत^b— तम् ऋ १०,६१,५.
 अनु-मत-, अनु-मति- अनु/मन् द.
 अनु/मद्, अनु...मदति^c ऋ ८,
 १५, ९; कौ २, ९९७; शौ २०,
 १०६, ३; अनु...मदति ऋ ४,
 ३८, ३; अनुमदन्ति ऋ ४, १७,
 ५; अनुमदन्ति ऋ १, १७३,
 ७; ३, ४७, ४; १०, १२०, ४;
 मा ३३, ६३; का ३२, ५, ९;
 शौ ५, २, ४; २०, १०७, ७;
 पै ६, १, ४; अनु...मदन्ति
 ऋ १, १६२, ७; ३, ३४, ८;
 १०, ७३, ८; मा २५, ३०;
 का २७, १२, ७; तै ४, ६, ८,
 ३; मै ३, १६, १; शौ २०,
 ११, ८; अनु...मदन्ति ऋ
 १, १८४, ४; १०, १२०, १;
 मा ३३, ८०; का ३२, ६, ११;
 कौ २, ८३३; जै ४, ५, ५;
 शौ ५, २, १; १०७, ४; पै
 ६, १, १; अनु...मदामसि

ऋ ९, ११०, २; कौ १, ४३२;
 २, ७१६; जै १, ४२, ६; ३,
 ५९, ८; अनु...मदन् ऋ ६,
 १८, १४; मै ४, १२, ३; काठ
 ८, १६; अनु...मदतु काठ
 ३७, ९; अनु...मदताम् ऋ १,
 १२१, ११; अनुमदन्तु मा २७,
 ८; का २९, १, ८; तै ३, ३,
 २, २; ४, १, ७, ४; ६, ४, ५^d;
 मै २, १२, ५; ४, ९, २; काठ
 १८, १६; क २९, ४; शौ ७,
 १७, १; ३६, १; अनु...मदन्तु
 ऋ ६, ७५, १८; मा ६, २०;
 १७, ४९^e; का ६, ४, ५; १८,
 ४, १७^f; तै १, ३, १०, १;
 ६, ३, ११, ३; मै १, २, १७;
 काठ ३, ७; ४६, ४^g; क २,
 १४; कौ २, १२२०^h; शौ ७,
 १२३, १ⁱ; अनुमद>दा
 ऋ १०, ६३, ३; अनुमदात् मै
 ४, १२, १; अनुमदाम ऋ १,
 १०२, ३; अनु...मदन्त मै

४, १४, १३; अन्वमदन् खि
 ५, ५, २; अनु...मदन् ऋ
 १, ५२, ९; ७, १८, १२;
 अनु...मदन् ऋ १, [५२,
 १५; १०३, ७; (७, १८, १२)];
 १०२, १; ९, ८६, २४; मा
 ३३, २९; का ३२, २, १२;
 अनु(मदन्) ऋ १, १०३, ७;
 अनुमदेम ऋ १, ९१, २१;
 १०, ६७, ९; मा ३४, २०;
 का ३३, १, १४; मै ४, १४,
 १; शौ २०, ९१, ९; अनु...
 मदेम ऋ ५, ३६, २^f.
 अनु...मदादिषुः ऋ ९, ८, ४;
 कौ २, ५३१; जै ३, ४१, ७.
 अनु-मदित- विप्र^g
 अनु-मद्यमान^h— नः ऋ ७, ६३,
 ३; १०, ९८, ८; मै ४, ११,
 २; काठ २, १५.
 अनु-माद्य, याⁱ— यः ऋ ६, ३४,
 २; ९, २४, ४; ६; ७६, १; १०७,
 ११; कौ १, ५५८; २, ३१५;

^a) स्त्रियां ङीष् उदात्तनिश्चितिस्वरेणोदात्तः (पा ६, १, १६१)।

^b) कर्मणि क्तेऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९)।

^c) यत्तु लक्षणे कप्र. इति GRI., यच्च विकल्पेन तथेति सा. तच् चिन्त्यमिव भवति। मारुतस्य शर्धसो मदितृत्वस्याऽपेक्षया मदयितृत्वोपवर्णनस्य योग्यतरत्वात्।

^d) 'अनु...मदन्तु' इति बाह्वचः (६, ७५, १८) पाभे.।

^e) 'अनु...मदन्ति' इति बाह्वचः (१, १६२, ७) पाभे.।

^f) 'त्वा त्वामनु त्वया सह' इति वा. अनुः कप्र. इति सा.। तच्चिन्त्यम्। तथा सति तदभिप्रेतस्याऽन्वयस्यैव दुःसाधत्वात्। तथा हि 'गीर्भिः'... हिन्वन् हिन्वन्तस्त्वां प्रीणयन्तः सन्तो मदेम' इति वदता तेन विस्मर्यते यथा स्वेत्यस्य कप्र.योगे सति क्षीणशक्तेः पुनर् 'हिन्वन्तः' इति शत्रन्तस्य कर्मतयोपलम्भो न संभवतीति। तदभावे च 'त्वया सह गीर्भिः'... 'हिन्वन्तः' इत्याकारकस्य वाक्यस्याऽऽविर्भावो नामाऽपराऽऽपत्तिः। असंगतेरनभीष्टत्वादित्यर्थः। तद् यथा। /हि इत्यस्य सकर्मकत्वात् कर्मपदस्व-लोकादिषाऽनुपलम्भात् साकाङ्क्षत्वं दुर्वारम्।

क्रियायाः कर्मकारकाऽभावे 'गीर्भिः' इत्यस्य करणकारकस्यापि प्रयोगे प्रयोजनाऽभाव इवाऽऽपत्तिः। साध्यसङ्गाव एव साधकतमस्य करणस्यापेक्षितत्वात्। अथाऽयमपरोऽपि दोषो यद् उपमानोपमेयसकलत्वविधातो भवतीति। तथाहि। उपमानवाक्ये कश्चिद् अवृतोऽश्वान् गीर्भिर्हिन्वन् प्रेरयन् उक्तो भवति, तदन्वेवोपमेयवाक्येऽपि कस्यचित् कर्तुः कस्यचित् कर्मणाऽवश्यंभावित्वं वक्तव्यम्। अनयाऽवश्यंभावितव्यतयेव बाधितः सा. च्युत-संस्कार इव स्वेति कर्मपदं पुनः पिपठिषुरिव भवति। अनोर्गतिवयोगे त्वन्वयः सुलभः सुरिलष्टश्च भवति। तदुपमानवाक्यं तावद् 'यथा अवृतो हिन्वन् तान् गीर्भिरनुमदेत्' इति। अथोपमेयवाक्यम्। 'तथा पुरुङ्गुत् राजन् विश्वे (वयं) गीर्भिस्त्वा अनु...मदेम' इति। क्रियायाश्चास्याः सकर्मकत्वनिर्दर्शनार्थं तु. ऋ १, १७३, ७; ३, ४७, ४; १०, १२०, ४।

^g) गस.कर्मणि शानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^h) गस. कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)। उप. ण्यति प्र. 'ईड-' (पा ६, १, २१४) इत्यत्र डसं. आद्युदात्तः।

३१६; ५७८; १०४०; जै १, ५७, ५; ३, २६, १; २; ४७, ४; -द्यस्य ऋ ७, ६, १; कौ १, ७८; जै १, ८, ६; -द्या शौ १४, १, ४७६; -द्यासः ऋ १, ११५, ३; मै ४, १०, १.

अनु/मन्, अनुमन्यते मा २३, ३१; का २५, ६, ११; णितै २, ३, १, २; णिअनु...मन्यते तै ३, ४, ९, १; २; अनुमन्यन्ते पै १२, ७, १०; अनुमन्ये ऋ ६, ५२, १; अनु...मन्यासै मा ३४, ८; का ३३, १, ३; तै ३, ३, ११, ४; मै ३, १६, ४; काठ १३, १६; अनु-मन्यताम् खि २, ११, १; तै ३, १, ४, ११; ३, ११, ४; काठ ३०, ८; ३७, ९; शौ ४, ८, १; ५, २८, ११; ७, २१, ३; १८, ३, ६९; ४, २६; ४३; पै २, ५९, ९; ३, ३२, १; ४, २, १; ५, ४०, २; अनु...मन्यताम् मा ४, २०, ५, ६; ६, ९; ३४, ९; का ४, ६, ४; ५, २, ४; ६, २, ३; तै १, २, ४, २; १०, २; ३, ३, ११, ३; ६, १, ७, ७; २, २, ४; मै १, २, ४; ७; १५; ३, ७, ६; ९, ६; १६, ४; ४, १३, ४; काठ २, ५; ३, ५; १६, २१; २४, ३; २६, ८; क १, १७; २, १२; ३७, ४; ४१, ६; शौ ७, २१, १; पै ५, ११, १; ४०, २; अनु(मन्यताम्) मा ५, ६; का ५, २, ४; तै १, २, १०, २; ४, ४, १२, ५; ७, १५, ५; ६, १, ७, ७; मै १, २, ७; १५; ३, ७, ६; ९, ६; १६, ५; ४, ९, १०; १२, ६; काठ २४,

३; २६, ८; क ३७, ४; ४१, ६; पै ५, ४०, २; अनु(मन्य-ताम्) मा ४, २०; ६, ९; का ४, ६, ४; ६, २, ३; तै १, २, ४, २; मै १, २, ४; १५; ४, ९, १०; १३, ४; काठ २, ५; ३, ५; १६, २१; क १, १७; २, १२; अनुमन्यन्ताम् तै ३, १, ८, २; शौ १, ३५, ४; ८, २, २१; ९, ४, २०; पै ५, ३७, ८; १६, ५, १; २५, १०; अनु-मन्यस्व खि ३, १५, ३; तै २, ३, १, २; ३, १, ४, ११; ३, ९, १; मै २, २, १; काठ ३५, १२; क ४८, १२; अनु...मन्यस्व शौ ६, १३१, २; अनु(मन्यस्व) मा ५, ६; का ५, २, ४; अनु...मन्यध्वम् काठ २, २; क १, १४; अनु...मन्यत ऋ ६, ७२, ३; अनु...मन्यत ऋ ४, १७, १; मै ४, ११, ४; काठ ६, १०; णिअन्वमन्येताम् मै २, १, ३; काठ ३७, २; अन्वमन्यन्त ऋ १, ११६, १७; णिमै २, २, १०; काठ ३७, ४; णिअनुमन्येत काठ २४, २; क ३७, ३; अनु...मन्येत मै १, ९, ६; अनु...मंसीष्ट ऋ ७, ३८, ६; अनुमंसीरत ऋ १०, ३७, ५; अनुमंसते ऋ ५, ४६, ४; अनु...मंसते ऋ ८, ६२, ११; काठ ४४, ४; अनु...मंसतै तै ७, ४, १५, ११; अनु...मंससे शौ ७, २१, २; ६; अनु(मंससे) तै ४, ४, १२, ५; ७, १५, ५; मै ३, १६, ५; ४, १२, ६; काठ २२, १४; १५.

अनु...मंसस्त मा ५, ४०; का ५, ९, ७; णिअन्वमंसाताम् मै २, १, ३; अनु...मंसाताम् मा ३८, १३; का ३८, २, ७; मै ४, ९, ९; अनु...मंसाथाम् मै ४, ९, १.

अनु-मत, ता^१ - णितः मै ३, ७, ६; ९, ६; -तम् णितै ६, २, १, १; ३, ११, ३; णिमै ३, ७, ९; ४, ३, १; काठ १३, १६; १६, १२; २४, ८; क २५, ३; ३८, ११; शौ ६, ७१, २; ७, २१, ४; -णितया तै ६, १, ७, ७; -ता मा १२, ७०; का १३, ५, ९; तै ४, २, ५, ६; मै २, ७, १२; शौ ३, १७, ९; -ताम् मै ४, ९, २; -तेन णिकाठ ३०, ९.

णिअनुमत-वज्र^२ - अः मै २, १, ३; काठ ३७, २.

अनु-मति^३ - तितः खि ३, १५, २; मा ३४, ९; तै ३, ३, ११, ३; णि ४, ९, १; २; ६; ४, ४, १२, ५; ७, १५, ५; मै ३, १६, ४; ५; ४, णि ३, १; ५; ८; १२, ६; काठ १२, ८; शौ १, १८, २; ६, ११, ३; ७, २१, १; ५; ६; २५, १; पै २, १२, २; १३, ५, २१; -तितम् तै ३, ३, ११, ४; शौ ५, ७, ४; पै ४, ११, ३; ११, १, ६; -तीन् पै २, २५, ५; -ते ऋ [(८, ४८, ८); १०, ५९, ६]; खि ३, १५, ३; शौ ६, १३१, २; ७, २१, ४; ६; -ते खि २, ९, ४; मा ३४, ८; का ३३, १, ३; तै ३, ३, ११, ३; ४, ४, १२, ५; ७, १५, ६; मै ३, १६, ४; ५; ४, १२, ६;

^१ 'अनु...मंसते' (ऋ ८, ६२, ११) इति पाठे. ।

^२ कर्मणि केऽनन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^३ 'तान्' इति मुपा. चिन्त्यः, (तु. पपा.) ।

^४ बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^५ गस. क्तिनि 'तादौ' (पा ६, २, ५०) इति पूषप्रस्व. ।

काठ १३, १६; २२, १४; १५; ३५, १२; क ४८, १२; शौ २, २६, २; ७, २१, २; -स्याः ऋ १०, १६७, ३; मै ४, ३, ११; शौ ९, ४, १२; पै १६, २५, २; -स्यै मा २४, ३२; २९, ६०; का २६, ७, २; ३१, ५, १; तै ११, ८, १, १; ८, १; ५, ५, १७, १; १७, ५, १४, १; २२, १; मै १२, १, ३; ६, १; ३, १४, १३; १५, १०; ११; ४, ३, १; काठ १५, १; ३; ४५, १०; १९; ४७, ७.
 १ अनु-मन्त- -न्तारौ काठ २४, ३; २६, ८; क ३७, ४; ४१, ६.
 अनु-मन्यमान, ना- -नः शौ ७, २१, ३; -ना तै ३, ३, ११, ४; -नौ शौ १४, २, ४२.
 अनु-मान- -नं मै १, २, १५; ३, ९, ६; -नः काठ ३७, २.

१ अनु/मन्त्रि (<मन्त्र-), अनुमन्त्र- यते तै ५, १, ६, ४; काठ २५, ७; २८, १०; ३१, २; क ३९, ५; ४५, १; ४७, २; अनु...मन्त्रयते काठ १९, ६; क ३०, ४; अनु-मन्त्रयन्ते मै २, ३, ९; काठ २५, ७; क ३९, ५; अनुमन्त्र-यत मै ४, ३, ४; अनुमन्त्रयेत तै २, ६, ६, ४; काठ १९, १२; २५, ७; क ३९, ५.
 अनु/मन्द, अनु...अमन्दन् ऋ ३, ५१, ९.
 अनु/१मा, अनु...ममे^१ ऋ १, ५७, ५; शौ २०, १५, ५; अनु...ममिरे ऋ १, १६३, ८; ७, २१, ७; मा २९, १६; का ३१, ३, ८; तै ४, ६, ७, ३; काठ ४६, ३.
 अनु-मेय- -यः पै १, ६७, ४; -याः शौ ६, १३७, २.
 अनु/मृष्ट, अनुमृक्षीष्ट^१ ऋ १, १४७, ४.

अनु/मृज्, अनुमार्ष्टि मै ४, २, १०; क ४७, ८; अनुमार्ष्टि मै ४, २, १०; अनुमार्ष्टि मा २, २४; ८, १४; १६; का २, ६, १; ९, ३, २; तै १, ४, ४४, २; अनु...मार्ष्टि मै १, ३, ३८; ४, १४, १७; काठ ४, १२; क ३, १०; शौ ६, ५३, ३; अनु-मृज्यात् मै ४, २, १०.
 अनु-मृज्जान- -नः ऋ १०, १४२, ५.
 अनु/मृश-→मशि, अनुमृशति मै ३, ८, ८.
 अनुमृशयन्ति काठ २५, ९; क ४०, २.
 अनु-मुश्य^१ ऋ १०, ६८, ५; तै ६, १, ३, ६१; शौ २०, १६, ५१.
 अनु/मृ, अनु...मृनाति^१ ऋ ७, ३१, ७.
 अनु/मृ, >मृच्छ
 अनु-मोक्ष^१- -०क शौ २, २४, ३; पै २, ४२, ४.

१) गस.ज्ञानजन्त-कृत-प्रस्व.(पा ६, १, १९७; २, १३९)।
 २) घञि. प्र. थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)।
 ३) सं१ षाष्टिकमाद्युदात्तत्वं द्र. । (तु. संटि. यदनु समानप्रकरणे क. अस्य प्राति. श्रवणाऽभावः)।
 ४) यनि. योगो वा स्याद् 'हीने' (पा १, ४, ८६) इत्यु-क्तदिशा कप्र. अनुर्वा स्यादित्यत्रैवं संभाव्येत यद् बाह्वे तावद् द्वितीयकल्पानुसारिणी सती शाब्दी प्रवृत्तिः कालान्तरेण प्रथमकल्पात्मतया पर्यणस्तेति (तु. सा. यः खलु ऋ ७, २१, ७ इत्यत्र द्वितीयमेव कल्पमादाय सम्यग् व्याचक्षाणोऽप्यन्यत्रोभयोरपि यनि. ऋ. स्थल-योरसाधुपश्य इव संजायते। तथाहि। ऋ १, ५७, ५ इत्यत्र 'अन्वमंस्त' इत्येवं भाषमाणः किल 'अनु...मेने' इत्याकारकमिव स्वकीयं मूलं पाठं संभावयेत्। एस्थि. च ऋ ७, २१, ७ इत्यत्र भाष्य उक्तं भवति यथा ऋ १, ५७, ५ इत्यत्र 'अनु...ममे' इति ध्रुताव् अनुः कप्र. भवतीति। तत एतदपि संभाव्येत यथा द्वयो-रेतयोः स्थलयोर्भाष्ये भिन्नकर्तृके स्यातामिति। एवम् ऋ १, १६३, ८ इत्यत्रत्ये भाष्येऽपि 'त्वा' इति

पदं पूर्वतोऽनुश्राव्येव तदनुबद्धोऽनुः कप्र. उक्त इति च 'वीर्यम्' इत्यनेन च पदेनाऽनोर्न कोऽपि संबन्ध उक्त इति च प्रथममण्डलीयो भाष्यकृदन्योऽन्यश्च सप्तममण्डलीय इत्येतां संभावनां भूयोऽपि पुष्णीयाताम्।

१) गस.यदन्त-कृत-प्रस्व.(पा ६, १, २१३; २, १३९)।
 २) <मृज् इति यदाह सा. तद् विमृश्यम्।
 ३) गस.ज्ञानजन्त-कृत-प्रस्व.(पा ६, १, १८९; २, १३९)।
 ४) गस. ह्यबन्त-कृत-प्रस्व.(पा ६, १, १९३; २, १३९)।
 ५) 'अनुमन्येते' इति भाषमाणः सा. यनि. रू. <अनु-मन् इत्युपक्षिपेत् (तु. GW. मन् >मन्)। मूलतः म्ना इत्यस्य मन् इत्येतेन संबन्धाभ्युपाये सत्यपि यथा वृत्तिविशेषवैशिष्ट्यमवश्यमुपादेयं तथा यस्या. संकेतितं द्र.। प्रकृते चोक्तवृत्तिविशेष-प्रयोजिते-ऽनुमननमात्रात् पृथगिव भूतेऽभ्यास-सातत्यलक्षणे तात्प-र्योपदर्शनात् सा. प्रभृ. भाष्यं चिन्त्यमिति किमु बह्वव्यम्।
 ६) गस. कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)। उप. 'पुंसि' (पा ३, ३, ११८) इति घः कर्तर्य उक्तं।

अनु-स्योच(त>)न्ती^a- न्ती मा
१५, १७; का १६, ४, ५; तै ४,
४, ३, २; काठ १७, ९; क
२६, ८.

॥अनु/यज्, अनुयजति तै ६, ३,
११, ६; मै १, १०, ९; ४, ६,
७; ९^२; ७, १^२; ४^३; काठ २७,
५; २८, ८; ३६, ४; क४२, ५;
४४, ८; अनुयजेत् मै ४, ६, ७;
७, १; ४; काठ २८, ८; क
४४, ८.

अनु, >नू^b-याज^c- -जः ऋ १०,
१८२, २; मै ४, ६, ९॥; -जाः
ऋ १०, ५१, ९; ॥तै २, ६, १, ६;
६, १, ५, ४^३; ३, ११, ६;
॥मै १, १०, ८; ३, ७, ९; ९,
८^३; १०, ४; ४, ७, २; ॥काठ
१२, २; २३, ९; २४, ८; २५,
१^३; २६, ९^३; ३६, २; ९; १४;
॥क ३६, ६; ३८, १; ४^३; ४१,
७^३; शौ १, ३०, ४; प १, १४,
४; -जान् ऋ १०, ५१, ८; मा
१९, १९; का २१, २, ८; ॥तै

२, ६, ९, ४; ६, १, ५, ४; ३,
११, ६^३; ॥मै १, १०, १५; ३,
७, २; ४, ८, ५; -॥जानाम् मै
१, ७, ४; ९, ५; काठ ९, १;
१४; क८, ४; ४१, ७; -॥जेषु
तै २, ६, ९, ४; मै १, १०, ९^३;
काठ ३४, १६; ३६, ३^३; -जैः
क४१, ७॥; -जौ तै ६, ६, ३,
३^३॥. [°याज-अन्°, प्रयाज°].
॥अनुयाज-त्व- -त्वम् क
४१, ७.

॥अनु, >नूयाज-वत्^d- -वत्
तै ६, १, ५, ३; ५^३; मै ३, ७,
२^३; -वती काठ २३, ९; क
३६, ६.

!अनुयाजा(ज-अ)ङ्- -ङ्गे पै १६,
५२, ३^०.

अनु/१यम्->च्छ, अनुयच्छतु ऋ
४, ५७, ७.

अनु...येमाते ऋ [(३, ३१,
१७) ४, ४८, ३]; अनुयेसुः
ऋ ६, २१, ६.

अनु-यच्छमान, ना^e- -ना ऋ १,

१२३, १३; -नाः ऋ १,
१०९, ३.

अनु-यत्- -तम् ऋ ५, ४१, १३.

अनु/२यम्->च्छ, अनुयच्छे^h काठ
३९, १०.

०अनु-यच्छमानⁱ- -नाः ऋ ७,
५६, १३ⁱ.

अनु/या, अनुयाति ऋ ६, ६, २;
१२, ५; तै १, ३, १४, ४;
अनु...याति ऋ ९, १११,
३; कौ २, ९४१; जै ४, १,
२; अनु...यासि ऋ ३, १,
१७.

अनु...ययुः ऋ ५, ८१, ३;
मा ११, ६; का १२, १, ६; तै
४, १, १, २; मै २, ७, १;
काठ १५, ११.

अनु-या^j- -या मा १५, ६; का
१६, २, २.

॥अनु-यावर^k- -राः काठ ३४, ९.

अनु/रक्ष, अनुरक्ष पै १६, ७३, ३.

०अनु-रक्षमाण^l- -णा ऋ ५, ६२,
५^३; -णौ ऋ ५, ६९, १^m.

^a) गस. शान्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।
स्त्रियां ङीपः पितृवाभिघाते स्वरेऽविशेषः।

^b) दीर्घान्तं पूष. तै. एव भ्रूयते, तत्परत्वेन बाहुलकं द्र.
(पा ६, ३, १२२)।

^c) गस. घञन्ते कृति कुत्वाभावः, थाथाद्यन्तोदात्तश्च
(यक्र. पा ७, ३, ६२; ६, २, १४४)।

^d) 'ह्रस्व-' (पा ६, १, १७६) इति प्राप्तस्य मनुषः
स्वरस्य 'न गोश्चन्-' (पा ६, १, १८२) इति बाधे स्वरे-
ऽविशेषः।

^e) 'अनुर बाजाङ्गे' इति नितरामिवाऽसंस्कृतः मुपा.
उपेक्ष्यः यनि. सु-शोधश्च भवति।

^f) गस. शानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६;
२, १३९)।

^g) कर्मणि केऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४६)।

^h) 'अनुयच्छे' इति (तै ४, ३, ११, ३) पामे.।

ⁱ) यथा विद्युतो वृष्टिप्रदानतो विशेषेण रोचन्त एवं
मरुत आयुधवन्तः सन्तः स्वभावा अनुदानार्थं तान्यायु-

धानि प्रयुज्य शोभेरञ्जितीव श्रुतिस्वरसः द्र. (तु.
सा.; वैतु. अत्र अनु/२यम्->च्छ इत्येतद्दर्शिनः
GW. प्रभृ.)।

^j) गस. विजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^k) गस. शुद्धादातोर् वरच् प्र. (पा ३, २, १७५)।

^l) शुद्धादातोः शतत्रि निष्पन्नं सद् 'वृध्व' इति द्वि
'वर्हिः' इत्येतत्समानाधिकरणं भवति। तदेव <अनु
/वृध्व>वर्धि इति प्रतिपिपादयिषुर्यत् सा. 'अनुवर्धयन्तौ
मित्रावरुणौ' इत्याकारकं संबन्धमाह तन् नितरामुपेक्ष्यम्।
यथा च GW. MW. चाऽनुमिह कप्र. आहतुस् तथा
'रक्षमाण' इत्यस्य कर्मसाकाङ्क्षत्वमन्यथा पूरणीयं स्यात्।
वरमेव ततोऽयं यनि. सरलः स्वन्वितो योगो येन दाशतय्या-
मसकृद् रक्षणवर्धनसजातीयक्रियायाः कर्मतया श्रावितं
मध्यस्वरम् 'अमृति-' इति पदं मित्रावरुणकर्तृकाऽनुरक्षण-
क्रियायाः कर्मतया निनीषितं भवतीति (तु. ऋ ५, ६६, १;
७, ३८, २)।

^m) दृष्टिपथादवभ्रंशादिव सा. अनोर्माष्यमिह नाह।

अनुराध^१ पै ४, २७, १.

अनु/रम्, अनु...रभस्व शौ ९, ५, २.

अनु/रम्, अनुरमन्तु पै ८, १८, ३.

अनु/राज्, अनुराजति क २, ४३, १; ९, ९६, १८; कौ २, ५२६; जै ३, ४१, २.

अनु/राध, अनुराध्यास्म शौ १९, १५, २; पै ३, ३५, २.

१ अनु, > नू-राध, धा^१ - धा शौ १९, ७, ३; -धा: तै ४, ४, १०, २; मै २, १३, २०; काठ ८, १५॥; ३९, १३; क ८, ३॥; -॥धासु मै १, ७, २०; क ८, ३; -॥धेषु काठ ८, १५.

२ अनु(>) नू-राध^२ - धम् शौ १९, १५, २; पै ३, ३५, २.

अनु/री, अनुरीयते अ १, ८५, ३.

अनु/रुध्, अनुरुध्यसे अ ८, ४३, ९; मा १२, ३६; का १३, ३, ७; तै ४, २, ३, ३; ११, ३; मै २, ७, १०; काठ १६, १०; क २५, १.

अनु, > नू-रुध^१ - रुध् क ३, ५५, ५; -रुधम् मा ३०, ९; का ३४, २, १.

अनु-रोधन^२ - नम् शौ ६, १०२, ३.

अनु/रुह्, अनुरोहते अ २, ५, ४; ८, १३, ६; अनुरोहति काठ ३८, १३^१; अन्वरोहत् शौ १८, ३, ४०; ॥अन्वरोहन् काठ ३७, १४; अन्वरोहम् अ १०, १३, ३.

अनु...अरुहत् क १, १४१, ५.

अनु-रु(ठ>)डा - डा: पै ८, १६, १.

अनु, > नू-रोह^१ - ह: तै ४, ४, १, ३; काठ १७, ७; ३७, १७; क २६, ६; -हम्, -हाय, -हेण मै २, ८, ८.

अनु-रूप^१ - प: मा १९, २४; का २१, २, १३; -॥पम् मै ३, १, ४^२; काठ १९, ३; क ३०, १; -॥पा: तै ५, १, २, ६; ३, १; काठ १९, ३^३; क ३०, १^३.

-॥पाभ्याम् तै ५, १, २, ६; ३, १; काठ १९, ३; क ३०, १;

-पाय तै ७, ३, १८, १; काठ ४३, ८; -॥पेण मै ३, १, ६; ४, १; ७.

॥अनुरूप-स्व^४ - स्वाय तै ५, ५, १, २; मै ३, ४, ७.

अनुरोति^१ पै ९, ३, १३.

॥अनु/लम्ब, अन्वलम्बत मै ३, ६, ७.

अनु-लोम^२ - ॥मम् तै ३, ५, १, ३^३; ४; ६, १, १, ५; -मौ खि २, १२, १.

अनु(न-उ)ल्वण^३ - णम् क १०, ५३, ६; तै ३, ४, २, २^४; ३, ६॥; काठ १३, ११^४; १२^४॥; -णेन अ ८, २५, ९; खि ५, ७, ४, ७.

अनु/वच्, ॥अनूच्यते मै ३, १०, १; ॥अनूच्यते तै २, ५, ८, ४; काठ १०, ५; ११; ॥अनूच्यते तै २, ५, २, ५; ॥अनूच्यन्ते काठ ९, १; १२, ४; क ८, ४. ॥अनु-वक्ष्यत्^५ - क्ष्यन् तै १, ६, १०, ४.

* अनु। रुन्+ते(>)*रन्त इति वा रन्त इति वा इत्यस्य यनि. वर्णभ्रेषमात्रम्। एवं तावत् त्रिपदात्मकः शोधः द्र. (यत्. रुन्)।

१) 'अनु(गत-) राधाम्' इति कृत्वा प्रास.। 'अनोः' (पा ६, २, १८९) इत्यन्तोदात्तः। इहापि नाउ. सरूपे इव उप. धात्वर्थ एव प्रधानः स्यादित्यपि श्रुत्या संकेत्यते (तु. मै १, ७, २; काठ ८, १५)। नक्षत्रायै वैसं. स्त्री. च न. च (तु. विशाखं नक्षत्रम् मै २, १३, २०; काठ ३९, १३) भवति। शौ. एकवच पूष. अदीर्घवच। अन्यत्र सर्वत्र (यनि. याजुषीषु शाखासु) बहुवच पूष. दीर्घवच इत्येवं निगमा भवन्तीति विवेकः।

०) तु. संटि. यदनु पपा. एकवदिव श्रावयितुमिष्टं भवति।

१) अनु^० इति यद् सुपा. पूष. दीर्घान्तं न प्रादर्शि, तच् चिन्त्यम्। मूको. दीर्घान्तसाक्ष्यस्यापि सद्भावात् सकृच्च-श्रुत्यन्तर-संबादार्थं दीर्घान्तत्वस्याऽपेक्षितत्वाच्च।

०) भावे वच् प्र.। थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)। पूष. दीर्घत्वम् (पा ६, ३, १२२)। वा. क्रिवि. (वैतु. सा.

य इन्द्रस्य वि. इति कृत्वा कर्मणि प्र. इति भाषते)।

१) गस. क्रिवि कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

दाशतय्यां पूष. दीर्घत्वम् उस्सं. (पा ६, ३, ११६)।

१) सस्व. नापू. द्र.। उप. भावे ल्युट्।

१) नापू. रु. बाह्वचः पाभे. द्र.।

१) सस्व. कृते तुटि. १ अनु, > नू-राध-। मै. काठ. च पूष. दीर्घत्वम् उस्सं. (पा ६, ३, १२२)।

१) प्रास. अव्यय-पूषप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

'-पम्' इति द्वि१ सद् वा. क्रिवि. द्र.।

१) भावे त्वः प्रत्ययस्तत्स्वरश्च।

१) =अनराति- (तु. नापू. मन्त्रेषु) इति शोधः। सुपा. प्रामादिकः द्र.।

१) प्रास. समासान्तः अच्। चित्-स्वरः (पा ५, ४, ७५; ६, १, १६३)। सामान्येन वि. सद् यत्र सामर्थ्यात् क्रिवि. भवति तत्र रु. द्वि१ भवतीति यथायथं द्र.।

१) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

०) गस. कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)। उप. लुटः शतृ- प्र. (पा ३, ३, १४)।

अनु-वाक्^५— कं पै २, २०, ३;
—कैः शौ १९, २२, १. [°वाक्-
प्रथम°, प्रातर°, याज्या°]

॥अनु-वा (क्य>) क्य^६— -क्या
मै २, १, ८; काठ १०,
१०; ११^३; १२, ५^३;
—क्याः मै २, २, ८;
३, ७, २^३; ८, १^३; काठ १०,
१०^३; ११, १०; २३, ९^३; क
३६, ६^३; —क्याम् काठ ८, १०;
क ७, ६; —क्यायाः मै २, ३,
७; काठ १२, ५; —क्यायै मै
१, ४, ११; काठ १८, १९; क
२९, ७; —क्ये काठ ३६, १३.
[°क्य, क्य- अरण्ये°, पुरस्°,
याज्या°]

॥अनु-वाच्^७— -वाचः मै ४, ५, ३.
अनु(नु-उ)क्त^८— -क्तम् खि ४, ८, ४;
—॥के काठ २८, ३; क ४४, ३.
[°क्त- अभि°]

अनु(नु-ऊ)चान^९— -नः ऋ ८, ५८,
१; खि ३, १८, २; —नम् मै
१, ९, ७॥

॥१अनु(नु-उ)च्य^१ तै २, १, २, ८;

५, ७, ४; ११, ३; ६, २, २^३;
१०, ४; ३, ४, १०, ४; ५, ३,
३, १^३; ६, ३, ७, १; मै १, ८,
३; २, १, ९^३; २, ८^३; ३, ७^३;
३, ६, ८^३; ९, २; काठ ९, १६;
१०, १०^३; ११^३; १२, ५^३;
२०, १३; क ३१, १५.

॥२अनु(नु-उ)च्य, च्या^१— -च्यम् तै
२, ५, ११, १; —च्या मै ३,
९, ५^३; —च्यानि तै २, ४,
११, १.

॥अनु(नु-उ)च्यमान, ना^१— -नासु मै
३, ८, ७; काठ ९, १४; —ने तै
२, २, ५, ७; ११, १; काठ १०,
११.

अनु/वच्च्

अनु-वञ्चत्^१— -ञ्चते तै ७, ४, २२,
१; काठ ४४, १.

अनु-वत्सर^२— -रः काठ ४०, ६;
—राय काठ १३, १५; —रेकाठ
३९, ६.

अनुवत्सरी(य>)या^१— -या काठ
१३, १५.

अनु/वद्, अनुवदति ऋ २, १३, ३;

॥मै १, ११, ६; ॥काठ १४, ६;
१९, ३; ४; ॥क ३०, १;
२; अनु...वदन्तु पै ५, ७,
११.

अनु-वन^३— -नम् खि ३, १५, १०.
अनु/वन्द, अनु...ववन्द मै २,
७, १०^३.

अनु/वप्, अनुवपते शौ १२, २,
५०.

अनुप्यन्ते पै १६, १११, १४.
अनु-वर्तयत्, अनु-वर्ति, अनु-वर्त्मन्-
अनु/वृत् द.

अनु-वर्षत्— अनु/वृष् द.

अनु/वश, अनुवष्टि° ऋ १, १२७,
१; मा १५, ४७; का १६, ५,
२९; काठ २६, ११; ३९, १५;
शौ २०, ६७, ३.

॥अनु-वषट्/कृ, अनुवषट्करोति°,
अनुवषट्कुर्यात् तै ६, ५, ६,
५; ७, १; ८, ५^३; काठ २७, ५;
क ४२, ५.

अनु/२वस्, अनुवस्ते शौ ११, ६,
१०; १३, ३, ११; अनुवस्ताम्
ऋ ६, ७५, १८; खि ३, ११, १;

५) सस्व. 'अनु, > नू-राञ्' इत्यत्र द्र. । पुंस्त्वं कुत्वं च
(पा २, ४, २९; ७, ३, ५२) । चिन्त्यत्वेनाऽङ्कितः 'अगु-
वाक्' इति मुपा. यनि. शोधमपेक्षते । तुटि. 'अगुवाक्' ।

६) गस. कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) । उप. ण्यति
तित्-स्वरः (पा ६, १, १८५) ।

७) गस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पावा ३, २, १७८;
पा ६, २, १३९) ।

८) कर्मणि केऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

९) गस. कानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, २, १०६; ६, १,
१६३; २, १३९) । यत्तु उप. <√उच् इतीवापि MW.
आह तन्मृयनिगमतया सम्भावनामात्रत्वं भजेत् ।

१) गस. क्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

२) गस. क्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

३) मुपा. स्वरभ्रंशः स्यादिति कृत्वा 'नानुच्या' इति
स्वरद्वयवत्तया शोधः द्र. ।

४) कर्मणि शानचो निषाते यक्-स्वरः नाउटिदि. द्र. ।

५) गस. शान्नन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

६) प्रास. 'अनोः' (पा ६, २, १०९) इत्यन्तोदात्तः । उप. यद्र. ।

७) छ→ईयः प्रत्ययः (पा ५, १, ९१) ।

८) प्रास. पूषप्रस्व. (पा ६, २, २) । तु. उक्-वन, सु-वन- ।

९) 'अनु...गृणाति' इति ऋ (१, १४७, २) पाभे. ।

१०) √वश् इत्यस्याऽकर्मकमिव वृत्तं श्रावयितुमिच्छू
PW. MW. च कप्र. अनुर इति प्रतिपेदानौ विमृश्यौ द्र. ।

११) अत्र यत् पपा. 'नानु' इत्यत्र न इति च अनु° इति
चोदात्तयोरेकादेश इव प्रादर्शि । तच्च । उदात्तानुदात्तयो-
रेकादेशोऽपि परिणामेऽविशेषात् । अन्यथैकपद्ये स्वरद्वय-
मापयेत् । उक्तप्रकारेण च स्वरलक्षणस्य संगतिसंभवे-
ऽप्यैकपद्ये मुपा. अलक्षितमपि स्वरद्वयमभ्युपेयम्, एत-
ज्जातीयभ्यो निदर्शनेभ्यश्च तत् समर्थनीयमित्याग्रहश्चेत्-
ह्यसावन्व्याध्यः साध्यसमाव्यभिचरितश्च (तु. पपा. तै
६, ५, ८, ५ यत्र 'यन्तानुवषट्कुर्यात्' इत्यस्य 'यत्' । न ।
अनु° इत्येवमनोरनुदात्तत्वविशिष्टः पदविभागो भवति) ।

मा १७, ४९; का १८, ४, १७; कौ २, १२२०; शौ ७, ११८, १.	अनु-वृ ^१ - -वाय मै २, ८, ८. अनु-वा ^२ - -वा तै ३, ५, २, ३; ४, ४, १, १; ५, ३, ६, ११; काठ १७, ७; ३७, १७; क २६, ६; अनु-वाक- , अनु-वाक्य- , अनु-वाच्- अनु/वच् द.	१; क ४५, २; शौ ७, १०, २; पै १६, ६७, ८; अनुवेद ऋ १, १६४, १८; अनुविदुः ऋ ७, ३३, ७; अनु-विदुः ऋ १, ३४, २; अनु-अवेदम् ऋ ४, २७, १. अन्ववैत् ऋ १०, १३९, ४. अनु-विद्वस् ^३ - -द्वान् काठ ७, १४; ८, ३; १८, ४; ३४, १९; क ६, ८; शौ १२, २, ३८; ५२. अनु-वेद- दुर ^४ अनु/२विद्, अनु-विदे ऋ १, १३२, ३. अनुविन्दति तै २, ५, ३, ६; अन्वविन्दत् ऋ १०, १०९, ५; णै १, ५, ९, ७; ५, १, २, २; ७, १, ६, १; णै १, ८, २; णै काठ २५, ७; २८, ४; ३१, १४; णै ३९, ५;
अनु/वह्, अनुहिरे ऋ १०, १५, ८; मा १९, ५१. अनु-वाह ^५ - -हः मै १, ५, १३. अनु/वा, अनुवाति ऋ [१, १४८, ४ ^६ ; ७, ३, २]; ४, ४०, ३; मा ९, १५; १५, ६२; का १०, ३, ८; १६, ७, ५; तै १, ७, ८, ३; ४, ४, ३, ३; मै १, ११, २; २, ८, १४; काठ १२, १३ ^७ ; १३, १४; १७, १०; क २६, ९; कौ २, ५७०, जै ३, ४६, ५ शौ १२, १, ५१६; पै १२, ६, १६; अनुवाति ऋ ४, ७, १०; १०, १४२, ४; अनुवातु तै ५, ५, ७, ३ ^८ ; ४ ^९ .	अनु-वि/क्रम, अनुविक्रमते शौ ९, ७, १२; अनुविक्रमस्व ^६ मै २, ७, ८ ^९ . अनु-वि/चल्, अनुव्य(वि-अ)चलत् शौ १५, १४, १; ३; ५; ७; ९; ११; १२; १५; १७; १९; २१; २३; अनुव्यचलन् शौ १५, २, २; १०; १६; २२; ६, २; ५; ८; ११; १४; १७; २०; २५; ९, २. अनु/१विद्, अनुवेद ऋ १०, १७, ५; मै ४, १४, १६; काठ २९,	

*) सख. कृते 'अनु, > नू-नाध' इत्यत्र टि. द. ।

०) कप्र. अनुद् इति सा. । अथार्थे कियान् भेदः ?
उच्यते। शोचिषोऽनुलक्षकतया वा तदनुगततया वा वातस्य
वानमेकं भवति, यत्र शोचिषः कर्मणः क्रियया साक्षात्
संबन्धमावः । तस्य कप्र. द्वारा वातस्य वानक्रियायां
लक्षणसाहचर्यानुकूल्यादि-विशेषणाऽऽधाननिमित्तभावेन
चारितार्थं भवति । गतित्वे तु गर्भीकृतलक्षणानुकार्य-
विशेषणाया अनुवानक्रियायाः साक्षादिव तत् कर्म प्राप्ता-
न्येन निर्देशवत् सदीप्सिततत्त्वेन विषयो भवति । अत
एव कप्र. योगे कर्मणा विप्रकृष्टसंबन्धाद् याऽक-
र्मिका क्रिया भवति सैव सगतिक्तायां कर्मणोऽतीव संनि-
कृष्टत्वात् सकर्मिका गवति । उभयथा संभवे काऽत्र
गतिरिति उच्यते । अत्र हि वातः कस्यां दिशि किं कुर्वन्
वा वातीत्यत्राऽनभिप्रायवती सती श्रुतिः प्रस्तुतमन्त्रदेव-
ताया अग्नेस्तच्छोचिरनुवानेन (खवानेन तत्समर्थीकरणेन
तत्प्रोद्बलनेनेत्यर्थाद्) वातेऽपि तत्सायुज्यं वितनोतीति
संकेतेन तत्स्तुतिपरैव भवति । अस्य प्रतिपिपादयिषितस्य
चाऽर्थस्य गतितयैवाऽनोः साधीयसो निर्वाहात् तथास्त्वमेव
तस्य भवतु । यथा चैतदेवमेव साध्विति तच्छ्रुत्स्का-
ऽपरा बाह्व्येव श्रुतिः स्वयमुपदर्शयति (तु. ऋ. ४, ७, १०) ।

०) अनु/वा इत्यस्य सकर्मकत्वे स्थिते (तु. ऋ १,
१४८, ४) 'अस्याग्नेः वातः अनुवाति' इति यद्

उ. आह तदसुवचम् । यच्च तस्योपरि म. 'वातो वायुर-
स्याग्नेरनुवाति अग्निमनुलक्ष्य प्रसरति' इत्याह तदपि तथैव
निःसारम् । प्रधानकर्माऽभावे तत्कर्मसंबन्धिनोऽग्नेरन्वादेश-
मात्रेण षष्ठीस्थेन सकर्मिकायाः क्रियायाः कर्माऽऽक्षा-
पूर्यसंभवात् । तस्य 'शोचिः' इति प्रधानकर्मणश्चाऽग्नि-
समानाधिकरणतद्विशेषणतया व्याख्यानकौशलादाभ्यामहो
महती खलवात्मीया वैदुषी प्रदर्शिता । यच्च चित्ताव्यव-
स्थयेव म. अनुपदं कप्र. अनुद् इति तदन्वितं 'शोचिः'
इत्येतच्च कर्मपदमिति पक्षान्तरमवतारयति, तस्याऽऽलो-
चनमुक्ते बाह्व्ये नान्पूटि. वृत्तमिति नेह पुनरुच्यते ।

०) गस. उप. के प्र. थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।
मुपा. तु. विकृत इवाऽऽभाति (तु. मा १५, ६, यदन्व इहापि
नाउ. तृ१ 'अनुवया' इति शोचः स्यात् [तु. प्र/वा
> प्र-व-]) ।

०) गस. विजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६२; २, १३९) ।

१) 'अनु-वा-। असि' इति पदद्वयमजानानः 'अनुवासि'
इति चैकं पदं संकेतयमानः SIM. नितरां भ्रान्त इव ।

२) तुटि. २ अनु मा १२, ५; का १३, १, ६; तै १, ६,
५, २ यदनु शास्त्राभेदप्रवर्तकानामृषीणां विवक्षा-भेद-
प्रतीतेः शब्दतः समानास्वपि श्रुतिषु भिन्नाः पदविभागा
अनुकल्पयेरन् ।

३) गस. उप. वातु > वसुः । कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

४४, ४; शौ २, २७, २; ५, १४, १; १७, ५; पै २, १६, २; ७, १, १; ९, १५, ५; १०, ७, ९; अन्वविन्दन् ऋ २, १२, ११; शौ १९, २७, ९; २०, ३४, ११; पै १३, ७, ११; अन्वविन्दन् ऋ ४, ५८, ४; ५, ११, ६; ४०, ९; ७, ७६, ४; १०, ७१, ३; िमा १५, २८; १७, ९२; िका १६, ५, ९; १९, १, ६; ितै २, ५, ३, ६; ६, ६, २; ९, ४; ४, ४, ४, ३; ६, २, ८, ४; ११, १; मै २, १३, ७; ३, ८, ८; िकाठ २५, ९; २६, १; ३१, १२; ३२, ६; ३९, १४; ४०, ७; िक ४०, २; ४; ४७, ११; िकौ २, २५८; िजै ३, २२, ५; शौ १३, १, ४; ७; पै ४, ३३, ६; ७, ६, १; ८, १३, ४; १५, ७; अन्वविन्दन् शौ ४, २३, ६; ३५, २; अनु...अविन्दन् ऋ ३, ९, ४; िअन्वविन्दः ऋ ८, ९६, १६; कौ १, ३२६; जै १, ३४, ४; शौ २०, १३७,

१०; अनु...अविन्दः ऋ १, ६, ५; कौ २, २०२, जै ३, १८, ९; शौ २०, ७०, १. अन्वविदाम शौ १०, १, १९; पै १६, ३६, ९. अनुविद्यते शौ १९, ५०, ४; पै ९, ३, ५; १४, ४, १४. अनु-विस्त^१ - -स्तः ऋ ४, १८, १. िअनु-विस्ति^२ - -वित्यै तै ५, १, २, २; काठ २५, २; ६; ९; ३१, १२; ३२, ६; क ३८, ५; ३९, ३; ४०, २; ४७, ११. िअनु-विद्य^३ काठ २५, ७; ९; २६, १; क ३९, ५; ४०, २; ४. िअनु-वि/धा, अनुविधीयते मै ३, २, ४; १०. अनु-वि/२नश्>नाशि, अनु...वि-नश्य^४ शौ ६, ११३, २; अनुव्यन-श्यन् मै १, ६, ६. अनुविनाशयति^५ काठ ११, ४. अनु-वि/मृज्, अनु...विमृइडि^६ शौ ११, १, ३१; पै १६, ९२, १. अनु-वि/विश, अनुविशान्नु काठ ११, ९; अनुविशित^७ मै २, ४, ७; ८.

अनु-वि/वृत्>वात्, अनुव्यवर्तयन्त शौ १५, ७, २. िअनु/विश, अनुविश्यताम्^८ पै १६, ९, १०. अनु-वि/षि(<सि)ञ्, अनुविषिच्यते शौ ८, १५, ४. िअनु-वि/ष्ठा(<स्था)>तिष्ठ, अनु-वितिष्ठते मै २, ५, २. िअनु-वि/सृज्, अनुविसृजति काठ २१, २; क ३१, १७. अनु-विसृज्य^९ काठ ३०, १; ३४, ३; क ४६, ४. िअनु-वि/ह, अनुविहरति मै २, ५, २. अनु/१वी, अनुवेति मै ३, ८, ९; अनुवेतु^{१०} पै ९, १८, ४; िअनु...वेः^{११} ऋ १०, १०५, २. अनु-२वी(वि/इ), अनुव्यायन् मा १४, ३०; का १५, ९, ४; मै २, ८, ६; काठ १७, ५; क २६, ४. अनु-वी(वि/ई)ञ्, अनुवीक्षस्व मा १३, ३०; का १४, ३, ४; मै २, ७, १६. िअनु/वीध, अनुवीधति^{१२} मै ४, ६, ३.

^१) कर्मणि केऽनन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^२) गस. किनि 'तादौ' (पा ६, २, ५०) इति पूषप्रस्व. ।

^३) गस. । उप. व्यबन्तं द्र. ।

^४) वैतु. WI. यत्र कप्र. 'अनुः' इत्युक्तं भवति । तदपि विमृश्यम् । नदीफेनानां विनाशक्रिययाऽधिकरणा-संबन्धस्य विवक्षितत्वादसौ संबन्धः प्रधानभावेन समर्प-यितुमिष्ट उत वा गुणभावेनैत्येतद्विवेकाधीनत्वादत्रापेक्षि-तस्य निर्णयस्य । इहाऽनवस्थाय यत्र कुत्राऽपि विनाशो-ऽभिप्रेत इत्याशयेन यनि. द्र. (तु. MW). । सा. इह 'अनु (१नि) विविक्ष्व' इतीव श्रावयन् यद् व्याचष्टे तदाऽऽकरादेव यथावदनुसंधाय तस्य प्रथमस्य गतेः स्वरूपतः परिच्छेदः कर्तव्यः ।

^५) अत्राऽनुः सप्तम्यर्थानुवादी गतिर्वा यनि. साकल्या-द्यर्थ इति भूयोपि विमर्शपदबीमारोप्यम् । उभयथा संभ-वात् सौवरमात्रविनिगमकान्तरस्य चाऽनुपलब्धेरिति दिक् ।

^६) W. अनुर इतीव कप्र. मन्यते यदनु वि/मृज् इत्यस्याऽकर्मकवृत्तस्य मृग्यत्वं द्र. ।

^७) तुटि. २अनु तै २, ४, ८, २ ।

^८) कैयादिको विप्रयोगार्थो यो िविष् अभिप्रेतः स्यादिति कृत्वा तदनुसारी शोधः द्र. (तु. नि...हीयताम् इति [ऋ ७, १०४, १०; शौ ८, ४, १०]) पाभे. ।

^९) मुपा. प्रश्नचिह्नमपार्थं द्र. । यस्थि. संगतिः संभवात् ।

^{१०}) एवं किल सा. योगमाह । PW. प्रभृ. तु कप्र. पृथग्, वि- >वेः इति ष१ च पृथगित्याहुः । भूयो-विमृशयान्वयोऽयं मन्त्रः द्र. ।

^{११}) तु. संटि. लिपिप्रमादमात्राः मूको. पाभे. । अर्थतः (यद्र.) वीध->ॿवीध इति नाधा. (यद्र.) सिद्धेन सता-ऽनोर्योगः कर्मानुलक्षणाद्यर्थानुरजितः पश्चात्तनः द्र. । अथ स्वरतः वीध-(=वि-इध[<ॿइध]) इत्यस्य 'वि' इत्यंशः नाधा. अक्षरशिष्टांशत् पार्थक्यं भजन्तात्मीयां

अनु/वृज्

अनु, > नू-वृज्^० - वृग्भ्याम् तै ५,
७, २३, १; काठ ५३, १३;
-वृजौ शौ ९, ४, १२; पै १६,
२५, २.

अनु/वृत्-वर्ति, अनुवर्तते ऋ ५,
६२, ४; १०, ३७, ३; अनुवर्तते
शौ १२, २, ३७, ॥ अनुवर्तताम्
शौ ११, ११, २१; अनुवर्तत^१,
अनुवर्तत मै ४, ३, ४॥
अनुवावृते कौ १, ३७२; जै १,
३९, ३; शौ ७, २२, १;
अनु...वावृत्तः ऋ ४, ३०, २;
†अनु...अवृत्सत ऋ [५, १५,
१-९]; तै २, ४, ८, २; मै २,
४, ७०; काठ ११, ९; ३०, ४;
क ४६, ७०.

अनुवर्तयामसि खि ३, १५,
१९.

अनु-वर्तयत्^१ - यन् शौ ११, १०,
१८.

अनु-वर्ति^० - र्तयः पै २, ७५, ४^३;
५^३; -र्तिः पै २, ७५, १^३-३^३;
-र्तिम् पै २, ७५, १-५.

॥ अनु-वर्त्मन्^१ - र्म मै ३, ३, १०;
काठ ११, १; २१, १०^२;
-र्मनः काठ ११, १; -र्मना

काठ २१, १०; -र्मानः मा
१७, ८६^३; का १८, ७, ७^४; तै ४,
६, ५, ६^३; मै २, ११, १^३; ३, ३,
१०; काठ १८, ६^३; २१, १०;
क २८, ६^३; शौ ३, ८, ६; ६,
९४, २; -र्मानम् तै २, २,
५, ७; ११, २; ५, ४,
७, ७; -र्मानौ मै ३, ३,
१०.

अ(नु>)नू-वृत्^० - वृत् मै २, ८, ८;
काठ १७, ७; ३७, १७; क २६,
६; -वृता मै २, ८, ८; -वृते
मै २, ८, ८; काठ १७, ७; ३७,
१७; क २६, ६.

अनु/वृध्

अनु-वृधत्^१ - धत् ऋ ५, ६२, ५.

अनु/वृष्

अनु-वृषत्^१ - र्षते तै ७, ५,
११, २; काठ ४५, २.

†अनु/वेन्, अनुवेनति ऋ १०,
१३५, १; अनुवेनत् ऋ ४, १८,
११; तै ३, २, ११, ३; मै ४,
१२, ५.

अनु-वेनत्^१ - नन्तम् ऋ १०,
१३५, २.

॥ अनु/वेष्ट, अनुवेष्टत काठ १२,
४; २३, ३; क ३५, ९.

अनु/व्यध्

॥ अनु-व्याध^१ - धात् पै २, ८५, ३;
७, १५, १.

॥ अनु-व्यु(वि/उ)ज्, अनुव्यौक्षत^१
मै २, ५, ७.

अनु-व्रत, ता^१ - तः ऋ ८, १३, १९;
शौ ३, ३०, २; पै ५, १९, २;
-ता तै १, १, १०, १; ६, ३, १;
काठ १, १०; शौ ३, २५, ४;
१३, १, २२; १४, १, ४२;
-ताम् ऋ १०, ३४, २; -ताय
ऋ १, ५१, ९; -ते ऋ १,
३४, ४.

अनु/शंस, ॥ अनुशंसति तै ५,
६, ८, ६; मै १, ९, ७;
काठ ३४, ५.

अनुशंसिषः खि ५, ४, १;
कौ ४, १; जै २, ७, १.

अनु-शंस- दुःशंस^०

अनु-शसे^१ ऋ ५, ५०, २.

अनु-शस्त- अन्^०

†अनु/शक्, अनु...शक्त^१ ऋ १०,
४३, ५; शौ २०, १७, ५.

अनु/शिक्ष, अनुशिक्ष पै ५,
२७, ६.

अनु/शास्, अनुशासति ऋ ६,
५४, १; अनुशासत् खि १, ९, ४.

मौलिकीमिव सतीमौपसर्गिकी स्थिति लभते । तेनैव गतिद्वये
संपन्ने प्रथमो गतिनिहन्त्यतेऽपरश्च स्वरभाग् भवति
(पा ८, १, ७०) ।

०) गस. किबन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) । पूष.
काठ. ह्रस्वः, अन्यत्र च दीर्घत्वम् उस्. (पा ६, ३, ११६) ।

१) शुभम् > शुभे इति पाभे. सत्य् अनन्वित इवा-
ऽर्थतः द्र. अनुः ।

०) 'अनु...अवृत्सत्' इति मुपा. चिन्त्यः, तु. यनि.रू. ।

१) गस. शन्नन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

०) गस. । उप. कर्तर्य् इन् प्र. (पाठ ४, ११९) ।

१) प्रास. बस. च भवति । यत्र न. श्रुतिर्भवति तत्र
पूर्वः, यत्र चाऽन्यथा तत्रोत्तर इति विवेकः । उभयत्रापि
पूषप्रस्व. भवति (पा ६, २, १; २) । यस्तु 'अनोरप्रधान-

(पा ६, २, १८९) इत्यन्तोदात्तोऽनुशिष्टो भवतीह
तत्प्रवृत्त्यभावः सर्वशाखासाधारणः उस्. ।

१) उस्. किबन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) । पूष.
दीर्घत्वम् (पा ६, ३, ११६) ।

१) भावे घञ् प्र. । '॥अनव्याधात्' इत्यत्रत्यं टि. द्र. ।

१) 'तिष्ठि चोदात्तवति' (पा ८, १, ७१) इति पूर्वगति-
द्वयस्य निघातः ।

१) बस. (पावा २, २, २४) । स्वरः त्रिपूटि. द्र. ।

१) गस. केनन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, १३६) ।

१) वाक्यपूर्त्यर्थम् 'अनुकर्तुम्' इति क्रियाक्षेपं वें. सा.
चाऽऽहतुः । तज् । √शक् इत्यस्य स्वरक्षयैव सकर्म-
कप्रयोगार्हत्वात् (तु. ऋ १, १०, ६; ७३, १०; ९४, ३
प्रमु.) ।

अनु-शासन^a - सता ऋ १, १३९, ४.
 अनु-शासन^b - नस्य ऋ १०, ३२, ७.
 अनु-शिष्ट^c - ष्टः ऋ [५, २, ८; १०, ३२, ६; ७]; -ष्टाः शौ १९, ५६, ४; पै ३, ८, ४.
 अनु/शिष्ट, अनु/शक् द.
 अनु/शी, अनुशोते शौ ८, ६, १९; पै १६, ८०, १०.
 अनु/शुच, अनुशोचतु शौ ६, १३०, १-४; १३१, १; २.
 अनु/शुष, अनुशुष्यति खि ४, ५, ३८; अनुशुष्यतु खि ४, ५, १७; शौ ७, ६१, १.
 अनु/धृ, अन्ध>मन्ध^d, अनु-मन्धति तै ६, १, ९, ७.
 अनुशिश्नः^e ऋ ४, ३२, २२.
 अनु/धृ>श, अनुशृण्वन्ति ऋ २, २४, १३.
 अनुशुश्राव शौ ११, ६, २५; पै १६, २३, ५.
 अनु-श्लोक^f - केन तै ७, ५, ८, २.

अनु/ष(←स)ञ्ज
 अनु-षक्त^g - क्तः मै ३, ८, ४; काठ २५, ३; क ३८, ६; -क्ताः मै १, १०, १९; काठ ३६, १३.
 अनु-षज्(>क)^h -
 अनुषक्^h - षक् ऋ १, [१३, ५; ३, ४१, २; ८, ४५, १]; ५२, १४; ५८, ३; ७२, ७; २, ६, ८; ३, ११, १; ४, ४, १०; ७, २, ५; १२, ३; ५, ६, ६; १०; ९, १; १६, २; १८, २; २१, २; [२२, २; २६, ८]; ६, ५, ३; ४८, ४; ८, ९, १७; [१२, ११; ५३, ६]; १३, ३०; २३, ६; २६, ६; २७, ७; ४४, ८; ९, १०२, ७; १०, ४९, ५; ६; ८३, १; १७६, २; खि ३, ५, ६; मा ७, ३२; का ७, १४, १; १६, ५, १२; तै १, २, १४, ४; ३, ५, ११, १; मै ४, १०, ४; ११, ५; १२, ६; काठ २, १५; ६, ११; १३, १५; १५, १२; ३९, १४;

कौ १, ८२; १३३; २, ४२१; ६८८; जै १, ९, २; १४, ९; ३, ३२, ११; ४, १७, ४; शौ ४, ३२, १; २०, २३, २; १४२, २; पै ४, ३२, १.
 अनु-ष(<स)न्यⁱ - न्यम् ऋ ३, २६, १.
 अनु/षि(←सि)च, अनुषिच्यते मै ३, २, ११; शौ ६, ११, २.
 अनु-षिक्त- घृत^j
 अनु-षिक्चत्^k - ञ्च मै १, १०, ९.
 अनु/षि(<सि)ध, अनुषिध्यते^l पै ९, २५, २.
 अनु-सेषिधत्^m - धत् ऋ १, २३, १५.
 अनु/२षू(<सू)
 अनु-षू-
 अनुषूक्त-
 अनुषूक्तⁿ - क्तः तै २, ३, ४, ४²; -क्तम् तै २, ३, ४, ३; ४; -काः, -कानाम् काठ ११, ४.

^a) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८९; २, १३९)।

^b) गस. ल्युङन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^c) कर्मणि केऽनन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४९)।

^d) छान्दसं संप्रसारणम् (तु. भा.)।

^e) अनुः कप्र. नोपसर्ग इत्यपि विमृश्यताम् (तु. सा. यद्यप्यसौ विहतान्वयो भवति)। अस्मिन् पक्षेऽकर्म-कमाख्यातं न सकर्मकमिति विवेकः (तु. ऋ ५, ५४, १०; ८५, ४; ९, ६८, २ प्रभृ.)। एवं तावदेतत् शुद्धायाः प्रकृते-ध्वौरादिकं कर्त्तरि रु. न तु ण्यन्तात् प्रयोजककर्त्तरीति (वैतु. G.W.)।

^f) प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^g) उस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६२; २, १३९)।

^h) सस्व. नापू. द्र. वा. क्तिवि.। अत्र मूलतः पादान्त उच्चारणसौकर्यप्रयोजितः पूर्वपदादौ छान्दसो दीर्घः (तु. दे., PW. प्रभृ.)। शब्दानुशासनतस्तस्य न्याय्येतरत्वात् पपा. अवग्रहाभावः समाधेयः स्यात्। दीर्घो न भवति प्रत्युत 'अनु' इत्येतद् गतिद्वयं भवतीत्यपि मतं भवति (तु. सा. ऋ १, १३, ५। उप.

अपि <सू च स्यादित्येवं भूयोविमर्शसहोऽयं विषयः द्र.।

ⁱ) 'विश्व-मानुषः' इति (ऋ ८, ४५, ४२) विशिष्टः पाप्मे।

^j) प्रास. वा (पा २, २, १८) बस. वा (पावा २, २, २४)।

प्रथमे कल्पेऽप्युप. द्वि. वा स्यात् तृ. वा (तु. सा.)। सर्वथाप्युप. अप्रधानत्वाद् 'अनोः' (पा ६, २, १८९) इत्यन्तो-दात्तः। यत्तु सा. निरुद्धकादित्वम् (पा ६, २, १८४) उपचर्य स्वरां समाधित्सति तच्च चिन्त्यम्। समाविष्टपञ्चम्यर्थानां प्रास. वा बस. वा तस्मिन् गणोऽन्तःप्रवेशस्य न्याय्यत्वात्। इह तदप्रसङ्गाद् अनुर्यत्र पूष. भवति तत्कृते पृथगनुशासनसद्भावे तदपेक्षाभावाच्च। मूर्धन्यादेशे सुषामादित्वं द्र. (पा ८, ३, ९८)।

^k) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^l) 'अनुषिध्यते' इति मूलतः सतो विकारः खलु मुपा. स्यात्। एवं तावत् 'स्थादिषु' (पा ८, ३, ६४) इति 'उप-सर्गात्' (पा नाउ.) इति चानुशासनद्वयोक्तं मूर्धन्यद्वयं द्र.।

^m) क्तिपा (पा ३, २, ६१) निष्पन्नात् कृतः प्राप्तिवीयेन क-प्रत्ययेन (पा ५, ३, ७०) साधितात् तादृताद् विकारार्थे अणु उस्। (पा ४, ३, १५२)। प्रत्यय-स्वरः।

अनु/ष्टु(<स्तु)^a, अनुष्टुवन्ति ऋ
[८,३,८; १५,६]; मा ३३, ९७;
कौ २, २३२; ९२४; जै ३, २०,
१६; शौ २०, ६१, ३;
९९, २.

अनु-ष्टुति^b -ति: ऋ ८, ६३, ८;
-तिम् ऋ ८, ६८, ७.

अनु/ष्टु(<स्तु)भ^c

अनु-ष्टुभ^d -ष्टुभ^d, गृ तै २, ५,
१०, ३; ५, २, ११, १; ४,
१२, १; ६, १, २, ५; ४, २,
५; ७, ४, ४, १; -ष्टुप् मा
८, ४७; १०, १३; १३, ५७;
१४, १०; १८; १५, १; २१,
१४; २३, ३३; का २, ३, २;
८, २२, १; ११, ५, ४; १४,
७, ७; १५, ३, ५; ५, ३; १६,
१, ७; २३, २, ३; २५, ७, १;
तै १, ८, १३, १; २, ५, १०,
३; ३, १, ६, २; १४, ९, ६;
७; ४, ३, १, १; २, २; ५, १;
१२, २; १५, १, ३, ५; ५, २;
९, १; ३, ८, २; ५, ६, २; १६,
१, २, ५; ६, ११, ६; १७, १, १,
५; ४, ३; ४, ४, २; मै १, ४,
११; ९, २; १०, १८; २,
३, ७; ६, १०; ७, १९; २०, ८,
२; ३; ७; १३, १४; १३, १, २;
४; ९; २, ८; ३, २; ८; ६, ५;
९, ५; ११, ११; १२, २; १३,
३, ५; १०; ४, ९; १०; ५,
१; ३; ७, ५; ६; काठ १७,
४; ९, १०; ११२, ५; ८; १५,
७; १६, १९; १७, २; ३; १९,
१; ३; ५; १०; १२१, ३;
८; १२३, २; १२६, ९; १३२,

४; १३४, १२; १३६, १२; ३८,
१०; ३९, ४; ७; ५०, ५; १क ५,
३; २५, ९; १२६, १; २; ५;
२९, ८; ३०, १; ३; ८; ३१,
१८; ३५, ८; ४१, ७; शौ ८,
९, २०; १९, २१, १; -ष्टुप्सु
मै ४, ४, ९; काठ ३३, ६;
-ष्टुभि: मै ३, ३, २; काठ
२१, ४; क ३१, १९; -ष्टुभ:
मा १३, ५७; का १४, ७, ८;
तै ४, ३, २, २; १५, ३, ८, २;
४, १२, १; ७, १, ४, ३; १;
५, ५, १; मै २, ७, १९; ३,
६, ५; ४, ४, १०; काठ १६,
१९; ३३, ६; ३७, १३; क
२५, ९; -ष्टुभम् ऋ १०,
१२४, ९; मा २८, २६; का ३०,
३, ३; तै ४, ३, ११, २; ५,
७, ९, ४; ६, ६, ११, ६;
मै १, १०, १८; ११, १०; २,
३, ७; ३, ७, ९; ४, ५, ३;
७, ५; ९, २; १काठ १४, ४;
१९, ११; ३३, ६; ३६, १२;
३८, १४; क ३१, १; शौ
८, ९, १४; पै १६, १९, ४;
-ष्टुभा ऋ १०, १३०, ४; मा
१३, ३४; २८, ३७; का १४,
३, ८; ३०, ४, ३; तै ४, ४,
१२, ३; १५, १, ३, ५; ५,
२; ९, १; ५, ६, २; ७, १, १;
१६, १, २, ५; ४, २, ५; ३, २;
मै १, ५, ५; ६, १; ८, ८; १३,
१, ४; ९; ३, ८; ६, ५; १६,
४; १४, ५, १; १काठ ३, ४;
७, ४; १३; १९, ३; १०; २१,
८; २२, ८; १४; २३, २;

२४, ८; १क ५, ३; ३०, १;
३; ८; ३५, २; ८; ३८, १; पै
१५, १, ८; १६, १०३, १०;
-ष्टुमे मा २४, १२; का २, ३,
२; २६, ३, २; तै ६, २, १,
३; मै ३, १३, १७; काठ ३४,
४; ३५, १०; ५१, ४; क ४८,
१०; -ष्टुमै मै १, ६, ८.

आनुष्टुभ^e -ष्टुभ: तै ७, ४,
४, १; मै ४, ४, १०; ७, ५;
६; -भम् मा १२, ५; का १३,
१, ६; तै ४, २, १, २; मै २,
७, ८; ४, ७, ५; काठ १६, ८;
-भस्य ऋ १०, १८१, १; मै २,
८, ११; कौ ३, २, ५; जै २,
५, ७; -भाभ्याम् मा २९, ६०;
का ३१, ५, १; तै ७, ५, १४,
१; मै ३, १५, १०; काठ ४५,
१०; -भेन मा ११, ११; ५८,
६०; ६५; १३, ५३; का १२, १,
११; ५, ९; ११; ६, ५; १४, ६, १;
तै १, ६, ५, २; ४, १, १, ४;
५, २; ४; ६, १; ३; १५, ५, ८;
३; ७, १, १८, १; मै २, ७, १;
६; १८; ८, ११; ४, २, ११;
काठ २, ११; ५, ५; १६, १;
५; ६; १८; २२, ५; ३६,
१५; ३८, १२; ४१, ९; क २,
५; २५, ९.

आनुष्टुभी^f -भी मै
३, ८, ९; ९, ५; काठ ६, ८; क ४,
७; -भी: तै १, ७, ५, ४; ५,
२, १, १.

अनुष्टुप्-छन्दस्^g -न्वा: मै २,
३, ३; काठ १२, ६; १७,
१९.

^a) मूर्धन्यादेश: (पा ८, ३, ६५) ।

^b) गस. किमि 'तादौ' (पा ६, २, ५०) इति पूषप्रस्व. ।

^c) गस. किमि-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६२; २, १३९) ।

^d) तै. प्र१ कुत्वमप्यामनन्ति । तेनैतद् <अनु-

ष्टुष्- <अनु/ष्टु(<स्तु)ष् इत्येवं सुवचं स्यात् ।

^e) तद्धिते अणि तत्स्वर: (पा ४, १, ८६; ६, १, १९७) ।

^f) त्रियां ङीप: (पा ४, १, १५) पिच्चाभिघाते स्वरेश्भेद: ।

^g) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्. ।

॥अनुष्टुप्-प्रतिपत्क॥ - स्काभि
मै ४, ५, ३.

अनुष्टुप् अन्व(नु/१अ)स् द.

अनु/ष्टा(<स्या)>तिष्ठ^b, अनुतिष्ठते
शौ ९, ११, ६; अनु...तिष्ठते^c
शौ १९, ४९, २; अनुतिष्ठति शौ
१५, ५, २; ५; ७; ९; ११; १३;
१५; पै १६, ११६, १०; अनुति-
ष्ठतः शौ १५, ४, ३; ६; ९; १२;
१५; १८; अनुतिष्ठन्ति शौ ११,
१२, २७; १९, ४८, ५; पै ६,
२१, ५; ८, ९, ८; अनुतिष्ठसे
शौ १७, १, १६; अनु...तिष्ठथः^d
ऋ १, १८३, २; अनुतिष्ठथ
काठ ३७, १०; अनु...तिष्ठति
ऋ ४, २०, २; अनुतिष्ठतु शौ
११, ६, २४; अनु...तिष्ठतु ऋ
१, १३४, १; अनुतिष्ठन्तु काठ
४०, १०^f; अनुतिष्ठपै १०, १५,
१-१०; १६, १-१०; ॥अन्वतिष्ठत
तै ६, ५, १, २; मै १, १०, ५;
॥अन्वतिष्ठत तै २, ४, १२, ७;
६, ५, १, ३; काठ १२, ३; ३५,
२०; ३७, ११^g; क ४८,
१८; ॥अनु...अतिष्ठत मै ३,

१, ५.

अनु...स्थाति ऋ २, ३१, ३.

अनुतस्थुः ऋ १, ५२, ४;

अनु...तस्थुः ऋ ३, ३०, ४^h;

अनु...तस्थिम ऋ ९, ११२,

३; ॥अनु...अस्थित मै ३, १, ५.

अनु-तिष्ठत् - छन् पै ८, १५, ४.

†अनुष्टाⁱ - पै १६, १११, १.

अनु-ष्टा^b - छाः ऋ १, ५४,
१०.

अनु-ष्टा^c - -०तः पै १०, १५,

१-१०; १६, १; ६-१०; -ता शौ

१५, ५, २; ५; ७; ९; ११;

१३; १५; -तारम् शौ १५, ५,

१; ४; ६; ८; १०; १२; १४;

-तारौ शौ १५, ४, २; ५; ८;

११; १४; १७.

अनुष्टात्री - -०त्रि पै १०, १६,

२-५.

अनु-ष्ठित^j - -तम् ऋ १०, ६१, ५.

[^lत- विष्णु^o]

अनु-ष्टु^k - -ष्टु ऋ १, ९५, ३; शौ

१२, ४, ४५; पै ८, १४, ३^l.

†अनुष्टुया^m ऋ ४, ४, १४; तै १,

२, १४, ६; मै ४, ११, ५; १३, ४;

काठ ६, ११; १६, २१.

अनु/ष्य(<स्य)न्द्ⁿⁿ

अनु-ष्यदेⁿⁿ ऋ २, १३, २.

†अनु-ष्व(<स्व)ष्^o - धम् ऋ १, ८१,

४; २, ३, ११; ३, ६, ९; ४७,

१; ५, ५२, १; ९, ७२, ५; मा

७, ३८; १७, ८८; का १९,

१, २; २८, ८, १; तै १,

४, १९, १; मै १, ३, २२;

काठ ४, ८; क ३, ६; कौ १,

४२३; जै १, ४१, ५^p; शौ २०,

१३, ४.

अनु/ष्व(<स्व)ष्^q

अनु-ष्वापम्^r ऋ ८, ९७, ३.

अनु-सं/रम्, अनुसंरमेथाम् शौ ६,

१२२, ३; पै १६, ५१, ७.

अनु-सं/वह्, अनुसंवहन्ति शौ

१०, ८, ८; पै १६, १०१, ३.

अनु-सं/विद्, अनुसंविदुः शौ

१०, ७, १७; २६.

अनु-सं/विश्, अनुसंविशस्व शौ

१८, ३, ९.

अनु-सं/क्रम्, अनुसंक्राम शौ १८,

२, ५७.

अनु/सच्,सश्च्, अनु...सच्ते ऋ

^a) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. समासान्तः
कप् (पा ५, ४, १५४)। मूत्रो. पाभे. यद्र.।

^b) सस्य षत्वे थस्य ठः (पा ८, ३, ६५; ४, ४१)।

^c) पपा. शोधः द्र.। 'अधि(अति)। विश्वानि।
अरुहत्। गम्भीरा। उ(गम्भीरः)। वर्षिष्ठम्। अरु-
हन्त। अविष्टाः। उशती। रात्री। अनु। सा।
भद्राभिः(भद्रा। अभि)। तिष्ठते। मित्रः-ह्व।
स्वध्रुभिः' इति।

^d) कप्र. इति वें. वष्टि, तज्ज। तथा सत्य अस्पष्टार्थत्वात्।

^e) 'अधिवोचत'ता' इति ऋ.(१०, १२८, ४) पाभे.।

^f) पञ्चमोऽयं मन्त्र इति P.W. आह, तद् भ्रान्तम्।

^g) 'अनु-ष्टु' इति वा 'अनु-ष्टुवा (= -ष्टु। आ)
इति वा शोधः (तु. शौ १२, ४, ४५)।

^h) गस. विजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६२; २, १३९)।

ⁱ) गस. वृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९)।

^j) कर्मणि केऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९)।

^k) गस. कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३६)। उप. कुः प्र.
उसं. (पाउ १, २५)। आकारलोपः (पा ६, ४, ६४)।
वा. किवि.।

^l) तृ१ याजादेशे चित्-स्वरः (पा ७, १, ३९; ६, १, १६३)।

^m) 'अनुवि-' (पा ८, ३, ७२) इति षत्वम्।

ⁿ) गस. केनन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, १३९)।

^o) अस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। उप. ह्रस्वत्वं
षत्वं च (पा १, २, ४८; ८, ३, १०६)। वा. किवि. द्र.।

^p) 'अनुष्वधः' इति मुपा. प्रमादजन्यः द्र.।

^q) 'उपसर्गात्' (पा ८, ३, ६५) इत्यत्र /स्वप्
इत्यस्याप्य् उसं. षत्वम्।

^r) गस. णमुलन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^s) सा. अनुक्रमेणेत्यर्थे अव्य. इति मेने। तद्
विमृश्यम्।

१, १४०, ९; अनुसचन्ते तै ६, ३, १०, ३; अनु...सचन्ते ऋ ९, ८२, ५; अनु...सचताम् मा १३, ३०; का १४, ३, ४; मै २, ७, १६; काठ ३९, ३; अनु...सचन्ताम् मा २९, २; का ३१, १, २; तै ५, १, ११, १; मै ३, १६, २; काठ ४६, २; अनु...सचन्तं ऋ [(३, १६, २); ७, १८, २५]. अनुसेचिरे शौ ८, ९, २३; पै १६, २०, २; अनु...सश्चिम् ८, २५, १७.	अनुसंचरेम ^१ शौ १९, ५८, ३; पै १, ११०, ३. अनुसं-चर(त>)न्ती ^२ -न्ती शौ १८, ३, ४. अनु-सं/तन्, अनुसंतनोति मै ३, ९, ४; ४, ५, २ ^३ ; काठ ७, ९; १३, ५; ३१, ११; ३२, ५; ३७, १७ ^३ ; क ५, ८; ४७, ११; अनुसंतनोतु का २, ६, १०; अनुसंतनु मै २, १३, ३; अनुसंतनुयात् मै ३, ९, ४. अनुसं-तत् ^४ -तः मै ४, ६, ५. अनुसं-तति ^५ -तस्यै मै १, ८, ७; १०, १३; १५; १८; २, २, ८; ३, ७, २; ४, ४, ९; १०; काठ ७, ९; १२, ३; ४; २२, २; ३६, ७; १३; क ५, ८. अनु-सं/तु, अनुसंतरति मै ३, ६, ९. अनु-सं/दह, अनुसंदह शौ १२, ११, २; पै १६, १४६, १२. अनु-सं/दिश, अनुसंदिशामि शौ	४, १६, ९. अनु-समि(म/इ), अनुसंयन्ति ^६ खि ४, ११, १०; अनुसंयन्ति शौ ११, ७, २; अनुसंयन्तु कौ २, १२, १४; पै १६, १५३, ३. अनु-सं/पश, अनुसमपश्यताम् काठ २३, ८; अनु...समपश्यन् मै ३, ७, १. अनु-सं-प्र/या, अनुसंप्रयाहि शौ ११, १, ३६; पै १६, १२, ६; अनुसंप्रयात् ^७ तै ४, ७, १३, ४; ५, ७, ७, २. अनु-सं/भिद्, अनुसंभिन्दन्ति ^८ काठ ३६, ७. अनु-सर्प ^९ अनु/सर्प द्र. अनु-सचन ^{१०} -नम् तै ६, ५, ११, ४ ^३ ; ७, ५, ६, ४; मै १, ९, ५ ^३ ; ३, १०, ५ ^३ ; काठ ९, १४; २३, ७; २९, १ ^३ ; ३७, ७; क ३६, ४; ४५, २ ^३ . अनु-सीत ^{११} -तम् तै ५, २, ५, ५;
--	---	---

^१) अभ्यस्तीभूतायाः प्रकृतेः रू. (वैतु. दे २, १४ यत्र छान्दसः शकारोपजन इत्युक्तं भवति) ।

^२) लक्षणाऽर्थे कप्र. अनुर इतीव व्याचक्षाणः सा. चिन्त्यः । तथा हि सति पृथक् स्वरवान् अयं स्यात् ।

^३) तु. नापू. सस्थ. झुपसृष्टं रू. तत्रत्यं टि. च, यदनु सम्यग् व्याख्यातुमशक्नुवन् सा. इहाप्युपेक्ष्यः । उभयत्राऽर्थतः प्रयोगसाम्यात् ।

^४) पाण्डु. पपा. च 'अनुसंचरेम' इति पठतः । तत्र अनुः सप्तम्यर्थे कप्र. द्र. ।

^५) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) । स्त्रियां क्रीपः (पा ४, १, ६) पित्वाभिघाते स्वेऽभेदः ।

^६) कर्मणि कैऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^७) भावे क्तिनि 'तादौ' (पा ६, २, ५०) इति पूषप्रस्व. ।

^८) 'अनुसंयन्ति' इति त्रिस्वरः सुपा. नितरामशुद्धः ।

^९) तु. 'अनुसंयन्ति' इति शौ (११, ७, २) सस्थ. पाभे. ।

^{१०}) यथोपलम्भं झुपसृष्टिश्च त्रैस्वर्यं च श्रूयते । तद् भवत्येव मौलिकता प्रति सुपा. सन्देहः । अनन्तरार्थेऽनोः पृथक्-काराभ्युपायेऽपि (तु. भा.; वैतु. सा., माश्रा ८, ६, ३, २२ यतः उपसंप्रयात् [मा १५, ५३ इत्यस्य

झुपसृष्टस्यैव पा. प्रामाण्यं भवति) 'सम्' इत्यस्य निघातप्राप्तेर्दुर्वारत्वात् (पा ८, १, ७० [तु. मा १५, ५३ यतः 'सम्' इत्यस्य मूलतो निघात एवानुमीयेत) । तत् का गतिरिति ? शास्त्रान्तरीयेमेवाऽपरमपि साक्ष्यं मौलिक-स्थितिपरिच्छिन्नार्थमुपयुज्यतामिति (तु. शौ ११, १, ३६ यदाधारेण 'अनु' इत्यस्यापि 'सम्' इत्येतद्वदिह निघातोऽनु-मातुं सुलभः) । यत्तु शौ. एकवच्छ्रुतिर्यजुःषु च बहुवदिति तत्र कतरा मौलिकतरा स्यादिति भूयो विमृशां विमर्श-मर्हेत् । स्यादेतद् गतित्रयमपि सस्वरं मूलतो यजुः-ष्विति प्रतिगति विरामो दातुमिष्टः । एवमपि त्रिस्वरं त्रिगति क्रिप. न सिद्धयेत् । प्रतिगति 'यात्' इत्याख्यातस्य पृथगन्वयस्याऽभ्युपेयत्वादकैकगतियुक्ता-ऽऽख्यातत्रितयस्य लाभादिति ।

^{११}) पश्चादर्थे वर्तमानोऽनुः (तु. मै १, १०, १३) अव्य. भवत्युत गतिरिति स्वराङ्गणाऽनुपलम्भाद् विवेक्तुं दुर्लभं द्र. ।

^१) अस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. । वा. किवि. इति द्र. ।

^३) समास-स्वराद्यर्थं तुटि. 'अनु-व्यञ्ज-' ।

६, २, ५; काठ २०, ३; क ३१, ५. ?अनुसूया ^१ - -या खि ३, १७ ^१ , ५. ?अनु-सूर्य ^२ - -र्यम् शौ १९, ४९, ५. अनु/सू, अनु ^३ असरन् ऋ ९, ६, ४. अनु ^४ ससुः ऋ ५, ५३, २०; ७, ९०, ४ ^५ . अनु/सूज, अनुसूजति काठ १३, ६; अनुसूजन्तु पै ५, ७, ५; अनु ^६ असूजन् ऋ १०, ६६, ८. अनु ^७ असूज्यत तै ७, १, १, ४ ^{१०} ; ६ ^{१०} ; काठ ८, ११; ३४, ७, क ७, ८; अनु ^८ असूज्यन्त मै १, ६, ११; अनु ^९ असूज्यन्त मै २,	५, ५. अनु-सर्ग-अन ^१ १अनु-सृष्ट ^१ - -ष्टः मै २, ५, ५॥ २अनु-सृष्ट ^२ - -ष्टः मै २, ५, ५; काठ १३, ५ ^३ ; -ष्टम् मै २, ५, ५; काठ १३, ५; -ष्टस्य मै ४, २, १४; -ष्टान् मा २४, १६; का २६, ४, १; मै ३, १३, १४. अनु-सृष्टि ^३ - -ष्टिः मै ४, २, १४. अनु/सृप्, अनुसृपति शौ ९, १३, ७; अनुसृपन्ति शौ ९, १३, १७; पै १६, ७५, ७; ८; अनुसपतु, अनु(सर्पन्ति) पै १६, ७४, ७. अनु-सर्प ^४ - -र्पः शौ २, २४, ४;	पै २, ४२, ३. अनु-सृप्ता- ?अनसृप्ता- द. अनु-सृष्ट ^५ पै १६, ९१, ५. अनु-सृष्टिधत्- अनु/सृष्टि द. अनु/सृत्>सृ, अनुसृणान्ति काठ २५, ५; क ३९, २. अनु-सृत्(ण→)णी ^६ - -णी तै ६, १, ६, ७; ७, ५; मै ३, ७, ४ ^३ ; ४, ७, २ ^३ ; काठ २९, २; क ४५, ३; -णीम् तै ६, ६, ७, १; ७, १, ६, ४ ^३ . अनु/स्पश अनु-स्पशान ^७ - -नः शौ ६, २८, ३; -नम् ऋ १०, १४, १; मै ४, १४, १६; शौ १८, १, ४९.
---	---	---

*) सुपा. भ्रष्ट इति कृत्वा 'अनु-असूया' इति शोधः द. ।

b) पाठ-याथार्थ्यं प्रति भवति सन्देहः । यनि. स्वर-विरोधाद् मूको. व्यवस्थाऽभावाच्च । स्वरविरोधस्तावत् । अत्र प्रास. वा स्याद् अस. वा बस. वा । प्रथमोत्तमयोः कल्पयोः पूषप्रस्व. स्याद् मध्यमे च सासस्व., न तु कथञ्चिदपि परादिस्वर इति । अथ मूको. अपि द्वैविध्यमुपलभ्यते । भूयश्च 'अहिसूर्यम्' इति पठ्यतेऽल्पीयश्च 'अनुसूर्यम्' इति । प्रथमे प्रकारे 'अहि. सूर्यम्' इति पदद्वयी संभाव्येत (तु. पै १४, ४, ५; वैतु. सा. पाण्डु. च) । द्वितीये प्रकारे 'अनु. सूर्यम्' इति पदद्वयी संभाव्येत (वैतु. w. 'अनुसूर्यम्' इति [तु. ओत्सूर्यम् शौ ४, ५, ७] । प्रकारद्वयेऽपि यनि. स्वरः 'सूर्यम्' इत्यस्य पृथक्-पदतां सूचयन्ततः पूर्वम् 'अन्वहम्' इत्यस्य मौलिकं श्रवणमुपस्थापयेत् ।

c) 'मरुतः' (द्वि३) इत्येतदाक्षेपेण प्रकरणसुलभेन कर्माकाङ्क्षा पूरणीया (वैतु. सा. यस्य वृष्टि- इत्येतत् कर्तृप्रत्ययान्ततया मरुत्परतया च विश्रवाणस्य कर्म-नैराकाङ्क्षं दुर्लभं [तु. सस्थ. टि. वृष्टि-] ।

d) 'यज्ञकर्मानुराधितेन्द्रवायुकृतवृत्रविनाशम्' इति शेषः । अनोद् गतित्वाभावमिच्छतः G.W. अन्वयश्चिन्त्यः ।

e) एतदादिषु स्थलेषु अनुर्न कप्र. (तु. मै १, ६, ११; वैतु. भा. यस्तृतीयार्थे कप्र. अनुद् इत्याह) ।

f) अनन्तरगतिस्वरे (पा ६, २, ४९) सुलभेऽप्यन्तो-दात्तनिगमान्तरसर्वस्वविरोधात् प्रामाण्येऽस्य सन्देहो भवति (तु. संदि.) ।

g) अनन्तरगतिस्वरे प्राप्ते (तु. नापूटि.) प्रवृद्धादित्वम् उसं. (पा ६, २, १४७) ।

h) गस. क्तिन्नन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) । ननु नित्-प्रत्ययान्तत्वादायुदात्तेन उप. भाव्यमिति । सत्य-मेतत् । सामान्येन तथैव भवति । एवं सत्य-अपि कानिचिदुक्तप्रत्ययनिष्पन्नानि सन्त्यपि प्राति. अन्तोदात्तानि भ्रूयन्ते (तु. वृष्टि-, साति- प्रभ. [पा ३, ३, ९६; ९७] । प्रकृतस्य तु प्राति. अयमपरो विशेषो भवति । यथेदं सामान्येनाऽऽयुदात्तत्वेनैव भ्रूयमाणं सत् क्वचिदिवाऽन्तोदात्तत्वेन भ्रूयते (तु. माशत्रा. ११, २, १, ३) । ननु गस. 'तादौ' (पा ६, २, ५०) इति पूषप्रस्व. स्यादिति । नेति । 'निति' इति विशेषणादायुदा-त्तनिगमपरतयैव तस्याऽनुशासनस्य चरितार्थयितुमौचि-त्यादिह च प्र. नित्वस्य वस्तुतोऽतन्त्रत्वात् ।

i) पचादित्वाद् अचि थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

j) गस. ल्यबन्तं रु. 'निःसृप्य' इति शौ (११, १, २५) पाप्मे ।

k) गस. कर्मणि ह्युद् । कृत्-प्रस्व. (पा ३, ३, ११३; ६, १, १९३; २, १३९) । क्रियां ङीपः (पा ४, १, १५) पिस्वान्निघाते स्वराऽपरिवर्तकत्वम् ।

l) गस. कानजन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९) ।

†अनु-स्पृष्ट^a- -ष्टः ऋ १०, १६०,
४; शौ २०, १६, ४.

†अनु/स्पृश, अनुस्पृश ऋ ४, ४,
२; मा १३, १०; का १४, १,
१०; तै १, २, १४, १; मै २,
७, १५; काठ १६, १५; क
२५, ६.

अनु/स्फुर, अनु...स्फुरान् ऋ ६,
६७, ११.

अनु-स्फुर^b- -रम् शौ १, २, ३.

अनु/स्फूर्ज> स्फूर्जि^c, अनुस्फूर्जयति
पै १६, १४२, ८.

अनु/स्मृ, अनु...स्मराथः ऋ १०,
१०६, ९.

†अनु-स्मरम्^d खि २, १४, ९.

†अनु/स्मृ, अनुस्मवति मै ३, ४, ५.

अनु(न-उ)स्त्रयामन्^e- -याम्पो ऋ ४,
३२, २४.

अनु/हन्, अनुहताम् पै १०,
१२, ४.

†अनुजिघासि^f पै ५, २७, ७.

अनु-घन^g- -नेन मै ४, १४, १७.

अनु/रहा, अनु...जिहाते ऋ [३,
३१, १७; (४, ४८, ३)];

†अनु...जिहते ऋ ६, १८,
१५; मै ४, १२, ३; काठ ८,
१६; अनु...जिहाताम् ऋ ७,
३४, २४; †अनु...अजिहत्
ऋ १०, ८९, १३; तै १, ७,
१३, १.

†अनुजहिरे शौ १८, ३, ४६†^h.

अनु-हृयⁱ तै ३, २, २, २; ७, १,
१, २१; †मै २, ५, ६; †काठ
११, ४; २३, ४; शौ ५, १८, ९;
पै २, १८, २.

†अनु/हु, अनुहृयन्ते काठ २१,
१०; २७, १०.

†अनु/हृच्छे, अनुहृच्छन्ति मै १,
१०, ७; काठ ३६, १.

अनु/हृ, अनुजहिरे शौ १८, ३,
४६†.

अनु/हृ(>हु), †अनु...हुवे ऋ [१,

३०, ९; (८, ६९, १८)]; कौ २,
९४; जै ३, ९, ९; शौ २०,
२६, ३; अनुहृयामसि शौ ५,
३०, १७; ८, १, १५; पै २,
१४, ७; अनुहृय ऋ ५, ५३, १६.
अनु...जोहवीतु शौ ६, ७३, ३.

अनु-हृव^k- -वम् शौ १९, ८, ४.

अनु-हृत^l- -तः शौ ५, ३०, ७;
पै २, १३, ७.

*अनु(नु+उ)-

अनु-क^m- -कम् शौ ४, १४, ८;
पै १६, ९९, २; -कात् शौ २,
१३, २१; पै १६, ७५, ११.

अनुक्यⁿ- -क्यम् शौ २, ६, १;
पै १६, ५३, १६; १११, १;

-†क्यात् ऋ १०, १६३, २;
शौ २, ३३, २; २०, ९६,

१८; पै ४, ७, २; ९, ३, १०;

-क्ये शौ ११, ३, ९; पै १६,

१४७, ५.

आनुकु^o- -कम् ऋ ५, ३३, ९.

*) कर्मणि केऽनन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४६) ।

^b) वीप्सायां वा (तु. सा.) तृतीयार्थे वा अस. सासस्व.
(पा १६, १, २२३) । उप. भावे कः प्र. डसं. (तु. सा.) । वा.
क्रिवि. । यद्वा गस. थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) । अस्मिन्
कल्पे उप. इगुपधलक्षणः कः । शर- इत्यत्र विशेषणत्वेन
चाऽन्वयः (तु. MW.) ।

^c) तु. अभि/स्फूर्ज (शौ १२, ५, २०) ।

^d) 'अनु-स्मरत्->-रन्' इति स्वर-शोधपूर्वकं शास्त्रन्त-
तया पठ्येत (तु. संदि.) ।

^e) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^f) संस्कारसापेक्षे मुपा. '-घांसति' इति शोधः स्यात् ।

^g) गस. पचाष्ट-अधि थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।
उक्ते च प्र. वर्णविकाराय अन्यद् यद् वैयुक्तिकं वैशेष्यं
भवति तद् घञ्- इत्यत्र द्र. ।

^h) 'अनुहिरे' इति ऋ (१०, १५, ८) पाभे. ।
मन्त्रस्य पूर्वार्धीयं पादद्वयम् ऋ. त्रैष्टुभं भवति । तदेव
शौ. जागतं भ्रूयते । तेन शौ. प्रतिपादमेकमक्षरमधिकं
भवति । एस्थि. जकारमध्यत्वेन शौ. मूलतः प्रामाण्यं
भजद् एतत् पदं '(हि>)हि[अनु/हृ यद्र.]' इत्यस्मिन् शो

विकृतमिति संभाव्यते (तु. सा.; वैतु. पाण्डु.) । गत्यंशे दीर्घस्य
प्रामाण्यं तु संदिग्धं भवति मूको. उभयथोपलब्धेः ।

ⁱ) गस. ल्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^j) तुष्टि. †अनुजहिरे (<अनु/रहा) ।

^k) गस. भावे अप् प्र. डसं. । थाथादि- स्वरः (पा ३,
३, ७२; ६, २, १४४) ।

^l) वस. अनु- (<अनु+उ [<अव्-<अव्])
+स्वार्थे कप् (तुष्टि. अभीक-) । यत् अनु+अकु-
(<अव्) इति कृद्वृत्ते गस. इति MW., तत्र स्वरो
दुर्घटः (तु. पा ६, १, २२२) । यदप्य् उप. <अव्
इतिमात्रं ततो विशिष्टमाह सा. (तु. शौ २, ३३, २),
तत्रापि पूर्ववच्चोयं (तु. पा ६, २, १३९) ।

^m) स्वार्थे यत् प्र. डसं. तित्-स्वरितश्च (पा ५, ४, २५;
६, १, १८५) । पं. स्थाने द्वि. सुश्रवतरा स्यात् (तु. शोधप्यम्
इत्युत्तरार्थे) । यत् तु सा. अनु/अव्+अव् इत्याह (तु. शौ
२, ३३, २) तत्र लघूपधगुणाऽभावो दुर्घटः (पा ७, ३, ८६) ।

ⁿ) तस्येदमित्यर्थे अण् (पा ४, ३, १२०) तत्स्वरश्च ।
वा. क्रिवि. इति BW. यदाह, तच्चिन्त्यम् । प्रकरणतोऽस्य
वि. असतः संप. च सतस्तथात्वाद्भूतेः (तु. सा. [वा. एव नार्थे]) ।

अनू-काश- अनु/काश द्र.
 अनूक्त-अनुचान-१अनूच्य, २अनूच्य-
 अनूच्यमान- अनु/वच् द्र.
 अनुचीन- ३अनूच्य- अन्व(नु/अ)-
 णच् द्र.
 ॥अनूच्छि(नु-उद्/अ), अनूदश्रयत्
 म २, २, ८; काठ १०, १०.
 ॥अनू(नु-उद्)ज्/जि, अनूदजयत्
 मै ४, ३, २; काठ १२, ७.
 अनू(नु-ऊ)ति- -ती^१ ऋ ६, २९, ६.
 अनूत्था(नु-उद्/स्था), अनु...उत्ति-
 ष्तु खि ६, १, २; ॥अनूदतिष्ठन्
 मै ४, ८, ५.
 ॥अनूत्-स्थाय^२ तै ३, ४, १०,
 ३; ६, २, ५, ५; मै १, ९, ८;
 काठ ९, १५:२२, ११; क ३५, ५.
 ॥अनू(नु-उद्)त्/सृज, अनूत्सृजति
 मै ३, २, ७; काठ २०, ८; क
 ३१, १०; अनूत्सृजन्ति मै
 ३, २, ४; अनूत्सृजेत् काठ १३, ३.
 ॥अनू(नु-ऊ)दक^३-कम् मै ३, १०, ७.

॥अनू(नु-उद्)अय (<अ/इ)
 अनुद(द-अ)य^४ काठ २४, ४; क
 ३७, ५.
 ॥अनू(नु-उद्)इ, अनूदयाथ मै ३,
 ७, १.
 अनुदेति काठ ८, ५; क ७, १;
 अनुद्यमि मै १, १०, १८; ३,
 ७, १; काठ ३६, १३; अनूदैत्
 मै १, ६, १२; २, ५, ३; काठ
 १३, ३.
 अनूद्-यत्-यन्तम् काठ १३, ४.
 ॥अनूदे(नु-उद्-आ/इ)
 अनूदेत्य काठ २२, ११; क ३५, ५.
 ॥अनू(नु-उद्)द्रु, अनूद्द्रवन्ति
 काठ ८, ११; क ७, ८; अनूद्द्र-
 वेत् काठ ६, ६.
 अनूद्-द्रत्य काठ ६, ४; ९, १६;
 १०, ५; २१, ८; १०.
 ॥अनू(नु-उद्)घृ(<हृ)
 अनूद्-धृत्य^५- -स्य: तै २,
 २, ४, ७.

†?अनू(नु-ऊ)घृस्- -धा: ऋ १०,
 ११५, १; कौ १, ६४; जै १, ७, २.
 अनू(नु-ऊ)न, ना^६- न: खि २, १०, २;
 शौ ७, ८६, ३; पै ११, १, ८;
 -नम् ऋ १, १४६, १; २, १०,
 ६; ४, २, १९; ६, १७, ४;
 खि ३, ७, ५; मै ४, १३, ४; काठ
 १६, २१; शौ ७, ८६, ३; १२,
 ३, ४८; -नस्य ऋ ८, ५५, ५; -ना
 ऋ ७, २७, ४; -ना: ऋ ३, १,
 ५; ८, १६, ४; -नेन ऋ ४, ५, १.
 †अनून्-वर्चस्- -र्चा: ऋ १०,
 १४०, २; मा १२, १०७; का
 १३, ७, ६; तै ४, २, ७, ३; मै
 २, ७, १४; काठ १६, १४; क
 २५, ५; कौ २, ११६७.
 ॥अनू(नु/उ)न्द, अनून्वन् काठ
 २७, ५; क ४२, ५.
 †अनूप^७- -पा: ऋ १०, २७, २३;
 -वे ऋ ९, १०७, ९; कौ २,
 ३४८; जै ३, २९, ५.

^१) तस. नञ्-स्वर: (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^२) स १ द्र. (वैतु. सा. तु १ इति; G.W. प्रभृ. च १ इति
 [कथं बत रक्षाया अभावमप्युद्दिश्य देवताया: सुहृत्वं
 काम्येतेति त्वत्राऽर्वाक्ष: प्रष्टव्या: स्यु:])। सा. व्यु?।
 (तु. सस्थ. टि. ऊती)।

^३) गस. ण्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^४) सस्व. कृते तु. अनुदका-। उप. नैरुक्तिकं दीर्घादित्वं द्र.।

गस. ण्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^५) बस. अन्तोदात्त: (पा ६, २, १७२)। सकारान्तं
 प्राति. नकारान्तमुत्तेत्यत्र पूर्वमिति पपा.। तेन च तन्मते-
 ऽङ्गीपरमेतद् भवति (तु. पावा ५, ४, १३१)। एतदभ्यु-
 पायेऽपि यत् सा. लोकशब्दयोजनेन यावापृथिव्योरङ्गीत्वं
 सिषाधयिषति, तन्मन्दम्। पूर्वाधे तयोर्मातृत्वेनोपचारस्य
 तेन स्वयमभ्युपेतत्वात्। एस्थि. अस्याऽङ्गीवि-
 षयत्वे सति कैम्पर्यस्य व्यवस्थेयत्वमवधेयम्। अथवा
 कृतसमासान्तत्वं द्र.। संहितायां तथापि निर्विशेषं संभवा-
 भिगमान्तराऽभावे विनिगमनस्य दुःसाधत्वाच्च। एवं
 तावदङ्गीविषयत्वे सत्ययं समासान्तो भवतीत्यस्य
 लोकमात्रपरत्वमुक्त्वा यथाश्रुत्येव वेदेऽनुशिष्यम्। तथाऽत्र

समासान्तस्य सावसरत्वं भवतीत्येव तथ्यम्। सकारान्त-
 नकारान्तयोः प्राति.अन्योन्यनिरपेक्षं श्रुत्युपलम्भात् पूर्वोक्त-
 दिशा विनिगमनाऽभावे यतरस्य कतरस्यापि प्राति. इह
 रू. स्यादित्यस्य सुवचत्वात्।

^६) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। यद्वा तस. नञ्-स्वर:
 (पा ६, २, २)। उप. ऊन-वर्चस्- इति बस. द्र.।

^७) बस. पाप्र. अनु-ऊ (<अ)प्- +अ: (समासान्त:)।
 इत्येवं व्याकृतौ सत्याम् उप. आदि-विकार: (पा ५, ४, ७४;
 ६, ३, ९८) प्रत्ययस्वरश्च। यत्तु सूत्रे 'ऊद्' इत्यस्य स्थाने
 'उद्' इत्यनेनापि पठितेन सता पूर्वसवर्णादीर्घत्वेनाऽङ्गीष्ट-
 रूपसिद्धिप्रस्तावे प्रत्युपस्थाप्यमानेऽवग्रहदोषः पाम.
 अचोदि, तद् यावदुपलब्धि पपा. अवग्रहस्यैवानुपल-
 म्भाद् उप. ह्रस्वदीर्घान्यतरादित्वस्य विनिर्णेतुं दुःशक-
 त्वात् तद्विषयस्योद्भूतस्य नितरामनवमरत्वाद् भ्रमभि-
 त्तित्वं द्र.। पामउ. च दीर्घोच्चारणस्याऽत्यावश्यकत्वा-
 भावस्याऽवग्रहाभावे हेतुत्वमिव प्रदर्श्यमानमपि नादरणी-
 यम्। यथाकामह्रस्वदीर्घान्यतरोच्चारणसङ्कावस्थामिष्य-
 माणस्य सतो नितान्ताऽवग्रहाभावं प्रति कारणतानुपप-
 त्तेरिति यावत्। वस्तुतस्तत्र वैयाकरणे प्रकरणे पूर्वसवर्णा-

अनुप्य^a- -प्याःकाठ २, १; क १, १३;
शौ १, ६, ४; १९, २, २; पै ८, ८, ८.

॥अनु(नु-उ)प/जीव्, अनुपजीव-
न्ति मै ३, १०, ४.

॥अनु(नु-उ)प/धा > दधा, अनु-
पदधाति काठ २१, ४; अनुपद-
ध्यात् तै ५, २, ७, २; क ३१, १९.
अनुपधीयन्ते मै ३, २, ९१.

॥अनु(नु-उ)प/नम्, अनुपनमति^b
मै ४, २, ९.

॥अनु(नु-उ)प/स्था > तिष्ठ, अनुप-
तिष्ठन्ते^c मै ३, २, ७; ४, ७, ९;
अनुपतिष्ठन्ते मै ३, २, ३; ९,
२; काठ २९, ८; क ४, १.

अनूपा(नु-उप/आ)स्, अनुपास्ते^d
पै १६, २१, १०.

॥अनूपे(नु-उप/इ), अनुपयन्ति^e तै
१, ७, ५, ४.

अनू-राध- अनु/राध् द्र.

अनू-रोह- अनु/रुह् द्र.

अनू(नु-ऊ)र्ध्वभास्^f- -भासः ऋ ५,
७७, ४.

॥अनू(नु-ऊ)र्ध्वभावुक^g- कम् तै
२, ६, ५, ३.

॥अनू(नु-ऊ)र्मि^h- -मम् ऋ ८, २४,
२२; शौ २०, ६६, १.

अनू-वृज्- अनु/वृज् द्र.

अनू-वृत्- अनु/वृत् द्र.

॥अनू(नु-ऊ)परिहृⁱ- -रिहः मै १, ६, ३.

॥अनू(नु-ऊ)क्षर, रा^j- -रः ऋ. १,
४१, ४; २, ७७, ६; -रा ऋ १,
२२, १५; मा ३५, २१; ३६,
१३; का ३५, ४, २०; ३६, १,
१३; मै ४, १२, २; काठ ३८,
१३; शौ १८, २, १९; -राः ऋ
१०, ८५, २३; शौ १४, १, ३४.

अनू(नु-ऊ)व^k- -वः ऋ १०, १०५, ८.

॥अनू(नु-ऊ)व^l- -वम् मै ३, ३,
५; काठ २१, ५; क ३१, २०.
[°व- एक°]

२॥अनू(नु-ऊ)व^m- -वाय पै ८, ११, ७.
अनू(नु-ऊ)च्छ(त- >)न्ती- -न्तीः पै
१, ३६, १-३.

अनू(नु-ऊ)जुⁿ- -जोः ऋ ४, ३, १३.

अनू(नु-ऊ)ण^o- -णः मा १९, ११;
का २१, १, १०; तै ३, ३,
८, २; ४॥; ६, ३, १०, ५॥;
मै ३, ७, ८॥; ४, १४, १७;
॥काठ १३, २; २६, २; क ४०,
५॥; शौ ६, ११७, १२; पै १६,
४९, १०; -णम् पै १६, ५०, १;
८; -णाः मै १, १०, २०॥;
काठ ३६, १४॥; शौ ६,
११७, ३५; पै १६, ५०, २५°;

दीर्घात्मिकैव मौलिकी शाब्दी प्रवृत्तिः । तन्मूलश्चा-
प्यवप्रदाभावः । पूर्वोत्तरयोरुभयोर्वर्णयोः स्थान एकस्य
समानस्य सत आदेशस्य विभागानर्हत्वात् । एवं
च अनुप-, अभीप-, द्वीप-, नीप-, प्रसीप-, इत्ये-
तान्येव प्राप्तिः । मौलिकानि सन्तोतेरेषां सजातीयनिष्पत्तीनां
वृत्तिसामान्योपजनितप्रवृत्तीनां सतम् अन्तरीप-, समीप-
प्रभृ. आदर्शस्थानीयानि द्र. । अनुप- इत्यस्माच्च च
देशात्मकवृत्तिविशेषवतः सतो विवेककरणीव 'अन्वीप-'
इत्यस्य साम्यप्रवृत्तितो द्वितीयवर्गानुपातिनी प्रवृत्तिर द्र. ।
इह च सर्वत्र उप. विषये २अप- इति स्याद्/आप्
इति वेत्यस्य विनिर्णयः २अप- इत्येतत्-प्रसङ्गेन यद्र. ।
अन्ततः, 'अन्तर' इत्यादिविषयोपनिबन्धः 'अनवर्ण-
निपातेभ्योऽपः पूर्वसवर्णदीर्घः', 'समन्तर्भ्यामीत्',
'अनोरदेशे' इत्याकारकः स्याद् इति विमृशां विमर्शाय
कल्पताम् (तु. पा ६, ३, ९७; ९८) ।

^a) तात्रभविको यत् प्र. स्वरितश्च (पा ४, ४, ११०;
६, १, १८५) ।

^b) विकृता इव मूको. भवन्ति (तु. संटि.) । यमु. तु
स्वरोऽलक्षणो योगश्च विपरीतार्थकर इति कृत्वा 'अनु-
(नु-उ)पनमति' इत्याकारकः शोधः विचारकोटी द्र. ।

^c) वैतु. टि. २अनु (तै ५, ७, ९, २) । यदनु तत्राऽसौ नि.
कप्र. इष्टो भवति गतिश्च नेष्ट इति ।

^d) 'अनुवस्ते' इति शौ (११, ६, १०) पाभे. । ('अ
नूपस्ते' इति पै. मूको. ज्ञापयति यथा मूलतस्तत्रापि शौ.
अभिज्ञैव सती श्रुतिः प्रामादिकम् (अनुवस्ते > नूपस्ते
> नूप) इत्याकारं वर्णविकारमुपगतेति । एस्मि. मुपा.
विन्त्यकोटिमनुप्रविष्टः सन् शोभार्हः स्यान्न तु वास्तविकस्य
कस्यचित् पाभे. सूचक इति ।

^e) वैतु. टि. २अनु (तै १, ७, ५, ३) यत्रासौ नि. कप्र. ।

^f) पदविभागः सस्व. च 'अजात-शत्रु-' इत्यत्र द्र. (उप.
तु. ऊर्ध्व-भावन्-) । यत्तु सा. 'ऊर्ध्व-भास्-' इत्यस्य
उप. अग्निपरत्वमपि विकल्पयति, तच्चिन्त्यम् । नष्पूर्वत्वे
बस. अन्तोदात्तत्वप्रसङ्गात् (पा ६, २, १७२) ।

^g) अनु-नम्रभावुक- इत्यत्र गटि. अत्रापि प्रमाप्येत ।

^h) तस नष्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

ⁱ) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. ऊप- + /रि(लि)ह् + क्तिप् ।

^j) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. /ऋष्
+ क्सरन् (पाउ ३, ७५) । निस्वरः ।

^k) सस्व. नापूटि. द्र. । समासान्ते प्र. विकल्पः ङस्. (तु. नाउ.) ।

^l) बस. समासान्तः अः प्र. (पा ५, ४, ७४) । तत्स्वरे-
णान्तोदात्तः । समासान्ताऽभावपक्षे तु. नापू. ह्. ।

^m) सांशयिकः पदविभागो भवति विमर्शविशेषसोपेक्षः ।

ⁿ) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^o) 'अनुणः' इति शोधः द्र. (तु. 'अदीप' इत्यत्र सस्व. टि.)

-जेन काठ १३, ३१।

१अनृत(न-ऋ)त, ता^१- -तम् ऋ १,
२३, [२२; (२३); १०, ९, ८;
(९)]; १०५, ५; १३९, २;
१५२, ३; ७, २८, ४; ८, ६२,
१२; १०, १०, ४; १२४, ५;
†मा ६, १७; †का ६, ५, ५; †तै
२, ४, १, २; ५, ५, १; ६; †मै
१, ९, ३; १०, ११^३; २, १,
४^३; ४, २^३; ४, ७, ५; १४,
१७^३; †काठ ६, ७^३; ८, ७; ९,
११; १०, ७; १२, ५; ११^३;
१४, ५^३; २३, १^३; ६; २७,
४; ७^३; ८; ३४, ११; ३६,
५^३; ३७, १^३; †क ४, ६^३; ७,
४; ३५, ७^३; ४२, ४; शौ १,
१०, ३; २, १५, ५; ४, ९, ७;
१६, ६; ६, ६१, २; ३; ७,
९४, ३^३; ९, १५, २३^३; १०,
२, १४; ५, २२; १२, ३, ५२;
१८, १, ४^३; १९, ४४, ८; पै
१, ९, ३; ३३, ३; २, २६, १;
५, ३२, १; ३६, ४; ५; ८; ६,
५, १२; ८, ३, १३; ९, २२,
४; १२; १६; २३; १५, ३, ८;

१६, ६०, ५; ८; ६९, १२^३;
१३०, १; -तस्य ऋ ५, १२,
४; ७, ६०, ५; ६५, ३; ८६,
६; १०, ६७, ४; १००, ७; मै
३, ७, ३१^३; शौ २०, ९१, ४^३;
-ता ऋ २, २४, ६; ७; ७, ६१,
५; ८४, ४; -ता: पै २, ५५,
३; ४; -तात् मा १, ५; का १,
३, १; †मै १, १०, १२^३; २,
४, २; †काठ १२, ११; ३६,
६^३; पै ७, ८, ८; -†तानि ऋ १,
१५२, १; २, ३५, ६; मै ४,
१४, १०; -ते मा १९, ७७;
का २१, ५, ४; मै ३, ११, ६;
काठ ११, ३; ३८, १; -तेन
ऋ १०, ८७, ११; †मै १, ९,
३; ११, ५; २, ४, २; †काठ ९,
११; १२, ११; १४, ५; शौ ६,
७१, ३; ७, ७३, २; ८, ३, ११^३;
पै २, २८, २; ५, ३२, ६; १६,
७, १^३; -†तेभिः ऋ ७, १०४,
८; शौ ८, ४, ८; पै १६, ९, ८.
[^०त- सत्य^०]

†अनृत-देव^१- -वः ऋ ७, १०४,
१४; शौ ८, ४, १४; पै १६,

१०, ४.

अनृत-द्विष्^०- -द्विषः ऋ ७, ६६,
१३.

†अनृत-पशु^१- -शू मै १, १०, १२;
काठ ३६, ६^३.

अनृत-वाक्^०- -वाक् काठ ४, १६;
शौ ४, १६, ७; पै ५, ३२, ८.

अनृत-वादिन्^१- -नम् पै ९, १९, २.
†अनृतवादिनी^१- -नी मै ४,
५, २.

२अनृत(न-ऋ)त^१- -ता: ऋ ४, ५, ५.

†अनृत(न-ऋ)तु^१- -तु^१, -†तुभिः^१ मै
३, ६, ७.

अनृत(न-ऋ)तुपा^१- -पा: ऋ ३, ५३, ८.

†अनृत(न-ऋ)त्विज्^०- -स्विजे काठ
२८, ५^३; क ४४, ५^३.

अने(न-एक>)का- -कामू^१ पै ६,
२, ६^३.

अनेक-वत्- -वन्तम् काठ २१,
१३.

†अने(न-ए)कादशि(न-→)नी-
-नीम् काठ २२, ७; क ३५, १.

अने(न-ए)जत्^१- -जत् मा ४०, ४;
का ४०, १, ४.

अने(न-ए)जित^१- -तः पै ९, ६, १२.

^a) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^b) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

^c) उस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, २, ६१; ६, २, १३९)।

^d) तस. मध्यमपदलोपः सासस्व. च (पा ६, १, २२३)।

तु. अनृतेष्टका- माशवा ६, २, १, ३८।

^e) उस. ताच्छीलिक-क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. उप. दीर्घश्च
(पावा ३, १७८; पा ६, २, १३९)। यद्वा 'अनृ-ऋत-
वाक्-' इति नञि पूष. बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २,
१७२)। अस्मिन् कल्पे उप. तस. मध्यमपदलोपः
(तु. नापुटि.)।

^f) उस. णिभ्यन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^g) त्रिमां ङीपः (पा ४, १, ५) पिच्चाभिधाते स्वरेऽविशेषः।

^h) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

ⁱ) द्वि १ अन्यये क्तिवि. द्र.।

^j) विकृत इव मूको. असंगतश्च मुपा. द्र.। तत्स्थाने

°मितं नाविष्कृतदत्ताभिः क्रम्यम् (=न। आविष्कृत-दत्ता।
अभि-क्रम्यम्) इत्येवं शोध-पूर्वकं पठ्येतेति मतं भवति।

^k) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. सप्तम्यन्त
उपपदे √१पु + विच्।

^l) '°मिदेकाम्' (>°मिदे°>°मने°) इत्याकारो
विकारः मूको. प्रत्येतव्यः (तु. ऋ १०, ५, ६; शौ ५,
१, ६)। अन्यथाऽनभीष्टार्थ-प्रतीतिकरत्वे मर्षितेऽप्यवरतो
रू. द्वित्ववद् बहुत्ववद्वा स्यान्न त्वेकत्ववदिति दिक्।
एस्थि. शोधः सावसरः द्र.।

^m) तस. उप. √एज् > एजि + क्तः (कर्मणि)।
अथवा बस. उप. √एज् + क्तः (भावे)। अथापि वा
तस. एव स्याद् उप. च (√एज् >) एज् + इतच्
(पा ५, २, ३६)। एवं मूको. वैविध्येनाऽर्थवति सत्यपि
यद् 'अनेजातः' इति नितरां दुरूहो मुपा. धृतो भवति
तच्चिन्त्यमिति नेव वचोऽन्तराऽपेक्षि।

†अ-नेघ^a - -०घ ऋ [८, ३७, १-६];

-घाः ऋ १, [८७, ४; (२, २३, ११)]; १६५, १२; ५, ६१, १३;

मै ४, ११, ३; काठ ९, १८;

-घाः ऋ ६, १९, ४.

अने(न-ए)नुस्^b - -नः^c ऋ ६, ६६, ७;

-नसम् तै १, ८, ५, ३; -नाः

ऋ १, १२९, ५; ७, २८, ४;

८६, ४; मै ३, १०, ११.

अने(न-ए)व^d - -वम् काठ १३, ३;

-वा शौ १६, ७, ४^०.

†अने(न-ए)हस्^b - -हः ऋ १, १८५,

३; ६, ५०, ३; ८, १८, २१;

३१, १२; ६७, १२; -हसः ऋ

३, ५१, ३; [५, ६५, ५; ८,

४७, १-१८]; ८, [(५, ६७, ४);

१८, ५]; ४५, ११; १०, ६१,

२२; मै ४, १२, ३; -हसम् ऋ

१, ४०, [४; ३, ९, १; (५,

३४, ७; ८, १०३, ५; ९, ६६,

७)]; ६; [६, ५१, १६; ८, ६९,

१६]; ८, २२, २; ४९, ४; ५०,

४; १०, ६३, १०; खि ३, १,

४; २, ४; मा ४, २९; २१,

६; का ४, ९, ६; २३, १, ६;

तै १, २, ९, १; ५, ११, ५; मै

१, २, ५; ४, १०, १; काठ २,

३; ६; क१, १९; कौ १, ६२;

जै १, ६, ८; शौ ७, ७, १;

२०, १२, १३; -हसा ऋ १,

१२९, ९; ६, ७५, १०; मा २९,

४७; तै ४, ६, ६, ४; काठ ४६,

१; पै ४, २४, ७; १५, १०, १०.

†अनेहा ऋ १०, ६१, १२^f; शौ ६,

८४, ३^f.

अन्त,न्ता^h - -न्तः ऋ १, ५४, १;

१६४, ३५; ६, २९, ५; १०,

१११, ८; मा १७, २; २३, ६२;

का १८, १, ३; २५, १०, १०; णै

७, २, ७, २; ८, ५; ३, १, ४;

णै १, ९, ७; १०, १८^३, २,

२, ९^०; ८, १४; ४, ३, १; ४,

३^३; ६, ६; णैकाठ १०, ८; ११,

४; १२, ४; १७, १०; १९, ९;

२६, १; ३०, ३; ३२, ३; ३६,

१२^३; णैक २६, ९; ४०, ४; ४६,

६; शौ ९, १५, १४^f; पै १६,

६९, ४^f; -न्तम् ऋ १, ३३,

१०; ३७, ६; ५२, १४; [१००,

१५; १६७, ९]; १६४, ३४;

१७९, २; ५, १५, ५; ६, ४३,

२; ७, २१, ६; ९९, २; ८,

४६, ११; १०, ५४, ३; ११४,

१०; मा २३, ६१^f; का २५,

१०, ९^f; णै २, ४, ११, २^f;

३; ७, २, ७, २; ३; ८, ६;

४, १५, १^f; १८, २^f; ५, ८,

१^३; २; णै १, ६, १३; ९, ७; १०,

१६; १९; २, २, ९^३; १३; ४,

४^३; ५; ३, ६, ६; ४, ४, ३; ५^३;

६, १; ७, ७; ८, १०^३; णैकाठ

१०, ८^३; ९; ११, ४^३; १२,

४^३; २६, १; २७, १; २९, ४;

६^३; ३०, २; ३^३; ५; ३६, १०,

१३^३; ४४, ४; ७^३; णैक ४०,

४; ४२, १; ४४, १; ४५, ५;

७^३; ४६, ५; ६^३; णै २, २,

४; शौ ९, १५, १३^f; १०, ७,

४२; १२, ३, ३४; १५, ७, १;

पै १, ८७, ४; १६, ६९, ३^f;

-न्ता ऋ ४, १, ११; -न्ताः ऋ

७, ६७, २; ८३, ३; १०, ८२,

१; मा १७, २५; का १८, ३,

१; तै ४, ६, २, ४; मै २, १०,

३; काठ १८, २; क २८, २; ङीशौ

१, १७, ३; १४, २, ५१;

-न्ताम् ऋ १, ३०, २२; ३,

६१, ४; १०, ८९, ११; तै ७,

^a) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^b) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

^c) वा. इदं रू. प्र१ <अने(न-ए)न- इति, उप. च पुन-
इत्य् पुनस्- इत्येतत्-सजन्मेतीवामिप्रैति G. (तु. NW.;
यत्तु तत्र सा. अप्येवमभिप्रैतीति समकेति, तदसत्।
यनि. द्वि१ क्वि. चेत्येवमेव तस्याभिप्रेतत्वात्)। यदपि
PW. GW. MW. चेह उप. पुन- (=पुत-हरिण-) इत्य-
नुपदं श्रूयमाणस्य 'अनश्च' इत्यस्य संस्कारसाम्यादा-
स्थितं तदपि चिन्त्यम्। अनश्च- प्रभृ. पदानामन्वया-
न्तरस्य प्राकरणिकतरत्वात् (तु. सा.)।

^d) सस्व. द्विपूटि. द्र.। उप. २एव->-वम्, >-वा यद्र.।

^e) पपा. 'अनेव' इति ह्रस्वान्तं रू. भवति। तच्चिन्त्यम्।
'एवम्' इत्येतत्-पर्यायभूतस्य दीर्घान्तस्य तु१ सतः
क्वि. संगततरत्वप्रतीतिः (तु. सस्थ. २एव->-वा)।

^f) 'कारवः' इत्येतदन्वितं सत् प्र३ द्र. (वैतु. सा. प्र१
[=इन्द्रः] इति [उभयथापि पपा. विसर्गान्तत्वाऽभावाः
समानं दुर्घटः])। प्र३ इति पक्षे '†अने(न-ए)ह-
-हाः' इति वा स्यात्, 'अनेहस्-> (मौलिके संपा.)
*अनेहासः-> (उत्तरे संपा.) *अनेहा (=अन्याधिकाक्षर-
च्युतिः) > (उत्तरतरे संपा.) अनेहा' इति वा (वैतु. GW.
L५५१b, ५५९b 'अनेहसः-> *अनेह अः-> अनेहाः' इति)।

^g) 'निर्ऋति-' इत्यस्य वि. इति प्र१ सद् '<अने-
(ह>)हा-' इति वा '<अनेहाः (=विसर्गच्युतिः)
<अनेहस्-' इति वा (तु. NW. टि. 'अनेन-' इति)।

^h) √१अम्+तन् प्र. नित्स्वरश्च (पाठ ३, ८६; पा ६,
१, १९७)। यत्वेतत् प्राति. <√अम् इति MW. आह
तत्र। तदपेक्षया नाथा. असावित्त्वस्य मतस्य तत्त्वस्य
नेदीयस्त्वप्रतीतिः (तु. GW. NW. WW. [१, ६७ उड.]

२, ७, ३१; ॥काठ ११, ४; ३०,
३; क ४६, ६१; कौ १, ७१; जै १, ७, ९; शौ १८, ३, ६५; -न्तान् १, ९२, ११; ४,
५०, १; ५, ४७, ४; ५९,
७; ६, ६२, १; ७, ४७, २; ६९,
३; ८, २५, १८; १०, ८, १;
२०, ४; ८९, १; १०८, ५; ११
४, १२, ५; १४, १०; १काठ
९, १९; ११, १३; २५, ६;
१क ३९, ३; शौ १४, १, ४५;
२०, ८८, १; पै १५, ५, ६;
१६, १०३, ६; १५०, ६;
-न्ताय मा ३०, १९; का ३४,
४, १; तै ७, २, २०, १; काठ
४२, १०; -न्ते ४, १६, २;
१०, ३४, ११; ॥तै १, ७, ६, ४;
६, १, ९, ३; ७, १, ६, ६; ५,
८, १; ॥मै १, ९, ७; २, २,
९; ३, ९, २; ४, २, १; ४, २;
६, २; ॥काठ ७, ११; ११, १०;
२४, २; २६, ३; २७, ४; ३९,
६; ॥क ३७, ३; ४२, ४; शौ
२०, ७७, २; -न्ते मं ४,
२, ५; -न्तेन ॥मै २, २, ९; ४,
४, ३; -न्तेभ्यः १, ४९, ३;
८, ८८, ५; काठ १६, १३; क
२५, ४; कौ १, ३६७; जै
१, ३८, ८; -न्तेषु १, ७,

७९, २; तै ५, ७, १०, ३१;
काठ ३७, १६१; -न्तौ ५,
४७, ३; खि ३, २२, ६;
मा १७, ६०; का १८, ५, ११;
तै ४, ६, ३, ४; मै १, १०,
१४१; २, १०, ५; ३, ६, ११; ४,
३, ११; काठ १८, ३; ११९,
९; ॥२२, १३; ॥२८, १; ३६, ८;
क २८, ३; ४४, ११; ॥शौ ६,
८९, ३; १३, २, ६; १३; पै २,
३५, ५६; ३, १५, ६६; १६,
१०३, ७. [न्त-अन्, आदित्य,
इडा, ईर्म, उप, तीव्र,
त्रिष्टुभ्, दूरे, नि, बहुल,
भस्मन्, भिष्, मण्डल, यज्ञ,
विष्ट, वेदि, सम्, समुद्,
संहिता, सूक्त]
॥अन्त-ना(त→)ता^b -ता: तै १,
५, ९, १.
॥अन्त-नामन्^c -मानौ तै ७,
४, ८, १.
॥अन्त-तस्^d तै १, ७, ४, ४;
२, २, ७, ५; ५, ४, ३, ३; १०,
२; ७, १०, ३; मै १, १०, ५; ३,
१, १; ४, २; ८, ५; ४,
३, ८; ८, ३; ६; काठ १८,
१९; २१, ११; २२, १; २३,
९; २४, ४; २५, १०; ३२, ३;
३४, १; ३५, २०; क २९,

७; ३६, ६; ३७, ५; ४०, ३;
४८, १८; ॥शौ १४, १, ६४.
१अन्त-म, मा^e -॥मम् तै ५, १, १,
३; ६, ३, ९, ५; मै १, ५, १३;
काठ ३५, १६; क ४८, १४;
-मस्य ३, ५५, ८; -॥मा: तै
६, ४, २, ३; मै ४, २, ७;
-॥माम् तै ५, १, १, ३; -॥मेभि:
१, १६५, ५; मै ४, ११,
३; काठ ९, १८.
अन्त-वत्^f -वत् शौ १०, ८, १२;
पै १६, १०१, ८.
√अन्ति^g
अन्तक^h -कⁱ पै २, ८५, १;
-क: शौ ६, ४६, २; ८, १३,
७; १६, ५, २; ४-७; ९;
१९, ९, ७; पै १६, १३५, ३;
-कम् १, ११२, ६; -काय
मा ३०, ७; १८; ३९, १३;
का ३४, १, ७; ३, ५; ३९, ९,
३; शौ ८, १, १; पै १६, १, १.
अन्तक-दुह^k -धुक् १,
१०, १३२, ४.
१अन्त्य, न्या^l -न्य: तै १, ७, ९, १;
४, ७, ११, २; मै १, ११, ३;
काठ १८, १२; क २९, १;
-न्या काठ १०, ८; -न्याय
काठ १४, १; -॥न्ये तै २, २,
७, ५; काठ १०, ९.

यतो मूलतः '√२'अन्' (यद्र.) इति प्रकृत्यंशतया 'त'
इति च प्रत्ययांशतया निर्धार्यत्वेनोपतिष्ठेयाताम् ।

^a) 'अन्तौ' इति मुपा. अन्तोदात्तश्चिन्त्यः ।

^b) सतस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^c) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^d) तसिः प्रत्ययः (पावा ५, ४, ४४) । तस्वरः ।

^e) पपा. अवग्रहाभावः (तु. चरम्, परम्, मध्यम्-
प्रभृ.) । मः प्र. उस्. (पावा ४, ३, ८) । तस्वरः । भा.
त्व अन्तिम्->अन्तम्- इति च्छान्दसः (=प्राकृतिकः)
वर्णविकारो वा स्यात् प्र. (किमचः) आदिलोपो वा स्यादिति
विकल्प्य 'अन्तिकु-+तमप्' इत्येवं प्राति. तादिलोपमुपा-

श्रित्य विकल्पान्तरं ब्रुवाणोऽपार्थगौरवभ्रदः स्याद् अन्ति-
इत्यस्य प्राति. (यद्र.) 'म' प्र. च यनि. पृथक् सुकल्पत्वाद् ।

^f) अस्य रूपस्य प्रवृत्तिनिमित्तान्तरमुपजीव्याऽर्थान्तर-
वृत्तित्वं स्यादिति वैश. विचारसहं द्र. ।

^g) मतुपः पित्वाभिधाति स्वरः पूर्वाऽवस्थः ।

^h) तत्करोतीत्यर्थे णिजन्ते नाधा. ।

ⁱ) ण्वुलि लिट्स्वरः (पा ३, १, १३३; ६, १, १९३) ।

^j) नितरां दुरुहस्य पा. मध्ये स्थितं भूयस्तरविमर्शा-
पेक्षिस्वरूपं सांशयिकमेतद् रू. ।

^k) उस्. किबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, २, ६१; ६, २, १३९) ।

^l) तात्रभविक्तेऽर्थे यत् । आयुदात्तः (पा ६, १, २१३) ।

१अन्त्य ^a - -न्त्याय मा ९, २० ^b ; १८, २८; २२, ३२ ^c ; का १०, ४, १ ^b ; १९, ९, १; २४, १९, १.	१००, ६; मा ३, २५; १५, ४८; २५, ४७ ^६ ; का ३, ३, १७; १६, ५, ३०; २७, १५, २६; तै १, ५, ६, ३; ३, १, १०, ३६; ४, ४, ४, ८; मै १, ५, ३; १०; २, १३, ८; काठ ७, १; ८ ^c ; क ५, १; कौ १, ४४८; २, ९८; ४५७; जै १, ४७, २; ३, ९, १२; ३४, १५; शौ २०, ८३, २; -मम् ४८, ३३, १५; -मस्य ४१, २७, ५; कौ २, ८४९; जै ४, १२, १; -मा ४७, २२, ४; कौ २, ११४८; -मा: ४६, ५२, १४; कौ ३, ३, ९; -मानाम् ४१,	४, ३; कौ २, ४३९; जै ३, ३३, १३; शौ २०, ५७, ३; ६८, ३. अन्तः ^a कोश-, परिधि-, प्रभृ. नाउड. द्र. अन्त(र-तै)र(>:, श) ^b ४१, २३, १९; [२०; १०, ९, ६]; २४, ७; ५४, १०; ६७, ५; ७०, २; ९५, १० ^६ ; ९६, ५ ^६ ; १०५, १; ११६, २४; १३०, ३; १३२, ३ ^६ ; १३५, ९ ^६ ; १५७, ५; [१५९, ४; १०, १७७, १]; १६१, ४; १६३, ४; १६४, ९; १७; [३१; १०, १७७, ३]; ३२ ^६ ; ३३; १६८, ५; १७३, ३ ^६ ; १८०, ३; १८२, ६; २, १२, ३; २७, ३ ^६ ;
अन्त्याय न ^c - -न: तै १, ७, ९, १; ४, ७, ११, २; -नाय मा ९, २०; १८, २८; का १०, ४, १; १९, ९, १; २४, १९, १.		
२अन्त्य ^d - -स्य: मै १, ११, ३; काठ १८, १२; क २९, १; -स्याय काठ १४, १.		
३अन्त(र-तै)म, मा ^e - -म: ३, १०, ८; ५, २४, १; ६, [४५, ३०; ८, ५, १८]; ४६, १०; ८, १३, ३; ४५, १८; ६४, ९; १०,		

*) गर्गादिषु उंसं. अपत्येऽर्थे यञ् प्र. जिस्वरश्च (पा ४, १, १०५; ६, १, १९७) । समानार्थीयो भिन्नशाखीयो-
ऽन्तोदात्तः (तु. मै. काठ. क.) एउ. द्र. ।

^b) अत्र पपा. उ. म. च 'अन्त्याय' इत्येवमुशान्तः
शुक्लयजुःसम्प्रदायानुरोधाद् भ्रमभक्तिका एव (तु. सा.
[का. इत्यत्र] BC. च) ।

^c) यजन्ताद् गोत्रापत्येऽर्थे फक् प्र. कित्स्वरश्च (पा
४, १, १०१; ६, १, १६५) । यत्तु म. (मा १८, २८)
अन्त्य-अयन- इति समुदितशब्दद्वयात् तान्नभविक्तेऽर्थे प्र.
इत्याह तत् पपा. विरोधाच्चिन्त्यम् ।

^d) शिवादिषु उंसं. अपत्येऽर्थे अण् (पा ४, १, ११२) ।
तत्स्वरः । समानार्थीय एव मा. का. शाखयोर्
आयुदात्तः एपू. द्र. ।

^e) पपा. श्रवप्रहाभावो विमर्शार्हः (वैतु. शं-तम-) ।
अत्र √२*अन् > २*अन्- इत्यस्य स्थाने अन्तिक- इति
पूप. भवति तादिलोपश्चेति प्राञ्चः (पावा ६, ४, १४९) ।
अन्त- इति पूष. भवतीत्यर्वाचः (तु. PW. प्रभृ.) । तमप्
प्र. सर्वसंमत इति ।

^f) ३*अन्+(√तृ>)*तृ- (यद्र.) इत्येवं गस. विजन्त-
कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९; तु. WW १, १२६;
वैतु. √अम् + [तृ]अर् [अन्] प्र. [पाठ ५, ६०]
निस्वरश्च [पा ६, १, १९७] । व्यु. तु. टि. अनीक-,
अन्तम-, अन्तर-, । वाच्यस्याऽधिकरणताऽनुरजित-
त्वस्वाभाव्यात् क्रियया तदत्यन्तसंयोगप्रयोजनार्थं मूलतः
द्वि. प्रयोगस्य सावसरत्वे सति (पा २, ३, ५) वस्तुतः

द्वि१ एव सतो रू. सामान्येनैतत् किंवि. इत्य् अव्य. इति
ग. इति कप्र. इति चोत्तरोत्तरं बुद्ध्यः समजनिषत (तु.
पाम १, ४, ६५) । एस्थि. एउ. (अन्तरा) एतदीयं प्राचीनं
तृ१ एव सद् अव्य. इत्य् एतद्वद् दिक्कालाधिकरण-
ताऽनुरजितवाच्यप्रधान-शब्दान्तरवत् प्रसिद्धिमगात् (तु.
पुर- > पुरा, दक्षिण- > दक्षिणा, पश्च- > पश्चा,
उत्तर- > उत्तरा, मध्य- > मध्या) एवम् द्विउ. अप्य-
स्यैव स१ इति द्र. (वैतु. GW. अन्तरि > अन्तर इत्य-
न्त्यलोपत इव परिणामं सम्भावयन् सन् वस्तुतो जातक-
मात्रं जनकीयमान इत्युपेक्ष्यः) ।

^g) सप्तम्यर्थोपबृंहणः कप्र. द्र. (वैतु. सा. GW. प्रभृ.
'अन्तश्/चर्' इति) ।

^h) 'घावाभ्रामा' इत्येतदभिसम्बद्धम् अव्य. (वैतु. GW.
SIM. 'अन्तर्विभाति' इत्येवमपलक्षणतां सौवरीमवगण-
न्योपसर्गीयमागौ) ।

ⁱ) अनुपदश्रावितदर्शनक्रियां प्रत्य् अधिकरणत्वस्य
विवक्षकः द्र. (वैतु. सा. प्रथमे स्थले 'द्विताऽन्तर्' इत्येवं
संबन्धुकः, PW. GW च 'अन्तःपश्यन्ति' इत्येवं योजुको
[इह कर्मणोऽन्तर्दर्शनं नेष्टमिष्टं च कस्यचिदन्य-
स्याऽन्तस्तत्कर्मभूतवस्तुदर्शनमिति विवेकः यनि.
विनिगमकः]) ।

^j) 'अन्तः(√१पत् >)पत्तयन्ति' इति योगं संभा-
वयन् GW. विमृश्यः ।

^k) सप्तमीप्रवचनः कप्र. द्र. (वैतु. GW. 'अन्तः...परि-
वीतः' इति) ।

८; ३५, ७; [४०, २; ६,
७२, ४]; ३, १, ३; १४;
६, ४; ३८, ३^b; ४४, ३^b;
५४, ९; ५५, २; ५; [९^b;
१०, ४, २]; १२; १५; ५८,
१; ४, १, ७^c; [१३; ५, ३१,
३]; १३, ४; १६, १७^d; १८, ४;
२७, ४^d; [११, १२४, १०)
५१, ३]; ५८, ६; ११^e; ५,
५९, २; ६२, ५; ६; ६, ४,
४; ९, ५; ११, २; २७, ७^b;
४३, ३; ४४, २४; ५८, ३;
६६, ४; ७२, ४; ७, २, ३;
११, ३; १२, १; १८, २४;

७१, ५^e; ८६, २^f; ८७,
२; ५^g; १०४, ३; ८, २, ४;
२९, २; ३; ३९, १^h; ४८, २;
६८, १८; ७२, ३ⁱ; १००, ९;
१०१, ९; १३; १४; ९, १२,
५; ७; १५, ३; ६७, २३;
६९, २; ७२, ७; ७३, ८^j;
७८, ३^k; ८२, ४; ८६, ४;
८७, ८; ८९, ५; ९६, ७^l;
१०७, १; १०८, ६; १०, ५,
५^m; ८, ७; २७, ९; १७^b;
३०, ४; ३९, १३; ४२, ८;
४५, ३; ४ⁿ; ४६, ६^o; ४८,
१०^r; ६१, १; ७९, ३; ८०,

३; ८६, १५; १०१, ११^b;
१०६, ११; १२४, ४;
१२५, ७; १६२, ४; १७३,
१; १७७, २; १८३, ३; १८९,
२^b; खि ४, ४, ३; ५, ३५;
११, २; ३; ५, १६, ६; मा ३,
७^f; ४, १२; ८, २५; ३०^p;
९, ६^f; १०, ७; ११, ३१; १२,
२^f; ६^f; ११^q; १५^f; १६;
२०^f; २१^f; ३३^f; ३९; १३,
३८^f; ११७, ७०; ९४; ९९^r;
१९, २; ८७; ९४; २०, १९; २३,
५१^r; ५२^r; ६३; २९, १५^f; ३१,
१९^g; ३२, ४; १३३, ८५; ९०;

^a) अन्तर्धानार्थस्य प्रसङ्गाऽभावाद् 'अन्तर'...धुः' इत्येवं योजकः GW. चिन्त्यः ।

^b) सप्तम्यर्थोपबृंहणः कप्र. (तु. सा.; वैतु. PW. प्रभृ.) 'अन्तश्च/चर' इति ।

^c) सप्तमीवचनः कप्र. (वैतु. GW. 'अन्तःपरिवीतः' इति [एतदीयाऽयुक्तत्वं स्वरतोऽपि सुवेदमिव]) ।

^d) सप्तम्यर्थानुगामी तदुपबृंहणः कप्र. (तु. सा. PW.; वैतु. GW. अन्तः/१पत् इति) ।

^e) निधानक्रियाधिकरणोपबृंहणार्थम् अव्य. (तु. सा. PW.; वैतु. GW. 'अन्तः...नि...धातम्' इति) ।

^f) 'भुवानि' इत्युत्तरेण व्यवहितेन किप. गतियोग इति PW. प्रभृ. आहुः । तत्र । अन्तर्भावस्य. गस. सतोऽन्तर्भावस्य सत्तायामन्तर्भावकस्य सत्तायाः पार्थक्येनाऽभिव्यक्त्यभावे सति विलयानर्थान्तरत्वेन प्रसिद्धेरिह च तथाविधस्य स्तोतृ-सत्ताया देवता-सत्तायां विलयस्य प्रसङ्गाऽश्रुतेः । यदपि सा. स्तोतुर्देवताभिसंबन्धेनाऽऽन्तरिकीं सतीमपि पृथग्भूतां स्थितिं स्पष्टं भाषमाणोऽप्यन्तर्वर्तित्वमात्रे गस. अनुमन्वान इव लक्ष्यते, तदपि तदुपपन्नकश्रौत-प्रामाण्यानुपलम्भादेवाऽप्रमाणं द्र. ।

^g) सप्तम्यर्थोपबृंहणः कप्र. ।

^h) 'उभे विदुथे' इत्येतदन्वयी कप्र. (वैतु. सा. विदुथे इत्येतत् स२ इत्येवं भ्रान्तः सन् बावापृथिव्याक्षेप-शरणः; PW. प्रभृ. च 'अन्तश्चरति' इत्येवमनुपपन्नस्वर-माख्यातं साधुकाः सन्तो दूष्य/चर इत्यस्याः साध्यता वाच्युक्त्याः स्थाने पुनरुक्तदुष्टमिव सती दूष्यम् अन्तश्च/चर इत्याकारिकां वाच्युक्तिं प्रवर्तयितुकामाः) ।

ⁱ) 'जुने' इत्यधिकरणार्थोपबृंहणः कप्र. (तु. सा. PW.; वैतु. GW. MW. 'अन्तरिच्छन्ति' इति) ।

^j) सप्तम्यर्थोपबृंहणः कप्र. (वैतु. PW. GW. MW. 'अन्त-रादधे' इति [स्वरतोऽनिष्टमर्थतोऽसंगतं च] ब्रुवन्तौ) ।

^k) अव्य. किवि. (वैतु. GW. MW. च 'अन्तश्च/आस्' अन्तः...आसीनाः' इति) । अप्सरसां सोमा-भिमुख्येन क्षरणे तदीयस्य मध्यवर्तित्वस्य तन्मुख्यसा-धकत्वेन शिश्रावयिषितत्वात् मध्यवर्तित्वस्यार्थस्य प्राधान्येनैव श्रुतिरुपयुज्येतेति (तु. सस्थ. टि. अभि) ।

^l) तुटि. ऋ १, १३२, ३ (तु. सा. PW.; वैतु. GW. 'अन्तःपृथ्वन्' इति विफलद्वैस्वर्यानुमानः) ।

^m) सप्तम्यर्थोपबृंहणः कप्र. (वैतु. GW. 'अन्तर्धमे' इति) ।

ⁿ) आधेयप्रधानम् अव्य. (तु. माशत्रा. ६, ७, ३, २ प्रभृ. PW.; वैतु. GW. [अन्तर- आ/भा इति श्रुपसृष्ट-भिमानः]) । इह आ/भा सक्मकः (तु. ऋ १, ४९, ४; २, ४, ६; ३, २५, ३; ४४, ४ प्रभृ., गपू. माशत्रा.; वैतु. सा. भा. उ. म. च) ।

^o) नापूटिदि. अव्य. (तु. वें. सा. PW.; वैतु. GW. 'अन्तः...नि...सीदत्' इति) ।

^p) 'आनञ्ज' इत्याख्यातिकं योगं मन्यमानाः PW. प्रभृ. चिन्त्याः (तु. तै. ३, ३, १०, २ यत्र तदेवाऽऽख्या-तमनुपसृष्टं कियताचित् पाभे. अन्वितं भवति) ।

^q) अन्तर्भावकस्य चाऽन्तर्भावस्य च सत्तयोः पृथक् सत्योरेवाऽन्तर्वर्तित्वमात्रस्य विवक्षितत्वादुत्तरेण 'अभूः' इति किप. गस. न भवति (इह तुटि. ऋ ७, ८६, २) ।

^r) तुटि. ऋ १, ९६, ५ ।

३४, २; ३; ३७, १७; ४०, ५;
का २, ३, ५; ३, १, ७; ४, ५,
४; ९, ४, ३; ५, ३; १०, २, ३; ३;
११, ४, ३; १२, ३, ४; १३, १, २; ३;
७; १२; १६; १७; १२, ३; ४;
३, ४; १०; १४, ४, १; १८,
६, ६; ११, १, ७; १२; २१,
१, २; ६, ८; १५; २२, १, ४; २५,
९, ७; ८; १०, १०; ११; ३१,
३, ४; ३५, २, ३; ३, ४; ३७,
३, ४; ४०, १, ५; तै १, ३,
११४, २; ७; ४, ४५, २; ५, ३,
१; ७, ७, २; ८, १२, २; २२,
५; २, १, १, ५; ४, १३, ११;
५, २, ३; ४, १, ३, २; ९, ३;
१०, ५; २, १, २; ४; ५; ३;
१२, १; २; ३, ३; ९, ६; ३,
११, १; ४, ११, ४; ६, ५, २;
७, २; ७, १२, ३; १३, २;
५, ७, ९, १; ६, १, २, ११; ६,
३, ४; ७, ५, ८, ११; मै १,
३, ३९; ६, १; १; १२१; १११,
१; ६; २, १, ९; १२१; ४, ३१;
६, ८; ७, ३; ८; १; ९; १०; १७;

१२, ३; १३, ५; १०; १३;
१३, २, १; १; ६, १; ६; ८, ३;
८; ११, ७; ४, ५, ८; ९; ६,
५; ८; ५; ९, ६; १२; १०,
४; ११, २; १२, ५; १३, ४;
१४, ५; ९; १४; १६; काठ २,
१४; ४, १३; ५, ३; ७, १२; १३;
८, १७; ११, ६; १२; १३;
१३, १४; १४, ६; १५, ६;
१६, ३; ८; १; ९; १०; १६;
१८, ४; १५; १९, ४; २८,
१; ४; ३१, १४; ३५, ३; ४;
७; ३६, १५; ३७, ९; १४; १८;
३८, ३; ५; १३, १०; १३;
४०, ३; ६; ७; क ३, ११;
६, २; ४; ९; २५, १; २९, ४;
३०, २; ४४, ४; ४८, ४; ५; ९;
१८, १, ४१७; ५१२; ५८५;
२, २९५; ५५०; ५५२; ६१९;
६५४; ६६३; ७२१; ७२७;
३, ४, १; ५, ५; १; ४०,
९; ५३, २; ५९, ८; २, २, ९; ६,
४; ३, २४, ११; ४०, २; ४३,
६; ८; ५०, ६; ५४, ४; ५५,

४; ५९, १३; १९; ४, १६,
३; ५; शौ १, २, ४; ४, ४;
६, २; १३, ३; ३०, ३; २,
१०, ५; ३१, ५; ३२, १; ३,
६, ३; १०, ४; २०, ८; २१,
१; २; ७; २२, ३; ४, ८,
७; १०, ७; ११, ३; २६, ५; २८,
५; ३०, ७; ५, ११, ८; ९; ३०,
१६; ६, १, २; ३१, २; ७३,
२; ८०, ३; ८७, १; १३२, १-५;
७, ३७, १; ४४, १; ९२, १;
८, १, ११; ४, ३; ९, ११;
९, ३, ६; २२; १३, ७; ९;
१४, ९; १५, १०; ११; १२;
१०, २, ७; ५, १५-२१; ७, १०;
८, १३; २८; १०, २५; २८;
११, २, ११; २४; ६, २०;
७, ३; ९, १; ६; १०, २;
६; १२, १, १९; ३७; ६०;
२, ३३; १३, १, १; २; ४०;
२, ३०; ३, १५; २०; १४, १,
३७; १७, १, ८; १३; १८,
४, ८९; १९, ३, २; २७, १०;
४८, १; ७२, १; १२०, ३४, ३;

१) सप्तम्यर्थोपबृंहणः कप्र. द्र. ।

२) नापूटिदि. कप्र. (तु. संटि. यत्र मै. तैआ. च मुको. वैकृतं परिच्छिन्नं भवति) । इह 'मो ष्वस्वम-स्मोस्त्वमस्यन्तराधाद्' (=मा। उ। इवस्व्यं [अस्व्यं वा तु. संटि. पपा.] । अस्मान् । तुमसि । अन्तः । आ-धात्' इति पदानि) इत्येवं मूलतः सतस्त्रैष्टुभस्य पादस्य भूयानयं स्वरूपतिरोधापको विकारः द्र. ।

३) 'समुद्रे' 'अन्तः' इति संबन्धः (तु. मा १८, ५५; वैतु. SIM. 'अन्तः' 'देहि' इति नितरामुपेक्ष्यः) ।

४) मुपा. संदिष्टते (तु. क ४४, १ [संटि. च], मै ४, ६, ६ यदनु 'अन्तम्' इत्येव प्राकरणिकमाभाति न यनि.) ।

५) 'अन्तः' 'नयति' इत्याख्यातिकं योगमिच्छुः SIM. चिन्त्यः ।

६) सप्तम्यर्थे कप्र. । ऋ (२, ३५, १३) विशिष्टः पाभे. ।

७) इह द्वि. = प., तदभिसंबद्धश्च कप्र. (=मध्यै, तु. सा.) । यत्तु W. MW. ? च 'अन्तस्तिष्ठति' इति

योगमाहतुः, तन्न । ऐकपदे यथा-योगे तिङ्-निघाताभावे गतीयितस्यास्य निघातप्रसङ्गात् (पा ८, १, ३६; ७१) । न चात्र पराभिमतस्तिरोधापनार्थः संगच्छेत । मध्य-वर्तित्वस्य शक्यमात्रस्याऽर्थस्य प्राकरणिकत्वादुपपत्तेः ।

८) आधिकरणिकवृत्ति अव्य. (वैतु. WI. 'अन्तर्व-दति' इति ।

९) तुदि. मा १२, ११ ।

१०) ह्रदोऽधिकरणत्वस्य प्राधान्यश्रुतेस्तत्प्रत्यायकः कप्र. । स्वानभिमतः पराभिप्रायः द्विउदिदि. द्र. ।

११) सप्तम्यर्थोपबृंहणम् अव्य. (वैतु. WI. 'अन्तर्-दीद्यति' इत्युपसर्गभावमाख्यायुकः) ।

१२) सप्तम्यर्थोपबृंहणः कप्र. (वैतु. WI. 'अन्तर्-चर') ।

१३) उत्तरेण / कृ इत्यस्य तिङ्श्रुतेन युयोजयिष्य गतीभावः पराभिमतः (तु. WI) नेष्टः । गर्भीकरणे न तु गर्भस्याऽन्तःकरणे श्रुतिस्वारस्याऽनुगमात् । एस्वि. वा. किवि. द्र. ।

१२६; ४८, ५; ५६, ६; ८९, ८; ९६, १४; १२६, १५; १३३, ६६; पै १, ८७, ३; १०४, ४; २, १४, १; १५, ५; ३१, ६; ७७, ३; ३, ३, ४; १२, १; २; ७; १५, ४; १८, ४; २५, ५; ३४, ९; ४, २, ४; २५, ७; ३६, ४; ३७, ३; ७, १०, ९; १५, ३; २२, ३; ६, ७, २; ५; १०, ८; १२, ६; २१, १; ७, ३, ११; ११, ५; १; ८, १, ८; ९; ११३, ६; ११; ३; ११४, १०; ९, १४, ६; २५, २; ९; १०, ७, १०; ९ ^b , १; १३, ४, ४; १७, ३; १२; १५, २२, ४; १६, २, १; ९, ३; १९, १; २२, १०; ३९, ६; ४१, ४; ६२, ४; ६६, ९; ६८, १०; १; ६९, १; २; ७४,	७; ९; ७५, २; ८२, १; ६; ८५, २; ६; १०२, २; १०३, ५; १०५, १; १०६, ४; १०९, ५; ८; १२९, १-१०; १५०, ७; १५१, ५; १०; १५३, २; १५४, ४. अन्तः(<र)-कोशु ^d - -शाम् शौ १, १४, ४; पै १, १५, ४. अन्तः(<र)/खया ^o , अन्तः*** अखयत् ५, ३०, ९; अन्तः ***खयः १, ८१, ९. ॥अन्तः(<र)-परिधि ⁱ - -धि काठ ३५, १८; क ४८, १६. अन्तः(<र)-पशु ^h - अन्तःपशु ^h - -व्येन मा ३९, ८; का ३९, ६, १. अन्तः-पात्र ^l - -त्रे शौ ११, ११, १५. अन्तः(<र)/१पा	अन्तः-पुय ^j - -यम् श्र १०, १०७, ९. १अन्तः(<र)-पार्श्व ^k - -धेन तै १, ४, ३७, १. २अन्तः(<र)-पार्श्व ^k - अन्तःपार्श्व ^k - -इयम् मा ३९, ९; का ३९, ७, १. ॥अन्तर(र-अ)निर्ण ^m - -भिः काठ ८, ४ ^m ; क ६, ९. ॥अन्तर(र-अ)वचारिन् ⁿ - -णम् तै ५, ४, ३, ४. ॥अन्तरा(र-आ)स्मन् ^o - -स्मन् मै १, ९, ३; काठ ९, ११. ॥अन्तरा(र-आ)स्मि ^p - -स्मम् काठ २८, ५; क ४४, ५. अन्तर-आ/धा ॥अन्तरा(र-आ)धान ^q - -नाभ्याम् तै ६, ५, ९, २.
---	--	---

^a) सप्तम्यर्थोपबृहणः कप्र. द्र. ।

^b) तुटि. शौ ५, ३०, १६ ।

^c) तुटि. शौ ११, ६, २० ।

³) तस. मध्यमपदलोपः सासस्व. च (पा ६, १, २२३) । सा. भाष्येऽसमस्तं पदद्वयमिति प्रतीतिर्मा भूत् । स्वर-विरोधप्रसङ्गात् ।

^o) गतिरिति वें. PW. प्रभृ. च (वैतु. सा. यन्मते अव्य. क्रिवि. इवाऽन्वितम्) ।

¹) अस. 'पारे मध्ये' (पा २, १, १८) इत्यत्र पूष. उसं. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । पाप्र. अस्माद् अनदन्ताद् अस. यनि. सुबर्हता-चिह्नस्याऽनुपयोगः सुब्-लुगविषयत्वात् । एवं तावदर्धजरतीयत्वमापतेद् अदन्तस्य अस. सुबर्हत्वं स्यान्नाऽपरस्येति । मा भूदेवम् । इह सर्वस्य अस. सुबर्हत्वं समानमास्थाय क्रिवि. अन्वय इति कृत्वा तस्य न. द्वि १. सम्पाद्यते । तेन यथायथं सुपोऽम्भावश्च लुक् च (पा २, ४, ८२ उउ.) प्रवर्तते । एतस्य अपि यददन्तस्यैव अस. तु. पं. स. च रूपसम्पत्तिर्भवति नापरस्येति तत् प्राग्वक्तुप्रवृत्त्यधीनं वाचोयुक्तिवैशिष्ट्यं यथोपलम्भं निर्देष्टव्यं न पर्यनुयोज्यम् ।

⁶) सस्व. अन्तः-कोशु- इत्यत्र टि. द्र. ।

^h) तात्रजातिकेऽर्थे यः प्र. उसं. (पा ४, २, ९४) ।

प्रत्ययस्वरः ।

¹) अस. सासस्व. । इह 'तृतीया-' (पा २, ४, ८४) इति सप्तम्या अम्भावाऽभावविकल्पो भवतीति विशेषः द्र. । समासाभावमभिप्रयन्निव यत् सा. विकृतोपलम्भः प्रतीयेत तन्नाऽऽद्विद्येत । यथोपलम्भं स्वरत ऐक्यस्या-ध्यवसेयत्वात् ।

^j) गस. यदन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, २१३; २, १३९) ।

^k) पाभे. भवति (तु. अन्तःपार्श्व^h-) । यथा अन्तर-आ-प्रभृ. समासेष्व् अन्तर इत्यस्य निपात-भावोऽभिनिष्पन्नतमो भवति तथेहापि भवतीत्यभिसन्धाय अन्तर्गतार्थे तत्-प्रयोग इति कृत्वा मध्यमपदलोपः प्रास. वा स्यात् तदभि-निर्वातपदार्थान्तरार्थप्राधान्ये समानाधिकरणाः बस. वा स्यात् । एवं चोभयथा पूषप्रस्व. समानमुपपद्येतेति दिक् ।

^l) निष्पत्त्यर्थं तु. अन्तःपार्श्व^h- ।

^m) विसर्गरहिते मुपा. शोषोऽपेक्षितः ।

ⁿ) गस. कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) । उप. अव/चद्+ताच्छ्रैलिको णिनिः ।

^o) अस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । तु. नाउ. ।

^p) सस्व. नापूटि. द्र. । समासान्ते टच्चि टेलोपः अमा-देशश्च (यक. पा ५, ४, १०८; ६, ४, १४४; २, ४, ८३) तु. नापू. ।

^q) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्. ।

०अन्तरा(र-आ)हित^० -तः क
९. ७०, ५.

अन्तर-आभर^० -रः ऋ ८, ३२,
१२.

॥अन्तरि(र/इ), अन्तरेति तै २,
६, ९, ८; ३, १, ७, २; ३;
२, ३, ७; ५, १, १०, ४; २,
८, ४; ७, ८, १; २; ६, १, ८, ५;
४, ६, ३; ६, ३, ३; मै ४, ८, ४;
काठ ९, २; १४, ९; २०, ४;
२३, ९; २५, ९; २९, ३;
३७, ११; क ८, ५; ३१, ६;
३६, ६; ४०, २; ४५, ४;
अन्तरेति तै ५, ७, ८, १;
६, १, ५, ५; अन्तरितः तै
३, ५, ९, १; अन्तर्यन्ति तै
६, ४, ११, २; ७, १, ३, १;
३; मै १, ७, ४; काठ २७, ९;
३१, १२; क ४७, ११; अन्त-
र्यन्ति तै ५, ३, १, १; ७, १,
३, १; २; ३; मै ३, ७, १;

४, ५, १; अन्तः...यन्ति मै
४, ६, ४; अन्तरायन् तै २,
६, ८, ३; ६, ५, ६, ३;
मै ३, ३, ४; अन्तरियात् तै
५, ६, १०, २; ६, १, ४, ५;
५, ४; मै १, ७, ३; ४; ३,
७, २; ४, ६, १; काठ ९, १;
२; २२, ४; २३, ९; २६, ३;
२७, ५; २८, ८; क ३६, ६;
४२, ५; ४४, ८; अन्तरियात्
तै ६, १, ५, ४; मै १, ७, ३;
४; ३, ७, २; अन्तः...इयात्
मै ३, ७, १०.
अन्तरेष्यामि तै ५, ७, २६, १;
मै ३, ७, ८; अन्तरेष्यामि मै ३,
७, ८.
अन्तरय-, अन्तराय- अन्^०
०अन्तरि(र-इ)त, ता^० -तम्,
-ताः का १, ८, ३; तै १, १, ८, १;
[०त-अन्^०]
अन्तरि(र-इ)ति^० -स्यै मै ३, ७,

८; ८, ८; १०, १; ४, ३, ४.
[०ति-अन्^०]

अन्तर/ई^१, †अन्तरीयते ऋ
[१, ३५, ९; १६०, १]; ३, ३, ६;
४, ८, ४; ९, ८६, ४२; मा
३४, २५; का ३३, १, १९;
काठ १२, १५; अन्तः...ईयते
ऋ ३, ३, २; अन्तरीयसे ऋ
४, २, ३; अन्तः...ईयसे ऋ
२, ६, ७; अन्तः...ईयसे ऋ
४, २, २; ७, ८.
अन्तर/गा, †अन्तः...जिगाति
ऋ ७, ४, १६; मै ४, १४, ३;
काठ ७, १६.
अन्तः...गात्^१ ऋ ३, ३१,
२१; ॥अन्तरगाम् मै ४, ७, ६;
काठ ८, १३; २९, ७; क ८, १;
४५, ८.
॥अन्तर-गो(ष्ठ→)ष्टा^१ - छासु मै
४, २, ११.
अन्तर-दाष्ट^१ - वै शौ ६, ३२, १.

* कर्मणि केऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९)। गति-
द्वययोगः द्र. (वैतु. वै. सा. 'अन्तर'... 'हितः' इति 'आ'... 'हर्षते'
इति च; GW. 'आ'... 'हितः' इति, अन्तर अव्य. इति च)।

^० प्रथमम् उप. (< गस. कर्तृ अचि थाथादि-स्वरः
(पा ६, २, १४४) (< आ/२भृ)। ततः यनि. पूष. तस.
सासस्व. च (तु. सं-भर-; वैतु. अन्तर-आभर- इति पपा.
यदनु किंवि. पूष. मा भूत् कर्म च पूष. स्यादित्यत्र तु.
सजातीयान्तराणि वृष-भर-, वाज-भर-, सुत-भर-, सहस्र-
भर-, पुष्टि-भर-, हरि-भर-, प्रभृ. [यत्तु. सा. एतदनुवादी
सन्नप्य उप. /२भृ इतीवाऽऽह, तन्न । अर्था-
सङ्गतेष्व ऋ २, ९, १ प्रभृ. अन्यत्र तदीयाऽन्यथोक्तेष्व];
अन्तरा-भर- इति PW. प्रभृ. [यत्रार्थभेदे सति यनि.
अपेक्षयाऽऽडम्बरायितमिव प्रतीयेत]।

^० गस. उप. भावे षञ् प्र. ।

^१ सस्व. द्विपुटि. द्र. ।

^० भावे किंनि 'तादौ' (पा ६, २, ५०) इति पूषप्रस्व. ।

^१ पात्र. /ई इति दिवा. आत्म. पृथङ् निरदेशि ।

/इ इति वा स्यात्, तस्यैव इयनि सार्वधातुके सत्य्
अपि दीर्घः उलं. (पा ७, ४, २५ [तु. WSR]) । /इ

इत्यस्य यङ्-वृत्तमिति GW. MW. च, तच्चिन्त्यम् ।
आयुदात्तत्वानुपपत्तेः (तु. ऋ १, ३०, १८; १४४, २ [यदपीह
कर्मणीति, तदपि तत एव हेतोर्दुर्वचम्]; १९७, ७; २, ६, ७;
प्रभृ.) । यनि. उपसृष्ट्वे सा. त्व अव्यभिचरिताऽनभिमति-
विमृशया भवति । देशमात्रतो मध्यभवत्वेन /इई
इत्यस्यार्थो न विशेष्येत् दूतक्रियाप्रकारकत्वेन चासौ विशेष्ये-
तेतिदर्शनात् तस्य चार्थविशेषस्योपसर्गधर्मिणैव अन्तर-
इत्यनेन सुद्योतितत्वाद् यनि. तूपपन्नं द्र. ।

^० तु. नापुटि. ।

^१ 'कृष्णाङ्' इत्येतेन पदेनास्याऽऽख्यातस्य शुद्धस्य
सतः सकर्मकता द्र. (तु. PW. प्रभृ.; वैतु. सा. शिजर्थ-
मन्तर्भावुकक्षाऽन्तर इत्येतत् पृथग् अव्य. इतीवाभिधायु-
कश्च [तदभिमतोऽस्मदनभिमतो चाऽन्तर्भावानास्ये तथा
अव्य. सतोऽन्य सामर्थ्याभावादित्यभिसन्धेः]) ।

^१ नस. पूषप्रस्व. (पावा २, २, २४; पा ६, २, १) ।

^१ 'पारे मध्ये' (पा २, १, १८) इत्यत्र पूष. उलं.
अस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. । इह
'वृत्तीया-' (पा २, ४, ८४) इति सप्तम्या अम्भावाऽभाव-
विकल्पो भवति ।

अन्तर-देश- -नाः काठ ३३,
४१; शौ ८, ८, २२; १०, ६,
१९; पै १६, ३१, २; ४४, १;
-नात् शौ १५, ५, १; २;
४-८; १०-१३; -नात् शौ १५,
६, २४; १४, २३; -शेभ्यः
शौ ४, ४०, ८; ५, १०, ७;
१५, ५, १४; १५. [श-सं]
अन्तर-^२/धा > दधा, ॥ अन्तरधत्ते तै
३, २, ९, १^१; २; ५, १, १०, ३; ४,
४, ४; ६, ४, ६, १; २; मै १, ४,
६; ३, २, १; ३, ६; ६, ३; ४, ४,
४; ५, ४; काठ १९, ११; २१,
७; २६, १०; २७, २; ३२, ५;
क ३१, १; ४१, ८; ४२, २;
४७, ८; ॥ अन्तः... धत्ते तै ५,
४, ४, ४^२; काठ २१, ७^३;
॥ अन्तः(धत्ते) तै ५, ४, ४, ४; काठ
२१, ७; ॥ अन्तर्दधाति तै २,
६, ५, ३; ३, ५, ५, २; ६, ५, ६, ४;
मै १, ४, १३; ३, ६, २; ९, ३;
१०, १; ४, ६, ९; काठ २६,
१; २८, ६; क ४०, ४; ४४, ६;
॥ अन्तर्दधाति तै ५, ५, ७, १; मै
३, ८, ६; ४, ४, ४; काठ २८, ६;
॥ अन्तर्धत्तः काठ २७, ७;
॥ अन्तर्दधति मै ३, ६, १;
अन्तर्दधे शौ ८, ५, ६; १७, १,
२९; पै १६, २७, ६; अन्तः^१
... दधे मै १, २, १; ३, ६, ३; काठ
२, १; क १, १३; अन्तर्दधामि
मा ७, ५; का ७, २, २; मै १,

३, ५; काठ ४, १; क ३, १;
अन्तः... दधामि मा ७, ५;
का ७, २, २; मै १, ३, ५; काठ
४, १; क ३, १; अन्तः^२...
दधामि तै १, ४, ३, १; ६,
४, ६, २; ॥ अन्तः... दधताम्
श्र १०, १८, ४; मा ३५,
१५; का ३५, ४, १६; अन्त-
र्धेहि शौ ११, १२, ४; अन्तः...
धत्तम् पै १, १०९, ४; ॥ अन्त-
र्दधाम काठ ७, १०; क ५, ९;
॥ अन्तरधत्त तै ६, ४, ६, १; काठ
२३, १; क ३५, ७; [अन्तः...
अदधात् श्र ६, ४४, २३; अन्तः
... अदधात् श्र १०, ५४, ६];
॥ अन्तरदधत मै ४, ५, ६;
काठ २०, ५; २६, १०;
क ४१, ८; ॥ अन्तरदधुः काठ
२८, ६; क ४४, ६; ॥ अन्तर्दधीत
तै ६, ४, ९, ४; ॥ अन्तर्दध्यात्
तै ५, ५, ७, १; काठ ८, १०;
२६, १; क ७, ६; ४०, ४.
अन्तः... दधिषे श्र १, ६२, ९.
॥ अन्तर्धीयते मै ३, ९, ४; काठ
३४, ५; ॥ अन्तर्धीयत काठ
३५, १६; क ४८, १४.
अन्तर-^२दधान- -नाः शौ ५,
२८, ८; पै २, ५९, ६.
अन्तर-^२धी- -धाः पै १, १०२, ३.
अन्तर-^२धि- -धिः मै ४, ९, ४;
शौ १२, २, ४४.
अन्तर-^२हित, ता- - ॥ तः तै ६,

१, १, १; मै ३, ६, १; ६^१;
काठ २२, १३; २३, ३^२; पै
१३, १२, ३; ४^३; ६; -तम्
॥ काठ ८, ५; ३५, १६;
॥ क ७, १; ४८, १४; शौ १९,
४२, १; पै १३, १२, १; ३; ८;
१३; -ताः ॥ मै १, ८, ३; १०,
१७^४; ॥ काठ ३६, १२^५; शौ
११, ११, १६; पै १३, १२, १, ५^६;
७^७; ८; ९^८; १२^९; १३; -ते पै
८, ९, ५. [०त-अन्, संवत्सर^०]
॥ अन्तर-^२हित- -हित्यै तै ५, २,
४, ४; ६, ६, ३, ५; काठ १०, ५;
२०, ५; २३, १; क ३१, ७;
३५, ७. [०ति-अन्^०]
॥ अन्तर-^२मांस^१ - -से काठ २३, ३^१.
अन्तर्मुष्ट-^२ अन्तर्मुष्ट-^२ द.
अन्तर-^२/श्यम् > च्छ, अन्तर्चछ
श्र १०, १०२, ३; मा ७, ४; का
७, २, १; तै १, ४, ३, १; २, २,
१२, ४; मै १, ३, ५; काठ ४, १;
२७, २; क ३, १; ४२, २.
अन्तर-याम^१ - -मः मा १३, ५५;
१८, १९; का १४, ७, ४; १९,
७, १; तै ४, ३, २, १; ७, ७, १;
॥ ६, ४, ६, १; ३; मै २, ७, १९;
११, ५; ॥ ४, ५, ५; ६; ७, १;
काठ १६, १९; १८, ११; ॥ २७,
२^२; ३; २८, ७^३; क २५, ९; २८,
११; ॥ ४२, २^४; ३; ॥ ४४, ७;
- ॥ मम् मै २, ७, १२^५; ४, ५,
६^६; काठ २७, १; क ४२, १;

^१) तस. मध्यमपदलोपे सासस्व. (पा ६, १, २२३)।

^२) पूर्वेषां 'कुर्वीत' इत्याख्यातेन संबन्धमिच्छुः प्राकरणिकम् यनि. योगं तिरस्कुर्वन् SIM. उपेक्ष्यः।

^३) गस. शानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८९; २, १३९)।

^४) गस. कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)। पूष. उपसर्ग-वद्भावे उप. स्त्रियां भावे अङ् (पा १, ४, ६५; पा ३, ३, १०६)। प्रत्यय-स्वरः। टाप् स्वरेश्वरः।

^५) उप. क्रिः प्र. (पा ३, ३, ९२)। शेषं नापूटि. गतार्थं द्र.।

^६) 'अन्तर' (पा ३, ४, ६५) इति गतित्वे गस. कर्मणि केऽनन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४९)।

^७) गस. भावे क्तिनि पूषप्रस्व. (पा ६, २, ५०)।

^८) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

^९) यद्वर्वाचां केनाप्येतत् स्थलं नोदहारि तच् चिन्त्यम्।

^{१०}) गस. उप. करणे बन्धि धाधादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)।

-मस्य तै ३, १, ६, २; ६, ४, ६, १॥; -मात् मा १३, ५, ५; का १४, ७, ४; तै ४, ३, २, १; मै २, ७, १९; काठ १६, १९; क २५, ९; -मे मा ७, ५; का ७, २, २; तै १, ४, ३, १; ६, ४, ६, ३; मै १, ३, ५; काठ ४, १; क ३, १; -मिण तै ६, ४, ६, १; क ४१, ८; -मेन मै ४, ५, ६; काठ २६, १०. [०म-उपांशु०]
 ॥अन्तर्याम-स्व०- स्वम् तै ६, ४, ६, १.
 ॥अन्तर्याम-पात्र०- -त्रम् मै ४, ८, ८; काठ २७, २; २८, १०; ३;

क ४२, २; ४५, १; -त्रेण तै ६, ५, ७, १; मै ४, ७, १; काठ २८, ७; क ४४, ७.
 ॥अन्तर्याम०- क ८, ४, ५; ५.
 ॥अन्तर-लोम०- -मम् मै ३, ६, ६; काठ २३, ३.
 अन्तर-वत्०- -वन्तः मै ४, २, १३॥;
 -वान् मै ४, २, १॥; शौ ९, ४, ३; पै १६, २४, ३.
 अन्तर-वर्ती०- -॥ती काठ ७, १२; ८, १०; क ७, ६; -तीतिः ऋ ३, ५५, ५; १०, ११, ६; वौ २, ११७४; पै १४, १, १७; -तीम् काठ ११, २॥.

अन्तर-वर्ती०- -स्ती मै ४, २, ९.
 अन्तर/१वस्
 अन्तर-दृश्य- दश०
 अन्तर/वा
 ॥अन्तर-वा-
 ॥अन्तर-वत्०- -वत् ऋ १, ४०, ७; ६, ८, ३.
 अन्तर/१विद्
 अन्तर-विद्वात्०- -द्वान् ऋ १, ७२, ७.
 ॥अन्तर/वृत्
 अन्तर-वर्त०- -र्तः काठ २५, १०; क ४०, ३; -तान् तै ६, २, १०, ७.

१) भावे स्वः प्रत्ययस्तत्स्वरश्च ।

२) षतस. सामान्यः समासस्वरः (पा ६, १, २२३) ।

३) मूलतः 'अन्तरियाद्' इत्यस्य रु. सतः (तु. संटि.) 'अन्तर्यायाद्' इत्यस्य वा रु. सतो लिपिविकारमात्रमेतद् इति कृत्वा मुपा. शोधाऽवकाशः ।

४) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) उप. समासान्तस्य अपः (पा ५, ४, ११७) पितृवाभिघाते स्वराऽभेदः । अकारान्तं वेह उप. (तु.टि. अज-लोम-) तेन च समासान्ताऽनपेक्षा स्यात् ।

५) मतुपः पितृवान्निघाते स्वरः पूर्वाऽवस्थः ।

६) 'अन्तर्वत्' (पावाम ४, १, ३२) इति स्त्रियां ङीप् छन्दसि वैकल्पिको जुग्-अभावः ।

७) जुग्-विकल्पः । शेषं नापृष्टि. द्र. ।

८) स्पष्टेतरा सती निष्पत्तिर्विमर्शविशेषसापेक्षा द्र. । 'अन्तर-वावत्' इति पपा. । तेन तत्र गस. उपप्रस्व. अभिप्रेतः स्यादिति कृत्वा उप. <(√वावद्<√वद्) इति वा (तु. सा. ऋ १, ४०, ७), <(√वावा<√वा) इति वा (तु. सा. ऋ ६, ८, ३) यङ्लुङ्-वृत्तं सद् आद्युदात्तं (पा ६, १, १८९) स्यात् । वस्तुतस्त्वं अन्तर्वा-वत्- इत्येवं विभक्तुमर्हं सत् पपा. उक्तप्रकारेण विभक्तं स्यादिति सुवचम् (तु. पपा. यातु-मावत्- इति) । अस्मिन् यनि. विभागे अन्तर्वा- इति गत्युत्तर-कृत्-प्रस्व. द्वितीये स्थले √वावद् इत्यस्यार्थासंगतेस्ततो निष्पत्तिर्नाऽऽक्षिप्येत । एवं √वावा इत्यतोऽपि निष्पन्नस्य सतो ह्रस्वोपधत्वं नोपपद्येतेति कृत्वा मृग्य एव सति मार्गान्तरे विजन्त-कृत्-प्रस्व. सति पिबिहतेन स्वराऽविशेषकेण मतुपा युक्तत्वं द्र. (तु. सा. ऋ १, ४०, ७) । प्रथमस्थलीयं रु. क्रिवि.

द्वितीयस्थलीयं च रु. 'तुमः' इत्येतत्-समानाधिकरणमिति कृत्वैतत् संगमनीयम् । एतत् प्राति. = अन्तर-वत्- (यद्र.) इत्येवं कृत्वा यद् उप. प्रकृत्यंशमन्यथासिद्धयित्वेव क्वचिद् व्याख्यानं कर्तुमिष्टं भवति (तु. ORN), एवं च यदन्यत्र क्वचित् (तु. GW. MW. NW.) उप. प्रकृतिप्रत्ययोभयो-पेक्षापुरस्सरमिवैतद् अन्तर- इत्यतो निष्पन्नं सद्यि ततो-ऽभेदेनेव ग्राहयितुमिष्टं भवति, तदक्षरिर् भवति । प्रकृतिप्रत्ययोभयसार्थकत्वे सत्येव प्रथमे स्थलेऽन्तःप्रश्न-सितगतिमद् यथा स्यात् तथेति कृत्वाऽन्तर्विशालत्वपर्य-वसानकस्य स्वारसिकस्याऽर्थस्य च (तु. PG २, २१४) द्वितीये स्थले तथैवान्तर्भित्तवपरिणाम्यर्थस्य च (तु. गपू.) लाभदर्शनात् [(तु. पंजा. वाभंदा- [<वावन्त] इत्य् अप्रतिबद्धः, विशालः, असंहत इत्याद्यर्थः)] इति दिङ्मात्र-मिह समकेति । विस्तरस्तु वैरा. अनुसन्धेयः ।

१) गस. कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) । उप. √१विद्+शतृ→वसुः (पा ७, १, ३६) । यत्तु सा. पूष. 'द्यावापृथिव्योर्मध्ये' इत्येवं व्याचक्षाणः समासं विभजतीव, तच्चिन्त्यम् । उप. आख्याताऽशस्य कर्माभिसंबन्धशैथिल्यप्रसङ्गाद् द्वि. अनुपयोगात् ।

२) गस. उप. कर्तर्य् अच् (पा ३, १, १३४) । अन्त-रालच्छिद्रपूरकपदार्थवृत्तित्वं द्र. (तु. तै. सा.; वैतु. त. भा. [अन्तर्वर्तनप्रयोजककर्तृ-वृत्तित्वं पश्यण् शिजन्तात् प्र. इच्छुः], MW. च [अन्तर्वर्तनभाववृत्तित्वं पश्यन् चञा प्र. निष्पादुकः । वस्तुतस्त्वं अन्तरालवर्तिपदार्थोपयोग-फलमात्रत्वमस्य पराभिमतस्य भावस्य द्र. तु. K.] । सर्वथाऽपि आधादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) यथायोगं

¶अन्तर-वेदि^१- -दि तै १, ७, ५, ३;
२, ४, ९, २; ५, ११, २; ६,
६, ४, १; ७, ५, ९, ४; मै २,
२, १; ३, ८, ९; ९, ४^१; ४,
१, ९; काठ २८, ६^१; ३१, ७;
३४, ५; क ४४, ६^१; ४७, ७.
अन्तर-हस्त^१- -स्तम् शौ ७, ५२, २.
अन्तर(र>:)श/चक्ष^१, अन्तः-
...चष्टे ऋ १, १९०, ७.
अन्तर(र>:)श/चद, अन्तः...
चरति ऋ ३, ५५, ८.
अन्तर(र>:)श/छद्-छादि,

अन्तःछादयसि शौ ९, ३, १४;
पै १६, ४०, १.
¶अन्तः(<र)-शर^१- -रा: तै ५,
२, ६, २; ६, १, ३, ५.
अन्तः(<र)/स्त्रिष्व
अन्तः-स्त्रिष्व^१- -ष: मा १३,
२५; १४, ६; १५; १६; २७; १५,
५७; का १४, २, ११; १५, १, ५;
४, ३^१; ८, ५; १६, ७, १; तै ४,
४, ११, १; मै २, ८, १२^१; ३, ३,
३; काठ १७, १०^१; क २६, ९^१.
¶अन्तः-इलेषण^१- -णम् तै

५, ४, २, १; मै ४, ६, ५; -णाय
काठ २७, १०.
¶अन्तः(<र)-सदस्^१- -सात्^१ तै
७, ३, १, ३.
अन्तः(<र)/स्था>तिष्ठ, अन्तः-
स्तिष्ठति^१ शौ ६, ५३, २; अन्तः-
स्तिष्ठतु^१ शौ १, २, ४.
¶अन्तःस्थुः^१ ऋ १०, ५७, १;
शौ १३, १, ५९.
अ(न्तै)न्तर, रा^१- -र: ऋ १, ३१,
१३; ४४, १२; [२, ४१, ८;
६, ६३, २; (८, १८, १४)];

चरितार्थयितव्य इति । (तु. समानार्थं सप्रक्रियं च पंजा.
पचर- [<अपि-चर-]) ।

^१) अस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । वा. क्विब.
भवति । उप. यद्र. ।

^२) कर्मान्तश्चक्षणमभिप्रेतं स्यादिति कृत्वा गतिभावः
(तु. GW.; वैतु. सा. PW. प्रभृ. च चष्ट-स्थित्यभि-
प्रायतः अव्य. इति) ।

^३) तस. मध्यमपदलोपे सासस्व. (पा ६, १, २२३) ।
उप. १^१शर- यद्र. । यस्व अन्तः/शृ इत्यतः प्र. भा.
इच्छति, तन्न । प्रधानखण्डपातनार्थं शरणक्रियायां
प्रवृत्तायां मध्येऽनायासेनेव पततां शकलानामभिप्रेतत्वा-
त्तादृग्भिश्च तैः शरैर् अन्तर इत्यस्य साक्षात्-संब-
न्धाभावे सति तेषां पतनक्रियायास्तद् वि. स्यादित्येवं
सुवचत्वात् । एस्थि. तस. सति मध्यमपदलोप एव
न त्विह गस. कश्चिदप्यवसरः स्यादिति । यदपि BW.
प्रभृ. इह २शर- (यद्र.) इत्य् उप. भवतीत्याहुस्तत्र तेषां
प्रकरणाऽनवबोधजनितो भ्रम एव बीजम् ।

^४) गस. उप. भावे घञि थायादि-स्वरः (पा ६,
२, १४४) । यस्व उ. तस. इति कृत्वा उप. < कर्तरि
/स्त्रिष्व इत्याह, यच्च म. एतदनुविबदिष्यन्तु उप.
कर्मणि प्र. इति सा. भाष्यांशमनुबुबाणः (तु. सा. तै ४,
४, ११, १) व्यामिश्रणमिव करोति, तन्मन्दम् । इह
सासस्व. इति कृत्वा स्वरोपपत्तौ संभवन्त्यामपि नाउ.
समानप्रक्रियत्वेन व्याख्यानार्हं प्राप्ति. तदसंगतेर्दर्शनात्
(तु. नाउ.) । अत्राबोऽपीह तस. च गस. च विवेक-
मकुर्वाणाः समानं चोद्याः स्युः ।

^५) गस. स्युडन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।
यशु भा. बस. इतीव कृत्वा व्याचष्टे, तन्नाऽऽक्षिपेत् ।

पूपप्रस्व. दुर्वारत्वप्रसङ्गात् (तु. नापू.) ।

^१) अस. शरद्व्यभृतिष्व् उस्. समासान्ते टचि
चित्स्वरः (पा ५, ४, १०७; ६, १, १६३) ।

^२) 'नाभ्यधीभावात्' (पा २, ४, ८३) इति सुब्लु-
गभावः पं. अमादेशाऽभावश्च । विवेच्यमानस्य शब्दस्या-
ऽपक्रमणक्रियामपेक्षयाऽपादानकारकसामान्ये पं. द्र. (तु.
पाम.; वैतु. भा. यन्मते त्यब्लोपे कर्मणि पं.
भवति) ।

^३) 'नः (अस्माकम्) अन्तर' इति संबन्धमास्थाय-
ाऽसंबद्धे इवाऽऽपद्यमाने 'दुरितानि विन्धा' इति पदे 'विना-
शयन्' इत्यस्या आक्षिप्तायाः क्रियायाः कर्मीभावयन् सा.
चिन्त्यः । परिग्रहणार्थान्तरभूते तिरोधापनार्थे अन्तर
इत्यस्य गतिभावस्य (पा १, ४, ६५) प्रागनुमतत्वात् ।

^४) रोगस्य चाऽऽस्त्रावस्य चोभयस्याऽधःकारकत्वेन
मुञ्जस्य तन्मध्यवर्तिनी स्थितिराशंसिता भवतीति यत् सा.
आचष्टे, तन्न । मध्यवर्तिनो मध्यवर्तयितव्ययोः परस्पर-
सम्पर्कबाधकरत्वेनैवोपयोग-परिसमाप्तिदर्शनात्तदुभयाधः-
कारकत्वेनोपयोगासंभवात् । न चेह मुञ्जस्योक्तचरी रोग-
सामान्यविशेषमध्याऽवस्थितिराशंसिता भवत्य् अपि तु
तदुभयश्चान्यतः स्तोतृन्धान्यतोऽपेक्ष्य मध्येऽवस्थानमभीष्टं
भवति येन मुञ्जप्रभावात् स्तोतृनपेक्ष्य रोगस्य चाऽऽस्त्रावस्य
च तिरोधापनं संसिध्येत् । एस्थि. 'अस्माकं स्तोतृणां दृशो
रोगं चाऽऽस्त्रावं चाऽऽन्तःस्थाय तिरोधापय' इति तात्पर्यं
द्र. । ततः अन्तर इत्यस्य गतिभावश्चेति दिक् (तु. W.) ।

^५) अत्र 'नः' इति द्वि ३ न तु ष ३ (वैतु. सा.; तु.
एपूटि. 'अन्तस्तिष्ठति') ।

^६) ३^१अनु+आतिशयानिक्स् तरप् (= ३^१अनु[गत]तर-
इत्येवं मध्यमपदलोप इव द्र.) । प्र. च पिबिहतत्वं द्र. ।

६, ५, ४; ८, १८, १९; १०, ५३, १; मा १९, १६; २०, ८२; का २१, २, ५; २२, ८, ३; काठ ३५, १४; क ४८, १३; पै २, ५८, २; ३; ६, २२, २१; २२; -रम् १, १०, ९; ६, ७५, १९; ७, १०१, ५; १०, ८२, ७; खि ३, १५, १२; ४, ५, ३७; ४०; मा १७, ३१; १९, ८२; २५, २; का १८, ३, ७; २१, ६, ३; २७, २, १; तै ४, ६, २, २; ५, १, १०, ३; मै २, १०, ३; ३, ११, ९; १५, २; ४, ८, ८; काठ १८, १; २०, १५; ३८, ३; क २८, २; कौ २, १२२, २; शौ १, १९, ४; २, ३०, ४; ७, १०५, १; पै १, २०, ४; ५८, २; ७०, २; २, १७, ४; ७३, ५; ५, १३, ६; ९, ७, १२; -रस्य १, १५, ३; १०, ११५, ५; (६, १६, ३३); -रा १०, ९१, १३; मै ४, ३, ५; -रात् काठ २२, १३; २३, ३; -रात् ३, १८, २; काठ ३५, १४; क ४८, १३; -राम् १, १०४, ६; तै ५, ७, १४, १; काठ ५३, ४; -रात् तै ७, २, ९, २; ३; मै ४, ८, ८; काठ २७, ५; ३४, ८; क ४२, ५; -रेण १

१०, ३३, १; खि ५, ७, ४, ८; तै ५, ७, १२, १; काठ ६, ७; ५३, २; पै १, ६५, २; -रै: १, ६, ६२, १०; -रौ काठ ३४, ८. [अन्तर-अन्, अव, माया]

॥अन्तर-कोश॥ - नो तै ३, ४, १, ४; काठ १३, १०.

॥अन्तर-त(र>)रा० - रा तै ६, २, २, ७.

॥अन्तर-तसु(ः)० तै ६, १, १, ३; २, ११, २; ३; ३, ६, ४, ४, ९, ३; ५; ७, २, १०, ४; मै ४, १, १२; ५, ४; काठ २५, ९; १०; २६, १; ८; २७, १; ३४, ११; क ४०, २; ३; ४; ४१, ६; ४२, १.

अन्तरा^१ ३, ४०, ९; ९, ८६, १३; १०, [८६, १६; १७]; ८८, १५; १३९, २; १६२, ४; मा १३, २५; १४, ६; १५; १६; २७; १५, ५७; १७, ५९; १९, ४१; ४७; २९, ६; का १४, २, ११; १५, १, ५, ४, ३; ८, ५; १६, ७, १; १८, ५, १०; २१, ३, १२; १८; ३१, १, ६; तै ११, ६, ७, १; ७, १, १; १२, ५, ११, १; ६, २, २; ४; ३, ५, ४, २; ४, ४, ११, २; ६, ३, ४; ५, १, ११, २; ७, २,

३; १६, १, १, ५; २, ६, २; ३; ७, १; ३; ८, ४; ३, १०, ३; ५, १, ४; ५; ११, ४, ८; १०; १२; ५, ११; ६, ७; ८, ६; ७; ९; ९, ८; १०, १७; ११, ९; २, १, ११; २, ५; ३, ६; ८; ५, ९; ८, १२; १०, ५; ३, २, ७; ३, ४; ६, ३; ७, १०; ८, ४; ५; ८; १०; ९, ४; १०, ४; ६; ११, १०; १६, २; ४, ५, ६; ६, ३; ५; ८, ३; १२, ३; काठ ७, ७; १०, ५; ७; ११, १; १२, २; १३, १०; १५, १४, ४; १६, २१; १७, १०; १९; १८, ३; २०, ८; २१, ६; २४, १; ६; २५, २; ६; २; २६, ९; २७, १०; २८, ४; ८; ३२, ६; ७; ३३, ७; ३४, १६; ३६, १२; ३८, २; ४६, २; ११, ६; २६, ९; २८, ३; ३१, १०; २१; ३७, २; ७; ३८, ५; ३९, ३; ४०, २; ४१, ७; ४४, ८; शौ ३, १५, २; ४, १६, ५; ५, २०, ७; ६, ५५, १; ७, ११४, ३; ८, ६, ३; ९, ३, १५; १३, ९; १०, ७, २८; ८, ३९; ११, ६, १४; ७, ११; १०, ३४; १२, २, ४४; १३, १, ५७; ५८; ३, ६; १४, २, ३४; १९, ५६, ४; १२०, ६, ९;

व्यु. तु. अन्तर-^१, उत्तर-^२, त्रै-^३, चि-^४तर-^५; यत्तु. G.W. अन्त-+(तरप>) इत्येवं व्यु. आह, तच्चि-^६न्यम् । तत्र तत्र श्रुतौ तेनोपदिदर्शयितस्य अन्तगतत्व-^७परिणत-समीपवर्तित्वस्वरूपस्याऽर्थस्याऽपेक्षयाऽन्तर-^८भावाऽनुरजितस्याऽर्थस्य प्राकरणिकतरत्वेन प्रतीतेरिति यावत् । वा. वि. द्र ।

*) तस्य मध्यमपदलोपे सासस्व. (पा ६, १, २२३) ।

तु. अन्तः-कोश- ।

*) आतिशायनिकस्य तरपः पितृवाचिघाते स्वरैऽविशेषः ।

*) तस्यः प्र. उत्सं. (पावा ५, ४, ४४) । प्रत्यय-स्वरः ।

*) तुटि. अन्तर-^१ इति (पाप्र. त्व अस्तातेर्ये आच् प्र. उत्सं. । चित्स्वरः [पा ५, ३, ३६; ६, १, १६३]) ।

*) 'अन्तराऽऽहुति-' इति पदमेकमुद्दिश्य संदिहानः SBW. चिन्त्यः (यनि. तु. मै १, ४, १०; ५, ११) । तु. नाउउ. टि. ।

*) वैतु. SIM 'अन्तरे(रा-इष्टि-)' इति (तुटि. नापू. नाउ. च) ।

*) वैतु. एकतरत्र 'अन्तराऽऽहुति-' इत्येकं पदं कुर्वन् SIM. (तुटि. एपू. नापू. च) ।

*) 'अन्तराऽतिष्ठत्' इत्येवं योगं भुवायाः SIM. नितरां चिन्त्यः (तु. स एव काठ १०, ७ इत्यत्र) ।

९६, ९४; १२६, १६; १७; पै
१, ६५, २; ९३, ३; २, ७२,
३; ३, ८, ४; ४, ९, ५; २१,
४; २२, ३; ५, १२, ३; ३२, ५;
६, २२, १९; ७, ११, ५†; ८,
९, ११†; ९, ७, ५; २४, ८;
११, ५, ६; १६, २२, ४; ४०,
५; ७९, ३; १०३, ७†; १५४, १.
॥ अन्तरा-श्रृङ्ग- - ऋम् मै ३,
८, ५; काठ २५, ६; क ३९, ४.

अन्तरात्स- अन्तराधान-अन्तराभर-
अन्तर-√ह, अन्तर-^१ द्र.

अन्तरिक्ष-^१ - -०क्ष मा ४, ७; का
४, ३, १; तै १, ३, ८, १; मै १,
२, २†; १५; ३, ६, ४; ९, ७॥;
काठ २, २†; ३, ६; क १, १४†;
२, १३; शौ ६, १३०, ४; -क्षम्
श्र १, ५२, १३; [७३, ८; १०,
१३९, २]; ८९, १०; ९१, २२;
[११५, १; ४, १४, २; (७,
१०१, ६)]; २, १२, २; १५, २;
३, ८, ८; २२, २; ३०, ९; ३४,
१०; ५४, १९; ४, ५२, ७; ५३,
५; ५७, ३; ५, १, ११; ४२,
१६; ५४, ४; ५५, २; ८५, २;
३; ६, ८, २; ४७, ४; ६१, ११;

६९, ५; ७, ३५, ५; ९८, ३;
[१०४, २३; १०, ५३, ५];
[८, १४, ७; १०, १५३, ३];
९, ८१, ५; १०, ५९, ७; ६५,
२; ६६, ९; ११; ८८, ३; ८९,
६; ९०, १४; १२४, ६; १२८,
२; १४९, १; १९०, ३; खिष्ठ,
११, १२; ५, ५, ७; ८; ११;
७, ३, ९; मा १, ७; ११; १८;
४, ३०†; ३१†; ५, १३; २७;
४३; ६, २; २१; ७, २; ५;
४२†; ४५; ८, ९; ६०; ११,
१५; २०; ४५; ५८; १२, ५;
४८†; १३, ४६†; १४, ११;
१२†; १९; १५, ६; ६३; १७,
५९; ६७; ७२; १८, १८; २३,
४३; ५९; ६०; २५, ८; २३†;
२६, १; २८, २०; ३१, १३†;
३४, २२†; ३५, ९†; ३६,
१७; ३८, ५; का १, ३, ३; ८;
६, ३; ४, १०, १†; २†; ५, ४,
४; ७, २; १०, ४; ६, १, २; ५,
१; २; ७, १, २; २, २†; ८, ६,
२; १७, १†; ९, २, २†; ६; ७,
९; १२, २, ४; ९; ४, ८; ५, ९;
१३, १, ६; ४, ४†; १४, ४,

९†; १५, ४, १; २†; ५, ४; १६,
२, १; ७, ६; १८, ५, १०†;
६, ३; ८; १९, ६, ३; २५, ८,
५; १०, ७; ८; २७, ८, १; ११,
१०†; २८, १, १; ३०, २, ९;
३३, १, १६†; ३५, १, १३†;
४, ८; ३६, १, १७; ३८, १, ५;
तै १, १, २, २; ४, २; ७, १;
२, २, १; ८, १†; १†; १२, ३; ३,
१, २; ५, १; ६, १; ९, २;
११, १; ४, २, १; ३, १†; १४३,
१; २; ५, ३, १; ६, ५, २; ७,
५, ४॥; ८, ५, ३; २, २, १२,
१; ४, १४, ४†; ३, ३, ५, ४†॥;
६, १॥; ११, ४; ४, २, २; ५, ५,
१; ४, १, २, २; ३; ४, ३; ५,
३; २, १, १; ४, ३†; ३, ६,
१†; ७, १; ४, १, १; ५, २; ६,
२; ६, ३, ३†; ५, १; ३; ७,
६, २; १४, १†; ॥ ५, १, ५, ६॥;
२, १, १; ७, २; ३, २, १†; ६, १;
३; ११, १; ४, २, १; ६, ४; ७, १॥;
६, ५, ३; ७, ३; ८, १॥; २†; ३;
५†; १०, २; ७, ५, ४; ६, २॥;
१६, १॥; २५, १॥; ६, १, २, ३॥;
११, २; ३†; २, १०, ४; ३, ३, ३;

*) 'अन्तरा द्वितीयया वा' इत्येवम् उत्सं. (पा २, १,
१८; ३, ४)। अस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। वा. मूलतः
द्वि१ सत् क्रिवि. द्र.।

^b) पपा. दुरुहावयवत्वान् नावगृह्णन्ति। अन्तरा (वा,
इकारोपपत्त्यर्थम् अन्तरा इमे [वावापृथिव्यौ] वा)
क्षान्तम् इति या (२, १०) द्वि-प्रस्तारः प्रथमः कल्पः।
तत्र अन्तर- इति वा तस्य 'अन्तरा' इति रु. वा. पूष.
अभिप्रेतं स्यादिति प्रतीयेत। एवं क्षान्तम् इत्युभय-
कोटिसाधारणम् उप. <√क्षम् इति च प्रतीयेत
(=शान्तं स्पन्दनशून्यम् [तु. गपू. स्क.])। न त्वर्थः कश्चि-
त्तेनार्थेनेति कृत्वा उप. क्षा- अन्तम् इतीव वा विभज्येत
[=पृथिव्यन्तमिति गपू. दुः. तु. या २, ६]। क्षान्तम् इति
द्वितीयकोटिं न स्पृशेदिति क्ष- इत्य् उप. <√२क्षि
(एवं पुनर् या [२, ६]) संनिकर्षः द्र. इति वा, क्षोणी-

इत्येतदायांऽशाऽवशेषमात्रं वेति स्क. आह। अथ
'(शरीरेष्व्) अन्तरक्षयम्' इति वेति द्वितीयः या (गपू.)
कल्पो भवति। तदेतद् 'अन्तर- इति अक्षय-
(=क्षय-रहित-) इति वा विभज्येत (तु. स्क.; √२क्षि
इत्येतदर्थानुगतितादवस्थार्थम्) अन्तर- इति क्षय-
इति वेति। अथाप्य् उप. <√ईक्ष् इत्यपरः कल्पो
भवति (तु. अक्षी. अभा. PW. च)। अथान्ततः यनि.
अन्तर- >रि इति स१ पूष. स्यात्, (√२क्षि + अधि-
करणे ऋः प्र.) >ईक्ष्- इत्य् उप. च (तु. GW; गपू. या.
'अन्तरिक्षयम्' इति मूको. पाभे. च [लसं.])। एवं
तावच् चरमे कल्पे तस. पूष. स. इति कृत्वा पूषप्रस्व.
(पा ६, २, २), स. अलुक् च (वैतु. शु-क्ष- [यत्र उस.
कृद्-उपप्रस्व. स्यात्])।

°) 'विह्व-वेदा' इति श्रु (८, ४२, १) विशिष्टः पाभे.।

४, ३; ९, ४; ४, १, २;
 ५, ५; ६, २; ६, १, ४; १७,
 १, ५, ३; २, ४, २; ३, ५, २;
 ६, १; ७, २; ९, २; १२, १६;
 ४, १, १; ४, २; ११, १; ५, १९,
 १६; २०, १६; २५, २; मै १, १,
 २; ४; ५; ८; १२; २, ६; १; १;
 ८; १३; १४; १६; १८; ३, ४; ५;
 २६; ३७; १; ४, ८; ५, ११; १;
 १०, ३; ११, १०; २, २, १३; १;
 ४, ५; ७, २; ४; ६; ८; ११; १;
 १५; ८, ३; ८; १४; १०, ५;
 ६; ११, ५; १३, २; ३; १४;
 १५; १८; २३; १; १३, १, २;
 ३६; ४; ६; ७; २, १; ६; ९;
 ३, ३; ५; ९; ४, ६; ६, ४;
 ८; ७, ८; १; ८; ८, ५; ७;
 ९; ९, १; ३; ४; ७; १०,
 १६; ४; ७; १५, ७; ४, १, २;
 ३; ४; ५; ८; ११; १२; १;
 २, २; ५, ५; ६; ७, १; ८,
 २; ३; ९, २३; २५; २७;
 ११, १; १३, ४; ८; १४,
 १; ४; ५; ७; १७; काठ १,
 २; ४; ७; ११; २, ६; ९;
 १२; ३, १; २; ३; ६; ८; ४,
 १; ९; ५, ५; ६, ७; ८; ७,
 ७; ९; १४; ८, ६; १२; ९, ६;
 १२, ४; १३, ११; १२; १५;
 १४, ४; १६, १; २; ४; ५; ८;
 ११; २१; १७, ३; ७; ८;
 १९; १८, ३; ४; १०; १६;
 १९, १; २; ५; ११; १३; २०,
 ११; २१, ३; ५; ८; ९; २२,
 ३-५; २४, ६; १०; २५, १०;
 २६, २; ३; ५; ६; १०; २७,
 १; २; २८, ४; २९, ७; ३१,
 १; २; ३; ६; ९; १३; ३२,
 ६; ३३, ३; ३४, ५; ६; १४;

३७, १७; ३९, १; २; ४; ८;
 ९; ४०, १; ३; ५; १०; ४३,
 २; ४; ४५, ५; १२; १५; १७;
 ५३, ६; क १, २; ४; ७; ११;
 १९; १; २, ३; ६; ९; १०; १३;
 १५; ३, १; ७; १; १४, ६; ७;
 ५, ८; ६, ३; १७, २; ७; ८,
 १०; २५, २; २६, २; ६; ७;
 २८, ३; ४; १०; २९, ४;
 ८; १; ३०, ३; १३१, १; १३;
 १८; २०; ३७, ७; ३८,
 ३१; ४०, ३; ५; १; ४१, १;
 ३; ४; ८; ४२, १; २; ४३,
 ४; ४५, ८; ४७, १; २; ४;
 ३; ६; १; ९; १०, ९९०;
 ३, ३, ३; ५, ३; १३, १, ३; ४,
 ६; शौ २, १२, १; ३, २१, ७;
 २९, ८; ४, २, ४; ११, १; १४,
 ३; २०, १; ३५, ३; ३९, ४;
 ५, ३, ३; ९, ७; २८, २; ६,
 ४०, १; १२०, १; २; ७, १,
 २; ६, १; ७, २; ८, १, १२;
 ४, २३; ८, ५; २१; २२; ९,
 १, २१; ३, १५; ५, २०; १२,
 ५; १५, २४; १०, २, २४; २५;
 ५, २६; ७, ३; १२; ३२; ३५;
 ८, ३६; ९, १०; ११, २, १०;
 २७; ७, ४; ८, ६; ११, ४; १२,
 १, २०; ५३; ३, २०; २६;
 १३, १, ७; ९; १६; ३३; २,
 ३२; ३५; ४५; ७, ३; १४,
 २, ६९; १५, १७, २; १७, १,
 १३; १८, २, ९; ४९; ३, ५९;
 ४, ५; ६; १९, ६, ८; ९, १;
 १४; १०, ५; १५, ५;
 ३२, ९; ५८, २; १२०, ११,
 १०; २८, १; ३४, २; ३९, २;
 ४९, १६; ७९, १; ८७, ३; ९३,
 ६; १०७, १४; १४३, ८; पै १,

२३, २; २७, १; ४०, ३; ९३,
 ३; ११०, २; २, ३, २; ५, १;
 ७२, १; ७६, ५; ८०, ५; ८२,
 ४; ३, १२, ७; २३, ३; २५, १;
 ३५, ५; ३८, ८; ४, १, ४;
 ११, ५; ५, ४, ३; ५, २; १३,
 ३; २२, २; ३२, ३; ४०, २;
 ६, ५, २; १८, ५; २२, १२; ८, ६,
 १; १९, ३; २, ११, ३; २३, २;
 १२, ४, ९; १३, ७, २; ८,
 ५; १२, १; १४, ३, १०;
 १५, १३, ४; १६, २, २; ११,
 ३; २९, ५; ३०, ११; ३१, १;
 ३४, १; ४०, ६; ५०, ९; १०;
 ६१, ३; ४; ७०, १; ७१, ४;
 ९६, २; ८; ९८, ६; ९९, ६;
 १०४, १०; १०५, ४; १०६, ७;
 १३१, २; १३६, १०; १३९,
 ६; १५०, २; ९; १५१, १;
 १५३, ४; -क्षस्य १,
 ११०, ६; खि ५, ७, ४, १३;
 मा ६, १९; १४, ५; १२; १४;
 का ६, ४, ३; १५, १, ५, ४,
 २; ३; तै १, ३, ६, २; १०, २;
 २, ४, ११, ५; ३, ४, ५, १;
 ४, ३, ६, १; ४, ६, १; २; ७,
 १; मै १, २, १७; २, ४, ५;
 ७, १६; ८, १; १४; १३, १८;
 ३, ८, ९; ४, ११, १; ३;
 ९, ४; ६; १०; काठ ३, ३; ७;
 ७, १२; १७, १; १०; २२, ५;
 २६, ६; ३०, १०; ३७, ११;
 ३९, ९; ४०, ३; क २, १०;
 १४; ६, २; २५, १०; २६, ९;
 ४१, ४; ४६, ८; शौ ५, २४,
 ८; पै २, ६१, १; १५, ७, ३;
 -क्षस्य ६, २२, ८; ७, ७५,
 ३; शौ २०, ३६, ८; -क्षणि
 १, ३५, ७; ८, ६, १५;

*) 'विश्व-वेदाः' इति ऋ (८, ४२, १) विशिष्टः पाठः।

b) 'अन्तरिक्षे' इति ऋ (१०, १२१, ५) पाठः।

१२, २४]; १०, ४४, ८; ६५,
४; शौ १९, २७, ३; †२०, ९४,
८; पै १०, ७, ३; -क्षात् १,
४८, १२; ६१, ९; ३, ३०, ११;
४६, ३; ५, ५३, ८; ८, ३, २०;
८, ३; ४; ९, ६३, २७; १०,
६८, ५; ७०, ११; ८९, ११;
१५८, १; खि ५, ७, ४, ९; मा
४, ६; ५, १९; ६, ११; १७,
६७; १८, ५५; का ४, २, ४; ५,
५, ७; ६, २, ७; १८, ६, ३;
२०, ३, ५; तै १, २, २, ३;
१३, २; ६, ६, १; २, ४, ८, १;
१४, २†; ३, १, १०, २; २, ४,
३; ३, ३, ३; ५, ५, १२; ४, ६,
५, १; ७, १३, २; ५, ७, ६,
२; ६, १, ४, २१; मै १, २, २;
९; २, ४, ७; ७, १५; ८,
१४; १०, ६; १२, ३; १३, ३;
३, १, ४१; ३, ४१; ९; ६, ८;
१६, ३†; ४, ३, ४१; ६, ६;
१२, २†; काठ २, ३; १०; ७,
१३†; १४; ८, १७; ११, ९†;
१८, ४; १५; २१, ६; ९; २४,
१०†; ३४, ४; ३५, ७; ३९,
८; क १, १६; २, ४; ६, २; ३;
२८, ४; २९, ४; ३१, २११;
३८, ३११; ४८, ९; कौ २,
२३६†^b; १०५०†; जै ३, २१,
१†^b; शौ ४, १०, १; १४, ३;
४०, ६; ५, १०, ८; ६, १२४,
१; २; ७, २७, ८; ९, १, १;
१०, १, १३; ५, २६, १२, ११,
११; १३, ७, ३; १६, ४, ४;
७, ६; १८, ४, ९; १९, ३, १;
३५, ४; †२०, १६, ५; ३५,
९; पै २, ५७, १; ३, ३१,
१-८; ३८, ८; ४, २५, १; ७,

१३, ३; १०, ६, ८; ११, ४,
४; १३, १४, १४; १५, २२,
८; १६, ३२, १; ३६, ३; ९८,
६; १३१, २; -क्षाय मा ५, २६;
६, १; २२, २७; २९; २४,
२६; ३०, २१; ३९, १; का
५, ७, १; ६, १, १; २४, १३,
१; १६, १; २६, ६, १; ३४,
४, ३; ३९, १, १; तै १, १,
११, १; ३, १, १; ६, १; १०,
२; ८, १३, ३; २, ६, ५, ११;
३, ५, ८, १; ४, ४, १, १; २,
३; ६, २; ६, २, १०, २१; ३,
४, १; ७, १, ११, १; १५, १;
१७, १; ५, ११, १; २३, १;
मै १, २, ११; १४; ३, ३५; २,
८, ८; ३, ८, ९; ९, ३; १२,
७; १०; १२; १४, ७; ४, १,
११; काठ १, १२; २, १२;
३, ३; ५, १†; ५†; १५, ३;
१७, ७; २६, ५; २९, ५; ३०,
५†; १०; ३१, ११; ३४, ५;
३७, १५-१७; ४०, ४; ४१,
२; ६; ८; ४५, २; २०; ५१,
६; क १, १२; २, ६; १०;
२६, ६; ४१, ३; ४५, ६; ४६,
८१; ४७, ११; शौ ५, ९, ३;
४; ६, १०, २; ७, १०७, १;
११, २, ४; पै ६, १३, ११; १६,
९३, ८; १०४, ४; ११८, ६;
-क्षे १, ३५, ११; १६५, २;
२, १४, ३; ३०, ३; ४०, ४; ३,
६, ८; ५, ५२, ७; [७३, १; ८,
१७, ५]; ८५, ५; ६, ४६, ११;
५२, १३; ५८, ३; ७, ३९, ३;
८, ९, २; १०, ६; ९, २७, ६;
१०, ५, ५; ८०, ५; ८७, ३;
६; १२१, ५; १६८, ३; खि १,

१२, ३; २, १४, १०; ४,
११, ११; मा २, २५; ६,
३३; ११, १२; १३, ६; १५,
१०-१४; १६, ५५; ६५;
१८, ३६; २३, २; ३२, ६†;
३३, ५३†; ३४, २७†; ३८,
१८; का २, ६, ३; ६, ८, ४;
१२, २, १; १४, १, ६; १६, ३,
२; ५; ८; ११; १४; १७, ८,
९; १८; २०, १, ७; २५, १, २;
२९, ४, १†; ३२, ४, १०†;
३३, १, २१†; ३८, ५, १; तै
१, ४, १, २; १२, ४, १२, ३;
४; १४, ५†; ६, १, ३; ३, २,
८, ६; ५, ४, १; ३१; ४, १, २,
१; ८, ५†; २, ८, ३†; ४, ७,
१; ५, ११, १; २; ७, १२, २;
५, १२, ७, १; २; १३, २, १;
११, १; ६, १, १; ४; १६, १,
२, ३; ४, २; ३, २, १; ६, १,
१; ८, ३; ७, ४, ११, ११; ५,
२४, १†; मै १, ३, ३; १५, ४, २;
३†; ८१; ११, ५१; २, २, १३१;
४, ३†; ७, २; १५†; ८, ९†; १३;
९, ९†; १२, १; १३, १†; १६; ३,
१, ३; २, ६१; ८, १२१; ४, १,
८१; ३, ४१; ६, ६; ९, १०†;
११, ३†; १२, १†; †१४, १; ५;
१६; काठ ३, १; १०; ५, ६; ७,
१३†; ९, १८; १४, ५; ९; १६,
१; १३; १५; १७, १६; १८,
१३; २०, ५†; २१, ३; २२, ५;
२३, २; ५; २५, ८; २६, २;
२७, २; २८, १; ४; ३१, ६;
१४†; ३२, ६†; ३३, ३; ५;
३४, ५; ३५, ७; ४१, १; क२,
८; १७; ६, २; २५, ६; २७,
६†; २९, २; १३१, ७†; १८;

^a) 'ओजः । उद्भूतम्' इति पदद्वयात्मकः ऋ (६,
४७, २७) विशिष्टः पाभे ।

^b) 'अन्तर्' । ऋषयः' इति पदद्वयात्मकः ऋ (९, ८६, ४)
विशिष्टः पाभे ।

३५, ८१; ३६, २१; १४०,
१; ५; ४२, २१; ४४, १;
४१; ४७, ६१; ४८, ९; कौ
२, ६४०†; ११९४; †जै ३, ५१,
७; शौ १, ३०, ३; ३२, २; ३३,
३; २, १०, ३; ४, ८, ५; १४,
८; २५, २; ३९, ३; ७, ६८,
१; १०२, ८; ८, †३, ३; ५;
११, १; ९, ४, १०; ११, ८; ३;
११, २, २३; १२, २; ८; १३,
२, ३०; ३, २२; १५, १३, ४;
१७, १, १२; १८, ३, ६३;
१९, ८, १; १७, १२; २०,
१३९, २; पै १, १४, ३; २५,
३; ८४, ४; ९१, १; ४; १०७,
४; ५; २, ७६, ६; ४, २, ६;
३४, २; ५, १३, २; २६, ८;
३६, २; ७, १३, ४; ८, ८, २;
१०, ८, २†; १४, १, ४; ११;
१५, १९, ८; २१, ८; २२, ४;
१६, †६, ३; ६; २४, १०; ९९,
२; १०६, ३; ११७, २; १३३,
८; -क्षेण ऋ १, [२५, ७; ८,
७, ३५; १०, १३६, ४]; १६१,
१४; ९, ५, २; [६३, ८; ६५,
१६]; मा १५, ६; ३८, ६; का
१६, २, १; ३८, १, ६; तै २,
६, ७, २; ३, १, ६, ११; ५, २,
१२, २; ६, ४, १, २१; ७, ५,
२३, १; मै ४, ९, ७; काठ ६,
८; १२, ४; २२, ७; २६, १०;

४५, २०; ५०, ६; क ४, ७;
३५, ११; ४१, ८१; †कौ २,
१८३; ५६७; †जै ३, १७, ४;
४, २८, ६; शौ ४, २०, ९;
३८, ५-७; ६, ८०, १†; ११,
४, ८; १३, ३, १३; १९, १७,
२; १९, २; पै ५, ३५, २; ३८,
४†; ७, १४, २; १६, २; ८, ६, १०;
१७, २; १६, ५७, १०; -क्षेण
काठ ३९, ५.
अन्तरिक्ष-क्षित्^b - क्षिते तै ७,
५, २४, १; काठ ४१, १.
अन्तरिक्ष-दा^c - दाः काठ
३९, ९.
अन्तरिक्ष-देवता-
॥ अन्तरिक्षदेवत्य^d - स्यः तै
६, १, ११, २; २, २, ६; ४, ५,
५; मै ३, ७, ८; ९, १; ७; १०,
१; काठ १९, २; २३, ५; २४,
६; २६, २; ६; २७, १; २; क
३७, ७; ४०, ५; ४१, ४; ४२,
१; २; -स्याः मै ४, १, १; काठ
३०, १०; क ४६, ८.
†अन्तरिक्ष-प्रा^e - प्राः ऋ ७,
४५, १; ९, ८६, १४; मै ४,
१४, ६; काठ १७, १९; -ग्राम्
ऋ १, ५१, २; १०, ९५, १७.
अन्तरिक्ष-पुत्र^f - पुत्रिः ऋ १,
११६, ३.
अन्तरिक्ष-भाग^g - गाः तै २,
४, ८, २; मै २, ४, ७; ८१;

काठ ११, ९.
अन्तरिक्ष-यानी^h - नी तै ४,
४, ६, २; काठ २२, ५.
अन्तरिक्ष-वत्ⁱ - वन्तम् शौ
१९, १८, २; पै ७, १७, २.
अन्तरिक्ष-संक्षित^j - तः शौ
१०, ५, २६; पै १६, १३१, २.
अन्तरिक्ष-सुव^k - †सत् ऋ ४,
४०, ५; मा १०, २४; १२, १४;
का ११, ७, ४; १३, १, १५; तै १,
८, १५, २; ४, २, १, ५, ४, ७, ११;
५, ३, ११, ११; मै २, ६, १२, ८,
१३१; ३, १, ६१; २, १; ४, ४, ६;
काठ १५, ८; १६, ८; २२, ५१;
-सदः शौ १०, ९, १२; ११, ८,
१२; पै १५, १४, ७; १६,
१३७, २; -सदम् मा ९, २; का
१०, १, ३; तै १, ७, १२, १;
मै १, ११, ४; ३, २, ११;
काठ १४, ३; -सन्धः शौ १८,
४, ७९.
अन्तरिक्ष-स्पृष्ट^l - स्पृष्ट मै ४,
९, ७.
अन्तरिक्षात्^m
अन्तरिक्षात्-सुवⁿ - सदः
पै २, ५३, ६; -सदे पै २,
५४, ६.
†अन्तरिक्ष्य-क्ष्या^o - क्ष्या ऋ [९,
३६, ५; ६४, ६]; कौ २,
३८६; जै ३, ३१, ६; -क्ष्याः
ऋ ५, ५४, ९.

^a) इह ऋ (१, १३९, ११) विशिष्टः पाभे. ।

^b) उस. क्षिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६२; २, १३९) ।

^c) कर्मण्युपपदे √१दा+विष् ।

^d) तादर्थ्ये यत्ति तिस्वरः (पा ५, ४, २४; ६, १, १८५) ।

^e) कर्मण्युपपदे निबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^f) वस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^g) 'अग्ने-यानी-' इत्यत्र टि. द्र. ।

^h) मनुष्यः पित्राक्षिषाते स्वरस्तदवस्थः ।

ⁱ) सतस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप. सञ्

√शो+क्तः (यतु. अप्सु-संक्षित-) ।

^j) उस. कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) । उप. √स्पृष्ट
+किन् (पा ३, २, ५८) ।

^k) नाउ. व्यु. औपयिकं द्र. । अस्तातेरु अर्थे भातिः प्र.
उसं. (पा ५, ३, ३४) । प्रत्यय-स्वरः ।

^l) तस्येदमित्यर्थे पिबिहृतत्वात् स्वराऽविशेषकरः यप्
प्र. उसं. (पा ४, ३, १२१) । मत्वर्थ-प्रसिद्धो हासौ प्र. भवति
(तु. पावा ५, २, १२०) । तस्येदमीवोऽर्थश्च व्यत्यासेन
मत्वर्थतः प्रति भवतीत्यभिसन्धिः ।

२ अन्तरिक्ष्य ^a - क्ष्याः काठ ३७, ९; -क्ष्यान् मै १, ३, १५; ४, ६, ६; काठ ३५, ७; क ४८, ९; -क्ष्येण काठ ७, १३ ^३ ; क ६, ३; -क्ष्यैः काठ ३५, २; क ४८, ३.	अन्तस्-पथ ^० - याः ऋ ५, ५२, १०. †अन्ति ^१ ऋ १, ७९, ११; ८४, १७; ८९, ९; ९४, ९; १६७, ९; १७६, १; २, २७, ३; ४, [२, १८; (७, ६०, ३; ८, २५, ७)]; ४, ३; ५, १०; ५, ४४, ११; ७६, २; ८, ११, ४; [७३, १- १८]; ९, १९, ७; ६७, २१; ९१, ४; मा १३, ११; २५, २२; का १४, १, ११; २७, ११, ९; तै १, २, १४, २; ६, ३, १६; मै २, ७, १५; ४, १४, २; काठ १६, १५; ३५, १; क २५, ६, कौ २, ११०३; शौ १०, ४, ९; ८, ३२ ^३ ; १८, ३, २३; पै १२, १, ९; १६, १५, ९६.	अन्ति-कु, कु ^a - कम् ऋ १०, १६१, २; तै ६, २, २, ४१; मै ३, ८, २१; काठ २४, ९१; क ३८, २१; †शौ ३, ११, २; २०, ९६, ७; पै १, ६२, २; -कात् शौ ४, १६, १; १२, २, ३८; ५०; ५२; -काम् लि ७, ७, २; -के ऋ [(७, ७७, ४); ९, ७८, ५]; मा ४०, ५; का ४०, १, ५. अन्तिक-स्थ ^b - स्थः लि ४, ५, १४. अन्ति-गृह ^c - हात् ऋ १०, ९५, ४. ‡अन्ति-तम् ^d शौ ६, ४, २; ८, ५, ११. †अन्ति-तस्(ः) ^e ऋ १, १७९, ५;
--	---	---

अन्तरी(र/ई), अन्तर/गा, अन्तर-
गोष्ठ, अन्तश्/छद्, प्रमृ.
अन्तर-प्र.

अन्-तस्^d

^a) तात्रभविके यति तित्-स्वरः (पा ४, ४, ११०;
६, १, १८५) ।

^b) साऽस्यदेवतीये अणि प्र. (पा ४, २, २४) तत्स्वरः ।

^c) अव्यवस्थित इति कृत्वा शोध-सापेक्षः पा. द्र. (तु.
सस्थ. टि. । पार्थिवाऽऽन्तरिक्ष-). यनि. तत्रभवीय अण्
प्र. (पा ४, ३, ५३) । तत्स्वरः । अर्थतः नाप्. विवेकव्यः ।

^d) ३ अन्+तसिल् प्र. लिट्स्वरश्च (पा ६, १, १९३) ।

^e) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. समासान्तमात्रे
प्राप्तस्य 'अः' इत्यस्य बाधकः अप् प्र. (पिबिहतः)
उसं. (पा ५, ४, ७४; ११६) । तस्मात् स्वरेऽविशेषः ।

^f) √२ अन्+भावे क्तिन् । निट्स्वरः (पा ६, १,
१९७) इत्येवं निष्पन्नं सत् क्तिवि. इव वा प्रादि-वद् वा
समस्तं चाऽसमस्तं चोपलभ्यते । तेन न. द्वि १ इतीवोप-
लभ्यमानं सद् अव्य. इतीवोपलक्ष्यते । एवं तावदेतत्
प्राति. अन्ति-कु- इत्येतत्-प्रकृतिकं सत् (ww १, ६७)
पाप्र. तद्विकृतितया (पावा ६, ४, १४९) प्रतिपाद्यमानं
मूलतो विमृश्यं भवति । उभयोरपि प्रकारयोर्मौलिकः
√२ अन् इति वा, एतदभिनिर्वृत्तं कृदन्तं बाऽव्यभिचरितः
प्रथमोऽव्ययश्च यथा भवति तथा नाउ. भूयउपपाद्यमानं द्र. ।

^g) स्वार्थे कः प्र. उसं. (पा ५, ४, २८) ।
प्रत्यय-स्वरः (तु. दूर-कु- ऋ ९, ७८, ५) । मूलतः अन्त-
>अन्तिकु->अन्ति- इत्यस्मिन् संक्रमकल्पे त्व् अन्तो-
दात्तत्वार्यम् इवार्थे ठञ् प्र. उसं. (पा ५, ३, १०९) ।
उभयथाऽप्यर्थाङ्गनस्य वि. सतस्तु निष्पत्त्यर्थं चातुरर्थिकम्

ठञ् उसं. (पा ४, २, ८०) स्यात् । आ/नी>अन्तिकु-
इति या. (३, ९) मतं भवति ।

^h) उस. थाधादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) । उप.
√स्था+कः (पा ३, २, ४) ।

ⁱ) अधिकरणार्थप्रधान-निपात-भूतं पूष. इति कृत्वा
प्रास. पूषप्रस्व. (पा २, २, १८; ६, २, २) । 'अन्तिगतं
गृहम्' इति विग्रहेऽभिसन्धिः ।

^j) किमिदं रु. । अनेककोटिमत्तया विवृतिविषयत्वा-
दिति । तथाहि । 'अन्ति' 'तम्' इति द्वे पदे इति सा.
प्रथमः कल्पः (वैतु. आद्युदात्तस्वरमात्रतयोपबृंह्य-
माणं पपा. ऐकपद्यम् [सा. द्विस्वरः पाठः स्यादित्यपि
मा कल्पि. तथा सति तदभिमतस्य द्वितीयस्य कल्पस्य
(अद्र.) दुष्कल्पत्वात्]) । <अन्ति-तम्> -मम् इत्येवं
तमपश्छान्दसो मकारलोप इति सा. द्वितीयकल्प-विकल्पः
(द्वितीये स्थले) द्र. । अन्तिकम् इति मौलिकः पा. इति
w. तृतीयः कल्पः । तत् कः पन्थाः । मभ्यम इति ।
यस्थ. अनुष्टुप्पादमानानुरोधतः अज्मध्यस्थस्य सतः
समानवर्णान्तरानुगतत्वात् नैप्र. प्रथमस्य मकारस्य
सुलोपतरत्वात् । एस्थि. अपि किमिति प्राति. नोपात्तं
यथोपलब्धि रु. एव चोपात्तं भवति यथावच्छिदितम् ।
भूयानप्यत्र विमर्शः वैश. क्रियेतेति ।

^k) पाप्र. इह तसि(प्) प्र. उसं. (पा ५, ३, ७ उड;
वैतु. पावा ६, ४, १४९ [यदनुशिष्टिरितिदीर्घेति
सुल्यजा]) । पित्वाभिघाते स्वरस्तदवस्थः ।

२, २७, १३; ३, ५९, २;
५, १, १०; ८, २७, ९; १०,
११४, ४; तै २, १, ११, ४; ३,
४, ११, ५; मै ४, १०, २; ११, ४;
१४, १४; काठ ७, १६; २३, १२.
अन्ति-देव^० -वम् ऋ १,
१८०, ७.
अन्ति-मित्र^० -त्रः मा १७,
८३; का १८, ७, ३; मै २, ६,
६; ११, १; काठ १८, ६.
अन्ति-वा(म→)मा^० -मा ऋ
[७, ७७, ४; (९, ७८, ५)].
अन्ति-सु(त्र→)ज्ञा^० -ज्ञे शौ
७, ११७, १; १४, २, ४५.
अन्त्यु(न्ति-ऊ)ति^० -तिम् ऋ
१, १३८, १.

१२अन्त्य-
अन्त्य-मित्र^१ -त्रः तै ४, ६, ५,
६; क २८, ६.
१अन्त्य- अन्त- द.
१२अन्त्य- अन्ति^१ द.
अन्त्य^० -न्त्रेषु पै १६, १४८, ७.
आन्त्र^१ -न्त्रम् शौ १०, ९, १६;
-न्त्राणि ऋ ४, १८, १३; मा १९,
८६; का २१, ६, ७; मै ३, ११,
९; काठ ३८, ३^६; शौ ९, १२,
१६; १३, १७; ११, ३, १०;
पै १६, ७५, ७^०; १३७, ६; १३९,
१४; -न्त्रेभ्यः ऋ १०, १६३, ३;
शौ २, ३३, ४^१; १०, १०,
२१; २०, ९६, २०^१; पै ४, ७,
४^१; १६, १०९, १; -न्त्रेषु

शौ १, ३, ६; -न्त्रेः मा २५,
७; का २७, ७, १; मै ३, १५,
९; काठ ८, १^१; क ६, ६^१.
आन्त्य^० -अनु^०
अन्त्रा(न्त्र-अ)द्^१ -दम् पै ४, ३०,
१-९.
✓अन्द्
अन्द्^१ -
आन्द्^१ -न्दम् मा ३०, १६;
का ३४, ३, ३.
१अन्त्यविष्णुद्विमुम्^१ पै ५,
२७, २.
१अन्-✓घा^१
१अन्-ध^१ -
अन्ध्य->✓अन्ध्य^१
१२अन्-✓घा^१

*) गणूदि. निपातायमाने पूष. व्यधिकरणः प्रास. वा
समानाधिकरणः बस. वा (पावा २, २, १८; २४)।
उभयत्र चाऽविशेषात् पूषप्रस्व. (यक. पा ६, २, २; २, १)।
पाथस्- इत्यस्य वि. तूभयथा स्यात् (वैतु. ०ब- इति
सासस्व. आस्थिताः PIV. प्रभृ.)।

b) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

c) तत्र भवीये यति यतोऽनावीयः स्वरः (पा ४, ३, ५४;
६, १, २१३)। यद्वा, अन्त- इत्यस्यापि सामीप्यवृत्तित्व-संभवे
सति स्यादस्य प्राति. गणू. तन्निष्पन्नात् सरूपाद् निष्प-
त्तावभेदः। एवमप्यर्थतो वैचित्र्ये सति यनि. भेद आद-
रणीय एव। एवमप्य् अन्त- इत्यत्र निर्देश्यमेतदिह वेति
स्यादेव विमर्शविषय इति।

d) सस्व. एणू. द्र.। यत्त्वं अस्य मरुतां गणस्य
वि. सतः अन्ति-अमित्र- इति पपा. भवति, तत्र नादरः
स्यात्। नितान्तविपरीतार्थप्रतिपत्तिप्रसङ्गात् (तु. मा.
प्रभृ. अन्ति-मित्र- इति शाखान्तरीयः पाभे.)।

e) एतद्वाच्यस्य जठराऽनुबन्धस्वरूपतामादायाऽस्य
तद्वृत्तित्वमुपलक्ष्य ✓२अन्+प्रः प्र. इत्येषा व्यु. स्यात्।
तदध्यन्तर-वर्तित्वमादाय तद्वृत्तितयाऽस्य प्रवृत्तौ त्व
३अन् इत्यस्य (✓तु>)त्र- इत्यनेन समासः। यत्तु कचिद्
अन्तर- इत्यस्याज्मध्यलोप-परिणाम इतीवाऽऽस्थी-
यते (तु PW. प्रभृ.), तन्निवृत्त्यम्। मूलतः ऋ इत्यस्याऽण-
वर्णान्यतमाद्यन्तान्यतरत्वविशिष्ट-रेफपरिणामित्वेन सुवच-
तरत्वात् परामिप्रायतः ३अन्/तु+कः इत्येवंप्रकारिकायाः

व्यु. युक्ततरत्वाच्चाऽस्मदीय-नान्तरीयपूर्वविकल्पानर्थान्तर-
त्वाच्चेति यावत्। यत्त्वं ✓२अम्+कत्रः (पाउ ४,
१६४) इति व्यु. उच्यते, तदुपेक्ष्यम्। तत्रार्थसम्बन्धा-
भावे सति ध्वन्यनुहारमात्रत्वाऽव्यभिचारात्।

१) स्वार्थे अण् प्र. उऽसं. (पा ५, ४, ३८)। प्रत्यय-स्वरः।

४) 'अन्त्राणि' इति मुपा. भवति। तदाङ्गुभूस्वरव-
दीर्घत्वे प्रति संदेहः स्यात्। एतत्-स्थलान्तरसाम्यम् (८, १)
च शाखान्तरसाम्यं (मा १९, ८६ प्रभृ.) चादाय सं. प्रमाद
इति प्रथमा कोटिः। शाखान्तरवदौभयविध्यं वेत्यपरा
(तु. पै ४, ७, ४; १६, १४८, ७ प्रभृ.)। तत् का
गतिः। भूयान् विमर्श एवेति।

b) 'आन्त्राति' इति मुपा. शोषार्हः (तु. शौ ९, १३, १७)।

१) कर्मण्युपपदे ✓अद्+विद् प्र. (पा ३, २, ६८)।

१) पचादित्वाद् अच् प्र.। नाउ. व्यु. औपयिकं द्र.।

k) नितरां दुरुहः पुनःसंस्कारसापेक्षः मुपा. भवति।

१) तु. द्विउ. टि.। पूर्वाऽशमन्तरेण प्रथमः कल्पः। तस्येह
व्यवसितकल्पत्वाद् विकल्पविषयाद् द्वितीयात् सरूपात्
पृथक् निर्देशः।

m) कास. उप. घञर्थे के थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)।

n) यनि. स्वार्थे यदन्ताल् लब्धमूलः सन् नाधा.
वर्णविकारपरम्परया ✓नह् इत्येवं परिणतः यद्र.
(>✓नैध्य>✓नह्=[✓नह्+इयन्] इत्यभिसन्धिः)।

o) नाउउ. व्यु. औपयिकः द्र.। तत्र पूर्वाऽशः नाउउ.
वाच्यसामान्ये चानुषप्रवृत्ति-प्रतिबन्ध-सामान्यमादाय

२अन्ध, न्धा- -न्धः ऋ १, १६४,
१६; ४, १९, ९; ८, ७९, २;
॥तै २, २, ४, ४; ५, १, ३,
१; २; ६, १, ८, ३; २, ९,
२; ३; ४, १०, ६; ॥मै १, ६,
४; ११; ३, १, ४; ४, ४; ७,
७; ४, ५, २; ८, ५; ॥काठ १९,
३; ३४, १४; ॥क ३०, १; १;
शौ ६, १२९, ३; ९, १४,
१५; ११, ४, ३; पै ६, २०,
८; १४, ४, ११; १६, ५६, ३;
६७, ६; -न्धम् १, ११२,
८; [११६, १६; (११७, १७)];
[१४७, ३; ४, ४, १३]; २,
१३, १२; ४, ३०, १९; १०,
२५, ११; खि १, ५, ७; १२,
७; मा ३०, १०; ४०, ९; १२;
का ३४, २, २; ४०, १, ९; १२;
तै १, २, १४, ५; मै ४, ११,

५; काठ ६, ११; शौ ९, १३,
४; पै १६, ७४, ३; -न्धस्य
१०, ३९, ३; पै ८, १२, ५;
-न्धा ४, १६, ४; मै १, ४,
१२; शौ ९, २, १०; २०,
७७, ४; पै १६, ७६, ९;
-न्धाः ऋ १, १४८, ५; खि ३,
२१, २; काठ ३४, ८; कौ २,
१२२१; -न्धाम् १०, २७,
११; -न्धाय ऋ १, [(११६, १६);
११७, १७]; १८; -न्धे १,
१००, ८; मै १, ६, ६; -न्धेन १
[१०, ८९, १५; १०३, १२]; मा
१७, ४४; ४०, ३; का १८, ४,
१२; ४०, १, ३; कौ २, १२११;
शौ १८, ३, ३; पै १०, १२,
१२; १५, १९, ४. [-न्ध-अन्]
॥अन्धम्-भाबुक^d -कः काठ
२७, ८.

अन्धा(न्ध-अ)न्च्-
अन्धाची^e -चीम् पै १५, १८, ३.
अन्धा(न्ध-आ)यु- -यून् पै ८,
७, ७.

अन्धा(न्ध-अ)हि^f -हीन् मा
२५, ७; का २७, ७, १; मै ३,
१५, ९; -हेः तै ५, ७, १७, १;
काठ ५३, ७.

✓१^gअन्धि^g

१अन्धस्^h -न्धः ऋ १,
६२, ५; ९४, ७; ७, ८८, २; मै
४, ६, ७; -॥न्धसः काठ ७,
६; क ५, ५.

३ⁱअन्-✓घाⁱ

३^jअन्ध^j

✓२^kअन्धि^k

२अन्धस्^l -न्धः ऋ १,
१२२, १; १५३, ४; २, १४, १;
३, ३५, १; ४, १, १९; १६, १;

✓२^mअन् > २ⁿअन्-इति कारकोपपदरूपः स्यात् । यद्वा,
तत्रैव प्रतिबध्यमानस्य सतो दर्शनस्य बाह्यत्वविशिष्टत्वसा-
मान्यमादाय ३अन् इति गतिरूपः स्याद् यनि । पूर्वाऽऽव्यव-
सेयत्वसूचकश्च शिरसि प्रश्नचिह्नं द्र. । उभयथापि समान-
मयं समस्तः धा. सुकल्प इति तु तत्त्वम् । यश्च पाधा. चु.
✓अन्धि पठ्यते, असौ नाउ. > नाधा. सन्नेव तत्र कारण-
तामियादित्यपरा दिक् (तु. षट्. टि.) ।

^a) गस. वा कास. वा स्यात् । उप. कः प्र. थाथादि-
स्वरश्च (पा ३, २, ४; ६, २, १४४) । या. (५, १) त्व्
अत्राऽव्यवद्वयमाह, नुमध्यम् ६अ इति च ✓ध्वे > १^oअ-
इति च । तदेवं तन्मते बस. स्यादन्तोदात्तश्चेति विशेषः ।
कल्पनातारतम्यं त्ववधेयं विमृद्भिः ।

^b) 'अध' इति शौ (१९, ४७, ८) पाभे. ।

^c) 'अध' इति शौ (१९, ५०, १) पाभे. ।

^d) कारकोपपदे ✓भू+खुक प्र. मुमागमश्च (पा
३, २, ५७; ६, ३, ६७) ।

^e) मुपा. सन्देहः किमर्थ इति प्रश्नः ।

^f) कस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्वा. ।

^g) नाउ. व्यु. औपयिकः नाधा. (तु. १२^hअन्/घा
टि.) ।

^h) करणे वा, अधिकरणे वा, असुन् प्र. (पाउ ४,

२०६) । नित्स्वरः (पा ६, १, १९७) । यत्तु या. (५, १)

✓ध्वे नञ्-पूर्व इति च बस. इति चाऽऽह, तच्च । तथा
सत्य् अन्तोदात्तो नाम हि स्यात् (तु. २अन्ध- टि.) ।

ⁱ) द्विउ. व्यु. औपयिकः भवति (तु. त. टि.) ।

^j) निष्पत्त्यर्थम् १^oअन्ध- द्र. ।

^k) नाउ. व्यु. औपयिको भवति (गनु. १^oअन्धि) ।

^l) करणे असुन् प्र. (पाउ ४, २०६) । अन्ध्यतेऽन्धःक्रियते
अन्धीयते (=अन् धीयते प्राण्यते [तु. दे (४, २, ६) उद्धतः
त्वी.]) अनेनेति । नित्स्वरः (पा ६, १, १९७) । किमिति नापूप-
कल्पनाबहुलो दवीयांश्च पन्थाः स्वीकृतो न च ३^oअन्-
✓घा इत्यत एव प्र. उक्त इति । कृद्-उपप्रस्व. मा
भूदाद्युदात्तश्च स्यादित्यर्थमिति । भवतु वा १^oअन्-+
ध्वस्- (✓घा+भावे कसुन्) इति बस. पूषप्रस्व.
एवेति । ✓अद्+असुन् इत्येषाऽपि व्यु. उच्यते
(पाउ. ४, २०६; दे २, ७, १) । एवमपि स्वरे-
ऽदोषः स्यात् । यद्वा ✓अन्ध (तुटि. ✓^oअध
[✓^oअन्ध इति यनि. संख्याङ्कोऽपार्थः द्र.]) +असुन्
इत्येषाऽपि व्यु. विमृश्येत । यत्तु या. (५, १) आ✓ध्वे
इत्यतः कर्मणि निष्पत्तिमाह, तत्र वर्णागमविकारादि-
सामञ्जस्यसंभवेऽपि गत्युत्तर-कृद्-उपप्रस्व. दुर्वात्वाद्
आद्युदात्तस्तु नोपपद्येतेति चिन्त्यम् ।

२३, १; २७, ५; ५, ३०, ६; ४५, ९; ६, ६३, २; ६८, ११; ७, २१, १; ९२, १; ८, २, १; ९, ६२, ५; ६८, ६; ८६, ४४; १०, ११६, ४; मा ३, २०^३; ७, ७; ८, ५४^३; का ३, ३, ११^३; ७, ३, १; ९, ७, १^३; तै १, ४, ४, १; ३, ४, २, १; ४, ४, ९, १^३; मै १, ३, ६; काठ ४, २; १३, ११; क ३, २; कौ १, १२४, ३१३; २, ८४; ३५९; ९६५; जै १, १३, १०; ३३, १; ३, ८, १०; ३०, २; ४, २०, १०; शौ ७, ६०, २; २०, ७७, १; पै १२, १, ७; -न्धसः ऋ १, ९, १; ५२, ३; ८०, ६; ८२, ५; ८५, ६; १३५, ४; १५५, १; २, १४, ५; १९, १; ३६, ३; ३७, १; ३, ४०, १; [४१, ६; ६, ४५, २७]; ४८, १; ४, ३१, २; ३२, १४; ५, ३४, २; [५१, ५; (६, १६, १०); ७, ९०, १]; ६, ४२, ४; ४३, ४; ६३, ३; ७, २१, १; ९०, १; ८, १, २५; १३, १५; २१; १७, ४; ८; २४, १६; ३२, २८; ३३, ४; ७; ३५, २४; ४६, १४; ६१, ३; ६५, २; ६६, २; ७८, १; ८८, १; ९२, १; ४; ९५, २; ९, १८, २; ५१, ३; ५५, २; ५८, १; ६१, १०;

१०१, १; १३; १०, २५, १; ३२, १; ५०, १; [७; ९४, ८]; ७६, ६; ९६, ९; ११५, ३; १४४, ५; १६७, २; मा १९, ७२-७९; २६, १११; १६१; २४; २७, ४०^१; ३३, २३^१; २५^१; ७०; ३६, ५^१; का २१, ५, १; २^१; ३; ४; ५^१; २९, ५, ९^१; ३२, २, ६; ८^१; ६, १; ३६, १, ५^१; मै २, १३, ९^१; ३, ११, ६^१; ४, ९, २७^१; काठ ३८, १^१; ३९, १२^१; कौ १, १४५; १५५; १८०; २३६; २६५; २८९; २९७; ३१३; ३८५; ४२२; ४६७; ५००; ५४५; ५५३; २, २२; ३३; ३५; ३८; ४७; ६३; १२४; ३२६; ४०७; ४४४; ५७६; ७३६; ७४२; ७९३; १०३४; १०४६; जै १, १६, १; १७, १; १९, ६; २५, ४; ३०, ७; ३३, १; ५२, ४; ५६, १; ९; ३, ४, ४; ६; ९; ५, ६; ७, १; १२, ८; २७, २; ३१, २७; ३४, २; ४७, २; ४, २६, १; शौ ६, २, २; १२०, १, १; ४, १; ५, २; ६, १; ९, १; १३, २; २३, ६; ३१, ४; ४९, ४; ५३, १; ५७, ११; ६४, ४; ७१, ७; १२४, २; -न्धसः मा १६, ४७; का १७, ८, १; तै ४, ५, १०, १; मै २, ९, ९; काठ १७, १६; क २७,

६; -न्धसा ऋ १, ५२, २; ५; ४, २०, ४; ५, ५४, ८; ७, २०, ४; ९, १, ४; १६, २; ५२, १; ५५, १; ३; ६१, १९; ६७, २; १०७, २; मै ४, १२, ३; कौ १, ४७०; ४९६; २, १६५; ३२५; ३२७; ६६४; जै १, २८, ३^१; ३१, ५^१; ४१, ४^१; ४३, ५^१; ४९, १^१; ४; ५१, १०; ३, ३, १^१; १६, १; २७, १; ३; ५५, ५; -न्धसी ऋ ७, ९६, २; -न्धसि ऋ १, २८, ७; ४, ६९, ७; ५, ४१, ३; ७, ५९, ५; ६८, २; ७३, ४.

अक्ष- ✓/अद् द्र.

१अन्य- ✓/१अन्य द्र.

२अन्य, न्या^१ - न्यः ऋ, १, ५२, १३; ५७, ४; [८४, १९; ८, ६६, १३]; १२५, ७; १६१, ९; १६४, २०^३; १८१, ४^३; २, ४०, ४^३; [५^३; ६, ५२, १६^३]; ३, ३१, २^३; ५, ३२, ३; ७७, २; ६, २१, १०; ३०, ४; ४८, २२; ५२, १६^३; ५७, २^३; ६८, ३^३; ७, [(१, ८१, ५); ३२, २३]; ३६, २; ५६, १५; ८२, २^३; ५; ६^३; ८३, ९^३; ८५, ३^३; १०३, ३-५; ८, ५, ३९; १५, ११; ७८, ४; १०, १०, १४; २८, १; ३४, १४; ४३, ५; ६४, २; [(२, ३५, २; ४०, ५); ८५, १८^३]; ११९, ११; १३२, ४;

०) 'अन्धसः' इति ऋ (यक. ८, ४६, १४; ३३, ७; १०, २५, १; ८, २४, १६; ९, ६१, १० [द्विः]) पा. मे. ।

१) २अन्य (<✓/२अन्य) + तादर्थ्ये यः प्र. उस्सं. ([पा ५, ४, २४] अने प्रतिबन्धालुपातिने पार्थक्याय भवतीत्यर्थश्च द्र.) । प्रत्ययस्वरः । एवं तावदस्य अरण्, २अरि-, अरुण्-, प्रभृ. मौलिक्ये-कस्मोतस्ता स्यात् (वैतु. WW. १, ६७; ८६; २, ३३७ यत्र *अरु- इति च *अन्य- इति च सना. आह्वी-

यमाने सती एतन्मूलतयाऽन्विष्येते [तयोः सना. अपि सतोर् ✓/२अन्य इत्यनेन कश्चिज् जन्यजनकसम्बन्धः स्यादिति परमप्राचीनं मूलमन्विच्छतां नाऽत्र कोऽपि विसंवाद इव स्यादिति त्वमिसन्धिः]) । यत्तु या. १, ६, इत्यत्र ६अ+आनेय- (<आ/नी+यत्) इति सद् >२अन्य- इत्याह तदपि विमृश्यम् । तथात्वेऽपि 'कृत्योक्त' (पा ६, २, १६०) इत्यन्तो-दातृत्वं द्र. ।

१३७, २^३; १४६, ५; खि ३,
१५, ९; २१, १; २२, १०^३; ५,
७, १, ८^३; मा ६, ३७^३; ८, ३६;
१०, २०^३; १७, ४७; २३,
६५^३; २७, ३६^३; ३१, १८; ३५,
७^३; का ६, ८, ८^३; ८, ११, १;
११, ६, ५^३; १८, ४, १५, २५,
१०, १३^३; १२९, ४, ४; ५,
५; ३५, २, २; ४, ६^३; १^३ ३,
१, ५, ८, २^३; ७, ४, ३^३; ८,
१४, २^३; २, २, ४, ६^३; ११,
५; ४, २, ३; ५, ११, २^३; ६,
८, १; ३, २, ५, ६^३; ५, ६,
९, ३; ६, १, ५, १; ६, ७; ७,
६; २, १, १^३; २, १; २; ४,
१०, १; ५, ३, ३^३; ७, २, ८,
६; ७; ५, ४, २^३; ९, ३^३; १^३ ३
१, ५, १२; ६, ८; ९, ५^३; १०,
८^३; २, २, ६; ६, १२^३; १३,
९^३; ३, ६, ८; ७, १; ९^३; १०^३ ७;
९, ६^३; १०, २; ४, ३, ४; ४,
१^३; ८; ६, ७^३; ७, ७; ११२,
२^३; ४^३; ६; १३, २^३; ११४,
१^३; १८; काठ ६, १; ४; ७,
१०; ८, १३; ९, ११^३; १२;
१३; १३, ३; ४; १५, ८; १३^३;
१७, १९^३; २०, ७^३; २३, ८^३;
२४, १; ८^३; ९^३; २६, ६; ७^३;
२८, २; २९, ५; ३४, ३; ५^३;
३६, ३^३; ३७, १६; ३८, ७;
३९, १२; १^३ ३, १२; ४, ३;
५, ९; ८, १; ३१, ९^३; ३६,
५^३; ३८, १^३; २^३; ४१, ४; ५^३;
४४, २; ४५, ६; १^३ ३, २४७;
३७३; २, ३१; १०७३; १२१०;
जि १, २६, ५; ३९, ४;

३, ४, २; शौ २, ४, ५^३; ३,
२, ६; ३०, १; ५; ४, १३, २^३;
५, ११, ४; ७, ८४, ४; ८५, ३^३;
८६, १^३; ८, ९, १९; ९, १४,
२०^३; १५, २६^३; १०, ८, २३;
११, ६, २६; ७, १०^३; ११^३;
१२, ३, ५०; १३, १, ५०^३;
२, ११^३; १४, १, २३^३; १८,
१, १६^३; १९, ३५, ५; १२०,
१५, ४; १७, ५; १२१, २;
पै २, ११, ५^३; ५२, २; ३, ५,
६; ४, १४, ३; ५, १०, ६;
१०; १८, ३^३; १९, १; ५; ८,
१, ४; १६, २३, ६; ६७, १०^३;
१०२, १०; १५३, १०^३; १५४,
१^३; -न्यः-न्यः मै ४, ६, ७^३;
पै २, ३९, ५^३; -न्यत् १,
[३०, १९; ५, ७३, ३]; ५२,
१४; १०३, १^३; ११५, ५^३;
१२३, ७^३; १४०, ७; ३, ५५,
११; १५^३; ५, २९, १०^३; ३१,
२; ६, २४, ५^३; ५८, १^३; ६६,
१; ७, ३२, १९; ८, १, १; २,
१७; २२, ४; १०, [२७, २१;
३१, ८]; ३७, २; ३; ८२, ७;
१२९, २; १४२, १; १४९, ३;
खि ३, १०, २, १; २१, १;
मा १७, ३१^३; ३३, ३८^३;
४०, १०^३; १३^३; का १८, ३,
७^३; ३२, ३, ९^३; ४०, १,
१०^३; १३^३; तै २, ५, १, ६^३;
३, ४, १, ३^३; ४, १, ११, २^३;
३, ११, ५; ६, २, २^३; १^३ ६, २,
३, ३; ३, ५, १^३; १^३ ३, ९,
३; २, १०, ३^३; १३, १०^३ ३;
३, ६, ३^३; ८, ४; ७^३; ९,

१; ४, ६, ८; ८, ८; १०,
३^३; ११, १^३; ११४, ४^३;
१६^३; काठ ४, १५^३; ६, ३^३;
८, २^३; १०; ११; ९, ११;
११, २^३; १३, १०^३; १८, १;
२०, १५; ३४, ७^३; ३७, ५;
३९, १०; ४२, ४; १^३ ३, २^३;
६, ७^३; ७, ६; ८; २८, २^३;
१^३ ३, ७५^३; २४२; २, ७०;
७१०; ११४७; १^३ ३, ८,
३^३; २५, १०; ३, ७, ८;
५८, ७; शौ ५, ११, ५; ६; ६,
१२, १; १०, २, २२; २३; ७,
३१; ११, १०, २३; १३, २,
४३^३; १८, २, ३१; ५१; १९,
५३, ४; १२०, १८, २; ८२,
२; ८५, १; १२३, २^३; पै १,
३७, ४; ५; २, २८, १; ८, १,
६; १२, २, ४; १३, १, ३;
१६, ६१, १; ८७, ३; -न्यत्
-न्यत् २, २४, ५; ३, ३८,
७; १^३ ३, ५, १२, २; ७,
५, ४, १; मै १, ५, १०^३;
-न्यम् १, ९३, ६^३; १२९,
१०; १६४, ३८^३; २, २२, २;
३३, ११; ५, ३४, ८; ६, ४७,
२१; ७, १०३, ३; ४; ८, २४,
१२; ७५, १३; ८०, १; ९६,
१९; १०, १०, १०; १४; ४९,
८; ९१, ८; ११७, ४; ११९,
७; ११; १४२, ७; मा १२, ६२;
१६, ५२; १७, ४७; ३३, ६०;
का १३, ५, १; १७, ८, ६;
१८, ४, १५; ३२, ५, ६; तै
१, ७, १, २^३; १२, ३, १४, २^३;
६, ११, ३; ३, २, २, १; २;

^a) 'स्वः' इति श्रु (१०, १८, १) पाभे ।

^b) एकत्र स्वरितद्वयार्थं द्वे इति द्र. (तु. तै ६, २, २, २) ।

^c) प्रथमे पा. नान्मयोऽन्यम् > नान्मयोऽन्यम् इति
माध्यमिकसंख्याङ्गनात्मकः शोधः द्र. (तु. द्वितीयः पा.

उभयोः पा. तात्पर्याऽभेदादिति ।

^d) 'एकः' इति श्रु (१, १६४, ४४) पाभे ।

^e) स्वमोद अद् इत्यादेशः (पा ७, १,
२५) ।

४, २, ५, ४; ५, १०, ४; ५;
 ६, १, ३; ५; ॥ ५, १ १०,
 ३; ४, ४, ५; ॥ ६, १, ५, १; ६,
 ७; ७, ६; ४, १०, १; ५, ३,
 ३; मै १, २, १०; २, ७, १२;
 ॥ ३, ६, ९; ८, ७; ४, ३, ४; ॥
 ६, ७; ॥ ११, ६; १४, १८; ॥
 काठ ४, १६; ६, ४; १६, १२;
 २५, ८; २८, २; ३९, १३; क
 ४, ३; २५, ३; २७, ६;
 ४०, १; ४४, २; ॥ १०, २,
 ३३४; ८३८; १२१०; ॥ ३
 ३, २८, ६; शौ ३, २, ६;
 ३०, १; ४, १८, ३; ६, २०,
 १; २६, २; ९, ५, २७; १५,
 १६; १२, ३, ५०; १३,
 २, ११; ॥ १८, १, ११;
 २६; ४०; पै ३, ५, ६; ५,
 १९, १; २४, ३; २७, ६; ७,
 ३, १; ८, १९, १०; १३, २,
 ९; १६, ६९, ७; -न्यम्-
 -न्यत् मै ४, ११, १; -न्यम्-
 -न्यम् ५, ४४, ११; ६,
 ४७, १५; १६; १०, ११७, ५;
 ॥ ३, ७, ५, १, ६; ५, ४, १; ॥ मै
 ४, ८, १०; काठ ३०, ५; ॥
 -न्यया ३, ३२, ११; तै ६,
 ३, ९, ३; ॥ मै १, ८, ३; १०,
 १८; ४, ८, ३; ॥ काठ ६,
 ३; ११, १०; ३६, १३; क ४,
 २; ॥ शौ ११, ४, ५; १८; पै १६,
 ५६, ६; १७; -न्यस्मात् पै
 ५, १०, ६; -न्यस्मिन् ३, ३,
 ५५, १७; खि ३, १५, २६;
 तै ७, २, १, ४; ॥ मै १, ६, ९;
 ३, ७, १; ४, ४, ३; शौ ८,
 ९, १९; १२, ४, १५; -न्यस्मै
 ॥ तै २, ३, ११, ५; ५, ४, ३;
 ६, २, २, १; ३; ७, २, ८, ७;
 ॥ मै १, ७, ५; ९, ५; ३, ७,

१०; १०, २; ॥ काठ ९, १२;
 २४, ९; ३४, १८; ॥ क ३८, २;
 शौ ३, ३०, ५; १२, ३, ४६;
 पै ५, १९, ५; ९, ४, ७;
 -न्यस्य १, १४०, २; १७०,
 १; १८१, ५; ६; २, ३५, १३;
 ६, ५७, ३; ७, १०३, ५;
 ८, ३३, १६; ॥ तै २, ५, १, ५;
 ३, २, ४, ४६; ५, ६, ८, ३;
 ७, २, ८, ६; ॥ मै १, ४, ११;
 ५, १२; २, २, ६; ३, ४, ७;
 ७, १०; ९, ४; १०, ३;
 ४, ७, ७; ॥ काठ ७, १०;
 ८, १३; १०, ४; ११, ५;
 १३, ३; २४, ९; २६, ४;
 २९, ५; ३१, १५; ३५,
 ३; ॥ क ५, ९; ८, १; ४१,
 २; ४५, ६; ४८, ४; शौ
 १०, ८, २३; पै ५, १०,
 १०; १२, ३, ५; ६, ७; १६,
 १०२, १०; -न्यस्य-न्यस्य
 तै ६, ३, ११, ४; -न्यस्याः
 ३, १८, २; [३, ५५, १३;
 १०, २७, १४]; ९, ७९, ३;
 १०, ९७, १४; १२४, ३; मा
 १२, ८८; का १३, ६, १४;
 तै ४, २, ६, ३; मै २, ७,
 १३; ४, ५, ८; क २५, ४; पै
 १, ६५, ४६; १३, १३, ७;
 -न्यस्याम् १, ९५, १; ॥ मा
 ३३, ५; ॥ का ३२, १, ५; शौ
 १, ३२, ४; पै १, २३, ४;
 ८, १४, १; -न्यस्यै मै ३,
 १०, ३; काठ ९, २; १६, १३;
 क ८, ५; -न्या १, १०९,
 १; ६; १२३, ७; १६१, ५; २,
 ३५, ८; ३, ३३, २; ५५, ४;
 ५, ७३, ३; ६, ४९, ३; ७,
 २६, ३; ९, ७०, १; १०, १०,
 १३; ८२, ३; ९७, १४; खि

५, ७, ३, ४; ५; १०; मा
 १२, ८८; १७, २७; २८,
 १५; १६; २१; का १३, ६,
 १४; १८, ३, ३; ३०, २,
 ४; ५; १०; तै २, ४, १२, ३; ॥
 ४, १२, ६, ३; ११, १; ३,
 ११, ४; ६, २, २; ॥ ५, ३,
 ७, ४; ७, ३, ३; ॥ मै १, ७,
 ३; ८, ३; २, ४, ३; ७, १३; १;
 १०, ३; ३, ९, ५; ४, ५,
 ८; ७, ७; १०, ४; १३, ८;
 १४, ६; काठ ४, १५; ९, १;
 १०, ११; १३, ४; ५; १६,
 १३; १८, १; १९, १३;
 २३, ८; २७, ४; २९, ५;
 ३४, ५; ३५, ३; ३९, १०;
 क ८, ४; २५, ४; २८, २;
 ४२, ४; ४५, ६; ४८, ४;
 ॥ १, ५६०; २, ७७३; ॥ १,
 ५७, ९; शौ १, ३२, ४; ६, ३०,
 २; १०, ७, ४२; १८, १, १५;
 पै १, २३, ४; ६५, ४; ९, ३,
 ४; १२, ३, ६; ॥ १३, १३,
 ७; -न्या-न्या १, ६२,
 ८; ९५, १; ११३, ३; मा ३३,
 ५; का ३२, १, ५; कौ २,
 ११०१; पै ८, १४, १; -न्याः
 १, १२३, ११; २, ३५,
 ३; ६, ६१, ९; १३; ७,
 ९५, १; ८, १०१, १४;
 ॥ तै २, २, ९, ५; ५, १२,
 २; ३, १, ९, २; ५, ४,
 १, ४; ५, ६, २; ६, २, ५;
 ६, ३, १, ४; ४, १०, ४;
 ५, २, २; ॥ मै १, १०, ५;
 २, ५, १; १३, १; १०; ३,
 २, २; ६, १०; ८, ४; ४,
 १, ९; ३, २; ४, ९; ५, २;
 ४; ८, ६; ९; १२, ४; १४,
 ७; काठ १२, ७; २३, ६;

२६, १; २७, २; २८, १;
 ३१, ७; ३३, १; ७; ३५,
 ३; १८; २०; ॥क ४०,
 ४; ४२, २; ४८, ४; १६;
 १८; कौ ३, ३, ६; जै २,
 १, ६; शौ ६, ६०, २; १०,
 ८, ३; पै १, ३७, १; २,
 ८, १; ४, २०, ७; ५, १०,
 ७; १५, २२, ७; १६, १०१, ६;
 -॥न्याः-न्याः तै ६, २, ६, ३;
 ७, ५, १, ६; मै ३, ३, १; ८,
 ४; काठ २५, २; क ३८, ५;
 -न्यान् ऋ ३, ४६, २;
 ४८, ३; ४, ३६, ९; ५, १,
 ८; ९; ३०, २; ६, १०, ५; ७,
 १, १४; ८, १, ३३; ५, १३;
 खि २, १४, १; ५, ७, ३, १;
 मा ५, ४२; १७, ७; ११; १५;
 ३६, २०; ४०, ४; का ५, १०,
 २; १८, १, ८; १२; १५;
 ३६, १, २०; ४०, १, ४; तै
 १, ३, ५, १; ३, २, ८, ५;
 ५, १, ५, ५; ६, ३, ३, १;
 मै १, २, १४; २, ५, ११;
 ९, ९; १०, १; ३, ३, ६१;
 ९, २; १; १४, ३, १; ६,
 ३; ८; १२, ३; १३, ८;
 काठ ३, २; ५, २; १७, १७;
 १९, १०; १३; २०, ७; २६,
 १; ३; २७, ७; ८; २८, ३;
 ८; ३२, २; ३५, १९; क २,
 ९; २८, १; ३०, ८; ३१,
 ९; ४०, ४; ४४, ३; शौ
 १, १०, २; ३०, ३; २, २९, ३;
 ४, ५, ७; ३६, ३; ७, ३६, १;
 १२, १, ५८; १९, ३३, ५;
 ५०, ६; पै १, १४, ३; १९, २;
 ४, ६, ७; ८, १०, ८; ९, ९, ३;
 १२, ५, ५; १४, ४, १६;
 -न्यान्-न्यान् मै ३, ३, ११;

-॥न्यानि तै २, ६, ३, १; ६,
 ५, ११, १; २; ७, ४, ११, ४;
 ५, ८, २; मै १, ५, १३; ८, ७;
 २, ५, ७; ४, १, १२; ५, ६;
 ६, ३; ७, ५; ८, ८; काठ ६,
 ४; १३, ८; १९, १०; २३, ३;
 २८, १०; ३३, ३; ७; ३४,
 ७; क ४, ३; ३०, ८; ४५, १;
 -न्याभिः ऋ १, ११३, १०;
 ॥तै ५, १, ६, ४; ६, १, ९,
 ५; ६, ८, ३; ७, २, ५, २;
 ३, ६, १; मै ३, १, ७;
 -॥न्याभ्यः तै ५, ७, २, ५;
 -न्याभ्याम् शौ ११, ४, २; ३;
 १३-१७; पै १६, ५६, ३; ४;
 १४-१६; १८; -न्याम् ऋ ३,
 ३३, २; १०, ८५, २१; २२;
 ९७, १४; मा १२, ८८; का
 १३, ६, १४; ॥तै २, ६, ६, ३;
 ४, २, ६, ३; ३, ११, ४; ५,
 ३, ७, ३; ४, ४, ४; ५, ४,
 २; ६, २, १, ६; ३, २; ७,
 १, ६, ५; ॥मै २, १, ९; ७,
 १३; १३, १०; ३, १, १, २,
 ६; ३, १, ८, १; ४, ३, ५;
 ७, ७; १४, ६; काठ ६, ३;
 १०, ११; १२, ८; १३;
 १३, ५; १६, १३; १९, ७;
 २०, ६; २७, ४; २९, ५;
 ३९, १०; ॥क ४, २; २५,
 ४; ३०, ५; ३१, ८; ४२,
 ४; ४५, ६; ४८, १७; शौ
 १२, ४, १३; पै १, ६५,
 ४; ९, २५, ६; १३, १३,
 ७; १५, २३, ७; -न्याम्-
 -न्याम् ऋ १, १३१, ५; काठ
 २६, २१; क ४०, ५; शौ २०,
 ७५, ३; -न्यासाम् ऋ १०,
 १५९, ५; तै ५, ३, १, ७;
 काठ १९, १२; क ३१, २;

शौ ६, ६०, २; ७, ३८, १;
 ३९, ४; पै २, ४१, ५; ३,
 २९, ५; -न्यासु ऋ ३, ५५,
 १७; खि ३, १५, १७; ॥तै ५,
 ४, २, १; ६, ५, ५, ३;
 -न्ये ऋ १, ३६, १; ५९, १;
 १६४, १२; २, १८, २; ३;
 ३, ३५, ५; ३, ९, ३; ४, १,
 १४; ४४, ५; ७, ६९, ६;
 ५, ४०, ९; ४७, ५; ८१, ३;
 ७, ५७, ३; ८, २, ६; ३, २३;
 ८, ८; १९, ३३; १०, १४, ३;
 ३४, ४; ८१, ६; ११४, ७;
 १६०, १; मा ११, ६; १७,
 २२; २७, २; १का ८,
 २०, १; १२, १, ६; १८, २,
 ८; २९, १, २; ॥तै १, ७,
 ३, १; २, ५, १०, १; ६,
 १२, ५; ३, १, ५, २;
 ४, १, १, २; ७, १; ६, २,
 ६; ५, २, ९, २; ४, ४,
 ५, १; २; ५, ९, ३; ४; १०,
 ५; ६, ६, २; ६, ३, १,
 ६; ४, ५, ३; ५, २, १, २;
 ११, ३; ६, ४, ४; ॥मै १, ४,
 ६; २, ३, ३; ७, १; १०, २;
 १२, ५; ३, ४, ७; ७, २, ८, १;
 ९, ४; १०, १; २; ४, १, १, ३,
 १; ६; ५, ५, ७; ८; ६, ५, ६;
 ८; ७, ५; १४, १६; काठ ८,
 १; १३; १२, ८; १५, ११;
 १७, १६; १८, २; १६; २०,
 ८; ११; २१, ४; ७; १३;
 २२, ६; २६, १; ४; २७, ७;
 २८, २; ॥क ६, ६; ८, १; २८,
 २; २९, ४; ३१, १०; १३;
 १९; ३४, १; ४०, ४; ४१,
 २; ४४, २; १कौ १, ५९;
 २, ९३९; १जै १, ६, ५; ४,
 १६, ७; शौ २, ६, २; २८, १;

१) 'परश्चराण्य अतः' इत्येवं मुपा. अनिपुणमिव संस्कृतः । 'चर। अन्यतः' इत्येवमत्र प्रास्तत्रिके पदे शोषपरैः द्र. ।

२) कः समास ? तस. पूषप्रस्व. न स्याद् 'अभ्यय-' इत्यस्य नञ्-कु-निपातत्वेन परिगणितत्वात् (पावा ६, २, २) । बस. तु स्वयमेव न स्याद् उप. वि. सतो वर्णविशेषविशिष्टवृत्तित्वादिति । अन्यतरथाऽपि स्यात् । कथमिति । तस. तावत् परिगणनपरिभाषाया इह शाखाभेदेन चरिताध्याऽचरितार्थयोर् व्यवस्थे- यत्वात् । तथाहि । मा. का. मै. परिगणनाऽभावे सति पूषप्रस्व. स्यात् । तै. च तद्भावे सति सासस्व. स्यादिति

२॥ अन्यतः—>त-एत>)

नी- नी तै ७, १, ६, ५.

॥ अन्यतः-क्षुत्^b-क्षुत् मै ३, १, २^३; -क्षुत् काठ १९, १; क २९, ८.अन्यतः-शितिबाहु^c- -हुः मा २४, २; का २६, १, ४; तै ५, ६, १३, १; मै ३, १३, ३; काठ ४९, ३.अन्यतः-शितिरन्ध्र^d- -न्ध्रः मा २४, २; का २६, १, ४; तै ५, ६, १३, १; मै ३, १३, ३; काठ ४९, ३.॥ अन्यतः->तो-दत्^e- -दत्तः तै २, ६, २, २^३; काठ १९, ३; क ३०, १; -दत्तयः तै ५, १, २, ६; -दत् तै २, १, १, ५; ५, ५, १, ३.अन्यतो(<तस्>:-अ)रण्य^f- -ण्याय मा ३०, १९; का ३४, ४, १.॥ अन्यतः->तो-वैश्वानर^g- -रः तै ७, २, १०, १.अन्य-त्र^h ऋ ७, ५९, ५; ८, २४,

११; १०, ८६, २; खि २, ११,

३; ॥ तै ३, ३, ८, १; ॥ मै ३, ६,

६; १०, ४; ४, ५, ६; ६, ९;

॥ काठ ६, ६; २३, २^३; २७,

६; २८, ६; ३७, १; ॥ क ४,

५; ३५, ८^३; ४२, ६; ४४, ६;

शौ ३, २३, १; ६, ११, ३; २६,

३; ४०, २; ९३, २; १४०, ३;

७, ११६, १; १२०, २; ९, २,

२५; १०, १, १६; ११, २, १९;

२१; २६; २०, १२६, २^३; पै १,

२७, ३; ६४, ३; २, ६, २; ३;

५, २२, १-९; ७, ३, ५; १६,

३६, ६; ७८, ७; १०५, ९;

१०६, १; ६.

॥ अन्यत्र-दीक्षितⁱ- -तम् मै ३,

६, ९.

॥ अन्यत्रो(त्र-उ)त^j- -तम् मै

४, ५, ७.

अन्य-था^k ऋ ४, ३२, ८; ६,

३५, ५; मा ४०, २; का ४०,

१, २; ॥ तै ५, ३, ३, १^५; ४, ९,

४; ॥ मै ३, ६, ९; ७, २; १०; ४,

२, ८; ॥ काठ २०, १३^३; ॥ क३१, १५^३; कौ १, ३०५^k; जै १,३२, ३^k.अन्य-देवता^l-॥ अन्य-देवता^m- -स्यम् मै३, ८, ९; -स्याः मै २, ४, २^३;काठ १२, १२^३; -स्याम् तै ३,

४, ३, १; -स्यौ मै ४, ६, ३.

अन्य-नाभिⁿ- -भिः शौ १, ३०,

१; पै १, १४, १.

अन्य-बन्धु^o- -न्धुः काठ ३५, ५;

क ४८, ६.

॥ अन्य-रूप, पा^p- -पः ऋ ७, १००,

६; तै २, २, १२, ५; मै ४, १०, १;

कौ २, ९७५; जै ४, २३, ७;

-पाः ऋ १०, १, ४.

॥ अन्य-लोक^q- -के मै ३, ७, ७.अन्य-वर्ण^r->र्णा^s- -र्णाम् शौ

१२, ३, ५४.

अन्य-वाप^t- -पः मा २४, ३७, का

२६, ८, २; तै ५, ५, १७, १;

(तु. नाउ.) । अथ बस. अप्य उप. विशेषकवर्णविशेष-
वृत्तिदर्शनाद् उपपद्यते । उप. त्रियां न-आदेश-सहकृतस्य
कीपः (पा ४, १, ३९) पिच्चाभिघाते स्वराऽभेदः ।

^a) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. एतवर्ण-
विशिष्टवृत्तित्वं द्र. । शेषं नापू. टि. ऊष्मम् ।

^b) कारकोत्तर-किबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^c) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. २^३शिति-बाहु-
यद्र. । यथा अन्यतःशिति-बाहु- इत्येवमवजिघृक्षु भा.सा.
च शिति-इत्येतद्भावप्रधानमिति कृत्वा पूष.बस.भावयित्वा
बाहु- इति उप. पुनः बस. इच्छन्तौ पपा. विरुध्ये-
यातां तथाऽऽकरे द्र. । यनि. २^३शिति-बाहु- इति
तस. सासस्व. तत्रैव नापू. श्रूयमाणाच् १शिति-बाहु-
इत्यस्माद् बस. उत्तरपदाद्युदात्तात् (तु. पा ६, २, ११६)
सुवेचं भवति । यत्तु यनि. एवाऽवग्रहे म. तस. इति
कृत्वा उप. बस. इच्छेत् तत्र परिगणनपक्षं परिख्याय
अव्यय-पूषप्रस्व. स्यादिति तन्मतं द्र. (तु.
१अन्यत-एनी-). अन्ततो यत् स्वग्याख्यानीयाऽवग्रह-
विरोधमपनुत्तुः भा. १शिति-बाहु- इत्येतदेव भावप्रधानं

सद् उप. स्यादिति पक्षयति, तन्न तथा सुभवमिति
कृत्वा नादरार्हमिव भवति ।

^d) सस्व. नापू. द्र. । उप. २^३शिति-रन्ध्र- यद्र. ।

^e) सस्व. एपू. टि. द्र. । उप. पाप्र. दन्त->दत्- इति
समासान्तः (पा ५, ४, १४२) । पक्षान्तरे तु. टि.

^fदत्-

^g) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^h) सप्तम्यर्थे त्रलि प्र.लित्स्वरः (पा ५, ३, १०; ६, १, १९३) ।

ⁱ) तस. अव्यय-पूषप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^j) कास. थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) । उप.

✓वे+कर्मणि कः । तु. टि. असुत्र-भूय- ।

^k) प्रकारवचने थाल् प्र. लित्स्वरश्च (पा ५, ३, २३;
६, १, १९३) ।

^l) आहुन् इत्यत्र सस्थ. टि. द्र. ।

^m) कस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. ।

ⁿ) तादर्थ्ये यति प्र.लित्स्वरः (५, ४, २४; ६, १, १८५) ।

^o) कर्मण्युपपदे ✓वप्+अण्. कृत-प्रस्व. (पा ६, २,
१३९) । उप. २वाप- <✓वापि(नाधा.)<१वाप-(=हिं.

मै ३, १४, १८; काठ ४७, ७.	*अन्ये ^d	३८, २.
अन्य-व्रत ^a - तः ऋ १०, २२, ८;	*अन्ये-घृ ^o -	?अन्यन्नद ^३ पै ५, ३१, ६.
-तम् ऋ ८, ७०, ११; -तस्य	अन्येषुसः ^१ मै ३, २, २ ^१ ॥;	अन्यस्त ^१ - स्ते? ^m मै ४, ५, १.
ऋ ५, २०, २; मा ३८, २०; का	शौ १, २५, ४; ७, १२१, २;	अन्यो(नि-ओ)कस् ⁿ - काः शौ १२,
३८, ५, ३; मै ४, ९, १०.	पै १, ३२, ४.	२, ४.
॥अन्य-शृङ्ग ^१ - ऋ मै १, ४, १५.	?अन्येषुक्-क ^२ - कम् पै	अन्वक्त- अन्व(नु/अ)ञ्ज द्र.
॥अन्या(न्य-अ)ग्र ^a - ग्रान् मै ४, ८, ९.	१, ४५, १.	अन्व(नु/अ)ञ्ज, अन्वज तै ७, ४,
अ(न्य>)न्या-इक्ष ^c - इक्ष् मा १७,	?अन्यो(न्य-उ)दृ ^१ -	१९, १; काठ ४४, ८.
८१; का १८, ७, २; तै १, ८, १३, २;	अन्योदय ^१ - र्यः ऋ ७, ४, ८.	अन्व(नु/अ)ञ्च्
४, ६, ५, ५; काठ १८, ६; क २८, ६.	?अन्योऽन्यश्रैष्ठ्य ^१ - ष्ट्याय क	अन्वच्, ञच् ^१ - नूच् ^१ ऋ ३, ३०, ६;

बाप [यत्-सजन्मानौ/चाप, वप् यद्र.] ।

^a) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^b) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. ।

^c) उस. उप. / इक्ष् + किन् प्र., पूष. दीर्घत्वं कृद्-उप-प्रस्व. च (यक्र. पा ३, २, ६०; ६, ३, ९१; २, १३९) ।

^d) सप्तम्यन्तमिदं नाउ. व्यु. औपयिकं द्र. । सुब्-अलुग-विधया पूष. भवतीति शाब्दिकप्रवृत्तिविचारसौकर्यमात्र-प्रयोजनः पृथक् निर्देश उपपद्येत ।

^e) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. < / दिव् यद्र. । नाउ. व्यु. औपयिकतया सुकल्पं द्र. ।

^f) नापू. सुच् प्र. उसं. (पा ५, ४, १८) । पाप्र. त्व अन्य- + एघुस् प्र. निपात्यते (५, ३, २२) । ननु क्रियाभ्यावृत्तिगणनाऽर्थेऽयं प्र. इष्यत इह च तदभावे कथम् उसं. इति । उक्तार्थद्वयमुपलक्षणमात्रं भवति । क्रियावृत्तिविशेषणतासामान्ये तु तात्पर्यं प्रतीयेत । नापू. यनि. पदविभागे च पपा. अपि प्रामाण्यमुपलभ्येत (तु. उभय-घुः शौ १, २५, ४; ७, १२१, २) । ननु अस्मिन्स्तावत् प्राति. नाऽवग्रहो भवतीति । सत्यम् । तत्र पूष. सुबलुगिति कृत्वाऽवग्रहाभावः (वैतु. अग्ने-पाः [ऋ ४, ३४, १०] यत्र पूष. सुपोऽलुकि सत्यप्यवग्रहः पपा. भवति तत्र पदकारमतेन पूष. विभक्तिप्रतिरूपकम् अव्य. इति कृत्वा विवेकः सुलभः द्र.) ।

^g) तत्रभवीयः कन् प्र. उसं. षत्वं च (पा ४, ३, ३२; ८, ३, ५९) । यद्वा ?अन्वेदुकम्^१ इति पा. स्यात् (तु. मूको. 'अन्वेदुकम्' इति) ।

^h) कस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. । पाप्र. नाउ. व्यु. औपयिकतया सुकल्पं भवति ।

ⁱ) तत्रशयितीयः यत् प्र. ओकारश्चोदात्तः उसं. (पा ४, ४, १०८) । यद्वा, उदुर->उदर्थ- इति तत्रभ-वीये वसि प्र. निष्पन्नं भावप्रधानं सद् उप. स्यात् (पा ४,

३, ५५; [तु. च] ५, १, १२४) । एवं तावद् बस. पूषप्रस्व. स्यात् । 'अन्यद् भिन्नम् उदर्थम् उदराभिसंबन्धः प्रभवो यस्य' इत्येवं च व्याख्यानं सुवचम् । एस्थि. 'समान-' (पा ४, ४, १०८) इत्यनुशासनमन्यथासिद्धायताम् । समानोदर्थ- इत्यस्यापि समाननिष्पत्तेः संभवादिति । यत्तु अ^१ इत्याद्युदात्तम् PW. आह, तन्नितान्तमप्रमाण-मित्युपेक्ष्यम् ।

^j) मुपा. सन्देहः । कथमिति । शास्त्रान्तरीय-विसंवादात् (तु. मै ३, ७, १० 'अन्योन्यस्य श्रैष्ठ्ये' इति; तै ६, २, २, १ 'अन्योन्यस्मै श्रैष्ठ्याय' इति । अत इहापि 'अन्योऽन्यम्' इत्येवं सतोऽनुस्वार-च्युतिः संभाव्येत [एस्थि. च स्वराङ्कितानि निगमान्तरायनु 'अन्युः । अन्यम्' इति पदद्वयीव निर्दिश्येत]; वैतु. REIV. यनि. इति) ।

^k) 'अत्थ अन्यं(ययौ क्रममिति)' इत्येवं मुपा. सु-शोधः द्र. ।

^l) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^m) अत्र मुपा. 'स्तोऽस्य' इत्येवं मूलतः सतः 'स्तेऽस्य' इति यनि. प्रमादमूलं विकारमात्रं संजायमानमनुपदं मूलतः 'यज्ञः' इत्येवं श्रूयमाणस्य सतः 'यज्ञे' इत्येवं विकारान्तरनिमित्तमभूदिति संभाव्येत । अन्यथा हि यमु. अपां परिहरणाभिप्रायदयितुमिष्यमाणो विश्वदेवात्मिकाभ्योऽद्भयः संप्रतपूर्वस्य यज्ञस्याऽन्यासलक्षणो लाभ एवास्पष्टप्रत्ययः संजायेतेति (तु. उपरि श्रूयमाणं नञ्-पुरस्कृतमेवाऽप-परिहरणस्य रक्षोऽनन्वायलक्षणमपरं फलम्) । एस्थि. इह च सस्थ. यज्ञ->-ज्ञे इत्यत्र च यथावच् शोधः द्र. ।

ⁿ) सस्व. नापू. द्र. । उप. बस. यद्र. ।

^o) गस. किञ्चान्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, २, ५९; ६, २, १३९) ।

^p) भस्याऽकारस्य लोपे दीर्घत्वं विभक्तिस्वरश्च (यक्र. पा ६, ४, १३८; ३, १३८; १, १७० [वैतु. नाउ. रु.]) ।

-नूचः^a शौ ३, १, ४; पै ३, ६, ४; -न्वक्, ग् तै १, १, २, १; ८, १२, ३; काठ ३९, १; -॥न्वक् मै २, ४, ३^३; काठ २३, १; २५, १०; क ३५, ७; -॥न्वञ्जः तै २, २, २, ५; ७, ४, २, ३; -न्वञ्जम् मै २, ६, ९; ४, ४, ३; काठ २३, १॥; क ३५, ७॥; शौ ६, १३४, ३; पै ५, ३३, ६; -न्वञ्जी तै २, ६, ६, ४॥.

१^aअनुची^b - ची ऋ १, ११३, २; कौ २, ११००.

२अनुची^c - ची तै ५, ५, ७, २॥; शौ १०, १०, १०; पै १६, १०७, १०.

अन्वग्-भावे^d - अन्^e
॥अनुचीन^f - नम् तै ६, ३, ९, २; मै ३, ८, ९.

१अनुची(न>)ना^g - ना ऋ ४, ५४, २; मा ३३, ५४; का ३२, ४, ११.

॥अनुचीना(न-अ)ह^h - हम् तै ७, १, ५, ४.

३अनुच्यⁱ - च्ये शौ १५, ३, ५.

अन्व(नु/अ)ञ्ज्
अन्वक्- घृत^j

?अन्वतः^k पै ९, ४, १०; १२.

॥अन्व(नु-अ)ति/मुच्, अन्वतिमु-

च्यते मै ४, ७, ७.

॥अन्व(नु-अ)ति/षि(←मि)च् > न्व्
अन्वतिषिञ्चति मै १, ८, ९; ४, ८, ९.

॥अन्व(नु-अ)त्या(ति-आ)/वृत् >
वर्ति, अन्वत्यावर्तय मै १, ८, ९.

॥अन्व(नु-अ)प/क्रम > क्राम्, अन्व-
पक्रामति मै ३, ९, ३; अन्वपक्रा-
मन्ति मै ४, २, ८; अन्वपाक्रा-
मत् मै २, ३, ७; अन्वपाक्रामन्,
अन्वपक्रामेयुः मै ४, २, १२.

॥अन्व(नु-अ)भ्य(भि-अ)व/चर्,
अन्वभ्यवचरति मै १, १०,
२०.

अन्वभ्यवचारम् मै १, १०, २०.

॥अन्व(नु-अ)भ्या(भि-आ)/रुह्
> रोहि, अन्वभ्यारोहयत् मै
१, १०, १३.

अन्वय- अन्वि द्र.

अन्व(नु/अ)र्ज् अन्वृ(नु/क्)ञ् द्र.

अन्वर्तितु- अन्वृ(नु/क्)त् द्र.

अन्व(नु/अ)ब्, अनु^l...अवतु काठ
३७, ९; पै ४, ३, ५; ६;
अनु^m(अवतु) पै ४, ३, ५;
अनुⁿ...अवताम् काठ ३७, ९;
पै ४, ३, ६; अनु^o...अवन्तु काठ
३७, ९; पै ४, ३, ५; अनु^p...
आवताम् ऋ १०, ११३, १^k;
अनु^q...आवन् ऋ ८, ७, २४;
अनु^r...आवः ऋ ३, ५०, २;

अनु^s...आवीत् काठ ३७, ९;
पै ४, ३, ५; ६.

॥अन्व(नु-अ)व/कृ, अन्ववाकरोत् मै
१, ८, ४.

॥अन्व(नु-अ)व/गम् > जिगांस,
अन्ववाजिगांसन् तै ३, २, २, ३.

॥अन्व(नु-अ)व/चर्, अन्ववचरति
काठ ३६, १४; अनु^t...अवच-
रन्ति तै ६, ४, ९, ५.

अन्वव-चार- अन्^u

॥अन्व(नु-अ)व/जि, अनु^v...अवज-
येयुः मै ३, ९, ५; १०, ६.

अन्वव-जय- अन्^w

॥अन्व(नु-अ)व/नी, अन्ववनयति
काठ २४, १०; क ३८, ३;
अन्ववनयेत् मै १, १०, २०;
३, ३, ४; ४, ८, ३; काठ ३६,
१४^x.

॥अन्व(नु-अ)व/सृज्, अन्ववसृजति
तै ६, ५, ८, ५; अन्ववसृजति
मै १, ६, ६; अन्ववसृजतात्
काठ १६, २१; अन्ववासृजन्,
अन्ववासृजन् मै १, ६, ६;
अन्ववसृजेत् तै ६, ५, ६, ५; ७,
१; ८, ५; मै ४, ६, ७.

अन्व(नु-अ)व/सो > सा
अन्वव-साय^y मै १, ८, ८; ९; ३,
४, ५^z; काठ ६, ६; २२, २^z;
क ४, ५.

अन्वव-सायिनी- पश्चात्^{aa}

^a) पूष. अन्तोदात्तः (पा ६, १, २२२ [वैतु. नापू. रु.]) ।

^b) स्त्रियां ङीप् प्र. उदात्तानि वृत्तिस्वरान्तोदात्तः (पावा ४, १, ६; पा ६, १, १६१) । सौवरः प्रवृत्तिभेदः तु. नाउ. ।

^c) उदात्तानि वृत्तिस्वरं बाधित्वा एषू. स्वरः द्र. । सौवरः प्रवृत्तिभेदः शास्त्राभेदेन व्यवस्थापनीयः (तु. नापू. पू.) ।

^d) उस. भावे घञि थायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

^e) स्वार्थे ख-ईनः प्र. (पा ५, ४, ८) । प्रत्ययस्वरः ।

^f) शास्त्राभेदेन स्वार्थे खच् प्र. उसं. । चित्स्वरः (पा ६, १, १६३) ।

^g) कस. समासान्ते ढधि (पा ५, ४, ९१) नापू. स्वरः ।

उप. अहन्- द्र. । वा. क्वि. भवति ।

^h) तत्र भवीयः यत् उसं. तित्-स्वरश्च (पा ४, २, १०१; ६, १, १८५) ।

ⁱ) 'अनु।अतः' इति पदद्वयं वा स्यात् (अनु/इ >) 'अन्वितम्' इत्येवं मूलतः सतो विकारो वा स्यात् ।

^j) गस. णमुलन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^k) तु. GW. च ऋ ८, ७६, ११ इति संवादिनी भुतिश्च (वैतु. सा. प्रसृ. 'क्षुष्मम्' इति कर्मपदम् अनुना कप्र. अनुगमयन्तः/अब् इत्यस्य कर्मान्तरमप्याहारकाश्च) ।

^l) गस. क्यबन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

॥अन्व(नु-अ)व/स्था>तिष्ठ,अन्व-
वातिष्ठ मै ३, ९, ४.

॥अन्व(नु-अ)व/द्यु→स्त्रावि,अन्व-
वस्त्रावयति तै ५, ६, ३, २; ६,
२, १०, ५; क ४०, ३.

अन्व(नु-अ)वार(व/ऋ)>च्छ,
अन्ववाच्छति मै ३, ९, ६.

॥अन्व(नु-अ)वा(व/२अ)स्, अन्व-
वास्यति तै ६, ६, ७, ४; काठ
२९, ४; क ४५, ५; अन्ववा-
स्यति मै ४, ८, ६.

॥अन्ववे(नु-अव/इ), अन्ववैति तै
६, ६, ३, १; मै ३, ८, १; अन्व-
वैति मै ४, ८, ५; अन्ववैत् मै
४, ८, ५; अन्ववैताम् तै २, ४,
४, १; २; अन्ववायन् तै ३, २,
२, ३; ५, ३, ३, १; मै १, ९,
८; ३, ६, १०; ८, १; ४, ९,
११६; काठ १३, ५; २०, ६;
१३; २४, १०; क ३१, ८; १५;
३८, ३; अन्ववायन् तै ६, ३,
१, २.

अन्ववा(व-अ)युं^१- -याय काठ
२५, ८. [वाय- अन्^२]

अन्ववा(व-आ)यिन्^३- -यिनः खि
३, १६, ५६.

अन्ववे(व-इ)त्य काठ २२, ७; २५,
८^१; क ३५, १; ४०, १^२.

अन्ववे(व-ए)नुम् काठ २४, १०;
क ३८, ३.

॥अन्व(नु/१अ)श्, अन्वश्नोति ऋ
२, १६, ३; अन्वश्नुवन्ति ऋ
७, ९९, १; मै ४, १४, ५.
अन्वानशौ शौ ४, २५, २६;
अनु^३...आनशौ ऋ १, ८४, ६^१;
कौ २, ३००; जै ३, २४, १६;
पै ४, ३४, २; अनु^३...आनशुः ऋ
१, ५२, १४^२; अनु^३...आनद^३;
अनु^३...अष्ट ऋ ८, ७०, ५; तै
२, ४, १४, ३; काठ १२, १५;
कौ १, २७८; २, २१२; जै १,
२९, ८; ३, १९, ७; शौ २०,
८१, १; ९२, २०.

१अन्व(नु/१अ)स्, अनुष्ठन^४ मै २,
१३, १; काठ ३९, २; शौ
३, १३, २; पै ३, ४, २; अनु-
स्थन तै ५, ६, १, ३; अनु^३...
आसन् ऋ १०, २७, १७; अनु-

व्यात् ऋ १, १६७, १०^५;
१८२, ८; ३, ३९, ८^६; अनुष्यात्
काठ ३५, १४^७; कौ १, ८२^८;
जै १, ९, २; अनुष्याम् ऋ १,
१८५, ४.

॥२अन्व(नु/२अ)स्, अन्वस्यति,
अन्वस्यति तै ७, २, ४, २.

॥अन्व(नु-अ)ह^९- -हम् खि २, ६^९,
१६६; तै २, ४, १०, १; ५, ५, ६,
२; मै २, ४, ८; काठ ११, १०.

॥अन्वा(नु-आ)/कृ, अन्वाकृर्वन् काठ
२४, ७; क ३७, ८.

॥अन्वा(नु-आ)/क्रम्, अन्वाक्रमत तै
६, ५, ६, ३.

॥अन्वा(नु-आ)/कशा

अन्वा-कशायम्^१ मै १, ९, ८.

अन्वा(नु-आ)/२क्षि, अनु^३...आक्षि-
यति पै १६, १३२, ७.

अन्वा(नु-आ)/गम्>च्छ, ॥अन्वा-
गच्छत् काठ ८, १०; १०, २^१;
११, ३; क ७, ६; ॥अन्वागच्छन्
काठ ८, ७^२; क ७, ४^३.

॥अन्वागमन् तै ७, ३, ५, १;
अनु^३...आगन् पै १६, ७१, ८.

^१) गस. भावे अचि थाथादि-स्वरः (पा ३, ३, ५६;
६, २, १४४) ।

^२) उस. णिन्यन्त-कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।
'वा-' इति मुपा. स्वरो भ्रष्टः ।

^३) सा.साहस्ये कप्र.इति कृत्वा/१स् इतीममाक्षिप्य
तृतीयचरणान्तेन प्रथमं वाक्यमाह, तुरीयचरणस्थे
वाक्यान्तरे च केवलं 'त्वा'इति पदमनुवर्तयति न तु 'त्वा ।
अनु' इति पदद्वयम् । तच्चिन्त्यम् । तथाहि, साहस्यार्थः
खलु अनोर अस. गतित्वेनाऽऽख्यातयोगे च प्रसिद्धो
भवति न तु तथा तस्य लङ्गाण्यर्थवतः कप्र. सतः ।
अतोऽप्याहारमुखेनाऽपि गतित्व एव पर्यवसानाद् वरमेव
ततः 'आनशौ' इत्यस्योभयोरपि वाक्ययोरन्वयस्तेन
चाऽनोर्गतित्वेन योगः (तु. ऋ २, १६, ३ यत्रत्या सकृत्ता
भृतिरिममेवाभिसन्धिं निःसन्देहतामापादयति) । एवमपि
GW. अनोर गतित्वमदर्शकश्चिन्त्यः ।

^४) अनेवंदर्शा GW. अन्यथाऽर्थवादी भवति गतित्व-

भिन्नगतेरभावाद् अनोर इति यावत् ।

^५) एतद् रु. अनु/१नश् इत्यत्र द्र. ।

^६) नतिः उस्. (वैतु. पा ८, ३, ८७) । शाखाभेदेन
व्यवस्था स्यात् । पाप्र. चेह शाखाविशेषमात्रानुसारिणीति
तु तत्त्वहक् (तु. नाउ. रु.) ।

^७) गतिस्वमूला नतिः (पा ८, ३, ८७) । कप्र. इतीव
सा. अभिप्रयंस्तां नतिं प्रति पर्यनुयोज्यः ।

^८) गतित्वमपश्यन् GW. मन्त्रस्थां नतिं प्रति चोद्यो
भवति (तु. नापूटि.) ।

^९) 'बनुष्यात्' इति बाहुचः (६, ५, ४) पाभे. ।

^{१०}) पादपूर्तिकरः अनुर इत्यभिप्रायी विव. गतिमूलां
नतिं प्रति चोद्यः ।

^{११}) अस. समासान्ते टक्षि चित्स्वरः (पा ५, ४, १०८; ६,
१, १६३) । उप. अहन्- यद्. । वा. क्विव. भवति ।

^{१२}) गस. णमुलन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २,
१३९) । '-क्षा-' इत्यप्येकस्मिन् मूको. पा. । स तु

अन्वा-गन्तु^a—न्ता मा १८, ५९;
का २०, ४, २; तै ५, ७, ७, १;
काठ ४०, १३; शौ ६, १२३,
१; २.

अन्वा(नु-आ)/गा, अनु^b आ-
(आ-अ)गुः तै ४, ३, ११, १^b.

॥अन्वा(नु-आ)/चक्ष्, अन्वाचष्टे मै
१, १०, १८; ४, ४, ७; काठ
३६, १३.

अन्वा(नु-आ)/तन्, अन्वाततान मा
८, ६२; शौ १८, २, ३२; पै
११, ५, ३; अन्वातांसीत् मा
१५, ५३; का १६, ६, ५; तै ४,
७, १३, ५; काठ १८, १८;
क २९, ६; अन्वातांसुः मै २,
१२, ४.

अन्वा(नु-आ)/तप्, अन्वातपन्ति
पै ५, ३१, ७^०.

॥अन्वा(नु-आ)त्स^c—स्मस् काठ २३,
१; क ३५, ७.

॥अन्वा(नु-आ)/धा
अन्वा-धाय^d काठ ३५, १७^e; क
४८, १५^f.

॥अन्वा(नु-आ)/धाव्, अन्वाधा-
वन्ति काठ १३, ४.

अन्वा(नु-आ)/धै>धी>दीधी,
अनु^g आदीधीयाम्^h शौ २,
१२, ५; अनु^g आदीध्याथाम्
पै २, ५, ५^h.

॥अन्वा(नु-आ)न्त्रⁱ—
?अन्वान्त्र^j— शौ २, ३१, ४; पै २,
१५, ४.

॥अन्वा(नु-आ)/प्यै>प्याय्, अन्वा
प्यायते, अन्वाप्यायत मै २, २, ७.

॥अन्वा(नु-आ)/प्री, अन्वाप्रीणाति
क ४१, ७.

अन्वा(नु-आ)/भज्, ॥अन्वाभजति
तै ६, १, ९, ६; ४, ६, ३; ५,
१, ३; ॥अनु^g आभज तै ६, ४,
६, २; ॥अन्वाभजत् तै ६, ४,
६, ३; अनु(आभजत्)^j ऋ ३,
४७, ३.

अन्वा(नु-आ)/भू, अन्वाभवत् काठ
३५, १५; ४३, ४; क ४८, १३.

॥अन्वाभविष्यन्ति तै ६, ३, ४,
७; १०, २; ५, ३, १.

अन्वा-भूति^k—तिः काठ ३५, १५.

॥अन्वा(नु-आ)/यत्
अन्वा-यत्त^l—त्तः, —त्तम् तै १, ६,
११, १; मै १, ४, ११.

अन्वा(नु-आ)/रक्ष्, अन्वारक्षत् पै
१६, ६३, ३.

अन्वा(नु-आ)/रम्>रम्भि, ॥अन्वा
रम्भते तै ३, १, १, ४; ६, २, १, १;

क्या<>क्या<>क्षा इत्येवं वर्णसंकरजः परिणामः द्र.।

^a) गस.तृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९)।
अस्य व्याख्यानं द्विवर्णकं भवति। यनि. कृदन्तमिति
प्रथमं वर्णकं (तु. उ. WI. च)। लुटि प्रपु १ इत्यपरं (तु.
भा. सा. म. PW. प्रभृ.)। इह 'न लुट्' (पा ८, १, २९)
इति तिङो निघाताऽभावे सति गतिद्वयस्यानुदात्तत्वं द्र.
(पा ८, १, ७०; ७१; तु. भा.)। ननु किमिति नेह भूयोमत-
मन्वमानोति। उच्यते। लुङ्-वृत्तमपि मूलतः √१अस्
इत्येतल्-लङ्-वृत्ताऽनुप्रयुक्ता तृजन्त-कृतोऽनर्थान्तरमित्य-
भिसन्धेरल्पीयोऽभिमतपक्ष्यत्वमेवोरीकृतमिति दिक्।

^b) अत्र 'आगुः' इत्येकं पदम्। यनि. अपरं पद-
मिति विवेकः द्र.। लुटि. '२अनु' तै ४, ३, ११, १^३।

^c) '-सीः' (=शत्रन्तस्य ङीप् द्वि३) इति मुपा. शोध-
मर्हति। अन्यथा हि वाक्यासम्भवत्वप्रसङ्गः स्यात्। नाउ.
पदं च मूलतः 'ईर्मस्' इति 'सदेव 'ईरिमस्' इति मध्य
इकारोपजनवत्तया मूको. व्यकारीति संभाव्येत (तु. ईर्म-
सस्थ. टि.)।

^d) अस. समासान्ते दधि चित्-स्वरः (पा ५, ४, १०८;
६, १, १६३)। उप. आत्मन्- यद्र.। वा किवि.।

^e) गस.व्यवन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^f) 'अपकामस्य कर्त्ता माऽभिभूद् माम् इत्यस्य कृते
द्यावापृथिव्यौ मम विस्मरणमकुर्वाणे ममाऽन्वाल्मभनं नाम

पृष्ठपोषणं वितन्वीयाताम्' इत्यस्य मन्त्रस्वरस्यस्याऽति-
रोहितत्वेऽपि यत् सा. W. च 'मा अनु' इत्यन्वयमिच्छ-
तस्तत्रिःसारं द्र.। तदभिमतस्य √२दीधी इत्यस्य
च √दीदी इत्यस्य पर्यायभावस्याऽप्रामाणिकत्वादिति
दिक् (तु. सस्थ. अनु^g आरभध्वम् इति)।

^g) मुपा. चिन्त्यः। 'दीध्यताम्' इति मूको. हि पर.
लिङि मपु २ रू. दीधी-याताम्>दीध्याताम्' इति संकेतयेत्।

^h) प्रास. पूषप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

ⁱ) तत्रभवाये यति प्र. तित्स्वरः (पा ४, ३, ५५; ६, १,
१८५; [तु. सा. यत्त्वसाव् आन्त्र- इत्यतः यत् इत्याह, तत्र।
तथा सत्य् अनुना प्रास. पूषप्रस्व. हि स्यात्। अर्थतोऽस्य
प्रास. असंगतेश्च। सा. समये स्वरितस्वरः मूको. बभूवेत्यस्य
तत्प्रमाणतः सुवचत्वाच्च नापू. इह मूलभूतस्य प्राति.
सद्भावः सूहः द्र.। एस्थि. संप्रत्यायुदात्ततया
यदस्य प्राति. मूको. उपलम्भो भवति तत्र समाधानं
मृग्यम्]।

^j) सामर्थ्याच्छ्रुतचरी क्रिया पुरुषवचनपरिणामपूर्वक-
मध्याह्ता द्र. (तु. सा. [अनु-मात्रमुपसर्जकः]; वैतु. PW.
प्रभृ. 'खानु' इति योगतः अनुः कप्र. इत्यभिप्रायुकाः)।

^k) गस. फिनि 'तादौ-' (पा ६, २, ५०) इत्यनु स्वर-
शोधे सति ०भूति- इति मुपा. चिन्त्यः।

^l) कर्मणि कैऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९)।

३, ८, २, ९, ४; मै ३, ६, ६^३; ८, ९;
९, १; ४, ६, ८; काठ १०, ५;
११, ४^३; १३, ७; २४, ८;
३०, ३; क ३८, १; ४६, ६;
॥अन्वारभते तै ६, ३, ९, ४;
मै ३, ९, ७^३; ॥अन्वारभन्ते मै
४, ६, ३^३; अनु...आरभे तै ३,
२, १, १^३; ७, ५, १९, १^३; २;
काठ ३५, २; ६; ९; ३८, १२;
४५, १५^३; क ४८, ३; ७; १०;
शौ ६, ४८, १-३; †अन्वारभा-
महे^३ मा ९, २६; ३५, १३^३;
का १०, ५, ५; ३५, ४, १२^३;
तै १, ७, १०, ३; मै १, ११, ४;
काठ १४, २; २१, १४^३; कौ
१, ९१; जै १, १०, १; अनु-
...आरभामहे^३ शौ ५, ८, ९;
पै ७, १८, ८; †अन्वारभ्व^३ पै
४, १८, ६; अन्वारभेथाम् शौ
६, १२२, ३; १२, ३, २०; ४७;
पै १६, ५१, ७; अन्वारभध्वम्
१२, २, ४७; ४८; अनु...आर-
भध्वम् काठ ३५, २; ६; ९; क
४८, ३; ७; १०; शौ २, १२, ५^३;
पै २, ५, ५; १५, ९, ६; ॥अन्वा-
रभन्त काठ ७, ६; क ५, ५;
॥अन्वारभेत तै ३, १, ५, १;
६, ३, ८, १; २.

॥अन्वारभयति तै २, ६, २, ५;
मै २, १, २; ४, १, १२.
॥अन्वा-रब्ध^३- -ब्धम् तै ६, ३,
८, २. [०ब्ध- अन्^३]
॥अन्वा-रभ्य^३ तै २, २, ५, ५; ३, ११,
४; ५, ३, ९, २; ६, १, ११, १;
७, ३, १, १; काठ २४, ८; क
३८, १. [०भ्य अन्^३]
॥अन्वा-रभ्य^३- -भ्यः, -भ्याः^३
तै ६, ३, ८, १.
॥अन्वा-रभ^३- -रभः तै ६, १, ११,
५; २, १, २; ९, २; मै १, ४, ८;
११, ८; ३, ७, ९; ८, ७; ४, १,
१२; ४, ५; ८, २; काठ १४, ८;
२४, ४; ८; २५, ८; ३१, ९;
३२, ४; क ३७, ५; ३८, १;
४०, १; ४७, ९; -रभाय मै ३,
७, ९; ८, ७.
॥अन्वा-रभभित्वा^३ काठ ११,
१०; १२, २; २४, ८; क ३८, १.
॥अन्वा(नु-आ)/रह>रोहि, अन्वा-
रोहति तै ५, ४, १०, २; ६,
८, १; मै १, ८, ६; ३, ५, ५; अनु-
...आरोहति तै ३, २, १, १; २;
अन्वारोहन्ति तै ७, २, १, २;
४; ६, २; ४, ३, २; ७, २;
मै ३, ९, ४; †अन्वारोहामि
मै २, ७, १६^३; काठ ३९,

३^३; शौ ६, १२२, ४; पै २,
६०, १; अन्वारोहम् मै ४, ३,
४; अन्वारोहत् तै ५, ६, ८, १.
अन्वारोहयन्ति मै ३, ९, ४; १०,
२; ४, ७, ५; †अन्वारोहम् स्त्रि
१, ११, ४^३.
अन्वारोहयति मै ३, १०, ४;
अन्वारोहयेत् तै ३, ४, १०, ४;
अन्वारोहयेयुः मै ३, ९, ४.
०अन्वा-रु(ह)>डा- -डाः पै ८,
१६, १^३; २, ३.
अन्वा-रोहु- -हः तै ५, ६, ८, १;
मै ३, ८, १; -हाः तै ३, २,
१, २; -हान् तै ३, २, १, १;
मै ३, ५, ५.
अन्वा-रोहयितव्य^३- -व्यम् मै ३,
१०, ४.
†अन्वा(नु-आ)/लभ्, अन्वालेभिरे
ऋ १०, १३०, ७; मा ३४, ४९;
का ३३, २, १२.
†अन्वा(नु-आ)/लव्, अनु...
आवहत् ऋ १०, २९, २; शौ
२०, ७६, २.
अन्वा(नु-आ)/वृत्, ॥अन्वावर्तते
काठ ३२, ५; अन्वावर्ते^३ तै १, ६,
६, २; ७, ६, ३; काठ ५, ५;
३२, ५; शौ १०, ५, ३७; पै
१०, १०, ३; १६, १३२, २;

^३) 'गीर्भिर्हवामहे' इति ऋ (१०, १४१, ३) पाठे. ।

^४) वैतु. WI. अनुः कप्र. इति ।

^५) 'अन्वारभ्मि' इत्यस्य वा 'अन्वारब्धः' इत्यस्य
वा मूलतः सतो विकारः स्यादिति विमर्श-सापेक्षो विषयः ।

^६) तु. PW.; वैतु. सा. WI. च अनुः कप्र. इति (तु.
अन्वा/दीधी>०थाम् इत्यत्रयं सस्य. टि.) ।

^७) कर्मणि केऽनन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^८) गस. ल्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^९) गस. ल्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, १, ९८; ६, १, २१३;
२, १३९) ।

^{१०}) प्लुतत्वं द्र. (पा ८, २, ९७) ।

^{११}) गस. भावे षञि थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

^१) गस. छन्दसि ल्यब्-अभावः पाक्षिकः ।

^२) मुपा. सञपि स्वरो श्रेषात्मकत्वादुपेक्षितः द्र. ।

^३) मूको. आङ्शं छर्दनं प्रमादजमभूदित्यनीक्षित्वा
तदभावतः प्रवर्तितः मुपा. चिन्त्यः (तु. उत्तरौ मन्त्रौ) ।

^४) गस. ल्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८५; २,
१३९) । इत्येव मौलिकः स्वरः स्यात् । यत्तु मूको. मुपा.
च गत्यंशोऽपि स्वरो भवति तदनुपदं श्रूयमाणेन 'अन्वा-
रोहयति' इत्यनेन दृग्दोषतः कारितः स्यादिति शोषो
यथावत् सावसरः द्र. ।

^५) तु. वें. PW. प्रभृ. च ; वैतु. सा. यः अनुं निपात-
मात्रमनुचरपरतया व्याचक्षाणोऽसमर्थमिव बभाषे ।

^६) तुटि. २अनु मा २, २६ ।

अनु(आवर्त) पै १६, १३२, २.
 †अनु...आवर्त ऋ ५, ६२,
 २; मै ४, १४, १०.
 ¶अन्वावरीवर्ति मै ३, २, ९.
 अन्वा(नु-आ)/शी, अन्वासाये शौ
 १०, ७, ९.
 ¶अन्वा(नु/आ)स्, अन्वास्ते तै ५,
 ३, ७, ३; मै १, ४, ८; काठ २१,
 २; क ३१, १७; अन्वास्ते मै
 ३, ३, १; अन्वासीत मै १,
 ४, ८.
 अन्वा(नु-आ)/स्प्, आ...अनु-
 सर्पत मै ४, २, ५.
 अन्वा(नु-आ)/स्था > तिष्ठ, अन्वा-
 तिष्ठथ काठ ३, ९; अन्वातिष्ठत
 मै १, ३, १; क २, १६;
 अनु...आतिष्ठत^५ मा ८, १९;
 का ९, ३, ५; मै १, ३, ३८; काठ
 ४, १२; क ३, १०.
 ¶अन्वा(नु/आ)ह्, अन्वाह तै २,
 ३, ६, २; ७, ४; ५, ७, १; २^३;
 ३^३; ४; ८, २; ४; ५; ११, १^३;
 २; ५, १, ८, ५^३; ६; २, १,
 २; २, ३; ४, ७, २; ६, १, ५,
 ३; ३, ५, ३; ४; ७, १^३; ४, ३,
 २; मै १, १०, १५; १८^३;
 ११, ७; २, ४, ४; ५; ३, २,
 ५; ३, ७; ४, ६^३; ८, ७, ९,
 ५^३; ४, ५, ३^३; काठ १४, ७;
 २०, ५^३; २६, ८^३; २९, ६;
 ३६, ९; १२^३; १३; १४; क

३१, ७^३; ४१, ६^३; ४५, ७; ५^३
 १, १०, १^३; अन्वाह तै १, ५,
 ८, ३; २, ४, ११, १; ५, ८,
 १; २; ५; ११, १; ५, ४, ६,
 ४; ६, १, ५, ३; मै १, १०,
 १८^३; २, ४, ४; ३, १०, २^३;
 ४, ५, ३^३; अन्वाहुः मै
 ४, ५, ३; अन्वाहुः मै ३,
 २, ५.
 ¶अन्वा(नु-आ)/ह्, अन्वाहरति तै
 १, ७, ३, २; अन्वाहरति मै
 १, ४, ६; अन्वाहरन्त तै १,
 ७, ३, ३; अन्वाहरेयुः मै १,
 ५, १३; अन्वाहरेयुः मै १, ५,
 १३.
 अन्वा-हर्तवै^६ मै १, ५, १३.
 अन्वा-हार्य^७ -र्यः तै १, ७, ३,
 २^३; ३^३; -र्यम् तै १, ७, ३, १;
 २^३; ३; मै १, ४, ६; काठ ८,
 १३; क ८, १; -र्यस्य तै १,
 ७, ३, २; -र्येण तै १,
 ७, ३, १; काठ ८, १३;
 क ८, १.
 अन्वाहार्य-स्व^८ -स्वम् तै १,
 ७, ३, २.
 अन्वाहार्य-पचन^९ -नः तै १,
 ६, ७, १; काठ ३२, ७.
 अन्वि(नु/इ), अन्वेति ऋ १, ११३,
 ८; [१२४, ३; (१०, ६६,
 १३)]; ५, ८०, ४; ७, ६३,
 ५; [१०, २७, १३; (१४२,

५)]; ¶तै ५, १, २, ३; ५,
 १, २; ६, ४, ५; ६, ३, ९,
 ५; ५, १, ४; ¶मै ३, १, ३;
 १०; ४, ४, ५^३; १४, १४;
 ¶काठ १४, ७; १९, २; ८^३;
 २२, ९; ¶क २९, ८; ३५, ३;
 शौ १०, २, १९; पै १२, ६,
 १३^३; अन्वेति मै ४, ६, ५^३;
 कौ १, ६४^३; जै १, ७, २^३;
 ¶अन्वेति^३ तै ७, १, ७, ४;
 ¶अनुयन्ति तै ६, ५, १, ४; मै
 ४, ६, ५; काठ २७, १०;
 †अनु...यन्ति ऋ १, १६३,
 १२; ४, १३, २; ८, ४०, ८;
 १०, ८५, ३१; १३६, २; मा
 २९, २३; का ३१, ३, १२;
 तै ४, ६, ७, ५; काठ ४६, ३;
 अन्वेति तै ४, २, ५, ४; शौ
 १२, २, ४९; १७, १, १६;
 अन्वेति ऋ १०, [(२७, १३)
 १४२, ५]; अन्वेमि ऋ १०, [(१,
 १२४, ३; ५, ८०, ४); १३, ३];
 ६६, १३; मा १, ७; ११; ७,
 २; ३८, ५; का १, ३, ३;
 ७, १, २; २, २; ३८, १, ५;
 मै ४, १, ५^३; शौ ११, ११,
 ४; अन्वयः^१ पै ४, २२, ६;
 †अन्वेतु ऋ ६, ५४, ५;
 तै ४, १, ११, २; मै ४, १०,
 ३; ११, १; काठ ४, १५; २०,
 १५; ५^३; शौ ६, ८९, २; १९,

^५) आङ्गोऽनोरपेक्षयाऽर्थतो धातुना नेदीय इवाभिसं-
 बद्धत्वमुपजीवुकः बनि. श्रुतिक्रमव्यत्यासः द्र. ।

^६) अनुं लक्षणे कप्र. आतिष्ठमानः म. तं क्रियया
 समनुगमयतीति चित्रम् ।

^७) यथा दीर्घादिरयं धातुरिष्येत न तु पराभिमत-
 दिशा ह्रस्वादिस्त्वस्य कृते तु. टि. /आह ।

^८) 'अुप्याह' इति शौ (१, १६, २) पाभे. ।

^९) त्वै-प्रत्ययान्तस्य द्वैस्वर्य भवति (पा ६, २, ५१) ।

^१) गस. ष्यदन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८५; २, १३९) ।

^५) भावे स्वः प्र. (पा ५, १, ११९) । तत्-स्वरः ।

^६) कास. अधिकरणीय-न्युङन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १,
 १९३; २, १३९) ।

^१) 'अभियन्तु' इति ऋ (४, ५७, ८) पाभे. ।

^१) 'अप्येति' इति ऋ (१०, ११५, १) पाभे. ।

^६) वाक्यस्य टेर् उदात्तप्लुतः (पा ८, २, ८२; ९७)
 पदस्वरात् पृथग्भूतः द्र. ।

^१) सांशयिकत्वेन संकेतयन् सं. चिन्त्यः । लेटः मपु १
 रु. इत्येवं सुवचत्वात् ।

४, ४^a; ङै २, २२, ३; ५,
६, १; अनुयन्तु कौ २, १२१४;
शौ ३, १७, ५; अनु...यन्तु
खि ६, ३, २; पै ५, ३८, २^b;
अन्विहि ऋ १०, ५३, ६; मा
१२, ६२; २२, १९; का १३,
५, १; २४, ६, १; तै १, १,
२, २; ४, २; २, ८, १;
३, ९, २; ४, २, १; ३,
१; †३, ४, २, २; ३, ६; ४,
१, २, २; ६, ३, ९, ४; ४, ५,
५; ७, १, १२, १; मै २, ७,
१२; ३, १२, ४; काठ †१३,
११; १२; १६, १२; क २५,
३; अनु...इहि मै ४, ९, ११;
॥अन्वेत् तै २, १, २, १; ३, ५,
१; ५, २, १, २; काठ १०, ११;
॥अन्वेताम् मै २, २, ४;
काठ १०, ११; अन्वायन् ॥तै
१, ५, १, १; ७, ३, ५, १^c;
॥मै ३, ८, ६; ॥काठ २४, ६;
२६, १; ॥क ३७, ७; ४०, ४;
शौ ११, ७, २; पै ३, ३८, ७;
॥अन्वायन् मै ३, ८, १०;
अनु...आयन् ऋ [४, २६, २;
१०, ६, ७]; अनु...आयम्
ऋ ५, ३०, २; १०, ९५, ५;

॥अन्विषात् तै ७, १, ७, ४.
†अन्विषाय ऋ ४, ४, ११; तै
१, २, १४, ५; मै ४, ११, ५;
काठ ६, ११; †अनु...ईयतुः
ऋ ८, ९९, ६; मा ३३, ६७;
का ३२, ५, १३; कौ २, ९८८;
शौ २०, १०५, २; †अनु...ईयुः
ऋ १, १६३, ८^d; मा २९, १९;
का ३१, ३, ८; तै ४, ६, ७, ३;
काठ ४६, ३.

अन्वय- स^o>सा

॥१अन्वि(तु-इ)त^d- -तम् मै ३,
१०, ४.

॥२अन्वि(तु-इ)त^e- -तम् मै १,
२, १५.

अन्वि(तु-इ)ति^f- -ति: तै ३, ५, २,
२; ४, ४, १, १; ५, ३, ६,
१॥; काठ १७, ७; ३७, १७;

क २६, ६; -स्या मा १५,
६; का १६, २, १; मै २, ८, ८.

॥अन्वि(तु-इ)त्य^g तै ६, २, ९, २;
६, ३, १.

अन्वे(तु-ए)तवे^h ऋ ७, ३३, ८.

†अन्वे(तु-ए)तवैⁱ ऋ [१, २४, ८;
७, ४४, ५]; मा ८, २३; का ९,
४, १; तै १, ४, ४५, १; मै १, ३,
३९; काठ ४, १३; क ३, ११.

अन्वि(तु/इ)ष्ट, अन्वेष्ट शौ १०,
२, १६; पै १६, ६०, ९;
?अन्विये^j पै १३, ५, १५.

अन्वि(तु/इ)ष्ट→ष्ट, ॥अन्वि-
ष्टति तै १, ५, ९, ७; अन्विष्टे
तै ४, ३, ११, ३; अन्विष्ट शौ
६, १३४, ३; पै ५, ३३, ६;
१३, १, ९; ॥अन्वेष्टम् मै १,
८, २; अन्वेष्ट शौ १२, १, ६०;
॥अन्वेष्टन् मै १, ७, २; ४,
२, ६; ४, ७^k; काठ ८, १५;
२५, २; क ८, ३; ३८, ५.

अन्वि(तु-इ)ष्टत्^k- -ष्टन् शौ ६,
३७, १.

अन्विष्टती^l- -ती खि ४, ५,
२१.

॥अन्वे(तु-ए)ष्टम्^m काठ २४, ७;
३०, ४; क ३७, ८; ४६, ७.

अन्वी(तु/ई), अनु...ईयते ऋ ५,
३४, १.

॥अन्वी(तु/ई)ष्ट, अन्वेष्ट काठ ७,
९; ङैअन्वेष्टन्त मै १, २, १५; ३,
९, ७; काठ ३०, ८; शौ २, ३४,
३; पै ३, ३२, ४; अन्वीक्षेत तै ६,
५, ६, ५; काठ ७, ९; ॥अन्वीक्षेत
तै ६, ५, ६, ५.

अन्वीक्ष्यⁿ- -क्ष्य: तै ६, ५, ६, ५.

^a) 'अभ्येतु' इति सा. ।

^b) 'अनु...यन्ति' इति ऋ (१०, १३६, २) पाभे. ।

^c) 'अनु त्वा' इत्यनुवर्तयन् सा. पर्यनुयोक्तव्यो भवति ।
वैयर्थ्याद् वैपरीत्याच्च । विस्तरस्तु वैश द्र. ।

^d) वा. अनुबद्धं तृतीयान्तं पदं कर्तरि कृत्वा यनि.धा.
सकर्मकात् सतः कर्मणि केऽनन्तरगतस्वरः (पा ६, २,
४९) । सहार्थस्य वा निपातस्याऽनोर गतिवकर्मप्रवच-
नीयत्वोभयोदासीनस्य सतोऽनुपसृष्टेन इत्- इत्यनेन कर्तरि
कान्तेन 'अनुगत इतः' इति कृत्वा प्रास. अव्यय-
पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) । एस्थि. उपसृष्टेभ्यो गत्यर्थेभ्यः के
प्र.उभयीयं विधा संभवन्ती यस्थ. प्रकरणतोऽनुसंधेयेति ।

^e) मूको. भ्रष्टः प्रतीयेत, तु. समानप्रकरणम् 'इन्वि-
तम्' तै ३, १, ४, ४ (तु. नापृटि. यदनु, उभयथापि

संभवत्यन्वयेऽन्यथाऽऽद्युदात्तत्वेन भाव्यम्) ।

^f) गस.भावे क्तिन् अन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ५०) ।

^g) गस.ल्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^h) गस.तुमर्थीयस् तवेन् प्र.पूपप्रस्व.च (पा ६, २, ५०) ।

ⁱ) 'तवै' (पा ६, २, ५१) इति द्वैस्वरी द्र. ।

^j) मूको. शोध-सापेक्षः । '....अन्वयी ब्रह्मा' इति वा
'....अन्वये ब्रह्माणाम्' इति वाऽध्यक्षरः पादः स्यादिति ।

^k) गस. शत्रन्त-कृद्-विकरणा-स्वरः (पा ६, १, १८६) ।

^l) -न्वि-^o इति मुपा.स्वरो नितरासुतान्त्रः । 'शतुरनुमः'
(पा ६, १, १७३) इति नदीस्वरस्यानिवार्यत्वात् ।

^m) गस. उप. तुमुन् प्र. द्र. ।

ⁿ) गस. कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, १, २१३; २, १३९) ।
उप. यत् प्र. ढसं. (पा ३, १, ९७) ।

¶अन्वीप- -पम् तै ६, ४, २, २; मै ४, ४, १^३; काठ २८, ७; क ४४, १.

अन्वृ(नु/१म्), अनु...अर्त^७ ऋ ५, ५२, ६.

¶अन्वृ(नु/१म्)ज्, अन्वर्जेषु: तै ७, ५, ३, २^३; काठ ३३, ५.

अन्वृ(नु/१म्)जु^७ -जवे तै २, २, ८, १; मै २, २, १०; काठ १०, ९; -जुम् तै २, २, ८, १; -जुर् मै २, २, १०; काठ १०, ९.

अन्वृ(नु/१म्)त्^१, ?अन्वर्तिष्ये^७ शौ १४, १, ५६.

†अन्व(नु-अ)र्तितु^१ -र्तिता ऋ १०, १०९, २; शौ ५, १७, २; पै ९, १५, २.

अन्वृ(नु-२*क)र्ति^१ -
✓अन्वृतीय, अन्वृतीयामहे^७
मै ३, ७, ३; अन्वर्तीयन्त
मै ३, ७, ३^१; काठ २४, १;
क ३७, २.

अन्वृ(नु/१म्)ध्, अन्वानृधु: पै ५, २९, ७; अनु...ऋध्या: ऋ ८, ४८, २^१.

०अन्वृ(नु-अ)प्रत्^१ -धन्त: ऋ ७, ८७, ७.

अन्वे(नु-आ/इ), अन्वायन्ति तै ६,

५, १, ४; मै १, ६, ११; ३, ७, ९; काठ २४, ८^३; २७, १०; क ३८, १^३; अन्वायन्ति मै ३, ७, ९; ४, ६, ५; अन्वायसि पै २, ९, २; अन्वेहि^१ काठ ४१, ३; अन्वेत पै ५, १३, ९; अनु...एत^{१३} शौ ३, ८, ६; ६, ९४, २.

¶अन्वे(न्वा-इ)स्व^७ मै २, १, ३.

अन्वेतवे, अन्वेतवे ✓अन्वि द्र.

अन्वेष्टुम् ✓अन्विष द्र.

?अन्वैतत्^७ शौ १८, ३, ४०.

✓अप्^७, अप्सन्त^७ ऋ १, १००, ८. [नि^७]

*) 'अनुप' इत्यत्र टि. द्र. ।

७) उत्तरार्धमात्रैकवाक्यत्वे सति यनि. भानु-कर्तृकोऽन्वयः सुलभः स्वारसिकश्च द्र. । एस्थि. यत् सा. 'अनु-गच्छन्ति' इत्याक्षेपेण क्रियान्तरं चिकीर्षति 'विद्युतः' इति द्वि३ रु. 'मरुतः' इत्येतत्-समानाधिकरणं सत् प्र३ इति कृत्वा तत्-कर्तृतया च युयोजयिषति, तदसत् । तथाऽन्व-यस्य हि तस्याऽवशिष्टैः पदैर्वाक्यानन्तरं चिकीर्षतस्तदर्थं च 'दिवः' इति पं१ सत् ष१ इत्येवं मन्त्रस्वारस्य-विरुद्धमनुजिगमयिषोर्नितरां दयनीयत्वप्रसङ्गात् (तु. PW. प्रम्.) ।

७) प्रास. अन्वय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) । अनु (=सन्ततम्) ऋजु- (=प्रापणशील-) इत्येवं तात्पर्यं च द्र. (वैतु. भा. गस. इति वा बस. इति वा बुवाणः । [तथा हि व्याख्यायमानं सदेतत् काममिन्द्रपरतया साध्व-न्वितं स्यान्न तु शाखान्तरोपस्थापित-सजात-परतया (तु. नाउ. यनि. मै. काठ. स्थले) । न हि कोऽपि यजमानः सजातानभिभावुकः संस्तानेवाऽऽत्मविधेयीकरणसमर्थत्वा-ऽऽत्मकविपरीतार्थप्रतीतिकरत्वेनेच्छेत् । अत इन्द्र-सजा-तोभय-सम्यगन्वयः प्रास. एव सुवचन इति दिक्] ।

१) यनि. ✓ऋत्=✓१ऋ>*अर्त->✓अर्त यद्र. ।

७) यनि. पपा. अनुवर्तत इव (वैतु. नाउ. टि. BW. प्रम्.) ।

१) गस. वृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९) । वै. सा. चैतत् प्राति. <अनु/ऋति इतीका-रान्तधातुमूलतां प्रतिपन्नौ भवतः (वैतु. BW. प्रम्. एतद् रु. <अनु/वृत् इति कृत्वा मध्यतो वर्णालोपमास्थिताः

[तु. ORN. २, ३३२] ।

७) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. <✓२ऋ यद्र. ।

७) मूको. शोधितो भवति (तु. संदि.) ।

१) शोधनप्रवणः मुपा. स्वरतः स्वयं शोध-सापेक्षः द्र. । अन्यथा ह्य अनुपपन्नद्वैस्वर्यं प्रसज्येतेति (तु. तत्रैव 'व्यङ्ग्यन्त' इति) ।

१) अनेवंपश्यन्तौ PW. MW. च यथार्थदर्शिनौ न भवतः, अनोर्गतित्वभिन्नगतेरसम्भवात् ।

७) अन्विच्छत्- इत्यत्र टि. द्र. ।

१) 'अन्विहि' इति मा (२२, १९) पाभे. ।

१३) कप्र. इति WI. । यत् 'अनुविसेभिः' इति सा. संबन्धमैक्षत्, तदसाधु । अपलक्षणद्वैस्वर्यप्रसङ्गाद् असंबन्धार्थप्रतीतिप्रसङ्गाच्च । परस्य स्वचित्तानुसारणं विवक्षितं स्यान्न तु स्वचित्तं प्रत्य् आगमनमिति ।

७) तु. 'अन्विष्य' इत्यत्रत्यं टि. ।

७) सा. अपि पूर्वतः मूको. विकृत इति संभाव्यते (तु. पाण्ड. टि.) । 'अनु ऐत् तद्' इत्येषा मौलिकी पदस्थितिः स्यादिति कृत्वा मध्यमतकारपुनरावर्तनपुरस्सरः 'अन्वैतत्' इत्येष शोध-जः पा. सुधीविमर्शसापेक्षः द्र. ।

७) नाउउ. व्यु. औपयिकः धा. (मूलतः [✓१ऋ>] अर+प-[<✓२पा>अर्प->✓अर्प>✓अप्प=✓अप्प>✓अप्; ✓आप् यद्र. [तु. ✓जक्प>[पंजा. ✓जप्प>]✓जप्] ।

७) लेटि सिब-अट्टी (पा ३, १, ३४; ४, ९४) । अन्ये त्व्/आप् इत्येतस्य सगोत्रस्य सतो हसिता-ऽऽकृत्वे सतीदं रु. इत्याहुः । तद् यथा । लङि क्सः

१अप्- अप्.^b ऋ १, १५१, ४.

अप्-तुर्- -ः ऋ १, ३, ८;

११८, ४; २, २१, ५; ९, ६३,

५; -रिम् ऋ ३, २७,

११; ५१, २; ९, ६१, १३;

६३, २१; १०८, ७; कौ १,

४८७; ५८०, २, ११२;

६८५; ७४४; जै १, ५१,

१; ५९, ३; ३, ११, ८; २०,

४; ५६, १३.

†अप्-तुर्- -र्यम् ऋ ३, १२, ८;

कौ २, ९२८; १०४५; जै ४,

२, ७; -र्ये ऋ ३, ५१, ९; खि

५, ५, २.

*अप्-सु-

✓*अप्सु

अप्सस्- -प्सः ऋ १,

१२४, ७; ५, ८०, ६; ८, ४५, ५;

मा १४, ४; १५, ३; का १५,

१, ४; १६, १, ३; तै ४,

३, १२, २; मै १, १०, २;

२, ८, १; ७; काठ ९, ४; १७,

१; ६; क ८, ७; २५, १०;

२६, ५; शौ ६, ४९, २; -प्ससा

शौ ६, ४९, २. [°प्सस्- दीर्घ°,

सहस्र°]

२अप्^h-, >*अप्>द्-, आप-

इति सा., सन्नन्तप्रकारकमिति च PW. प्रभ. (भूयसेऽपि विकल्पाय तु. ✓*अप्सु) ।

^a) व्याप्तिविशिष्टकमाऽऽख्यायां क्तिपि निष्पन्नं सद् यनि. सद्भावतः संदिश्यते । एतदभिसंबन्धेन व्याचिख्यासितानां निगमानां परैः प्रायेण प्रागर्वाक्सामान्येन (वैतु. BW. MW.) नाउ. २अप्- इत्येतदभिसंबद्धतयैवाऽनुगमयितुमिष्टत्वात् (तु. NW.) । एस्थि. अपि सर्वेषां तेषां निगमानां भूयोविमर्शसहत्वाऽभ्युपगमत्वाद् यनि. प्राति. पृथग् उपपद्यते । वस्तुतश्च २अप्- इत्येतद्वाच्यभूतोऽर्थः १अप्- इत्येतदीयवाच्यभूतार्थवैशिष्ट्यमात्रतां संश्रयमाणो मूलतः २अप्- इत्यस्य सिद्धपक्षेक्षयाऽपि १अप्- इत्येतत् तत्पूर्वजभूतं प्राति. उपकल्पयेदित्यपि मौलिकशब्दप्रवृत्तिगवेषणसहकारिणी दिक् ।

^b) यनि. रू. द्वि३ इति कृत्वा 'युवं बृहतो दिवो (धुरि गां न, अप्ः उप) आभुवं दुक्षं युजाथे' इति वा. द्र. (वैतु. सा. अप्ः=१अप्स्- इत्येवं स्वरविवेकाभावाद् नितरां भ्रान्तः सन् वर्णकैवैथ्येन पदान्तरारण्यप्येतत्-सामानाधिकरण्यं निनीषुर्व्यर्थभूरिप्रयासः) । यनि. त्व् उप इति कप्र. इति कृत्वा 'यथा गामनद्वाहं शकटस्य धुरि युजीरस्तद्द्वारा साध्यं कर्मजातं च साधुयुः, एवं मित्रावरुणौ बृहतो दिवः (पुं. पं१ तत आगत्येत्यर्थः) यजमानमनोरथसंसिद्धाधियषयेव तेन क्रियमाणेषु कर्मस्व आभुवं नाम सर्वसाधकं दुक्षमुत्साहं युजाते इत्यहो सत्कर्मप्रवृत्तिषु दैवोऽनुग्रहः' इत्येवं व्याख्यानं सुवचं द्र. ।

^c) उस. उप. ✓तुर् + क्तिप् कृत्-प्रस्व. च (पा ६, २, १३९) । निर्देश-याथार्थस्य भूयोविमृश्यत्वं एष्टि. गतम् (एवं तु. WN ३, १६६ यत्र २अप्- इति पू. आस्थापि) ।

^d) कास. कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) । उप. ✓तुर् (>तुर्)+भावे क्यप् उस्. (पा ३, १, १०७) । तस्य च पितृवाणिषाते स्वरैऽविशेषः । सा. तु ऋ ३ ५१, ९ २अप्-तुर्- (<✓तुर्+भावे यप्) इति कृत्वा षतस.

कर्मणि ष. कारकभावादप्रच्युता भवतीति दर्शनादिव कृत्-प्रस्व. आह (तु. द्विपूटि.) ।

^e) उस. उप. ✓सन्+ङः प्र. उस्. (पावा ३, २, ४८) । स्वरो नापू. द्र. (तु. नाउउ. च यस्थ. अप्सरस्-, अप्सर(>)) रा- च यदीयायां व्यु. अस्यौपयिकता स्यात् ।

^f) नाउ. व्यु. औपयिक इति सुकल्पो नाधा. (तु. ✓*अप्>अप्सन्त यस्मिन् रू. अयमवान्तरभूतः धा. अपि विकल्प्येत) ।

^g) असुन् प्र. (पाउ ४, १८९) । निःस्वरः (पा ६, १, १९७) । ✓*अप् (<✓आप्)+ससुन् प्र. (तु. या. ५, १३ [यस्थ. स्क. दु., दे. ३, ७ च]) इतीव प्राचामध्वा दवीयानित्युपेक्षि । एतत्-सरूपं भिन्ननिष्पत्तिकम् (<१अप्+✓प्सा) अपरमपि प्राति. प्रागभिमतं भवति (तु. गप्. या. [मै १, १०, २; काठ ९, ४; क ८, ७]; म. [मा १५, ३]) । तत्रापि यनि. प्राति. एव स्यादिति तु संभाव्येत । विशिष्टार्थवृत्तित्वे सत्य् अत्याचरणप्रकारकपापपर्यायत्वपर्यवसानादिति दिङ्मात्रमिह स्याद् विस्तरश्च वैश. द्र. । एस्थि. भक्ष्याऽभक्ष्यप्रसङ्गाऽकल्पनायां ✓प्सा इत्यस्माद् व्यु. विकल्पस्याऽनवसरः । यच्चापि मा १४, ४ इत्यत्र उ. म. च २अप्- इत्युपपदे सति ✓सन् इत्यस्य कर्त्रर्थे कृद्बृत्तमातस्थाते, तन्न । स्वरानुपपत्तेः । तथात्वे हि कृद्-उपप्रस्व. स्यात् । किञ्च यद् मा १५, ३ इत्यत्र म. अकारान्तमेतत् प्राति. इतीव प्रतीतिं कारयेत्, तदपि सकारान्तत्वविनिगमकरूपान्तरसंगमनाभावफलमित्युपेक्ष्यम् ।

^h) १अप्- इत्येतत्-समाना व्यु. द्र. (वैतु. ✓आप् [>✓*अप्]+क्तिप् [पाउ २, ५८]) । यथा तूभावाप्य् ✓आप् इति च ✓*अप् इति च <✓*अप् इति सगोत्रौ सन्तौ स्वाधीनावेव धा. भवत इत्यर्थम् ✓*अप् इत्यत्र संकेतितपूर्वोऽर्थः द्र. । अथ पाप्र. यदस्य प्राति. सुक्-वृत्ते सर्वनामस्थानीये रू. आपः प्र. ३ इत्यत्र दीर्घत्वमनुशिष्यते (पा ६, ४, ११) तद् भूयोविमर्शसहं द्र. । असर्वनामस्थानविष-

*अध्>व्- अद्भिः^१ ऋ १,
९५, ८; १२२, ६; १६१,
१४; ४, ५४, ६; ६, ४९,
१४; ८, ३५, ३; ९, ६५,
६; ६८, ९; ७४, ९; ९१, २;
९३, २; ९७, ४५; १०९, १७;
१०, १४, ९; ६१, २६; मा ६,
२८; १८, ३५; का ६, ७, ६;
२०, १, ६; तै १, १, ८, १;
२, ४, ८, २; १०, ३; १६, ५,
१; ८, ३; ७; १५, ६, २, २;
७, ९, २; ३; ६, ६, ३, ४१;
७, ५, २३, २; १६, १, ४, ६;
८, ३; २, ४, ७६; ८; १२, १६;
३, ७, १०; १०, १; ४, ३,
१०; ५, ५; काठ ६, ३; ११,
७; ९; १०; १८, १३; २१, ७;
२२, १३; २५, ५; ७; ९; २६,
८; २९, ६; ३०, १; ३२, ५;
३५, १५; ४३, ४; ४५, २०;
१६, ४, २; २९, २६; ३९, २;
५; ४०, २; ४१, ६; ४५, ७;

४६, ४; १६, १३५; ५११;
७६९; १६, १३, ११; ४०,
७; शौ २, १०, २; ४, २७,
४; ५; १२, ३, ३०; १५, १४,
६; १८, १, ५५; पै २, ३, २;
४, १०, ४; ५; १४, ७; ३५,
४; ५; ५, ३४, ५; ७; ८, ८,
५; १४, ८; १४, १, ८; १४;
अङ्गुः^२ ऋ १, ३४, ६; ८०, २;
११२, ५; २, १, १; ३८, ११;
५, ३१, ९; ७६, ४; ६, ६२, ६;
९, ५९, २; १०, ३९, ४; ६३,
२; ८०, ३; मा ६, ८; ७, २१;
११, २७; १७, १; १९, ७३;
७४; २२, २५; २९; २४, २१;
३१, १७; ३९, २; का ६, २,
३; ७, ८, ४; १२, २, १६;
१८, १, १; २१, ५, २; २४,
११, १; १६, १; २६, ५, १;
३५, २, १; ३९, १, १; तै १,
१, ८, १; ३, ८, १; ९, १;
११, १; ५, १, ४१; ८, १३, ३;

२, ४, ९, ३१; ३, ३, १६, २;
३; ५, ८, १; ४, १, २, ५;
६, १, १; ६, १, ७, ११; ३, ६,
३; ४१; ७, १, ११, १; ४, १४,
१; ५, २३, १; मै १, २, १५;
१६; ३, ३५; ७, २१; २, ७, २१;
१५; १०, १; ३, ९, ६; १०,
१; ११, ६; १२, १०; १४,
२; १४, १, ९; ५, १; ३; काठ
३, ५; ६; ८, ८; १५; ११,
१०; १५, ३; १६, २; १७,
१७; १९; २१, ४; २६, ६;
८; ३०, ५; ३१, ७; ३८,
१; ३९, २; ४१, २; ४४, ३;
४५, २०; १६, १२, १३;
७, ३; ८, ३; २८, १६; ४१, ४;
६; ६; ४७, ७; शौ ३, ३,
३; १०, ५, ३३; १३, ७, ९;
१५, २, १७; १९, ४३,
७; पै २, ७४, ३; १६,
१२४, ८.
१*अप(ः?) शौ २, ३, ६^३;

यत्वेऽपि द्विः दीर्घत्वस्योपलम्भात् (तु. ऋ १,
२३, २३; शौ १०, ७, १०) । एस्थि. मूलतः
*आप्- इत्येतद् दीर्घादेर् /आप् इत्यतो निष्पन्नं
स्वाधीनं प्राति. सदपि कालेन २अप्- इत्येतेनाऽर्थाभेद-
वशात् समभितेति कृत्वा स्वतन्त्रानुक्रमणार्हस्य सतोऽपि
तस्य यदिहैवाऽवान्तरस्य प्राति. इव निर्देशो भवति
तत्र पूर्वागत-प्रसिद्धिमात्रानुरोधो बीजं द्र. । एवमप्य्
२अप्- इत्यस्यैव भादौ प्र. परे तकारादेशो (पा ७, ४, ४८)
भवतीति यदुक्तं भवति तदपि नेव रुचिरम् । भकारे परतः
सति प्>व् इत्यस्य वर्णसंक्रमस्य स्वाभाविकत्वेऽपि
प्>व् इत्यस्याऽतथात्वात् (तु. अब्-दु-, अब्-अ-
प्रभृ.) । तदेवं सर्वथाऽप्य् /अध्>*अध्- इत्यस्य भिन्न-
व्युत्पत्तिकत्वेन संभाव्यमानस्य सतोऽपि समानप्रवृत्तिकत्वाद्
२अप्- इत्यनेन संभाव्यमानस्येहावान्तरभावेन निर्देशः द्र. ।

^१) पाप्र. सुप्-स्वरार्थम् 'ऊद्-' (पा ६, १, १७१) इत्यत्र
२अप्- इत्यनुरूप्य *अध्- इत्यस्याऽपि उंसं. द्र. ।

^२) यनि. प्र३ (=आप्- तु. सा. [यस्य पा. ".....अव-
स्थाप ओष".....] इति संभाव्येत तु. पाण्डु.]; w.,

L. ४८१ d उउ.) । एस्थि. सौवरो विरोधस्त्वपरिहार्यः
स्यात् । सर्वनामस्थानविभक्तिस्वरानुपपत्तेरिति यावत् ।
स्यादेतद् यथा मुपा. विकृत इति । तथाहि 'शुं नः'
इति 'इन्द्रस्य वृत्रः' इति च जागतपादद्वयात्मके
पूर्वार्धे सति 'आरात्' इत्यारभ्य गायत्रपादद्वयतया
मूलतः संभाव्यमान उत्तरार्धे 'पतन्तु' इत्यतः पूर्वम्
'अस्मत्' इत्यस्य (तु. शौ १, १९, १ प्रभृ.) वा 'परः'
इत्यस्य वा (तु. शौ ८, २, १२) च्युतस्येव सतः पदस्य
सुपूरता द्र. । अथ प्रथमस्य जागतस्य पादस्य यतिभङ्ग-
भङ्गार्थं 'शुं नो भवन्तु, *अपौषधयः शिवाः' इति वा
'शुं नो भवन्तु, *अप ओषधीः शिवाः' (तु. नाउ. टि.)
इति वा मौलिकी स्थितिः स्यात् । प्रथमे कल्पे 'अप'
इत्युपसर्गश्रुतेः 'अन्तु' इति क्रिप. 'इन्तु' इत्यतः परि-
णामग्याध्याहार्यम् । 'ओषधयः' इत्येतत्-कर्तृ-शिरस्कं
'शुं भवन्तु' इति च 'रक्षसोऽप अन्तु' इति च वाक्य-
द्वयं क्रियेत । द्वितीयेऽपि कल्पे तावद् वाक्यद्वयान्तरं
भवति । (२अप्->) *अपः(प्र३) शुं नो भवन्तु' इति
च 'ओषधीः शिवाः (भवन्तु)' इति च ।

६, २३, ३^३; अपः ऋ १,
[१०, ८; ८, ४०, १०;
११]; २३, १८; ३२, १;
३६, ८; ५१, ११; ५२, ६; ८;
१२; ५५, ६; ५६, ६; ५७, ६;
६४, १; ६; ८०, ३-५; ९१,
२२; ९६, २; १००, १८; १०३,
२; ५; १०५, ११; १२२, ९;
१३१, ४^३; १५७, ५; १६१,
११; १६४, ४७; १६५, ८;
१७४, २; [९; ६, २०, १२];
१८०, ४; ५; २, ११, ५; १३,
१; १४, २; २०, ७; २२, ४;
२७, १३; ३६, १; ३, ६, ७;
९, २; ३१, १६; ३२, ५; ६;
३४, ८; ४, १६, ६-८; २६,
२; २८, १; [३८, १०; १०,
१७८, ३]; ४२, ४; ५, २, ११;
१४, ४; २९, २; ३०, ५; ६;
३१, ६; ८; ४१, १४; [४६, ३;
७, ४४, १; १०, ३६, १]; ४८,
१; ८३, ६; ६, २०, २; २२,
८; २८, ७; ३०, ४; ५; ३२,
५; ३९, ५; ४७, १४; ५७, ४;
६०, २^३; ११; ६२, २; ६४, ४;
[६८, ८; ७, ६५, ३]; ७२, ३;
७३, ३; ७, ९, ५; [२, ११,
२]; २१, ३; ३२, २७; ५६,
२४; ६८, ८; ९५, १; ८, ३,

१०; ६, १३; १६; ७, २२;
२८; १२, ३; १५, २; ६; २६,
२५; [३२, २; ९, १०९, २२];
७६, ३; ८३, ३; ९६, १८;
९७, १५; ९, २, ३; ३, ६;
[७, २; ९९, ७]; १६, २; ४२,
१; ६१, २२; ६२, २६; ६३,
७; ६८, ४; ७०, २; ७८, १;
८५, ४; [९, ८३, ५] ८६,
४०]; ९०, ४; ९१, ६; ९४, १;
९६, ३; १३; १०७, ४; १८;
१०९, २१; १०, ९, ५; १६,
३; ३०, १-५; १०; ३६, १;
४३, ८; ५१, १; ५८, ७; ६१,
१६; ६४, ८; ६५, ७; ११; ६६,
८; ७६, ३; ८९, ४; ९५, १०;
९८, ५; १०४, ९; ११३, ६;
१२१, ९; १२४, ७; १३८, १;
१४७, १; खि ५, ५, २; ७;
१४, ३; मा ४, १३; ६, २२;
८, २४; १०, १; ११, ३८;
१२, ३८; ३९; १०२^३; १४, ८;
१८, ५५; २०, २२^३; २३, ७;
१७^३; २५, १; २; ७; ९; ३३,
४९^३; ३४, २२^३; ४०, ४; का
४, ५, ५; ६, ५, ३; ९, ४, २;
११, २, १; १२, ४, १; १३,
३, ९; १०; ७, १^३; १५, २, ३;
२०, ३, ५; २२, १, ७^३; २५,

३, ३; ४, ६^३; २७, १, १; २,
२; ७, १; ९, १; २९, ४, ४^३;
३२, ४, ६^३; ३३, १, १६^३;
४०, १, ४; तै १, ४, ४५, १; ३^३;
४६, १^३; ५, ११, ४^३; १६,
७, ४; ८, १; ८, ११, १; १८, ११;
१२, १, ११, ४^३; ३, १२, २;
१४, ६^३; ४, १०, ३; ६, ५, १^३;
२; ६, १; ३, १, ११, ७^३; ३,
४, ३^३; ११, ५^३; ५, ६, १; ४,
१, २, ४; २, ३, ३^३; ७, १^३; ३,
४, ३; ७, १२, २; १५, १, ३,
१^३; ५, १; ६, ५; २, ३, २; ३,
१, ३; ६, २, १; ४^३; ७, १२,
१; २०, १; १६, १, १, ३; ७;
२, ६, १; १०, ३; ११, २; ३,
४, १; ४, १, ५; २, ३; ४^३;
३, २; ३^३; ५, ८, ६; ६, ३, १;
७, १, २०, १; ४, २०, १; मै
११, ३, ३९^३; ४, ४^३; १०^३; ६,
३^३; ७, २; ८, २; ३; ९; ९, २^३;
१०, ५, १९; २, १, ५^३; २,
१३^३; ४, ७^३; ८^३; ६, ८; ७, ४;
१०^३; १४^३; ८, २; १२, ३; १३,
१, ५^३; ६^३; २, ४; ९; ३, ५;
६, २; ७; ९^३; ७, ७; ८, ४;
९, ३; १०, १; ७; १२, १८^३;
१५, १; २; ८; ९; १४, १, १^३;
३; ४^३; ९^३; २, २^३; ३, ४;

*) नापूटिदि. शुं नो भवन्तु, *अप ओषधीः शिवाः'
इति मौलिक्यां स्थितौ संभाव्यमानायाम् "अपः" इति
कर्तृपदस्याऽऽर्थसन्निकर्षानुरोधतो यतेः पूर्वं पाठप्रवृत्तेरा-
विर्भावाद् यतेः (५, ७ > ७, ५) इत्युत्तरसंक्रमः समजनि,
तज्जः "अप > अप" इति स्वरपरिणामश्च । एस्थि. अपि
'भवन्तु' इत्यत्रान्ते यण्-सन्धिरनिष्ठः स्यात् । गायत्रे-
णार्धवैर्न जागतपादस्यैव सुयोजत्वप्रसिद्धेः (तु. शौ २,
३, ६ [यत्र द्वितीये कल्पे (तु. टि.) जागतपादपृथ्व्यक-
तयैव 'ओषधीः > ओषधयः' इति पा. परिणामः
सुवचः]) । एस्थि. नेह 'अपः > अपः' इत्येवं परिणामो
निर्देश्यः (तु. W., गपू. L. च) किं तर्हि 'अप' > 'अप'

इत्येवमविसर्जनीयान्तं च सयतिकं चेति (यतिमात्राधीनतया
परिणामस्य पर्यवसेयत्वादिति दिक्) ।

*) 'आपः' (=आप्->दि३) इति ऋ(१, २३, २३) पाभे.
(यत्र 'सौ' (पा ६, १, १६८) इत्यस्य च 'ऊद्' (पा ६,
१, १७१) इत्यस्य च समानः प्रवृत्त्यभावः द्र.) ।

*) अत्र भा. 'कर्माणि' इत्येवं व्याचक्षाणश्चिन्त्यः ।
कर्मवाचिनो हि १अप्स्- इत्यस्य भिन्नस्वरत्वाद् बहुषु
रूपान्यथाऽऽपत्तेश्च । एव चेदनिष्ठः कर्मार्थाभिसेबन्ध-
स्तर्हि १अप्- इत्यस्यैतद् रु. गृह्यायेति । न ह्येतदपि
सुवचं भवेत् । तदर्थं समप्रबाहुचप्रकरणासंगमनसापेक्षता
द्र. । ततो ह्येतत् स्पष्टं भवितुमर्हति यथा कथमत्र २अप्-

४, १; ३; ५, १^१; २^१; ३^१; ३;
 ४^१; ७, ७; ८, ५^१; ९, २७^१;
 †१०, २; ६; †११, २; ३; १२,
 ३^१; ५^१; ३^१; †१४, १; ७; ११;
 १३; १४^१; १८; काठ ४, १३^१;
 १५^१; १६; ५, ६; ६, २; ३;
 ८, २; ९^१; १५; ९, १०; १८;
 १९; ११, ५; ९; १३^१; १२,
 १४; १३, १५; १५, ६; १६,
 ४; १०^१; १४; १७, १; १९,
 ५^१; २०, १०; २१, १४; २३,
 १; ६; ११; २४, १; ४^१; २५,
 २; ३; ७^१; २६, १^१; ८; २७,
 ४; २९, ३^१; ५; ३१, ३^१; ७^१;
 ३२, ५; ७^१; ३४, १८; ३६,
 १; १३; ३७, १२; ३८, ५; ७;
 ४०, ११; ४१, ११; ४४, ९;
 ५३, २; १०; ॥ क ३, ११^१; ४,
 १; २; ६, ७; ७, ५^१; ८, ३; २५,
 १^१; ५^१; १०^१; २९, ४^१; ३०,
 ३^१; ३१, २^१; १०; १२; ३५,
 ७; ३७, २; ५; ३८, ५; ६^१;
 ३९, ५^१; ४०, ४^१; ४१, ६;
 ४२, ४; ४५, ४^१; ६^१; ४७, ३^१;
 ७; †कौ १, ५३; १४८; ३३९;
 ३७१; ४१३; ४६६; ४७८^१;
 ४९३; ४९४; ५११; ५३२;
 ५३९; २, २५; ११४^१;
 १२६; २३२; ३६२^१; ३८९;
 ४७९; ५००; ५६६; ६०७;
 ७६०; ७७४; ८०७; ३, ३,
 ३; ११; †जै १, ५, ९; १६,
 ४; ३५, ८; ३९, २; ४०, ५;
 ४८, ६; ५०, २^१; ५१, ७; ८; ५३,
 १; ५४, ८; ५५, ८; २, १, ३;
 ३, १; ३, ३, ४; १२, १^१; १३,

२; २०, १६; ३०, ५^१; ३१, ९;
 ३६, ४; ४४, ६; ४९, ९; ५७,
 १२; ४, २८, ५; २९, १; ३०,
 ७; शौ †१, ४, ३; ५, ४; २,
 ५, ५; ४, १५, १२^१; २१, ७^१;
 २७, ४; ६, २२, १^१; २; २३,
 १; ७, ४२, १; ७९, १; ९४,
 १^१; ११४, २; ८, ९, २३; ११,
 ८; १०; ९, ६, ४; १५, २२;
 १०, २, ७; ५, ३३; ४६; ९,
 २७; १०, ८; ११, १, १५; १८;
 ७, ७; ८, ११; १०, २८; १३,
 १, २; २१^१; ३, ९^१; १४, १,
 ३७^१; २, ६९; १५, १४, ५;
 ११, ४; १८, २, ७^१; १९, २,
 ५^१; १८, ६; †२०, ९, ४; ११,
 ८; १५, ६; १७, ८; ३६, ८;
 ४९, ७; ६१, ३; ५; ६२, ९; ६३,
 ९; ७५, २^१; ७७, ६-८; ७९, २;
 ९०, ३; १२८, १४^१; पै १, ८४,
 ९; २, ८३, १; ३, ३१, १-८; ४,
 ९, ३; २४, १; ३५, ४; ५, २,
 ८; ७, १०; ११; ६, ३, १; १०,
 २; ७, १७, ६; ८, ८, ४; ५;
 ११^१; १०, ८; १३, ६, १^१; १४,
 १, १; ६; ८; ३, ९; १५, १४, ४;
 १६, २०, २; ५९, ८; ६०, ३;
 ९; ६९, १३^१; ८७, ९; ९०,
 ५; ८; ९१, ७; १०७, ८;
 १११, ४; ११२, ८; १३१,
 १-१०^१; १३३, ११; १३८,
 ८; १५०, ९; १५३, ७;
 †अपा ४, ४, ३; कौ १, २५२;
 २, १०७१; जै १, २६, १०;
 अपा३^d तै ६, ४, ३, ४;
 अपाम् १, २३, १९; ३२,

११; ४६, ४; ५१, ४; ५४, १०;
 [५६, ५; ८५, ९]; ५७, १; ६१,
 १२; ६७, ५; ७०, २; [१००,
 ११; ६, ४४, १८]; १२२, ३;
 १३४, ५; १४४, २; १४९, ४;
 १५८, ६; [१६४, ५२; ३, १,
 १३]; १६८, २; १८१, १;
 १८७, ८; २, [४, २; १०,
 ४६, २]; १२, ७; १७, ५; १९,
 ३; २३, १८; ३०, १; ३, १,
 ५; १२; ५, ३; २५, ५; ४५,
 २; ४, २१, ८; ४०, १; ५८,
 ११; ५, ४६, ७; ६, ८, ४;
 १३, १; १७, १२; ४७, २७;
 ५२, १५; ६४, १; ७, ९, ३;
 ८२, ३; ८८, ३; ८९, ४;
 १०१, २; १०३, ४; ८, १४, १०;
 १३; १६, २; [१८, १६; (३१,
 १०)]; १९, ४; २५, १४; ४४, १६;
 ९३, २२; ९, ३३, १; ४९, १;
 [७२, ७; ८६, ८; (२१)]; ७४,
 ३; ७६, ५; २५; ३६; ९५, ३;
 ९६, १९; ९७, ४१; ५७; १०८,
 ५; १०; १०९, १३; १०, ८,
 [१; ४५, ३]; ५; १७, १४; ३६,
 ८; ४६, १; ४९, २; ५१, ८;
 ७७, ४; ८९, १०; ९३, ५;
 ९८, १२; १२३, १; १२४, ९;
 १४२, ७; १६८, ३; खि ४,
 ७, १, ७; २, ६; ५, ५, ३^१;
 ११; मा ३, १२^१; ६, १०; ७,
 १६^१; ९, ३^१; ६^१; १०, ३^१;
 ७; ११, २९; ४६; १२, २०;
 ३७; १३, २; १४^१; १७; ३०;
 ३१; ५३^१; १४, ५; १५,
 २०^१; १७, ६; ७; ३२; ८७;

इत्येतदेव प्राति. सावकाशं न किमप्यन्यत् कर्मवाचीति
 दिक् । भूयास्तु विस्तरः वैश. द्र. ।

*) पाभे. क्लृते मा २०, २२ टि. गतं द्र. ।

b) 'अपाम्' इति यक्. श्र (९, ३३, १; १०८, १०)

पाभे. ।

°) अपाम् इति मूक्रे. शोध-सापेक्षो भवति (तु.

सस्थ. टि. अप/क्रम>अपक्रम) ।

d) प्रश्नान्त उदात्तस्यापि प्लुतिः उत्तं. (पा८, २, १००)।

१९१; १८, ५४; १९, ७१; १४; २२, ६; २४, ३७; २५, ५; २९, ५३; का ३, ३, २१; ६, २, ४; ७, ७, ११; १०, १, ४; २, ३, १; ११, २, ३; ४, ३; १२, ३, २; ४, १०; १३, २, ३; ३, ८; १४, १, २; १४, २, २; ३, ४; ५, ६, १; १५, १, ५; १६, ५, ११; १८, १, ७; ८; ३, ८; १९, १, १; १२, २०, ३, ४; २१, ४, २१; ६, १५; २४, २, १; २६, ८, २; २७, ४, १; तै १, ३, ८, १; १०, २; १३, २; ४, ८, ११; १५, ५, १; १०, ३; ७, ७, २१; १२, २; ८, ११, १; १२, १; २, १, ११, २; ३; ११, ११; ४, ७, १; ९, ३१; ३, १, ११, ३; ३, १, २; ४, ११; ५, १; ३१; ९, १; ४, ५, १; ४, १, ३, १; ४, ३; २, ३, ३; ८, १; ३, १, १; ४, ३; ११, ५, ४, ४, ११; ६, १, २; ३, ४; ६, ६, १; ७, १३, २; ५, १, ४, १; २१; ५, ७; ८१; २, ६, ५; ४, ४, २; ५, १०, ६; ७; २०, १; २१, १; १६, २, १; ४; ४, ३; ५; ७; २१, १; १६, १, ९, ३; ३, ६, ४; ४, ३, ३; ४, २; ६, ५, ४; ७, १, १४, १; १६, १; मै १, २, १५; १७; ३, १०; १५, १; ११, १; ४; २, ४, ८; ५, १०; ६, ३; ७; ८; ७, ३; ४; १०; १६; १८; ८, १; १०, १; १; १२, ३; १३, १०; ३, १, ५; ६; ३, ६; ६, २; ७, २; ९, ६; ११, ६; ९; १२, २; १४, १८; १५, ४; १६, ३; १४, ३; १०; ४, १; ५, २; ४; ७,

७; ९, १०; ११, २; १२, ३; १३, १०; काठ २, १; १५; ३, ५; ७; ४, ३; ६, ९; ८, ५; ११; १६; ११, ९; १०; १३, ९; १४; १५; १४, ३; १५, ६; १६, ३; ४; १०; १५; १८; १७, १; १७; १८, १; १५; १९, ४; ५; १४; २०, ५; ७; २१, ७; २२, ९; १३; २३, १; ११; २४, २; २६, ८; २९, ३; ५; ३०, ७; १०; ३५, ४; ३६, १५; ३७, १; ३८, ३; ३९, १; ३; १०; ४०, ६-८; ११; ४१, ५; ७; ४६, १; ४७, १०; ११; ५३, ११; क १, १३; २, १२; १४; ३, ३; ४, ८; १७, १; ८; २५, १; ६; ९; १०; २८, १; २; २९, ४; ३०, २; ३; ३१, ७; ९; १३, ३; ६; ७; १३, ३; ४१, ६; ४५, ६; ४६, ८; ४८, ५; १; २७; ७१; ७७; २११; ३३७; ४३१; ५४२; ५४४; ५८४; २, ५२७; ६०५; ७८५; ८८२; १०६९; ११०५; १११; ३, ७; ७, ९; ८, ५; २२, ८; ३५, ६; ४२, ५; ५५, ९; १०; ५९, ७; ३, ४०, १; ४१, ३; ४९, २; ४, २२, ६; शौ १, ४, ४; ३५, ३; ४, ४, ५; ८, ५; १५, २; ३; १०; १२; ३७, ३; ५, ५, ७; १९, १३; १४; २४, ४; २८, ६; २९, ८; ३०, २; १२४, १; १२५, २; १७, ४०, १; ५१, १; ८, ७, ८; ९, ४, २; ५; १०, ५, ७-२१; ५०; ८, ३४; ३५; ११, १, १३; ६, २६; १५, २, १८; १६, १,

१; ६; १८, ३, ५; ५६; ६५; १९, २, ४; ३३, १; ४५, ३; १२०, १५, १; २८, ४; २९, ३; ३४, ७; ३५, १२; ३९, ५; ४४, २; पै १, ८३, ३; १०७, ४; २, ३२, ३; ३६, ३; ५९, ४; ७६, १; ८७, ३; ३, २१, ४; ४, २, ६; ५, ५; ५, ७, २; ४; ८; ११; १०, ५; ६, ४, ६; १६, ९; ८, ८, १०; १३, ११; २, १६, ५; २२, १०; २३, १९; ११, १, १०; १२, ३, १०; ५, १; ७, १४; १३, ३, ७, ४, ३; ६, ११; ७, ७; ९, ७; १५, ४, ३; ७, २; ११, ६; १६, १२, ८; १३, १; २३, ६; २४, २; ४; ९०, ३; १२४, ८; १२८, १-९; १२९, १-१०; १३१, १-१०; १३२; ११; १५०, ९; १५२, १; २, अप्पु १, २३, १९; [२०; १०, ९, ६]; [५९, ३; ११, ४]; ६५, ५; ९५, ३; १०४, ६; १०५, १; १०८, ११; १०९, ४; ११६, २४; ११७, ४; १३५, ६; १५१, १; १६३, ४; १८२, ६; १८४, ३; २, [११, ५; ३, ३९, ६; १०, १४८, २]; ३५, ४; ५; ७; ८; ३८, ७; ३, १, ३; ९, ४; १३, ४; २२, २; ४, १३, ४; ५, ४४, ६; ४५, ११; ८५, २; ६, १९, १२; [२५, ४; ६६, ८]; २९, ५; ३१, १; ४६, ४; ७, १८, १२; ७०, ४; १०३, ५; ८, १, १७; ९, ५; ४३, ९; ६८, ९; ८२, ८; ९, २, ५; १६, ३; २०, ६; [२४, १; ६५, २६; (६७, ७; १०१, ८)]; ३०, ५; ४२, १; ६२, ४; ५; ७१, ३;

७९, ४; ८०, ५; ८५, १०; ८९,
२; ९६, १०; २४; ९७, ४७;
४८; १०७, १; २; १०, १०, ४;
२७, १७; ३०, ४; ३२, ६; ४५,
१; ३; ५; ५०, २; ३; ५१, ३;
६३, १५; ६५, ९; ७३, ९;
१०४, २; १२५, ७; खि १, १२,
२; २, १४, ९; मा ८, २५, ९,
६^१; २३; ११२, १८; २०; २२;
३५^१; ३६; ४८; १३, ८;
१८, ५५; १९, २; ९४; २०,
१९; २३, १४; २९, १५^१;
३३, ९०^१; का २, ३, ५; ९,
४, ३; १०, २, ३^१; ५, १; ११३,
२, १; ३; ५; ३, ६^१; ७; ४, ४;
१४, १, ८; २०, ३, ५; २१, १,
२; ६, १५; २२, १, ४; २५, ४,
३; ३१, ३, ४^१; त १, ३, १४, ५^१,
४, ४५, २; ७, १७, १; २; १०,
१; २, ३, १२, २^१; १३, १;
१४, १^१; ५, १, ६^१; १२, २^१; ३,
२, ५, ७; ४, ३, ८^१; १४, २, २,
१^१; ३; ३, २, ४, ३; ८, ३; ११,
३; ६, ७, २; १५, २, २, ४; ५^१;
३, १०, १; ५, ९, ३^१; १६, १,
१, २^१; ४, १, ५, २, १; ४, २; ९, २;
६, ३, १; ४^१; १७, १, ६, २-४;
मै १, ३, ३९^१; ८, २^१; ११,
१^१; ४; ६^१; २, १, ९; ३,
१; ७, ९^१; १०^१; १^१; ११^१; १५;
१३, १०; १३; १३, २, २; ६;
६, २^१; ३; १०; ७, ४; ११, ७^१;
९^१; ४, १, २, ३; ९; १६, २^१; ८, ५;
९, ६; ११०, ३; ४^१; ११२, ४, ५;
काठ २, ४^१; ४, १३^१; ६, २; ७,
१३^१; १४^१; ८, ८; ९^१; १०,
११^१; ११, १०; ११; १३; १३,

१२; १४^१; १५; १४, २; ६^१;
१६, ९^१; १०; ११; १५; १९,
१२^१; २२, १३; २३, १; ६;
२७, ४; २९, ३; ३५, ३; ४;
१२; १४; ३७, ९; १८; ३८,
३; ५; ३९, ५; ४०, ३; ५; ६;
क ३, ११^१; ४, ११^१; ६, ३^१; १७,
३; ५^१; २५, १^१; २; ६; ३१, २^१; १;
३५, ७^१; ४२, ४^१; ४८, ४^१;
५; १२; १^१; १, ३३१; ४१७;
४७३; ५१२; ५६४^१; २, ३११;
३२३; ३५८; ३५९; ३९१;
६६३; ६६४; ९६४^१; ११९४;
जि १, ३४, ९; ४०, ९; ४९, ७;
५३, २; ५७, ११^१; ३, २५, ७;
२६, ९; ३०, १; २; ३१, ११;
५५, ४; ५; ४, १९, ८; २०, ८^१;
शौ १, ४, ४^१; ६, २^१; ३०,
३; २, ३१, ५; ३, २१, १; २२,
३; ४, ८, ७; १०, ७; ३०,
७^१; ३७, १०; ६, ३८, २; ८०,
३; १३२, १-५; ७, ८८, १;
९२, १; ८, १, ११; १०, ५,
१५-२१; ८, ४०; ११, २, २४;
४, १२; ७, १३; ८, २३; १०,
३४; १२, १, ३७; १३, १, १;
२; ५०; २, ३०; ३, १५; १४,
१, ३७^१; १६, १, ७; १७, १,
८; १३; १८, १, ४^१; ३, ६०^१;
४, ८९^१; १९, ३, २^१; ८, १; २७,
१०; १२०, २३, १; १३९, ५;
पै १, १४, ३; ७०, २; ९१, २;
१०४, ४; २, १५, ५; ३१, ६;
३४, ३; ३, १२, १; ४, २, ४;
२५, ७; ८, १०, ७; १४, ३^१; ९,
३, ४; १०, ७, १०; ९, १; १३,
४, ४; १५, २१, ९; २२, ४;

१६, २, १; १९, १; ५६,
१३; १०६, ४; १२९, १-१०;
१५०, ७; १५१, ५; १५४, ४.
आप्- आषः ऋ [१, २३, २१;
१०, ९, ७; (५७, ४)]; ३, ३३,
१३; ७, ४७, १; १०, ९, १; ८;
मा ४, ७; १०, ३^१; ४; १११,
५०; ५२; १२, ३५; १३६, १४;
१६; का ४, ३, १; ११२, ५, १;
३; १३, ३, ६; १३६, १, १४;
१६; तै १, १, ५, १; ८, १;
२, १, २; २, १; ८, १; २; ११,
१; १३, १; ४, १, ५, १^१; २,
३, २; ६, १, २, २; ३; ३, ६,
४^१; ८, ४; ७, ४, १९, ४^१; मै १,
१, ३; २, १; २^१; १८; २, ७, ५^१;
१०^१; १३, १^१; ३, १, ६^१;
६, ४; कौ २, ११८९^१; काठ १,
३; ३, ८; १२, १५^१; १६, ४^१;
१०; ३५, ३^१; शौ १, ५, १; ३;
६, ३; २, २३, १-५; ७, ८८, २;
११, ८, २३; १२, ३, ४^१; १४, २,
१६; १८, ४, ४०; १९, ४०, २;
आषः ऋ [१, २३, २२; १०,
९, ८]; ६, ५०, ७; ७, ४७, २;
८, ७४, १५; १०, ३०, ७; ८;
११; १२; ७५, १; मा १, १२;
४, १२; ६, १३; १७^१; २७; ८,
२६; ९, ६; का १, ४, २; ४,
५, ४; ६, ३, २; ५, ५^१; ७, ४;
९, ४, ४; १०, २, २; तै १, २, ३,
३; ३, १३, २; ४, ४५, ३; ८,
१२, १; ६, १, ४, ९; ४, ३,
३; ६, ३, ४; मै १, १, ४; ११;
२, ३^१; १६; ३, १; २, ६, ७^१;
८; १३, १; ३, ६, ९; १०, १;
४, १, ४; ४, २; काठ १, ११;

^{a)} 'बिभृता सु' इति मुपा. मध्यतः पकारभ्रेष इव
द्र. (तु. पपा., मा १२, ३५ च) ।

^{b)} 'आसु' इति ऋ (९, ८६, ४३) विशिष्टः पाठे ।

^{c)} इह ऋ (१०, १६, १४) विशिष्टः पाठे ।

^{d)} स्वररहितो मुपा. चिन्त्यः ।

^{e)} तु.सस्थ.टि.अभि-समे(म्-आ/इ)>...समेत्य ।

२, २^१; ४; ३, ६; ९; ४, १३;
 १५, ६^१; १९, ५; १२; २३,
 २; ६; २९, ३; ३१, २; १०;
 ३८, ५; ३९, १; २; ४४, ८;
 क १, ११; १४^१; १६; २, १३;
 १५; १६; ३, ११; २५, १; ३०,
 ३†; ३१, २; ३५, ८; ४७, २;
 १०; ४८, ४†; गौ १, ३३, ४;
 ३, १३, २; ७; ७, ९४, ३;
 १०, ५, ६-२१; १२, ३, १३;
 २७; २९; १६, १, ८; १२; ४,
 ६; पै २, ४०, ५; ३, ४, २;
 ६, ३, ६; ७; १२; ८, ८, १;
 १४, १, ५; १५, ३, ९;
 १६, ७०, १०; १२७, १-५;
 १२८, १-९; १२९, १-१०;
 आपः ऋ १, ८, ७; २३, २०;
 [२३; १०, ९, ९]; २४, ६;
 ३२, २; ८; १०; ११; ३३,
 ११; ५७, २; ६३, ८; ६५, २;
 ८३, १; २; ९६, १; [१००,
 १५; (१६७, ९)]; ११६, ९;
 १२५, ५; १५३, ४; १६१, ९;
 १६९, ३; १७३, ८; [१७५, ६;
 १७६, ६]; १७८, १; २; १९०,
 ७; २, २४, १२; ३०, १; ३५,
 ३; ४; १४; ३८, २; ३, १,
 ११; ५, ८; २२, ३; ३०, ९;
 ३३, ७; ३५, ८; ३६, ६; ५१,
 ५; ५४, १९; ५६, ४; ७; ४,
 ३, १२; १७, २; ३; १८, ६-८;
 ३३, ७; ३८, ४; [४७, २; (५,
 ५१, ६) ८, ३२, २३]; ५७,
 ३; ५, ३४, ९; ४१, ११;
 १२; ४५, १०; ४७, ५; ५३,
 १४; ५४, २; ५८, ६; ६०,
 ३; ६, २४, ६; ३४, ४; ४०, २;
 ४८, ५; ६६, ११; ७, १८, १५;
 २३, ४; ३४, २; ३; २३; [२५;

५६, २५; १०, ६६, ९]; ३५,
 ८; ४९, [१-४]; २; ८५, ३;
 ९०, ४; १०१, ४; १०३, २;
 १०४, ८; ८, [६, ३४; १३, ८;
 ९, ६, ४; २४, २]; १५, ८; २३,
 १; ३९, १०; ४९, ३; ५०, ३;
 ५४, ४; ५९, २; ६९, ११; ८९,
 ४; ९४, ७; ९६, १; १०२, १४; ९,
 [२, ४; ६६, १३]; ८२, ३;
 ५; ८८, ७; ११३, ८; १०, २,
 ७; ४, ५; ९, ३; ४; १२, ४; १७,
 १०; २७, २०; ३०, ६; १३;
 १५; ३७, २; ६; ४३, ७; ४६,
 ९; ६४, ९; ६५, १३; ६६, १०;
 ७८, ५; ८२, ५; ८५, ४७; ८८,
 २; ८; १८; ८९, १३; ९१, ६;
 ९५, १३; ९८, ६; १०४, ८;
 १०९, १; १११, ८^१; १२१, ७;
 ८; १३७, ६^१; १३९, ४; खि १,
 ६, २; २, ६, १, १२; १५, १; ३, १,
 ३; २, ३; ६, ४; ९, १; १०, २, ९;
 ४, ५, २७; २९; मा १, २१; ४,
 १; २†; ६, १०; १७†; १८;
 २२; २३; २६; २८; ८, २५;
 १०, ७; १२, ४९†; १३, २५;
 १४, ६; १५; १६; २७; १५,
 १८; ५७; †१७, २९; ३०; १८,
 १४; ४१; २०, १८; १९^१; २०;
 २६, १; †२७, २५; २६;
 ३२, १; ७^१; ३३, १८†; ३४,
 ५५; ३५, ९; १२; ३६, १२;
 १७; २३; ३८, २३; का १, ८,
 १; ३, ९, ३; ४, १, २^१; †६, २,
 ४; ४, १; ५, ४; ६, १; ७, ३;
 ६; ९, ४, ३; ११, २, ३^१; ४,
 ३; १३, ४, ५†; १४, २, ११;
 १५, १, ५; ४, ३^१; ८, ५; १६,
 ४, ७; ७, १; †१८, ३, ५; ६;
 १९, ५, २; २०, २, ४; २२,

१, ४^१; ५; २८, १, १; †२९, ४,
 ३-४; ३२, २, १†; ३३, २, १८†;
 ३५, ३, १; ४, ८; ११; ३६, १,
 १२; १७; २३; ३८, ५, ६; तै
 १, १, १३, १; २, १, १^१; †; ३,
 १०, १; १२, १; ४, ४५, २^१;
 ८, ११; ७, १५, २; ३^१; १३, १†;
 १२, १, ५, ४^१; ९, २; २, १२, १†;
 ३, २, ८; १३, ३; ५, १२, २†;
 ६, ४, ४; ८, ३; ७; ३, १, १, २१;
 ११, ३†; ६†; ८; ३, ४, ३१; ४,
 ७, २; ४, १, †८, ५; ६; २, ४,
 २†; ४, ३, २; १०, २; ११, १;
 ६, २, ३†; ७, ५, १; १५, १, ३,
 १; ५, १; ६, १; ३, १०, २; ४,
 ४, ३; ८, ३१; ५, ४, १; १०, ४;
 ६, ११, १^१; २^१; ३^१; ४^१; २, १^१;
 २^१; ४; ४, २; ५; ७, ५, ३; ९, २;
 ३; १६, १, १, ७^१; २, ३^१; ४, २,
 ३; ४^१; ११; ३, २; ४; ६, ३, ४१;
 ७, १, ५, ११; ३, १३, १; मै १,
 १, ९^१; २, १^१; १५; १७; १८;
 ३, १^१; ३९; ४, २; ६१; १०१;
 ६, २; ३१; ७, २१; ८, ३^११;
 २, ११, ५, ९; १५, ४^१; ६^१; ७,
 ११†; ८, १०; १२^१; १०, ३†;
 ११, ५; १२, २; १३, १^१; †; १५;
 २०; २३†; १३, १, ६; २, २; ३^१;
 ४, १; १०^१; ६, २^१; †; ३^१; ४;
 ९^१; ११; ७, ४; ८, ४^१; ६; ९; ९,
 ३; ६१; १०, १; १४, १, २१; ३;
 ४^१; ९^१; १३; २, ३; १०;
 ३, ४; ९^१; १०^१; ४, १^१; २;
 ३; ४; ५, १^१; १२^१; †; ३; ४; ८,
 ५^१; ९; १११; २७†; ११; १०,
 ११; ४†; ६†; ११, १†; †१२, ३;
 ४; ५; ४; १४, १२†; १३†; १७;
 कठ १, ८; २, १^१; ३, ७;
 ८; ९^१; ४, १३; ५, ५; ६, २; ३^१;

७, १४; ८, २; ५, ८; १०;
 १५; १६; ११, २; ५; १३, २;
 ४^१; १६^१; १६, ११; १७, ९; १०^३;
 १८, १^३; १०; १४; १९,
 ५; १२; १४; २०, १०; २१,
 ७^३; ११; २२, ९^३; ११; २३,
 २; ५^३; ६^३; ८^३; २४, ९^३; २५,
 २^३; ३^३; ५; ७; ९; २६, ८^३;
 २८, १; २९, ३^३; ५^३; ६; ९;
 ३०, १; ३१, २^३; ३^३; ७^३; १०;
 ३२, २; ७; ३४, ८; १८; ३५,
 ३^३; ४; ११; १५; १६^३; ३७,
 ९^३; ३८, ५^३; १२; १३; ३९,
 १३; ४०, १; ६; १४; ४३, ३;
 ४५, १२; ॥ क ॥ १, ८; १३^३; १^३;
 ॥ २, १४; १५; १६^३; ३, ११^३;
 ४, १; २^३; ६, ३^३; ७^३; ७, १; ३;
 ६; ८, ३; २५, २^३; ॥ २६, ८; ९^३;
 २८, २^३; १०^३; २९, ३^३; ३०,
 ३; ३१, २; १२; ३५, ३^३; ५; ८;
 ३८, २^३; ५^३; ६^३; ३९, २; ५;
 ४०, २; ४१, ६^३; ४४, १; ४५,
 ४^३; ६; ७; ४६, ४; ४७, २^३;
 ३^३; १०; ४८, ४^३; ११^३; १४^३;
 १कौ १, ६८; २६१; २, २१४;
 ३१२; ३९०; ६६७; ८२३;
 ९२१; ९७९; ९९६; ११७४;
 ११८७; ३, ३, ६; ४, १२^३;
 १जै १, ७, ६; २७, ९; २,
 १, ६; ८; ३, १९, ९; २५, ८;
 ३१, १०; ५५, ८; ४, ४, ४;
 ६, ६; २३, ३; १०; २८,
 १०; २९, ९; शौ १, ६, १^३;
 ४^३; २५, १; ३३, १-४; २,

५, ६; ७, १; २९, ५; ३, ७,
 ५^३; १२, ९; १३, ५^३; २१,
 १०; २६, ३; ३१, ३; ४, २,
 ६^३; ८; ८, ४-६; १५, १; ५;
 ९; ११; ५, १७, १^३; २८,
 २; ६, २३, २; २४, १; २;
 ५१, २^३; ५८, २; ६१, १; ६८,
 २; ८५, ३; ९१, ३^३; १२४,
 २; ७, १९, २; ४१, १; ६६, १;
 ११२, १; ११७, १; ८, १, ५;
 २, १४; ४, ८; ७, ३; ९, १,
 ९^३; २, २०; ३, २२; ६, ५;
 १६; १०, २, ११; १६; ५,
 २२; २३; ६, ३; १४; ७, ६;
 १०; ११; ३७; १०, ४; २९;
 ११, १, १७; २, ८; २४; ७,
 १३; ९, २; २०; १०, २९; ३०;
 १२, १, ३; ९; १९; २३; ३०;
 ५३; २, ४०; १३, १, ४५;
 ३, ६; ७, ९; १४, १, ३९;
 ४०^३; २, ४५; १५, २, १६; ७, २;
 ३; १५, ७; १६, १, १०; १८,
 १, १७; ३, ११; ४, ३९^३; १९,
 २, १^३; २^३; ३; ९, १; १४;
 १०, ८^३; १७, ६; २७, ३; ९;
 ४३, ७; ४४, १; ९; ५४, १;
 १२०, १२, ४; १५, २; १७, ७;
 २५, १; २; ५२, १; ५७, १४;
 ७१, ३; ९२, ८; १०६, २;
 १४३, ८; पै १, १३, २; २५,
 १-३; ४^३; ३२, १; ३३, १;
 ३-५; ४०, ३; ४७, २; २, ४०,
 ४; ५६, २; ७५, ४; ८५, ४;
 ३, २, ७^३; ४, ५^३; ११, २; १७,

६; २३, ४; ४, १, ७^३; ८; २, ५;
 ६; ३, ३; १८, ७; २०, ४;
 २७, ५; ४०, ७; ५, ७, १;
 १०; १४, २; १८, ६; ९^३; ६,
 ३, ३^३; ४; ५; ८-१०; १८, ९;
 ७, ३, ९; ११, १; १६, ६;
 ८, ८, २; ४; ६; ७^३; ८^३; ९;
 १८, ३; ९, ३, १; ११, ५;
 १५, १^३; २१, ८; २३, ३; १०,
 ४, ७; ७, ३; ९; ९, ४; ९; ११,
 ७, १०; १२, २, ११; ७,
 १^३-१४^३; १३, ३, ८^३; १६, २;
 ८; १०; ११; ८, ८^३; १०, १०;
 १४, ४; १४, १, १-१७; १५, ३,
 १; १५, ५; १६, १, ५; ४, ४;
 ९, ८^३; १२, ३; ३२, ९^३; ४१,
 ३; ४; ४२, ३; ४३, ८; ७०, १;
 ७१, ३; ७२, ७^३; ७८, २; ४;
 ८२, २; ८३, १०; ८७, १०; ८८,
 १; ९०, ७^३; १०३, ११; १०४,
 ८; १०६, ४; १०७, ४; १०९,
 ९; १११, ५; ११२, ३; १३०,
 १; २; १४९, ९. [०प्-रीति]

आप- -पस्य कौ २,

१००६; जै ४, १७, ११.

॥ आपीय^१ - -यानाम्

काठ ३१, ७.

॥ आपीय-स्व^० -

-स्वम् काठ ३१, ७.

॥ आपेय^१ - -यानाम्

मै ४, १, ९; क ४७, ७.

॥ आपेय-स्व^० -

-स्वम् मै ४, १, ९; क ४७, ७.

१*अप्-

^१) समूहार्थे अणि मित्-स्वरः (पा ४, २, ३७; ६, १, १९७ [तु. लोके 'आप-ना-']) ।

^२) शैषिक छण्-→इयः प्र. उंसं. (पा ४, २, १३८) ।
 प्रत्यय-स्वरः । मै. क. च सध्रु. आपेय- (यद्र.) इति पामे.
 एउ. द्र. (तु. आत्मीय-) ।

^३) भावे स्वः प्र. (पा ५, १, ११९) । तत्-स्वरः ।

^४) शैषिकः ढक् > एयः प्र. उंसं. । कित्-स्वरः (पा ४, २, ९७; ६, १, १६५) । काठ. सध्रु. आपीय- (यद्र.) इति पामे. एपू. द्र. (तु. आत्मीय-) ।

^५) कृतद्वितोभयविलक्षणमुच्चारणसौकर्यसहकृतच्छन्दो-
 मानापेक्षाप्रयोजित-स्वरभक्त्यवसानमिव सदिदं प्राति. ऐति-
 हासिक्या दशा नाउ. प्रकृतिमद् द्र. (= *अक्-बक्->नाड.) ।

अप-वत्^१- -वान् शौ
१८, ४, २४.

अपां-योग^२- -गः पै १६,
१२७, ५.

अपां(नपात्)-^३ ऋ १, २२, ६;
१२२, ४; १४३, १; १८६, ५;
२, ३१, ६; ३५, १-३; ७; ९;
१०; १३; [३, ९, १; (८, १९,
४)]; ५, ४१, १०; ६, ५०,
१३; ५२, १४; ७, ३४, १५;
३५, १३; ४७, २; १०, ८, ५;
३०, ३; ९२, १३; मा ८, २४;
का ९, ४, २; तै १, ६, १२, ४^४;
२, ५, १२, १; २^४; मै १, ३, ३९;
२, १३, १^४; ४, ५, २; १२,
४^४; काठ २, ४; ३, ९; ४, १३;
११, ९; १२, १५^४; १३, १४;
१४, ६; १५, ६; २२, २;
३५, ३^४; क ३, ११; ४८,
४^४; †कौ १, ६२; २, ७६४; ३,

३, ६; †जै १, ६, ८; २, १,
६; २, ४; शौ १९, ११, ३^४;
४२, ४; पै १३, ८, १३^४;
अपां(नपात्) ऋ १०, ३०,
४; १४९, २; तै १, ४, ४५, १;
७, ७, २; २, ४, ८, १; मै
१, ११, १; ६; २, ४, ७; शौ
६, ३, १; ३; १४, १, ३७^४;
अपां(नपात्) मा ६, २७; का
६, ७, ४; १०, २, २; तै १, २,
३, ३; १३, २; ६, १, ४, ९, ४;
३, ३; मै १, २, ३; ३, १, २, ६, ७^४;
३, ६, ९; काठ ३, ९; २३, ६;
क १, १६; २, १६; पै ३, ३१, ५.

१अपां(नप्तृ-^५) ऋ २, ३५,
११; ६, १३, ३; १०, ३०, १४; तै
१, ८, १६, २; ५, ५, १३, १;
मै २, ६, १३; ४, ४, ७; काठ
१५, ८; ४७, ३.

२अपां-नप्तृ^६-

१अपांनप्त्रीयै^७-

-यः काठ १२, ६.

१अ(पः>)पो-(नप्तृ-)^८

२अ(पः>)पो-(नप्तृ)^९-

१अपोनप्त्रीयै^{१०}- -यः

मै २, ३, ३; -यम् तै २, ३,
१२, २; -याभ्याम् मै २, ३, ३.

अप्सु^{११}-

अप्सव्य^{१२}- -१व्यः मै

२, ३, ३; -व्याः काठ ३५, १५;
-व्यौ काठ १२, ६१.

†अप्सु-क्षिप्^{१३}- -क्षितः

ऋ १, १३९, ११; मा ७, १९;
का ७, ८, १; मै १, ३, १३;
४, ६, ४.

अप्सु-च(र→)रा^{१४}- -रा

पै १६, ७३, १.

अप्सु-ज^{१५}- -जः तै ५,

३, १२, २१^४; पै १, ४५, २;
-जम् पै १, ४५, १.

१) 'अप्-वत्' इतीव प्राति. पुनरावर्त्य पिपठिषुः
सा. चिन्त्यः । यावदुपलभ्येषु तद्विन्नेषु मूको. यनि.
एवोपलब्धेश्च (तु.टि. पाण्डु.) छन्दोऽनुरोधदृष्टेति । ननु
कथं यनि. छन्दोऽनुरुद्धं भवति सा. च तद्विरुद्धमिति ।
उच्यते । इह स्थ. षोडशाद् मन्त्रात् प्रवृत्ति नवसु मन्त्रेषु
पूर्वार्धे निचृतोऽनुष्टुभो मानमिव भवति । द्वितीयपादस्थ-
सन्धिभावाभावविवेकतश्च चतुर्दशानां पञ्चदशानां
वाऽक्षराणां सङ्ख्यावादिता यावत् । सस्थ. एतद्विन्ने-
ष्वष्टास्वपि मन्त्रेषु सर्वत्र प्रथमे पादेऽव्यभिचारेण सप्ता-
नामक्षराणां श्रवणात् तद्विहापि प्रथमे पादे सप्ताना-
मेवाक्षराणां श्रवणस्य मौलिकत्वेन प्रतिपत्तेः, सा. च
कल्पनायामष्टानामक्षराणां श्रवणप्रसङ्गादुक्तमौलिकस्थिति-
विधातापत्तेः । अथ यनि. कथं स्वर इति । मनुषि
प्रकृतिभूतस्य प्राति. मूलतो हलन्तत्वे सत्य् अहस्वा-
न्तत्वाच्च स्वरभक्त्यन्तत्वे सत्यप्यन्तोदात्तत्वाभावाच्च न
'हस्व-' (पा ६, १, १७६) इत्यस्य प्रवृत्त्यवसर इति दिक् ।

२) किमत्रैकपदे ज्ञापकं भवतीति । पूर्वमन्त्रेष्वसङ्ख्य
योगोत्तरपदस्य समस्तस्य प्राति. श्रुतेः शाखान्तरीये (तु.
शौ १०, ५, ५) प्रस्तुत एव च मन्त्रे किञ्चिन्मात्रभिन्नस्य
अप्सु-योग- इत्यस्य समस्तस्य (यद्र.) प्राति. श्रुतेः प्राति.

३) द्वैपये सत्यप्यार्थस्य संबन्धस्यैक्यवृत्तिकरत्वप्रद-
र्शनार्थमेव सामासिक इव निर्देशः ।

४) नाप्. अभिन्नं सदपि नाउ. तद्विगतोत्पत्तौ प्रकृति-
भूतमिति कृत्वाऽभिनिर्वृत्तसमासतयाऽयं पृथक् निर्देशः
सुकल्पः द्र. । षतस. सासस्व. च ।

५) साऽस्यदेवतीयश् छ→ईयः प्र. (पा ४, २, २८) ।
प्रत्यय-स्वरः ।

६) एवंविधायाः श्रुतेरभावेऽपि द्विप्. सकृत्तया
नाउउ. च मूलतया सुकल्पमेतत् स्वरूपतो द्वित्वविभक्तं
सदप्यर्थत एकेयमापन्नमिव प्राति. द्र. । एस्थि. २अप्-
इत्यस्य लोकविलक्षणतयैकवदप्युपचारो वेदानुमतो भवति ।

७) स३ सद् नाउउ. सुब्-अलुक्कया पूप्. भवतीति
कृत्वा पृथक् निर्देशः (तु. पा ६, ३, १४ उउ.) ।

८) तत्रभववीये यति तित्स्वरः सुब्-अलुक् च (पा ४,
३, ५४; ६, १, १८५; पावा ६, ३, १८) ।

९) उस.उप. ✓ २क्षि + क्षिप्, कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

१०) उस. उप. स्त्रियां क्षीपोऽदर्शनाद् ट-प्रत्ययान्ताच्च
टिदनुबन्धाद् अच्-प्रत्ययान्ताच्चान्यत् प्राति. उसं. (पा
३, १, १३४; २, १६) ।

११) उस. उप. ✓ जम् + ङः प्र. । स्वरः एप्पदि. द्र. ।

अप्सु-जा^१- जाः ऋ ८,
४३, २८; मा २३, १४; का २५,
४, ३; णि १, ११, ६; २, ३, ३;
णिकाठ १२, ६; १४, ६; शौ १०,
४, २३.

†अप्सु-जित^२- -जित
ऋ ८, १३, २; [३६, १-६]; ९
१०६, ३; कौ २, ४६; ९७; जै
३, ९, ११.

अप्सु-धौत^३- -तस्य
काठ २९, ३.

णिकाठ-मत्^४- -मत् मै
२, १, ९.

णिकाठ-मती^५- -तीः
मै ३, ४, ६^३; -तीभ्याम् मै ३,
४, ४; -तीम् मै ४, ५, ३^३.

अप्सु-योग^६- -नैः शौ
१०, ५, ५.

णिकाठ-योनि^७- -निः

तै २, ३, १२, २; ५, २, २,
४; ३, १२, २.

अप्सु-वाह^८- -वाहः†
कौ १, ३४१; जै १, ३५, १०.

अप्सु-षट्^९- -षत् तै
४, ४, ७, १; ५, ३, ११, २; मै २,
१३, १८; ३, ५, २; काठ ३९,
९; -षट् तै १, ४, १०, ११^३; ११,
१; ५, ६, १, २; मै २, १३, १;
काठ ४, ५^३; क ३, ४^३; शौ
१२, २, ४; १६, १, १३; पै १, ३३,
४; २, ४०, ४; १६, १५०, ८;

-०षट् पै ३, ३१, ५; -षट्म्
ऋ ३, ३, ५; मा ९, २; का १०,
१, ३; तै १, ७, १२, १; मै १,
११, ४; काठ ७, १२; १४, ३;

-षट् मा १७, १२; का १८, १,
१२; तै ४, ६, १, ४; मै २,
१०, १; काठ १७, १७; क

१०, १; काठ १७, १७; क

१०, १; काठ १७, १७; क

१०, १; काठ १७, १७; क

१०, १; काठ १७, १७; क

१०, १; काठ १७, १७; क

२८, १.

अप्सु-षट्^{१०}- -षट् पै
१६, ११८, ३; १२१, ३; १२२, ३.

†अप्सु-षट्^{११}-

अप्सु-संक्षित^{१२}- -तः शौ
१०, ५, ३३.

†अ(प्-जा)ञ्जा^{१३}- -ञ्जाः ऋ
४, ४०, ५; मा १०, २४; १२, १४;
का ११, ७, ४; १३, १, १५; तै
१, ८, १५, २; १२, ४, ८, २;
१०, ३; ४, २, १, ५; मै २,
६, १२; काठ ११, ९; १५, ८;
१६, ८; -ञ्जाम् ऋ ७, ३४,
१६.

अ(प्-जि)ञ्जित^{१४}- -ञ्जित
ऋ ९, ७८, ४; -ञ्जिते ऋ २,
२१, १.

†अब्द^{१५}- -ब्दः मा १२, ७४;
का १३, ५, १३; तै ५, ६, ४, १^३;

१०, १; काठ १७, १७; क

१०, १; काठ १७, १७; क

१०, १; काठ १७, १७; क

१०, १; काठ १७, १७; क

*) उस. उप. √जन् + विद् प्र. आत्वं कृत्-प्रस्व.
च (पा ३, २, ६७; ६, ४, ४१; २, १३९)।

†) उस. उप. √जि + क्प् । स्वरः नापू. द्र. ।

°) सतस. उप. √२धाव् + क्तः यद्र. ।

°) इह प्रकृतिभूतस्य शब्दानुकूलौ वृत्तिः द्र. । मनुपः
स्वरः (पा ६, १, १७६)।

°) छियां छीपः पिस्वान्निघाते स्वरस्तदवस्थः ।

†) कास. घञन्ते थायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)।

°) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र. ।

†) उस. उप. √१वह् + कर्तरि णिवः । कृत्-प्रस्व.
(पा ६, २, १३९)। प्राति. हस्वोपधमुपकल्पयन् MW.
चिन्त्यः (तु. अनङ्-वाह्-)।

†) विशिष्ट इह बाहुचः (१, ८४, १६) पाभे. ।

†) उस. उप. √सद् + क्प् षत्वं च (पा ३, २, ६१;
८, ३, ५९)। स्वरः नापू. द्र. ।

†) 'अप्सुक्षितः' इति ऋ (१, १३९, ११) पाभे. ।

†) उस. अप. अष् प्र. (पा ३, १, १३४)।

†) पराभिमतं (तु. MW. SBW.) सद् मिथ्याभूतमेतद्
अनिर्देश्यं प्राति. द्र. । वस्तुतः पपा. अनुरोधतः स्वरतोऽर्थ-
तश्च 'अप्सु । सुदासि' (यद्र.) इत्येवं द्वैपद्यस्यैव सद्भा-
वात् । उप. नतिरेवात्र भ्रमकरणीति स्पष्टम् ।

†) सतस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. सं/शो
+ क्तः यद्र. । पूष. सप्तमी विषयार्थे भवति
नाऽधिकरण इति। किं तत् इति। तेन कास. न भवतीति।
कथमिति। सं-ज्ञान-क्रियां प्रत्यु अपामधिकरणत्वाभावे
सति संक्षितस्यैव सतो विषयत्वेऽभिप्रायादिति (वैतु.
अग्नि-तप्त-, अग्नि-दग्ध- यत्राऽग्नेस् ताप-दाह-क्रिये प्रति
तत्साधकताद्वारिकाऽधिकरणात् भवति)। एतदुक्तं भवति,
यत्र अग्नि-तप्त- प्रभृ. सप्तम्यन्तस्य पूष. उप. कृदन्ते
मूलभूतां क्रियां प्रति तत्-साधकताद्वाराऽधिकरणात्
भवति, तत्रैव कास. इति कृत्वा उपप्रस्व. वा थायादि-
स्वरस्य वा सावसरत्वं द्र. । यत्र तु. प्रकृत इव पूष. सप्तमी
वैषयिकी भवति, तत्र अश्रु-शौण्ड-, पान-शौण्ड- प्रभृ.
इव पूषप्रस्व. एव स्यादिति।

°) व्यु. संदेहे सति यनि. संनिवेशः संदिद्येत। कथम्।
उच्यते। २अप्- इति पूष. सत्यु उप. <√१दा इतीव
प्रायोवादः (तु. सा. [ऋ ५, ५४, ३] उ. म. [यनि. मा.]
PW. प्रभृ. WW. १, ४७)। न त्वेवम् उपप्रस्व. प्राप्ते
पूषप्रस्व. च पपा. अथवाभावश्चोपपद्येयाताम् (वैतु. नापूष.
पपा.)। अतस् तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) इति कृत्वा
°ब्द- इत्युप. (<√बद् इति) संभाव्येत। कालस्य
नित्यगमनस्वाभाव्यात् तन्मानविशेषात्प्रकृत्याऽब्दस्यापि

मै २, १२, ३; १३, १२; ३,
४, ४; १; काठ २२, ५; ६; १;
क ३४, १; १.

अब्-या^१अ^२ १, ५४, ३

२अ(प-र)ब्^३- -ब्दाः खि
४, ५, २८.

अब्^४- -अः १तै ३, ४, ३, ७;
८; शौ ९, १०, ६; पै १६, ११५,
३; -अम् अ १०, २०, ४;
६८, ५; १तै १, ६, ११, ३;
शौ ४, १५, ९; ८, ६, १९;
११, ५; ९, १२, १८; १०, १,
१३; ११, ३, ६; २०, १६, ५, १;
पै ५, ७, ७; ३३, ५; ९, ११,
६; ११, २, ८; १३, १४, ३;
१६, ३६, ३; ५४, २; ८०,
१०; १३३, १०; १३९, १९;
-१अस्य अ ५, ८४, ३; खि
२, ५, १; ६, ३, २४; काठ

१०, १२; -१आ अ १, ७९,
२; ५, ६३, ६; ९, ७६, ३;
तै ३, १, ११, ५; मै ४, १२,
५; १४, १२; काठ ११, १३;
सा २, ५८०; जै ३, ४७, ६;
-आणि शौ ४, १५, १; ६,
४४, १२; ११, ९, २१; पै ५,
७, १; १६, ८४, १; -१आत्
अ ७, ९४, १; १०, ७५, ३;
७७, ३; काठ १३, १५; कौ
२, २६६; जै ३, २२, १३; शौ
१२, ३, २५६; प ८, १२, ३६;
-आय मा २२, २६; का २४,
१२, १; -अे अ ५, ४८, १;
शौ ११, ७, १३; पै १६, १५४,
४; -अेण अ ५, ६३, ४; ८५,
४; पै ५, ३३, ५; -१अैः अ ४,
१७, १२; ५, ६३, ३; ९, ८७,
८; मै ४, १४, १२.

अब्-जा^५-जाः शौ १,
१२, ३; पै १, १७, ३; १६, १७, ५.

अब्-मुष्^६- -मुषः अ
१०, ७७, १.

अब्-वर्ष^७- -र्षाः अ
९, ८८, ६.

अब्-सुनि^८- -निः तै ४,
४, ६, १; मै २, ९३; काठ २२, ५.

✓अब्^९

अब्-य(त>)न्ती^{१०}-
न्ती तै ४, ४, ५, १; मै २, ८
१३; काठ ४०, ४.

१अब्-याय अ
१०, ६८, १२; शौ २०, १६, १२.

२अब्-या^{११}- -यः
अ १०, ९९, ८; -यस्य अ १०,
६८, १; तै ३, ४, ११, ३; मै ४,
१२, ६; काठ २३, १२; शौ २०,
१६, १; -या अ १, ११६, १;

तथात्वं स्वतःसिद्धं भवति । तेन नासौ बँदः (>बँदः)
=स्थिरः (किं तर्हि चाचलिः) इति सूचनं स्वरूपवर्णनं
स्यात् । अथवा पूर्वमवगृहीतानां सतीनामपां वर्षासु समा-
गतास्व अस्थावरंभावुकानां पूर्वोक्तनिष्पत्तिकैव संज्ञा स्यात्
तत्साहचर्यप्राधान्याच्च वर्षर्तुवाचकत्वमुत्तरोत्तरं परिणतं
स्यात् । अथ व्यु. मूलत एवाऽपां योग आप्रहश्चेत्
स्यात्तर्हि आ-<✓धा) इति भावनियमे उप. 'अपां धा
(धानं) यस्मिन्' इति कृत्वा संहितायां प्राकृतिकवर्णविकार-
वती मेघस्य वा प्रावृषो वा संज्ञा स्याद् बस. पूषप्रस्व.
चेति । अथाप्य् ✓अप् इत्यतो (वा, ✓अव्
इत्यतो वा) दन् प्र. स्यात् (पाउ ४, ९८) निस्वरश्च,
इतीवाऽपरः प्राचीनः प्रकारो भवति । तदेवंव्यतिकरिते-
ऽस्मिन् विषये वस्तुस्थित्यवधारणं भूयांसं विमर्शमपेक्ष-
माणं द्र. (तु. नाउ. टि.) ।

*) व्यु. तृ१ सत् क्रिवि. भवति (तु. अद्-
>२अमु-या- इत्यत्रत्यं टिप्पणद्वयम् [वैतु. सा.यः अब्-दु-
इतीव प्राति. उपकल्प्य तृ. द्वि. अर्थे श्रूयत इत्याह ; G.W.
प्रभृ. च यदनु अब्-दु- इत्यस्य स्त्री. प्राति. तृ१ क.
भवति [स्वरतश्च पपा. 'या' इत्यतः पूर्वमवग्रहणतश्च
चोद्यास्त्वेवं ते भवेयुः, वैतु. अद्-दु->अद्दुया)] ।

*) उस. उप. ✓इत्+कर्तरि कः प्र. याथादि-स्वरः(पा

३, २, ३; ६, २, १४४) । नापृ. चैतच्च प्राति. व्यु. भिन्ने सती अपि
समानप्रवृत्तिनी समजनिषातामिति तत्त्वं द्र. (तु. एपू. टि.) ।

*) नैप्र. *अ(प>)ब्-अ- इत्येवं सतः पूष. अन्त्य-
लोपः द्र. । उस. उप. ✓इत्+कर्तरि कः प्र. उसं.
याथादि-स्वरश्च (पावा ३, २, ५; पा ६, २, १४४ [तु.
भुतिलिङ्गोपवृंहितः या ५, ५; शं. छाउ २, १५, १;
वैतु. दे. [१, १०] ✓अब्+अच् प्र. इति वा, <
२अप्+✓रा इति वा, ६अ+✓अंस>अ- [बस.] इति
वा, ६अ+✓आज् >अ- [तस.] इति वित्येवं नाना
व्यु. प्रदर्शकः सन्नपि मुख्यभूतमिव गुणं तिरस्कारकः)] ।

*) अप्सु-जा- इत्यत्र टि. द्र. ।

*) उस. उप. ✓मुष्+क्रिप् । कृत्-प्रस्व. (पा ६, २,
१३९) ।

*) उप. कर्तृ-वचनं वा स्याद् भाव-वचनं वा । प्रथमे,
तस. पूष. तृतीयान्तं सत् प्रस्व. भवति (पा ६, २, २) ।
उत्तरे, बस. पूषप्रस्व. भवति (पा ६, २, १) ।

*) उस. इजन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ३, २, २७; ६, १, १९७;
२, १३९) ।

*) भिजन्ता वृत्तिर् भवति ।

*) हातुः क्रियां क्रीपश्च निषाते हातु-स्वरः(पा ६, १, १८६)

*) १अभियु- २अभियु- इत्यत्र टि. द्र. ।

-याः ऋ २, ३४, २; -याम्
ऋ १, १६८, ८; -ऋ०ये शौ
२, २, ४; पै १ ७, ४.
‡अप्य,प्या- -प्यः ऋ १,
१४५, ५; २, ८६, ४५; कौ
२, ९६६^०; जै ४, २०, ९;
-प्यम् ऋ २, ३८, ७; ८; १०,
८६, १२; तै १, ७, १३, २; काठ
८, १७; शौ २०, १२६, १२;
-प्या ऋ १०, १०, ४; ११,
२; ९५, १०; शौ १८, १, ४;
१९; -प्याः ऋ ३, ५६, ५; ६,
५०, ११; ७, ३५, ११; ९,
१०८, ६; मै ४, १४, ११; शौ
१९, ११, २; पै १३, ८, १२;
-प्यानि ऋ ६, ४९, ६; -प्येभिः

ऋ ४, ५५, ६.

‡अपि(य→)या- -याः कौ
१, ५८५; जै १, ५९, ८; ३,
४०, २.

‡अपस्- -पः ऋ १, ११०, १; २,
१४, ११; १७, ५; २२, ४; ३२,
४; ३८, ६; ४, ३३, ९; ५, ७९,
९; ६, २३, ५; ३०, ३; ७, २०,
१; ४०, ४; १०, १२, ४; ३५,
१; ५३, ६; ८८, ६; खि ५, ७,
१, ९^१; तै ३, ४, २, २; ३, ६६^१;
मै ४, १२, ६; १३, २^२; काठ
१३, ११; १२; १६; १५,
१३^३; १७, १८; कौ १,
४६६^३; जै १, ४८, ६; शौ
७, ५०, १६; १८, १, ३१;

-पसः ऋ ३, १२, ७; ६, ६९,
१; तै ३, २, ११, २; मै ४, १२,
५; काठ १२, १४; कौ २, ९२७;
१०४४; जै ४, २, ८; २२, १०;
-पसा ऋ १, ५४, ८; ४, २,
१४; -पांसि ऋ १, ६८, ३;
७०, ४; ८५, ९; १७४, ३; २,
३, ६; १७, ८; ३, ३, ३; ४,
१९, १०; ५, ४७, ६; ७,
[(४, १६, ६) २१, ४]; ६३, ४;
८, ९६, १९; २१; काठ १०,
१३; [पस्- तद्, नर्थ,
विद्यन्, सु>स्व]
‡अपस्य- -स्यम् ऋ १०,
८९, २.

‡अपस्य- -स्वः मा १०, ७;

^०) तत्रभवीये यति यतोनावीयः स्वरः (पा ४, ४,
११०; ६, १, २१३) ।

^१) सा. इह 'अप्यः' इति दीर्घादितया पठति (वैतु.
पपा. सा. अपि च स्वयं बाह्वेऽस्मिन्नेव निगमे) ।

^२) नापू. प्राति. य>इय इत्येवं प्रादेशिकमुच्चारण-
मात्रं द्र. । 'इयः' इति भिन्ने प्रत्यये सति अब्रिय- इति
जश्त्व-मध्यस्य मध्यस्वरस्य च प्राति. श्रवणापत्तेः । यथा
यच्-प्रत्ययान्तत्वे हेतुः (तु. अभ्रिय-, अभ्रिय-; अप्याः
इति ऋ [९, १०८, ६] पामे. च) ।

^३) असुन् प्र. (पाठ ४, २०८) । निःस्वरः (पा६, १, १९७) ।

^४) तत्रसाधवीये यति तित्-स्वरः (पा ४, ४, ९८; ६,
१, १८५) । यत् PW. प्रभृ. ३अपस्- (<२अप्-)
इत्यतः प्र. उत्पत्तिमाहुः, तद् मन्त्रस्वरस्यनिबद्धचेतो-
भिर विमृश्यम् ।

^५) यनि. नापू. प्राति. अभिन्नमितीव उ. च म.
चाभिप्रयन्ताव् अपां विशेषणतया चाऽन्वयमुशन्तौ असः
सुमादेशमाचक्षते । का. मै. काठ. इत्यत्र शाखा-
न्तरेष्वपि समानः पा. इति समानो न्यायः प्रवर्तते ।
छन्दोऽनुरोधानु मा. प्रभृ. यः पा. भवति स एकेनाऽक्षरे-
णोनः द्र. । यद् माशब्दा. ५, ३, ५, १९ इत्यत्र व्याचक्षाणाः
सा. 'अपस्यवः' इत्येवमाकारकं पा. पपाठ, ततः किमेतत्
सिद्धयेद् यथा तादृशस्त्वैवाऽक्षरपूर्तिकरस्य मूलतः सतः
पा. संप्रति मा. प्रभृ. उपलभ्यमानः पा. श्रेष्ठमात्रमुताहो

तै. शाखया विशेषेणाऽभिसंबद्धत्वात् तदीयसंस्कारवशात्
सा. उक्तपूर्वं पा. इह पपाठेत्यादिर् विषयो विमृश्यः ।
'अपस्यवः' इति पा. मूलतो विद्यमानश्चेत् स्वीकि-
येत तर्ह्ययं शाखासापेक्षो विवेकः द्र. । तै. त्रियामिह
ऊङ् भवति मा. प्रभृ. शाखान्तरेषु च न भवतीति ।
तै. अपि न ऊङ्-अन्तं प्राति. इति भा. इत्यपि यस्थ.
उक्तपूर्वं समवधेयम् । पाम ४, ४, १४० इत्यत्र 'स्वार्थ-
विज्ञानात् सिद्धम्' इत्युक्तिमुपजीव्य प्रवृत्तम् 'उक्तं वा'
(पाम ५, ४, ३०) इत्येतदप्यत्रानुसंधेयम् । तत्र हेतुदुर्लभ-
भवति । 'अपस्यो वृत्तानाः' इत्यत्र प्रथमं पदम् अपः
इत्यस्य स्थाने स्वार्थिकमिति । तथात्वे त्वन्यो दोषः
संभवेत् । अपां विशेषणतयाऽन्वयेऽभ्युपगम्यमाने तासां
स्वाच्छादकत्वमनुपयुक्तं स्यादिति । अन्यद् हि सदन्यद्
वसत इत्यत्र श्रुतिप्रामाण्यसुभिन्नं द्र. (तु. ऋ. १, १६४,
४७; ९, १६, २ प्रभृ.) । यच्चास्माभिरिहैव द्वितीये ब्राह्मणा-
रण्यकीये विभागे प्रथमैकवचनतया वरुणपदेनोत्तरार्धवर्तिना
सामानाधिकरण्यमुखेन विचित्र्यासितं तदपि मन्त्र-
पदयुक्तिस्वरस्यविस्वादाभिया सुत्यजमिति शोधः द्र. ।
अत्राऽर्वाङ्मैः (PW. प्रभृ.) १अपस्य- इत्यतः १अपसी- इति
स्त्रीलिङ्गं शब्दरूपं संभाव्यते । एतच्च १अपस्य- इति प्राति.
१अपस्य- इत्यतः सर्वथा पृथक् सद् ३अपस्- (<२अप्-)
इत्यतो यत्-प्रत्ययान्तं द्र. । तत्र कियत् तत्त्वं भवतीत्यत्र
विमर्शं सुधिय एव शरणं स्युः । तथात्वे आपोऽपस्या
उक्ता भवेयुरित्ययुक्तोऽन्वयः पूर्ववद् भविष्यतीति दिक् ।

का ११, ४, ३; मै २, ६, ८;
काठ १५, ६. [°स्व- सु>स्व°]
✓अपस्य^a, अपस्यात् ऋ १,
१२१, ७.

१अपस्या^b- -स्यया ऋ ५,
४४, ८; -स्याम् ऋ ७, ४५, २.

१अपस्यु^c- -स्यवः ऋ ९,
१४, २; -स्यभिः ऋ ९, ७६, २;
कौ २, ५७९; जै ३, ४७, ५.

१अपस्यु^d- -स्यवः ऋ १,
७९, १; ९, २, ७; ३८, ३; ५६,
२; १०, १५३, १; तै १, ८, १२,
१३^e; ३, १, ११, ५; कौ १,
१७५, २, ३९३; ६२९; जै १,
१९, १; ३, ३१, १३; ५२, ६;
शौ २०, ९३, ४.

२अपसु^f- -पसः ऋ १, ७१, ३;
९२, ३; २, २८, ५; ३, २,
७; ८, ५; ६०, ३; ४, ३३, १;
५, ४२, १२; ६, १७, १२; ८,
२, १७; ९, ७२, ६; १०७,
१३; खि ३, १३, १; ४, ११, २;
मा २१, ३७; २८, ८; ३३,

७५; ३४, २; का २३, ४, ९;
३०, १, ८; ३२, ६, ६; तै १,
२, १०, २; मै १, ९, ४; ३,
११, २; १४, १३, १; १४, ९;
काठ ९, ९; क ८, १२; १कौ २,
७०; ११८; ११०७; १जै ३, ७,
८; १२, ५; शौ ६, २३, १; १९,
२, ३; २०, १८, २; पै ८, ८,
९; ९, ११, ९; -पसम् ऋ १,
२, ९; कौ २, १९९; जै ३, १८,
६; -पसा ऋ १, ३१, ८; ६,
६७, ३; १०, १०६, १; तै ७,
१, १८, १; मि ४, ११, १;
१४, १०; काठ ४१, ९;
-पसाम् ऋ १, ९५, ४; १६०,
४; ३, २, ५; ६, ६१, १३;
१०, ५३, ९; ७५, ७; खि ५,
७, १, ९; मै ४, १३, २; १;
काठ १५, १३; ३५, १२; क
४८, १२; पै ८, १४, ४; १;
-पसि ऋ ३, १, ३; ११;
-प(ः>)सु^g ऋ ८, ४, १४.

अपसु-तम, मा^h- -मः ऋ १,

१६०, ४; १०, ५३, ९; ११५,
२; -मा ऋ ६, ६१, १३;
१०, ७५, ७; काठ ३५, १२;
क ४८, १२; -माः खि ५, ७, १,
९; मै ४, १३, २; काठ १५, १३.

३अपसु-(<२अप्-)ⁱ

अपसु-व(त→)ती^j- -तीः,
-तीभ्याम् काठ २२, १.

३अपस्य^k-

२अपस्य^l- -स्याः तै ५,
२, १०, १³; ३³; ३, १, ४³; मै ३,
२, ८; ९; काठ २०, ९³; १०³;
क ३१, ११³; १२³.

अपस्य-व(त→)ती^m-

-तीभ्याम् तै ५, ४, ४, ५.

१४अपस्यⁿ- -स्यम् ऋ १०,
८९, २.

१अपसी^o- -स्यः मां १०,
७; का ११, ४, ३; मै २, ६, ८;
काठ १५, ६.

अस- अन्^p

अप्स्य^q- -प्स्यस्य ऋ १,
१२४, ५.

*) १अपसु- इत्यतः क्यजन्तो नाधा. द्र. ।

^b) खियां भावे अः प्र. ततश्च टाप् (पा ३, ३, १०२;
४, १, ४) ।

^c) उः प्र. (पा ३, २, १७०) । प्रत्यय-स्वरः ।

^d) 'ऊङ्कुतः' (पा ४, १, ६६) इत्यत्र उस्सं. खियाम्
ऊङ् प्र. ततस्वरश्च ।

^e) छान्दस उवङ् इत्येवं वदन् भा. ह्रस्वान्तं प्राति.
मेन इति विमृश्यम् ।

^f) कर्तर्य असिः प्र. उस्सं. (पाठ ४, २२३) ।
प्रत्यय-स्वरः ।

^g) अप- इति प्राति. रू. इदं मन्वानः PW. आन्त
इव । तादृश्याः कल्पनाया अनवसरत्वात् (तु. शौप्रा. ३,
११, ४; ORN. 'अंहसु-> अंहसु' प्रमृ. रू.) ।

^h) आतिशायनिकस्य तमपः पितृत्वान्निघाते स्वरेऽभेदः ।

ⁱ) १४अपस्य-> १अपसी- इत्यत्र द्वयोः प्राति. मूल-
शब्दतयाऽभ्युपेक्षमर्वाङ्गानामभिदं भवति । तद् यथायथं
विमृश्यम् ।

^j) आतिशायनिके मतुपि खियां ङीप् ।

^k) नाउउ. प्राति. निष्पत्तिप्रदर्शनमात्रप्रयोजनमिदं
प्राति. द्र. ।

^l) असुगन्तत्व-परिणाम्य-अप्-शब्द-वन्मन्त्रोपधेय-
यज्ञियेष्टकाविशेषवचनं खी. प्राति. द्र. (पा ४, ४, १२५;
भा. च यद्र.) ।

^m) २अप्->पुः[=१अपसु-] तै १, ४, ४५, ३; ४६, २
इत्यत्र भा. द्र. । अत्र पूर्वोक्तं स्वार्थिक-यत्-प्रत्ययव्याख्यानपरं
(पाम ४, ४, १४०; ५, ४, ३०) इत्यत्रत्यं व्याख्यानमप्यनु-
संधेयम् ।

ⁿ) नाउ. प्राति. निष्पत्तिसंबन्धविशेषप्रद्योतनार्थं
भिन्नमूलजत्वप्रदर्शनार्थं च चपू. पृथगुपात्तं द्र. ।
१अपस्य- इत्यत्राप्येतदेव प्राति. भवतीत्यत्र तु. MW. ।

^o) नापू. स्त्रीप्रत्ययान्ततयाभिमतं प्राति. द्र. तु. MW.
(तु. १२अपस्य- इत्यत्र गतं टि. अपि) ।

^p) चातुरधिको वः प्र. उस्सं. (पा ४, २, ८०) । तत्-
स्वरः । व्यु. भूयानपि दुष्करूपनाविभर्शः वैश. अनुसंधेयः ।

अप्- -प्: मा ५, ३५; का ५, ९, १; तै १, ३, ४, १; ६, ३, २, २; मै १, २, १३; काठ ३, १; २६, २^३; ३४, १५; क २, ८; ४०, ५^३; -प्मि: मै १, १, १३; ४, १, १४; -प्मि: तै ६, ३, २, १; २; मै ३, ६, १^३; काठ २६, २; क ४०, ५.
प्-प्मि: (त→)ती^३ - त्या मै ३, ९, १^३.
अप्-शस्(ः)^० खि ५, ५, १०.

अम^३-

अम-राज्- -राजौ ऋ १०,

१३२, ७.

†अप्न-वान्- -वानः ऋ ४, ७, १; मा ३, १५; १५, २६; ३३, ६; का ३, ३, ५; १६, ५, ७; ३२, १, ६; तै १, ५, ५, १; मै १, ५, १; ५^३; काठ ६, ९; क ४, ८.
*आप्नवान्-
अम-वान^३-
†अप्नवान-वत्^३ ऋ ८, १०२, ४; खि ४, ९, २; तै ३, १, ११, ८; मै ४, ११, २; काठ ४०, १४; कौ १, १८; जै १, २, ८.

†अमस्^३- -मः ऋ १, ११३, ९, २०;

१०, ३६, १३; १०६, ९; मै ४, १४, ११; -मसः ऋ १०, ८०, २. [°मस्- अन्^०, दान^०, सु>स्^०]
†अमः(<स्)-स्थ^३- -स्थः ऋ ६, ६७, ३; मै ४, १४, १०.
†अमस्-व(त→)ती^३- -ती ऋ १०, ४२, ३; शौ २०, ८९, ३; -तीम् ऋ १, ११२, २४; मा ३४, २९; का ३१, १, २३; -तीषु ऋ १, १२७, ६.
अप ऋ १, ११३, १६^३; १०, १०५, ३^३; तै ६, ६, ८, २^०;

* कर्तरि तु प्र. (तु. पाठ १, ७५) । प्रत्यय-स्वरः ।

^३ 'ह्रस्व-' (पा ६, १, १७६) इति मतुप उदात्तत्वम् ।
स्त्रीवृत्ते ङीपः (पा ४, १, ६) पित्वाभिघाते स्वरेश्विशेषः ।

^० 'अस्तुशः' इति शांश्रौ (८, २४, १) पाठः ।

^३ नन् प्र. उसं. (पा ३, ३, ९१ [तु. अम-, विवृ-
स्वम- प्रमृ.]) । यत्तु केषांचित् (तु. भा. [तै १, ५, ५, १];
MW.) अमस्- इत्येतदेव लुप्तान्यसकारतया श्रूयत इति
मतं भवति, तच्चिन्त्यम् (यनि. > ✓अप् > अमस्- इति
वस्तुस्थिते: [पाप्र. कृते तु. अमस-]) ।

^० उस. किवन्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, २, ६१; ६, २, १३९) ।

^३ बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. ✓वान्
(= ✓वन् [तु. ✓अप्, ✓आप् च]) + भावे क्विप्
> *वान्- इति (तु. उ. म. च [मा ३, १५]; वैतु. भा.
[तै १, ५, ५, १] अमस्->?) अम- + मत्वर्थीयः
बनिप् प्र. (पावा ५, २, १०९) तस्य च पित्वाद्
निघाते स्वरः प्रकृत्या भवति । अमवानामा
कश्चिद् भृगूणामन्वये जातस् तदवान्तरकुलप्रवर्तक
ऋषिर् बभूव । तदपत्यभूता बहुषु "(= *आमवान्-
[= नाउ.]) > अमवानः" इत्युच्यन्ते । भृगुत्वसामान्याच्च ते
भृगवः इत्येवविशिष्टा अपि श्रूयन्ते (तु. मै १, ५, ५;
वैतु. [पक्षे] मा., सा. प्रमृ. च भृगुभ्योऽन्यः कश्चिदृषिर्
अमवानः [= एउ. > प्र१] ।

^६ अपत्येऽर्थे अण् प्र. (पा ४, १, ११४) । नापू. यनि.
रु. वस्तुतोऽस्य प्राति. द्र. (बहुष्वपत्यार्थकस्य प्र.
लुगिषयत्वात् [तु. पा २, ४, ६५] ।

^३ नाउ. व्यु. औपयिकं भवति । सस्व. एपू. द्र. ।
उप. ✓वन् + भावे वन् । यद्वा नाउ. स्थ. छन्दोऽनु-

रुद्धोऽन्त्याऽकारोपजनः द्र. (= एपू. इत्यभिसन्धिः [तु. टि.
२अप्-> *१अप्-, और्व- (= उरु-> औरव- इत्येवं सुपठं
द्र.]) । यत्तु कचित् (तु. GW.) शानजन्त-प्रकारकतया
व्यु. समकेति, तद् ✓अप् > अममान->यनि. इत्य-
न्यतो निरवयं च ✓अप् > अमवान->यनि. इत्य-
न्यतः स्वरविसंवादतश्चिन्त्यं च द्र. । सर्वथापि एपू.
चैतन्मोमे प्राति. एकार्यवृत्तिनी भवत इति तत्त्वमवधेयम् ।

^३ तुल्यार्थे वतिः प्र. (पा ५, १, ११५) । तत्-स्वरः ।

^३ पाप्र. असुन् प्र. नुडगमो निस्वरश्च (पाठ ४,
२०८; पा ६, १, १९७ [वस्तुस्थित्यर्थ तु. अम-]) ।

^३ उस. उप. ✓स्था+कः प्र. अन्तोदात्तश्च (पा ३,
२, ४; ६, २, १४४) ।

^३ आतिशायनिकस्य मतुपः, स्त्रियां ङीपश्च (पा ४,
१, ६) पित्वान् निघाते स्वरेश्विशेषः ।

^३ स्वार्थप्रधानम् अव्य. (तु. पपा.; वैतु. सा. प्रमृ.
'अपप्रागात्' [इति कृत्वाऽनिष्टद्वैस्वर्यं प्रसज्जुकाः]) ।

^३ वर्जने कप्र. 'योः' (?अयोः [तु. ORN.]) इत्ये-
तदन्वितः । 'यत् तविषीवान् इन्द्र आ-युयुजे, (तद् असौ)
अप योः पापजे [✓पज् > पापज् + केन् प्र.] अभूत्' इति
द्र. (वैतु. सा. 'अप-योः' (= अपयोजिता?) इति व्युत्पत्तितः
स्वरतो रूपतश्च मिथ्याभूतं प्राति. प्रतिपादकः; GW. प्रमृ.
च 'अप' 'पापजे' इत्याख्यातमास्थायुकाः सन्तस्तिष्ठ-
स्वरप्रामाण्यं प्रति पर्यनुयोज्याः) ।

^० वर्जने कप्र. 'तनुः' (= द्वि. उसं. [पा २, १, १२])
इत्येतदन्वितः (वैतु. भा. 'अपन्यधत्त [< अप-नि/धा]
इति न्यायेतरद्वैस्वर्यदूषितोऽर्थतोऽसंगतश्च योग इति
[देवानामग्रे तस्य तस्य भृशस्य निधान एव प्रजापते-

शौ १९, २०, १^a; पै १, १०८, १^a; २, ४१, २^b; ३, २९, ४^c; ५, ३४, ४^d; ९, ७, १०^f.

अप/कष, अपाकषन् शौ १०, ७, २०.

अप-काम- -मम् ऋ ६, ७५, २; मा २९, ३९^f; का ३१, २, ३^f; तै ४, ६, ६, १^f; ५, ६, १, ३^g; मै २, १३, १^g; ३, १६, ३^f; काठ ३९, २^g; ४६, १^f; शौ ३, १३, ३^g; पै ३, ४, ३^g; १५, १०, २^f; -मस्य शौ २, १२, ५; पै २, ५, ५; -मात् शौ ९, १३, ८; पै १६, ७४, ८.

अप/कि > २चि द्र.

अप/कित् < > चित्, अपचिकित्सति शौ १३, २, १५.

अप/कृ, अप-करत् ऋ ८, १८,

७; कौ १, १०२; अप-करात् जै १, ११, ६^h.

अपकृणुत > ता शौ ३, ९, १; पै ३, ७, २.

अप-कृत- -तः पै १, ८९, २.

॥अप-क्रियमा(ण->)णा- -णाकाठ २७, ९.

अप/१कृत्, अपकृन्तत् पै ७, १३, १-१२; ॥अपाकृन्तत् मै २, ५, २; ॥अपाकृन्तन् तै २, १, २, २; काठ ११, ६.

अप/क्रम->क्राम्, ॥अपक्रामति तै २, ३, १३, २; ३, १, १, २; ५, २; ६, ३, १०, ३; मै १, ९, ४ⁱ; २, ४, ८; काठ ९, १२ⁱ; १२, १३ⁱ; १३, १२ⁱ; २५, १; २९, ४; क ३८, ४; ४५, ५; शौ १२, ५, ६^j; ॥अपक्रामति तै २, ३, ३, ४; १३, २; ६, ५,

१०, ३; मै ४, ८, ६; ॥अप-क्रामति तै २, २, १, २; ४; ३, १, १, २; ६, ६, ७, ३; काठ १३, १; २०, ८; ॥अपक्रामतः तै २, १, १, ३ⁱ; काठ २७, २; क ४२, २; अपक्रामन्ति ॥तै ५, ७, ९, २; ६, ४, ८, २; ॥मै १, ४, ५, ६; २, १, ३; ४, ८, ६; ॥काठ ७, ७; ८, १३; २९, ४; ३२, ३ⁱ; ३४, ७; ॥क ८, १; ४५, ५; शौ १२, ६, ५; पै १६, १४१, ५; ॥अपक्रामन्ति मै ४, ५, ६; ॥अप-क्रामन्ति तै २, ६, ८, ७; ३, ५, ४, ३; ५, ५, ९, ३; ६, १, ४, ७; अप-क्रामः पै ३, ३६, १; अपक्रामतु पै १६, १४०, ६; अपक्राम ऋ १०, १६४, १; शौ १०, १, १४; १२०, ९६, २४; पै १६, ३६, ४;

स्तत्तद्व्यादेशनस्य तात्पर्यस्वामाव्याद् विचारपूर्वकं कस्य-चिद् यज्ञस्य गोपने तदसंभवाच्चेत्यभिसन्धेः।)

^a) वर्जने कप्र. 'वधम्' इत्येतदन्वितः ('यं [यजमानम्] अग्न्यादयो देवा न्यधुः [=रक्षितवन्तः] स पौरुषेयं वधम् अप [भवति], इति वा. द्र. [तु. WI.; वैतु. सा. अपन्यधुः])।

^b) तु. ऋ १०, १५९, २ यत्रत्यः 'अनु-उपाचरेव' इति साधुरन्वयः सुलभो भवति। इह त्व अप इति पदं दुरन्वयं द्र.।

^c) अयं मन्त्रार्थः पै २, ७७, १; १०, ३ इत्यत्र श्रुतपूर्वो भवति। यत् त्रिष्वपि स्थलेषु मूको. 'अप' इत्येवं समानं भ्रूयमाणोऽपि स्थलद्वये शास्त्रान्तराऽनुकृतिमात्रपरेण सं. 'अह' इत्येवमपाठि (तु. शौ १, ३४, १), यच्चेहा-ऽन्ते चौर्यभयाक्रान्तेनेव मूको. 'अप' इत्येव पुनः प्रति-ष्ठाभिवाऽऽपादि, तद् अर्धजरतीयमानं चाऽसच्चेति भूयस्त-रामिव विविचां खेदकरं द्र.। वस्तुतस्तु सर्वत्रेह 'अपि' इति शोचः द्र.। एवं हि नाम समानश्रुतिमताऽन्तिमेन पादेन सामञ्जस्यं भवेत्। यथा च तत्रापि पादे शोचोऽपे-क्षितो भवति तथा चेत्तस्- -सि इत्यत्रत्ये सस्थ.टि.अद्र.।

^d) वर्जनाधीनः कप्र. (पा १, ४, ८८)।

^e) 'अथम्' इति शोचः सुलभः द्र.।

^f) कतमस्तावदिह समासः? अर्थोऽभावे अस. इति (तु. सा. [ऋ ६, ७५, २]; उ. म. च. [मा २९, ३९]). नेति। किमिति। अत्यन्तीयस्य वा संसर्गीयस्य वाऽन्योन्यीयस्य वाऽपि विशिष्टस्य सतोऽभावस्याऽप्रा-करणिकत्वात्। न हि प्रकृतायां श्रुतौ शत्रोः कामाऽभावो धनुःसाध्यत्वेन शुश्रावयिष्यते। किं तर्हि, तदीयानां कामानां वैपरीत्यं नाम नैषफल्यमिति यावत्। न चासा-वप्यव्ययार्थ एव भवति, अतस्तत्प्राधान्येऽप्य अस. एवेति कृत्वेष्टापत्तिरिति। तथा स्थिते ॥कृ इत्यस्य साक्षात् कर्मा-ऽनुपलम्भानुपपत्तेः श्रुत्यन्तरे (शौ २, १२, ५) च कर्मषष्ठ्या अमृत्वाऽभावानुपपत्तेश्चेति। एवं तावत् प्रास. स्यादिति (तु. सा. शौ २, १२, ५)। नेति। कुतः। तथा सति पूषप्रस्व. स्यात् (पा ६, २, २)। तर्हि का गतिः। विशिष्टप्रकार-कोऽव्ययं भविष्युस् तस. इति कृत्वा वैपरीत्यलक्षणव्यया-र्थप्रधानः सासस्व. इति। भवतु वा विशिष्टप्रकारकः (अपगतं [भावे क्तः] कामात् कामस्य वेति) प्रास. एव यत्र पूष. प्रधानं भवति स्वरश्चान्तोदात्तः उंसं. (पा ६, २, १८७ [तु. भङ्गधन्तरेणैतदभिप्रच्यन्तः PW. प्रभृ.])।

^g) वा. क्रिवि. द्र.।

^h) नापू. बाह्वृचः पामे. द्र.।

अपक्रामत् पै १३, ४, १२^१;
 * अपक्रामत् तै १, ४, १, १;
 २, ३, ७, १^१; ३, ३, ७, १;
 ५, ४, १, २; ९, १; ७, ४, १;
 ६, १, ४, १; ४, ११, २; ७,
 ५, ८, १; मै १, ९, ४^१; २, २,
 १; ४, ८; ५, ५; ३, १, २; ९;
 ३, १; ६, ६^२; ८, ५; १०, २^३;
 ४, १, १३^२; ३, ९; ४, २; ५,
 ९; ६, ४; काठ ८, २^२; ९,
 १२^१; ११, ६; १२, ३, ५; १९,
 १; २; २३, ३^१; २५, ६; २६,
 १; २७, १; ९; ३०, ४; ३१, १०;
 १२; ३२, ६; ३६, १; क ६,
 ७^२; २९, ८^३; ३९, ४; ४०,
 ४; ४२, १; ४६, ७; ४७, १०;
 ११; अपक्रामताम् मै ३, १०,
 ६; काठ २३, ३; २९, १; क
 ४५, २; अपक्रामन् तै २, ६,
 ३, २; ३, ३, ७, २; ५, १, १,
 १; ६, ४, ८, १; मै १, ८, १;
 २, ३, ७; ३, ६, १०; १०, ६;
 ४, ५, ८; काठ १०, ११^२; १२,
 ५; १८, १९; २३, ३; २९, १;
 ९; ३७, १; क २९, ७; ४५,
 २; अप...अक्रमन् काठ २७,
 ४; क ४२, ४; अपक्रामेत्
 काठ ८, १२; १२, १३; १३,

१२; २५, १; क ७, ७; ३८, ४.
 अपचक्राम पै १६, ७३, १;
 अप...क्रमिष्यन्ति तै ६, ४, ८,
 २; अपक्रमिष्यामि काठ २८,
 ७; क ४४, ७; अप...अक्रमीत्
 शौ ८, १, २१; पै २, २७, ४; ३, २,
 ६; १६, २, ११; अप...अक्रमीत्
 तै ६, १, ६, ६^१; पै ३, २, ६;
 अप^२(अक्रमीत्) पै १६, २, ११.
 अप-क्रम^३- -मः काठ ८, १२^२; क
 ७, ७^२; -मम् काठ १८, १९;
 क २९, ७; -मात् काठ २९, ९.
 अप-क्रमिन्-अन्^०
 अप-क्रम्य^० तै २, ४, ३, १; २^१;
 ६, १, ३, १; ६, ६; २, ७, १;
 ३; काठ १८, १९; क २९, ७.
 अप-क्रान्त, न्ता^१- -न्तः खि ५, १८,
 १; मै २, ५, ११; शौ २०, १३५,
 २; -न्तम् पै ८, १०, ९; -न्ताः
 काठ १०, ११^१; -न्तानि तै २,
 २, ८, ३^१; -न्तायाम् तै ६, ४,
 ११, २^१.
 अप-क्रान्ति^०- -न्तिः मै १, ८, ४.
 अप-क्रामत्^१- -मन् शौ ७, ११०,
 १; -मन्तः काठ २३, ७; क
 ३६, ४. [०मत्-अन्^०]
 अपक्रामन्ती^१- -न्ती मै १, ४,
 १२.

अप-क्रामम्^१ मै १, ४, १२^१.
 अप-क्रामुक^१- -काः तै ५, ७,
 ९, २. [०क-अन्^०]
 अप-क्रियमाणा- अप/कृ द.
 अप/क्री
 अप-क्री(त-→)ता^१- -ता पै ३, २२,
 ६; -ताः शौ ८, ७, ११; पै
 १६, १३, १.
 अप-पक- -कम् पै ९, २२, २१.
 अप-पक्ष^१- -क्षः तै ५, २, ५, ११;
 -क्षाः शौ ११, ७, २१; पै १६,
 १५५, १.
 अप/क्षि, क्षी, अपक्षीये^१, अप-
 (क्षीये) पै ५, १४, ६; अपक्षीयेत्^१
 तै ३, ५, १, ३^१.
 अप-क्षीयमाण^१- -णम् तै ३, ५,
 १, ३.
 अपक्षेय-तम- अन्^०
 अप-क्षुध^१- -धम् पै १६, ९३, १-
 १०; ९४, १-७; ९५, १-९.
 अप/क्षौ, अपक्षायति मै १, ८,
 ९^१; काठ ३५, १७; क ४८, १५;
 अपक्षयेत् मै १, ८, ९^२; काठ
 ३५, १७^३; क ४८, १५^१.
 अप/गम्>गमि, अप...गमेत् शौ
 ६, ४, २.
 अप(गमयन्तु) क ८, १८, ९.
 अप-ग-, अप-गामिनी- अन्^०

* 'अपधावत्' इति शौ (४, ३७, १२) पाभे. ।

^१ गस. थायादि-स्वरः । उप. भावे अप् प्र. उस्. ।
 पाप्र. तु. घञि वृद्धभावाः (पा ७, ३, ३४; ६, २, १४४) ।

^२ गस. ष्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^३ प्रास. अण्यय-पूषप्रस्व. (पा ६, २, २) । उप. कर्तारि
 के प्र. उपधाया वीर्धत्वम् (पा ३, ४, ७२; ६, ४, १५) ।

^४ गस. उप. क्तिबन्ते पूषप्रस्व. (पा ६, २, ५०) ।

^५ गस. क्षत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

^६ स्त्रियां ङीप् (पा ४, १, ६) पित्वाभिचाते स्वरेऽभेदः ।

^७ अत्र यनि. णमुकन्तः पाठः समीचीन उत वा 'अप-क्रा-
 मन्' इति क्षत्रन्त इत्यत्र मूलकोशीयविसंवादार्थं यस्थ. संटि. द्र.

^८ गस. उकबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, १३९) ।

^१ कर्मणि क्तेऽनन्तरगतित्वे प्राप्ते प्रवृद्धादित्वम् उस्. (पा ६, २, १४७) । अथ प्रवृद्धादीनां मूलतो भावे क्ते निष्पन्नानां सतां मतुबर्थकाऽच्-प्रत्ययान्तत्वं संभाव्यमानं भूयोविमर्शसापेक्षमित्यन्यत्राऽनुसंधेयम् ।

^२ बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^३ लटि उपु १ इति कृत्वा 'क्षीय' इति सुपा. यनि. शोधः द्र. ।

^४ यथेदं रू. च नापू. च नाउ. रू. चाऽस्य धा. कर्तारि
 इयन्नन्तत्वमपि विज्ञपयेयुरित्यर्थं मूले धा. पुनरुपादीय-
 मानः यस्थ. द्र. इति दिष्मात्रम् ।

^५ गस. ज्ञानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९७;
 २, १३९; यतु. नापूटिदि. भूयोविमर्शः) ।

^६ बस. उप. क्षुधा- यद्र. (तु. सस्थ. सतु-धार-) ।

अप/गल्भ

अप-गल्भ^a - गल्भः तै २, ५, १, ६; ५, ३; -ल्भम् मा ३०, १७; का ३४, ३, ७; -ल्भाय मा १६, ३२; का १७, ५, १; तै ४, ५, ६, १; मै २, ९, ६; काठ १७, १४; क २७, ४.

अप/गा, अपगातम् शौ ३, ११, ६; अपगात मा ३, २१; का ३, ३, १३; तै १, ५, ६, १; ८, २; मै १, ५, २, ९; काठ ७, १, ७; क ५, १. अप-गा^b - गाः शौ १, ३४, ५; २, ३०, १; ६, ८, १-३.

अप/गुर, अपगुरातै, अपगुरेत
गुरै २, ६, १०, २.

अप-गुरमाण^c - गाय तै ४, ५, ९, २; मै २, ९, ८; काठ १७, १५; क २७, ५.

अप-गूर्ति^d - तिः मै ४, ६, ८; -त्यै^e, -त्यै काठ ७, १५; क ६, ५.

अप-गूर्य^f - गूर्यः ५, ३२, ६; तै २, ६, २, ५१.

अप/गुह→गृह, अपगृहः तै २, २, १, १; मै २, १, १; काठ ९, १७; अपगृहन्ति मै २, ५, ४; अपगृहः ऋ ७, १००, ६; १०, २७, २४; तै २, २, १२, ५; मै ४, १०, १; कौ २, ९७५; जै ४, २३, ७; अपगृहयाः शौ ४, २०, ५; पै ८, ६, ११; अपगृहताम् तै २, २, १, १; मै २, १, १; काठ ९, १७; अपगृहन् ऋ १०, १७, २; शौ १८, २, ३३.

अप...अधुक्षत् ऋ ५, ४०, ८; अपाधुक्षताम् तै २, २, १, १; काठ ९, १७.

अप-गूळह(ड)^g - लहम् ऋ १, २३, १४; ११६, ११; ४, ५, ३; १०, ३२, ६; ८८, २; -लहा ऋ १, १२३, ६.

अप-गुहमान, ना^h - नः शौ १९, ५६, २; पै ३, ८, २; -फना ऋ ७, १०४, १७; शौ ८, ४, १७१ⁱ; पै १६, १०, ७ⁱ.

अप-गोह^j - हम् ऋ २, १५, ७.

अप/रगृ>जर्गुर

अप-गुर- अभिगर^k

अप-जर्गुराण^k - णः ऋ ५, २९, ४.

अप/ग्रह>गृह, अपगृहति तै ५, १, १, २; ६, ४, ४, ४.

अपग्रहीत् मै १, ६, ८; ३, ८, ९.

अप-ग्रहण- सव्य^l

अप-ग्राह- हम् काठ ११, १; २६, १०; क ४१, ८.

अपघोरपाउतनद¹ पै २, ७०, १.

अप-घ्नत्, अप-घ्नु- अप/हन् द.

अप/चत्>चाति, अप...चातया- मसि पै ७, ७, ३; अप...चातयात् पै १३, १३, १०.

अप/चाय<>चि^m

अप-चितⁿ

अपचित-तम^o - मौ तै ५, २, २, ३; काठ १९, १२; क ३१, २.

अप-चिति^d - तिः मा २०, ९; का २१, ७, ८; मै ३, ११, ८; काठ ३८, ४; -तिम् ऋ ४, २८, ४; मा २१, ५८; का २३, ६, ११;

^a) गस. उप. पचाद्य-अजन्ते थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)। उ. च म. च (मा. १६, ३२) बस. आहतुः, तन्मन्दमिव भवति। पूषप्रस्व. दुर्वारत्वप्रसङ्गाच्चा-ऽनौचित्याच्च। न चापि यद् उ. उप. गर्भ-शब्दाऽनर्थान्तरत्वेन ध्याचष्ट म. च यद् विकल्पतोऽन्वमन्यत तच्छो-भनं भवति। गर्भ-शब्दस्याऽऽद्युदात्तत्वादन्यस्वरस्य प्राकृतस्याऽसंभवात् (तु. भा. MW. च यावत्स्मदभिप्राय-समर्थकाविव भवतः)।

^b) बस. (=अप[गत]- + गा- इति [पावा २, २, २४]) पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. /गा-भावे क्तिप् यद्.।

^c) गस. शानजन्त-विकरणास्वरः (पा ६, १, १८६; २, १३९)

^d) गस. उप. क्तिङन्ते पूषप्रस्व. (पा ६, २, ५०)।

^e) अत्राऽपि 'त्यै' इति संकेतयमानः SIM. चिन्त्यः।

^f) गस. वयजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^g) कर्मणि केऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९)।

^h) गस. शानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

¹) अत्र सा. 'अप' इत्यस्य स्थाने 'उप' इति पपाठः। 'अप' इति वा स्याद् 'उप' इति बोधयथापि नङ्गचारिण्यास्तत्तन्व-पगृहनोपगृहनान्यतरसंकेतमुखेन विशेषणतापर्यवसानकत्वा-च्छ्रुतितात्पर्यस्य यत् सा. उपसर्गश्रुतेर् गमनार्थं योग्य-क्रियान्तराध्याहारं सावसरं पश्यति तद्वस्तुतोऽनवसर आयास इत्युपेक्ष्यम्।

²) गस. उप. घञन्ते थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)।

^k) गस. शानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८९; २, १३९)। यच्चेह McG. अन्तोदात्तत्वमाह तत् संस्कारमा-न्यमात्रमिति।

^l) भूयसीं विमृष्टिमपेक्षमाणः शोध-सापेक्षः पा. इ.। तदभावे पदविभागो भयावहः।

^m) 'चायश्चिभावो निपात्यते' (पाम ७, २, ३०)। अन्ततो गत्वा यदि /चाय</चि इत्येवं रूपान्तरतया संभाव्येत तर्हि अप/चि इत्यस्य निष्ठायां चाय-भावो विकल्पेन स्यादित्येवं पात्र. व्यत्यासेन योजनीयम्।

ⁿ) तमपः पिस्वाच्चिवाते स्वरैऽभेदः।

<p>॥तै ५, १, ३, ३; २, २, ३; म ३, २, २^१॥; ११, ५; काठ १२, ३॥; क ३०, १॥.</p> <p>॥अपचिति-मत्^१- मान् तै ५, १, ३, ३; २, २, ४.</p> <p>अप/१चि, अप...चये काठ ३८, १३.</p> <p>अप-चित^२- -चित शौ ६, ८३, ३; पै १, २१, ४; -चित पै १, २१, ५; -चित: ॥काठ २५, १०; ॥क ३८, ४; शौ ७, ८०, २^१; -चित: शौ ६, ८३, १; पै १, २१, २; -ताम् शौ ६, २५, १-३^१; ७, ७८, १.</p> <p>अप/२चि<>कि, ० अपचिकीहि^१ शौ १, १०, ४; पै १, ९, ४.</p> <p>अप...चिक्यतु: पै १, २१, ५.</p> <p>अप/चित>चेति, अपचेतयाते मा २, १७; का २, ४, ५; तै १, १, १३, २; मै ४, १, १४; काठ १, १२; क १, १२.</p>	<p>अप-चित-अपचित-तम-अप-चिति- अप/चायु द्र.</p> <p>अप-चिती- -तीम् तै ५, ७, ४, ३.</p> <p>अप/च्यु, १अपच्योष्ठा: ऋ १०, १७३, २; काठ ३५, ७; क ४८, ९; शौ ६, ८७, २.</p> <p>१अपच्यवत् ऋ २, ४१, १०; कौ १, २००; जै १, २१, ७; शौ २०, २०, ५; ५७, ८.</p> <p>अप-च्यव^१- -वम् ऋ १, २८, ३.</p> <p>अप-च्युत-अन्^१</p> <p>अप-च-छेद-अन्^१</p> <p>अप-जङ्घनत्-अप/हन द्र.</p> <p>अप-जर्गुराण-अप/२गृ द्र.</p> <p>अप/जि, अप...जयते पै २, ७३, ३; ॥अपजयति मै ३, २, ३; ४, ८, ३; काठ १९, १२; ३०, ९; क ३१, २; १अप...जयाम^१ पै २, ३८, १; ॥अपजयत् मै ३, २, २; काठ १९, १२; क ३१, २;</p>	<p>॥अपजयन् तै ६, ३, १, १; काठ २६, १; २८, ४; ३०, ९; क ४०, ४.</p> <p>अपजैत् शौ १२, ३, ५४.</p> <p>अप-जय-अन्^१</p> <p>अप-जित्य^१ तै ६, ३, १, २.</p> <p>अप/तक्ष, अपातक्षन् शौ १०, ७, २०.</p> <p>अप-तक्षण- -णम् पै ४, १७, १.</p> <p>॥अप-तर^१- -रम् मै १, ४, १२^३; ६, ८^३; ३, ८, ६^३.</p> <p>अप-तस्थिवत्-अप/स्था द्र.</p> <p>अ-पति^१- -ति: शौ ८, ६, १६^३; पै १६, ८०, ७.</p> <p>अ-पति(हन>)घी^१- -घी ऋ १०, ८५, ४४; शौ १४, २, १७^१; १८; पै २, ६६, ३; -घीम् शौ १४, १, ६२.</p> <p>॥अप-तुरीय^१- -यम् मै ४, ५, ८.</p> <p>॥अप-तूल(→)ला^१- -लया तै ६, १,</p>
---	--	---

* १) मतुपः पितृवाञ्छिघाते स्वरऽविशेषः ।

^१) उस. कर्मार्थ-किबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९;
तु. सा.) । अप/चित् इत्यस्य कृद्वृत्तमिति वदन् MW.
चिन्त्यः, रोगविशेषात्मकवाच्यार्थस्वरूपस्याऽपचेतनपेक्षया-
ऽपचयनेन सञ्ज्ञिततरसंबन्धदर्शनादिति ।

^२) 'अपरिचितः' इति मुपा. यनि. शोधमपेक्षमाणः द्र. ।

^३) इह पूजितपर्यायभूतम् आयुदात्तं प्राति. ब्रुवाणः सा.
बभ्राम । अन्यत्र सर्वत्र यथा रोगविशेषवाचकत्वेन अप
/१चि इत्येवं प्राति. सा. व्याचष्ट तेनैष षष्ठकारणपूर्वभाग-
स्य भाष्यकारस्तन्नाम्नाऽपर एव कश्चिदासीदिति संभाव्येत ।

^४) मूलतः कुबोद विवेको विमृश्यः । पाप्र. कुत्वं मौलम-
भ्यासे कुत्वापत्तिश्चेत्यनवीनो विषयः । यत्तु शौ १, १०, ४
इत्यत्र सा. /कि इत्यनेन योगं वदन्निव प्रादर्शि तत्
/कि इत्यस्य स्थाने मुद्रणाऽनवधानमात्रं स्यात् । तथा-
विधिर्यैव धा. जु. दर्शनात् तथात्वेन च तत्र
संकेतितत्वात् ।

^५) यदप्य् अत्र सा. अप इति गतिमधिकृत्य योग्यक्रिया-
ध्याहारमाह तद् अनपेक्षितमिव भवति । गतित्वमात्रेण
योग्यार्थसंनिवेशपूर्वकमुपसृज्य क्रियया योगाङ्गीकारात् ।

^६) प्रास. पूषप्रस्व. (पा ६, २, २) । 'चित्ति-' इति

उप. बह्नादिष्वन्तर्भाव्य ङीषन्तं (पा ४, १, ४५) यद्र.
अनया दिशा यद् भा. वर्णव्यत्ययमात्रतामुपजीव्य
दीर्घान्तत्वं व्याख्यातुमुपचक्रमे तदगतिकमात्रगतीयताम् ।

^७) गस. उप. मावे अप् प्र. थायादि-स्वरश्च (पा ३,
३, ५७; ६, २, १४४) ।

^८) 'अपि...' इति मूको. च मुपा. च यनि. शोधश्च
चिह्नितभूयोविमृष्यवसरः द्र. ।

^९) गस. ह्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^{१०}) १अव-तर- इत्यत्र च, २अव-तर- इत्यत्र च
सन्त्यायानामेतादृशानामपि प्राति. व्यवस्था द्र. (तु. टि.
अन्तर-) ।

^{११}) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^{१२}) बस. इति ब्रुवाणः सा. चिन्त्यः । स्वरविरोधात्
प्रकरणाविरोधाच्च ।

^{१३}) सस्व. नाप्. द्र. । उप. कर्मण्युपपदे /हन्+टक्
प्र. स्त्रियां ङीप् च (पा ३, २, ५२; ४, १, १५) ।

^{१४}) बस. 'बहुमीहौ' (पा ६, २, १६२) इत्यत्रत्येषु
पूष. 'अप' इत्यस्यापि उसं. द्र. यथा तस्मादपि परस्व
पूरणप्रत्ययान्तस्य उप. अन्त्य उदात्तः स्यादिति ।

^{१५}) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

१, ६; मै ३, ६, ३.
अप/तृ→तिर, अप...तिर शौ ६,
६, ३^१.
१) अप-तेजस्^२—जसौ तै २, ५, २, ६.
अ-पत्य^३—स्यम् ऋ १, १७४, ६;
१७९, ६; ८, ४९, ८; ९, १०,
८; खि ३, १, ८; कौ २, ४७६^४;
जै ३, ३५, १०^५; शौ ७, ११३,
१; —त्याय ऋ ७, ५, ७; मा
१३, ३५; का १४, ३, ९; मै १,
८, ८; —स्ये ऋ १, ६८, ४.
[°त्य-अन^६, सु→स्व^७]
१) अपत्य-ता^८—ता पै १६,
१४९, ७.

अपत्य-वत्^९—वत् शौ १२, ४, १.
[°वत्-अन^६]
अपत्य-साच्^{१०}—चम् ऋ १, ११७,
२३; ६, ७२, ५; २, ३०, ११.
अप/त्रस्, अप...अत्रसन् ऋ १०,
९५, ८.
अप/त्यर्, अप...स्वरी: पै १, २१, ५.
अ-पथ^{११}—थम् शौ ६, ७३, ३; १०,
१, १६; पै १६, ३६, ६; —थात्
तै २, २, २, १; ७, २, ८, ६;
—येन १ तै २, २, २, १; ७, २,
८, ५; ३, १, १; शौ ५, ३१, १०.
१) अ-पद्^{१२}—पदे ऋ १, २४, ८; मा ८,
२३; का ९, ४, १; तै १, ४,

४५, १; मै १, ३, ३९; काठ
४, १३; क ३, ११.
१) अपदी^{१३}—दी ऋ १, १८५,
२; १०, २२, १४; मै ४,
१४, ७.
अ-पद्^{१४}—दम् शौ ६, २९, २.
अप/दस्, अपदस्यम्ति ऋ १,
१३५, ८.
अप/दह, अपदह ऋ ७, १, ७.
अप-दग्ध, ग्धा^{१५}—ग्धम्, —ग्धा:
पै ७, ७, ८.
१) अप-दहत्^{१६}—हन् शौ १, २८, १.
अप/दुष्
अप-दोष्य-अन^{१७}

*) 'अप...तिर' इति बाहुचः (१०, १३३, ५) पामे. ।

b) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

c) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. <√१पत्+
क्यप् (भोउ २, ३, ४) । यक्-प्रत्ययान्तमिदमित्यपि मतं
भवति (तु. पाउना ४, १२१) । उभयथा लच्चेऽभेदः ।
यत्तु पदान्तरे या३, १ 'अप' इति पूष. नामीभूतम्, उप.
त्य- (<√तन्) इति चेत्याह । तथात्वे तस. अव्यय-
पूषप्रस्व. बोध्यः ।

d) नापू. मन्त्रे 'अपुत्रता' इति श्रवणाच्च नाउ. 'अप-
श्रुता' इति श्रुतेश्च 'हपतिता' इति मूको. साच्याच्च श्रुति-
स्वारस्यसंवादी 'अपति-ता' इति श्रोधः द्र. ।

e) म(>व)तुपः पितृवाग्निघाते स्वरस्तदवस्थः ।

f) उस. उप. √सच्+णिवः प्र. उसं. कृत्-प्रस्व. च
(पा ३, २, ६३; ६, २, १३९) ।

g) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । पूष. इअ इति,
उप. √पथ्, न्य>पृथ्- इत्यत्रावान्तरप्रकृतितया
निर्दिश्यमानं पृथ- इति यद्र. । पाप्र. तु तस. पृथिन्-
इत्यतः अः समासान्तः (पा ५, ४, ७२; ७४)
इति कृत्वा सतिशिष्टतया प्रत्यय-स्वरेणान्तोदात्तो प्राप्ते
नञ्-स्वरबलीयस्त्वं यथाकथमप्युपपाद्यते (तु. पाम ६, १,
१५८) । इह यतरस्यां प्रकृतौ लाघवं स्याद् असावा-
स्थेया विविग्भिरिति दिक् । यच्चैतत् न. प्राति. भवति
(पा २, ४, ३०) तत्रापि सामासिकीयं प्रवृत्तिर्भवति मूलतो
नञुत्तरप्रकृतिनिष्ठा वा भवतीत्यपि भूयोविमर्श
सह द्र. ।

h) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । पुद्- इत्येतद्

उप. अ-पुद्- इत्यस्य श्रवणात् (तु. यस्थ.) तस्यैव प्रत्यय-
विशेषेषु पाप्र. भाऽऽह्वयस्य हस्वीभावात्मकमादेशमात्रं
भवति (पा ६, ४, १३०) । अनया दिशा अ-पुद्-
इत्येतदेव प्राति. न अ-पुद्- इति । नञ्-उत्तरस्य
पुद्- इत्येतस्य बस. अन्यलोपो यद्यपि साक्षात्
शिष्टस्तथापि तथाविधनिगमबलात्तस्य 'संख्या' (पा
५, ४, १४०) इत्यत्र उसं. कर्तव्यम् । अथवा पुद्-
इत्येतन् मूलतः √पद् इत्यतः करणे क्बिन्तं सद् वर्गीकरण-
व्यापृतेर् वैयाकरणैः स्वीयप्रक्रियानुरोधात् पुद्→
पुद्→पुद्- इत्याकारकपरिणाम-विषयतयान्वशात् ।
अस्मिन् दर्शने अ-पुद्- इत्येतन्मात्रं प्राति. निर्देष्टव्यं
भवति । बस. स्वरश्चोक्तपूर्वेण गतार्थ इति पिष्टं मा पेषि ।
यत्तु भा., सा., उ., म., K. तत्र तत्र स्वव्याख्यातायां
शाखायां (यस्थ. द्र.) अ-पुद्- इत्येवमकारान्तं प्राति. इष्यते
बस. इति सप्तमीति च व्याचिख्यास्यते तद् मन्दमिवा-
ऽऽपतति । तथात्वेऽन्तोदात्तत्वप्राप्तौ मध्योदात्तत्वानुपपत्तेः ।
अन्वयपौर्वापर्यानुरोधाच्च 'अपदे' इत्येषा चतुर्थ्याः श्रुतिर्
भवतीति दिक् ।

1) पुद्- इत्येतत् क्बिन्तं पुद्→पुद्- इत्यतः पृथ-
गिति दर्शने स्त्रियां ङीपः (पा ४, १, ६) पितृवाग्निघाते
स्वरेऽविशेषः द्र. । पुद्→पुद्- (पा ६, ४, १३०)
इति दर्शने तु वैकल्पिके ङीपि (पा ४, १, ८) शेषं
पूर्वबद् द्र. ।

2) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. <√पद् यद्र. ।

3) गस. कर्मणि निष्ठातं द्र. ।

4) गस. शान्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

अप-दुष्पद्- -पदा ऋ १०, १९, ३.
 अप/दु>दु, अपदण^b पै १५, ४, १०.
 †अप-दुर्देव^d- -र्देव ऋ ६, १७, ५.
 अ-पद्यमा(न→)ना- -ना तै ४, १,
 ६, ३; ५, १, ७, ३.
 अप/द्रा, अपद्रान्तु ऋ १०, ८५,
 ३२; शौ ६, १२९, १-३; १४,
 २, १११; अपद्रादि शौ ६, १४, ३;
 †अपद्राः[†]
 अप/दु, अपाद्रवत् मै ३, ८, ६.
 अप/धा, अपधामसि पै ७, ७, ७.
 अपधसे काठ ७, ७; †अप...
 दधातु ऋ १०, १६४, ३; शौ
 ६, ४५, २; अप...धत्स्व पै
 १०, ४, ५; †अप...अधत्[†] ऋ
 ८, ९६, १३; शौ २०, १३७,
 ७; †अप...अदधाम[†] काठ २८,
 ४; क ४४, ४.
 अप...धायि ऋ [४, २८, २;
 ६, २०, ५]
 †अपधापयते मै ४, ३, ७.
 अपधित्तामि[†] पै १६, ५०, ७.
 †अप-धा[†]- -धा ऋ २, १२, ३; मै
 ४, १४, ५; शौ २०, ३४, ३;

पै १३, ७, ३.
 अप/१धाव्, अपधावत् शौ ४, ३७,
 १२; †अपाधावन् मै ३, ८, ३.
 †अपधुः[†] पै १, ९८, २.
 अप/ध्मा>धम, अपधमन्ति ऋ
 ९, ७३, ५; अप...धमन्तु पै
 १३, १, १; †अपाधमत् ऋ ८,
 ८९, २; मा ३३, ९५, अप...
 अधमः ऋ ५, ५१, ५.
 अप/ध्वंस
 अप-ध्वंस[†]- -सेन शौ ४, ३, ५.
 †अप-ध्वंसमान- -नम् काठ ९,
 ११.
 अप/नम्, अप...अनमत् ऋ ६,
 १७, ९.
 अप-नत्- उदीचीन^०
 †अप-नामि[†]- -मिम् तै ५, २, ८, ७.
 अप-नि/धा, अप...निदधमसि शौ
 ३, २३, १; १४, २, ६९; पै २,
 ८१, १; १६, २, ११; अप-
 ...निदधमसि शौ ८, १, २१;
 पै १६, ५२, १; †अपन्यधत्
 काठ २९, ७^३; क ४५, ८^३;
 †अपन्यदधाताम् काठ २४, ७;

क ३७, ८.
 †अपनि-धाय[†] तै ६, १, ३, १.
 अप-निर/णु(<नु)द्, अप...
 †निर्णुद्[†] पै ६, २२, १४.
 अप-नि/ष(<स)द्
 †अपनि-षादु(क→)का^m- -काः मै
 ४, २, १४.
 अप/नी, अप(नये) तै १, ३, १३,
 २; अपनयामसि पै १, २६, ४.
 †अप-नी(त→)ताⁿ- -ता शौ ५,
 १७, ६; पै ९, १५, ६.
 अप/नुद्, †अपनुदते तै १, ७, ४,
 २; २, ४, १, ४; ५, ७, ३, १;
 ६, ४, १०, २; मै ४, ६, ३;
 काठ ६, ४; १०, ७; २०, ६;
 २१, २; ४; २२, १०; २५, ७;
 २८, १; ३१, ११; क ४, ३;
 ३१, ८; १७; १९; ३५, ४;
 ३९, ५; ४४, १; ४७, ११;
 †अपनुदति तै ५, १, ८, ६;
 अपनुदामः शौ १०, १, १, २; पै
 १६, ३५, १; अप...नुदामः शौ
 १२, ३, ४३; अपनुदताम् मा
 २, १५^३; का २, ४, १^३;

^a) तस. अव्यय-पूपप्रस्व. पा ६, २, २। उप. दुस्>ष
 /पद्+भावे क्तिप्। इह प्रयोगे तु १ सद् वा. क्तिवि. भवति।

^b) पाप्र. अत्र श-विकरणोऽपि उंसं. (पा ३, १, ८५)।
 तथा च विकरणद्वये, आकारलोपे सति हेलोपः (पा ६, ४,
 ११२; १०५)।

^c) 'अपिशृण' इति शौ (१९, ४५, १) पाभे.।

^d) गस. क्षत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८९; २, १३९)।

^e) तु. यस्था. टि. 'अधद्राः।

^f) तु. 'अप...सुवामि' इति शौ (६, ११९, ३) पाभे.।

^g) स्त्रियां टाङुत्तरः भावे अङ् प्र. (पा ३, ३, १०६)।

प्रत्यय-स्वरः। तु १ आ प्र. क. द. (तु. PW.GW. GG.;
 वैतु. सा. यस्यैतत् पं १ स्यात्; अप-अ->-धा स १
 इति ORN. NW.)। ऐतिहासिकं पञ्चमवलम्बमानस्य
 सा. बल्लो नाम कश्चिद् गवां निरोद्धाऽयुरो भवतीति
 कृत्वाऽयं शब्दस् तत्-कर्तृकनिरोधमाह पं. विभ. चेन्द्रकर्तृका
 योऽज्जनक्रिया भवति तस्या अपादानत्वमात्रमाह। वस्तु-

तस्तु /रवृ इत्यस्मात् सतो>बल्ल-इत्यस्य निरोधमात्र-
 स्वरूपत्वात् तन्निवारणमात्रफलस्वरूपत्वाच्चाऽबल्लक्षणानां
 गवामुदजनस्य 'इन्द्रो बलस्य निवारणेन गा उदाजत्'
 इत्यर्थाद् हेतौ सुब् द्र। एस्थि. इह तु १ भवति न च पं १।
 उत्तरस्यां विभ. आ प्र. अप्रसिद्धेरिति यावत्।

^h) दुष्पठत्वात् संदिग्धम्। अतः अप/धा इत्यतः
 पृथक् निर्देश आहतः। तत् संस्करणान्तरे विमृष्टिः साव-
 सरा स्यात्।

ⁱ) गस. उप. घञन्ते थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)।

^j) बस. पूपप्रस्व. (पावा २, २, २४; पा ६, २, १)।

^k) गस. वयवन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^l) '...निर्णुद्' इति मुपा. शोधार्हः।

^m) गस. उप. कर्तर्य उङ्क् प्र. कृद्-उपप्रस्व. च (पा
 ३, २, १५४; ६, १, १९७; २, १३९)।

ⁿ) गस. कर्मणि केऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९)।

'उपनीता' इति ऋ (१०, १०९, ४) पाभे.।

अप...नुदताम् मै १, ५, १; अप-
...नुदेताम् काठ ३१, १४; अप-
...नुदन्ताम् मा २८, १३; का
३०, २, २; अप...नुदन्तु शौ
१२, ३, ४९; अप...नुदस्व ऋ
३, ४७, २; ६, २१, ७; १०, १३१,
१; मा ७, ३७; का ७, २०,
१; तै १, ४, ४२, १; मै १, ३,
२३; शौ २०, १२५, १;
अप...नुदस्व ऋ १०, १३१, १;
शौ २०, १२५, १; अप...नुद मै
१, २, ९; ऋ ३, ८, ७; अपा-
नुदत काठ ८, ४; २७, ८;
क ६, ९; अप...अनुदत
तै ६, २, ७, ५; अपानुदत्त पै
१, ७१, २; अपानुदन्त तै १,
७, ४, २; २, ४, १, २; ३; ५,
७, ३, १; ६, ३, १, ४; ४,
१०, ४; ६, ४, ४; मै १, ९, ८;
३, ६, १०; ८, १०; काठ १०,
७; अपनुदन्त ऋ १, १६७,

४; अपानुदः ऋ १०, १८०,
३; तै १, ६, १२, ४; काठ ८
१६; शौ ७, ८९, २; पै १,
७७, १.
अपनुद्यतु^१ पै ७, ८, १.
अप-नुत्त^२ -त्तः पै १६, १३१,
१-१०; -त्ता काठ २७, ८;
क ३, ३; -त्तौ तै ६, ४, १०,
२१; मै १, ३, १२; ४, ६, ३.
अप-नुत्ति^३ -त्यै काठ ८, ४; २७,
८; क ६, ९. [०स्ति-भ्रातृव्य^०]
अप-नुद्य^४ तै ६, ४, १०, २; मै
४, ६, ३.
अप-नोद^५ -देन मै ४, ६, ३.
अ-पञ्च^६ -
अपञ्च-गृह^७ -हस्य मा ६, २४; का
६, ६, २; तै १, १, १३, ३;
३, १२, १; मै १, ३, १; काठ
३, ९; क २, १६.
अपञ्च-दत्^८ -दन् मै ३, ९, ५.
अपञ्चदती^९ -ती तै २, १,

२, ७; मै २, ५, २; काठ १२,
१३.
अप/पत् > पाति, अपपपात्^१ पै ५,
३६, ५.
अपपातय पै ४, १३, ५; अप-
(पातय) शौ १९, ५०, ५; पै १४,
४, १५.
अप/पद्, अपपद्यते शौ ४, २८, ५;
पै ४, ३७, ३; ५, २२, ३.
अप-परा/जि
अपपरा-जित^२ -तासः ऋ १०,
८४, ७; शौ ४, ३१, ७.
अप-परे(रा/इ), अप...परेत्^३ ऋ
१०, ६१, ८.
अप/पश्, अपपापश्यन् मै १, १०,
१६.
अप-पाप^४ -पम् शौ १९, ८, ५.
अप/पि
अप-पित्^५
अपपित्-स्व^६ -स्वम् ऋ ३,
५३, २४.

^१) संदिग्धस्थलीयः पा. । 'उपनद्यातु' इत्याकारको
मुपा. यनि. वाऽन्यथा वा शोधार्हः द्र. ।

^२) निष्ठा-तकारस्य न-अदेशाऽभावः (पा ८, २, ५६) ।
शेषम् अप-नीत- इत्यत्र टि. गतं द्र. ।

^३) गस. उप. क्तिबन्तं पूषप्रस्व. (पा ६, २, ५०) ।

^४) गस. ब्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^५) गस. उप. वजन्ते थायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

^६) तस. नब्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।
नाउउ. व्युत्पत्तावौपयिकं प्राति. द्र. ।

^७) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^८) सस्व. नापू. द्र. । उप. दन्त-→दन्- इति समा-
सान्तः (पा ५, ४, १४२ [यस्या. 'दन्त- इत्यपि द्र.]) ।

^९) अियां ऋषः (पा ४, १, ६) पित्वाभिघाते स्वरेऽभेदः ।

^१) मूको. 'अपपापाय' ← 'अप-पपाय' (? < त) इति
पा. प्रतीयते । तथात्वे अप/पत् इत्यस्य छान्दसीम् अनिदन्ताम्
आश्रित्य तस्मिन् मपु १ स्यात् । संदिग्धस्थलीयत्वाद्
भूयसी विमर्शपिच्छापीह द्र. ।

^२) पूर्वमन्त्रत आख्यातपूर्तिः द्र. (तु. सस्थ. टि.
अप/पत् > अपात् > अपात्) ।

^१) वैतु. सा. प्रभृ. 'अपनिलयन्ताम्' इति योगं ब्रुवाणाः
सन्तो द्वैस्वर्यं प्रति पर्यनुयोज्याः । अनन्तरगतिस्वरः ।

^२) आ इत्यस्य पुरा इत्यस्य च गत्यर्थेन धा. प्राति-
योगिकोऽभिसंबन्धः श्रुतिप्रसिद्धः (तु. ऋ १, १२३, १२;
१६४, ३१; १९१, २) । इह 'अप' इति 'पुरा' इत्यस्याऽर्थस्य
भूयोऽप्युपबृंहणं करोतीति विशेषः (तु. GW. यस्य.
ए (आ/इ), PW.; वैतु. वें. यः स्मृत् (यद्र.) = अस्मत्तः
इतीव कृत्वा आ इति पञ्चम्यर्थानुवादी कप्र. इतीवाभिप्रे-
यात्, सा. च आ-अप-परे(-रा/इ) इति त्र्युपसृष्टः धा. [कथं
तस्य आ इति पुरा इति चाऽव्यवहितावपि गती युगपत्
स्वरभाजौ स्यातामिति कृत्वा त्वसावनुयोज्यः स्यात्] ।

^३) अमावार्थे अस. । वा. क्तिवि. भवति । अप्र 'अप' इति
'पापम्' इति च पृथक् पदद्वयीति सा. कतिपये मूको. वा. तथात्वे
सा. अन्व अप इत्युपसर्गश्रुतेर्योग्यक्रियाभ्याहारः द्र. । अथवा
वर्जने कप्र. तस्य च छान्दसः पापम् इत्यनेन द्वि. योगः ।

^४) नाउ. व्युत्पत्तावौपयिकं द्र. । गस. क्तिबन्त- कृत-
प्रस्व. (पा ६, २, १३९) । अपरे अप/पत् इत्यतो निष्पन्नं
परयन्ति (तु. MW. प्रभृ.) । तद्विधस्यम् (तु. पित्-) ।

^५) भावे त्वः प्र. मध्यतस् तकार-अधिष्ठ (तु. कादा-

अ-पपिवस्- -पुषः शौ ६, १३९, ४.
अप/पू, अप...अपुनत पै ५,
१९, ७.

अप/पृ→पर, अपपपि ऋ १,
१२९, ५.

अप-प्र/गा, अपप्रगाः पै ५, ३६,
४; ८.

अप-प्र/१षह्, अप...प्र...वहन्तु
शौ १०, ५, २४; पै १६, १३०,
२; अप(प्र...वहन्तु) शौ १६, १,
१०; (अप)प्र...वहन्तु शौ १६,
१, ११; (अप)प्र(वहन्तु) शौ १०,
५, २४; १६, १, ११; पै १६,
१३०, २.

॥ अप-प्रा(प्र/अ)न्

अप-प्रा(ण>)णा^१-णाः तै ५, ३, ६, २

अप/प्रुथ, अपप्रोथ ऋ ६, ४७,
१०; मा २९, ५६; तै ४, ६, ६,
७; मै ३, १६, ३; काठ ४६, १;
पै १५, ११, १०.

अप-प्रोथत्- -थन्तः ऋ ९, ९८,
११.

अप-प्रे(प्र/इ), अप...प्रेयात् ऋ १०,
११७, ४.

॥ अपप्रेयति मै ३, ६, ७.^२

॥ अप/प्लु>प्लावि, अपप्लावयति तै
६, ४, ३, ४; मै ४, ५, २.^३

॥ अप-वर्हिस्^४- -हिषः तै ६, ६, ३,
२; मै १, १०, १८; ४, ८, ५;
काठ २९, ३; ३६, १२; -हिषम्
काठ २५, १०; २६, ५; क ४०,
३; ४१, ३; -हिषौ तै ६, ६,

३, ३.

अप/बाध>बाधि, अपबाधते पै २,
११, ३; अप...बाधते ऋ १,
३५, ९; मा ३४. २५; का ३३,
१, १९; अप...बाधन्ते ऋ १,
८५, ३; अपबाधे पै ५, २०, १;
अपबाधताम् ऋ ७, ५०, २;
१०, ३५, ३; मै १, २, ३; शौ
५, २२, १; पै १, ४६, ५; ७,
५, १२; १३, १, १; अपबा-
धस्व ऋ १०, ४२, ७; मै ४,
१४, ५; शौ २०, ८९, ७;
अप...बाधस्व ऋ ६, ६, ६; पै
७, १९, २; अपबाधध्वम् ऋ
७, ५६, २०; अपबाधत^५ पै ७,
१९, ७; अपबाधाम पै ५, ४,
१४.^६

अपबाधय शौ १२, १, ४९.

अप-बाधमान, ना^१- -नः ऋ १,
३५, ३४; ९, ९७, ४३४; १०,
१०३, ४; मा १७, ३६; का १८,
४, ४; तै ४, ६, ४, २; मै २, १०, ४;
काठ १८, ५; क २८, ५; कौ २,
१२०२; शौ १२, ३, १५६;
१९, १३, ८; पै ७, ४, ८; १२,
६, ८६; १५, ११, ४.^७ -ना
ऋ ५, ८०, ५४; ७, ७८, २४;
तै ४, ३, ४, २४; मै ४, १४,
६; -फनाः ऋ १, ९०, ३; मा
१७, ५४; १९, ८४; का १८,
५, ५; २१, ६, ५; तै ४, ६, ३,
२; ५, ४, ६, २; मै २, १०, ५;

३, ११, ९; काठ १८, ३; ३८,
३; क २८, ३.

अप/भू, अपभूवत्^८ शौ ६, ५७, १;
॥ अपभूवन् मै १, ५, १२.

अप/भज्, अपभजन् पै ५, २१,
२; अप...भजाम ऋ १०,
१०८, ९.

अप-भरणी-, अप-भर्वै, अप-भर्तु-
अप/२भृ<हृद्र.

अप/भिद्, अप...मिन्धि ऋ ८,
४५, ४०; कौ १, १३४; २,
४२०; जै १, १४, १०;
३, ३२, १०; शौ २०,
४३, १.

अप/भू, अप...भवतु ऋ ९, ८५,
१; कौ १, ५६१; जै १, ५७,
१०; अपभवन्तु ऋ १०, ६७,
११; शौ २०, ९१, ११; अप-
...भवन्तु ऋ १०, १२८, ९;
मा ३४, ४६; का ३३, २, ९;
तै ४, ७, १४, ४; काठ ४०, १०;
शौ ४, ३५, ७६; ५, ३, १०;
२२, १६; पै २, ३८, १६; ५,
४, १४.

अपभूत ऋ १, १३१, ७.^९ अप-
भूत ऋ ४, ३५, १; अपभूतन
ऋ ७, ५९, १०; तै ४, ३, १३,
५; मै ४, १०, ५; काठ २१,
१३; अपभूत ऋ ४, ३४, ११;
अपभूः ऋ १०, ११,
९; १२, ९; शौ १८, १,
२५.

चित्कं सस्व->सस्व- इति। प्रत्यय-स्वरः। अप-पित्व-
इत्याकारकः पपा. अवग्रहप्रकारः द्र.।

^१) तस.नञ-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. /१पा+कसुः।

^२) बस.पूपप्रस्व.(पावा २, २, २४ पा ६, २, १)। उप.यद्र.।

^३) गस.शान्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^४) 'अपबाधथाः पश्यमानः' इत्यस्य मूलतः सतः

स्थाने 'अपबाधता पश्यमानः' इति प्रामादिको विभ्रंशः
संभाव्यते।

^५) 'अवबाधामहे' इति ऋ (१०, १२८, ९) पामे.।

^६) गस.शानजन्त-कृत-प्रस्व.(पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^७) 'परिबाधमानः' इति ऋ (६, ७५, १४) पामे.।

^८) लेट् अङ्-आगमे (पा ३, ४, ९४) आगमानुदात्त-
त्वसामान्ये धातुस्वरः। यत्तु सा. 'अपभूवत्' इत्येवं
पपाठ तच् चिन्त्यम्, उवङोऽसंभाव्यमानत्वात्।

^९) इह स्वीये भाष्ये कृद्-वृत्तमेतदिति भाषमाणः
स्वरशास्त्रं चोपेक्षमाणः सा. अश्रदेवः स्यात्।

१ अप-भूत ^a - -तः तै ३, ४, ८, २; ७.	अप-भूर(ण)णी ^b - -णीः तै ४, ४, १, ३; कठ ३९, १३.	१ अप-भ्रश, अपभ्रंशते, अपभ्रंशन्त, अपभ्रंशन्त मै १, ६, ९; अप-अभ्रंशन्त काठ ९, १६.
अप-भूति ^b - -तये शौ ५, ८, ५.	१ अप-भर्तवै ^d ऋ १०, १४, २; मै ४, १४, १६; शौ १८, १, ५०.	१ अपम ^f - -मस्य ऋ १०, ३९, ३.
अप-भ्र/२भ्र<ह, अप-भ्रताम् ऋ १०, ५९, ८; अपभ्रत् ऋ १. १६१, १०.	१ अप-भर्तुं ^e - -र्ता ऋ २, ३३, ७; वै १५, २०, ५.	२ अप-म- -मा ^g शौ १०, ४, १; वै १६, १५, १.

^a) अन्तर्भावितयर्थतया सकर्मकत्वोपाचारादिव कर्मणि निष्ठायां नन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^b) किंनि 'तादौ' (पा ६, २, ५०) इत्युक्तः स्वरः ।

^c) गस.व्युङ्क्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) । नक्षत्रविशेषस्य संज्ञा भवति । यत्तु कर्तरि व्युः प्र. ततश्च गौरादित्वाद् ङीष् (पा ४, १, ४१) इति शक. मन्येत, तच्च । अन्तोदात्तत्वप्रसङ्गात् ।

^d) तच्चै-प्रत्ययान्तस्य द्वैस्वर्यं भवति (पा ६, ३, ५१) ।

^e) गस.वृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९) ।

^f) शौ १०, ४, १; वै १६, १५, १ इत्यत्राप्येत-देव प्राति. -मः इत्याकारकं प्र १ च रूपमिति W. पाण्डु. MW. इत्येतेषां कल्पना साधीयसी न वेत्यत्र भूयसी विभृशां विभृष्टिरपेक्ष्यते (तु. नाउ. टि.) ।

^g) शौ. मूको. एतदेव शब्दरूपमुपलभ्यते, तदीये पपा. 'अप-मा' इत्याकारकः सावप्रहो विभागश्च प्रदर्श्यते । पै. मूको. 'उपमा' इत्याकारकं च शब्दरूपमुपलभ्यते । तत्रैवं क्रियानपि विमर्शः सावसरः स्यात् । प्रथमं तावद् यनि. भिन्न-संख्ययोरु अवगृहीताऽनवगृहीतयोः प्राति. मध्ये सूक्ष्मेक्षिकया विवेकः द्र. । प्रथमेऽनवगृहीते प्राति. अप इति निपातोऽनुपसर्गोऽगतिः संज्ञो निरुपसर्गसामान्यवाचकः । तस्मात् तात्रभाविकस्य तद्वितस्य सामान्येन शैषिकस्य वा म-प्रत्ययस्योत्पत्तिः । इत्थं निकर्षे भवो निकृष्ट इत्याद्यर्थोऽस्य प्राति. संजायते । ननु नाम्नस्तद्वितोत्पत्तिः प्रसिद्धा न निपातमात्रादिति चेद् न । नायं नियमो यत् तद्वितो नाम्न एवाऽऽगच्छति न निपातादिति । तद् यथेहैव समानमनवगृहीता बहवः शब्दा म-प्रत्ययान्ताः भवन्ति । तेषु प्रथम- मध्यम- परम- आदिम- प्रभृतयो नामभ्यः प्रत्ययोत्पत्त्या संभूताः । अथान्ये अवम- अपम-

संभूताः । अथाप्यु अवम- इति शब्दो नामनिपातो-भ्येत्यत्र भूतावव्ययाद् अवम- इत्यस्मात् प्रत्ययोत्पत्त्या संभूतः । अत आख्यातविलक्षणत्वे सत्य आख्यातार्थनिर्भरः सर्वभूतो मूर्तिमानिव भावः संख्याकालाद्यविविक्तः । तस्मात् सामान्येन नामीभूतेभ्यः शब्दरूपेभ्यः कचित् कचिद्

अव्ययात्मकेभ्यः स्वरादिभ्योऽतिविरलतयोपसर्गप्रति-रूपकेभ्यो निपातेभ्योऽभिव्यक्तिं लभमानात् तद्वितोत्पत्तिर्भवतीत्येवं सुवचम् । तादृशश्चार्थो निरुपसर्गकारक इह 'अप' इति निपातगम्य इति कृत्वा तस्मात् तद्वितो-त्पत्तिर्निर्वाधा भवेत् । ननु कैश्चिन्नवीनैरभियुक्तैः (तु. PW. GW. MW. प्रभृ.) एवंविधेषु संकेतितचरेषु स्थलेषु निपातेभ्य एभ्य आतिशायनिकस् तमप् प्र. उच्यते स एव स्वीक्रियताम् इति चेत् । सत्यं, शक्नुयाम चेदवश्यं तद् अङ्ग स्वीकुर्याम । का बाधेति चेद्, उच्यते । नेह कोऽपि नवीनानामेव प्रतिभाया अयं प्रकाशो यन्निपातेभ्य आति-शायनिकः प्र. उच्यते । प्राक्तनैरपि स्वीयया प्रक्रियया सोऽनु-मतः । तथाह्य अर्थतो निपातविशेषस्य गतिवेऽध्यवसिते तादृक्तप्रयोगवलेनाऽध्याहृतयोग्यक्रियाया निष्ठान्ताया घ-संज्ञकस्य प्रत्ययस्योत्पत्तेः सुवचत्वसंभवात् । तेन यथा ऋ (१०, ९७, १८) इत्यत्रोषभ्यन्तरापेक्षयौषधिविशेषस्य श्रेष्ठत्वापादनार्थम् उत्तमा-इति शब्दः श्रूयते । तत्र उद्भूततमा उत्तमा' इति मध्यमपदलोपविशिष्टः प्रयोगः द्र. । अनयैव दिशाऽत्र (शौ. आस्थ.) इन्द्रादीनां प्रथमत्वादिविशिष्टेषु त्रिषु रथेषु श्रावितेष्व अहीनां चतुर्थस्य रथस्य रथान्तरापे-क्षया अपगततमस्य भूयस्तमां निकृष्टस्य श्रुतिर्मवति । तत्र प्रकरणतोऽर्थतो हीनताविशेषप्रयोनार्थं तमपः सावकाशता भवति । यथा च उत्तम-शब्दे मध्यमपदस्य गतेत्यस्य लोप उक्त एवमिह तस्य प्रत्ययाद्यक्षरसहितस्य लोपः द्र. । एवम् उपम- शब्देऽपि समानो न्यायः । नन्वेवं निपातेभ्यः स्वीकृत एवाऽऽतिशायनिकः प्र., किमित्येवोचः स्वीकर्तुं न शक्यत इति चेत् । नैतदुक्तं निपातेभ्य आति-शायनिको न भवतीति । एतदेवोक्तं यत् पूर्वोक्तेषु दाहरणेषु सर्वत्राऽऽतिशायनिक एव प्र. इति या केषांचिदभिव्यक्तिः

तत्र तत्रैव स सुवचः । अन्यत्र पूर्वोक्तं तात्रभाविकस् तद्वितो म-प्रत्यय इति । प्राक्तनानां पदकारणां यशोव-र्धिन्येषा विवेकदृष्टिर् भवति यत् ते तमपस्तेषु प्रयोगेष्व अवगृह्णन्ति नाऽवगृह्णन्ति च तद्वितरया प्रक्रिययाऽवगतेषु प्रयोगेषु । तदवग्रहभावाऽभावाभ्यां शब्दराशिद्वयपार्थक्यं

अप/१मा, अप...मिमीमहे शौ १८,
२, ४०.

अप-माय^a पै ३, ३०, ६.

!अप/१^aमि, !अपमया:^b शौ १९,
५७, ५.

अप-मित्य, अप-मित्य- अप/मे द्र.

अप/मृ

^aअप-मार्-

॥अप-मारिन्^d- -री तै २, ५,
१, ७.

अप-मृत्यु- -त्युः खि ७, ७, १०.

[^oत्यु- पापलुध^o]

अप/मृज्, अपमृज्महे शौ ४, १७,
६; ७; १८, ८; ७, ६७, २; ३;

पै ५, २३, ८; अपमार्ष्टु, अप^a
(मार्ष्टु) शौ ४, १८, ७; पै ५,
२४, ७; अपमृष्टि शौ ११, १,
२६; पै १६, ९१, ९; अपमृजे-
थाम् शौ १८, ४, ४९; ॥अपा-
मृष्ट काठ ६, १; क ३, १२.

अप-मृज्य^o, अप(मृज्य) शौ ४,
१८, ८.

अप-मृष्ट^e- -ष्टः मा ७, १२; १७;
का ७, ६, २; ७, ३; -ष्टम् शौ
६, ११३, ३.

अ(प>)पा-मार्ग^o- -र्ग मा ३५,
११; का ३५, ४, १०; शौ ४,
१७, ६; ७; १८, ८; ७, ६७,

१-३; पै २, २६, ४; ५, २३,
८; २४, ८; -र्गः शौ ४, १७,
८; १८, ७; १९, ४; पै २, २६,
५; ५, २३, ४; २४, ७; २५,
४; १६, १४७, १-८; १४८,
१-१०; १४९, १-१०; -॥र्गान्
मै २, ६, ३; ४, ३, ४; काठ
१५, २.

?अप/मृष्ट^b, अपमृष्टः^c पै १,
६४, ३.

अप/मे>२मि^d, अपमयेत मै ४,
२, ७.

अप-मित्य शौ ६, ११७, २^k; पै
१६, ५०, १.

संजायते । तेन ऋ (१०, ३९, ३) इत्यत्राऽऽतिशायनिकार्थ-
स्याऽभावे म-प्रत्ययान्तम् अवग्रहनिर्पेक्षम् १अपम-
इति प्राति., शौ. आस्थ. चाऽऽतिशायनिकार्थस्य
सद्भावे तमप-प्रत्ययान्तं सावग्रहं २अपम- इति प्राति.
द्र. । एवम् १उपम- इत्यस्य २उपम- इत्यतो विवेकः
यस्थ. अद्र. । शौ. पै. च यमु. 'अपमा' इति दीर्घान्तस्य
रूपस्य क्रियाविशेषणतया निर्वाहं यत् w. प्रास्तौत् तन्
निर्मूलमिव भवति । साक्षाद् रथविशेषणस्यापेक्षितत्वात्
मन्त्रपूर्वार्धपठितरथान्तरविशेषणीभूतप्रथमादिशब्दान्तर-
सकलत्वापादनत्वस्य युक्ततरत्वादित्यर्थः । अतस् तेनैव
पाण्डु. प्रभृ. च प्रस्तावितः 'अपमः' इत्याकारकः शोध
एव सुवचः स्यात् ।

^a) क्यपि रू. (तु. नाउ. टि.) ।

^b) द्विधाऽत्र संदेहो भवति । रू. च धा. च । रू. तावत् ।
यनि. उत 'अप-माय' इति । कथमिति । मूको. पपा. सा. च
यनि. आहुस्तेन पूर्वं कल्पः । यनि. नापू. मन्त्रे श्रयमा-
णस्य 'स्वप्न' इत्यामन्त्रितस्याऽऽक्षेपपुरःसरं पूर्वार्धेनैव
परिसमाप्यमानस्य वाक्यस्य नापू. मन्त्रेण संनिहिततराभि-
संबन्धस्य प्रतीतेश्चोत्तरार्धवाक्यमात्रत्वेन पृथक् मन्त्र-
स्याऽवस्थितेरुचिरत्वेन प्रतीतेश्च पूर्वार्धोत्तरार्धयोः समान-
मन्त्रावयवत्वे मपु. प्रारभ्य उपु. पर्यवसितेरनुपपत्तेश्च
पै. अन्यथाश्रुतेश्चोत्तरः कल्पः (तु. पै ३, ३०, ६; w. च) ।
अथ पूर्वं कल्पे धा. संदेहः । कथमिति । अप/मय (तु.
पाधा.) इत्यु उत तन्मूलतया सुकल्पः अप/१^aमि इतीति ।
उभयथाऽपि लेटि मपु १ रू.द्र. (यत्तु सा. 'अपसारय' इति
लोटा व्याचष्टे, तल् लेटश्च लोटश्चार्थसंनिकर्षनिग्रं द्र.

[वैतु. पाण्डु.]) ।

^o) घञन्तं प्राति. नाउ. व्युत्पत्तावौपयिकं द्र. ।

^d) इनिः प्र. मत्वर्थीयः (पा ५, २, ११५) । तत्-स्वरः ।

^e) गस. ल्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^f) कर्मणि केऽनन्तरगतित्स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^g) गस. उप. करणे घञि पूष. दीर्घत्वं थायादि-स्वरश्च
(यक. पा ३, २, १२१; ६, ३, १२२; २, १४४) ।

^h) अश्रुतपूर्वत्वमात्रसमर्पकं प्रश्नचिह्नं न सांशयिकम् ।
तर्हि कथमयं धा. इति । यथा √कृप्, √वृप्, √इप्,
√सृप् इत्येते भवन्तीति । कोऽभिसन्धिः । ऋदन्ते धा.
मूले सति √२पा इत्येतन्मूलः पकारोपजन इति (यत्तु.
परा/मृप्) ।

ⁱ) लुङि मपु १ रू. द्र. । पाप्र. लुदितकारतः
अङ् उसं. (पा ३, १, ५५) ।

^j) यनि. आत्वं च तत् ईत्वं च (यक. पा ६, १, ४५; ४,
६६) न प्रादर्शिषाताम् । तद्वच्छ्रुत्यनुपलम्भात् । इत्वमपि
यत् प्रदर्शितं भवति, तदप्यु ईत्वविषयभूते हलादौ
किति ङिति ह्यब्-मात्रे विकल्पितमेव (पा ६, ४, ७०)
भवति । ततः किमिति । क्यपि (एउ. द्र.) न्याय्यत्वे
संभवति व्यत्ययसाध्यत्वम् इत्वस्य मा भूदिति (वैतु. सा.) ।

^k) गस. ल्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।
अत्र यत् सा. 'उदीचाम्' (पा ३, ४, १९) इति
क्त्वामाह तत्र चोद्यं भवति । 'समानकर्तृकयोः' (पा ३,
४, २१) इत्युक्तदिशा पूर्वकाले यथान्यायं प्रत्ययस्य
सुसंगतत्वाच्च न्याय्यपूर्वार्धपर्यवसितस्याऽविषयत्वे सत्यु
औदीच्यविकल्पस्याऽवसराभावाच्चेति दिक् ।

अप-मिथ ^a - स्वम् शौ ६, ११७, १; पै १६, ४९, १०.	११; अप...युयोधि ऋ ९, १०४, ६; अप...युयोधि ऋ ८, ११, ३; अप...युयोतन ऋ ५, ८७, ८; अप...युयोतन ऋ १०, ६३, १२; अप(युयुयाताम्) ऋ ८, १८, ८.	६; ३, ७, ४ ^३ ; ९, १; काठ ६, ६; ८, ३; ४ ^४ ; ९, १४; १३, ४; २३, ४; २५, २ ^३ ; ३ ^३ ; १॥क ४, ५; ६, ८; ९ ^४ ; ३६, १; ३८, ५ ^३ ; ६ ^३ ; शौ ९, ५, २८; १०, १, २७ ^३ ; ४, १; †१२, २, २३; २५; १३, २, १४; १४, २, ३ ^१ ; पै ५, २०, १; ८, १९, ११; १६, १५, १; ३७, ८ ^३ ; -रम् ऋ १, ३१, ४; १४५, २; ६, ४७, १५; १०, १३९, २; मा १७, ५९ ^१ ; का १८, ५, १० ^१ ;
†अप/म्यक्ष, अप...म्यक्ष ऋ २, २८, ६; मै ४, १४, ९.	१अ-पर, रा ^a - रः ऋ १, ७४, ८; १२०, २; ६, २७, ५; १०, १८, ४; ५; २७, ७; १३६, ५; मा ३५, १५ ^१ ; का ३५, ४, १६ ^१ ; १ ^१ तै १, ६, ७, २; २, २, ५; ४, ७ ^३ ; ६, १, ३, ६; मै १, ८, ४; ८; ९,	
अप/म्लुक् अप-म्लुक् ^b - कम् ऋ १०, ५२, ४.		
अप/यज्, अपयजामहि पै ४, १८, २.		
अप/या, अपयाहि शौ १९, ५६, ६; पै ३, ८, ६; अपयात शौ ६, ७३, ३.		
अप/यु, अप...युयोति ऋ १, ९२,		

^a) गस. क्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

एष्टिदि. धा. इत्वं न्याय्यं द्र. ।

^b) कर्मणि केऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^c) प्रथमं प्राति. आद्युदात्तं वि. द्वितीयं च प्राति. अन्तोदात्तं वा. किंवि. भवतः । तदिह किमेकमेव शब्दरूपं विशेषणतया क्रियाविशेषणतया वा प्रयोगभेदाद् भिन्न-स्वरमुदाहो भिन्नव्युत्पत्तिकं सरूपं शब्दद्वयमित्यादिर-विमर्शविशेषापेक्षोऽन्यत्रविस्तरो विषयः द्र. । संक्षेपस्त्वे-वमवधेयः । आद्युदात्तं प्रथमं प्राति. पक्षद्वयान्यतरसुसाधं भवति । '६अ-पर-' इत्येवं तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) इत्येकः पक्षः । इह पर-शब्दस्य मुख्यतया वर-पर्यायतायां सत्यामवराणां स्वाभाविकीमनुयायिनीं वृत्तिमुपादायाऽवर-पर्यायभूतस्याऽपरशब्दस्यापि तथाविधां वृत्तिं कल्पयित्वा-ऽनुयानं कालिकतया परिणामय्य भाक्त उत्तरभावेऽपि पाक्षि-कमर्थपर्यवसानं द्र. । एवं तावन्मुख्यामुख्यार्थद्वयसुनिर्दर्शनः प्रथमः पक्षः । अथ द्वितीयः । यथा अपम्-, अवम्-, उपम्- प्रभृ. अपाऽऽदिभ्योऽव्ययेभ्यो म-प्रत्ययेन तद्धितेन निष्पन्ना उक्तपूर्वाः (तु. २अप-म्-) तथैवेह निकर्षसामान्यवाचिनो ऽपादव्ययात् तद्धितो मत्वर्थीयो रन् प्र. नित्-स्वरेणाद्यु-दात्तश्च द्र. । कालिकोत्तरभावपरिणामप्रक्रिया चापि प्रथम-पक्षवदिहापि प्रवर्तनीया भवति । एतयोर-द्वयोः पक्षयोर-मध्येऽपि किञ्चित् तारतम्यमिव भवति । तथाहि वैया-करणकुलान्वायप्रवृत्तिर् ज्ञापयति यथा द्वितीय एव पक्षः साधीयान् स्यादिति । कथमिति चेद् उच्यते । सर्वादिषु (पा १, १, २७) हि पर-शब्दे पठ्यमाने ततो नञ्-तस. सर्वनामकार्यकलापस्य पूर्ववद् अबाधितत्वात् पुनर् यद् अपर-शब्दः पठितस्तेन ज्ञायते यथाऽयं शब्दो नञ्-पूर्वात् पर-शब्दाद् भिन्न एव स्याद् अत्रोक्तद्वितीय-

पक्षगतप्रक्रियया निष्पन्न इति । न च बहुव्रीहौ सर्वनामताया बाधितत्वात् (पा १, १, २९) तस्याः पुनःप्रसवार्थम् अपर-शब्दः पठ्यमानोऽत्र २अपर-इत्यस्य ग्राहक इति सुवचम् । तस्य क्रियाविशेषणतया प्रयोगभूयस्त्वाद् विशेष्यगर्भतया भविष्यत्सामान्यवाचकत्वात् सर्वनामतयोदा-हार्यत्वासंभवात् । अथ तृतीयः पक्षः । अपरः =अपगततर इति कृत्वा 'अप' इत्यव्ययाद् घः स्यादातिशायनिक इत्येव-मभिप्रयन्तः P.W. प्रभृ. अवग्रहाभावविषये चोया भवेयुः । कामं सावग्रहनिर्दर्शनाभावाच् चोद्यपरिहारे प्रयत्नः क्रियेत न त्वसौ चरितार्थः स्यात् । समानप्रक्रियया घान्ततया व्याख्यातेष्व् १अपम्-प्रभृ. शब्देषु सावग्रहत्वस्य विद्यमानत्वा-दिति दिक् । अथ द्वितीयं प्राति.अन्तोदात्तम् । तत्र विमर्श-संक्षेपः । इह पर-शब्दस्य वर-पर्यायताऽनवकाशा भविष्यद-र्थपर्यवसानकालिकविप्रकर्षार्थवाचकता च सावकाशा भवति । किमिति भेदोऽयं विधीयत इति चेत् । नायं विधिरपि तु यथाश्रित्यन्वाख्यानमात्रमिदं भवतीति । एवं च सति पूर्व-वदत्रापि पक्षत्रयमुपस्थाप्य 'न परमुत्तरभवं यतस्तद् यथा स्यात् तथा' इति कृत्वा भविष्यत्-सामान्ये क्रियाविशेषण-तया बस.सत्यन्तोदात्ततया च (पा ६, २, १७२) निगमा यथा-यथं व्याख्येयाः । निकर्षार्थस्य च श्रुतिषु निदर्शनाऽभा-वाद् द्वितीयस्य तद्धित-र-प्रत्ययान्ततया व्याख्यानवतः पक्षस्य, घान्ताच् छान्दसे अमु-प्रत्ययेऽन्तोदात्ततायां सुपपदायामपि पूर्वोक्तदिशाऽवग्रहाभावाच्च 'अपराय, अपरीभ्यः, अपरीषु' इति निगमानाम् अमन्तघान्ततया व्याख्यातुमलभ्यमानत्वदर्शनात् तत्प्रधानस्य तृतीयस्य चापि पक्षस्य P.W. प्रभृ. सूक्ष्मेणितस्य सतः सुयजता निर्बाधा द्र. ।

^d) विशिष्ट इह ऋ (१०, ८५, ४०) पाठे. ।

॥तै २, ६, २, ५; ३, १२, २; ४,
६, ३, ४; ६, २, ४, १; ॥मै
१, ४, १०; ६, १२; ८, ४;
९; २, १, ११; ५, ४; १०, ५; ३;
३, १, ३; १०, ४; ॥काठ ६,
६; ११, ६; १२, ६; १३, ४;
१८, ३; १९, २; ३२, ७; ॥क
४, ५; २८, ३; २९, ८; शौ
९, ५, २७; १३, १, ५६; ५७;
१४, १, ६४; १८, २, ३८;
४५; ५०; ५१; ४, ४४; पै ५,
३८, ५; ८, १९, १०; ९, ७,
४; १६, १०३, ७; १५३, ६;
-॥रया काठ ११, ६; -॥रस्मात्
मै १, ८, ४; -॥रस्मिन् मै १,
८, ४; काठ २३, ६; -॥रस्य मै
४, २, ८; -॥रस्याः १०, २९,
२; शौ २०, ७६, २; -॥रस्याम्
मै २, ५, ९; -॥रा १, १२४,
९; १८५, १; मै ३, ८, ७; ॥
-॥राः ३, ५५, ५; ५, ४८, २;
शौ १०, १०, ८; पै १६, १०७,
८; -॥राक् ७, ६, ३;
शौ १०, ३, १३-१५; पै ३,
३, ३; १६, ६४, ३; ५;

-॥राम्याम् तै ७, ५, ३, १; काठ
३३, ५; -॥राम् ॥काठ २०, १०;
२८, ४; ॥क ३१, १२; ४४, ४;
शौ ६, १८, १; -॥राय ७,
२०, ७; पै १, १७, ४; -॥रासः
७, ४२, ६; शौ १८, १, ४६;
पै २, ३०, ३; -॥रे १०, ४४,
७; शौ ९, ११, ३; १८, ३, ७२;
२०, ९४, ७; पै ८, १९, ५;
१६, ५२, २; -॥रेण २, २९,
३; मै १, ८, ६; ॥क २, १०; ४१,
३; शौ १०, ४, ३; पै १६, १५,
४; -॥रेभिः ७, ४७, १७;
॥रौ मै २, ५, १; ३, ९, १;
काठ १३, १.

अपर-जु^१ -जः काठ ३६, ७;
-जान् तै ३, ५, ३, २; पै १६,
१३१, ३-१०; -जाय मा १६,
३२; का १७, ५, १; तै ४, ५,
६, १; मै २, ९, ६; काठ १७, १४;
क २७, ४.

॥अपर-पक्ष^२ -क्षः तै ३, ४, ९, ६;
मै १, ५, ७; ९, ३; काठ ९,
११; -क्षाः तै ५, ७, ६, ६;
-क्षान् काठ ३४, १३; -क्षाय

मै १, ५, ७; काठ ७, ५; क
५, ४; -क्षे काठ ७, ५; क
५, ४.

अपरा(र-अ)ङ^३ -ङः शौ ९, १०,
५; पै १६, ११५, २; ३; -ङम्
मै ४, २, ११; -॥ङ्गे तै २, १, २,
५; ४, २; मै २, १, ७;
काठ १०, १; ३३, ७; ३४,
३; पै १०, ६, ७; -ङ्गे पै ९,
१२, १२.

॥अपरेणुस(>)^४ मै ३, ७, ८; काठ
१९, १२; क ३१, २.

रा^५अ-पर^६ -रम् १, ३६, ६;
१८४, १; १८९, ४; २, २८, ८;
२९, २; ८, २७, १४; १०,
८६, ११; मा ३३, ९४;
तै १, ७, १३, १; काठ ८, १७;
जै ४, १९, ४; शौ २०, १२६,
११; -॥राय ७, ३३, ५.
[०र- पूर्व^७, शिव^८]
†अपरी^९ -रीभ्यः १, ३२,
१३; पै १३, ६, १३; -रीषु १,
११३, ११; १०, ११७, ३;
१८३, ३; तै १, ४, ३३, १.

॥अप-रज्जु- -ज्जुः काठ ३०, ९.

^१) 'अपरः' इति ७ (१०, १३६, ५) पामे. ।

^२) 'अवराय' इति शौ (१, १२, ४) पामे. ।

^३) 'अपरे' इति प्र२ 'एतः' इत्याख्यातेन कर्तृतयाऽन्वित-
मुताहो 'अपरा' इह इत्येवं पदविभागः साधीयानिति
विश्रुशन्तु भूयस्तरां विश्रुशः ।

^४) उप्.उप.२/अङ्+ङःप्र.। कृत-प्रस्व.(पा ६, २, १३९)।

^५) कस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. ।

^६) कास. उप. अहन्- +समासान्तश् टच् अह्नादेशश्
चिस्स्वरश्च (पा ५, ४, ८८; ९१; ६, १, १६३) ।

^७) 'सद्यस्' (पा ५, ३, २२) इत्युक्-निपातनमात्रपरि-
वर्धितकलुषिभिः पाणिनीयैर यद् अहन्मिधेये अपर-
शब्दाद् एणुसुच् प्र. उच्यते तद् वस्तुस्थितेस्तिरो-
भावायैवाऽलं भवेत् । उप.दिक्- इत्यस्यैवास्मिन् शब्दविशेषे
रूपान्तराऽऽपत्तितया सुवचत्वात् । तथात्वाद् ऋते केवलम-
पर-शब्दस्य प्रत्ययमात्र-योगतो निर्बीजस्य दिनार्थवाचक-

त्वस्य निराधारत्वादनुपपन्नत्वादित्यलमभियुक्तानां कानि-
त्कच्छिद्राऽन्वेषणेन ।

^८) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । शब्दनि-
ष्पत्तिर् १अ-पर- इत्यत्रत्ये टि. संकेतितचरी तत
एवानुसंधेया । अपरी- इत्यत्रत्यं टि. अपि. द्र. ।

^९) 'केवलः' (पा ४, १, ३०) इत्यत्र टाप् (पा ४, १, ४)
बाधित्वा छान्दसमित्यनिपातनतया यो ङीप् शिष्टस्तत्र
न केवलमयमेव विवेको यल्लोके टापा निर्वाहश्
छन्दसि च ङीपा इति । किमित्येवमुच्यते । अव्याप्तिपरिहा-
रायैवमुच्यते । तद् यथा । टाबन्तस्यापि रु. छन्दसि
सुभिच्चं वर्तते । तद् एवं किलेह विवेको वक्तव्यो यथा बस.
अन्तोदात्ताद् २अ-पर- इत्यस्माद् नित्यं छन्दसि ङीप्
भवति, अपरस्माद् आद्युदात्ताद् १अ-पर- इत्यस्माद्
टाबिति । एतच्चैवं विविच्यमानमेतद् भिन्नस्वर-रूपशब्द-
द्वयनिष्पत्तिसंकेते पूर्वोक्ते ज्ञापकान्तरतयापि सुग्रहं द्र. ।

अपर-पक्ष- १अ-पर- द.

॥अ-परशुवृक्कण^a- -क्कणम् तै ५, १, १०, १^१; मै ३, १, ९; काठ १९, १०; क ३०, ८.अ-परागत^b- -तम् तै ६, ६, ७, २; मै ४, ७, २; काठ २९, २; क ४५, ३.॥अप/राज्, अपाराङ्^c मै १, ६, ३; ४, ८, ३.अ-पराजित, ता^d- -तः खि ५, ५, १०; मै ४, १२, ५; शौ ५, ३०, १७; ८, ५, २२; १०, ४, १५; पै ९, १४, ७; १६, १६, ५; २८, ११; -तम् ऋ १, ११, २; ५, २५, ६; १०, ४८, ११; खि २, १०, ७; ५, ४, ६; ७; मा २८, २; का ३०, १, २; ॥तै ६, ३, १, १^३; ४, २, ६^३; मै ४, ११, १^१; काठ २, १५^१; कौ २, १७८^१; ४, ६, ७; जै २,

७, २; ३; ३, १६, १६; पै १, ११२, ३; १६, ८८, ५; ६; -ता ऋ ३, १२, ४; ८, ३८, २; तै ४, ४, ५, २; मै २, ८, १४; काठ ४०, ५; कौ २, ४२४; १०५२; जै ३, ३२, १५; ४, २३, १; -ताः तै ५, ७, २, ५॥; -ताम् शौ १०, २, ३३; पै १६, ६२, ५.

?अपराणुत्वा^e पै ७, ६, ३.

अप/राध्, अप...राध तै ३, २, ८, २; मै २, ३, ८; पै १, ८८, २; अप...राध शौ २, ३५, २; ॥अपरात्स्यामि तै ६, ४, ११, ३; अपरात्सीः तै ७, ५, १०, १; अप...अरात्सीः शौ ५, ६, ७; पै ६, ११, ९; अपाराधम् तै २, ५, ३, ६; ६, ५, ५, २.

अप-राङ्^f- -ङ्कः शौ ६, ११६, ३;

पै १६, ४९, ८.

॥अ-परानंश^g- -शाथ काठ २४, ३; क ३७, ४.अ-परापरण^h- -णः शौ १२, ९, ७; पै १६, १४५, ७.॥अ-परापातⁱ- -ताय मै ३, ६, ७.॥अ-पराभाव^j- -वाय तै १, ५, २, २; ५, ७, २, ५; ६, ६, २, ३^१.?अपरावता^k पै १, ९८, ४.?अ-परावप^l-अपरावपिष्ठ^m- -ष्ठम् तै ४, १, ३, १.॥अ-परावापⁿ- -पाथ मै ४, १, २; काठ ३१, १; क ४७, १.अ-पराहत^o- -तः शौ १८, ४, ३८.

अपराङ्- १अ-पर- द.

॥अ-परिगृहीत^p- -तः काठ २६, १०; क ४१, ८; -तम् काठ २०, ४; क ३१, ६; -ते तै ५, २, ६, ३.॥अ-परि(त>)त्ता^q- -त्ता मै ३, १, ८.

*) तस. नञ्-स्वरः. (पा ६, २, २)। उप. परशु-वृक्कण- इति तृतस. द.।

b) सख. नापू. द.। उप. <परा/गम् यद्र.।

c) अकर्मकस्य सतः सकर्मकतापत्तौ सत्यां लुङि लेर् लुक् उस्सं. (पा २, ४, ८०)।

d) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

e) 'अ-पराणुत्ति->'अ-पराणुत्था' इति मूलतः सतो शेषः सुशोधः स्यात्।

f) कर्मणि कैऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९)।

g) तस.। उप. परा/१'नञ् + भावे घञ् [=मैव सोम-क्रयणी पराची गादित्यर्थमेतद् यजुरिति (तु. तै ६, १, ७, ७; मै ३, ७, ६); वैतु. BW. च 'अ-परातंस-इतीवाऽप-सोऽधुक्ः (तु. ?BW. उप.); SIM. 'अपरात्. अंशाथ' इति पदद्वयोक्त्याऽऽत्मीयं बालिशं प्रदर्शकः]।

h) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. 'परा-पुरण- <परा/पृ (तु. परा-पुर, परि/पृ> परि-पर-) यद्र. [तु. ?W., MW.; वैतु. PW. ६अ+पर- + १अपर- + नः प्र. (वैतु. ता. 'अप-रे->'अप-रा- + 'अप-रण-')]]।

i) तस. नञ्-स्वरः। उप. परा/भू+भावे घञ्।

j) नञ्-पूर्व 'परा-वृत्-' इति प्राति. उत वा किमप्यन्य-

दिह शब्दरूपमिति भूयो विमृश्यम्।

k) नाउ. निष्पत्तावौपयिकं द्र.। तत्र द्वौ मार्गौ भवतः।

परा/वप् इत्यस्माद् घ-प्रत्ययेन निष्पन्नस्य नञ्-पूर्वस्य बस. यनि. सत इष्टन्नन्तत्वम् (पा ५, ३, ५५) उच्ये-ताऽथवा परावप- इत्येतस्यैव प्रथमं मतुबन्तत्वे तत आतिशायनिके इष्टनि प्र. 'विन्मतोः' (पा ५, ३, ६५) इति मतुपो लुकि ६अ + परावपिष्ठ- इत्येवं तस. स्यात्। परावप-वृत्- इत्यपरं प्राति. च कल्पयेत्। एवमनेक-कोटिस्पृक्त्वस्येह विद्यमानता भवति।

l) यनि. प्राति. मार्गद्वयं नापूटि. प्रादर्शि। औभय-विध्ये खरेऽभेदः। अन्तोदात्तात् नञ्-पूर्वाद् नापू. बस. इष्टनि नित्स्वरेण (पा ६, १, १९७) इष्टन्नन्तस्या-ऽऽद्युदात्तस्य चापि तस. नञ्-पूर्वत्वकल्पेऽव्यय-पूपप्रख. चाभीष्टलाभ इति।

m) तस. नञ्- स्वरः। उप. परा/वप् + भावे घञ्।

n) सख. नापू. द.। उप. परि/१दा + कर्मणि कः तकारादेशश्च (पा ७, ४, ४७)। अत्र 'वृत्ति' (पा ६, ३, १२४) इत्युक्तस्य गतितीर्थत्वस्याऽभावो मौलिको वा प्रामा-दिको वेत्य् उपसृष्टस्य सतः कान्तस्य/१दा इत्यस्य निगमान्तराणामपेक्षया विमर्शसहो विषयः।

१अ-परिपर^a - रेण शौ १८, २, ४६.

१अ-परिपर^b - रः मै ३, ७, ७;
४, ८, ५; काठ २४, ६; क
३७, ७.

१अ-परिमित, ता^c - तः तै १, ७,
३, २; ५, १, ८, ४; मै ४, १,
१०; ७, ४; काठ ८, १३; ९,
१२; २६, ४; ३४, ९; क ६,
८; ८, १; ४१, २; शौ ९, ५,
२१; १५, १५, ९; शौ १६, ३४,
५; ९९, ८; -तम् तै २, ५, १०,
४; ११, २; ३, १, ७, ३; ६,
१, १, ६; मै १, ६, १०; ८,
६; ७; ३, २, ५; ६, ३; ७, ४;
८, ७; काठ ८, ३; १३; १३, १;
२४, ५^३; ३१, १५; क ६, ८;
८, १; ३७, ६^३; शौ ९, ५, २२^३; शौ
-तस्य तै २, ५, १०, ४; ५, १,
१, ४; २, ६, ३; मै ३, १, २;
६, ९; ७, ४; ४, ५, ३; काठ
८, ३; १९, १; ६; २६, ६;
३४, ९; क ६, ८; २९, ८; ३०,
४; ४१, ४; -ता तै ५, १, १,
४; मै ३, १, २; काठ २५, ६;
क ३९, ३; -ताः मै १, १०, १७;
३, २, ५; ९, ५^३; ४, ५, ३;
काठ २०, १; ३४, ९; ३६, ११;
क ३१, ३; शौ १५, १३, ९;
१०; -ताम् तै २, ६, ४, २; ३, १,
७, ३; मै ३, ८, ६; काठ २५,
४; क ३९, १; -तान् तै ६, १,

४, ८; -ताभिः तै ५, २, ६, ३;
-ताम् काठ १९, १; ६; क २९,
८; ३०, ४; -ते मै १, ६, १०;
काठ ८, ३.

१अ-परिमित-छन्दस्^d - न्वसः तै
५, १, ८, ४.

१अ-परिमित्य^e तै ५, २, ६, ३; काठ
२०, ४; क ३१, ६.

१अ-परिमोष^f - षाय तै ६, १,
११, ५.

१अ-परिवर्ग^g - गर्म्^h तै ३, ४, १०,
४; ५, ३, १०, ४; ४, ३, ४; ५, ३;
५, १०, ६; ६, १, १, ८; ३, ४, ३.

अ-परिविष्टⁱ - षम् क २, १३, ८.

१अ-परिवीत^j - तम् काठ २६, ६^३;
क ४१, ४^३.

१अ-परिश्रित्य^k मै ३, ५, ३^३.

अप/रिष्य^l रेषि, अप...रिषत् पै
४, २२, ५.

अपरीरिषः पै ९, १२, ५.

१अ-परिषिञ्चत्^m - ङन् मै १, १०,
१९^३; ३, ३, ५^३; काठ २१, ७^३;
३६, १३.

१अ-परिङ्कृतⁿ - तः श्र १०, ६, २; मै
४, १४, १५; -ता श्र ८, ७८, ८;
-ताः श्र [१, १०, १९; १०२,
११]; १०, ६३, ५; मै ४, १२,
४; काठ १२, १४.

अपरी- २अ-पर- द्र.

१अ-परीत^o - तः श्र ५, २९,
१४; -तम् श्र ८, २४, ९;

-ताः श्र १, १००, ३; -तासः
श्र १, ८९, १; मा २५, १४;
का २७, ११, १; काठ २६, ११.

अ-प(रि>)रीवृत्^p - तः श्र २,
१०, ३.

अप/रुध्, अप...अरोधम् क १०,
३४, २.

१अपरुणद्धि काठ २७, ५; २८,
१; क ४२, ५; अप...रुणद्धि श्र
१०, ३४, ३; १अपरुणद्धि
काठ १०, ८; १अपरुणद्धि
काठ २७, ५; २८, १; क ४२, ५.

अप...अरुधन् शौ १८, २, २७.
१अपरुध्यते तै ६, ६, ५, ४;
१अपरुध्यताम् तै ६, ६, ५, ३.

अप-रुद्ध^q - ङिद्धः तै २, १, ४, ७;
८; २, ८, ४; ३, १, १; ६, ६,
५, ३; ४; काठ १०, ८; ९;
११, ६; २७, ५^३; २८,
१^३; क ४२, ५^३; -ङम् १काठ
२७, ५, २८, १^३; १काठ ४२, ५;
शौ ३, ३, ४; पै २, ७४, ४.

[०ङ- ज्योग्^r]
१अप-रुध्य^s काठ ३५, १८; क ४८,
१६.
अप-रुध्य- अन्^t
१अप-रुध्यमान^u - नः तै २,
२, ८, ५; ३, १, १; २.

१अप/रुह्यमान^v - नः काठ
३५, १८; क ४८, १६.

अप-रुह्य- अन्^w
१अप-रुह्यमान^x - नः तै २,
२, ८, ५; ३, १, १; २.

१अप/रुह्यमान^y - नः काठ
३५, १८; क ४८, १६.

*) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. परि-परि-
<परि/पृ+कर्मणि अप् प्र. (पा ३, ३, ५७) । यत्तु सा.
उप. चौरपर्यायीकृत्य बस. इति व्याचष्टे, तन् चिन्त्यं
भवति नञ्-स्वराऽनुपपत्तिप्रसङ्गात् ।

^b) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. भावे
निष्पन्नमित्येव नाप्. विशेषोऽनुसंधेयः ।

^c) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^d) बस. पूवप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^e) सस्व. एप्. द्र. । उप. परि/१मा+कृत्वा>व्यप् ।

^f) वा. किवि. इति कृत्वा द्वि१ रु. सूपपदम् ।

^g) सस्व. नाप्. द्र. । उप. परि/अ+कृत्वा>व्यप् ।

^h) अत्रैकतरत्र यद् विकरण-स्वरस्तादवस्थेन प्राद-
र्शि तदपलक्षणत्वाच्चिन्त्यम् ।

ⁱ) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. परि/ङ्+कः ।

^j) सस्व. नाप्. टि. द्र. । उप. परि/ङ्+कर्तरि कः ।

^k) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^l) गस. वृषबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^m) गस. शानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

॥अप-रोक्ष^१—-दा मै २, २, १०;
काठ १०, ९; -द्वारः तै २, ३,
१, १; मै २, २, १; काठ ११, ६.
॥अप-रोक्ष^२—-धात् मै २, २, १०.
॥अप-रोक्ष(क>)का^३—-काः मै २,
२, १; ४, ४, २. [क-अन्^४]
॥अप-रोध्य-अन्^५
॥अप-रुक्ष^६—-रुषि मै ३, ९, २.
अप-रूप^७—-वम् ॥तै ३, ५, ७, ३;
॥काठ २२, ८^१; ३५, १९; ॥क
३५, २^१; ४८, १७; शौ १२, ४, ९.
अपरेष्टु^८ १अ-पर-द्र.
॥अपरेहि^९ वै १६, ३७, ९.
॥अ-परोक्ष^{१०}—-णः काठ २६, ३; क
४१, १; -र्णम् तै ६, ३, ४; पै
२, ७०, ५६; -र्णा मै ४, १, १;
काठ २६, ७; क ४१, ५.
अप(प-रु)र्तु^{११}—-र्तुः शौ ३, २८, १.
अ-पर्वन्^{१२}—-वन् ॥४, (१७, ७)
१९, ३].
अ-पलायित^{१३}—-ताय काठ ४१, ४.
अ-पलाश^{१४}—-शः ऋ १०, २७, १४.
अप/लिख, अप^{१५}—-लिखात् शौ १४,
२, ६८.
अ-पलित^{१६}—-ताः शौ १९, ६०, १.

॥अ-पालितंभावुक^{१७}—-कः मै ४, १, ९.
अप/लुप्>म्, ॥अपलुम्पति मै
१, ६, ५; ॥अपलुम्पेते मै १,
६, ४; अपलुम्पतु पै २, ८१, २;
१६, १४७, १-८; १४८, १-८;
१४९, १-८; अपलुम्पतु पै ५,
१४, १^१; ॥अपालुम्पत् मै १, ६,
५; ॥अपालुम्पन् काठ १२,
१३^२; २७, २; ॥अपालुम्पन् काठ
१२, १३; २७, २; क ४२, २^३.
अपालुपत् पै ८, १५, १२.
अपलुप्यते शौ ५, १७, ७; पै
९, १५, ७.
॥अप-लुम्प^४ मै १, ६, ५.
अप/वच्, अपावोच्त् पै २, २, ४.
अप-वक्तु^५—-क्तुः काठ १, २४, ८;
मा ८, २३; का ९, ४, १; तै १,
४, ४५, १; मै १, ३, ३९;
काठ ४, १३; क ३, ११; पै २,
२, ४६; -कारः शौ ५, १५,
१-११; पै ८, ५, १-११.
अप-वाचन-अन्^६
अप-वत्-२अप-द्र.
अप/वध्, अप^७—-वध्यासम् मा
१, २६; का १, ९, ४; अप-

(वध्यासम्) मै १, १, १०;
४, १, १०; अपावधीत् १०,
१४६, ४; मा ५, ८^१; का ५,
२, ८^१; काठ २, ८^१; क २, ३^२;
॥अपावधीत् मै ४, ३, ४;
अपावधीः मै १, २, ७; कौ १,
३५३; जै १, ३७, २; अपा-
वधीम् तै १, २, ११, २^३.
अप/वप्, अपवपति^४ काठ १०, ५;
अपवप^५ ॥८, ९६, ९; अपावपत्
शौ ८, ८, ५; १९, ३६, ४; पै २, २७,
४; ९, ६, ८; ११, ७, ९; १६, २९, ५;
अपावपत् २, १४, ६; तै ३, ३,
७, ३^१; अपावपः ऋ १, १३३, ४.
अप-वर्तु^६, अप^७—-वम् अप/२वृ द्र.
अप/२वस्
अप-वासु^८—-से शौ ३, ७, ७^१; पै
३, २, ६^२.
अप-वास्यमा(न→)ना—-ना पै १३,
५, १६.
अप/१वह्, ॥अपवहति काठ ३७,
११, अपावहत्^९ शौ २०, १३०,
१; अपवहेः पै ३, २५, १३.
*अप-वाह^{१०}—
॥अपवाह-तत्(>) तै ६, ६,

^१) गस. नृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९)।

^२) गस. उप. घञि धायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)।

^३) गस. उक्कजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, १३९)।

^४) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

^५) तस. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २)। अथवा
बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) स्यात् (तु. यस्थ. भा.)
तत्फलभूतं वि. च विशेष्यगर्भं द्र.। अपि वा बस. सतः
क्रियाविशेषणतया श्रुतिर् भवतीति। भूयान् विस्तरस्तु
वैश. अनुसंधेयः।

^६) श्रेषवान् दुष्पठः पा.। परा/ह इत्यतः 'परेहि'
इति रूपं सुपठं छन्दोनुवृत्तं द्र. तु. शौ (१०, १, २८)।

^७) बस. वा तस. वा। उभयथाऽपि गत्यादौ स्वरे प्राप्ते
(पा ६, २, १; २) उपसर्गादुत्तरस्य समासमात्रेऽन्तो-
दात्तप्रकरणेऽस्य बसं. द्र. (पा ६, २, १८७)।

^८) तस. उप. <प(रा)>का/ह इत्यु. यद्र.।

^१) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^२) 'अ-नग्नंभावुक' इत्यत्रत्यं टि. द्र.।

^३) अत्र मुपा. उपोत्तमादौ सकारस्य स्थाने मकार एव
सुपठः शोभः द्र.।

^४) गस. उप. शक्यार्थे णमुल् प्र.। कृद्-उपप्रस्व.
(पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^५) शाखान्तरीयस्य मपु१ स्थान उप१ (तु. भा. K.)
उत वा श्रेषमात्रमित्यत्र विमर्शः सावसरः।

^६) 'अव०' इति संकेतयमानः SIM. विमृश्यः।

^७) 'पः' इत्येवमुशान् GW. चिन्त्यः। प्रकरणे लोटः
प्रयोगस्य दर्शनात्।

^८) कौन्तापं खल्विदं श्रेषभूयिष्ठम्। तदिह मूको.
कचिद् बहुलिमा इत्युपक्रमः सर्वभाष्यन्य एव मन्त्रः
भाव्यते। स एव च पाण्डु. मुपा. द्र.।

^९) तसिः प्र. (पा ५, ४, ४६)। तत्-स्वरः।

५, ४; मै ३, २, ८.
अप/वा, †अपवाति ऋ १, १६२,
१०; मा २५, ३३; का २७,
१३, २; तै ४, ६, ८, ४; मै ३,
१६, १; काठ ४६, ४.

अप-वात्^५—वान् शौ १९, ५०, ४.
?अपवाचिराम्^६ पै १६, २९, ९.
अप/विच्, अप...विनक्तु शौ १२,
३, १९; अपाविनक् शौ ११,
३, ४; पै १६, ५३, ९.

अप/विज्
०अप-विज्मान(न>)ना^७—ना शौ
१२, १, ३७.

१^१अ-पवित्र^८—अम् मै ४, ५, ७.
२^१अ-पवित्र^९—औ तै ६, ४, ६, ३.
१^१अ-पवित्रपूत^{१०}—तः, -तम् मै ४,
५, ५.

अप-विज्-अप/व्यध् द.
अप/विश>वेति, अपवेशय>या
शौ ९, २, २५; पै १६, ७८, ७.
अप/वी, †अपवेति ऋ ५, ६१,
१८; १०, ४३, २; शौ २०,
१७, २.

अ-पवीरवत्^{११}—वान् ऋ १०, ६०, ३.
अप/२वृ, अप...वरत् ऋ ६, ४५,
२४; कौ २, १०१८; जै ४, ९,
९; शौ २०, ७८, ३.

अप...वर्षथः^{१२} ऋ ८, ५, २१;
†अ(प>)पावृधि ऋ १, ७, ६;
२, २, ७; ४, ३१, १३; ७, २७,
२; ८, २३, २९; तै २, २, १२,
६; मै ४, १२, २; कौ २, ९७१;
शौ २०, ७०, १२; अप...वृधि
ऋ १, १०, ७; अपावृत् ऋ ५,
४५, १.

†अप...वृणुते^{१३} कौ १, ३०३;
२, १०१; जै १, ३२, १; ३,
१०, ३; †अपवृणोति^{१४} काठ १३,
३; अपा(पा)वृणु^{१५} का ४०, १,
१५; अपावृणोत् ऋ १, १३०,
३; ३, ४४, ५; ४, २८, १;
१०, १३९, ६; मै २, ५, ३१;
४, ९, ११; ११, २१; काठ ९,
१९; १३, ३१; †अप...अवृणोत्
ऋ [३, ३१, २१; १०, १२०, ८];
८, ६३, ३; पै ६, १, ८; अपावृ-

णवत् ऋ २, ३४, १; अपावृणोः
ऋ २, ११, १८; अपावृणोः ऋ ८,
१००, ६; अप...अवृणोः ऋ १,
५१, [३; ९, ८६, २३]; ४;
अप...अवृणोः ऋ १, १३२, ४.
†अप...ववार ऋ १, ३२,
११; पै १३, ६, ११; अप...
वृथं ऋ ३, ४३, ७; अप...
आव^{१६} ऋ १, ११३, १४; ३,
५, १; ७, ७५, १; अप...वः ऋ
१, १२१, ४; अप...वः ऋ २,
१४, ३; †अपवन् ऋ ४, २, १६;
५५, ६; ५, २९, १२; मा १९,
६९; का २१, ४, १९; तै २, ६,
१२, ४; काठ १६, ९; शौ १८, ३,
२१; अप...वन् ऋ ४, ५, ८;
†अपावः ऋ १, ११, ५; कौ २,
६०१; जै ३, ४८, १७; अप...
वम् ऋ १०, २८, ७.
अप-वर्तु^{१७}—तां ऋ ४, २०, ८.
अपावृत्-अन्^{१८}
†अ(प>)पा-वृत्^{१९}—तम् ऋ १,
५७, १; शौ २०, १५, १.

^५) गस. शान्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^६) 'अनपवाचना' (शौ ८, ८, ९) इत्यस्य स्थाने चाद-
पवाचिराम् इति दुःश्लेषा संहिता द्र.। यमु. छेदे 'चात्'
इत्यस्य 'चाऽऽत्' इत्याकारिका व्यवस्था भवित्री काप्यन्या
वेत्यादि सर्वं भूरिविमर्शापेक्षमेव।

^७) गस. शान्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^८) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^९) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

^{१०}) सख. एप्. द्र.। उप. तृतस. पूषप्रस्व. द्र.।

^{११}) लेटि सिब्-अटौ द्र.। वर्षप्रतिबन्धवशाद् इषध
सिन्धवश्च पिहितद्वारतिरोधापितवस्तुवक्षेव दृष्टिपथ-
मवतरेयुः। तत्तिरोधापकस्य द्वारापिधानस्येव सतस्
तन्निरोधनस्याऽपवरणमाशंसितं भवति [तु. F.W. प्रभृ.;
बैतु. सा. यन्मते अप इत्यस्य योग्यक्रियायाश्च योग्यकर्म-
णश्चाऽऽक्षेपेण 'मेवादपकृष्य' इति कृत्वा पृथगन्वयो भवति।
'वर्षथः' (<√वृष्) इति क्तिप. च सेचनार्थकस्य सतः
'इषः' इत्येतेनैव कर्मणाऽन्वय इष्यते (न सिन्धून् इत्ये-

तेनापीत्यभिसन्धिः)। चिन्त्यं त्वेत्तन्मतं भवति। आक्षेपब-
हुलत्वस्य स्वारस्यविघातकत्वाव्यभिचाराद् द्वारा इत्यस्य
द्वि३ सतस् तृ१ एतदिति कृत्वा व्याख्यानस्य समानप्रकर-
णान्तरसर्वस्वविरोधाच्च (तु. ऋ १, १२८, ६; ३, ५, १ प्रभृ.)।

^{१२}) अपो(प+उ) इति निपातद्वयसमुदितः पा.। विशिष्ट
इह ऋ (७, ८१, १) पाभे.।

^{१३}) 'अप, आ' इति द्वयुपसृष्टं क्तिप. संकेतयमानः SIM.
चिन्त्यः। मुपा. वैपरीत्यदर्शनात्।

^{१४}) द्वैस्वर्यं यमु. निर्दिष्टम्। तत्र प्रमादो वा रहो वा
किमप्यपरं बीजं वेल्यत्र विमृशः प्रमाणम्। 'अ(प>)पा'
इत्येवं छन्दोऽनुरुद्धं दीर्घत्वं तु संभाव्येत।

^{१५}) यदत्र छान्दस आङ्-आगमो भवति न च 'आङ्'
उपसर्ग इत्यत्राऽस्य सर्व-निघात एव प्रमाणं स्यात्।
अन्यथा ह्य आङ्ः स्वरः स्यादित्यभिसन्धिः।

^{१६}) गस. कृत-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९)।

^{१७}) कर्मणि केऽनन्तरगतस्वरः पूष. दीर्घत्वं च (पा
६, २, ४६; ३, १३७)।

अ(प>)पा-वृत्ति ^a -तिम् ऋ ८, ६६, ३.	१अप-व्रत ^b -तम् मै ४, २, १२.	९, ३; ४; ३, १, ४ ^c ; ६, १, ९, २ ^d ; ३, २, ५; ३, ४ ^e ; ११, ५ ^f ;
अप/वृज्, अपवृक्के ऋ १०, ११७, ७; अपवृज्जते शौ १०, ७, ४२; अपवृक्क्ष्व शौ ३, १२, ६; अपावृक् शौ १३, २, ९.	२अप-व्रत ^g -तान् ऋ १, ५१, ९; ५, ४२, ९; -तेन ऋ ५, ४०, ६; खि ३, २१, १; मा १७, ४७; का १८, ४, १५; कौ २, १२१०†; शौ ३, २, ६; पै ३, ५, ६.	६, ३, ५; ४, ४; मै १, ८, ९; ३, २, ७ ^h ; ४, ८; ७, ७; ४, १, ११; काठ ८, ८; १०, ११; १२, १; २: ५; २०, ३; ४ ⁱ ; ८; १० ^j ;
अप-वृज्- अन् ^k	अपव्रन् अप/रवृ द्र.	२१, २; २४, ४; ६; २६, २; २७, ६; २८, ३; २९, ३; ३०, ९; ३१, १३; ३५, १८; १९;
अप/वृत्त>वर्ति, अपावर्तन्त मै १, ९, ८†.	अप/वृश्च→वृश्च, अपवृश्चामि पै ७, २, ६ ^h ; अप...वृश्चतु पै ४, ४, ७.	क ७, ३; ३१, ५; ६ ⁱ ; १०; १२ ^j ; ३७, ५; ७; ४०, ५; ४२, ६; ४४, ३; ४५, ४; ४८, १६; १७.
अप...वर्तयति शौ १९, १२, १† ^b ; अप...वर्तय ऋ २, २३, ७.	अप/शित>शाति ^c , अप...शातय शौ १९, ३४, ३.	अपशु-ता ^d -ता पै १६, १४९, ८; -पाताम् मै २, १, ८.
अपवृत्तप्रणिमज्जह्य ^e पै ५, १४, ५.	अप/शित>शाति ^c , अप...शातय शौ १९, ३४, ३.	अ-पशु(हन्>)घ्नी ^f -घ्नीम् शौ १४, १, ६२.
अप/वे, अपवय ऋ १०, १३०, १.	अप/शित>शाति ^c , अप...शातय शौ १९, ३४, ३.	अप/शुष्च>शोशुष्च †अप-शोशुष्चत ^g -चत् ऋ [१, ९७, १ ^h ; २-८]; मा ३५, ६; २१; का ३५, ४, २०; २१; शौ ४, ३३, १ ⁱ ; २-८; पै ४, २९, १ ^j ; २-८.
अप/वेन्, अपवेन: शौ ४, ८, २.	अप/शास्, अपाशासु: मै ३, ८, ५; ६; ४, ५, ८; ६, ३.	अप/शुष्, अपशुष्यति शौ ६, १३९, ४.
अपव्यक्ता ^d पै ५, १३, ६.	अप/शीर्षिन् ^k -र्षा, -र्षाणम् तै ५, ५, ४, ३.	
अप/व्यध्→विध्, अप...विध्यत: मै ३, १६, ३† ^g ; अप...विध्य-ताम् ऋ ६, ७५, ४; मा २९, ४१; का ३१, २, ४; तै ४, ६, ६, २; काठ ४६, १; पै १५, १०, ४,	अप/शीर्षिन् ^k -र्षा, -र्षाणम् तै ५, ५, ४, ३.	
अप-विद्- अन् ^k	अप/शित>शाति ^c , अप...शातय शौ १९, ३४, ३.	
अप/व्ये, अप...व्ययति ऋ ७, ८१, १; अपव्यये शौ ६, ९१, १.	अप/शित>शाति ^c , अप...शातय शौ १९, ३४, ३.	
अप-व्ययत्- अन्	अप/शित>शाति ^c , अप...शातय शौ १९, ३४, ३.	

^a) गस. क्तिनि 'तादौ' (पा ६, २, ५०) इत्युक्तः स्वरः ।

^b) 'अप...संवर्तयति' इति ऋ (१०, १७२, ४) पाभे ।

^c) अत्यन्तं दुरुहं पा. विमृशोऽनुसंदधुः ।

^d) अपव्यञ्ज इत्याकारकस्यान्यस्य कस्यचिद्वा मूलस्य दुरुहो भ्रेषो विमृश्यः ।

^e) 'अप...विध्यताम्' इति ऋ (६, ७५, ४) पाभे ।

^f) प्रास. अव्यय- पूषप्रस्व. (पा ६, २, २) । मै. संकेतिते स्थले कर्तृतया योगः कर्मतया वाऽथापि क्रियाविशेषणतया केयत्र भूयान् विमर्शोऽथापि सावकाशः द्र. क्रियाविशेषण-तया इति चेदध्यवसीयेत तर्हि स्वरूपतो बस. इत्येव सुव-चम् । तथात्वे स्थलान्तरीयनिगमान्तैः संगतत्वसामान्यात् । कर्तृत्वकर्मत्वान्यतरपक्षे तस. इत्येव सुवचम् । तथात्वे प्राति. एतद् निगमान्तरीयात् प्राति. बस. इत्येवं व्याख्येयाद् भिन्नं वाच्यम् । एतत् सर्वं यस्थ. सुधीभिः सुधी-विषयीक्रियेत ।

^g) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । नापू. समानस्वरं किञ्चिद्-भिन्नार्थयोगं प्राति. वस्तुतो भेदेन प्रदर्शनाहं न वेत्यत्र नापूटि. द्र. स्वयं च विविभिर् विवेच्यम् ।

^h) 'अपिष्टश्चामि' इति शौ (२, ३२, २) पाभे ।

ⁱ) पाप्र. तु /शद् इत्यस्य णिचि दस्य तः (पा ७, ३, ४२ [यतु. /शत्]) ।

^j) तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १५६) । उप. यद्र. ।

^k) बस. पूषप्रस्व. (पावा २, २, २४; पा ६, २, १) उप. यद्र. ।

^l) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^m) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

ⁿ) भावे तल्लि प्र. लिप्त-स्वरः (पा ६, १, १९३) ।

^o) सस्व. द्विपू. द्र. । उप. पञ्च- /हन्+टक् प्र. (पा ३, २, ५२) । ऋग्वृत्ते ङीपः पितृवात् स्वरैऽविशेषः ।

^p) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८९; २, १३९) । वा. 'अघुम्' इति कर्मपदमनेनाऽन्वितं द्र. ।

१।अप-शुक्- -ष्काः तै २, १, ४, ८ ^१ .	६, ४२, १; -ष्वा मै ३, ९, ४ ^२ ; १।	२, १.
१अ-पश्चा ^३ शौ १९, ५५, ५.	†अप/श्नश्च, अप...भयिष्ठन ऋ ९, १०१, १; कौ १, ५४५; २, ४७; जै १, ५६, १; ३, ५, ६.	१अ-पश्यमान ^४ -नः पै ७, १९, ७.
१अ-पश्चा-दग्ध ^५ -ग्धा शौ १९, ५५, ५.	अ-पश्य ^६ -इयाः ऋ १, १४८, ५.	अप/श्रि
१अ-पश्चा-दध्वन् ^७ -ध्वने कौ १, ३५२; २, ७९०; जै १, ३७, १.	अ-पश्यत् ^८ -इयते तै ७, ५, १२, १; काठ ४५, ३; -इयन् ऋ १०, १३५, ३; -इयन्तः तै ३, २,	अप-श्रय ^९ -यः शौ १५, ३, ८.
अ-पश्चा(त>)द-दध्वन् ^{१०} -ध्वने ऋ		अप-श्रित ^{११} -तः ऋ [(१, ८४, १४); ५, ६१, १९]; ८, २४, ३०; -तम् ऋ [१, ८४, १४; (५, ६१, १९)]; मै २, १३, ६;

(तु. सस्य. आ/१शुक् > आ...शुशुग्नि)। अत्र सा. कल्पद्वयं भवति। प्रथमे कल्पे तावद् 'अप' इति कप्र. 'नः' (द्वि३) इत्येतदभिसंबद्धो भवति तद्धीनमाख्यातं च सकर्मकत्वे सति लेटि साऽऽङ्के तिपि रू. (तु. उ. मा ३५, ६)। अथोत्तरे कल्पे सगतिकमुक्त-पूर्वमेवाऽऽख्यातमकर्मकत्वेनाऽन्वितं भवति। उभयत्र 'अवम्' इति च कर्तृपदम्। अथापीह सा. 'आ...शुशुग्नि' इत्युत्तरे क्तिप./२शुक् इत्यस्माच् शोकाऽर्थकृतयाऽभिसंम-तात् प्रथमाद् धा. दीप्यर्थकं सन्तमपरं धा. विवेचयिषति। तदेतत् सर्वं चिन्त्यं भवति। अग्निकर्तृकाऽऽशोचना-ऽपशोचनक्रिययोर्विषयीभावेनाऽभिन्नप्रतियोगिकयोः सतो रयेश्चाऽघस्य चोपस्थाप्यमानत्वप्रतिभानाद् अपाऽऽङ्को-रुपसर्गयोर् भिन्नार्थयुक्तत्वं चमत्कारसमर्पणे श्रुतिस्वा-रस्यस्योपपन्नतरत्वादिति यावत्। एस्थि. पराभितस्य भिन्नधातूपकल्पनस्य च प्रथमे वाक्ये अघ- इत्येतत्कर्तृत्व-स्य च क्तिप.सकर्मकत्वाऽऽकर्मकत्वान्यतरत्वं प्रत्यौदासीन्यस्य च समानं वैयर्थ्यं द्र.। ननु यदुक्तं सा. 'नः' इति द्वि३ इत्य् 'अप' इति च कप्र. तशुक् इति चाहेति, तन्न। भाष्ये 'नः' इति ष३ इत्येवम् उक्तत्वाद् 'अप' इत्यस्य गतित्वेन प्रदर्शनाच्चेति। सत्यं, वचसैवमेव तत्र भवति तात्पर्यतस्त्वन्यथेति। तत् तु कथमिति। 'अप' इत्यस्य गतित्वे पर्यवसन्ने सति तदर्थस्याऽऽख्यातमात्रानुरञ्जकत्वे चरितार्थत्व-स्वाभाव्याद् 'अस्मत्तो निर्गत्य' इत्याकार-कस्य पञ्चमीस्थेन सना. योगतः प्रवर्तयितुमिष्यमाणस्य व्याख्यानस्य नितान्तमन्याय्यत्वे सत्यप्यस्मत्प्रस्तावित-चोद्यप्रकारत एव सूपलम्भात् (तु. गपू. उ. नः = अस्मान् इति स्पष्टं भाषमाणः)। अथाऽन्ततः गपू. मा. स्थ. यच्च म. अनुस्त्रियमाणं लेटि रू. इत्याकारकं कल्पान्तरमाह, तदप्यसत्। ऋगज्ञतया व्याख्यायां कथं-चित् सिध्यत्यपि निष्ठाताभावे (तु. सा.) तदमीष्टे यजुःज्ञ-तामात्रेण व्याख्याने तदनुपपत्तेरिति दिक्।

*) प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २)। अत्र पूष.

निन्दायाम् उप. यद्र.।

^१) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. (पा ५, ३, ३३) यद्र.। कः संदेहः? यनि. अत्र प्राति. भवत्युत नाउ. प्राति.। कुत इति। पपा. यनि. उपलम्भे सति एउ. च द्विउ. च प्राति. साम्यसुपजीवुकस्य नाउ. प्राति. संभवे च सत्युभयथाप्यर्थतोऽनवयत्वसामा-न्यादिति।

^२) सख. नापू. द्र.। यनि. संदेहे तु. नापूटि.। यतु पपा. 'दग्ध-अन्नस्य' इति वा 'दग्ध-अन्नस्य' (तु. पारडु. टि.) इति वा प्रादर्शि, तदसत्। शास्त्रान्तरीयात् पाभे. (तु. मै ३, ९, ४^३) चाऽर्थानुसंधानाच्च 'अन्नस्य' इत्यस्य कर्मभूतस्य पदस्य नितान्तपार्यक्यस्याऽनिवार्य-त्वात्। एस्थि. 'अ-पश्चा। दग्धा। अन्नस्य' इति त्रिपदी वाऽवग्राह्या भवति। 'अ-पश्चादग्धा। अन्नस्य' इति द्विपदी (तु. सा.) वेति तत्त्वम्।

^४) सख. एपू. द्र.। इह उप. 'पश्चा' इति पूष. भवति, नाउ. तु 'पश्चात्' इति। अन्यथैनयोरभेदः। उभयत्र उप. /२।दध्+वनिप् प्र.।

^५) नापू. किञ्चिदिव भिन्नं सदेतत् प्राति. तत्रैव टि. गतं द्र.।

^६) तस. उप. पाप्र. /इश्+शः प्र. (पा ३, १, १३७)। 'अङ्कौ' (पा ६, २, १५७) इत्यत्र श-प्रत्ययस्यापि उरसं. अन्तोदात्तत्वं द्र.। अथवा खतन्त्रात् सतः /पश् इत्यतः कर्तरि वा भावे वा कृत्यः द्र.। नञ्-पूर्वत्वे च पूर्वे कल्पे कृत्योकीयोऽन्तोदात्तः (पा ६, २, १६०)। उत्तरे च कल्पे तावद् बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) इति विविक्।

^७) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) उप. यद्र.।

^८) अप/बाध् > 'अपबाधत' इत्यत्रत्यं टि. द्र.।

^९) गस. उप. भावे अश्चि थायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)।

^{१०}) प्रास. अव्यय-पूपप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. कर्तरि कः।

काठ ३९, १२; कौ २, २६४; जै ३, २२, ११; शौ २०, ४१, २; -तौ शौ ६, १२७, २.

अप/णिह(<स्नि)ह

!अप-णिह- -हाम् पै १२, ३, ९.

१अपस्, २, ३अपस्- /अप द.

अप-सं/विश्व, अपसंविशस्व पै १६, ७८, ७.

†अप-सं/वृत्त>वर्ति, अप...संव-
र्तयति ऋ १०, १७२, ४; कौ १, ४५१; जै १, ४७, ५; शौ १९, १२, १.

अप/सच्, सश्च्, अप...सश्चिरे^b
ऋ ५, २०, २; अप...सश्चिम^c
मा ३८, २०; का ३८, ५, ३; मै ४, ९, १०;

¶अप-सत्य- -त्यम् क ३५, २;
-त्याश्च काठ २२, ८^d.

अप/सह, अप...सहताम् पै ४, ८,

१-१३.

ॠअप-साहस्- -हान् ऋ ९,
१०५, ६; कौ २, ९६३.

अप/साध्>साधि, अप...साधय
पै ११, ३, ३.

अप/सिध्, अपसेधति शौ २०,
१३५, १३; अपसेधन्ति शौ ५,
१९, ९; अप...सेधसि शौ ६,
८१, १; अपसेधामि शौ ८, २,
११; पै १६, ४, १; अप...
सेधतु ऋ १०, ३६, ४; पै ७,
५, ७; अपसेधन्तु ऋ १०, १००,
८; †अपसेध ऋ- ६, ४७, २९;
मा २९, ५५; का ३१, २, १२;
तै ४, ६, ६, ७; मै ३, १६, ३;
काठ ४६, १; शौ ६, १२६, १;
२^f; पै १५, ११, ९; २०, ३^g;
अप...सेध ऋ ८, ६०, २०; १०,
२५, ७; अप...सेध ऋ ८, ७९,

६^h; †अप...सेध ऋ १०, ९८,
१२; मै ४, ११, २; काठ २, १५;
अप...सेधतम् मै ४, १४, ६;
अप...सेधतम् शौ ४, २५,
४ⁱ; पै ४, ३४, ६; †अपसेधत ऋ
८, १८, १०; १०, १७५, २;
सि ५, २१, ३; कौ १, ३९७;
जै १, ४४, ७; अप (सेधत) ऋ
१०, १७५, २; †अप (सेधत)
ऋ ८, १८, १०; कौ १, ३९७;
जै १, ४४, ७; अप...असेधत
ऋ ६, ४७, २१; अप...असेध:
ऋ ५, ३१, ७.

अप-सिध्य^j शौ ८, २, ७.

अप-सेधत्^k -धन् ऋ १, ३५,
१०; ९, ८२, २; ११०,
१२४; मा ३४, २६^l; का
३३, १, २०^m; काठ ३८,
१२४; कौ २, ६६८ⁿ; जै ३,

*) 'अपृणिहान्' इति मूको. यनि. शोधः द्र. ।

पृष्टिर्बह- इत्यत्रत्यं सस्थ. टि. द्र. ।

b) तु. PW. प्रमृ.; वैतु. सा. एकं चाऽपं 'शुवसः' इत्य-
नेन मृषा तृतीयारूपतया परिणिमयिषितेनाऽभिसंबद्धं
कप्र. प्रतिपादयन् ('अप' इत्यस्य कप्र. सतः तु. संब-
न्धाऽयोग्यत्वमित्यभिसन्धेः) अथापरं चाऽपं यनि. योजयि-
त्वाऽपि मिथ्यार्थं भाषमाणः (धात्वर्थवैपरीत्यप्रकारक एवार्थ-
ऽपेत्येतत्पूर्वस्य सामर्थ्यसंबन्धततोऽन्यप्रकारकस्यार्थस्य
धात्वर्थनिर्विशेषस्याऽयुक्तत्वादित्यभिसन्धेः) ।

c) तु. माशत्रा १४, ३, १, १९ (यतो वाक्यद्वयस्य
मिथ्याऽऽभासमिव गृहीतवन्तौ उ. म. च 'द्वेषः' इति
'ह्रः' इति च द्वि१ सती प्र१ इति कृत्वा 'अप' (=अपग-
च्छतु' इति च 'अन्युन्नत-' इति देवतापरमिति च
व्याचक्षते) ।

d) 'अचेष्टाऽपसत्याश्च' इत्येवं मूलतः सति पा.
प्लुतेः प्रथमाया उपर्य आद्यकारस्य स्थाने 'मु' इत्येव-
माकारो श्रेषः द्र. ।

e) गस. कस्वन्त-कृत-प्रस्व. [पा ६, १, १२; २, १३९
(उप. यनि. प्र. चिन्त्यत्वे तु. टि. यस्या.)] ।

f) 'कंचिद्' (=अपि सर्वम्) अदेवमत्रिणम् आ-साहान्
[भव (तु. नापृ. ऋक्)] बाधश् (च) परि-(साहान् भव)

द्वयुं (च) यनि. (भव) इति वाक्यत्रयात्मकः वा. द्र. [तु.
ऋ ८, ४५, ४० यत्र 'अप' इति 'परि' इति च नि.
यक. 'भिन्वि', 'जहि>ही' इत्येते किप. उपसृजन्तौ विज्ञ-
पयेतां यथा प्रकृतेऽपि तौ नि. च 'आ' इति च क्रियार्थ-
प्रधानं 'साहान्' इति पदमुपसृजयुरिति ('अस्मद्' इति
पं. च वारणार्थेऽस्तिवचना द्र. [पा १, ४, २७]) ।
यद्वेते नि. कप्र. एव स्युः यक. 'द्वयुम्', 'बाधः', 'अस्मद्'
इत्येभिः पदैर्युक्ताः [तु. यस्या. टि. !ॠआसाहस्- > -हान्',
!ॠपरि-साहस्- > -हान्' (यत्रापि वैतु. PW. प्रमृ.
भिन्नप्रकारकस्य वा. आलोचनम्); वैतु. सा. 'साहान्' इति
चाध्याहृताऽऽख्यातांऽशं किप. 'अपगमय' इति च (निता-
न्तमरुचिरा सती तदीयाऽवान्तरवाक्यकृतिराकरतः द्र.)] ।

g) 'अपग्रोथ' इति ऋ (६, ४७, ३०) पाप्मे. ।

h) 'रूपसो युयोधि' इति विशिष्टः ऋ (२, ३३, ३) पाप्मे. ।

i) वैतु. सा. अप + इतुः (<√इ) इति । नितरां
चिन्त्यं त्वेतत् । 'इतुः' इत्यस्याऽनिहतस्य सतः किप.
एतदित्यस्य वचसः संस्कारच्युतिमात्रत्वे सति मपु२
इति कृत्वा व्याख्यानप्रवृत्तेः साहसमात्राऽनतिरिक्तत्वाधिति ।
'इतुः' इति तसि-प्रत्ययान्तं यद्र. ।

j) गस. कस्वन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

k) गस. कस्वन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

५५, ९१; पै १०, १, १२७.
अप/१स्, अप...सुवे काठ ३८,
१३; अप...सुवामि शौ ६,
११९, ३; अप...सुव ऋ १०,
३७, ४; अप...सुव मा ३५,
११; का ३५, ४, १०.

अप...साविषत् ऋ १०,
१००, ८.

अप/स्, अप...सरत् ऋ ४, ३०,
१०.

अप/स्त्, अपसुजामि पै १६,
१३०, ३.

अप-सेधत् अप/सिध् द्र.

अप/स्कन्द>स्कन्दि, अपस्कन्द-
यत् पै २, २४, १; ४; अप-
स्कन्दयन्तु पै २, २४, २;
३; ५.

अप-स्कन्द- न्देन पै २, २४, ५.

अप-स्कन्ध पै २, ७०, १.

अप/स्कम्भ

अप-स्कम्भ- न्भस्य शौ ४, ६,
४; पै ५, ८, ३; ११, २, ४.

अपस्तम- २अपस्- द्र.

अप/स्था>तिष्ठ, अपतिष्ठान् पै
१३, ९, १२; अप...तिष्ठन्तु
पै १, ९४, ३; अप...अतिष्ठन्
ऋ १०, १२४, ८.

अपस्थातम् ऋ १०, १०६, २;

†अपस्थात>ता ऋ ८, २०, १;

कौ १, ४०१; जै १, ४५, ३.

अप...अस्थुः^६ ऋ ८, ४८, ११.

†अप-तस्थिबस्^७ -स्युषः ऋ ९,
१९, ६; कौ २, १११; जै ३,
११, ७.

†अप-स्थम्^८ मै ३, १०, ७.

अप/स्पृ, †अपस्पृण्वते^९ ऋ ८, २,
५; जै ४, १६, ६; †अपास्पृणुत
काठ २४, १; क ३७, २.

अप-स्पृश्- अन^{१०}

†अप/स्फर, अपस्फरीः ऋ ६, ६१,
१४; मै ४, ११, २; काठ १७,
१८; ३०, ३; क ४६, ६.

अप/स्फाय>स्फा

अप-स्फान- नस्य पै १, ५८, १.

अप/स्फुर

†अप-स्फुर^{११} -रम् ऋ ८, ६९,
१०; शौ २०, ९२, ७. [°स्फुर-
अन^{१२}]

†अप-स्फुर(र>)रा^{१३} -रा मै २, ६,
५; ४, ३, ८; काठ १५, ४.
[°स्फुर- अन^{१४}]

अप-स्फुर(त्>)न्ती- न्ती पै १४,
३, १. [°रत्- अन^{१५}]

१, १२, ३, १४ अपस्य- /अपस्य,
१अपस्या-, २अपस्या-, अपस्यु-
/अप द्र.

अप/स्त्र

अप-स्त्रवण-कुत्स^{१६}

अप/हन्, †अपहते तै २, ४, २,
४; ५, ३, १; ३, २, ९, ५;
५, ३, ४, ७; ७, ५, २; ६,
१, ३, ५; मै २, १, ११; ३,
५, ५; ६; ८; ९; ३, ६,
२; ६; ४, ३, ४; काठ १०,
९; १०; १३, २; ३; ६;
७; १४, ६; १९, ३; ११;
२२, १; २३, ४; ३१, ११;
३४, १२; क ३०, १; ३१, १;
३६, १; ४७, ११; †अपहते
मै ४, ८, ३; †अप...हते तै
२, १, १०, ३; २, ५, १; †अप-
हन्ति तै २, १, २, ८; १०, १;
३; २, २, २; ७, ५; ६, ४, २;
६, ३; ५, १, ३, ४; ८, ६;
१०, २; २, १, ५; ३, २; ७, ४;
५; १०, १; ६, २, १, ६; ४,
५; ९, २; ६, ३, २; मै २, ५, ९;
३, १, ९; २, ६; ७, ४; ८, ७;
९, ७; ४, १, १३; ३, ४; ८,
५; काठ १०, ४; ५; ११, ५; १;
१३, ७; १९, ३; २०, ५; २५,
४; ८; ३१, १; ३; ७-१०;
३४, ५; क ३०, १; ३१, ७;
३९, १; ४०, १; ४७, १; ३;
८; ९; १०; †शौ ९, ५, ७; ११;
‡पै १६, ९७, ८; ९; †अपहन्ति
तै २, ६, ६, ३; ६, २, १, ६;

^६) 'अप-सेधम्' इति मुपा. वास्तविकः ऋ. पाभे. उत
श्रेषमात्रमिति विवेकव्यम् ।

^७) एकतरत्र अपो(प-उ) इति समुदितो निपातः द्र. ।

^८) गस. उप. घञि थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

^९) वें. 'अपतिष्ठन्तु' इति यदाह तद् यथाधातुस्थिति
वचः । यत् 'अपगच्छन्तु' इति वें. च सा. चाहतुस् तत्
तात्पर्यप्राप्त्यपेक्षिताऽनुषङ्गपरं वचः द्र. ।

^{१०}) गस. क्वस्वन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^{११}) उपस्थ- इत्यत्रत्यं सस्थ. टि. द्र. ।

^{१२}) इह प्रपुं तिष्ठप्रत्ययाद्युदात्तेऽन्तोदात्तो विशेषः ।
अन्येष्वपि केषुचिदाख्यातेषु तादृशो विशेषः कश्चित्क-

दर्शनो भवति (McG. ४६० टि. ४) । यत् सा. 'अप'
इत्यस्य धात्वर्थानुवादकत्वं पक्ष आह तदक्षोदक्षमतयो-
पेक्ष्यं श्रुतिस्वारस्येतरत्वात् ।

^{१३}) गस. क्विबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^{१४}) गस. उप. इगुपधलक्षणः कः प्र. थाथादि-स्वरश्च
(पा ३, १, १३५; ६, २, १४४) ।

^{१५}) नाप्. स्थ. पा. च साम्ये सत्यपि स्वरविहीनो
मुपा. अष्टः ।

^{१६}) 'अपहते' इति मुपा. मुद्रण-प्रमादजः द्र. ।

^{१७}) एकतरत्र चिन्त्योऽत्र गत्यंशे स्वरो भवति (यत्.
टि. अपहन्ति मै २, १, ५) ।

मे २, १, ५^a; अप^१हन्^b ऋ ६, ६०, ६; अप^१हन्ति मे २, १, ५; अपहन्सि मा १८, ५२; का २०, ३, २; तै ४, ७, १३, १; मै २, १२, ३; काठ १८, १५; क २९, ४; पै ३, ३८, ६; अप^१हन्^c ऋ १०, १२; कौ २, २०५; जै ३, १८, १२; अपहन्महे काठ ३८, १३; अपहन्मः शौ १, १८, ३; ८, ६, ४; पै १६, ७९, ४; अपहन्मसि शौ ८, २, १२; ६, ५; पै १६, ४, २; ७९, २; ५; ८१, ५; अप^१हन् ऋ [१०, १८२, १-३]; अप^१हन्त तै ४, १, ४, ४; ५, १, ५, ९; अप^१हनाथ शौ १४, १, ५९; अपहन्तु शौ २, ३, ६; ६, १३४, १; ८, ७, १४; १२, ३, १४; पै ५, ३७, २; १६, १३, ४; ९७, ७; १५०, ८२; अप^१हन्ति ऋ १, ४२, २; ९४, ९; ९, ४, ३; [१३, ८; ६१, २८]; मा १, १७; ११, ४७; का १, ६, १; १२, ४, ११; तै १, १, ७, १; ३, ५, ८, १^d; मै १, १, ८; २, ७, ५; ४, १, ८; काठ १, ७; ९; १६, ४; २५, ४; ३१, ६; ८; क १, ७; ९; ३९, १; ४७, ६; ८; कौ १, ४७९; २, १२८; ३९९; ५४४; जै १, ५०, ३; ३, १३, ४; ३१, १९; ४२, १०; अप^१हन्ति ऋ २, ८, ७;

६३, २८; कौ २, ५३४; जै ३, ४१, १०; अप^१हन्ति ऋ १०, १५२, ५^e; तै ३, ५, ८, १; ९, २; शौ १, २१, ४^f; पै २, ८८, ५; अप^१हन्त ऋ १, १३२, ६; १०, ४०, १३; मा ८, ५३; का ९, ६, ५; शौ १४, २, ६; अपहन्त ऋ [७, १०४, ७] १०, ७६, ४; शौ १२, २, ४७; अप^१हन्त^g ता ऋ ९, १०१, १३; कौ १, ५५३; २, ७३६; जै १, ५६, ९; ३, १२, ८; ४, २६, १; अपाहन्त तै २, ५, ३, १; ५, १, १०, २; मै २, १, ११^h; ३, १, ९; ४, १, १३; ३, ४; काठ ८, ५; १०, ९ⁱ; १३, ७; क ७, १; अपाहन्त मै २, ५, ५^j; अपाहन् ऋ ३, ३३, ६; मै २, ५, ९; ४, १, ९; १०; ८, ५; काठ १०, ५; २७, ३; ३१, ७; ८; क ४२, ३; ४७, ७; ८; अपाह्नाताम्, अपाह्नाताम् मै २, ५, ९; अपाह्नाताम् मै २, १, ५; अपाह्नात तै १, ५, ४, १; २, ४, २, २; ६, २, १, ६; मै १, ४, १०; ३, २, ६; ३, ५; ७; काठ १०, १०; २२, ७; ११; २४, ८; क ३१, ७; ३५, १; ५; ३८, १; शौ ११, ७, १९^k; अपाहन् मै २, ५, २; ४, ५, ७; काठ ११, ५; १९, १०; ३२, ७; क

३०, ८; अपाहन्त तै २, १, २, २; मै २, ५, २; ४, ५, ७; अपाह्नीत मै ३, ९, १; अपह्नीत तै ३, २, ९, ५.

अप^१हन्त^l ऋ ४, १८, ९.

अप^१हन्त^m - नन् ऋ ८, ४३, २६७; ९, २७, १७; [६१, २५ⁿ; ६३, २४]; २९; ९६, २३; मै ३, १, ३; ४, १२, ३; काठ ३९, १५; कौ १, ४९२; ५१०^o; २, ५६३^o; ५८७; ६३६७; जै १, ५१, ६; ५२, १४^o; ३, ४४, ९^o; ४८, ३; ५१, २७; -नन्तः ऋ [९, १३, ९; (३९, ६); ४१, १७; ६३, ५; २६७]; कौ १, ४९१७; २, २४२७; ५४५; १०५१७; जै १, ५१, ५७; ३, २१, ७७; ४३, १; -नन्तम् ऋ ८, ४३, २३७.

अप^१हन्त^p - न्नोः पै १४, ३, ५.

अप/हन्त

अप^१हन्त^q - नन् ऋ ९, ४९, ५; कौ २, ७८९.

अप^१हन्त, ता^r - ताः तै १, १, ९, १^s; २; -तम् मा १, ९; १६; का १, ३, ६; ५, ७; मै ४, १, ६; काठ १, ५; ३१, ४; क १, ५; ४७, ४; शौ १०, ७, ४०७; -ता काठ १, ५; ३१, ४; क १, ५; ४७, ४; -ताः मा २, २९; का २, ७, १; -ति मै २, ५, २. अप^१हन्ति^t - स्यै तै २, २, २, ४;

*) समुच्चयार्थस्य 'च' इत्यस्य लोपे सति 'एव' इत्यस्याऽवधारणार्थे प्रयोगो भवतीति कृत्वा तिष्ठो निघाताऽभावे गतिनिहतः (पा ८, १, २८; ६२; ७१) । एरिथ. गत्यंशो स्वरवतः मूको. (तु. संटि.) मुपा. साधीयान् (वैतु. मुपा. काठ ११, ५ यत्र स्वरसाधनसामग्रीसामान्येऽपि गतौ स्वरो न तिष्ठीति कृत्वाऽथापि शाखाभेदेन वा केनापि प्रकारान्तरेण वा प्रवृत्तिभेदो व्यवस्थासापेक्षः द्र.) ।

b) इहाऽपं गतीतरतयाऽभिप्रयन् GW. चिन्त्यः ।

o) 'अप^१हन्तः' इति ऋ (६, ६०, ६) पाभे. ।

d) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

e) एकतरत्र 'अप' इत्युपसर्गभ्रुतेः 'अपहन्त' इत्यतः शत्रन्तस्याऽध्याहारः ।

f) कर्तरि कुः प्र. उसं. (पाठ १, ३६) ।

g) कर्मणि केऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

h) गस. उप. फिनि प्र. पूषप्रस्व. (पा ६, २, ५०) ।

५, ७, २; ११, ७; ६, ४, ४;
६, २; ३, ४, १, १; ५, १,
३, ३; ४; ५, ९; २, २, ३;
४, ६, २; ३; ६, १, ४, ६; ८,
३; ११, ३; ४; २, १, ६;
१०, १; ३, २, २; ७, २;
८, १; २; ९, ४; १०, ३;
४, २, ६; १०, ३; ६, ३,
१; २; मै १, ४, १०; ३,
१, ९; २, ५; ६; ३, ५; ७;
७, ९; ८, ७; ९, ७; १०,
१; ४, १, २; ३; ४; ५; ६;
७-९; १२; ३, ४; ८, ५;
काठ ८, ५; १३, १२; १९,
३; १०; २०, ५; १३; २१,
८; २२, ७; ११; २४, ४;
८; २५, १; ४; ९; २६,
१; ८; २७, ५; २८, ४; २९,
८; ३१, २; ३; ४; ६;
७; १०; क ७, १; ३०, १;
८; ३१, ७; ३५, १; ५; ३७,
५; ३८, १; ४; ३९, १; ४०,
२; ४; ४१, ६; ४२, ५;
४४, ४; ४७, २; ३; ४;
५-७; १०.

॥अप-हृत्त्वा^a तै ६, १, १, २; ३, २,
१; ७, ४, २, १; २; मै २, १,
२; ५, ७-९; ३, ४, ६; ४, १,
८; काठ १३, ३; २२, १३; ३१,
६; क ४७, ६.

॥अप-हन्तोस्(>:)^b मै ४, ८, २.

अप/रहा, अप...हासते^c ऋ १०,
१२७, ३.

अप...जिहीते ऋ ७, ७१, १.

अप...अहासत ऋ ९, ७३,

६; पै ६, ११, ३; अपहास्था:
शौ १८, ३, ७३.

अप/हृ>भृ, अप...भरताम् ऋ
१०, ५९, [८-१०].

अप...जभार^d ऋ ४, २७, २.

॥अप...हरेत् क ३७, ७;

॥अपहरेयुः काठ ३४, ३.

॥अप-हृत्^e -तम् काठ ११, २.

॥अप-हृत्त्वा^f काठ १२, १०.

अप/हनु, ॥अपहनुते तै १, ५, ४,
२; अपहनुते ऋ १, १३८, ४;
॥अपहनुवीत् काठ ३७, १४.

अपाक, अपा(प/अ)ञ्च् द.

१अ-पाक^g -कः ऋ ६, ११, ४;
मा २०, ४४^h; का २२, ४, ९; मै

३, ११, १; ४, १४, १५; काठ
३८, ६; पै १६, १५१, ९; -कम्
खि ५, ७, १, १०; मै ४, १३, २;
काठ १५, १३; -काः ऋ १,
११०, २; -के ऋ ६, १२, २.
[°क-सु>स्वⁱ]

॥अपाक-चक्षस्^j -क्षसः ऋ ८,
७५, ७; तै २, ६, ११, २; मै
४, ११, ६; काठ ७, १७.

२अपा(ऽऽ)क- अपा(प/अ)ञ्च् द.

अपा(प-आ)/क, अप...आकृधि ऋ
३, १६, ५; १०, १४२, १; शौ
१, २, २; अप...आकृतम् ऋ
६, ५९, ८.

॥अपाकरोति तै २, ५, ५, ५;

मै ४, १, १; काठ ३०, १०;

क ४६, ८; ॥अपाकुर्वीत् मै ४,

२, ७; ॥अपाकुर्यात् मै २, २,

१३; ॥अपाकुर्यात् मै ४, २,

१२.

॥अपा-कर्तोस्(>:)^k मै १, ४, ५;
काठ ३१, १५.

अपा-कृत^l - ॥तम् तै ६, ४, ११,

४; -ताः काठ ३५, १७; क

४८, १५; -तौ पै १, ९०, २.

^a) गस. ह्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^b) गस. उप. तोसुनि पूषप्रस्व. (पा ६, २, ५०)।

^c) "....हास्महि" इति पठन् GW. विमृश्यः।

^d) अभ्यासचुत्वं ज्ञापकं भवति यथेह मूलतः √हृ
इति कर्त्तृदिर्भवति √रभृ इत्य् ओष्म्यादिश्च न
भवतीति।

^e) कर्मणि केऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९)।

^f) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) उप. पाक-
इति वि. (तद्भिन्नवचन ऐदं पर्यं द्र.)। यत्तु MW. तदुपजी-
व्याश्रयेऽन्यथादर्शना भवन्तो यत्र यत्रास्य श्रुतयो भवन्ति
तत्र तत्रैतत् २अपा(ऽऽ)क- इत्येतदेवेति प्रतिपन्ना भवन्ति,
तच्च। तथात्वे हि सति उपाक-, पराक- इत्यादिवद् अन्तो-
दात्तस्याऽनिवार्यत्वेन प्राप्तत्वात्। अत्र तु. GG., यदु-
क्तप्रकारतो द्वे भिन्नस्वरे प्राति. एवाऽभ्युपेये भवतः।
यदपि मा २०, ४४ इत्यत्र उ. च म. च बस. इत्याहनुः, तद्

निस्तत्त्वम्। 'नञ्सुम्याम्' (पा ६, २, १७२) इत्यन्तो-
दात्तस्य तथात्वे दुर्वारत्वप्रसङ्गादिति यावत्।

^g) यथेह उ. च म. च सौवरं तत्त्वमप्रतिपन्नौ भवतस्तथा
नाप्. टि. गतार्थं द्र.

^h) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। यद्वा तस. नञ्-
स्वरः (पा ६, २, २)। उप. पाक-चक्षस्- इति बस. द्र.।
अस्य प्राति. विषयेऽपि १अ-पाक- इत्यत्रत्ये टि. संकेतितः
२अपा(ऽऽ)क- इत्यत्रत्ये टि. च गतार्थो मतभेदः
पक्षप्रतिपक्षसमानन्यायश्च चोद्यपरिहारविवेकः द्र.।
उपाक-चक्षस्- इत्यपि तत्सपेक्षतया चेह कश्चित्
सूक्ष्मो विवेको भूयोऽन्वेष्यो येनात्र पूष. २अपा(ऽऽ)क-
इति न भवति १अपाक- इत्येव च भवतीति सुतरां
विशदीभवेत्।

ⁱ) गस. तोसुनि प्र. अनन्तरगतिस्वरे प्रथमो ग.
निहन्त्ये (पा ६, २, ५०; ८, १, ७०)।

अपा-कृति^a - -तिम् क ८, ४७, २.
 १) अपा-कृ(त्)त्वा^b - -त्या मै ४,
 २, १२.
 १) अपा(प/अ)च्, अप...अच् क ९,
 १७, ५४; कौ २, ४५६; जै ३,
 ३४, १४.
 अपा(प/अ)ज्, अपाज पै ९, ११, ४;
 अप...अज क १, ४२, ३;
 १) अप...आजत् अ १०, ६८,
 ५; शौ २०, १६, ५०; १) अपाजन्
 मै १, ६, ३.
 १) अपा(प-अ)जत्^d - -जन् क १०,
 ३, १; कौ २, ८९६; जै ४, १३, ९.
 अपा(प/अ)ञ्च्
 २) अपा(SS)कु^e -
 अपाकु^f अ १, १२९, १.
 अपाकुत्^g अ ८, २, ३५.
 अपा(प-अ)च्, ञ्च्^h - -पाक्ⁱ अ ३,

५३, ११; ८, ४, १; ६५, १; १०,
 ५; १०, ४४, ७; खि ५, १२, ४;
 १७, १-४; मा ६, ३६; का ६,
 ८, ७; तै १, ४, १, २; ६, ४,
 ४, ३; मै १, ३, ४; ४, ५, ७;
 काठ ३, १०; ३९, १; क २, १७;
 १) कौ १, २७९; २, ५८१; १) जै १,
 २९, ५; ३, ४७, ७; १) शौ २०,
 ९४, ७; १२०, १; १२८, ४६;
 ६१३४, १-६; -पाक् क १,
 १६४, ३८; मै १, ५, ४; ११;
 शौ ९, १५, १६१; पै १६, ६९,
 ७१; -पाच: क १०, १३१, १;
 १) काठ ८, ४; ११, ४; १) क ६, ९;
 शौ २०, १२५, ११; -पाञ्च:
 काठ ४०, १०१; शौ ५, ३, २१;
 पै ५, ४, २१; ७, ८, ७; -पाञ्चम्
 शौ ३, ३, ६; पै २, ७४, ६;

-पाञ्चौ शौ ७, ७३, ४; पै
 १३, १३, १.
 १) अपाची^k - -ची: अ ५, ४८,
 २; -चीम् अ १०, ६७, ५; मै
 ४, १२, ५; काठ ९, १९; शौ
 १८, ३, ३; २०, ९१, ५; पै
 ४, १७, ५१; ६, २२, १५;
 १६.
 १) अपाक्-तस्(>)^m शौ ८, ४,
 १९; पै १६, १०, १०.
 अपाक्-तात्ⁿ अ [७, १०४,
 १९; (१०, ८७, २१)].
 अपाचीन^o - -नम् अ ७, ७८,
 ३; शौ ६, ९१, १; -ने अ ७,
 ६, ४.
 अपाच्य^p - -च्या: अ ८, २८, ३.
 १) अपा(प-आ)त्मन्^q - -स्मा, -स्मानम्
 तै ५, ५, ८, ३.

^a) गस. उप. किन्त्वा स्वस्य कृते तु. टि. अपा-कर्तोस्(>:)]।

^b) गस. उप. कर्मणि क्यपि कृत-प्रस्व. (पा ३, १,
 १२०; ६, २, १३९)।

^c) '०उदाजत्' इतीव पठित्वा सा. व्याचष्टे । तद्
 विमृश्यम् ।

^d) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^e) गस. उप. घञि आथीयः स्वरः (पा ६, २,
 १४४) । नलोपः उस्. [पा ६, ४, २७ (तु. उपाकु-
 पराकु-)] । यद्वाऽननुनासिकोपधस्य मूलभूतस्य /अच्
 इत्येतस्यैतत् कृद्वृत्तमिति सुवचम् । नाउउ. अस्यैव विभ-
 क्तीयः प्रपञ्चः द्र. । अत्रैकमेव वैदिकं प्राति. तच्च २) अपा-
 (SS)कु- इत्यनेनाभिन्नार्थं अ-पाक्- इत्यनेन च समानस्वर-
 मित्यर्वाचामेकेषां दृष्टिर् भवति (तु. MW.) । कियानपि
 तद्विस्तर इह यस्या. च १) अ-पाक्- इत्यत्र च द्र. ।

^f) साप्. किवि. भाविनि सति [=द्वि. वा तु. वा स.
 भाविनि] (=न तु पं.) सुप्रतिरूपकः [पाप्र. अन्यत्र परा-
 मर्शसौकर्यार्थं चित्त्वविशिष्टः उस्. (५, ३, ३६)] आ
 प्र. प्रत्यय-स्वरश्च (तु. उत्तरा, पञ्चा, मध्या) ।

^g) नापू. किवि. भाविनि सति [=द्वि. च (वैतु.
 पाप्र. प्र. इति) तु. च (वैतु. पाप्र. परामर्शाभावः) पं. च
 स. चार्थे सुप्रतिरूपकः भातिः प्र. उस्. (पा ५, ३, ३४
 [तु. अक्षरात्, उत्तरात्, पञ्चात् (वैतु. पाप्र. निपा-

तनमात्रसंकेतः)] ।

^h) गस. उप. किनि पूषप्रस्व. (पा ३, २, ५९; ६, २, ५२) ।

ⁱ) पाप्र. देशवृत्तेरस्मात् स. पं. प्र. चाऽर्थे अस्तातिः
 प्र. तस्य च लुक् (पा ५, ३, २७; ३०) । यद्वा किवि.
 भाविनि सति न. द्वि. रू. अमो लुक् (पा ७, १, ३२)
 इति सुवचतरं द्र. ।

^j) 'प्रत्यञ्चः' इति अ (१०, १२८, ६) पामे. ।

^k) त्रियां ङीपः पितृत्वान्निघाते स्वरऽभेदः (पा ४, १, ६)।

^l) 'पराचीः' इति अ (१, १९१, १५) पामे. ।

^m) तसिः प्र. प्रत्यय-स्वरश्च (पावा ५, ४, ४८) ।

'अपाक्तान्' इति अ (७, १०४, १९) पामे. ।

ⁿ) पाप्र. अस्तातिः प्र. एव विषये तात्तिल् प्र. [तु.
 तात्तिल् प्र. (पा ४, ४, १४२ उउ; ५, ४, ४१)] च
 तस्य लुकोऽभावश्च उस्. [पा ५, ३, २७; ३० (तु.
 प्राक्-तात्.)] ।

^o) 'विभाषाञ्चः' (पा ५, ४, ८) इति स-→ईनः
 प्र. तत्स्वरश्च ।

^p) 'धुप्रागपाग' (पा ४, २, १०१) इतीहाऽनु-
 बन्धहीनो यः प्र. उस्. । तेन ह्यन्तोदात्तो निर्बाधः
 स्यात् । प्रत्ययसानुबन्धत्वे हि स्वरितान्तत्वस्याऽनिवार्य-
 त्वापत्तेरिति दिक् ।

^q) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) उप. यद्वा. ।

अ-पाद^a- पात् १, ३२, ७; १५२,
३; ४, १, ११; ६, ५९, ६; मा
३३, ९३; मै ४, ५, २१; कौ १,
२८१; जै १, २९, ९; शौ
९, १५, २३; १०, ८, २१;
पै १३, ६, ७; १६, ६९, १२; १
१०२, ८; -पादः क १०, ९९, ४;
-पादम् ३, ३०, ८; ५, ३२,
८; मा १८, ६९; का २०, ५, २.

अ-पाद^b- काय तै ७, ५, १२,
१; काठ ४५, ३.

अपा(प-आ)॥धा, अप...आ-
ध्यात् मै १, ६, १३.

अपा(प॥अ)न, अपानति शौ ११, ६,
१४; पै १६, २२, ४; ॥अपानत्
मै १, ९, ३; ॥अपानेत् मै १, ९, ६.
॥अपानिति काठ २९, ६; क
४५, ७; ॥अपानीत् काठ ९,
११; ॥अपाय्यात् तै ५, ५, ५, ३;
काठ २९, ६; क ४५, ७.

अपा(प-आ)न^c- नः मा १८, २;
२२, ३३; का १९, २, २; २४,
२०, १; ॥तै ११, ३, १०,
१; ७, ९, १; २, १, १, २; ३;
५, २, ४; ३, ४, १, ४; १४,
७, १, १; १०, २; ५, ३,
४, २; ५, ५, २; ६, ३, १, ५;
११, २; ४, ६, ३; ७, १, १,
१; ३, ३, १; १२, ११; ५, १,
३; मै १, २, १७; २, ११,
२; ॥३, ४, ४; ६, ३;
॥४, ५, ५; ६, ३; काठ ३, ७;
११, २; १३, १०; १८, ७;
१९, ११; २१, १; ११; १२;

२२, ८; २३, १; २६, १; २७,
२; ३; ३१, ६; ३४, ६; ८;
३५, ५; ३७, १; १५; ४०,
५; ४३, २; ॥क २, १४; १;
२८, ७; ३१, १; ३५, २;
७; ४०, ४; ४२, २; ३; ४७,
६; ४८, ६; शौ २, २८, ३;
५, ३०, १५; ७, ५५, ३; ४;
११, ६, १३; १२, ६, ३; १५,
१६, १-७; १६, ४, ३; १८,
२, २६; ४६; १९, ५१, १; पै
१, १२, ४; २, २९, ४; ६, ५,
१०; ९, १४, ५; १६, २२, ३;
१४१, ३; -नम् मा १४, ८;
१७; का १५, २, २; ५, १; तै
१, १, ७, १; २, ५, ७, ५॥;
३, १, ८, १; २, १०, २; ३,
५, १; ४, ३, ४, ३; ६, २, ४,
१, ३; ७, १; ॥५, २, १०, ६;
३, ६, २; ५, ५, ३; ६, ५, ५,
३१; ७, ५, १९, २; मै १, ३,
२; २, ८, २; ३; ८; १३, ३;
॥३, २, ४; ॥४, १, ७; ७, ७;
काठ ३, १०; १७, १; ३; ७;
२१, ३; २७, २; ३; ३१, ५;
३७, १७; ३९, ८; ४५, १५;
क २, १७; २५, १०; २६, २; ६;
॥३१, १८; ॥४२, २; ३; ॥४७,
५; शौ १०, २, १३; १९, २७,
६; पै २, ८०, १; १०, ७, ६;
१२, ४; १३, ९, १३; १६, ६०,
७; -॥नस्य तै ६, ४, ६, ३; मै
३, १०, ३; -नाः तै ४, ६, ५,
३; मै १, ५, १४; ॥; काठ १२,

२१; शौ ६, १०४, १; ८, १,
१; ११, ३, २९; १५, १५, २;
पै १६, १, १; -नात् मै २, १३,
३; काठ ३९, ८; -नान् पै ९,
२०, ७; १०, १२, १०; -नाय
मा १३, १९; २४; १४, १२;
१४; १५, ५८; ६४; २२, २३;
२३, १८; का १४, २, ४; १०;
१५, ४, २; ३; १६, ७, १; ६;
२४, ९, १; २५, ५, १; तै १,
१, ६, १; ४, ३, १; ३, २,
३, १; ५, ८, १; ९, २; ४, २,
९, १; ३, ६, १; ४, १, ३; ३,
३; ६, १; ॥५, ५, ५, ४; ७,
१, १९, १; ४, २१, १; ५, १३,
१; मै १, १, ७; ३, ५; ३५, २,
७, १६; ८, ८; १४; ३, १२,
९; २०; ४, १, ७; काठ १, ६;
४, १; १७, ७; १०; २७, २;
३१, ५; ३७, १७; ३९, ३;
४०, ३; ५; ४१, १०; ४४, १०;
४५, ९; ५१, ३; क १, ६; ३,
१; २६, ६; ९; ४२, २; ४७,
५; शौ ६, ४१, २; १९, ४५,
६-१०; पै १५, ४, ६-१०;
-॥ने तै ६, ३, १, ५; मै १, ९,
६; काठ २६, १; क ४०, ४;
-नेन मा २५, २; का २७, २, १;
॥तै १, ७, २, १; २; ५, ५, ५,
३; मै ३, १५, २; ४, ५, ६; क
६, १; शौ १३, ३, ४; -नैः
काठ ७, ११. [०न- अमि,
प्राण^d]
अपान-दा^e- दाः मा १७, १५;

^a) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. पाद-
इत्यस्याऽन्तलोपार्थं 'संख्यासुपूर्वस्य' (पा ५, ४, १४०)
इत्यत्र नञ् उस्सं. द्र.। पाप्र. अ-पुद- (यद्र.) इत्येतस्येदं
प्राति. स्थानिरूपं मूलं स्यात्।

^b) 'अचर्मक' इत्यत्र टि. द्र.।

^c) उप. 'अनु-' इति ह्रस्वाद्यच्कमिति तै. पपा. प्रादर्शि,

तत् चिन्त्यं (वैतु. 'उद्-आनु-', 'सम्-आनु-' इति
तत्रत्यः प्रकारः; मा. पपा. सार्वत्रिकः प्रकारश्च)। उप.
<आ/नी इति वाच.। तत् चोदक्षमं न वेति
विमृश्यम् (तु. यस्था. टि.)।

^d) उस्सं. उप. /१दा+विचि प्र. कृत्-प्रस्व. (पा ६,
२, १३९)।

का १८, १, १५; तै ४, ६, १, ५; ५, ४, ५, ३; मै २, १०, १, १३, १६; ३, ३, ६; काठ १७, १७; २१, ७; ३९, ९; क २८, १. अपान-दृष्ट ^a - धृक् तै ७, ५, १९, २; काठ ४५, १५. अपान-प्रा ^b - प्रा: मा २०, ३४; का २२, ३, ३; तै ३, २, १०, २. अपा(प-अ)तृत् ^c - तृत्तु: मै १, ६, १; शौ ६, ३१, २; २०, ४८, ५; -नत्ता ^d मै ४, ७, ७१; -नत्ते शौ ११, ६, ८; पै १६, २१, ७. अपानती ^e - ती ऋ १०, १८९, २; मा ३, ७; का ३, १, ७; तै १, ५, ३, १; काठ ७, १३६; क ६, ४; कौ २, ७२७; ३, ५, ५; जै २, ६, ४; ३, ५९, १९; -ती: तै ५, ३, ६, २. अपा(प-अ)न्य ^f मै ४, ७, ७; काठ २७, ३३; क ६, १३; ४२, ३. अपापकाश(न>)नी ^g - नी पै १४, २, ८.	अपापकाशि(न>)नी ^h - नी मा १६, २; का १७, १, २; तै ४, ५, १, १; मै २, ९, २; काठ १७, ११. अपापत ⁱ - ता: पै १३, १२, ५. अपापविद्ध ^k - द्धम् मा ४०, ८; का ४०, १, ८. अपापमंभविष्णु ^l - ष्णव: मै ३, ६, ८. अपा-मार्ग अप/मृज् द. अपा(प-आ)/मे>मि ^m अपा-मित्य ⁿ - म्यम् मै १, १०, २; काठ ९, ५. अपा(प-आ)/श्यम् अपा-यति ^o - तति: काठ २८, ३; क ४४, ३. अपायिन्- अपे(प/इ) द. अपात्(प/श्यम्), अप...ऋणवन्ति ऋ ९, १०, ६; कौ २, ४७४; जै ३, ३५, ९; अप...ऋणुत ऋ ५, ४५, ६; अप...ऋणो: ऋ ९, १०२, ८.	अपात्, रा ^p - रा: ऋ ५, ८७, ६; ८, ६, २६; -रम् ऋ ४, १७, ८; तै ७, ५, ३, २१; काठ ३३, ५१; कौ १, ३३५१; जि १, ३५, ४; ४, ११, १; पै १६, ५२, ३; -राम् ऋ ३, ३०, ९; -रे ऋ ३, १, १४; ३०, ५; ४, ४२, ६; ९, ६८, ३; -रिण ऋ १०, ४४, १; शौ २०, ९४, १. अपाष्टि- अयोपाष्टि- टि. द. अपाष्ट- अपाष्ट- टि. द. अपा(ल>)ला ^q - लाम् ऋ ८, ९१, ७; शौ १४, १, ४१; पै ४, २६, ७. अपाव: अप/रृष्ट द. अपावकीय ^r पै १५, १७, ८. अपाव(न>)री ^s - री: पै १, ८९, ३. अपा(प-आ)/वृज् अपा-वृक्त ^t - क्ता: ऋ ८, ८०, ८. अपा(प-आ)/वृत्>वर्ति, अपा- वर्तयेत् काठ ३५, १७; १८३; क ४८, १५; १६३.
---	--	---

^a) सस्व. नाउ. द. । उप. √दृष्ट+क्लिप् प्र. । पदान्ते
धत्वं भषत्वञ्च (पा ८, २, ३२; ३७) ।

^b) उस. विजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^c) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।
शसायजादिर्विभक्तिरुदात्ता (पा ६, १, १७३) ।

^d) 'अपानती' इति ऋ (१०, १८९, २) पाभे. । इह
तसि: प्र. इति कृत्वा 'अपान-तु:' इत्येवमवग्रहे सति
'अमे: प्राणाऽपानाभ्यां, सूर्योऽर्णवेऽन्तश्चरति' इत्यन्वयस्य
सुशकत्वेऽपि यनि. एवाऽऽदरः । बाह्वचमूलसंवादनौ-
चित्यात् (तु. यस्था.) पपा. तथात्वाच्च (तु. संटि.) । एस्थि.
अपि शास्त्राद्वयीयौ वा. अन्त्योन्त्यतो नितरां विविक्तौ भवत
इति यथायथमाकृत एवाऽनुसन्धेयमिति दिक् ।

^e) मुपा. स्वरोऽपतन्त्रत्वात्सुत्यजः ।

^f) स्त्रियां ङीप् प्र. स चोदात्तः (पा ४, १, ६; ६, १, १७३) ।

^g) आख्यातिकं रूपमिति मन्वानः SIM. चिन्त्यः ।

^h) गस. ह्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

ⁱ) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. पाप-+
√काश्+ताच्छीलिकः णिनिः ।

^j) तस. उप. √श्यत् > √पापत् + कर्तर्य
अच् प्र. । यस्थ. वा. प्र३ सत् 'साध्याः' इत्येतदीयं
वि. द. ।

^k) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. तृतस. यद्र. ।

^l) सस्व. कृते तु. टि. अ-ओधुक्- । उप. पाम-
√श्य+खिष्णुच् प्र. द. ।

^m) अप/मे>मि इत्यत्रत्यं टि. द. ।

ⁿ) यदेतत् प्राति. =अप-मित्य- इतीव प्रत्यपादि (तु.
MW. SBW.), तत् प्रकरण-संगतस्य मध्यस्थस्याऽऽहः
सदर्थोऽग्रहनिदानमित्युपेक्ष्यम् । भूयस्तु वैश. एव द. ।

^o) क्तिनि 'अनुदात्त' (पा ६, ४, ३७) इत्यनुनासिकलोपः ।

^p) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^q) स्त्रियाम् अत्रिदुहितृनामतया निगमा भवन्ति ।

^r) संदिग्धस्थलीयः संस्करणान्तर-सपेक्षः पा. द. ।

^s) मुपा. अस्पष्टो भवति । तेन व्यु. निर्णया द. ।

वनिबन्तस्य प्राति. ओषधीनां वि. सतः स्त्री. सं३ ह.
स्यादिति तावत् संभाव्येत ।

^t) कर्मणि केऽन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

॥अपा-वृत्त ^a - -तः मै ३, ९, २. अपा-वृत्त ^b शौ १२, २, ३४. अपा-वृत्त- , अपा-वृत्ति- अप/२वृ द. ॥अपा-वृत्त ^c - -व्यानाम् काठ ३०, ९. ॥अपाव्य-व- -वम् काठ ३०, ९. अपाष्टि- अयस्(>यो) ^d अपाष्ट ^e - -ष्टात् शौ ४, ६, ५; पै ५, ८, ४; ११, २, ४. [०ष्ट- शत ^o] †अपाष्ट-वत् ^o - -वत् ऋ १०, ८५, ३४; शौ १४, १,	२९. १†अपा(प/१अ)स्, अप...अस्मि ^f ऋ १०, ८३, ५; पै ४, ३२, ५. २†अपा(प/२अ)स्, अपास्यति तै ६, ३, ९, २१; अपास्य ऋ ३, २४, १; मा ९, ३७; का ११, १, ३; जै ४, २५, १; अप... अस्य ऋ ६, ५१, १३; कौ १, १०५; जै १, ११, ९. ॥अपा(प-आ)संग- -गः काठ २५, २; क ३८, ५.	॥अपा(प-आ) / ह, अपाहरन्ति, अपा हरत् काठ ३४, ३. अपि ऋ १, १६४, ६; २, ५, ८; ३४, १०; ३, [१, २१; ५९, ४; ६, ४७, १३; १०, १४, ६; १३१, ७] ^h ; ३८, ६; ५, ३१, ९; ४६, ७; ६, ५९, ९; ७, १६, ८; १८, ६; ३१, ५; ३८, ३ ⁱ ; ८, १९, ८ ⁱ ; ४४, २४ ⁱ ; ४५, १९; ५६, ४; ९१, १; ९७, १२; १०, २, ३ ^k ; १९, ४ ⁱ ; ५; ४४, ४; ७१, ५ ^m ; ६ ⁿ ;
---	--	---

^a) प्राप. उप. कर्तरि क्तः । पू. अपाऽऽहोः अव्य. सतोः समस्तीभावे सासस्व. भवति, स एव चेह शिष्यते (पा ६, १, २२३; २, २) ।

^b) गस. वृथबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^c) सांशयिकोऽवग्रहः । प्रकृतायां ध्रुतावेव व्यु. द्वैध-दर्शनात् । तथा हि । अपाव्यानाम् अपूतपावनत्ववचनात् तावत् ६अ+पाव्य-(<√प) इति संकेतो गृह्येत (तेन च पावकाऽन्तरेणाऽपाव्यत्वे सति स्वतः पूतत्वे च तात्पर्यं स्यात् तु. भा. तै. ब्रा.) । अथाऽनुपदमेवाऽऽव्याऽपजय-वचनाद् 'अपगतम् आव्यम् (<१आव्य- यद्) एभ्यः' इति कृत्वा संकेताऽन्तरं च गृह्येत (बस. आव्याऽपकारकत्वे च तात्पर्यं स्यात्) । अथ सा. (तै. ब्रा.) । अव्य- इति उप. इत्याह । तदेवं पू. च उप. चोभयत्राऽपि भूयान् विमर्शः साऽवसरः द. ।

^d) व्यु. ? । अप/ऋष्+थः प्र. थाथीयः स्वरश्च (पा ६, २, १४४) । नै. प्र. *अपाष्टु- > यनि. इति कृत्वा रेफ-लोपः [तु., टि. अयोपाष्टि-, ऋष्टि- (<√ऋष्); वैतु. सा. प्रमृ. अपष्ट- (पा ८, ३, ९७) इत्यतोऽपसंकेत्यमाना इव सन्तः यनि. <अ(प>)पा/स्था इति प्रतिपादुकाः] ।

^e) स्वरस्य कृते तु. टि. आदिष्व-वत्- ।

^f) तु. GW.; वैतु. वै. सा. च 'अपपुरैतः' इति योगं वदन्तौ चोदयौ (एकपथे द्वैस्वर्गाऽनुपयोगात्, तद्वैपरीत्येन यनि. नाशार्थं तात्पर्यात् प्रकरणे संगतत्वात्) ।

^g) संभावनायां समुच्चये वा कप्र. [तु. ऋ १, ९८, १; ३, ५९, ३; ७, १८, ३; २०, ८; ४१, ४ प्रमृ. यत्र प्रकरणसाम्ये सत्यनुपसृष्ट एव √१अस् इति भूयते; वैतु. GW. प्रमृ. 'अपि...स्याम' इत्येषां योजुकाः सन्तश्चिन्त्याः । न ह्याराधको देवतायाः सुमतावात्मनो-ऽन्तर्भावं वष्टि, किन्तर्हि तस्या विषयभावमिति] ।

^h) अन्ववसर्गे कप्र. 'स्तूयेतैव' इत्यर्थः (वैतु. सा. समु-च्चय इति; PW. प्रमृ. 'अपि...अस्तु' इति च) ।

ⁱ) 'यतस्त्वं रयीणां राजाऽतः संभाव्यते यथा त्वयि साधवः क्षेमासः स्युः' इत्येवं वा. सांभावनिकः कप्र. । नाउ. √१अस् > 'सन्ति' इत्यत्र यच्-परे सत्यपि (पा ८, ३, ८७) षत्वाऽभावोऽप्यत्र लिङ्गं स्यात् (वैतु. GW. 'अपिसन्ति' इति) ।

^j) सांभावनिकः कप्र. (वैतु. PW. प्रमृ. 'अपि...स्याम' इति) ।

^k) 'दुर्गमत्वेन प्रसिद्धमपि सन्तम्' इत्येवं देवानां पथोऽप्रयु-क्तेनापि सता पदार्थेन विशेषणार्थको यद्वा भिन्नक्रमः सन् द्वितीयपादगतस्य पदार्थस्य संभावनया विशेषणाऽर्थकः कप्र. । यत्तु सा. (शौ.) GW. च अपिः ग. इति कृत्वा 'पथो-ऽप्यागमनम्' गमयांचकतुस्तन्मन्दम् । पथो गत्यागति-विषयत्वे सति प्रवेशविषयत्वाऽभावात् तद्गमकाऽपिगम-नार्थयोगाऽयोग्यत्वात् । न हि लोकः पन्थानं प्रविशति, किन्तर्हि गच्छति वाऽऽगच्छति वेत्यभिसन्धिः । एस्थि. यत PW. WI. NW. चाऽऽङ् पृथग् मर्यादार्थकं कप्र. मन्यमाना इव 'अपि...अगन्म' इत्येकोपसृष्टं क्तिप. आहुस् तन्नितरां मन्दायताम् । पथो मर्यादीभावेन समाप्तशक्तित्वे सति कर्मान्तराऽभावात् सकर्मकस्य अपि/गम् इत्यस्य साकाङ्क्षाऽऽपत्तेरिति यावत् ।

^l) यच्छब्देन प्रसङ्ग प्रत्युपस्थापितस्य तच्छब्द-वाच्यस्य संभावनविषयत्वेन युक्ततरत्वात् कप्र. [तु. WI. (शौ ६, ७७, २); वैतु. PW. 'अपि...हुवे' इति] ।

^m) सा. अन्वर्थे गतिस्वमपि विकल्पेनाऽऽह, तद्विमर्श-सापेक्षमिव भवति ।

ⁿ) तु. सा.; वैतु. PW. प्रमृ. 'अपि...अस्ति' इति

७७, ७८; ८६, ४; ९५, १८; १०४, १०; १६७, ४; खि १, ११, ४; ६; १२, ३; २, १, ९; १०, ५; ३, ८, ४; १०३, १; ३; १७३, ४; ५३; ४, ४, ३; ५, १४; ३२; ११, १३; ५, ७, ३, ३; ७, १, १; तमा १९, ५०; २०, ५२; २३, ५०^६; का २२, ५, ६; २५, ९, ६^७; णितै १, १, ७, २^८; १४, ३; ४, ४६, २; ५, १०, ४^९; ७, १, २; १३, ५; २, ४, १२, २; ६, ३, १; ७, १; १२, ६; ३, ४, ३, १; ५, १, ५, ५; २, ५, ६; ३, १२, १; ७, ९, १; ६, १, ६, ६; ९, ६; २, ४, ४; ३, ३, २, ५, ६, ३; ७, ३; ८, २; ४; ६, २, १^{१०}; ८, २; ११, ४; ७, १, ६, १; २, १०, ४^{११}; णिमै १, १, ८^{१२}; २, १५^{१३}; ६, ९; १०, २^{१४}; १५; २०; २, १, ४; ७^{१५}; ८-१०; २, १; २; ४; ५^{१६}; ३, १^{१७}; ७^{१८};

५, ७; ३, ४, ४^१; ५; ७, ९; १०; ९, १; ५; ७^२; १०, १; ४; ४, १, ८^३; ३, ६; ४, १०; ५, ८; १०, २; १२, ५; १३, ८^४; १०; १४, १२; णिकाठ १, ७^५; २, १५; ७, ८; ११; १२^६; ८, १; १६; ९, ४^७; १०, ७; ११^८; ११, १; ५^९; ६; १०; १२, ३; ४; ५^{१०}; १९, १३; २१, १२; २२, १^{११}; २३, ३; २४, ५; २५, ४; २६, १; २; २७, ३^{१२}; २८, ३^{१३}; ३०, ४^{१४}; ७; ३१, ६^{१५}; ७; ३२, २; ४; ३४, ५; ३५, १३^{१६}; ३६, ९; १४; ३७, ४; ६; ११^{१७}; ३८, १३^{१८}; णिक ६, २^{१९}; ६; ८, ७; ३१, ५; ३६, १; ३७, ६; ३९, १; ४०, ४; ५; ४२, ३^{२०}; ४४, ३^{२१}; ४६, ७^{२२}; ४८, १३^{२३}; कौ १, ३६^{२४}; २, २८^{२५}; जै १, ३८, २; ३,

२३, १३^{२६}; शौ ६, ४५, ३^{२७}; ५५, ३^{२८}; ७७, २^{२९}; १७, ५१, १; ९७, १; ९, ५, १४; १४, ७^{३०}; १०, १०, ३३; ११, ९, ३; १२; १२, १, ४; २५; २, ९; ५३; ४, ३८; ३९; १३, ५, ३-५; १४, २, २९; ११८, १, ५८; १९, ३८, २; ५९, ३^{३१}; १२०, १८, ५; ५४, ३; ९४, ४; १२५, ७; १२६, ४; १२७, १२; पै १, ५१, १; ५९, ४; ६०, ४; ६६, १; ३, २५, ७; ४, २६, १^{३२}; ५, १५, ४; ९, ६, २; २२, १०; २२; २५, ७; ११, ५, ९; १३, १०, ३; ८; १६, २४, २; ५२, ५; ६६, ६^{३३}; ८२, ३; ८३, २; ९६, १; ९७, ५^{३४}; ९८, ४; ११०, ३; १४५, ११; १४९, १२.

अपि-न्व^{३३}—स्वम् मे १, ११, ५^{३५}; काठ १४, ५^{३६}; शौ १०, ८, ५; पै १६, १०१, ४.

†अपि-कक्ष^{३४}—क्षे ऋ ४, ४०, ४;

गतित्वपक्षपातिनः । 'यो ज्ञानं त्यक्तवानस्ति, तस्य ज्ञाने-
ऽभागता स्वतः सिद्धा सती तस्य वाच्यप्यभागतां प्रयो-
जयेत्' इत्यर्थः सामुच्चयनिकं कप्र. आकाङ्क्षेदिति कृत्वा यनि.
उपपन्नतरत्वं द्र. । अपि च भाग-शब्दस्य साक्षात्
श्रुतत्वात् तत्तासमर्पकत्वेनेष्यमाणे गतित्वे चमत्काराऽभावः
स्यात् (वैतु. ऋ १, १६२, ८ यत्र भागात्मकस्याऽर्थस्य
गम्यत्वे सति गतित्वमास्थाधीति) ।

*) भागतया न तु भागवत्तया संभाव्यमानस्यैव 'अपि-
भावः' इष्ट इति कृत्वा गतित्वाऽप्रसङ्गः द्र. (अपि तु. नापूटि.) ।

७) यदिह सांभवनिकं सन्तं कप्र. गतितयापि PW.
विकल्पयेत्, तदनप्यवसायत इत्युपेक्ष्यम् (तु. नापू. च
एप्. च टि.) ।

०) समुच्चयमात्रद्योतकः कप्र. [तु. पपा. भा.; वैतु. PW.
MW. 'अपिकरोति' इति (द्वैस्वर्यदोषाच्च चिन्त्यौ)] ।

८) तु. टि. अपि/कृ > अपिकुर्यात् (मै ३, २, ५)
यदुक्तदिशा 'अपिः' इह गतिर्न भवति ।

९) नञर्थ-युष्टिप्रदानम् अव्य. ।

१) अन्ववसर्गे कप्र. (वैतु. SIM. 'अपि/युज् > अपि-
युनक्ति' इति चिन्त्ययोगः) ।

२) अन्तरर्थे स. युक्तः कप्र. उसं. (पा १, ४, ९६) ।

३) संभावने कप्र. (वैतु. SIM. 'अपि...वर्षति इति) ।

४) संभावनायां कप्र. (वैतु. SIM. 'अप्येति' इति) ।

५) 'अपि-कार्यम्' इत्यैकपद्यमिति यत् SIM. आह,
तत् स्वरतश्चाऽर्थतश्च चिन्त्यम् ।

६) 'अभिद्रोहं चुरामसि' (ऋ १०, १६४, ४) इति
पाभे. विज्ञापयेद् यथा प्रकृतेऽपि 'मृषा चरणम्' एवा-
भिप्रेतं स्यात् 'मृषाऽपिचरणम्' इति । एस्थि. गर्हा-
विशिष्टसंभावनायामयं कप्र. इति तत्त्वं (तु. सा. W.;
वैतु. WI. अपि/चर् इति) ।

७) अन्ववसर्गे कप्र. द्र. । अुधि (शौ ९, ५, ६) इति
पञ्चमीवचनः कप्र. पाभे. गतः ।

८) समुच्चयाऽर्थस्य द्योतकाद् भावे त्वः प्र. तत्स्वरश्च ।

९) कक्षस्याऽवयविनः सतस्तदपिगतप्रदेशविशेषे
वृत्तिरिति कृत्वा नायं प्रास. वा बस. वा अस.

मा ९, १४; का १०, ३, ७; तै
१, ७, ८, ३; काठ १३, १४;
२१, ५^१; क ३१, २०^२;
-क्षेभिः ऋ १०, १३४, ७.
अपिकक्ष्य^a-क्ष्यम् ऋ १, ११७,
२२.
अपि-कर्ण^b-र्णे ऋ ६, ४८, १६.
अपि/कृ, अपि...कृणोतु शौ ९,
४, २; ऋ १^१अपिकृयात् मै ३, २, ५^२.
अपि/१कृत्, ऋ १^१अपिकृन्तति^d काठ
२४, ४; २५, ९; १०; २६, ५;
क ३७, ५; ४०, २; ३; ४१, ३;
अपिकृन्तामि मा ५, २२; २६;
६, १; का ५, ६, १; ७, १; ६,
१, १; तै १, २, ५, १; २; ३,
१, १^३; ६, १, ८, ४; २, १०,
२; मै १, २, १०^३; ३, ८, ८^३;
काठ २, ५^३; ९^३; ११^३; १२^३;
३, ३^३; २४, ४; २५, ९^३; १०;
२६, ५; क १, १८; २, ३; ५^३;
६; १०; ३७, ५; ४० २^३; ३;

४१, ३; अपिकृन्त पै १६,
१४६, ११.
अपिकृस्यामि शौ १०, १, २१;
पै १६, ३६, १०.
अपि/क्षै→^dक्षापि, अपिक्षापयति,
शौ १२, ९, ६; अपिक्षापयतु
पै १६, १४५, ६; अपिक्षापय
शौ १२, १०, ५; पै १६, १४६, १.
अपि/गम्>च्छ, अपिगच्छति शौ
१२, ४, ३१; अपिगच्छन्ति मा
४०, ३; अपिगच्छतु शौ २, १२,
८^०; ९, ५, १; पै १४, ३, ३;
१६, ९७, १; अपि...गच्छतु
शौ १२, २, ४; अपिगच्छन्तु
शौ १२, २, ४५; अपिगच्छ शौ
१२, ३, ५३; अपिगच्छतात्
ऋ १०, १५४, [१-५]; शौ
१८, २, १४-१८.
अपि...जगम्युः^f ऋ १, १७९, १.
अपिगमन् ऋ ५, ३३, १०;
अपि...अगमन्हि^f ऋ ६, ५१,

१६; मै १, २, ५; काठ २, ६;
२४, ६; क १, १९; ३७, ७;
अपि...अगमन्हि^f तै १, २,
९, १.
अपि/गा, अप्यगात् शौ २, ९, २;
पै २, १०, ४; अप्यगुः शौ १०,
३, ९; पै १६, ६३, ८; अपिगुः
ऋ ७, २१, ५.
अपि/ग्रह्, अपिगृह्यते तै ६, ५,
८, ५; अपिगृह्यताम् तै ६, ४,
९, १; काठ २७, ३^३; क ४२,
३^३; अपिगृह्यताम् तै ६, ४,
१०, १.
अपि-गृह्य^b तै ६, १, ३; ८; ४,
१०, २; काठ २७, ८.
अपि-गृह्य^c-ह्यम् काठ २७, ३;
क ४२, ३.
अपि/घस्^d, अपिग्घ ऋ १,
१५८, ५.
अपिच्छनेवशंगुणी^e पै ३,
२८, ५.

वा किन्तु तस्य एव सुप्सुपीयः प्रकारविशेषः सासस्व.
सन् पाप्र. निरुद्धादिषु (पा ६, २, १८४) उंसं. [तु.
भा. (तै १, ७, ८, ३); वैतु. पक्षे भा. (गपू.)
समुच्चयेऽपि कप्र. च तस्य समासान्तःप्रवेशं च युग-
पदभिसंदधानः सन्नसमर्थमिव पदयोगं भुवाणः, उ.
(मा ९, १४) एकस्वरत्वेन स्पष्टं संकेतितेऽप्येकसमस्त-
पदत्वे 'अपि' इति 'कृक्षे' इति च पृथगिव सती द्वे पदे
भुवाणः, म. (गपू.) सामीप्यार्थे अस. इति भुवाणः
(स्वरतः साधुत्वेऽप्यर्थतः सूक्ष्मेवानुपपत्तिरित्वह द्र. ।
कक्ष्याबन्धनाधिकरणतया कक्षाऽपिगतस्व-विशिष्टस्य
कक्षाऽवयवस्यैव न तु यस्य कस्यचित् तत्समीपवर्तिनः
शरीरावयवान्तरस्याभिप्रेतत्वादिति दिक्.) ।

^a) तात्रभविके यति प्र. तित्-स्वरः (पा ६, १, १८५) ।

^b) 'कृणो' इत्यनेन सप्तम्यन्तेन कर्मप्रवचनीयतयाऽभिसं-
बन्धप्रवणात् (तु. ऋ ५, ३१, ९; ८, ९७, १२; १०,
८६, ४) समास अपेक्षया उत्तरवर्तिनोऽन्तोदात्तः एषु
उक्तयौपसंख्यानिकया दिशा सुसाधः द्र. । अथवा स.
विभक्त्यर्थे अस. द्र. तेन च सासस्व. स्यादिति कोऽपि
विवेकः स्यात् ।

^०) अन्तर्भावयेदित्यर्थः (वैतु. मै २, २, ५ यत्राऽन्त-
र्भाव्यानां बल्वजानां प्रविवक्षिततया तस्समुच्चायकः कप्र.
अपिर् भवति न तु 'अपि...स्युः' इतीव गतिरिति) ।

^d) अपिर् इति यनि. निगमेषु ग. स्यादुत पदार्थ-
संभावनायथेषु कप्र. इति भूयोविमर्शसहत्वमनाहतं द्र. ।

^०) तु. PW.; वैतु. सा. समुच्चये कप्र. अपिर् इति ।

^f) संभावनार्थः कप्र. इति सा. । गतिरित्यर्वाक्षणाः
(तु. ऋगुत्तरा यत्र समानयोगः सुम् इत्युपसर्गो विनि-
गमयन्निव भवन्ति) ।

^०) =नापू. रू. विगतनासिक्यं च रक्षितसिचकं च ।
अपिः कप्र. चार्थ इति भा. । तद् विमृश्यं (तु. नापूटि.) ।

^b) गस. ह्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

¹) गस. उप. क्यप् प्र. (पा ३, १, ११८) ।

¹) यनि. निगम एकमुपसृष्टं पदं भवति (तु. PW.
प्रभृ.) यद्वा पृथग्भूतपदद्वयं (तु. वै. सा.) इत्यस्य
विषयस्य भूयोविमर्शसहत्वं प्रश्रितं भवति । तिङ्ङुपि
<वस् इति यनि. PW. प्रभृ. आहुः; <वस्
इति वै. सा. च ।

^k) 'अपिच्छं नेव शं गुणी' इति शोधः विमृश्यः ।

अपि/जन्

अपि-जु^a -जः तै १, ७, ९, १; ४,
७, ११, २; काठ १८, १२; क
२९, १; -जाय मा ९, २०;
१८, २८; २२, ३२; का १०,
४, १; १९, ९, १; २४, १९,
१; मै १, ११, ३; काठ १४, १.

अपि/जू

अ(पि>)पी-जू^b -जुवा ऋ २,
३१, ५.

अ-पित्^c -तः ऋ ७, ८२, ३.

॥अ-पित्देवत्य-त्यम् काठ २४,
८; क ३८, १.

अपि-स्व- अपि द.

॥अपि/दह्, अपिदहति तै २, १,
४, ७; ५, ४, ५, ४; अप्यदहत्
तै २, १, ४, ६; ५, ४, ५, ४.

अपिधक्षति काठ १०, १०.

अपि-दुष्ट^d मै २, ५, ३^e; ३, ३,
७^f; काठ १३, ४^g; २१, ८^h.

॥अपि/दुह्, अपिदुदुहे मै ३, ३, ४;
४, ७, ४.

अपि/धा, ॥अपिदधाति तै १, ७,
३, १; २, २, १०, ४; ५, १, ९,
५; १०, १; २, ७, ३; ८, १;
९, २; ३, ४, १; ४, ६, १; ५,
१०, ७; ७, ४, २; ६, ३, ५, ४;
१०, १; मै १, ६, ३; ५; ९;
८, ९; २, १, ६; १०; ६, १;
३, १, ९; ३, १०; ७, ६; ९,
५; १०, ४ⁱ; ४, १, ३; ३, १;

५, ५^j; ७, ४^k; काठ ६, ६; १०,
६; ११, ५; १५, १; १९,
१०^l; २०, ६; २१, १; ८^m;
९ⁿ; १०; २४, ७; २६, २;
७; २७, ६; २८, ६; ९; ३१,
२^o; ३७, १४^p; क ४, ५^q; ३०.
८^r; ३१, ८; ३७, ८; ४०, ५;
४१, ५; ४२, ६; ४४, ६; ९;
४७, २^s; ॥अपिदधाति मै १,
८, ६; अपिदधामि मा ११,
७७; का १२, ७, १२; तै ४,
१, १०, २; मै २, ६, १; ७, ७;
४, ३, १; ५, ५; काठ १५, १;
१६, ७; ३७, १३; शौ ४,
३६, २; १६, ७, ३; पै १, ४२,
१; १०, १२, ७; अपिदधमः
मै १, ७, १; ८, ९; पै १६, १५१,
६; ॥अपिधस्व ऋ १०, ८७, २;
शौ ८, ३, २; पै १६, ६, २;
अपि...धेहि^t ऋ १०, ९८, ११;
पै १३, ९, १०; ॥अप्यदधुः मै
३, १०, ४; अपि...अदधुः^u
ऋ १०, ५६, ४; ॥अपिदध्यात्
तै २, ६, ६, ६; ८, २; ५, २,
५, ३; ७, २; ३, ७, ४; ४,
१, ४; ६, ६, २; ६, ३, ५, २;
मै १, ४, १३; ६, ९; १०,
२०; २, ३, ७; ३, ३, १; ९,
१; १०, १^v; ३; ४, १, ३^w; २,
१०; ५, ५^x; ७, ७; काठ ८, ८;
१२, ५; २०, ३; २३, ६; २४,

६; २६, २; ३; ३१, २^y; क
७, ३; ३१, ५; ३७, ७; ४०,
५; ४७, २^z; ॥अपिदध्यात्
मै ४, ५, ५; ॥अपिदध्याम् मै
२, १, १०.

॥अप्यधात् मै २, १, २; ३, ३,
९; अप्यधाम् शौ ७, ३६, २.

॥अपिधीयते मै ३, १०, ५;

॥अपिधीयते मै १, ८, ९;

अपिधाति शौ ५, ३०, १५;

पै ९, १४, ५.

१अपि-धान^{aa} -नम् शौ ७, ३६,

३; ११, ३, ११; १८, ४, ५३;

पै १६, ५४, १; -ना ऋ १,

५१, ४; १६२, १३; मा २५,

३६; का २७, १३, ५; तै ४, ६,

९, १; मै ३, १६, १; काठ ४६, ४.

अपिधान-वत्^{ab} -वन्तम् ऋ ५,
२९, १२.

॥२अपि-धान^{ac} -नः काठ ११,
१; ४.

॥अपि-धाय^{ad} मै २, ६, ६; ४, ६,
३^e; ९; काठ १५, ५; २०, ८;

क ३१, १०. [धाय अन्^f]

अपि-धि^{ag} -धीन् ऋ १, १२७, ७.

॥अपि-धेय^{ah} -यः मै ४, ५, ५.

अपि-हित^{ai} -तः पै ८, २०, ११;

-तम् ऋ १, ३२, ११; ५, ६२,

१; १०, १२९, ३; मा ४०, १७;

का ४०, १, १५; पै १३, ६,

११ⁱ; १६, ३९, ८; -ना

^a) गस. ङान्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, २, १०१; ६, २, १३९)।

^b) गस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. पू. दीर्घत्वं च उस्. (पा ३, २, १७७; ६, २, १३९; ३, ११६)। पाप्र. ह्रस्वात्कमा-
त्रस्वप्लुः यस्था. आलोच्यमानः द्र.।

^c) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. √पि
८/व्यै + भावे वा कर्मणि वा क्तिप् प्र.। यत्तु MW.
तस. इतीवाह, तज। तथात्वे ह्य आद्युदात्तत्वप्रसंगात्।

^d) गस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^e) तु. GW.; बैतु. समुच्चयार्थस्याऽऽप्राकरणीकत्वात्

तद्वादिनौ वें. सा. च चिन्तयौ।

^f) देवेषु क्तोर्निधानस्य श्राविते अपिद गतिः द्र. (तु.
PW. प्रष्ट.; बैतु. सा.)।

^g) गस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^h) म(>व)तुपः पिस्वान्निधाते स्वरः पूर्वोवस्थ एव।

ⁱ) गस. उप. कर्तरि क्यु >अनः प्र. (पा ३, १, १३४)।

^j) सस्व. नापू. द्र.। उप. भावे क्तिः प्र. (पा ३, ३, ९२)।

^k) गस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^l) कर्मणि क्तेऽन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९)।

क ४, २८, १; मै ४, ११, २;
काठ ९, १९; -तानि क ४,
२८, ५. [०त-अपूप]
॥अपि-हिति^०- स्वै मै २, ४, २, ३,
८, ७; १०, २; काठ १२, १२.
अपि/१धाव्, अपिधाव पै ५, २८, ३.
॥अपि-धिष्य^०- ष्यम् मै ३, ९, ३.
अपि/नह्, अपिनहोते^० पै ९, ६, ४;
अपिनहसि पै ५, ३२, ९;
अपिनहामि ऋ १०, १६६,
३; शौ १, १४, ४; ७, ७३,
४; ५^१; १००, ३; पै १, १५,
४; ९४, १; २; ५, २०, ५; १३,
१३, १; २^२; अपिनहान्तु पै १३,
१०, १०; अपिनह^०द्या शौ
१०, ९, १; पै १६, १३६, १;
अपिनह्यतम् शौ ६, ५०, १;
अपिनह्यत शौ ५, ८, ४; पै ५,
९, ८; २०, ६; ॥अपिनहोयुः
काठ ३३, ७.
अपि-नह^१- ह्यम् ऋ १०, ६८, ८;

शौ ९, ३, १८; २०, १६, ८^१;
पै ९, ६, ५; १६, ३९, ८;
४०, ९. [०ह-अन्]
॥अपिनह्य(ह-अ)क्ष^०- क्षः मै
२, १, ६.
अपि-नह्यमान^१- -ने शौ १२, ७,
१४; पै १६, १४३, ५.
॥अपि-नि/धा
अपिनि-धाय^० मै ३, ६, ६.
अपि-नि/घ्रा<-स्था
अपिनि-छि(त->)ता- -ता पै १६,
३९, १०.
अपि/नी, ॥अपिनयति तै २, २, २,
१; मै १, ८, ९; २, १, १०;
४, ८, ३; काठ १०, ५; २६,
२^५; अपिनयामः पै १६, ३६, ५.
॥अपि-नीय^० तै २, २, ८, २.
अपि-पक्ष^१- क्षम् तै ५, ५, ८, २^१;
-क्षे^१ मै १, ११, २; ३, ३, ५^१.
॥अपि/पद्>पादि, अपिपद्यते मै
१, १०, १७^६; काठ ३६, ११^६.

अपिपाद्यति मै १, १०, १७;
काठ २८, ४; ३२, ३; ३६, ११;
क ४४, ४.
अपि-पद्यमान^१- -नाच् मै १, १०,
१७; काठ ३६, ११.
अपि/पृच्>न्च्, ॥अपिपृच्छन्ति^३
शौ ५, २, ३; २०, १०७, ६.
अपि...अप्राक् शौ १०, ४, २६;
पै १६, १७, ७.
अपि/प्रा
अपि-प्रा(ण>)णी^२- -णी क १,
१८६, ११.
अपि/बन्च्, अपिबहामि पै ६,
६, ९.
॥अपि-भाग^०- -गः मै २, ५, ११^५;
काठ १३, १३^५.
अपि/भू, ॥अपिभवति काठ ११, २;
१२, ६; १०; ३४, ८; ॥अपि-
भवतः काठ १२, ६; ॥अपिभव-
न्ति काठ १०, १०^१.
अपि...भूतु क ८, ४४, २८^५;

^१) गस.भावे क्तिनि 'तादै' (पा ६, २, ५०) इत्युक्तः स्वरः ।

^२) अस सासस्व. (पा २, १, ६; ६, १, २२३) ।

^३) 'अपिनहन्ते' इत्यस्य रू. मूलतः सतः स्थाने
विकृतं रू. सु-शोचं द्र. ।

^४) कर्मणि केऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^५) बस. २अक्ष- इति उप. । 'उपसर्गात्' (पा ६, २,
१७७) इत्यत्रोपसर्गशब्देन सामर्थ्यादुत्सृज्यमानेन धातु-
जेन सहितस्याप्युपसर्गस्य ग्रहणादन्तोदात्तः उत्सं. द्र. ।
भवतु वा अक्षन्- इति उप. । तदा समासान्त-ञजन्तत्वे
सति चित्स्वरः स्यात् (पा ५, ४, ११३; ६, १, १६३) ।

^६) गस. कर्मणि शानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६;
२, १३९) ।

^७) गस. ह्यवन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^८) तु. टि. सस्थ. अति/नी>...नयति ।

^९) सस्व. कृते तु. अपि-कक्ष- । यत्तु भा. (तै ५, ५, ८, २)
अ-धि-पक्ष- इति प्राति. इति मत्वा व्याख्याने पर्याश्रम्यत;
अपार्थमेव तत् । यथाकथमप्यन्तोदात्त उपपद्यमानेऽपि
तात्पर्यतो विरोधात् (तु. मै ३, ३, ५ यदन्व् एकवचि-
ष्टाऽपिपक्ष्वात्मक-वेदिमागविशेषाधिकरणतया समविशेष-

गानं विधीयते न तु भा. अनु द्वित्वविशिष्ट-वेदिकोण-
विशेषाधिकरणतयेति । एस्थि. च यदपि भा. प्रतेद्
वीप्सार्थे गतित्वमिवाह, तदपि भ्रष्टमूलं द्र. । मै. अनु
सप्तम्यर्थेऽसौ कप्र. इत्येवमेव सुवचत्वात् । तत्स्वरपार्थ-
क्यमप्येतत्-सूचकं भवतीति चाऽपरा दिक् ।

^१) 'अपि-पक्षः' इति पपा. चिन्त्यः [तु. 'अपि-कक्षे'
इति पाभे. (क ४, ४०, ४)] ।

^२) तु. सस्थ. टि. २अनु । सगतिकमाख्यातिकं
मन्वानः SIM. चिन्त्यः ।

^३) गस. शानचो निघाते सतिशिष्टः इत्यन्ते नित्-
स्वरः प्रकृत्या (पा ६, १, १८६; १९७; २, १३९) ।

^४) 'अपिपृच्छन्ति' इति ऋ (१०, १२०, ३) पाभे. ।

^५) गस. उप. कर्तरि ह्युट् । कृत-प्रस्व. [यक. पा ३,
११३; ६, १, १९३; २, १३९ (तु. वें. ORN. NW. च;
वैतु. सा. PW. GW. MW. च <अपि- प्र/१अन्
इत्युत्स्वरलक्षणमिव वदन्तः सन्त उपेक्ष्याः)] ।

^६) बस.पूपप्रस्व. (पावा २, २, २४; पा ६, २, १) उप. यद्. ।

^७) तु. GW.; वैतु. सा. PW. च संभावनायां कप्र.
अपिद इति [वैतु. ऋ १०, १४२, १ यत्र स-प्रकरण-

अप्यभूत् पै २, ३, ५; अपि...अ-
भूत् ऋ १०, १४२, १५; अप्यभूः
शौ २, १०, ७; अप्यभूम ऋ २,
११, १२^b; अपिभूम>मा ऋ
७, ५७, ४०; तै ३, ३, ११, ४^d;
शौ ७, २१, ३०.

†अपि/मद्, अपि...मत्स्य>था^f
ऋ १, १८६, १; मा ३३, ३४;
का ३२, ३, ५.

¶अपि-मन्त्र-न्त्रम् काठ १३, १.
[°न्त्र-अन्°]

†अपि/मृष्ट, अपिमृष्ट्यते ऋ ६, ५४,

४; अपिमृष्ट्ये ऋ ७, २२, ५;
कौ २, ११४९.

अपिमृष्टाः ऋ ३, ३३, ८.

अपि-यत्-अपी(पि/इ) द्र.

अपि/या, अपियामि^g शौ ४, ३७,
७; अपियातु पै १३, ४, ९.

अपिया-अप्य- <✓*अप् द्र.

अपि/रिप्

अपि-रिप्त^h-साय ऋ १, ११८,
७; ८, ५, २३.

अपि/रुह्, अपिरोहति ¶तै २, ५,
१, ३; शौ ८, १२, २; पै १६,

१३४, १; ¶अपिरोहात् तै २, ५,
१, ३; अपिरोहत् शौ ४, १२,
३; १२, १, ३५.

अपि/लिह्, अपिलिह्यतेⁱ पै ११,
७, ७.

अपि/वत्^k>वाति, अपि...वतेम
ऋ [७, ३, १०; ४, १०; (६०, ६)].
अपिवातयामसि ऋ १, १२८,
२; †अपिवातय ऋ [१०, २०,
१; २५, १]; कौ १, ४२२;
जै १, ४१, ४; †अप्यवीवतन् ऋ
१०, १३, ५; शौ ७, ५९, २.

त्वेऽपि PW. यनि. अनुमन्वानो व्याहन्येत (तु. नाउ. टि.)].

*) तु. PW. प्रभृ.; वैतु. सा. सांभावनिकः कप्र.
अपिर् इति [तथाभाषी ष. चाऽश्रुति स. च श्रुति
प्रत्यसाविह च ऋ ८, ४४, २८ इत्यत्र च (तु. नापू.
च नाउ. च टि.) अपि पर्यनुयोज्यः स्यात्].

*) तु. PW. ORN. प्रभृ.; वैतु. सा. सानुनयप्रश्ने
कप्र. अपिर् इति (तु. नापू. टि. यदनु पर्यनुयुज्यमानो-
ऽसाविहऽयाहारमुखेन स. उपपत्तिमिवाह).

*) तु. PW. प्रभृ.; वैतु. सा. ईषदर्थे कप्र. अपिर् इति
(नापू. टि. कप्र. पक्षे स. विषये पर्यनुयोगो जागरूक-
एव द्र. अस्मद्वाच्येषु दिद्युतः साधिकरणतायामुपपद्य-
मानायामप्यस्मद्वाच्यानां दिद्युति साधिकरणतायाः कल्प-
नस्य नितरामसंगतेरिति दिक्).

*) तु. K.; वैतु. सा. भा. च (सप्रकरणत्वात् तु.
नापू. टि., श्रुत्यभेदाद् नाउ. टि. च).

*) तु. PW. प्रभृ.; वैतु. सा. [तु. नापू. टि. (विषय-
तात्मकमपिना ग. वाच्यं सत् स. इदं वाच्यमिति
चाऽनुसंधान उपेक्ष्यः)].

*) लेटि सिपि युथा-युक्तत्वात्तिष्ठो निघाताऽभावः ।
'नः' इति 'जगत्' इति च कर्मद्वयमेतदभिसंबद्धं द्र. ।
सकर्मकत्वे तु. ऋ ४, ३१, २; ६, ४४, १६; ८, ९४,
६ (तु. GW.; वैतु. वें. सा. PW. अपिः संभावनायाम्
कप्र. इत्यभिप्रायुकाः) । यत्तु सा. 'युथा' इत्येतद्
उपसार्थीयम् अव्य. इतीवाऽभिसंधान एतच्छ्ररस्कमन्यद्
उपमानवाक्यं चाऽऽचिच्छिप्सित-तथेत्येतच्छ्ररस्कं अन्य-
दुपमेयवाक्यं चाऽऽरचयेत्, तदसत् । तथा हि सति
'युथा' इत्यस्य जिगमयिष्यमाणेन क्रिप. संबन्धस्या-
ऽअधर्मात्वाच् भूयमाणेन च प्रकृतेन क्रिप. साक्षात्संब-

न्धाऽभावादयनि. तिष्ठो निघाताऽभावोऽनुपपन्नः स्यादिति
दिक् [एवं तु. उ. म. (मा ३३, ३४) यदीये वा. 'विह्वं
जगत्' इत्येतत् पदद्वयं सतः संबन्धादपास्तं सदपार्थं
चिह्नेशयिषितमिवाऽऽपद्यते].

*) अन्तर्भावितव्यर्थं रु. द्र. (तु. तस्मिन्नायद् नाउ.
पै. रु.) । एस्थि. 'अपिचामि' इति WR. सर्वसाध्य-
विरुद्धा च छन्दोदूषणी च सती शुशोधयिषा नैवाऽऽद्विष्येत ।
यदपि शोधममुमुपादाय W. संधान-परतया व्याचष्टे,
तद्वयपुष्टं भवति । शोधोऽपुष्ट इति च तदभ्युपगमेऽपि
✓दो इत्यस्योक्ताभिप्रेतार्थेऽपश्यते (यत्तु. टि. ✓३दा) ।
अस्य नापू. पाभे. द्र. ।

*) कर्मणि केऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

*) 'तेनापि लब्धीय तेन' इति मूको. अनु मुपा. पादो
भवति । तत्र 'तेनापिलिलिह्यते न' इति त्रिपदात्मकः शोधः
सुवचः (भूयसेऽपि सत्य. शोधाय तु. टि. अहि->ना) ।

*) तु. PW.; वैतु. सा. यमन् अयम् अपिः ऋ १,
१६५, १३ इति १०, २०, १ इति च द्वे स्थ. वर्जमन्यत्र
यनि. स्थ. अगतिः कप्र. भवति ।

*) तु. PW. प्रभृ.; वैतु. सा. यमन् अयं धा. ऋ ७,
६०, ६ इत्येतत् स्थ. वर्जमन्यत्र यनि. स्थ. आस्थेयो न
भवति । यनि. गिजन्तानां रु. पाधा. तु. ✓वात् इत्यतो
निष्पन्नत्वेन प्रतिपत्तेश्च ऋ ७, ३, १० इत्यत्रत्यस्य रु.
वर्णान्तरागममात्रपूर्वकं ✓वन् इत्यतो निष्पन्नत्वेन संकेता-
चेति यावत् । तत्त्वतस्तु पारिरागमिकोऽयं धा. भवति
✓वृत् इत्येतेन च ✓वन् इत्येतेन चाऽभिसंबद्धः
संस्तदुभयगम्यस्य पृथग्भूतस्य गतिसंभक्त्यात्मकस्याऽर्थ-
द्वयस्याऽपि वाचकः फलद्वयोपेतैकनास्तौपम्यमागिति
दिक्मात्रम् ।

० अपि-वृत्त^a - तन्तः ऋ [७, (३, १०; ४, १०) ६०, ६].
 अपि-वात- सु^०
 † अपि-वातयत्^b - यन्तः ऋ १, १६५, १३; मै ४, ११, ३; काठ २, १८.
 अपि/वप्, † अपिवपति तै ३, ४, १, १; † अपिवपन्ति मै ३, १०, ४; अपि...वपामि शौ १२, ३, २२; † अप्यवपन् मै ३, १०, ४.
 अपि/वह, † अपिवहति मै १, ८, ९; २, १, १०.
 अप्युहे ऋ १०, ५२, ३; † अप्युहे ऋ ७, १०४, १४; शौ ८, ४, १४; पै १६, १०, ४.
 अपि/रवृ, अपि...वः^c मै ४, १४, ५.
 अ(पि>)पी-वृत्त^d - तः ऋ १०, ३२, ८; -तम् ऋ १, १२१, ४; २, ११, ५.
 अपि/वृच्, अपिववृक्तम्^e ऋ ६, ६२, १०.
 † अपि/वृज्, अपिवृज्जन्ति^f ऋ १०, १२०, ३; तै ३, ५, १०, १; कौ २, ८३५; जै ४, ५, ७; पै ६, १, ३;

अपि...वृज्जन्ति^f ऋ ६, ३६, २.
 अपि...वृज्जन् ऋ १०, ४८, ३.
 अपि/वृत्त^g वर्ति, अपि...वर्तयः ऋ १, १२१, १३.
 अपि/व्ये, अपिव्ययामसि शौ १, २७, १.
 † अपि-वृत्त^h - ताः मै ३, ९, १.
 अपि/वृश्च् > वृश्च्, अपिवृश्चामि शौ २, ३२, २; ५, २३, ९; १०, ६, १; अपि...वृश्चतु शौ १, ७, ७; † अपिवृश्च ऋ ८, ४०, ६; १०, ८७, १६; शौ ७, ९५, १; ८, ३, १५; पै १६, ७, ६.
 अपि-शर- -रम् पै ११, २, १०.
 अपि-शर्वरⁱ - रे ऋ ३, ९, ७; ८, १, २९.
 आपिशर्वर^j - रः तै ७, ३, १३, १; काठ ४३, ३.
 अपि/शस्
 अपि-शस्^k - शसः मै ४, १३, ४; काठ १६, २१.
 अ-पिशाचधीत^l - तः खि २, १०, २; पै ११, १, ८.
 अपि/शू > शू, अपिशृणीमसि शौ २,

७, ५; अपिशृणातु शौ ६, ३२, २; अपिशृण शौ १९, ४५, १; अपिशृणीहि शौ १६, ७, १२; अपि...शृणीतम् शौ ६, ५०, १.
 † अपिशृणीयते काठ ३५, १६.
 अपि-शृणि^m - णाः शौ ४, ३, ६.
 अ-पिष्ट- -ष्टम् पै २, २, ५.
 अपि/पिष्टा (<स्था) > तिष्ठ, अपिष्टात > ता शौ ५, १३, ५; पै ८, २, ५; अप्यतिष्ठत् तै ५, ६, १, ३; मै २, १३, १; काठ ३९, २; शौ ३, १३, ४.
 अपि-ष्ठितⁿ - -तम् ऋ १, १४५, ४.
 † अपि-सं/नह्, अपि...संनह्यत्^o तै २, २, ८, १; ३, १, ५.
 † अपि/सृज्, अपिसृजति तै ६, ४, ४, ४^p; ६, ६, २; ९, २; मै ३, ९, ४; काठ १२, ५; २६, १; २७, १^q; ३०, १; ७; क ३७, ८; ४०, ४; ४२, १^r; ४६, ४.
 अप्यस्नाद् मै १, ९, ८; २, ३, ७; ५, ५.

^a) गस. अन्तर्भावित-ण्यर्थक-शात्रन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^b) सस्व. नापू. द्र.। विशेषस्तिवह णिचः श्रवणमात्रे द्र.।

^c) 'अपि...वः' इति ऋ (२, १४, ३) पाभे.।

^d) कर्मणि क्तेऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९)।

'निपातस्य च' (पा ६, ३, १३६) इति कृत्वा पू. दीर्घत्वं भाषमाणः सा. उपेक्ष्यः। पू. दीर्घे तदशिष्टत्वात्। तर्हि कथं दीर्घ इति। उस्. इति। 'नहि-' (पा ६, ३, ११६) इत्यत्र धा. च प्र. चेति।

^e) अत्र धा. प्रति विप्रतिपत्तिः द्र.। तद् यथा। √वृज् इति सा. McG. च। √वृश्च् इतीतरे PW. प्रमु.। अर्थत उत्तरः कल्पः प्रकरणं नेदीय इव स्पृशे-दिति कृत्वा √वृश्च् इत्येतत्-सजन्मा यनि. धा. (यद्.) कृताऽऽदरः द्र.।

^f) अपि सामुच्चयनिकं कप्र. भाषमाणः सा. उपेक्ष्यः (वैतु. ऋ १०, ४८, ३ इत्यत्र स्वयमसौ)। इह च

तदुद्धृतं श्रुत्यन्तरमपि सावधानं संगम्यमानम् अपेक्ष गति-त्वमेव साधयेदिति दिक्।

^g) 'अपि' यथा गतिस्तथा नापूटि. द्र.।

^h) बस. पू. प्रस्व. (पावा २, २, २४; पा ६, २, १) उप. यद्.।

ⁱ) सस्व. कृते तु. टि. अति-शर्वर-।

^j) तात्रभविकः अण् प्र. (वैतु. भा. 'अपि-शर्वरी-' इत्यतोऽकृतसमासान्तोदेव स्वार्थे प्र. इति)।

^k) उस्. क्तिबन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^l) तस. नष्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. तृतस.।

अन्तोदात्तः मुपा. चिन्त्यः (तु. आपमं १, १३, १)।

^m) सस्व. नापू. द्र.।

ⁿ) सस्व. कृते तु. टि. अति/क्रम् > २ अति-क्रान्त-।

^o) बल्वजानामेवेध्मे संनह्यत्वेन विधानश्रुतेः संनह्यान्त-रस्य चाश्रुतेः समुच्चयाद्यर्थेऽपेः कर्मप्रवचनीयत्वमनुपयुक्तं स्यात् (तु. भा.)। सहार्थस्य च प्राधान्येन द्योत्यत्वदर्शनाद् गतित्वमुखता तदर्थसार्थेति दिक्। एस्थि. 'इध्मे' इति स. १ द्र.।

अपि...असृज्यन्त* काठ३४, ८.
अपि-सृज्य^१ तै ३, २, २, १.
अपि/हन्, अपिहन्ति मै ४, ५, ५;
अपिहन्ति खि ५, २२, ७६; तै
२, १, ५, ३; अपिहन्त्यात् मै
३, १०, ४; ४, ७, ४; काठ१२,
५; २६, १०; क४१, ८.

अपि/१हा

अपि-हीन^२ - ना: मै ४, २, ११.
अपि-हित, अपि-हिति-अपि/धाद्र.
अपि/हनु, अपिहनुत: ऋ८, ३१, ७.
अपी(पि/इ), अप्येति ऋ १, १६२,
२; ३, ३३, २; ९, ७१, ६; मा
२५, २५१; का२७, १२, २१;
तै १४, ६, ८, १; ३; ५, ६,
६, ४१; शौ ५, १८, १३; १०,
१०, ६; पै ३, ३२, ३६; अप्येति
ऋ १०, ११५, १; तै ३, १,
१०, २; काठ ३५, ८; अपि-
यन्ति ऋ १, १४०, ७; १२,

३, ९) ३, ८, ९; ७, ४७, ३);
मा ३४, ११; का ३३, १, ५;
तै ७, २, ८, ६१; शौ ४, ३४,
२; पै ६, २२, २; अप्येतु ऋ
[२, ३, ९०; (३, ८, ९; ७,
४७, ३)]; मा ८, ६१; २९, २;
का ३१, १, २; तै १, ५, १०,
४; ६, ३, २; ३, १, ४ ३३;
११, २१; ५, १, ११, ११; मै १,
७, १; ८, ९; ३, १६, ११;
२; ४, १४, ८१; काठ ३०, ८;
३४, १९; ३५, ५; ४६, २;
४१; क४८, ६; शौ २, ३४, २;
पै ९, १७, ३६; १४, ३, ३;
१६, १०७, ६; अपीहि मा ८,
५०३; का ८, २२, ४१; तै ३, ३,
३, ३३; शौ १८, २, १११;
अपीतम् मा २, १७१; का २,
४, ५; शौ १२, ३, ४४; अपीत तै
१, ८, ५, २१; अपीतन शौ १०,

५, २३; पै १६, १३०, ३.
अपि-युत्^३ - यन् ऋ ८, ४३, ७४;
-यन्तम् ऋ १, १६०, २०; मा
२५, ४३; तै ४, ६, ९, ४; काठ
४६, ५.
अपी(पि-इ)ति^४ - ते: ऋ १, १२१,
१०.
अपी(पि-इ)त्य^५ ऋ २, ४३, २.
अपी-^६ - प्य: ऋ ६, ६७, ९.
अपीच्य^७ - अप्य(पि/अ)ञ्च् द्र.
अपी-जु- अपि/जृ द्र.
अपी-वृत्- अपि/रृ द्र.
अपी(पि/इ)ष, अपि...ह्यते^८ ऋ
९, ६९, १.
अ-पुनर्^९ - न: मै ३, २, ६.
अपुनर्-ता^{१०} - ता पै १६, १४९, ६.
अ-पु(व्य>)ज्या^{११} - ज्या पै ५,
३७, ३.
अ-पुनर्^{१२} - न: ऋ १०, ६८, १०;
शौ २०, १६, १०.

*) 'अन्तःसंकलनपूर्वम्' इत्युपसर्गार्थे प्रकरणसंगते सत्य् अपिमगतिं कुर्वाणः SIM. चिन्त्यः ।

१) गस. ह्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

२) गस. केऽनन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४९)।

३) 'अप्येतु' इति शौ (२, ३४, २) पामे. ।

४) अपेद् गतिवेऽव्यवस्थितचित्तः सा. चिन्त्यः । देवानां पायसोऽस्मद्विषयाया अन्तःसमावेशविशिष्टाया अगति-पर्यायभूताया एव सत्या गतेर्विवक्षितत्वादिति दिक्. एस्थि. 'अस्मे' इति न द्वि३, किन्तर्हि स३ द. ।

५) 'अप्येति' इति ऋ (पा १, १६२, २) पामे. ।

६) 'अप्येति' इति शौ (५, १८, १३) पामे. ।

७) 'उपेहि' इति ऋ (१०, १४, १०) पामे. । 'अपेहि' इतीव दुष्टे पा. सत्य् अपमुपस्थाड्ये प्राहयिष्णुतया च पक्षे तदीये वर्जनार्थे सुस्थिते सति तं पूर्वार्धीयेन द्वि. वर्तमानेन 'सारमेयौ' इति पदेनाऽसमर्थयोगमिव कार-विष्णुतया च नितरां दयनीयः सा. उपेक्ष्यः ।

८) द. निष्ठायां रु. आह । तदपि विसृज्यम् ।

९) 'उपेहि' इति ऋ (१०, १४, १०) पामे. ।

१०) गस. ह्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

११) किमि 'सादी' (पा ६, २, ५०) इति पूषप्रस्व. ।

१२) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । यनि. रु. पुं. प्र३ द्र. । उप. √पी (<√मी)+किप् [वैतु. पाप्र. <√प्यै (उसं. पा ६, १, २८७); <√२पा वा (उसं. ई: प्र. किप् च पाउ ३, १५९)] । यतु १अपस्- (+यत् > अपस्य- > -स्याः = यनि. रु. इतीव सा., २अप्- > अप्य- > अप्या- > अपी- > यनि. रु. [स्त्री. ष१ (=अयज्ञसाचः); वैतु. सा. पुं. प्र३] इति PW. प्रमृ. चाऽऽहुः, तत्र सदसतोर्भावयोर्विविचः प्रमाणम् [इह 'हे मित्रावरुणौ ! य ओहसा न देवासः न मर्ताः (भवन्ति, ये च) अ-यज्ञसाचः (=अ-देवपृणाश्च) अप्याः (=अ-पितृपृणाः) पुत्राः न (=इव च कृतघ्ना भवन्ति), तेऽसुराः यद् वां स्पर्धन् (=स्पर्धन्ति स१) युव-धिता प्रिया धाम प्रमिनन्ति (तद्) अंहः 'विचयिष्टम्' इति नापू. मन्त्रान्त्यभागेन वा. द्र.]

१३) तु. GW.; वैतु. इतरे सा. PW. प्रमृ. च कप्र. पृथग् अव्य. चेति कृत्वा योजुकाः ।

१४) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

१५) भावे. तल् प्र., लिट्स्वरश्च (पा ५, १, ११९; ६, १, १९३) ।

१६) तस. उप. पुम्य- (पुत्र+यच्) ।

१७) सस्व. द्विपुटि. द्र. । वा. वि. वा किवि. वा भवति ।

१अ-पुनराभाव^a - वाय मै ३, ८, २.

अ-पुनर्दीयमा(न→)ना^b - ना शौ
१२, ९, ६; पै १६, १४५, ६.

*अपु^c - √*अस्पृ द्र.

अ-पुरोगव^d - वासः खि ५, २०, २;
शौ २०, १३५, ७.

१अ-पुरोह^e - ऋः काठ २७, १०.

अपुरोहि^f पै १०, ४, ६.

१अ-पुरोहित^g - तम् काठ २७, ८.

अ-पुल^h - लम् पै १५, ६, ८.

अपुलंपतुⁱ पै २, ८१, २.

*अपुष^j - √*अपुषाय^k √*अस्पृ द्र.

†अ-पु(ष→)ष्पा^l - ष्पा ऋ १०,
९७, १५; मा १२, ८९; का १३,
६, १५; तै ४, २, ६, ४; -ष्पाम्
ऋ १०, ७१, ५.

१अ-पूत, ता^m - तः तै ६, ४, ९, २; मै
२, १, ३; ५, ५; -तम् मै १, ६, ८;
काठ ६, ४; ३०, ९; -ता तै
२, १, १०, २; काठ २३, ९; क
३६, ६; -तौ तै ६, ४, ९, १.

अपूत-पाⁿ - पाः तै ४, ४, ९, १.

अ-पूतभृत्^o - भृत् मै २, ११, ५;
काठ १८, ११; क २८, ११.

अपुप^p - √*अस्पृ द्र.

†अ-पूरुष^q - षम् ऋ १०, १५५, ३;
पै ६, ८, ७.

अ-पूरुषघ्न^r - घ्नः ऋ १, १३३, ६.

अ-पूरुष^s - वम् खि ४, ११, २; मा ३४,
२; -वैण शौ १०, ८, ३३.

†अ-पूर्य्य, व्य्या^t - -र्य्य ऋ ८, २१,
१; ८९, ५; कौ १, ४०८; २, ५८;
७७९; ३, २, ७; जै १, ४५,
१०; २, ६, १; ३, ६, ४; शौ
२०, १४, १; ६२, १; -र्य्यः ऋ
१, १३४, ६; -र्य्यम् ऋ ३,
१३, ५; ५, ५६, ५; ८, १८,
१; १०, २३, ६; -र्य्या ऋ १,
४६, १; ६, ३२, १; ८, ६६,
११; कौ १, १७८; ३२२; २,
१०७८; जै १, १९, ४; ३३, १०.

अ-पृणत्^u - -णतः ऋ ५, ७, १०; ६,
४४, ११; -णन् ऋ १०, ११७, १;
-णन्तः ऋ ५, ४२, ९; -णन्तम्
ऋ १, १२५, ७; १०, ११७, ७.

अ-पृतन्य^v - न्यः पै ६, ९, १०.

अपे(प/इ)अपायति ऋ ८, ६६,
१५; शौ ४, ३, ५; ६, ६, २;
२०, १; १०, १, १३; १९,
४९, १०^३; पै १४, ४, १०^३;
१६, ३६, ३; अप^३अयति ऋ
८, ६६, १५; अप^३अयत् पै
५, १, १; अपायातै शौ ७,
९५, ३; अपायत् ऋ १०, ७२, ६.
अपैति ऋ १, १२४, ८; अप^३
एति ऋ १, १२३, ७; १अपयन्ति

तै ६, ५, ११, २; मै ४, २, ८; २,
३, २^३; †अप^३यन्ति ऋ १,
५०, २; कौ ३, ५, ७; शौ १३,
२, १७; २०, ४७, १४; अपैतु
शौ १०, १, १०; पै १, २१, ५;
१६, ३५, १०; अप^३एतु ऋ ८,
६७, १५; काठ ३८, १३; अप-
(एतु) ऋ ८, ६७, १५^m; पै १, २१,
५; अप^३यन्तु मा ३५, १; का
३५, ४, १; पै १, ५९, ५; अपेहि
ऋ १०, १६४, १; शौ ५, ७, ७;
६, १६, ३; ४५, १; ७, ९३, १; २०,
९६, २४[†]; पै ५, १, २^३; ७, ९,
६ⁿ; अप (इहि) पै १४, ३, १०^०;
†अपेत ऋ १०, १४, ९; मा १२,
४५; का १३, ४, १; तै ४, २,
४, १; ५, २, ३, १^३॥; मै २, ७,
११; ३, २, ३; काठ १६, ११;
२०, १; क २५, २; ३१, ३; शौ
१८, १, ५५; †पै ३, १, ७; ४,
१७, ७; १९, ७; ५, १, ५;
१३, ४, ११; अप^३इत् ऋ
१०, १०८, १०; अपेतन शौ
६, ८३, २; पै १, २१, ३;
१अपेयुः मै ३, ८, ४.

*अपा(प-अ)य-

अपाय-वत् - वान् पै ४, ५, १०ⁿ.

अपा(प-आ)यिन्- अन्^o

^a) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. पुनर+आ-
√भू+घञ् प्र.।

^b) सस्व. नापू. द्र.। उप. <पुनर/इदा।

^c) सस्व. एपूटि. द्र.। उप. यद्र.। 'न पुरोगवामः'
इति पाण्डु. पा.।

^d) सस्व. कृते तु. टि. अ-च्-छन्दस्क-।

^e) 'एकव्रता विधिना भजन्तु पुरोहिताः' इत्येवं
शोध-युक्तोऽधिबन्धरो जागतः पादः स्यादिति कृत्वा
तत्तत् पदं यद्र.।

^f) वा. वि. सद् बस. भवति। उप. यद्र.।

^g) एतच्-शोधार्थं तु. टि. '√२अभू>अशौर'।

^h) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

ⁱ) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^j) उस.उप.√१पा+विच्। कृत-प्रस्व.(पा ६, २, १३९)।

^k) सस्व. एपूटि. द्र.। उप. यद्र.। अत्र पूष. नञ्
गुणप्रतिषेधादन्यस्मिन्नर्थे द्र.।

^l) मूको. सकृद् 'अपायतः' इति पा. (तु. WI.)।
तच्चिन्त्यम् असंगतेः।

^m) मुपा. 'अप+उ' इति निपातद्वयसंघातमात्रम्।

ⁿ) मुपा. प-स्थाने 'म' इति मुद्रणप्रमादजः (तु. शौ
५, ७, ७)।

^o) ('साप') 'माप' इति मुपा. 'मा। अप' इत्येवं
द्विपदतया विसंधेयः।

^p) नितरामसिद्धचरपरिष्कारः मुपा. पादचतुष्टयेऽपि

अपेत- अन^०
 अपो(प/ई)क्ष, अपेक्षन्ते मा १७, ६८;
 का १८, ६, ४; तै ४, ६, ५, २;
 ५, ४, ७, १; मै २, १०, ६;
 काठ १८, ४; २१, ९; क २८,
 ४; शौ ४, १४, ४; पै ३, ३८, ४.
 अपो(प-ई)क्ष- अन^०
 अपो(प-ई)क्षमा(ण>)णा^b-णा शौ
 १२, ७, ८; पै १६, १४२, ६.
 [ण- अन^०]
 अपो(प/ई)ज्, अपेजते क ६, ६४, ३;
 अप... अपेजते^c ऋ ५, ४८, २.
 †अपेक्षस्^d- शस्ते ऋ १, ६, ३;
 मा २९, ३७; का ३१, २, १;
 तै ७, ४, २०, १; मै ३, १६,
 ३; काठ ४४, ९; कौ २, ८२०;
 जै ३, ५७, १०; शौ २०, २६,
 ६; ४७, १२; ६९, ११.

*अपौ(प-आ/ए)य^e, अप...पुये:^f ऋ
 ५, २, ८.
 अपो(प/वश्>/उ)च्छ, अप...
 उच्छत् ऋ [१, ४८, ८; ७,
 ८१, (१); ६]; अप(उच्छत्) ऋ
 १, ४८, ८; अप...उच्छताम्
 पै १, ९९, १; अपोच्छतु ऋ ७,
 १०४, २३; शौ ६, ८३, १; पै
 १, २१, २; अप...उच्छतु ऋ
 ८, ४७, १८; शौ २, ८, २^g;
 ३-५; १४, २, ४८; १६, ६,
 २^h; अप...उच्छतु शौ ३, ७,
 ७; अपोच्छन्ताम् पै १६, ११,
 ३ⁱ; अपोच्छन्तु शौ ८, ४,
 २३^j; अप...उच्छन्तु शौ २,
 ८, २.
 अपो(प-उ)च्छ(त्>)न्ती- न्ती पै
 १, ९९, १.

अपो(प-उ)ष्ट^k- ष्टम् पै १, ९९, १.
 †अपो(प-उद्)त्/क्रम, †अपोदका-
 मत्^l तै ६, १, १, ७.
 अपो(प-उ)दक, का^m-कः शौ ५, १६,
 ११; पै ८, ४, ११ⁿ; -कम् शौ
 ५, १३, २; पै ८, २, २; -कस्य
 शौ ५, १३, ६; -कामिः ऋ १,
 ११६, ३.
 अपोदि(प-उद्/इ), अपोदित शौ
 ६, ५०, २.
 †अपो(प-उ)द्(द्/ह), अप...उद्-
 रेयुः मै १, ५, १३.
 †अपोन्नुन्तुतामस्सधम्मसपोक्ष-
 तवातस्ते^o पै १, ८९, ३.
 अपो(प/उ)भू,म्भू, अपोम्भत शौ ८,
 ८, ११; पै १६, ३०, १; †अपौ-
 म्भत् मै २, १, १२; काठ ११, ४;
 †अपौम्भन् तै २, ४, १३, १.

सुशोधः स्यात् । तद् यथा । 'उत्तिष्ठामे विधुनुष्व, वि ते
 श्वायन्तु नाढ्यः । अथो उद्रास्व अपायवान् अवग्लाय-
 ऽभि मुष्कयोः' ।

a) उप. कर्तरि क्तः प्र. ।

b) गस. शानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)

c) पादादौ ग. पठितस्यापि सतोऽर्थतो व्यवहितिर्मा
 भूदितीवाऽऽख्यातपार्श्ववर्तिनी द्विरुक्तिः द्र. (वैतु. सा. एकः
 ग. पादपूरण इति) ।

d) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

e) अपाऽऽहोः ग. सतोः किमिदम् √एय् इति ।
 √यज् इत्यस्य सनाभिः धा. इति । कथमिति । मूलतः
 √इ> अय-> (नाधा.) √अयि [=√अय्य (-ज्)]
 >√एय् [>√इय् (ज्)] इति पक्षेऽन्यस्याश्वा-
 ऽवरोहमुल्याः, >√यय् (-ज्) इति पक्षान्तरेऽन्यस्या-
 श्चाऽऽदिलोपविशिष्टाया वर्णपारिणामिक्या विधाया
 आस्थेयत्वादिति ।

f) किमेतद् रू. इति । यनि. धा. लिङि मपु१ इति ।
 काऽत्र तिरोहितिरिति । न कापीति । तर्हि कथं प्रश्न
 इति । पराभिमतनिरासायेति । कथमिति । उच्यते ।
 तद् यथा । सा. आत्म. सतः √ई इत्यस्य प.
 ऐयः > ऐयेः इति वर्णविकारसहकृतं लङ्ङत्तमिदमित्याह,
 तज् । लङ्ङर्थस्य वा. अयोग्यत्वात्तद्भाव आडागमा-

भावाद् ऐकारादिवेनाऽसिद्धेरिति यावत् । एवमपि यत्
 LUD. प्रभृ. √ईष् इत्यस्य लिङ्ङत्तम् इत्याहुः,
 यच्च ORN. √ईय् इतीव लिङ्ङत्तया परिणतस्य √इ
 इत्यस्य तदेवेत्यभिमेने, तदपि समानं चोद्यम् । लिङ्ङत्त
 आडागमानुपपत्तेरेवेति । यनि. अर्थत उपपत्तिविशेषश्च
 द्र. [तु. आ/यज् (ऋ १, ९४, २; ३, ४, २)] ।
 अथ स्वरतो हि-योगेऽनिहन्म्याने साकाक्षे तिङि परतः
 सत्य् आङः ग. निघातः (यक. पा ८, १, ३५; १, ७१) ।

g) 'अपोच्छतु' इति पाभे. (ऋ ७, १०४, २३) ।

h) क्ते छस्य षत्वम् (पा ८, २, ३६) ।

i) पा. प्रच्यव-विकृतः द्र. । यस्थि. द्वैस्वर्याऽनुपपत्तेः ।
 'अपः (< २अप-द्वि३) अपोदक्रामत्' > अपोऽपोदक्रामत्
 (प्रथमस्य 'पो' इत्यंशस्य प्रच्यवात्) यनि. वैकृत-
 क्रमः सुगमः । एस्थि. 'अपोदक्रामत्' इति शोधः संपा.
 च पपा. च यथावदुच्येयः (तु. भा. 'अपोपोदक्रामत्'
 (मुपा. ?) = 'अपोपहायोर्ध्वमगच्छत्' इति प्रतिपदं विवृण्वतः
 स्पष्टः संकेतः) ।

j) बस. पूषप्रस्व. (पावा २, २, २४; पा ६, २, १) ।
 उप. <√उद् यद्र. ।

k) मूको. 'पपोदकः' इति पा. ।

l) प्रहेलिकायमानः मुपा. भवति । संस्कारान्तरमन्त-
 रेण पद-विभागो दुःशकः ।

॥अपो(प-उ)ब्ध^a—ब्धः तै २, ४, १३, १; मै २, १, १२; काठ ११, ४. [ब्ध-अन^o]
॥अपो(प-उ)म्भन^b—नात् तै २, ४, १३, १; काठ ११, ४.
अपो(प/ऊ)र्णु,अपोणुते ऋ १, १२, ४; २, ३४, १२; तै ६, १, ३, ३॥; मै ३, ७, ८॥; काठ २४, ६॥; क ३७, ७॥; †अपोणुते ऋ १, १५६, ४; ९, १०८, ४; मै ३, ७, ८॥; कौ २, २८९; जै ३, २४, ५; अप...ऊर्णोति^c ऋ १०, ८८, १२; अपोणुतः ऋ ८, ४०, ५; अप...ऊर्णुथः ऋ १०, ४०, ८; †अपोर्णु ऋ ९, ९६, ११; मा १९, ५३; का २१, ४, ३; तै २, ६, १२, १; मै ४, ९, ११॥; १०, ६; काठ २१, १४; †अप...ऊर्णुहि ऋ १०, ७३, ११; काठ ९, १९; कौ १, ३१९; जै १, ३३, ७; ॥अपोर्णोत् तै २, १, ५, १; अपोर्णोत्, अपो-

र्णोत् तै ६, १, ३, ३॥.
अपोर्णुवत्^d—वन् शौ ९, ३, १८; पै १६, ४०, ९; —वन्तः ऋ १, १९०, ६; ४, ४५, २.
अपोष्ट-अपोच्छ द.
अपो(प/१ऊ)ह, ॥अपोहति काठ १०, ४; २६, ६; अप-अप...ऊहति ऋ ५, ३४, ३; अपोहामि मा २, १५^e; का २, ४, १^e; शौ १४, १, ३८; अप...ऊह शौ १८, २, ५७; अपोहत् ऋ १०, ६१, ५; ॥अपो-हेत् काठ ३०, ६; क ३१, ८.
अप्त-, अप्तु-, अप्तुर-, अप्तुय-, अप्त्य-, अम-, अमस्-, अप्त्य- √*अप् द.
अप्य(पि/अ)ब्ध
अप्यच्, ङच्—
अपीच्य^f—-च्यः ऋ ८, ४१, ८; तै ७, ४, १९, २; काठ ४४, ८; —†च्यम् ऋ १, ८४, १५; २, ३५, ११; ८, ३९, ६; ४७, १३; ९, ७१, ५; [(१, १५५, ३) ७५, २]; ८६,

१०; ८७, ३; मै २, १३, ६; काठ ३९, १२; कौ १, १४७; २, २९; ५१; २६५; ३८१; जै १, १६, ३; ३, ३, ८; ५, १०; २२, १२; ३१, १; शौ २०, ४१, ३; —च्या ऋ ८, ४१, ५; —†च्या ऋ १०, १२, ८; शौ १८, १, ३६; —च्येन ऋ ७, ६०, १०; १०, ५३, ११.
॥अप्य(पि/अ)द्, अप्यत्, अप्यादन् मै ४, ५, ९.
१अप्य(पि/१अ)स्, अप्यस्ति मै १, ४, १२^g; काठ ५, २^g; ६, ७^g; क ४, ६^g; शौ ११, १, ३३^h; †अपि...अस्तिⁱ ऋ १०, १२, ५; शौ १८, १, ३३; †अपिष्मसि^j ऋ ८, १८, १९; ३२, ७^k; ४७, ८; ६६, १३^l; कौ १, २३०; जै १, २४, ६; ॥अप्यसत्^m तै ७, १, ३, १ⁿ; २ⁿ; ३; अप्यस्तु पै १, ७०, २^o; १६, ९२, ३^p; †अपि...अस्तु^q ऋ १, १६२,

- ^a) कर्मणि क्तेऽनन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४९)।
^b) गस. ह्युङ्कृत-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।
^c) मुपा. 'अपो इत्यत्र (प-उ)' इति निपातद्वय-संघात-मात्रम्।
^d) गस. शान्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।
^e) सस्व. कृते तु. टि. अन्वच्, ङच्-।
^f) ताग्रभक्तिके यति प्र. तित्-स्वरः, उप. अकारलोपः, पूर्वस्येकारस्य दीर्घत्वं च द्र. (यक. पा ४, ४, ११०; ६, १, १८५; ४, १३८; ३, १३८)। यत् सा. विकल्पेन ऋ १, ८४, १५ इत्यत्र अपि/१चि + यत् प्र. इत्येवं व्यु. आह, तद् अपि-चेय- > अपीच्य- इत्येवं-प्रकारकस्य परिणामस्याऽत्यन्तं दुर्गमत्वाद् उपेक्ष्यम्।
^g) यदा 'पदार्थे-' (पा १, ४, ९६) इत्युक्तदिशा-ऽऽक्षेप्यः पदार्थः कस्यचित् कुत्रचिद् भागरूपो भवति तदाऽपिः ग. भवतीति च तदर्थं 'अभिरभागे' (पा १, ४, ९१) इत्यत्र तस्य उतं. च द्र. (वैतु. SIM. कप्र. इति)।
^h) तु. नापूटिः; वैतु. W. पदार्थार्थे, सा. च संभावनायां कप्र. वदन्ती।
ⁱ) तु. LUD.ORN.; वैतु. G.W. W. समुच्चयार्थे कप्र.।

निघाताऽभावः (पा ८, १, ३५)।

^j) अन्तःसमाश्रयणं गत्यर्थः स. तदयोगश्च। यच्च उप. √१अस् इत्यस्याऽब्ध-परस्याऽपि सतः षत्व-विषयत्वं श्रूयते, तदर्थम् उतं. सावसरं स्यात् (पा ८, ३, ८७)। यत् सा. ऋ ८, ४७, ८ इति विरहय्याऽन्यत्रेह सर्वत्र 'अपिः' कप्र. इतीवाऽभिसंदधे, तन्मन्त्रार्थस्वारस्य-विघातकत्वाच् चिन्त्यम्।

^k) अपिभावाऽऽक्षेप्यमाणं 'खे' इति पदं गम्यं द्र. (तु. ऋ ८, ६६, १३)।

^l) हेतुहेतुमद्भूताऽशवत्यस्मिन्नर्थे यत् सा. अपि सांभावनिकं कप्र. कृत्वा 'खे' इत्यनेन स१ सता 'विप्राः' इत्यस्याऽसमर्थमिव संबन्धमाह, तच्चिन्त्यम्। तत्तत्सो-तृत्व-तदधीनत्वयोरुभयोरप्यर्थयोः ष. एवाऽव्यभिचारेण श्रुत्युपलम्भात्। अथ संभावनार्थोऽपि लिङ्माकाङ्क्षेन लङ्मित्यपरा दिक् (पा ३, ३, १५४)।

^m) तु. टि. अप्यस्ति (काठ ५, २); वैतु. भा. सा. च कप्र. अपिरिति।

ⁿ) 'देवेषु (=तन्मध्ये प्राप्तवतः) सुवा ता (प्र३ =तदा-त्मकः) ते अपि...अस्तु (=तव भागः स्यात्) इत्येवं

[८; ९; १४]; मा २५, ३१;
३२; ३८; का २७, १२,
८; १३, १; ७; तै ४,
६, ८, ३; ४; ९, २; मै ३,
१६, १^१; काठ २८, ३६; ४६,
४^२; ५; अप्येधि तै ४, ४, ७, २;
५, ३, ११, ३; अपि...आसीत्
शौ २, २, ३; पै १, ७, ३;
अपिष्यात्^३ ऋ ६, ६८, ६.
॥२अप्य(पि/२अ)स्, अप्यस्यति मै
३, २, ७; ४, ७, ७.
अप्या(पि/आ)प्, १अप्याप्य^४ शौ
२०, १३६, ७; ८.
अ-प्रकेत्^५ -तम् ऋ १०, १२९, ३.
अ-प्रक्षित^६ -तम् ऋ १, ५५, ८.
अ-प्रचक्ष्^७ -शा: शौ ८, ६, १६.

पै १६, ८०, ७.
१अ-प्रच(१चि)ति^८ -ति: खि ५,
१३, ३.
१अ-प्रचेतस्^९ -तस: ऋ ९, ६४,
२०; ९८, ११; -ता: ऋ १,
१२०, १; १०, ७, ६; ११७,
६; खि ५, १२, २; शौ २०,
१२८, २.
अ-प्रच्युत^{१०} -तम् खि ५, ७, ३, १०;
मै ४, १३, ८; काठ १९, १३;
-तानि ऋ २, २८, ८.
अ-प्रजनन- -नाय काठ ४५, ३.
१अ-प्रजनिष्णु^{११} -ष्णु: मै १, ६, १०.
अ-प्रजस्^{१२} -जसम् शौ ७, ३६, ३;
१२, ९, ७; पै १६, १४५,
७; -१जा: तै ६, ३, २, ५; काठ

२३, ९; ३१, १३; ३५, १८;
१९; क ३६, ६; ४८, १६; १७.
अप्रजस्-ता^{१३} -ताम् शौ ९, २, ३;
पै १६, ७६, ३.
अप्रजास्-स्व^{१४} -स्वम् शौ ८, ६,
२६; पै १६, ८१, ७; -स्वाय
शौ १०, १, १७; पै १६, ३६, ७.
अ-प्रजस्य^{१५} -स्यम् खि २, ११, ४;
तै ५, ६, ८, ४१.
अ-प्रजा^{१६} -जा: ऋ १, २१, ५.
१अ-प्रजात,ता^{१७} -त: मै ४, ३, २;
काठ १२, ७; -ता काठ १३, १२.
अ-प्रजक्षि^{१८} -क्षय: ऋ १०, ७१, ९.
१अ-प्रक्षात^{१९} -तम् तै ६, ३, ४, ८.
१अ-प्रक्षात्रु^{२०} -त्रम् तै ७, १, ७, ४.
अ-प्रति^{२१} -ता ऋ ८, ३२, १६;

गम्येन भाग-पदेन कर्तृभूतेन बहुत्ववदुपश्राव्यमाणयोरपि
'सुर्वा ता' इति पदयोः सामानाधिकरण्यं स्यात् । यद्वा-
ऽन्तर्भावित इह ष्यर्थ इति कृत्वा देवेषूदीयमानस्तव
(भागः) 'सुर्वा ता' (द्वि३) अपिभावयतु (अन्तः समावे-
शयतु) इत्येवं व्याख्येयम् [तु. PW. प्रभृ.; वैतु. यनि.स्थ.
सा. प्रभृ., SIM. च अपि कप्र. वदन्तः (यत्तु सा. क्रिप.
वचनव्यत्ययमुपाश्रित्य 'सुर्वा ता' इत्येतद्वाच्यानां सताम-
स्वोपकरणानां वाऽस्वशरीराख्यवानां वा देवभावमपि
साधयेत्, तदसांप्रदायिकत्वात् नितरामुपेक्ष्यम्)] ।

*) तु. PW. (मन्त्रसंख्या १); वैतु. सा. समुच्चये कप्र.
अपिरिति (तुरीयपादेऽपेक्षितस्याऽपि सतः समुच्चयाऽर्थस्य
गम्यत्वोपपत्तेः वाऽपेक्षितत्वाच्चक्रवाऽभ्युपगमे गतित्वाऽभावाद्
नाउ. क्रिप. षत्वाऽनुपपत्तेश्चेति दिक्) ।

१) 'अष्टा अप्याप्य भू-भुवः पिप्पलीस्तथैव इति'
इत्येवं मूलतः सतः पा. कौन्तापसाधारणं वैकृतं सुशोधं
स्यान्न वेति विमर्शसापेक्षमेव द्र. । एवं तावद् यनि.
व्यञ्जनं रु. वा स्यात्, उद् √स्था > 'उस्थाप्य' इति
वा 'अथ' इति पृथग् विभज्य आ/अप > 'आऽप्य'
इति वा मूलान्तरीयं सदपि समाननिष्पत्तिकं रु. इति
भूयसे विवेकाय कल्पताम् ।

०) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

१) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. प्र/१क्षि+कः प्र. ।

०) सस्व. नापृ. द्र. । उप. यङ्लुङन्तात् प्र/कश्+
अप् प्र. (पा ३, १, १३४) । अभ्यासस्य नुगागमः

उसं. (पा ७, ४, ८६) ।

१) संदिग्धः पा. भवति (तु. संटि. पाभे. 'अप्रवदिः'
'अप्रतिदिश्यः' इति) । यनि. सस्व. एपृ. द्र. ।

०) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

१) सस्व. कृते तु. टि. अ-क्षोधुक्- । उप. यद्र. ।

१) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. प्र/जन्
+ कर्तरि ङसुच् प्र. (कर्मणि प्र. निष्पन्नस्य उप. कृते
तु. वैप२ २अ-प्रजस्- इति) ।

१) भावे तलि प्र. लित्-स्वरः (पा ६, १, १९३) ।

१) सस्व. कृते तु. टि. 'अनागस्- > ०गास्-स्व-'. ।

१) तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १५६) । उप.
प्र/जन् > ०जस्- + तद्धितो यः प्र. (पा ५, १, ६७) ।

१) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. प्र/जन् + कर्तरि
विद् [तु PW. GW. च; वैतु. सा. MW. च ङः प्र. इति
(ययोः अ-प्रज- इति प्राति. इति सुवेचम्)] । एवमस्मिन्
व्यतिकरे कः स्यात् प्र. श्रुत्यभिप्रेततर इत्यर्थो भूयोऽपि
√जन् > ज्, ज्ञा- इत्यत्र प्र/जन् > प्र-ज्, प्र-ज्ञा-
इत्यत्र च प्राप्यमाणासंकेतः द्र. ।

१) सस्व. नापृ. टि. द्र. । उप. प्र/ज्ञा + कर्तरि
किः प्र. लिङ्वच्च (पा ३, २, १७१) ।

०) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, ७२) । उप. प्र/ज्ञा
+ ष्टन् प्र. (पाउ ४, १५९) ।

१) सस्व. नापृ. द्र. । उप. यद्र. । 'ता' इति रु. स१ इति GW.
प्रभृ. । यत्तु सा. एतत् ६अ+प्र/तन्+विद् प्र. इत्येवं

-ति ऋ १, ५३, ६; ६, [४४, १४; ७, २३, ३]; ८३, ४; ९९, ५; ९, २३, ७; तै ३, २, ११, ३१; ५, ३, ३; १५, ४, ६, ३; ४; मै १, ३, १२; ३, ३, ७१; †४, १०, ५; १२, ५; काठ ४, ४; २१, १०^१; शौ ७, ५२, १^३; ९८, १; ११५, १; †२०, १२, ३; २१, ६; -ति: ऋ ५, ३२, ३; -तीनि ऋ २, १९, ४; ४, १७, १९; ६, ३१, ४; ७, ८५, ३; ८, ९०, ५; कौ १, २४८; २, ७६१; जै १, २६, ६.

१॥अ-प्रतिक्रान्त^४- -तम् मै १, ११, ५; ४, २, ७^२.

१॥अ-प्रतिख्यात- -तात् काठ १४, ५.

१॥अ-प्रतिगृहीत^५- -तम् तै ७, १, ६, ५.

अ-प्रतिघात्य^६- -स्य: पै ३, २७, १.

१॥अ-प्रतिजग्ध^७- -न्धेन मै १, ४, १०^१; काठ ३२, ७^२.

१॥अ-प्रतिदिश्य:० शौ २०, १२८, ८.

*अ-प्रतिधृष्ट^८-

†अप्रतिधृष्ट-शवस्^९- -सम् ऋ १, ८४, २; मा ८, ३५; का ८, १०,

१; तै १, ४, ३८, १; मै १, ३, ३४; काठ ४, ११; क ३, ९; कौ २, ३८०; जै ३, ३०, २३.

अ-प्रतिधृष्ट्य^{१०}- -॥व्य: मै १, ९, १; ५; काठ ९, ९; १२; क ८, १२; -व्याय मा ३८, ७; का ३८, २, १; मै ४, ९, ८.

१॥अ-प्रतिनोद^{११}- -दाय मै ३, ३, ९; ६, ६; काठ २३, ३; २६, ३; ४: २८, ४; क ४१, १; २; ४४, ४.

अ-प्रतिपद्^{१२}- -दम् मा ३०, ८; का ३४, १, ८.

अ-प्रतिबुवत्^{१३}- -वज्जि: शौ ३, ८, ३; पै १, १८, ३.

अ-प्रतिमन्युयमान^{१४}- -ना: शौ १३, १, ३१.

†अ-प्रतिमान^{१५}- -नम् ऋ ८, ९६, १७; शौ २०, १३७, ११.

१॥अ-प्रतिरथ^{१६}- -थम् तै ५, ४, ६, ३; ४; मै ३, ३, ७^२; काठ २१, १०; -थस्य तै ५, ४, ६, ४; मै ३, ३, ७; काठ २१, १०; -थेन मै ३, ३, ७.

१॥अप्रतिरथ-स्व^{१७}- -स्वम् तै ५, ४, ६, ४.

१॥अ-प्रतिरथस्व^{१८}- -स्वम् मै ३, ३, ७; काठ २१, १०.

अ-प्रतिवध- -धम् पै ३, २७, ४; ६.

१॥अ-प्रतिवादिन्^{१९}- -दिन: तै १, ६, १०, १.

अ-प्रतिविद्ध^{२०}- -द्वाय तै १, ५, १०, १.

१॥अ-प्रतिषिक्त^{२१}- -क्त: मै १, ८, ३; -क्तम् मै १, ८, ३; काठ ६, ३^३; क ४, २^३; -क्तेन काठ ६, ३; क ४, २.

१॥अ-प्रतिषेक्य^{२२}- -क्यम् मै १, ८, ३^३; काठ ६, ३; क ४, २.

†अ-प्रतिष्कुत^{२३}- -त: ऋ १, ७, ६; [८; ८४, ७]; १३; ५, ६१, १३; ७, ३२, ६; मै २, १३, ६; काठ ३९, १२; कौ १, १७९; ३८९; २, २६३; ६९१; ९७१; ९७२; जै १, १९, ५; ४३, ९; ३, २२, १०; ५६, १८; शौ २०, ४१, १; ६३, ४; ७०, १२; १४; -तम् ऋ ३, २, १४; ८, ९३, १२; ९७, १३; कौ १, ४६०; जै १, ४८, ४^१; शौ २०, ५५, १.

अ-प्रतिष्ठा- -ष्ठा पै १६, ४७, ७.

तस. इति कृत्वा व्याचष्टे तन्न । तथात्वे ह्यायुदात्तत्वापत्तेः नाउ. रू. वा. किवि. द्र. ।

^४) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^५) 'हन्ताऽयमस्तु अप्रतिघातियः' इत्येवमन्यविसर्जनीयपूर्त्या सु-शोधश्च विसंहितः सन् सुपठश्च त्रैष्टुभः पादः द्र. (तु. नाउ. श्रु.) ।

^७) तु. सस्थ. 'अ-प्रददिः' इति मूको. पा., WR. एतमेव पा. अङ्गीचक्रतुः ।

^८) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^९) तस. उप. क्यपि कृत्योकीयः स्वरः (पा ६, २, १६०) ।

^१) उप. प्रति/नुद्+भावे घञ् । शेषं नाउटि. द्र. ।

^६) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. प्रति/पद्+कर्तरि क्तिप् प्र. ।

^७) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. प्रति/मन्युयु+शानच् प्र. ।

^१) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^१) सस्व. द्विपूटि. द्र. । उप. बस. द्र. ।

^१) भावे स्वः प्र. तत्स्वरश्च ।

^१) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. भावे स्वः प्र. ।

^{१३}) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. प्रति/वद्+ताच्छीलिको णिनिः प्र. ।

^{१५}) उप. प्रति/व्यध्+क्तः । शेषं एपूटि. द्र. ।

^{१६}) उप. प्रति/षि(सि)च्+क्तः प्र. । शेषं द्विपूटि. द्र. ।

^{१७}) तस. उप. प्रतिषेकु- (प्रति/षिच्+भावे घञ् प्र.) +तादर्हिकः यत् प्र. 'ययतोः' (पा ६, २, १५६) इत्यन्तोदात्तः ।

^{१८}) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. प्रति/स्कु → ण्कु+कर्मणि क्तः प्र. ।

^{१९}) 'अ-प्रतिष्कुतम्' इति मुपा. ऋ. पाभे. । यद्वा लिपिप्रमादजः ।

अ-प्रतिष्ठान^a - नः ॥ तै १, ७, ६, ६;
२, २, ६, ५; ॥ काठ २७, ६; ॥ क
४२, ६; शौ ११, ४, १८; पै
१६, ५६, १७; ५८, ४; ५.

॥ अ-प्रतिष्ठाय^b तै ३, १, २, ४.

॥ अ-प्रतिष्ठायुक^c - कम् मै ४, १, १२^३.

॥ अ-प्रतिष्ठित, ता^d - तः तै २, १, ४,
७; ३, १, २, ४^e; ५, ४, १२,
३; ६, ३, ३, ४^f; ७, ३, ७,
१; १०, ४; ४, ११, ४; मै १,
१०, २०; २, ५, २; काठ १३,
१; ३३, ३; ३६, १४; -तम्
मै १, १०, २०; ३, ३, ३;
काठ ३६, १४; -ता मै १, ८,
६; -ताः तै ५, ४, १०, १^३;
७, ३, १०, ४; मै १, १०, २०;
३, ४, ४; काठ २२, १; ३४, २;
३६, १४; -तात् तै ६, ६, ६, १;
-तानि तै ३, १, २, ४; ५,

४, १०, १.

॥ अ-प्रतिष्ठिति^d - स्वा मै ३, ३, १०.

॥ अ-प्रतिष्ठित^e (त) ता^e - ताभिः तै
७, ५, ८, २.

अ-प्रतीक^d - कम् मै ४, १४, १२.

॥ अ-प्रतीक्षम्^f तै ५, २, ४, ४; ६,
६, ३, ५.

अ-प्रतीत^d - -तः १, १३३, ६;

-तः ३, ४६, ३; ४, ५०,

९; ५, ३२, ९; ६, २०, ९; ७३,

३; १०, १११, ३; काठ ४, १६;

४०, ११; शौ २०, ९०, ३;

-तम् १, ३३, २; ११७, ९;

४, ४२, ६; ५, ३२, ७; १०,

१०४, ७; मै ४, १४, १७;

-तस्य ५, ४२, ६; -ता मा

८, ५९; का ९, ७, ८; मै ४,

१४, ६; -तौ शौ ७, २६, १.

अ-प्रतीक्ष^f - तम् तै ३, ३, ८, २; ४;

शौ ६, ११७, १; पै १६, ४९, १०.

॥ अ-प्रमास^h - साय काठ ७, ७.

॥ अ-प्रदिⁱ - दिः शौ २०, १२८, ८.

॥ अ-प्रदाह^j - हाय तै १, ७, ६, ७;

२, १, १, १; २, ८, ६^३; मै ३,

७, ७; काठ २७, ७; ३२, ५.

अ-प्रदु^k (गध) → गधा^k - गधाः ३, ३,
५५, १६.

अ-प्रदपित^l - तः १, १४५, २.

अ-प्रपा(ण) → णा^m - णा खि ५,
१३, ३; शौ २०, १२८, ८.

॥ अ-प्रपादⁿ - दाय तै ५, ६, ९, १;

काठ १९, ११; २४, ५; २८, ६;

क ३१, १; ३७, ६; ४४, ६.

॥ अ-प्रपादुक^o - काः मै ३, ७, ५.

अ-प्रभु^d - भुः ९, ७३, ९.

अ-प्रभृति^d - ती^p १०, १२४, ७.

॥ अ-प्रमय^q - यम् पै १४, ३, ८.

अ-प्रमाद^d - दम् मा ३४, ५५;

^a) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. प्रति
✓छा(<स्था)+अधिकरणे व्युद् (पा ३, ३, ११७)।

^b) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. प्रति✓छा
(<स्था)>छापि+क्तवा<ल्यप् प्र.।

^c) सस्व. कृते तु. टि. अ-क्षोधुक-।

^d) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^e) सस्व. नापू. द्र.। उप. प्रति✓ह्+कर्मणि क्तः।

^f) सस्व. कृते एपूटि. द्र.। उप. प्रति✓ईश्+णमुल् प्र.।

^g) सस्व. द्विपूटि. द्र.। उप. प्रति✓ईदा+कर्मणि क्तः।

धा. ताऽऽदेशे पू. दीर्घत्वम् (पा ६, ३, १२४; ७, ४, ४७)
बोध्येत, प्रतिदत्त->प्रतिअत्त->यनि. इत्येवमज्मध्यस्थ-
वर्णलोपाऽऽनुपदिकः पूर्वसवर्णदीर्घो वेति तत्त्वविविचां
विमर्शमर्हेत्। एवंविधेषु साहितिकाऽऽपत्तिविशेषवत्सु स्थ.
पपा. नाऽवग्रहन्ति (तु. तै ६, ३, १०, ४; मा ९, ९; शौ ६,
११७, १)। एस्थि. अपि यदिह तै. पपा. उप. 'प्रति-
हृत्त-' इत्येवमवग्रह्य प्रादर्शि, तत्र रहस्यं खल्वन्वेष्ट्यम्।
तदत्र दकारस्थानीयः सन् इकारो श्रेषमात्रं वा भवतीह
प्रस्तूयमानान्यतरपक्षीयस्य प्राकृतयितस्य *प्रति-अत्त-
>*प्रति-हृत्त- इतीव कश्चिदपरो भूयोऽपि मध्यवर्त्यवा-
न्तरविशेषो वेत्यपि विमृश्यम्। यत्किह भा. पपा. हृत्त-
इत्वंशस्येकारोपजनवत्तया वा ✓हृन्+क्तः प्र. इत्येवं

निष्पन्नतया वा समाधानमाह, तदहेतुकत्वाच्चाऽप्रासङ्गिक-
त्वाच्च नेवाऽऽद्रियेतेति दिक्।

^h) तस. उप. प्र✓अस्+घञ् प्र.।

ⁱ) विकृत-भूयिष्ठा कौन्तापी श्रुतिः। 'अप्रचतिश्च' इति खि ५, १३, ३; शांश्री १२, २१, २, ३ इत्यत्र 'अप्रति-
दिश्ययः' इति शौ (पाण्डु.) २०, १२८, ८ इत्यत्र च
मुपा. भवतः। यनि. पा. अपि मूको. उपलभ्यते। तत्
सर्वं विमर्शार्हे द्र.।

^j) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. प्र✓दह्+भावे
घञ्।

^k) उप. प्र✓दुह्+क्तः। सस्व. नापूटि. द्र.।

^l) उप. प्र✓हृप्+कर्मणि क्तः प्र.। सस्व. एपूटि. द्र.।

^m) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. प्र
✓१पा+अधिकरणे व्युद् प्र.।

ⁿ) सस्व. त्रिपू. द्र.। उप. प्र✓पद्+भावे घञ्।

) तस. कृत्योकीयः स्वरः (पा ६, २, १६०)। उप. यद्र.।

^p) तृतीयायाः पूर्वसवर्णदीर्घत्वम् (पा ७, १, ३९)।

^q) 'अप्रमाय' इति मूको. पा.। क्यबन्त-साहचर्यान्
मन्त्रार्थ-चमत्कारकत्वाच्च 'आ-प्रमाय' (<आ+प्र
✓१मा) इति पा. शोषदिशा प्रस्ताव्यते।

^r) बा. किवि. द्र.।

का ३३, २, १८; मै ४, १४, ११;
शौ १२, १, ७; ९; १८; १३,
१, २३; ३, ११; १९, ४६, २९;
पै ४, २३, २; १६, ७२, २;
७३, ३; १०३, ११.

अ-प्रमायुक^h - कः काठ ८, ११;
क ७, ८; -कम् शौ १९, ४४,
३; पै १५, ३, ३.

अ-प्रमूर^o - राः ऋ १, ९०, २.
†अ-प्रमृष्य^d - व्यः ऋ ४, २, ५; तै १,
६, ४; ३, १, ११, १; मै १, ४, ३;
काठ ५, ६; ३२, ६; -व्यम् ऋ
२, ३५, ६; ६, २०, ७; ३२, ५.

‡अ-प्रयाज, जा^o - जम् तै ६, १, ५,
४; मै ३, ७, २; काठ २३, ९;
क ३६, ६; -जाः मै ३, ७, ९.

?अ-प्रयात^o - तम् शौ १९, ५५, १.

अ-प्रयावन्^h - वन् शौ ३, ५, १.

अ-प्रयावम्^h मा ११, ७५; का १२,
७, १०; तै ४, १, १०, १; मै २,
७, ७; १३, २२; ३, १, ९;
काठ १६, ७; १९, १०; ४०,
१२; क ३०, ८.

‡अ-प्रयुक्त^o - कम् मै १, ९, ७;
-क्ताः काठ ९, १५.

अ-प्रयुच्छत्^o - च्छतः ऋ १०, ६६,
१३; -च्छन्निः ऋ १, १४३, ८;
-च्छन् ऋ १, [१०६, ७; ४, ५५,
७]; १४३, ८; २, ९, २; ११, ८;
३, ५, ६; २०, २; ५, ८२, ८;
१०, [४, ७; ७, ७]; १२, ६;
१७, ५; [(७, ६३, ४) ८८,
१६]; मा ४, १४; ५, ४; १५,
५२; २७, ३; का ४, ५, ६; ५,

१, ४; १६, ६, ४; २९, १, ३;
तै ३, २, ११, १; ५, ११, ३;
४, १, ७, २; ७, १३, ४; मै
२, ४, ४१; १२, ४, ५; ४, १०,
४१; १२, ६; १४, १६१; काठ
२, ४; १५; ९, १९; १५, १२;
१८, १६; १८; क १, १६; २९,
४; ६; शौ २, ६, ३; ६, ४, ३;
७, १०, २; १८, १, ३४; पै
३, ३३, ३; ४, २८, ७.

अ-प्रयु(त→)ता^o - ताम् ऋ ७,
१००, २.

†अ-प्रयुत्वन्^h - त्वभिः ऋ ६, ४८,
१०; कौ २, ९७४.

अ-प्रवी(त>)ता^o - ता ऋ ४, ७, ९;
‡काठ १२, ८; १५, ३; ९; -ताः
ऋ ३, ५५, ५.

*) यत्तु सा. बस. इति कृत्वा पञ्चद्वयेन व्याचक्षे,
तदसत् । तथात्वे नञ्-स्वरस्याऽनुपपन्नत्वात् ।

^b) सस्व. कृते तु. अनतिवादुक- ।

^c) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. <प्र/मूर्च्छं यद्र. ।

^d) तस. उप. क्यपि कृत्योकीयः स्वरः (पा ६, २, १६०) ।

^e) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^f) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । मुपा. सांश-
यिकः । किमिति । सर्वत्र मूको. (तु. पाण्डु.) यनि. उप-
लम्भाच्च, सा. एउ. इति कृत्वा व्याख्यानप्रवृत्तेश्च,
समानप्राये याजुषमन्त्रेऽपि एउ. एव सर्वशाखासामान्येन
श्रावितत्वाच्च, सश्रु. पै. अपि एउ. एव पर्यायभूतस्य
'अप्रयुच्छन्' (?-म्) इत्यस्य श्रावणाच्च चेति (तु. w.) ।
एस्थि. एउ. भूयः संपुष्टत्वे सत्यपि शाखाभेदीयः पाभे.
अपि संभवेदिति कृत्वा यनि. उप. प्र/या+भावे वा कर्मणि
वा क्तः द्र. । कथं प्र. वाच्ये विकल्प इति । वा. क्विवि.
इति कृत्वा भावे प्र. स्यात् (प्रयातं नाम नाशो व्यवच्छेद-
स्तदभावो यथा स्यात् तथेति । प्रयातं समासावधिकमन-
भिनवमिति कृत्वा तु) घासु- इत्येतत्-समानाधिकरणमिति
कर्तरीति (पा. पञ्चान्तरे एउ. टि. द्र.) ।

^g) सस्व. च उप. पञ्चद्वयं च नापू. द्र. । तथा हि ।
प्र/या+वनिष् इति कृत्वा सा. प्र १ वा सं १ वेति प्रति-
पद्यमानो यथाकथमपि न्याय्यत्वं सिद्धयिषति । न त्वसौ
फलेग्रहिपरिश्रमः । प्रथमे कल्पे पुं. रू. सत्य् उपधादी-

घाभावस्याऽव्याख्यातत्वात् । द्वितीयेऽप्याष्टमिकाऽऽम-
न्त्रितनिघातप्रसङ्गस्याऽवारितत्वादिति । एस्थि. नापू. दि.
शौ. प्रातिस्विकोऽयं विशेष इति कृत्वेह प्र/या इत्यस्यैव
श्रुतिरभिप्रेता चेत् स्यात्, तर्हि वनिबन्तस्य प्राति. वा.
क्विवि. सतः द्वि १ रू. इत्येव सुवचम् । तथा च सति
नलोपाऽभाव उत्सं. (पा ८, २, ८) । अथ पञ्चान्तरम् ।
अभिप्रेतार्थतः प्र/श्रु इत्यस्य प्रसिद्धतरत्वेनोपगमाच्च पै.
प्र/युच्छ इत्येतच्छ्रावणेन तत्-संवादकत्वाच्च [तु. पै ३,
१३, १ यत्र मूको. 'जिन्वन्प्रयच्छं' > जिन्वत्प्रयु-
च्छम् इत्येवं सुपठः ; वैतु. w. 'च्छन् इति (तु. नापूटि.),
'जिन्वतु प्रयच्छन्' (यद्र.) इति च] नाउ. इह पठित-
व्यमिति (तु. BW. प्रमृ.) ।

^h) सस्व. एपू. द्र. । उप. प्र-यावम् (<प्र/श्रु+णमुल्)
इति । स्याद्वा घञन्तं प्र-याव- इति ततः स्वरतो विविक्तं
प्राति. वा. क्विवि. सद् द्वि १ प्रयुक्तमिति । तत् का गतिरिति ।
समानजातीयानाम् उप. तत्र तत्र श्रुतौ प्रयोगचारिता-
र्थ्याऽनुपातः पर्येष्यः । ततो हि विनिगमनमुपलभ्येतेति
दिक् । अपि वा 'अ-प्रयावम् < *अ-प्रयापम् (<प्र/या
>यापि)' इति प्राकृतयितमात्रं (तु. पाभे.
अप्रयातम्) ।

¹) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

²) सस्व. नापू. द्र. । उप. प्र/युच्छं+श्रु प्र. ।

³) उप. प्र/यु+कनिष् प्र. । शेष एपूटि. द्र. ।

अ-प्रवे(द>)दा^१- दे मै ४, १३, ९.
 अ-प्रवलय^२- -याय काठ ३३, ६.
 १अ-प्रशस्त^३- -स्तान् ॥ १, १६७, ८.
 २अ-प्रशस्त, स्ता^४- -स्ताः ॥ (१, २१, ९) २, ४१, १६; ४, २८, ४.
 १अ-प्रस्तु^५- -तः मै १, १०, ९; काठ ३६, ३.
 १अ-प्रस्तु^६- -साय मै ४, ८, ३; काठ २८, ५.
 १अ-प्रस्तुत^७- -तम् तै ५, ४, १०, २.
 १अ-प्रसंस^८- -साय तै २, ५, ७, २; काठ २३, ९; क ३६, ६.
 १अ-प्रहन्^९- -हणम् ॥ ६, ४४, ४; कौ १, ३५७; जै १, ३७, ६.
 १अ-प्रहा(वन्>)वरी^{१०}- -रीः मै २, ६, ७; -रीणाम् मै ४, ४, १.
 अ-प्रहित^{११}- -तम् ॥ ८, ९९, ७; कौ १, २८३; जै १, ३०, १; शौ २०, १०५, ३; -तौ शौ ६, २९, २.
 १अप्रहिनः^{१२} पै १५, २१, ८.

१अ-प्रहृत्य^{१३} तै ६, ५, ९, २.
 अप्राक् अपि^{१४}/पृच् द.
 १अप्राकाम^{१५} पै १६, १३१, १-१०.
 अ-प्राण, णा^{१६}- -णा शौ ८, ९, ९; पै १६, १८, ९; -णाय तै ७, ५, १२, १.
 अ-प्राणक- -काय काठ ४५, ३.
 अ-प्राणत्^{१७}- -णत् मै १, ९, ४^{१८}; १काठ ९, ९; ११; १२^{१९}; शौ १०, ८, ११; पै १६, १०२, ३; -णते तै ७, ५, १२, १; काठ ४५, ३.
 १अप्राणती, न्ती^{२०}- -न्तीः मै १, १०, १०; -न्तीः काठ ३६, ५.
 १अ-प्राप्त^{२१}- -सः मै ३, ७, ८; ९, १; काठ २३, १; -सम् मै ३, ९, ७; १०, १; काठ २४, ६; २६, २.
 १अ-प्राप्तमद्^{२२}- -दः क ३७, ७; ४०, ५.
 अ-प्राप्य^{२३} तै ६, १, ६, २^{२४}; काठ २३, १०^{२५}; क ३७, १^{२६}.

१अ-प्रा(प्र-आ)मिन्^{२७}-
 अप्रामि-सत्य^{२८}- -त्य ॥ ८, ६१, ४.
 १अ-प्रायु^{२९}- -यु ॥ ५, ८०, ३; -युभिः ॥ ८, २४, १८; कौ २, १०३६; शौ २०, ६४, ६; -युवः ॥ १, ८९, १; मा २५, १४; का २७, ११, १; काठ २६, ११.
 अ-प्रायुस्^{३०}- -युषे ॥ १, १२७, ५.
 १अ-प्राशिन्त्रिय^{३१}- -यः तै २, ६, ८, ५.
 अ-प्रिय^{३२}- -यः शौ ८, १२, २; पै १५, ४, २; १६, ९९, ८; १००, ५-११; १३४, १; -यम् शौ ८, १५, ४; १५, १, ८; पै ५, ३४, २; १६, ९९, ८; १३५, १०; -यस्य शौ ९, ५, ३१; ३२^{३३}-३६^{३४}; पै १६, १००, ५-११; -याः शौ ९, ७, ६; पै १६, ११६, १; -यान् पै १०, ४, १०; -याय काठ १०, ३^{३५}; -ये शौ ८, ६, २६; १२, १, ३०;

*) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. को धातुरिति संदेहः । प्र^१/१विद् इति MW., प्र^२/२विद् इति सा. (तु. माशब्दा. १, ७, २, ५) । तद् यस्था. यथावद् अवधेयम् ।

^२) तस. उप. प्र^३/३स्त्री+भावे अच् प्र. (पा ३, ३, ५६) ।

^३) सस्व. एपूटि. द्र. । उप. यद्र. ।

^४) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. न. भावे कान्तं सत् क्वचित् तद्वत्सामान्यवृत्त्यपि यस्थ. द्र. ।

^५) सस्व. नाउ. द्र. । उप. प्र^६/६सु+भावे घञ् प्र. ।

^६) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. प्र^७/७हन्+कर्तरि क्तिप् प्र. तु. ORN. ।

^७) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. प्र^८/८हा+कर्तरि वणिप् प्र. स्त्रियां ङीप् रान्तादेशश्च (पा ४, १, ७) ।

^८) संस्कारान्तरापेक्षः पा. यमु. इवाऽव्याकृत इव च द्र. ।

^९) शत्रुशिरश्छेदप्रयोजनकोऽव्यञ्जत्वकल्पनापूर्वक उद-काभिचारः प्रकरणमिति संप्रदायो भवति (तु. कौगृ. ६, ३) । मूको. विकृतो भवति । तेन समग्रेऽपि सूक्ते प्रतिमन्त्रमन्त्रिमपादयमनुष्ठुब्मानतः 'तेनाऽपक्रामाम्'

अपः । अपनुत्तः सपन्नहा^१ इत्येवं शोध-पुरस्सरं सुपठं द्र. (तु. तृतीयो मन्त्रो यत्रांशतः साधु पठ्यते) ।

^१) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^२) तस. । उप. बस. यथायथं द्र. ।

^३) नाउ. व्यु. औपयिकं प्राति. द्र. । तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. प्र^४/४अम्+ताच्छीलिकः णिनिः प्र. [वैतु. सा. प्रभृ. प्र (>प्रा) मि- (<मी- <√मी)] । यनि. विनाशपर्यवसानकचलशीलत्वे तात्पर्यं स्यात्, पराभिप्राये तु विनाशात्मके हिंसाफल इति विवेकः द्र. ।

^४) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^५) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. प्र+आयु- [√इ+उण् प्र. (तु. पपा.); वैतु. PW. प्रभृ. प्र (>प्रा) +यु- (<√इयु) = 'प्रा-युत्' इति क्तिपीत्यभिसन्धिः (यतु. अ-प्रयात्- > -तम्, अ-प्रयावम्, अ-प्रायुस्-)] ।

^६) उप. प्र+आयुस्- इति भावकर्मणोरभिनिर्वृत्तम् इत्येतावानेव विशेषः । शिष्टं नापू. द्र. ।

^७) तस. उप. प्राशिन्त्र-+तादर्थिकः घ>इयः प्र. । नञ्-स्वरापवादोऽन्तोदात्तः (पा ६, २, १५५) ।

१९, ५७, ११^१; पैर, ३७, ३१^१; ३,
३०, १; १६, ८१, ७. [य-प्रिय^०]

॥अ-प्रीत^०-तः मै १, ८, ५; -ताः
मै १, ४, ६.

॥अ-प्रोक्षित^०-तम् काठ ८, ७; क
७, ४.

॥अ-प्रोक्ष्य^० मै १, ६, १२; ४, ४, २;
काठ २२, ८; क ३५, २.

॥अ-प्रोदित(त>)ता^०-ताम् तै २,
२, ९, ५.

॥अ-प्रोषिवस्^०-वान् ऋ ८, ६०,
१९; खि ५, ५, १०; कौ १,
३९; जै १, ४, ५.

अ-प्लव^०-वाः शौ १९, ५०, ३; पै
१४, ४, १३.

अप्वा^०-प्वाम् शौ ९, १३, ९;

-०।प्व ऋ १०, १०३, १२;
मा १७, ४४; का १८, ४,
१२; कौ २, १२११; शौ ३,
२, ५; पै ३, ५, ५.

*अप्स-√*अप्स, अप्सन्त √*अप्.द्र.
?अप्-सर^१-

अप्सरा-राम्यः शौ २, २, ५;
७, ११४, २; पै १, ७, ५; ४,
९, ३; १८, ४; १५, १९,
१-१२; -राम् शौ ४, ३८, १^३;
२^३; ४; -रासु शौ २, २, ३;
पै १, ७, ३; १६, ९६, १.

अप्सरा-पति^०-तेः शौ ४, ३७,
७; पै १३, ४, ९.

?अप्सर-द्वु^१-द्वुः क ४८, १३.

अप्सर-द्वु^१-द्वुः काठ ३५, १४.

?अप्-सरस्^१-रसः ऋ ७, ३३, ९;
१२; ९, ७८, ३; मा १८, ३८-
४३; का २०, २, १-६; तै ३, ४,
७, १^१; २^१; ३^१; ५, ३, ७, २१^१;
७, १५, १; मै २, १२, २^१;
काठ १८, १४^१; २१, २; ५३,
५; क २९, ३^१; ३१, १७१^१; जै
२, ४, ७^१; शौ ४, ३७, २; ३;
१२; ६, १११, ४; ७, ११४,
३; ८, ५, १३; ९, १२, १०,
११, ११, १५; १२, १, २३;
५०; १४, २, ९; ३४; ३५; पै
१, ८५, १; ८९, ३; २, ७६,
४; ४, ९, ५; ५, १७, ८;
२६, ६; ६, २२, १३; ७, ११,
३; ९, ११, ७; १३, ४, २; ३;

^१) 'आप्स्ये' इति ऋ (८, ४७, १७) पाभे ।

^२) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र. ।

^३) सस्व. नापू. द्र. । उप. प्र+२उदित- यद्र. ।

^४) सस्व. एपूटि. द्र. । उप. √प्लु+कर्तरि अच्
प्र. । यत्तु IV. 'तरि-रहित-' इति बस. इव व्याचष्टे,
तन्मन्दम् । तथात्वे हि नञ्-स्वरस्याऽनुपपत्तेः ।

^५) रोगविशेषवाचकमदः प्राति. बहुभिः प्रकारैरभि-
युक्तैर व्याख्यातं भवति । अथ तत्-संकेतः । अप/ची
इत्यतः ण्यन्तात् ङ-प्रत्यये उस्. स्त्रियां टाप् प्र.पूप.अन्त्य-
लोपश्च (पाउ ५, ४७; दे ४, ३; ५, ३; यस्थ. उ. म.
च) । √आप्+वन् (१च्) प्र. (पाउ १, १५४) ततो यथेष्ट-
सिद्धिरिति द्वितीयः पन्थाः । एवम् नञ्-पूर्वात् √पुवः
समुचितप्रक्रियेष्टलाभः द्र. (तु. अपुर- अपुव-, √अपु-
वाय < √अस्पृ) ।

^६) अवयव-निर्देशः सांशयिकः । तथाहि । पपा. अव-
यव-संकेताऽदर्शनात् तदीयतादृशप्रवृत्तेः ६अ इति पू.प.
स्यात्, प्सर-(< √*प्स+अप् प्र.यद्र.) इति उप.च स्यात्,
बस. अन्तोदात्तश्च [तु. PW. GW. L५५१ (?यत्तु.
स-प्सर- देव-प्सरस्, मधु-प्सरस्, सु-प्सरस्-)] ।
यद्वा (√*अप्) *अप्स-+र-(< √२रा+कः)
इत्येवम् उस्. थायीयः स्वरः स्यात् (पा ६, १, १४४) ।
नापू. कल्पे अप्सस्- इति पू.प. वेत्यप्यवान्तर इव कल्पः
स्यात् (या ५, १३) । अथवा, ३अप्-(<अप्)+√प्स+
अच् प्र. (या. गपू.) इत्येवं सत्युक्तपूर्वस् थायीय एव स्वरः

स्यात् । अथापि वा २अप्- इति पू.प.इतिमात्रं नापू.कल्पाद्
विशेषः स्यात् (तु. शौ २, २, ३; PW. प्रमृ.) । यत्तु.
?अप्सरस्- ।

^७) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । 'पत्यौ' (पा ६,
२, १८) इति न प्रवर्तते पति-शब्दस्य भर्तृपर्यायत्वात् ।

^८) तु. संटि. काठ ३५, १४ । तेन तावत् यनि. पा.
अङ्गीकृतः (तु. नाउ. टि.) ।

^९) महाकूटा धृतिः शौ ६, ४९, २; क ४८, १३ इत्य-
त्रापि कियताचिदिवाऽन्तरेण द्र. । उक्ते शौ. 'उत्तरद्वौ' इति
श्रवणाद् उत्तर-द्वु- (तु. पूतु-द्वु-, सु-द्वु-) इति प्राति. भवति ।
तत्तत्त्वेहाऽपि तत्-सदृशः पद-विभागः समाहतः द्र. । उक्ते
क. मूको. 'अप्सरद्वैः' इति यच्छ्रूयते ततः अप्सरद्व-
इति प्राति. भवेत्, तच्च मूलतः 'अप्सर-द्वुः' इत्यस्य
सतः प्रामादिकोऽपपाठोऽपलेखश्चेति संभाव्यते । तदेवं
त्रीणि प्राति. भवन्ति । उत्तर-द्वु- इति शौ., अप्सर-द्वु-
इति क., अप्सर-द्वु- इति काठ. (मुपा.) । त्रयाणामपि
समानमग्निविशेषणतायाऽनुपपदभ्रूयमाणोपरशब्दलिङ्गित-
वैद्युत्ताग्निपरत्वमास्थाय, अप्सर-विशेषणसामर्थ्याद् अब्-
इन्धनतया तात्पर्यतः पर्यवसानं सुकल्पमिति दिक् ।

^{१०}) व्यु. कृते तु. ?अप्-सर- । उप. प्र. तु ततो विशिष्टः
द्र. । तथाहि । तत्र कल्पविशेषणं तत्तत्-कार्यमुद्दिश्य
उप. अप् इति वा क इति वा अच् इति वा प्र. यक्.
स्यात् । इह तु असुच् इति वा कसुच् इति वा असुच्
इति वा यक्. प्र. द्र. इति दिक् ।

११; १२; १५; १५, १८, ४; १६, २८, ३; १३९, ११; -०रसः शौ ४, ३७, ३-५; पै १३, ४, ४-८; १५, १८, १; -रसाम् ऋ १०, १३६, ६; मा २४, ३७; का २६, ८, २; तै ५, ५, १६, १; मै ३, १४, १८; ४, १४, १७; काठ ४७, ६; शौ ६, १३०, १; पै १, २९, १; ८९, २; ५, २९, २; ३८, ६; १३, ४, ६; -रसौ मा १५, १५; १६, १७-१९; का १६, ४, १; ३; ५; ७; ९; तै ४, ४, ३, १; २; मै २, ८, १०; काठ १७, ९; क २६, ८; शौ ६, ११८,	१; पै १६, ५०, ३; -०रसौ शौ ६, ११८, ३; पै १६, ५०, ५; -रस्सु खि ४, ८, ३; -राः ऋ १०, १२३, ५; पै ४, १६, २; १३, १०, ४; १६, ४६, १०. [०रस्- गन्धर्व०] अप्-सबु- -वम् ^१ ऋ १०, ६५, ३. अप्-सव्य- २अप- <✓*अप् द. अप्-स- ✓*अप् द. अप्-सा- -प्ताः ऋ ९, ६५, २०; ७१, ८; ८४, १; कौ २, ३४५; जै ३, २९, २; -प्ताम् ऋ १, ९१, २१; ६, १४, ४; मा ३४, २०; का ३३, १, १४; मै ४, १४, १. अप्सु- २अप्- <✓*अप् द.	अप्सु ^१ -प्सवः ऋ ७, ४, ६. अ-फ(ल)>ला ^१ -लाः ऋ १०, ९७, १५; मा १२, ८९; का १३, ६, १५; तै ४, २, ६, १; ४; मै २, ७, १३; १; काठ १२, १३; १६, १३; १; क २५, ४; शौ ८, ७, २७; पै ११, ६, ३; १६, १४, ६; -लाम् ऋ १०, ७१, ५. अ-फालकृष्ट- -ष्टम् पै १५, २३, १३. अ-बद्ध, द्वा ^१ -द्धम् तै ३, १, १, २; ६, १, ७, २; -द्धया मै ३, ७, ६; -द्वा तै ६, १, ७, ५; -द्वाः मै ४, २, १३; -द्वातेन मै ३, ७, ५. अ-बधिर- -म् ऋ ८, ४५, १७.
---	--	---

*) सांशयिकोऽवयवसंकेतः । पपा. तदभावो भवति ।
अप्सस्- + मत्वर्थीयो वः प्र. इतीव सा. अभिप्रेयात् (तु.
अनुपदं श्रूयमाणम् अर्णव- इति) । '२अप्->अप्सु'
इत्यतोऽसावेव प्र. इति NW. (अन्यत्र अर्णव- इति
साहचर्येण समुद्र- इत्यस्य श्रुतेस्तत्-पर्याय एवेहाऽपि
श्रूयतेत्यभिप्रेतः) । १० २अप्- + सब-<✓*१स् इति
GW.) । जलौघवत्त्वमात्रस्याऽर्णवशब्देनैव गतार्थत्वात्
तत्-पुनरुक्तमात्रं मा भूदिति जलजनकत्वेन विशेषणो चम-
त्कारः स्यादित्यत्र विशेषः द्र. ।

१) क्रिमिदं रु. इति सन्देहः । कुत इति । यनि. द्वि१
सतोऽपर्याप्तत्वादिति । कथमिति । वा. क्रिप. अभावे सति
तदाक्षेपस्याऽनिवार्यत्वप्रसङ्गादिति (तु. सा. प्रभृ.) । का
हानिरिति । संभवति खलु समाधान आकाङ्क्षापूर्व्यभावा-
ऽऽत्मको दोषः स्यादिति । किं तत् समाधानमिति ।
उच्यते । नाप्. >✓*अप्सव (नाधा.) > -वर्न इति
लुङि प्रपु३ रु. इत्येवं सति 'अर्णवं जलधिमात्रं सन्तं
जलजनकमकुर्वन्तेन दैवेन चित्रेण राधसा प्रभावितेन सता
जनता-तापाऽपहृत्या इव स्त्रीयजलप्रदानमप्यकारयन्' इति
कृत्वा तृतीयपादमात्रेण वा. अपि पूर्येत च, यच्च नाम
यच्छिस्करस्याऽस्य पादस्य चित्रराशस्तया देवा विशेष्ये-
रन्निति मुख्यं प्रयोजनं भवति, तदपि सिध्येति ।
अनया दिशाऽस्य संपूर्णवाक्याऽऽत्मकस्य पादस्य तादृशेनैव
सता तच्छिस्करेण तुरीयेण पादेन समीचीनं प्रतियोगित्वं
प्रतीयतेत्यपरः काव्यसौष्टवपरो विशेषः द्र. । नन्वेवमपि
कथमिव 'वमर्णवम्' इति श्रूयते न 'वमर्णवम्' इति ।

छान्दसमत्र रह इति । किं च तदिति । यत्याख्य-
मिति । किं तत् इति । मूलतो जागतं नामैतच्च छन्दो
भवति । यत्र प्रथमद्वितीयतुरीयेषु पादेषु पञ्चमादक्षरादन-
न्तरं च तृतीये पादे तु चतुर्थादक्षरादनन्तरं च यतिरु
भवति । यतिसौकर्यप्रयोजितेन 'वन्' इत्यत्रत्यस्याऽचो
विलम्बितेनेव सतोच्चारणेन तद्वत्त्वाऽभावप्रतीतिः 'वन् +
अर्णवम्' इत्यस्यां संहितायामुपस्थितायां नकारद्वित्वं
प्राप्तवानमिव सद् बाध्यते, कालेन च 'वमर्णवम्' 'वमर्ण-'
इत्येवं यतिसंस्कारच्युत्याऽन्याप्यसंध्यरुच्येव नकारस्य
मकाराऽऽपत्तिः परिणामेदिति सुवेचां संभावनायाऽलं स्यात् ।

१) १अप्- + ✓सन् + विद् प्र. अनुनासिकस्याऽऽत्वं
कृत-प्रस्व. (यक्र. पा ३, २, ६७; ६, ४, ४१; २, १३९) ।
प्रायेण सोम-विशेषणतया श्रुतीनाम् १अप्- इति पूष.
इत्यकल्पि । यज्ञियकर्मणां मुख्यसाधकत्व-दृशा २अप्-
इति वा पूष. इत्यपि सुवचं स्यात् । उभयथा स्वरसंस्कारौ
समानौ द्र. ।

१) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. १प्सु-
इति कर्तरि निष्पन्नं यद्र. [वैतु. GW. प्रभृ. उप. भावक-
र्मणोर्निष्पन्नं स्यादिति कृत्वा बस. इति प्रतिपत्ताः सन्तः
स्वरतश्चोद्यत्वमापद्यमानाः (तु. टि. अ-दू-)] । यत्तु सा.
१अप्- + अप्सस्- इत्येतज्जन्यं बस. इव प्रतिषेदे, नाऽद्याऽपि
सुभेदं तद्रह इति भूयसी विमृद् शरणायाताम् ।

१) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

१) विशिष्ट इह बाहुचः (१०, ९७, ३) पाभे. ।

१) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

अ-बन्धन^a- नः ऋ ३, ५५, ६.

अ-बन्धु^b- भवः ऋ ८, २१, ४;

-भ्यु^c शौ ६, १२२, २; पै १६,

५१, ६; -भ्युना ऋ १, ५३,

९; शौ २०, २१, ९.

अ-बन्धुकृत्^d शौ ४, १९, १; पै ५,

२५, १.

अ-बन्धु^e- भ्रः काठ ४, १६; शौ

४, १६, ७^f; पै ५, ३२, ८^g.

अ-बल, ला^h- लाः ऋ ५, ३०, ९;

-लान् शौ ३, १९, ७; पै ३,

१९, ६; -लेन शौ ३, २९, ३.

अबल-धन्वन्ⁱ- न्वनः शौ ३,

१९, ७; पै ३, १९, ६.

अ-बलासु^j- सौ शौ ८, २, १८; पै

१६, ४, ८.

अ-बलीयस्^k- यसः मै ४, ६, ८^l.

अ-बलीयसी- सी मै ४, ६, ८;

-सीः काठ २९, ८; -सीम् मै

४, ६, ८.

अ-बाधित^m- तः ऋ १०, ९२, ८.

अ-विभीवस्ⁿ- भ्युषः ऋ १, ११,

५; कौ २, ६०१; जै ३, ४८,

१७; -भ्युषा ऋ १, ६, ७; ९, ५३,

२; कौ २, २००; १०६५; जै ३,

१८, ७; ४, ७, २; शौ २०,

४०, १; ७०, ३.

अभिभ्युषी- षीः शौ ३,

१४, ३.

अ-विभ्यत्^o- भ्यत् ऋ ६, २३, २; शौ

१९, ६५, १; पै १६, १५०, ४.

अ-बुध्नु^p- भ्ने ऋ १, २४, ७; -भ्नेषु

ऋ ८, ७७, ५.

अ-बुध्य^q- ध्यम् ऋ ४, १९, ३.

अ-बुध्यमान, ना^r- नम् ऋ ४, १९,

३; -नाः ऋ १, १२४, १०; ४,

५१, ३; -नान् पै १३, ७, १०^s;

-नि ऋ १, २९, ३; शौ २०,

७४, ३.

अ-ब्रजत्^t- ब्रजन्तः खि ५, १५, ७.

अ-ब्रजा^u, १अब्द^v, २अब्द^w, २अप्-

<✓*अप् द.

अ-बिद्^x-

अ-बिद्-मत्^y- मान् ऋ ५, ४२, १४.

अ-ब्रह्मन्^z- ब्रा ऋ ४, १६, ९; १०,

१०५, ८; खि ५, १३, १; शौ

२०, १२८, ६^{aa}; -ब्राणः ऋ ७,

२६, १.

अ-ब्रह्मन्ता^{ab}- ता ऋ ५, ३३, ३;

मा १०, २२; का ११, ७, २.

अ-ब्रह्मवर्चसिन्^{ac}- सी मै ३, ६,

५; काठ २३, २.

अ-ब्राह्मण^{ad}- णः तै २, ५, ११, ९;

मै १, ४, १२^{ae}; काठ ९, १६;

३२, २^{af}; शौ १२, ४, ४३;

४४; ४६; -णस्व मै १, ४,

१२; -णाः मा ३०, २२^{ag};

*) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

b) वा. किवि. भवति ।

c) तस. नञ्-स्वरः । उप. बन्धु-+✓१कृत्+कर्तरि
किप् [तु. W. टि.; वैतु. PW. प्रभृ. ✓कृ इति
(एक एव पदार्थो जाभि-कृत्वाऽजाभि [=अबन्धु]-कृत् कथं
वत स्यादित्येते व्याहृतवाचस्तु स्युः)] । यदपि सा.
'अ-बन्धु' इत्येतत् पूष. इति कृत्वा व्याख्यत्, तदपि
स्वरतो दुष्येत् । उस. सति उपप्रस्व. ह्यापयेत्, पूषप्रस्व.
च नैवोपपद्येतेति यावत् ।

d) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप.
✓बन्धु+करणे रन् प्र. उसं. (पाउ २, २७) ।

e) संभाव्यमानलिपिप्रमादतश् च्युत-रेफस्य सा. एव
प्रामाण्येन ध्रियमाणाः 'अबन्धुः' इति मुपा. चिन्त्यः ।
मूको. कुत्राऽप्यसंकेतितत्वाच्च शास्त्रान्तरविरोधाच्च (तु. नापू.
काठ. च नाउ. पै. च स्व.) ।

f) अप्रामाणिकः खल्वयं मुपा. अ-बन्धि^h- इत्यस्य
प्राप्ति. (यद्र.) मूको. उपलब्धेस्तथा सु-शोधः द्र. ।

g) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

h) 'न बलसो यतः' इति कृत्वा बस. अन्तोदात्तः
(पा ६, २, १७२) । यतु सा. बलाऽक्षेप्तृपरत्वेन वृत्ति-
माचष्ट (शौ ४, ९, ८), तच्च । उप. बल-क्षेप्तृवृत्तितया

दुःसाधत्वात् (यतु. टि.) ।

i) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

j) तस. उप. क्यबन्ते कृत्योकीयः स्वरः (पा ६,
२, १६०) ।

k) 'अ-विजत्->अतः' इत्येतेन चतुरक्षरेण शोधे-
नाऽऽनुष्टुभः पादः सुपूरः स्यात् सुष्ठिष्ठश्च प्रतीकस्या-
र्थः । ✓विज् इत्यस्य ✓कुप् इत्यस्य चाऽर्थयोः
प्रतियोगित्वसंसिद्धेरित्यभिसंधेः ।

l) स्पष्टेतरत्वात् व्यु. प्रश्रिता भवति । तस. कृत्-प्रस्व.
(पा ६, २, १३९) इति, पूष. २अप्-इति, उप. च भावे<
✓१दा इति सा. । अस्य प्राप्ति. २अब्द- इत्येतेन समानप्रभृ-
त्तिकत्वे सति उप. कर्तरि प्र. इतीव कृत्वा PW. प्रभृ. मन्त्रे सह-
चरितम् 'उदनिमान्' इत्यपरं वि. लिङ्गमुद्गावयेयुर्यथेहापि
तदर्थसन्निधापकम् २अप्- इति पूष. स्यादिति । पूर्वार्धे
'स्तन्यन्तं हवन्तस्' इत्येते अपरे वि. तु लिङ्गान्तरं
सती पर्जन्यघोषेष्वभिप्रायं संकेतयेताम्, ना✓बद्<
'आ-बद्->आब्दि>अब्दि- इत्याकारकं वर्णपरिणामं
चोपस्थापयेताम् (तु. उपब्दि- इत्यत्रत्यम् उप.) ।

m) मनुप् प्र. स चोदात्तः (पा ६, १, १७६) ।

n) 'ब्रह्मणः' इति पाण्डु. मुपा. ? ।

o) भावे तल् प्र. । लिट्स्वरः (पा ६, १, १९३) ।

का ३४, ४, ४^१; मै १, ४, १११;
शौ ५, १७, ८; ११, १, ३२; पै
९, १६, ६; १६, ११, ६;
-णीय काठ २८, ४; ५; क
४४, ४; ५.

॥अब्राह्मणो(ण-उ)क्त- -क्तः तै २,
६, १०, १^१.

अभु^१.

अ-भक्त^१ - -क्तम् ऋ १, १२७, ५; ३,
३०, ७; तै १, ७, ३, २१^१; -क्ते
ऋ १०, ११२, १०.

॥अ-भक्तर्तु^१ - -र्तुः काठ ७, १५; क
६, ५.

॥अ-भक्षणीय^१ - -यान् काठ ३५,
१६; क ४८, १४.

॥अ-भक्षयित्वा^१ मै ४, ६, १.

अ-भगु^१ - -गाः शौ ५, ३१, ११; पै
५, २४, ५.

१अ-भय^१ - -यम् ऋ २, २७, ११;
१४; ४१, १२; ३, ४७, २; ४,
२९, ३; ६, २८, ४; ४७, ८;
१२; ७, ७७, ४; ८, ६१, १३;

९, ७८, ५; १०, ६३, ७;
१३१, ६; खि २, २, २; ४; ४,
२; ४, ४, २; ५, २४; मा ७,
३७^१; १८, ६; २०, ५१^१;
३६, २२^१; का ७, २०, १^१;
१९, ४, २; २२, ५, ५^१; ३६,
१, २२^१; तै ११, ४, ४२, १;
७, १३, ४; २, १, ११, ६^१; ४,
७, ३, २; मै १, ३, २३^१; २,
२, १०^१; ११, ३; ४, ९, २७;
१२, ५^१; १४, १४^१; काठ ७,
१२^१; ८, १६^१ १३, १६^१; १८,
९; ३७, १०; क २८, ९; ४८,
२; किौ १, २७४; २, ६७१;
जै १, २९, २; ३, ५५,
१२; शौ ४, २१, ४^१; ६, ३२,
३; ४०, १^१; २; ५०, १; ७,
९६, १^१; ८, १, १०; ११, २,
३१; १३, १, ५; १८, ३, ६१;
१९, ३, ४; ८, ७; ९, १३;
१४, १; १५, १^१; ४^१; ५^१; ६^१;
१६, १; २७, १४; ४४, १; २०,

२०, ७; ५७, १०; १२५, ६;
पै १, २७, १^१; २; ४; ३, ३५,
१^१; ४^१; ५^१; ६^१; ५, १७, ३;
१०, ८, ४; १३, ३, १५; १४, १४;
१५, ३, १; १६, १, १०; -यस्य
पै १, २७, ३; -याः शौ १९,
४५, ४; पै १५, ४, ४; -यानाम्
ऋ १०, ९२, १४; -यानि ऋ
९, ९०, ४; मा ११, १५; का
१२, २, ४; तै ४, १, २, २;
मै २, ७, २; ३, १, ३; काठ
१६, १; क २९, ८; कौ २,
७६०^१; -ये ऋ ३, ३०, ५; तै
५, ७, २, ४; काठ १३, १५.

अभयं-कर्^१ - -रः ऋ १०, १५, २;
खि १, ५, ४; शौ १, २१, १^१;
८, ५, २२; पै २, ८८, ४^१;
१६, २८, ११; १५२, ८.

अभयं-कृत्^१ - -कृतौ मै ४, १३, ९.
१अभय-तम^१ - -मेन ऋ १०, १७,
५; मै ४, १४, १६; शौ ७,
१०, २.

*) तृत्स. पूषप्रस्व. (पा ६, २, ४८) । उप. यद्र. ।

b) तु. टि. १*अभि-, २अभि ऋ (८, ५९, ३);

*उभ-, *द्व- ।

*) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

d) सस्व. नापू. द्र. । उप. भक्त-कृतु- इति बस. ।

*) तस. नञ्-स्वरः [पा ६, २, २, नञ् नेह गुणप्रतिषेध-
विषय इत्यभिसंधेः (वैतु. पा ६, २, १५५; १६०)] । उप. यद्र. ।

f) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

g) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. √भी

>भयु- (यद्र.) इत्यस्य भावे च तद्धेतौ च वृत्तिमुपजीव्य
यनि. प्राति. अपि भय-भावाऽभावे न. च (तु. ऋ २, ४१,
१२; ३, ४७, २ प्रभृ.) भयहेतुत्वाऽनवच्छेदकतया वि.
च (तु. ऋ २, २७, ११; १४ प्रभृ.) श्रूयते । यत्तु सा.
प्रभृ. बस. इति कृत्वा वि. सत् यनि. प्राति. व्याचक्षीरन्,
तदसत् । अन्तोदात्तत्वाऽऽपत्तेः (पा ६, २, १७२) । ऋ ६,
४७, ८ इत्यत्र वि. सदप्येतत् नापू. पदेन समानाधिकर-
णमिति सा. । नाउ. तथेति तु स्थितिः (तु. G.W.) ।
अथ ऋ ७, ७७, ४ इत्यत्र चाऽर्थो गम्यः द्र. [तु. ऋ

९, ७८, ५; वैतु. सा. प्रभृ. यनि. वृत्ति-सामान्येन इतीव
कृत्वा भिन्नलिङ्गेन नापू. संप. तत्सामानाधिकरण्यमिच्छवः
(श्रुतिस्वारस्य-प्रतिकूलस्त्वेष वादः द्र.)] । अथापि यत्
सा. ऋ १०, ६३, ७ इत्यत्र वि. सदप्येतत्तथा न प्रति-
पेदे वा. चाऽर्थोपक्षेपेणाऽस्य पृथक् कर्मभावं चाऽऽस्त्ये,
तत्र । विशेष्यतयेष्टस्य सतः शुर्मन्- इत्यस्य नाउ. तेन
तेन वि. युक्ततया श्रुति-प्रसिद्धेः (तु. ऋ १, २२, १५;
३४, ६; ५८, ९ प्रभृ.) ।

b) उस. उप. कर्तर्य् अच् प्र. धातीय-स्वरश्च (पा ३,
१, १३४; ६, २, १४४) । सुपोऽलुगर्थं द्वि. विभक्ते-
रप्यलुक् उस्सं. (पा ६, ३, १-२४) । एवं तावद् अनुब-
न्धमात्रविशिष्टः सन् खच् प्र. (पा ३, २, ४३; ६, ३, ६७)
इति पृथग् अन्यथासिद्धो भवेत् । ततः किमिति । लाघवं
च समाननिष्पत्तिशब्दान्तरसंन्यायत्वं चेति (तु. नाउ.) ।

f) उस. उप. कर्तरि क्तिप् । कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

g) सस्व. द्विपू. द्र. । *भय-तम- इति उप. द्रस., यद्वा पंतस.
[='भयात् तमः' (भावे < √ तम् < √ तम्) प्रवृत्तिनिरोधः
(तु. पंजा. √ यम्; eng. √ stem)] । एरियं. सर्वदिग्बेदि-

अभय-त्व- -त्वम् काठ ३५, १.	अ-भाग-ग्रा ^d -गः ऋ १०, ८३, ५;	काठ १०, ७; -यम् मै १, ६, ५.
अभय-सुनि ^a -नि मा १९, ४८;	मै १, ४, १२ ^१ ; काठ ५, २ ^१ ;	१अभि ^a -
का २१, ३, १९; मै ३, ११,	शौ ४, ३२, ५ ^१ ; पै ४, ३२, ५ ^१ ;	२अभि>मी ^१ ऋ १, ५, १ ^१ ; ११,
१०; काठ ३८, २.	-१गम् तै २, ६, ४, २; -१गाः	२ ^b ; [८ ^१ ; ६, ६०, ७ ^१];
२अ-भय ^b -यम् खि ४, २, १० ^१ .	मै २, ५, १; -१गानि तै २,	१९, ९ ^१ ; ३१, १८ ^k ; ३३, ९ ^१ ;
१अ-भर्तव्य ^c -व्यम् मै ३, ६, ७.	६, ३, २; ५, १, १, १.	११; ३७, १ ^m ; ४२, ८ ⁿ ;
अ-भविष्यत् -व्यत् पै १६, ४६, ३.	१अ-भागधेय ^c -यः मै ३, ३, ९;	४५, ८; ५१, १०; १०;

तृत्वाद् अज्ञातपदार्थेभ्योऽहनुकगतिप्रतिबन्धाऽभावपूर्वकं पूषा-
ऽस्मान्नयत् इत्याकारकः श्रुतिस्वरसो भवतीति कृत्वा
वा. तृ१ सत् किवि. द्र. [वैतु. 'तम' इत्यंशं तमपो-
ऽन्यन्तरीकुर्वाणो विशेष्यभूतमार्गार्थमुपचिक्षिप्सुः सा.
(तु. GW. अनु NW. श्रुत्यपुष्टे (तु. द्विपूटि.) भयराहित्य-
सामान्ये पूष. वृत्तिमदिति कृत्वा ततोऽगुणवचनादपि सत
आतिशयानिकं प्र. ऊचिवान् सभितरासुपेक्ष्यः (तु. MW.) ।

^a) कर्मण्युपपदे √सन्+इन् प्र. । कृत्-प्रस्व. (पा ३, २, २७; ६, १, १९७; २, १३९) ।

^b) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । सुपा. 'मे'
इति नापू. सना. 'मा' (द्वि१) इत्येवं कृत-शोधं सच्छन्दो-
ऽनुरोधतो विसंहितमेव श्राव्येत ।

^c) तस. उप. कृति कृत्योकीयः स्वरः (पा ६, २, १६०) ।

^d) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^e) तु. टि. २अभि (ऋ ८, ५९, ३; कौ २, १००५);
अभितः (माशब्दा ४, २, १, २५) च ।

^f) छन्दोऽनुरोधतः कचित् संपा. दीर्घः श्रूयते (तु. ऋ २, ४१, १०; ४, ३१, ४; ७, ३२, २४; प्रभृ.) । अथवा
मौस्थि. (तु. टि. अभ्या/धा>अभ्यादधामि मा २०,
२४) कचित् न. प्राति. हस्वाऽभावः उस्सं. (पा १, २,
४७) इतीव सुवचम् ।

^g) लक्षणे कप्र. 'इन्द्रम्' इत्येतदन्वितः [तु. सा.; वैतु.
PW. प्रभृ. 'अभिप्रगायत' इत्येवं योजुकाः सन्त एकपदा-
ऽवच्छेदेनाऽन्याया द्वैस्वरी प्रति चोद्याः (यथा त्वयं नि.
कप्र. एव स्यान्न ग. इत्यत्र तु. ऋ १, ४, १०; ५, ४; ३७, ४;
यत्रोक्त एव लक्षणार्थः च. समर्थ्यते)] ।

^h) लक्षणे कप्र. 'त्वाम्' इत्येतदन्वितः [वैतु. सा.
PW. प्रभृ. 'अभि-प्र/णु(<नु) इति शुपसृष्टं धा.
उपकल्प्य ततोऽन्यायद्वैस्वर्यविशिष्टं किप. श्रावयन्तः
चिन्त्याः (तु. नाउटि.)] ।

ⁱ) लक्षणे कप्र. 'इन्द्रम्' इत्येतदन्वितः [वैतु. सा.
GW. प्रभृ. 'अभि/नु, नू' इति; तु. ऋ १, १४४,
२; ३, ५१, १; ४, १, १६; ३२, ४; ५, ५, ४; ६, ३८,

३; ६०, ७; ७, ३२, २२; ८, ३, ३; ६, ३४; ८, १२; १२,
१५; २१, ५; ६९, ११; ८८, १; ९, १२, २; १७, ६; २६, २;
[३२, ५; ३३, ५]; ५६, ३; ६४, २१; ६८, ८; ७१, ७; ८०,
२; ८६, १७; २५; ९९, ४; १००, १; १०३, ३; १०४,
४; ११०, ६; १०, ६८, १; १२३, २; मा २०, ६९; पै २, ६,
१; ५, १९, १. प्रभृ. (यदेतत्-प्रकारकेष्व् अन्ति चत्वारिंशतं
संख्यातेषु स्थ. अन्ये अभिना √नु, नू इत्यस्य तिङ्श्रुतमुप-
सर्जयेयुः [तु. यस्थ. टिटि.], तदनिष्ठम् । मौस्थि. आत्मा-
ऽनुयोगिकगतिमिति वचनस्य √नम् इत्येतत्-सजातस्य
सतः √नु, नू इत्यस्य वर्णकभेदेन सकर्मकत्वे संभवत्यपि
[तु. यस्था. टि. √नम्, √नु, नू] प्राधान्येनाऽकर्मकं वृत्त-
मेव श्रूयते । एस्थि. स्वाभाविकमेवैतद् यथा तत्र यदभि-
प्रायेणैतद् नवनाऽऽख्यमात्मगं कर्म प्रवर्तते, तच्च च वा
अभि-युक्त्या द्वि. वा श्राव्येतेति । एवं तावद् 'अभि
प्रणोनुमः [ऋ १, ११, २; ७८, १-५] इति द्वयोरपि नि.स्वरं
श्रावयन्ती सांहितिकी प्रवृत्तिश्च 'अभि अनूषत' [ऋ ९,
८०, २] इति स्वरद्वयपरा पपा. उपलभ्यमाना प्रवृत्तिश्च
भूयोपि यदुक्तं भवति तत्-प्रामाण्याय कल्पेताम् इति दिक्] ।

^१) लक्षणे कप्र. 'त्वा' इत्येतदन्वितः (तु. सा. GW.;
वैतु. PW. MW. 'अभि...सृजामि' इति) ।

^२) लक्षणे कप्र. 'वस्यः' इत्येतदन्वितः [तु. ऋ १,
१४१, १२; १०, १८२, १. प्रभृ.; वैतु. सा. (प्रमादाच्छ्यु-
तपद इव), GW. 'अभि...प्रणेषि' इति] ।

^३) इत्थंभूताख्याने कप्र. [अमन्यमानानामभ्यर्चं यथा
स्यात् तथा मन्यमानब्रह्मस्युपवन इन्द्रस्य दस्यु-निर्भार्तुत्वे
श्रुतिस्वारस्यं द्र. (वैतु. सा. 'अभिमन्यमानैः' इत्येक-
पदावच्छेदेन द्वैस्वर्यमनुजानानः, GW. च 'अमन्यमानान्
अभि...अधमः' इत्येवं पृथग् वाक्यं कुर्वाणः)] ।

^४) तु. टि. ऋ १, ५, १; ५१, १ ।

^५) लक्षणे कप्र. 'सुयवसम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा.
PW. प्रभृ. 'अभि...नय' इति) ।

^६) लक्षणे कप्र. 'विप्रम्' इत्येतदन्वितः [वैतु. वै. सा. PW.
प्रभृ. 'अभि/अर्च' इति; तु. ऋ १, १०१, ७; ४, १, १४;

५२, ५^a; ५४, १०^b; ६१, १०^o; ८४, ४^a; ९२, १०^b; १०१, १२१, ८^a; १२५, ७^a; १३४, १;
७१, १०^d; ७८, [१^a; २-५]^o; ६^b; ७^a; १०८, ६^a; ११९, १; १३५, ४; १^m; १३९, ३^a; ८^o;

५, २९, १२; ४१, ८; ६, २१, १०; २२, १; ५०, ६; १५;
७, २३, ६; ८, ४०, ४; ९, १७, ४; १०, १, ३; ६४,
३; ९२, १३; १४८, ३; मा ४, २५; शौ ७, ८७,
१; १३, ३, २३; प्रभृ. (यदेतत्-प्रकारकेष्व् अन्ति विंशतिं
संख्यातेषु स्थ. यनि. कप्र. सन् परेषां केषांचित् [यस्थ.द्र.]
✓अर्ध इत्येतत्तिङ्श्रुतेन युक्तः ग. अभिमतो भवति,
तश्चिन्त्यम्। ✓नै, ✓नम्, ✓नु, नू इत्यादिसमानतात्पर्यक-
धात्वन्तरसमानन्यायभात्तवे सति ✓अर्ध इत्यस्य मौस्थि.
अकर्मकस्य सतः सरूपसजातपरिणामपरिभाषया सकर्मक-
त्वाऽऽविर्भावस्य सूपपदत्वदर्शनात् [तु. यस्थ.टि.]। एस्थि.
एवंजातीयानां धा. अकर्मकाणां सतां कप्र. द्वारा तद्वाच्य-
क्रियालक्ष्यभूतं पदार्थजातमभिद्योतितं भवतीति मतं
भवति। प्रकृते चैतत्-प्रोट्टलकं किञ्चित् सौवरमपि प्रदर्श-
नायोपलभ्येत। तद् यथा। अष्ट ४, १९, ५; ५८, ८;
६, ३६, २; ७, ३४, ५; ८, ४९, १; ६९, ४; ९२,
५ प्रभृ. स्थ. द्वौ नि. सह श्राव्यमाणौ सन्तो स्वरपार्थक्य-
संकेतितपृथगन्वयौ [तु. यस्थ. टि.] भवतः [वैतु. अष्ट १,
१२६, ७; ९, ११०, ५ प्रभृ. स्थ. यत्र सहश्रुतिमपि
भजमानौ नि. एकस्वरसंकेतितैकान्वयौ भवतः तु. यनि.
टि. अष्ट १, ५, १; ११, २ प्रभृ.]]।

*) उपमानोपमेयभाववैशद्यार्थमभिलक्ष्यस्य प्राधान्येन
समर्पयितव्यत्वात् कप्र. (तु. सा. GW.; वैतु. PW.MW.
'अभि...सञ्चुः' इति)।

*) लक्षणे कप्र. 'इम्' इत्येतदन्वितः (तु. GW. प्रभृ.;
वैतु. सा. 'अभि...जिष्मते' इति)।

*) 'अभि...अमुञ्चत्' इति क्रियायोगमाह वै.। न त्वसौ
मन्त्रस्वारस्यसंवादी। कर्मप्रवचनीयत्वे हि तृतीये पादे
यज्जलमोचनं श्राव्यते, तदेव चतुर्थे चरणे श्रवोऽभिलक्ष्यो-
द्दिश्य वेति प्रतिपादनेन हेतुयोगत उपपाद्यत इव (तु. GW.
प्रभृ.)। सा. अप्याहृतक्रियान्तरेण अभेराभिमुख्याऽऽत्म-
कमर्थमपार्थमिव युयोजयिषति।

*) स्वार्थप्रधानम् अव्य.।

*) तु. टि. अष्ट १, ११, २; ८; ५१, १।

*) लक्षणे कप्र. 'त्वा' इत्येतदन्वितः [तु. विव. (यस्थ.);
वैतु. वै. सा. PW. प्रभृ. 'अभ्यक्षरन्' इति]। 'श्रुक्तस्य
त्वामि, अक्षरन्' इत्येवं विसंधेयः पादः द्र.।

*) इत्थंभूतलक्षणे (=तृ. अर्थे) कप्र. द्र. [वैतु. सा.
ग. अभ्यमिति कृत्वा 'प्राप्य' इत्यध्याजिह्वीर्षुः; PW. प्रभृ.

च 'अभि शुम्भमाना' इत्येकं पदमिच्छन्तः सन्तोऽपार्थ
सामान्यं स्वरलक्षणं तिरोधापयन्तश्च आत्म.अकर्मकवृत्तस्य
✓शुम्भ इत्येतस्य धा. कर्मतयाऽनन्वितेनापि वर्ण-पदेन
सकर्मकतामापादयन्तश्च नितरामुपेक्ष्याः (तु. ऋ १, ८५,
१; ६, ६४, २ प्रभृ.)।

*) लक्षणे कप्र. 'यम्' इत्येतदन्वितः (तु. ऋ ३, ३,
३ यत्र 'अधि' इति कप्र. समाने वा. श्रूयते; ऋ. गपू.;
३, २०, ३; १०, १००, ४ च यत्र सं/चा इत्यकर्मकं
वृत्तमितीव कृत्वा श्रूयते; वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभिसं-
दधुः' इति)।

*) तु. टि. अष्ट १, ५१, १।

*) यच्छ्रस्केन पूर्वार्धवाक्येनोपक्रान्तस्य तदा परामृ-
ष्टस्य श्रद्धा-पदार्थस्य प्राधान्येन समर्पयितुमिष्टत्वं प्रती-
यते। तत्-साधनभूतोऽभिः कप्र. भवति। 'अभ्या...यातुम्'
इति योगं ब्रुवन् GW. चिन्त्याः। अभ्यर्थस्योपसर्जनीमावा-
ऽनिष्टाऽऽपत्तेश्चाऽपलक्षणगतिद्वैस्वर्यदोषप्रसक्त्येति दिक्।

*) लक्षणे कप्र. [यतः त्वया युद्धं चर्तव्यं (योधानः
इत्यत्र हेतौ प्र. द्र.) अतो युष्मत्सहसुत्सम् (=सोमम्)
अभिलक्ष्य (=स त्वया प्राप्येत) हरी दिवः (=दिवि
स्थित्वैव) आदय (येन दूरमध्वानं संपारयेताम्) इति वाः
द्र.; (वैतु. सा. पच्छो नवं वाक्यं कुर्वाणः 'उत्तं=शत्रुम्
अभि(भव)', इत्येवमध्याहारमुखं वा. इच्छुः, PW. प्रभृ.
च 'अभियोचानः' इत्यत्राऽनुपपन्नद्विस्वरत्वेऽप्यैकपद्य-
मिच्छुवः)]।

*) पृणद्-अपृणद्-विवेकः शिश्रावयिषितः द्र.। तदर्थं
लक्षणे कप्र. इति मतं भवति। स्वार्थ-प्रधानम्
अव्य. इति मन्वानः सा. विमृश्यः। 'अभिसंयन्तु'
इति गतित्ववादिनः PW. प्रभृ. तु नितरां चिन्त्याः।
उक्तविवक्षितार्थस्य प्राधान्येन श्रावणस्य बाधितत्व-प्रसं-
गात्, अपलक्षणैकपदाधिकरणक-द्वैस्वर्यप्रसंगाच्चेति दिक्।

*) लक्षणे कप्र. 'वाम्' इत्येतदन्वितः (तु. सा.; वैतु.
PW. प्रभृ. 'अभ्यसृक्षत' इति)।

*) यदुत्तरवर्तिनः प्रसिद्धपारुच्छेपसङ्कचमत्कारलक्षणा-
तया द्विरक्तस्य कर्तृपदस्य विशेष्यतयाऽभिनाऽन्वयमिच्छति
सा., तन्नितान्तमतन्त्रवादपात्यम्। एवं 'इभ्या' इति प्रत्यक्षं
श्रूयमाणस्याऽभिना लक्ष्यत्वेनाऽन्वितस्य तृतीयारूपत्वेन
व्याख्याने प्रयत्नोऽपि तदीयोऽपार्थ इति दिक्।

*) लक्षणे कप्र. 'पौत्वा' इत्येतदन्वितः 'अभि तानि

१४०, ५^a; १४४, २^b;
१४६, ३^o; १६२, ११;

१६४, ३^d; २८^o; १७०, १^f;
१७९, ३^g; १८३, २^h; २, २, २ⁱ;

४, ७^j; ९^k; १५, ५^l; १६,
८^m; २३, ६; ९ⁿ; १६^o;

पौस्यानि युष्माकं द्युन्नानि सना भूवन्, तान्यस्मन्मा जारिषुः' इति वा. द्र. (तु. GW.; वैतु. सा. 'अभि'... 'भूवन्' इति योगमभिप्रयन् 'अस्मत्' > 'अस्मात्' इति खैरं परिवर्तुक्-श्वाऽपरिवर्तनपक्षेऽभिमव्याख्यायुक्तः) ।

^a) लक्षणे कप्र. 'अभनिम्' इत्येतदन्वितः । पक्षान्तर-निरासाय तु. $\sqrt{ह}$ > एति इत्यत्रत्यं सस्थ. टि. ।

^b) तु. टि. श्र १, ११, ८; ५१, १ ।

^c) लक्षणे कप्र. 'वत्सम्' इत्येतदन्वितः [तु. पपा.; वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभि संचरन्ती' इति शत्रन्तेन गतित्वं ब्रुवायाः (यनि.वा.सुलभे सति द्वैस्वर्यदर्शनाच्च चिन्त्याः स्युः)]

^d) लक्षणे कप्र. 'रथम्' इत्येतदन्वितः [तु. पपा.; वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभि संनवन्ते' इति (उपपत्त्यन्तरे संभवत्यपलक्षणद्वैस्वर्यस्याऽङ्गीकारस्याऽनिष्टत्वाच्च चिन्त्याः तु. टि. श्र १, ११, ८; ५१, १)] ।

^e) लक्षणे कप्र. 'धर्मम्' इत्येतदन्वितः (तु. ?सा.; वैतु. GW. MW. 'अभि $\sqrt{व}$ > अभिवावशाना' इति) ।

^f) लक्षणे कप्र. ['उत (=अपि च) आधीतं (सत्) अन्यस्य चित्तमभि (=तदुपाश्रयेण) संचरेयं (भवत्) विनश्यति (तद्विपाकस्याऽन्याधीनत्वात्)'] इति वा. द्र. तु. GRV. GRI(टि.); वैतु. या (१, ५) प्रभृ. 'अभि संच-रेण्यम्' इत्येवं प्रतिपादुकाः सन्तः स्वरदोषमपश्यन्तः (तु. श्र १, १४६, ३; ३, ३३, ३ प्रभृ. स्थ. यत्र सा. कप्र. उत्तरवर्तिन एकोपसृष्टात् पदाद् विवेकेन निर्दिशति, PW. प्रभृ. च सत्यामपि स्वराऽनुपपत्तवैकपद्यमेवोपाश्र-यन्ति)] ।

^g) इत्थंभूतलक्षणे कप्र. 'मिथुनौ' इत्येतदन्वितः [= 'यदि सम्यग्मौ मिथुनौ सन्तौ आजिमजाव' (तु. पपा. स्वरसंकेतः; वैतु. सा. $\sqrt{अ}$ इत्यस्य $\sqrt{जि}$ इत्येतेन पृथक् सताऽपि संभेदं कुर्वाणः 'अभ्यु(भि-अ)जाव' इति योगमिच्छुः, PW. प्रभृ. च तदनुगतिमात्रेण कृतायाः)] ।

^h) लक्षणे कप्र. 'भ्राम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा. 'अभि'... 'वर्तते' इति; PW. प्रभृ. 'अभि'... 'युन्' इति च) ।

ⁱ) लक्षणे कप्र. [तु. श्र ३, ५७, ३; ७, ७५, १. (यत्र 'प्रति' इति च 'अच्छ' इति च तथा प्रयुक्तौ भवतः), सा. च; वैतु. PW. प्रभृ. 'अभि $\sqrt{वा}$ श्र ९, ९०, २; ९४, २; १०, १२३, ३ इत्यत्र च इति] ।

^j) 'उर्ध्वम्' इत्येतदन्वितः सप्तम्यर्थे वेत्थंभूतलक्षणे वा कप्र. । उत्तरे कल्पे 'उर्ध्वम्' इत्यत्राऽत्यन्तसंयोगे

द्वि. द्र. (पा २, ३, ५) । यत्पुत्रेण 'दृक्षत्' [$\sqrt{द}$ > दृक्ष, वैतु. पपा., ऋप्रति. (४, ४१) PW. प्रभृ. च $\sqrt{द}$ इति] इति क्रि.प.योग इति सा. प्रभृ. अभिमन्वीरस्तदसत् । एकपदाऽवच्छेदेन द्वैस्वर्याऽनुपपत्तेः । एवमभिकर्तृक-विष्टान-दक्षणाक्रियाप्रतियोगिक-पृथिव्यभिव्याप्त्यर्थस्य प्रविवक्षित-त्वात् तत्-समपकतरतयाऽपि कप्र. एव. सुवचः स्यादित्य-परा दिक् ।

^k) स्वार्थप्रधानम् अव्य. स्वार्थेन नाउ. क्रि.प.उपरञ्जयत् सत् तदीयं वि. इव भवति । तेन गस. तत्फलतयोपन-स्यलैकपद्याऽनुपातिन्यैकस्वर्ये प्राप्त उदात्तवर्तिङ्कुत्तरत्वात् ग. निघातश्च नेह भवति [पा ८, १, ७१ (वैतु. सा. प्रभृ. 'अभिप्युः' इति)] । तर्हि कथं क्रि.प.त्वमिति । तत्पूर्ववर्ति-नोऽभेः समासकृत्या क्रियायोगस्याऽभावेऽनुपसर्गसंज्ञकत्वा-त्तदप्रयोजकत्वादित्यभिसंधेः (पा ८, ३, ८७) । नेति । किं नेति । अभेरिहोपसर्गसंज्ञाया अभाव इति । कथमिति । गतित्वा-ऽभावेऽपि तस्योपसर्गत्वोपगमनेऽस्य निगमस्य ज्ञापकत्वे-नाऽङ्गीकारात्, सामान्येनेतत्-संज्ञाद्वयपार्थक्योपपत्तेश्चेति । एस्थि. प्रादीनां समासमात्राऽनुयोगिकत्वेन क्रियासंबन्धे सति गतित्वं स्यात्, समासेऽसमासे चोभयथाऽपि क्रिया-योगसामान्ये तूपसर्गत्वं चेति विवेकः सुवचः [वैतु. सा. प्रभृ. गस. इति (यथा च 'उपरौ' = उपराः < २उपर-) इत्येतन्न (पपा.अनु) द्वि३ भवति, किन्तर्हि प्र३ इङ्गि कृत्वा सकर्मिकाया क्रियाया अनाकाङ्क्षितत्वात् सकर्मकैकप्रवृत्तिर् अभिभवार्थश्च ? अभ्यु(भि $\sqrt{अ}$ श्र) इति धा. इहाऽर्थानुसं-धानतोऽपि नाऽपेक्ष्येत्यर्थः २*उपर- इत्यत्र सस्थ. टि. पुनरुपादीयमानं यद्र.) ।

^l) लक्षणे कप्र. 'रथिम्' इत्येतदन्वितः (तु. सा.; वैतु. PW. प्रभृ. 'अभिप्रत्तयुः' इति) ।

^m) लक्षणे कप्र. 'नः' इत्येतदन्वितः [तु. पपा.; वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभ्या(भि-अ)वष्टुस्व' इति] ।

ⁿ) लक्षणे कप्र. 'नः' इत्येतदन्वितः [अस्मद्विषये ये दूराऽदूरवर्तिनोऽरातयः सन्ति तानित्याद्यर्थः द्र. । एस्थि. अभेरुपसर्गत्वाऽभावादेव 'सुन्ति' इत्यत्र षत्वाऽभावः द्र. (तु. द्विपृटि.; वैतु. सा. MW. च 'अभिसुन्ति' इत्युल्लक्षणं समासं वदन्तौ)] ।

^o) स्वार्थप्रधानम् अव्य. [=भी-राहित्यवैशिष्ट्यपूर्व-कम् =मौस्थि. क्रिवि. इति कृत्वा न. द्वि१ (तु. टि. १अभि-)'निरामिणः' इत्यस्य वा 'जायुषुः' इत्यस्य वा क्रि.प.वि.द्र.

३१, २^a; ३९, ७^b; ४१, १०^c; ३,
४, ५^d; १४, ४; १५, ५^e; १६, ४^f;

२९, १३^g; ३२, १५^h; ४६, ४;
५१, १ⁱ; ४^j; ६२, ९^k; ४, १,

३^l; १३^m; १४ⁿ; १६^o; ६, १^p;
७, ४^q; १६, १९^r; १९, ५^s;

(वैतु. PW. प्रभृ. केनापि पदान्तरेण ग. इति वा कप्र. इति वा कृत्वाऽयोजुकाः सन्तोऽप्यस्य कैपर्यमप्रतिपादुकाः; वै.सा. च 'अभि...जागृधुः' इति योगं वदन्तौ चिन्त्यौ। तथा सति 'अक्षेषु' इति स.अयोग्यत्वमापद्येत्यभिसंधेः)]।
*) लक्षणे कप्र. 'रुधम्' इत्येतदन्वितः [=विस्तु वाजयं तमभिलक्ष्य न उत्थाप्याऽवत् (तु. PW. प्रभृ.; वैतु. सा. 'अभि...उदवत्' ता' इति योगमभिलाषुकः सन्नपि वा. संगमयितुमशक्तः)]।

b) लक्षणे कप्र. 'नः' इत्येतदन्वितः [तु. पपा. GW. ORN. प्रभृ.; वैतु. सा. ?PW. 'अभिसंददी' इति]।

o) औ. अव्य. नाउ. 'सत्' इत्येतस्य वि. [=अभितो वर्तमानम्' (तु. टि. अ. २, ४, ९; २३, ९); वैतु. सा. MW. च 'अभीषत्' इति गतियोगं प्रतिपेदति। तत् स्वरतोऽसत्। तथा हि स्वरद्वयस्योत्प्लक्षणात्वात्। अथ वा. अपि चिन्त्यः स्यात् १अभ्य(भि/१अ)स् इत्यस्य कर्मसाकाङ्क्षात् तद्योग्यस्य कर्मपदस्य चाऽश्रुतेः]।

d) इदमा निर्दिश्यमानस्य यज्ञस्य वाक्यस्वारस्याऽऽकाङ्क्षितप्राधान्यसंकेतस्य विद्यमानत्वात् लक्षणे कप्र. द्र. (तु. सा.; वैतु. GW. MW. 'अभि...विचरन्त' इति)।

e) लक्षणे कप्र. 'वाजम्' इत्येतदन्वितः [=वाजमभिलक्ष्य नोऽस्मान् रोदसी वक्षि' (वैतु. सा. 'देवान्' इत्याभितेन पदेन कप्र. योगमिच्छुः वा. सर्वथा विपर्यासुकः, GW. 'अभि...वक्षि' इति)]।

f) इत्थंभूते कप्र. (=विश्वभुवनाऽऽभिमुख्येन)। वैतु. सा. अस्य गतिविभावयिषया कल्पद्वयम्। 'विशति' इति क्रिप. आक्षिप्येतेति च 'अभिसासहिः' इत्येकं पदं क्रियेतेति च। तदुभयमयुक्तम्। प्रथमस्याऽनपेक्षितत्वाद् द्वितीयस्य चोल्लक्षणद्विस्वरयोगाऽऽपादकत्वादिति दिक्।

g) 'अभिर्भूरभन्ते' इति योगमाहुः PW. प्रभृ.। तच्च। अनिष्ट-द्वैस्वर्याऽऽपत्तौ अनौचित्याच्च। न हि जातोऽमिरङ्गुलिभिः संपुटीभूताभिर्गृह्येत। अत्राऽभिर् भाव-लक्षण-प्रधानः कप्र. द्र.। एतदुक्तं भवति। जातमात्रमभि-मभिलक्ष्याऽङ्गुलयस् तदन्तः अतिजादयः स्वस्वनियोगपरा भवन्ति। सं/रम् इत्यस्य व्यग्रीभावेऽर्थ-संगतिरिह द्र.।

h) लक्षणे कप्र. 'इन्द्रम्' इत्येतदन्वितः [तु. PW.; वैतु. GW. 'अभि...सम्...आवबुत्रन्' इति श्रुपसृष्टं वोगं नृपन् (तथिन्त्यम् अर्थवैशिष्ट्याऽप्रतीतेरिति)]।

i) तु. टि. अ. १, ११, ८; ५१, १।

j) लक्षणे कप्र. 'त्वा' इत्येतदन्वितः (तु. टि. अ. १, ५१, १; वैतु. सा. प्रभृ. 'अभिप्र...अचैत' इति संगम-यन्तः सन्तोऽनुपपन्नद्वैस्वर्यतश्चिन्त्यतां भजन्तः)।

k) इत्थंभूते कप्र. 'भुवना' इत्येतदन्वितः (तु. टि. अ. ३, १६, ४)। तथा हि सति विदर्शनसंदर्शनयोर्विवेकेन समर्पणं सुसंगतं स्यात् [तु. टि. अभि-वि/पशु>'अभि...विपश्य' अ. (३, २३, २), शौ (१२, १, ३३), W. शौ (६, ३४, ४); वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभि-विपश्यति' इत्यनुपपन्नद्वैस्वर्यतः पर्यनुयोज्याः]।

l) लक्षणे कप्र. 'सुखायम्' इत्येतदन्वितः (तु. पपा. सा.; वैतु. PW. प्रभृ. 'अभ्या(भि-आ)वृत्स्व' इति)।

m) लक्षणे कप्र. 'कृतम्' इत्येतदन्वितः [तु. अ. १०, ३२, १ (यत्र 'वरान्' इत्येतदन्वितः); वैतु. PW. प्रभृ. 'अभिप्रसेदुः' इत्युत्प्लक्षणाद्वैस्वर्यतश्चिन्त्यताः]।

n) लक्षणे कप्र. 'प्राः' इत्येतदन्वितः (तु. टि. अ. १, ११, २; ८; ५१, १)।

o) लक्षणे कप्र. विश्वम्' इत्येतदन्वितः (तु. पपा.; वैतु. सा. प्रभृ. 'अभ्य(भि-अ)सि' इति)।

p) लक्षणे कप्र. [=विश्वार्षणीरभिलक्ष्य (तु. 'वृत्तौ जनान् अनु' अ. १०, १४, १२) यो विवस्वत आशुर्वतः तम्]। यणु वै. सा. प्रभृ. केचित् (तु. G. SBW. GRL; वैतु. GW.) 'विश्वार्षणीरभिवति' इत्येवं योग्यक्रिया-ध्याहारपूर्वकमग्नेर्विवस्वतो दूतस्य सतः सर्वप्रजाऽभिभाव-कत्वं प्रतिपादयेयुः, तत्रेष्टम्। दूतकर्मणि किञ्चित्प्रतियोगिकवचनादिवस्तुविशेषप्रापणमात्रलक्ष्यभूताया अभि-भवनक्रियाया नितरामप्रासंगिकत्वादित्यभिसंधिः।

q) इत्थंभूतलक्षणे कप्र. 'त्वा' इत्येतदन्वितः ['त्वदाभिमुख्येन नृभिर् वयं शुभ्रैर् द्याव इव (विराजमानाः) सन्तः (येन त्वत्प्रसादस्य प्रत्यक्षपात्रतां भजेम) अर्थः (ष.) क्षपः (=कालरात्र्यस् तत्संचारनिरोधिकास्तत्राशैक-हेतवः) च (सन्तः) पूर्वीः शरदो मदेम' इति वा.; वैतु. वै. सा. प्रभृ. 'अभिसन्तः' इति [उत्प्लक्षणाद्विस्वरमपि सदेकं पदमिच्छन्तः स्वारसिकं वा. अंशयन्तः सन्तश्चिन्त्यता-मनुपपन्नाः)]।

r) लक्षणे कप्र. 'गर्भम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा. प्रभृ. 'अभिप्रदुः' इति श्रुपसृष्टमाख्यातं शिश्रावयिषन्तः सन्तः प्राकरणिकाद्विरोधतश्चाऽपलक्षणद्वैस्वर्यतश्च बोधाः)।

२०, ५^a; २३, १^b; २४,
८^c; ३१, ४^d; ३२, ४^e; ४३,
५^f; ४६, ३^g; ५६, ५^h;
५८, ९ⁱ; १०^j; ५, ३, ७^k;

४, १^l; ५, ४^m; ९, ७ⁿ;
२९, १२^o; ३३, २^p; ३^q;
४१, ८^r; ६५, ३; ८६, २^s;
६, ५, ७^t; ७, २^u; ४^v; ९,

५^w; १०, ५^x; १६, ४४;
१७, ८^y; १८, ९^z; १३¹; १९,
३²; ९³; २१, १०⁴; १२⁵;
२२, १⁶; २⁷; ३४, ४⁸;

^a) लक्षणे कप्र. 'योषाम्' इत्येतदन्वितः [वैतु. सा. PW. प्रमृ. 'अभि^ममन्यमानः' इति (द्विस्वरयोगं मन्यमानाश्चिन्त्याः)] ।

^b) अनन्तरवर्तिनी साक्षात् श्रूयमाणां समर्थां सकर्मिकां ('जुषाणः' इति) क्रियां मुधैवाऽकर्मकतया निर्वाहयन्तौ उपसर्गश्रुतेर् उचितक्रियाऽध्याहारमनुमन्वानौ वै. सा. चिन्त्यौ । तच्चिन्तितोपसर्गस्याऽनन्तरोत्तरवर्तिना कर्मपदेन कर्मप्रवचनीयतया योगस्य सूपपदत्वादिति दिक् ।

^c) लक्षणे कप्र. 'आजिम्' इत्येतदन्वितः [तु. पपा.; वैतु. सा. PW. प्रमृ. 'अभ्य(भि-अ)ख्यत्' इति (द्वैस्वर्यं प्रति पर्यनुयोज्याः)] ।

^d) लक्षणे कप्र. (तु. टि. श्रु २, १६, ८) ।

^e) लक्षणे कप्र. (तु. टि. श्रु १, ११, २; ८; ५१, १) ।

^f) लक्षणे कप्र. 'वाम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. वै. सा. प्रमृ. 'अभि^ववर्ते' इति) ।

^g) लक्षणे कप्र. (तु. टि. श्रु १, ११, ४ (परि. द्र.); ३, १५, ५) ।

^h) लक्षणे कप्र. 'वाम्...पृषी' [द्वि. न तु सं.; (वैतु. सा. ?)] इत्येतदन्वितः (वैतु. सा. GW. प्रमृ. 'अभि...प्र...भरामहे' इति) ।

ⁱ) लक्षणे कप्र. 'तत्' इत्येतदन्वितः (तु. सा. GW.; वैतु. PW. 'अभि...पवन्ते' इति) ।

^j) लक्षणे कप्र. ('अस्मभ्यम्' आजिम्' इत्येतद्युक्तः [वैतु. वै. सा. GW. प्रमृ. 'अभि...अर्षत्' इति (ष्यर्थाभिसंधेः)] ।

^k) लक्षणे कप्र. 'पुनः' इत्येतदन्वितः [= 'योऽस्माकमाग एनसे (=अस्मदीयपापोद्धोषणाय) बिभृयात्' (वैतु. सा. PW. प्रमृ. आगस्- इत्यस्य 'पुनस्'-इत्यस्य च मध्ये लक्षण-विषयकस्य संबन्धस्य स्थाने समुच्चयविषयकं संबन्धं परयन्तः 'अभि...भराति' इत्येवं योजुकाः, 'नः' इत्येतत् च. (सा.) इति वा, द्वि. (PW. प्रमृ.) इति वा भणन्तः)] ।

^l) लक्षणे कप्र. (वैतु. सा. GW. प्रमृ. 'अभिप्र/मन्द्' इति (तु. श्रु १, ५१, १२; ८, १२, १७; ५४, २; ६०, ४ प्रमृ. यतः /मन्द् इत्यस्याऽकर्मकं वृत्तं परिपोषमियात्)] ।

^m) लक्षणे कप्र. (वैतु. सा. 'अभि...आभर' इति) ।

ⁿ) लक्षणे कप्र. (तु. टि. श्रु १, ५१, १) ।

^o) लक्षणे कप्र. 'जुनाम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा. GW. 'अभिप्र...सखि' इति) ।

^p) स्वार्थप्रधानम् अव्य. ['(ये) अग्रप्रज्ञता (=अधर्म-परतया) अभि (=भी-राहित्येन) अस्मत्तोऽयुक्ताः (=वि-युक्ताः) असन्, ते नैव ते (=तव) इति वा. (वैतु. GW. कर्मसाकाङ्क्षत्वे सत्यपि 'अभि...असन्' इति)] ।

^q) लक्षणे कप्र. 'चर्षणीः' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा. 'रक्षत' क्रियापदमध्याहारकः) ।

^r) स्वार्थप्रधानम् अव्य. इति मतं भवति [तु. सा.; वैतु. म. (मा १८, ७४) 'अभि...अभ्याम्' इति, उ. GW. 'अभिवाज्यन्तः' इति (अन्यस्तु कल्पः स्वरतो दुष्टः द्र.)] ।

^s) 'अभिवियन्ति' इति योगं PW. प्रमृ. आहुः, तन्न । कथं लक्षणाविषयभूतस्य प्राधान्येन विच-क्षायां अभिः कप्र. स्यादित्यत्र निगमस्याऽस्य विशेषेण विनिगमकत्व-दर्शनात् । तथाह्यत्रैकविशेषणप्रदानेन लक्ष्यभूतस्य क्रतोस्तमभिलक्ष्य बहुना व्येतुणामपेक्षया तत्तद्दृष्ट-एककेन्द्रतया प्राधान्येन विवक्षा स्पष्टं प्रतीयते । सा च कप्र. अभिना यथा समर्पिता भवेत् न तथा तेन ग. (गतित्वेनाऽऽख्याताऽनुप्रवेशेन तदुपसर्जनमावोपगमात्) इति कप्र. एवेहाऽभिः स्यान् न गतिरिति निर्गलितोऽर्थः । एतदाश्रयश्च न्याय एवंप्रकारके विवेके कर्तव्ये यथायथं सर्वत्र द्र.

^t) इत्थंभूतलक्षणे कप्र. 'जुनाम्' इत्येतदन्वितः [वैतु. सा. GW. प्रमृ. 'अभिसन्ति' इति योजुकाः सन्तः स्वरद्वय-वर्ती च षत्वाऽभाववर्ती च स्थितिमवहेलयन्तः (तु. टि. श्रु २, २३, ९)] ।

^u) इत्थंभूतलक्षणे कप्र. 'देवान्' इत्येतदन्वितः [तु. पपा.; वैतु. सा. PW. प्रमृ. 'अभ्यौ(भि-अ)हिष्ट' इति] ।

^v) लक्षणे कप्र. 'अस्मान्' इत्येतदन्वितः (तु. पपा.; वैतु. सा. PW. प्रमृ. 'अभ्या(भि-अ)वृष्ट्व' इति) ।

^w) इत्थंभूतलक्षणे कप्र. 'विश्वतः' (=विश्वा दिशः) इत्येतदन्वितः (वैतु. सा. 'अस्मान्' इति सना. वा. आक्षे-पुक्तः; GW. अभिसुमेतु' इति) ।

^x) लक्षणे कप्र. 'तत्' इत्येतदन्वितः (तु. टि. श्रु १, ५१, १; वैतु. सा. PW. प्रमृ. प्रथमे स्व. 'अभ्यर्च' इति, द्वितीये स्थ. सा. 'अभि तुष्टुनुः' इति) ।

^y) लक्षणे वेत्थंभूतलक्षणे वा कप्र. 'धन्वै' > 'धन्व-म्' > 'धन्वम्' (< 'धन्व- [यद्र.] इत्यनेन यतिप्र-योजितोपधागुर्भावमध्याप्रत्याभितनकारद्वयप्रकृत्यापस्या

३६, ५^a; ३७, ३^b; ३८,
३^c; ४४, १७^d; ४५,
२५^e; ४९, १४^e; १५^f;

५०, ६^g; १५^g; ५३, २^h;
६०, २ⁱ; ६१, १४ⁱ; ६३,
७; ७, १५, २^k; १८,

१६; २३, ६^g; ३१, ४ⁱ;
३२, २२^o; २४^m; ३३,
९ⁿ; ३४, ५^o; ३७, ७^p;

सुशोभेनाऽन्वितः [वैतु. सा. 'अभि' इति स्वार्थप्रधानम् अव्य. इति 'सं-यत्' (<सम्/इ, =सं-यत्यः) आपः) इति च नितरामुपेक्षितस्वरसंस्कारः (स्याद्वा कथमपि क्रिवि. इति कृत्वा 'सं-यत्' ? इति न. द्वि१ इतीव प्रत्या-युकः) उपेक्ष्यः; GW. 'अभिसम्...वावृष्टुः' इत्यन्याप्यो-भयगतिस्वरत्वेन योजकः; LUD. GRI. 'अभि' इत्येतं 'जन्म' इत्येतेन योजकौ सन्तावपि सा. वा. नेदीय इव स्पृशन्तौ समानं चिन्त्यौ] ।

^a) इत्थंभूतलक्षणे कप्र. 'भूम' इत्येतदन्वितः [= 'भूमा (विस्तारेण) 'अर्थः' (<अरि-) रायः (प्र३ वैतु.सा. द्वि३ इति वदन् स्वरतश् चिन्त्यः) यु-सदृशाः' इति वा. द्र. (तु. GW.; वैतु. सा. 'भवसि' इति किप. आक्षेपतस्तत्परं गतित्वमुपकल्पकः)] ।

^b) लक्षणे कप्र. 'श्रवः' इत्येतदन्वितः [= 'अश्वा इन्द्रं श्रवः अभिलक्ष्याऽच्छा वहेयुः' (अच्छा > अच्छा [वैतु. पपा.] इति 'वहेयुः' इत्यस्य वि. सद् गतित्वमाप्नुया-त्तरामिति कृत्वा गपू. [पृ ५४] सस्थ. निर्देशस्य यथाकामं शोधः सुवचः; वैतु. सा. 'अभि...वहेयुः' इति योगः (रथेऽवस्थितिभाज इन्द्रायाऽश्वकर्तृकं हविरभि-वहनाऽऽख्यमश्रुतपूर्वं कर्म कुतूहलैकहेतु सद् उपेक्ष्यम्); PW. प्रभृ. 'अभि...ऋज्वन्तः' इति] ।

^c) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ १, ११, २; ८; ५१, १) ।

^d) स्वार्थप्रधानम् अव्य. [तु. पपा.; वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभ्यादेदिज्ञानान्' इति द्विस्वरयोगं मन्वानाः (आ/विस् इत्यस्य च दाशतथ्यां [तु. १०, १३३, ४] सकर्मकतान्प्रसज्जात) उपेक्ष्याः] ।

^e) लक्षणे कप्र. 'रातिषाचः (द्वि३=यजमानान्)' इत्येतदन्वितः [= 'ताब्रुहिरय राये भगस्तत् (=चनः) ओष-धीभिः प्रजिन्वतु' (तु. PW. प्रभृ.; वैतु. सा. 'अभि' इत्युपसर्गश्रुतिरिति कृत्वाऽध्याहृतेन किप. तृतीयपादगं पृथग् वाक्यं रचयंश्चिन्त्यः)] ।

^f) लक्षणे कप्र. 'विशः' इत्येतदन्वितः ['आदेवीभ्यो विङ्भ्यो ज्ञानान् (=पुत्रपौत्रादीन्) अश्रवाम (च) अदेवीः स्पृष्टोऽभिक्रमाम ज' इत्येवं स्वारसिके वा. सत्य उत्तरार्धे मध्यमः पादेऽभिक्रमः द्र. (वैतु. सा. PW. प्रभृ. प्रथम-पादगतं जन्-शब्दं शत्रुपर्याय इति कृत्वऽभिक्रम्यत्वेन व्याचक्षाणा उत्तमे पादे 'अभ्याश्नवाम' इत्यन्याप्यद्वैस्वर्य-

दूषितं योगमङ्गीकुर्वाणाश्च)] ।

^g) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ १, ५१, १) ।

^h) लक्षणे कप्र. 'वसु' इत्येतदन्वितः (तु. सा.; वैतु. GW. प्रभृ. 'अभि...नय' इति) ।

ⁱ) 'योधिष्टम्' इति क्रियायोगमाहुरर्वाश्वः । तथा तु सति कर्माऽऽकाङ्क्षायां गवादीनां संनिहितत्वात् सहे-न्द्राग्नी युद्धमकुस्तामित्याकारकोऽनिष्टोऽर्थः प्रसज्येत । तानभिलक्ष्य वृत्रादिभिरित्यन्वये तु सर्वं सुन्दरमिति दिक् ।

^j) लक्षणे कप्र. 'वस्यः' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभि...नेषि' इति) ।

^k) इत्थंभूतलक्षणे कप्र. 'चर्षणीः' (अत्यन्तसंयोगे द्वि.) इत्येतदन्वितः [तु. सा. GW.; वैतु. PW. MW. 'अभि-निषसाद' इति (उल्लक्षणस्वरत उपेक्ष्यौ)] ।

^l) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ १, ११, २; ८; ५१, १) । यत्तु सा. 'स्वाम्' इत्यस्योपक्षेपमिव कुर्वाणस्तदभिसंबद्धः कप्र. अभिरिति कृत्वा व्याचष्ट, तदंशतोऽसत् । उपक्षेप्यस्य श्रूयमाणत्वे सति तदुपक्षेपणस्य व्यर्थश्रमाऽव्यभिचारात् । कथं तच्छ्रवणमिति । 'स्वायवः' इत्यत्र 'त्वा । आयवः (<आयु-) इत्येतयोर्द्वयोः पदयोः सद्भावोपगमादिति [वैतु. पपा. प्रभृ. 'स्वायु->युवः' इति; तु. ऋ १, १३९, ३ (यत्र सा. 'अभ्यायुः' इतीवैकं पदं सिषाधयिषुः पपा. उदात्तपूर्ववर्तिनः स्वरितस्य विशिष्यमाणमपि संकेतमव-जानानः स्वयं नितरामुपेक्ष्यः द्र.); ८, ३, ७ च (यत्रा-ऽऽयवो देवतामभिलक्ष्य स्तुतिवाचनपरतया समानं श्राव्यन्ते)] । एस्थि. छन्दोनुरोधतो 'वयमिन्द्र त्वा आयवो अभिप्रणोनुमो वृषन्' इत्येषाऽऽर्धर्चा मूलस्थितिः द्र. ।

^m) औ. अव्य. 'ष(<स)तः' [<सत्- <स/१अस्; द्वि३ (वैतु. सा. ष१)] इत्यस्य वि. (तु. टि. ऋ २, ४, ९, पपा. च; वैतु. सा. 'अभि...आभर' इति, GW. 'अभीषतः' इति) ।

ⁿ) लक्षणे कप्र. 'निष्णुम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. वै. सा. PW. प्रभृ. 'अभिसंचरन्ति' इति) ।

^o) लक्षणे कप्र. 'यज्ञम्' इत्येतदन्वितः । शेषं तु. टि. ऋ २, १५, ५ ।

^p) इत्थंभूतलक्षणे कप्र. 'यम्' (=यस्य संमुखे) इत्येतदन्वितः (तु. PW. प्रभृ.; वैतु. सा. 'अभि...ऋज्वन्ते' इत्युपक्षेपमूलकं योगं पश्यन् उपेक्ष्यः) ।

३९, ४^a; ४८, ३^b; ६०,
२०; ६९, २^d; ८३, ५^e;
८८, २^f; १०४, २^g; २१^h;
८, २, १९ⁱ; ४०^j; ३,

३^k; ६, ७^k; ३४^k; ४२;
८, १२^l; १२, १५^k; २३^k;
१३, २८; १५, १^m; १७,
७ⁿ; १५^o; २१, ५^k; २३,

२६^p; २५, २१^q; २७,
६^r; ३२, २८^g; ४०, ४^m;
४५, २२; ४८, १^k; ४९,
१^u; ५५, १; ५९, ३^v;

^a) सा. 'सुन्ति' इति क्रियायोगमाह, तज्ज । तथात्वे-
ऽर्थवैपरीत्यप्रतीतिः । देवा हि यज्ञेषु सधस्थं (=साधस्थं
सहभावम्) इच्छन्ति न तु तस्याऽभिभवनं कुर्वन्ति ।
उपसर्गत्वाऽभावे षत्वाऽभावस्य द्वैस्वर्यप्रसक्तेश् च ज्ञापकता-
ऽपि पूर्वोक्तं मतं द्रढयति (तु. टि. अ. २, ४, ९; २३, ९) ।

^b) नापुटि. दिशा कप्र. द्र. ।

^c) लक्षणे कप्र. 'उभे' इत्येतदन्वितः (तु. वें. सा.;
वैतु. GW. MW. 'अभि...उदेति' इति) ।

^d) लक्षणे वेत्थंभूताख्याने वा कप्र. 'पञ्च भूमा'
इत्येतदन्वितः । उत्तरे कल्पे 'भूमा' इत्यत्राऽत्यन्तसंयोगे
द्वि. द्र. (तु. GW. प्रभृ.; वैतु. सा. 'अभि...आयातु' इति) ।

^e) लक्षणे कप्र. 'मा' इत्येतदन्वितः [तु. पपा. GW.;
वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभ्या(भि-आ)तपन्ति' इति । तच्
चिन्त्यम् । आ/तप् इत्यस्येहाऽकर्मकवृत्तेः (तु. शौ ८, ६,
१२; १२, ३, ५०) ।

^f) लक्षणे कप्र. 'अन्धः', 'वपुः' इत्येतदन्वितः (वैतु.
सा. PW. प्रभृ. 'अभि...निनीयात्' इति) ।

^g) लक्षणे कप्र. 'अवधंसम' इत्येतदन्वितः [तु. PW.
प्रभृ.; वैतु. सा. 'सम्...अभि (भवतम्)' इत्याक्षेपपूर्वकं
गतिवपक्षपातः, GW. 'सम्...अभि...ययस्तु' इति च] ।

^h) स्वार्थप्रधानम् अव्य. [तु. सा. प्रभृ. (=प्रत्यक्षे पूजा-
पराणां परोक्षे पूजाविध्वंसकानाम्)] ।

ⁱ) लक्षणे कप्र. 'अस्मान्' इत्येतदन्वितः (तु. सा.
MW.; वैतु. GW. 'अभि...हणीयाः' इति) ।

^j) लक्षणे कप्र. 'मेध्यातिथिम्' इत्येतदन्वितः (वैतु.
सा. GW. 'अभियन्(<?अभियन्-) इति) ।

^k) लक्षणे कप्र. (तु. टि. अ. १, ११, २; ८; ५१, १) ।

^l) लक्षणे कप्र. 'स्तोमम्' इत्येतदन्वितः [= 'एवं खल्वयं
स्तोमो मयाऽकारि, यथाऽभिचौ इममभि वही(=एतद्-
ग्रहणाऽभिप्रायाविव) सन्ताव् अनुषाताम् (=आत्मनो
नमनमिवाऽकार्याम्) तु. टि. अ. १, ११, २; ८; ५१, १) ।

^m) लक्षणे कप्र. (तु. टि. अ. १, ५१, १) ।

ⁿ) लक्षणे कप्र. 'त्वा' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा.
अभि...त्र...सर्पतु' इति) ।

^o) लक्षणे कप्र. 'भूयसः' इत्येतदन्वितः [= 'एकोऽपि
सन्नभि बहून् भूयिमन्वमनयत्' इति तृतीयप्रादान्तभेकं

वाक्यं द्र. (वैतु. सा. पूर्वार्धेन वाक्यं
परिच्छेत्तुमाक्षेपमुखः 'अभि-भवति' इति गतित्वपरः)] ।

^p) उत्तमे पादे देवता-निषदनक्रियामात्रस्य विवक्षित-
त्वात्तस्य च कर्मनिर्पेक्षत्वात् पूर्वार्धेचैव श्रावितपदार्थाऽभि-
लक्ष्यत्वं तदानुषङ्गिकसामीप्यसंकेतमात्रत्वं वा द्र. (तु. टि.
अ. ४, ६, १; ७, १५, २; सा.; वैतु. ? वें. 'अभिनि/षद्' इति) ।

^q) उद्/चर इत्यस्याऽकर्मकवृत्तौ प्रसिद्धायामपि
(पा १, ३, ५३) यत् सा. PW. प्रभृ. संभवचारयोगान्तर-
मभि गत्यन्तरतया 'उच्चर' इत्याख्यातेनैवाऽभिनन्दुमिच्छ-
न्ति, तत्तेषां सौवरानुशासनस्याऽभिध्यातादुल्लङ्घनहठान् न
व्यतिरिच्येत । अतः लक्षणे कप्र. अत्राभिर इत्येवाऽवदातम् ।

^r) लक्षणे कप्र. 'हव्या' इत्येतदन्वितः [तु. GW.;
वैतु. सा. PW. 'अभि...प्रयाथन' इति (वस्तुतस्तु 'अभि...
या...हव्या...प्रयाथन, [अभि ता हव्या] इत्येवमुत्तरार्ध-
र्चशिरस्यावर्त्य 'इन्द्रादयो बर्हिःरासदन्तु' इति वा. द्र.)] ।

^s) लक्षणे कप्र. 'व्रता' इत्येतदन्वितः [तु. PW.
प्रभृ.; वैतु. वें. सा. च 'अभि...चेतति (देवेषु)' इति] ।

^t) लक्षणे कप्र. 'युम्' इत्येतदन्वितः [अभिलक्ष्य-
भूतस्य प्राधान्येन समपेक्षे श्रुतिस्वारस्यात् (वैतु. सा. GW.
प्रभृ. 'अभिसंचरन्ति' इत्युत्तन्त्रमिव योजुकाः)] ।

^u) लक्षणे कप्र. (तु. टि. अ. १, ५१, १; ३, ५१, ४) ।

^v) '१*अभि-' इत्यस्य क्रिवि. सतः न. द्वि १ द्र. [तु. पपा.;
वैतु. GW. प्रभृ. २अभि इतीह भवतीति कृत्वा 'अभि-
प्राति' इत्यन्याय्यद्वैस्वर्यदूषितं योगं प्रकुर्वाणाः] *अभ-
उभ-, *द्वि- द्वि- इत्येतैः प्राति. (यद्र.) सजाते सत्य्
१*अभि- इत्यत्र द्वित्वार्थ-विशिष्टे कास. च उपप्रस्व.
पा ६, २, १३९) च प्राति. अन्यत् (>द्) इति पूष. च
(भावे) √म् > *भि- > *भि- इति उप. च द्र. (*अभ्यभि-
> *अभ्यभि- > *अभि- > १*अभि- इति वर्षासमाप-
तिश्च निघातसुकरतरवरीलोपश्वेत्यभिसंधिः (तु. WW.
१, ५४३) । एस्थि. 'यः अदब्धः वाम् अभि (=इन्द्रं
चाऽन्यतो वरुणं चाऽन्यतः) चित्तिभिः पाति' इति वा. द्र. ।
न चापि २अभि इत्येव लक्षणे कप्र. 'वाम्' इत्येतदन्वितः
इति सुवचम् । तथा सति √रषा इत्यस्य कर्माऽऽकाङ्क्षाया
दुष्पूरत्वात् । २अभि इत्यत्रैवाऽऽग्रहक्षेपार्हि स्वार्थप्रधानम्
अव्य. तद् द्र. इति दिक् ।

६०, ४^a; ६६, १०^b; ६७,
१०; ६९, ४^d; ५०; ११^d; ७२,
२^f; ७४, १४^d; ७५, १५^h;

[(७६, ५) ८८, १^d; ४^f; ८९,
४^f; ९२, १^d; ५^d; ९३, १;
४^k; १९^f; २१^m; ९५,

१^d; ९, १, २^d; ४^h;
३, १^d; ४, ७^d; ८^d; ६, २^h;
३^h; ७, ३; ८, १^f; ९, ५^u;

*) लक्षणे कप्र. 'यूयांसि' इत्येतदन्वितः [तु. पूर्वार्थे
'वीतये' इत्यस्य सकृदो योगः; वैतु. सा. 'अभि...गहि'
इति, GW. च यनि. इति वा 'अभि...आ...गहि' इति
वा संकल्पकः] ।

^b) अभिभावकत्वेन प्रतिमानवचनः कप्र. 'पणीन्'
इत्येतदन्वितः (वैतु. वें. सा. गतित्वपरौ सन्तौ 'भवति'
इत्याक्षेपकौ) ।

^c) लक्षणे कप्र. 'नः' ['अस्मानभिलक्ष्य रिपूणां मृचा
मा प्रमृक्षत = प्रकर्षेण मृचाः (<√मृक्ष <मृक्ष-
<√मृक्ष यप्र.) भवत'] इत्येतदन्वितः (वैतु. सा. 'मृक्षत'
<√मृक्ष वा/मृक्ष वेति विकल्पकः, पूर्वं कल्पे PW.
प्रमृ. अपि तमनुसरन्तश्च सन्तः 'अभिप्रमृक्षत' इत्येवं
योगेऽपलक्षणद्वैस्वर्यं स्वैरं पोषुकाः) ।

^d) लक्षणे कप्र. (तु. टि. श्र १, ११, २; ८; ५१, १) ।

^e) 'युत्र अभि' इत्येवं संबन्धे सति स्वार्थप्रधानम्
अव्य. द्र. [= 'यत्राऽभितो वर्तमानाः सन्तः' (तु. टि. श्र १,
११, २; वैतु. वें. सा. GW. प्रमृ. 'अभिसंनवामहे' इति)] ।

^f) लक्षणे कप्र. 'अंशुम्' इत्येतदन्वितः (तु. GW.
प्रमृ.; वैतु. वें. 'अभि...नि...सीदत्' इति; सा. च्युतपद
इव द्र.) ।

^g) लक्षणे कप्र. 'प्रयः' इत्येतदन्वितः [तु. GW.;
वैतु. PW., सा. चाऽपि ध्यामुगधभाषी] ।

^h) लक्षणे कप्र. 'अवरान्' इत्येतदन्वितः [= परस्याः
संज्ञतोऽधि यत्राऽहमस्मि (तत्र) अवरान् (= मन्त्रेदिष्टान्)
अभिलक्ष्य आतर तान् अव (च) (तु. पपा.; वैतु. सा.
भा. [तै.] उ. म. च [मा.], PW. प्रमृ. च 'अभ्यामि-आ-
तर' इति)] ।

ⁱ) 'बोद्धाऽसि' इति च पृथक्, उपसर्गश्रुतिबलात् 'अभि-
भवसि' इति च पृथक् योगाव् इति सा. अभिप्रेति । तच्-
चिन्त्यम् । एकेन वाक्येनाऽर्थसिद्धौ वाक्यद्वयी दुष्कल्पा
भवेदिति दिक् । अथवा अभियोद्धु- इति प्राति. विवक्षितं
स्यात् । तद् योद्धा सन् 'अभि भवसि' इति च प्रथमे कल्पे
'अभियोद्धाऽसि' इति च द्वितीये कल्पेऽन्वयौ भवेताम्
इति विवेकी विमृश्यः (तु. GW.) ।

^j) लक्षणे कप्र. [तु. टि. श्र ४, ५६, ५; वैतु. सा. GW. प्रमृ.
'अभिप्रभर' इति (इह 'भर' <√भृ वा <√भृ वेत्येव
विषयः प्र/भृ >भृ इत्यत्र सस्व. विवेक्यमानं यद्र.)] ।

^k) लक्षणे कप्र. 'युत्' इत्येतदन्वितः (तु. सा.; वैतु.
PW. प्रमृ. 'अभि...जुगाः' इति) ।

^l) लक्षणे कप्र. 'नः' इत्येतदन्वितः (= 'अस्मभ्यम्')
'स्तोतुभ्यः' इति श्रुतिरेतदेवाऽभिवदति [तु. टि. श्र ५,
४, १; वैतु. सा. स्वार्थप्रधानम् अव्य. इति, PW.
प्रमृ. च 'अभिप्रमन्दसे' इति] ।

^m) लक्षणे कप्र. 'नः' इत्येतदन्वितः 'अस्मभ्यं रयिं
दाशुषे प्रयन्ता बोधि' इति वा. (तु. एपू. श्रु.; वैतु. वें.
सा. योग्यक्रियाऽध्याहारिणौ) ।

ⁿ) 'अभि...आसदत्' इति योग इति सा. । तच्चिन्त्यम् ।
योनि-सधस्थयोः पार्थक्यान्येव मन्त्रस्वारस्यप्रतीतिः । यथा
चाऽभिलक्षणविषयत्वेन 'योनिम्' इति पृथग् अन्वयमर्हति
द्रोणाधिकरणकं साधस्थं च आ/सद् इत्यस्य कर्मतया
पृथग् गम्यत इति मा २६, २६ इत्यतः स्पष्टं प्रतीति-गोचरं
भवति । उपाश्रयमभिलक्ष्यमाणाः सोमो द्रोणकलशे तमुप-
लभत इति निर्गलितोऽर्थो भवति । एस्थि. अपि व्यधि-
करणसमानाधिकरणपट्ट विभक्तित्वयस्याऽगतिगती-
यमानस्य यदुपाश्रयम् उ. म. च जगृहतुस् तन् नितरां
साहसमात्रतामुपेयाद् इत्युपेक्ष्यम् (तु. एउ. टि.) ।

^o) इत्थंभूतलक्षणे 'वीतिम्', 'वाजम्', 'श्रवः'
इत्येतदन्वितः कप्र. (तु. टि. श्र ९, ६३, १२; वैतु. सा.
PW. प्रमृ. 'अभ्यर्ष' इति) ।

^p) इत्थंभूतलक्षणे वा सप्तम्यनुवादी वा कप्र.
'द्रोणानि' इत्येतदन्वितः (तु. एपू. टि., सा. GW. च;
वैतु. PW. MW. 'अभि...आसदम्' इति) ।

^q) लक्षणे कप्र. 'रयिम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा.
GW. 'अभ्यर्ष' इति) ।

^r) लक्षणे कप्र. 'मदम्', 'अवतः' इत्येतदन्वितः (वैतु.
सा. 'अभि...क्षर' इत्येवं संभेदकतयाऽक्षिरप्रयोगः) ।

^s) लक्षणे कप्र. 'मदम्', 'वाजम्', 'श्रवः' इत्येतदन्वितः
(वैतु. सा. GW. 'अभि...अर्ष' इति) ।

^t) लक्षणे कप्र. 'कामम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. GW.,
सा. 'कामम्' (= काम्यम्) इति कृत्वा 'अभि...अक्षरम्'
इति) ।

^u) तच्छब्देन परामृष्टस्य पदार्थस्याऽभिलक्ष्यत्वेन
प्राधान्यसाक्षात्त्वप्रतीतिर्द अभिरत्र कप्र. भवति (वैतु. सा.
'अभि...आदधुः' इति, GW. 'अभिसन्तम्' इति) ।

१२, २^a; ८^b; १३, २^a; ७^c;
१४, ७^d; १७, २^e; ६^f; २०,
४^g; २१, ३^h; २३, १; ४ⁱ,
२५, २^j; २६, २^k; ३०,

४^j; [३२, ५; ३३, ५]^a; ३४,
५^k; ३५, ३^l; ३६, २^m; ३७,
२ⁿ; ३८, ६^o; ४२, ५^p;
४४, १^q; ४५, २^r; ४८, ३^s;

५१, ५^t; ५६, ३^u; ५७, २^v;
६२, १; २३; २५^w; २८; ६३,
१२^x; २५^y; २९^z; ६४,
२१^a; ६५, १९^b; ६६, १^c; ४;

^a) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ १, ५, १; ११, २; ८;
५१, १) ।

^b) लक्षणे कप्र. 'दिष्टः [ष. (वैतु. सा. पं. इति)]'
'प्रिया पदा' इत्येतदन्वितः [वैतु. सा. GW.
'अभि...अर्षति' (वैतु. ऋ ९, ३४, १; ६७, ४;
९७, ३२; १०७, १५ यत्र धा. अस्याऽकर्मिका
वृत्तिः श्रूयते)] ।

^c) लक्षणे कप्र. 'वत्सम्' इत्येतदन्वितः [= 'यथा वत्स-
मभिलक्ष्य धेनवो वाश्राः स्युस्तथा वाश्राः सन्त इन्द-
वोऽर्षन्ति', (वैतु. सा. 'अभि...अर्षन्ति' इति, GW.
प्रभृ. 'अभि...दधन्विते' इति च)] ।

^d) लक्षणे कप्र. 'पतिम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा.
PW. प्रभृ. 'अभि...समगमत' इति) ।

^e) लक्षणे कप्र. 'पृथिवीम्', 'इन्द्रम्', इत्येतद-
न्वितः (वैतु. सा. GW. प्रभृ. 'अभि...अक्षरन्'
इति) ।

^f) लक्षणे कप्र. 'मधुवद्भ्यः' यद्वाः' इत्येतदन्वितः
(वैतु. सा. GW. 'अभ्यर्ष' इति) ।

^g) लक्षणे कप्र. 'सध्वस्यम्' इत्येतदन्वितः [तु. GW.;
वैतु. सा. आक्षेपमुखः सन् 'अभि...अक्षरन्' इति (तु.
यनि. संवादनीयाः श्रुतयः ऋ ९, १२, ३; ३९, ४;
८५, १०)] ।

^h) लक्षणे कप्र. 'मदम्', 'कोशम्' इत्येतदन्वितः
(वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभि...पुवन्ते' इति) ।

ⁱ) लक्षणे कप्र. 'योनिम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा.
आक्षेपमुखः सन् 'अभिविश' इति, PW. प्रभृ. 'अभि...
कुनिकदत्' इति च) ।

^j) तु. टि. ऋ ९, ३, १ ।

^k) लक्षणे कप्र. 'ईम्' इत्येतदन्वितः [तु. PW.
प्रभृ.; वैतु. वें. सा. 'अभि...दुहते' इति (आत्म. त्वेवं
सति चिन्त्यं द्र.)] ।

^l) लक्षणे कप्र. 'वार्षम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा.
'अभि...क्षर' इति) ।

^m) लक्षणे कप्र. 'कोशम्' इत्येतदन्वितः [तु. PW.
प्रभृ.; वैतु. सा. 'अभि...पुवस्व' इति)] ।

ⁿ) लक्षणे कप्र. 'योनिम्' इत्येतदन्वितः (तु. GW.;

वैतु. सा. उपसर्ग इति) योग्यक्रियामध्याहारकः ।

^o) तु. नापृष्टि. यतः 'अभि...अर्षति' इति योग इति
सा. इत्येव विशेषः द्र. । उभयत्र कन्दनस्याऽभिलक्ष्य-
वस्तुसमर्पणे श्रुतिस्वरसः द्र. ।

^p) लक्षणे कप्र. 'वार्षा', 'देवान्' इत्येतदन्वितः
[अर्षणस्याऽभिलक्ष्यवस्तुसमर्पणी श्रुतिरित्यभिसंधिः
(वैतु. सा. GW. प्रभृ. 'अभि...अर्षति' इति)] ।

^q) लक्षणे कप्र. 'देवान्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा.
श्रुतिस्वरस्यविघ्नैकफलं वाक्यान्तरं कुर्वाणः क्रिप. अध्या-
हारतो गतिवत्त्वस्याऽभिलाषुकः; GW. 'अभि...अर्षसि'
इति च) ।

^r) लक्षणे कप्र. 'नः' इत्येतद्व्युक्तः ['अस्मदभिप्रायत
इन्द्राय दूत्यमर्षं च (अस्मद्भ्यं) सखिभ्यो वरम् आ
(=यावद्) देवान् तोशसे च' इति वा. द्र. । एस्थि. नेयं
गायत्री स्यात् । किं तर्हि द्विपदा त्रिष्टुब् वा जगती वा
यस्याः 'तोशसे' इति-प्रभृति द्वितीयः पाद इति । प्रथमे
पादे 'अभी' इति क्वचिद् दीर्घो यच्छ्रूयते ततो मौलिक्या
यतेः संकेतलाभः स्यादिति दिक् (वैतु. सा. प्रभृ.
'अभि...अर्ष' इति)] ।

^s) लक्षणे कप्र. 'रयिम्' इत्येतदन्वितः (तु. सा.
प्रभृ.) ।

^t) लक्षणे कप्र. 'पवित्रम्', 'वाजम्', 'श्रवः' इत्येतद-
न्वितः [वैतु. सा. एकत्र 'रक्ष' इति क्रियामाक्षेपुकः, अन्यत्र
च (तु. GW. च) 'अभ्यर्ष' इति] ।

^u) लक्षणे कप्र. 'प्रियाणि क्वाभ्या' इत्येतदन्वितः (वैतु.
सा. प्रभृ. 'अभि...अर्षति' इति) ।

^v) लक्षणे कप्र. 'क्वाभ्या' इत्येतदन्वितः (तु. वें. सा.
वैतु. GW. 'अभि...पुवस्व' इति) ।

^w) लक्षणे कप्र. 'रयिम्', 'वाजम्', 'श्रवः' इत्येतद-
न्वितः (वैतु. वें. सा. GW. 'अभ्यर्ष' इति) ।

^x) इत्थंभूतलक्षणे कप्र. 'क्वाभ्या' इत्येतदन्वितः (तु.
GW.; वैतु. सा. 'अभि...असृक्षत्' इति) ।

^y) लक्षणे कप्र. 'शुष्मम्' इत्येतदन्वितः (तु. सा.; वैतु.
GW. 'अभ्यर्ष' इति) ।

^z) लक्षणे कप्र. 'त्रोणानि' इत्येतदन्वितः (तु. वें.
सा.; वैतु. GW. 'अभि...अर्ष' इति) ।

६७, ३^a; १४^b; ६८, ८^c;
७०, १०^d; ७१, ७^e; ७२,
३^f; ७५, १^g; ३^h; ७७, १ⁱ;

४^a; ७८, ३^b; ७९, ३^c; ८०,
२^d; ८२, २^e; ८६, २^f; ३^g;
१५^h; १७ⁱ; २५^j; ३५^k;

३६^l; ८७, १^m; ५ⁿ; ६^o; ७^p;
८८, ६^q; ८९, ७^r; ९०,
२^s; ९३, २^t; ९४, २^u;

^a) लक्षणे कप्र. 'शुष्मम्' इत्येतदन्वितः (तु. सा.; वैतु. GW. 'अभ्यर्ष' इति) ।

^b) लक्षणे कप्र. 'द्रोणा' इत्येतदन्वितः [=द्रोणाभि-
प्राप्तये कनिष्कदत् सन् वर्म विगाहते [तु. ऋ ९, ४३, ५;
(वैतु. सा. प्रथमे वर्णके 'गच्छति' इति क्प्र. गतित्वेन
योजुकः; GW. MW. 'अभि...कनिष्कदत्' इति च)] ।

^c) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ १, ११, २; ८; ५१, १) ।

^d) लक्षणे कप्र. 'वाजम्' इत्येतदन्वितः ।

^e) 'अभि लक्ष्य अत्येति' इति योगमभिप्रयन् सा. न
साधुवादी । कर्मभेदात् । अभि/इ इत्यस्य हि गावो-
ऽभिलक्ष्यत्वेन कर्मभूताः । अति/इ इत्यस्य तु पवित्रं
कर्म गम्यम् (तु. ऋ ९, १७, ३१) । अतः कर्म-
प्रवचनीयता द. अभ्यर्षाऽऽह GW. । अथवा 'अभि'
इत्यनेन योग्यक्रियाध्याहारमुखेन /इ इत्यस्याऽभ्यासः
द. । उभयथाऽपि अति/इ इत्यस्य गम्य-कर्मत्वं न
विहन्यत इति दिक् ।

^f) लक्षणे कप्र. 'नामानि' इत्येतदन्वितः (तु. सस्थ.
टि. 'अधि'; वैतु. सा. PW. GW. 'अभि...पवते' इति) ।

^g) लक्षणे कप्र. 'ईम्' (=इन्द्रस्य वज्रम्) इत्येतद-
न्वितः ('=तमभिलक्ष्य 'वाश्राः' सत्य ऋतस्य [धेनवः]
अर्षन्ति [अपरा धेनवः] पयसा [पयोदोहनिमित्तमातुराय-
माणाः सत्यो वाश्रा यथा]) ।

^h) लक्षणे कप्र. (वैतु. सा. PW. प्रमृ. 'अभ्यर्षति' इति) ।

ⁱ) लक्षणे कप्र. 'सोमम्' इत्येतदन्वितः (तु. सस्थ.
टि. अन्तर् इति; वैतु. सा. PW. प्रमृ. 'अभि...अक्षरन्'
इति) ।

^j) लक्षणे कप्र. 'वाजम्' इत्येतदन्वितः [= 'वाजाय
मृष्टः' (तु. ऋ ९, ३, ३) इति वा, 'वाजाय अर्षसि' (तु.
ऋ १, १८०, २; ४, २१, ८; ५, १०, १; ४३, २;
९, ६२, १८; ७७, ३; ८६, ३४; ८७, ५ प्रमृ.)
इति वा (वैतु. सा. प्रमृ. 'अभि...अर्षसि' इति)] ।

^k) लक्षणे कप्र. यक्षा यक्षाऽऽह सा. योग्यं क्रियान्तरमाक्षे-
प्यम् । उत्तरस्मिन् कल्पे वाक्यद्वयत्वे गौरवं तु द. ।

^l) लक्षणे कप्र. 'संयुतः' इत्येतदन्वितः (वैतु. PW. प्रमृ.
'अभिसंयाति' इत्य् आख्यातिकं योगमाहुः, तज्ज ।
अनिष्ट-द्विस्वर्ता-प्रसङ्गात्, पदविशेषात्मकाऽपादानैकवा-
ऽपेक्षया संयान-विषयविभूतलामभिलक्ष्याणां सतां बहुत्वस्य

प्राधान्येन विवक्षितत्वाच्च तदर्थं तत्साधनतया कप्र.
ग्रहणौचित्यादिति दिक्) ।

^m) लक्षणे कप्र. एकतरत्र 'सोमम्' इत्येतदन्वितः,
अन्यत्र च समीवचनः 'ईम्' इत्येतदन्वितः (प्रथमे
स्थ. तु. टि. ऋ १, ११, २; ८; ५१, १ द्वितीये स्थ.
वैतु. वै. सा. GW. प्रमृ. 'अभि...अभिधियुः'
इति) ।

ⁿ) लक्षणे कप्र. ('अस्मभ्यम्' इषम्, कुर्जम्' इत्येतद-
न्वितः [वैतु. सा. GW. प्रमृ. 'अभ्यर्षसि' इति योजुकाश्विन्याः
(सोमकर्तृकस्येश्वर्योर्जश्च साक्षादभ्यर्षणस्य संगत्यसंभवा-
दिति यावत्)] ।

^o) लक्षणे कप्र. 'शिशुम्' इत्येतदन्वितः [= 'सोमा-
ख्यस्य नवशिशोः प्रादुर्भावे मातृत्वमुपगताः' तु. ऋ ९,
१०२, ४ यत्रैनां मातृत्वप्रतिष्ठापुपजीविनीव धृतिः प्रवर्तत;
वैतु. वै. सा. प्रमृ. गतित्वाऽभिप्रायाः सन्तः 'गच्छन्ति'
इत्येतदध्याहाराः] ।

^p) लक्षणे कप्र. 'गव्या', 'श्रवांसि' इत्येतदन्वितः (तु.
वै. GW. प्रमृ.; वैतु. सा. 'अभि...असृग्रन्' इति योगमुशन्
असौ व्याहृतस्तु भवति । गव्यलक्ष्यीकरणमात्रेणामै-
र्गतार्थतायां प्राक् तदुक्तवतोऽनुपदं क्रियाभिसंबन्धवादिन-
स्तस्य मतेऽभेः पुनः प्रसवस्य दुरुपपत्वात् । न च
पवित्रैर्गव्यानि लक्ष्यीकृत्य सोमाः सृज्येरन् इति वक्तुं
लभ्यते । कर्तृभेदात् । गव्यलक्ष्यीकरणं हि सोमकर्तृकं
सोमसृष्टिश्च पवित्रकर्तृकेति भावात्) ।

^q) लक्षणे कप्र. 'गाः' इत्येतदन्वितः ['पुरि...अद-
धावत्' इति संबन्धः (तु. GW.; वैतु. वै. सा. 'गा गव्यन्'
इत्येवं संबन्धकौ सन्तौ 'गच्छति' इत्यध्याहारमुखेन
युयोजयिषन्तौ)] ।

^r) लक्षणे कप्र. 'कलशान्' इत्येतदन्वितः (तु. GW;
वैतु. सा. PW. 'अभि...असृग्रन्' इति) ।

^s) लक्षणे कप्र. 'देववीतिम्' इत्येतदन्वितः (तु. ऋ ९,
१७, २१; GW. च; वैतु. सा. 'अभि...पवस्व' इति) ।

^t) लक्षणे कप्र. 'वृषणम्' इत्येतदन्वितः (तु. टि. ऋ २,
२, २; वैतु. सा. PW. प्रमृ. 'अभि...अवावक्षन्त' इति) ।

^u) लक्षणे कप्र. 'शेषाम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा.
प्रमृ. 'अभि...युन्' इति) ।

^v) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ २, २, २) ।

५ ^a ; ९६, ८ ^o ; १६ ^{ro} ;	९९, २ ^u ; ४ ^o ; १००;	१०६, ११ ⁸ ; १२ ⁴ ;
९७, ४ ^d ; १२ ^o ; २१; २५ ^f ;	१ ^o ; १०१, ९ ^u ;	१०७, १४ ^u ; २१ ^v ;
३९ ^g ; ४५ ^h ; ४९ ^{vi} ; ५० ^{vj} ;	१०२, ७ ^q ; १०३, ३ ^o ;	२३ ^w ; २५; १०९, ४ ^x ;
५१ ^{vk} ; ९८, १ ⁱ ; २ ^m ;	१०४, २ ^r ; ४ ^o ;	११०, २ ^y ; ६ ^o ; ८ ^d ;

^a) लक्षणे कप्र. 'इषम्', 'ऊर्जम्', 'अद्वम्', 'गाम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा. GW. 'अभ्यर्ष' इति) ।

^b) लक्षणे कप्र. 'वाजम्' इत्येतदन्वितः ।

^c) लक्षणे कप्र. 'नाम', 'वाजम्', 'वायुम्', 'गाः' चेत्येतदन्वितः (वैतु. सा. GW. 'अभ्यर्ष' इत्येतत् समस्तं क्तिप. दर्शुको) ।

^d) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ १, ५१, १) ।

^e) लक्षणे कप्र. 'प्रियाणि [नामानि वा द्रोणानि (तु. सा.) वा]' इत्येतदन्वितः [वैतु. GW. 'अभि...पवते' इति । सा. वा. चिन्त्यो भवति । तृतीयपादस्य पूर्वार्ध-यायास्तदभिप्रेतायाः संगतेरयुक्तत्वात् (तु. सस्थ. टि. √व्ये > अव्यत)] ।

^f) लक्षणे कप्र. 'वीतिम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा. GW. 'अभि...अर्ष' इति) ।

^g) लक्षणे कप्र. 'गाः' इत्येतदन्वितः [तु. सा. GW.; वैतु. PW. MW. 'अभि...उष्णन्' इति (चिन्त्यं त्वेतद् भवति । मोम-ज्योतिष्करणकस्य गवायुभयसमान-कर्मकस्य दहनस्य प्रसिद्धिप्रयोजनाऽभावात् (तु. सस्थ. टि. √उष् > उष्णन्)] ।

^h) लक्षणे कप्र. 'निम्नम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभि...अक्षाः' इति) ।

ⁱ) लक्षणे कप्र. 'वायुम्', 'मिश्रावरुणा', 'नरम्' 'इन्द्रम्' इत्येतदन्वितः [= 'तत्तद्देवताया उद्दिष्टायै वीतये' (वैतु. सा. GW. प्रभृ. 'अभि...अर्ष' इति)] ।

^j) लक्षणे कप्र. 'नः (च. न द्वि.)', 'वस्त्रा' 'धेनुः' 'अश्वान्' इत्येतदन्वितः [वैतु. सा. GW. (व्यर्थमन्त-र्भावितव्यर्थे) 'अभि...अर्ष' इति] ।

^k) लक्षणे कप्र. 'वसूनि', 'आर्षयुम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभि...अर्ष' इति) ।

^l) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ ९, ६३, १२) ।

^m) लक्षणे कप्र. 'द्रुणा' (< 'द्रुण- < द्रोण- यद्र.) इत्येतदन्वितः [= 'द्रोणान्यभिलक्ष्य हितः प्रेरितः' (तु. GW.; वैतु. सा. 'अभि...हितः' इति, PW. 'अभि...अक्षाः' इति च)] ।

ⁿ) लक्षणे कप्र. 'वाजान्' इत्येतदन्वितः [तु. सं.;

वैतु. PW. प्रभृ. 'अभिप्रगाहते' इति (आख्यातस्या-ऽकर्मकत्व-संभवे तु. ऋ ९, ८६, ४०)] ।

^o) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ १, ११, २; ८; ५१, १) ।

^p) 'तिष्ठति' इत्याक्षेपमुखेन युयोजयिषन्तौ वै. सा. भवतः । तस्मिन् दर्शने 'य ओजिष्ठः सन्' इति कर्तुं विशेष-पणतामात्रम् । कप्र. कल्पे तु 'ओजिष्ठो भवति' इत्यस्य विधेयत्वमिति विवेकः द्र. ।

^q) 'यज्ञे प्राप्ताऽज्जनः सोम उभे अपि द्यावापृथिव्यौ व्याप्नोति' इत्यर्थस्य स्वारसिकत्वेन प्रतीतेरभिव्याप्यस्य प्रामुख्यवचनः कप्र. द्र. (वैतु. सा. गतित्वपरः 'गच्छति' इत्याक्षेपुकः) ।

^r) लक्षणे कप्र. 'ईम्' इत्येतदन्वितः (तु. GW.; वैतु. सा. 'अभि...सृजत' इति) ।

^s) लक्षणे कप्र. 'त्रिष्टुप्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभि...सुमस्वरन्' इति) ।

^t) 'अभि...असर्जि' इति योगं पश्यन् MW. अपश्यो भवति । तथात्वेऽलंकृतिमुद्दिश्योपमामुखेन समर्पयितु-मिष्टस्य वस्तुनः पङ्क्तुभावप्रसङ्गात् । मीळ-सकृत्स्यो-पमेयभूतस्य कलश-पदार्थस्य लक्षणे कप्र. अभिना प्राधान्येनाऽभिलक्षितत्वे त्वालङ्कारिक्याकाङ्क्षा सम्यक् पूर्तिमियादित्यसावेव पन्था अभ्युपेयः (तु. सा. GW.) ।

^u) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ ९, २३, ४) ।

^v) लक्षणे कप्र. '(अस्मभ्यं) रयिम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभ्यर्षसि' इति योग इति कृत्वा अभ्य(भि/अ)र्ष इत्यस्योपरि अभि/अर्ष इत्यस्यार्थ मिथ्याऽऽरोपुकाः) ।

^w) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ ९, ६२, २५) ।

^x) लक्षणे कप्र. 'धाम' इत्येतदन्वितः (तु. वै. सा.; वैतु. GW. 'अभि...पवस्व' इति) ।

^y) लक्षणे कप्र. 'वाजान्' इत्येतदन्वितः (तु. टि. ऋ ९, ९९, २; सा. च; वैतु. PW. प्रभृ. 'अभि...प्रगाहसे' इति) ।

^z) भाव-लक्षण-प्रधानः कप्र. द्र. (तु. सा. MW.; वैतु. GW. 'अभि...सुमस्वरन्' इति) ।

१९; १०, १, ३ ^b ; ४,	७ ¹ ; ४५, ९; ५३, ७; ८ ¹ ;	८३, ६ ¹ ; ७ ¹ ; ८४, १ ¹ ;
२०; १७, ६; १८ ८ ^{1d} ;	११ ^k ; ६४, १ ¹ ; ३ ^b ; ६५,	८७, ९ ¹ ; १४; ९०, ४ ¹ ;
२५, ३ ⁰ ; २९, ३ ¹ ; ३२,	१५ ^m ; ६६, ९; ६८, १ ⁿ ;	९२, १३ ^b ; ९६, २ ⁿ ;
१ ⁶ ; ३७, १२ ^b ; ४३,	७१, ३ ^b ; ७५, ४ ⁰ ;	९८, २ ^v ; ५ ^w ; १०३,

*) सप्तम्यर्थपर्यवसायिनीत्यंभूतलक्षणे कप्र. 'रोदसी', 'भुवना' इत्येतदुभयान्वितः (वैतु. सा. गतित्वाऽभिसंबन्धेनैव चरितार्थशङ्कीनि सन्ति पूर्वाधीयानि पदानि दार्ष्टान्तविरचनपरः पुनरपि योगान्तरेणोपयुज्योर्जायुः सन् अस्मर्थभाषीति पर्यनुयोज्यः) ।

^b) लक्षणे कप्र. (तु. टि. अ. १, ११, २; ८; ५१, १; १६४, ३) ।

^c) लक्षणे कप्र. 'त्वा' इत्येतदन्वितः (तु. टि. अ. ८, ४८, १; वैतु. सा. GW. 'अभिसंभ्रम्' इति) ।

^d) उभयत्र लक्षणे कप्र. 'जीवलोकुम्', 'जनिस्वम्' (द्वि१) इत्येतदन्वितः [तु. सा.; वैतु. सा. (शौ १८, ३, २), PW. प्रभृ. च 'अभिसंभ्रम्' इति (= 'जनिस्वम्' इति प्रदर्शकाः)] ।

^e) स्वार्थप्रधानम् अव्य. । चित्- > 'चित्' इत्येतत् नाउ. पदं बस. उप. इव निहतं द्र. (तु. टि. अ. ६, १७, ९) । वा. 'बध्नात्' इत्येतेन (किप. अपेक्षया) नेदीयानिवाऽभिसंबन्धः [तु. सा.; वैतु. GW. 'अभि...मृत्वा' इति योगं चिकीर्षुः (तदर्थं व्यर्थं वाक्यद्वयमिति कृत्वा किप. आकर्तयंश्च 'नः' इति च३ सत् द्वि३ इत्युपगमयंश्च [तु. सा. अपि])] ।

^f) लक्षणे कप्र. 'गिरः' इत्येतदन्वितः ('यत इमाः स्तुतयस्तत्रत्या एव दुरो विभाव यथा रन्त्यं मदं प्राप्नुया इति' । वैतु. सा. प्रभृ. 'अभि...विभाव' इति) ।

^g) लक्षणे कप्र. 'वरान्' इत्येतदन्वितः (तु. टि. अ. ४, १, १३, सा. च; वैतु. GW. प्रभृ. 'अभि...प्रसीदतः' इति) ।

^h) लक्षणे कप्र. 'नः' इत्येतदन्वितः (तु. सा. प्रभृ.) ।

ⁱ) लक्षणे कप्र. 'इन्द्रम्' इत्येतदन्वितः [अपां च सिन्धुं कुल्यानां च हृदयमिलक्ष्येव सोमानमिन्द्रमभिलक्ष्य संक्षरणा उपमाया हृदयं भवति । न तु तत्तदभिलक्षितस्याऽभिसंक्षर्यमाणत्वं इत्यभिसंधिः (वैतु. सा. 'अभि...समक्षरम्' इति)] ।

^j) लक्षणे कप्र. 'वाजान्' इत्येतदन्वितः [तु. सा. 'प्राप्नुम् उच्छरेम' इति (नदीम् इति शेषस्तस्याः कर्मतया प्रकृतत्वात्) । एवम् अपश्यन्तो दयनीयाः स्युः W. विरह्य PW. प्रभृ. 'अभि...उच्छरेम' इति योगमुशान्तः] ।

^k) लक्षणे कप्र. 'बोध्याः' इत्येतदन्वितः (तु. GW.

प्रभृ.; वैतु. वें. सा. च 'अभि...वनते' इति) ।

^l) स्वार्थप्रधानम् अव्य. (तु. पपा.; वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभ्या(भि-आ)ववर्तति' इति) । यद्वा कप्र. 'ऊती' [= ऊतीर (=साहितिको यतिविशेषितप्रवृत्तिकोऽङ्गमध्यस्थ-रेफलोपः नैप्र. द्र. [वैतु. सा.=ऊत्यै])] इत्येतदन्वितः ।

^m) लक्षणे कप्र. 'भुवना' इत्येतदन्वितः (तु. टि. अ. २, १५, ५) ।

ⁿ) लक्षणे कप्र. 'बृहस्पतिम्' इत्येतदन्वितः [तु. टि. अ. १, ११, २; ८; ५१, १; वैतु. सा. प्रभृ. 'अभि...अनावन्' इति कृत्वोपमानांशीयस्वारस्यं प्रतिघातुकाः (तु. सस्थ. टि. उद-पुत्->वः, वि->वयः, √वद् >वावदत्->-दतः)] ।

^o) लक्षणे कप्र. 'त्वा' इत्येतदन्वितः (वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभि...अर्षति' इति) ।

^p) लक्षणे कप्र. 'माम्' इत्येतदन्वितः (तु. टि. अ. २, १६, ८) ।

^q) स्वार्थप्रधानम् अव्य. [वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभिप्रेहि' इति; सभृ. शौ (४, ३२, ७) इत्यत्र सा. 'नः' इत्याक्षिप्तेन सता कप्र. इति, W. WI. च 'तान्' इत्याक्षिप्तेन सता कप्र. इति] ।

^r) स्वार्थप्रधानम् अव्य. द्र. (वैतु. सा. GW. 'अभि-प्रयन्तु' इति) ।

^s) लक्षणे कप्र. प्रथमे स्थ. 'रुक्षांसि' इत्येतदन्वितः । द्वितीये स्थ. एतदन्वयार्थं 'तान्' इत्येतदाक्षेपव्यम् [वैतु. सा. (प्रथमे स्थ. एव स्पष्टं भाषते), PW. प्रभृ. 'अभि-शो-शुचानम्' इति]] ।

^t) चेतनाचेतनाभिव्याप्तिपूर्वकं विक्रमणे तात्पर्यं लक्षणे कप्र. द्र. ।

^u) लक्षणे कप्र. 'योनिम्' इत्येतदन्वितः (तु. अ. ९, १०६, ११; वैतु. सा. प्रभृ. 'अभि...समस्वरम्' इति) ।

^v) अस्मद्-वाच्यस्य प्राधायेन समर्पयितुमिष्टत्वात् तत्-साधनभूतोऽभिः कप्र. द्र. [वैतु. PW. GW. 'अभि...अगच्छत्' इति, सा. 'अभि...आ...अगच्छत्' इति (तु. टि. सस्थ. आ/गच्छ->आगच्छत्)] ।

^w) सप्तमीवचनः कप्र. (तु. डु. सा.; वैतु. PW. प्रभृ. 'अभि...असृजत्' इति) ।

१२ ^a ; ११३, ४ ^b ; ११५, ७ ^c ; १२३, २ ^d ; १३२, १ ^e ; १३४, ७ ^f ; १४८, ३ ^g ; १८०, ३ ^h ; १८७, ४ ⁱ ; खि १, ६, ३; २, ८, ३; ११, २; ३, २२, ४ ^j ; ४, ५, २१ ^k ; ३५; १०, १; ५, ४, ५; ५, १०; मा ३, ३८ ^l -४० ^m ; ४, २५ ⁿ ; ३४ ^o ; ७, ४५ ^p ; ११, ४७; ७१ ^q ; १२, २६ ^r ; ५७ ^s ; ७० ^t ; १०३ ^u ; ११७, ४४; ९७;	९८; १८, ४५ ^v ; ७४ ^w ; २०, ५४ ^x ; ६९ ^y ; २५, ३४ ^z ; १२६, ११; २६; २७, ३५ ^{aa} ; २९, ६ ^{ab} ; ३१, ४ ^{ac} ; ३२, ११ ^{ad} ; १३३, ३५; ८१; ३५, १० ^{ae} ; ३६, ७ ^{af} ; का ३, ४, ३ ^{ag} ; ४ ^{ah} ; ९, १ ^{ai} ; ४, ८, ३ ^{aj} ; १०, ५; ९, २, ५; १२, ४, ११; ७, ६ ^{ak} ; १३, २, ९ ^{al} ; ४, १३; ५, ९; ७, २; १८, ४, १२ ^{am} ; ११९, १, १०;	११; २०, २, ८ ^{an} ; ५, ७ ^{ao} ; २२, ५, ८ ^{ap} ; ७, ३; २७, १३, ३ ^{aq} ; २९, ५, ४ ^{ar} ; ३१, १, ६ ^{as} ; १३२, ३, ६; ६, १२; ३५, १, ४ ^{at} ; ३, ८; ४, ९ ^{au} ; ३६, १, ७ ^{av} ; तै १, १, ४, २ ^{aw} ; २, ३, २; ३ ^{ax} ; ६, १; ९, १; ३, ४, ३; १४, ३ ^{ay} ; ४, ४३, २ ^{az} ; ४६, २ ^{ba} ; ५, ९, ३ ^{bb} ; ६, ३, ११ ^{bc} ; १२, ४ ^{bd} ; ७, ६, ७ ^{be} ;
--	---	--

*) लक्षणे कप्र. 'अभिन्नान्' इत्याक्षितेनाऽन्वितः (तु. म.; वैतु. सा. उ. PW. प्रभृ. 'अभिप्रेहि' इति (बुदात्तमेकं पदं ब्रुवाणाश्चिन्त्याः) ।

b) लक्षणे कप्र. 'पौंस्यम्' इत्येतदन्वितः (तु. ऋ ७, ३०, १; ८, ९६, १६; वैतु. सा. 'रणम्' इत्यनेनाऽस्याऽन्वयं पश्यन् यत् साधनं तत् साध्यतया प्रतिपादकः, PW. प्रभृ. च 'पौंस्यम्' इति संप.इह न भवति । किं तर्हि । 'रणम्' इत्यस्य वि. इतीवाऽभिमन्यमानाः 'अभि...प्राप-इयत्' इति योजुकाः) ।

c) लक्षणे वेत्थंभूतलक्षणे वा कप्र. 'मानुषान्' इत्येतदन्वितः [=तानभिलक्ष्येति वा तानभित इति वा (वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभिसन्ति' इत्येवं योजुकाः सन्तः स्वरतश्च षत्वाऽभावतश्च पर्यनुयोज्याः [तु. टि. ऋ २, ४, ९; २३, ९; ७, ३९, ४])] ।

d) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ १, ११, २; ८; ५१, १) ।

e) लक्षणे कप्र. 'ईजानम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. वें. सा. च आक्षेपमुखौ 'अभि-वर्धयति' इति, PW. प्रभृ. च 'अभिप्रभूषणि' इति) ।

f) स्वार्थ-प्रधानम् अव्य. (वैतु. PW. प्रभृ. 'अभि-संरभामहे' इति वदन्तः (अव्ययार्थस्य प्राधान्येन विवक्षितत्वाद् गतिभावे तदलाभाद् अनिष्टद्वैस्वर्यस्य दुष्परिहरत्वाच्च चिन्त्याः)) ।

g) लक्षणे कप्र. 'क्षत्रम्' इत्येतदन्वितः (तु. सा. GW.) ।

h) लक्षणे कप्र. (वैतु. सा. स्वार्थ-प्रधानम् अव्य., GW. 'अभिविपुश्यति' इति च) ।

i) लक्षणे कप्र. 'धुम्नम्', 'सहः' इत्येतदन्वितः (वैतु. PW. प्रभृ. 'अभि...आयच्छस्व' इति, उ. म. च 'अभि' इत्यपि ग. अपि कप्र. इति च 'यच्छस्व' इति ✓ १, २५म् इत्युभयथा व्याचक्षाणौ च विकल्पप्रस्ताविताः) ।

j) लक्षणे कप्र. 'आमानि' इत्येतदन्वितः (तु. उ. म., टि.

तै ६, १, ११, ५; मै ३, ७, ८ इत्यत्र सध्रु. ब्राह्मणभागे 'अभि-प्रच्यवते' इति; वैतु. PW. प्रभृ. 'अभिप्रच्यवस्व' इति) ।

k) लक्षणे कप्र. 'रूपम्' इत्येतदन्वितः (तु. पपा., टि. तै १, २, ३, ३; वैतु. उ. म. च 'अभ्या(भि-आ-अ)गाम्' इति) ।

l) स्वार्थ-प्रधानम् अव्य. [तु. पपा.; वैतु. उ. म. 'अभिसंवसानौ' इति (अनिष्ट-द्वैस्वर्यप्रसङ्गादुपेक्ष्यौ)] ।

m) लक्षणे कप्र. 'अस्मान्' इत्येतदन्वितः [तु. पपा. म. च; वैतु. उ. 'अभ्या(भि-आ)वृत्स्व' (तु. तै. पपा. ४, २, ५, ६, यत्रैकस्वर्यं भ्रूयते) इति] ।

n) मा. पपा. 'अभि भावर्तस्व' इत्युभयत्र स्वर-दर्शनात् 'अभि' इति स्वार्थ-प्रधानम् अव्य. तदभिमत-मिति द्र. । का. अपि तथैव स्यादिति च मतं भवति । (वैतु. PW. प्रभृ. [द्वैस्वर्यदोषाच्च चिन्त्याः] सध्रु. तै ४, २, ७, १ 'अभ्या(भि-आ) वर्तस्व' इति तु. नापूटि.) ।

o) लक्षणे कप्र. 'मा' इत्येतदन्वितः [तु. सा. तै (४, ७, १२, ३), उ. च; वैतु. म. 'अभि...बाहि' इति] ।

p) इत्थंभूतलक्षणे कप्र. 'मुखं यज्ञानाम्' इत्येतदन्वितः [तु. पपा.; वैतु. उ. म. PW. प्रभृ. 'अभिसंविदाने' इति (अनिष्ट-द्वैस्वर्यं प्रति चोद्याः)] ।

q) स्वार्थ-प्रधानम् अव्य. । यद्वा 'आत्मानम्' इत्येतद-न्वितः कप्र. धा. चाऽकर्मकात्वेन वृत्तिः द्र. [तु. पपा.; वैतु. उ. म. PW. प्रभृ. 'अभिसंविवेश' इति (नापूटिदि. चिन्त्याः)] ।

r) लक्षणे कप्र. 'यद् (रैतः)' इत्येतदन्वितः (तु. सा.) ।

s) लक्षणे कप्र. 'सुवः' इत्येतदन्वितः (वैतु. भा. सा. स्वार्थ-प्रधानम् अव्य., PW. प्रभृ. 'अभिविष्येषम्' इति) ।

t) लक्षणे कप्र. 'श्रेयः' इत्येतदन्वितः (वैतु. भा. सा. 'अभि...प्रेहि' इति योगं मन्वाना उपेक्ष्यौ) ।

u) लक्षणे कप्र. 'रूपम्' इत्येतदन्वितः [वैतु. भा. सा. PW. प्रभृ. 'अभ्यै(भि-आ-ए)मि' इति (द्वैस्वर्यं प्रति चोद्याः)] ।

v) प्रत्यर्थः कप्र. इति सा. । 'तदाभिमुख्येन' इति भा.

८, ७, २^a; २, १, ११, ३^b; १^c, २,
२, ४^d; ४, ७^e; ८^f; ६, ४^g;

७, ४^h; ११, ६ⁱ; ३, १,
३^j; ६, १^k; १४, ६^l; ४,

१, ११^m; १२, २१ⁿ; १४, २^o;
१५, २, २^p; ३^q; ३, १^r;

अपि क्रिवि. सत् कप्र. इत्यभिप्रेतीति प्रतीयते । इष्टमपि चैतत् । तथाहि, अनुवाचप्रधानांऽशभाजि यज्ञनिवर्तनपुन-
रालम्भविदि यजिकर्तयैव विधेयप्रधानांऽशस्याऽपि समावेश-
नस्य साधीयस्त्वम् । तस्य च यथा कप्र. निगदविस्पष्टत्वं
स्यान् न तथा गतित्वेन योगेऽभ्युपगते कर्मकारकमात्र-
तया गुणाभूते तत्पदे संभवेदिति विवेकोऽवधेयः । अस्मिन्
कल्पे च द्वैस्वर्गादिविप्रतिपत्तयोऽप्यनवकाशत्वात् पुरस्ता-
देव बाध्येरन् । एरिष. K. कृतेऽप्यनुवादे 'to' इत्यस्य
स्थाने 'towards' इत्येव सुवचमिति दिक् ।

*) स्वार्थप्रधानम् अव्य. अर्थतः 'अहुम्' इति कर्तृपदं
नेदीय इव, 'रक्षः' इति कर्मपदं च परंपरयैव स्पृशति
[=अभिमुखंभावुकोऽहं यथा स्यां तथा भूत्वा रक्षः संद-
हामि (तु. तत्रैव भूयमाणं 'संदग्धं रक्षः' इत्यभूयमाणं च
'अभिसंदग्धं रक्षः' इति; वैतु. सा. 'अभि' इति कप्र.
'रक्षः' इत्येतदन्वितः इति कृत्वा सकर्मिकायाः क्रियायाः
कर्माऽऽकाङ्क्षायाः पूर्त्यर्थमपार्थाऽध्याहारप्रदर्शितकौशलः,
भा. K. च 'अभिसंदहामि' इति योगमातिष्ठमानौ
सन्तौ सुवचेऽपि गप्. गत्यन्तरेऽपलक्षणद्वैस्वर्त्यमेव
परिपोषुको)] ।

b) स्वार्थप्रधानम् अव्य. (तु. टि. अ. ८, ५९, ३;
कौ २, १००५; वैतु. भा. सा. 'अभिसमजानत' इति) ।

c) लक्षणे कप्र. 'परान्' इत्येतदन्वितः [तु. पपा.;
वैतु. भा. प्रभृ. 'अभिनिर्दिशति' इत्येवं योजुकाः सन्तो-
ऽपार्थाऽपलक्षणाद्वैस्वर्त्यपक्ष्या उपेक्ष्याः (यदेव 'शामयित्वा'
इत्यस्य कर्म भवति तदेव 'निर्दिशति' इत्यस्येति च तच्च
तदभिलक्ष्यत्वेनेष्टात् पृथग्भूतमिति चाऽभिसंधिः)] ।

d) लक्षणे कप्र. एकत्र 'युजमानम्' इत्येतदन्वितः [तु. मै
३, ७, ८, इत्यत्र 'अभिसंभवतः' प्रभृ. (यद्र.) यत्र समान-
प्रकरणे शाखाभेदेन प्रयोगवैशिष्ट्यं निदर्शयन्निव गतित्व-
मुपलभ्यते (वैतु. K. 'अभिसंभवतः' इति) तच्च अपलक्षणा-
द्वैस्वर्त्यप्रसंगः स्यादित्येको हेतुः । गतित्वाऽभ्युपगमेऽपि
लक्षणविशिष्टसायुज्यार्थस्याऽभिव्याप्यनर्थान्तरस्यैव संग-
तत्वात् तदुक्तस्याऽभिवचनाऽऽख्यस्यार्थस्य न कोऽपि
प्रसंग इति चाऽप्यपरो हेतुः)] । अन्यत्र 'भागधेयम्'
इत्येतदन्वितः (तु. भा.; वैतु. MW. प्रभृ. 'अभि...
उद्ध्रियते' इति) ।

e) लक्षणे कप्र. 'क्रिम्' (=भागम्) इत्येतदन्वितः ।
शेषं नापूटि. चरमे भागे द्र. ।

f) लक्षणे कप्र. (तु. टि. मा ४, ३४) ।

g) इत्थंभूतलक्षणे कप्र. 'राष्ट्राणि', 'युम्' इत्येतद-
न्वितः [वैतु. भा. PW. प्रभृ. 'अभिसमियुः'
इति 'अभिप्रवेपरन्' इति च (निर्दिष्टस्यार्थस्य प्राधान्येन
विवक्षितस्य सामान्यकर्मतामापादयन्तोऽन्याप्यद्वैस्वर्त्य-
प्रसङ्गादिनश्चिन्त्याः)] ।

h) लक्षणे कप्र. 'एनम्', 'इन्द्रम्' इत्येतदन्वितः
[='अस्मै ज्यैष्ठ्याय समानाः संजानते यथेन्द्राय ज्यैष्ठ्याय
देवा समजानत' (तु. नापू. करिडकायां 'अन्योन्यस्मै
ज्यैष्ठ्याय' इति; वैतु. मै २, २, ६ 'अन्योन्यस्य
श्रीष्टे' (?=श्रैष्ठ्ये यद्र.) यत्तत्र 'अभिसंजानते', 'अभि-
समजानत' इति योग इति भा. PW. प्रभृ. समर्पितवन्तः,
तच्च । अन्याप्यद्वैस्वर्त्यप्रसङ्गाच्च ध्रुतिस्वारस्यविधाताच्चेति
दिक् ।

i) लक्षणे कप्र. 'अमुम्' इत्येतदन्वितः [='हे मरुतः उप
(इत) (च) एना (एनम्) विशपतिनाऽमुं शत्रुभूतमभि-
लक्ष्य प्रेत च' इति वा. द्र. (वैतु. भा. अविस्पष्ट-
योगः)] ।

j) लक्षणे कप्र. 'लोकान्' इत्येतदन्वितः [तु. भा. सा.
(लोकाऽपेक्षया पृथग्भूतस्याऽतिरिक्तवस्तुनः श्रावणे ताप-
र्यम्); वैतु. PW. प्रभृ. 'अभ्यतिरिच्यतै' इति 'अभ्यु-
(भि-अ)त्यरिच्यत' इति च)] ।

k) लक्षणे कप्र. (तु. सा.; वैतु. भा. 'अभिप्रतस्थौ'
इति) ।

l) तेषु देवेषु मृतेषु (रात्रिः) 'ज्यैष्ठ्यम्' इत्यभिः
सप्तम्यनुवादी वाऽऽनन्तर्यवचनो वा कप्र. द्र. । प्रथमे कल्पे-
ऽपि सप्तमीह भावान्तराऽपेक्षया तत्प्राग्वर्तिभाववचना द्र. ।
न च तान् मृतान् अभिलक्ष्य (तु. सा.) विशेषतो रात्रिः
प्रभाता । तस्याः प्रभातभावस्य सामान्येन सर्वमृताऽमृतलो-
केनाऽभिसंबद्धत्वात् । अतो नैवाऽभिलक्षणाऽऽभिमुख्यादि-
प्रकारको कोऽप्यर्थो गतित्वमनुप्रविष्ट इह लब्धाऽवकाशो
भवितुमुपकल्पेत ।

m) लक्षणे कप्र. (तु. टि. तै २, २, ४, ७) ।

n) लक्षणे कप्र. 'माम्' इत्येतदन्वितः (तु. सा.) ।

o) लक्षणे कप्र. 'इन्द्रम्' इत्येतदन्वितः (=तमभिलक्ष्य
प्रवणलक्षणाप्रवैपनयुक्ता आसन् तु. टि. तै २, २, ७, ४;
वैतु. भा. सा. PW. प्रभृ. 'अभिप्रावैपन्त' इत्यलाभविशेषकरं
योगमनुजानन्तः स्वरतश्चोद्यतां गताः) ।

६^a; ७^b; ५, २^b; ४^b; ६,
५^c; ८, ५^d; ६, ८, ३^e; ११,
४^f; ३, १, १, ४^g; ९, २^f;
२, ३, ३^g; ४; ११, १^h; ७^h;

३, ४, ३^h; ४, १, ३^h; ११,
३^f; ४, १, ४, ४; ८, २^h; ९,
३; २, २, ३^f; ५, १^h; ३, ११,
४; १३, ७^f; ४, ११, २^h; ६,

२, १^h; ४, २^f; ८, ४^f; ७,
१२, ३^h; ५, १, ५, १^h; ११,
२^g; १२, १, ३^h; ४, ३^g; १०,
२^f; ३, १, ३^h; १४, ९, ३^h;

^a) लक्षणे कप्र. 'तुम्', 'भागधेयम्' इत्येतदन्वितः (तु. भा. सा.; वैतु. PW. प्रमृ. 'अभिसुमगच्छन्त' इति) ।

^b) चन्द्रस्य निरुप्तं 'हविः' वा 'ईजानम्' वाऽभिलक्ष्योदये वैशेष्याऽभावात् सप्तम्यनुवादी वाऽऽनन्तर्यवचनो वा कप्र. (तु. K.; वैतु. PW. प्रमृ. 'अभ्युदेति' इति) ।

^c) स्वार्थप्रधानम् अव्य. [वैतु. भा. PW. प्रमृ. 'अभिसुमनंहेताम्' इति (अनिष्टद्वैस्वर्यस्य व्यर्थाऽभ्युपगमप्रसङ्गादुपेक्ष्याः)] ।

^d) लक्षणे कप्र. 'अग्निं दूतं वृणीमहे' इत्येतन्मन्त्रगत-विषयेण युक्तः (तु. भा.; वैतु. PW. प्रमृ. 'अभिपर्यावर्तते' इति) ।

^e) लक्षणे कप्र. (तु. टि. तै १, २, ३, ३) ।

^f) लक्षणे कप्र. 'वृसीयः' इत्येतदन्वितः ।

^g) लक्षणे कप्र. 'एनम्' इत्येतदन्वितः [तु. भा. K.; वैतु. PW. MW. 'अभिप्रवर्तयति' इति (द्वैस्वर्यदोषप्रसङ्गादुपेक्ष्यौ)] ।

^h) लक्षणे कप्र. 'हिरण्यम्' इत्येतदन्वितः [तु. K.; वैतु. भा. सा. प्रमृ. 'अभिन्यनिति' इति (स्वरत उल्लङ्घणं योजुका; [वैतु. माशब्दा (४, १, २, २७) 'अभिन्यनिति' इति यत्रासावेव योगो द्रघुपसृष्टः सन् साधुर्धातुमात्रस्वरः])] ।

ⁱ) स्वार्थप्रधानम् अव्य. [वैतु. PW. MW. 'अभिसुमूहति' इति (द्वैस्वर्यदोषदुष्टत्वाच्चिन्त्यौ)] ।

^j) सप्तम्यनुवादी कप्र. वा. द्र. । अभिजिह्वाऽभिगतमग्निजिह्वायां वा वर्तमानमियध्वरविशेषणोऽभिप्रायः । मै २, १२, ६ काठ १८, १७ इत्यत्र तु जिह्वायाः करणत्वेन श्रवणात् तद्गतत्वमध्वरस्याऽऽक्षेपात् द्र. । एवं च श्राविताक्षितविषयविवेकात् समस्तस्य अभि/१गृ इत्यस्य तत्रैवाऽऽक्षेपश्रुत्योः सावकाशत्वं स्यात् । न त्विह यथाऽऽह K. तद्दृष्टोऽध्वरस्याऽग्निजिह्वात्वाऽऽरोपत्वाऽप्रसिद्ध इत्यधिकं च ।

^k) लक्षणे कप्र. (तु. टि. मा १२, ५७) ।

^l) प्रथमः सप्तम्यनुवादी वा लक्षणाथो वा कप्र. 'क्षैशिरावृत्तु' इत्येतदन्वितः । यच्च शास्त्रान्तरे 'अभिकल्पमानाः' इत्येकपदश्रुतिर् भवति (मा १३, २५), तदपि गत्यंशे स्वराऽभावात् सूपपदमित्यतिरोहितमिव । तत्र च श्रुतुपदे द्वितीयायाः कालात्यन्तसंयोगे योगो बह्व्यः । द्वितीयो

ऽप्यभिः (तेऽमयः शैशिरावृत्तु) अभि (कल्पमाना एतत्कर्म वेष्टकादिपदार्थविशेषं वा देवा इन्द्रमिव संविशन्तु) इति सामर्थ्यात् पूरयित्वाऽऽक्षेप्यस्य वाक्यस्याऽवशेषमात्रमिति द्र. । अथवा द्वितीयोऽयमभिः शाखाविशेषायत्त-द्वैस्वर्यवैशेष्योपाश्रयेण गतिरेव कामं भवतु, न तु तथा सत्यपि प्रथमस्याऽभेस्तथात्वं सुवचम् । अपेक्षाविरहात् (तु. K. सा. च) ।

^m) लक्षणे कप्र. 'नः' (=अस्मान्) सतः (=लब्धजनपुः) इत्येतदन्वितः [अस्मन्मनोरथपूर्यर्थम् इति यावत् (तु. पपा.; वैतु. सा. 'अभ्या [भि-भ्रा].....जजान' इति)] षष्ठीति सा. । तथात्वेऽभिरनभिसम्बद्ध इव भवेत् । तस्य पञ्चमी-योगाऽप्रसिद्धेः । गतिर्वे च तस्य द्वैस्वर्यस्याऽनुपपन्नस्य दुर्वारत्वात् । यद्यपि 'नः' इति द्वि ३ इति K. आह, तथाऽप्यसावर्भेगतित्व एव कृतास्थो भवति । तेन चोक्ता स्वराऽपत्तिस्तदवस्था भवति । 'सुत्' इति पदस्य 'नः' इत्यनेन सामानाधिकरण्यं वदतश्च तस्य वचनव्यत्ययो दुर्वारः स्यात् । विशिष्टस्य पाप्मे. कृते ऋ १०, ८१, १ द्र. ।

ⁿ) लक्षणे कप्र. 'यजमानम्' इत्येतदन्वितः ।

^o) इत्थंभूतलक्षणे कप्र. (तु. टि. मा २९, ६) ।

^p) सप्तम्यर्थे वा लक्षणार्थे वा कप्र. द्र. । (वैतु. भा. 'अभिपर्यावर्तते' इति) ।

^q) समीपवचनः कप्र. इति भा. । इष्टकाऽऽधानस्य प्रकृतत्वात्, तस्य च शिक्ष्याऽधिकरणतयाऽविचक्षितत्वादि-त्यर्थः । आधानस्य शिक्ष्याऽधिकरणकत्वे सप्तम्यनुवा-दित्वं सुवचं स्यात् [वैतु. MW. 'अभ्यु(भि-उ) पदधाति' इति (शिक्ष्य-कर्मकत्वाऽभावात्त्वाऽऽधानस्य गतित्वाऽसंगतेः)] ।

^r) लक्षणे कप्र. 'स्वम् आयुतनम्' इत्येतदन्वितः [तु. भा. K.; वैतु. MW. 'अभिपूर्यहते' इति (द्वैस्वरी-पुरस्सर ऐकपथे य आप्रहः स दुराप्रह इति) तु. अभ्यु(भि/१ऊ)ह यद्र.]] ।

^s) लक्षणे कप्र. 'अपुः' इत्येतदन्वितः ।

^t) लक्षणवचन उद्देशवचनो वा कप्र. 'अन्नाद्यम्' इत्येतदन्वितः [तु. पपा.; वैतु. भा. PW. प्रमृ. 'अभ्यु-पावर्तते' इति (श्रुतिस्वारस्यमवहेत्यन्तो द्वैस्वर्यं प्रति पर्यनुयोज्याः)] ।

४^a; ५, १, ३^b; ७, ४, ३^c; ४^d;
१^e; १, १, ७^f; २, २^g; ४, ४^h;
७ⁱ; ५, ५^j; ९, ४; ११, ५^k;

६^l; २, ६, १^m; ३, ३,
५; ५, ४ⁿ; १०, २^o; ४,
१, ५^p; २, १^q; ३^r; ३,

२^s; ४, १^t; ११, ४^u; ५,
७, २^v; ६, १, १^w; २^x; ७,
३; १०, २^y; ११, १; ५^z;

*) लक्षणे कप्र. 'एनम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. सस्थ. टि. 'अभिपद्यते' इति)।

b) लक्षणे वा विषयसप्तम्यनुवादे वा कप्र. द्र.। पञ्चानां नानारूपत्वेऽपि वायव्यत्वविशिष्टत्वाद् वायुमेव सन्तं पुरोडाशमभिलक्ष्य तद्विषय इति यावत् तेषां संज्ञानमेकीभावो भवतीति श्रौतौऽभिप्रायः। तदेवमेकीभावं संप्राप्ताः पञ्च उपतिष्ठन्त इत्युक्तं भवति। अभेः 'संज्ञानानाः' इत्युत्तरेण स्वरवता कृदन्तेन गतित्वेन योग इति भा.। तच्च। स्वराऽऽपत्तेरेव। 'अभि...उपतिष्ठन्ते' इति चाऽभिप्रायः K. एवं तु सति 'एतम्' इति च 'एनम्' इति चैतद्विद्वद्विष्णुसम्बन्धं व्याख्याता स्यात् (तु. टि. तै २, २, ११, ६)। विस्तरस्त्वत्र वैश. द्र.।

c) लक्षणे. कप्र. (तु. टि. ऋ १, ५, १, ११, २; ५१, १)।

d) सप्तम्यनुवाद्युपर्यर्थः कप्र. 'अपः' इत्येतदन्वितः [तु. भा. K.; वैतु. PW. MW. आशौचप्रसङ्गात् 'अभ्यग्नियत' इति योगं मन्वानौ (तादृशस्याऽऽशौचस्यानुवादमात्रत्वेन संकेतने श्रौताऽभिप्रायाच्चिन्त्यौ)]।

e) लक्षणे कप्र. 'यज्ञम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. भा. PW. प्रभृ. 'अभिप्रयुक्ते' इति)।

f) लक्षणे कप्र. 'यज्ञम्' इत्येतदन्वितः (तु. भा.)।

g) लक्षणे कप्र. एकत्र 'पशून्' इत्येतदन्वितः [तु. भा. K.; वैतु. MW. (ब्राह्मणान्तरीये समानप्रकरणे) 'अभिदीक्षेत' इति (द्वैस्वर्याऽऽपत्तेश्चिन्त्यः)]। अन्यत्र 'माम्' इत्येतदन्वितः।

h) लक्षणे कप्र. 'उदयनीयम्' इत्येतदन्वितः [तु. भा.; वैतु. MW. K. अभिनिर्वपति' इति (अनिष्टद्वैस्वर्यप्रसङ्गादुपेक्ष्यौ)]।

i) लक्षणे कप्र. द्वयोः स्थ.। 'धामानि' उद्दिश्य 'प्रव्यवते' इत्यभिप्रायवती श्रुतिः (तु. मै ३, ७, ८; टि. मा ४, ३४)। एकत्र च यत् क्रीत उपनदः सोमो (हियते) यजमानमभिलक्ष्य वरुण एवैतीत्य् अभिप्रायवती श्रुतिः। तेन वरुणेन यजमानस्याऽऽशङ्कितस्य ग्रहणस्य निवारणार्थमेवाऽनुपदं शान्तिः श्राव्यते 'नमो मित्रस्य' इति।

j) लक्षणे कप्र. 'यजमानम्' इत्येतदन्वितः (तु. टि. तै २, २, ४, ७)। अनुपदं यत्तस्य निष्कयणं भूयते तदेवेवाऽभिना संकेत्यते। 'अभिसुंभवतः' इति योगं व्याचक्षाणः K. चिन्त्यः। द्वैस्वर्याऽऽपत्तेः। न चाऽम्नीषोमकर्तृकस्य यजमानाऽभिभवस्येह कश्चिदवकाशः। भा. अपि

कल्पद्वयमाह। तच्च चिन्त्यम्। तत्राऽपि हि चोद्यमुक्तम्।

k) लक्षणे कप्र. 'अग्निम्', 'अपः', 'आदित्यम्' इत्येतदन्वितः [वैतु. भा. अभिविपद्यति' इति (द्वैस्वर्यदोषाच्चिन्त्यः)]।

l) लक्षणे कप्र. 'हृदयम्' इत्येतदन्वितः। 'समेति' इत्यस्य 'लीयते' इत्यर्थात् अकर्मकता च द्र. [तु. K.; वैतु. भा. 'अभिसमेति' इति (अपलक्षणाद्वैस्वर्यप्रसङ्गाच्चिन्त्यः)]।

m) नापूटि. तै. शाब्दप्रवृत्ति-विशेषस्य शाखा-विशेषगतस्येदमपरमुदाहरणं द्र.। शाखान्तरे समान-प्रकरणे गतित्वयोगदर्शनात् (तु. मै ३, १०, ७)।

n) सप्तम्यनुवादी कप्र. 'यस्य (वसतीवरीषु) अगृहीतासु (सूर्यः) निम्रोचेत्' इत्यर्थात् (तु. भा. 'अभिलक्ष्य' इति, K. च वसतीवरीरगृहीतवन्तमभीत्यादिव्याचक्षाणस्तात्पर्यबद्धदृष्टिरिति; वैतु. PW. प्रभृ. 'अभिनिम्रोचेत्' इति)।

o) लक्षणे कप्र. 'उपांशुसवनम्' इत्येतदन्वितः (तु. भा.)।

p) लक्षणे कप्र. 'वत्सम्' इत्येतदन्वितः [तु. पपा. K.; वैतु. भा. प्रभृ. 'अभिनिवर्तते' इति चिन्त्ययोगाः (भा. 'यत्र यत्र...तत्र तत्र' इत्यनेनैवाऽभ्यर्थस्य परिसमाप्तत्वेऽपि पुनस्तदाख्याताऽनुप्रवेशोऽर्थान्तरनिर्देशश्च दुर्वच इत्यभिसंधेः)]।

q) लक्षणे कप्र. 'गृतीयसवनम्' इत्येतदन्वितः। गतिवोपाश्रयः K. प्रतिभाति। तेन तु तस्य द्वैस्वर्यापत्तेर्मोक्षो दुष्करः स्यात्। सप्तम्यनुवादिनि कप्र. 'सवितारम्' इत्येतदन्विते सति तु सुश्लिष्टोऽन्वयो द्र.।

r) लक्षणे कप्र. 'सुवः' इत्येतदन्वितः (वैतु. भा.)।

s) लक्षणे कप्र. 'रूपम्' इत्येतदन्वितः (तु. टि. मा ७, ४५)।

t) लक्षणे कप्र. (तु. टि. तै ३, ३, ४, ३)।

u) ज्यायश्छन्दोऽभिलक्ष्य तद्विषये वा कनीयसा छन्दसा व्यशंसन् (=विहृतं शंसनमकुर्वन्) इति लक्षणाद्यै वा विषयसप्तम्यनुवादे वा कप्र. द्र. (एकेन छन्दसा छन्दोन्तरस्य विहरणप्रकारार्थं तु. आशौ ६, ३, १२; १३)। यत्तु भा. PW. प्रभृ. अभिष्य (वि-अ)शंसन्, अभिविशुंसति' इत्याख्यातिक्रियोगावाहुस्तच्चिन्त्यम्। द्विस्वराऽऽपत्तेः। द्वितीये प्रयोगे चामेक्ष वेक्ष पपा. भेदतो निर्देशोप्यस्मदभिमतं द्रव्येत्। गतित्वे हि नामोदात्तवति तिकि वि-वद् अभेरपि निष्ठातप्रसङ्गात्। अपवादाऽभावात्। यच्च शस्त्रे

६^a; १^b, १, १, १^b; २,
१^o; ७, ४^d; २, ७, ४^f; ३,
११, १^g; ४, ८, ३^o;
१०, २^f; ११, २^f; ५,
५, २^g; मै १, २, ५^h; ६ⁱ;
३, ३९; ४, ३^j; २, २, १;
७, ५; ७^f; ९^f; ११^k;
१०, ३^l; १२, ३^l; १२, ८;
९^f; ३, १, ९^l; २, ९^l;
७, ४; ८^l; १^l; १^l, ३^l; ४^h;

१०ⁱ; ११, ४^h; १६, १^f;
२^m; ४, २, ५^l; १०^m; १^l,
६^o; ८; ६, ९^l; ७, ८^l;
८, ६^m; १०, ५^f; १११,
२; ४; ११२, ३; ४; ६;
११४, ३; ५; १०; १२;
१६; काठ २, ६^h; ७ⁱ;
४, ९ⁿ; १३^q; ५, ६^j;
७, १६^f; ८, २^l; ५^l;
७^l; ९^l; १०^u; १६^r;

१०, ४^l; १३^u; ११,
३^l; ५^l; ६^u; ११२,
८^v; १३^l; १५^f; १६,
४; ७^f; ९^f; ११^k; १७,
१८^f; १८, १; १४^l; १९,
५; ८^u; १२०^d; ३; ७^u; १०;
२१, ६^l; ९^u; १३^f;
२३, ६^l; ११^w; ११^f; १२^f;
२४, ५; ७^l; २५, ७^l;
९^l; १०^l; १२६, २^l;

ज्यायश्छन्दोऽभिः कनीयसोश्छन्दसोर्दर्शनात् कनीयसी
छन्दसी अभिः कृत्वा ज्यायश्छन्दो विशंसतीति K.
व्याचष्टे, तन्मन्दमिव भवति । विहरणप्रकारस्य तथात्वा-
ऽभावात् । तत्र हि कनीयसैकेन च्छन्दसाऽपरस्यैकस्य
ज्यायसश्छन्दसो विहरणं भवति । तयोः पच्छो व्यत्यास-
पूर्वकं शंसनं विशंसनं भवतीति भावः । विस्तरस्तु
वैश. द्र. ।

^a) लक्षणे कप्र. (तु. भा.; वैतु. K. 'अभिसंपादयति'
इत्यानुष्ठुभेन शस्त्रसंपत्तौ तात्पर्याद् अनुष्ठुप्संपत्ति-
मात्रपर्यवसितो गतित्वदर्शी चिन्त्यः) ।

^b) नापूटि. दि. लक्षणे कप्र. द्र. ।

^o) स्वार्थप्रधानम् अव्य. द्र. ।

^d) लक्षणे कप्र. ।

^o) सप्तम्यनुवादी कप्र. द्र. (तु. तत्रैव 'पूर्वपक्षे' इति) ।

^f) लक्षणे वा सप्तम्यनुवादे वा कप्र. द्र. । विराजमभि-
लक्ष्य विराजि वा संपद्यन्ते संपूर्णा दशत्वसंख्या विभज्यत्व-
विशिष्टा भवन्ति, विराट् तया परिणता भवन्तीति भावः ।
K. तु 'अभि-सं/पादि' इति ण्यर्थे सकर्मकतया
व्याचक्षाणोऽप्रमाणः स्वरदोषश्चोक्तदिशा द्र. । सा. अपि
शुद्धां सकर्मकतां समर्थयन्तद्दिशैवाऽनुयोक्तव्यः ।

^g) लक्षणे बोधेशबचने वा कप्र. (तु. भा. K. च) ।

^h) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ १, ५१, १) ।

ⁱ) लक्षणे कप्र. (तु. टि. मा ४, ३४) ।

^j) उत्तरेणाऽऽख्यातेन स्वरवता गतित्वेन योग इति
MW. यदाह तच् चोद्यम् ।

^k) स्वार्थ-प्रधानम् अव्य. (तु. टि. मा १२,
५७) ।

^l) लक्षणे कप्र. 'सुत्' इत्येतदन्वितः (तु. टि. तै ४,
६, २, १) ।

^m) इत्थंभूतलक्षणे कप्र. (तु. टि. मा २९, ६) ।

ⁿ) सप्तम्यनुवादे कप्र. द्र. । अनुपदम् 'स्वे कुलाये
संबेशयति' इति श्रौतासिद्धादिति दिक् ।

^o) प्रजापत्युद्देशेन पशूनां प्रतिष्ठात्मना सृष्टेर् अहेतु-
त्वेनोपन्यासाद् उद्देशार्थस्य प्राधान्येन समर्पकः
कप्र. द्र. ।

^p) लक्षणे कप्र. (तु. टि. मा. ७, ४५) ।

^q) लक्षणे कप्र. भवति । यदपि माशब्दा ४, २, १, २९;
३१ इत्यत्र चाऽन्यत्र च समाने प्रकरणे अभ्युद्/नी
इति द्युपसृष्टो धातुरस्माभिरुक्तचरो भवति (वैप २, १२०)
तत्राऽयं शोधः समर्पितो भवति यथा कप्र. एवाऽभिः
स्यादिति ।

^r) धावापृथिव्योर्विभागे प्रकृते पृथिव्या दिव्ययज्ञिय-
सृष्ट्यभिलक्ष्यत्वेन श्रवणात् तत्प्रवचनः कप्र. द्र. ।

^s) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ १, ११, २; ८; ५१, १;
वैतु. SIM. 'अभि/नम्' इति (एकत्र तस्य 'अधि...
अभिनमतु' इति द्युपसर्गयोगो नितरां
चिन्तनीयः) ।

^t) सप्तम्यनुवादी कप्र. द्र. ।

^u) लक्षणे कप्र. (तु. टि. तै २, २, ११, ६) ।

^v) तु. मै. ४, ३, ६ यत्-संवादत इह हेरश्रुतावपि
तदर्थो गम्य इति सुवचम् ।

^w) लक्षणे कप्र. 'पुत्रीम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. SIM.
'अभिप्रतिष्ठति' इति) ।

^x) लक्षणे कप्र. 'देवताः' इत्येतदन्वितः (वैतु. SIM.
'अभिप्रत्यावयति' इति) ।

^y) वीप्सायां कप्र. 'एतावत्' इत्येतदन्वितः [तु. संटि.
यदनु क. कप्र. अभावः स्यात् (वैतु. क. मुपा. च
संटि. च)] ।

^z) लक्षणे कप्र. (वैतु. SIM. 'अभिप्रयम्भि' 'अभि-
प्रतिष्ठति' इति) ।

३ ^{२०} ; २७, ९ ^{११} ; २८, १ ^{१०} ;	५४९; ५५०, ५५४; ५५६;	१; ७; १०; १८, ४; २१, ७; २५,
२१; ४ ^{२६} ; १३०, १०; २ ^१ ; ३ ^१ ;	५६९; ५७५-५७७; २, २७;	१; ३; ४; २६, ८; २८, ३; ३२, ७;
४ ^६ ; ५ ^{२६} ; ६ ^६ ; ७; १३४, ७ ^{३१} ;	३०; ३५; ४०; ५०; ५२; ६३;	३३, ८; ३६, ३; ८; ३९, ५; ७; ४२,
१७ ^{३१} ; ३५, १६ ^{११} ; ३६, १ ^१ ;	८१; ९०; १२५; १६१; १७०;	३; ६; ४३, २; ४५, ९; ४८, ५ ^६ ;
३७, ९ ^{२०} ; ३८, ९; १३ ^१ ; ३९,	१७८; १८०; २०६; २२०;	५२, ७; १३; ५३, ७; ८; १०; ५४,
१०; ११; १२ ^१ ; ४०, ७ ^{३१} ; ४३,	२७१; २९१; २९२; २९९;	६; १०; ५५, ३; ५६, ८; ५७, १;
१ ^३ ; ४६, २ ^० ; ५ ^१ ; क १, १९;	३२१; ३४१; ३४४; ३७१;	३; ७; ५८, ४; १०; ११; १२; २,
२, १; ३, ७; ११; ६, ७ ^{११} ;	४०३; ४०४; ४१२; ४२९; ४४८;	१, ७; ३, ७; ७, २ ^६ ; ३, ६; ४,
११७, १; ४; ५; ६ ^० ; २५, २;	४८०; ४९१; ४९२; ५०३;	१; ६; ५, २; ८ ^६ ; ९; ११; ७,
२८, २ ^१ ; ५ ^१ ; २९, ३ ^१ ; ३०,	५०८; ५१८; ५२८; ५३८;	१; ८, ७; ९, ४, १३, १; १५,
३; ३१, ५; ९; १२; २१; ३७,	५४३; ५४७; ५५४; ५८८;	९; १६, ८; १६; १७, १;
६; ८; ३९, ५; १४०, २; ३ ^३ ;	५९१; ६०२; ६०६; ६२८;	१९, १; २०, २; २३, ३; २४,
५ ^३ ; १४१, १ ^३ ; ४४, ४; ४६,	६४३; ६६७ ^० ; ६६८; ६७५;	७; ८; १५; २६, ७; २८, १३;
४; ५ ^{११} ; ६ ^१ ; ७; ४८, १४;	७०९; ७१६; ७३४; ७५८;	२९, १; ३०, १४; ३१, २३;
१८ ^{११} ; १ ^१ १, १२५; १२६;	७६९; ७७६ ^१ ; ७७७ ^३ ; ७७८ ^२ ;	२४; ३२; ३२, ३; ३३, ४; ३४,
१३२; १४६; १५५; १६१;	८००; ८३९; ८४०; ८४४;	६; ३६, ५; ३८, ५; ६; ३९, २;
१६४; १६८; २००; २३३; २३६;	८४५; ८४६; ९३६; ९५७;	४०, ४; ४१, ४; ४२, ४; ९;
२५०; २६५; ३०९; ३२०; ३४४;	९८१; ९८३; १००५ ^{१०} ;	४३, ३; १०; ४८, ४; ७; ४९,
३४९; ३७४; ३७६; ३८२;	१०४९; १११२; ११९३ ^१ ;	४; ५२, १; ८; ५३, १; ५५, ८;
४०७; ४२९; ४३२; ४६४ ^६ ;	११९६; १२१०; १२११;	९; ५६, ३; ७; ५८, १; ३; ६;
५०३; ५०९; ५१७; ५२१;	१२१५ ^{११} ; ३, ३, ५, ४, ४, ५;	५९, ८; ४, २, ३; ७, ६; ८, ७;
५२२; ५२३; ५२८; ५३५;	जै १, १४, १; २; ८; १६, २; १७,	१७, १० ^६ ; २१, ८; २०, ६;

*) लक्षणे कप्र. (तु. सश्रु. तै ६, ३, ३, ५) ।

b) लक्षणे कप्र. (तु. टि. तै ६, ४, ११, ४) ।

c) लक्षणे कप्र. 'भागधेयम्' इत्येतदन्वितः ।

d) एकत्र लक्षणे कप्र. (तु. टि. मा ७, ४५) ।

e) सप्तम्यनुवादी कप्र. (तु. टि. तै ५, २, ४, ३ यत्रत्या सौवरी स्थितिर् विनिगमिका) ।

f) कर्मविशेषस्य पर्यवसानसांयोगिकम् उद्धृष्टं श्रूयते । तेन पर्यवसानवाचिनोऽन्त-शब्दस्य कप्र. योगेन प्राधान्येन निर्देश उचितो भवति । एवं समानप्रकरणे ऐत्रा ३, १३, इत्यत्राऽप्यस्मदीये पूर्वोक्ते (वैप २, १२०) शोधः सुलभो भवति (तु. गतित्व-दर्शी MW.) ।

g) लक्षणे कप्र. (वैतु. SIM. 'अभि...वर्षति' इति) ।

h) लक्षणे कप्र. 'वंशम्', 'दिवाकीर्त्यम्' इत्येतदन्वितः [वैतु. भा. (सश्रु. 'अभिसमायच्छति' 'अभिसूतन्वन्ति' तैत्रा १, २, ३, १), PW. प्रभृ. च] ।

i) छन्दसां यज्ञस्वाराज्यान्तरविषयत्वेन सृष्टेर्विचित्र्य श्राव्यमाप्तत्वात् प्राधान्येन तद्विवेकोऽवगमकरः कप्र. ।

j) लक्षणे कप्र. 'तन्वम्', 'अरम्' इत्येतदन्वितः (वैतु.

SIM. 'अभिप्रतिष्ठिन्' इति) ।

k) लक्षणे कप्र. (तु. टि. काठ ४, १३) ।

l) लक्षणे कप्र. ।

m) स्वार्थप्रधानम् अव्यय. द्र. ।

n) लक्षणे कप्र. (तु. टि. मा २, ६) ।

o) लक्षणे कप्र. 'गाः' इत्येतदन्वितः (तु. GW. वैतु. सा. PW. प्रभृ. 'अभि...असरन्' इति) ।

p) प्रथमपादतात्पर्याऽनुबन्धात्मको द्वितीयः पादोऽत्र भवतीति कृत्वोपसर्गश्रुतेर् 'योजय' इति योग्यक्रियापदस्याऽध्याहारः स्यात् । संगत्यन्तराऽदर्शनादित्यभिसन्धेः [वैतु. सा. अविस्पष्टयोगः (सुपा. अन्व इन्द्रकर्तृकाऽध्व-कर्मकाऽभ्यागमनस्याऽऽशंसनाऽविषयत्वादिति भावः)] इति प्रथमः कल्पः । अथ द्वितीयः '१२अभि-' इत्यस्याऽयं निगमो न यनि. इति प्रत्येकधुर्यस्याऽपेक्षयाऽन्यस्य मृतिर्यथा स्यात्तथा (=सायुज्यविशिष्टतया) 'उपसर्पतः' इत्युत्तरत्राऽभिसन्बन्ध इति ।

q) लक्षणे कप्र. (तु. टि. शौ ३, १, १) ।

२३, ३; २४, २; ४; २८, ९;	†३२, ६; ७; ५, १, ५ ^१ ;	८९, २†; ८, २, ४ ^२ ; १४ ^३ ;
श्री १, १, ३ ^३ ; २, १, १ ^४ ;	११, ७ ^५ ; १९, ४ ^१ ; ६, २५,	१५ ^६ ; ३, ९†; ४, २†; ७,
३, १, २ ^० ; ३ ^१ ; २, ५†;	१-३ ^३ ; ३४, ४†; ४७, ३ ^३ ;	२६ ^७ ; ९, ६ ^८ ; १५ ^७ ; ९, १,
२१, ५ ^० ; ४, १, ३ ^१ ; ८, २ ^६ ;	९९, १; १०२, १ ^० ; ७, १०,	८†, १४, ३†; १५, ६ ^३ †;
१४, ६ ^७ ; २१, ४; २७, ४ ^१ ;	१ ^७ ; १५, १ ^{१५} ; ८७, १ ^१ ;	†; ११, १, ३७ ^८ ; २, १९ ^७ ;

^a) स्वार्थप्रधानम् अव्य. [तु. सा. WI.; वैतु. PW. 'अभिधितु' इति (द्विस्वरं द्विपसृष्टं योगमातिष्ठमानः उपेक्ष्यः)] ।

^b) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ १, ११, २; ८; ५१, १) ।

^c) अत्र तिङ्-त्रयं भवति, अभिश्च वा. प्रत्येकं क्वि. भवति (तु. WI.; वैतु. PW. 'अभिप्रेत' इति) ।

^d) 'गच्छ' इति योग्यक्रियापदाध्याहारमुशान् सा. √शत्रूय इत्यस्य 'उपमानादाचारे' (पा ३, १, १०) इति क्यजन्तस्याऽकर्मकतां प्रत्यवस्थाप्य 'पुत्रीयति माणवकम्' इत्यस्य निदर्शनेन पाम. (३. १, ८) उक्तदिशा सकर्मकतां समर्थयति । एवं तावदसावनुयोक्तव्यो भवति 'अस्मान् अमित्रसेना शत्रूयति' इति तदभिमतं वाक्यं किमुपमानं किञ्चाऽप्युपमेयमिति । यथा तेनैव स्वयमुक्तमिह शत्रुलक्षणमुपमानकर्म क्यजन्ते धात्वर्थेऽन्तर्भूतं भवति । न च तदभिमतप्रकारेणाऽनभिहितोपमेयकर्माऽपेक्षया सकर्मकत्वमुपपद्येत । इच्छायां क्यचि पुत्रमाणवकवदुपमानोपमेयभावेन स्थितयोः कर्मणोः प्रथमस्याऽन्तर्भावे द्वितीयाऽपेक्षया कामं क्यजन्तस्य सकर्मकताऽभिनिष्पद्यतां न तु खत्वाचार उपमानात् क्यचि तत्संभवः । उपमेयस्य कर्तृत्वेनोपस्थानाद् उपमेयकर्मणोऽविद्यमानत्वात् तदाश्रयेणोक्तसकर्मकत्वस्य च नितरां खपुष्पायितत्वादिति दिक् । न चाऽत्र 'अस्मान्' इति पदमुपमेयकर्मतया नेतुं शक्यम् । तस्य क्यजन्ताऽपेक्षयोपमानोपमेयोभयाऽनभिसंबन्धात् । अतो विषयसप्तम्यनुवादिनाऽभिना तस्य क्यजन्तलक्षितशत्रुक्रियाविषयत्वमुपस्थाप्यते ।

^e) स्वार्थप्रधानम् अव्य. [तु. WI.; वैतु. सा. PW. 'अभिसंविदुः' इति (द्वैस्वर्वादुपेक्ष्यौ)] ।

^f) लक्षणे कप्र. 'स्वधाः' इत्येतदन्वितः [तु. सा. WI.; वैतु. PW. MW. 'अभिप्रतस्थौ' इति (द्वैस्वर्बं प्रत्यनुयोक्तव्यौ)] ।

^g) स्वार्थप्रधानम् अव्य. (तु. WI.; वैतु. PW. 'अभिप्रेहि' इति) ।

^h) लक्षणे कप्र. 'नाकम्' इत्येतदन्वितः ।

ⁱ) सप्तम्यनुवादी कप्र. 'पृथिवीम्' इत्येतदन्वितः (वैतु. PW. 'अभि/सृज्' इति) ।

^j) 'against' इति विरोधपरमर्थं यत् W. आह तदभेः सप्तम्यनुवादकतां विस्मरन्नेवाऽऽह ।

^k) सप्तमीवचनः कप्र. 'पणीन्' इत्येतदन्वितः ['एतावत्सु बहुषु पणिषु सु भूद् इत्येवं मा वोचन्' इत्यादिप्रकारकः वा. द्र. (वैतु. W. अभि/भू- इत्यस्याऽर्थमनर्थीकुर्वश्च व्यर्थं पुरुषव्यत्ययमिच्छंश्च नितरां दयनीयो भवति)] ।

^l) लक्षणे कप्र. 'यावत्' इत्येतदन्वितः [तु. WI.; वैतु. PW. MW. 'अभिविजृम्भे' इति (अनिष्टद्वैस्वर्याच्चिन्त्यौ)] ।

^m) परस्पराऽभिलक्ष्यविवेकस्य विवक्षितस्य तन्मात्रविनिगम्यत्वाद् अभिलक्ष्यस्य प्राधान्येन लक्षणे कप्र. द्र. (तु. WI.; वैतु. सा. PW. MW. 'अभि...संयन्ति' इति) ।

ⁿ) लक्षणे कप्र. 'वृत्त्यः' इत्येतदन्वितः ।

^o) लक्षणे कप्र. 'माम्' इत्येतदन्वितः [तु. सा. WI.; वैतु. PW. MW. 'अभि...समैतु' इति (मन्त्रस्वारस्यप्रातिकृत्याद् विमृश्यौ)] ।

^p) लक्षणाथौ वा सप्तम्यर्थो वा कप्र. 'उभे' इत्येतदन्वितः (तु. सा. W. WI.) ।

^q) लक्षणे कप्र. (तु. टि. ऋ १, ५१, १) ।

^r) लक्षणे कप्र. 'जातम्' इत्येतदन्वितः [तु. WI.; वैतु. PW. MW. 'अभिसंधमामि' इति (अभिलक्ष्यस्य प्राधान्येन निर्देष्टव्यत्वाद् द्वैस्वर्यस्याऽपलक्षणस्याऽभ्युपगमस्याऽन्याय्यत्वाच्चिन्त्यौ)] ।

^s) लक्षणे कप्र. 'त्वा' (= 'ते' पूर्वार्धे) इत्येतदन्वितः (वैतु. PW. WI. 'अभिभरन्तु' इति) ।

^t) उद्धरणक्रियाया उद्धर्तृभूम्यवधिकत्वं स्वतः सिद्धम् । अत इह भूमिद्वयपक्षे उत्तरभूम्या अधिकरणात्ता द्र. । भूमित्रयपक्षे च सामर्थ्याद् मध्यभूम्यवधिकत्वमुद्धरणस्य भूम्या उत्तरस्या (= उत्तमाया)श्च तदभिलक्ष्यत्वं द्र. ।

^u) लक्षणे कप्र. (तु. WI.) ।

^v) आपाततः सप्तमीवचनः कप्र. सप्तम्यन्वयतः = आ वष्टादिति प्रतीयते । तद्विमर्शपेक्षा भवति । साऽन्यतोऽनुसंधेया ।

^w) लक्षणे कप्र. 'नः' इत्येतदन्वितः [तु. सा. W.; वैतु. PW. WI. MW. 'अभिज्ञाः' (प्र१) < अभि/ज्ञा

१२, १, १२^a; २९^b;
३३^c; ३४; २, २६^d; २७;
३, ८^d; १२^c; १६^f;
१७^f; २६^f; ३०^g; ५२^h;
४, १५; १३, १, ३३ⁱ;
३, २३^j; १४, २,
३४^k; ३५^k; १८, ३,
२^l; ४०^l; ७३^m;
४, १०ⁿ; १३^o; १२०,
५, १; ७, १; ८,
३; ९, १; १२, ६;

१६, १; १७, ७;
१८, ४; २०, ५; २२,
१; ४; ५; ३०, २;
३५, १०; ३६, १; २;
४८, १³^g; ४९, ४; ५१,
१; ५७, ८; ६१, ४;
६२, ८; ६८, ११;
७६, ३; ९२, १; २; ८;
१०४, १; ११२, १; १२१,
१; पै १, ४१, १;
४५, ३^h; ५१, ३^q;

७६, ३; ७७, १ⁱ;
८६, ३^f; ९१, १-३^g;
९७, २^f; ३^f; २, ६,
१; २०, ५^h; ३५,
३; ६५, १; ३, ५, ५^f;
६, २; ३^v; १२, ५^g;
१९, ६; २०, १^h; २७,
३^x; ४, २, २; ३२, ७;
५, २, ३; १२, ५;
१९, १^y; २१, ३; ३४, ८; ६,
१०, २^z; १७, ९^f;

(तु. MW.; <अभि/सृज् इत्यन्ये (द्विकर्मकत्वाऽभावा-
च्चिन्त्या इति)) ।

^a) लक्षणे कप्र. 'नः' इत्येतदन्वितः (तु. W.; वैतु. PW. WI. 'अभि...पवस्व' इति) ।

^b) सप्तम्यर्थानुवादी कप्र. (तु. टि. श्रु ७, १५, २) ।

^c) कुत्राऽभिरु उपसर्गः कुत्र च गतिरु विवक्षित इत्यत्र विवेक इह मन्त्रे विशेषेण सुकरः द्र. ।

^d) एकत्र सप्तमीवचनः कप्र. 'पात्रम्' इत्येतदन्वितः (तु. W. WI.; वैतु. PW. MW. 'अभि...पर्यावर्तेथाम्' इति) । अन्यत्र च 'दिशम्' इत्येतदन्वितः [वैतु. PW. WI. MW. 'अभिन्नक्षमाणौ' इति (अनिष्टद्वैस्वर्याच्चिन्त्याः)] ।

^e) स्वार्थ-प्रधानम् अव्य. [तु. WI.; वैतु. PW. MW. 'अभिसंस्वजस्व' इति, W. (अपि व्याहृतः)] ।

^f) लक्षणे कप्र. 'स्वर्गं लोकम्' इत्येतदन्वितः (तु. W.; वैतु. PW. WI. 'अभि/नी' इति) ।

^g) स्वार्थ-प्रधानम् अव्य. ।

^h) लक्षणे कप्र. (तु. टि. मा १२, ५७; वैतु. PW. प्रष्ट. अभिसंस्वसानौ इति) ।

ⁱ) लक्षणे कप्र. (तु. टि. श्रु १, ५१, १) ।

^j) PW. संख्या-संकेतः शोधनीयः । शेषं नाप्नुटि. द्र. ।

^k) लक्षणे कप्र. (तु. W. WI.; वैतु. PW. 'अभि...प्रेहि' इति) ।

^l) 'अधि' इति बाह्वचः (१०, १३, ३) पाप्मे. । अनर्थक इति W. WI. च । अधि-वत् सप्तम्यर्थानुवादी वा [वैतु. सा. 'अभिसंप्रनाति' इति (द्वैस्वर्यदोषादसौ चिन्त्यः)] ।

^m) स्वार्थ-प्रधानम् अव्य. (वैतु. PW. 'अभिप्रेहि' इति) ।

ⁿ) लक्षणे कप्र. 'लोकम्' इत्येतदन्वितः (तु. WI.;

वैतु. सा. 'अभि...वहाथ' इति) ।

^o) लक्षणे कप्र. 'ईजानम्' इत्येतदन्वितः [वैतु. सा. (ष्यर्थे) 'अभि...एति' इति] ।

^p) लक्षणे कप्र. 'त्वा', 'वत्सम्' इत्येतदन्वितः । (नाउ. मन्त्रेण युग्मकं द्र., तद्गतम् 'अर्षन्ति' इति समानं क्रिप. च) ।

^q) लक्षणे कप्र. 'गोत्रम्' इत्येतदन्वितः ।

^r) करवानि पापान्यु अभिलक्ष्येति कृत्वा कप्र. द्र. ।

^s) लक्षणे कप्र. यदोपवर्णितस्य प्राधान्येन शिश्नावयि-
षितत्वात् तत्-समर्पकेन 'तद्' इत्यनेनाऽन्वितः (तु. टि. अभि सं/१गृ>गृ) ।

^t) लक्षणे कप्र. 'आतुम्' (<आतु- यद्र.) आनम् (<आन- <आ/३*अन्), इत्येतदन्वितः (मुपा. सुवारप्रश्चिह्ननिवारः शोधः द्र.) ।

^u) मुपा. अर्थवैशद्येतरकरत्वाच् चिन्त्यो भवति । 'अरुन्धति त्वाम् अभि(लक्ष्य) सर्वं जीवम् आयुषम्' इत्याकारकशेदन्वयः सार्थकः संगतश्च, तर्हि अभिः कप्र. स्यात् । अन्यथाऽन्वयान्तरं प्रदर्श्य भवति । तदेतत् सर्वं विमृशां कृते समकंति ।

^v) तु. टि. शौ ३, १, ३ ।

^w) लक्षणे कप्र. 'त्वा' इत्येतदन्वितः [तु. 'उप' इति शौ (३, १२, १) पाप्मे.] ।

^x) लक्षणे कप्र. 'वसु', 'गव्युतिम्' इत्येतद-
न्वितः ।

^y) 'अभी' इति दीर्घात्मकः शोधः द्र. [तु. मूक 'अभिन्नुत' यत्रत्योऽभ्युत्तरः संयोग एतत्-परायां मौस्थि. ज्ञापकः स्यात् (तु. सस्थ. टि. >नु >नवत्)] ।

^z) पाठो वैकृतभूयिष्ठोऽतो भूयोविमर्शाऽपेक्षः ।

७, ६, ५^a; ९^a; १८, १३, ९;
१०; ९, १९, १^b; १३, १,
११; १४, १, ८^a; ११^d; ३, १५;
१६; १५, २, ५^a; १६, ३,
४^f; ४, ४; ५^f; ६, ९^f; ९, २^f;
११, १^f; १४, ४^g; १८, ६;
१९, ५; ९^h; ३२, ८^f; ४१, ३;
६६, ३^f; ६८, ६^f; ७३, २^f;
९०, ९; १०५, ९; १३२, ९.

(^a) अभि-अ अक- नाउ. टि. द्र.

॥अभि-क^k- -का: काठ ७, ७; ८.

^aअभि-तर-

॥अभितरम्¹ मै १, ४, १२^१.

अभि-तस्(>)^m ऋ १, ५३, ३;
८३, १; १०५, ८; १८२, ४; २,
१३, ७; ४, १, १४; ५०, ३;
५, १५, ३; ३०, १०; ७, ५५,
५; ५९, ७; ९८, ६; ९९, ३;
१०१, ४; १०३, ७; ८, ५, ३८;
१०१, १४; ९, १०१, ११; १०,
२७, ८; ५३, ७; ७६, ६; ८१,
६; १३३, ४; १३४, ५; मा ५,
१६^f; ११, २९; १३, २; १६,
६; १७, २२^f; २०, ४०; का
५, ५, ३^f; ८, २०, १^f; १२,
३, २; १४, १, २; १७, १, ६;
१८, २, ८^f; २२, ४, ५; तै १,
२, १३, २^f; १५, २, ३; ४, ४;
७, ७, २; १२, १, २, ९; ३,
८, २^f; ४, १, ३; ३, १, ५, २^f;
४, २, ८, १; ५, १, २; ६, २,

६^f; ५, ७, १, २^f; ६, ४,
१०, ३^f; १७, २, ५, ६; ६,
३; ३, ४, २; ५, ३; ६, २; ७,
४; ८, २; ९, ३; १०, २^f; ३^f;
५; ४, १, ३; २, ५; ३, ६;
४, ३; ५, ४; ६, ३; ७, ३;
११, २; ५, १, ५; २५, २; १^fमै
१, २, ९^f; ८, ५; २, ३, ६; ७,
३^f; ९, २^f; १०, २^f; ३, २,
७; ९^f; ३, ५^f; ११, १^f; ४, ३,
९; ४, ७; ६, ८; ७, ९; १४, ५^f;
काठ ६, ६^f; १०, १; ७; ११,
१^f; १२, ५; १३, ३; १६, ३; १५;
१७, ११; १८, २; २०, १०;
२१, १३; २२, ८; २५, ८;
२७, ३; ६; ८^f; २८, १; २९,
१०; ३३, ३; ३७, ११; ३८,
६; १^fक २, ४^f; ४, ५; २७,
१^f; २८, २^f; ३१, १२; ३५,
२; ४०, १; ४२, ३; ६; ४४,
१; ४६, ३; १^fकौ २, ४५३;
९३९; १^fजै ३, ३४, ११; शौ १,
२७, ३; ३, ५, ६; ७; ३०,
६; ४, ५, ६^f; १०, ८, ३^f; १७;
१२, ३, ४२; १३, १, ३५;
१४, १, ४५; १९, १६, २;
२७, १५; १२०, २१, ३; २५,
१; ८७, ६; ८८, ३; १३६,
१५^f; पै २, ७२, ४; १०, ८, ५;
१३, ३, १६; १०, ९; १४, २,
९; १५, ५, ६; १६, ६७, ६^f;

१०१, ६^f; १०३, ८.

अभि-कृनिक्कदत्- अभि/कन्द द्र.

॥अभि/कम् > कामि, अभि^१...

कामयते काठ २९, ५; क ४५,
६; अभिकामयन्ते मै ४, २, १;
अभ्यकामयत मै ३, ६, ८; ४,
२, १; १२; ५, ७; काठ ७, ५;
८, ५; १३, ३; १९, ३; २३,
४; क ५, ४; ७, १; ३०, १;
३६, १; अभ्यकामयन्त मै १,
१०, ६; काठ ८, ५; २८, २;
३६, १; क ७, १; ४४, २.

अभि-कल्पमान- अभि/कृप् द्र.

अभि/काश् > चाकश^p, १अभि-

चाकशीति ऋ १, १६४, २०;
शौ ९, १४, २०; पै ८, १३, ९^f;
१६, ६७, १०; १अभिचाकशीमि
ऋ ४, ५८, ५; ९; मा १३,
३८; १७, ९३; ९७; का १४,
४, १; १९, १, ७; १०; तै ४,
२, ९, ६; मै २, ७, १७; काठ
१६, १६; ४०, ७^f; पै ८, १३,
५; अभिचाकशीहि मा १६, २;
का १७, १, २; तै ४, ५, १, १;
मै २, ९, २; काठ १७, ११;
क २७, १; पै १४, २, ८;
अभ्यचाकशम् ऋ १०, १३५, २;
१अभि...अचाकशम् ऋ १०,
८६, १९; शौ २०, १२६, १९.

अभि/कृ, अभि^१...कृणोमि पै ८, १०,
६; अभिकृणुत > ता पै २, ६४, १.

^a) तु. टि. पै ३, २०, १.

^b) तु. टि. शौ ५, १९, ४.

^c) तु. टि. शौ ४, २७, ४.

^d) तु. टि. ऋ १, ५१, १.

^१) 'अनु' इति ऋ (१, १६४, २८) पाभे. ।

^१) संहितेह दुष्पठ भूयोविमर्शापेक्षा द्र. ।

^k) 'अभि-नात-' इत्यतो मूलभूतात् प्रास. पूषप्रस्व.

सतः प्राति. स्वाथे कपि प्र. सत्य् ^aअभि-नातक- > ^aअभि

अअक- > यनि. इति नैप्र. द्र. [वैतु. पा ५, २, ७४;

^a) तु. टि. तै ४, ६, २, १.

^१) तु. टि. शौ ८, २, ४; १५.

^c) तु. टि. शौ ८, ७, २६.

^h) तु. टि. शौ १८, ४, १३.

यदनु 'अभि' इत्यतः कनि प्र. आद्युदात्तं प्राति. निर्देष्टव्यं
स्यात् (किमिति तत्तु नाऽऽस्थायीत्यत्र तु. टि. अभीक-)] ।

^१) तु. यस्या. टि. ^aअव-तर- > अवतरम्, अन्तर- ।

^m) तसिल् प्र. लिखरश्च (पा ५, ३, ७; ६, १, १९३) ।

ⁿ) 'अभितस्यौ' इति मुपा. भ्रष्टः (तु. सधु. क ४, ५,

SIM. च 'अभितः । तौ' इति) ।

^o) 'नु वि' इति ऋ (१, १६४, १६) विशिष्टः पाभे. ।

^p) यङ्लुकि रूपं भवति ।

^q) ऋ ४, ५८, ९ यत्र प्रपु. स्थाने उपु. भ्रूयते ।

अभिच्छ्रु शौ ३, ९, १; पै २, ६४, १; ३, ७, २.
 अभि-कृत्वर्- -राणाम् पै १६, ७०, ६.
 अभि-कृत्वरी- -री: शौ २, ८, २.
 अभि/१कृप् > कृप्
 अभि-कृत्पमान^b - -फन: प १६, ७२, ४; -ना: मा १३, २५; १४, ६; १५; १६; २७; १५, ५७; का १४, २, ११; १५, १, ५; ४, ३^c; ८, ५; १६, ७, १; काठ १७, १०^d; क २६, ९^e; -नौ मै २, ८, १२^f.
 ॥अभि-कृत्सि- -प्यै क ३९, १.
 ॥अभि-कृतु^g - -तूनाम् श्र ३, ३४, १०; मै ४, १४, ५; १३; शौ २०, ११, १०.
 अभि/क्रन्द > क्रन्दि, अभिक्रन्दति शौ ८, ७, २१; ११, ६, ३; ४; पै १६, १३, ११^h; २१, ३; ४; अभि-क्रन्दन्ति श्र १०, ९४, २; पै ६, १०, ३; अभिक्रन्दसि पै १४, ३, २६; अभिक्रन्द श्र ५, ८३, ७; तै ३, १, ११, ६ⁱ; काठ ११, १३^j; शौ ४, १५, ६; ५, २०, ७; २१, ४-६; पै ५, ७, ३; ९, २४, ८; अभ्यु(भि-अ)क्रन्दत् काठ १३, १२^k; शौ १९, ३०, ५;

पै १३, ११, २३.
 अभि-...चक्रन्द पै १, ५५, १;
 अभ्यक्रन्दीत् पै १६, २१, ५;
 अभिक्रन् ऋ ७, ५, ७.
 ॥अभि-...अचिक्रन्दत् श्र ९, ६८, २; ८२, १; कौ १, ५६२; २, ६६६; जै १, ५७, ७; ३, ५५, ७.
 ॥अभि-कुनिक्रन्दत् - -दत् श्र ९, ९७, १३; १०, ६७, ३; तै ३, ४, ११, ३; मै ४, १२, ६; काठ २३, १२; कौ २, १५६; जै ३, १५, ४; शौ २०, ९१, ३.
 अभि-क्रन्द^l - -न्द: पै २, ७०, ४.
 अभि-क्रन्दत्^m - -न्दन् श्र ९, ८६, ११; १०, २१, ८; कौ २, ३८२ⁿ; जै ३, ३१, २ⁿ; शौ ५, २०, २; ११, ७, १२; पै ९, २४, २; ११, १, १०^o; १६, १५४, २.
 अभि-क्रन्दम्^p पै ७, १, ९.
 अभि/क्रम > क्राम्, क्रमि,
 अभि-...क्रमते श्र १, १४४, १;
 ॥अभिक्रामति मै १, ७, ३; काठ ९, १; १८, १९; क ८, ४; २९, ७;
 अभि-...क्रमाम श्र ६, ४९, १५.
 ॥अभ्यक्रमीत् श्र ९, ८६, १४; १०८, २; काठ ४५, १६^q; कौ २, ४३; जै ३, ५९, २;
 ॥अभि-...अक्रमीत् श्र ९, ४०,

१; मै २, २, १३^r; कौ १, ४८८; २, २७४; जै १, ५१, २; ३, २३, ६.
 ॥अभिक्रमयति तै ५, १, १, २.
 ॥अभि-क्रम^s - -मम् काठ १८, १९^t; क २९, ७^t.
 अभि-क्रम्य^u श्र १, ८०, ५; तै ३, १, २, ३^u; काठ १८, १९^u; क २९, ७^u. [०म्य अन् ०]
 अभि-क्रम्य^v - -म्यम् मै ३, ६, ७.
 ॥अभि-क्रान्त - -न्तेन काठ ६, ५; ८, ५; क ४, ४; ७, १.
 ॥अभि-क्रान्ति^w - -न्ति: तै ५, १, १, २; -न्त्या मै ३, १, १; -न्त्यै तै ५, ४, ८, ५; मै १, ८, ४^x; ५^x; काठ ८, ५; क ७, १.
 ॥अभि क्राम(त् >)न्ती^y - -न्ती मै १, ४, १२^y.
 ॥अभि-क्रामम्^z तै २, ६, १, ४; मै १, ४, १२^z; काठ ६, ५^z; क ४, ४^z.
 अभि/कुश, अभिक्रोशन्तु शौ ५, २१, ९; ॥अभ्यक्रोशन् तै २, ५, १, २.
 अभि-क्रोशक^{aa} - -कम् मा ३०, २०; का ३४, ४, २.
 अभि/क्षद्^{ab}
 अभि-क्षत्तु^{ac} - -त्तार: श्र २, २९, २; -त्तु: ऋ ७, २१, ८.
 ॥अभि-क्षद्^{ad} - -दान् श्र ६, ५०, १.

^a) गस. उप. करप् प्र. उसं. । कृत-प्रस्व. (पा ३, २, १६३; ६, २, १३९) ।

^b) गस. शानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

^c) 'अभिगामी कृतुरस्य' इति कृत्वा बस. पूषप्रस्व. च (पावा २, २ २४; पा ६, २, १) ।

^d) विशिष्ट इह श्र (५, ८३, ४) पामे. ।

^e) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८९; २, १३९) ।

^f) गस. उप. भावे घञ् प्र. (पा ३, ३, १८) ।

^g) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

^h) 'अभिक्रन्द' इति श्र (५, ८३, ७) पामे. ।

ⁱ) णमुल् प्र. (पा ३, ४, २२) । 'अभिक्रन्दम्' इति शौ (५, १४, ११) पामे. द्र. ।

^j) उप. भावे घञ् वृद्धयभावश्च (पा ३, ३, १८; ७, ३, ३४) ।

^k) गस. ल्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^l) 'अनृतु- > -तु' इत्यत्र टि. द्र. ।

^m) गस. उप. भावे क्तिनि पूषप्रस्व. (पा ६, २, ५०) ।

ⁿ) गस. णमुलन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^o) गस. णमुलन्त-कृत-प्रस्व. शेषं नापुटि. द्र. ।

^p) ॥क्षद् इत्यस्याऽर्थवैमत्यस्य कृते यस्था. टि. द्र. ।

^q) गस. लृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९) ।

^r) गस. उप. कर्तर्य् अच् प्र. थाथादि-स्वरश्च (पा ३, १, १३४; ६, २, १४४) । रू. च 'वः...त्रातुश्च देवाश्च' इत्येतत्-समानाधिकरणं सन् नकारान्तं च द्विः च द्र. [वैतु. संपा. 'न्द्' इति पपा. 'इ' इति, सा.

अभि/क्षम्, अभि/क्षमध्वम् ऋ २,
२८, ३; अभि...क्षमध्वम् ऋ
२, २९, २; †अभि...क्षमेत ऋ
२, ३३, १; पै ७, ३, १०.

अभि...क्षमीथाः ऋ २,
३३, ७.

अभि/क्षर, †अभिक्षरन्ति ऋ ९,
६१, ५; कौ २, १३८; जै ३,
१३, १४; पै २, ३९, ६;
अभिक्षर शौ ७, ११४, ४;
†अभि...क्षरन् ऋ ९, ३३,
२^७; कौ २, ११५; जै ३, १२, २.

अभि/क्षिप्

अभि-क्षिपत्^० - पन् ऋ ५, ८३, ३.

अभि/ख्या, अभि...ख्यत् ऋ १०,
५३, २; अभि...ख्यन्तै ३,
२, ८, ३; अभिख्यः ऋ ६, ४८,
१९; अभि...ख्यः ऋ ६, १५,
१५; अभिख्यम् ऋ ७, ८६, २.

अभि-ख्या^१ - ख्या ऋ १, १४८,
५^०; ८, २३, ५; १०, ११२,
१०.

अभि-ख्यातु^१ - ता ऋ ४, १७,
१७.

†अभि-ख्याय^२ ऋ १, १५५, ५; २,

३०, ९; खि १, ११, ८.
अभि/गम् > गच्छ, गमि, अभि-
गच्छति ऋ १०, १४६, ५;
पै ५, १, ३, २; ३; ६,
१, २, २; ४, २; ७, ४; ३,
१०, ४; पै ३, ६, ८; ७, ५;
पै १०, २१, ७; २३, २; पै १०,
३५, ८; अभिगच्छतः^३ शौ ४,
११, १०; अभिगच्छन्ति का
४०, १, ३; अभिगच्छामि शौ
१६, ७, ११; अभिगच्छात् पै
१०, १, ९; अभ्यगच्छन् शौ
१६, ७, ९.

अभि...जग्मुः ऋ ३, ६०, १;
पै अभ्यगन् मै १, ६, १३^१.

अभि-गत^१ - तः खि ५, १८, १;
शौ २०, १३५, १. [०त-अन्]

(*अभि-गतक-) अभि-क- टि. द्र.

पै अभि-गान्तु - न्ता काठ २५, ७^३;
क ३९, ५^३.

अभि-गमन- दार > रा^०

पै अभि-गमयत्^० - यन्तै २, ३,
६, २; ४, ११, ५.

अभि-गर- अभि/गृ द्र.

अभि/गा, †अभि...जिगाति ऋ ७,

७१, ४; १०, १२३, ८; कौ
२, ११९८; †अभि...जिगात्
ऋ १, ३३, १३; मै ४, १४,
१३.

†अभि...गात् ऋ १०, ५, ६;
शौ ५, १, ६^१; पै ६, २, ६;
अभिगुः मै ४, ९, १२; अभ्य-
गाम पै १, ५१, २.

अभि/गाह्

†अभि-गाहमान^२ - मानः ऋ
१०, १०३, ७; मा १७, ३९; का
१८, ४, ७; तै ४, ६, ४, २^१; मै २,
१०, ४; ४, १४, १२^३; काठ १८,
५; क २८, ५; कौ २, १२०५;
शौ १९, १३, ७; पै ७,
४, ७.

अभि-गीत- अभि/गै द्र.

अभि/गुप्, अभ्यगोपायन् पै ९,
११, २.

अभि/गुर, अभि...जुगुरत् ऋ ८,
८१, ५; अभि...जुगुर्याः ऋ १,
१४०, १३.

†अभि-गूर्त^३ - तैम् ऋ १, १६२,
१५; मा २५, ३७; का २७, १३,
६; तै ४, ६, ९, २; मै ३, १६, १;

‘-दा-’ इत्याकारान्तं प्राति. इति कृत्वा तस्य पुं. द्वि
सद् मकारान्तं चैतत् रु. इति प्रतिपन्नश्चिन्त्यः (व्यु. प्र.
प्रति पर्यनुयोक्तव्यत्वादित्यभिसंधेः), PW. प्रभृ. ‘अ-भि-
क्ष-दा-’ (पूप. क्रिवि. इति कृत्वा उस. इत्यभिसंधिः)
इति प्राति. इति यदाहुस्तद् व्यर्थमिव पपा. विरुध्येतेति
कृत्वा सुकल्पितं सदप्युपेक्ष्यम्^१।

*) तु. PW. WL.; वैतु. W. पू. कप्र. इतीव कृत्वा-
ऽन्वाचक्षाण उपेक्ष्यः ।

^२) ‘द्वोणानि’ इत्यत्यन्तसंयोगे द्वि. इति कृत्वा
तदधिकरणक-गोमद्राजस्य भङ्गकर्तृके धारयाऽभिचरणे
तात्पर्यं द्र. (तु. सा.; वैतु. GW. अभिः कप्र. इति) ।

^३) गस. शान्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^४) गस. उप. भावे अह् प्र. । ततस् स्त्रियां टाप् प्र.

कृत-प्रस्व. च (पा ३, ३, १०६; ४, १, ४; ६, २, १३९) ।

^५) तु १ रु. स्यात् (वैतु. सा. द्वि १ इति) ।

^१) गस. वृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९) ।

^२) गस. ल्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^३) अत्र मूको. च सा. च मन्त्रान्ते ‘कीनाशस्याभि-
गच्छतः’ इति पाभे. द्र. । तथात्वे ‘अभि-गच्छतः’ इत्येवं
शान्तस्य ष १ स्यात् । न तु स्वरतस्तादृशे पा.
प्रमाणमुपलभ्येत ।

^४) सस्व. कृते तु. टि. १ अति-क्रान्त-, अभि-क- ।

^५) इह विरोधपर्यवसिताऽऽभिमुख्याऽर्थस्याऽऽख्याता-
न्तर्भावेन मन्त्राऽर्थस्वारस्याऽनुकूलत्वाद् अभेगतित्वेन
योगः (तु. PW. WL.; वैतु. W. अभिः कप्र. इति) ।

^६) गस. शान्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

^७) ‘अभिगोत्राणि’ इत्येकपदतया व्याचक्षाणः सा.
चिन्त्यः । तथा सति द्वैस्वर्यानुपपत्तेरेवेति दिक् ।

^८) उपसर्गश्रुतेः प्रतीकमात्रेऽपठितेन शानजन्तेन संबन्धः ।

^९) कर्मणि केऽन्तर्गतस्वरः (पा ६, २, ४८) ।

काठ ४६, ५. [०त- सु>स्व०,
स्वयम्०]

†अभि-गृति^१ - तिः ऋ १, १६२,
६; १२; मा २५, २९; ३५;
का २७, १२, ६; १३, ४;
तै ४, ६, ८, ३; ९, १; मै ३, १६,
१^३; काठ ४६, ४; ५.

अभि-गृति^२ ऋ २, ३७, ३.

अभि/१गृ→गृ, †अभिगृणाति तै
५, १, ४, ४; अभिगृणाति ऋ
१, ५४, ७; अभि...गृणाति
ऋ ५, २७, ३; ७, ३८, ४;
अभि...गृणीतः ऋ ३, ६, १०;
अभिगृणन्ति ऋ १, १००, १७;
२, ४३, १; १०, ७, २; अभि-
...गृणन्ति ऋ १०, ४९, ११;
अभि...गृणन्ति ऋ ५, ७९, ४;
अभि...गृणन्ति ऋ ७, ३८, ४;
अभिगृणीमसि ऋ १, ४२, १०;
अभि...गृणातु ऋ ५, ४१, १९;
१०, १३९, ५; †अभि...गृणी-
ताम् ऋ १०, ४७, ८; पै ७, ६,
१; अभिगृणन्तु मा १४, ४;
१५, ३; का १५, १, ४; १६,
१, ३; तै ४, ३, ४, २; मै २,
८, १; ७; काठ १७, १; ६;
क २६, ५; शौ १८, १, ५२^१;
पै १५, २, ४; अभि...गृणन्तु
मा १४, २; का १५, १, २; तै
४, ४, १२, ५; मै २, ८, १;
३, १६, ४; काठ १७, १;
२२, १४; क २५, १०^३; अभि-
गृणीहि ऋ १, १०, ४; ४८, १४;
२, ९, ४; पै १५, २, १;

अभि...गृणीहि ऋ १, १५, ३;
मा २६, २१^१; तै ४, ४, १२, ५;
मै ३, १६, ४; काठ २, १५; २२,
१४; अभिगृणीतम् मा २७,
१८; का २९, २, ८; मै २, १२,
६; काठ १८, १७; क २९, ५;
पै ९, १, ८; अभिगृणत शौ ५,
२७, ९; †अभिगृणीत ऋ १०,
१५, ६; मा १९, ६२; का २१,
४, १२.

अभि-गर^१ - रः मा ८, ४७; का ८,
२२, १; -रौ तै १, ९, १०;
५; काठ ९, ९; १२; क ८, १२.
†अभिगरा(र-अ)पगर- -रौ
काठ ३४, ५.

‡अभि-गृणत्^१ - णन्तः मा २, १८;
का २, ४, ६; तै १, १, १३, ३;
मै १, १, १३.

अभि/गै

अभि-गीत^१ - तः ऋ ९, ९६,
२३.

अभि/ग्र(>गृ) ह, †अभिगृह्णीते क
३७, ५; †अभिगृह्णाति तै ६,
४, ११, ४; ५, ७, ३; ६, ११,
३; मै ४, ५, १; ३; ७, १;
काठ २४, ४; २७, ९^३; २८, ७^३;
क ४४, ७^३; †अभिगृह्णाति तै
६, ५, ७, ३; मै १, ६, ९^३;
अभि...गृह्णाति तै १, ६, ९, ४^१;
†अभ्यगृह्णात् तै २, १, ७, २;
मै २, ५, ७; काठ १३, ८.
अभिजग्रहः पै १६, ४६, १-१०;
४७, १-१०; ४८, १-५^१.

अभि-ग्रहीतु^१ - तारः मै १, ३,

१२.

अभि-घातम् अभि/हन् द.

अभि/घृ>घारि, †अभिजिघर्षि मै
१, १०, ७; ४, ६, ९; काठ
३६, २.

†अभिघारयति तै २, ६, १, ६;
६, ३, १०, २; मै ३, १०, १;
४, १, ११; †अभिघारयति तै
२, ६, १, ६; ६, ६; ८, ४; ६,
३, ९, ६; मै ३, १०, २; ४, १,
९; काठ ३१, ७; क ४७, ७;
†अभि...घारयति मै १, ८, ४;
३, ६, २; काठ २३, १; २५, ८;
क ३५, ७; ४०, १; †अभिघार-
यन्ति मै ४, १, १२; †अभि-
घारयन्ति तै २, ६, ३, १;
†अभि...घारयन्ति मै ३, १०,
५; ४, ५, २; ७, ४; अभिघार-
यामि तै १, ६, १, २; मै १, १,
११; ४, १, १२^१; काठ १, १०^१;
†अभिघारयान् तै २, ६, ३, १;
अभिघारय शौ १२, ३, ३७;
†अभिघारयेत् मै १, १०, ७^३;
४, ४, ९; काठ ३६, २^३; १४;
†अभिघारयेत् मै १, १०, २०;
३, १०, १; †अभि...घारयेत् तै
२, ६, ८, ४.

अभि-घारित^१ - तः शौ ५, २१,
३; पै ६, ९, १२; -तौ शौ १०,
९, २५; पै १६, १३८, ६.

[०त-अन०]

†अभि-घार्य^१ तै २, ६, ३, ५; ६,
३, ९, ६; मै १, १०, ७; ३,
१०, १^३.

^१) गस. भावे क्तिनि पूषप्रस्व. (पा ६, २, ५०) ।

^२) गस. ऋजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^३) 'अभिगृणीत' इति ऋ (१०, १५, ७) पाठे ।

^४) गस. उष. मा. का. इत्यत्र भावे अप् प्र. । अन्यत्र कर्तर्य् अच् प्र. इत्याकरो विवेच्यम् । उभयथाऽपि

आधादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

^५) '†अभिगरः' इति पपा. ।

^६) गस. ऋजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^७) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^८) 'अभिजिग्रह' इति मुपा. प्रमादजः द. ।

^९) गस. कृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९) ।

॥अभि-घार्य॥-र्याः मै १, १०, २०;
काठ ३६, १४^३; -॥र्याः
मै १, १०, २०^३; काठ ३६,
१४^३.

॥अभि-घृत, ता^b-तम् मै ३, ९, २;
४, १, १२; -ताः मै ४, ५, २;
-तानाम् तै ६, ४, ३, ३. [०त-
अन्^०, सत्यं]

अभि-घ्नन्, ॥अभिघ्नन् अभि-
√घ्नन् द्र.

॥अभि/घ्रा>जिघ्र, अभिजिघ्रति
तै ६, ४, ११, ४^३; मै ४, ६, ४.

अभि-जिघ्र(त>)न्ती^c-न्ती ऋ
१, १८५, ५.

अभि/चक्ष्, ॥अभिचष्टे ऋ १, १६४,
४४; ३, ५९, १; ६, ५१, २;
१०, १३९, २; ३; मा १२, ६६;
१७, ५९; का १३, ५, ५; १८,
५, १०; तै ३, ४, ११, ५; ४;
२, ५, ४; ६, ३, ४; मै २, ७,
१२; १०, ५; काठ १६, १२;
१८, ३; २३, १२; ३५, १९;
क २५, ३; २८, ३; ४८, १७;
पै १६, १०३, ७; ॥अभिचष्टे ऋ
७, १०४, ८; १०, ८५, १८;
खि ३, २२, १०; शौ ८, ४, ८;
९, १५, २६; पै १६, ९, ८;
अभि...चष्टे ऋ १, १०८, १;
७, ६१, १; ॥अभिचक्षते ऋ ८,
१०१, ६; शौ १८, ४, २९;
अभि...चक्षते ऋ १०, १०७,

४; अभि...चक्षते ऋ १, १९०,
६; अभिचक्षते ऋ ५, ३, ९;
अभि...चक्षते ऋ ७, ७०, ५^d;
अभि...चक्षते ऋ ३, ५४, ६;
अभ्युचक्षते शौ १८, ३, ६६;
अभिचक्षुः^e ऋ १०, ९२, १५.
अभि-चक्षण^f-णम् शौ ६, १२७,
२; पै १, ९०, २.

अभि-चक्षणा^g-णाः शौ ९, २,
२१; पै १६, ७८, ५.

॥अभि-चक्षाण^h-णः ऋ २, ४०,
५; मै ४, १४, १.

॥अभि-चक्षेⁱ ऋ १, १०२, २; ११५,
५; ५, ३१, १२; खि ३, २२,
९; मा ३३, ३८; का ३२, ३, ९;
मै ४, १४, ४; शौ २०, १२३, २.
अभि-चक्ष्य ऋ १, ९२, ९; ८,
१, ३४.

॥अभि-चक्ष्य^j-क्ष्यम् ऋ ८, ४, ७;
कौ २, ९५५; जै ४, २०, १.

अभि/चक्ष्, ॥अभिचरित तै २, २,
९, १^३; ४, ११, ३; मै २, ४, ५, ५,
७; ९; काठ १०, ६; २७, १^३; क
४२, १^३; ॥अभिचरति मै ३, ८,
४; ॥अभिचरन्ति काठ १०, ७;
अभिचर शौ २, ११, ३; पै १,
५७, ३; अभि...चरत ऋ १०,
३४, १४; ॥अभिचरेत् तै ६, ४,
५, ६^३; मै ३, ३, ५^३; ४, ५, ५^३;
६, ४; ६; ७, ९; ८, ७; ९; काठ
२१, ७; २७, १; २९, ८^३; ३०,

९; ३७, ११; क ४२, १.

अभिचरेत् शौ ५, ३०, २; १०,
१, १८; पै ९, १३, २; १६,
३६, ८.

॥अभि-चर-रः काठ ३७, १४.

अभि-चरण-प्रति>त्य^०

॥अभि-चरणीय, या^k-यम् मै २,
५, ८; -याः काठ २१, २; ६;
२२, ६; क ३१, १७; २१;
३४, १; -याम् काठ १९, ६;
क ३०, ४.

॥अभि-चरत्^l-रतः तै ५,
१, ६, ४; काठ २०, ४;
क ३१, ६; -रता तै ३, ४,
८, ५; -रते काठ १०, ४; १३,
३; -रन् तै २, १, ५, ७; ७,
७; ८, २; २, २, ३; ३, २, ९,
१; २; १०, ४; ४, ११, २; ३;
३, २, ३, ४; ७, २, ५, ३; ७,
३; मै २, १, ६; ७; ९^३; ४, ५;
५, ६; ७; ९; ११; ३, १, ९;
८, ४; ४, ५, ५; काठ ९, १६;
१०, १^३; ६; ७; ११, ५; १२,
३; १३, २; ४; ८; २१, ४;
३०, ३; क ३१, १९; ४६, ६;
-रन्तम् तै २, २, ९, २. [०रत्-
अन्^०]

॥अभि-चरित^m-तम् मै ३, ८, ८;
काठ २५, ९; ३७, १४; क
४०, २.

॥अभि-चरित्वैⁿ तै ५, ६, ३, १.

^a) गस. यदन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, २१३, २, १३९)।

^b) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९)।

^c) गस. शान्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^d) तु. सा. PW. च; वैतु. GW. 'अभि' इति पृथग्
अव्य. इतीवाऽभिप्रयन् उपेक्ष्यः।

^e) अभ्यस्ताज् जि>जुस् (पा ३, ४, १०९)।

^f) गस. व्युदन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^g) गस. उप. त्रियां व्यु>अनः प्र. उलं.। लिट्स्वरः

(पा ३, ३, १०७; ६, १, १९३, २, १३९)।

^h) गस. शान्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८९; २, १३९)।

ⁱ) गस. केनन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, १३९)।

^j) गस. ण्यदन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)। उप.
'ईड-' (पा ६, १, २१४) इत्याद्युदात्त उलं.।

^k) गस. अनीयन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, २१७; २,
१३९)। यद्वा व्युदन्तात् तद्विभक्त्युत्तं ईयः प्र. तत्स्वरश्च
द्र. [तु. टि. अनचदानीय- (संशोभ्यांऽशसंकेताय तु. टि.
अच-दावीय->अन् इत्यत्र)]।

^l) तवै-प्रत्ययान्तस्य द्वैस्वर्य द्र. (पा ६, २, ५१)।

॥अभि-चर्य^० मै २, १, ७.

॥अभि-चर्यमाण^० - णः तै २, २.
३, २; ९, २; ४, ११, ३; ७,
२, ५, ३; ७, ४; मै २, १, ७^२;
१०; काठ १०, १^३; ७; ३०, ३;
क ४६, ६.

अभि-चार^० - रः ॥तै ५, ६, ३, १;
॥मै ४, ४, ४; शौ ११, १, २२;
-राः शौ १९, ९, ९; -रात्
शौ ८, २, २६; १०, ३, ७; पै
१६, ५, ६; ६३, ७.

अभि-चारिन्^० - रिणः शौ १०, १,
९; पै १६, ३५, ९.

अभि/१चि

अभि-चित - ताः पै १६, ५७, १९,

अभि-च-छाय^० - यम् शौ १३, १, ५७.

अभि/जन>जा, अभिजायेते ॥काठ
७, १५; १२, १३; ॥क ६, ५;
शौ १२, ४, १०; ॥अभिजायेते
तै २, १, १, ६; काठ १२, १३;
॥अभिजायेते मै २, ५, १;
अभिजायन्त ऋ १, १६८, २.

अभि-जा(त>)ता- ता पै ११,
१, ७.

अभि-जायमा(न>)ना- ना पै १३,
५, १६.

अभि/जभ>जभम्

अभि-जभान^० - नः शौ ५, २०,
६; पै ९, २४, ६.

अभि/जल्प

अभि-जल्पमा(न>)ना- ना पै
१३, ५, १६.

अभि/जि, ॥अभिजयति तै १, ७, ५,
४^२; २, १, ३, १; ५, ७, २^३;
११, ३; ५; ६^३; ६, १^३; ४,
३, ४; ५, २, १, १^३; ७^३; ४,

६, ४; ९, ४; ६, २, १; ३, ४;
८, २^३; ३; ७, ९, ४^३; ६, ५,
११, १^३; मै १, ८, ६^३; ३, १,
६; ३, ७; ८, २; ९, ५^३; ५;
४, ४, ४; काठ १४, ६; १९,
८; २१, १०; १२; २६, २;
७^३; ३२, ६; क ३०, ६; ४०,
५; ४१, ५^३; ॥अभिजयति तै
२, ५, ५, ४; ॥अभिजयति
तै ३, ५, १०, २; ५, ३, ११, २;
६, ४, ५; ७, ५, ७; ६, २, ६,
१; ॥अभिजयन्ति तै ७, २, १,
४; ३, ४, २^३; ५, ८, ४^३;
अभि...जयन्तु शौ ६, १२६, ३;
पै १५, १२, १; अभि...जय
शौ ९, ५, ६; १२; पै १६, ९७,
६; ९८, १; ॥अभ्यजयत् तै २,
१, ३, १; मै ४, ८, १०^३; काठ
३०, ५^३; ॥अभ्यजयन्त काठ
८, १३; ॥अभ्यजयन् तै १, ७,
५, ४; ५, २, १, १; मै १, ६,
४; ३, १, ६; ३, ७; ८,
१०; ९, १; ७; ४, १, १३;
काठ ८, १०; ९, १५^३; २१,
१०; २६, १; २; २८, ४; ३१,
१०; ३४, ५; ३७, ११; क ७,
६; ४०, ४; ५^३; ४४, ४; ४७,
१०; ॥अभिजयेत् तै ६, ६, ४,
१; ॥अभि...जयेत् तै ६, २,
६, १; ॥अभिजयेयम् तै ३, ४,
३, ४; ॥अभिजयेम काठ ८,
१०; क ७, ६; अभि...जयेम
शौ १२, ३, १५.

॥अभिजेयन्ति काठ २५, २;
क ३८, ५; ॥अभि...जेयन्ति
मै १, ६, १०; ॥अभिजेयामः

मै ४, २, ३^३.

॥अभि-जयत्^० - यन्तः मै ३, २, ४;
९, १; काठ २४, १०; क ३८, ३.

॥अभि-जयन्ती - न्तीः मै ४,
७, ९; काठ २६, २; क ४०, ५.

अभि-जित^० - जित तै ३, ५, २, ४;
४, ४, १, २; ५, ३, ६, ११;
७, ५, १, ६१; मै २, १३, २०;
काठ १७, ७; ३३, ६१; ३७,
१७; ३९, ५; क २६, ६; शौ
११, ९, १२; १९, ७, ४; पै १६,
८३, २; -जिता मा १५, ७;
का १६, २, ४; ॥तै ५, ६, ५,
१; २; मै २, ८, ८; ॥काठ २२,
३^३; [°जित- सत्र>प्रा°]

॥अभि-जित, ता- तम् तै ७, ५,
१, २; काठ १४, ६; -ताः तै
३, ५, १०, २; मै ३, ४, ३;
९, ५; ४, ४, ४; काठ २१,
१२; ३२, ६; ३३, ४; शौ १२,
३, ६६; -तौ काठ ६, ८; क ४,
७. [°त- अन्°]

॥अभि-जिति^० - स्या तै २, ६,
१, ४; -त्यै तै २, ५, ११, १;
६, ३, ३; ३, १, ७, २; ३, ६,
१; ५, २, ४; ५, ३, ६, २;
६, ५, २; ६, १, १, २; ६, ४, १;
११, २; ७, १, ५, ७; १०, ४;
२, २, २; ३, २; ५, ६; ४, ५,
३; ५, १, ६; ९, २; १५, ३^३;
मै १, ६, ४; ३, ४, १; ३; ८,
१^३; ९, १; ४, ८, १०; काठ ८,
१०; १२, ७; २१, २; ११;
२२, ३; २६, १; २८, ४; ३०,
५; क ७, ६; ३१, १७; ३८,
४; ४०, ४; ४४, ४.

^०) गस. ल्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^१) गस. ल्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^०) गस. उप. भावे अणि बाधादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)।

^१) गस. ताच्छीलिक्-णिन्बन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^०) अस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। वा. क्विप्. द्र.।

^१) गस. णात्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^०) गस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६२; २, १३९)।

^१) गस. उप. भावे क्तिनि पूषप्रस्व. (पा ६, २, ५०)।

॥अभि-जित्य॥ तै ३, ३, ६, २; मै १, ६, ४; ३, ८, १०^१; ४, २, ३; काठ ८, १५; २५, २; २९, ६; क ८, ३; ३८, ५; ४५, ७; शौ १२, ३, ३६; १९, ५४, ५; पै १२, २; १५६.
॥अभि-जित्य(त्य)॥^२स्या^३— रथाः तै ७, ५, १५, ३.
अभि/जिघांस अभि/हृद् द.
अभि-जिघ्रन्ती- अभि/घ्रा द.
अभि/जुष्, अभि...अजुषन्त ऋ ४, ३३, ९०.
अभि...अजुषन्त ऋ ४, २३, ४.
अभि-जुष्ट-ष्टः पै ५, २८, ३.
?अभि-जू^४- -जुवा जै ३, ७, ३.
†अभि-जु^५- -जु ऋ १, ३७, १०; ७२, ५; ३, ३९, ५; ७, २, ४; ८, ९२, ३; खि ५, २२, १०^१; कौ १, २२१; २, ६५; जै १, २३, ८.
†अभि/तन्, अभि...तन्निषे^६ ऋ ८,

६, २५; ९, १०८, ६; कौ १, ५८५; जै १, ५९, ८; ३, ४०, २.
अभि...ततनाम^१ ऋ १, १६०, ५; ५, ५४, १५.
अभि/तप्, अभितपति पै ९, १०, १२; ॥अभितपेत् मै ४, २, १०.
अभिताप्सीत् मा १३, ३०;
का १४, ३, ४; मै २, ७, १६.
अभितपत्^१- -पन् शौ १९, २८, ३; पै १३, ११, ३.
अभि-तप्त, प्ता^२- -प्तम् शौ ४, ४, ३; पै ४, ५, ४; -प्ताम्^३ खि ३, १६, ३.
अभि-तर, अभि-तस्- २अभि द.
अभि/तस्, †अभि...ततस्ते ऋ ४, ५०, २; १०, ८९, १५; शौ २०, ८८, २.
‡अभि-तस्थिषस्- अभि/घ्रा द.
अभि/तृद् > तितृस्, अभितृणत्ति ऋ ८, १०३, ५; ॥अभि...तृन्दन्ति

तै ५, ६, ४, ४; काठ २२, ९; क ३५, ३; अभितृणि ऋ ६, १७, २; †अभि...तृणि ऋ ६, १७, ३; शौ २०, ८, १;
अभि...अतृणत् ऋ ८, ७७, ५;
अभि...अतृणत् ऋ २, २४, ४; अभि...अतृन्दन्^१ ऋ ३, ३१, ५.
अभि...तृदः ऋ ६, १७, १^३.
†अभ्यभि...ततृदिष ऋ ९, ११०, ५; कौ २, ८५७.
†अभि...तितृस्सन् ऋ १०, ७४, ४; मा ३३, २८; का ३२, २, ११.
॥अभि-तृत्ति^२- -तृत्तै काठ २५, ४.
अभि/तृप् > तर्पि
अभि-तर्पय(त >)न्ती^३- -न्तीः शौ १८, ४, ३९.
अभि/तृ > तर, अभि...तरेवे ऋ १, १४०, ३.

*) गस. ह्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३, २, १३९)।

^१) गस. उप. क्यप् प्र. उसं. । कृत-प्रस्व. (पा ३, १, ११७; ६, २, १३९)।

^२) 'मनसा दीध्याना देवा एषां कृत्वा हि अपः' इति वा. द्र. [वैतु. सा. प्रभृ. 'अभि...दीध्यानाः' इति (तु. डि. /धै > 'दीध्यान- > नाः')]।

^३) तु. ऋ ८, ९२, ३; कौ २, ६५; यत्र 'अभिजु आयमत्' इत्येवं भ्रूयते । अयं वास्तविकः संगताऽर्थश्च पाभे. भवत्युत वा शास्त्रान्तरीयस्यैव पा. प्रादेशिको वा प्रामादिको बोधारणविशेष इति चिन्ताऽर्थं सुधियां प्रादर्शि ।

^४) अस. (आभिमुख्याऽऽत्मके संपत्त्यर्थेऽभिप्रायः द्र.) सासस्व. [पा २, १, ६; ६, १, २२३ (वैतु. सा. ऋ [१, ३७, १०] पा [५, ४, १२९] अजु बस. इति कृत्वा व्याख्याने सुप्रयासः सज्जपि चिन्त्यः । तथा सति पूषप्रस्व. स्यादित्यभिः संधेः [तु. मित्त-जु-वस्तुतस्त्वत्र स. च पूष. च उप. चाऽपि सर्वत्र उसं. विषयः द्र. । स. च पूष. च तावद् यथा यनि. । अथ उप. यथा 'जु-वाष्-' इत्यत्र यतो 'जु- इत्यस्य समासान्ताऽऽदेशमात्र-त्वेनाऽनुशिष्टेचिन्त्यत्वं प्रतिभायात्]] वा. किन्नि. द्र. ।

^१) 'अभितः, अभिक्तः' इति शौ (२०, १३६, ११५) पाभे. ।

^२) 'तनिपत्योः' (पा ६, ४, ९९) इत्युपधालोपः ।

^३) छान्दसे झलौ लोटि उपु३ आढागमः । तस्य च 'छन्दसि' (पा ३, ४, ११) इति कृत्वाऽऽर्धधातुकता-मुपजीव्य 'अभ्यस्तानामादिः' (पा ६, १, १८९) इत्युक्तः स्वरो भवतीति सा. । तथात्वे साक्षात् तिष्ठः कथं स्वरा-ऽभाव इति चिन्त्यम् । एस्थि. ण्यन्तात् लुङि चङि रूप-मिति सुवचं स्यात् । तथात्वे 'चक्ष्यन्तरस्याम्' (पा ६, १, २१८) इत्युक्तः स्वरः द्र. ।

^४) गस. क्षत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^५) कर्मणि कैऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४६) ।

^६) मुपा. '-प्ताम्' इत्यन्तोदात्तत्वं विमृश्यम् ।

^७) 'अभ्यमोचयन्' (तु. ऋ ६, १७, ३; PW.GW. प्रभृ. वैतु. सा. 'अभि' इति कप्र. 'सतीः' इत्येतदन्वित इति) ।

^८) मन्त्रस्वरस्याऽनुरोधिनमन्त्रमुपेक्ष्य स्वीयं चोत्तरं भाष्यमविचारयन् सा. उपेक्ष्यः ।

^९) तु. सध्रु. क ३९, १ यत्र 'अभि-कृत्स्न्यै' इति पाभे. भवति ।

^{१०}) सस्व. कृते तु. डि. 'अभि-तुपत्-' इति ।

अ-भि-ति- -भिच्चे मा ११, ६४; का १२, ६, ५; तै ४, १, ६, २; ९, २; मै २, ७, ६; ३, १, ८; १; काठ १६, ६.	१अभि/दस् १अभि-दस्यु ^b - -स्युः ऋ १०, २२, ८ ^१ .	१३, ६, २५; २०, ५, ३; तै १, ६, १२, ४ ^१ ; ३, २, १०, २; ५, ७, ३, १; मै ४, ३, ९१; १२, ३ ^१ ; काठ ७, २ ^१ ; ९१; १३ ^१ ; २२, १५; ३७, १५; क ५, २ ^१ ; ८१; ६, २ ^१ ; कौ २, ४४२ ^१ ; १२१८ ^१ ; शौ १, १९, ३; २१, २ ^१ ; २, २७, ७; ४, १९, ५; ६, ६, ३ ^१ ; १५, १ ^१ ; २; ५४, ३; ८, ४, ७ ^१ ; पै १, २०, ४; ६६, ४; २, १६, ४; ५; ८८, ३ ^१ ; ५, २५, ५; ६, १२, ७; १६, ९, ७ ^१ ; अभिदासन्ति शौ ४, ४०, १-८; अभिदासत् ऋ ६, ५, ४; काठ ३१, १४; ३५, १४ ^१ ; क ४८, १३ ^१ ; अभिदासात् मै १, ५, ४;
१अभि/स्वर अभि-स्वरमाण ^b - णः मै ४, ५, ५.	अभि-दाह- अन् ^c अभि/१दा, अभि...ददाति पै ५, ३१, ४ ^१ .	
अभि/त्सर, १अभित्सरति काठ २७, ९; १अभित्सरन्ति ऋ ८, २, ६; जै ४, १६, ७.	१अभि-ददि ^d - -दिम् तै ६, ६, ७, २. अभि/२दा, अभिदाति ^e कौ १, ३३६; जै १, ३५, ५.	
१अभि-त्सात् ^f - -रः मै ३, ७, ४; काठ २७, ९.	अभि/१दास् ^m , अभिदासति ऋ १, ७९, ११; ७, १०४; ७; १०, १७, २३; १३३, ५; १५२, ४; खि ३, १५, ९; ४, ५, १४; २०; १मा ८, ४४; १२, १०१; १८, ७०; १का ८, १८, १;	
१अभिदना ^g पै १, ९८, ३.		
अभि/दभ्, म्भु>दिप्स ^h अभि-दिप्सु, प्सु ⁱ - -प्सुः ऋ २, २३, १०; -प्सवः ^j ऋ २, २३, १३.		

^a) तस. नञ्-स्वरः (पा. ६, २, २)। उप. यद्र.।

^b) गस. शानजन्त-कृत्-प्रस्व. (पा. ६, १, १८६; २, १३९)।

^c) गस. उप. घञि थायादि-स्वरः (पा. ६, २, १४४)।

^d) स्वरूपतः परिच्छेद्यः पा. द्र.।

^e) सनि धातोर् इत्वेऽभ्यासलोपे बशो भट्त्वाऽभाव-
रहान्दसः (पा. ७, ४, ५६; ५८; ८, २, ३७)।

^f) गस. उप. उः प्र.। कृत्-प्रस्व. (पा. ३, २, १६८;
६, २, १३९)। स्त्री. ऊह् प्र.।

^g) दासो विभक्तेरुदात्तत्वाऽभावे यणादेशः स्वरितः
(पा. ६, १, १७५; ८, २, ४)।

^h) गस. कृत्-प्रस्व. (पा. ६, २, १३९)। उप. यद्र.।

ⁱ) 'योऽकर्मत्वादिविशिष्टो दासोऽस्मान् अभिदस्युः'
इति संबन्धः द्र. (वैतु. सा. प्रभु. 'अभि' इति स्वार्थ-
प्रधानम् अव्य इति वा 'नः' इत्येतदन्वितः कप्र.
इति वा)।

^j) छन्दस्तः मूको. विरोधतश्च सुपा. चिन्त्यः। त्रैष्टुभ-
स्तावदयमर्धर्चः 'प्रथमेदमागन् पूर्वस्मादत्र, एतामस्मिँ-
होकेऽभ्यु त्वा ददाति' इत्येवं सु-शोधः द्र. (तु. सस्थ.
टि. १५८>ता- <आ/ह)।

^k) गस. क्यन्त-कृत्-प्रस्व. (पा. ३, २, १७१; २, १३९)।

^l) यद्युयोगीयः स्वरः (पा. ८, १, ६६; ७१)।
'अस्माकमाभिमुख्येन खण्डनपरो भवतीत्यर्थः द्र.।
(यदेव क. छन्दोबुद्धिप्रयोजितया नैप्र. यनि. परिणतं

भवति तदपि सुवचम् [तु. भर. 'अभिदासति']। यत् सा.
अभ्यागमनपरतया बभाषे, तत् खलु साध्यभूतक्रियार्थ-
पेक्षया तत्साधनभूतक्रियार्थं नेदीय इव स्पृशेदिति कृत्वा
नादरणीयम्। न चाऽप्यस्य धा. गतौ साक्षाद् वृत्तिः
प्रसिद्धा भवति। यदपि विव. √१दा इत्यस्याऽर्थ-
संगमने कृतप्रयासो भवति, तदपि हेयम्। अभ्यस्योः नि.
अर्थाऽविवेकमात्रप्रयोजितत्वादस्येति दिक्।

^m) इत्यति> इस्सति< दासति< √दास् इति नैप्र.
√दस् इत्यस्य इयञन्तस्य सतोऽङ्गस्य शबन्ततया प्रति-
भासमानः परिणामः द्र.। ननु √दस् इत्यस्याऽकर्मिका वृत्तिर्
भवतीति। किं तत इति। √दास् इति धा. सकर्मकः सन्न तत
उक्तया नैप्र. परिणमेदिति। सत्यम्, न त्वसौ सकर्मकः,
किं तर्हि, अकर्मक इति। कथममुष्य तत्र तत्र वा. कर्माऽभि-
संबन्ध इति। 'अभि' इत्यनेन योगे सति सकर्मकत्व-
परिणामादिति [वैतु. सा. G.W. च √दस् इत्यस्य
णिजन्तं वृत्तमिति (णि-लोपेऽभ्युपगम्यमानेऽप्युदात्तनि-
वृत्तिस्वरस्य दुर्बाधत्वे सति स्वरपूर्वसंक्रमस्याऽनुपपन्नत्वा-
दित्यभिसंधेः); MW. √२दास् (यद्र.) इत्यनेन संभे-
दुकः; WW. १, ८१४ १दास्- इत्यतः नाधा. इति
च √१३दास् इत्यस्य उपलब्ध्यर्थस्य (मूलतः √दिह
इत्यस्य वा √इह इत्यस्य वा सजन्मभूतस्य सतः)
वृत्तमिति चाऽनप्यवसायं संकेतुकः।

ⁿ) 'आभिददाति' इति ऋ (१०, १३४, २) पाभे.।

<p>४, ५, ८; शौ ५, ६, १०; १०, १-७; ७, ११३, २; १२, १, १४; पै ६, ११, १२; १२, ९-११; १३, १-३; अभिदासात्^a शौ १९, १८, १-१०; पै ७, १७, १-१०; अभिदासतु पै ५, २६, ४. अभि-दासत्^b -तसत्: ऋ १०, १०२, ३; १५२, ३; तै १, ६, १२, ५; कौ २, १२१७; शौ १, २१, ३; पै २, ८८, २; -सते तै १, ६, २, २; -सन् णि १, ५, १०; ११; शौ ६, ६६, १; -सन्तम् शौ ८, ३, २५; पै १६, ८, ६. अभि-दिप्सु-अभि/दम् द. अभि/दिष्^c अभि/दिह अभि-दिष^d -ग्वा: शौ ५, १८, ८. अभि/२दी→दिदी, अभि...दि- दीहि ऋ ९, १०८, ९; कौ १, ५७९; २, ३६१; जै १, ५९, २; ३, ३०, ४. अभि/दीक्ष, अभिदीक्षते काठ २२, १३; अभिदीक्षन्ते तै ७, ४, ८, १. अभि/दीधि^e अभि...दीधय>या ऋ ३, ३८, १; १०, ३२, ४; अभि(दीधय)</p>	<p>ऋ १०, ३२, ४. अभि/दीप्>दीपि अभि-दीपयत्^b -यन् शौ ४, १९, ३; पै ५, २५, ३. अभि/२दु अभि-दुन्वत्^b -न्वन् शौ ५, २२, २. अभि/दुह अभि-दुहा काठ ६, ३^f; क ४, २^f. अभि-दु(ह्य>)द्या^g -द्या मै १, ८, ३. अभि-द्यु^h -द्यव: ऋ १, ४७, ४; १२७, ७; १३४, २ⁱ; ३, २७, १; ६, ५१, १५; ८, ७, २५; ८३, ९; १०, ७७, ३; ७८, ४; णि २, ५, ७, ४; मै १, ६, १; जै ४, १, ७; -द्यवे ऋ ८, ७५, ६; तै २, ६, ११, २; मै ४, ११, ६; काठ ७, १७; -द्युभि: ऋ १, ६, ८; ५३, ५; ८, ४, २०; मै २, २, ६; काठ १०, १२; शौ २०, २१, ५; ४०, २; ७०, ४; -द्युम् ऋ १, ११९, १०. अभि-द्यु^b -द्यु खि १, ३, ४. अभि/१द्रा, अभि...द्रासत् ऋ ८, ४७, ७. अभि/द्रु, अभ्यद्रव: ऋ १०, ७५, २. अभि/द्रुह>द्रुक्षⁱ, अभिद्रुक्षति</p>	<p>तै २, २, ६, ३; मै २, १, २; ५, ६; काठ १०, ३; १३, १; अभिद्रुक्षति तै २, २, ६, २; मै २, १, ४; अभिद्रुक्षेत् काठ १०, ३; १३, १. अभिद्रुक्षोह ऋ १, २३, २२; १०, ९, ८; मा ६, १७; का ६, ५, ५; शौ ७, ९४, ३. अभिद्रुहन् ऋ १, ५, १०; शौ २०, ६९, ८; अभिद्रुह: शौ ९, ५, ४; पै १६, ९७, ३. अभिद्रुक्षेत् काठ १०, ३; १३, १. अभि-द्रु(→द्यु)ह^j -द्रुहे ऋ २, २७, १६; -द्रुक् ऋ १, १२२, ९. [द्रुह-अन्^k] अभि-द्रुक्ष^k तै २, २, ६, २; मै २, १, ४. अभि-द्रोह^l -द्रोहम् ऋ ७, ८९, ५; १०, १६४, ४; तै ३, ४, ११, ६; मै ४, १२, ६; काठ २३, १२; शौ ६, ५१, ३; -द्रोहात् मै ३, ७, १०; -द्रोहाय मै ४, ३, ४. [द्रोह-अन्^k] अभि-द्रोक्ष्यत्^m -क्ष्यन् मै २, १, २; ५, ६. अभि/धन्व, अभि...अधन्विषु: ऋ ९, २४, २; कौ २, ३१२; जै ३, २५, ८.</p>
---	--	---

^a) 'अभिदासात्' इति पाण्डु. सात. च मुपा. द. ।

^b) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^c) धातोरस्य सदसद्भावे विमृशः प्रमाणम् (द्रु. २. अभि-द्यु- इत्यत्रत्ये टि. प्रथमः कल्पः) ।

^d) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^e) संभाष्यमाना व्यु. यस्था. द. ।

^f) गस. क्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^g) प्रास. बस. बोभयथाऽपि पूषप्रस्व. च (पावा २, २, १८; २४; ६, २, २) । उप. पु-यद्र. ।

^h) नापू. प्राति. गत्यंशस्वराद् वस्तुतः प्राति. भिन्नमद उत वा प्रमाद-मुल्लभविचार एवेति विषये विमृशां विमृष्टिः

साऽवसरा स्यात् । प्रथमे कल्पे अभि/दिष् इत्यस्माद् यथायथं कृदयोगः द. । उत्तरे/दिष् इत्यनुपसृष्टात् प्रथमं कृद् भवति । ततः सिद्धवद्भूतेन कृता नाम्नाऽभेःसमासः ।

ⁱ) सनि 'एकाचः' (पा ८, २, ३७) इति प्राप्तस्य भण्वस्याऽभावश्च छान्दसः द. ।

^j) गस. उप क्तिप् प्र. बशो भण्भावः कृत-प्रस्व. च (पा ८, २, ३७; ६, २, १३९) ।

^k) गस. क्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^l) गस. उप. बणि थायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

^m) सस्व. कृते अभि-दासत्- द. । उप. द्विपूटि. दिशा भण्-भावः ।

अभि/धा→धित्स, अभिधातम् ऋ
१, १२०, ८; अभिधेतन^१ ऋ ८,
६७, ५.
॥अभिदधाति तै ५, १, २, १;
॥अभि...दधाति क ३४, १;
॥अभि...दधाति मै ३, ९,
६; अभिदधामि शौ ८, ८,
८; ९; पै १६, २९, ८; ९;
अभि...दधामि शौ ७, ३८, १;
अभि...धत्ताम् शौ ४, ३६,
१०; अभि(धत्ताम्) शौ १३,
१, २०; अभिधेहि काठ ४, १६;
शौ ४, १६, ७; पै ५, ३१, २; ३२,
८; १६, ९७, ४; अभिधत्ताम्
शौ ११, ११, ३; अभि...दधि-
ध्वम् ऋ ७, ३४, ९^२; अभ्यु-
धत्त शौ ३, ११, ८; पै १, ६१,
१; ॥अभिदध्यात् काठ ३०, ९.
अभि...अधित सि ५, ७, २,
८; मा २१, ४६; का २३, ५, ४;
मै ४, १३, ७^३; काठ १८, २१;
अभि...अहित^४ शौ ३, ११, ८;
पै १, ६१, २; अभ्यधीताम्
ऋ १०, ४, ६; अभि...अधाम्
ऋ १०, १४५, ६; शौ ३, १८,
६^५; पै १, ९८, ३.

॥अभिधीयते मै ३, ७, ८.
अभिधित्सते ऋ १०, ८५, ३०.
अभि-धा^६ -धा: मा २२, ३; का
२४, १, ३; तै ७, १, ११, १;
मै ३, १२, १; काठ ४१, २.
अभि-धानी^७ -नी ॥मै २, ६, ५;
४, २, २; शौ ८, ११, ५;
पै १६, १३३, १०. [०नी-
अश्व^८]
अभि-धाय^९ काठ १८, २१; शौ ८,
८, ५; ७; १९, ५०, ५; पै १४,
४, १५; १६, २९, ५.
अभि-हित, ता^{१०} -त: ऋ ५, ५०, ४;
काठ २३, ६; शौ ६, ६३, ३;
८४, ४; पै ८, ११, ४; -तम्
शौ ९, ३, ८; -ता: शौ १०,
१, ३०; पै १६, ३८, २;
-ताय तै ७, ४, २२, १; काठ
४५, १; -तौ ऋ १०, ८५,
११; शौ १४, १, ११. [०त-
अन्^{११}, शृङ्ग^{१२}]
अभि/१धाव्, अभिधावति ऋ ९,
६०, ३; पै ४, २०, ६; ॥अभि...
धावति ऋ ९, २८, ४; ३७, ६;
कौ २, ६३३; ६४७; जै ३,
५२, १; ५३, ५; अभिधावामि

शौ ६, ११९, ३; पै १६, ५०,
७; अभिधाव(मि)न्तु^{१३} पै १६,
७३, ४; ॥अभ्यधावन् मै ४,
६, १.
॥अभि/धिन्व्, अभिधिनोति^{१४} तै ६,
६, १०, २; मै ४, ६, १^{१५}; काठ
२७, ५; २९, ६; क ४२, ५;
४५, ७; अभ्यधिन्वन् काठ
२७, ५; क ४२, ५.
अभि/धृष्→धवि, ॥अभ्यधृष्णुवत्
मै ४, ५, ९॥ ॥अभ्यधृष्णुवन्
काठ २५, ६^{१६}; क ३९, ४^{१७}.
अभिदाधुः^{१८} शौ १, २७, ३.
॥अभ्यधर्षयन्^{१९} मै १, १०, १६;
काठ ३६, १०.
॥अभि-धुषे^{२०} मै २, ७, २; काठ
१६, २.
अभि-धृष्णु- -ष्णव: पै ८, १२, ७.
अभि-धृष्णुवत्- अन्^{२१}
अभि/धी^{२२}
अभि-धीत^{२३} -त: मा ८, ५४; का
९, ७, १.
अभि/ध्मा>धम,
*०अभि-धमत्- -मन्ता ऋ १,
११७, २१.
॥अभि/ध्वै, अभ्यध्यायत् तै १, ५,

*) ॥धा>॥धे<>॥धि इत्यत्र तु.टि.॥धा।
यनि. प्रामाण्ये तु. 'निधेतन' सा. (ऋ १०, ३७, १२); वैतु.
स्क.दे.सा. (=या ६, २७ अनु) ॥धाव् इत्यस्यैतत् रू.इति।
b) अभिइ अत्र कप्र. भवतीति सा.। तदपि विमृश्यम्।
c) तै.ब्रा. तु. 'आधित' इति पा. भवति।
d) लुङि रू.भवति (तु.यस्थ.सा., समीपवर्ति 'अभ्युधत्त'
इति पदान्तरं च)। एरिथ. 'दधातेहिः' (पा ७, ४, ४२)
इति यदनुशिष्टं भवति तदव्यासत्वादल्पीयो भवतीति द्र.।
e) गस. विजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, २, ७४; ६, २,
१३९)। यथाऽनुपदमेव यम्यमानस्य प्रियमाणस्य च
विषये यन्तृत्वं धर्तृत्वं च श्रूयते, तथाऽभिधीयमानस्य
सतोऽभिधातृत्वेन भ्रवणं स्यादिति कृत्वा कर्तरि प्र.
इङ् इत्यभिर्लक्षिः (द्र. P.W., L.V.०; अनु-ष्टु- प्रभृ.; वैतु.
M.V., मा. उ. म. च कर्मणि कृपा निष्पादुकाः)।

f) गस. क्युङन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।
त्रियां ङीप् प्र.।
g) गस. नापूटिदि. स्वरः।
h) गस. कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९)।
i) सुपा. संदेह-कवलितः द्र.।
j) यथाऽन्यथा सत्यपि सम्भवे पाप्र. अनुरोधपरोऽयं
धा. निर्देशप्रकारो भवति, तथा यस्या. अस्योपरि च
समानजातीयानाम् ॥हम् प्रभृ. धा. उपरि च टि. द्र.।
k) 'दाधुः' (<॥ह्) इति सा. पपाठ।
l) सुपा. उदात्ताऽनुपातित्वात् स्वरितो नाङ्गि। रू.
नकारान्ततया सुक्लोचं च द्र.।
m) गस. केनन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, १३९)।
'अभिमुक्षे' इति ऋ (२, १०, ५) पामे.।
n) धा. क्यु. कृते तु. टि. ॥धा>॥धी<॥ध्वै।

१, ४; ५, ५, ४, १; ६, १,
३, ६; ४, ४, ३; अभिध्यायन्
तै ७, २, ८, ६; अभिध्यायेत्
तै १, ७, ४, ६.

अभिधुक्, अभि-धोह्यत्- अभि-
/दुह द.

॥अभि/ध्वंस्>ध्वंसि, अभिध्वंस-
येत् काठ २७, ८.

अभि-ध्वंसयत्- -यन् काठ ११, ६.

[°यत्- अन्°]

अभि/नक्ष्, †अभिनक्षति ऋ १,

१५, १०; पै ८, १४, १०;

अभि...नक्षति ऋ २, २०, २;

अभि...नक्षन्ति ऋ ६, ३४, ३.

अभि...नक्षन्तुः ऋ ५, १५, २.

अभि-नक्षत्- -क्षन्तः ऋ २, २४,
६; ८, १६, ५.

अभि-नक्षमाण- -णाः ऋ १०,
१७, ९; शौ १८, १, ४२†; ४, ४६.

अभि/नन्द, अभिनन्दति शौ ९,
२, २; पै १६, ७६, २.

अभि-नन्दत्- -न्दन् शौ १९,
८, ३.

अभि-नभ्यु- -भ्यम् ऋ १०, ११९,
१२.

॥अभि/नम्

अभि-नति- -तिम्, -त्यै काठ ८,
१०; क ७, ६.

अभि/नश, †अभिनद् ऋ ७,

१०४, २३; शौ ८, ४, २३;
पै १६, ११, ३; अभि...नशत्
ऋ ८, २०, १६; अभि...नशत्
ऋ ४, २३, ४; अभिनशन् ऋ
२, २७, १४; †अभ्या(भि-आ)-
नद्^१ ऋ ६, ४९, ८; मा ३४, ४२;
का ३३, २, ५; तै १, १, १४, २.

अभि-नि/क्रम्, अभि...म्यक्रमीः
ऋ १०, ६०, ६०.

अभि/निद्>निनिस्, †अभि...-
निनिस्सि सि ५, १५, ४.

अभि-नि/धा, †अभिनिदधाति मै

३, ८, ९; ४, ७, ९; काठ २५,

४; क ३९, १; ४०, १; †अभि-

निदधाति मै ३, ८, ७; अभि-

निदधामि मै ४, ७, ९; काठ ७,

१३†; क ६, २†; अभिन्यदधात्

काठ २५, ४; क ३९, १;

॥अभिनिदध्यात् मै ४, ७, ९.

॥अभि-नि/मुष्, अभिनिमोचेत्

मै १, ८, ७†; ३, ६, ९; ४, ५, १;

काठ २३, २; क ३५, ८.

अभिनि-मुक्त- सूर्य°

॥अभि-निर/वप्, अभिनिर्वपति
काठ २३, ९; क ३६, ६.

अभि-नि/वृत्, †अभि...निवर्तताम्

ऋ १, ८९, २; मा २५, १५; का

२७, ११, २; मै ४, १४, २; पै २,

३०, १; अभिनिवर्तस्व शौ १०,

१, ७; पै १६, ३५, ७; अभि...नि-
वर्तस्व मा १२, ७; का १३, १,
८; काठ १६, ८; अभि...निवर्त-
ध्वम् मै ४, २, ५.

॥अभिनि-वर्तम् तै ६, ४, ११, ४;
काठ २७, ९†.

अभि-नि/षद्

॥अभिनि-षण्ण- -णम् मै ३,
८, ७; ९, ६.

अभि-नि(स्-)>ष्/कृ

अभिनिष्-कारिन्^१ -रिणः शौ १०,
१, ३१; पै १६, ३८, ३.

अभिनिष्-कृत^१ -तात् शौ १०, १,
१२; पै १६, ३६, २.

अभि-नि(स्>)ष्/१पत्

अभिनिष्-पतत्- -तन् शौ ७,
६६, १.

अभि-नि/ह(<घ)क्, अभि...नि
(चित्^१)...जघान ऋ ६, १७, ९.

अभि/नी, †अभिनयति मै २,

२, ५; काठ १०, १०†; २०, ७;

क ३१, ९; †अभ्यनयत् तै २,

५, २, ४.

॥अभि-नीति^३ -त्यै तै ५, ७, ८, ३;
६, ३, २, ३; ६, १, १; मै २,

२, ७; काठ ११, २.

अभि-नेतु^२ -न्ता ऋ ४, २०, ८.

अभि-नी(नि/इ)°, अभि...न्येतु ऋ
१०, १४९, ४.

^१ गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^२ गस. शानजन्त-कृत-प्रस्व.। शेषं नापू. द.।

^३ अस. सासस्व. (पा २, १, १४; ६, १, २२३)।
वा. क्रिबि. द.। उप. यद्र.।

^४ मध्य आद्यागमो न त्व आङ्गुपसर्गः। अन्यथात्वे
'गतिर्गती' (पा ८, १, ७०) इत्यभेद निघात-प्रसङ्गात्
(तु. दे २, १८; वैतु. उ. म. च)।

^५ 'नि' इति स्वार्थप्रधानम् अव्य. इति सा.। तच्चिन्त्यम्।

^६ वैतु. उ. म. च लक्षणे कप्र. 'मा' इत्येतदन्वित इति।

^७ गस. णमुक्कन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^८ प्रास. पूषप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. प्रति द्वावपि

नि. सासस्व. स. एकीभूयेव पूष. इत्युपचयैयाताम्।

^१ गस. ताच्छीलिक-णिम्यन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^२ गस. कर्मणि केऽनन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४९)।

^३ वैतु. सा. PW. प्रश्न. 'अभ्यो(भि-आ)हसानम्' इति।

^४ यथा 'चित्' इति भावे निष्पन्नं प्राति. समासाऽनु-
प्रवेशतोऽनुदात्तं सत् अव्य. इतीव कृत्वा व्यवह्रियेत, तथा
यस्या. विभ्रियमाणां द.। तदनु प्रकृते बस. इवाऽवधेयः।

^५ गस. उप. भावे क्तिनि पूषप्रस्व. (पा ६, २, ५०)।

^६ गस. तुजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९)।

^७ न्यभी(नि-अभि/इ) इति सा. भिजकमः (तु. टि.

अभिनि/क्रम्)।

अभि/नुद्, अभिनुदति पै १, ७१, २;
अभिनुदन्ति पै ६, १०, ४.

अभि-नेतृ- अभि/नी द्र.

१अ-भिन्ने- -नः तै १, ५, १०, ४;
-ने ऋ ६, २८, २.

२अ-भिन्नु- -ने शौ ४, २१, २१.

अभि-न्यु(नि/उ)ञ्ज, अभि...न्युञ्ज
शौ ८, ८, ६.

अभि/१पत् > पाति, ॥अभ्यपतन्
मै २, १, ८; ४, ५, ६; काठ
१०, ११; २६, १०; क ४१, ८.
अभ्यपसत् शौ ६, १२४, २;
अभ्यपसत् शौ ६, १२४, १;
पै ९, १०, ८.

॥अभ्यपातयत् मै ४, १, ९;
काठ ३१, ७; क ४७, ७.

अभि/२पत्, ॥अभि...पत्यते ऋ
८, १०२, ९; कौ २, २९८;
जै ३, २४, १४.

अभि-पुत्यमान- -नः पै १३, १४,
१७; -फनाः ऋ १०, १३२, ३.

अभि/पद्, अभिपद्यस्व पै १०,
१२, १२.

अभि-पुष- ऋ १०, ७१, ९.

॥अभि-परि/लिख्, अभिपरिलि-
खेत् काठ २४, ४; क ३७, ५.

अभि-परी(रि/इ), ॥अभिपरीहि मै
१, ३, १२; अभि...परीहि मा
७, १३; १८; का ७, ६, २; ७, ३.

अभि-पर्या(रि-आ)/कु, अभि...प-
र्याकरोः खि ५, १४, २.

अभि-पर्या(रि-आ)/वृत्, ॥अभिप-
र्यावर्तते मै १, १०, १७; २,
१, १२; ३, ३, ४; काठ ३६,
११; अभिपर्यावर्ते पै १६,
१३२, ३-६; ॥अभिपर्यावर्तत
मै २, १, १२; ३, ६, ८; ४, २,
१२; काठ २१, ६; क ३१, २१;
अभिपर्यावर्तन्त शौ १५, ७, ४.
॥अभिपर्या(रि-आ)वर्ते- -र्तात्
तै २, ४, १२, ३; मै २, ४, ३.
॥अभिपर्यावृत् मै ३, ८, १०.

॥अभि-पर्यु(रि/१ऊ)ह्, अभिपर्यु-
हति काठ २०, ९; क ३१, ११;
अभिपर्योहन् मै ४, ५, ८; ७, १;
अभिपर्योहेत् काठ २९, ८.

अभि/पश्, अभिपश्यति ऋ १,
२५, ११; ९, ७३, ८; ॥अभि...
पश्यति ऋ ९, ९, ६; १०, ९;
कौ २, ४७७; जै ३, ३६, २;
अभि...पश्यतः ऋ ८, २५, ७;
अभिपश्यन्ति पै १६, १५१, १०;
॥अभिपश्यथ ऋ १०, १३६, ३;
पै ५, ३८, ३; अभि...अपश्यत्
ऋ ३, ४८, ३; अभ्यपश्यन् सि १,
६, ६; अभ्यपश्यम् ऋ ८, ५९, ६.
अभि-प्रश्यत्- -श्यतः शौ १०, ८,
२४.

अभि-पुश्यन्ती- -न्ती ऋ ७,
७५, ४.

अभि/२पा, अभिपाति ऋ १०, १,
३; अभिपासि ऋ ३, ९, ६;

अभिपातु मा १३, १९; १४,
१२; १५, ६४; का ३, २, ७;
१४, २, ४; १५, ४, २;
१६, ७, ६; तै ४, २, ९, २; ३,
६, १; ४, ३, ३; मै २, ८, १४;
काठ ३९, ३; ४०, ३; ५;
अभिपाहि काठ ३९, २; अभि-
...पाहि मा ७, २०; का ७, ८,
३; तै १, ४, १०, १; ११, १;
मै १, ३, १३; २७; काठ ४, ५;
क ३, ४.

*अभि/पि, पी

*अभि-पित्-

॥अभि-पित्- -स्वम् ऋ ४,
१६, १; ७, १८, ९; १०, ४०, २;
शौ २०, ७७, १; -स्वे ऋ १,
१२६, ३; १८६, १; ६; १८९,
७; ४, ३४, ५; ३५, ६; ५,
७६, २; ८, ४, २१; २७, २०;
मा ३३, ३४; का ३२, ३, ५;
कौ २, ११०३; -स्वेषु ऋ १,
८३, ६; शौ २०, २५, ६.

॥अभि-पीप्यान- -नाः ऋ ७,
३६, ६.

अभि/पिष्, अभ्यपिषत् काठ ३७,
९; पै ४, ३, २; ॥अभि...अ-
पिषन् ऋ १०, ६८, ११; शौ
२०, १६, ११०.

अभि...पिपिषे ऋ ५, ६०, ४.

अभि/पू, ॥अभिपवते तै ३, २, ३, २;
४; ५, ४, ९, ४; मै ४, ७, ४;

*) तस. नम-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

b) वस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

c) 'अ-भिन्ने' इति ऋ (६, २८, २) पाठे. ।

d) 'अभ्यपस्यन्ति' > यनि. + तानि' इत्येवं मुपा. शोधः द्र. ।

e) तु. PW. प्रभृ. (वैतु. GW. 'अभि' इति कप्र. वा
स्यादित्यभिप्रययंश्चिन्त्यः । श्रियः प्रतीक्षरभावाद्यतिरिक्त-
स्योद्देशाद्यर्थस्याऽनर्थकत्वादिति दिक्); वैतु. वें. सा. च
✓ १पत् इत्यस्मिन् निगमो भवतीति ।

f) गस. क्षान्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

g) गस. ह्यवन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

h) तु. उ.; वैतु. म. PW. प्रभृ. अभिः कप्र. इति ।

i) भूयांसः पाठे. भवन्ति (तु. शौ २०, १२८, १३;
शांश्री. १२, १६, १) । एस्मि. पा. संस्कृतप्रयत्नविशेष-
सापेक्षो भूयस्तरामिव विभृयः द्र. ।

j) गस. उप. घञि धावादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

k) गस. क्षान्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

l) *अप/पि > *अप-पित्- इत्यत्र टि. द्र. ।

m) सस्व. कृते तु. टि. 'अप-पित्' इति ।

काठ २१, १२; क ४४, ९.
 अभि...पुनातु पै ९, २२, १.
 ॥अभि-पूर्व॥-वम् तै २, १, ४, २, ५,
 १, ३, ३^१; ६, २, १, ५; ७, २,
 ४, ३; ३, ९, २^३; ४, १, २^३; ४,
 २^३; मै ३, ४, ५; ८, ३; काठ
 १९, ११; २०, १२; १३; क
 ३१, १; १४; शौ ११, २,
 २२३; पै १६, १०६, २३.
 अभि/पृ>पूरि, अभि...पृणध्वम्^७
 क ७, ३७, १.
 ॥अभिपूरयति काठ ३६, १;
 ॥अभिपूरयेत् मै १, १०, ७;
 काठ ३६, १; ॥अभि...पूरयेत्
 काठ ३६, १.
 अभि-पूर्त- -तम् शौ ९, ५, १३;
 पै १६, ९८, ३.
 ॥अभि-पूर्व॥- -यः मै १, १०, ७.^८
 अभि-प्र/चक्ष्
 अभिप्र-चक्षे^९ श्र १, ११३, ६.
 अभि/प्रच्छ्
 *अभि-प्रश्न-
 अभिप्रश्निन्- -नम् मा ३०,
 १०; का ३४, २, २.
 ॥अभि-प्र/च्यु, अभिप्रच्युवते मै
 ३, १०, १; अभिप्राच्युवेताम्
 काठ २४, ७; क ३७, ८;

अभिप्राच्यवन्त मै ३, ७, ८;
 काठ २४, ७; क ३७, ८;
 अभिप्रच्युवते मै ३, १०, १.
 अभि-प्र/जन्, अभि...प्रजायन्ते
 क ५, १९, १.
 ॥अभि-प्र/ज्ञा>जा, अभिप्राजानीम
 मै १, ५, ९.
 अभि-प्र/ण(<न)ञ्, अभि...प्र...
 ननक्षे श्र ८, ५१, ८; खि ३,
 ३, ८.
 ॥अभि-प्र/णी(<नी), अभिप्रणयति
 काठ १२, १३.^१
 ॥अभि-प्रति/गृ>गृ, अभिप्रतिगृ-
 णीयात् तै ३, २, ९, ५.
 ॥अभि-प्रति/श्चाद्, अभिप्रतिधा-
 वति, अभिप्रतिधावन्ति मै ४,
 ६, ४.
 अभि/प्रथ>प्रथि, अभि...अप्रथे-
 थाम् कौ ३, ४, ८; जै २, २, १.
 अभिप्रथे श्र ९, ८०, ३.
 ॥अभिप्रथयति तै २, ६, ३, ४.
 अभि-प्रथश्- -थता पै २, २५, ५.
 ॥अभि-प्र/पद्, अभिप्रपद्यते, अभि-
 प्रपद्यते मै ४, ६, ७; अभिप्र-
 पद्याते काठ २९, २^३; क ४५,
 ३^३; अभिप्रापद्येताम् काठ ३०,
 १^३; क ४६, ४^३; अभिप्रपद्येया-

ताम् काठ २८, २^३; क ४४, २^३
 अभिप्र-पाद- अन्^{१०}
 अभि-प्र/भञ्ज्
 अभिप्र-भञ्जिन्^{११}- -क्षिणः श्र ८,
 ४५, ३५.
 अभि-प्र/मन्, अभिप्रमन्वते शौ ६,
 ८४, १.
 अभि-प्र/मन्द्, अभिप्रमन्द्ः क ८,
 १२, १३; अभि...प्रमन्द्ः श्र
 ७, ३३, १.
 अभि-प्र/मृश्, अभि...प्रमृश श्र
 ८, २१, १६^१; ८१, ६.
 अभि...प्र...मृक्षः श्र ४, ३०,
 १३.
 अभि-प्र/मृ
 अभिप्र-मृद्^{१२}- -रा श्र १०, ११५, २.
 ॥अभि-प्र/रयम्>च्छ, अभि...प्र-
 यच्छति काठ ३६, १३.
 ॥अभि-प्र/या, अभिप्रयाति मै २, १,
 १^३; २; ३, २, २; काठ ९,
 १७.
 अभिप्र-याद्^{१३}- -यान् मै २, १,
 १^३; २; काठ ९, १७.
 अभिप्र-यायिन्^{१४}- -यी काठ २०,
 ११-१३; २१, १; २; क
 ३१, १३-१५; १७. [०यिन्-
 उत्तरतस्^{१५}]

* अस.सासस्व.(पा ६, १, २२३)। उप.यद्र.। वा.क्रिवि.।

७) अभिम् कप्र. मन्वानाः PW. प्रमृ. चित्त्याः । साध्वन्वयाऽन्तरादर्शनात् (तु.सा.)। तिङि 'इना, शा' इति विकरणादयम् ।

८) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

९) गस. क्चबन्त-कृत-प्रस्व.(पा ६, १, १६२; २, १३९)।

१०) गस. केनन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, १३९)।

११) नाड. व्यु. औपयिकः संकेतो भवति । मत्वर्थीय इनिः प्र. (पा ५, २, ११५) तत्-स्वरश्च ।

१२) क्षप्रन्तं प्राति. । इहैतदन्तानां त्रयाणां मन्त्राणा- मेकवाक्यतयाऽन्वयः द्र. ।

१३) गस. उप. कर्तरि भिषुण् प्र. डसं. । कृत-प्रस्व. (पा ३, २, १४२; ६, २, १३९) ।

१) 'हृत्वा चिदर्थः (५१<१अरि-; वैतु. सा. प्र १ <अरि-) प्रमृशामि, आ भर' इत्येवं द्वि-यतिको जागतः पादः द्र. (वैतु. सा. 'अभि' इति औ. अय्य. इतीव कृत्वा 'आभर' इत्यनेन योजकः) ।

१) गस. क्चबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) । एतत् प्राति. <√श्मुर्छे (तु. सा. PVS. VVS.) इति वा, <√मुद् तुदा. (तु.सा.) इति वा, <√मृ(=)>√मृण् तु. PW. GW. ORN. MW.) इति वा यत् परेषां विप्रतिपक्षाः व्यु. भवन्ति, तच्चिन्त्यम् । प्रकृते त्यागविसर्जन-द्रावणप्रकारकाऽर्थकस्य यनि. √मृ इत्यस्यैवाऽर्थाऽनुगम-दर्शनात् (तु. eng. √pour) इति दिङ्मात्रम् ।

१४) गस. क्षप्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

१५) गस. क्षिन्वन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

॥अभि-प्र/युज्, अभिप्रयुक्ते मे २,
१, १०; काठ १०, १; १२, ३;
१३, ४; ८.

अभिप्रयुक्त मे २, १, ७.

अभि-प्रव- अभि/प्रु द.

॥अभि-प्र/वृत्>वर्ति, अभिप्रवर्त-
येत् मे ४, १, १.

अभि-प्रश्निन्- अभि/प्रच्छ् द.

॥अभि-प्र/स्कन्द>स्कन्दि, अभि-
प्रस्कन्दयति मे ४, ६,
४; ९.

अभि-प्र/स्था, अभि...प्र...अस्थात्
अ १, ७४, ८.

†अभि-प्र/हन्, अभिप्रहन्ति अ ६,
४६, १०; शौ २०, ८३, २.

अभि-प्र/रहा, अभि...प्रहिहीते^a
लि ५, १०, ४; शौ २०, १२७,
१०.

अभि-प्र/हि

अभिप्र-हि(त>)ता^b- ताम् शौ
१०, १, १५.

॥अभि-प्र/ह्, अभिप्रहरति मे ३,
२, ५.

अभिप्रहियते मे ३, २, ५.

अभि-प्रा(प्र/प्रा)प्>प्रेप्स

†अभि-प्रेप्सी^c पे १५, १५, ८.

अभि/प्री

†अभि-प्री^d- -प्रियः अ ९, ३१, ३;

-प्रियम् अ १, १६२, ३; मा २५,

२६; का २७, १२, ३; तै ४, ६,
८, १; मै ३, १६, १; काठ
४६, ४.

अभि/प्रु, †अभिप्रवन्त अ ४, ५८,
८; मा १७, ९६; का १९, १,
९; काठ ४०, ७; पे ८, १३, ८.

॥अभि-प्रव- -वान् काठ ३३, ८.

†अभि/प्रुष, अभिप्रुणुते ऋ ६, ७१,
१; १०, २३, ४; शौ २०, ७३, ५.

†अभि/प्रुषाय^e, अभि...प्रुषायति
ऋ १०, २६, ३.

†अभि-प्रेत^f- -तम् पे १, ४७, २.

अभि-प्रे(प्र/रह)ष्, अभिप्रेष्यामि
शौ १६, ७, २.

॥अभि-प्रो(प्र/उ)त्, अभिप्रोक्षेत् मे
१, ८, २.

अभिप्रो(प्र-उ)क्ष्य^g- -क्ष्यः मे १,
८, २.

॥अभि-प्रो(प्र/ऊ)र्णु, अभि...प्रोर्णु-
वीत काठ २६, १; क ४०, ४.

॥अभि/प्लु
अभि-प्लु^h- -वः तै ७, १, ४, २.

अभि/बाष्, अभिबाषते अ ८, ५,
३४.

अभि-बुभूषु- अभि/भू द.

अभि/भञ्ज्

अभि-भञ्जⁱ- -ज्ञाय अ २, २१, २.

†अभि-भ(ञ्जत्>)जती^j-

-तीनाम्^k अ १०, १०३, ८;

मा १७, ४०; का १८, ४, ८;
तै ४, ६, ४, ३; मै २, १०, ४;
काठ १८, ५; क २८, ५; कौ २,
१२०६; शौ १९, १३, ९. पे ७
४, ९.

अभि-भर्तु-अभि/भू द.

अभि-भबु-, अभि-भवन्ती-, अभि-
भवितुम् अभि/भू द.

अभि/भा

अभि-भा^l- -भा ऋ २, ४२, १;

-भाः काठ ४०, १०; शौ १,
२०, १; ५, ३, ६; ११, २,
११; १८, ४, ४९; १९, ४४,
७; पे १५, ३, ७; १६, १०५,
१; -भाम् शौ ४, २८, ४; पे
४, ३७, ४.

अभि/भाष्, अभिभाषयाः मा २३,
२३; का २५, ६, ३.

अभि/भू>बुभूष, ॥अभिभवति मे
१, ५, ११; २, १, १; काठ ९, १७;

॥अभि...भवति मे १, ४, १२;

४, १, १२; काठ ७, ९;

३१, ९; क ५, ८; ४७, ९;

॥अभि...भवन्ति तै ७, ४,

७, १; मै १, ६, ३; अभि...

भवति अ ५, ३७, ५; †अभि

...भवति^m अ ४, ३१, ३;

लि ६, ३, ४; मा २७, ४१;

३६, ६; का २९, ५, १०;

^a) अभिः कप्र. वा स्याद् गतिर् वेत्युभयी तद्-गतिः
सुवचा द. । ननु तथात्वेऽर्थेऽप्यभेद इत्यपि समानं सुवच-
मित्यधिकम् ।

^b) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^c) संस्कृते-प्रयत्नान्तरसापेक्षस्थलीयत्वाद् दुरुहः पा.
द. । तथाहि तिङि लुङि सिप्य एतच्छब्दरूपं भवत्युताऽऽहो
कृतो नामीभूतस्य स्त्रियामेतद् भवतीति चिन्त्यम् ।

^d) गस. शिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^e) वैतु. सा. 'अभि' कप्र. इति कृत्वा 'अस्माद्'
इत्युपसङ्गः । ॥प्रुषाय इत्यस्य व्यु. यद् ।

^f) दुरुह इति कृत्वा पा. भूयोविमर्शसापेक्षः द. ।

^g) गस. ण्यदन्त-कृत-प्रस्व. (तु. पा ६, १, २१४; २, १३९) ।

^h) गस. उप. अप् प्र. थायादि-स्वरः (पा ३, ३, ५७;
६, २, १४४) ।

ⁱ) गस. उप. कर्तृर् अच् प्र. । न्यङ्कादिस्वात् कुत्वम् ।

नापृटि. स्वरः द. (पा ७, ३, ५३) ।

^j) गस. शिबन्त-कृत-प्रस्व. । ली. लीच् उदात्तः
(पा ६, २, १३९; १, १७३) ।

^k) 'क्याः' (पा ६, १, १७८) इति नाम उदात्तता ।

^l) अनु/प्यै>अनु-प्या- इत्यत्र टि. द. ।

^m) 'इकः' (पा ६, ३, १३४) इति संहितायां
दीर्घः ।

३६, १, ६; मै २, १३, ९; ४, ९, २७; काठ ३९, १२; कौ २, ३४; जै ३, ४, ५; शौ २०, १२४, ३; पै ४, २७, ६६; ॥ अभिभवाम तै ६, ३, १०, ५; ॥ अभ्यभवत् मै १, ४, १२; ४, १, १२; काठ ३१, ९; क ४७, ९; अभि...अभवत् ऋ २, २२, २; तै ७, ४, ७, ११; कौ २, ८३८; अभि(अभवत्) शौ १०, २, १८; पै १६, ६०, १०; ॥ अभ्य-भवत् तै ६, २, २, ७; ८, १; ३, ७, १; काठ १९, २; १०; क २९, ८; ३०, ८; अभ्यभवः शौ ६, १२९, २; ॥ अभ्यभवम् काठ ७, ६; क ५, ५; ॥ अभि...भवेयम् तै ७, ४, ७, १; ॥ अभिभवेम तै ६, २, ८, १; अभि...भवेम ऋ १०, ५९, ३. अभि...बभूव मा ३८, १७; का ३८, ४, १; तै ४, १, ६, ३; मै ४, ९, १; अभि...बभूव ऋ ४, १६, ५; शौ २०, ७७, ५; अभि...बभूव ऋ ३, ५९, ७; अभि...बभूय क ८, ९८, ५; कौ २, ५९८; जै ३, ४८, १४; शौ २०, ६४, २; ॥ अभिभविष्यन्ति काठ ३१, ८; क ४७, ८; ॥ अभिभविष्यसि मै १, ४, १२; ॥ अभिभविष्यस्य तै २, ४, २, १; ॥ अभिभविष्यामः काठ १०, १०; अभि...भूयासम् मै

१, ५, ४; ११; काठ ७, २; १२, २; क ५, २; अभि...भुवत् ऋ ८, ३१, १५-१८; ९२, ६; तै १, ८, २२, ४; मै ४, ११, २; काठ ११, १२; अभि...भुवत् ऋ २, २२, ४; अभ्यभूत् मा २८, २१; का ३०, २, १०; मै २, ६, १२; ४, ४, ६; काठ १५, ८; अभि...अभूत् तै १, ८, १६, २; अभिभूत् शौ ७, ३६, ३; अभि...भूत् ऋ १, १७८, ४; शौ ५, ११, ७; पै ८, १, ७; अभि...भूत् ऋ १०, ३, २; ९९, ३; ११; कौ २, ८९७; जै ४, १३, १०; शौ २०, ६७, २; अभि...भुवः ऋ १, ८६, ५; कौ १, ४६६; जै १, ४८, ६; अभि...भूः ऋ ७, २१, ६; तै ७, ४, १५, १; काठ ४४, ४; अभि...अभु-वम् पै १, ६०, १; अभि...भुवम् ऋ १०, ११९, ८.

अभि-भुभु- -भुम् पै १, ७३, ३.

अभि-भव- -वः मै २, ७, २०; शौ १, २९, ४; -वम् पै ४, २७, ५; १३, ३, १३.

अभि-भव(त्)न्ती- -न्तीम् पै १६, १००, ८; -न्तीम्-न्तीम् शौ ९, ५, ३६.

अभि-भवितुम्^१ तै ६, ४, १०, १.

अभि-भू^१- -भवे काठ ३५, १०; क ४८, ८; -भुम् शौ १०, ६, २९.

अभि-भू^१- -भुवः काठ ३९, १; -भुवम् शौ ९, ५, ३६; -भुवे ऋ २, २१, २; मा २२, ३०; का २४, १७, १; काठ ३४, ४; ३५, १०; क ४८, १२; -भूः ऋ १, १००, १०; ८, ८९, ६; ९७, ९; ९८, २; १०, १५३, ५; १६६, ४; मा १०, २८; का ११, ८, ३; तै १, ६, २, १; १०, १; २, ३, ९, १; ४, ३, २; ४, ३, ३, २; मै १, ५, ४; ११; २, १, ११; ३, २; काठ ७, ९; १०, ७; १२, २; ३९, ७; क ५, २; कौ २, ३७६; ७८०; जै ३, ३०, १९; शौ २, २७, १; ६, ९७, १; ९, ५, ३६; ११, १, ६; १४, २, १९; १२०, ६२, ६; ९३, ८; पै १, ६०, ३; २, १६, १; १६, ८९, ६; -भ्वे मै २, १३, १७; ३, १२, ११; १४.

अभि-भू-तर- -रम् ऋ ८, ९७, १०; कौ १, ३७०; २, २८०; जै १, ३९, १; ३, २३, १२; शौ २०, ५४, १.

अभि-भूति^१- -तये पै ७, १८, ६; -ति ऋ ४, २१, १; ४१, ४; १०, ७६, २; मा २०, ४७; का २२, ५, १; -तिः ऋ ८, १६, ८;

(*) वैतु. w. प्रतिमानाऽर्थे कप्र. 'पूर्वताम्', 'कर्माणि' इत्युभयाऽन्वितः ।

(^१) भा. अभिम् कप्र. अपि विकल्पेनाऽऽह ।

(^२) पञ्चान्तरेऽनर्थक इत्यपि सा. प्रतिपेदि । तत् द्र. ।

(^३) अभि...भुवत् इति ऋ (२, २२, ४) पामे. ।

(^४) गस. उप. कर्तृभू. प्र. । यायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

(^५) '-वः' इति शौ (१, २९, ४) पामे. भवति ।

(^६) गस. सन्नन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

(^७) तुमुनि प्र. 'तादी-' (पा ६, २, ५०) इति पूषप्रस्व. ।

(^८) गस. उप. ङुः प्र. ङसे., कृत-प्रस्व. (पा ३, २, १८०; ६, २, १३९) ।

(^९) गस. क्तिन्नन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

(^{१०}) तरपः पित्वाभिघाते स्वरः पूर्वाऽवस्थः ।

(^{११}) गस. उप. क्तिनि पूषप्रस्व. (पा ६, २, ५०) ।

तै ३, २, ५, १; ४, ४, १२, १;
 मै ३, १६, ४; काठ २२, १४;
 शौ ६, ९८, २; पै १५, १, ३;
 -तिम् ॥ १, ११८, ९; ४, ३८,
 १; ९; -तिं ॥ तै १, ५३, ३;
 ६, १९, ६; १०, ८४, ६;
 १३१, १; शौ २०, २१, ३;
 १२५, १; पै ४, १२, ६; -त्यै
 तै ३, १, ७, १; ७, ५, ५, १;
 ॥ काठ १९, २; १०; ॥ क २९,
 ८; ३०, ८. [०ति-आवृत्त्य]
 ॥ अभिभूति-मद्- -मद् काठ ८,
 १; क ६, ६.
 †अभिभूत्यो(ति-ओ)जस्^b-
 -जस् ॥ १, ५२, ७; मै ४,
 १२, ३; -जाः ॥ ३, ३४, ६;
 ४८, ४; ४, ४२, ५; ६, १८,
 १; १०, ८३, ४; मै ४, १२, ३;
 शौ ४, ३२, ४; २०, ११, ६; पै
 ४, ३२, ४.
 अभि-भूय^c ॥ ३, ४८, ४; तै ६,
 २, ८, ११.
 अभि-भूय^d- -याय शौ १९, ३७,
 ३; पै १, ५४, ४.
 †अभि-भूव(र>)री^e- -री ॥ १०,
 १५९, ५; ६; पै २, ४१, ५.
 अभि-मन्द्
 अभि-मन्द्^f- -र्ता पै ५, १२, ४.
 अभि-मज्जन^g- -ज्मना खि २, ८, ३.
 अभि-मद्, †अभि-मद्त>ता^h

॥ १, ५१, १; कौ १, ३७६;
 जै १, ३६, ७; अभि(मदत)
 खि १, १, ४; अभि-मद्तⁱ
 ॥ ३, ३१, १०.
 अभि-मन्, अभिमन्यते ॥ १०,
 ८६, ९; ॥ तै १, ६, ७, ४;
 ३, १, ९, ६; ७, ५, १५, २;
 काठ २२, १२१; क ३५, ५१;
 शौ २०, १२६, ९; पै १२,
 ७, १०; अभिमन्यते मै ४, ३,
 ८१; शौ ६, ६, १; अभि-
 मन्त्यते शौ ५, १९, ९; पै ९,
 १७, ५; अभिमन्यते तै ३, ४,
 ९, ३१; पै १२, ७, १०;
 ॥ अभिमन्यते मै ३, ९, ७;
 अभिमन्याते ॥ १०, २७, ११;
 ॥ अभिमन्यत तै ३, १, ९, ६;
 काठ ३०, १०; क ४६, ८;
 ॥ अभिमन्यत काठ १३, ८;
 ॥ अभिमन्येत तै १, ६, ७, ४;
 ७, ५, १५, १; काठ ६, ७;
 १०, ६; ७; २२, १२; क ४,
 ६; ३५, ५.
 ॥ अभिमंस्ये तै ३, १, ९, ६;
 अभिमंसत शौ ८, १, १२;
 पै १६, २, २; अभिमांसत
 शौ ११, २, ८; पै १६,
 १०४, ८; अभिमंस्थाः मा
 १३, ४१; का १४, ४, ४;
 काठ १६, १७; शौ ९, ५, ४;

पै १४, ३, ६; १६, १७, ३.
 अभि-म(न्य>)न्वा- -न्याः पै
 १२, ७, १०.
 अभि-मन्धु- -म्युना पै ५, ४, १३;
 -म्युनाम् पै १६, ७०, ६.
 अभि-मान- बहुल^j
 ॥ अभि-मानक^k- -कः मै १, ६, ४.
 ११; ३, १, ३; ७, १०; ९, १;
 [०क-अन्]
 अभि-मनस्^l- -नसः काठ ११, ६.
 अभि-मनस्यु^m, अभिमनस्येत शौ
 ११, ३, २५; पै १६, ५४, ११.
 अभि-मन्त्रि(<मन्त्र-), ॥ अभिमन्त्र-
 यते मै ४, १, २; ३; २, ११; ४,
 ३; काठ १९, २; २५, ८; १०;
 ३१, २; क २९, ८; ४०, १;
 ३; ४७, १; ॥ अभिमन्त्रयन्ते
 काठ १२, ११; †अभिमन्त्रये
 ॥ १०, १९१, ३; पै १, ५३,
 ५; अभिमन्त्रयन्तम् मै २, २,
 ६; पै १, ५३, ४; ॥ अभिमन्त्र-
 येत तै १, ६, ८, ३; ७, १, १;
 ३, १, २, १; ८, ३; मै १, ४,
 ९; ८, ८; ९; ३, १, ३; ८,
 ६; ४, २, ८; १०; ४, ३;
 ८, ७; काठ २३, ५; ३४, १८.
 अभि-मन्द्, अभि-मन्द्से ॥
 १०, ५०, २.
 अभि-मन्दिबुः ॥ ८, ५०,
 ३; खि ३, २, ३.

^a) 'सहभूते' इति शौ (४, ३१, ६) पाठे ।

^b) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^c) गस. वृषबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^d) गस. वृषबन्त-कृत-प्रस्व. । शेषं नाउटि. द्र. ।

^e) गस. वृषबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^f) वृजन्तं प्राति. । पा. संदिग्ध-स्थलीयः द्र. ।

^g) गस. कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) । उप. यद्र. ।

^h) द्र. 'अनुमुवन्ति वाजैः' ॥ (१, १७३, ७) इति

यत्र समानः वा भवति ।

ⁱ) 'स्वम्' इत्येतत् यनि. कर्म सद् यद् 'अभि' इत्ये-

तेन कप्र. सताऽन्वितमिति सा. MW., G. (द्र. VVS ३८)
 च, तच्चिन्त्यम् ।

^j) समस्तं वैतत् यनि. प्राति. उताऽऽहो 'जिवांसति'
 इत्याख्यातेनाऽभेः संबन्ध इति विवेकुं दुःशक्यमिति द्र. ।

^k) गस. वृषबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, २, १५४;
 ६, १, १९७; १, १३९) ।

^l) बस. पूषप्रस्व. (पा २, २, २४; पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^m) √मनस्यु इत्यस्य व्यु. √मन् > मनस्-
 इति यद्र. ।

ⁿ) 'अभि-मन्त्रये' इति ॥ (१०, १९१, ३) पाठे ।

अभि-मृशत्- अभि/मृश द्र.

अभि/मा

अभि-मा^a- मया मै १, ४, ११;
काठ ५, ४; ३२, ४; -मा मै
१, ४, ११; काठ ३२, ४; ३४,
१४.

*अभि-मात^b-

अभि-मातिन्^c- नम् अ १,
८५, ३.

अभि-माति^d- तयः अ १, २५,
१४; शौ २, ७, ४; -तये अ
८, ३, २; कौ २, ७७२; -ति
क ५, २३, ४; -तिः अ १०,
६९, ५; तै २, १, ३, ५॥; मै
२, ५, ८^३; ९^३; काठ १३, ३^३;
-तिम् अ ८, २५, १५; १०,
८४, ३; १०२, ४; तै २, १,
३, ५॥; मै २, ५, ८^३; ९^३; शौ
४, ३१, ३१; १९, ३२, ६; पै ४,
१२, ३१; ५, १, ७; १२, ४,
६; -तिषु क ३, ३७, ७; शौ
२०, १९, ७; -तीः क ३, २४,
१; ६२, १५; ८, २४, २६;
१०, १८, ९; ११६, ६; मा ९,

३७; का ११, १, ३; १४, २,
१३; मै २, २, १०^३॥; ४, १२,
३; १४, १२; जै ४, २५, ११;
शौ १८, २, ५९१.

अभिमाति-जित्^e- जित् मा
२७, ३; का २९, १, ३; तै ४,
१, ७, २; मै २, १२, ५; काठ
१८, १६; क २९, ४; शौ २,
६, ३; पै ३, ३३, ३.

अभिमाति-वा (<सा)ह^f-

-वाहः अ १, ११, १८; २, ४, ९;
६, ७, ३; ६९, ४; मा १२, ११३;
का १३, ७, १२; तै ४, २, ७,
४; मै २, ७, १४; काठ ४,
१६; १६, १४; ३७, ५; क
२५, ५; कौ ३, ३, २; जै २,
१, २; -वाहम् अ १०, ४७,
३; १०४, ७; तै १, २, ७, १;
४, ७, १४, ३१; मै ४, १४, ८१;
काठ २, १५; -वाहे^g तै ५, ७,
२, ३; मै २, २, १०^३॥; १३, १७;
३, १२, १४; काठ १३, १५.

अभिमाति-वाहु^h- हः अ
१०, ८३, ४; मै ४, १२, ३१;

शौ ४, ३२, ४१; ५, ३, ९१;
२०, २; ११; पै ३, २७, ३; ४,
३२, ४१; ५, ४, ८१; ९, २४, २;
११; -हम् क १०, १२८, ७;
काठ ४०, १०१; पै १०, ४,
१२.

अभिमाति-वाह्यⁱ- ह्ये क
३, ३७, ३; मै ४, १२, ३;
शौ २०, १९, ३.

अभिमाति-हृन्^k- ह्ने^l मा ६,
३२; ३८, ८; का ६, ८, ३;
३८, २, २; तै १, ४, १, १;
२, १, ३, ४॥; मै १, ३, ३;
२, २, १०^३॥; ॥५, ८; ९; १३,
१७; ३, १२, १४; काठ ३,
१०; १३, ३; क २, १७;
-हृन्म् अ ३, ५१, ३; तै २,
१, ३, ५॥; मै ४, १२, ३;
काठ ३९, ५; -हा क ९,
६५, १५; मा ५, २४; १२, ५;
का ५, ६, ३; १३, १, ६; तै
१, ३, २, १; ६, ५, २; ७,
५, ४; ४, २, १, १; ५, २, १,
१; मै १, २, १०; २, ७, ८;

^a) सस्व. कृते तु. टि. अनु/ध्वै > अनु-ध्या-।

^b) प्रास. उप. भावे के परत इकारादेश-विकल्पः
उसं. पूषप्रस्व. च (पा ७, ४, ४१; ६, २, २)।

^c) मत्वर्थीय इनिः प्र. तत्स्वरश्च [पा ५, २, ११५; तु.
सा. अ ५, २३, ४; वैतु. सा. PW. प्रभृ. अभि/मन् इति]।

^d) उभयथा निगमा भवन्ति। भाव इति च वि. वा
विशेष्यगर्भं वि. सच् शत्रुपर्यायो वेति च। प्रथमे कल्पे
स्त्री. च प्रास. पूषप्रस्व. च उप. क्तिनि धा. एपूटि. दि.
इत्वाऽभावश्च द्र.। अथ द्वितीये कल्पे विशेष्यलिङ्गता च
बस. पूषप्रस्व. चेत्येव विशेषः द्र. [वैतु. सा. PW. प्रभृ.
<अभि/मन् इति (वैतु. सा. अ ५, २३, ४ हिंसक-
पर्यायतया भाषमाणः)]। यत्तु GW. नापृ. व्यु. एतन्मूल-
तामातस्थे, तन्नाऽऽक्षिपेत्। यनि. भावे कान्तत्वचने
लाघवादिदि दिक्।

^e) उस. क्तिन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^f) सोपपदात् सङ् + कर्तरि णिबः प्र., कृत्-प्रस्व.

च (पा ३, २, ६३; ६, २, १३९)। अ. शौ. च पपा. उप.
'सङ्' इति ह्रस्वोपधं भवति, तद् विमृश्यम्।

^g) उप. आदाय 'सावेकाचः' (पा ६, १, १६८) इति
विभक्तेरुदात्तत्वं मा भूत्। नित्यसमासे तदप्रवृत्तेः। 'अन्तो-
दात्तात्' (पा ६, १, १६९) इत्यनित्यसमासविषयत्वेन
विकल्पितत्वात्।

^h) उप. अण् प्र. (पा ३, २, ११)। सस्व. कृते एपूटि. द्र.।

ⁱ) 'अभिमातिवाहुम्' इति अ (१०, १२८, ७) पाभे.।

^j) उस. उपप्रस्व.। उप. चाऽधिकरणार्थीय-ण्यदन्तं
सदायुदात्तम् उसं. (पा ६, १, २१४)। यद्वा पाप्र.
सङ् इत्यत्र सङ् (यद्र.) इत्यस्यापि समावेशाद्
यत् प्र. (पा ३, १, ९९)। पपा. एपृ. नापृ. च
दि. उप. ह्रस्वप्रथमस्वरं भवति। तत् सर्वत्राऽर्वाक्त्वन-
लौकिकप्रयोगाऽपेक्षया तदनुवादमात्रं स्यादिति विमृश्यम्।

^k) तु. टि. 'अभिमाति-जित्' इति।

^l) उदात्तनिवृत्तिस्वरेण विभक्तिरुदात्ता (पा ६, १, १६१)।

४, १४, १२; काठ १६, ८;
३४, १५; क २, ५; पै १, ६९, २.
अभिमातिभी- -नी: काठ
३९, १.
अभि-मानक- अभि/मन् द.
अभि/मिह, अभिमेहताम्^१ शौ
१९, ८, ५.
अभि/मुच् > इच्, अभिमुच्चताम्
पै २, ११, ५.
अभि/मुद्
*अ(भि>)भी-मोदु^२-
अभीमोद-मुद्^३- -मुद: शौ
११, ९, २६; १०, २४; पै १६,
८४, ८^४; ८७, ४.
॥अभि/सृ
अभि-सृत^४, ता- -तम् क ३९, ४;
-ता काठ ८, २; क ६, ७;
-तायाम् मै ४, ५, ९. [०त-अन्^५]
अभि/सृश्, अभि...सृशते ऋ १,
१४५, ४; ॥अभि-सृशति तै १,
५, ८, २; २, ६, ५, ६; ५, २,
७, ३; ४, १०, १-३; मै ३,
२, ५, ६; ४, ७; ४, ८, ९;
काठ २०, ५; २२, १^३; ३१,
१५; ३२, २; क ३१, ७; पै
१६, १२६, १; ४^३; ॥अभि-
सृशति तै १, ७, ३, ४; अभि-
सृशामसि शौ ३, २४, ६; ४,
१३, ७^४; पै ५, १८, ८^४; ३०,
८; अभि...सृशामसि ऋ १०,

१७३, ६; ॥अभ्यसृशेत् तै ५,
५, २, ४; ॥अभि-सृशेत् तै २,
४, ३, ३; ३, १, ६, १; २, १,
३; ५, ५, २, ४; ४, ४; ७,
१, १; ३; मै १, ४, ५; १२;
५, १२; ९, ५^४; ८; काठ ९,
१४^३; १०, ७; २२, ८^३; क
३५, २.
अभि-सृश: तै ४, २, १०, १.
०अभि-मूर्च्छत्^६- -शत् ऋ ३,
३८, १.
अभि-मर्शन- शिव^७
॥अभि-मृशे^८ ऋ २, १०, ५; मा ११,
२४; का १२, २, १३; तै ४,
१, २, ५; क ३०, १.
॥अभि-मृश्य^९- -श्य: मै ४,
६, ६.
अभि/म्लै
अभि-म्लातवर्ण- अन्^{१०}
अभि/यज्, ॥अभियजते मै १, ४,
५^३; ८; १०, ८; ३, ८, ७; ४,
१, १३; काठ ३१, १५; ३६,
३^३; ॥अभियजते मै १, १०,
८; ॥अभ्ययजन्त काठ ८, १३;
क ८, १.
अभ्ययज् ऋ ६, ४७, २५.
अभि-यत्- १अभी(भि/इ) द.
अभि/यश्
अभि/इयक्ष, अभि...इयक्षति ऋ
९, ७८, १.

०अभी(भि-इ)यक्षत्^१- -क्षते ऋ
९, ११, १; मा ३३, ६२; का
३२, ५, ८; कौ २, १; ११३; जै
३, १, ३; ११, ९.
अभि/या, अभियाति शौ ४, २९,
७; पै ४, ३८, ७; १६, ३२,
८^४; अभियातु शौ ६, ४०, २;
पै १, २७, ३; अभियाहि शौ
१०, १, १५; पै १६, ३६, ५;
अभियातम् शौ ११, २, १; पै
१६, १०४, १.
अभि...यासिषत् ऋ १,
१७४, ५.
अभि-यात^१- -त: शौ ११, २, १३;
पै १६, १०५, ३.
अभि/यु, अभियोषि तै ३, ५,
१०, १^४.
अभि/युज् अभियुज्यताम् पै २,
५, ३.
अभि-युक्- -कस्य पै २, २५, २.
१अभि-युग्वन्^२- -वना ऋ ६,
४५, १५.
॥अभि-युज्^३- -युज: ऋ ३, ११,
६; ४, ३८, ८; ५, ४, ५; ६,
२५, २; ८, ४५, ८; ९, २१,
२; मै ४, ११, १; १४, १२;
काठ २, १५; कौ २, ९०८;
जै ४, १५, २; शौ ७, ७७, ९.
२अभियु(ज्>)ग्-वन्^४- -वना
मा ३९, ७; का ३९, ५, १.

^१) 'अभिमेधताम्', 'अभिमेधताम्', 'अभि। मे।
हताम्' इत्येवंप्रकारको भूयान् विकृत: पा.।

^२) गस. उप. वृष्, पूष. दीर्घत्वम्, थाथादि-स्वरश्च
(पा ६, ३, १२२; २, १४४)।

^३) दस. सासस्व. [पा ६, १, २२३; (वैतु. PW.
प्रश्न. यच्छ्रुगन्तात् कर्तरि क्तिप् इत्येवं व्यु. भुवाणाः)]।

^४) गुपा. अयं शोष: द.।

^५) प्रास. पूषप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^६) 'उपसृष्टासि' इति ऋ (१०, १३७, ७) पाभे.।

^७) गस. सन्नन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८९; २, १३९)।

^८) गस. केनन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, १३९)।

^९) गस. क्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, १, ११०; ६, २, १३९)।

^{१०}) शतुनिघाते सन्नन्ते निस्स्वर एव (पा ६, १, १८६; १९७)।

^{११}) विशिष्ट इह ऋ (१, १६४, २७) पाभे.।

^{१२}) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वर: (पा ६, २, ४८)।

^{१३}) 'अभि-योषी' इति ऋ (१०, १२०, ३) पाभे.।

^{१४}) गस. उप. कनिष् प्र., कुस्वम्, कृत-प्रस्व. च
(पा ७, ३, ५३; ६, २, १३९)।

^{१५}) गस. क्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^{१६}) उस. उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)। उप. /वृष्+

अभि/युष्, अभियोधत् ऋ ६, ३९, २.

†अभियुध्याः ऋ ७, ९८, ४; शौ २०, ८७, ४; †अभियुध्य ऋ १, ९९, २३; मा ३४, २३; का ३३, १, १७; अभि...युध्य ऋ ६, ३९, ३; अभ्ययुध्यत ऋ १०, ८, ८.

अभि...अयोधीत् ऋ ४, ३८, ८; †अभियोधीः ऋ १०, १२०, ३; कौ २, ८३५; जै ४, ५, ७; शौ ५, २, ३; २०, १०७, ६; पै ६, १, ३; †अभि...योधि-ष्टम् ऋ ६, ६०, २; काठ ४, १५.

‡अभि-योद्ध- -द्धा ऋ ८, ८८, ४.

अभि/रक्ष, अभिरक्षते ऋ ४, ५३, ४; ७, ८३, ९; अभिरक्षति ऋ १, १३६, ५^०; ९, ७३, ३; मै १, ४, १५^१; शौ १०, २, २७; पै ५, १७, ५; १६, ५९, १०; ९६, ६; अभि...रक्षति ऋ ४, ५३, ५; †अभिरक्षति ऋ १०, १७०, १; मा ३३, ३०; का ३२, ३, १; मै १, २, ८; काठ २, ९; कौ २, ८०३; ३, ५, २; जै २, ३, २; ४, २, ९; अभि-रक्षतः शौ १०, ६, १२; पै १६, ४३, ५; †अभिरक्षन्ति ऋ १, १६३, ५; मा २९, १६; क-

३१, ३, ५; तै ४, ६, ७, २; काठ ४०, ६; पै १६, ९२, ३६; †अभिरक्षति ऋ १०, ८६, ४; शौ २०, १२६, ४; अभिरक्षथ शौ १०, ७, २३; अभि...रक्षथ>था ऋ ८, ४७, १; अभिरक्षाति शौ ३, १२, ८; अभिरक्षतु खि २, ९, २; तै २, १, ११, २; ३, ३, ८, २; मै १, ५, १४^१; ४, १२, २; काठ ७, ३; १०, १२; क २, ३१^०; ५, २; शौ ३, १७, ४^१; ४, १०, ७; ६, ७९, १; १०, ३, १३-१५; १२, ४६, १-७; पै ४, २३, १-७; २५, ७; ९, ११, ३; १२, १०; १६, २३, ४; ४४, ८; ६४, ३-५; ७; ९६, ७; १५३, ९; १०; अभिरक्ष-ताम् शौ २, ४, ५; पै १३, १०, ११; अभिरक्षन्तु शौ ५, ३, ४^१; ८, १, ७; ११, १, ३३; पै ५, ४, ४^१; १६, १, ७; अभिरक्ष ऋ ९, ११४, [३; ४]; शौ ४, १९, ८; १२, ३, ११; पै ५, २५, ८; अभिरक्षतात् मा ३५, १७; का ३५, ४, १५; तै १, ३, १४, ५; ३, ३, ८, १; शौ २, १३, १; अभिरक्षत पै १, १४, १; २, १९, १-४; अभ्यरक्षत् पै ९, ११, २; अभ्य-

रक्षताम् पै ९, ११, १.

अभ्यरक्षीत् मै १, ५, १४.

अभि-रक्षत् - -क्षन् पै ९, १२, ७.

अभि-रक्षमाण^१ - -णः खि ४, १०^३, ५; पै २, ६, ५; -णाः ऋ १०, १५७, ४; शौ २०, ६३, २; १२४, ५.

अभि-रक्षित- इन्द्र^०

अभि/रा

अभि-रावन् - -गाम् पै १६, ७०, ६.

†अभि-राष्ट्र^१ - -ष्टः ऋ १०, १७४, ५; शौ १, २९, ६; पै १, ११, ५.

‡अभि/रिच>रेचि, अभिरेचयेत् काठ २३, ५.

अभि/रिषु, अभिरेषात् शौ ४, ३५, १.

अभि/रु, अभिरुव शौ ५, २०, ३.

अभि/रुद्

अभि-रोरुद्^१ - -दम् शौ ७, ३९, १; पै ३, २८, ५.

‡अभि/रुक्ष, अभ्यरुक्ष तै ६, १, ६, ३.

अभि-रोद्ध^१ - -द्धारः मै २, २, १३; ३, ९, ४.

अभि/रुह, अभिरोहत पै १६, ४५, २; अभिरोह पै ९, २४, ४;

‡अभ्यरोहन् मै १, ६, ३.

अभि...रुहः ऋ ५, ७, ५.

अभि-रु(प>)पा^१ - -पाम् शौ ८, ९, ९; पै १६, १८, ९.

कर्तरि क्तिप् प्र. (वैतु. म. अभि/युञ्+कनिच् इति कृत्वा तथात्वे उप. प्राप्यमाणमायुदात्तत्वमुपेक्षमाणः; PW. प्रसृ. च मुपा. उप. आयुदात्ततया संस्कारकाः)। वस्तुतस्त्वत एव यनि. ज्ञापितं स्याद् यथा मूलतः †अभि-युञ्चन्- इति उपप्रस्व. गस. न वक्तव्यः, किन्तहि अभियुञ्-+ञन्- इति कृत्वा पूषप्रस्व. बस. इति। एवं च तत्र उप. भावे क्तिप् प्र. स्यादित्येतावन्मात्रं विशेषः द्र.।

^१) गस. वृजन्ते पूषप्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, ५०)।

विशेषां जातानामिन्द्रकर्तृकेऽभियोधने कर्माऽभिसंबन्ध एव स्वारसिक इत्यभिप्रायः (वैतु. सा. वाक्यभेदग्रन्ताः

सन् 'भवसि' इत्येतदाक्षेपुकः; GW. अभिः कप्र. इति)।

^२) अभिम् अगति-तया भाषमाणः GW. उपेक्ष्यः।

^३) 'अभिरक्षति' इति ऋ (१०, १७०, १) पाप्मे।

^४) 'अनुयच्छतु' इति ऋ (४, ५७, ७) पाप्मे।

^५) 'अधिवोचता' इति बाह्वचः (१०, १२८, ४) पाप्मे।

^६) गस. ज्ञानजन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^७) बस. पूषप्रस्व. (पाप्वा २, २, २४; पा ६, २, १)।

^८) गस. उप. यङ्लुगन्ताद् अच् प्र.। याथादि-स्वरः

(पा ६, २, १४४); वैतु. सा. यनि. उप. <√रुक्ष इति।

^९) गस. वृजन्ते-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९)।

अभि-रोदु- अभि/रुध् द्र.
 अभि-रोदु- अभि/रुध् द्र.
 अभि/लप्
 *अभी-लाप-
 अभीलाप-लप्^a- -लपः शौ
 ११, १०, २५; पै १६, ८७, ५.
 अभि/लभ् > लिप्स
 अभि-लिप्समान- -नाः पै १६,
 ५०, ३^b.
 ॥अभि/लिप्
 अभि-लिप्^c तै ५, ७, १०, २.
 अभि/वद्, अभिवदति शौ ९, १०,
 ८; पै १६, १११, ४; ११५, ४;
 अभिवदति मै २, ३, ९[॥]; काठ
 १२, १०[॥]; शौ ९, ६, ४;
 अभि...वद् सि २, २, ५;
 ॥अभ्यवदत् तै २, ५, ८, ३^२; मै
 १, ८, १^३; काठ १३, ३; अभि...
 वदेत् काठ ४०, ५; पै १, ९६, २.
 ॥अभि-वदत्^d- -दन्तः तै ७, ५,
 ७, ४; काठ ३३, ७.
 अभि/वन्, अभि...अवन्वन् क
 १, ५१, २.
 ॥अभि-वा(न्य>)न्या^e- -न्यायाः मै
 १, १०, १७; -न्यायै तै १, ८, ५, १.
 ॥अभिवान्य-व(त्स>)त्सा-
 -त्सायाः काठ ३६, ११.

अभि/वप्, ॥अभिवपते^f काठ २८,
 ९; अभि...वपन्त ऋ ७, ५६, ३.
 अभ्यु(भि-उ)प्य>प्या^g ऋ २,
 १५, ९.
 ॥अभि/वम्, अभ्यवमत् मै ३,
 १०, ३.
 अभ्यवमीत् तै ६, ३, ७, ४.
 अभि-वान्त^h- -न्तः मै ३, १०, ३.
 अभि-वयस्ⁱ- -यसः ऋ १०, १६०,
 १; शौ २०, ९६, १; -यसे मै २,
 १३, १७; ३, १२, १४; -याः
 काठ ३९, ११.
 ॥अभि वरि सपत्नहा^j पै १, ११, २.
 अभि-वर्त- , अभि-वर्तयत् अभि
 /वृत् द्र.
 अभि-वर्ध- अभि/वृध् द्र.
 अभि-वर्षत् अभि/वृष द्र.
 अभि/वल्ग, अभिवल्गन्ति शौ १२,
 ३, २९.
 अभि/वश्, अभिवष्टि ऋ २, २५,
 ३; ४, १, ८; अभिवावशे क
 २, १४, ९.
 अभि/२वस् > वासि, अभिवस्ते
 पै १०, ६, १०; १६, ३२, ५;
 अभिवस्ताम् तै ४, ६, ४, ५^१.
 ॥अभिवासयति तै २, ६, ३, ४^२;
 ॥अभिवासयति मै ४, १, ९^३;

काठ ३१, ७^३; क ४७, ७;
 ॥अभिवासयामसि ऋ ९, १०४,
 ४; कौ १, ५७५; जै १, ५८, १०;
 अभिवासय>या ऋ ९, ७५, ५;
 अभि...अवासयत् ऋ १, १६०,
 २; ॥अभिवासयेत् मै ४, १, ९^३;
 काठ ३१, ७; क ४७, ७.
 अभि/वह् > उह, ॥अभिवहति
 तै ५, ४, १०, १; काठ २२, १;
 ॥अभ्यवहताम् मै १, १०, १६.
 अभि...बोह्लाम् क ८, [३३,
 २९; ९३, २४].
 अभिवक्षे^k ऋ १, १४६, २.
 अभि-वह(त्>)न्ती^l- -न्ती मै २,
 १३, १०.
 *अभि-वाहु-
 ॥अभिवाह-तस्^m(>) तै ६,
 ६, ५, ४.
 अभ्युहⁿ- -हः शौ १५, १५, ५.
 अभि/वा, ॥अभिवाति मै ४, १, ५;
 काठ ३१, ३; ४४, ६^०; क
 ४७, ३; ॥अभिवातु ऋ ७, ३५,
 ४; १०, १६९, १; तै ७, ४, १७,
 १; मै ४, ९, २७^१; शौ १९,
 १०, ४; पै १३, ८, ४.
 ॥अभि-वातु^p- -तम् मै २, २, १;
 काठ ११, ६.

- ^a) सस्व. कृते तु. टि. अभि/मुद् > अभीमोद-मुद्-।
^b) 'उपलिप्समानाः' इति शौ (६, ११८, १) पाभे.।
^c) गस. ह्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।
^d) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।
^e) गस. ण्यदन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८५; २, १३९)।
^f) 'अभिवपते' [मै ४, ७, ४; क ४४, ९ (तु. संटि.)]
 इति पाभे.।
^g) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९)।
^h) बस. पूषप्रस्व. (पावा २, २, २४; ६, २, १)।
 उप. /वी>रुव्यस्- यद्र.।
ⁱ) संदिग्धस्य मुपा. स्थाने 'अभिवृत्, सपत्नान्'
 इति शोचः द्र. (तु. ऋ १०, १७४, २; शौ १, २९, २)।
^j) 'अनुवस्ताम्' इति ऋ (६, ७५, १८) पाभे.।

- ^k) लिटि. रु. द्र. (वैतु. सा. लेटीति; PW. प्रभृ. च
 /उक्ष>एतद् रु. इति)। कथं यनि. /वह्=/^lवह्
 >/वक्ष (= /उक्ष इत्येतत्-सजन्मा संस्ततोऽपरः
 धा.) इत्यादि-विस्तरः /वह् इत्यत्र यद्र.।
^l) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २,
 १३९)। ततश्च स्त्री. ङीपः पिप्त्वान्विधाते स्वरेऽभेदः।
^m) तसिः प्र. तत्-स्वरश्च। पूष. कृते तु. टि.
 अति/दह् > अति-दाहु- इति।
ⁿ) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः स्वरितत्वञ्च (पा ६, २,
 ४९; ८, २, ४)।
^o) 'अभिवातु' इति ऋ (१०, १६९, १) पाभे.।
^p) अस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। वा. क्विचि. द्र.।
 उप. यद्र.।

अभि-वान्त- अभि/वन् द.
 अभि-वान्या- अभि/वन् द.
 ?अभि-वासिन्- वस्त°
 अभि-वाह- अभि/वह द.
 अभि-वि/कृशा, अभिव्यक्ताम् मै १,
 १, ५^a; २, १३; ३, ९, १; ४, १, ५.
 अभि-वि/ख्या, अभिविख्येषम् मा
 १, ११; का १, ३, ७; अभिव्य-
 ख्यम् काठ १, ४; ३, १; २६,
 २; ३१, ३; क १, ४; २, ८;
 ४०, ५; ४७, ३.
 अभि-वि/चक्षु, अभि...विचष्टे क
 ३, ५५, ९; अभि...विचष्टे शौ
 २, १०, ४; पै २, ३, ३.
 ?अभि/विज्ञ, अभिविक्त ऋ १,
 १६२, १५; मा २५, ३७; का
 २७, १३, ६; तै ४, ६, ९, २; मै
 ३, १६, १; काठ ४६, ५.
 अभि-वेग^b- नाः ऋ १०, २७, १.
 अभि/रविद्, अभि...अविदन् पै

२, १०, ३.
 ?अभि-वि/दिक्, वि...अभिद्यौत्°
 क ४, ४, ६; तै १, २, १४, ३;
 मै ४, ११, ५; काठ ६, ११.
 अभि-वि/पश्, ?अभिविपश्यति मै
 ३, ९, १; ४, १, ५; काठ २६,
 २; ३१, ३; क ४०, ५; ४७, ३;
 पै ९, १०, १२^d; अभिविपश्य
 काठ ३९, ३^d; अभि...विपश्य
 ऋ ३, २३, २.
 अभि-वि-पश्य(त>)ती- -ती(ः)°
 पै ९, १६, ४.
 अभि-वि/भा, अभि...विभाति^e क
 ७, ५, २; अभि...विभाति शौ
 १३, २, ४२^f.
 अभि-वि/या, अभि...वियाति क
 १, ४८, ७^h.
 ?अभिविषोक^g- -क^g पै ४, २४, १.
 अभि-वि/घ्ना<स्था>तिष्ठ, अभि...
 वितिष्ठसे^k क ५, ८, ७; ?अभिव्य-

तिष्ठन्त काठ ३०, १; क ४६, ४.
 अभि...वितस्थे क ६, २१, ७.
 अभि-वि-ष्ठित- -तः पै ६, २२, ११.
 ?अभि-वि/सृज्, अभिव्यसृजन्त
 काठ २६, २; क ४०, ५.
 अभिविसृज्येते काठ २८, २; क
 ४४, २.
 अभि-वि-सृजमान- -नः काठ २६,
 २; क ४०, ५.
 अभि-वि-सृज्य काठ २५, २; क
 ३८, ५.
 अभि/वी
 अभि-वी(त>)ताⁱ- -ता क ७,
 २७, ४.
 ?अभि-वीर^m- -रः क १०, १०३, ५;
 मा १७, ३७; का १८, ४, ५, तै ४,
 ६, ४, २; मै २, १०, ४; काठ १८,
 ५; क २८, ५; कौ २, १२०३;
 शौ १९, १३, ५; पै ७, ४, ५.
 अभि-वीवृषत्- अभि/वृष द.

*) 'अभिव्यक्ष्यम्' 'अभिव्यक्ष्यम्' 'अभिव्यक्षम्'
 इति मूको., 'अभिव्यक्ष्यम्' इति पपा. (तु. संदि.) ।
 एतत् सर्वं /कृशा<>/क्षा<>/ख्या इत्येतेषां
 प्रादेशिकविकारतया द्र. ।

^b) गस. उप. घञि थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

^c) 'अर्थः अस्मै दुरः (गृहध्वेन=अत्यन्तसंयोगे द्वि.)
 विश्वानि सुदिनानि रायः शुभ्रान्य अभिविद्यौत्' इत्येवं
 वा. द्र. (तु. PW. प्रभृ.) । यत्तु वै., सा. च अभिः कप्र.
 इति कृत्वा 'दुरः' इत्यनेन योजयन्तौ सन्तौ वा. त्रीण्यपि
 कर्मपदानि कुर्याताम्, तदसंगतम् । काऽत्राऽसंगति-
 रिति । क्रिप. अकर्मकेन सता संबन्धाऽभाव-
 लक्षणेति । एवं तावत् सा. प्रदर्शितं वाक्यविभागा-
 ऽऽत्मकं कल्याऽन्तरमास्थाय 'सुदिनादीनि भवन्ति' इति
 सामान्या क्रियाऽऽक्षेप्येति । नेति । कथमिति । उच्यते ।
 तथा सति 'सुदिनादीनि' कर्तृपदानि स्युर्न कर्मपदानीति ।
 कामं तथा स्युः, का ते हानिरिति । स्वरदोष आपद्येतेति ।
 कथमिति । उच्यते । 'शयुः' इत्यत्राऽसर्वनामविभक्ति-
 स्वरः (पा ६, १, १७१) न सिध्येत, जसः सर्वनाम-
 स्थानसंज्ञकत्वादिति । तस्मात् यनि. क्रियायाऽभ्युपसृष्टत्वे
 सति सकर्मिकया सत्यैव कर्मपदानां यथावद् योगः

सुवचः । यदप्यत्र /दिक् इत्यस्य स्थाने /शुत् इत्यस्य
 श्रवणं सा. PW. प्रभृ. अङ्गीचक्रुः, तदप्यसुचिरमिति दिक् ।

^d) 'अनुवीक्षस्व' इति मा (१३, ३०) पामे. ।

^e) मूको. असंगमयिता सन्नितरां भ्रष्ट उत्तरार्थीयः
 मुपा. । 'दुर्या उणोऽस्मा ओषधीर याः काश्चाऽभिवि-
 पश्यतीः' इत्येवं यथापदं सु-शोधः द्र. । यनि. रु. प्र३
 इति दिक् ।

^f) तु. PW. प्रभृ.; वैतु. सा. अभिः कप्र. 'विशः'
 इत्येतदन्वित इति ।

^g) तु. शौ १३, २, १०; २८ यदनु यनि. सकर्मकं
 वृत्तमास्थेयम् (वैतु. WI. अभिर इति सप्तम्यनुवादी कप्र.
 'लोकान्' इत्येतदन्वित इति) ।

^h) नापू. समानो न्यायः द्र. ।

ⁱ) तालव्यस्य शकारस्य स्थाने मूर्धन्यः प्रमादजः द्र. ।

^j) 'श्च' इत्येतद् अन्ताच् च्युतम् इति सुदर्शम् ।

^k) कप्र. इहाऽभिरिति GW. । लक्षणविषयभूतस्य
 प्राधान्येन विवक्षाभावाऽभावाऽन्यतरविवेकाऽधीनस्त-
 निर्णयः त्रिपू. टि. उक्तपूर्वः द्र. ।

^l) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^m) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

अभि/२वृ, अभिवर्त^a पै १,
२३, ४.

†अभि>भी-वृत्, ता^b— -तः ऋ
८, ३९, ५; १००, ९; १०, १०६,
३; तै ३, ५, ११, १; मै ४,
१०, ४; काठ १५, १२; -तम्
ऋ १, ३५, ४; ३, ४४, ५; मै
४, १४, ६; -ता ऋ १, १६४,
२९; १०, ७३, २; शौ २, १५,
७; १०, १०, १६६; पै १६,
६८, ७; १०८, ७६; -ते ऋ
६, ७०, ४.

अभि/वृज्, अभिवृज्जन्ति पै १३,
१४, १५.

अ(भि>)भी-वर्ग^c— -र्गात् शौ ११,
२, ४; पै १६, १०४, ४; -र्गे
शौ ३, ५, २; ६, ५४, २; पै
३, १३, २.

अभि/वृत्>वर्ति, अभि...वर्तते
ऋ १, १८३, २^d; अभिवर्तस्व
खि ४, ५, ४; †अभ्यवर्तन्त
ऋ ५, ३१, ५; तै १, ६, १२,
६; मै ४, १२, २; काठ ८, १६.
अभिवावृते ऋ १०, १०४, १;
पै १, ११, १^e.

†अभि...वर्तय ऋ १०, १०४,
१; पै १, ११, १^f; अभि...वर्तयत
ऋ २, ३४, ९; अभ्यवर्तयन् मै
४, १४, ११; शौ १२, १, ५.

†अभि^g...अवीवृत्त ऋ १०,
१०४, ३; पै १, ११, ३^h.

१अभि,>भी-वर्त^b— -तैः मा १४,
२३; का १५, ७, १; तै ४,
३, ८, १; ॥५, ३, ३, ३ⁱ; ॥७,
५, १, ६; ७, ४^j; मै २, ८, ४;
काठ १७, ४; २०, १३; ३३,
७^k; क २६, ३.

॥अभि-वर्तयत्^l— -यन्तः तै ७,
५, ७, ४; काठ ३३, ७.

॥अभि-वृत्त^b— -त्ते मै ३, ८, ७.

॥अभि-वृत्ति^l— -त्यै तै ७, ५, १, ६.

†अभि-वृत्त^k ऋ १०, १०४, २; शौ
१, २९, २.

२†अभि>भी-वर्त^l— -तैः ऋ १०,
१०४, ३; शौ १, २९, ३; ४६; पै
१, ११, ३; -तैन ऋ १०, १०४,
१; शौ १, २९, १; पै १, ११, १.

अभि/वृष्ट>वर्धि, अभि...वर्धसे
ऋ ३, ४४, २; अभिवर्धताम्
शौ ६, ७८, १; २; अभि...
वर्धताम् शौ ६, ७८, २; अभि-
वर्धस्व पै ४, २७, ४; ६;
अभि...वर्धस्व ऋ ५, ४४, ५;
अभि(वर्धस्व) पै ४, २७, ४;
अभ्य(भि-अ)वर्धत ऋ २, १७,
४; अभ्य(भि-अ)वर्धत ऋ ९,
४७, १; अभि(अवर्धत) ऋ २,
१७, ४; अभि^m...अवर्धताम्

ऋ १०, १३२, १; †अभ्यवर्धयाःⁿ
कौ १, ५०७; जै १, ५२, ११.

अभिवावृष्टे शौ १, २९, १^o;
†अभि...वावृष्टे ऋ १०, २९,
७^p; शौ २०, ७६, ७.

अभि...वर्धय शौ १, २९, १^o.

अभि^q...अवीवृष्ट शौ १,
२९, ३^r.

अभि,>भी-वर्ध— -र्धः पै ४,
२७, ४; -र्धम् पै ४, २७, ५;
१३, ३, १३.

अभि/वृष्ट, अभिवर्षति तै ३, १,
१, २^s; अभिवर्षति शौ ५,
१९, १५; पै ९, १६, २;
॥अभि...वर्षति काठ ३०, ४;
क ४६, ७; अभिवर्षन्तु खि २,
१३, ६; मा ३६, १०; का ३६,
१, १०; पै ११, ७, ३; ॥अभि-
वर्षत मै ४, २, १०.

अभ्य(भि-अ)वर्षात् ऋ ७,
१०३, ३; शौ ११, ६, ५; १७;
पै १६, २२, ७.

अभि-वर्षत्^l— -र्षते तै ७, ५, ११,
१; काठ ४५, २.

अभि-वीवृष्ट— -वृष्टत् पै ८,
१८, २.

अभि-वृष्ट,ष्टा^o— -ष्टः ऋ ७, १०३,
४; -ष्टाः शौ ११, ६, ६; पै
१६, २१, ६.

*) तु. टि. यस्या. '†अभीवार' इति ।

^b) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः । पू. दीर्घत्वम् डसं.
(पा ६, २, ४९; ३, १२२) ।

^c) गस. उप. घञि थाथादि-स्वरः । पू. दीर्घत्वम्
(पा ६, २, १४४; ३, १२२) ।

^d) अभिः कप्र. इति मन्यमानाः PW. प्रश्न. विमृश्याः ।

^e) 'अभिवावृष्टे' इति शौ (१, २९, १) पामे. ।

^f) 'अभि...वर्धय' इति शौ (१, २९, १) पामे. ।

^g) 'अभि...अवीवृष्टत्' इति शौ (१, २९, ३) पामे. ।

^h) गस. उप. घञ् प्र. । थाथादि-स्वरः । तै. विरहय्य
पू. दीर्घत्वम् (पा ६, २, १४४; ३, १२२) ।

ⁱ) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

^j) गस. उप. भावे किञि पू.प्रस्व. (पा ६, २, ५०) ।

^k) गस. व्यन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^l) गस. उप. अचि पू. दीर्घत्वम् डसं. थाथादि-
स्वरश्च (यक. पा ३, १, १३४; ६, ३, १२२; २, १४४) ।

^m) अगतितायाऽभिमातिष्ठमानौ PW. WI. च चिन्त्यौ ।

ⁿ) 'अभ्यवर्धत' इति ऋ (९, ४७, १) पामे. ।

^o) 'अभिवावृष्टे' इति ऋ (१०, १०४, १) पामे. ।

^p) अभि गतिप्रवदन्ती PW. GW. च चिन्त्यौ ।

^q) 'अभि...वर्तय' इति ऋ (१०, १०४, १) पामे. ।

^r) अभि...अवीवृष्टत्' इति ऋ (१०, १०४, ३) पामे. ।

अभि-वेग- अभि/विज् द.

अभि/वेन्

अभि-वेन्^० - नस्तः ऋ १०,
१२३, ६.अभि/व्यध् > विध्, ॥अभि/विध्वेत्
तै २, ६, ८, ४.अभि-विद्ध- अन्^०अभि-व्याभिन्^० - धिनः शौ १,
१९, १; पै १, २०, १.॥अभि-व्य(वि/अ)न्, अभिव्यनिति
काठ २९, ६; ३७, १४; क ४५,
७; अभिव्यव्यात् काठ ३७,
१४.

अभिव्यानीत् काठ ३७, १४.

॥अभि-व्या(वि-आ)/१दा, अभि-
व्याददात् काठ ३७, १४.॥अभि-व्या(वि-आ)/हृ, अभिव्या-
हरति तै ६, ४, ३, २.॥अभि-व्यु(वि/वश् > उ)च्छ्र, अभि-
व्यौच्छत् काठ १०, ६; ७.अभि/व्ये, अभिव्ययस्व ऋ ३, ५३,
१९.

अभि/व्रज्

अभि-व्रजत्^० - जभिः ऋ १, १४४,
५; -जन् ऋ १, ५८, ५; ९,
६८, ३.

अभि/व्लङ्ग

अभि-व्लङ्ग्य > ग्या^१ ऋ १, १३३,
१; २.अभि-व्लङ्ग^० - जैः ऋ १, १३३, ४.अभि/शंस्, ॥अभि/शंसति मै २,
५, २; ॥अभि/शंसन्ति तै २,
१, १०, २^३; मै २, १, ३^३; ५,
२^३; ५^३; ३, ८, ४; ॥अभि-
शंसन्ति मै २, ५, २^३; काठ
१०, ६; १२, ५; १३, ६;
॥अभ्यशंसन् मै २, १, ३;
॥अभि/शंसेयुः तै २, १, १०,
२; मै २, १, ३; काठ १०, ६;
१२, ५^३; १३, ६.अभि-शुस्^१ - शसा ऋ १०,
१६४, ३.॥१अभि-शस्त^० - स्तः तै २, ५, १,
६॥; पै ९, १७, ९^१. [०स्त-अन्^०]२अभि-शस्त^१ -अभि/शस्तेन्य- अन्^०अभि-शस्ति^१ - ०स्तये ऋ ५, ३,
१२^६; ७, १४, ३; ८, १९, २६;
कौ २, २६८; जै ३, २२, १५;
-स्तिम् ऋ ३, ३०, १; ५, ३,
७; मा ३४, १८^१; का ३३, १,
१२^१; शौ ३, १, १; २, १; पै ३,
५, १; ६, १; -स्तीः ऋ ८, ८९,
२; मा ३३, ९५^१; काठ १९,
१२^१॥; क ३१, २^१॥; -स्तेः
ऋ १, ७१, १०; ९१, १५; ९३,
५; ६, ४२, ४; ७, १३, २; ८,
६६, १४; १०, ३०, ७; ३९,६; १०४, ९; मा २७, ९; का
२९, १, ९; तै १, ५, ११, २^१;
२, ३, १४, २^१; ४, १, ७, ४;
मै २, १२, ५; ३, ४, ६; १६,
५^१; ४, १०, १^१; काठ ४, १६^१;
१८, १६; क २९, ४; कौ २,
७९३^१; शौ ७, ५५, १; -स्या
शौ ६, १२०, २; १२, १०, १२; पै
१५, ५, ५^१; -स्याः तै १, १,
११, २; ३, १, ७, १; मै १,
१, १२; ५, २; ८^३; काठ १, ११;
६, ९; ७, ६; ३७, १५; १६;
क १, ११; ४, ८; ५, ५; पै ६,
१२, ८; १६, ५०, १०; -स्त्यै
मा २, ५; का २, १, ६. [०स्ति-
अन्^०]
॥अभि/शस्ति-कृत्^३ - ते मै १,
४, १४.अभि/शस्ति-चातन^० - नः ऋ
३, ३, ६.१अभि/शस्ति-पा^० - पाः ऋ ९,
२३, ५; ९६, १०; मै १, २, ९;
शौ २, १३, ३; ४, ३९, ९;
५, १८, ६; ८, ७, १४; १९,
२४, ५; ६; पै ९, १७, ८; १५,
६, २; ३; १६, १३, ४; -पाम्
ऋ ६, ५२, ३.२अभि/शस्ति-पा^० - पाः मा ५,
५; का ५, २, २; तै १, २, १०, २;

१) वैतु. वें. सा. अभ्य(भि-अ)चक्षत् । शेषम् एउटि. द. ।

२) गस. णिग्यन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

३) गस. शान्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

४) गस. व्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

५) गस. उप. घञि थाधादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

६) गस. उप. भावे क्तिप् । कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

७) कर्मणि के प्रवृद्धादित्वादन्तोदात्तः (पा ६, २, १४७) ।

८) 'अभि/शस्ति' इति शौ (५, १८, १४) पाठे ।

९) उप. भावे. कः । स्वरस्य कृते एपूटि. द. ।

१०) गस. उप. भावे क्तिनि पूषप्रस्व. (पा ६, २, ५०) ।

११) कर्त्रर्थतया व्याचक्षाणः सा. चिन्त्यः । तथात्वेऽन्तो-

दात्तत्वप्रसङ्गादिति ।

१) दुरुहः खलु पा. भूयोविमर्शसापेक्षः ।

३) उस. क्तिवन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

४) तु. टि. 'अभीव-चातन-' ।

५) उस. विजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

६) पंतस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. भावे

विच् प्र. इत्येतावानेव नापू. सरूपादस्य विशेषः द. । एवं
तावद् 'भवान् शरणम्' इत्यादि-साम्येनाऽस्योपचारिकी
वृत्तिश्च द. नियतलिङ्गता च (वैतु. भा. प्रभृ. यनि. एत-
दीयेषु स्थ. अप्य् १ अभि/शस्ति-पा- इत्येतदेव वर्णयितु-
कामा लिङ्गव्यस्यं शरण्यायामाणाः) ।

६, २, २, ४^१; मै १, २, ७;
काठ २, ८; क २, २.
अभिज्ञास्ति-पावन्^२ - वा ऋ १,
७६, ३; ७, ११, ३; मा ५, ४;
का ५, १, ४; मै ४, १४, ६.
अभिज्ञास्ति-हन्^३ - हा मा ३३,
९५; तै १, ६, ५, २; ४, २,
१, १.
अभि-शस्तृ^४ - शस्ता शौ ५,
१८, १४.
॥अभि-शस्त्यमान^५ - नः तै २, २,
५, १; ३, ७, ४; -नम् मै २, १, ३;
३, ७; ५, २; ५; ३, ८, ४.
अभि/शास्, अभिज्ञासति ऋ ६,
५४, २.
॥अभिज्ञिषः^६ मै ४, ९, १२.
॥अभिज्ञिष्यतम्^७ पै ६, ६, ४.
अभि/१शुच्>शोचि, अभिशोचति
तै ४, ७, १५, ५; मै ३, १६, ५;
शौ ४, २६, ७; पै ४, ३६, ७;
अभिज्ञोचतु पै २, २५, ६; ८;
॥अभि...शोचतु ऋ ६, ५२, २;
पै २, ५, ६; अभिशोच तै १,
३, ११, १.
अभिज्ञुचः काठ १६, ४; १९,

५; क ३०, ३; अभिशोचः ऋ
१०, १६, १; काठ १६, ८;
अभिज्ञोचिः मा ११, ४५; १२,
१५; का १२, ४, ८; १३, १,
१६; मै २, ७, ८; १७.
॥अभि...शोचयति काठ १९,
५; १२; क ३०, ३; ३१, २;
अभिज्ञोचय पै १३, १, १६;
अभिज्ञुचन् मा ३५, ८; का
३५, ४, ७; अभिशुचः तै
४, १, ४, ३; ९, ३; २, १, ५;
५, १, ५, ६; शौ १८,
२, ४^८.
अभि-शोक^९ - कः शौ १, २५, ३.
अभि-शोच^{१०} - चान् शौ ४, ३७,
१०; पै १३, ४, १४.
अभि-शोचन्^{११} - नम् शौ ४, ९, ५;
पै ५, ३४, १-४; ८, ३, ५;
-नात् शौ २, ४, २.
॥अभि-शोचयत्^{१२} - यन् काठ
१०, ३.
अभि-शोचयन्ती^{१३} - न्तीः पै
१३, ४, १५.
अभि-शोचयिष्णु^{१४} - ण्युः शौ ६,
२०, ३; पै १३, १, २.

अभि/शुष्, ॥अभिज्ञुष्यत^{१५} खि ४,
७^{१६}, ९^{१७}.
अभि/श्रथ
अभि-हन्थ^{१८} - अथः^{१९} ऋ १०,
१३८, ५.
अभि/श्रा(८श्रै), ॥अभिज्ञाष्येतम्^{२०}
पै १६, ७१, १.
अभि-श्राव-अभि/श्रु द्र.
अभि/श्रि, अभि...अश्रैत् शौ १३,
२, ९.
१॥अभि-श्री^{२१} - श्रियः ऋ १०, ६६,
८; -श्रियम् ऋ ८, ४४, ७; ७२,
१३; मा ३३, २१; का ३२, २,
४; कौ २, ८३०; -श्रिया ऋ १,
१४४, ६; ६, ७०, १; मा ३४,
४५; का ३३, २, ८; मै ४, ११,
१; काठ १३, १५; कौ १,
३७८; जै १, ३९, ९; -श्रिवी
शौ ८, २, १४६; -श्रीः ऋ १,
९८, १; ७, ९१, ३; १०,
१३०, ५; मा २६, ७; २७, २३;
का २८, ७, १; २९, ३,
१; तै १, ५, ११, ३;
मै ४, ११, १; १४, २;
काठ ४, १६.

^१) उप. कर्तरि वनिप् प्र. । सस्व. कृते नाउटि. द्र. ।

^२) उस. क्बन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^३) गस. उप. लृणि प्र. अनन्तर-गति-स्वरः (पा ६, २, ५०) । अत्र कथम् इन्द्रोऽभिज्ञास्तिपा अपि सन् स्वयम् अभिज्ञास्तिकारकः स्याद् इत्यापातिकं विरोधं परिजिहीर्षवः केचिदभियुक्ताः 'अभि-शस्तिम्' इति PW. च, 'अभि-शस्तम्' इति Z. च, 'अभि-शस्त्याः' इति यद्वा 'अभिज्ञास्तिपाः' इति W. च पाठं यथाक्रमं परिवर्तयितुमनसो भवन्ति, तद् अकल्पमिव भवति । परकृताऽभिज्ञास्तिहरत्वेऽपि परकर्म-काऽऽत्मकर्तृकाऽभिज्ञास्तिकरत्वेऽस्य विरोधाऽभावात् ।

^४) गस. कर्मणि शानच् प्र. । कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^५) एवं खलु नितान्तविकृतमूलः मुपा. भवति [तु. संटि., ऋ ८, १, १२ अनु अभि/श्रिष् > अभि-श्रिष्- > -श्रिषः इति शोधः (तु. यस्था. ऋ. टि.)] ।

^६) संदिग्धः संस्कारणाऽन्तरसापेक्षः पा. ।

^७) 'अभिज्ञोचः' इति ऋ (१०, १६, १) पामे. ।

^८) गस. उप. घञन्ते थायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

^९) गस. उप. कर्तर्य अच् प्र. । नापूटिदि. स्वरः द्र. ।

^{१०}) गस. ल्युङन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^{११}) गस. उप. इष्णुच् प्र. । कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९) ।

^{१२}) पा. विकृत इव स्यात् [तु. 'अभिशिष्यदे' इति शौ (५, ५, ९) पामे.] ।

^{१३}) पै ६, ४, ९ इत्यत्राऽपि मूक्ते. अयं पा. द्र. ।

^{१४}) गस. क्बन्त-कृत-प्रस्व. [पा ६, २, १३९ (तु. सा. GW.; वैतु. PW. MW. च उप. भावे कसुन् इति)] ।

^{१५}) पं१ (वैतु. वें. प्र३ इति) ।

^{१६}) गस. क्बन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १७८; पा ६, २, १३९) ।

अभि/श्रिष् †अभि-श्रिष् ^a - श्रिष्: ऋ ८, १, १२; कौ १, २४४; जै १, २६, २; शौ १४, २, ४७.	१३८, १; पै १, ६८, २. अभि/श्वस् अभि-श्वस् ^a - सन् ऋ १, १४०, ५. अभि-श्वस्(>): ¹ ऋ १०, ९२, ८. अभि/ष(<स)च्, अभि...सचते ऋ ९, ७४, ७; अभिसचन्ते ऋ १, ७१, ७; †अभि...सचन्ते ऋ ३, ४०, ७; ४, ४४, २; ७, ७२, १; ९०, ५; शौ २०, ६, ७; १४३, २; अभि...सचताम् शौ ९, ४, २२; अभि...सच- न्ताम् ऋ १, २२, ११; अभि... सचस्व ऋ ३, ५३, १७; ५, ३१, २; अभि...सच काठ ४०, ३; अभिसचध्वम् पै १६, २६, ३; अभि...सचध्वम् शौ ६, ४१, ३; ९, ४, २४; १८, ४, ६२; अभि...असचन्त ऋ ३, ३१, ४. अभि...सिषक्ति ऋ ७, ६७, ३. †अभि-पाच् ¹ - पाच: ऋ ६, ६३, ९; ७, ३५, ११; १०, ६५, १४; खि ५, ५, ७; मै ४, १४,	११; शौ १८, ४, ४४ ¹ ; १९, ११, २; पै १३, ८, १२; -पाचम् ऋ ३, ५१, २. अभि/ष(<स)द् > षीद, †अभि- षीदति काठ ३२, ५; †अभि- ...सीदति ऋ ९, ७, ५; कौ २, ४८२; जै ३, ३६, ७; †अभि- षीदेत् क ३८, ३. ‡अभि-षण्ण ¹ - ण्ण: तै २, ४, २, ३; काठ १०, १०; -ण्णा: काठ १०, १०. अभि/ष(<स)न् अभि-पात ¹ - ता: ऋ ५, ४१, १४. अभि-षवणी- अभि/१षु द. अभि/ष(<स)ह्, पाह्, †अभि ^m ...ससाहे ^a ऋ ८, ९६, १५; शौ २०, १३७, ९; †अभि... सासहत् ऋ ५, २३, १; तै १, ३, १४, ७. अभि...सासहीष्ठा: ऋ ६, ४५, १८; †अभ्यसाक्षि ऋ १०, १५९, १; पै २, ४१, १. अभि-पाह ^a - पाद् मै ४, १२, ३; -पाहे मै ३, १२, ११.
--	--	---

^a) गस. क्तिबन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)। यषु
भा. (तैआ ४, २०, १) लुङि मपु १ इदं रु. इति व्या-
ख्यत्, तन्मन्दम्। तथा सस्य अङ्कः स्वरस्य प्राप्तिं धा.
तदनुपपत्तेरिति दिक्।

^b) कप्र. इति मन्वानः GW. पर्यनुयोक्तव्यः।

^c) PW. अभि/श्रि इत्यस्य रु. आह तद् विमृश्यम्।

^d) गस. क्तिबन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^e) गस. शान्तन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^f) एकतरत्रोपसर्गश्रुतेः शान्तन्तस्याऽध्याहारः। अभ्य-
र्थस्य भूयोऽपि श्रपणविशेषणत्वेन योगे श्रुतिस्वरस इत्य-
भिप्रायः (वैतु. वें. सा. '...अभिगच्छसि' इत्याक्षेपपरः)।

^g) गस. उप. षच् प्र. उत्सं, धाधादि-स्वरश्च (पा ३,
३, २५; ६, २, १४४)।

^h) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरे प्राप्ते प्रवृद्धादित्वाद्दन्तो-
दातः (पा ६, २, ४९; १४७)।

ⁱ) गस. कसुम्बन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १९७; २,

१३९)। GW. अदन्तं प्राति. इति संकेतयमानश्चिन्त्यः।

¹) गस. उप. णिवः प्र. उत्सं। कृत्-प्रस्व. (पा ३, २,
६३; ६, २, १३९)।

^k) 'अभिशाचः' इति मुपा. प्रमादजः द्र.।

^l) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९)।

^m) तु. सा.; वैतु. GW. अभिः कप्र. 'विशः' इत्येत-
दन्वित इति; PW. MW. च 'अभ्याचरन्ती- > -न्तीः'
इति (न्याय्येतरद्वैस्वर्य-दृष्टितं योगं प्रयोजकौ चिन्तयौ)।

ⁿ) पपा. 'ससहे' इति धा. उपधायां वृद्धभावाः
प्रादर्शि [तु. √सह इत्यस्य समानकार्याणि रूपान्तरा-
ण्यपि यत्र सर्वत्र पपा. समानी विधा भवति। वस्तुतस्तु
√सह इत्येतत्-सजातः √साह अपि मूलतः द्र. (तु.
टि. यस्था.)।

^o) गस. उप. णिवः प्र.। कृत्-प्रस्व. (पा ३, २, ६३; ६,
२, १३९)। यच्च 'सहेः' (पा ८, ३, ५६) इत्यत्रोक्तं भवति
तदल्पमेव [तु. घृतनापाहम् क (६, ७२, ५) एज. रूपं च]।

०अभि-वाङ्मस^a—^aङ्गान्^b ऋ ९,
२०, १; कौ २, ३१८; जै ३, २६, ४.

०अभि-वेहान्^c—नः ऋ ८, ३७, २.

॥अ(भि>)भी-वृह^d—वहा तै २,
३, २, ६; ६, १, १०, ३; ४; ५,
११, ३.

अ(भि>)भी-वाह^e—वाद् ऋ
७, ४, ८; काठ ३९, ११; शौ
१२, १, ५४; १३, १, २८;
—वाहे मै २, १३, १७; ३,
१२, १४.

अभी-वाङ्मस^f—वाः काठ ३९, ११:

अभि-वाच्-अभि/षच् द्र.

अभि-वात-अभि/षन् द्र.

॥अभि/वि(<सि), अभि...खिनन्ति^g
पै २, ५७, ३.

अभि/वि(<सि)च्, ङच्, ॥अभि-
विञ्चते मै २, ४, १; ४,
३, १^h; ४, ४, ९ⁱ; ॥अभि-
विञ्चति मै ३, १०, १; ४, ३,
१०; ४, ३; ॥अभि-विञ्चति तै
५, ६, ३, २^j; ३^k; मै ४, ४,
२^l; ५; काठ २५, ७; ३७, १;
क ३९, ५; ॥अभि-विञ्चन्ति मै
४, ३, ९; ४, २; ॥अभि-वि-
ञ्चन्ति तै ५, ६, २, २; मै ४, ३,
९; १०^m; अभि-विञ्चामि शौ ६,

१२२, ५; १०, ९, २७; ११,
१, २७; अभि-विञ्चामि मा ९,
३०; १०, १७; १८, ३७; २०,
३ⁿ; का १०, ५, ८^o; ११, ६,
१; २०, १, ७; २१, ७, २^p;
तै १, ७, १०, ३^q; ८, १४, १;
५, ६, ३, ३^r; मै १, ११, ४^s;
२, ६, ११; ३, ४, ३^t; ११, ८^u;
४, ४, ५; काठ १४, २^v; ८;
१५, ७; ३६, १५^w; ३७, ९;
३८, ४^x; ४०, ९^y; शौ ३, २२,
६; ४, ८, ५; ६, १३६, ३; पै
१, ६७, ३; ४, २, ६; १०, ७;
८, १०, १-५; १६, ९१, ७;
१३८, ८; अभि-विञ्चतु खि ७,
७, ५; काठ ४०, ९; अभि-वि-
ञ्चताम् पै २, ७९, २; ६, ७, २;
अभि-विञ्चन्तु मै ३, ११, ८^z;
॥अभि-विञ्च शौ ४, १५, १६;
प ५, ७, १४; अभि...सिञ्च शौ
१९, ३१, १२; पै १०, ५, १२;
अभि-विञ्चत शौ ६, ५७, २;
अभ्य-विञ्चन् मा १०, १; का ११,
२, १; तै १, ८, ११, १; मै २,
६, ८; काठ १५, ६; ३७, ४; पै
१४, १, ६; १४; अभि...असि-
ञ्चन् शौ ४, ८, ६; अभि-वि-

ञ्चेत् शौ ८, १५, १; अभि-
विञ्चेत् मै ३, ४, ३^{aa}; शौ १६,
१, ९; पै १६, १३५, ९;
॥अभि-विञ्चेयुः मै ४, ४, २.
अभि...असिचम् काठ ३६,
१५; ३७, ९.
॥अभि-विच्यते मै ४, ३, २; काठ
१२, ७; १०; १४, १०; ३७,
१; २^{ab}; ३^{ac}; ४^{ad}; ५^{ae}; ६^{af}; ७^{ag};
८^{ah}; अभ्य-विच्यन्त शौ १४, १,
३६; पै ४, १०, ७; १४, १, १;
अभ्य-विचि मै ४, ४, ९.

अभि-विक्तⁱ—क्तः ॥तै ५, ४,
९, २; ॥मै ४, ३, ७^{aj}; १०;
॥काठ ३७, ५; शौ १९, ३१,
१२; पै १०, ५, १२; —के पै ५,
२९, ३. [क्त- उद^{ak}, धारा^{al},
राजसूय^{am}]

अभि-विच्यमानⁿ—नस्य मै ४,
३, ९; ४, ४, ५.

०अभि-विच्यन्^o—ञ्चन् ऋ १,
१२१, ६.

॥अभि-विचिचान^p—नम् मै २,
४, १; ४, ३, ५.

॥अभि-वेक्त^q—क्तः तै ५, ४, ९, १;
मै ३, ४, ३; काठ २१, १२;
१४.

^a) गस. उप. शत्रु>वसुः प्र. उसं. । कृत्-प्रस्व.
(पा ७, १, ३६; ६, २, १३९) ।

^b) तु. PW. प्रष्टुः; वैतु. वें. सा. यनि. स्वारसिकं योग-
मनीक्षमाणा इवाऽऽप्तेपमुखेन 'अभि(भवति)' इति भाष्यकौ ।

^c) गस. कानजन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९) ।

^d) गस. उप. क्तिप् प्र. । पूष. दीर्घत्वम् । कृत्-प्रस्व.
(पा ६, ३, ११६; २, १३९) ।

^e) गस. उप. पाप्र. णिवः प्र. [पा ३, २, ६३ (वस्तु-
तस्तु ✓साह इत्यस्याऽभ्युपगमे (यस्था. टि. द्र.) प्र.
णित्वं नैवाऽपेक्ष्येतेति दिक्)] कृत्-प्रस्व. पूष. दीर्घत्वम्
उसं. (पा ६, २, १३९; ३, ११६) । पपा. पूष.,
दीर्घत्वमन्याय्यमिति कृत्वाऽकप्रहाऽभावादेव तदभ्युप-
गतस्य उप. दीर्घाऽभावतो निर्देशस्येहाऽभावः द्र. ।

^f) सस्व. नापृटि. द्र. । उप. कृते तु. टि. अभिमाति-
वाङ्मस, पृतना-साङ्ग- ।

^g) संदिग्ध-स्थलीयः पा. भवति । यनि. अभिप्रेतं
भवत्युत ✓खिन्द्>खिन्दति >*खिन्नन्ति> खिनन्ति
इति वेति विमर्शसहं भवति । उभयथाऽपि नतिरप्रमाणं द्र. ।

^h) 'निविञ्च' इति ऋ (५, ८३, ङ) पाभे. ।

ⁱ) कर्मणि क्तेऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^j) गस. कर्मणि शानच् प्र. । कृत्-प्रस्व. (पा ६, १,
१८६; २, १३९) ।

^k) गस. शत्रन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९; तु.
PW. MW.; वैतु. सा. अभिः कप्र. इति, GW.
'अभि...आष्ट' इति योगं ब्रूयाणश्च) ।

^l) गस. उप. घञि याथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

अभि-षेकु^a - क्कारम् मा ३०, १२;
का ३४, २, ४.

अभि-षेचन^b

॥अभि-षेचनीय^c - यस्य मै ४,
४, १०^d; काठ १५, १०.

अभि/१षु(<सु), ॥अभिषुणोति तै
३, २, २, १; मै ४, ७, ७; ॥अभि-
षुणोति तै ३, १, ८, २; ६, ४,
५, १; मै ३, ७, ८; ४, ५, ५^e;
६; काठ २६, १०; क ४१, ८;
॥अभिषुण्वन्ति तै ६, ४, ४, ४;
६, ७, १; ९, २; मै ४, ५, ६;
७, २; ७, ८, ३; अभिषुण्वन्ति
॥तै ६, १, ६, ४; ॥काठ २३,
१०; २६, १; २९, २; ३०,
७; ३४, ३^f; ॥क ३७, १; ४०,
४; ४५, ३; पै ५, ३६, ६^g;
१६, १५१, १; ॥अभ्यषुण्वन्
काठ २६, १०; क ४१, ८;
अभिषुणयात् तै ३, २, २, १;
काठ २६, १०; क ४१, ८;
॥अभिषुणुयुः काठ ३४, ३.

॥अभ्यसुषुयुः मै ४, ७, २.

अभि-षवणी^b - णीः शौ ९, ६,
१६; पै १६, ११२, ३.

॥अभि-षुण्वत् - ण्वन्तः काठ २७,
४; क ४२, ४.

अभि-षुत^c - तः तै ४, ४, ९, १;
काठ ३४, १५; - ॥तस्य काठ
२९, ६; क ४५, ७; - ॥ताय
काठ २७, २; ३०, ७; क ४२,
२. [०त- अन्^o, सकृत्^q]

॥अभि-षुत्य^r तै ६, २, ११, ४.

॥अभि-षुत्य^r - स्यः मै ४, ५, ६; काठ
३४, ३^r; - त्यम् तै ६, ४, ५, ३.

॥अभि-षूयमाण^h - णस्य तै ३, १,
८, २.

॥अभि-षोतोस(>) काठ २७, १;
३०, ७; क ४२, १.

अभि/१षू(<सू), ॥अभिषुवति मै
२, ५, ६; काठ १३, २.

अभि-षेकु- अभि/षिच् द्र.

अभि/षेणि(<सेना)ⁱ
अभि-षेण^j - णान् ऋ ६, ४४, १७.

अ(भि>)भी-षेण^k - णम् पै ४, २७, ५

अभि-षेहान्- अभि/षह् द्र.

अभि/षो(<सो), अभिष्यामि शौ
४, १६, ९.

अभि/ष्ट(<स्त)न् > स्तनि, तंस्तन्,
अभिष्टन^l शौ ६, १२६, २^m.

॥अभ्यस्तनयन्ⁿ तै १, ६, ११, ४.

अभितंस्तनीति^o पै ९, २४, १;
अभितंस्तनीहि शौ ५, २०, १.

अभि-ष्टन्^p - ने ऋ १, ८०, १४.

१अभि-ष्टि^q - ष्यः ऋ १, ५२, ४;
११९, ८; ४, ३१, १०; १०, २२,

१२; - ष्ये ऋ १, १२९, १; २,
३४, १४; ५, १७, ५; ३८, ३;

८, ८, १७; १२, ४; २७, १३;
५०, १; ६७, १; १०; ६८, ५;

१०१, १; ९, ८४, २; १०, ९,
४; ४९, ४; ९३, ११^r; खि ३,

२, १; ४, २, १३; ५, ६, २;
मा ४, ११; ३३, ८७^s; ९१^t;
३६, १२; का ४, ५, २;
३६, १, १२; तै १, २, ३, १;

^a) गस. नृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९)।

^b) गस. ऋबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^c) तु. टि. अभि/चर>अभिचरणीय-।

^d) मुपा. नकारोऽपलक्षणः।

^e) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९)।

^f) गस. ऋबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^g) गस. ऋबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^h) गस. कर्मणि शानच् प्र.। कृत-प्रस्व. (पा ६, १,
१८६; २, १३९)।

ⁱ) णिजन्तो नाधा. (पा ३, १, २५)।

^j) गस. कर्तर्य अच् प्र. तथादि-स्वरश्च (पा ६, २, १४४)।
यत्तु सा. बस. इति कृत्वा व्याचष्टे, तन्न। तथात्वे-
ऽन्तोदात्ताऽनुपपत्तेः, अभेः उप. प्रति गतित्वाऽभावाद्
नतितज्जगत्वाऽप्रसक्तेऽपि दिक्।

^k) नापू. एव रूपान्तरं भवति। अत्र पू. दीर्घत्वं
विशिष्यते (तु. पा ६, ३, ११६)।

^l) षत्वम् उंसं. (पा ८, ३, ६५)। यत्तु सा. पा ८, ३, ८६
इत्यनेन षत्वमाह, तच्चिन्त्यम्। तस्य सति सामान्यपरे

विशेषपरकत्वादिति।

^m) 'निः छनिहि' इति ऋ (६, ४७, ३०) पाभे.।

ⁿ) अङ्गव्यवायेऽपि षत्वाभावमुपलक्ष्य 'प्राक्-' (पा ८, ३,
६३) इत्युक्तदिशा सिताद् उत्तरवर्तिताऽस्य धा. उंसं.।

^o) प्रागुक्तदिशा सितोत्तरवर्तित्वेऽस्य धा. 'स्थादिषु'
(पा ८, ३, ६४) इत्येतद्-विषयत्वाभावः सुगमः। अत्र मूको.
'०न्यति' इति पा.। एवं तु. '०नीहि' (शौ ५, २०, १)
इति। अभ्यासे नलोपाऽभावो विमृश्यः।

^p) गस. उप. अच् प्र. उंसं.। थाथादि-स्वरः (पा ३,
३, ५८; ६, २, १४४)।

^q) प्रास. उप. /स्था+भावे क्रि. प्र. पू. प्रस्व. (पा ३, ३,
९२; ६, २, २)। नैप्र. ठकारस्य टकाराऽऽपत्तिः। पपा. अवग्रहा-
भावोऽन्याद्यवर्णपरिणामस्य वाऽऽस्पष्टाऽवयवविभागस्य
वा सूचकः द्र.। भूयस्यो ह्यत्र कल्पना भवन्ति। तथाहि।
उप. किनि < /यञ् इति वा (तु. सा. ऋ १, १२९, ९;
भा. तै १, २, ३, १), /१, २ इष इति वा (तु. सा. यक्र. ऋ
१, ५२, ४; ४७, ५), /१ अस् इति वा [तु. PW. GW.
प्रभ., WW १, १६१, (तु. १ उप-स्ति, परि-ष्टि, स्ति-)]।

२, १, ११, ५१; मै १, २, ३; ४, १२, ११; काठ २, ४; १३, १६१; ३८, १३१; क १, १६; कौ १, ३३१; २, ९१०१; †जै १, ३, १३; ३, ५६, १७१; ४, २८, १०; शौ १, ६, ११; ६, ३, २; २०, ५१, ३१; -†ष्टिभिः ऋ १, ४७, ५; १२९, ९; ४, ४६, २; ५, ३८, ५; ८, ३, २; १९, १०; ५३, ५; खि २, १३, ५; ३, ५, ५; ५, ४, २; मा १५, ४०; का १६, ५, २२; कौ १, २८२; २, ७७२; ४, २६; जै १, २९, १०; २, ७, १; -†ष्टौ ऋ १, १५८, १; ४, १६, ४; ९; ५, ४१, ९; ६, ३३, ५; ६७, ११; ७, १९, ८; ९; १०, ६, १; ६१, २२; मै ४, १४, १५; शौ २०, ३७, ८; ९; ७७, ४. [†ष्टि-सु>स्व^०]
†अभिष्टि-कृत^०-कृत ऋ ४, ११, ४; २०, १; ९, ४८, ५; मा २०, ४८; का २२, ५, २; कौ २,

१८९; जै ३, १७, ११.
अभिष्टि-पा^०-?पा(?) ऋ २, २०, २.
अभिष्टि-शवस्^१-वसे ऋ ३, ५९, ८.
अभिष्टि-सु>स्व^०
२अभि-ष्टि^०-ष्टिः ऋ १, ९, १; ३, ३४, ४; १०, १००, १२; १०४, १०; खि ४, ६, ४; मा २०, ३८; ३३, २५१; का २२, ४, ३; ३२, २, ८१; मै ३, ११, १; ४, १२, ३; काठ ३८, ६; †कौ १, १८०; †जै १, १९, ६; †शौ २०, ११, ४; ७१, ७; -ष्टीः तै २, ४, १४, २.
अभिष्टि-द्यु(मन>)झा^१-झाः ऋ ४, ५१, ७.
अभिष्टि-मत्^०-मत् ऋ १, ११६, ११.
अभि/ष्टु(<स्तु), †अभिष्टुवन्ति मै ४, ६, २; अभिष्टुहि ऋ १, ५४, २; मै ४, ९, २; शौ २०, ४९, २; ३६; अभिष्टवाम ऋ ८, १००, ३.

अभि-ष्टुत, ता^१-तः ऋ २, ३, ६; २७, १; ६७, १९; २०; †कौ २, ६०७; ६३६; †जै ३, ४९, ९; ५१, २; शौ २, २, १; पै १६, ७६, १; -तम् पै १०, ३, २; -ताः शौ ८, ७, ११; पै १६, १३, १; -ते ऋ ७, ३९, ७.

?अभिष्टताम्^१ पै ६, ७, १.

अभि/ष्टा(<स्था>)तिष्ठ, अभितिष्ठते^१
शौ १९, ४९, २; †अभितिष्ठति तै ५, ४, ३, ५; †अभितिष्ठति तै ६, ६, ३, २; मै ३, १, ४^२; अभितिष्ठसि खि ४, ७, १, ६; अभितिष्ठामि मा ६, १६; का ६, ३, ६; शौ ६, ४२, ३; अभि...तिष्ठन् ऋ १०, १२३, ३^१; अभितिष्ठः पै ७, १८, ८; अभितिष्ठतु पै १६, ७३, ४; अभि...तिष्ठतु पै १, ९४, ३; अभितिष्ठ>ष्टा ऋ १, ४२, ४; ५, २८, ३; १०, ६९, १२; मा ११, २०; ३३, १३१; का १२, २, ९; ३२, १, १२१;

^१) 'अभिष्टिभिः' इति ऋ (८, १९, २०) पाठे ।

^२) उस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^३) तस. सासस्व., उस. इति कृत्वा वा कृत-प्रस्व. द्र. (पा ६, १, २२३; २, १३९) । पूष. क्वि. इति कृत्वा न. द्वि१ इति वर्तयित्वा योजनीयम् । उप. √२पा+विष् प्र. । एस्थि. संपा. प्रथमपादान्ते 'ह्वायतो' > 'त्वायतो' इति च द्वितीयपादान्ते 'जनान् > 'जनान्' (=ष३) इति च द्वि>ष. इति प्रकृतिप्रत्यापत्त्यात्मकः शोधः द्र. । 'अभिष्टिपा असि' इत्यत्र विसंधिश्च [तु. समाननिष्पत्तिकस्य 'स्ति-पाः' इत्यस्य च (ऋ १०, ६९, ४) 'पा-' इत्येतदुत्तरपदानामन्येषामपि प्राति. तत्र तत्र वा. ; वैतु. पपा. अविस्सर्जनीयान्तं चिन्त्यं रु. (तु. टि. ?अनेष्टा), सा. पूष. शत्रु-पर्याय इति समग्रश्रौतप्रसिद्धिविद्वद्मशुद्धं भाषमाणः पंतस. इति कृत्वा व्याचक्षाणः; GW. LUD. च अभिष्टिपासि > 'अभिष्टि(<अभिष्टी<अभिष्ट्या) । पासि' इति पदविभाग इति (न त्वेवं पाद ऊनाच्चरताया अप-हतिरिव स्यादिति चिन्त्यम् [तु. L ४४४ एतत्कल्पप्रवणा-

त्वेऽप्यनध्यवसितः]) । GG. १अभिष्टि- इति पूष. इति कृत्वा तृतस. इतीव विवृणोति ।

^४) व्यधिकरणो बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^५) गस. उप. √स्था+कर्तरि वा भावे वा किः प्र. कृत-प्रस्व. (पा ३, ३, ९२; ६, २, १३९; तु. २उप-स्ति-) । नैप्र. ठस्य टः ।

^६) समानाधिकरणः बस. । शेषम् एण्टि. द्र. ।

^७) 'ह्रस्व-' (पा ६, १, १७६) इति मतुष्टुदातः ।

^८) एवं किल WR. शिश्रावयिषतः (वैतु. मूको. अष्ट-ष्णुहि?) । वस्तुतस्तु 'उरूवाचो [=उरु । उवाच । उ' ('शक्रो वाचम्') अ-ष्टष्णुहि' इति शोधः स्वारसिकश्च सुलभश्च द्र. ।

^९) कर्मणि क्तेऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^{१०}) संस्कृत्रोपेक्षितः संदिग्धः पा. द्र. (तु. √स्था इत्यत्र भ्रुतिष्ठताम् इत्यत्रत्यं सस्थ. टि.) ।

^{११}) सा. W. च 'वृतिष्ठते' इति पा. आहतुः ।

^{१२}) पूर्वस्या ऋचो 'युनिम्' इत्यस्याऽध्याहारः द्र. 'सुनीळाः' इति साक्षाच्छ्रुतेश्च (तु. वै.; वैतु. सा. PW. MW. 'अभिवावशानाः' इत्यन्याय्यद्वैस्वर्यप्रसङ्गयोगः) ।

तै ४, १, २, ३; मै २, ७, २; ३, १,
४^१; ४, ११, ११; १२, ३; काठ २,
१५१; १६, २; शौ ५, ८, ९; ७,
७७, १०१; १२, ४६, ५; पै ३,
३, ३; २१, ६; ४, २३, ४;
अभि...तिष्ठ ऋ ६, २१, ७;
†अभि...तिष्ठ ऋ १०, १७४,
२; शौ १, २९, २; पै १, ११,
२; अभितिष्ठेम ऋ १, ११०, ७;
अभि...तिष्ठेम ऋ ८, २१, १२.
अभि...तस्यौ ऋ ४, ५०, ७;
†अभि...तस्यौ ऋ ६, २०, १;
७, ८, ४; मा १२, ३४; का १३,
३, ५; तै २, ५, १२, ४; ४, २,
३, २; मै २, ७, १०; काठ १६,
१०; क २५, १; अभितस्थ पै
९, २२, १५; अभ्यस्थात् तै ४,
२, ८, १; काठ ३९, १; †अभि-
...अस्थात् ऋ १, १४९, ४^२;
१०, ३, ३; कौ २, ८९८; ११२५;
जै ४, १३, ११; अभ्यष्टाम्^३ शौ
१०, ५, ३६; १६, ९, १; पै
१६, १३२, १; अभ्यस्थाम् मै
१, ५, ३; ६, २.
‡अभि-तद्विषय^४ - †वांसः ऋ
४, ४, ९; तै १, २, १४, ४; मै
४, ११, ५; काठ ६, ११.
अभि-छित^५ - तः खि ५, १८, १;
मा ८, २३; का ९, ४, १; तै
१, ४, ४५, १; ६, ६, ३, २;
काठ ४, १३; २९, ३; क ३, ११;

शौ ५, १४, १०; २०, १३५,
३; पै ७, १, ८; -†ताः ऋ १०,
१६६, २; पै १३, ३, ११.
अभि/ष्य(<स्य)न्द्, अभिसिष्यदे
शौ ५, ५, ९; पै ६, ४, ९.
‡अभि-सं/या, अभिसंयाति काठ
२२, ६; क ३४, १.
‡अभि-सं/युज्, अभिसंयुङ्क्ते मै
२, ३, २; ७; अभिसंयुङ्क्त
मै २, ३, ७.
अभि-सं/विश्, अभिसंविशन्ति
शौ १५, १७, ९; पै ९,
१२, १; अभिसंविशन्तु मा १३,
२५; १४, ६; १५; १६; २७;
१५, ५७; का १४, २, ११;
१५, १, ५; ४, ३^१; ८, ५; १६,
७, १; मै २, ५, ६; ८, १२^२;
१३, २३; ४, ६, ६; काठ १३,
२; १७, १०^३; ४०, १२; क
२६, ९^४; अभिसंविशस्व शौ ९,
२, २५; अभिसंविशध्वम् शौ
३, ३, ४; ६, ६४, २^५; ८, ५,
२०; २१; पै २, ७४, ४; १६,
२८, ९; १०.
‡अभि-सं/शंस, अभिसंशंसति मै
४, ७, ५.
‡अभि-सं/श्चि, अभिसंश्चयति काठ
१०, ४.
अभिसं-श्चित - ताः काठ १०, ४^६.
‡अभि-सं/श्लिष् > श्लेषि, अभिसं-
श्लेषयन्ति मै २, ४, ६.

अभि-सं/स्वृ, †अभि...समस्वरन्
ऋ ८, ३, ७^१; ९, ६७, ९^२; कौ १,
२५६^३; २, ९२३^४; जै १, २७,
४^५; शौ २०, ९९, १; †अभि...
समस्वरन् पै ६, ११, ४^६.
अभि-सं/हन्, अभिसंहन्त्य पै १६, ९०, ६^७.
‡अभि-सं/हृ, अभिसंहरति काठ
२७, ५; क ४२, ५.
‡अभि-सं/क्रम्, अभिसंक्रामन्ति,
अभिसंक्रामन्ति मै ४, २, ६.
‡अभि-सं/गम् > गच्छ, अभिसंग-
च्छन्ते, अभिसंगच्छन्त मै २,
१, ४; ३, ६, ५.
अभिसं-गत्वा^८ शौ ११, १, १६.
‡अभि-सं/ज्ञा > जा, अभिसंजानते
मै २, २, ६^९; ३, २, ३^{१०}; काठ
२६, १; क ४०, ४; अभि-
संजानत मै २, २, ६^{११}.
†अभि-सं(>ष^{१२})त्स्वन्^१ - स्वा ऋ
१०, १०३, ५; मा १७, ३७; का
१८, ४, ५; तै ४, ६, ४, २; मै २,
१०, ४; काठ १८, ५; क २८,
५; कौ २, १२०३; शौ १९,
१३, ५; पै ७, ४, ५.
‡अभि-सं/तन्, अभिसंतनोति मै
१, ११, ९; ४, ४, ३; ८, १०;
काठ १४, १०; २७, १०; २८,
१; क ४४, १; अभिसंतन्वन्ति
काठ ३०, ५.
अभिसं-तत - तः काठ २७, १०^{१३}.

* एवं किल वै. अर्वावध । सा. तु सर्वलोकाऽभिधितौ
हेतुभूतदीप्त्यर्थानुवादकेन 'ब्रुवुचान्' इति पदेन योगं
वदन् लोकविलक्षणमिव किंचिच्छिरीर्षति । तदलक्षणं
त्विति तेन मर्षणीयम् ।

^१ षत्वं तदभावश्च शास्त्राभेदेन द्र. (तु. एपू. च नाउ. च रु.) ।

^२ गस. कस्वन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^३ सस्व. कृते तु. टि. अभिनि-षण्ण- ।

^४ विशिष्ट इह ऋ (१०, १९१, ३) पाभे. ।

^५ †स्वृ इत्यस्य/मै इत्येतत्-पर्यायतयैतत्-प्रकारकेषु

स्थ. 'अभि' इति कप्र. अपि सुवचः (तु. टि. ऋ १, ५१, १) ।

^६ 'अव...समस्वरन्' इति ऋ (९, ७३, ४) पाभे.
(तु. टि. अव-सं/स्वृ) ।

^७ 'अभिसं-गत्वा' इति शौ (११, १, १६) पाभे. ।

^८ गस. क्यबन्त-कृत् प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^९ भङ्गयन्तरेणाऽन्यत्र अभिः कप्र. भवति नोपसर्गः
(तु. तै २, २, ११, ६) ।

^{१०} काठ. षत्वं भवतीति विशेषः ।

^{११} बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. बद्र. ।

अभिसं-तत्त्व काठ २३, ५.
 अभि-सं/तप्>तापि, अभिसंत-
 पाति शौ २, १२, ६^१; अभि...
 संतपताम् पै १०, १२, ८.
 अभिसंतापय शौ १९, २८, २.
 ॥अभि-सं/तृ>तर, अभिसंतरति
 काठ २३, ६.
 अभि-सं/धा, ॥अभिसंधत्ते मै ४,
 ४, ५; ॥अभिसंधत्तः मै २, ४,
 २; काठ १२, १२; २४, ७;
 २६, ७; क ३७, ८; ४१, ५;
 ॥अभि...संधेहि ऋ १०, ८७,
 ३; शौ ८, ३, ३^२; पै १६, ६, ३.
 अभि...समधात् शौ १०, ५,
 ४३^०.
 ॥अभिसंधीयते मै ३, ७, २.
 अभि/सप्, अभि...सपन्ते^३ ऋ ७,
 ३८, ५.
 ॥अभि-समा(म्-आ)/गम्, अभि-
 समागच्छन्ति मै ४, ८, १०;
 अभिसमागच्छान् मै १, १०,
 १७.
 ॥अभि-समा(म्-आ)/वृत्, अभिस-
 मावर्तते मै ३, ८, ९; अभिस-
 मावर्तन्ते मै १, ६, ६; २,
 २, ६; काठ ३७, १; अभिसमा-

वर्तन्त मै १, ६, ६^४; २, २, ६^५;
 काठ ३७, १.
 अभि-समि(म्/इ), अभिसुमेति मै ३,
 १०, ७^१; अभिसुयन्ति शौ ११,
 ७, ३; अभिसुयन्तु मै १, ६, २^२;
 काठ ७, १४; क ६, ३; पै १६,
 १५३, २^०; ॥अभिसुमियात्
 काठ २४, ५; क ३७, ६.
 अभि-सम्(म्/१क)ह, अभिसम्-
 हामि मै २, ६, ३; ४, ३, ४^४;
 काठ १५, २.
 अभि-सम्(म्/अ)अपि, अभि...
 समरीत^६ ऋ ९, ७९, ३.
 अभिसमर्पय पै ४, १६, ८.
 अभि-समे(म्-आ/इ)
 ०अभिसमे(मा-इ)व्य^७ शौ १२, ३, ४.
 ॥अभि-सं/पद>पादि, अभिसंप-
 दन्ते काठ ३३, २-४.
 अभिसंपादयते काठ २७, ९;
 अभिसंपादयति मै ४, ५, ३^३;
 काठ २५, ४; क ३९, १.
 अभिसं-पञ्च- -ञ्चः काठ ३३, २; ३.
 अभि-सं/पश, अभिसंपश्य पै १,
 ९७, ४.
 ॥अभि-सं/वन्ध्, अभिसमबध्नीत
 मै ४, ७, ८^४.

अभि-सं/भू, अभिसंभवतः मै ३, ७,
 ८^१; अभिसंभव पै १६, ७२, १;
 ॥अभिसंभवताम् मै २, ४, ३;
 ॥अभिसंभवेताम् मै ३, ७, ८.
 अभिसंभव शौ ३, २८, ५;
 ६; अभिसंभवुः काठ ५, ६;
 ३९, २.
 अभिसं-भूय^१ शौ ५, २८, ८; पै २,
 ५९, ६.
 ॥अभि-संमु(ख>)खा- -खाः काठ
 २५, १०; २६, ६.
 ॥अभि-संमु(ख>)खी- -खीः क
 ४१, ४.
 ॥अभि-सं/मिल्, अभिसममिलत्
 मै १, ५, १२.
 ॥अभि-सं/मृश्, अभिसममृशन्
 मै २, १, ११.
 अभि/साध्>साधि, अभिसा-
 धय>या पै ५, १०, १०.
 अभि/सृ
 अभि-सर्तु^१- -तर्तुम् मा ३०, १४;
 का ३४, ३, १.
 अभि/सृज्, अभि...सृजन्ति पै ४,
 ३५, ४; ॥अभ्यसृजत् काठ
 १३, २; ॥अभ्यसृजन्त काठ
 ३५, २०; अभि...असृजम्

^१) 'अभि...शोचतु' इति ऋ (६, ५२, २) पामे. ।

^२) मूको. 'अभि' इत्यस्य स्थाने 'अपि' इति श्रूयते (तु. W.) । यत्वाह W1. अभिः कप्र. इति, तच्चिन्त्यम् ।

^३) शौ ८, ३, ३ इत्यनेन समर्थं च चोद्यं च प्रति सविषयता द्र. ।

^४) लक्षणे कप्र. इति मन्वानः सा. चिन्त्यः (तु. वें.) ।

^५) 'अभिसुयन्ति' इति शौ (११, ७, ३) पामे. ।

^६) सुपा. सविसर्गस्याऽभेः स्थाने 'अभि' इति शोधः द्र. ।

^७) तु. वें. PW. प्रभृ.; वैतु. सा. तृतीयपादीयं 'तात्' इति पदं तुरीयपादीयवाक्यान्तर्गतं प्रकुर्वाणः 'अभि' इत्यस्य वा. स्थितिं प्रति प्रमादुकः ।

^८) 'अभि-संविज्ञाध्वम्' इति योग इति यत् MW. अभिमानुक्तम् । स्वरतश्चाऽर्थतश्चोभयथाऽप्यसंगतेः । वदपि 'अभि' इति स. अर्थे कप्र. 'आपः' (=द्वि३

<२अप्-) इत्येतदन्वित इति W. उल्लेखकस्तदपि न । एवंविधे वा. अभ्युपसृष्टस्याऽऽख्यातस्य सकर्मकत्वाऽव्य-
 भिचाराद् 'आपः' इत्यस्य द्वि३ सतः कर्मतयैव सूपयोगात्
 स. अर्थे कप्र. प्रयोजकवस्याऽप्रसङ्गात् । तथा चासल्लक्षण-
 द्विस्वरत्वात्मकस्य चोद्यस्य दुष्परिहरत्वाच्च । का तावदत्र
 गतिरिति । उच्यते । वा. समवबोध इति । कथमिति ।
 शृणु । नेह 'आपः' इति प्र३ वा द्वि३ वा भवति । किन्तहि ।
 सं३ इति । 'पुत्रासः' 'जीवधन्याः' इत्युभे च 'आपः'
 इत्येतत्-समानाधिकरणे वि. भवतः [तु. शौ १२, ३,
 २५ उ (पुत्रत्वस्य चेह प्रियत्वोपलक्षकमात्रत्वात् पुस्त्व-
 मतन्त्रं द्र.)] । एस्थि. 'आपो जीवमभिसमेत्य संविशन्तु'
 इति वा. तात्पर्यं भवतीति दिक् ।

^१) गस. क्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^२) गस. वृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९) ।

पै ४, २, ७^{१५}; ८, १०, १०^{१५}.
 ¶ अभि-सृज्यन्त मै १, १०, ५.
 ¶ अभि-सृज्य^{१५} मै ४, २, ७.
 ¶ अभि-सृज्यमा(न>)ना^० -ना मै
 ४, ६, ८.
 † अभि-सृष्ट^{१५} -ष्टः ऋ ३, ३५, १;
 १०, ११, ५; कौ २, ३३२; जै
 ३, २८, ४.
 अभि/सृप्, ¶ अभिसर्पति काठ २८,
 ८; क ४४, ८; ¶ अभिसर्पन्ति
 मै १, ४, ५; ८, २; अभिसर्प
 शौ ३, २५, ४.
 ¶ अभि-सृप्य^{१५} -प्यम् मै ४, ६, २.
 अभि/स्कन्द, अभिचस्कन्द शौ ७,
 १२०, २.
 अभि-स्कन्दम्^१ शौ ५, १४, ११.
 † अभि/स्रु, अभिस्रवन्तु ऋ १०, ९,
 ४; मा ३६, १२; का ३६, १,
 १२; काठ १३, १६; ३८, १३;
 कौ १, ३३; जै १, ३, १३; ४,
 २८, १०; शौ १, ६, १.
 अभि/स्फूर्ज, अभिस्फूर्जति शौ १२,

७, ९.
 † अभि/स्वृ, अभिस्वरन्ति ऋ १,
 १६४, २१; शौ ९, १४, २२;
 पै १६, ६७, १२; अभिस्वरन्ति
 ऋ ९, ८५, ३; अभिस्वरन्तु
 ऋ ८, १३, २८; अभिस्वर
 ऋ १, १०, ४; ८, १३, २७;
 ९, ९७, ३; कौ २, ७५१.
 अभि-स्वृ^{१५} -स्वरा ऋ २, २१,
 ५; ८, ९७, १२; शौ २०,
 ५४, ३.
 अभि-स्वृ^{१५} -रे^१ ऋ ३, ४५, २;
 १०, ११७, ८; कौ २, २८१^१;
 १०६९; जै ३, २३, १३^१; शौ
 १३, ३, २५.
 अभि-स्वर्तु^{१५} -तारः ऋ १०,
 ७८, ४.
 अभि/हन्>जिघांस, † अभिजहि ऋ
 ७, १०४, १९; शौ ८, ४, १९; पै
 १६, १०, १०; अभि...जहि^१
 ऋ ९, ८५, २; अभि...हन् ऋ
 ५, २९, २.

† अभि...जघन्थ ऋ ३, ३०^१
 ८; मा १८, ६९; का २०, ५, २.
 † अभि...जिघांसति ऋ ७, ५९,
 ८; मै ४, १०, ५; ¶ अभिजि-
 घांसन् क ३५, ५.
 ¶ अभि-घातम् काठ १२, ४.
 अभि-ज्जत्^{१५} -ज्जन्ते मा १६, ४६;
 का १७, ७, ५; तै ४, ५, ९, २;
 मै २, ९, ८; काठ १७, १५;
 क २७, ५.
 † अभिज्जन्^{१५} स्त्रि १, २, २.
 अभि-हृत्^{१५} -तः शौ ११, १२, २२;
 -तम् शौ १९, ९, ९०; -तस्य
 मै ३, ९, ३. [०त्-उल्का^०]
 अभि/हृय, अभिहृयन्ति ऋ १०,
 ११२, ६; अभिहृयत शौ ३,
 ३०, १.
 अभि/हृस्,
 अभि-हृस्य^{१५} -स्यम् शौ ६, ३०, २.
 ¶ अभि/रहा
 अभि-हाय^{१५} मै २, ५, ७; काठ १३, २९.
 अभि/हि, अभि>भी...हिन्वन्ति^१

*) 'अभि...असृजन्' (प्रपु३) इति मुपा. शोधार्हः
 द्र. । मूको. विरोधाच्चाऽन्यथासिद्धत्वाच्च [तु. नापू.
 मन्त्रे च तैत्रा. २, ७, १५, ५ च उपु१
 एव श्रुतिः (यदनुरोधादिहापि अभि/विच्, ऋच्
 इत्यस्यैव निगमस्य सतः [तु. शौ ४, ८, ६] यनि.
 विकारमात्रं संभाव्येत)] ।

१) गस. क्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २,
 १३९) ।

०) तु. टि. 'अति/वह>अति-दह्यमान-' इति. ।

५) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

०) गस. क्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

१) गस. णमुलन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २,
 १३९) ।

४) गस. विजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

१) गस. चान्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, ३, ११८;
 ६, २, १३९) तु. विव. ।

१) सा. PW. नापू. प्राति. च १ रु.; MW. तुमर्थायं रु.
 इत्याहुः । तद् विमृश्यम् ।

१) 'अभिस्वरा' इति ऋ (८, ९७, १२) पामे. ।

१) गस. वृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९) ।

१) वैतु. सा. 'अभ्या (गच्छ)' इत्येवं व्यर्थं द्विस्वरं च
 क्रियाभ्याहारवन्तं च योगं मन्यमानः; PW. प्रभृ. च
 'अभ्या...जहि' इत्यातिष्ठमानाः । अत्र 'आ...पिब' इति
 योगः द्र. ।

१) गस. क्षत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

५) यद्यपि यमु. यद्-योगीय-स्वरं लङि प्र३ रूपं भवति,
 तथापि मूलतः 'अभिहृन्तम्' इत्यस्य सतोऽयं विकार
 इति सुकल्पम् (तु. संटि., ऋ १, ११६, ६; ११७, ९
 प्रभृ. च) ।

०) 'उल्काभिहतम्' इति मुपा. स्थाने 'उल्का-
 भिहतम्' इति प्रकरणानुरोधाच् शोधः WR. संमतः ।
 सा. स्वीये भाष्ये, कैश्चित् मूको. स्वीकृतश्च द्र. ।

१) गस. उप. यत् प्र. उस्सं. । कृत-प्रस्व. (पा ३, १,
 ९९; ६, १, २१३; २, १३९) ।

१) 'अतिहाय' इति मूको. पा. ।

१) अभिम् कप्र. बद्धन्तः PW. प्रभृ. विमृश्याः ।

ऋ ९, १०१, ३; अभि(हिन्वन्ति)
कौ २, ४९.
अभि-हिं/कृ, अभिहिंकृणोत् शौ
१२, ३, ३७.
अभिहिंकरोति, अभिहिंकृक-
रोत् काठ २७, ९.
अभि-हित- अभि/धा द्र.
अभि/हु, ॥अभिजुहोति तै ३, १, ५,
२; ६, ६, ३, २; मै ३, २, ८;
९, ५; ४, १, १४; काठ ६, ८^१;
२५, १०; ३१, ११; क ४, ७^२;
४०, ३; ४७, ११; अभिजुहोमि
तै १, ३, २, २; अभि...जुहोमि
पै २, ६६, ४; ॥अभिजुह्यात्
तै २, ६, ६, ६; ३, ४, ८,
३; काठ ३५, १९; क ४८, १७.
अभि-हुत, ता^३- ता शौ ६, १३३,
२; पै ५, ३३, २; -॥तौ काठ
६, ८; क ४, ७.
॥अभि-होतवै^४ मै १, ८, ६.
अभि/हु, अभिहरन्तु शौ १९, ४५,
४; पै १५, ४, ४.
॥अभि-हृत्य^५ मै २, ५, ७.
अभि/हु
अभि-हुत^६- हुतः ऋ १, १२८,

५^१; १०, ६३, ११; शौ ६,
४, २; -हुताम् ऋ १,
१८९, ६.
अभि-हुति^७- -ती शौ ६, ३, ३^१;
-तेः ऋ १, १६६, ८.
अभि/हु
अभि-ह्वात्^८- -रे शौ ६, ७६, ३.
१अभी(भि/इ), ॥अभ्यायत् तै २,
५, २, २; ५; अभ्यायत्^९ शौ ४,
२४, ६; पै ४, ३९, ६; अभि-
...आयत् ऋ १, ८०, १२;
‡अभ्यायत्^{१०} कौ २, १८८; जै ३,
१७, ९; ॥अभ्यायन्त तै ६, २,
७, ४; ४, ६, १.
अभ्येति कौ २, १२१०; शौ १,
२५, ४; ७, १२१, २; ९, १,
८; अभ्येति ऋ १, ११५, २;
१२४, ९; १४०, ६; ९, ९७,
७; १०१, १६; १०, ३, ३;
११७, ८; मै ४, १४, ४; ॥काठ
२४, ७; ॥क ३७, ८; ‡कौ
१, ५२४; २, ४६६; ८९८;
‡जै १, ५४, २; ३, ३५,
१; ४, १३, ११; शौ ८, ९,
९; ‡१३, २, २७; ३, २५;

‡२०, १०७, १५; पै २, ६५, १;
१६, १८, ९; अभि...एति ऋ
१, १२३, ७; ७, १०४, २१;
९, ९६, २२; १०, ६३, १६;
शौ ८, ९, २१; १३, २, ४३^१;
अभियन्ति शौ १०, ७, ४; ६;
अभि...यन्ति ऋ ८, १००, १;
शौ ५, ४, २; अभि...यन्ति^{१२}
ऋ १, १९०, ४; अभ्येति पै १६,
१४९, १०; अभ्येति मै १, ३,
३७; ४, ८, २; अभ्येति मै २,
७, १२^१; शौ ५, १३, ४; ७,
१२१, २; १३, १, १०; पै ८,
२, ३; ‡अभि...एतु^{१३} शौ ८, ४,
२१; पै १६, ११, १; ‡अभि-
यन्तु ऋ ४, ५७, ८; मा १२,
६९; का १३, ५, ८; तै ४, २,
५, ६; काठ १६, १२; क २५,
३; पै १५, ५, ६६; ‡अभीहि
ऋ १, ८०, ३; १०, ८३, ३;
कौ १, ४१३; जै १, ४०, ५; शौ
४, ३२, ३; पै ४, ३२, ३;
‡अभि...इहि ऋ ९, ६४, १३;
कौ १, ५०५; २, १९१; जै
१, ५२, ९; ३, १७, १२;

- १) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।
२) तवै-प्रत्ययान्तस्य द्वैस्वर्यं द्र. (पा ६, २, ५१) ।
३) गस. क्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।
४) गस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६२; २, १३९) ।
५) गस. क्तिनि पूषप्रस्व. (पा ६, २, ५०) । सात.
पाण्डु. IWR. तु 'अभि' इत्येवं पा. आहुस्तत्तू-
तन्त्रं द्र. ।

१) 'अभि-हुतः' इति F. प्रस्तावितं पा. w. अनुमुद-
विषति, तत्र को लाभः यनि. च का क्षतिर् इति विमृश्यं
विविग्भिः ।

६) गस. घबन्ते कृति थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

७) अभ्या/इयम् इत्यस्य रू. इति ब्रुवाणः सा.
चिन्त्यः ।

१) 'अभि' इति ऋ (९, ४८, ३) पाभे. ।

१) शौच. १, १५, अतु 'अभ्याय' इत्यस्मात् तिङो

निघाताऽभावे 'एति' इति स्यात् । पा ८, १, ६५ अतु
स एव निघाताऽभावो वैकल्पिक इत्य् एतत्सर्वं शास्त्राभेदे-
नोद्यम् ।

१) 'मृगाणामिव बृहस्पतेर्हेतयोऽहिमायान् धून्
(<*धु-यद्र.)' इति संबन्धः द्र. । च- योगे तिङ् नानु-
दात्तः [पा ८, १, ५८ (वैतु. सा. मृषैव च-त्तोपमुप-
स्थाप्य 'यन्ति' इति प्रथमा तिङ्-विभक्तिरिति कृत्वा
नानुदात्तेति च, 'अभि' इत्येतदुपसर्ज्याऽऽख्यातान्तर-
मध्याहार्यमिति च भाषुकः; GW. 'अभि' कप्र. धून्
<१धु- [यद्र.] इत्येतद्वन्ति इति, VVS १८१, [तु.
GVS ३, १३८]) *अभि/धु>*अभि-धु->*अभि-
धून्>(शोधपूर्वकम्) अभिधून् इति स्यादिति] ।

१) 'अभियन्तु' इति ऋ (४, ५७, ८) पाभे. ।

१) 'अभि...एति' इति ऋ (७, १०४, २१)
पाभे. ।

अभीतम् पै ३, ५, ८, १०; १अभ्यै-
ताम् काठ २७, ८; अभ्यायन्
१काठ २९, १; १क ४५, २; पै ५,
२६, ५; अभि... आयन् ऋ १०,
२८, ८; अभि... आयन् ऋ ७,
१०३, २; १अभीयात् मै ४, ६, ७.
अभि... ईयुः ऋ ७, १८, १०.
अभि-यत्^b - यन्तौ शौ ५, १, ५.
अभियन्ती - यन्ती शौ ७, ४८, ३.
अभी(भि-इ)ति^c - तित् ऋ ७, २१,
९; खि २, ६, २९; पै १०,
५, ११०; -तीतिः ऋ २, ३३,
३; पै १५, २०, ३.
अभी(भि-इ)त्य^d ऋ ४, ३२, १०;
९, ५५, ४; १०, ९९, ५; १काठ
२६, १; १३; ३६, ८; १क ४०,
४; ४१, ७; कौ २, ३२८, १; जै
३, २७, ४.
अभी(भि-इ)स्व(र>)री^e - रीः मा
११, ७७; का १२, ७, १२; तै
४, १, १०, २; मै २, ७, ७; ३,
१, ९; काठ १६, ७; १९, १०^३;

क ३०, ८^१; पै १, ४२, १.
१अभ्या(भि-आ)युक् - कः काठ
२८, २; क ४४, २.
२अभी(भि-ई), १अभि... ईमहे ऋ
१, २४, ३; तै ३, ५, ११, ३; मै
४, १०, ३; काठ १५, १२;
१अभि(ईमहे) मै ४, १३, १;
काठ २८, ७; क ४४, ७.
(*अभीअक-*, *अभीक्क-) नाडि. दि. द
१अभीक^f - कम् ऋ ९, ९२, ५; -के
१, ७१, ८; ११६, १४;
११८, ५; ११९, ८; १२१, १४;
१७४, ५; १८५, १०; ३, २९,
७; ५६, ४; ४, १२, ५; १६,
१२; २४, ४; २८, ३; ४३, ४;
६, २४, १०; ५०, १०; ७,
१८, २४; ८५, १; १०, ३८,
४; ५५, १; ६१, ६; १३३, १;
खि १, ८, ३; मा ३३, ११; का
३२, १, ११; तै १, ३, १४,
६; ७, १३, ५; मै ४, ११, १;
२^१; १२, ४; १४, १५; काठ

२, १५; कौ २, ११५१; जै ४,
१, ४; शौ २०, ९५, ६.
अभी(भि-ई)श्च, १अभ्यैक्षेताम् ऋ
१०, १२१, ६; मा ३२, ७;
का २९, ४, २; तै ४, १, ८,
५; अभ्यैक्षन्त तै ३, १, ४, २.
(*अभीगत-*, *अभीगतक-) एपु. दि. द.
अभीच्छत् अभी(भि-इ)श्च द.
१अभीस्सम्^१ पै ९, ६, ६.
अभी(भि-इ)ध्, न्ध्, १अभी(भि-इ)-
न्धे तै ५, १, ७, २; अभीन्धे मै ३,
१, ८; काठ १९, ७; क ३०, ५; शौ
११, ३, १८; पै १६, ५३, ७; अभी-
(भि-इ)न्धते तै ७, ४, ९, १; अभी-
न्धाम् मै २, ७, ६; अभीन्धाताम्
मै ३, १, ८; अभीन्धाताम् मा ११,
६१; का १२, ६, २; अभी(भि-इ)-
न्धाताम् तै ४, १, ६, २; काठ १६, ६.
१अभी(भि-इ)द्ध^२ - द्धः ऋ १, १६४,
२६; १मै ३, १, ८; ३, ६^३; शौ ७,
७७, ७^४; ९, १५, ४; पै १६, ६८,
४; -द्धात् ऋ १०, १९०, १.

^a) 'इदेषि' इति ऋ (१, १६२, २१) पाभे. ।
^b) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।
^c) गस. उप. क्तिनि पूषप्रस्व. (पा ६, २, ५०) ।
^d) मूको. 'अभिति(म्)' इति । शौ (१९, ३१, ११)
'अभितम्' इति वा (तु. सा.), 'अमितम्' इति वा (तु.
मूको.), 'अवर्तिम्' इति वा (तु. WR.) पाभे. द. ।
^e) गस. ल्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।
^f) गस. क्कबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, २, १६३; ६, २,
१३९) । 'अग्नेत्वरि-', 'अतीत्वरि-' इत्यत्र (पृ. ४२; ८९)
यथायथं बोधः द. ।
^१) 'अभितो गतम् (भावे कः)' इति कृत्वा *अभी(<भि)-
गत- इत्यतः प्रास. पूषप्रस्व. सतः प्राति. कपि प्र. सत्य
*अभीगतक->*अभी अ अक->यनि. इति वा, 'अभितः
ईर- (भावे < / ईर < / अ)' इति कृत्वा *अभीर-
[भि-ईर- (वैतु. पपा.)] इत्यतः पूर्ववत् कपि प्र. सत्य
*अभीक->*अभीक्क->यनि. इति वा नैप्र. द. [वैतु.
पा (५, २, ७४) यदनु अ(भि>)भी+कन् इति व्यु.
आनुदात्तः (पा ६, १, १९७), कमितुत्वाऽप्रसङ्गाद् अर्थतो

विरोधश्च प्रसज्येत (प्रकामं श्रौतसरूपाभ्यां भिजे एव
सती *अभिक- इत्य् *अभीक- इति च प्राति. उपकृत्य-
माने आचार्याऽनुशासनस्य विषयीक्रियेयातामित्यभिसंधेः
[तु. दि. अभि-क-]; या. (३, २०) '=अभ्यक्त-' इति
यदनु अभि+*अक्- (= / अक्+भावे कः) इति गस.
वा स्यात् प्रास. वा बस. वा (सर्वथाऽपि तु मिथ्यास्वर एव
प्रसज्येत । गस. याथीयोऽन्तोदात्तश्चाऽन्यथा पूषप्रस्व.
स्यादित्य् *अभ्यक्त- इति मध्यस्वरित इत्यभिसंधेः);
दे. (२, १७) अभि / इ+ईकः प्र. (तु. पाठ ४, २६;
सा. ऋ ९, ९२, ५) इति धातुलोपनिर्भरः पक्षो वा,
६अ+भी- (< / भी) इत्यतः बस. सतः कप् प्र. इति
वा (तु. दि. अनुक्- यदनु उप. < / अक् इति बाहोऽप्य-
किञ्चित्करः स्यात्) इति दिक् (तु. वि. प्रतीक-, समीक-)] ।

^२) विशिष्ट इह ऋ (६, ७४, ४) पाभे. ।

^३) संदिग्ध-स्थलीयः संस्कारान्तरापेक्षः पा. ।

^४) कर्मणि केऽनन्तरगतस्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^५) 'आभीद्धः' इति दीर्घादिः मुपा. चिन्त्यः । आक्-
पूर्वत्वस्य प्रसिद्ध्यभावादित्यभिसंधेः ।

२अभी(भि-इह)डा- -डा तै
५, १, ७, ३; काठ १९, ७; क
३०, ५.
*अभी(भि-इ)ध- -भी शौ १९,
२८, २०; पै १३, ११, २०.
अभी(भि/इ)न्, अभि...हन्वतः,
अभि...हन्वतु पै १२, ६, १२.
अभीपु-
अभीप-तस्(>) ऋ १, १६४, ५२;
तै ३, १, ११, ३१; पै ३, २,
८; ४, ८, ५; काठ १९, १४१;

२०, ९१; २९, ३१; पै ३१,
११; ४५, ४; शौ ७, ४०, ११.
अभीप्सत्- अभ्या(भि/आ)प् द.
अभीमोद-मुद्- अभि/मुद् द.
अभी(भि/ई)र्, अभ्यैर्यन्त खि ४,
१०, १, ३.
(*अभीर्-, *अभीर्क-) अभीक-टि.द.
†अभीरु- -रवः ऋ १, ८७, ६; ८,
४६, ७; तै २, १, ११, २; ४,
२, ११, २; मै ४, ११, २; काठ
८, १७; -रुः ऋ ४, २९, २;

-वम् ऋ ८, ४६, ६.
‡अभीरुण^१, †अभीरुण- -णम् मा
६, १७; शौ ७, ९४, ३; पै १,
३३, ३.
अभीलाप-लप्- अभि/लप् द.
अभी-वर्ण- अभि/वृण द.
१, २अभी-वर्त- अभि/वृत् द.
अभी-वर्ध- अभि/वृध द.
अभीवार(भि-इव/अर्), †अभी-
वार^२ शौ १, ३२, ४.
अभी-वृत्- अभि/वृत् द.

* १) १संख्याकादभेदेऽपि स्वरितत्वाऽभावः तै. द.
नान्यत्र [तु. अभी(भि/इ)ध् इत्यस्य तिङ्शतम्] ।

१) गस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।
'वर्मः' इत्यस्य वि. द. ।

०) 'अभीन् [पपा.; इअ+भी-($\angle$ /भी)]' इति
'दुर्दार्दः' इत्येतद्गामि वि. इति सा. [तु. नाउ. टि.
यदनु पै. मूको. विज्ञापितं भवेद् यथेहाऽन्त्यस्य तकारस्य
मूलतः सतः 'न्त्' इतीव विकारः समजनि (तकारस्य
नकारसकारयोर्मध्ये व्यञ्जनभक्तिमात्रतया मिथ्याऽऽभा-
सादित्यभिसंधेः)] । एस्थि. 'अभिसंतापय' इति वा
(तु. WR.), 'अभिन्' इति वा (तु. सात.) यत् पिपठिषितं
भवति, तदपुष्टमिति चालक्षणमिति च कृत्वा दुर्ग्रहं द. ।

१) 'अभीन्' इति मुपा. यनि. मूको. संगमध्य प्रकृति-
प्रत्यापत्तितया सुबोधः द. [विकृतस्य सतः शौ. (तु.
नापूटि.) तस्योच्छिष्टमात्रत्वाऽभिसंधेः] ।

०) तु. टि. अन्वीप- ।

१) तसिः प्र. तत्-स्वरश्च (वैतु. सा. शौ (७, ४०, १)
अभि/पत्+क्लिप् इति व्युत्पादुकः] ।

१) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद. ।

१) अभि पूर्वरूपैकादेशाभावः । 'अभीरुअम्' इत्यभि-
संधेः पाद ऊनाच्चरताया अपहतिः द. (तु. L. ४०७) ।

१) 'यद्वा शोप उतामृतम्' इति बाङ्गचः (१, २३, २२)
पादो भवति । तस्य 'युच्च शोपे अभीरुणम्' इति
रूपान्तरं भवति (तु. यनि. मा.), तत्राप्युत्तरः पादार्धः
'अभीरुणम्' इति शाखान्तरे (तु. यनि. शौ.) स्वरभेदेन
श्रूयते । अत्रोभयीं दृष्टिर्भवति । एकं पदमिति च द्वे पदे
इति च । प्रथमे कल्पे गस. उपप्रस्व. इति । को धा. कश्च
प्र. इति । अभी(भि/ई)र्+(मा.) उनः प्र. उसं. प्र.
स्वरश्चेति वा (शौ.) उनन् प्र. उसं. निस्वरश्चेति वा

[तु.यक. धरुण- इति च वरुण- इति च; वैतु.उ.म. PW.
प्रभृ. च तस. इअ+?भीरुण- (=भीरु-) इति (उप. का व्यु.
कथं च नञ्-स्वराऽप्रवृत्तिरिति त्वस्पृष्टं भवति); उ.
अभि/लृ > रु इत्यपि विकल्पयति (पू. दीर्घत्वम् इत्यभि-
संधिः)] । अथ द्वितीयः कल्पो द्वे पदे इति । के ते इति
'भीरु (क्वि.)-ऋणम्' > 'भीरु रुणम्' > 'भीरुणम्' >
अ० (यनि.) इति वा 'शोपे अभीरु ऋणम्' > '०पे अभीरु
(क्वि.)रुणम्' > '०पे अभीरुणम्' इति वा वर्णः मापत्ति-
लोपानुपातिसौवरसंकमश्च पक्षे छन्दोनुरोधप्रयोजितो
मिथ्याप्रत्यायितपूर्वसर्वशौकादेशादिव विसर्ज्यमानोऽकारोप-
जनश्च द. (वैतु. सा. [शौ] अभि रुणम् (ऋणम्) इत्युप-
सर्गभूतस्य प्रथमस्य पदस्य दीर्घभावश्चाऽध्याहृतयोग्य-
क्रियायोगश्च) । एस्थि. भूयोविमर्शसहताऽस्य विषयस्य
सुस्पष्टेति दिङ्मात्रम् ।

१) अभ्युपचयभूतस्य 'इव' इत्यस्य तदङ्गत्वेनोपसर्गव-
दुपचारः द. (यनि. सत्तात आलोचनार्थं तु. नाउ. टि.) ।

१) =अभि-इव-आर (तिङो निघातऽभावे तु. पा ८,
१, ६५; वैतु. ?WI. 'अभि-इव-आर' इति) । एवं तावत्
यनि. इवोपचिताऽभ्युपसृष्टत्वेन निष्पन्नमिदं क्लिप्. स्यात् ।
न त्वेषा पा. वस्तुस्थितिः स्यात् । कथमिति । स्वारसि-
कार्यविघाताच्च शाखान्तरीयसंकेतान्तराच्चेति । कथं तावत्
स्वारसिकार्यविघात इति । यद् विश्वं बौरभ्यवृधद्
इति वा [तु. तैब्रा ३, ७, १०, ३]; अभ्यवारीद् इति
वा (तु. पै १, २३, ४), तत् [विश्वं (कर्तृ)] पृथिव्याम-
धिष्ठितम् इति हि यः स्वारसिकोऽर्थः प्रतीयेत, प्रथमे
पादे 'विइवम्' इत्यस्य कर्मतयाऽनुजिगमविध्यमाणास्य
सतः कर्तृतथोपगमात् तस्य विघातः स्यादिति । शाखा-
न्तरीयाच्च संवेतात् (गपू. पै.) 'विइवमभ्याऽभिववार'
(<अभि/वृ यद.) इति प्रथमस्य पादस्य मूलभूतः

अभी(भि/ई)श्

अभी(भि-ई)श्^१—वाचः ऋ १, ३८, १२; ५, ६१, २; ८, ३३, ११; जै ४, २०, ४१; शौ ८, ८, २२; २०, १३१, ४; पै १५, १२, ८; १६, ३१, २;—शुना शौ ६, १३७, २; पै ११, ६७, ४;—शुभिः ऋ ५, ४४, ४; खि ४, ११, ६; ५, १५, ११; मा ३४, ६;—शुम् खि १, १२, ५;—शन् ऋ ६, ५७, ६;—शानाम् ऋ ६, ७५, ६; मा २९, ४३; का ३१, २, १०; तै ४, ६, ६, २; मै ३, १६, ३; काठ ४६, १; पै १५, १०, ६. [°शु-अन्°, दशन् > श°, स्मत्°, सु > स्क्° हिरण्य°]

अभी(भि/२इ)ष् > छ्, अभीच्छात्^२ शौ १२, ३, ३४; ४१; अभि... इच्छात् शौ १२, ३, ४२. ङभी(भि-इ)च्छ(त् >)न्ती°—न्ती ऋ १, १६४, २७.

१° अभी(भि-इ)ष्ट, ष्टा^३—ष्टः मै १, १०, १७; २०; काठ ८, ७; ३६, ११; १४; क ७, ४;—ष्टम् काठ २८, ५; क ४४, ५३;—ष्टाः मै १, १०, १७; २०; ३, ४, २; ४; ८, १०; ९, ४; १०, ४; ४, ४, ८; १०; ८, ३३; काठ ८, ५; ११, १०; २८, ५; ३६, ११; १४; क ७, १; ४४, ५;—ष्टे मै ३, ४, २; ४.

२° अभी(भि-इ)ष्ट^४—ष्टाः तै २, ४, १०, ३. [°ष्ट-अन्°]

१° अभी(भि-इ)ष्टि—ष्टै काठ ८, ८; २८, ३; ४; क ७, २; ४४, ३; ४.

अभी-षुह्, अभी-पाह्, अभी-षाह्, अभि/षह्, पाह् द.

अभी-षेण, अभि/षेणि द.

अ-भुज°—भुक् ऋ १०, ९५, ११.

*अ-भुजिष्य°—ष्यः शौ २०, १२८, ४.

*अ-भुजिष्य°—ष्यः खि ५, १२, ४^५.

अ-भुजत्°—अजत् ऋ १, १२०,

१२; ८, १, ६; कौ १, २९२; जै १, ३०, १०;—अजन्तः तै ६, ५, ९, ४; मै १, १०, ७; काठ ३६, १; क ४४, ९.

अ-भूति°—तिः शौ ११, १०, २१; १२, ८, ८; पै १६, ८७, १;—तिम् खि २, ६, १, ८; मै ४, २, १३;—त्या शौ १६, ७, १;—त्याः शौ ७, १०५, १; १६, ५, ५; ८, ६;—त्यै मा ३०, १७; का ३४, ३, ४.

१° अ-भूत्वा^६ तै ५, ५, १, ६.

१° अभेद्या^७ पै १३, ४, १३.

*अ-भोज°—

अभोज्(ज-ह)न्^८—घ्ननः ऋ १, ६४, ३.

(*अभ्यक्त-) अभीक- टि. द.

अभ्यक्त- अभ्य(भि/अ)ञ्ज द.

१° अभ्यगौ^९ पै ५, ९, ५.

अभ्य(भि/अ)घाय, अभ्यघायति शौ ७, ७३, ३; १९, ५०, ४; पै १४, ४, १४; अभ्यघायान्त शौ ५, ६, ९; पै ६, ११, ११.

आथर्वणिकः पा. सन् काले विकारमुपागमदिति संभाव्यते (वैतु. गप्. तैत्रा. 'अभिवाहृषे' इति)। यत्तु सा. अभी-वारः (<अभि/१, २ वृ) इति प्र१ इति कृत्वा पठनस्य प्राति. सतो धातुविकल्पेन घञि प्र. निष्पत्तिमभिसंधाय वर्णकत्रयेण विभक्तिपरिणामादिप्रपञ्चं रचयेत्, तन्निता-न्तमन्त्रोदत्तममिव स्यात्। थाथीय-स्वरे प्राप्ते उप. आशुदात्तस्याऽसंभवादिति दिक्। विस्तरस्तु कुतहलिमि-राकरतोऽन्वेष्टः।

°) गस. उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)। उप. उन् प्र. उंसं. नित्स्वरश्च [पाउ १, १०; पा ६, १, १९७ (तु. दे १, ५; वैतु. या ३, ९; दे १, ५; PW. प्रभृ. च अभ्य [भि/१अ]श्+शुण् प्र. इति)]।

२) 'अभि' इति कप्र. इतीव योजुकः W. चिन्त्यः (तु. सस्थ. टि. 'निधिपा- > पाः')।

°) गस. शात्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)। यनि. योगस्य कृते तु. पपा.; वैतु. सा. PW. प्रभृ. च 'अभ्या(भि-आ)गात्' इति (द्वैस्वर्ययोगाच्च चिन्त्याः)।

३) सस्व.कृते १अभीद- २अभीद- इत्यत्र यक.टि.द्र.।

°) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. भावे क्तिप् द. (वैतु. सा. कर्तरि प्र. इति कृत्वाऽनुपपन्नस्वरं तस. भुवाणः)।

१) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. /भुज् > *भुजिष्ठि- > *भुजिष्य- इति तादर्थ्यं यत्ता प्र. निष्पन्नं द. [तु. नाउ. (पाभे.) च WR. 'अ-भुजिष्ठि' इति शोधश्च; वैतु. मूको. अ-भुजिष्य- (यदनु /'घुज् > घुजिष्ठि- > 'घुजि-ष्य'- इति कल्प्यमानम्)। एस्थि. अपि यत् पारङ्गु. तदनु सात. चाऽन्याप्यद्वैस्वर्यद्विषितमपि मूको. मुपा. प्रामाण्यं प्रापयत् तन्नाश्रियेत]।

°) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

२) मुपा. उत्तरादिस्वरः शोधार्हः द.। अलक्षणत्वाच्च भ्रुत्यन्तरसंकेतविरोधाच्च (तु. नापू. पाभे.)।

१) 'अभेध्यान्' इति शोधसापेक्षः मुपा.। 'हविर-वान्' इति शौ (४, ३७, ८) पाभे.।

१) उस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

२) संदिग्धः संस्करयान्तरापेक्षो मुपा.।

अभ्य(भि/अ)ञ्च्

अभ्य(भि-अ)ञ्च्- -भ्यञ्जः पै ६, २, ५.

अभ्य(भि/अ)ञ्ज्, ॥अभ्यर्क्षते २,

५, १, ७; ६, १, १, ५; काठ २३,

१; ॥अभ्यर्क्षते ६, १, १, ५;

मै ३, ६, २; काठ २२, १३;

क ३५, ७; ॥अभ्यनुक्ति ५, २,

८, ६; काठ २०, ७; २३, १;

२५, ८; क ३१, ९; ३५, ७;

४०, १; ॥अभ्यनुक्ति २, ५,

११, ३; ५, २, ८, ६; ॥अभ्य-

नुक्ति खि ४, १०, १; ॥अभ्य-

अते ऋ ९, ८६, ४३; कौ १,

५६४; २, ९६४; जै १, ५७,

११; ४, २०, ८; शौ १८, ३, १८.

अभ्य(भि-अ)क, का- -कः मै ४, ९,

१९; -का शौ १०, १, २५; पै

१६, ३७, ५; -काः खि ४, ५,

३०^b. [०क-अन्, सु>स्व०]

अभ्य(भि-अ)अन- -अन पै ७, १५,

८; -नम् ऋ ८, ३, २४; ७८,

२; १०, ८५, ७; ॥तै २, ५,

१, ६; ॥मै ३, १, २; शौ ६,

१२४, ३; १४, १, ६; पै १६,

१११, १२; -नस्य पै ४, १०,

८. [०न-आजन०]

अभ्य(भि-अ)आन- -नः ऋ २,

८, ४; ॥मै ३, ६, ६.

॥अभ्य(भि-अ)ति/क्षर, अभ्यतिक्ष-

रन्ति मै ४, ४, ४^३.

॥अभ्य(भि-अ)ति/मुच्, अभ्यति-

मुच्यते काठ ३०, ७.

॥अभ्य(भि-अ)ति/रिच्, अभ्यति-

रिच्यते तै ७, १, ५, ६; मै १,

११, ९; २, २, १३; ४, ७, ६;

काठ १४, १०; २६, ४; २८,

९; ३४, ४; क ४१, २; ४४,

९; अभ्यतिरिच्यन्ते मै ४, ७, ४.

॥अभ्य(भि-अ)ति/ष(<स)ञ्ज्, अभ्य-

तिषज्जति काठ १२, ५.

अभ्य(भि-अ)ति/सृज्, अभ्यतिस्-

जामः शौ १०, ५, १५-२१;

१६, १, ५; ॥अभ्यस्यसृजन्त

काठ २४, ७; क ३७, ८.

॥अभ्य(भि-अ)त्यू(ति/१क)ह्, अभ्य-

त्यूहति मै २, ३, ७; अभ्यत्यूहत्

काठ १२, ५.

अभ्य(भि-अ)ध्व- -ध्वे शौ ४, २८,

२; पै ४, ३७, २.

अभ्य(भि-अ)नु/दिश्, अभ्यनुदेष्टु

पै ५, ११, ५; ९.

॥अभ्य(भि-अ)नु/वच्, अभ्यनुवाच

तै ५, ६, ६, ३; काठ २८, ४;

क ४४, ४.

अभ्यनुच्यते तै ७, १, ५, ५.

अभ्य(भि-अ)प/कम्, अभ्यपकमीः

शौ १२, २, १८.

अभ्यपा(प/अ)न्

अभ्य(भि-अ)पान- -नम् पै ८, १, ७.

अभ्यपे(भि-अप/इ), अभ्यपेहि शौ

७, ९३, १.

॥अभ्यप्रयुक्^१ पै २, ६५, ३.अभ्य(भि/अ)म्, अभ्यमीति^२ मा २२,

५; का २४, १, ५; तै ७, ४, १५,

१; मै ३, १२, १; काठ ४४, ४;

॥अभ्यमीवि ऋ १०, ८६, ८; शौ

२०, १२६, ८; अभि-अमन्ति

ऋ ७, २५, २^३; अभ्यमन्त ऋ१, १८९, ३; मै ४, १४, ३^४.

अभ्य(भि/अ)य्

॥अभ्य(भि-अ)य्य काठ १३, ८.

अभ्य(भि/अ)र्ष

*अभ्य(भि-अ)र्ष-

अभ्यर्ष-युज्वन्^१ -ज्वा ऋ ६,

५०, ५.

॥अभ्य(भि-अ)र्षस्^२ -र्षः तै २, ३,७, १; मै २, ५, ४^३; ३, ६, ६;

८, ३; काठ १०, ११; १३, ३.

॥अभ्यर्मवम्^४ पै १, २६, ५.

॥अभ्य(भि/अ)र्ष, अभ्यर्षति ऋ

९, ६६, २२; अभ्यर्षन्ति ऋ

९, ६२, ३; ६३, ६; ८५, ७;

कौ २, १८२; जै ३, १७, ३;

अभ्यर्षसि ऋ ९, ६४, ८; कौ

२, ३०९; जै ३, २५, ५; अभ्यर्ष

ऋ ९, ८५, ४; ८.

॥अभ्य(भि-अ)र्षत्^५ -र्षन् ऋ ९,^a) कर्मणि केऽनन्तरगतिस्वरः (पा ६, २, ४९) ।^b) मुपा. स्वर-शेषः द्र. ।^c) गस.व्युत्पन्न-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।^d) गस.शानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९) ।

क्रियाफलस्य कर्त्राऽऽत्मगमित्वेनैव सुसंगतत्वात्तथा न पश्यन् अभि पृथक् अव्य. इतीव क्रिप. चान्तर्भावित-व्यर्षमितीव कृत्वा व्याचक्षाणः सा. चिन्त्यः ।

^e) प्रास. समासान्तः अष् प्र. चित्-स्वरश्च (पा ५, ४, ८५; ६, १, १६३) ।^f) अकिञ्चित्-करः संस्कारान्तरापेक्षः पा. ।^g) उ.अभि/मी इत्यस्य रु.इति । तच् चिन्त्यं भवति ।^h) 'अभि'इति स्वाप्र.अव्य.इतीव कृत्वा यत् सा. 'मूर्तासः' इत्येतत्-समानाधिकरणतया निनीषति, तदप्रमाणम् ।^१) उस. क्वनिबन्त-कृत-प्रस्व. । अत्र नाउ. एव पूष.

इत्यैकदेशिकं मतम् (तु. MVG २४७) अपुष्टमिव द्र. ।

^२) गस. उप. असुच् प्र. कृत-प्रस्व. च [पा ६, १, १६३; २, १३९; वैतु. भा. अकारान्तस्य प्राति. प्र१ इत्यभिवादुकः] । वा. किवि. भवति ।^३) शोष-सापेक्षः मुपा. चिन्त्यः [तु. 'अभ्युज्ज्वा' इति शौ (१, २४, ४) पामे.] ।^४) गस. शानजन्त-कृत-प्रस्व. [पा ६, १, १८६; २, १३९ (तु. वें. सा.; वैतु. PW. प्रमृ. अगतिं मन्यमानाः)] ।

१६, ६५; ६२, १९५; १०६, १३;
 कौ १, ४८९५; जै १, ५१, ३५;
 ३, ५, ५; १२, ७.
 अभ्य(भि-अ)व/अर्ह, अभि...अर्हत्^१ पै
 १४, ४, २.
 †अभ्य(भि-अ)व, अभि...आवीत्
 ऋ ९, ९७, ३९; कौ २, ७०९;
 जै ३, ५८, ६.
 †अभ्य(भि-अ)व/कन्द, अभ्यव-
 कन्दति काठ २५, ७; क ३९, ५.
 अभ्य(भि-अ)व/२स्ति, अभि...अव
 ...क्षेपि ऋ ७, १८, २१^२.
 अभ्य(भि-अ)व/चक्ष, अभ्यव-
 चक्षान- णौ पै १२, ३, ४.
 †अभ्य(भि-अ)व/चर, अभ्यवच-
 रति काठ ३६, १४.
 अभ्यव-चारस् अनु >न्व^३
 अभ्यव-चारक- अन्^४
 अभ्य(भि-अ)व/तन्, अभ्यवतनोमि
 शौ ८, ८, २४.
 †अभ्य(भि-अ)व/दह, अभ्यवदहेत्
 मै १, ६, ६.
 अभ्य(भि-अ)व/निज्, अभ्यवनिजि
 शौ १०, ५, १५-२१; १६, १,
 ४; पै १६, १२९, १-१०.
 †अभ्य(भि-अ)व/नी, अभ्यवनयेत्

काठ ३५, १६; क ४८, १४.
 अभ्य(भि-अ)व/पश, अभ्यवप-
 श्यसि, अभ्यवपश्य पै ८, २०, ७.
 अभ्यवर- कुशिक^५
 †अभ्य(भि-अ)व/रुह, अभ्यवरो-
 हति मै १, ११, ८^६; ४, ४, ६^७;
 काठ १४, ८^८.
 अभ्यव-रोहत्^९- हन् मै ४, ४, ६.
 अभ्य(भि-अ)व/सृज्, †अभ्यवसृ-
 जन्ति काठ २१, ४; ९; क ३१,
 १९; अभ्यवसृजामि शौ १६,
 १, ६.
 अभ्य(भि-अ)व/स्ना, अभ्यव-
 स्नात- तेन पै ९, २२, १८.
 अभ्य(भि-अ)व/हृ, †अभ्यवहरति
 मै ४, ४, ६^{१०}.
 अभ्य(भि-अ)व-ह्रियमाण^{११}- णः मा
 ८, ५९; का ९, ७, ७.
 †अभ्यवे(भि-अ)व/इ, अभ्यवैति मै
 ३, ६, २; ७, ४; अभ्यवयन्ति मै
 १, १०, १३^{१२}; मै ४, ८, ५^{१३}; अभ्य-
 वयन्ति मै ४, ८, ५^{१४}; काठ २९,
 ३; क ४५, ४; अभ्यवैत् काठ
 ८, १०; क ७, ६; अभ्यवायन्
 तै २, ६, ३, २; काठ २४, ७;
 क ३७, ८; अभ्यवेयात् मै ३,

८, ४; अभ्यवेयुः मै ४, ८, ५^{१५};
 काठ २९, ३^{१६}; क ४५, ४^{१७}.
 अभ्यवे(व-अ)यन्- नस् मै ३, ८,
 १०.
 अभ्यवे(व-इ)त्य^{१८} तै १, ५, ४, ४.
 अभ्यवे(व-इ)त्य^{१९}- स्यस् तै ३, १,
 ९, ६.
 अभ्य(भि-अ)व/श, अभ्यश्नुते,
 अभ्यश्नुते तै ७, १, १,
 २^{२०}; †अभि...अश्नोति ऋ ३,
 ११, ७; कौ २, ९०७; जै
 ४, १५, ३; अभ्यश्नुवातै शौ
 १२, ३, ३४; अभ्यश्नुवातै पै
 १, ७०, १; अभ्यश्नुवात् क १,
 १७९, ३.
 अभ्यानश्ने पै ३, २, ५^{२१}; अभि-
 ...आनशुः ऋ २, २४, ६;
 अभ्यानश्म ऋ १०, ३१, ३;
 अभि...अश्याः ऋ ४, ५, ७;
 †अभि...अश्याम् क १, १५४,
 ५; १६६, १४; ६, १३, ६; मै ४,
 १२, १; अभ्यश्याम् ऋ ७, ९३,
 ८; अभि...आष्ट तै १, ३, १४,
 ६^{२२}; काठ १०, १३^{२३}; अभि...
 आष्ट शौ ४, १, ५^{२४}; पै ५,
 २, ४^{२५}.

*) 'अति...अरुहत्' इति शौ (१९, ४९, २) पाठे ।

१) विमर्शसहं स्थ. द्र. [=जनिभी राजेव युभिस्त्वम्
 (अस्माकं स्तुतीरिव) विबुध अभ्यवक्षेपि (=दिव अवेत्याऽस्मद-
 भिमुखीभूयेहैव निवससि); तु. वें. 'अभ्युपगच्छसि' इति; वैतु.
 सा. (मुपा. १) अभि/अव > 'अभि...अव' (=लोडि मपु १)
 इतीव पृथक् कुर्वाणः; ORN. सा. कल्पं कर्माभ्रुतेरवगणयन्
 समानमक्षोदक्षमपि सद् असत्-कल्पान्तरत्रयमपरमुप-
 दर्शकश्च ऋ १, ७१, १०; ७, ६४, २ इत्यत्रत्यन्यायमनु-
 सिद्धिर्भूयति संस्तमन्वायमिवाऽऽभासकश्च 'बु-' इति
 दिनपर्यायीकृत्य अव > उप इति पा. परिवर्तकश्च ।

२) गस. क्षत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

३) उप. कर्मणि ज्ञानच् प्र. । शेषं नापटि. द्र. ।

४) गस. क्षुब्धन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

५) सस्व. नापटि. दिशा द्र. । उप. स्वप् प्र. ।

६) गस. क्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, १, १०९; ६, २, १३९)।

७) ग्यान्शे इति (शौ ३, ७, ६) पाठे ।

८) एकतरत्र तु. अनुपदमेव याज्यात्वेन श्रूयमाणं
 'बुध्नाद् यो अग्रमभ्यर्ति' इति यदनु यनि. ✓ १ अश
 इत्यस्य योगेन कर्माकाङ्क्षापूर्तेरपरिहार्यत्वेनौचित्यदर्शनाद्
 'अभि' इति तद्युक्तः ग. इत्येव साधु द्र. (वैतु. भा. सा.
 K. च 'अभि' इति कप्र. 'अग्रम्' इत्येतदन्वित इति) ।

९) नापटिदि. भा. प्रभृ. समानपक्षत्वेन 'अभि'
 कप्र. इत्यातिष्ठमानः SIM. उपेक्ष्यः ।

१०) आख्याते रेफोपजनः प्रामाणिकः द्र. [तु. मूको.
 पपा. च; वैतु. सा., IVR., शाखान्तरीयः पाठे. च
 (=नापू. रु.)] । अभ्येर्गत्वित्वे एपटि. एव प्रमाणं स्यात् ।
 आलोच्यभृत्यमेवात् (वैतु. सा. W. चासौ कप्र. इति) ।

११) नापू. स्थ. आलोच्यविषयस्य साम्यं द्र. ।

१अभ्य(भि/१अ)स्, १अभ्यस्ति ऋ
४, २१, २०, ८, २४, १९;
२१; कौ १, ३८७; जै १, ४३,
७; ४, १७, ७; ९; शौ २०,
६५, १; ३; अभि...अस्ति ऋ
८, १, २०^a; अभि...सुन्ति ऋ
३, १६, २; अभ्यसि ऋ ६,
२५, ५; १अभि...असि ऋ ८,
९९, ५; ९, ५९, ४; मा ३३,
६६; का ३२, ५, १२; कौ १,
३११; २, ९८७; जै १, ३२,
९; शौ ११, १, ६; २०, १०५,
१; पै १६, ८९, ६६; अभ्यस्मि
ऋ ८, १००, ४; अभि...असि
ऋ १०, ४८, ७; अभिष्मः ऋ
८, १०२, ३; १अभिष्मः मै १,
१०, १८; काठ ३६, १३;
अभ्यसत् ऋ १, १५६, २;
२, २६, १; १अभ्यस्तु ऋ १,
९४, ८; २, ४, २; २८, १; ४,
१२, १; ८, १, ३२; पै १२,
१, ८; अभिसन्तु ऋ ७, १, १०;
अभि...असानि शौ ६, ९७, १;
अभि...असाम ऋ १०, ५३, ४;
अभिष्यात् ऋ १०, ११७, ७;
अभिष्युः ऋ १०, ९९, १५;
अभिष्याः ऋ १०, ६९, ६; काठ
२, १५; अभिष्याम् ऋ ७, १,

१३; अभिष्याम् ऋ १, १०५,
१९; १७८, ५; २, ८, ६; ३,
१, १६; ५, ४, १; ९, ३५, ३;
१०, १३२, २; खि ५, ७, ३,
१०; तै १, ४, ४६, ३; मै
१, ४, १४^१; ४, १२, ४^{१०};
१३, ८^१; काठ ७, १६^१; १२,
१४^१; १९, १३; कौ १, ३३६;
जै १, ३५, ५; शौ ७, ९८, १;
१३, १, २२; १अभि...स्याम्
ऋ ७, ४८, २; ५६, २४; काठ
२३, ११.

अभि...भास ऋ ४, २७, २.

१२अभ्य(भि/२अ)स्, अभ्यस्येत्
काठ २१, ७.

अभ्य(भि-अ)स्त- हस्त^०

१अभ्यस्यनहमि^० पै ३, २८, २.

१अभ्या^१ पै १, ८६, ७.

अभ्या(भि-अ)/क्रम्

अभ्या-क्रामम्^० शौ १०, ७, ४२.

अभ्या(भि-आ)/गा, अभ्या(भि-आ)

गाव^१ शौ ९, १५, ५; पै १६,

६८, ५.

अभ्या(भि-आ)/चर्

अभ्या-चार^० -रम् शौ १०, ३, २;

पै १६, ६३, २.

अभ्या(भि-आ)/अज्, अभ्याजति खि

३, ७, १^b; १अभ्याजन् मै १, ६, ३.

१अभ्या(भि-आ)/तज्, अभ्यात-
नक्ति तै २, ५, ३, ६.

१अभ्या(भि-आ)/तन्, अभ्यातन्ते
तै ३, ४, ६, २; अभ्यातन्वत
तै ३, ४, ६, १; २^१.

अभ्या-तान्- -नाः, -नान् तै ३,

४, ६, १; -नानाम् तै ३,

४, ६, ३; -नैः तै ३, ४,

६, २^१.

अभ्यातान-त्- -स्वम् तै ३, ४,

६, २.

१अभ्या(भि-आ)/श्नु

अभ्या-दाभ्य^१ -भ्यः, -भ्येन मै १,

८, ९.

१अभ्या(भि-आ)/तु, अभ्यातुवति मै

४, ६, १^१.

अभ्या(भि-आ)/धा > दधा, १अभ्या

दधाति मै ३, ४, ५; काठ २२,

२; ६; क ३४, १; अभ्यादधामि^१

मा २०, २४; का २२, २, १;

१अभ्यादध्यात् तै २, २, १०, ५;

५, ८, ६.

अभि...आधित खि ५, ७, २, ८.

१अभ्याधीयते मै १, ८, ७.

अभ्या (भि/आ)प् > अभी (भि/ई)

प्स,

१अभीप्स(त् >)न्ती- -न्ती:

काठ २७, १; क ४२, १.

^a) १वा २वा दंसु(यद्र.) > १वा २वा दंसुन(यद्र.) >
-ना (न. द्वि ३) इत्यत्र कर्म द्र. वैतु. सा. कर्माकाङ्क्षापूर्वार्थं शत्रु-
शब्दमाक्षिप्यैष 'दंसुना' (तृ १) < १दंसु इत्येवं वदंश्च; GW.
चानुपसृष्टं किंप. इति संगिरमाणोऽवशिष्टाऽशे सा. समानः.]

^b) 'अभिव्याम्' इति मुपा. ? (तु. ऋ १, १०५, १९).

^c) संदिग्ध-स्थलीयः पा. भवति संस्करणान्तरसापेक्षः।

^d) मुपा. अभ्य् आ > अघा इति शोधः द्र.। [तु.
भौलिकतरः मूको. (॥सृद् इत्यस्य लक्षणार्थया 'नः'
इति च विभक्त्या योगे सति निराकाङ्क्षे स्वतः
सिध्यमाने 'नः' इति द्वि. स्यात्। तथोर्गार्हतया 'अघा'
> 'अभ्या' इति मूको. प्रान्तीयः शोधश्चाऽऽस्थीयेत,
मुपा. अभिव्यस्याऽन्यथासिद्धत्वाच्च, आ/सृद् इत्यस्य

निगमान्तराऽश्रुतपूर्वत्वादप्रमाणात्वाच्चेत्यभिसंधेः)]।

^e) गस. णमुलन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^f) 'अभि. आ। अगात्' इति ऋ (१, १६४, २७)

पाभे.। तथात्वेऽभिः स्वाप्. अन्य. द्र.।

^g) गस. घञन्ते कृति थायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)।

^h) 'अभ्यायति' इति मूको. पाभे.।

ⁱ) गस. ण्यदन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८५; २, १३९)।

^j) पपा. यद् अभेः स्वरः प्रादर्शि, तदन्तं
द्र. (तु. उ. PW. प्रभु. 'अभि-आद्यभामि' इतीव
निनीषवः)। यद्वा इभु+ (॥मी>) मी- (वस.) > अभि
(न. द्वि १ = अभिर्हं यथा स्यां तथेति कर्मविशेषणपर-
म्परितं किंवि. स्यादिति विशरीषवतां अभेत)।

अभ्या(भि-आ)/पृ, अभि^१ (आपप्रिय)^२
श्र ३, ३०, ११.

॥ अभ्या(भि-आ)/प्लु

अभ्या-प्लवमान- नात् काठ ७,
६; क ५, ५.

१ अभ्याम्^३ पै १, ७६, ३.

अभ्या(भि-आ)/१यम्, ॥ अभ्याय-

च्छति मै २, १, ८; काठ १०, ११;

२१, १; ॥ अभ्यायच्छन्ति मै २,

१, ८; काठ १०, ११; ॥ अभ्या-

व्यच्छन् मै ४, ६, ८.

अभि^४ आयमत्^५ कौ १, १२८;

जै १, १४, ४; अभि^४ आयमन्

श्र ८, १२, ३१.

अभ्या(भि-आ)यंसेव्य^६- न्या श्र

१, ३४, १.

॥ अभ्या-यत्^७ मै ३, ८, ३; ४,

२, १२.

अभ्या(भि-आ)/या, अभि^४ आ-

याहि श्र ५, ५१, ५^१; अभि^४

(आयाहि) श्र ५, ५१, ६; ७.

॥ अभ्या(भि-आ)/यु, अभ्यायुवते मै

४, ५, ६.

अभ्यायुक- १ अभी द्र.

अभ्यायम् अभ्यू(भि/क) द्र.

॥ अभ्या(भि-आ)/रुष्, अभ्यारुणत्
काठ २३, १०; क ३७, १.

॥ अभ्या (भि-आ) /रुह > रोहि,

अभ्यारोहति तै २, ५, ५, ६;

अभ्यारोहति तै २, ५, ५, ५;

५, ६, ६, ४^१; ८, ३^१; ६, २, ३, ३;

मै १, ९, ८; ३, ३, ९; ४, ६; ६, १;

६; ८, १०; ४, ३, १; ४, ९; १०;

काठ ९, १५; २३, ३; शौ ३,

२९, ३६; अभि^४ आरोहति

तै १, ५, ९, ५; अभि^४ आरो-

हति मै १, ९, ८; काठ ९, १५;

अभ्यारोहन्ति तै ७, २, १, १;

३, ५, २; ३; ७, ३; ४; ९, २;

३^१; १०, ३; ४, १, २^१; ५; ३,

५; ४, २^१; ३; ५, १.

अभ्यारोह्यति मै ३, ४, ६.

अभ्यारोहयति काठ २४, ६;

२६, ४; २७, ६; क ३७, ७;

४१, २; ४२, ६.

अभ्या-रुह^१ तै ७, ४, ४, १.

अभ्या-रुह^१- रुः तै १, ५, ९,

५; २, ५, ५, ६; ७, ४, ५, १.

[रुह-अन्^१]

अभ्या-रोह-अन्^१

अभ्या-रोह^१- हन् मै ४, ४,

४; -हन्तः तै ७, ५, १, ६;

काठ ३३, ७^१; ८; शौ ४, १४,

६४^१; -हन्तम् काठ २४, ६.

अभ्या-रोहु(क)का^१- का मै ३,

८, ७; १०.

अभ्या(भि-आ)/वह्

अभ्या-वोह^१- वा पै ८, ११, २.

अभ्या(भि-आ)/वृत् > वर्ति, अभ्या-

वर्तते, अभ्यावर्तते मै ३, २, ११;

अभ्यावर्ते शौ १०, ५, ३८-४१;

अभ्यावर्तस्व तै ४, २, ७, १; मै

२, ७, १४; काठ १६, १४; क

२५, ५; शौ ७, ११०, १; ११, १,

२२; पै १५, २, ६; १६, ९, ९;

अभि^४ आवर्तस्व^१ तै ४, २, १,

२; मै १, ७, १; अभ्यावर्तष्वम्

तै ५, ७, ४, ४; ॥ अभ्यावर्तन्त

मै ३, २, ४.

अभि^४ आ(आ-अ)वर्त् श्र ७,

५९, ४.

अभ्यावृत्स्व तै ४, २, ५, ६^१;

मै २, ७, १२; काठ १६,

१२; क २५, ३; शौ ३,

१७, ९.

*) 'नः (=अस्मान्) इषश्च वाजांश्चाभ्यापप्रिय' इति
स्वारसिकं वा. अनभिरोचयन् 'अस्माकं समीके त्वम्
इषः (=निष्ठासुः १) सन् वाजान् (=अश्वान् ?) अभिप्रेरय'
इत्येवमप्रसिद्धं चाऽऽमर्षं च वा. ब्रुवाणः सा. चिन्त्यः ।

^b) वृद्धितमप्यशरीरं पदं भवति ।

^c) बाहुचस्य पाभे. कृते तु. नाड. रू. ।

^d) गस. उप. एव्यः प्र. सकारोपजनः कृत्-प्रस्व.
च (तु. पाठ ३, ९८; ६, २, १३९) ।

^e) गस. ख्यबन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^f) तिसृष्वप्युक्तं गायत्रीमानादतिरिच्यमाने अभि। प्रयः'
इति पदे मन्त्रगतार्थस्यानुवादकतया च तत्परिणतार्थ-
तया च देवताप्रेरणात्मकेऽर्थे पर्यवस्यतः । अतः 'अभ्या-
याहि' 'अभ्यायाच्छतम्' इत्याद्याकारकोऽन्वयो द्र. । सप्त-
म्यामृचि 'प्रयः' इति कर्मपदं कर्तृविशेषणतया नियुजानो
'यन्ति' इति क्रियया चाऽभेयोऽंगं परयन् सा. मितरामुपेक्ष्यः ।

^g) सस्व. कृते तु. टि. अभिनिष्पण- ।

^h) गस. शत्रन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

ⁱ) 'नाकम् (=दिवम्) अभ्यारोहम ततश्च सुकृतलोक-
भूतं स्वर्गं गच्छेम' वा. द्र. (तु. ए. पू. मन्त्रो यत्र दिवो नाकस्य
पृष्ठात् [=पृष्ठं प्राप्य] स्वर्गमनं साक्षाच्छ्रावितं भवति;
वैतु. सा. 'स्वर्' इत्यस्य 'नाकम्' इत्यनेन सामाना-
धिकरण्यं दर्शुकः; P.W. प्रभू. च अभिः कप्र. इति
कृत्वा 'नाकम्' इत्यनेनैवमभिसंबन्धुकाः) ।

^j) गस. उकजन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, १३९) ।

^k) अभिः कप्र. अभिलक्षणाार्थ इति यथा सा.
आह, तज्ज। तथा सत्यं अभिमुख्यविशिष्टाऽऽवर्तन-
स्याऽऽसन्नविषयत्वे षट्कतया सहस्रतिमतः 'अभ्या-
वर्तिन्' इत्यस्य चि. वैयर्थ्याऽऽपत्तेरिति यावत् ।

^l) पपा. स्वरसंघौ शास्त्राभेदो भवति [तु. टि. २ अभि
(मा १२, ७०)] ।

॥अभ्यावर्तयन्ति मे ३, २, ५;
काठ ८, ५^१; क ७, १^१; अभ्या-
वर्तये^१ पै १६, १३२, २.
अभ्या-वर्तिन्^१ - -०तिन् मा १२,
७; का १३, १, ८; तै ४, २,
१, २; मै १, ७, १; २, ७, ८;
काठ १६, ८; १९, ११; २२,
१२; क ३१, १; पै १, ४१, १;
-तिन् ऋ ६, २७, ५; -त्ति ऋ
६, २७, ८.
अभ्या-वृत्त^१ - -त्तः मा ८, ५८; का
९, ७, ७; काठ ३४, १६.
॥अभ्या-वृत्त^१ तै ६, २, ५, ५^१; काठ
८, ४^१; २३, ५^१; क ६, २.
॥अभ्या(भि-आ)/शंस, अभ्याशंसेत
काठ ११, २.
अभ्या(भि-आ)/सृ
अभ्या-सरि(न>)णी- णीः काठ
२५, ५.
॥अभ्या(भि-आ)/स्था>तिष्ठ,
अभ्यातिष्ठति मै १, ११, ७^१;
४, ४, ५; काठ ८, ८; १४, ७;
२३, ९; क ७, २; ३६, ६.
॥अभ्या(भि-आ)/हृ, अभ्याहृयते
तै ३, २, ९, १; ४; ७.
॥अभ्यु(भि-उ)वृ, अभ्युवृयति मै १,
८, ९; अभि...उवृयति तै २,
२, २, ५^१.

॥अभ्यु(भि-उद्)>त्/क्रम, अभ्यु-
त्क्रामति काठ ६, ४; ८, ७; क
४, ३; ७, ४; अभ्युदक्रामन्
काठ ८, ७^१; क ७, ४^१.
अभ्युत्था(भि-उद्/स्था)>तिष्ठ,
अभ्युत्तिष्ठति काठ ३४, ९^१; अभ्यु-
दतिष्ठत् शौ १५, ८, २; अभ्यु-
दतिष्ठन् काठ ३४, ९^१.
अभ्यु(भि-उद्)>त्/सद् > सीद,
सादि, अभ्युत्सीदति मै १, ७,
२; ३^१.
*अभ्युत्-सादया^१-
*अभ्युत्सादयां/कृ^१, अभ्यु-
त्सादयामकः मै १, ६, ५.
॥अभ्यु(भि-उद्)>त्/सृज, अभ्यु-
त्सर्जते तै ६, २, ९, १.
अभ्युत्सृजति काठ २०, ३^१;
क ३१, ५^१.
अभ्युदि(भि-उद्/इ), ॥अभ्युदेति मै
१, ८, ९; २, २, १३; ४, १, ९;
अभ्युदिहि शौ ३, २०, १०; १७,
१, ६; ७; ॥अभ्युदेत् मै २, ५,
३; ॥अभ्युदियात् मै १, ८, ७^१;
९^१; २, २, १३; ॥अभ्युदियात्
मै ३, ६, ९; काठ २३, २;
क ३५, ८.
अभ्यु(भि-उ)दित- अन^०, सूर्य^०
अभ्युदे(भि-उद्-आ/इ), ॥अभ्युदेति

मै ३, ९, १.
अभ्युदे(दा-इ)वृ^१ शौ १५, ११, २;
१२, २.
अभ्यु(भि-उ)द्/वस् > वासि,
अभ्युदवीवसः मै १, ८, ४.
॥अभ्युद्(भि-उद्/ह), अभ्युद्धरन्ति
मै १, ८, ८; अभ्युद्धरेयुः तै २,
२, ४, ६; अभ्युद्धरेयुः मै १, ८, ८.
अभ्यु(भि-उ)द्/न्द, अभि...उनुत्त
ऋ ५, ४२, ३.
अभ्यु(भि-उ)त्स^१-
*अभ्युत्सि(न>)नी^१ - नी पै
१२, ३, ५.
॥अभ्यु(भि-उ)न्दत्^१ - -न्दतुः^१ ऋ
९, ६१, ४; कौ २, १३७; जै ३,
१३, १३.
॥अभ्यु(भि-उ)प/क्रम, अभ्युपक्रा-
मति मै ३, ९, ७.
॥अभ्यु(भि-उ)प/धाव, अभ्युपधा-
वेम मै १, ७, २; काठ ८, १५;
क ८, ३.
॥अभ्युपा(भि-उप-आ)/कृ, अभ्युपा-
कुर्यात्, अभ्युपाकुर्यात् मै ४, ८, ८.
अभ्युपा(भि-उप-अ)व/हृ, अभ्युपा-
वहरामि मा १०, २५.
॥अभ्युपा(भि-उप-आ)वृत्, अभ्युपा-
वर्तते मै १, ४, ७; अभ्युपावर्ते-
महि मै १, ७, २.

* 'स्वमभ्यावर्तये' इति मौलिकस्य मकारस्य च्युत-
स्य सतः पुनः पा. शोधः द्र. ।

^१ गस. जिण्यन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^२ कर्मणि केऽनन्तरगत-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^३ गस. ह्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^४ गस. ण्यन्तात् स्त्रियां भावे शः प्र. उस्. [पा ३, ३,
१०७ ('णेः शश्च' इत्यभिनवं शिष्येतेत्यभिःसंधिः) तु.
नाड. टि.] । कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^५ गस. उस्. [नापू. समाननिष्पत्तिकस्य शब्दजातस्य
परिप्रधार्यमभिनवगतिः संज्ञाविधानार्थं च 'अभ्युत्सादवा-
दयश्च द्वितीयास्ता विभक्तेरल्लुक् च' इति 'ते प्राग्
जातोः' (पा १, ४, ८०) इत्यतः प्रागनुशिष्यमित्त्रभि-

संधिः] । किमिति प्रागभिमते निपातनम् (पा ३, १, ४२)
नोक्कमिति । यनि. लक्षणसंभवादिति । एस्थि.
अपि 'आम्' इत्यस्य कृजनुप्रयोगस्य चैव लिटो-
ऽन्यत्र उस्. स्यादित्येवं किमिति नोक्कं भवतीति ।
लाघवात् यनि. एव मौस्थि. नेदीय इव
स्पर्शकं स्यादिति दिङ्मात्रम् (तु. टि. /गम्
>गमि >*गमया /कृ) ।

^६ कर्तरि सः प्र. (तु. पाठ ३, ६९) ।

^७ मत्वर्थीयः इनिः प्र. । ततश्च स्त्री. स्त्रीप् (पा ५, २,
११५; ४, १, ६) । एवं सति विगतसंज्ञं स्थलं स्यात् ।

^८ गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^९ विभक्तिरुदात्ता (पा ६, १, १७३) ।

†अभ्युपे(मि-उप/इ), अभि...उप-
बन्ति ऋ ६, २८, ४; काठ १३,
१६; शौ ४, २१, ४^१.

अभ्युप्य अभि/वप् द.

†अभ्यु(मि/उ)ब्

अभ्युवस्(>:)^b काठ २६, १;
क ४०, ४.

अभ्युद- अभि/वह द.

अभ्यु(मि/ऊ)र्णु, अभ्युर्णते शौ १४,
१, २७^{१०}; अभ्युर्णोति ऋ ८, ७९,
२; अभि...ऊर्णोति शौ १८, २,
५२; †अभि...ऊर्णहि ऋ १०,
१८, ११; शौ १८, २, ५०;
५१; ३, ५०; ४, ६६.

अभ्युवौ(न>)ना^d- ना ऋ ५,
४१, १९.

†अभ्यु(मि/१ऊ)ह्, अभ्युहति तै
५, २, ३, ७^३; मै ३, ४, ५^३; ७, ४;
४, १, ९; कठ २२, २^३; ३१,
७; क ४७, ७; अभ्युहति मै ३,

७, ४^३; काठ २०, १; क ३१,
३; अभ्युहताम् काठ ३६, १०.

अभ्यु(मि/अ>)*अर्, अभ्युति

तै २, ३, १४, ६; पै ५, २, ८.

†अभि...ऊर्णोति ऋ १, ३५, ९;

मा ३४, २५; का ३३, १, १९;

अभ्युणो: पै १३, १, १५.

अभ्यु:रु: ऋ ३, १, ४.

†अभ्यारम्^१ ऋ ८, ७२, ११; सि

२, १३, १; कौ २, ९५३.

†अभ्यु(मि-२ऊ)ति-

√अभ्युतीय, अभ्युतीयत काठ

१०, ११.

अभ्यु(मि/अ)ञ्ज, अभि...ऊज्यते

ऋ १, १४०, २.

अभ्ये(मि-आ/इ), अभ्येति सि ३,

२१, १; मा १७, ४७^६; का १८,

४, १५; †काठ २४, ६; २८,

४^b; ३२, २; †क ३७, ७; ४४,

४; पै ३, ५, ६; अभि...पेति

शौ ३, २, ६; अभ्येति शौ ६,

११८, ३; पै १६, ५०, ५;

अभ्येहि शौ ८, २, २; पै १६,

३, २; अभि...एहि पै २,

२३, १.

†अभ्युपदधाति^१ काठ २०, ७; क

३१, ९.

अभ्यु- √*अप् > २अप्- द.

अ-आतु^१- -तर: ऋ ४, ५, ५; शौ १,

१७, १; -ता ऋ १, १२४, ७.

१अ-आतुव्य, व्या^१- -व्य: ऋ ८, २१,

१३; कौ १, ३९९; २, ७३९; जै

१, ४५, १; शौ २०, ११४, १;

-†व्या: काठ २१, २; क ३१, १७.

†२अ-आतुव्य^१- -व्य: तै २, ४, २,

४; मै १, २, १०.

*अ-आतुहन्-

अ-आतुही^१- -हीम् शौ १४, १,

६२.

अभि^१- -भि: मा ११, १०; का १२,

*) वैतु. सा. अभि: कप्र. इति कृत्वाऽपार्थम् उप+√इ

इत्यस्य दुष्पूरकर्मसाकाङ्क्ष्यमुत्पादुनः ।

^b) गस.कसुलन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, १३९)।

^c) 'अभिधित्सते' इति ऋ (१०, ८५, ३०) पामे. ।

^d) गस.ज्ञानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९)।

*) रु. द्विविधः स्वरः श्रूयते । यदा गत्यंशे स्वरो निहतश्च तिङ् भवति, तदा 'उदात्त-' (पा ८, २, ४) इति स्वरितो भवति । यदा चाऽनिहतत्वात् तिङो गत्यंशे निघातः (पा ८, १, ७१), तदा त्वनुदात्तयण उत्तरः स्वरस्तदवस्थ एव भवतीति ।

^१) गस.णमुलन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

यत्तु आर- इत्यनेन विभक्त्यर्थ इवाऽव्ययीभाव इती- वाऽभिप्रेतः PW. MW. च, तन्मन्दम् । तथा सत्यन्तोदात्तस्य (पा ६, १, २२३) दुर्भारत्वप्रसङ्गात् ।

^२) 'अभि. आ. पुति' इति पपा. चिन्त्यः । यद्योगीयनि- षाताऽभाववति तिङि गतिद्वन्द्वनिघातस्य न्याय्यत्वात् (पा ८, १, ७१) । 'अभि' इति 'अः' इत्येतद्विहितः कप्र.

अप्यभ्युपगन्तव्येत् संज्ञातव्यम् 'आ' इत्यस्याऽन्वयान्तरा- भावाद्भवरवं तेन निघातेन भाव्यम् (तु. पपा. शौ ३, २, ६)।

^३) 'अभ्येति' इति मुपा. सु-सोधः द. (तु. संदि.

क ४४, ४) ।

^१) यनि. रूपमवास्तविकं संभाव्यते । काठ. च क. च पा. संस्करणान्तरसापेक्षतयोपलम्भात् । तथाहि । काठ. संस्कर्तुः यस्थ. टि. 'कर्मण्यभ्योप०' इति 'कर्मण्य- त्वाप०' इति च क. मूको. पा. इत्युक्तं भवति । तेनैतत् संभाव्यते यदत्र मूलतः 'कर्मण्यत्वायोप०' इत्येवं सतः पा. उभयत्र वैकृतमुक्तचरं समजनीति । क. मूको. पा. यत् संस्कर्त्रा न प्रादर्शि, काठ. पा. एव च तत्रत्यं टि. अप्यनवलोक्यतां स्वकीये संस्करणे संन्यवेशि, तद् रुचिरतरं भवतीति दिक् ।

^१) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^२) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^३) सस्व. नाप् द. श्रियां ङीप् प्र., हन उपधालोपश्च (पा ४, १, ४; ६, ४, ९८) ।

^४) व्यु. १। (√*वृ>) *आ- > आम्+*भि- (कर्त्तरि वा करणे वा <√*भृ) कस्यचित् पृष्ठिव्यादेः पदार्थस्य शरीर आत्मानं प्रवेशय तदीयस्य प्रसिद्धमानस्यांसस्य भर्त्री भरणसाधनभूता वेति कृत्वा खनित्रकविरोपसंज्ञा [*आभि- (उस. कृत-प्रस्व.) > *हभि- > *अभि- > यनि. (तु. पंजा. (ह) रभि-; हि. सुभि- इति

१, १०; तै १, ३, १, १; ४, १,
१, २; ५, १, १, ४॥; ६, २,
१०, १॥; मै १, २, १०; २,
७, १; ३, १, २॥; ८, ८; १॥; ४,
९, १; काठ १६, १; -अभिभि:
शौ १०, ४, १४; पै ५, ९, २;
१६, १६, ४; -अभि मा ११,
११; का १२, १, ११; तै ४, १,
१, ४; ५, १, १, ४॥; ६, २,
१०, १; मै २, ७, १; १३, १,
२; ४; १॥काठ १६, १३; १९,
१; २५, १; १०; २६, ५; १॥क
२९, ८; ४०, २; ३; ४१, ३.

[अभि-अन्]

अभिः पै ९, ३, ३.

अभि-खा(त>)ता^०-०ते शौ ४,
७, ५; ६; पै २, १, ४; ५; ४,
२१, २. [ता-अन्]

अभि, अभिय-, अभिय-
अप>अप>अप-द्र.

अभिव^०-भ्वः ऋ १, ३९, ८; -भ्वम्
अ १, २४, ६; १२, ५; १४०,
५; १६८, ९; १६९, ३; २, ४,

५; ३३, १०; ४, ५१, ९; ५,
४९, ५; ६, ४, ३; ७१, ५;
-भ्वा^० अ १, ६३, १; -भ्वात्
अ १, १८५, २-८; मै ४,
१४, ७.

अभिव^०-भ्वम् शौ ४, १७, ५; ७,
२४, १; १३, ६, ४; पै ५,
२३, ७.

अभि, अभिष्व तै २, ३, ५, १.
आमीत् तै २, ३, ५, १. [अभि^०
सम्]

अभिम^०-मः ऋ ५, ५६, ३; ६, ६१,
८; ८, ९३, १४; मा १८, ४^b;
का १९, २, ४; तै ४, ७, २, १;
मै २, ११, २; काठ १८, ७; क
२८, ७; शौ १३, ८, ५; -मम्
अ १, ६६, ४; -मात् अ ५,
५९, २; ८, १२, २४^१; कौ २,
४६७; जै ३, ३४, २; -माय अ
८, २०, ६; -मे ऋ १, ६३, १;
६७, २; ४, १७, ७; ८, ५३,
८; खि ३, ५, ८; -मेन अ ४,
२२, ३; ९, ९०, ६; -मेभिः अ

७, ३४, १९; -मिः ऋ ८, ७५,
१०; तै २, ६, ११, २; मै ४,
११, ६; काठ ७, १७; कौ १,
११; २, ९९८; जै १, २, १.

[०म-स्तनयत्^०]

अभिम-वत्^१-वत् अ १, ५२,
९; ४, ५५, ४; ५, ३४, ९; ५८,
१; ८६, ३; ८, ७५, १३; तै
२, ६, ११, ३; मै ४, ११, ६;
-वत्सु अ ६, ६६, ६; -वन्तः
अ १, ३६, २०; ३८, ७; ८,
२०, ७; जै ४, ८, ६; -वान्
अ १, ५२, १०; ४, ४, १; ५,
८७, ५; १०, ११, ७; मा १३,
९; का १४, १, ९; तै १, २,
१४, १; मै २, ७, १५; काठ १६,
१५; क २५, ६; शौ १८, १, २४;
अभिवती^२-स्ती अ १,
१६८, ७.

अभिवत्-तर^१-रेभ्यः अ
१०, ७६, ५.

अभिमति^३-तिः अ १, ६४, ९; ७३,
२; खि ३, २२, ४; मा ४, २५;

साजाल्यसंकेतदिक्मात्रम्; वैतु. भा. तै (१, ३, १, १)

अभ्र+इन् प्र.इति च, २अप+अभ्र+इः प्र.इति च।

*) 'अभिः'। अभिः इति पद-विभागोऽत्र भवतीति
कृत्वा तादृशो निर्देश एवेहाऽकारि। तत्-साधुता तावत्
परीक्षकाणां दिष्टिमनुसरेत्।

^b) वृत्तस. उप. कर्मणि के पूषप्रस्व. (पा ६, २, ४८)।

^०) इह सा. 'वाते' इति यत् पठयिष्य प्रादशि, तन्
मूर्धन्यकण्ठयोश्चाराणांकार्येण व्यामोहितस्य लिपिकृत
एव प्रमाद इति संभाव्यते।

^a) व्युत्?। भावार्थप्राधान्ये सति *१आ-भू- (प्रास. वा
बस. वा)>*१आभूक->*१आभूभ->यनि.इत्येवमाद्या-
न्त्योपान्त्यवर्णतत्परिणामाः नैप्र. द्र. (प्रकृतिसंवादार्थ
तु. दे १, १३; ३, ३; सा. यस्व.; PW. प्रभृ.)। न.
इत्योपलब्धि. द्र. (तु. एउडि.)।

^१) यद् 'अभ्र' इति PW. GW. आहतु, तच्च (तु. ORN.)।

^२) कर्त्तृव्यसंज्ञेन भाष्य. भेदे सति *२आ-भू- (गस.)
>*२आभूक->*२आभूभ->यनि.इत्युदात्तयणोऽनुदात्त-

स्वरितपर्यवसाना नैप्र. द्र.।

^b) अप्र. प्र. वसं. (पा ३, ३, ५८)। प्र. पिप्वाभिघाते धास्व.।

^b) म. इभु+कर्मणि *२म्- (<अभ्र/१मा) इति कृत्वा
तस. नञ्-स्वर इति [पा ६, २, २ तु. सा. तै (७, ४,
२, १)]। एस्थि. वा. 'भाम-' इत्यस्य वि. एवैतद् न
'अभ्रम्' इत्येतत्-सकञ्चं सत् तद्वत् कर्तृपदमिति यद्-
भिप्रेतं भवति, तन् मन्त्रपदस्वारस्यविघातप्रसङ्गाच्चिन्त्यम्।

^१) सा. अभ्रम् इत्यतो निष्पत्तिमाह।

^१) म(>व) तुपः पिप्वाभिघाते स्वरः पूर्वाऽवस्थः।

^k) ङीपः (पा ४, १, ६) पिप्वाभिघाते स्वरऽभेदः।

^१) तरपः पिप्वाभिघाते स्वरऽभेदः।

^३) पाप्र. अतिः प्र. (पाउ ४, ६१), तत्-स्वरश्च वैतु.

या ६, १२ (मुपा. तदुपरि स्क. च तु. च दे. च विकल्पेन
तति- इत्यपि उप. अभिप्रेतमित्युपकल्प्यमानाः दु-स्रोधाः
द्र.) <*अमा-मति- वा <*आम-मति- वा; म. (मा ४,
२५) इभु+मति- (<अभ्र/१मा); RJ ३१९ इभु+
मति- (बस.)।

का ४, ८, ३; तै १, २, ६, १;
मै १, २, ५; काठ २, ६; क १,
१९; कौ १, ४६४; जै १, ४८,
५; शौ ७, १५, २; पै १६, १४४,
२; -तिम् ३, ३८, ८; ५,
४५, २; ६२, ५; ६९, १; ७,
३८, १; २; ४५, ३. [°ति-हत°]
†१अमत्र- नः ३, ६१, ९; ३,
३६, ४; तै २, ४, १४, २; मै ४,
१२, २; काठ ८, १७; शौ २०,

३५, ९; -त्रम् ४, २३, ६.
†२अमत्र- -त्रम् १०, २९, ७;
शौ २०, ७६, ७; -त्रे ५,
५१, ४; श्रेभिः २, १४, १;
६, ४२, २; कौ २, ७९१.
अमत्रिन्- -०त्रिन् ४६, २४, ९.
अममान- सम्°
*अमस्-
अमस्-व(र>)री- -०रीः मै
२, ४, ७, ८.

✓१२अम्
✓*३अम् २अमत्र- टि. द.
*१, २अम्- १२अम- अमिन- अम्भस्,
अम्भृण- टि. द.
१अम- ✓१अम् द.
१२अम-
अमा ४ [१, १२४, १२; ६, ६४,
६]; २, ३६, ३; ३८, ६; ६,
२४, १०; ५१, १५; १०, २७,
२; ६३, १६; १९८, ६; १८५,

*) अत्रन् प्र. नित्स्वरश्च (पाठ ३, १०५; पा ६,
१, १९७)। मौस्थि. त्व अम- + *त्र- (<✓त्रा) इति
कृत्वा बस. पूपप्रस्व. इतीव संभाव्येत [तु. WW १,
१७८; वैतु. या ६, २३ (तु. दे ४, ३) अमात्रतया
व्यु. विकल्पयंश्चिन्त्यः, 'अविद्यमाना मात्रा यस्य'
इति कृत्वा बस. अन्तोदात्तप्रसङ्गात् (पा ६, २, १७२)
इत्यभिसंधेः; RJ ३११, २अमत्र- इत्यतोऽपि लिङ्ग-
भेदनिवृत्तिवैशिष्ट्यमात्रतयाऽपि विकल्पेन निर्गुणाश्च।

*) व्यु. ?। आ+*मत्र- इति कृत्वा बस. (पावा २, २,
२४) पूपप्रस्व. स्यात् पू. नैप्र. ह्रस्वत्वम्। *मत्र-
इति पुनः सेचनार्थात् ✓*मद्र इत्यतो वा ✓मद्र
इत्यतो वा कर्मणि अत्रि प्र. द. (*मृत्र- इत्यत्र वा
*मृत्र- इत्यत्र वा नैप्र. संयोगादेर् ह्रस्वो लोप
इत्यभिसंधिः)। अथ *४अम- + १अत्र- (<✓अद्
यद्र.) इति बस. पूपप्रस्व. इतीव कृत्वा शकन्धादित्वपरः
या ५, १ द. [=अमानां मानमकुर्वताम् (६अ+कर्तरि
*३म- [<✓१मा] इति कृत्वा तस. नम्-स्वर इत्यभि-
संधिः। 'अनिर्मितं भवति' इति यदुक्तं भवति तत्
एस्थि. पर्यायान्तरेण व्याख्यानमात्रं स्यान् न वैयाकरणं
प्रदर्शनम् (=अमा अमिन्वन्तः सन्तो येऽगुस्तेऽनिर्मितम्
अनिःशिष्टमानं यथा स्यात् तथैवाऽगुः। स्थिरपीतानां
सतां शराबादिलघुपात्रमानैरसृप्यतां घटादिबृहत्पात्रसंलग्न-
मुखत्वपरजनोक्तिप्रसिद्धेरिति यावत्); वैतु. GW. मौस्थि.
अमात्र- (यद्र.) इत्येतेन योजयन् नैप्र. तत् एव निष्पादुकः;
WW १, ५२, ✓*३अम् इत्यतो धारणार्थविशिष्टवृत्तेः
प्रसाधुकथं।

°) मत्वर्थे इनिः प्र. तत्स्वरश्च।

°) अमन् प्र. नित्स्वरश्च। नाउ. व्यु. औपयिको निर्देशः द.

°) मत्वर्थे कर्प्र प्र. डस्., की. कीपः पिस्वाभिघाते
स्वरस्तदवस्थ इत्येवं सुबच्चं द. (पावा ५, २, १०९;

पा ४, १, १५)। वचन्ताद् रादेशे गौरवादित्यभिसंधेः।

†) संदिग्धसत्त्वोऽयं धा. द. [तु. यस्था. टि. आम-
>✓*१आमि (यत्रैवैतदीयतयाऽभिप्रेयमाणानि रू. अपि
द.); वैतु. पाधा. जु.]।

*) नाउ. व्यु. औपयिकतयोपकल्प्यत्वे सिद्धेऽपि स्वरू-
पतः संदिग्धनिर्देशं प्राप्ति. द.। कः संदेह इति।
*अम्- इति स्यात् यनि. वेति। कथमिति। 'अमा'
इति रू. हि द्वयोरर्थप्रवृत्तयोः स्थानं भवति। सामीप्यसा-
युज्यप्रकारिकैका च गृहमिप्रायिकाऽपरा च। ततः प्रथमां
प्रवृत्तिमभिलक्ष्य *सम्->सम् इति क्वि. इति कृत्वा
न. द्वि१ इत्युच्यमानं यद्र.) >*हम्->*अम्->अमा
(=तृ१ तु. पार. 'हमा') इत्युच्येत (यतु. सम्->सम्
इति सानाभ्यप्रकारविवेकः)। अथ द्वितीयां प्रवृत्तिमादाय
*धर्म- (तु. ग्राम-) >*हर्म- (तु. हर्म-)>*हम्म->*हम्-
(तु. जल्प->*जल्प->जुप-; eng. 'home') >यनि. >अमा
(=तृ१ क्वि. वृत्तेः स्वरप्रक्रमः) इत्युच्येत। 'अमात्' (यद्र.)
इत्यपि संदेहविषयतामुपैति। कथमिति। एकं पदमित्येवं
विप्रतिपक्ष्यन्तरे सत्यपि पपा. प्रभृ. सर्वैर्दृष्टत्वाच्च प्रकरणा-
ऽनुसंधानतस्तु अमा। आत् इत्येवं द्वैपद्यस्य सुविभजत्वौ-
चित्वाच्च। तथाहि। प्रथमे निगमे ४ (५, ५३, ८) मरुतां
संभूय [यथा न तेषां कश्चनपि परावतोऽवतिष्ठते (तु.
तृतीयः पादः)] दिवश्चाऽन्तरिक्षाच्च सपथ आयानमारां-
सितं भवति (=सामीप्यजुषां सतामायानाऽऽशंसनस्याऽनव-
सरप्राप्तत्वाभिसंधिः)। द्वितीयेऽपि स्थ. ४ (९, ९७, ८)
हंसानां संभूयैवाऽस्तम् (=सोमगृहम्) प्रति प्रयाणम् (तत्र प्राप्य
च) साकं सोमं प्रति प्रवदन् श्रावितं भवति (=गृहाद्
गृहगमनस्याऽविस्पष्टतात्यर्थकत्वाभिसंधिश्च निगमस्व
गृहाऽर्चत्वाभ्युपगमे सत्युत्तारार्थे 'साकम्' इत्यस्य क्वि.
पुष्टिलाघवाऽभिसंधिश्च [वैतु. सा. १अम- इत्यस्य क.
इत्यसंगतवचनश्चाऽवमतस्वरसंस्कारश्च, PW. प्रभृ. गपू.

२; मा ३, ३२१; २६, २४; का ३, २, २४१; तै २, ५, ३, ६; ४, ७, १४, ३१; ६, १, ९, ३१; मै १, ५, ४१; काठ ७, २१; १०१; ४०, १०१; क ५, २१; ९१; शौ ४, १८, ३; ५, ३, २१; ११, ७, १५; १२, ४, ३८; ५३; २०, १२७, ५३; पै ५, ४, २१; २४, ३; १६, १५४, ५.	६, ६; १०, ५३; ११, ३३; क ४, ५; पै १, १०३, १६; -स्यायाः काठ १२, ८; -स्यायाम् काठ ८, १३; १०; ९, १४; १०, ५; ३१, १५; ३३, ७; क ६, ६. अमा-वास्या ^० - १। स्याया तै ७, ५, ६, १३; -स्या १। तै १, ६, ९, १; २, ५, ४, १; ३, ४, ९, ६; ५, १, ४३; १। मै १, ४, १५; ६, ९३; ९, ५; ४, ३, ५; शौ ७, ८४, २; १५, २, १४; १६, ३; -स्याम् १। तै १, ६, ९, १२; २, २, २, १३; ५, ४३; ५, ३, ६; ४, ३; ६, ४; १। मै १, ६, १०; २, २, १३; ४, २, १२; शौ १, १६, १; १५, १७, ३; पै १, १०, ३; -१। स्यायाः तै २, ५, ३, ७; ३, ५, १, ३; मै ४, ३, ५; -१। स्यायाम् तै १, ६, ७, २; २, ३, ५, ३; ५, २, ५३; ३, १; २; ४, १; ५, ४३; ५;	६, ४; ६; ६, ३, ३; ७, १, ४, ३; ५, ७, १; मै १, ४, ५; ६, ९३; २, २, ७३; ३, ६, १०; -स्यायै शौ ७, ८४, ३; -स्ये शौ ४, ३६, ३; -स्ये तै ३, ५, १, ११; शौ ७, ८४, १; ४३. १। अमावास्या-स्व ^० - स्वम् तै २, ५, ३, ७. अमे(मा-२३)ष्ट ^० - ष्टम् मा १०, २०; का ११, ६, ६. अमो(मा-उ)त्त ^० - तम् मै ४, ५, ७१; शौ ९, ५, १४; १२, ३, ५१; पै १६, ९८, ४. ३अम् ^० - मः काठ ३५, १८३; क ४८, १६३; शौ १४, २, ७१. *४अ-म- २अमत्र- टि. द्र. अ-मज्जुक ^० - काम तै ७, ५, १२, २; काठ ४५, ३. अ-मणि ^० - णिः खि ५, १३, १; शौ २०, १२८, ६.
--	---	---

उभौ निगमौ <३अम-द्र. (तु. यस्था. टि.)] ।

*) उस. उप. √जु > जुड+विचप् प्र. । कृत्-प्रस्व.
(पा ६, २, १३९) ।

b) त्यप् : (पा ४, २, १०४) पिच्चाभिघाते स्वरेऽभेदः ।

o) उस. उप. √श्वस्+ण्यत् प्र. वृद्धिभावाऽभावौ च
द्र. । कृत्-प्रस्व. (पा ३, १, १२२; ६, १, १८५; २, १३९) ।

d) 'मृजापते' इति विशिष्टः ऋ(१०, १२१, १०) पाभे. ।

e) भावे स्वः प्रत्ययस्तत्-स्वरश्च (पा ५, १, ११९) ।

f) उस. थायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

g) उप. √वे+क्कः प्र. । सस्व. कृते नापृटि. द्र. ।

b) 'सामन्' > 'साम' इत्यत्र 'सा' इति 'अम' इति
चेत्येवं विभजनपुरस्सरम् 'अम' इत्यस्योत्तरांशस्य शब्दा-
ऽनुकृतिमात्रस्वरूपस्य सतोऽपि तत्तत्प्रकरणार्थसांगत्य-
चमधिकारविधामात्रप्रयोजितं तत्र तत्र यनि. प्राति.
पुं. प्र१ इति कृत्वा भाङ्गी श्रुतिरनुमता भवति [तु.
वैप २, १२१ (अम-इत्यत्र टि. च); वैतु. PW.
प्रभ. इदमर्थयम् सना. इति निष्प्रमाणमुप-
कल्पयन्तः (तु. ! PW २, २३६) 'अमा' 'अमात्' इति
विगमयोस्तदाभारेण साधुजगद्द्विप्रकारकोभयार्थयोरुपपत्तिं
विदर्शयिष्वो भवन्तश्चिन्साः । तद् यथा । यनि. बाजु-

षयोः शौ. च स्थ. विवाहप्रकरणे पत्न्याः 'सा' इत्येत-
द्वाच्यः पत्युश्च 'अमः' इत्येतद्वाच्य इत्युपचारः श्रूयते ।
तच्चाऽयं परमतेनोपपद्यते । पुरोवर्तिसंनिहिताऽर्थकतयाऽभि-
प्रेयमाणस्य 'अमः' इत्युक्तस्याऽपुरोवर्तिपरोच्चाऽर्थकतया
प्रसिद्धस्य (तद् >) 'सा' इत्युक्तस्य च वैवाहिकोपचारस्या-
ऽसंभवात् (तु. ऐत्रा ३, २३ यत्र पराभिमत्तस्य 'सा'
इत्येवं स्त्रीत्वसामान्यश्रुतेः पत्न्या विषये कथमप्यभिमत्तस्य
सतोऽप्युपचारस्य पुंसः सतो राज्ञो विषये नितरामसंगतिः
सुस्पष्टा द्र.; माशब्दा १४, ४, १, २४ यत्र प्राणस्य सामो-
पचार-श्रुतिः गप्. सामेतिशब्दानुकृतिमात्रानुप्राणितया
विभजनशैल्या विशदय्यते] । एतावता तावत् यनि. प्राति.
नितान्तम् सना. न संभवतीति नेह प्रतिपाद्यते । किंतिहिं । गप्.
स्थ. एव तादृशस्य व्याख्यानस्य निवर्तनमिष्यते । किमत
इति । 'अमु-' 'अमी-' इत्यादिवत् 'अम-' इत्यस्याऽपि
कस्यचिद् अदसीयपरिवाराद्विज्ञस्य सतः ३अ+अस्मदर्थे
*१म- इत्यादिप्रकारिका सामासिकी वृत्तिः कामं संभाव्येत,
तदुपाश्रयेण च 'अमा' इत्यस्याऽर्थसंगतिरपीष्येत । एस्थि.
'अमा' इति शब्दरूपमयाऽपि भूयोविमर्शसहं भवतीति ।

१) सस्व. कृते तु. टि. 'अ-चर्मक-' ।

१) अत्र कौन्तापसामान्यसुखं वैकृतं भवति । तद्

१अमति- ✓ १अमृ द.

२अमति- -तवे ऋ ३, १६, ५; ७, १,

१९; -तिः ऋ १०, ३३, २; ३९,

६; शौ १०, २, १०; पै १६, ६०,

२; -तिम् ऋ १, ५३, ४; ३, ८,

२; ५३, १५; ४, ११, ६; ८, १८,

११; १०, [४२, १०; ४३, १०;

४४, १०]; ७६, ४; मा १७, ५४;

१९, ८६; का १८, ५, ५; २१,

६, ५; तै ४, ३, ४, २; ६, ३,

२; ५, ४, ६, २; मै २, १०, ५;

३, ११, ९; †४, १३, १; १४,

६; काठ १५, १२†; १८, ३; ३८,

३; क २८, ३; शौ ४, १०, ३;

७, ५२, ७†; १२, २, ४८; १९,

३१, ११; ३४, ३; २०, १७,

१०; २१, ४; ८९, १०; ९४,

१०; पै ११, ३, ३; -तीः तै ४,

१, ४, ४; ५, १, ५, ९; -तिः

ऋ ५, ३६, ३; ८, ६६, १४;

१०, ४३, ३; शौ २०, १७, ३.

[*अमतिर-, *अमती-

✓ *अमतीय^b

*अमतीया-, *अमतीया-वृन्-]

नाउ. टि. द.

?अमती-वृन्- -वा ऋ ८,

१९, २६.

¶अ-मत्त- -तः काठ १४, ५.

?अमत्स्य^d -स्युः पै ५, १४, ३.

१, २अमत्र-, अमत्रिन्- ✓ १अमृ द.

अ-मध्यम^e -मासः ऋ ५, ५९, ६.¶अ-मनुस्- -नसः मै २, ३, २^३;

काठ ११, ६; -नसे तै ७, ५,

१२, २६; -नाः काठ १२, २.

¶अमनस्-तर- -राः काठ १२, २.

अ-मर्तस्क^f -स्काय काठ ४५, ३.†अ-मन्तु^g -न्तवः ऋ १०, १२५, ४;

शौ ४, ३०, ४; -न्तुः ऋ १०, २२, ८.

अ-मन्त्र- -न्त्रम् खि ३, १०^३, ७.अ-मन्द^h -न्दान् ऋ १, १२६, १.†अ-मन्यमानⁱ -नान् ऋ १, ३३, ९;

२, १२, १०; शौ २०, ३४, १०.

?अ-मन्युता^j -ताः शौ १२,

३, ३१.

अममाल- ✓ १अमृ द.

अ-मन्त्रि^k -न्त्रिः शौ ८, २, २६; पै

१६, ५, ६.

*अमर-

*अमर-वृद्ध- -मृ ७, २, २.

¶अ-मरुत्वतीय- -यान् काठ २८, ३;

क ४४, ३.

अ-मर्त^l -तः ऋ ५, ३०, ६.अ-मर्त्य, त्र्या^m -†०००० ऋ १, ४४, १;

१२९, १०, ५, १८, २; ८, ४,

१८; १०, २१, ४; १४०, ४;

मा १२, १०९; का १३, ७,

८; तै ४, २, ७, २; मै २, ७,

१४; काठ १६, १४; क २५,

५; कौ १, ४०; २, ११३०;

११६९; जै ४, ११, ८; ङौ ११,

२, ३; १३, १, ४४; ङौ १६,

१०४, ३; -न्यः ऋ १, [३०,

१८; ५, ७५, ९]; ५८, ३;

१६४. [३०; ३८]; १७५, २;

३, [२, ११; २७, ५]; ११, २;

२४, २; [७; ८, १९, २४];

४, ९, २; ५, १८, १; ६, ३,

६; ९, ४; ७; १२, ३; १६, ६;

७, १५, १०; ८, १९, २५;

[४८, १२; (४, ५८, ३)]; ९,

३, १; ९, ६; २८, ३; ६८, ८;

६९, ५; ८४, २; १०३, ५;

१०८, १२; १०, ८७, २१,

१२२, ३; १४४, १^१; मा २१,

१४; १५; २२, १६†; ३७, १६;

यथा । 'अमणिः, अमणिवः, अमणिवः' इत्येवं पाठे.
उपलभ्यन्ते (तु. पाण्ड.) ।

१) व्यु. कृते तु. टि. यस्था. 'आम-'

२) नाउउ. व्यु. औपयिकः संकेतः द. ।

३) व्यु. ? । *अमती- इति दीर्घान्त उपपदे ✓ वृन् +
कर्तरि क्त्वि प्र. (पा ३, २, ७६), उस. उपप्रस्व.
(पा ६, २, १३९) इति प्रथमः कल्पः । ✓ *अमतीय >
*अमतीया- (पा ३, ३, १०२) इत्युपपदे पूर्ववत् उस.
कृते सति नैप्र. *अमतीया-वृन्- > यनि. इत्यन्तोदात्त-
प्रयोजिततत्पूर्वलोपाऽऽत्मकः परिणाम इति द्वितीयः कल्पः ।
अथ पाप्र. ✓ *अमतीय + वृन् प्र. उसं. (पा ३, २, ७५) ।
ततोऽकारयकारयोलोपः (यक. पा ६, ४, ४८; १, ६६)
इति बा । *अमतीया- + वृन् प्र. तद्धितः उसं. (पावा ५,
२, १०९) इति कृत्वा भवे उसं. (पा १, ४, २०)
अवर्णलोपे (पा ६, ४, १४८) पूर्ववद् यलोप इति बा ।

*अमतिर- + वृन् प्र. (गपू.) इत्येवं वा कल्पपञ्चतयं समूहं
द. । तत्राऽपि द्वितीये कल्प आस्थाविशेषश्चेति दिक् (तु.
अराती-वृन्-; वैतु. पपा. w. प्रभृ. च अमति-वृन्- इत्यव-
ग्रहमुक्ता भवन्तो मध्ये दीर्घ नोपपादुकाः; सा. उत्तरांशं
बनिप् प्र. इति वचनतः पितृ-स्वरतः प्रसज्यमान-
लक्ष्यविधातं प्रति पर्यनुयोज्य इत्यपरो विशेषः) ।

१) 'अ-मृत्सु' इति शोभो विमृश्यः ।

२) तस. नमृ-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

३) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

४) तु. टि. अ-वृद्धन्तुस्क- ।

५) सस्व. कृते एपूटि. द. । उप. मन्वु- + ता-
[< ✓ तन् + विद् प्र.; वैतु. P.W. प्रभृ. मन्वु- (त) ता-] ।

६) सस्व. कृते द्विपू. टि. द. । उप. ✓ मृ + किः प्र.
लिङ्गवद्भावश्च (पा ३, २, १७१) ।

१) सं१ एतदिति G.W. बन्नाम ।

का २३, २, ३; ४; २४, ४,
८; ३७, ३, ३; तै ४, १, ११,
४; ५, ७, ९, १; मै १, ६,
१; ३, ११, ११; ४, ९, ६;
१०, ११; ११, ५; १४, १५;
काठ २, १४; ७, १२; १९,
१४; ३८, १०; ४०, १४; १;
क ६, २; कौ २, ६०६; ६३२;
७८३; ८२७; जै ३, ४९, ४;
५१, १०; ४, २६, ८; शौ ६,
२६, ३; ७, ८९, १; १८, ३,
२०; २६; १९, १५, ८; १६;
पै ३, १०, ४; ५, २१, ७;
१३, १, १४; १६, ७, १०; ८,
४; ३७, ७; ६८, १; ६९,
७; -स्यम् १, ४४, ११;
८४, ४; १३९, ८; २, ११, २;
३७, ४; ३, [१०, ९; ४, ८,
१; ८, १०२, १७]; ५१, १;
४, १, १; ५, ४, १०; १४, १;
२; ८, १९, ३; १०, ११८, ६;
खि ५, ७, ५, १०; मा २२,
१५; २८, ३; २७; ३३, ६०;
का २४, ४, ७; ३०, १, ३;
३, ४; ३२, ५, ६; तै १, ४,
४६, १; ४, १, ११, ४; ६,
२, ६; ५, ५, ४, ३; मै २, १३,
५; ४, १०, १; १२, ३; काठ
१२, १५; १९, १४; कौ १,
१२; ११२; ३४४, ३७४; २,
२९९; ७६३; जै १, २, २;

४, ६; १२, ६; ३६, ३; ३९,
५; ३, २४, १५; ४, १९, ५;
शौ १८, ४, ४१; १९, ८, ३०;
२०, ६७, २; पै १३, ३, ४;
-स्यम् ८, ११, ५; १०,
७९, १; १४९, ३; तै १, ६,
२, २; -स्यम् ३, ६१, २;
७, ७३, १; १०, १२७, २;
काठ १७, १८; -स्यम् ८,
५, ३१; २६, १७; खि १, १२,
८; -स्यम् १, १६८, ४; ६,
१८, १५; ९, २२, ४; मा २१,
१७; का २३, २, ६; मै ३,
११, ११; ४, १२, ३; काठ
८, १६; ३८, १०; शौ ६, ४१,
३; १२, १, २४; पै १३, ४,
४; १२; -स्यम् शौ ४, ३७,
१२; -स्यम् शौ ७, ५, ३;
-स्यम् ७, १, २३; कौ १,
८५; जै १, ९, ५; -स्यम्
१, ३०, २०; -स्यम् ६,
१८, ७; [१०, ६३, १७; ६४,
१७]; शौ ७, ५, ३; -स्यम् १,
११०, ५; -स्यम् शौ ८, ७,
२०; पै १६, १३, १०.

अमर्त्य-जा- जा: पै १६, १५१, ९.
अ-मर्त्य-^१ -धन्तः ७, ७६, २;
५; -धन्ता ३, २५, ४; मै
४, १२, ६.

अमर्त्यन्ती- न्ती: ५, ४३, १.

अ-मर्त्यन्- मर्त्य: ३, ३२, ४;

५, ३२, ५; ६, २६, ३.

अम-वत्- ^१ १अमृ. द.

अ-मविष्णु- -णवः १०, ९४,
११.

अमस्-अमस्वरी- ^१ १अमृ. द.

अ-महीयमा(न>)ना^१- नाम् ४
४, १८, १३.

अमा ? २अम- द.

*अ-मा- २अमत्र- टि. द.

अ-मांसक- काय तै ७, ५, १२, २;
काठ ४५, ३.

अमा-जुर्- अमा-स्य- अमा- द.

?अमात्^१ ५, ५३, ८; ९,
९७, ८.

अ-मात्र- -त्रम् १, १०२, ७.

अ-मानुष- -षः १०, २२, ८;
-षम् २, ११, १०; ८, ७०,
११; १०, २२, ७; खि ५, १४,
१; शौ २०, १२८, १२.

अमानुषी- -षीषु १०, ९५, ८.

अमा-वस्य- , वास्वा- ? २अम- द.

अ-मित- -तम् ४, १६, ५; कौ ३,
४, ८; जै २, २, १; शौ १०,
७, ३९; २०, ७७, ५; -ता
५, ३४, १; ६, ६२, २; ७,
८४, ४; १०, ५६, ५; शौ ४,
२६, १; पै ४, ३६, १; -ता:
१, ११९, ३; ५, ५८, २;
-तानि ८, २४, २१; जै ४,
१७, ९; शौ २०, ६५, ३;
-तेभिः तै ४, ७, १५, ६;

*) 'अमर्त्य' इति १ (१, ४४, १) पाठे ।

*) अस्मिन् मन्त्रे भूयिष्ठ-विकारः पा. भवति । अर्थ
छन्दश्च समवधाय '.....अमर्त्य मर्त्य.....' इत्याकारकः पाठे.
(तु. सात.) अभिरुचितो भवति । यस्मिन् अमर्त्यम्
इत्यत्र स्वरोऽपलक्षण इति सुस्पष्टम् ।

*) 'अमर्त्यः' इति १ (५, १८, १) पाठे ।

*) तस्य, नम-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

*) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

*) सख. कृते तु. टि. 'अमर्त्यवाक्य' । उप. ^१ १/मू

+इष्णुच् प्र. । 'अम-विष्णु-' इत्येवमवग्रहं कामुकः
GW. उपेक्षाविषयो भवति ।

*) बस. समासान्ते कपि ह्रस्वान्तेऽन्त्यात् पूर्वे स्वरौ
प्राप्ते कपिपूर्वीयः स्वरः उत्सं. (पा ६, २, १७४; १७३) ।

*) तु. टि. ? २अम->अमा, यदनु मैतत् पं१ भवति ।
किंतिहि । 'अमा । आत्' इति पदद्वयीति ।

*) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. मात्रा-
यद्र. । वा. किंवि. इति यत् PW. NW. आहतुस्तद्विग्रहम् ।

*) अत्र मानुषम् इति पाठे. अप्यनुसंधेयः (तु. सात.) ।

मे ३, १६, ५; काठ २२, १५;
-तैः ऋ ७, १, ७.
अमित-कृत्- तुः ऋ १,
१०२, ६.
अमित-दीर्घ- -०र्ष शौ १९,
३४, ८; पै ११, ३, ८.
अमितौ(त-ओ)जस्- -जाः ऋ
१, ११, ४; कौ १, ३५९; २,
६००; जै १, ३७, ८; ३, ४८, १६.
अमिति- -तिः पै १६, ४६, ६.
(✓अमित्र) अमित्रायत्- टि. द्र.
१अ-मित्र- -त्रः णिमे ४, २, १४.
२अ-मित्र- -त्रः शौ ४, २२, २; ६, ६७,
३; ११, ११, १९; १२, २२; २६;
पै १, २०, ३; ३, २१, ३; -त्रस्
ऋ ६, ७३, ३; [७, ७७, ४; (७८,
५)]; ८, ७५, १०; तै २, ६, ११,
३; मै ४, ११, ६; काठ ४, १६;
७, १७; ४०, ११; कौ १, ११;
२, ९९८; जै १, २, १; शौ २०,
९०, ३; ङिपै १०, ४, १२;
-त्रस् ऋ ६, २५, २; १०,
१५२, ३; तै १, ६, १२, ५; मै
४, १४, १२; कौ २, १२१७;
शौ १, २१, ३; पै २, ८८, २;
-त्राः ऋ १, १३३, १; २, १२,
८; [१०, ८९, १५; १०३, १२];
खि ३, २१, २; िमा १७, ४४;
िका १८, ४, १२; िकौ २,
१२११; शौ २, २८, ३; ५,
२१, २; ८; ६, ६७, २४; १०४,
२; ८, ८, २; ११, १२, २१;

२३; २०, ३४, ८१; पै १, १२,
४; २, ४, ९; १३, ७, ८१;
-०त्राः कौ २, १२२१; शौ ८,
८, १९; पै १६, ३०, ९;
-त्राणाम् खि ५, २, १; णितै ३,
४, ८, ४; िकाठ २१, १०; शौ ३,
१, ५; ५, २१, ९; ६, ६७,
१; ८, ८, १; ११, ११, ३; ५;
१८; २०; २३; १२, १६; २०;
पै १६, २९, १; -त्रात् शौ १९,
१५, ६; पै ३, ३५, ६; -त्रान्
ऋ १, ६३, २; ५; १००, ५;
३, १८, २; ४, ४, ४; १२, २;
६, ३३, १; ३; ४४, १७; ४६,
६; ८; ७३, २; ७५, ४; ७;
१६; ७, १८, ९; २५, २; [६,
४६, ४; ४८, १५]; ३२, २५];
८५, २; १२, ४; ८, १६, १०;
९, ९७, ५४; १०, १०३, ४;
१३१, १; खि ५, २, ३; िमा
११, ८२६; १३, १२; १७,
३६; ४५; २९, ४१; ४४;
िका १२, ७, १७६; १४, १, १२;
१८, ४, ४; १३; ३१, २, ४;
तै १, २, १४, २; ४, १, १०,
३६; ६, ४, २; ४; ६, २; ३; िमै
२, ७, ७६; १५; १०, ४; ३, १६,
३; िकाठ ४, १६; १६, ७६;
१५; १८, ५; १९, १०६; ३५,
१४; ४६, १; िक २५, ६; २८,
५; ३०, ८६; ४८, १३; िकौ
२, ४५६; १२०२; १२१३; िजै

३, ३४, १४; ४, ५, ३; शौ
१, १९, २; ३; ३, २, ५; १९,
३; ८१; ४, २२, १; ५, २०,
८; २१, ४-७; १२; ६, १०४,
१; ११, ११, १२; १८; २१;
३३; १२, १; ३; १३; १८; १९;
१९, १३, ८१; ि२०, ४६, १;
८०, २; ९०, २; १२५, १; पै १,
२०, २; ३; २७, २; ५६, ४;
२, २५, ५; ७३, ४; ३, ५, ५१;
१९, ४; २१, १; ७, ४, ८१;
२, २४, ७; १५, १०, ४; ७;
१२, ६; १६, २९, ६; -त्रेभ्यः
शौ ५, २१, ३; ६, १०४, ३;
११, ११, १; १५; २२; २४;
१२, ६; पै ३, ६, ५; १०, १३,
१-१०; १४, १-१०; -त्रेषु ऋ
१०, ८९, ९; शौ ५, २१, १;
११, ११, ९; ११; २५; -त्रैः
ऋ ३, ३०, १६; पै ४, १४, ५.
[०त्र-अन्, अन्ति, दूरे]
अमित्र- -त्रः ऋ ६, २८,
३; शौ ४, २१, ३.
अमित्रौ- -त्री शौ ५, २०,
५; ११, १२, २५; पै ९, २४, ५.
अमित्र-खादु- -दः ऋ १०,
१५२, १; पै २, ८८, १.
अमित्र-दुम्भन- -नः ऋ ४,
१५, ४; -नम् ऋ २, २३, ३;
काठ २६, ११.
अमित्र-साह- -हः शौ १,
२०, ४१.

*) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. बद्र.।

*) स्वरश् चिन्त्यो भवति। पामे. कृते तु. संस्कृतुः
टि.। नाउ. २संख्याकात् सख्यात् तात्पर्येऽभेदो भवति।
एवं सति संदिग्ध-स्वतन्त्र-सत्ताकं प्राप्ति. द्र.।

*) 'बजः' (पा ६, २, ११६) इत्यत्रोक्ते बस. तात्पर्यतः
तसः इत्येव पर्वणसीकृते [वेतु. सा. व्यु. (शौ १९, १५, ६)
✓अभङ्ग-हङ्गः प्र.]।

*) अमित्रिताऽपेक्षि प्रकरणं भवति (तु.सा.व. च)।

तथा सति मुपा. चिन्त्यो भवति।

*) संबन्धार्थं अण् प्र. तत्-स्वरश्च (पा ४, ३, १२०)।

*) उदात्तनिश्चितस्वरेया ऋषि उदात्तत्वम् (पा ६, १, १६१)।

*) उस. अण्णन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ३, २, १; ६, २, १३९)।

*) सस्व. नापृटि द्र.। उप. ✓दृग्भू-कर्तरि ण्युः प्र.।

*) सस्व. कृते एप्. टि. द्र.। उप. साहित्यिकमात्रो दीर्घ
इतीव प्रपा. सकृत्संमानप्रकृतिकनिगमसामान्येनैव सम-
केति (तु. टि. अभिजासि- बाहु- प्रभु.)। 'अमित्रखादुः'

अमित्र-सेना^० - नाम् कौ २,
१२१५; शौ ३, १, ३०; ५,
२०, ६; पै ३, ६, ३; ९, २४, ६.
†अमित्र-हृन्^० - ००इन् ऋ ६,
४५, १४; १०, २२, ८; १३४,
३; जै ३, ३३, १७; -हा ऋ ९,
११, ७; ९६, १२; १०, ८३,
३; १७०, २; ईमा ५, २४; ईका
५, ६, ३; कौ २, ७९७; ८०४;
जै ४, २, १०; शौ ४, ३२,
३; पै ४, ३२, ३.
अमि(त्र>)त्रा-युध^० - -धः ऋ
३, २९, १५.
✓*अमित्रि- द्विउटि. द्र.
अमित्रय-

✓*अमित्रय^०
†अमित्रयत्^० - -यन्तम् ऋ
१, १३१, ७; ५, ३५, ५;
१०, १८०, ३; तै १, ६, १२,
४; काठ ८, १६; पै १, ७७, १.
अमित्रयु- -युः खि ५, ११,
३; शौ २०, १२७, १३.
*अमित्राय-
✓अमित्राय^०
अमित्रायत्^० - -यन्तम्
शौ ७, ८९, २.
अमित्रिन्^० - -त्रिणे ऋ १, १२०, ८
†अमित्रिव^० - -यम् ऋ ९, ६१, २०;
कौ २, १६६; जै ३, १६, २;
-या ऋ ६, १७, १; ८, ३१, ३.

अ-मित्रशोचन^०
†अमित्रशोचनि^० - -निःमै ४, २, २.
अ-मिथित^० - -तः ऋ ८, ४५, ३७.
†अ-मिथुन^० - -नः मै १, ९, ६; काठ
९, १४; -नम् मै ४, २, १४.
†अमित्रम्^० - -नः ऋ ६, १९, १; १०,
११६, ४; तै १, ४, २१, १; मै
१, ३, २५; काठ ४, ८; क ३, ६.
अ-मिनत्^० - -नत् ऋ १०, ८८,
१३; -नते ऋ ४, ५, ६.
अमिनती - -ती ऋ [१, ९२, (११)
१२; १२४, २]; ४, ५६, २.
अमी- अदस्- द्र.
*अ-मीत^०
अमीत-वर्ण(र्ण→)र्णा^० - -र्णाः ऋ ४,

इति ऋ (१०, १५२, १) पासे. ।

*) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. ।

b) मूको. च सात. च 'से-' इत्युत्तरादिस्वरश्च चिन्त्यः
(तु. WI.) ।

c) उस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

d) संपा. पूष. दीर्घत्वम् (तु. पपा.) । सस्व.
नापुटि. द्र. ।

उप. <*आ/युध इति वाऽपि विमृश्यम् ।

*) पाप्र. कर्तुराचारेऽर्थे क्यच् प्र. उसं. । दीर्घत्वभावा-
ऽभावौ यथायथं द्र. (पा ३, १, ११; ७, ४, ३५) ।

†) क्षप्शत्रोर्निधाते (पा ६, १, १८६) धास्व.
तदवस्थः द्र. ।

b) यत् पपा. द्विपू. अविवेकेन <✓अमित्रय
इतीव भवति, तदरुचिरम् । व्यु. सूक्ष्मविवक्ति-
विधात-प्रसङ्गात् । अथेह व्यु. प्रक्रियान्तरं संकेत्यते ।
तद् यथा । अमित्र->✓अमित्रि [=आचारे
णिच् उसं. (पा ३, १, २१)] >✓अमित्रयु- [शः प्र.
उसं. (पा ३, १, १३८)] >✓अमित्रयु (>अमि-
त्रयुत्, अमित्रयु- [उः प्र. उसं. (पा ३, २, १६९)]
इति च । ✓अमित्रि >अमित्राय- [*शण् प्र. उसं.
(पा ३, १, १३८)] >✓अमित्राय-यनि. इति च । अस्मिन्
दर्शने ✓अमित्र+अयु इति च, ✓अमित्र+आयु इति
च वस्तुस्थित्यनुग्राही रूपा. सुवच इति दिङ्मात्रं पाप्र.
अप्यनुगुणितम् । अथवा (यस.) अमित्र- + (✓१इ>)
अयु->अमित्रयु- (शकृष्णादिवन्मायविकल्पेन) इति च

अमित्राऽयु- इति च द्र. । एतज्जयोः करोत्यर्थयोः
क्तिबन्तयोः सतोः नाधा. च गपू. रु. स्युरित्यपरा पाप्र.
अप्यनु-गुणितेति दिक् ।

b) ताच्छीलिकः इनिः प्र. उसं. (पा ३, २, १५७; वैतु.
वै. सा. PW. प्रभृ. अ-मित्र- +मत्वर्थे इनिः इति मन्वानः) ।

†) स्वार्थे वा तुल्यार्थे वा तद्धितो च>इयः उसं.
प्रत्यय-स्वरश्च (पा ४, ४, १३५) ।

†) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. सोपपदात्
✓२इच्+कर्तरि क्युः प्र. ।

b) अपत्याऽर्थे इन् प्र. कित्-स्वरश्च (पा ४, १, ९५;
६, १, १९७) ।

†) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

m) पाप्र. ✓१अम्+इनच् प्र. उसं. (पा ३, ३, १) ।
चित्-स्वरः [तु. (पक्षे) या ६, १६ भा. तै (१, ४,
२१, १), सा. ऋ (१०, ११६, ४)] । अथवा *१अम्-
(<✓१अम्+भावे+क्लिप्)+इन- (<✓इ) इति
कृत्वा तस. सासस्व. च (तु. GW.) । अथाऽपि वा
✓१अम्+कर्तरि नः प्र. उसं. (पा ३, ३, ९०) इति नैप्र.
माध्यमिक इकारः स्वरभक्तितया व्याख्येयः । स्याद्वा
६अ+मिन- [<✓१मा+भावे नञ् प्र. कित्स्वश्च उसं.
(पा ३, ३, ९०)] बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) इति
[तु. (पक्षे) या. भा. च गपू.; सा. च ऋ (६, १९, १)] ।

b) सस्व. एपुटि. द्र. । उप. ✓मी+कान् प्र. । लङ्
प्रपु१ इति भाषमाणाः सा. चिन्त्या, निषत्ताऽऽपतोः ।

c) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

५१, ९.
 *अ-मीबन्-
 अमीव-चातन^१ - ऋ १०, ९७,
 ६; मा १२, ८०; का १३, ६,
 ६; तै १, ४, ४६, २; ४, २,
 ६, २; मै २, ७, १३; काठ
 १६, १३; ३८, १२; क २५,
 ४; शौ १, २८, १; ८, २,
 २८; १९, ४४, ७; पै ७, ५,
 ८; १०, १, १२; ११, ६, ९;
 -नम् १, १२, ७; ७, ८, ६;
 कौ १, ३२; जै १, ३, १२; पै १५,
 ३, ७; -नेभिः खि १, ११, ७.
 अमीव-चातनी^२ - नीः ऋ १०,
 १३७, ६; शौ ३, ७, ५; ६,
 ९१, ३; पै ३, २, ७; ५, १८, ९.
 अमीव-हन्^३ - हा ऋ १, १८, २;
 ९१, १२; ७, ५५, १; मा ३,
 २९; का ३, ३, २१; तै ४, ३,
 १३, ५; मै १, ५, ४; १३; ४,
 १०, ४; १२, ४; काठ २, १४;
 ७, २; क ५, २.
 अ-मी(व>)वा^४ - ऋ ६, ७४,
 २; ९, ८५, १; [१०, १६२, १;
 २]; तै १, ८, २२, ५; मै ४,
 ११, २; काठ ११, १२; कौ १,
 ५६१; जै १, ५७, १०; शौ ७,

४३, १; २०, ९६, ११; १२;
 पै १, १०९, १; -वाः ऋ १,
 १८९, ३; २, ३३, २; ३, १५,
 १; ७, ३८, ७; ८ [३५, १६-
 १८]; ४८, ११; मा ९, १६;
 ११, ४७; ४९; २१, १०;
 का १०, ३, ९; १२, ४,
 ११; १३; २३, १, १०; तै
 १, ७, ८, ३; ४, १, ५, १; मै
 १, ११, २; २, ७, ५; १२,
 ५; ४, १४, ३; काठ १३, १४;
 १६ ४; १८, १६; क २९,
 ४; शौ ७, ८९, १; ८, ७, १४;
 १९, ३४, ९; ४४, ७; पै ३,
 ३३, ७; ७, ७, ३; ७; ११, ३,
 ९; १५, ३, ७; २०, १; ६;
 १६, १३, ४; -वाम् १, ३५,
 ९; ७, १, ७; ७१, २; ८, १८,
 १०; ९, ९७, ४३; १०, ३७,
 ४; ६३, १२; ९८, १२; १००,
 ८; खि ५, ५, ४; ७, ४, १४;
 मा १२, १०५; ३४, २५; का
 १३, ७, ४; ३३, १, १९; तै
 ४, २, ७, २; मै २, ७, १४;
 ४, ११, २; १४, ६; काठ २,
 १५; १६, १४; क २५, ५;
 कौ १, ३९७; जै १, ४४, ७;

शौ ४, १०, ३; पै ४, २५, ५;
 १५, २, ८; -वायाः पै १, १०,
 ११. [वा-अन्]
 अमु- अदस्-द्र.
 अ-मुख^५ - स्वाय तै ७, ५, १२, १.
 अ-मुखक^६ - काय काठ ४५, ३.
 अ-मुची^७ - च्याः शौ १६, ६, १०.
 अमुवाना^८ - ने पै ६, ८, ५.
 अ-मुषि(त>)ता^९ - ता शौ १, २७, ४;
 -ते काठ २५, ९; क ४०, २.
 अ-मुष्क^{१०} - ष्कः काठ २६, ७; क
 ४१, ५.
 अमु- अदस्-द्र.
 अ-मूर^{११} - उर ऋ ८, ७४, ७;
 -र ऋ ४, ४, १२, १०, ४, ४;
 तै १, २, १४, ५; मै ४, ११,
 ५; काठ ६, ११; शौ ५, १, ९;
 ११, ५; पै ६, २, ८; ८, १,
 ५; -रः ऋ १, १४१, १२; ३,
 २५, ३; ४, ६, २; २६, ७; ७, ९,
 ३; खि ५, ७, १, ४; मै ४, १३,
 २; काठ १५, १३; -रम् ऋ
 ३, १९, १; [४, ११, ५; (५,
 ८, १)]; ६, १५, १७; १०,
 ४६, ५; कौ १, ७४; जै १, ८,
 २; -रा ऋ ७, ६१, ५^{१२}; -राः
 ऋ १, ६८, ४; ७२, २;

* व्यु. कृते तु. टि. यस्या. आम-।

^१ उस. उप. चत् > चाति + कर्तरि ह्यु(ट): प्र.।

कृत-प्रस्व. (पा ३, १, १३४; ६, १, १९३; २, १३९)।

^२ स्त्रियां ङीप्: पित्र्वाभिधाते स्वरः पूर्वावस्थः।

^३ उस. क्तिन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^४ 'अमीवायस्तु चा(त)नम्' इति मूको. 'अमीवायाः।
 तु। चातनम्' इति पदत्रयाऽऽत्मकः पद-विभागः द्र. (वैतु.
 'अमीवा-यानु-चातनम्' इति समस्तैकपदाऽऽत्मकः
 मुपा. चिन्त्यः। प्रथमाऽवयवीयस्य दीर्घान्तत्वस्याऽन्याय्य-
 त्वादिति दिक्]।

^५ षस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

^६ तु. टि. अ-दन्तक-।

^७ तस. उप. चत् + कर्मानुपपदेऽपि टक् प्र. उसं.,

स्त्री. ङीब् नष्-स्वरश्च (पा ३, २, ८; ४, १, १५; ६, २, २)।
 अथवा 'अ-मुचान्' इति 'प्राचान्' इत्यस्य वि. स्यात्
 (तु. 'अ-मुचाः' इति मूको. पामे.)। तथा सति
 उप. कः प्र. (पा ३, १, १३५) इति कृत्वा व्यु.
 सुगमतरा स्यात्।

^८ संदिग्धस्थलीयः पा.। तस. स्यात्, उप. च
 च् + शानच् प्र. स्यात् इति विमृश्यम्।

^९ सस्व. कृते एप्पटि. द्र.। उप. यद्र.।

^{१०} सख. द्विपूटि. द्र.। उप. < च् + मृ विनाशे।

^{११} ह्रस्वमध्यः पामे. द्र. (वैतु. सात. दीर्घमध्योऽपि)।

^{१२} स्वरूपतः संदिग्धं रु. भवति (तु. सा. पुं. सं२
 इति; वै. न. प्र३ इति; Gw. प्रभृ. स्त्री. प्र३ इति।
 एस्थि. भूयसे विमर्शावाऽवसरः द्र.।

४, ५५, २; ६, ६७, ५; ७, ४४,
५; १०, ६१, २७.

अ-मृ(ल)का- लायाम् शौ ५,
३१, ४.

अ-मृक, का- कः अ ३, ११,
६; ७, ३७, १; ८, २, ३१; कौ
२, १०८; जै ४, १५, २;
-कम् अ २, ३७, ४; ६, १,
४; ५०, ७; ७, ३७, २; खि
५, ७, ५, १०; मै ४, १३, ६;
काठ १८, २०; -का अ ८,
२४, ९; -काः अ ४, ३, १२;
१०, १०४, ८; -के अ ३, ६,
४; -केन अ ९, ६९, ५.

अ-मृडय- यः तै ३, ४, ७, २; मै
२, १२, २.

अ-मृत, ता- ०त अ १, २६, ९०;
-०त अ १, ४४, ५; ११४, ६;
३, १४, ७; ४, ११, ५; ५,
१८, ५; ३१, १३; ६, ५, ५;
७, ४; २१, १०; ८, ४८, ३;
९, ११०, ४; तै ३, २, ५, ४;
कौ २, ४९१; ८५८; जै ३,
३८, ५; -तः अ १, ३८, ४; ५८,
१; ७०, २; [७७, १; ४, २,
१]; २, १०, १; २; ३, १, १८;
३, १; ४, ५, २; ४१, १; ६,
४, २; ७, [४, ४; १०, ४५,
७]; २०, ७; ८, ७१, ११; ९,
९१, २; १०, ४५, ८; मा ११२,
१; २४; २५; १९, ९०; ९५;
का ११३, १, १; २, ७; ८; २१,
६, ११; १६; तै १, ३, १४,
५; ४, १, १०, ४; २, २, २;

४; मै २, ७, ९; ३, ११, ९;
४, ९, ३; १४, १५; काठ
११६, ८; ९; ३८, ३; कौ २,
१०५; जै ४, १४, ७; शौ
८, २, १३; २६; १०, ८, ४४;
१२, २, ३३; १३, १, ४३;
१६, ४, २; पै ४, १९, १-६;
१३, १४, ११; १६, ४, ३; ५.
६; ७१, ११; १५१, ५; -तम्
अ १, २३, १९; ३५, २; ४४,
५; ६८, २; ७१, ९; ७२, ६;
८३, ५; १२५, ६; १५९, २;
१८५, ६; ३, १, १४; २३, १;
२६, ७; २९, ५; १३; ५३,
१५; ५, २, ३; ३, ४; ५७, ५;
६, ९, ४; १५, ६; ८; ३७, ३;
४४, १६; २३; [४८, १; ८,
७४, ५]; ७, १६, १; ७६, १;
[८१, ६; ८, १३, १२]; ८, २३,
१९; ५२, ७; ९, ७४, ४; ६;
[११३, ८-११]; १०, १२, ३;
१३, ४; ३०, १२; ९०, ३;
१२१, २; १२९, २; खि ३,
४, ७; १०, १; १२, १-३; ४,
६, ५; १०, २; ३; १०, २;
११, ३; मा १, ३१; २, ३४;
४, १८; २६; ८, ३; ९, ६; १;
१०, १५; १५, ३२; ३३;
१८, ६; ६६; १९, ७२;
७३-७९; ८१; ८४; ८९; ९१;
९३; २०, ५; २१, ५५; [२२,
१; २५, १३; २७, ४२;
३१, ३; ३२, ९; १०; ३३,
४३; ३४, ३; ३१; ४०, ११;

१४; १५; का १, १०, ४; २,
७, ७; ३, ९, १; ४, ६, २; ९, १;
८, १, २; १०, २, ३; ११,
५, ६; १६, ५, १४; १५; १९,
४, २; २१, ५, १; २; ३; ४;
५; ६, २; ५; १०; १२; १४; ७,
४; २३, ६, ८; २४, १, १;
२७, १०, ४; २९, ५, ११;
३२, ३, १४; ३३, १, २५;
३५, १, ३; ३, ६; ७; ४०, १,
११; १४; १७; ११ १, २, ४,
११; ७, १; ४, २२, १; ७,
५, ३; ७, २; ९, २; ८,
१४, ११; २, ३, २, १; २;
११, ५; ४, ५, ११; ६, ८, ७;
३, २, ६, ३; ३, ३, ३; ४,
३; ४, ११, २; ४, १, ८, ४;
४, ४, ४; ७, ३, २; ५, १,
१०, ३; २, ७, २; ९, २; ५,
५, २; ६, २, १; ४, २; ६, ६,
१०, २; ७, ५, १७, १; ११
१, १, ११; १२, ४; ५; ३,
२६; ११, १; ६; २, २, २;
३, ४; ५; ११, ३; ११, ८;
९; २२; २३; ३, २, १; ६;
३, ६; ४, ७; ११, ५; ६; ८; ९;
१२; ४, १, ९; २, १; १३;
४, ३; ४; ६, ६; ७, ७; १२,
४; ५; ६; काठ २, ५; ६;
४, १०; ११, ४; १३; १३,
१४; १४, ६; १८, ९; १९,
११; २०, ५; २१, ६; २२, १३;
२४, ५; ६; २९, ६; ३०, ६;
३१, ७; ३३, ८; ३४, ६; ३५, ६;

*) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र ।

*) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. <✓सृज्
(वैतु. १RJ ३१३, <✓सृज्) ।

*) तस. नम्-स्वरे प्राप्तेऽन्तोदात्तत्वम् उस्. (पा ६, २,
१६०) । उप. धा. अस्मिन्पित्वे सति <✓सृज्>सृजि+तःप्र.।

*) बस.भावे कः प्र. उत्तरपदादिस्वरश्च (पा ६, २, ११६) ।

*) पा. प्रति सन्देहः । कुत इति । छन्दस्तः पादस्य
विमानत्वाच्च 'उभयेषाम्' इत्यस्य साकाङ्क्षादिष्वेति ।
ततश्च 'अमुतानां मर्त्या (>तिषा)नाम्' इत्यस्या
मौलिक्याः श्रुतेः परिणामः संभाव्येत (वृ. WVN २,
१५७; MVG १५८) ।

*) 'ऋतुयन्' इति विशिष्टः अ (५, ४३, ७) पाठे ।

१६; ३७, १४; १६; ३८,
१; ३; ४; ११; १३; ३९,
१; २; १२; १५; ४०, १; १२;
क १, १७; १९; ३, ८; २८,
९; १३१, १; ७; २१; ३७, ६॥;
७; ४५, ७॥; ४८, ७; १४॥;
फौ १, ३५; ४५; ३६८; २,
५३; ९९; ६५०; ९१८;
११९२; ३, ३, १२; ४, ५;
जि १, ४, १; ५, १; ३८, ९; १;
२, २, ७; ३, ८; ३, ५, १२;
१०, १; ४, १६, १; शौ १, ४,
४; २, १, ५; ३, ३०, ७; ४,
२, २; १५, १०; २३, ६; २४,
४; ३५, ६; ५, ६, ८; २८,
११; ७, १८, ३; ८, १, ६; ७,
२०; ९, १, १; ३०, २,
१४; ३, २५; ६, १४; ७, १५;
१०, २६; २९; ११, १, २८;
८, २३; ९, १३; १२, १, ८;
१५; ३, ४; १३, १, ७; ३४;
६, ४; १८, १, ३२; ३, ४१;
६२; ४, ३९; १९, ६, ३; २६,
१; ४३, ७; ५३, २; २०, २५,
५; पै १, १०१, १; २, ६, २;
३; ५९, ९; ४, १, २; ३३, ६;
३६, ३; ५, ७, ८; १९, ८; ६, ५,
११; ११, १०; २२, १०; ११;
७, ६, १; ९, ४, ९; ५, ३; ९,
५; ११, ८; १२, २, २; १४,
१, ९; ३, १७; १५, ५, १;
१६, १, ६; १३, १०; २२, १;
३२, १; ३; ४३, ७; ६०, ८;
६५, ४; ८३, ३; ९१, ८; १०९,
६; ९; १५०, ६; १५१, १;
१५४, ९; -तस्य १, १३,
५; ४३, ९; ११२, ३; [१२२,
११; १०, ९३, ४]; १६४, २१;
१७०, ४; [२, ४०, १; ३, १७,
४]; ३, २०, ३; ४३, ५; ६१, ३;

४, ५, १३; १६, १४; ३५, ३;
५८, १; ५, २८, २; ४७, २;
५८, १; ६, ७, ६; ७; ९, ३;
१६, २५; २१, ३; ५२, ९; ७,
४, ६; ५७, ६; ८, ४२, २;
१०१, १५; ९, ७०, २; ४;
९४, २; ९७, ३२; १०८, ४;
११०, ४; १०, [११, ९; १२,
९]; १२, ६; १३, १; ८५, २०;
१२३, ३; १८६, ३; खि ३,
१०, ९; मा ६, ३४; ११, ५; १;
१२, १०५; १७, ८९; ३३,
७७; का ६, ८, ५; १२, १,
५; १३, ७, ४; १९, १, ३; १;
३२, ६, ८; तै १, ४, १, १;
८, २२, ५; २, ३, १०, २; ११,
३; ३, १, ११, ६; ३, ११,
५; ४, १, १, २; २, ७, २;
९, ६; ५, ६, १, ४; ७, १, २०,
१; मै १, २, १३; ३, ३, ६,
२; २, ३, ४; ७, १; १३,
१; ११; ४, ११, २; १२, ६;
१३, ५; काठ ३, १०; ८, १७;
११, ७; १३, १६; १५, ११;
१७, १९; १८, २१; २६, ११;
३५, ३; ३९, २; ४०, ७; क २,
१७; ४८, ४; फौ २, २८९;
७७४; ८५८; ९४५; ३, १, ९६;
जि ३, २४, ५; ४, ३०, ४; शौ २,
१, २; ३, १३, ६; ४, ७, १; ९,
३; ११, ६; ५, ४, ३; ४; २८,
७; ३०, १४; ६, ४४, ३; ९५,
१; २; १२१, ३; ७, ४९, २;
८, १, १; २, १; ७, १२; २२;
९, १, ४; १४, २२; ११, ७,
७; १२, ३, ४१; १३, २, १५;
३, २०; १४, १, ६१; १८,
१, २५; ३४; १९, ३९, ६-८;
पै १, ९३, २; ३; २, २०, ५; ५९,
५; ३, ४, ६; २५, ६; ५, ८, ८;

१६, २; ३; ७, १०, ६-८; ८,
१३, १; ९, १०, ७; ११, १०;
१४, ४; १५, १५, ४; १६,
१, १; ३, १; १३, २; १४, १;
३२, ४; ५१, ३; ६७, १२; १;
१५३, ७; -ता १, ३५, ६;
११३, १३; ३, ५५, १०; मा
२८, २७; का ३०, ३, ४; शौ
१०, ८, २६; पै ५, ३१, ९; ७,
१५, १०; १६, ७३, ३; १०३,
३; -ता १ [५, ४२, १८;
४३, १७; ७६, ५; ७७, ५];
-ता: १, ५९, १; ६२, १०;
७२, २; १०; ९०, ३; १६६, ३;
[३, ४, ११; ७, २, ११; (५,
११, २; १०, १५, १०; ७०,
११)]; ४, १, १०; ३, १२; ४२,
१; ५, २, १२; ६९, ४; ७,
११, १; [३५, १५; १०, ६५,
१४; (१५; ६६, १५)]; ६३, ५;
८, ४८, ३; १०१, ६; १०, १६,
८; ६६, १५; ६९, ९; ७०, ११;
खि १, ११, ३; मा ४, १२; ८,
५२; ९, २१; १८, २९; २०,
४६; २१, २८; ४२; ३३, ६०;
का ४, ५, ४; ९, ६, ४; १०,
४, ३; १९, ९, ४; २२, ४,
११; २३, ३, ६; ५, २; ३२,
५, ६; तै १, ७, ९, २; ८, १२,
१; ३, २, ५, ४; ३, ११, ३; मै
१, १, १३; ११, ३; ३, ११, ४;
४, १२, ६; काठ १, १२; ११,
४; १३, १४; १४, १; १८, १२;
क १, १२; २९, १; शौ ३, ३१,
११; ४, २, ६; १३, १, २४;
१८, ३, ५३; १९, ११, ५; १;
पै १३, ८, १५; १६, १५०,
७; -ता: १ [५, ५७, ८;
५८, ८]; -ता: १ ७, ३८,
८; ८, ८०, १०; मा ९, १८;

२१, ११; का १०, ३, ११; २३,
१, १२; तै १, ७, ८, २; ४, ७,
१२, २; मै १, ११, २; -तात्
३७, ५९, १२; १०, १७६,
४; मा ३, ६०; का ३, ८, ४; तै
१, ८, ६, २; २, ३, ११, ५१;
३, ५, ११, १; मै १, १०, ४;
२, ३, ५१; ४, १०, ४; काठ ९,
७; १५, १२; ३५, १६१; क ८,
१०; ४८, १४१; शौ ८, २,
१३६; पै १६, ४, ३६; -तान्
३६, १५, १८; ७, ४, ५; १७,
४; [१०, ६५, १५; ६६, १३];
मा ४, २८; का २, ७, ५; ४, ९,
५; तै १, २, ८, १; मै १, २, ६;
काठ २, ६; क १, १९; -तानाम्
३१, २४, १; २; ७, ५, १;
१०, ३१, ३; ३३, ८; ७४, ३;
मै ३, १६, ५; -तानि ३१,
[(६०, ४)७२, १]; ३, ३८, ४;
१०, १२३, ४; १३९, ६; मा
३३, २२; का ३२, २, ५; तै
२, २, १२, २; मै ४, ९, ११;
काठ ३७, ९; शौ ४, ८, ३१;
५, १, ३; ६, १, ३; ८, १, ५;
पै ४, २, ३१; ६, २, ३; १६,
१, ५; -ताम् १०, १७, २;
खि ४, १०, ३; मा १९, १; का
२१, १, १; तै १, ८, २१, १; मै
२, ३, ८; काठ १२, ९; ३७,
१८; शौ १८, २, ३३१; -ताय
३१, ११, १८; ३, २५, २;
३४, २; ४, २, ९; ३, ३; ७,
१७, ५; ८, ३१, ९; ९, ६२,
६; ८७, ५; १०६, ८; १०९,

३; १०, ५३, १०; ९१, ११;
१२२, ५; मा १२, ११३; का
१३, ७, १२; तै ४, २, ७, ४;
मै २, ७, १४; ४, १२, ३१^१;
काठ १६, १४; १७, १८; ३७,
५; क २५, ५; कौ २, ३६०;
६७७; ७१८; ३, ३, २; जै २,
१, २; ३, ३०, ३; ५६, ५; ५९,
१०; शौ १४, १, ४२६; २०,
११, २; -तासः ३१, १२३,
१; १२७, ८; २, १, १४; ४, ३५,
८; ५, ४२, ५; ७, ७५, ३;
९७, ५; ९, १५, २; २५, ४;
१०, १०, ३; काठ १७, १८;
कौ २, ६१७; जै ३, ५०, ५;
शौ ७, ७७, ३६; १२, ३,
२७६^२; १८, १, ३; ३, ३९^३;
-तासः ३१, १६६, १३;
-तासु ३१, ९५, ९; पै
६, २, ६०; -ते ३१, ११३,
२; ३, २५, ३; ९, ११३, ७;
पै ५, २, ७, २; मै ३, २, ६;
४, ४; ७; ४, ६, ६; काठ २०,
५; का ३१, ७; कौ २, ११००;
शौ १०, ८, ४१; ११, ९, ११;
पै २, ७९, १; १६, ८३, १;
-तेन > ना ३६, ७५, १८; खि
४, ११, १; मा ४, २६; १७,
४९१; १९, १; ३४, ४; का
४, ९, १; १८, ४, १७१; २१,
१, १; तै १, २, ७, १; ८, १२,
१; २१, १; २, ३, १०, ३; ३,
३, ४, ३१; ४, २, ९, ४; ४,
५, २; ६, ४, ५१; ५, ५, ५,
२१; मै १, २, ५; २, २, २१;

३, ८; ७, १६; ८, १४; पै ३,
२, १; ३, ६; १४, ४, ३; ४;
५, २; ७, ७; काठ २, ६; ११,
४^४; ७; १२, ९; १९, ११;
२१, ६; २४, ५; ६^५; २९,
६^६; ३७, १४^७; १६; १८;
३९, ३; ४०, ५; का १, १९६;
३१, १; २१, ३७, ६; ७^८; ४५,
७^९; कौ २, १२२०; शौ ३, १२,
८^{१०}; ९; ५, २८, ८; ७, १२३,
११; ९, ३, २३; १०, २, २९;
११, ७, ५; २३; १८, ४, ४;
१९, १९, १०; पै २, ५९, ६;
७५, ५; ५, ३५, १०^{११}; ७, १४,
१०; ८, १७, १०; १६, ५, ७;
४१, ३; ६२, २; १५०, २;
१५३, ५; -तेभिः ३१,
१८९, ३; १०, २०, १०; मै
४, १४, ३; -तेभ्यः शौ १,
३१, १; पै १, २२, १; -तेषु
३२, २, ९; ३, २१, १; २६,
३; २८, ५; ४, ४३, १; ६,
१५, १०; १०, ३२, ५; खि ५,
७, २, ९; मा २९, ८; का ३१,
१, ८; तै २, ५, १२, ५१; ५,
१, ११, ३१; मै ४, १३, ५१;
७^{१२}; काठ ७, १६१; १६, २१;
१८, २१; ४६, २; पै १६, ७३,
३; -तौ शौ ९, ३, १९; पै २,
७९, १; १६, ४१, १.

अमृत-नाम^१ - अः शौ ६, ४६, १.

अमृत-खित^२ - खित मै ३, ४, ४.

अमृत-स्व^३ - स्वम् ३१, ९६, ६;
११०, ३; ४; १६४, २३; ३,
६०, ३; ४, ३३, ४; ३६, ४;

१) विशिष्ट इह ऋ (१०, ८३, ४) पाभे ।

२) 'अमृतस्य' इति ऋ (१०, १३, १) पाभे ।

३) मुपा. विमृश्यो भवति । तु. सधु. शौ ५, १, ७

यत्र 'अमृतास्तुः' इति समस्तं पदं श्रूयते । स्वीकृते मुपा.

तु 'मर्वास्तु' इत्यनेनाऽन्वयो वक्तव्यः ।

४) विशिष्ट इह ऋ (१०, ७०, १०) पाभे ।

५) तस. सासख. (पा ६, १, २२३) । उप.
यद्र. ।

६) उस. क्तिन्त-कृत-अस्व. । उप. <✓खि ।

७) भावे ल्यः प्र. तत्-स्वरश्च (पा ५, १, ११९) ।

५४, २; ५८, १; ५, ४, १०;
६३, २; ६, ७, ४; ९, ९४, ४;
१०, ५२, ५; [५३, १०; ६३,
४]; ६२, १; ९२, ३; १०७,
२; १२४, २; खि ३, १०, ६;
७, ५, १; मा ७, ४७^५; १७,
८९^१; ३३, ५४^१; का ९, २,
७; ८^१; १९, १, ३^१; ३२, ४,
११^१; तै १, ४, ४६, १^१; मै १,
६, २^१; ९, ४^१; १०, १७^१; १,
२, २, २^१; ४, १४, १२^१; काठ
९, ९^१; ३६, ११^१; ३९, ३;
४०, ७; क ८, १२^१; कौ २,
४९१; ६५३; जै २, १, ५, ३;
३८, ५; शौ ७, १११, १; ९,
१५, १^१; १५, १७, १०; १८,
४, ३७; १९, ६४, ४^१; पै २,
७३, १; ८, १३, १^१; ९, १२,
१; १५, २२, २; १६, ६८, १^१;
-स्त्वस्य ऋ १०, ९०, २; मा
३१, २; का ३५, १, २; कौ ३,
४, ६; जै २, ३, ९; शौ १९, ६,
४; पै ८, ३, २^१; ९, ५, ४;
-स्वाय ऋ [१, ७२, ९; ३,
३१, ९]; ९, १०८, ३; का १०,
३, १२; तै १, ७, ८, ४; कौ
१, ५८३; २, २८८; जै १,
५९, ६; ३, २४, ४; -त्वे ऋ
१, ३१, ७; ५, ५५, ४; शौ
१८, ३, ६२; पै १६, ७१, ७;
-त्वेन मा ९, १९; मै १, ११,

३; काठ १४, १. [°स्व- प्रजा°]
अमृत-बन्धु^b - -न्धवः ऋ १०,
७२, ५.
अमृता(त-अ)सु^b - -सुः शौ ५, १,
१; ७; पै ६, २, १.
अमृते(त-ई)श- -साय खि ७, २,
३; ३, २.

?अमृतासासुरम्^c पै ४, १७, ४.
अ-मृत्यु^d - -त्यवः ऋ ३, २, ९; ९,
७०, ३; १०, ९४, ११; कौ २,
७७५^१; -त्यवे मै १, ३, ३५^१;
-त्यु ऋ ६, ४८, १२.
॥अ-मृत्पात्रप^e - -पः मै २, ५, ९.
अ-मृध्र, ध्रा^f - -ध्रः ऋ ५, ४३, १३;
६, १९, ७; ८, ८०, २; ९,
८२, ५; -ध्रम् ऋ १, ३७,
११; -ध्राः ऋ ३, ५८, ८; ५,
३७, १; ६, ७५, ९; मा २९,
४६; तै ४, ६, ६, ३; मै ३,
१६, ३; काठ ४६, १; पै १५,
१०, ९; -ध्राम् ऋ ६, २२,
१०; ७, ६७, ५; शौ २०, ३६,
१०; -ध्रे ऋ ५, ४३, २.

?अमृतिर्यु^g पै २, २०, ४.
॥अ-मेदुस्क^h - -स्कम् तै ६, ३,
११, ५.
॥अ-मेध्यु, ध्याⁱ - -ध्यः तै ६, ४, ९,
२; मै १, ६, ४; २, १, ३; ३,
९, ६; काठ २२, १३; २६, ८;
क ४१, ३; ६; -ध्यम् तै २, ६,
४, २; ३, १, १, २; ३, ७, ३^१;

५, १, ८, १^१; २, ३, २; ९, २;
६, १, ३, ४^१; २, ४, ५; मै १,
८, २; ७; ३, २, ३; ६, २^१; ७;
८, ६^१; ७; ९^१; ९, ३^१; ६^१; १०,
१; ४, १, १०^१; १२; काठ २०, ८^१;
२२, १३^१; २३, ४; २५, ४; ६;
२६, ८; ३१, ८^१; ९; क ३१, १०^१;
३६, १; ३९, १; ४; ४१, ६;
४७, ८^१; ९; -ध्यस्य मै ३, ६, ७;
८, १०; ४, १, १०; काठ २३,
४; ३१, ८; क ३६, १; ४७, ८;
-ध्या तै २, ६, ५, १; ६, १,
१, २; काठ २३, ९; ३१, ८;
क ३६, ६; ४७, ८; -ध्याः तै
५, १, ८, १; मै ४, २, ९; काठ
२०, ८; ३२, ७; क ३१, १०;
-ध्यानि मै ३, २, ७; काठ २५,
५; ३४, १२^१; क ३९, २;
-ध्याम् तै ६, १, १, २; काठ
३१, ८; क ४७, ८; -ध्ये काठ
२५, ९; क ४०, २; -ध्येन काठ
२०, ८; क ३१, १०; -ध्येः तै
५, १, ८, १.

अ-मेनु^j - -नान् ऋ ५, ३१, २.

१अ-मेनि^k - -नि मा ३८, १४; का
३८, २, ८.

२अ-मेनि^l - -नयः शौ ५, ६, ९; पै
६, ११, ११; -निम् पै ६,
११, १२; -नीन् शौ ५, ६,
१०.

अमेष्ट- १२अम- >अमा द.

^a) 'स्वे' इति WR. सात. च।

^b) बस. पूषप्रख. (पा ६, २, १)। उप. यद्.।

^c) संदिग्धस्थलीयः पा.। 'अमृतासस् त्वाऽसुरम्'
इति शोध उपस्थाप्येत (तु.पूर्वार्धे त्वेति द्वि.भावितं पदम्)।

^d) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्.।

^e) 'अमृत्यवः' इति ऋ (३, २, ९) पाभे.।

^f) सस्व.एपूटि. द्र.। उप.सुत-पात्र- +√पा+कः प्र.।

^g) दुस्सो दुष्पठश्च मुपा. भवति। 'अमृत्युद ऊषिषे'
इति तुरीयः पादो विमृश्यः।

^h) सस्व. कृते तु. टि. अ-च्छन्दुस्क-।

ⁱ) तस. 'ययतोः' (पा ६, २, १५६) इति स्वरः। उप. यद्.।

^j) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. मेना- यद्.।

^k) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। इह उप. मेनि-
इति वि. सदनुप्रजातविशेष्यगर्भत्वपरिणामं द्र.। वा.
क्रिवि. भवति (वैतु. उ. च म. च)। PW. प्रमृ. नाउ.
सं१ रु. आहुस्तद्विमृश्यम्।

^l) सस्व. एपूटि. द्र.। यत्तु PW. प्रमृ. तस. इतीव
व्याचक्षिरे, तत् स्वरविरोधान् चिन्त्यम्।

॥अ-मेह॥- हेन तै ६, २, १, ४; १०, ७; मै ३, ८, ७; काठ २५, ८; ३३, ७; क ४०, १.

अ-मोक्ष^७- क्यैः शौ ३, ६, ५.

अ-मोघ^८- घम् पै १६, १५२, ११; -घाय मै ४, ४, ५.

अमोत- ?२अम->अमा द्र.

॥अमोतगा इवासते॥ शौ २०, १२७, ५.

॥अमोतपुत्रकाः॥ खि ५, ९, २; शौ २०, १२७, ५.

(^९/*अम्न्, *अम्न्, *अम्न्- नाउ. टि. द्र.

॥अम्न्स् (>:)^१ मै १, ६, १०^६; १०,

१०; काठ ६, ५; ८, ८^१; ३६, ५; क ४, ४; ७, ३^१; शौ ८, ६, १९^६.

अम्न्स्तस् (>:)^१ पै १६, ८०, १०.

॥अम्न्स्ता॥- स्ताम् पै ३, ३९, २.

॥अम्न्- त्रि०, नाउ. टि. च.

अम्बर^१- रे अ ८, ८, १४.

*) तस. नञ्-स्वरे: (पा ६, २, २)। उप. ^१मिह+घञ् प्र.।

७) तस. नञ्-स्वरे प्राप्ते कृत्योकीयः स्वरः (पा ६, २, १६०)। उप. ^१मुष्+ण्यत् प्र. कृत्वञ्च।

८) सस्व. कृते एपूटि. द्र.। उप. यद्र.।

९) वैकृतभूयिष्ठ:पा.(तु.टि.पाण्डु.; संटि.खि ५, ९, २)।

इह 'अम्'। उतु। गावः। आसते' इत्येव शोधः द्र. [तु. WR. 'अमोत गा उपासते' इति, नाउ. च; वैतु. BW. 'अमोतक->काः' इत्येवं निर्देशे सत्यम् अमोत- +तद्धितः कः प्र. इत्यभि-संदधानः संश्लिष्यतां भाञ्जुकः (गपू. तद्धिते पितृत्वेन वा नितृत्वेन वा प्रसिद्धे सत्यन्तराणांऽपि यनि. उपोत्तमपूर्व-स्वराऽनुपपत्तेरित्यभिसंधेः), MW. 'अमा' इति पू. सति 'ऊतु' (< ^१अम्) इति उप., ततश्च गपू. एव तद्धित इत्युत्प्रेक्षमाणः सौवरीमनुपपत्तिं प्रति समानं चोद्यः।

*) खि. स्वरनिर्देशः संदिग्धो भवति। पा. विकार-भूयस्त्वं नापूटिदि. द्र.। इह 'अम्'। उतु। पुत्रकाः' इत्येवं पद-त्रयी सु-शोधा भवति (वैतु. BW. MW. च नापूटिदि. एव यनि. समस्तं प्राति. मन्यमानौ च, 'उतु' इति वा 'ऊतु' इति वेत्यत्र विसंवादिनौ च सन्ताव-बाध्यतादितस्वराऽदर्शनसमाधिं प्रति पर्यनुयोज्यौ द्र.)।

१) व्यु. ?। अपूर्णाऽवधिकप्रादुर्भावे वृत्तौ सत्यां वि. सत् वा. क्वि. इव श्रूयते (वैतु. MW. वि. इति)। अप्रकृभावे वर्तमाने *अ-म्- इत्येतदभिपक्षत्वे सति ^१/*अम् इत्येतन्-सहोदरे ^१/*अम् इत्यत्राऽस्य जन्मभूः स्यात् [^१/*अम् + *अम्न्- (> ^१/*अम्न् + कर्तरि असुच् प्र.=) यनि. (तु. स्वरवैशिष्ट्ये सति सप्रकारकजन्म ^१/*अप् > अम्न्- इत्यभिसंधिः]। यद्वा ६अ+म्न्स्- इति कृत्वा बस. अन्तोद्वात्तः (पा ६, २, १७२) इत्येवं समस्तं प्राति. स्वात्। उप. च पूर्तौ वर्तमाने ^१/*म् इत्यत्र जन्म द्र. (^१/*म् > मर्ण- (तु. पर्ण-)> ^१/*मण्, न (तु. मै. स्थ. मूर्धन्यविशिष्टत्वेन श्रुतिरिह विज्ञापकं भावुका)+भावे कसुच् प्र. उपधालोपश्च उंसं. [पा ६, ४, ९८ (= *म्न्स्-)] इति; वैतु. PW. प्रसू. मनस्- इति उप. सल्लुप्ते पथक-मित्यभिसंधानाश्लिष्यः। तद्वा (राऽभिप्रेयमाणाऽर्थस्य

तत्र तत्र वा. असंगत्युपगमात् (तद्विस्तरस्तु वैश. द्र.)। यत्तु स्वरूपतः *अम्न्- इतीवाऽपि विकल्पेन प्रत्यपादि (तु. पा ८, २, ७०; वैतु. शौप्रा २, ५२), ततः प्राति. तत्प्रकारताऽपि किञ्चिच्छाखाविशेषीयतयाऽनुमीयेत। तथात्वे च सति द्वे इमे किञ्चिद्विन्नव्युत्पत्तिके सती समा-नार्थके प्राति. इति द्र.। कथमिति। प्रथमे कल्पे असुचः प्र. स्थाने अरुच् प्र. च, द्वितीये कल्पे कसुनः प्र. स्थाने करुन् प्र. पाप्र. उंसं. इति (मौस्थि. तु प्र. इत्येवं व्यव-हियमाणानि शब्दरूपाणि प्राति. सन्ति तत्र तत्र स. उप. भूतानि द्र.। तद् यथेह प्रथमे कल्पे ^१अम् > *अम्- इति, द्वितीये च ^१/*अम् (यद्र.) > *अम्- इति। एस्थि. प्रथमे कल्पे *अम्न्- + *अम्- इत्येवं वा *अम्न्- + *अम्- इत्येवं वा कृत्वा तस. उपप्रस्व. च शकन्वादित्वञ्च द्र.। अथ द्वितीये कल्पेऽप्यनयैव दिशा यथावत् द्र. इति दिक्)।

७) णमध्यत्वविशिष्टः पा. द्र. (तु. नापूटि.)।

८) तसिः प्र. (पा ४, २, ११३)। 'ये स्तः' इति व्यञ्जरस्य सतः मूको. 'येऽम्न्स्तः' इति व्यञ्जरनया सु-शोधः द्र. (वैतु. मुपा. 'अम्' इति शौ. [८, ६, १९] सश्रु. एवाऽनुलापुकः)।

१) भावे तल् प्र. (वैतु. मूको. 'अम्न्स्तम्' इति; मुपा. 'अम्'। ताम्' इति पदद्वयमिति)।

१) व्यु. अस्पष्टा भवति। अन्तश्चार्थमाणां दृष्टिं न रुपादीनि कृत्वा ३अम् इति पू. भासने ^१/*म् > *मम्- इति उप. च बस. पू. प्रस्व. द्र. (*अम्न्- > *अम्न्- > यनि. इत्यभिसंधिः)। यद्वा परितो विश्वमभ्यन्तरस्थ-मिव कृ वा तद्वरणाहेतुत्वात् गपू. एव सस्व. च पू. च सत्यु ^१/*वृ > वम्- इति उप. स्यात् (= *अम्न् > यनि.)। अथवा मृतिमदीप्तौ ^१/*भृ > भम्- इति उप. सति शेषं गपू. दि. (= *अम्न्- > *अम्न्- > यनि.)। अथाऽपि वा ३अम्- इति पू. सति गपू. अन्यतमत उप. द्र. [वैतु. दे १, ३; ^१/*अम् + अम्- (अनुबन्धश्लिष्यः; स्वराऽनु-पपत्तेः) इति वा, अम्न्- (> *अम्न्- + नृ- (< ^१/*नृ एवमपि स्वरतो विरोधः द्र.) इति वा, अम्न्- (> *अम्न्- + नृ- (= ^१/*नृ + नृ- प्र. एवमपि स्वरतो बुज्येत) इति वा,

अम्बरीष^०- -बः ऋ १, १००, १७;
-बात्, -बे तै ५, १, ९, ४॥

अम्ब्री^०- -०म्ब मा ६, ३६; ११,
६८; का ६, ८, ७; १२, ७, ३;
तै १, ४, १, २; ४, १, ९, १;
६, ४, ४, ३; मै १, ३, ४, २;
७, ७; -०म्ब ऋ २, ४१, १६;
१०, ८६, ७^३; ९७, ३; खि ५,
१५, ६; मा १२, ७६^३; का
१३, ६, २^३; तै १, ८, ६, २;
४, २, ६, १^३; मै १, १०, २०;
४, २०; २, ७, १३^३; ४, ५,
७; काठ ३, १०; ९, ७; १६,
७; १३^३; ३६, १४; क २,
१७; ८, १०; २५, ४^३; शौ
२०, १२६, ७^३; पै ३, ९, १;
५, १, २^३; ११, ६, १^३; -म्बा
तै ४, ४, ५, १; मै २, ८, १३;

काठ ४०, ४; -०म्बे^० मा २३,
१८; का २५, ५, १; तै ७,
४, १९, १; २^३; ३^३; काठ
४४, ८^३.

अम्बिका^१- -क्या मा ३, ५७; का
३, ८, १; तै १, ८, ६, १; मै
१, १०, ४; २०; काठ ९, ७;
३६, १४; क ८, १०; -॥का
मै १, १०, २०; काठ ३६, १४;
-०के मा २३, १८; का २५,
५, १; तै ७, ४, १९, १; २^३; ३^३;
मै ३, १२, २०; काठ ४४, ८^३.
१अम्बी^०- -०म्बि मै ३, १२, २०;
-॥म्बी मै १, १०, २०; काठ
३६, १४.

अम्बाली^१-

*अम्बालिका^१- -०के मा २३, १८;
का २५, ५, १; मै ३, १२, २०.

*अम्बाली^१- -०लि तै ७, ४, १९,
१; २^३; ३^३; काठ ४४, ८^३.

†अम्बि^१- -म्बयः ऋ १, २३, १६;
शौ १, ४, १.

२अम्बी^१- -म्बयम्^१ ऋ ८,
७२, ५.

अम्बि-तमा- -०मे ऋ २, ४१,
१६.

!अम्बु- कसं, ?किय^०

*अम्भ- नाउ. टि. द.

अम्भस्^३- -म्भः ऋ १०, १२९,
१; मा १८, ४; का १९, २, ४;
तै १, ५, ६, १^३; ८, १^३; ४,
७, २, १; मै १, ५, २^३; ९^३;
२, ११, २; ॥४, २, १; काठ ७,
१^३; ६, ७^३; १८, ७; क ५, १^३;
५; २८, ७; शौ १३, ५, १;
६, १; ८, ५; ६; पै ९, २०, ९;

*अम्बु- (>अम्बं)-+मत्वर्थे रः प्र. (स्वराऽनुपपत्तिस्त्वेव-
मपि तदवस्था द्र.) इति वा।

*) व्यु. ?। *अ-ञ्- (=आम्-) इति वा, *३अन् इति
वा, पूष. सति *भीष- (=√भीष+खल् प्र. उसं.) इति
उप. सति उस. वा. गस. वा उपप्रस्व. [अपक्वपचनपर्याय
इति वाऽन्तःपचनपर्याय इति वा; वैतु. (पाउ ४, ३०)
√अम्ब+ईषः प्र. =मध्ये 'अद्' इत्युपजनः (वैतु. सा.
ईषन् प्र. इति ब्रुवाण भ्रायुदातप्रसङ्गं प्रति चोद्यः)]।

*) व्यु. ?। गस. उपप्रस्व. । *३अन् इति पूष. सति
उप. <√१मा वा √प्रा वा √*आ वा √*प्रा वेति
कृत्वा विष्णन्तं वा काऽन्तम् (=ततश्च स्त्री. टाप्) वा द्र.
[तु. टि. अम्बि-, पंजा. हिं. अम्माँ-, मां-, १मा-, वे-
प्रसृ.; वैतु. भोउ. (२, २, २२०) √१बम्+बः प्र.]]।

*) 'अम्ब' इति पपा. विमृश्यः।

*) नुटितश्च विकृतश्च पा. भवति। ('भव त्वम्' हाऽम्ब।
...मे संतमा' इत्येवं सुपठश्च शोधः द्र.)

*) सं१ ह्रस्व-विकल्पः उसं. (पा ७, ३, १०७)।

*) स्वार्थे कन् प्र., नित-स्वरः कात्पूर्वस्याऽऽत इत्यश्च
(पा ५, ४, २९; ६, १, १९७; ७, ३, ४४)।

*) नापु. > *अम्बिभा->यनि. इत्येवं नैप्र. द्र. (तु.
*अम्बाली-)

*) व्यु. दुर्गा भवति। मातुर् बाह्योपद्रवेभ्योऽपत्यस्य

स्वाऽभ्यन्तराऽवस्थापनेन वारणात्मकं गुणमादाय *३अन्
+ *बात्- (= <√वृ+भण्) इति स्यात् [= *अंवात्-
>यनि. (तु. पा ६, १, ११८ यत्र 'अम्बाले' इति सं१
रू. [=नाउ. रू. पाभे.] किंचिल्लुप्तचरशास्त्रीयमुपलभ्यते)]।

*) नापु. > *अम्बालिभा->यनि. इति नैप्र. द्र. (तु.
१अम्बी-)

*) व्यु. ?। तु. टि. अम्बाँ-। यतः उप. प्र. एव विशेषः
[=यथा तत्र विच् प्र. वा कः प्र. वेत्युक्तमेवमिह किं प्र.
उसं. (पा ३, ३, ९२)]। वा. स्त्री. द्र.।

*) ङीष् प्र. तत्-स्वरश्च (पावा ४, १, ४५)।

*) द्वि१ अमि. पूर्वत्वाभावः उसं.। स्वरितः (पाट, २, ४;
वैतु. १सा. अम्बय->यनि. इति)।

*) व्यु. ?। *३अन् + *१भस्- (<√भा+भावे कसुन्
प्र.) इति वा, *अद्-भावे <√*अद् + *२भस्- (=√*भृ+
भावे कसुन् प्र.) इति वा, *अम्- (=√१अम्+भावे
क्विप् प्र.) + *२भस्- इति वा कृत्वा बस. पूषप्रस्व. द्र. [पावा
२, २, २४; पा ६, २, १ (=अन्तर्हितप्रकाशवद् इति वा
गतिमृतिमद् इति वा); वैतु. (पाउ ४, २१७) √आप्
[? > *अम्भ (यतः *अभं-> *अभ्-> *अव- (=२अप्-)
इत्यस्य च *आव्- (=आप्-) इत्यस्य च संकेतलाभः
स्यात्)] + कर्मणि असुन् प्र., www १, १३१ भाप्र.
*अम्भ- (!=पाधा. √अभ्) इत्येतन्मूलतयाऽक्वेदुकः]।

१६, ३४, ३; ४; -म्भोम्यः
तै ७, ४, १४, १; काठ ४४, ३.
अम्भृण^a- नम्भृ १, १३३, ५; -जौ
मा १९, २७; का २१, २, १६.
(*अ-म्भृ) अम्भस्, अम्भरीष- टि. द.
अम्भृक्, अम्भृक्षि /^aम्भृक् द.
/अय्^b

अय्^c- ङ^aयः कौ १, २३; जै १,
३, ३; -या ऋ ६, ६६, ४^o;
-याः ऋ १०, ११६, ९; -यान्
तै ५, २, १०, ७; -यानाम्
का ११, ८, ३; तै ४, ३, ३,
१^o; २^o; ५, २, १०, ७; मै २,
७, २०^o; काठ ३९, ७^o; -येभ्यः
मा ३०, ८; का ३४, १, ८;
-यैः तै ५, २, १०, ७^o; शौ
४, ३८, ३. [०य-आ^o, प्र^o.]

?अयुथ¹- यम्भृ १०, २८, १०;
११.

अयन²- नम्भृ ३, ३३, ७; णितै
७, १, ५, ७; ५, २, २; णिकाठ
३३, १; शौ ५, ३०, ७; १०,
१, ८; १०, २१; १८, ४, ८^o;
१५; १९, ७, २; पै २, ८७, ३;

५, २०, २^o; ९, १३, ७; १४,
३, ११; १६, ३५, ८; १०९,
१: ११६, ९; -णिनस्य मै ३,
७, २; -ना शौ १०, १, १६;
पै १६, ३६, ६; -नाय मा २२,
७; ३१, १८; का २४, ३, ३;
३५, २, २; -ने मा १३,
५३; का १४, ६, १; तै ४, ३,
१, १; ६, १, ८, १^o; मै २,
७, १८; काठ १६, १८; क
२५, ९. [०न-अजसा^o, अधि^o,
आ^o, उद्^o, उप^o, जन^o, तप्त^o,
नि^o, निर्^o, प्र^o, वि^o,
वित्त^o, सुप्र^o, स्वस्ति^o]
अयनीय- उद्^o, प्र^o.

अयमान³- नः ऋ ८, १००, ८;
-नम्भृ ४, ३८, ५.

अयस्⁴- यः ऋ १, १६३, ९; ४,
२, १७; ५, ६२, ७; ६, ७५,
१५; मा १८, १३; २९, २०^o;
का १९, ५, १; ३१, ३, ९^o;
तै ४, ६, ७, ४^o; ७, ५, १;
मै १, ८, २^o; २, ११, ५; ३,
८, २^o; काठ १३, १५^o; १८,

१०; ४६, ३^o; क २८, १०;
शौ ११, ३, ७; १८, ३, २२^o;
१९, ५०, ६; पै १४, ४, १६;
१६, ५३, १२^o; -यसः ऋ
६, ३, ५; ४७, १०; मै ४,
१४, १५; -यसा मै ४, २, ९^o;
काठ ६, ३^o; क ४, २^o; शौ
५, २८, ५; पै २, ५९, ३; -यसि
मै १, ८, २^o; शौ ५, २८, १;
पै २, ५९, १०.

१आयस्⁵- सः ऋ १, ५६, ३;
८०, १२; ८, ९६, ३; १०, ९६, ३;
४: ८; शौ १२०, ३०, ३; ४; ३१,
३; -सिम्भृ १, ५२, ८; ८१,
४; १२१, ९; १०, ४८, ३; ११३,
५; कौ १, ४२३; जै १, ४१, ५;
-णिसानि मै २, ६, ५.

१आयसी- सीम्भृ ८;
२९, ३; १००, ८.

*२आयस⁶-

२आयसी- सी ऋ ७,
१५, १४; ९५, १; मै ४, १४,
७^o; -सीः ऋ २, २०, ८;
४, २७, १; १०, १०१, ८;

*) व्यु? । रक्षसः वि. इति कृत्वा (/१अम्भृ+भावे
किप् प्र.=) *१अम्भृ-+*म्भृण- (= /^aभृ+कर्तरि नक् प्र.
उसं. (पा ३, ३, १०; तु. दे ३, ३; पाउ ३, २) । उस.
उपप्रस्व.द्र. (पा ६, २, १३९) । संप. पात्रवचनं (तु. मा. का. च)
इति कृत्वा *२अम्भृ- (नैप्र. = २अप्-)+गप्. एव उप. च
सस्व. च द्र. [वैतु. ?सा. /अण्>अंभृण् (=अंभृण्)+
अण् प्र.>यनि.; ?GW.अम्भस्->अम्भर्->यनि.] ।

b) यनि. एकवृत्तीयफलद्वयीयन्यायेन तत्र तत्राऽर्थनि-
त्यपरीक्षयाऽजादिप्रत्यये गुणंभावुकस्य /ह (यद्र.) इत्यस्य
वा, अर्थ-> /^aअय् (यद्र.) इत्यस्य वा ग्रहणमभिमतं
भवतीति दिङ्मात्रमिह दर्शितम् । विस्तरस्तु वैश. द्र. ।
एस्थि. अपि यत् /ह इत्यस्य प्राधान्येनाऽऽख्यातिकं वृत्तं तत्
यस्या.द्र. । यत् तद्व्यतिरिक्तं प्राधान्येन कृद्-भूतं वृत्तं तदिहेति ।

c) कर्तर्य अण् प्र. उसं (पा ३, ३, ५८) । धास्व. ।

d) 'य इम्भृ' इति विशिष्टः ऋ (४, ९, १) पाभे. ।

e) दु. पपा., सा. च. [करणे निष्पन्नमिति कृत्वा तु १

इति प्रतिपन्नः ('जनुषः' इत्येतत्-कर्मकतया 'ईषन्ते'
इति किप्. इत्यभिप्रयश्च)]; वैतु. I. ३५८ कर्त्रर्थे 'अयाः'
(प्र३) इति कृत्वा /हृष् इत्यस्य पं. योजुक्त्वसामान्य-
मादाय 'जनुषः' इति पं१ इति ।

f) अथः प्र. उसं. तत्-स्वरश्च [(पाउ ३, ११३)
तु. PW. प्रभृ.; वैतु. वें. सा. 'अयन्ते' इत्येवं व्याच-
क्षाणौ स्वरं प्रति चोद्यौ (६अ+?यथा, ?यथम् इत्येवं
तस. वा अस. वा सत्याद्युदात्तः स्याद् अथ ६अ+?यस्तु-
(< /यस्) इत्येवं च तस. आद्युदात्तः बस. चाऽन्तो-
दात्तः स्यादित्यभिप्रेतः)] ।

g) व्युद् प्र. लिट्स्वरश्च (पा ६, १, १९३) ।

h) शप्-ज्ञानचोर्निघाते धातुस्वरः ।

i) असुन् प्र. नित्-स्वरश्च (पा ६, १, १९७) ।

j) विकारार्थे अण् प्र. तत्स्वरश्च (पा ४, ३, १३४) ।

k) विकारार्थे अण् प्र. मित्-स्वरश्च (पा ४, ३, १५४;
६, १, १९७) ।

काठ ३८, १३; शौ १९, ५८,
४१; पै १, ११०, ४; -सीभिः
ऋ १, ५८, ८; ७, ३, ७;
-सीम् ऋ १, ११६, १५.

अय(स्)श्-शफ- -फान्
काठ ३८, १२; पै ९, ६, ४.

अय(स्)श्-श(य)या^b-या
मा ५, ८; का ५, २, ८.

अय(स्)ः-शिप्र- -प्राः ऋ ४,
३७, ४०.

अय(स्)ः-शीर्षन्- -र्षा ऋ
८, १०१, ३; णि २, ५, ९.

अय(स्)ः-श्-श्च- -ऋः
मै २, ५, ९; काठ १३, ४.

*अयस्-तर-

अयस्तरा(र-अ)कुवा- -वाः
पै २, ८१, २.

अयस्-ताप^d- -पम् मा ३०,
१४; का ३४, ३, १.

अयस्-पात्र^e- -त्रम् क ४, २१^f;
शौ ८, १३, २; पै १६, १३५,
१; -त्रिणे मै ४, २, १; १३.

अयस्-सुब^g- -यः ऋ ५, ३०,
१५; -यम् मा १२, ६३; का
१३, ५, २; तै ४, २, ५, ३; मै
२, ७, १२; काठ १६, १२; क
२५, ३; शौ ५, २८, ९; पै १,
३७, ५^h; २, ५९, ७; -यान् शौ
६, ६३, २; ८४, ३; पै १, ३७,
४; ५; -ये शौ ६, ६३, ३; ८४,
४; -येन मै २, १, १२१ⁱ; शौ
७, १२०, १; -येः शौ १९,
६६, १; पै १६, १५०, ५.

अयस्सयी- -यी तै ६, २,
३, १; मै ३, ८, १; काठ २४, १०;
क ३८, ३; -यीः शौ ४, ३७,
८; पै १३, ४, १३.

†अय(स्)ः-सु-स्थूण^j-

-०णी तै १, ८, १२, ३.

अय(स्)ः-स्थूण^k- -णम् ऋ
५, ६२, ८; मै २, ६, ९; काठ १५, ७.

अय(स्)यो-अ(प्र)प्रा^l-
-प्रया ऋ १०, ९९, ६.

अय(स्)यो-गु^m- -गम् मा
३०, ५; का ३४, १, ५.

अय(स्)यो-जालⁿ- -जालः शौ
१९, ६६, १; पै १६, १५०, ५.

†अय(स्)यो-वृष्ट^o- -वृष्टः
ऋ १०, ८७, २; शौ ८, ३, २;

-वृष्टान् ऋ १, ८८, ५; पै १६,
६, २; -वृष्टाय पै १६, १५१, ६६.

अय(स्)योऽपाटि^p- -टिः ऋ
१०, ९९, ८.

अय(स्)यो-मुल^q- -मूलः शौ
११, १२, ३.

अय(स्)यो-इत^r- -तम् ऋ ९,
१, २; ८०, २; -ते^s मा

*) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^b) उस. उप. अशि+अच् प्र. आथादि-स्वरश्च (पा ३, २, १५; ६, २, १४४) । कृष्णयजुश्शाखासु 'अया-
श्या' इति पाभे. इहम्- इत्यत्र द्र. ।

^c) 'प्रासः' इति GW. L ३४५; वैतु. ORN. ।

^d) उस. उप. अतप्+तापि+अण् प्र. कृत-प्रस्व. च
(पा ६, २, १३९) ।

^e) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. ।

^f) तु. अत्रपु- इत्यत्र सस्थ. टि., 'अत्रप्चयःपात्रं'
इत्यत्रत्यं च टि., यदनु क. संटि. उपेक्ष्य क. इत्यस्य च
काठ. इत्यस्य च पाभे. इह सुवेची द्र. ।

^g) विकाराऽर्थे मयट् प्र. तत्-स्वरश्च (पा ४, ३, १४३) ।

^h) तस. सासस्व. वा (पा ६, १, २२३) । यनि.
रू. सं. सतः पादादावाद्युदातो भवति (पा ६, १, १९८) ।
मित्रावरुणतयोपचर्यमाणयोः सतोर्बाहोर्लोपोपमाप्रकारकं
वैपचारिकं वा वि. [=अयःस्थूणे इव सन्तावेवमुच्येते
(बाहुसंभववशात् उप. लिङ्गपरिणामः स्यात् । मूलतः
पुं. इत्येवमपि संभाव्यमानं 'स्थूणः' इति उप.
वा द्र.)] । यतु भा. 'स्तिगन्तस्य' (फि. ४०) इत्याद्यु-
दात्तत्वमाह, तन्निन्त्यम् । बाहोर्मित्रावरुणोभयनामभा-
क्योपचारभ्रुतौ सत्यां यनि. 'द्विर्यवयवर्जः' इतीव तदीयं

वि. इति कृत्वैव चरितार्थं सदुपमेयनामधेयत्वाभावात्
गपू. लक्षणस्याऽविषय इत्यभिसंधेः । यथा चाऽयं बाहुद्वह-
णाऽऽत्मककर्मविशेषस्याऽभिविवादयिषामात्रेण प्रयोजितः
तै. एव ऋकूपरिणामो भवति तथा नाड. अवधेयम् ।

ⁱ) लुप्तमध्यः बस. पूषप्रस्व. (पावा २, २, २४; पा
६, २, १) । वा. 'गर्तम्' इत्यस्य वि. (वैतु. नापू. पाभे.
मित्रावरुणयोः वि.) ।

^j) उस. उप. अगम्+ङ् प्र. कृत-प्रस्व. च (पाठ २,
७१; पा ६, २, १३९) ।

^k) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. *अपाटि-
[वैतु. पूष. सत् नैप्र. टोपधं श्रुत्यन्तरम् (माशब्दा १२.७.१,
६; ७, १५)] =अप+अर्ध+क्विच् (नैप्र. *अपाटि-
यनि.) इति कृत्वा गस. सति कृत-प्रस्व. द्र. [तु.
टि. अपाटि- यत्रत्या सा. (<अप+स्था इति)
व्यु. ? इहाऽपि चरिताऽर्थयितुमिष्येत (तु. MW.) यदपि तु
तात्पर्यतः मौस्थि. प्रकृतस्य प्राति. नेदीय इति कृत्वा
समानन्यायभाक्त्वेनैव सुनिष्पदं स्यात्; वैतु. सा. अप+
*यटि- (?=अटि<अर्ध+क्विच्) इति बस. इति भाषमाणः
(यतश्च पूषप्रस्व. अभावं प्रति पर्यनुयोज्यः)] ।

^l) तृतस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, ४८) । उप. यद्र. ।

^m) नापू. रू. बाहुचः पाभे. भवति ।

२६, २६; कौ २, ४०; जै ३, ५, १.
अ(यस्>)यो-हनु^a- -नुः ऋ ६,
७१, ४.
अय- ✓अय्; अ-यास्, अयास्य-
टि. च द्र.
अ-यक्ष्म, क्षमा^b- -क्षम् मा १६, ४;
१८, ६; का १७, १, ४;
१९, ४, २; तै ३, २, ८, ६;
४, ५, १, २; ७, ३, २; मै २,
११, ३; काठ १७, ११; १८,
९; क २७, १; २८, ९; शौ ५,
२९, १३; पै ५, ३०, ९; ८, १८,
६; १३, ९, १६; १४, २, ६;
-क्षमा मा १६, ११; का १७,
१, १२; तै ४, ५, १, ४; मै २,
९, २; पै १४, २, १७; -क्षमस्य
तै ५, २, २, १; काठ १९, १२;
क ३१, २; -क्षमाः ऋ ९, ४९,
१; मा १, १; ४, १२; का १, १,
२; ४, ५, ४; तै १, १, १, १; काठ
१, १; ३; ३०, १०^c; ३१, २^d।
क १, १; ४६, ८^e; ४७, २^f।
† कौ २, ७८५; शौ ३, १२, ९;
९, ३, २३; १२, १, ६२; पै २,
२०, २; १६, ४१, ३; -क्षमान्
शौ ६, ५९, २; -क्षमाय मा ११,
३८; ५३; का १२, ४, १; ५,
४; तै ४, १, २, ४; ५, २; मै
२, ७, ४; ५; काठ १६, ४; ५;
-क्षमेण काठ १७, ११; क २७१.
अयक्ष्म-कुर(ण)>।णी^g- -णीः शौ

१९, २, ५; पै ८, ८, ११.
अयक्ष्म-ता^h- -ताम् पै ४, ३४, ५.
अयक्ष्म-तातिⁱ- -तिम् शौ ४,
२५, ५.
अ-यक्ष्यमाण^j- -णः मै १, ६, ११.
✓*अयज् अपै(प-आ/ए)य् टि. द्र. ।
अ-यजमान^k- -नः काठ २७, ६; क
४२, ६; -नम् मा १२, ६२; का
१३, ५, १; तै ४, २, ५, ४; मै २,
७, १२; काठ १६, १२; २७,
६^l; क २५, ३; ४२, ६^m; पै
५, २७, ६; -नस्य तै २, २,
९, ४; -नान् तै २, ६, ५, ३ⁿ;
६, २, ४, ५^o; १०, ७^p; काठ
२५, ५^q; १०^r; क ३९, २;
४०, ३^s; -नानेन काठ २५,
१०; क ३९, २.
अ-यजुस्^t- -जुषा मै ३, १, ७; ६,
८; ८, ९; काठ १९, ६; २३,
१; ४^u; ६; २५, ८; क ३०, ४;
३५, ७; ३६, १^v; ४०, १.
अ-यजुष्क^w- -ष्केण तै ५, १, २, १;
काठ २९, ३; क ४५, ४.
अ-यज्-यज्^x- -जः तै १, ५, ७, १; २,
५, ८, १; मै १, ५, ५; १२;
काठ ९, १५; -जाः मै १, ९, ८.
अ-यज्^y- -जः काठ ८, १२; क ७,
७; -जम् ऋ १६, १३८, ६;
-जाः काठ ३७, १२; -जान्
ऋ ७, ६, ३.
अ-यज्वाह^z- -हानि काठ २१, २;

२३, ३; २९, १; क ३१, १७;
४५, २.
अ-यज्जेशस^{aa}- -साय तै ६, ३,
४, ९.
अ-यज्जसाय^{ab}- -सायः ऋ ६, ६७, ९.
अ-यज्जिय^{ac}- -यः ऋ १, ६, ४; ३,
९, ६^d; शौ १२, २, ३७; पै १,
७०, १; -यम् मै १, ८, ७;
३, २, ३; ४, १, १२; काठ
२५, ४; २६, ८; ३१, ८;
९; क ३९, १^{ae}; ४; ४१, ६;
४७, ८; ९; -य्याः मै १, ४,
१०; -यात् ऋ १०, १२४, ३;
-यान् मै २, ३, ८; -य्यानि
मै ३, २, ७.
अ-यज्यु^{af}- -ज्यवः ऋ ७, ८३, ७;
-ज्युम् ऋ १, १३१, ४; शौ
२०, ७५, २; -ज्यून ऋ १,
१२१, १३; ७, ६, ३; -ज्योः
ऋ २, २६, १.
अ-यज्जन^{ag}- -ज्वनः ऋ १, १०३,
६; [८, ३१, १५-१८]; १०, ४९,
१; तै १, ८, २२, ४^{ah}; मै ४, ११,
२^{ai}; काठ ११, १२^{aj}; शौ ३,
२४, २; ११, २, २३; पै ५, ३०,
२; १६, १०६, ३; -ज्वनाम् ऋ
७, ६१, ४; -ज्वानः ऋ १, ३३,
४; ५; -ज्वानम् ऋ ८, ७०, ११.
अ-यत्त, ता^{ak}- -तः तै ५, ४, १२, ३;
-तम् मै १, ५, १३^{al}; ६, १०;
-ता तै ६, १, ७, ५^{am}; ३, ९, ३;

^a) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^b) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^c) उस. उप. ✓कृ+य्युन् प्र. डसं. पूष. मुमागमः
कृत्-प्रस्व. च (पा ३, २, ५६; ६, ३, ६७; २, १३९) ।
ततश्च स्त्रियां ङीष्ः पिप्वाभिधाते स्वरेऽभेदः ।

^d) भावे ण्व् प्र. (पा ५, १, ११९) ।

^e) भावे ण्विष् प्र. (पा ४, ४, १४४) । लित-स्वरः ।

^f) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^g) मुपा. नम्-ङीणो भवति (तु. क. ३९, २ इत्यत्र

सं. समान-विषयं टि.) ।

^h) तु. टि. अ-यज्जुस्- ।

ⁱ) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. बह्व-
✓वह्+अण् प्र. ।

^j) उप. यज्जु- + ✓सञ् + ण्विः प्र. । शेषम् नापु. द्र. ।

^k) तस. 'नजः' (पा ६, २, १५५) इत्युत्तरपदाऽन्तो-
दात्तः । उप. यद्र. ।

^l) 'अयज्जियः' इत्येवं मुपा. स्वरे प्रमादः संभाव्यते ।

^m) -ज्जीव- इत्येवं मूको. भवति ।

<p>मै १, ८, ६^१; ३, ७, ६; -पिताः मै ३, १०, १; ४, ७, ४.</p> <p>अ-यतत्^b - तस्मात् २, २४, ५. ?अयुय- / अय् द्र.</p> <p>॥अ-यथादेवत^c - तम् तै ३, १, ६, १^३; ५, ७, १, १; ६, १, ४, ८.</p> <p>॥अ-यथापूर्वे^c - वम् तै ५, ५, ४, ४; मै १, ४, १५; ४, ४, १०; काठ ८, ११; क ७, ८.</p> <p>अयन- अयनीय- / अय् द्र.</p> <p>अ-यन्त्र^d - न्त्रैः १०, ४६, ६.</p> <p>अ-यस्या^e - स्या स्त्रि ५, १३, ३; शौ २०, १२८, ८.</p> <p>अयम् इदम्- द्र.</p> <p>॥अ-यमदेवत्य^f - स्यः मै ३, २, ३.</p> <p>अयमान- / अय् द्र.</p> <p>॥अयल^g - लः क ३९, ५.</p> <p>अ-यव^h - वाः मा १४, ३१; का १५, ९, ४; मै २, ८, ६; १३, १२^b; काठ १७, ५; क २६, ४; -वानाम् मा १४, २६; का १५, ८, ५; मै २, ८, ४; काठ १७, ४; २१, १; क २६, ३.</p> <p>अ-यवस्ⁱ - वोभिः मा १२, ७४; का १३, ५, १३.</p> <p>अयश्-शय्या- प्रष्टु, अयस्, अयस्ताप-</p>	<p>अयस्पात्र-, अयस्मय- / अय् > अयस्- द्र.</p> <p>अया इदम्- द्र.</p> <p>?अयाः ?अ-यास्- टि. द्र.</p> <p>॥अ-याचित^b - तम् तै ५, ५, ७, २.</p> <p>अ-याजित^b - ताः स्त्रि ३, १०^३, ८.</p> <p>अ-यात^b - तम् शौ १०, ८, ८; पै १६, १०१, ३.</p> <p>॥अ-यातयाम^b - मः काठ ३०, १; क ४६, ४; -मम् तै २, ६, ३, १; मै ४, १, १२; काठ ३०, १; ३१, ९; क ४६, ४; ४७, ९; -माः? काठ २९, ४^१.</p> <p>॥अ-यातयामत्व^b - त्वम् काठ १२, ५; -स्वाय तै १, ५, १, ४; २, ३, ६, २; ७, ३; ५, १, ८, ३; ६, २, ३, ४; ६, ७, ४; मै ३, १, १०^३; ४, ८, ६; काठ १९, ८; २३, ३; २८, २; २९, ४; क ३०, ६; ३५, ९; ४४, २; ४५, ५.</p> <p>॥अ-यातयामन्^b - मा तै २, ६, ३, २; ५, ७, ५, ६; मै ३, १, १०; ४, १, १२; ८, ९; काठ ३१, ९; क ४७, ९; -मानः तै ५, ५, ६, २; -मानि तै ३, ४, ९, ५;</p>	<p>मै ४, ३, ५; ६; काठ १२, ८; -मः तै ३, ३, ६, २.</p> <p>॥अयातयाङ्गी^b - क्षिया-क्षिया तै ६, १, ९, ५; -ङ्गी तै ५, ५, ३, १; ६, २; ७, ५, ६; काठ २७, ९^३; २८, १; क ३८, ४^१; -ङ्गीम् मै २, ३, ७; ३, ७, ९; -म्या क ३८, ४; -म्या-म्या मै ३, ७, ४; काठ २५, १^३.</p> <p>॥अयातयाम-रूप- -पम् काठ ३३, ६.</p> <p>अ-यातु^b - तुः क ७, ३४, ८; -तुम् क ७, १०४, १६; शौ ८, ४, १६; पै १६, १०, ६.</p> <p>॥अ-याम^b - मम् तै ६, ३, १, ६.</p> <p>अ-यामन्^b - मन् क १, १८१, ७; ८, ५२, ५; स्त्रि ३, ४, ५.</p> <p>अ-यामिन्^b - मी शौ २०, १२८, १०; ११.</p> <p>॥अ-याव^b - वाः तै ४, ४, ७, २; ५, ३, ४, ५; ६, ४, १; -वानाम् तै ४, ३, ९, २; १०, ३.</p> <p>अ-यावन्^b - वभिः तै ५, ६, ४, १.</p> <p>अया-शय्या- इदम्- द्र.</p> <p>अ-यासु^o - शवः शौ ८, ६, १५; पै १६, ८०, २.</p>
--	---	---

* 'अयत्ता' इति केवाचित् मूको. पा. ।

^b) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^c) सस्व. नापृटि. द्र. । वा. किवि. भवति । उप. यद्र. ।

^d) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^e) तस. अन्तोदात्ताऽपवादो नञ्-स्वरः (पा ६, २, १६०; २) ।

^f) तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १५६) । उप. यद्र. ।

^g) वसं. भवति । अस्थैव नाम्नः किञ्चिद्भिन्नानि
रूपान्तराणि भवन्ति । तद् यथा । अर्गलः (काहोडिः),
अर्गलः (काहोडिः), अर्गलः (काहोडि) इति (तु. संटि.) ।

^h) 'आववाः', 'अयावाः' इति शास्त्रान्तरे पाभे. भवतः
(तु. तै. ४, ४, ७, २; काठ २२, ५) ।

ⁱ) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. *युवस्- (यद्र.)
इति विशेषस्तु द्र. ।

^१) मुपा. न्यादित्वं मिथ्या समभावि । तदपाकृतिः

शोधः द्र. (तु. संटि. सप्र. क ४५, ५) ।

^k) स्त्रियां डाब्-ङीब्-निषेधेषु प्राप्तेषु छन्दोविषये
नित्यत्वेन ङीप् प्र. (पा ४, १, १२; १३; २९) ।

^१) अयातयाम्न्यः (प्र३) इति प्रकरणसंगतः शोधः द्र. ।

^३) 'अयातयाम्न्योऽयातयाम्न्या' इति प्रथमाऽशे प्र३
शोधः द्र. ।

^५) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) इत्येके (तु. सा.
शौ ८, ४, १६; ORN. ७, ३४, ८; MW. च) ।
बस. प्रत्युदाहृत-तत्-स्वर इत्यपरे (तु. W. शौ ८, ४,
१६) । एतयोः पक्षयोः कतरो गरीयानिति निश्चयो यातु-
शब्दस्य यातुधान-शब्दपर्यायत्वभावाऽभावविनिर्णयाधीनो
भवति । तद्विषयको विमर्शः वैश. उपादेयः ।

^७) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।
'अय. आङ्गु-' इति विभजन् सा. चिन्त्यः । पपा

अ-यास्-^१ -याः ऋ १, ८७, ४^b;
६, ६६, ५०; मै १, ४, ३^१; ८^३;
काठ ५, ४^१; ३२, ४^१; ३४,
१९^१; क ४८, १; -यासः
ऋ १, ६४, ११; १५४, ६;
१६७, ४; ३, १८, २; ५४,
१३; ४, ६, १०; ५, ४२, १५;
६, ६६, ५; ९, ४१, १; खि १,
१०, २^d; मा ६, ३; का ६, १,
३; तै १, ३, ६, २; मै १, २,
१४; काठ ३, ३; ३५, १४; क
२, १०; ४८, १३; कौ १, ४९१;
२, २४२; जै १, ५१, ५; ३,
२१, ७; -यासः ऋ ७, ५८,
२; -यासम् ऋ ९, ८९, ३; ४;
जै ४, १९, ९; १०; -यासाम्
ऋ १, १६८, ९; १६९, ७.

अ-यास्क-^२ -यस्काः^३ पे ८, १५, २.
अ-यास्य-^४ -स्यः ऋ १, ६२, ७; ८,
६२, २; ९, ४४, १; १०, ६७,
१; १०८, ८; १३८, ४; मै १,
९, १; ५१; काठ ९, ९; १२; क
८, १२१; १^१ १, ५०९; जै १,
५२, १३१; शौ २०, ९१, ११.
(✓*अयि) ✓*अपैय् टि. द्र.
अ-युक्त-^५ -यक्तः तै ३, ४, १०, ४;
-क्तम् ऋ १०, २७, ९; -क्ताः ऋ
९, ९७, २०; मै ४, ६, ४१; -क्ताय
तै ७, ४, २२, १; काठ ४५, १;
-क्तासः ऋ ५, ३३, ३; मा १०,
२२; का ११, ७, २; -क्ते तै ३,
४, १०, ३; -क्तेषु मै १, ५, १३.
अ-युज्ज-^६ -जः ऋ ८, ६२, २. [°ज-
युग्मद°]

अ-युत्^७ -तः^८; -तम्^९ शौ १९,
५१, १.
२अ-युत्^{१०} -तम् ऋ ४, २६, ७; मा
१७, २^३; का १८, १, २^३; तै ४,
४, ११, ३; मै २, ८, १४^३; काठ
१७, १०^३; ३७, ६; क २६, ९;
शौ ८, २, २१; ८, ७; १०, ८,
२४; पै १४, ३, ११; १६, ५,
१; २९, ७; १०३, १; -तस्य
पै १, ९४, २; -ता ऋ ८, [२,
४१; २१, १८]; ४६, २२;
-तानि ऋ ८, ३४, १५; -ताय
ऋ ८, १, ५; तै ७, २, २०, १;
काठ ४२, १०; कौ १, २९१^१;
जै १, ३०, ९^१; -ते काठ ३९,
६; -तेन तै २, ४, ५, १.
अयुतत्^{११} पै १३, ५, ७.

अतथादर्शनात्, ऋ १, १२६, ६ इत्यत्रत्येन भाष्येण
विरोधाच्चेति दिक् ।

*) व्यु. वैमत्यप्रस्तेति भूयोविमर्शसहा द्र. । यनि. बस.
अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. भावे <✓*यास्
(यद्र.) [तु. मै १, ४, ८ (यत्राऽयास्त्वं नाम धैर्यविशिष्ट-
त्वमितीव श्रावितं भवति); वैतु. PW. प्रभृ. यनि.
अविप्रतिपद्यमाना अपि उप. ✓*यास् इत्यस्य सनाभेः
सतः ✓यस् इत्यतो निष्पादयन्तः; या २, ७; पाउ
४, २२; वें. मा. सा. प्रभृ. चाऽऽस्माका विवृतः (तत्र
तत्र) असमस्तं प्राति. इति कृत्वा ✓इ इत्यतो
निर्बुवन्तः] ।

^b) यनि. रू. प्र१ द्र. (तु. GW.; वैतु. पपा. विसर्जनी-
यरहितधिन्यः; सा. L ३५८ च <इदम्- इत्येतद्वृत्तं
प्रतिपन्नौ) ।

*) यनि. मात्रातः संदिश्येत । त्रैष्टुभे पादान्ते गुरु-
युग्मप्रवृत्तेः । एरिथ. “अव्याः” इति वा “आयाः” इति
वा मौलिकी श्रुतिरितीव संभाव्येत । कथमिति । मौस्थि.
यद्र. ✓*यास् इत्यस्य <✓*यास् (<आस्)
इत्येवं निर्देष्टव्यत्वाऽभिसंधेः प्रकृतेन रू. लिङ्गयमानं
सत् मौस्थि. “अ-यास्- > *अव्यास्-” इति वा
“आयास्-” (तु. पाउ ४, २२९) इति वाऽपरमिव प्राति.
निर्दिश्येत । वा. चैतत् रू. किंवि. इति कृत्वा न. द्वि१.
द्र. [“=मास्तं धृष्टु नभाऽऽवधानाः (स्तोतारः) येषु

(मरुत्सु) अयाः (=श्रान्तिराहित्यपूर्वकम्) मनु न (=इव)
दोहसे चित् (भवेयुः) ; वैतु. सा. ✓इ > *अयु- इतीवो-
पकल्प्य तस्य प्र३ इति व्याख्यायुक्तः, GW. L ३५८
च इदम्- > अव्याः > *आयाः > यनि. इत्येवम् (=स्त्री.
५१) प्रतिपादुकाः सन्तः वा. प्रति पर्यनुयोज्याः] ।

^d) विभ्रष्ट-स्वरः मुपा. (तु. संटि. द्र) ।

*) नञ्-पूर्वत्वं संदिग्धं भवति । सहचरितेषु समान-
विषयेषु शब्दान्तरेषु तददर्शनाद् इति दिक् ।

^f) बहुषु गोत्रप्रत्ययस्य लुग् भवति (पा २, ४, ६३) ।

^g) व्यु. ? । एप्. स्वार्थे यप् उंसं. (पा ५, ३, १०३) ।
यद्वा *अयु+*२आस्य- (=✓२अस्+भावे ष्यत् प्र.)
इति बस. (=अये गतौ आस्यं प्रक्षेपो यस्य) इति कृत्वा
पूपप्रस्व. [वैतु. माशाबा. (१४, ४, १, ९; २१;
२६) ‘अयुमास्येऽन्तरिति’ (=इदम्- > अयुम् > *अयु+
१आस्य- इति तस.) । वें. सा. च (तत्र तत्र) अयु+✓यस्
+अण् प्र. > *यास्- > *यास्य- (यत् प्र.) इति तस. इत्येव-
मुभयथाऽपि समानं स्वरो नोपपद्येत । आद्ये प्रकारे सासस्व.
उत्तरे च पूषप्रस्व. न्याय्यत्वोपगमात्] ।

^h) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

ⁱ) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^j) तस. उप. ✓इयु+कर्मणि क्तः प्र. उत्तरपदादि-स्वरः
उंसं. (पा ६, २, ११६ तु. ५४) ।

^k) संदिग्धः पा. संस्कारान्तरक्षेपः द्र. ।

*१अ-युद्ध-

अयुद्ध-सेन^b-नाः ऋ १०, १३८, ५.

*२अ-युद्ध- -ऋः ऋ १०, २७, १०.

*३अ-युद्ध- -ऋः ऋ ८, ४५, ३;

कौ २, ६९०; जै ४, १७, ६.

अ-युद्धिक्कम^c- -मः खि ५, १३, ५^१;

शौ २०, १२८. १०.

अ-युध्य^d- -ऌध्यः ऋ १०, १०३, ७;मा १७, ३९^b; का १८, ४, ७;

तै ४, ६, ४, ३; काठ १८, ५;

क २८, ५; कौ २, १२०५;

-ध्यम् का ८, २१, १; १८.

२, ९.

अ-युद्धिन्ⁱ- -ष्वी ऋ १०, १०८, ५.अ-युपि(त>)ता^j- -ता मे १, १, २.अयो^k पै १०, ९, ४.

अयोः इदम्- द.

अयो-गु- ✓अयु>अयस्- द.

अ-योद्ध^l- -डा ऋ १, ३२, ६; पै

१३, ६, ६.

अ-योध्य^m- -ध्यः मे २, १०, ४ⁿ;शौ ५, २०, १२ⁿ; १९, १३,७ⁿ; पै ७, ४, ७ⁿ; ९, २४, १२;

-ध्या शौ १०, २, ३१; पै १६,

६२, ३; -ध्येन शौ १९, १३,

३^१; पै ७, ४, ३^१.॥अ-योनि^१- -निः मे २, ३, ३; ३, ४,

१०; काठ १२, ६; २६, ३;

क ४१, १; -निम् मे ३, ४,

१०; काठ १९, ९; २६, ३; क

४१, १; -नीन् काठ २४, ४;

क ३७, ६; -नौ तै ५, ६,

८, ३.

(*अय्याः *अय्यास्- *अ-यास्-)

१अ-यास्- टि. द.

✓अर्^p*) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. १युद्ध-
(=✓युध्+कः प्र.)।

b) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

c) सख. एप्. द.। उप. *२युद्ध- [= (✓युध्+भावे
किप् प्र.) १युध्- +✓धा+कः प्र. (पा ३, २, ३) इति
कृत्वा उस. थाथीय-स्वरः। (स्त्रीणामिवाऽबलानां सताम-
भियोधनं प्रति सोपेक्षो भूत्वाऽनायासेनैव तदनं विभजानि)]।d) सख. नाप्. सरूपे द.। उप. *३युद्ध- [= (✓युध्+
करणे किप् प्र.) *२युध्- +✓धा+कः (पा ३, २, ३)
इति कृत्वा उस. थाथीय-स्वरः (=अनादृतशस्त्रस्पर्श एव
सन् सत्त्वानां प्रतापेन शस्त्रभरेण वृत्तमपि शूरमाजति)]।

e) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

f) नञा हीनो मुपा. प्रकरणविरुद्धत्वाद् प्रमाणम् (तु.नाउ.)।

g) तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १५६)। उप. १युध्+
तदर्हीयः यत् प्र. (पा ५, १, ६६) द. [वैतु. सा.
उप. क्यप् प्र. इति। एस्थि. कर्मणि प्र. इति कृत्वा
तस. सति कृत्योक्तीयः स्वरः स्यात् (पा ६, २, १६०)।
अथ भावे प्र. इति कृत्वा वा बस. सति 'नञ्सुभ्याम्'
(पा ६, २, १७२) इत्युक्तस्वरः स्यादिति दिक्]।

h) साहितिकं स्वरितम् अनुवादयमानः पपा. चिन्त्यः।

i) सख. नाउटि.द.। उप. ✓युध्> १युध्- +मत्वर्थे
चिनिः प्र. (पा ५, २, १२२)।j) तस. नञ्-स्वरः। उप. ✓युप्+कः। 'अयु-पिता'
इति संटि. पपा. चिन्त्यः।

k) मुपा. संस्करणान्तरसापेक्षो नितरां दुष्यश्च।

l) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

m) तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १६०)। उप. यद्र.।

n) 'अयुध्यः' इति ऋ (१०, १०३, ७) पाभे.।

o) 'युत्कारेण इति ऋ (१०, १०३, २) पाभे.।

p) ✓अर् इत्यस्यैव तदीयसगुणोपक्रम-कृद्भूतसंबन्ध-
प्रदर्शनवैशद्यप्रयोजनकं निर्देशप्रकारान्तरमात्रं द.। धा.
चाऽयमर्थवैविध्यस्य विषयो भवति। तद् यथाः—१मः प्राप्त्यर्थः अमन्स्-, अम्भस्-, *१अर्-, १अर्-,
१अरण-, १अरन्ति-, अरि-, ✓अर्ण-, अर्ण-, अर्णव-,
✓*अर्त्, अर्त्, ✓अर्थ-, अर्थ-, १अर्ध-, अर्ध-, ✓*अर्भ-,
अर्भुद-, अर्भ-, अर्भन्-, अर्भ्य-, अर्भु- इत्येतेषु ;२यः संसर्गप्रतिबन्धार्थः मौस्थि. २अर्- (यद्र.) इत्ये-
तजः नाधा. सन् २अर्-, १अरण-, अर्रु-, अराजिन्-,
अरावन्-, १अर्ह-, अर्धमन्- इत्यत्र ;३यः तपनदीप्त्यर्थः मौस्थि. (यद्र.) ✓*१वृ>✓*१वृ
इत्येतत्परिणतः सन् *३अर्-, १२अरण-, १अरणी-,
१अरणि-, १२अरणी-, अरुण-, अर्ण-, *२अर्ह-, अरुणि-,
अरुष-, अर्कु-, अर्जुन- इत्येतेषु ;४यः सामीप्यार्थः *४अर्-, अराल-, अर्व-, अर्वन्-, अर्वन्स्-
५मः शब्दार्थः अर्कु- इत्यत्र ;६यः हिसार्थकः मौस्थि. (यद्र.) ✓*२वृ>✓*२वृ
इत्येतत्परिणतः सन् *५अर्-, अराट्कु-, २अराव-,
अराड-, अराट्भ-, अरावन्-, अरुस्-, ✓अर्श इत्येतेषु ;

७मः रक्षार्थः *६अर्-, १अराव- इत्यत्र ;

८मश्च बलनार्थः १अरन्ति-, अराल- इत्यत्र। ननु
भोः कथमेकस्य धा. एतावान् परस्परविविक्तार्थविस्तर
इति। अर्थवैशिष्ट्यं नाम प्रथमो हेतुः। इममेव प्राश्नः 'धा.
तदर्थाऽतिशयेन योगः' इति कृत्वा पञ्चमनिरुक्तप्रकारत-याऽऽहुः। अथ नैप्र. वर्णपरिणामो द्वितीयो हेतुः। एतद्-
विषयीभूता मौस्थि. भिन्नध्वनिमन्तोऽपि सन्तोऽनेके धा.
समयेनाऽभिन्नध्वनयो भूत्वाऽऽत्यन्तामिव संप्राप्ता एक-

१अर-

†अरम्^b ऋ १, ६६, ३; ७०, ३;
१०८, २; १४२, १०; १७०,
४°; १७३, ६; १८७, ७°; २,
५, ७; ८°; १७, ६; १८, २; ३,
३५, ५; ४, ३२, २४^{३०}; ३३,
२°; ५, ४४, ८°; ६६, ५; ६,
१३, ४; १६, ४३; ४१, ५;
६३, २°; ७४, १; ७, ७, ६;
६६, १४; ६८, २°; ८६, ७°; ८,
१५, १३; [४५, १०°; ९२, २६];
४६, १७^{३०}; ८२, ३; ९२, २४^३;
२५^३; [२५; ९, २४, ५]; [४५,
१०] २६^३; २७°; १०, ९, ३°;
६३, ६°; ७१, १०; ९६, ७; ९७,
१८; १०१, २°; १०६, ८;
११७, ३; मा ११, ५२°; १२,
९२; १३, ३६; ३६, १६°;
का १२, ५, ३°; १३, ६, १८;

१४, ३, १०; ३६, १, १६°; तै
४, १, ५, १°; २, ९, ५; ५, ६,
१, ४°; ७, ४, १९, ४°; मै २, ७,
५°; १७; ४, ९, २७°; ११, २;
काठ ११, १२; १२, ४°; १६,
४°; २२, ५; ३५, ३°; ४०, ८°;
कौ १, २५; ११८^३; २०९^३; २,
३-४; ७३३; १०१२^३; ११८९;
जै १, ३, ५; १३, ४^३; २२, ६^३;
३, २५, १०; शौ १, ५, ३°; २०,
३१, २; पै १, १०९, ३; ६, १६,
७°; १२, ३, १६°^३; १७, ६, १°.

अरं/कृ°

†अरं-कृत्^१ - कृतः ऋ
[१, १४, ५; ८, ५, १७]; काठ ५,
१^६; -कृतम् ऋ ८, १, १०;
कौ १, २९५; जै १, ३१, ३;
-कृते ऋ २, १, ७; ८, ६७, ३.

अरं-कृत^१ - तः ऋ १०,

१४, १३; ११९, १३; शौ २,
१२, ७; १८, २, ११; पै २, ५, ८;
-तम् शौ १२, १, २२; -ताः
ऋ १, २, १. [°त-सु>स्व°]
अरं-कृति^१ - तिः ऋ ७,
२९, ३.

अरं-कृत^१ > त्वा ऋ १०,

५१, ५.

अरं/गम्^१

अरं-गम्^१ - मः तै ५, ६,
१, ४; मै २, १३, १; काठ ३५,
३; ३९, २; शौ ३, १३, ५; पै ३,
४, ५; -मास ऋ ६, ४२, १;
८, ४६, १७; कौ १, ३५२; २,
७९०; जै १, ३७, १; -मासः
शौ १३, २, ३३.

अरं/१गृ

अरं-गर^१ - रः शौ २०,१३५, १३^३.

वृन्तगताऽनेकफलत्वस्य निदर्शनं भवन्तीति । एष्य.
किमित्युक्तोभयहेतुजन्मानः समानध्वनिभाजोऽपि बहुत्वमा-
पन्ना एते धा. इह पृथक् न निर्दिश्येरशिति । वाडम् ।
अन्तर्तोगत्या पार्थक्यमेव शरणं भवेत् (=वैश.)
न त्विह (=वैप.) इति । कुत इति । वैप. प्राधान्येन
यथाध्वनिशब्दस्वरूपमात्रपरत्वाच्च प्रकृतौपयिकविचार-
सामग्र्या भूयस्तरामिकायापि परिशिष्टेयकल्पत्वाच्चेति ।
एवमन्येषामपि धा. वैश. विभेदाहार्थां सतामिहाऽभेदन-
मुपपादनीयमित्यपरा दिक् ।

^a) अर् प्र. (पा ३, ३, ५७) । तस्य च पित्वाभिघाते धास्व. ।

^b) सर्वत्र वा. क्वि. (तु. वें. प्रभृ.; वैतु. PW. प्रभृ.
नाड. टि. विषयभूतेषु स्थ. गतित्वेन योजकाः) इति
कृत्वाऽव्यभिचारेण न. द्वि. १. सद् असमासे अव्य. इत्यु-
पचर्यते (तु. पाग १, १, ३७ यत्र वर्णभेदेन यनि. >
'अलम्' इति तथोपचर्यते) । तदेव च नाड. पदान्तरेण
समासश्चित्तमनुप्रविष्टं सद् यथायोगं प्राप्त. वा (तु. अर-
मिष्-) गस. वा (तु. अरं/कृ प्रभृ.) पू. भवलिपात-
सामान्यमुपसंद्धाति ।

^c) नापुटि. वैतु. इत्याद्यंशः द्र. ।

^d) †अरमि(म्-इ)ष्- इत्यत्र टि. द्र. ।

^e) कृत्प्रयोजन-प्रधानो निर्देशः द्र. । तिङ्प्रत्यय

मृग्यत्वात् [तु. पपा. ऋ २, ५, ८; ४, ३३, २;
यत्राऽव्यवहिते यद्वृतीयस्वरवति तिङि परतोऽपि
'अरम्' इति पृथक्-स्वरतया पृथक् पदं भवति इतीव कृत्वा
सर्वत्राऽस्य पदपार्थक्यमेव प्रादर्शि; वैतु PW. प्रभृ.
अनादृतस्वरविवेकाः सन्तः गपू. स्थ. अपि ऋ ५, ४४,
८ प्रभृ. (✓कृ इत्यत्र यस्थ. द्र.) अन्येषु स्थ. चाऽपि ग.
भावयन्तः] । यत्तु 'भूषणे' (पा १, ४, ६४) इत्यत्राऽर्थ-
विशेषे मध्ये लत्वापन्नस्य 'अरम्' इत्यस्य गतित्वमनुशिष्टं
भवति, तद् अवेदपरत्वेन व्याख्येयम् । वेदे पर्याप्तिमात्रे
भूषणत्वप्रकारतयाऽपर्यवसजे वृत्त्युपलम्भात् ।

^१) गस. क्विबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^२) वा. १. यनि. यज्ञः इत्यस्य वि. संभाव्येत । अथ
अरं-कृत्- इत्यस्य द्वि. ३ सद् 'देवान्' इत्यस्य वि.
इत्यपि विमृश्यं द्र. ।

^३) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^४) गस. उप. क्विनि पू. प्रस्व. (पा ६, २, ५०) ।

^५) गस. क्विबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^६) निर्देशस्य प्रयोजनादावर्वाचां वैमत्ये च अरं/कृ
इत्यत्र गतार्थता द्र. ।

^७) गस. उप. अपि धायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

^८) 'अरंगरः' इति (खि ५, २१, ३) पाभे. ।

अरं/बुष् अरं-बुष्- -वः शौ १०, ४, ४. अरितु ^१ - सा ऋ २, ४२, १; ९, ९५, २. १अरित्र ^२ - -वम् ऋ १, ४६, ८; -त्राः ऋ १०, ४६, ७; मा ३३, १; का ३२, १, १. २अरित्र ^३ - -त्राणि शौ ५, ४, ५. [^० त्र- दश ^० , नित्य ^० , शत ^० , सु ^०] अरित्र-पुर(ण>)णी ^० - -णीम् ऋ १०, १०१, २. १अतोत्(ः) ^४ काठ ९, १६. *अर- अम्रस्, अम्भस्, १अरण-, द. १अर- √अर द. २अर ^५ - -रम् काठ ३४, १७; -राः ऋ ५, ५८, ५; १०, ७८ ४; खि ४, ११, ५; मा ३४, ५; मै ४, १४, १८; काठ १०, ४ ^६ ;	शौ ३, ३०, ६; १०, ८, ३४; पै ५, १९, ६; १६, ३१, ३; १५२, १; -राणाम् ऋ ८, २०, १४; -राण् ऋ [१, ३२, १५; १४१, ९]; ५, १३, ६; ८, ७७, ३; तै २, ५, ९, ३६; मै ४, १४, १३; पै १३, ६, १५. [^० र- त्रि>व्य ^० , त्रिंशद ^० , द्वादश ^० , पञ्चन ^० , प्रत्य ^० , षष्>इ ^०] अर-मणस् ^६ - -णसम् ऋ ६, १७, १०. ३अर- अरणि- टि. द. ४अर- अराल- टि. द. ५अर- अराटक-, अराड-, अरावन्- टि. द. ६अर- अराय- टि. द. १अरंसम् ^७ पै २, ८१, २. १अरक ^८ - -कः खि ५, १५, ५. *२अरक- अरावन्- टि. द. १अरक्षस् ^९ - -क्षः ^१ ऋ ५, ८७, ९;	-क्षसः ऋ १, १९०, ३; -क्षसम् ऋ ७, ८५, १; ८, १०१, ८; -क्षसा ऋ १, १२९, ९; २, १०, ५; मा ११, २४; का १२, २, १३; तै ४, १, २, ५; ५, १, ३, ३; मै २, ७, २; काठ १६, २; १९, ३; क ३०, १. १अरक्षोहत ^{१०} - -तः तै ६, १, ७, ३ ^१ ; -तम् मै १, १०, २० ^२ ; काठ ३६, १४. १अरक्षस्थ ^३ - -स्व मै ३, ७, ७; ४, ८, ५. अरगराट ^४ - -टेषु शौ ६, ६९, १. अरज्जु ^५ - -ज्जुभिः ऋ ७, ८४, २; -जौ ऋ २, १३, ९. अरद्वु ^६ - -द्वे ऋ ८, ४६, २७. अरदु ^७ - -दुः खि ५, १५, १४. १अरदु-परम् ^८ शौ २०, १३१, १५. १अरण ^९ - -णः ऋ २, २४, ७;
---	--	---

* गस.उप. कः प्र. थायादि-स्वरश्च (पा ६, २, १४४)।
 १) तृष् प्र. चित्-स्वरश्च (पा ६, १, १६३)।
 २) इत्रः प्र. तत्-स्वरश्च (पा ३, २, १८४)।
 ३) आद्युदात्तार्थ प्र. निदवधेय इति नापू. विशेषः।
 ४) कास. कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)। उप. अन्त-
 भावितव्यार्थात् √पृ+कर्मणि क्युद् प्र.।
 ५) ईश्वरे तोसुन् प्र. निस्वरश्च (पा ६, १, १९७)।
 ६) व्यु. १। ६अ+*१रा- [<भावे/ *क(तु. ऋदन्तेभ्यः
 धा. समाननिष्पत्तिकानि प्राति. *आ-, *त्रा-, *वा-,
 *प्रा-, *त्रा-, *त्रा- प्रभृ.)] इति कृत्वा बस. अन्तोदात्तः
 [तु. टि. १अरण-; पा ६, २, १७२ (चक्रनाभि-
 नेमिगतस्वस्वस्थानाधिकरणकतत्स्यैर्ध्वपर्यवसानके तत्-
 संसर्ग-राहित्ये तात्पर्यम्; वैतु. गतिप्राप्तिसामान्यमादाय
 या. (४, २७) प्रभृ. √*१अर+अश्च इतीवाऽभिप्रयन्तः;
 WW. (१, ६९) गतिराहित्याऽऽख्यं गुणं पर्यवप्याद्य-
 मकारमुच्चारणार्थकमात्रतया प्रतिपन्नः]।
 ७) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. <√मन्
 यद्र.। अत्र पूप. 'अरम्' इति मतमसद् भवति (तु. PW.
 प्रभृ.)। तथात्वे हि यनि. स्वरस्याऽनुपपत्तेरर्थासंगतेश्च।
 'वृक्षम्' इत्यनेन पराभिमतस्य संबन्धस्याऽपेक्षया (तु.
 PW.) अहिम् इत्यस्य वि. इत्येव मन्त्रस्वारस्यं
 नेदीय इव स्पर्शकमिति दिक्।

१) शोध-सापेक्षः पा. (तु. टि. √२अश्च>?अक्षौर)।
 २) अस्पष्टोऽत्र पा. भूयाश्च पाभे. (तु. संटि. च 'अजक-'
 इत्यत्र गपू. टि. च)। एस्थि. भूयसी विभृडेव शरणायाताम्।
 ३) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।
 ४) MW. क्वि. (वैतु. सा.)।
 ५) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. तृतस. द्र.।
 ६) 'अरक्षो हतम्' इति मुपा. स्वरो अष्टः।
 ७) तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १५६)। उप. यद्र.।
 ८) व्यु. १। [तु. सा. २अर- +*गर- (<√२गु)+*अट्ट-
 (<√अद) इति उस. इव भाववन् स्वरतो मिथ्यात्वं
 प्रति पर्यनुयोज्यः]। वाच्यस्याऽस्पष्टत्वाद् भूयोविमर्श-
 स्याऽप्रतिहतोऽवसरः द्र.।
 ९) व्यु. १। विसं. इति प्रकरणात् संभाव्येत।
 १०) व्यु. १। प्रकरणतो वृक्षविशेषस्य नामेति सुलभम्
 [तु. नाउ. टि. (पाग. ४, २, ८०)। यत ऋक्षवायन्तर्गते
 'अरदु(डु)-' इत्यत्रेह तात्पर्यमिति संकेतलाभः स्यात्]।
 ११) तु. खि ५, १५, १४ 'अरदुः परम्' यत इहाऽपि
 पदद्वयाऽऽत्मक एव पा. मौलिकतया व्यवसीयेत [वैतु.
 WR. 'अरदुपर्णः' इत्येकं पदमिति ('परम्' इत्यस्य
 स्थाने *पर्णः इति सुपठः शोधस्तु यद्र.)]।
 १२) व्यु. १। √*२अर+कर्तरि क्यु>अनः प्र.
 लित-स्वरश्च (पा ३, १, १३४; ६, १, १६३)।

५, २, ५; ६, ७५, १९; ७, ४, ८;
 खि ४, ५, ३७; काठ २, ११;
 क २, ५; कौ २, १२२२; शौ
 १, १९, ३; ५, ३०, २; ७,
 ११३, १; पै ९, १३, २; १०,
 ११, १; १३, ३, १४; -णम्
 ऋ ३, ५३, २४; ५, ८५, ७;
 ८, ४, १७; १०, ११७, ४;
 काठ ३१, १४; शौ ५, २२, १२;
 पै ६, २२, १७; ८, १२, १०;
 -णस्य ऋ ७, ४, ७; मै ४, ६, ६;
 -णाः ऋ ८, १, १३; शौ २०,
 ११६, १; -णानि ऋ ६, ६१,
 १४; तै ७, २, ७, ५; काठ १७,
 १८; ३०, ३; क ४६, ६; कौ
 -णाय मा २६, २; का २८, १,
 ३; शौ ६, ४३, १; -णे ऋ १०,
 ६३, १६; -णैः शौ ७, ५४,
 १; -णैः खि ५, १, २; मै २,

२, ६; काठ १०, १२. [°ण-
 आ°, उप°, सम°]
 १अरण- -णाय मै ३, १४, २०.
 १अरण्य- -णाय मा २४, ३९;
 का २६, ८, ४; तै ५, ५, १६, १;
 काठ ४७, ६.

*१२अरण-

१अरणी- -णी शौ ७, ११३,
 १; -णीम् ऋ १०, १२४, २.

२अरण्य- -ण्यम् मा २५, ३; का
 २७, ३, २; तै ५, ७, ११, १;
 ऋ ६, २, १०, ७; ५, ११, २;
 मै ऋ १, ९, ७; ११, ६; ऋ २, १,
 ६; ३, १५, ३; ऋ १०, १६;
 १४, ७; ३०, १; ५३, १६; क
 ४६, ४१; शौ १२, १, ११;
 ५६; पै ६, २२, १७; -ण्यस्य
 मै ४, १, १; काठ ३०, १०; क
 ४६, ८; -ण्यात् मै ४, १, ११;

काठ १९, १११; क ३१, ११;
 शौ २, ४, ५; पै २, ११, ५;
 ६, २२, १७; -ण्यानाम् मा
 १६, २०; का १७, २, ४; तै ४,
 ५, ३, १; मै २, ९, ३; काठ १७,
 १२; क २७, २; -ण्यानि ऋ
 १०, १४६, ११; मै ४, ११,
 २१; -ण्यात् तै ७, १, १७, १;
 काठ ४१, ८; -ण्ये ऋ ६, २४,
 १०; खि ७, १, १; मा ३, ४५;
 २०, १७; का ३, ५, २; २२,
 १, ४; तै १, ८, ३, १; ऋ २, १,
 १०, २; ५, १, ६; मै १, १०,
 २; २०१; २, ५, ५१; काठ ९,
 ४; ऋ २१, ९; १०३; ऋ ३०, १०;
 ३८, ५; क ८, ७; ४६, ८१;
 पै १, ९९, ३; ऋ १, १,
 १६३, ११; मा २९, २२; का
 ३१, ३, ११; तै ४, ६, ७, ४;

वा. (३, २; ११, ४६) अन् = अण् (=अण्) + *१रण-
 [=अण्- (तु. पावा ६, १, ८९; ऐवा ७, १३;
 यस्थ. स्क. तु. च) इति वा, =अण्- (MW) इति वा,
 = $\sqrt{\text{रम्}}$ > *२रण- इति वा] इति कृत्वा बस.
 इति वा [यस्मिन् कल्पेऽन्तोदात्तः प्रसज्येत (पा ६, २,
 १७३)] । नैप्र. *अपाण- (प्रास. पूषप्रस्व.) > *अभाण-
 > *आण- > यनि. इति वाऽमिसंधीयते । अण् + *१रण-
 (कर्त्रर्थे ? < $\sqrt{\text{रम्}}$) इति कृत्वा तस. पूषप्रस्व. (पा ६,
 २, २) इत्यपरा क्वाचत्की व्यु. [तु. वें. (ऋ ६, ७५,
 १९ प्रभृ.), सा. (ऋ २, २४, ७; ६, ७५, १९; ७, ४,
 ८ प्रभृ.)] । अथ *१अण्- इति परार्थे सना. इति कृत्वा
 ततः व्यु. पर्येष्येत्यपि मतं भवति (www १, ८४) ।

* पा. ? पपा. ह्य १अरण्य- (यद्र.) इति प्राति. प्रादर्शि
 (तु. मा २४, ३९) । यनि. तावदुभयी व्यु. संभवति
 ताद्विती सामासिकी च [=अरणानाम् अग्राम्यप्रदेशानां
 राजा इति कृत्वा तद्राजीयः अण् प्र. उस्. अित्स्वरश्च
 (पा ४, १, ६८; ६, १, १९७) । यद्वा. 'आगतमधिकारेऽरणं
 यस्य' इति कृत्वा मध्यपदलोपः '२आ-अरण-' (यद्र.) इति बस.
 स्यात् पूषप्रस्व. (पावा २, २४; पा ६, २, १ (तु. आ-देव-)) ।

* 'अरणेऽधिकृतः' इति कृत्वा तद्राजीयः ब्यः प्र.
 उस्. कृद्धपभावश्च [पा ५, ३, ११२ (तु. नापूटि.)] ।

° व्यु. ? । $\sqrt{\text{अण्}} + \text{करणे व्युद् प्र. लिट्-स्वरश्च}$
 [पा ३, ३, ११७; ६, १, १९३ (=उचलनप-
 रिणामितापजनने करणम्)] । अग्न्युत्पत्तिकारणता-
 विशिष्टे तात्पर्यदर्शने सहस्रः सन्तोऽपि $\sqrt{\text{अण्}}$
 इत्यतः व्यु. आहुः या. (५, १०) प्रभृ. (यत्तु या. मत-
 मुदाजिहीर्षुरपि सन् MW. यनि. नापू. सरूपात् प्राति.
 अभेदमाह, तन्मन्दम् । या. मतमनु मौस्थि. च तयोः
 प्राति. पार्थक्येन निर्देशार्हत्वात्) ।

° स्त्री. ङीप् प्र. (पा ४, १, १५) स्वरेऽभेदकरः ।

° स्वार्थिकः यप् प्र. उस्. [पा ५, २, १२० (तु.
 या. [९, २९] दे. [५, ३] यौ १अरण- इत्येतदीयां व्यु.
 (यद्र.) एवाऽतिदिशन्तौ तस्मादभेदमिष यनि. तद्विगतगम्यं
 प्रतिपादकौ भवतः [तु. ऋ ६, ६१, १४ यत्रत्यस्य
 १अरण- इत्यस्य स्थाने मै ४, ११, २ इत्यत्रत्यः
 २अरण्य- इत्यात्मकः पाप्मे. अपि यनि. व्यु. श्रौतं लिङ्गं
 स्यात्]; वैतु. पाठ [३, १०२] $\sqrt{\text{अण्}} + \text{अण्य[न्]} प्र.
 इति निर्माध्यमा व्यु. इति]] ।$

° द्विरुक्तयोः सरूपयोर्मध्य एकं यनि. द्विः एकं च
 ?अरण्यानी- (तु. टि.) > स १ [तु. या (९, ३०)] इति
 बोधे अपि रु. द्विः इति वेत्तव्यं भूयोऽपि विवृण्वताम् ।

° 'अरणालि' इति ऋ (६, ६१, १४) पाप्मे. ।

काठ ४६, ३. [अण्य-अन्यतस्]

आरण्य- अण्यः मा ६, ६;
 २४, ३०; ३२; ३८; का ६, १,
 ७; २६, ६, ५; ७, २; ८, ३;
 तै २, १, १०, २१; ५, ५, १२,
 १; मै २, ५, ५१; ३, १४, ११;
 १३; काठ ४७, २; पै १५, १२,
 ७; -अण्यम् मा १३, ४८-५१;
 का १४, ५, २-५; तै १, ६, ७,
 ४१; ४, २, १०, १; २; ३३;
 ४; १५, २, ८, ६; ९, ३; ५६;
 ४, ५, २; ११, ४, १०; ६, ५;
 ११, ८; २, ७, १७५; ३, २,
 ५; ४, ३; १०; ४, ४, १; काठ
 १२, ७; १६, १७; २०, ८;
 २१, ६; २९, ८; ३२, ७; क
 २५, ८; ३१, १०; २११;
 -अण्यस्य तै १, ६, ७, ३; मै
 १, ४, १०; काठ ३२, ७; -अण्यः
 मा १४, ३०; १८, १४; ३१,
 ६; का १५, ९, ४; १९, ५,
 २; ३५, १, ६; ११, ६, ७,
 ३; २, ४, ६, २; ३, १, ४,
 २६; ४, ३, ५; ६४, ३, १०,

२; ७, ५, २; ५, १, ४, ३; २,
 ५, ५; ९, ५; ४, ९, २; १२,
 २; ६, १, ८, १; ३, ७, ५, ५,
 ११, २; ७, २, २, १; ३, ४,
 १; ११, १, ६, ५; ६२, ८, ६,
 ११, ५; ३, २, ३; ९, ७; ४,
 ३, २; काठ ७, ८; १२,
 ७; १३, १२; १७, ५;
 १८, १०; २०, ३; २८, १०;
 २९, ८; ३०, ८; ९; ३५,
 १५; क २६, ४१; २८, १०;
 ३१, ५१; ४५, ११; शौ ५,
 २१, ४; ६, ५०, ३; ११, २,
 २४; ७, २१; ८, ८; १२, १,
 ४९; १९, ६, १४; पै ३, ३२,
 ६; ५, २२, ५; १५, १३, ८;
 १६, १०६, ४; १५५, १;
 -अण्यत् काठ २५, ५; ३०,
 १०; क ३९, २; ४६, ८; -अण्यन्
 अ १०, १०, ८; ११, ६,
 ७, ३; २, ५, ११, २; ५, १,
 ४, २; २, ९, ५; ६; ४, ३,
 २; ५, ५, २; ६, ६, ४, ५;
 ७, ३, १४, १६; ११, १, ४, १०;

३, १, ५; २, ७; ३, ६; ४, ४,
 ६; ८, ८; ११, काठ १९, ५; २०,
 ५; ८; २१, ७; २८, १०; ३२,
 ७; ४३, ४६; ११, क ३०, ३; ३१,
 ७; १०; ४५, १; पै ९, ५, १२; १;
 -अण्यानाम् तै ५, ४, ३, २; काठ
 ३७, ४; -अण्येन मै १, १०,
 २०; ३, ३, ४; काठ २१, ६; ३६,
 १४; क ३१, २१; -अण्येभ्यः
 काठ २६, २; क ४०, ५; -अण्येषु
 तै ५, ४, ४, ३१; -अण्यैः शौ ३,
 ३१, ३.

अरण्यानि- निः अ १०, १४६,
 २; ३; ५; -निम् अ १०,
 १४६, ६; -अण्यः शौ १२, २,
 ५३; -अण्यम् अ १०, १४६ ४.
 अरण्यानी- -वि अ १०,
 १४६, १०.

अरण्ये(रये-अ)नु/वच्

अरण्ये(रये-अ)नुवाक्य- -अण्यः
 मै ३, ३, १०; काठ २१, १०.

अरण्य- अण्यः पै १३, ३, ३;
 -अणिभिः क १, १२७, ४; १२९,
 ५; -अणिभ्याम् मै ३, ६, ९;

*) तात्रभविकः णः प्र. तत्-स्वरश्च (पावा ४, २, १०४) ।

*) 'आरण्यान्' इति क (१०, ९०, ८) पाभे ।

*) व्यु. ? । अरण्य- + (अ/जन् > जनि- > जि- >)

* गिन्- (=गन्- यद्र.) इत्येषम् 'अरण्या' (=अरणोऽधि-
 कृता) भिर्माता' इति कृत्वा कस. सासस्व. च । एरिथ. उप.
 गकारस्य नैप्र. नकारसमापत्तौ *अरण्यन्नि- > यनि.
 इत्यभिसंधिः [तु. या. (९, ३०) यत्र 'अरण्यपत्नी-'
 इति शब्दः व्यु. 'गन्-' इत्यनेन कमपि मौस्थि. संबन्धं
 संकेतयेत्; वैतु. सा. अ. (१०, १४६, २) नाउ. (अर-
 ण्यानी- इत्यस्य) ह्रस्वाऽऽपस्या सिषाधयिषुः सन्
 मौस्थि. व्यु. व्यत्यासुकः (जनि- > *जनी- इति परिणाम-
 क्रमो भवति न तु *जनी- > जनि- इत्यभिसंधेः) ।

*) ङीष् प्र. तत्स्वरश्च (पावा ४, १, ४५; वैतु.
 पा ४, १, ४९ आनुगमगमपूर्वकम् अरण्य- (?) इत्यतः
 प्र. इति) । एरिथ. उप. दीर्घान्तमित्येव नाप. विशेषः ।
 यद्वा मौस्थि. ङीष्न्तेम सतैव उप. नापदि.

स्वतन्त्रः कस. द्र. ।

*) तु. सस्थ. टि. अरण्य- > अण्यानि । यदम्बेकं रु.
 द्वि३ एकश्च सं१ स्यात् (तु. या. वें. सा. च; वैतु. GW.NW.
 चोभे अपि रु. सं१ इति, ORN. चोभे अपि द्वि३ इति) ।

*) गतिसमासगर्भितः उस., उप. अण्यत् प्र., कृत-प्रस्व.
 च (पा ६, २, १३९); वैतु. भा. तैत्रा. (१, ७, ७, ३) गस.
 अनुवाक- इत्यतस्तद्धितः यत् प्र. इति [वैतु. अरण्ये-
 ऽनुच्य- वैप. (२, १२७) यत्रत्यः कृत्यः क्यच् इहापि
 ण्यते कृत्यमेवोद्गाक्येत] ।

*) व्यु. ? । अरण्य- > *अर- (=अणिन्-) + जनि-
 (=प्रादुर्भाव-) इति कृत्वा बस. पूषप्रस्व., नैप्र. वर्णलोपः
 शकन्वादिस्वश्च प्र. [तु. *१२अरण- (तेजोहिरण्यवैशिष्ट्य-
 च निर्मन्थनक्रियायोगश्चाप्यत्र श्रौतं लिङ्गम् अ १, १२७,
 ४; १२९, ५; १०, १८४, ३); वैतु. या. (५, १०),
 तदनु पाउ (२, १०२), ते ते प्रागर्वाक्षो विवृतश्च
 < अरण्य इति कृत्वा संभेदकृत्य इव ।

-णी कृ १०, १८४, ३; मे
१, ८, ११; ॥काठ ८, १०१;
२३, ६; २६, ३; ७; ॥क ७, ६;
४१, ५; शौ १०, ८, २०; पै १६,
१०२, ७; -ण्योः कृ ३, २९,
२; ७, १, १; ॥तै ३, ४, १०,
४-५; ॥काठ ३४, १९; ३९,
१५; ॥क ४८, १; ॥कौ १, ७२;
७९; २, ७२३; ॥जै १, ७, १०;
८, ७; ३, ५९, १५; पै ११, १, ३.

१२ अरुणी- -णी अ ५, ९, ३.

२ अरुणि- -णिम् शौ १, १८, २.

१ अरुणीयमान- -नः मै ४, ९, ५.

१, २ अरुण्य-, अरुण्यानि- १, २ अरुण-

१ अरुति- -तवे अ ७, ५, १; -तिः

कृ १, ५९, २; [१२८, ६;
(८, १९, १; ३९, ६)]; २, २,
२; ४, २; ४, २, १; ६, ३,
५; १२, ३; ६७, ८; १०, ३, १;
२; ६; ७; ४५, ७; ६१, २०;
मा १२, २४; का १३, २, ७;
तै ४, २, २, २; मै २, ७, ९;
४, १४, १५; काठ १६, ९;
कौ २, ८९६; ८९७; जै ४, १३,
९; १०; -तिम् कृ १, ५८,
७; [१२८, ८; (५, १, ७; ६,
१४, २) ७, १६, १]; २, २, ३;
३, १७, ४; ४, १, १; ३८, ४;
६, ७, १; १५, ४; ४९, २; ७,
१०, ३; [(१, १२८, ६) ८, १९,

१; (३९, ६)]; २१; १०, ४६,
४; मा ७, २४; १५, ३२; ३३,
८; का ७, १०, १; १६, ५,
१४; ३२, १, ८; तै १, ४, १३,
१; ४, ४, ४, ४; ६, ५, २, १;
मै १, ३, १५; २, १३, ८; ४,
१३, ५; १४, ३; काठ ४, ५; १८,
२१; २८, १; ३९, १५; क ३,
५; कौ १, ४५; ६७; १०९; २,
१९; ४९०; १०३७; जै १, ५,
१; ७, ५; १२, ३; ३, १०, १;
३८, ४; ४, २९, ३; -तीन्
मै २, ६, १२; काठ १५, ८.

१२ अरुति- -तौ अ ५, २, १.

१ अरुति- -निः तै २, ५, ७, ५१;

*) यनि. सप्तातः संदेहो भवति । कथमिति । स्वरतश्च
संबन्धतश्चाऽनुपपत्तेरिति । तथाहि । स्वरतस्तावत् ।
नापू. + ऋषि प्र. (पावा ४, १, ४५) इति कृत्वाऽन्तोदात्त-
प्रसङ्ग इति । अथ संबन्धतः । प्र १ इति कृत्वा हि PW.
प्रभृ. 'जुनिह' इति क्तिप. अस्य संबन्धमाहुः । तन्नोप-
पद्येत । अरुण्या अग्नेः प्रादुर्भावयितृत्वे सति स्वतस्
तात्कालिक्याः क्रियाया योगतः प्रादुर्भावितृत्वाऽभावात् । ननु
व्यर्थे क्तिप. एतदिष्येतेति । नेति । कथमिति । ध्रुतिलि-
ङ्गतः सामर्थ्याऽभावात् । दाशतय्यां हि स्वरभावाऽभावा-
भ्याम्बाऽङ्भावाऽभावाभ्याश्च चतुर्धा व्यूढस्य सतोऽस्य
क्तिप. २० निगमा भवन्ति । तेषु मध्ये १९ निगमेषु
व्यर्थाऽभावे विप्रतिपत्त्यभावात् प्रकृते विंशे निगमेषु
व्यर्थो नैव संभाव्येतेत्यर्थात् (यनि. रू. नापू. एव प्र २
इत्येवं प्रतिपद्य क्तिप. तत्परतया वचनव्यत्ययं चिकारयि-
षन्तं सा. प्रत्यपि व्यर्थविषये समानं चोद्यं द्र.) इति ।
अरुण्याः कर्तृत्वे प्रतिहते कथं वा. इति । उच्यते । अत्र
'नबो जुनिह अरुणी' इत्येवं मूलतः सतः पादस्य स्थाने
वर्तमानः शोध-सपेक्षः पा. द्र. (एतदनु यं > युः, शिखं
> शिखर, नवं > नबो, धर्तारं > धर्तारं अरं, अग्निं
> अग्निः, स्वध्वरं > स्वध्वरः इति द्वितीयान्तां प्रथमा-
न्ततया शोधः क्रियेत, 'अरुणी' इति च स२ सद्
अग्नि-प्रादुर्भावाऽधिकरणतया योज्येत (तु. अ ७, ३, ९;
१०, ३१; १० यत्र यक. 'मात्रोः' इति 'पित्रोः' इति
पदे सप्र. आग्नेते, कृ ८, ७, ५ यत्रत्ये चरमे पादेऽप्येवं
'जातुम्' इति प्र १ सत् कर्तृत्वेन 'अनु...अह' इत्यनेन

क्तिप. योज्येत 'रोदसी' इति च स. विषयेऽत्यन्तसंयोग-
करणी द्वि. द्र.; वैतु. सा. प्रभृ. 'रोदसी' इति प्र २ इति
कृत्वा वाक्यपार्थक्येन कर्तृतया योजुकाः ।

*) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. < √ २ रण
यद्र. (वैतु. सा. विकल्पेन < √ * १ अद्र इति) ।

*) पा.?, पपा. ? (अहुः । अनी । युमानः) । 'अहुरहणी-
यमानः' इत्यनुष्टुप्पादतया शोधः द्र. (तु. तैआ ६, ५, ३;
वैतु. BC. 'अहणीयमानः' इति) ।

*) व्यु. ? । √ * १ अद्र + अतिच् प्र. इति संप्रदायः [तु. पाउ
(४, ६०), ते ते प्रागर्वाचो विदुतोऽर्थवैशिष्ट्ये सत्यप्येनां
व्यु. अर्थमिचारुकाः; वैतु. VVS १०४ √ * ३ अद्र
इत्यतो निष्पादुकः, उ. म. (मा. यस्थ.) नैप्र. = * अलंमति- इति,
म. (गपू.) भा. (तैआ २, ५, ४, ४) इअ + (√ रम् >) रति-
इति कृत्वा बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) इति] ।

*) सा. (तु. यनि. स्थ.) अरुणीयप्रदेशाऽरुणान्यतरा-
ऽभिधानं सत् नापू. सरूपात् प्राति. भिन्नमेतत् यनि.
इतीव व्यु. भेदमपर्यवक्ष्यमिसंख्यात् । एवं Bw. पा.
असाधुरिति कृत्वा 'अ-रुति-' इति प्राति. शोधतया
धियेतेति । न तु पृथक् प्राति. इहाऽप्येतेति मतं
भवति । नापू. प्राति. एव ध्रुतिस्वारस्यस्य सुस्फुटत्वो-
पगमात् [जना अस्याऽनीकम् (अस्मिन्) अरतौ
निहितं सन् न मिनत् (भवत्) पुरः परयन्ति (=क्षण-
मात्रमेव निहितमवतिष्ठते । क्षणेनैव च जनैस्तत्
[अस्मिन् न मिनत् = सर्वत्र संस्वरमाद्यं प्रत्यक्षीक्रियते]] ।

*) व्यु. ? । १ अद्र + (√ तम् >) * ति- इति तस.

-॥रिन्ना तै ५, २, ५, १;
-॥रिन्म तै २, ५, ७, ५; -रनी
मा २०, ८; का २१, ७, ७; मै
३, ११, ८; ४, ६, ३^१॥; काठ
३८, ४॥; -रनीन् शौ १९,
५७, ५; पै ३, ३०, ६; -रनीन् ४
१०, १६०, ४; तै २, ५, ७,
५^१॥; शौ २०, ९६, ४†; -रन्योः
पै १६, १४७, ७. [०रिन्- अष्टन°,
एकविंशति°, एकविंशति°, एका-
दशन्°, त्रयस्त्रिंशद्°, त्रयोदशन्°, त्रयोविंशति°, दशन्°, द्वादशन्°, न-
वन्°, पञ्चन्°, पञ्चदशन्°, पञ्चविंश-
ति°, सप्तन्°, सप्तदशन्°, सप्तविंशति°]
॥अरन्नि-मात्र- -त्रम् मै ३, २,

४; काठ २०, ३; क ३१, ५.
(*अरन्निमात्रक- *अरन्निमा-
त्रिका-) नाउ. टि. द्र.
॥अरन्नि-मात्री- -त्री मै ३,
१, २; ७; काठ ६, १; क ३,
१२; -त्रीम् काठ १९, १; ६;
क २९, ८; ३०, ४.
?२अरत्नि- -रन्त्यः ४, ८०, ८.
॥अ-रत्निन्^d- -रन्निनः मै ४, ३, ८.
अ-रन्थ- -रन्थाः ४, ३१, ५; ९,
९७, २०; १०, ९९, ४; तै १,
६, १२, ६; मै ४, १२, २; काठ
८, १६; शौ ११, १२, २४॥;
-रन्थ्यः मा १६, २६; का १७,
३, ५; तै ४, ५, ४, १.

अ-रन्थी^d- -थीः ४, ६६, ७.
अ-रन्थ^d- -थम् ४, ६२, ३; -थस्
४, १८, ४.
अ-रन्थस्^e- -रन्थः ४, १०, १५, ४;
३७, ११]; मा ८, ५॥; १९,
५५; का ८, २, १॥; २१, ४, ५;
तै २, ६, १२, ३; मै ४, १०, ६;
काठ २१, १४; शौ १८, १, ५१;
-पाः ४, २, ३३, ६; ८, १८,
९; १०, १३७, ५; तै ३, २,
८, ४; शौ १, २२, २; ४, १३,
४†; पै १, २८, २.
अ-रन्थस्- २अर- द्र.
†अरमति^f- -तिः ४, ११, ३५, ८)
२, ३८, ४]; ७, १, ६; ३४, २१;

उस. वा (=प्राप्त्यर्थं तनने तात्पर्यम्) इति कृत्वा सासस्व.
वा उपप्रस्व. वा द्र. [तेन नैप्र. *अरन्ति- इत्यत्र पूष.
अन्तेऽकारोपजन इत्यभिसंधिः (तु. कुर्मन्- > कुर्म- >
पंजा. करम- प्रभृ.); वैतु. पाउ. (४, २) ✓*१अर+
अरन्तिच् प्र. इति कृत्वा चिदन्तोदात्त इति, ww १,
१५७ < ✓*८अर इति] ।

*) उस. उप. ✓१मा+कर्मणि प्र. प्र. कृत्-प्रस्व. च
(तु. पाउ ४, १६७; पा ६, २, १३९) । पाप्र. उप.
तद्धितस्य मात्रचः प्र. सतः मौस्थि. स्वरूपमिति द्र. ।

*) उप. मात्र->मात्री- इति परिणामस्य तिष्ठो
विधाः संभवेयुः । यनि. उप. अनाम्नि सति मात्रच् इति
प्र. चित्स्वरकरस्तदन्तात् स्त्री. ङीप् (पा ४, १, १५)
इति प्रथमा विधा परिचितचरी । ✓१मा+त्रिः प्र. इति
कृत्वा *मात्रि- इत्यस्य भिन्नस्य प्राति. सतः स्त्री. ङीष्-
न्तत्वं स्यात् (पावा ४, १, ४५) इति द्वितीया विधा स्यात् ।
'-मात्र->*मात्रक->*मात्रिका->-मात्रि आ->
-मात्री-' इति चरमा विधा नैप्र. द्र. (तु. अम्बाङ्गी-) । तद्
एस्थि. एतासामुपादेयत्वतारतम्ये विमृशां धीः प्रमाणम् ।

*) यनि. सप्तातः संदेहो भवति । अपेक्षया अदर्श-
नात् । नन्व् अपा/वृज् इत्यनेन निवारणार्थेन सता
कर्मसंबन्धेन युक्तया श्राव्यमाणां किञ्चिदशुभमेव
स्यादिति कृत्वा यनि. १संख्याकात् सरूपाद् भिन्नार्थं सद्
भिन्ननिष्पत्तिकतयाऽभ्युपेयमिति [तु. सा. BW. च
१अ+ (✓रन् >)*रन्ति- इति कृत्वा तस. इति (तथा
सति स्वरतन्त्रोद्यत्साऽपरिहार्यत्वं तु द्र.) । अतोऽरिन्

पक्षेऽपि उप. भावे इति कृत्वा बस. एव सुवचः स्यात्] ।
मा त्वेवं मानि । अपा/वृज् इत्यस्य परतः पृथक्कृति-
पूर्वकम् आभरणे वृत्त्युपगमात् [अपाऽऽक्षोर्ययोर्विषय-
विभागेन कस्यचिद् वस्तुतः कुतश्चिदपकरणे कस्मैचिद-
परस्मै चाऽऽवर्जेन इत्यभिसंधेः (तु. अपा/मे > मि,
अपा/मे > मि इत्येतयोः शौ ६, ११७, १ इत्यत्र
मै १, १० २ इत्यत्र च समानप्रकारको विवेक इहोकां
दिशं परिपुष्णभिवाऽऽह्योगवति मै. स्थ. 'सुंभर' इति
क्रिप. निदर्श्यमानः)] ।

^d) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^e) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^f) अदन्तं प्राति. इति परमतमनभिमतमिष
भवति (तु. भा. K. च; वैतु. सा. उ. म. PW. MW.
NW. च) । कथमिति चेत् । उच्यते । उ. म. च स्वप-
क्षपुष्ट्या उदाहृतस्य यास्क्रीयवचनस्य तन्मतविनाश-
कत्वाद् अरपः इत्यस्य न. द्वि१ सतः क्रि. इति
कृत्वा वा. सुवचतरत्वाच्च । यच्च सा. (तै.) 'विद्भवे'
इत्यनेन सामानाधिकरण्यमिच्छन् 'अरपाः' इति प्र३ रु.
आह, तदप्यसत् । 'पृथते' इत्यैकवचनिकया क्रियावा
'अरपाः' इत्यस्य संबन्धस्य निगदस्पष्टत्वादिति [तु.
'जायते विन्दुते' इति सानिध्येन श्रूयमाणो ऐकवचनिके
क्रि. ('विद्भवे' इत्यत्र तै. स्थ. संभाव्यमानो ज्ञेयः यद्र.)] ।

^g) अरम्-> अरम्-> अरु-मति- इत्याकारिका
मतिरर्वाचामभियुक्तनामत्र यद् भवति (तु. PW. प्रभृ.),
तद् असद् इवाऽऽभाति । पपा. अवग्रहाऽभावात्

८, ३१, १२; १०, ६४, १५; १२, ४; तै ४, ३, १३, ६; -तिम् ५, ४३, ६; ५४, ६; ७, ३६, ८; ४२, ३; १०, १२, ५.	†अ-ररिक्- -रिवान् १, १४७, ४; -रुषः १, १८, ३; ७, ९४, ८; १५०, २; ३, १८, २; ५, ७७, १; [(१, ३३, १५) ७, १, १३; ९४, ८; ९, २९, ५; मा ३, ३०; का ३, ३, २२; मै ४, १२, ६; काठ ७, २; ३५, १४; क ५, २; ४८, १३; -रुषे १७, ५६, १९; मै ४, १४, १८. अरुक्वी- -वी: शौ १९, १५, २; पै ३, ३५, २.	अरु- -रु: तै १, १, ९, १-३; मै ४, १, १० ^१ ; काठ १, ९; २५, ४ ^३ १; ३१, ८ ^५ ; १ ^३ ; क १, ९; ३९, १ ^३ १; ४७, ८ ^५ ; १ ^३ ; शौ ६, ४६, १ ^३ ; -रुम् १, १२९, ३; १०, ९९, १०; मा १, २६; का १, ९, ४; मै १, १, १०; ४, १, १०; काठ १, ९; २५, ४; ३१, ८; क १, ९; ३९, १; ४७, ८; -रु मा १ २६; का १, ९, ४; पै २, ३७, ४.
--	---	--

कामं नञ्-समास इह भवतु, न तु परामितः बस. ।
रमति- इत्येतत् प्राति. हि निद्-अनिद्-अन्यतर-
(अति-प्रत्ययान्ततया (तु. पाउ ४, ६५) मनोबन्ध-
तद्-द्व-अन्यतर-वाचकतया च श्रुत्यन्तरप्रसिद्धं (तु. शौ
६, ७३, २; ३; ७, ७९, २) । अत्र चैतत् प्राति. उप.
भवति नञ् च पू. भवतीत्यत्र बाह्वृचश्रुत्यन्तरसाधारण्येन
विशेषणमात्रतया 'अनर्वन्-' इत्येतेन 'अनेहु-' इत्येतेन
च साहचर्येण च श्रूयमाणं (तु. अ ८, ३१, १२) ज्ञापकं
भवेत् । उत्तरपदाद्युदात्तस्तावत् उस्. (पा ६, २, ११६) ।

*) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

b) 'अरम् इषे' इति प्रास. पू.प्रस्व. (पा ६, २, २);
वैतु. पपा. ARV. च द्वे पदे इति, वै. सा. च
तथेति कृत्वा उप. $\sqrt{२इष}$ > इषे (लटि उपु१) इति
पू. च तत्संबद्धं सत् ($\sqrt{१अर}$ >) कर्मणि द्वि१ इति च,
PW. प्रभृ. च यनि. प्राति. गस. (= $\sqrt{१अर}$ + $\sqrt{२इष}$
इत्यस्य कृद्धतम्) इति च वदन्तः स्वरतः पर्यनु-
योज्याः । तथात्वे हि कृत-प्रस्व. स्यादित्यभिसंधेः । 'महुः'
(द्वि३) वः (द्वि३) [अरमिषादिविशेषणयुताय (इन्द्राय=
तदीया यूयमिति कृत्वा युष्मत्प्रीत्या तत्प्राप्तये)] 'स्तुवामहे'
इति पूर्वार्धे वा. द्र. (वैतु. सा. वाक्यद्वयं प्रकुर्वाणः प्रथमे
वाक्ये 'महुः' (११) इत्यस्य वः (> ११=तव?) इत्यस्य
च समानाधिकरणात् द्वितीये वाक्ये च 'स्तुवामहे' इति
क्रिप. योगं वदन्, GW. सा. द्वितीयं वाक्यमनुव-
दन् । एस्थि. ननु 'स्तुवामहे' इत्यत्र निघाताऽभावः
किहेतुक इति । छन्दोहेतुक इति । कथमिति । पादादित्वा-
दिति । न हीति । कथमिति । जागतेन मानेनाऽपादादित्वा-
दिति । सत्यमेतत् । आनुष्टुभं तु मानमत्र द्र. । तेन 'स्तु-
वामहे' इत्येतद् द्वितीयपादस्याऽऽदौ भवतीति (तु. ORN.) ।

*) व्यु. ? । *१अरि- [=६अ + ($\sqrt{२रा}$ >) कर्तरि वा

भावे वा) ररि- इति बस. वा (=अदात्तक-) तस. वा (=अदात्त-
यस्मिन् कल्पेऽन्तोदात्तस्तु दुरुपपदः द्र.)] इति कृत्वा
तत्पूर्वः ($\sqrt{१दा}$ >) कर्तरि द्व- इति उस. इति दे. (१, १२)
यस्थ. सा. च; पूर्वस्मिन्नेव कल्पे पू. $\sqrt{१अर}$ इति
वेति सा.; *२अरि- [=कपाटपर्यायः (व्यु. ?)] + ($\sqrt{३दा}$ >
कर्तरि) द्व- इति कृत्वा उस. इति PW. अनु GW.
L ४४१ । सर्वथापि त्वेवं पू.प्रस्व. अनुपपन्न इति कृत्वा
कोऽपि भूयोविमृश्यस्वरूपः बस. एव शरणीयः ।

d) व्यु. ? । ($\sqrt{१अर}$ + भावे विच् प्र.) *२अर-
+ *१अरु- [= $\sqrt{१अर}$ + कर्तरि उच् प्र. उसं. (पाउ
१, ९)] इत्येवम् उस. उपप्रस्व. स्यात् (=बाधया
बाधमान-) इति प्रथमः कल्पः । यद्वा ($\sqrt{१अर}$ +
कर्तरि विच् प्र.) *२अर- + ६अ + रु- (< $\sqrt{२रा}$)
इत्येवं कस. [=अः (बाधमानः) चासाव् अरः
(अदाता) च इति कृत्वा निन्दाऽर्थे उल् प्र. तद्वितः उसं.
(पा ५, ३, ७४) लिट्वाच्च स्व. तदवस्थ इति द्वितीयः
कल्पः । अथाऽपि वा *२अर- इत्यस्यैवाऽतिशयितेऽर्थे-
ऽभ्यासः स्यात्, नापूदि. प्र. स्व. चेति तृतीयः
कल्पः । अपि वाऽऽद्युदात्तः काचित्कः पाभे. (तु. पाण्ड.
शौ. यस्थ.) ज्ञापकः स्याद् यथा पुराकाले प्रवृत्तिमान्
सन्नपि सामासिकः स्वरः कालेनेहाऽऽख्याताऽभ्यस्त-
विधया (पा ६, १, १८९) आद्युदात्ततया पर्यणसिदिति ।
स्याद्वा द्वितीये कल्प एव पक्षे उच् प्र. तद्वितः उसं. (पा ५,
३, ७४) । एस्थि. $\sqrt{१अर}$ इत्येतदर्थप्राधान्येन व्यु. द्र.
इत्यभिसंधिः [तु. GW. शत्रुपर्यायवाचिना अरि- इत्येतेन
पक्षे संजिगमयिषुः; वैतु. पाउ. (४, ८४) $\sqrt{१अर}$ + अरुः
प्र. इति, PW. प्रभृ. ६अ + ($\sqrt{२रा}$ >) अरु- (स्वरः ?)
इति तस. इति (तथा सत्युत्तरादि-स्वर उपपत्तिसाक्षात् द्र.)]

*) आद्युदात्तोऽपि पाभे. (तु. पाण्ड. मुपा. च टि. च) ।

✓*अरण्ये २अण्व- टि. द्र.
 *अ-रान्- नम् काठ २६, ६; क
 ४१, ४; -नान् मै ३, ९, ४.
 अ-रामन्- इमानः ऋ ९, ९७, २०.
 अ-रसु, सा- ०स शौ ६. १३८, ३;
 -०स शौ ४, ६, ६; पै १, ६८,
 ४; ४, १७, ४; ५, ८, ५; -सः
 शौ ४, ६, ६; ५, १६, १-१०;
 २२, २; पै १, ६८, ४; ३, १६,
 ५; ५, ८, ५; ८, २, ६; ४,
 १-११; -सम् ऋ १, १९१,
 १६३; शौ ४, ६, १; ६३; ७, २३;
 ५, ४, ९; ८, ६; १३, ८; १०;
 ११; ६, २९, ३; १००, ३;
 १३८, ३; ७, ५८, ३; ७; १०,
 ४, ३; ४; ११, १२, १७; १९,
 ३४, ३; पै १, ४४, ४; ४८, ४;
 ६८, ४; ९३, ४; १११, ३; २,
 १, १३; २, १; ५; ३, ९,

१९-६३; ७; ४, १७, ३०; ४; ७;
 १९, ४; ५; ७; ५, ८, ५३; ८;
 ७, १८, ७; ८, २, ९-११;
 ७, १-४; ११; ९, १०,
 ५-८; १२३; ११, १२; ११,
 ३, ३; १०; १६, १५, २-४;
 -सस्य शौ ४, ६, ६; ७, ५८,
 ५; पै १, ४८, १; ५, ८, ५;
 -सा शौ १०, ४, ८; पै १६,
 १५, ८; -साः शौ २, ३१, ३;
 ४, १८, १; ९, २, १०; १९,
 ३४, ३; पै २, १५, ३; ५, २४,
 १; ७, ८, ५; ११, ३, ३; १५,
 १९, ३; १६, ७६, ९; -०साः
 शौ ५, १३, ७; -सान् शौ २,
 २७, १-६; १९, ३४, २; १०;
 ३५, ५; पै २, १६, १; ८, २, ७; ७;
 ७; ११, ३, २; ४, ५; ७, ३; -सासः
 शौ १०, ४, ९; पै १६, १५, ९.

अरसु-तम- -मम् शौ ५, १३, ९;
 पै ७, ३, ५; ८, २, ८.
 अरसु-तर, रा- -राः शौ ७, ८०, १;
 पै १, २१, १.
 ?अरसावधी° पै ३, १६, ४.
 *अराज- अराजिन्- टि. द्र.
 अ-राजन्- -जानः पै १, ९२, २.
 *अ-राजन्य° -न्यः मै १, ५, ८.
 अराजिन्- -जिनः ऋ ८, ७, २३.
 *अराट- नाउ. टि. द्र.
 अराटकी- -की शौ ४, ३७, ६; पै
 १३, ४, १०; ११.
 *अराड- -डः मै २, ५, ९.
 अराड्य° -ड्यौ तै ५, ६, २१, १.
 *अराड- अराड- टि. द्र.
 *अराडकी- अराटकी- टि. द्र.
 अराण- सम्°
 अ-राति°, ती° -त्यः ऋ १, २९, ४;
 ४३, ८; २, २३, ५; ९; ३५, ६;

* बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

°) 'त्वचारसम्'(मूको.) > 'त्वअवारसम्'(मुपा.?) । अत्र
 'तव। अरसम्' इति द्विपदः शोधः द्र. (तु. टि. नपात् > -पात्) ।

°) 'अरसः । अवधीत्' इति शोधः द्र. ।

°) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

°) व्यु. ? । ✓*२अर > २अर- + भाजिन्- [=आ
 ✓अज्+ताच्छीलिकः इनिः प्र. (तु. पा ३, २, १५६) इति
 उस. उपप्रस्व. [पा ६, २, १३९ (=प्रतिबन्धकान्
 विद्रावयितृ-); वैतु. वें. W. G.W. M.W. च पर्वत-
 विषयतया इअ्+(✓राज् >)*१राजिन्- इति तस.
 इति (तथा सत्यन्तोदात्त उपपत्तिसाकाङ्क्षः सन् कथमपि
 पा ६, २, १५५ उउ. उस्. स्यात्); सा. मरुद्विषय-
 तथा इअ्+*२राजिन् (=राजन्- + मत्वर्थे तद्धितः इनिः
 प्र.) इति तस. इति वा, ?*अराज- (=इअ्+राजन्- इति
 बस.) + तद्धितः इनिः प्र. इति बस. इति वैति; पपा.
 अप्यवग्रहाऽभावो नम्-पूर्वत्वस्य संकेतः स्यात्] ।

°) मूको. दीर्घाऽदिरपि पा. द्र. । व्यु. ? । ✓*६अर
 [मौस्थि. <✓*२हर(=✓*२हृ)<✓*२र(=✓*२रृ)
 <>✓*२र (=✓*२रृ)] > *५अर- [=अर-; तु.
 ३हरिण-; ww (१, ४०३उ)] + १अर्थ- (=प्रकर्षः
 <✓*२रृ) इति षतस. सासस्व. इति कृत्वा *१अरार्थ-

इत्यस्मिन् प्राति. उपपदे सति [✓*कृ+ङिः प्र. उस्.
 (पाउ ४, १३९)=] *कि- इति उप. योगे *अरार्थ-
 कि->[अ. डीष् (पावा ४, १, ४५)]-की- इति
 त्रिप्रस्थानस्य प्राति. मौस्थि. अभ्युपेयमानस्य सतः नैप्र.
 *अरार्थकी->*अराड(>ड>)*टकी- इति परिणामः
 अनुसंधेयः (तु. सह श्रूयमाणं शृङ्गपदप्रधानं वि.; नाउ.
 ?सनि. प्राति. च, वर्धकि- प्राति. च लोके) ।

°) व्यु. ? । (✓*६अर >) *५अर- + १अर्थ- (तु.
 नापू. टि.) इति कृत्वा बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १)
 द्र. (=शृङ्गप्रकर्षवत्) । स्वरूपतस्तु नैप्र. *१अरार्थ-
 >*अराड->यनि. इति सुलभः क्रमः ।

°) व्यु. ? । नापू. स्वार्थे यत् प्र. (पा ५, ३, १०३)
 यद्वा *३अर- + १अर्थ- इति षतस. सतस्तत्रासाधवीयः
 यत् प्र. (पा ४, ४, ९८) । उभयथाऽपि तित्स्वरः (पा ६,
 १, १८५) । दीर्घादि प्राति. अपि यद्र. ।

°) द्विप्रकृतीनां ना.स्थानं द्र. । तद् यथा । यत्र भावपरो-
 डर्थस्तत्र इअ्+(✓१रा >)*१राति- (=प्रातिप्रतिबन्ध-)
 इति । यत्र च तद्विशिष्टपरं सद् वा. वि. भवति, तत्र
 उप. कर्तरि क्तिञ्चन्तः *२राति- इति विशेषः द्र. । उभय-
 त्राऽपि तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) ।

°) तु. टि. इहैव 'तिम्' (पै ५, २६, ३-६) ।

३८, ९; ५, २, ६; [६, ४८, १६; ५९, ८]; ७, ८३, ३; ५; ८, ९, १; ७१, ४; ९, ७९, १; १०, ५७, १; ८५, ३२; १३३, ३; १७४, २; मा १, ७^३; १४; १६; १९; २९^५; का १, ३, ३^३; ५, १; ६; ७, १; ८, ३; १०, १^५; तै १, १, २, १; ४, १; ५, १; २; ६, १; ७, १; ८, १; १०, १; २, ५, १; ३, १, १; ६, १, ८, ३; २, १०, १; किौ १, ५५५; २, ११५३; जि १, ५७, २; ४, १, ६; शौ १, २९, २१; ५, २३, २; ६, १२९, १-३; ११, १०, २१; १३, १, ५९१; १४, २, १११; १९, ५०, ३; १२०, ७४, ४; ९५, ४; १३९, १; पै १, ११, २; ७, २, २; ९; ७, ८; १४, ४, १३; १६, ८७, १; -तये मा १, ११; का १, ३, ७; मै १, १, ५; ४, १, ५^३; शौ ५, ७, १३; पै ७, ९, ४; १९, ३; ४; -ति: ऋ २, ७, २; ८, ४८, ३; १०, ३४, १४; खि ४, ५, १४; तै ३, २, ५, ४^१; मै १, १, २; ४; ६; ७^३; ८; ११; २, १६; ३, १०,

१; ४, १, ७; काठ १, २; ४; ५^३; ६-८; १०; ३, ६; ३१, ४^३; ५; ६; क १, ५^३; ६; ४७, ४^३; ५; शौ २, ७, ४; ६, १२४, ३; १२, ३, १७. पै ८, ३, ४; १३, ३, १४; -तिम् ऋ ४, ४, ४; १०, ६३, १२; मा १३, १२१; २७, ६; का १४, १, १२१; २९, १, ६; तै १, २, १४, २१; ८, १०, २; ४, १, ७, ३; मै १, १, ११; २, ११; १४; ४, ३^३; ५, १^३; २, ७, १५१; १६; काठ १, १०; २, १२; ३, ३; ५, ४; १६, १५१; १६; ३१, १४; क १, १०; २, ६; १०; २५, ६१; किौ १, ५४०; २, ३६९; जि १, ५५, ७; ३, ३०, १२; शौ १, १८, १^३; २, १०, ७; ३, १, १; २, १; १५, १; ५, ७, ३; ६; ८, २, १२; १२, २, ३; ४५; १९, ३१, ११; पै १, ६९, २; ८६, २; ३, ५, १; ६, १; ४, ८, १-१३; १८, ५; ५, २६, ३-६०; ९; ७, ९, ४; ८; १०, ५, ११; १६, ४, २; २५, ७; -तियम्^d पै ५, २६, ४; ६; ८; -ती: ऋ १, ११६,

२१; ३, १८, १; २४, १; ४, [२६, ७; २७, २]; [५०, ११; (७, ६४, ५; ६५, ५; ९७, ७)]; ५, ५३, १४; ६, ४, ५^०; १६, २७^३; ४४, ९; ७, १, ७; ९७, ९; ८, ११, ३; ३९, २^३; ९, ९६, १५; ९७, १०; खि ३, १६, ३^३; ४, ५, ५; १३; मा ५, २६; ६, १; ९, ३७; १०, १; १२, ९९; १३, २६; का ५, ७, १; ६, १, १; ११, १, ३; २, १; १४, २, १२; तै १, ३, १, २; २, २; ६, १; ६, १, १; ८, ११, १; ४, १, ४, ४; २, ८, १; ९, ३; ५, १, ५, ९; मै १, २, १; ५, ३; ६, २; २, ६, ८; ३, ६, ३^१; ४, १४, ६^१; १७; काठ २, १; १५, ६; ३९, १; क १, १३; जि ४, २५, ११; शौ १, २, २; १०, ५, ३६; १३, १, २०; १६, ९, १; पै ३, ३३, ६; ५, ६, ८^१; ७, १५, ४; १२, ६, ८; १४, १, ९; १६, १३२, १; -तीनाम् खि १, ५, ५; -^aतीम्^c पै ५, २६, ७; ९; -^bते शौ ५, ७, ८; -^cते शौ ५, ७, १; २; ७; १४, २, १९; पै ७, ९, १-३; ५; -^dते:

*) 'अरातिम्' इति केषांचिद् मूको. पा. ।

b) 'न्तीः' इति ऋ (९, ९७, १०) पाभे. ।

c) प्रकृते सूक्ते प्रथमे मन्त्रे पूर्वोत्तरविरहितस्य 'रा' इत्यस्य पूर्तिकरं द्वितीये च मन्त्रे 'अरात्याः' इति रु.; ४थे, ६ठे, ८मे च मन्त्रेषु मूको. 'रातीयम्' (= 'अरातियम्') इति रु.; ९मे च मन्त्रे मूको. 'रात्रीम्' (= 'अरातीम्') इति रु. च 'अराती' (> तु. खि १, ५, ५ 'तीनाम्') इत्यस्य क्रीबन्तस्य (पावा ४, १, ४५) सङ्गावप्रामाणये संकेतः द्र. । एस्थि. १मे मन्त्रे 'रा' = 'अरात्याः', २ये मन्त्रे 'रात्याव' = 'अरात्याः', ४थे, ६ठे च मन्त्रयोः 'अरातिम्' = 'अरातियम्', ७मे मन्त्रे 'अरातीन्' = 'अरातीम्', ८मे मन्त्रे 'अरातीन्' = 'अरातियम्', ९मे च मन्त्रे 'अरातिम्' = 'अरातीम्' इत्येवं क्रीब-परम्परा द्र. (अनयैव दिवा-

ऽन्येष्वपि बहुषु स्थ. मूको. अनुसंधानतो दीर्घान्तस्य प्राति. सङ्गावोऽङ्गीकार्येतेति संभाव्येत) ।

d) तु. नापृष्टि. ।

e) प्र१ छन्दोऽनुरुद्धं दीर्घत्वम् (तु. सा. = अरातिरिति, L ३७६; वैतु. सा. द्वि३ इत्येवमपि मृषा विकल्पुकः) । यद्वा 'अरातिर' [= १अ + *रा-तिर (= √२रा + भावे वा कर्तरि वा + तिर् (< √तृ) इति तस.) इत्यस्य प्र१ द्र. (तु. *अमतिर-) ।

f) सुपा. स्वरक्षेपः द्र. ।

g) विशिष्ट इह ऋ (७, ८२, १) पाभे. ।

h) नकारान्तः सुपा. सु-क्षोभः द्र. । अन्त्यनकार-हीनः मूको. पा. विसर्जनीयेन पूर्येत, न तु नकारेण । पुंसि प्रयोगस्य श्रुत्यप्रसिद्धत्वात् ।

ऋ८, ७१, १; कौ १, ६; जै १, १,
६; -स्या शौ ३, ३१, १; -स्याः
ऋ ९, ७९, ३^२; शौ १०, ३, ७;
१३, ८, २; -स्याः पै ५, २६,
१^०; २^०; १६, ६३, ७; -त्यै तै १,
१, ४, २; काठ १, ४; ३१, ३;
क १, ४; ४७, ३; शौ ५, ७, १०.
[०ति-अन्०]
अराति-दक्षि^१- -दक्षिम् खि १,
५, ११.
अराति-दूषण^०- -णः शौ १९,
३४, ४; पै ११, ३, ४.
अराति-दूषि^१- -षिः शौ २,
४, ६.
अराति-हु^०- -हम् शौ १९, ३५,
२; पै ११, ४, २.
अराति-हन- -हनम् काठ
३९, ५.
अरातिष्णी- -ष्नीः काठ
३९, १.
✓अरातियु^१, अरातियात् शौ ४,
३६, १.

*अ-राति- *अराति-वन्- *अ-
राती- अराती-वन्- टि. द्र.
✓अरातीयु^१, अरातीयुति तै १,
३, २, १; ६, ३, १^०; ३, ५, ८,
१; मै १, २, १०; ३, ८, ८^१; काठ
२, ५; ९; ११; १२; ३, ३; ७,
६; २५, ९; क २, ५; ५, ५^१;
४०, २; अरातीयुन्ति खि २,
८, ३; मै ४, ३, १^३; ८, २^१;
काठ २८, ४^१; क ४४, ४^१;
अरातीयात् मा ११, ८०; का १२,
७, १५; तै ४, १, १०, ३; मै २,
७, ७; ३, १, ९; काठ १६, ७;
१९, १०; क ३०, ८; पै १,
४२, ४.
अरातीयुत्^१- -यत्^१ ऋ १, ९९,
१; मा १२, ५; का १३, १, ६;
तै १, ६, १, १; ५, २, ४, २,
१, १; ९, २; मै १, २, १०; २,
७, ८; काठ १६, ८; क २, ५;
-यन् काठ ३१, १४; -यन्तम्
तै ३, १, ४, ४; मै ३, १, ३.

*अरातीया- अरातीया-वन्-
अराती-वन्- टि. द्र.
अरातीयु^१- -योः शौ १०, ६,
१; पै १६, ४२, १.
†अराती-वन्^१- -वा ऋ १,
१४७, ४^१; २, २३, ७; ८, ६२,
११; ९, ११४, ४; तै ७, ४, १५,
१; काठ ४४, ४.
?अराद्विदुरश्चसहनुः^१ पै ५, २, ५.
अ-राद्धि^१- -द्धयै मा ३०, ९; का
३४, २, १.
†अ-राधस्^१- -धसः ऋ ५, ६१, ६;
८, ६४, २; १०, ३२, २; ६०,
६; कौ २, ७०५; जै ४, ७, १०;
शौ ११२, १०, १४; ११२, ४;
२०, ९३, २; -धसम् ऋ १,
८४, ८; ९, १०१, १३; कौ १,
५५३; २, ६९३; ७३६; जै १,
५६, ९; ३, १२, ८; ५६, २०;
४, २६, १; शौ १५, ११,
७; ८; २०, ६३, ५; पै ८,
१, ७; ८; १६, १४६, १०.

*) तु. टि. -तिम् (पै ५, २६, ३-६) ।

b) वतस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । मुपा.
व्यर्थमाद्यन्तोभयस्वरः सन् सु-शोभः द्र. ।

c) उस. उप. ✓दुष् > दूषि + कर्तरि क्युः प्र. कृत्-प्रस्व.
च (पा ६, २, १३९) ।

d) उस. इज्जन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, १३९) ।

e) सस्व. एप्. द्र. । उप. ✓हन + डः प्र. (पा ३, २, ४९) ।

f) क्यज्जन्तः नाधा. । दीर्घत्वभावाऽभावौ यस्था. द्र. ।

g) आत्मन इच्छायां क्यञ्च ब्रुवाणः भा. चिन्त्यः ।
अरातिरात्मन इच्छाया विषयत्वाऽयोग्यत्वात् ।

h) सतृष्णपोर्निघाते आस्व. (पा ६, १, १८६; १६२) ।

i) विभक्तिरुदात्ता भवति (पा ६, १, १७३) ।

j) ताच्छीलिकः डः प्र. तत्-स्वरश्च (पा ३, २, १७०) ।

k) व्यु. ? । *अराती- इति दीर्घान्त उपपदे ✓वन् +
कर्तरि क्तिप् प्र. (पा ३, २, ७६) इति कृत्वा उस. उपप्रस्व.
(पा ६, २, १३९) इति प्रथमः कल्पः । ✓अरातीयु >

*अरातीया- (पा ३, ३, १०२) इत्युपपदे पूर्ववत् उस.
कृते सति नैप्र. *अरातीया-वन् > यनि. इत्यन्तोदात्तप्र-

योजिततत्पूर्वलोपात्मकः परिणाम इति द्वितीयः कल्पः ।
अथ पाप्र. ✓अरातीयु + वन् प्र. उसं. (पा ३, २, ७५) ।
ततोऽकारयकारयोर्लोपः (यक. पा ६, ४, १४८; १, ६६)
इति वा । *अरातीया + वन् प्र. तद्धितः उसं. (पावा ५,
२, १०९) इति कृत्वा भत्वे उसं. (पा १, ४,
२०) पूर्ववद् अचर्णलोपे यलोप इति वा ।
*अरातिद + वन्- (गप्.) प्र. इति वेत्येवं कल्पपञ्चतयं
समूहं द्र. । तत्राऽपि द्वितीये कल्प आस्थाविशेषध्वेति दिक्
[तु. अमती-वन्-; वैतु. पपा. PW. प्रभृ. च अराति-वन्-
इत्यवग्रहमुखा भवन्तो मध्ये दीर्घ नोपपादुकाः; भा. तै.
(७, ४, १५, १) सा. ऋ (१, १४७, ४) चोतराऽशं
वनिष् प्र. इति वचनतः पितृ-स्वरतः प्रसज्यमानलक्ष्य-
विघातं प्रति पर्यनुयोज्यावित्यपरो विशेषः] ।

l) 'अुर्ध्वे विधिते ससन्तु' इति शौ. (४, १, ६) पामे. ।
प्रकृते कृटे पा. 'अरात्' 'अविदुरः' 'सह-नुः' इति
पिपठिष्यते ।

mm) तस. नन्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

n) वस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

१अ-राय- -यासः ऋ ८, ६१, ११.
 २अराय- -०य पै २, ६७, २; -यः
 पै २, ६७, १; ६, १४, ७; ८;
 -यम् शौ २, २५, ३; पै ४,
 १३, ४; ६; ७, ११, ६; -याः
 शौ १२, १, ५०; -यान् शौ ८,
 ६, ४-६; १२; ११, ६, १६;
 १६, ६, ७; पै १५, १४, ९;
 १६, ७९, ४-६; ८०, ३; ८१,

२; ५; -येभ्यः शौ ८, २, २०;
 पै ५, ३४, ५०; १६, ४, १०.
 अरायी- -०यि ऋ १०, १५५,
 १; २; -य्यः शौ १, २८, ४; २,
 १४, ३; ४, १७, ५; १८, ७; ८;
 ७, २३, १; पै २, ४, ५; ५,
 २३, ७; २४, ७; ८; -य्यम् ऋ
 १०, १५५, २.
 अराय-क्षयण- -णम् शौ २, १८, ३.

अराय-चातन- -नम् शौ २, १८, ३.
 १/अराय-
 अराय्य- -य्यम् सि ५, १०, २.
 *अरार्थ- अराटकी, अराड- टि. द.
 अराल- -लाः सि ५, १७, १.
 †अरावन्- -रावा ऋ ७, ५६, १५;
 ६८, ७; ८, २८, ४; ९, २१,
 ५; १०, ३७, १२; -रावणः ऋ
 १, ३६, [१५; (७, १, १३)];

* तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. *राय-
 (=√२रा+कर्तरि णः प्र. युक् च), वैतु. या. (६, २५)
 प्रभृ. बस. इति कृत्वा उप. रै-पर्यायीकुर्वाणा घञन्तमिव
 प्रतिपादुकाः सन्तः प्रसज्यमानाऽन्तोदात्ताः (पा ६, २,
 १७२) चिन्त्याः।

५) व्यु. ?। रत्नोऽसृक्पाव-गर्भाद-जिघत्सुत्वादिहिंसा-
 प्रधानविशेषणसहश्रुतिभिः (तु. यनि. स्थ.) लिङ्गितं
 भवति, यथेह √*६अर > *५अर- + (√ह+भावे घञ्
 प्र.) = *आय- इति कृत्वा बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १)
 = *अराऽय- इति [वैतु. या. (६, ३०) प्रभृ. तस. इति
 कृत्वा नञ्-पूर्वत्वे सति √२रा इत्यत एव निष्पादुकाः
 सन्तः स्वरतश्चिन्त्याः]।

०) 'यभ्यः' इति मुपा. शोषाऽर्हः।

५) रत्नोजातिविशेषीयत्वाद् योपधत्वे सत्यपि ङीष् प्र.
 उसं. (पा ४, १, ६३)। यनि. रू. आमन्त्रिताद्युदात्तः द्र.।
 [वैतु. सा. (शौ १, २८, ४) स्त्री. पुंयोगीयम् (पा ४, १,
 ४८) प्र. प्रस्तावुकः]।

०) कास. व्युङ्क्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

१) √*७अर [मौस्थि. <√*ह (घ, ग, ख,
 क, श, क्ष, स्क)र <√*अस्कृ खनेने] > *६अर-
 (अस्य गृहरक्षिभोरथे शरण- इत्येतत्-साजात्यमित्य-
 भिसंधिः) > यनि. नाउ. व्यु. औपयिकः क्यङ्कन्तः
 नाधा. रक्षितृभावे द्र.।

५) भावे यः प्र. कृत्येषु उसं. (पा ३, १, ९५ उउ.) प्र.
 स्वरश्च [तु. मूको. √*म > मराय- इति शौ. (२०, १२७,
 ८), शाश्रौ (१२, १७, २) कुलाय- (=मौस्थि.
 साजात्यभाक् यद्र.) इति च पांमे.]।

५) व्यु. ?। √*८अर (तु. WW १, १५७)। यद्वा
 √*४अर [तु. WR. (शौ २०, १३४, १) ? *आ-सच्चाः
 इति पठन्ती] + आळः प्र. [वैतु. आलच् प्र. इति भो.
 इति पाठना. (तथा सति स्वरस्तु नोपपद्येतेति दिक्)]

प्र.स्वरश्च। यत्तु *भुरालाच्, ङच् -> -लाक् इतीव गप्. शौ.
 (पाण्डु.) अश्रावि, तत्तेष्टम्। नाउउ. मन्त्रेषु प्रागादीनाम्
 अधरागन्तानां चतुर्णामेव क्वि. सतां पदानामावृत्तिदर्श-
 नाद् न प्रकृतं पदं तत्सजातीयमित्यस्य विषयस्य सुवच-
 त्वाच्च नाउउ. मन्त्राणां वा. दि. एव च प्रपु ३ सता
 क्रिप. कर्तृसंबन्धेन युक्तस्य सतः प्र ३ कस्यचिच्चात्र एवाऽऽका-
 क्षितत्वाच्च।

१) व्यु. ?। (√*२ वा ६ वा अर+भावे अप् प्र.) = *अर-
 (>स्वार्ये *अरक->नैप्र.) *भुरा- + *वन्- (=√वन्+
 भावे क्रिप् प्र.) = *अरे (प्रतिबन्धे वा हानौ वा) वन्
 (मनः) यस्य (पाप्र. वन् प्र. तद्धितः उसं. (पावा
 ५, २, १०९) इति बस. पूपप्रस्व. (वैतु. पपा. अनव-
 मृहन् नञ् पूप. इतीव विज्ञापुकः)। PW. प्रभृ. तु ६अ
 + *रावन्- (<√२रा) इति तस. इति संवादुकाः।
 यत्तु ऋ ७, ६८, ७ इत्यत्र यनि. भिन्नं सदपरं स्वरूपं प्राति.
 इति कृत्वा भिन्नायाः व्यु. विषयः [तु. सा. (<√*१अर
 इत्यभिसंधाय) 'अरणवानभिगन्ता' इति; PW. = २अर-
 बत्- (=रथ-) इति (तथा च सति स्वरस्तु दुरुपपदः
 द्र.)] इति पराऽभिप्रायो भवति, तदनिष्टम्। यनि. प्राति.
 प्राकरणिकाऽर्थतः सुसंगतत्वात् कल्पनान्तरस्याऽन्यथा-
 सिद्धेः [यदा भुज्यं तस्याऽऽत्मीयत्वेनाऽनुभूयमानाः
 सखायोऽपि पापवृत्तयो भूत्वा मध्येसमुद्रं जहुः, तदा
 किल कश्चिदपर एव नितान्तमसंबद्धः (= १अरणः) शत्रु-
 बुद्धिर्वाऽपि सज्जिज्ञोः संभक्तत्वाऽभिसंबन्धेन मनोव्रदिप्रा
 नेदीय इव प्रेरितो भूत्वा तं निस्तारयामास' इति
 श्रुतिस्वरस इत्यभिसंधेः (वैतु. वें. सा. च भुज्युरेव
 'भुरावा' इति व्यथेयीति कृत्वा 'पषैत्' इति क्रिप.
 प्रपु १ सदपि मपु २ भावयित्वा व्याचक्षाणौ; PW.
 प्रभृ. च दैवताभिसंबन्धेन परस्याऽऽत्मीयभावस्य
 महिमानमपश्यन्तः गप्. व्यु. चाऽर्थाच्च वितर्धं
 प्रतर्कुकाः)।

१६°; ८, ६०, १०°; ९, [१३, ९; ६३, ५; (३९, ५)]; ६१, २५; कौ १, ५१०; २, ५४५; ५६३; ८९५; जै १, ५२, १४; ३, ४३, १; ४४, ९; ४, १४, २; -रावणे ऋ ७, ३१, ५; शौ २०, १८, ५.	११, १; ४, १९, १; शौ २०, ६८, ६; ७१, १६; १२७, ११; -रिम् ऋ २, ८, २; ५, ४८, ५; -र्यैः ऋ १, ७०, १; ७१, ३; ७३, ५; ११८, ९; १६९, ६; १८४, १°; १८५, ९; २, १२, ४°; ५; ३, ४३, २°; ४, २, १८°; १६, १९; २०, ३°; २९, १; ३८, २; ४८, १; [५०, ११; ७, ६४, ५; ६५, ५; ९७, ९]; ५, २, १२; ३३, २; ६; ३४, ९; ५४, १२; ६, १४, ३; [१५, ३; (१६, ३३); १०, ११५, ५]; १६, २७°; २०, १; २४, ५°; २५, ७; ३६, ५°;	४५, ३३; [४८, १६; ५९, ८]; ७, ८, १; २१, ९; ३४, १८; ४८, ३°; ५६, २२; ६०, ११; ६८, २; ८३, ५; ९२, ४; ८, १, ४; २१, १६°; २४, २२°; ३४, १०°; ३९, २; ४८, ८; ६०, १२; ६५, ९°; ६६, १२; ९४, ३; ९, २३, ३; [६१, ११; १०, १९१, १]; ७९, [१; १०, १३३, ३]; १०, २०, ४; २७, ८°; ४२, १; ५९, ३; ७६, २; ८६, १°; ११६, ६°; १४८, ३; मा १५, ३०°; २६, १८°;
--	---	--

१अरि^० - रयः खि ४, ५, १; -रये
ऋ ६, १३, ५; -रिः ऋ १, ४,
६; ९, १०; १५०, १; ७, ६४, ३;
८, २, १४; ५१, ९; ७२, १६;
९, ७९, ३; १०, २८, १; ३९,
५; खि ३, ३, ९; ५, ११, १;
मा ३३, ८२; का ३२, ६, १३;
कौ १, ९७; २, ९५९; जै १,

*) सतोबृहत्यां विषमयोजगत्तयोः पादयोरवसाने लगी
स्यातां (तु. तृतीये पादे) इति कृत्वा 'अरावणः' इत्येव-
मत्र मूलतः पा. संभाव्येत [येनाऽक्षरद्वयेनोनेऽत्र पादे-
ऽक्षरमप्येकं सुपूरं स्याच्छन्दश्च सुपठमित्यभिसंधिः
(तु. L ५२५)] ।

०) ✓*अरु+इः प्र. उ.सं. (पाठ ४, १४०) । तत्स्वरः ।
ननु स्वामि-स्तोत्रार्थपरं प्राति. अन्यच् शत्रुपरं चाऽन्य-
दिति प्रागवर्गमिमत्तं विवेकं [तु. या. (५, ७) प्रश्न.]
आदाय पृथगङ्गिते द्वे प्राति. किमिति न निर्दिश्येयाता-
मिति । व्यु. च वृत्ते च विशेषाऽभावाच्छब्दतोऽभेदप्रति-
पत्तेरिति । ननु शत्रुपरस्य प्राति. ६अ+*रि- (<✓/२श
भावे) बस. इति कृत्वा प्रकारान्तरेण व्यु. इध्यतां
(वैतु. या. गपू.) तेन च प्राति. भिन्ने निर्दिश्येयातामिति ।
नेति । कथमिति । उक्ताया व्यु. अन्यथासिद्धवादिति ।
कृत इति । गतितत्प्रतिबन्धप्रभृत्यनेकाऽर्थवाचकत्वेनो-
पगतस्य सतः ✓*अरु (तु. यस्था. टि.) इत्यस्यैव तत्तदर्थ-
वाचकस्य सतः अरि- इत्यस्य मूलतयाऽभ्युपेयत्वादिति ।
अथ तत्र तत्र विषयविभागे विवृष्टां वैमत्यादपि भिन्ने
प्राति. न निर्दिश्येयातामिति । कथमिति । उच्यते । तद्
यथा । ऋ १, ४, ६ इत्यत्र शत्रु-पर इति सा. । न तथेति
PW. प्रश्न. । ऋ १, ७३, ५ इत्यत्र शत्र्वर्थ इति सा.
PW. च । न तथेति GW. । ऋ १, ११८, ९ इत्यत्र
शत्र्वर्थ इति सा. PW. च । न तथेति NW. ।
ऋ १, १८४, १ इत्यत्र शत्र्वर्थ इति PW. । न तथेति
सा. GW. च । एवमन्येष्वपि भूरिसंख्याकेषु स्थ. प्रति-
पत्तिभेदो भवति । अथाऽद्याऽवधि प्रसिद्धिं प्राप्तवतो विषय-

विभागस्याऽपर्याप्तत्वादपि द्वे एव भिन्ने प्राति. निर्दिश्येया-
तामिति नोचितम् । तथाहि । मा ६, ३६ इत्यत्र प्रजा-
ऽर्थः साक्षाच्छ्रौतप्रमाणोपबृंहितो भवति (तु. माशत्रा.
३, ९, ४, २१) । ऋ ९, ७९, ३ इत्यत्र वृक्- इत्यस्य
साहचर्याद् हर्यर्थः संभाव्येत । एवमनुसंधानभूयस्त्व-नि-
बन्धना विशिष्टतराऽर्थभूयस्त्व-प्रसिद्धिः संभवेदिति किमु
ब्रूव्यम् । ननु तत्तत् स्थ. सम्यगनुसंधाय तत्तदर्थविषय-
विभागमनुपतन्ति कामं तानि तानि भिन्नभिन्नानि प्राति.
निर्दिश्येरञ्जिति । सत्यम् । एवमेव कर्तव्यं न त्विहेति ।
तत् कुत्रेति । वैश. इति । कुत इति । अर्थविवेकाऽधीन-
विषयविभागाऽनुपातिनो निर्देशविभागस्य तत्रैव प्राप्ताऽव-
सरतरत्वाच्चाऽनुसंधेयसाधनसामग्रीसमृद्धिजस्य पर्याप्ततरस्य
विभागप्रकारस्य संभवाच्चेति । अथ किमिति २अ-रि-
इतीहाऽपि पृथग् निर्दिश्येतेति । स्वरतो भेदात् व्यु.
भेदस्य शब्दस्वाभाव्य-प्राप्तत्वादिति । अत्र यत्र यत्र 'अर्थः'
इति शब्दरूपं १अरि- इत्यस्य द्वि३ वा पं१ वा ष१ वा
सत् १अर्थ- इत्यस्य प्र१ इतीवाऽन्येषां मिथ्या प्रतीतं
भवति तत्र तत्र यस्थ. टि. समकेतीति दिक् (तु. टि.
इहैव 'अरे' इति) ।

०) १अर्थ- इत्यस्य रू. इति सा. तद् विमृश्यम् ।

०) १अर्थ- इत्यस्य रू. इति PW. तच्चिन्त्यम् ।

०) यत्तु '१अर्थ->अर्थे' (स१)='इन्ने' इतीव PVS.
(१७२ टि.१) इत्यत्रोक्तं भवति । तच्चिन्त्यम् । 'स्वया'
इति पदेन तस्य गतार्थत्वात् ।

१) 'अर्थ' इति सं१ इति पठन् सा. चिन्त्यः ।

१) उ. म. द्विपूटि. दि. मन्वानौ चिन्त्यौ ।

का १६, ५, ११; तै २, ६, ११, ४;
 ४, ४, ४, ४; मै २, १३, ७; ४,
 १४, १५; काठ २, १५; ८,
 १७; १७, १८; कौ १, ७०;
 ५५५; २, २४; ११५३; ३, १,
 ८; जै १, ७, ८; ५७, २; २,
 ५, ५; ३, ३, ३; ४, १, ६; १०,
 १०; शौ ६, ६३, ४; १८, ३,
 २३; २०, ३४, ४; ५; ६६, १;
 ८५, ४; ८९, १; ९५, ४,
 १२६, ३; पै १३, ७, ४; ५.
 [रि- ?अं०, ?अज्०, अङ्ग०,
 कव०, भिन्न०, मृग०, सु>स्व०]
 अरी- -री: मा ६, ३६; का ६,
 ८, ७; मै १, ३, ४; ४, ५, ७;
 काठ ३, १०; क २, १७; -यं०
 कौ १, ३२७; जै १, ३४, ५.
 अरि० मा २३, ५५; ५६; का २५,
 १०, ३; ४; मै ३, १, ४; पै ५,
 ३४, ६.
 अरि-कृव०-वेभ्यः पै १६, १०४, २.
 अरि-गूर्त०-तै: ऋ १, १८६, ३.

अरि-धायस्-यसः ऋ १, १२६, ५.
 अरि-यमन्-अर्यमन्- टि. द्र.
 अरि-दुत्-तः ऋ ८, १, २२.
 २अ-रि- -रि: शौ ७, ९३, १३; १३,
 १, २९.
 अ-रिक्त०- -क्तः काठ ४०, ५; -॥का:
 तै ६, ४, ९, ५; काठ २७, ५;
 क ४२, ५; -॥क्तानि तै ६, ४,
 ९, ५३; -क्ताय तै ७, ३, २०,
 १; काठ ४३, १०.
 ॥अ-रिक्तत्व०- -त्वाय मै ४, ६, २.
 ?अरित०- -तः पै ४, १४, ६.
 अरितु- अरिन्न- ✓*अद्र द्र.
 अ-रिष्ट, प्रा०- -प्रम् ऋ ७, ४७, १;
 १०, ७१, १; -०प्रा ऋ ८, ८,
 ९; -प्रा: ऋ ७, ९०, ४; १०,
 १२०, ९; शौ १०, ५, २३;
 १६, १, १०; पै ५, २, ६; ६,
 १, ९१; १६, १३०, २; -प्रे†^m
 शौ ५, २, ९; २०, १०७, १२.
 *अरियं ?अभ्ये- टि. द्र.
 अ-रिषण्य०- -ण्यः ऋ २, ३९, ४.

†अ-रिषण्यत्- -ण्यः ऋ १, ६३,
 ५; २, ३७, ३; ६, २४, ९;
 २५, २; मै ४, १४, १२.
 अ-रिष्ट, छा०- -०ष्ट शौ १९, ७, ३;
 -०ष्ट शौ ८, २, २४; -ष्ट:
 ऋ [१, ४१, २; (५, ५२, ४;
 ६७, ३); ८, २७, १६; १०,
 ६३, १३]; ५, १८, ३; ३१,
 १; १०, १६६, २; मा १०, २१;
 का ११, ७, १; तै ३, २, ८, ४;
 शौ ४, ५, ७; ७, ५५, ५; ८,
 २, ८; १०, ३, १०; पै १,
 ६१, ४; ९६, ४; २, ८७, ५;
 ४, ६, ७; १३, ३, १११; १५,
 १२, २१; १६, ३, ९; ५, ४;
 ६३, १०; -ष्टम् ऋ २, ३४,
 ७; मा २, १३; का २, ३, ११;
 काठ ३४, १९; पै ४, ४०, २;
 -ष्टा मा ११, ६९; ३७, २०;
 का १२, ७, ४; ३७, ३, ६; तै ४,
 १, ९, २; ५, ५, ९, २; मै २,
 ७, ७; काठ १६, ७; १९, १०;

*) श्री. कीष् [पावा ४, १, ४५ (तु. माशाम्रा. ३, ९, ४, २१)]।

b) 'अरिः' इति पा. (वैतु. मै. १मे स्थ. मूको. 'अरीः' इत्यपि पा.)। एस्थि. अपि मै. काठ. च रु. स्त्रीत्वपरत्वं शाखान्तरसामान्येन सुस्थितं द्र.।

c) तरुणी-> '-नीः' इत्येतत्-सामानाधिकरण्यात् यनि. द्र. (वैतु. सा. 'अरीन्' इति व्याख्यानात् 'अरि-' इत्यस्य पुं. द्वि३ एतदिति प्रतिपन्नः सन्धिन्यः)।

d) मौस्थि. प्रजाऽर्थस्य सतः अरि- इत्यस्य सं१ संभाव्येत [वैतु. WW. (१, ८९) शब्दाऽर्थकाद् ✓*अला (तु. पंजा. अलाभ-<आलाप-) इत्यतो निष्पादुकः]।

e) बस. पूपप्रस्व. [= 'कर्तनगुणविशिष्टकृत्वविशिष्ट-'] तु. अलि-कृव- इति शौ (११, २, २) पाभे.।

f) तस. [= अरिरिष वा अरिरिति वा अरि (=समृद्धं पुष्कलं यथा स्यात्तथेति कृत्वा किवि. सत् न. द्वि१ [तु. PW. प्रमृ., WW १, ६९; NW.] वा गूर्त-]। थायीयः स्वरः [वैतु. सा. सतस. इति; B. JAOS ४५, १६५ च तृतस. इति वदन्तौ स्वरतश्चिन्त्यौ (तु. पा ६, २, २; ४८; विह्व-गूर्त- इति प्राति. च)]।

g) बस. पूपप्रस्व. (= 'समृद्धधायोविशिष्ट-')। उप. भावे धायस्- यद्र. [वैतु. सा. उप. कर्मणीति कृत्वा तृतस. इति, GW. च उप. कर्तरीति कृत्वा उस. इति च वदन्तौ स्वरतश्चिन्त्यौ (सा. उप. गुणवचनत्वे सति पूप. कृतत्व-स्येष्टत्वादस्य विशेषणद्वयस्यापि प्रकृते चाभावात् GW. च कृद्-उपप्रस्व. प्राप्तत्वात् पूपप्रस्व. अनुपपत्तेरित्यभिसंधिः)]।

h) सस्व. द्विपू. दि. द्र. (तु. WW. गपू., PW., MW.; वैतु. सा. प्रमृ. तृतस. इति वदन्तः पूर्ववचोदाः)।

i) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. ✓*क्र+ कर्तरि इक् प्र. उसं. [पावा ३, ३, १०८; यद्वा पाउ ४, १४२ (=अतृजुः सन् परान् परिपन्थुकः)]।

j) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

k) कृटं भवति। तु. सस्थ. टि. ✓वि>सितु-।

l) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

m) '-प्राः' इति बाह्वचः (१०, १२०, ९) पाभे.।

n) उप. ✓रिषण्य+कर्तरि अच् प्र.। शेषं त्रिपुटि. द्र.।

o) संयुदेरनपेक्षातः अरिष्टम् इति मूपा. संभाव्यते (तु. WI.)। 'अरिष्ट-मूलम्' इतीष सा. पिपठिषन्

क ३०, ८; पै ११, १, ७;
-ष्टा: ऋ २, २७, २; ७; १६;
५, ४२, ८; ६, १९, ४; ७,
४३, ५; १०, १२८, ३; तै ४,
७, १४, २१; ५, ७, ९, १;
काठ ४०, १०१; शौ ५, ३,
५१; १०, ५, २३; पै १, १०६,
२; ३, २६, ६; ५, ४, ५१;
१५, ३; १६, ७; ६, ८, ८;
१६, १००, ३; १३०, ३;
-प्टान् ऋ ७, ४०, ४; ९७,
४; काठ १७, १८; -प्टानि शौ
१९, ६०, २; -प्टामि: ऋ ६,
५४, ७; -प्टाम् ऋ १०, ८५,
२४; काठ २, ३; क १, १५;
-ष्टास: शौ ७, ५२, ७; १९,
४७, २; २०, ८९, १०१;
पै ६, २०, २; -ष्टे का
२, ६, २; पै ८, ७, ३;
-ष्टेन तै १, ६, ११, २३; मै
४, ५, ५; ६, ८; काठ २६,
१०; क ४१, ८; -ष्टिमि: ऋ
१, ११२, २५; ८, २७, ४; मा
३४, ३०; का ३३, १, २४;
-ष्टि: ऋ ६, ६९, १; तै ३,
२, ११, २; मै ४, १२, ५; काठ
१२, १४.
अरिष्ट-गातु^b -तु: ऋ ५, ४४, ३.
अरिष्ट-गु^c -गु: शौ १०, ३, १०;
पै १६, ६३, १०.
अरिष्ट-ग्राम^d -मा: ऋ १, १६६, ६.

अरिष्ट-ताति^d -तये ऋ [१०, ६०,
८-१०]; ९७, ७; मा १२, ८१;
का १३, ६, ७; तै ४, २, ६,
४; मै २, ७, १३; काठ १६,
१३; क २५, ४; शौ ३, ५,
५; ५, ३०, १२; ६, १९, २;
८०, २; ८, २, ६; ५, २०, ७;
६; २७; १९, ३८, ३; शौ १,
३१, ३; ३, १३, ५; ५, १७,
८१; ७, ५, ११; ८, ३, ९; ९,
१४, २; १५, १८, ८; २१, ६;
१६, ३, ६; १४, ६१; २८, ९;
-तिभि: ऋ १०, १३७, ४;
शौ ४, १३, ५; पै ५, १८, २.
अरिष्ट-नेमि^b -मि: ऋ १, ८९, ६;
मा १५, १८; २५, १९१; का
१६, ४, ७; २७, ११, ६१; तै
४, ४, ३, २; मै २, ८, १०; ४,
९, २७१; काठ १७, ९; ३५,
११; क २६, ८; कौ २,
१२२५१; -मिमि: ऋ १, १८०,
१०; १०, १७८, १; खि २, ४,
१; कौ १, ३३२; जै १, ३५,
१; शौ ७, ९०, १; -मे ऋ ३,
५३, १७; काठ ४०, ३.
अरिष्ट-पञ्चु^c -ञ्चु: पै १, ९७, ४.
अरिष्ट-भर्मेन्^b -मेन् ऋ ८,
१८, ४.
अरिष्ट-रथ^b -थ: ऋ १०, ६, ३.
अरिष्ट-वीर, रा^b -रा: ऋ १, ११४,
३, काठ ४०, १११; शौ ३, १२,

१; पै ३, २०, १; -राम् पै ७,
६, ५.
अरिष्टा(ष्ट-अ)सु^b -सु शौ १४, २,
७२.
अ-रिष्टि^c -ष्टिम् ऋ २, २१, ६;
-ष्ट्यै मा २, ३३; ३०, १३; का
२, १, ३; ४३; ३४, २, ५; शौ
७, ४, ११, ३; ५, १, ४; काठ
३३, ३१; ३५, १०३; क ४८,
१२३.
अ-रिष्यत्^c -ष्यन् मै १, २, ९३;
-ष्यन्त: ऋ [२, ८, ६; ८, २५,
११; (९, ३५, ३)]; ४, ५७, ३; ८,
२५, १२; मै ४, ११, ११; शौ २,
४, १; १९, ५०, ३; २०, १४३,
८१; पै २, ११, १; १४, ४, १३;
-ष्यन्तम् ऋ १०, ६३, १४.
अ-रीळह(ठ)^c -ळहम् ऋ ४, १८,
१०.
१अरु^c -रुम् पै १, ९४, ४. [०रु-पाक^०]
*२अरु^b -अरुणि-, अरुणी-, अरुण-टि. द्र.
?अ-रुक्म^c -क्मम् पै १४, ४, ८.
अ-रुण^c -णम् ऋ ६, ३९, २; पै
१, ९४, ३.
अ-रुच^k -रुच: ऋ ६, ३९, ४.
अ-रुज^c -रुज् पै ६, ९, १०; -रुजा
पै ११, २, ८.
अरुण, रा^c -०ण मै ४, १४, ९^m; -ण:
१, १०५, १८; १३०, ९; ९,
४०, २; १०, ३०, २; ५५, ६;
मा १६, ६; १७, ६०१; २४, ३;

(तु. पाण्डु.) चिन्त्य: । छन्दोदोष-प्रसङ्गात् ।

*) विशिष्ट इह बाह्वच: (१०, ४२, १०) पाभे ।

b) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

c) सस्व. कृते नापृटि. द्र. । उप. <गो- यद्र. ।

d) भावे ताविल् प्र. लित-स्वरश्च (पा ४, ४, १४४;
६, १, १९३) ।

e) तस. नञ्-स्वर: (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

f) सस्व. कृते नापृटि. द्र. । उप. √रिह+क: प्र. ।

g) व्यु. ? । √*२अरु इत्यत: संभाष्येत (= 'प्रति-

बन्धक:) । 'बिले' इत्यस्य स्थाने 'बिलम्' इति च
पृथक् पदमिति कृत्वा सुपा. सु-शोध: द्र. ।

h) संप. न वि. (वैतु. WW १, १५९ वि. इति) ।

i) संस्कारान्तरसापेक्ष: सुपा. भवति ।

j) सुपा. एत्वाऽभावश्चिन्त्य: ।

k) बस. अन्तोदात्त: (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

l) √*३अरु+उजञ् प्र. [वैतु. पाउ. (३, ६०)
<√*१अरु इति; तु. टि. अरुणि-] । चित्स्वर: ।

m) 'असुर' इति ऋ. (२, २८, ७) पाभे ।

२९, ५८; का १७, १, ६;
१८, ५, ११†; २६, १, ५;
३१, ६, १; तै २, १, ६, ३१;
४, ५, १, २; ६, ३, ४†; ५,
५, २२, १; १६, १, ९, २; ४,
५, १; ११मै १, ४, १०^b; ५, ९;
२, ५, ९; ९, २६; १०, ५†;
३, ६, ४; ६; ७, ४; ८, ६;
१०, ५; १३, ४६; ४, १४,
१४६; काठ १३, ४; १७, ११;
१८, ३†; २१, ८; २६,
१०; ३२, ७; ३७, ७;
४८, १; क २७, १; २८, ३†;
४१, ८१; †कौ २, २७५;
११३३; †जै ३, २३, ७; शौ ५,
२२, ३; ११, ७, १२; पै १,
४५, २; १३, १, ४; १४, २,
९; १६, १५४, २; -णम् ऋ
१, ७३, ७; ७, ९८, १; ८,
१०१, ६; ९, ४५, ३; ७८, ४;
१०, १४४, ५; तै २, १, ६,
२१; काठ १३, ४१; शौ १२,
१, ५२; १३, २; ३६; ८, ६;
२०, ८७, १†; -णिण्या तै ६,
१, ६, ७; -णस्य ऋ १०, ९४,
३; -णा ऋ १, १३४, ३; मै

३, ७, ४१; ४, २, ४; १४१;
-णाः ऋ १, ९२, २; तै ५, ६,
१५, १; मै ३, १३, २०; ४,
२, ११; काठ ४९, ५; कौ २,
११०६†; शौ १०, २, ११; ११,
१२, ७; पै १६, ६०, ३; -णान्
ऋ १, ९२, १५; मा २४, ११;
का २६, ३, १; कौ २, १०८३†;
-णानाम् ऋ १, १२४, ११;
-णानि ऋ १०, १६८, १; पै
१, १०७, १; -णाम् ऋ ५,
६३, ६; मै ४, १४, १२; -णाय
ऋ ९, ११, ४; मा १६, ३९;
का १७, ६, ३; तै ४, ५, ८,
१; ७, ३, १८, १; मै २, ९, ७;
काठ १७, १५; ४३, ८; क २७,
५; कौ २, ७९४†; शौ ६, २०,
३; पै १३, १, २; -णासः ऋ
६, ६४, ३; -णेभिः ऋ १, ८८,
२; ११३, १४; २, ३४, १३;
५, ८०, ३; -णेषु काठ ४०, ४;
-णैः ऋ २, १, ६; ३४, १२;
तै १, ३, १४, १†; शौ ११,
१२, २. [°ण-त्रि>व्य°]
११आरुणि- -णयः काठ १३, १२;
-णिः काठ ७, ६; ९; क ५, ५;

-णिम् काठ ७, ६; ८; क ५, ५.
११आरुणि-विद्- -विदः मै
३, ६, ४.
११आरुणी- -णीभिः मै २,
१२, ३; ३, ४, ४; -णीषु
ऋ १, ६४, ७.
११अरुण-पिशङ्ग- -ङ्गः तै ६, ६,
११, ६.
११अरुण-प्सु- -प्सवः ऋ १, ४९,
१; ८, ७, ७; -प्सुः ऋ ८, ५,
१; ७३, १६; कौ १, २१९; जै
१, २३, ६; -प्सुम् ऋ ५, ८०, १.
अरुण-बभ्रु- -भ्रुः मा २४, २;
का २६, १, ३; तै ५, ६, ११,
१; मै ३, १३, ३; काठ ४९, १.
अरुण-युज्- -युग्भिः ऋ ६,
६५, २.
अरुण-ललाम, मा- -माः तै ५,
६, १२, १; २०, १; काठ ४९,
२; १०.
अरुणा(ण-अ)रव- -रवाः ऋ ५,
५७, ४.
अरुणै(ण-ए)त- -ताः तै ५, ६,
१८, १; काठ ४९, ८; -ताय
तै ७, ३, १७, १; काठ ४३, ७.
अरुणि- -णयः ऋ १०, ९५, ६.

*) 'अरुणः' इति ऋ. (पा ५, ४७, ३) पामे. ।

b) यनि. काठ. स्थ. 'आहारुणः' इत्यत्र 'आरुणः'
इत्येवं दीर्घाऽऽदितया द्वितीयं पदं विसंधानः SIM.
विसंस्कार इत्युपेक्ष्यः ।

c) अपत्यार्थे इज् प्र. (पा ४, १, ९५) ।

d) उस. क्तिन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

e) यनि. सत्तातः संदिश्यते । मै. पा. प्रतियोगित्वेन
'अरुणी-' इत्यस्य शाखान्तरे भ्रुतेश्च (तु. मा १२, ७४) ।
ऋ. स्थ. अपि 'युदाहणीषु' इत्यत्र (मूलतः 'युदाहणीषु'
इति संभाव्य) 'युत् आ अरुणीषु' इति त्रिपदविभागस्य
सुप्रस्तावाच [तु. ऋ ५, ५८, ७; वैतु. पपा. (युत् आरु-
णीषु' इति), G.W. ? ('युदा अरुणीषु' इति)] । यस्थि.
व्यु.† यनि. तद्धिते अणि प्र. कृते सति वी. वीप् इत्येवं
वा 'आ अरुणी-' इति प्रासः पूपप्रस्व. इत्येवं वेत्येतयो-

र्विकल्पयोर्मध्ये विनिगमनाया दुःशक्तवादिति दिक् ।

†) तस. पूपप्रस्व. प्राप्ते 'पिशङ्ग-' इत्येतदपि पर्यु-
दस्यतया उस्सं. (पा ६, २, ३) । तेन सासस्व. द्र.
(पा ६, १, २२३) ।

*) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

b) तस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, ३) । उप. यद्र. ।

†) 'वर्णः' (पा ६, २, ३) इत्यत्र एत- इत्यस्य
पर्युदासात् सासस्व. (पा ६, १, २२३) ।

†) पाप्र. व्यु. अरुण- इत्यस्य साजात्ये सति प्र. एव विशेषः
स्यादिति सुवचम् । तद् यथा । तत्र अकारान्तः प्र. इह
त्विकारान्तः उभिश्च प्र. उस्सं. (पाउ ३, ६०) इति,
तद्वच्च चित्-स्वरः । नैप्र. त्भयत्र तस. इति कृत्वा
(√*इअरु>)*रभ्रु- (तापः, तद्विशिष्टविशेषो वा) इति
पू. द. । (√जव्<>√*गव्>) *वज् इति अरुण-

१ अरुणी ^a - -णीः ऋ १, ११२, १९; १२१, ३; ४, १, १६ ^b ; २, १६; १४, ३ ^c ; मा १९, ६९; क २१, ४, १९; तै २, ६, १२, ४; काठ २२, ६१; क ३४, ११; कौ ३, ३, ५; जै २, १, ७; शौ १८, ३, २१; -णी इम ऋ १०, १५, ७; मा १९, ६३; का २१, ४, १३, शौ १८, ३, ४३; -णीषु ऋ १०, ६१, ४; -ण्यः ऋ १, १४०, १३.	-णीभिः मा १२, ७४; का १३, ५, १३; तै ५, ६, ४, १; काठ २२, ५.	४, ७, १, ५; ६; ७ ^d , ४; ९; १०; काठ ३७, १० ^e ; शौ ६, ५९, २; पै १, ८५, ३; २, २०, ५; ९, ११, १०; १५, १५, ४; ८; ९; -तीम् शौ ८, ७, ६; पै ८, ७, १०; १६, ३, ६; १२, ६; -त्यः पै १५, १६, १. [०ती-वसिष्ठ ^o]
*१२ अरुणी- नापू. टि. द.	!*अरुण्ड ^o -	अरुण-हनु ^k - -नुः ऋ १०, १०५, ७.
*३ अरुणी ^d - -णीः तै ५, ६, ४, १;	*अ-रुत ^f -	*अ-रुन्धत् ^h -
	अरुन्धती ⁱ - -ति काठ ३७, १० ^g ; शौ ४, १२, १; ५, ५, ५; ९; ६, ५९, १; पै २, २०, ५; ६, ४, ४; ९; १०; ८, ७, ९; १५, १५, १; ७; १६, २-९; १७, १-७; -ती खि ३, १७ ^h , ५;	अरुश ^j -
		अरुश-हनु ^k - -हा ऋ १०, ११६, ४.
		१ ^l अरु-घ ^l - -घः ऋ ३, १५, ३; २९, ६; ४, ५८, ७; ५, १, ५; ४७, ३; ५६, ७; ६, ३, ६ ^l ; ४८, ६ ^l ;

इत्यत्र *गिन्- इति चेह उप. इति (तु. टि. अरण्यानि-)। यत्तु PW. प्रभृ. अरुण- > अरुणी- (= नाउ.) > -ण्यः (प्र३) इति प्रतिपद्यमानाः यनि. पार्थक्यं नैवाऽनुजानीरन्, तन्नो-चितम्। अरुण- इत्यस्मादननुदात्तान्तात् सतः स्त्री. ङीष्ः प्र. (पा ४, १, ४०) असंभवात्। नाउ. प्रादुर्भावोऽपि यनि. प्रकृत एव समभ्रायीत्येवं सुवचत्वात्। अथाऽपि कथ्यन्तस्य प्राति. पूर्वसवरौकादेशवद्वा यणादेशवद्वा रू. अजादौ सुपि प्रसिध्येद् न तु पराभिमतं सदप्यपुष्टं गुणाऽऽदेशवत् रू. इत्यपरा दिक्।

*) ङीष् प्र. (पावा ४, १, ४५) तत्स्वरश्च।

*) प्र१ भवति। तत् कथं सोरलोप इति। छान्दस इति सा. [=वेदे सर्वविधिविकल्प इत्यभिसंधिः (तु. 1.३.७६)]। स्याद्वेह प्रकृतात् यनि. भिन्नं सदपरं *२ अरुणी- इति प्राति. द्र. [= *२ अरु- + (√नी >)] *नी- (= 'अरुं सूर्यमग्निं वा तत्पूर्ववर्तिनीं सती नयति') इति कृत्वा उस. उपप्रस्व.]। अथवा 'अरुणी ईः (< *ई- यद्र.)' इति पदद्वयं द्र. (= 'इयमेवाऽरुणी')। अथवा 'अरुणी- ईः' इत्येकं समस्तं पदं द्र. (यत्र उप. *ई- इति मौस्थि. सना. सद् अवधारणाऽर्थे निपातायमानं (तु. हि. ६।) सामासिकं वृत्तमनुधावति [यथा 'चित्' (मौस्थि. = 'चित्-') इति नि. इत्यभिसंधिः ('चित्' इत्यत्र निघातः बस. प्रयोजित इति कृत्वा यस्या. उप-पाद्यमानः द्र.)]। एस्थि. प्रकृते सुष्ठुपीयः स. सासस्व. च। यदपीह सा. प्रभृ. 'अरुणवर्णा' इति वर्णवचनाद् 'अरुण-^o' इत्यतः ङीष्ः प्र. (पा ४, १, ४०) आगममभि-संदर्भान्, तद् यथा न सत् तथा प्रतिपादितपूर्वमिति चेह पुनरुपात्तमिति दिक् (तु. टि. अरुणि-)।

*) द्वि३ भवति [= (उषाः) 'अरुणीः (= रश्मिगवीः) आबहन्ती ज्योतिषाऽऽगात्' इति वा. द्र. (वैतु. सा. स्वरूपतः प्र३ सदर्थतः प्र१ इति वदन् (नापू. टि. संकेतितचरीं स्वीयां सुलोपाभावपरां दिशमपि विस्मा-रुक्श्वाऽऽवहनक्रियाया निगदसिद्धं कर्म परित्याजितः सैस्तदर्थमभ्याहारमुखेन वा. पूरुक्श्च); 1.३.३६ प्र१ (तु. नापू. टि.) इति चेत्यावहनस्य कर्मणो विषये पर्यनुयोज्यः]]।

*) *२ अरु- + (√नी भावे=) *२ नी- इति बस. पूपप्रस्व. (भिन्नं स. उपजीव्य स्वरभेदवत्-समानार्थसवरूप-पशुतिर्वक्तृविवक्षाऽधीनेति किमु वक्तव्यम्)।

*) 'उरुण्ड-' (शौ ८, ६, १५) इत्यस्य स्थाने सा. यनि. पठति। तत् यस्या. द्र.।

*) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. २रुत्- यद्र.।

*) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

*) सस्व. एपुटि. द्र.। उप. यद्र.।

*) आक्रोशभिजेऽप्यर्थे 'संज्ञायाम्' (पा ६, २, १५९) इति नञः परस्याऽन्तोदात्तत्वम् उसं.।

*) नाउ. व्यु. औपयिकं प्राति. द्र.। व्यु? १ अरु- + ञः प्र. (पा ५, २, १००) स्यात् [= शत्रुः (तु. सा.); वैतु. PW. प्रभृ. = नाउ. इति]।

*) उस. क्तिन्त- कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

*) व्यु. १। *२ अरु- + (√सन् + ङः प्र=) *स- > *ष- इति उस. कृत-प्रस्व. (= 'लालिमविशिष्टदीप्तिभाज्-')। पाप्र. अनु तु √ *३ अरु- + उच्च प्र. उसं. (पाउ ४, ७५)। चित्स्वरः [तु. सा. (ऋ १, ११४, ५) 'आरोचमान-^o' इति पर्यायं प्रयुजानोऽपि तत्त्वमपर्यालोचुकः, PW १, १५९ (वैतु. टि. *२ अरु-); वैतु. सा. (ऋ १, ६, १)]

७, ३, ३; ९, ८, ६; २५,
५; ६१, २१; ७१, ७; ७२, १;
[(९, ७, ४; ६२, २३); ७४, १];
८२, १; १११, १; १०, १, ६;
२०, ९; ४३, ९; मा १७, ९५;
का १९, १, ८; तै ४, १, ३,
४; ४, ४, ४; मै २, ७, ३; ९६;
काठ १६, ३; ९६; ४०, ७; कौ
१, ४६३; ५६२; २, १६७; ५३३;
५७१; ६६६; ९४०; जै १,
४८, ९; ५७, ७; ३, १६, ३;
४१, ९; ४६, ६; ५५, ७; ४,
१, १; शौ २०, १७, ९; पै ८,
१३, ७; -वम् ऋ १, ६, १;
३६, ९; ११४, ५; ३, १, ४;
४, १५, ६; ५, ४३, १२; ६,
४९, २; ७, ९७, ६; ८, ६९,
१६; ९, ८९, ३; १०, ४५, ७;
८९, ९; मा ११, ३७; १२,
२४; १३, ४३६; २३, ५;
३८, १७; का १२, ३, १०;
१३, २, ७; १४, ४, ६६;
२५, ३, १; ३८, ४, १; तै
४, १, ३, ४; २, २, २; १०,

२६; ७, ४, २०, १; मै २, ७,
३; १७६; ३, १२, १८; १६,
३; ४, ९, ३; १४, ४; काठ १६,
३; १७६; १७, १८; ३७, ९६;
४४, ९; कौ २, ८१८; जै ३,
५७, ८; ४, १९, ९; शौ २०,
२६, ४; ४७, १०; ६९, ९;
९२, १३; -वस्य ऋ १, ८५,
५; ३, ७, ५; ३१, ३; [५, १२,
२; ६]; ६, ८, १; ४९, ३; १०,
९२, २; कौ ३, ३, ८; जै २,
२, ३; -वा ऋ १, ९४, १०;
२, १०, २; ४, २, ३; ६, २७,
७; ७, १६, २; मा १५, ३३;
का १६, ५, १५; कौ २, १००;
जै ३, १०, २; पै १२, १, १०;
-वा: ऋ १, ११८, ५; ५,
७३, ५; ७, ४२, २; षै ६, १८,
३; ९, ६, १०; -वाय ऋ ७,
७१, १; -वास: ऋ १, १४६,
२; ४, ६, ९; ४३, ६; ५, ५९,
५; ७, १६, ३; ७५, ६; ९७,
६; ८, ३४, १७; तै ४, ४, ४,
५; काठ १७, १८; ३९, १५;

शौ ३, ३, २६; पै २, ७४, २६;
-वेण ऋ २, २, ८^७; -वेमि: ऋ
१, १४१, ८; खि ५, ७, ४,
१८; -वै: ऋ ३, ३१, २१.
*१अरुषी- नाड. टि. द.
†१२अरुषी- -०षि ऋ [१, ३०,
२१; (४, ५२, २)]; -वी ऋ ३,
५५, ११; ४, ५२, २; ८, ६८, १८;
कौ २, १०७६; -वी: ऋ १,
[१४, १२; ५, ५६, ६]; ७२, १०;
९२, १; २; ४, ५६, ६; ८, ६९, ५;
१०, ५, ५; ८, ३; कौ २, ८४०;
११०५; ११०६^१; शौ २०, २२,
५; ९२, २; -वीणाम् ऋ ८,
५५, ३; खि ३, ७, ३; -वीमि:
ऋ ९, १११, २; कौ २, ९४२;
जै ४, १, ३; -वीम् ऋ १,
७१, १. [०वी- त्रि > ऋ^७]
†अरुष-स्तूप^१- -य: ऋ ३, २९,
३; मा ३४, १४; का ३३,
१, ८.
२अरुष- अरुषी- एप. टि. द.
अरुस्- -रु: खि ४, ७, १, ३;
शौ ५, ५, ४; पै ६, ४, ३^१.

६अ+(✓१रुष हिंसायां+कर्तरि कः प्र. इत्यभिप्रायतः=)
१रुष- इति, (ऋ १, ३६, ९) ६अ+(✓२रुष रोषे+
भावे कः प्र.=)२रुष- इति च कृत्वा बस. अन्तोदात्तः
(पा ६, २, १७२); म. (मा १७, ९५) ६अ+
(✓२रुष+कर्तरि कः प्र.=) ३रुष- इति कृत्वा तस. इति
वदन् स्वरतोऽनादरार्हः.]

*) 'अरुषा' इति ऋ (७, १६, २) पाठे. ।

७) 'उषेण' (<✓१उष दाहे> १उष-) इतीव शोध-
परः PW. चिन्त्यः । जागतस्य पादस्य त्रुटिप्रसङ्गाच्च
१उष- इत्यस्य यनि. दूर-सानाभ्याऽभ्युपगमात् (तु. टि.
यस्था.) मिथ्याशङ्किताऽसंबन्धाऽर्थस्य नितान्तनिवृत्तेर-
प्रसङ्गाच्चेति दिक् ।

८) स्वरतः प्राति. स्वरूपं संदिग्धं भवति । यनि.
हि ङी. ङीप् प्र. (पा ४, १, ४०) प्रानुयात् । ततश्चान्तो-
दात्तः प्रसज्येत । तद् ङीप् प्र. उंसं. (पा ४, १, ७३)
येन नितस्वरः (पा ६, १, १९७) प्रवर्तते । अथवा

२अरुष- इति (अवयवतः १अरुष- इत्यनेन सामान्ये सति
बस. इति कृत्वा) पूषप्रस्व. अपरं प्राति. स्यात् ततश्च ङी.
ङीप् उंसं. (पा ४, १, ३०) । अथापि वा बस. सति
अरुषी- इतीकारान्तं प्राति. स्यात् । तत्र च पूष. विषये
१अरुष- इत्यनेन अभेदे सति (✓सन्+भावे ङीः प्र. उंसं.
=*सी>) *षी- इति उप. स्यात् पूषप्रस्व. च [१अरुष-
इत्यस्मात् ङी. निष्पन्नस्य सतः *१अरुषी- इत्यस्य च
संभाव्यमानायां निवृत्तौ यनि. पदभिन्नार्थवाचकस्य सतः
प्रवृत्तिसंलाभो बीजमित्यभिसंधिः (तु. ३अरुषी-)] ।

९) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

१०) ✓*६अरु+उंसिः प्र. नित् [पाठ २, ११६ तु.
टि. *१अरु-; वैतु. WW. (२, ३५२) समानाऽभिप्रायत्वे
सति विलेखने सरूपं पृथक् धा. उपकल्पकः (तस्य यनि.
धा. हिंसार्थस्य वैशिष्ट्यमात्रस्य वाचकत्वे सति तदन्तः-
पातात् तथाविधः पृथग् निर्देशो नेष्ट इत्यभिसंधिः] ।

११) अतुर इति मूको. लिपिसंस्कारदोषः (तु. शौ ५, ५, ४) ।

॥अरुस्>॥^१चिन्त- -चित् काठ
२२, १०; क ३५, ४.
॥अरुस्-त्राण^२-
अरुस्-पान- -नः पै १, ८, ४;
-नम् पै १, ८, ३०.
अरुस्-स्त्राण^३- -णम् शौ २, ३, ३; ५.
॥अ-रुक्ष^४- -क्षम् मै १, ८, ५.
॥अ-रुक्षित^५- -तम् ऋ ४, ११, १;
तै ४, ३, १३, २.
अ-रुक्ष^६- -क्षम् शौ ८, २, १६.
अ-रूप^७- -वेण तै ५, ७, १९, १; काठ
५३, ९.
अरे १अरि- द्र.
अ-रेडत्^८- -डता तै १, ६, ३, २;
मै १, ४, १; काठ ३२, ३.
॥अ-रेणु^९- -णवः ऋ १, ३५, ११;
१५१, ५; १६८, ४; ६, ६६, २;
१०, १४३, २; मा ३४, २७,
का ३३, १, २१; तै ७, ५, २४,
१; मै ४, १४, ११; काठ ४१,
१; -णु^{१०} ऋ १, ५६, ३; -णुभिः
ऋ १, १६३, ६; ६, ६२, ६;
मा २९, १७; का ३१, ३, ६;

तै ४, ६, ७, ३; काठ ४६, ३.
*॥अ-रेतुस्^{११}- -ताः काठ २४, २.
अ-रेतुस्^{१२}- -स्काय तै ७, ५, १२,
२; काठ ४५, ३.
अ-रेपुस्^{१३}- -पसः ऋ १, ६४, २; ५,
५३, ३; ५७, ४; ६१, १४; ९,
१०१, १०; १०, ७८, १; [(५, ५५,
३)११, ४]; कौ १, ४४२; ४५८;
५४८१; २, ४५११; जै १,
४६, ६; ४८, २; ५६, ६१; ३,
२४, ९१; शौ ७, २३, २;
-पसम् ऋ ५, ६३, ६; ७३,
६; ९, ७०, ८; मै ४, १४, १२;
-पसा ऋ १, १२४, ६; १८१,
४; ५, ७३, ४; -पसौ ऋ ५,
५१, ६; मा ५, ३; १२, ६०;
का ५, १, ३; १३, ४, १६; तै
१, ३, ७, २; ४, २, ५, २; मै
१, २, ७, ८, ८; ३, २, ३; ९,
५; काठ ३, ४; १६, ११; क २,
११; -पाः ऋ ४, १०, ६; ६,
३, ३; १० १०५, १०; तै २,
२, १२, ७; मै ४, १२, ४.

*अ-रोग^{१४}-
आरोग्य^{१५}- -ग्यम् खि २, ६१, २४.
अ-रोगण^{१६}- -णम् शौ २, ३, २.
अ-रोगि(न>)णी^{१७}- -णी पै १५, २१, ३.
॥अ-रोखु^{१८}- -कः मै १, ४, १२.
अर्क^{१९}, अर्क्य^{२०}- ✓अर्च द्र.
॥अर्केधि^{२१} पै १३, १, ६.
*॥अर्ग^{२२}- ✓अर्ज टि. द्र.
✓*अर्च तु. टि. ✓अर्ह
*अर्च^{२३}- अर्गो^{२४}, गो^{२५}, बहु^{२६}, सहस्र^{२७}
✓अर्च(= ✓अर्च यद्र.)^{२८} > अर्चि,
॥अर्चति ऋ ७, २२, ३; तै
३, ३, ७, ३१; मै ४, १२, ४;
काठ १२, १५; कौ २, २७९;
जै ३, २३, १०; शौ २०, ११७,
३; अर्चति ऋ १, ६, ८; [९,
१०; (१०, ९६, २; १३३, १)];
१०१, ७^{२९}; तै ३, ३, ७, ३१; ॥शौ
२०, ४०, २; ७०, ४; ७१, १६;
॥अर्चन्ति ऋ १, १०, १; ९२,
३; १६५, १; १६६, ७; ५, २९,
१; ६; ३०, ६; १०, १४७, ३;
तै १, ६, १२, ३; ७, ३, १,

*) उस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।
ज्युतु संदि.(काठ.) *२अरु- इति पूष. इति समकेति, तज्ज ।
संबन्धाऽभावात् (सांवासरिकमृत्युभाव उख्योऽपूर्णः सन्
विकीर्ण इव व्रणित इव भवतीति श्रुतिस्वारस्याभिसंधेः) ।
b) अरुस्-स्त्राण- (एउ. द्र.) इत्यस्य स्थाने मौलिकत्व-
संभावन-पूर्वकः शोध उपस्थाप्यते । शाखान्तरीयम्
अरुस्-पान- (नाउ.) इत्यत्र ज्ञापकं भवति ।
c) 'अरुस्याम्' इति मूको. विसंवादी शाखान्तरोय-
संकेत-विसंवादी च मुपा. शोभाहो भवति ।
d) कास. क्युबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।
e) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।
f) तु. टि. अ-रुक्ष- यदनु पराभिमतं नेष्टं भवति ।
g) सस्व. एपुटि. द्र. । उप. ✓रेड+क्षत्- प्र. ।
h) बस. अन्तोदातः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।
i) द्वि१ वा. क्तिवि. द्र. ।
j) बस. समासान्तः कप् प्र. कपिपूर्वीयस्वरश्च
(पा ५, ४, १५४; ६, २, १७३) ।

k) नाउ. व्यु. औपयिकः संकेतः ।
l) भवे व्यम् प्र. मित-स्वरश्च (पा ५, १, १२४;
६, १, १९७) ।
m) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप.
✓रुज्>रोजि+क्युः प्र. ।
n) तस. उप. रोग-+इनिः प्र. (पा ५, २, ११५) ।
स्त्री. ङीप् च ।
o) तस. कृत्योकीयस्वरः (पा ६, २, १६०) । उप. यद्र. ।
p) 'अर्केऽधि' इत्येवं सुपठं स्यात् (तु. शौ ५, २२, ८;
यत्र 'बन्ध्वद्धि' इति पाभे.) ।
q) घम् प्र. मितस्वरश्च (पा ६, १, १९७) ।
r) अस्याऽनेकप्रकृतिपरिणामजत्वे सत्यमौलिकत्वप्रति-
पत्तिसंकेतार्थं तु.टि. अर्क- इति । स्वरूपतः सकर्मकाकर्मको-
भयविधश्रुतिसंभवेऽप्यकर्मकस्य व्यवहारस्यैव सुभिन्नं
भवति । तेन विषयीभावेनाभिप्रेतस्य लक्षणायेन
कप्र. योगेन निगमा भवन्ति (तु. वैप १, ३१७ टि.) ।
s) तु. सत्य. टि. अभि ।

३॥; मै ४, ११, ३; काठ ९, १८;
कौ १, ३४२; ४४५६; २, ६९४;
११०७; जै १, ३६, १; ४६, ९६;
३, ३४, २२६; ५६, २१; शौ
१, २, ३; १२, १, ३८; अर्चन्ति
॥ १, १३२, ५; ५, २९, १२;
६, २१, १०; ५०, १५; ७,
२३, ६; १०, १, ३; खि १,
२, १; मा २०, ५४; का २२,
५, ८; काठ ८, १६; शौ १३,
१, ३३६; २०, १२, ६; पे
१४, १, ११६; अर्चसे ॥ १०,
६४, ३; अर्चयः ॥ १, १५१;
६; अर्चै ॥ ५, ४१, ८; ६,
२२, १; शौ २०, ३६, १;
अर्चामि ॥ १, १३८, १; ४,
४, ८; १०, १२, ४; खि ३,
२२, ४; मा ४, २५; का ४,
८, ३; तै १, २, ६, १; २,
१४, ३; मै १, २, ५; ४, ११,
५; काठ २, ६; ६, ११; क १,
१९; कौ १, ४६४; जै १,
४८, ५; शौ ७, १५, १; १८,
१, ३१; अर्चामि ॥ ६, २१,
६; अर्चै ॥ १, १०३, २;
अर्चै ॥ १, १६५, १४; मै
४, ११, ३; काठ ९, १८; अर्चात्
॥ ४, १६, ३; शौ २०, ७७, ३;
अर्चन् ॥ ३, १४, ४; ४, १,
१४; अर्चान् ॥ ५, ३१, ५; तै

१, ६, १२, ६; मै ४, १२, २;
काठ ८, १६; अर्चै ॥ १०,
३६, ५; अर्चन्तु ॥ ८, ६९, ८;
कौ १, ३६२; जै १, ३८, ५;
शौ २०, ९२, ५; अर्चन्तु ॥
८, ९२, १९; कौ १, १५८; २,
७२; जै १, १७, ४; ३, ७, १०;
शौ २०, ११०, १; अर्च>र्चा
॥ १, ५४, २; ३; ५, १६, १;
८, ४१, १; कौ १, ८८; २,
४६४; अर्च>र्चा ॥ ३,
५४, २; ५, २५, ७; ६, ५०,
६; ८, २३, २४; ४०, ४; १०,
७६, ५; ८९, ३; ११२, ९;
१४८, ३; मा २६, १२; तै १,
१, १४, ४; काठ ३९, १४;
कौ १, ८६; २, १६१; जै १, ९,
६; ८; १८, ४; २५, ३; ४, २८, २;
अर्चैतम् ॥ ५, १४, ६; अर्चैत ॥
६, ४५, ४; ८, ६९, ८; कौ १,
३६२; जै १, ३८, ५; शौ २०,
९२, ५; अर्चैत ॥ ५१, १; ८०,
९, ८४, ५; २, १७, १; ५, ५४, १;
८, ६९, ८; ६३, २६; ९, ११, ४;
१०, ६४, ९; ९२, १३; ९४, ७;
[(१, ९, १०); ९६, २; १३३, १];
कौ १, ३६२, ३७६; २,
३०१; ७९४; जै १, ३९, ७;
३, २४, १७; शौ ७, ८७, १; १०,
१८, ३, ६३; ४, ५४; १२०, ३०,

२; ९२, ५; ९५, २; अर्चामि
॥ १, ६२, १; १७३, १; मा
३४, १६; का ३३, १, १०;
अर्चामि ॥ ९, ९७, ४; १०,
१६५, १; कौ १, ५३५; जै १,
५५, ३; शौ ६, २७, १;
अर्चै ॥ ५, ३३, ९; अर्चन्
॥ १, ५२, १५; ५, २९, २०;
४५, ७; अर्चन् शौ १३, ३, २३.
अर्चयः ॥ ३, ४४, २.
अर्चु-र्कः ॥ १, ८३, ६; १६७,
६; ३, २६, ७; ६, २१, ४; ७,
२४, ५; ८, ८८, ४; ८९, ६;
१०, ६८, ४; मा १८, २२; ५०;
६६; का १९, ७, ४; २०, २,
१३; तै २, २, ७, २१; १२,
४; ४, ७, ९, १; १५, २, ५,
५; ३, ४, ६; ४, ३, ३; ५, ६,
३; ७, ५, २; मै १, ६, २;
२, २, ९; ११, ६; १३, १,
१; २; २, ४; ५; १०; ३,
३; ४; ५; ४, १२, ५; काठ
७, १४; १०, ८; १८, ११;
१९, १; २०, ३; १२; २१,
१; ५; ६; ३५, ११; क ६,
४; २८, ११; २९, ८; १३, १;
५; १४; १६; २०; २१;
४८, ११; कौ २, ७८०; ३,
३, १२; जै २, २, ७; शौ ४,
१५, ५; २४, ५; ६, ७२, १;

*) 'अभि' इत्यत्र सस्थ. टि. द्र. ।

*) 'अर्चैत' इति ॥ (४, ५८, १०) पाठे. ।

*) 'अनु' इत्यत्र सस्थ. टि. द्र. ।

*) पर्यायेण कर्तुं मेकरणादन्यतमसाधनभूतः घः प्र.
कुन्वप्रयोजकश्च प्र.स्व. अन्तोदात्तत्वसंपादकश्च उस्सं. [यक.
पा ३, ३, ११८; ७, ३, ५२; ३, १, ३ (वैतु. पाठ. [३, ४०])
तदनुवादकः दे. [२, २०; ४, २] च कः प्र.प्रकृत. [वैतु. पा
१, ३, ८] चाऽनिवागमः [तु. पा ७, २, ९] च कुन्वप्रयोजकश्च
[पा ८, २, ३०] इति दधीयान् पन्थाः [अर्चु- > यनि. इत्यभि-
संधेः]; स्क. [५, ४] अर्चोऽस्मरणात् पचाद्यपि कुत्वाऽनु-

पपतेः' [मुपा. एतदनुसुशोधः द्र.] इति वचनात् संभावित-
वञ्-पञ्चापातः स्वरमुपेक्षुकः]। यनि. परस्परऽसंश्रितमने
कार्यं भवति (तु.स्क.दे. गपु.)। ततो विज्ञापितं भवति। यथा
✓अर्चु अनेकमूलः सैस्तादृशाऽनेकाऽर्थान् अभिधापये-
दिति । कथमिति । मौस्थि. अस्य अनेकप्रकृतिपरिणाम-
स्वरूपत्वे सति पूर्वाऽशतोऽनेकस्वरूपपरिणामस्वरूपत्वे सत्य-
नेकप्रकृतिप्रातिनिध्यभाज इव सतः ✓* ३, ५ अर्च इत्यतोऽ-
भेदाऽभिसंधेरिति [✓* अर्च इत्यस्य प्राकृतिकभेदव्यूह-
संकेताऽर्थं यस्या. टि. द्र. (यनि. तत्त्वप्रकृतिजततदर्थ-
परिणामविस्तरस्तु वैश. एवाऽनुसंधेयः)] ।

१३, ३, २३; †२०, १६, ४;
 २५, ६; पै ४, ३९, ५; ५, ७,
 ४; -कर्म १, १०, १; १९, ४;
 ६१, ५; ८; ६२, १; ८५, २;
 १६४, २४; १६६, ७; १८६, ४;
 ३, २६, ८; ५, ३०, ६; ३१,
 ५; ६, ४९, ८; ६६, ९; ७, ९,
 २; [३९, ७; ४०, ७; ६२, ३];
 ९७, ५; ८, ५१, ४; १०; ९२,
 १९; १०१, १४; ९, ७३, २;
 १०, ६७, ५; ७८, ४; १०७,
 ४; ११२, ९; ११४, १; १५३,
 ४; १५७, ५; खि ३, ३, ४;
 १०; †मा ३४, १६; ४२; †का
 ३३, १, १०; २, ५; तै †१, १,
 १४, २; ६, १२, ३; ६; ४, १,
 ११, ३; ३, ११, २; ५, १,
 ५, ५१; मै २, १३, १०; †३, १,
 २; २, ४; ३, ४; ५; †४, १०,
 ३; १२, २; ५; १४, ११; काठ
 ८, १६†; ९, १९†; १७, १८†;
 १९, २; २०, १५†; २१, ५;
 ३९, १०; †क २९, ८; ३१,
 २०; †कौ १, १५८; ३४२;
 ४४५; २, ७२; ६९४; ९६०;
 †जै १, १७, ४; ३६, १; ४६,
 ९; ३, ७, १०; ३४, २२; ५६,
 २१; ४, १९, २; शौ ३, ३, २;
 ९, १५, २†; १०, ८, ३†; १२,
 २, ५५; १३, १, ३३; १८, ३,
 ४०†; ४, २९†; †२०, ३५, ५; ८;
 ६३, ३; ९१, ५; ९३, ७; ११०,
 १; ११९, २; १२४, ६; पै २,
 ७४, २; ५, ३४, ५; ६, १७,
 ५†; †१६, ६८, २; १०१, ६;
 -कस्य १, १३१, ६; ८,

६३, ४; [९, २५, ६; ५०, ४];
 †तै ५, १, १, ४; ४, ३, ३;
 †मै ३, १, १; २, १०; †काठ
 १९, १; २१, ६; †क २९, ८;
 ३१, १४; १६; २१; कौ १,
 ४७२†; २, ४२६†; ५५८†; जै
 १, ४९, ६†; ३, ३३, १†; ४४,
 ४†; शौ २०, ७२, ३†; -†का^०
 काठ १०, ९; -†काः ३, ३,
 ५४, १४; ५, ५, ४; ५७, ५;
 ८, ६३, ५; ६; ९, ९७, ३५;
 १०, ६८, १; तै ३, ४, ११, ३;
 मै ४, १२, ६; काठ २३, १२;
 कौ २, २१०; जै ३, १९, ५;
 शौ २०, १६, १; पै ६, १८,
 ३; -†काव काठ २१, ६; क
 ३१, २१; -†कै तै ५, २, ५,
 ५; ३, ४, ७; मै ४, ८, १०;
 काठ २०, ३; क ३१, ५; -कैण
 ३१, १६४, २४; ६, ६५, ५;
 १०, ६८, ९; †मै ३, १, २, २,
 ४; ५; ३, ४; †काठ २१, ६;
 †क ३१, २१; †शौ ९, १५, २;
 २०, १६, ९; पै १६, ६८, २†;
 -†कैमिः ३१, ७, १; ६, ५,
 ५; ८, १६, ९; तै १, ६, १२,
 २; मै २, १३, ६; काठ ८, १६;
 ३९, १२; कौ १, १६८; २,
 १४६; जै १, २१, ५; ३, १४,
 ७; ४, ५, २; शौ २०, ३८, ४;
 ४७, ४; ७०, ७; -कैषु १,
 १७६, ५; -†कैः १, ३३, २;
 ४७, १०; ६२, ७; ११; ८८,
 ४; १४१, १३; १९०, १; २,
 ११, १५; ३, ३१, ९; ११;
 ३४, १; ६१, ६; ६२, ५; ४,

३, १५; १०, ३; १६, ४; ४४,
 ३; ५५, ३; ५६, १; २; ५, २९,
 १२; ३१, ४; ३३, २; ४१, [६;
 (१०, ६४, ७)]; ७; ६, ३, ८;
 ४, ६; २०, १३; [२१, १०;
 ५०, १५; ७, २३, ६]; ३८,
 ३; ४९, १४; ६२, १; ६९,
 २; ७३, ३; ८, १२, २३;
 ९, ९७, ३१; १०, ६, ४; १५,
 ९; ६८, ६; ११६, ९; १४८, ५;
 मा १५, ४६; २०, ५४; का १६,
 ५, २८; २२, ५, ८; तै १, ६,
 १२, ६; ४, ४, ४, ७; मै ४,
 १०, २; ६; १२, २; १४, ७;
 काठ ४, १६; ८, १६; २०,
 १४; ४०, ११; कौ १, ४३९;
 ५३४; २, ११२९; जै १, ४६,
 ३; ५५, २; शौ १८, ३, ४७;
 २०, ११, १; १२, ६; १६, ६;
 ७७, ४; ९०, ३; १४३, ३.
 [०क- उद्, चन्द्र, बाल, सु<स्व, स्वर्ण]
 †अर्क-स्व- -स्व तै ५, ४, ३,
 ३; काठ २१, ६; क ३१, २१.
 †अर्क-पर्ण- -पर्ण तै ५, ४, ३,
 ३; मै ३, ३, ४; काठ २१, ६;
 क ३१, २१.
 †अर्क-वत्- -वत् तै २, २, ७,
 २; ३; मै २, २, ९; काठ १०,
 ८; ९; -वन्त तै २, २, ७, २.
 अर्कवती- -ती काठ १०,
 ८; ९.
 †अर्क-शोक- -कैः ६, ४, ७;
 मा ३३, १३; का ३२, १, १३.
 अर्क-साति- -तौ १, १७४,
 ७; ६, २०, ४; २६, ३.

०) 'पुताम्' इति ऋ. (१०, १३, ३) पाभे. ।

१) 'कृतस्य' इति ऋ. (९, ६४, २२) पाभे. ।

२) 'इयम्' इत्यनेन सामानाधिकरणार्थं स्त्रियां भ्रुतिः ।

अथवा भेषमात्रमिति स्यात् । अस्त्रियामपि सुसंगतेः ।

३) भावे त्वः प्र. (पा ५, १, ११९) । तत्-स्वरश्च ।

४) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्. ।

५) तु. टि. २भ्रुदिति->भादित्य-वत्- ।

६) तस. पूषप्रस्व. उस्व. (पा ६, २, ४२) । उप. यद्. ।

अर्क-स्तुभ- -स्तुभः खि ५, ५, ९.

अर्का(र्क-अ)इवमेध^०- -धयोः तै ५, ७, ५, ३१; -धौ तै २, २, ७, ५१; शौ ११, ९, ७; पै १६, ८२, ७.

१॥अर्काइवमेध-वत्^०- -वते, -वन्तम् तै २, २, ७, ५.

१॥अर्काइवमेधिन्^०- -धी तै ५, ७, ५, ३.

†अर्किन्^०- -किङ्गः ऋ १, ७, १; १०, १; तै १, ६, १२, २; ३;

मै २, १३, ६; काठ ८, १६; ३२, १२; कौ १, १९८; ३४२;

२, १४६; ६९४; जै १, २१, ५; ३६, १; ३, १४, ७; ५६,

२१; शौ २०, ३८, ४; ४७, ४; ७०, ७; -किङ्गम् ऋ १, ३८, १५. [०किङ्- बृहत्^०]

अर्किणी- -णी ऋ ८, १०१, १३.

१॥अर्क्य^०- -र्क्यम् तै ५, ३, ४, ७; ७, ५, ९, १; काठ ३०, ५^३;

-र्क्यस्य काठ २०, १२; २१, १; -र्क्येण तै ७, ५, ९, १;

-र्क्यैः मै ३, ३, ५; काठ २१, ५^३; क ३१, २०^३.

*१अर्च- नाउ.टि.अर्चद्-धूम-टि.च.द्र.

अर्च^०- -र्चा ऋ ६, ३४, ४.

†१अर्चत्^१- -र्चतः ऋ ७, २२, ४; [२८, ५; २९, ५; ३०, ५;] १०, ८९, १६; तै ४, १, १, २;

मै २, ७, १^३; काठ १५, ११;

कौ २, ११४८; -र्चते ऋ १, ८७, २; १५१, २; ५, ६४, २; तै ४, ३,

१३, ८; -र्चन् ऋ [१, ८०, १-१६]; ३, ३१, ७; १०, १४९,

५; तै २, २, १२, ४^३; कौ १, ४१०; ४१२; ४१३; जै १, ४०,

२; ४; ५, -र्चन्तः ऋ १, ६२, २; ८५, २; ३, ३२, ३; ५, १३,

१^३; ८, २९, १०; मा ३४, १७; का ३३, १, ११; कौ २, २२६^१;

-र्चन्तम् खि ५, ५, २.

*२अर्चत्- नाउ. टि. द्र.

†अर्चद्-धूम^१- -मासः ऋ १०, ४६, ७; मा ३३, १; का ३२, १, १.

*) द्वस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. । 'अध्वर्युः' (पा २, ४, ४) इत्यस्य विषयत्वे सत्यपि नैकवद्-भावः । द्वैवचनिकीनामेव श्रुतीनां मन्त्रब्राह्मणयोर् यावदुपलभ्यथोरुपलम्भाद् एकवद्-भावस्य निदर्शनं ततो बहिर् मृग्यम् ।

^b) तु. टि. २अ-दिति- > आदित्य-वत्- ।

^c) मत्वर्थे इनिः प्र. (पा ५, २, ११५) । तत्-स्वरः ।

^d) ण्यति कुत्वे तित्-स्वरः (यक. पा ३, १, १२४; ७, ३, ५२; ६, १, १८५) ।

^e) कर्तरि अच् प्र. चित्-स्वरश्च (पा ३, १, १३४; ६, १, १६३) । वा. द्विर सद् *२मास- (यद्र.) इत्यस्य वि. । यद्वा प्र२ सद् *२मास- इत्यस्यैवोद्देश्यस्य सतो विधेयम् । प्रथमे कल्पेऽर्धर्चव्याप्तमेकं वाक्यं स्याद् द्वितीये च प्रतिपादं पृथग् वाक्यमिति विवेकस्तु द्र. [वैतु. सा. PW. च स्तोत्रसूर्याऽन्यतरसंज्ञार्थिनौ सन्तौ घस्य प्र. क्षेत्रमिव प्रवेशकौ ततश्च कुत्वाऽभावं प्रति पर्यनुयोज्यौ (पा ३, ३, ११८; ७, ३, ५२), GW. BW. च *१अर्च- इतीव प्रतिपन्नौ सन्तौ 'ऋच्-' इत्यस्याऽगुणवतः सकृत्तायां साधनसामान्ये सत्यपि गुणवत्त्वोपपत्तिं प्रति च वा. प्रति च चोद्यौ (यनि. रू. तृ१ सति [तु. पक्षे सा.] वा. क्लृप्त्वाऽऽपत्तेः, प्र२ वा द्विर वेति कल्पनायामपि स्वराऽनुपपत्तेरित्यभिसंधेः), ORN (LRV. अन्) 'अर्चा' इति भावे निष्पन्नं सत् स्त्री. प्र१ इति ('यथा दिवि चन्द्रेणाऽर्चा' तथेन्द्रे सोमो न्ययामि' इति

वा. अभिसंधिः [तथा सति 'अस्मै एतत्' इत्यस्या वाचोयुक्तेऽपूरेणाऽपि सता नाउ. ऋचा सामान्येनोच्यमानाऽप्युपपत्तिर्भूयोविमर्शसहैव द्र.]] ।

^f) शतुर्निघाते धातु-स्वरः (पा ६, १, १८६) ।

^g) 'अर्चतः' इति भ्रष्टरेफः सुपा. उपेक्ष्यः ।

^h) 'शुोचन्तः' इति ऋ. (९, ८३, २) पाभे. ।

ⁱ) व्यधिकरणः बस. उस्. (पा २, २, २४) । एतत्प्रकारकेषु स. पूष. शन्नन्तस्य सतोऽपि सूक्ष्मवृत्तिविवेकसमर्पणप्रयोजनकं लसार्वाधातुकाऽनुदात्तत्वाऽविषयत्वम् उस्. [पा ६, १, १८६ (तु. MVG ४५५; वैतु. सा. प्र. आर्धधातुक्त्वविकल्पं [पा ३, ४, ११७] समाश्रित्य निघाताऽभावं प्रतिपादयंश्चिन्त्यः [तथात्वे धातुयत्-कवि-प्रभृ. णि-लोपाऽभावाऽनुपपत्तेरिति यावत्]; सा. प्रभृ. च समानाधिकरणः बस. इति कृत्वा वहेरावरकस्याऽपि सतो धूमस्याऽर्चद्भावं नाम प्रकाशवत्त्वं (तु. PW. प्रभृ.) ब्रुवाणा अर्थतश्च स्वरतश्च चोद्याः [समानाधिकरणे बस. शन्नन्तस्य पूष. धातुस्वरीयसामान्यविषयत्वाभिसंधेः]] । यद्वोक्तम् उस्. । न वक्तव्यम् । कथमिति । पूषप्रस्व. सता साधारणेन समानाधिकरणेन बस. निर्वाहात् । कथमिति । पूष. *अर्च्यत्->*२अर्चत्- इत्येवं नैप्र. परिणतिसंभावनादिति । किमेतद् *अर्च्यत्- इति । मौस्थि. *अर्च- (भावे) > '-चै+यः' (<*यु-<✓या) इति कृत्वा उस्. =अर्च्य- (<*अर्च्य-). तत आचारे क्ति प्र. (=अर्च्यति <✓*अर्च्य-). तस्य नाधा. सतः शन्नन्तं सदप्यन्तोदात्तं रू. बस. पूष. सत्

*अर्चन्त्र-

अर्चन्त्र^b - अयः ऋ ६, २४, १.

अर्चन्त्रि^c - अयः ऋ ६, ६६, १०;
मै ४, १४, १११.

*अर्चन्त्र^d -

अर्चन्त्रा(न-अ)नस्^e - नसम् ऋ
५, ६४, ७; -नाः शौ १८, ३, १५.

अर्चि^f - अर्चयः ऋ १, ३६, ३; २०;
४४, १२; ४८, १३; ४, ६, १०;

५, ६, ७; ९, ५; १०, ५; १७,
३; २५, ८; ८, ४४, ४; १७;

९, ६६, ५; १०, १४०, १;
स्त्रि ४, ९, ३; मा १२, १०६;

का १३, ७, ५; तै १, ३, १४,
८; ५, ५, ३; ४, २, ७, २; मै

१, ५, १; २, ७, १४; काठ १६,
१४; ४०, १४; क २५, ५; कौ

२, ८८४; ८९१; ११६६; जै
४, ८, ६; १२, १३; १३, ६;

२८, ३; -चिभिः ऋ ५, ७९,
८; ६, ४८, ७; मा १२ ३२;

का १३, ३, ३; तै ४, २, ३, १;
मै २, ७, १०; काठ १६, १०;

क २५, १; कौ १, ३७१; जै १,
४, ३१; शौ ८, ३, २३१; पै ७,

३, ११, १६, ८, ७१.
अर्चि-मूत्^h - मन्ता ऋ १०,

६१, १५.

†अर्चि-वत्ⁱ - वत् ऋ ७, ८१,

२; ९, ६७, २४; कौ २, १०२;
जै ३, १०, ४.

‡अर्चितु^j - तारः तै ७, ३, १, ३.

†अर्चिन्^k - चिनः ऋ २, ३४, १; ५,
४५, १; -चिना ऋ ८, ४१, ८.

अर्चिस्^l - चिः ऋ १, १२, ५; ३,
६, ३; ४, ७, ९; ८, ४३, १०;

१०, १६, ४; १४२, ६; मा ३७,
११; का ३७, २, १; तै १, १,

१०, ३; ५, ७, ८, १; मै १,
५, २; ६, ११; २, ११, ८; ११;

४, ९, ३; काठ ३, ३; ६, ९;
७, १२१; ८, ९१; २६, ६;

४०, ५; क २, १०, ४, ८; ६,
२१; ७, ५१; ४१, ४; शौ

१, २५, २; २, १९, ३; २०,
३; २१, ३; २२, ३; २३, ३;

१२, १, ५१; १८, २, ८१; पै १,
३२, २; २, ४८, ४; ९, ७, ४;

११; -चिषा ऋ १, १५७, १;
२, ८, ४; ५, १७, ३; ७९, ९;

६, ४८, ३; ६०, १०; ८, ७,
३६; ४३, ८; १०, ८७, २; ११;

१४; १७; ८८, ९; १२; मा १२,
१५; का १३, १, १६; तै ४,

१, ९, ३; २, १, ५; मै २ १,
१११; ७, ८; ४, १०, २१; काठ

१६, ८; †कौ २, ४९९; ११०८;

जै ३, ५७, १११; शौ ५, २९,
१५; ६, ३२, ३; †८, ३, २;

११; १३; १७; २५६; १०, ५,
४९; १३, २, २; १९, ६५,

११; पै २, ६२, ३; ५, ५, २०,
३; ७, ३, २; ९, २५, ३; ११;

१७; १०, १२, ३; †१६, ६,
२; ७, १; ३; ७; १५०, ४६;

-चिषि ऋ ९, ६७, २३; मा
१९, ४१; का २१, ३, १२; तै

१, १, १०, ३; ५, १, ९, २१;
मै ३, ११, १०; काठ ३८, २;

-चिषि मा १७ ११; ३६, २०;
का १८, १, १२; ३६, १, २०; तै

४, ६, १, ३; मै २, १०, १; ४, ९,
१; ३; काठ १७, १७; क २८, १;

पै १, २९, ४; -चिषि ऋ ७, ६२,
१; शौ ११, ७, १३; पै १६,

१५४, ४. [°चिस् - सु>स्व°]
✓*अर्च्य, *अर्च्य, अर्च्यत् - अर्च्य-

धूम- टि. द्र.
✓अर्ज, आर्जत् काठ १०, ३१.

[अनु>न्°, अर्च°]
*अर्जम् - इष्ट°

अर्जुनⁿ - ०न ऋ ७, ५५, २; पै
४, २४, ६; -नः मा १०, २१;

कौ २, ११८१; जै ३, १२, ५१;

प्रकृतिस्वरमिति । कथमर्थ इति । 'अर्चन्तः [=अर्चन्तः
(=अग्न्यर्चिर्वैभवात् प्रचिकाशिषवः)] धूमाः येषां
(=तादृशा अग्नयः)' इति । एवमपि सर्वत्र सप्रवृत्तिषु बस.
तत्तदन्तोदात्तं शान्तं पूष. तत्तद्विशेषाऽपेक्षया नैप्र.
यथायथं व्याख्यायमानं यद्र. इति दिक् ।

^a) अर्चन् प्र. उस्. (पाउ ३, १०५) । नित्स्वरः ।

^b) आर्हीयः यत् प्र. तित्-स्वरश्च (पा ५, १, ६६,
६, १, १८५) ।

^c) अग्निः प्र. उस्. (पाउ ४, ६९) । तत्-स्वरः ।

^d) युष् प्र. उस्. चित्-स्वरश्च (पा ३, २, १५१; ६,
१, १६३) । नाउ. व्यु. औपयिकं प्राति. प्र. ।

^e) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

पपा. अर्चप्रह्लाभावः ।

^f) इः प्र. उस्. (पाउ ४, १४०) । तत्स्वरः ।

^g) 'ऋष्टिभिः' इति ऋ. (१०, ८७, २३) पाभे. ।

^h) 'इस्व-' (पा ६, १, १७६) इति मनुष उदात्तत्वम् ।

ⁱ) प्रत्ययमकारस्य वत्त्वं (पा ८, २, १५) । शेषं नापुटि.द्र. ।

^j) तृचि चित्स्वरः (पा ३, १, १३३; ६, १, १६३) ।

^k) णिनिः प्र. (तु. पा ३, १, १३४) । तत्-स्वरः ।

^l) इसिः प्र. (पाउ २, १०८) । तत्-स्वरः ।

^m) घञि धा. कुत्वं द्र. (पा ७, ३, ५२) ।

ⁿ) उनन् प्र. नित्-स्वरश्च (पाउ ३, ५८; पा ६,
१, १९७) ।

^o) 'अर्जुने' इति ऋ. (९, १०७, १३) पाभे. ।

शौ १३, ३, २६; पै २, १४, २;
 ७, २, ६; -नम् ऋ ३, ४४,
 ५; ६, ९, १; ९, ६०, ४; कौ
 २, ७२२; जै ३, ५९, १४; शौ
 २, ३२, २; ५, २३, ९;
 २८, ५; ९; पै १, ९७, २; २,
 ५९, ३; ७; १५, १८, १; १६, ५३,
 १३; -नस्व ऋ १, १२२, ५;
 -ना ऋ ३, ३९, २; १०, २१,
 ३; -ना: शौ ४, ३७, ५; पै १३,
 ४, ८; -ने ऋ ९, १०७, १३.
 अर्जुनी^a - ०नि शौ २,
 २४, ७; पै २, ४२, ७; -०नि ऋ
 १, ४९, ३; ५, ८४, २; तै २, २,
 १२, ३; कौ १, ३६७; जै १, ३८,
 ८; पै २, ९१, १६; -न्या: खि ५,
 १५, ६; शौ २०, १३०, ३;
 -न्यो: ऋ १०, ८५, १३.
 ॥अर्जुन^b - नानि काठ
 ३४, ३^c.

आर्जुनेय^d - यम् ऋ १,
 ११२, २३; ४, २६, १; ८, १,
 ११; -तयाय ऋ ७, १९, २;
 शौ २०, ३७, २.
 अर्जुन-काण्ड^e - ण्डस्य शौ २,
 ८, ३.
 ✓*अर्ण २अर्णव-, अर्णस्-,
 अर्णि- टि. द्र.
 †अर्ण, ण^f - णम् ऋ ३, २२, ३; ५,
 ३२, ८; मा १२, ४९; का १३,
 ४, ५; तै ४, २, ४, २; मै २,
 ७, ११; काठ १६, ११; क २५,
 २; -र्णा ऋ ३, ३२, ५^g;
 ५, ५०, ४; -र्णा: ऋ १, १७४,
 २^h; ५, ४१, १४.

अर्ण-सातिⁱ - तौ ऋ १,
 ६३, ६; २, २०, ८; ४, २४, ४.
 अर्ण-चित्ररथ^j - था ऋ ४,
 ३०, १८.

✓*अर्णव एउ. टि. द्र.

*१अर्णव- नाउ. टि. द्र.

२अर्णव^k - ऋ १, ५५, २;
 ३, २२, २; ६, ६१, ८; ७,
 ६३, २; ९, ८६, ४५; १०, ६६,
 ११; १९०, १; मा १२, ४८;
 का १३, ४, ४; तै ४, २, ४, ३;
 मै २, ७, ११; काठ १६, ११;
 क २५, २; कौ २, ९६६; जै ४,
 २०, ९; पै ३, ३७, १६; -वम्
 ऋ १, १९, ७; ५१, १; ५६,
 ५; ८५, ९; १६८, ६; २, २३,
 १८; ३, ५१, २; ५३, ९; ८,
 ४०, ५; १०, १०, १; ५८, ५;
 ६५, ३; ११५, ३; मै ४, ११,
 २^l; काठ ३३, ५^m; ४०, ११; शौ
 १, ३७६; जै १, ३९, ७; शौ
 ७, ८६, १ⁿ; १३, १, ३६;
 २, ११^o; १४, १, २३; १८,
 १, १^p; पै १, ८४, ५; ६, १७,
 ८^q; १६, ५२, ३; -वस्य

^a) खिया कीप् प्र. उस्सं. (पावा ४, १, ३९)।

^b) संबन्धार्थे अण् प्र. (पा ४, ३, १२०)।

^c) ढक् > एयः प्र. उस्सं. कित्-स्वरश्च (पा ४, १,
 १२३; ६, १, १६५)।

^d) बस. पूप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

^e) ✓*अर्द+नन् प्र. उस्सं. नित्-स्वरश्च (पाउ ३,
 १०; पा ६, १, १९७)।

^f) अस्य रु. विसर्जनीयान्तत्वम् ऋ १, १७४, २
 दिशा स्यादित्येषा जातोपरतेवोत्प्रेक्षा द्र.। निदर्शनस्य
 साध्येऽनैकान्तिकत्वात्। तत्र संधेरुभयथा विश्लेषण-
 संभवाच्च (तु. ORN. पक्षविपक्षोभयसंकेतकृत्), शोध-
 विशेषकल्पनाच्च (तु. नाउटि.)। एस्थि. इह विसर्गरहितः
 पपा. एव निरदेशीति तत्त्वम्।

^g) 'ऋणोरपो अनवद्यवर्णाः' इत्येवं मूलतः पा.
 संभाव्येत [तु. ऋ १०, ६८, ३; ('स्पाहीः सुवर्णा
 अनवद्य-रूपाः' [गा:]); वैतु. ORN. पक्षे 'अर्णा'
 इत्यविसर्गं विसंधितसुख 'अनवद्य-अर्ण-' इति समस्तं
 प्राति. निर्देशुकश्च सज्ज्यवसायपर्यवसितः (तु. नापूटि.)।

^h) बस. वा तस. वा। उभयथा पूप्रस्व. (पा ६,
 २, १; ४२)। उप. यद्र.।

ⁱ) द्रस. देवताविषयत्वाभावेऽपि पूष. आनह् पूर्वोत्तर-
 पदयोः प्रकृतिस्वरत्वञ्च उस्सं. (पा ६, ३, २६; २, १४१)।

^j) मत्वर्थे वः प्र. [पावा ५, २, १०९; (वैतु. पाका.
 [गपू.] अर्णस्- [=नाउ.] इत्यतः [मौस्थि. तु 'अर्ण-'
 इत्येतद्गोत्रापत्यस्थानीयात् सतः] तदन्त्यलोपप्रयोजकः
 प्र. इति दवीयसी सरणिः; GW.[तु. WW.(१, १३७) अपि
 तत्पक्षविशिष्टतरुचिः] ✓*अर्द > ✓*अर्ण > ✓*अर्णु
 इत्यतः [समभिजातविकरणात् नाउ.] नामकरणा
 इति [चिन्त्यस्त्वेष पक्षः द्र.]। मौस्थि. ✓*अर्द,
 ✓*अर्ण इत्येतयोः धा. मध्ये अर्ण- इत्यस्य नाम्नो जन्य-
 जनकभावेनोपकल्पयितव्यत्वाऽभिसंधेश्च 'अर्ण- + *अव-
 (= *२अव- < *अर्प- < *अर्प- [= अर्द- + *प्रा- < ✓*प्रा])
 इति कृत्वा तस. शकन्वादिन्यायतोऽनवप्राप्तत्वेन
 निष्पन्नात् सतः *१अर्णव- इत्यतः ✓*अर्णव (= ✓*अर्णु)
 इत्यस्य निष्पत्तेरभ्युपगमाच्च (मौस्थि. सर्वेषां धा.
 नामजत्वसामान्याऽभिसंधेः)। एस्थि. अपि यदिह यनि.
 उपकल्पितं भवति तत्र पाप्र. अनुरोधतो यथाप्रसिद्धा-
 ऽनुवादमात्रत्वमिति दिक्।

^k) 'ओजसा' इति ऋ. (१, १९, ८) विशिष्टः पाभे.।

^l) 'अच्यरम्' इति ऋ. (१०, ८५, १८) विशिष्टः पाभे.।

अ [१०, ६७, १२; १११, ४]; शौ
२०, ९१, १२; -वात् अ १०,
१९०, २; मै ४, १४, १७; शौ
१, १०, ४; १३, १, २६; पै १,
९, ४; १६, ५२, १; -वान् ऋ
५, ३२, १; कौ १, ३१५; ३४०; जै १, ३३, ३; ३५,
९; -वाय मा २२, २५; का
२४, ११, १; मै ३, १२, १२;
४, ९, ८; काठ ४०, ४; -वे ऋ
८, २६, १७; खि ३, २२, ६;
मा १३, ५३; १६, ५५; २३,
६३; का १४, ६, १; १७, ८,
९; २५, १०, ११; तै ४, ३,
१, १; ५, ११, १; मै १, ६,
१; २, ७, १८; ९, ९; काठ
१६, १८; १७, १६; क २५,
९; २७, ६; शौ ३, ६, ३; ११,
१०, २; ६; १२, १, ८; ६०;

१३, १, ४०; २, २; पै ३, ३,
४; १५, ४; ६, ७, २; ५;
१६, ८५, २; ६; -वेन शौ ५,
६, ४; -वैः ऋ ५, ५९, १.
† अर्णस् - णः अ १, ३, १२;
१२२, १४; १६७, ९; २,
१९, ३; [३, ३२, ११; ४, १९,
२; ६, ३०, ४]; ४, १९, ६;
[५, ४५, १०; ७, ६०, ४]; ६,
४७, ५; ८, २० १३; ९, ८६,
३४; ९७, २१; १०, ८, ३;
मा २०, ८६; का २२, ८, ७;
मै ४, १२, ४; १४, १८; काठ
३८, ७; -णस् अ १, ११७,
१४; १५८, ३; १८२, ७; ६,
६२, ६; ७, ६९.७; मै ४, १४,
१०; -णस् ऋ २, २१, ६;
१०७, १२; कौ १, ५१४; २,
११७; जै १, ५३, ४; ३, १२,

४; -णस् अ १, ५२, २; ६१,
१२; १७४, ४; १८०, १; ४,
१६, ७; ६, ७२, ३; ७. १८,
५; ८७, १; १०, ४९, ९; मै ४,
१२, ३; काठ ८, १६; १२, १५; शौ
२०, ३५, १२; ७७, ७; -णोमिः
ऋ ४, ३, १२. [०णस् खादस्,
गो, धनु > न्व, मधु > ध्व]
अ(र्णस् >) णो-वृत् - तम् अ
२, १९, २.

अर्णस् - सम् अ ५, ५ ४, ६.

अर्णसी - ०णस् खि ४, ७,
१, ६.

अर्णि- आणि- टि. द.

✓* अर्णु २ अर्णव- टि. द.

✓* अर्त् अन्व(तु/अ)त्, * अर्त्त-
✓* अर्थ, अर्थ-, ✓* अर्थ,
२ अर्वात- टि. द.

* अर्त्त-

* 'अर्णवम्' इति अ. (१०, १०, १) पाभे. ।

* 'रोचन्' इति ऋ. (१० १८९, २) पाभे. ।

* विशिष्ट इह बाह्वचः (९, ११०, १) पाभे. ।

* पाप्र. ✓* अर्ण + असुन् प्र. नित्स्वरः [वैतु. पाउ
(४, १९७) ✓* अर् इत्यत एव नकारोपजनप्रयोजकः प्र.
इति]। नैप्र. तावत् मौस्थि. इतरथेवोपकल्प्येत । तद्
यथा । अर्ण- + * अस्- (यद्.) इति कृत्वा बस. पूषप्रस्व.
च वर्णसमापत्तौ शकन्वादिन्यायप्रवृत्तिश्चेति (तु. नापू.
टि.)। एस्थि. मौस्थि. बहून्यपि नामानि सन्ति पाप्र.
ते ते कृतः प्र. इत्येवंमात्रत्वेनोच्यन्त इत्यभिसंधिः ।

* उस. कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) । उप.
✓* २ वृ + क्तिप् प्र. ।

* मत्वर्थायः अच् प्र. चित्-स्वरश्च (पा ५, २, १२७;
६, १, १६३) ।

* स्त्रियां ङीप् उसं. । पा. संदिग्धो भवति (तु.
संति.) ।

* ननु तत्र (पृ २५७ टि. d) * अर्त्त- > ✓* अर्त्त
[स्वरः शोभितः द. (= ✓* अर्त्त इति पाप्र. यनि.)] इत्येवं धा.
नामजत्वं समकेतीह तु तद्वैपरीत्येन यनि. नाम्नो धातुजत्व-
मुक्तं भवतीति वदतो- व्याघात इव स्यादिति । सत्यमेतत् ।
पर्यायेण द्वयोर्मिथो भिन्नयोः प्रक्रिययोः समाश्रयणात्स्वय-

माभास्यमानो विरोधः प्रतिपत्तिविशेषहेतुतया द. । तद्
यथा । * अर्त्त- + * त- (= ✓* तन् + डः प्र.) इति मौस्थि.
बस. सन् * अर्त्त- इति कृत्वा सुप्तद्वितसमासाऽन्यतमवृत्तं
च ✓* अर्त्त इति नाधा. संस्तिङ्कृतं चोपेयात् । अस्मिन्
दर्शने कृद्वृत्तं नाभ्युपेयत । कृत्या जिघृक्षितानां तेषां
तेषां नाम्नां प्रादेशिकप्रवृत्तिभेद-मूलार्थभेदाऽन्यतरप्रयो-
जित-स्वरभेदपरिणमित-गुणवृद्धिसंप्रसारणस्वरभक्तिहेतुक-
वर्णवैशिष्ट्यलोपाऽऽगमप्रभृतिप्रकरकस्वरूपाणां सतां
क्वचिद् मौलिक-नामसकृन्नामान्तरतया क्वचिद् मौलिक-
नाम-स्वरूप-प्राकृतिकपरिणाममात्रतया च व्याख्यानाऽर्हत्वा-
भिसंधेः । एस्थि. अपि यदाचर्यैर् ✓* अर्त्त इत्यस्य स्थाने
✓* अर्त्त इत्येवं निर्दिश्येत, तत्र मौस्थि. प्रत्वजागरूकत्वे
सति तत्र तत्र वृत्ते ✓* अर्त्त इत्यस्य तत्तच्छब्दरूपाऽऽदि-
मावयवभूतस्य सतः क्वचिदकारान्तरतया च क्वचिद् लुप्ता-
कारान्तरत्वे सति तत्कारान्तरतया च श्रवणोपलब्धेस्तदुभय-
प्रकारव्यापकसामान्यसंप्राहणपरा धीरेव निमित्तातां
भजेत । एवं मौस्थि. नेदीय इव स्पर्शकषयाः सत्या अपि
नैप्र. इह प्राधान्येन टि. एव संकेतो भवति । प्रसिद्धतर-
त्वात् तात्कालिकप्रतिपत्तिविशेषकरत्वाच्च पाप्र. तु
प्राधान्येन मूले संकेतो भवति । तद् यत्राऽनया दिशोभे
प्रकृती (यथा * अर्त्त- > ✓* अर्त्त इति च ✓* अर्त्त >

अर्तन- -नम् मा ३०, १९; का ३४, ४, १.
 अर्ति- अर्तित्- अनु > न्व°
 ?अर्ति- अवर्ति- टि. द्र.
 *अर्त्ति- १अर्त्ति- टि. द्र.
 ?अर्त्तिरनः^b पै ११, ५, १३.
 ✓*अर्थ°
 अर्थ- -र्थः मा १८, १५; का १९, ५, ३; तै ४, ७, ५, २; मै २, ११, ५; काठ १८, १०; क २८, १०; -र्थम् ऋ १, १०, २; ३८, २; १०५, २; ११३, ६; १२४, १; १३०, ५; १४४, ३; १५८, ६; २, ३०, २; ३९, १; ३, ११, ३; ५३, ५; ६१, ३; ४, ६, १०; १३, ३; ६, ३२, ५; ७, १८; ९; ८, ६९, १७; ७९, ५; ९, १, ५; १०, १८, ४; २७, २०; २९, ५; ५१, ४; ६; ५९, १; ७३, ५; १४३, १; खि ५, ७, २, ७; मा ३५, १५१; का ३५, ४, १६१; तै ४, ३, ११, ५; मै ४, १३, ७; काठ १, १२°;

१८, २१; ३९, १०; कौ २, ६९५१; जै ३, ५६, २२१; शौ ११२, २, २३; १५, १७, ८; १२०, ७६, ५; ९२, १४; पै ९, १२, १; १६, १५२, ९; -र्थान् मा ४०, ८; का ४०, १, ८; -र्थानि ऋ ७, ६३, ४; काठ १०, १३; -र्थाय शौ १, ७, ६; -र्थेषु ऋ १०, १०६, ७; पै ९, २५, २. [°र्थ- उपकार°, कद°, तदिद°, तृणि > ण्य°, दूरे°, नि°, प्र°, शय्या°, शान्ति > न्त्य°, सद्यस्°, समुद्र°, सर्व°, सु > स्त्°]
 ?अर्थ-दर्शिन- -नम् खि ३, १५, २८.
 अर्थेन्- -र्थिनः ऋ १, ४८, ६; १०५, २; ८, २७, १२; ७९, ५; १०, २६, ८; १२७, ५; -र्थी ऋ ७, १, २३. [°र्थिन- कूचिद°]
 अर्थ(र्थ-इ)त्^b -र्थेतः मा १०, ३३; का ११, २, ३३; तै १, ८, ११, १; काठ ३९, १.

✓अर्थि^१, अर्थयासे ऋ १, ८२, १; कौ १, ४१६; जै १, ४०, ८; अर्थयेथे ऋ १०, १०६, १.
 ✓अर्द > अर्दि, अर्दति शौ १२, ४, ३; ?अर्दतः^१ खि ५, २२, २; आर्दन् ऋ ४, १७, २.
 ?अर्दयति मै ४, ५, ६^३; अर्दयाति शौ ४, १५, ११; पै ५, ७, १०; अर्दयः ऋ ८, ५३, २; खि ३, ५, २; अर्दयः ऋ १०, १४७, २; अर्दय शौ ४, १५, ६; ?अर्दय ऋ ८, ७५, १०; तै २, ६, ११, ३; मै ४, १०, १; ५; ११, ४६; ६; काठ ७, १७; कौ १, ११; २, ९९८; जै १, २, १; शौ ६, ६५, १६; पै ५, ७, ३६; आर्दयत् ऋ १०, १०४, १०.
 अर्दे^k-
 ?अर्दे-गण^१- -गम् पै २, ८१, २.
 अर्दयत्^m- -यन् शौ ६, ४९, २.
 *अर्दे- आर्दे- टि. द्र.
 ✓*अर्थⁿ
 १अर्थ- -र्थः ?तै १, ७, ६, ३;

*अर्त- इति च) प्रदर्शयतां तत्रोभयथा प्रतिपादनप्रकार-समर्पणे तात्पर्यं द्र. न तु कश्चिद् विरोधः शङ्कनीय इति दिक्।

°) युच् प्र. उस्. चित्स्वरश्च (पा ३, २, १५१; ६, १, १६३)।

°) 'भरद्वाजो गोतमो अथ स्योनम्' इत्येवं मूलतः पादं संभाव्य मुपा. व्यर्थनपरः शोधः साऽवसरः स्यात्।

°) वर्णवैशिष्ट्ये सति नैप्र. = ✓*अर्त् । एस्थि. पाधा. चुरा. सरूपात् (तु. ✓अर्थि) भेदः सुगमः।

°) नैप्र. = *अर्त- (यद्र.)। पाप्र. भावकर्मणोद् घञ् प्र. जित्-स्वरश्च [पा ३, ३, १८; १९; ६, १, १९७; वैतु. पाउ (२, ४) ✓*अर्द+थन् प्र. (तु. VW १, १३६), MW. < ✓अर्थि इति कृत्वा पुत्रं पितृष्वितृतामिव निनीषुकः]।

°) 'अकम्' इति शोधः द्र. (तु. सधु. काठ ३१, ११; तै १, १, १३, १)।

१) स्वरतो ब्रह्मः सन् मुपा. अन्तोदात्ततया सु-शोधः

स्यात् (तु. सस्थ. 'सर्वज्ञम्' इति समानं ब्रह्मस्वरं सत् प्रकृतेऽपि तथान्वं ज्ञापुकम्।

°) मत्वर्थीय इति प्र. (पावा ५, २, १३५)। तत्-स्वरः।

°) उस्. कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)। उप. ✓इ+क्वि प्र. द्र.।

१) = पाधा. चुरा.। यनि. अर्थ- > नाधा. इत्यभिसंधिः।

१) मुपा. दुरुपपदो भवति [तु. 'ध्वेतः' इति शौ. (२०, १३६, २) पाभे.]।

°) नाउ. निष्पत्तावौपयिकेऽत्र प्राति. भावे प्र. द्र.।

१) मुपा. नितान्तमसंस्कृत इव भवति (तु. ?२अर्द इत्यत्र ?२गण- इत्यत्र च सस्थ. टि.)। षतस. द्वि१ प्रयोगतः किवि.। उप. अप् प्र. उस्. (पा ३, ३, ५८)।

°) शतुनिघाते धा. स्वरः (पा ६, १, १८६)।

°) तु. टि. ✓*अर्त् > *अर्त- (= ✓*अर्ध् यद्र.)।

°) आद्यन्तान्यतरस्वरभेदतो द्विरूपं प्राति. भवति (तु. नाउ.)। अर्थभेदतस्त्वस्य भूयस्तरामन्तर्विभक्तत्वे सत्य-नेकप्रकृतिजत्वं संभाव्यमानं परमप्रकृतिस्थानीयस्य सतः

५, २, १, ३; ५, ४, ३, ३, ५;
४, ४; ५, १; ॥मै ३, २, १०;
७, ६; ॥काठ ९, ११; १९, ११;
२०, ९; २४, ४; ॥क ३१, १;
११; शौ ८, ९, १; पै १६, १८,
१; -धम् ऋ १, १६४, १७;
६, ४७, २१; १०, २८, ५; ॥मै
१, ११, ८; ३, २, १०; ७, ६;
१०, ५; शौ ९, १४, १७; १३,
१, ४१; पै १६, ६७, ७; -॥धार्त्
मै ३, २, ५; -धं ऋ १, ९२, १;
१२४, ५; १६४, १२; ६, २७,
५; कौ २, ११०५; शौ ४, १,
६; ९, १४, १२; पै १६, ६७,
२; -धेन मै ३, ७, ६॥; -धो
ऋ २, २७, १५.

२अर्ध- -धः ऋ १०, २७, १८; तै ६,
१, ८, ५॥; क ८, १॥; -धम्
ऋ २, ३०, ५; ४, ३२, १; ६,
३०, १; ४४, १८^b; ७, १८,
१६; मा ३३, ६५; का ३२,
५, ११; ॥तै २, २, १०, ५;
५, ४, ८, ३; ॥मै १, ९, ४;
६^c; २, ४, २^c; ३, २, ७^c;
८, ९^c; ९, ४^c; ४, ३, १^c; ११,
४^c; ॥काठ ६, १०^c; ८, ४^c; ९,
१२^c; ११, ५^c; १२, १२^c;
१३, २^c; १४, ८; १५, ५^c;
२६, ६^c; ८; २८, १^c; २९,
८; ३५, १८^c; ॥क ६, ९^c; ४४,
१^c; कौ १, १८१^c; जै १, १९,

७^c; शौ ५, १, ९; १०, ८,
७; १३; ११, ६, २२; पै ६, २,
८; १६, २३, २; १०१, २;
१०२, २; -॥धाः तै ७, ५, २, १;
काठ ३३, १; -॥धार्त् काठ
२६, ६^c; क ४१, ४^c; -॥धे मै
३, ७, २; काठ ३५, १८; क ४८,
१६; पै ५, २१, २६; -धेन शौ
५, १, ९^c; १०, ८, ७; १३;
११, ६, २२; पै ६, २, ८^c; १६,
२३, २; १०१, २; १०२, २.
[०ध-अधि>ध्यं, अभि>भ्यं,
उत्तमं, उत्तरं, जघनं, दक्षिणं,
धनं, परां, पूर्वं, प्रं]
॥अर्ध-ऋच्- -चः मै ३, २,
८^c; १०, ४^c; ४, ६, ८^c;
-चाभ्याम् मै ३, २, ८; -चे
मै ३, १०, ४; -चेन मै ३, १,
५^c; -६चैः मा १९, २५; का
२१, २, १४.
†अर्ध-गर्भ- -र्भाः ऋ १,
१६४, ३६; शौ ९, १५, १७; पै
१६, ६९, ५.
अर्ध-देव- -वम् ऋ ४, ४२,
८; ९.
॥अर्ध-भाज्- -भाक् मै ३, ४,
१; ४, ६, ६; काठ २०, ११;
२८, १; ३९, ११; क ३१, १३;
शौ ६, ८६, ३६; -भाजः मै ४,
६, ६.
अर्ध-मास- -॥सम् तै २, ५,

५, ४; ५; मै २, ४, ३; -॥सयोः
तै ७, १, ४, ३; -॥सस्य तै २,
५, ६, ४; ८, ३; ५, ६, ७, २;
७, ३, ७, २^c; मै १, ७, ३;
काठ ९, १; २१, ५; ३३, ८;
३४, ९; क ८, ४; ३१, २०;
-साः मा २३, ४१; २७, ४५;
का २५, ८, ३; २९, ६, १;
॥तै २, ५, ७, ४; ५, १, ८, ५;
२, १२, १६; ३, ४, ५; ६,
७, २; ७, २, ५; २५, १६; ६,
२, ३, ५; ७, १, १, ६; ४, १,
३; २, २; ५; ३, ४; ११, ४;
५, १, ३; २०, १६; २५, १;
॥मै १, ८, ६; ३, ४, ६^c; ४, ९,
१८^c; ॥काठ ६, ७; १०, ७;
१४, ४^c; २१, ५; २२, १;
३३, २; ३; ३४, ९; ४०, ६;
४५, ५; १७; ५०, ६; ॥क ४,
६; ३१, २०; शौ १०, ७, ५;
११, ९, २०; १५, ६, १७;
पै १६, ८३, १०; -॥सान् तै ५,
७, २, ५; ६, २, ३, ५; -सानाम्
मा २४, ३७; का २६, ८, २;
तै ५, ५, १७, १; ७, १८, १;
मै ३, १४, १८; काठ ४७, ७;
५३, ८; शौ १५, ६, १८; १६,
८, २३; -स्ते ॥तै २, ५, ६, ६^c;
७, १, ४, ३; ॥मै १, ४, ८; ४,
१, १३; ॥काठ ३१, १२^c; ३२,
६; शौ ८, १२, ५; ६; पै १६,

✓*अद् इत्यस्य स्वयमेनेकपरमतरप्रकृतिपरिणतत्वदर्शने-
नोपपाद्यतां [तु. टि. ✓*अद्, (वैतु. ww. [१, १४३]
स्वरतोऽर्थतश्च विवेकमपश्यन् पृथग्भावार्थविशिष्टमेवैकम्
✓*अद् इति धा. प्रस्तावुकः)]। पाप्र. यनि. घञ् प्र.
मिस्स्वरध्व द्र. (तु. टि. अर्थः)।

*) तु. नापू. सरूपं टि.। घः प्र. तत्स्वरश्च द्र. (पा ३,
३, ११८)। यस्तु समाऽसमाऽर्धभागपरतया स्वरविवेकः
प्राचामभिमतो भवति (शौप्रा १, २, १) तस्य भूयोविमर्श-
सहत्वात् वैश. पुनरुपादानं द्र.।

b) वि. इति कृत्वा सा. अस्य 'सूरीन्' इत्यनेन सामा-
नाधिकरण्यं वष्टि। तच्चिन्त्यम्। यस्मिन् अप्य् अन्वय-
सौवच्यात् (तु. वैश.)। Gw. अत्र नापू. आयुदात्तं
पिपठिषति। तदपि वैश. भूयोविमर्शम्।

c) तस. समासान्तः अः प्र. (पा २, २, २; ५, ४,
७४)। तत्-स्वरः।

d) कस. सासस्व. (पा ६; १, २२३)। उप. यद्र.।

e) उस. ण्वि-अन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

f) तस. सासस्व. (पा २, २, २; ६, १, २२३)।

१३४, ३^१; -सै-सै मै १, ४, ८; ४, १, ९; काठ ३१, ७; ३२, ६; -सैम्यः मा २२, २८; का २४, १४, १; तै ७, १, १५, १; मै ३, १२, ७; काठ ४१, ६; -सैः तै ७, ५, ६, १^{११}; मै ४, १०, ६.

¶अर्धमास-शस्(>:)* तै २, ५, २, ३; ५, ६, ७, २; ७, ३, ७, २^१; काठ २१, ५^१; ३३, २^१; ३; ८^१; क ३१, २०^१.

¶अर्धमासा(स-आ)यतन-
-माः काठ ३४, ९^१.

¶अर्ध(र्ध-ऋ)र्ध^० - -र्धः तै ६, ३, ११, ३^१; -र्धम् तै २, ५, ७, ४; -र्धात् तै ३, २, ९, ५; -र्धे तै १, ६, १०, ५^१; ६, ३, ११, ३; -र्धेन तै ५, १, ४, १; शौ ९, १५, १९^१; पै १६, ६९, ९^१; -र्धौ तै २, ५, ७, ५^१.

¶अर्ध-वशा^० - -शाम् मै १, ११, ७; काठ १४, ८.

¶अर्धिन्^० - -र्धिनः तै ६, ५, २, १, २; -र्धि तै ६, ५, २, १.

[अर्धिन्-सु>स्त्व^०]

¶अर्ध(र्ध-इ)न्द्र^० - -न्द्राणि तै

५, ४, ८, ३; मै ३, ४, १^१; काठ २१, ११^१; -न्द्रैः मै ३, ४, १.

*अर्धेन्द्र- नापू. टि. द्र.

¶अर्धक^१ - -कः मै १, ८, ४.

२अर्धक^० -

अर्धक-धातिन्^० - -तिना शौ ११, २, ७.

अर्धयित्वा सम्^०

अर्धि- प्रति>त्य^०

¶अर्धुक^१ - -कः तै ६, ३, १, ३;

काठ ६, ४; २६, १; क ४, ३;

४०, ४; -कम् तै २, ५, ५, ४;

५, ६, ४, ५; ६, २, ३, ५^१,

काठ २२, ९; क ३५, ३; पै १०,

९, ३^१. [क-वि>व्य^०, सम्^०]

१अर्ध्य^१ - -र्ध्यः ऋ १, १५६, १;

-र्ध्यम् ऋ ५, ४४, १०.

१२अर्ध्य^१ - -र्ध्यः मै ३, ४, ११.

३अर्ध्य- उत्तर^०, दक्षिण^०

✓*अर्प>अर्पि^१, अर्पयते काठ ११,

४^१; ¶अर्पयति तै ३, १,

९, १^१; मै ४, १, ४;

¶अर्पयति तै २, ६, ४, ४; ५, १,

१, ३^१; ४, ३; ६, २; ४, ४,

२; ३; ५; ५, ५, २; ६, २, ४; ६,

१, ९, २; १०, ४; २, ७, ५;

४, १, ५; ५, १, ५^१; मै २, २, ३; ३, १, १^१; ५; ३, ५^१; ४, ८; ४, ६, ५^१; काठ १८, १९^१, १९, ५; २०, ८; २१, ७^१; २२; १२; १३; २४, ४; २७, १०^१; ३१, ३; क २९, ७^१; ३०, ३; ३१, १०; ३५, ५; ६; ३७, ५; ४७, ३; अर्पयन्ति मै १, ११, ८^१; ¶अर्पयन्ति मै १, ११, ८^१; काठ १४, ८^१; अर्पय तै ५, ७, ४, ३; शौ १०, ९, १; पै २, ८५, १; १६, १३६, १; अर्पयतम् खि १, ११, ३; शौ ८, ४, १; ¶आर्पयत् तै ५, १, ४, १; आर्पयन् शौ ५, १९, २; पै ९, १८, ८; ¶अर्पयेत् तै ५, १, ४, २; ६, २; २, ७, १; २^१; ४, ३, २; ६, ४, १, ५^१; मै ३, १, ५; ४, १, ४; २, ९; काठ १९, ५^१; ३१, ३; क ३०, ३; ४७, ३; ¶अर्पयेयम् तै ५, १, १, ३^१; ६, ५, १, ४; ५^१; मै ३, १, १^१; काठ १८, १९^१; २७, १०^१; क २९, ७^१.

अर्पिपम् शौ १२, १, ३५.

*अर्प- नापू.टि., २अर्पाव- टि. च द्र.

* वीप्सायां शस् प्र. तत्-स्वरश्च (पा ५, ४, ४३)।

०) अत्र पूर्वोत्तरयोः पदयोर् अन्त्याद्ययोर् अचोः प्रकृतिवद्-भावाऽभाव इति विशेषः। शेषम् 'अर्ध-ऋच-' इत्यत्र द्र.।

०) तस. सासस्व. (पा २, २, २; ६, १, २२३)। उप. यद्र.।

०) मत्वर्थे इनिः प्र. तत्स्वरश्च (पा ५, २, ११५)।

०) तस. सासस्व. ('अर्धं यथा स्यात्तथा इन्द्राणि= ऐन्द्राणि इति कृत्वाऽतिप्राकरः पा. विकारः *अर्धेन्द्र-इत्येवं सु-शोधः स्यात्)। अथ बस. एवाऽऽप्रदृश्वेदुक्ते शोधे नाऽऽदरश्च, तर्हि यनि. द्विविधोऽसंज्ञात्वादन्तोदात्त-प्रकरणे इन्द्र- इति उक्तं. (पा ६, २, १६५)।

१) ण्वुल् प्र. लित्-स्वरश्च (पा ३, १, १३३; ६, १, १९३)। अर्धुक- इति शास्त्रान्तरीयः पामे. द्र.।

०) नाउ. पूष. नापू. मिजवृत्तीव संभाव्यते। तद् विमृश्यम्।

०) उस. णिन्यन्त- कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

१) डकञ् प्र. उक्तं. वित्-स्वरश्च (पा ३, २, १५४; ६, १, १९७)।

१) ण्यति प्र. आद्युदात्ता उक्तं. (पा ३, १, १२४; ६, १, २१४)।

०) ण्यत् प्र. तित्-स्वरश्च (पा ६, १, १८५)। मूको. 'अर्धे' इति 'अर्धे' इति च संस्कृता यसु. शोधितं भवति तत् साध्वेवाऽकारीति संभाव्येत। एवं सत्यपि विमृश्यमेव।

१) पाप्र.=पुगन्तः (तु.ww १, ६९) ✓अ (>✓*अट्) +णिच् प्र. (पा ७, ३, ३६)। मौरिय. अनु नैप्र. *अट्- +पु- [= *अ- (तु.ww १, ७३)] = *अर्प- इत्यस्य कास. सतः नाथा. सुवचः। ✓*अर्प>*अर्प- इति च व्यत्या-सेनोक्तस्य पाप्र. पुनर्निर्देशः द्र. (तु.टि. ✓*अर्त्, *अर्त्त-)।

अर्पण- -गेन शौ १२, ३, २२.

[ण- अन्, प्र°]

॥अर्पवितोस्(>:)^१ मै ३, ९, ४.

अर्पयित्वा प्रति°

१अर्पित- -तः ऋ ६, ५८, २; ९, ८६, १४; ३९; ४५; मै ४, १४, १६; कौ २, ३०५; ९६६; जै ३, २५, १; ४, २०, ९; -तस्म ऋ १, १६४, १२; १० ८२, ६; १७०, २; मा १७, ३०; का १८, ३, ६; तै ४, ६, २, ३; मै २, १०, ३; काठ १८, १^१; क २८, २; कौ २, ८०४; जै ४, २, १०; शौ ९, १४, १२; पै २, १७, ५६; १६, ६७, २; -ता ऋ १, १४२, ९; १६४, १४^१;

पै १, ६६, २; -ता: काठ ३७, ९;

पै ४, ३, १; ९, १०, ५; -तानि

मा २३, ५१; ५२; का २५, ९,

७; ८; पै १, ९१, ४; -ते तै ४,

७, १३, २. [०त- नि>न्य°]

२अर्पित- -ता: ऋ १, १६४, ४८.

*अर्प- २अर्णव- टि. द्र.

*अर्षु- √*अर्षुद् नाउ. टि. अर्षुदि- टि. च द्र.

१अर्षुद- -दम् ऋ २, ११, २०; १४,

४; ८, ३२, २६; मा १७, २;

का १८, १, ३; तै ४, ४, ११,

४; मै २, ८, १४; काठ १७,

१०^२; क २६, ९; -दस्य ऋ ८,

३, १९; ३२, ३; -दाय तै ७,

२, २०, १; काठ ४२, १०; -दे काठ ३९, ६^१.

१२अर्षुद- -दम् ऋ १, ५१, ६;

-दस्य ऋ १०, ६७, १२; शौ

२०, ९१, १२. [०द- नि>न्य°]

॥अर्षुदि(न्>)नी- नी: काठ २६, ४; क ४१, २.

अर्षुदि- -दि: शौ ११, ११, ४;

२३; -०दे शौ ११, ११, ५; १२,

५; -०दे शौ ११, ११, १-३;

७-११; १३; १४; १५^३; १८;

२०; २२; २४; २५; १२,

२३.

?अर्षुदेनम्^४ पै १६, ८९, ७.

√*अर्भ^५

१अर्भ, अर्भ- -भस्य ऋ ७, ३७, ३;

^१) ल्युट् प्र. लित-स्वरश्च (पा ६, १, १९३) ।

^२) तोसुन् प्र. नित-स्वरश्च (पा ६, १, १९७) ।

^३) पाप्र. कर्मणि क्ते विभाषितमाद्युदात्तत्वम् (पा ६, १, २०९) । मौस्थि. तु *अर्प- (<√*अर्प<*अर्प-)+ (भावे) इत- (<√इ) इति कृत्वा बस. (= 'अर्पि इतं यस्य') पूषप्रस्व. । एस्थि. यद्यपि २अर्पित- इति प्रस्व. इति कृत्वा पाप्र. संवादः सुलभः, तथापि तद्विषयकसामान्यलक्षणं मौस्थि. अन्तु *अर्प- + (कर्तरि) इत- इति उस. थातीयः स्वरः । यद्वाऽनिट्कान्तलक्षणसामान्यमनुरुध्य √*अर्प>*अर्पि- (भावे)+*त- (<√तन् गपू. दि. एव पर्यायेण भावे च कर्तरि च) इति कृत्वा सस्व. द्र. ।

^४) 'अधि' इत्यत्र सस्थ. टि. द्र. ।

^५) स्वरूपतः संदेहः । 'आ । अर्पिता', 'आ-अर्पिता' इत्युभयथा सुवचत्वात् । तथाहि प्रथमे कल्पे 'आ' इति कप्र. 'तुस्मिन्' इत्येतदन्वितः स्यात् । द्वितीये च प्रास. वा गस. वा पूषप्रस्व. (पा ६, २, २; ४९) स्यात् । यद्वा 'आर्पिता' इत्यविभक्तः पपा. इदि कृत्वा मौस्थि. *आर्->*आर्प->√*आर्प इति सर्वत्राऽऽदिमाऽऽक्षरवैशिष्ट्यमुपकल्प्य निर्वाहे संभवत्यु आद्युदात्तत्वे '१अर्पित-' (तु. एपूटि.) इत्यनेन स-न्यायता द्र. । वें. सा. प्रभृ. अत्र किमप्यनालोचयमाना मौनमुद्रिता इत्यहो प्रमादः ।

^१) १अर्पित- इत्यत्र टि. द्र. ।

^२) तात्पर्याऽभेदेऽपि सति यत् स्वरतो द्वैविधी भवति,

तत्र स. कारणं स्यात् । तद् यथा । बस. पूषप्रस्व. इति कृत्वाऽऽद्युदात्तः स्यात्, उस. उपप्रस्व. इति कृत्वा चाऽन्तोदात्त इति (पा ६, २, १; २, १३९) । अथ कावत्राऽवय-वाविति । *अर्षु- (तु. या ३, १० यत्राऽऽद्युदात्तत्वस्योपपत्ति-संकेताऽभावे सति 'अम्बु-' इत्यस्य पर्यायमात्रता स्यादिति कृत्वा '*अर्षु अरणाद् अम्बु भवति' इत्येवं मुपा. सु-शोधः द्र.) इति पूष. भवति, दु- (<√द- <√धा) इति उप. चेति । *अर्षु- इत्यपि *अर्- + (भावे) *बु- (= 'भु- <√भु- <√भृ' इत्येवं बस. पूषप्रस्व. द्र. [वैतु. या. गपू. उप. दु- (<√इदा? [अनुपदमेव √भा, √भू इत्येतयोरर्थसांगत्योपलब्धेः या. स्थ. भूयोविमर्शाहता भवति]] । *अर्- इत्यत्र च √*अर् इत्यस्य क्तमो विशेषः संगततमः स्यात् (तु. यस्था. टि.) इत्यपर्यवसित-विमर्श द्र. ।

^३) १अर्षुद- इत्येतेनैव व्याख्यातं द्र. । तत्रत्यं न्यायमन्व इह *दि- इति उप. भवतीतिमात्रे विशेषः (वैतु. वाच. अर्षुद->√*अर्षुद+इन् प्र. इति व्यर्थं द्राधीयांसं पन्थानमनुवाजुकः) ।

^४) तु. शौ ११, १, ७ यदन्विह 'उदुब्जै(ब्ज-ए)नम्' इति पदद्वयाऽऽत्मकतया पा. सु-शोधो भवति ।

^५) पाप्र. निर्दिष्टार्थं धा. संकेतः द्र. (तु. √*अर्भ प्रभृ.) । तेन यत्राऽऽद्युदात्त एतज्जः नाउ. कृच् श्रूयते तत्र घञः प्र. यत्र चाऽन्तोदात्तः श्रूयते तत्र घस्य प्र. विषयो भवतीति विवेकः । मौस्थि. तु *अर्- + (भावे वा कर्तरि वा)

काठ ३९, १३१^१; कौ २, ३३४^१;
जै ३, २८, ६१^१; -भाः पै १,
९, २; -भाक् ऋ १, १२४, ६;
८, ४७, ८; -भार्मि ऋ १, ५१,
१३; -भार्मि ऋ १, १४६, ५;
-भिर्भे ऋ १, ७, ५; ४०, ८;
८१, १; ६, ५०, ४; १०, ९१,
८; मै ४, १२, ४; कौ १, १३०;
४११; २, ३५२; जै १, १४,
६; ४०, ३; ३, २९, ९; शौ
२०, ५६, १; ७०, ११; -भिर्भेषु
ऋ १, १०२, १०; पै ३, ३६, २.
२अर्भे^२- भेस्य शौ ७, ५८, ३.
१अर्भेक^३- -कः ऋ [८, ३०, १;

६९, १५]; शौ २०, ९२, १२;
-कम् ऋ १, ११४, ७; मा १६,
१५; का १७, १, १५; तै ४, ५,
१०, २; शौ ७, ५८, ६६; ११,
२, २९; ६६ १, ४८, २; १६,
१०६, ९; -काः शौ १, २७,
३; १९, ३६, ३; पै २, २७,
३; -कासः ऋ ७, ३३, ६;
-के ऋ ४, ३२, २३; -केभ्यः
ऋ १, २७, १३; मा १६, २६;
का १७, ३, ५; मै २, ९, ४;
काठ १७, १३; क २७, ३.

*२अर्भेक- नाउ. टि. द्र.

१अर्भेग^४- -गाय ऋ १, ११६, १.

✓*अर्म

अर्म^१- -मार्त्त पै ५, ३४, ४^१;
-मैभ्यः मा ३०, ११; का ३४,
२, ३.

अर्मकु^२- -के ऋ १, १३३, ३^१.

*१अर्म-कपाल^३- -कैः तै ५, १,
६, २.

अर्म^४- -म्यां लि ३, २२, ६;

-१म्यैः काठ १९, ५^१; क ३०, ३.

अर्मन्^५- -र्म पै २, ८१, २^१. [°र्मन्-
अन्^६]

अर्मण्य- दुर^७

✓*अर्थ

१अर्थे, यौ^८- -थ्यः ऋ १, ३३, ३;

*भ-(<✓भा) इति कृत्वा यत्राऽऽद्युदात्तस्तत्र बस.
पूपप्रस्व., यत्र चाऽन्तोदात्तस्तत्र उस. उपप्रस्व. सुवचः
[तु. १अर्भुव- टि.; वैतु. पाउ. (३, १५२) ✓*अर्+
भन् प्र. इति]। इह ✓*अर् इत्यस्य मूलभूतस्य सतो
हिंसाविशेषभूतनिरसनाऽऽत्मकाऽर्थविशेष-प्रतीत्यर्थं तु.
ww १, १८३ (तु. टि. ✓*अर्)।

*) 'अर्भे' इति ऋ. (१०, ९१, ८) पाभे.।

१) तु. टि. १अर्भे-।

०) कुत्सार्थे कः प्र. तत्स्वरश्च (पा ५, ३, ७४)।

१) ण्युल् प्र. लिट्स्वरश्च (पा ६, १, १९३)

इति = *२अर्भेक- इत्यस्य सतो वर्णविकारः। यद्वा
१अर्भे- + अनुकम्पोपाधिके स्वार्थे कन् प्र. नित्स्वरश्च
द्र. [पा ५, ३, ७६; ६, १, १९७; वैतु. सा. (पा ५,
३, ७५ इति संज्ञाविषयत्वाभावाच्चिन्त्यः)]; यदपि सा.
शाकल्यपदकारनाम्ना 'अर्भे-ग-' इति स्वरूपतः उस.
इति कृत्वा उप. ✓*गै + टक् प्र. (पा ३, २, ८) इति
वैकल्पिकी व्यु. आह, तत् पपा. अनुपलम्भात् सांशयिकं
स्यात्। ननु सा. सकाले पपा. तथोपलेभ इति चेत्
तदपि उस. पूपप्रस्व. अनुपयोगाद् नेष्टमिति दिक्।

०) पाप्र. नापू. धा. उपकल्प्य ततः घञ् प्र. चित्स्वरश्च
द्र.। मौस्थि. तु *अर्- + *मन्- (यद्र.) इति कृत्वा बस.
पूपप्रस्व. सुवचः [तु. टि. अर्थ-; ww १, १४२ (यत्तु
पृथग्भावीयः ✓*अर् इति मूलतया प्रत्यपादि, तत्रांशिकं
तथ्यं द्र.। प्रकरणाविशेषतः ✓*अर् इत्यस्य तत्तदर्थ-
विशेषान्तराणामप्युपादेयत्वात्। तद् यथा। चक्षुरोग-
विशेषेऽभिधेयेऽन्तश्चक्षुर्वर्तमानं पृथग्भावाऽविशिष्टं कर्तन-

मात्रं वा तपनमात्रं वाऽभिप्रेतं स्यात्। मृत्पात्रेष्टकादिपा-
कार्यं निर्मिते [अर्मकु->*अम्मभ->*आमा->] पंजा.
भावा- इति प्रसिद्धेऽभिधेयेऽन्तःखननाऽऽत्मकं गृहीक-
रणमभिप्रेतं स्यात्। अथवा तत्राऽपि तपने एवाऽभिप्रायः
स्यात्। तेन प्रकरणानुसारव्यवसेयतत्तद्वैशेष्यपरः ✓*अर्
[तु. टि.] अत्र मूलभावमुपेयादिति तत्त्वम्); वैतु. पाउ.
(१, १३०) ✓*अर्+मन् प्र. इति]।

१) मुपा. पदविभागः सु-शोधः द्र.।

०) अज्ञाताद्यर्थे कः प्र. तत्स्वरश्च (पा ५, ३, ७३
प्रमृ.)।

१) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। उप. यद्र.।

१) तात्रभविकः यत् प्र. यतोनावीय आद्युदात्तश्च (पा
६, १, २१३)।

१) मूको. अंघैः इति पा. (तु. संटि.)।

१) पाप्र. कनिन् प्र. नित्स्वरश्च (पा ६, १, १९७)। मौस्थि.
तु *अर्- + *मन्- (यद्र.) इति कृत्वा बस. पूपप्रस्व. द्र.।

१) 'यथोर्म' इति पा. 'यथा। उ। अर्म' (=विसन्ध्या-
त्मकः शोधः) इत्येवं वा 'यथा। उर्म' (*<उर्मन्- यद्र.)
इत्येवं वा विभज्येत।

१) स्वामिभावे वर्तमानात् नापू. धा. कर्तरि
अच् प्र. चित्स्वरश्च (पा ६, १, १६३)। मौस्थि.
तु *अर्- + *य- (<✓या कर्तरि) इति कृत्वा उस.
उपप्रस्व. स्यात् [=अत्रा स्वामिभावेन याति] (वैतु.
पा. पावा. च ३, १, १०३ ✓*अ- + यत् प्र. स्वामि-
न्यर्थेऽन्तोदात्तश्चेति), पाप्र. यस्थि. सौवरीयं दिगनुपपादिता
सती संज्ञाप्रमाणितमात्रा तु द्र., अपि च तु. टि. [३अर्थ-]।

८१, ६; ९^a; ११६, ६^b; १२१,
१५; १२२, १४^c; २, २३, १३^d;
१५; ३५, [२; ४०, ५; (१०,
८५, १८)]; ४, १, ७^b; २, १२;
४, ६^d; २४, ८; ५, ३३, ९^e;
६, ४७, ९; ५१, २^d; ७,
२१, ५; ३१, ५^d; ६४, ३; ८६,
७; १००, ५; ८, १९, ३६^e;
६३, ७; १०, २७, १९; ३४, १३;
८६, ३; ८९, ३; मा २६, ३;
का २८, २, १; तै १, २, १४, ३;
८, २२, २; २, २, १२, ५;
मै ४, १०, १; ११, ५; १४,
४; काठ ४, १६; ६, १०; १२;

१२, १५; ४०, ११; कौ २,
१७६; जै ४, २३, ६; शौ २०,
१८, ५; ५६, ६; १२६, १;
-र्यम्^o ऋ ८, ३३, १४;
-र्यया ऋ ५, ७५, ७; -र्या
ऋ ७, ६५, २; -र्यै ऋ ५,
१६, ३; ८, ५१, ९; ५४, ७;
खि ३, ३, ९; ६, ७; मा ३३,
८२; का ३२, ६, १३; कौ २,
१५९; जै ४, १९, १; -र्येषु कौ
४, ९; जै २, ७, ३. [र्यं-
साधु> वृ°]
†अर्य-प(ति>)की- नी ऋ
७, ६, ५; १०, ४३, ८; शौ २०,

१७, ८.

अर्य-समान^a- -नः खि १, ५,
१०.

२अर्य, र्या^b- -र्यस्य मै ४, ६, ६;
-र्याय मा २६, २; का २८, १, ३;
-र्यायै मा २३, ३१; का २५,
६, ११; -र्ये मा २०, १७; का
२२, १, ४; काठ ३८, ५.

अर्य-जारा^c- -रा मा २३, ३०;
का २५, ६, १०; तै ७, ४,
१९, ३; मै ३, १३, १; काठ
४४, ८.

?३अर्य, र्या^d- -र्या ऋ १, १२३, १;
-य तै १, ८, ३, १.

^a) १अरि- इत्यस्य रू. इति B. JAOS ४५, १६६।

^b) तु. PW. प्रभृ.; वैतु. NW. १अरि- इत्यस्य रू. इति।

^c) तु. सा. प्रभृ.; वैतु. PW. १अरि- इत्यस्य रू. इति।

^d) तु. सा.; वैतु. GW. १अरि- इत्यस्य रू. इति।

^e) यनि. द्वि१ द्र. (वैतु. GW. (>L ४००) अरि-
(=तदीयं शत्रुपरम्)>ष३ इति। चिन्त्यस्त्वेष्ट प्रस्तावः
स्यात्। अभ्युपगमे सत्यनुपदमेव कांचिदाकाङ्क्षां
पूरुक्तयेव श्राव्यमाणयोर् 'अभ्येषां या' इति पदयोरन्य-
थासिद्धत्वप्रसङ्गात् (तदभिप्रायेण 'अर्याम्' इतीव श्राविते
सति तृतीयपादेनैव नैराकाङ्क्षयसंभवादित्यभिसंधेः)।
अन्यच्च। असांगतेष्व परप्रस्तावस्य चिन्त्यत्वं द्र.। तद्
यथा। अरिप्रतियोगिक-सवनकर्मक-तिरस्कारे संपन्ने सति
अन्यप्रतियोगित्वेन यद्विशेष्यत्वेन च शिश्रावयिषितस्य
सतः 'सुवनानि' इति पदस्य सकृद् द्वि३ च प्र३ चेत्यु-
भयथा श्रावणार्थमनुपलम्भादित्यर्थात्। अथाऽपि परपक्षे
'अभ्येषाम्' इति पदं तात्पर्यतः पिष्टपेषणतां नैव व्यभि-
चरेत्। अस्वत्व-प्रतीतिकरत्वेऽस्य च ?'अर्याम्' इत्यस्य
चाऽनर्थान्तरत्वोपगमादिति दिक्।

¹) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १)। स्त्री. वैकल्पिको
नान्ताऽऽदेशः स्त्रीप् प्र. च (पा ४, १, ३४)।

^२) तृतस. पूपप्रस्व. उस्. (पा ६, २, ११)।

^३) कर्मणि घञ् प्र. मित्स्वरश्च [पा ३, ३, १९
(वैश्यसंज्ञाविषयत्वं द्र.); ६, १, १९७]। मौस्थि. तु.
*अरु-+य- <√या(भावे) इति कृत्वा बस. पूपप्रस्व.
स्यात् [= 'अरा स्वामिभावेन यः (=यानं) यस्मिन्'
(वैतु. पा. [३, १, १०३] गप्. [तु. १अर्य- टि.]

आयुदात्तार्थ पा. [६, १, २१३] च (अपि तु. टि.
?३अर्य-)]।

¹) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

²) व्यु. ?। १अरि-+यत् प्र. तद्धित इति कृत्वा लक्ष्या-
ऽनुरोधाद् भस्य सतोऽपीवर्णस्य लोपाऽभावः उस्. (पा
६, ४, १४८)। तेन *अरिय- इत्यस्य त्र्यच्कस्य तित्स्वरित-
वतश्च (पा ६, १, १८५) सतः नैप्र. यनि. ष्यच्कः
परिणामः स्यात् (तु. टि. १अग्रिय-, अज्य-). छन्दस्तो
विमानश्च पाद इह मानं स्यात्। तद् यथा। ऋ १,
१२३, १ इत्यत्र कृष्णादुदस्थान्, *अरियां विहायाः
इत्येवं श्राव्यमाणाः सन्नेव त्रैष्टुभः पादः साधीयान् प्रतीयेत।
तै. स्थ. अप्येवं प्रमीयेत। तथाहि। 'युष्कृद् युद्
*अरिय उ' इत्यक्षरद्वयसाकाङ्क्षः पादः सुपूरः स्यात्।
कुतः 'उ' इति नि. इति। यस्थि. पा. 'अर्यै' इत्यत्रा-
ऽऽवसानिकस्य 'ए>अय>अ' इत्यनेन संधिपरिणामेना-
ऽच्परत्वे संकेतिते सत्यर्थतः '...उ' इत्यस्य सुसंगतिदर्शना-
दिति। ननु 'एनः' इत्युत्तरपादाऽऽदौ वर्तमानमचमुपादायोक्तः
संधिः प्रवर्तेतेति। नेति। कुत इति। उत्तरस्य पादस्या-
ऽप्येकाऽक्षरसाकाङ्क्षस्य सतः सभ्रु. मा. (२०, १७) मेलनेन
यत्- पूर्वत्वेन सुभवत्वे सत्यनजादित्वाद्भुके संधौ निमि-
त्तत्वाऽसंभवात् (तु. काठ ३८, ५ यत्राऽप्येवं यत्-
पूर्वत्वं चिकीर्षितं द्र., मा. गप्., का २२, १, ४ च
यत्राऽप्युक्तयैव दिशा षडक्षरः सप्तष्टाक्षरत्वेन प्रकृतः
पादः सुपरिणमः द्र.)। स्वामित्वसामान्यपरं च सद्
*अरिय- इत्येवोत्तरोत्तरघटमानसामाजिकवैशेष्यनैष्ण्येन
१अर्ये-, २अर्ये- इति विशिष्टरूपान्तरयुगलतया पर्यर्णसीदि-

अर्यमन्- -मणः ऋ ५, ५४, ८;
-मणम् ऋ १, ८९, ३; १३६,
६; १७४, ६; ४, २, ४; ६,
४८, १४; ५०, १; ५१, ३; ७,
३६, ४; ३९, ५; ६६, ७; १०,
६१, १७; ६८, २; ८९, ९;
११७, ६; १४१, ५; मा ९, २७;
२५, १६; का १०, ५, ७; २७,
११, ३; तै १, ७, १०, २; १२,
३, ४, १३; २; मै १, ११, ४;
कौ २, ४१७; जै ३, ३२, ७;
शौ ३, २०, ७; १४, १, १७६;
२०, १६, २; पै २, ३०, २; ३,
३४, ५६; -मणा ऋ ९, १०८,
१४; कौ २, ४४७; -मन् ऋ
[५, ६७, १; ८, ६७, ४; १०, १२६,
२]; ७, ५९, १; ८, १९, ३५; मै
२, ४, ७; -मन् ऋ २, २७,
५; ६; ८; ७, ६०, १; ८, १८,
२१; ८३, ४; तै २, १, ११,
५१; ३, १४, ४; ४, ८, १; मै
४, १२, ४३; १४, १४१;
काठ १०, १३; ११, ९; १२, १;
शौ ६, ६०, २; पै ३, २१, ३;
१५, ३९, २; ७; -मा ऋ १,
[२६, ४; ४१, १; ४, ५५, १०;
५, ६७, ३; ८, १८, ३; २८,
२; ८३, २]; [३६, ४; ४०, ५;
७, ६६, १२; ८२, १०; ८३,
१०; ८, १९, १६; २६, ११;
१०, ३६, १; ६५, १; ९, ९२, ६];
४४, १३; [७९, ३; ८, २७,
१७; १०, ९३, ४]; ९०, १; ९;

[९१, ३; ९, ८८, ८]; [१०७,
३; (६, ४९, १४)]; १३६, ३;
५; १३९, ७; १४१, ९;
[१६२, १; ५, ४१, २]; १६७,
८^५; [१८६, २; ७, ६०, ४];
२, १, ४; २७, १; [२; (७, ६४,
१)]; ७; ३८, ९; ३, ५४, १८;
४, ३०, २४; ५५, ४; ५, ३,
२; २९, १; ४६, ५; ६, ५२,
११; ७, ३५, २; ३८, ४; ४०,
२; ४; ५१, २; ६०, ५; ९;
[६२, ६; ६३, ६]; ६४, १;
६६, ४; ११; ८२, १०; ९३,
७; ८, २५, १३; ३१, १३;
४६, ४; ६७, २; ९४, ५;
९, ६४, २४; ८१, ५; १०,
३१, ४; ६४, ५; ८५, २३;
३६; ४३; १२६, १; ३-७;
१४१, २; खि ४, ७, १, १; ७^३,
१; मा ९, २९; २५, २४६;
३३, १५; २०; ३४, ५४; ५७;
३६, ९; का १०, ५, ६; २७,
१२, १६; ३२, १, १५; २, ३;
१७^३; ३३, २, २०; ३६, १,
९; तै १, ७, १०, २१; २, ३,
१४, १^३; २; १४, ४; ४, ४,
१०, २; ६, ८, ११; मै १, ६,
२१; ९^३; १२१^३; ९, १; ४१^३;
११, ४१; २, ३, ६^३; १३, २०;
३, १६, ११; ४, २, १०^३; ११;
१२, ४^३; १४, १११; काठ
५, १; ७, १४१; ८, १; ९, ८;
१०, १३; ११, ४; १२१; १४,

२१; ३९, १३; ४६, ४; क १६,
६; ७, ४१; ८, ११; २९, २;
कौ १, ५०; १८५; २०६;
२१८; ४२६; २, ४२८; ७०१;
११३६; जै १, ५, ६; २०, १;
२२, ३; २३, ५; ४१, ८; ३,
३३, ३; ४६, ७; शौ १, ११,
१; १८, २; ३, १४, २;
२०, ३१; ५, ५, १; २८,
१२; ६, ४, २; ६०, १; १०३,
१; ९, १२, ७; ११, ८, ४;
१३, ४, ४; १४, १, ५०१;
२, १३; ४०१; ११९, ९, ६;
१०, २; पै २, १३, १; ५९,
११; ६६, ४; ३, ३४, ४१;
१५, ३९, १; ३-६; ६, ४, १;
१९, ३; १३, ८, २१; १५,
१३, ३; १६, १३९, ७; -मणः
१, ४१, ७; १०५, ६; [१३६,
२; ८, ४७, ९]; १०, ४०, १२;
१८५, १; मा ३, ३११; २५,
४; का ३, ३, २३१; २७, ४, १;
तै ५, ७, २२, १; मै १, ५, ४१;
६, ९१; ३, १५, ५; काठ ७, २१;
८, १; ४७, ५; ११; ५३, १२;
क ५, २१; ६, ६१; कौ १, १९२;
जै १, २०, ८१; शौ ३, ५, ५;
१४, १, ३९; २, ५१;
-मणा जै ३, ३४, ५१^०;
शौ २, ३६, २; १४, १, ३४;
पै २, २१, ३; -मणे ऋ ४, ३,
५^५; ७, ६२, २; ८, १०१, ५;
मा १०, ५; का ११, ४, २;

त्येषाऽपि दिग् भूयोविमृष्ट्यै कल्पताम् ।

*) व्युत्पत्तिः । पपा. अवग्रहाऽभावः । <*अरि-
यमन्- (उप. *यम्मन्- द्र.) इति या. (११, २३) ।
<✓*अद् वा <✓इद्?+✓मन् वेति सा. (ऋ ५,
८५, ७) । <१अर्यु-+✓मा+कनिन् प्र. इति पाउना. च
पाउस्वे. च [१, १५० (तु. WW १, ८०)] । १अर्यु-
+✓मन्+कर्मणि क्तिप् प्र. इति कृत्वा उस. उपप्रस्व.

चेति तु संभाव्येत (=‘तापजनकतया वा शरणागतया
वा मतो भवति’) । एवमपि भूयोविमर्शसह एवाऽयं
विषयः द्र. ।

५) ‘अर्यमा+उ’ इत्येवं मुपा. भवति ।

६) ‘अर्यमणा’ इति ऋ. (९, १०८, १४) पाठे ।

७) छन्दस्तः ‘-मणे’ इत्येवं सुभ्रवं स्यात् (तु.
L ५२४) ।

तै १२, ३, ४, १२; २, ५, ५,
१५, १; २१, १; ११ २, ३,
५, ६; काठ ११, ४१; कौ १,
२५५; जै १, २७, ३१.

१ अर्यमन्-गृहपति- -तयः मै १,
९, ५; काठ ९, १२.

अर्यम्य^b - म्यम् ऋ ५, ८५, ७.

अर्यल^c - लः काठ २५, ७.

✓ अर्व, *अर्वस्व मै ४, १२, ३^d.

*अर्व-

*१ अर्व- अन^e

*२ अर्व- २ अर्णव- टि. द्र.

*अर्विस् आविस् द्र.

अर्वत् - -र्वितः ऋ १, ७३, ९;
९३, १२; ११२, २२; ११८,
२; १६२, ८; १२; १४; ४,
३१, ४; ३९, २; ५, ३६, २;
६, ३९, ५; ४५, १२; ४६, १;
१३; ५४, ५; ६०, १२; ८,
४७, ११; ९, ६, २; ६४, ३;
७९, २; १०, ६१, १६; ७६, २;
मा २५, ३१; ३५; ३८; २७,
३७; का २७, १२, ८; १३,
४; ७; २९, ५, ६; तै २, ४,
१४, ३; ४, १, ११, २; ६, ८,
३; ९, १^१; मै २, २, ६३; १३,
९; ३, १६, १^१; ४, १०, ३; काठ
४, १५; ७, १६; १०, १२३;
१७, १८; ३९, १२^१; ४६,
४; ५^१; कौ १, २३४; २, १३३;
१५९; १८१^१; ५०१; जै १,
२५, २; ३, १३, ९; १५, ७;
१७, २^१; ५७, १३; शौ १०,

४, ७३; १९, ५०, ५३; २०, ९८,
१; ३१ १४, ४, १५; १६, १५,
७; -र्विता ऋ १, ८, २; ११६,
१७; १५५, १; १६२, ३; २, २,
१०; ४, ३७, ६; ६, ४५, २; ८,
४०, २; ६२, ३; १०३, ५;
मा २५, २६; का २७, १२, ३;
तै ४, ६, ८, १; मै ३, १६, १;
काठ ४६, ४; शौ २०, ७०, १८;
-र्विताम् ऋ ७, १०२, २; ८,
६, ४७; ९, ४७, ५; १०, ९४,
६; खि ५, ८, ३; शौ ४, ९, २;
२७, ३; २०, १२७, ३; पै ४,
३५, ३; ८, ३, ३; ६, ५;
-र्विति ऋ २, ३३, १; ८, ७१,
१२; पै ७, ३, १०; -र्विते
ऋ १, ४३, ६; ६३, ५;
१११, ३; १५१, ३; १६२,
६; ५, ८६, ५; ६, ३६, २; ९,
११, ३; ६२, २; १०, ४०,
५; मा २५, २९; का २७,
१२, ६; तै ३, २, ३, १; ४,
६, ८, २; मै ३, १६, १; काठ
४६, ४; कौ २, ३; जै ३, १, ५;
-र्विस् ऋ ५, ८५, २; मा ४,
३१; का ४, १०, २; तै १, २,
८, १; ६, १, ११, ३^१; मै १,
२, ६; काठ २, ६; ४, ९; क
१, १९; -र्विद्भिः ऋ १, २७,
९; [६४, १३; (२, २६, ३; १०,
१४७, ४)]; ७३, ९; ६, ४५,
१२; ७, ९०, ६; ८, २, ३६;
१९, १०; १२, ११; १०, ९६,

७; ८; कौ २, ७६७; शौ २०,
३१, २; ३; -र्वन्तः ऋ ५,
६, १; २; ७, ३५, १२; ४०,
६; [९०, ७; ९१, ७]; ९३, ३;
८, १९, ६; ९, १०, १; ६६,
१०; १०, ६४, ६; ७४, १; मा ९,
१७; १५, ४१; ४२; का १०, ३,
१०; १६, ५, २३; २४; २३, १,
११; तै १, ७, ८, २; मै १,
११, २; २, १३, ७^१; ४, ११,
१; काठ १३, १४; ३९, १४;
कौ १, ४२५; २, ७; ४६९;
१०८७; १०८९; जै १, ४१,
७; ३, १, ९; ३५, ४; ५३,
६; शौ १९, ११, १; पै १३,
८, ११; -र्वन्तः कौ १, ४३५^b;
जै १, ४२, ९; -र्वन्तम् ऋ १,
९१, २०; ११२, २१; १६२,
१६; १६३, ९; [४, १५, ६;
८, १०२, १२]; ५, ५४, १४;
मा २२, ५; २५, ३९; २९,
२०^१; ३४, २१^१; का २४, १,
५; २७, १४, १; ३१, ३, ९^१;
३३, १, १५^१; तै ४, ६, ७, ४;
९, २; ७, ४, १५, १; मै ३, १२,
१३; १६, १; ४, १४, १; काठ ४४,
४३; ४६, ३; ५; -र्वन्ता ऋ ८,
२५, २४; १०, १०५, २; -र्वान्
ऋ १, १६३, १३; ९, ९७,
२५; मा २९, २४; का ३१, ३,
१३; तै ४, ६, ७, ५; काठ ४६, ३.
अर्वती - वीः ऋ १, १४५,
३^१; ७, ८७, १; काठ १२, १५^१;

^a) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

^b) स्वाये बत् प्र.। तित्-स्वरः (पा ६, १, १८५)।

^c) सध्र. क ३९, ५ 'अयल-' इति पाभे. (तु. MKVI.)।

^d) 'अर्वस्व' इति मुपा. स्वर-शोधः द्र. [तु. विकृतः
सन्नपि पपा. संदि. (तु. सस्थ. टि. आ/मुखाय
आमुखाय)]।

^e) भावे क्तिप् प्र. (तु. टि. अर्वन्, अर्वन्, *अर्वा)।

^f) भावे घञ् प्र. अित्-म्बरश्च (पा ६, १, १९७)।

^g) *अर्- (वा) *अर्व- (वा) + मनुष प्र. [उत्तरे कल्पे
बलि परतो वस्य लोपः द्र. (पा ६, १, ६६; तु. PW. प्रश्नः;
वैतु. पा ६, ४, १२७ यदनु अर्वन्- [तु. यस्थ.] इत्यस्यैव
प्रत्ययविशेषपरत्वे सति तत्कारान्ततया परिणाम उच्येत)]।

^h) द्वि३ इति ब्रुवन् सा. नितरां चिन्त्यः (तु. GRI.)।

ⁱ) 'ईवतीः' 'अर्वतीः' इत्यन्यतरतया पा. परि-

शौ १०, ४, २९; पै १६, १७,
१; -तीभिः ऋ १०, ५, २.
अर्वाच्-†^०वर्न् ऋ १, १६३, १;
३; ४; ८; ११; ६, १२, ६; मा ११,
४४; १७, ८७; २९, १२;
१४; १५; १९; २२; का १२,
४, ७; १९, १, १; ३१,
३, १; ३; ४; ८; ११; तै ४,
१, ४, २; २, ८, १; ६, ७,
१; २-४; मै १, ६, २; २, ७,
४; काठ १६, ४; ३९, १;
४०, ६; ४६, ३; शौ ६, ९२,
२; -वाँ ऋ १, १०४, १; १४९,
३; [१५२, ५; (४, ३६, १)];
१६३, १२; ३, ४९, ३; ४, ७,
११; ११, ४; ३६, ६; [३८,
१०; (१०, १७८, ३)]; ६, १२,
४; २८, ४; [३३, २; ७, ५६,
२३]; ७, २२, १; ३७, ६;

४४, ४; ५८, ४; ९, ८७, ७;
१०, २७, १४; ९९, ४; १३२,
५; खि ४, ९, ४; ५, ७, ३, २;
मा ११, २२; २२, १९; २९,
९; २३; का १२, २, ११; २४,
६, १; ३१, १, ९; ३, १२;†
तै १, ५, ११, ४; ७, ८, १;
२, ४, १४, ४; ४, १, २, ४; ६,
७, ५; ५, १, ११, ३; ६, ३,
८, ४; ७, १, १२, १; ५,
१९, १; २५, २; मै २, ७, २;
३, १२, ४; १६, २; ४, १३,
८; काठ ७, १६; १३, १६;
१६, २; १९, १३; ४१, ३;
४५, १५; ४६, २; ३; †कौ
१, ३९८; २, २७७; ११२४;
†जै १, ४४, ८; ३, २३, ९; शौ
४, २१, ४; २०, ११७, १;
१२९, ११; -०र्वाणः शौ १८,

३, १९; -०र्वाणम् ऋ १०, ४६, ५;
मा २८, १३; का ३०, २, २;
[^०वर्न्-अन्]
१ अर्वाच्- -शः ऋ १०, ९२, ६.
२ अर्वाच्- -शोभिः ऋ १०, ९२, ६.
*अर्वाच्
†अर्वा(र्वा-आ)कृ- -के ऋ ८, ९,
१५; शौ २०, १४१, ५.
अर्वा(र्व-अ)च्, ज्वच्- -र्वाक्, गृ ऋ १,
९, ५; ४७, १०; [९२, १६;
७, ७४, २; ८, ३५, २२];
१०८, ४; ११८, २; २, ३९,
३; ५; ३, [४, ८; ७, २, ८];
३२, १३; ४३, ६; ५८, २; ४,
४, ८; ३२, १५; ५, ४३, ५;
८; ४५, १०; ६२, ४; ६, १८,
११; ३७, १; ६०, ३; ६२,
११; ६३, १; ७, २७, ३; ३९,
३; ६४, २; ६७, ३; ७; ६९, ३;

वर्तुकः LRV. चिन्त्यः (तु. ORN.) । ✓अर्व इत्य-
स्मात् बधा. सतो निष्पन्नस्य सतः यनि. एव प्राकरणि-
कार्यसमन्वयसंभवाच् शोध-प्रस्तावस्याऽन्यथासिद्धमात्र-
त्वादिति दिक् ।

*) *अर्- (वा) *अर्व- (वा) + *वन्- च *वान्- च
[<✓वन् भावे (तु. टि. अम्र-वान्-)], पर्यायेण सर्वनाम-
स्थानेषु *वान्- अन्यत्र *वन्- उप. इति विवेक इति कृत्वा
बस. पूप्रस्व. [वैतु. पाप्र. तदितः वनिप् प्र. (पावा ५,
२, १०९) इति वा, ✓*अर् (वा) ✓अर्व (वा) + वनिप्
प्र. (पा ३, २, ७५; [पाउ ४, १०९ च]; तु. या. [१०,
३१]; दे. [१, १४] सा. [ऋ १, ८, २]; PW. प्रभृ. WW.
[१, १४१] च) इति वा] । यत् *अर्वण- इत्यपि पृथक्
कैश्चिर्दिदित्ति भवति, तन्नेष्टं (तु. टि. अर्वाच्-).

*) सं१ सत् यनि. वा, अर्वाच्- इत्यस्य वेदं रू. इति
भूयोविमर्शविषयः । मौस्थि. उभयथाऽपि संभवाच्च मतुब-
न्तस्य सकाराऽऽपत्तेः (पा ८, ३, १; WG ४५२b) अनै-
कान्तिकत्वोपगमाच्च (तु. L ५२०) ।

*) प्र१ सत् मौस्थि. = अर्वाच् (<यनि. तु.
अम्रवान् < *अम्र-वान्- इति वा, = अर्वाच् > अर्वाच् इति
वेति विमर्शसहो विषयः द्र. (तु. L ५१७ b) ।

*) *अर्वा । अकः' इति पदद्वयाऽऽत्मकमजानानः

SIM. उपेक्ष्यः ।

*) *अर्- (वा) *अर्व- (वा) + १वश- (भावे <✓वश्)
इति कृत्वा बस. पूप्रस्व. (तु. टि. अर्वाच्-; वैतु. सा.
प्रभृ. अर्वाच्- + शः प्र. [पा ५, २, १००] इतीवाऽभि-
प्रयन्तश्चिन्त्याः सन्तः नाउ. टि. पर्यनुयोज्यमानाः) ।

*) उस. उपप्रस्व., उप. च पचायजन्तं सद-
न्तोदात्तमितीव नापू. सरूपादिशेषः द्र. (वैतु. सा. प्रभृ.
यनि. नापू. च सरूपयोः सतोः स्वरतो विविक्तयोर्मध्ये
भेदमकुर्वाणा उभयत्र समानं मत्वर्थ-श-प्रत्ययान्तत्वमिच्छ-
न्तः यनि. अन्तोदात्तं कथमप्युपपादयन्तोऽपि नापू.
आद्युदात्तस्योपपादनेऽशक्ताः) ।

*) *अर्व- इत्यस्य सामीप्यवृत्तेः सतः तृ१ सत् क्विचि.
द्र., 'परा' (यद्र.) इत्यस्य वा प्रतियोगि ।

*) उस. थाथादिस्वरः (पा ६, २, १४४) । उप.
*आकृ- = ✓अकृ (= ✓अक्) + घञ् प्र. (= अकृ- [पृ७]
इत्यत्र शोधः) द्र. [वैतु. दे. (२, १६) *अर्व-
+ ✓कम् + आकः प्र. (पाउ ४, १४) धा. लोपश्चेति ।
अपि यत् G.W. अर्वाच्- इत्यतः यनि. ताद्वितीमिव व्यु.
प्रतिपद्येत, तन्न । तथात्वे अण्-प्रत्ययान्तत्वे सत्याद्यवृद्धि-
प्रसङ्गादिति दिक् (तु. आकृ-, उपाकृ-, पराकृ-)] ।

*) उस. किञ्चन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

७२, २; ८२, ८; ८३, ३;
 ९१, ५; ६; ८, ८, २३; ६१,
 १; १०, १५, ४; २९, ३; ७१,
 ९; ७७, ४; ८९, ५; १२९, ६;
 खि १, ९, ३; ११, २; मा ५,
 ४२; १९, ५५†; का ५, १०,
 २; २१, ४, ५†; तै १, २,
 १४, ३†; ३, ५, १; †२, २,
 १२, ३; ६, १२, २; ६, ३, ३,
 १; मै १, २, १४; ६, ८†; ३,
 ९, २; †; †४, १०, ६; ११,
 ५; १२, १; १३, ७; १४, १०;
 १४; १८; काठ ३, २; ४, १५†;
 ६, ११†; १७, १८†; २१, १४†;
 २२, १०; २६, ३; २७, ५;
 ३८, ७†; क २, ९; ३५, ४†;
 ४२, ५†; †कौ १, २९०; २,
 १०४; ५८३; १०८४; ३, १,
 २; †जै १, ३०, ८; २, १, १;
 ३, १०, ६; ४७, ९; शौ ४,
 २५, ६; ५, ११, ६; ८, १,
 १०; १०, १, १६; ८, १७;
 ११, ७, १०; ११; १८, १,
 ५१†; १९, ५, १†; †२०,
 ७१, ११; ७६, ३; ११३, १;
 पै ३, ५, ३; ४, ३४, ४; ५,
 २२, १; ८, ८, १; ९, २, १२; ३;
 १६, १, १०; ३६, ६; १५३,
 १०; १५४, १; -वाँच् ऋ १,
 [३५, १०; ११८, १]; १०४,
 ९; १५७, ३; १७७, [१; ५,
 ४०, ४]; २; ५; २, १८, ५;
 ६; ३, ४, ११; ७, २, ११;
 (५, ११, २; १०, १५, १०;
 ७०, ११); ६, ९; ३५, ६;

४१, ८; ४३, १; ४, १०, ३;
 ५, ४०, ४; ८३, ६; ६, १९, ९;
 ४१, ५; १०, १५, ९; ४४, २;
 ८३, ६; ८९, १६; †मा १५, ४६;
 २६, २३; ३४, २६; †का १६,
 ५, २८; ३३, १, २०; †तै ३,
 १, ११, ७; ४, ४, ४, ७; ७, ३,
 ११, १६; †मै ४, १०, २; ११, ४;
 काठ ९, १९†; ११, १०; १३†;
 १२, १३; २०, १४†; २९,
 ७; ४३, १; †कौ २, १११०;
 ११२९; शौ ३, २, ३; ४, १५,
 ११†; ३२, ६†; ३८, ६; ५,
 २२, ११; २६, १२; ८, १, ९;
 २, २; १०, ८, २९; १३, २,
 ३१; ३, १६; १७, १, १७;
 १८, २, ६०; ३, ४८; †२०, ८,
 २; १२, ७; १३, ४; ७; २३,
 ८; ९४, २; पै ४, १४, २; ४;
 ३२, ६; ५, ७, १०; १०, ३,
 १; १२, ६, १; १६, १, ९;
 १०२, ६; १०३, ८; -वाँच:
 ऋ १, १६४, १९; १६८, १;
 ६, ४८, ४; ७, ४८, १; †तै
 २, ५, ८, ७; †मै ४, ३, ७; ७,
 ३; †काठ २९, ७; शौ ९, १४,
 १९†; †पै १६, ६७, ९; -वाँचा
 ऋ ७, ७८, १; -वाँचः ऋ १,
 १६४, १९; २, २९, ६; ७,
 २८, १; मा ३३, ५१†; †का
 ३२, ४, ८; †तै २, ५, ८, ७;
 ३, ३, ६, २; ६, ६, ८, ४;
 मै ४, ७, ३; १२, ६†; †काठ
 २२, ११; २९, ७; क ३५, ५; †;
 शौ ९, १४, १९†; पै १३, १४,

१५; १६, ६७, ९†; -वाँच् ऋ
 १, ३४, १२; ४५, १०; २,
 ३७, ५; ३, ४१, ९; ७, ८८, १;
 ८, [४, १४; (१, ४७, ८; ९२,
 ३; ८, ८७, २; ४)]; [६, ४५;
 ३२, ३०]; १४, ८; ९०, ४;
 [(८, २२, ३) १०, ३८, ४];
 खि १, ३, २; ७, ६; ४, ३, १;
 तै ४, ७, १४, ४; काठ २१, ६;
 ३३, २; ४०, १०; †क ३१, २१;
 कौ २, ९९१†; शौ ५, ३, ११;
 ११, ४, १-१८; †२०, २३, ९;
 २८, २; ३९, ३; पै १, ४३, १;
 ५०, १; ५, ४, ९; १०; ११,
 ७, ११; -वाँच् ऋ १ [४७,
 ८; (९२, ३; ८, ४, १४; ८७,
 २; ४)]; ५५, ७; १३७, ३; २,
 ३९, ३; ५, ७६, १; कौ २,
 ११०२†; -वाँच् शौ ५, २६,
 १२. [ञ्च-अन्]
 अर्वाची- ची ऋ १, १०७,
 १; २, ३४, १५; ४, ५७, ६;
 ७, १८, ३; खि ५, २, ३; †मा
 ८, ४; ३३, ६८; †का ८, १,
 ३; ३२, ५, १४; †तै १, ४,
 २२, १; २, १, ११, ४; मै १,
 ३, २६; काठ ४, १०; ७, १२;
 क ३, ८; शौ ३, १७, ८†; ६,
 ६७, ३; पै १०, ६, ३; -वाँची:
 काठ २४, ५; क ३७, ६;
 -वाँचीम् तै ५, ४, ७, ३; ६,
 २, १०, २; ३; मै ३, ९, ४;
 काठ २१, ९; २५, १०; २६,
 ५; क ४०, ३; ४१, ३;
 -वाँच् मा २२, २४; २७;

*) रु. प्रति सन्देहः। वा. भूयोविमर्शसहृत्वदर्शनात्।
 यनि. द्वि३ इति कृत्वा 'वः युष्मान् अर्वाचः (अस्माकं) समी-
 पवर्तिनः (यश्च. *१२८नु->) कृतवः वाहुकाः न इव विश्वः
 विश्वपर्यायभूतविश्वतिस्वाऽवान्तर-नामोपलक्षिता ऋभवः
 आतां (दूरं) गच्छताम् (आत्मनां [=त्रित्वापेक्षया बहुत्व])

'नृयं रुथम्...आ...वर्तयन्तु' इति वा.द्र. [तु.GW. (वा.तु
 न निरदेशि); वैतु. ORN. द्वि३ इति प्रतिपन्नोऽपि वा.
 विप्रतिपन्नः संश्लिन्त्यः (वाक्यस्य कर्तारं प्रत्यस्पष्टप्रमेय-
 त्वात् 'कृतवः नृ' इति पदयोरसम्यग्-निर्वाहाच्च, सा.
 प्रभृ. (तु. L ४५८ MVG १८२ टि६) प्र३ (=अर्वाचः)

का २४, १०, १^१; १३, १; मै ३, १२, ८^१.

अर्वा(च्>क्)>ग-वसु^१- सुः
मा १५, १९; का १६, ४, ९;
तै ४, ४, ३, २; मै १, ५, ९^१;
२, ८, १०; काठ ७, ६; १७,
९; क २६, ८; -सो मै १, ५,
२; काठ ६, ९; ७, ६; क ४, ८.
१^१अर्वाचीन^१- नः ऋ ४,
३, २; २०, २; ३२, १४; [(३, ४३,
३); ७, २९, २]; ८, ३, १७;
१०, ११६, २; मा २०, ४९;
का २२, ५, ३; कौ १, ३०१; जै
१, ३१, ९; -नम् ऋ ४, २४,
१; ७, ४१, ६; मा ३४, ३९;
शौ ३, १६, ६; पै ४, ३१, ६;
९, २२, ४^१; १६, १३०, १^१;
-ना ऋ ५, ७४, ९^१; [८, २२, ३;
(१०, ३८, ४)]; -नाः ऋ १०,
६, ६; -नासः ऋ ६, २५, ३.
२^१अर्वाचीन^१- नम् ऋ [१, ८४,
३; ३, ३७, २]; मा ८, ३३^१; का

८, ९, १^१; तै १, ४, ३७, १^१;
३, ४, १०, २^१; ६, ६, ३, १^१;
१^१मै ३, १०, ५; ४, ३, ९; काठ
३७, ९^१; कौ २, ३७९^१; जै ३,
३०, २२^१; शौ १०, ५, २२;
२०, १९, २^१; -नैः ऋ ९,
९७, २८.

अर्वा-वत्^१- वतः ऋ [३, ३७,
११; ४०, ८; (९)]; ८, ८२,
१; ९, ३९, ५; खि ५, ७, ४,
९; मै ४, १२, ३; कौ २, २५२;
जै ३, २१, १७; शौ २०, ६,
८; २०, ४; ५७, ७; -वतम्
ऋ [३, ४०, (८; ३७, ११) ९];
मै ४, १२, ३; शौ २०, ६, ९;
-वति ऋ ५, ७३, १; ८, [१३,
१५; ९७, ४]; ३३, १०; [५३,
३; ९३, ६; ९, ६५, २२];
खि ३, ५, ३; कौ १, २६३;
२६४; २, ५१३; जै १, २८,
१; २; ३, ४०, ९; ४, ८, ९;
१८, ७; २०, ३; शौ २०,

११२, ३.

✓*अर्श(=✓कृष् यद्र.)

अर्श^१- *अर्न^०

*अर्श-राति^१- अर्न^०

अर्श-सान^१- नम् ऋ [१, १३०,
८; ८, १२, ९]; -नस्य ऋ २,
२०, ६; -नाय ऋ १०, ९९, ७.

अर्शत्^१- -र्शत् मा ४०, ४; का
४०, १, ४.

अर्शनि^१- अर्न^०

अर्शस्^१- -र्शसः मा १२, ९७; का
१३, ६, २१.

✓अर्ष(=✓ऋष् यद्र.), अर्षति ऋ ९,
५६, २; ७७, ४^१; अर्षति ऋ ९,
३, ९; ५, २; १२, ८^१; [१३, १;
२८, ६; १०१, ७]; १६, ७; [१७,
३; ३७, १]; [२३, ५; ३७, २^१;
३८, ६^१]; [(५, ५१, ७; ९, ३३,
३) ३४, २; ६५, २०]; ३८, १;
४२, ५^१; ५७, २^१; ६३, २०;
६७, ४; १५; ८६, ११; १२; ४४;
१०७, ५; १७; मा २३, ५५;

इति वदन्तः वा. प्रति निःसत्वाः] ।

*) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

१) वैभाषिकः खच्>ईनः प्र. उंसं. चित्-स्वरश्च
(पा ५, ४, ८; ६, १, १६३) ।

०) श्रामन्त्रिततया व्याचक्षाणः सा. चिन्त्यः ।

१) ख>ईनः प्र. (पा ५, ४, ८) । तत्स्वरः ।

०) वा. उपसर्गसमानवृत्तेः सतः पूष. वतिः प्र. उंसं.
(पा ५, १, ११८) । तत्स्वरः । पपा. पूष. ह्रस्वाऽभावो
ज्ञापयति यथाऽत्रोपलभ्यमानो दीर्घः सहजो भवति
छन्दः-प्रयोजितः सन् साहितिकश्च न भवतीति [वैतु.
अन्यथावृत्तानि प्राति. (तु. पा ६, ३, १३१); PW.
च *अर्व->अर्वा इति] ।

१) अच् प्र. चित्स्वरश्च (पा ३, १, १३४; ६, १, १६३) ।

०) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।
(तु. टि. अनुशं-राति-) ।

१) उंस.उप.✓सन्+अण् प्र.थायादि-स्वरः [(पा ३, २,
१; ६, २, १४४)तु. ऋषि-पाण- प्रभृ. वा(सा)ण(नु)- इत्ये-
तद्वृत्तराणि प्राति.; वैतु. पपा. अनवग्रहपक्षपातः; पाउ.

(२, ८८) ✓क+(श)असानच् प्र. इति (तु. सा [८,
१२, ९]; वैतु. सा. [८, १३०, ८ इत्यत्र यनि.
इव स्पर्शकल्पः सन् व्याहृतः]; GW. प्रधा. सिजन्ता-
दङ्गाच् शानच् प्र. इति (तथा सति सिचि इटोऽभावं
प्रति पर्यनुयोज्यस्तु द्र.)] ।

१) हिंसाकर्मणः ✓रिश् इत्यस्य तुदा. नव्-पूर्वं
लुमाऽकारं शतरि रूपमिति उ. म. चाऽऽहतुः । तच्च ।
हिंसार्थस्याऽपाकरणिकत्वाद् गत्यर्थस्य प्राकरणिकस्य च
✓अर्ष इत्यतो गत्यर्थात् तालव्यान्तत्वाऽऽपत्तिमाश्रित्येन
भिन्नस्य धात्वन्तरस्य सुकल्पत्वेन सुशकोपलम्भात् ।
भूयान् अपि विमर्शः वैश. द्र. ।

१) अनिः प्र. उंसं. तत्-स्वरश्च (पाउ २, १०२; तु.
अर्णि-, *अर्षणि-, अर्णि-, अर्शनि-, धमनि- प्रभृ.) ।

१) असुन् प्र. नित्-स्वरश्च । यत्तु पाउ. (४, १९६) ✓क
इत्यतः प्र. परतः सति शकारोपजनोऽन्वशासि, तस्मैष्ठम् ।
अन्यानि सजातानि संलक्ष्य धा. एव शकारवत्ताया-
स्तथ्यस्य नेदीयस्तरत्वोपगमात् (तु. VW १, १६०) ।

१) तु. सस्थ. टि. 'अभि' ।

५६; का २५, १०, ३; ४;
काठ ९, १९; †कौ १, ५४६;
२, १०८; १६८; ३८२; ५३७;
६१४; ६२८^a; ६४१; ६४२;
६४३^a; १११२^a; †जै १, ५६,
२; ३, ११, ४; १६, ६;
३१, २; ४२, ३; ५०,
२; ५२, ४; ८^a; १०; ५३,
१^a; ४, ७, ६^a; अर्षन्ति ऋ ८,
९४, ७; †अर्षन्ति ऋ १,
१०५, १२; १२५, ५; २, २५,
४; ४, १८, ६; ५८, ५; ६;
९, २, ४^b; १३, ७^a; [३१, ३;
६२, २७]; [(५, ५१, ७) ३३,
३; (३४, २; ६५, २०)]; [७७,
१^a; १०, ७५, ४^a]; ८९, ५; मा
१७, ९३; ९४; का १९, १,
७^a; काठ ४०, ७^a; कौ १,
५५६^a; २, ३९०^b; ५४३^a;
जै १, ५७, ३; ३, ३१, १०^b;
४२, ९^a; शौ २०, ४८, २; पै ८,
१३, ५; ६; †अर्षसि ऋ ९, ३२,
४; ४४, १^a; [(७, ४) ६२, २३^a;
(७४, १)]; [(७, ७७, ४) ७८, ५];
८०, ५; ८२, २^a; ८६, ३५^a;
१०७, ४; २१^a; [(१०३, २)
२२]; कौ १, ५११; ५१७^a; २,
२५; २६^a; ३८३^a; ४१२^a;

४२९^a; ४३०; ६६८^a; जै १,
५३, १; ७^a; ३, ३, ४; ५^a;
३१, ३^a; ३२; ३३, ४^a;
५; ५५, ९^a; अर्षत् ऋ ९,
१०७, १५; अर्षत् शौ १०, ४,
१^a; अर्षत् ऋ ३, ३३, ११;
अर्षः पै १६, ७०, ९; अर्षत् शौ
४, ३, २; १९, ४७, ७; पै २, ८, २;
६, २०, ७; अर्षन्तु ऋ ३, ३०,
९; जै ४, २३, ३; अर्षन्तु कौ
२, ११६^a; ३४५^a; जै ३,
१२, ३^a; २९, २^a; †अर्ष>षा
ऋ ९, ६१, १५; ६५, १९; कौ १,
५०३; २, ३४४; ६८७; जै १,
५२, ७^a; ३, २६, १; ५६, १४;
†अर्ष ऋ ९, [१, ४^a; ६, ३; ५१,
५; ६३, १२]; ४, ७^a; ८^a; २०,
४^a; ४५, २; [५२, १; ६४, १२];
६२, ८; २४; ६३, २९^a; ६७,
३^a; ७०, १०^a; ८६, ३^a;
८७, १^a; ६^a; ९६, ८^a; १६^a; ९७,
६; १७; २५^a; ४९^a; ५०; ५१^a;
९८, १; १०९, ३; कौ १, ५२३^a;
५४९^a; ५७६^a; २, २७; ३२१^a;
३३०; ४०३^a; ४०४^a; ४१३;
५८८^a; ६७५^a; ७१८; ७७६^a;
७७७^a; ७७८^a; जै १, ५४, १^a;
५६, ७^a; ५८, ११^a; ३, ३, ६^a;

२६, ७^a; २७, ६^a; ३१, २३^a;
२४^a; ३३; ४८, ४^a; ५६, ३^a;
५९, १०; †पै २, ६६, ३; †अर्षत्
ऋ ४, ५८, १०; मा १७, ९८;
का १९, १, ११; काठ ४०, ७;
पै ५, ४०, ६^a; ८, १३, १०;
अर्षम् पै ४, २२, १.

अर्ष- -र्षः पै १६, १२३, १.

*अर्षणि¹-

अर्षणि^k- -णिः शौ ९, १३,
१३; १६; २१; पै १६, ७५,
३; ६; ११.

अर्षु- अर्हि>र्हु^o

†अर्षु¹- -र्हुः तै ३, १, ७, १.

✓अर्ह(=✓अर्ह यद्.)^m, अर्हति ऋ
१०, १५८, २; †तै २, ९, ७;
५, २, ५, १; ७, ४; अर्हति ऋ २,
१४, २; १०, ८५, ३४; खि ४,
६, ५; †तै २, १, ५, २; ५, १,
३, ४; २, ५, ३; ७, ३, १, ४^a;
†मै १, १०, १९; ११, ९; ४,
४, ६; काठ १०, १; ११, १०;
१२, १; १४, ६; १०; २०,
५; २१, १२; २२, २; २९, १;
३; ६^a; ३०, ९; ३६, १३; १४;
†क ३१, ७; ४५, २; ७^a; शौ
१०, १, २६; १४, १, २०^a;
१९, २२, २१; २३, ३०; २६, १;

^a) तु. सस्थ. टि. अभि ।

^b) तु. सस्थ. टि. परि. अनु ।

^c) 'अर्षति' इति ऋ. (९, १०७, ५) पामे. ।

^d) 'अर्षति' इति ऋ. (९, ८६, १२) पामे. ।

^e) 'रिषत्' इति मूको. पामे. (तु. W. टि., MVG.

३२३ टि३ च) ।

¹) 'अर्षन्ति' इति ऋ. (९, ३३, ३) पामे. ।

²) 'अर्षति' इति ऋ. (९, ६५, २०) पामे. ।

³) 'अर्षन्ति' इति ऋ. (९, १०६, १३) पामे. ।

⁴) कृद्-वृत्तं भवति । अथवा अर्षत्- इत्यस्यैव सतो मूर्धन्याऽऽपत्तिमात्रम् इति स्यात् ।

⁵) नाउ. म्यु. औपयिकं प्राति. द्व. । अनिः प्र. (तु.

पाउ २, १०२) । तत्-स्वरः (तु. टि. *अर्षि-) ।

^k) स्त्री. वैकल्पिकः ङीष् प्र. (पावा ४, १, ४५) ।

तत्-स्वरः (तु. अर्णि->अरणी-; वैतु. वाच. न्युडन्ताद् ङीष् भुवाणः स्वरतश्चिन्त्यः) ।

¹) कर्तरि तुः प्र. उंस. इदोभावश्च (पाउ १, ७२; पा ७, २, ९) प्रस्व. । वा. प्र१ द्व. [वैतु. भा. ✓कृ+ (ष)तुः इति प्रदर्श्याऽपि वा. पं१ इतीव व्याचक्षाणः सन् स्वरूपतः अर्षु- इतीव प्रतिपन्नः (तु. MW. च, वैप २, १३३ च)] । यद्वा *अर्-+*स्तु- (=✓स्तु+ङः प्र.) इति कृत्वा उंस. कृत्-प्रस्व. स्यात् ।

^m) =✓*अर्ष (तु. WW १, ९१) ।

पै ८, ९, १; अर्हतः खि ५, ७, ३, ८; मा २८, १९; का ३०, २, ८; मै ४, १३, ८; काठ १९, १३; अर्हन्ति ऋ ८, २०, १८; णिमे ४, ८, ३; अर्हन्ति णिमे १, ११, ६; ३, १, ५; ४, ८, ८; काठ २७, ८; पै ५, ३७, २; अर्हसि ऋ [१, १३४, ६]; (४, ४७, २; ५, ५१, ६; ८, ६, १९); ५, ७९, १०; खि ४, ५, २५; पै ११, २, ९; १६, ३७, ६; †अर्हयः ऋ [१, १३४, ६] ४, ४७, २; ५, ५१, ६; (८, ६, १९; ३२, २३); कौ २, ९७९; जै ४, २३, १०; णिअर्हामि काठ ७, १०; क ५, ९; अर्हामसि ऋ ४, ५५, ७. [अति>त्य°, अमि>भ्य°, उद°, प्र°] अर्हणा°- णा ऋ १, १२७, ६; १०, ६३, ४; ९२, ७. †अर्हत्- हर्ते ऋ १, ९४, १; मै २, ७, ३; कौ १, ६६; २,

४१४; जै १, ७, ४; ३, ३२, ४; शौ २०, १३, ३; पै १२, १, १; -हर्त् ऋ २, ३, [१; १०, २, २]; ३; ३३, १०; ७, १८ २२; १०, ९१, ७; तै २, ३, १४, ४६; मै ४, ९, ४; पै १५, २०, ७; -हर्त्तः ऋ ५, ७, २; ५२, ५; तै २, १, ११, ३; मै ४, १२, ४; -हर्त्ता ऋ ५, ८६, ५; खि ५, ७, ४, ६. अर्हसे° ऋ १०, ७७, १. *?अर्ह(>)र्हा- -हर्हि° पै ४, १५, ४. *?अर्हरि- *?अर्हरिष्- नाउ.टि. द्र. ?अर्हरिष्णि°- णिः ऋ १, ५६, ४. ✓अल्(=✓अर्), अलर्ति° ऋ ८, ४८, ८; †अलर्षि° ऋ ८, १, ७; कौ १, २७१; जै १, २८, ९; ४, १०, ५. अलर्-लम् णितै २, १, १, ३; ३, ३; ५, ५, ३; ४; ९, १; २, १, १; ५, २; ८, ६; ३, १, १; ५, ३, १०, २; ६, ३, १, २; णिमै २, १, १; ४, १; ५, ४; ५, ८;

११; णिकाठ ८, ११; ९, १७; १०, ४; ११, ५; १२, १; १३, २; ४; ८; २९, २; ४०, ५; णिक ७, ८; ४५, ३; शौ ६, १०९, १; पै १, ९६, २; -लस्य पै ११, २, १३. ?अल-गर्ध- नाउ. व्यु. औप. द्र. ?आलगर्ध°- -०र्ध शौ ६, १६, ३. अलं/कृ^म अलं-कृत- सु>स्व° *अलं-मति- १अरति- टि. द्र. अलक°- -कम् ऋ १०, ७१, ६; १०८, ७. *अ-लक्ष्मी°- -क्ष्मीः खि २, ६, ५; ६; पै १६, १४९, ६; -क्ष्मीम् खि २, ६, ८. अलज°- -जः मा २४, ३४; का २६, ७, ४; तै ५, ५, २०, १; मै ३, १४, १६; का ४७, १०. ?अलज-चित्°- -चित्तम् तै ५, ४, ११, १; काठ २१, ४; क ३१, १९.

*) 'अर्हति' इति शौ. (१०, १, २६) पामे. ।

*) श्री. भावे युः वा क्युः>अनः प्र. उसं. (पा ३, ३, १०७; पाउ २, ८२) । तत्-स्वरः । वा. हेतौ तु १ द्र. ।

*) शतुः शपथ निघाते धास्व. (पा ६, १, १८६; १६२) ।

*) प्र १ रु. सद् 'अहम्' इत्यनेनाऽध्याहृतेनाऽन्वितम् (वैतु. G.W. क्रिप. सत् प्रपु ३ इति) ।

*) तुमर्थीयः असेः प्र. (पा ३, ४, ९) । तत्-स्वरः ।

*) '.....हंस्यासि.....' इत्येवं मुपा. सु-शोधः द्र. ।

*) व्यु. ? । अर्हरि-स्वनि- इति पपा. । तदनु सा. *?अर्हरि- (*अर्- + हरि- इति उस.) + *?स्वनि- (=✓स्वन् + इन् प्र.) इति कृत्वा पुनः उस. इति । अन्ये च (तु. ORN.) *?अर्हरिष्- (<✓हृष् वा ✓अर्ह वा, अर्ह- + रिष्- इति वा) + वनिः प्र. इतीवाऽभिप्रायुकाः । तदेवं भूयोविमर्शसहस्रं द्र. ।

*) बह्वल्लभत्वां लत्वाजर्जरतीयकम् । अभ्यासांशमात्रे तदुपलब्धेः ।

*) ?अलर्षि-राति- टि. द्र. ।

*) भावे अप् प्र. (पा ३, ३, ५७) । तस्य पित्वाभिघाते धातु-स्वरः । यनि. अमन्तं रु. द्वि १ सत् वा. क्रि. वि. भवति (=अर्म् टि. अल्ल- टि. च द्र.) ।

*) उत्तरवर्तिभ्यां ✓कृ, ✓भू इत्येतदीयतिङ्ङत्ताभ्यां समासाऽभावः द्र. (तु. टि. अर्/कृ) ।

*) =अल- > मुपा. 'आल' इत्यत्र शोधः (तु. सस्थ. टि.) ।

*) अनाख्यातिकः पूर्वभागः मौस्थि. द्वि १ सद् भूषणे- ड्यै प्रयोगतो गतित्वमापन्नः द्र. (पा १, ४, ६४) ।

*) व्यु. ? । अ+*लक- (<✓*लक् प्रकाशे) इति कृत्वा तस. नञ्-स्वरः । वा. अमन्तं रु. वि. वा क्रि. वि. वा द्र. । यद्वा ✓*अल् लाघवे वा स्त्रेपे वा [तु. पंजा. हलका; वैतु. ww. (१, ८८) अनार्जवे इति] + क्युन् प्र. (पाउ २, ३७) इति ।

*) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. । मुपा. अन्तोदात्तत्वं भ्रष्टं द्र. । तथात्वे हि बस. स्यात्तस्य चाऽप्राकरणीकवात् ।

*) व्यु. सृग्या भवति । अर्थाऽप्रतिपत्तेः ।

*) उस. क्तिन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

*अलजि- -जैः शौ ९, १३, २०;
पै १६, ७५, १०.

*अलन्श- ?अलर्षि-राति- टि. द.

अ-लपत्^b- -पन् शौ ८, २, ३.

अलर्ति ✓अल् द.

*अलर्ष- द्विज. टि. द.

अलर्षि ✓अल् द.

*अलर्षि-

?अलर्षि-राति^d- -तिम् कौ २,
६७०; जै ३, ५५, ११.

*अलला^e

अलला✓भू

अलला-भव(त>)न्ती^f-

-न्तीः ऋ ४, १८, ६.

?अलवति^g- -नेः पै ११, २, ५.

अलसाला^h- -ला शौ ६, १६, ४.

✓*अला १अरि->अरे टि. द.

*अलाएडु- अलाएडु- टि. द.

?अलाएडु- -णः ऋ ३, ३०, १०;

-णासः ऋ १, १६६, ७.

*अलादु- आलाय- टि. द.

?अलापु, लुⁱ- -पुना मै ४, २, १३;

-डुना शौ ८, १५, १; पै १६,

१३५, ९; -बूनि शौ २०,

१३४, १.

अलाबुक^k- -कम् खि ५, १५, १५^l;

शौ २०, १३२, १^l; २^l.

अलाबु-पात्र^m- -त्रम् शौ ८, १४,

१४; पै १६, १३५, ८.

?अलायⁿ- -यस्य ऋ ९, ६७, ३०.

* 'वालजेः>वा अलजेः' इति पपा. तदनु च यनि. द. । सहचरितानां सतां त्रयाणामपरेषां यक्षमवि-
शेषमात्रां वक्रादास्त्वाच्च 'वा' इत्यस्य पदस्य पार्थक्ये-
नाऽनाकाङ्क्षितत्वे सत्यकिञ्चित्करत्वाच्च 'वाल-जि-' (यद्र.)
इत्यस्य रू. भ्रवणं तु संभाव्येत । एस्थि. यनि. चक्षुरोग-
तया वा (तु. PW. प्रभृ.) स्फोडविशेषतया वा (तु.
ता ३८-३९) व्याख्यानं निराधारतामापतेदिति किमु
वक्तव्यम् ।

^b) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^c) संदिग्धसत्ताकं सत् नाउ. व्यु. पूप. इति कृत्वा
विकल्पमानं द्र. ।

^d) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १) । पूप. प्रति तु स्वरूपतः
संदेहो भवति । तद् यथा । अनुर्श- इति ऋ. (८, ९९, ४)
पामे. ध्रुतेः नैप्र. (=अनुर्श->*अनर्श->*अलन्श->
*अलर्ष- इत्येवं) वर्णविपरिणाममात्रं सद् ✓अल्>अलर्षि
(यद्र.) इत्येतेन तिङा संभेदमुपगतमिति १मः कल्पः ।
उक्ततिङ्गर्थविशिष्टत्वेन उप. अर्थस्य विवक्षायाममुष्य
तिङोऽपि सतः सुप्-प्रतिरूपकत्वेनोपचारः उस्सं. (पावा २,
२, २४) इति २यः कल्पः । नञ्-पूर्वत्वे सति तस. पूपप्रस्व.
(=नापू.), यत्र उप. (कर्तरि *लर्षि-)<✓*लर्ष लाघवे
इत्येतत् प्राति. इति ३यः कल्पः ।

^e) व्यु. ? । पाप्र. स्वरूपतः ङाजन्तम् उस्सं. (पा ५, ४,
५७ उउ) सद् गतीभूय (पा १, ४, ६१) नाउ. आख्या-
तिकं वृत्तापन्नं स्यात् । एवं तावदेतदाप्रेक्षितलकारं
शब्दरूपं वेगेन वहन्तीनां पार्वतीनां नदीनां शब्दस्याऽनु-
कृतिमात्रं स्यात् (तु. सा. प्रभृ.; वैतु. WW. [१, ८९]
✓अल् इत्यतः शब्दे वर्तमाननिष्पादुकः) । यद्वा
✓अल्(प्रकाशे)>अल्+*ल-<✓ल्ला इति कृत्वा
उस. स्यात् वा. च गपू. पाप्र. ङाजन्ततया (मौस्थि.=
तु १ सदव्ययत्वाऽऽपन्नतया) भ्रूयेतेति दिक् ।

^f) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

^g) नञ्-पूर्व (✓ल्ल>) *लवति- प्राति. भवति ।
'-न्तीः' इति मूको. पा. 'देवीः' इत्येतत्-समानाधिकरण
इति कृत्वा साधीयान् स्यात् ।

^h) व्यु. मृया भवति । अप्रतिपत्तेः ।

ⁱ) व्यु. ? । अल(म्)+*आलृण-[नैप्र.=*आलृण- (=आ
✓लृन्+कः)] इति कृत्वा उस. थाधीयस्वरश्चेतीव 'अल-
मातर्दनः' इत्युक्तवान् या. अभिप्रेयात् (वैतु. दे. (४, ३) उप. णः
प्र. उस्सं. (पाउ ३, १५) इति वा, व्युद् प्र. इति वा कृत्वा नैप्र.
भूयांसमसंभाव्यमिव सन्तं वर्णविपरिणामं प्रस्तावुकः
(द्वितीये कल्पे बस. इति कृत्वा व्याख्यायुकश्च सन् [तु.
स्क. अपि] पूपप्रस्व. आपद्यमानस्य सतोऽभावं प्रति
चोद्यंभावुकश्च) । ६अ(>>अन्>अल्)+भावे *आलृण-
इति कृत्वा बस. अन्तोदात्त इतीवापि सा. विकल्पयेत्
(वैतु. MW. नञ्-पूर्वत्वे सति *आलृण- उप. इति) ।

^j) व्यु. ? । नैप्र. (=अ)*ल(पु)डु-<*लर्ष-<✓*लर्भे
(लम्बने) इति वा, =<*आ-लर्ष-<*आ/लर्भे इति वा
(प्रथमे कल्पेऽकार उच्चारणार्थः, द्वितीये तु ह्रस्वाऽऽपत्तिज
इति विवेकः द्र.) ।

^k) उस्सं. स्वार्थिकस्य कपः प्र. निघाते पूर्वावस्थः स्वरः ।

^l) मूको. आलृदात्ता ध्रुतिः (तु. टि. पाण्डु.) ।

^m) षतस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. ।

ⁿ) व्यु. ? । *अर- (यद्र.) + १अर्थ- इति सतस.
पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) इति कृत्वा *अरार्थ- इत्यस्य सतः
नैप्र. वर्णविपरिणामः संभाव्येत [=शासनार्थं हिंसाया वि-
षये स्वामित्वभाग इन्द्रः (वैतु. सा. शत्रुपर्यायतया, PW.
प्रभृ. चेन्द्रपरतया नष्पूर्वे तस. सति यक्र. उप. <✓अ
च <✓ली चेति; H. 'अलायि अस्व' इति द्वे पदे इति;
ORN. अरम्>यनि. [तु. उक्तम्->उत्तमाय-] इति
बहुयो वाचः समानमेव स्वरतोऽनुपपत्तिः)] ।

अलि- नाउउ. व्यु. औप. द्र.

अलि-कृव- -वा शौ ११, ११, ९;
-वेभ्यः शौ ११, २, २.

अलि-वन्- -न्दाय काठ ५२, १.

!अलिश- -शः शौ ८, ६, १; पै १६,
७९, १.

!अलिन- -नासः श्रु ७, १८, ७.

*अलि-अ- अलिश- टि. द्र.

अलीक- -काः शौ ५, १३, ५;
पै ८, २, ५.अ-लुभ्यत- -भ्यतः शौ ३, १०,
११; पै १, १०५, ३.

!अ-लु(=रु)क्ष- -क्षः तै २, ५, ११, ३.

!अ-लून- -नः मै २, ५, ११.

!अ-लोक- -कम् काठ २५, ३; २६, ४;

२७, ६; क ३८, ६; ४१, २; ४२, ६.

अ-लोमक- -कम् काठ २५, २;
क ३८, ५; -काय तै ७, ५,
१२, २; काठ ४५, ३.!अलोमका- -का तै २, ६, ५, १;
७.४, ३, १; काठ १२, १३.

!अलोमिका- -का मै २, ५, २.

अ-लोहित- -ताय तै ७, ५, १२, २;
काठ ४५, ३.

!अल्कशा- वि>व्य°

✓*अल्ग

अल्गा- -गाम्याम् मा २५, ६; का
२७, ६, १; मै ३, १५, ६.!अल्गण्ड- -ण्डन् शौ २, ३१, २;
३; पै २, १५, २; ३^१.

✓*अल्प

अल्प, ल्पा- -ल्पः तै ५, १, ३, २;
शौ ११, ३, २४; पै १६, ५४,
१०; -!ल्पम् तै २, ४, १, १;काठ २८, १; -!ल्पा तै २, १,
२, ३; -!ल्पाः तै ६, ५, ९, ३;

काठ ७, ८; २८, ९; क ४४, ९;

-ल्पे शौ ४, १६, ३; पै ५, ३२,
३; -!ल्पेन तै २, ५, ४, ३.

!अल्पकु- -कम् काठ १०, ७.

अल्पिका- -का लि ५, २२,
३; शौ २०, १३६, ३.अल्प-पशु- -शुम् शौ १२, ४,
२५.

अल्प-शायु- -शुम् शौ ४, ३६, ९.

*) तु. टि. अलि-कृव- । बकारान्तः सुपा. (पाण्ड.) ।

b) उस. उप.अच् प्र.थायीयः स्वरश्च (पा ६, २, १४४) ।

c) व्यु. ! । 'अलेरिष शरणं दर्शनमस्य' इति कृत्वा
= *अलि+अ- (=नैप्र.) <*शूर- <✓*शू इति बस.
पूपप्रस्व. । यद्वा (अ)लिङ- (<✓*लिङ् हिंसायाम्)
इत्येवमाद्योऽकार उच्चारणमात्रफलः द्र. । अथबोत्तरे कल्पे
नम्-पूर्वत्वे सति उप. च भाव-परे सति बस. इति कृत्वो-
त्तराऽऽदिस्वरः उच्यते. [पा ६, २, ११६ (वैतु. सा. 'अली
[लि-ई]क्ष-' इतीव कृत्वा व्याचक्षाणः [तथा सति
सासस्व. अभावं प्रति चोद्यस्तु द्र.]] ।d) व्यु. ! । ✓अल्+ङ्गन् प्र. (पाउ २, ५०) । नित्-स्वरः
(पा ६, १, १९७) । यद्वा अलि-नास्- इति प्राति. स्यात्
(तु. तत्रैव भला-नस्- इति) । उपर्यपि 'विषाणिनः' इति
सहचरितं वि. भवति । तच्चोत्तरे कल्पे ज्ञापकं भवेत् ।e) व्यु. ! । ✓अल्+कीकन् प्र. इति संप्रदायः [पाउ
४, २५ (तु. WW १, १५७ अनार्जवपरत्वेन धा. अर्ध-
वैशिष्ट्ये सति तदेव समर्थकः)] । मौस्थि. तु ६अ-+*लीक-
(नैप्र. <*लिङ्क- <✓*लिङ् प्रकाशने) इति कृत्वा
तस. नम्-स्वरश्च संभाव्यते ।f) यदेतत् सं३ इतीव W. व्याचष्ट, तदनिष्टम् ।
तथात्वे पदपरत्वाद् निधातप्रसङ्गात् (तु. सस्थ. टि. २असि-
त->साः) ।

g) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

h) तु. टि. अ-रेतुक्- ।

i) श्री. दापि काल् पूर्वस्याऽत इत्वाऽभावः द्र. (पाभा,

पाभा ७, ३, ४५) ।

j) काल् पूर्वस्याऽत इत्वे ह्रस्वन्तीये स्वरे च (पा ७, ३,
४४; ६, २, १७४) नापू. विशेषः द्र., शास्त्राभेदेन
व्यवस्थाप्यश्च ।

k) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

l) घः प्र. (पा ३, ३, ११८) । तत्-स्वरः [वैतु.
उ. म. च अल(म)+*ग- (<✓*गम्) इतीव कृत्वा
नैप्र. वर्णविकारं पश्यन्ती] ।m) व्यु. ! । 'अल्गाव् अन्दति' इत्यर्थतः अल्गा-+*अम्बु-
(<✓*अम्ब् इति उस. स्याच्छकन्धादित्वमूर्धन्याऽऽप-
त्तिभ्यामिष्टसिद्धिश्च । यत्तु WR. अल्लण्ड- इति प्राति.
स्वरूपमिति, तत्र मूको.ल्ल->ल्ल- इत्याकारात् संभाव्यमा-
नमाप्यमिकलिपिविकारादन्यत् किमपि प्रमाणं नोत्पश्यामः ।

n) 'अल्गाङ्गन्' इति सुपा. चिन्त्यः ।

o) १अर्भे- इत्यतः नैप्र. वर्णविपरिणाममात्रमिति कृत्वा-
ऽत्राऽपि तत्रत्यं टि. अनु पाप्र. धा. प्र. च निर्देशः द्र. ।

p) प्राग्वीयः कः प्र. (पा ५, ३, ७०) । तत्-स्वरः ।

q) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

r) तस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, २) । पू. तदर्धविशि-
ष्टकालवृत्तित्वे सति द्वि१ स्यात् । उप. च कर्त्तरि *१शायु-
(<✓*शी यद्र.) । यद्वा बस. स्वादुह्रस्वरः । तथा सतिउप. *२शायु- इति भावे निष्पन्नमिति विवेकस्तु द्र. [वैतु.
ता. (३९-४१) श्रु ८, १९, २६; शौ १२, ४, २५ इत्यत्र-
त्यविषयसाम्यदृशा 'अल्पपशुन्' इत्येवं शोधमुखः नापू.
प्राति. एव निगामुकः] । यत्तु सा. *१शायु- इत्यस्मिन् उप.

अल्पा(ल्प-प्र)जि- -जि: मा
२४, ४; का २६, १, ८; मै ३,
१३, ५.

✓अब्>भावि^b, अवति ऋ २, १२,
१४; ५, ८३, ४; ८, २, ३५;
तै २, ५, ९, ६^१; मै ४, १२,
५१; शौ ८, ७, २१; २०, ३४,
१५१; पै १३, ७, १५१; अवति
ऋ ७, १०४, १२; ८, ७५,
१४; तै २, ६, ११, ३१; ७,
५, ८, ५१; काठ ६, ७१; शौ ८,
४, १२१; पै १६, १०, २; १३,
११; अवत: शौ ४, २, ३१^०;
अवत: मा २१, ५२; का २३,
६, ५; †अवमि ऋ १, १७९,
३; [२, २३, १९; २४, १६;
३५, १५]; ९, ८३, २; मा ३४,
५८; का ३३, २, २१; मै ४,
१२, १; कौ २, २२६; जै ३,
२०, १०; शौ १८, ३, २४;
अवमि ऋ ४, ५०, ९; †अवसि
ऋ ६, २३, २; ५८, १; ८,
३६, ३; ३७, ६; तै ४, १, ११,
३; मै ४, १०, ३; काठ ४, १५;
कौ १, ७५; जै १, ८, ३; अवथ:
ऋ १, ११२, २; १७: २०;
२२; ५, ६३, १; ८६, १; ७,
६९, ४; ८, २२, १०; †मै ४,
१४, १०; १२; शौ ४, २९, ३^१;
४^१; ५; ६; पै ४, ३८, १; ३^१-
६^१; †अवथ ऋ ४, ३६, ५; ३७,
६; [६, ६६, ८; १०, ३५,
१४; ६३, १४]; ८, २०, २४;
१०, ६७, ११; शौ २०, ९१, ११;

अवथ ऋ ५, ५४, १४; अवमि
ऋ १०, १२४, ४^१; अवान् तै
२, ६, ७, ४; मै ४, १३, ५;
अव: ऋ १, १२१, १२; †अवा:
ऋ १, २७, ७; मा ६, २९;
का ६, ७, ७; मै १, ३, १;
काठ ३, ९; क २, १६; कौ २,
७६५; अवाय: ऋ ७, ६१, २;
अवाय ऋ ७, ४०, ३; †अवतु
ऋ [२, ४०, ६; (७, ४०, ४)];
मै ४, १४, १; अवतु ऋ ५,
८७, ६; ६, ९, ७^१; ५०, १३;
७, ४७, २; ४८, २; १०, ९७,
१४; १८२, २; मा १०,
१०-१४; †१२, ८८; १८, ३२;
२०, २७; २३, १३^१; का ३,
९, १; ११, ५, १-५; १३, ६,
१४१; २०, १, ३; २२, २, ४;
२५, ४, १; २; तै १, २, ६, १;
८, १३, २^१; ३^१; ३, ४, ५,
१^१; ४, २, ६, ३; ४, १२, ४;
६, ४, ३१; ७, १२, १; ७, ४,
१२, १; मै २, ६, १०^१; ७, १३१;
१२, १; ३, ११, ४; १६, ४^१;
४, १४, ७; काठ १५, ७^१; १६,
१३१; १८, १३; २२, १४^१; २३,
१११; ४४, १; कि २५, ४;
शौ २, १२, ४; ५, २४, १; २; ४;
७-१४; ७, २१, ५; १९, ४५,
६-९; पै १, ६५, ४; २, ५, ४;
८६, १-६; ३, १०, ४; ४, ३,
७; ९, ४; ९, १२, ३; १०, ६,
५^१; ६; १३, १३, ७१; १५, १,
९; १०; ४, ६-९; ७, १-१०;

८, १-९; ९, १-३; अवताम्
ऋ १, ७६, २; १०, ७०, १०;
मा २, ९; का २, २, ४; मै १,
१०, २; काठ ९, ५; क ८, ८;
अवताम् लि ३, १५, १३; मा
२, १६; २७, १७; का २, ४,
२; २९, २, ७; तै ४, १, ८, २;
मै २, १२, ६; काठ १८, १७;
क २९, ५; शौ ५, २४, ३; ५; ७,
१३, १; १८, ३, ३८; पै ९,
१, ७; अवन्तु ऋ १; १०६,
३; ५, ४२, ५; ५२, ४^१; ८,
५४, ४; लि ३, ६, ४; शौ १८,
३, १५; अवन्तु ऋ १, २२,
१६; २३, १२; ३, ८, ८; १०;
६२, ३; ४, ३१, १०; ३३, ३;
५, ४१, ११; ४६, ७; ५१, १३;
८७, ७; ६, ५०, १४; ७, ३६,
७; [४९, १-४]; ८, ३, १;
६३, १२; १०, १५, १; ५;
७७, ८; मा ४, ११; १५,
१५-१९; १६, ६४-६६; १७,
५४; १९, ४९१; ५७१; ५८;
२०, ११; ३३, ५०१; ३४,
५३१; का ४, ५, ३; १६, ४,
२; ४; ६; ८; १०; १७, ८,
१८^१; १८, ५, ५; २१, ४, ११;
६१; ९; ७, ११; ३२, ४, ७१;
३३, २, १६१; तै १, २, ३, १;
८, ७, १; २, ४, ८, २;
†६, १२, ३; ४; ३, ३, २, २;
४, ५, १; ४, ३, ३, २; ४, १२,
४; ६, ३, २; ५, ४, ६, २; ७,
४, १२, १; मै १, २, ३; ६, २१;

सति कस. इवाऽऽह, तन्नेष्टम् । तथा सति सासस्व. प्रसङ्गा-
दिति दिक् [तु. सत्त्व. टि. दुर्हित->-तान् यदुक्तदिशा
दुर्हित->-तान् इत्यस्य पा. साधीयस्त्वं च यनि. तद्व्या-
ख्यानपरत्वं च (=जनमध्येऽल्पामवस्थितिं भाजुक- [आस-
न्नमृत्यु-]) इ.] ।

*) वस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्ग. ।

b) ग्रहणाऽदनप्रकारकाऽहेतुमद्-अर्थविशेषवृत्तिप्रयो-
जकः णिच् प्र. भवति । यद्वा तस्मिन्नेवाऽर्थे प्राप्त-व्यञ्जन-
वर्णविकारस्य ✓भाप् इत्यस्य चौरादिकत्व-विकल्प
इत्यपि संभाव्येत ।

*) 'अवसा' इति ऋ. (१०, १२१, ६) पाभे. ।

d) 'अवमि' इति LRV. शोषो विमृश्यः ।

२, ६, ३; ७, २०; १०, ५;
३, ३, ८; ११, ८; ४, ३, ४;
९, २; १०, ६; १३, १०;
काठ २, ४; ४, १४; ११, ९;
१५, २; १७, ९; १८, ३;
२१, १४; ३१, १५; ३५,
२; ३; ६; ९; ३८, ४; ३९,
७; ४४, १; क२६, ८; २८, ३;
४८, ३; ४; ७; १०; ११, १;
२३९, २, ७७१; १०२४; जै१,
२५, ७; शौ २, १३, ५; ३,
१९, ५; ५, २४, ६; १५-
१७; ७, ५१, १; १८, १, ४४;
४७; ३, ४५; १९, ४५, १०;
पै १, ९५, ४; २, ५३, १-६;
४, २८, ३; १४, १, १-१७;
१५, ४, १०; ६, ९; ९, ४;
२२, १; अव्>वा १, ७९,
७; १२९, ४; ६, १५, १५; ४८,
१९; ६१, ६; [(१, ७१, १०) ७,
१८, २]; ८, ३६, २; ८०, ६;
९२, ९; ९, ९, ७; १०, ५०, ५;
मा २, ९; ११, ४१; का २, २,
४; १२, ४, ४; तै ४, १, ४,
१; मै ४, १२, ३; ११, २,
८७४; ९९४; जै १४, २७, ३;
अव १, ७, ४; ३, ३२, १२;
३५, ३; ६२, ८; ४, ५२, ६;
५, ३३, ७; ३५, ७; ८; ६,
४६, ११; ८, ७०, ६; ७५,
१५; १०, १०२, १; मा २,
१२; ११, ७१; १४, ८; १८,
५५; का २, ३, १०; १२, ७,
६; १५, २, ३; २०, ३, ५; तै

२, ६, ११, ४; ४, १, ९, ३;
३, ४, ३; मै २, ७, ७; ८, २;
१३, ६; ४, १२, ४; काठ २,
३; ९, ५; १६, ४; ७; १८,
१५; क ८, ८; २५, १०; २९,
४; ११, २, १४८; २१३; ३,
२, ४; जै २, ५, ९; ३, १४, ९;
१९, ८; शौ २०, ७०, १०; ८१,
२; ९२, २१; अवत् मा ५,
९; का ५, ३, १; तै १, २, १२,
१; ६, २, ७, २; मै १, २, ८;
३, ८, ५; काठ २, ९; २५, ६;
क २, ३; ३९, ३; अवत्
८, ३, २; कौ २, ७७२;
अवत् २, ४०, ५; ६,
५२, १६; मै ४, १४, १;
अवत् १, ३४, ५; ४७,
५; १०९, ७; ८; १८१, ७;
१८२, ४; २, ३१, १; ५, ४०,
७; ७, ८३, १; ५, ८, २०;
५९, ३; ५; खि १, ६, ३; ५;
९, ६; ३, २२, ७; मै ३, ११,
५; काठ १६, १२; क २५, ३;
शौ १४, १, ३५; ३६; पै ५,
४, १०; अवत्>ता ७,
३८, ८; ८, ३०, ३; १०, ३५,
११; १०३, ११; १०७, ११;
मा २, १८; १७, ४३; २०,
७४; २१, ११; का १०, ३,
११; १८, ४, ११; २२, ७, ८;
२३, १, १२; तै १, ७, ८, २; २,
४, ८, १; ७, २; ३, ४, ५, १;
४, ६, ४, ४; ७, १२, १;
१३, २; मै १, १, १३; ११, २;

२, ४, ७; १०, ४; १२, ३;
४, १, १४; काठ २, १; ११,
९; १३, १४; १८, ५; ३८,
९; १२; ४०, १०; क २८,
५; कौ २, १२०९; शौ १९,
१, २; १३, ११; ७२, १; पै
१, ६५, ४; ७, ४, ११; १०,
७, ६; अवत् १, ८५, ७;
६, २०, ३; ७, १८, १९; ८,
९६, १३; तै ४, १, ११, ३;
६, २, ७, २; मै ३, ८,
५; काठ २८, ४; क ४४,
४; ११, ३२३; जै १, ३४,
१; शौ २०, १३७, ७;
अवत् ३, ३२, १२; ४८,
१; १०, १०८, २; १३०, ४;
मै ४, १४, १३; काठ २५,
६; क ३९, ३; कौ ३,
१, ९; अवत् ४, ४४, ६;
शौ २०, १४३, ६; अवत् ८,
५४, १; खि ३, ६, १; शौ
४, २, ६; अवत् १, ३३,
[१४; १५; ६, २६, ४]; १७६,
५; १०, १०५, ११; तै
१, ३, १३, २; ३, ४, १०,
१; अवत् ७, १९, २; शौ
२०, ३७, २; अवत् १,
११२, ७; ९-१३; १४; १५;
२१; २३; ८, ५, २५; ८, २०; २१;
अवत् १, ११६, २१; १०,
१३१, ४; मा १०, ३३; का ११,
१०, ३; काठ १७, १९; ३८, ९;
शौ २०, १२५, ४; अवत् १,
[१, ६४, १३; १६६, ८]; १३;

*) विशिष्ट इह ऋ. (८, २३, ५) पामे. ।

b) 'वाहि' इति ऋ. (१०, ८३, २) पामे. ।

c) 'अनु...अव' इति योजकः G.W. चिन्त्यः ।

लक्षणे वा तृतीयाथेऽनोः कर्मप्रवचनीयत्वात् (तु. सा.) ।

d) 'स्त्वानः' इति ऋ. (८, २३, ५) विशिष्टः पामे. ।

e) 'आ...अवत्' इत्येवं परयन् SIM. उपेक्ष्यः ।

f) 'आ अ(इआ)वत्' इति पपा. (तु. संटि.) अनु 'आ' इति कप्र. 'शम्बर-हृत्वे' इत्येतदन्वितः ।

g) 'आवत्' इति ऋ. (१०, १२१, ७) पामे. ।

h) 'अवाः' इति ऋ. (१, २७, ७) पामे. ।

i) 'पाहि' इति ऋ. (७, ५४, ३) पामे. ।

मा २०, ७६^१; का २२, ७, १०^१;
मै ३, ११, ४^१; आवम् ऋ ४,
२६, ३; आवम् ऋ १०, ४९, ३.
आव ऋ २, ११, ११; १०, ८०,
३; †आविथ ऋ १, १३१, ५^३;
[२, १३, ९; ८, ३, १२];
३, ९; १२, २; ६८, १०; ८०,
२; ९, ६१, २२; १०, १२०,
७; तै ३, २, ११, १^१; कौ १,
१०८^१; ४९४; २, ११७२^१;
जै १, १२, २^१; ५१, ८; ३,
४४, ६; ४, २७, ९; शौ ५,
२, ६; २०, ९, ३; ४९, ६;
५७, ३; ६३, ८; ७५, ३^३;
१०७, ९; †आविथ ऋ १, ५३,
१०; ५४, ६; ८, ३७, ६; ४६,
११; शौ २०, २१, १०; पै ६,
१, ७; ११, १, १०; †आवथुः
ऋ १०, १३१, ५; खि १, ३,
५; मा १०, ३४; २०, ७७;
का ११, १०, ४^०; २२, ७, ११;
मै ३, ११, ४; काठ ३८, ९;

शौ २०, १२५, ५; आव ऋ ८,
७, १८; अविष्टु ऋ १, १११,
५; १०, २६, ९; अविष्टाम् ऋ
१, १८५, ९; अविष्टु ऋ २,
१७, ८; अविष्टु ऋ [१, ११०,
९; ६, ४४, ९]; २, २४, १;
३०, ८; ४, ३१, १२; †अविषः
ऋ ३, १३, ६; मै ४, ११, २^१;
काठ २, १५; अविष्टम् ऋ [४,
५०, ११; ७, ६४, ५; ६५, ५;
९७, ९]; ७, ६७, ६; अविष्टम्
ऋ २, ३०, ६; ५, ६२, ९; ७,
६७, ५; ८, ९, ५; मै ४, १४,
१०^१; पै १३, ५, १६^०;
अवितु>ता^१ ऋ ७, ५९, ६;
अविष्ट^१ ऋ ७, ३४, १२;
अविष्टन>ना ऋ ७, १८,
२५; अद्यात् तै २, १, ११,
२; मै ४, ९, ११; १२, २;
१४, ६; १२; अद्याः ऋ २,
३८, १०; १०, १३९, ५;
अवीत् ऋ ७, ३४, १४; अवीत्

खि ५, ७, ३, ७; मा २९, ८;
का ३१, १, ८; †तै ५, १, ११,
३; मै ३, १६, २; ४, १३,
८; काठ १९, १३; ४६, २;
आविषुः ऋ ४, ३६, ६; मा
२३, २९; †आविषुः ऋ १,
११, ५; कौ २, ६०१; जै ३,
४८, १७; शौ २०, १३६, ४^१;
अवीः ऋ [६, १०, ६; (२६, २)].
आवयत् मै २, ४, ११; आवयत्
ऋ १०, ११३, ८; मै २,
४, ११; काठ १२, १०१;
शौ ४, ६, ३; ५, १९, २;
आवयः शौ ६, १६, २; आवयः
ऋ ८, ४५, ३८. [अनु>न्व^०
अभि>भ्य^०, उद्^०, उप^०, प्र^०,
प्रति>त्य^०, वि>व्य^०, सम्^०]
?अव^१-अवोः^१ ऋ ६, ६७,
११; ७, ६७, ४; १०,
१३२, ५.
!अव^१-वेण ऋ १, १२८, ५.
*अव-मात्रा-ओमात्रा-टि. द.

* ऋ १०, १३१, ४ इत्यत्रत्यस्य 'आवतम्'
इत्यस्य वचनपरिणामः द्र. । यत्तु उ. म. च यनि. रू.
आ/अव् इत्याऽऽहृतुः, तज्जेष्टम् । ग. स्वरस्याऽदर्शनात्
(तु. पपा.) ।

^१ 'आवुरः' इति ऋ. (८, १९, ३०) पाभे. ।

^० 'धुः' इति मुपा. अष्टः (तु. ऋ १०, १३१, ५) ।

^१ 'हविषः' इति मुपा. पपा. च प्रमादज एव द्र. ।

^० शोधार्हः मुपा. द्र. ।

^१ जागतपादप्रयोजितश्च छान्दसो दीर्घः द्र. । लेटि
मपु३ इदपूर्वे सिपि सति "अविष्टु" इत्यस्य रू. सतः
नैप्र. वर्णविपरिणामः सुवचः द्र. [तु. सा. ('आगच्छत' इत्यु-
क्ते] ✓अव् इत्यस्य प्राप्तर्यतामात्राऽनुवचनाऽभिप्राया-
दित्यभिसंधिः) प्रष्टुः] । अतिवृत्तत्वाभिधाताऽभावश्च
प्रत्युदाहार्यः (पा ८, १, २८) ।

^० सं. 'उ' इत्यस्य नि. अनेन क्रिप. योगः द्र. ।

^१ परदृशा संदिग्ध-सत्ताकं सत् कर्तरि क्बन्तं द्र.
(तु. नाठ. टि.) ।

^१ १२ सत् स्वरूपतो भूयोविप्रतिपत्तिविषयं

रू. द्र. । तथाहि । यनि. सावेवाचीयः स्वरः (पा ६, १,
१६८) इति वै. सा. च; वैतु. सा. ऋ. (१०, १३२, ५)
!अवु->-वोः [११ सत् सदन्वयं भिन्नकमिव वृत्तं
वदन् व्यर्थमेव व्याहतः (१२ इति कृत्वा मित्रावरुण-पर-
तया साध्वन्वयस्य सुलभत्वादित्यभिसंधेः [=यदा यज-
मानो रक्षित्रोः सतोस्तयोर् अवो रक्षणात्मान्यधात् तदा
सर्वहितमित्रभूते तस्मिन् कृतोऽपकारोऽपकर्तृणां वीराणा-
मेव मृत्युंभावुकः]] । एस्थि. यनि. रू. =आवयोः (तु.
GW.) इति वा, =अयोः (L ३४४) इति वा
यदुक्तं भवति, तज्जेष्टम् । उक्त्या दि. वि. द्वारा मित्राव-
रुणयोः परामर्शसंभवे सति द्वारान्तरकल्पनावैयर्थ्यात् ।
ऋ १०, १३२, ५ इत्यत्र श्रूयमाणस्य अवुः इत्यस्य
प्रकृतविकल्पतारतम्ये ज्ञापकत्वेन यनि. पोषकत्वाच्चेति दिक् ।

^१ भावे अप् प्र. उस्. (पा ३, ३, ५८) । यद्वा
✓अव्>*अव्-इत्येतद् घञन्तं सद् भित्-स्वरं स्यात्
[तु. यनि. णत्ववत् तु १ रू. (वैतु. पपा. 'अवेन' इत्येवं
निर्दिशन् [तु. ऋप्रा ५, ६०] उक्तं मौढिष. संकेतं
विलोपुक्तः)] । एस्थि. संपा. 'अग्नेर्वेण' इत्येवं मूलतः

*अव- २अण्व- अव- २अवस्-
अवस्तात् टि. द.

अवत्- -वत्तः मा १५, ६३;
का १६, ७, ६; तै ४, ४,
३, ३; मै २, ७, १६; ८,
१४; काठ १७, १०; क २६, ९;
-वताम् पै ४, १०, २^b; १०, ६,
१२; -वन् ऋ ७, ४६, २;
-वन् ऋ १, २४, ३; तै ३,
५, ११, ३; मै ४, १०, ३;
काठ १५, १२; -वन्तम् ऋ ८,
७३, ७.

अवन्ती- -न्ती ऋ १, १८५,
४; -न्तीः ऋ १, १५२, ६; ७,
४६, २; तै ७, ४, १२, १^३;
काठ ४४, १^३.

अवत्कु- -रम् शौ २, ३, १.

अवत्-तर- -रः शौ १८, ३, ५;
-रम् तै ४, ६, १, २^०.

*अवन- २ओमन्- टि. द.

†अवनि- -नयः ऋ १, १८६, ८;

१९०, ७; ५, ८५, ६; -ना ऋ
५, ५४, २; -निः ऋ १, ४,
१०; १८१, ३; ८, ३२, १३;
शौ २०, ६८, १०; -निम् ऋ
१, १४०, ५; ४, १९, ६; -नीः
ऋ १, ६१, १०; ६२, १०; २,
१३, ७; ५, ११, ५; ६, ६१,
३; ७, ८७, १; १०, ९९, ४;
मै २, १३, ७; काठ १२, १५;
शौ २०, ३५, १०. [०नि-दशन^१]
१अवस्- -वः ऋ १, १७, १;
[३९, ७; ४२, ५]; ४६, १२;
११४, ९; ११९, ४; १२७, ५;
१५१, १; १५८, ३; [२, २६,
२; १०, ३५, ३]; ३, १, १५;
१७, ३; २६, ५; ३१, १४;
५८, २; ५९, ६; ४, १, २०;
२५, ३; ५, ३५, २; [(१, १०,
१०) ३]; ७०, १; ६, ६, १;
२६, १; ६५, ३; ७, २१, ८;
८८, ७; ८, ९, १३; १६, २;

२४, २५; २७, १; [३८, १०;
९४, ८]; [४७, १; ६७, ४];
६७, १; [७३, १-१८]; ८३, १;
९७, ८; १०, २२, ७; ३५,
१; २; [३६, २-१२]; १००,
११; ११५, ५; १३२, ५;
१८५, १; खि ४, १३, ३; मा
३, ३१; ११, ६२; ३३, १६;
१७; का ३, ३, २३; १२, ६,
३; ३२, १, १६; १७; तै २,
१, ११, ५; ५, १२, २; ३, २,
११, २; मै १, ५, ४; ११;
४, ११, १; १२, १^३; काठ २,
१५; ७, २; ९; १०, १३; ११,
१२६; १२, १४; क ५, २; कौ
१, ४८; १३८; १९२; २,
३३५; जै १, ५, ४; १५, ४;
२०, ८; ३, २८, ७; ४, २२, ६;
शौ ७, ८, ११^b; २०, ४४, २;
१४१ ३; -वसः ऋ २, ४, ८;
२७, ५; ३, ५१, ६; [४, २१, १०;

सतः नैप्र. यथोपलब्धि विपरिणामः सुवचः । मौस्थि.
✓अव् इत्यस्य ✓अव् इत्येतज्जमात्रत्वात् तात्पर्यतो
नैर्निशेष्यं द्र. । उभयत्र च वपूर्वीयोऽशः ✓*अव् इत्यतः
इति प्रतीतिं संभाव्य शब्दार्थे प्राकरणिकं स्वारस्यम-
न्वेष्टव्यं [मरुतां शब्दवत्त्वाख्यं गुणं विरहय्याऽग्निनोप-
मेयपक्षेण सतोपमानपक्ष्यत्वसंसाधुकस्य गुणान्तरस्य
तुल्यभत्वादित्यभिसंधेः (तु. LRV. प्रम. [=GRV., ?ORN.,
GRI., NW.] 'अग्ने रुवेण' इत्येवं विसंसाधयुक्तः, उत्तरं पदं
रुव- [✓अव्] इत्यभिसंधतः [अन्यथासिद्धं त्वेतत् द्र. ।
मौस्थि. रुव- इत्यस्याऽपि *१अव्- इत्यत एव नैप्र. विपरिण-
तत्वे सति पाप्र. ✓अव् इत्येतज्जत्वेन परिभाषितमात्रत्वदर्श-
नादिति दिक्मात्रम्]; वैतु. सा. प्रम. (=PW., L ५५४
[१अवस्->अवः<] अवन- इति संभेदजां भ्रान्तिमति-
देशुकः], GW., ?ORN.) ✓अव् इत्यस्य प्रसिद्धेन सता
रक्षप्रकारकैौवाऽर्थेन प्रकरणं निर्वाहकः]] ।

* सतु-सप्तोर्निघाते धातुस्वरः (पा ६, १, १८६) ।

b) 'पत्वाम् अवताम्' इति मुपा. स्थाने 'पत्वाऽवि-
ताम्' इति श्लोको विद्यते । 'पत्वा' इति व्यञ्जरीच्छन्दो-
ऽनुकूलयित्री 'पति-आ' इत्येवं द्र. । अवि(त>)वा- इत्यस्य

निष्ठायाम् ऊठोऽभावे सेट्प्रक्रियया निष्पत्तिर् विकल्पयि-
तव्या । यद्वा १अव- इत्यत इत्तच् प्र. स्यान्मत्वर्थीयः ।

*) 'सुदावन' इत्येकं समस्तं पदमाहतुः भा. सा. (ऋ)
च, तज्ज । पपा. पदपार्थक्योपलब्धेः ।

d) प्राग्वीयः कः प्र. (पा ५, ३, ७०) । तत्-स्वरः ।
अवत्->अवत्-कुम् इति मंदिहानः MW. कल्पयेत् ।

*) 'अव/तु>अवतर' इति मा. का. पाभे. अन्यशास्त्रीयः ।
'अवतरम्' इति मै. (२, १०, १) पपा. । 'अवस्तरम्' इति
शोधः K. प्रस्तावितोऽनवसरः, 'पित्तम्' इत्यनेनाऽस्य
सामानाधिकरण्येऽन्वयस्य सुलभत्वात् । अन्यत् वैश. द्र. ।

f) व्यु. ? । यनि. अग्निः प्र. तत्-स्वरश्च [पाठ २, १०२
(वैतु. GW. '१अव' इति पू. इत्युचिवात् सन् *१अनि-
इति उप. इतीवाऽभिसंधानः शकन्त्वादित्वपरः; ww.
(१, २५४) आशाऽकार उच्चारणार्थके सति <✓अवन्
(उन्दने) इति]] ।

g) असुम् प्र. नित्-स्वरश्च (पाठ ४, १८९; पा ६,
१, १९७) ।

h) w. एवं पिपठिषु भवति (तु. टि. अव/ह>
अव...कारिषम्)

५, ५७, ७; ५, २२, ३;
८, ७५, १६; ९, ५८, २; तै
२, ६, ११, ४; कौ २, ४०८;
जै ३, ३१, २८; -विसा ऋ १,
१७, ६; २२, ११; २४, ५;
३९, ७; ७७, ४; ८५, ११;
[८९, ७; १०७, २; १०, ३५,
१३]; १०२, ५; [११०, ७;
७, ५९, २]; १२४, १३; १३८,
३; १५२, ७; १६६, २; १७७,
१; [५; ६, २५, ९; १०, ८९,
१७]; १८५, ४; ६; ९; १८७,
६; ३, ३२, १३; ५, [४२,
१८; ४३, १७; ७६, ५; ७७,
५]; ४६, ६; ४९, ५; ७६, २;
३; ६, [२, ११; १४, ६; १५,
१५]; २०, १०; ३१, ५; ५०,
९; ५२, ५; ६; [(५, ४५, ४)
५९, ३]; ७, २१, ९; ५१, १;
८२, ८; ८३, १; ३; ९४, ७;
८, ६१, ४; ९, ६१, २४; ९८,
८; १०, १५, ४; ४०, ७; ६४,
९; ८९, १६; १२०, ७; १२१,
६; खि २, ६, १, १९; ७, ५;
८, ५; ३, १३, १; ५, ५, २-
११; ७, ४, ५; मा १८, ३१;
१९, ५५; २५, २०; ३२,
७; ३३, ५२; का २०, १,
२; २१, ४, ५; २७, ११,
७; २९, ४, २; ३२, ४,
९; तै २, १, ११, ६; ६, १२,
२; ४, १, ८, ५; ७, १२, १;
मै २, १२, १; ४, १०, ६;
१४, १२; १४; १८; काठ १८,
१३; २१, १४; ३५, १;
३८, ७; ४०, ८; क २९, २;

कौ २, ११०३; ११०४; ज
३, ४४, ७; शौ ५, २, ६;
६, ७, १६; १८, १, ५१; २०,
१०७, ९; पै ४, १, ५; ६, १,
७; १६, ६; -वसाम् ऋ ४, २३,
३^०; -वसि ऋ ५, ६५, ५; ८,
४७, ५; -वसे ऋ १, १७, २;
२२, ६; १०; [३४, १२; ११२,
२४]; ३५, १; ४५, ५; ४७,
१०; [४८, १४; ८, ८, ६];
५२, [१; १६८, १]; १२; ८९,
५; १००, ८; १०२, १०; ११४,
४; ११८, १०; १२७, ४^२;
१२८, ८; १२९, १०^३; १३५,
४; १६४, ५२; १८३, ५;
१८६, १०; २, १२, ९; १६,
१; २९, १; ३४, १४; ३, १३,
२; २६, २; [४७, ५; ६, १९,
११]; ५४, १२; ५७, ५; ६२,
२; ४, २, १३; ३, १; २०, १;
२; २१, १; ३; २५, १; ४१,
७; ८; ५, १७, १; २२, ३;
२५, १; [३५, १; (७, ९४, ७)
८, ५३, ७]; ४१, ५; [४५,
४; (६, ५९, ३)]; ६५, ३; ६, १४,
१; ३; १७, १३; २१, ९; २३,
८; ९; २४, १०; २९, १; ३३,
२; ३८, ५; ४०, ५; ४६, ६;
४८, ४; ६१, २; ७, १, २;
२१, ८; २६, २; ३२, ८; ३८,
६; ४८, ४; ५१, २; ७४, १^०;
८५, ४; [९०, ७; ९१, ७]; ८,
८, ९; ९, १; ११, [६; १०,
१४१, ३]; ९; [१२, १९; २७,
१३]; १९, ३२; २२, [३; १०,
३८, ४]; १६; २३, २५; ३२,

१०; ३४, ४; ५३, ७; ५४, २;
३; ७; ६१, ८; ६३, ४; ७०,
२; ७१, १४; ८६, ४; ९९, ८;
९, १०८, १४; १०, ३१, १;
३९, ५; ६३, ११; [(६५, ९)
६६, ४]; ७४, ५; ८१, ७;
१०१, १; १४९, ५; खि १, ३,
२; ७, ६; २, १५, १; ३, ५,
७; ६, २; ३; ७; मा ६, २०६;
७, ३६; ८, ४५; ९, २६;
१७, २३; २०, ४७; ४८;
४९; २१, ५६; २५, १८; ३३,
९१; ३४, २९; का ६, ४,
५६; ७, १८, १; ८, १९, १;
१०, ५, ५; १८, २, ७; २२,
५, १-३; २३, १, ५६; २७,
११, ५; ३३, १, २३; ति १,
३, १०, १६; १४, १; ४, १७,
१; ४६, २; ५, ११, ५१; ३, १,
११, ३^३; ४, ६, २, ६; ६, ३;
११, ३६; मै १, २, १७६; ३,
२१; २, १०, २; ४, १०, १^३;
२; ११, ४^१; १४, ७; काठ ३,
७६; ४, ८; १६६; ७, १६; १४,
२; १८, २; १९, १४^३; २०,
१४; २१, १३; ३०, ४६; ५^१;
३९, १५; ४०, ११; क २,
१४; ३, ६; २८, २; २९,
२; ४६, ७१; कौ १, ४९;
६९; २१७; २८५; ३०४;
३७७; २, १०३^०; २८४; ४४७;
५१८; ७२४; ९३२; जै
१, ५, ५; ७, ७; २३, ४; ३०,
३; ३२, २; ३९, ८; ३, १०,
५^०; २३, १६; ३४, ५; ४०,
१४; ५९, १७; ४, १४, ८;

*) अव-सा-(<✓/सो) इत्यस्य द्वि१ इति PW. प्रभू.
उपेक्ष्याः [तु. वें. सा. पपा. अवप्रहाडभावश्च; वैतु. अव-
सातु-, अव-सान- (तथात्वे उपप्रस्व. दुर्वारत्वात्)] ।

^b) तु. नाड. टि. ।

°) 'अङ्गुवसे' इति मुपा. "अङ्गुवसे=[अङ्गे>
अङ्गुय+अवसे] इत्येवं सु-शोधः द्र. । एरिय. ए>अय्
इति विपरिणामः शाखान्तरीयस्य 'अङ्गे अवसे' इत्यस्य
प्रकृतिभावस्य स्थाने द्र. [तु. ऋ ७, ७४, १; कौ २,

शौ ३, २०, ४१; ५, २५, २; ६, १०८, २; ७, ६, २; ४१, १; ८, ७, २३; २४; १२०, ३४, ९; ८० २; ९२, १७; १०३, १; १०५, ५; १३९, १; पै १, ६८, १; १३, ३४, ६; ३६, २; ४, १०, ८; ५, ३१, ८; ७, १५, ९; ११, १, ६; १३, २, १; ७, ९१; १६, १४, ३; -वांसि ऋ ४, ५५, ५; ७, ९७, २; ८, १२६, २१; ६७, ४]; मा २७, ३४; का २९, ३, १०; काठ ११, १२; -वांभिः ऋ १, ८६, ६; ११७, १९; १६७, २; १८५, १०; ११; ४, २२, ७; ४१, २; ६; ५, ७४, ६; [६, ४७, १२; १०, १३१, ६]; ७, २०, १; ३५, १; ३६, ९; ८, २६, २; ८१, २; १०, ६, १; खि २, १३, ६; मा २०, ५१; ३६, ११; का २२, ५, ५; ३६, १, ११; तै १, ७, १३, ४; मै ४, १२, ५; १४, ७; १५; काठ ८, १६; १७, १८; कौ २, ७९; जै ३, ८, ५; शौ ७, ९६, १; १२, १०, १; २०, १२५, ६; पै १३, ८, १.

✓अवस्यु^१

१ अवस्युत्^१ - स्यते^१ ऋ १, ११६, २३.

अवस्यु, स्यु^१ - -स्यवः ऋ १, १४, ५; १०१, १; ११४, ११; १३१, ३; २, ११, १२; १३; १९, ८; २१, ५; ३, ४२, ९; ७, ९४, ४; ८, [१३, १७; ९, १७, १७; ६३, २०]; २१, १; ६३, १०; ९, ८६, २४; कौ १, ३८०; ४०८; २, ५८; १५०; जै १, ३९, ११; ४५, १०; ३, ६, ४; १४, १०; शौ २०, १४, १; २४, ६; ६२, १; ७२, २; ७५, १; -०^१स्यवः ऋ ९, १३, २; कौ २, ५३८; जै ३, ४२, ४; -स्यवे ऋ २, ६, ६; ४, ५०, ९; मा ३८, ७; का ३८, २, १; मै ४, ९, ८; पै ७, २०, ५; -स्युः ऋ १, २५, १९; ३, ३३, ५; ४, १६, ११; ५, ३१, १०; ७, ३२, १७; [८, ३५, २२-२४]; मा २१, ११; का २३, १, ११; तै १, ३, ३, १; २, १, ११, ६१; ४, ७, १२, ३; मै १, २, १२; २, १२, ३; १४, १०, २; १४, १७; काठ २, १३; ४, १६१; १८, १४; ४०, १११; क २, ७; २९, २; कौ २, ९३५१; -स्युभिः ऋ ८, १३, ९; -स्युम्

५, ७५, ८; -स्युवः ऋ ९, ४३, २; -स्युवम् ऋ ५, ४६, १.

अवस्यु-वा(त>)ता^१ - ता मै ३, १६, ४; काठ २२, १४; -ताः तै ४, ४, १२, ३.

*अवस्यु(स्-यु)र^१ - -स्युः मा ५, ३२; १८, ४५; का ५, ८, २; २०, २, ८.

अवस्-वत्^१ - -स्वन्तः शौ ३, २६, ६; पै ३, ११, ६; -स्वान् तै ५, ५, १०, ४.

अवस्व(त्>)व्-वत्^१ - द्वते मै २, ६, ३; काठ १५, २; पै २, ५४, ५; -द्वन्तः मै २, ६, ३; काठ १५, २.

अवस्वद्व(त्>)न्-नेत्र- -त्राः पै २, ५३, ५.

अवस्^१ - -सम् ऋ १, ९३, ४; ११९, ६; ६, ६१, १; मा ३, ६१; १११, २, ५, ५; ५, ४, ६, १; मै ४, १४, ७१; काठ ४, १६१; २१, ८१; -साय ऋ १०, १६९, १; तै ७, ४, १७, १; काठ ४४, ६; -सेन का ३, ८, ६; तै १, ८, ६, २; ५, ७, २, ४; मै १, १०, ४; २०; काठ ९, ७; १३, १५; ३६, १४; क ८, १०. [०-स-अन०]

अवसे^१

१ अवि^१ - -विः शौ १०, ८, ३११;

१०३ (यत्रोभयत्र मुपा. तत्तया शोधार्हः द्र. । अन्यथा छन्दस्तो जागतमानाऽनुपपत्ति-प्रसङ्गः) ।

^१) नाउउ. व्यु. औपयिकः क्यजन्तः नाधा. द्र. ।

^२) शतृ-शपोर्निघाते धातु-स्वरः (पा ६, १, १८६) ।

^३) विभक्तिरुदात्ता भवति (पा ६, १, १७३) ।

^४) उः प्र. खी. ऊञ् च द्र. (पा ३, २, १७०; पावा ४, १, ६६) । तत्-स्वरः ।

^५) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^६) उस. कृद्-उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) । उप.

<✓*यू यद्र. [वैतु. सा. उ. म. च 'स्यु-' इत्यत्र प्र. दीर्घत्वं छान्दसम् इति वा (✓अव्>) अव्-+*स्यु-

(<✓सिष्) इति वा (वैतु. पपा. अनवग्रहः)] ।

^७) तु. टि. १ अङ्गिरस्वत्- ।

^८) मनुष्य-द्वयेऽपि प्र. पितृत्वात् स्वरे विशेषाऽभावः ।

^९) तु. टि. अनवस्- । मौस्थि. कृते तु. टि. युवस्- ।

^{१०}) तुमर्थे असेन् प्र. (पा ३, ४, ९) इतीव कृत्वाऽर्वाभिभ-विशेषेण पृथक् कृद्भावेन निर्दिदिक्षितं सदपि मौस्थि. अवस्-इत्यस्य च एतत् रू. भवतीति तथात्वेन यस्या. समाविष्टं द्र. ।

^{११}) इन् प्र. नित्-स्वरश्च (पाउ ४, ११८; पा ६, १, १९७) । वा. वि. द्र. (तु. नाउ. टि.) ।

^{१२}) वा. विधेयं सङ्गोदृश्यीकृत्य नाप. देशताविशेषवाचक-मिति यत् BW.NW. चाऽऽहतुः, तदसत् । परब्रह्मविषय-

-विम् शौ ५, १, ९^१.
 *भवितरी- अवित्री- टि. द्र.
 भवितवे^१ अ ७, ३३, १.
 †भवितु^१- -०तः अ १, १२९,
 १०; -ता अ १, ३६, २; ४४,
 १०; [८१, ८; ९१, ९; ७, ९६, ५];
 १८७, २; २, १२, ६; ३, १९,
 ५; ६२, ९; ४, १६, १८; २०;
 १७, १८; ३१, ३; [५, ४, ९;
 ७, ३२, ११; १०, १०३, ४];
 ६, ३३, ४; ३४, ५; ४४, १५;
 ४५, ५; [४६, ४; (४८, १५)
 ७, ३२, २५]; ४८, २; ७,
 १९, १०; २४, १; ३२, १०;
 ८, २, ३६; ४, १८; १३, १५;
 २६; ३६, १; ४६, १३; ७१,
 १५; ८०, ३; ९, ६७, १०; १०,
 ७, ७; २४, ३; १५७, ३; मा
 १७, ३६; २७, ४१; ४४; ३६,
 ६; का १८, ४, ४; २९, ५,

१०; १२; ३६, १, ६; तै ४,
 १, ११, १; ६, ४, २; मै २,
 १०, ४; १३, ९^२; ४, ९, २७;
 १०, १; ३; काठ २, १४; १५;
 १८, ५; १९, १४; २२, १४^३;
 ३९, १२^४; ४०, ८; क २८, ५;
 कौ १, २६३^५; ३१४; २, ३४;
 ५४; १२०२; जै १, २८, १^६;
 ३३, २; ३, ४, ५; ५, १३;
 ४, ३, ५; १४, ९; शौ १९,
 १३, ८; २०, ३४, ६; ३७,
 १०; ५६, ५; ६३, २; १२४,
 ३; ५; पै ६, १६, २; ७, ४, ८;
 १३, ७, ६; -तारम् अ ६,
 ४७, ११; ७, ३६, ८; ८, २१,
 २; खि ५, ७, ४, १०; मा
 २०, ५०; का २२, ५, ४; तै १,
 ६, १२, ५; मै ४, ९, २७; १२,
 ३; कौ १, ३३३; २, ५९; जै
 १, ३५, २; ३, ६, ५; शौ ७, ९१,

१; २०, १४, २; ६२, २; पै ५,
 ४, ११; -तारा अ १०, ३९, ३;
 -०तारा अ १, १८१, १; -तुः अ
 ७, २५, ४. [°तु- अद्रोघ°, प्र°]
 †अवित्री- -त्री अ २, ३२,
 १; ६, ६१, ४; ७, ९६, २^०; तै
 १, ८, २२, १.
 अविष्ट^१- -ष्टः अ [७, २८, ५;
 २९, ५; ३०, ५].
 ?अविष्ट^२- -ष्टम् तै १, १, १३, ३.
 √अविष्ट^३
 †अविष्ट^४- -व्यते^५ अ
 १०, ११५, ६; -व्यन् अ १,
 ५८, २; ७, ३, २; मा १५, ६२; का
 १६, ७, ५; तै ४, ४, ३, ३; मै २,
 ८, १४; काठ १७, १०; क २६,
 ९; कौ २, ५७०; जै ३, ४६, ५.
 अविष्ट^६- -व्याम् अ २,
 ३८, ३.
 अविष्ट^७- -व्यवः अ ८,

क्तया न. तुद्- इत्यस्य च, पुं. देव- इत्यस्य च, स्त्री.
 देवता- इत्यस्य चाऽभेदेन प्रकृतत्वे सत्युद्देश्यत्वस्य
 स्वारसिकत्वोपगमात्. (तु. २५-३२ तमा मन्त्राः) ।
 एस्थि. प्रकृत इदं देवता- इत्यस्य वि. एव द्र. [तु. टि.
 २अवि->-विः (मा १३, ४४)] ।

^१) नापूटि. दि. अस्य वि. सतो वरुणेन सामानाधि-
 करण्येऽनवये सत्यपि पा. सांशयिकतामव्यभिचारक इव
 भवति । 'बृधाम' इत्यनेन रू. ण्यर्थ-साकाङ्क्षस्य दुष्पू-
 रत्वाच्च, 'अवीबृधाम' इत्यस्य रू. अर्थतः सुसंगतस्य सतः
 मूको. (तु. पाण्डु. च W. च टि.) पै. (६, १, ९) च पुष्ट्युप-
 लब्धेश्च तत्परः शोधः सुवचः द्र. [तु. BG. W. (NW.)] ।

^२) तवेन् प्र. नित्-स्वरश्च (पा ३, ४, ९; ६, १, १९७) ।

^३) लृष् प्र. चित्-स्वरश्च (पा ६, १, १६३) ।

^४) 'अवृत्तः' इति अ. (८, ३३, १०) पाभे. ।

^५) छन्दस्तः 'सा नो बोधि, अवितरी मरुत्सखा'
 इत्येवं विसंधिवर्धितः पादः सुपठः द्र. [तु. I. ४२६
 (यतः प्रकृते मौस्थि. *अवितरी->'-त्री'- इति नैप्र.
 विपरिणामः सुवचः। √तु>*त्रा->ता-), *तद्-, *तरि-
 (री-), *तार- इत्येवमनेकधा व्युद्धानां सतां कृतां 'तृ' प्र.
 इति पाप्र. समूहमेक्रीभावाऽऽत्मकं पारिभाषिकपर्यायान्तर-

मात्रं च द्र. [तु. टि. *एतरी-]] ।

^१) इष्टनि प्र. नित्-स्वरः (पा ६, ४, १५४; १, १९७) ।

^२) स्वरूपतः संदेहः । उप. विषवद्-वृत्तीति कृत्वा
 तस. नञ्-स्वर इति भा. [वैतु. K. बस. इति
 शुवाणोऽन्तोदात्ताऽभावं प्रति चोद्यः (वैतु. सश्रु.
 माशत्रा. (१, ९, २, २०) अन्तोदात्तः)] । भवतु वा यनि.
 अनञ्-पूर्वं सद् *अवि-+*स-(<√सन्) इति कृत्वा
 बस. पूषप्रस्व. इति (=रक्षणप्राप्तिप्रभवभूत-) । अञस्य हि
 वि. भवति । तच्च विषराहित्येनाऽपि रक्षणमूलाधारत्वेनाऽपि
 समानं प्रवृत्तिमद् भवितुमर्हं सत् स्वरतः संकेत्यमानविवेकं
 शाखाभेदेन भिद्येत । पाप्र. चेमां व्यु. √अव्+इष्न् प्र.
 उस्. (पाउ १, ४५ उउ) इत्येवमनूय नित्स्वरः (पा ६, १,
 १९७) द्र. ।

^३) पाप्र. √अव्+लृटः स्थाने शश्रु प्र. (पा ३, ३,
 १४) । यनि. लृङ्गं मौस्थि. नापू. नामैवाऽन्त्याज्जलोपवत्
 क्थान्तप्रकारकः नाधा. सद् लट्त्वे सत्यपि लृट्त्वाऽर्थ-
 वैशिष्ट्यविशिष्टं व्यवहारमुपेयादित्यभिसंधिः ।

^४) विभक्तिरुदात्ता भवति (पा ६, १, १७३) ।

^५) स्त्री. अः प्र. तत्स्वरश्च (पा ३, ३, १०३) ।

^६) उः प्र. तत्स्वरश्च (पा ३, २, १७०) ।

४५, २३; कौ २, ८२; जै ३, ८,
८; शौ ३, २६, २; ११, २, २;
२०, २२, २; पै ३, ११, २;
५, ३, ३; १६, १०४, २; -०प्यवः
ऋ ८, ६७, ९; -प्यवे ऋ १,
१८९, ५.

अवी- उप०, सुप्र०.

आव्य- दुस् > १०.

ऊत- इन्द्र०, इन्द्रत्व०, त्व०, युष्म०

ऊति- -तयः ऋ १, ८, ९;

११, ३; ५१, २; ५२, ४;
५; ९; ८४, २०; ९१, ९; १००,
७; ११९, २; [१३४, २; ३,
१३, २]; १६७, १; ३, १४,
६; ४, ३१, १०; ५, ५४, ७;
६, २४, ३; ३६, ३; ४४, ६;
४५, ३; ७, २५, ३; २६, ४;
८, ४६, ७; [(५, ६५, ५) ४७,
१३-१८]; ६६, १२; तै ४,
१, ११, १; मै ४, १०, ३; १२,
३; १४, १८; काठ २, १४; ६,
१०; ३८, ७; कौ २, १७९;
१०७४; जै ३, १६, १७; शौ
२०, ६०, ५; ७१, ५; -तये
ऋ १, ४, १; ८, १; ९, ९;
२२, ५; २३, ३; ३०, ६; [७;
८, २१, ९]; ३५, १; ३६, १३;
४५, ४; [४८, १४; (८, ८, ६)];
५६, ४; १०४, २; १०५, १७;
१०६, १; ६; १११, ४; १२९,
४; १३०, ९; [१४४, ५; ३,
९, १; ५, २२, ३; ८, ११, ६];
२, ५, १; ३२, ८; ३४, १४;
३, १४, २; २७, ६; [३०, २२;
३१, २२; ३२, १७; ३४, ११;

३५, ११; ३६, ११; ३८, १०;
३९, ९; ४३, ८; ४९, ५; ५०,
५; १०, ८९, १८; १०४, ११];
३७, ८; ४, ३२, २; ४४, ३;
४७, ३; ५, ५, ३; ५, ८, १;
१०, ६; १३, १; १७, १; २०,
४; [४६, ३; ७, ४४, १]; ६,
९, ७; २१, ९; ७, २६, ५;
९४, ५; ८, १, [३; १५, १२;
६८, ५]; [४; ६०, १८]; ५, ४;
६, २७; ४४; ७, ६; १२, [१४;
७१, १०]; १५; २१, २; २२,
१; ३२, ४; १०; ३४, ६; [३८,
९; ४२, ६]; ४५, १७; ५०,
४; ६०, १८; ६६, १; ६८,
१; ८३, १; ८८, ४; ९२,
७; ९, ५१, ४; ६२, ७;
६५, १७; ६६, ४; १०, ४३,
१; ६१, २७; ६३, ११; ६४,
८; ६६, ९; ८१, ७; १०१, ९;
१२; १२६, ३; ७; खि ३, २,
४; ४, १४, १; ५, ४, ६; २२,
११; मा ८, ४५; ११, १४;
४२; १७, २३; १८, ७२; २२,
१०; २६, ८; २७, ४१; ३३,
४९; का ८, १९, १; १२, २,
३; ४, ५; १८, २, ७; २०, ५,
५; २४, ४, २; २८, ६, १; १;
२९, ५, १०; ३२, ४, ६; तै
१, ४, २५, १; २, २, १२, २;
३, ४, ११, ४; ४, १, २, १; ४,
२; ६, २, ५; ५, ६; १५, १५,
३-५; ५, १, २, २; ५, ३; मै २, ७,
२; ४; १०, २; ११, १; ३,
१६, ५; १; ४, १०, १; १२,

२; ३; १३, १; १४, ६; १;
काठ ४, १६; ८, १७; ११,
१३; १५, १२; १६, १; ४;
१८, २; १९, २; ५; २०, १५;
२१, १३; १४; १५, १४;
१५; ३०, ५; ४०, १४; क
२८, २; २९, ८; ३०, ३; कौ
१, १०; ५७; ६२; १२९;
१३८; १६०; १६३; १७०;
२१७; २३७; २७४; ३२९;
३५४; ३७५, ४००; २, ३४; ३७;
५९; ९३; १५१; १८५;
३२९; ४३७; ६७१; ६९८;
९०४; ९४३; ९५१, ९८०;
९९२; ११२१; जै १, १, १०;
६, ३; ८; १४, ५; १५, ४; १७,
६; ९; १८, ६; २३, ४; २५,
५; २९, २; ३४, ७; ३७, ३;
३९, ६; ४५, २; २, ७, २;
३, ४, ५; ८; ६, ५; ९, ७;
१४, ११; १७, ६; २७, ५;
३३, १२; ५५, १२; ४, १४,
६; २४, १; २७, १; शौ १, १,
१८, १; २५, ६; २७, १; १६,
३५, १; ८०, २; १९, २४, ७;
२०, ११, ११; १४, २; ३;
१७, १; २०, १; २६, १; ४५,
३; ५७, १; ४; ६२, २; ३;
६८, १; ७०, १७; ७१, १५;
८५, ३; ४; १३७, २; १४३,
३; पै ३, ३४, २; ४, २८,
१; ६; ३४, ४; ३५, १; ५,
२४, १; ३९, ३; ४; ९, १२,
११; १३, ३, ४; १५, ६, ४;
-ति: ऋ १, ६३, ६; ११७, १९;

*) उदात्तः क्तिन् प्र. उपधाया ऊठादेशश्च
(पा ३, ३, ९७; ६, ४, २०)। मौसिख. तु
✓*उर्(=✓*अर्) इत्येतदायवयववे सति ✓*उर् >
*उर्(=✓*ऊर् > *ऊर्)+भावे *ति-(<*त्रि-
<✓*तृ) इति कृत्वा प्रतस. सासस्व. सुवचः (=✓*उर्ति-

>नैप्र. यनि.)।

*) 'ऊर्तिभिः' इति ऋ. (८, ६१, १३) पाभे.।

*) 'ऊर्तिभिः' इति ऋ. (४, ३१, ३) पाभे.।

*) विशिष्ट इह ऋ. (पा १, १३, २) पाभे.।

*) 'वीतुवे' इति ऋ. (६, ५३, १०) पाभे.।

२, ३४, १५; ६, २५, १;
 ४५, १४; ७, ५९, ४; ॥मै ३,
 १, ३; जै १, २७, ८; -तिभिः
 ऋ १, [७, ४; १२९, ५]; २३,
 ६; [३०, ८; १०, १३४, ४];
 ३९, ८; ९; ४६, १५; ५३, १०;
 ७९, ७; ८३, १; ११२, १-२३;
 १२९, ५; १८७, ३; २, ८, ६;
 ११, १९; २३, १; ३१, ३; ३,
 [१, १९; ३१, १८; ४, ३२, १];
 ३६, १; ५३, २१; ४, १६, ९;
 ३१, ३; १२; १३; ३२, ५;
 ४१, १०; ५, ९, ६; ३३, ७;
 [४०, ३; ८, १३, ३३]; ४२,
 ८; ६, ८, ६; १०, ३; १९, ८;
 ४४, ३; ७, १९, ३; [२४, ४;
 ८, ८, १; १८; ८७, ३]; ५८,
 [३; ८४, ३]; ८, ५, २४; [१२,
 ५; ३२, १२; ६१, ५; १०,
 १३४, ३]; १३, १७; २४; २५;
 १९, २८; ३०; २०, २४; २२,
 १६; २४, ११; ३७, १; [२-६];
 ४८, १५; ५३, ५; ८; ६१,
 १३; ६७, १६; ७०, ६; ९५,
 ८; ९७, ११; १०२, १५; ९,
 [४, ५; ६]; ५२, ५; ६२, २५;
 १०, ४९, ३; खि १, ८, ३;
 ३, ५, ५; न; ५, ५, २-११;
 मा २८, २; †३३, ४६; ६५;
 ३४, २८†; †३६, ६; ३८, १२;
 का ३०, १, ९; †३२, ४, ३;
 ५, ११; ३३, १, २२†; †३६, १,
 ६; ३८, २, ६; तै १, ४,
 ३२, १†; ५, ११, ३; २, ३, १४,

३; ३, २, ११, १; †मै २, १३,
 ६; ९; ४, ७, २७; ९, ९६; १०,
 ५; ११, १; ४; १२, ४; ५६;
 १४, १५; †काठ ४, १६; ६, १०;
 ८, १७; १०, १३; १२, १४;
 १७, १९६; ३९, १२†; ४०,
 ८; †कौ १, १०८; १८१; २५३;
 २८२; २, ८२; ९३; १२५; १४५;
 १४८; २१३; ४०१; ४०२;
 ७५३; ८७४; ९२२; ९२९;
 ११७२; ३, २, ४; †जै १, १२,
 २; १९, ७; २७, १; २९, १०;
 २, ५, ९; ३, ९, ८; १३, १; १४,
 ६; ९; १९, ८; २३, १४६;
 ३१, २१; २२; ३३, १७; ४,
 ६, ७; शौ ७, ३२, १†; १७,
 १, १०; १९, १५, १†; †२०,
 २१, १०; २५, १; २६, २;
 ३७, ३; ५४, २; ७०, १०; ८१,
 २; ९२, २१; ११८, १; १२४,
 ३; †पै ३, ३५, १; ६, १६, ३;
 १२, ३, १५६; -तिम् ऋ १,
 [१०, १०; (५, ३५, ३)]; ८,
 [१४, ६; (९, ६५, ९)]; १०,
 १०४, ५; ॥तै ५, १, १, ४;
 ॥काठ ३४, ३; कौ १, ४११†; २,
 ३५२†; जै १, ४०, ३†; ३, २९,
 ९†; †शौ २०, २७, ६; -तिषु
 ऋ ८, २०, १५; -†ती ऋ १,
 [६४, १३; (१६६, ८)]; [१००,
 १-१५]; १२९, ८; १३६, ६;
 ७; १५८, १; १७२, १; १७८,
 १; १८५, ९; २, ११, १३; [१२,
 १४; २०, ३]; १७, ८; २०, २;

३, २५, ५; ४, १, ५; २३,
 २; २५, २; २९, १; ४; ३१,
 १; ३४, ९; ४१, ११; ४३, ४;
 ५, ३०, १; [४३, १०; १०,
 ३५, १३]; ६, २, ४; ५, ७;
 १०, ५; १९, १०; २३, ३; २४,
 ९; २६, ५; २९, ५; ६†; ३३,
 ४; ४३, ४; ४५, १७; ७, १९, ११;
 २०, २; २५, १; २७, ४; ३७,
 ५; ५७, ७; ५९, ९; १०; ८,
 २१, ७; ६६, १४; ६८, ४; ७१,
 ५; ९२, ७; ९९, ७; ९, ९७,
 ३८; १०, १५, ४; ६४, १†;
 १०४, ४; मा १८, ३१; ७४;
 १९, ५५; २१, ४; २७, ३९;
 ३३, ५२; ३६, ४; का २०,
 १, २; ५, ७; २१, ४, ५; २३,
 १, ४; २९, ५, ८; ३२, ४, ९;
 ३६, १, ४; तै १, ३, १४,
 ३; ७, १३, २; २, ५, १२, ३;
 ६, १२, २; ४, २, ११, २; ३,
 १३, ३; ७, १२, १; मै २,
 १२, १; १३, ९; ४, ९, २७;
 १०, ४-६; १२, ३; ४†; १४,
 १७; काठ ८, १६, १८, १३;
 २१, १३; १४; ३४, १९; ३९,
 १२; क २९, २; कौ १, १६९;
 २६०; २८३; ३६४; ३६५; २,
 ३२; ७०८; जै १, १८, ५;
 ३०, १; ३८, ३; ४; ३, ४, ३;
 ५८, ५; शौ ७, ८२, १; १८,
 १, ५१; २०, ३३, ३; ३४, १५;
 ३७, ११; १०५, ३; १२४, १;
 वै १३, ७, १५; -तीः ऋ १,

*) विशिष्ट इह ऋ. (१, ९१, १७) पाभे. ।

*) 'उतु. ईम्' इति ऋ. (१, ८१, १) विशिष्टः पाभे. ।

*) यत्तु सा. आगमनपर्यायतया व्याचष्टे, तदसत् ।

✓अब् इत्यस्याऽर्थेषु गत्यर्थस्याऽङ्गीकारेऽपि (तु. पाधा.)
 आगमनपर्यायत्वसिद्धयर्थमाह पूर्वत्वस्याऽवश्यंभावित्वे सत्य
 'औती' इत्याकारकस्य वृद्धोपक्रमस्य ह. आपते:

(पा ६, १, ८९) । वस्तुतस्तु 'संपत्तौ च विपत्तौ च समान-
 मेवाऽऽराध्यमानो देवः सुहृवोऽस्तु' इत्यर्थस्य स्वारसिक-
 त्वोपगमात् प्रकृतं ह. स१ स्यात्तु १ (तु. सा.) न च
 च१ [तु. GW. प्रभृ. (तु. टि. अनुक्ति- > -त्ति)] ।

*) तु. सस्थ. टि. अस्मि ।

*) विशिष्ट इह ऋ. (१, १०५, १९) पाभे. ।

११९, ८; १३०, ५; ८, ५, २३;
१०, ६, ६; -स्या ऋ १, १३५,
५; ६, ४८, ९; ८, १८, ७;
९३, १९; १०, १५६, २; िमा
३६, ७; िका ३६, १, ७; तै
१, ५, ११, १; ४, ४, १२, ५;
७, १५, ६; मै ३, १६, ४;
५; ४, १०, १; ११, १; १२,
४; िकौ १, ४१; १०२; २, ८७८;
९३६; ९७३; िजै १, ४, ७;
११, ६; -णैत्यै काठ १९, २;
क २९, ८. [०ति-अक्षित^०, अन^०,
अन्ति>न्त्य^०; उप्^०, उर्वी-
>व्य^०, चित्र^०, त्व^०, शत^०,
शतम्^०, सद्यस्^०, सहस्^०, सहस्रम्^०,
सु>स्व^०]
णैकति-म(त>)ती^०- स्या मै

३, १, ३.
ऊम्^०-माः ऋ ३, ६, ८; ४, १९,
१; ५, ५२, १२; [७, ३९, ४;
१०, ७७, ८]; १०, ६, ७; ३१,
३; १२०, १; ३; मा ३३, ८०;
का ३२, ६, ११; तै ३, ५, १०,
१; ४, ४, ७, २६; मै २, १३,
१२६^०; काठ २२, ५६; कौ २,
८३३; ८३५; जै ४, ५, ५; ७;
शौ ५, २, १; ३; २०, १०७, ४;
६; पै ६, १, १; ३; -मासः
ऋ १, १६६, ३; -मेभिः ऋ
५, ५१, १; -मेभ्यः ऋ १०, ३२,
५; -मैः ऋ १, १६९, ७.
ओम्^०-मासः ऋ १, ३, ७;
मा ७, ३३; ३३, ४७; का ७,
१५, १; ३२, ४, ४; तै १, ४,

१६, १; मै १, ३, १८; काठ ४,
७; क ३, ५.
ओम्
ओम्^०- ओम्^१ खि २, १,
४; ४, २, ९-११; ७, ७, ६;
मै ४, १, ११; ५, २१; ९,
२; ९; २१^०; ओम्^१ मा २,
१३; ४०, १५; १७; का २, ३,
११; ४०, १, १७.
ओम्^१(म्-या)^०-
ओम्^१-वत्^१- -वन्तम्
ऋ १, ११२, ७.
ओम्^१वती- -ती ऋ
१, ११२, २०.
ओम्^१- -मभिः ऋ ५, ४३, १३.
ओम्^१-वत्^१- -वन्तम् ऋ
१०, ३९, ९.

*) स्त्री. ङीपः पितृवाञ्छिघाते मनुष उदात्तत्वम्
(पा ६, १, १७६) । ऋग्विशेषस्येयं संज्ञा ।

^b) कम् प्र. ऊठादेशो नित्-स्वरश्च (पाउ १,
१४४; पा ६, ४, २०; १, १९७) । मौस्थि. तु अ^०उर
(= अ^०अर) भावे अ^०उर- + म- (भावे अ^०मा) इति
कृत्वा बस. पूषप्रस्व. (= अ^०उर- > नैप्र. यनि.) । एतावां-
श्चाऽर्थः पाप्र. पाधा. उस्. अ^०ऊम् + घञ् इत्येवं
सुलभाऽनुवादः द्र. ।

^c) 'उमाः' इति पपा. चिन्त्यः ।

^d) मौस्थि. (अव्) अ^०व् + म- (भावे अ^०मा)
इति स्थिते सख. एपूटि. दि. द्र. । पूष. संप्रसारणे
सत्यकारस्योकारस्य च गुणपरिणामः द्र. । तदेतत् पाप्र.
अव् अ^०ओ [= अनुनासिकनिमित्तके वकारमात्रा-
देशभूत ऊठि (पा ६, ४, १९) गुणैकादेशे च] + मन्
प्र. इत्येवमेव सुवचं स्यान्नान्यथा (वैतु. सा. (ऋ १, ३, ७)
अव् + कम् इत्युदकरणे प्र. कित्त्वमुपयुज्य गुण-
निषेधेऽनुपयोजकः सन्नर्धजर्तीयं कुर्वाणः; म. (मा ७,
३३) मकि प्र. संप्रसारणं प्रसाधुकः सन् स्वरविरोध-
मपश्यन्] ।

^e) किप् प्र. (वैतु. पाउ. (१, १४२) अव् + म
(< मन्) प्र. इति । तत्तु चिन्त्यम् । धा. नामीभावे
व्यञ्जनमात्रस्य प्र. उदाहरणाऽन्तराऽभावे सति प्रकृतस्य
यनि. सूपदत्वोपगमादिति] ।

^f) वा. क्रिवि. इति कृत्वा रूपतः न. द्वि१ द्र. (वैतु.
अनुमति-प्रणवान्यतरपर्यायतयाऽर्थवैशिष्ट्ये परिणते सति
कालेन अव्य. इति अकारोकारमकारात्मकमिति च
प्रवृत्तिमत् तत्तद्वादभूयस्त्वम्) ।

^g) 'ओमभ्यादाने' (पा ८, २, ८७) इति
प्लुतत्वम् । शेषं नापूटि. द्र. ।

^h) 'ओमः अनुमत्यर्हाऽऽनुकूल्यस्य याः गतिः' इति
कृत्वा मौस्थि. षतस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) द्र. ।
उप. या- (भावे अ^०या) द्र. । पाप्र. तु कृदन्ते
अ^०ओम् इत्यतस्तद्धितवृत्ते च ओम्- इत्यतो भावकर्मणोः
यः प्र. उस्. (पाउ ४, १०९; पा ५, १, १२६) ।
प्रस्व. स्त्री. रूपसंभवश्च सुवचः [वैतु. सा. (ऋ १, ११२,
७) ओमन्- + आर्हीयः यः प्र. (पा ५, १, ६७)
इति कृत्वाऽपाप्नुवानष् ढिलोपः (पा ६, ४, १६८) उस्.
इतीवाऽभिसंदधानश्चिन्त्यः (तु. G.W.) । ढिलोपगौरवाच्चा-
र्हार्थाऽसंगतेश्चेति दिक्] । यत् BW. MW. च मै १,
८, ९ इति स्थ. उदाजहनुस्तज्ज, लक्ष्यानुपलम्भात् ।

ⁱ) म(>व)तुपः पितृवान्छिघाते खरेऽभेदः ।

^j) अत्र पाप्र. मनिन् प्र. (पाउ ४, १४५) इति ।
मौस्थि. च मन्- इति भावे उप. इति ओम- इत्यतो
विशेषः द्र. ।

^k) म(>व)तुप् प्र. । खरस्य नलोपाऽभावस्य च
कृते तु. टि. अक्षण्-वत्- (यत्तु तत्राऽञन्तानां मनुषि

ओमन्वती-ती तै२, ६, ९, ५.
 २^१ओमन्-मना^२७, ६९, ४; मै
 ४, १४, १०; -मानम् २१, ३४,
 ६; ११८, ७; ६, ५०, ७; ७, ६८, ५.
 ओमा(त्र>)त्रा- -त्राम् २१०,
 ५०, ५.
 ?अव्-, १अव्-, *२अव्- ✓अव् द.
 ३अव शौ ७, ८, १^१; ५७, १^०.
 ?४अव'- -वः पै १४, ३, ७.
 ?अ-चञ्छ- -शात् ७, ५८, १;
 -शे २, १५, २; ४, ५६, ३;
 मै ४, १४, ७.
 अव-कृति- अवद् (व✓/कृ) द.
 ?अवका^१- -कया मा १७, ४; का १८,
 १, ५; मै २, १०, १; ३, ३,
 ६^१; काठ १७, १७; २१, ७^१;
 क २८, १; -^१का मै ३, ३, ६^३;
 काठ २१, ३; ७; क ३१, १८; \$पै

९, ७, ३; १३; -^१काः तै ५,
 ४, ४, ३; -कामिः तै ५, ४, ४,
 ३^१; ७, ११, १; काठ ५३, १;
 पै ९, ७, १०; -काम् मा २^१,
 १; का २७, १, १; तै ५, ४,
 २, १^१; ७, ११, १; मै ३, ३,
 ३^१; १५, १^१; काठ २१, ३^१;
 ५३, १^३; क ३१, १८.
 अवका(का-अ)दु^१- -दान् शौ ४, ३७,
 ८-१०; पै १३, ४, १३; १४.
 अवको(का-उ)ल्ल^१- -ल्लः शौ ८,
 ७, ९; पै १६, १२, ९.
 ?अव-कर्ण- -र्णम् काठ १०, ६.
 अव✓/काश्>चाकश्
 ?अव-काश^१- -शम् मै ४, १, १२;
 काठ ३१, ९; क ४७, ९; -शे
 मै ४, ४, ७; ५, १.
 अव-चाकशत्^{१०}- -शात् ७, ८,

३२, २२; १०, ४३, ६; ९,
 ३२, ४; १०, १३६, ४; शौ ६,
 ८०, १^१; १३, २, १२; ४, १;
 २०, १७, ६^१; पै ५, ३८, ४.
 अव✓/कृत्
 ?अव-कृत्^१- -त्तम् मै ३, ९, २.
 ?अव✓/कृप् >कल्प्, > कल्पि,
 >कल्प्, अवकल्पते तै ५, ४, १०,
 ३; अवकल्पते तै ५, ४, ९, ४; मै
 ४, ७, ६; काठ २९, १; क ४५, २.
 अवकल्पयति काठ २९, १; क ४५,
 २; अवकल्पयन्ति तै ६, ६, ११, ५;
 अवाकल्पयन् काठ २३, ७; क ३६, ४
 अव-कल्स^१- -सः तै ७, १, १, ३.
 [°स- अन्°]
 अवकल्स-तम^१- -मम् मै १,
 ८, ४; ६.
 अव✓/कृश्>कर्शि, अवकृश्नीयात्

नलोपाडलोपविवेकतो द्वैविध्यमसूचि, तत्र मौस्थि.
 नकारान्तताया भावाऽभावविवेकत एव द्वैविध्यमित्यपरः
 शोध-परो विशेषः द्र.) ।

*) पाप्र. कर्तरि मनिः प्र. उसं. (पाउ ४, १५२) ।
 तत्स्वरः । मौस्थि. च पूष. च उप. च कर्तरि निष्पन्नयोः
 सतोः कस. इति विवेकः सुवचः ।

१) यत्तु भावनिष्पन्नस्य ल्युडन्तस्य *अवन- इत्यस्य
 पर्याय इति या. (६, ४), नैप्र. रूपान्तरमिति च दे. (४, ३)
 आहतुः, तन्नेष्टम् । आशुदात्तस्य सतः १ओमन्-
 इत्यस्यैव भावपरस्याऽर्थस्य तत्तन्निगमनिगमितत्वाच्च
 नैप्र. वकाररहितस्याऽकारमात्रस्यौकारतया परिणामस्य
 साध्यसमत्वोपगमाच्च । एतेन स्क. प्रभृ. अपि
 प्रत्याख्याताः द्र. ।

०) मौस्थि. *अव्- + *मात्रा- इति कृत्वा बस. पूषप्रस्व.
 स्त्री. च द्र. । पाप्र. चैतदेव ✓*ओम् + *आग्रन् प्र. इत्येवं
 सुलभाऽनुवादं स्यात् (वैतु. सा. <✓/*उम् <✓/अम्
 इति; GW. <=२ओमन्- इति) । जागतः पाद इति
 कृत्वा *अव-मात्रा-> -त्राम् इत्येवं मूलतश्चतुरक्ष-
 रस्य सतः स्थाने नैप्र. यनि. त्र्यक्षरं रु. इति सुवचं (तु.
 L ३५७; वैतु. GW. छन्दस्तः सट्टिरपि सन् 'महीम्'
 इत्यत्र त्र्यक्षरतां श्रावुकः) ।

१) कप्र. स्यात् 'द्वितेः' इत्येतदन्वितः [=दितेः अव

(=अप [तु. पा २, १, १२] =पृथग् [यथा स्यात्तथा
 वर्तमानानां सताम् अदितेः पुत्राणामित्येवं वा. द्र.]); वैतु.
 सा. (तु. PW. प्रभृ.) ग. इति कृत्वाऽऽक्षिप्तशब्दान्तर-
 संगत्यर्थं क्रियाऽन्तरमाक्षेपुकः सन्नपि वदन् व्याहत इव
 'अव...कारिषम्' इत्येवमपि योगं कुर्वाणः; w. 'अवस्'-
 इति शोधः स्यादिति (वैतु. WI. नि. इति) ।

०) कप्र. 'द्विः' इत्येतदन्वितः ।

१) अ-ग-(=नञ्-पूर्वः तसः) > -गः इति शोधः द्र. ।

२) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

३) व्यु. ? । स्त्री. तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)
 संभाव्येत । उप. *वक्- (<✓/वक्) यद्र. (वैतु. वाच.
 <✓/अव् इति) ।

४) इह 'अवकान्' इतीव पा. संभाव्य BW.MW. च पुं.
 अपि व्यवहारं प्रमाणयेयाताम्, तन्नेष्टम् । निगमान्तरसर्व-
 स्वविरोधादिहाऽपि पपा. स्त्री. एवोपलम्भाच्च (तु. संटि.) ।

५) उस. उप. अचि थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

६) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

७) गस. उप. अचि थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

८) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८९; २, १३९) ।

९) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

१०) तमपः पितृत्वान्निघाते पूर्वाऽवस्थः स्वरः । वा.

क्रिवि. भवति ।

मै ३, ६, ९.
 अवकर्शयन्ति ऋ ६, २४, ७.
 अव/कृ, अवाकीर्यन्त काठ ८, १;
 क ६, ६.
 अव-कीर्ण- यज्ञ°
 *१अव-केश°-
 ✓*अवकेशि
 २अव-केश°- -शःशौ ६, ३०, २.
 अव/कल्
 †अव-कक्षिन्°- -क्षिणम् ऋ ८, १,
 २; कौ २, ७११; जै ३, ५८,
 ८; शौ २०, ८५, २.
 अव/क्रन्द>क्रन्द, अव...क्रन्दतु
 ऋ ५, ५८, ६; अवक्रन्द ऋ २,
 ४२, ३.
 अवचक्रदत् ऋ ९, ७४, १;
 ८६, ३१; †अव...अचिक्रदत्
 ऋ ९, ७५, ३; कौ २, ५२; जै
 ३, ५, ११; अवचक्रदः ऋ [९,
 (७, ३) १०७, २२].
 अव-क्रन्दु°- -न्दाय मा २२, ७;
 का २४, ३, १; मै ३, १२, ३;
 -न्देन मा २५, १; का २७, १,
 १; तै ५, ७, ११, १; मै ३,
 १५, १; काठ ५३, १.
 अव-क्रन्दत्°- -न्दते तै ७, १, १९,
 १; काठ ४१, १०.
 अव/क्रम>क्रम, †अवक्रामति तै

५, १, २, ३; मै ३, १, ३; काठ
 १९, २; क २९, ८; ३०, १.
 अव...अक्रमीत् शौ १९,
 ३६, ५; †अवक्रमुः ऋ ७, ३२,
 २७, कौ २, ८०७; जै ४, ३०,
 ७; शौ २०, ७९, २; अवक्रमि-
 षम् मा २, ८; का २, २, २;
 तै १, १, १२, १; २, ३, ३; ६,
 १, ४, ९; काठ १, १२; २, ४;
 ३१, ११; क १, १२; ४७, ११.
 †अव-क्रम्य° तै ६, ४, ७, ३.
 *अव-क्राम°- अन्°
 अव-क्रामत्°- -मन् मा ११, १५;
 का १२, २, ४; तै ४, १, २, २;
 ५, १, २, ३; मै २, ७, २;
 ३, १, ३; काठ १६, १; १९,
 २; क २९, ८; शौ ४, ११,
 १०; १३, १, २०; -मिन्तः ऋ
 ६, ७५, ७; मा २९, ४४; तै
 ४, ६, ६, ३; मै ३, १६, ३;
 काठ ४६, १; पै १५, १०, ७.
 अव-क्रामिन्°- -मी शौ ५, १४,
 १०.
 अव/क्लिश्
 *अव-क्लेश°- अन्°
 अव/कशा, अवक्शात् मै १, २,
 ५; १३; ३, ९; काठ ४, २६;
 क ३, २.

†अव-क्शात् मै १, ६, ७.
 अव/क्षिप>क्षेपि, अव...क्षिपत्
 ऋ ४, २७, ३^h; अवक्षिप ऋ
 २, ३०, ५.
 अवक्षिपन् शौ १८, ४, १२;
 १३.
 †अव-क्षिपत्°- -पन् ऋ १०, ६८,
 ४; शौ २०, १६, ४.
 अव/क्षै
 †अव-क्षान°- -णानि तै २, २, ४,
 ८; ३, ४, १०, ४; मै १, ८, ९;
 -णेभ्यः मै १, ८, ९.
 अव-क्षाम°- -मम् खि ४, ५, १८;
 शौ ६, ३७, ३.
 अव/क्षु, अवक्षौमि ऋ १०, २३, २.
 अव/खाद्
 अव-खाद्°- -द् ऋ १, ४१, ४.
 अव/ख्या, अवख्यत् ऋ १, १६१,
 ४; १०, २७, ३; अवख्यत्
 तै ३, २, १०, २; अव...ख्यत्
 ऋ ८, ४७, ११; अवख्येषम्
 तै ३, २, ५, १.
 अव/गण
 ओ-गण°- -णासः ऋ १०, ८९, १५.
 अव/गम्>च्छ, > गमि, अवग-
 छति ऋ ८, ६४, ८; १०,
 ८६, १०; †तै २, ३, १, ३; ४;
 ५^१; ६, ६, ५, ४; मै २, २, १^१॥;

*) बस. पूषप्रस्व. । नाउउ. व्यु. औपयिकः द्र. ।

b) नापू. ण्यन्तात् नाधा. पचाद्यच् थातीय-स्वरश्च द्र.
 (पा ६, २, १४४) । एस्थि. गस. पर्यवसानमिति दिक्
 (तु. सधु. वि-क्लेश-) ।

c) गस. णिन्यन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

d) गस. उप. भावे घञि थाथादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

e) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

f) गस. ह्यन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३६) ।

g) 'अवक्षत्' इति मुपा. सुत्यजः । प्रकरणतोऽसंगतेः
 (तु. नापू.) ।

h) 'सृजत्' इत्यनेन योग इति सा. । तथाऽपि यनि.
 अपीति चेति नाऽध्यवसितः PW. ।

1) गस. ह्युन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

j) गस. कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

k) गस. घञ् प्र. थाथादि-स्वरश्च द्र. (वैतु. सा. प्रास.
 इतीव भुवाणः सन् पूषप्रस्व. अभावं प्रति, प्रास. दुष्प्रा-
 पस्य थातीयस्य स्वरस्य च भावं प्रति पर्यनुयोज्यः; GIV.
 MW. च पचाद्यजन्तमिव प्राति. इच्छन्तौ) ।

l) गस. कर्तरि अच् प्र. थातीयः स्वरश्च [=अवग-
 णायत्-(शत्रु-); वैतु. वें. सा. च गत्यंशं विस्मारकौ; PW.
 अव-गण- इत्यनेन संभेदुक् इव?; GW. MVG. (१४८)
 'अवहीनः गणात्' इतीव कृत्वा प्रास. प्रकुर्वाणौ पूषप्रस्व.
 अभावं प्रति पर्यनुयोज्यौ (तु. WNG. [१, ५४;] WW. [१,
 १३]) । गत्यंशे अव>ओ इति नैप्र. द्र. (तु. WW. गपू.) ।

काठ ११, ६^१; शौ ६, ७६, ४; २०, १२६, १०^१; पै ८, ३, १२; ॥अवगच्छति मै २, २, १; ॥अव...गच्छति ऋ ९, १५, ६; कौ २, ६२२; जै ३, ५०, ९; अव-गच्छथः ऋ ८, ३५, [७-९]; १०, ४०, ३; अव...गच्छात् शौ ४, १, ७; पै ५, २, ७; ९, २५, १७; ॥अवगच्छतु तै ६, ६, ५, ३; अवगच्छतात् शौ १८, २, ५६; अवगच्छतम् ऋ ८, ३५, [४-६]; अवगच्छाम पै १५, १६, १; ॥अवगच्छेत् तै २, ३, १, ४; ५^२; मै २, २, १^३; काठ ११, ६^२; २७, ५; २८, १; क४२, ५. ॥अवजग्मुः ऋ १, ३२, २; मै ४, १४, १३; शौ २, ५, ६; पै १३, ६, २; अवागन् मै २, २, १॥; काठ ११, ६^१; ३५, ११; अवगम् मै १६, १७, ४. ॥अवगमयति मै २, २, १; ११; काठ ११, ६^३; २७, ५; २८, १^३; क४२, ५; ॥अवगमयन्ति तै २, ३, १, ५^३; मै २, २, १^४; काठ ११, ६; अवगमय शौ ३, ३, ६; पै २, ७४, ६; अवगमयत मै २, २, १; काठ ११, ६. ॥१अव-गत, ता^१- -तः तै ४, ४, ९, १^५; ६, ६, ५, ३; ४; काठ २८, १;

क४२, ५; -तम् मै ४, ६, २; काठ २७, ५^२; २८, १^२; क४२, ५^२; -ता तै २, ३, १, ४. [०त-अन्^०] *२अव-गत- अवागन्- टि. द्र. ॥अव-गत्य^० ऋ ६, ७५, ५; मा २९, ४२; का ३१, २, ७; तै ४, ६, २; मै ३, १६, ३; काठ ४६, १; पै १५, १०, ५. अव-गन्तोस्(>)^० तै २, ३, १, ४. ॥अव-गम्^१- -माय काठ ११, ६. ॥अवगम-काम- -मः काठ १०, ८. ॥अव-गमयितु^०- -ता मै २, २, १; -तारः तै २, ३, १, १; मै २, २, १. ॥अव-गमस्(>)^१ मै २, २, १. अव/गा, अवगात् शौ १२, ३, ४६; अवागात् क४८, ११^६; अव-...गाः ऋ १, १७४, ४; अव-गाम् मै ३, ९, ४. अव/गाह, अवगाहन्ते पै ७, १३, ११; १५, १९, १०; ॥अवगा-हेत^३ ॥अवगाहेत मै ३, ६, ९. अव/गु(>गू)ह, अवगूहति शौ २०, १३३, ४; ५; अवगूहसि खि ५, १६, ४; ५; अवगूहामि तै १, ३, ६, २. अव-गूह- -ढम् पै ७, १९, ३. अव/२गू>गर>जर(>ल)गुर-(>ल)^४, अव...गरत् शौ १६, ७, ४.

अव...जगुलः^१ ऋ १, २८, [१-४] ॥अव/ग्रह>गृह, अवगृह्णाति काठ १९, ३; २१, ८; अव...गृह्णाति काठ ७, ९; क४, ८; अवगृह्णी-यात् मै १, ५, ११^३; ३, ४, ८; ४, ५, ८; काठ २२, ७; क३५, १. ॥अवगृह्णते शौ २०, १३१, १२. अव-गृहीति- वि>व्य^० अव/ग्लै>ग्लपि, अवग्लाय^१ पै ४, ५, १०. ॥अवग्लापयन्ति ऋ १, १६४, १०; पै १६, ६६, १०; अवग्लापयन्त शौ ९, १४, १०. अव-ग्लायत्- अन्^० अव-घ्नत्- अव/हन् द्र. अव/घ्रा>जिघ्र, >घ्रापि, अवजि-घ्रसि तै ५, ७, २६, १^२; अव-जिघ्रताम् काठ १४, १; अवजिघ्र तै ५, ७, २६, १; काठ ४५, ४^३; अवजिघ्रतम् मै १, ११, ३; ७; अवजिघ्रत मा ९, ९; १९; का १०, २, ७; ३, १३; तै १, ७, ८, ४; अवजिघ्रम् मै ४, १४, १७; ॥अवजिघ्रेत् तै ३, १, २, २; काठ २९, २; क४५, ३. ॥अवघ्रापयति तै ३, २, ६, ३; ५, ७, १, ३; काठ १४, ७; २२, ८; ३०, ९; ॥अवघ्रापयेत् तै ७, १, ६, ६. अव/चक्ष>चक्षि, ॥अवचष्टे ऋ ८,

^१) इह पात्र. गस. सति तै. (२, ३, १, ४) इत्यतोऽन्यत्र न कर्मणि क्तः प्रत्युत कर्तरि कृत्वाऽनित्यत्ववैशिष्ट्येऽपि पूषप्रस्व. उस्सं. (पा ६, २, ६१) । उक्ते तै. स्थ. तु यथा-योगं गस्व. (पा ६, २, ४९) इति विवेकः । यद्वा भावे क्कान्तमिति कृत्वाऽयं बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) यत्र मध्यमपदभूतस्य कृतो लोपः स्यात् (पावा २, २, २४) । एस्थि. अपि यत्र कर्तरि क्तः तत्र कर्तुः 'गतेन' प्रतियोगि-त्वाऽऽत्मकः संबन्धः 'गतमस्य' इत्येवं विग्रहवाक्ये निर्दे-श्यः । यत्र तु कर्मणि क्तः तत्र कर्मणो 'गतेन' अनुयोगि-त्वाऽऽत्मकः संबन्धः 'गतमस्मिन्' इत्येवं प्रदर्श्य इत्यस्त्ये-वाऽपरो विवेकः ।

^२) गस. ल्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।
^३) गस. उप. तोसुन्य् अनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ५०) ।
^४) गस. उप. अप् प्र. थायादि-स्वरश्च (पा ६, २, १४४) ।
^५) गस. तुजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९) ।
^६) गस. कसुबन्त-कृत-प्रस्व. [पा ३, ४, १३; ६, १, १९७; २, १३९; तु. सञ्च. (=तै २, ३, १, ४) अव-गन्तोस्(>)^० इति] ।
^७) 'अवागन्' इति काठ. (३५, ११) पाभे. ।
^८) यङ्लुगन्तः धा. द्र. ।
^९) ॥गल् इत्यस्य वृत्तम् इति यत् सा. आह, तदप्य-र्थाऽनुसंधानतः ॥२गू इत्येतत्-पर्यवसानकमेव भवेद् इति ।
^{१०}) तु. टि. अपे>अपाव-वत्- ।

६२, ६; ९, ३८, ५; कौ २, ६२७;
जै ३, ५२, ९; अव... चष्टे ऋ १०,
३०, २; अवचक्षि ऋ ९, ९७, ३३.
अवचक्षत ऋ ९, ७१, ९.
अवाचक्षम् ऋ ५, ३०, २.
अवचक्षण- अभि>भ्य°
†अव-चक्षे° ऋ ४, ५८, ५;
मा १७, ९३; का १९, १,
७; काठ ४०, ७; पै ८, १३, ५.
अव/चर्, †अवचरति मै १, १०,
१६; काठ ३६, १०; †अव-
चरन्ति तै ६, ४, २, ६; अव...
चरन्ति ऋ १०, ५९, ९; अवचरः
पै १३, १२, १-१३.
अव-चर- यज्ञ°
*अव-चरन्त°-
*अवचरन्त-कृ°-
अवचरन्तिकृ°- का शौ
५, १३, ९; पै ८, २, ८.
अव-चार- अनु>अन्°
अव-चारम् अन्विभि>भ्य°
अव-चारिन्- अन्तर्°, ग्राम°
अव/चल्
अव-चाल्- -वयोः पै १६,
१४८, ९.
अव-चाकशत्- अव/काश् द.
अव/चि
‡अव-चिम्ब(न्तु>)ती°- ती ऋ

३, ६१, ४.
अव/चृत्, †अव(चृत) ऋ १, २५,
२१; काठ २१, १३; अवचृ-
तेत्, अवचृतेत् †तै ६, १,
३, ८.
†अव/चृ-छिद्, अवच्छिन्नात् काठ
२४, ८; क ३८, १.
अव...च्छिद्यते तै २, २, ५,
४; ३, २, १, १; २.
अव-च्छिति- अन्°
अव-च्छिन्न- वि>व्य°
†अव-जङ्गनी अव/हन् द.
अव/जि
अव-जय- अन्°, अनु>न्व°
अवट्- -०ट मा ११, ६१; का १२,
६, १; तै ४, १, ६, १; मै २,
७, ६; ३, १, ८; ४, ९, १;
काठ १६, ६; -टः पै ११, ७,
६; -टम् तै ४, २, ५, ५^१;
काठ ३७, १६^१; कौ २, ९५४^१;
-टस्य कौ २, ९५३^१; -†कृटे
कौ १, ११७; २, ९५२; जै १,
१३, ३; -टेषु मा १३, ७; का
१४, १, ७; तै ४, २, ८, ३;
मै २, ७, १५; काठ १६, १५;
क २५, ६. [०ट-यूप°]
अवज्य, ज्य°- -ज्याभ्यः तै ७, ४,
१३, १; काठ ४४, २; -ज्याय

मा १६, ३८; का १७, ६, २;
तै ४, ५, ७, २; मै २, ९, ६;
काठ १७, १५; क २७, ५.
अवत्- /अव् द.
१†अवत्- -तः खि १, ४, ८.
२†अवत्- -तः ऋ [८, ४९, ६; ५०,
६]; खि ३, १, ६; २, ६; -तम् ऋ
१, ८५, १०; ११; ११६, ९; १३०,
२; २, २४, ४; ३, ४६, ४;
८, ७२, १०; १२; १०, १०१,
५-७; मा ३३, १९; ७१^१;
का ३२, २, २; ६, २^१; काठ
३८, १४; -तस्य ऋ ८, ७२,
११; -ताः ऋ ४, ५०, ३;
शौ २०, ८८, ३; -तात् ऋ १,
११६, २२; -तान् ऋ ८, ६२,
६; १०, २५, ४; -तासः ऋ
१, ५५, ८; -ते ऋ ४, १७, १६.
अव-तत्, अव-तत्य अव/तन् द.
अव/तन्, अव...तनोमि शौ ६, ४२,
१; २; पै ४, २१, ३; अव...
तन्मसि मा १६, ५४-६३; का
१७, ८, ८-१७; तै ४, ५, ११,
१; २; मै २, ९, ४^१; काठ
१७, १६^१; क २७, ६^१; †अव
...तनुष्व ऋ २, ३३, १४; मा
१६, ५०; का १७, ८, ४; तै
४, ५, १०, ४; मै २, ९, ९;

*) गस. केन् प्र. कृत-प्रस्व. च (पा ३, ४, १४; ६, १,
१९७; २, १३९)। पाप्र. तु. *शेन् प्र. (पा ३, ४,
१५)। पाका. प्रभृ. सार्वधातुक्त्वमात्रदृष्टयः एङ्-प्रत्ययं
निपातयेयुः, तच्चिन्त्यम्। स्वरविरोधप्रसङ्गात्।

*) नाड. व्यु. औपयिकं द्र। उप. झच्>अन्तः प्र. उसं.
(पाउ ३, १२६उउ)। चित्स्वरः।

°) कृत्सार्वेकः प्र. तत्स्वरश्च (पा ५, ३, ७४)।

*) स्त्री. टापि काट् पूर्वस्याऽत इत्वं द्र. (पा ७,
३, ४४; वैतु. PW. W. प्रभृ. <अवचरन्तीका-इति)।

°) ऊषच् प्र. उसं. (पाउ ४, ७८)।

†) गस. शन्नन्त-कृत-प्रस्व. स्त्री. स्त्रीप उदात्तता च
(पा ६, १, १८६; २, १३९; १, १७३)।

*) गस. अव+ /अद्+अच् प्र. याथादि-स्वरश्च
(पा ६, २, १४४; निघ ३, २३ तदुपरि दे. च)।
शकन्वादित्वेन पररूपत्वं (तु. टि. २अवत्तु)।

*) 'अवत्तम्' इति ऋ. (१०, १०१, ५; ६) पामे.।

†) 'अवत्तम्' इति ऋ. (८, ७२, १०) पामे.।

†) 'अवत्तस्य' इति ऋ. (८, ७२, ११) पामे.।

*) 'अवत्तम्' इति ऋ. (८, ७२, १२) पामे.।

†) तात्रभविकः यत् प्र. तित्-स्वरश्च (पा ६, १, १८५)।

*) अर्थतोऽवैशद्यात् यनि. (= /अव्+अतन् प्र.)
अनाग्रहः।

*) गस. [मौस्थि. जलाऽजलवतानैरपेक्ष्येण निम्नगते
गर्तात्मके भूप्रदेशे वृत्तिमुपादाय (तु. पंजा. टोभा-)]

काठ १७, १६; क २७, ६; अवतनुहि ऋ १०, १३४, २; †अव...तनुहि ऋ [४, ४, ५; ८, १९, २०; १०, ११६, ५]; मा १३, १३; १५, ४०; का १४, १, १३; १६, ५, २२; तै १, २, १४, २; मै २, ७, १५; काठ १६, १५; क २५, ६; कौ २, ४४२; ९१०; जै ३, ५६, १७; अव...तनु शौ ७, ९५, ३. अव(तन्यताम्) ^a , अव ^१ (तन्ये- ताम्) ^b शौ ६, ६५, १. अव-तत्- -तः पै १, ६७, ३; -तम् शौ २, ७, ३. अवतत्-ध(नुस्-→)न्वन् ^d -न्वा मा ३, ६१; का ३, ८, ६; तै १, ८, ६, २; मै १, १०, ४; २०; काठ ९, ७; क ८, १०.	अव-तत् ^e मा १६, १३; का १७, १, १३; तै ४, ५, १, ४; मै २, ९, २; ९; काठ १७, ११; क २७, १; पै १४, २, १४. अव/तप्, अवतपति शौ १२, ४, ३९. ¶अव/तम् अव-तान्त ^f - -न्तम् तै ५, ६, २, २. *अव-तर ^१ - अव-तरम् ^१ ऋ १, १२९, ६. अव-तस्थिवस्- अव/स्था द्र. ¶अव/तद्, अवातणत् मै १, ९, ३; काठ ९, ११ ^२ . अव/तु>तर,>तिर,>तारि,अव- तर ^१ मा १७, ६; का १८, १, ७; मै २, १०, १; काठ १७, १७; क २८, १. ¶अवतिरति तै ६, १, १०, १; काठ २४, ६ ^३ ; क ३७, ७ ^३ ;	अव...तिर ऋ १०, १३३, ५; अवातिरत् ऋ ६, ९, १; शौ ५, १८, ११; अवातिरत् ऋ १, १०१, ५; †अवातिरः ऋ १, ११, ७; ८, ९६, १७; शौ २०, १३७, ११; †अवातिरः ऋ [१, १३१, ४ ^३ ; (१७४, २; ६, २०, १०)]; शौ २०, ७५, २ ^३ ; †अवा- तिरतम् ऋ १, ९३, ४; १५२, १; मै ४, १४, १०; ¶अवतिरेत् तै ६, १, १०, १. †अवतारीः ऋ ६, २५, २; मै ४, १४, १२. अव...तारयन्ति शौ ७, ११२, १. अव-तारिन्- ग्राम ^० ?अव-तीर्थ(र्यत्>)ती ^१ - -ती शौ १९, ९, ८.
--	---	--

अव+*अतु(<✓अतु<✓*अर्त्) इति कृत्वा शक-
न्वादित्वं च कृत-प्रस्व. च द्र. [तु. या. (५, २६; १०,
१३), दे. (३, २३); वैतु. सा. (ऋ १, ८५, १०) उप.
<✓तन् (तमनु 'अवटु-' [यद्र.] इत्यत्र रूपा-
न्तरमात्रे प्राति. मूर्धन्यादेशो दुर्वचः स्यात्। मौस्थि.
तकारात् पूर्ववर्तिनो रेफस्याऽलाभे मूर्धन्यादेशो निमित्ता-
ऽभावादित्यभिः संभेः), ww. (१, २२५) कूपवैशिष्ट्यवर्ती
सर्ती वृत्तिमुपादाय जलस्रोतस्तया प्रवृत्तिमुपकल्पमानः
सन् ✓/*(अ)वद् उन्दने इत्यतः व्युत्पादकः.]।

^a) तु. शौ ६, ४२, २।

^b) वैतु. सा. 'आयता' इत्येतत् पदं प्र२ सत् प्र३
इति कृत्वा तत्परं पृथग् वाक्यं कुर्वाणः।

^c) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९)।

^d) बस. समासान्तोऽनङ्कादेशः पूषप्रस्व. च (पा ५, ४,
१३२; ६, २, १)।

^e) गस. ल्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^f) व्यु. च वा. च तु. अन्तर- इति। एतदुपजीव्यैव
नाउ. क्रिवि. सम्पद्येतेति कृत्वा तत्रौपयिकतया सुकल्पमेतत्
प्राति. द्र.। अथाऽपि पंजा. औत्तर- इत्येतच्च व्यवहियमाणं
सद् अस्य कल्पनामात्रतामातिक्रान्तामैतिहासिकीं सत्तामेवो-
पोद्गलयेदिति दिक्। पाप्र. अप्येतत् सिद्धं भवति। अव्य.
द्रव्यप्रकर्षेऽद्रव्यप्रकर्षे च समानं तरपि सिद्ध एवाऽद्रव्यप्रकर्षे

नामनिष्पन्नात् प्राति.द्रव्याऽऽत्मकानां नाप.वि.असतोऽद्रव्या-
ऽऽत्मकानां ततो भिन्नानां(=विप.क्रिप. च) वि. सतः अमु
च आमु च प्र. अनुशिष्टौ भवेयातामिति। एस्थि.सन्नायेषु
प्राति. अयं विषय-विभागो भवति। यदा तानि द्रव्यप्रकर्षमा-
चक्षीरस्तदा तेषु तरपि या प्रकृतिस्तत्र स्वर इति। यदा
च तान्यद्रव्यप्रकर्षमाचक्षीरन्, तदा तेष्व् अन्तोदात्त इति
विकल्पेन दीर्घोपधत्वं चेति। प्रकृते च संकेत्यमानः
आम् प्र. मूलतः अस. सुभिज्ञायमाणात् अम् इत्यतो-
ऽभिज्ञ एव स्यादित्यप्यनुसंधेयं द्र.।

^a) नापू. भेदाऽभेदौ नापूटि. गतार्थौ द्र.।

^b) 'अवत्तरम्' इति सधु. तै. (४, ६, १, २) पा. यद्र.।

^१) 'अवतीर्थतीः' इति मुपा. चिन्त्यो भवति (तु.
पाराङ्ग. सात. च)। बहुवचनस्य दुरन्वय-प्रसङ्गात्।
अथाऽपि गतिपूर्वस्यैकपदात्मकस्याऽस्य द्वैस्वर्यं दुरुपपदं
भवति। यत्तु 'अवतीर्थती' इति w. शोधयामास (तु.
mw.), तद् अन्यथा साधूयोऽपि स्वरतो दुष्टं भवति।
स्त्रियां 'शतुरनुमः' (पा ६, १, १७३) इत्यनुशिष्टस्य नदी-
स्वरस्य चारिताथ्याऽऽकाङ्क्षित्वात्। 'अवदीर्थती' इति सा.
शिवावयिषन् समस्तैकपदतां तावत् समर्थयेत्। उपलभ्य-
मानसाक्ष्यान्तरात् तु प्रतीयत यथाऽत्र मूलतः 'भूमाः अवते
यतीः' इत्याद्याकारिका काचिच्छ्रुतिरभूदिति। तत्र यमु.
द्वैस्वर्यं च पपा. द्वैपद्यं च (अवतीः। यतीः इत्याकारकः

अव-तोका- काम मा ३०, १५; का
३४, ३, २; शौ ८, ६, ९; पै
१६, ७९, ९.

अवत्-क- /अव>अवत्-द्र.

अवत्तर- /अव>अवत्-द्र.

अव/स्सर, अवस्सरत् १, ७१, ५.

अव-स्सर^१- रस्य ऋ ५, ४४,
१०.

अव-वदत्- -दत्तः ऋ १०, ११७, ७;
-वते तै ७, ५, १२, १; काठ
४५, ३.

अवदंत्^२ पै ६, ३, ९.

अव/दय, अवदयते तै ६, ३, १०,
५; मै १, ७, ५; काठ ९, २; क
८, ५; अवदये शौ १६, ७, ११.

अव/दह, अवादहः ऋ १, ३३, ७.

अव/२दा</वो, अवद्यति तै २,
६, ६, ५; ६, ३, १०, ४; ४,
१, ४; मै १, ११, ९; ३, १०,
२-४; अवद्यति तै २, ३,
२, २; ६, २; १३, ३; ४, ११,
५; ६, ६, ५; ३, ४, १, ४;
५, ७, १; ६, २, २, २; ३,
१०, ३; ४; ६; ४, १, १; ३;
४; मै १, १०, १८; २, १, ९;
२, २; ३, ७; ४, ५; ३, ९, ६;
१०, २; ३; ४; काठ ११,

१; १२, १; ४; १३, १०;
२३, ८; २९, २; ३६, १३;
क ४५, ३; अवद्यति मै
४, ८, ९; अवद्यति तै २, ६,
६, ५; अवद्यति तै ५, ३,
१२, २; ६, ६, ४; ६, ३, ७,
४; ७, ४, ९, १; काठ १४, ९;
२६, ७; क ४१, ५; अवद्यत्
तै २, ६, ८, ४; ३, ४, १, ३;
मै २, १, ९; ३, १०, ३; ४,
८, ९; अवद्यत् तै २, २, ११,
३; ५, ३, ५; ६, ८, ४; ३, १, ३, २;
४, १, ३; मै २, १, ९, २, ५; ४, ८,
९; काठ १०, ११; ११, १; १२,
५; १३, १०; ३०, १; क ४६, ४.
अव^३दिषीय ऋ २, ३३, ५;
अवादात् मै ३, १०, ४;
अव^३अदिमहि^४ तै १, ८,
६, २; मै १, १०, ४; २०;
काठ ९, ७; ३६, १४; क ८, १०;
अव^३अदीमहि मा ३, ५८;
का ३, ८, २.

अव-त्त- -त्तम् तै ६, ३, १०,
४; मै ३, १०, १; ३; काठ
१३, १०; क ४५, ३; -त्तानाम्
खि ५, ७, २, ६; मा २१,
४३-४५; का २३, ५, ३; मै ४,

१३, ७; काठ १८, २१. [०त्त-
अन^५, चतुर^६, सकृत्^७]

*अव-त्ति- निर्^८

अव-दान^९- नम् तै ३, १, ३, २;
मै ३, ४, ३; १०, ४; ४, ८, ९;
काठ ११, ४; -नानाम् तै ६,
३, १०, ५; -नानि तै ६, ३,
१०, ३; मै ३, १०, ३; ४,
८, ९; काठ १३, १०; २६,
८; ३०, १; क ४१, ६; ४६,
४; -ने काठ ११, १; -नेषु काठ
१३, १०; -नैः तै ६, ३, १०,
५; मै ३, ९, ५; काठ २१,
१२. [०न- हस्त^{१०}]

अवदान-स्व^{११}- स्वम् तै ६, ३,
१०, ५.

अवदानिय- अन^{१२}.

अव-दाय^{१३} तै २, २, ११, ३; ६,
८, ४; ६, १, ४, ५; ३, १०, ४;
मै १, १०, १८; ३, १०, ३;
काठ ११, १; ३६, १२. [०य
निर्^{१४}]

अव-दीयमान^{१५}- नस्य तै ६, ३,
१०, ३; -ने काठ ९, १४.

अव-देय^{१६}- यम् तै २, ५, ३, ४;
मै ३, १०, १.

अव-द्यत्^{१७}- द्यत् तै २, २, ११, २.

मूको.पाभे.च) कामपि पुष्टि कल्पयेयुरिति विविचन्तु सुधियः।

^१) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

^२) गस. उप. घञ् प्र. थाथादि-स्वरश्च (पा ६, २, १४४)।

^३) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^४) पा. १। 'अवदंश्च' इत्येवं शोधो विमृशां विचाराय द्र.।

^५) दकारादुत्तरमीकारोऽपि पठ्यते [तु. मै. प्रभृ. संटि.,
मा. का. सधु. स्थ. (=नाउ. रू.) च]। उ. म. च
(मा.) सा. च (का.) /अद् इत्यस्य शुद्धं वा लुप्तगिष्कं वा
वृत्तमाहुः [तु. PW.; वैतु. भा. सा. K. च (तै.) यनि.
इति (तु. काभौ. [५, १०, १२] प्रकृताञ् जपात्
पूर्ववर्तिनो यञ्चोऽवदानहोमे विधानं कुर्वन्.)]। यद्वा
दकारस्य स्थाने धकार एव मौलिकः स्यात् (तु. संटि. मै
१, १०, ४; क ८, १०) इति कृत्वा नेदं यनि. न वा

/अद् इत्यस्य वृत्तं किं तर्हि<अव/घा इति द्र.।

तथाहि, जप्यत्वेन काभौ. (५, १०, १३) मन्त्रस्याऽस्य
विनियोगो भवति [तस्याऽर्थस्य च अव/घा इत्यनेन
नेदीयानिव संबन्ध इत्यभिसंधिः (तु. अव/घा इत्यस्य
लुक्कृत एतत् रू.)]।

^१) गस. उप. कर्मणि के धातोः 'त्' आदेशः, अन-
न्तरगति-स्वरश्च (पा ७, ४, ४७; ६, २, ४९)।

^२) गस. ह्युबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^३) भावे ल्वः प्र. तत्-स्वरश्च (पा ५, १, ११९)।

^४) गस. ह्युबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^५) गस. शानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^६) गस. यदन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, २१३; २, १३९)।

^७) गस. शानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

अव/दिश्, अवदिदिष्टन ऋ १०,
१३२, ६; अवदेदिष्टम् ऋ ८,
७४, १५.

अव-दीयमान- अव/२दा द्र.

अव/दुह्, अव...बुधस्व ऋ ८, १३,
२५^a; अवबुधत ऋ ६, ४८, १३^b.

अव/दृ, अवदर्षत् ऋ ९, ७४, ७.

अव-देय- अव/२दा द्र.

अ-वष्टु^c - वम् ऋ ४, १८, ५; ७;
५, ५३, १४; ८, ६८, १९; १०,
१४, ८; मा ६, १७^f; मै १, २,
१; शौ ७, ९४, ३; १८, ३,
५८^f; पै १, ३३, ३; ४, २५,
५; ६, ३, ९; १०; -घात् ऋ
१, ९३, ५; ११५, ६; १६७,
८; १८५, १०; ३, ३१, ८; ४,
४, १५; [६, १५, १२; ७, ४,
९]; ७, १२, २; मा ४, १५;
३३, ४२^f; का ४, ५, ७; ३२,
३, १३^f; तै १, २, १४, ६;
२, ३, १४, २; मै ४, १०, १;
११, ५; १४, ४; काठ ४, १६;
६, ११; कौ २, ६५५; जै ३,
५४, ५; शौ २, १०, ६; ५, ६,
८; १२, २, ४७; ४८; पै १,

१०९, २; २, ३, ५; ७०, ४;
६, ११, १०; -घानि ऋ ६,
६६, ४; शौ ५, ११, ७; पै ८,
१, ७; -घे ऋ ८, ८०, ८.

[^oघ- अन्^o, आरे^o, गुहत्^o]

अवद्य-गोहन्^d - -ना ऋ १, ३४, ३.

अवद्य-व- मिथस् > थो^o

अवद्य-भी^o - -भिया^f ऋ १०,
१०७, ३.

अवद्य-व(त् >)ती^o - -स्थाः शौ
७, १०८, १.

अव-ष्टुत्- अव/२दा द्र.

अव/द्रा

अव-द्राण- अन्^o

अ-वध^h - -धम् ऋ १, १८५, ३.

अव-धर्ष्य- अन्^o

अव/धा > दधा, णिवदधाति तै
२, ३, १३, ३; ५, १, ९, ५^३;
२, २, ५; ६, १, ७, २; मै ३,
९, ३; काठ ११, ८; १४, ७;
१९, १०^३; २४, ५^५; २७, ५;
क ३०, ८; ३७, ६^५; ४२, ५;
णिवदधाति मै ४, ६, २; अव
...दधाति पै ३, १, ३; णिव-
दधाति मै १, ११, ७; अवदध्मः

शौ १९, ७२, १; अवधेहि शौ
२, ५, ५; पै १६, ९१, ३^१;
अव...धेहि मा २३, २१; का
२५, ६, १; णिवदधात् मै १,
६, १२; अव...अधत्तम् ऋ १,
१८०, ३; णिवदध्यात् तै ५,
१, ९, ३; ४^१; मै ३, १, ९^३;
काठ १९, १०^५; क ३०, ८^१;
णिवदध्यात् तै ६, १, ७, २.

अवदधुः शौ ५, ३१, ८; णिवदधुः
ऋ ४, १३, ४; मै ४, १२, ५;
काठ ११, १३; अवाधुः ऋ १,
१५८, ५; अव...अधीमहि^f.

णिव-धाव^k तै ३, २, ६, ३; ६,
१, ७, १; ३, ११, १; ४, २, २;
मै १, ६, १२; ३, ७, ५^३; ८,
२; १०, ३; ४, ८, २; ७; काठ
३७, १६. [^oय वि > व्य^o]

अव-धि^l - -धिम पै १५, १६, १.

अव-धीयमा(न >)ना^m - -ना शौ
१२, ८, ३; पै १६, १४४, ३.

णिव-धेयⁿ - -यः मै १, ८, ५^३.

अव-हित, ता^o - -तः ऋ १, १०५,
१७; -तम् ऋ १०, १३७, १;
मै ४, १४, २; शौ ४, १३, १;

*) यथा नाड. 'भरद्वाजाय' इति च १ श्रूयते, एवमि-
हाऽपि 'नः' इति च ३ भवतीति सुवचम्। एस्थि. 'अव'
(< /अव्) इति लोटि मपु १ इतीव कल्पयन्तो वाक्या-
न्तरं च प्रकुर्वाणा अवर्ध्वः PW. प्रभृ. च नितराम्
उपेक्ष्याः (तु. सा.) ।

^b) एवम् अनिरूपयन् GW. चिन्त्यो भवेत् (तु. सा.
PW. MW. च) ।

^o) तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १६०) । उप. यद्र. ।

^d) उस. उप. व्युः प्र. कृत-प्रस्व. च (पा ३, १, १३४;
६, १, १९३; २, १३९) । यत्तु उप. धा. उपधा-
यामूत्वस्य (पा ६, ४, ८९) अभावं छान्दसतया सा.
प्रभृ. प्रतिपद्येरन्, तच्चेष्टम् । मौस्थि. √गु (> गो) ह्,
√*गूह् इत्येतयोः सजातत्वे सति परस्परं सुवेचत्वादि-
त्यभिसंधेः (तु. वस्था. टि.) ।

^o) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. ।

^f) अनित्यसमास इति कृत्वा विभक्ति-स्वर-विकल्पः
द्र. [पा ६, १, १६९ (वैतु. L ३८१ समासनित्या-
नित्यत्वपरं विवेकमुपेक्षमाणः सन् समासाभावमिवाऽतिदे-
शुकः । भवतु वाऽनित्यसमासवृत्तिस्वरवैशेष्यस्य मौस्थि.
तदुक्तैवोपपत्तिः । तथापि यनि. हान्यदर्शनादिति दिक्)] ।

^g) तु. टि. २अ-दिति- > आदित्य- वत्- ।

^h) बस. अन्तोदात्तः [पा ६, २, १७२ (वैतु. GW.
तस. इति वदश्चिन्त्य-स्वरः)] । उप. यद्र. ।

ⁱ) 'उपधेहि' इति शौ. (११, १, २३) पाभे. ।

^j) तु. टि. अव/दो > अव...अधिमहि^f ।

^k) गस. व्यबन्त- कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^l) गस. उप. क्तिः प्रत्ययः (पा ३, ३, ९२) ।

^m) गस. शानजन्त- कृत-प्रस्व. (पा ६, १, ८६; २, १३९) ।

ⁿ) गस. यदन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, २१३; २, १३९) ।

^o) कर्मणि कैऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

अव-नि/धा, अवनिदध्मसि पै १,
६८, ४.

अव/नी, ॥अवनयति तै ६, १, ६,
५; २, १०, ३; ११, २; ३,
४, १; ५, २, ३; मै ४, ६, ५; ६;
काठ २७, १०; २८, १; क ४४, १;
॥अवनयति तै ६, ५, २, २; मै ४, ६, ९; ८, ९;
॥अवनयन्ति काठ २३, १०; क ३७, १;
अवनयामि मा ५, २५; ७, २५; का ५, ६, ४; ७, १०, ३;
तै १, ३, २, २; मै ४, ९, १०; १;
॥अव...नयामसि तै ३, २, ८, ६;
काठ ३५, ७; क ४८, ९;
शौ ७, ९९, १; ॥अव-नयेत् तै ६, ५, १, ४; ५; मै ४, ६, ५;
काठ २७, १०; २८, १; ३५, १६; १९; क ४४, १;
४८, १४; १७; ॥अवनयेत् मै ४, ६, ६.

अव-नीत^१ - तम् १, ११६, ८; -ताय १, ११८, ७.

॥अव-नीय^२ मै १, ८, ३; काठ ६, ३; क ४, २.

॥अव-नीय^३ - यः तै ६, ५, २, ३; मै ४, ६, ६.

अव/नु, अव...नवन्ते ९, ८६, २७.

अव-नेग- प्रातर्^४

अव-नेजन- हस्त^५

अव/१पत्>पाति, अव...पतन्तु १०, १३४, ५.

अवपतिष्यति पै १६, ५६, १; २; ५

अवपातय पै १६, ८०, ७.

†अव-पुत(त्>)न्ती^६ - न्तीः ॠ १०, ९७, १७; मा १२, ९१; तै ४, २, ६, ५; मै २, ७, १३; काठ १६, १३; क २५, ४; पै १३, १३, ८.

अव/पद्>पादि, अवपद्यते ॠ ४, १३, ५; १४, ५; ६, ५४, ३; मै १, ५, ९१; काठ २८, ६१; क ४४, ६१; अवपद्यते तै ५, ५, १, ६१; शौ ६, १३६, ३; ॥अव-पद्यन्ते तै ६, ३, ९, ५; मै १, ८, ६; ४, ५, ६; अवपद्यन्ते मै ३, १०, ११; शौ ५, १७, ७; पै ९, १५, ७; अवपदाति ॠ ९, ७३, ९; अव...पद्यताम् शौ १, ११, ४-६; पै १, ५, ५; अव-पद्यन्ताम् शौ ८, ८, २०; पै १६, ३०, १०; अवापद्यत मै १, ६, १२१; अवापद्यन्त मै ४, ६, ३१; ॥अवपद्यते मै १, ६, ८. अवपेदुः मै ४, ६, ३१; अव-पत्स्येते पै १६, ५६, १२; ॥अव-पत्स्यन्ति काठ २९, १; क ४५, २; ॥अव...पदीष्ट ॠ ७, १०४, १७; शौ ८, ४, १७; पै १६, १०, ७; अवपादि ॠ १, १०५, ३; शौ ८, ६, २०; पै १६, ८१, १; ॥अवापादि मै १, ८, ६; अवपत्थाः शौ ८, १, ४; पै १६, १, ४; अवपत्सि शौ ६, १२०, २; पै १६, ५०, १०. अवपादय शौ ९, २, १०; पै १६, ७६, ९; अव...पादयशौ ८, ६, १६.

†अव-पुदस्(>)^७ ॠ २, २९, ६; मा ३३, ५१; का ३२, ४, ८; मै ४, १२, ६.

अव-पुदयमा(न>)ना^८ - नाम् शौ ५, १७, ४; पै ९, १५, ४.

अव-पञ्च^९ - ऋभ्यः तै ७, ३, १९, १; २०, १; काठ ४३, ९; १०.

[°ञ- कीट°, स्वयम्°]

अव-पाद- -दात् काठ ३३, ६.
[°द- अन्°]

अव/पद्, अवपश्यते शौ ९, ४, १९; अवपश्यति ॠ [(१, २५, ११) ८, ६, २९]; अवपश्यामि मा १, ३०; का १, १०, २; काठ १, ६; १०; ३१, ५; क १, ६; १०; ४७, ५; अवपश्यत् पै ३, ८, २; अवपश्यत ॠ १०, १७९, १; शौ ७, ७५, १; १८, ४, ३७; ॥अवापश्यत् मै ३, ७, ८.

†अव-पश्यत्^१ - श्यन् ॠ ७, ४९, ३; तै ५, ६, १, १; मै २, १३, १; शौ १, ३३, २; पै १, २५, २६; १४, १, ३.

अव/१पा

†अव-पान^२ - नम् ॠ ७, ९८, १; ८, ४, १०; १०, ४३, २; शौ २०, १७, २; ८७, १; -नात् ॠ १०, १०६, २; -नेषु ॠ १, १३६, ४.

अव/पू

अव-पूत- नस्^३

अव/पृच्

अव-पृग्ण- अन्^४

^१) 'अभि...शुशामसि' इति ॠ. (१०, १७३, ६) पा. मे. १

^२) गस. कर्मणि क्तेऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९)।

^३) गस. ल्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^४) गस. उप. कल्काऽविषयत्वेऽपि क्यप् प्र. उस्.

कृत-प्रस्व. च (पा ३, १, ११७; ६, २, १३९)।

^५) गस. शान्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^६) सभ्र. का १३, ६, १७ 'अव-युतीः' पा.

अवे (व/इ) यस्थ. द्र. १

^७) गस. कसुबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, १३९)।

^८) गस. शानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; १९७; २, १३९)।

^९) प्रास. पूषप्रस्व. (पा ६, २, २)। उप. यद्र. १

^१) गस. शान्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; १९७; २, १३९)

^२) गस. ल्युबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

अव-प्र/अंश

अवप्र-अंशन^a- नम् शौ १९,
३९, ८.

अव-प्रे(प्र/इ)

अवप्र-युत्^b- यन् तै ४, ४, ९, १.*अव/बाह् (>ह)^cअव-बाह^d- हः तै १, ३, २, १;
काठ २, ११^३; २५, ९^३; क २,
५^३; ४०, २^३.अव/बाध्, ॥अवबाधते मै ४, ६,
३; काठ २५, ९; क ४०, २;
पै १, ६९, २६; ॥अवबाधन्ते
मै ३, २, ५; अवबाधे मा ६,
१६; का ६, ३, ६; मै १, २,
१६; ३, १२; ३, १०, १; काठ
३, ६; क २, १३; शौ ४, ३५,
७; अव...बाधे तै ३, ५, ३,
१; काठ ३१, १४; पै १६,
१३१, १-१०; †अवबाधामहे॥ १०, १२८, ९; मा ३४, ४६;
का ३३, २, ६; तै ४, ७, १४,
४; काठ ४०, १०; शौ ५, ३,
१०; अवबाधस्व शौ ४, २२,
७; ॥अवबाधत मै ४, ६, ३.
अव...बाधे ऋ २, १४, ४.अव/बुध्, अवबोध पै १४, ४, ५^०.

अव/बू

*अव-ब्रव^e- अन्^f॥अव/भज्, अव...भेजाते काठ
३३, ७.†अव/भा, अवभाति ऋ १, १५४,
६^६; तै १, ३, ६, २; मै १, २,
१४; काठ ३, ३; क २, १०.‡अवभारि^g मा ६, ३; का ६, १, ३.अव/भिद्, अव...भेत् ऋ १, ५९,
६; [(१, ५४, ४) ७, १८, २०].
अवभिन्दन्ति तै ७, ५, १०,
१^१॥; शौ ५, १८, ९; पै ९,१८, २; अवाभिनत् ऋ २, ११,
१८; अवाभिनत् ऋ २, ११,
२; ४, १९, ४; १०, ८, ९; अव-
...भिनत् ऋ १०, ६९, ११;
अव...भिनत् ऋ [१, ५४, ४;
(७, १८, २०)]; ॥अवभिन्नात्
मै १, ८, ३; काठ ६, ३^१; क
४, २.अव-भिन्दुत्^h- न्दुते^k तै ४, ५,
६, २; मै २, ९, ६.अव-भेदिन्^l- दिने मा १६, ३४;
का १७, ५, ३; काठ १७, १४;
क २७, ४.अव/भृ(<√ह), अव...भरते ऋ
१, १०४, ३^३; अव(भरते) ऋ ८,
१९, २३; अव...भरत् ऋ २,
२०, ६; अव...भरः ऋ १०,
१७१, २; †अवभर ऋ ३, २९,
३; मा ३४, १४; का ३३, १, ८;

^a) गस. ल्युङन्त- कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)। यनि. किल सा. पिपठिषुर् व्याचष्टे । 'नावः प्रभ्रंशनम्' इत्यतः क्वाचित्कात् मूको. पाठात् 'न। अव। प्र' इत्येवंप्रकारकाश्च मूको. पपा. एतत् प्रतीयेत, यथा 'प्रभ्रंशनम्' इति पदं पृथग् भवति ततः प्राग्-वर्ती श्रुत्यंशश्च पृथग् भवतीति । तत्रापि 'अवः' इत्यस्यैवं पृथग्-वर्तित्वेऽभ्युपेते सति सदनव्याऽदर्शनात् 'नावः' इत्यत्रैव श्रुत्यभिप्रायः स्याद् इतीव w. अभिसंदधानो मानव्या आख्यायिकाया नौसंबन्धिन्याः सर्व-प्रथमं संकेतमिह पश्येत् । तदिदं सर्वं विमृश्यमिति दिक् ।

^b) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^c) √बाध् इत्येतत्-सजन्मा सन् यद्. [वैतु. भा. (तै.) <√बाह् प्रयत्ने इति कृत्वाऽपि बन्धनाऽर्थं प्रकथयन् सन् वदन् व्याहृतश्च भृशार्थेन (तु. पा ७, २, १८) बाहु-इत्यनेन वृथा संबन्धुकश्च (तदर्थं *√बाह्[>ह्] विवृ-द्धावित्यस्य मौस्थि. √बुध् इत्येतत्-सजन्मनः यनि. च भिन्नस्य सतः सुवचत्वाऽभिसंधेः [वैतु. पाका. प्रभृ. √*बाह्>ह् इत्यस्यैवमपरं भेदमपश्यन्तः सन्तः प्रयत्नार्थीयं धा. एवोदाहारकाः सन्तश्चिन्त्याः, प्रकृतेऽवबा-धनार्थस्यैव संगतत्वादित्यभिसंधेः]] । यत्तु बाहु- <√*भंघ् घनीभावे इतीव ww. (२, १५१) आह,

तदपि प्रत्याख्येयं सद् यद्. । PW. प्रभृ. <अव/बंह् उत्स्वनेने इत्येवं कल्पयन्तः सन्तः धा. अनुनासिकोप-धत्वस्य प्रयोजनं च प्रकृतार्थसंबन्धश्च प्रति पर्यनुयोज्याः (√बंह् विवृद्धाव् इत्येतन्मात्रस्य तैः प्रतिपादितत्वाच्चा-ऽवोदोः नि. पर्यायत्वाभावाच्चेत्यभिसंधेः) ।

^d) गस. कर्मणि क्तेऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^e) 'निबोध' इति शौ. (१९, ४९, ५) पाभे. ।

^f) गस. भावे अप् प्र. थायादि-स्वरश्च (पा ६, २, १४४) ।

^g) नाउ. टि. द्र. ।

^h) पा. ?। अव/भा>भाति(लट् प्र१) इति ऋ.(१, १५४, ६) पाभे. भवति । ततो नैप्र. वर्णविकारमात्रं संभा-व्येत (तु. उ. म. च) । यद्वा, अव/भृ इत्यस्य लुङि विणि रू. स्यात् (तु. पपा. PW. MW. द. च) । द्वितीये कल्पे √भृ इत्यस्य बधा. प्रकाशनाऽर्थे वृत्ति-रिति कृत्वा मौस्थि. √भा इत्यस्य √*भा इत्येतद्वा-रकस्तेनाऽभेदान्वयः द्र. ।

ⁱ) '-भिद्यात्' इति मुपा. प्रमादजः ।

^j) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^k) विभक्तिरुदात्ता भवति (पा ६, १, १७३) ।

^l) गस. णिन्त्यन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

अवभरत् ऋ १, १३०, ७;
१०, ११३, ५.

अव...भ्रियाते^a ऋ ५, ३१, १२.

१अव-मृथ^b - -थ मा ३, ४८;
८, २७; २०, १८; का ३, ५,
४; ९, ४, ४; २२, १, ४; तै १,
४, ४५, २; ६, ६, ३, ४; मै १,
३, ३९; ४, ८, ५; काठ ४,
१३; २९, ३; ३८, ५; क ३,
११; -थ: मा १८, २१; १९,
२८; का १९, ७, ३; २१, २,
१७; तै १, ७, ५, ३१; ४, ७,
८, १; ५, ४, ८, ४; मै २, ११,
५; ३, ४, १; ४, ८, ५^c; काठ
१८, ११; २१, ११; क
२८, ११; -थम् ऋ ८, ९३,
२३; णै १, ७, ५, ४; २, ३,
१२, २; ३, ३, ८, १^d; ४, ४,
९, १३; ६, ५, १०, ३; ६, ३,
१; णै १, १०, १३^e; ३, ६, २;
७, ८, ४^f; ४, ४, ७, ८, ५^g;
णै १, १५१; णै १, १६, ७; पै
१६, ११६, ९; -णैथा: काठ
३७, १; -णैथात् काठ २२, ११;

२३, ९; क ३५, ५; ३६,
६; -थाय मा ८, ५८; का ९,
७, ७; काठ ४५, ७; ८; -णैथे
काठ २२, ११; ३४, १६; -थेन
तै ५, ५, ७, ५^h; काठ २२,
८; क ३५, २.

णैअवमृथ-यजुस्ⁱ - -जैषि तै
६, ६, ३, १.

२अव-भृथ^j - -थम् शौ ९, ११, ५.

अव-भेदिन्- अव/भिव् द्र.

अव-भ्र- अन्^k

अव/भ्रंश्, अव...भ्रंश् खि ५,
१६, ६^l; शौ २०, १३३, ६^m.

अवम्, माⁿ - -म: ऋ ४, १, ५; मा
२१, ४; का २३, १, ४; तै २,
५, १२, ३; ५, ५, १, ४^o, ७,
१, ३, ३^p; मै ४, १०, ४; १४,
१७; काठ २२, १३; ३४, १९;
-मम् ऋ १, १०५, ४; ७,
३२, १६; तै ७, १, ३, ३^q; ठकौ
१, २७०; ठजै १, २८, ८; शौ
५, १३, २; १०, ७, ८; पै ८,
२, २; -मस्य ऋ ६, २१, ५;
-मस्याम् ऋ १, १०८, ९; १०;
७, ७१, ३; -मा ऋ ३, ५४,
५; ६, २५, १; १०, ८१, ५;

मा १७, २१; का १८, २, ६;
तै ४, ६, २, ५; ६, २, ३, १;
मै २, १०, २; ३, ९, २^r; काठ
१८, २; क २८, २; शौ १८,
२, ४८; -मा: शौ १९, ४७, ५;
पै ६, २०, ५; -माश् शौ ६,
१०३, २; -माभि: ऋ ६, ६२,
११; -माय ऋ २, ३५, १२;
-मै ऋ १, १०१, ८; १८५, ११;
५, ६०, ६; मै ४, १४, ७;
-मै: ऋ ३, ३०, १६.

णैअवम्-तम् - -म: मै ४, ७, ६.

णैअव/मा

अव-माय^s तै ६, २, ४, ५.

†अव/मिह्, अवमेहन्ति ऋ ९, ७४,
४; काठ ३५, ६; क ४८, ७.

अव/मुष्>म्

अव-मुष्त्^t - -ञ् शौ ८, २, २;
पै १६, ३, २.

अव-मुष्मान^u - -न: शौ ८, १, ४;
पै १६, १, ४.

णैअव/मुष्, अवमुष्णान् काठ २३, ५.

अव/मृज्, णैअवमार्जि मै १, ८, ५;
णैअवमृज्यात् मै ४, १, १३, ५;
५; काठ २७, १; क ४२, १.

†अव-मार्जन^v - -मानि ऋ १,

^a) तु. टि. ?अवभारि ।

^b) गस. उप. क्यन् प्र. यायादि-स्वरश्च (पाउ २, ३;
पा ६, २, १४४; तु. पाका. प्रभृ.) ।

^c) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. ।

^d) बायादित्वस्म आन्दसेऽनवकारो कृद्-उपप्रस्व.
(पा ६, १, १९७; २, १३९) । १मात् सरूपाद् अवमेव
विशेषः द्र. ।

^e) 'अवभ्रंश्' इति मुपा. नाउ. शौ. प्रामाण्येन
(=यनि.) सु-स्रोथः द्र. ('इव' इत्यस्यैव 'अव' इत्यस्य
स्थाने स्वरतोऽर्धतश्च साधीयस्त्वाऽभिसंघेः) । 'अव
भ्रंश्' इति क्वाचित्कः मूको. अप्यप्रमाणम् (गपू. एव
हेतोरिति शेषः) ।

^f) 'अवभ्रंश्' इति पाण्डु. मुपा. नापू. खि.
प्रामाण्येन सु-स्रोधीकृत्य (तु. WR.) 'अव' इत्यस्य

यनि. योगः सुलभः द्र. (तु. इल्लङ्ग->ङ्गम्
सस्थ. टि.) ।

^g) व्यु. ?/अव्+भमच् प्र. उत्सं. (पाउ ५, ६८) इति
वा, २अव्स्- (यद्र.)+मः (=भमच्) प्र. सलोपश्च (पावा ४,
३, ८) इति वा प्राची मतिः [वैतु. दे. (२, १६)/अव्+मः
प्र. इति वदन् माध्यमिकाऽकरोत्यसि प्रति पर्यनुयोज्यः] ।
'अव' इत्यतस्तद्वितस्तत्पायः (तु. टि. अव-म्, २अव-
म्) । अथवा मौस्थि. अव्+मै- (</मा) इति कृत्वा
गस. उपप्रस्व. स्यात् (भूयसे विमर्शाय तु. टि.
उप-म्) ।

^h) गस. क्यन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

ⁱ) गस. शान्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९) ।

^j) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. शानच् प्र. इति विशेषः ।

^k) गस. क्यन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

१६३, ५; मा २९, १६; का ३१,
३, ५; तै ४, ६, ७, २; काठ ४०, ६.
॥अव/मृज्, अवमृजेत मै २, २, ५.
अव/मृज्>मर्शि, ॥अवमृशेत तै
३, २, ६, २.^१
अवामृशत् काठ ३५, ४^२; क
४८, ५^३; शौ ७, ६६, २.
॥अवमर्शयेत् मै ३, ७, १०.^४
॥अव-मृशत् - शन् काठ २५,
७; क ३९, ५; -शन्तः काठ
२५, ५.
अव-मृश्य प्रति>त्यं
अव/यज्, ॥अवयजते तै २, ३,
१२, २; ५, २, ४, ३; ६, ३, १;
६, ६, ३, १; ४; काठ १२, ६;
२१, ६^१; २९, ३; ३६, ३; ६^२;
७; क ३१, २१^३; ४५, ४; ॥अव-
यजति मै १, १०, ८; ११; २,
५, ६; ३, ३, ४^४; ९, १; ४^५;

१०, ७; ॥अव^१...यजति ऋ
१, १३३, ७; शौ २०, ६७, १;
॥अवयजते मै १, १०, ११^५;
काठ ३६, ६^६; अवयजे तै २,
३, १३, १^७; ३^८; मै २, ३, १^९;
३^{१०}; ६, १; ४, ९, १०^{११}; काठ ११,
११^{१२}; १२, ६^{१३}; १५, १; १७,
१९^{१४}; अवयजामहे मा ३, ४५;
का ३, ५, २; काठ ९, ४; ३८,
१३; क ८, ७; अव...यजस्व^{१५}
का ७, २, १; अव...यज काठ
७, १२; शौ १९, ३, ४; अवयजे
मै ४, ३, १; ॥अवायजत् मै १,
१०, १०; काठ ३६, ५; अव-
...यजेत ऋ ७, ६०, ९.
॥अवयक्ष्व ऋ ४, १, ५; मा २१,
४; का २३, १, ४; तै २, ५, १२,
३; मै ४, १०, ४; १४, १७;
काठ ३४, १९; अव...इक्ष्व^{१६}

काठ ३५, १; क ४८, २^{१७}.
अव^{१८}...अयाद् तै १, ४, ४५,
२; काठ ३८, ५; ॥अवायाक्षुः
मै १, १०, १२; काठ ३६, ६;
अव^{१९}...अयक्षि मा २०, १८; का
२२, १, ४; अव^{२०}...यक्षि मै १,
३, ३९; काठ ४, १३;
क ३, ११.
अव-यजत्^{२१} - नम् मा ८, १३^{२२}; २०,
१७; का २२, १, ४; तै १, ८,
३, १; ३, २, ५, ७; मै १, १०,
२; काठ ३८, ५.
॥अव-यज्यं मै १, १०, १४; १७;
४, ३, १.
॥अव-या^{२३} तै १, ८, ३, १^{२४}; ३, २,
८, ३^{२५}; मै २, ३, ८^{२६}; काठ ९,
४^{२७}; क ८, ७^{२८}; शौ २, ३५,
१^{२९}; पै १, ८८, ३^{३०}.
॥अव-याः^{३१} ऋ १, १७३, १२;

- १) 'आ...यजस्व' इति मा. (७, ४) पाभे. ।
२) 'अव...यज' इति शौ. (१९, ३, ४) पाभे. ।
३) 'इष्टः' इति मूको. ।
४) गस. व्युङ्क्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, ११३; २, १३९)।
५) सस्व. नापू. टि. प्र. । उप. व्यप् प्र. इति विशेषः ।
६) व्यु? तु. नाउ. विसर्गान्तस्य सरूपस्य टि. ।
७) 'अव-याः' इति ऋ. (१, १७३, १२) पाभे. (तु. नाउ.)।
८) तु. यथोपलब्धि पपा.; वैतु. सा. (शौ.), WG.
(४०६) विसर्गान्तं रु. प्रतिपादुको ।

१) वैतु. 'यव्या' इति ऋ. (१, १७३, १२) पाभे. ।

१) व्यु? प्रकृतौ मताऽभेदेऽपि साधने मतभेदात् । तद्
यथा । यथोपलब्धं प्र१ एव रु. सति 'अव-याज्- इत्येवं
मूलतः सतः पदत्वे भाविनि 'अव-युस्- इत्येवं-
परिणाम उपधादीर्घेणोष्ठलाम इत्येकः प्राग्वदः यक. (पा
३, २, ७२; पावा ३, २, ७१; पा ६, ४, १४) । अवि-
सर्गोपलब्धेरन्यतमे स्थ. (तु. नापू.) 'अव-याज्- इत्यत
एव 'यु' इत्यस्य प्र. स्थाने टिलोपकरत्वेनोदात्तनिवृत्ति-
स्वरं भाजुं 'वा' इत्येतं प्र. दृष्ट्वेष्टसिद्धिरिति द्वितीयः
प्राग्वदः [तु. भा. तै. (उभयोः स्थ. विशेषतो द्वितीये)] ।
'अव-याज्-+सु' इति स्थिते सकारलोपोत्सर्गापवादरूप
उपान्त्यस्य ज(>ट)कारस्य लोप इति तृतीयोऽर्वाग्वदः

[तु. W. (४०६), MVG. (१८३)] । 'अव-याज्-+सु' इति
स्थिते नैप्र. जकारसकारयोः समापत्तौ सकारमात्राऽवशेषे
ततः पूर्वस्याऽकारस्य दीर्घ इति तुरीयोऽर्वाग्वदः (तु. GSV
११, L४६३; ZDMG २७, ७०९) । एस्थि. अपि
यस्थ. विमर्शात् कचित् 'अव-याज्- इत्यस्य कचित्
'अव-याजस्- इत्यस्य वृत्तविकारमात्रमुपलभ्येतेति तु मतं
भवति । तथाहि । ऋ १, १७३, १२ इत्यत्र सुपा.
२यस्य पादस्य छन्दोमानतोऽक्षरोनस्य मूलतः 'अस्ति हि
भ्या, ते ह्यभिन्नवयाजः' इत्येवं सतोऽवसाने 'अव-
याजस्->'अवयाजः>°याभः>°याः इति च °या
(तु. तै १, ८, ३, १) इति च विकल्पितविसर्गसाहित्य-
राहित्याभ्यां विशिष्टः नैप्र. विपरिणामः संभाव्येत [अन्यथा
छन्दोदोषनिवृत्त्यसंभवादित्यभिसंधेः (शाखान्तरेषु [तु. मै
१, १०, २; काठ ९, ४; क ८, ७] प्रकृतात्. पादात्
'हि' इत्यस्य पदस्य च्युतेरप्येतद् भूयःपुष्टमिव भवति
यथाऽत्र पा. संभावितविकाराय सुलभ इति); वैतु.
GW. ORN. AVM. (१०१) यथाप्रस्तावम् 'अव-
याजः' इति चतुरक्षरीमनुमन्यमाना अपि 'अव-याज-
इत्यस्य प्र१ इतीव प्रतिपादुकाः सन्तश्चित्याः (ध्वनन्त-
त्वेऽन्तोदात्तप्रसङ्गादित्यभिसंधेः [तु. अति-याज्-, अनु-
याज्-, जीव-याज्-, प्र-याज्- इति बाहुव्या एव निगमाः,

मा ३, ४६१; का ३, ५, ३१; मै
१, १०, २१; काठ ९, ४१;
३५, १२; क ८, ७१; ४८,
१२.

॥अवे(व-इ)ञ्च काठ ३६, ८;
११.

भुवे(व-इ)ष्ट- -ष्टम् काठ ३६, ६;
-ष्टा: मा १०, १०; का ११, ५,
१; तै १, ८, १४, १; ५, ६, ३,
११; मै २, ६, १०; ॥४, ३, २;
४, ४; काठ १५, ७. [॥ष्ट-अन्०]

॥अवे(व-इ)ष्टि^b - -ष्टय: मै ४, ४,
९; -ष्टि: मै १, १०, १०; २,

१, ४; काठ ३६, ५; -ष्टिम्
मै १, १०, १२; ३, ९,
४; काठ ३६, ६; -ष्ट्यै मै
१, १०, १०-१३; काठ ३६,
६^३; ७.

अव-युत्- अवे द्र.

अव/यम्, (अव...अयंस्त ऋ १,
५६, १.)

अव/यस्

अव-यास्- -साय तै १, ४, ३५,
१; काठ ४५, ६.

✓*अवयास्^d, अवयासत्^e ऋ
६, ६६, ५.

†अवयासिसीष्ठा:† ऋ ४, १, ४;
मा २१, ३; का २३, १, ३; तै
२, ५, १२, ३; मै ४, १०, ४;
१४, १७; काठ ३४, १९;
अव^१...अयासिषम्^२ मा ३,
४८; ८, २७; का ३, ५, ५; ९,
४, ४.

अव-युस्- अव/यज् > ?अव-या:
टि. द्र.

अव/या

†अव-यात्^b - -ताम्^१ ऋ १,
९४, १२; पै १२, १,
१२.

पा ६, २, १४४]; गप्. चत्वारोऽपि वादाश्च छन्दो-
मानसाकाङ्क्षमुपेक्षुकाः] । काठ ९, ४; क ८, ७ इत्यु-
भयत्र द्वितीयमिव यदेतच्छ्रूयेत तस्य मौस्थि.[=*यवीया
(तु. AVM १३६)] > यव्या > अय्या > अवया इति
नैप्र. विकारमात्रतयाऽऽस्थेयत्वादाभासिकमात्रत्वं द्र. (तु.
१, १७३, १२; मै १, १०, २) । यच्च नापू. तै ३,
२, ८, ३ प्रभृ. सटिप्पणेषु स्थ. श्रूयेत, तद् *अव-याज्-
इत्यस्य प्र१ इत्येव सत् नैप्र. लुप्तान्यवर्णं द्र. (= *अवयाद्
> *अवया) । ननु *अव-याजस्- इत्यनेनैवेहाऽपि निर्वाहः
कोऽर्थः कल्पनाऽन्तरेणेति । नेति । कुत इति । तै.
'इयस्' इत्यतोऽन्यत्र 'या' इत्यतः (सर्वत्र च छन्दो-
विमर्शतः 'इयं या' इत्येवं पदयुग्मतया सु-शोधात्
सतः) वि. स्त्री. प्राति. आकाङ्क्षितत्तोपगमाच्च *अव-
याजस्- इत्यस्य च न.सतोऽतथावसंभवाच्च *अव-याज्-
इत्येव सुकल्पं सदत्र सुसंगतमिति । अन्ततो यच्च
काठ ३५, १२; क ४८, १२ इत्युभयत्र च श्रूयेत,
तस्याऽपि नापू. निगमस्येवाऽन्यवर्णलोपाऽऽत्मकतामात्रत्वं
सुगमं द्र. (जागतेऽवसाने "अवयाजोऽसि" इत्यस्य मौलि-
कस्य पा. सतः 'अवया असि' इत्येवं दुष्परिणामत्वादित्य-
भिसंधेः) । एस्थि. *अव-याज्-, *अव-याजस्-
इत्येतयोः प्राति. यक्. पाप्र. अव/यज् इत्यतः भावे
ष्विः प्र. च *णसुज् प्र. च द्र. । मौस्थि. तु अव/याज्
इत्यतः क्तिप् च असुन् चेत्यपरो विवेकः (व्युहन्त-
पर्यायत्वदर्शनाद् ण्यन्तप्रकृतिकत्वकल्पनाया अनवसर-
त्वादित्यभिसंधेः) । यनि. स्थ. सर्वत्र अव/या > *अव-
या- इति प्राति. श्रूयेतेत्यपि मतं भवति । एवं तावदत्र
भूयानपि विमर्शः सावकाशः [तु. टि. ✓*अवयास्

> *अव-यास्-, *अव-यासस्-, वया-; ORN. ऋ. (१,
१६५, १५); W. शौ. (२, ३५, १); NW. च] ।

^a) गस. कर्मणि क्तेऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^b) गस. क्तिन्नन्तेऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ५०) ।

^c) गस. उप. घञन्ते थायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४) ।

^d) मौस्थि. ✓*याज् इत्यस्य सकृत् सन् सकर्मकः

धा. ✓यस् इत्यस्याऽकर्मकस्य च सतः सजन्मा तद्वद्
✓या (< ✓*यृ) इत्येतद्वर्गीयः यद्र. (तु. *अवयाज्-,
*अव-याजस्- ययोः स्थाने जकारसकारयोः संभेदात्
*अव-यास्-, *अव-यासस्- इत्येते प्राति. अपि सुकल्पे द्र.)

^e) तु. सा. अव/यज् इत्येतत्-पर्यायत्ववचनेन यनि.
नेदीय इव स्पर्शकः; वैतु. PW. प्रभृ. अव/या इत्येतद्-
वृत्तत्वं प्रतिपादुकाः सन्तश्चिन्त्याः (सकर्मकत्वसाकाङ्क्षे-
ऽकर्मकस्य सतः ✓या इत्यस्याऽनुपयोगादिति । ननु
'अवेन' योगेऽस्य सकर्मकता स्यादिति । नेति । कथमिति ।
पृथग्-भाववृत्तिनाऽवेन युक्तस्याऽपादानं प्रत्यभिधालुत्वं-
स्वाभाव्यात् कर्मसंबन्धाऽसंभवादिति) ।

^१) तु. यस्य. भा. सा. उ. म. च ✓यस् > ✓यासि
इत्यस्य वृत्तमिति कृत्वाऽप्यर्थतः यनि. एव संकेतुकाः;
वैतु. पाम. (३, १, ३४), PW. प्रभृ. च अव/या
इत्यस्य वृत्तमित्येवं प्रतिपन्नाः नापू. रु. दि. चिन्त्याः ।
यदपि पाम. गप्. सिपः स्थाने सप् इत्यस्य प्रस्तावे
सौवरं प्रयोजनं प्रादर्शि, तदर्थं पुष्टिकरो निगमोऽद्यापि
मृग्यः । सीयुटः पत्वाभावे तु. माप्र. (३, ८३) ।

^२) PW. प्रभृ. नापू. रु. दि. प्रत्याख्येयाः द्र. ।

^b) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^१) विभक्तिरुदात्ता भवति (पा ६, १, १७३) ।

<p>*अव-यात- अवयात-हेळ(ड)स्^b -ळाः ऋ १, १७१, ६. अव-यातु^c -ता ऋ १, १२९, ११; ८, ४८, २; शौ २, २, २; पै १, ७, २. अव-यात^d -नम् ऋ १, १८५, ८; शौ ८, १, ६; पै १६, १, ६. *अव-यापयितु- अव-यात- टि. द. *अव-यापित- अव-यात- टि. द. अव-यै^e ऋ ८, ४७, १२. ?अव-या, ?अव-याः, अव-याञ्, ?अव- याज्, अव-याजस्-अव/यज् द. *अव-या- अव-यात्- अव/या द. अव-यास्- अव-यास्-, अव-यासस्- अव/यस् द. अव/यु > यावि, अव-अयुवन्त पै १५, ५, ५.</p>	<p>अव-यावयामसि पै ७, ८, २. अ-वयुन^f -नम् ऋ ६, २१, ३. अव(वा)र(व/)*आ[र, ऋ], अवा- रम् तै २, ६, ३, ४. अव-ऋति^g -स्वै मा ३०, १२; का ३४, २, ४. ?अव(व-ऋ)ति^h -तिः णिमे ३, ७, ४; ४, ६, ६; शौ ४, ३४, ३; १०, २, १०; १२, ८, १०; पै ६, २२, ४; १६, ६०, २; १४४, ९; -तिम् ऋ [१, ११८, ३; ३, ५८, ३]; ५, ७६, २; णितै ७, २, १, ४; ४, २, १; २; णिमे १, ६, ३; ८, ८; णिकाठ २४, ६; णिक ३७, ७; कौ २, ११०३; १; शौ ९, २, ३; ४; ४, १७; १९, ३१, ११; पै २, ३, ५; १६, ७६,</p>	<p>३; १४९, १०; -स्वा ऋ ४, १८, १३; तै १, ५, ३, २; काठ ८, १४; क ८, २; शौ १२, २, ३५. अवति-मत्-मत् पै ९, १८, ४. अवा(व-आ)रⁱ -राय मा ३०, १६; का ३४, ३, ३; -रे तै ७, ३, १६, १; काठ ३४, १६; ४३, ६; पै २, १९, २. [१२-अन्] अवार-तस्(>)*१०, ६५, ६. अवारीय^j -रीयेभ्यः काठ ४३, ६. १अवार्य^k -र्याः मा २५, १; का २७, १, २; मै ३, १५, १; -र्याणि मा २५, १; का २७, १, २; मै ३, १५, १; -र्याय मा १६, ४२; का १७, ७, १; तै ४, ५, ८, २; मै २, ९, ८; काठ १७, १५; क २७, ५; -र्येभ्यः तै ७, ३, १६, १.</p>
---	---	---

* नैप्र. *अव-यापित- इत्यस्य विपरिणाम इति कृत्वा
गस. कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः द्र. [पा ६, २, ४९ (तु.
NW.)] । यद्वा पाप्र. बस. (पावा २, २, २४)
पूपप्रस्व. द्र. (=‘अव-गतं यातं वेगो यस्य तादृशं हेडो
यस्य’ इति नाउ. परंपरितः संबन्धः) ।

^b) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^c) गस. कृजन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९)
अर्थतः *अव-यापयितु- इत्यस्य नैप्र. सुगमः परिणामः द्र. ।

^d) गस. कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।
उप. करणे ह्युद् प्र. (वैतु. PW. प्रमृ. भावे इति) ।

^e) गस. उप. कैः प्र. उसं. कृत्-प्रस्व. च [पा
३, ४, १०; ६, २, १३९ (तु. PW. प्रमृ.)] ।
अर्थविरोधस्त्वेवं शङ्क्येत । काम्यमानस्य भद्रस्योपयान-
विषयकनिश्चयेऽपि प्रसङ्गात् । न च कस्याऽपि ‘भद्रं मां
नोपयातु’ इति कामो भवति । एस्थि. का गतिरिति ।
नायं तुमर्थः कृत्, किन्तु *अव-या- इति कर्तरि निष्प-
न्नस्य सतः च १ ‘रक्षस्विन्-’ इत्येतत्-समानाधिकरणं
[=इरवर्तिने वा समीपवर्तिने वा रक्षस्विने समानं भद्रा-
ऽभाव आशंस्यते (तु. सा. स्वरूपतः संवादुक्ते-
ऽप्यर्थतश्चिन्त्यः)] । अस्मिन् दर्शने भा. आकारलोपा-
ऽभावः उच्चं. (पा ६, ४, १४०) । इदं च प्राति. ऋ १,
१७३, १२ (तु. डि. ?अव-याः) परप्रस्तावितेन
(तु. NW.) सरूपेण प्राति. न संभेताव्यमिति दिक् ।

^f) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^g) गस. कृजन्तेऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ५०) ।
प्रकृतिभावः शास्त्राविशेषनिघ्नः (पा ६, १, १२८; वैतु. नाउ.) ।

^h) व्यु. ? विप्रतिपत्तेर्भूयोविमर्शस्य साऽवकाशत्वात् ।
तथाहि । इअ+?वर्ति-(<✓/वृत्) इति तस. नञ्-स्वरः
इति सा. (शौ ४, ३४, ३) । अवा+✓/क्र(>✓/अर)+
किन् प्र. अनन्तरगतिस्वरश्च इतीव प्रतिपन्नाः PW. प्रमृ.
ऋति- इति वा ?अति- इति वा उप. इति कृत्वा गुण-
पक्ष्या वा स्युः शकन्वादिस्वपक्ष्या वेति दिक् ।

ⁱ) ‘अमतिम्’ इति पाण्डु. पठति । WR. तु यमु. ।
तदन्यतरसाधीयस्त्वं विमृश्यम् ।

^j) व्यु. ? गस. उप. ✓/अर+वञ् प्र. थाथादि-
स्वरश्च (पा ६, २, १४४; तु. NW.) । यद्वा, <अव/वृ
सति माथ्यमिकस्य तकारस्य नैप्र. लोपः द्र. (तु.
डि. अवर- यत्र सौवरी स्थितिर्नग्नपूर्वाये कल्पे मौस्थि.
नेदीय इव स्पर्शुका स्यात्) ।

^k) तसिल प्र. लिस्वरश्च [पा ६, १, १९३ (वैतु.
सा. इअ+वार- [<✓/२वृ] इति कृत्वा तस. ?अ-
वार- इति भिन्नं प्राति. उपकल्पुकाः)] ।

^l) छ>ईयः प्र. उसं. (पा ४, ४, ११७) । ‘अवार्य->
-र्येभ्यः’ इति तै. (७, ३, १६, १) पाप्म. ।

^m) तात्राधिकः बत् प्र. तित्-स्वरश्च (पा ४, ४,
११०; ६, १, १८५) । यद्वा डे प्र. नैप्र. *अवारिक-

अवर्^१ -वः ऋ १, १३३, ६.
 अवर्, रा^२ -तः ऋ १, १६३, ९;
 १०, ८८, १७; १९; मा
 २९, २०; का ३१, ३, ९;
 तै ४, ६, ७, ४; काठ ४६,
 ३; शौ १८, २, ३२६; -रम् ऋ
 १, [१५५, ३; (९, ७५, २)];
 १६८, ६; १०, ५५, ४; ८६,
 ३; १२०, ७; मै १, ६, १०१;
 ४, ९, १२; काठ १४, ६; २८,
 १०; २९, २; ११क ४५, १; ३;
 शौ १, ८, ३; ५, ११, ५; ७,
 ३६, ३; ८, ३, ३१; १०, ८, ८;
 पै ४, ४, ९; ५, ९, ५; ६, १,
 ७१; ८, १, ५; १६, ६, ३१;
 १०१, ३; -रा शौ ७, ४२, १;
 -रा: पै १५, ९, ४; -तरिणि ऋ
 ८, ९६, ६; ९, ९६, ७; कौ २,
 २९५; जै ३, २४, ११; -रात्
 ऋ ७, ६, ७; -तरात् ऋ २,
 ३४, १४; ८, ७५, १५; ९,
 ९७, १७; १०, ८१, १; मा ११,
 ७१; १७, १७; का १२, ७, ६;

१८, २, २; तै २, ६, ११, ४;
 ४, १, ९, २; मै २, ७, ७;
 १०, २; काठ १६, ७; १८, १;
 क २८, २; शौ १२, २, २९६;
 -राय शौ १, १२, ४; -रासः
 ऋ ६, २१, ६; -रासु ऋ १,
 १४१, ५; -रे ऋ २, ९, ३;
 १२, ८; २४, ११; ४, २५, ८;
 १०, १५, १; तमा १७, ७५;
 १९, ४९; तका १८, ६, ११;
 २१, ४, १; तै २, ६, १२, ३१;
 ४, ३, ३, २; ६, ५, ४१; १६,
 ४, ६, २; ३; मै २, ७, २०;
 १०, ६१; ४, १०, ६१; काठ १२,
 ८; १८, ४१; २३, ८; क २८,
 ४१; ३६, ५१; शौ ५, २, ६१;
 २४, १६; १०, ७, २१; १८, १,
 ४४१; २०, ३४, ८१; १०७,
 ९१; पै १३, ७, ८१; -० रे तै
 ३, ४, ५, १; शौ १, १७, २;
 -तरिण ऋ १, १६४, १७; १८;
 ४३; ६, ९, २; शौ ९, १४,
 १७; १८; १५, २५; १३, १,

४१६; पै ७, ३, ७६; ८, १,
 ५६; १६, ६७, ७; ८; -रेम्यः
 मा ५, ४२; २३, ४४; का ५,
 १०, २; २५, ८, ६; तै ५, २,
 १२, २; मै १, २, १४; ३, ९,
 २१; काठ ३, २; २६, ३३;
 ३९, ७; ५०, ६; क २, ९;
 -रेषाम् तै २, २, ४; -रेषु
 ऋ १०, ५६, ६; ७; -रै: मा
 ७, ५; का ७, २, २; तै १, ३,
 ५, १; ४, ३, १; ६, ३, ११;
 ४, ६, २; ३; मै १, ३, ५; काठ
 ४, १; क ३, १.

*अवरतस्पर- एड. टि. द्र.

अवर-पर^३ -रम् शौ ११, ३,
 २०; पै १६, ५४, १३.

अवर-स्-पर^४ -रम् मै ४, ४, ६१;
 -राय मा ३०, १९; का ३४,
 ४, १.

अव/र(<>ल)म्ब

अव-रम्बमाण- -णः ऋ ८, १, ३४.

अव/राष्, अव...अरास्ती: शौ ५,
 ६, ६; पै ६, ११, ८.

>*अवारिअ->यनि. इति कृत्वा स्वरितविपरिणामः द्र.
 [पा ८, २, ४ (तु. टि. पा१-१)]. २यं सरूपं यद्र. ।

*) अव+*अर- (=√*अर+भावे क्तिप्) इति कृत्वा
 गस. शकन्धादित्वम् उपप्रस्व. च (पा६, २, १३९). वा. क्विवि.
 इति न. द्वि१ एवोपलभ्यते [तु. टि. अक्षस्, अवस्, ww
 १, १३; वैतु. पा. (८, २, १७) अवस्- इत्यतोऽभेदे सति
 साहितिकनिपातनमात्रं रेफान्तत्वमिति (तु. परि. टि. अक्षस्-)]।

*) व्यु. १ क संदेह इति । स. सति तदवयवयोरिति ।
 न स. इति । कुत इति । पपा. अन्नवप्रहादिति । नेति ।
 कुत इति । अवयवयोः स्पष्टतरत्वेऽप्यन्याग्र्यसंहितत्वेऽपि
 तथोपलम्भात् तथात्वस्याऽनैकान्तिकत्वादिति । तर्हि स.
 असत्त्वे √अव इत्येतज्जः कृत स्यादिति । नेति । कुत इति ।
 संबन्धाऽभावादिति । तर्हि संबन्धात् क उपगम इति ।
 'अव' इत्येतदर्थक इति । तर्ह्यवयवयोः संदेह इति न
 वक्तव्यमिति । कथं वक्तव्यमिति । उत्तराऽवयव इति ।
 अमिति (तु. ww १, १३) । कः संदेहप्रकार इति । उप.
 √पृ>भावे *तर- इति वा √अ>भावे *अर- इति

वेति । कः स. इति । बस. इति । प्रथमे कल्पे नैप्र. तका-
 रलोपे सति शकन्धादित्वम्, उत्तरे कल्पे च मूलत एव
 तदिति विवेकः । उभयथाऽपि पूप्रस्व. समानः । अथवा-
 ऽवयवयोरेव संदेह इति । कथमिति । ६अ+√वृ>वर-
 [=आच्छादितत्वे सति विप्रकृष्टपर्यायः (तु. अभा.)] इति
 वा √पृ>पर- (व्याप्तत्वे सति विप्रकृष्टपर्यायः सन् नैप्र.
 वकारितपकारः) इति वा कृत्वा तस. नञ्-स्वर इति ।
 अथापि वा (√*अर>भावे) *अर- (तु. √*अर्, √*अर
 इत्यत्राऽऽद्यावयवः) + (√*भृ>भावे) भर- इति कृत्वा
 *अभर- इति बस. पूप्रस्व. नैप्र. यनि. वर्णविपरिणामश्च द्र.
 (अपि च तु. टि. १अ-पर-, अवार-) ।

*) 'अवरम्' इति ऋ. (१०, १२०, ७) पाभे. ।

*) द्रस. एकवचनम् उंसं. सासस्व. च (पा २, ४, १२;
 ६, १, २२३) । वा. क्विवि. द्र. ।

*) सुद् उंसं. [पा ६, १, १४४ (तु. पपा., PW.
 प्रभृ. च)] । मौत्सि. तु. *अवरतस्पर- इत्यस्य सतः
 नैप्र. त-लोपः द्र. । एरिष. *अवर-तस्+पर- (=भावे.)

¶ अव/रिफ्

अव-रिफत् - फन्तौ काठ २७, ८.

अव/रुध्, अवरोचते शौ ३, ७, ३;

पै ३, २, ३.

अव-रोकिन्^a - किणः मा २४, ६;

का २६, २, १; मै ३, १३, ५.

¶ अव-रुण^b - णम् मै २, १, २, ५,

६; काठ १०, ३; १३, १.

¶ अव-रुणगृहीत^c - तः मै २, ५, ६;

काठ १३, २; २२, ११; -तौ

मै १, १०, १२; काठ ३६, ६.

¶ अव-रुणग्राह^d - हाय तै ६, ६,

५, ४.

¶ अव-रुणय^e - ण्यम् मै ४, १, ५;

काठ ३१, ३; क ४७, ३.

¶ अव/रुध् > रुस्स, अवरुन्धे तै १,

५, २, १, ५; ४, ४; ७, २; ५, ८,

१; ४; ६, ७, ३; ७, ४, २; २,

१, १, ५; २, ६; ४, २; ५, २;

५; ६; ७, ३; ४; ५; ६; ७;

८, २; ४; ५; २, ४, ५; ८; ५,

७; ९, ४; १०, २; ११, १;

५; ३, २, ३; ७; ८; ९; ७,

२; ३; ९, ३; ४, ९, ३; ११, १;

६; ५, ३, २; ४, ४; ५, ३;

७, ३; ४; १०, ३; ४; ११,

२; ६, १, १; २; २, ६;

९, १; ३, १, ५, १; २; ३, ४,

१; २; ५, २; ३; ४; ४, १,

४; ३, ३; ८, १; २; ९, ३;

५; ५, २, ३; ४, ४; ७, २; ९,

३; १०, २; ५, १, १, १; २,

२; ८, २-५; ९, २; ५; ६;

१०, २; २, १, २; ६; ३, २;

४; ६; ५, ५; ६; ६, १; ३; ५;

८, ७; ९, १; ३; ५; ६; १०,

७; ३, १, ३; २, ४; ४, ७; ७,

२; ८, १; २; ३; १०, १; ११,

२; ३; ४, १, २; ३; ४, १; ५;

६, ३; ५; ६; ७, ४; ६; ७;

८, १; २; ३; ४; ५; ६;

९, २; ३; ४; ११, २; ४; ५,

१, ५; ७; ६, ३; ६, २, ३;

६; ६, ४; १०, २; ७, २, २;

३, ३; ४, १; ८, ३; १०, ३;

६, १, १, २; ६; २, १; ४; ७;

३, १; २; ४; ४, १; ४; ८; ५,

२; ७, ३; ८, १; २; ४; ९, २;

३; ५; ६; १०, २; २, १, ३;

२, २; ४, १; ५; ६, ४; ७, २;

३; ८, ३; ९, ४; ३, ३, ६; ६,

२; ७, ३; १०, ३; ११, ३; ५;

४, १, ३; २, ५; ३, २; ४,

२; ३; ५, ४, १; ६, ५; ६, ४,

५; ५, २; १०, १; ११, ३; ६;

७, १, २, १; ४, २; ८, २; ९,

१; १०, ४; २, २, १; २; ३,

१; २; ५, ५; मै १, ४, ७;

४, ९; १०; १४; १५; ५,

६; ७; ११; ६, ३; ४; ५;

७; ८; ९; १०; ११; ७, २;

३; ४; ५; ८, १; ४; ५; ६;

८; ९; ९, ७; १०, ६; ११,

६; ८; ९; २, १, ८; २, १;

८; ३, १; ४, ४; ८; ५, १;

२; ५; ७; १०; ११; ३, १,

५; ९; २, १; २; ३; ५;

६; ७; ८; ३, २; ३; ४; ८;

९; ४, १; २; ३; ४; ६;

७; ८; १०; ६, ३; ५; १०; ७,

१; २; ४; ५; ६; १०; ८, ५;

६; ७; १०, ४; ४, १, १; ९;

१३; १४; २, ४; ७; ८; १०;

११; ३, ३; ६; ४, १; २; ४;

७; ९; ५, १; ३; ५; ७; ६,

७; ९; ७, ३-५; ८, ८; काठ

६, ८; ७, ८; ९; १४; ८,

२; ५; ८; १०; ११; १२;

१३; १५; ९, १; ३; १५;

१६; १०, २; ८; १०; ११; ११,

१; २; ४; १२, १; ४; ५;

७; ११; १२; १३; १३, १;

४; १२; १४, ६; ८; १९,

६; ८; १०; ११; १२; २०,

१; ३; ४; ५; ७; १०; १२;

१३; २१, १; २; ३; ४; ७;

८; ९; ११; १२; २२, ६;

७; ८; २३, १; २; ३; ४; ८;

२४, २; ४; ५; ८; २५, २;

४; ५; ६; ७; ८; २८, ४; ६;

९; २९, २; ३०, १०; ३१, ७;

१०; ११; १५; ३२, १; ६;

७; ३४, ३; ५; ६; १०;

१२; ३५, १६; ३६, १; ७;

३७, १; ७; १७; क ४, ७;

६, ३४; ७; ७, १; २; ६; ७;

८; ८, १; ३; ४; ३०, ४;

६; ८; ३१, १-३; ५-७;

९; १२; १४-१६; १७; १८;

१९; ३४, १; ३५, १; ७; ८;

३६, १; ३७, ३; ५; ६;

३८, १; ५; ३९, १-३; ५;

४०, १; ४४, ४; ६; ९; ४५,

३; ४६, ८; ४७, ७; १०;

११; ४८, १४; ईशौ ९, ५, २२;

इति कृत्वा तस. सासस्व. चेति दिक् (बेतु. PW. प्रभू.

बस. इव परयन्तः स्वरतश्चोयाः) ।

*) तस. उप. कर्तरि चिनुण् प्र. डसं. कृत्वं च

(पा ३, २, १४३; ७, ३, ५२) । तत्स्वरः । उ. म. च

अव/रुध् इत्यस्व वृत्तविकल्पमपि भूतः ।

b) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

वा. किवि. द्र ।

c) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

d) तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १५६) । उप. यद्र. ।

e) एकतरत्र 'अव-रुध्' इति मुपा. मनि. शोच-सापेक्षः ।

६, ९; ९, २; ४; ६; ८; १२, ३, ४१; १५, ११, ३; ४; ६; ८; १०; १३, २; ४; ६; ८; १०; ॥पै ९, २१, १-७; ९-१२; १६, १११, ११; ११२, ७; ८; ११४, १ ^१ -४ ^२ ; अवरुध् तै ३, ३, ६, १; ॥शौ ९, ९, २; ४; ६; ८; अव...रुध् तै १, ७, ६, ७; ५, २, ९, ६; ४, ४, ५; ७, २; ३; ५, ६, २; काठ २१, ७; ॥पै ९, २०, १-१२; अवरुध्वाते मै १, ८, ९; अवरुध्वाते तै ६, ५, ९, ४; ७, २, १, २ ^३ ; ६, २; ३; ३, ३, २; ५, ३; ६, २; ७, ४; ८, १; २; ४, १, २; ३; २, ३; ५; ३, २; ४; ६; ४, ३; ५, २; ३; ६, २; ३; ११, २; ५, ३, १; २; ४, १; ५, २; ६, ४ ^२ ; ८, १; २; ४; ९, १; ३ ^३ ; ४; १०, १; मै ४, ३, ८; काठ ३३, २; ४; ८ ^५ ; ३४, ५ ^१ ; ७; ९ ^३ ; ॥शौ १३, २, १५; अवरुध्वाते काठ ८, ३; क ६, ८; अवारुध् तै २, ५, ३, २; ५, २, १, २; ६; ३, ४; ३, ८, १; ६, ६, ४, ५; ७, १, ८, २; २, २, १; ४, ३, १; ५, ९, १; मै १, १०, १२; २, २, ८; ३, २; ३, ३, १; काठ १०, १०; १२, ५; १९, ११; १२; २०, १; ३६, ६ ^३ ; क ३१, १-३; अवारुध्वाते	तै ३, ३, ६, १; ५, ४, १, २; ७, २, ६, १; ५, २, २; ८, १; काठ ३३, १; ॥अव...अरुध्वाते खि १, ११, ४; अवरुध्वाते तै ५, १, ९, २; अवरुध्वा- महि तै ७, २, ६, १. ॥अव...रुध्वाते १०, १०५, १ ^२ ; कौ १, २२८ ^२ ; जै १, २४, ८ ^२ ; अवारुध् मै १, ५, १०; ११ ^३ ; ३, ७, १; काठ २०, ५; क ३१, ७; अव...अरुध्वाते काठ ३३, २; अव...अरुध्वाते तै ७, ५, २, १; काठ ३३, १; ॥पै १६, १४९, १२ ^{१०} ; अवारुध् मै १, ६, ५. अवरुध्वाते मै १, ११, ६; ४, ३, ३; ४, ७; अवरुध्वाते मै ३, १०, १. अव-रुध्, छा ^० - -रुध्: ॥श्र १०, २८, १०; मै ३, ९, ४; काठ २४, ८ ^३ ; क ३८, १ ^३ ; -रुध् तै ५, ४, ९, २; ७, ५, १, २; मै १, ११, ९; क ३७, ३ ^१ ; -रुध् तै ३, ४, ३, ८; काठ ६, ८; १३, १२; क ४, ७; -रुध् तै २, ३, ९, ३; ५, ७, ५; ३, ४, ८, २; मै ३, १०, १; काठ ३४, १७; -रुध्नि तै २, ५, १०, ४; मै ३, २, ५; -रुध् तै ५, २, ५, ६. [०रुध्-अन ^०] अव-रुध्नि- -रुध् तै १, ५, ४, २; २, १, ९, ३; ४, ६, २; ९, १; २; ४; ५, १०, ४; ३, ३, ६,	१; ५, १, १, ४ ^३ ; २, ५, ५ ^३ ; ६; ६, ३; ८, ६; ९, ३; ४, ५, २; ९, २ ^३ ; ६, ३, २; ६, १, ८, १; १०, २; २, ९, ४; ३, ७, ५; ७, १, ४, २; १०, ४ ^३ ; २, १, ३; २, १; २ ^३ ; ३, २ ^३ ; ५, ५; ३, ४, १; ४, ३, ४; ५, ३; ७, २; ५, ८, ३; ९, ३ ^३ ; ४; मै १, १०, १२ ^३ ; ११, ८ ^३ ; ९ ^३ ; २, ४, ८ ^३ ; ३, १, १ ^३ ; २ ^३ ; ४ ^३ ; ७; १०; २, २; ५; ३, १; ६ ^३ ; ४, १; ३ ^३ ; ६, ९ ^३ ; ७, ४; ८, ५; ८; ९, ६; १०, २; ४, २, ४ ^३ ; ३, २; ४, ९; ५, ३; ६, ५; ७, ३; ९; काठ ८, ३; ८ ^३ ; १२, १३; १३, ७; १४, ८; ९ ^३ ; १०; १९, १ ^३ ; २ ^३ ; ६; २१, ११ ^३ ; २३, १; ५ ^३ ; २६, ६; २८, ९ ^३ ; २९, ३; ७; ३२, १ ^३ ; ३३, ४; ३४, ५; ९; ३६, ६; क ६, ८; ७, २ ^३ ; २९, ८ ^३ ; ३०, ४; ३५, ७; ४१, ४; ४४, ९ ^३ ; ४५, ८. अव-रुध्वाते तै २, ३, ७, १; ५, ४, १, २. अव-रुध्वाते तै १, ५, १, ४ ^३ ; ३, ४, ३, ४; ५, २, ५, ६; ७, ८, ३; १०, २; ६, ६, ११, ४; ७, ३, १, ४; काठ ७, ९ ^३ ; १०, १; ११, २; २१, ११; ३७, १. [०रुध् अन् ^०] अव-रुध्वाते ^१ - -रुध्वाते काठ २४, २; -रुध्वाते तै १, ६, ७, ३. अव-रुध्वाते ^१ मै १, १०, १२; ३, ८, ६. अव-रुध्वाते ^१ - -ना: काठ ३३, ३.
---	--	---

^१) तु. AVM. (९८) यदनु 'अ' इति वैराजस्य सतः १मस्य पादस्याऽन्ते द्र. ।

^२) '१अनुकुमाहि' इत्यत्र टि. द्र. ।

^३) गस. कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^४) सश्रु. काठ. (२४, २) '०रुध्वाते' इति पाठे. (यद्र.) ।

^५) गस. उप. क्तिन्तेऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ५०) ।

^६) गस. क्तिन्तेऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^७) सस्व. नापू. टि. द्र. । उप. क्यबन्तम् ।

^१) गस. उप. क्यप् प्र. डसं. कृत्-प्रस्व. च (पा ३, १, १०९; ६, २, १३९) । सश्रु. क. (३७, २) '०रुध्वाते' इति पाठे. [तु. यस्था. संटि. (विधिवान्वयत्वात् क्यबन्तत्वं तु मौलिकतरं स्यादिति मतम्)] ।

^२) गस. उप. क्तिन्तेऽनन्तरगति-स्वरः (पा ३, ४, १२; ६, १, १९३; २, १३९) । शिच्चेन सार्वधातु-कत्वात् अस्म्य विकरणाः द्र. ।

^३) गस. क्तिन्तेऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

अव-रुस्समान ^a - नः काठ १२, ५; -नाः तै १, ५, १, १. अव-रोध ^b - धैः मै ४, ४, २. अव-रोधन ^c - नम् ऋ ९, ११३, ८. अव/रुह, अव/रोहति मै ३, ३, ६; काठ २१, ७; अवरोह तै १, ३, १३, १; अव...रोह कौ १, ५३२ ^d ; जै १, ५४, ८ ^d . अवरोहत् पै १४, २, २. अव-रुह ^e - डौ शौ ६, १४०, १. अव-रुहि ^f - प्रति>त्य ^g अव-रोह- हस्व पै १३, ३, ३. [ह- प्रति>त्य ^g] अव-रोहत् ^h - हन् ऋ ५, ७८, ४; -हन्तम् पै १४, २, १; १०. [हत्- अभि>भ्य ^g , प्रति>त्य ^g] अव-रोहिन्- प्रति>त्य ^g अव-रोह ^b - ह्या काठ २६, ११;	पै ३, २१, २. अव-रोकिन्- अव/रुक् द्र. अव-वर्षस् ⁱ - वर्सम् शौ ४, २२, ३; पै ३, २१, २. अव-वर्जिवस् ^j - अवर्जुषी- वीणाम् शौ ७ ५२, २ अवर्ति- अवर् द्र. अव-वर्त्र ^k - त्रैः ऋ ६, १२, ३; मै ४, १४, १५. अव-वर्मन् ^l - मणिः शौ ११, १२, २३. अव-वर्ष ^m - अवर्ष्य ⁿ - वर्षाय मा १६, ३८; का १७, ६, २; तै ४, ५, ७, २; मै २, ९, ७; काठ १७, १५; क २७, ५. अव-वर्षिष्यत् ^o - ष्यन् तै २, ४, १०, ३; काठ ११, १०. अवर्षिष्यन्ती- न्ती काठ २५, १०; क ४०, ३.	अव-वर्षुक ^p - कः तै ५, ४, १, ४; ६, ३, ४, ६; ४, ५, ६; ५, ६, ५; मै १, १०, ७. अव-वर्ष्य ^q - वर्ष्या तै ७, ४, १३, १; काठ ४४, २. अव/लिप् ^r - ल्प, अवालिम्पत् क ३९, १७. अव-लिप् ^s - सम् मै २, ५, ५१; -साः मा २४, ३; का २६, १, ६; तै ५, ६, २३, १; मै ३, १३, ४; काठ ५०, ३. अव/लिह, अवलिह् मै ३, १०, ६; काठ २९, १; क ४५, २. अव/लुप् ^t - ल्प, अवलुम्पन्ति तै ३, २, २, १. अव/वद्, अववदेत् काठ २५, ८; क ४०, १. अव/वा, अववाति ऋ १, ५८, ५; १०, ६०, ११.
--	--	---

^a) गस. ज्ञानजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९७; २, १३९)।

^b) गस. उप. घञन्ते थायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)।

^c) गस. ल्युङन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^d) 'अव...सीद' इति बाहुचः (९, ९६, १३) पाभे।

^e) तु. टि. अव-गत-।

^f) गस. उप. क्तिञन्तेऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ५०)।

^g) गस. क्षत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^h) विकृतः पा. इति कृत्वेह 'इव रुंङ्गा' इति द्विपदः
शोधः सुवचः (तु. ऋ ४, १, ३)। स्वतन्त्रा सतीर्य
श्रु. शोधयितुमनर्हेति मा शङ्कि। तथा सति सार्थकस्य वा.
दुर्लभत्वात्।

ⁱ) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्।

^j) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। कुतः संदिह इति।

उप. स्वरूपत इति। कथमिति। अव/वर्ष इत्यतः कसौ प्र.
ववर्जिवस्-इत्यस्य न्याय्यत्वादिति (तु. ऋ १, १३४, ६)। ननु
मेह अव/वर्ष इत्यस्य वृत्तम्, किन्तु समस्तं सद् अववस्- +
अव/वर्ष इत्यस्येति। कुत इति। 'देवयत्तीनाम्' इति पै. सश्रु.
पाभे. इति कृत्वाऽभ्यर्चनपरत्वेनाऽर्धसंगतेरिति (तु. ता ३१)
नेति। गपू. पै. अपि नाऽभ्यर्चनपरत्वेन वा. निर्वहः, किं
तर्हि देवनपरत्वेनेति। कुत इति। अन्तर्हस्तकृतवतो देवनप-
राणामेव अने सस्पृहत्वस्यैभिस्त्वाच्च देवार्चनस्याऽप्रसङ्गा-

चेति। एस्थि. प्रकृतेऽभ्यासवकारस्य नैप्र. च्युतिः संभा-
व्येत (तु. व्व १, १८३)। ततः पादं गताऽऽनुष्टुभमानपूर्ति-
धेह संभवन्ती संभावनाया अस्याः प्रोद्गलनाय कल्पताम्।
अथ भूयमाणस्य वर्जनाभावस्य द्युतविषयत्वं प्रसङ्गाऽऽक्षिप्त-
मित्यपरोक्षम् (तु. टि. अव/वर्ष्य ववाजवस्->वर्षी-)।

^k) नाउ. व्युत्पत्ताद्यौपयिकं प्राति. द्र.।

^l) तद्धिते यति तित्-स्वरः (पा ६, १, १८५)।

'अव-वर्ष्य' इत्यतः स्वरतो विवेकमकुर्वाणौ P.W. M.W.
च चिन्त्यौ।

^m) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्।

ⁿ) सस्व. 'अ-क्षोषुक' इत्यत्र टि. द्र.।

^o) तस. 'ययतोः' (पा ६, २, १५६) इत्युत्तर-
पदान्तोदात्तः।

^p) 'आलिम्पत्' इति काठ. (२५, १) पाभे.।

^q) गस. उप. वधा. सतः कौटिल्यवृत्तेः अव/लिप् (तु. पंजा.
अलिप्) इत्यतः कर्तरि के प्रवृद्धादित्वाद् अन्तोदात्तः [पा
६, २, १४७ (धा. अकर्मकत्वमात्रे तु. म. [मा.] सगर्वत्वे
वृत्तिं पश्यन्, भा. च [तै.] अन्यदीयत्वेन स्तब्धत्वे वृत्तिमुदा-
हरन्; वैतु. मा., सा., M.W., K. उपदेहने वृत्तिमताः सकर्म-
कात् सतः नपू. धा. कर्मणि कं. प्र. वदन्तः स्वरत-
चिन्त्याः)]।

अव-वि/मुच्>म्ब, अव...विमु-
आमि शौ ५, १३, ६.

†अव/वी, अववेति ऋ १०, २३, ४;
शौ २०, ७३, ५.

¶अव/वृज्, अववृजेयुः काठ ३४, २.
अव-वृक्त- -क्तम् काठ १३, ३.

अव-वृज्य काठ १३, ३; क ३६, १.

अव/वृष्

अव-वर्षत्^१- -र्वते मा २२, २६; का
२४, १२, १.

¶अव-वृष्ट^२- -ष्टेन काठ ३५, १९;
क ४८, १७.

अव/व्यच्>विध्, ¶अवविध्यति
तै २, ५, ५, ६^३; ७, ४, ५, १^३;

अव...विध्यति ऋ ९, ७३, ८.

†अव-विद्ध^४- -द्धम् ऋ १, १८२,
६; ७, ६९, ७; मै ४, १४, १०.

†अव/व्ये

अव-व्ययत्^५- -यन् ऋ ४, १३,
४; मै ४, १२, ५^६; काठ ११,
१३.

अव/अश्च्>वृश्च्, अव...वृश्च्

ऋ १, ५१, ७; अव...अवृश्च्

ऋ ७, १८, १७.

अ-वशा^७- -शाः शौ ६, ४२, ३;

४३, ३.

अव/शस्

अव-शस्^८- -शसा शौ ६, ४५, २.

अ-वशा^९- -शा शौ १२, ४, ४२;

-शाम् शौ १२, ४, १७.

अव/शीय^{१०}, ¶अवशीयन्ते तै १,

८, १, १; मै ४, ३, ७; काठ

१५, १; अवशीयताम् शौ १८,

३, ६०.

¶अव/शृ>शिर, अवशीर्यते^{११} क

४८, १४; अवशीर्येत मै ४,

८, १०; काठ ३०, ५.

अव/शो>शिशी, अव...शिशीहि

ऋ १०, १०५, ८.

†अव/अथ्, अव(अथाय) ऋ १,

२४, १५; मा १२, १२; का १३,

१, १३, तै १, ५, ११, ३; ४,

२, १, ३; मै १, २, १८; ४,

१४, १७; काठ ३, ८; १६, ८;

४०, ११; क २, १५; कौ ३,

१, ४; जै २, ५, १; शौ ७,

८८, ३; १८, ४, ६९.

अव/श्वस्

अव-श्वसम्^{१२} शौ ४, ३७, ३; पै

१३, ४, ३.

†अव/श्चि^{१३} अव...अश्चैत् ऋ १,
१२४, ११.

१अवस्- /अव् द.

२†अवस्^{१४}- -वः ऋ १, ८३, २;

१६३, ६; १६४, १७; १८; ५,

४०, ६; ६, ९, ३; ८, ४०, ८; ९,

७४, ६; १०, १७, १३; २७, २१;

६७, ४; मा २९, १७; का ३१,

३, ६; तै ४, ६, ७, २; काठ

३५, ८; ४६, ३; शौ ९, १४,

१७; १८^३; १३, १, ४१; २०,

२५, २; ९१, ४; पै १६, ६७,

७; ८.

अवसू-तात्^{१५} ऋ ३, २२, ३; १०,

८८, १४; १२९, ५; मा ८,

९; १२, ४९^१; ३३, ७४^१;

का ८, ६, २; १३, ४, ५^१;

३२, ६, ५^१; तै ३, ५, ५, १;

४, २, ४, २^१; ¶७, २, ५, ५;

३, १०, १^३; २; ४, २, २; ४;

¶मै १, ३, २६; ८, ५^३; २,

७, ११^१; ३, ६, १; ८, ८^३; ९,

४; ४, ३, १; ¶काठ १३, ५^३;

१६, ११^१; २०, ३; ३३, ६^३;

क २५, २^१; पै ११, ५, ७.

^१) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^२) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९)।

^३) 'अवव्ययत्' इति मुपा. स्वरो अष्टः।

^४) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

^५) गस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६२; २, १३९)।

'युद्, आशसा' इति ऋ. (१०, १६४, ३) विशिष्टः
पाभे.। यत्तु सा. /शस् इत्यस्य रु. आह, तद्विमृश्यम्।

^१) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^२) मौस्थि. /वृ> /शीर्य> यनि. इति नैप्र. क्रमः
द्र. [वैतु. पा. (७, ३, ७८) /शद् इत्यस्य साधा. आदे-
शमात्रमिति प्रतिपादकः; PW. प्रभृ. च /शी इत्येतस्य
वगन्त-वृत्तेन संभेदुकाः (तु. PW. [शौ १८, ३,
६०])]।

^३) 'अपिशिर्यते' इति काठ. (३५, १६) पाभे.।

^४) णमुल्-कमुल्-सकलोऽलिट् अमुः प्र. डसं. (पा ३,

४, १२)। यद्वा, उप. मावे अप् प्र. थायादि-स्वरश्च
(पा ६, २, १४४)। वा. किवि. द्र.।

^५) प्राग्दिगवाऽऽसेस्तदुपलक्षणभूतगोयोगश्रुतिसंकेतिता-
याः प्राकरणिकत्वाद् गत्यर्थः /श्चि सा. अनु
निरदेशि, PW. प्रभृ. अभियुक्तैः समाहतो वणार्थः /श्चित्
च नाऽऽहत इति विविचो विमृशन्तु।

^६) व्यु. ? मौस्थि. अव+अस्- (= /शस्+
भावे क्तिप्) इति कृत्वा गस. शकृन्त्वादित्वम् उपप्रस्व. च
द्र. (पा ६, २, १३९)। वा. किवि. इति कृत्वोपलब्धेश्च
अव्य. इति प्राक्फलो व्यवहारो भवति। वस्तुतस्तु न. द्वि १
द्र. [वैतु. पा. (५, ३, ३९) अवर्-> *अव्+असिः प्र.
इति (वैतु. टि. अश्वस्^१; WW १, १३)]।

^१) 'अश्वस्तात्' इत्यत्रत्यं न्यायमनु (तु. यस्था. टि.)
तातिष् प्र. डसं. [तु. WW १, १३; १५; ६०४; वैतु.
पा. (५, ३, ४१) अवर्-> अव्+अस्तातिः प्र. इति]।

अ(वसु >)बो-देव- -वम् अ ८,
१९, १२.
अवसु- / अव द.
†अव-सं/स्व, अव...सुमस्वरन्
अ ९, ७३, ४^१; काठ ३८,
१४.
अव/सुज > सीद, †अवसीदति
काठ २३, ६; †अवसीदन्ति तै
२, ६, १, १; अव...सीद अ
९, ९६, १३.
†अव-स(न >)ब्रा- -बाम् मै ३,
६, १०.
अव-सुर्जन- अव/सुज द.
अव-सातृ- अव/सो द.
†अव-सान-अवसानीय-अवसान्य-
अव-साय, अव-सायिनी-, अव-
साय्य अव/सो द.
२अ-वसा(न >)ना^१- -नाः ऋ ३,
१, ६.
अव/सिच् > ण्व, †अवसिञ्चति मै
३, ८, ८^१; ९, ३; काठ २५,
९; १०; २६, ५; क ४०, २; ३;
४१, ३; अवसिञ्चामि मै १, २,
११; काठ २, ११; २५, ९;

क २, ५; ४०, २.
अव-सित- अव/सो द.
अव/सुज, अव...ससृज्यात् अ १,
२४, १३.
अवसृजन्ति अ ५, ३०, १३;
अवसृजयः अ १०, ६५, १२;
अव...सृजत् ऋ १, ५५, ६;
१०, ११३, ४; अव...सृजत्
अ १, १७४, ४; अवसृजात् ऋ
१०, १०८, ५; अवसृजः अ १,
१८९, ५; अव...सृजन्तु अ ५,
२, ५; ६; अवसृज > जा अ १,
१३, ११; मा २७, २१^१; का
२९, २, ११^१; तै ४, १, ८, ३^१;
मै २, १२, ६^१; काठ १८, १७^१;
क २९, ५^१; शौ ५, २७, ११^१;
१८, २, १०^१; पै ९, १, ११^१;
अव...सृज > जा अ ७, ८६,
५^१; शौ १, ११, ३; ४, १५,
१२^१; ६, २६, १; पै १, ५, ३;
१५, ११^१; ५, ७, ११; अव...
सृज > जा ऋ १, ८०, ४;
७, ८६, ५; अव...सृजतम् अ
१, १५१, ६^१; ५, ६२, ३;

अवसृजतात् मै ४, १३, ४;
†अवासृजत् ऋ २, १२, १२; ८,
३२, २५; १०, ८५, १३; शौ
१४, १, १३^१; २०, ३४, १३;
पै ६, ३, १; १३, ७, १३; अवा-
सृजत् तै ६, २, ३, २; अवा-
सृजन्त अ [(३, ३२, ११) ४,
१९, २; (६, ३०, ४)]; अवा-
सृजन् शौ ४, ६, ७; पै १, १०७,
६; ५, ८, ६; †अवासृजः अ
१, [३२, १२; (२, १२, १२)];
५७, ६; [(३, ३२, ११); ४, १९,
२) ६, ३०, ४]; १०, १३३, २;
१३८, २; मै ४, १४, १८; काठ
३८, ७; कौ २, ११५२; जै
४, १, ५; शौ २०, १५, ६;
९५, ३; पै १३, ६, १२; अवा-
सृजः ऋ ६, ४३, ३; †अव-
सृजेत् मै १, ६, ४; काठ २६, ६^१;
क ४१, ४^१.
†अवसृज्यति मै ३, ८, १;
अव...असृजत शौ १४, २, ५२;
†अवासृज^१ पै २, ५२, ५.
अव-सुर्जन^१- -नाय मा १२, ६४;

१) बस. पुपप्रस्व. (पावा २, २, २४; पा ६, २, १) ।
'बृचस्-' इत्यस्य वि. 'उपु-रि-मर्त्य-' (यद्र.) इत्यस्य प्रति-
योगि च [=अवोगताः (स्वस्य च यजमानस्य चाऽभीष्ट-
फलस्य प्रदायुक्तया) सामीप्यं गताः (नीताः) देवा येन (स्तो-
तृयजमानयोरवस्थिते देवलोकऽपेक्षयाऽवोवर्तित्वात्तत्सामी-
प्यपराणां देवानामवोगतिरित्यभिसंधिः] तु. अ १, १४२,
११; ३, ४, १०; १०, ११, १० यत्र वनस्पतिकर्तृकं देवाना-
मुपावसर्जनमाशंसते]], तु. PW.GW. BW. प्रभू.; वैतु.
सा. LRV. GRV. NW. च 'अवस्ताद् देवानाम्' इतीव
व्याचक्षाणा उंसं. अस. अभिसंधानाः स्वरतः (तु. टि.
अव-ईव-) चोवाः (भूयसेऽपि विमर्शाय तु. टि.
उपु-रि-मर्त्य-)] ।

२) मुपा. विभृश्यः । 'अव' इत्यस्य स्थाने शौ. (५, ६, ३)
'एव' इत्यस्य च, पै. (६, ११, ४) 'अभि' इत्यस्य च
श्रृङ्गमाणात्वाद् तन्मूलस्वरूपतः संदेहादिति यावत् ।

३) अव-नाच- दि. द. ।

४) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. < / २वसु द. ।

५) 'उपु...अवसृज' इति अ. (३, ४, १०) पाभे. ।

६) इह सा. 'अवनीचीरपोऽपसृजे' इत्येवं विश्रावयि-
षन् 'अवनीचीः' इत्येतद् एकं पदम् अव-म्यञ्च्- इत्यस्य
शसि रूपमाह, अथ अप/सृज इत्यस्य वृत्तमन्त्यं क्रिया-
पदमिति च मेने । तद् विमृश्यम् । त्रैष्टुभपाद-पुपूर्णा हि
सायणीयं पाठमाकाङ्क्षेततरामिति दिक् ।

७) 'इव सृजम्' इति शौ. (१, १४, १) पाभे. ।
तत्र उपु. वा. प्रकृते च मपु. वा. इति भेदमुपेक्षमाणः
मूको. विरुध्यमानश्च 'अव सृजम्' इति मुपा.
सु-शोधः द. ।

८) 'अव...सृजतम्' इत्येवं पठन् GW. चिन्त्यः ।

९) 'भाजसा' इति मूको. । ततः अ-जस- इति श्रुत्यभि-
प्रायः संभाव्येत । दीक्षायाः वि. चापरमुपलभ्येतेति
चिन्त्यो भवति मुपा. ।

१०) गस. क्युवन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, ११३; २, १३९) ।

का १३, ५, ३; तै ४, २, ५, ३;
काठ १६, १२; क २५, ३;
शौ ६, ८४, १.
॥अव-सृज्- -ज्यः मै १, ६, ४.
१अव-सृष्ट, षा^० -ष्टः ऋ १०, ४,
३; मा २०, ४५; का २२, ४,
१०; मै ३, ११, १; काठ ३८,
६; -ष्टम् तै २, ४, ७, १; काठ
११, १३; -ष्टा ऋ ६, ७५,
१६; ७, ४६, ३; मा १७, ४५;
का १८, ४, १३; तै ४, ६, ४,
४; कौ २, १२१३; शौ १, ३,
९६; ३, १९, ८; ऋ १, ५६, ४;
३, १०, ३; ४, १४, ५; -ष्टाः
काठ ३८, ९; शौ १७, १, २८;
-ष्टाम् शौ १४, २, ५३-५८.
[०ष्ट-उप^०, रुद्र^०]
२अव-सृष्ट^० -ष्टान् ऋ १०, २८,
११; -ष्टासः ऋ १०, ९१,
१४; मा २०, ७८; का २२, ७,
१२; मै ३, ११, ४.
अव/सृप्, अवसृपति मा १६, ७;
का १७, १, ७; तै ४, ५, १, ३;
मै २, ९, २; काठ १७, ११; क

२७, १; अवसृपतु तै ४, २,
७, १; अवसृपन्तु शौ ११, १,
१७; पै १६, ९०, ७.
अवसृपः शौ ८, ६, ३; पै १६,
७९, ३.
अव-सौ नाड. द्र.
अव/सो > सा, > सायि, > सि,
> सु, अवस्यति ऋ १०, ६१,
२०; णितै २, ५, ६, १; ६, २, ९, १;
मै ४, ६, ५१; णिकाठ ८, १; १३,
१२; २९, ८^२; क६, ६१; अवस्य-
न्ति शौ ९, २, १४; पै १६, ७७,
४; अव...सात् ऋ ७, २८, ४;
अवस्य ऋ ४, १६, २; ६, ४०,
१; तै १, २, ३, ३; शौ २०,
७७, २१; अवस्यतम् ऋ ६,
७४, ३; तै १, ८, २२, ५; मै
४, ११, २; काठ ११, १२; शौ
७, ४३, २; पै १, १०९, ४;
॥अवस्येत् तै २, ५, १, ३.
अवासुः^१ ऋ १, ७९, २. [निद्र^०]
अव-सातु^० -सारम् ऋ १०, २७, ९.
१अव-सान^१ -तनम् ऋ १०, १४,
९; मा १२, ४५; ३५, १; का

१३, ४, १; ३५, ४, २; तै ४,
२, ४, १; मै २, ७, ११; ३, २,
३; काठ १६, ११; ३४, ९१;
क २५, २; शौ १८, १, ५५; २,
३७६; ११९, १४, १; ऋ २,
२३, ३; १०, १, ११; -णितै
तै २, ५, ६, १. [०न-नव^०]
अवसान-दर्श^० -र्शः शौ ७,
४२, १.
१अवसान-भ(द्र>)द्रा- -द्राव^१
पै १४, ४, २.
अवसानीय- उद्^०
अवसान्य^१ -न्याय मा १६,
३३; का १७, ५, २; तै ४, ५, ६,
१; मै २, ९, ६; काठ १७, १४;
क २७, ४.
अव-साय^१ ऋ १, १०४, १; मै ४,
१, ६१; णिकाठ ६, ६; ३१, ४;
॥क ४, ५; ४७, ४. [०य अघि
> ध्य^०, अनु > न्व^०]
अव-सायिनी- अनु > न्व^०
॥अव-साय^१ तै ३, ४, ८, ७.
अव-सित^० -तस्य ऋ १, ३२, १५;
मै ४, १४, १३; पै १३, ६, १५;

*) गस. क्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, १, ११०; ६, २, १३९)।

b) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

c) गस. उप. अधिकरणे के प्रवृद्धादित्वाद् अन्तोदात्तः
(पा ६, २, १४७) ।

d) 'अव । असुः ।' इति पपा. भवति । लुङि प्रपु ३ द्र.।

e) गस. वृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९) ।

f) गस. वृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

g) उस. अजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, १, १३४; ६,
२, १३९) ।

h) 'रात्री' इत्येतेन प्र१ समानाधिकरणं '-द्रा' इत्या-
काङ्क्षते न तु '-द्राव' (पुं. पं१) इति । तत् '-द्रा आव'
इति द्वे पदे स्यातामिति प्रथमः कल्पः । अर्थतः साका-
ङ्क्षयाऽभावाच्च सञ्च. शौ. (१९, ४९, २) मूको. भूयस्त-
रामिव विकृतस्य सतोऽपीह ज्ञापकत्वाभावाच्च न त्वयं
साधुतामियात् । एस्थि. मूको. अस्मिन्मंशे विकृतः स्यादि-
त्यपरः कल्प एव सुवचः [तु. गप्. सञ्च. शौ. यत्र यमु.

(पाण्डु.) पा. छन्दस्तो विमाने सति च्युताक्षरपूर्तिकरः
'*अनुसामम(द्र>)द्रा->-द्रा(प्र१)' इति समस्तपदा-
त्मकः शोधो भवति (अनुशब्दादुपरि साशब्दश्रुतौ साक्ष्य-
सामस्त्यसुपुष्टत्वात् तत्स्थाने 'मा' इत्यस्य भ्रावणस्याऽनौ-
चित्याच्च [तु. WR.; वैप १, १९४ यत्र यनि. शोधः
द्र.] समानेन हेतुना *मद्र- इत्यस्य साध्वर्षशक्तेः सतः
स्थाने मद्र- इत्यस्य भ्रावणस्याऽनौचित्याच्च [तु. WR. प्रभृ.]
यनि. च्युतपूर्तौ संभवन्त्यां पादान्तेऽपुष्टस्य सतः 'आभिः'
इति पदस्य भ्रावणस्याऽनौचित्याच्च, पाण्डु. अनु निर्दि-
श्यमाने सति सा. पा. 'क्षणम्' इति पदस्य भ्रावणस्या-
ऽनौचित्याच्च [क्षणमित्यस्य अनु इत्यस्य च व्याख्यानतया
भाष्यकृतप्रयोगाऽभिसंधेश्व तदीयस्य पा. त्रुटितत्वाऽभि-
संधेश्वेति दिक्]] ।

१) तात्रभविके यति तित्-स्वरः (पा ६, १, १८५) ।

१) गस. क्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २,
१३९) ।

—तासः ऋ ४, २५, ८; —॥ते
तै ५, २, २४. [०त्-प्रतिचीन]
अव-सौ^१ ऋ ३, ५३, २०.
२अव-स्युत्^२—स्यन् काठ १३,
१२. [०स्यत्-अधि>ध्य०, अन्०]
अव/स्कु
अव-स्कृ^३—वम् शौ २, ३१, ४;
पै २, १५, ४.
अव/स्तम्भ>भ्, अव...अस्तम्नात्
खि ५, ५, ११.
अवस-तात् २अवस्-द्र.
॥अव/स्तु>स्तु, अवस्तृणाति तै ६,
२, १०, ३; ११, ३; ३, ४,
२; अवस्तृणाति मै ३, ८, ८;
९; ९, ३; अव...स्तृणाति मै
३, ८, ८; काठ २५, ९; क
४०, २; ॥अवस्तृणामि मा ५,
२५; का ५, ६, ४; तै १, ३, २,
२; मै १, २, ११; १४; काठ २,
११; २५, ९; क २, ५; ४०, २.
अव-स्तीर्य^४ तै ६, २, १०, ४.
[०र्य अन्०]
अव/स्था>तिष्ठ, अवतिष्ठति ऋ ८,
२४, ३०; अवतिष्ठति शौ ६,
४३, २; ७, ८०, ३; ॥अवा-
तिष्ठत् काठ १२, १३; ॥अव...
अतिष्ठत् ऋ ८, ९६, १३; काठ
२८, ४; क ४४, ४; कौ १, ३२३;
जै १, ३४, १; शौ २०, १३७,
७; ॥अवतिष्ठेत् मै ३, ९, ४.

अवतस्थे ऋ ५, ४४, ९; १०,
४८, ५; अव...स्थात् ऋ ७,
८७, ६; अवस्थात् ऋ ५, ५३,
८; अवस्थाम् ऋ [२, २७,
१७; २८, ११; २९, ७].
॥अव-तस्थिवस्^५—वांसम् ऋ ८,
९६, १४; शौ २०, १३७, ८.
अव-स्थ^६—स्थम् पै २, ८४, ७;
—स्थस्य शौ ७, ९०, ३.
अव-स्था^७—स्था मै २, १३, २१;
पै २, ५६, ४; —स्थाः ऋ ५,
१९, १.
॥अव-स्थावन्^८—वा तै ५, ५,
१०, २; —वानः तै ५, ५, १०, ४.
॥अव-स्थित—ताय काठ २४, ७;
क ३७, ८.
अव/स्पृ, अवस्पृत् ऋ ६, ४२, ४;
अव...स्पः ऋ ९, ७०, १०.
अवस्पृधि ऋ ५, ३, ९; ८, ६६,
१४; अवस्पृतम् ऋ १०, ३९, ६.
अव-स्पृते^९—०र्तः ऋ २, २३, ८.
अव/स्फूर्ज, अवास्फूर्जेत् पै २,
७०, ४.
अव-स्फूर्जेत्^{१०}—जेत् मै २, ८, १०;
काठ १७, ९; —जेते मा २२,
२६; का २४, १२, १; —जेन्
मा १५, १९; का १६, ४, ९;
तै २, ४, ७, १; २; ४, ४, ३, २;
मै २, ४, ७; काठ ११, ९;
क २६, ८.

अव/स्मि, अवस्मयन्त ऋ १,
१६८, ८.
॥अवस्यु, १अवस्युत्-॥अव् द.
२अवस्युत्-अव/सो द.
अवस्यु-॥अव् द.
अव/स्यस्>अस्
अव-स्यस्^{११}—असः ऋ २, १७, ५.
अव/स्यु, अवस्यव पै ५, १०, २;
अवस्यवेत्, अव...स्यवेत् ऋ
१, १२९, ६.
अवस्य-वत्, अवस्यव-वत्, अवस्य-
वन्-नेत्र-१अवस्-द्र.
अव/स्यन्, अव...अवस्नीत् ऋ ४,
२७, ३.
अव-स्यन्^{१२}—
अवस्यन्त्य^{१३}—न्याय मा १६,
३१; का १७, ४, ५; तै ४, ५,
५, २; मै २, ९, ५; काठ १७,
१४; क २७, ४.
अव/स्वप्, अवस्वाप्सीत् पै ९, २५,
१६.
॥अव/स्वु, अवस्वराति ऋ ८, ६९,
९; शौ २०, ९२, ६; अवस्वत्
कौ २, ७९३^{१४}.
॥अव/हन्>जहन्, अवहन्ति तै
५, २, ८, ७; काठ २९, ३;
॥अव...हन्ति तै १, ६, ९,
३; अव...हन्मि शौ १२,
१, ५८; अवहन्तु पै ५, ३३,
४०; अव...हन्तु शौ ६,

^१) 'अव/वा>अव-वै' इत्यत्रत्यं टि. द.।

^२) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; १९७;
२, १३९)।

^३) गस. उप. अजन्ते थायादि-स्वरः (पा ३, १,
१३४; ६, २, १४४)। पपा. अवग्रहाऽभावश्चिन्त्यः।

^४) गस. स्वयन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^५) गस. स्वयन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

'अवतस्थि-वस्' इति पपा.।

^६) गस. उप. कः प्र. थायादि-स्वरश्च (पा ६, २, १४४)।

^७) स्त्री. भावे अकि टाप् कृत-प्रस्व. च (पा ३, ३,

१०६; ६, २, १३९)।

^८) गस. वनिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^९) गस. वृजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९)।

^{१०}) गस. शत्रन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १८६; २, १३९)।

^{११}) गस. वनिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)। PW.

प्रभृ. कसुबन्तं मन्वाना विमृश्याः।

^{१२}) नाउ. व्यु. औपयिकं प्राति. द.।

^{१३}) तात्रभविके यति तित्-स्वरः (पा ६, १, १८५)।

^{१४}) 'अवस्युत्' इति ऋ. (६, ४२, ४) पामे.।

^{१५}) 'अवहन्तु' इति शौ. (६, १३४, १) पामे.।

१३४, १; पै ५, ३३, ४; अव-
जहि शौ ५, १४, २; १३, १,
३०; पै १०, १०, २; १६,
१५२, १०; अव...जहि ऋ १,
१३३, ३; ८, ६४, १; ९, ८५,
२; खि २, ५, १; ६, २४; †कौ
१, १९४; २, ७०४; †जै १, २१,
१; ४, ७, ९; शौ ५, १४, १;
२; २१, १; १०, ४, ३; १३,
१, ३०; ३२; १९, ६५, १;
२०, ९३, १†; पै १२, १, ९†;
१६, १५, ४; १५०, ४; अव...
हन्तन ऋ २, ३४, ९; अवाहन्
ऋ ४, ३०, १४; १०, ७३, ६;
†अवाहन् ऋ ५, ४०, ६; †(१,
८४, १३) ९, ६१, १; कौ १,
४९५; २, ५६०; जै १, ५१,
९; ३, ४५, २; †अव...हन्
ऋ ५, २९, ४; ३२, १; ६, २६,
५; कौ १, ३१५; जै १, ३३, ३;
अव...अहनम् ऋ १०, ४८, ६.
अवजिघ्रते ऋ १, ८०, ५.
अव...जघम्य ऋ ६, ३१, ४.
अवजङ्गनी पै २, ६५, ३?;
अवजङ्गनीहि शौ ५ २०, ८;
पै ९, २४, ७.
अव-ज्ज(ञ्जुत् >) ती^b - ती ऋ १,
१९१, २; शौ ११, १, ९; पै
४, १६, ३†; १६, ८९, ९.
अव-हत् - तः काठ ४, १३; २९,
३; शौ ६, १३४, २; पै ५, ३३,
५; -तम् काठ ३७, १२; -तस्य

पै ६, १५, ५. [°त-वि>व्य°]
अव-हन्तु^d - म्ता ऋ ४, २५, ६.
अव/ह्वा>हापि, अवाहाः^e ऋ १,
११६, ३.
‡अवहीयते काठ २६, ९; क
४१, ७; अवहीये ऋ १०, ३४, ५.
‡अवहास्यते काठ २६, ९; क
४१, ७.
अवजीहिपः ऋ ३, ५३, १९.
अव-हाय^f तै ५, ७, ९, १; मै १, ६, १;
काठ ७, १२; क ६, २; शौ ७,
५५, ४; १६, ४, ३. [°य अन्°]
अव-हीय- पाप°
अव-हित- अव/धा द.
अव/हु, अव...जुहति ऋ ५, ७, ५.
अव/ह् > भृ, ‡अवहरति काठ २५,
१०; २६, ५; क ४०, ३; ४१,
३; ‡अवाहरत् मै १, ८, १;
‡अवहरयुः काठ ११, ५.
†अव...जभार ऋ १, ३२, ९;
पै १३, ६, ९.
अव-हुरत्, अव-हृत-, अव-हृत्य उप°
अव-हियमाण- अभि>भ्य°, उप°
अव/हृ
अव-हृ- अन्°
अव/हे, अवहृये ऋ ५, ५६, १.
*?अवा ?अवाश्रु- टि. द.
अवाका^g - कया तै ४, ६, १, १.
अवा(व-आ)/कृ, अव...आकृषि ऋ
८, ५३, ४; खि ३, ५, ४; जै
४, १८, ८.
अवा(व-आ)/गम्, अवाजगाम पै २,

५७, १.
अवा(व/अ)च्, ऋ
‡अवाच्, ऋ^h - -वाक् काठ २७,
३; क ४२, ३; -वाक् तै ३,
२, ५, ३; ६, ३, १, ५; ५, २,
२; मै १, ९, ३; ३, ६, ३; ४,
६, ६; काठ ९, ११; २७, २;
५; २८, १; क ४२, २; ५; पै
१, ७१, ३६; -वाचः ऋ ४, २५,
६६; मै ४, ७, ५; -वाञ्चः मै
१, ९, ३; काठ ९, ११; ३७,
१६; -वाञ्चम् मै ३, ६, ३;
-वाञ्चौ तै ५, ३, २, ५; काठ
२७, २; क ४२, २.
अवाची - -‡ची मै १, ८,
५; २, १३, २१; काठ १३, ४;
-चीः शौ १०, २, ११; पै १६,
६०, ३; -‡चीम् तै ६, ३, ४,
६; काठ २६, ६; क ४१, ४;
-च्यै मा २२, २४; का २४,
१०, १; -च्यौ पै २, ८७, ४.
अवाचीन्ⁱ - नम् ‡तै ६, १, ३,
४; ‡मै १, ८, ५; ३, ६, ७; ४, १,
१३; ५, ५; ८, १; ‡काठ २३,
४; २६, १; २७, १; ‡क ३६,
१; ४०, ४; ४२, १; शौ १०,
४, २५; पै १६, १७, ३;
-नाः पै १३, १०, २; -नान्
शौ १३, १, ३०.
अवा(व/अ)ज्, अवाजति ऋ १,
१६१, १०.
अ-वाजिन्^j - -जिन् ऋ ३, ५३, २३.

^a) 'अप...जहि' इति ऋ. (१, ९४, ९) पामे. ।

^b) गस. श्रान्त-कृत-प्रस्व. स्त्री. क्षीप उदात्तत्वव
(यक. पा ६, २, १३९; १, १७३) ।

^c) कर्मणि केऽनन्तरगति-स्वरः (पा ६, २, ४९) ।

^d) गस. लुजन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १६३; २, १३९) ।

^e) लुकि प्रपु. द. (=अवाहास्व) । एतत् रु. <अव
/ह् इत्येवं प्रदर्शकः PW. विन्त्यः । पृथकारविशिष्टा-
ऽऽकाराऽऽत्मकार्याऽऽसंगतेः ।

^f) गस. ह्यबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९) ।

^g) व्यु? आ/वृ > *२आ-वृ- > *२आवृ-आ- (यद.)
इत्यस्य नैप्र. विपरिणामः स्यात् [जु. टि. अवका- यत्र
*१आ-वृ- > *१आवृ-आ- (यद.) इत्यस्य नैप्र. विपरि-
णामं प्रयोजकः शोधः सुवचः] ।

^h) गस. उप. क्तिन्ते पूषप्रस्व. (पा ३, २, ५९; ६, २, ५२) ।

ⁱ) ख > ईनः प्र. (पा ५, ४, ८; ७, १, २) । तत्-स्वरः ।

^j) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद. ।

१अ-वात, ता^१- तः ऋ ६, १६,
२०; १८, १; २, ८९, ७; ९६,
८; ११; मा १९, ५३; का २१,
४, ३; तै २, ६, १२, १; मै ४,
१०, ६; काठ २०, १४; २१,
१४; -ता ऋ ६, ६४, ५; -ताः
ऋ ६, ६७, ७; पै २, ५५, ५.

२अ-वात, ता^२- तः ऋ ८, ७९, ७;
-तम् ऋ १०, १२९, २; -ताः
ऋ १, ५२, ४; ६२, १०; -ताय
शौ २०, १३६, ३^१; -ताम् ऋ
१, ३८, ७; -तै ऋ ६, ६४, ४.

१अवा(व/अ)न्
अवा(व-अ)नम्^१ काठ २६, ८;
क ४१, ६. [०नम् अन्,
वि>व्य^१]

अवा(व-अ)न्तर^२- -रः पै १३, १२,
२; -१रम् तै ७, ४, ५, ३; ५, ४,
२; ७, १; मै २, ५, १; ४, ५, ८^१.

अवान्तर-दिशा^३- -१शाः तै २, ४,
९, २; ७, २, ३, १; ५, २५, १;
काठ ४५, ५; -शाम्यः मा २४,
२६; का २६, ६, १; तै ७,

१, १५, १; मै ३, १४, ७;
काठ ४१, ६.

१अवान्तर-दीक्षा^४- -क्षया तै ६,
२, २, ७; मै ३, ७, १०; काठ
२४, ९^१; क ३८, २^१; -क्षा
तै ६, २, ३, ५^१; -क्षाम् तै ६,
२, २, ७; ३, ५^१; क्षायाम्
काठ ३४, १४.

१अवान्तर-शक्^५- -फः तै ५, २,
६, ५.

अवा(व-अ)न्/भृ(<ह)

अवा-भृत- -तम् पै ९, ८, ३.

अवायु-, अवा-युत्-, अवायन-, अवा-
यिन्- १अवे(व/इ) द्र.

अवा(व-अ)न्/या, अवा...आ...ययुः
ऋ १, १६८, ४^६.

अवार- अवर् द्र.

*अवारिक- १अवार्य- टि. द्र.

अवारीय- अवर् द्र.

अवाच्छि(व/ऋ>ऋच्छ), अवाच्छति
तै २, ६, ३, ४.

१अवा(व/अ)र्ज, अवार्षति काठ २८,
१; क ४४, १.

१अवार्य- अवर् द्र.

*२अ-वार्य^१-

+अवार्य-ऋ^१- सुम् ऋ ८, ९२, ८;
कौ २, ९९३; जै ४, २७, २.

अवा(व-अ)न्/लभ>लिप्स

अवा-लिप्स- -प्सः पै १, ६९, १; २;
-प्सम् पै १, ६९, ३.

?अवावृपन^१- -नम् मै ३, १२, १९.

अवा(व-अ)व/सृज्

?अवावसृ(ष्ट>)ष्टा^१- -ष्टा पै १,
९५, ४.

*अवा(व-अ)न्/भृज् नाउ. टि. द्र.

१अवाभृज्^१- -ऋः तै २, १,
८, ५.

अवा(व/२अ)स्, १अवास्यति तै
६, ३, ४, २; १अवास्यति मै ३,
८, ९; ९, ३^१; काठ २१, ७; २६,
५; क ४१, ३.

अवा(व-अ)स्य^३ ऋ १, १४०, १०;
१ते ३, २, २, १.

१अ-वास्तु^४- -स्तु तै ३, ४, १०, २.

२अ-वास्तु^५- -स्तुम् शौ १२, ९, ७;
पै १६, १४५, ७.

* तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. <व/हिंसायां
(वैतु. PW. प्रमृ., NW., WW १, २११/वन् + कः)।

^१ बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

^२ 'अवानाय' इत्यपि मूको. 'आ-तुल्य' इति WR. संशो-
धयतः। सर्वसंप्रहो सात. शोध-मूलाऽविवेककर उपेक्ष्यः।

^३ गस. गमुलन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^४ बस. अन्तोदात्तः डसं. (पा ६, २, १६६)। उप. यद्र.।

^५ कस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। उप. यद्र.।

^६ तु. सा.; वैतु. वें. 'अव' इत्यस्य श्रुतिमुपेक्षुक
इव, PW. GW. 'आ' इत्येतज्ज श्रावयन्तौ (कप्र. असौ
'विष्' इत्येतदन्वित इतीवाऽभिसंवाधनौ)।

^७ ६अ+१वार्य-<व/१वृ इति तस. वा बस. वा
द्र.। तस. तावत् उप. गतिद्वयी। तद्धितान्तं वा
(=व/१वृ>१वारु-+यत्) कृदन्तं वा (=व/१वृ>
वारि+यत्)। उभयथाऽप्याबुदात्तस्य सतः (पा ६, १, २१३)
नवा स. अन्तोदात्तः (यक्र. पा ६, २, १५६; १६०)। अथ
बस. उप. भावे निष्पन्नमिति चान्तोदात्तं (पा ६, २, १७२)

इति च विशेषः।

^१ बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

^२ मुपा. विकृतो भवति तु. संटि., पपा. शास्त्रान्तरीयं
साक्ष्यम्, सश्रु. आ-वृपन- इति च।

^३ अत्र मुपा. शोधाऽर्हः, मूको. चाऽऽदरार्हः द्र.
[तु. टि. 'प्र/हि>प्रहिते(त-द)वृ-तसृ(>:)']।

^४ व्यु. ? ?*अवा(=अव+आ)+शृङ्ग- इति कृत्वा
बस. अन्तोदात्तः (पावा २, २, २४; पा ६, २, १७७)
इति वा, १अवा/शृङ्ग+कर्तरि अधि न्यक्कादित्वात्
कुर्वं याथीयः स्वरश्च (यक. पा ७, ३, ५३; ६, २, १४४) इति
वा। अथवा नैप्र. पूष. २अव-नातु- इत्यस्मैवैकोपसृष्टस्य
सतः परिणामः स्यात् (वैतु. पपा. अनवगम इति
कृत्वाऽवग्रहरहितः; भा. अव>अवा इति वा, अवाञ्च्-
>अवाक् इति वा पूष., स्वरस्तु निरुद्धकादित्वात् द्र. (पा
६, २, १८४) इति च; MW. २अवुस्- इति पूष. इति च)।

^५ नस. ह्यवन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^६ तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

१अवि- ✓अव्, १अविष- टि. च द्र.

२अवि- -विष्यः तै ६, ५, १०, १;
काठ २८, १०; ३५, १५; क
४५, १; पै १, ४०, ४६: -वि:
ऋ ९, ७८, १; मा १९, ९०;
२१, ३०; २३, १२; ५४; का
२१, ६, ११; २३, ४, २; २५,
३, ९; १०, २; तै १२, १, २,
२१; ७, १, १, ५१; ४, १८, १;
११मै १, ५, २; १०; ८, १; २, ५,
२१; ६३, ११, २; ९; १२, १९;
४, ५, ७; १काठ ६, २; ७, ७;
१२, १३^{१०}; ३४, ७; ३८, ३;
४४, ७; १क ४, १; ४२, २;
शौ ३, २९, १; २; ५, १९, २;
१२, २, ५३; -†विभिः ऋ २,
३६, १; ९, ८६, ११; ९१, २;
१०७, २; कौ २, ३८२; ६६४;
जै ३, ३१, २; ५५, ५; पै ११,
१, १०६; -विम् मा १२, ७१;
१३, ४४^०; का १३, ५, १०;
१४, ४, ७; तै १२, १, २, ३^१;
२, ६, ३^१; ४, २, ५, ६;
१०, ३; ११मै २, ५, २; ६७, १२;
१७; ३, १०, २; ४, ८, ३;
८^१; काठ १६, १२; १७; २८,

५; क २५, ३; ४४, ५१; शौ ३,
१७, ३; २९, ३-५; ५, ८, ४;
६, ७१, १; ७, ५२, ५; पै २,
२८, २; ७, १८, ५; -वी तै ५,
६, २१, १; काठ ५०, १; -वी:
तै ७, ३, १४, १; काठ २८, १०;
४३, ४; क४५, ११; -वीनाम्
ऋ ९, १०७, ८; १०९, ७; १०,
२६, ६; ११तै २, १, १, ५; ५,
५, १, ३; †कौ १, ४३६; ५१५;
२, ३४७; जै १, ५३, ५; ३,
२९, ४; शौ १९, ४७, ६; पै २,
३७, ४; ६, १५, ८; २०, ६;
-११विः मै २, ५, १; काठ १३,
१; क ६, ७; -व्यः ऋ ८, २,
२; ९, ६, १; ७, ६; १२, ४;
[१६, ८; २८, १; (६४, २५)
१०६, १०; ७, ७४, ९]; [२०,
१; ३८, १]; ५०, ३; ५२, २;
६३, १०; १९; ६८, ७; ७४, ९;
८६, ४८; [१०१, १६; १०८,
५]; १०७, ६; -व्याः खि १, ७,
२; काठ ८, २; †कौ १, ५०६;
५१९; ५८४; २, ८५; ३१८;
४८३; ५४९; ५५७; ६२४;
†जै १, ५२, १०; ५३, ९; ५९,

७; ३, ८, ११; २६, ४;
३६ ८; ४०, १; ४३, ५; ४४,
३; ५२, ४; पै १, ७२, २;
-व्याम् शौ ५, ३१, २; १२, २,
१९; २०. [°वि- अज°, अति>
त्य°, त्रि>व्य°, पञ्चन°, शत°]
अवि-का(<क)°-का ऋ १, १२६,
७; खि ५, १५, ५; -काः शौ
२०, १२९, १७^१.
अवि-पाल- -लम् मा ३०, ११;
का ३४, २, ३.
अवि-मत्- -मतः शौ ६, ३७, १^१;
-११मन्तम् मै १, ४, ८; काठ ३२,
६; -†मान् ऋ ४, २, ५; तै १,
६, ६, ४; ७, ६, ७; ३, १,
११, १; मै १, ४, ३; ८; काठ
५, ६; ३२, ६.
अवि-वृत्-^१ -वृत्तः^१ खि ४, ५,
२१.
१अव्य-^१ -व्यम् ऋ ९, १३, ६;
६१, १७; ६७, ५; ६९, ९; ९७,
४; [८५, ५] ५६; १०७, १७;
१०९, १६; †कौ १, ५२०;
५३४^१; ५३५; ५७२^१; २,
२४०; २९०^१; ५१०; ५४१;
६३०^१; †जै १, ५३, १२;

*) व्यु. ? <✓अव् इति स्याज वा स्यात् । तत्सं-
भवेऽपि द्वौ कल्पौ स्याताम् । १अवि- इत्यस्यैवाऽऽर्थिकः
परिणाम इति प्रथमः । बधा. सतः ✓अव् इत्यस्माद्
१अवि- इत्येतद्वार्थमिजार्थश्रुतेर्निगम इत्यपरः । ननु भोः
कोऽसावर्थ इति । अद्याप्यध्यवसेयकल्प इति । अथवा
✓अव् इत्यनेन संबन्धाभावे *आ-वि- [आगतौ *विः
(<✓वृ) आच्छादनं यत इति कृत्वा बस. पूपप्रस्व.]
इत्यस्य नैप्र. विपरिणामः स्यात् [तु. WW. (१, १६७)
सिद्धवदुपवर्णकः] ।

*) 'आविस्->विः' इति ब्रुवाणः SIM. नितरामुपेक्षः ।

*) पुरुषादिपञ्चपशुसंकेतस्य ४१तमान्मन्त्रादारभ्य प्र-
कृतत्वादतत्परः सन् देवताविशेषीयोऽर्थ इह नैव संभाष्येत
[तु. टि. १अवि->विः शौ. (१०, ८, ३१); वैतु. NW.] ।

*) 'अव्यः' इति ऋ. (९, ६, १) पामे. ।

*) स्वार्थे कः प्र. तत्स्वरश्च (पा ५, ४, २८) ।

१) तु. टि. *अजक-, १अरक- ।

*) उस. अण्णन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।
उप. ✓२पा>पाल->✓पालि द्र. ।

*) तु. 'अवि-वृत्तः' इति खि. (४, ५, २१) पामे. ।
यस्या. टि. च द्र. ।

१) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

१) तु. अवि-मतः इति शौ. (६, ३७, १) पामे. । तत्सा-
पेक्ष्यात् प्रकृते द्विः संभवत्यपि ष १ रु. इत्येव सुवचम् ।

*) तद्धिते यति प्र. आद्युदात्तः (पा ४, ४, ११०;
६, १, २१३) ।

१) 'अव्यान्' इति ऋ. (९, ९७, ३१) पामे. ।

*) 'अव्यः' इति ऋ. (९, १०६, १०) पामे. ।

*) 'अव्यः' इति ऋ. (९, २८, १) पामे. ।

५५, २^१; ३; ५८, ७^१; ३,
२१, ५; २४, ६^१; ४०, ६; ४२,
८; ५१, ८^१; -व्या श्र ९,
७५, ४; ८८, ६; -व्याः तै
२, १, १, ५; ५, ५, १, ३;
-व्यान् श्र ९, ९७, ३१;
-व्ये श्र ९, ५०, २; ६६,
९; ६९, ३; ७०, ८; ८६,
१३; २५; [९१, १; ९२, ४];
९६, १३; ९७, ३; १२; [१६;
१९]; [८६, ३] ४०; ९८, ३;
कौ १, ५२९; ५३२; ५४३; २,
३७१; ५५६; ५९०; ६०३;
७५१; जै १, ५४, ५; ८; ५५,
१२; ३, ३०, १४; ४४, २;
४८, ५; ४९, १.
१^१अव्यय^१ -यम् श्र ९, ३७, ३;
४९, ४; ६६, २८; ६७, २०; ६९,
४; ८२, १; [८५, ५; (९७, ६)];
८६, ८; ३१; ९८, २; १००,
४; कौ १, ५६२; २, ६४४;
६६६; ७२२; ७८८; जै १, ५७,
७; ३, ५३, २; ५५, ७; ५९,
१४; ७, ३०, २; -या श्र १,
१३५, ६^१; [९, ६२, ८; ६७,
४; १०७, १०]; [१०३, २;

(१०७, २२)]; कौ १, ५१३;
२, ३३०; १०३९; जै १,
५३, ३; ३, २७, ६; -ये श्र ९,
१६, ६; [३६, ४; ६४, ५]; ६६,
११; [८६, ३; (९७, ४०)]; ९९,
५; १०३, ३; [(१०३, २) १०७,
२२]; ११०, १०; कौ २, ८;
३८५; ४३०; जै ३, १, १०;
३१, ५; ३३, ५; ५३, ७.
अव्ययी -यी श्र ९, ७०, ७.
२^१अव्यय^१ -यम् श्र ८, ९७, २;
शौ २०, ५५, ३; -यानि श्र ९,
८६, ३४.
१^१अ-विकृत^१ -तम् तै १, ५, ९, १.
अ-विक्रीत^१ -तः श्र ४, २४, ९.
अ-विक्षित^१ -तम् श्र ८, ३२, ८;
-तासः श्र ७, १, २४.
१^१अ-विजुग्य^१ -व्यम् तै १, ४, १२;
३, १०, २; काठ ३२, २.
१^१अ-विज्ञोभ^१ -भाय तै २, ५, ३;
काठ ३१, १४.
अ-विचर्त्य^१ -स्वम् तै ४, २, ५, ३;
तै २, ७, १२; काठ १६, १२;
क २५, ३.
अ-विचाचल^१ -लाः शौ १०, ८, ४;
तै १६, १०१, ७.

१^१अ-विचाचल^१ -लम् तै २, ७,
८; काठ १६, ८; ३५, ७^१; क
४८, ९; शौ ६, ८७, १; २.
१^१अ-विचाचलि^१ -लिः श्र १०,
१७३, १; २; मा १२, ११; का
१३, १, १२; तै ४, २, १, ४;
५, २, १, ४; क ४८, ९.
१^१अ-विचित^१ -तः तै ३, ९, ५;
-तानाम् तै २, १, ६.
अ-विचृत्य^१ -त्यम् मा १२, ६५; का
१३, ५, ४.
अ-विचेतनु^१ -नानि श्र ८, १००,
१०; खि ५, २०, २; शौ २०,
१३५, ७^१.
अ-विचेतस्^१ -तसः श्र ९, ६४, २१.
१^१अ-विच्छिन्दत्^१ -न्दम् तै ४,
८, ४.
१^१अ-विच्छिन्न^१ -न्नः काठ २४,
८^१; क ३८, १^१; -न्नम् तै ३,
४, १; ९, ३; काठ ९, १२;
३१, १३; -न्नाः काठ २३, ६;
-न्नान् काठ २६, ९; क ४१, ७;
-न्नौ तै १, ४, ९; ६, १०.
१^१अ-विच्छेद^१ -दाय तै ५, ५, १, १;
तै ३, १, १०; ४, १; ५, ४;
४, ४, ७; ६, २; ७, ७; ८, ४;

०) 'अव्यान्' इति श्र. (९, ९७, ३१) पाभे.।

०) 'अव्यः' इति श्र. (९, १०६, १०) पाभे.।

०) 'अव्यः' इति श्र. (९, २८, १) पाभे.।

०) पाप्र. विकाराऽर्थे ययद् प्र. उस्., तस्मिन् परत
इकारलोपश्च (पा ४, ३, १५०; ६, ४, १४८)। प्रस्व.
द्र.। मौस्थि. तु *अवि-स्य->*अविभ्य->यनि. इत्येवं
नैप्र. लक्ष्यसिद्धिः (तु. टि. गम्ययन्, हिरण्ययन्)।

०) ययम् प्र. उस्. नित्स्वरश्च (पा ४, ३, १५०;
६, १, १९७)। नाप्. वि. इदं च विशेष्यगर्भं वि. (=संप.)
श्रूयत इति विवेकः द्र.। अथवा समूहाऽर्थे प्र. (पा ५, ४,
२२; वैतु. सा. प्रभृ. इमं विवेकमदर्शकाः)। यदपि सा.
प्रथमे स्थ. नञावि समस्तं पदमिति कृत्वा विनाशरहित-
तया व्याचष्टे, तदप्राकरणीकत्वाद् दुर्ग्रहं द्र.। गवाश्वाऽव्य-
यानां जातावेकवचने श्रूयमाणानां च प्रत्येकं समानं संप.

सतामेव च भागशब्देन सामानाधिकरण्यं संभाव्येतेति दिक्।

१) तस. नन्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

०) सस्व. नापृटि. द्र.। उप. वि/१क्षि+कः द्र.।

०) उप. वि/क्षुम्+कः। शिष्टम् एपृटि. द्र.।

१) तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १६०)। उप.
वि/चृत्+कर्मणि ण्यत् प्र.।

१) 'अविचाचलिः' इति श्र. (१०, १७३, १) पाभे.।

१) एकत्र 'अविचाचलिः' इति श्र. (१०, १७३, २) पाभे.।

१) सस्व. द्विपृटि. द्र.। उप. वि/चृत्+कण्ठ्य प्र.
उस्. (पा ३, १, ११०)।

०) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

०) 'श्रूयानेतस्म' इति सस्थ. टि. द्र.।

०) तस. नन्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. वि/चृ-छिद्+
शतृ-प्रत्ययः द्र.।

काठ १९, ८; २१, ११; २४, ८; २६, ५; ९; २७, १; २९, ३; ३०, ७; क ३८, १; ४१, ३; ७; ४२, १; ४५, ४; शौ ९, ८, ८; शै १६, ११३, ११.	क ४०, २. ?अवित्त ^० -त्तम् वै १०, १, १. अ-वित्ति ^० -त्ते: शौ १६, ६, १०. ॥अ-वित्त्वा ^१ मै १, १०, १५ ^० ; काठ ३६, ९; ३७, १. अ-विथुर ^० -रा: श्र १, ८७, १. अ-विदस्य ^१ -स्यम् श्र ७, ३९, ६. ॥अ-विदहत् ^० -हता तै २, ६, ३, ४. अ-विदीधयु ^० -युम् श्र ४, ३१, ७. †अ-विदुष्ट ^१ -रास: श्र १०, २, ४; तै १, १, १४, ४; मै ४, १०, २; काठ ३५, ९; शौ १९, ५९, २. ॥अ-विदोह ^१ -हाय मै २, ४, २; काठ १२, १२. अ-विद्या ^० -द्या खि ४, २, ७; मा ४०, १४; का ४०, १, १०; ११; -द्या: शौ ११, १०, २३; पै ६, ३, २; १६, ८७, ३; -द्याम् मा ४०, १२; १४; का ४०, १, ९; ११; -द्याया: मा ४०, १३. †अ-विद्वि(य>)या ^० -याभि: श्र १, ४६, १५; मा ३४, २८; का ३३, १, २२.	अ-विद्वस् ^० -दुष: शौ ४, १८, २; पै २, ३८, ३; ५, २४, २; ७, १, ६; १०, ३, ३; -॥दुषा मै ४, १, १४; -द्वांस: श्र ६, १५, १०; तै २, ५, १२, ५†; ४, ७, १५, ६†; †काठ ७, १६; शौ ६, ११५, १; पै ९, २२, २३; १६, ४९, ४; -द्वाम् श्र १, १२०, २; ५, ३०, ३; १०, ७९, ६; मा ८, १३; ॥तै ३, २, ७, ३; ५, २, ८, २; ७, १, ७, २; ॥मै १, ८, २; ९, ४†; ११, ९; ३, ८, १०†; १०, ७; ४, १, २; ११; ॥काठ ९, १२†; १४, ९; २०, ६; ३१, १; १३; ३४, १८; ॥क ३१, ८; ४७, १; पै ५, ३६, ४; ८. अ-विद्विषे ^३ शौ १, ३४, ५; पै २, ९, ३. अ-विद्वेष ^० -वम् शौ ३, ३०, १; पै ५, १९, १. अ-विधवा ^० -वा खि ३, १७†, १; काठ १, १०; पै ११, ७, १०; -वा: क १०, १८, ७; शौ १२, २, ३१†; १८, ३, ५७.
---	--	--

^०) तस. नञ्-स्वर: (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^१) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

^०) संदिग्ध: संस्करणान्तरसापेक्ष: सुपा. भवति।

^१) सस्व. द्विपूटि. द्र.। उप. √२विद्+क्तवा प्र.।

^०) 'अविच्छा' इति सुपा. शोधाऽपेक्ष: (तु. सधु. तैत्रा १, ६, ७, २)।

^१) तस. अन्तोदात्त: (पा ६, २, १६०)। उप. यद्र.।

^१) तस. नञ्-स्वर: (पा ६, २, २)। उप. <वि/दह।

^१) सस्व. नापूटि. द्र.। उप. वि/धी>दीधी+उ: प्र. उंसं. (पाउ १, ७)।

^१) सस्व. एपूटि. द्र.। उप. विद्वस्-+तरपि संप्रसारणार्थं ज्ञानदंसं भत्वम् (पा १, ४, २०; ६, ४, १३१)।

^१) सस्व. द्विपूटि. द्र.। उप. वि/दुह्+धञ् प्र.।

^१) तस. अन्तोदात्त: उंसं. (पा ६, २, १५५)। उप.

*विद्विषु-<*विद्व-<(√विद् वा √विध् वा यद्र.) +वञ् प्र. उंसं. [पा ५, १, ६३; (वैतु. सा. अ-विद्वि-

[उप.<वि/द्रा]+या-<[√या] इति कृत्वा उस. इति वदन् कृत्-प्रस्व. च व्युपसर्गाद्ध्यमवग्रहस्य च [तु. पपा. अवि-वस्य-प्रभृ.] अभावं प्रति चोद्य:। म. च [मा. स्थ. उ. लब्धसंकेत: सन् यनि.] GW. च तस. अभि-प्रयन्तावपि उप. <वि/दृ [GW. धात्वंशो मुद्रणभ्रष्ट:] इति ब्रुवाणौ नञ्-स्वरस्य चोक्ताऽवग्रहस्य चाऽभावं प्रति दुर्वारनिग्रहौ द्र.। यदपि ORN. [ARV. अनु] श्रुतिश्रेष्ठतामिवाऽनुमन्येत, तदप्यप्रमाणं वच इति दिक्]]।

^१) 'अवित्तिभि:' इति क. (४, १२, ४) पाठे.।

^३) तस. नञ्-स्वर: (पा ६, २, २)। उप. वि/द्विष्+क्विप् प्र., वा. च१। यद्वा केनन्तं द्र.।

^१) सस्व. नापूटि. द्र.। उप. वि/द्विष्+भावे घञ् प्र.। वा. क्वि. भवति।

^०) तस. चावीदिषु उंसं. अन्तोदात्त: (पा ६, २, १६०)। उप. यद्र.।

अ-विधान- नानि पै १४, ३, ८.
 ॥अ-विधू(त>)ता- -ताः काठ २७,
 ४; क ३९, ४; ४२, ४.
 अ-विनष्ट- -ष्टान् मै १, ५, १४^३; काठ
 ७, ३; क ५, २.
 अ-विप्र- -प्रः ऋ ८, ६१, ९; -मे
 ऋ ६, ४५, २.
 ॥अ-विभक्त, क्त- -क्तः मै १, ६, ४;
 -क्ता काठ २३, २; क ३५, ८.
 †अ-विभूति- -तिः जै ४, ५, १०.
 ॥अ-विमुक्त- -क्तः तै ६, २, १, १;
 काठ २४, ८^३; क ३८, १^३;
 -क्तम् काठ २७, ५; क ४२,
 ५; -क्तौ काठ २४, ८; क
 ३८, १.

॥अ-विमुच्य- तै ६, २, १, १.
 ॥अ-विमुच्यमान- -नः तै ५, ५,
 १०, ६.
 अ-विमोक्ष- -क्ष्यम् शौ ६, ६३, १;
 -क्ष्यैः पै ३, ३, ६.
 अ-विमोचन- -नाय खि २, १०, ६.
 अ-विरण- -णाय ऋ १, १७४, ८.
 अ-विराधय(त>)न्ती- -न्ती शौ
 २, ३६, ४; पै २, २१, ४.
 अ-विरुद्ध- -द्धाः पै १६, ५७, १८.
 ॥अ-विवाक्य- -क्ये तै ७, ३, १,
 १; २^३.
 ॥अ-विवादिन्- -दिनः मै ४,
 ३, ७.
 ॥अविवादिनी- -नीम् मै २, १, ९;

५, ८.
 *अ-विवेन- एउ. टि. द.
 अ-विवेनत्- -नत् ऋ ४, २४, ६.
 अ-विवेनम्- ऋ ४, २५, ३.
 †अ-विशस्तु- -स्ता ऋ १, १६२,
 २०; मा २५, ४३; तै ४, ६, ९,
 ४; काठ ४६, ५.
 †अविशीरि- पै १, ८७, २.
 *अ-विश्वमिन्न- एउ. टि. द.
 †अ-विश्वमिन्व, न्वा- -न्वम् ऋ
 २, ४०, ३; मै ४, १४, १; -न्वाम्
 ऋ १, १६४, १०; पै १६, ६६,
 १०.
 †अ-विश्ववि(न>)न्ना- -न्नाम् शौ
 ९, १४, १०.

^{a)} तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^{b)} तस. चावोदिषु उस्. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १६०)। उप. यद्र.।

^{c)} 'अभिभूतिः' इति ऋ. (८, १६, ८) पाभे.।

^{d)} तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १६०)। उप. वि/मुच्+कर्मणि ग्यत् प्र.।

^{e)} तस.नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. <वि/१रण्।

^{f)} सस्व. नापृटि. द्र.। उप. <वि/राध्>राधि।

^{g)} बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. वि-वाक्य- इत्यत्र विवचनात्मकशब्दसंज्ञायां कर्मणि ग्यति प्र. गस. कृत्-प्रस्व. [पा ६, १, १८५; २, १३९; (तु. *अनु-वाक्य-, वि-वचन-, वि-वाचन-) वैतु. सा. प्रास. इति कृत्वा व्याचक्षाणः सजातपर्यायभूतशब्दान्तरभृतिसाक्ष्यमुपेक्षुकः सन् स्वरतश्चोद्यः। तद्दर्शने हि पूषप्रस्व. स्यान्नोक्तः उपप्रस्व. इति]। यदपि भा. पक्षे तस. पश्यन् उप. अधिकरणे कृत्यं प्र. चोक्तवांस्तद्विषयेण सूत्रेण (पा ६, २, १५६) अन्तोदात्तत्वं च सिषाधयिषितवांस्तदुभयं नोपपद्येत। अशब्दसंज्ञायां कृत्वाऽनुत्पत्तेः (पा ७, ३, ६७) उक्तस्य सौवरसूत्रस्य कृत्योत्तरे तस. अनुपयोगाच्च। भा. प्रत्याख्यानमनु कृत्योत्तरं तस. वदन्तः PW. प्रभृ. अपि प्रत्याख्याताः द्र.। अथोक्ते पक्षेऽप्यप्रहृष्टेत्, तर्हि उप. *वि-वाक्->वि-वाक्य- इत्येषा ताद्विती वृत्तिः समाश्रयणीया। दवीयस्त्वास्वस्य पथो नात्राऽऽदरविशेष इति दिक्।

^{h)} सस्व. द्विपृटि. द्र.। उप. वि/वच्+णिनिः प्र.।

ⁱ⁾ तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. <वि/वेन्; वैतु. MVG. १८०णमुलन्ततया (=नाउ.) पपा. शोषमिच्छुः (भूयसे विस्तराय तु. ORN.)।

^{j)} सस्व. नापृटि. द्र.। उप. णमुल् प्र. इति नापृ. विवेकः। यद्वा क्विवि. इति कृत्वा *अ-विवेन- इत्यस्य प्राति. विप. सतः न. द्वि१ रु. इति वक्तव्यम्। पक्षं चैनमनुसंधाय *वि-वेन- इत्यत्र बस. सति उप. *२वेन- इति भावे निष्पन्नं द्र.। <विवेन् इति च ततः नाधा. सुवच इति दिक्।

^{k)} तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १६१)। उप. वि/अस्+तृन् प्र.।

^{l)} संस्करणान्तराऽपेक्षः पा. भवति।

^{m)} तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. *विह्व-मिन्व- [तु. पपा.; वैतु. सा. ऋ. (१, १६४, १०) उस्. इति कृत्वा व्याचक्षाणोऽन्तोदात्ततयेव शिश्रावयिषुः; GW. प्रभृ. विश्वम्-हन्व- इतीवाऽवगृह्यन्तः उप. <विह्व इति दर्शयन्तः (तु. ORN)] इत्यत्र बस. पूषप्रस्व. द्र. (पा ६, २, १)। तत्राऽपि उप. *मिन्व- इत्यस्य मूलभूतः <मिन्व इति मानं परिच्छेदनमित्यस्मिन्नर्थे पाधा. उस्.। परमते नञ्पूर्वत्वे सति दिव्यरथवागन्यतरविशेषणभावाऽनुपयोगो मा भूदिति 'आ विश्वम्-हन्व(न्वा)म्' इत्ययं ध्रुतेर्मूलत आकार इतीयं या कल्पना भवति (तु. ORN.) साऽपि यस्थि. सूपपतिसंभवादन्वयासिद्धा द्र. (तु. नाउ. डि.)।

ⁿ⁾ सस्व. नापृटि. द्र.। उप. विह्व-विह्व-<विह्व

११ अविष- / अय् द्र.

२ अ-विष- -वः लि २, १४, २; ३;
-वम् मा २, २०; का २, ५, १;
मै १, ६, २; काठ १, १२; ३१,
१२; क १, १२; ४७, ११; शौ
८, २, १९; पै ५, १६, ४; १२,
३, १४; १६, ४, ९; -वस्य ऋ
८, २५, २०; -वा ऋ ६, ३९, ५.

१ अ-विष्कम्भ- -न्दः पै १, ४६, ३.

अविष्- / अविष्य, अविष्यत्, अवि-
ष्या- / अविष्य- / अय् द्र.

अविस्- ? परि. अविष्यत्- टि. द्र.

१ अ-विस्वृष्ट- -ष्टम् तै १, ७, ६, ६.

१ अ-विस्त्रंस- -साय तै ७, ३, १०, ३.

* अ-विहर्यत-

अविहर्यत-ऋतु- -०तो ऋ १,
६३, २.

१ अ-विहित- -तः मै १, ९, ६.

अ-विहृत, ता- -तम् ऋ ५, ६६,
२; १०, १००, १; मा ३३, ३०;

का ३२, ३, १; मै १, २, ८;
काठ २, ९; क २, ३; कौ २,
८०३; ३, ५, २; जै २, ३, २;
४, २, ९; शौ ६, २६, १६;
-ताः मै ४, २, १०; पै २, १३,
५; -तान् मै १, ५, १४^३; काठ
७, ३; क ५, २.

अ-विहरत्- -रन्तम् ऋ ४, ३६, २.

अ-वी(त>)ता- -ताः ऋ ४, ४८, १.

१ अ-वीर, रा- -राः ऋ ७, ४, ६; ६१,
४; -राम् ऋ १०, ८६, ९; शौ
२०, १२६, ९; -रे ऋ १०,
९५, ३.

अवीर-ता- -ता^१ ऋ ७, १, ११;

-तायै ऋ ३, १६, ५.

* १ अवीर-ताति- नापू. टि. द्र.

* अवीर-त्- -रते ऋ ७, १, १९.

१ अ-वीरस्थ- -स्थाः मै ४, ३, ६^३;
काठ १२, ८^३.

अ-वीरहन्- -हणौ मा ४, ३३; का

४, १०, ४; तै १, २, ८, २; काठ
२, ७; क २, १; -हा ऋ १,
९१, १९; मा ४, ३७; का ४,
१०, ८; तै १, २, १०, १;
मै ४, १२, ४^३; काठ ११, १३;
शौ १, १६, ४; ६, १४, ३;
पै १, १०, ४; १४, २, ३.

अवीरणी- -नीः शौ ६, ८३, २;

१४, १, ३९; पै १, २१, ३.

१ अ-वीर्य- -र्यः काठ ३५, १७; क
४८, १५.१ अ-वीर्यव(त>)ती- -तीः मै ३,
८, १.

* १ अ-वृ- ? अ-वृ- टि. द्र.

१ अ-वृक्, क्रा- -कः ऋ ४, १६, १८;
६, २, २; १५, ३; -कम् ऋ
[१, ४८, १५; ८, ९, १]; ६,
४८, १८; ७, ८८, ५; ८, २७, ४;
१०, ३६, ३; १४४, ५; मै ४,
१४, ९; शौ २०, १३९, १;

इत्यत्र तृतस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, ४८) द्र. । अयमेवं
वास्तविकः पाभे. (तु. ऋ १, १६४, १०; पै १६, ६६,
१०) वा स्यात्, 'मिन्व- इत्यस्य *मिन्व- इत्येतद्वारकं
वर्णविकारमात्रं वेत्यत्र भूयसी विमृद् सावसरा द्र. ।

१) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

२) उप. <वि/स्कम्भ द्र. । '०न्व-' इति मुपा. चिन्त्यः ।

३) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

४) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. वि/स्त्रंस+घञ् प्र. ।

५) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

६) सस्व. द्विपूटि. द्र. । उप. <वि/हृ ।

७) बस. पाप्र. परागुदात्तत्वप्रकरणे उप. वा पूष. वा
उसं. द्र. (यक. पा ६, २, ११६; १२०) ।

८) भावे तप् प्र. उसं. (पा ५, १, ११९) । पाप्र. तु.
नञ्-पूर्वे तस. 'वा छन्दसि' (पामवा ५, १, ११९) इति
त्वत्तत्त्वाभां नञ्-समासविप्रतिषेधाऽभावविकल्पे ? १ वीर-ता-
इत्यस्य तत्त्वन्तस्याऽपि उप. नापूटि. दि. आगुदात्तत्वम्
उसं. (यक. पा ६, २, ११६; १२०) ।

१) तु १ द्र. [०त्वा>०त्वा>०ता इत्येवं छन्दोऽनु-
रुद्धो वर्णविपरिवर्तनक्रम इत्यभिप्रायः (यतः 'माशेषसो
अवीरता परि त्वा' इत्येवं त्रैष्टुभः पादौ मूलतः धाव्ये-

तेति संकेतलामः); वैतु. NW. (Mei. प्रमाणतः) ? १ अ-
वीरताति->०ताता>०ता (तु. नाउ. टि.) इत्येवं
व्यर्थं तु १ स्थाने स १ उपकल्पकः] ।

१) यनि. च १ सत रु. उपपत्त्यर्थं हलन्तमेतत् प्राति.
सुकल्पं भवति । तस्य रु. प्रादुर्भावश्च त्रैष्टुभपादेऽधिका-
क्षरनिविर्तिषाप्रयोजितः सन् ०तायै>०ताह>यनि.
इत्येतत्क्रमेण संभाव्येत [तु. 'देवतातये>०ताते' इति
समानप्रवृत्तिकं रु.; वैतु. L ३५९, ४६६ उक्तस्य वर्यो-
विपरिणामस्य विषये शब्दाऽऽदौ वर्तमानाया नञः श्रुतेर्वि-
स्पष्टप्रतीत्युत्तराऽऽत्मकमसद्धेतुं प्रदर्शकः (पूर्वसवर्णकादेशो
सत्यवर्णेऽभ्रूयमाणेऽप्युभयथा [मा नो अग्नेऽवीरतायै
परा दाः' इत्यत्र च 'माऽवीरतायै नो अग्ने परा दाः'
इत्यत्र च] समानमेव स्वरतो नञ्पूर्वत्वस्य प्रत्याप्यमान-
त्वादित्यभिप्रायः); NW. [Mei. प्रमाणयन्] ? १ अ-वीर-
ताति-(यत्र पाप्र. *वीरताति- इति उप. अवीर-ता- इत्ये-
तद्वत् परागुदात्तत्वम् उसं.) इति प्राति. उपकल्प्य (तु.
नापू. टि.) तातये>०ताते>०ते इत्येवमपार्थम्याभिमि-
काधिकाक्षरमिवाऽनुकामुकः] ।

२) 'ह्रा' इत्येवमन्तोदात्तः मुपा. चिन्त्यः (तु. संटि.
पपा.) ।

-कस्य ऋ १, १५५, ४;
-काः ऋ ४, ४, १२; १०,
१५, १; मा १९, ४९; का २१,
४, १; तै १, २, १४, ५; २, ६,
१२, ४; मै ४, १०, ६; ११, ५;
काठ ६, ११; शौ १८, १, ४४;
-काभिः ऋ १, ५५, ६; -काभिः
ऋ २, ३१, ३; -कायः ऋ १,
३१, १३; ७, ६६, ८; कौ २,
४१८; जै ३, ३२, ८; -कासः
ऋ ७, ७४, ६; -के ऋ ६, ४, ४;
तै १, ३, १४, ७; -केभिः ऋ ६,
४, ८; ७, १९, ७; तै १, ६,
१२, ६; मै ४, १२, ३; शौ २०,
३७, ७.

अवृक्-तम- -मः ऋ १, १७४,
१०.

॥अ-वृक्का- -कणः मै ३, ९, ३.

अ-वृजिन- -नाः ऋ २, २७, २; मै
४, १२, ११^b.

॥अ-वृत्त- -तः ऋ १, १३३, ७; ८,
३२, १८; ६, १४, ५^३; ८,
३३, ६; १०; जै ४, २०, ३;
शौ २०, ६७, १; -तम् ऋ
८, १०२, १४; काठ ४०, १४;
कौ २, ९२१; जै ४, ६, ६;
-॥ताः मै ३, ९, ८.

अ-वृत्त- -त्ताः मै ४, ६, ४.

अ-वृत्त- -द्वान् ऋ ७, ६, ३.

*अ-वृष्टि-

॥अ-वृष्टि-द(त>)त्ता^d- -त्ता पै

५, ३१, ३.

१अवे(व/इ), अवायते^e पै ८, १५,
१३; अव...अयत् ऋ ५, ३७,
२; अवायन्ताम् शौ ११, १२, ८.
॥अवेति तै १, ७, ५, ४; २,
३, १२, २; ६, ६, ३, १; काठ
१०, ५; ९; ३६, ७^३; ३७, १^३;
॥अवेति तै ३, ३, ८, १; ॥अव
...एति ऋ ८, ४, ३; कौ १,
२५२; २, १०७१; जै १, २६,
१०; अव (एति) ऋ १, १६४,
५१; ॥अवयन्ति तै ६, ५, १०,
३; मै ३, ८, ७; ४, ५, १; ६,
२; अवयन्ति मै ४, ४, ७; काठ
२९, ३; क ४५, ४^३; अवैतु
ऋ ५, ४९, ५; शौ १, ११, ४;
पै १, ५, ४, १३, ५, ७; १५,
६, ६; अवैहि ऋ ५, ७८, ८;
॥अवेयात् काठ १०, ९; अव...
इयाम् ऋ ७, ८६, ४.

अव-य(त>)ती^f- -तीः का १३,
६, १७^{१६}.

अवा(व-अ)य- अन्^g

॥अ(व>)वा-य(त>)ती^h- -ती
ऋ ८, ९१, १; पै ४, २६, १.

अवा(व-अ)यन- अभि>भ्य^o

अवा(व-आ)यिन्- अनु>न्व^o

अवे(व-इ)त- अन्^o

अवे(व-इ)स्य अनु>न्व^o

अवे(व-इ)स्य- -स्यः, -स्याः काठ
३७, १.

अवे(व-ए)तुम् अनु>न्व^o

॥अवे(व-ए)प्यत्¹- -प्यन् तै ३, ३,
८, १.

२अवे(व/इ), अव...ईमहे ऋ १, २४,
१४; ७, ५८, ५; मा १६, ६;
का १७, १, ६; तै १, ५, ११,
३१; ४, ५, १, ३; मै २, ९, २;
४, १४, १७^१; काठ १७, ११;
४०, ११^१; क २७, १; पै
१४, २, ९; ॥अव(ईमहे) ऋ १,
२४, १४; तै १, ५, ११, ३;
१२, १; ४, २, ११, २; मै
४, १४, ३; १७; काठ ४०,
११.

॥अवे(व/इ)अ, अवेक्षते तै २, ३,
११, २; ५, १, १०, ५; ७, १,
३; मै ४, १, १२; काठ ६, ७;
२२, ८; २९, २^३; ३१, ९^३;
क ४, ६; ३५, २; ४५, ३^३;
४७, ९^३; पै १६, ११२, ५^३;
अवेक्षते मै ३, २, ७; ४, १,
१२; अवेक्षन्ते तै ६, ६, ७, २;
पै १५, १९, ७^३; ॥अवेक्षे तै
१, १, १०, ३; मै १, १, ७; ११;
४, १, ७; अवेक्षत मै २, १, ११;
काठ १०, ५; ३१, ९; क ४७,
९; अवेक्षेत तै ३, २, ३, ३^३;
४; ६, ६, ७, २^३; मै १, ८, ४;
४, ६, ९; काठ ६, ७; २९, २;
क ४, ६; ४५, ३; अवेक्षेत
मै ३, २, ७.

^a) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^b) 'अस्वप्नजः' इति ऋ. (२, २७, ९) पाभे.।

^c) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

^d) 'अवृष्टिनिवृत्त्यै दत्ता' इति मध्यमपदलोपः स्यात्।
एस्थि. अपि 'अतोवृ' इति मूको. 'अतूर्णदत्ता' इति कौस.
(६२, २१) पा. उपलभ्यमानौ मुपा. संदिग्ध इत्येव सूचयेताम्।

^e) यनि. मुपा. चिन्त्यः। लङि प्र९ सतः 'वेष्टन्'
इत्यस्य नापू. पदस्य नकारान्ततया क्षुभ्रावयिषाया अन्य-
व्यत्वात्। एस्थि. नापू. पदे मूलतस्तकारान्ते सति

परादिनकारप्रभावजा साहित्यिकी तकारस्य नकाराऽऽपत्तिः
सुवचेति कृत्वा मूको. अनु 'न बायते (<√बै)' इति
पदद्वयाऽऽत्मकः शोध-प्रस्तावो विमृश्यताम्।

^f) गस. शाश्वन्त-कृत-प्रस्व. स्त्री. ङीप् उदात्तत्वं
च (यक. पा ६, २, १३९; १, १७३)।

^g) 'अवपतन्तीः' इति ऋ. (१०, ९७, १७) पाभे.।

^h) शाखान्तरनिघ्नः साहित्यिको दीर्घः (यदु. ऋप्रा ९,
२३; ORN.)। सस्व. एप्टि. द्र.।

¹) गस. लुटः सन्नादेशो कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

॥अवे(व-ई)क्ष्य पै ५, २८, ७.

अवेज्य- अव/यज् द.

अवेण/अव/१अव- द.

अवेत-, अवेत्य, अवेत्य- १अवे द.

अवेनत्- -नन्तम् ऋ १०, २७, १६.

अवे(व/ई)न्व, अव...इन्वत्तम् ऋ ७, ६४, २^b.

अवे(व/ई)ल् > लि, अवेलय शौ ६, १६, ३.

अव...ऐल्यीत् शौ ६, १६, ३.

अवे(व/ई)श्, अव...ईक्षे ऋ ८, ७९, ९०.

अवेष्ट-, अवेष्टि- अव/यज् द.

अवेतुम् १अवे द.

॥अ-वैभीदक- -कः मै २, १, ६.

अ-वैरहृत्- -स्याय शौ ६, २९, ३.

अवैष्यत्- १अवे द.

अवोः/अव/१अव- द.

॥अवो(व/उ)न्, अवोक्षति तै ५, २, ३, २; ४, ५, २^३; ३; मै ३, २,

३; काठ २१, ७; अव...उक्षति

तै ६, २, ७, ४; काठ २१, ७.

अवो(व-उ)क्ष्य काठ ८, ७; क ७, ४.

अवो-देव- २अवस्- द.

॥अवो(व/१ऊ)ह्, अवोहेत् तै ६, ३, ४, ६^३; मै ३, ९, ४.

अवो(व-ऊ)ह् मै ४, ४, ६.

१अव्य- २अवि- द.

१२अव्य, अ-पाव्य- द.

॥अ-व्यतिहार- -राय काठ २७, १; क ४२, १.

अ-व्य(त् >)ती- -स्यै ऋ १०, ९५, ५.

अ-व्यथ- -थाय काठ १७, ८^५.

अ-व्यथमा(न >)ना- -ना मा ११,

६३; १३, १६; का १२, ६, ४;

१४, २, १; तै ४, २, ९, १; मै

२, ७, ६; १५; ३, १, ८; काठ

१६, ६; १६; १९, ७; क ३०,

५; -नाम् मा १४, ११; का १५,

४, १; तै ४, ३, ६, १; ५, ३,

२, ११; मै २, ८, ३; ३, २, ९;

काठ १७, ३; २०, ११; क २६, २; ३१, १३.

अ-व्यथय(त् >)न्ती- -न्ती तै ४, ४, २, ३.

अ-व्यथा- -थायै मा १०, २१; १५,

१०-१४; का ११, ७, १; १६,

३, २; ५; ८; ११; १४; मै २,

८, ९^५; क २६, ७^५.

१अ-व्यथि- -थ्यै काठ ३५, १०^३;

क ४८, १२^३.

२अ-व्यथि- -थिः ऋ १, ११७,

१५; ९, ४८, ३; -थिभिः ऋ

१, ११२, ६; ७, ६९, ७; मै

४, १४, १०; -थिषु ऋ ८, २,

२४^५; -थी कौ २, १८८^५;

जै ३, १७, ९^५.

*?अव्यथि-या- -थी ऋ १०,

२७, २१.

^a) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^b) तु. सा. GW.MW. च; वैतु. PW. 'अव' इत्यस्य पृथगन्वय इतीवोपेक्ष्यवचनः।

^c) मपु१ इङ्भावः उंसं. [पा ७, २, ७७ (तु. ऋ ४, २०, ८; ६, १९, १०; ORN. च मतान्तरसुभिन्नं संकेतुकः; वैतु. सा. √ईक्ष इत्यस्य उपु१ वा मपु१ वेति; GW.उपु१ इति)]। यद्योगीयस्तिङ्निघाताऽभावश्च द्र.।

^d) तस.उप. वैरहृत्- (यद्र.) <*वीर-इति- + स्वार्थे ष्यञ् प्र. अन्तोदात्तत्वप्रकरणे उंसं. च द्र. (पा ५, १, १२४; ६, २, १५६; वैतु. PW. प्रमृ. उप. <वीर-हुन्- इत्यपार्थ्यं बन्तः। वीरमारकत्वाऽभावाऽपेक्षया वीरमारणाऽभावस्य नेदीय इव प्रकरणं स्पर्शकत्वादनुपदं सु-वीरता- इति भावनिष्पन्नेन पदेन भूयोऽप्येवं संकेतितत्वाच्च। पपा. अवैर-हृत्- इत्याकारकोऽवग्रह इति यथातन्त्रं विवेकः सुलभः।

^e) गस. ऋबन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^f) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. √व्यथ् + भावे इन् प्र. (पाउ ४, ११८)।

^g) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. नापृष्टि. द्र.।

^h) विशेष्यगर्भे वि. द्र. (वैतु. PW. प्रमृ. १संख्याकेन सारूपेण संभेदुकाः)।

^१) 'अव्यथिः' इति ऋ. (९, ४८, ३) पाभे.। तस्यैव °थिर्भरत् > °थिर्भरत् > °थी भरत् इति नैप्र. विपरिणामः संभाव्येत। स्यादिममेव निगमं लक्षयित्वा-ऽऽचार्यः ६अ+√व्यथ् इत्यतो नञा युक्तादेव सत इति प्र. शशास (पा ३, २, १५७) यथा प्रस्व. स्यादिति (वैतु. पाम ६, १, १५८ यत्रैवं सहनिर्दिष्टस्य नञः स्वरो बली-यानिति प्रत्यपादि स्वरविच्छेदस्वरश्चायमेव निगम उदा-हारि)। एस्थि. प्रकृतं रू. <*?अव्यथिन्- इत्येवमुक्तं भव-तीति पाप्र.विशेषस्तत्त्वतारतम्यापेक्षया भूयोविलोडनार्हः द्र.।

^१) 'तदव्यथिया, जरिमाणस्तारन्ति' इत्येवं मूलतो-ऽधिकाक्षरे सति प्रैण्डुमे पादे स्वरपुरस्कृतयतिभारवशात् *?अव्यथिया- (=बस. पूषप्रस्व. व्यथारहितप्राप्तिमति तात्पर्यं च द्र.) >-याः (संहितायां >-या) इत्येतत् रू. 'अव्यथी' इत्येवं विपरिणतमिति संभाव्येत [=तत् (तृतीयपादोक्तं श्रवः) व्यथाराहित्येन (यथासमयं) प्राप्नु-वाना जरिमाणः (जरोपलक्षितपरिपक्वभावाः) वैतु. सा. स्तोद-पर्यायतया भुवाणः जरमाण- इत्यनेन संभेदुकः] तारन्ति (वैतु. वें. सा. च २अ-व्यथि- इत्यस्य प्र३ इतीव व्याचक्षाणौ, PW.

*?अव्यधि-धी- -धीः ^b ऋ १०, ३१, १०.	*अव्यधुक्- -कः तै ५, ३, ६, ३; मै ४, ५, ६.	*अव्यायुक्- -कः मै ४, १, ५; काठ ३१, ३; क ४७, ३.
*?अव्यधिन्- *?अव्यधि-या- टि. द्र. ?अव्यधि ^c मै १, २, १७.	*अव्यवच्छिन्न ^b -न्नम् मै ४, १, ११; -न्नानि तै ७, ५, १, ४.	*अव्यावृत्त, ता ^c -त्तः काठ २०, ५; क ३१, ७; -त्तम् तै ५, ३, ४, ७; ६, ४, ८, ३; मै ३, २, ५; ४, ६; ४, ६, ७; -त्ता मै ४, ५, ८; -त्ताः काठ ३४, ७.
अव्यधियै काठ ३, ७; क २, १४.	*अव्यवानत् ¹ -न्ता मै ४, ७, ७; -न्म् मै १, १०, ९ ¹ .	अ-व्युत्तकेश ² -
अव्यधी, २अ-व्यधि-, *?अव्यधि-या- द्र.	*अव्यवानम् ⁴ मै ४, ७, ७.	*अव्युत्तवह ⁴ -हः, -हाः मै २, ५, ९.
अ-व्यधेय ^d -यम् खि १, ११, ५.	?अव्यवसूता ¹ पै १२, ३, १५.	*अव्यु(ष्ठ>)ष्टा ^b -ष्टाः ऋ २, २८, ९; मै ४, १४, ९.
अ-व्यधय ^e -ध्याय ऋ २, ३५, ५.	अ-व्य(च?)स् ^m -व्य(च?)सः शौ १२, ६८, १.	*अव्युष्टि ^b -ष्ठ्यै तै १, ५, ७, ५.
*अव्यनत् ¹ -न्त ऋ १०, १२०, २; खि ४, ५, १५; कौ २, ८३४; जै ४, ५, ६; शौ ५, २, २; २०, १०७, ५; पै ६, १, २.	*अव्या- अव/यज् > ?अव-याः टि. द्र.	अ-व्युद्ध ^b -द्धम् मै २, ४, २.
१अव्यय-, २अव्यय- २अवि- द्र.	*अव्याकृत(त>)ता ⁿ -ता तै ६, ४, ७, ३.	अ-व्युद्धि ^b -द्धिः शौ १०, २, १०;
	*अव्याकृत्य ⁿ काठ ८, ६; क ७, २.	

प्रमृ. च *१अ-व्यधि-इत्यस्य भावपरस्य प्राति. अभिप्राय-तस्तत्संभिन्नस्य सतः २अ-व्यधि- इत्यस्यैव स्त्री. सतः प्राति. तृ१ इति तात्पर्यवन्तः)] ।

^a) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. *ई- <[$\sqrt{\text{ई}} + \text{भावे क्तिप् प्र. (= ?अव्यधि-या-)]$ । स्तरी-इत्यस्य वि. द्र. ।

^b) प्र१ द्र. [=स्थिरस्वभावाऽपि सती व्यधिः (=न. द्वि१ <व्यधिस- यद्र.) अकरोदिति वा. (वैतु. सा. प्रमृ. [तु. ORN. PW. प्रमृ.] २अ-व्यधि- इत्यनेन संभेदुकाः स्त्री. द्वि३ इति वदन्तः वा. कृते 'व्यधिः' इति कर्तरि निष्पन्नस्य सतः व्यधि- इत्यस्य स्त्री. प्र१ इति संलापुकाः सन्तश्चोद्याः [कर्तृभावाऽन्यतराऽर्थे व्यु. अपेक्ष्य २अ-व्यधि-इत्यत्र व्यधि- इत्यस्य भाव एवाऽऽशुदात्तत्वेन प्रवृत्तिस्वाभाव्योपगमात्]; NW. च वा. नेदीय इव संवदमानोऽपि *?अ-व्यधिप् इत्यस्य रु. बुबाणाः संहितायां नत्यभावं यथाकथमपि समाधितुमिच्छयः)] ।

^c) पपा. नम्-रहितः स्वरहीनश्च भवति (तु. मा ६, १८ इत्यत्र 'व्यधिबत्' इति) । एवं सुपा. परादिस्वरः स्वरतः स्वरूपतश्च प्रामाण्यसापेक्षो भवति । नाउ. शास्त्रान्तरीयोऽपरः पाभे. संटि. च द्र. ।

^d) दङ- इत्यनेन सामानाधिकरण्यां द्र. । तस. अन्तो-दातः (पा ६, २, १६०) । उप. कृत्य-समानाऽर्थः पृथः प्र. भवति (तु. विद्वेष-). व्यधा- + द > ध्वः प्र. इत्येवं तद्धितकृतेऽपि सति (तु. सभेष-). तद्धिताऽभिगम्यमानगुणप्रतिषेधेऽन्तोदात्त एव द्र. (पा ६,

२, १५५) । यत्तु सं. '?अव्यधा इयम्' इति पदद्वयमाह, तद्धिन्यम् । निष्प्रमाणं पदपार्यक्यस्याऽभ्युपेयत्वेऽपि मातृ-पदसमानाधिकरण्यात्तयाऽभीष्टस्य सतः प्रथमस्य पदस्येहा-ऽन्तोदात्तत्वेन निर्देष्टव्यत्वात् (पा ६, २, १७२) ।

^e) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. $\sqrt{\text{व्यध्}} + \text{क्वप् प्र. (पा ३, १, ११४)}$ ।

¹) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. <वि $\sqrt{\text{अन्}}$ ।

²) तु. टि. अ-ओधुक् ।

³) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

⁴) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. <व्यवा- (व $\sqrt{\text{अन्}}$ ।

⁵) 'अव्यवानम्' इति मूको. पाभे. (तु. BW.) ।

⁶) सस्व. द्विपूटि. द्र. । उप. नमुल् प्र. इति विशेषः ।

⁷) संस्करणान्तरसापेक्षः सुपा. द्र. ।

^m) 'अवि-अस्' इति पपा. । तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. वि $\sqrt{\text{२अस्}} + \text{भावे क्तिप्}$ । यत्तु सा. WR. 'अ-व्यवस्' इत्यतश्च चकारलोपे यनि. प्राति. आहुः, तद्धिमृश्यम् । यनि. गतार्थत्वात् ।

^a) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. <व्या (वि-आ) $\sqrt{\text{कृ}}$

^c) सस्व. एपूटि. द्र. । उप. <व्या (वि-आ) $\sqrt{\text{कृत्}}$ ।

^p) तु. टि. व्युत्त-केश- यदनु पराभिप्रेतं सद् नम्-पूर्वत्वं नेष्टं भवति ।

^q) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, १) । उप. व्युत्त-वह-इत्यत्र बस. पूर्वपदान्तोदात्तत्वम् (पा ६, २, ११०) । तत्रापि उप. $\sqrt{\text{वह}} + \text{करणे वः प्र. (पा ३, १, ११९)}$ ।

पै १६, ६०, २^a.
 अ-व्येप्यत्^b - व्यन् शौ १२, ४, ९.
 अ-व्रण^c - गम् मा ४०, ८; का ४०,
 १, ८.
 १अ-व्रत^d - तम् कौ १, २९८; जै १,
 ३१, ६.
 २अ-व्रत, ता^e - तः श्र ८, ९७, ३;
 कौ १, ४४१; जै १, ४६, ५;
 शौ ६, २०, १; ७, १२१, २;
 -तम् श्र १, १०१, २; १३२,
 ४^f; [१७५, ३; ९, ४१, २];

६, १४, ३; कौ २, २४३; ७८४;
 जै ३, २१, ८; -ता खि ४, ५,
 १६; -तान् श्र १, ३३, ५;
 ५१, ८; १३०, ८; ९, ७३,
 ५; ८.
 १अ-व्रत्य^g - स्वः काठ ६, ६; क ४,
 ५; -स्वम् तै २, २, २, २; ६,
 १, ४, ६; काठ १०, ५^h.
 अ-व्रात्यⁱ - स्वः शौ १५, १३, ११.
 १अश्व^j, अशेम श्र ५, ३०, २.
 अण्ड मा ७, ३; ६; ८, ६०^k;

का ७, १, ३; २, २; ९, ७, ९^l;
 तै १, ४, २, १; ३, १; ६, ४, ५,
 ५; मै १, ३, ४; ४, ५, ५;
 काठ ४, १^m; २७, १; २; क ३,
 १ⁿ; ४२, १ⁿ; अष्टात्^o मै ४,
 ९, १२ⁿ; आष्ट तै २, ३, १४,
 ६ⁿ; काठ १०, १३ⁿ; अद्यात्
 का ९, २, ७; ८ⁿ; मै ४, १३,
 ९; अद्युः श्र २, १९, ८;
 अशीथाः मै १, ६, १; ६; अद्याः
 श्र १, ६९, ३; ७०, १;

* 'अतिवृद्धिः' इत्यस्य मुपा. स्थाने छन्दोदृष्ट्या
 शोधः द्र. ।

^b तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. वि. १/इ+
 लुटः शत्रादेशः ।

^c बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^d तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^e तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १५६) । उप. यद्र. ।

^f सस्व. एपूटि. द्र. । उप. यद्र. । अन्तोदात्तः (पा ६,
 २, १५६) न भवति । तद्वितार्थस्य सामान्यविशेषणतापरस्य
 वाच्यविशेषनिरुद्धेः विशेषणमात्रत्वाऽपहानादिति दिक् ।

^g बधा. भवति । नैप्र. १/अश्व इत्येतत्साध्यत्वेन
 १/अद्र इत्यस्य शब्दान्तरयोगानुगतक्यवृद्धिरूपतयाऽस्य
 प्रतिपत्तेः, यावन्तः १/अद्र इत्यस्य प्रभेदाः स्युस्तावन्त
 एवास्याऽपि संभवेयुरित्यभिसंधिः । एस्थि. यथा १/अद्र
 इत्यत्र प्रभेदविवेकस्याऽद्यापि परिशिष्टेयस्वरूपत्वात् सामा-
 न्येन निर्देशोऽकारि, एवमिहाऽपि सामान्येनैव निर्देशस्य
 कर्तव्यतया प्राप्तावपि यत् १मश्च २यश्च प्रभेदौ विविच्ये-
 यातां तत्राऽभियुक्तानां प्रायेण व्याप्ति-भोजनाऽर्थकतया
 भिन्नयोः सतोर्द्वयोरेव धा. विषये परिचितित्वमात्रं निमित्तं
 द्र. । एवं तावदिह प्रकृते धा. पूर्वप्रसिद्धयनुरोधादेव
 भुज्यर्थकसरूपप्रभेदमात्रं विरह्य यथासंभवं भेदान्तर-
 सर्वस्वस्येत ऊर्ध्वं वैप. वाऽन्यत्र वा कचिदाका-
 ङ्क्ष्यमाणविषेचनप्रयत्नस्य सामान्येनाऽन्तर्भावो भवति ।
 शब्दान्तरसामान्येन वक्तृप्रवृत्तिविशेषलक्षणाश्च 'अनुशा-
 महे, आनइयाम्, आनइ, आनइं, आनइः, आनाश'
 इत्येभिस्तिङ्भिः, अंश, अंशु- इत्याभ्यां कृद्भ्यां च समर्प्य-
 माणसङ्गवसंकेतः सानुनासिकोपक्रमः १/अंश इत्ययम-
 परोऽपि बधा. पाधा. उसं. सजिह परि. निर्दिश्यमानः यद्र. ।
 तदनु अंश- इत्यत्र गप्, टि. च किमावपि विशेष आधेयः

(तु. वैप ३, ४टिह) । किं च, नैप्र. सकृन्मिव विपरिण-
 म्यमाणः १/अश्व इति दीर्घादिरपरोऽपि बधा. पाधा.
 उसं. । ततश्च १आशा- (=वैप २, २१७; २आशा- यत्र
 स्वरतः संख्यातश्च शोधः द्र.), आशु- इत्येतयोः व्यु.
 यस्था. निर्देश्यमाना द्र. । यत्तु G.W. अशन्-, अश्मन्-,
 अशुनि- इत्येतेषां व्यु. कृते १/अश्व इति पृथगुप-
 कल्पयेत्, तत्रेष्टम् । तदभिप्रेततदीयतैल्लयपरत्वस्य
 १/अद्र इत्यस्य हिंसार्थीये ष्ठे प्रभेदेऽन्तर्भावस्य सुवच-
 त्वात् तदभिमतस्य मौस्थि. १/शा(=१/शो) इत्य-
 नेन संबन्धस्य प्रकृतस्य धा. आद्यजमात्रेण तत्प्रतिनि-
 धिना सता विज्ञापिते सत्यवशिष्ट्यमाणस्य शकारस्य
 सामर्थ्याऽर्थतया प्रतिपिपादयिष्यमाणस्य १/अश्व इत्यस्य
 वंशस्य सतस्तद्दर्शनतो दुर्बलत्वाच्चेति दिक् ।

^h मुपा. आद्यक्षरं प्रति संदेहः । कथमिति । १मे स्थ.
 साक्षाद् दीर्घश्रुतेः २ये स्थ. अपि 'वा आष्टात्' इत्येवं
 व्यवच्छेदसंभवाद् उभयत्राऽऽकारादि रू. इति १मः
 कल्पः (तु. संटि. १२ 'आष्टा' इति BC., 'आष्टाम्'
 इति पाभे.) । अथ 'नो' (तु. संटि.) इत्येवं १मे स्थ.
 नापू. पदस्य पाभे. उपलब्धेस्तदुत्तरवर्तिनोऽस्य रू. अका-
 रादित्वं संभाव्येतेति २यः कल्पः (तु. संटि. २१ यदनु
 २ये स्थ. पपा. अकारादित्वमेव श्राव्येत) । एस्थि. १मे
 कल्पे आ इत्यनेनोपसृष्टस्य २ये कल्पे चाऽनुपसृष्टस्य
 सतोऽस्य यनि. एतत् तातकि रू. इति द्र. । उभयथाऽपि
 प्रस्व. भवति । १मे स्थ. च-लोपवशाद् २ये स्थ. च
 वा-योगवशात् प्रकृतस्य तिष्ठे निघाताऽभावविकल्पे सति
 १मे कल्पे ग. निघातात् (पा ८, १, ७१) २ये कल्पे च
 प्रस्व. सतिशिष्टत्वादिति दिक् (वैतु. संटि. २१ यदनु
 पपा. २ये स्थ. तिष्ठे निघात-विकल्प इव श्राव्येत) ।

ⁱ तु. सस्थ. टि. अभि ।

२, ३१, ७; अक्षीय ऋ २, ३३,
२; ६; मा ३, १८; ४, १८; ५, ७;
७, ४७; ८, १०; ६२; ३९,
४; का ३, ३, १०; ४, ६, २;
५, २, ६; ८, ६, ४; ३९, २,
२; तै १, २, १, १; ४, १; ११,
१; ३, ११, १; ५, ५, ४; ७,
५; ६, ३, १; २; ६, २, २, ५;
मै १, २, १; ४; ७; ५, २; ३; ९; ९,
४; ३, ६, २; ७; ५; ४, २, ५; काठ
२, १; ५; ८; ३, ८; ५, २; ६, ९;
७, ९; ९, ९; १३, १५; २४,
३; ३२, २; क १, १३; १७; २, २;
१५; ४, ८; ८, १२; ३७, ४; शौ
१६, ४, ६; १९, ६, १, १; पै १६,
१४९, १२; अक्ष्याम्^a ऋ ५, ६४,
३; तै १, ३, १४, ३; अक्ष्याम्
ऋ १, ९२, ८; २, २७, ११;
१४; ५, ४, १०; ६, १, १३; तै
१, ४, ४६, १; २, १, ११, ६; मै
४, १३, ६; १४, ११^b; १४; काठ
१८, २०; अक्षीमहि ऋ ५,
४७, ७; खि ४, २, ४; शौ १९,
११, ६; अक्षीमहि ऋ ७, ३२,
२६; १०, ३६, ४; ३७, ६;
४०, १२; खि २, ६, १०;
१४, ३; मा ३८, २८; का ३८,
६, २; तै ७, ५, ७, ४; मै ४,
९, १३^c; काठ ३३, ७; तै १,
२५९; २, ८०६; तै १,
२७, ७; ४, ३०, ६; शौ १३,
१, ६०^d; १४, २, ५; १८,

३, ६०; १९, ४७, २; २०,
७९, १; पै ६, २०, २; १३,
८, १६; अक्ष्याम्^a ऋ १, ११४,
३; २, १९, ७; २७, १०; ६, ५,
७^e; ७, ६५, २; ८, २७, २२; ९,
९८, १२; मा १८, ७४^f; ३८,
१६^g; का २०, ५, ७^h; ३८, ३, २;
तै १, ३, १४, ३^h; मै ४, ९,
९^h; काठ ४०, ११; कौ २,
१०३०; जै ४, १७, ३; अक्ष्याम्
ऋ १, ११४, २; १३६, ७;
४, ४, १४; ५८, ११; ५,
४१, १८; ७०, २; ७, ४७, २;
९, ९१, ५; मा १७, ९९; का
१९, १, १२; तै १, २, १४, ६; ४,
५, १०, २; मै ४, ११, ५; काठ
६, ११; ४०, ७; ११; कौ २, ३३६;
जै ३, २८, ८; पै ८, १३, ११.
अक्षुते^b ऋ तै ५, १, ३, ४; ऋ मै
२, ५, ४; ३, ६, ४; शौ १९,
३८, १; अक्षुते ऋ ६, २८,
४; [८, ५१, ६; (५२, ६)];
९, ८३, १; खि ३, ३, ६; मा
४०, ११; १४; का ४०, १, ११;
१४; ऋ तै ६, ४, ५, ५; १०,
६; ऋ मै २, ५, ४; ३, ६, ४;
ऋ काठ ९, १; १३, १६; १९,
९; २३, १; २४, ३; २५, ६;
८; २९, १; ३३, ८; ऋ क ८, ४;
३०, ७; ३५, ७; ३७, ४ⁱ;
३९, ४; ४०, १; ४५, २;
तै १, ५६५; २, २२५; तै

१, ५७, १२; ३, २०, ९; शौ
४, ९, ५; २१, ४; ९, ५, २६;
१९, ३८, १; पै ८, ३, ५; १२,
३, १०; अक्षोति ऋ १, ९४,
२; ३, ५९, २; ९, ८१, २;
१०, ३९, ११; ६२, ९; तै ३,
४, ११, ५; मै ४, १०, २; काठ
२३, १२; पै १२, १, २; अक्षुते^b
मा ८, ५; का ८, २, १; तै ३, २,
८, ४; शौ १४, २, ९; ऋ अक्षुते^b
तै ७, ४, ६, ३; अक्षुते ऋ ७,
१०३, ९; अक्षुते ऋ ९, ६५,
६; कौ २, १३५; जै ३, १३, ११;
पै १५, १५, ३⁺; अक्षुते^c
खि १, ९, २; अक्षुते ऋ ५,
५४, १०; अक्षुते ऋ १, १६४,
३७; शौ ९, १५, १५; पै १६,
६९, ६; अक्षवत् ऋ १, १, ३;
४०, ६; ७; ११३, १८; २, २३,
४; तै ३, १, ११, १; ४, ३,
१३, ५; मै ४, १०, ४; १४,
१६; पै १६, ३, ९^h; ऋ अक्षवत्
मै ३, ८, ५; ऋ अक्षवत् तै ६,
२, ७, १; ऋ अक्षवत् काठ २५,
६; क ३९, ३; ४; अक्षवत्
ऋ ७, ३०, ४; अक्षवत् ऋ ७,
७०, ४; अक्षुताम् शौ ८, २, ८;
अक्षुताम् मा ३२, १६; का ३५,
३, १२; तै ३, २, ८, ४; ऋ अक्ष-
वत्^h मै ४, ६, २; अक्षवत्^h
मै २, ७, १३⁺; अक्षवत्^h
ऋ १०, ९७, १७; मा १२, ९१;

^a) आद्युदात्तो यासुडागमः (पा ३, ४, १०३) ।

^b) 'अक्ष्याम्' इति ऋ. (५, ६०, १) पामे. ।

^c) 'अक्षि । मयि' इति पदद्वयाऽऽत्मकः पपा.
चिन्त्यः ।

^d) 'नक्षीमहि' इति ऋ. (१०, ५७, २) पामे. ।

^e) तु. सस्म. टि. अभि ।

^f) 'अक्षीमः पिबेम' इत्यर्थतः ✓ २अक्ष इत्यस्य रु.
मन्वानः सा. चिन्त्यः । 'सनेम' इत्यनन्तरश्रुतेः प्राप्य-

यसावसरत्वसंकेतोपलम्भात् ।

^g) < ✓ १अक्ष इति मन्वानः उ. उपेक्ष्यः ।

^h) विकरणस्य स्वराभावे प्रस्व. (पामबा ६, १, १५८) ।

ⁱ) 'अक्षुतामहै' इति ऋ. (१०, ९७, १७) पामे. ।

^j) 'अक्षुते' इति शोभः इ. ।

^k) प्र. पिस्वाक्षिघाते विकरणा-स्वरः (पा ३, ४, ९२) ।

^l) यमु. डुरुपपदे निघाताऽभावे. यथा कथञ्चिदभ्युपेतो-
ऽपि स्वरोऽक्षाक्षिकः (तु. नाट. रु.) ।

का १३, ६, १७; तै ४, २, ६,
५; काठ १६, १३; क २५, ४;
शौ ६, १०९, २; पै १३, १३,
८; †अश्नुवाम^a ऋ ६, ४९, १५;
९, ९७, ५१; कौ २, ७७८;
‡आश्नुत तै ७, ४, ६, ३;
‡आश्नुवाताम्^b मै ४, ८, ९;
‡आश्नुवत मै ३, ८, ५;
‡अश्नुवीत्^c तै ६, ४, १०, ६.
आश ऋ ८, ४७, ६^d; आशाते^e
ऋ ५, ६६, २; आशाते^f ऋ १,
२५, ६; १३६, ३; १४४, ६^g;
५, ६८, ४; ५; ८, ३१, ६;
मै ३, ८, २॥; †कौ २, २६१;
८१६; ८१७; †जै ३, २२, ८;
५७, ६; ७; आशतुः ऋ ८, २५, ८;
आशुः ऋ ४, ३३, ४; †आशाथे^b
ऋ १, २, ८; १५, ६; १५१, ८;
९; ५, ६७, १; कौ २, १७८;
जै ३, १८, ५; †अष्ट ऋ [७,
८४, ५; ८५, ५]; १०, १२६,
१; कौ १, ४२६; जै १, ४१,

८; शौ २०, ९२, २०; पै ५,
३९, १; आष्ट^b ऋ १, १२१, ६^h;
तै ४, ३, ११, ४; आष्ट खि ३,
२२, ३; तै २, ३, १४, ६;
काठ १०, १३; ३९, १०;
आष्ट (अभ्यश् द.); अश्त्ⁱ ऋ
१०, ११, ७; अशिषत् पै १४, ४,
१०; आनद्^k, आनद्^k; †आशात^b
ऋ १, ८, ६; ८७, ५; १०, ९२,
३; शौ २०, ७१, २; आशात ऋ
१, २०, २; [८५, २; ८, ५९,
२]; २, २१, ५; ३, ४५,
३; ७, ६६, ११; ८, ४३,
१७; ६९, १८^l; ९७, ९; ९,
[६, ४; २४, २]; १८, ३; २१,
४; २२, ६^l; ६७, ७; ६९,
७; ७३, ९; ८३, ४; १०, ९२,
७; ९४, २; खि १, ६, २; मा २०,
७२; का २२, ७, ६; मै ३, ११,
४; काठ ३८, ९; कौ २, २८९^m;
३१२ⁿ; ४४५ⁿ; ४७५ⁿ;
६१७^o; ७१३^o; जै ३, २४,

५^l^m; २५, ८^l; ३४, ३^l; ३६,
१^l; ५०, ५^l^m; ५८, १०^l^m;
शौ २०, ९२, १५^l; †आशिषुः^o
ऋ १, १६३, १०; मा २९,
२१; का ३१, ३, १०; तै
४, ६, ७, ४; काठ ४६, ३.
[अनु>न्व^o, अभि>भ्य^o, आ^o,
उद्^o, उप^o, उप-सम्^o, परि>र्थ^o,
प्र^o, वि>व्य^o, सम्^o]

*अश्- अश्मला-, अशु-, अश्मत्थ-,
अश्विन्-, अष्टीवत्-, १अस्थि-
टि. द.

†अश्न^r - -श्नः ऋ १०, २७, १५;
-श्ना ऋ २, ३०, ४; ४, २८,
५; १०, ६८, ८; शौ २०, १६, ८.
अश्नि^r - -निः ऋ १, १४३, ५;
१७६, ३; ४, १६, १७; ६, ६,
५; १८, १०; ८, २७, १८;
१०, ८७, ५; खि ४, ५, २२;
‡काठ ८, २; ‡क ६, ७; शौ ३,
२७, ४; ६, ३७, २; १४२, १; ७,
५२, १; ८, ३, ४^l; पै ३, २४, ६;

^a) स्व. कृते तु. टि. अश्नुवामहे ।

^b) आश्रागम उदात्तः (पा ६, ४, ७२) ।

^c) विकरण-स्वराभावे प्रस्व. (पामवा ६, १, १५८) ।

^d) 'आश । वः' इति पपा. पदद्वयं भवति । सा. तु
तत्रैकपद्यं बुवाणाः सं. रू. अतुजिगमयिषेत् । तच्चिन्त्यम् ।
तथात्वे साधीयोऽन्वयस्य दौर्लभ्यात् ।

^e) लाऽऽदेशस्य लिङ्विषयत्वेऽपि छान्दसं सार्वधातुक-
त्वमिति कित उत्तरवर्तिनस्तस्य निघातः द्र. (पा ३, ४, ११५;
११७; ६, १, १८६) । द्वि-योगे तिङ्निघाताऽभावाच्च
धास्व. सुस्थः [पा ८, १, ३४ (तु. MVG ३५९ टि १५)] ।

^f) छन्दोऽपेक्षया 'आशाते' इति सुश्रवम् (तु. GW. AVM.) ।

^g) 'आशाथे' इति मपुर् इव पिपठिषुः GW. चिन्त्यः ।

^h) छन्दोऽपेक्षया 'आशाथे' इति सुश्रवम् (तु. GW. AVM.) ।

ⁱ) <√२अश् इति सा. । तुरीय-चरणाद् अभिद्
उपाऽऽकृष्येहोपसर्जनीय इतीव GW. ORN. च पश्यतः ।
तत्रोपपत्तिर् मृग्या भवति । श्रीताऽन्वयस्वारस्य-
पीडनप्रसङ्गात् ।

^j) लेटि सिब्-अश्रागमयोर्निघाते धास्व. । यथोगे तिङ्स्वरः

[पा ८, १, ३० (तु. टि. √ख्या>अक्यत् शौ १८, १, २४^l)] ।

^k) √१नश् इत्यत्रैतत् रू. द्र. ।

^l) तु. सस्थ. टि. अनु ।

^m) 'आनशुः' इति ऋ. (९, १०८, ४) पामे. ।

ⁿ) 'आसते' इति ऋ. (९, १०, ७) पामे. ।

^o) 'आसते' इति ऋ. (९, १५, २) पामे. ।

^p) 'आनशुः' इति ऋ. (८, ३, १६) पामे. ।

^q) <√२अश् इत्यपि सुकल्पं भवेत् (यतु. पाधा.) ।

^r) कनिन् प्र. उ. सं. नित्स्वरश्च (पाठ १, १५६; पा ६, १,

१९७) । यद्वा मौस्थि. 'अश्मन्->अश्मनः, अश्मना>

*अश्मनः, *अश्मना>अश्मः, अश्मा' इति नैप्र. सह-
जप्रवृत्तिसंभवात् यनि. रू. अश्मन्- इत्येतदीये सती प्रकृतं

प्राति. अन्यथासिद्धतामवतारयेताम् । इतश्चाऽछन्तानि
प्राति. मौस्थि. मच्चन्ततयेव सुप्रहाणि स्युरित्यस्मिन् संकेतग्रहे

लाघवदर्शने सत्यपि तेषां तेषामन्योन्याऽन्तर्भाव्य-जन्मनां
सतां प्राति. यथोपलब्धाऽन्वाख्यानमात्रप्रयोजनः पृथक्

निर्देशो युक्ताऽऽदरः द्र. (तु. MVG २०५) ।

^s) अनिः प्र. (पाठ २, १०२) । तत्-स्वरः । यतु

८, १५, ११; १६, ६, ४;
-निभिः ऋ १०, ८७, ४;
शौ ८, ३, ६; पै १६, ६, ५;
-निम् ऋ १, ५४, ४; ८०, १३;
३, ३०, १६; [७, १०४, २०;
२५]; मा २५, २; ३९, ८; का
२७, २, १; ३९, ६, १; तै ५,
७, १२, १; मै ३, १५, २; काठ
५३, २; शौ ८, ४, २०; २५;
पै १०, १, ८; १५, २२, ४;
७; ८; २३, ३; ४; १३; १६,
१०, ९; ११, ५; -न्या ऋ
२, १४, २; शौ ७, ११४, ४;
-न्याः मै ४, ४, ४॥; पै २,
७०, ४; -न्यै शौ १२, ३, ५८.
[०नि-अन्, अश्मन्]
अशनि-मत् - मान् ऋ ४, १७,
१३.
अशनि-हत् - तस्य काठ ८,
२; क ६, ७.
†अशुस् - शसः ऋ २, ३४, ९;
४, ४, १५; तै १, २, १४, ६;
मै ४, ११, ५; काठ ६, ११.
अशिन-आ°

†अशुस् - इनः ऋ १, १६४, १; १७३,
२; शौ ९, १४, १; पै १६, ६६,
१; -इनम् ऋ २, १४, ५; -इनस्य
ऋ [२, २०, ५; ६, ४, ३];
-इनैः ऋ ८, २, २; कौ २,
८५; जै ३, ८, ११.
✓*अशिन नाउ. व्यु. औप. द.
*अशय्या^१ - या कौ १,
३०५; जै १, ३२, ३.
†अशुवत् - वन् ऋ १, ११६,
२५; काठ १७, १८.
अशुविन्-वि>व्यु°
अश्मन्^२ - श्मन् ऋ ७, ८८, २;
मा १७, १; का १८, १, १; तै
४, ६, १, १; ५, ४, ४, १; मै
२, १०, १; ३, ३, ५॥; काठ
१७, १७; २१, ७; क
२८, १; -श्मनः ऋ २, १,
१; ३, २९, ६; ६, ४३, ३; ९,
१०८, ६; १०, ६८, ४; मा ११,
२७; का १२, २, १६; तै ४,
१, २, ५; मै २, ७, २; काठ
१६, २; शौ ६, ४२, २६; २०,
१६, ४; -श्मना ऋ १, १११,

१५; २, १४, ६; शौ ५, २३,
१३; ६, १३८, ५; ७, ३६, २;
१३, १, ३२; पै १, ६८, १;
४, १७, ५; ७, २, १०; -श्मनि
ऋ १, १३०, ३; २, २४, ७; मै
२, १३, १३; काठ ४०, ३; कौ
१, ५८५; जै १, ५९, ८; ३,
४०, २; पै ३, १२, १; -श्मने शि
४, ४, १; शौ १, १३, १; पै १५,
२०, ८; -श्मनोः ऋ २, १२,
३; मै ४, १४, ५; शौ २०, ३४,
३; पै १३, ७, ३; -श्मभिः ऋ
९, ११२, २; -श्मसु शौ ३,
२१, १; १२, १, १९; -श्मा
ऋ १, १७२, २; ५, ४७, ३;
६, ७५, १२; १०, ८९, १२;
मा १७, ६०; १८, १३;
२९, ४९; का १८, ५, ११; १९,
५, १; तै ४, १६, ३, ४;
६, ४; ७, ५, १; ५, ४, ६,
५; मै २, १०, ५; ११, ५;
१३, ४, ४; १६, ३; काठ १८,
३; १०, २१, ८; १२; ३; ३७,
१५; ४६, १; क २८, ३; १०;

अक्षी. अभा. ✓२अक्ष इत्यत आहतुः, तच्चिन्त्यम् ।

°) तृप्त. पूषप्रस्व. (पा ६, २, ४८) । उप. यद्र. ।

°) असिः प्र. (पाउ ४, २२२) । प्रस्व. [वैतु. सा. (१मे स्थ.) <✓२अक्ष इति (भुजित्वाऽविशिष्टवधसामान्याऽभिसंबन्धभ्रुतेः यनि. एव पर्याप्तत्वादित्यभिसंधिः); वै. ६अ+शुस्- (भावे <✓शस् इति कृत्वा बस. इति वदंश्चिन्त्यः (स्वरतोऽदुष्टोऽपि सन्नर्थनैरपेक्ष्यत उपेक्षणीयत्वात्); उप. कर्तरि इति कृत्वा तस. इतीव व्याचक्षाणाः सा. प्रभृ. नितरामुपेक्ष्याः (स्वरतोऽनुपपन्नत्वादर्थतः प्रकरणाऽनपेक्षितत्वाच्च) ।

°) नन् प्र. उस्. (पा ३, ३, ९१; यद्वा पाउ ३, १०) । निस्वरः (पा ६, १, १९७) । बधा. लब्धमूलत्वादस्य बहुवर्धता नैसर्गिकी भवति । ननु संख्याभेदेन तद्विवेक इहेष्यते । तत्तत्प्रकरणार्थविवेकस्य प्रागभियुक्तमतभेदव्याकुलितस्य सतः वैश. एव सुकरत्वेन संभाव्यमानत्वात् । अतः ✓२अक्ष इत्येतदीयत्वेन केषांचिद्विगमानां प्रतीतावपीह

तत्पृथक्निर्देशे नाऽऽदर इति दिक् ।

°) भावे स्त्री. उदात्तः शप् प्र. उस्. (पा ३, ३, १००) । टापि प्रस्व. तदवस्थः । तृ१-युया> -या इति नैप्र. वर्णलोपश्च स्वरसंक्रमश्च संभाव्यमानौ सन्तौ सप्रकारे सति *अक्ष्ण- (अनङ्कितचरः सन् स्वरः यस्या. उस्.) >✓*अक्षिण>*अक्षण्या->(तृ१)-या इत्यत्राऽतिदेश्यौ [वैतु. वैप १, १४ टि० यदनु पाप्र. इहाऽप्यतिदेश्यमाना सती तारतम्यतो विमृश्येत । यद्वोभयत्र ✓या>*य(>या)-इति उप. इति कृत्वा तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । तृ१ स्यात् नैप्र. यनि. समानं विषयत्वभाक् (तु.टि.अदुस्->*२अक्षु-या-वैतु.भ.पक्षान्तरे अक्ष-इत्यस्यैव द्वि२ इति; भव. प्रभृ. अश्मन्-इत्यस्य वृत्तमिति) ।

°) शतृ-प्रत्ययस्तत्स्वरश्च (पा ३, १, ३) ।

°) मनिन् प्र. निस्वरश्च (पाउ ४, १४७; पा ६, १, १९७) ।

°) 'अश्मन्' इति ऋ. (९, १०८, ६) पामे. ।

शौ १, २६, १; २, १३, ४;
 ४, १२, ७; १०, ५, २०; १२,
 १, २६; १८, ४, ५४; पै ५,
 ३६, ७; १५, ५, ७; १६, १०३,
 ७; १२९, ८; -इमानः शौ ४,
 १८, ३; ११, ९, २१; पै ५,
 २४, ३; १६, ८४, १; -इमानम्
 ऋ १, १२१, ९; २, ३०, ५;
 ४, १६, ६; २२, १; ५, ३०,
 ४; ८; ७, १०४, १९; तै ५,
 ४, ६, ५१; ७, ३, १; १मै ३,
 ३, ५; ८; काठ ८, १६; २१,
 ८; ३७, १६; शौ १, २, २;
 २, १३, ४; ७, ३६, ३; ८, ४,
 १९; १३, ७, १३; १४, १, ४७;
 २०, ७७, ६; पै १, ८६, ७; १०,
 १, ८; १५, ५, ७; १६, १०, १०।
 अश्म-चक्र^१ - क्रम् ऋ १०,
 १०१, ७.
 अश्म-दिष्टु^२ - धवः ऋ ५,
 ५४, ३.
 १अश्म-नव(म>)मा^३ - माः मै
 ३, ४, ४.
 †अश्मन्-मय^४ - यानि ऋ १०,
 ६७, ३; तै ३, ४, ११, ३; मै
 ४, १२, ६; काठ २३, १२;
 शौ २०, ११, ३.
 अश्मन्मयी^५ - यीनाम् ऋ
 ४, ३०, २०; -यीभिः ऋ
 १०, १०१, १०.
 †अश्मन्-व(त>)ती^६ - ती ऋ

१०, ५३, ८; मा ३५, १०; का
 ३५, ४, ९; शौ १२, २, २६; २७.
 १अश्म-म(य>)यी^७ - यीनाम्
 मै ३, ८, ३; काठ २५, २; क
 ३८, ५.
 अश्म(ल>)लौ^८ - लाम् पै १,
 २९, ४; ८९, ३.
 अश्म-वर्मन्^९ - र्म शौ ५, १०,
 १-७; पै ६, १२, ९-११; १३,
 १-३.
 अश्म-वज^{१०} - जाः ऋ [४, १,
 १३; (५, ५१, ३)]; -जानाम् ऋ
 १०, १३९, ६.
 †अश्म-हन्मन्^{११} - न्मभिः ऋ
 ७, १०४, ५; शौ ८, ४, ५; पै
 १६, ९, ४.
 अश्मा(श्म-अ)शानि^{१२} - निम् पै
 १०, १२, १^{१३}.
 अश्मा(श्म-आ)स्य^{१४} - स्यम् ऋ
 २, २४, ४.
 अश्व, श्वा^{१५} - श्व खि ५, १४, ४;
 शौ २०, १२८, १५; -श्वः ऋ
 १, ३६, ८; १६१, ३; १६२,
 २२; १६४, २; १७३, ३; ३,
 २६, ३; २७, १४; २९, ६; ४,
 २, ८; ६, ३, ४; ४५, २६; ७,
 ३, २; ७०, १; ८, २, २; ४९,
 ५; (५०, ५)]; ९, ६४, ३; ७१,
 ६; ९७, २८; १०१, २; १०९,
 १०; ११२, ४; १०, ६१, २४;
 १३६, ५; खि ३, १, ५; ४,

७, ८; ५, १३, ५; ६; मा १४,
 १९; १५, ६२; २२, १९; २३,
 १२; ५४; २४, १; २५, ४५; २९,
 ९; १०; का १५, ५, ५; १६, ७,
 ५; २४, ६, १; २५, ३, ९; १०,
 २; २६, १, १; ३१, १, ९; १०;
 १तै १, ५, ७, ३; ८, ८, १; २, ३,
 ७, ४; १२, २; ४, ९, ४; ३, २,
 ६, ३; ४, ३, ७, १६; ४, ३,
 ३; ६, ९, ४; ५, १, २,
 २; ३; ६; ७, १; ११, ३; ४;
 २, ६, ५; ८, १; ३, २, २; ७,
 ४; १२, १; २; ४, १२, १;
 २; ३; ५, १०, ६; २३, १६;
 ७, १, २; ३; ६, ६, ११, ६;
 ७, १, १, ६; १२, १६; ४,
 १८, १६; ५, २५, २; १मै १,
 ५, १०; ६, ४; १२; ८, १; १६;
 २, ३, ३; ५; ४, ८; ५, ९;
 ६, ४; ६; ८, ३; १४; १३,
 १४; ३, १, ३; ७; ७, ९; १६;
 १२, ४; १९; २०; १३, २६;
 १६, २; ४, १, २; ४, ८;
 ८, ३; काठ ६, २; ७, ४, ५;
 ७; ८, २; ५; ९, १४; १२,
 ६; १३, ३; १४, ६; १५, ३;
 ५; ९; १७, ३; १०; १९, २;
 ३; ६; २०, ५; ११; २१, ३;
 २२, ८; २४, ८; २५, ७; २९, ४;
 ३१, १; ३४, ७; ३९, ४; ४१,
 ३; ४४, ७; ४६, २; ५; ४८, २;

^१ बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

^२ मयद् प्र. तत्-स्वरश्च। अयस्मयादित्वाद् भव्यं
 ततो नलोपाऽभावः (पा १, ४, २०)।

^३ म(व)तुप् प्र.। नलोपाऽभावार्थं नापूटि. द्व.।

^४ नलोप इति विशेषः। शेषम् एपूटि. द्व.।

^५ उस. उप. ✓रा<>ला+कः प्र. धायादिस्वरश्च

[पा ६, २, १४४ (तु. अश्म-रु- [www १, २९])]।

यद्वा ✓१अशु+अकृ प्र. उर्स. मुडागमश्च (पाउ १,
 १०९)। मौस्थि. तु. *अशु+भर- (=✓भु+अव)

इति कृत्वा थायीयस्वरस्य सतः *अशु-भर- इत्यस्य नैप्र.
 विपरिणामः स्यात्।

^१ तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। उप. यद्र.।

^२ बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. <✓हन्
 यद्र. (तु. ?GG. ORN.; वैतु. सा. PW. प्रम्. तस. इति
 वदन्तः स्वरतश्चिन्त्याः)।

^३ अश्माशान- इति मूको. पा.।

^४ कन् प्र. नित्स्वरश्च [पाउ १, १४०; पा ६, १, १९७;
 (वैतु. या २, २७; [✓२अशु])]।

॥क ४, १^१; ५, ३; ४; ६,
७; ७, १^१; २४, ८; २६, २३;
९^१; २९, ८^२; ३०, १; ४; ३१,
७; ८; १३; १८; ३५, २^१;
३८, १; ३९, ५; ४५, ५; ४७,
१; १^१कौ १, ४३०; २, ४८;
८५; १३३; ५७०; ६८२;
८८९; १^१जै १, ४२, ४; ३, ५,
७; ८, ११; १३, ९; ४६, ५;
५६, १०; ४, १३, ४; शौ २,
३०, ५; ५, ५, ८; ८, २, २५;
९, १४, २^१; १०, १, १९; १०,
१६; ११, ७, १८; १२, १,
५७; २, ५०; १३, ३, १८;
१९, ५३, १; ५७, ४^२; २०,
१०२, २^१; १२८, १०; ११;
१३६, ५; पै १, ५५, २; २,
१७, २; ४, २०, ६; ५, २८,
६^१; ३८, ५^१; ६, ४, ८; ८,
६, ५; १०, ३, १; १२, २, १;
१६, ५, ५; ३६, ९; ६६, २^१;
१०८, ७; १५४, ४; ८; -अम्
॥ १, २५, ३; २७, १; ११६,
६; ११७, ४; [९; ७, ७१, ५];
[११८, ९; १०, ३९, १०];
१६१, ७; १६२, ४; १३; १५;
१६३, २; ३, ५३, ११; २४;
४, १०, १; ३७, ८; ३९, ५;
५७, १; ६, ४६, २; ७, ७,
१; ७७, ३; ८, ४, २१; १४, ३;
१७, १५; ७४, १०; ७८, २;
९७, २; १०३, ७; ९, ९, ९;
६१, ३; ६२, ६; ६४, १०; ८७,
१; ८९, ४; ९४, ५; १०८, ७;
१०, १८, १४; ६५, ११; ६८,
११; ९७, ४; १०७, ७; १०;
११९, १; १४३, १; २; १४९,
१; [(९, ६२, १८) १८८, १];

खि १, २, २; २, ६, २;
५, १४, ५; मा ९, ७; १२,
७८^१; १३, ४२; १५, ४४^१;
१७, ७७^१; २२, ४; १९; २३,
७; २५, २७; ३६; ३७; २७,
३८^१; २९, १३^१; का १०, २,
४; १३, ६, ४^१; १४, ४, ५;
१६, ५, २६^१; १८, ६, १३^१;
२४, १, ४; ६, २; २५, ३, ३;
२७, १२, ४; १३, ५; ६; २९,
५, ७^१; ३१, ३, २^१; ॥तै १,
१, १४, २^१; ७, ७, २३^१; ८,
१८, १; २, २, ६, ३; ३, १२,
१^१; ३, २, ६, ३; ४, २,
१०, १३^१; ४, ४, ७^१; १६, ७,
१; ८, २; ९, १; २; ५, १,
२, १; ३; २, ६, ५^१; ८, १;
३, २, १; ७, ४; ७, १, ३^१;
१०, १; ७, १, १२, १३^१; ४,
२०, १३^१; ५, २५, २; ॥मै १,
६, ४^१; ९, ४^१; १०, ३^१; ११,
१३^१; २, ३, ३; ७, १७३^१; १३,
८; ९; ३, १, ३^१; ४; २, ५^१;
६; १०, २^१; ३१२, १; ४; १८;
१६, १^१; ४, ८, ३; ८^१; काठ
४, १५^१; ८, ५^१; ९, ९; ११;
१२^१; १२, ६^१; १३, १४; १६,
१७; १९, २; ८; २०, ५^१; ६;
११; २१, ३; २२, ८; २८,
४; ५; ३७, ७; ३९, १२^१;
४०, ६^१; ४१, ३; ४४, ९;
४६, ४^१; ५^१; ॥क ७, १^१;
८, १२३^१; २९, ८; ३१, ७^१;
८; १३; १८; ३५, २; ४४,
४; ५; १^१कौ १, १७; ४३४; ४८१;
५२३; ५८०; २, २७; १६०;
३६०; ५६२; ७४४; ९३४;
९८४; ११२७; ११८६; १^१जै १,

२, ७; १८, ८३^१; ४२, ८; ५०,
५; ५४, १; ५९, ३; ३, ३, ६;
१५, ८; २०, ४; ३०, ३; ४५,
४; ४, ११, ७; १९, १०; २४,
५; शौ १, १६, ४; ४, ९, ७^१;
३६, १०; ५, १४, ६; २९, १;
६, ७१, १; ८, ७, ११; १०, १,
१७; २९^१; १२०, १६, ११; २७,
३; ५५, ३; ९८, २; पै १, १०,
४^१; १००, २; २, २८, २;
३५, ४; ५, ३६, ६; ७, १,
१२; १५, ५; ८, ३, १३^१; १२,
८; ९, ७, ६; २२, १५; २५,
११; १३, ९, २; १६, १३, १;
३६, ७; ३७, १०; -अथवा ऋ
९, १०७, ८; कौ १, ५१५;
२, ३४७; जै १, ५३, ५; ३,
२९, ४; -अथवा ऋ ६, ४७, ९;
-इवस्य>स्या ऋ १, ५३, २;
८४, १४; ११६, [७; ११७,
६; (७)]; १२; १२१, २; १६२,
९; १८; १९; १६४, ३४; ३५;
२, ३५, ६; ४, ३९, ३; ६; ५,
८३, ६; ८, ३२, ५; ५२, ५; ६१,
६; १०, ३४, ३; खि ३, ४, ५; ४,
७, ६; ७^१, ९; ५, १५, ५; २२,
१३; मा २३, ३२^१; ३७; ६१^१;
६२; २५, ३२; ४१; ४२; ३७,
९^१; का २५, ६, १२^१; ७, ५;
१०, ९^१; १०; २७, १३, १;
३७, १, ९^१; तै १, ५, ११,
४; ३२, ४, ७, २; ९, ४; ३,
१, ११, ७; ४, ६, ८, ३; ९,
३^१; ५, १२, ६, ५; ९, ४;
११, १३^१; १३, १२, १; २^१;
१४, १२, २; ३^१; ७, ४, १८, २^१;
१९, ४; १५, २५, १^१; २^१; मै १,
५, १^१; ६, ४१^१; २, ४, ७; ८;

*) 'सह गो अश्वा विषा' इति मुपा. सु-सोऽथः द.
(तु. सस्य. टि. इविस्-> विषा) ।

b) यथा संदिग्धतया विज्ञतोऽपि मुपा. 'यदि हंस्य अश्वम्'
इति चिन्त्यो भवति, तथा/हम्>हंसि इत्यत्रत्यं सस्य.टि.द।

५, ११; १३, ६; ३, १, ४१; १२, २१; १६, ११; ४, ८, ८१; ९, १२; काठ ६, ९१; ७, १६१; ८, २; ११, १०२; १३१; १३, १; २०, ८; २८, १०; ३६, १५; ३७, १३; १४; ३९, १२१; ४४, ७१; १४६, ४; ५२; ५०, ५; ११८, ८१; ६, ७; ३१, १०; ४५, १; ११० १, ३५८; २, २६४; ९३०; ११९४६; १११, ३७, ७; ३, २२, ११; शौ ४, ४, ८; १५, १११; ५, ५, ९; ६, ३८, ४; ७२, ३; १९, १५, १३; १४; १०, ४, २; ११, २, २२; १९, ४९, ४; १२०, २१, २; ४१, २; ११८, २; १२९, १८६; १३७, ३; पै १, ९४, १; ४, ५, ६; ५, ७, १०; ६, ४, ९; ११, ७, १२; १४, ४, ४; १६, १५, २; १६९, ३; ४; १०६, २; -इवाः १, १७४, ५; ३, ३५, ३; ४, ३३, १०; ३४, ९; ५२, २; ६, ५९, ३; ६७, ४; ७, १०४, ६; १०, २२, ४; ५, ७५, ७; मा २१, ३३; ३७, १२; का २३, ४, ५; ३७, २, २; मै ३, ११, २; ४, ९, ३; कौ २, १०७६१; शौ ८, ४, ६१; पै १२, ३, ५०; १६, ९, ६१; -इवाः १, ११५, ३; ११८, ५; १६३, १०; १६४, ३; १८०, १; ३, १, ४; ६, ८; ९; ७, २; ६१, २; ५, ५३, ७; ५४, १०; ५९, ५; ६१, २; ६, ६, ४; २४, ६; ३७, ३; ७५, ७; ७, १८, १; ४१, ६; ६७, ४; ७५, ६; ९७, ६; ८, २३, ११; ९, ७८, २; १०, ६, ६; ४४, ७; ९०, १०;

९५, ८; ९७, ३; १०७, ११; ११९, ३; खि १, ७, ४; २, ९, १; ५, १५, १; ११२, ७७; २९, २१; ४४; ३१, ८; ३४, ३९; ११३, ६, ३; ३१, ३, १०; ३५, १, ८; तै १, ७, ७, २१; १४, २, ६, १; ६, ६, ३; ७, ४; मै १, ११, ११; ६१; २, ३, ३१; ७, १३; ३, १६, ३; ४, १०, २; १२, १; ४; १४, ४; ११३, १४१; १६, १३; १७, १८; १२८, ४; १०; ४६, १; ३; ११८, ४१; ४४, ४; ४५, १; ११० १, ६८; १११, ७, ६; शौ २, २६, ३; ३, १६, ६; ९, १४, ३; ११, २, ९; ३, ५; १३, १, २४; २, ६; ७; १८, ४, १०; १९, ६, १२; ३८, २; २०, १३, ४१; ९४, ७१; १२९, १; १३०, १९; १३१, ५; पै १, ४०, ४; २, १२, ३; ४, ३१, ६१; ८, ८, १०; ९, ५, १०१; २३, ९; ११, ६, ३१; १५, १०, ७१; १६, ५३, १०; ६६, ३१; १०४, ९; -इवाः १० मा ९, ६; का १०, २, ३; शौ १, ४, ४; १९, २, ४; -इवाः खि ५, ११, २; काठ ३५, ३; क ४८, ४; शौ २०, १२७, १२; -इवाः १, १६१, ७; ३, ५३, २३; १०, ७३, १०; १११, १, २, १; ३; पै ८, २, ११; ९, ९, ३; -इवाः १, ९२, १५; १०३, ५; १०४, १; १२६, २; १७१, १; २, ३४, ३; ८; ४, ४३, ६; ४५, ६; ५, ३१, १०; ५५, ६; ५८, ७; ५९, १; ६२, १; ८३, ३; ६, ४७, २३; ५९, ५; ७५,

१३; ७, ३४, ४; ८, १, ३१; ४१, ६; ६८, १७; ७५, १; ९, ९७, ५०; १०, ३४, ११; ७९, ७; १०१, ७; १४९, ४; खि १, १०, ४; ४, ११, ६; ११३, ३७; २९, ५०, ३३, ४; ३४, ६६; ११३, ३, ११; ३१, २, ११; ३२, १, ४; तै १, ७, ८, १; २, ३, १२, ११; ६, ११, ११; १४, २, ९, ५; ६, ६, ५; ७, ३, १४, १; मै १, ११, ६१; १२, ७, १७; १३, १६, ३; ४, २, १११; काठ ७, १७१; १२, ६; १४, ६; २२, ५१; २८, १०; ३८, १२; ४३, ४; ४६, ११; क ४५, ११; ११० २, ७७७; १०८३; शौ ६, ७७, १; पै ३, १९, २; १५, ११, ५१; -इवाः १, १०१, ४; ५, १८, ५; ६, ६३, १०; ७, १०४, १०; ८, ३६, ५; ४६, २९; ५६, ४; खि ३, ८, ४; ११० २, १, १, ५; ५, ५, १, ३; शौ ४, ९, २; ८, ४, १०१; १२, १, ५; १९, ४७, ७; पै २, ३७, ४; ६, २०, ६; ८, ३, ३; १६, ९, १०१; -इवाः २, ३४, ६; -इवाः १, १६२, १६; ५, ३१, ४; ८, ३०, ४; ९२, २५; मा ३, ५९; ११, ७५; २५, ३९; का ३, ८, ३; १२, ७, १०; २७, १४, १; तै १, ६, १२, ६१; ८, ६, १; ४, १, १०, १; ६, ९, २१; ७, ४, १६, १; मै १, १०, ४; २०; २, ७, ७; ३, १६, ११; ४, ७, ४१; १२, २१; काठ ८, १६१; ९, ७; १६, ७; ३६, १४; ४४, ५; ४६, ५१; क ८, १०;

*) 'अक्ष' इति मुपा. चिन्त्यः । मूले. एवम् इति चेत् । किं तत् इति । शतश उत सहस्रशः शोधान्त-

राणां सं. अक्षीकृतपूर्वत्वादिति यावत् ।

*) 'देवाः' इति ऋ. (१, २३, १९) पामे. ।

†कौ १, ११८; ४४०; †जै १,
१३, ४; ४६, ४; शौ ३, १५,
८; १९, ५५, १; ६; पै २, ९,
४; -†श्वसः ऋ १, ३८, १२;
१४८, ३; १८१, २; २, १२,
७; [४, १४, ४; ४५, २]; ५, ५९,
७; ६२, ४; ७५, ६; ६, १६, ४३;
२९, २; ६३, ७; ७, ७४, ४;
७८, ४; ८, १, ९; ५५, ४; १०,
७८, ५; ९१, १४; ९५, ९;
खि १, ३, ३; ३, ७, ४; मा १३,
३६; २०, ७८; का १४, ३, १०;
२२, ७, १२; तै ४, २, ९, ५;
मै २, ७, १७; ३, ११, ४; काठ
२२, ५; ३८, ९; कौ १, २५;
२, ७३३; जै १, ३, ५; ४, १०,
७; शौ २०, ३४, ७; पै १३,
७, ७; -श्वे ऋ ३, ३३, १; [(१,
३०, २१) ४, ५२, २]; -०श्वे
ऋ [१, ३०, २१; (४, ५२, २)];
-श्वेन ऋ १, १६२, ३; मा २५,
२६; का २७, १२, ३; तै ४, ४,
८, १; ६, ८, ११; ५, १, २,
२१; †मै १, ६, ४; ३, १, ३;
१६, ११; †काठ ८, ५३; १९, २३;
४६, ४१; †क ७, १३; २९, ८३;
-श्वेभिः ऋ ७, ५४, २; [९०, ६;
१०, १०८, ७]; ८, ५, ७; [१३,
११; ८७, ५]; ४६, २६; मा २०,
७३; का २२, ७, ७; मै ३, ११,
४; ४, १४, ९; काठ ३८, ९; शौ
६, १०८, १; -श्वेभ्यः मा १६,
२४; का १७, ३, ३; तै ४, ५, ३,

२; ७, ५, २३, २; काठ १७, १३;
४५, २०; क २७, ३; शौ ३, २८,
३; ९, ३, १३; १२, २, १६;
१९, ४७, ९; पै ६, २०, ९;
१०, ११, १०; १६, ४०, ५;
-श्वेषु ऋ १, २९, १-७; ११४,
८; मा १३, २३; १६, १६१;
१८, ४७; २०, १०; का १४,
२, ८; १७, १, १६१; २०, २,
१०; २१, ७, ९; तै ३, ४, ११,
३१; ४, २, ९, ४; ५, १०, ३१;
५, ७, ६, ३; मै २, ७, १६; ३,
११, ८; ४, १२, ६१; काठ १०,
१२१; १६, १६; २३, १२१;
३५, १२१; ३६, १५; ३८, ४;
क ४८, १२; शौ ४, २२, २; ९,
१, १८; १२, १, १९; २५, २, १५;
†२०, ७४, १-७; पै २, १८, २;
३५, २; ३, २१, ३; ४, १०,
७; ५, २९, ४; ८, १०, ४; ९,
२२, १६; १६, ३३, ६; १०६,
१; -श्वैः ऋ १, १६, ९; ८८,
२; ११३, १४; ११७, १४;
१७५, ४; २, १५, ४; ३, ३०,
१२; [२०; ५०, ४]; [(१, ११८,
३) ५८, ३]; ४, ५१, ५; ५,
२९, ९; ५५, १; ५८, ६; ६,
३९, ४; ६२, ३; ६५, २; ७,
१८, २; ४१, ३; ४५, १; ६९,
१; ७१, ३; ८, ५, ३५; ७, २७;
९, ९६, ११; १०, ३, ७; ७,
२; ११, ७; ६८, १२; ७०,
२; ३; मा १९, ५३१; २६,

१९; ३४, ३६१; का २१, ४,
३१; २८, ११, १; तै २, ६,
१२, ११; ४, ७, १५, ३; ७, ५,
२३, २; मै २, ८, १४३; ९, १, ३,
१६, ५१; ४, १०, ६; १४, ६; १०;
काठ १७, १९१; २१, १४१; ३५,
३; ४५, २०; क ४८, ४; †शौ
३, १६, ३; ६७, ८६, ४; ५;
१८, १, २४; २०, १६, १२;
पै ३, २२, ६; ४, ३१, ३१; ८,
१६, ११; १०, ४, १; ८;
-†श्वौ तै ५, ७, १, २; काठ २२,
८; २८, २; क ३५, २; ४४, २.
[°श्व- अघ°, अज°, अन्°,
अरुण°, आशु>श्व°, इष्ट°,
अज्र°, गो°, जीर°, देव°, द्रवत्°,
द्रोणि>प्य°, नाग°, निन्दित°,
पिशङ्ग°, पीवत्°, पृषत्°, मारुत्°,
युक्त°, राजन्°, रासभ°, रोहित°,
वघ्नि>ध्व्य°, वाघ्नि>ध्व्य°, वाह°,
वि>व्य°, वृषन्°, घात°, श्याव°,
स°, सत्°, सप्तन्°, संमृत°, सु>
स्व°, हरि>र्य°, हस्ति>स्त्य°]
१आश्विन^०- नम् शौ
६, १३१, ३.
अश्व-कृ^०- -कः मा २३,
१८; का २५, ५, १; तै ७, ४,
१९, १; २३; ३३; मै ३, १२,
२०; काठ ४४, ८.
†अश्व-कुणप^०- -पम् तै ७,
२, १०, २.
अश्व-क्रन्व^०- -न्वस्य पै ८,
७, २.

°) एतच्छून्यः मुपा. चिन्त्यः। मूको. च शास्त्रान्तरस्य च (तु.
क ४८, १२) साक्ष्यतोऽर्थवैशद्यकरस्याऽस्य पठितुं योग्यत्वात्।

०) पाप्र. खञ् > हनः प्र. उस्. (पा ५, २, १९; ७, १, २)।
मिस्वरः [पा ६, १, १९७ (तु. PW. प्रमृ.; वैतु. सा.
[पारङ्मु.] अश्विन- इत्येत इव निष्पादयन् २आश्विन-
इत्येतेन संभेदुकः)]। मौस्थि. तु ✓१अञ् इत्येतत्-
सनाभेः सतः ✓१आञ् (यद्र.) इत्येतो निष्पञ्

*१आञ्- इति पूष. च ✓विन् > (भावे) *विन्- इत्येतत्
नैप्र. (*विन्- > *विन- >) *विन्- इत्येवं विपरिणतं
सत् उप. चेति कृत्वा विशेष्यगर्भः बस. [=आशा (वाहेन)
विन् (प्राप्तिः) यस्य (=दूरदेशः)] द्र. इति दिक् (तु. टि.
२आश्विन- < अश्विन-; ३आश्विन- < ✓१आञ्)।

°) कुत्साऽर्थे कः प्र. (पा ५, ३, ७४)। तत्-स्वरः।

°) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। उप. यद्र.।

*?अइव-क्ष- नाउ. टि. द्र.

?अइव-क्ष(भ>)भा^a- भा
शौ १९, ४९, १.

अइव-क्ष(र>)रा^b- रा पै
१४, ४, १.

¶अइव-गर्दभ- -भयोः काठ
१९, २; क २९, ८.

*अइव-घ्न^c-

आइवघ्न^d- -घ्नस्य ऋ
१०, ६१, २१.

अइव-जित्^e- -जित् ऋ ९,
५९, १; खि ४, ३, १; तै ४, ७,
१४, ४; मै २, ७, १२; काठ ३८,
१४; ४०, १०; शौ ५, ३, ११; ७,
५२, ८; पै १, ४९, १; २, २२, ६;
५, ४, १०; -जिते ऋ २, २१, १.

अइव-तर^f- -रः ¶तै ७, १,
१, २; ३; मै १, ५, १०¶; काठ

७, ७¶; पै १२, ७, १३; -रस्य
शौ ४, ४, ८; -रान् पै ९, ६,
४; -रौ पै २, ८७, ४.

अइवतरी^g- -र्यैः शौ ८,
८, २२; पै १६, ३१, १.

¶अइवतरी-रथ^h-
-थः तै ७, ३, १, ४.

¶अइव-स्वⁱ- -स्वम् तै ५,
३, १२, १.

¶अइव-दक्षिणा^j- -णाः मै
४, २, ६.

अइव-दा(<द)^k- -दाः ऋ
१, ११३, १८; ५, ४२, ८; १०,
१०७, २; -दायै खि २, ६^l, १८.

[^oदा- अन्^o]

अइवदा-तर- -रः ऋ ८,
७४, १५.

अइव-दावन्ⁿ- -वन् ऋ ५,

१८, ३.

अइव-निर्णिज्^m- -र्णिजि ऋ
१०, ७६, ३.

अइव-पु^k- -पम् मा ३०,
११; का ३४, २, ३.

अइव-पतिⁿ- -तिभ्यः मा
१६, २४; का १७, ३, ३; तै ४,
५, ३, २; मै २, ९, ४; काठ १७,
१३; क २७, ३; -ति^oते ऋ ८,
२१, ३; कौ १, ४०२; जै १,
४५, ४.

¶अइव-पर(शु>)शू^o-

-रशू^o मै ४, १, २.

¶अइव-पर्ण^j- -र्णाः ऋ ६,
४७, ३१; मा ९९, ५७; तै ४, ६,
६, ७; मै ३, १६, ३; काठ ४६,
१; शौ ६, १२६, ३; पै १५,
१२, १; -र्णैः ऋ १, ८८, १.

*) उस. थायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)। यद्यपि
उप.*क्ष(भ>)भा-[<✓*क्षभ्+अच् (पा ३, १, १३४)]
इत्येवं यमु. अनु सुकल्पं तथाऽपि तत्र संदेहो भवति ।
✓*क्षभ् इत्यस्याऽप्रसिद्धेरर्थतोऽध्यवसेयमात्रत्वस्य तद्व-
स्थत्वाऽनिर्माकात् । एस्थि. नाउ. सन्तं शाखान्तरीयं
पाभे. अनुसंधाय ✓क्षर् इत्येतत्पूर्वाऽशस्य सतः
✓*क्षभ् इत्यस्य नैप्र. विपरिणाम इति कृत्वा ✓*क्षभ्
इत्ययं पाधा. उस्सं. । अस्य ✓क्षप् इत्यनेन साजात्याच्च
तज्जे क्षप्ता- इत्यत्र यो गुणः सामान्येनाऽभिप्रेतो भवति
तस्यैवेहाऽप्यश्वविषयकत्वमात्रविशेषेण रात्र्यनुयोगितया
संकेतग्रहः द्र. [वैतु. सा. *?अश्वक्ष-+भा- इत्येवं वा,
अइव-+(?/क्षै, ✓क्षि>)क्ष-+भा- इत्येवं वाऽवयवतः
साधुकः सन्नवग्रहे पपा. च लकाराद्युत्तरपदतया विस्पष्टदर्शनेन
नाउ. पाभे. चाऽनभीष्टविरोधाच्चिन्त्यः; WR. व्यु. अनी-
शानाविव सन्तौ 'विह्व-व्यचस्-' इति निजिगमयिषन्ता-
नुपेक्ष्यौ (संबन्धाऽभावादित्यभिसंभेः); ता.(४२) उप.
✓क्षुम्>*क्षु(भ)भा- इत्यन्यथासिद्धमिवोपकल्पकः
(मौस्थि. ✓*क्षु इत्येतदालम्बपूर्वाऽशतः ✓*क्षभ् इत्यस्य
✓क्षुम् इत्यनेन सानाभ्याभिसंधेरभिप्रेताऽर्थतो यथाभुते-
नैव निर्वाहसंभवादिति दिक्) ।

^b) उस. उप. <✓क्षर् यद्र. । शाखान्तरीयस्य पाभे.
कृते तु. नापु. टि. ।

^o) उस. थायादि-स्वरः (पा ६, २, १४४)। उप.
✓हन्+कः प्र. (पावा ३, २, ५)। नाउ. व्यु. औप. द्र. ।

^d) अपत्येऽर्थे अण् प्र उस्सं. (पा ४, १, ११२)।
तत्स्वरः । आश्व-घ्न- इति पपा. द्र. ।

^e) उस. क्खिन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^f) छरच् प्र. चित्-स्वरश्च (पा ५, ३, ९१; ६, १, १६३)।

^g) स्त्रियां ङीषि (पा ४, १, ४१) प्रस्व. ।

^h) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। उप. यद्र. ।

ⁱ) भावे स्वः प्र. तत्-स्वरश्च (पा ५, १, ११९)।

^j) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र. ।

^k) उस. उप. कः प्र. थायादि-स्वरश्च (पा ६, २, १४४)।

^l) उस. वनिषन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

^m) सस्व. द्विपूटि. द्र. । उप. निद्र/निज्+कर्मणि
क्किप् ।

ⁿ) तस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १८)। उप. यद्र. ।

^o) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। यत्तु मुपा.
'-र-' इत्येवं स्वरः प्रादर्शि, तद् अप्रमाणम् । अलच्छा-
त्वात् । उप. प्रकृतिस्वरेण वाऽपि निर्दिष्टसामान्यसमास-
स्वरेण वाऽप्य् अन्तोदात्तस्यैव प्राप्तेरिति यावत् । क्ली.
तृ१ 'उदात्तवणः' (पा ६, १, १७४) इति विभक्ति-स्वरः
द्र. । मूको, -रुक्वा इत्येकदेशीया लिपिरप्युक्तस्याऽन्तोदा-
त्तस्य संकेतमायाऽलंभ्युः द्र. ।

॥अश्व-प(शु>)श्रु^०- -शवा
काठ ३१, १; क ४७, १.

अश्व-पस्त्व^०- -स्त्वम् ऋ
२, ८६, ४१.

॥अश्व-पू(र्व>)वा^०- -वाम्
खि २, ६, ३.

अश्व-पृष्ठ^०- -ष्ठम् ऋ ८,
२६, २४.

अश्व-पेशस्^०- -शसम् ऋ
[२, १, १६; २, १३].

अश्व-भु(प्र>)भा^०- -भाः
ऋ १०, ८, ३.

अश्व-भुध्य^०- -ध्यम् ऋ १,
९२, ८; -व्यान् ऋ १, ९२, ७;
१२१, १४.

अश्व-मातृ- -ता पै ११,
७, ९.

॥अश्वमि(मु-इ)ष्टि^०- -ष्टये
ऋ ८, ६१, ७; कौ १, २४०;
२, ९३१; जै १, २५, ८; -ष्टे
ऋ २, ६, २.

१अश्व-मेध^०- -धस्य ऋ ५,
२७, ५; -धाय ऋ ५, २७, ४;
-धे ऋ ५, २७, ६.

आश्वमेध^०- -धस्य ऋ
८, ६८, १५; -धे ऋ ८, ६८,

१६.

२अश्व-मेध^०- -धः मा १८,
२२; का १९, ७, ४; तै ४, ७, ९,
१; ॥५, ४, १२, ३; ७, ५, ३; मै
२, २, ९५॥; ११, ६; काठ १०,
९; १८, ११; ३५, ११; क २८,
११; ४८, ११; -धम् पै १४,
३, २७; -धेन ॥तै ५, ३, १२,
११; २; [०ध- अर्क^०]

॥अश्वमेध-वत्^१- -वते
मै २, २, ९१; काठ १०, ९.

अश्व-युज^१- -युजः ऋ ५,
५४, २; -युजौ तै ४, ४, १०,
३; मै २, १३, २०; काठ ३९,
१३; शौ १९, ७, ५.

॥अश्व-यूप^१- -पाय ऋ १,
१६२, ६; मा २५, २९; का २७,
१२, ६; तै ४, ६, ८, २; मै ३,
१६, १; काठ ४६, ४.

अश्व-यो(ग>)गा^०- -गाः
ऋ १, १८६, ७.

॥अश्व-रथ^१- -थः तै ७, ३,
१, ४.

अश्व-राधस्^०- -धसः ऋ
५, १०, ४; १०, २१, २.

अश्व-वत्- -वत् ऋ ८,

४६, ५; २, १०५, ४; मा ८,
६३१; काठ ४०, ५; †कौ १,
५७४; २, २४५; ९६१; †जै
१, ५८, ९; ३, २१, १०; ४,
२, ५; शौ १८, ३, ६१; २०,
७, ३१; पै १, ९६, ३; -वान्
खि १, १०, ३; शौ ६, ६८, ३;
पै २, ५२, १. [०वत्- वि>वत्^०]
॥अश्व-वार^१- -राः मै ३,
७, ९.

॥आश्ववार^१- -रः मै
३, ७, ९.

॥अश्व-वाल^१- -लाः तै ६,
२, १, ५; काठ २४, ८१; क
३८, १.

॥आश्ववाल^१- -लः तै
६, २, १, ५; काठ २४, ८१; क
३८, ११.

॥अश्व-वित्^१- -वित् ऋ ९,
५५, ३; ६१, ३; कौ २, ३२७;
५६२; जै ३, २७, ३; ४५, ४.

॥अश्व-वृष^०- -वेषेण काठ
३५, १५.

॥अश्व-शकु^१- -केन तै ५,
१, ७, १; मै ३, १, ७१; काठ
१९, ६; क ३०, ४.

^a) तु. टि. अश्व-परश्व- यत्राऽत्रत्यम् उप. व्यञ्जनं
सत् मूको. भवतीति समकेति ।

^b) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^c) पा. चिन्त्यः । बस. इति कृत्वा पूषप्रस्व. प्राप्तत्वात् ।
'अश्व-पू(र्ण>)वा^०' इति वा प्राति. (तु. संटि.) । तथात्वेऽपि
तृतस. इति कृत्वा पूषप्रस्व. एव स्यात् (पा ६, २, ४८) इति दिक् ।

^d) सस्व. एपुटि. द्र. । उप. ॥बुध्+कर्मणि क्यप् प्र. ।

^e) बस. वा तस. वा पूषप्रस्व. (पा ६, २, १; ४२) ।
इह मकारोपजनमध्यत्वं भवति नाऽलुक्-समासः । द्विती-
याया अमोऽप्रसङ्गादिति दिक् ।

^f) बस. [अश्वानां मेधाः (=परबालम्भविशिष्टयाग-
विशेषाः) वस्येति वैयधिकरणं वा उस्सं., अश्वालम्भामि-
निर्गृह्यत्वाद्वापि विकारा मेधा यस्येति विकारार्थीयायाः
व. वा स. द्र.] पूषप्रस्व. (पावा २, २, २४; पा ६, २, १) ।

^a) अपत्याऽर्थे अण् प्र. उस्सं. (पा ४, १, ११२) तत्-स्वरः ।

^b) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । यद्वा कास. उप.
अधिकरणे घञि अन्तोदासः (पा ६, २, १४४; तु. वाच.) ।

¹) तु. टि. २अ-विति->आदित्य-वत्- ।

²) उस्स. क्तिबन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

³) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. ।

⁴) 'अश्ववावत्' इति ऋ. (९, ६३, १८) पाभे. ।

⁵) विकारार्थे अण् प्र. अित्-स्वरश्च (पा ४, ३, १४०;
६, १, १९७) ।

⁶) उस्स. उप. ॥२विद्+क्विप् प्र. कृत्-प्रस्व. च
(पा ६, २, १३९) ।

⁷) कस. विशेष्यस्य पूर्वनिपातः द्र. (पा २, १, ५६) ।

⁸) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. अदन्तं
शकृत्-पर्यायभूतं यद्र. ।

अश्व-सुनि^० - निः मा ८,
१२; का ८, ७, २; तै ३, २, ५,
७; मै १, ३, ३९; काठ ४, १३;
क ३, ११.

†अश्व-सा^० - साः अ ९,
[२, १०; (६, ५३, १०)]; ६१, २०,
काठ ३५, ६; क ४८, ७; कौ २,
१६६; ३९५; जै ३, १६, २; ३१,
१५; -साम् अ [६, ५३, १०;
(९, २, १०)]; कौ २, ९४३.

अश्व-साम^० - मः अ
१, १७५, ५.

अश्व-साव^० - वम् मा ३०,
१३; का ३४, २, ५.

*†अश्व-सूनु(त>)ता^० -
-०त्ते अ [५, ७९, १-१०]; कौ
१, ४२१; २, १०९०; १०९१;
१०९२; जै १, ४१, ३.

†अश्व-स्तोम- -मस्य पै
१४, ४, ५६.

अश्व-हय^० - यः अ १०,
२६, ५; -यैः अ ९, ९६, २.

†अश्व-हविस्^० - विषा मे
२, ३, ३.

†अश्व(ध-अ)ज(न>)नी^० -
-०नि अ ६, ७५, १३; मा २९,
५०; का ३१, २, ११; तै १, ७,
८, १६; ४, ६, ५; मै ३, १६, ३;
काठ ४६, १; पै १५, ११, ५;
-नी अ ५, ६२, ७.

अश्व(ध-अ)भिधा(न>)
नी^० - नीम् तै ५, १, २, ११;
-म्या शौ ४, ३६, १०; ५,
१४, ६; पै १, १००, २; २, ३५,
४; ७, १, १२; ९, ७, ६.

अश्व-मच^० - घा अ ७,
७१, १.

†अश्व-वत्^० - वत् अ १,
४८, १२; २, ४१, ७; ५, ५७,
७; ७, २७, ५; ७५, ८; ७७, ५;
९४, ९; ८, २२, १७; ७२, ६;
[९३, ३; ९, ६९, ८]; ९, ४१,
४; ४२, ६; (६१, ३)]; ६३,
१८; मा २०, ८१; का २२, ८,
२; काठ ४, १५; ८, १४६; क
८, २६; कौ २, ८०२; -वतः

अ १, १२२, ८; ७, १००,
२; -वता अ ७, ७२, १;
-वति अ [१, ८३, १; (२,
२५, ४)]; शौ २०, २५, १;
-वते अ १०, ४०, ५; -वन्तः
अ ८, ४५, ११; -वन्तम् अ
१, ८३, ४; ४, ४९, ४; ८, २,
२४; १०, ४७, ५; तै ३, ३,
११, १; मै ४, १२, १; १४, ८;
काठ १०, १३; शौ २०, २५, ४.

†अश्व-वती- -०ति अ
१, ९२, १४; कौ २, १०८२;
-०ती शौ ३, १२, २; पै ३, २०,
२; -वतीः अ १, ४८, २; १२३,
१२; [७, ४१, ७; ८०, ३];
८, ५, १०; खि १, १२, १; मा
३४, ४०; शौ ३, १६, ७; पै
४, ३१, ७; -वतीम् अ १०,
९७, ७; मा १२, ८१; का १३,
६, ७; त ४, २, ६, ४; मै २,
७, १३; ४, १४, ६; काठ १६,
१३; क २५, ४; शौ १८, २,
३१६; पै ११, ६, १०; -वत्या
अ १, ३०, १७; ५३, ५;

^०) बस.पूपप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.। 'अश्व-चन्द्राः'
इति पपा.। स. 'हस्तात्' (पा ६, १, १५१) इति सुडागमः।

^१) उस. इक्षन्त-कृत-प्रस्व. (पा ३, २, २७; ६, १,
१९७; २, १३९)।

^२) उस. विडन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, ४, ४१; २, १३९)।

^३) तमप् प्र. पिभिहतः सन् नापू. स्वरतोऽभेदुकः।
'अश्व-सातम-' इति पपा. अवग्रहः प्रक्रियान्तरमात्र-
सूचकः द्र.। तथाहि। यनि. नापू. एवाऽऽतिशायनिकं
श्रावणं स्यात्, पपा. अनु त्वतिशयितस्य सतः सा-गुण-
विशिष्टस्याऽश्वविषयत्वेन श्रावणमिति विवेकः।

^४) उस. कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)। उप. ✓सद्>
सावि+अण् प्र.। यद्वा ✓साधि>साध- इत्यस्य नैप्र.
विपरिणामः द्र.।

^५) तृतस. पूपप्रस्व. [पा ६, २, २ (वैदु. सा. बस.)]। उप.
गुणवचनस्य (तु. वैश.) सतोऽश्वकृततद्गुणात्वाऽभिसंज्ञेः
(तु. टि. अति-धावस्-).

^६) तु. 'अस्य स्तोमस्य' इति शौ. (१९, ४९, ५) पा.।
इहाऽपि तथैव श्रूयमाणस्य विकृतिरियं प्रामादिकीति संस्क-
रणान्तराऽपेक्षः मुपा. द्र.। शौ. अपि अश्वेत्येकदेशीयः
मूको. भवतीति कृत्वा वस्तुस्थितिं प्रति संदेह इति चेत्।
न। अनुपदं श्रूयमाणस्य स्तोमेत्येतद्विशेषणभूतस्य यदिति
सर्वनाम्न इदमिति सर्वनाम प्रत्यु आकाङ्क्षापूर्त्यर्थं सापेक्षत्वो-
पलम्भात्, यस्थि.मुपा. अर्थतः सांगत्यदर्शनाच्चेति दिक्।

^७) उस. थाथीयः स्वरः (पा ६, २, १४४)। उप.
✓हि+अच् प्र.।

^८) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। उप. यद्र.।

^९) कास. उप. करणे ल्युट् प्र. कृत-प्रस्व. च (पा ६,
१, १९३; २, १३९)।

^{१०}) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १)। पूप. दीर्घत्वम्
(पा ६, ३, १३७)। उप. यद्र.।

^{११}) मनुपि पाक्षिको दीर्घः डसं. (पा ६, ३, १३१)।
(तु. अश्व-वत्-).

मै २, २, ६१^{१०}; काठ १०, १२;
शौ २०, २१, ५.

अश्वे(श्च-इ)षित^{१०}-तम् ऋ
८, ४६, २८.

✓*अश्वयु^{१०}

†अश्वया^{१०}-या^{१०} ऋ ८,
४६, १०; २, ६४, ४; कौ १,
१८६; ४८२; २, ३८४; जै १,
२०, २; ५०, ६; ३, ३१, ४.

†अश्वयु^{१०}-युः ऋ १, ५१,
१४; ४, ३१, १४; ८, ५३, ८; ७८,
९; २, ३६, ६; खि ३, ५, ८.

✓अश्वायु^{१०}

†अश्वायु^{१०}-यते^{१०} ऋ ६,
४५, २६; -यन्तः ऋ [४, १७,
१६; १०, १३१, ३; ७, ३२, २३;
१०, १६०, ५; मा २७, ३६;
का २९, ५, ५; मै २, १३, ९;

काठ ३९, १२; कौ २, ३१; जै
३, ४, २; शौ २०, १६, ५;
१२१, २; १२५, ३.

१अश्वयु^{१०}-या ऋ ४, १७,
११.

२†अश्वयु^{१०}-यम् तै १, ८,
२२, ४^{१०}, २, २, १२, ८.

[°य-?आशु>स्व°]

१†अश्वयु^{१०}-इष्यः ऋ १, ३२,
१२; ७४, ७; ८, ६६, ३; पै
१३, ६, १२; -इष्यम् ऋ १,
११७, २२; ११९, ९; ४, २८,
५; ५, ५२, १७; ६१, ५;

७, ९२, ३; ८, २१, १०; ३४,
१६; ९, ७२, ९; १०८, ६;
१०, ४८, ४; ९३, १२; मा
२७, २७; का २९, ३, ४; मै
४, १०, ६; काठ १०, १२; कौ

१, ५८५; जै १, ५९, ८; ३,
४०, २; शौ २०, १४, ४; ६२,
४; -इष्यस्य ऋ ४, ४१, १०; ८,
४६, २२; -इष्या ऋ [५, ७९,
(६) ७]; ७, १६, १०; ६७, ९;

८, २७, ६; ३४, १४; -इष्यानाम्
ऋ ८, २५, २३; -इष्यानि ऋ
६, ४४, १२; ७, १८, १९;

-इष्ये ऋ ८, १३, २२; -इष्येन
ऋ १०, ८७, १६; शौ ८, ३,
१५; पै १६, ७, ६; -इष्येः ऋ
[६, ६०, १४; ८, ७३, १४]; ८,
७३, १५. [°इष्य-?आशु>स्व°]

२†अश्वयु^{१०}-इष्यः ऋ ८, ४६,
२१; -इष्यम् ऋ १, ११२, १०;
८, ४६, ३३; -इष्यस्य ऋ ८,
२४, १४; कौ २, ८६०.

अश्विन्^{१०}-दिवनः ऋ ८, ३२, ९;

* 'अश्वस्या' इति मुपा. अष्टम्य इव भवति (तु. ऋ
१, ५३, ५)। यमु. अनर्थकत्वाच्च छन्दोभङ्गकरत्वाच्च।

† तुतस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, ४८)। उप. ✓१इष्
+कर्मणि ऋः प्र.।

°) पाप्र. परेच्छाविषयेऽनादिष्टाऽऽस्त्वतया क्यजन्तः
(पावा ३, १, ८) नाधा. उंसं. (पा ७, ४, ३७)। दीर्घत्वा-
ऽपवादसामान्यस्य (पा ७, ४, ३५) गोचरश्च सन् द्विज.
सरूपदेशीयात् नाधा. पृथक् द्र.।

१) स्त्री. ऋः प्र. (पा ३, ३, १०२)। तत्स्वरष् टाप् च।

°) तु१(तु.टि.अदुस्->२अमु-या->-मुया, १अभया-।

१) ङः प्र. तत्स्वरश्च (पा ३, २, १७०)।

१) क्यचि आश्वमात्रेण (पा ७, ४, ३७) गप्. सरूपात्
सुभेदः नाधा. द्र.। पपा. तूभयत्र सामान्येनाऽऽस्त्वा-
दर्शनादुभयोः संभेद इव क्रियमाणश्चिन्त्यः। मौस्थि.
क्यच्-स्थानिनः गप्.उप. ✓या>*यु-इत्येतदात्मकतयेह
च ✓अयु>*अयु- इत्येतत्स्वरूपत्वेन प्रतिपत्तेरनयोः
सरूपकपयोरपि सतोः नाधा. व्यु. भिन्नस्रोतस्तयाऽङ्गी-
चिकीर्षितत्वादितीह दिङ्मात्रं द्र.।

१) तु. टि. अवायुत्->-यते।

१) समुद्देश्ये ऋच्>इयः प्र. उंसं. चित्-स्वरश्च (पा
४, २, ४८; ६, १, १६३)।

१) यनि. द्वयोः स्थ. स्थाने नाउ. '१अश्वयु' इति

बाह्वचः [५, ६, १० (१आश्वइष्य- टि. द्र.); ७, ९२,
३] पाभे. द्र.। तेनेह घञन्तं पृथक् प्राति. वाऽऽस्थेय-
मुत शाखाविशेषाऽध्येतृप्रवृत्तिविशेषं निमित्तीकृत्य बाह्वचस्य
य-कारस्य स्थाने तै. इ-पूर्वतयोच्चारणविशेषमात्रतया व्या-
ख्येयमित्यत्र तु. टि. १अश्विन्-यदन्विहापि विमर्शो वर्त-
यितव्य इति दिक्।

१) एतत् रू. पृथक् पदमुत उप. इति संदिध्येत (तु.
सस्थ. टि. १आश्वइष्य-य-।

१) इदमर्थीयः यत् प्र. उंसं. यतोऽनावीयः स्वरश्च
(पा ४, २, १२१; ६, १, २१३)।

१) नापू. विवेककृदपत्यार्थीयः यः प्र. उंसं. (पा ४,
१, १०५)। तत्-स्वरः।

१) कर्तरि विनिः प्र. उंसं. (पा ३, २, १५६)। तत्स्वरः
[तु. माशत्रा. (४, १, ५, १६); या. (१२, १); सा. (ऋ
२, ८६, ४); वैतु. और्ण. (या. गप्.) प्रभृ. (तु. सा. [ऋ
१, ३, २]; PW. प्रभृ. च) अश्च-इत्यतस्तद्वितयन्तः]।
मौस्थि. तु ✓१अश्च>(भावे)*अश्च-इत्युपपदे सति
✓विन्वु>*२विन्वु-इत्येतत् नैप्र. *विन्->*२विन्-
इत्येवं विपरिणतमित्यभिसंधिः (तु. टि. १आश्विन्-।
एस्थि. *अश्च-विन्वु-इत्यत्र धापीयस्य स्वरस्य
छान्दसेऽविषये सत्यस्य प्राति. मूलमन्वेष्टयम् (तु. टि.
*अश्विन्-।

-द्विषन्मृ ४, ३७, ५; ५, ४, ११; [८, ६, ९; ९, ६२, १२; ६३, १२]; ९, ४, १०; ६७, ६; ९३, ४; १०, [२५, ५; ६२, ७]; ७५, ९; १५६, ३; तै १, ४, ४६, १†; मै १, ४, ८१; काठ १०, १२†; ३२, ६; †कौ २, ४०६; ८७९; जि ३, ३१, २६; -द्विषन्मृ १, २२, २; ४४, ८; ५३, ४; ८९, ३; १११, ४; १५६, ४; [१५७, १; १०, ३५, ६]; १६१, ६; १८१, २; ३, २०, १; ५; ५८, ४; ४, २, ४; ३४, ९; ४५, ५; ५, २६, ९; ४३, ८; ४६, ४; ५१, ११; ७६, २; ३; ७७, १; २; ६, ६२, १; ७, ९, ५; ३५, ४; ४१, १; ४४, १; २; ५१, ३; ७३, १; ७४, ५; ८, ५, ४; ८, ८; ९, १७; १९; १०, ३; १८, ८; २०; २२, ३; ११; १३; १५; २५, १४; २६, १०; १३; ७३, ६; १७; ९४, ४; ९, ७, ७, ८, २; ८१, ४; १०, ३५, ११; ४०, २; १४; ६४, ३; ६६, ५; ७३, ३; ४; ८५, ८; ९; २६; ९३, ६; ७; १२५, १; १२८, ७; १३१, ५; १८४, ३; खि १, २, ५; १२, २; ५, १, २; ७, ३, ८; ४, ८; १८; ५, ११; मा १०, ३४†; १२, ७४; १४, १-५; ७; १९, १२; १८; ३३; ३४; ८०; ८२; ८८; ९३; २०, ५६-५९; ६३; ६४; ६७-६९; ७३; ७७†; ८०; ९०; २१, २९; ३०; ३२; ३९; ४२; ४३; ४८; ५४; ५८; ६०; २५, १६†; २७, ९; २८,

१९; ३४, ३४†; ३८, १३; का ११, १०, ४†; १३, ५, १३; १५, १, १-५; २, १; २१, २, १; ७; ३, ३; ६, १; ३; ९; १४; २२, ६, २-५; ९; १०; ७, १-३; ७; ११†; ८, १; ११; २३, ४, १; २; ४-११; ५, २; ३; ६, १-७; ११; १३; २७, ११, ३†; २९, १, ९; ३०, २, ८; ३८, २, ७; तै ४, १, ७, ४; ३, ४, १-३; ७, १४, ३†; ५, १, ८, ६; ६, ४, १; मै १, ९, १; ४; २, ८, १; १२, ३; ५; ३, ४, ४; ६; ११, २; ३; ४; †; ५; ७; ९; ४, ९, ९; १२, ६; †; १३, ८†; १४, ११†; काठ ९, ८; ११; १६, २१; १७, १; १८; १९; १८, १६; २१; १९, १३; २२, १; ५; ६; १५; ३५, ५; ३८, २; ३; ८; ९; ४०, १०†; ५३, ३; क ८, ११; २५, १०; २९, ४; ३४, १; ४८, ६; †कौ १, १७४; २, ४८४; ५२९; ११०३; ११०४; ११०८; ११३५; जि १, १८, १०; ३, ३६, ९; ४१, ५; शौ ३, ३, ४; ४, ४; १६, १†; २२, ४; ४, ३०, १†; ५, ३, ९†; २५, ३†; ६, ३, ३; ८२, २; १०३, १; १४१, २; ७, ५५, १; ९, १२, १९; ११, ८, ४; १०, ५; १४, १, ८†; ९†; २०†; ३५, ५४; २, १३; १९, १०, ४†; २०, १; †२०, २१, ४; १२५, ५; १४२, २; ४; वै १, १०८, १; २, २, १; ३०,

२†; ६१, १; ७४, ४; ७८, २; ७९, २; ८०, ४; ८१, ४; ३, १, ४; ३७, १; ४, १०, २; ३१, १†; ५, ४, ८†; ८, १०, १; ६; ९; ११, ३; १२, १; १०; १८, ६; २०, १; २; ११; १०, २, २; १२, ३, ४; ७; ६, २; ४; ५; १४†; ७, १०; १३, २, ४; ८, ४†; १४, ३, ३; १५, १३, ३; १६, ५३, ६; ८५, ५; -द्विषन्मृ १, ३, १; २; १५, ११; २२, ३; ४; ४७, ३; ९२, १६; ३, ५८, ७-९; [५, ७४, १०; (८, ७३, ५)]; [७५, ३; ८, ८, १; ८५, १]; ७८, २; ३; ८, ८, [५; (४२, ६)]; १६; १८; १९; २२, ६; २६, १९; २७, ८; [३५, १९-२१]; ८३, ७; ८५, ९; ८७, ६; खि १, ५, १; १०, १; १२, १; ३, १५, ८; मा ७, ११†; ३३, ४०†; ३८, १२; का ७, ५, १†; ३२, ४, ४†; ३८, २, ६; तै १, ४, ६, १†; मै १, ३, ८†; ४, ९, ९; १२, ६; काठ ४, २†; †कौ २, १०८४; १०९५; शौ ५, २६, १२; ६, ६९, २; ९, १, १९; १४, १, ३६; -द्विषन्मृ १, ३०, १८; ३४, १-८; ११; १२; ४६, १; ६; [७; १५; ८, ७३, १]; ४७, १; [२; ८, ८, ११; १४]; [४; ८, ५, १७]; ६; १०; ८९, ४; [१२, १७; १५७, ४]; १०९, ४; ११२, [१-२३]; २५; ११६, ३; ६; ८; १८; २१; ११७, १; २; ४; ५; ८-१३; १५; १६; १८-२४; [२५; २, ३९, ८]; ११८, १;

*) छन्दस्तः 'अद्विषन्मृ' इत्येवं मूलतः सतः स्थाने-
ऽऽमध्यस्थ-वकारलोपाऽनुपातिन्याऽनपेक्षितयाऽपि सत्या
संहितया प्रयोजितः यनि. मुपा. द्र. [तु. सस्थ. दि.

उभ- > -भा; 'अद्विषन्मृ' इति ऋ. (१०, १८४, ९) पाठे;
[५४४८] ।

*) 'रद्विषन्मृ' इति शोषः द्र. (तु. नाउ. मन्त्रः) ।

२; [३; ३, ५८, ३]; ४; ८;
 [९; १०, ३९, १०]; ११; ११९,
 २; ३; ५; १०; १२०, १; ६;
 १३९, ३; १५७, २; १८०, ४;
 १०; १८१, ५; ७; ९; १८२,
 २; ४; २, ३९, ७; ४१,
 ७; ९; ३, ५८, ५; ४, १३, १;
 १५, ९; १०; ४३, ४; ४४,
 १-३; ६; ४५, ३; ७; ५, ४१,
 ३; ४९, १; ७३, १; ७; ९;
 ७४, १; ८; ७५, २; ५; ६; ८;
 ७६, १; ४; ७७, ३; ७८, ४-६;
 ७, ६७, ३-६; ६८, १; ३;
 ६-८; ६९, २; ५; ७; ७०, १;
 ३; ५; [७; ७१, ६]; ७१, २; ३;
 [७२, ५; ७३, ५]; ७४, १; ३;
 ४; ८, ५, २; ७; १०; १४;
 १६; [१८; २६, १६]; १९;
 २५; २७; [२८; (४, ४६, ४)];
 ३१; ३२; ३७; ८; [२; ९, १४;
 ८७, ५]; ३; [६; ३५, २२-२४];
 ९; १०; १३; २१; २२; ९,
 १-५; ८-१०; १२; २१; [१०,
 १; ६]; २२, [१; १०, ३९,
 ११]; ५; ९; १०; १७; २६,
 ४; ५; ७; १४; ३५, [१-१८];
 ४२, ४; ५; ५७, २; ३; ७३,
 २; ३; ७; १२; १३; ८५, २;
 ३; ६; ८; ८७, १; [२; ४; (१०,
 ४०, १३)]; १०, ३६, ६; ३९,
 १; २; ६; ९; १२; १३; ४०,
 ५; ६; ७; ८; ११; १२; ४१,
 २; ३; ५२, २; ६१, ४; ६५,
 १२; ८५, १४; ९२, १३; १३१,
 ४; १४३, ४; खि १, २, १; ३,
 १; ४; ४, ३-५; ५, ७; ७, २;
 ६; १०, २; ११, ५; ८; १२, ७;
 मा १०, ३३; २०, ५५; ६१;
 ६२; ६६; ७६; ८१; ८३;

२५, १७; ३३, ८८; १३४,
 २८; २९; ३०; ४७; ३८,
 ६; १०; का ११, १०, ३; १;
 २२, ६, १; ७; ८; १२; ७,
 १०; १८, २; ४; २७, ११, ४; १;
 १३३, १, २२-२४; २, १०;
 ३८, १, ६; २, ४; तै १, ६,
 १२, ४; २, ४, ७, १; ३, २,
 ५, ४; ३, ३, ३; मै २, २, ६;
 ४, ९, ७; ९; १२, ५; १४,
 १०; काठ १०, १२; ११, १३;
 ११७, १८; १९; २०, ५५;
 ७६; क ३, २; १; कौ १, १७८;
 ३०४; ३०५; ३०६; २, १०३;
 १०७८; १०८६; १०९४; ११०२;
 ११०९; १; जै १, १९, ४; ३२,
 २; ३६; ४; ३, १०, ५; शौ २,
 ३०, २; ६, ४, ३; ५०, १;
 १०२, १; १४१, ३; ७, ५४, १;
 ७७, १; २; ४; ५; ९, १, ११;
 १६; १७; १४, १, १४; ३५;
 ५५; २, ५; १९, ४०, ४; ४२,
 ४; १२०, १२५, ४; १३९,
 १-५; १४०, ३-५; १४१,
 २; ४; १४२, ६; १४३, १-३;
 ६; ९; पै १, ११२, ३; २, १७,
 ३; ७८, १; ३, १८, ५; ८,
 १०, २-४; ५; ९, २, १२;
 ८, १; ३; ५; ७; ८; १२, ९;
 १०, १३, ६; १६, ३३, १;
 ७-९; -भिनाम्पै ५, २६, २; १;
 -शिवनोः श्र १, ४६, १२;
 १२०, १०; १५७, ३; ३, २९,
 ६; ५४, १६; ४, ५२, २; ३;
 [५, ४२, १८; ४३, १७; ७६,
 ५; ७७, ५]; ६, ४९, ५; ७,
 ७२, ३; ८, ८, २३; ९, ७;
 १३; १६; १८; १०, १०६,
 ११; मा १, १०; २१; २४; २,

११; ५, २२; २६; ६, १; ९; ३०;
 ९, ३०; ३८; ११, ९; २८; १८,
 ३७; २०, ३; २१, ३१; ४६;
 ४७; २२, १; ३७, १; ३८, १;
 का १, ३, ६; ८, १; ९, १; २,
 ३, ४; ५, ६, १; ७, १; ६,
 १, १; २, २; ८, १; १०, ५, ८;
 ११, १, ३; १२, १, ९; ३, १;
 २०, १, ७; २१, ७, १; २;
 २३, ४, ३; ५, ४; ५; २४,
 १, १; ३७, १, १; ३८, १, १;
 तै १, १, ४, २; ६, १; ३, १,
 १; ७, १०, ३; ८, ७, २; २,
 १, ९, ४; ३, १०, १; ११,
 २; ६, ४, १; ८, ६; ३, १,
 ६, २; २, ५, १; ४, १, १; ३;
 ३, १; ६, २, १०, १; ३, ६,
 ३; ४, ४, १; ७, १, ११, १;
 मै १, १, २; ५; ९; १०; २,
 १०; १५; ३, ३; ९, ४; ११,
 ४; २, ३, ४; ५; ६, ३; ७, १;
 २; ३, ४, ३; ८, ८; ९, ६;
 ११, २; ८; ४, १, २; ४; ५;
 ९; १०; ४, ९; ५, ४; ९,
 १; ७; काठ १, २; ४; ५; ८;
 ९; २, ९; ११; १२; ३, ३;
 ५; १०; ९, ९; ११, ७; ८;
 १४, २; ८; १५, २; १६, १;
 ३; १८, २१; २७, १; ३८,
 ४; १२; ४०, ६; ९; ४१, २;
 क १, ४; ८; ९; २, ३; ५; ६;
 १०; १२; १७; ८, १२; ४२,
 १; १; कौ २, १०७; १०७७;
 १११०; शौ २, २९, ६; ७,
 ७७, ३; ९, १, ११; ४, ८;
 ११, ३, ४६; १९, ५१, २;
 १२०, १४०, २; १४१, ३; १४२,
 १; ३; पै १, १३, ३; २, ३६,
 २; ५, १५, ७; ३०, ७; ४०,

१; १५, १२, ४; १६, २४, ७;
३३, १; ७०, १; ७; -शिवनी
श्र १, [२२, १; (५, ७५, ७;
७८, १)]; १८६, १०; २, ३१,
४; ३, ५८, १; ४, २५, ३;
८, ८, १२; ९, १३; १०, २;
१०, १७, २; १३२, १; १८४,
२^०; खि ४, ८, २; मा ९, ३१;
१९, ३३; २०, ५८; २१,
४१-४३; २५, ३; ३१, २२;
का १०, ६, १; २१, ३, २;
२३, ५, १-३; २७, ३, २;
३५, २, ६; १^० १, ७, ११,
१३; २, १, ९, ४^३; १०, १^३;
३, ११, २; ६, ३, ६; ४, १;
३४, ४, १०, ३; ७, ६, २;
१५, ४; ५, ३, १, १; ७, १३,
१३; ६, २, १०, १; ३, ६, ३;
४, ४, १; ९, १; ७, २, ७, २^३;
मै १, ९, २; ११, १०^३; २, ४,
१^३ १; १५, ६^३; ९^३; १३, २०; ३,
२, ९ १; ४, ६ १; ८, ८ १; ९, ६ १;
११, ३; ४; ७; १५, ३; १६, ५;
४, १, २^३; ५, ४ १; ६, २^३ १;
१२, ५; १^३ काठ ९, १०; १२,
१०^३; १२; १३, ५^३; ६^३; ७^३;
१४, ४^३; २७, ४; ३०, ३^३;
३८, २; ८; ३९, १३; १^३ क
३१, १२; ४२, ४; ४४, ५;
४६, ६^३; शौ १०, ६, १२; १२,
१, १०; १८, २, ३३^३; १९,
१६, २; २७, १५; २०, १४१,
३^३; पै २, ९, ५; ५, ११, ६;
८, १०, ११; १०, ८, ५; १२,
७, १०; १३, ३, १६; १६, ४३,
५; -† शिवनी श्र [(१, २२,
१) ५, ७५, ७; ७८, १];
खि १, २, ६; तै १, ४, ७, १;

-० शिवनी श्र १, ३०, १७; ११६,
५; १३; २५; ११७, ७; १७;
११८, ७; १५७, ५; १८०, ७; ८;
१८ २, ७; [१८३, ६; १८४, ६];
१८४, ५; ५, ७५, १; ७, ४०, ५;
[६७, १०; ६९, ८]; ७२, ४;
७३, २; ८, १०, ५; १०, ३९, १४;
तै ३, २, १०, २; काठ १७, १८;
† कौ १, ४१८; २, १०९३; जै
१, ४०, १०^३; -शिवभिः श्र
६, ४५, २१; -शिवम्याम् श्र
१, ४४, २; [१४; (७, ६६,
१०; १०, ६५, ७) ५, ५१,
८]; १६४, २७; १८२, ६; ५,
७३, १०; खि १, ४, ७; मा ७,
११; १०, ३१; ३२; १२, ७२;
१९, १; ६; १५; २६; ८९;
१४; १५; २०, ३३^३; ६०; ६५;
२१, ३४; ४०; ५५-५७; ५९^३;
६०; २४, २३; ३८, ४; का ७,
५, १; ११, १०, १; २; १३,
५, ११; २१, १, १; ५; २, ४;
१५; ६, १०; १५; १६; २२,
३, २^३; ६, ६; ११; २३, ४,
६; १२; ६, ८-१०; १२^३; १३;
२६, ५, ३; ३८, १, ४; तै १,
४, ६, १; ७, १^३; ८, १९, १ १;
२१, १; ७, ५, २२, १ १; मै १,
३, ८; ११, १०; २, ३, ८^३; ६;
१३; ३, ११, २^३; ३^३; ५^३; ७;
९^३; १४, ४; १५, ११; ४, ९,
७^३; काठ ४, २^३; ५, ५; १२,
९^३; १५, ९; १६, १२; १९,
१३; ३७, १८^३; ३८, ३^३; ८; ४५,
१९; क ३, २^३; २५, ३; कौ २,
११३१^३; जै ४, ११, ९^३; शौ ७,
७७, ८^३; ९, १५, ५; पै १६, ६८,
५^३; -† श्वी श्र २, २७, १६;

४, २, ५; ७, १, १२; ८,
४, ९; तै १, ६, ६, ४; ७,
६, ७; ३, १, ११, १; मै १,
४, ३; ८; काठ ५, ६; ३२, ६;
कौ १, २७७; जै १, २९, ७; ३^३ वै
३, ३०, ४^३; ६, ६, ६.

अश्विनी-†नी श्र ५,
४६, ८; मै ४, १३, १०; शौ ७,
५१, २; -१नीः तै ५, ३, १, १.

२आश्विन^b-नः मा १८,
१९; २४, ३६; ३९, ५; का
१९, ७, १; २६, ८, १; ३९,
३, १; तै ४, ७, ७, १; ५, ६,
२२, १ १; १६, ४, ९, १; २; ४; मै
२, ६, ५ १; ११, ५; ३, १४,
१७; १ ४, ३, ८; ५, ९; ६, १^३;
८, ७ ३; १^३ काठ १२, १०; १२;
१५, ४ ३; १८, ११ ३; २७, ४;
५^३; २८, १०; ५०, २; क
२८, ११; १ ४२, ४; ५^३;
१ ४५, १; -नम् मा १९, ८; का
२१, १, ७; १^३ तै १, ८, ९, २;
२१, २; २, १, १०, १; ६, ३,
६; ६, ४, ९, १; २; ४; मै
१, ८, १०; १^३ २, ३, ९; ४, २;
५, ६^३; ९^३; १ ४, ६, १; १^३ काठ
१२, १०; १२; १३, ५^३; ६; ७^३;
२८, १०^३; ३४, १६; ३७, १८;
क ४५, १^३ १; -१नस्य काठ
२७, ५; क ४२, ५; -नाः मा
२४, ३; का २६, १, ५; तै ५,
६, १३, १; मै ३, १३, ४; काठ
४९, ३; -१नानि तै ७, ४, ५,
२; ७, ३; -१ने तै २, १, १०, ३;
मै २, ५, ११^३; ४, ६, २; -नौ मा
२४, १; का २६, १, २; तै ३, १,
६, २; मै ३, १३, २; ४, ६, २ १;
काठ २८, ५ १; क ४४, ५ १.

^a) तु. टि. अश्विनी शौ. (५, २५, ३)।

^b) साटस्यदेवताथर्षे अण प्र. (पा ४, २, २४; ३, १२०)।

तत्-स्वरः (तु. अश्व- > १आश्विन- > ✓१आश्व>
१आश्विन-)।

¶आश्विनी- नी मै
२, ४, १; -नी: मै ३, २, ९;
काठ २०, १०^३; क ३१, १२^३;
-नीभि: मै ४, ६, २; -नीम् तै
२, १, ९, ४.

¶आश्विना(न-अ)ग्र-
-ग्रान् तै ७, २, ७, २; मै ४,
८, ९; काठ ३०, ३; क ४६, ६.
अश्वि-ताप- -पम् पै ३,
३९, १.

*अश्वि(श्वि-वि)न^b-

अश्विन-कृत- -तस्य मा २०,
३५; का २२, ३, ४.

२अष्ट- सम्^०

अष्टवे^d ऋ ४, ३०, १९.

अष्टि- -ष्टये शौ ६ ५४, १. [°ष्टि-
जरत्, वि>व्यं, सम्^०]

अष्टुम् सम्^०

अष्ट्रा^e- ✓अञ् द्र.

✓२अश्^f, ¶अश्नाति^h तै १, ६, ७,

३; ६, १, १, ४; मै १, ४,
१०^३; ८, ७; १०, १६^३; २, १,
१०; ३, ४, ९; ६, २^३; ४, १,
६; काठ २२, १३^३; शौ ९, ८,
१-६; अभाति ऋ ९, ६७,
३१; १०, ८५, ३; ४; ¶तै १,
६, ७, ३; ४^३; ६, १, १, ३;
¶मै १, ८, ९; १०, १६; ¶काठ
६, ७; २४, ७^३; ३२, ७^३; ३६,
१०^३; ¶क ४, ६; ३७, ८^३;
†कौ २, ६४८; शौ ९, ८, १-६;
†१४, १, ३; ५; पै ६, २२,
२०; १६, ११३, ७^३-९^३;
अश्नाती^३; अश्नाती^३; मै १,
८, ९¶; ¶अभीतः^३ मै १, ८,
९; काठ ३१, १५; अश्नन्ति^३
मै ३, ६, ६¶; काठ ३१, ४¶;
क ४७, ४¶; शौ ९, ७, ८; ९;
११, १२, १४; पै १२, ३, १३;
१६, ११३, २; ३; अश्नासि^h

शौ ८, २, १९; पै १६, ४, ९;
अश्नामि^h शौ ६, १३५, १; ७,
१०६, १; अश्नामि मा २, ११;
पै ५, ३३, ७; अश्नातु पै ७, १९,
८; अभीतम्^३ ऋ ७, ७३, २;
¶आभात् मै १, ६, १२^३; २, १,
१२; काठ ७, १५; ११, ६^३;
२५, ४^३; क ६, ५; ३९, १^३;
आभन्^k ऋ १०, १७६, १;
आभाम् ऋ १०, ९५, १६;
¶अभीयात्^३ तै १, ६, ७, ४;
५, २, ५, ६; ७, ६, १; मै १,
८, ८; १०, १६; २, १, ६; ३,
२, ५; ४, ८; ६, २; ४, ३, २;
काठ ८, १२; शौ ४, ११, ३¶;
अभीयात् तै २, ५, ५, ६¶; ¶मै
१, ४, १०^३; ८, ८; ९, ७; २, १, ६;
३, ४, ८; ६, २; ६; ४, ३, २; ¶काठ
८, १२; ९, १५; ११, ५; १०;
१२, ७; २३, ९; २९, १; ८;

*) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^b) मौस्थि. *अश्वि-विन्द- इत्येतज्जत्वे सति अश्वि-
(श्वि-वि)न्- इत्यस्य जनकम् [तु. टि. अश्विन्- यदनु
'गवादिषु' (पावा ३, १, १३८) इत्यत्र उस्सं. इह नेष्यते
(अन्यथा उप. शः प्र. इति कृत्वाऽन्तोदात्तः स्यादित्य-
निष्ठाऽपत्तेरिति यावत्) । एस्थि. पाप्र. उस. उप.
✓विन्दु+कर्तरि अञ् उस्सं. (पाउ ५, ३३) । कृद्-उप-
प्रस्व. निस्वरः (पा ६, १, १९७) । यत आद्युदात्तत्वं
निर्बाधं स्यादिति दिक् (तु. नाउ. टि. मतान्तरे लुचमाने) ।

^c) तृतस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, ४८) । यदिह पूष.
नकार उपजन इति उ. प्रष्ट. (तु. PW. प्रष्ट.) आहुस्त-
दनुपपन्नमिव भवति । तस्य कौतस्त्यस्य विषये साकाङ्क्षया-
ऽनिवृत्तेः । यदपि म. पूष. स्वार्थे अण् प्र. इत्याह, तत्र
वृद्धयभावे यथाकथमप्युपेक्षितेऽपि सति स्वरतो नितरा-
मनुपपत्तिः, अन्तोदात्तत्वप्रसङ्गादिति दिक् ।

^d) तवैच् प्र. नित्-स्वरथ (पा ३, ४, ९; ६, १, १९७) ।

^e) किन् प्र. इति विशेषः । शिष्टं नापुटि. द्र. ।

^f) अस्य ✓अञ् (पृ ६२) इत्यत्र कृतपूर्वः समावेशः
शोध-सापेक्षः द्र. । वेधनरूपहिंसाश्रुतिना ✓१अश् इत्यनेन
संबन्धस्य नेदीयस्त्वाऽभिसंधेः । यदपि तत्र पाठ. (४,

१५९) अतु ष्टन् प्र. व्यधायि, तदपि नाऽऽद्रियेत् । प्र.
आदिभूतस्योष्मणः धा. अन्यतया प्रतीयमानत्वात्तदभावे
तकारादौ प्र. इष्टवर्णविपरिणामाऽसिद्धेति दिक् ।

^g) प्राक्प्रसिद्धात् पृथक् निर्देशः द्र. [तु. टि. ✓१अश्
यतः मौस्थि. अस्य ✓*अर् इत्यस्य ढठेन हिंसार्थकेन
प्रभेदेन संबन्धो गृह्येत (हिंसिक्रियावद् भुजिक्रियाया अपि
स्वविषयभूतस्य पदार्थस्य स्वरूपतो विलोपकत्वाद्
उक्तस्य हिंसिपरस्य ✓*अर् इत्यस्यैव भुजिपरतया-
ऽप्यर्थातिशययोगपरिणाम इत्यभिसंधिः) । यद्वा ✓*अर्
इत्यस्य ९मः भोजनार्थः पृथक् संकल्प्यः] ।

^h) प्र. पित्त्वाद् विकरण-स्वरः ।

ⁱ) उदात्तप्लुतः (पा ८, २, ९७) । एकतरत्र नापुटि.
दि. विकरण-स्वर इति कृत्वा स्वरद्वयं द्र. ।

^j) विकरणस्य स्वराऽभावे प्रस्व. (पामवा ६, १, १५८) ।

^k) 'अभन्' इति संपा. पपा. च स्वरतश्च छन्दस्तश्च
चिन्त्यः । आहभावे प्रस्व. प्राप्तत्वादानुष्ठुभपादस्यैका-
क्षरोनतापत्तेश्चेति यावत् (तु. G.W.; वैतु. सा. 'आहु-
वन्' इत्येतत्स्थानिकतया व्याचक्षाणोऽप्युक्तोभयदोष-
विषये समानं चोद्यः) ।

^l) यासुङागम उदात्तः (पा ३, ४, १०३) ।

३२, ७^३; ३६, १०; ¶क ७, ७^३;
३६, ६; ४५, २; शौ ९, ७,
७^३; ८, ७-९; १२, ४, ४३;
४४; ४६; पै ३, २५, ५; ८,
१५, ५; १२, ३, ३; १६,
११३, १०; ११; ¶अश्रीयाताम्
मै १, ४, ५; ¶अश्रीयाम्^१ मै १,
६, १२.
†आश^२ ऋ १, १६२, ९; मा
२५, ३२; का २७, १३, १; तै ४,
६, ८, ४; मै ३, १६, १; काठ
४६, ४; आशुः^३ मा १९, ६१^३;
का २१, ४, ११; मै ४, १०, ६;
आशिम>मा पै ९, २२, ९;
२१; २२; †अशीत् ऋ १०,
८७, १७; पै १६, ७, ७; आशीत्
शौ ८, ३, १७; पै १६, ५७,
१-१६; अशिष्म काठ ३६, ९;
¶आशिव्यम्^४ काठ ११, ६. [प्र°]
१अशान^५- -णम् तै २, ५, ६, ६;
६, १, १, ४; मै ३, ६, २; ६;
-ने शौ ५, २९, ६; ७; पै १३,
९, ८; ९. [°न- प्रातः^६, स°,
सायम्^७]
अशान-कृत्^८- -तम् शौ ९, ६,

१३; पै १६, १११, १३.
‡अशाना(न-अ)नशान^९- -ने कौ
३, ४, ४; जै २, ३, ७; शौ १९,
६, २; पै ९, ५, २. [°न- स°]
२अशान- हुत°
अशित, ता^{१०}- -णितम् तै १, ६, ७,
४; काठ २५, १०^३; क ४०,
३; -ता शौ १२, ८, १०; ११;
पै १६, १४४, ९; १०. [°त-
अन्°, आ°, प्र°]
अशिता-वत्^{११}- -वति शौ ९, ८,
८; पै १६, ११३, ११.
¶अशितव्य^{१२}- -व्यम् मै १, ५, ७^३;
३, ४, ८; ७, ८^३; काठ १२,
७; २४, ७^३; क ३७, ८^३.
अशित- प्र°
¶अशित्र- -त्रम् काठ ७, ५^३; क
५, ४^३. [°त्र- प्र°]
¶अशित्वा^{१३} मै १, ६, १२.
अशन्त^{१४}- -अन्ता ऋ ७, ६७, ७;
-अन्तौ ऋ ८, ५, ३१. [°अत्-
अन्°, प्र°]
¶अशन्ती^{१५}- -त्याः मै १, ६, १२.
‡अशान्- -नाः कौ १, ५५५; जै
१, ५७, २.

अशय प्र°
¶अशय^{१६}- -श्ये मै ३, १०, १.
[°श्य- प्र°]
अशयत्- वि>व्य°
अशयमा(न>)ना^{१७}- -ना शौ १२,
८, १०; पै १६, १४४, ९.
अशट्^{१८}- -ष्टा ऋ १, १२१, ८.
आश- प्र°
‡अशित्^{१९}- -शिताम् पै ६, २२,
२४.
¶आश्य^{२०}- -श्यम् तै २, ५, १, ४^३;
६, १, ११, ६^३.
अ-शानु^{२१}- -नु ऋ ५, २, १२; शौ ६,
४०, २^३; -†शुः ऋ [१, १०२,
८; (८, २१, १३) १०, १३६,
२]; कौ २, ११५२; जै ४, १, ५;
शौ २०, ९५, ३; -†शुभ्यः ऋ
८, ९६, १६; कौ १, ३२६; जै
१, ३४, ४; शौ २०, १३७,
१०; -शुम् ऋ १०, २८, ६; पै
१, २७, ४; -०शो ऋ ८, ८२,
४; पै २, ७, २.
१अशान-, २अशान- ✓२अश् द.
अ-शपत्^{२२}- -पत्तः खि ४, ५, १७; शौ
६, ३७, ३; ७, ६१, १.

- १) यासुडागम उदात्तः (पा ३, ४, १०३) ।
२) णलो लिङ्वात् प्र. पूर्वमुदात्तः (पा ६, १, १९३) ।
३) प्रस्व. (पा ३, १, ३) ।
४) तु. उ.; वैतु. म. GRI. च <✓१अश् इति ।
५) आडागम उदात्तः (पा ६, ४, ७२) ।
६) ल्युट् प्र. लिङ्-स्वरश्च (पा ६, १, १९३) ।
७) उस. क्तिन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।
८) इस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. तस. भवति ।
‘साशानानशाने’ इति ऋ. (१०, ९०, ४) पामे. ।
९) कर्मणि क्तः प्र. तत्स्वरश्च ।
१०) तु. डि. २अ-विति->आदित्य-वत्-। पू. दीर्घत्वम्
उत्सं. (पा ६, ३, १३१) ।
११) तद्यति प्र. तित्-स्वरः (पा ६, १, १८५) ।
१२) क्त्वा प्र. तत्-स्वरश्च ।
१३) शान्-प्रत्यय आकारलोपे प्रस्व. (पा ६, ४, ११२) ।

- १४) स्त्री. ङीप् उदात्तत्वम् (पा ६, १, १७३) ।
१५) शानचि प्र. चित्-स्वरः (पा ६, १, १६३) ।
विशिष्ट इह बाहुचः (९, ७९, १) पामे. ।
१६) क्यप् वा स्यात् यत् वा स्यात् कृत्यः । प्रथमे प्र. पित्वा-
भिधाते धास्व. । उत्तरे यतोऽनावीयः स्वरः (पा ६, १, २१३) ।
१७) कर्मणि शानचो निधाते विकरण-स्वरः (पा ६, १, १८६) ।
१८) कृचि चित्-स्वरः (पा ६, १, १६३) ।
१९) पा. संदिग्धस्थलीयः भवति ।
२०) ण्यति तित्-स्वरः (पा ३, १, १२४; ६, १, १८५) ।
२१) बस. अन्तोदात्तः [पा ६, २, १७२ (वैतु. PW. प्रभु.
तस. इति, तथात्वे यनि. स्वरस्याऽनुपपत्तेः)] । उप. यद्र. ।
२२) विसर्गान्तः पा. इतीव कृत्वा इन्द्रस्य वि. इति सा.
आह. यनि. तु ‘अभयम्’ इत्यनेन समानाधिकरणं
रु. द्र. इति विवेकः ।
२३) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

अ-शम्^a शौ २, २५, १; पै ४, १३, १; ६, २२, २०^c.

अशं-तर- -रम् पै ५, ३४, १.

अ-शरमय^a- -यम् मै २, १, ६.

अशस्- ✓/१अश द्र.

अ-शस्त^a- -स्तानि शौ ६, ४५, १.

अशस्त-वार^b- -रः श्र १०, ९९, ५.

अ-शस्ति^a- -स्तयः शौ ७, ११९, २;

-स्तिः काठ १९, २१; ४०, १०;

क २९, ८१^c; शौ १, २०, १; ५,

३, ६; -स्तिम् श्र [१०, १८२,

१-३]; शौ ८, २, २; १७, १,

८; १७; पै १६, ३, २; १४९,

१२; -स्तीः श्र १, १००, १०;

४, ४८, २; ६, ४८, १७; ६८, ६;

७, १८, ५; मा ११, १५;

का १२, २, ४; तै ४, १, २, २;

५, १, २, ३; मै २, ७, २; ३,

१, ३^c; काठ १६, १; १९,

२; क २९, ८; -स्याः शौ

१२, २, १२.

अशस्ति-गुर- -रः काठ ७, १३.

अशस्ति-द्वृ^d- -द्वा श्र ८,

८९, २; ९९, ५; ९, ६२, ११;

८७, २; १०, ५५, ८; मा ३३,

६६; ९५^६; का ३२, ५, १२; मै

१, २, १०^६; कौ १, ३११, २;

२८; ९८७; जै १, ३२, ९; ३,

३, ७; शौ २०, १०५, १.

अ-शाख- -खः काठ २६, ३; क ४१, १.

अ-शान्त, न्ता^a- -न्तः तै २, २, ५,

२; ७, ५, १५, १^c; मै १, ८,

५^c; ३, ६, २; ७, ८; ८, ७;

९, ३; ४; ४, १, ९; ७, ६^c;

काठ १०, १०; २६, १; ३१,

७; ३७, १४; क ४०, ४;

-न्तम् तै ६, ५, ८, ५; मै १,

८, २; ३; ४, २, ९; काठ ६,

३; ८; क ४, २; ७; -न्तस्य मै ३,

१, ६; ४, १; -न्ता काठ १३, ६;

-न्ताः तै ३, १, १, २; ६, १,

२, ३; मै २, ३, १; ३, ८, २;

१०, १; ४, ४, १; काठ २४,

१०; २७, ४; क ३८, ३; ४२,

४; -न्तानि मै ४, ३, ६; काठ

१२, ८; -न्ते मै ४, २, १२^c;

-न्तौ तै २, ५, ८, १; मै ३, २, ३.

अ-शान्ति- -न्त्यै काठ २४, ९; क ३८, २.

अ-शास्य^a- -स्यम् श्र ८, ३३, १७.

अशित-, अशितव्य-, अशितृ-, अशित्र-

अशित्वा ✓/२अश द्र.

अ-शिथिर(<>७)त्वं^a- -स्वाय मै

२, २, ३; ३, ५, २; ७, २; ४, ३,

९; ४, २; ७, ६^c; ८, ७; १०.

अ-शिथिलस्व- -स्वाय काठ ८, ८; २६, ४; २९, २; ३०, ५; क ७, ३; ४१, २; ४५, ३.

अ-शिथिलम्मा(म्-भा)व^a- -वाय तै ७, १, ५, ४; २, ४, २.

अशिन- ✓/१अश द्र.

अ-शिप(>)वा^a- -दाः श्र ७, ५०, ४.

अ-शिमिद्, दा^a- -दाः श्र ७, ५०, ४; -दाय मा ३८, ७; का ३८, २, १.

अ-शिव, वा^a- -वः श्र १०, १२४, २;

-वस्य श्र १, ११७, ३; ६,

४४, २२; -वा श्र १०, २३,

५; शौ २०, ७३, ६; -वाः श्र

५, १२, ५; मा ३५, १०^६;

का ३५, ४, ९^६; मै १, ६, ९^६;

शौ ७, ४४, १; १२, २, २७;

-वासः श्र ७, ३२, २७; १०,

९५, १५; खि ४, ५, १३^६;

कौ २, ८०७; जै ४, ३०, ७;

शौ २०, ७९, २; -वेन श्र १,

११६, २४; ११७, १७.

अ-शिथिल्लु^a- -क्षुम् शौ २०,

१३४, ६.

*अ-शि(ध>धक>)श्विका- नाउ. टि. द्र.

अ-शि(धि>)श्वी^a- -श्वीः श्र १, १२०, ८; ३, ५५, १६.

^a) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^b) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

^c) 'आशस्तिः' इति दीर्घाऽऽदिः मुपा. शोधाऽपेक्षः।

^d) उस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)। पूष.

उ. (मा ३३, ६६) अभि-शस्ति-> अ-शस्ति- (अभे-राक्षिषः) इत्याह। यत्तु तत्रैव म. पूष. बस. इत्येतदाह, तेनासौ अ-शस्ति- इत्यपरं प्राति. उपकल्पयमानोऽप्रामा-णिकः। तत्साधकसाक्ष्यन्तराऽभावाद् व्युत्पत्त्यन्तरसद्भावे तदनिवार्यत्वाऽभावाच्चेति दिक्।

^e) तस. कृत्वाकीयः स्वरः (पा ६, २, १६०)। उप. यद्र.।

^f) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। अत्र स्वर-सिद्धयर्थं 'वा अन्वसि' (पामवा ५, १, ११९) इति

नम्-समासात् स्वस्य विप्रतिषेधः विकल्पितः।

^g) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

^h) 'अशोवाः' इति ऋ. (१०, ५३, ८) पामे.।

ⁱ) अत्र मुपा. अन्तोदात्तत्वदर्शनात् बस. वा स्यात् प्रमादजः स्वरो वा स्यात्।

^j) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. प्रति संदेहः। यनि. पाप्र. शिथु- इत्येतदनर्थान्तरवृत्तिनश्च सनिष्पत्तिकस्य च सतः (यत्तु. ✓/ *शिथु >) *शिथिब- (तु. सु-शिथिब-) इत्येतस्य ऋषन्तं (पावा ४, १, ४५) *शिथ्वी- इति द्र.। असि पूर्वसवर्णदीर्घः (पा ६, १, १०६)। मौस्थि. शिथु- इत्येतत् प्राप्पभूतं *शिथिब- (जी. > *शिथिबका-) इति उप. इति कृत्वा यनि. ऋ. *अशि-

अक्षिपत् ✓ १ अक्ष द्र.

अ-क्षिष्ट- -ष्टम् मै १, ७, ३१; -ष्टान्

शौ २, ३१, ३.

अक्षिष्म ✓ २ अक्ष द्र.

*अक्षी- त्रिज. टि. द्र.

*अ-क्षीत^b-अक्षीत-तनु^o- -नो तै १, १, १२, ३.*अक्षीत-म^a- -म मा २, २०;

का २, ५, १.

अक्षीति^o- -तयः शौ ११, ३, २१;

-तिः खि ४, २, २; मा २३, ५८;

का २५, १०, ६; शौ ५, १५,

८; १९, ४७, ३; पै ६, २०,

३; ८, ५, ८; -तिभिः शौ २,

१२, ४; पै २, ५, ४; -स्या

ऋ २, १८, ६; -स्यै तै ७, २,

११, १; १२, १; १४, १; १७,

१; १८, १; काठ ४२, १; ३;

५-८. [°ति- अष्टन्°, एक°,

एकान°, चतुर°, नवन्°, पञ्चन्°]

°अक्षीत्य(ति-अ)क्षर^o- -रम् मै ३,

२, ५.

°अक्षीत्यक्षर-स्व^o- -स्वम् मै ३,

२, ५.

*अ-क्षीर्त^b-*अक्षीर्त-तनु^o- -नो काठ १, १२;

३१, १२; क १, १२; ४७, ११.

अ-क्षीर्षक^b- -काय तै ७, ५, १२,

१; काठ ४५, ३.

अ-क्षीर्षन्^o- -र्षा ऋ ४, १, ११;

-र्षाणिः खि ३, २१, २; कौ २,

१२२१; शौ ६, ६७, २; -र्षाणम्

शौ १९, ४७, ८; ५०, १; पै

६, २०, ८; १४, ४, ११.

°अ-शुक्ल^o- -क्रम मै ३, ८, १०; ४, ६, ९.अ-शुचि^o-

°अशुचि-तर- -रः मै १, ८, ९.

अ-शुद्ध, द्वा^b- -द्धः का १, ४, ४; मै

१, १, ६; ४, १, ६; काठ १, ५;

क १, ५; -द्वाः मा १, १३;

-द्वाम् पै ९, २२, १७.

°अ-शुन^o- -नम् शौ १४, २, १६.

अ-शुन्ध- -न्धा पै ४, १८, ३.

°अ-शु(भ>)भा^o- -मा खि २, ६, २२.

*अ-शुर-, *अशुर्भ- नापू. टि. द्र.

°अशुष^o- -षम् ऋ १, १०१, २; १७४,

३; २, १४, ५; १९, ६; ४, १६, १२;

६, ३१, ३; -षस्य ऋ ६, २०, ४.

धिका-> -काः' इत्यस्य मूलतः सतः प्र३ रू. नैप्र. विपरि-
 णामः स्यात् । यत्तु शिशु- इति उप. इति परसाधारणी
 दृष्टिर्भवति (तु. सा. प्रभृ.), तत्रापि पाप्र. अनुरोधेन विशेषदृग्भि-
 रयमपरो विशेषोऽवश्यमवधेयो यथा पा. लोकमात्रगोचर-
 तयाऽन्तोदात्तश्रुतिकमेतत् प्राति. इतीवाभिप्रेयादिति । कुत
 इति । यनि. आनुदात्ततया वेदे भूयमाणस्यैव सतस्तद्विभिन्न-
 श्रुतिकतया लोक उपलब्धिमपेक्ष्य तथात्वेन प्रतिपादनार्थं
 ङीष्ः प्रकरणे (पा ४, १, ६२) समावेशस्यौचित्यादिति [वैतु.
 सा. अपार्थमेव ङीष्न्तं सरूपं वेदे श्रावुकः सन् स्वरतो
 दुष्परिहरपर्यनुयोगः (तु. ऋ. यस्थ.)] । एस्थि. शिशु- इति
 उप. इत्यास्यायाऽपि वेदे पूर्वं ङीष्न्तताम् (पावा ४, १,
 ४५) आपत्तेन सता *शिङ्घी- इत्येतेन नञः यनि. आयु-
 दात्तकरः तस. भवति, लोके तु नञ्-पूर्वस्य तस. सतः
 'अक्षिशु-' इत्यतो ङीष् प्र. इष्यत इत्येतद्विवेककृत् संप्रदाय
 इति सुवचम् [वैतु. सा. प्राकराणिकं शिशुभिन्नत्वं
 समर्थयितुमसमर्थ इव बस. इति कृत्वा शिशुराहित्ये श्रुति-
 तात्पर्यमिति निगमनार्थं *शिङ्घी- इति उप. तद्धितवृत्त्या
 साधुकतया वा, नितान्तमसंबद्धमिव कृद्गत्या ✓ ङी
 इत्यतो निष्पादुकतया बोभयथाऽपि मोक्षप्रयत्नः (तु. PW.
 प्रभृ. अपि बस. इति वदन्तः स्वरतः समानं बोधाः);
 LRV. 'सुशिङ्घीः' इत्येवमुभयोः स्थ. पिपठिषुः सञ-
 न्यथासिद्धमिव सन्तं शोधं प्रस्तावुकः (तु. ORN.) ।

^a) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. २ शिङ्घु- यद्र. ।

^b) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. यद्र. ।

^o) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

^a) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. *म- (<✓/मा) इति
 दीप्तिपर्यायं यद्र. [तु. सभृ. नापू; वैतु. सा. (का. यद्र.)
 उ. म. PW. प्रभृ. च *°अक्षिन्- (<✓/१ अक्ष वा
 ✓/२ अक्ष वा) इत्यस्य तमपि प्र. दीर्घ इत्येवमास्थायुकाः] ।

^o) पाप्र. *अक्षी- (<अष्टन्- + दशत्-)+तिः प्र. प्रस्व.
 च (पा ५, १, ५९) । मौस्थि. तु अष्टन्- + *दक्षीति- (यद्र.)
 इति स्थिते सासस्व. द्विस. आस्थेयः । उभयत्र नैप्र. आश्रयणी-
 यत्वसामान्येऽप्युत्तरे कल्पेऽस्ति काचित्क्षणीयस्तेति दिक् ।

¹) द्विपूटिदि. सस्व. । स्वरितः (पा ८, २, ४) द्र. ।

²) भावे स्वः प्र. तत्स्वरश्च (पा ५, १, ११९) ।

^b) तु. टि. अ-रेतस्व- इति ।

¹) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

¹) तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १६१) । उप. यद्र. ।

^k) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. । 'शूनम्'
 इति ऋ. (३, ३३, १३) पाभे. ।

¹) तस. । पाप्र. यमु. स्वरः चिन्त्यः । अथवा उप. चार्वा-
 दिषु उसं. कृत्वा समाधेयः (पा ६, २, १६०) । मौस्थि. तु
 *अ-शुद्ध- (=तस. उप. भाप. <✓/°शु दीप्तौ यद्र.) +
 (✓/°भृ [भरणे]) > कर्तरि) °अ- इति स्थिते उस. उपप्रस्व.
 सतः *अशुर्भ- (इ-अ- इत्यस्य विपरिणाम इति दिक् ।

^o) ल्यु. ? नञ्पूर्वः बस. इति सा. [वैतु. (ऋ १, १७४, १)
 आ>अ इत्येवमप्यादिममकारं विकल्पकश्च नञ्पूर्वं तस.
 अपि पक्षे प्रतिपादुकश्च] स्वरतश्च बाहुलकाश्रयः

*अ-शुष्क-

॥अशुष्का(क्-अ)ग्र-ग्रः काठ २६,
३; क ४१, १.अ-शुद्ध- -द्राः मा ३०, २२; का
३४, ४, ४.

*अ-शून्य-

अशून्यो(न्य-उ)पस्था- -स्था खि
२, ११, २.॥अ-शृ(ङ>)ङ्गा- -ङ्गाः तै ७, ५,
१, १; २, १.अ-शृण्वत्- -ण्वते तै ७, ५, १२,
१; काठ ४५, ३.॥अ-शृत- -तः तै २, ६, ३, ४;
-तम् तै ६, ३, १०, १; मै १,
८, २; ४, ७, ४; काठ ६, ७;
२८, ९; क ४, ६; ४४, ९;
-तान् काठ २८, ८; क ४४, ८.

अ-शृथित- -ताः ऋ १०, १४, ११.

अ-शोच, वा- -वा ऋ ७, ३४, १३;
-वाः ऋ १०, ५३, ८.

अ-शोषस्- -षसः ऋ ७, १, ११.

*अ-शो(कु>)का-

भाषोक्त्यु- -यः मै ३, ५, ४.

॥अ-शोचत्- -चन् तै ५, ४, ४, १.

अ-शोचन- -नम् पै ५, १९, ७.

अ-शोण- -णाः शौ १९, ६०, १.

✓*अश्च

✓*अश्च^१, अश्चसि पै १०, १, १.

अश्न- ✓१अश् द.

॥अश्न- ✓२अश् द.

अश्नया, अश्नवै, अश्नवैथे ✓१अश् द.

*अश्-भर- अश्मला- टि. द.

अश्मन्, अश्मला- ✓१अश् द.

॥अ-श्मशानचित्- -चित् तै ५, २,

८, ५; मै ३, २, ६; ७; ५, १.

अश्य-, अश्यत्-, अश्यमान- ✓२अश् द.

॥अ-श्रद्धान- -नः तै २, ६, १०, १.

अ-श्रद्ध- -द्वाः शौ १२, २, ५१;

-द्वान् ऋ ७, ६, ३.

अ-श्रद्धा- -द्वाया तै ७, ५, २, २;

काठ ३३, १; -द्वा शौ ११,

१०, २२; पै १६, ८७, २;

-द्वाम् मा १९, ७७; का २१,

५, ४; मै ३, ११, ६; काठ ३८, १.

१अ-श्रम- -मासः ऋ ६, २१, १२.

२अ-श्रम- -मैः ऋ ७, ६९, ७;
मै ४, १४, १०.

अ-श्रमण- -णाः ऋ १०, १४, ११.

॥अ-श्रमिष्ठ- -ष्टाः ऋ ४, ४, १२;

तै १, २, १४, ५; मै ४, ११,

५; काठ ६, ११.

॥अ-श्रवि(ष्ठ>)ष्ठा- -ष्ठा पै १४, ४, २.

अ-श्रात- -तः ऋ १०, १७९, १;

-तम् शौ ७, ७५, ११.

अ-श्रान्त- -न्तस्य शौ १९, २५, १;

-न्ताः ऋ १०, ६२, ११.

अ-श्राम- -मः पै १, २२, ३.

॥अश्रि- -श्रयः मै ४, ७, ९; काठ २६,

४; २९, ८; -श्रिः तै ६, ३, ४, ३;

-श्रिम् तै ६, ३, ४, ३-५. [अश्रि-

अश्रन^१, चतुर^२, त्रि^३, नवन^४शत^५]

अ-श्रित- -तम् ऋ ४, ७, ६.

*अश्री^६-॥अश्री-र, रा^७- -रः ऋ ८, २, २०;

-रम् ऋ ६, २८, ६; शौ ४,

२१, ६; -रा ऋ १०, ८५, ३०.

(पा ६, २, ११९)। एतदपेक्षया उस्. (पा ६, २, ११६)
सुवचतरं द.। प्रकरणातः प्रदाहार्यप्राधान्यस्य प्रतिपत्तेस्तु
तदर्थश्रुतेः सतः ✓१अश् इत्यतोऽस्य जन्म द. (वैतु.
PW. प्रभु. <✓२अश् इति)।

^a) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^b) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.। मुपा.
द्वितीयः स्वरश्चिन्त्यः।

^c) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

^d) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. ✓*मृथ्+क्तः।

^e) बस. पराशुदात्तत्वम् उस्. (पा ६, २, ११६)।

^f) अपत्येऽयं षक्>पयः प्र. किस्वरश्च (पा ४, १,
१२३; ६, १, १६५)।

^g) चात् पूर्वदेशे ✓१अश् इत्यतोऽनर्थान्तरं सन् नापू.
बधा. इति कृत्वा पाधा. उस्.। यनि. च धा. नैप्र. वर्ण-
विपरिणामतः नापू. जातः सन् गपू. ✓*अश्च इत्यत्र
परतरे वर्णविपरिणामे द्वारायमाणः द. (तु. टि. ✓*अश्च)।

^h) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. सोपपदात्
✓१श्चि+कर्णणि ऋप् (पा ३, २, ९२)।

^१) सस्व. नापृटि. द.। उप. ✓अश्+कर्तरि अच् प्र.।

^२) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. ✓अश्+
भावे ब्युद् प्र.।

^३) सस्व. द्विपृटि. द.। उप. ✓अश्+अमितु-+इष्टन् प्र.।

^४) नञ्पूर्वत्वं संदिग्धं भवति (वैतु. शौ १९, ४९, २
यत्रत्याः सर्वेऽपि पाभे. नञ्-रहिता भवन्ति)। प्राकरणिक-
संगतिविघातक इवाऽयं नञ् प्रतिभातीति दिक्।

^५) 'अ-श्रातः' इति ऋ. (१०, १७९, १) पाभे.।

^६) 'अश्रामः' इति शौ. (१, ३१, ३) पाभे. (स. व्यु.
च कृते तु. तत्रत्यं टि.)।

^७) ✓१अश्+किन् प्र. (पाउ ४, ६६) इति प्रथमः
कल्पः (तु. WW १, २८)। जा. ✓अश्रि+बिन् प्र. भाषो
हस्वत्वं च (पाउ ४, १३८) इत्यपरः कल्पः। उभयथाऽपि
नित्-स्वरः (पा ६, १, १९७)।

^८) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। नाउ. व्यु. औपयिकं
द.। नञ् चेह वैपरीत्यलक्षणः सन् प्राति. कुत्सितभाव-
वाचकं करोति (तु. नाउटि.)।

^९) उस्. कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)। उप. ✓*अ+

*अ-श्रीवि-

अश्रीवि^१ - वी: मै १, ११, १०.

अश्रु^२ - अश्रु ऋ १०, ९५, १२; १३;
॥ तै १, ५, १, १; मै २, १, १०^३ ॥;
काठ ३४, १२ ॥; -अभि: मा
२५, ९; का २७, ९, १; तै ५,
७, २०, १; मै ३, १५, ८; काठ
५३, १०; -अश्रुण शौ ५, १९,
१३. [अश्रु-अन^४]

॥अश्रु-ज^५ - जम् तै १, ५, १, २.

अश्रु-मु(ख) > खी^६ - खी शौ ११,
११, ७.

अ-श्रेष्मन्^७ - ष्माण: शौ ३, ९, २.

अ-श्रोण,णा^८ - ण: खि २, १०, २;
पै १, २२, ३; -णा^९ मै ३, ७, ४.

॥अ-श्रोत्रिय^{१०} - या: मै ४, ५, ८;

-याय काठ २८, ४; ५; क ४४,
४; ५.

*अ-श्री(=श्री)-

अश्री-ल,ला^१ - ॥लम् मै २, ३, ९;
५, २; ३, १, ९; ६, ७^२; काठ
१२, १०; १९, १०; २३, ६^३; क
३०, ८; -ला शौ १४, १, २७^४.

?अश्रेष्मन्^५ पै १६, ७९, २.

अ-श्रेष्मन् - ष्माण: पै ३, ७, ३^६.

अ-श्रोण,णा^८ - ण: शौ १, ३१, ३;

-णया तै ६, १, ६, ७ ॥; -णा:

शौ ६, १२०, ३; पै १६, ५१, १.

अश्व- √अश्व द.

?अश्वथ^{११} - थ: ऋ ६, ४७, २४.

अश्वत्थ^{१२} - -त्थ शौ ३, ६, ५; पै ३,
३, ६; -त्थ शौ ३, ६, २-४;

६; ८, ८, ३; पै १, ७९, १; ३,
३, २-५; १६, २९, ४; -स्थ:
खि ५, १५, १४; ॥तै २, ३,
१, ५; ३, ५, ७, २; ३; ५, १,
१०, २; ॥मै १, ६, १२; काठ
७, १२; ८, २ ॥; ३९, १३;
क ६, २; ७ ॥; शौ ३, ६, १;
५, ४, ३; ६, ११, १; ९५, १;
८, ७, २०; १९, ३९, ६; २०,
१३१, १७; पै ३, ३, १; ७,
५, ४; १०, ६; ९, २५, १;
१६, १३, १०; -स्थम् ऋ १,
१३५, ८; ॥मै १, ६, ५; २,
२, १; ४, २, १२; ४, २; काठ
११, ६ ॥; पै २, ५५, १; -स्थस्य
मै १, ६, १२ ॥; काठ ८, २ ॥;

कर्तरि कः प्र. [पावा ३, २, ५ (वैतु. सा. [ऋ ८, २, २०]
मत्वर्थीयः रः प्र. इति कृत्वा तद्धितवृत्तेन व्याख्यायुक्तो
नञमभावमात्रवचनतया प्रतिपन्नः संश्रित्यः [भावात्मकस्य
हि सतः पदार्थस्य योगे तद्धितो मतुबर्थेन प्र. व्यवहार्यत्वा-
दित्यभिसंधेः]; PW. प्रभृ. च ६अ+*?श्रीर्- इति कृत्वा
तस. इति वदन्तः स्वरतः यमाधिसाकाङ्क्ष्यमुपेक्षुकाः)] ।

*) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । नाउ. औप-
यिकं द. (तु. अ-श्रीवि- तत्रत्यं टि. च) ।

*) =अश्रीवि- यद. । यत्तु MW. इहापि दन्त्यादि-
द्वितीयाक्षरतया निर्दिदेश, तद् विमृश्यम् । मूको. उभय-
विधसंकेतोपलम्भात् (यत्तु. संटि.) ।

*) व्यु. ? *अश्रु-श्रु- [=बस.पूपप्रस्व.(पूप.<√२अश्रु
[यद.] उप. च √श्रु+भावे कृः प्र. [=अश्रोऽक्ष्ण-
स्त्रुरादौता यस्मात्]]] इत्यस्य नैप्र. वर्णविपरिणामः द.
(तु.पंजा.अश्रु.) । मौस्थि. च √२अश्रु इत्यस्य √१अश्रु
इत्यस्य कायोपचयस्वरूपत्वात् तावतांऽशनेदं प्राति.
<√१अश्रु इत्यपि संकेतलाभः स्यात् [तु. पाउ. (५,
२९)] । यद्वा √*अश्रु इत्यस्य दीप्यर्थे ३ये प्रभेदे
√*१श्रु इत्यस्याप्यवान्तरमूलतया संनिवेशः गप्. टि.
उसं. । ततश्च प्रकृते मौस्थि.पूप. दाहशोकादितात्पर्यकं सत
*अश्रु-(<√*अश्रु) इत्यतः परममूलतो विपरिणतम्
*अश्रु-(<√१अश्रु) इति स्यादिति कृत्वा भाषान्तरीय-
तवर्ग-उवर्गाऽन्यतरादि-सजन्मनामपि विषये व्यु. अस्या
व्याप्तिः द. [तु. WW १, ३३ (उक्तसजन्मपरिचयमात्रे)] ।

अथापि वा [√*धृ>*धृ- (=दाह-)+ (√*भृ [अव-
चरणे]>भावे) *भृ- इति कृत्वा बस. पूपप्रस्व. सतः]
*धृ- इत्यस्य नैप्र. विपरिणामः स्यात् (तु.टि. अश्रु-) ।

*) उस. कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) । उप. √जन्+
डः प्र. (पा ३, २, ९८) ।

*) बस. अन्तोदात्तात् स्त्री. ङीष् प्र. तत्स्वरश्च
(पा ६, २, १६७; ४, १, ५४) ।

*) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप.
(=अश्रेष्मन्-) √श्रिष्+मनिः प्र. उसं. (पाउ ४, १५२) ।

*) तस. नञ-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद. ।

*) यद्यपि मुपा.इहाऽशुदो न भवति, तथाप्यसावशुद्ध-
भावो घुणाक्षरीयो भवति न तु सांकल्पिकः (तु.टि.अ-काणा-)

*) तु. टि. अश्रीर्- । रलयोरभेद इत्येव विशेषः ।

*) 'अश्रीरा' इति ऋ. (१०, ८५, ३०) पाभे. ।

*) मुपा. शोचाऽपेक्षः द. । 'आश्रेषम्' इति शौ. (८,
६, २) पाभे. ।

*) 'अश्रेष्माणः' इति शौ. (३, ९, २) पाभे. ।

*) वैसं.। व्यु. ? ६अ+*श्वथ- (भावे<√*श्वथ) इति
कृत्वा बस.अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) स्यादिति विमृश्यम् ।

*) व्यु. ? पाप्र. अश्व- +*स्थ- (=अधिकरणे √स्था
+कः प्र. >नैप्र. *?स्थ-) इति कृत्वा उस. आयादि-
स्वर इतीवैकः कल्पः (तु. GW. [KZ १, ४६७]) ।

*अश्व-(<√१अश्व)+*अर्थ-(<√*भृ)>नैप्र. *वर्थ-
>*वर्थ- इत्येवं सति सस्व. प्राग्वदित्यपरः कल्पः । ६अ+

क ६, ७; शौ ३, ६, ८; पै ३, ३, ८; ९, २५, १२; १६; १३, ३, ३; -स्थाः शौ ४, ३७, ४; पै १३, ४, ७; -स्यात् शौ ५, ५, ५; पै १, ६६, ३; १३, ३, १; -स्थान् पै ९, २५, १४; -स्थे ऋ १०, १७, ५; खि ४, ७, ५; ७^३, ४; मा १२, ७९; ३५, ४; का १३, ६, ५; ३५, ४, ४; तै ४, २, ६, २; मै १, ६, १२^३; २, ७, १३; काठ ७, १५^१; १६, १३; क ६, ५^१; २५, ४; पै ६, ४, ४^३; ९, १०, ३६; ११, ६, ६; -स्थेन काठ ३५, १५; पै २, ५५, ४.

॥आश्वत्थ^१- -स्थः तै ३, ४, ८, ४; -स्थम् काठ १५, ५; -स्थाः तै २, ३, १, ५; मै २, २, १; काठ ११, ६^२; -स्थान् तै २, ३, १, ५; -स्थानि काठ ८, २; क ६, ७; -स्थे तै १, ८, ९, २; -स्थेन मै ४, ४, २.

॥आश्वत्थी^२- -स्थी तै ३, ५, ७, २; ३; ७, २, १, ३; -स्थीः मै १, ६, ५^२; -स्थीम् तै ५, १, १०, २; काठ १९, १०; क ३०, ८.

॥अश्वत्थ-स्व^३- -स्वम् मै १, ६, १२; काठ ८, २; क ६, ७.

अश्वत्थ-पलाश^४- -शम् शौ २०, १३४, ३.

अश्वत्थ-मित्र^५- -म्रम् पै २, ५५, ५. अश्वत्थ-शाखा^६- -खायाः मै २, ६, ६; काठ १५, ५.

✓अश्वयु, अश्वया-, अश्वयु-
✓१अश् द.

॥अश्वयोपदानि^७ पै ११, ३, ८.

॥अश्वस्याव^८- -वः पै ९, ६, १.

✓अश्वायु-, अश्वायुत्-, अश्विन्-, १अ-
श्वियु-, २अश्विय- ✓१अश् द.

॥अश्वेनायाम्^९ पै २, १८, ३.

अश्वेषित-, १अश्वय-, २अश्वय-
✓१अश् द.

✓*?अष^१

*?अष^२- -ष पै १, ५९, ४^३.

*?अष-तर- -रा ऋ १, १७३, ४.

१*श्वत्थ- (=इवस्- +स्थ-) इति कृत्वा तस्य इतीवाऽप्यपरः कल्पः (यत्र स्वरसिद्धयर्थं पाप्र. नञ्-समासस्य पूर्वविप्रतिषेधीया परिभाषा चरितार्थ्यते [तु. पामवा ५, १, ११९]) । पपा. अनवग्रहोऽस्यातिपरोक्षत्वे लिङ्गम् ।

*) विकारायर्थे अञ् प्र. अित्-स्वरश्च (पा ४, ३, १४०; ६, १, १९७) ।

*) भावे स्वः प्र. तत्-स्वरश्च (पा ५, १, ११९) ।

*) द्वस.सासस्व.वा.एकवचनं च (पा ६, १, २२३; २, ४, १२) ।

*) तस्य. वा बस. वेति. संदेहः । कथमिति । संस्कारत उभयथाऽपि संभवादिति । एस्थि. उच्यते । बस. एवाऽत्र भवितुमर्हतीति । अश्वत्थदेवताकर्तृकमैत्र्यां सिद्धायां हि सत्यामनिष्ठवारणस्य तत्प्रसादजस्य संभवादिति दिक् ।

*) तस्य. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्वा ।

१) यस्थि. छन्दोवैषम्यं प्रतिपत्त्यभावश्च । शौ १९, ३४, ८ इत्यत्रत्येन 'अथ । उपदान' इत्यनेन द्विपदात्मकेन वा 'अथ । उपदा । न' इत्यनेन त्रिपदात्मकेन वा पा. संमेल्य यथायथं शोधः कर्तव्यः ।

*) संदिग्धस्थलीयं प्राति. भवति । विरूपवचनमिति संभाव्येत ।

*) संदिग्धस्थलीयः पा. (तु. शौ ६, ३८, ४) । 'अइवे । या' इत्याकारको द्विपदस्यचरः शोधः द्र. ।

१) ? नाउ. व्यु. औपयिकः सन् संदिग्धमानश्रुतिः नैप्र. ✓अर्ष इत्येतस्य विपरिणामभूतः बधा. द्र. ।

१) ? नाउ. आतिशायनिक-तरबन्ते निगमे प्राति. नापू. धा. कर्तरि निष्पन्नमिति कृत्वा अप् प्र. उस्. (पा ३, १, १३४

उउ) धास्व. च । अचि प्र. सत् आद्युदात्तत्वाय वृषादिषु उस्. [पा ६, १, २०३; तु. सा., KZ ३४, २७१ (ORN.), MW., L ३४८; वैतु. GW. प्राति. ऊरीकुर्वाणोऽपि ✓२अश् इत्यतो वा ✓१अश् इत्यतो वा व्यु. दर्शुकः, वें. GRI. च <✓२इष् इतीव योजयन्तौ] । व्यौत्स्न-इत्येतेन सामानाधिकरण्यमिति कृत्वा तु (वैतु. सा. वाक्यभेदतोऽर्थवैपरीत्यमिव कारकः [तु. व्यौत्स्न-]) 'प्र' 'भरन्ते' इति क्तिप. अर्थवैषम्यापकत्वात् 'कर्म' इत्यस्या मिश्रपुरुषायाः सत्याः कि. पृथगेच्छाया अभावः द्र. (वैतु. पपा. प्रभृ. तद्भावं प्रतिपन्नाः) । 'कर्म' इत्येतच् शब्दरूपं यनि. एव पूर्वाशतया व्याख्येयम् । तत् कथमिति । उच्यते । *?कर्माष- <*धर्माष- (=धर्म- + *?अष- [<अर्ष- भावे <✓अर्ष इति कृत्वा बस.पूपप्रस्व. [=प्रकाशवद्व्रतिमत्त्वेन विशेष्यगर्भं सद्धविषः संकेतकम्]) इति संभाव्येत । यद्वा मौस्थि. अनुरोधतः *धर्मर- [<*धृ- (भावे <✓*धृ) + *मृ- (कर्तरि <✓*मृ) इति कृत्वा उस्. कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)] + भावे (✓*धृ > *धृ- > *धृ- > *धृ- >) *धृ- इति कृत्वा बस.पूपप्रस्व. (पा ६, २, १) *धर्मर्ष- (नैप्र. >धर्माष-) इति पूर्ववत् ककारादितया विपरिणतं स्यादिति (वैतु. ORN. एतत् <कर्मष- इत्येवं शब्दतो नेदीय इवोपकल्पकोऽप्यर्थतः संबन्धाभावादुपेक्ष्यः) । प्रकृते मन्त्रे बृहतीमानतया संभाव्यमाने (तु. ३यः पादः) १मश्च ४र्थश्च पादावानुष्टुभौ २यश्च त्रैष्टुभ इति कृत्वेष पादः 'ता कर्माषतरा अस्मै' इत्येवं छुपठः द्र. (वैतु. ORN.) ।

*) 'अथ' इति शोधो विमृश्यः ।

१अपाठ, डा(ळह, ळहा)*- ङः ऋ ३,
१५, ४; ७, २०, ३; २८, २;
९, १०, ३; तै १, ५, १०, १;
†कौ २, ७५९; -†ढम् ऋ १,
५५, ८; ११, २१; ६, १८, १;
८, ७०, ४; १०, ४८, ११;
मा ३४, २०; का ३३, १, १४;
मै ४, १४, १; काठ २६, ९१; क
४१, ७१; कौ २, ५०६; जै ३,
३९, ५; शौ २०, ९२, १९; -डा
मा १३, २६; का १४, २, १२;
तै ४, २, ९, २; मै २, ७, १६; काठ
१६, १६; -ढाय ऋ [२, २१,
२; ७, ४६, १]; ८, ३२, २७;
-ढेन ऋ ६, १९, २.

*२अपाठ^b-

अपाठ- ङाः तै ४, ४, १०, २;
मै २, १३, २०; काठ ३९,
१३; शौ १९, ७, ४.

१अष्ट- ✓१अश् द.

२अष्ट- ✓१अश् द.

अष्टका^c- का काठ ३५, १२; ३९,
१०; शौ १५, १६, २; -काम्

मै ४, २, १२; -काम् क ४८,
१२. [°का-एक°, वि>व्य°]
अष्टन्^d- ष्ट° ऋ ८, २, ४१; १०,
२७, १५; णि ३, २, ३; ३, २;
४, ५१; शौ ५, १५, ८; ८, ९,
२१; २३; ११, १०, २९; पै
८, ५, ८; १६, १९, ९; २०, २;
८७, १०; -ण्डभिः काठ १९, ४;
-ण्डसु क ६, ८; -प्याभिः^e ऋ
२, १८, ४; णितै ५, १, ४, ५, ४,
४, ३; ७, ५, ७, ३; णिमै ३, १,
१; णिकाठ २१, ७; ३३, ७; णिक
३०, २; -प्याभ्युः^f तै ७, २,
११, १; १३, १; १५, १; १९,
१; काठ ४२, १; ३; ५; ९;
-प्यासु काठ ८, ३१; -प्यौ^g ऋ
१, ३५, ८; १२६, ५; १०, ७२,
८; खि ४, २, २; मा १८, २५;
३०, २२; ३४, २४; का १९,
८, २; ३३, १, १८; ३४,
४, ४; णितै २, ४, ९, १; ३,
४, ९, ६; ५, २, ३; ४, ७,
११, २६; ५, १, १, २; ३, २,

३, ५; ४, ८, ६; १०, ४; ६,
७, ३; ६, १, २, ६; ४, ५, १;
७, २, ९, २; ३; णिमै १, ५, ८;
१०, ८; ११, १०; २, ४, ८;
११, ६; ३, १, १; ४, २; ३;
५; ६; ८, १; ४, १, ८; १२;
२, १४; ५, ५; ६, ९; १३, १;
णिकाठ ११, १०; १२, १; १४,
४; १८, १२; १९; २०, १;
२१, ५; ११; १२; २२, २; १०;
२३, २; २६, ९; १०; ३१, ६;
९; ३४, ७; ८; ३६, २; ३७, २;
१७; णिक २९, १; ७; ३१,
३; २०; ३५, ४; ८; ४१,
७; ८; ४७, ६; ९; शौ २, १२,
७; १९, ४७, ३; पै २, ५, ८;
६, २०, ३; १५, १२, १०; १६,
१९, ९; -ण्डौ-प्यौ तै ५, ४,
११, ४; ६, ४, ५, २; मै १,
११, १०; ३, ४, ४; काठ २६,
१०; क ४१, ८.

१अष्ट-कु^h- कैः खि १, २, १२.

*१अष्ट-कर्णⁱ-

^a) व्यु. ? ✓*अर्ष > *अर्ष- (=भावे घञ्) + *अर्ष-
(=भावे < ✓*अर्ष) इति कृत्वा बस. पूषप्रस्व. *अर्षार्ध-
इत्यस्य सतः नेत्र. विपरिणामः स्यात् [तु.टि. ✓*१अर्ष
> *१अर्ष- (एतदनु वैप २, १५२ शोधः द्र.); वैतु. सा.
प्रभृ. ६अ+साठ- (=सह+क्तः 'साठ्यै' [पा ६, ३,
११३ इत्यस्योपलक्षणिकत्वदर्शनेन]) इति कृत्वा तस.
पूषप्रस्व. (पा ६, २, २) इति वदन्तः षत्वोपपत्तिं प्रति
समाधिमलम्भुकाः]. अर्थतश्चेद् ✓*अर्ष इत्यस्य इठः
प्रभेदः संगतः स्यादिति दिक् ।

^b) नाउ. वा. नित्यस्त्रीत्वेन प्रयोग इति कृत्वा तदौप-
यिकं यनि. प्राति. पृथक् सुक्लपं द्र.। उस. थाथादि-स्वरः
(पा ६, २, १४४) इति १संख्याकात् विवेकः सुकरः। पूष.
✓*अर्ष इत्यस्य ३यः प्रभेदः द्र.। उप. कर्मणि
घञ् (पा ३, ३, १९) वा ✓*अर्षि इत्यतः कर्तरि
अधि वृषादिषु डसं. (पा ३, १, १३४; ६, १, २०३)
वा द्र. [वैतु. भोउ. (२, २, १२१) प्रभृ. (तु. PW. प्रभृ.)
नापू. दि. एषावयवौ प्रतिपक्षाः नञा बस. इति कृत्वा

स्वरतः कथञ्चिच्चतुरस्त्रिताः (पा ६, २, १७२) सन्तोऽपि
(वैतु. पाउना. [१, ९६] यस्य तस. इतीव व्याख्यायुकस्य
सत एतदपि नैव सुवचं स्यात्) नञ उत्तरस्य सस्य
षत्वविपरिणामस्य तात्त्विकं समार्धिं प्रति यथापूर्वमेव
ज्ञेयाः] ।

^c) ✓१अर्ष+तकन् प्र. श्री. टापि कात्पूर्वस्याऽवर्ण-
स्येत्त्वाऽभावश्च [पाउ ३, १४८; पावा ७, ३, ४५ (तु.
MW. प्रभृ.; वैतु. वाच. प्रभृ. < ✓२अर्ष)] ।

^d) व्यु. ? [तु. पाउ. (१, १५७) < ✓१अर्ष;
सनाभ्यन्तरार्थम् WW. (१, १७२३)] ।

^e) मूलत एतत् रु. अष्टौ इत्यस्यैव कायसंकोचः
स्यादिति विमृश्यम् (तु. L३४२) ।

^f) आत्वं विभक्तेरुदात्तत्वं च द्र. (पा ७, २, ८४; ६, १, १७२) ।

^g) जश्शसोः 'भीश्' इत्यादेशः (पा ७, १, २१) ।

^h) कः प्र. डसं. (पा ५, १, ५८) । तत्स्वरः ।

ⁱ) अवयवौ च स. च प्रति संदेहः । तथाहि । पूष.
संख्याविशेषवाचकं सतदङ्गस्योपलक्षणं स्यात् [तु. PW.

अष्ट-कर्णी^a - ऋ १०,
६२, ७.

अष्ट-कृत्वस्(>)^b शौ ११, २, ९;
पै १६, १०४, ९.

अष्ट-धा^c मा ८, ६२; शौ १३, ३,
१९.

अष्ट-पु(त्र>)त्रा^d - त्रा खि ३,
१७, ३; मै १, ५, ८१; शौ ८,
९, २१; पै १६, १९, ९.

अष्ट-सू^e - सः शौ १३, ५, ५; -सम्
२, ५, २; १०, ११४, ९;
॥तै ७, २, ८, ४; ॥मै ४, १,
८; ॥काठ ३१, ६; ३४, ६;
॥क ४७, ६; -मे मा ३९, ६;
का ३९, ४, १; ॥तै ७, २,
८, ४; ७; ॥काठ ३०, २; ३४,
१; ॥क ४६, ५; -॥मेन तै ७,
३, २, २; काठ ३४, १०. [०म-
सप्तन्^f]

अष्टमी^g - मी मा २५, ४, ५;

२६, १; का २७, ४, १; ५, १;
२८, १, १; तै ५, ७, २१, १;
२२, १; मै ३, १५, ४; ५; काठ
५३, ११; १२; पै ५, ३५, १२;
-मीम् मै १, ८, २१; शौ ८,
९, २१; पै १६, १९, ९; -म्या
पै ९, २०, ८.

अष्ट-यू(य>)था^h - था मै ४, २,
१४.

अष्ट-योनिⁱ - निः शौ ८, ९, २१;
पै १६, १९, ९.

॥अष्ट-रात्र^j - त्रः तै ७, २, ३,
१; -त्रम्, -त्रेण तै ७, २, ३, १.

अष्ट(ष्ट-ष्ट)चै^k - चैभ्यः शौ १९,
२३, ५.

अष्ट-बुष^l - बः शौ ५, १६, ८;
पै ८, ४, ८.

अष्ट-शराव- -वम् पै ९, २१, ८.

॥अष्ट-षष्ठ^m - षष्ठम् खि १, २, १३.

॥अष्ट-स्तनाⁿ - ना मै ३, १, ७.

॥अष्टा-कपाल^o - कः ॥मा २९,
६०; ॥का ३१, ५, १; तै २, २,
५, ३, ५; ९, ५; ३, ३, ४; ५, ३,
२; ६, ३, ३; ३, ५, ४, ४; ५,
५, १, ५; ६, ५, १; ७, ५, १४, १;
२१, १; २२, १; मै १, ७, ४;
१०, १; १०; १२, ६, १; ३, ५;
१३; ३, ६, १; ४, ३, १;
८; ८, ६; काठ ९, ३; ४;
५; १०, २; ५; १५, १; २;
४; ५; ९; २२, ३; १३; २९,
४^m; ३६, ५; ३७, २; ३; ४५,
१०; १८; १९; क ८, ६;
७; ८; ४५, ५; -लम् तै १,
८, १, १; २; २, १; ४, १; २; ७, १;
९, १; १०, १; १७, १; १९,
१; २०, १; २, २, २, १; २;
३; ४; ५; ३, १-४; ४, १;
२; ४; ५; ६; ७; ५, ५; ९,
५; ११, ६; ३, २, ३; ८;

प्रभृ. (पा ६, ३, ११५ इत्यतो गृहीतसंकेताः); वैतु. सा.
(क १०, ६२, ७) √१अश्+क्तः इति, MW. √१अश्+
क्तः इति। यद्वाऽऽचार्यानुशासनगत-विष्ट-भिन्न-छिन्न-
छिन्नित्येत्च्छब्दान्तरवत्तत्पर्यायाभावमापद्यमानम् √१अश्
इत्यतः कान्तमात्रमिति भूयोविमर्शसहं द्र.। उप. अपि
१कूर्ण- इति श्रोत्रपरं वा स्यात् २कूर्ण- इति कृत्तपर्याया-
न्तरं वेति विशयः (भूयसे विमर्शाय तु. नाउ. टि.)।

^a) स्त्री. विकल्पितः ङीष् प्र. तत्स्वरश्च (पा ४, १,
५५)। मौस्थि. नैप्र. 'ङीक' > 'ङीका' > इत्येवमेतद्वि-
परिणामित्यभिसंधेः उस. उपप्रस्व. संभाव्येत (=अष्टं
प्रविद्धं वाऽष्टसंख्यतयाऽङ्कितं वा यथा स्यात्तथा कर्णः
कृत्तः)। यद्वाऽऽभिसंधावपि १कूर्ण- इत्येव उप. सति
बस. इति कृत्वाऽन्तोदात्तः ङसं- (पा ६, २, १६३उउ)।

^b) पाप्र. कृत्वसिः प्र. उसं. तत्स्वरश्च [पा ५, ४,
१७; (वैतु. वैप २, ३६२ टि., इहृत्यं च तच्छोभपरमिव
टि. कृत्वस्-)]।

^c) 'अधिकरण-' (पा ५, ३, ४३) इति धा प्र. तत्-स्वरश्च।

^d) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

^e) पूरणार्थके ङटि मङागमः तत्-स्वरश्च (पा ५, २,
४८; ४९)।

^f) स्त्री. टित्वप्रयोजिते ङीपि उदात्तनिवृत्ति-स्वरः
(पा ४, १, १५; ६, १, १६१)।

^g) तस. समासान्ते अचि चित्-स्वरः (पा ५, ४, ८७;
६, १, १६३)।

^h) बस. समासान्तः अः प्र. तत्-स्वरश्च (पा ५, ४, ७४)।

ⁱ) उस. वा कास. वा थाथादि-स्वरः [पा ६, २, १४४
(तु. W. 'अष्ट[धा]-बुषः' इति; वैतु. BW. MW. बस.
बुषाणौ चिन्त्यौ। अन्तोदात्तानुपपत्तेरिति दिक्)]।

^j) अष्टस्वर आद्युदात्तः स्यादिति संटि. यद्र.।
ङद्-प्रत्ययान्तः [पा ५, २, ४८ (=अष्ट-षष्ठितमः)]
स्यादन्तोदात्त इति तु संभाव्येत।

^k) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १६४)। उप. यद्र.।
(तु. अष्टा-स्तना-)।

^l) कस. पूपप्रस्व. पूप. दीर्घत्वं च [पा ६, २, २९; ३,
१२६ (तु. उप. अपेक्ष्य नियमार्थं पाम ६, ३, ४६)]। उप.
यद्र.। पपा. 'अष्टा' इति दीर्घान्तमेव पूप. भवति (वैतु. पा.
(६, ३, ११४) यदनु शिष्यमाणामस्य दीर्घस्य संहितामात्र-
परत्वं भूयोविवेच्यविषयं द्र. (तु. टि. विहवा-नर-, विहवा-
मित्र- प्रभृ. अन्यतः, विहवा-बसु- प्रभृ. चाऽन्यतः)]।

^m) मुपा. अदीर्घान्तं पूप. चिन्त्यम् (तु. क ४५, ५)।

३, १-३; ८, १; ११, १; ४, १, २; ३, ३, ३; १०, २; ५, ३, १; ४, ५; ५, २; ३, ४, ३, १; ५, ६, ५, १; ७, ५, ७, २; मै १, ४, १५; ८, ८; ९; २, १, ३; ७; १०; ११; २, ६; ७; १३; ३, १; ५; ६; ४, ६; ८; ५, ९; ६, १; ६; ३, १५, १०; ११; काठ १०, १; २; ५; ६; ७; ९; ११, १; ११, १; २; ३; ८; १०; १३, ३; २२, ३; ३३, ७; -खान् तै ७, ५, ६, ४; -लेन मै २, ६, १; ४, ३, १.

अष्टा(१८-अ)क्षर, रा^a- -॥रम् मै ३, ६, ५; -॥रया मै १, ११, १०; काठ १४, ४; -॥रा तै २, २, ५, ५; ९, ५; ३, ४, ९, ७; ५, ४, ४; ५, १, १, २; ४, ५; २, ३, ५; ४, ४, ४; १०, ४; ६, ५, १; ६, १, २, ६; ६, ३; ३, ३, ६; ४, ५, १; ७, २, ३, १; मै ३, १, १; २, ३; ३, २; ४, ४; ५; ४, ५, ५; काठ ८, ३; ९, ३; १८, १९; १९, ४; २०, १; ४; २१, ७; १२; २२, २; ३; २३, १०; २६, १०; २९, ४; ३७, २; क ६, ८; ८, ६; २९, ७; ३०, २; ३१, ३; ६; ३७, १; ४१, ८; ४५, ५; -॥राणि तै ६, १, २, ६; मै ३,

६, ५; काठ २३, २; क ३५, ८; -राम् तै ७, ३, २, २; मै १, ११, १०; काठ १४, ४; ३४, १०; -राय मै १, ११, १०; -रेण मा ९, ३२; का १०, ६, २; तै १, ७, ११, १.

अष्टा-चक्र, का^a- -क्रम् शौ ११, ६, २२; पै १६, २३, २; -क्रा शौ १०, २, ३१; पै १६, ६२, ३.

अष्टा-चत्वारिंशत्^b- -शत् मा १८, २५; का १९, ८, २; तै ४, ७, ११, २; काठ १८, १२; ३४, ९; क २९, १; -शतः ॥तै ५, ४, ८, ६; ७, ४, ७, ३; मै २, ११, ६; ३, ४, २; काठ २१, ११; -॥शतम् तै २, ५, १०, ४; -शते काठ ४२, ३; ५.

॥अष्टाचत्वारिंशद(त्-अ)क्ष-
(र>)रा^c- -रा तै २, ५, १०, ४; ५, ४, ८, ६; ७, २, ६, ३; मै ३, ४, २; काठ २१, ११; ३४, ९.
अष्टाचत्वारिंशत्^d- -शः मा १४, २३; का १५, ७, २; तै ४, ३, ८, १; ५, ३, ४, ५; ७, २, ६, ३; मै २, ८, ४; काठ १७, ४; २१, १; क २६, ३; ३१, १६.

अष्टा-त्रिंशत्^b- -शते काठ ४२, ३.

अष्टा-दशन्^b- -॥श तै ७, ४, ११; ४; काठ ३३, ३; -शम्यः^e तै ७, २, ११, १; १३, १; काठ ४२, ३.

अष्टादश(श-अ)र्च^f-

-चैम्यः शौ १९, २३, १५.

अष्टा-दश^g- -शः मा १४, २३; का १५, ७, १; तै ४, ३, ८, १; ॥५, ३, ३, २; मै २, ८, ४; काठ १७, ४; २०, १३; क २६, ३; ३१, १४.

अष्टा-नवति^h- -त्यै तै ७, २, १३, १; काठ ४२, ३.

अष्टा-प(क्ष>)क्षाⁱ- -क्षाम् शौ ९, ३, २१; पै १६, ४०, ८.

अष्टा-पञ्चाशत्^b- -शते काठ ४२, ३.

*अष्टा-पा(द>)द^h-

अष्टापदीⁱ- -दी ऋ १, १६४, ४१; खि ४, ५, १६; तै ३, ३, १०, २; ४, १, ४; मै ४, ८, ९; काठ १३, १०; शौ ५, १९, ७; ९, १५, २१; २०, १, २४; १३, १, ४२; पै ९, १८, १०; १६, ३७, ४; ६९, ११; -दीः पै ९, २१, ८; -दीभिः ऋ २, ७, ५; -दीम् ऋ ८, ७६, १२; मा ८, ३०; का ९, ५, ३; कौ २, ३४०; जै ३, २८, १२; शौ २०, ४२, १; पै ९, २१, ८.

?अष्टा-पृष्ⁱ- -डम् मै २, ६, १३; काठ १३, १०.

॥अष्टा-मूष्^k- -मूद् तै ३, ४, १, ४.

^a) बस. पूषप्रस्व. पूष. दीर्घत्वं च (पा ६, २, १; ३, १२६)। उप. यद्. ।

^b) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, ३५)। उप. यद्. ।
पूष. 'आ' इत्यादेशो दीर्घत्व-पर्यवसानः (पा ६, ३, ४७)।

^c) सस्व. एपूटि. द्र. । उप. यद्. ।

^d) पूरयोऽर्थे पाञ्चिकः षड् प्र. तत्-स्वरश्च (पा ५, २, ५६)।

^e) 'क्षलि' (पा ६, १, १८०) इत्युपोत्तम-स्वरः।

^f) तु. टि. 'अष्टर्च'।

^g) पूरयोऽर्थे षड् प्र. पूष. दीर्घत्वं प्रस्व. च (पा ५,

२, ४८; ६, ३, ४७)।

^h) बस. लोपः समासान्तः पूषप्रस्व. पूष. दीर्घत्वं च (पा ५, ४, १४०; ६, २, १; ३, १२६)। उप. यद्. ।

ⁱ) स्त्री. ङीप् पदादेशः निपात्यते (पा ५, ४, १३९)।

^j) बस. पूषप्रस्व. पूष. दीर्घत्वं च (पा ६, २, १; ३, १२६)। भूयान् पामे. भवति (तु. संटि.)। 'अष्टा-मूडम्' इति BW. पिपठिषेत्।

^k) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. √मुष् इत्यतो निष्पन्नस्य

अष्टा-योग^a - गा^b पै ९, ९, १;

-शैः शौ ६, ११, १.

*अष्टा(ःष्ट-अ)^c - शौ पै १६, ५३, १४.

*अष्टा(ःष्ट-अ)रति^c - त्तिः मै ३, ९, २; काठ २६, ४; क ४१, २.

अष्टा-वन्धुर^c - रम् १०, ५३, ७.

अष्टा-विंशति^d - तिः मा १८, २५^e; का १९, ८, २^e; तै ४, ७, ११, २; -त्यै काठ ४२, ५.

अष्टा-विंश^c - नाम् (शा) शौ १९, ७, १^f; -शानि शौ १९,

८, २.

*अष्टा-शफ^c - फः काठ १९, ८;

-फाः तै ५, ४, ११, ४; काठ

२०, ४; क ३१, ६; -फान्

काठ १९, ८.

*अष्टा(ःष्ट-अ)शीति^c - त्यै काठ

४२, ३; ५.

*अष्टा(ःष्ट-अ)श्रि^c - श्रयः मै ३,

९, ३; क ४१, २; -श्रिः तै ६,

३, ३, ६; मै ३, ९, ३.

*अष्टा-षष्टि^c - ष्ठ्यै काठ ४२,

३; ५.

*अष्टा-ससति^b - त्यै काठ ४२, ३.

अष्टा-स्तना^c - नाम् तै ५, १, ६,

४; काठ १९, ६; क ३०, ४.

अष्टवे, अष्टि, अष्टु, अष्टा-√१ अश् द.

*अष्टि^c.

*अष्टि(श्-थि < *स्थि)र^c.

*अष्टिर्- नापू. टि. द.

*अष्टील- एपू. टि. द.

*अष्टिर्व- नाउ. टि. द.

*अष्टीवृ^c - ऊरू > वृ^c

*अष्टिर्व(र-वृ)त्^m.

*अष्टीवृत्ⁿ - वज्रयाम् १०,

दीर्घत्वं छान्दसं द. ।

^a) उस. विशेषि. इति कृत्वा संज्ञात्वसामान्यात् पूष. दीर्घत्वं थाथीयः स्वरश्च (पा ६, ३, १२५; २, १४४) । उप. अधिकरणे घञ् [पा ३, ३, १२१; (वैतु. सा. [शौ.] कर्मणि प्र. इति वदंश्चिन्त्यः । रथहलान्यतरानुयोगितया गवाश्वबादेयुजिकर्मतोपयुक्तेत्यभिसंधेः)] ।

^b) -'नाः' इत्येवं मुपा. सु-शोधः ।

^c) बस. पूषप्रस्व. पूष. दीर्घत्वं च (पा ६, २, १; ३, १२६) । उप. यद्र. ।

^d) द्रस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, ३५) । उप. यद्र. । पूष. 'आ' इत्यादेशो दीर्घत्व-पर्यवसानः (पा ६, ३, ४७) ।

^e) पूरणोऽर्थे बद्ध प्र. पूष. दीर्घत्वं प्रस्व. च (पा ५, २, ४८; ६, ३, ४७) ।

^f) यनि. पा. स्यादिति कृत्वा यत् WR. 'तुर्मिशम्' (तु. पाण्डु.) इति मूको. सा. चोपेक्षेयाताम्, तन्नेष्टम् । नाक-विशेषणतयाऽर्थतश्चतुरक्षरतया छन्दस्तश्च सांगत्यसं-भवेऽपि प्रमाणाऽभावादर्थतश्च छन्दस्तश्च यस्थि. मूको. अपि ततो विशिष्टतराया उपपत्तेश्च (तु. सस्थ. टि. *अस्तुर्मिश-, तुर्मिश-) ।

^g) द्रस. पूषप्रस्व. अशीति- इत्येतत्- परतः पूष. दीर्घान्तत्वाभावश्च द्र. (पा ६, २, ३५; ३, ४७) ।

^h) सस्व. नापूटि. द्र. पूष. दीर्घत्वं च (पा ६, ३, ४७) ।

ⁱ) बस. उप. अन्तोदात्तत्वाभावपक्षे पूषप्रस्व. पूष. दीर्घत्वं च (पा ६, २, १६४; १; ३, १२६) । उप. यद्र. (तु. अष्ट-स्तना-) ।

^j) अस्थि- इत्यस्यैव पाप्र. अष्टीवृत्- इत्यत्र औप. सनतिकं रूपान्तरम् (पा ८, २, १२) इतीवाऽऽस्थीयमानं सत् तत्त्वतोऽनार्षेयमिव द्र. ।

^k) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । नाउउ. व्यु. औप. द्र. । पूष. √१ अश् > *अश्- इति अस्थि- (यद्र.) इत्येतदीयस्य पूष. पर्यायः द्र. । उप. च *स्थिर- [√स्था+भावे किरिः प्र. (तु. पाउ १, ५३ [=मौस्थि. √*स्थृ इति भावे क्तिबन्तः])] इति नैप्र. > *थिर- इति द्र. [एस्थि. यनि. अस्थिन् तात्पर्यमिति भावः (तु. [*अष्टिर्व-] पंजा. टिह्ला हिं. टीला [<*अष्टील-])] ।

^l) = *अष्टिर्व(र-वृ)- (तु. टि. *अष्टिर्वृत्-). उप. मत्वर्थीयो वः प्र. (पावा ५, २, १०९) । मौस्थि. उप. <*वृ- <*वृ- <√वृ द्र. (वैतु. उ. म. VV २, ८६ <?अष्टीवृत्-). ।

^m) उस. कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) । नैप्र. नाउ. व्यु. औपयिकं द्र. । उप. *वृत्- [√*वृत् (नैप्र. √वृत्)+कर्तरि क्तिवप् प्र.] इति सद् वलनकर्तरि तात्पर्य-वत् द्र. [वैतु. ww. (१, १५७) एतदपश्यन् प्राति. आद्यंशे √*अश् इत्यस्य ८मं प्रभेदं किञ्चित् संदिहानोऽपि योजुक इव] ।

ⁿ) नैप्र. नापू. अनर्थान्तरं द्र. [वैतु. पा. (८, २, १२) *अस्थि-मत्- इत्यस्य नैप्र. विपरिणाम इतीव शासुकः सन् नतितश्च दीर्घतश्च स्वरतश्च (वैतु. पा ६, १, १७६) तारिक्कं समाधिं प्रति पर्यनुयोज्यः । ननु मतुपोऽभावे सर्वनामस्थानीये रू. (तु. -बन्ता' प्रमृ.) कृतो नुमिति । उच्यते । √वृत् > *वृत्- इत्यतः नैप्र. अन्यतः *वृत्- इत्य-न्यतश्च *वृन्त्- इति विपरिणाम-स्वाभाव्यात् (तु. प्राभा. जुम्मन्- इत्येतत्-सजाताः सन्तः नभा. जम्म-, जर्मे-, जरूम- इत्याकारकाः विपरिणामाः) उभयोः रू. समयेन संभेदात् मौस्थि. *अष्टिर्व(र-वृ)न्त्- > *अष्टीवृन्त्- > -बन्ता प्रमृ. इति प्रक्रमः स्यादिति] ।

१६३, ४; तै ५, ७, १५, १;
७, ३, १६, २; काठ ४३, ६;
५३, ५; शौ २, ३३, ५†; ११,
४, १४†; २०, ९६, ०१†; पै
४, ७, ६†; ८, १६, ४†; ९,
३, १३; १६, ५५, १५; ५६,
१५; ५७, १५; -वन्ता मै ४,
१३, ४; काठ १६, २१; -वन्तौ
७, ५०, २; काठ ३९, २†;
शौ ९, ४, १२; १२, १०; १०,
२, २; ९, २१; ११, १०, १४;
पै १६, २५, २; ५९, २; ८६,
५; १३८, १; १३९, ११.

*अष्टीवृन्त- नापू. टि. द्र.

*अष्टीवृन्त- एपू. टि. द्र.

✓१अस्, अस्ति^१ १, २२, ४; ३३,
२; ३६, १२; ३७, १५; १००,
२; १०८, २; १४९, २; १६२, ९;
१०; १६७, ७; १७०, १; १७३,
१२; १७८, १; १९०, ३; २,
२७, ६; ३३, ७; ३, २९, १†;
३६, ९; ४, [१८, ४; ६, १८,
१२०]; २०, ७; ४५, ७; ५८,
१; ५, ७, ९; ३१, २; ३९, १;
३; ४२, २; ४; ६५, ४; ७०,
१; ७४, ६; ६, १८, ३; ६; १५;
२५, १; २९, १; ३४, २; [४४,
१-३]; ६२, ८; ६५, ४; ७४,
३; ७, २२, २; २७, २; ३;
३२, १९; ५६, १८; २१; ६८,
५; ७१, ४; ८६, ६; ९७, ४;

८, १, ३१; ९, १५; १८, १९;
२०, २२; २३, १०; २४, ९;
२७, १०†; ३०, १; ३३, ६;
४६, ९; ४७, १३; ५४, ५;
६६, १३; ६७, ३; ६; ७†; ७०,
८; ८१, ८; ९४, ४; १००, ३;
१०२, १९; १०, ८२, ५; १३१,
३; १४१, १†; खि ३, ६, ५; †मा
३, ४६; ८, १५; ३६६; १७, २९;
८९; २५, ३२; ३३; †का ३, ५,
३; ८, ११, १६; ९, ३, १; १८,
३, ५; १९, १, ३; २७, १३,
१; २; तै ११, ४, ४४, १; ७,
१३, ३; ८, २२, ५; १२, ४,
१२, ३; ४; ५, ४, २; ३, ५,
४, १; १०, १; ४, ६, ८, ४†;
१६, १, १, १; ३, २, ३; ५,
१, १†; २; ३, ४; १७, ३, २,
२; ५, ५, २; ११, १, १०६;
४, १४; ६, २†; ९, ७; १०,
२०; २, ४, ३†; १०, ३†;
३, ४, ३; १०; ८, ३६; १६,
१†; ४, ६, ५; ७; १२, ३†;
१४, १४†; काठ ४, १२; ६, १;
१०; ८, १६; ११, ८†; १८,
१†; ३५, १०; ३८, १४;
†कौ १, १७४; ३४५; ३५१;
२, २७८; ३३५; ५२२; ५२४;
११३५; ११४७; †जै १, १८,
१०; ३६, ४; १०; ३, २३, ११;
२८, ७; ४०, १८; १९; शौ

१, १८, ३; ४, १२, २; ५, ६,
११-१४; ११, ६†; ७, ५, ४;
१०२, २†; १०, ७, ३१; ११,
१२, २७; १२, ३, ४८; १४,
२, १२; १९, ५, १†; †२०, ८२,
२; ११७, २; १२५, ३; १४१,
५; अस्ति १, २७, ८; [४०,
८; ६, ६६, ८; (२५, ४)]; ४१,
४; ६२, ६; [८४, १९; ८,
६६, १३†]; [१०५, १३; ८,
१०, ३]; १०९, १; १६४, १;
१६५, ९; २, १२, ५; २४, ७;
३३, १०; ४, ३०, १; ५, ३, ५;
२९, १४; ७७, २; ६, १८, ३; १२;
२१, १०; २४, ५; ३०, ४; ७, ३,
२; ४, ७; २९, ३; ४०, ३; ६०, ७;
८, १४, ४; ३२, १६; ६६, ९; ६७,
१९; ७४, १५; ७८, ७; १००,
३; १०, [२७, २१; ३१, ८];
७१, ६; ११७, ४; खि ७, २,
४; मा ६, ३७†; १५, ६२†;
३२, ३; ३३, ७९†; ४०, २;
का ६, ८, ८†; १६, ७, ५†; ३२,
६, १०†; ३५, ३, ३; ४०, १,
२; ११तै १, ५, ९, ७; ३, ५,
१०, १; ४, ४, ३, ३†; ५, ७,
५, ३-५; ६†; ६, ६, ११, १;
७, ३, १, ४; २, २; ५, ५, २;
११तै १, ३, ३८†; ४, ३६; ५, ६;
८, १; ३; ५; २, २, ७; ३,
५†; १३, १०६; ३, ३, ३†;

*) मौस्थि. बधा. ✓१अश् इत्यस्य सनाभिः संस्तद्व-
दायाऽकारत आत्मीयाम् ✓*अश् इत्येतन्मूलकतां संस्मा-
रुक्. द्र. । एस्थि. यथाऽयं पाधा. भ्वा. सतो दीप्याद्यर्थेषु
पठितस्य सरूपस्य च अदा. सतो भ्वर्थे पठितस्य सरूपस्य
च संग्राहको भवत्येवमपरेषामपि केषांचित् प्रागृष्टि-
सरणिमनागतानामपि तत्त्वानुसंधानतोऽनिवार्याऽऽस्थेय-
भूतानां सतां सरूपाणां संग्राहकः द्र. (तु. टि. २अस्त-). ।
यथा च मौस्थि. अपेक्षया संख्याङ्कोऽन्यथासिद्धोऽपि सन्
पाप्र. प्रसिद्धपुरुषेण समाहर्त भाजितस्तथा संकेतित-

चराऽऽवृत्तिमात्रमपि सत् (तु. टि. ✓१, २अश्) पुनरु-
परि संकेतयिष्यमाणं द्र. (तु. टि. ✓२अस्) ।

*) प्र. पिच्वाञ्जिघाते धास्व. (पा ६, १, १६२) ।

*) इह 'अस्ति' इति स्वरहीनः पा. यद्र. ।

*) मूको. निहतमपि रु. भवति । तस्यैव च याथार्थ्यं
संभाव्येत (तु. WR. सात. च) । सत्यपि अन्य- इत्यस्य
श्रवणे तत्समानार्थस्य एक- इत्यस्याऽश्रवणात् (पा ८,
१, ६५) ।

*) इह 'अस्ति' इति सस्वरः गपू. पा. द्र. ।

४,८^३; ४, १, ३; १२; ४, ४; ७;
६; ८, ८; ९, ४^१; ११, २^१; ३^१;
१२, ६^१; १४, १८^१; काठ ६, २;
६; ७; ८^३; ७, ५; ९, १८; ११,
२; १२; १२, ३^१; १७, १८; २२,
४^३; ६^३; २४, १^३; २६, ९; २७,
१०^३; २८, १०; ३०, ७; ३१, २;
९; ३४, ४^३; १०^३; ३७, ५; १२^३;
३८, ७; ४०, ७; ४६, ४^३; ॥ क
३, १०^१; १२; ४, १; ५; ६; ७^३;
५, ४; २८, २^१; ३४, १^३; ३७,
२^३; ४१, ७; ४५, १; ४७, २;
९; ॥ कौ १, २०३; २४७; २,
५७०; ७६६; १०७३; ॥ जै १,
२१, १०; २६, ५; ३, ४६, ५;
शौ ३, ६, ७; ४, १९, २; ५,
११, ५; ७, ८, १; ५८, ६; ८,
९, २२; ९, २, १२; १४, १^१;
११, २, २५; १२, २, ३६;
१९, ५३, ४; १२०, २७, ४;
३४, ५; ९७, ३; १३५, ४६;
पै १, ४८, २; ९१, ३; २, २८,
३; ५८, ६; ३, ३, ७; ७, १;
४, २४, ४; ८, १, ५; ६; ९;
१०; ११^१; १२, ९; १३, १^१;
९, ६, ३; १०, १, ५; ११,
१, ७; १३, ७, ५^१; १५,
२०, ५^१; ७; २१, ३; १६,
६६, १^१; ७७, २; १०६, ५;
सन्ति^१ ॥ १, ८, ९; ११, ८; ३७,
१४; ८५, १२; ९१, ९; [१६४,
५०; १०, ९०, १६]; १८६, १०;
२, २३, ९^०; ३, ६, ८; ४, २३, ८;
३८, १; [४७, ४; ६, ६०, ८]; ५,
३३, ४; ३५, २; ४२, ८; ५२,

२; १३; ६, १, १३; १०, ५^१;
२९, ४; ६६, ३; ६७, ५; ७,
३, ८; ३९, ४^०; ४८, ३^०; ५३,
३; ६०, ५; ८, १, ९; १८,
२; २०, २०; २१, ६^३; ३१,
१३; ४६, ७; ५४, ७; ९, ६१,
३०; ७८, २; १०, ४४, ७; ७८,
८; १००, १२; १११, १; ११५,
४^०; ७^०; ॥ मा ३१, १६; ॥ का ३५,
१, १६; ॥ तै १, ५, ११, ५; ३,
५, ५, ३६; ११, ५; ४, १, ११,
१; ६, ४, ७, २॥; ॥ मै ११, ४,
११; १०, १३; १४, ९, ९६; १०,
३^३; ४; ११, १; १३, ६; १४, १८;
काठ २, १४; ४, १५; ८, १७;
१८, २०; ॥ कौ २, १३०; ३४२;
६०२; ॥ जै ३, १३, ६; २८, १४;
४, १०, ७; शौ ६, १०४, २;
११२, ३; ७, ५, १; ११, २,
२८; १९, ४७, ३; १२०,
६०, ५; ७१, ५; ९४, ७;
सन्ति ॥ १, १४५, १; ३,
३८, ५; ४, १, ७; २३, ९; ५,
१२, ४; ८, १९, ८; ९, ७३, ४;
१०, ५४, ४; ९५, १५; १०८,
५; ॥ खि ३, ६, ७; ४, ५, ३३;
॥ तै ३, ५, ४, ३॥; काठ १५,
१२; ३२, ६; ३६, ७; ३८,
१४; शौ ५, ६, ३^१; १०, १, २०;
पै १, ७०, ४; ५, ३४, ३; ६, २२,
१०; ९, ६, ३; १६, १०६, ८;
असि^१ ॥ १, ४; ९७, ६; १२,
३; [१३, ४; १४, ११]; [१५, ३;
७, १६, ६]; ४४, २; ९; १०^३; ५९,
३; ७४, ४; ८१, २^१; [८७, ४;

२, २३, ११]; ९४, ७; १२९,
२; १४४, ७; १६३, ३^१; १८९,
६; २, [१, २; १०, ९१, १०];
९, ४; ३२, ६; ३, ३, ७; ९,
३; ५३, १८; ४, ६, १^०; ३२,
१३; २१; ४६, १; ५, ९, ४;
२८, ५; ३५, ४; ६, २, ७;
४, ४; १३, २; ४०, ५; ४८,
८; १९; ७१, २; ७, ३२, २४;
८, ४, १; ६, ४१; [११, ८;
४३, २१]; १२, १८; [१३, १५;
९७, ४]; १४, ११; २३, २९;
२४, २; ३९, ३; ४३, २८;
४४, २४; २९; ६१, १४; ६५,
७; ९०, २; ९२, २८; ९३,
३३; ९५, ३; ९७, ५; ९८, ५;
६; ९, ६५, ४; ८५, २; ९७,
५५^१; १०, १, ४; २४, ३; ३५,
७; ९८, १; ॥ मा १, २७^३; ८, ३८;
९, २८^१; २१, ६१; २६,
२१^१; २९, ३^३; १४^१; ३४,
१०^१; का १, ९, ५^३; ७, १,
१; १०, ५, ४^१; २३, ६, १४;
३१, १, ३^३; ३, ३^१; ३३, १,
४^१; ॥ तै १, ३, १४, ७^१; ४,
४६, २^१; ५, ७, ६; २, ३,
१०, २; ३, १, ११, ३^१; १४,
१, ११, १; ६, ७, १^१; ५, १, ११,
१^३; ६, २, ४, ३^१; ४, ५, ४;
७, १, २०, १; ॥ मै १, २, ८^३; ४,
३^१; ८; २, ३, ८; १३, १६^१; ३,
८, ५^१; ४, २, ५; ६, ६; १०, ३^१;
११, ४^१; १२, ६^१; १३, ९^१;
काठ २, ९^३; १४; ३९, १३; ॥ कौ १,
१०; २३२; २६४; २७९; ४८०;

१) 'असि' इति शौ. (५, ११, ११) पामे. ।

२) प्रस्व. (पा ३, १, ३) ।

३) तु. सस्थ. टि. अमि ।

४) तु. सस्थ. टि. अति ।

५) तु. सस्थ. टि. पुरि ।

१) प्र. पित्वाभिघाते धास्व. (पा ६, १, १६२) ।

२) 'असि' इति ऋ. (१०, १४१, १) पामे. ।

३) पपा. निघातः ध्रुयमायाश्च चिन्त्यः स्यात् (पा ८, १, ५९) । द्वितीयायाः क्रियाया अनिवार्यत्वेनाऽऽज्ञेय-
त्वाच्च च-युक्तायाः प्रथमायाः क्रियाया निघाताऽनर्हत्वात् ।

२, १३४; १४२; १७४; ३५३;
 ५१७; ५८१; ५९८; ५९९;
 ६७२; ७००; ८४३; ११३१;
 जि १, १, १०; २८, २; ५०,
 ४; २, २, ५; ३, १३, १०;
 १४, ३; १६, १२; २९, १०;
 ४०, १३; ४८, १४; १५; ५७,
 ४; ४, १०, २; ११, ९; १८,
 १०; २९, ६; शौ १, २५, २;
 ३; ४, ९, १०; ३३, ६; ५,
 ५, २; ११, ९; १४, ७; १६,
 १-११; ६, १६, २; ४६, १;
 ७, ३९, ५; ४८, १; ३; ९,
 ३, ९; १०, १, २९; ११, ६,
 १८; १३, ७, १७; १७, १, २१;
 १८, १, ३८; १९, ३८, २^०; १२०,
 २९, १; ५६, २^१; ६०, १;
 ६४, २; ३; १०१, ३; १०४, ४;
 १११, ३; १२०, १; १३५, ४^{१०};
 असि १, १५, १२; २७, ६;
 ३१, १०; १२; १६; ३६, [५;
 ४४, ९^१]; ९; [१२; ४, ९, १];
 ५०, ४; ५३, २; ५९, १; [५; ३,
 ३४, २]; ६२, १२; ७५, ३; ४;
 ९१, [३^१; ९, ८८, ८^२]; ५^३; ९४,
 ५; ६; १३^३; [१०२, ८; ८,
 २१, १३; (१०, १३३, २)];
 १३२, ३; १६९, १; १८८, ३;
 २, १, ३; ५; ७; १०-१२; ७,
 ५; १२, १५; १३, [२-१२];
 २०, २; २३, २; ४; २७, १०;
 ३३, ३; ४१, २; ३, ३, १०;

९, ३; २५, १; २८, ३; ३०,
 २१; ४५, ५; ४६, २; ४७, १;
 ४, ४, १; २०, ८^२; ३०, २;
 ७; २२; ३२, २; १९; ५२,
 ३^३; ५, १३, ४; ६; २८, ४;
 २९, १; ४०, ७; ४४, २; ६,
 ४४, १२; २१; ४५, ५; २६;
 ४७, २६; ३०; ४८, ९; ५५,
 ३; ५६, ५; ५८, १; ७, [११,
 १; १०, १०४, ६]; १९, १;
 २२, ७; २९, ४; ३१, ६; ७;
 ३२, १७; ३३, ११; ३७, ५;
 ९८, ६; ८, १, ६; ७; २, ९;
 ४, १; ११, १; २; १३, १५;
 २६; १९, ३१; [२३, ३०; ९०,
 ५]; [३३, १०; ९, ६४, २];
 ३६, १; ५; ५१, ७; ६०, ३;
 ५; ६; १९; ६१, ६; ६४, २;
 ६९, १२; ७१, २; ७९, ३;
 ८०, ३; ७; ८८, ४^१; ८९,
 ६; ९०, २; ९५, ४; ९७, ९;
 [९८, २^१; १०, १५३, ५];
 ९९, ५; १०१, ११^३; १२^१; ९,
 २, १०; १८, १; ४७, ५; ६१,
 २०; ६४, १; ६६, ३; १६; ६७,
 १; १३; ८६, २८; २९; ३८;
 ३९; ८८, ३; ४^३; १०४, ५;
 १०९, ६; १०, १, २; २, १;
 २; ४, १; २; १०, १३; ११,
 ५; ५४, ५; ५६, ३; ६१, २४;
 ७९, ५; ८४, ४; ९१, ३^३; ९७,
 १८; २३; १००, ५; १०२,

१२; ११०, १; ३; १३३, ३; ४;
 १४१, १; १४५, ५; १५२, १;
 १५३, २; ३; १५६, ५; १८०,
 १; १८६, २; खि ३, ३, ७;
 १५, १८; ४, ४, ३^०; ५, १५;
 ७, १^१; ४; ७; ७^२; २; ३^३;
 ५; ६; ९; १०; ५, ७^३; ११; ४,
 १५; १९, १; मा १, २^१; ३^३; ८^३;
 ९; १४^१; १५^३-१८^३; १९^१; २०^३;
 २२; २४^३; २७^३; २८; २९^३; ३०^३;
 ३१^३; २, १^३; २^३; ३^३; ५; ६^३; ८;
 १६; २१; २३; २६^३; ३, १७^३;
 २२; ३४^३; ४८; ५९; ६३; ४,
 २; ३^३; ९; १०^३; १६^३; १७;
 १८^३; १९^३; २१^३; २२; २४;
 २६; ३०; ३४; ३६^३; ५, १^३;
 ३^३; ५; ९^३; १०^३; १२^३;
 १३^३; २१^३; २२^३; २४^३; २५;
 २६^३; २८^३; ३०; ३१^३; ३२^३;
 ३३^३; ३५^३; ६, १^३; २; ६^३;
 ७; १०; १६; १८; १९; २८;
 ३०; ७, १; ३; ४; ६; ८; ९;
 ११; १२^३; १३; १६; १७;
 १८; २०^३; २२; २५^३; २६;
 २९^३; ३०^३; ३१-३३; ३४^३;
 ३५; ३६^३; ३७; ३८^३; ३९;
 ४०; ८, १; २^३; ७^३; ८^३; ९;
 १०; ११^३; १३^३; २७^३; ३३-३५;
 ३८; ३९; ४०^३; ४१; ४४-४७;
 ५२; ९, २^३; ३-५; २२^३; १०,
 २^३; ३^३; ५; ६^३; ८^३; १५^३;
 १६^३; १९^३; २०^३; २१; २५^३;

*) 'असि' इति पाण्ड. मुपा. चिन्त्यः। असंगतत्वात्।

b) पा. १ तु. सस्थ. टि. प्रिखुदुसि।

c) इह असि इति सस्वरः पा. गपू. द्र.।

d) तु. सस्थ. टि. अमि।

e) अत्रत्यस्य 'निहितापि नासि' इत्यस्य स्थाने 'नसि नाभिः' इति शौ. (१, १३, ३) पाठे। तत्र प्रथमे मन्त्रत्रिके पर्जन्यपरतया चतुर्थे चाऽन्तिमे मन्त्रेऽशनिपरतया व्याचक्षाणः सा. चिन्त्यो भवति। सकलस्याऽपि सूक्तस्याऽशनि-

परतयैव सूत्रितत्वात् तुरीयमन्त्रे स्पष्टश्रावितस्य स्त्रीत्वविशेषणस्य पूर्ववर्तिषु त्रिष्वपि मन्त्रेषु श्रूयमाणाः स्त्रीपुंसोभयसमानलक्षणाः शब्दा अपि स्त्रीत्ववत्तयैव बोद्धव्या इत्यस्य सूचकत्वाच्च। एस्थि. इहल्यं निहिता इति पदम् अशनेर्विशेषणं स्यात्तु 'नाभिः' इत्यस्याऽनुपदं श्रूयमाणास्य पदस्येति कृत्वा 'गनाभिः' इत्यस्य मूलतः सतो गनाभि इत्ययं सा. प्राचीनतरो विकारः स्यादिति शोचः स्यात्।

१) एकतरत्र मुपा. स्वरो अष्टः।

२६३; २८०; ३२; ११, १०३;
 २९; ३२; ३७; ४३; ५७;
 ५८८; ५९; ६९; १२, ४३; ५५;
 ३७३; ४६३; ५३३; ५९; ९२;
 ९७३; ९९; १०१; १३, २;
 ९१; १६; १७; १८३; २५;
 २६३; ३४; ३५३; ४०; १४,
 १; ४; ५; ६; १३३; १५; १६;
 २१३; २२३; २४३; २५३; २६३;
 २७; १५, ३; ८५; ९८; १०-१४;
 ५७; ६५३; १७, ६; ७२; १८,
 २८; ४५३; ५४; ६७; १९, १; ६;
 ७; ८; ९६; २०, १३; १७; १८;
 २३; ३३; ३४; २२, १; ३३; १९१;
 २३, २; ४; २६, ३; ४-६; ७१; ८;
 ९; १०; २७, २९१; ४५३; १२९,
 २५; २८; ५२; ५६; १३३, २७३,
 ३६; ३९३; ४०३; १३३, १०; १३;
 ३५, २२; ३७, १; ८३; ११३; १२;
 ३८, १; ३३; ६३; १४; १७१;
 २५३; का १, १, ३; २, १३;
 २३; ३, ४; ५३; ५, १३; २३;
 ३-६; ६, १; २; ३३; ७, १३;
 २३; ३-५; ८, २; ९, १३; २;
 ५३; ६; १०, १३; २३; ३; ४३;
 २, १, १३; २३; ४३; ६; ८३;
 २, ३; ३, ७; ८३; ४, ४; ५, ६; ७;
 ६, ५३; ९३; ३, २, ८; ३, ७३;
 १३; २६१; ५, ५; ८, ३; ४,
 १, ३; २, १३; ४, २३; ३३; ५,
 ८१; ६, १; २३; ३३; ७, १३;
 २; ८, २; ९, २; १०, १; ५;
 ७३; ५, १, १३; २३; २, २; ३,
 १३; २३; ४, २३; ३३; ४३; ५,
 ९३; ६, १३; ३३; ५; ७, १३; २;
 ४३; ६३; ८, १३-४३; ५; ९, १३;
 ६, १, १३; २; ७३; २, १; ४; ३,
 ५; ४, १; ३; ७, ६; ८, १; ७, १,
 २; २, १; २; ३, २; ४, ११;
 ५, १; ६, १; २३; ७, १; ३३; ८;

२३; ९, १; १०, २३; ११, १; १२,
 १३३; १३, १; १४, १; १५,
 १; १६, ११; १७, १; १८, १;
 १९, १; २०, १; २१, १; २२,
 १; ८, १, ११; ४, १३; ५, १३;
 ६, १; ४; ७, १३; ८, १; ९,
 १; १०, १; १२, १३; १३, १३;
 १४, १३; १५, १३; १६, १३;
 १७, १३; १८, १; १९, १; २०,
 १; २१, १; २२, १; ९, १,
 ४३; ४, ४३; १०, १, २; ३३;
 ४; ५; २, १; ४, ५३; ११,
 २, २३; ४, १; २३; ४३;
 ५३; ५, ६३; ७३; ६, ४३; ६३;
 ७, १; ५३; ८, १३; ३३; ४३; ५;
 १०, २; १२, १, १०३; ३, २; ४;
 १०१; ४, ६१; ५, ९१०; ७, ४;
 १३, १, ४; ६३; ३, ८३; ४,
 २३; ९३; १५; ६, १८१; २१३;
 २५१; १४, १, २; ९१; २, १;
 २; ३३; ११; १२३; १३; ३, ८;
 ९३; ४, ३; १५, १, १; ४; ५३;
 ४, ३३; ६, १३; २; ८, १३-४३;
 ५३; १६, १, ३; २, ५३-७३;
 ३, १; ४; ७; १०; १३; ७, १;
 ७३; १८, १, ७; ६, ८; १९,
 ९, २; २०, २, ८३; ३, ४; ४,
 ९; २१, १, १; ५-७; ८३; ७,
 १३; ३३; २२, १, ४३; ७३; ३,
 २; ३; २४, १, १३; ३३; ६,
 १३; २५, १, २; २, २; २८,
 २, १; ३, १; ४, १; ५, १;
 ६, १; ७, १; ८, १३; ९, १;
 १२, १; २९, ३, ७१; ६, १३;
 २; १३१, २, ९; ४, १; ४;
 १३२, २, १०; ३, ७; १०३;
 ११३; ५, १२; ३३, १, ७१;
 ३५, ४, २१; ३७, १, १; ८३;
 २, १३; २; ३, ६; ३८, १, १;
 ३३; ६३; २, ८; ४, ११; ५, ७३;

तै १, १, २, १३; २३; ३, १३;
 ४, १३; ५, १; २३; ६, १३; ७,
 १३; २; ८, १३; ९, १३; ३३;
 १०, २; ३३; ११, १३; २; १२,
 १३; १३, २३; १४, ४१; २, १,
 १३; २३; २, २३; ३, ११; २३;
 ३३; ४, १३; २३; ५, १३; ६,
 १; ७, १; ८, १; २३; ९, १३;
 १०, १३; २३; ११, १; १२,
 १३; २३; ३८; १३, ३३; १४,
 ११; ३, १, १३; २३; २, १३;
 २३; ३, १३; ४, ११; २; ३;
 ६, १३; २; ७, १३; ८, १; ९,
 २; १०, १; २; ११, १; १३,
 २; ४, १, १; २, १३; ३, १३;
 ४, १३; ५-९, १; १०, १३; ११,
 १३; १२, १; १३, १३; १४, १३;
 १५-१८, १; १९, १३; २०,
 १; २१, १; २२, ११; २३-२६,
 १; २८-३०, १; ३१, १३;
 ३७-४२, १; ४५, २; ३३; ५,
 ५, ३; ४३; ६, २; ४१; ७, ४३;
 ६; ८, २; ४१; ६, १, १३; २३;
 २, १३; २३; ४; ३, १३; २; ३३;
 ४, ४३; ५, १३; २३; ६, १३;
 १०, १३; ५; ६; ११, ६; ७,
 ३, ३; ४; ४, ६३; ५, ३; ४;
 ६, १३; ७, १; २३; ८, १३; ९,
 १३; २३; १०, २१; १२, १३;
 २; ८, १, १; ३, १; ६, १;
 १०, २३; १२, १३; २; १४, १३;
 २; १५, १३; २३; १६, १८; २३;
 १७, १३; १८, ३; २१, १; २,
 २, १२, ४; ३, ९, १३; ३३;
 १०, १३; ११, २१; ३३; ४, २,
 ११; ३, १३; २३; ७, १; २; ८,
 २३; ९, १; ४; १०, ३३; १४,
 १३; ५, ७, ४३; ९, १; ३; ११,
 ५१; १२, ४१; ६, ४, १; ४१;
 ५, ६१; ७, ६१; ३, १, ६,

२; ३; ९, ३; २, १, १; ३;
 ३, २; ५, १; ७; ६, १; ७,
 १; २; ३; ८, ५; १०, १; २;
 ३, १, १; २; ३, ३; ४,
 ३; ५, १; २; ३; ४, २, २;
 ३, ५; ६; ७; ११, ४; १;
 ५, २, १; २; ३; ४; ५; ५;
 ६, २; ८, १; ९, २; १०, १;
 ४, १, १, ३; ५; ३, १; २;
 ३; ४, २; ५, ३; ४; ९,
 २; १०, ५; ११, ३; २, १,
 १; २; ३, ३; ४, १; ४; ५,
 १; ६, ५; ८, १; ९, १; २-४;
 ११, ३; ३, ४, १; २; ३;
 ६, २; ७, २; ९, १; २;
 १२, १; १३, १; ३; ४; ४, १,
 १; २; ३; २, १; २; ५,
 १; ६, १; २; ७, १; ११,
 १; ३; ६, १, २; ५, ३; १६,
 ५; ७; ७, १२, ३; १३, १;
 २; ५, १, ४, १; ५, ३; ६,
 ३; १०, ५; २, १, १; ६,
 ५; ३, २, ५; ४, २-५;
 १६, १; २; ३; १०, १; ११,
 १; २; ४, ३, १; ९, ४;
 १५, ७, ५; १०, १; २; ६,
 १, ४; २, ६; ७, ३, १; ६, १;
 २; ६, १, १, ३; ३, ७;
 ४, ६; ८; ७, २; ४; ५, ८, १;
 ९, ३; १०, ३; ११, २; ५, २,
 १, २; २, ३; ७, २; ३; ४;
 ८, १; २; ६; ९, ४; १०,
 १; ५; ७; ३, २, २;
 ४; ४, २; ५, २; ३; ६, १;
 ४; ९, २; ४, ३, ४; ५, ३;
 ४; ६, ३; ७, ३; ५, १, ३; ३,
 ४; ७, ३; ८, ३; ६, ३, ५;
 ७, १, ७, ३; ११, १; १२,
 १; १६, १; २०, १; ४, १६,
 १; ५, १६, १; १७, १; १९,

२; मै १, १, २-५; ६; ७;
 ८; ९; १०; ११; १२; १३;
 २, १; २; ३; ४; ५;
 ६; ७; ८; ९; १०; ११;
 १२; १३; १४; १५; १६;
 १७; ३, १; ३; ४; ५; ६;
 ७; ८; ९; १०; ११; १२;
 १३; १४; १५; १६-२१;
 २२; २३-२५; २६; २७;
 २८; २९; ३०; ३१-३६;
 ३९; ४, २; ३; ४; ५; ९;
 १०; १२; ५, २; ३; ४;
 ८; ९; १०; ११; ६, १;
 २; ६; ७; १३; ८, ५; ८;
 १०, २; १३; ११, ४; १, २, १,
 ११; ३, २; ४; ५; ६;
 ४, ७; ८; ६, ३; ७; ८; ९;
 १०; ११; १२; ७, १; ३; १;
 ४; ६; ७; ८; १०; ११;
 १३; १५; १; १६; १७; ८,
 १; ३; ५; ७; ९; १२;
 १३; १४; १०, १; ६; १२,
 ३; १३, २; १५; १८; २१;
 ३, १, ५; १; ७; ९; २, १; ३;
 ६; ९; १०; ३; ९; ४, ३;
 ७; ५, २; ६, २; ३; ६; ९;
 ७, ४; ५; १; ६; ८; ९;
 ८, ३; ५; १; ७; ८; ९;
 ९, ३; ५; ६; ७; १०, १; ११,
 ७; १०; १२, १; ४; १३;
 १६; १७; १६, २; ३; ४,
 १, २; ३; ४; ५; ६; ७;
 ८; ९; १२; १३; १४; २,
 ५; ९; ३, ४; ४, २; ३;
 ४; ५; ६; ५, २; ४; ५;
 ६, ३; ५; ६; ७, १; २;
 ८; ८, १; ५; ९, १;
 ३; ४; ५; ६; ७; ९;
 १०; ११; १५; १८; २७;
 ११०, १; २; ३; ५; ६;

११, १; २; ४; १२, २;
 ३; १; १३, २; ३; ५; १४,
 ५; १५; काठ १, १; २;
 ३; ४; ५; ६; ७; ८; ९;
 १०; ११; १२; २, १; २;
 ३; ४; ५; ६; ७; ८;
 ९; १०; ११; १२; १३;
 १४; १५; ३, १; ३; ४;
 ५; ६; ७; ९; ४, १; २;
 ३; ४; ५; ६; ७; ८;
 १०; ११; १३; १४; १५;
 ५, १; ३; ४; ५; ६; ९;
 १०; ७, १; २; ६; ७; ९;
 १०; १३; १४; ८, ६; १३;
 १७; ९, ७; १०, ७; १०;
 १३; १४, ७; ८; ९; १०;
 १२, २; ९; १३, ११; १२;
 १६; १७, २; ३; १५, २;
 ६; ७; ८; १६, १; ३; ४;
 ५; ७; ८; १०; ११; १३;
 १५; १६; २०; १७, १;
 ३; ४; ६; ७; ८; १०;
 १७; १८, ४; १२; १४;
 १५; २१; १९, ४; ५; ६;
 ११; १३; २०, ५; ६; ८; ११;
 १२; १५; २१, १; २; ६; ९;
 १२; २२, ५; १०; २३, ३;
 ४; ५; २४, ३; ४; ५; ६; ८;
 २५, १; ६; ८; ९; १०;
 २६, २; ५; ६; ७; ८; १०;
 २७, १; २; ७; ८; २८,
 ७; २९, २; ३; ५; ३०, १;
 ४; ५; ३१, १; २; ३;
 ४; ५; ६; ७; ८; १०; ११;
 १४; १५; ३२, १; ३; ४; ५;
 ६; ७; ३४, १९; ३५, ३;
 ६; ७; ९; १०; १२; १८;
 ३६, ७; १४; १५; ३७, १;
 १३; १४; १५; १७; १८;
 ३८, ४; ५; ७; १२; १३;

१४^५; ३९, १^२; २; ३^{१०}; ५^{१६};
 ६^{१०}; ९^{१३}; ४०, ३^२; ४^७;
 ५^१; ६^{१०}; १२^३; १४; ४१, २^६;
 ३^{१३}; ९^{१६}; ११^{१६}; ४४, ५; ४५, ११;
 १२; १३; १५^१; ४६, १^२; २^३;
 क १, १^२; २^४; ३^१; ४^५; ५^१; ६^१;
 ७^१; ८^१; ९^१; १०^१; ११^१; १२^१;
 १३^१; १४; १५^१; १६^१; १७^१;
 १८^१; १९^१; २, १^२; २^४; ३^{१०};
 ४^१; ५^१; ६^१; ७^१; ८^१; ९^१; १०^१;
 ११^१; १२; १३; १४^१; १६;
 १७; ३, १^२; २^४; ३^१; ४^५; ५^{१६};
 ६^१; १^२; ८^१; ९^१; ११^१; ४,
 ८^१; ५, १; २^४; १^२; ८; ९^१;
 ६, ३^१; ४^७; ७, २; ८, १^२;
 १०^१; २५, १^२; २^४; ६^१; १^२;
 १०^१; २६, २^१; ३^{१०}; ५; ६^{१३};
 ७^१; ९^{१०}; २८, १; ४; २९, १;
 ३^१; ४; ३०, २^१; ३^१; ४^७; ३१,
 १; ७; ८; १०; १३^१; १४;
 १६^१; १७; २१^१; ३५, ४; ९;
 ३६, १; २^१; ३७, ४^८; ५^१;
 ६; ७^१; ३८, १^१; ४^१; ३९,
 ३^१; ४^७; ४०, १^२; २^१; ३^१; ५;
 ४१, ३; ४; ५^१; ६; ८^१; ४२,
 १^२; २^१; ४४, ७; ४५, ३; ६;
 ४६, ४^१; ७^१; ८^१; ४७, १^२;
 २^१; ३^१; ४^१; ५^१; ६^१; ८^१;
 १०^१; ११^१; ४८, १; ४; ७^१;
 ९^१; १^२; १०^१; १२; १६; १^१;
 १, २३; ३९; ४१; ४२; ७५;
 १२०; २४८; २६३; २७१;
 २७६^३; २७९; २९२; ३००;
 ३११; ३४६; ३९९; ४७५;
 ५०४; २, १३१; १३२; १६६;
 २३३; ३०५; ३०६; ३७६^३;
 ३९५; ४४३-४४५; ५८१;
 ५९३; ६७३; ७०५; ७३९; ७५७;

७६१; ७८०; ८४३; ८४८;
 ८८१; ८८५; ८८६; ९३०;
 ९७३; ९८७; १०७७^३; ११३८^३;
 ११३९^३; ११४२; ११५३;
 ११७३; ११९१; ३, २, ६६^३; ५,
 ९; १^१ १, ३, ३; ४, ५; ७; ८;
 ८, ३; १३, ६; २६, ६; २८,
 १; ९; २९, ४^३; ५^१; ३०, १०;
 ३१, ८; ३२, ९; ३६, ५; ४५,
 १; ४९, ९; ५२, ८; ३, १३,
 ७; ८; १६, २; २०, १७; २५,
 १; २; २८, ३; ३०, १९^३;
 ३१, १५; ३४, १-३; ४७, ७^३;
 ४८, ९; ५५, १३; ५६, १; ४,
 १, ६; २, १; ३, २^३; ३^३; ७,
 १०; १०, ५; १२, २; १५;
 १३, १; १६, १०; १८, १०;
 १९, ३; २०, ३; २८, ८; ३०,
 ५; शौ १, १३, ३; २०, ४^१;
 २३, १; ३; २५, २; ३; ३४,
 १; २, ३, २; ११, १^३; २^३; ४^३;
 ५^१; १७, १-७; १८, १-५;
 २७, १; ३, ५, ८; १०, १३;
 १२, ३; ५; १८, ५^१; २०, २^१;
 ४, ३, ७; ४, ५^३; ६, ८; ७,
 ६; ९, १; २; ३^२; १०, ६^३;
 १२, १; १९, १^३; २; ३^३; २०,
 ३; ७; ३१, ४^१; ५, ४, ७^३;
 ९; ५, १^३; ३; ४; ६; ७; ८;
 ६, ४; ९; ११-१४; १०,
 १-७; ११, २; ९; ११;
 १२, १; ३; १३, १०; ११;
 १६, १-११; २०, १०; २२,
 ५; २५, ७; ८; २९, १; ६,
 १५, १^१; ४^३; २१, २; ४४,
 ३^३; ४६, १^३; २^३; ४८, १; २;
 ३; ८१, १; ८६, ३^३; ९५, ३;
 ९८, ३^३; १००, ३^३; १०८, १;

१२५, १^१; १२६, २^१; १३३;
 २^३; १३६, १; १३८, १; ७, १३,
 २; ३९, ३; ८६, ३; ४^३; ९३,
 १^३; ९४, ४^३; ११६, १; ११८,
 २^३; ८, २, २८^३; ५, ११; ९,
 २, १९-२२; २३^३; २४; ३,
 ७; ५, १०; १६^३; १०, ४, २४^३;
 ५, २५-३५; ४४; ८, २७;
 ११, १, ३५; १२, १, ६१;
 १३, २, १९^१; २९^१; ३०; ८,
 १; २; १४, १, ५१; २, १५;
 १६, १, ६; २, ६; ४, २;
 ५, १; २^३; ४^३; ५^३; ६^३;
 ७^३; ८; ९^३; १७, १, ११; १२;
 २०^३; २१^३; १८, १, १५^१;
 २२^१; ३, ५; ३६^३; ३७^३; ४,
 ६८; १९, ३१, ११; १२^३; १३;
 ३२, ३; ५; ३४, १^३; ३५,
 ३; ३९, ४; ९; ४४, १; ५; ४८,
 ६; ४९, ८; ५२, २; ५७, ३^०;
 ५९, १; १२०, ११, २; १८,
 ६; २१, २; ३४, १८; ३७,
 १; ४७, १६; ५८, ३^३; ४^३;
 ६२, ६^३; ७३, १; ८७, ६;
 ९२, ९; ९३, २; ५; ६; ८;
 ९५, ४; १०४, ४; १०५,
 १; ११४, १; ११८, २;
 १२०, १; पै १, ८, २; ४^३;
 १६, १; ३०, २; ३१, ३; ३२,
 २^३; ३; ३८, २; ४^३; ४३, २;
 ५१, ४; ५४, १^३; ५७, १^३;
 २^४; ४; ५^१; ५९, ३; ६३, ३;
 ४; ६७, १; ६८, २; ४; ७९,
 १^३; ८६, ६; ८७, १; ९३, १;
 ४; २, १, ५; ८, ६; ९, १;
 १६, १; २०, ५^३; ३२, २^३;
 ३^३; ३९, ३; ४५, १-५; ४६,
 १^३-५^३; ४९, १-५; ५८, १;

*) 'अयुष्' इति श्रु. (१०, १७३, ४) पाठे ।

*) भुविष्ठमेदविकलः पा. भवति । एस्मि. निहत-

मिदं रूपम् (वु. पाण्डु.) आहो न (वु. w.) इति
 दुर्वेचम् ।

६४, १^१; ७९, ५; ८८, ११; ३,
१६, १-३; १७, १; २०, ३;
५; २२, १; ६; २८, ६^१; २९,
१^१; ६; ३०, ४; ३४, ३^१; ३७,
१^१; ३८, ९^१; ४०, २; ४, ५,
२^१; ५^१; १२, ४^१; १४, ६^१;
१५, ४^१; १७, १^१; २१, २;
२४, ५; २५, २; २९, ६; ५,
१, ७; २, ७; ३, ४; ८, ७;
१४, १; ३; १६, ७; २०, ७;
२५, १^१; २; ३^१; ३२, ६; ३३,
२^१; ६, ४, १^१; २; ३^१; ६; ८; ९; ६,
३; ८, १; ३; ९, १०; ११,
६^१; ११; १२, १-४; २१, ६;
२२, ११; ७, १, ११; ४, ९;
७, ४; ६; १०, ४; ९; १२, ५;
६; १९, १; ८, १, २; ३, २;
३; ८^१; १०; ४, १^१-११^१; ६, ३;
५; ८, ७, ४^१; १२, ४^१; ९,
७, ७; १०, ६; ११, १०^१;
१४; १०, ३, ६; ५, ११; १२^१;
१३; १०, १; ११, ३, १^१; ४,
३; १२, ११, ५-७; १३^१;
४, ५; १३, १, ७; ९; २, ६;
३, ७; ५, ६^१; ७, १६^१;
९, २; १४, ४, ८; १५, ३,
१; ५; १११, ८; १०; १२,
४^१; १५, ३^१; ४; १६, २;
३^१; ४-९; १७, १-७; २०,
२^१; २३, १; ७; १२; १६, १७,
६^१; २२, ८; २८, १; ३४, ३^१;
५; ३८, १; ३९, ७; ९;
४६, १^१-१०^१; ४७, १^१-१०^१;
४८, १^१-५^१; ७७, ८; ७८,
१-६; ८१, २; ९२, ५; ९७,
१०; ९८, ७^१; १०३, ४; १३१,
१-१०; १३२, १०; स्थ^१ ऋ

१, १७, २; [४७, ७; ८, ८,
१४; (१, १३७, २; ५, ७९, ८;
८, १०१, २)]; १०८, ८-११;
३, ५४, १६; ५, ७३, १; ८,
१०, १; ५; ३८, १; ९, १९,
२; १०, १०६, २; मा ११,
३०^१; का १२, ३, ३^१; मै २,
७, ३; ३, १, ६^१; किौ २,
३५१; ४२३; जि ३, २९, ८;
३२, १३; स्थः ऋ १, १०८,
३; १५७, ६^१; २, ३०, ६;
५, ७२, २; ६, ६९, ६; ८,
७३, ४; खि १, ११, ७^१; मा
१, १२; २, ५; १९^१; ४, ९;
३६; ५, २; २१; ९, ४^१; १०,
६; ११, ३०; का १, ४, १; २,
१, ६; ४, ६^१; ४, ४, १; १०,
७; ५, १, २; ५, ९; तै १, १,
११, २; २, २, १; १३, ३; ३,
७, १; २, ५, २, ३^१; ३, २,
४, ३; ४, १, ३, १; २; ५,
३; ५, १, ६, ३; ६, १, ३,
१; ३, ५, २; ४, ९, १^१; मै १,
१, १२; २, २; ७; ९; २, ७,
३; ८, १४; ३, १, ५^१; ३, ४;
८, ७; ९, ५; ४, १, ५;
१३; ९, १; काठ १, ५; ११;
२, ३; १०; ३, ४; १६, ३^१;
१९, ४^१; २३, ३; २५, ८; २६,
७; २७, ४; ३०, १^१; ३१, ४;
१०; ११; ४०, ३; क १, ५; ११;
१५; २, ४; ११; ३०, २^१; ४०,
१; ४१, ५; ४२, ४^१; ४६,
४^१; ४७, ४; १०; ४८, ६^१; पै
१, ८६, ५^१; ९७, १; ६, ११, १४^१;
स्थ^१ > स्थ^१ ऋ १, १५, २; १३९,
११^१; १७१, २; ४, ३४, ६;

३६, ७; ५, ६०, ६; ६, ५०,
७; ५१, ६; १५; ५२, १३; ७
४३, ४; ८, ७, १२; ३०, २; ८३, ९;
१०, ९, १; १८, ६; ३०, १२;
३६, १०; ६१, २७; ६३, २;
मा ७, १९^१; ११, ५०; १२,
४५^१; ३३, ५३; ३६, १४^१;
का ७, ८, १^१; १२, ५, १;
१३, ४, १^१; ३२, ४, १०;
३६, १, १४^१; तै १, ३, १३,
२; ४, १०, १^१; ८, १०, २;
३, २, ५, ६^१; ४, १, ५, १^१;
२, ४, १^१; ५, ६, १, ४^१; ६,
४, ११, १; ७, ४, १९, ४^१;
मै १, ३, १३^१; २, २, ६; ४,
७; ८^१; ७, ११; १३, १^१; १६;
४, १, १; ६, ४; ९, २७^१;
काठ ४, ५^१; ९, ६; ३५, ३; ५; ६;
कौ २, ११८^१; शौ १, ५, १^१;
३०, ३; २, १२, २; १४, ५^१;
२४, १-८; ३, २६, १-६; ६,
२१, ३; ५०, ३; १०, १, ३०;
१२, २, २४^१; १८, ३, २०;
२५-३५; ४, १६-२४; ८६^१;
१९, २७, ११-१३; स्थ > स्थ^१
ऋ २, २९, ४; ५, ५७, ३; ६१, १;
८, ५५, ४; ६७, ५; १०, ९४, ११;
९७, ९; खि ३, ७, ४; ४, ५, ३३;
८, ५; ५, ५, ७^१; मा १, १; १३;
१८; २, १८; ३४; ३, २०^१; ५,
२५; ३४; ६, २४^१; २७; ३०; ३४;
८, ११; १०, ३^१; ४^१; १२,
४६; ८३^१; १७, ३^१; १९, ११^१;
३७, ६; का १, १, १; ४, ३;
६, ४; २, ४, ६; ७, ७; ३, ३,
११^१; १२^१; ५, ६, ५; ८, ५;
६, ६, २^१; ७, ५; ८, १; ५;

०) 'असीय' इत्यत्र शोच-परं टि. यद्. ।

१) प्रस्व. (पा ३, १, ३) ।

०) 'स्त्वम्' इति शौ. (५, ९, ८) पाभे. ।

५) विशिष्ट इह ऋ. (१०, १४, ९) पाभे. ।

०) संपा. धत्वाऽभावमात्रम् ऋ. पाभे. सूचकं द्र. ।

१) यदत्र W.L. निवृत्तं पदमाह, तच्चिन्त्यम् । यथोगाद्

८, ७, १; १०, १, ६; ११,
२, ३^५; १३, ४, २; ६, ९^५;
१८, १, ४^५; २१, १, ११^५;
३७, १, ६; तै १, १, १, १^५;
५, १; ७, २; १३, १, २; ३,
१२, १^५; ४, १, १; २८, १, ५,
६, १^५; ३, ८, १^५; ७, ८, १;
८, ११, १^५; १२, ३; २, ४,
१४, ५^५; ३, १, ८, १; २, ४,
१; ५, ५; ४, २, ६, २^५; ७,
४; ४, १०, १; ११, ४; ५, ५,
१०, ३^५; ४^५; ६, १, २; ६,
४, २, ६; ४, २; ७, ४, १२,
१; मै १, १, १; ४; १२^५; १३;
३, १^५; २; ३; ५, २^५; ३; ९^५; १०;
८, ४; २, ६, ७^५; ९; ७, ५^५; ११^५;
१३, १; २०^५; ३, ५, ३^५; ४, १, ८^५;
१४; २, ३; ७; ४, ३; ५, ४; ६,
४^५; ८, ७^५; ९, ७^५; काठ १,
१^५; ७; १०; ११^५; १२; २,
१^५; ३, ९^५; १०^५; ४, ११; ६,
७^५; ७, १^५; ६; ७^५; ८; ९,
७; १६; १५, ६^५; ७; १६,
४; ११^५; १३; १७, १०^५; १९,
५; २७, ९; ३०, १०^५; ३१,
६; ९-११; ३५, ३; ३७,
१०; १५; १८^५; ३८, १२;
३९, १^५; २; १३; ४४, १; ८;
क १, १^५; ७; १०; ११^५; १३^५;
२, ३; १६^५; १७^५; ३, ४^५;
९; ४, ६^५; ५, १^५; ५; ८, ९;
२५, २^५; ४^५; २६, ९^५; ३०, ३^५;
४६, ८^५; ४७, ९; १०; ४८,
४^५; ७; शौ ३, १, २; १३, १;
७, ७९, २; १०, ५, १^५-५^५;
६^५; ७-१४; १६, २, २; ४, ७;
१९, ६९, १-४; पै १, ३८,

३^५; ५१, १; २, ४, २; ५, ३;
४२, १-८; ५६, १-५; ९१,
१-५; ३, ४, १; ६, २; ११,
१-६; ५, १९, ५; ३९, ३^५;
९, २५, १३; ११०, ८, १-३;
१६, ३८, २; १२७, १^५-५^५;
१२८, १-९; अस्मि^० ऋ १,
१६४, ३७; ६, १९, १२; ७, २५,
४; १०४, १५; ८, ७५, १५; खि २,
६, ४; मा २, २८; ११, ७१^५; ८१;
का २, ६, १०; १२, ७, ६^५; १६;
तै २, ४, १२, ६^५; ६, ११, ४^५; ४,
१, ९, ३^५; १०, ३; मै २, ७, ७^५; १;
काठ ४, १४; शौ ३, १९, १; ४; ५,
११, १०; ६, ११७, १; १२३, ३;
१३३, ३; ८, ४, १४^५; १५^५;
९, १५, १५^५; पै १, ४, ११^५;
अस्मि^० ऋ १, १०५, ७; १२६, ७;
३, २६, ७^५; ४, २६, १; ५, ४४,
१४; १५; ७, १००, ६; १०४,
१६; ८, १००, ४; १०, २७,
१; ३३, ७; ६१, १९; ८३, ६; ८६,
९; ९५, २; ११९, १२; १४५,
५; १५९, ३; १६६, २; खि २,
६, ७; ३, १५, २०; मा २,
२८; १८, ६६^५; ६७^५; २०, ९;
२३, ५०; ५२; का २, ६,
१०; २१, ७, ९; २५, ९, ६;
८; ४०, १, १६; तै २, २, १२,
५^५; ५, ६, ३^५; ६, ४, ८,
१^५; मै २, १३, १०; ३, ११,
८; ४, १०, १^५; ५, ८^५; ६,
४^५; १२, ५^५; काठ १६,
७^५; २७, ४; २८, ७; ३१,
१५; ३५, १८; ३७, १५; १६;
३८, ४; क ४२, ४^५; ४४,
७^५; ४८, १६^५; १कौ २, ९७५;

११७६; ११७७; ३, १, ९^५;
३, १२^५; १जै २, २, ७^५; ४,
२३, ७; शौ १, ७, ४; ३४, ४; ३,
१८, ५^५; ४, १३२, ५; ६; ३६, ६;
५, ९, ७; ११, ३; १०; ६, ३९, ३;
५८, ३; १२३, ३; ७, ८४, २; ८, ४,
१६^५; ९, २२; ११, ११; १२,
१, ५४^५; ५८; १४, २, ७१^५; १६,
३, ६; १८, १, १३; १९, ३२,
५; २०, १२६, ९^५; पै १, ६४, ३;
१०३, ४; २, ४१, ३^५; ६६, २; ३,
१९, १; ३; ४, ४, ४; ३२, ५; ६; ५,
३३, ३; ६, ८, २; १२, ५; ७;
८, १, ३; १०; १६, १०; १०,
४, ६; ९, ९; १२, ४, ५; १६,
१०, ४-६^५; १९, १०; ४६,
१-१०; ४७, १-१०; ४८, १-५;
५१, ८^५; ६९, ६^५; ९०, १०;
१^५स्वः तै २, ५, २, ३; ६, ७,
१; स्मः^० ऋ ८, २१, ६; तै १,
८, ६, १; २, ५, ९, ५; ३, ३, ७,
१^५; ६, २, २, १^५; ४, ६, २;
६, १, ४^५; १मै १, ४, ११^५; ३,
३, ८; काठ ९, ६; १^५स्मः तै
२, १, ४, ४; मै ३, १, ७; २, २;
काठ ८, ११^५; २४, १०; २७,
८; २९, १; क ७, ८^५; ८,
९^५; ३८, ३; ४५, २; शौ १८,
४, ८७^५; १स्मसि^० ऋ १, [२९,
१; २, ४१, १६]; ३७, १५;
५, ७४, ६; ८, १८, २२; ४६,
१; ९, ९७, २७; कौ १,
१९३; जै १, २०, ९; शौ २०,
७४, १; १स्मसि^० ऋ १, ५७,
५; [(१, २९, १) २, ४१, १६];
६, ५४, ९; ८, ४८, ८; ९२,
३३; मा ३४, ४१; का ३३, २, ४;

निषाताऽभाविष्यत्वात् ।

*) एकतरत्र पपा. 'स्थः' इति मयुर रु. सम्केति, तद्विस्तृत्यम् ।

*) विशिष्ट इह ऋ. (१०, १२३, ३) पामे. ।

*) प्र. पित्वाभिधाते धास्व. (पा ६, १, १६२) ।

*) 'आस' इति ऋ. (७, १०४, १४) पामे. ।

*) प्रस्व. (पा ३, १, ३) ।

शौ ७, १०, ३; १९, ४८, ४६; २०, १५, ५; पै ६, २१, ४६.
असति^१ ऋ ६, २३, ९; ४५, १४; ८, २०, १५; १०, ८५, २५; १९१, ४; तै १, ८, ६, २; मै १, १०, ४^०; २, २, ६; काठ ९, ७; १०, १२; शौ ६, ६४, ३; १११, १; ३; ७, ३७, १; १४, १, १८; असति ऋ ५, ५३, १५; क ८, १०; पै १, ५८, ४; ५, १, ५; १८, ५^०; असत्^२ ऋ १, ९, ५; ८९, ५; १०७, १; ११४, १; १४३, ६; १७३, ९; १७६, ५; १८६, ३; २, २३, १४; ३, २३, ३; ५१, ११; ४, १६, २०, ६, २३, ५; १०, ३४, ५; ७, २०, ८; ५३, ३; ८५, ४; ८, ३१, १८; ९, ८९, ६; १०, २७, १; २९, २; ३७, १०; १०१, ३; १३७, ५; १४१, ४; खि ४, ६, ८; मा २, ३३; ८, ४; ४६; १२, ६८; १६, ४; ४८; १७, २४; २५, १८; ३३, ६८; ८६; का २, ७, ६; ८, १, ३; २१, १; १३, ५, ७; १७, १, ४; ८, २; १८, २, ९; २७, ११, ५; ३२, ५, १४; तै १,

२, १३, १; १४, ३; ४, २२, १; ८, २२, ४; २, १, ११, ४; ३, १०, ३; ११, ५; ४, १४, २; ३, २, ८, ६; ४, २, ५, ६; ५, १, २; १०, १; ६, २, ६; मै १, २, ९; ३, १५; २६; ११, ४; २, २, ६; ३, ४^०; ७, १२; ९, २; ९; १०, २; ३, ७, ११; ४, ११, २; १२, ३; काठ ४, १०; ११, ७; ८; १२; १७, ११; १६; १८, २; ३६, १५; कौ २, ८८; जै ३, ९, ३; शौ १, २२, २; २, २८, ५; ३, २०, ६; २३, ५; ४, १३, ४; ६, ७५, ३; ७, ४३, २; ९५, ३; ८, ५, २१; ७, २२; १०, ७, १०; २५; १६, ६, ११; १८, २, ३०; १९, ३१, २; १२०, ७१, ११; ७६, २; पै २, २२, १; १४, २, ६; असत् ऋ १, ५७, २; १२५, २; १२९, ८; १६४, १६; १७३, १०; ४, २, १०; ४, ७; ८, २०, १७; २८, ४; ३१, ३; ६१, ४; ८९, ४; १०, १०, ११; ८९, १४; खि २, १०, ६; ४, १०, २; १०^३, २; मा ४, ११; १७, ५१^३; ३२, ९; का ४, ५, २; १८, ५,

२; ३५, ३, ६; तै १, २, ३, १; १२, ३, ६, १; ४, १, २; ६, ६, २; १०, १; ४, ६, ३, १; ५, ४, ८, १; १६, १, ४, ४; २, ८, ५; ५, ६, २; मै १, २, ३; ८, ४१; २, १, ३१; १०, ४^३; ३, ४, १; ८, ६१; ४, ४, ६; १२, ३; ५; काठ २, ४; ६, ११; ८, १६; १०, ७; १२; १३, ४; १४, २; १६, १२; १८, ३; २१, ११; २३, ८; क १, १६; ३, ८; २५, ३; २७, १; ६; २८, २; ३; ३६, ५१; जै ४, २३, ३; शौ १, २६, १; २, १, २; ३, १७, २; ६, ५, २; ७, ५८, ८; ९, १४, १५; १०, ४, १८; १४, २, १५; २१; १८, १, १२; १९, ४६, ७^०; २०, १५, २; पै २, ६, २; ६१, १; ७७, ४; ३, १४, ५; ३४, ७; ४, १०, ४; १७, २; ५, १७, ६; ३०, ९; ६, ९, ५; ८, १८, ६; १०, ५, २; ११, ५, १; १५, ५, ३; १६, १४, १; १६, ८; २८, १०; ६७, ६; असात्^३ शौ ६, १२८, १; असात्^३ मै ३, ७, ५^१; असत्^३ शौ १८, ४, ५५; असत्^३ ऋ १, ८९, १; ५, ३३, ३; ७, ८, ५; ८, ४५,

*) लेटि शपि लसार्वधातुक्निघाते धास्व. (पा ६, १, १८६) ।

^b) 'आसति' इति पपा. चिन्त्यः (तु. तै १, ८, ६, २) ।

^c) 'असत्' इति ऋ. (१०, १३७, ५) पाभे. ।

^d) संपा. च पपा. च निहतं रु. चिन्त्यं भवति (तु. तै २, ३, १०, ३) ।

^e) 'अस्ति' इति ऋ. (६, ७४, ३) पाभे. ।

^f) 'असत्' इति ऋ. (१०, १०१, ३) पाभे. ।

^g) एतत्स्थाने WR. 'असः' इति मपु१ धावयतः । तथात्वेऽन्वये साधीयसि सत्यपि सा. प्रपु१ पठति, तद्धि-मृश्यम् । मूको. साङ्घ्याऽभावात् । यत् सात. 'असः' इति मूको. आह, तत्तु WR. शोधस्य प्रतिलिपिमात्र-

त्वादप्रमाणमिति ।

^h) टेरुदातः प्लुतः (पा ८, २, ९७) ।

ⁱ) 'अ-सत्तः' इति मूको. ऐकदेशिकः । W. अप्येवं शिभ्रावयिषुर्भवति । तच्चिन्त्यम् । अप्राकरणिक्त्वात् । 'यथा पञ्च मानवा यमाय हर्म्यं कृतवन्तस्तथा कश्चित् स्वपितृभ्यो भूरिसंख्याकत्वेन प्रत्यक्षकृतेन संकेत्य-मानेभ्यो हर्म्यं कुर्वाण एवमाह' इत्यस्योत्तरया प्रत्यक्षकृतया श्रुत्या भूयःपुष्टिं गतस्य विषयस्य स्पष्टं संभाव्यमानत्वात् । नेह कश्चिद् आत्मन और्ध्वदेहिक-लाभविशेषमुद्दिश्य व्यापारवानिष भवेदिति प्रेतकृत्यप्रक-रणतः प्रतीयेतेति दिक् ।

^j) तु. सस्थ. टि. अभि ।

३३; १०, २९, ४; ५३, ८; खि
५, २०, २^३। मा २५, १४;
३५, १०; का २, ५, ८; २७,
११, ११; ३५, ४, ९; तै ३,
२, ८, ६^१; शौ ११, १, १३;
१२, २, २६; २७; २०, ७६,
४; १३५, ७^१; असन् ऋ
१, ३८, १५; खि १, ४, १०;
मा ३०, २१; का ३५, २, ५;
तै ३, ३, ८, २; १६, १, ५, १;
४, ७, ३; १॥काठ २२, ७; २६,
११; १॥क ३५, १; ३६, १; पै
१६, ९०, ३; सन् ऋ ५,
१९, ५; असन्^० ऋ २, २६,
२; ४, ५७, ६; १०, १७४,
३; शौ १, २९, ३; २, ३, १;
६, १११, २; ४; ७, ११८, २;
पै १, ११, ३; ४, २७, ४; असन्^०
ऋ ६, ३६, ५^१; ७, २४, १;
[८, १००, २; (१०, ८३, ७)];
१०, ४४, ४; ५०, ५; ८५,
२६; ३६; १२४, १; काठ ३६,
१५^०; ३७, ९; १॥कौ १, ३१४;
१॥जै १, ३३, २; शौ १, १६, ४;
३४, २; ५^१; २, ३०, १^१; ३,
१७, ८^१; २५, ५; ४, १, ७; ८,
६; ६, ८, १^१; २^१; ३^१; ९, २;
७, ३८, १; ३९, ४; ११८, १;
८, २, १३; १४, १, २०; ५०;
२, ७५; १९, ४६, ७; २०,
९४, ४; असन्: काठ २८, ७^१;
क ४४, ७^१; शौ ३, १२, ५;

६, १३१, ३; १८, २, ३०;
पै १, १०, ४; २८, २; २, ९,
२; १७, १; ६५, १; ७७, १;
९०, ३; ३, २०, ५; २७, ४;
२९, ४^१; ५; ४, २, ७; २३,
७^१; ५, २१, ४; ३२, ६; ८,
१, ९^१; ३, २^१; १५, २०, ४;
१६, ४, ३; २८, ८; असन्^० ऋ ६,
६३, १; असन्^० ऋ ५, ६१, ४;
१०, १०३, १३; मा १७, ४६;
का १८, ४, १४; तै ४, ६, ४,
४; कौ २, १२१२; असन् ऋ
८, ३०, २; १०, ९७, ५; मा
१२, ७९; ३५, ४; का १३, ६,
५; ३५, ४, ४; तै ४, २, ६,
२; मै २, ७, १३; काठ १६, १३;
क २५, ४; पै १, ५६, १^१;
११, ६, ६; असाय शौ ३, ८,
४; १४, १, ३२; पै १, १८, ४;
असन्^१ मा ३४, ५२; का ३३,
२, १५; असन्^१ ऋ १, १३९,
१; तै १, ६, ११, १; २^१; ३;
४; ८, ३, १^१; २, १, ७, २^१;
१३, ३, ७, २; ३; ५, २, ३, ३^१;
६, २, ४, ४^१; ७, १, ६, १^१;
मै १, ४, ११; ६, १२^१; १०,
२^१; ३, २, ३^१; ४, १, ११^१; ९,
९; काठ ९, ४^१; कौ १, ४६१^१;
जै १, ४८, ७^१; शौ १९, ७, २;
असन् ऋ १, [७, १०; १३, १०];
८, ५; १६, ७; २४, ९; २६, ७;
२७, ९^१; ३०, ५; १२; ३९, २; ४;

५५, ७; ८२, ५; ८६, ७; ९०,
७; ८; ९१, १९; ९८, ३; [१००,
१९; १०२, ११]; १०८, २;
११४, १०; १२५, ७; १४०,
११; १४७, ४; १६२, ११;
१६५, १०; १७२, १; १८४,
४; १८५, ११; २, १४, ११;
२०, ३; ३, ३०, ६; १८; ४४,
१; ५४, ३; १८; २१; ४, १,
१८; २, ७; ४, ७; १५, ९; २१,
१; [३७, ६; ८, १९, ९]; ४६,
७; ५७, ३; ५, ११, ५; ३४,
९; ४७, ७^१; ५३, ९; ७४, ९;
६, १६, २६; १८, ५; [२३, ३;
४४, १५]; २६, ८; २९, ६;
३७, ५; ४८, १८; २०; ५८, १;
६६, १; ७; ६७, ८; ७, ४, २; [२०,
१०; २१, १०]; २५, ३; ३४,
१५; २२; ३५, २^१; ३; ४; ५^१;
६; ७; ९^१; १०; ११; १३^१;
३८, ३^१; ४०, ३; ४१, ५; ५६,
५; १७; २४; ५७, [४^१; ७०,
५]; ६७, ६; ८५, ४; ८६, ८^१;
१०१, ५; १०४, ३; ८; ११^१;
८, १७, ६^१; १०; ६६, १५;
८३, ४; ९३, १८; ९६, ७;
१००, २; १०२, २१; ९, ६३,
३; ९२, ५; १०, ७, ४; १५, २;
३२, ९; ३४, १४; ३५, १३;
४२, ३; ४३, २; ४४, ९; ५१,
८; ९; ५९, ४; ६२, १; ७७,
७; ८०, २; ८१, ६; ८५, २३;

१) एकतरत्र पा. शोधस्य कृते तु. टि. १। अहानेतरसम्।

२) 'असन्' इति ऋ. (१०, १४१, ४) पामे. ।

३) लेटि शपि लसार्वधातुकनिघाते धास्व. (पा. ६, १, १८६)।

४) तु. सस्थ. टि. अभि ।

५) तु. शौ. (४, ८, ६)। यथासौ इति मूको., यथा-
सा(?) इति तैत्रा. (२, ७, १५, ४) पामे. (तु. संदि.) ।

६) 'असन्' इति ऋ. (४, ५७, ६) पामे. ।

७) 'असि' इति शौ. (५, ११, ९) पामे. ।

८) 'असि' इति शौ. (४, ९, ३) पामे. ।

९) यथासम् इति मुपा. । तत्र 'यथा' । आसम् इति
पदविभागं कुर्वाणौ उ. म. च चिन्त्यौ (तु. पपा. द. च)। अथवा
'भूयासम्' इति साध्वर्षं भुवाणावदोषौ सन्तौ तौ सं. भ्रमाद्
दोषवन्ताविव प्रदर्शितौ भवतः। स्व. कृते तु. टि. असन् इहैव ।

१) प्र. पिष्वाभिघाते धास्व. (पा. ६, १, १६२) ।

२) 'अस्ति' इति ऋ. (१, १७३, १२) पामे. ।

३) तु. सस्थ. टि. अपि ।

९७, २०; २३; १००, ४; ९;
 १०; १०२, ११; १०८, ६;
 १२८, १-४; [(६, ७४, १; ७,
 ५४, १; १०, ८५, ४३; ४४);
 १६५, १]; २-४; १८०, १; १८५,
 १; १९१, ४; खि २, १, ८; ९;
 ४, २; ६^३, ३०; ११, २; १३,
 ६; १४, ८; १०; ३, १५, १;
 ४^३; १८; ४, २, ४; ४, १^३; ३;
 ४; ११, १-१३; १३, ३; ५, १,
 ५^३; ३, ६; ७^३; ७, ५; १४, ३;
 २०, ५^३; ६, ३, ४; ७, २, २;
 ३, १; ४, ९; मा ३, ३१^३; ६२;
 ६३; ४, ९; ३७^३; ५, ३४; ६,
 २३; ९, २२; १०, २०; ११,
 ३९; ६९; ७३^३; ७४^३; १२,
 ६२; ९५; १०१; १३, ६; २८^३;
 २९^३; १५, १५-१९; १६, ८;
 ५२; ६४^३-६६^३; १७, ११;
 २२^३; १८, ३१^३; ५३; १९,
 ४८; ६८^३; २०, ४७^३; २३,
 ४४^३; ६५; २५, ३४; २६, १;
 २७, ४; ३३, ५२^३; ३४, १-६;
 ३८^३; ३६, ८; २०; २१^३; ३७,
 २०; ३८, १६; का ३, ३, २३^३; ९,
 ४; ४, ४, २; १०, ८^३; ५, ८, ५, ६;
 ६, १; ८, २०, १^३; १०, ४, ४; ११,
 ६, ५^३; १२, ४, २; ७, ४; ८^३; ९^३;
 १३, ५, १; १६, २२; २५; १४, १,
 ६; १३, २; ३; १६, ४, २; ४; ६; ८;
 १०; १७, १, ८; ८, ६; १८^३; १८,
 १, १२; २, ८^३; २०, १, २^३; ३,
 ३; २१, ३, १९; ४, १७^३; २२,
 ५, १^३; २५, ८, ६^३; १०, १३^३;
 २७, १३, ३; २८, १, २; २९,
 १, ४; ४, ४^३; ३२, ४, ९^३;
 ३३, १, १; ३६, १, ८; २०;

२१^३; ३७, ३, ६; ३८, ३, २;
 तै १, २, ३, ३; १०, १^३; १४,
 ३^३; ३, १२, १; ४, ४५, १^३;
 ५, १०, २; ६, १२, १^३; ८,
 १४, २^३; २, ५, १०, २^३; ६,
 ३, १^३; १२, ४^३; ३, १, १,
 ४; ४, १^३; ९, ३; ११, १^३; २,
 ५, ७^३; ८, २; ३, ९, १; १०,
 २; ४, ११, ४^३; ४, १, ४, १;
 ७, २; ९, २; १०, १^३; ११,
 ३^३; २, ४, १; ५, ४; ६, ५^३; ८,
 ३^३; ९, ३^३; ४, ५, २^३; १२,
 २-४; ५^३; ५, १, १; ३; ४; १०,
 ३^३; ५; ६, १, ३; २, ६^३; ४, ५^३;
 ८, ४^३; ७, १२, १^३; १३, २; १४,
 १^३; २; ५, १, ५, १; २, १२, २;
 ५, ९, ३; ७, २, ४; ४, ३;
 ४; ६, ४, २, ४; ५, ६, २^३;
 मै १, १, ३^३; २, २^३; १२; ३,
 १; ३९^३; ४, १^३; ३; ५^३;
 १५, ४; ११; ८, ४^३; ५; २,
 २, ६^३; ६, १२^३; ७, ४; ७^३; १^३;
 १२; १५^३; १६^३; ८, १०^३;
 १४^३; ९, २; ९^३; १०^३; १०,
 २^३; १२, १; ३; ५; १३, ७^३;
 १३^३; ०१^३; ३, १, ५; ४,
 १^३; ६, १^३; ६; ७, १^३; १८,
 १; ५; ६^३; ११, १०; १६,
 ४^३; ४, ३, ८^३; १५, ८^३;
 ९; १६, २; ३; ७, ४^३; ९, ६;
 ९; ११; २७^३; ११०, ३; ६;
 १११, १; ३-५; १२, २; ३^३;
 ४^३; ११३, २; १०^३; ११४, १;
 ५; ७; ११; काठ २, ३^३; १३;
 ३, ९; ४, १२; १३; १४^३;
 १५; ६, ७; १०; ११; ७, २;
 ९; १२^३; १४; ८, १७^३; ९, १८;

१०, ७; १०; १२; ११, ६; ७^३;
 १३; १२, ७; १४; १३, ९; १५;
 १५, ८; १३; १६, ४; ७^३; १२;
 १५; १७, १०; ११; १६^३; १७;
 १९; १८, २; १३; १५; १६; १९,
 ५^३; २०, १५; २१, १३; २२,
 १४^३; १५; २४, ७; २६, ११;
 २७, १; ४; ८; ३०, ८; ३१,
 १३-१५; ३५, १; ७^३; ३६, १५^३;
 ३७, ९; १०; ३८, २; ७; ३९, ३^३;
 ४०, ३^३; ५^३; १०^३; ४६, ५; ५०,
 ६; क १, १५^३; २, ७; १६; ३, १०;
 ११^३; ४, ६; ५, २^३; ६, २^३;
 ८, ७^३; २५, ३; ६; २६, ९^३;
 २७, १; ६^३; २८, १; २^३;
 २९, २; ४^३; ३०, ३^३; ३७,
 ८^३; ४२, १; ४^३; ४४, ३^३;
 ४८, २; ९; १२; १^३; १, ७५;
 १४०; १६६; १९२; ३२४;
 २, ७०२; ७६७^३; ९३९;
 ९५०; ९६९; ९७०; १२१४^३;
 ३, ४, १२^३; १^३; १, ८, ३;
 १२, ९^३; १५, ६; १८, २;
 २०, ८; ३४, २; २, १, ८; ३,
 ४६, ८; शौ १, १, २; ३; ३,
 १-५; ९, २; १०, २; १२, ४^३;
 १३, १^३; ३; ४; २५, ४; २६,
 १; २; ३१, ४^३; २, २, १; १०,
 २; ३५, ४; ३६, १; ४; ३,
 १०, २; ६; १४, ४; १५, १^३;
 ४^३; १६, ५^३; १९, १; ५; २१,
 १-७; २७, १-६; ३०, ७; ४,
 २२, २; ३^३; ३४, ८; ३८, ६;
 ५, १३, १; ३-५; ७, १; ३;
 २०, ७; २८, ६; २९, ६-९;
 ३०, १२; ६, १२, ३; १३, १;
 १५, १^३; २०, १; २; १२७,

^{a)} दाशतय्या पदस्याऽस्याऽभावः प्र. ।

^{b)} विशिष्ट इह ऋ. (८, १०२, २०) पामे. ।

^{c)} 'कृणोतु' इति ऋ. (६, ७५, १८) पामे. ।

^{d)} 'अस्ति' इति ऋ. (७, ३, २) पामे. ।

^{e)} 'अस्ति' इति ऋ. (१, १७३, १२) पामे. ।

१-३; २८, ३; २९, २; ३२,
३; ४०, १; ५६, २; ५७, ३;
६३, २; ६४, ३; ६६, १; ६८,
३; ७१, ३; ७३, २; ३; ८४,
३; ९७, २; ९८, २; ११६,
१; ३; १२८, २; १४१, २;
७, ९, १; ४२, २; ८४, ४; ४;
८५, ३; ८७, ३; ९२, १;
१०६, १; १११, १; ८, १, १;
१८; २, १; ७; १६; १४, ३;
८; ११; ९, ४, २०; ५,
१२; १०, १, ५; ३, २; ११,
१, १५; २, ८; १५; १८; २२;
६, ७; ८; २३; १२, ४; १२,
१, ११; ४२; २, ९; ३, ११;
३२; ३९; ४, ४५; १३, १,
१७-१९; २७; ८, ३; ५; ६;
९, १; २; ४; १४, १, १९;
५२; ६०; २, ६३; १५, ११,
२; ६; ८; १०; १६, २, ६;
१८, १, ४६; २, ३१; ३६;
३, ६१; ७१; ४, १५; ४८;
१९, ३, ४; ४, २; ७, ३; ८,
२; ३; ७; ९, २; ३-५; ९;
१३; १४; ११०, २; ३;
४; ५; ६; ७; ९; १०; १०;
१११, २; ३; ६; १४, १;
१५, ३; ५; ४६, ५; ४९, ५;
५८, १; ६४, ३; १२०, ४,
३; ५, ४; १७, २; ३९, १;
४५, २; ७०, १६; ७१, १;
८९, ३; ९४, १; १२८, १४;
१३५, १०; १४३, ८; ११,
७, १; ९, २; १७, ४; १९, २;

२२, ४; २६, ४; २७, १; २;
३२, ४; ४५, २; ४; ५१, २;
५३, १; ४; ६७, ४; ७०, २;
७८, १; ८६, ४; ६; ९९, ३;
१०४, २; १०५, २; ११०, १;
११२, ४; २, ३, २; १३, २;
१९, ५; २१, ४; २३, २-४;
३०, ३; ३४, ४; ५; ३७,
५; ४०, १; ५२, १; ३; ५८,
२; ३; ५; ५९, ४; ७२, ५; ७६,
३; ३, १२, १-७; १३, ८;
१९, ५; २१, २; ३; २३, १;
२; ३; ५; २४, १-६; २७,
१; ३३, ४; ३५, ३; ५; ४०,
२; ३; ४, १०, १; ११, १; ३;
४; ५; १४, ३; १८, ७; २३,
४; २४, ७; ३१, ५; ५, १४,
१; ३-५; ९; १०, ३; ६;
१६, ५; ७; १९, ८; २५, २;
२७, ४; २८, ७; ३०, ४; ३५,
१२; ३६, १-९; ४०, २;
५-७; ६, ९, १०; १०, ८; ९;
१२, १-४; १-११; १३, १-३;
२२, ९; २०; २१; ७, १, ५;
९, ४; ७; ८, ११, १०; २०,
३; ९, ४, १-३; १०; १२; ७,
५; १४, २; २२, २७; २४, ८;
२५, ७; १०, ४, ४; ९; ६;
३; ११; १२, २, ४; १३, १,
२; १८, २; ३; ४; ५; ६;
७; ९; १०; १२; १३; १६;
९, ७; ८; १४, २, ११; ३, २;
४, ५; १५, १, ५; ७; २, १-३;
१२, ८; १५, ३; २०, ८; २२,

८; २३, ११; १६, १, १; २, ७;
३, १; ७; ४, ६; ५, ७; १९, ३;
८; १०, १; १९, १०; २१,
२; ७; ८; २३, ३; २५, १०;
४९, ७; १; ६३, २; ७१, ५;
७२, ५; ७; ८; ९; १०;
७३, १; ९०, ५; १०४, ८;
१०५, ५; ८; १०६, २;
स्ताम् शौ ६, ७८, २; स्ताम्
तै २, ६, ९, ६; मै ३, १६,
३; ४, १३, ९; शौ २, १०,
१-८; ३, ४, ५; ७, ५५, २;
८, २, १४; १८; ९, ४, १०;
१०, ९, २५; पै ६, २२, २५;
१६, ४, ४; १३८, ६; सन्तु
४, १०, ८; सन्तु १, ५,
७; २१, ५; २६, ९; ३०; १३;
३८, १२; ३९, २; [७३, १०;
(४, २, २०)]; १०, ६; १३१,
१; १३२, २; १३५, ८; १७१,
३; ३, ५६, ८; ४, ३७, २;
५, २, १०; २८, ३; ४१, ९;
७३, १०; ६, [१, १२; ७४,
२; (९, ८७, ९)]; १५, १९; ५२,
२; ७, [३, १०; ४, १०; (६०,
६)]; १२, ३; १६, ७; [२२,
९; १०, २३, ७]; २८, १; ३५,
२-४; ७; ८; १२; ५१, २;
[६२, ६; ६३, ६]; १०१, ५;
८, २, ७; ३३, १५; ६०, ६;
७७, २; ८३, २; ९, ७०, ३;
७४, ६; ८५, १; १०, १८, १२;
२२, १३; ३८, ३; ४४, ७;
५१, ९; ६६, ६; ८५, २३;

१) तु. टि. अ० (१०, ७१, ६) ।

२) तु. टि. अ-प्रतिपाद्य- ।

३) 'अस्ति' इति शौ. (४, १९, २) पाभे. ।

४) यनि. मुक्ता. भवति । तथा चाऽसौ चिन्त्यः ।

निघटविषयत्वात् (पा ८, १, २८), मूको. निघटस्य रु.
काचित्साक्ष्यस्य सङ्गवाच । शुदाऽशुदाऽन्यतरप्राप्त्य-

विधेके कर्तव्ये काचित्साक्ष्याऽपि शुद्धसाक्ष्यस्य बलव-
त्तरत्वादित्यभिसंधिः । स्व. एउटि. इ. ।

०) विशिष्ट इह अ. (६, ७५, १०) पाभे. ।

१) प्रस्व. (पा ३, १, ३) ।

२) तु. सस्थ. टि. अनु. ।

३) 'अव' इत्यनेन योगमिच्छु वै. सा. चिन्त्यौ (तु. ए. प्र. मृ.) ।

१०३, १३; १०८, ६; ११६,
८; १२८, २; खि १, २, ६;
२, ९, ४; ४, २, २; १२, १;
मा २, १०^३; २७; ४, १; ६,
२२^३; ९, २२; १२, ८; ४४;
१३, २७^३; १७, २; ४६^३;
१८, ३६; २०, १९^३; २७, २;
†३३, १२; १४; ३५, १२^३;
३६, २३^३; ३८, १३; २३^३;
का २, २, ९^३; ५, ३; ६, ७;
४, १, २; ६, ५, ४^३; १०, ४,
४; १२, ७, १९; १३, १, ९;
३, १५; १४, ३, १^३; १८, १,
२; ३; ४, १४^३; २०, १, ७;
२२, १, ४^३; २९, १, २; †३२,
१, १२; १४; ३५, ४, ११^३;
१९; ३६, १, २३^३; ३८, २, ७;
५, ६^३; तै १, २, १४, ७^३; ४,
४५, ३; ६, ३, २; १२, ३; ७,
१३, ५^३; †२, २, १२, ८; ४,
१४, ४; ३, १, ४, २; ३; २,
७, १; ४, २, २; ३, ५; ४, १,
७, १; २, १, ३; ३, ४; ९,
३^३; ४, ११, ३; ४^३; ६, ४, ४^३;
७, १२, २; १४, १^३; ५, ४,
२, ४^३; ७, २, १; मै १, २,
१८^३; ४, १; ७, १^३; २, ४,
३^३; ७, १६^३; ८, १४^३; १२,
१; ५; ३, ३, ४; ९, ४^३;
†४, ११, १; २; १२, ३^३; ४;
१३, ६; १४, १५^३; काठ २,
१^३; १५; ३, ८; ५, २; ७, १२;
८, १६; १७; ११, १२; १३,
११; १६, ८; १७, १०^३; १८,
१३; १६; २०, २०, १५; २१,
६; २८, १; ३०, ८; ३१, १४^३;
३२, २; ३७, १०; ३८, १२;

३९, ३; ४०, २; १०; क १,
१३^३; २, १५; ६, २; २६,
९^३; २९, २; ४; ४४, १; किौ
१, ३८; १५३; ५५५^३; ५६१;
२, ४९^३; ४३४; ६५६; ७७५;
१२१२; जि १, ४, ४; १६, ९;
५७, २^३; १०; ३, ५, ८^३; ३३,
९; ५४, ६; ४, १६, ८; शौ
१, ६, ४^३; २, ६, २; १२, ६^३;
१४, ३; ३, १९, ७^३; ४, १८,
१; ५, ३, ३^३; ६, ९; १४, ५;
६, ६६, ३; ७७, ३; १४२, ३^३;
७, १३, २; ७७, १०^३; ८, २,
१५; ६, १६; ७, ८; १७; ९,
२, १०; ४, ६; २०^३; १०, ९,
३; ११, ८, ९; २२; ११, २;
१२, ७; १२, १, ६२; ३, ४२;
१४, १, ३४^३; ४०; १८, २,
२०; ३, ५१^३; ६८; ६९; ४,
२५; २६; ३४; ४२; ४३; १९,
२, १^३; २; ८, १; ९, १; ९;
†१०, २; ३; ४; ७; ८^३; ११,
१^३; १६, २; २०, २; २७, १५;
४०, ३; ४२, ३; †२०, ६९,
५; ९४, ७; १२२, १; पै १,
४१, २; ५४, १; ५६, १; १०८,
२; २, ४, ५; ५, ६^३; २०, २;
२२, ३; ७०, १; ७३, १; ७६,
६; ८७, १; ३, २१, ६; २३,
५; २६, ६; ३३, २; ५, ४, ३^३;
८, ६; २४, १; ६, ११, ४^३;
११; २०, ३^३; ७, ८, ५; ८,
८, ३; ७^३; ८; ९, ४, ५; १०,
८, ५; १३, †३, ११; १६;
५, ४; †८, २-४; ७; ११; १५,
१४, १०; १५, ६; १६, ४, ४;
५, १; १२, ८; १३, १; ९; २४,

६; २५, १०^३; ३५, ५; ७६, ९;
८०, ७; १३६, ३; एधि ऋ १,
९१, १५; ४, १, ५; ५, ९, ७;
१०, ७; १६, ५; १७, ५; ६,
१७, १४; ७, ५४, २; ५५, १;
१०, ५६, १; ८४, २; ६; ८५,
४४; [(७, ३२, ११) १०३, ४];
१७३, १; २; खि ३, १७,
१; मा ४, १९; ७, ४७^३; ९,
८; १०, १७; १४, ३; १७,
३६^३; २१, ४^३; २७, ५; ३५,
१७; ३६, १७; का ९, २, ८^३;
१०, २, ५; ६; ११, ६, १; १५,
१, ३; १८, ४, ४^३; २३, १,
४^३; २९, १, ५; ३५, ४, १५;
तै १, ३, १४, ४^३; ६, २, २;
२, ३, १४, ५; ४, १४, २; ५,
१२, ४^३; ३, ३, ८, १; ४, १०,
१^३; ४, १, ७, २; ३, ४, १;
६, ४, २^३; मै १, ५, २^३; ८;
१३^३; ८, ९; २, ३, २^३; ४^३;
५^३; ८, १; ९, ९; १०, ४^३;
४, ७, ३^३; १०, ४^३; १२, २;
१४, १७^३; काठ ६, ९; ८, १७;
१३, १५; १७, १; १८, ५^३;
२२, १४; ३४, १९^३; †३५, ७;
१७; ३८, १२; क ४, ८;
२५, १०; २८, ५^३; †४८, ९;
१५; किौ १, ६५; २, १२०२;
जै १, ७, ३^३; शौ ३, २८, ३;
†४, ३१, २; ६; ५, ३०, ६;
६, ८७, २^३; १४२, २; ७, ८३;
१; ११, १, ७; २२; १२, २,
१०; ४९; १४, १, ४३; ४४^३;
२, १८; १८, ३, ७^३; ४,
३८^३; १९, १३, ८^३; ५५, ३;
४; पै †४, १२, २; ६;

*) विशिष्ट इह ऋ. (९, ७९, १) पामे. ।

b) विशिष्ट इह ऋ. (९, १०१, ३) पामे. ।

c) 'सन्धि' इति ऋ. (९, ७३, ४) पामे. ।

d) 'सन्धि' इति शौ. (१९, ४७, ३) पामे. ।

e) सूको. 'एधि' इति काचित्कमनिहतं रुचिन्त्यं भवति ।

f) 'भव' इति ऋ. (१०, ८५, ४६) पामे. ।

६, १६, ३१; ७, ४, ८; ६, ८;
१०^{१०}; १३, ३, १०; १६,
७१, ३; १०, ९; १८, १; स्तम्भ
१०, ८५, ४२; मै १, १, १३;
शौ ३, ११, ६; ५, ९, ८;
१४, १, २२; पै १, ६१, ४;
६, ११, १४; स्त>स्ता मा
३, २१; का ३, ३, १३; तै १,
५, ६, १; ८, २; कौ ३, ४, १२;
जै २, १, ८; शौ ६, ७३, ३;
७, ६२, ४; ६; ७; स्थान^० श्र
१, १०५, ५; ५, ८७, ६; ८,
३०, ४; ९, ६९, ८; १०, ६३,
६; कौ १, ३६८; जै १, ३८,
९; शौ १, ३१, २; ३, ८, ५;
६, २४, ३; ९४, १; पै १, २२,
२; स्थान श्र ५, ५९, ३; ८,
१८, १५; १०, ९४, १०; ९७,
९; मा १२, ८३; का १३, ६, ९;
तै ४, २, ६, ३; मै २, ७, १३;
काठ १०, १२; क २५, ४; शौ
६, ६६, २६; पै ११, ६, ५;
अस्मिन्^१ तै २, ५, २, ५; शौ
१, २९, ५; ३, ५, ५; ८, २;
७, ३९, २; ८, ५, १९; १९,
३१, ६; १॥अस्मिन् तै १, ५,
१, २; ५, २, ९, ३; ५, २, २;
७, १, ३६; ६, २, ३, २; मै
३, २, ६; ९६; ३, २६; ४, १;
४, ६, ४; काठ ८, ८; २३,
४; क ७, ३; ३६, १; ६पै १,

११, ४; १८, २; ३, १३, ५;
१०, ५, ६; १॥अस्मिन् तै २, ५,
६, ५; मै ४, ३, ४; अस्मिन्^१ श्र
१, ५३, ११; १७३, ९; ४, २,
१०; शौ १९, ४९, ६; २०,
२१, ११; आ: श्र १०, ६१,
५; आ: श्र १०, ८५, ७;
१२९, ३; १४९, २; शौ १४,
१, ६; आसीत्^१ श्र १, ३२,
११; ५, ३०, १५; १०, १७,
२; ७१, १; ८८, ४; १२१, ८;
१२९, ३; ४; १८१, २; मा
२७, २६; का २९, ४, ४;
१॥तै १, ५, ९, २; ६, ९, १;
२, १, २, ३; ५, १; ४, १२,
२; ३-५; ५, १, २; ८, १; ५;
११, ८; ६, ६, ४; ३, ४, ६, १; ५, १,
२; ४, १, ८, ६; ५, २, ३, ३; ४,
२, ३; ६, १, १, ७; ३, ४, ८, ४, २,
३; १०, १; ५, १, २; ७, १,
५, ५; १॥मै १, ५, ८, १२; ६,
३; ४; १२; ८, २; ९, ४; १०,
१३; २, ३, २; ४, १; २; ३;
५, ३; ५; ६; ९; १०; ३, ६,
३; १०; ७, १; ८, ३; ५; ९,
१६; ३; ४; ४, १, १२; २,
३; ३, २; ४, ३; ५, ८; ६, ७;
७, ६; ९; काठ ६, १; ८, २; ९,
१२; ११, ६; २३, २, ४; शौ ८, ९,
१४; ११, ५^१; १३, २^१; १०^१;
१४^१; १४, २^१; ६^१; १०^१; १४^१;

११, १०, ७; १२, १, ८; १३, ३,
१२; १८, २, ३३; ३, ३; १९,
५२, १; ५३, ८; आसीत् श्र १,
३२, ९; १६३, ९; १६४, ९; १६५,
६; ४, १८, १२; ७, १८, ६; ८, ५८,
१; १०, ३३, १; ३४, २; ५१,
१; ८१, २; ८५, ६-८; १०;
१५; ९०, ६; १२; १४; १०२,
६; १०८, १; १०९, २; १२१,
१; १२९, १; २; ३; १३०,
३; ४, ६, १०; ५, १४,
१; मा १३, ४; १४, २८;
२९; ३०; ३१; १७, १८;
२३, १; ११; १२; १७;
५३; ५४; २९, १०; २९,
२०; १३१, १०; ११; १३;
१४; ३२, १२; ३७, ५; का
१४, १, ४; १५, ९, १; २-४;
१८, २, ३; २५, १, १; ३, ८;
९; ४, ६; १०, १; २; २७, १०,
१; ३१, ३, ९; ३५, १, १०;
११; १३; १४; ३, ९; १॥तै १, ६, ९,
२; २, १, १, ४; २, ८, ५; ३, ४,
२; ४, १२, २; ३, ५, १, १; ६, ९, ४;
३, ३, ९, १६; ५, ७, १; ४, १, ८,
३; २, ८, २; ६, १०, १; २;
३; १६, २, ४; ५; ७, ४, १, ४,
४; ३, ४, ७; ६, ४, २; ७, ५,
३; २६, १६; ६, २, ४, ४, ५,
३; ४; ३, ४, ८; ७, २; ४,
८, ३; ६, २, ३; ११, २;

^a) विशिष्ट इह श्र. (१, १८७, ३) पामे.।

^b) 'अव' इति श्र. (७, ५४, १) पामे.।

^c) प्रस्व. मपु३ धनादेशश्च (पा ३, १, ३; ७, १, ४५)।

^d) प्र. पित्वाभिघाते धास्व. (पा ६, १, १६२)।

^e) मूको. भूयिष्ठं साक्ष्यम् अनिहतं रु. समर्थयेत्। तदेव
w. पिपठिषति। पारङ्ग. सात. च निहतं रु. ब्रुवायौ चिन्त्यौ।

^f) 'अस्तिसिचः' (पा ७, ३, ९६; ९७) इति बाहुलका-
दीटोऽभावपक्षे तिङो लोपः (पा ६, १, ६८) द्र.। स्वर-
(द्र. नाउटि.) निघाताऽभावश्च यथायोगं सावसरः द्र.।

^g) आढागम उदात्तः (पा ६, ४, ७२)।

^h) निघाताऽभावो दुस्वपदो भवति। यद्योग आक्षे-
पव्य इतीव पारङ्ग. मेने। यद्वा सक्षपं स्वरमात्रे भिन्नं
क्रियाद्वयमत्र द्र.। तथा सति प्रथमायाः क्रियाया गम्य-
मानत्वे द्वितीयाया वाक्यादित्वाद् निघाताऽभावः स्यात्।
यद्यपि w. अत्र निहतं रु. पिपठिषति तथापि
सति संभवे मूको. साक्ष्यं समादरणीयमिति कृत्वा मुपा.
उपपादयितुमिष्टः।

ⁱ) विशिष्ट इह श्र. (१०, ९०, ११) पामे.।

७, १, ५, १; १०, १; २, ५, २;
 १०, १; ३, ६, १; ७, १; १०, १;
 ४; ४, ३, १; ६, १, १; २;
 ११, १, ६, ३, ६; ९; १३, ९,
 ३, ५; १०, १३; ११, ७; २,
 २, २; ४, १; ३, ५, २; ७;
 १०, ६; ७, १, ५, १; ८, ६, १, १;
 २, १, १; १३, २, ३, ३; ३, १, ९, ४,
 ६; ६, ५, ६; ८, १; १०, ७, ८;
 १, ३, १; १०, ९, ३, १; १०, ४;
 १२, १, ६, १; १९, ६; ४, १, १;
 ६, १, १; १२, २, १, ३, १; ९;
 ४, ३, ५, ७; ८; ६, १; ७; ७, १;
 ६; ९, १, १; ११, ३, १; काठ ४,
 १, ६, १; ७, ६; १०; ८, २, १;
 ४; ९, १०; ९, १, १; १५; १८;
 १०, ६; ११, ४; ५; ६; १२, ५, १; ७;
 १०, १; १२, १; १३, ४, ५, १; ९;
 १२; १५, १, ४, ७; १६, १, ५, १, ७,
 ५, १, १, १; १९, ४; १२; २, ३,
 ७, २, ४, १; ७; ८; २, ५, ४, ६, ७;
 ८; २, ६, १, १; ४, ७; ८; २, ७, १;
 ३, १; ४; ५, १; ६; ८; २, ८, ७;
 ९; ३, ०, १; ५; ९; १०; ३, १,
 ४; ८, १; ९; ३, ४, ३; ३, ६, ७;
 ३, ७, १, ४; ४, ०, १; ४, ४, ७;
 ४, ५, ४, १; ११; ४, ६, ३; १, १, ३,
 १२, १, ५, १; ६, ७, १; ७;
 ५; ६; २, ५, ६, १; २, ६, ४, १, १;
 २, ८, १, १, १; ३, ०, २; ३, १, २;
 ३, ६, १; ४, १; ३, ७, २; ८; ३, ८,
 १; ३, ९, १; ३, १; ४, ५; ४, ०,
 १; ४, १; ४, १, २, १; ५; ६; ४, २,
 १, १; ३, १; ५, १; ६; ४, ४, ७;
 ९; ४, ६, ४; ८; ४, ७, ४; ८, १;

९, १; जै २, ४, १, १; शौ ४,
 २, ६, १, ७, १; ८; ५, १, ७, २, १;
 ६, ३, ०, १; ७, ८, ५, ४; ८, ८,
 ५; ८; १०, १; ९, ४, १, ३; १, ५;
 १, ४, ९, १; १०, ८, ३, ९; ४, ०; १, १, ४,
 १, ६-८; १०, १; १, ४; १, ५, १, १;
 १, ८, २, २, ७; १, १, ९, ६, ६; ८; १०;
 २, ०, १, २, ८, १, २; १, ३, ०, १;
 १, ०, २, १; ३, १, ६, ४; ५; २, ३,
 २; २, ८, ३; ४, १, १, १; ८; ९;
 ९, १, ५, ६; ८; ८, २; १, १, ६, ३; ७;
 १, ५, २, १; १, २, २, ८; ३, ८; १, ३,
 १, ६, ९; १, १; १, ४, १, ६; १, ५, १, ७,
 ६; १, ६, १, ९, ४; २, ५, ३, ४; २, ९,
 ५; ८; ६, ६, ९, १; ८, ५, १०; ९, ६, ४;
 १, ३, ३, १०; १, ३, ५, १-८; १, ४, ५,
 १, २; १, १, १, ३, १, १, २, ९,
 ५; मा ३, ३, ७, ४; का ३, २, ६, ५;
 आसीत् १, १, २, १, ०, ४;
 आसीत् १, १, २, १, ५;
 मा ३, ३, ७, ४; का ३, २, ६, ५;
 आस्ताम् १, १, २, ६, ४, १, ६, २,
 १०, १; ३, ६, ३; ४, ४, १; १, १, १,
 १, ६, ९; ३, २, ३; ६, ६, ३; ४, १, ७;
 ८, १; शौ ८, १, १, ६; १, ५, ३, ४;
 ५; आस्ताम् १, १, २, ६, ४, १, १, ०,
 ८, ५, ९-११; मा १, ४, ३, ०; का
 १, ५, ९, ३; १, १, १, ०, १;
 ५, ८, २; ३, ४, ३, १; ४, ३,
 १०, २, ६; ५, २, ३, ३; १, १, १, ८,
 २; २, ८, ६, ६; ४, ६, २; ३;
 काठ ६, १; ३; ९, १, ५; १, ३,
 ६; १, २, १, ७, ५; २, ७, ४; ६;
 ३, ०, १; ३, १, ५; १, १, ३, १, २;
 ४, २; २, ६, ४, ६; ४, २, ४; ६;

४, ६, ४; ४, ७, ५; शौ ९, ४, १, २, ३;
 १, ३; १, १, १, ०, २; ६; १, ४, १,
 ९-११; १, ३, १, ४, १, ७; १, ६,
 २, ५, २, १; ३; ८, ५, २; ६; १, ३, ३,
 १०; आसीत् १, १, ०, ९, ७;
 [१, ७, ९, २; (१, ०, १, ५, ४, ४)]; ३,
 ३, २, ४; ५, ३, ०, १, ०; ७, ९, १, १;
 १, १, २, ४, १, ३, १; ६, १, ५; ९, ४;
 ३, १, ९, ५; ५, ३, ५, ३; १, १, १;
 ६, ३, १, ४, १; ४, १, ०, १; ३, ४; ६,
 १, १, ५; ७, ५, १, १; २, १; १, १, १,
 ५, ८; ६, १, १; ३, ६, १; १०, १, ३;
 १, १, ९; २, ५, ७; ३, ७, १, ०; ८,
 १; ६; १, ०, १, ०, ५, १; ४, १, १, २;
 ६, ३, ७, ५, १; १, ४, २, १; काठ ७,
 १, २; १, ०, ७, २, ३, १, ३, १; शौ ५,
 १, ८, १, ०; ६, १, १, २, २; १, १,
 १०, १, ०; १, २, १, ३, ७; १, ५, ३,
 १०; आसीत् १, १, १, ६, ४, ४, ३;
 ५, ०; १, ०, ९, ०, १, ६; १, ७, १, ४; ४,
 ४, २, ८; ५, ५, २, १, २; ७, २, ९, ४;
 ३, ३, ६; ७, ६, ३, ४; १, ०, २, ७, ४;
 ८, ५, ८; ९, ०, १, ५; १, २, ९, ५, १; मा
 १, ४, २, ९-३, १; ३, १, १, ५, १, ६;
 ३, ३, ७, ४, १; का १, ५, ९, २, ४, ३;
 ३, २, ६, ५, १; ३, ३, ५, १, १, ५, १, ६;
 १, १, १, ५, १, १; २, २, १, १, ५, ३, ३;
 ५, १, ७, १, ४, १, १; २, १, ३, १;
 ५, १, १, ६, ४; ६, ६, १; ३, ४, ४,
 १; ५, १, १, ५, १; ५, ३, १, १,
 १; ४, १, १; ६, ३; ५, ३, ३;
 ४, १; ७, ३, १; ६, २, २, १, १; ६;
 ३, १; ८, ४; ३, ५, १; १०,
 ५; ६, ८, २; ७, २, ५, ३, ४;
 २, १; १, १, ५, ८, १; ६, ३; १०;

०) 'आस' इति ऋ. (१०, ८१, ४) पाठे ।

१) एवं किल पठन्तो भूयिष्ठाः मूकोः, पाण्डुः, सात. च चिन्त्याः
 स्युः । यद्ययोगीयस्य निघाताभावस्य दुर्वारसावसरत्वा-
 दिति दिक् [तु. WI., सात. (पाठे.) च 'आसीत्' इति] ।

२) 'विचार्यमाणानाम्' (पाठ, २, ९७) इत्युदात्तः प्लुतः ।

३) यद्ययोगे तिक्स्वरः । एतदन्तस्य वाक्यस्य प्रश्ना-
 ऽविषयत्वात् मूको. अनु क्रियमाणः प्लुतिनिर्देशश्चिन्त्यः
 (तु. पा ८, २, १००) ।

४) अनुदात्तः प्लुतो भवति (पा ८, २, १०२) ।

५) आडागम उदात्तः (पा ६, ४, ७२) ।

१०, ५^१; १३; १५; १६^१; २, ५,
३; ८, ६^१; ३, ४, ७; ८, १; १०;
९, ५; १०, ४; ५; ४, ५, ७; ८;
१; १०, ३^१; ॥काठ ६, ६; ८,
२; ७-९; १५; १०, ७^१; १०^१;
१२, २^१; १३; १३, ४^१; १५; १४,
९; १५, १२; १७, ५^१; १९, ११;
२१, २; ४; २२, ९; २३, ४^१; ८;
२४, ८; १०^१; २५, २; ६^१; ७;
२६, ७; २७, १; ८; ९; २८, ९^१;
२९, १^१; ७^१; ३०, १^१; ३४, ७;
९^१; ३५, ३; २०^१; ३६, ७^१; ९;
१०; ३७, ११; १४^१; ३९,
२; ॥क ४, ५; ६, ६; ७; ७,
३-५; २६, ४^१; ३१, १; १७;
१९; ३५, ३; ७; ३६, ५; ३८,
१; ३^१; ५; ३९, ३; ४^१; ५;
४१, ५; ४४, ९^१; ४५, २^१;
८^१; ४६, ४^१; ४८, १८^१; जै २,
४, २^१; शौ ३, १३, ५; ५, ४,
५^१; ६, ३०, १; १३७, २; ७,
५, १^१; ९, ४, १४; १५, २५^१;
१०, २, ४; ८, ३५; ४०; ११,
७, १४; १०, १; २; ५; १३,
१, ४६; १४, १, ८^१; १९, ६,
१५^१; पै १, १०१, १; २; २,
७३, ५; ९, ५, १३^१; ८, २;
११, ७; १८, ५; १३, १४, ६;
१६, २५, ५; ५९, ४; ८५, १;
२; ५; ९; १५४, ३; आसीः
॥ १०, १५, ५; का ३७, १,
५; काठ ७, १२; आस्तम्^b ॥ १०,
१२०, ७; आसम्^b ॥ १०,
२७, ४; स्वात्^c ॥ १, १७,
६; [३, १, २३; ५, ११; ६, ११;

७, ११; १५, ७; २२, ५; २३, ५];
७, ३४, २१; ८, २, १३; १९,
२६; खि ३, १७^१, ५; मा १२,
५१^१; का १३, ४, ७^१; ॥तै
१, ५, ८, ५^१; ७, ६, ५; ६; २,
१, १, ५; २, १; ४; ३, ५; ४,
१; ४; ६; ५, १; ५; ८, १; ९,
४; २, ७, ४; ८, १; ३; ६; ९,
१; ५; ६^१; १०, १; ११, ६;
१२, ८^१; ३, १, ३; २, ३; ६;
३, २; ४, ३; ४; ५, ३; ७, २;
८, १; ११, १; १२, २; १३,
२; ४, १, ३; २, ३; ३, ३; ४,
१; ३; ५, ४, २; ६, ३, ५; ६,
३; ३, १, ३, २; ७, ३^१; ४,
३, ८; ६, २; ८, २; ७; ४, २,
४, ३^१; ५, १, ९, ४; २, ५,
६; ५, १, २; ४, २^१; ६, १,
७, ५; ९, १; ६; ६, ७, २; ७,
२, ४, ३; ५, ४; ७, ३; ॥मै १,
४, ५; १०; १२; ५, १३; ६, ५^१;
६^१; ८; ९^१; १२; १३; ८, ३^१; १०,
२०; २, १, ४; ५^१; २, १; २^१; ३^१;
४^१; ५; ७; १३; ३, ३^१; ६; ७; ४, ६;
५, २; ३^१; ५; ६; ९; १०;
७, ११^१; ३, १, १०^१; २, २; ६^१;
७; ३, २^१; ३; ७; ४, ४; ५^१; ६,
६^१; ९; ७, २^१; १०; ८, ४^१;
५; ९, ४; ४, १, १; २, ३; ७;
१०; १३; ३, ७; ५, १^१; ५; ५,
८^१; ६, ३; ४; ८^१; ७, ७; ८, ९;
१०; १३, २; ८; काठ ८, १२^१;
९, १६; १०, ७; ११, ६; २२, १३;
२३, ३; २४, ५; १कौ १, ७६; २,
११५४; जै १, ८, ४^१; शौ १२,

४, १३; ४०; स्वात् ॥ १, ३८, ४;
३, ६२, ३; ६, ६८, ७; ८, १४, १;
१०, ३१, ४; खि ५, ७, ३; १०; ७^१,
१; ७^१, १२; ॥तै १, ६, ७, ३; ४;
७, १, ३; ४; २, ३, ६, १; ११,
५; ५, ६, ४; ९, ५; ११, ७; ६,
५, ३; ४; ६, ६; ८, २; ९, २^१;
६; ३, १, ५, १; २, २, २; ६,
२; ९, २; ४, १०, ३; ५; ५,
१, १, २^१; ३, २; ४, ५; ५, २;
९, ३; ४; २, १, ४; ६, ३; ४;
८, ४^१; ९, १; ३; ४; ३, १, ४^१; ४,
१, ४; ५, १; १०, १; ५, ३, २; ६, ७,
१; २^१; ३^१; ८, २; ७, १०, ३^१; ६,
१, १, ६; ३, ८; ५, ५; ६, ७^१; ७,
५^१; ६; ८, ३; ५^१; ९, २^१; ६; १०,
५; २, ३, ५; ६, २-४; ९, २;
१०, ४; ३, १, ५^१; ६; २, ५;
३, ४^१; ४, २; ६^१; ५, २; ८,
१; ९, ३^१; ११, ५^१; ४, १, १;
२, १; ५; ६; ३, १; ५; ६^१; ६,
३; ४; ९, ४; १०, ६; ५, ६, ५^१;
६, ३, ५^१; ४, २; ७, २; ७, १, ५,
४; ६, ५^१; ६; २, २, ३^१; १०,
३; ३, ३, २; ५, २; ७, ३; ९,
३; ४, ५, ३; ॥मै १, ४, १२^१;
५, १३; ६, ४^१; ५; ७; ८^१;
१०; ११^१; १२; ८, ३^१; १०,
७; ११; १३; १४; १७; २, १,
६; ८; ९; ११; २, ३; ४; १०;
३, १^१; ४, ३; ३, १, १; ३^१;
४; ८; ९^१; १०^१; २, १; ३; ५;
६; ७^१; ३, १; २^१; ७; १०; ४,
४; ७; ८^१; ६, ५; ६; ७^१; ८;
९; ७, २^१; ४^१; ६^१; ७; ८^१; १०^१;

*) 'असम्' इति शोधः (तु.सं.टि.क ३६, १) अनवसरः ।

^b) आवागम उदात्तः (पा ६, ४, ७२) ।

^c) बासुहागम उदात्तः (पा ३, ४, १०३) ।

^d) गप्, (पृ ९२) 'अत्यति/१अस्' > ...स्वात्' ...
स्वात्' इत्यत्र मनि. शोधः द्रः । 'अति' इति कप्र.

इत्येव सुवचम् (तु. टि. अनु (मै ३, २, ६)) ।

^e) युद्- इत्यस्य 'युधा' इत्यस्य वा वाक्यादौ गम्यमान-
त्वस्य स्पष्टत्वात् तदाश्रयो निघाताऽभावः द्रः ।

^f) एकतरत्र सुपा. चिन्त्यः [तु.टि. 'अ-काणा- > -णा'
(मै ३, ७, ४)] ।

८, १; ५; ६; ९; १०^२; ९,
१; २; ४^३; १०, ३; ४^३;
६^३; ४, १, ३^३; ५; ९^३; १०;
१२^३; १४; २, १^३; १०; १३; ३, २;
४; ९; ५, २^३; ५; ७; ६, २; ३;
६; ८; ९; ७, ४; ९; ८, १; ५;
६; काठ ६, ३; ६^३; ७; ७,
९; ८, ८; ११; १२; ९, ११;
१४; १०, ३; ८; १०;
११^३; ११, १; २^३; ३; ४^३; ५^३;
१२, १; ५^३; ६; १३, ५^३;
६; १५, १३; १६, ११^३; १८,
१९; १९, ४; ५; ११; १३;
२०, ३; ४^३; ५; ७; ८^३; १०^३;
२१, ५^३; १०^३; २२, १; २^३;
७^३; १३^३; २३, २; ३; ५; ७;
९; २४, १; २^३; ३^३; ४; ५^३;
६^३; ८^३; २५, १; २^३; ३; ७;
१०^३; २६, २; ३^३; ४^३; ५;
६^३; २७, ५; ६^३; ८; ९; २८,
२; ३; ४; ६; ८; २९, १^३; २^३;
३^३; ६; ८^३; ३०, ३; ५; ७; ३१,
२^३; ३; ७; ८; ३२, ७^३; ३३,
७; ३४, १^३; २^३; ३; ५^३; ९;
१८^३; ३५, १७; १८^३; १९^३;
३६, ६; ७; १४^३; ३७, १२^३;
१६; ११^३; २; ५^३; ६; ५, ८;
७, ३; ७^३; ८; २५, २^३; २९,
७; ३०, २; ३; ३१, १; ५; ६^३;
७; ९; १०^३; १२^३; २०^३; ३५,
१^३; ८; ९; ३६, ४; ६; ३७,
२; ३; ४^३; ५; ६^३; ७^३; ३८, १^३;
४; ५^३; ६; ३९, ५; ४०, ३^३;
५; ४१, १; २^३; ३; ४; ४२, ५;
६^३; ४४, २-४; ६; ८; ४५,
२^३; ३^३; ४; ७; ४६, ६; ४७,
२^३; ३; ८; ४८, १५; १६^३;

१७^३; १८^३; १, १२२; २, ११८४;
जि १, १३, ८; शौ ३, २८,
२; १०, ७, २४; ८, २३; ११, ६,
२१^३; २०, २७, १^३; पै १,
९९, ४^३; ८, १८, ७; ९,
११, १३; १३, ५, १३; १४;
१६, २३, १^३; १०२, १०;
११९, १-३; ११९^३ तै २,
६, ३, ५; ७, १, ४, ३; ५, ५,
१; मै १, ६, ८; स्याताम् १,
१०४, ३; ४, ४१, ६; ११^३ २, १,
४; २, ३^३; ११; ३, ३, १०; ४,
२, १४^३; ११^३ काठ १०, ११; ११,
४^३; १९, ८; २३, ९; २४, ८;
३४, ४; १८; ११^३ ३६ ६;
३८, १; स्युः^३ २, ४, ९^३;
८, ४४, २३; ७०, ५; ११^३ २,
३, १, ३; ४; ४, १४, ३^३; ५,
५, २; ७, ५; ३, ४, ८, २; ६,
२, ३, ४; ५, १; ६, ३; ७, ३,
१, ३; ५, २; ७, ३; ९, ३;
१०, २^३; ५; ४, ३, १; ७, ३;
११^३ १, ५, १३; ८, ९; २, १,
८; ११; २, ११; १३^३; ३, ३;
३, १, १; ७, ४^३; ८, २; ४,
२, १०; ३, ६; काठ १२,
१५^३; १८^३; १, २७८; २,
२१२; जि १, २९, ८; ३, १९, ७;
शौ २०, ८१, १; ९२, २०;
स्युः १, २४, ७; १२३, १३;
६, २८, १; ६३, १०; १०, २०,
८; ११^३ १, ६, ८, २; २, २, ८, ३;
३, ४, १; ३, २, ६, २^३; ५, १,
८, ३^३; २, ९, ६; ४, १०, १;
६, ९, १; ७, ९, २; ६, १,
१, ३; ३, ८; ४, ७; ७, २;
१०, ४; ४, २, २; ५, ३, ३;

११^३ १, ६, ९; ८, ४; ५; १०,
१६; १९; २, २, १; ५; ३, २;
५, ११^३; ३, २, १; ६, ८; ९;
७, २^३; ५; १०; ८, १^३; ५; ९,
७; १०, १; ४, २, ७; ३, ६; ८;
४, २; ६, ६; ७, ४; ८, ८^३; काठ
६, ७; ८, १; ८; ११, ४;
१३, ७; १९, ८^३; ११;
२०, ५; २२, ७; २३, ६; २५,
१; २; ५; २६, १; ४; २८, १;
६; २९, ४; ७; ३४, १; ३६,
१०; ३७, १२; ११^३ ४, ६; ६,
६; ३०, ६^३; ३१, १; ७; ३५,
१; ३८, ४; ५; ३९, २; ४०,
४; ४१, २; ४४, १; ६; ४५, ५;
शौ ४, २१, १^३; स्याः^३ ८,
४४, २३; स्याः १, १७४,
१०; ४, १६, १८; ६, ३३, ५;
७, १, ८; ९; [१०, ११, ९;
१२, ९]; मै २, ४, ५^३; शौ ८,
१, १६; १८, १, २५^३; पै ३,
१, ४; ३३, ५; ४, १४, ७;
१६, २, ६; स्याताम् १, १२०,
७; ३, ३८, ९; स्याताम् ५,
८७, ९; स्याता मा १, १; का
१, १, ३; तै १, १, १, १; मै
१, १, १; ३, ३९; ४, १, १;
काठ १, १; ३०, १०; क १, १;
४६, ८; स्याताम् १, ३८, ४;
११८५; शौ २०, २७, २;
स्याम् १, ११६, २५; ३,
१५, १; ६, ५०, ९; ६३, ११;
८, ४४, १८; मा ३, ३७; ११,
४९^३; का १२, ४, १३^३; ११^३ १,
८, २२, २^३; २, १, ६, १; २,

^a) मुपा. 'स्यात्' इति यनि. सु-बोधः द्र. (तु. सस्थ.

टि. भाषो) ।

^b) यासुहागम उदात्तः (पा ३, ४, १०३) ।

^c) तु. सस्थ. टि. अभि ।

^d) मपु३ स्थाने तनबादेशः (पा ७, १, ४५) । स्वरः
एपुटि. द्र. ।

४, १^३; २; ४; ५; ३, ४, ३, ३;
 ४, १, ५, १^१; ९, ३^३; ३, १२,
 १^१; ५, ४, ११, १^१; ७, १,
 १०, २^३; २, २, १; ३, १; ३,
 ८, १; ॥मै १, ४, १४; १५;
 ६, ९; २, १, १०; २, ५; १२;
 ५, ११^३; ७, ५^१; ४, २, १;
 ३; काठ ८, १; १०, ६^३; ८;
 ११, ४; १३, ४; १३^३; १६,
 ४; १७, १८; २०, ११; २१,
 ४; ३४, ९; १३^३; ४०, १४^१;
 ॥क ६, ६; ३१, १३; १९; कौ
 २, ८८३^१; ३, ३, १०; जै २,
 २, २^१; शौ ६, ५८, १; १९,
 ४९, ३^३; पै १, २७, ४; †स्याम^०
 ऋ [१, ४, ६; ८, ४७, ५]; २,
 ११, १; १३; ५, ३१, १३;
 ३८, ५^३; ५३, १४; १५; ६५,
 ५; ७, १८, ३; २०, ८; ४०,
 १; ६६, १३; ८१, ४; ८, १९,
 ७; ३५; ४४, २४^३; ६३, १०;
 ९, ६१, २४; १०, ३८, २;
 ६६, १२; १२६, ४; तै १, ४,
 ४६, २; मै ४, १२, ६^१; १३, ८;
 कौ २, ५८९; जै ३, ४४, ७;
 ४८, ६; शौ ५, ८, ९^१; २०,
 ६८, ६; स्याम ऋ १, २४,
 १५; ५१, १५; ७३, ८; ९४,
 [१३; ५, ६५, ५]; १५; ९८,
 १; १२१, १५; १५०, ३;
 [१६४, ४०; ७, ४१, ५]; १८०,
 ९; २, २, १२; ११, १२;
 १८, ८^०; २४, १५; २७,
 १६^१; २८, २; ३; ३८, १०;
 ३, [१, २१^३; ५९, ४^३;
 ६, ४७, १३^३; १०, १४, ६^३;
 १३१, ७^३]; ३०, १८; ३९, ७; ८;

५५, २२; ५९, ३; ४, ८, ५;
 [१६, २१; १७, २१; १९,
 ११; २०, ११; २१, ११; २२,
 ११; २३, ११; २४, ११;
 ५६, ४]; १७, ९; २९, ५;
 ४१, [१०; ७, ४, ७]; ११; [५०,
 ६; ५, ५५, १०; ८, ४०, १२;
 ४८, १३; १०, १२१, १०];
 ५१, [१०; ६, ४७, १२; ९,
 ८९, ७; ९५, ५; १०, १३१, ६];
 ११; ५६, ४; ५, ४, ८; ६, ८;
 २०, ४^३; [४२, १७; ४३, १६];
 ४५, ११; ४९, ४; ५४, १३;
 ६२, ९; ७०, २; ८५, ८; ६,
 १९, १३; २६, ८; ३३, ५;
 ५२, ५; ७१, २; ६; ७, [१,
 २०; २५]; ४, ४; [१४, ३;
 १७, ७]; १९, ७; २१, ९; ३४,
 २४; [२५; ५६, २५; १०,
 ६६, ९]; ३७, ४; ४१, ४^३;
 ५२, १; ५४, २; ५६, २५; ६०,
 १; ६६, ९; ८७, ७; ९२, ४;
 ८, ४३, ३०; ४८, १३;
 ५३, ७; ९, ८६, ३८; १०,
 २२, १२; ३१, १; ३५,
 १४; ३६, १२; ६४, ११;
 १२८, ३; १४८, ३; खि ३, ५,
 ७; ११, २; ५, ७^३, ५; मा ७,
 १४; ८, ६^१; ५३; १०, २०^१; ११,
 २१; १२, १२^१; १५, १; २;
 १९, ४४; ५०^१; ५४^१; ६१;
 †२०, ५१; ५२; २३, ६५;
 २६, ७^१; ३३, १७^१; ३४,
 ३६; ३७^१; ३८^१; ३६, २४^१;
 का ७, ६, ३; ७, ४; ८, ३, १^१;
 ११, ६, ५^१; १२, २, १०;
 १३, १, १३^१; १६, १, १; २;

२१, ३, १५; ४, ४^१; ११;
 २२, ५, ५; ६^१; २५, १०,
 १३^१; २८, ७, १^१; २९, ४,
 ४^१; ३२, १, १७^१; तै ११,
 ४, २३, १; ५, ११, ३; ४; ६,
 ६, ४; १२, ६; ७, १३, ५^३;
 ८, १४, २; †२, २, १२, २; ६,
 १२, २; ६; ३, १, ८, २; ९,
 २^३; २, ३, १; ५, ७^१; ७,
 २^१; ४, ११, ६^१; ४, १, २, ४;
 २, १, ४^१; ३, १२, १; ७, १४,
 २^१; ५, ७, २, ४^३; ९, १; ७, २,
 ६, १^१; मै १, २, १८^१; ३, १२;
 ३६; १०, ३; २, ६, १२^१; ७,
 २; ८, ७^३; ३, ११, १०; †४,
 १०, २; ६; ११, १; २; १२,
 १-४; ५^३; १४, १; ३; ६; ९;
 १०; १२^१; १४; १७; काठ ३,
 ८^१; ४, ४; १३; १६^१; ६, १०;
 ७, १६^१; †८, १६^३; १७^३; ११,
 १२^१; १२, १५^१; १३, १५^३; १५,
 ८^१; १६, २; ८; १७, ६^३; १८;
 १९; १९, १३; †२१, १४;
 २३, १२; २५, ६^३; ३०,
 ६^३; ३४, ९; ३८, २^१; ४०,
 ५; १०; ११; क २, १५^१;
 ३, ३; २६, ५^३; ३९, ४^३ ॥;
 †कौ २, ३०६; ३३६; ४१९; ३,
 १, ४; जै २, ५, १; ३, २५,
 २; २८, ८; ३२, ९; ४, ११, २;
 शौ ३, १०, ५; ७; †१६, ४^३;
 ५; ५, ३, ५^१; ६, ३९, २;
 ४७, १; २; ५५, २; ३^१; ५८,
 २; ६२, २; ७९, ३; ९३, ३;
 ११७, ३; ७, २१, ३; ६; ३५,
 १; ७०, २; ७७, ११^१; ८४,
 ४^१; ८५, ३^१; ८८, ३^१; ९६, १;

*) तु. सस्थ. टि. अन्तर^२ ।

*) यत्तु WR. 'स्याः' इति पा. आहतुः, तत्साधीयः ।

°) यासुबागम उदात्तः (पा ३, ४, १०३) ।

*) तु. सस्थ. टि. अपि ।

°) तु. सस्थ. टि. उप ।

†) तु. सस्थ. टि. आ ।

९७, १†; ११४, ६; ९, १५,
२०; १०, ९, २७; १२, १,
६२; ३, १७; १३, २, ३७; १४,
२, ३६; १७, १, ८; ११; १८,
१, ५८†; ३, १७; ४, ६९;
†२०, ३७, ७; ८८, ६; १२५,
६; ७; पै १, ६५, १; ९६, २;
१०३, ३; १०५, १; १०६, ३;
२, २०, ३; ३८, १; ३९, ५;
४, ९, १; ३१, ४; ५; †५, ४,
५; ३९, ७; ७, ३, ८; १८,
८; †१२, १, १३; १५; १६,
५०, २; ६९, १०; १३८, ८.
आस^१ आ ५, २, ५; ७, १, २;
८, २०, १५; १०, २७, ११;
काठ ३९, १५; कौ २, ७२४;
जै ३, ५९, १७; शौ ७, ६८,
१६; आस आ ४, ३५, ४;
५६, ३; ५, ४४, २; ५३, १;
६, ४७, २; ७, ८६, ४; १०,
[३१, ७; ८१, ४]; ८३, २;
१२०, १; १२४, ६; १२९, २;
मा १७, २०; ३३, ८०; का ८,
६, २६; १८, २, ५; ३२, ६,
११; मै १, ५, ८१; ४, १२, ३;
१४, ७; कौ २, ८३३; शौ ४,
३२, २; ५, २, १; २०, १०७,
४; पै ४, ३२, २६; ६, १, १;
आसतुः क १, १६१, १२;
आसुः^२ आ ६, १९, ४; २१, ५;
११; आसुः आ ४, ५१, ७; १०,

९२, ३; तै ५, ६, १, ३; आसिथ^३
आ ६, ४५, ११; १७; आसिथ
शौ १, २४, १; पै १, २६, १;
५९, ३; २, ३२, ३; ७, १९,
६; आसथुः आ १०, ३९, ५;
आस^४ आ ७, १०४, १४; आस
आ १०, ६१, १८; आसिम्^५ शौ
७, ६७, ३; पै ९, २२, ७; ८; १३;
१४. [अति>त्य^६, अनु>न्व^७,
अप^८, अपि>प्य^९, अभि>भ्य^{१०},
आविस्>इ^{११}, उप^{१२}, परि>र्य^{१३},
प्र^{१४}, प्रति>त्य^{१५}, सम्^{१६}]

*अस्-अमस्- अर्णस्- २अवस्-
असन्- असु- १असुर- असृज्-
अस्था- १अस्थि- अस्मद्- टि. द्र.

*१अस्-वर- १असुर- टि. द्र.

*२अस्-वर- २असुर- टि. द्र.

*अस्त्रि- स्ति- टि. द्र.

सत्^१- सत् १, १६४, ४६; २, ४१,
१००; ४, ५, १०; ५, ४४, ३; ६,
१८, ४; २४, ५; २७, २; ७,
१०४, १२; ८, ७३, [१-१८]; ९,
६१, १०; १०, ५, ७; ७२, २;
१२९, १; खि ४, ६, १०; मा ६,
१०; १९, ८८; २५, २; २६,
१६†; ३२, ८; ९; का ६, २, ४;
२१, ६, ९; २७, २, १; ३५, ३, ५;
६; तै १, ६, ५, १; ७, ५, ३; १२,
१, ५, ४; २, ८, ४; ४, १३, १;
३, २, ८, २; ४, ६, २, १†;
५, ७, १२, १; १७, २, ९, ३;

मै १, २, १५; १७; ४, २; ७;
६, ७१; ८, १०; २, ४, २१; ६,
१२; १०, ३†; ३, ९, ६; ११,
९; १५, २; ४, ४, ६†; काठ ५,
५; ७, ४†; ११, १; १२, १२;
१८, १†; १९, ११; २७, ७;
३४, ८; ३८, ३; ५३, २;
११क ५, ३†; २८, २†; ३१, १;
३६, ५; †कौ १, २००; ४६७;
२, २२; †जै १, २१, ७; ४९,
१; ३, ३, १; शौ ५, १९, ९;
८, ४, १२†; ९, १५, २८†; १०,
२, २२; २३; ७, १०; २१; ८,
६; १७, १, १९; †२०, २०,
५†; ५७, ८; पै ९, १७, ५; १५,
२, ५; १६, १०, २†; ६१, १;
१०१, ९; सत्तुः^१ आ १, ३६,
३; ९६, ७; ४, ६, ६; ७, ३२,
२४†; ८७, ६; १०४, २१; ८,
२३, २६; १०१, ११; ९, १९,
७; २१, ७; ३१, ६; ८६, ५;
६; १०, २७, ४; ५३, १०;
१२९, ४; खि ३, २२, १; ४,
१०, ३; मा २, ३२; १३, ३;
३३, ३९†; का १४, १, ३;
३२, ३. १०†; तै ४, २, ८, २;
३, १३, १†; ६, २, १†; मै १,
८, ९१; २, ७, १५; १०, ३†;
४, २, १४१; काठ ७, १११;
१६, ५; १८, १†; ३८, १४;
क २५, ६; २८, २†; †कौ १,

*) णलि लिट्स्वरः (पा ६, १, १९३) ।

b) प्रस्व. (पा ३, १, ३) ।

c) सेटि बल्य् आदिरुदातः (पा ६, १, १९६) ।

d) शतरि धात्वाद्यका लोपः प्रस्व. च (पा ६, ४, १११) । इह तावदाख्यातंभावुकस्यैवाऽस्य निर्देशो भवति । एतदीयस्य नामीभावमुपाश्रित्य प्रवृत्तस्य सामासिकस्य तादितस्य च वृत्तस्य निर्देशस्तु यस्या. एव द्र. (तु. ?सुतीक- , ?सतीन- , ?सत्त्व- , सुव-पति- , ?सत्त्वन्- , ?सत्त्वन्- , ?सद्वन्-) ।

e) तु. सस्थ. टि. अभि ।

f) विशिष्ट इह बाह्वचः (१०, ८२, ३) पाभे. ।

g) तु. संति. मै १, ५, ५ ।

h) तु. सस्थ. टि. अभि । विशिष्ट इह बाह्वचः (१०, ८२, ३) पाभे. ।

i) तु. टि. अभि (आ २, ४१, १०) । यत्तु सा. ✓सद् इत्यस्य लङि रु. इत्यप्याह, तदु-पेक्ष्यम् ।

j) विभक्तैरुदात्तत्वं भवति (पा ६, १, १७३) ।

२१९^१; २७६; ३०९; ३२१^१;
२, २३७; २३८; ७०८^१;
११३८; जि १, २३, ६^१; २९,
४; ३२, ७; ३३, ९^१; ३, २१, २;
३; ५८, ५^१; ४, ३, २; शौ ४, १,
१; ५, ६, १; ८, ४, २१^१; २० ५८,
३^१; पै ५, २, २; ६, ११, १; १५,
२, ५; १६, ११, १^१; १५०, १;
सतः-सतः ऋ ३, ३१, ८;
सता^१ ऋ ८, ४३, १४; का
९, २, ९; तै १, ४, ४६, ३^१;
२, ५, २, ७^१; ३, ५, ११,
५^१; मै ४, १०, २^१; काठ
१५, १२^१; जै ३, ४६, १^१;
सताम्^१ ऋ १, १७३, ७; २, १, ३;
१६, १; ६, ६७, १; मै १, ५, ४^१;
शौ १, ८, ४; सति^१ काठ १९,
११^१; क ३१, १^१; शौ १७,
१, १९; पै ९, २२, ३; सते^१ ऋ
१, १२४, १२; ५, ७, ४; ६,
४७, २०; ६४, ६; १०, ११५,
६; खि १, २, १०; तै ३, ५,
८, १; ७, १, ११, १; मै १,
३, ३५; ३, १, १^१; काठ २६,
१२; २९, ५; ३५, १४^१; ४१,
२; क ४५, ६; ४८, १३^१; पै ११,
३, ८^१; सन्त्यः^१ काठ ९, १६;
सन् ऋ १, ६९, १; २; ७१, ४;
१०; ७६, ५; ९४, ७; १००,
४; १२९, ११; १६५, ३; १७०,
३; ३, ९, २; २२, १; ३०, ५;
३२, १२; ४, १५, १; २७, १;
६, १, २; २, ६; ३०, ३; ७,
१८, २; २८, २; ३२, १; ६८,

५; ८८, ६; ८, १६, ८; १७,
१५^१; ३३, ९; ४३, ९; १४;
९, १९, ३; ६६, १६; ९६, १७;
१०, ४, ४; २२, १५; ४२, ६;
८३, ५; ११७, २; १२३, ५;
मा १२, ३६; ४७; ३३, २७;
का १३, ३, ७; ४, ३; ३२,
२, १०; णै १, ४, ४६, ३^१;
७, ६, ७; २, १, १, ३; २, ६; ५,
३; ४; ८, ४; २, १, १; २, १^१; २;
५, २; ४; ८, ६; ३, १, १; ३,
३, ८, २^१; ४; ४, ३, ४; ५, ११,
५^१; १४, २, ३, ३; ४, २; ११,
३; ४, ८, १^१; ५, ३, १०, २;
६, १, ४, ७; ३, २, ४; ५; ४,
५, ४; ८, १; ७, २, ९, ३; णै
१, ४, ३^१; ११^१; १^१; ५, ५^१;
६; २, १, १^१; १०^१; ४, १, ५,
४^१; ५; ८; ११; १७, १०; ११;
३, २, ८^१; ६, २; ६; ७, ८;
४, २, २; ५, ८^१; ६, ५^१; १०,
२^१; ११, ३^१; ११३, ४; ६; काठ
४, १४; ५ ४^१; ८, ११; ९, १३^१;
१७; १८; १०, ४; ५^१; ११, ४; ५;
१२, १^१; १३, २; ४; ८^१; १४,
१०, १५, १२; ११६, १०;
११; २१; १८, २०; २२, १३;
२३, ५; २७, ४; २९, २; ३०,
३; ३१, १५^१; ३४, १९^१;
३७, २; ३; ३८, १२; णै ७,
८; १२५, १; २; ३६, २; ४२,
४; ४५, ३; ४६, ६; कौ १,
५३; ८३; १२०^१; २८४;
५०७^१; २, ३५०; ५२५;

१०२५; १०४८; जि १, ५, ९;
९, ३; १३, ६^१; ३०, २; ५२,
११^१; ३, २९, ७; ४१, १; ४६,
१; ४, ५, १; २६, ४; शौ ४,
११, ३; ३२, ५^१; ५, ८, ३; २२,
९; ६, २६, १; ८, २, ७; ११,
९, ३; १३, १, ३९^१; १७, १,
१२; १८, ४, ५९^१; १९, ५३,
४; १२०, ५३, ३; ५७, १३;
८९, ६; पै ३, २५, ५; ४, ३२,
५; ७, १८, ३; १२, १, ७^१; २,
४; १३, १, ३; १६, ३, ७; ८२, ३;
सन्तः ऋ १, ११०, ४; १३८,
३; ४, ५, ५; १६, १९^१; ५,
१२, ५; ६, ६६, ४; १०, ३४, ९;
६७, १०; मा २, ३०; का २, ७,
२; तै ३, १, ४, २; णै ५, ३, १,
२; ५, १, १; ६, ३, ११, २^१; मै
१, १०, ३; णै ३, २, ९; ३, ९;
४, १२, १^१; णै काठ १९, ८; २७,
१^१; २८, २; ३०, ८; णै ४२,
१^१; ४४, २; शौ २, ३४, ४; ६,
११७, २; २०, ९१, १०^१; पै
१, १०६, २; १६, ५०, १;
सन्तम् ऋ १, ७२, २^१; ८४,
१७; ११०, ३; १२९, १; ७;
१४१, ३; १४८, ५; २, १३,
१२; ३, ५, १०; ४, १, १५^१;
७, ६; ५, ८, ३; ४०, ७; ६,
१७, ५^१; ८, ११, ४; ४५, १७;
७१, १३; ८०, ४; ८६, ४; ९२,
८; ९, ९, ५^१; १०, २७, ४; ५५,
५; ९३, ११; ११४, ५; १२४,
२; ६; १७१, ४; मा ९, ३;

*) 'सती' इति ऋ. (८, ५, १) पामे. ।

*) 'सुः । तु' इति पदद्वयाऽऽत्मकः ऋ. (९, १७, ३८) पामे. ।

*) विभक्त्युदात्तत्वं भवति (पा ६, १, १७३) ।

*) 'च न' इति ऋ. (१०, १८५, २) पामे. ।

*) 'मसते' इति शौ. (१९, ३४, ८) पामे. ।

*) 'सावेकाचः' (पा ६, १, १६८) इति विभक्त्युदात्तता ।

*) तु. सस्थ. टि. अभि ।

*) विशिष्ट इह ऋ. (१०, १५३, २) पामे. ।

*) विशिष्ट इह ऋ. (९, ४७, १) पामे. ।

*) तु. सस्थ. टि. पुरि ।

का १०, १, ४; णितै १, २, १, २६; २, १, १, १; ३, ४; ५; ९, १; ४, १३, १; ३, ३, ११, २; ६, १, ११, २; ५, ७, २; ७, ५, ६, ३; णिमै १, २, २६; ९, ७; २, १, १२; ३, ७, ८; ९, ७; ४, ९, १२; काठ २, २; २७, १०; ३०, ९; क १, १४; †कौ १, ३२५; २, ९९३; ११३२; †जै १, ३४, ३; ४, २७, २; शौ ३, ३, २; ९, १५, ९; १०, १, १८; ८, ३२; १३, १, ३३; १९, ५३, ३; पै २, ७४, २; ६, २२, १०; १२, १, ३; १६, ३६, ८; ६८, ८; सन्ता १, २१, ४; ४, ३६, ३; ९, ६८, ५; सन्तौ १, १८४, १; १०, ११७, ९; मै १, ६, १२१; काठ २७, ८; सा(८स)-न्ति^० १, २, २८, १; ८, ८, २३; सन्ती^० -ती १, १७, ७; ४, ३, ९; ६, ४७, २०; ८, ५, १; खि ३, १७, ५; मा ६, ३५; का ६, ८, ६; तै १, ४, १, २; ४, ३, ११, ५; णि ६, १, ६, २; ३; ४; ४, ११, ४; णिमै १, १०, ११; २, ५, ४; १३, १०६;

३, २, ८; ६, ५; ४, ३, ४; ६, ९; काठ १३, ६; १४, ३; १९, ४; २३, १०; ३६, ५; ३९, १०; णिक ३०, २; ३७, १; शौ ११, १०, १७; १२, ४, १६; पै १३, ५, १८; १५, २३, ५; ६; १६, ८६, ७; -ती: १, १६४, १६; ३, ३१, ५; ५, २९, ५; ८, ६, ८; १४, ८; ९, ८७, ८; १०, १६९, ४; मा २९, ५; का ३१, १, ५; णितै ५, १, ११, २; ६, ३, ६, १; ७, ४, १७, २; ५, १, १; २, १; मै १, ७, ३१; ३, १६, २; काठ ९, १; २५, १; ४६, २; णिक ८, ४; ३८, ४; †कौ २, ९९१; शौ ९, १४, १५; १२, ३, २६; †२०, २८, २; ३९, ३; पै १६, ६७, ६; -तीम् पै ९, ११, ४; -त्या: ० तै ६, २, ६, ४१; -त्या: मै ३, ६, ५१.

✓२अस्^१, अस्यति^२ १, २४, ८; मै ४, ७, ७१; अस्यति ३, ५३, २२; णिमै ३, २, ४^३; ४, ५; काठ २१, ७१^४; शौ १३, ७, १३; अस्यतः शौ १२, ४, १७; अस्यन्ति^५ शौ ५, १८, ९;

अस्यन्ति शौ १२, ३, २९; पै ९, १८, २; अस्यसि^६ खि ४, ४, १; शौ १, १३, १; ११, २, २५; पै १६, १०६, ५; अस्यथ^७ १, १७२, २; शौ १, २६, १; ६, ६५, २; अस्यत् १०, ६१, ८; अस्यान् पै ९, १६, ५; अस्यतु १, ११४, ४; तै ६, २, ३, २१; काठ ४०, ११; अस्यताम् शौ १०, १, २३; पै १०, ११, ५; ८; १२, १; १६, ३७, ३; अस्यत् १, १०३, ३^८; १२१, १०^९; ३, ३०, १७; ६, ५२, ३; †अस्यतम् ७, १०४, २५; शौ ८, ४, २५; पै १६, ११, ५; अस्यत पै ९, ४, ७; आस्यत्^१ शौ ४, ६, ४; ६, ९०, १; आस्यन्^२ शौ ४, ६, ७; पै ५, ८, ६. असिच्यति तै ६, २, ३, ११. अस्यते^३ शौ ५, १९, ५. [अधि-नि>न्य^०, अनु>न्व^०, अनु-प्र^०, अप^०, अपि>प्य^०, अभि>भ्य^०, अव^०, आ^०, उप^०, नि>न्य^०, निर^०, परा^०, परि>र्य^०, प्र^०, प्रति>त्य^०, वि>व्य^०, सम्^०, सम्-नि>न्य^०]

^१) 'सन्तुः' इति पठन् पाण्डु. चिन्त्यः ।

^२) सं. छान्दसो दीर्घः (तु. ऋग्रा ९, ४७) ।

^३) 'आविस्' इत्यनेन संयोजकः पाक्षिकं क्रिप. च ब्रुवाणः सा. चिन्त्यः । अपलक्षणद्वैस्वर्याऽऽपत्तेः ।

^४) स्त्री. ङीप् प्र. उदात्तः (पा ४, १, ६; ६, १, १७३) ।

^५) पूर्वोदात्तविपरिणामजन्य-परस्वरस्वरूप-भेदस्य शा-स्त्राभेदकत्वम् उलं. (पा ६, १, १७४; ८, २, ४) । तेनेह स्वरितः (वैतु. नाउ. रू., तत्रैव स्थ. सन्ती+औ^०>स्थी^० इति संविधः) ।

^६) पाप्र. दिवा. सतः क्षेपणार्थकतया प्रसिद्धिविशेषात् पृथक् निर्देशः द्र. । मौस्थि. तु ✓१अस् इत्यस्यैव क्षेपणार्थे सामर्थ्योपगमादयमेव भावे किबन्ततां गतश्चा-ऽऽधुदातस्तद्धित-यदन्तश्च सन्-पुनस्तत्करोत्यर्थे किबन्तः नाधा. इत्येवं पाप्र. पुनरुपाश्रयेणाऽपि सुबचम् । एस्थि.

चैतदतिदेशेन समग्रस्यापि पाधा. दिवा. पृथक् निर्देशोऽन्यथासिद्धायमानः सुधीभिः पर्यालोच्यतामिति दिक् (तु. टि. ✓१अस्, ✓१, २अस्) ।

^७) प्र. पित्वाभिघाते इयनि निस्स्वरः (पा ६, १, १९७) ।

^८) तु. सस्थ. टि. अधि ।

^९) इयनि लसार्वधातुकनिघाते निस्स्वरः (पा ६, १, १८६; १९७) ।

^{१०}) तु. वें., PW. प्रमृ. च; वैतु. सा. <इदुस्- इति ।

^{११}) तु. GW. प्रमृ.; वैतु. सा. पदान्तरं <इदुस्- इति ।

^{१२}) भाडागम उदात्तः (पा ६, ४, ७२) ।

^{१३}) ✓२अस् >अस्यते इति शोध-प्रस्तावोऽन्यथा-सिद्धः द्र. (तु. ZAL २०१) । भक्षणाथेऽभिसंमतेऽपि मौस्थि. ✓२अस् इत्येतत्सर्वस्वस्य ✓२अस् इत्येतन्मात्रतयोप-गमात् यनि. अपि यथेष्टार्थसंप्रतिपत्तिसंभवादिति दिक् ।

असन^१-नाय ऋ १, १३०, ४; खि
४, ४, ४; शौ १, १३, ४; -ने
ऋ १, ११२, २१. [°न-सम्°]
असिष्युत्^२-व्यन् ऋ ६, ३, ५;
मै ४, १४, १५.
अस्तु, स्ता^३-स्तम् मै ४, ४, ५;
-स्तया शौ ५, ३१, १२; -स्ता मै
३, ८, ११; -स्ताः शौ १, १९, २;
पै १, २०, २; ७, ८, ७; -स्ताम् मै
३, ८, ११; शौ ६, ५९, ३; १२, २,
४७; ४, ५२. [°स्त-अभि>भ्य°,
निर्°, प्रति>त्य°, वि>व्य°]
अस्तवे^४ मा १६, ३; का १७, १, ३;
तै ४, ५, १, २; मै २, ९, २; काठ
१७, ११; क२७, १; पै १४, २, ५.
अस्तवै निर्°
अस्तिका- नि>न्य°
अस्तु- द्विपू. टि. द.
अस्तु^५- -स्तः मै १, २, ५; -+स्ता
ऋ १, ६१, ७; ७०, ६; ७१,
५; २, ४२, २; ४, ४, १; २७,
३; ३१, १३; ३६, ६; ६, ३,
५; २०, ९; ६४, ३; १०, ४२,
१; ८७, ६; १०३, ३; १३३, ३;
मा १३, ९; १७, ३५; का १४,
१, ९; १८, ४, ३; तै १, २,
१४, १; ४, ६, ४, १; मै २, ७,

१५; १०, ४; ४, १४, १५;
काठ १६, १५; १८, ५; क२५, ६;
२८, ५; कौ २, ११५३; १२०१;
जै ४, १, ६; शौ ६, ९३, १६; ८,
३, ५; १९, १३, ४; ३४, ३६;
२०, ३५, ७; ८९, १; ९५, ४;
१२७, ६६; पै ७, ४, ४; ११,
३, ३६; -स्तारः ऋ १, ६४, १०;
-+स्तारम् ऋ ८, ९३, १; कौ १,
१२५; २, ८००; जै १, १४,
१; ४, २, ३; शौ २०, ७, १; -स्तुः
ऋ १, ६६, ४; १४८, ४; १५५, २;
९, ७७, २; -+स्तुभिः ऋ १, ८,
४; शौ २०, ७०, २०; -स्तुन् ऋ
१०, ६४, ८; -स्त्रा ऋ ८, ९६,
२; काठ ९, १११; शौ ११, २,
७; पै २, २५, ४; १६, १०४, ७;
-स्त्रे शौ ६, ९३, २.
असिष्ठ^६- -ष्टौ शौ ४, २८, २;
पै ४, ३७, २.
अस्त्वा^७ पै ४, १४, ५; १६, ६, ६^१.
+अस्य उद्°, नि>न्य°, प्र°.
अस्यत्^८- -स्यते शौ ६, ९०, ३;
पै १, ३७, २; -स्यज्यः मा १६,
२२; का १७, ३, १; तै ४, ५,
३, २; मै २, ९, ४; काठ १७,
१३; क२७, ३; -स्यन् ऋ ४,

२२, २; १०, ४२, १; १६८, १;
शौ २०, ८९, ११; पै १, १०७,
१; १०, १४, ८; ९; -स्यन्तः
शौ ६, ६६, २; पै १०, १३,
७; ८; १४, १-६; -स्यन्तम् शौ
११, २, १७; पै १४, २, १; १६,
१०५, ७; -स्यन्ति पै १०, १४,
१०; -स्यन्ती पै १०, १३, २-६;
९; १४, ७. [°स्यत्- वि>व्य°]
अस्यन्ती- -न्ती पै १०, १३,
१; १०. [°न्ती- परि>र्थ°]
अस्यमान- प्रति>त्य°
अस्- ✓१अस् द.
अस- १असना-> नाम् टि. द.
अ-संयत्^९- -यत् शौ १८, १, १४.
अ-संयत^{१०}- -तम् तै ५, २, १०, ६.
अ-संयतात्मन्^{११}- -त्मा खि ४, ९, ५.
अ-संयत्^{१२}- -त्तः ऋ १, ८३, ३;
शौ २०, २५, ३.
अ-संयज्य^{१३}- -ज्याः खि ३, १०३, ८.
अ-संयुक्त^{१४}- -क्ताः तै २, ५,
७, ५.
अ-संरोह^{१५}- -हाय तै २, ५, ११, २.
अ-संशार^{१६}- -रः मै ४, ४, १०; -राय
काठ २७, १; क४२, १.
अ-संशारक- -काः काठ २८, ९;
क४४, ९.

- १) ल्युटि लिट्-स्वरः (पा ६, १, १९३) ।
२) शतुर्निघाते विकरण-स्वरः (पा ६, १, १८६) ।
३) कर्मणि क्तः प्र. तत्स्वरश्च (पा ३, १, ३) ।
४) तवेन् प्र. नित्-स्वरश्च (पा ३, ४, ९; ६, १, १९७) । *अस्तु- इति तुबन्तस्य भावाऽर्थस्य कृतो वा सतः च १ द. (तुमुन् तुबन्तस्यैव द्वि १ स्यादित्यभिसंभेः) ।
५) वृत्ति मित्-स्वरः (पा ३, २, १३५; ६, १, १९७) ।
६) आतिशायनिकः इष्टन् प्र. तुद् लोपो नित्स्वरश्च (पा ५, ३, ५९; ६, ४, १५४; १, १९७) ।
७) यनि. क्त्वान्तं रु. साधु, उत वा टाबन्तं क्त्वान्तं प्रकरणात्तु रूपसंज्ञं स्यादिति विमृश्यम् ।
८) 'अस्त्वा' इति ऋ. (१०, ८७, ६) पामे. ।
९) इयमि शतुर्निघाते मित्-स्वरः (पा ६, १, १८६; १९७) ।

- १) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. कर्तरि <सम्/इ. वा. 'एतद्' इत्यनेनाऽनुवाचने सताऽस्य विधेयतासंबन्ध इति कृत्वा वि. द. [तु. MW.; वैतु. सा. 'अस्तुम्. युत्' इति पदद्वयं विभाव्येव भावुकः, पाण्डु. गपू. अनुवाचविधेयसंबन्धं विपर्यस्यन् उप. भावे निष्पा- वुकः (यतु. टि. उप.), PW. अन्तोदात्ततया भावुकः (तु. मूको. एकदेशः)] ।
२) सस्व. नापूटि. द. । उप. सं/१यम्+क्तः प्र. ।
३) सस्व. कृते तु. टि. अ-कृतकम् ।
४) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्. ।
५) सस्व. नापूटि. द. । उप. यद्. । मुपा. स्वरो भ्रष्टः ।

*अ-संशित(त>)ता^a- ता तै २, २, ८, १.

*अ-संश्लिष्ट^b- -ष्टः काठ ३४, ९; -ष्टाः काठ २७, १^३; क ४२, १^३; -ष्टाक् ४२, १.

*अ-संसर्ग^c- -र्गाय काठ १०, ११; १३, ३.

*?अ-संसूक्त^b-

?असंसूक्त-गिरि^c- -रेभ्यः पै १६, १०६, १०.

?असंसूक्त-गिरि^d- -लेभ्यः शौ ११, २, ३०.

अ-संसृष्टि^e- -ष्ट्या मै १, ४, १३.

*अ-संस्थित^f- -तः काठ २३, ९; ३०, १; क ३६, ६; ४६, ४;

-तम् मै १, ८, ७; ३, ५, ४; शौ ६, ५०, २६; -ताः मै १, १०, ९; काठ २७, ५; ३६, ४; क ४२, ५; -ते तै ६, ३, १, ६.

*अ-संसृष्ट,ष्टा^f- -ष्टाः तै ५, ४, १, ४; -ष्टौ तै ६, ४, ६, ४.

असकौ अदस्-द्र.

*अ-स(क>)का^g- -काम् ऋ ६, ६३, ८.

अ-संख्यात^h- -तम् काठ २५, ८; क ४०, १; -ता मा १६, ५४; का १७, ८, ८; मै २, ९, ९; काठ १७, १६; क २७, ६; -ताः शौ १२, ३, २८.

अ-संख्येयⁱ- -यम् शौ १०, ८, २४;

पै १६, १०३, १.

*अ-सच- नाउ. टि. द्र.

*अ-सचक्षिष^b- -क्षिषः क ८, २०, २४.

असच्छाखा- अ-सत्-द्र.

अ-सजन्य^c- -न्यः मै १, २, १०.

अ-सजात^d- -तः मा ५, २३; का ५, ६, २; मै १, २, १०; काठ १२, १.

अ-सजा(त्य>)त्या^e- -त्या ऋ १०, ३९, ६.

अ-संज्ञा^f- -ज्ञा शौ १२, ८, ७.

*अ-संज्ञान^g- -नम् तै ५, ३, १, ४; -ने काठ २०, १०; क ३१, १२.

अ-सत्^h- -सत् ऋ ६, २४, ५; ७, १०४, १२^३; १३^४; १०, ५, ७;

*) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^b) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. ? तत्कृते एउ. टि. द्र. ।

^c) रलयोरभेदे सति नाउ. सत् तत एवाऽवधेयम् ।

^d) उस. कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) । पूष. उत्त-राऽवयवस्य व्यु. ? सं-सुभ्यामुपसृष्टे सति √वच् इत्यत्र वा (तु.सा., w^१), √भुज् इत्यत्र वा [तु. PW. MW. च (ययोरयमभिसंभिः संभाव्येत)], √*भुच् (मौस्थि. √पच् इत्यस्य पितृव्यभूतः यद्र.) इत्यत्र वा तन्मूलसंभवाद् उत्तरकल्पद्वयेऽन्यतरथाऽपि *संसु-भुक्त- इति स्थिते नैष. भस्य वत्वे चाऽऽज्मयस्थस्य वस्य लोपे चोकारयोः सवर्णादीर्घे चेष्टरूपसंपत्तिरिति यावत् [वैतु. ता ४३ √स्वाद् > √सूद् + क्तः इति कृत्वा *?सूत्त- (तु.नुत्त-, वित्त-) इति स्थिते क्त > त्त इत्याकारकप्राकृतिकविपरिणामाऽऽभासतोऽर्वाक्षिणी त्त > क्त इत्याकारिका संस्कृतप्रत्यापत्तिरिति वदंश्चिन्त्यः (मौस्थि. √स्वाद् इत्यस्य सु-पूर्वेण √अद् इत्येतत्-सनाभिना √*आद् इत्यनेनाऽभेदप्रतिपत्तेरनवसरेऽपि यथाकर्त्तृचित् संप्रसारणे संभवति *?सूत्त- इत्यत्र दीर्घाऽनुपपत्तेः)] । यद्वा संपूर्वस्य √*सूच् (मौस्थि. √भुष् इत्येतत्-सगोत्रस्य यद्र.) इत्यस्य विस्तरः द्र. । अन्यतश्च √वच् इत्यन्यतश्चोत्तरेषां कल्पानामन्यतमः कश्चिदित्येवं पुनः कल्पद्वयं भवति । तत्र च तारतम्य-विवेको गिर(र>)ल्ल- इत्यस्य उप. तात्पर्यविनिश्चयसापेक्षो भवति । तद् यथा । √गृ इत्यस्य शब्दनिगारणयोर्वृत्तेः शुनां शब्दकर्तृत्वेऽभिप्रेतं प्रथमः कल्पः स्यात्तेषां निगारणकर्तृत्वेऽभिप्रेते चोत्तरः कल्प इति उभयथाऽपि उप.

कः प्र. उसं. (पा ३, १, १३५) इति दिक् (वैतु. सा. पचा-द्यजन्तत्वं भुवाणोऽपार्थमस्येत्त्वविपरिणामं प्रस्तावुकः) ।

*) तस.नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप.सं. √स्था + क्तः ।

^१) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. स्वरूपतः संदेहः । सम्-√क्रम् + चिट् प्र. तत्राऽनुनासिकस्थानीयदीर्घाऽऽकारान्त-मितीव या. [६, २९ प्रभृ. (तु. दे. [४, ३], सा.)] । यनि. (तु. पंजा. खाचक् इत्यर्वाक्षः (तु. WW. [२, ४७३]) । तदेतद् भूयोविमृश्यं सत् यस्या. अपि द्र. ।

^२) तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १६०) । उप. सं. √ख्या + यत् प्र. ।

^३) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. उस. यद्र. । इह 'यथा वयं गुष्माकं सचा भवामो यूयं च सचद्विद्-भिज्जतया प्रसिद्धा भवथ' इतीवाभिप्रयतां स्तोतृणां मरु-दाराधनफलात्मिका कल्याणभावना प्राकरणिर्का स्यादिति कृत्वा यनि. आदर इति दिक् (तु. BW.; वैतु. सा., PW. GW. *?अ-सच- इति पूष. सति उस. दर्शुकाः; MW. अध्यवसायात् पराजायुकः) ।

^४) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

^५) 'हुम्त्यासत्' इति पा. । 'हुम्ति । अस्त्' इति पपा. चिन्त्यो भवति । साहितिकदीर्घत्वाऽपेक्षया 'हुम्ति । आ । अ-सत्' इति विभागेऽसद् आहम्तीत्यस्य सुबचत-रत्त्वदर्शनात् । अत्र सा. सर्वथाऽपि मौनमाऽऽस्थितेति चित्रम् । यदपि अर्वाचां 'हुम्ति । आ (<अ)-सत्' इति विभागेऽभिमतो भवति (तु. GW. प्रभृ.) तदपि व्यर्था-ऽऽडम्बरमात्रत्वात् सुव्यजं द्र. ।

१२९, १; खि ४, ६, १०; ११ तै
२, १, ५, ४; ५, ४, ६, ४; मै
२, ५, ४१; काठ ३१, २१; क
४७, २१; शौ ४, १९, ६; †८,
४, १२; १३; पै ५, २५, ६;
†१६, १०, २; ३; -सत्तः ऋ ५,
१२, ४; ७, १०४, ८; [१०,
७२, २; ३]; खि ३, २२, १;
मा १३, ३; का १४, १, ३; तै
२, १, ५, ४१; ४, २, ८, २;
मै २, ७, १५; ४, १, ३१; काठ
१६, १५; ३१, २; ३८, १४; क
२५, ६; ४७, २१; कौ १, ३२१;
जै १, ३३, ९; शौ ४, १, १;
५, ६, १; ८, ४, ८, ४, ८; †;
१०, ७, २५; पै ३, २, २; ६,
११, १; पै १६, ९, ८; १५०,
१; -सत्ता ऋ ४, ५, १४;
-सत्ति ऋ १०, १२९, ४; तै ५,

१, २, ११; शौ १७, १, १९;
-सत्ते तै ३, ५, ८, १; ७, १,
११, १; मै १, ३, ३५; काठ
२६, १२; २९, ५; ४१, २;
क ४५, ६; -सन् ऋ ७, १०४,
८; मै ४, १, ३१; शौ ८, ४, ८; †;
११, ९, ३; पै १६, ९, ८; †;
८२, ३.
असती- -तीभ्यः शौ ७, ८०,
१; पै १, २१, १.
असच्छा(त्-शा)स्त्रा^७- -स्त्राम् शौ
१०, ७, २१.
असत्त(त्-त)र, रा^८- -रः तै ५, १,
२, ११; -राः शौ ७, ८०, १; पै
१, २१, १.
असन्म(त्-म)न्त्र^९- -न्त्रात् शौ
४, ९, ६.
असन्मन्त्र्य^{१०}- -न्त्र्यात् पै ८,
३, ६.

अ-सत्त्यु^{११}- -स्याः ऋ ४, ५, ५.
[°त्य- न°]
११ अ-सत्त्र^{१२}- -त्रम् तै ७, ३, ६, २;
८, १; ४, १, २; २, ३;
६, २.
अ-सत्त्व^{१३}-
असन्^{१४}- -स्त्रः^{१५} खि ४, ७; ९; †;
मै ४, २, ९१; काठ ३४, ८१;
शौ ५, ५, ९१; १९, ३; पै ४,
१४, ३; ६, ४, ९१; ९, १८,
९; -स्त्रा खि ४, ७, ९; ९१;
मा २५, ९; का २७, ९, १; तै
६, ३, ९, २१; मै ३, १५, ८; ४,
१, ७१; १३, ४; काठ १६, २१;
३१, ४; क ४७, ४१; शौ ५,
५, ८; पै ४, १५, ३; ६, ४,
८; -११ स्त्राम् मै ३, ९, ६.
असन- ✓ २ असु द.
१ असना^{१६}- -ना ऋ १०, ९५, ३५;

१) आसत्तः इति साहित्यिको दीर्घः ।

२) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. ।

३) तरपः पितृवाग्निघाते स्वरैऽविशेषः ।

४) कस. (तु. PW. प्रभृ.) सासस्व. (पा ६, १, २२३) ।
सांशयिकं प्राति. द्र. (तु. नाउटि.) ।

५) सा. अनु पै. (=नाउ.) च य-प्रत्ययान्तः पा.
भवति । यनि. अपि नन्-पूर्वः बस. सन्नन्तोदात्त इति
कृत्वा वा. संभवेदित्यपि द्र. । तथा सति उप. *असन्मन्त्र-
इति कस. इति विवेकः ।

६) तु. नापुटि. ।

७) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

८) तस. नन्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

९) अनिष्टं प्राति. द्र. [तु. टि. *सत्त्व-> -त्वम् (शौ
१९, ४८, ३)] ।

१०) व्यु? पाप्र. अश्चज्- (यद्र.) इत्यस्य स्थाने णसा-
दिषु प्र. आदेशमात्रं भवति (पा ६, १, ६३) । मौस्थि. तु.
(✓ १ अस् + हिंसायाम्) *अस्- + (✓ सन् + सरणे) >
*सन्- (=कर्तरि क्तिप्) इति स्थिते (असः शस्त्रादि-
कारितव्रणात् सनतीति कृत्वा) उस. उपप्रस्व. (पा ६,
२, १३९) सति नैप्र. पूर्वस्य सकारस्य लोपः स्यात् ।
अश्चज्- इत्यस्यैतत्सजातत्वे सति व्यु. किञ्चित् पार्यक्यं

भवतीति कृत्वा तज्जिर्देशः यद्र. [वैतु. WW. (१, १६२)
उभे प्राति. संभेदुकः] ।

११) अल्लोप उदात्तनिष्ठितस्वरः (पा ६, ४, १३४; १, १६१) ।

१२) =शौ ५, ५, ९ । 'अस्त्रः' इति तकारमध्यः सुपा.
यनि. सु-बोधः स्यात् । यद्वा (✓ तन् >) *तन्- इति
उप. सत्य् *असर्जन्- इत्यस्य सनाभि सद् *असर्तन्-
इत्यपरं पर्यायभूतं प्राति. इति कृत्वा नैप्र. ततः *अस्तन्-
इत्यस्य जन्म द्र. (तु. एपुटि.) ।

१३) तु. पपा., PW. WI. प्रभृ. च; वैतु. W. आसन्->
-स्त्रः इति पाठुकः ।

१४) 'स्त्रः' खि ४, ७, ९ इत्यत्रत्येन टि. सविषयत्वं द्र. ।

१५) -स्त्रः शौ ५, ५, ९ इत्यत्रत्येन टि. विषयसामान्यं द्र. ।

१६) व्यु? पाप्र. ✓ १ अस् + स्त्री. युच् > जनः प्र. डसं.
(पा ३, ३, १०७) इति संकेतमात्रं सद् भूयोविमर्शसहं द्र.
(तु. नाउटि. टि.) ।

१७) वा. ? भाप. इति च च१ सत् = असनायै इति
च कृत्वा १मे पादे वा. इति सा. । एतदादिः २यः
पादस्तत्र चैतत् भाप. सद् रुंदि- इत्येतद्विशिष्ट-
मिति HLR. । एतत् संप. सत् तथेति PW. प्रभृ. ।
वि. सत् भाप. सत्ता रुंदि- इत्यनेन युक्तमिति तु प्रती-
येत (तु. ऋ १०, १७८, ३) ।

-नाम् अ १, १४८, ४^a; १५५, २^b.
 *१२अस-ना- नापू. टि. द्र.
 अ-सनाभि^c- -भिः काठ २, ११; क २, ५.
 १अ-संतत^d- -तः काठ २४, ८; क ३८, १.
 अ-संताप, प्रा^e- -पम् शौ १६, ३, ६; -पे शौ ४, २६, ३; ८, २, १४; पै ४, ३६, ६; १६, ४, ४.
 १अ-संतु(म्-तृष्ण>)ण्णा^f- -ण्णे तै ६, २, ११, ३.
 १अ-संदित^g- -तः अ ४, ४, २; मा १३, १०; का १४, १, १०; तै १, २, १४, १; मै २, ७, १५; काठ १६, १५; क २५, ६.
 १अ-संदिन^h- -नम् अ ८, १०२, १४; काठ ४०, १४; कौ २, ९२१; जै ४, ६, ६.
 अ-संहशⁱ- -शम् पै १, ७०, २.
 १अ-सन्न, प्रा^j- -न्नः तै ६, ४, ५, ७; मै ४, ५, ५; ७, ४; -न्नम् मै ४, ५, ५; काठ २८, ७; क ४४, ७; -न्नाः मै ४, ६, ७^k;

७, १; ४; काठ २७, २; २८, ७; क ४२, २; ४४, ७; -न्नात् तै ६, ५, ६, ५; ७, १; ८, ५; -न्नौ मै ४, ५, ७; काठ २७, २; क ४२, २.
 १अ-सपत्न^l- -नः शौ १, १९, ४.
 २अ-सपत्न, त्ना^m- -नः अ १०, १७४, [(१५९, ४) ४]; ५; मै ३, २, ७ⁿ; काठ ५, १; ३२, १^o; शौ १, २९, ५; १०, ६, ३०; १९, ४६, ७; पै १, ११, ४; ४, २३, ७; १३, ३, ११^k; १६, ४५, १; -त्नम् खि २, २, ४; ४, ५, २४; मा ९, ४०; १०, १८; का ११, ३, १; ६, २; मै २, ६, ६ⁿ; काठ १५, ५; शौ ८, ५, १७^o; ९, २, ७; ८; १२, १, ४१; १९, १६, १; २७, १४; पै १०, ८, ४; १३, ३, १५; १६, २८, ७^o; ७६, ६; ७; -त्ना अ १०, १५९, [४ (१७४, ४)]; ५; मै ३, २, ७ⁿ; पै २, ४१, ४; ५; -त्नाः मा ७, २५; का ७, १०, ३; तै ५, ३,

५, २ⁿ; शौ १९, १४, १; पै २, ७३, १; १६, १५०, ८; १५२, ५.
 १अ-सप्तश(फ>)फा^p- -फया तै ६, १, ६, ७; मै ३, ७, ४^q.
 अ-सबन्धु^r- -न्धुः खि ४, ५, २०; मा ५, २३; का ५, ६, २; मै १, २, १०; काठ २, ११; क २, ५; शौ ६, १५, २; ५४, ३; पै १, २०, ४; ६६, ४.
 १अ-सभ^s- -भः तै १, ७, ६, ७.
 अ-सम, मा^t- -मः अ ६, ३६, ४; ८, ६२, २; शौ १२, ३, ३८; -मम् अ १, ५४, ८; १०, ४७, ८; ८९, ३; -मा अ १, ५४, ८; ६, ६७, १; -माः अ २, १३, ७; १०, ७१, ७; -मानि अ ७, ४३, १.
 असम-रथ^u- -थः मा १५, १७; का १६, ४, ५; तै ४, ४, १; मै २, ८, १०; काठ १७, ९; क २६, ८.
 अ-समन्त, ना^v- -नाः^o अ १, १४०, ४; ७, ५, ३; -ने अ ६, ४६, १३.

^a) वि. सच् शुयो- इत्यनेन संप. सता संबद्धम् (तु. सा.; वैतु. वें. ✓२अस् इत्यतः भाप. इति, PW. प्रभृ. तत एव संप. इति)।

^b) संप. सत् प्रति-धीयमान- इत्यनेन विशिष्टमिति कृत्वा *१२अस-ना- [*अस- (=✓१अस्+अप् प्र.)+ *ना- (=✓ना [=✓नी इत्येतत्-सगर्भ्यः]+क्विप् प्र.) इति स्थिते उस. उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)] इत्यपरं प्राति. संभाव्येत (वैतु. GW. ORN. छन्दस्तो विकृतिमापन्नमिव सत् प्रति-धीयमान(न>)ना- इत्येव प्रकृति प्रत्यापादुको)। यच्च परैः प्रकृतस्य प्राति. ✓२अस् इत्यतः व्यु. इष्यते (तु. WW १, १३४) तत्रापि विरोधाभावः द्र. । ✓२अस् इत्यस्याऽपि मौस्थि. ✓१अस् इत्येतदीयविशेषमात्रत्वेन प्रदर्शितपूर्वत्वात्।

^o) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र. ।

^d) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. सं/तन्+कर्मणि कः। समो मकारस्य लोपाभावः (पामवा ६, १, १४४; तु.

स-तत-)

^e) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप.

सं/तप्+घञ् प्र. ।

^f) सस्व. द्विपूटि. द्र. । उप. सं/तृत्+कः प्र. ।

^g) सस्व. त्रिपूटि. द्र. । उप. सं/दा(बन्धने)+कः प्र. ।

^h) वैकल्पिकं निष्ठानत्वम् उसं. (पा ८, २, ५६)। शेषं नापूटि. द्र. ।

ⁱ) 'चक्षुः' इत्यस्य वि. भवेत्।

^j) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र. ।

^k) 'अहुम् । अस्मि' इति द्विपदाऽऽत्मकः अ. (१०, १६६, २) पाभे. ।

^l) मिथ्यास्वरदुष्टत्वात् सुपा. चिन्त्यः (तु. टि. अ-काणा-)

^m) तस. नञ्-स्वरः [पा ६, २, २ (वैतु. PW. प्रभृ. बस. इतीव विप्राहुकाः)]। उप. यद्र. ।

ⁿ) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र. ।

^o) तु. PW. प्रभृ.; वैतु. १मे स्थ. सा. सु-मनस्- इति उप. इति कृत्वा बच्चनं व्यत्यायुकः।

अ-समर्ति^a- स्त्री तै ३, ३, ८, २.

*अ-समष्ट^b-

असमष्ट-काव्य^c- -व्यः ऋ २, २१,
४; ९, ७६, ४.

अ-समर्ति^d- -तिम् ऋ १०, ६०,
२; शौ ६, ७९, १०; -तिषु ऋ
१०, ६०, ५.

असमात्तो(ति-ओ)जस्^e- -जाः ऋ
६, २९, ६.

अ-समान^f- -नः मा ५, २३; का ५,
६, २; तै १, ३, २, १३; ६, २,
११, २३; मै १, २, १०३; ३,
८, ८३; काठ २, ५; ९; ११३;
१२; ३, ३; २५, ९; क २, ५;
४०, २; पै १, २०, ३.

॥अ-समिध्यमान^g- -नः मै १, ६, ५.

॥अ-समुद्रि(य>)या^h- -याः मै ४,
४, १.

अ-समुद्धⁱ- -द्वाः शौ १, २७, २; ३;
पै २, ३१, २; ५.

अ-समुद्रि^j- -द्वयः शौ १४, २, ४९;

-द्वये शौ ५, ७, १; -द्विम् खि
२, ६, ८; पै १०, ११, ३;
-०द्वे शौ ५, ७, ७; पै ७, ९,
६; -द्वये पै ७, ९, १.

अ-संपृञ्चान^k- -नौ मै १, ४, २.

॥अ-संप्रज्ञाप्य^l तै ३, ४, १०, ४.

॥अ-संप्रत्त^m- -त्तः तै २, ६, ९, २.

*१अ-संवा(ध>)धाⁿ- -धे मै ४,
१३, ९.

२अ-संवाध, धा^o- -धम् शौ १२, १,
२; -धा मै ४, १४, ११; -धे
शौ १८, २, २०.

अ-संभव^p- -वात् मा ४०, १०; का
४०, १, १३.

अ-संभव्य^q- -व्यम् शौ ५, १८, १२;
१९, ११; पै ९, १८, ७; १९, ५.

॥अ-संभाव^r- -वात् काठ ३३, ४.

॥अ-संभिन्दत्^s- -न्दत् तै ६, ४,
१, १; मै ३, १०, ४; -न्दन्तः
काठ २५, ९; क ४०, २.

॥अ-संभिन्न^t- -न्नाः तै ६, २, ११,

२; -न्ने मै १, १०, १३; काठ
३६, ७.

अ-संभूति^u- -तिम् मा ४०, ९; का
४०, १, १२.

॥अ-संभृत- -त्तः काठ २३, २; क
३५, ८.

॥अ-संभेद^v- -दाय तै ६, ४, १, १;
मै ३, १०, ४; काठ २५, ९;
क ४०, २.

*अ-संभोजन^w- -नात् खि ३, १०३, ३.

*अ-संमित- यज्ञ-पुरुष^x

अ-संमृष्ट^y- -ष्टः ऋ ५, ११, ३; तै
१, ३, ३, १; मै १, २, १२;
काठ २, १३; क २, ७.

॥अ-सयोनि- -नि काठ ८, ८;
क ७, ३.

॥अ-सरत्^z- -रन् शौ २०, १३६, ५.

*असर्जन-, *असर्तन्- असन्- >
अल्लः टि. द्र.

अ-सर्ववीर^{aa}- -रः शौ ९, २, १४;
पै १६, ७७, ४.

^a) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. सम् ✓*अद
+भावे किन् प्र.।

^b) सस्व. नापूटि. द्र.। उप. <सम् ✓१अश् यद.।

^c) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। ननु तस. स्यात्
स्वरेऽविशेषादिति मा भ्रमि। देवताऽऽराधनतत्परेण तद्गु-
णकीर्तनैकध्यानेन भाव्यमिति कृत्वा स्तोतुर् देवताऽभीष्ट-
गुणाहीनाऽधिकरणान्तरभेदवर्णनरुचित्वस्य दवीयोऽध्व-
गतिक्लेशमात्रफलस्याऽसंभाव्यमानत्वात् (तु. GW.; वैतु.
PW. MW. च)।

^d) सस्व. द्विपूटि. द्र.। उप. *१२समाति- इति
विप. यद.।

^e) इह उप. *११समाति- इति भाप. सत् सध्रु. (तै
३, ३, ८, २) उप. श्रूयमाणस्य *समर्ति- इत्यस्यैव नैप्र.
रूपान्तरं सुवचम् (तु. BW.; वैतु. सा. PW. अतथावा-
दिनावपि सन्तौ उप. भाप. इत्यत्र संमतौ)।

^f) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद.।

^g) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद.।

^h) सस्व. नापूटि. द्र.। उप. सं-प्र ✓क्षे > क्षापि + स्वप् प्र.।

ⁱ) सस्व. एपूटि. द्र.। उप. सं-प्र ✓दा(दाने) + कः प्र.।

^j) सस्व. द्विपूटि. द्र.। उप. यद.। मुपा. -संवा- इत्यत्र
स्वरो भ्रष्ट इव स्यात्।

^k) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद.।

^l) तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १६०)। उप.
सं ✓भू + यत् प्र.। वा. किवि. द्र.।

^m) तस. नम्-पूर्वः द्र.। उप. मूको. सं-भव- इत्येवं
सत् यनि. शोध-फलं द्र. (तु. संटि.)। उभयथाऽपि प्रास.।
उप. भाप. इति कृत्वाऽन्यतरथापि समाने निर्वाहे
संभवति तु शोधाऽनपेक्षा स्यात्। यस्मिन्. पा. एव स्वा-
रसिकत्वाच्च संटि. पाका. (६, १, ८३) संगमय्य 'आसीत्'
इत्यस्य पदस्य यनि. स्थाने स्थापनप्रस्तावोऽपि समान-
मनपेक्षितः द्र.।

ⁿ) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. <सं ✓भिद्।

^o) बस. इतीव कृत्वा मुपा. यदन्तोदात्तो निरदेशि,
तदुपेक्ष्यम्।

^p) सस्व. एपूटि. द्र.। उप. <सं ✓मृश् द्र. (वैतु.
GW. प्रमृ. ऋ. स्थ. <सं ✓मृश् इति)।

^q) 'आसदत्' 'आसरत्' इत्यपि मूको.। तत् सति
साधनविशेषसाधुज्ये संस्करणान्तराऽपेक्षाऽत्र द्र.।

१अ-सश्चत्^a-

असश्चत्ती^b- न्ती अ ३, ५७, ६;
६, ७०, २; ८, ३१, ४.

२अ-सश्चत्^c- अतः अ १, [१३,
६; १४२, ६]; ११२, २; २,
२५, ४; ९, [५७, १; ६२, २८];
[७३, ४; ८५, १०]; ७४, ६;
८६, २७; काठ ३८, १४; कौ २,
११११; जै ४, ७, ५; शौ ५,
६, ३; पै ६, ११, ४; -अतम् अ
२, ३२, ३; -अता अ १, १६०,
२; ७, ६७, ९; १०, ६९, ८.

अ-सश्चिवत्^d-

असश्चिवी^e- वी अ २, ८६, १८;
कौ २, ५०४; जै ३, ३९, ३.

अ-ससत्^f- सन्तः अ १, १४३, ३.

अ-ससत्^g- कौ कौ २, १२१९.

अ-साकमेध^h- धाः मै १, १०,

१६; काठ ३६, १०.

अ-सात्ⁱ- दाः शौ ११, १२, २४.

अ-सामन्^j- मा तै १, ५, ७, १;
२, ५, ८, १.

अ-सामि^k- मि अ १, [२५, १५;
१०, २२, २]; ३९, ९; १०^l, ६,
१९, २; ३८, ५; १०, २२, ३;
७४, ३; ९६, ५; शौ २०, ३०,
५; -मिभिः अ १, ३९, ९.

अ-सामि-शवत्^m- वसः अ ५,
५२, ५.

अ-सामेⁿ पै १०, १, ३.

अ-सि^o- सयः खि ४, ५, ३३; शौ
१०, १, २०; पै १६, ३६, १०;
-सिः अ १०, ७९, ६; ८९, ८;
मै २, ६, ५१; काठ १५, ४१;
-सिना अ १, १६२, २०; मा
२५, ४३; तै ४, ६, ९, ४; १;

काठ ४६, ५; शौ ९, ५, ४; पै
५, १५, ९; १६, ९७, ३; -सिम्
अ १०, ८६, १८; शौ २०, १२६,
१८; -सीन् शौ ११, ११, १.

अ-सि-मत्^p- मज्जयः मा १६, २१;
का १७, २, ५; तै ४, ३, १; मै २,
९, ३; काठ १७, १२; क २७, २.

*२असि- १, २ असिक्नी-; २, ३ असित-
टि. द्र.

१असिक्नीका- एउ. टि. द्र.

२असिक्नीका- २ असिक्नी- टि. द्र.

१असिक्नी^q- अकि शौ १, २३, १;
पै १, १६, १; -क्नी शौ १, २३,
३; -क्नीः अ ७, ५, ३; शौ ८,
७, १; पै १६, १२, १; -क्नीम्
अ २, ७३, ५; १०, ३, १; कौ २,
८९६; जै ४, १३, ९; -क्न्या^r शौ
५, १३, ८; पै ८, २, ७;

^a) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. √सश्च>
१सश्चत्- यद्र.।

^b) स्त्री. नुम् [पा ७, १, ८१ (वैतु. L ४६७) √सश्च
इत्यभ्यस्तम् अदा. च धा. इह परयन् [तु. GW.] नुम्
प्रति कृच्छ्रमापन्नः [यथा त्वत्राडयं धा. भ्वा. भवति
नाडभ्यस्तश्च अदा. चेत्येतद्विस्तरः यद्र.]]।

^c) वस. अन्तोदात्तः [पा ६, २, १७२ (तु. सा.
L ४६७; वैतु. PW. प्रभृ. तस. इतीव मानुकाः
स्वरतश्चोद्याः)]। उप. २सश्चत्- [= (√सस्> भावे)
*सस्- + (√चत्> भावे वा कर्तरि वा) *चत्- इति
कृत्वा उस. उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)] इत्यस्य परैः
(सा. प्रभृ.) √सश्च (स्ञ्) इत्यतः [बधा. सतः (तु. WW
२, ४७३)] व्यु. सत्यां १सश्चत्- इत्यनेन शत्रन्तेन
सरूपेण संभेद्यमानकल्पस्य सतो विमर्शः यद्र.।

^d) सस्व. द्विपूटि. द्र.। उप. √सश्च+कसुः प्र.।

^e) सस्व. त्रिपूटि. द्र.। उप. √सस्+शतृ-प्रत्ययः।

^f) तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १६०)। उप. √सद्+
कर्मणि बत् (पा ३, १, ९९)।

^g) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

^h) वस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

ⁱ) सस्व. एपूटि. द्र.। उप. यद्र.। वा. क्विषि. द्र.।

^j) वस. पूषप्रस्व. (पा ६, ९, १)। उप. यद्र.।

^k) अतीव दुर्लभः संस्करणान्तराडपेक्षः पा. भवति।

^l) पाप्र. √*१अस्+इः प्र. पाउ. (४, १४०) प्रस्व.
भ्वादेशाऽभावश्च द्र. (तु. अमु-)। यनि. धा. आद्यंशतः
√*अद् इत्यस्य ढठं प्रभेदं प्राहुकः द्र. [तु. हिं. कसि,
पंजा. कहि; वैतु. पाउना. (गपू.) प्रभृ. √२अस् इत्यतः
व्यु. इच्छन्तश्चिन्त्याः (क्षेपृकरवियोगसहकृतक्षेपणार्थस्या-
संबन्धादित्यभिसंधेः), WW. (१, १३४; ३२४) मूलतः
यनि. धा. सनाभेः सतः √*अस् इत्यतः व्यु. मुवाणः
प्रकृतेऽनुनासिकोपयोगाऽभावतश्चोद्यः]।

^m) मतुप् प्र. उदात्तः (पा ६, १, १७६)।

ⁿ) व्यु. ? पाप्र. २असित- इत्यस्य स्त्री. ङीपि प्र. क्कादेशः
(पावा ४, १, ३९)। मौस्थि. ६अ+*सिक्नि- [=विप.
<*सिक्नि- (=दीप्तौ √*सिच्> भावे) *सिच्- +
[दीप्तौ √*कन् कर्तरि *१कनि->] *१क्नि- इति कृत्वा
तस. सासस्व. [पा ६, १, २२३]] इति कृत्वा तस.
नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। ततः स्त्री. ङीषि स्वार्थिके के प्र.
पूर्वस्य हस्वे (पा ७, ४, १३) टापि नैप्र. *१असिक्नीका-
इत्यस्य यनि. विपरिणामः द्र. [यस्य पाप्र. अनुवादः
ङीप् प्र. उस्. (पा ४, १, ४५) इति कृत्वा सुवचः]। यद्वा
*२असि- (तु. टि. २असित-)+*२क्नि- (=भाप.) इति
कृत्वा वस. पूषप्रस्व. द्र. (पा ६, २, १)।

^o) अर्थतरङ्गद्वन्द्वस्तश्च 'जाता दासी असिक्नियाः'

-कन्याः खि ५, १५, ६; शौ
२०, १३०, २; -कन्याम् ऋ
४, १७, १५; ८, २०, २५; शौ
१२, २, २०.

२असिक्नी^b- -कन्या ऋ १०,
७५, ५.

१अ-सित^c- -ताय तै ७, ४, २२, १;
काठ ४५, १; -तोषु काठ ४०, ४.

२असित^d- -तः ऋ १, ४६, १०; पै
१, ६७, ४; -तम् ऋ ४, १३,
४; ५१, ९; मा १९, ८९; का
२१, ६, १०; तै ३, २, २, २;
मै ३, ११, ९; ४, १२, ५; का
काठ ११, १३; ३८, ३; शौ

१, २३, ३; ११, २, १८; पै
१, १६, ३; ४, १८, ५; २४,
२; १६, १५, ५; १६, ३;
१०५, ७; -तस्य शौ १, १४,
४; ६, १३७, १; पै १, १५, ४;
१०, १; ८, ७, ८; ११, ७, ४;
-ताः^e शौ ५, १३, ५; पै ८, २,
५; -तान् पै ८, ७, ५; -तानाम्
पै ८, ७, ३.

असित-ग्रीव^f- -वः मा २३, १३;
का २५, ४, १.

असित-शु^g- -श्वे तै ७, ३, १७, १;
काठ ४३, ७.

असितजू^h- -जूः शौ १२, १,

२१.

†असित-वर्णⁱ- -र्णः तै ३, १,
११, ४.

*असिता(त-अ)ञ्च्-

असिताची^j- -चीम् पै १५,
१८, ३.

३असित^k- -तः मा २४, ३७; का
२६, ८, २; तै ५, ५, १०, ११;
१४, १; मै २, १३, २१; ३,
१४, १८; काठ ४७, ४; शौ ३,
२७, १; ६, ७२, १; पै ३, २४,
१; -तम् शौ १०, ४, ५; १३;
-तस्य शौ ५, १३, ६; पै १, ४४,
१; ८, २, ४; -ताः शौ ६, १३७,

इति पादः सु-शोधः द्र. । एस्थि. प्रकृतस्य रू. पं१
सतः उरु-(गु<) कूलायाः (तु. पै ८, २, ७) इत्यनेन
समानाधिकरणता भवति (तु. पाण्डु. मूको, W. च;
वैतु. L ३६८ तु१ इति वदंश्चिन्त्यः वा. अस्पष्टत्वात्) ।

*) 'असिष्टाः, असिष्टाः' प्रभृ. भूयांसः पाभे. भवन्ति
(तु. संटि.) ।

b) व्यु. ? नापू. सख्याद् विवेकार्थं पाप्र. पक्षे ङीष् प्र.
उसं. (पावा ४, १, ३९) । मौस्थि. अपि ३अ+*सिक्नि-
[=कस. भाप. (यत्र उप. अपि *२कुनि- इत्येतज्जं सत्
भाप. द्र. [तु. नापूटि.]) इति कृत्वा बस. अन्तोदात्तः (पा ६,
२, १७२) । तस्य च स्त्री. नापू. टि. दि. एव *२असिक्निका-
इत्येवं सतः नैप्र. यनि. विपरिणाम इति प्रथमः कल्पः द्र. ।
*२असि- + *१क्नि- (=विप.) इति कृत्वा तस. सासस्व.
(पा ६, १, २२३) इति चोत्तरे कल्पे विशेष इति दिक्
[वैतु. WW. (१, ३२४) स्वरभेदमविदेषुकः] ।

c) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. <√सि
बन्धने यद्र. ।

d) व्यु. ? सस्व. नापूटि. दि. स्यातामिति कृत्वा उप.
३सित- दीप्तिद्वन्द्वतत्पर्यायभूतं चित्र- इत्येतत्-
सनाभिः सत् (दीप्त्यर्थे √*सृ>) *सिर्- + [√*तृ>
(भावे वा. कर्तरि वा) *तृ- > *त्र- > *तृ- >]
*तृ- इति स्थिते तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) ।
इति कृत्वा मौस्थि. *सिर्- इत्येतत् सत्
नैप्र. यनि. विपरिणतं द्र. (तु. पंजा. चिह्न) । न
नञ्-पूर्वः स. इत्यन्ये [तु. GW. PW. च <√अस् इति,
WW. (१, ३२४) मङ्ग-पर्यायम् *२असि- इति कृत्वा तदि-

स्तरकरस्तकारोपजन इति (एस्थि. अपि WW. परकीय-
त्वेन संकेतिताद् अवदहनार्थात् [अस्मदीयात् √१अस्
इत्यत्रैव समावेश्यत्वे सति √*भृ इत्येतज्जात् √*भस्
इत्यतः नैप्र. प्रादुर्भूतात् सतः] √१अस् इत्यत एव भस्म-
पर्यायभूतस्य *२असि- इत्यस्य व्यु. सुक्त्वा स्यात् । ततश्चो-
क्तप्रकारेण व्युत्पन्नस्य सतः ३सित- इत्यस्य प्रकृतेन प्राप्ति.
नैव कोऽपि साक्षात्-संबन्धोपलब्ध इति दिक् [वैतु.
MW.] तु. टि. १असिक्नी-] ।

e) यद्यपि मुपा. स्वरो नाऽऽङ्कि तथाप्यर्थतः सामान्ये-
नाऽऽद्युदात्तवर्गेणाऽभिसम्बन्धः स्यादिति कृत्वा रू. इदमत्र
निरवेशि (वैतु. शौ ६, १३७, २ यत्र असिताः इति
प्र३ अन्तोदात्तं श्रूयते) ।

f) 'अग्निः । तत् । नाम) असि । तम्' इति वा पद-
विभागः स्यात् ।

g) प्र३ द्र. [वैतु. W., B. प्रभृ. २असित- इत्यस्य सं३
इति (तु. सस्थ. टि. अलीक- > -काः)] ।

h) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

i) सस्व. नापूटि. द्र. । उप. पाप्र. जानु->शु- उसं.
(पा ५, ४, १२९उ.) । मौस्थि. तु जानु- इत्येतत्-
सजन्मनः सतो *जनु- इत्यस्य बस. स्वरपूर्वसंक्रमजः
कायसंकोचः यद्र. ।

j) ङी. ऊङ् प्र. उसं. (पा ४, १, ६७) । तत्-स्वरः ।

k) सस्व. द्विपूटि. द्र. । उप. यद्र. । विशिष्ट इह ऋ.
(१, १६४, ४७) पाभे. ।

l) तु. टि. अन्धा(ञ्च्)>ची- ।

m) व्यु. ? [तु. टि. २असित-यवन ३अ+३सित- इति

२; ३; -तात् शौ ७, ५८, १;
-ताय शौ ६, ५६, २; १२, ३,
५५.
४[॥]असित^०- ताय काठ २२, ११;
क ३५, ५.
अ-सिन्वु, न्वा^०- न्वम् ऋ ५, ३२, ८;
-न्वा ऋ १०, ८९, १२.
अ-सिन्वत्^०- न्वन् ऋ २, १३, ४;
७, ३९, ६; ८, ४५, ३८; १०,
७९, २.
असिन्वती- -ती ऋ १०, ७९, १.
असिर^०- -रेण ऋ ९, ७६, ४.
असिष्ठ-, असिष्यत्- √२अस् द.
?असीय^० पै ८, ७, ४.
असु^०- सवः मै ३, ६, ६॥; शौ ८,
२, २६; १८, ३, ६२; पै १६,
५, ६; -सवे मा २२, ३०; का

२४, १७, १; मै ३, १२, ११;
काठ ३५, ८; १०; क ४८, ८;
९; शौ १९, ४४, ४; पै १५, ३,
४; -सु कौ १, ४६६†^०; -सु:
ऋ १, ११३, १६; १६४, ४;
१०, १२१, ७; मा ८, ५८; १८,
२; २७, २५†; का ९, ७, ६;
१९, २, २; २९, ४, ३†; तै ४,
१, ८, ६†; ४, ९, १; ७, १, २;
मै २, ११, २; १३, २३†; ३,
४, ४॥; ४, २, १॥; काठ ७,
१३†; १८, ७; २१, १२॥;
४०, १†; क २८, ७; शौ ५,
१, ७; ६, ५३, २; ८, १, ३;
९, १४, ४†; पै १६, १, ३; ६६,
४†; -सुना मै ४, २, १॥; शौ
६, १०४, १; ८, १, १; पै १६,

१, १; -सुम् ऋ १, १४०, ८;
१८२, ३; २, २२, ४; १०,
१२, १; १४, १२; १५, १;
५९, ७; मा ८, १९; १९, ४९†;
का ९, ३, ५; २१, ४, १†;
तै २, ६, १२, ३†; मै १, ३, ३८;
†४, १०, ६; १३, ४; काठ १,
१२; ४, १२; ७, १३†; १६,
२१; २१, १२; ३७, १३; १४;
क ३, १०; जै १, ४८, ६†; शौ
२, १०, ८; ५, २९, ५; ३०,
१; ७, २, १; ८, १, १५; २,
१; †१८, १, २९; ४४; २,
१३; पै २, ८०, २; ३; ९, ११,
२; ३; १३, १; १०, ९, १०†;
१३, ९, ६; १६, २, ५; ३,
१; -सून् शौ ६, १०४, १;

स्थिते बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) इति वा.
*२असि-+*त- (तु. गप्. ww.) इति स्थिते तस.
सासस्व. (=पाप्र. उस. उपप्रस्व.) इति वा द्र. (एस्थि.
चोत्तरकल्पतः नाप्. बस. इति विवेकः स्पष्टः स्यात्)।

*) मुपा. स्वराऽङ्गणाऽभावाद् आद्यन्तोदात्तविवेकस्या-
ऽसुलभत्वाद् अयं पृथङ् निर्देशः द्र. । ननु वि. आद्यु-
दात्तं भवति तद्विशिष्टं चाऽन्तोदात्तमिति किमिवाऽनङ्कित-
स्वराणि रू. प्रकरणाऽनुसंधानतो विविच्याऽऽद्यन्ताऽन्य-
तरोदात्तवर्गीयतया न निर्दिष्टानीति । उच्यते । नायमै-
कान्तिक इव विवेक उपलभ्यते यत् सर्वं वि. आद्युदात्तं
तद्विशिष्टं चाऽन्तोदात्तमिति । तद् यथा । शौ ६, १३७,
२; ३; इत्यत्र वि. अपि सद् अन्तोदात्तं भ्रूयते । ऋ.
८, २०, २५ इत्यत्र च नद्यात्मके तद्विशिष्टेऽप्य् अभि-
प्रेयमाण आद्युदात्ता भृतिर् भवति । एस्थि. अङ्कित-
स्वराणां रू. प्रथमं वाच्यस्वरूपतो विवेकः कर्तव्यस्तदनु-
सारेण चोत्तरम् अनङ्कितस्वराणि रू. विविच्य यथाऽन्यं
निर्दिश्येरन् । एतच्च सर्वं सविस्तरं सोहाऽपौर्हं च वैश. एव
साऽवसरं स्याद् इति कृत्वाऽत्रोपलभ्यमानसौवरसंकेत-
मात्रमवष्टभ्य निर्देशोऽकारीति द्र. ।

०) तस. चार्वादिषु उस्. (पा ६, २, १६०) अन्तोदात्तः ।
उप. सिन्व- <√*सिन्व् कर्तरि यद्र. [तु. वें., द.,
WSGS ?, ww. (२, ४४४) √सि इत्यतः परम्परितां
व्यु. दर्शुकाः; वैतु. सा. स. अभावे सति √२अस् इत्यतः

प्राति. वर्तुकः (वैतु. अ-सुन्व- इत्यत्रत्य उत्तरः पक्षः)] ।

०) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. नापूटि.
दि. द्र. ।

०) √१अस्+किरन् प्र. उस्. नित्-स्वरश्च (पाउ १,
५२; पा ६, १, १९७) ।

०) '...भेषजी, असीयं विषदृषणी' इत्येवं मौलिकी
श्रुतिः संभाव्येत । प्रथमपादान्ते यत् मुपा. यण्
अकारि, तदुपेक्ष्यम्, छन्दोभङ्गाऽऽपत्तेः ।

१) व्यु. ? √*१अस् > असु- + (√*भर् > *भर्-
> *अ-> *भ-> *ब->) *व- इति स्थिते बस.
इति कृत्वा पूपप्रस्व. (पा ६, २, १) सति उप. वि-स्वरं
सत् नैप्र. *उ- इत्येवं विपरिणतं स्यात् । पाप्र. यनि. धा.
आर्धधातुकत्वेऽपि भूभावाऽप्रयोजक उन् प्र. नित्स्वरश्च
(पाउ १, १०; पा ६, १, १९७) इति सुवंचम् ।
[वैतु. पाउना. पाउक्षे. (१, १०) √२अस् इत्यतोऽयोग्या-
मिव सती व्यु. ब्रुवन्ती] । ननु यनि. धा. अप्याद्योऽकारः
√*भर् इत्यस्य कतमस्य प्रभेदस्याऽशावशेष इति ।
असुत्वस्य चरत्वाव्यभिचारात् १मः प्राप्त्यर्थः (यद्र.)
प्रभेदो वा द्र. साजीव्यप्रादुर्भावाऽर्थोऽपरः प्रभेदो वा
√*भर् इत्येतन्मूलकः सन् उस्. (तु. √१अन्, यस्या-
ऽऽद्यंशास्यापि समानमूलत्वं द्र.; वैतु. G.W. M.W. भव्य-
मात्रवृत्तेः √१अस् इत्यतः व्यु. संकेतयन्ती) ।

०) 'असुम्' इति ऋ. (२, २२, ४) पाप्मे ।

१२, २, ५५; १८, २, २७; -०सो
शौ १९, ४४, ४; पै १५, ३, ४;
-सो: काठ ७, १३; शौ ११, ९,
१६; १८, २, २४; पै १६, ८३,
६^a. [०सु- अदब्ध^०, अमृत^०,
अरिष्ट^०, गत^०, नष्ट^०]

असु-त(प>)पा^b- -पा शौ १९,
४९, ७.

असु-सुप^c- -सुप: अ १०,
८२, ७; ८७, १४; मा १७,
३१; का १८, ३, ७; तै ४, ६,
२, २; मै २, १०, ३; काठ १८,
१; क २८, २; शौ ८, ३, १३;
१०, ५, ४९६; पै १६, ७, ३;
-सुपी अ १०, १४, १२^d; शौ
१८, २, १३; पै १०, ९, १०.

असु-नीत^e- -ताय शौ १८, २, ५६.

असु-नीति^f- -ति: शौ १८, ३,
५९; -तिम् अ १०, १२, ४;
१५, १४; १६, २; मा १९, ६०;
का २१, ४, १०; शौ १८, १, ३१;
२, ५; -०ते अ १०, ५९, ५; ६.
१ असु-मत्^g- -मान् मै ४, २, १.
असुमती^h- -तीम् पै ५, १०,
१०.

असुमतीⁱ पै ९, १६, ३.

असुत^j- -त: अ ७, २६, १; पै २,
३९, ३; -तात् अ ६, ४१, ४;
-तानाम् अ ८, ६४, ३; कौ
२, ७०६; जै ४, ८, १; शौ २०,
१३, ३. [०त- सुत^०]

असुन्वत्^k- -न्वत: अ १, १०१, ४;
५, ३४, ६; ८, ६२, १२;
-न्वता अ ४, २५, ७; ५, ३४,

५; १०, ४२, ४; -न्वताम् अ
[१, ११०, ७; (७, ५९, २)];
-न्वन्तम् अ १, १७६, ४; मा
१२, ६२; का १३, ५, १; तै ४,
२, ५, ४; मै २, ७, १२; काठ
१६, १२; क २५, ३; पै ५,
२७, ६.

असु(न्व>)न्वा^l- -न्वाम् अ ८,
१४, १५; शौ २०, २९, ५.

असुन्व(क>)का^m- -का पै ५,
२७, ७.

असुन्मⁿ- -न्मा: मा ३५, १; का
३५, ४, १.

१असुर^o- -०रि अ १, २४, १४;
१५१, ४; १७४, १; २, २७,
१०; २८, ७; ४, २, ५; ८,
१९, २३; ९०, ६; १०, ९६, ११;

^a) मूको. असौ इतीव ध्रुयमाणः पा. मौस्थि. विमृश्यः ।

^b) उस. बाधीयः स्वरः (पा ६, २, १४४) । उप.
मूलविभुजादिषु उंसं. (पावा ३, २, ५) कः प्र. । स्त्री. पित्वा-
भिहते टापि स्वरेऽविशेषः द्र. । यत्त्वत्र सा. नञ्-पूर्वस्
तस. इति विकल्पेन व्याख्यत् तत्तदीयाऽनभ्यवसायस्य
सूचकं सत् लक्षणतोऽपि नितराम् असत् द्र. । नञ्-स्वरा-
पत्तेः (पा ६, २, २) । ननु मूको. मूलं प्रति वैकृतभूय-
स्त्वोपलम्भाद् यथालक्षणं स्वरोऽत्र आव्येतेति चेत् ।
न । प्रथमं तावत् मूको. आगुदात्तत्वपोषकमेव साक्ष्यं
नोपलभ्यते । अथापि यद्युपाल्पस्य ताकिञ्चित्करमेवा-
ऽभविष्यत् । प्रथमस्य कारकोत्तर-कृत-प्रकृतिस्वरत्वपरस्य
तदीयव्याख्यानविकल्पस्य नैर्मल्यापत्तेः चोद्यस्य ताद-
वस्थ्यादिति यावत् । यन्नेह WR. अनु-तप- इति श्रावयितु-
मिच्छतः, तद् अर्थवत् सदपि तदुपपत्तमात्रत्वाद् अप्रमाणम् ।

^c) उस. क्तिन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^d) 'असुतपा' इति यत् GW. पिपठिषेत्, तन्मन्यम् ।

^e) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. भावे वा
स्यात् पूष. समानाधिकरणं वि. वा स्यात् पर-निपातितम्
(पा २, २, ३७) ।

^f) सस्व. नापृटि. द्र. । यत्तु सा. अ. (१०, ५९, ५ प्रभृ.)
असूनां नीति (=नेतृ-) इतीव तस. व्यङ्ग्योत्, तन्मन्यम् ;
कारकोत्तर-कृत-प्रकृतिस्वरापत्तेः (पा ६, २, १३९) ।

^g) मत्तपः पित्वाभिघाते स्वरेऽविशेषः ।

^h) संस्करणाऽन्तराऽपेक्षः सुपा. । अ-असुमती- इति
शोषो विमृश्यः ।

ⁱ) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

^j) तस. चार्वादिषु उंसं. (पा ६, २, १६०) अन्तोदात्तः ।
उप. <✓*सुन्व् कर्तरि यद्र. । यद्वा भावे द्र. । तथा
सति बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) स्यात् (तु.
अ-सिन्व-) ।

^k) स्वराङ्कणाऽभावेऽनिर्देशयाऽनुबन्धः क्षेपाऽर्थे कः प्र.
द्र. (पा ५, ३, ७४) । नञ्-समासस्य पूर्वविप्रतिषेधः उंसं.
(पामवा ५, १, ११९) । तदभावे प्रत्ययाऽर्थस्याऽसंगतेः ।

^l) व्यु. ? येऽप्यस्याऽर्था भवन्ति (तु. NW.), सर्वेऽपि
✓*१अस्>*अस्- इत्येतन्मूलकतया सुवचा इति
कृत्वा मौस्थि. *अस्- + (✓*वृ>)वर- [=बस. पूष-
प्रस्व. (पा ६, २, १)] इत्यस्य सतः नैप्र. यनि. विपरि-
णामः संभाव्येत [तु. पाप्र. उरन् प्र. इति व्यवहारः
(पाउ. [१, ४२], दे. [१, १०]; वैतु. पक्षे या. [३, ८]
दे. [गपू.] च असु- +रः प्र. मत्वर्थ इति वा, असु- +र-
[<✓रम् वा ✓रा वा] इति अ वदन्तौ स्वरतश्चिन्त्यौ
[उभययाऽप्यन्तोदात्तप्रसङ्गादिति यावत्]; दे. [गपू.]
असु+सुर- [<✓*सुर तुदा.] इति कृत्वा नञ्-स्वरः ;
PW. प्रभृ. च ✓१अस् इत्यस्य प्राणित्वपर्यवसायिन्या
WW. [१, ६८] च तस्यैव सानुनासिकोपक्रमस्य सतः
सुमनित्वपरया वृत्त्या तत्तदर्थसंपत्तिं व्याख्यायुकाः सन्तः

१९, १२; १३२, ४; तै १,
५, ११, ३; ६, ६, ४; ३, १,
११, १; मै १, ४, ३; ८१; ४,
१०, ४; १४, १७; काठ ५,
६; ४०, ११; कौ २, ७६२;
शौ २०, ३२, १; -रः ऋ १,
३५, ७; १०; ५४, ३; १३१,
१; २, १, ६; ३, ३, ४; ५,
१५, १; २७, १; ४२, १; ५१,
११; ८३, ६; ७, ३०, ३; ५६,
२४; ८, ४२, १; ९, ७३, १;
७४, ७; १०, ११, ६; ७४, २;
मा ८, ५५; २७, १२; ३४,
२६; का ९, ७, २; २९, २, २;
३३, १, २०; तै १, ३, १४,
१; ३, १, ११, ७; ४, १,
८, १; ४, ९, १; मै २, १२,
६; ४, १४, १४; काठ ८, १२१;
११, १२; १३; १८, १७;
१२५, ४; ८; २६, १; ३१,
८१; ३२, ६१; ३४, १४१;
१११, १९; ७, ७; २९, ५६;
३९, १; ४०, १; ४; ४२, २;
४४, ४; ४७, ८; शौ १, १०,
१; ४, १५, १२; ५, २७, १;
८, ६, ५; १८, १, २३; पै १, ९,
१; ९८, १; ५, ७, १०; ८, १२, ५;
९, १, २; १०, ३, ६; १६, ७९,
५; -रम् ऋ ५, ४२, ११; ७,
२, ३; १०, ५६, ६; मै २, १०,
३; शौ २०, १३५, १०;
-रस्य ऋ १, ११०, ३; १२२,
१; १२६, २; २, ३०, ४; ३,
२९, १४; ३८, ४; [५३, ७;
(७, १०३, १०) १०, ६७, २];
५६, ८; ४, ५३, १; ५, ४९,
२; ६३, ३; ७; ७, ६, १; ९९,
५; ८, २०, १७; १०, १०, २;
३१, ६; ९२, ६; १३८, ३;

१७७, १; मा १३, ४४; ३३,
२२; का १४, ४, ७; ३२, २,
५; तै ३, २, ११, ३; ४, २,
१०, ३; मै २, ७, १७; १४, १२,
५; १४, १२; काठ १६, १७; ३७,
९; कौ १, ७८; जै १, ८, ६;
शौ ४, ८, ३; ६, ७२, १; १८,
१, २; १९, ५६, १; २०,
११, २; पै ३, ८, १; १८, ५;
४, २, ३; १५, २३, १; -रा
ऋ ७, ६५, २; ८, २५, ४;
-रा ऋ १, १५१, ४; ७, ३६,
२; -राः ऋ १, ६४, २; ८,
९६, ९; १०, १२४, ५; मा २,
२९; ३०; का २, ७, १; २;
१११, ५, ९, २; ७, १, १; ३;
३, ३; २, ३, ७, १; ४, १,
१; ३; ३, १; ५, ४, १; २; ८,
५; ११, ९; ६, १, ५; ३, २,
२, २; ३; ३, ७, २; ४, ६,
१; २; ५, २, ८, ३; ३, ३,
१; ११, १; २; ४, १, १; ७,
३, १; ६, २, १, ५; ५, ३; ७,
४; ११, १; ३, १, ४; १०, ६;
४, ६, १; १०, १; ३; ४;
११, १; ५, २, २; ६, ४, ४;
९, १; ७, २, ५, ४; १११, १,
४, १०; १४; ६, ३; ९; १०;
१३; ९, ३; ८; १०, ५;
१५; ११, ९; २, १, ११;
३, २; ५, ३; ९; ३, २, १;
७; ४, १; ७; ६, १०; ७,
१०; ८, १; ३; ५; ८; १०;
९, १; १०, ५; ६; ४, १, ६;
१०; १२; २, १; ३; १३;
३, ४; ५, ५; ६; ६, ३; ४;
८; ७, ४; ६; ७; ८, १;
काठ ६, ७; ८, १; ८; १३;
१५; ९, ११; १५; १०, ७;

१०; १२, २; ३; १३, ४; ५;
१४, ९; १९, १०; ११; २०,
६; १३; २३, ७; २४, ९;
१०; २५, २; ६; ९; २६,
१०; २७, ८; ९; २८, ४;
९; २९, १; ३०, १; ७;
३१, ४; ८; ९; ३२, ७;
३४, ५; ३५, २०; ३६, ९;
३७, ११; १२; १४; १६;
११४, ६; ६, ६; ७, ३; ८,
१; ३; ३०, ८; ३१, १; ८;
१५; ३६, ४; ३८, २; ३;
५; ३९, ३; ४; ४०, २;
४१, ८; ४४, ४; ९; ४५, २;
४६, ४; ४७, ४; ८; ९;
४८, १८; शौ २, ३, ३; ६,
१०८, ३; १०९, ३; ८, १३,
१; ४; १०, १०, २६; ११, १२,
१५; १९, ६६, १; पै ६, २, ६;
१६, १०९, ६; १३५, १;
१५०, ५; -राः ऋ ८, २७,
२०; -राणाम् ऋ १, ५, ७,
६; ९, २; ७, १, ५; ४, ६; २,
३, ७, १; ४, ३, २; ५, १, १;
८, ५; ६; ११, ८; ३, ४, ६,
१; ४, ३, ११, ३; ५, ४, ७,
४; ६, २, ३, १; ४, ३; ५, ४;
४, १०, १; ६, ११, ५; १११, १,
१०, १६; २, ३, २; ७; ४, १;
५, ९, ९, १; ३, २, ६; ४,
१; ६, १; ८, १; ३; ५; १०;
५; ४, १, १०; २, १; ९; ३,
४; ६; ७, ५; ७; ८, १; काठ
७, ६; ९, १५; १०, ७; १२, २;
५; १०; १३, ४; १९, ११;
२०, ६; २४, १०; २५, २; ६;
२७, ८; ३१, ८; ३४, ४;
३६, ९; १०; ३७, ११; १४;
३९, १०; ११५, ५; ३१, १; ८;

३८, ३; ५; ३९, ३; ४७,
८; कौ २, १२१९; शौ ४, २३,
५; ६, ७, ३; ८६, ३; १००,
३; १०, ३, २; ६, १०; १९,
१३, १; पै १, १०६, ४; ४,
३३, ५; ७, ३, ९; ४, १; १६,
४३, २; ६३, २; -रात्र् अ १०,
५३, ४; १५७, ४; खि २, १४,
११; णितै १, ६, १०, २; ११,
६; ७, १, १; ३; ४, २; २, २,
६, १; ४, १, २; २, १; ६, १,
३; ३, ३, ७, १; ४, ४, १; ६,
२; ५, १, १०, ४; ४, ६, ४; ६,
२, २, ७; ३, २; ३; ८, १; ३,
७, १; १०, ५; ६, ९, १; ७,
३, १, २; ७, १; ५, २५, २;
णमै १, ४, ७; १४; ६, ४; ६;
९, ३; ५; ६; १०, ५; १५;
२, २, २; ५, ३; ९; ३, २,
१; ३, ७; ४, ७; ६, ६; ८,
१; ४; ५; ४, १, १०; १२;
२, १; ५, ६; ६, ३; ९;
१४, ११; काठ ८, ४; ५;
९, ११; १४; १५; १०, ७;
१३, ३; ४; ५; १९, २; १०;
२१, ४; १०; २३, ८; २६, १;
२७, ८; २८, २-४; ६; २९,
१; ६; ३०, १; ३१, ९; ३२,
१; ५; ३५, २०; ३६, ९;
३७, १४; णिक ६, ९; ७, १;
२९, ८; ३०, ८; ३१, १९;
३६, ५; ३८, ५; ४०, ४; ४४,
२-४; ६; ४५, २; ७; ४६, ४;
४७, ९; ४८, १८; शौ ४,

१९, ४; ६, ७, २; ८, ५, ३;
९, २४; १३, १; ९, २, १७;
१८; १०, ३, ११; ११, ७, ७;
१२, १, ५; १२०, ६३, २;
१२४, ५; पै ५, २५, ४; ९,
२५, १४; ११, ५, ११; १६,
२०, १; २७, ३; ६४, २; ७७,
६; ७; १३५, १; १५३, ७;
-राय अ ५, १२, १; ४१, ३;
९, ९९, १; १०, १२४, ३;
कौ १, ५५१; जै १, ५६, ३; १;
शौ ५, ११, १; १३, ७, १४;
पै ८, १, १; -रे अ १०, ९३,
१४; -रेण पै ४, २०, २; -रेम्यः
अ ८, ९७, १; णितै २, ५, १,
१; ६, २, २, १; ७, ३, ७, १;
णमै १, ६, ३; ९, ८; ३, ३,
१; ९; ४, ७; ६, १; ८, ३; काठ
१०, ९; १२, ३; २१, ४; ९;
३७, १६; णिक ३१, १९; कौ
१, २५४; जै १, २७, २; १;
शौ २, २७, ३; ४; ६, ६५,
३; १९, ५६, ३; २०, ५५,
२; पै १, ८९, १; २, १६, २;
३; ४१, ४; ३, ८, ३; ४, १८,
४; ७, १२, ८; -रेण अ १०,
१५१, ३; णितै ६, ३, ७, २;
६, ११, ५; ७, ३, ९, १; णमै
३, ६, ८; ४, २, ३; ७, ५;
णिकाठ १३, ५; ३७, १४;
-रे अ १, १०८, ६; १०, ८२,
५; मा १७, २९; का १८, ३,
५; तै २, ४, २, ३; ४, ६, २,
३; णमै १, ७, २; ४, ४, ९;

काठ १०, १०; १८, १; क
२८, २; पै ५, २६, ९. [०-देव]

आसुर^b -रः ऋ ३, २९,
११; [५, ४०, ५; ९]; णितै २, १,
२, २; ६, ९, ४; णमै २, १, ५;
५, २; ३, ८, १०; ४, १, १०; २,
९; ५, ७; ८, ३; णिकाठ ११,
५; १२, १३; २७, २; २८, ४;
-णिरम् तै २, ५, ११, १; ६, ९,
५; -रस्य अ ५, ८५, ५; शौ ३,
२२, ४; -रात्र मा १९, ३४;
२०, ६७; का २१, ३, ३; २२,
७, १; मै ३, ११, ४; ७; काठ
३८, २; ९; -तरे अ १०, १३१,
४; मा १०, ३३; २०, ६८; ६;
७६; का ११, १०, ३; २२, ७,
२६; १०; मै ३, ११, ४; काठ
१७, १९; ३८, ९; शौ २०,
१२५, ४; -रैः पै १५, १८, ६.

आसुरी^c -नी मा ११,
६९; का १२, ७, ४; तै ४, १,
९, २; मै २, ५, ९; ७, ७; ३,
१, ९; काठ १६, ७; शौ १,
२४, १; २; ७, ३९, २; पै १,
२६, १; २; -रीः शौ ८, ५, ९; पै
१६, २७, ९; -यी^d मै २, ५, ९.
असुर-क्षयण^e -णम् शौ ११, १२,
१०; १२; १३.

असुर-क्षिति^f -तिम् शौ १०, ६,
२२-२८; पै १६, ४४, ५-७.

असुर-ध्व^g -ध्वम् खि २, ४, १.

असुर-स्व^h -स्वम् अ [३, ५५,
१-२२; १०, ५५, ४]; मै ४,
२, १; -त्वा अ १०, ९९, २.

*) विशिष्ट इह अ. (१०, १५९, ४) पामे. ।

^b) तस्येदमित्याद्यर्थे अण् प्र. (पा ४, ३, १२०)। तत्-स्वरः ।

^c) श्री. कृपः (४, १, १५) मित्वाभिधाते स्वरेऽविशेषः ।

^d) स्मरितः (पा ८, २, ४)। अश्रद्धोपक्रम इति कृत्वा

अष्टः सन् मुपा. यन्निष्ठ-शोधः इ. (तु. टि. २असुर->-री-)।

^e) कास, स्तुब्ध-कृत-प्रस्व. (पा ६, १, १९३; २, १३९)।

^f) ऋस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. <✓ क्षि ल्ये ।

^g) 'क्षितिम्' इत्यपि क्वचित् मूको. पा. ।

^h) उस. उप. कान्ते आधादि-स्वरः (पा ३, २, ५;
पा ६, २, १४४) ।

ⁱ) भावे स्वः प्र. (पा ५, १, ११९)। तत्-स्वरः । तत्र
तत्र देवानाम् असुर-स्वस्य श्रवणात् सुर-स्वस्य चाऽश्रव-

१असुर-ब्रह्म- -ब्रह्म्याम् काठ २७,
८; -ह्रीं काठ ३०, १; क
४६, ४.

असु-माया- -माया कौ ३, ९,
४; पै ३, ७, ५; -या मै ३, १,
११; -ये मै ४, ८, ११.

१असुर-योनि- -निम् तै ५, २,
८, ४; काठ २०, ६; क ३१, ८.

१असुर-कोक- -कः, -कम् मै
१, ११, ९; काठ १४, ९.

*असुर-वैर-
असुरवैरिन्- -रिणे खि ७,
३, २.

असु-हृत्- -ह्रः† अ ६, २२,
४; शौ २०, ३६, ४; -ह्रे अ
७, १३, १; -हणम् काठ ३९,
५; -ह्रा† अ १०, १००, २; कौ
२, ८०४; जै ४, २, १०.

१असुर-ह्री- -ह्री मै ४, १,

६; काठ ३१, ४; क ४७, ४.

१असुर्यै, यौ- -यै अ २, २३,
२; १०, १०५, ११; -यैः अ ८,
१०१, १२; मा ३३, ४०; का
३२, ३, ११; काठ ३४, ३१;
कौ २, ११३९; जै ४, ३, ३;
शौ २०, ५८, ४; -यैम् अ २,
२७, ४; ३३, ९; ३, ३८, ७;
५, १०, २; ६६, २; ६, २०,
२; ३०, २; ३६, १; ७४, १;
७, ५, ६; ६५, १; ९, ७१, २;
मा ८, २४; का ९, ४, २; तै १,
४, ४५, १; २, १, ११, ५†;
५, १, ७, ४१; मै १, ८, ३१;
४, ७, ४१; ११, २†; १२, १†;
काठ ४, १३; ६, ३१; ११, १२†;
२९, ७१; क ३, ११; ४, २१;
३०, ५१; पै १, १०९, ३;
-यैस्य अ २, ३५, २; ७, २२,

५; काठ १२, १५; कौ २,
११४९; -यै अ १, १६७, ५;
१६८, ७; ७, ९६, १; १काठ
२५, ८; १काठ ४०, १; -यैणि अ
४, ४२, २; १०, ५४, ४; -यैत्
अ १, १३४, ५; -१यैम् मै १,
३, ३९; काठ २४, १०; क ३८,
३; -यैयै अ ४, १६, २; ७,
२१, ७; [६६, २; ८, २५, ३];
१०, ५०, ३; जै ३, ५४, ८;
शौ २०, ७७, २; -१यै मै ४,
६, ३.

*२असुर-

*असु(र-क)>रिका-

असुरी- -यै मै १, ६, ३.

*३असुर-

*असुरिक-

२१असुर्यै, यौ- -यै मै १, ६,
१०; काठ १३, ४; -यैम् मै ३, ६,

णात सुर- इत्यर्वाङ्गं प्राति. भवत्य् आमासिकनञ्-
वृत्तीतीवाऽभिसंदधाना अर्वाङ्गः PW. प्रभृ. द्र. (तु.
१असित-). अत इह 'स्वतल्लभ्याम्' (पामवा ५, १,
११९) इत्यस्याऽवसराऽभावो नञ्-समासाऽभावादिति
दिक्. ननु विरुद्धार्थप्रतीतिरु मा भूद् इति देवानां प्रसङ्गे
नञ्-समासो न स्याद् राज्ञसानां प्रसङ्गे त्वनुपपत्त्यप्रसङ्गात्
तादृशो नञ्-समासोऽनुमन्येतेति चेत्. न। सुर-
इत्यस्य सुरा- इत्यतोऽन्यत्र भ्रवणस्य नितरामनुप-
लभ्यमानत्वात् तादृश्या अनुमतेः प्राप्तेतरत्वकैमुक्तित्वा-
दिति यावत् ।

अ) घतस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। उप. यद्र.।

ब) मत्वर्थे इनिः प्र. तत्स्वरश्च (पा ५, २, ११५)।

ग) उस. क्तिन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

द) क्री. ङीष् उदात्तनिवृत्तिस्वरः (पा ६, १, १६१)।

०) तद्धिते बति तित-स्वरः (पा ६, १, १८५)।

१) मौस्थि. *२असु-कृ- [=उस. थायीय-स्वरः (पा
६, २, १४४)] इति विशेषे सति १असुर- इत्यत्र
निर्दिष्टा कि. एवाऽतिदेश्या । एउ. व्यु. औप. द्र. (तु. एउ. टि.)।

२) नाउ. व्यु. नैप्र. औपयिकं द्र.।

३) पाप्र. १असुर- इत्यतः ङीष्ः उंसं. (पा ४, १,
४१) यथेष्टभावे संभवत्यपि मौस्थि. स्त्री. उपयु-

ज्यमानस्येकारस्य स्वरभावाऽभावतो यथायोगं मूल-
शब्द-सस्वरविस्वराऽन्त्याऽकारस्थानितया प्रतिपत्तेरिदं
कल्पना-गौरवमिह लब्धाऽऽदरमिति दिक् [तु. टि.
१असुर->आसु(र<)>री->-यौ (मै २, ५, ९)]।

१) जसि स्वरसंक्रमः (पा ८, २, ४)।

२) नापू. सरूपयोरन्योन्यं स. विषयभेदे सत्यप्य-
र्थतः सजातीयत्वं भवति । तयोऽभयोः प्रकाशसाहित्य-
वति तात्पर्यात् । प्रकृतं तु प्रकाशराहित्यवति तात्पर्यात्
ततो विजातीयं द्र. । एवमर्थतः सिद्धेऽपि विवेके
व्यु. स्वरस्य च विषये संदेहो भवति । तथाहि । यनि.
उस. थायीय-स्वरः स्यात् (पा ६, २, १४४)। उप. च
नापू. सरूपं सद् भावे वा कर्तरि वा <√आच्छादने
(वैतु. नापू. सरूपयोः उप. कर्तरि <√बृ<√भृ)
इति स्यात् । यद्वा तस. नञ्-स्वरेण *१४अ-सुर- इत्येवं
वा निर्देष्टव्यम्, यत्र उप. (√सृ प्रकाशे) *सुर-
इति भाप. द्र. । नाउ. व्यु. चैतत् औप. द्र. ।

३) तस्येदमीयेऽर्थे ठ>इकः प्र. उंसं. (पा ४, ३, १२०)।
तत्स्वरः । मौस्थि. नाउ. व्यु. औप. द्र. (तु. *१असुरिक-).।

४) नैप्र. वर्णविपरिणामे सति स्वरसंक्रमः (पा ८, २,
४) । यद्वा पाप्र. एपू. वा नाउ. वा बति प्र. तित्स्वरः
(पा ६, १, १८५) ।

६१०; काठ ३४, २; -यां मे १, ८, ६; ३, ६, ६; काठ ८, ३; क ६, ८; -यां: मा४०, ३; का४०, १, ३.	अ-सुखि ^१ - स्वीन् ऋ ४, २४, ५; ६, ४४, ११; -ल्वे: ऋ ४, २५, ६.	*असुर ^१ - ✓असुर नाउ. व्यु. औप. द. असुर ^२ - -यन् ऋ १०, १३५, २. असुर ^३ - -या पै ४, २४, ३१. १असुरेकपसु ^३ पै ४, २४, ३. असुर ^३ - -रे ऋ ८, १०, ४. *१असुरिक ^० - १असुर्य ^० - -यम् मे ३, ६, ६ ^{१०} . असुर्य ^० - -तम् शौ १०, ३, ९; पै १६, ६३, ८; -तं ऋ १०, ८२, ४; मा १७, २८; का १८, ३, ४.
*१४असुर- नापू. टि. द. असुरिक- *१असुर- द. असुरिका- *२असुर- द. १, २असुर्य- १, *१असुर- द. १असुरवर्ग ^० - -यः तै ५, ५, ३, २; -यम् तै ५, २, १०, ७; ५, ४, ४. *असुरि ^० - १असुरि-स्व ^० - स्वाय मै ३, १०, २.	अ-सु ^१ - सूम् मा ३०, १४; का ३४, ३, १; -स्वम् ^० ऋ १, ११२, ३; १०, ६१, १७; शौ ७, ३६, ३. असु ^१ - -स्वः ^० शौ १०, १०, २३; पै १६, १०९, ३. *असुतक- नाउ. व्यु. औप. द. असुतिका ^० - -का शौ ६, ८३, ३; पै १, २१, ४. १असुपधि: १अस्मयत्व ^० टि. द.	

*) तु. सस्थ. टि. अ-सुर-> १असुर्य-> -यम् ।
b) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्. ।
c) 'वा छन्दसि' (पामवा ५, १, ११९) इति प्रस्व.
बाधित्वा नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । वस्तुतस्तु भावप्रत्य-
यान्ततया निष्पन्नेन सता नञः स. च तत्स्वरश्चेत्येवं सुवचम् ।
d) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप.
✓सू(प्राणिप्रसवे)+भावे क्प् । यद्वा तस. उप. कर्तरि
क्विन्तं चार्वादिषु उत्सं. (पा ६, २, १६०) ।
e) स्वरसंक्रमात् स्वरितः (पा ८, २, ४) । शास्त्रा-
भेदेन रू. यण्-भावाऽभावौ द्र. ।
f) पपा. अवग्रहऽभावो भवति । तेनाऽभ्यस्तीभावमिव
स्वार्थिकं नञ्पूर्वमिति संभाव्य PW. प्रश्न. एतत् = नापू. इत्यभि-
संदधरे । यथा यनि. पच्चेऽवग्रहऽभावो नोपपद्येत, एवं परप-
च्चेऽप्य् अभ्यासह्रस्वाऽभावो धा. मूर्धन्यादेशाऽभावश्च नोप-
पदेयातामित्युभयोः पञ्चयोश् चोद्यदुष्परिहरत्वसामान्यात्
प्रकरणाऽनुसंधानतोऽन्यतरपक्षपरिग्रहो निर्णयित ।
एस्थि. वशायाः सामान्येनाऽस्वः सत्याः सू-भावोदये
श्राविते सत्येव तद्-गर्भश्रुतिरुपपद्येत चमत्कृति-सहकृता
च भवेद् इति युज्येतैव समासपक्ष इति मतं भवति (तु.
W.) । यनि. अ-सू- इत्यस्य नञ्-युक्तस्यैव पूर्वपदी-
भाव इति उत्सं. क्विन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

g) स्व. कृते तु. एपूटि. ।
h) बस. समासान्ते कपि कात्पूर्वस्याऽकारस्येत्वं
ह्रस्वान्तेऽन्यात्पूर्वीयः स्वरश्च (यक्र. पा ५, ४, १५४;
७, ३, ४४; ६, २, १७४) ।

i) व्यु. ? पाप्र. असु- इत्यतो क्यबन्ताद् वा यगन्ताद्
वा नाश्वा. सतः (पा ३, १, २७; पाम ३, १, १३)
पञ्चाक्षरान्तं प्राति, द्र. (तु. टि. ✓वसुयु) । मौस्थि.
तु १असुर-> १असुर्य- इत्यतः नैप्र. यनि. विपरिणामः

द्र. (तु. माशत्रा १, २, ५, ४) । नाउ. व्यु. औप. द. ।

j) शानुनिघाते तुदा. विकरणस्य स्वरः (पा ६, १, १८६) ।

k) स्त्री. भावे अः प्र. टाप् च (पा ३, ३, १०३) ।

l) पा. ? तृ१ सल् छुत्तैक्यकारं संभाव्येत (तु. नाउ. टि.) ।

m) पा. ? 'असुर्या (=असुरया), एकपत्सु' इति पदद्वयं
स्यादिति तत्परः शोधः द्र. (पञ्चपन्मातृत्वादेकपक्षिण्या-
ऽसुर्येत्यभिसंधिः) । अधिकारनिविवर्तिषाप्रयोजितः
यनि. पा. विकारः द्र. ।

n) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्. ।

o) *असुरिक- इत्यत्रत्यं टि. द्र. ।

p) २असुर्य- इत्यत्रत्यं टि. द्र. ।

q) एव किल मूको. (तु. संदि.) । प्रकरणतस्तु *१अ-
सुर-> २असुर्य- इत्यस्य रू. द्र. । एवमप्यन्यतरत् क्वि.
(=नृकम् इत्येतत्सकृत्) अन्यतरश्च कप. इति विवेकः द्र. ।

r) व्यु. ? *अस्वर्त्र- [= (✓१अस् | < ✓*अस्
(तु. २असि-, पंजा. भस्, >)] *अस्- (=भाप. धूलि-
पर्यायः) + (✓वृ>) वृ- [भाप. (=वृ- > ऊ- इत्यत्र
तु. वृर्णा-> ऊर्णा-; पंजा. [*वृर्ण-> *ऊर्ण->] उर्णु)
इति कृत्वा *अस्वृ- इति तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)
सति (✓तृ>) तृ- (भाप.) इत्यनेन बस. पूषप्रस्व. (पा ६,
२, १)] इत्यस्य (धूलिधूसरितवचनस्य सतः) नैप्र. यनि.
विपरिणामः स्यात् [तु. टि. असुर्यि-, *सुवृ-
सुर्यि-, शौ. (१०, ३, ९) च यत एतन्निगमान्तरैऽपि
रजस्- इत्यस्यैव वि. भवतीति स्पष्टम्; वैतु. वा. (६, १५)
प्रश्न. असु- इति पूष. ? (तु. दे. [४, ३], स्क., ड., सा.
[तै., का.] उ. म.), ✓ईर इत्येतत् क्कान्तं सत्
उप. चेति कृत्वा तृतस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, ४८)
अभावतश्चोद्याः, नञ्-पूर्वः बस. वा (तु. सा. [ऋ.])
तस. वा (तु. PW., GW., ORN., NW., MW.) इति

असुति^१ - ताँ तै ४, ६, २, २; मै २, १०, ३; काठ १८, १; क २८, २.

१असुर्त्य^२ - असु- द.

२असुर्त्य^३ - येँ ऋ ५, ३२, ६.

असुज्^४ - सुह् ऋ १, १६४, ४; लि ४, ५, १४; ७, १, ६; मै ४, २, ९^५; काठ ३४, ८^६; १२; शौ ४, १२, ४; ५; ९, १४, ४^७; पै ४, १५, ३; ७, ११, ४; १६, ६६, ४^८; -सुह् पै १५, २३, २; -सुजास् पै ८, ७, ८; -सुत्^९ तै ७, ४, ९, ११.

१असुक्-स्व^{१०} - स्वम् मै ४, २, ९; काठ ३४, ८.

असुक्-पावस्^{११} - वानम् शौ २, २५, ३; पै ४, १३, ६.

असुक्-मुल^{१२} - स्तः मै ४, ९, १९; -स्वान् शौ ११, ११, १७.

१असुगावा^{१३} पै ९, ६, ६.

१असुत् असुज्- द.

१असुष्ट, छा^{१४} - छः मै १, ६, ६; -हम् मै ४, २, ९; -छाः मै १, १०,

५; काठ ३५, २०; क ४८, १८; -छान् पै २, १५, ३६.

अ-सेन्य^{१५} - न्या ऋ १०, १०८, ६.

१अ-सोम- -मः काठ २७, ४; क ४२, ४.

१अ-सोमप^{१६} - पाः मै १, ४, ६; काठ २६, ९^{१७}; क ४१, ७^{१८}; -पैः काठ २६, ९^{१९}; क ४१, ७^{२०}; -पौ तै २, १, १०, १; मै ४, ६, २; काठ १३, ६; २६, ९; २७, ४; क ४२, ४.

१अ-सोमपीथ- -थः काठ ११, १०.

१अ-सोमयाजिन्^{१७} - जी तै २, ५, ५, १^{१८}.

१अ-सोम्य- -म्यस्य काठ ५, २.

असौ अदस्- द.

१अ-स्कन्द^{१९} - न्दाथ तै १, ५, ८, ५; २, ५, ८, ६; ५, ६, ८, ४; ७, ६, ५; ६, ३, ८, १; ३; ४, ५, २; मै ४, १, ३; १०; काठ १३, १०; १९, ४; २३, ३; २५, ४; ३१, २^{२०}; ८; क ३०, २;

४७, २^{२१}.

*अ-स्कन्द्यस्-
अस्कन्दी(क>)का^{२२} - के पै १५,

१८, ७.

अ-स्कन्^{२३} - ब्रम् मा २, ८; का २, २, २; १^{२४} तै २, ६, १, ७; ६, ३, ८, १; ३; ४, ५, २; मै १^{२५}, ४, १२; ३, १०, २; १^{२६}, १, २; २, १४^{२७}; १^{२८} काठ ६, ३; २३, ३; ३१, १; ३२, २; १^{२९} क ४, २; ४७, १; -१^{३०} छाः मै ३, १०, १; ४, ५, ५^{३१}.

१अस्कन्-स्व^{३२} - स्वाय मै १, ८, ३; ३, ४, ७; ८, १०; ९, ७^{३३}; ४, ५, २; ८, ९.

१अस्कन्-हविस्^{३४} - विः तै १, ६, ८, २.

अ-स्कम्भन्^{३५} - ने ऋ १०, १४९, १.

१अ-स्कधोयु^{३६} - यु ऋ ६, ६७, ११; ७, ५३, ३; -युः ऋ ६, २२, ३; शौ २०, ३६, ३.

१अस्त- ✓२अस् द.

सूते- (✓सु इत्यतो वा [तु.पाका.(८, २, ६१), सा. (ऋ.), P.W.] ✓सु इत्यतो वा [तु. ORN., G.W., N.W.] इति उप.चेत्यपि स्वरतोऽसाधु वचः । बस.अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) तस.च आद्युदात्तः (पा ६, २, २) स्यादित्यभिसंधेः) ।

*) व्युः! *असुर्वि- (=उप. *त्रि- इत्येव नापू. विशेषः) इत्यस्य नैप्र. विपरिणामः स्यात् । ननु किमितीदं नापू. पृषक् प्राप्ति. इति [वैतु. सा. (तै. स्थ.) 'भूतानि' इत्येतत्समानाधिकरणं सत् यनि. ह. नापू. न.दि३ इति] । 'असूर्ते' सूते रजसि निषत्ते' (ऋ १०, ८२, ४) इत्येतस्य मौलिकस्य सतः पा. स्थाने प्रकृतस्य पा. पर्वावान्तरमात्रत्वाभिसंधेरिति । कथयिति । यथा तत्र 'असूर्ते' इति स१ सद् रजसि इत्यस्य वि. भवति (वैतु. वस्थ. या. प्रश्न. एकारान्तं पुं. प्र३ सद् ऋष्यः इत्येतत्-समानाधिकरणमिति), तथेह 'रजसो विमावे' इत्यनेन स१ सता 'असूर्ता' (= -वौ) इत्यस्य संबन्धो गालवेष्टो पुंषद्भावश्च (पा ७, १, ७४) इति (तु. टि. *सूर्ति-, निषत्-) ।

*) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद्र. ।

*) (✓१अस्>)*अस्-+(✓सुज्>)*सुज्-(भाप.) इति स्थिते नैप्र. एकसकारलोपे सति बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) द. (तु. टि. असुन्-) ।

*) यकृत्-, शकृत्- इत्येतदीयाऽभासजन्यः ज्>त् इति विपरिणाम इति (तु. L.P.२३) वा, पृथक् प्राप्ति. इदम् (उप. ✓सु>भाप. *सुत्- इत्यंशमात्रे असुज्- इत्यतो विशिष्टं सतेन सव्यु.) इति वा विमृश्यम् ।

*) भावे स्वः प्र. (पा ५, १, ११९) । तत्-स्वरः ।

*) उस. वनिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

*) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

*) संदिग्धस्थलीयं प्राप्ति.स्वरूपतश्च रूपतश्च विमृश्यम् ।

*) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

*) तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १५६) । उप. यद्र. ।

*) तस. उप. तद्विवरणं च यद्र. ।

*) तु. टि. असुधिर-स्व- ।

*) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. स्कधोयु- यद्र. [तु. अन्यतः दे. (४, ३) सा. चान्यतः W.W. (३, ५९०) च उप. विप्रतिपक्षा अपि पूष. संमताः] ।

२अस्त- -स्तः^१ पै ५, ३०, ७; -स्तम्
 श्र १, ६६, ५; ११६, ५; २५;
 १३०, १; ३, ५३, ४; ६; ४;
 १६, १०; ३४, ५; ५, ६, १३;
 ३०, १३; ६, ४९, १२; ७;
 ३७, ४; ६; ८, [३, २३; (७४,
 १४)]; ९१, १; ९, ६६, १२;
 ९७, ८; १०, १४, ८; २८, १;
 ३४, १०; ८५, ३३; ८६, २०;
 २१; ९५, २; ४; १३; १११,
 १०; खि १, २, १३; ३, १९, १;
 ५, २२, ६; मा ३, ४७; १५,
 ४११†; का ३, ५, ४; १६, ५,
 २३१†; तै १, ८, ३, १; मै १,
 ६, २; ७; १०, २; २, १३,

७†; काठ ७, १४; ९, ४; १७,
 १८†; ३९, १४†; क ६, ३;
 ८, ७; †कौ १, ४२५†; २, ९;
 ४६७; १०८७†; †जै १, ४१,
 ७; ३, १, ११; ३४, २; ५३,
 ८; शौ ४, १५, ६; १०, ८, १६;
 १४, १, ४३; २, १३; २९†;
 १८, ३, ५८†; †२०, १२६, २०;
 २१; पै १, ७२, २; ४, २६,
 १†; ५, ७, ३; ८, १५, १२;
 १६, १०२, ५; -स्ता† कौ १,
 ४५९; जै १, ४८, ३; -स्ता: मै
 ३, ८, ३†; -स्तै श्र ७, १, २;
 काठ ३९, १५; कौ २, ७२४;
 जै ३, ५९, १७.

अस्त-क°- कम् लि २, ९, ५;
 शौ २, २६, ५; पै २, १२, ५.
 अस्त-ताति°- -तिम् श्र ५, ७, ६.
 अस्तम्^२
 अस्तमि(म्/इ)
 अस्तं-युव°- -वते^३ शौ १७,
 १, २३; -यन् शौ ९, १०, ५;
 पै १६, ११५, २; ३.
 अस्तमि(म्-ह)क°- -ताय शौ
 १७, १, २३.
 अस्तमे(म्-ए)व्युव°- -व्यते^४
 शौ १७, १, २३.
 अस्तमी(म्/ई)क°
 अस्तमी(म्-ई)क°- -के श्र
 १, १२९, ९.

*) व्यु. ? पाप्र. √१अस्+तन् प्र. उस्. भ्वादेशा-
 भावश्च (पाउ ३, ८६) । निस्वरः (पा ६, १, १९७) ।
 यनि. एव बधा. च स्वामित्वविशिष्टोपवेशनाऽर्थकः सन्
 √आस् इत्यस्य च √*मिश् (तु २निष्कृत-, नीडु-)
 इत्यस्य च सनाभिरिति कृत्वा √*अद् इत्यस्य रत्नार्थस्य
 ञ्मस्य प्रभेदस्योक्तार्थतावैशिष्ट्येन तदवान्तरप्रभेदतया
 सुवचस्य सतः कायविस्तरः स्यात् (वैतु. दे. (३, ४)
 भू-गति-दीप्त्या(सि-आ)दान-क्षेपणानामन्यतममर्थमपेक्षुकः
 सन्ननिर्णीतवचाः, सा. (श्र १, ६६, ५) प्रम्. क्षेपणार्थम्
 √२अस् इत्येतमुपयुज्यानाः, ww. (२, ३३४) √*नस्
 इत्यतः व्यु. पश्चंस्तदादिनकारलोपमिव संकेतुकः संश्रि-
 न्यः (मौस्थि. अकारादेशश्च नकारादेशश्च धा. समानमूलभूतस्य
 √*अद् इत्यस्याऽननुनासिकादितया सानुनासिकादितया
 चोच्चारणद्वैत्वाभावं तदधीनश्चान्यतोऽकारादेशाऽन्यतो
 नकारादेशश्च धा. पारिणामिकः प्राबुर्भाव इति कृत्वा तयोः
 परस्परं सानाभ्यं न तु जन्यजनकभाव इत्यभिसंधेः) ।

*) पा. ? 'इहैवाधिनोद् अस्तं स्वात्' इत्येवं तृतीयः
 पादः सु-लोचः, बकारोपक्रमश्च वृटितात्पर्यमुगमश्च ४थः
 पादो भूयोभिर्मर्शसहः द्र. ।

*) 'अस्तम्' इति श्र. (१, १३०, १) पाभे. ।

*) 'अस्ता' इति बाहुचः (८, ९६, २) पाभे. । यस्थि.
 अपि मुपा. चिन्त्यो भवति । 'अस्ता' इत्यस्यैव न. प्र३
 प्राकारिकत्वसंभवात् । अस्तुदातत्वोपलम्भाद् अस्त्य पाभे.
 कैकारिकमात्रत्वं च संभाव्येतेति दिक् ।

*) स्वार्थे कम् प्र. उस्. निस्वरश्च (पा ५, ४, २९;

६, १, १९७) ।

*) सकृद्विशेषणान्तरसाम्येन करेऽर्थे तातिप् प्र.
 उस्. [पा ४, ४, १४३; (वैतु. सा. करेऽर्थे PW. प्रम्.
 च स्वार्थे तातिलं प्र. इच्छन्तो लिस्वरस्य (पा ६, १,
 १९३) अभावं प्रति पर्यनुयोज्याः)] ।

*) मूलतः द्वि१ सद् मान्तम् अव्य. इति व्यवहारमुपैति ।
 तदेतत् स. पूष. सत् उप. प्रति मौस्थि. क्रिवि. इति
 कृत्वा तत्-संवद्धं सत् ग. इति कृत्वा व्यवहार्यते (पा १,
 ४, ६८) ।

*) गस. सन्नन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

*) विभक्तिरुदात्ता भवति (पा ६, १, १७३) ।

*) सस्व. कृते तु. टि. १भुव-गत्- ।

*) √*ईक् इति धा. मौस्थि. √*श्र इत्यत्र लब्ध-
 मूलः सन् √*ईक् इत्यस्य नैप्र. विपरिणामः यद्ग. ।

*) गस. उप. अधिकरणे बनि थायादि-स्वरः
 (पा ६, २, १४४) । यद्वा नापू. समस्तस्य धा.
 अनङ्गीकारे सति यनि. रु. अस. सासस्व. च सुपोऽनुकि
 सप्तम्याः स्थाने वैकल्पिकोऽम्भावाऽभावश्च (पा ६,
 १, २२३; २, ४, ८४) द्र. [तु. सव्यु. अमीक-,
 प्रतीक-, समीक- यत्र स्वरभेदतः स. व्यवस्थे-
 यस्तत्पर उक्तचरे प्रकरणे (तु. टि. अमीक-) प्रकृतवा
 दि. विशेषाधानपरः शोधश्च द्र.; वैतु. दे. (२, १६) अस्तं
 √मा(माभे)+मीकम् प्र. उस्. (पाउ ४, २६) इति कृत्वा
 धा. लोपं ब्रुवाणो निस्वरस्य (पा ६, १, १९७) अभावं
 चाऽन्यथासिद्धस्य धा. कल्पनां च प्रति पर्यनुयोज्याः] ।

अस्तः नि/स्त्वृ द.

*अस्तन्- अस्तन्- > -स्तः टि. द.

॥अ-स्तन्- -नाः मै ४, १, १४.

*अस्तरि- > *अस्तरि-क- नाउ. व्यु.

औप. द.

!अस्त(र्ये >) यौ- -॥र्वा मै १, ५,

१०; -र्वा(ः) पै २, २३, ५.

अस्तवे, अस्तवै, अस्तिका-; *अस्तु-

✓ २अस् द.

अ-स्तुत, ता- -तः ऋ ५, ६१, ८;

६७, ५; काठ ७, १०॥; क ५,

१॥; -तम् खि २, ७, ४; मै ३, ८,

१०॥; -॥तया तै ७, ५, ८, ४.

*अस्तुर- नाउ. व्यु. औप. द.

*!अस्तुर-मिष्- -हाम् शौ १९, ७, १.

अस्तु- ✓ २अस् द.

१अ-स्तुत, ता- -०त शौ १९, ४६,

२; पै ४, २३, २; -तः ऋ १,

४१, ६; ६, १६, २०; ८, ९३,

९; १५; ९, २७, ४; मै २, १३,

६; काठ १२, ३॥; २०, १४; ३७,

१५; १६; ३९, १२; १कौ २,

५७४; ६१३; ६३९; ६७४; १जै ३,

४६, १२; ५०, १३; ५१, ५; ५६, २; ११९,

४६, १-७; १२०, ४७, ३; १३७,

१४; पै ४, २३, १-७; ६, १२,

५; ६; -तम् ऋ १, ४, ४; १५,

५; १४०, ८; ८, १, ११; ६६,

१०; ९, ९, ५; १०, ४८, ११;

तै ३, २, ६, २; कौ १, २२९; १जै १, २४, ५; शौ १९, ४६, १;

२०, ६८, ४; पै ४, २३, १; -ता

तै ४, २, ९, १; काठ १६, १६; -ते

शौ १९, ४६, ५; पै ४, २३, ४.

अस्तुत-यउवन्- -उवनः ऋ ८,

४३, १; -ञ्वा खि ५, ५, १०.

२अ-स्तुत- -तः शौ १, २०, ४; ५, ९, ७.

॥अ-स्तुति- -स्वै मै २, १, ७.

॥अ-स्तोमभाज- -भाजः मै ३, ९, ४;

४, ७, १; काठ २८, ७; क ४४, ७.

अस्त्र- -हाम् शौ ११, १२, १६; पै १०,

११, ८; -छाणाम् पै ५, ३७, १.

*!अस्त्र-नाउ. व्यु. औप. द.

आस्त्रुण- -माय ऋ १०,

१७१, ३.

अस्त्रा(स्त्र-आ)खण- -गम् पै ९,

२५, ५.

अ-स्त्रेण- -णाः शौ ८, ६, १६; पै

१६, ८०, ७.

अस्थ- ✓ २अस् द.

अस्थ- *!अस्था टि. द.

अस्थन्- -स्थन् मै ४, २, १३;

*) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । उप. यद. ।

*) व्यु. ! अ+✓स्त्वृ हिंसायां > स्तुर्य- (तु. पाम ३, १, १२३) इति कृत्वा तस. 'कृत्य-' (पा ६, २, १६०) इत्यन्तोदात्ते प्राप्ते स्वरितः उसं. । अथवा ✓अस् (*दीप्ती) > भावे *अस्- + (✓तृ *धरणे > कर्तरि) *तरि- इति स्थिते उस. कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) । *अस्तरि- इत्यतः प्राग्वीये उसं. (पा ५, ३, ७) कपि प्र. निष्पन्नस्य सतः *अस्तरि-क- इत्यस्य नैप्र. विपरिणामः स्वरसंक्रमः (पा ८, २, ४) चेति दिक् ।

*) अपार्यमिव मुपा. रू. प्रति संदिश्येत । नाउ. भ्रूयमाणेन शब्दः इत्यनेन सामानाधिकरणस्य निगदस्पष्टत्वादिति दिक् ।

*) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद. ।

*) 'अस्तुर्मिः (=स्तुर्मिः =स्तुभिः) मिश्रति' इति कृत्वा उस. क्तिबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) । एस्थि. चतुर-क्षरतया छन्दो नाक-विशेषणतया चार्थः सुसंगतः [वैतु. ता. (७४) तुर(=स्तु-विशुम् इति शोभमुखः, WR. च अष्टाब्धि- > -हाम् इति पठन्ती यद.) ।

*) मूको. 'अस्तुत. इमम्' इति पपा. भवति । यस्वन् पाण्डु. अस्तुतः इति स्वोपशं शोभम् उदघोषयत् तद् अनपेक्षितमिव भवति । वाक्बाधित्वात् पाण्डिकस्याऽऽमन्त्रिताऽऽयुदात्तस्य (पा ६, १, १९८) सुपपदत्वौपेक्षभात् ।

एस्थि. आष्टमिकमामन्त्रितनिघातमिव (पा ८, १, १९)

श्रावयन्तावेह WR. अपि चिन्त्यौ द. ।

*) 'अस्तुतः' इति ऋ. (९, ३, ८) पाभे. ।

*) विशिष्ट इह ऋ. (९, ६७, २) पाभे. ।

*) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद. ।

*) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२) । इह उप. भावे क्तः प्र. । १म-संख्याके तु कर्मणीति सुवेचम् ।

*) 'अद्भुतः' इति ऋ. (१०, १५२, १) पाभे. ।

*) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. स्तोम- + ✓अञ्+चिः प्र. (पा ३, २, ६२) ।

*) ✓१अस्+त्रः प्र. उसं. तत्-स्वरश्च (पा ४, १६७) ।

*) अपत्यार्थीयः अस् प्र. तत्स्वरश्च (पा ४, १, ११२) ।

*) उप. मौखि. <आ/✓भृ इत्येवं व्याचिख्या-स्यमानं सत् यद. (तु. टि. वैप३ अपि) ।

*) व्यु. ! *अस्- (तु. टि. १अस्थि-)+ (✓स्त्वृ स्थैर्ये > *स्वर- >) *धर- इति स्थिते तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) *अस्वर- (तु. *अधिर- इति पूष. (✓भृ भरणे > *भर्- >) *अभ- इति उप. चेति कृत्वा बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) सतः (*अस्थर्भन्- >) *अस्थर्भन्- इत्यस्य यमि. विपरिणामः स्यात् ।

-स्थमिः ऋ १, ८४, १३; तै ५, ६, ६, ३; ७, १८, १६; मै २, १३, ६; काठ ३९, १२; ५३, ८६; कौ १, १७९; २, २६३; जै १, १९, ५; ३, २२, १०; शौ २०, ४१, १; -स्थभ्यः मा २३, ४४; ३९, १०; का २५, ८, ६; ३९, ८, १; तै ५, २, १२, २; ७, ३, १६, २; काठ ५०, ६; -स्थ्यामि तै ४, ७, १, २६; ५, ६, ६, ३; ६, २, ८, ५; ६; ७, ५, २५, १; मै २, ५, २; ११, २६; ३, ८, ५; ६; ९, ६; काठ १३, २; १८, ७; -स्थः शौ ४, १२, १; पै ४, १५, ४; -स्थः तै ६, ५, २, २; मै ४, ६, ६; काठ २८, ११; ३८, १४; पै ४, १५, २. [स्थन्-स्थ- अन्, पुष्प] अस्थन्-वत्- -वत् तै ७, ५, १२, २; काठ ४५, ३; -स्थन्वतः तै

६, २, ८, ५; मै ३, ७, ५, ८, ६; काठ २४, ५; क ३७, ६; -स्थन्वत् ऋ १, १६४, ४; मै २, ३, ११; काठ १२, ११; शौ ९, १४, ४; पै १६, ६६, ४. १अस्थन्वती- -तीः तै ६, १, ७, १.

अस्थमन्-, *अस्थर-*, *अस्थमन्- अस्थन्- टि. द.

*अस्था° ऋ १०, ४८, १०.

अस्थापू° पै ११, १, ८.

१स्थि°-स्थि मा १९, ८२; २०, १३; का २१, ६, ३; ७, १४; १तै २, ६, ३, ४; ३, ४, १, ४; ५, २, ३, ७; ७, ४, ९, १; मै ३, ३, ३१; ११, ८; ९; ४, १, ९१; १काठ १३, १०; २०, १; २१, ४; २५, ६; ३१, ७; ३४, ११; १२; ३८, ३; ४; १क ३१, ३; १९; ३९, ४; ४७, ७; शौ ४, १०, ७; १२, ३-५; १०, ९, १२अस्थि°-स्थिभ्यः शौ २, ३३, ६.

१८; ११, १०, ११; २९; पै ४, १४, २; १५, २; ५; २५, ७; ७, ७, ४; १४, ३, २९; १६, ५३, १३; ६१, ७; ८; ८६, २; ८७, १०; -स्थिभ्यः काठ ४३, ६; पै ४, ७, ५; -स्थिषु पै १६, १४९, ४; -स्थिनि मा १८, ३; का १९, २, ३; क २८, ७; शौ ९, ५, २३; ११, १०, १२; १२, ११, ९; पै १६, ८६, १; १००, १; १३७, ८. [स्थि- अन्] अस्थि-चित्- -चित् मै ३, ५, १. [स्थि- अन्] अस्थि-जु- -जम् पै १, २६, ४; -जस्य शौ १, २३, ४; -जाः पै ९, ६, १०. अस्थि-भूयस्- -यान् शौ ५, १८, १३; पै ९, १७, ४. अस्थि-मज्ज- रुधिर° *अस्थि-मत्- ?अष्टीवत्- टि. द. अस्थि-संस्- -सम् शौ ६, १४, १. १२अस्थि°-स्थिभ्यः शौ २, ३३, ६.

* अक्षोप उदात्तनिवृत्तिस्वरः (पा६, ४, १३४; १, १६१)।

° सस्व. कृते तु. टि. अक्षवत्-।

° *अस्थ- [= √अस् > *अस्- इति पूर्वाशो हिंसा-दीप्यन्यतरपर्यायः, *थ- इत्युत्तरांशश्च *तृ- (< √तृ) इत्यस्य *त्र- > *तृ- इत्येतद्-द्वारकः नैप्र. विपरिणाम इति कृत्वा वज्रपरः समुदितोऽर्थः द्र.] इत्यस्येन्द्रकर्तृकाविष्करणे साधनवचनस्य सतः तृ१ सावेकाचीयः स्वरश्च (पा६, १, १६८) संभाव्येत [वैतु. सा. अर्थतो नेदीयानपि सन् √२अस् इत्यतः व्यु. कुवायो भिन्नप्रस्थानः, GW., ORN., NW., MVG. (२५२, ४२८) च अस्थन्-, १अस्थि-, नञ-पूर्वः √स्था इत्याद्यन्य-तममूलतया वा, था-प्रत्ययान्ततया वा व्यु. संकेतुकाः सन्तः स्वरूपमात्रतः यनि. अपि प्रदर्शयन्तः]।

° पा. ? ह्रस्वमाद् द्वितीयपादौपक्रमिकव्यञ्चरीप्रभुक्तं लिपिप्रमादमात्रमातुषुभयोः पादयोर्मध्येऽन्तर्गम्यमानं सद्पाकरणेनैव सु-शोभं द्र. (तु. आपमं १, १३, १)।

° व्यु. ? (तु. WW १, १८५ उ)। √२अस्+ विष्पृ प्र. निस्वरश्च (पाठ ३, १५४; पा६, १, १९७) इति संप्रदायः। मौस्थि. तु (बधा. √अस् हिंसायां >)

*अस्- (=तैत्तयविशिष्टत्वे सति हिंसाकर्तृरि पाषाणादौ तात्पर्याद् *अश्- इत्यस्य पर्यायश्चाऽऽयकारतः अत्रि- इत्येतेन सागोत्र्यभाक् च द्र.)+(√स्थ स्वैर्ये > भावे *स्थि- > *स्थि- > *स्थि- >) *थि- इति स्थिते बस. पूषप्रस्व. द्र. [पा६, २, १ (तु. टि. *अष्ठि- , अस्थन्-)]।

° उस. क्तिबन्त-कृत्-प्रस्व. (पा६, २, १३९)।

° सस्व. नापूटि. द्र.। उप. √जन्+ठः प्र. (पा६, २, ९८)।

° बस. पूषप्रस्व. (पा६, २, १)। उप. यद्र.।

° उस. अणन्त-कृत्-प्रस्व. (पा६, २, १३९)।

° पाप्र. विष्पृ प्र. उसं. चित्स्वरश्च (पाठ ३, १५४; पा६, १, १६३) इति कृत्वा मौस्थि. तस. ससस्व. सति (पा६, १, २२३) नापू. रूपान्तरमात्रतया सुवचत्वेऽप्यस्य सतां प्रति संश्लेषः। नापू. सरूपस्य भुति- सुभिन्नेऽप्येतस्य श्रुत्यन्तरस्य नितरां दुर्मिच्छात्। एस्थि. मज्जन्-, रुनाबन्- इत्येतयोरन्तयोः सतोरानुपदिक्तात् साहचर्यात् मूले. अपुष्टेऽपि सस्य अस्थन्- > -स्थभ्यः इति शोभः सावसरः संभाव्येत (वैतु. MVG १८७, < १अस्थि- इति)।

१ अ-स्थित> -ता मै ३, ४, ६.

अस्थित्वांस^१ -लेभिः पै २, २५, ९.

१ अ-स्थूरि^२ -रिः तै ७, १, १, १;
-रिणा तै ७, १, १, २.

१२ अ-स्थूरि^३ -रि^३ ऋ ६, १५, १९;
मा २, २७; का २, ६, ७; तै
५, ७, २, १; मै १, ४, २; ४,
१४, १५†; काठ ५, ५; ७, ३;
२२, ६; ४०, २†; क ५, २;
३४, १; शौ २०, १३०, १९†.

अ-स्थेयस्^४ -यसः तै ५, २, ६,
२; काठ २०, ४; क ३१, ६;
-यसाम् ऋ १०, १५९, ५;
पै २, ४१, ५.

अस्तुः, अस्ता अस्तन्-द्र.

अ-स्तातु^५ -ता ऋ १०, ४, ५;
-तारा ऋ ४, ३०, १७; -तुन्
ऋ २, १५, ५.

अ-स्तातुक^६ -काव तै ७, ५, १२, २;
काठ ४५, ३.

अ-स्ताविरु^७ -रम् मा ४०, ८; का
४०, १, ८.

अ-स्पन्दमान^८ -नः ऋ ४, ३, १०.

*अस्पुर्- द्विउ. टि. द्र.

✓*अस्पृ एउ. व्यु. औप. द्र.

*अपुर्- नाउ. व्यु. औप. द्र.

*अपुव^९ -

✓अपुवायु^{१०}, १ अपुवायुते तै
६, २, २, ५; १ अपुवायुते तै ६,
३, २, ३.

अपृ^{११} -पः खि ५, ७, ४,
१-३; मै १, ६, ५१; ३, १०,
६; काठ २९, १; क ४५, २;
-पम् ऋ ३, (४७, २); ५२,
७; १०, ४५, ९; मा १२, २६;
का १३, २, ९; तै ३, ३, ८, ४१;
४, २, २, ३; मै २, ७, ९; काठ
१६, ९. [०प- पञ्चन^{१२}]

अपृ-कृला- लाः काठ
४०, १३.

अपृ-नाभि^{१३} -भिम् शौ
१०, ९, ५; पै १६, १३६, ७.

अपृ-वत्^{१४} -वन्तम् ऋ
[३, ५२, १; ८, ९१, २]; मा २०,
२९; का २२, २, ६; कौ १,
२१०; जै १, २२, ७; पै ४,
२६, २; -वान् शौ १८, ४,
१६-२४.

अपृपा(प-अ)पिहित^{१५} -

-तान् शौ १८, ३, ६८; ४, २५.

अ-स्पृत्^{१६} -तः ऋ [८, ८२, ९] ९,
३, ८; -तम् ऋ ८, ८२, ९;
(९, ३, ८).

अस्म- अस्मत् अस्मद्-द्र.

अस्मथत्वसुपधिर^{१७} पै १, ९८, ४.

अस्मद्^{१८} -

!अव->अवोः ✓अव् द्र.

अस्म-साम्यम् ऋ १, ७, ६; १०,
८; १७, ८; २४, १४; ३४, ३;
४८, ९; ६३, ८; ७९, ५; ८१, ६;

*) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. भावे
क्रान्तं यद्र.।

*) मुपा. संस्करणान्तरसापेक्षः। प्रकरणतः अस्थि-
मांस- इति शोधः सूरः द्र.।

*) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

*) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।
यत्तु नाप्. इति सा. अभिप्रेयाय, तच्च। नम्-स्वराऽऽपतेः।

*) प्र३ इति भा. सा. च। वा. किवि. इत्येव तु मतं
पुष्टं भवति।

*) 'अस्थिरः' इति पाण्डु. मुपा. चिन्त्यः।

*) तस. वैभाषिकोऽन्तोदात्तः (पा ६, २, १६१)।
उप. ✓स्ना+तुन् प्र.। यद्वा. उप. भाप. इति कृत्वा
नम्-पूर्वे बस. अन्तोदात्तः द्र. (पा ६, २, १७२)।

*) तु. टि. अ-रेतस्क-।

*) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

*) *अस्पुर्->*अपुर्->*अपुर्- इत्यतो मौस्थि.
प्रतिपिपादयिषितात् ✓पृष->२पृषि- इत्येतस्य पर्याय-
भूतस्व दूरसनामेव सतः प्राति. मत्वर्थीये वे प्र. (पा ५,
२, १०९) *अपुव->*अपुव->*अपुव-> यनि.
इति नैप्र. सिद्धं सत् नाउ. व्यु. औप. द्र.।

*) मृशादिषु उंसं. (पा ३, १, १२) क्यङ्कन्तो नाधा.
द्र. (वैतु. भा. पूष. 'अप' इत्येतस्य वर्णविकारत उद्भूतो
वा तत्पर्यायभूतः स्वतन्त्रो वोकान्तः ग., उप. ✓वा
इत्यतः कर्तृयकि पाञ्चिकस्वरवत्तया निष्पन्नं वा ✓वै इत्यतो
वा तुदा. च आत्म. च सतः यनि. आख्यातिकं वृत्तमिति)।

*) एपृटि. दि. प्रादुर्भूते *अपुव- इत्युपपदे सति उप.
✓पा(रक्षणे)+कः प्र. थायीयः स्वरश्च (पा ३, २, ३; ६,
२, १४४)। नैप्र. वर्णलोपदीर्घत्वविषयत्वादिह च नाप्.
चाऽन्याय्यत्वमिव विभाव्य पपा. अवग्रहाऽभाव उपपायेत।
यत्त्वन्वे वाच. प्रभृ. १अ+पृष- इतीवाऽवयावयेयुस्तद-
निष्ठम्। तथा हि सत्यन्तोदात्तो नैव स्यात् किं तर्हि
नम्-स्वरः (पा ६, २, २) स्यात्। नापि सुप्रसिद्धः पृष-
इत्येतत्-पर्यायभावः प्रसिध्येदिति दिक्।

*) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

*) स्व. कृते तु. टि. आदित्य-वत्-।

*) वृत्तस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, ४८)। उप. यद्र.।

*) 'अस्मद् अथ त्व् असूपधिर' इत्येवं शोधः
संभाव्येत।

*) पाप्र. निर्देशः। व्यु. पाप्र. ✓१अस्+मविक्
प्र. (पाउ १, १२९)। तत्स्वरः। १अ+स्म इति

८५, १२; ९०, ३; [९२, १३; ४,
५५, ९; (९, ७४, ५)]; [१०२,
४; ६, ४४, १८]; १०८, १३;
१११, ३; ११४, ५; ११७, २;
१३२, ४; १४०, ११; १५९,
५; १७०, ३; १७६, ४; १८७,
११; १८९, ३; २, ११, १९;
[१३, १३; १४, १२]; १८, ८;
३८, ११; ४०, ४; ३, ३०,
२१; [२१; (३१, १४; ४, २२,
१०)]; ३६, ९; ५०, ३; ५४,
११; ५७, ६; ६२, १४; ४, १,
३; २०, ७; २२, ९; १०; ३;
३१, १३; ३६, ८; [३७, ७;
(५, १०, ६)]; ५५, ८; ५, १०,
१; [३५, १; ७, ९४, ७; (८,
५३, ७)]; ३८, ४; ४४, ६;
४७, ७; ५३, १३; [५५, ९;
६, ५१, ५; (१०, ७८, ८)];

६, १९, ६; ४६, ८; ५२, १५;
[५३, ५-७]; ७१, ६; ७५,
११; ७, ५०, ४; ६८, ३; ७४,
५; ७८, १; ७९, ४; ८१, ६;
१०४, १४; ८, ५, १२; ११,
१०; २६, १५; ३०, ४; ४६,
१९; ६७, १९; ८१, ९; ८३,
१; ८४, ६; ९, २, ९; ७, ९;
२१, ५; [३३, ६; ४०, ३;
(६२, १२; ६३, १) ६५, २१];
[४३, ४; ६३, ११]; [४६, ५;
६५, १३]; ४९, ३; ६२, ३;
८६, ४१; ९०, ४; ९१, ६; ९७,
२१; १०१, [१०; १०६, ६];
११; १०४, ८; १०, १४, १२;
३०, ११; ४७, [१-८]; ५६,
२; ८४, ७; ११६, ९; १२६,
७; १३३, ७; १६९, ३; मा
३, ३८; ४, १२; ८, ६; ९,

९, २३; ११, ८०; १५, ३६; १;
१७, ४; ५; ७; ११; १५; २५,
४६; २७, ६; २९, ४८; ३४,
३३; ३६, २०; का ३, ४, २;
४, ५, ४; ८, ३, १; १०, ५,
१; १२, ७; १५; १६, ५, १८;
१८, १, ५; ६; ८; १२; १५;
२७, १५, १; २८, १२, १;
२९, १, ६; ३१, २, ८; ३३,
२, २; ३६, १, २०; तै १, १,
१०, १; ४, २३, १; ५, ११, ३;
५, ७, १३, ३; ८, ६, १; २, २,
१२, २; ४, ५, २; ६, १२, २;
३, ५, १, २; ४, १, ७, ३;
१०, ३; ४, ४, ५; ६, १, १;
३, ५, ६, ४; ५, ४, ४, ५;
७, ४, १७, १; मै १, ४, १;
१०, ४; ११, ४; २, २, ६; ७, ७;

(सार्वनामिक उपजनः) + अस् इति (सना. सुप्रतिरूप उप-
जनः) इतीवाऽर्वागभिसंधिः (तु. WW २, ३२०) । इह
*न- > १अ- इत्येषा कल्पना तूपस्थायिकैव सती नितरा-
मपोषा । मौस्थि. अँ > न- इत्यस्य विपरिणामस्य शाब्द-
स्वाभाव्यानाद्विपर्यस्तस्य विपरिणामस्य चाऽतथात्वा-
दिति यावत् । आत्मार्ये पर्ववसन्नं सत्, *अ- > *अ-
इत्येतच्च शब्दरूपं साक्षाद्वा पारम्पर्यतो वा समग्रस्या-
ऽस्मदो विस्तरस्य मूलमिति यथा विपश्चितां विमर्शसहं
स्यात् तथा किञ्चिद्विषयैतदीयव्यवहार्यतत्तत्-स्वरूपाभि-
संबन्धेन संकेत्यते । तथाहि । *अ- + (✓ धृ दीप्ति >) *अ-
इति स्थिते *अ- > *अ- (तु. Gk. ego, lat. ego, Germ. ich) इत्यनेन तस. सासस्व.
[पा ६, १, २२३ (आत्मप्रकाश-पर्यायभूतेन च)] सता
(✓ मृ माने > *अ- > *अ- >) *अ- इत्यस्य
वस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) सति *अ-म- इत्यस्य नैप्र.
अन्त्यलोपपूर्वः अहम्- इति विपरिणामः द्र. १ । एतच्च
मौस्थि. प्राति. सत् प्र१ इति कृत्वा व्यवहारं लभते ।
एवम् आहम्, आहाम् इति र. *अ- + (✓ मृ मरणे >) *अ-
+ *अ- इत्यतो विपरिणते । आहयोः इति र.
अपि *अ- + *अ- इत्यात्मक एव पूर्वशः । 'वयम्'
इत्यत्र नैप्रः आहितः *अ- इत्यस्य लोपः 'व' इति

च *अ- इत्यस्याऽवशेषविपरिणामः द्र. (तु. हि. आप
इत्यात्मपर्यायः) । 'अस्म' इत्युपक्रमेषु र. *अ- इति
पूर्वाऽवयवः (यथा *अ- इत्येतेन गर्भितस्तथा ✓ १अस्
इत्यत्र द्र.) । *म- इत्युत्तरावयवश्च गप्. *अ- इत्यस्य
वा *म- इत्यस्य वा स्थानमापन्नः द्र. अस्मद्- इत्यत्र
दकारः (✓ धृ धरणे > *अ- > *अ- >) *अ- इत्यस्य
विपरिणामः द्र. (अनया दिशा 'स्व' इति कश्चित् सार्व-
नामिक उपजनो भवतीति प्रत्युक्तमित्यभिसंधिः) । 'नस्'
इत्यत्र 'नौ' इत्यत्र च *न- इति सानुनासिकस्य सतः
*अ- इत्यस्य (*न- > *अ- > *न- > *न- इत्येवं-
क्रमः) विपरिणामो भवति [यतः १अ- २अ- इत्येतयोः
गप्. स्थाने *अ- २अ- (अन्वादेशेऽनुदात्तः) इत्येवं
निर्देश-शोभोऽपि सुलभः स्यात्] । यथा 'वयम्'
इत्यत्र *अ- इत्यस्याद्यव वभूतस्य लोपो भवति
तथा मत् प्रभृ. मकारादिषु र. *अ- इत्यस्य
लोपः द्र. [तिनेवं मकारादित्वं पारिणामिकं भवति
न मौलिकमित्यागतं भवति (वैतु. WW. [२,
२३६])] ।

* विशिष्ट इह क. (१०, १५७, ३) पाने. ।

७) 'मः' इति अ. (१०, १५, ४) पाने. ।

०) विशिष्ट इह क. (१०, १४२, ७) पाने. ।

१०, १^३; १२, ३; ५; १३, ८^३;
 ३, १, ९; ३, ६^१; ४, ९^१; १६,
 ३^३; ४, ९, ६; १०, ४^३; १२, २^३;
 ३; ११४, १; ३; ५; ८^३; ११;
 १२^३; १७; काठ ५, ३; ६, १०;
 ७, १२; १६; ८, १७; ९, ६; ७;
 १३, १५^३; १४, २; १६, ७;
 १७, १७^३; १९; १८, १६;
 १९, १०; २६, ११^३; ३७, ९;
 ३९, १५; ४०, ८; ११; ४४,
 ६; ४६, १; क ८, ९; १०;
 २८, १^३; २९, ४; ३०, ८;
 †कौ १, १०^३; ८१; १३८;
 ३१७; ५४८; ५७५; २, १८२;
 २२१; २७६; ३४६; ३९६;
 ४५१; ४५३; ४६२^३; ४८६;
 ७६०; ७८७; ९०१; ९१२;
 ९७१; १०८१; †जै १, १,
 १०^३; ९, १; १५, ४; ३३,
 ५; ५६, ६; ५८, १०; ३, १७,
 ३; २०, ३; २३, ८; २९, ३;
 ३१, १६; ३४, ९; ११; २०^३;
 ३७, १; ४, १४, ५; १५, ५;
 ३०, १; शौ १, १६, १; १८,
 २; २६, २; २, ६, ५; ३, ५,
 ३; ८, १; १२, ५; ४, १८, ६;
 ३१, ७^३; ५, ३१, ११; ६,
 ९२, ३^३; ११०, १^३; १२८,
 ३; ७, १५, ३; २५, १; ५२,
 ४^३; ८३, २; १२०, ३; ८, ४,
 १४^३; ९, २, ३; ४, ६; २२;
 ५, १२; १२, १, ६२; १४,
 १, ६३; १८, २, १३^३; ३,
 १४; ४, ६२; १९, ११, ६^३;
 २०, ७०, १२^३; पै १, १८, १;
 ४२, ४; ४५, ३; ५१, १; ३;
 ९५, ४; ३, १०, ५; ३३, ६;
 ३६, ५^३; ४, १२, ७^३; ५, ४,
 १३; २४, ५; ३९, ४^३; †दि,

३, ४; १६, ११; १०, ९, १०^३;
 १२, ३, ७; १३, ८, १६; १५,
 ११, २^३; १६, १०, ४^३; २४,
 ६; २६, २; ७६, ३; ९८, १;
 -स्मान् ११, ९, ६; १७, ७; २४,
 १२; ३१, १८; ४७, ५; (८, ५९,
 ११)]^३; ८१, ३; ८४, २०; ९५, ९;
 ९८, ३; १०९, ७; ८; १११,
 ५; ११२, २५; १६५, १४;
 १७४, १; १८९, १; २; २,
 [१, १६; २, १३]; ११, १५;
 २८, १०; ३०, ५; ६; ८; ३९,
 ४; ३, ८, १०; ३३, ६; ५३,
 २०; ६२, ३^३; ४, ४, १५; ९,
 ८; १२, ४; ३१, १०^३; ११;
 १२^३; ५, ४, ६; ३३, ५; ५५,
 ४; १०; ६, १९, ३; ४१, ५;
 [(१, ११०, ९) ४४, ९]; ४५,
 ३०; ७, १, २२; १२, २; १५,
 ३; १८, २; १९, ९; २३, २;
 ३४, १२; ४८, २; ५४, १;
 [५५, ३; ४]; ९३, ६; [१०४,
 २३; १०, ५३, ५]; ८, २, १९;
 ३, १; २; ८, २१; २२, ४;
 २५, २१; ३३, १६; ४०, १२;
 ४८, ३; ११; ५४, ७; ५९, ५;
 ६३, १२; ७०, ६; ८०, ६;
 १००, ११; ९, [५२, ४; (६४,
 २७) १०, (१३३, ४) १३४,
 २]; ८५, २; १०, १५, ५;
 १७, ५; १०; १९, १; ६१,
 २२; ७३, ११; ७८, ८; ९७,
 २३; १०३, ११; ११२, १०;
 १५२, ४; १६५, ३; १७४, १;
 खि १, ६, ५; २, ७, १; ८, १;
 ३, ६, ७; ४, ५, ३; १६; २०;
 ७, ७, ४; मा १, ८; २५; २६^३;
 २, १०^३; १५^३; २५^३; ३, ३६;
 ४, २^३; ५, ७; ३६^३; ६, २२;

७, ४३^३; ८, ४४^३; ११, ८०;
 १२, ७०; १०१; १६, ११;
 १२; १७, ४३^३; १८, ७०^३;
 १९, ५७^३; ५८; २०, १९;
 २६, १०; ३३, ५०^३; ३४,
 ३०^३; ३५, १२; ३६, २३;
 ३८, २३; ४०, १६^३; का १, ३,
 ४; ९, ३; ४^३; २, २, ९; ४,
 १^३; ६, ३^३; ३, २, ७; ३, २८;
 ९, १; ४, १, २^३; ५, २, ६;
 ९, २^३; ६, ५, ४; ८, १८, १^३;
 ९, २, ३^३; १२, ७, १५; १३,
 ५, ९; ६, २५^३; १७, १, ११;
 १२; १८, ४, ११^३; २०, ५,
 ३^३; २१, ४, ६^३; ९; २२, १,
 ४; २८, ९, १; ३२, ४, ७^३;
 ३३, १, २४^३; ३५, ४, ११;
 ३६, १, २३; ३८, ५, ६; ४०,
 १, १८^३; त १, १, ४, १; ९,
 १; २^३, †१४, ३; ४; २, १, १^३;
 ५, १; १४, ६^३; ३, १, १; ९,
 २; ११, १; ४, ४१, १; ४३,
 १^३; २; ४५, ३; ६, ३, २^३;
 ६, ४; १२, ३^३; २, ६, १२,
 ३^३; ३, १, ९, १; २; २, ५,
 ४^३; ७, २; ८, २; ४, १०,
 १^३; ५, ३, १; ४, १, १०, ३;
 २, ५, ६; ४, १२, १^३; ५, १,
 ४^३; ६, ४, ४^३; ७, १५, ७^३;
 ५, ५, ५, १^३; ७, ९, १; ६,
 १, ६, ६^३; ८, ४; २, १०, २;
 ३, ९, २; ६, १, ४^३; ७, ३,
 ११, १^३; मै १, १, ४; १०^३;
 २, ६; १३^३; १८; ३, ३; ३६;
 ३७; ४, १; ५, २^३; ४^३; ११^३;
 १३^३; ६, १; १०, १६^३; २,
 ४, ३^३; ७, ७; १२; ९, २^३;
 १०, ४^३; ३, १६, ४^३; ५^३;
 ४, ७, ७; ८, २; ९, ३; १०; १२^३;

*) 'अस्माकम्' इति श्रु. (१०, १५७, ३) पाठे. ।

b) तु. सस्थ. टि. अन्तर्द^२.

१९; २७; १०, १†; ६†;
 १०; ११, २†; ३†; ५†;
 १२, २; ३†; ४†; १३, ५;
 १४, ७; ९†; १६†; १७;
 काठ १, ४; ९†; २, १; ७;
 १५†; ३, १; ८; १०; ४, ९;
 १३; ५, २; ५; ६, ९†; १०;
 ११; ७, २†; ६; १२; १३; ८,
 १७; ९, १८; १९†; १६, १२;
 १७; १७, ११†; १८, ५; १९,
 १०; २१, १४†; २२, १४†;
 २३, ११; ३०, ६†; ७; ३२,
 २; ५; ३६, ९†; ३८, ५; ४३,
 १†; क १, ४; ९†; १३†; २,
 ८†; १५; १७; ३, ७; ११; ४,
 ८†; ५, २†; †; ५; ६, २; २५,
 ३; २७, १†; २८, ५†; ३०, ८;
 †कौ १, २३९; ३१९; ४१४;
 २, २१३; ३५४; ४४२; ६५५;
 ७३१; ७७१; ७७२; १०७४;
 १२०९; १२१५; १२१८;
 †जै १, २५, ७; ३३, ७; ४०,
 ६; २, १, ५; ३, १९, ८; २९,
 ११; ५४, ५; शौ १, १, ४;
 १९, ३; २१, २†; २९, १†;
 २, ११, ३; १९-२३, १-५;
 ३५, ४; ३, १, ३; २, ६; २७,
 १-६; ४, १०, ५; १९, ५; ४०,
 १-८; ५, ६, ८-१०; १४, २;
 ६, ६, १; १५, १†; २;
 १९, ३†; २७, ३†; ४७, १; २;
 ५१, २†; ५४, ३; ६६, १;
 ११६, ३; ७, १०, २†; २८,
 १; ६८, १; ७९, २; ८६, ५;
 ६; ११४, ४†; ८, ४, २३†; ५,
 ४; ९, २, २५; ४, ७; १०, १,
 ७; २१; ५, १५-२१; २५-३५;

१२, १, २५; २, १२; ३३;
 १६, १, ५; ७, ५; १८, ३,
 ४५†; ४, ८७; १९, ४, ४;
 १३, ११†; २०, १; ३; ३५, ४;
 ४५, ५; ४९, ३; ५०, ४; ६;
 ५८, २; ६४, २; †२०, १२,
 २; ३७, ९; ५६, ३; ७१, १२;
 ८१, २; ९२, २१; पै १, ३६,
 १-३; ५७, ३; ६३, ५; ६५, १;
 ८६, ३; ८८, ४; ९७, १; १००,
 ३; १०८, १; ३; ११०, २; २,
 १६, ४; ४८, १-५; ८८, ३†;
 ३, ५, ६; ६, ३; २४, १-६;
 २५, १३; ५, २२, ६; २५, ५;
 ६, ३, ३†; ५; ११, १०-१२;
 १२, ९-११; १३, १-३; १८,
 २-९; १९, १-९; ७, १, २;
 ३, ८; ९; ४, ११†; ६, १०†;
 ८, १४, ९†; ११, ४, ४; १४,
 २, १६; १७; ४, ३; १४; १६;
 १५, १, १; २; ४, ५; १६, ११,
 ३†; २४, ८; २७, ४; ३५, ७;
 ४९, ९; ५२, २; ७८, ७;
 १२९, १-१०; १३१, १-१०;
 -स्मान्-स्मान् ऋ ४, ३२, ४;
 -स्माभिः ऋ १, ११३, ११;
 ३, ६२, ७; ६, ३४, २; ८, ८१,
 ८; १०, ३८, ३; ११२, ३;
 खि ४, ५, ४; १६; ३६; तै १,
 ४, ३३, १†; शौ ६, १२२, १;
 १२, ३, ४२; पै २, ६०, २;
 १६, ५१, ५; -स्माभ्यः^० पै ३,
 ३९, २†; -स्मासु ऋ १, ४८,
 १२; ६४, १५; १२३, १३†;
 १३९, ८; २, २, ६; [२३, १५;
 (१०, ३७, १०)]; ४, ५१, १०;
 ५७, २; ८; ५८, १०; ५, ४,

१०; ६, ७, ३; ४७, ६; ७, ७७,
 ६; ८, ४७, १०; ५९, ७; १०,
 ५९, ५; ६; ८३, ४; १४४, २;
 खि १, ६, ७; ५, १, २; मा ८,
 ५१; १७, ९८†; १९, ४८;
 २६, ३†; ३७, २०; का ९, ६,
 ३; १९, १, ११†; २१, ३, १९;
 २८, २, १†; तै १, १, १४, ३†;
 ४, ४६, १†; ६, ३, २†; ४, ३;
 ८, २२, ३†; २, ३, १४, ४;
 ४, १२, ४†; ५†; ७; ४, २, ५,
 ६†; ३, १३, २†; ६, ६, ७, २;
 मै १, २, ३; ३, ३†; ४, १; ५†;
 ९, १; २, ४, ३†; ३, ११, १०;
 ४, ७, २; १२, ४; १४, ४†;
 काठ ३, १०; ४, १५; १६†;
 ५, २; ६, ८; ९, ६; ८; १०,
 १२; १३; २९, ५; ३०, ४;
 ३२, २; ३३, १; ३८, २; ४०,
 ७; ११; क २, १७; ४, ७; ८,
 ९; ११; ४५, ३; ४६, ७†;
 शौ ४, ३२, ४†; ५, ६, ८; ६,
 ८४, २; ७, ५, २; ५४, १;
 ८१, २†; ८७, १†; १०, ५,
 ७-१४; ११, ७, २५; १२, २,
 ४६; १९, ३, ३; ३१, ३; ४५,
 २; ५७, २; ४; ६४, ४; २०,
 ६७, २†; पै १, १०६, ६; १०९,
 ४; ३, ३, २; ३०, ५; ४,
 ३२, ४; ३४, ५; ६, ११, १०;
 १३; १२, ८; ८, १३, १०†;
 १०, ५, १३; १५, ४, २;
 १६, १२८, १-९; १५५, ५;
 -स्मे^d ऋ १, ९, ७; [८; ४४,
 २; ८, ६५, ९]; २४, ७; [३०,
 २२; १०, २४, १]; ३४, ४;
 ३८, १५; ४३, ७; ४४, २;

०) विशिष्ट इह ऋ. (६, ७४, ४) पामे. ।

१) 'स्माम्' इति ऋ. (९, ६७, २५) पामे. ।

०) पा. संदिग्धः संस्करणान्तरसापेक्षः इ. । 'परमा-

ऽस्मर्भ्य नः' इत्याकारकः बोधो विमृश्यः ।

१) 'बो' प्र. (पा ७, १, ३९) प्रगृह्यत्वप्रयोजकः [पा १,
 १, १३ (बैतु. टि. अस्मे-इति-)] ।

४६, ६; ४७, ६; ५४, ११;
७१, २; ७२, २; ७४, १; ७९,
४; ९२, १४; ९३, १२; १०२,
२; ११२, २४; ११३, १७;
११४, ९; १०; ११७, २३;
११८, २; ११; १२२, १४;
१२४, ९; १२९, ८; १३५, ८;
१४१, ११; १५३, १; १५८,
२; १६०, ५; १६५, ३; ७;
१६७, ९; १६९, ३; १७३,
१३; १८४, [२; (४, १४, ४)];
४; १८६, ११; २, ३, ९; ४,
८; ९, ६; ११, ४; १३; १४;
२१, ६; ३३, १२; ३५, ४;
३९, ६; ४०, ४; ३, १, १९;
[२३; ५, ११; ६, ११; ७, ११;
१५, ७; २२, ५; २३, ५]; ४,
१; ८, ६; [१०, ८; (१३, ७)];
३०, १८; १९; ३५, १; ३६,
१०^१; ३९, २; ६२, ३^२; ४, ४,
८; ८, ७^३; १७, २०; २२, ९;
३२, १४; ३३, १०; ११; ३४,
२; [(१, १५९, ५) १०; ६,
६८, ६; ७, ८४, ४]; [४३,
७; ४४, ७]; ४४, ६; ४७, ४;
४९, ४; ५०, १०; ११; ५३,
६; ७; ५, ४, २; ७^२; ६, १०;
५३, ९; ५४, १३; ७३, ४; ६,
१, ११; १२; [१२; ७४, २;
(९, ८७, ९)]; ६, ७; [१९,
९; ३५, २]; २३, ८; २८, १;
४४, ९; [४७, १३; (७, ५८,
६) १०, (७७, ६) १३१, ७];
५०, ३; ५२, १६; ६०, ३;
६८, ११; ६९, ६; ७०, २; ५;
६; ७४, ३; ७, ५, ८; २१, ८;
[२२, ९; १०, २३, ७]; २४,
४; २५, ३; २६, ४; ३४, २१;
४२, ६; ४५, ४; ४८, १; ४;

५३, ३; ५६, १७; २०; २४;
[५७, ४; ७०, ५]; ६७, २; ४;
७; ७०, ४; ५; ७५, २; ८, ७६,
७; ७७, ५; [(१, ३६, ४; ४०,
५) ८२, १०; ८३, १०]; ८३, ९;
९१, ४; ५; १०१, २; ५; ८,
२, १०; [५, १५; (७, १३)];
२२, १६; ४७, २; ३; १४;
४८, १०; ५१, १०^२; ५४, २;
५७, ४; ६३, १२; ८२, ६;
[९७, ८^३]; ९, १२, ९; ३२,
६; ६३, १; ३०; ६६, २१;
[६८, १०; (९७, ३६) १०, ४५,
१२]; ६९, ७; ८९, १; ९७, ३;
१०, ६, ६; ७, ४; १०, ३;
१७, ८; १८, ९; १९, १; २२,
२; १२; १३; ३५, १३; ३६,
१३; [(१५, ४) ३७, ११]; ४२,
६; ७; ४४, ५; ६१, २५; ६६,
१४; ६९, ४; ७०, ४; ८४, ३;
९१, १५; ९३, १०; ९५, १३;
९८, ३; ९; ९९, ८; १००, ४;
१०६, ४; १११, १०; १४०,
४; १४३, ६; खि ३, ३, १०^४;
६, २; २२, ९; मा ३, ११;
४, २२^२; २६; ८, १८; ३८^१;
९, २२^३; २५; १०, ३०; १२,
२९; ५१^१; ६९^१; १०९^१;
१४, ४; १५, ३; ३५^१; १८,
३१^१; १२०, ५२; ७९; २७,
२०; १३३, २७; ५०; ५२;
३४, २९^१; ३७, १६; ३८,
१४; का ३, ३, १; ४, ७, ३^२;
९, १; ८, १३, १^१; ९, ३, ४;
१०, ४, ४^३; ५, २; १३, २,
१२^१; ४, ७^१; ५, ८; ७, ८^१; १५,
१, ४; १६, १, ३; ५, १७^१;
२०, १, २^१; १२२, ५, ६; ७,
१३; २९, २, १०; ५, २^१;

१३२, २, १०; ४, ७; ९;
३३, १, २३^१; ३७, ३, ३;
३८, २, ८; १११, २, ५, २६;
७, १^३; १४, ४; ३, १४,
८; ४, ४४, २६; ५, ५, १; २;
६, ६, २; ७, १०, १६; १३,
४; ५; ८, २२, ५; २, २, १२, ३;
३, १, ११, २; २, ८, ४६; ३,
११, १; ४, ११, १; ५, ६, १६;
४, १, ८, ३६; २, ४, ३;
७, २; ३, ४, २६; १२, १६;
१३, २; ४, ४, ५; ५, १०, ३;
६, १, ५; ७, १२, १; ६६, १,
८, ४; १०, ४; मै १, २, ४^२;
५^२; ६; ३, ३८; ५, १^१; २,
४, ८^१; ७, ८^१; ९; ११^१;
१२; १४^१; ८, १; ७; १२, १;
६; १३, ८^१; ३, ७, ९^१; ११,
४^१; १६, ४; १४, १०, ५; ११,
२^३; ३^२; ४; ५; १२, १; ६;
१३, ६^३; ७; १४, १; ५; ६६;
८; ९६; ११६; १५; १८; काठ
२, ५^१; ६^१; ८; ३, १; ४, १२;
१५; ६, ९; ११; ७, १६; ८,
१६; १७^१; ९, १८^१; १९^१; १०,
१३; ११, १२^१; १३, १६^१;
१४, २; १६, ८; ११; १४;
१७, १; ६; १८; १८, १७^१;
२०^१; १९, ११; २१, १३;
२३, ११; १२; २४, ४^१; ६^१;
३८, ७; ९; १२^१; ३९, १५;
क १, १८^१; १९^१; २, २; ८; ३,
१०; ४, ८^१; २५, २^१; ५^१;
१०; २६, ५; २९, २; ५^१;
१^१; ३७, ५^१; ७^१; १६१,
७६; ९९; ५०१; २, ५५३;
७२९; ७५१; ८७०; ९११;
९६०^१; १०८२; ११३१;
११६९; १११, ८, ४; ११, ३;

३, ४३, ९; ४, ३, १०;
११, ९; १२, ७; १५, ४; १९,
२३; २१, ९; शौ ४, २१, ११;
५, १, ३; १८, ११, ३; ४२;
४, ४६; १९, ४०, ४; १२०,
१३, १; ७१, १३; १४; ८९,
६; ७; ९४, ५; ११९, २३;
१४३, ६; ७; पै १, ५४, १;
४, १२, ३१; ६, २, ३; ९,
१, १०; १२, ६, १४१.
†अस्म-त्रा* १, १३२, २;
[१३७, १; ३]; ४, ३२, १८;
४१, १०; ८, १८, १४; ६३,
४; १०, ४४, ३; शौ २०,
९४, ३.

अस्म-त्रा(अ-अ)म्ब^०-

त्राञ्चः १२, ४४, १९.

अस्म-दुद्^०- ध्रुक् १, ३६,
१६; १७६, ३; ८, ६०, ७.

✓*अस्मय^१

अस्मयु^०- यु १०, ९३,
१४; -युः† १, १३१, ७;
१३५, २; [७, ९०, १; ८, ८२,
५]; १४२, १०; ३, ४१, ७;
४२, १; ५, ७४, ८; ६, ४८,
२; [७, १५, ८; ८, १९, ७];
७०, १२३; ९, २, ५; ६, १;
१४, ८; ६४, १८; ७८, ५; १०,
१३, ११; मा २७, ४४; का
२९, ५, १२; मै २, १३, ९;

काठ ३९, १२; कौ १, ५०६;
२, ५४; ३९१; जै १, ५२, १०;
३, ५, १३; ३१, ११; शौ २०,
२३, ७; २४, १; -युम् २,
२३, ८; मा ११, १३; का १२,
२, २; तै ४, १, २, १; मै २,
७, २; काठ १६, १; -यू १
१, १३५, ५; १५१, ७; ७, ७४,
४; ८, २६, १४; खि १, ५, १.

अस्मद्^१- स्मत् १, २४,
९; १५; ३३, ३; ६०, ३; ६३,
५; ९२, १६; ११४, ४; १२१,
१५; १२९, ६; १०; १३४, २;
१३९, ५; ८३; १४४, ३; १८९,
१; ३; २, ६, ४; ३३, [२; ६,
४४, १६]; ११; ३, ८, २;
४१, ८; ५८, २; ४, १, ४;
४, ५; ११, ६; [१२, ६; १०,
१२६, ८]; ४१, १; ५, २, ७;
३३, ३; ५६, ३; ५७, १; ७७,
२; ६, ७४, ३; ७, १, २१;
२२, ६; ३२, १; ३४, १; ३८,
७; ४४, ३; ५६, ९; ७१, १;
२; ८८, ७; १००, ६; ८, २,
६; २०; २६; ८, ८; ११, ३;
१८, ११; १६; ४५, ३७; ४७,
१३; ६१, १६; ६७, १५; ७४,
७; ७५, १३; ९, ८१, ३;
१०४, ६; १०५, ६; १०, ५,
१; २०, ८; ३७, ४; ४५, १;

५३, १; ५४, ३; ६३, १२;
९१, १२; ९९, ७; १३४,
५; १४४, ६; १६४, ३; मा
५, २६; ३६१; ६, १; ७,
४३१; ९, १६१; १२, १२१;
१८; ४३; ६२; १३, १३१;
१६, १२; ५२; १७, ७; ११;
१५; २१, ३१; १०; ३५, ११;
३६, २०; ४०, १६१; का ५,
७, १; ९, २१; ६, १, १; ९,
२, ३१; १०, ३, ९१; १३, १,
१३१; ३, १४; ५, १; १४, १,
१३१; १५, २, ११; १७, १,
११; ८, ६; १८, १, ८; १२;
१५; २३, १, ३१; १०; ३५,
४, १०; ३६, १, २०; ४०, १,
१८१; तै १, १, १४, ३; २,
१, ११; १४, २; ३, १, ११;
२, २१; ६, ११; १४, ५; ४,
४३, १; ४५, १; ५, ११, ३;
७, ८, २; ८, २२, ५; ११; २,
२, १२, ५; ५, १२, ३; ६,
११, ३; ३, २, ४, ४१; ४, २,
१, ३; २, १; ३, ४; ५, ४१;
३, १३, ४१; ५, १, ४१; १०,
३; ५१; ६, १, ३३; ५१; ७,
१५, ७; ५, २, १, ३; ४, ४,
५१; मै १, २, १०; १११;
१३; १४१; १८; ३, ३९; ४,
९१; ११, २; २, ७, ८;

*) आ प्र. डसं. तत्स्वरश्च [पा ५, ४, ५६ (वैतु.
सा. [१, १३७, १] ✓आ >*त्र- इति कृत्वा पक्षे
समस्तस्य ह्रस्वाङ्कारान्तस्य च सतः प्राति. प्र२ इतीव
व्याचक्षणाः)] । अन्त्ययत्वेनोपाचारश्च द्र. । इह च
नाउउ. च पपा. पूप. अस्म- इत्येव द्र. ।

०) कारकाङ्गस्याऽपि कारकत्वमिति कृत्वा सप्तम्य-
न्तार्थे आऽन्ते कारक उपपदे सति किञ्चिन्त-कृत्-प्रस्व.
(पा ६, २, १३९) ।

०) डस. किञ्चिन्त-कृत्-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

०) क्यञ्चिन्तः नाधा. [पा ३, १, ८ (तु.या. [६, २७])] ।

ईत्त्वदीर्घत्वाऽभावः [पा ७, ४, ३५ (तु. ✓अभिन्नयु)] ।
वस्तुतस्तु अस्म- इत्यस्य *अस्मद्- इत्येतज्जात
यनि. ✓*अस्मय इत्येतज्जत्वं द्र. ।

०) डः प्र. तत्स्वरश्च (पा ३, २, १७०) । पपा.
अस्म-यु- इत्येवं मूलप्रकृतिप्रत्ययविवेचनाऽर्थकः
सावग्रहो निर्देशः द्र. ।

१) तु. टि. अस्मद्- ।

१) विशिष्ट इह ऋ. (१०, १७, १०) पाभे. ।

१) विशिष्ट इह ऋ. (६, ७४, २) पाभे. ।

१) विशिष्ट इह ऋ. (१०, १४२, ७) पाभे. ।

९; १०; १२; १५; ९, ९; १०, १; ३, २, १; ३, ६; १६, ५; ४, १०, १; ११, १; २; ६; १२, ५; ६; १३, १; १४, ३; १७; १; काठ २, १२; ३, १; ३; ८; ६, १०; ११, १२; १३, १४; १५, १२; १६, ८; ९; १०; १२; १५; १७, ११; १६; १७; १९, ११; २१, १३; ३८, १३; ४० ११; ४६, १; क २, ६; ८; १०; १५; ३, ११; २५, १; ३; ६; २७, १; ६; २८, १; ३१, १; १; २८४; २८७; २, ८५४; ९६३; ९७५; १००९; १०२५; १०८४; ११५०; ३, १, ४; १; ३०, २; ५; २, ५, १; ४, १६, ७; २३, ७; २६, ४; शौ १, २, ३; ९, २; ४; १८, ४; १९, १; २; २०, २; २६, १; ३, ७, ७; ४, १७, ५; ६, २०, १; २६, ३; ४५, २; ७३, ३; ८४, ३; ९३, २; ९७, २; १२१, १; १२४, ३; ७, २४, १; ४३, १;

२; १; ५५, १; ६२, ४; ६; ८२, ३; ८८, ३; ४; ९७, १; १२०, २; ८, ७, १४; १०, १, १६; ५, २४; ११, २, १९; २६; १२, १, ४९; ५०; ३, ४०; ४३; १३, १, ३१; १४, २, ४८; १६, १, १०; ११; १८, १, ४०; ४, ६९; ७०; १९, ३१, ११; ३३, ३; १२०, २३, ८; ३४, १६; ६७, २; १२५, ७; १, १९, ४; २०, १; २; ६४, ३; ८६, २; ६; १०९, १; २, ३७, २; ३, २, ६; १०, ३; २६, ३; ४, २४, ३; ५, २१, १; २२, १-९; २७, ६; ३९, ८; १०, ५, ११; १२, ५, ३; १५, २०, १; ३; ३; ६; ९; १६, १३, ४; ३६, ६; ५१, २; १०५, ९; १०६, ६; १३०, २; १५०, २. अस्म(द्)>ज-जिघांसां-
-सया खि ४, ५, १५.
अस्मत्-सखि- -खा ६, ४७, २६; मा ८, ५०; २९, ५२; का ८, २२, ४; ३१,

२, ९; तै ३, ३, ३, ३; ४, ६, ५; मै १, ३, ३६; ३, १६, ३; काठ ३०, ६; शौ ६, १२५, १; पै १५, ११, ८; -खायः पै १, ४४, ४.
अस्मत्-सुत- -ष्टः मै ४, ९, १४.
अस्मद्-दा(त्र)>त्रा- -त्राः तै १, ४, ४३, २; ६, ६, १, ४.
अस्मद्-द्विष्- -द्विषः मै ४, ९, १२.
*अस्मद्-भि- नाउ. टि. द्र.
*अस्मद्-भि- नाउउ. व्यु.
ओप. द्र.
अस्मद्-द्विष्- -द्विषः तै १, ४, २१, १; ३, ४, ११, १.
†अस्मद्(द्-अ)च्-च्- -यूक् ऋ [३, ५४, २२; ५, ४, २; ६, १९, ३; ४, २२, ८; ६, १९, १; ७, ७९, ५; ९, ९३, ४; १०, ११६, ६; मा ७, ३९; का ७, २१, १; मै १, ३, २५; ४, १२, ६; काठ ४, ८; १३, १५; २३, १२; क ३, ६; -द्वयः ४, ७, १९, १०; शौ २०, ३७, १०.

*) 'अस्मे' इति ऋ. (६, ७४, ३) पाभे. ।

b) 'अस्मे' इति ऋ. (६, ४७, १३) पाभे. ।

c) 'अस्मि' इति मुपा. स्थाने शोधः द्र. ।

d) विशिष्ट इह ऋ. (२, ३३, ३) पाभे. ।

e) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. ।

°जिघांसां- इति मुपा. स्वरो अष्टः ।

f) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

g) एवं किल मुपा ऐकस्वर्याद् एकपदत्वेन निरदेशि (वैतु. संटि. पपा.; तैश्चा ४, १७, १) । द्वेष्ये तावन् निष्कले-शोऽन्वयश्च द्र. । यनि. तृतस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, ४८) ।

h) सस्व. एपूटि. द्र. । उप. ॥ दा (दाने) > कर्तरि *दात्र- इति पाप्र. सुवचम् (तु. पाउ ४, १५९ उउ) । मौस्थि. तु

-दातु- > -'तारः' > -'त्राः' इति कृत्वा तकारेफमभ्य-स्थाऽवर्णलोपः उस्. [पा ६, ४, १३४ (वैतु. भा. °दातु- > -त्र- इति प्राति. समासान्ताऽजन्तं [यस्मिन्. पक्षेऽन्तोदात्ता-

पतिः] इति वाऽकारोपजनान्तमिति वा, सा. च दत्त- > दात्र- इतीवाऽभिसंधाय तृतस. (=°पा ६, २, ४८ इत्यस्य विषयः) इति ।

i) व्यु. ? पपा. अयप्रहाऽभावः । मौस्थि. अस्मद्- + *भि- (< / घ) इति तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. रि- इत्याकारतया श्रुत्यवशेभो भवतीति तु संभाव्यमाने यनि. प्राति. *अस्मद्-भि- इत्यस्य नैप्र. विपरिणामः स्यात् (वैतु. G.W. पक्षे *भि- इत्युत्तरांशतया भूयमाणं शब्दरूपम् आ / ह इत्यत आदरार्थादपि व्युत्पादकः) ।

j) शाखाभेदेनेकारस्य द्वयङ्कदेश इत्येव नाउ. विशेषः द्र. ।

k) बस. पूपप्रस्व. सन् स्वरितत्वेन विपरिणतः द्र. (पा ८, २, ४) । उप. भावे निष्पन्नं भवति [वैतु. पा. (६, ३, ९२) उस्. इतीव कृत्वा उप. कर्तरि निष्पादयन् उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९) अभावं प्रति चोद्यः] । एस्थि. उपपदाऽभावेऽपि ॥ अण्व् इत्यतः किन् प्र. सुवचः स्यात् (वैतु. पा ३, २, ५९) ।

अस्मद्-यक्ष्म ^a - -क्ष्मम् मै छ, १४, १७.	२; ५७, २; ५९, ३; ६९, ६; ८२, ९; ८, १, १५; [(१, ३०, १) १८; ८८, ८६]; ६, ४२; १२, १७; १७, ४; २६, २०; ३३, १५; ५२, ८; ५४, ८; ६४, ६; ६७, १९; ९२, ३२; १०, २६, ४; ३७, ११; ८१, ६; ८४, ५; ९७, २३; १०३, ७; ११३; १०८, ५; ११२, ७; १३३, १; १३६, ३; १५७, ३; खि २, ७, ३; ९, ४; ५; ३, ४, ८; ६, ८; मा २, १०; ४, १२; ८, ५३१; ९, ४०; १०, १८; १२, १०१; †१७, २२; ३६; ३९; ४३३; २९, ५७१; का २, २, ९; ४, ५, ४; ८, २०, ११; ९, ६, ५१; ११, ३, ३; ६, ३; १३, ६, २५१; †१८, २, ८; ४, ४; ७; ११; †तै १, ६, १, ३६; १२, १; ७, १३, ५; ६८, १०, २; १२, २; ३, १, ११, १; २, ८, ६१; ४, ६, २, ६; ४, २; ३३; ४; ६, ७; ६, ५, ६, २३॥ मै १, २, ३; ४, १; ५, १४६; ६, १२॥; १०, ३; २, ४, ३१; ५, ९॥; ६, ९; †१०, २; ४६; ३, १६, ३; ४, २, ३॥; ४, ३; १०, ११;	†११, १; ४; †१४, २; ७६; १२; १४; काठ छ, १६; ५, २; ८, १७; ९, ९; १५, ७; १८, २; ५१; २१, १३; २४, १३; ३२, २; ३८, १२; १३; ४०, ८; ११; ४६, १; क ५, २; †२८, २; ५१; ३७, २३॥; †कौ १, २४१; ९३९; ९७०; ९८५; ११५१; १२०२; १२०५; १२०९३; †जै १, २५, ९; ४, १, ४; ६, २; १०, १; २४, ६; शौ २, २६, ४; ५; ३, १०, १३; ४, ३१, ५१; ५, ३, ११; ६, १५, ११; ९३, १; १२६, ३; ७, ४२, २; १२, ३, ५५-६०; १६, ८, ११; ५१-३०१; १८, ४, ६८; †१९, १३, ७; ८; ११३; †२०, ४, १; ३९, १; ६३, २; ७०, १६; ९५, २; १११, २; १२४, ५; पै २, १२, ४; ५; १५, ५; ७०, ३; ४, १२, ५१; ५, ४, ९; १६, ७; ३८, ३१; ६, १६, २१; ७, ४, ७१; ८१; ११३; १०, १, १०; १२, १, ८१; ६, ११; १५, १२, ११; २०, ९; १६, १३, १; ७२, ५; ७; ९; १०; ७३, १; ३.
*अस्मय्- अस्मे- टि. द्र. *अस्मद्- अस्मद्- टि. द्र. *अस्मर्क- नाउ. टि. द्र. १ अस्माक ^a - -कम् ऋ १, [७, १०; १३, १०]; २५, १५; २७, २; ३०, ११; ३३, १; ७९, ११; ९४, ८; ११४, ३; १२९, १; १३२, ६; १३८, २; १३९, ९; १४०, [१०; ६, ८, ६]; १२; १५२, ७; १७४, १०; १८७, २; ३, [(३०, २१) ३१, १४; ४, २२, १०]; ३९, ४; ४, १, १३; ९, ७३; २२, १०; ३१, १४; ३२, १५; ५, ४, [९; ७, ३२, ११; १०, १०३, ४]; ३५, ७; ८; ४१, १६; ६५, ६; ७४, ९; ६, [(१, १४३, ८) ८, ७]; [४५, ३०; ८, ५, १८]; [४६, ४; ७, ३२, २५]; ४७, ३१; ५४, ६; ७, २८, १; ५१,	२; ५७, २; ५९, ३; ६९, ६; ८२, ९; ८, १, १५; [(१, ३०, १) १८; ८८, ८६]; ६, ४२; १२, १७; १७, ४; २६, २०; ३३, १५; ५२, ८; ५४, ८; ६४, ६; ६७, १९; ९२, ३२; १०, २६, ४; ३७, ११; ८१, ६; ८४, ५; ९७, २३; १०३, ७; ११३; १०८, ५; ११२, ७; १३३, १; १३६, ३; १५७, ३; खि २, ७, ३; ९, ४; ५; ३, ४, ८; ६, ८; मा २, १०; ४, १२; ८, ५३१; ९, ४०; १०, १८; १२, १०१; †१७, २२; ३६; ३९; ४३३; २९, ५७१; का २, २, ९; ४, ५, ४; ८, २०, ११; ९, ६, ५१; ११, ३, ३; ६, ३; १३, ६, २५१; †१८, २, ८; ४, ४; ७; ११; †तै १, ६, १, ३६; १२, १; ७, १३, ५; ६८, १०, २; १२, २; ३, १, ११, १; २, ८, ६१; ४, ६, २, ६; ४, २; ३३; ४; ६, ७; ६, ५, ६, २३॥ मै १, २, ३; ४, १; ५, १४६; ६, १२॥; १०, ३; २, ४, ३१; ५, ९॥; ६, ९; †१०, २; ४६; ३, १६, ३; ४, २, ३॥; ४, ३; १०, ११;	†११, १; ४; †१४, २; ७६; १२; १४; काठ छ, १६; ५, २; ८, १७; ९, ९; १५, ७; १८, २; ५१; २१, १३; २४, १३; ३२, २; ३८, १२; १३; ४०, ८; ११; ४६, १; क ५, २; †२८, २; ५१; ३७, २३॥; †कौ १, २४१; ९३९; ९७०; ९८५; ११५१; १२०२; १२०५; १२०९३; †जै १, २५, ९; ४, १, ४; ६, २; १०, १; २४, ६; शौ २, २६, ४; ५; ३, १०, १३; ४, ३१, ५१; ५, ३, ११; ६, १५, ११; ९३, १; १२६, ३; ७, ४२, २; १२, ३, ५५-६०; १६, ८, ११; ५१-३०१; १८, ४, ६८; †१९, १३, ७; ८; ११३; †२०, ४, १; ३९, १; ६३, २; ७०, १६; ९५, २; १११, २; १२४, ५; पै २, १२, ४; ५; १५, ५; ७०, ३; ४, १२, ५१; ५, ४, ९; १६, ७; ३८, ३१; ६, १६, २१; ७, ४, ७१; ८१; ११३; १०, १, १०; १२, १, ८१; ६, ११; १५, १२, ११; २०, ९; १६, १३, १; ७२, ५; ७; ९; १०; ७३, १; ३.
		२ अस्माक ^b - -कम् ऋ १, २७, ४; ९४, १६; १०२, ४; ५;

^a) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) द्र.। उप.
यक्ष्म- यद्र.। अत एव च 'अस्मत्'। यक्ष्मम्' इति
पपा. चिन्त्यो भवति।

^b) सस्व. नापृटि. द्र.। उप यद्र.।

^c) विभक्तिदत्ता भावति (पा ६, १, १७७)।

^d) तृतस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, ४८)। उप. यद्र.।

^e) एप्+तस्येदमीयेऽर्थे ठल् प्र. तस्य च कादेशः
उत्सं. लिट्स्वरश्च (यक्र. पा ४, ३, १२०; ७, ३, ५१; ६, १,
१९३)। एषिष्ठ. *अस्मर्क- इत्यस्य यनि. नैप्र. विप-
रिणामः द्र. [वितु. सा. (ऋ १, ९७, ३) पा. (४, ३, २)
इत्यतो लङ्घसंकेतः सन् 'अस्मद्->अस्माक-' इत्येवं
ब्रुवाणः साध्यसमं हेतुमिवाऽऽभासुकः]।

^f) यनि. प्राति. विप. इति कृत्वा तत्तत् रू. तेन तेन

संप. समानाधिकरणतया श्रूयते। प्रकृतस्य रू. तूभयी
श्रुतिर्भवति। संप. सामानाधिकरण्येन (तु. नाउ.) च
वैयधिकरण्येन च। यत्र वैयधिकरण्यं भवति तत्र कः
समाधिरिति। तत्राऽस्य रू. मूलतः वा.क्रिवि. सतः कालेन
भाषातत्त्वविकासपरंपरया ष३ इति कृत्वा व्यवहार-
वैशिष्ट्यसंभवः स्यादिति दिक्। तदेतद् व्यधिकरणमात्रं
रू. इह समानाधिकरणं रू. च पृथक् नाउ. इति विवेकः
द्र.। अस्य नाउ. च संख्याभेदोऽतन्त्रः।

^g) विशिष्ट इह ऋ. (१०, १४१, ४) पाभे.।

^h) संख्याऽतन्त्रा सती वैशद्यमात्रप्रयोजनी (तु.
नापृ. टि.)। नापृ. >अस्माकम् इत्येतत्स्थानीयत्वेन
श्रूयमाणतया प्राग्विरभिप्रेतं सत् *अस्माक->अस्माका
इत्यत्र प्रत्युक्तं द्र.।

१२९, ४^२; १५२, ७; १५७, २;
२, २, १०; ३०, ४; ३१, १; ३,
६२, १५; ४, ९, ७; २०, ३;
३१, १५; ३२, १; ४२, ८; ५,
[(६, ५२, १२; ७, ४२, ५) ४,
८]; ३५, ७; ८; ४४, ७; ८, १,
[३; (१५, १२; ६८, ५)]; ३३,
१५; ४५, ९; ५७, २; ६४, ६;
१०, २२, ७; २६, ९; ३२, १;
३६, ६; ९७, २०; १५१, ३;
खि १, ४, ३; २, २, २; मि १२,
९५; ३३, ६५; कि १३, ६,
२२; ३२, ५, ११; तै १, ५,
११, २; ४, २, ६, ५; मै १,
४, ४; ९, ९, १^३; ४, ५; ॥ ३,
७, ९; ८, ३^२; †४, ९, ११;
११, ४; १३, १०; १४,
१२; काठ ५, ६; ६, १०†;
३२, ६†; क ८, १२॥; †कौ १,
२८; १८१; २९८; २, ८४७;
११०९; †जै १, ३, ८; १९,

७; ३१, ६; ४, ११, १०;
शौ २, १२, २; ३; ३१, ५;
७, ५२, ४†; १०, ५, ३६^२;
१६, ८, १^६; ५^६-३०^६; ९, १^२;
१२, ३४, १; ५७, ५; २०, ८५,
३†; पै १, ६५, ३; २, ५, २;
३; ३९, ३; ३, ३०, ६; ३६,
४; ५; ४, १८, ७; ५, ४, १०;
८, १६, ९; ११, ३, १; १२,
१, १६†; १५, १५, २†;
-†कासः ऋ [१, ९७, ३; ५, १०,
६]; ६, २५, ७; ७, ७८, ५;
काठ १७, १८; शौ ४, ३३, ३;
पै ४, २९, ३; -†केन ऋ ६,
४५, १५; [१०, ४२, १०; ४३,
१०; ४४, १०]; शौ २०, १७,
१०; ९४, १०; -कैभिः ऋ १,
१००, ६; २, ३०, १०; [(५,
४१, १०) ६, १२, ४]; ८,
[(१, ३) १५, १२; (६८, ५)];
४०, ७.

आस्माक^१- -कः मा ४,
२४; का ४, ८, २; मै १, २, ५; ३,
७, ४; काठ २, ६; २४, ५; क
१, १९; ३७, ६; -कम् काठ
७, ३. [°क-अन^०]

*?अस्माक्^२-

*?अस्माका^३ ऋ १, १७३,
१०; शौ १, ७, ६; ३, २४, ४;
७, ८२, १†^४.

✓*अस्मयं ✓*अस्मय टि. द्र.

*अस्मर्यं- नाड. टि. द्र.

अस्मे^०-

अस्मे-हिति^१- -तिः ऋ १०,
१०८, १.

अहस्^२ ऋ १, ११, ६; १७, १; ०;
[२३, २२; १०, ९, ८]; ३३, २;
४४, ५; ५०, १३; १०५, ७; १२०,
६; १०; १२६, ७; १३८, १;
१६५, ६; ८; १०; १७१, १; ४;
१७९, १; २, १४, १०; [२७,
१७; २८, ११; २९, ७]; २८९;

*) स्वायै अण् प्र. उस्. प्रस्व. च [पा ५, ४, ३८;
वैतु. पा. (४, ३, २) यनि. प्र. (तस्येदमाये सति [पा
४, ३, १२०]) परतः प्रकृत्यंशे अस्मद्->अस्माक-
इतीव शासुकः संश्रित्यः (तु. १अस्माक- टि.)]

५) नैप्र. २अस्माक- इत्यस्याऽन्त्याऽकारस्य लोप
इति मात्रं ततो विशेषः। नाड. औप. द्र.।

०) तृ१ सत् वा. क्विवि. द्र. (वैतु. यनि. स्थ. सर्वत्र
‘१अस्माक’ इति पपा.; तच्च शब्दरूपं लुप्तान्त्यमकारं
सत् ‘अस्माकम्’ इति रू. एवेत्येवं सा. प्रभृ. व्याख्यानं
च)। ननु किमिति तत्र नैवाऽऽदर इति। तथात्वे मूलतो-
ऽभ्युपेयमाने शौ. स्थ. छन्दोवैषमी प्रसज्येतेति।
कथमिति। उच्यते। तथाहि। १मे स्थ. २यस्य पाद-
स्याऽऽदितः १मस्य पादस्याऽन्त्येनाऽचैकरूपतायाः सुवा-
रायाः सत्या व्यवच्छेदे ‘अस्माकमर्थाय जज्ञिषे’ इति
नवाक्षरोऽनुष्टुप्पादो जायेत। अपि च। यत्र नैप्र.
अजमध्यस्थो हल् लुप्यते, तत्राऽनुदातोदयोऽसौ भवति।
इह तु न तथेत्येतदपरं पराऽभिप्राये बाधकं द्र.। अथ
२ये स्थ. धान्य- इत्यस्य *धानिक- (व्यु. यद्र.) इत्ये-
तन्मूलकत्वेनेति कृत्वा परप्रस्तावेन च संगम्य मौस्थि.

‘एवास्माकमिदं धानिकम्’ इत्यधिकाक्षरः पादः संजा-
येत। ३ये स्थ. तावत् पराभिप्रायतोऽधिकाक्षरत्वं निगद-
सिद्धम्। एवं. शौ. स्थ. सर्वत्र छन्दोदृशा यनि. सुवचतर-
त्वेनाभ्युपेयत्वे सति ऋ. स्थ. अपि ‘अस्माका असदिन्द्रो
वृज्रहस्तः’ इतीदं पादस्य मौलिकं स्वरूपं द्र. इति दिक्।

४) ‘*युष्माका’ इति ऋ. (७, ५९, ९) पाप्मे।

०) *अस्मद्- + (✓/यु [गतौ] > भावे) *य- इति
स्थिते बस. पूपप्रस्व. सति *अस्मर्यं- इत्यत्र नैप्र. *अस्मय-
इत्येवं विपरिणते च वा. क्विवि. इति कृत्वा न. द्वि१
व्यवहियमाणे चाऽवसाने अय् > ए इति संक्रमः द्र.। एवं
व्यु. पार्थक्याद् निर्देशपार्थक्ये प्राप्तेऽपि यथाप्रसिद्धि स्थला-
नुक्रमणं त्वस्य अस्म- इत्यत्रैव गप्. द्र. (तु. तत्र टि. पाप्र. अपि)।

१) बस. पूपप्रस्व. [=अस्मे (=अस्मद्गता) यथा
स्यात्तथा ह्रितिः यतः]। उप. ? < ✓/वा धारणे इति
वा < ✓/हि गतौ इति वा (तु. यस्थ. सा.)।

४) व्यु. कृते तु. टि. अस्मद्-। ‘त्वाहौ सौ’ (पा ७,
२, ९४) इत्य् अस्मद् आदेशमात्रमिति विकारमात्रमिति
वा प्राञ्च आहुः। मौलिककरावस्पर्शद्वितीयं पृथक् प्राति.
इत्यर्वाचः (तु. ww १, ११५)।

३२, ४; ३, १५, १; ४३, ३;
 ५३, १२; ४, १८, २; २६,
 १५; २३; ३; २७, १; ४२,
 २-६; ५, [२, ८; १०, ३२,
 ६]; ९, ६; १२, २; ३; ४२,
 २; ४३, ९; [४४, १४; १५];
 ७५, २; ६, ९, २; २६, ७; ४७,
 १०; ५०, ९; ७, २९, ४; ३२,
 १८; ८६, ७; ८९, १; १०४,
 १४; ८, १, २०; ३१, ६; १०३;
 ११; ४६; ९, १३; १६; १०,
 २; १४, १; २; १९, २५; २८;
 [३५, २२-२४]; ३८, १०; ४४,
 २३३; ४५, ३५; ५३, ८; ६२,
 ११; ६७, १०; ७४, १३; ७५,
 १५; ७६, १२; ७८, १०; ९,
 ९६, ४; १०७, १९; २०; ११२,
 ३; १०, १५, ३; १८, १३;
 २५, ३; २७, १-३; ५; ९;
 २८, ५; ३४, २; ३; १२; ३८,
 ५; ४०, ७; ४८, १३; ४-६;
 ८३; ४९, १३; २३; ३३; ४;
 ५३; ६; ७; ८३; ९; १०; ५१,
 ४३; [(५, १, ५; ६; ६, १, २;
 ६) ५२, २]; ६०, १०; ६१,
 १८; ७९, ४; ८३, ५; ८६, ९;
 ११; १२; १४; ८८, १५; ९५,
 २३; ९७, १; ११; २०; १०८, १०;
 ११९, ५; ९; १०; १२; १२५, १५;
 २३; ३; ५; ६३; ७; ८; १२८,
 ४; १४५, ३; ५; १४६, ६;
 १४९, ५; १५०, ४; १५९, १;
 २३; ३; ६३; १६६, २; ४३; ५;
 १६७, ३; १७४, ५; १८३, ३५;
 खि १, १, १; १०, १; २, ६, २;
 ८; १५; ६३, १७; ६३, २९;
 १४, १; ३, ५, ८; १०३, १-९;
 १३, १; १५, ११; १२; १५३;
 २७; २९; ४, १, १; २, ४;
 १२; ६, ३; ८, ५; ८; ११, ९;

६, ३, १; मा १, ५; २, २७;
 २८; ३, १९; ४, २३; ५, ११;
 २२; २३५; २६; ३९; ६, १;
 १६३; ८, ९५; १३; ३७-४०;
 ९, ४; १०५; १३; १०, २३;
 ११, ४९५; ७१५; ८१; ८२;
 १२, ६४; ७५५; ८५५; ९५;
 १००; १०५; १५, ४९; १६,
 ८; १७, ६७३; ७४; १८, ३५;
 १९, ३५; ४७५; ५६५; २०,
 २४; ३२३; २३, १९; ६०; ३१,
 १८; ३६, १८; ३७, २०; ४०,
 १७; का १, ३, १; २, ३, १; ३३;
 ६, ६; १०; ३, ३, ११; १९,
 २; ४, ७, ४; ५, ४, २; ६, १;
 २५; ७, १; ९, ६; ६, १, १; ३,
 ६३; ५, ५५; ८, ६, २५; ११,
 २; १२, १; १३, १; १४, १;
 १५, १; १६, १; १७, १; १०,
 १, ५; ११, ७, ३; १२, ४,
 १३५; ७, ६५; १६; १७; १३,
 ५, ३; १६, १; ११; २२; ७, ४;
 १६, ६, १; १७, १, ८; १८,
 ६, ३३; १०; २०, १, ६; २१,
 ३, ४; १८५; ४, ७५; २२, २,
 १; ३, १३; २५, ५, ३; १०,
 ८; ३५, २, २; ३६, १, १८;
 ३७, ३, ६; ४०, १, १६; तै
 १, १, १०, २; २, ३, २; ५,
 १; २; ३, १, १; २, १; ४, २३;
 ९, २; ५, ६, १; ४; ७, ६; ८,
 १; १०, १; ६, २, १३; ३३;
 ४३; ४, १३; २३-४३; ६, २३; ३;
 १०, १३; ११, ५३; ६३; ७३;
 ७, ४, १३; २; ४३; ५३; ६,
 २; ३; ८, १३; ९, १; २३; ११३,
 १; २; ८, ७, २; १५, १३; १६,
 १; २, ३, १, ४; ५; ९, १५;
 २; ३; ४, १२, ५१; ५, २,
 ५३; ८, ४३; ११, ४३; १२,

२३; १६, ११, ४; १२, ३;
 ३, २, ४, ५; ५, ६; ८, ५; १०,
 २३; ३, १, १; २३; ९, १; ११,
 ५३; ४, ८, ६; ५, ३, २३; ५,
 १५; ६, १३; ४, १, ५, १५; ९,
 ३३; १०, ३; ४; २, ५, ४३;
 १६, १; २; ५; ७, १; ४, ५,
 १; २३; ५, १, ३; ६, ५, १; २;
 ४; ७, १२, ३; १३, ३; १४,
 २३; ५, २, ५, ६; ४, ७, १;
 ५, २, ४१; ६, १, ८, ४; ९,
 २१; १०, ४; २, ३, २१; ४, २१;
 १०, २; ११, १; ३, २, ५; ६;
 ९, २; १४, ५, १; ८, १३; ७, १,
 ५, २१; १८, २; ३, ११, १;
 २३; ३३; ४, १५, १५; १६, १;
 १९, १; ५, ८, ३१; मै १, २,
 १; १०५; १३; १६३; ३, २६५;
 ४, २५; ३; ४; १०; १२१; ५,
 २; ३; ४३; ८; १०; ११३; १४३;
 ६, १; १०१; १३१; ८, ४; ९,
 ७३; ११, ५१; २, १, ९; २, १३;
 ५३; ३, २३; १५; ८३; ५, १०;
 ६, १३; ३; ११; ७, ५५; ७३; १;
 १३३; १४; ९, १; १०, ६३;
 १२, ४; १३, १०; ३, २, ५;
 ३, ५; ९३; ४, ११; ६, ३१; ७,
 ४१; ८, ३३; ८३; ९, १; १०,
 १३; ५१; ११, ७; १२, २०; ४, १,
 ९१; ३, ६१; ३, ११; ४; ४६१;
 ४, ६; ५, ५३; ८३; १५; ६, २;
 ३३; ४३; ६३; ७, ३५; ९;
 १८, १; ७; ९, १३; ५३;
 २३५; २५५; २७; १०, ६५;
 ११, ३५; १२, ३; ६३; १३,
 १०३; १४, ९५; १७३; काठ १,
 १२३; २, १; ४; ५३; ९; १११;
 १२३; ३, १; ३३; ६३; ४, १४५;
 ५, १५; २; ३५; ४३; ५५; ६,
 ५; ६; ७; ९; ७, १; २३; ३;

६; ८; ९; १२; १३; ८, १७;
 ९, १८; १०, ६; ११, ६;
 १२, २; १४; १३, १६; १४,
 ५; १५, १; २; १६, ४; ७;
 १२; १३; १४; १७, ११;
 १९; १८, ४; १३; १८; १९,
 १०; २०, ४; २१, ७; ९; १४;
 २३, ८; ११; २४, ४; २५,
 १; २; ९; १०; २६, २; ५;
 २७, ३; ४; ५; २८, ७; २९,
 ८; ३०, १; ३१, ७; ११; १४;
 ३२, १; २; ३; ४; ५; ३४,
 ७; १७; १८; ३५, ११; १८;
 ३६, १५; ३७, ११; १३;
 १५; १६; ३८, २; १३; ४०,
 ९; १०; ४१, ९; ४३, १; ४४,
 ४; ५; ८; क १, १२; १३; १६;
 १८; २, ३; ५; ६; ८; १०; १३;
 ४, ४; ६; ८; ५, १; २; ५; १;
 ६, २; २५, ३; ४; ५; २७,
 १; २८, ४; २९, २; ६; ३०,
 ८; ३१, ६; ३६, ५; ३७,
 ५; १३८, ४; ५; ४०, २; ३;
 ५; ४१, ३; ४२, ३; ४; ४;
 ५; ४४, ७; ४६, ४; ४७,
 ७; ११; ४८, ११; १६;
 त १, १२२; १५२; ३०७;
 ३१०; ५१६; २, २७२; २७३;
 ३४०; ८५०; ८५१; १०९४;
 ११४६; ११७६; ११७७;
 ११८४; ११८५; ११८६, १, ९;
 ३, १०; त १, १३, ८; १६, ८;
 ३२, ५; ८; ५३, ६; १२, २, २;
 ४, ७; ३, २३, ४; ५; २८,
 १२; ४८, १८; ४, १२, ३; ४;
 सौ १, ९, ४; १०, ३; २९, ५;
 ६; २, १०, २-८; २५, २;
 २७, ५; ३०, ५; ३२, ३; ३,
 ५, २; ५; ६, १; ३; ५; ७, ६;

८, ३; ६; १५, १; १८, ४;
 ५; १९, २; ३; ५; २२, ६;
 २४, १; २; २९, ८; ३१, १-११;
 ४, ४, ७; ५, ७; ६, ४, ५; ९, ७;
 १४, ३; १८, ५; २०, २; ४; ८;
 २६, ३; २८, ३; ३०, १; २; ३;
 ५; ६; ७; ८; ३२, ५; ३६,
 ७; ९; ५, ३, ४; ७, ५; ७;
 ८, ८; ९; ९, ७; ११, ३; १०;
 १३, ३; ६; २३, १०; ३०, ८;
 ६, १५, २; ३; २१, १; २३,
 १; ३९, ३; ५८, ३; ६१, २;
 ३; ६५, २; ७१, १; ७६, २;
 ८४, १; ९४, २; ९७, १; १०१,
 ३; १०२, २; १०८, २; ११७,
 २; ११९, १; १२२, ५; १२४,
 १; १२७, २; १३०, ३; १३३,
 ३; ७, १३, ३; १६, १; ३६,
 २; ३९, २; ४; ५०, १; ५२,
 १; ७८, १; ३; ८४, २; १००,
 २; १०५, १; ११५, २; ११९,
 १; ८, २, ३; ६; ४, १४; ७,
 ६; १८; ८, ८; ९, २२; ९, २,
 २; ३, २; १५; १३, १०; ११;
 १२; १९; २०; १०, १, ४; ३२;
 ३, १०; ४, २१; ५, २५-३६;
 ७, ४३; ८, १६; ३८; ९, २७;
 १०, ३; ११, १, १९; २७;
 ३, ३०; ४, १-१८; ११, ४;
 १२, ९; १३; १२, १, ११;
 १२; ५४; २, ३२; ३३; ३,
 ४७; १३, १, १९; ३८; २,
 ४४; ४५; १४, १, ३८; ५१;
 ५७; २, १९; ७१; १६, ३, १;
 ४, १; ७, ८; १७, १, ६; २०;
 २१; २४; २७; २८; २९;
 १८, १, १३; ४५; ३, ५२;
 १९, ९, १४; ३१, ४; ५; ६;
 १३; ३२, ४; ५; ७; ३६, ६;

४०, २; ५१, १; ७०, १; १२०,
 २७, १; २; ४२, १; ८२, १;
 ११५, १; २; १२६, ९; ११;
 १२; १४; १२८, ४; १४१, ३;
 १४२, १; पै १, ६, ४; ९, ३;
 ११, ४; ५; १५, १; ३७, १;
 ३८, १; ४३, १; ५९, ३; ५;
 ६०, १; ३; ६६, ४; ८३, ४;
 ९०, २; ९४, १; ९५, ४; १००,
 २; १०३, ४; ११२, १; २, २,
 २; १६, ३; १७, २; १९, ५;
 २७, ५; ३५, १; ३७, ५; ४१,
 १; २; ३; ६८, ६; ७६, ३;
 ७७, १; ७८, ३; ८१, ५; ३,
 २, ५; ३, १; ६; ९, २-५; १३,
 २; ४; ५; १९, २; ४; ५; २९,
 ३; ५; ३६, ४; ३७, १; ३८,
 ८; ४०, ४; ४, ६, ७; १०, ७;
 ११, ३; २०, ३-५; २२, १;
 २४, ४; ३२, ५; ५, ४, ४; ८,
 ३; ४; १४, ६; १६, ८; २०, १;
 २४, ६; २७, ५; ६; २८, ३;
 २९, १; ८; ३०, २; ३३, ३; ८;
 ९; ३४, २; ३७, ७; ६, ६, ५-७;
 ७, ७; ८, २; १२, ५; १५, १; २;
 ९; ७, ३, ८; ९, ७; १२, ३; १८,
 ८; ८, १, ३; २, १; ६, २; ४; ८;
 १०, १-५; ११, १; ११; २०, ४;
 ८; ९; ९, ६, १; ९; १०, ४; १२;
 १३, ८; २५, १५; १०, ४, २; ३;
 ४; ६; ५, ५; ६; १३; ६, ८; १०,
 ४; ५; ११, १, १; २, १; ९;
 १२; १६, १; ७; १२, ४, ५; ७;
 १३, ५, २६; २७; १३, १; १४,
 ९; १४, २, ११; १५, १८, ८;
 १६, ३, ३; १०, ४; १३, ७;
 १७, १; १९, ८; १०; २९, ८;
 ३५, ४; ३८, ४; ३९, २; ५०,
 ६; ५७, १-१८; ७४, १०;

७५, १; ९; १०; ७६, २; ९०,
१०; ९१, ७; ९८, ६; १०२,
५; १०७, ३; १३१, १-१०;
१३८, ८.

✓*अहंयु^१

अहंयु^२-युः ऋ १, १६७, ७.

अहं-सन्^३- -०न^४ ऋ ८, ६१,
९; -०ना ऋ ५, ७५, २१०.

अहमु(म्-उ)त्तर^५- -रे शौ १२,
४, ५०; -रेषु शौ ४, २२, १६;
पै ३, २१, १.

*अहमुत्तर-त्वं^६- -स्वे शौ
३, ८, ३; पै १, १८, ३.

अहं-नमस्^७- -माः पै १,
१८, ३१.

अहं-पूर्व^८- -वैः ऋ १, १८१, ३.

आव^९- -वित् तै २, ५, ६, ६;
६, ४, ८, ३; काठ ८, १;

-वित् तै २, ५, २, ३; ५, ६, ५;
६, ७, १; मै १, ६, १२; -वित् योः

तै २, १, ९, ४; ५, २, ५; मै १,
६, १३; -वाभ्याम् काठ १२, ७;

-वित् वाम् काठ ८, १०; क ७, ६.

*न (<*२अं<*अंर-)^{१०} नः ऋ
१, १, ९; २, ९; ३, ६; [१०;

६, ६१, ४]; ४, २; ३, ५; ६;

५, ३; [८; ८, ४४, १९]; १०;

७, ४; ६; १०, ३; ४-६; ११; १२,

३; १०; [१०; ३, १०, ८]; [११;

८, २४, ३; ९, ४०, ५; ६१, ६];

[१२; (८, ४३, १६)]; १३, १; २;

[७; ८, ६५, ६; १०, १८८, १]; [८;

१४२, ८; १८८, ७]; [१४, ११;

२६, १]; १५, ३; ८; १०; १६,

[४; ३, ४२, १; ५, ७१, ३];

५; [९; (८, ६४, ६)]; १७, [१;

४, ५७, १; ६, ६०, ५]; १८,

२; ३; [३; ७, ९४, ८]; २०,

७; २२, ८; ११; १३; १५;

१६; २३, [६; ३, ५३, १३];

[९; २, २३, १०; ७, ९४, ७; १०,

२५, ७]; १२; १७; १८; २४, १;

२; ११; २५, २; १२; २१; २६,

२; ४; ५; ७-९; २७, २; ३;

५; ११; १२; २८, ८; २९, १-७;

*) क्यजन्तः नाधा. द्र. (तु. टि. ✓*अस्मयु) ।

१) व्यु. च पपा. च कृते तु. टि. अस्मयु- [वैतु. पा.
(५, २, १४०) यनि. भिन्नात् तत्प्रतिरूपकोकृतादिव सतः
प्राति. मत्वर्थे युस् प्र. इत्यन्यथासिद्धमिव सन्तं दवीयांसं
पन्थानं यायुकः] ।

२) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । अथवा उस. उप.

✓सन्+अच् इति कृत्वा थायीयः स्वरः (पा ६, २,
१४४) । पूष. समासस्य च कृते तु. टि. अहं-पूर्व- ।

३) पूर्वाऽऽमन्त्रिताऽविद्यमानवत्त्वाऽभ्युपगमात् पादा-
दित्वाद् षाष्ठिक आद्युदात्तः द्र. (पा ८, १, ७२; ६, १, १९८) ।

४) पपा. च सा. च 'अहम् । सुना' इति पदद्वयमत्र
पिपाठयिषतः । तथा स्थितेऽर्थस्य नितरां विशदेतरत्वात्
यनि. च देवताविशेषणतौपयिकत्वाद् अर्वाचां समस्तैक-
पदत्वे प्रायिक्यमिमतिर्भवति । एस्थि. अपि स्वरादि-
निर्दिष्टिं प्रति भवत्येव कियानपि मतभेदः (यतु. ORN.) ।

५) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्र. ।

६) एवं किल पपा. प्रकरणाऽनुरोधश्च भवति (वैतु.
सा. अत्र पदद्वयोमिव पठित्वा व्याचक्षाणः) । यच्चात्र
देवानामप्युपरि स्वं यजमानं प्रतिष्ठापयितुमलंभूष्णुरपि
पुनस्तस्य प्राधान्यप्रतिष्ठायै देवानामेवान्यतमस्य याच्ना-
मिव सा. कारयति तद्विरुद्धार्थप्रतिपत्तिकरत्वाद् अतित-
रामिवोपेक्ष्यम् ।

७) भावे त्वः प्र. (पा ५, १, ११९) । अत्र
'अहम् । उत्तरत्वे' इति पदद्वयाऽऽत्मकः मुपा. भवति ।
सा. चापि तथैव पठित्वेव व्याचष्टे । प्रकरणाऽनुरोधेन

यनि. प्राति. मौलिकतया संभाव्यते । तद् विमृश्यम् ।

१) 'नमाः इव>नमेव' इत्यभिसंधिकः मुपा. द्र.
[तु. शौ. (३, ८, ३) यत्र 'दीर्घमेव' इति पा. आभ्यते] ।

'अहंनम् एव' इति मुपा. त्वत्र प्रतिपत्तिश्च इव भवति ।

यनि. शोधे समासादिकार्यम् अहमुत्तर- प्रमृ.

समाननिष्पत्तिकेषु प्राति. उक्त्या दि. एव किञ्चिन्मात्र-

भेदपूर्वकं व्याख्येयमिति पिष्टपेषणो नादरः । अग्नेः

वि. एतदिति तु विशेषः द्र. ।

१) छान्दसेऽत्र संधाव् इव इति वा एव इति वीतरांशः द्र. ।

२) अत्राऽविहितलक्षणो मयूरव्यंसकाद्याकृतिगणीयः

तस. सासस्व. च द्र. (पा २, १, ७२; ६, १, २२३) ।

'एहीडादयः' (पाग. त.) इत्येतदनु चान्यपदार्थे वृत्तिर्भ-

वति । अथवा, 'अहं पूर्वः' इत्याकारकं शब्दोच्चारणमस्मिन्-

स्तीति *अहं-पूर्व- इत्याकारकः बस. मूलत आस्थेयो

वचनपरः । ततस्तद्वति बाध्येऽर्शोऽर्वादीयोऽच् प्र.

चित्स्वरश्च द्र. (पा ५, २, १२७; ६, १, १६३) । पूष.

अहम् इत्येतच्छब्दानुक्तेः प्राधान्येन प्रदर्शयितुमिष्ट-

त्वाद् अस्मद्- इत्यस्य मूलस्य प्राति. स्थाने अहम्

इत्यस्यैव रू. व्यवहार इति प्राक्प्रक्रियायामपरो विशेषः

द्र. । यद्वा अहम् इत्यस्य सर्वनामप्रतिरूपकस्य स्वरादि-

त्वम् उस्सं. (पा १, १, ३७) । अर्वाक्-प्रक्रियायां त्वा-

देशादेशिभावस्याऽनभिमतत्वाद् आदेशतया प्रतिपद्यमा-

नानां प्रातिस्विकसत्तास्वातन्त्र्यविशेषस्याऽभिमतत्वाच्च नेह

किञ्चिद् विशेषेणाऽवधेयमिव भवतीति दिक् ।

१) व्यु. कृते तु. टि. अस्मद्- ।

३०, ४; ६; ८; १३; १६;
 ३१, ८; [८; ९, ६९, १०; १०,
 ६७, १२]; ९; १०; १२; १८;
 ३३, १; ३४, १; ५^२; ६; ७;
 १२; [१२; ११२, २४]; ३५,
 [११^२; ११४, १०^२]; ३६, २;
 ६; [१२; (४, ९, १)]; १३; १४^२;
 [१४; १७२, ३]; [१५; ७, १,
 १३]; ३८, ६; ३९, ७-९; ४०,
 ३; ४२, १; २; ६; ७^२; ४३,
 २; [३; ३, ४, ६]; ६; ८^२; ४६,
 ६; ७; १५; ४७, ७; ४८, १;
 १०; १३; [१४; (८, ८, ६)];
 [१५; (८, ९, १)]; १६; ५४, १;
 [११; १०, ६१, १२]; ५७,
 ४; [५८, ८; ४, २, २; ६, ५०,
 ९]; [६२, २; ९, ९७, ३९]; [१२;
 (८, २, १५)]; १३; ६३, ८; ९;
 ७०, ५; ७१, २; ७; १०; ७३, ९;
 ७५, ५; ७६, २; ७७, ४; ७९,
 ७-९; ११; ८१, १; ७; [८; ९१, ९;
 ७, ९६, ५]; [९; ८, ४५, १५];
 ८२, १; ८४, ८; २०; ८५, १२;
 ८८, १; ८९, १^२; २^२; ३-५;
 ६^५; [७; १०, ३५, १३]; ९^२;
 ९०, १; ४; ५^२; ६; ७; ८^२; ९; ९१,
 १; ४; ६; [८; १०, २५, ७]; ९;
 १०; [११; १३९, ६]; १२; १३;
 १५; १७; २३; ९२, १५; [१७;
 १५७, ४]; ९३, ११^२; १२^२; ९४,
 १; १२; [१६; ९५, ११; ९६,
 ९; ९८, ३; १००, १९; १०२,
 ११; १०३, ८; १०५, १९;
 १०६, ७; १०७, ३; १०८, १३
 १०९, ८; ११०, ९; १११, ५;
 ११२, २५; ११३, २०; ११४,
 ११; ११५, ६; ४, ९७, ५८];
 [९५, ११; ९६, ९]; ९६, ८;
 [९७, १-८]; [९८, २; १०, ८७,
 १]; ९९, १; १००, [१-१५];

[१९; १०२, ११]; १०१,
 ८; १०; ११; १०२, ३^२; ९;
 १०; १०४, २; ५^२; ६^२;
 ७; ८^२; [८; ७, ४६, ४]; ९;
 १०५, १३; १०६, [१-६];
 ३; ५; [७; ४, ५५, ७];
 १०७, २; [२; ४, ५४, ६;
 १०, ३५, १३; ६६, ३]; [३;
 ६, ४९, १४]; १०८, ६; १०९,
 ७; ११०, ७; [९; (६, ४४, ९)];
 १११, २^२; ३; ४; ११२, २४;
 ११३, ४^२; १६; १९^२; ११४,
 २^२; ६; ७^२; ८^५; ११८, २;
 १०; १२०, ३; ४; ७^२-९^२;
 १२१, १४^२; १५; १२२, ३^२;
 ६; १४; १२३, ३; [(११३, ७)
 १३]; १२४, १; १२७, ११^२;
 १२८, २; ५; ७; १२९, ५^२; ८;
 ९^२; [९; (४, ३१, १२; ८, ९७,
 ६; १०, ९३, ११)]; १०; ११;
 १३०, १; १०; १३१, ६; ७;
 १३२, ६; १३३, ६; १३४, ६;
 १३५, १; ३; ५; १३७, [१; ३];
 १३८, ४; १३९, १; ५; ७;
 १४०, १२^२; १३; १४१, १२^२;
 १४२, १०^२; १४३, ६; ७; ८;
 [८; (६, ८, ७)]; १४७, ४; ५;
 १५३, ४; १५७, २; ३; ४; १५८,
 १; १६०, ५; १६१, १; ४; १३;
 १६२, [१; ५, ४१, २]; [६; १२];
 २२^२; [२२; (४, ३९, ३)]; १६४,
 २६; १६५, ३-५; १६६, ६;
 १६७, १; [१; ७, २६, ५]; २;
 १०^२; १६९, १; ४; [५; १७१,
 ३]; १७०, २^२; १७१, ३-५;
 १७३, ९; १२; १३^२; १७४, १;
 १०; १७५, २; १७६, १; १७८,
 १; २^२; ५; १८१, ६; [१८५,
 २-८]; १८६, १^२; २^२; ३; ५;
 ६^२; ७; ८; १८७, ३; ७; १८८,

३; ८; ९; १८९, २; ४; ५^२;
 १९०, ६; [८; ७, २३, ६];
 २, [१, २; १०, ९१, १०]; २, ६^२;
 ७; ९; ११; १२; ३, ३; ६; ८; ६,
 ५^२; [५; ९, १३, ५; ६५, २४]; ६;
 ७, २; ५; ९, २^२; ६; ११, १४;
 [२१; १५, १०; १६-२०, ९];
 १६, ७; ८; १७, ८^२; २०, १-३;
 २३, १; ६^२; ७^२; ९; १२; २४,
 १^२; १२; १५; २७, १; ६^२; ७;
 १०; १४; २८, [३; (७, ६०,
 ५)]; ७^२; ९; १०; २९, २; ३;
 ६; ३०, ९; १०; ३१, २; ३;
 ३२, २^५; ४-६; ३३, १^२; ३-५;
 १३; [१४; (६, २८, ७) ७, ८४,
 २]; १५; ३४, ६; ७; ९; १२;
 ३६, ३; ३८, १०; ३९, ३; ४^२;
 ५; ६^२; ७^२; ४१, ९; ११^२;
 १६; १७; २०; ४२, [३;
 (६, २८, ७)]; ४३, २^२; ३;
 ३९, [१५; ५४, १]; [१९; ३१,
 १८; ४, ३२, १]; १९; २२^२; [२३;
 ५, ११; ६, ११; ७, ११; १५,
 ७; २२, ५; २३, ५]; ३, ७; ४,
 २; [९; ७, २, ९]; [११; ७,
 २, ११; (५, ११, २; १०, १५,
 १०; ७०, ११)]; ८, ७; ९; १०,
 ६; १३, १; ४^२; ६^२; ७; १४,
 ६; १५, २; ३; ५; ६^२; १६, ३;
 ५; १७, ५; १८, १; १९, [१;
 १०, ५३, १]; ५^२; २०, १; २;
 २१, १; [२; १०, २४, २]; २३,
 २; २४, २; ५; २५, २; [२६,
 ३; ८, १२, ३३]; २८, १; २९,
 १०; ३०, ११; १९; २१; ३१,
 ८; १९; २०^२; ३२, १४; ३३,
 ८^२; ३५, [१; ७, २३, ४]; ३७,
 ८; [११; ४०, ८; (९)]; ३८, ९;
 ४०, ३; ६; ४१, [१; ८, १३,
 १३]; २; ४; ४२, ७; ४३, २; ३;

[४४, १; ८, १३, १३]; ४५, ५;
 ४७, २; [३; ५१, ८]; ५२, १; ३;
 ४; ६; ५३, १४; १७; १८; १९;
 २१; ५४, ३; ९; १२; १५-१७;
 १८; १९; २०; २२; ५५, २;
 ९; [(१, ७३, ३) २१]; ५६, ६;
 ६०, ६; ६२, ४; ९; १०;
 [१६; ७, ६५, ४; (८, ५, ६)];
 ७, १, ४; ५; १०; २, ११; १६;
 [२०; (८, ४८, ६)], ३, ४; ५;
 १४; ४, ३; ४; ११; १२; ५,
 १२; १३; १०, ३; ८; ११, २;
 [१२, ६; १०, १२६, ८]; १४,
 १; १५, १; १६, १; २; ८; १७;
 २०; १७, १७; २०; २०, १;
 २; [३; ५, ३१, ११]; ४; १०;
 २१, १; ३; ६; १०; २२, १;
 २३, ७; २४, १; २९, १; ३;
 ३१, १; ३; [४; (१०, ८३, ६)];
 ३२, ५; ७; १६; २०; २१;
 ३३, ३; ८; ३४, १; ३६, ८;
 ९; [९; (१०, १८३, १)]; ३७,
 १; ७; ८; ३९, ५; ६; ४१, ४;
 [५; १०, १०१, ९]; ६; ११;
 ४२, १; १०; ४३, ४; ४४, ५;
 [६; (६, ६, ७)]; ४६, २; ४७,
 ३; ४९, ३; ५०, [२; १०, ८९,
 १५]; ११; ५३, १; ५; ६; ७;
 ५४, १; ३; ५५, [१; ७, ६२,
 ४]; [३; १०, ७६, १]; ४; ५;
 १०; [१०; ८, १८, ३]; ५६, ४;
 ५७, २; ३; ६; ७; ८; ५८, १०;
 ५, १, ८; २, ५; ३, ७;
 ९; १२; ४, [(३, २, २) २]; ४;
 ५; ८; ९; ५, ४; ५; [७; ९,
 ५, ८]; ९; ६, ८; ९; ८, ४;
 ९, ७; [७; २३, २]; १०, १;
 २; ६; ७; ११, ४; १२, ३;
 १३, ३; [५; ८, ९८, १२];
 १४, १; १६, ५; १७, ५;

१९, ५; २०, १; २२, ४; २३,
 [४; ६, ४८, ७]; २४, १; ३;
 २५, १; ३; ४; [९; ६, ६१,
 ९]; ३०, ३; ३१, २; ३३, २;
 ६; ७; ३५, २; ८; ३६, ५;
 ३८, १; ४; ३९, १; ४१, १;
 ६; ९; ११; १२; १५; [१६;
 ७, ३४, १७]; १८-२०; ४२,
 ३-५; ९; १३; [१६; ४३,
 १५]; [१८; ४३, १७; ७६, ५;
 ७७, ५]; ४३, १-३; ६; ११;
 [११; ७६, ४]; ४६, ४; ५;
 ६; ७; ४९, ४; ५०, ३; ५१,
 ११; १२; १३; १४; ५५,
 ९; १०; ५७, ७; [८; ५८, ८];
 ५९, ६; ८; ६०, १; ६; ६१,
 १६; ६२, ९; ६३, ५; ६४, ५;
 ६; ६५, १; ६; ६८, ३; ७०,
 ३; [७१, १; ८, ८, १७];
 ७२, ३; ७५, ३; ७९, १;
 ३; [६; ७]; [८; ८, ५, ९;
 ९, ६२, २४]; ८०, ५; ८२,
 ४; ५; ८३, [५; (१०, १६९,
 २)]; ६; ८७, ६; ८; ९;
 ६, २, ७; [११; १४, ६; १५, १५];
 ४, १; २; ४; ७; ८; ५, ४;
 ९, ७; १०, १; ५; ११, १;
 २; ६; १२, ६; १३, २; ६;
 १५, ६; ९; [१२; ७, ४, ९];
 १९; १६, २; १२; २८; ३०;
 [३०; ७, १५, १५]; ३१;
 ३२; ४४; १७, १४; १८, ५;
 १९, ६-८; २०, १; २१, ९;
 १२; २२, २; ४; ७; १०; ११;
 २३, ५; ९; २४, ५; ९; २५,
 १; ७; ९; २६, १; ३३, १;
 ४; ५; [५; ६८, ८]; ३६, ५;
 ३७, २; ३८, १; ३९, १; ४०,
 ३; [४; ७, २९, २]; ५; ४४, ११;
 १८; ४५, १; ४; १४; [१७;

८, ८०, २]; २१; २४; [३३;
 ८, ९४, ३]; ४६, २; ३; ५; ६;
 १०; ४७, ७; [७; (८, ७१, ६)
 १०, ४५, ९]; ८; ९; ११;
 २८; ३०; ३१; ४८, ९;
 १०; [१५; ७, ३२, २५]; १९;
 ४९, ८; १५; ५०, ३; ४; [८;
 ७, ३५, १०]; ११; १२; १३;
 १४; ५१, ५; ६; १०; ११;
 १४; १५; ५२, २; ३; ६; ९;
 ११; [(५, ४, ८) १२; ७, ४२,
 ५]; १६; १७; ५३, २; ४; १०;
 ५४, ५; १०; ५५, १; ५; ५६,
 ४; ५; ५९, [७; ८, ७५, १२];
 ९; ६०, १२; [१४; ८, ७३,
 १४]; ६१, ६; [७; ७, ९५, ४];
 १०; १४; ६३, ८; ६४, ४;
 ६५, १; ६; ६७, २; ६८, ७;
 ६९, १; ५; ७०, ५; ६; ७१,
 ३; [३; ७५, १०]; ७३, १;
 ७४, [१; ७, ५४, १; १०, ८५,
 ४३; ४४; १६५, १]; २; ३;
 ४; [४; (१०, ८५, २४)];
 ७५, १०; १२; १७; १९;
 ७, १, ३; ५; ८; १२; १८; १९;
 [२०; २५; ३, १०; ७, ७;
 ८; ९, ६; ११, ५; १२, ३;
 १३, ३; १४, ३; १९, ११;
 २०, १०; २१, १०; २२, ९;
 २३, ६; २४, ६; २५, ६; २६,
 ५; २७, ५; २८, ५; २९, ५;
 ३०, ५; ३४, २५; ३५, १५;
 ३६, ९; ३७, ८; ३९, ७; ४०,
 ६; ४१, ७; ४२, ६; ४३, ५;
 ४५, ४; ४६, ४; ४७, ४; ४८,
 ४; ५१, ३; ५३, ३; ५४, ४;
 ५६, २५; ५७, ५; ५८, ६;
 ६०, १२; ६१, ७; ६२, ६;
 ६३, ६; ६४, ५; ६५, ५; ६७,
 १०; ६८, ९; ६९, ८; ७०, ७;

७१, ६; ७२, ५; ७३, ५; ७५,
८; ७६, ७; ७७, ६; ७८, ५;
७९, ५; ८०, ३; ८४, ५; ८५, ५;
८६, ८; ८७, ७; ८८, ७; ९०,
७; ९१, ७; ९२, ५; ९३, ८;
९५, ६; ९७, १०; ९८, ७; ९९,
७; १००, ७; १०१, ६; ९,
९०, ६; ९७, ३; ६; १०, ६५,
१५; ६६, १५; १२२, ८];
२२; २४; २, १; ६; ७; ३, ७;
८; [१०; ४, १०; (६०, ६)];
४, ४; ८; ५, ९; ७, १; ८, ३;
९, २; ३; १०, ४; ११, ३; १२,
२; १४, ३; १५, १; ३; ४;
६; ११; [१३; ८, ४४, ११]; १४;
१६, ५; ६; ८; ९; १७, ५; ७;
१८, १; ४; १९, ७; ०, १;
७; ९; २१, १; ५; २४, १;
[३; (८, ७९, ४)]; [४; ८, ८,
१; (१८; ८७, ३)]; ५; २५,
२; २६, १; २७, १; ४; २८,
१; ४; २९, ४; ३०, १; ३१, ३-५;
३२, १; ५; ९; २६; २७; ३४,
१४; १५; १८; २०; २१; २२;
२३; [२५; ५६, २५; (१०, ६६,
९)]; ३५, १; २; ३; ४; ५;
६; ७; ८; ९; १०; ११;
१२; १३; १४; [१५; १०, ६५,
(१४) १५; ६६, १५]; ३६, ७;
८; ३७, २; [५; ८, ९७, १५];
६; ८; ३८, ३; ५-८; ३९, १;
३; [७; ४०, ७; ६२, ३]; ४०,
२; ४; ४१, ३; ५; ६; [७;
८०, ३]; ४२, ५; ४३, ३; ५;
४४, ५; ४५, ३; ४६, १; २;
३; ४; ४७, ४; ४८, ४; ५०,
१; ५१, २; ५२, ३; ५३, २;
५४, १; २; ३; ५५, १; ६;
५६, ९; १६; १७; २१; २२;
५७, ५; ६; ७; ५८, ३; [३;

८४, ३]; ५; ५९, ६; ८; ६०,
७; १०; [१२; ६१, ७]; ६२,
२; ३; ५; ६; ६४, १; २; ३;
६५, २; ६६, १; ३; ५; ६७, ५; ६;
६८, १; २; ६९, ५; ७०, १;
७१, २; ४; ७२, २; ७३, ४;
[४; ७४, ३]; ७५, २; ८; ७६,
६; ७७, [४; ९, ७८, ५]; ५;
८२, १; ८३, २; ५; ८४, २;
३; ८५, १; ८६, ५; ८; ८९,
५; ९०, ६; ९२, १; ३; ९३,
४; ६; ९४, ३; [३; ८, १३];
८; ९६, २; ९७, २; ४; ५;
१००, २; १०२, १; ३; १०३,
१०; १०४, ७; १०; ११;
२३; [२३; १०, ५३, ५];
८, १, ९; २१; ३, १; [१; ५४,
५]; २; ११; [(२, १३, ९) १२];
१८; ४, ३; १५; १६; ५, ४;
[७; ४९, ५; ५०, ५]; १०;
[२०; ३०]; २१; ३२; ३६; ६,
[२३; ९, ६५, १३]; [२५; ४५,
३३]; ३६; ७, ११; [(५, १५)
१३]; २७; ३२; ८, ४; [५; ३४,
११]; [(६, ५९, १०) ७; (१२,
२३)]; ९; १३; २०; ९,
११; १०, ३; १२, ६;
१३, ३; ५; १६; [१८; ९२,
२१; ९, ६१, १४]; २२; [(७,
३) २५; (५४, ७; ९, ६१,
१५)]; १५, १३; १६, ११;
१२; १७, २; ४; १८, ६-१०;
[१२; ६७, १८]; १३; १७;
१८; २१; [२२; १०, ५९, ५];
१९, ४; १९; २७; २०, २; ८;
१०; १८; २२-२४; २६; [२६;
६७, ६]; २१, २; ८; ९; १०;
१२; २२, ७; १०; [१४; ६०,
८]; १७; २३, १०; १२;
[२७; ६०, १४]; २९; २४, ७;

११; २६; २५, १०; ११; १४;
२६, ७; २०; २५; २७, २-६;
९; १०; १४; २८, ३; ३०,
३; ३१, १३; ३२, ७-९; १२;
३४, ६; ७; १२; १४; १५;
३५, [४-६]; [१०-१२]; ३९,
१; १०; ४०, १; २; ९; ४२,
२; [४३, २२; १०, २६,
९]; ४४, २; ५; १४; २२;
३०; ४५, ८; १८; १९;
३४; ४६, ९-११; १३; २५;
४७, ५; ८; ९; ११; ४८, ४;
७; ८; [८; १०, ५९, ६]; ९;
१२; १४; १५; ४९, ४; ७;
५१, ५; ५२, ५; ५३, ३;
५४, ३; ६; ५९, ७; ६०,
९; १०; ११; १२; [(८, १, ४)
१८]; २०; ६१, १; १३; १५;
१६; १७; ६५, ५; ६६, ८;
१४; ६७, २; ५; ८; ९; ११;
१२; १४; १५; २०; ६८,
१२; ७०, ९; १०; १५; ७१,
३; ७; ९; १०; १३; १५;
७५, २; ८; ९; ११; १३;
७८, १-३; ७९, ७; ८; ८०,
१-६; ९; ८१, ४; ६; ८३,
२-४; ७; ८४, ६; ८६, [१-५];
९०, १; ६; ९१, ४; ६; ९२,
३; ९; १०; १५; १९; २६;
२७; ३१; ९३, ३; १०; १८;
१९; २१; २८; २९; [२९;
१०, १९१, १]; ३०; [३१; ३२;
३३]; ३४; ९५, ८; ९; ९६, ८;
२०; ९७, [७; ७]; १३; ९८,
४; १०; ११; १००, ११; १०१,
४; ९; १०; १०२, २;
८; ९; १०३, १; ९; १२;
९, १, ५; ४, [१-१०]; ५;
१०; ८, २; ७; ८; ९, ७; १०,
८; ११, ३; ९; १३, ४;

१९, १; २०, ३; २३, ३; २९,
५; ३०, ३; ३२, १; ३५, १;
२; ३; ३६, ३; ४०, ३; ६;
४१, ६; [(४१, ४) ४२, ६;
(६१, ३)]; ४३, २; ४४, [१;
६६, १३]; ४; [५; ६१, ९]; ६;
४५, २; [३; ६४, ३]; ४९, १;
२; ४; ५२, १; ५; ५४, ४; ५५,
१; ३; ५७, ४; ६१, ३; ५; १२;
१५; २३; २६; २८; ३०; ६२,
२१; ६४, १२; १८; ६५,
१७; १८; २१; ६६, १९;
३०; ६७, ६; १०; [१०-१२];
२२; २३; २४; २६; [६८,
१०; ९७, ३६; (१०, ४५,
१२)]; ६९, ७; [८; ८६, ३८];
७०, ९; १०; ७२, ८; ९;
७६, ३; ७७, ३; ४; ७८,
४; ७९, १; [१; १०, १३३, ३];
२; ८१, ३; ४; ८४, १; ८५, २;
४; ८; ८६, १८; ४८; ८८, ७;
९१, ६; ९३, ४; ५; ९६, ३;
[३; (९७, २७)]; ११; १४;
९७, ४; १५-१७; २१; २५;
२८; ४४; ४८; ५०; ५१; ५३;
९८, १; १००, ५; १०४, ५; ६;
१०५, ४; ५; १०६, ७; १०७,
६; १०८, १४; १०९, ९;
११०, १; ७; ११२, १; ११४,
३; ४; १०, ३, ७; ४, १;
७; [७; ७, ७]; ५, ७; ७,
१; ७; ९, १-३; ४;
१०, ४; ११, २; ८; ९;
[९; १२, ९]; १२, २; ४; ५;
८; १३, २; १४, २; ६; १४;
१५, १; [४; (३७, ११)]; ६; ८;
१७, १०; १८, १; ३; १९, ६;
७; [२०, १; २५, १]; २१, ४;
२२, ६-९; १५; २३, ७; २४,

३; ६; २५, १; ३; ४; ६; ८;
९; २६, ३; २८, ५; १२; २९,
४; ३०, ११; ३१, १; ५; ३३,
३; ३४, १४; ३५, २-७;
१०-१२; ३६, २; ३; १४;
३७, ५; ६; ९; १०; १२;
३८, १-३; ३९, २; ४२, ३;
११; [११; ४३, ११; ४४,
११]; ४७, ८; ५२, ४; ५३,
३; ५७, १; ५; ५९, २; ४;
५; ६; ७; ६१, १४; १८;
२१; २७; ६३, १; ६-८; ११;
१२; १५; १६; ६४, १; ६;
९; १०; १३; ६५, ३; ६६,
३; ५; ७; १०; १२; ६७, १;
६८, १२; ६९, ४; १२;
७४, ३; ७६, ४; ६; ७७,
८; ७८, ८; ८१, १; ७; ८२,
३; ८३, २; ३; ८४, २; ६;
८५, २३; ३७; ४३; ८६, ८;
८७, २०; २१; ९१, १३;
९२, १२; १३; ९३, १; ५-७;
९; ९७, १५; ९८, ४; ९; १०;
१२; ९९, १; ८; १००, १;
३-५; ७; ९; १०१, ३; १०२,
१; १०५, ८; १०६, ९; ११;
१०७, ७; १०८, २; ३; ११०,
२; ८; ११२, १०; ११३, १०;
११५, ५; १२१, ९; १२४, १;
१२६, ३; ६; १२७, ४; ६;
१२८, ४-६; ८; ९; १३०, ६;
१३२, ७; १३३, ३; [४; (१३४,
२)]; ५-७; १३५, १; ५; १३९,
५; १४१, १; २; ४; ६;
१४२, २; १४३, ४; १४७, ५;
१४८, ९; १४९, ४; १५०, १;
३; ५; १५१, ५; १५२, २; ४;
१५६, १; १५७, २; १५८, १;
२; ३; ४; १६४, ४; ५;

१६५, २; ३; १६७, १; २;
१६९, ४; १७४, २; १७६,
२; १८२, २; १८६, १; २;
३; [१८७, १-५]; १८८,
३; खि १, १, २; २, ३; ४;
३, ३; ५, ५; ६, ७; ७, ३;
६; ९, ५; ६; १२, ३; ४; २,
२, १; २; ३; ४; ५; ४, २; ६,
१९; ६; २६; ७, ५; ८, २;
४; ५; १०, ३; १३, ६; १४,
६; ३, १, ४; ५; ७; २, ५; ३,
५; ४, ५; ५, ३; ६, ३; ५; ६;
१०, २; १०, ९; १५, २८;
३२; १६, ३; ७; ८; २१, १;
२२, ७; ४, २, ७; १३; ३, १;
४, २; ४; ५, १; १३; १४;
१७; १८; २२; २४; ३०;
३३; ३६; ३७; ८; ९, २; ३;
४; ५; १०, ३; १०, ३;
१२, १; १४, १; ५, १, २; ३;
५; ३, ४; ६; ७; ४, २; ५; ६;
७; ८; १०, २; ११, ४; १५,
९; २२, १३; ६, ३, ४; ७,
१; मा २, १०; १६; २०;
३२; ३, १४; २४; २५;
२६; २९; ३०; ३५;
४२; ४३; ४६; ५४;
५५; ५८; ६१; ६२; ४,
२; ११; १४; १५; १६;
१९; २७; ५, ३; ४; ३७;
३८; ४१; ६, २२; २४; ७, २;
७; १०; २५; ३७; ४४;
१८, १५; ३२; ३४; ४२;
४४; ४५; ५३; ९, १; ५; ९;
१६; १७; १८; २४;
२८; २९; १०, २०; ११,
७; ८; १९; २४; ४१;
४२; ४७; ५०; ५१;
५२; ८०; ८३; १२, ८; ९;

३१; ३४^१; ४०; ५१^१; ५२^१;
 ५८; ६०^१; ६८^१; ८९^१; ११४^१;
 १३, ११^१; १२^१; २०; २२^१;
 २३; २७^१; २८^१; २९^१;
 ३२^१; १५, १^१; २^१; १५^१;
 १६^१-१९^१; ३०^१; ३८^१; ४३^१;
 ४६^१; ४८^१; ५५; ५६^१;
 १६, २; ४^१; ७; १३; १५^१;
 १६^१; ४७; ४९; ५०^१; ५१;
 ६४^१-६६^१; १७, १; ६; ९^१;
 १६^१; १७^१; २३^१; २७^१; ४७;
 ४८^१; ५३; ५७; ६६; ७६^१;
 ८४^१; ९८^१; १८, ३०; ३१^१;
 ३२^१; ३३; ३४; ३८-४४;
 ४६^१; ४७; ४८^१; ४९^१;
 ५५-५७; ६२-६५; ६७; ७०^१;
 ७२^१; ७३^१; ७६; ११९, ३८;
 ४२; ४९-५२; ५३^१; ५५;
 ५८^१; ६१^१; ६२; ६४^१;
 ६९; २०, १८; १९; २९^१;
 ३८; ३९; ४७^१; ४८^१; ४९^१;
 ५०^१; ५४^१; ६२; ६६; ७४;
 ८३^१; ८४^१; ८९^१; १२१, २;
 ३; ४^१; ८; ९^१; १०; ११;
 २१^१; ५६^१; २२, २; ९^१;
 १५^१; २२^१; २३, ७; १३;
 २३; ३२^१; ५१; ६५^१; १२५,
 १४^१; १५^१; १६-१८; १९^१;
 २०; २२^१; २४; २९; ३५;
 ४५^१; ४६; ४७; ४८^१; २६,
 ८; १४^१; १७^१; १९; २१^१;
 २४^१; २७, ३^१; ७^१; १७; १८^१;
 २०; २७^१; २८^१; ३८; ३९^१;
 ४१^१; ४३^१; २८, २२; १२९,
 ८^१; २६; ३३; ४७^१; ४९^१; ५४;
 ५६; ५७; ३०, १^१; २^१; ३^१; ३२,
 १०; १३३, ३; १३; १८; २७;
 ३४^१; ४२; ४६; ४७; ५१;

५२; ६१; ६५; ६९^१; ७७^१;
 ७८; ८४^१; ८५; ८६; ८८;
 ८९; ९४^१; ९७; १३४, ८^१;
 ९^१; १०; १३; १७; २३;
 २७^१; २८; २९^१; ३०; ३६^१;
 ३८; ३९; ४०; ४२; ४६; ५३;
 ५४; ५८^१; ३५, ६; ७^१; १२;
 १३; १६^१; २१^१; १३६, २^१;
 ३; ४; ६; ७; ८; ९^१; १०^१;
 ११^१; १२^१; १३^१; १४; १५;
 १६; २२^१; २३^१; ३७, ७^१;
 २०^१; ३८, २०^१; २२^१; ४०, १०;
 १३; का २, २, ९; ६, ७^१; ८;
 ७, ४; ३, १३, ४; १६^१; १७;
 १८^१; २१; २२^१; २७; ४, ६;
 ७; ५, ३^१; ७, ४^१; ५^१; ८, २^१; ६;
 ४, १, २^१; ५, २; ३^१; ६^१; ९; ६,
 ३; ९, ३; ५, १, ३^१; ४; ६, २^१; ९,
 ३; ४; १०, १; ६, ५, ३^१; ६, ३^१;
 ७, १, १; ३, १^१; ४, २^१; १०,
 ३^१; २०, १^१; १८, ८, १; १२,
 १; १८, १; १९, १; ९, २, ४;
 ३, १^१; ५, ५^१; ६, १; ५^१;
 १०, १, १^१; २, १; ६; १३, ९;
 १०; ५, ३; ४^१; ६^१; ११, ६,
 ५^१; १२, १, ७^१; ८; २, ८;
 १४, ४; ५; ११; १५, १-३; ७,
 १५; १८^१; १३, १, ९^१; १०;
 ३, २; ५^१; ११; ४, ७^१; ८^१;
 १४; १६^१; ५, ७^१; ६, १५^१;
 ७, १३^१; १४, ११, ११; १२;
 २, ५; ७^१; ८; १३, १; २; ३^१;
 ६^१; १६, १, १^१; २^१; ४, २^१; ४^१;
 ६^१; ८^१; १०^१; ५, ११; २०^१;
 २५; २८^१; ३०^१; ६, ७; १७, १,
 २; ४^१; ७; १३; १५^१; १६^१;
 ८, १; ३; ४^१; ५; १८^१; १८,
 १, १; ७; १०^१; १२, १; ७;

३, ३^१; ४, १५; १६^१; ५, ४;
 ८; ६, २; १२^१; ७, ५^१; १९, १,
 ११^१; २०, १, १^१; २^१; ३^१; ४; ५;
 २, १-७; ९^१; १०; ११^१; १२^१;
 ३, ५-७; ४, ५-९; ५, ३^१; ५^१;
 ६^१; ९; १२१, ३, ९; १३; ४,
 १-३; ५; ९^१; ११^१; १२^१; १४;
 १९; २२, १, ४^१; २, ६^१; ४,
 ३; ४; १५, १^१; २^१; ३^१; ४^१;
 ८^१; ६, ८; १०; ७, ८; १८, ४;
 ५; १०; २३, ११, २^१; ३; ४^१;
 ८; ९^१; १०-१२; २, १०; ६,
 ९; २४, १, २; ४, १^१; ७; ८,
 ३^१; २५, ३, ४; ४, २; ६, ३;
 १२^१; ९, ७; १०, १३^१; १२७,
 ११, १^१; २^१; ३-५; ६^१; ७; ९^१;
 १२, १; ६; १३, ४; १५, १;
 २; २८, ६, १; ११, १; १२, १;
 २९, १, ३; ७^१; २, ७; ८^१; १०;
 १३, ४; ९^१; ४, ४^१; ४, ४^१; १५,
 १; ७; ८; १०; ३०, २, ११; ३१,
 १, ८^१; १४, २; ९; १३२, १,
 ३; १३; २, १; १०; ३, ५^१;
 १३; ४, ३; ४^१; ८; ९; ५, ७; ११;
 १५; ६, ८^१; ९; १५^१; १३३, १,
 ३^१; ४; ७; ११; १७; २१^१;
 २३^१; २४; २, ५; ९^१; १६;
 १७; २१^१; ३४, १, १^१; २^१;
 ३^१; ३५, ३, ७; १४, ६; ११^१;
 १२^१; १४; २०^१; २१; १३६, १,
 २^१; ३; ४; ६; ७; ९^१; १०^१;
 ११^१; १२^१; १३^१; १४-१६;
 २२^१; २३^१; ३७, १, ७; ३, ६^१;
 ३८, ५, ३^१; ६; ४०, १, १०; १३;
 तै १, १, ४, २; १३, २; ३^१;
 १४, २^१; ३; ४; २, १, १^१;
 २, १; ३, १^१; ४, २; ७,
 १; ९, १; ११, २; १३, १;

*) अत्र 'शिबो नः' इति पदद्वयात्मकस्य पा. स्थाने
 'शुशोच' इति विशिष्टः ऋ. (७, ८, ४) पाठे ।

b) 'ते' इति ऋ. (१०, ५७, ४) पाठे ।
 °) 'ते' इति ऋ. (१०, १७३, ६) पाठे ।

१५८; १६०; १७५^१; १८४;
 १८५; १९९; २०४; २११;
 २२९; २४७; २६८; २७६;
 २९७; २९८; ३०६; ३२०; ३२५;
 ३२७; ३३७; ३४६; ३४९;
 ३५२; ३७४; ३९७—४००;
 ४०१^२; ४०२—४०५; ४०६^३;
 ४१३; ४१४; ४३३; ४३४; ४३८;
 ४३९; ४५५; ४५७; ४६१; ४७६;
 ४९०^४; ४९५; ४९८; ५०१;
 ५०४^५; ५१५; ५१९—५२२;
 ५२९; ५३४; ५३६; ५४०; ५४२;
 ५६२; ५६४; ५८०; ५८३;
 ५८८; ५९७; ६०४^६; ६५१^७;
 ६५२; ६५५^८; ६५६; ६६८^९;
 ६७१^{१०}; ६७६; ६७८; ६८६;
 ६८७; ६९३; ६९६—६९८;
 ७०२; ७०९^{११}; ७१४; ७२५;
 ७३१; ७३४; ७५१; ७५३; ७५४;
 ७५६; ७६२; ७६४; ७७१^{१२};
 ७७२^{१३}; ७७७; ७७८^{१४}; ७८३;
 ७८५; ७८६; ७८८; ७९९^{१५};
 ८०२; ८०६^{१६}; ८०७; ८०८^{१७};
 ८११; ८१२; ८१४; ८१५; ८२३;
 ८२५; ८४२; ८४९; ८५३;
 ८५५^{१८}; ८५६; ८६५; ८६८;
 ८७४—८७८; ८८७; ८९२; ८९४;
 ८९५; ९०१; ९०४; ९०९; ९१९;
 ९३६; ९४३; ९४५^{१९}; ९४९;
 ९५१; ९६१; ९६२; ९६९; ९७१;
 ९७३^{२०}; ९७४; ९७७; ९८०;
 ९८५; ९८६; ९९४^{२१}; ९९९^{२२};
 १०००; १०१४; १०१५; १०१८;
 १०२४; १०२५; १०४२;
 १०६३; १०७१; १०७४;

१०८३; १०८६; १०९०^{२३};
 १०९२; १०९५; ११०९;
 १११०; १११४; ११२९^{२४};
 ११४०^{२५}; ११४१; ११४२;
 ११४७; ११५३^{२६}; ११५६;
 ११८२^{२७}; ११८७; ११८८;
 ११८९; ११९०^{२८}; ११९१^{२९};
 ११९२; १२१०; १२१६;
 १२१८; १२२२; १२२५^{३०}; ३,
 १, १; ५; ७; २; ४; ३, ८^{३१}; ९, १;
 ८; ११^{३२}; ५, १९^{३३}; ४, २; ५; ७;
 ८; १^{३४}; १, ६; १०^{३५}; ३, २; ४;
 १३^{३६}; १^{३७}; ४, २; ७^{३८}; ९^{३९}; ५, ३;
 ६, २; ३; ७; ७, ४; ५^{४०}; ८, ४;
 ९, १; ११, ६; १२, ४; ५; १०^{४१};
 १४, ३; ४; ८; १५, ६; ७; १६,
 ६^{४२}; ९; १७, ४; १८, २^{४३}; ३;
 ५; ८; ९^{४४}; १९, ७; ९; १०^{४५}; २०,
 २; ५; ६; २१, २; ६; २२, ७; २३,
 २; ५; ७; २४, ६; ७^{४६}; ९^{४७}; २५,
 ७^{४८}; २६, १०; २७, ७^{४९}; ८^{५०}; २८,
 १; ७; २९, २^{५१}; ३०, २; ४; ५; ८;
 ३१, २; ७^{५२}; ३३, १; २; ४; ६; ३५,
 ५^{५३}; ३६, ४; ३७, २^{५४}; ७^{५५};
 ३८, ६; ७; ३९, ४; ४०, ३; ८;
 ४१, ३^{५६}; ४; ४२, २; ४४, १;
 ५; ७; ४५, २; ७; ४६, १^{५७}; ४७,
 २; ७^{५८}; ४८, ३; ४; ५०, १; ३;
 ५१, १०; ५२, १३; ५३, ९;
 ५६, ७; ५७, २^{५९}; १^{६०}; ५८, ६;
 ९; २, ९^{६१}; १; ९; ३, ५^{६२}; ४,
 ९^{६३}; १०; ५, २; ४; ९; ६, २;
 ७, १^{६४}; २^{६५}; ९^{६६}; ३^{६७}; ३,
 १, ५; २, ३; ४; ८; ३, २; ४, ३;
 ५; ६, ५; ७, ३; ६; १०; १२;

८, ४; ९, ६^{६८}; ८; १२; १२, ६;
 १३, ४; ६; ९; १४; १५; १४,
 ३; ६; ९; १५, ६; ८; १६, १३^{६९};
 १७, ५; ६; १८, ६; ११; १९,
 ६; २०, १३; २१, १२; २२,
 १५^{७०}; २३, ८; २४, १३; १४;
 २५, २; २६, ६; २७, १; ३; २८,
 २; ९; २९, ३; ६; ९; ३०, १७;
 ३१, १७—२०; २१^{७१}; २२—२५;
 २६^{७२}; ३३; ३२, १—४; ३३,
 ८; ९; १३; १४; ३४, १३; १५;
 १९; ३५, १०; ३८, १^{७३}; ३^{७४};
 ४^{७५}; ९; १२; ३९, ३^{७६}; ४०, ११;
 १५—१८; ४१, ५; १०; ४२,
 २; ६; ७; ४४, ८; ४५, १; ४;
 ४६, ३^{७७}; ८; ४७, ६^{७८}; ९; ४८,
 ४; १३; ४९, ३^{७९}; ५४, ५^{८०};
 ६; ७; ९; ५५, ९^{८१}; १२^{८२}; ५६,
 ४; ६; १४—१६; २०; २३; ५७,
 १; २; ५; १३; ५८, ६^{८३}; ५९,
 ६; १६; ४, १, २; २, ५; ३,
 ५; ६; ८; ९; ४, ४; ६; ५, ४;
 ६, ४^{८४}; ८; १०^{८५}; ७, ८; ९, ५;
 ६; ९; १०, ७; १०; १२, १;
 ६; १०^{८६}; १३, २; ७; १४, १; २;
 ५; ६; ९; १६, २—४; १८,
 ५—७; ९; १९, ४; २०, ३; २१,
 ३; २२, २^{८७}; २३, ८; २४, १;
 ६; ७; १०; २६, ४; २७, ३^{८८}; ४;
 २८, १^{८९}; ४; १०; २९, ५; ६;
 १०; ३०, २; ३^{९०}; ४; ५^{९१}; ६^{९२}; ७;
 शौ १, २, २; १^{९३}, २; ३; १^{९४},
 १; २; ३; ६, १^{९५}; ४^{९६}; ७,
 ३; ५; ६; १०, ४; १२, १;
 १३, २; ४; १६, ४^{९७}; १८, १;

*) 'मे' इति ऋ. (८, ९२, २९) पामे. ।

७) विशिष्ट इह ऋ. (६, ७, १) पामे. ।

८) 'व' इति ऋ. (९, ९७, ४२) पामे. ।

९) 'नु' इति ऋ. (६, ८, १) पामे. ।

१०) विशिष्ट इह ऋ. (१०, ९, ४) पामे. ।

१) 'नु' इति ऋ. (१, ८, ५) पामे. ।

२) विशिष्ट इह ऋ. (८, २, १९) पामे. ।

३) विशिष्ट इह ऋ. (९, ७९, १) पामे. ।

४) 'मे' इति ऋ. (८, ४३, १६) पामे. ।

५) ऋ. (९, ८२, २) यत्ति. अत्रिकः पा. ।

१९, १; ३; ४; २०, १; १२, १;
१; २; २५, १; २; २; २६, ३; ४;
२९, २; १; ३१, २; ३; ४; ३३,
१-४; ३४, १; २, १, ३; ३;
६; ४, २; ३; ६; ५, ४; ६, ३;
७, २; ३; ४; ५; १२, ४; ६; १;
१३, २; २५, १; २७, ७; २९,
३; ४; ३५, १; २; ३६, १;
३७, १, १; २, १; ४, २; ४; १०,
१; २; ३; ७; ८; १३; १२,
४; १५, १; ४; १; ७; १६, ३;
५; ७; १७, २; ४; ८; १;
९; १९, ३; १२०, १; २; ३; ३;
५; ६; ७; ८; २६, १-६;
२८, ३; ५; ६; ७, ७; ९, ६;
१०; १०, १; ३; ४; ६; ११,
५; १५, १०; १२; १७,
२; २३, १; २; ३-७; २४,
१-७; २५, १-६; ७; २६,
१-७; २७, १-७; २८, १-६; ७;
२९, १-७; १३, १, २; ६; ३२,
२; ३; ५; ६; ७; ८; १३, १;
१३, २-६; ७; ८; ३६, १; २;
३८, ३; ५; ६; ७, २; ५; ६;
१; ७; ८; १०; ११; १२, ५;
५; ९; ६, २; ५; ६; ७; १, ३;
६; ११, ११; १२, २; ८; १८,
१४; १९, ९; २१, ८; १२, २२,
९; १०; २७, ८; ९; १०; २९,
२; ६, १, ३; ३, १; २; ३;
४, १; ३; ६, २; ३; ७, १;

२; ३; २३, ३; २४, ३; २६,
१; २; १२७, १; २; ३; ३;
२८, १; २९, २; ३२, १;
३; ३३, ३; १३४, १-५;
३५, १; २; ३७, २; ३;
३८, १-४; ३९, २; ४०, १;
२; ३; ४१, ३; ४५, ३;
४६, २; ४७, १; ३; १५१, २;
३; ५३, १; २; ३; ५५, २;
५६, १; ५७, २; ३; ५९, ३;
६२, १; ६३, ४; ६५, १;
७७, ३; ७९, १; २; ३; ९३,
३; ९६, १; ३; ९९, २; ३;
१०४, २; ३; १०६, २; ३;
१०७, १-४; १०८, १; ११४,
१; २; ११५, १; ११६, १; २;
३; ११८, १; २; ११९, १;
१२०, १; २; १२१, २; १२३,
५; १२५, ३; १२६, २; ३;
१२८, २; ४; १३१, ३; १३३,
१; ४; ७, २, १; ५, ५; ७,
२; १०, ४; १२, १; १८, १;
४; १९, १; २१, १; २; ४;
६; २३, १; २५, १; २७, ३;
२९, १; ३२, १; ४०, १;
४२, २; १४३, १; २; ४८,
१; ४९, १; २; १५०, १;
२; ५१, १; ५२, ३; ५३, १;
५४, १; ५५, ६; ५७, २; ६१,
१; ६२, २; ३; ५; ६५, १;
७०, १; ७१, १; ७२, १; ७३,

३; १७७, ७; ९; ८२, २; ८४,
१; ३; ४; ८५, २; ३; ८७, १;
८८, २; ८९, १; ९१, १; ९६,
१; ९९, १; १०२, २; ८;
१११, १; ११३, १; ११४,
१; ५; ७; ११५, ३; ११७, १;
१२०, २; ८, २, १७; १३, १;
१९; २०; १४, १०; २३; ५, १७;
७, १७; ९, ७; १७; ९, ३, ६;
२४; ४, २; २२; २३; २४;
५, २; १७; १९; १५, ४; १२; १३;
१०, १, ६; २०; २२; २९; ३,
८; ५, २३; ४५; ६, ४; ५;
११, १, १७; २, १; ८; ११;
१९; २०; २१; २६; २९; १;
३१; ६, ५; ६; ९; ८, १-६;
८-२२; ११, २; २३; १२, २६;
१२, १, १; २; ३-१०; १२;
१३; १४; १६; १८; २२-२५;
३०; ३२; ३४; ३६; ४०;
४१; ४३; ४४; ४६; ४७; ५२;
६२; २, ३; ७; १३; १५;
१८; २२; २३; ४९; ३, १०;
११; १२; १५; १६; १७;
२६; ३१; ४५; ४६; ४८;
५५-६०; ४, ४९; १३, १,
१७; १८; १९; २९; ५९;
२, ३७; १४, १, ३४; ६०; २,
१; ३८; ४०; ४५; ५१;
६७; १६, ५, ३-७; १०; ६,
४; १७, १, ६-१९; २४;

*) एकतरत्र ग्राह्यविशिष्टः संपा. द्र. ।

b) अत्र ग्राह्यविशिष्टः संपा. द्र. ।

c) 'मा' इति श्र. (१०, ८३, ५) पामे. ।

d) 'मा, माम्' इति श्र. (१०, ८३, ६) पामे. ।

e) 'मे' इति श्र. (१०, ८३, ७) पामे. ।

f) 'तः, एतद्' इति मुपा. स्थाने 'पूर्व' इति श्र. (१०, १२८, ३) पामे. ।

g) 'मा' इति श्र. (१०, १२८, ९) पामे. ।

h) 'गृह्यम्, नः' इति मुपा. स्थाने 'गृहेषु' इति श्र. (१०, १६५, २) पामे. ।

i) 'च' इति श्र. (१०, १६५, ३) पामे. ।

j) श्र. (६, ४७, १२) यनि. अधिकः पा. ।

k) 'ते' इति श्र. (१०, १७३, ६) पामे. ।

l) विशिष्ट इह श्र. (६, २८, ८) पामे. ।

m) 'मे' इति श्र. (१, १६४, ३३) पामे. ।

n) 'नः' इति श्र. (१०, १६, १०) पामे. ।

o) विशिष्ट इह श्र. (१०, ८५, ३८) पामे. ।

१८, १९, १९; १९; २५; २६;
 ३०; ३१; ३३; ३६; ३९; ४४;
 ४७; ५०; ५१; ५२; ५९; ५८;
 २, ३; २९; ४९; ३, १४; १५;
 १६; २१; २२; २९; ३९;
 ४४; ४५; ४६; ५९; ५९;
 ६१; ६२; ६३; ६७; ४;
 ४०; ४८; ५०; ५३; ५४; ६२;
 ६३; १९, ३, १; २; ४; ४, २;
 ३; ८, ७; ९, १; २; ३-५;
 ६; ७; ८; ९; १०; ११;
 १४; १९, १; २; ३; ४; ५;
 ६; ७; ८; ९; १०; ११;
 १५; १६; २; ३; ४; ५; ६;
 १६, १; २४, ४; २७, १४;
 ३१, २; ३; १३; १४; ३२,
 ६; ९; १०; ३३, १; ३४, ४;
 ५; ३५, २; ४०, २; ३; ४;
 ४४, ४; ८; ९; ४५, २; ४७, ५;
 ६; ९; ४८, २; ३; ४; ५; ६; ४९,
 ५; ६; ५०, २; ७; ५२, ५; ५५,
 २; ३; ४; ५६, ६; ५७, ४;
 ५८, १; १२०, ३, २; ४, १;
 ६, ३; ६; ८; ७, ३; ८, २;
 १२, ४; ६; १३, ३; १४, २;
 ३; ४; १५, ४; १६, १२; १७,
 ११; १२; १८, ४; ५; २०,
 १; ४; ६; २३, १; २; ४; २४,
 १; ७; २६, २; ३४, १६; ३६,
 २; ४; ७; १०; ११; ३७, ७;
 ११; ३८, २; ४५, १; ३; ४६,
 २; ३; ४७, ८; ५५, १; ५६,
 १; ४; ५६; ५७, २; ३; ४; ७;
 ९; ६२, २-४; ६३, १; ५;

६४, १; ६८, २; ३; ५; ६; ६९,
 १; ६; ८; ७०, १०; १२; ७२,
 ३; ७४, १-७; ७६, ४; ७७,
 १; २; ८; ७८, ३; ७९, १; २;
 ८०, १; २; ८२, २; ८३, २;
 ८४, ३; ८७, ७; ८८, २; ८९,
 ३; ११; ९०, १; ९१, १; १२;
 ९४, ११; ९५, ४; ९७, २;
 ९८, २; १०१, ३; १०४, ३;
 १०८, १; २; ३; ११०, १; ३;
 ११३, १; १२२, १; १२४, १;
 ३; ४; १२५, ६; १२६, ८;
 १२७, ८; १४; १३०, १४;
 १९; १४१, १; १४३, ५; ६;
 ८; १९, २; ४; १०, ३; ४;
 ११, २; १३, १; १७, १; २०,
 १; २; ३; ४; २२, २-४; २५,
 १-४; २७, १; २; २९, ४; ३०,
 ५; ३१, ४; ३२, १-३; ३७,
 ३-५; ३९, १; २; ३; ४; ४१,
 १; २; ४; ४२, ४; ४५, ४;
 ५१, २; ३; ४; ५३, ४; ५४,
 १; ६३, १; ६४, २; ६६, ४;
 ६९, १; ७१, ३; ७६, २; ७८,
 २; ८६, ४; ५; ७; ९१, ४;
 ९२, १; ९५, २-४; ९६, १;
 ९७, १; ९८, २; ४; १०३, १;
 १०४, १; २; १०६, १; ३; ५;
 १०९, १; ३; ११०, १; ११२,
 १; २, ५, ४; ६; ६, ३; ७,
 २; ८, ६; ९, १; ११, २; ३;
 १४, १; १६, ५; १८, १-५;
 १९, १-३; २०, ३; २१, १; १;
 ४; ५; २३, २; ३; २८, ४;
 ३०, १; २; ५; ३१, १; ३;

३७, १, ३८, १; ३९, ३; ४; ६;
 ४०, ४; ४९, १-५; ५३, १-६;
 ५६, १-५; ५९, ५; ६२, १;
 ४; ५; ६८, ६; ६९, १-५;
 ७०, ४; ५; ७३, ३; ४; ८५,
 ४; ५; १८८, ३; ४; ३५, १; ६,
 १; ८, ६; १०, १; २; ५; ६;
 ११, १-६; १७, ३; ६; १९,
 ४; २०, ४; ५; २२, १; २५, ४;
 २६, २; ४-६; २७, ३; ३०,
 ५; ३१, १-८; ३३, ७; ३४,
 १; ३५, ४; ७; ८; ३५, १;
 २; ३; ४; ५; ६; ३६, २;
 ६; ३८, १०; ४, ४, ३; ५; ६;
 ९, २; ४; ५; ६; ११२, २; ६;
 १३, १; ७; १६, १; १८, ३;
 ४-६; २४, ७; २५, १; ५; ६;
 १२६, ३; ६; १२८, १; २; ३;
 ४; ५; ६; ७; २९, १; २-६;
 ७; ८; १३१, ३; ५; ६; ७;
 ३२, २; ३; ५; ७; ३३, १-७;
 ३४, १-६; ७; ३५, १-७;
 ३६, १-७; ३८, १-७; ३९,
 १-७; ५, १, २; ७; १४, २;
 ५; ६; ७; १०; ११; १३;
 १४; ६, ७; ७, ८; १०; १३,
 ७; १६, ४; १७, २; २१, २;
 ३; ५-७; २२, ९; २३, ५;
 २४, ८; २७, ८; २८, १; २;
 ५; ६; ८; ९; ३१, ९; ३३,
 १०; ३५, १२; १३९, ३; ६; ८;
 ६, ३, १; ३; १२; ४, ४; ९, ९,
 १०; १२; ११, २; ७-९; १२,
 ९-११; ३३, १-३; १६, ३; १;
 ७; १७, १०; २०, ५; ६; ९;

*) 'मे' इति ऋ. (१०, १३, २) पामे. ।

*) इह 'न, नृज' इति ऋ. (१०, ३१, ९) पामे. ।

*) विशिष्ट इह ऋ. (१०, १५, ६) पामे. ।

*) 'परिब्रज्य, नः' इति द्विपदाऽऽत्मकस्य पा. स्थाने
 'परिब्रज्यः' इति ऋ. (४, २, १७) पामे. ।

*) 'च, नः' इति द्विपदाऽऽत्मकस्य पा. स्थाने 'ब्रुवा'
 इति ऋ. (१०, १५, ११) पामे. ।

*) ऋ. (१०, १५, ५) यमि. अधिकः पा. ।

*) विशिष्ट इह ऋ. (१०, १५, १४) पामे. ।

*) एकतरंग शत्वविशिष्टः संपा. इ. ।

२१, २; ३; ४; ५; ६; ७,
३, ६; ७; ८; १०^१; ११; ५,
१०; ६, २; ६; ८^२; १०^३; ७,
१; २; ४-६; ९; ८, १; २^३;
४; ७; ९, १^३; ४; ८^३; १२, ५;
१५, १०; १९, ९; ८, १, ९;
११; २, ५; ३, ४^३; ६; १०;
११, २; ५; १३, १०^४;
१४, ११^३; १५, ३; ८^३; १८,
११; ९, १, ७; ८^३; १०; ३, १;
७; ७, ८; १२, २; ४; ५^३;
१०-१२; १७, ९; २२, २७^३; १०,
१, ११; ५, २; ३; १३; १४^३;
६, १; २; ३^४; १०; ११^३; ८, ४;
९, ५; ११, १; १२, ८; ११,
२, ९; ३, ४; ५; ४, २; ५, ९;
१०; ७, ७^४; ११; १२, ११, १;
१२; १६; ३, ४; १३; १४; १५^३;
४, ६; ९; १०; ५, १; ६, १०;
१२; १४^३; १३, १, ३; १०;
३, १४; १५; ५, २; ३^३; ८;
८, १^३; २^४; ३^४; ४^४; ५^४; ६^३;
७^४; ८^४; ९^४; १०^४; ११^४; १२^४;
१३^४; १४; १५^४; ९, १२; १०,
३; ७^३; १३, ९; १४, ६; ९; ११;
१४, १, १-१७; २, ६-८; १४;
३, १; ४; १३; ४, ५; ६^३; १२;
१७^३; १५, १, ३; ९^३; १०^३;
२, १; २^३; ३; ४; ५^३; ८; ३,
४; ९; ४, २; ५, १; ६, ६; १०,
१०^३; ११, १^३; ७; १०; १२,
१^३; ७; १३, १-५; ७-९; १४,
१-७; ८^३; ९-११; १५, ८;

२०, ३^३; १^३; ४^३; १^३; २१,
१; ३; ६; ९; २२, २; ५-७; ९;
२३, ४^३; ११; १३; १६, १, ९;
४, १०; ५, ४; ६, १^३; १७, ९;
१०; १८, ५; ११^३; ९, १०^३;
११, ३^३; १३, ३; ९; १७, ४;
१८, ७; १९, ७; १०^३; २१, ५;
६^३; ९; २४, २; २६, २; ३^३;
२८, ७^३; ३५, ६; ३६, १०;
३७, १; २; १०; ४१, २; ४२,
४^३; ५; ४६, १^३-१०^३; ४७,
१^३; २^३; ३^४; ४^३-७^३; ८^४; ९^३;
१०^३; ४८, १^३-५^३; ४९, १; २;
४; ७-९; ५०, ३; ४^३; ६; ७;
१०^३; ५१, १०; ५२, ५; ६४,
९; ६८, ४^३; ६९, २^३; ७०,
८; ९; ७१, १; ७३, ३^३; ४;
९२, ७; ९८, ८; ९९, ५; १००,
३; १०३, १०; १०४, १; ८^३;
१०५, १; ९^३; १०६, १^३; ६^३;
९^३; १३०, ३; १३२, ७; १३८, ८;
१४९, ११; १५०, ७; १५१, ९;
नौ^४ ऋ ७, ८८, ५; ८, ६२,
११; १०, १०, ४; ५^३; ८५,
४७^३; ८८, १७; ९५, १; मा २,
२७; ४, ३४; ५, ६; ४०; का
४, १०, ५; ५, २, ४; ९, ७;
तै १, २, ११, २; ३, २, १; ४,
३; ७, ९, १; २, ५, ८, ३^३;
५, २, ३, ३^३; १^३; ४, ९, १;
१०, १; ७, ४, १५, १^३; मै १,
२, ७; १३^३; ४, २; २, ६, ११;
३, २, ३^३; १^३; ४, २^३; ४;

४, ५^३; ५, ८; ६, २^३; ३; ८^३;
१^३; १४, ९^३; काठ २, ८; ११;
४, ९; ५, ५; ७, ३^३; १२, ७^३;
१५, ८; २७, ४^३; ८^३; ३०, १^४;
४०, २^३; ४४, ४; क २, २; ५;
३, ७; ५, २^३; ३७, ८^३;
४०, २; ४२, ४^३; ४६, ४^३;
शौ ५, ११, १०^३; ७, ३७, १^३;
११, १, ३५; १३, १, १८; १४,
२, ७२^३; ११८, १, ४^३; ५^३;
पै ८, १, १०; १६, ९२, ५.

मद्-मत् ऋ २, २८, ५; ६; २९,
१; ५, २, ८; ६, ६७, २; १०,
१०, ८; १०; १२; ८६, ६^३;
९५, ८; १६६, ३; मा २३, ५२;
का २५, ९, ८; तै १, ५, १०,
१; ६, १, ३, ६^३; ४, ८, २^३;
मै ३, ६, ८^३; ४, १४, ९^३;
काठ ३१, १४^४; क ५, २; शौ १,
३४, ५; २, ७, १; ३०, १; ४, १९,
७; ६, ८, १; २; ३; ११८, ३;
७, ६२, १; ६७, १; १०, १,
१०; १३; ११, ६, २६^३; १२,
३, ४६; १८, ११, ९; ११;
१३; २०, १२६, ६^३; पै २, २६,
४; ५, २३, ४; १३, १२, २;
१६, २३, ६^३; ३५, १०; ३६,
३; ५०, ५.

मि(व्)>व-कृत्^४-तानि ऋ
२, २८, ९; मै ४, १४, ९.

मि(द्)>व-प्रायण^१- -णा: काठ
२३, ८; क ३६, ५; -णा: तै
६, १, ५, १.

^१) तु. सस्व. टि. अहि->-हिना ।

^२) विशिष्ट इह ऋ. (२, ३३, ४) पामे. ।

^३) विशिष्ट इह ऋ. (२, ३३, ७) पामे. ।

^४) तु. नापू. रु. टि. ।

^५) 'यु' इति ऋ. (७, ९६, ४) पामे. ।

^६) व्यु. कृते तु. टि. अस्मद्- । प्रातिमद् अस्मद्-
इत्यस्याऽऽदेशतया (पा ७, २, ९७) अर्वाभिध

नापूदि. अस्मदर्थकशब्दान्तरतयाऽभिमतस्य (तु. WW
२, २३६) *म- इत्यस्य पं१ द्र. (पा ७, १,
३२) ।

^७) 'मत्-सपक्षाः' इति समस्तं पदं मन्वानः SIM.

चिन्त्यः (तु. तैब्रा ३, ७, ६, ९) ।

^८) वृत्तस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, ४८) ।

^९) वस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

म(द्व>)व-सखि^a- -खा ऋ
१०, ८६, १; शौ २०, १२६, १।

मिद्व(द्व-अ)प्र^a- -प्राः तै ६, ४,
७, १; मै ४, ५, ८; काठ २७,
३; क ४२, ३.

मिद्व(द्व-उ)द्वन^a- -नः काठ
२३, ८; क ३६, ५; -नाः तै
६, १, ५, १.

*महे(द्व-दे)वता^b-

*महेवतिक^c-

मिद्वेवत्य^d, त्या^d- -त्यः

मै १, ७, २; -त्यम् तै १, ५, १,
२; मै ३, ७, १; काठ ८, १५; क
८, ३; -त्या मै १, ८, ४; -त्याः
तै ६, ४, ७, २; -त्यानि तै ६, ४,
७, २; मै ४, ५, ८; काठ २७,
३; क ४२, ३.

*मद्व-भि- नाउउ. व्यु. औप. द्र.

*मद्वि- नाउ. व्यु. औप. द्र.

मिद्विच्^e- -द्विक् ऋ

१, १७७, १; ३; ६, ३१, ५; मै
४, १४, १८; काठ ३८, ७.

मद्वय(द्वि-अ)च्, ञ्च्^f-

-द्वयक् ऋ ३, ४१, १; ६, ३८,
२; शौ २०, २३, १।; पै ९,
४, १२; -द्वयञ्चम् ऋ ७,
२४, ३.

*मद्वय(द्वि-अ)द्वि^g-

*मद्वयय(द्वि-अ)च्^h-

मद्वयिच्ⁱ- -द्विक् ऋ

६, २२, ११; शौ २०, ३६, ११।

ममर^j- -म ऋ १, १०, ९; २३,

[८; २, ४१, १५]; [२१; १०, ९,

७]; ५०, ११; ११०, २; १४२,

४; १४८, २; १८२, ४; २, १८,

७; ४१, ४; ३, [२४, ३; ८,

१७, १; (१९, २५; ७५, ३)];

४२, ३; ६२, ८; ४, १८, ७;

२४, १०; [२६, २; (१०, ६, ७)];

४२, १; [५, ७५, १-९]; ६,

५०, १५; ५२, १४; ५५, ५;

७५, १९; ७, ३१, ५; ८, १,

१५; १८; २९; ३, ३; [५, ३०;

८, ६]; ६, १२; १८; ९, ८;

१७, १; १९, २९; ३३, १६;

३८, ६; ४३, १७; ४४, ५; २२;

६०, ६; ७८, ९; ९१, ६; ९,

६९, ८; १०, २५, २; २७, ५;

२८, १; ३३, ८; ४२, ३; ४७,

७; ४८, ३; ५३, ४; ५; ६६,

११; १२४, ५; १२५, ७;

१२८, १; २; ४; १४५, ३;

१५९, २; ३; खि २, ६, १;

१३; १४; ६; २९; ६; २७; २८;

३, १५, १; ४; ४, २, ४;

५, ३७; ४०; १२, २; ५, ११,

१; ७, ७, २; ६; मा ३, ४;

५, ६; ४०; ७, ९; १३, २५;

१४, ६; १५; १६; २७; १५,

५७; २०, ७; १३; ३३, ८१;

का ३, १, ४; ५, २, ४; ९,

७; ७, ४, १; १४, २, ११;

१५, १, ५; ४, ३; ८, ५; १६,

७, १; २१, ७, ६; १४; ३२, ६,

१२; तै १, १, १०, २; २, ३,

२; ३; ११, १; ३, ४, ३; ४,

५, १; ५, १०, १; १२, ३,

६, १; ४, ४, २; ५, २, ३; ६,

१०, १; १३, १, ९, ५; ६; ४,

२, ४, २; ३, ११, ४; ४, ११,

१; १७, १४, १; २; ६, १,

४, ८; १७, १, ६, १; ५; मै

१, २, ७; १३; ३, ७; १४, १;

५; ६, १; २; २, १२, ४;

८; ८, १२; ९, १; १३, ९;

३, ९, १; ११, ८; ४, १०, २;

१२, १; १४, ८; काठ २, ८;

३, १; १४, २; १४; ७, ३;

११; १२; १; १४; ८, १६;

१०, ११; १२, १५; १७, १०;

२८, ९; ३१, १५; ३५, १०;

^a) बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। उप. यद्र.।

^b) कस. सासस्व. (पा ६, १, २२३)। उप. यद्र.।

^c) मत्वर्थे निरनुबन्धश्च ठ>इकः प्र. उस्सं. (पा ५,
२, ११५)। प्रस्व.।

^d) नैप्र. नापू. अज्यम्यस्थककारलोप इकारस्य यसा-
देशश्चोत्तरस्याऽनुदात्तस्य स्वरितविपरिणामश्च (पा ८,
२, ४) द्र.। पाप्र. तु एपू. षति प्र. तित्-स्वरः (पा ५,
४, २४; ६, १, १८५) इति विशेषः।

^e) नैप्र. नाउ. उत्तरादिलोपाऽऽत्मको विपरिणामो
भवतीतीदमीया व्यु. तदीयया व्यु. एव गतार्था द्र.।
वा. किवि.।

^f) व्यु. कृते तु. टि. अस्मद्वयञ्च्-।

^g) नाउउ. पूष. भवति (तु. एउ. टि.)।

^h) नाउ. मूलतया सुकल्पम्। सस्व. उप. च कृते तु.

मद्वयञ्च्- (इह पूष. स. इति कृत्वा व्यधिकरणः बस.
इति विशेषस्तु द्र.)। पूष. *मद्वि- इति अर्थ- इत्येतत्-
सजातस्याऽऽश्रयपर्यायभूतस्य च सतः मद्वि- इत्यस्य
नैप्र. विपरिणामः द्र. [वैतु. सा. अद्वयद्वि- इति द्विरुक्त-
स्याऽऽदेशस्य उस्सं. (पा ६, ३, ९२) इति; GW. 'द्वि'
इत्यस्य द्विरुक्तं च प्रथमे तच्छब्दवर्गेऽन्तेऽकारव्यति]।

ⁱ) नैप्र. नापू. विपरिणामः संस्तेनैव गतार्थः द्र.
(तु. टि. मद्विच्-)।

^j) मौस्थि. *अस्मभेद-> यनि. प्राति. *ममद-
इत्यस्य (किवि.>११ इत्येवं) द्वयवहारवशायां ममद्व-
मम इति विपरिणामः [वैतु. पा. (७, २, ९६) अस्मद्व-
(>मम [पा ६, १, ३११]) +ञ्च् (ञ) इति]।

३८, ४^१; ४०, १०^१; क २, २; ८;
 ३, २^१; ५, २^१; ६, १^१; २;
 ३; २६, ९^१; ४८, १२; १ कौ
 १, ५२; १९१; २५०; ४१८;
 २, १६; २६०; ८५२; ८९२;
 ९५७; १०९३; १०९४;
 १०९५^१; १२२२; ३, ३, ९; १ जै
 १, ५, ८; २०, ७; २६, ८; ४०,
 १०; २, २, ४; ४, ७^१; ३, २, ७;
 २२, ७; ४, १२, ५; १३, ७;
 २०, ६; २९, २; शौ १, ६, ३^१;
 १२, ४; १९, २; ३; ४^१; ३४,
 २^१; ३, ८, ६^१; १८, ४; २५,
 ५^१; ६; ४, ३०, ७^१; ३६, ८;
 ५, १३, १; ३^१; ४; ७, २;
 ८, ३; २३, २; ६, ९, २^१; ३७,
 १; ४२, ३; ४३, ३; ६५, ३;
 ९४, २^१; १३०, ३; १३९, १;
 ७, २१, १; ३८, १^१; ३९, ४;
 ५२, २; ८, ७, ७; १९; ९, २,
 १; ४; ५; ७^१; ९; १०; ११;
 १६-१८; ४, १२; १०, ३, १५;
 ८, २५; १२, ३, ४७; १३, १,
 २८; १४, १, ५२; १८, २, ३७^१;
 ४, ४९; १२, ८, १; १५, ६;
 ४९, ७; ५७, ३; १२०, ३, १;
 १८, ५; २४, ३; ३८, १; ४७,
 ७; ८९, ३; १०४, १; ११५, ३;

१२७, ११६^१; १३६, ८६^१; १४०,
 ३; पै १, २०, ४; ४०, १^१; २^१;
 ३^१; ४^१; ५५, ४; ६०, ४; ६४,
 १^१; ९८, ४; २, ३५, १; १४१,
 २; ३; ७७, १; ९०, ३; ३,
 १९, १; २९, ४; ५; ३०, ३;
 ३५, ६; ५, १४, १; ३^१; ४; ५^१;
 २६, २; ६, ९, २; ७, २, २;
 ९; ९, २; १०; १८, ३; ८, ७,
 ६; ९, ७, ७; २५, १-४; ५^१;
 ६-१०; ११^१; १२; १३^१; १४;
 १५; १६^१; १७; १०, १२, १०;
 १३, १-१०; १४, १-१०;
 १४, २, ५; ३, २; १६, १२,
 ७; १३, ८; २५, २; ७३, ५; ७६,
 १; ४-६; ८-१०; ७७, १; ६; ७;
 १०३, २; १५२, ६; -०म^१मा
 २३, १९; का २५, ५, २; तै ७,
 ४, १२, १; मै ३, १२, २०; काठ
 ४४, १^१; -०मा^१काठ ४४, ९;
 -०मा^१म^१ तै ७, ४, २०, १.

*माम-

माम-कु^१- कः अ १०,
 १५९, १; पै २, ४१, १^१; ४, ५, ९;
 -कम् अ १०, १७, १४; काठ
 ३५, ४^१; शौ १, २९, ५^१; ३,
 २४, १^१; ४, ४, २; १८, ३,
 ५६^१; पै १, ११, ४; ३, १०,

६; ५, ३०, १^१; -काः मा १९,
 ४६; का २१, ३, १७; मै ३,
 ११, १०; काठ ३८, २; -कान्
 शौ ३, ६, १; ५; ४, ३७, १०;
 १३, १, ३०; पै ३, ३, १; ६;
 १३, ४, १४; -१कानाम् अ
 १०, १०३, १०; मा १७, ४२;
 का १८, ४, १०; तै ४, ६, ४,
 ४; कौ २, १२०८; पै १, ५६, २.
 मामकु^१- -की^१ पै
 ६, ६, ८.

मम-कु^१- -कस्य अ १, ३१,
 ११; -काय अ १, ३४, ६.
 १मम-सस्य^१- -स्येषु अ १०,
 ४२, ४; शौ २०, ८९, ४.

१मय^१- मया अ ८, १००, १; १०,
 ८५, ३६; १२५, ४; खि ३,
 १५, ८; २०; २२; १७, १; मा २,
 २७; १९, ११; का २, ६, ६; २१,
 १, १०; तै १, ५, ६, ४; ६, ६, २^१;
 ३; ७, ६, ३; ९, २^१; ३, २, ४, ५; ४,
 ४, ५, १; १६, २, ७, १; ८, १; ४,
 ७, २; मै १, ४, २^१; ७^१; ५, १४^१;
 २, १३, १५^१; ४, ६, ४^१; १४,
 १७; काठ ५, ५^१; ७, ३; २०,
 ६; २५, ६^१; ३२, ५^१; ४०, २;
 क ५, २; ३१, ८^१; १३९, ३;
 ४; शौ ३, ५, ८; १४, ५; ६;

* नम^० इति शंषा. मुपा. ।

^b) षष्ठ्यन्तस्य पूर्वाङ्गवद्भावः (पावा २, १, २) द्र. ।

^c) 'अणः' (पा ८, ४, ५७) इत्यनुनासिकः शाखा-
 भेदेन विकल्पितः द्र. (वैतु. नापू. काठ. रु.) ।
 उदात्ताप्लुतिः (पा ८, २, ८४) अनुनासिकवती सती
 कचित् ४ इत्येतदङ्गवती मुद्रापिता भवति । तदय-
 मङ्गभेदो विमृश्यः (हु. मैसू. सं.) । गस्विह भा.
 'परमपि छन्दसि' (पावा २, १, २) इति षष्ठ्यन्तस्य
 पूर्वाङ्गवद्भावाद् षष्ठ्यामन्त्रितसमुदायस्व स्वर इत्या-
 याह, तद् दृष्टविरोधाच्च चिन्त्यं भवति । अत्रोदात्ताप्लुतौ
 सत्यामपि पूर्वस्य 'युष्मः' इत्यस्याऽऽद्युदात्तत्वेनोपलम्भात् ।
 स्याद् अत्रत्यः पा. संस्करणांस्तराऽपेक्षो भवति ।

'त्रयाणाम्' इत्यादिभास्करीयोरुत्तरग्रन्थस्याप्युपलभ्य-
 मानस्थितिविरोधदर्शनात् । तद् एतत् सर्वं सम्यगा-
 लोचनीयं भवति । (तु. लाजिन्- , शाचिन्-) ।

^d) प्राग्वीयः कः प्र. उ. सं. (पा ५, ३, ७०) प्रस्व. [वैतु.
 पा. (४, ३, ३) अस्मद्-> *१ममक- + अण प्र. प्रस्व. चेति] ।

^e) 'मामकुः' इति अ. (१०, १५९, १) पाभे. ।

^f) स्त्री. स्त्रीप् प्र. (पा ४, १, ३०) ।

^g) सप्तमीविभक्त्यैर्लुग् भवति (पा ७, १, ३९) ।

^h) प्र. स्व. च त्रिपुटि. द्र. ।

ⁱ) तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । उप. यद्. ।

^j) मौस्थि. <*मयु- <*अस्मर्ध- द्र. । प्राक्-
 प्रक्रिययाऽऽस्मदोऽन्यभागस्य यकाराऽऽपत्तिः द्र.

४, ३०, ४; ७, ६२, ७; १४,
१, ४८; ५०; ५२; १९, ७१,
१; पै २, १३, ३; ३, १६, ६;
१०, ४, ८; १२, ३, १६;
-यि ऋ १, [२३, २२; १०,
९, ८]; ८, ५०, १०; ९, ६६,
२१; १०, ४८, ३; १२८, ३३;
खि २, ६, १०; ११; ६३,
२५; ८, १; ३, २, १०;
१५, ३; १८; २१; २६; १७, १;
४, ५, ३५; ६, १०; ८,
४; ६, ३, १; मा २, १०; ३,
२७; ४, १०; ५, ६; ४०; ८,
७; १०; ३८; १०, २५; ११,
५८; १२, ४६; १३, १; १७,
१; १८, ४८; १९, ९; ४६;
२०, २३; ३२; ३२, १६; ३६,
१; ३७, २०; ३८, २५; २६;
२७; ३९, ४; का २, २, ९;
३, ८; ३, ३, १९; ५, २, ४;
९, ७; ६, ५, ५; ८, ४, १;
६, ४; १३, १; ११, ७, ५;
१२, ५, ९; १३, ४, २; १४,
१, १; १८, १, १; २०, २, ११;
२१, १, ८; ३, १७; २२, १, ७;
३, १; २९, ५, २; ३५, ३, १२;
३६, १, १; ३७, ३, ६; ३८,
५, ७; ६, १; २; ३९, २, २;
तै १, २, १, २; ७, १; ११, २;
३, ४, ३; १४, ८; ४, ४५,
३; ५, ५, ३; ६, २; ४; ६, ६,
१; ३; ८, १५, २; १२, ४,
१२, ४; ५, २, ४; ७; ३, ३;
३, १, १०, २; ३, १०, २;
३, १, २; २, १; ८, २;
४; ४, १, ५, ४; २, ४, १; ७,
१४, १; ५, ५, २, ३; ६, १,

२; ७, ६, ४; ९, १; २; ६, १५,
१, १; २; ९, १; ६, ३,
५; ७, ४, १६, १; ५, १९, २;
मै १, २, २; ७; १३; ५, १; १;
२; ९; ६, १; २, ६, १२; ७,
६; ११; १०, १; १३, १; २३;
३, ३, ५, ४, ८; ९, १; ११,
१०; ४, २, १; ३, २; ४,
६; ७, ४; ९, ५; १३; १२,
१; काठ २, ३; ८; ३, १; ४,
१३; ५, २; ५; ६, ९; ७,
१; ६; ७; ८; १२; १६; ८,
१३; १७; ९, ७; १०, १०; १२,
२; ३; ७; १३, १५; १६; १६,
५; ११; १९, ६; २७, १०;
२८, ९; २९, ३; ३२, २; ५;
३६, ७; १४; ३८, २; ५;
४०, १; १०; १३; ४४, ५;
४५, १५; क १, १५; २, २;
८; ३, ११; ४, ८; ५, १;
६, २; ८, १; १०; २५, २;
३०, ४; ४४, ९; कौ २,
८०; ३, ३, १; जै २, १,
४; १४, ३, १०; १२, ७;
शौ १, १, २; ३; २, १२, १;
२६, ४; ३, ५, २; १०, ६;
१४, २; ४; २२, ५; ५, ३,
५; ६, ६, १; ३; ७३, २;
३; १०२, २; १०८, ३; १३९,
२; ७, १३, ४; २०, १; ८४,
२; ८७, २; ९४, ४; ९, १,
१८; १०, ६, ३३; ११, ६,
२६; ९, ३; ५; १२; १४; १२,
२, ३३; १४, १, ५७; १६, १,
१३; ९, ४; १७, १, ३०; १८,
२, ५२; ३, ६१; १९, ३१, ६;
१२; पै १, ३३, ४; ६३, ५;

९२, ३; १०३, ४; १०५, २;
११२, ४; २, ५, १; १२, ४;
१३, २; ३; ३५, २; ४५,
१-५; ४७, १-५; ७७, १; ४;
८१, ३; ९०, ३; ३, ३, २;
१३, १; २; १८, ६; २८, ३;
२९, ४; ५, २९, १-७; ८;
९, २२, ३; १०, ५, ६; १२;
६, ८; १०; १६, २३, ६; ३३,
६; ८२, ३; ५; ८३, २; ४;
८६, ५; ६; १४९, १२.

रम्य- मे^१ ऋ १, १०, ९; २३,
[२०; १०, ९, ६]; २४; २५, ४;
१६-१९; ५०, १२; ९३, १;
१०५, [१-१८]; ९; ११०, १;
११७, २३; १२२, ४; [६; ७,
६२, ५]; १२४, १३; १२६, १;
७; १३१, ६; १३९, ७; ९;
१४५, ३; १४७, २; १६२, ७;
१६३, ४; १६४, १६; ३३;
१६५, ४; १०-१२; [१३; ४,
२३, ४]; १८१, ७; [१८३, ५; ८,
८५, १]; १८४, २; २, ४, ५;
६, १; १०, २; १४, १०; १८,
८; २४, १५; २७, २; २८, ५;
१०; ३०, ७; ३२, १; ३५, १;
३६, [६; ८, ३५, ४]; [४०,
५; ६, ५२, १६]; [४१, १३;
६, ५२, ७; ८, ७३, १०]; ३,
१५, २; २६, ७; ३३, ५; ३८,
८; ४३, ५; ५१, २; ५३, ३;
१६; ५४, २; १६; २१; ५५,
३; ५७, १; ६२, २; ४, ५, ६;
८; १८, २; १३; २४, १०; ३२,
३४; ४१, ८; ९; ५, २, ५; [८;
१०, ३२, ६]; १२, ३; १४, ५;
१८, ५; २७, १; २; ४; २९, ३;

(पा ७, २, ८९)।

* अत्र मे^२ अस्मि इति पुरातनो विकारः संभाव्यते
मु. टि. विवाच-^३, विवाच-^४।

^१ 'मही' इति शी. (११, ८, १५) पाठे।

^२ 'मह्य' इति शी. (११, ८, १६) पाठे।

^३ प्राकृत्य-विशेषः (पा ८, १, २२) दृ.।

३०, २; ३२, ११; ३३, ९; ३६, ३;
 ४१, १५; १७; ४२, २; ४६, ६;
 ५२, १२; १६; १७; ५३, ३; ५४,
 १५; ५६, २; ६१, ९; १०; १७;
 १८^३; ६४, ७; ७४, ६; ७८, ५; ६,
 ९, ६^३; २१, ११; २८, ५; ४७, ३;
 ४९, ५; ५०, १०; ५२, १३;
 ६३, २; ९; [६९, ४; ७]; ७,
 १, १०; [२०; २५]; ७, ६; १८, ४;
 २२, ३; २३, १; २९, ३;
 ३३, १; ६३, ३; ६७, ५; [१०;
 ६९, ८]; ६८, २; ७६, २; ८२,
 ८; [८४, ५; ८५, ५]; ८६,
 २-४; ८७, ४; ९९, ७; [७;
 १००, ७]; ८, १, ६^३; ३, २१;
 २२; ४, २१; ५, ३७; ३८; [६,
 ३२; (१२, ३१)]; ७, ९^३; ८,
 १२; १३, २१; १४, १; १९,
 २६; ३६; ३७; २२, १२; २३,
 १४; २५, २३; २६, ८; ११;
 १७; ३२, ६; २३; ४३, [(१,
 १२, १२) १६]; २७; ४४, २;
 ४६, २७; ५०, ३; ५४, ४;
 ५५, ३; ५६, ३; ६१, १०;
 ६५, १०; १२; ६६, १२; ८०,
 ४; ८२, ६; ८५, २^३; ९; ९१,
 ५; ९२, २९; ९३, १५; १००,
 [२; १०, ८३, ७]; ५; १०१, ७;
 १०२, १९; १०, १०, ११; ११,
 २; १२, ४; २४, ६; २७, १;
 ३; ४; १०; १८; २०; २८, २;
 ४; ६; ३०, ८; ३२, ३; ३४,
 १३; ३९, ६; ४०, ५; ४३, १;
 २; ४८, ५; ९; ५१, २; ४; ८;
 ५२, १; ५४, ५; ६०, १२^३;
 ६१, ४^३; ८; १५; १९^३; ६२,
 ७; ६३, २; ६४, २; १२; ६५,
 १३; ६६, १०; ११; ७०,
 १०; ७५, ५; ८६, ५; ७^३;
 १४^३; ९३, १२; ९५, ५^३; १०;

११^३; १७; ९७, २; १४; ९८,
 १; १०६, ६; १०८, १०; ११९,
 १; ६; ७; ११; १२२, २; १२८,
 ४; १४५, २^३; ५; १५१, २;
 १५९, ३^३; १६६, २; ५; खि १,
 २, ५^३; ३, १; ४, ९; ११, ८;
 १२, ८; २, ६, २; ५; ७; ८;
 ११; १२^३; १५; १६; ६^३, १७;
 १८^३; १९; १०, ७^३; १२, ३;
 ३, २, ३; ६, ४; ७, ३; ८, ३;
 १०^३, १^३; २^३; १५, १२; १६,
 ४; २०, १; ४, २, १०^३; ५,
 २३; २८; ३८; ३९; ६, ४; ६;
 ८; ८, १; २^३; ४; ५^३; ९, ३;
 ११, १-१३; १३, १; ५, ७^३;
 ११; ४, १५; १५, ३; २२, ७;
 मा १, ५; २, ७; १६; १९;
 २६; २८; ३४; ३, १७^३; ३७^३;
 ५०^३; ४, १; ३^३; १५^३; २२;
 २३; २४^३; ३४; ५, ६; ९^३;
 २३^३; ३३; ४०; ६, २१; २६^३;
 ३१^३; ७, २७^३; २८^३; ३४^३;
 ८, ९; ६०; ६२; १०, २^३; ३^३;
 ४^३; ५; १५; २८; ११, ८१;
 १२, ४२; ७६^३; ८८; ९९; १४,
 ८^३; १७^३; १७, २^३; ६३; ६४;
 १८, १^३-३^३; ४^३; ५^३-१४^३;
 १५^३; १६^३-२२^३; २३^३; २४^३;
 २५^३; २६^३; २७^३; ६६^३;
 १९, ४८^३; २०, ५^३-८^३; ९^३;
 १२; १३^३; ३४^३; २१, १^३; ९^३;
 ६१; २२, १; २५, ३०^३; २६,
 १^३; २; २८, २३; २९, १५^३;
 ३१, २२^३; ३२, १५^३; १६;
 †३३, ५३; ७८^३; ३४, १-६;
 ५२; ३६, २^३; ३७, १२^३;
 का १, ३, १; २, २, १; ३, ६^३; ८^३;
 ४, ४; ६, २^३; ५; १०^३; ७, ७;
 ३, २, ६^३; ८; ३, ७^३; ८^३; ४,
 २^३; ६, २^३; ९, ४; ४, १, २;

२, १^३; ४, २^३; ५, ७^३; ७, ४;
 ८, १^३; १०, ५; ५, २, ४; ३,
 १^३; ६, ५, १; ७, ३^३; ८, २^३;
 ७, १६, १^३; ८, ६, २; ९, १,
 १^३; २^३; ३^३; ७, ९; ११, १,
 २^३; ३^३; ७, ५^३; ८, ५; १२,
 ७, १६; १३, ३, १३; †६, २;
 १४; १५, २, २^३; ५, १^३; १८,
 १, २^३; ३; ५, १४; १५; १९,
 २, १^३-३^३; ४^३; ३, १^३-४^३;
 ४, १^३-४^३; ५, १^३; २^३; ३^३;
 ६, १^३-३^३; ७, १^३-३^३;
 ४^३; ५^३; ८, १^३; २^३; ३^३;
 ४^३; २१, ३, १९^३; ७, ४^३-७^३;
 ८^३; १३; १४^३; २२, ३, ३^३;
 २३, †१, १; ९; ६, १४; २४,
 १, १; २७, १२, ७^३; २८, १,
 १^३; २; ३; ३१, ३, ४^३; †३२,
 ४, १०; ६, ९^३; ३३, १, १;
 २, १५; ३५, २, ६^३; ३, १२;
 ३६, १, २^३; ३७, २, २^३;
 तै १, १, १०, २^३; १२, १; १३,
 १; २^३; २, १, १; २; २, २^३;
 १०, २; १२, १^३; ३, ११, १;
 १३, १; २; ४, १, २; ५, ५,
 ३; ४^३; ६, १; ७, ४^३; ५^३; १०,
 ३^३; ६, २, १; ३, १; २; ३^३;
 ४, २^३; ५, १^३; ६, १-३; १०,
 २; ७, १, २; ६^३; ३, ४^३; ५, ३;
 ६, १; ४; ८, ४, १^३; ६, १;
 १४, १; १५, १; २^३; १६, २;
 २२, ३^३; †२, १, २, १; ११,
 ६^३; २, १, १; ८, ३; †१२,
 ४; ५; ३, ४, १; †१, १; २;
 १४, २^३; ४, २, १; १२, १;
 ३-५; १४, ५^३; ५, २, १;
 २; ३, २; १२, १^३; ६, ६, २;
 १०, १^३; ३, १, १, ३; २, १^३;
 ८, १^३; २; ३; २, ३, १^३; २^३;
 ३; ४, २; ५, १; २; ३^३; ४^३;

७, २; ८, ५; १०, २^५; ३, ३,
३^३; ५, १^५; ८, ६^३; ५, ५, १;
६, २; ४, १, १०, ३; २, १६,
१; ३; ८, १; ११, ३^१; ३, ४,
३^५; ६, २^{१०}; ४, ५, २^३; ७, १^३;
२^३; ११, ३; ४^३; १२, ३;
६, ३, ४^३; ७, २^१; ८, ३^१; ७, १,
१^१; २^३; २, १^१; २^३; ३, १^१;
२^३; ४, १^१; २^३; ५, १^१; २^१;
६, १^१; २^३; ७, १^१; २^३;
८, १^१; ९, १^१; १०, १^१; २^३;
११, १^१; २^३; १४, २^१; १^१;
५, १, १०, २^१; ४, २, ४^१;
८, १; २^३; ३^३; ४^३; ५^३; ५, ९,
२; ३^३; ६, १, २; ६, २^१; ७,
४, ४^३; ६, १; २^३; ६, १, १,
३; २, २, ४; ३, ५^१; ७, २^३;
८, ५^१; ४, १, ४; ३, ३; ८,
१^१; ११, ३^१; १^१, १, १^३; २;
६, १^३; २; ६, ७, २^३; ७, १^१,
३, १^३; ३; ६, १; ३, १३, १^५;
४, १, १^१; ५, १९, २^३; मै १,
१, १२; १३^३; २, १^५; २; ७;
८^३; १०^३; ३, १^३; २^३; ९^३; ४,
१^३; २^३; ३^३; ५; ७^३; ११;
१२^३; १४^१; ५, १^३; १^३; २^३;
८; ९^३; १२; १४^३; ६, २^३; ९^१;
१२^१; ८, ३^१; ४^३; १०, २^३;
९; १६^१; २, १^१, ४; ९; १०;
३, २^५; ४, ३^१; ५, ११^१; ६,
१०; १२^३; ७, १; ७^३; १०;
१३^१; १५^३; ८, २^३; ३^३; १४^३;
११, २^५; ३^५; ४^५; ५^१; ६^३;
१२, १^३; १३, १; ३, १, ९; २,
२; ३, ४; ८^१; ४, १^३; १^१; ७;
६, २; ३; ६; ९; १^१, १; १०;
१^१, १; ५^३; ६^३; ८; १०,

२; ११, ८^१; १०^३; १६, १^१;
४; ४, १, १४^५; २, ४^५; ७^५;
८^५; १२; ३, ४^१; ४, ४; ६^३;
५, २^३; ८^१; ६, ६^३; ७, २^३;
१^१, १^३; ६; ९, १; ३^३; ५^३;
९; २४^५; १०, २; ४^३; १११,
१; २; ३^३; १२, १^३; १^३; ४^५;
१^३; ५^१; १३, ५; ९; ११४, १;
७; ९^३; काठ १, १२^५; २, १^३;
२; ३^३; ५^३; १४; ३, ८; ९^३;
१०^३; ४, १३; १४^३; १६^३; ५,
२^३; ३^३; ४^३; ५^३; ६, ४^३; ५^३;
९^३; १०^३; ७, १; ३^३; ६^५; ११^३;
१४^३; ८, १; २; १३^५; ९, ५^३;
१७^३; १८^३; १९; १०, ६; ७;
१०^३; ११, ४; ६; १२^३; १३;
१२, २^३; ३^३; १५^३; १३, ४; ५;
१५; १६; १५, ७; ८^५; ११;
१६, ७^३; १०; १३^३; १७, १^३;
३^{१०}; १०^३; १८, ३^३; ७^५; ८^५;
९^५; १०^५; ११^५; १२^५; १३;
१९, १०; १२; १३; २०, ६;
११^३; २१, ४; ६; ८; ११; १३;
२२, ७^३; १०; १३; १४; २३,
३-५; २४, ४; २७, ४; १०^३;
२९, २^३; ७^३; ३१, ११^३; १४^५;
१५; ३२, २^३; ३^३; ४; ५^३; ३४,
१९^३; ३५, २; ३; ७^३; १०;
३६, ४; १०; १५^१; ३७, १०;
१३; १४; १५^३; १६^५; ३८,
२^३; ४^३; १४^३; ३९, २^३; ३^३;
४०, ३^५; ५^३; ६; १०; ११;
४३, ३^५; ४५, १५^५; ४६, ४;
क १, १२^३; १३^३; १४; १८; २,
१५; १६^३; १७^३; ४, ३^३; १^३;
८^३; ५, १; २^३; ५^३; ६, १^३; ६^१;
७^१; ८, १^३; ८^३; २५, १^३; ४^३;

१०^५; २६, २^{१०}; ९^३; २८, ३^३;
७^५; ८^५; ९^५; १०^५; ११^५;
२९, १^१; २^३; ३०, ८; ३१, २^१;
१३^३; १९; ३५, १^१; ३६,
१^१; ३७, ५; ४२, ४^१; ४५,
३^३; ८^१; ४७, ११^३; ४८, १^३;
३; ९^३; १२; १६; १^१ १, १०६;
१२२; २९२^३; ३३०; ३४५^३;
४१७; २, २७९; ५२२^३; ९३५;
९७७^३; ११८४; ३, ३, १२^३;
१^३ १, ११, १०; १३, ८; ३०,
१०^३; ३४, ८; ३६, ४^३; ४०,
९; २, २, ७^३; ३, २३, १०;
४०, १८^३; ४, २३, ८^३;
शौ १, १, १, ६, २^३; १२, ४^३; १५,
१-४; १६, २; ३०, २; ३३, ४;
३४, २; ३^३; २, २, ३; ५, ४;
७, ४; १५, १-६; १७, १-७;
१८, १-३; ४, ५; ३०, ३; ३,
६, ६; ८, २; १५, ५; ६; १६,
६^३; १७, ७^३; १८, २^३; ५;
१९, १; २०, ३^३; ९; १०; २२,
४; ४, १३, ६^३; २०, ४; २१,
५^३; २२, १; २५, ५; २६,
२-६; २७, १; ३४, ८^३; ३५,
७^३; ३६, ४; ३९, २; ४; ६; ८;
५, ३, ४^३; ४, ६^३; ७; ६,
११-१४; ८, १; २^३; ९, ७;
८^३; १०, १-७; ११, ३; ८;
९^३; १३, ३; ५^३; १५, १^३-१०^३;
११^३; २३, १^३; २८, ११; ६,
२, १; ४, १; ६, १; ९, १; ३;
२४, २; ४५, १; ५०, ३; ५३,
१; ५४, ३; ७१, २; ९४, ३^३;
९५, ३; १११, १; १२२, ५;
१३०, २^३; १३८, १; ७, १३,
२; ३१, १^३; ३३, १; ३४, १;

*) 'नः' इति श्रु. (१०, १२८, ४) पाठे. ।

५) विशिष्ट इह श्रु. (१०, ८२, २) पाठे. ।

०) विशिष्ट इह श्रु. (५, ३९, १) पाठे. ।

६) 'नः' इति श्रु. (७, ४१, ६) पाठे. ।

०) विशिष्ट इह श्रु. (४, ५७, ५) पाठे. ।

१) 'नः' इति श्रु. (१०, १४१, २) पाठे. ।

३५, १; ५२, ८^३; ५९, १^३; ९४,
२^३; १०६, १; ११४, ३^३; ८,
२, २०; ५, ५; ६; १८^३; १९;
९, १, ११-१३; १५-१७; २,
२^३; ७; १५; १४, १५; १५,
२४^३; १०, १, २८; ३, १; ८^३;
९, ११^३; १२^३; १३; १४;
१७-२५; ४, १०; १६; १७;
५, ६; ३७^३-४१^३; ४७; ५०;
६, १९; ३०^३; ९, २७; ११, १,
२७; २८^३; ३३; १२, ४; १२,
१, १०; ३३; ४४; ४५; ५३^३;
५९; १३, १, १२; ३२; ४३;
१४, २, ९; ४२; ५०^३; ६३;
१५, ३, २; १६, १, १२; २,
३; ३, ५; ६; ४, ७^३; १८, १,
१२^३; १४; ३१^३; २, ३२; ३,
११^३; १२; ४, ४०; ५५; ८९^३;
१९, १, १२; ४, २; ४; ७, २;
३; ४^३; ५^३; ८, २; ३^३; ४; ९,
५; १२^३; १३^३; १४^३; १४, १^३;
१६, २; २०, २; ४^३; २७, १५;
२८, ५^३-१०^३; २९, १^३-९^३;
३१, १; ३; ५; ९; १०; १२;
३२, ६; ३७, १; २; ४०, १;
४३, १-६; ८; ४९, ८; ५१,
१^३; ५५, ५; ६०, १; २; ६१,
१^३; ६४, १; ३; १२०, १२, १;
१७, १; २; २७, १; ६०, २; ७२,
३; ११७, ३; १२६, ५^३; ७^३; १४^३;
पै १, ६, १; ७, ३; १०, १;
१८, २; १९, १; २४, १-३;
२५, ४; ३१, १; ३३, २;
४; ३७, ४; ४३, ३; ४४, २;
४५, १; ४६, ४; ४९, १^३; ४;
५०, १; ५४, २; ३; ५५, ३^३;

६०, ३; ६४, १; ६८, २; ९१,
१-३; ९६, ४; १०८, २; ४^३;
११२, ४; २, ७, ५; ८, १; ९,
२; ४; ५^३; १३, ५; ३०, ४;
३१, ६; ३२, ३; ३३, २; ३४,
४^३; ५^३; ४१, ३^३; ४४, १-५;
५९, ९; ६१, १; ६२, २; ६५,
३; ६९, १-५; ७६, १^३; २^३;
३^३; ४^३; ५^३; ७७, ३; ७९, ५;
८१, ४; ८६, १-६; ९०, १; २;
४; ३, ४; १३, ३; १६, ६;
१८, ५; १९, १^३; २१, १; २८,
२; ३४, १०^३; ३९, २; ४०, ४;
४, ५, ८; १९, ६; २०, २;
२२, ५^३; ६; ७; २६, ५^३; ३०,
१-९; ३४, ५; ३५, १; ३६,
२-६; ३७, २-७; ५, ४, ४^३; १२;
११, ४; १७, ६; १८, ७^३;
२६, ४; ७; २७, १; ३०, ४;
३७, ६; ४०, १; ७; ६, ५,
१^३-१३^३; ६, १^३; २; १०, ८;
९; ११, १४^३; १२, १-४; ७; ८;
१८, १-९; २२, ९^३; ७, २, १^३;
१८, १; २^३; ८, १, ३; ८; २,
१; ५; ५, १-११; ६, ४; ११,
९-११; १५, ९; १८, २; ८;
२०, ३; ६; ११^३; ९, ९, ६;
१०, ८; २२, २; १०, ४, ६; ७;
५, १; ३; ५; ९; १०; ८, ५;
९, ४; १०, २; ११, ७^३-९^३; १०;
१२, १; २^३; ३; ४^३; १५, १-१०;
१६, १-१०; ११, ५, ६; ७;
६, २^३; १२, ४, ६; ६, ५^३;
१३, ३, २; १६; ५, २७; ९,
१७; १०, ९; ११, ५^३-१८^३;
१२, १^३; ३; ४^३; ५^३; ६; ७; ८^३;

९; १०^३-१२^३; १३; १३, १;
२; ५; ७^३; १४, १, ५; ३,
६; १५, १, ८; १६, २;
२१, २^३; २२, १; २३, २^३;
१६, १५, १०; १६, ६; ७;
३३, १; २; ५-८; ३७, ९;
६३, ८^३; ९^३; ६४, १^३; २;
८-१०; ६५, १; ४; ६७, ६^३; ७१,
५; ६; ७६, २^३; ६; ७; ७७, ५;
९०, ७; ९१, ७; ८^३; ९२, ३;
१२७, १-५; १३२, २^३-६^३;
११; १५०, ८; १०; १५१, ६;
१५२, ५^३; ६; ८-१०.

महा^१-ह्यम् १, २३, १५; २४,
१२; ५०, १३; १०९, १; १२२,
८; १२६, ६; १६५, ११; २,
२८, १०; २९, ४; ४, ५, २;
३; ४२, २; ५, ४२, [१६;
४३, १५]; ५२, १०; ६, २७,
८; [४६, ९; ९, ३२, ६]; ४७,
१०; ८, १, ३२; ३३; २६, १२;
५६, २; १००, १; १०, ३४,
१; २; ३९, ६; ४८, ३; ४९,
१; ८५, ३६; ४१; १२८, १;
२; ४; १६९, ४; खि २, ६^३,
२१; २३; ३, १५, १; २^३; ३;
९; १७, १; ४, ८, १; ६^३;
५, १५, १३; मा २, २१; ७,
४७^३; १२, १७; १८, ३६; का
१, ७, ५; ९, २, ७; ८^३; १३,
१, १८; २०, १, ७; तै ३, १,
९, ६१^३; २, ७, १; २; ३^३; ५,
५, ३; ४, १, ९, ३; २, १, ५;
७, १२, २; १४, १^३; २;
५, ४, ९, ११^३; १६, ४, ७, ३;
८, २; ७, ४, १७, २^३; ५,

* पा. ? (प्रसूति->) प्रसूती यत्र जङ्घ्रतः ? >) यः
= शोधः, ततो मेऽमा (= गृहे) परं वृषा (= वृषौ) [= स्व-
कर्तृकहत्याक्षेत्रात् परं यथा स्यात्तथा मम गृहे वृषौ
(कामप्रदौ) सन्तौ पशुपती अभिब्रूतमिति पूर्वार्धेन वा. द्र.] ।

b) मौस्थि. < * अस्मभ्यम् द्र. । पाप्र. च १
अस्मदो मपर्यन्तस्य 'महा' इत्यादेशः (पा ७, २, ९५) ।
केषुचित् स्थलेषु छन्दोऽनुबोधदिव G.W. 'महा' इत्य-
न्त्यनासिक्यराहित्येन पिपठिषेत्, तदपि विचारार्हं द्र. ।

१३, १; २३, १; २; मै १, २,
१५^१; ४, १^१; ९, ४^{१०}; २, ७,
८; १२, १; ४, ५, ८^१; ८,
७^१; ९, ९; २७; ११, ३^१;
१४, ९^१; ११; काठ ४, १४;
९, ९^१; १८; १९; १०, ६; १६,
८; १८, १३; २७, २^१; ३^१;
३०, ६; ३१, १४^१; ३८, १३;
४०, ५; ९^१; १०^१; ४४, ६;
४५, ९^१; २०^८; क ८, १२^१;
२९, २; १४२, १^१; ३^१; कौ
१, २६६^१; जै १, २८, ४^१;
शौ १, २९, ४; २, १२, २; ३,
५, ६; ७; १५, १; २२, १; ४,
३६, १०; ३९, १; ३; ५; ७;
५, १३, १; ३; ४; १३,
१; ६, २४, १; ६१, १^१; ६३,
२; ७१, ३; ८२, ३; ८४, ३;
८९, ३^१; ७, ३९, ५; ९, २,
७; ८; ११^१; १०, ६, २; २९;
११, १, २०; १२, १, १६;
३१; ३, ११; १४, १, ५०^१;
५२; २, ४^१; १७, १, ६; २४^१;
१९, ८, ६; ३१, ६; ७१, १;
२०, ४८, ३^१; ८३, १^१; १३१,
१३; पै १, ३४, १-४; ९६,
३; २, ५, ३; २२, ५^१; २३, ४;
३५, ५^१; ६२, २; ३; ७६, १;
२^१; ४-६; ७९, ५; ९०, ५^१;
३, १८, १; २९, ६; ४, २०,
२; ५, १४, १; ३; ४; ५^१;
३१, ८; ३५, १-११; ४०, ६;
८, १, ९; ९, २२, २; २५,
१०; १४; १५; १०, ५, ६;
११, ५, १२; १६, ४२, २;
७६, ६; ७; १०^१; ९१, १.
१मा^१- माम् १, १५८, ४^१;
१६५, ६; १८५, ९^१; ४, २७, २;

[३९, १; ४०, १]; ४२, ५^१; ५, २,
३; ३०, ८; ४०, ७; ६, ५२, ४; ७,
[४९, १-४]; ५०, १; [१-३];
८३, ३; ८, ६, ३२; ७४, १४;
९, ६७, २१; २५; २७; १०७,
१९; ११३, ७; [८-११]; १०,
१८, १४; २७, ५; २८, ६;
३३, १; ४८, १; ३; ४९, २;
५२, ४; [(४, ३१, ४) ८३, ६];
८६, ९; ९८, २^१; १२५, ४;
१४५, ६; १८३, २; खि १, २,
११; २, १, ८; ६, ७; ७,
१; ३, १०, ५; १२, १-३;
१५, १७; ४, २, ११; ६, १;
३; ४; ९; ७, ५; ६; ८, ३;
९; ५, २२, ९; ६, ३, १; ७,
७, ३; मा २, ६; १०-१२;
१३, १; १९, ४३^१; ३२, १४;
३४, ५०; का १, ७, ३; २, १,
९; २, ७; ३, १०; १४, १, १;
२१, ३, १४^१; ३३, २, १३;
३५, ३, ११; तै १, १, ११, २;
२, ३, २; ५, ५, ४; १०, २;
३^१; ६, ३, १; ८, ५, ३; १५,
२; २, ३, ९, १; २; ४, ४, २^१;
१२, ६^१; ५, २, ३^१; ८, ६^१;
६, ९, ३; ३, २, ३, १; ५, ६;
३, १, १^१; २^१; ४, ३, ११, ३;
७, १५, १; ६, १, ४, ७; ५,
४, २^१; ७, ३, ११, १^१; ४,
१६, १; मै १, १, १२; ४, ३;
१५^१;^१ ५, २; ८; ६, ५^१; ७,
२^१; ८, ९; २, २, ५^१; ३, २^१;
४, ३^१; ६, १२; १३, २२;
३, ७, १^१; १८, ३; ५^१;
११, १०^१; १६, ५; ४, १,
१३; ७, ३^१; ९, २; ५; ९; २५; ११,
३^१; काठ १, ६; ११; ६, ९; ७,

६; ९, १८; १०, १२; १२,
२^१; १७, १९; २२, १५; २५,
६^१; २८, २^१; ३४, १७; ३५,
२; ६; ९; ३८, २; ३९, ४^१;
९^१; १०; ४०, ९; १२; ४३,
१^१; ४४, ५; क १, ११; ४, ८;
५, ५; १३९, ३; ४, ४४, २^१;
४८, ३; ७; १०; कौ १, ५१६^१;
२, २७२^१; ३, १, ६; जै १,
५३, ६^१; २, ५, ३; ३, २३,
४^१; शौ १, ३४, ४; ५; २, ७, ४;
२७, ७; ३०, १; ३, ६, १; ३;
५; १८, ६^१; २२, ३; ६; ४,
३०, ४^१; ६, ८, १^१; २; ३; ९,
१; ८२, २; ८९, २; १०२, १;
१०८, ४; १२४, १; १३०,
१-४; १३१, १; २; १३३, ५;
१३९, २-४; ७, १३, ३; ३७,
१; ८४, २; १०, ६, ३१; ११,
३, ३०; १२, ३, १२; १३, १,
५७; ५८; १६, ४, ३; १८, ३,
१०; ११; १९, ५२, ४;
२०, १२६, ९^१; १३६, ११;
१२१; १३; पै १, ३०, ४; ५३, २;
५५, ४; ६०, ४; ९७, ४; १०२,
४; १०३, ४; २, ९, २^१; १६,
५; १७, १^१; १९, ५^१; ३५, ३;
७७, ४; ७८, २; ९०, २; ३,
३, १; ६; १६, ६; १८, ३;
४, २०, ७; २१, ६; २२, १;
२४, ६; ५, ४, ४^१; १२; १४^१;
५, १-९; १४, ७; २५, ८; ३३,
११; ६, ६, २; १९, १-९; ७,
३, ९; ८, ८; ८, २०, २^१; ४;
९, २२, २४; २५; २३,
१-२१; २५, ८; १०, ११, ५;
१२, ११; १३, ९, ९; १५, ४,
२; १६, २३, ४; ३४, ४^१; ५;

*) 'मृषि' इति श्रु. (१०, १२८, ३) पाठे. ।

१) तु.टि. मृष. । मनि.प्राकृपक्षीयविशेषसंकेतः (पा ७,

२, ८७; ९७) द. ।

०) विशिष्ट इह श्रु. (१०, १२८, ४) पाठे. ।

५७, १-१८; ६४, ८-१०;
६५, १-४; १५२, ४^२.

* (माम्>) मां-पशु-

मां-पशु^१ - इयम् शौ ७,
३९, १.

रमा- मां श्र १, २३, [२३; १०,
९, ९]; २४; ४८, २; १०५, ७;
[८; १०, ३३, २]; १८; १२०,
११; १२२, १५^१; १२६, ३;
१५८, ५; १६४, २१; ३७; १६५,
११; १२; १७९, ४; २, २८,
६; २९, ५^२; ३०, ७^३; ३३, ६;
७; ३, १, १; ३२, १४; ४३,
५^४; ४, ४, ११; १५, ७; २६,
१; २७, १; ४२, ६; [६; १०,
४८, ४]; ५, २७, ५; ३०, ९;
१३; ३३, ८^५; ४०, ७; ४२, १५;
६, ४७, १०; ४८, १६; ५२,
४^६; ५९, ८; ७, १८, २३^७;
३३, १; ५९, ७; ८३, ५; ८८,
२; १०१, ६; १०४, ८; १५;
१६; ८, १०, ५; ४६, ३०; ४८,
५^८; ६; १०; ६८, १४; ९७,
१५; १००, १; ४^९; ५; १०१,
१६; ९, ६७, २७^९; १०, १०,
७; १७, १४; २८, ६; २९, ३;
३३, १; ५; ३४, १; २; ३५,
८; ४२, ३; ४८, ५; ७; ११; ४९,
५; ७; ५१, २; ४; ५२, १; ८३,

५; ६; ८७, १७; ९५, ५; १३;
९७, १६; ११९, [२; ३]; ४;
१२४, ५; [(७१, ३) १२५, ३];
१२७, ७; १२८, ९; १६६,
१; खि १, ४, ८; ५, ९; २, ६,
३; १८^१; ७, ३^२; ८, १; ४;
३, १०, ३; ५^३; १५, ११^३;
१३^४; २९; १६, ६; ४, ४,
१; ५, ३; ६, १०^५; ७^६, ४; ९;
६, ३, २^७; मा २, १५^८; १९;
२०; ३, २२; ६३^९; ४, ४^{१०}; ९^१;
१०; २८^{११}; ५, ५; ९^२; ३३^{१२};
३४^{१३}; ३९; ४२; ६, १७; ३०;
८, ४२; ४३; ६०^{१४}; ९, ४^{१५};
१९^{१६}; १०, २३; १२, ७; ९०;
१०२^{१७}; १०५; १३, २६; १५,
४०; ४४; १७, ६३; १८, ३३;
३४; ३५^{१८}; ४५^{१९}; ५३; १९, ७;
११^{२०}; ३७^{२१}; ३९^{२२}; ४०; ४१;
४२^{२३}; २०, १; ११; १४-१६;
२०; २१^{२४}; २२^{२५}; २१, ९^{२६}; २३,
१८; २६, २; ३२, ३; ३४, ४६^{२७};
३६, १७; १८^{२८}; १९; ३७, १२;
२०; ३८, १६; का २, ४, १^{२९};
६; ५, १; ६, ९; ३, ३, १३;
२८; ९, १; ४, २, २^{३०}; ४, १;
२; ४; ५, ७; ९, ५^{३१}; ५, २, ३;
३, १^{३२}; ६, ८, १; ९, ६, १; २;
७, ९^{३३}; १०, १, ६^{३४}; ३, १२^{३५};

११, ७, ३; १३, १, ८; ६, १६^{३६};
७, १^{३७}; ४; १४, २, १२; १८,
५, १४; २०, १, ४; ५; ६^{३८};
२, ८^{३९}; ३, ३; २१, १, ६; ११^{४०};
३, ७^{४१}; ८; १०^{४२}; ११; १२; १४^{४३};
७, १; ११; २२, १, १-३; ५;
७^{४४}; २३, १, ९^{४५}; २५, ५, १;
२८, १, ३; ३३, २, ९; ३६,
१, १८^{४६}; १९; ३७, २, २; ३,
६; ३८, ३, २; तै १, १, १२,
१^{४७}; १३, १; ३^{४८}; २, १, २; २,
१; २^{४९}; ३^{५०}; १०, २; १२, १^{५१};
१४, ५^{५२}; ३, ३, १^{५३}; १२, १; १४,
४५, ३; ४६, २; ५, ६, २; ३^{५४};
८, ४; ९, ४^{५५}; १०, २; ६, १,
१; २, २; ३^{५६}; ३, १; ४, २;
१०, ६^{५७}; १२, ३^{५८}; ७, ८, २;
४; ८, ५, ३; १२, ३^{५९}; १४, १^{६०};
१६, १; २, २, ८, ६^{६१}; १२,
३^{६२}; ३, २, ४^{६३}; ३, १; ४, ४,
२^{६४}; ७, २; १^{६५}; ४-६; ७^{६६};
५, ३, ४^{६७}; १२, ५^{६८}; १^{६९}, ६,
१; ८, ६^{७०}; ७; ३, १, १, २; ४,
३; ७, १^{७१}; ८, १^{७२}; ३; १^{७३},
४; ६; १०, १; २, १, १^{७४};
४, १^{७५}; २; ३^{७६}; ४^{७७}; ५, १; २^{७८};
५; ६, १; ७, १; २^{७९}; ३^{८०}; ८, ५;
३, १, १; २^{८१}; २, ३^{८२}; ४, ५,
१^{८३}; ५, २, १^{८४}; ४, १^{८५}; २;

*) कस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) । पूष. अर्थतो-
ऽस्मदीयेत्येतत्पर्यायभूतमिव सत् उप. वि. द्र. । *पुश-
इति उप. च पुश- इत्येतत्-सजातं सद् बन्धनार्थात्
✓पशु इत्यतो निष्पन्नं यद्. । नाउ. व्यु. औप. द्र. ।

^१) नापू. मयडर्थे यः प्र. उ. सं. (पा ४, ४, १३८) । तत्स्वरः ।
अस्मदीयपाशमयं भेषजमिति कृत्वा प्रकरणात् संगतिः
सुवचा भवति [तु. अनुपदम् अभि/रुध्> 'अभिरो-
रुध्(१ध्)म्' इत्यपरं समानाधिकरणं विप. (एतद्विषये
यस्था. [वैप १, ३५५] शोधः सुकरः); वैतु. सा. उप.
दर्शनार्थात् ✓पशु इत्यतोऽन्तर्भावितव्यर्थे व्युत्पादकः
संश्रित्यः (तु. W. B. अन्यथाऽकिंचित्करः); WIS

५, २४९ (तु. W.) 'सांपशु- इति प्राति. पाठुकः
संश्रित्यः (अर्थतः संगत्यभावादिति यावत्.)] ।

^०) तु. टि. मुत्. । पदात् परस्याऽस्मद् द्वि १ अनुदात्तमा-
देशमात्रम् इति प्राक्पक्षीयो विशेषः द्र. (पा ८, १, २३) ।

^४) 'माम्. अशार्श' इति LRV. शोधार्थं तु. टि. मशार्श- ।

^०) पा. ? सश्रु. शौ. (७, १३, १) संवाद्योभयत्र पादः
सु-शोधः द्र. । तद् यथा । प्रकृते 'सम् आसावितुश्'
> 'च मा सुमितिश्' इति मध्यतः, शौ. च 'उभे' इति
पददानेनाऽन्ततः (तु. सा.) इति ।

^१) 'नः' इति ऋ. (१०, १२१, ९) पाभे. ।

^६) 'नः' इति ऋ. (७, ६२, ५) पाभे. ।

५, १^२; ६, २; ४, २, ८, १; ९, ३;
 ६, ३, ४; ७, १२, २^३; ३^३;
 १३, २; १४, ४^१; १५, ५; ५,
 ४, ६, ६; ५, ११, १; २; ३^३;
 ९, ३; ६, १, २; ४^३; ८, १^३;
 ७, ४, ४; १५, ४; ६; ६, २^३;
 ६, १, ३, ७; ६, २१^१; २, ४,
 २१^१; ७, ११^१; २^३; ४, ११, २१^१;
 ७, १, ६, ६^१; ८; ७, १^३; २^३;
 ३^३; ३, १३, १^३; ४, १६, १;
 १९, १; २^३; ३^३; ५, १९, १^३; २;
 मै १, १, ११; १३^३; २, १^३; १^३;
 २^३; ७; ८; १२^३; ३, २^३; ३९;
 ४, १^३; २; ३^३; ४^३; ५, १; २^३;
 ३^३; ४^३; ८^३; ९; १०^३; ११^३;
 १६, ३; १२; ७, १; ११०,
 ७; १७; ११, ३^३; ७; २, १,
 ४१^१; २, ४१^१; ९^३; १^३; ३, ८;
 ४, ३^३; १^३; ६१^१; ५, ३१^१; ७,
 १५^३; १६; ८, १४^३; ९, १०^३;
 १०, ५; १२, १^३; ३^३; १३, १^३;
 १०; १६^३; ३, ३, ८; ४, ८१^१;
 ६, २^३; ६^३; ७, ३१^१; ८, ३१^१;
 ४१^१; ५; ११, १०^३; १२, २०;
 १६, ५; ४, २, ३; ५^३; १३३^१;
 ४, ८१^१; १६, ४; ५; ७, ३^३;
 ९, २; ३; ५^३; ६; ७^३; ९; ११^३;
 २३^३; २५^३; १११, २^३; ३^३; ५;
 ११२, ३; ६^३; १४, १८^१; काठ १,
 १०^३; १२^३; २, १^३; २^३; ३^३;
 ८; ९; १३^३; १५; ३, १०^३; ४,
 १३^३; १४^३; ५, २^३; ३^३; ४; ५;
 ६^३; ६, ९^३; ११; ७, १^३; २^३;
 ६; ७; ८^३; ९^३; १०; १३^३; ८,
 २; १३; १६; ९, १८^३; १९;
 १०, ११; ११, ९^३; १२, २^३;
 १४, १^३; ७; १६, १६; १७,

१९^३; १८, ३; १३^३; १४^३; १५^३;
 २०, १; ६; २१, ४; ८; २२,
 ७^३; १०; २३, १०^३; २४, ३;
 २५, २^३; ३; ६; ७^३; २६, ९^३;
 २७, ९; २९, ९; ३१, ८; ११^३;
 १५^३; ३२, २^३; ३; ४; ३४, १७;
 ३५, १; २; ३^३; ६; ९; १८;
 ३६, २; १५^३; ३७, १^३; १०^३;
 १५^३; १६; १७^३; १८^३; ३८,
 २^३; ४^३; ५^३; ७; १२^३; ३९, १;
 २^३; ३; १०^३; ४०, ३^३; ५;
 १०^३; १३^३; ४३, ३^३; ४४, ५;
 ८; ४५, १५^३; क १, १०; १२^३;
 १३^३; १४^३; १५^३; १७; २, २;
 ३^३; ७^३; ३, ११; ४, ८^३; ५,
 १^३; २^३; ५; ८; ९^३; ६, ३^३;
 ७१^१; ८, ३१^१; २८, ३; २९,
 २^३; ३^३; ४^३; ६; ३१, १९१^१;
 ३५, १^३; ४; ३७, ४; १३८, ५^३;
 ६; ३९, ३; ४१, ७^३; ४७,
 ११^३; ४८, ३; ४^३; ७; १०; १६;
 कौ ३, १, ९; ३, १०^३; जै २,
 २, २^३; ४, ५; शौ १, ३३, ४;
 २, ४, ५; १२, ५^३; १६, १-५;
 ३, ५, १; ५; १०, ७; १३, ५;
 ६^३; १५, २; ४; २०, १०; २२,
 २; २५, ४; ४, १९, ८^३; २०,
 ६; २४, १; २६, ७; ३०, २^३;
 ३६, ९; ५, ३, ४^३; ९, ८^३;
 १०, १-७; ११, ८; २४,
 १-१७; २८, २; १४; २९,
 ६-९; ६, १९, १^३; २; २६,
 १^३; ३९, १; ४८, १-३; ५५,
 १; ५८, १^३; ६९, २; ७१, २;
 ९६, २^३; ९९, ३; १०७, १-४;
 ११५, २; ३; ११९, ३; १२९,
 १^३; २; ३; ७, १३, १^३; १४,

२; ३४, १^३; ५२, ९; ५७, १;
 ६६, १; २; ६९, १; ७९, २;
 ८६, ३; ९४, १; २^३; १०२,
 ४; १०७, १; २; १२०, २; ८,
 ४, ७^३; ८^३; ११^३; १५^३;
 १६^३; ५, २०; ७, १३; ९, १,
 १४^३; १५; १९; २४; १४,
 २२^३; १५, १५^३; १०, १,
 १०; ३, १०; १७^३-२५^३; ५,
 ६; २२; ४६; ४७; ६, २; २२;
 २३; २४^३; २५-२८; ३१; ३२;
 ११, ८, ७^३; १२, १, २१-२४;
 ३०; ४१; ५८; ६३^३; २, ४०;
 ३, १७; ४, ३७; १३, १,
 १२-१४; ५७; ८, ३; ५; ६;
 ९, १; २; ४; १६, १, १२; २,
 ५; ३, २^३; ३^३; ४^३; ४, ४; ५;
 ७; ९, २; १७, १, ६^३; ७^३;
 ८-१९; २४-२६; २८-३०;
 १८, १, ८; ३, १०^३; ११; १२^३;
 २५-२८; ३८; ५६^३; १९,
 १६, १^३; २^३; १७, १^३-१०^३;
 १८, १-१०; २०, ४; २७,
 १४^३; १५^३; ३१, २; ७^३; १२;
 १३^३; ३२, ८; ३५, ४^३; ४३,
 १-६; ७^३; ८; ४४, ६; ४५,
 ६-१०; ५२, ४; ६२, १^३; ७२,
 १; १२०, ७६, ३; ८९, ३;
 १३९, ५; पै १, २५, ४; ३०,
 ४; ३३, १; २; ४; ५^३; ४९,
 २; ५५, १; २; ८८, २; ९६,
 ४^३; ९७, २; ३; १०२, ३;
 १०३, ३; १०८, ४; २, ५, ५^३;
 २३, १; ४; २८, ३; ३२, ४;
 ५^३; ४३, १-५; ७५, १-५;
 ८५, २^३; ३; ८६, १-६; ३,
 ४, ५; ६; १३, ५; ६; १८, २; ४;

* 'अस्मान्, नः' इति ऋ. (१०, १७, १०) पामे. ।

१) तु. भ.; वैतु. सा. द्वितीयपादस्थं रु. निहतं सदपि
 'मा' इति निवेद्यार्थीयेन अग्न्य. संमदुकः सन् वा. चिन्त्यः ।

०) विशिष्ट इह ऋ. (१०, १२८, ४) पामे. ।

४) 'नः' इति ऋ. (७, १०४, ७) पामे. ।

०) 'नः' इति ऋ. (७, १०४, ११) पामे. ।

४, ३, २; ३; १०, ८^a;
 २०, २^a; ३०, १-९; ३२, ६;
 ३६, ७; ३९, १; ५, २३, २; २५,
 ८; ३३, १^a; ६, ६, ५; ६; ७^a;
 ११, १४^a; १२, ७; १८, १^a;
 २^a; ३; ४^a-९^a; १९, १-७;
 ८^a; ९^a; २२, ८; ७, ८, ८^a; ९,
 ७; १२, ५; १४, १-११; १५,
 १; १६, १^a-१०^a; १७, १-१०;
 ८, १, ८; ६, ७^a; ११, १०^a;
 १६, ११; २०, १^a; २; ३; ६-८;
 १०^a; ९, २२, १; ३-२३;
 २८; १०, ४, ४^a; ५, २; ७^a;
 १२; १३^a; ६, ४; ५^a; ६^a; ८;
 ९; ८, ४^a; ५^a; ९, २; ३^a;
 ४; ५; ६^a; ७; ८^a; ११, २-४;
 ६; १२, ५-७; ११^a; ११, ५,
 १४; ६, १०^a; १२, ४, ८;
 १३, ३, १५^a; १६^a; ५, १४;
 ९, १७^a; १०, १२; १४, १, ५;
 १५, ३, ६; ४, ६-१०; १५,
 ७, १-१०; ८, १-९; ९, १-४;
 १३, ६^a; १५, ७; १६, ४, ८; १९,
 ७; ८; १०, १^a; ५^a; ६^a; ३३,
 ४; ५; ९; ३४, ९; ३५, १०; ४२,
 २; ४९, ५; ६; ५०, १; ९;
 ५१, ९^a; ६३, ७; १०; ६४,
 ८-१०; ६५, १-४; ६७, १२^a;
 ६९, ६^a; ७०, ६^a; १०५,
 १०^a; १२७, १-५; १३०,
 १; १४९, ९; ११; १२;

वयम्^a ऋ १, १, ७; ७, ५; ८,
 ३; ४^a; १७, ६; २३, ४; २४,
 २; ५; १५; २६, ७; ३०, १०;
 २१; ३१, १०; ३७, १५; ५०,
 १०; ५७, ४; ६०, ५; ६६, ५;
 ७३, ८; [८२, ३; १०, १५८,
 ५]; ८६, ६; ८९, २; ३; ५;
 ९१, ११; ९३, ४; ९४, [१-१४];
 ४; ९७, ४; १०१, ११; १०२,
 ४; १०५, १९; ११४, ४; ९;
 १३०, १; १३२, १; १३६, ७^a;
 १४१, १०; १३; १५७, २; १५९,
 ५; [१६४, ४०; ७, ४१, ५];
 १६५, ५; १६७, १०^a; १७८,
 ५; १८०, ७; [१०; ४, ४४, १];
 १८७, २; ११; १८९, ८; १९१,
 [१०-१२; (१३)]; २, २, १०;
 ५, ७; ८; ७, ३; ८, ६; [१२,
 १५; ८, ४८, १४]; १७, ८; २०,
 १; २३, ९; १०; २७, १४; ३,
 [१, २१; ५९, ४; ६, ४७, १३;
 १०, १४, ६; १३१, ७]; ३, ९;
 ८, ११; १४, ५; २१, ५; २६, ५;
 २७, ३; १५; २९, ४; ३३, ४;
 ६; ३५, ५; ४०, १; [४१, ७;
 ७, ३१, ४; १०, १३३, ६];
 ५९, ३; ४; ६२, ११; ४, २,
 १४; ३, २; ४, १४; १७, १८;
 २०, ३; १०; २९, ५; ३२, ४^a;
 [१३; ८, ६५, ७; ४३, २३];
 १८; ३६, ९; ४२, १०; ४९, ५;

[५०, ६; ५, ५५, १०; ८, ४०,
 १२; ४८, १३; १०, १२१, १०];
 ५१, १९; ५७, १; ५८, २; ५,
 ३, ६^a; ४, ७; [७; १४, २];
 ८; ८, ४; १६, ५; ३०, ३;
 [३३, ५; ७, ३०, ४]; ३५, ८;
 ३९, २; ४८, १; ५; ५६, ८;
 ६५, ५; ६६, ६; ७०, २; ७२,
 १; ७४, ३; ८२, १; ६, १, ६;
 ८, ६; १५, १९; १६, ३८; १९,
 १३; २३, ५; २६, ८; ४४, १०;
 ४५, ५; [४६, ३; ८, ५१, ५];
 [४८, १; (८, ७४, ५)]; ५३,
 १; ५४, ८; ९; ५७, १; ५;
 ५९, ३; ७१, २; ७५, ८; ७, १,
 २४; ४, ६; १४, १^a; २; [(४,
 ४, १५)२]; १५, ८; २०, ८;
 २५, ५; ३२, २७; ३७, ४; ४१,
 २; ४; ४३, ५; ४७, १; ५५,
 ७; ६०, १; ६५, २; ७८, ५;
 ८१, ४; ८२, १; ८६, ५; ८७,
 ७; ८, ३, २; ६, ३३; १२, २३;
 [१४, ६; ९, ६५, ९]; १७, ३;
 १९, १६; ३५; २१, १; ४; ६;
 ७; [११; १०२, ३]; २२, ११;
 २४, ८; २५, १२; २६, [९;
 ८७, ६]; २२; २७, ७; २०;
 ३२, ७; ३३, १; ४०, ६; ७;
 ४३, १२; २३; ४४, २७; ४५,
 १७; ४६, १; २५; [४७, १८;
 १०, १६४, ५]; [४८, ९;

^a) पा. ? अस्मद्दोऽपेक्षयेदमः रू. योग्यतरत्वं स्यादिति
 कृत्वा ईम् इत्येतदभिप्रायिकः शोधः द्र. (तु. सस्थ. टि.
 भा./अब्ज>आनग्निम) ।

^b) पा. ? एकः माशब्दो निषेधवचनः सन् यद्र.
 [तु. सस्थ. टि. मा, भा./अ>आरीत्, (=कृत-शोधः
 मुपा. [आसीत्], हृद-याजिरस->-सम्) ।

^c) पा. ? तु. सस्थ. टि. इतः । 'अस्मै' इति ऋ.
 (१०, ९७, ७) पाप्मे ।

^d) 'नः' इति ऋ. (७, १०४, ११) पाप्मे ।

^a) पा. ? तृतीये पादे द्वितीय-पदतया विमृश्यम् (तु.
 सस्थ. टि. मा, [मेजले] ।

¹) अत्र मूको. समानोपष्टम्भः 'यन् मेऽभिराणां यन्
 मेऽभिकृत्वाणां यन्मेऽभिमम्यूनानाम्' इत्येवं शोधः 'हृदं...
 तीर्थम्' इत्युत्तरत्र 'यद्' इत्यस्य सामानाधिकरण्यं च द्र. ।

²) व्यु. कृते तु. टि. अस्मद्- । अर्वाक्-पक्षे मूलभूतस्य
 *वे- इत्यस्य प्राति. *वे- इत्याकारतया वैशेष्ये सतीदं
 रू. द्र. (तु. WW २२०) । प्राक्पक्षीयसंकेतार्थं (पा ७,
 २, ९३) द्र. ।

१०, २, ४; [५१, ६; ६१, १४];
 ५३, ७; ५४, ८; ६२, १२; ६४,
 ६; ६५, ६; ६६, ५; ७; ११;
 ६७, १६; ७५, १६; ८३, १;
 ६; ९२, [(६, ४५, २५); १२];
 २७; ३२; ९, ८, ९; ३१, ६;
 ४५, ३; ६१, ४; २३; [२९;
 ६६, १४]; ७९, २; ८६, ३८;
 ९७, ४३; ५८; ९८, १२; १०,
 २, २; ४, ४; १२, ८; १८, ९;
 २६, ४; २७, ९; ३१, १; ३६,
 ९; ३७, ८; ३८, २; ३; ३९,
 १; ४१, १; ४२, ६; [१०; ४३,
 १०; ४४, १०]; ५३, ८; ५७,
 १; ६; ७२, १; ८४, ४; ८७,
 २२; ८९, १७; ९४, १; १०१,
 ५; १२०, ५; १२६, २; १२७,
 ४; १२८, १; १३६, ३; १६०,
 ५; १६९, ४; खि ३, ३, ५; ६;
 ४, ४: ५, २; ६, ८; १०,
 ४; ११, २; २०, १; ५, ११,
 ४; मा १, ८; १६; २५; २६;
 २, १४; १५; २५; ३, २२; ३;
 ४५; ५२; ५६; ४, १४; २२;
 ५, ४३; ६, १३; २२; ७, १०; १;
 ८, २०; ९, २३; १०, २०;
 २२; ११, २; १०; १९; २१;
 २६; १२, १२; १३, २१;
 १५, २; १७, ९; १८, ५१;
 ७५; १९, ४४; ५०; ५४;
 ६१; २०, १४-१७; १९; २१;
 ५२; २३, ६५; १२५, १५;
 १६; १८; २६, १९; २७,
 १०; ४२; २९, ४५; १३४,
 १५; ३५; ३७; ३८; ४१; ३५,
 १०; १२; १४; ३६, २३;
 ३८, १९; २१; २३; २४;
 का १, ३, ४; ५, ५; ९, ३; ४;

२, ३, ९; ४, १; ६, ३; ३, ३,
 १४; ५, २; १७, २; ६; ४,
 ५, ६; ७, ४; ५, १०, ५; ६,
 ३, २; ५, ४; ७, ४, २; ९,
 ३, ६; १०, ३, १; ५, ५, १;
 ११, ६, ५; ७, २; १२, १, २;
 १०; २, ८; १०; १५; १३,
 १, १३; १४, २, ६; १६, १, २;
 १९, १, ४; २०, ५, ८; २१, ३,
 १५; ४, ४; ११; २२, १, १-३;
 ४; ६; ५, ६; २५, १०, १३;
 १२७, ११, २; ३; ५; २८, ११,
 १; १२९, १, १०; ४, ४, ५,
 ११; १३३, १, ९; २, ३; ४;
 ३५, ४, ९; ११; १३; ३६,
 १, २३; ३८, ५, २; ४; ६; ७;
 तै १, १, १०, १; २, २; ४, १;
 ५, २; ९, १; २; ११४, २;
 ४; २, ३, १; ५, १; १४,
 ६; ३, १, १; ५, १; ८, २;
 ९, २; ११, १; ४, २२, १;
 ४५, ३; १५, ६, २; ४; ८, ५;
 १०, १६; ११, २; ३; ६, २,
 १; ६, ४; ७, १०, १; १३,
 ३; ४; ५; १८, ३, १६; ५,
 १; १४, २; २२, ३; २, १,
 ४, ४; ५, ९, ५; १२, ३;
 ६, ९, ८; ११, ४; १२, २;
 ६; ३, १, ९, २; १२, ५, ७;
 ७, २; ३, ७, १; ११, ३; ४;
 ५, ३, १; २; ४, १; २; ६, १;
 ११, १; ४, १, १, १; ४; २,
 ३; ४; ५; ७, ४; २, १, ४;
 ५, ५; ९, २; ३, १२, १; १३,
 ५; ६, ६, ३; ७, १३, १;
 १४, १; १५, ६; ५, १, ८,
 ६; ५, १, ५; ७, २, ४, ९,
 १; २४, १; ६, १, ४, ६; ८,

४; २, १०, २; ३, ३, ३; ९,
 २; ४, ६, २; ६, १, ४; ७, २;
 ७, ४, १७, २; मै १, १, २;
 ४; ६; १०; ११; २, ३; ६;
 ७; १४; १६; १८; ४, १; १;
 ३; ५, २; ३; ४; ११; ६,
 २; ५; ७; १२; १०,
 २; ३; १९; ११, १; ४; ७;
 २, ६, १२; ७, १; २; ३;
 १५; ८, ७; १२, ३; ५; १३,
 ९; २२; ३, ४, ६; ६, ९;
 ११, १०; ४, १, २; ६; १०;
 २, ११; ३, २; ७, २; ९, २;
 १०; १९; २७; १०, १;
 २; ४; ५; ६; ११, १;
 २; ३-५; १२, १; ४; १;
 ५; ६; १; १३, ५; ६; ९;
 १४, १; २; १२; १७; काठ
 १, २; ४; ५; ९; २, ४; ७;
 १४; ३, २; ६; ८; ४, १४;
 १५; १६; ५, ५; ६; ६, ९;
 १०; ११; ७, १; २; ३; ६;
 ८; १२; ८, १६; १७; ९, ४;
 ६; १८; १९; १२, ७; १४;
 १३, १४; १५; १४, २; ७;
 १५, ८; ११; १२; १६, १; २;
 ८; १६; २१; १७, ६; १८;
 १९; १८, १५; १६; २०;
 १९, ३; २१, १४; २२, १;
 ८; २३, ५; ११; २५, ७; २६,
 ३; २९, २; ३०, ३; ६; ३१,
 १; ४; ३२, ५; ६; ३५, ९;
 १२; ३६, १३; ३८, २; ५;
 १२-१४; ३९, १२; ४०, ५;
 ७; ८; १०; ११; १२; १४;
 ४४, ६; ४५, १६; ४६, १; क
 १, २; ४; ५; ९; १६; २, ९;
 १३; १५; ४, ८; ५, १;

*) विशिष्ट इह ऋ. (३, २९, १६) पामे. ।

°) विशिष्ट इह ऋ. (५, ३३, ३) पामे. ।

°) 'चिन्', 'हि' इति पदद्वयाऽऽत्मकः ऋ. (४, १२, ४)

पामे. ।

२; ५; ६; २; ८; ७; ९; २६,
५; २९, ४; १; ३०, १; ३५,
२१; ३९, ५; ४१, १; ४५,
३; ४६, ६; ४७, १; ४;
१४८, १०; १२; ११०, १, १४;
२६; ३५; ६६; १३०; १३२;
१३८; १५७; १९३; २०२;
२३०; २६१; २७२; २८६;
३७३; ४०३; ४०८; २, १८; ५३;
५८; ६९; १२९; १३७; १४३;
२१४; ३०६; ३३६; ४१४;
४१५; ४१६; ५२१; ५२३;
५३५; ५८९; ६७२; ७७२;
८०७; ८९०; ९६९; १०३०;
१०४१; १०५६; ११०९; ३,
१, ४; ५; १, २, ४; ३,
६; ४, १; ७, ४; १४, ६; ८;
१५, ४; १७, ३; २०, ९; २१,
९; २४, ६; २७, ९; २८, १०;
३०, ४; ३९, ४; ४५, ५; १०;
२, ५, १; २; ३, २, ९; ५,
१२; ६, ४; ७, ७; १३, ५; १३;
१४, ४; १९, ९; २५, २; २८,
८; ३२, ४-६; ४०, २०; ४२,
१; ४४, ८; ४८, ६; ५४, २;
५५, १३; ४, १, ९; १३, ५;
१७, ३; ३०, ७; शौ १, १८,
३; २७, १; ३१, १; ३५, ४;
२, ४, १; ११, ३; १९-२३,
१-५; ३३, ७; ३६, ४; १०, ५;
११; १५, ७; १६, २; ४, ५;
२४, २; २७, १-६; ३१, ११; ४,
३, ४; ४, १; ५, १; १७, ६; ७;

१८, ८; ३१, ४; ३२, १०;
३३, ४; ३७, २; ५, २, ५; १;
३, १; ७, ३; १४, ७; ९;
६, २६, २; ४१, १; २; ४७,
२; ५५, ३; ५८, २; ६२, २;
८५, २; ९०, १; २; ११४, १;
११५, १; १३५, २; ३; ७, १०,
३; १८, २; २१, ३; ३५, १;
१५२, ४; ७; ५५, ७; ६३, २;
६७, ३; ७०, २; ७४, १; ७७, १;
११; ७८, ४; ८४, ४; ८५, २;
३; ८६, ५; ८८, ३; ९५,
२; ९७, १; ९८, १; ११४, ६;
८, ३, २२; ९, १८; ९, १५, २०;
१०, ३, ८; ४, ६; ११; १२, ५,
१५-२१; २५-३५; ४२; ९, २७;
१२, १, ६२; २, १३; ३३; १३, १,
२९; ५९; २, ४३; ८, २; ५, ६;
९, १-३; १४, २, ३६; ५०; ६६;
६७; ६९; १६, १, ५; ६, १; ७, ५;
१८, १, ३६; ५८; २, ५९; ४,
६९; ८७; १९, १५, २; ५०, ३;
५५, ३; ५८, १; २; ५९, २; १२०,
१, १; ३, ३; ६, १; १३, ३; १४,
१; १५, ४; १७, १०; १८, १;
४; २३, ७; २७, ६; ३४, १८;
३८, ३; ४७, ९; ५२, १; ५७,
१४; ६२, १; ७०, ११; १९;
२०; ७९, २; ८८, ६; ८९, ६;
१०; ९४, १०; ९६, ५; २३; १;
९७, १; १०२, ३; १०७, ८;
१२५, ७; १२७, १४; १३६,
१०; १४३, १; १६, २२, १;

३२, ४; ४५, ३; ५७, ३; ६३,
५; ६५, २; ६६, १; ९०, ३;
९५, ३; ९६, २; ३; १००, ३;
१०५, १; ३; ११०, १; २; २,
८, ५; २०, ३; २३, ५; १;
१३०, १; २; ३८, १; ३९, ५;
४८, १-५; ५०, १-५; ५१,
१-५; ५५, ३; ७१, १; ७८, १;
३, ३, ५; १०, ६; २४, १-६; २५,
१३; ३५, २; ३६, ५; ३९,
६; ४, ५, १; ६, १; ७, ७;
९, १; १०, २; १२, ४; १६,
६; १९, १-६; २५, ४; २९,
४; ३१, २; ४; ५; ३२, १;
५, १, ६; ४, १; ६, ३; ९;
९, २; ११, २; २०, ४; २३, ८;
३०, २; ३८, ३; ३९, २;
१६, १, ५; १६, २; ११; ७,
५, ११; ९, ४; १५, ४; ८,
१३, २; १८, ७; २, ७, ९;
१०, ६; १०; २२, ५; ११; २२;
१०, ६, ७; ११, २, १०; १२, १,
२; ३; ४-१४; ७, ९; १३, ४, २;
७, १६; १४, १३; १५, १०,
८; १६, ८, २; १५, ६; १६, १;
२; ४९, १; ४; ५१, ९; ५२, २;
६३, ९; ६९, १०; ७३, १;
१२९, १-१०; १३१, १-१०;
१३२, ८; १३३, १; १३८, ८;
वयम्-वयम् १०, २२, १२.

वाम्^१ - वाम् ६, ५५, १.

*अस्मृत^१-

अस्मृत-धु^१ - धु १०, ६१, ४.

१) विशिष्ट इह ऋ. (६, ६१, १४) पामे. ।

२) 'देव' इति ऋ. (७, १५, ७) पामे. ।

३) ऋ. (१०, ८३, १) यनि. अधिक: पा. ।

४) विशिष्ट इह ऋ. (१०, १८३, ६) पामे. ।

५) 'इदम्' इति सि. (५, २२, ८) 'अयम्' इति च शं. पा. ।

६) 'वं भागो भागपत्नेय देवाः' इति मुपा. > 'वं
भागं भागपत्नेय (तु. मूको.) देवाः' इति सु-शोध: द्र. ।

७) तु. सस्थ. टि. मा । 'मावयम्' इति मुपा.

> 'मावयवाम्' इत्येवं सु-शोध: द्र. ।

८) =आवाम् (व्यु. कृते तु टि. अस्मद्-) यस्याऽऽद्य-
क्षरस्य ह्रस्वस्यः (=यतिपुरस्कारितत्वेन पिपठितत्वात्)
लोपः द्र. [तु. सा. (पक्षे पामे.), MVG १००] ।

९) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. बह. ।

१०) वस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. *धु- भावे (तु. सा. ;

अ-स्मृति^१- ति शौ ७, १११, १.

†अ-स्म(र<)रा^२- -राः ऋ २, ३५, ४; तै २, ५, १२, २; मै ४, १२, ४.

अस्यत्- √२अस् द्र.

†अस्याजनिष्टमिष्टर्गा^३ पै ६, ८, ८.

†अस्यौ^४ पै ६, १४, ६.

†अस्म- -स्म(ः)र(ः) पै २, ८५, १.

†अ-स्त्रव(त्<)न्ती^५- -न्तीम् ऋ १०, ६३, १०; मा २१, ६; ७;

का २३, १, ६; ७; तै १, ५, ११, ५; मै ४, १०, १; काठ २, ३; शौ ७, ७, १.

अ-स्त्राम^६- -मः शौ १, ३१, ३.

*†अस्त्रि- अस्त्रीवि- टि. द्र.

†अ-स्त्रिष्- -स्त्रिधः ऋ १, ३, ९;

[१३, ९; ५५, ८]; ४, ४५, ४; ५,

४६, ४; ८, ५०, ८; स्त्रि ३, २, ८;

मै ४, १०, ३; -स्त्रिधम् ऋ १, ८९,

३; ९, ८६, १८; मा २५, १६; का २७, ११, ३; पै २, ३०, २; -स्त्रिधा ऋ ३, ५८, ७; ४, ३२, २४.

†अ-स्त्रिधान^७- -नैः ऋ ७, ६९, ७; मै ४, १४, १०.

*†अस्त्री-व्यस्^८-

अ-स्त्रीवि^९- -वयः मा १४, १८; का

१५, ५, २; काठ १७, ३; ३९, ४;

क २६, २; -विः तै ४, ३, ७, १.

वैतु. MW. कर्तरि< *१धु- (=नैप्र.)< √*धृ (वियो- गप्रयोजके) गतिप्रकर्षे [तु. पाधा. √धोर्क्ष; वैतु. GW. नञ्पूर्वः तस. इति, सा., BW., ORN., NW. < √धुइ इति यद्र. दि. जन्यं सन्तं जनक्यन्तः]।

^a) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.। वा.किवि.।

^b) सस्व. नापूटि. द्र.। उप. यद्र.।

^c) दुरुहं दुष्पठं च स्थ. द्र.। 'अस्याः। जनिष्ट। मिष्टा। गौः' इत्येवं पदानि विमृश्यानि।

^d) अतीव दुष्पठं स्थ. द्र.।

^e) पा. ? 'अमुं (ः) भ्रूणान्य (ः) नि अपर्य, स्वयं पाशान् यास्यती (ः) ति>त्य' अस्म (ः) र(ः) इत्येव- मुत्तरार्थः सु-शोधः स्यादिति कृत्वा यनि. प्राति. अश्रु- इत्यस्य सजातं सत् व्यु. विषये तेनैव गतार्थं द्र.। मौस्थि. इह उप. √*धृ>*धृ->*धृ->*स्त्र- इति- मात्रं ततो दिशेष इत्यभिः संधिः (तु. तत्रत्या चरमा व्यु.)।

^f) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. मौस्थि. √*धृ पतने> √*धृ> √*सृ>*स्त्रा- + (√*भृ भरणे>) *भृ- इति स्थिते तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) सतः *स्त्रा-भृ- इत्यस्य नैप्र. विपरिणाम इत्येवं संभाव्यमानं सत् यद्र. [तु. पै. (१, २२, ३) अ-श्राम- इति पाभे.]।

^g) बस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

^h) सस्व. एपूटि. द्र.। उप. √स्त्रिधृ+शानच् प्र.।

ⁱ) पराऽभिमतमपि सद् अतितरामिव संदिग्ध- सत्ताकं प्राति. नाउटि. द्र.।

^j) सस्व. द्विपूटि. द्र.। उप. < √स्त्रि(ः)स्त्रीव् भावे कृषिष्पतिर्द्र औणादिकी द्र. (तु. किकिदीवि-). यत्तु मारात्रा. (८, ३, ३, ५) अस्य प्राति. अस्म इति वाच्यतया प्रतिपाद्य 'तद् यद् एषु लोकेषु अजं तद् अस्त्रीव्योऽथो यद् एष्वयो लोकेष्वोऽजं खल्विति तद् अस्त्रीव्यः' इति धावितं भवति, ततोऽत्र व्यस्- इत्यजावचकं प्राति. उप. अभिमतमित्याऽऽभासः सुप्रही भवति। एवमेवैतद्

अभिमन्यमानौ उ. म. च यस्थ. व्याचक्रतुः। अथ PW. संदिहानोऽपि वस्तु-स्थितिमलभमान इव तदनुवादितामेवोपययौ। यस्तिवह म. पूष. अस्त्री-< अस्त्रि-< √२अस् इति छान्दसदीर्घसहकृताम् औणा- दिकीं निष्पत्तिं ददर्श, तत्तस्य स्वीपञ्चमेव दर्शनं बभूव नैवाऽनुविबदिषितश्रुत्युपपृष्ठम्भमिति विवेकः कर्तव्यः। धृतौ हि तस्यां विकल्पद्वयमुपस्थापितं भवति। उभयत्र च अस्म इत्यस्य विशेष्यतया श्रूयमाणत्वात् तद्वाचकतया प्रसिद्धं व्यस्- इति प्राति. उप. भवतीति श्रुत्यभिमत- मिव प्रतीयेत। यथैतल्लोकाऽधिकरणकत्वविशिष्टं तद् व्यः प्रथमे कल्पे श्रूयते, एवम् एतल्लोकाऽपादानकस्वरा- धर्मकत्वविशिष्टं च तदुत्तरे कल्पे श्रूयते। एस्थि. 'एषु' इत्येतत् सना. रू. एव प्राकृतिकविकारतः *†अस्त्रि- इति विपरिणतमिति। तत्र च अ-स्त्रि- इति साऽवयवे कल्पे 'अ' इति प्रथमोऽवयवः प्राकृतिकया प्रक्रियया 'एभ्यः' इति सना. रू. विपरिणतः *स्त्रि- इति द्वितीयोऽवयवश्च < √स्त्रु इत्य औणादिकः कृदितीवाऽभिः संधिः संभाव्यते। विशेष- णसमासस्य (पा २, १, ५७) सामान्येनोपलभ्यमानत्वात् तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) प्राप्तौ गतिहीनगतीय- मानेन बाहुल्येन (पा ६, २, १९९) निर्वाहाऽऽपत्तेश्च मा. यस्थ. पपा. समासलक्षणभूतस्याऽवग्रहस्याऽदर्शनाच्च *अस्त्री-व्यस्- इतीवोपकल्प्यमानस्य प्राति. सङ्भावोऽपुष्टः द्र.। अन्यच्च। शास्त्रान्तरियं साक्ष्यमपि यनि. नञ्-पूर्वम् इवर्णान्तं प्राति. एव पुष्पाति। तद् यथा। सप्र. तै. (४, ३, ७, १) प्र१ रू. उपलभ्यमानं सत् मा. का. काठ. क. इत्येतेषूपलभ्यमानम् 'अस्त्रीव्यः' इत्येतदपि तस्यैव प्राति. प्र३ इत्येतदुपबृंहयेत्। स्त्री. द्वि३ अपि नाउ. द्र.। एवं तावच्चतुरस्त्रीयमाणोऽस्मिन् विषये यत् MW. पुं. प्राति. एतदिति च वि- इति पश्चिवात्रकं चेह उप. इति चाऽऽह, तत् प्रामादिकमेव द्र.। अत्र भूयसी पुष्टिरपि श्रुत्वन्तरीयोपलभ्यमाना नाउ. द्र.।

असीवी ^० - वीः मै २, ८, ३; १३, १४; काठ १४, ४.	२७, ६; क ४२, ६.	अ-स्वप्रज ^१ - मजः† ऋ २, २७, ९; ४, ४, १२; तै १, २, १४, ५; मै ४, ११, ५; काठ ६, ११; -मजी मा ३४, ५५; का ३३, २, १८; पै १६, १०३, ११.
अ-सुत - ताव क ४७, ८.	अ-स्वग ^१ - गम् शौ १२, ९, ७; पै १६, १४५, ७.	१ अ-स्वर्ग्य ^१ - न्यः मै ३, २, ३; ४, ८; १०, ४; काठ २२, ७; क ३५, १.
† अ-स्नेघत् ^० - घता ऋ ३, १४, ५; मा १८, ७५; का २०, ५, ८; -घमिः ऋ ८, ६०, ८; -घन्तः ऋ ३, २९, ९; ७, ५९, ६.	अस्वग-ता ^० - ता शौ १२, ९, २; पै १६, १४५, २; -ताम् शौ ९, २, ३; पै १६, ७६, ३.	अ-स्ववेदा ^१ - नाम् ऋ ७, ३७, ७.
अ-वेधन्ती ^० - न्ती ऋ ५, ८०, ३; ८, २७, १८.	१ अ-स्वप्नु ^० - म काठ ३७, १०३; १; -मः काठ ३७, १०३; १; शौ ५, ३०, १०; ८, १, १३; पै ९, १३, १०; १६, २, ३; -माः मै ४, १४, ११; शौ १२, १, ७.	* अस्वर्च ^१ - असूर्त - टि. द. * अस्वर्चि ^१ - असूर्ति - टि. द.
† अ-स्नेमुन ^० - मा ऋ १०, ८, २; -माणम् ऋ ३, २९, १३; काठ ३८, १३.	१२ अ-स्वप्न ^० - मेन शौ १९, ५६; ५, पै ३, ८, ५.	१/२ अह ^१ १/२ अह ^१
१ अ-स्व ^१ - स्वः मै ४, ५, ६; काठ		

*) श्री. जीव प्र. (पावा ४, १, ४५)। तत्स्वरः। जश्श योः
सामान्येन प्रत्ययाऽकारस्य पूर्वसर्वर्गदीर्घापिश्चोपलभ्य-
मानाऽस्य प्राति. पार्थक्ये विनिगमनी भवति। एस्थि. यद्
एतद् प्राति. नापू. सर्वथाऽन्यत् पुं. चेति उप. वी- <
✓वी इति च MW. आह, तदपि नापूटि. दि. एकोपेक्ष्यं द्र.।

०) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्.।

०) श्री. जीवि पिभिहते स्वरऽभेदः। नुमागमः (पा
७, १, ८१)।

०) वप. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. ✓स्त्रिभू-
मन्त्रि प्र. व-लोपश्च (पाउ ४, १४५; पा ६, १, १६६)।

०) सस्व. नापूटि. द्र.। उप. यद्.।

१) सस्व. त्रिपूटि. द्र.। उप. स्व- + ✓गम् + ङः प्र.।

१) भावे तलि लिट्स्वरः (पा ६, १, १९३)। अत्र
नञ्-पूर्वस्य समासस्य भावः प्रावयितुमिष्टः द्र.। अतोऽत्र
'स्वतलभ्याम्' (पामवा ५, १, १९९) इति नञ्-प्रत्ययाऽन्य-
तरस्वरनियमः प्रसक्तः द्र.।

०) प्राति. १ संपा. च सर्वैः पपा. च भूयिष्ठैः मूको. च नञ्-
पूर्वत्वस्य उपलम्भितत्वेऽपि तदाऽऽदायैव च सा. मन्त्रव्या-
ख्यानाय यतमानेऽपि स्वरतोऽर्थतश्चाऽसंगतत्वप्रतीतिः।
स्वरतस्तावत्। प्रकरणतः तस. इति कृत्वा नञ्-स्वर एव
स्याच्च तु यनि. अप्रकल्प्य उत्तराऽऽद्युदात्तः। अर्थतोऽपि
संगत्यभावः स्पष्टः। स्वप्नाऽभावे सति स्वप्नप्रयोज्यकूर-
पुण्यान्यतरफलप्राप्त्यसंभवात् (वैतु. सा. दुःस्वप्नदर्शना-
ऽभावाऽऽत्मकमर्थं मन्वानोऽपि शब्दार्थस्वरतश्चिन्त्यः)।
एस्थि. का गतिरिति। नञ्-निवृत्तिपुरस्सरं स्वप्न-
> -नेन इति भावार्थ-व्युत्पन्नतया पठितव्यमिति।
किं तत इति। त्रैष्टुभपादस्य मितिपूर्तिश्च (वैतु. WR.

'स्वप्नेन' इत्येवं पाठुको सन्तौ छन्दस्तः पर्यनुयोज्यौ
साधीयानिव वा. चेति। कथं वा. इति। 'यस्य (=नापू.
मन्त्रे श्रूयमाणस्य वरुणानुशिष्टाऽऽदित्वैराहितस्य सतः
स्वप्नस्य) स्वप्नेन दुःकृतः कूरं सुकृतश्च पुण्यमायुरभजन्त'
इति (एवं च तत्तत्कर्माऽऽयत्तसुफलदुष्फलोभयप्राप्तिसंकेत-
कत्वेन स्वप्नस्योभयविध्यपरदर्शनपरत्वं भ्रुतेः स्वारसिकं द्र.
इत्यभिसंधिः)।

१) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. अवयववि-
भागोऽध्यवसेयकल्पः द्र.। तद् यथा। पपा. जकारात्
पूर्वमवग्रहः [तु. उ. म. (मा. स्थ.) तदाधारेणोवाऽन्ते
✓जन् > *जु- इति कृत्वा व्याचक्षाणौ]। पाप.
नकाराद्यंशः प्र. ततः पूर्व च प्रकृतिरिति (पा ३, २,
१७२)। GW. तु ✓अज् > *अजु- इत्युत्तरांश इति
कृत्वा *स्वप्नाऽज्- इत्यस्य सतः यनि. नैप्र. विपरिणाम
इति प्रतिपन्नः (तु. गटि. अ-नृष्णज्-). नकाराद्यंशः
बधा. बन्धनार्थात् सतः ✓नज् > कर्तरि *नज्- (यद्.)
इति स्यादित्येवमपि संभाव्येत [तु. टि. वृष्ण (वृ-न)ज्-]।

१) सस्व. नापूटि. द्र.। उप. स्व- + ✓विभू + घञ् प्र.।

१) यनि. १ 'अहेतन, अहेम, अहेम, अहेषत' इत्येतेषां
लुङ्विषयाणां रु. सतां ✓हि इत्यनेन निर्देष्टव्य-
त्वात् (तु. MW. MVG.) यनि. धा. अन्यथासिद्धत्वात्
(वैतु. PW. GW. विकल्पप्रस्ताविव)।

१) ✓१ अह इत्यस्याऽननुनासिकोपक्रमः प्रतिक्रम-
भूतः 'अहेम' इत्यस्य रु. मूलतयोपकल्प्यमानः (तु. WWW
१, ६२) चिन्त्यः। वा. असंगतेः [तु. नापू. टि. यदनु
तस्य रु. भूतविषयत्वे सति ✓हि इत्यनेन संबन्धः
(तु. टि. अहन्, अहना-) भवति]।

१/३अह

अह^१ ऋ १, ६, ४; ४८, ४; ५२, ११;
८४, १५; ११९, ३; ८; १३५,
८; १४०, ९; १४६, ५; १४७,
३; ४, ४, १३; १५१, ७;
१५४, ६; २, १०, २; २५, ३;
३१, ७; ३, ३३, ११; ३६, ४;
४, २२, ७; ३०, ७; १०; ५,
३, १२; ७, ५; ९, ५; ३४, ३;
५२, ६; ५४, ४; १०; ८३, ३;
६, ३८, ४; ७, २०, २; १०३,
२; ८, ११, ४; २०, २०; २८,
१; ३३, १७; ४३, ३; ८; ९,
७७, २; १०, २८, १; ४२, ८;
४३, ६; ५१, २; ६१, १९;
७१, ८; ८६, २; ८९, १३; खि
५, ७, १८; १२, ४^{१०}; १५, २;

मा ३, ८; ६, ३; मा ३, १,
८; ६, १, ३; मा १, ३, ६, २१;
६, ७, १; ७, १३, ११; ५, ३,
१, १; ४, ३, ४; ७, ८, १; ६,
३, १, ६; ७, २, १०, १; मा
१, २, १४१; ४, ५; १४; १०,
१५; ११, ५; २, १, ९, ४, ३;
७, ७; १३, ६१; ३, १, ९; ३,
४; ४, ११, ५१; मा ३, ३;
६, ११; ७, १३; २९, २१; ३६,
९^{११}; ३९, १२; मा २, १०; ६,
४; मा १, १४७; २, २०१;
२६५; ७२८; ११०७; ३, ५,
६; जि १, १६, ३; २, ६, ५;
३, १८, ८; २२, १२; ५९,
२०; शी १, ३४, २; ४, १८,
७, ७, ३९, ४; १९, २, ४^१;

मा २०, १७, ६; ४०, ३; ४१,
३; ६९, १२; ८९, ८; १२६,
२; १२८, ४४^{११}; १२९, ६४^{१०};
१३५, १३४^{११}; पै २, ३५, ३;
७३, ५; ७७, ११^{११}; ९०, ३१^{११}; ४,
१८, १; ५, २४, ७; ८, ८,
१०^१.

अह- अहन्- द.

✓अहंयु, अहंयु-, अहं-सन्-

अ-हत्, ता^१- तः काठ ३०, ७^१; शी
१२, १, ११; पै १, २९, २१^१;
-माताः काठ १३, १५; -ताम्
काठ ३०, ७^१; -तौ मा १९,
११; का २१, १, १०.

अ-हति^१- तये ऋ ९, ९६, ४.अहन्^१-

*) यनि. ? (तु. टि. ✓आह) ।

*) इह द्वयोर्मूलतः स्वतन्त्रयोः सतोः कालेन सरूपतां
गतयोश्च नि. संकलनं द्र. । अन्यस्तावद्वर्षशोकाद्यावे-
शजन्य-तीव्रोष्मान्तकण्ठ्यध्वनिमात्रस्वरूप इति संभाव्येत
[तु. WW १, ११५ (मूलतो घकारवत्तया निर्देशे तु
प्रमाणाऽभावः द्र.)] । अन्यश्चाऽध्यवसायजातीयार्थवचनः
✓आह<(उपु१) आह इत्यस्य मूलतः क्रिप. सतः
नैप्र. ह्रस्वादितया विपरिणामः सन् नि. इति कृत्वा
लब्धव्यवहार इत्येवं संभाव्येत [तु. पंजा. एतत्पर्याय-
कल्पम् अखे; वैतु. WW. (१, ९८) 'ह' इत्यस्य मूलतः
सतोऽकारः पुरस्तादुपजन इत्येवं प्रमापुकः संश्विन्नयः
(वनि. नैप्र. आदिलोपे सति 'ह' इत्यस्य तदवशेषत्वेन
मुवचत्वात् । अन्यथा तस्य व्यु. निश्चयमात्रत्व-
तादवस्थ्यादिति विक्र.)] । अथवा स्वीकारार्थकः नि. मूलतः
अखे (तु. पृ १७ c.d) इति विसर्जनीयमात्रपर्यव-
सानक-कण्ठ्यध्वनिमात्रस्वरूपः सन् कालेन कण्ठ्योष्मान्त-
तया नैप्र. विपरिणत इति कृत्वा पूर्वोक्ताभ्यामुभाभ्यां सरू-
पाभ्यां नि. भिन्न एवेत्यपि विमृश्यम् (तु. टि. आम्, ओम्) ।
*) =शौ २०, १२८, ४ । तत्रत्यं टि. अतु 'अहुम्'
इति मुपा. यनि. शोभाऽर्हः द्र. ।

*) 'अहुम्' इति पठन् शंपां. यनि. (तु. WR.)
शोभाऽर्हः द्र., 'अहुम्' इत्यनेन क्रिप. संबन्धाऽभावात्
वा. बाधाऽऽपत्तेः ।

*) अहतम् इत्युत्तरेणैकपद्यमिच्छुः शंपां. तुम् इति
पृथक् पठित्वा यनि. (तु. WR.) सु-शोषः स्यात् ।
अन्यथा 'अहतम्, पुरास्यः' इत्येतयोः क्रिययोरन्यो-
न्यविविक्तौ कर्तारौ मृग्यौ स्यातां प्रथमे क्रिप. अनिघातश्च
साध्यो भवेदिति दिक् ।

*) यनि. (WR.) 'उ । ह' इत्येवं पदद्वयमापार्थ
सु-शोषम् [तु. खि. (५, २१, ३); वैतु. शंपां. विस्वरम्
'अह' इति नितरामुपेक्ष्यः] ।

*) यथेह 'अपि' इति शोष उपयुज्येत तथा 'अप'
(पै ३, २९, ४१) इत्यत्र टि. अनुसंधेयम् ।

*) तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्र. ।

*) (अ-हत्) (तु. तै ६, ६, ९, १ यत्र सप्र. हति-
प्रतियोगिनः ✓जीव् इत्यस्य श्रवणं भवति) ।

*) दुरुहः पा. संस्कराणान्तरापेक्षः द्र. ।

*) व्यु? पाप्र. ✓२अह [तु. टि. अहन्-)+
कनिन् प्र. वसं. निस्वरश्च (पाउ १, १५६; पा ६, १,
१९७) । मौस्थि. *अर्ध- (र-भ)र्मन्- [= (✓भू>)
*अर्- (=ध्रियमाण- वा दीप्यमान- वा) + (✓भू>)
*१र्मन्- (=प्रकाश- वा) *२र्मन्- (=सूर्य- वा)
यस्मिन्निति कृत्वा वस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)] इत्यस्य
सतः नैप्र. बहुव्यूहो विपरिणामः स्यात् । एवं मूलतः
स्वातन्त्र्यभाजामपि सतां प्राक्प्रसिद्धिमात्राऽपेक्षयेह प्रकृता-
ऽन्तरप्रमेदतया निर्दिश्यमानानामपरेषां त्रयाणां प्राति.

अह- ह^१ अह १, १२, ३^०; १०, १८९, ३^{१०}; -हानाम् अह ८, २२, १३. [ह- अनु>न्^०, अनुचीन^०, एक^०, एकादशन्^०, चतुर्द^०, त्रयस्त्रिंशत्^०, त्रि>त्र्य^०, दशन्^०, द्वादशन्^०, द्वि>द्वष्ट^०, पञ्चन्^०, पुण्य^०, भद्र^०, विश्व^०]
*अहिन्- नाउ. टि. द.
१^१अहिन्^१- नस्य तै ६, २, ५, १^१; मै ३, ८, २^{१०}; ४, ७, ६^३; काठ २४, १०^३; क ३८, ३^३; -ने तै ६, २, ३, ४; काठ २९, १; क ४५, २.

अहन्- हन् अह १, ३४, ३; १००, ६; ११७, १२; १८६, ४; २, ३२, २; ३, ४, २; ४, १२, १; १६, ११; ५४, ६; ६, २६, १; ९, ८६, १८; १०, ६१, १^१; ६८, ११; ९५, १; ११; खि ५, ५, ४; मा २३, २; ३९, ६; का २५, १, २; ३९, ४, १; १^१तै ३, ५, १०, ३^३; ७, १, ४, २; ३^३; २, ८, १^३; २^३; ४^३; ५, ६; ७^३; ३, १, १; २^३; १^१मै १, ६, ९; ९, ७; ३, ७, ६; १६, ४^३; ४, ७, ६^३; १^१काठ ९, १५; ३०, २^३; ३३, २; ४^३; ६^३;

३४, १^३; ३५, १८; १^१क ४६, ५^३; ४८, १६; १^१कौ २, ५०४; १^१जै ३, ३९, ३; -हनि अह १, [११०, ७; ७, ५९, २]; १३२, १; १०, १८, १४; तै ४, ४, १२, १; १^१मै २, १, १०; ४, ८, १०; काठ २२, १४; शौ ७, ५४, २; पै ७, ३, ९^{१०}; १५, १, ३; १-हनी अह १, १२३, ७; १८५, १; [४, ५५, ३; १०, ७६, १]; ५, ८२, ८; ६, ५८, १; १०, ३९, १२; तै ४, १, ११, ३; मै ४, १०, ३; काठ ४, १५; ३३, ८^१; कौ १, ७५; जै १, ८, ३; शौ १३, २, ३^३; १-हमि: अह १, १५१, ९; १६४, ५१; ४, ४५, ६; ५३, ७; ५, ६२, २; ७, २८, ४; ९, ५५, ३; १०, ७, ४; १०, ९; मै १, ६, १^३; ४, १४, १०; कौ २, ३२७; जै ३, २७, ३; शौ १८, १, १०; १-हम्य: अह ७, ८७, १; १०, ८९, ११; काठ १२, १५; -हसु अह १, १२४, ९; -हा अह १, ५०, ७; ११६, ४; १३०, २; ९; १४०, १३; ३, ३२, ९; ५४, २२; ४,

३०, ३; ३३, ६; ५, ४८, ३; ५८, ५; ६, ६१, ९; ७, ३०, ३; ३४, ५^३; ६५, २; ८, १, ३; ४३, ३०; ६१, १७; ९६, १९; १०, १२, ४; ३२, ८; तै ४, २, ५, ५^३; ६, २, ६; ५, ५, ४, ३^१; मै ४, १४, १८^३; काठ १३, १५^३; १^१कौ २, ८०८; ३, ५, १२; शौ ५, १, १^३; १८, १, ३१^३; २०, ८५, ३^३; १३५, ७^३; पै ५, १, २; ६, २, १; १०, १६, १; -हानि अह १, ५२, ११; ८८, ४; १७१, ३; ३, ३४, ४; १०; ५, ४९, ३; ५४, ४; ७, ११, २; २५, ४; ७६, ३; ८, ४८, ७; १०, १८, ५; ३१, ७; ३७, २; खि ५, २०, २; मा ११, १७; ३६, ११; का १२, २, ६; ३६, १, ११; तै ४, १, २, २; १^१५, ५, २, ५-७; १^१७, ४, ११, ३; ४^३; मै १^११, ५, १३; ७, ३; ८, ९^३; ९, ६; १^१३, ७, ६१, ४, ९, २७; १५, ५; काठ ६, ६; ९, १; १६, २; १७, १९; २५, १^३; २९, १०; ३३, २; ३^३; ४^३; ६; ३४, १; ८; १^१क ४, ५;

अपि व्यु. उक्तसाजात्येनाऽतिदेश्येत। तद् यथा। अह- इति *अह्र(इ-घ्र)- इत्यस्य, अह्र- इति च *अह्र(इ-घ्र)इ- इत्यस्य, अह्रस्- इति च *अह्र(इ-घ्र)स्- इत्यस्य च विपरिणामाः स्युः, यत्र *अ- इति *अह्र- इति *अह्रस्- इति च यक्. उप. द. [वैतु. पाउ. (१, १५८) अहु+ /हा (त्यागे)+ कनिन् प्र. इत्यर्थनित्यत्वरहित्येन प्रवृत्तिमती ध्वनिमात्रनित्या व्यु.]।

*) द्वि३ द. [तु. जुम्मन्->जुम्म (अह २, ६, ७; ५, ४१, १४; १०, ६४, १६)]।

*) तु. अह १, १३०, २ (तु. L३४८; वैतु. PW. प्रसू. =अह इति)।

*) तु. 'अह्र' इति शौ. (२०, ४८, ६) पाप्मे. (वैतु. सा. =अह इति)।

*) स्व>ईलः प्र. टिलोपश्च (पावा ४, २, ४२; पा ६, ४, १४५)। प्रस्व.। आद्युदात्तं प्राति. इदमिति भाषमाणाः MW. चिन्त्यो भवति।

*) मुपा. ? अत्र *अहिन्- इति यनि. पर्यायभूतं शास्त्रविशेषे प्राप्तप्रचारं पृथक् प्राति. भवतीति वा लिपि- कारप्रमादजन्म श्रेषमात्रमिति वा स्यात्।

*) /हन् इत्यस्य लङि रु. इति GRI.। तच्चिन्त्यम्।

*) यमु. पा. साधुत्वे सति प्रकरणसंगतिर् अन्वेष्ट्या द्र.।

*) तु. वें. द.; वैतु. पपा. सा. च 'अह, इव' इति।

*) विशिष्ट इह अह. (१०, १०१, ५) पाप्मे.।

*) तु. पै ६, २, १ यत्राव्येतत् रु. श्रूयेतैति संभाव्येत (तु. टि. इहव)।

*) तु. टि. अहानेतत्तसम्।

८, ४; ३८, ४; ४६, ३; शौ ७,
७२, १; ८७, ४; ५; १२, २,
२५; १८, १, २७; २८; १९,
७, १; १२०, ११, ४; १०; पै
१, ४६, २; -हः ऋ १, ११६,
१९; १२३, ९; ३, ३२, १४;
५६, ६; ४, १०, ५; १६, १२;
३३, ११; ५४, १; ५, ७६, ३;
८, २२, ११; ९, ८६, १९;
१०, १०, ६; ४२, ५; ९५, ५;
१६; १२९, २; १३०, ५; मा
८, ४८; २४, ३६; का ८, २२,
२; २६, ८, १; तै १, ६, १२,
३; ३, २, ४, ४; ३, ३, २; ४,
१; १; १५, ७, १, २; १६, १,
३, २; २, ३, ३; १७, १, ४, ३;
५, ४; ५, ३, १; १मै १, ३,
३६; २, ५, ७; ३, ६, ६; ८,
१; १४, ६; १७; ४, २, ११;
७, ६; ८, १०; १२, ३; ५; १;
१काठ ७, १०; ८, १६; ११,
२; ६; १३, ५; २४, १०;
३०, ६; ३३, ५; ३४, १८;
३८, ७; १क ५, ९; ३८, ३;
कौ २, ११०४; ३, ३, ७; जै
२, २, ६; शौ ८, ९, ६; १३,
७, १; १६, ४, ४; १८, १, ७;
२०, ८९, ५; पै १, ९७, ४;
१६, १८, ६; -हः ऋ ४, १६,
३; १०, ३७, १०; मा १५, ६;
का १६, २, २; १तै ५, ४, ९, ३;
७, १, ४, १; ३, २, १; मै २,
४, ३; ३, १६, ४; काठ ६,
८; ९, ११; १३, १५; २१,
९; २३, ५; ३४, १; १०; क

४, ७; शौ ४, १८, १; १५, १८,
५; २०, ७७, ३; पै ५, २४,
१; ९, १२, ४; १०, १२, ३;
१३, १०, १२; -हः ऋ १०,
३७, ९; -हः ऋ १, १२६,
३; १८५, ४; २, १९, ३; २१,
६; ३, ८, ५; २३, ४; ३४, ४;
४, ३४, १; ५; ३५, ६; ३७, १;
५, १, ४; ५; ३, ६; ८०, २; ६,
७, ५; ३९, ३; ७, ५, ५; ४१,
४; ७७, २; ८८, ४; ९, ८६,
४२; ४५; ९७, ३०; १०, ७०,
१; ८५, १९; ८८, १२; ११०,
४; १मा २९, २९; ३४, ३७;
का ३१, ४, ५; तै २, ४,
१४, १; ३, ३, ८, ४; ४, १,
३, ४; ३, ११, ५; ४, १२,
१-४; ५, १, ४, ५; १५, ६,
१; २; मै २, ७, ३; १३, १०;
३, १६, ४; ४, १२, २; १३,
१; ३; काठ १०, १२; १६, ३;
२०; १९, ४; २२, १४;
२९, १०; ३९, १०; क ३०,
२; ४६, ३; कौ १, ५५९; २,
१७१; ९६६; जै १,
५७, ६; ३, १६, ९; ४, २०,
९; शौ ३, १६, ४; ५, १२,
४; ६, १२८, २; ७, ८५, ४; ८६,
२; १४, १, २४; १८, ४,
५८; २०, ११, ४; पै १,
१०२, १; ४, ३१, ४; १५,
१, २; ५; ७; २, २; -हः शौ
६, ११०, ३; १९, ५६, २; पै
३, ८, २; १२, ३, १३; १४,
४, ५; -हः ऋ ९, ९२, ५;

१०, ४०, ५; ९; मा ९, २०;
१८, २८; २४, २५; ३०, २१;
का १०, ४, १; १९, ९, १;
२६, ५, ५; ३४, ४, ३; तै ४,
४, १, १; ५, ५, १५, १; ७, १,
१७, १; मै १, ८, १; २, ८,
८; ३, ३, ९; १४, ६; ४, ९, ९;
काठ ६, १; १७, ७; ३७,
१३; १४; १५; १६; ४१,
८; ४७, ५; क ३, १२; २६, ६;
शौ ८, २, २०; १९, ४८, २;
५०, ७; पै १, ६३, ३; ९७, २;
६, २१, २; १४, ४, १७; १६,
४, १०; -हः मै १, ६, १०; १;
शौ १६, ८, २५. [०हन्-अपर,
नि०न्य०, पूर्व०, स०, सर्व०]
अहन्य- -न्यः ऋ १, १६८,
५; १९०, ३; -न्येभिः ऋ ५,
४८, ३.

अह्य- तिरस् > रो०

अह्य- तिरस् > रो०, सहस्र०

अह- -हः ऋ १, ७१, २; ३,
४८, २; ६, ९, १; ४८, १७;
७, ६६, ११; १०३, ७; १०,
१६८, ३; खि ३, १५, ३१; मा
१५, ६; ३७, २१; ३८, १२;
१६; का १६, २, २; ३७, ३,
७; ३८, २, ६; ३, २; १तै १,
५, ९, २; ३; २, १, ७, ३; ४;
५, ६, ३; ४, ४, १, १; ५,
३, ६, १; ४, ९, ३; १२, १;
३; ७, २०, १; ६, ४, २, ४;
८, ३; ७, १, ४, २; ३; ५,
४; २, २, ३; ८, १; २; ३;
४; ५; ६; ७; ३, १, १;

१) 'जुहः' इति ऋ. (९, ८६, १९) पाठे. ।

२) यथा पादान्तरसाम्यापेक्षया त्रैष्टुभी मितिः स्यात्,
यथा च तेनाऽर्थः सुसंगतः स्मादिति कृत्वा 'बन्धे'
इति पदं च्युतं संभाव्येत (बैतु. शं. पां., W. शौ १९,
४९, ५)। यथा च 'अहन्-सूर्य' इत्यत्रैकं समस्तं पदं

न भवति पृथग्भूते द्वे पदे च भवतः इत्यादिसंकेतार्थं
तत्रार्यं टि. द्र. ।

०) भवेऽर्थे यत् प्र. टिलोपाऽभावस् तित्-स्वरश्च (पा
४, ४, ११०; ६, ४, १६८; १, १८५) ।

१) मुपा. स्वरो अष्टः द्र. ।

३, १; ४, ५, २; ७, २; ५, ६,
१; २; ३; ४; ७, २; २५, २;
॥मै १, ४, ५; ५, ९; १२;
६, ९; ८, ९; ९, ७; १०, १७;
२, ८, ८; ३, १, ६; २, २;
८; ३, ९; ६, ९; ७, ६; ७;
१०; ८, १; ४, १, ६; ४, ९;
५, १; ६, ७; ७, ४; ६; १६;
८, १; १०; ९, ८; काठ ६,
८; ७, ६; १०; ८, ३; १२,
३; १३, १५; १७, ७; २२,
६; २७, ८; ३०, ५; ३१,
१५; ३३, २; ५; ७; ८; ३४,
१८; ६; १६; ३५, ११; ३७,
१०; १४; १६; ३८, १२; ५३,
१०; ॥क ४, ७; ५, ५; ९; ६,
८; २६, ६; ३४, १; ४८,
११; शौ २, १५, २; ४, १,
५; ६, ३१, ३; ८, ५, ६; १८;
९, २, १०; १०, २, १६; ११,

६, २१; १३, २, २२; ७, १;
१५, २, ५; १३; १९; २०;
२५; १७, १, २५; २६; १९,
२०, ४; ४८, २; ५०, ७;
२०, ४७, १९; ४८, ६;
पै १, १०७, ४; १०८, ४; २, ७२,
२; ८०, २; ५, २, ६; ६, ५,
४; २१, २; ९, १२, १२; १०;
१३, १४, ३; १४, ४, १७;
१६, २३, १; २७, ६; ६०, ९;
-हः-हः १, १२३, ९; २,
३०, १; ८, २४, २४; २६, १२;
१०, ५२, २; ३; मा ११, ७५;
का १२, ७, १०; ॥तै १, ५, ९,
६; ७; २, ५, ६, ३; ६; ॥काठ
६, ६; ८, १२; ॥क ४, ५; ७,
७; कौ १, ३९६; जै १, ४४,
६; शौ १६, ७, ११; १९,
५५, ६; २०, ६६, ३;
अहर्-जात^d- -तस्य शौ ३,

१४, १; ५, २८, १२; पै २,
१३, ४; ५९, ११.
अहर्-दिव^e- -दिवि ९, ८६,
४१; शौ ५, २१, ६; पै ५,
११, ३.
अहर्-दुर्गा^f- -दुर्गाः ८, ६६,
१०.
अहर्-पुति^g- -तये मा ९, २०;
१८, २८; का १०, ४, १; १९,
९, १; मै १, ११, ३.
अहर्-भि- -नापू. टि. द.
अहर्-भाज^h- -भाजः तै ७,
४, ५, १.
अहर्-विदⁱ- -विदः १, २,
२; -विदम् १, १५६, ४;
-विदा ८, ५, ९; २१.
अहस्- -हःसु ॥तै ३, ३, ६, २;
७, २, २, २; ३; ४, ५, ४; ५,
४, २; -होभिः १, १३०,
१०; १०, १४, ९; मा ३५, १;

^a) 'अह' इति ऋ. (१०, १८९, ३) पाभे. ।

^b) 'अह' इति ऋ. (१, ५०, ७) पाभे. ।

^c) 'रह' इति मुपा. यनि. सु-शोधः द. (तु. सस्थ.
टि. रुहस्->रहः, √मा>मिमाय) ।

^d) बस. [=अह्ना वाऽहि वा जातं (=भाप.) यस्येति
वा, अहो जातं यत इति वा (तु. प्रातर्जित्- इति स-विषयं
वि. [शौ ३, १६, २]) इति कृत्वा प्रथमे स्थ. सौभगस्य
द्वितीये स्थ. च भगस्य वाचकं स्यात् (तु. ता ४४)] पूषप्रस्व.
[पा ६, २, १ (वैतु. सा. प्रमृ. [तु. ता.] सतस. इति कृत्वा
व्याचक्षाणाश्चिन्त्याः । तथात्वे पूषप्रस्व. [पा ६, २, २]
थार्थीयस्वरेण [पा ६, २, १४४] बाधप्रसङ्गादन्तोदात्ता-
ऽऽपत्तिः [तु. नक्तं-जात-, पुरु-जात-, वशा-जात- प्रमृ.
तस.; वैतु. ऋतु-जात-, गो-जात-, देव-जात- प्रमृ.
बस. च]] ।

^e) दस. पूषप्रस्व. उसं. (पा ६, २, ३७) । उप. यद्र. ।

^f) उस. क्तिन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९) ।

^g) स. ? उप. संदेहात् । पुति- इति संप. उप. सति
वतस. इति संप्रदायः (तु. पपा., पावा ८, २, ७०) । न त्वेवं
यनि. स्वरः संगच्छेत । तथात्वे हि पूषप्रस्व. वा सासस्व.
वा प्रसज्येत (यक. पा ६, २, १८७; १, २२३) । एस्थि.

का गतिरिति । पाप्र. उस. कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)
स्यादिति । कथमिति । उप. [=√पा रक्षणे+वतिः
प्र. (पाउ ४, ५७)] संप. असति क्रियागुणप्रधाने कृन्मात्रे
च सति प्रस्व. इति । मौस्थि. तु पुति- इति (√*भृ
भरणे>) *भृ- + (√तु विस्तार>) *त्रि- इति स्थिते
बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) सति *भृत्रि(इ-त्रि)- इत्यस्य
नैप्र. विपरिणामः [तु. १भृ-; वैतु. ww. (२, ७७)
पकारादितयैव पर्यवसायुकः] इति कृत्वा स. *भृ- इत्यस्य
अहर्- इत्यनेनाऽर्थसंनिर्कर्षविशेषे सति *अहर्भृ(इ-भृ)-
इति सासस्व. तस. इह पूष. द. । एस्थि. च *त्रि- इति
उप. सति बस. पूषप्रस्व. इति सुक्चम् [=अहो भरस्
त्रिर्यतः (एवं च भाद्रपदमासे तावपर्यमिति यद् वचः [तु. म.
द्वितीये स्थ.] तदपि संगच्छेत [*भृ- > *भाद्र- इत्यभि-
सन्धेः]] तु. समान-स्वरेषु १ऋतु-पुति- प्रमृ. पतिशब्द-
मौलिकविभागोपाश्रयेयं व्यु. अतिदेश्यमाना] । मौस्थि.
पकारात् पूर्व रेफश्रुतिरपि सेतिहासा सती सूपपत्तेति
चापरा दिक् [वैतु. पावा. (८, २, ७०) यावदुपलभ्यश्नौत-
साक्ष्याऽपुष्टां मण्यतो विसर्गश्रुतिमपि विकल्पुकः)] ।

^h) उस. उप. क्तिन्तः प्र. कृत-प्रस्व. च (पा ३, २, ६२;
६, २, १३९) ।

का ३५, ४, २१; तै ७, ५, १, ४१; काठ ३७, ९; १०; शौ १८, १, ५५; पै ४, ३, ६; -होम्यः मा ६, १५; का ६, ३, ४; -होम्याम् तै १, ३, ९, २; ६, ३, ९, ११।

॥अह(स्)>श-सास्(>) काठ ३३, २१।

अ(हस्)>हो-रात्र- -त्रयोः मा २४, २५; का २६, ५, ५; तै ४, ७, ९, १, ५, ७, १८, १; १६, १, ३, १; ४, २, ४; १मै ३, १, ६, २, ८; ४, ६, ७; १काठ ७, ६; १३, ५; २३, ३; ३०, ७, ५, ३, ८; शौ १५, ६, १८; १६, ८, २४; -त्राः खि ४, ५, २८; मा २७, ४५; का २९, ६, १; शौ ४, ३५, ४०; -त्राणि ऋ १०, १९०, २; मा २३, ४१; का २५, ८, ३; १तै २, १, ५, २; ३; ३, ४, १०, २; ५, २, १२, १६; ६, ७, ३; ९, ३; ७, ६, ६; १मै १, ५, १२; १३; ८, ६; ३, ३, ३; ४, ५, ३; काठ १६, ६; ७; १५, १०१; १२१, ३; ५; ४०, ६; ५०, ६; १क ४, ५; ६; ३१, १८; २०; पै

१६, ७२, ४; ७८, २; -त्राभ्याम् १तै २, १, ७, ३; ४; ४, १०, १; २; ५, १, १०, ४; ७, १, ३; ६, १, १, ७; २, ३, ४; ३, ९, १; ४, १, २; १मै १, ५, १४; २, ४, ८; ३, १, ८; २, १; ५; ८, १; ४, ४, ३; १काठ १९, ११; ३४, ४; क ३१, १०१; शौ ६, १२८, ३; १३, २, ४३; १४, २, ४०; १९, ८, २; ७; -त्रे मा ६, २१; १४, ३०; १८, २३; ३१, २२; का ६, ५, १; १५, ९, ३; १९, ७, ५; ३५, २, ६; तै १, ३, ११, १; ५, ९, ७१; २, ४, १०, ११; ४, ३, १०, २; ५, ४, ९, ३१; ६, ४, १, २; ७, ४, ४, ३१; ५, २०, १; २५, ११; १मै १, २, १८; ५, १४; २, ४, ३; ५, ७; ८, ६; ११, ६; ३, १, ८; २, ५; ३, ९; ४, २; ३; ४; ६, ६; ७, ८; १०, ७; ४, ४, ३; ५, १; २; ९, १८; काठ ३, ८; ६, १; ११, २; १०; १३, ८; १७, ५; १८, ११; २१, ९; २३, ३; २४, १०; ४५, १७; क २, १५; ३,

१२१; ६, ११; २६, ४; २८, ११; ३८, ३१; शौ १०, ७, ६; ८, २३; ११, ७, २०; ८, ५; ७; ९, १४; १२, १, ९; ३६; ५२; २, ४९; १३, २, ५; ३२; १५, ६, १७; १८, ४; पै २, ९०, ५; ९, २३, ४; १०, १३, १०; १५, १३, ५; ६; १६, ३१, ३; ५४, ६; ८३, ४; १०२, १०; १५२, ९; १५४, १०; -त्रेभ्यः मा २२, २८; का २४, १४, १; तै ७, १, १५, १; मै ३, १२, ७; काठ ४१, ६; -त्रेः मै ४, १०, ६; शौ १३, ३, ८.

अहन्- -नेषु पै ८, १६, ५.

अह(न)>ना- -ना ऋ १, १२३, ४.

अ-हन्ति- -न्त्ये मा १६, १८; का १७, २, २.

अ-हन्त्य- -न्त्याय तै ४, ५, २, १.

अ-हन्त्व- -न्त्वाय मै २, ९, ३; काठ १७, १२; क २७, २.

अहन्य- अहन्- द.

अहं-नमस्- अस्मद्-> द.

अहभू- -नः तै ४, ३, ३, २; मै २, ७, २०.

अहम् अस्मद्-> द.

अहंविचरकः^१ पै १३, १४, ९.

^१) दस. समासान्तः अच् प्र. चित्-स्वरश्च (पा ५, ४, ८७; ६, १, १६३) । 'अहो रुविधौ' (पावा ८, २, ६८) इति क्त्वं यथायथं पुं. न. च द. (पा २, ४, २८; २९) ।

^२) वैतु. पपा. केचन मूको. च 'रात्रा' इति विसर्गहीनं पा. दर्शुकाः ।

^३) 'अहोरात्रान्ति' इति मुपा. अष्टः ।

^४) 'आजरसाय' इति ऋ. (१०, ८५, ४३) पाभे. ।

^५) व्यु. ? अच् अयन- इत्यस्य प्राप्ति. विहृतं रु. संभाव्येत [तु. टि. अिनस्(स)>सा-, पूअन्-, पापी(म)>वा-, अमिह(त)>ती-] ।

^६) व्यु. ? मौस्थि. अर्चद- [>अहद- (तु. टि. अहद-)] + (अच् धारणे > अ- >) अ- (> अहन्- > मनि.) इति स्थिते तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) द. । उपसर्ग-

तन्मूलतः वि. सत् कालेन तद्वाचकभूतं संप. जातमिति संभाव्येत (तु. नि १, ८; GW. ; वैतु. MW. अहन्- इत्यस्य तृ१ इति, ORN. आहन्स्- इत्यस्य रूपान्तर-मिति च) । पाप्र. अच् अह इत्यतो मण्डनार्थे अच् इत्येतत्-स्थानीयात् सतो युष् प्र. चित्-स्वरश्च (पा ३, २, १५१; ६, १, १६३) द. (वैतु. वे. (१, ८) अच् गतौ भ्या. इत्यतो वा अच् व्याप्तौ स्वा. इत्यतो वा युष् प्र. (तु. पाउ ३, २०) इति) ।

^७) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. < अच् द. ।

^८) व्यु. ? अविशिष्टस्य सं. भवति ।

^९) पा. ? 'अहमपि कारुः कः' इत्येवं त्रैष्टुभे पादे शोचः संभाव्येत (पूर्वार्धे इन्द्रो वक्ष्य-मिसंधिः) ।

अ-हरित^१- -तः शौ १, २२, २; पै १, २८, २.

अ-हर्ल^२- -लः शौ २०, १३१, ६.

अ-हविस्^३- -विः ऋ १, १८२, ३; काठ २९, २१; क ४५, ३१.

अ-हव्यवाह^४- -वाद् मै ४, ६, ४^२.

१अ-हस्त, स्ता^५- -स्त मै १, २, ५;

†-स्तः ऋ १, ३२, ७; पै १३,

६, ७; †-स्तम् ऋ ३, ३०, ८;

मा १८, ६९; का २०, ५, २;

-स्ता ऋ १०, २२, १४;

-स्तासः ऋ १०, ३४, ९.

१२अहस्त^६- -स्ताभ्याम् पै ५, ३४, २.

अहाः √हा द्र.

१अहातायद्^७ पै ८, २, ११.

१अहानेतरसम्^८ शौ २०, १३५, ७.

*१अहि *१अहि-शुष्म- टि. द्र.

१अहि^९- -हयः खि ३, २१, २; कौ २,

१२२१; शौ ६, ६७, २; १०,

४, ९; पै ११, ७, १२; १६,

१५, ९; †-हये ऋ [५, ३१,

४; ८, ९६, ५]; ७, १०४, ९;

तै १, ६, १२, ६; मै ४, १२, २;

काठ ८, १६; कौ १, ४३९; जै १,

४६, २; शौ ८, ४, ९; पै १६, ९,

९; -हिः ऋ १, ३२, [५; (१०,

८९, १४)]; ८; १३; ७९, १; ६,

७५, १४; ९, ८६, ४४; मा ६,

१२; ८, २३; २३, ५६; २९,

५१†; का ६, २, ८; ९, ४, १; २५,

१०, ४; ३१, २, ६†; तै ३,

१, ११, ४; ४, ६, ६, ५; †मै

३, १६, ३; ४, १२, ३; काठ

४६, १†; कौ २, ९६५†; जै ४,

२०, १०†; शौ ४, ९, ८; ६,

५६, १; १०, ४, २६; पै १,

४६, ३; ३, १६, ४; ५†; ६,

२२, २४; ८, ३, ७; १३,

†६, ५; ८; १३; १०, ४; ५;

१५, ११, ४; १६, १७, ४; ७;

-हिना ऋ [२, ११, २; ७,

२१, ३]; [४, १७, १; १०,

१११, ९]; १०, ११३, ३; मै

४, ११, ४†; काठ ६, १०†; पै

११, ७, ७†; १५, १६, ५;

*) तस. नन्-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्र.।

*) तस. वैकल्पिकः समासान्तः अच् प्र. चित्-स्वरश्च (पा ५, ४, १२१; ६, १, १६३)। 'आहलकुः' इति खि. (५, १५, १८) पाभे. यद्र.।

*) तस. एप्टि. द्र. (वैतु. सा. प्रभृ. तस. इत्युत्तन्त्रं बुवाणाः)। वा. किवि.।

*) तस. अन्तोदात्तः (पा ६, २, १७२)। उप. यद्र.।

*) पा.१ यनि. नन्-पूर्वः तस. स्यात्। न तु तेन कोऽप्यर्थः सिध्यति। वा. असंभवात्। एस्थि. 'लिप्सामि अहं हस्ताभ्याम्' इति सु-शोधः सन् मूलत आनुष्टुभः पादः संभाव्येत (मूको. उत्तरवर्णासाम्यजन्यभ्रान्त्या 'अहं' इत्यस्य द्वितीयस्याऽक्षरस्य पात इत्यभिसंधिः)।

*) पा.१ 'आद्यमाणा सहमाना सहस्वती' इति पूर्वः पादः सु-शोधः द्र. [त्रिष्वपि पदेषु प्र१ स्वाज्ञ तु यमु. द्वि१ इत्यभिसंधिः (वैतु. शौ ८, २, ६ यत्र द्वि१ एवैत-द्विपरीत्येन प्राकरणिकं भवति)]। एस्थि. प्रकृते 'महा-तायद्' इति पा.१ स्वल्पे सति 'महत् तद् यद्' (=विषम्) इति त्रिपदीप्रदः शोधः द्र.।

*) पा.१ ('अहन्->) अहा, न, इय, (√१अस्->) अस्, अविचेतनानि' इति सु-शोधानि सन्ति पदा-नीति कृत्वा 'अहा नेवसन्नविचेतनानि' इत्येवं पादः सुपठ इति संभाव्येत। खि., WR. इत्यत्र 'नेव सन्' इति सुपा. विमृश्यः। अस्पष्टत्वात् (कल्पनान्तरे तु. शं.पां.)।

*) न्यु.१ पात्र. बधा. इति कृत्वा यथाप्रकरणं तत्तदर्थ-

प्रधानात् सतः √*२अह इत्यतः हन् प्र.उसं. नित्स्वरश्च (पाठ ४, ११८; पा ६, १, १९७)। मौस्थि. तु प्रकरणा-विवेकतः √*२अह इत्यस्य तत्तत्प्रभेदोऽतीव दुरुहो भवति। एस्थि. अपि सर्पवृत्तित्वे प्रकृते सति हिंसार्थस्य प्राधान्येन विवक्षां संभाव्य √*२अह (=√*अच्) इत्यकारतः √*अह इत्यस्य हिंसार्थकस्य प्रभेदस्य हकारतश्च √हन् इत्येतन्मूलभूतस्य √*घृ इत्यस्य संस्मारक इत्युच्येत [उत्तरांशस्य मूलतो घकारात्मतायां तु. GW., MW., WW. (१, ३८); वैतु. या. (२, १७) उत्तरांशे सवचाः सन् पूर्वांशे आ>अ इत्येवं दर्शुकः]। अयमपरो विशेषोऽपि सुवचो यथेह हकारस्य घकार-मूलकत्वं नैकान्तिकमिति। घकारभकारयोरपि मौलिक-तायाः संकेतस्य लाभात्। तथाहि। पंजा. (*शुर्धर->) 'सहल' इति सर्पकल्पो जन्तुविशेष उच्यते। ततः यनि. *शुर्धर- इत्यस्य नैप्र. विपरिणाम इत्युच्येत। अथ पार. (*शुर्धर->) अफि इति सर्प उच्यते। ततो हकारो भकाराऽवशेष इति गृह्येत [एवं चाऽन्यतः झ>स> ह>अ इत्यन्यतश्च भ>ह इति वर्णविपरिणामक्रमः संभाव्येत (तु. टि. सर्व-)]। अथाऽपि मेषप्रकरणे अभ- इत्येतत्-सजातं सत् *अभि- इति यनि. साक्षान्मूलमित्यु-त्प्रेक्ष्येत [वैतु. या. (२, १७) प्रभृ. *१अहि-<आ/हन् इति, दे. (१, १०)<√ह वा √अच् वा √अह वा √अह वा आ/हन् वेति च, ६अ+*१हि-<√हन्) इति चेत्त्येवं बहु विकल्पकः]।

*) 'न हि ना पि नः' इति मूको. अनु सुपा.

-हिम् अ १, ३२, १; २;
५१, ४; ८०, १; १३; १०३,
२; ७; १८७, ६; २, ११, ५;
१९, [३; ४, २८, १; १०,
६७, १२]; ११; [(१, ३२,
३) १५, १]; १९, २; ३,
[३२, ११; ४, १९, २; ६,
३०, ४]; ३३, ७; ४, [१७,
७; १९, ३]; १९, ९; २२,
५; ५, २९, २; [३; (३०,
११)]; ६; ३०, ६; ३१, ७;
३२, २; ६, १७, ९; १०; २०,
२; ७२, ३; ७, ३४, १६;
३८, ७; ८, ३, २०; ९३,
२; १०, ९६, ४; ११३, ८;
१३३, २; खि २, १, १; ५, ५,
११; मा ९, १६१; २१, १०;
का १०, ३, ९१; २३, १, १०;
तै १, ७, ८, २१; मि १, ११,
२; ४, ११, २; १४, ५; १३;
१८; काठ ९, १९; १३, १४;
३८, ७; ४०, ८; किौ १, ४१०;
२, ८०१; ११५२; ३, ३, ११;
जै १, ४०, ३; २, ३, १; ४, १,
५; २, ४; शौ १२, ५, ५; ६;
४, ३, ४; २४, ६; ६, १३९,
५; ७, ९३, १; १०, ४, ९;
१०३; १६; १७; १९, ४७, ८;
५०, १; १२०, ७, २; ३०, ४;

३४, ३; ११; ९१, १२; ९५,
३; पै २, ८, ५; ७०, १; ४,
३९, ६; ५, २७, २; ६, १६, ६;
२०, ८; १३३, ६, १; २; ७, ३;
११; १४, ४, ११; १६, १५,
९; १०३; ८०, ५; -ही शौ १०,
४, ८; पै १६, १५, ८; -हीन्
मा १६, ५; का १७, १, ५; तै
४, ५, १, २; मै २, ९, २;
काठ १७, ११; क २७, १; शौ
१०, ४, ६; पै २, ७०, ३; ८,
२, ७; ११, ७, ३; ९; १६, १५,
६; १६, ६; ७; -हीनाम् अ १,
३२, [३; (२, १५, १)]; ४;
शौ २, ५, ७१; ६, १२, १; १०,
४, १; ३; ४; २०; २३; पै १,
१११, ३; ८, ७, १; १३३, ६, ३;
४; १६, १५, १-४; १६, १०;
१७, ५; -०हे शौ ५, १३, ४;
१०, ४, २१; -०हे शौ ६, ५६,
३; १०, ४, १८; पै ८, २, ३;
११; १६, १६, ८; १७, १; २;
-हे: अ १, ३२, १४; ५२,
१०; ८, ९३, १४; १०, ४८,
२; शौ १०, ४, १९; २६; पै ८,
७, ३; ११, ७, ८; १३, ६,
१४१; १५, १२, २१; १६,
१६, ९; १७, ७; -ही तै ५, ६,
१, २; मै २, १३, १; काठ ३९,

२; शौ ३, १३, १; पै ३, ४, १.
[०हि-अन्ध०, लोहित०]
आहेय^०-यम् पै १, ४४, ४.
१११, ३; ३, ९, १-६.
†अहि-नो(प>)पा^०-पा: अ १,
३२, ११; पै १३, ६, ११.
†अहि-अ^०-अे अ ६, १८,
१४; मै ४, १२, ३; काठ ८,
१६.
*१२अहि-अ^०-
*अहिअय^०-अय्या^० पै १६,
१५, ७.
अहि-अम्भ-अभा: पै ११,
७, १.
अहि-दष्ट-दष्ट: पै ९, ८, ८.
अहि-नामन्-नाम्नाम् अ ९,
८८, ४.
अहि-नासिक-कम् पै ६,
१४, २.
अहि-मातु^०-अनव: अ १,
१७२, १.
अहि-अन्यु^०-अन्यव: अ १, ६४,
८; ९.
†अहि-माय^०-यस्य अ ६, २०,
७; -या: अ ६, ५२, १५;
१०, ६३, ४; काठ १३, १५;
-वान् अ १, १९०, ४.
*१अहि-अुष्म^०-
*१२अहि-अुष्म-नापू, नाउ. च टि. द.

‘नाऽहिनाऽऽपि नः’ इति चतुष्पदाऽऽत्मकः शोधः
अवयवः (भूयसेऽपि सस्थ. शोचाय तु. टि. अपि/लिह्>
अपि/लिह्यते) ।

*) ‘बुधेव’ इति अ. (५, ३१, १) पामे. ।

*) तात्रयमधिकः उ>पुयः प्र. (पा ४, ३, ५६) ।

*) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. यद्र. ।

*) सस्थ. नापूटि. द. । उप. /हन्> *अन्- इति
भावे निष्पन्नं यद्र. । एस्थि. इत्रान्तकतयेन्द्रइत्रवोर्युद्धं
परामृष्टं मवति (तु. P.W. G.W.; वैतु. सा. SIM. च
उप. भावपरं *इन्- इति च वतस. इति च कृत्वा
ववि. रु. च १ इति निगामुकौ सन्तौ स्वरतो दीयमानौ) ।

*) पा. ? यनि. तस. द. । उप. नापूटि. द. ।

*) तत्रसाधवीयो यत् प्र. (पा ४, ४, ९८) ।

*) ‘पदा’ इत्येतत्-समानाधिकरणं वि. द. (तु. सस्थ.
टि. उ) ।

*) बस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १) । उप. </मा
यद्र. [मरुतो ह्य अनन्नेऽपि नमसि मेघानानीया-
ऽऽनीयोपदर्शयन्तीति कृत्वा युष्मेतत् यनि. तदीयं वि.
(वैतु. सा. पूप. *१अहि- [=अन्+(/ह्य त्यागे+कर्मणि
क्रिः प्र.) *१अहि- (=तस.)] इति)] ।

*) स. च पूप. च ? बस. इति प्रथमः कस्यः (तु. सा.
प्रवृ.) पूप. च *अहि इति ‘अधि’ इत्यस्य नि. सतः

अहिशुष्म-सुखन् ^a - स्वा ऋ ५, ३३, ५.	अहिष्णी ^d - ऋज्यः शौ १०, ४, ७.	२, १३, २०; काठ २, १३; ३९, १३; क २, ७; शौ १९, ११, ३१; पै १३, ८, १३१; -हिना(-ध्येन) ऋ ४, ५५, ६; -हिम्(-ध्नियम्, ध्न्यम्) मा १०, १९; का ११, ६, ४; तै १, ८, १४, २; मै २, ६, ११; काठ १५, ७; -०हे(-०ध्य) काठ ७, १३; क ६, २.
१अहि-दुत्य ^b - स्याथ ऋ १, १३०, ४; -त्ये ऋ १, ६१, ८; १६५, ६; ३, ३२, १२; ४७, ४; मा ३३, ६३; का ३२, ५, ९; मै ४, ११, ३; काठ ९, १८; शौ २०, ३५, ८.	*२अहि-(बुध्निय-, बुध्न्य-) ^c - हिः (-ध्नियः, ध्न्यः) ऋ १, १८६, ५; २, ३१, ६; [५, ४१, १६; ७, ३४, १७]; ६, ४९, १४; ५०, १४; ७, ३५, १३; ३८, ५; १०, [६४, ४; ९२, १२]; ६६, ११; ९३, ५; मा ५, ३३; ३४, ५३१; का ५, ८, ३; ३३, २, १६१; तै १, ३, ३, १; ४, ४, १०, ३; मै १, २, १२; ६, २१;	*३अहि ^f - *१अही ^e -हीनाम् ^b ऋ १०, १३९, ६; मै ४, ९, ११; -ः
अहि-दुन् ^c - -ज्ये ^d ऋ २, ३०, १; -०हन् ऋ २, १३, ५; -हनम् ऋ १, ११७, ९; ११८, ९; -हा ऋ २, १९, ३.		

नैप्र. विपरिणामे सति (वैतु. सा. *१अहि- इति व्यापकवचनं विप., PW. प्रभृ. च १अहि- इति सर्प-वाचकं पूष. इति) पूषप्रस्व. (पा ६, २, १)। षतस. इति द्वितीयः कल्पः। अत्र वृत्रवाचके १अहि- इति पूष. सति सासस्व. (पा ६, १, २२३) इति कृत्वा *१२अहि-शुष्म- इत्येवं निर्देशः कर्तव्य इति दिक् (तु. नाउ. टि.)।

*) उस. उपप्रस्व. (पा ६, २, १३९)। *१अहि-शुष्म- इति पूष. सत् क्विबि. (= 'अहिशुष्मं यथा स्यात्तथा') युक्तं स्यात्। अथवा *१२अहि-शुष्म- इति पूष. सत् कर्मभूतमुपपदमिति वक्तव्यम् (तु. ऋ ९, १९, ७)। उप. च पाधा. उसं. हिंसार्थात् ✓*सस् इत्यतः कर्तरि बनिपि निष्पन्नं यद्. [वैतु. पपा., सा., GRI. च पूष. सं १ सत् पृथक् पदमिति ब्रुवाणाश्चिन्त्याः (पूर्वार्धेनाऽऽत्मनश्चाऽऽत्मीयानां चेन्द्रप्रतियोगित्वेन सम-र्पितवतामस्मद्वाचानां स्तोतृणामुत्तरार्धीयाया आशिष इन्द्रस्यैव न त्वन्यस्य तदीयस्य किं वाऽऽत्मीयस्य भृत्यादेः कस्यचिदात्मसमीपाऽऽगमनपरत्वेन प्रकरणासंग-तस्वरूपाऽवच्छेदात् [यथा चेन्द्रः सुखा भवतीत्येतत्-कृते तु. ऋ १, १७३, ५ प्रभृ.]); PW. प्रभृ. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) असत्यपि बस. इति कृतेन्द्रस्य सत्त्वनामहिशुष्मत्वमुद्धो-षयन्तो विपरीतार्थवाचकाः सन्तः शिरस्छेद्यंभावुका इव द्र. (मूलतः सुखन्- इत्यस्य विप. सतो हिंसकवाचकत्वा-दिन्द्रहिंसापराणां स्तुत्येन्द्रकोपस्य प्रसन्नादिति दिक्)]।

*) उस. क्वबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

*) उस. क्विबन्त-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

*) उदात्तनिष्ठास्वरः (पा ६, १, १६१)।

*) व्यु. ? १अहि- इत्येतदीयया मेघप्रकरणीयया

व्यु. गतार्थता स्यात्। एवं तर्हि किमिति पृथक् निर्देश इति। विवेकः स्यादिति। कथमिति। जलवत्त्वसामान्ये-ऽप्यभ्रादभ्रं विशिष्यते। वर्षत्वान्यद् न च वर्षत्यन्यदिति। ततः किमिति। यदवर्षकं सत् प्राणभृतां क्लेशकृत्तया-ऽसुरत्वेन प्रतीतिगोचरं स्यात्, तन्निगमसंप्राहकम् १अहि- इति। यत्तु जलप्रदानेन प्राणिनां भरणपरतया देवत्वेन प्रतीयेत (तु. नि ५, ४; या १०, ४४), तन्निगमसंप्राह इह द्र. इति। एवं विविच्यमानस्य सत-श्चास्याऽऽनुपदिकं सद् बुध्निय- इति वा बुध्न्य- इति वा (एकं सदपि वक्तृप्रवृत्तिभेदतो द्विरूपं च ✓*भृ इत्यत्र सुप्रतिष्ठितमूलं च) प्राति. समानाधिकरणतया आव्यते यथा भूय इव विवेकः प्रतीयेतेति (तु. टि. *बुध्निक-> बुध्निय-, बुध्न्य-)।

१) अर्थतः सरूपान्तरविविक्त्यै पृथक् निर्देशः। व्यु. ? (तु. नाउ. टि.)।

*) नापू. स्त्री. ङीष् प्र. (पावा ४, १, ४५)।

*) दीर्घकारान्तस्य सतः वा. ष३ द्र. (वैतु. वै. सा. GW. १अहि- इत्यस्य, MW. *१२अही- इत्यस्य च पुं. सतः ष३ इत्येवं ब्रुवाणाश्चिन्त्याः। प्रकरणातो हेतद् नदी-पर्यायो वा स्यात्, प्रथमे पादे श्रुतपूर्वेण 'नदीनाम्' इत्यनेन समाना-धिकरणं सत् विप. वा स्यात् (तु. ४थे मन्त्रेऽप्येवं पूर्व विश्वा-वसुना गन्धर्वेण पश्वाचेन्द्रेणाऽपां संसर्गः श्राव्यमाणाः)। अथ स्वरतोऽपि पराऽभिप्रायोऽसंगतो भवति। १अहि- इत्यस्या-ऽऽद्युदात्तस्य सतः पुं. यनि. रू. अनुपपत्तेः]। एस्वि. यनि. प्राति. मौस्थि. (✓*सृ सरणे>भावे) *सृद- + (✓*भृ भरणे>कर्तरि) *स्त्रि- इति स्थिते तस. सासस्व. (६, १, २२३) *स(स्त्रि)> स्त्री- इत्यस्य सतः नैप्र. विपरिणामः स्यात् [तु. सुरस्-, सुरस्वती-, सुरभि- (स>ह>ब

अ ९, ७७, ३ ^० ; १०, १३८, १ ^० ; १४४, ४ ^{१०} .	१; तै ४, १, ३, १; ५, १, ४, १; मै २, ७, २; ३, १, ४; काठ १६, ३.	तै ५, २, ८, ७; ६, ६, १; ७, ६, १; मै १, ५, ११; ८, ५; ८; ११, ७; २, २, ७; ३, ३; ३, १, ८ ^३ ; २, १; ३; ४ ^३ ; ४, ७ ^३ ; ६, २; ९; ७, ८ ^३ ; ८, १०; ९, १ ^३ ; ३ ^३ ; ४; ५; १०, १ ^३ ; ४, १, १; २ ^४ ; ५; १०; १३; १३; ३, ४; ५; काठ ११, २; २०, ९; २३, ६; २६, ३ ^३ ; ७; ३१, १ ^३ ; ७; ८; ११; ३७, १६; क ३१, ११; ४१, १ ^३ ; ५;
*४अहि-,*५अहि- एपू. टिटि. द.	अहिंसती, न्ती- सीम् शौ ९, ३, २२; पै १६, ४१, ४; -न्ती पै ६, १०, ६; -न्ती: अ १०, २२, १३; शौ ९, १३, १३-१८; पै ५, १, ५; १६, ७५, ३-८; -न्तीम् पै ५, ३१, ९; ७, १५, १०.	
*१६अहि- १अहि- टि. द.		
*७अहि- ११अहिगुप्प- टि. द.		
*८,*९अहि- १अहि टि. द.		
*१०अहि- ११अहि- टि. द.		
अ-हिंसत् ^१ - सन् मा ३, ६१; का ३, ८, ६; -सन्तः शौ ६, ५०, २; १२, ३, ३१; -सन्तम् खि ४, ९, ३; मा ११, २८; का १२, ३, अ-हिंसा ^१ - सा पै १, ६४, १; -सायै ॥		

इत्यन्यतः मि>हि इत्यन्यतश्चेत्यभिसंधिः [१तु.इदु-]] ।

*) प्र३ स्वरितविपरिणामः (पा ८, २, ४) द. [इन्दुधाराणां च नदीनां च सरणसाधर्म्याद् नद्युपमामुखे-नेन्दुस्तुतिः (✓चद गतौ>चारु- इत्यभिसंधिः)] । यद्वा बधा. ज्वलनवृत्तेः सतः ✓चद>चारु- इति च स्त्रियश्च सुदीप्तयः सत्य उपमानधर्माणाः स्युरिति च कृत्वा (✓*भू दीप्तौ>भावे) *भद+(✓*भू भरणे भावे वा>कर्तरि) *भि- इति स्थिते तस. सासस्व. (पा ६, १, २२३) सतः *भ(भि->)भी-> *३अही- (<*४अहि-) इति विपरिणामः स्यात् (तु. नभा. मातु-पर्यायाः भामी, बीबी, बेबे प्रभृ.; वैतु. वें., सा. अर्थे संवदमानावपि सन्तौ आ/हन् इत्यतः व्यु. वदन्तौ १अहि- इत्यस्यैव वृत्तिवैशिष्ट्यमात्रमिवाभि-प्रयन्तौ) । अथवा गाव इह उपमानधर्माण इति कृत्वा (✓*भू चरणे>भावे)*भृद- इत्येतत्पूर्वस्य तस.सासस्व. च सतः *भृभि-> इत्यस्य वा गवार्थवृत्तेः सतः (तु. ORN.) *३अही- (<*४अहि-) इत्यस्यैव वा *४अही- (<*५अहि-) इत्यस्य वा विपरिणामः स्यात् [तु. दे. (२, ११) अर्थे संवादुकोऽपि सन् व्यु. १अहि- इत्येतैनैव अभीष्टनिर्वाहः (तु. त. टि.) । एवं च वें. सा. दे. च *१५अही- (<*१६अहि-) इति च, PW. प्रभृ. *१२अही- इति च व्यु. १अहि- इत्येतज्जे सती अप्यन्यत् स्त्री. अन्यच्च पुं. इति कृत्वा सुवेचे इति दिक्] ।

१) द्वि३ [=हे इन्द्र] यत्र च त्वमुषसो दशस्यजपो रिणन् अहो वंसयः (=✓वंसु मोक्षणे [तु. दे. (२, १) वंसस्- इत्यत्र] > लङि मपु१ [तु. पूर्वार्धे] ब्वदर्विकः (वके विदारिते सति अहीनां दिव्यनदीनामवमोक्ष इत्य-भिसंधेः)], तु. PW. प्रभृ.; वैतु. नि. [२, १ (या ४, २५)] प्रभृ. *१हिंसि- इत्यस्य संप. सतः प्र३ इति

इति वा. द. [तु. ORN.; वैतु. स्क. प्रभृ. यनि. ऋ. वा गपू. नि. या. वा टीकाकृत उत्तरार्धाऽनेकवाक्यतामा-पादयन्तोऽप्यन्योन्यं विमताः सन्तः यनि. रु. १अहि->*१अहि->प्र१ इति वा (तु. स्क.), १अहि- इत्यस्य (तत्रस्थवृत्तेः स्त्री. च सतः ?) द्वि३ इति वा (तु. दु.), १अहि-> ष१ इति वा (तु. सा.) विवदमानाः, PW. प्रभृ. च *१२अही->द्वि३ इति] । नाउ. मन्त्रे सकक्षा-णां सतां लङः रु. प्राचुर्यमपि गपू. वा. विशापुंक्तं द. । व्यु. चेह नापूटि. दि. एव यथायोगं संगमयितव्या भवति । ननु भोः यनि. स्वरो दुरुपपदः स्यात् । शसि विभक्तिस्वरस्य (पा ६, १, १७४) प्राप्तत्वादिति । नेति । कथमिति । लक्षणास्य (=पाप्र.) यथालक्ष्यं सु-शोधत्वदर्श-नादिति । कथमिति । स्त्री. यरिवषयत्वेन प्रतीतिगोचराणां सतां प्राति. शसि द्वयो गतिलक्ष्यते । प्र. अचः पूर्व-रूपैकादेशे सति प्राति. स्वर इति (तु. देवी->-वीः) वा, यणादेशे सति स्वरितविपरिणाम इति [पा ८, २, ४ (तु. देही->-हीः)] वा । एवमेतद्व्रतियमात्रोपलब्धेः अशस् इति पदं गपू. सूत्रे उच्यते इति [वस्तुतस्तु सुत्यजमेतत् सूत्रं द. । देव->देविका->देवी- इत्यनया दि. नैप्र. स्त्री. ईकारान्तानां प्राति.विपरिणामाऽऽत्मकत्वेन संभाव्य-मानत्वाद् यदा मौलिकेन सता देविका- इत्येतत्प्रका-रेण प्राति. सुब्योगस्तदा देविकाः>देवीः, देविकया >*देविया>देव्या इत्येवंजातीयः पूर्वसर्वार्थ-लोपाऽन्य-तरसन्निवः परसंक्रामात्मकः स्वरविपरिणामः (पा ६, १, १६१), यदा च देवी- इति कृत्वा स्वरूपतो विपरिणत-पूर्वेण सता सुब्योगस्तदा मणपुरस्कृतस्वरितविपरि-णामः (पा ८, २, ४) इत्येवं सुवेचत्वादिति दिक्] ।

०) स्वरूपतः संदेहः (तु. टि. *१२अहि-) ।

१) तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. यद्वा ।

४७, १^१; ७; ८; ११.
अ-हिंसान- नत्व ऋ ५, ६४, ३.
अ-हिंसित(ता)- ता पै ८,
१८, ५.
अ-हिंस्यमान- नः ऋ १,
१४१, ५.
अ-हित^१ पै २, १०, १.
अ-हित- तम् पै १५, १८, ३; -तेन
ऋ ८, ६२, ३.
अहित- अहन- द.
अ-हिरण्यव- वः सि ५, १३, १;
शौ २०, १२८, ६.
अ-हिंस्यावसोऽनुसारिच्छस्^१
पै ७, १०, ९.
*१, *२, *३, *४, *५ अही- ३ अहि-
> *१ अही-> -ह्यः टि. द.

*१ अही- १ अहीश- टि. द.
१ अहीन- अहन- द.
२ अहीन- नः काठ १, १२; ३१,
११; क १, १२; ४७, ११.
*अहीशुर-
*अहीशु(र-त्र)श्च-
*अहीशुव-
अहीशु(<शुव)- -शुवः^१
ऋ १०, १४४, ३; -शुवम् ऋ
८, ३२, २; २६; ७७, २.
अ-हुत, ता- तः काठ ८, ७; -तम्
तै ६, १, ४, ५१; णि १, ८, ७;
९^१; णि ६, ३६; २१, ७; २३,
५^१; २४, ९^१; ३६, ९; णि ४,
२; ३८, २^१; शौ ६, ७१, २;
१५, १२, १०^१; पै २, २८, ३;

-तस्य णि २, ६, ६, २^१; ६, २, ८,
५^१; काठ ३५, ५^१; क ४८, ६^१;
-णित्वा मै १, ८, २^१; काठ ६,
२; ८, ११; क ४, १; -ताम् शौ
१२, ४, ५३; पै १३, ५, १;
-णित्वा मै १, ४, १०^१; काठ
३२, ७^१; -णित्वा मै २, २, ४, ७;
मै १, ५, ७^१; ८, ८^१; काठ
६, ६^१; क ४, ५^१; -तेभ्यः
शौ ७, १०२, ७. [० त- हुत०]
१ अहुता(त-त्र)द्- -ताम् तै ३, ३;
८, २; -तादः मा १७, १३,
का १८, १, १३; तै ४, ६, १,
४; णि ५, ४, ५, २^१; ५, १०, ५^१; मै
२, १०, १; काठ ८, १३; १७,
१७; २१, ७; क ८, ११; २८, १;

* तस. नञ-स्वरः (पा ६, २, २)। उप. यद्.।

^१ शोध-सापेक्षः मुपा. भवति। 'अधि रक्षसो
ग्राह्याश्च' इत्येवं मूलतः पादः संभाव्येत (तु. शौ २,
९, १)। आदितस् तृतीयचतुर्थाऽक्षरयोः प्रामादिके भ्रंशे
'अधिसो' > 'अहिंसो' इत्येवं काल्पनिकः प्रयासो लब्धा-
ऽवसर इत्यभिप्रेक्षितः।

^२ सत्त्व. एपूटि. द.। उप. हिरण्य- + वः प्र. (पावा
५, २, १०९)। मुपा. स्वरो भ्रष्टः। अ-हिरण्यवत्-
> -वान् इति WR. मुपा.।

^३ तु. शौ १२, ३९, ९। उभयत्र वैकलीसंकुल इव
पा. शोध-सापेक्षः द.। अत्राऽऽदौ 'अपि। त्वा। वसः'
इत्येषा पदत्रयी संभाव्येत। ततः 'अनु' इति व्यर्थो
वैकारिक आगमस्ततः 'सारिः' इति वैसं. स्यादित्येवं
विमृश्यम्। यद्वा 'अहिश्च वसोऽनु सारिश्च' इत्येवं स्यात्।
तत्राऽऽदौ अहि- इत्यन्ते अनुसारि- इति वा सारि-
इति वा द्वे वैसं. स्याताम्। उत्तरे 'नु' इति अग्न्य. द.।

^४ व्यु. पपा. अनवप्रहात। १ अही- + (✓) शू
सूतौ > भावे) *शूर- इति स्थिते तस. सासत्त्व.
(पा ६, १, २२३) नदीप्रवाहपर्यायभूते *अही-शूर-
इत्यस्मिन् पूप. सति (✓) शू आच्छादने > भावे) *शू-
इत्यस्मिन् उप. च सति वस. पूपप्रस्व. (पा ६, २, १) सतः
*अहीशु(र-त्र)श्च- इत्यस्य नैप्र. *अहीशुव- इत्येतद्-
द्वारकः (तु. ORN.) यनि. विपरिणामः स्यात् [एवं च मेघ-
जलस्य वा तत्प्रवाहस्य वाऽऽवरकस्य सतो वृत्रवर्गस्य

(तु. टि. और्णवाम-) सामान्येन च (तु. ऋ १०,
१४४, ३ यत्र जातिपरं बहुत्वं श्रूयेत) विशेषेण च
(तु. इतरत्रैकत्वेन श्रूयमाणं) समर्पणे यनि. प्राति.
शक्तिरित्यभिप्रेक्षितः (वैतु. सा. [क गपू.] *१ अही-
[=अहीन-] + [✓] गतिवृद्धयोः >)] *शू- इति स्थिते
*अही-शू- इति वस. इति कृत्वा पुत्रादिपरतया व्या-
चक्षाणः संश्रित्यः, अन्तोदात्ताऽनुपपत्तेश्च। इतरत्र
*अहीशुव- इत्यस्य संप. निर्दिष्टनिष्पत्तेः सतः
द्वि१ इत्युक्तेषु [तु. PW. प्रभृ. अपि संप. इति कृत्वा
सामान्येनानिर्बुवाणाः (वैतु. गपू. ORN. पूर्वभागं
*अही- (यद्. इत्येतत्-परतया संदेहक इव)]।

^५ द्वि३ द. [तु. सा. ORN. MW.; वैतु. PW.
प्रभृ. *अहीशुव- इत्यस्य प्र१ इति (=घृषुः [=इन्द्रः
(तु. सा.; वैतु. ORN. =सोम इति)] अहीशुवोऽवदीधेत्
[=वज्रेण हत्वाऽवहितान् कुर्याद् यथा दिव्या नद्यो
निष्प्रत्युहं प्रवहन्तु (तु. ऋ १, ३२, ८)] इति वा.
स्वरस इति कृत्वा किप. ✓ धा धारणे > धी > दीधी
इत्यस्य क. द. [वैतु. सा. प्रभृ. दीप्यर्थकात् सरूपात्
धा. एतत् क. निष्पादुकाः सन्तः वा. कृत आत्मानम-
पार्थमायासुकाः (तु. ORN.)]]।

^६ 'हुते' इति मुपा. यनि. सु-शोधः (तु. सधु.
क ४, २)।

^७ 'तुम्' इति मुपा. स्वरः यनि. सु-शोधः।

^८ उस. क्षिब्ध-कृत-प्रस्व. (पा ६, २, १३९)।

अक्षम्^१ लि ३, ११, २; शौ ४, १, २;
पै ५, २, १.

अक्षर्षु^२ - वृणाम् ऋ २, ३८, ३.

*अक्षः^३ *१२ अक्ष टि. द.

अक्ष-हय^४ - यः ऋ १, ७४, ८; ८,
७०, १३; १०, ९३, ९१^५; -यम्

ऋ ३, २, ४; ५, ७९, ५; ७,

६७, ६; ८, ५४, ८; ५६, १;

६०, १६; लि ३, ६, ८; ८, १;

-या ऋ [५, ७९, ६; (७)]; ८,

८, १३; -ये ऋ १०, १४७, ३.

*अक्ष-हयस्- नापू. टि. द.

अक्ष-हयाण^६ - -० ऋ ४, ४, १४;

तै १, २, १४, ६; मै ४, ११,

५; काठ ६, ११; -णम् ऋ १,

६२, १०; -णा ऋ २, ८०, २.

११ अक्षि^७ - हयः ऋ ९, ५४, १; मा
३, १६; का ३, ३, ६; तै १, ५,

[वैतु. सा. १ अक्षि- इत्यस्य ष १ इति वा (✓अक्ष गतौ) >
अक्ष- इत्यस्य प्र १ इति वा विकल्पयन्नुभयथाऽप्यनुप-
पन्नस्वरितः, PW. प्रभृ. च १२ अक्षि- इत्यस्य द्वि ३ वा
ष १ वेति विप्रतिपद्यमाना अर्थतः संशयदोलाभिवाह्याः
वर्तन्तिः इत्यस्य स्थाने अवर्तन्तिः इति वा विवर्तन्तिः
इति वा (तु. ORN.) पिपठिषुकाः.] ।

* अन्नवगमात् स्वरूपतश्च स्वरतश्च ? । ✓ १ अक्ष
इत्यतः कृद्वृत्त्या वा अक्षन्- इत्यतस् तद्धितवृत्त्या वा
यत् प्र. इति कृत्वाऽऽयुदात्तमिव (पा ६, १, २१३)
सत् विप. इति सा. । ✓ हि इत्यस्य लङि उपु १ इति
IV. । मूको. अन्नु प्रायिकी निघातश्रुतिर्भवति ।
क्वाचित्क्यावेव चाऽऽयुदात्तश्रुतिरन्तोदात्तश्रुतिश्च । घर्मा-
ऽऽख्यहविर्विशेषीयं च 'सुक्त्वा' इत्येतद्विशेषणान्तरसकृच्च
च ह्यारु-मक्ष->-क्षम् इत्येकमेव समस्तं विप. स्यादिति
विमृश्यमानं सत् स्वरूपतश्च स्वरतश्च संगच्छेतेति तु
संभावनीयम् । कथमिति । (✓*घृ तापे>भावे)
*घृद-+(✓*भृ भरणे>भावे) *भारु- इति स्थिते
तस. सासस्व. [पा ६, १, २२३ (=पाप्र. उस. उप.
बजन्तत्वात् थाथीयस्वरे [पा ६, २, १४४])] *घृभारु-
(तु. नभा. घृभार; वैतु. सा. प्रभृ. <✓*घृ कौटिल्ये
इति)>नैप्र. *ह्यारु- इत्यस्मिन् पू. सति ✓मक्ष>भावे
*मक्ष- इत्यस्मिन् उप. च सति बस. पू. प्रस्व. [पा ६,
२, १ (=तापभारे महत्त्वं यस्येति [तु. टिटि. ✓मक्ष>
*मक्ष-, ह्यारु-मक्ष- च])] ।

* व्यु. स. च ? पपा. अवग्रहाऽभावात् । १ अक्षि-
+(✓*अर्ष>कर्तरि)*अर्षु- इति स्थिते ह्रस्वान्तः उस.
इति सा. [उप. भाप. इति कृत्वा बस. इतीव भुवाणाः PW. प्रभृ.
चिन्त्याः पू. प्रस्व. (पा ६, २, १) आपत्तेः (तु. ORN.)] ।
मौस्थि. जमि ✓*अक्ष गतौ >*अभ्युद- (=भाप.) +
(✓*घृ प्रवृत्तौ>भावे) *घृ- इति स्थितेऽभिक्रमप्रवृत्तिक-
वचनस्य बस. च पू. प्रस्व. च सतः *अभ्युर्षु- इत्यस्य
नैप्र. विपरिणामः स्यादिति विमृश्यम् ।

* तस. नञ्-स्वरः (पा ६, २, २) । उप. *हय-
इति पाधा. उसं. च बधा. च ✓हय इत्येतत्-सगोत्राच्च

सतः ✓*हय इत्यतः कर्तर्य् अक्षि प्र. निष्पन्नतया
संभाव्यमानं यद्. ।

* प्राति. ? यनि. वा. असारल्यात् (तु. सा. प्र १ सत्
द्वि ३ रु. इति कृत्वा व्याचक्षाणः) । एस्थि. ६ अ+[*हय-
इत्येतत्-सनाभि (तु. नापू. टि.) भाप. सत्] *हयस्- (तु.
सगोत्रप्रायं सत् ह्यवस्- इति) इति स्थिते तस. पू. प्रस्व.
(पा ६, २, २) सतः *अक्ष-हयस्- इत्यस्य कर्मणि द्वि १ रु. इति
सुवचम् (तु. ORN., NW. अक्ष-हय- इत्यत्र) । छन्दस्तः पूर्वार्धे
त्रैष्टुभश्च गायत्रश्चोत्तरार्धे त्रैष्टुभश्च जागतश्च पादाः द्र. ।
एवं च प्रकृते प्रथमे पाद आबसानिक्या ग-युग्मतायाः
'सवितः' इत्यत्र नैप्र. तिरोभावः संभाव्येत [मौस्थि.
माध्यमिकस्य 'वि' इत्यस्य ✓*भृ दीप्ती >*भिरु- इत्ये-
तत्स्थानीयत्वदर्शनात् (तु. टि. सवितु-; वैतु. ORN.
[तु. ZDMG ६१, ८३५] 'कृष्णी' इत्यत्र अक्षरतामुपकल्प्य
जागतं पादमभिनिर्वर्तुकः संश्लिष्यः [तथा सत्यप्याबसानि-
क्या अभीष्टजागतस्वरूपताया असिद्धयभिसंघेः])] ।

* सस्व. एपू. टि. द. । उप. ✓*हय (तु. एपू. टि.)
>*हयाण- इति शानजन्तं सत् यद्. (वैतु.
या ५, १५ यान- इति उप. इत्यवान्तरं
प्रविभज्य समासमुखेन व्याचक्षाणोऽपि तत्स्वमपरि-
हापुकः) ।

* प्राति. च व्यु. च. वा. च ? देवतायै पयःप्रमृति-
दोहप्रदाने प्रक्रियमाणे गाव एव तत्कर्तृत्वे प्रतिष्ठिताः
सत्यः श्रुतिप्रसिद्धा भवन्ति (तु. ऋ ८, ७, १०; ६२,
२; ९, ३१, ५; ७०, १) इति ता एवेहापि यनि. प्र ३
इति कृत्वा श्राव्येरक्षिति संभाव्यमाने सति 'अस्व
(सोमस्य) प्रत्नां घृतमुनु शुक्रं पयः सहस्रसामूर्षि
(=गपू. सप्रकरणेषु धृत्यन्तरेषु च. योऽर्थः समर्प्यतेऽसा-
वेवार्थ इह द्वि. समर्प्यमाणाः सन् ✓दुह इत्यस्य प्रसि-
द्धायाः सत्या द्विकर्मयोगेन प्रवृत्तेः श्रुतिमूलकतां संकेतुकः
द्र. इति कृत्वैतद्विशेषणद्वयविशिष्टाय सते सोमाय)
अहयो(=गावः) दुदुह (दोहतो ददते) इति वा. स्यात् ।
एस्थि. तावत् का व्यु. इति । (✓*भृ भरणे>कर्तरि)
*भृद- इत्यस्मिन् भरणधर्मद्वीरपर्यायभूते पू. सति

५, १; मै १, ५, १; काठ ६, ९;
क ४, ८; कौ २, १०५; जै ३,
११, १.

*१२भु-ङ्गि- } नाप. टि. द.
भु-ङ्गी-

*अ-ङ्गीत-

१।अङ्गीत-मु(ख)ङ्गी-ङ्गी काठ
२६, १; क ४०, ४.

अ-ङ्गीत-ता- च: क ६, ६१, ८;

१०, ५६, २; तै १, १, १२, १;
मै १, १, १३; ४, १, १४; काठ
१, १२; ३१, ११; ३५, ५;
क १, १२; ४७, ११; ४८, ६;
कौ ६, ९२, ३१; -तम् मा १,
९; का १, ३, ५; तै १, १, ४,
१; मै १, १, ५; ४, १, ५;
काठ १, ४; ३१, ३; क १, ४;
४७, ३; -ता मा ८, २९; का

९, ५, २; तै ३, ३, १०, १;
काठ १, ३; १३, ९; १०; ३१,
२; क १, ३; ४७, २; -ता:
श्र ९, ३४, ६; शौ ६, १२०,
३; पै १६, ५१, १.

अङ्गीत-पु- -प्लव: श्र १, ५२,
४; ८, २०, ७.

अङ्गीत-पु- पै ५, २०, ३.

*अङ्गयवसे १अवस्- > -वसे टि. द.

इति वैदिकपदानुक्रमकोषे साहित्यिके प्रथमे विभागे

प्रथमः खण्डः समाप्तः ।

(✓*गु दाने > मावे) *भृ- इत्यस्मिन् उप. च सति बस.
पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) गवायै वि. च सतः *भृ-इत्यस्य
नैप्र. *भृ- इत्येवंसंभावितपूर्वक्रमश्च १०भृ-इत्ये-
तदुत्तरक्रमश्च विपरिणामः स्यात् [तु. अमि. मङ्ग- (=गो-
इति) टि. च १भृ; वैतु. इह गप्. (पृ १५४८ उउ.)
१भृ-इत्येवं पराभिमतताऽवयवविभागोद्भूतपूर्वक्रमस्य
प्राति. खण्डनं (यस्मिन् विषये प्रकृतमनुगृह्याऽधुना
शोधः द. [= *भृ- इत्यस्मिन् वि. पूष. सत्यन्यतः
(✓*गु > गुद- > *मु- >) *गु- इत्यस्मिन् उप.
सति (वैतु. पा. [१, २, ४८] गो- > *गु- इत्येवं
शाश्वतः) बस. पूषप्रस्व. भृ-गु- इत्यन्यतश्च (✓*गु
> *गव- > *गाव- > *गाव- >) *गौ- इत्यस्मिन्
(=भौस्वि. गो- इत्यतो विभिन्ने सति तत्-सगोत्रे) उप.
च सति बस. पूषप्रस्व. *भृ-गौ- इति द्वे पृथक् प्राति.
इत्यभिधानिः), मा. (तै.) श्रुतिग्वर्ग्यदोग्ध्रयै सति नम्-
पूर्वः तस. इति कृत्वा उप. कर्तरि < ✓ही लज्जायाम्
इति (तु. १PW., GW., ORN. प्रभु. [वैतु. NW. भृ-
इय- > (प्र३)-यः (१-याः) इत्येवम्, Bg. (ORN.) च
भृ-इय- > (क्रिषि.) -यः (१यम्) इत्येवं भिन्नभिन्नैरौ-
सन्तावभिमतसंज्ञाभिः), पक्षे च प्रकृत एवायै सति
✓अङ्ग व्यातौ-कर्तरि क्रिप् प्र. उरसं. निस्वरश्च (पाठ
५, ४९; पा ६, १, १९७) इति कृत्वा यनि. प्राति.
निष्पादकः (तु. द. [मा.]), उ. म. च यवयै

सति १भृ+(✓ही लज्जायाम्) ही- इति स्थिते बस.
सतः *१भृ-ही- (> *१२भृ-ङ्गि-) इत्यस्य रु. इतीव प्रति-
पादकौ चिन्त्यौ, अन्तोदात्तापत्तेः (पा ६, २, १७२), अभी-
ष्टस्य पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) अनुपपत्तेश्च, सा. (१श्र.
का. च) म. च (पक्षे मा.) नाप. प्रकृत एवायै सति व्यु.
तथा वदन्तौ पूर्ववत् स्वरतश्चोद्यौ । अथ गप्. वा. (वैतु.
उ. च म. च (=गवार्थकत्वे), सा. च (१श्र.) 'सहस्र-
साम् कृषिम्' इति पदद्वयं (भिन्नलिङ्गेन सतापि) 'पुषः'
इत्यनेन समानाधिकरणमिति, श्रुतिग्वर्ग्यदोग्ध्रयै
च सा. (का.) म. पक्षे सहस्रसा- इत्येतद्-विशिष्टं
सत् कृषि- इति गोपयार्थ इति, अन्यत्र म. प्रकृतं पदद्वयं
(विभक्तिलिङ्गवचनव्यत्ययेन) अङ्गयः इत्यस्य वि. इति,
उक्तं पदद्वयं स्त्री. सत् *१भृ-गुद- > -तम् इत्यनेन
समानाधिकरणमिति भा. (तै.), गुद- > -तम् इत्यनेन
तथेति द. (मा.) चेति (श्रुतिग्वर्ग्यदोग्ध्रयै सति सर्वत्र
✓गुद इत्यस्य आत्म. सतः पर. इति कृत्वा योगाधि-
कीर्षितो भवतीत्यप्यपरा दिक्) ।

* वैकारिकात् मूको. (तु. संटि.) उङ्गीत-मुङ्गी-
इत्येवं मौलिकः पा. अपि संभाव्येत ।

^{b)} तस. नम्-स्वरः (पा ६, २, २) । उपः यद. ।

^{c)} बस. पूषप्रस्व. (पा ६, २, १) । उपः यद. ।

^{d)} दुष्पठः गुपा. शोध-सापेक्षः द. (तु. सत्य. टि.
अन्यतस्) ।

DATE OF ISSUE

This book must be returned
within 3, 7, 14 days of its issue. A
fine of ONE ANNA per day will
be charged if the book is overdue.

--	--	--

Class No. 294.103 Book No. V82V

Vol. 3

Author... Vishwambharan ..

Title ~~Vaidika~~ Pachanukram

Kashi. Acc No. 52047
